הלכה · שולחן ערוך · מפרשים · פתחי תשובה

# פתחי תשובה על שולחן ערוך אבן העזר

רבי אברהם צבי הירש אייזנשטאט

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# פתחי תשובה על שולחן ערוך אבן העזר

רבי אברהם צבי הירש אייזנשטאט

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתחי-תשובה-על-שולחן-ערוך-אבן-העזר/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים


**סימן א** ..... 6
**סימן ב** ..... 18
**סימן ג** ..... 20
**סימן ד** ..... 23
**סימן ה** ..... 42
**סימן ו** ..... 55
**סימן ז** ..... 75
**סימן ט** ..... 81
**סימן י** ..... 84
**סימן יא** ..... 86
**סימן יב** ..... 99
**סימן יג** ..... 101
**סימן טו** ..... 126
**סימן טז** ..... 130
**סימן יז** ..... 131
**סימן יט** ..... 260
**סימן כ** ..... 264
**סימן כא** ..... 265
**סימן כב** ..... 267
**סימן כג** ..... 270
**סימן כה** ..... 271
**סימן כו** ..... 271
**סימן כז** ..... 274
**סימן כח** ..... 283
**סימן כט** ..... 299
**סימן ל** ..... 301
**סימן לא** ..... 302
**סימן לב** ..... 307
**סימן לג** ..... 307
**סימן לד** ..... 307
**סימן לה** ..... 309
**סימן לו** ..... 312
**סימן לז** ..... 313
**סימן לח** ..... 316
**סימן לט** ..... 321
**סימן מ** ..... 324
**סימן מב** ..... 327
**סימן מג** ..... 349
**סימן מד** ..... 356
**סימן מה** ..... 359
**סימן מו** ..... 360
**סימן מז** ..... 362
**סימן מח** ..... 367
**סימן מט** ..... 369
**סימן נ** ..... 369
**סימן נא** ..... 385
**סימן נב** ..... 387
**סימן נג** ..... 391
**סימן נה** ..... 405
**סימן נו** ..... 408
**סימן נז** ..... 409
**סימן סא** ..... 410
**סימן סב** ..... 416
**סימן סג** ..... 424
**סימן סד** ..... 425
**סימן סה** ..... 427
**סימן סו** ..... 428
**סימן סז** ..... 433
**סימן סח** ..... 434
**סימן סט** ..... 445
**סימן ע** ..... 445
**סימן עא** ..... 448

**סימן עג** ..... 449
**סימן עד** ..... 449
**סימן עה** ..... 449
**סימן עו** ..... 452
**סימן עז** ..... 454
**סימן עח** ..... 456
**סימן עט** ..... 458
**סימן פ** ..... 458
**סימן פב** ..... 460
**סימן פה** ..... 462
**סימן פו** ..... 463
**סימן פז** ..... 463
**סימן פט** ..... 463
**סימן צ** ..... 464
**סימן צא** ..... 467
**סימן צב** ..... 468
**סימן צג** ..... 469
**סימן צה** ..... 473
**סימן צו** ..... 473
**סימן צח** ..... 477
**סימן צט** ..... 478
**סימן ק** ..... 483
**סימן קא** ..... 486
**סימן קב** ..... 487
**סימן קה** ..... 490
**סימן קו** ..... 490
**סימן קז** ..... 490
**סימן קח** ..... 491
**סימן קט** ..... 494
**סימן קי** ..... 494
**סימן קיב** ..... 495
**סימן קיג** ..... 498
**סימן קיד** ..... 502
**סימן קטו** ..... 503
**סימן קיז** ..... 533
**סימן קיח** ..... 535
**סימן קיט** ..... 536
**סימן קכ** ..... 543
**סימן קכא** ..... 554
**סימן קכב** ..... 560
**סימן קכג** ..... 563
**סימן קכד** ..... 564
**סימן קכה** ..... 569
**סימן קכו** ..... 586
**סימן קכז** ..... 600
**סימן קכח** ..... 608
**סימן קכט** ..... 628
**סימן קל** ..... 672
**סימן קלא** ..... 676
**סימן קלב** ..... 677
**סימן קלג** ..... 677
**סימן קלד** ..... 680
**סימן קלה** ..... 693
**סימן קלו** ..... 693
**סימן קלז** ..... 697
**סימן קלח** ..... 700
**סימן קלט** ..... 701
**סימן קמ** ..... 704
**סימן קמא** ..... 710
**סימן קמב** ..... 741
**סימן קמג** ..... 755
**סימן קמד** ..... 764
**סימן קמה** ..... 770
**סימן קמו** ..... 776

**סימן קמז** ..... 777
**סימן קמח** ..... 778
**סימן קמט** ..... 778
**סימן קנ** ..... 782
**סימן קנב** ..... 784
**סימן קנד** ..... 791
**סימן קנה** ..... 807
**סימן קנו** ..... 809
**סימן קנז** ..... 824
**סימן קנח** ..... 838
**סימן קנט** ..... 840
**סימן קסא** ..... 845
**סימן קסב** ..... 846
**סימן קסג** ..... 846
**סימן קסד** ..... 847
**סימן קסה** ..... 851
**סימן קסו** ..... 856
**סימן קסז** ..... 861
**סימן קסח** ..... 861
**סימן קסט** ..... 862
**סימן קע** ..... 881
**סימן קעא** ..... 881
**סימן קעב** ..... 881
**סימן קעג** ..... 882
**סימן קעד** ..... 885
**סימן קעו** ..... 885
**סימן קעז** ..... 885
**סימן קעח** ..... 891
**שמות אנשים ונשים** ..... 914
**סדר הגט** ..... 955
**סדר חליצה** ..... 971

## סימן א

א **לישא אשה.** עבה"ט בשם ב"ש מה שהקשה דהא אפילו אם קיים פ"ו חייב לקיים לערב כו' ועיין בס' ברכי יוסף מהגאון החכם חיד"א ז"ל דניחא ליה לחלק דאם קיים פו"ר אינו חייב לבעול בכל עונה אלא משום לערב אל תנח סגי לעתים רחוקות רק שלא יניח לגמרי והיינו דקאמרי הרמב"ם ומרן (לקמן סי' ע"ו ס"ו) דאם לא קיים פ"ור חייב בכל עונה אבל אם קיים אינו חייב בכל עונה לא משום פו"ר דכבר קיים ולא משום עונה שכבר מחלה אבל אה"נ דמשום ולערב אל תנח מחוייב בעת מן העיתים ע"ש. ומ"ש הראנ"ח נסתפק כו' דברי ראנ"ח אלו הבאתי באריכות בפ"ת ליו"ד סי' רל"ד סק"ט ע"ש:

ב **והמקדים לישא כו'.** כתב בר"י ובדורות אלו נחלשו הטבעיים ונשתנו הדורות לכן אין ליזה' בזה להקדים ולישא בן י"ג. הרב מהר"ר יונה חסיד בצוואתיו:

ג **דהוי כזנות.** עבה"ט בשם כנ"י שמחלק אם אביו משיאו כו' ועיין בת' כנ"י שם שמבאר ע"פ סברא זו דלא פליגי כלל התוס' ורש"י והרא"ש עם הרמב"ם וטור וש"ע דבדקדוק כתבו התו' והרא"ש דלא חשיב בעילת זנות פי' מצד הבעילה ומצוה נמי איכא להשיא לבנו קטן. פי' אביו. ומתני' דהכותב נמי קאמר קטן שהשיאו אביו וכן לשון רש"י והרא"ש וכן דורות הראשונים ואנשי ירושלים היו משיאין לבניהם משא"כ לשון הטור וש"ע אבל קודם י"ג לא ישא פי' הוא עצמו בלי אביו דהוי כזנות מטעם דא"א לכתוב כתובה וכן בלשון הרמב"ם יש לפרש כן. וכ' עוד שם דדוקא אם האב מתפיס מטלטלין מהני אבל אם יתן האב שטר על כתובתה לאו כלום הוא פן ימות האב ולא יניח ברכה כדי כתובת בניו ע"ש. ועיין בס' שער נפתלי בסימן זה שדחה דברי הכנ"י הנ"ל משום דיש לדמות נשואי קטן להא מלתא לנשואי חרשת וחרש דתקינו להו רבנן קדושין ולא תקינו לה כתובה (כדלקמן סי' ס"ז) ע"ש עוד:

ד ב"ד כופין אותו עיין בס' בני אהובה פט"ו מהלכות אישות הלכה ז':

ה **נהגו שלא לכוף.** כ' בר"י דכ"כ מהרש"ל ביש"ש פ' הבע"י סימן מ' אבל בס' קרית מלך רב בביאורו פט"ו דאישות כתב דכל ב"ד שאינו כופה ע"ז לאו שפיר עביד ואין להשגיח במנהג. וכ' עוד במהריק"ש דקדק לשון המחבר ואינו רוצא לישא כו' דמשמע שאם רוצה אלא שמתעכב עד שימצא זיווג נאה או לסבה אחרת לא כייפינן ליה. ומ"מ יראה דאין להתאחר מפני סבה שחוץ מגופו אלא עד עשרים וארבע (ע' קידושין דף ל') ע"ש:

ו שלא לכוף עח"מ סק"ד וסק"ה ועיין בס' תולדות אדם פ"ו:

ז **לגרשה.** עבה"ט בשם ב"ש. וע' מזה לקמן סעיף י' ס"ק ט"ז ולקמן סי' קנ"ד ס"ק כ"ה וס"ק כ"ט:

ח **סריס**. עבה"ט בשם ח"מ דאם הם ראוים להוליד אלא הבן נשא איילונית והיא נשואה לסריס אביהם פטור מפו"ר. ובח"מ כתב עוד או שלא נשאו כלל והבה"ט לא העתיקו דכ"ש הוא. ועיין בס' בני אהובה פט"ו מה"א הלכה ה' שמפקפק ע"ז מהא דקיי"ל היו לו בנים ומתו לא קיים פ"ו משום דבעינן לשבת יצרה וא"כ גם אלו הבנים שלא נשאו נשים סופם למות בלא זרע אך בזה אפ"ל דדוקא מתו בחיי האב לא קיים פ"ו אך בבת שנשאת לסריס דודאי לא תוליד במה יקיים האב פו"ר וכי תולין שיגרשה הבעל או שימות ובח"מ החליט גם בזה דיצא ולדידי צ"ע ע"ש:

ט **ונקיבה**. עבה"ט ומ"ש ואם הבן קיים ולא הוליד כו' הוא לדברי הב"ש וע' בהגהות יד אפרים. שכ' ע"ז לדעת התוס' (רס"ק זה) דג' זכרים הבאים מזכר ונקיבה מהני פשיטא דגם זה מהני. ומ"ש עוד יש להסתפק אשה שנתעברה באמבטי כו' עיין בס' בני אהובה פט"ו מה"א הלכה ו' מ"ש בזה על דברי הח"מ. וגם האריך שם לסתור דברי המשנה למלך בפרק הנ"ל ע"ש וגם בס' בר"י סי' זה אות י"ד האריך בזה:

י **שוטה וקטן**. לכאורה אגב שיטפי' נקט וקטן. הגהות יד אפרים. ועמ"ש לעיל ס"ק ח':

יא **היו לו בנים**. עב"ש ס"ק י"ב מ"ש וע' בח"ה סי' רע"ז כו' וע' בס' בני אהובה פט"ו מה"א הלכה ו':

יב **בלא אשה**. עבה"ט ועיין בר"י שכתב דהרב ארעא דרבנן אות תקי"ז הביא דברי מהרד"ך בית י"ז חדר ט' שכתב דלהרי"ף איסור זה מדאורייתא. וק"ק שלא הזכיר דלהרמב"ם הוא מדרבנן וכמ"ש פרק ט"ו מאישות עיין שם:

יג **שאינה בת בנים**. עבה"ט ועיין בתשובת גליא מסכת ר"ס י"ב שתמה על הח"מ וב"ש למה הוצרכו לדייק דיוקין מדברי הנ"י אם ס"ל דמוכרין או לא ולא דבר זה מפורש בנ"י שם בתחילת הפיסקא דמציין אחרי המשנה וז"ל בלא אשה משום הרהורי עבירה כו' ומיהו אינו מוכר ס"ת מפני זה עכ"ל ע"ש עוד:

יד **על אשתו**. עב"ש לקמן סימן קנ"ח סק"א שכ' לכאורה נראה בזה"ז שיש חרגמ"ה שלא ישא אשה על אשתו אין עד א' נאמן להעיד שמתה אשתו דהא דבר שנתחזק באיסור הוא ואין עד א' נאמן כמ"ש בי"ד סי' קכ"ז עכ"ל. ושם כתב זה כמסתפק אך בסי' ט"ו סק"כ כתב כן בפשיטות ע"ש. ועיין בת' נו"ב חאה"ע סי' ל"ג בד"ה העולה כתב שדברי הב"ש בזה אינם מוכרחים ע"ש גם בס' קרבן נתנאל פ"י דיבמות אות ק' חולק על הב"ש בזה עיין שם. גם בתשובת בית אפרים חאה"ע סימן א' בדבור המתחיל ועוד. כתב דהך דינא דהב"ש צ"ע די"ל דשפיר מהימן עד א' משום דהוי מלתא דעבידי לגלויי וכמדומה שאין נוהגין עתה לדקדק בזה כלל כי מי שבא אליו כתב מאוהבו ממרחקים שמתה

אשתו נושא אשה על פיו ואין מדקדקין אחריו למחות בידו כלל עכ"ד. גם בס' ישועות יעקב בסי' קנ"ח סק"א חולק על הב"ש בזה דכיון דאינו רק מלתא דרבנן נאמן עד א' אף דאיתחזק איסורא ובפרט במילתא דעל"ג ע"ש:

ושם העיר עוד לחקור בזה בעד א' שמעיד שמתה אשתו והוא בא לב"ד לשאול אם מותר לישא אחותה שהוא איסור כרת וגם אי מותר לישא אחרת מצד איסור רגמ"ה דאף אי מאמינים אותו נגד זה שמותר לישא אחרת מ"מ אסור לישא אחותה (עב"ש בסי' ט"ו שם) מעתה כיון שבא לשאול על שני דברים דבר תורה ודרבנן כאחד אפשר דאין אנו יכולין להקל גם בענין דרבנן דהוי זלזול לדחז"ל וכמ"ש הרדב"ז הובא במ"גא הלכות ק"ש בספק קרא ק"ש חוזר וקורא משום דק"ש דאורייתא אף דרק פסוק ראשון הוא מה"ת מ"מ צריך לקרות כל הג' פרשיות כיון דאנו מסופקין על דאורייתא ודרבנן כאחד אם אנו מחמירין על ד"ת ומקילין בדרבנן הוי כמזלזל במלתא דרבנן (לא מצאתי זה במג"א הלכות ק"ש ע' בסי' ס"ז סק"א שכ' טעם אחר דכך היתה התקנה כו' אמנם בסי' קפ"ד סק"ז כ"כ המג"א בשם הר"ש חיון והר"י הלוי בענין ספק אם בירך בהמ"ז דצ"ל גם ברכה ד' מהאי טעמא ע"ש) אך באמת לא דמי דהכא אם ישא אחרת לא ישא אחות' בלא"ה ע"כ אין מקום להחמיר בזה ע"ש:

ועיין בנו"ב תניינא סי' ו' על דבר האיש אשר בשנת רעבון הלכה אשתו ממנו ובן ובת עמה מדוחק פרנסתם ושוב לא נודע מהם דבר יותר משמנה שנים אם יש להתיר לבעלה לישא אשה אחרת. והשיב שאין למצוא לו עזר כיון שאשתו לא פשעה ומחמת רעבון הלכה ולפי המובן ברשות בעלה הלכה ומי יודע סבת עכובה ואולי הוא ע"י אונס ומקום מצוה אין כאן שאנו נותנים ג"כ לבן ובת חזקת חיים וא"כ קיים מצות פ"ו ואף שהכנה"ג בהגב"י אות ע"ח מביא תשובת רש"ך אם נשבה יכול הבעל ליקח אשה אחרת אולי מיירי שם שלא קיים פ"ו. וסיים דאף שיש סברא לדון ולהתיר לו שלא יהא נכשל בהרהורי עבירה בכל יום מ"מ נתת דבריך לשיעורין ואם תתעלם אשה מבעלה איזה זמן לאיזה סבה או שתהיה חולה איזה זמן וכי נתיר לו לישא אחרת על אשתו לכן אין דעתי להתיר בזה וגם איסור איני אומר כיון שכבר יושב זמן שמנה שנים בלא אשה ואם ימצא מאה רבנים שיתירו לו לא אמחה בידו עכ"ד:

ושם בסי' ז' נשאל על שאלה כזה ממש אלא דשם העיד עד א' ששמע מאחד שהאשה מתה ואשיב להתיר מחמת העדאת העד וכתב דאף דבנו"ב קמא סימן ל"ג לא הכרעתי לסתור דברי הב"ש לחלוטין אבל בסימן נ"ד בד"ה ואמנם הבאתי דברי התוס' דמה שאינו דבר שבערוה אף דאיתחזק איסורא אינו ברור שאין עד א' נאמן רק מספקא לן וא"כ

באיסור דרבנן יש להקל ובפרט שזה שנים רבות שאבד זכרה קרוב הדבר שמתה בשנת הרעבון ולכן יש להתיר.

וכתב עוד שם בסי' ח' בעובדא שהעיד העד שבהיותו במקום פלוני מתה אשה פלונית אבל העד לא ידע אשת מי היא והאיש בשמעו הדברים האלה אמר אשתו היא בזה יש לדון אולי הבעל דבר עצמו אינו נאמן במקום דאיכא למיחש שמא עיניו נתן באשה אחרת (עיין לקמן בסמוך בשם תשובת ב"א מה שמביא בשם צ"צ ועה"ג) ומ"מ כיון דבזה"ז שכבר כלה הזמן חר"ג ליכא חשש איסור תורה וגם מאחר דמתחילה לא איתחזק איסור רק מפיו שאמר שיש לו אשה יש להקל ע"ש:

וכתב עוד ס"ס קל"ו שנשאל מהגאון מלונדון אודות אנשים הבאים ממדינות רחוקות לקהילתו ושלחו גיטין לנשותיהם ובא כתבים מב"ד שהשליח מסר הגט להאשה כדת ואין חתימת הב"ד ניכר שמה אם יכולים המגרשים לישא שם נשים. וכתב כבר הכרעתי בנו"ב תניינא שעד א' נאמן להעיד לאיש שמתה אשתו וכיון שעד א' נאמן א"כ שטר בעדים אפי' לא נתקיים כיון שלדברי הרשב"ץ (המובא לקמן ס"ס קמ"ב בהגה) זה עדיף מעד א' לכן דעתי להתיר ע"ש:

ועיין עוד שם בסי' קמ"ז בתשובה מבן המחבר באשה שנשתטית וזה שבע שנים אשר ברחה מבעלה מתוך טירוף הדעת ונאבד זכרה ולא נודע מה היה לה אם מותר הבעל לישא אשה אחרת. והביא דברי אביו בתשובה סימן ו' הנ"ל שלא רצה להתיר באשה שנאבד זכרה זולת בהעדאת עד א' וכתב דאף דיש לדון בזה מחמת דנגד חזקת חיים יש חזקה אחרת שאם היתה בחיים היתה חוזרת לבעלה באשר שלא היה קטטה ביניהם ומ"מ חלילה לו לחלוק על אביו ז"ל. ומ"מ העלה להקל להבעל זה כיון שיצאה אשתו מביתו מתוך טירוף הדעת ולפי דבריו היתה כמה שנים מוחזק' לנשתטית ובנשתטי' פסק הרמ"א דיש להקל להתיר לו לישא אחרת ואף די"ל דדוקא באשה שהיא שוטה לפנינו אבל כאן יש לחוש שמא נתפקחה מ"מ מוקמינן לה אחזקתה אשעת יציאתה מבית בעלה ויש לזה הוכחה דאל"כ היתה חוזרת לבית בעלה כו' ואף דהב"ח כתב דצריך היתר ממאה רבנים י"ל דגם הב"ח לא כ"כ אלא אם היא בחיים בוודאי אבל אם יש ג"כ ספק שמא מתה גם הב"ח מיקל. וסיים ויען כי אין הדבר ברור כ"כ כו' לכן אין לסמוך עלי עד שיסכימו עוד שני רבנים ובענין התחייבות שיש להאשה על הבעל וגם בהשלשת ג"פ כי למיחש בעי פן תבוא האשה יעשו כמו שפסק אאמ"ו בנו"ב קמא סי' ג' (ע' לקמן ס"ק ט"ז) ע"ש (ובתשובת חתם סופר סימן ב' באיש א' נשתטה אשתו זה כמה שנים והוליכה לעיר אחרת למקום רופאים ועתה אומר שנודע לו שמתה וגם הביא עד א'

ששמע שמתה אשתו של זה באותה העיר אם מותר לישא אחרת. והאריך שם בדברי הב"ש דסי' ט"ו וקנ"ח הנ"ל דאין עד א' נאמן כו' ודעתו להחמיר כהב"ש וכתב ואפי' אם נכניס עצמינו בפרצה דחוקה להקל משו' עיגון דבעל היינו אי אשה בריאה נאבדה וכדרך שמקילין בעיגונא דאיתתא אבל הכא נשתטית הרי יכול להמציא לו היתר ע"י מאה רבנים והשלשת גט וכתובה ואין כאן עיגון כו' ועוד הא האשה במקום ידוע ואינה מעבר לים ולא במדברות והדבר יכול להתברר ע"כ איני רוצה להיות מהמתירין ע"ש):

ועיין בתשו' בית אפרים סי' א' באחד שהיה מתגורר בקהילה אחת ערך י"ב שנה והגיד לפני כמה אנשים שיש לו במקום אחר אשה ובת אחת והחזיק בדבריו זמן רב ועתה בא לפני הרב והגיד ששקר ענה ומעולם לא היה לו אשה רק מחמת הבושה אמר כן שכבר בא בימים בן שלשים ועדיין הוא פנוי. אם מאמינים אותו באמתלא זו ומותר לישא אשה או לא והנה מה שיש לדון באמתלא זו הוא משני חששות אחד כי להסיר מסוה הבושה היה די לו שיאמר שהוא אלמן וגם למה הוסיף לומר שיש לו בת הימנה. הב' מטעם דכל שהוחזק ל' יום לא מהני אמתלא כמ"ש הב"ש בסי' י' ט' ומלקין ושורפין על החזקה והאריך מאד בזה לבאר דהך אמתלא אינה גרוע וגם יש לצדד דאף אמתלא א"צ כלל בנ"ד לפי דכל שויא אנפשיה חד"א דאסרינן עליו ולא מהני חזרה אינו בתורת ודאי אלא מתורת ספק דשמא דבריו הראשונים עיקר ומה שחוזר בו שקורי משקר וא"כ בנ"ד שאחר אלף החמישי אינו אלא מנהג וכל ספק ופלוגתא אזלי' לקולא כמ"ש הב"ש סקכ"א אולי מהני חזרה אף בלא אמתלא וגם דינו של הב"ש בענין אחר ל' יום אינו מוחלט דבתשובת רמ"א סי' ב' מבואר דאף אחר ל' יום מהני אמתלא היכא שלא הוחזק רק מפי עצמו וע"י דבור לבד (עמ"ש בסי' י"ט שם) ועוד דהכא אית ליהו מגו דאי בעי הוה אמר שמתה אשתו והיה נאמן בכך כמבואר בתשובת צ"צ ועה"ג שהוא עצמו נאמן בענין זה השתא נמי שחוזר בו נאמן במגו וי"ל דגם הב"ש מודה בזה. וסיומא דפיסקא העלה שאין להחמיר בזה ומ"מ יש לאיים עליו בב"ד ולהודיעו חומר חרגמ"ה הכל לפי מה שהוא אדם ואם כה יאמר כי בצדק אמרי פיו ופנוי הוא לא נחשדו ישראל על כך ובפרט שהוא ג"כ מלתא דעל"י ע"ש באריכות. והנה מ"ש דכל דשויא אנפשיה חד"א דאסרי' עליו ולא מהני חזרה אינו בתורת ודאי כו' צ"ע ממ"ש בש"ע לקמן סי' ג' ס"א ואם נשאה או נטמא לוקה ומשמע דאפי' חוזר בו (עמ"ש בסי' ג' שם ועמ"ש לקמן סי' קט"ו ס"ז סקל"ז. ומ"ש שם בריש דבריו לפלפל בדין שויא אנחד"א אם הוא מטעם הודאת בע"ד או משום נדר ע' בפ"ת ליו"ד סי' א' סקט"ו ולקמן סי' ל"ז סקי"א מ"ש בזה:

טו **לכנוס**. עבה"ט. עד ובה"י פירש הרמ"א בענין אחר. וע' בספר בית מאיר דנראה לו יותר פירוש הבה"י דכוונת הרע"א לפרש דברי המחבר דבארוסה לא תיקן היינו מה שתיקן שלא לגרש בע"כ. וזהו שהוסיף אם אינו רוצה לכנוס אלא לפטור והיינו דיכול לגרשה בע"כ. אבל מלישא אחרת קודם גירושין לא מיירי והוא אסור אם לא על צד המוזכר בסוף הגה שהיא אינה רוצה להנשא לו או לפטור אז יש להקל לו לישא אחרת (וכן הסכים בתשו' חתם סופר סי' א' וכתב דפירוש זה הוא אמת ומוכרח מסוף הגה ע"ש) ובזה מרווח לן דלא קשה קושיית הח"צ סי' קט"ז מהכא לסי' קנ"ט ס"ה בהגה דאמאי תהא עדיפא זיקה דרבנן מארוסה דאורייתא כמ"ש בשם ח"צ קטן שנפלה לו יבמה כו' כעת אין תשובת ח"צ לפני ולא ידענא אי התיר מטעם שכבר נשתדך וכמ"ש הרמ"א לקמן סי' קנ"ט ס"ה ואף דכאן נפלה קודם שנשתדך מ"מ כיון שהיה באותו שעה קטן דמי לנפלה אח"כ או דילמא אף בנשתדך אחר יב"ש התיר מטעם כיון שעדיין אינו ראוי לחלוץ מחמת הסימנים ואפשר אף לכתחלה מותר לשדך מטעם זה. וע' בשו"ת אבן השוהם סי' ל"ד ול"ה על נדון כזה ממש ושם נזכר שעשה שידוך אחר שנעשה בן יג"ש וכ' דלכתחלה עשה שלא כהוגן אך מאחר שכבר עשה מותר לכנוס וגם נדפס שם תשובה מגאון מהר"א ברודא להתיר לכנוס וגם כתב שכמה גאונים הסכימו לזה ע"ש. וע' בשו"ת בית אפרים סי' קמ"ג על מעשה כזה ובעובדא דידיה נעשה השידוך בעודו קטן והאריך בזה לפלפל בדברי הח"צ ואבן השוהם הנ"ל ומסיק ג"כ להקל והמחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהין וסיים ומ"מ ראוי לב"ד שקודם שיבא לידי נשואין יפשרו בין היבם והיבמה בעסק החליצה שלא יהא שום דבר חוצץ ביניהם וגם יתן ערבון כפי הנראה לב"ד באופן שתיכף שיהא ראוי לחליצה יחלוץ לה מיד בלי שום עיכוב אמנם אם האשה תקשה ערפה שלא לפשר כפי שיראה לב"ד ותתן עיניה בממון יוכלו ב"ד להתיר לו אף בלי רצונה ע"ש. וע' בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי שהאריך ג"כ בענין זה:

בתשובת חתם סופר סי' א' אודות בחור בן עשרים שנפלה יבמה ורכושה רב מנכסי אחיו והיא מסרבת ואינה רוצה בחליצה אא"כ יחלוץ בחנם כי חשבה שאסור לו לישא אשה עד שיחלוץ תחלה ואין ביד ב"ד להעמיד על דת תקנת הקהילות המבואר סי' קס"ה ס"ד בהגה והבחור נשתדך בינתיים עם ההגונה לו ושואל אם מותר לו לישא משודכתו ועי"ז תהא היבמה מוכרחת לירד לדת כדי שיחלוץ לה. והצריך שם בדברי תשובת ח"צ סי' קט"ז הנ"ל ובנדון השאלה העלה להתיר לו לישא משודכת שלו לאחר התראה מב"ד כראוי ובאופן שיעמיד ערבות ובשבועה שמיד שתתרצה היא אח"כ לעמוד לפני ב"ד

שבעירם או המרוצה לשני הצדדים מחויב הוא לעמוד וככל היוצא מפיהם יעשה ויקיים ויחלוץ אח"ז מיד בלי עיכוב ע"ש):

[טז] **שנשתטית.** עבה"ט מ"ש ובד"מ כתב כו' עד שנהגו להחמיר. והוא מדברי הב"ש ושם מסיים וז"ל לכן כלל כאן אלו ב' דינים כשנשתטית וכשהוא מה"ד לגרשה ש"מ שניהם שוים וכשהוא מה"ד לגרשה לא תיקן ר"ג וכמ"ש בסי קט"ו עכ"ל: וע' בתשו' שב יעקב סי' א' שהשיג על הב"ש וכ' דמה שכלל רמ"א הני ב' דינים היינו היכא שהדין לגרשה ומ"מ היא לא פשעה כגון שהתה י"ש ולא ילדה וזה שוה עם נשתטית ובשניהם צריך התרה מק' רבנים ומ"ש רמ"א בס' קט"ו ס"ד בהגה ב' ויכול לגרשה בע"כ ואין בזה משום חר"ג היינו בעוברת על דת שהיא פשעה ותדע שכן הוא דאל"כ סתרו דברי רמ"א אהדדי דשם החליט דל"ש בזה חר"ג וכאן הביא יש חולקין דנוהג אפי' במקום מצוה א"ו דכאן מיירי שלא פשעה ולכן יש חולקין אבל בסי' קט"ו מיירי שפשעה ולכן אין חולק עכ"ד וע' בתשו' נו"ב סי' א' שגדול א' רצה לתרץ דברי רמ"א דלא ליסתרו אהדדי באופן אחר. דבאמת לגרש בע"כ קיל יותר מלישא ב' נשים כמ"ש בת' מהר"ם פדוא סי' י"ג (הובא בבה"ט לקמן סי' קי"ט סק"א ע"ש וא"ב בסי' קט"ו דמיירי לגרש בע"כ בזה הכל מודים דלא תיקן ר"ג אבל כאן דמיירי לישא ב' נשים בזה הביא ב' דיעות ומ"ש רמ"א או שהוא מה"ד כו' יש להתיר לו לישא אחרת ר"ל דא"א לגרש בע"כ. והוא ז"ל חולק דבאמת יותר חמור גירושין בע"כ מלישא אחרת דבזה לא קבע הגאון בה זמן כלל ומ"מ דברי מהר"ם פדוא נכונים דלענין עוברת על דת עדיף יותר לגרש בע"כ מלישא אחרת דשמא תחזור למוטב ויהיו לו ב' נשים כשרות אבל בשהתה י"ש יותר טוב להתיר לישא אחרת ושלא ידור עם הראשונה וממילא לא תלד ונמצא השניה בהיתר עולמית אבל לגרש בע"כ שבזה עדיין לא כלה חרגמ"ה לא שמענו. אמנם כל זה לשיטת הב"ש אבל באמת אין לדחות דברי השב יעקב דהיכא דלא פשעה אין להתיר לישא אחרת (בלא ק' רבנים) ובפרט דהרבה פוסקים ס"ל דל"ש האי דינא בח"ל (וע' בזה בתשו' ברית אברהם סי' פ"ט וצ') . וכתב עוד דאם הבעל רוצה ליסע לא"י והיא אינה רוצה וגם כבר שהתה עשר שנים ולא ילדה ממ"נ יש להתיר לגרש בע"כ ויתן הכתובה או מטעם הוא אומר לעלות (כמ"ש לקמן סי' ע"ה) או מטעם ששהתה י"ש אך כל זה אם השנים שוים בזמן דאל"ה יכולה לומר דמתחלה היה אפשר לעלות ולכן עון ח"ל גורם ועכשיו יש סכנה לעלות ע"ש עוד גם בנו"ב תניינא סי' ק"ב:

(ומ"ש הבה"ט מיהו ב"ח כתב קבלה היא מגדולי עולם כו' ויסכימו בהיתר מאה רבנים כו' ע' בתשו' ח"ס סי' ד' שנשאל אי צריך דוקא מאה מג' מדינות שוה בשוה או סגי צ"ח

ממדינה אחת ושנים הנותרים א' א' ממדינה אחרת. ומה הוא בכלל מדינה ומדינה ואם סגי בבחורים מופלגים להשלים מנין המאה וכתב הא ודאי דמ"ש הב"ח ויסכימו בהיתר מאה רבנים ע"כ לאו רבנים ממש יושבים על כסא רבנות בקהילות דהרי כתיב בהתקנה שיהיה מג' קהילות וא"א מאה רבנים בג' קהילות אמנם גם א"א דאנשים בעלמא קאמר כדמשמע לשון תשובת מהר"ם והכל בו דהא כתוב שם דבעינן שיהיה להם מבורר ויסכימו עם הדין אלא ודאי דבעינן שיהיו ראוים להוראה ומביני מדע להסכים עם המורה הראשון בענין ההוא וכבר נהגו כמ"ש בנו"ב סי' ג' לצרף המוסמך במורינו שראוי לסדר קדושין כמו שתיקן מהרי"ל שלא יסדר גיטין וקדושין מי שאינו מוסמך ה"נ הכא ודי בקולא זו אבל לא בחורים אפי' גדולים וטובים. ואודות מה הוא בכלל מדינה הנה בכל בו איתא שלשה ארצות כגון ארגון לומברדיא וצרפת והם ג' מלכיות ממש לומברדיא באיטיליא ארגון בשפניא וצרפת ידוע מ"מ נ"ל אם ע"י מלחמות נכנסו שלשתן תחת ממשלת מלך א' ועתידה אדום שתפשוט מלכותה ט' חדשים על כל העולם לא מפני זה לא נוכל להסכים בהיתר הנ"ל כי אין המלך גורם אלא שווי דעות אנשי מדינה ורוב אנשי מדינה נמשכים אחר רבני מדינה ההוא וה"כ במדינתינו כגון מלכות גאליציא ומלכות הגר ומלכות עסטרייך אף ע"פ ששלשתן תחת ממשלת הקיר"ה מ"מ לשלשה יחשבו וכן נוהגים. ומ"ש בהתקנה מג' קהילות לכאורה פשיטא דכיון דבעינן ג' ארצות בודאי ג' קהלות הם נ"ל לאפוקי שלא ימצא בקהילה א' אנשים מג' ארצות דזה לא מהני אלא במושבותיהם למקומותם. ואודות אי בעינן מספר הרבנים מג' מדינות שוה בשוה. לכאורה כוונת התקנה היא שהרב אשר המאורע בגבולו יחקור וידרוש הענין היטב ויסכים כי זה ראוי להתיר ואח"כ יסכימו ע"פ דבריו עוד צ"ט רבנים מג' ארצות וכיון שלא נתן גבול ומספר משמע שישתלשו שוה בשוה כיון שראוי להשתלש הגע עצמך אילו כתוב בשטר ליתן צ"ט זהובים לג' עיירות או אנשים והלא היו ביניהם שוה בשוה כו' אך לא נהגו לדקדק בכך וכן מוכח מתשובת נו"ב סי' ג' שדקדק לכתוב כל התנאים השייכים למאה רבנים ולא הזכיר כלל שיהיו מג' ארצות אין זה כי מאחר שראשי המדברים בענין ההוא היו שלשה רבנים מג' מדינות שוב לא הקפיד אם יהיו המסכימים אפי' ממדינה א' כו' ומ"מ נכון שהרב וב"ד דמקום המאורע יכתבו פסק שלפי הענין ראוי להתיר לזה וגם יציעו הדבר לפני גדול א' במדינה הואיל ונפיק מפומיה דב"ח (שיציע לפני גדולים) ואם יסכים יצרפו סמוכים במורינו מג' מדינות אף שא"צ משולשים ממש מ"מ יראו לקבץ מספר מסויים מכל מדינה כו' (עכ"ד ע"ש):

ומ"ש הבה"ט ועו"כ בסי' קי"ט שיתן הגט ביד שליח הולכה שיהיה הגט בידו עד

שתשתפה כו' מבואר מזה דאמר שתשתפה יתן לה השליח גט זה ותהיה מותרת לשוק ע"י גט זה. אמנם בהגהת מל"מ פ"ו מה"ג דין ג' מבואר דחכמי קיסטנטינא הסכימו לאיסורא מטעם דכל מידי דלא מצי עביד השתא לא מצי משוי שליח כמ"ש התוס' פ"ב דנזיר ע"ש וע' בזה בתשו' נו"ב סי' ג' כתב שם שלא רצה לתקוע עצמו בדבר הלכה בזה להתיר האשה שתנשא לשוק ע"י גט זה מטעם שכ' הרב המגיה כו' ואף שבתשובה הארכתי בזה מ"מ וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה להתיר א"א במקום שיש ריעותא בזו ומ"מ לא רצינו לבטל מנהג ראשונים שנהגו שלא להתיר מרגמ"ה. עד שימסור הבעל גט ביד שליח כו' ע"ש עוד מבואר כל סדר ההתרה לאיש שנשתטית אשתו ע"ש באריכות (ולכאורה י"ל דדוקא אם היא שוטה גמורה דהיינו שא"י לשמור את גיטה דאינה בת גירושין מדאורייתא אבל אם היא יכולה לשמור את גיטה רק שא"י לשמור את עצמה דמה"ת בת איגרושי היא ורק מדרבנן כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר כמבואר בש"ס יבמות קי"ג ע"ב אין לומר בזה כל מידי דלא מצי עביד השתא כו' וכמ"ש המל"מ פ"ב מהלכות ביאת מקדש דין ו' ע"ש ומדברי הגהת מל"מ דפ"ו מהל' גירושין הנ"ל אין הכרע כי שם הלשון מגומגם שכתב דמעשה היה בקונסטנטינא בארוס א' כו' ונדע לב"ד שהארוסה היתה שוטה באותן הימים שאינה יודעת לשמור עצמה ומשלחה וחוזרת קרינן בה ושאל השואל כו' עכ"ל ומדבריו משמע דמשלחה וחוזרת חד שיעורא הוא עם אינה יודעת לשמור עצמה וא"כ מירי אפי' אם היא מה"ת בת גירושין רק מדרבנן אך באמת ז"א כמבואר בש"ס שם דמשלחה וחוזרת חד שיעורא הוא עם א"י לשמור גיטה דאינה בת גירושין מה"ת ולכן נראה דט"ס הוא בהגהת מל"מ שם וצ"ל שא"י לשמור גיטה וא"כ י"ל דדוקא בהך עובדא הורו לאיסורא משא"כ בא"י לשמור עצמה וכמ"ש בפרט לפ"ד מרן המחבר לקמן סי' קי"ט ס"ו דבדיעבד מגורשת וצ"ע) . וע' עוד בנו"ב תניינא סי' קכ"ו ובתשו' חמדת שלמה סי' ע"ז. ובס' בית מאיר סי' קי"ח ובס' מרכבת המשנה פ"ו מה"ג ובס' גט מקושר בס"ג ראשון אות י"ג ובסוף ס"ג שני באורך (ובתשו' ח"ס סי' י"א וגם בס"ס ד' שם) ועמ"ש לקמן סקמ"א סכ"ט סקנ"ט סק"ך ועו"ע בת' מנ"ע סי"ט אות ה' ו' מזה: וע' בנו"ב תנינא חלק יו"ד סי' קמ"ו שכתב וז"ל הנה בגופא דעובדא אינני מכניס עצמי להתיר לבעל לישא אשה על אשתו אחר שזו אינה משוגעת גמורה והיא עוסקת במו"מ אלא שהיא אינה בת דעת שלימהבכל הדברים. עכ"פ ראויה לתשמיש ע"י בדיקת חברותיה אם באנו לדון בה דין שוטה להתיר להבעל חרגמ"ה נתת דבריך לשיעורין כו' ובפרט בדור פריץ כזה וכיון שאין בנדון זה ביטול פו"ר רק הבעל אינו רוצה בחיי צער אין אנו נזקקין לו עכ"ד: ובתשו' כ"י מכבוד הרבה גאון מהר"י אייזיק ז"ל אב"ד

דק"ק טיקטין ראיתי שחקר בזה באיזו גדר שטות דברו להתיר כאן והעלה דבענין זה בודאי יכולים לסמוך על דעת הרמב"ם שהביא הב"י בסי' קכ"א דל"ד באותם הסימנים שהוזכר בש"ס אלא ה"ה שאר דברים מה שעושה דרך שטות ודבר זה תלוי לפי ראות עיני ב"ד. עוד ראיתי שם דאם אירע שאחר שהתירו לו מאה רבנים קודם שנשא אחרת לגמרי רפואה גמורה פשוט דחוזר האיסור למקומו אלא דאם נתרפאה אחר שגבר נשא אחרת ודאי אין בזה חשש. וגם זה פשוט שא"צ הבעל למקור ולדרוש קודם החתונה עם האחרת אולי חזרה הראשונה לקדמותה כל שיצא בהיתר יצא אך אם במקרה נתעצל הבעל ושהה מלישא אחרת ובין כך חזרה אשתו לשפיותה אין מועיל ההיתר כלל. ואם עדיין לא נשא אלא שכבר נשתדך באחרת וקשר עצמו בקנס כנהוג בזה יש לדון אם מותר לישא השניה ודעתו נוטה להיתר וע' ביו"ד סי' רכ"ח סמ"ג בהגה:

יז **ואינה רוצה ליקח גט**. ע' בתשו' מנחת עני סי' נ' שכ' מסתימות ל' הרמ"א משמע אף שאומרת שתקבל הגט אחר שנה או שנתיים כל שאינה רוצה לקבל הגט עכשיו מתירין לו ע"ש:

יח **שנהגו להחמיר**. עבה"ט בשם ר"ם מטראני וע' בתשובת נו"ב סי' ב' שנשאל על כיוצא בזה באחד שאיחר זמן רב מאשתו ובא שליח מאשתו שישלח לה גט והוא לא רצה לשלוח גט לחלוטין כרצונה רק התנה עם השליח לעכב הגט לזמן והשליח הלך לדרכו. אם עתה שכבר עבר הזמן ורחוק המקום שא"א לחקור אם נמסר הגט מיד השליח להאשה אם מותר לזה ליקח אחרת על סמך שבודאי נמסר הגט ליד האשה. והאריך מאד בפרט הזה דחזקה שליח עושה שליחותו והעלה דאין חילוק בין דאורייתא לדרבנן רק החילוק אם המשלח יכול להיות נכשל על ידו אלא כל זה אם הדבר ביד השליח אבל בנ"ד אולי לא תרצה האשה לקבל הגט ואף שהיא שלחתו אולי לשעה היתה רוצה להתגרש וכיון שהבעל דחה השעה שוב לא נתרצית ובפרט שהדיינים מסדרי הגט מקבלים פרס ובמחוסר ממון לא אמרי' חזקה זו ולכן אין להקל וכתב שם דדברי הר"ם מטראני שהביא הבה"ט בסקכ"ג לא נהירין ליה ע"ש:

יט **עד סוף אלף החמישי**. הוא מדברי מהרי"ק שכ"כ בשם הרשב"א שמענו שלא גזר רגמ"ה אלא כו' ע' בתשו' משכנות יעקב סי' א' שכ' דנראה לו לתת טעם לשמועה זו אף דכל גזירות חכמים נופלות לעולם עד שיעמוד ב"ד הגדול בחכמה ומנין כידוע משום דכל גזירות חכמים צריכין שיהיה בהן סייג ומשמרת לאיסור תורה וכמ"ש הרמב"ן ז"ל בפי' התורה פ' ואתחנן שאין לחדש שום דבר וגזירה כ"א לעשות סייג לתורה רק זאת יש לב"ד רשות לצורך שעה לפי ענין הדור לתקן למיגדר מלתא ודוקא לצורך שעה ולא

לקבוע הל' לדורות ועפ"ז י"ל שבעלי השמועה היו סוברים שרגמ"ה ז"ל לא תיקן זאת משום סייג שלא מצאו בזה שום ענין האסור מה"ת בכדי שיגזור על הכל משום סייג רק תיקן זאת לפי השעה הצריכה ולכן נתנו גבול וזמן לדבר זה שלא תהא תקנה קבועה לדורות ולא יהיה בזה הוספה על דברי תורה כן נראה טעם בעל השמועה הזאת. אך באמת לאו דברי הכל היא ואינו מוסכם כלל וכבר עמדו ע"ז קצת גדולים בתשובת ב"י. וכמה גדולים שהיו בתחלת אלף הששי כמו הר"ן ומרדכי ומהר"מ רוטנבורג והראבי"ה אשר דברו בענין זה ולא הזכירו כלל הקולא הזאת וגם המעיין בתשובת מהרי"ק שמביא שם ת' הרשב"א שכ' שם שמענו כו' יראה דאיהו גופיה לא ברירא ליה הך שמועה וגם בישו"ש יבמות פ' הבע"י העיד ג"כ קצת על שמועה זאת ודחאה מהלכה ולפ"ז צ"ל שר"ג תיקן התקנה הזאת לסייג לאיסור תורה כי יש למצא בזה איזה טעמים וא"כ גם הגזרה זאת היא לעולם כמו כל גזירות חכמים עכ"ד ע"ש ובתשובת מהר"ם אלשקר ס"ס צ"ה כתב וז"ל ובענין תקנת ר"ג מ"ש שלא היתה תקנתו אלא עד אלף הששי כבר ידע כ"ת שרוב הגלות לא קבלוה עליהם מעולם לא אז ולא היום כגון בגלילות ספרד ובמערב ובכל המזרח ויש מקומות שקבלו אותה עליהם אפילו עד הזמן הזה ונהגו בה עד היום לפיכך כל המקומות שקבלו אותה עליהם עד היום הרי היא לדידהו כאלו היא תוך זמנה לכל ענייה עכ"ל:

כ **לגרש אחת מהן**. עיין בתשובת נו"ב תניינא סימן צ' שכ' דהכנה"ג סימן זה בהגב"י אות ט' הביא הרבה פוסקים ובכללם מרן הב"י בתשוב' סימן י"ד ומהרח"ש סימן מ"ו שגזירת רגמ"ה לא הי' רק על תחלת הנישואין ואם עבר ונשא שוב אין כופין אותו להוציא וסיים ולפ"ז מ"ש הנ"י וחייבים לכוף על החרם. בבא לישא לכתחלה קאמר אי נמי אפילו בנשא למקרייא עבריינא ולהחרימו על שעבר חרגמ"ה. ובאות י"ב כתב כמו שאין כופין אותו לגרש השניה ה"נ אין כופין אותו לגרש הראשונה אם היא תרצה בגרושין עכ"ל. והוא ז"ל כתב עליו שדעת אחרונים שלנו אינו כן ע' בב"ש סימן זה סוף סק"ג שכ' ואחר שתתרפא חייב לגרש מיד כדי שלא יהיה לו שתי נשים (איני יודע מדוע לא הזכיר דברי הרמ"א בכאן דמפורש בהדיא שכופין לגרש ואם הוא רק ממנהגא גם דברי הב"ש י"ל כן) וכן משמעות כל חכמי הדורות במדינה זו שהרי לכך הוכרח להשליש גט ביד שליח בשעת ההתרה שיהא מוכן לגרש תיכף כשתתרפא ומבואר מדבריהם דלאו דוקא בנשא באיסור אלא אפילו בנשא בהיתר כגון ע"פ עד שהטעה אותו שמתה אשתו ג"כ מחוייב לגרש שהרי בנשתטית נושא בהית' אפ"ה כתבו שצריך לגרש מיד כשתתרפא עכ"ד ע"ש

וגם בסימן קכ"ו. ובענין שכ' הכנה"ג שאין כופין אותו לגרש הראשונה עמ"ש מזה לקמן סימן קנ"ד סעיף א' סק"ה:

כא **ע"י אחר**. עבה"ט בשם צ"צ ועיין בתשובת עה"ג סימן ל"ו הביא שם דשאלה זו נשאל בע"פ מהגאון בעל ט"ז והשיב שרשאי ליקח אחרת וא"צ לזכות גט לאשתו הראשונה ע"י אחר וע"ז הרהרו איזה רבנים ובראשם חותנו הגאון בעל צ"צ ולבם יחשוב שלא טוב הורה לא זו בלבד שאינו יכול לישא אחרת בלי זיכוי גט ע"י אחר אלא גם זאת שאינו יכול לזכות גט ע"י אחר בע"כ כיון שעזבה דת רק באונס והוא ז"ל השיב עליהם ודעתו שעכ"פ יוכל לזכות לה גט בע"כ. דכיון דהוי כעוברת על דת כמובא ברמ"א לקמן סימן קט"ו ס"ג אף דלענין כתובה צריכה התראה מ"מ לענין חרגמ"ה יוכל לגרשה בע"כ וכתב שם דאף דלא הפסידה כתובת' מ"מ אין חיוב כתובת' מעבבת אותו לגרשה בע"כ במקום שיוכל לזכות לה גט ולישא אחרת אע"פ שאינו בהשיג יד להשליש כתובתה יעו"ש (ובס' כרם שלמה הביא דבתשו' זכרון יוסף כתב דאם המירה ברצון אין צריך זיכוי גט ע"י אחר ולא היתר ממאה רבנים עכ"ל מבואר שדעתו כעה"ג הנ"ל וע' בס"ק שאח"ז וע' בתשו' ברית אברהם סי' צ"א מ"ש בזה):

כב **אין להחמיר**. ע' בתשו' חמדת שלמה סי' ד' שכ' בזה וז"ל אף דלכאור' לשיטות מהר"ם ודעימ' דאף במקום מצוה גזר הגאון א"כ אף בעזבה דת יהי' צריך היתר ע"י מאה רבנים ומכ"ש כיון דאפשר ע"י זיכוי גט וצ"ל הטעם בזה כיון דעזבה דת והיא בחזקת זונה ואסורה עליו א"כ אינו בכלל נושא שתי נשים כיון שאסורה עליו מדאורייתא ול"ד למ"ש דאף במקום מצוה גזר דהיינו בשהה י"ש דעכ"פ אינה אסורה לו או עוברת על דת אף דמצוה לגרשה מ"מ אינה אסורה עליו ואם רצה מקיימה משא"כ היכא דהויא בחזקת זונה דאינה בכלל אשה הראוי' לו בזה ודאי לא גזר. ושוב מצא כדבריו להדיא במהרי"ק שורש קמ"א ע"א. וכתב עוד דמ"ש הרמ"א במקום שאין מנהג אין להחמיר לעכ"ד דאפי' אין רשאים להחמיר מתרי טעמי חדא כיון דהרמ"א כתב בסי' ק"מ לאותן המזכין לעזבה דת אם חזרה א"צ גט אחר כו' ועוד לפי מה דמשמע לקמן סי' קי"ד דאשה שזנתה אינו מחוייב לגרשה וכ"כ בתוס' ריש זבחים להדיא וא"כ לפמ"ש הרמ"א (בסי' קל"ד ס"ד) דאפי' קיבל עליו ליתן קנס אם לא יגרש יש מחמירין דהוי גט מעושה ואף להמקילין שם היינו משום דיכול ליתן הקנס ולא לגרש משא"כ כאן כיון שמחוייב לישא אשה ואם נכריחנו מחמת חומרות יתירות ליתן גט לראשונה יש לחוש לגט מעושה. וע"ש עוד דמשמע מדבריו דאם זינתה בודאי באופן שנאסרה על בעלה שוה לעזבה דת בזה. ובדברי הרמ"א דלקמן סימן ק"מ ס"ה לא משמע כן וצ"ל שמפרש דברי הרמ"א

שם כמו שפי' החכם השואל בנו"ב סי' צ"ב יובא בדברינו שם ולא כדברי הנו"ב עצמו (אכן בתשובת חתם סופר סי' ג' מבואר דאפי' באסורה עליו מדאורייתא ואינה אשה הראויה לו לא נהיגי להתיר לישא אחרת בלא ק' רבנים וכתב שם נדון גרושה שנשאת לכהן בחזקת אלמנה וכשנודע הדבר ברחה לה ולא נודע מקומה והבעל מצטער בעיגון וביטול פ"ו אם יש להתיר לישא אחרת בלא היתר ק' רבים. והאריך שם לבאר שורש ב' התקנות של רגמ"ה ומסיק וז"ל היוצא מזה דהכא לא שייך לזכות לה גט דאיזה זכות יש לה דאע"ג דנחשדה באיסור גרושה לכהן ה"מ בזנות לא נחשדה ואין לה שום זכיה בגירושין ואם תרצה להנשא תבא ותקבל גיטה וא"כ א"א לזכות לה גט ע"י אחר ולגרשה בע"כ הרי אינה פה עמנו וא"א רק לישא אחרת ולזה צריך ק' רבני' והשלשת גט כמבואר מדברינו הנ"ל עכ"ל) ועי' בתשו' ברית אברהם סי' צ' מ"ש בזה:

כג **משום חשדא**. עבה"ט בשם רד"ך ועיין בר"י אות ט"ז דתהי הרבה בדברי הרד"ך בתשו' הנ"ל וגם מרן בב"י בי"ד סימן רכ"ח כתב דרך כלל במקצת דברי הרב מהרד"ך בתשובה הנזכר לא ישרו בעיניו ע"ש:

## סימן ב

א (**לא יעגן כלתו כו'**. עיין בתשוב' חתם סופר סי' ק"נ דהגאון השואל רצה לומר דהיינו דוקא ביש בידו לפרנס א"ע בלאו הכי והוא ז"ל כ' דמדברי הא"ח בשם הראב"ד דמייתי הרב"י ס"ס ס"ו מדתלי טעמא בהרהור עבירה ועיגון ש"מ אפי' הוא עני לא יעגן עצמו כו' ע"ש. ועיין בשל"ה דף קמ"ג ע"ב שכ' וז"ל אמנם אותן הנוהגין לרמות החתן בכל מה שיוכלו לרמות אותו בענין נדונייתו וגם לכופו שילך לחופה אף שלא נתנו לו הנדוניא משלם שהבטיחוהו איני יודע מנין להם הדין הזה ואדרבה תנן בפ' בתרא דכתובות הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל כו' אף לדברי אדמון אין אנו יכולין לכפותו להכניסה אף שכבר קידשה והנה הם סברי מצוה עבדי שלא לבייש בת ישראל אבל לא נראה הגון בעיני עכ"ל ועמ"ש לקמן סימן נ"ב סק"ב):

ב **בחזקת כשרות**. עב"ש סק"ב (כי הבה"ט קיצר מאד בדבריו) עד ובסי' שאח"ז מבואר דהמחבר נמי ס"ל מי שאין משפחתו ידוע לנו חיישינן שמא ממזר הוא לכן יש להחמיר ועיין בספ' שער המלך פ"כ מהא"ב דין ה' שכ' להוכיח שדעת המחבר אינו כן ודלא כהב"ש (ויובא לקמן סימן ג' ס"א סק"ו) וגם השיג שם בענין זה על הב"ח ותשובת מהרי"ט ח"א סימן קמ"ט והאריך הרבה בהלכה זו ומסיק וז"ל ולענין הלכה הנה לענין פסולי קהל דעת כל הפוסקים דאפי' מי שאין לו חזקת משפחה כגון שבא מארץ רחוקה

אמרי' כל המשפחות בחזקת כשרות זולתי דעת הרמ"ה שכ' הטור ולחד תירוץ שכ' ה"ה בדעת הרמב"ם ודלא כהרב ב"ש ובס' בה"י שיחסו סבר' זו לדעת מרן והטור דלית' אך לענין פסולי כהונה דעת הר"ן בס"פ הע"י דכל שאין לו חזקת משפחה חיישינן וכן הוא דעת הטו' כמו שהוכחנו מדבריו וכן נראה לי להוכיח שכן דעת הרי"ף והרא"ש ז"ל כו' ואולם דעת התו' והנ"י דאפי' היכא דליכא חזקת משפחה כו' עש"ב:

ג **שיעידו שנים**. עבה"ט ע"ש אבל רש"י פי' כו' ועיין בתשובת רשד"ם אה"ע סי' רל"ו שכ' אפי' לדעת רש"י נראה כי כדי להחזיק בפיסול צריך שיהיו שני עדים יבואו ויגידו אפי' שלא יגידו בתורת עדות גמורה שכן כתב שקראו עליה שני עדים שמע פיסול מדקאמר עדים אין עדים אלא בב"ד עכ"ל:

ד **ספק ממזר עבה"ט ס"ק י"ב**. והציון על תיבת ספק ממזר ט"ס וצריך לציין על תיבות או ממזר ודאי עב"ש. ועב"ש ס"ק ט"ז עד ומ"ש הטור ס"ס ס' ישראל שנתערב ספק איסור ט"ס הוא כו' ועיין בתשובת פרח שושן חי"ד כלל ג' סי' א' מ"ש בזה. וע' עוד בס' שעה"מ פי"ט מהא"ב דין כ"ג באריכות:

ה **לישא בת ת"ח**. כתב בר"י נראה דאף לדעת מרי"ו (בתשובה סי' קס"ג הובאה במהרי"ק שורש קס"ז ועיין בסמ"ע ס"ס רס"ב) ודעימי' שכתבו דדין ח"ח שאמרו חז"ל בנמה ענינים ליתא בזה"ז וגם העליתי בח"מ סימן ט"ו אות ג' דלדעת זו גם צורב' מרבנן ליתא דלא כשבו"י ח"א סי' קד"ס מ"מ לענין זה לישא בת ת"ח נראה דשפיר נוהג בזה"ז כו' ולא המדרש היא עיקר אלא המעשה שהת"ח יהיה רשום ביראת חטא כחכמי דורו החשובים והכל לשם שמים ע"ש:

ו **ועל בנותיהן**. כ' בר"י דקדק הרב ט"ז מרש"י שאם בת הע"ה מבינה דהעוסק בתורה אהניא לי' בעה"ז ובעה"ב אין בזה איסור מצד שאביה ע"ה ע"ש. ולפ"ז אם היא בת עשיר ומספיק לחתנו שרי כי כל הקפידא שלא תסיתה להתעסק בסחורה. ובלא"ה אין העולם נזהרים בזה ע"ש:

ז **אף בת אחיו**. וכן סתם הרמ"א לקמן סי' ט"ו סעיף ב"ה וע' בס' בר"י באורך: (ועמ"ש בפ"ת לי"ד סי' קס"ז סק"ו בענין מ"ש בצוואת ר"י חסיד ז"ל שלא ישא אשה ששמה כשם אמו כו' דבתשובת נו"ב תניינא כתב דכל צוואתו לא הי' אלא לזרעו ודוקא בשם העצם כו' ובס' חכ"א כתב דדוקא כשהם משולשים כו' ע"ש ועיין בת' שב יעקב סי' כ"ג הובא לקמן סי' נ' ס"ק י"ד. וכעת ראיתי בתשובת חתם סופר חא"ע ס"ס קט"ז שכ' ע"ד מי שרוצה לדבק בבן טובים בחור וטוב אלא דחייש מ"ש העולם משום דשם הבחור כשם החותן ושם אמו כשם אמה של המשודכת הנה מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדי' ובפרט

דאיכא כאן זכות תורה דאפילו אדבית עלי מתכפר בתורה וגמ"ח כו' ובפרט דבס"ח עצמו סי' תע"ז לא נמצא רק דלא ישאו האב והבן ובן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות כו' ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא עכ"ד. ובס' כרם שלמה כתב שהגידו לו שבהיות הגאון בעל חתם סופר אב"ד בדרעזניץ עשה הלכה למעשה לשנות שם החתן מפני שהיה שמו כשם חותנו ותו אין בית מיחוש ע"ש וצ"ל מה דלא הזכיר מזה בתשוב' הנ"ל לפי שהיה שם טעם זכות דתורה לא הוצרך לעצה אחרת:

ח שהוחזק ג"פ עבה"ט מ"ש צ"ע כו' ועי' בר"י אות ח' שהביא דברי הישׁ"ש פ' הבע"י סימן ל"ג שכ' וז"ל וכתבו הרי"ף והרא"ש ומסתברא דמילה כו' ואע"ג דמשפחת נכפין ומצורעין נמי ספק נפשות הוא אפ"ה פסק רבא דבעינן תלתא זימני אף דס"ל לרבא גופיה כרבי בנישואין מ"מ הכא שאני דאפי' רבי מודה שאין לחוש למשפחה אם לא דהוחזק תלתא זימני וכ"כ נימוקי יוסף ומ"מ נראה דגבי אחיות אף בתרי אחיות הוי חזקה גם לענין נכפה ומצורע עכ"ל. ושוב הביא דגם בס' יד אהרן מחלק מסברתו בין אחיות למשפחה וזכינו לדין דתרי אחיות מצורעות הם מחזיקות אלא דבחידושי הרשב"א יבמות שם מבואר דרבא סבר דגם אחיות אין מחזיקות אלא בתלתא זימני ע"ש. ועיין לקמן סי' ט' ובב"ש סק"ד ובסי' קנ"ד סעי' י"ב ובח"מ שם סק"י ובתשו' תשוב' מאהבה ח"א ר"ס צ"ב:

ט **ע"ה לא ישא כהנת.** עיין בתשובת חות יאיר סימן ע' שכ' דאין לנו ע"ה שדברו חכמים פה כמו שאין ע"ה שאמרו בו ששה דברים בפסחים פ"ג י"ע"ש ועמ"ש בפ"ת ליו"ד סימן רי"ז ס"ק ט"ז:

י **אשה במדינה זו וילך וישא כו'**. עיין בס' בית מאיר שכ' דבס' בית הלל כתב דהאידנא דאין נושאין שתי נשים אין נ"מ גדולה בדין זה. ואמת שלשון הגמ' והרמב"ם לא ישא אשה במדינה זו ואשה במדינה אחרת משמע דוקא בנושא על אשתו ולא במתה או נתגרשה אף שיש לו בנים ממנה והטעם י"ל משום דאז על הרוב מוליך בניו הקטנים עמו ואין לחוש ומשום מלתא דלא שכיח שמניחים אצל הגרושה או קרובי האם לא גזרו עכ"ל:

## סימן ג

א **בזה"ז**. עבה"ט וע' בזה בא"ח סימן קכ"ח ס"א ובמג"א שם ועיין בספר ישועות יעקב סק"א שכ' לחלק בין זמן המקדש שהיו מברכין בשם המפורש איכא איסור עשה משא"כ בזה"ז ושוב מצא חילוק זה בתשובת מהרי"ט (ח"א סי' קמט) ולכן מסיק דהעיקר כדברי הרמ"א ז"ל דנאמן לנ"כ ומנהגן של ישראל תורה היא ע"ש:

ב **וליכא למיחש למידי**. עבה"ט סק"א מ"ש ויש לחקור כו' א"כ קשה למה נאמן כו' וכן הקשה בס' בר"י אות ב' מ"ש:

ג **אבל אוסר עצמו**. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן קמ"ט וסימן קנ"ו שנשאל מחתנו הרב ר' איציק שפיץ באחד שאמר על עצמו כהן אני אשר שורת הדין שא"נ ע"פ עצמו אלא שויא אנפשי' כל פסולי כהונה כחד"א אם הקרה מקרה שכהן אחד עשאו לזה שליח לקדש אשה גרושה ולפי הסוגיא בב"מ דף יו"ד ע"ב בכהן שאמר לכהן לקדש לו גרושה מאחר שהוא בר חיובא ליכא שליחות וגם המעשה בטל כמו שביאר בתשובת נו"ב סימן ע"ו (יובא לקמן סימן קי"ט סק"ו א"כ) בנ"ד יש לספק אי אמרינן רק לעצמו נאמן לאסור אבל אנו חוששין בו שמא ישראל הוא וחוששין לקדושין או דילמא אחרי שעליו פסולי כהונה כחד"א עד שאם נשא או נטמא לוקה לדעת הרמב"ם מקרי שפיר בר חיובא ואין חוששין לקדושיו. וכתב ע"פ מושכל ראשון נראה שהיא מקודשת ואנו מחזיקין אותו שהוא מרובא דעלמא דאינם כהנים רק לגבי עצמו נאמן לאסור וסיים דעדיין צריך תלמוד ולע"ד המושכל ראשון נוטה להיפך:

ד **או נטמא לוקה**. עיין במל"מ פ"כ מהא"ב דין י"ג שמפרש דברי הרמב"ם בהוחזק ע"פ עצמו שלשים יום דאל"כ אינו לוקה וכמ"ש בפ"א ולכן תמה עמ"ש הה"מ (ובח"מ וכ"ש כאן) וזרעה ספק כו' ע"ש אך מדברי הרב המגיד שם מבואר להדי' דאינו מפרש בהוחזק רק דהוי התראת ודאי על פיו משום דשויא חד"א יעו"ש ועיין בתשובת ברית אברהם סי' צ"ד אות ד' ה' שכ' דהדין עם הה"מ וקושיית המל"מ מפ"א שם כ' לתרץ בטוב טעם ע"ש ועב"ש לקמן סי' י"ט סק"ב:

ה ספק חללה עבה"ט ומ"ש אבל הוא עצמו שחזר ובא עליה לוקה כו' הוא מדברי הח"מ וב"ש. ותימה שלא הזכירו דברי הב"ח בזה דמפורש בדבריו דגם הוא עצמו שבא עלי' אחר כך אינו לוקה ועי' בתשובת ברית אברהם חלק אה"ע סימן א' אות י"א וסימן ח' אות ט' וע"ש עוד בחיו"ד סימן ג' אות י"א מזה:

ו **הוציאני מבית הספר**. עב"ש סק"ה עד ש"מ מי שאין משפחתו ידוע לנו חיישי' שמא ממזר או עבד הוא. וע' בס' שעה"מ פ"ך מהא"ב דין ה' שהשיג עליו דודאי מרן המחבר לא ס"ל הכי שהרי בראש הסי' כתב כלשון הטור דמי שבא ואמר כהן אני כו' אוסר עצמו בגרושה ואם איתא אפילו בכל הנשים שבעולם אסור כו' ומה שהכריח ממה שהעתיק לשון הרמב"ם והוציאני מבית הספר אין זו ראיה כלל דע"כ לא אמרי' דאפילו בשאין לו חזקת משפחה לא חיישי' שמא עבד או ממזר הוא אלא דוקא בטוען ודאי דקים ליה בנפשיה דישראל כשר הוא ומש"ה ל"ח ונאמן ע"י עצמו משא"כ ההיא דבית הספר

דאיהו גופיה לא קים ליה אם הוא כשר אלא שבא להעיד בגדלו מה שראה בקטנו בהא ודאי פשיטא דחיישי' שמא עבד הוא וחילוק זה מוכרח מדברי התו' כו' ע"ש ועמ"ש לעיל סי' ב' סק"א:

ז **נאמן עליו**. עבה"ט ומ"ש מעשה בא' כו' לכאורה מאי קמ"ל הלא מבואר כן בש"ע ס"א והנה ת' הר"י הלוי כעת אין אתי אך עיינתי בת' חות יאיר סי' ק"י ושם מיירי שבא עד א' והעיד שמכיר אותו שאינו כהן ונשבע שבועה חמורה ע"ז ואמר כי תוך שנה יברר זה ומתוך כך הודה זה ובזה יש סברא לומר דניכרים דברי אמת ומדאגה מדבר הבירור הודה אעפ"כ אינו נאמן להקל ע"ש ומסתמא גם תשו' הר"י הלוי מיירי בכה"ג או דמיירי בנתן אמתלא וכענין שכתב בתשו' חוט השני סי' י"ז יובא לקמן סי' ו' סק"א. ומ"ש הבה"ט ודין הבכורות כו' ע' בזה בפ"ת לי"ד סי' ש"ה סק"ה:

ח **שראיתי לפלוני טובל**. עבה"ט לעיל סק"ד דצ"ל הוציאוהו מבית הספר כו' וכ"כ בס' בר"י אות ו' ודלא כהמגיה בס' ט"ז וכ"כ מר"ן בח"מ סי' ל"ה ס"ז וכן מבואר ברמב"ם פי"ד דעדות דין ג' ע"ש:

ט **בחזקת אביו**. עבה"ט בשם ב"ש וע' בס' פ"מ על יו"ד בפתיחה להלכות שחיטה שורש ד' שכ' דדברי הב"ש סתרי אהדדי דכאן כתב בפשיטות דרק לתרומה דרבנן ואולי בסי' מ"ו סק"ב כתב בתרי ותרי תצא ולא אמרי' אוקי אחזקת פנויה דמ"מ ספק דרבנן הוא ותצא ולא דמי למ"ש בסי' ג' דמכשירין בתרי ותרי משום מילי דאישות שאני עכ"ל והוא תירוץ הר"ן הובא בב"י מבואר דכאן אף לתרומה דאורייתא והניח בצ"ע ע"ש עוד:

י **פסול לכהונה**. עבה"ט עד אבל עכ"פ הדין דין אמת כו' וע' בספר אמתחת בנימין פי"א דיבמות מ"ז מ"ש בזה:

יא כהן הבא כו' עב"ש לקמן סי' ד' סק"מ שכתב דהרב רמ"א לא הביא דברי הרא"ש בזה אלא לענין אם כולם כהנים ל"ח שמא זינתה עם אחר להשתיק אותו מכהונה כיון דליכא איסור דאורייתא ודבר הנילמד מעניינו הוא ע"ש וע' בתשו' כנ"י סי' נ"ו שדעתו דכאן מיירי אפילו במקום דאיכא ישראלית והא דל"ח בזה שמא הפקירה כו' משום דהא לכהונה מעלין ע"פ עד א' ולא יהא אמירת פלוני כעד א' ואילו רצה היה אומר שמפלוני כהן הוא והיה נאמן וכן נמי היכא שאומר ממני הרה מ"ש וע' בה"ט בסי' ד' סקכ"ט. וע' בתשו' ברית אברהם סי' י"א אות ט' שתמה על הכנ"י בזה דהא איהו בעצמו אינו יודע שמא זינתה עם אחרים ג"כ והאיך יהיה עד ע"ש. ועמ"ש עוד זה לקמן סי' ו' סוף סקט"ז:

## סימן ד

א **הולד כשר**. ע' בס' יערת דבש ס"א דרוש י"ז מ"ש שם וז"ל ידוע מ"ש בגמ' לכמה דיעות כותי הבא על בת ישראל הולד ישראל אלא שנקרא ממזר ולמ"ד הולד כשר הולד כותי אבל למ"ד הולד ממזר הרי הוא ישראל רק ממזר וא"כ דריוש שהיה בן אסתר היה ישראל רק ממזר כו' עכ"ל. ובתחילת ההשקפה תמהתי מאד מה ראה על ככה לומר דלמ"ד הולד כשר הולד כותי ומשום הכי הוצרך להסמיך הדרוש שלו רק אליבא דמ"ד הולד ממזר דהוא דלא כהלכתא דהא אנן פסקי' דהולד כשר ובאמת מסתימת כל הפוסקים נראה דהולד כשר והוא ישראל גמור. הן אמת דפסקי תוס' פרק עשרה יוחסין סי' קמ"ב כ"כ אך בדברי התוס' שם דף ע"ה ע"ב בד"ה ור' ישמעאל אין הכרח לזה כמ"ש מהרש"א שם וגם כתב שדברי רש"י סתרי אהדדי בזה ע"ש וע' עוד במהרש"א יבמות ט"ז ע"ב בד"ה אמוראי ודוק. ואם כי אין משיבין על הדרוש אך דבר זה לא נצרך כלל לענין הדרוש שלו דאדרבא יותר היה נכון דרושו אליבא דהלכתא דהולד כשר וגם הוא ישראל. שוב ראיתי בס' שעה"מ פט"ו מהא"ב דין ג' האריך הרבה בדין זה וכתב שם ליישב הסתירה בדברי רש"י שהקשה מהרש"א הנ"ל דלעולם דעת רש"י דהולד ישראל ומ"ש בפרק האומר דף ס"ח דהולד כשר ע"י שנתגייר לא כ"כ אלא לפום מאי דס"ד התם דכל היכא דשדי' ליה בתר ישראל הולד ממזר כו' אך דברי כן תוס' סתרי אהדדי והאריך עוד בזה ובסוף דבריו הביא ראיה עצומה דהוא ישראל גמור מסוגיא דבכורות דף מ"ז (ובי"ד סי' ש"ה סי"ח) דמבואר שם דחייב בפדיון ואי היה צריך גירות אמאי חייב בפדיון הא בבניך כתיב אלא ודאי דכשר לגמרי והרי היא כישראל גמור ע"ש:

ושוב מצאתי בתשו' חמדת שלמה סי' ב' ג' פלפול גדול בדין זה. ודעת מליסא ז"ל דהיה צריך גירות כפשטות לשון רש"י בקדושין ס"ח ע"ב ד"ה לימא קסבר רבינא ומה שתמה מהרש"א דדברי רש"י סתרי למ"ש בדף ע"ו בד"ה ופרכינן כתב הוא ז"ל ליישב בטוב טעם ולחלק בין נולד מן העכו"ם לנולד מן העבד דאין לו חיים. אלא דאעפ"כ אסור בממזרת דשאני גירות דידיה מעכו"ם גמור ואין לדמותו לגרים דעלמא וראיה לזה מבכורות מ"ז (שהזכיר השעה"מ הנ"ל) והטעם לפי המבואר ביבמות ס"ב דרק בגיותן אית לעכו"ם חיים. אבל בגירותן ל"ל חייס ולפ"ז גירות צריך משום דכל זמן שלא נתגייר עדיין נתייחס אחר אביו אבל כשמתגייר תו ליכא להו חיים וממילא אחר הגירות שדינן ליה בתר אימיה והוי כישראל גמור ודינו כבכור ישראל וחייב בפדיון ואסור בממזרת ג"כ מה"ט. והגאון בעהמ"ח ז"ל האריך לחלוק עליו וכתב דמרש"י הנ"ל אין ראיה לפי המסקנא ועתוס' פ' החולץ (יבמות דף מ"ז) מוכח אדרבא דא"צ גירות וגם מוכח כן משיטת הרי"ף והרמב"ם

דפסקי בכותי ועבד הבא עב"י דהבת אינה פגומה לכהן ואי הוי צריכה גירות וודאי הוי פגומה לכהונה וכן מבואר בפשיטות מדברי הרא"ם פרשת אמור ומדברי הרמב"ן וחכמי הצרפתים שהביא שם וכן מבואר מגדולי האחרונים הב"ש רסי' ד' והט"ז והש"ך ביו"ד סימן רס"ח סעיף קטן וי' דאי דהכי הלכתא דאין צריך גירות ע' שם. גם בתשובת נודע ביהודה תניינא סימן ק"ן מבואר שתופס בפשיטות דאין צריך גירות ובעדת ישראל מתחשב לכל דבר שבקדושה ע' שם וכן נראה דעת הגאון בעל תפארת למשה ביורה דעה סימן רס"ז הבאתיו בפ"ת שם ס"ק י"א מדמתיר למוהלו בשבת עיין שם וכן מבואר בתשובת ברית אברהם סימן ב' אות ב' וסימן ו' אות ו' ע"ש מ"ש בזה:

ב **אלא שפגום**. ע' בתשובת משכנות יעקב סימן ב':

ג **לכהונה**. עבה"ט מ"ש ע"כ בדיעבד אין מוציאין (וע' באה"ג אות י') וע' במל"מ פי"ז מהא"ב סוף דין ז' שהזכיר שם דברי ה"ה בפט"ו דין ג' שכ' וז"ל הרמב"ן העלה הדבר בספק וכ' דאם נשאת אין מוציאין אותה מידו והולד ספק חלל עכ"ל ותמה עליו המל"מ דהא למ"ד הולד פגום דבר תורה הוא דהא מק"ו מאלמנה מייתינן לה וכיון שנסתפק הרב הלכה כמאן הו"ל למיזל לחומרא כדין ספק גרושה או ספק זונה שפסק הרמב"ם דמוציאה בגט וכ' ה"ה שזה פשוט דספיקא דאורייתא הוא וא"ל דס"ל להרמב"ן דמדרבנן הוא וק"ו לאו דוקא דא"כ למה הולד ספק חלל כו' יעו"ש שהניח בצ"ע וע' בס' יש"ש פ' החולץ שתמה עליו כן. וע' בס' שעה"מ עט"ו מהא"ב דין ג' שכ' ליישב זאת עפמ"ש בתשובת מהריב"ל ח"ד סימן י"ט שנסתפק שם היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא באיסור ערוה קצתם אומרים שהיא אסורה לבעלה וקצתם אומרים שהיא מותרת אי אזלינן בתר המחמיר כיון דהוי דבר ערוה או דילמא כיון דכופין אותו לגרש אזלינן בתר המיקל כי היכא דלא ליהוי גט מעושה כו' יעו"ש מעתה י"ל דהרמב"ן ז"ל תופס לשון אחרון של מהריב"ל וס"ל דדוקא בספק גרושה דמציאות כגון ספק קרוב לו וכיוצא מוציאין אותו בע"כ כיון דס' דאורייתא הוא וד"ת מוטלת עליו לגרשה הו"ל גט מעושה כדין אבל הכא דמספ"ל הלכה כמאן אין מוציאין אותה בע"כ כיון דאם הלכה כמאן דמיקל הו"ל גט מעושה וזהו שדקדק הרב ז"ל אין מוציאין אותה מידו ולא כתב לא יוציא לאשמעינן דדוקא בע"כ הוא דאין מוציאין מידו עכ"ד ע"ש. וע' עוד מדין זה בתשובת ברית אברהם מסי' א' עד סי' ט' וגם בתשובת נחלה ליהושע סי' י"א:

ד **אפי' לכהונה**. עבה"ט סק"ה וע' בס' היד החזקה בדיני ספק דאורייתא סי' א' סעיף ד' שכ' עליו דשלא כדת השיג על הב"ש וגם הקושי' של חידושי ב"י אינו כלום דל"ש הק"ו בסיגנון זה דהיא הנותנת הואיל דבאי כותי ועבד לא תפסי הקידושין לכך אין הולד פגום.

והראיה דהרי מאן דסבר דכותי ועבד הבא עב"י הולד כשר אף לבא על אשת ישראל אף אם ישראל בא על אשת חבירו הולד ממזר אלמא דיש סברא ג"כ איפכא הואיל דגבי כותי אין קדושין תופסין עדיף לגבי ולד כו' ע"ש:

ה **היא מותרת.** עבה"ת ועיין בתשובת ברית אברהם סי' ו' אות י' מ"ש בזה:

ו **ומואבי ואדומי.** עיין בשאילת יעבץ ח"א סי' מ"ו מ"ש בזה:

ז **דכל דפריש.** ע' בס' שעה"מ פט"ו מהא"ב דין כ"א שכתב דמשום הכי אצטרכי לטעמא דכל דפריש לענין שיהא מותר לבא בקהל אפי' מדרבנן אבל מדאורייתא בלא"ה שרי דעמוני ודאי הוא דלא יבא אבל עמוני ספק יבא כדאמרינן גבי ממזר עש"ב:

ח **באיסורו עומד.** עבה"ט בשם מרדכי ועיין בס' בר"י שהאריך בזה:

ט **בעלה במדינת הים.** ע' בתשובת ברית אברהם סי' פ"ו אות י"ז מ"ש בזה:

י **הולד ממזר.** עמ"ש לקמן סימן קנ"ח סק"ג:

יא **יותר מי"ב חדש.** כתב בר"י ואם אשתהי יותר תלתא יומא לית לן בה דשמא לא קלטה עד יום השלישי הרב גן המלך סימן קכ"ח אבל הרב מהר"י זאבי חקק וחצב מלשון הרמב"ם ולשון מרן דלא מנינן י"ב חדש אלא מיום הפרישה עכ"ד ע"ש:

יב דאמרינן אשתהי עבה"ט ועיין בס' בר"י אות ז' שהביא דמהרש"ל ביש"ש פ' הערל סימן כ"ט שקיל וטרי טובא להעמיד ההלכה כרבה תוספאה וכן הביא בשם מהרי"ל ע"ש (ע' בתשובת רבינו עקיבא איגר ס"ס צט העתיק שם לשון מהרי"ל בזה ומה שתמה הכנה"ג עליו והוא ז"ל כתב לפרש דבריו ולהסיר תמיהת הכנה"ג מעליו) וכתב עוד הרב בר"י אות ח' דמ"ש בס' גן המלך סי' ק"ל באשה שהלך בעלה למדה"י וילדה תיכף לפרישתו ואחר כמה חדשים (לז' או ט') ילדה עוד תלינן לומר שהוא מן הבעל ומכשרינן ליה דאף דאין אשה מתעברת וחוזרת ומתעברת מ"מ מיעוטא יש דמתעברות עובר שני אין לסמוך עליו דלכל השיטות אין חוזרות ומתעברות ולד קיימא ואין כאן אפי' מיעוטא ולכן הולד ממזר וגם בס' יד אהרן תמה עליו בזה ע"ש. ובאות ט' שם כתב אמנם אשה שטבלה אחר הפסח ואח"כ הלך בעלה למדה"י וילדה בעשי"ת ושוב ילדה עוד בשבת הגדול לפום ריהטא נראת דיש מקום להכשיר הולד דיש לתלות דאחר הפסח כשטבלה נתעברה תאומים והאחד נולד לז' חדשים והשני אישתהי עד י"ב חדש ויש ראיה דאמרינן אישתהי בכה"ג מסוגיית נדה דף כ"ז ועמ"ש התוס' ד"ה אלא ועמ"ש הרשב"א והר"ן בחידושי נדה דף כ"ה והדבר צריך ישוב ע"ש (ועיין בתשובת חתם סופר סי' ה') ועיין בתשובת נו"ב תניינא סימן פ' ע"ד האשה אשר ילדה תאומים לט' חדשים מלאים שבעלה בעל אותה ונסע ממנה ובכלות ט' חדשים ילדה תאומים ולכן הבעל חושש שזינתה מחמת שמצא

בספר דרוש שאי אפשר לתאומים להתעבר מביאה אחת. וכתב הנה הבעל הזה עונו ישא וחושד בכשרה ודברי הדורש הבל הוא ונגד כמה מקומות בש"ס ואדרבא נהפוך הוא שא"א להתעבר תאומים בשני ביאות זה אח"ז שיהיו שניהם בני קיימא כו' עיין שם:

יג **ודוקא שלא ראו בא כו'**. דין זה הוא מתשובת מיימוני להלכות אישות סי' כ"ה שכ' על עובדא דידיה וז"ל ובנד"ז אילו היה עידי כיעור נראה דכל אפין שוין שהיא אסורה לבעלה דכיון שיש עדים שראו דבר מכוער וילדה כמו כן לסוף י"ב חדש בהא ודאי לא אכשר רבה תוספאה דכיון דאיכא עידי כיעור לא אמרי' אישתהי עכ"ל ע"ש. ושם לא הי' השאלה לענין הולד כי הולד לא הי' בעולם ולא הוצרך לדון עליו רק לענין האשה אם מותרת לבעלה אך מדכתב בהא ודאי לא אכשר רבה כו' ממיל' מבואר הדין שכ' הרמ"א ז"ל כאן לענין הולד דחיישי' ליה. וכן מדברי הרמ"א בכאן שכ' לענין הולד דחיישי' ליה דלא אמרי' אשתהי בכה"ג ממיל' מבואר הדין שכ' בתשובת מיימוני לענין האשה דאסורה לבעלה (ומיהו יש לדחות דזה אינו מבואר כ"כ דלענין האשה איכא ס"ס להתיר דשמא אישתהי ומבעלה נתעברה ואת"ל מאיש זר אכתי שמא באונס משא"כ לענין הולד אין חילוק בין אם נבעלה ברצון או באונס וע' בתשובת נו"ב תניינא סי' י"ט) ועמ"ש לקמן בסמוך ס"ק י"ד ובסי' י"א ס"ח י"א:

יד **דבר מכוער**. ע' בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' צ"ט שכ' מדסתם הרמ"א ולא ביאר לנו מה נקרא כיעור ומה גבול יש לו משמע דסמך על הכיעור דבסי' י"א וכן מבואר להמעיין בתשו' מיימוני שם דהדבר ברור דכל כיעור דלא מתסרא להשאלתות לא מתסרא גם בהצטרף ריעות' דילדה ליב"ח. ומה"ט נ"ל ברור ג"כ דבנתיחדה בדרך איסור וילדה ליב"ח דלא אסורה דהא בשביל יחוד לחוד לא מיתסר' להשאלתות כו' אולם מלישנא דהב"ש ס"ק י"ח שכ' הטעם דבדבר מכוער אסורה בילדה ליב"ח דלא אמרי' אשתהי אלא כשיש לה חזקת כשרות משמע דכוונתו כיון דעשתה שלא כדין אתרע חזקת כשרותה ולענ"ד א"א לומר כן כו' ע"ש. וכ' עוד דמה דמשמע מדברי הרמ"א כאן דכל כיעור המוזכר בסי' י"א אסורה בילדה ליב"ח והיינו אף כיעור דיוצאים ממקום אופל יש לפקפק דהא מרא דהאי שמעתא הוא מהר"ם בתשו' מיימוני שם ואיהו ס"ל דכיעור דאופל לא הוי בכלל כיעור (ע' ברא"ש פ"ב דיבמות) א"כ היה לנו להקל בכיעור דאופל עם ילדה ליב"ח. והגם דמי ירום ראש להקל נגד דעת הרמ"א ז"ל אך עכ"פ הותרה הרצועה לדון במה דאפשר דלא הוי בכלל אופל כו' ע"ש ובסי' ק' דהגאון בית מאיר פקפק עליו ובסי' ק"א השיב לו הגאון רע"ק ז"ל ומסיים וז"ל אך להיות שמעכ"ת מפקפק

בדבר דאפשר דבכל כיעור דעלמא ואפי' ביחוד בדרך איסור בילדה ליב"ח י"ל דאסורה חלילה לי להקל נגדו עכ"ל:

טו **לא אמרי' דאישתהי.** ע' בתשובת רע"ק איגר שם בס"ס ל"ט שכ' וז"ל גם מה שפרסה נדה אחרי שהלך בעלה ממנה דבזה כתב מעלתו דבכה"ג יש לאוסרה בילדה ליב"ח כו' לענ"ד הרי מבואר להדיא במתני' פ"ק דנדה דמעוברת משהוכר עוברה הוא דמסולקת דמים ולא קודם לכן ולהדיא כתב הכנה"ג בשם הרדב"ז ח"א סי' י"ב דאם טוען הבעל שאינו בנו שכשהלך הניחה בנדתה ומודה שקודם וסת בא עליה. אם אין בין ביאה אחרונה שמודה הבעל ללידת הולד יותר מיב"ח הולד כשר ע"ש (וכ"כ עוד שם בסי' קכ"ח דמה שפרסה נדה אין זה ראיה כלל לו' שאינה מעוברת. והוסיף שם עוד דאף דעינינו רואות בנשי דידן דמיד כשנתעברו מסולקות דמים ונשתנו הטבעים מ"מ הא חזי' בי"ד סי' קפ"ט וק"צ שנזכר שם מעוברת משהוכר עוברה ולא נזכר רמז באחרונים שלדידן אף בלא הוכר עוברה כן ע"ש וע' עוד בזה בתשו' נו"ב סי' ס"ט יובא בקצרה לקמן סי' קנ"ו סק"ה עמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' קצ"ד דסק"ג) . וכתב עוד דמ"ש בתשובת יד אליהו סימן פ"ד דדוקא בילדה ליב"ח מותרת אבל בילדה ליו"ד או ליי"א חדשים אסורה דאינו משתהי רק לט' חדשים או ל"ב חדשים. לענ"ד א"צ לחוש לדבריו דהרי הח"מ וב"ש משפט פשיטא להו להכשיר בילדה ליי"א חדשי' והכי דייקא גם לישנא דהרמב"ם וכן מבואר מדברי מהרי"ל שהובא בכנה"ג ע"ש:

טז **וחיישינן ליה.** עיין בתשובת רע"ק איגר ס"ס ק' בתשובת הגאון בעל בית מאיר שמצדד להתיר הולד בעובדא שנשאל עליו (יובא לקמן סימן י"א ס"ק י"א דילדה קרוב לי"א חדשים והיה עדות על ענייני כיעור אך לא עידי כיעור ממש) וכ' הגם דמצד שלא היה עידי כיעור ממש קשה להתיר דאפשר מדלא כתב הרמ"א לעיין בסימן י"א מה נקרא כיעור רק כ' סתם אבל אם ראו בה דבר מכוער אפשר דר"ל כל הנקרא כיעור בעיני העולם. עכ"ז נראה בגוף הדין לא גרע מדין פרוצה ביותר דמבואר שם (לקמן סעיף ט"ו) דחוששין אף לבנים ומ"מ היא נאמנת כו' ה"ה בזה אם האם מעידה שלא בא עליה אדם חוץ מבעלה והוא ודאי מבעלה נאמנת להכשירו. ומ"ש הר"ם בתשובת מיימוני בהא לא אכשר רבה היינו ע"ד הנאמר בגמ' סתם עבד עובדא ואכשר דמשמע בלא בדיקת אם ואפי' מתה בלא בדיקה ע"ז גזר אומר דלא היה מכשר בסתם אבל בעמידה לא. ובעובדא דהר"ם לא היה הולד בעולם ללון עליו ולא נחית לבאר. ושוב דחה היתר זה (דהא הט"ז הקשה שם כיון דאינה נאמנת לגבי נפשה כ"ש לגבי הולד כו' אלא דבספרו בית מאיר כתב ליישב ולחלק דגבי דידה הוי ריעותא כמו ברי וברי אבל לגבי הולד אף דפרוצה

ביותר שייך הברי דיודע' שולד זה מבעלה ולפ"ז בנ"ד בכיעור וילדה ליב"ח דל"ש כן אינה נאמנת לגבי הולד כמו דלא מהני להכשיר עצמה) אך כתב דעדיין יש מקום להכשירו ע"פ דברי מהרי"ו הובא בב"ש ס"ק מ"ג דהיינו מפני שיש בעובר ס"ס דהא אף עם ע"כ מידי ספק לא נפיק דשמא מבעלה כדדייק לישנא דהרמ"א דחיישינן ליה ואת"ל מזנות שמא מעובד אלילים דהולד כשר כו' והאריך בזה וכתב בסוף דמדברי הר"מ הנ"ל אין ראיה מדלא היה בנידון דידיה לדון על הולד ולא נחית לדבר זה ואך כתב שלא היה רבה מכשיר בפשוט מטעם דאישתהי לחוד והרמ"א ז"ל נגרר בתרי' לכתוב סתם חיישינן ליה ואפשר דנ"מ בעיר שכולה ישראלים או שאין רגל הכותים מצוי ברחוב ישראל ולא רגל ישראל ברחוב הכותים. ומכ"ש בנ"ד שלא היה עידי כיעור ממש כו' ע"ש (ובסוף התשו' שם כתב וז"ל תו יש ספק אתי אם אפשר לפסוק דין פסול קהל האידנא ע"פ העדים שעליה מפני שהוא כמו שלא בפניו ופיסול קהל ודאי הוי דיני נפשות ממון עש"ך בח"מ סי' ל"ח ות' מהרי"ט ח"ב סימן ל"ו ותשובת הרמ"א סימן י"ב ותשובת פני ארי' סימן ק"ט עכ"ל): ושם בסימן ק"א בתשובת הגאון רע"ק ז"ל כתב שהוא כיון ג"כ לכל דבריו דדינא דהיתר הולד הזה (אך בקצת סברות נטה דעתו) והוא מחזק גם היתר הא' מצד בדיקת האם דמהני להכשיר הולד (כי מה שדחה אותו הבית מאיר אינו מוכרח די"ל דהא דלא מהני לגבי נפשה אין הטעם דהוי כברי וברי אלא דנסתלקה חזקת כשרות שלה וא"כ לגבי הולד דלא בעי חזקת כשרות כמבוא' מדברי הרמב"ם והש"ע לקמן סכ"ט י"ל דנאמנת) ובפרט אחרי דיש ג"כ ס"ס שמא מבעלה ושמא מכותי דעתה בכל עיירות הוי רוב אינה יהודי פשוט יות' להתיר מכח ברי וס"ס כו' ובפרט בנ"ד דליכ' כיעור ממש רק עוברת ע"ד דבזה סברתי לומר דמודה הר"מ דכשר אלא דרו"מ מפקפק בדבר ואין רצוני להקל נגדו (כנזכר לעיל ס"ק י"ד) עכ"פ יש להסתייע להקל בצירוף היתרים הנ"ל ע"ש. ובסי' ק"ב חזר והשיב לו הגאון בעל ב"מ והוא מפקפק על היתר דברי לחוד וכתב שם וז"ל ועם כל זה אני על משמרתי אעמוד להכשיר הולד ואף שאח"כ ראית' מתשובת אורים גדולים הביא שם בשם מהר"ם מינץ דאפילו ברוב א"י אצלה תלינן בישראל המיעוט ולא בא"י ות"ח אחד משיגו והמחבר עצמו רוצה להסכים עם מהרמ"מ ומאריך בראיות הנה כל ראיותיו נופלים למה דביארתי דדין ארוסה איירי בעיר שכולה ישראלים או באופן דליכא לספק בא"י אבל מה"ת להמציא סברא כזו למתלי בישראלים ולא בכותים שפרוצים (עמ"ש לקמן ס' כ"ט ס"ק ט"ל כו' עכ"ל. ושם בסי' ק"ג בתשובת הגאון רע"ק ז"ל שנית. האריך עוד בזה וכ' בסוף וז"ל אולם מה דנראה מדברי מעכ"ת להקל בס"ס דאינם יהודים אא"כ בעיר שכולה ישראלים דמשמע מדעתו אף ברוב ישראלים הוי ס"ס.

בזה לענ"ד צ"ע לדינא כיון דדעת הרשב"א והריטב"א אף היכ' דהספק אם אזלא איהי לגבי' מקרי רוב א"כ י"ל דלא הוי ס"ס. עכ"פ אם הוא רוב א"י דעתי מסכמת למעשה להכשיר הולד בקהל עכ"ל. ועיין שם עוד בסי' ק"ו מה שפלפל בענין הנ"ל עם הגאון מהר"ר זאבל איגר. ומסיים וז"ל ולדינא עכ"פ בכיעור זוטא וע"י ברי שלה ובעיר שרובה א"י כמו נ"ד יש להכשיר הולד אם יסכימו רבותי עמי עכ"ל ע"ש:

יז **דהחדשים גורמים**. עיין בס' בית מאיר. כאן ובשו"ת שבסוף ספרו סי' י' ששפך סוללה בהרבה קושיות ע"ד מהר"מ מינץ והרמ"א ז"ל. והביא שם דגם מהרי"ט ח"ב סימן ט"ו החליט לפסוק דלא כהר"י מינץ. וגם נדפס שם תשובת הגאון מר"ד טעבל ז"ל מליסא והגאון מהר"ם ברבי ז"ל שהשיבו לחזק פסק הרמ"א והוא ז"ל חזר ופקפק בדבריהם ומסיים שד"ז צ"ע רב למעשה ע"ש ועיין בתשובת נו"ב סימן כ"ב (יובא לקמן סימן י"ג ס"ק י"ח) מבואר שפוסק בפשיטות כהר"י מינץ והרמ"א ז"ל ע"ש. (גם בתשובת חתם סופר סימן ו' נדון כזה ממש באשה שנשאת ט"ו סיון ונבעלה שנית סוף סיון וילדה בת תחלת כסליו והעם מרננין שנבעלה קודם נישואין אך הוא והיא מודים שלא נגעו זה בזה מקודם וע"כ נבעלה לאחר וטוען הבעל מקח טעות ורוצה לגרשה ונשאל אי אמרי' בזה שיפורא גרם כהכרעת רמ"א ז"ל. והאריך בזה ומסיק וז"ל העולה מכל הנ"ל דלא מבעיא אם נבעלה שנית סוף סיון וילדה תחלת כסליו דתלינן בכשרות אלא אפי' לא נבעלה אלא ביאה ראשונה בסיון מ"מ יפה כתב בתשובת נו"ב (סימן כ"ב שהובא בסי' י"ג שם) דבזה"ז ליכא לסמוך אהך סברא (דאין אשה מתעברת מב"ר) ועוד דמיעוט' עכ"פ איכא ואין לומר א"כ ה"ל תרי רובא להחמיר רוב נשים אין מתעברות מב"ר ורוב נשים היולדות לז' אינן יולדות לה' חדשים מ"מ איכא כאן חזקת כשרות וצדיקות דאתיא מכח רובא רוב ישראל כשרים הם וחזקה כאן נמצא כאן היה וחזקת הגוף דהשת' היא דנבעלה וכדאי הם הגאונים הנ"ל לסמוך עליהם ואיתת' ובתה שתיהן כשרות ומ"מ אי היה מזדמן ענין כזה באיסור דאוריית' שהוא מיד מזומן לפנינו הייתי מצריך עוד שיהוי ומיתון קודם גמר דין עכ"ל: ושם בסימן ז' ע"ד כהן ששידך נערה מרחוק ולסוף באתה אל מקומי ואחר זמן נשאה ולאחר ב' חדשים ילדה בן קיימא וכבר חיה ל' יום והיא והוא מודים שהולד ממנו כי אמר שבא עליה בכ"ח ניסן והיא ילדה בשלשים של כסליו שהוא א' דר"ח טבת ויש מערערים ואומרים שלא באו זה לזה אלא בד' אייר ולפי דבריהם הוא בן ח' מכל צד אפילו נימא שיפור' גרים ויולדות למקוטעין וא"א שיחיה שלשים אם לא ע"י אשתהי וזה לא אמרי' אלא להחזיק אשה בכשרות דלא נימא זינתה ע' ריב"ש סימן תמ"ו ומהרי"ק סי' ק"ג אבל הכא נימ' דאפקר' נפשה מקמיה הכי כי היכא דאפקר' לגבי המשודך וכיון

דאמרה מיניה ולהנ"ל היא שקר ה"ל כלא נבדקה וקשה להתיר לכהן דאע"ג דאם נשאת לא תצא אפילו בר"פ מ"מ בעיא שתאמר לכשר נבעלתי והכא לא אמרה מידי דבדבור' מיניה אתחזק שקרא (עיין בתשובה הנ"ל סי' כ"ט יובא קצת לקמן סי' ו' סק"כ) הנה כל זה לדברי המערערים אבל המה רק מערערים ולא הכחשה גמורה שהרי הוא נאמן על עצמו לומר שבא עליה שלהי ניסן דה"ל ט' חדשים למ"ד שיפור' גרים (דאלו למ"ד לא אמרי' שפ"ג אף דיולדות למקוטעין מ"מ כאן צריך למלאות ג' חדשים החסרים וא"כ לא נכנס בחדש הט' אפילו יום אחד) אע"ג דקשה עלי מאד להכניס עצמי בהיתר זה לכהן דמהרי"ט ח"ב סי' ט"ו ובספר עצי ארזים סי' ד' והבית מאיר בתשובותיו סימן י"א כולם מפקפקים על דינו של מהר"י מינץ רבו גם החולקים ומקילים ושם בב"מ נחלקו עליו הגאון מו"ה טעבל והגאון מהר"ם ברבי ז"ל וכ' שעשה הלכה למעשה ומי יכוף להוצי' נגד אלו הגאוני' והכרעת רמ"א ולשון זה קשה מאד לע"ד הגם דבאמת כמה גאונים מקילים דאמרי' שפ"ג גם ביולדת לט' וכמ"ש הב"ש כאן בשם התוס' ואגודה ובסי' קנ"ו סק"ה בשם הרמב"ן עכ"ז הכרעת רמ"א בודאי לא כן הוא אלא דוקא ביולדת לז' אמרינן שפ"ג אבל ביולדת לט' אף דיולדת למקוטעין מצד דנשתנו הטבעים מ"מ לא אמרינן שפ"ג וכמ"ש הרמ"א ז"ל בהדיא בסי' קנ"ו ס"ד בהגה מיהו חדשי העיבור כל א' ל' יום כו' וטעם החילוק בזה מבואר בב"ח שם אות י"א וצ"ע) והאריך עוד בזה ולבסוף כתב והכלל אסיים כמו שסיים הריב"ש הנ"ל המיקל יש לו עמוד לסמוך והמחמיר תע"ב עכ"ד ע"ש) ועיין בתשובת חמדת שלמה סי' ע"ט מ"ש בזה:

יח **ואפילו הפילה בתשרי כו'**. עיין בתשובת נו"ב תניינא סי' י"ט דתהי הרבה בהוראה זו ע"ש באורך ועיין בתשוב' ברית אברהם סימן ע"ח אות ח' שגם הוא ז"ל תמה על הרמ"א בזה דמהי תיתי נתיר אותה בכה"ג נגד רוב ולדות בני קיימ' ורוב דלתשעה ילדן כו' וניחא ליה ליישב משום דנגד הנהו רובי איכ' חזקה דמזנה מתהפכת שלא תתעבר (ע"ל סי' י"ג ס"ו) ומסתמ' מבעלה מדלא נתהפכה ומסייע לח"כ וחזקת צדקות. ושם בסי' פ"א אות ט' כ' דשוב מצא בנו"ב מה"ת סימן י"ט שהקשה כן על הרמ"א (כמובא למעלה) ופלפל בזה לצרף ספק אונס והוא ז"ל כתב עליו דז"א דגם להפוסקים (לקמן סי' ש"ח ס"ז בהגה) דמהימנא נאנסתי נגד רובא דרצון דרבנן מ"מ אין להאמינה במגו דאונס דהא הרמ"א לא חילק בזה לאסור באשת כהן או בכה"ג שידעינן שמעולם היתה בעיר במקום שאי אפשר להיו' אונס (עמש"ל סי' ו' סי"א ס"ק י"א) אך עיקר הישוב בזה הוא כמו שכתבתי עכ"ד ע"ש:

יט **שרוב בעילות**. עיין בתשוב' חוט השני סי' י"ח שכתב דסמכינן ע"ז אפי' לענין ירושה עש"ב:

כ **שהם חללים**. עבה"ט בשם ב"ש שכ' אבל אם בעלה ישראל אם זנתה במזיד הבנים שתלד אח"כ כשרים אפי' לכהונה ועיין בתשובת שיבת ציון סי' ע"ה שכ' דהב"ש לא ראה דברי מהרש"ל ביש"ש יבמות פ"ד סי' ל"ח וסי' נ"ה שכ' בהדיא דאף דלא קיי"ל כר"ח ולא הוי ממזר מדרבנן מ"מ הולד פסול לכהונה אך מדברי התוס' ביבמות דף מ"ט ע"ב סוד"ה סוטה במה שכתבו לדחות דברי ר"ח מפ' יש מותרות מוכח כדעת הב"ש דאפי' לכהונה לא נפסל הולד ע"ש:

כא חוששין אף לבנים עב"ש ס"ק כ"ו מ"ש דסוגיא דסוטה איירי לענין איסור כהונה ועיין בת' נו"ב תניינא סי' ב' מה שקשה ע"ז ומה שתירץ בזה עיי"ש וגם בתשו' שיבת ציון ס"ס ע"ה הזכיר מזה ע"ש:

כב **היא נאמנת**. עט"ז ובס' בית מאיר ועמש"ל סי"ד ס"ק ט"ז:

כג **בין אשת איש**. ע' בתשובת בשמים ראש סי' ה' שנשאל אשת איש שעזבה דת ונשאת לישמעאל והיה לה בנים ואח"כ חזרה לד"י מהו דין הבנים שהיה אחד רוצה לומר דחיישינן שמא זינתה עם ישראל והשיב הוא ז"ל דשאין דעתו מסכמת שאם היא הוחזקה כל ישראל לא הוחזקו ואפי' אם תדמהו להההוא ארוס וארוסה ואפי' יש כאן ישראלים חשודים או עוזבים דת הולכים לביתה מ"מ בעלה משמרה ורוב בעילות אחר הבעל דהנהו רובא דפליגי ר"ג ור"י היינו היכא דזינתה אבל איש הדר עם אשתו בקביעות אחד נכרי ואחד ישראל בניו מתיחסים אחריו ע"ש. ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' א' שאלה כעין זה במעשה (במדינת ישמעאל) באשה אחת שעזבה בעלה עגונה יותר מארבעים שנה ונתערבה בין הישמעאלים ולא התנהגה דת יהדות כלל אף שלא המירה דתה מ"מ לא היה בה לחלוח יהודית כלל ואח"כ ילדה בת והחזיקה אותה בין הישמעאלי' והבת לא ידעה מאיזה עם היא עד שקודם מות המופקרת הודיע לבתה שהיא יהודית וצותה עליה שתעמוד בד"י וכן עשתה והנה קלא דלא פסיק שהבת הזאת היא מערבי ידוע וגם מעידים שקודם שנתעברה המופקרת עם הבת הזאת זנתה בכפר אחד כמה עתים עם ערבי א' ובאותו כפר אין יהודים בקביעות רק סוחרים הבאים שם גם בקרעטשמי דר יהודי א' מה משפט הבת הזאת אם נחוש שמא נתעברה אמה מישראל ואף דהוי רוב כשרים אצלה מ"מ ליוחסין הא בעינן תרי רובי כמבוא' בש"ס ופוסקי'. והשיב ע"ז באריכות וצידד מתחילה ע"פ דברי הנו"ב סי' ה' (שיובא לקמן סעיף ל"א) דאם מתה האם וא"צ לדון רק על הולד ה"ל פירש וסגי בחד רוב ודוקא ליוחסין דכהונה בעי תרי

רובי ונ"ד לכאורה עדיף מנידון דהנו"ב דאף אם האם היתה חיה אין נ"מ כלל נגד האם אם זינתה עם ערבי או עם ישראל דסוף סוף אסורה לבעלה. ואף דמצד אחר נ"ד גרע טפי משם לפי מה שהעלה שם דרוב לחוד לא מהני רק עם סברא בודקת ומזנה כדי שלא תפסול וזה לא שייך הכא כלל מ"מ אין סברתו בזה מוכרחת אך באמת עיקר דבריו תמוהים דברמב"ם מבואר כמעט להדי' דאפילו לא נבדקה האם עד שמתה כו' ואף למ"ש לעיל דנ"ד עדיף הואיל שלא היה מעולם מקום כלל לדון על האם שפיר י"ל דהולד מקרי פירש מ"מ קשה מאד לומר כן דאם כן הילד הנולד מאשה גרושה וחללה דאין לדון על האם כלל לא יהיה בכלל שתוקי כו' (ע"ל סעיף ל"א שכתבתי בשם קה"י דאפילו האשה היא גרושה מכבר יש עליה להיות ספק אם היא אסורה לכהן גם משום זונה ע"ש לפ"ז אין זה ראיה לנ"ד דאין שום נ"מ על האם) והאריך בזה ומסיק לפי מה דמוכח מתוס' נזיר י"ב דדוקא מיעוט ממזרים מקרי קבוע דנקר' עליהם שם פסול ולא מיעוט קרובים היה מקום לצדד להתיר אם היה נודע בבירור שנולדה עכ"פ במקום רוב ישמעאלים אף ע"ג דהוי חד רובא אך לפי הגב"ע אין כאן עדות ברור ע"ז א"כ קשה להקל. ואף למ"ש הב"ש (בסי' ו' ס"ק ל"א) היכא דידוע שזינתה עם כשר מהני רוב א' ובהגהות דגמ"ר שם כתב דאפילו רוב א' לא בעי מ"מ לא מהני הכא מה דידוע שזינתה עם ערבי די"ל דמופקרת גרע טפי כיון שמוחזקת לזנות. אמנם יש לצדד הואיל ועיקר התחברותה היה רק עם ערביים ושינתה מלבושיה ולא החזיקה דת יהודית וכל זה נתברר בעדים א"כ הרי דעת הטור כמ"ש הב"ש ס"ק מ"ג ונ"ב דבישראלית לא חיישינן כלל לערבי וצ"ל הטעם מחמת שינוי הדתות אינם מקורבים כ"כ וא"כ בנ"ד שהיתה מתנהגת כערביית לגמרי ובודאי היתה מרוחקת מעדת ישראל וכמ"ש בגב"ע שלא אספוה לבית ישראל לא חיישינן לישראל וגם מסייע לזה חזקת כשרות של ישראל ורוב ישראל אינם פרוצים בעריות י"ל דאף לשיטת הרמב"ם (דס"ל דחיישינן לערבי) לא חיישינן לישראל. ושוב הביא דברי תשובת בשמים ראש (ככל הנ"ל רס"ק זה) דמבואר שם ג"כ סברא זו וכתב עליו דלפי הנראה לא הוצרך לסברתו דבעלה משמרה ורוב בעילות כו' רק היכא דידוע שחשודים ועוזבים דת הולכים לתוך ביתה אבל היכא דאין ידוע זאת לא חיישינן כלל שזינתה עם ישראל וא"כ גם בנ"ד אף דלא מהני הכא טעמא דרוב בעילות כדמשמע מדברי התשובה הנ"ל דלא מהני רק בדרך נישואין מ"מ סברא זו אלימת' דכל ישראל מי הוחזקו כו' ע"כ סיומ' דפסקא דהבת הזאת מותרת לבא בקהל. ושם בסי' ב' תשובת הגאון מליס' ז"ל שהסכים עמו וכתב דפשוט הוא וא"צ לפנים דהבת הזאת שריא לישראל דנ"ד עדיף ממ"ש הב"ש בסימן ג' ס"ק ל"א בהי' לישראלים שכונה בפ"ע דל"ח לשמא זינתה עם ערבי ומכ"ש כאן

דהיא מתגוררת בין הערביים ורוב ישראל אינם פרוצים בעריות כו' וקצת ראיה ג"כ דלא אשכחן בשום מקום דבן עוזבת דת יהא אסור לבא בקהל משום דילמ' זנתה עם ממזר או נתן כמו דחיישינן בפנויה דבעי תרי רובי א"ו בקבעה דירתה בין הערביים אזלינן בתר עיקר קביעות' ע"ש. ומ"ש עוד שם בענין אם היתה צריכה גירות מקודם. כתבתי לעיל ס"ה ס"ק א'

כד **לכתחילה שפחה.** ועבה"ט בשם רש"ך דדוק' ודאי ממזר ועיין בס' בני חי' שמ"כ נ"י מהחכם רבי שלמה בן עזרא בשם גדול אחד שהורה שהספק ממזר יכול לטהר זרעו בזה האופן שאיש יהודי ישחרר שפחתו בעל מנת שתנש' לכשר ואז זה הס' ממזר יכול לישא אותה שפחה אם הוא כשר גם זרעו כשר ואם הוא ממזר נמצ' שהשפחה אינה משוחררת כו' ע"ש (וכיוצ' בזה כ' הרמ"ע מפאנו במאמר חיקור דין שיובא לקמן סעיף כ"ב ס"ק כ"ה) . ומ"ש הבה"ט אבל הרדב"ז פסק דאפילו ספק ממזר כו' עיין בס' בר"י אות י"ב שהביא דבתשובת זרע אברהם חי"ד סימן כ"ז הכריע כדעת הרדב"ז דספק ממזר מותר בשפחה וכיפי תלה לה מדברי הרמב"ם והתפלא על תשובת פני משה ח"ג סימן א' דפליג על הרדב"ז. והוא ז"ל תמה עליו ועל הרדב"ז דמדברי הרמב"ם והטור ומרן לעיל סעיף י"ז מבואר להדיא דספק ממזר אסור בשפחה דהרי שם בחציו עבד הבא על א"א הולד רק ספק ממזר (מדפסקו לקמן סימן מ"ד סי"א דאם קידש הויא ספק מקודשת והטור שכתב בדין זה דהולד ממזר צ"ל דלאו דוקא אלא כוונתו ספק ממזר) ואפ"ה אין לולד תקנה ואסור בשפחה ע"ש. גם בס' שעה"מ פט"ו מהא"ב סוף דין ד' תמה על הרדב"ז ותשובת זרע אברהם הנ"ל דאשתמיט מניהו דברי הר"ן והריטב"א וחידושי הרשב"א בר"פ עשרה יוחסין דמדבריהם מבואר להדיא דשתוקי ואסופי אסורים בשפחה ע"ש: ובגליון ש"ע של רבינו עקיבא איגר זצ"ל כתב בשם שו"ת להרמב"ן סימן קפ"ח כדברי הרדב"ז הנ"ל דאפילו ספק ממזר מותר בשפחה ע"ש):

כה **מותרים בממזרת.** עבה"ט מ"ש מיהו גר עמוני שרצה לישא שפחה כו' ובב"ש ס"ק ל"ה כתב בזה דנראה דתליא בשני תירוצים אלו (שהזכיר מקודם בס"ק ל"א) לרמב"ם י"ל דמותר כדי להכשיר זרעו. ולר"ת כו' ועי' בתשובת ברית אברהם סימן ו' בהגה אות ג' שכ' דאף להרמב"ם אין ראיה לזה די"ל דלא התירו משום תקנת הבנים אלא היכא דא"א שיוכשר זרעו לעולם דהיינו בממזר אבל בעמוני א"א שלא יוולד מדורותיו בת ותהיה כשירה משום עמוני ולא עמונית וגם זרעה יהיו כשרים ע"ש ועיין בס' שעה"מ פט"ו מהא"ב סוף דין ד' שתמה בזה על הח"מ והב"ש מדברי הרשב"א בחידושיו פ' הערל (יבמות דף ע"ז) שכ' שם דגר מצרי מותר לישא שפחה והביא שם ירושלמי בפ' עשרה

יוחסין דקאמר בהדי' דעמוני נותנים לו שפחה ומבואר הוא שדעת הרשב"א דאיסור שפחה מדאוריית' כדעת ר"ת כמ"ש בריש עשרה יוחסין. ועיין בהרמ"ע מפאנו במאמר חיקור דין דכ"ט שכ' שישי אבי דוד חשש דילמ' מואבי ואפילו מואבית ואמרו רז"ל שפירש מאשתו בזקנותו ולקיים מה שנאמר ולערב אל תנח ידך בקש לבא על שפחתו ושחררה על תנאי ועו"ש הנה מבואר דגר עמוני ומואבי מותרים בשפחה ע"ש:

כו **ואסור בממזרת.** עח"מ וב"ש ועיין בס' שעה"מ פט"ו מהא"ב דין ט' מ"ש בזה באורך:

כז **והשני ספק.** עבה"ט ועיין בס' שעה"מ דט"ו מהא"ב דין ט' שהביא בשם מהרי"ט חיו"ד סי' א' דמה שהתירה תורה ספק ממזר לגמרי התירתו מתורת ודאי ולא מתורת ספק ואפילו לישא ממזרת וישראלית כאחד דהוי תרתי דסתרן אהדדי התירתו תורה משום דכל שהוא ספק הו"ל כקהל בפ"ע ולא חשיב קהל ע"ש:

כח **ואנו מכירים באותו פלוני.** עיין בתשובת שיבת ציון סי' ס"ז שעמד בזה על שינוי לשון בין דברי הרמב"ם לדברי הש"ע דהרמב"ם פט"ו מהא"ב דין י"ב כתב ואם אומר' לפלוני ממזר נבעלתי כו' ומשמע שהו' והיא יודעי' שהוא ממזר ומלשון הש"ע משמע שהיא אינה יודעת שאותו פלוני הוא ממזר רק שאנו יודעים בו שהוא ממזר ע"ש שכתב טעם נכון בזה:

כט אפילו אם מודה עב"ש סק"מ מ"ש אבל אכתי אינו מיושב למה חיישינן כאן שמא זנתה עם אחר דהא ליכא כאן א"ד כו' ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ס"ס ק"ו דנ"ל ליישב דאפשר באמת היכא דאיכא עדים דבא עליה הממזר ל"ח מדאפקר' בל"ד מעלמא אלא הכא דליכא עדים ורק הוא מודה. בזה כיון דעכ"פ איתא לחששא מדאפקרה לענין דאורייי' ממילא ליכא לדונו לאב בודאי ובכה"ג דלא הוי אב בבירור לפי דבריו לא האמינתו תורה ואינו בכלל יכיר ולא מאמינים לו כלל שבא עליה כו' ע"ש. ומ"ש עוד הב"ש גם נ"ל כשידוע שזנתה עם כשר ויש כאן ר"כ כו' עמ"ש בזה לקמן סי' ו' סי"ז ס"ק ט"ו:

ל ואפי' היתה מיוחדת כו' ואפילו עד א' כו' עיין בתשובת חוט השני סי' י"ט שהאריך הרבה בביאור דברי הרמ"א בזה:

לא **היתה מיוחדת.** עב"ש ס"ק מ"ב שכ' בח"מ הבין כו' וליתא כי בכה"ג לא חיישינן כו' ועיין בתשובת שיבת ציון סי' ס"ז שנשאל מעשה מכוער שאלמנה אחת שהי' לה בנים מבעלה הרתה לזנונים ואמרה שמאחי בעלה נתעברה והוא מודה לדברי' שממנו היא הרה ואח"כ הלך ונשא אותה במקום שלא ידעי שהיה אשת אחיו ונשאל אם להחזיק את הולד בן זנונים הזה לממזר ודאי כפי הכרעת הב"ש בסי' ד' ס"ק מ"ב או דהוא רק ספק

ממזר דנימא שמא זינתה גם עם אחרים דהא בנ"י ס"פ אלמנה הביא דאפילו בפלגש חיישי' שמא זינתה גם עם אחר וכן משמע מדברי המרדכי פ"ב דיבמות (שהביא הב"ש בסי' קנ"ו סק"א) כו' והשיב ע"ז באריכות והעלה שלדעת רוב הפוסקים אשר מימיהם אנו שותים בנ"ד הוא ממזר ודאי ודעת הנ"י והמרדכי המה מועטים נגד גדולי הפוסקים האלה וגם אפשר לומר שגם המרדכי מודה לזה כו' (עמ"ש בסי' קנ"ו ס"ב סק"ג) וגם דחה שאר צדדי היתר שכתב הרב השואל בנדון זה ומסיים וז"ל סיומא דהך פיסקא שיותר הדעת מכרעת להחזיק הולד הזה לממזר ודאי ואף אם כשיגדל ויבא לשאול אם מותר ממזרת או בשפחה לא אהיה נחפז כ"כ להתיר לו מ"מ בזמנינו לא שכיחא שפחה ולא ממזרת ואעפ"כ יש נפקותא לדידן להחזיק אותו לממזר ודאי שאם יגדל ויבא על בת ישראל ויהיה הולד ספק אם הוא ממנו או מאחר דאם הוא גופיה ספק ואינו אסור לבא בקהל רק מדרבנן א"כ ספק בנו הוא ספיקא דרבנן ואזלי' לקולא להכשירו אפי' מדרבנן אבל אם הוא ממזר ודאי ואסור בקהל מדאורייתא א"כ גם ספק בנו אסור עכ"פ מדרבנן ועוד יש נפקותא לענין עדות שאם נשא בת ישראל והוא ממזר ודאי עבר על לאו כו' ופסול לעדות מה"ת ואם הוא רק ספק ממזר כשר לעדות עכ"ל וע"ש עוד דגם בספק ממזר שאינו אסור לבא בקהל רק מדרבנן ג"כ יש לפרסם בשעת מילתו כמ"ש ב"ד סי' רס"ה ס"ד בהגה ודלא כהרי השואל שרצה לחלק בזה ע"ש:

לב **ואסור בקרובות אותו פלוני.** ע' בתשו' נו"ב תנינא סי' מ' אודות פנויה שנתעברה בזנות וילדה בן ואמרה מפלוני הלוי נתעברה והוא הכחישה וגם היתה דיימא מכמה נערים ועתה נתגדל הבן זנונים ועולה לתורה ללוי וגם רוחץ הכהנים. וכתב מלתא דפשיטא שמוחין בידו שאינה נאמנת רק להכשירו בקהל אבל לא להחזיקו בנו של אותו פלוני ואפילו היה מודה שבא עליה אם אינו מודה שממנו נתעברה והרי היא דיימא מעלמא וק"ו שמכחישה לגמרי ומה שטען מורה אחד שראוי להחזיקו בלוי דאל"כ יש לחוש שיתירוהו בקרובי פלוני אין בזה ממש דהרי יש לחוש גם ההיפך שיקדש קרובי פלוני ויתירוה בלא גט ולא עוד אלא שגוף דבר זה לאסרו בקרובי פלוני צריך תלמוד כי יש לומר דמה שמבואר שחוששין לדבריה לאסרו בקרובי פלוני היינו באין אותו פלוני מכחישה בפירוש שאינו בנו אלא שלא הודה לה ומירי שאינו כאן או שישנו כאן ומודה שבא עליה אבל אומר אולי זינתה גם עם אחרים אבל באומר בודאי שאינו בנו התורה נתנה לו נאמנות ואפילו באריסתו או באשתו נאמן לומר שהולד אינו ממנו להתירו בממזרת (עמ"ש לקמן סכ"ח סקל"ו ולמה לא יהא נאמן להתירו בקרובותיו והדבר צריך תלמוד (ועמש"ל סקל"ח) אבל עכ"פ מוחין בידו שלא להחזיק עצמו בלוי עכ"ד.

לג **אלא מכחישה.** ע' בש"ך יו"ד סי' ש"ה סקל"ג ובספר שעה"מ פרק ט"ו מהא"ב סוף דין י"ז:

לד חתיכה דאיסורא ע' בבה"ט מ"ש ואם יש ידים מוכיחות כו'. ולכאורה נראה דהראנ"ח אזיל בשיטת מהרי"א שהובא במל"מ פ"ג מהלכות יבום דין י"ג דס"ל דשוייא אנפשיה חד"א לא שייך היכא דב' עדים מכחישים דבריו משא"כ לדעת הרשב"א שהובא במל"מ שם והרשד"ם והרש"ך שהובא בבה"ט לקמן סי' מ"ח סק"ב ותשובת נו"ב סי' נ"ח שיובא אצלינו לקמן סי' מ"ב ס"ד דאפי' עדים מכחישים דבריו שויא אנחד"א פשיטא דגם הכא אסורה דידים מוכיחות לא אלים מב' עדים וצ"ע:

לה הולד ספק ממזר עב"ש וע' בספר שעה"מ פרק ט"ו מהא"ב דין י"ח:

לו **על העובר שאינו ממנו.** ע' בתשו' נו"ב סי' ד' שהשיב אודות א' שאמר על אשתו שהעובר אינו ממנו רק היא הרה לזנונים אם הולד מותר בממזרת. וכתב הנה ראיתי מוחלט בדעת הרבנים השואלים של כל הפוסקים זולת בה"ג הולד הזה הוא ממזר ודאי ומותר בממזרת אני תמה שלא נזכר בדברי שאלתם שאמר בעל האשה שעובר הוא ממזר אלא שאמר שאינה הרה ממנו רק היא הרה לזנונים וחילוק דבר זה מבואר ברמב"ם פט"ו מהא"ב דבהלכה ט"ז כתב נאמן לומר עובר זה אילו בני וממזר הוא ויהא ממזר ודאי ובהלכה י"ט כתב א"א שהיתה מעוברת כו' ואמר האב אינו בני או שהיה בעלה במדה"י ה"ז בחזקת ממזר כו' ולא כתב גם בזה ממזר ודאי והיינו כיון שאינו מעיד שהיא ממזר רק שמעיד שאינו ממנו ולכן אינו ממזר ודאי דאולי מערבי נתעברה ודבר זה מבואר בב"ש סקנ"ב ואף שדעת הטור שגם זה ממזר ודאי מ"מ מי יקל ראש להתירו בממזרת נגד הרמב"ם במקום דמסתבר טעמי שהרי דבר זה נעלם מעיני אשה זינתה מישראל או מערבי ולכן אני תמה עליכם ועכ"פ אסור הוא בממזרת ע"ש עוד. וע' בס' שעה"מ פרק ט"ו מהא"ב דין ט"ו י"ז שעמד ג"כ על הסתירה שבדברי הרמב"ם הנזכר והוא ז"ל מחלק באופן אחר דבהלכה ט"ז מיירי כשהיא טוענת שממנו נתעברה דהתם ודאי לא תלינן לומר שמא מכותי ועבד כיון שהיא טוענת בהיפך ובהלכה י"ט מיירי שהיא אינה טוענת כלום כגון שמתה וכיוצא אז הולד ספק ממזר דחיישינן שמא מכותי ועבד נתעברה ועל פי זה כתב לתמוה על הבית שמואל בסעיף קטן נ"ב במה שכתב דהטור חולק על הרמב"ם וסבירא ליה דכל שלא טענה איהי שמכותי ועבד נתעברה הולד ממזר ודאי והוא תמיה שלשון זה שכתב הטור הוא ממש לשון הרמב"ם וע"כ לומר כמו שכתבתי דהתם מיירי בשהיא טוענת שממנו נתעברה וכן מבואר מלשון מרן בב"י דס"ל שדברי הטור והרמב"ם הם שפה אחת ודברים אחדים עכ"ד ע"ש (ועפ"ז אפשר ליישב דברי

הרבנים השואלים שבתשוב' נו"ב הנ"ל דשם היה המעשה שהאשה טענה מבעלה היא מעוברת ולכן החליטו דהולד הוא ממזר ודאי) ועיין בס"ק שאח"ז ולקמן ס"ק ל"ט:

לז **שאינו בנו נאמן לפוסלו.** עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן קכ"ח שנשאל במעשה שאחד עירער על אשתו שנטמאה שמצא אותה במעשה שיש בה ממש ונמצא שם עדים על כיעורים (ובתוך התשובה שם מבואר עוד שהיתה אז מעוברת וערער ג"כ בפני הב"ד על הולד כי איזה שבועות לא היה בביתו ואח"כ לא קרב אליה ע"כ יראה באיזה זמן תוליד) ופסקו הב"ד שיגרש אותה וגירשה וילדה אח"כ בן והיה סמוך על שלחנה ותבעה אותו בערכאות לזון את בנו והוא אמר במקום המשפט שיברר שאינו בנו ויצא חייב בדיניהם והאיש הנ"ל נשא אשה אחרת והוליד ממנה בנים והראשון ממנה מת והנה כעת בן הגרושה הוא בערך ך' שנים וצועק למצוא לו תקנה לבא בקהל (ובתוך התשובה שם מבואר כי יש לפנינו ב' עדים שמעידים שאמר בפניהם שבעל אותה כששב לביתו רק פ"א או ב"פ אך לדעתו רחוק שנתעברה ממנו אז) . והשיב ע"ז פסק ארוך להתירו כי יש לפנינו שלשה צדדי היתר. א' דעת בה"ג דנאמן לומר אינו בני רק ע"י הכרת בכורה שאומר על הקטן שהוא בכור. ב' דעת תוס' רי"ד דנאמן לומר אינו בני רק היכא דהיא אינה מכחישתו כגון שמתה ולא נבדקה אבל במכחישתו אינו נאמן. ג' דעת הריא"ז בשה"ג וכ"ה בספר המכריע סי' ס"ד דנאמן רק באומר שהוא בנו והוא ממזר או ב"ג דעל בנו האמינתו התורה לפסלו אבל לומר שאינו בנו והוא ממזר אינו נאמן וככתוב בתשו' הראנ"ח סי' מ"ה ומדסתם הראנ"ח ולא חקר את השואל אם זה שאומר עליו שאינו בנו הוא הראשון לבניו האחרים ובפרט שמשמע שם דהמעשה היה בפנוי' וא"כ במה שאומר שאינו בנו הוי כאומר אין זה בכורי מ"מ כל שאינו דרך הכר' בכורה לאחר א"נ וכמו בנ"ד דליכא הכרת בכורה לאחר דהא הראשון שמאשתו השניה מת ולא הוי רק סילוק בכור' מהבן הזה אינו נאמן ואף דקשה לנטות מפסקא דהרמב"ם והש"ע דמשמע דבכל ענין נאמן לומר א"ב מ"מ לאשר הרב השואל מעיד שבעירו ניכר ומפורסם דאמר כן בערכאות בכדי לפטור עצמו ממזונות ובזה אם חוזר ואומר שהוא בנו נאמן כההוא דב"ב (דף קכ"ז ע"ב) בהיה עובר על בית המכס ובנ"ד דכפי דברי ב' עדים שמעידים שאמר בפניהם שבעל אותה כששב לביתו פ"א או ב"פ ולדעתו רחוק שנתעברה ממנו אז נאמן הוא בזה ואינו בכלל חוזר ומגיד וגם ליכא סתירה בדבריו אחרי שלדעתו לא נתעברה מביאתו פ"א י"א דבשביל זה אמר בערכאות שאינו בנו שהוא שופט כן ע"פ שכלו ובאמת הוא טוע' בדמיונו ונתעברה ממנו אז. וגם אף אם נחשוב מקודם נסיעתו מביתו אכתי ילדה קודם י"ב חודש וקיי"ל דאמרינן אישתהי ואף דבכיעור לא מקילין

בכה"ג (כמש"ל סעיף י"ד בהגה) מ"מ י"ל דזה רק להתיר עצמה אבל על הולד י"ל דנאמנת (עמ"ש מזה לעיל סי"ד ס"ק ט"ז) ומה דפקפק רב א' כיון דיש עוד ריעותא במה שירדה לטבול אחרי שבא לביתו ודרך המעוברות שמסולק' דמים ז"א דהסילוק דמים הוא רק משהוכר עוברה וגם מנ"ל דטבלה לנדתה דילמא ראתה כתם והיה באמת מעלמא או דראתה מעט נוטה לאדמימות כו'. ועוד נ"ל אף אם יהיה הדין בנ"ד אילו מעידים עדים שנתרחק מביתו זמן מה ובשובו לביתו לא קרב אליה בענין שכפי החשבון והיה הלידה יותר מט' חדשים מיום התרחקו מביתו דאין מתירין הולד ביש עידי כיעור מ"מ הוא אינו נאמן לומר דהיה כן די"ל דא"נ רק בהכרת דבר ברור שאינו בנו אבל בזה שאף לדבריו אפשר שזה בנו דדילמא אישתהי א"נ לו' שהיה כן שיסופק לנו אם הוא בנו דזהו אינו דרך הכרה. ועוד נ"ל דאין לדון כלל על אמירתו אז בעודה מעוברת כי כתבתי בגיליון ש"ע ח"מ סי' רע"ז ס"ג דיש לדון באומר זה בני או אינו בני על העובר אף שהוא בדרך הכרת בכורה מ"מ אינו נאמן דאין הכרה לעובר ראיה מדברי הרא"ש פ"ח דב"ב סימן כ"א וא"כ בנ"ד אמירתו שבעודה מעוברת א"נ וממילא העדים שאמר בפניהם שבא עליה בשובו לביתו הוי הגדה מעליא. ואף כי נודע שאלו העדים הם קרובים זה לזה מ"מ כבר דן חתני הגאון מפ"ב נ"י להתיר ואם כי ראיתו אין מחוור כ"כ וגם עמ"ש הרב השואל לדון דמהני ג"כ ריבוי עדות מנשים שמעידות שבא עליה אחר בואו לביתו יש להשיב אך עכ"ז כיון דיש לנו סעד גדול מהראנ"ח הנ"ל ועכ"פ ע"י ג' צדדי היתר הנ"ל משוי לן לספיקא דדינא וא"כ הוי ס"ס ספק להנך רבוותא ואינו נאמן כלל דאינו בנו וספק שמא מערבי (ע' בס"ק שלפני זה) והנה ע"י ס"ס יש לדון שאם ישא אשה שתהא בתו פסולה לכהונה לשיטת הרמב"ן דמה דאמרי' כותי שבא עב"י בנו פגום היינו בנו ממש דהוי חלל לפסול אשה בביאתו וא"כ ממילא בתו פסולה לכהונה כבת חלל אולם כיון דהרבה פוסקים דחו לעיקר הדין דבנו פגום מהלכה ולהרבה פוסקים בנו לאו דוקא אלא בתו פגומה הוי אבל בנו אינו חלל והרמב"ן עצמו משוי לה לספיקא דדינא ואם נישאת לכהן לא תצא בזה ושפיר יש לסמוך על שלשה עמודי העולם דלדידהו א"נ בנ"ד כלל לומר א"ב וממילא מחזקינן שהבן הוא ממנו וכן לקרותו לתורה על שם אביו. ויצא מאתנו בצירוף דעת חתני הגאון דק"ק פרעשבורג הלכה להתיר עכ"ד ע"ש. (ועיין בזה בתשובת חתם סופר סי' י"ג) ועיין בס' שעה"מ פט"ו מהא"ב סוף דין י"ז ובתשובת שיבת ציון ס"ז מענין זה:

לח **נאמן לפוסלו**. עיין בתשובת רע"ק איגר סימן ק"י מה שפלפל שם בענין אי הנאמנות בזה לכל מילי ע"ש ועמ"ש לעיל סכ"ו ס"ק ל"ב בשם נו"ב:

**לט** והוא ממזר ודאי עב"ש ס"ק נ"ב ולעיל ס"ק מ"ג ומ"ד וע' בתשו' רע"ק איגר סימן ק"ו שהאריך לחלוק על הב"ש בזה במ"ש דלא מספקינן בערבי וכתב דמה דהוציא כן הב"ש לעשות מחלוקת בין הרמב"ם והטור מחמת דקדוק לשונם אינו מוכרח כלל וכלל ודברי הרמב"ם והטור באו בדיוק היטב כו' (ומבואר שם דאפי' בהיא לפנינו ואינה אומרת דמערבי אעפ"כ מספקינן בערבי ודלא כהפרישה שהובא בב"ש ס"ק מ"ד ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ק ל"ו) וראיה מכרעת דמספקינן בערבי מסוגיא דפ"ק דכתובות (דף י"ג ע"ב) חורבא דדברא משום רוב פסולים כו' וכן ממה דמבואר בס"ס ז' (צ"ל ו') דאם יש ערבי בתה פסולה לכהונה הרי דתלינן בערבי לחומרא לענין יחוס כהונה ומה"ת לן להמציא דבר חדש דלענין ס"ס וכן להקל בא"א שזינתה לדונו כממזר ודאי שלא להסתפק בערבי וגם בתשו' מהרי"ט סימן ט"ו מבואר דמספקינן בערבי (אלא שדבריו שם אינם מובנים) ע"ש באורך. גם בתשובת הקודמות שם בוויכוחים שעברו בינו ובין הגאון בעל בית מאיר והובא קצת לעיל ס"ק ט"ז מבואר דשניהם כאחד מסכימים לדינא דמספקינן בערבי ומצרפין זה לס"ס. ועמ"ש לקמן סימן י"ג סו"א ס"ק י"ח דנראה שכן הוא גם דעת הגאון בעל נו"ב ז"ל ועמ"ש לעיל ס"ק ל"ו:

(בש"ע) סכ"ט אינו נאמן אף על הבן כו' בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר ז"ל נ"ב ואם כפי עדותו נוגע הפסול לכל בנים ולמקצת בנים יש להם בנים א"כ אף לגבי אותן שאין להם בנים. הר"ם פדוא סי' י"ד עכ"ל:

שם בהגה שוב א"נ עליו רק בסהדי כו'. בגש"ע הנ"ל נ"ב ע' בתשו' עבודת הגרשוני סי' קי"א:

**מ** אבל פנויה כו' ע' בתשו' רע"ק איגר סי' רכ"א אות ג' שתמה ע"ז דמבואר מדברי הרמ"א ובמקור הדין בתה"ד שם דעיקר החילוק כיון דהיא פנויה אבל בנשואה נאמן לומר גם ממי נתעברה (ולפ"ז אם יאמר על בן אשתו נשואה דמערבי נתעברה נאמן ואינו ממזר) ובאמת זה אינו דלא מצינו שהאמינה התורה לאב אלא לומר בני זה בן גרושה דהרי זה אביו של זה הבן אלא שאומר מה הוא ומה טיבו אבל כשאומר מפלוני נתעברה הרי כבר אמר שאינו בנו והרי הוא כאיש אחר וא"נ לומר ממי הוא אלא דנאמן דאינו בנו אבל לא ממי נתעברה עכ"ד (ובבר הזכיר כזה גם בס' ק"ו בד"ה וביותר ע"ש) ומ"ש עוד בסי' רכ"ב אות י"ב:

**מא** **אבל אם יש הוכחה.** ע' בתשו' נ"ב סי' ז' שכתב דלכאורה קשה טובא מה בכך דכל הני לית בהו משום אסופי אכתי שתוקי הוא ומה לנו במה שאין בו משום אסופי דמה חומר יש באסופי יותר מבשתוקי ורצה מתחלה לומר דנ"מ למה שמבואר בסעיף שאח"ז

נאסף מן השוק כו' אבל שתוקי אמו נאמנת עליו לעולם (וכן מצאתיו בחידושי מהרי"ט לקידושין דף ע"ג שתירוץ כן ע"ש. והיה בהעלם עין מן הנו"ב ז"ל) ושוב דחהזה דמסידור לשון הטור לא משמע כן אלא דאם יש הוכחה מהני אפי' לא באו אביו ואמו כלל וגם לפ"ז יהיו דברי הב"ש סוף סקנ"ד (הובא בבה"ט סקמ"ד) תמוהים במ"ש ואם יש סי' באסופי כו' וגם הסוגיא שם בגמרא קשה עפ"ז וגם מדברי רש"י בכתובות ע"ו לא נראה כן וא"כ אכתי קשה במה נפיק מדין שתוקי. ורצה עוד לומר דהטעם בזה הוא דשתוקי שאנו יודעים את האם מי היא וא"כ ע"כ בזנות נתעברה וכיון שיש כאן ריעותא דזנות לכך חששו חכמים לפוסלו ולעשותו ספק ממזר אבל אסופי שיכול להיות הורתו ולידתו בכשרות מאיש ואשתו אין לנו לחוש לשום חשש אפילו משום מעלה ביוחסין רק שזהו הריעותא וסי' שנולד בזנות דלמה השליכוהו אבל אם יש בו סי' שלא השליכוהו לשם מיתה גם משום שתוקי אין בו שאין כאן שום ריעותא. ושוב הקשה גם על זה מהגמרא קידושין דף ע"ג. ולכן מסיק דההפרש הוא דשתוקי שידענו את אמו וצריכין לדון גם על האם ולדידיה הוי קבוע דלמא אזלא איהי לגבייהו ולכך האם והולד פסולים אבל אסופי אנו דנין רק על הולד והולד מקרי פי' כמו בט' חנויות כו' דבשר הנמצא בשוק אמרי' כל דפריש מר"פ ולכך ליכא באסופי שום חשש רק מדרבנן החמירו באסופי אפי' ברוב כשרים משום רגלים לדבר שהרי השליכתו למיתה ולא חסה עליו ולהכי היכא שיש הוכחה שלא השליכתו מחמת פסולו הוא כשר משום שיש רוב כשרים ומשום שתוקי אין לאסרו דכל דפריש מרובא פריש. ואף דאמרי' בכתובות ט"ו דבעי' תרי רובי ליוחסין היינו ליוחסין דכהונה אבל ליוחסין דישראל סגי בחד רובא כו' והאריך בזה: (וע"פ הוצעה הנ"ל העלה לדינא דגם בשתוקי אם לא נבדקה אמו כלל עד שמתה כגון שילדה במקום שאין ב"ד או שלא נזקקו הב"ד לזה לשלוח לשאול את פיה ממי נתעברה עד שמתה האם בלי בדיקה ושוב אין לנו שום עסק לדון על האם ממי נבעלה ואין אנו דנין רק על הולד והולד מקרי פירש ואין שום רגלים לדבר שפסול הוא שהרי גדלתו אמו ולא השליכתו א"כ אם רוב כשרים הולד כשר ע"ש באורך. וע' בס' קהלת יעקב מהגאון מליסא בסי' ו' סי"ח שכתב בזה דמ"ש הנו"ב ז"ל דאם מתה האם הולד נידון כפירש. לכאורה דבריו דברי טעם דדמי לביצה שנמצא בחצר שיש בו תרנגולת טריפות וכשירות דהביצה כשירה משום כל דפריש כו' אבל באמתלא דמי כלל דהתם גבי ביצה לא נולד גבי מקום הקביעות שום ספק כלל דהתרנגולת שבחצר ידוע איזה כשרה ואיזה טרפה ולא נולד הספק אלא על הביצה שפירשה משא"כ באשה שהלכה להבועל הרי נולד הספק במקום הקביעות על האשה והזרע שבתוכה ומה בכך שנפרש הולד אח"כ כיון

שנאסר הספק במקום הקביעות וכן אפי' הספק הוא אם היא הלכה אצלו והוי קבוע או אם הלך הבועל אצלה הוי כפירש הרי תיכף כשראוה מעוברת הואיל והספק היא עליה ועל העובר שבתוכה ספק קבוע דהעובר ירך אמו ומה בכך שנפרש העבור מן האשה כו' ואפי' האשה היא גרושה מכבר שבלא"ה היא פסולה לכהונה ואין על האשה דין כלל כנגד כהונה מ"מ יש עליה להיות ספק אם היא אסורה לכהן גם משום זונה דהא לוקין עליה גם משום זונה עכ"ד וע' בתשו' מהרי"ט ס"ב חא"ה סי' י"ח דף מ"ה ריש ע"ב מבואר ג"כ שלא כדברי הנו"ב עש"ה גם בתשו' חמדת שלמה סי' א' כתב ע"ד הנו"ב הנ"ל דעיקר דבריו תמוהים מאד כאשר האריך בזה בס' בית מאיר וברמב"ם מבואר כמעט להדיא דאפי' לא נבדקה האם עד שמתה הולד שתוקי וקאי על מ"ש לפני זה דמיירי בין ברוב כשרים בין ברוב פסולים וגם מתשו' בשמים ראש סי' ה' (הובא לעיל סי"ט סקכ"ג) נראה מדבריו דלא כדברי הנו"ב הנ"ל ע"ש עוד:

מב **צריכה גט מס'**. ע' בס' קהלת יעקב שהאריך ליתן טעם בזה לדברי הרמב"ם. והיוצא מדבריו לדינא דברוב כותים מה דצריכה גט הוא משום חומרא דא"א. אבל ודאי דאם קידשה ישראל לאחר שקידש אותה זה דצריכה גט משני מודאי ולא מספק עיין שם:

מג **מחזירים לו אבידתו**. ע' בתשו' ברית אברהם חה"מ סימן ט"ז שנסתפק בכה"ג ביאוש שלא מדעת אף דקי"ל כאביי דיאוש של"מ לא מהני מ"מ י"ל דלגבי הך שתוקי מהני היאוש לשיטת הרמב"ם פט"ו מהל' גזילה הלכה א' כו' ע"ש באורך:

מד **נאמנת החיה כו' או ממזר**. ע' במל"מ פט"ו מהא"ב דין ל"ב שכתב דמתוך דברי ה"ה בפרקין דין י"א שכתב ועוד שהיא קרובה לו (הרב המגיד כתב זה לחלק למה החיה נאמנת אף לפסול והאם אינה נאמנת לפסול) נראה דאם חיה זו קרובה לולד אינה נאמנת לומר שהוא ממזר להתירו בממזרת וצ"ע ע"ש:

מה **וכולם הם ספק ממזרים**. ע' בתשו' נו"ב סי' ה' שהשיב אודות אחד שנשא בת קראי הנה הרמ"א ז"ל החליט לאסור כולם משום ספק ממזרות ואמנם נוכל לומר דע"כ לא אסר אלא באתרא דקביעי ואף שרובן לאו בני גירושין נינהו מ"מ חשיבי ולא בטלי אבל אם פירש א' מהם אמרי' כל דפריש מר"פ. ולגזור שמא יקח מן הקבוע או שמא תחזור למקום קביעותא לא שייך הכא וראיה מיבמות ט"ו כו' אלא שאומר אני שאם האשה הזאת בעצמה היתה במקום קבוע לישיבת הקראים ובהיותה גדולה ובת דעת הלכה משם ובאה לכאן עדיין אסורה משום קבוע דהא גם היא מוזהרת ולדידה לא חשיב פירש שהרי היא יודעה בעצמה פרישתה ומקרי פירש בפנינו ואפי' אם בשעה שפרשה לא שמה לב לשוב לד"י וגם לא עלה על דעתה שיש בה כלל חשש ממזרות לא אמרי' דהוי פירש

קודם שנולד הספק דמ"מ איכא למיחש אולי שמעה שם מקהל ישראל שמרחיקין אותה כו' וסיים כללא דהך פסקא אם האשה מעולם לא היתה במקום קביעות ואבותיה נסעו משם ונולדה חוץ למקום קביעות (לאו דוקא הוא וה"ה אם נסעה משם בעודה קטנה שלא היתה בת דעת. כן משמע ממ"ש תחלה וממה דסיים אחר זה) הרי זו מותרת להשאר תחת בעלה כיון שכבר נעשה מעשה אבל אם היא בגדולתה כבר היתה במקום הקביעות והיא בעצמה נסעה משם אין אנו מהמתירין ולא מהאוסרין כיון שכמה קדמונים התירו לקבלם אף במקום קביעותם (ע' בזה בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ע"ג ובח"ד סי' רי"ט ובתשו' בשמים ראש בתשו' מהר"ר ברוך שם וע"ע מזה בישו"ש פ' עשרה יוחסין) ולכן איני אומר בה לא איסור ולא היתר. עכ"ד ע"ש:

## סימן ה

א **שאינו בקדושתו.** עבה"ט מ"ש והקשה בח"מ דהרמב"ם כו' ולכאורה לק"מ דהא הרמב"ם סובר דע"י חולי כשר כמ"ש בש"ע לקמן ס"י וא"כ י"ל דשם בהלכות ביאת מקדש מיירי ע"י חולי וכיון שהוא כשר פשיטא דאוכל בק"ק. אך בח"מ מסיים בה וז"ל ומקרא מלא הוא מרוח אשך ותרגומו מריס פחדין וכתיב מקדשי הקדשים יאכל עכ"ל וא"כ עיקר קושיית הח"מ הוא ממקרא מלא ויהיה קשה לדעת רש"י והרא"ש דס"ל גם ע"י חולי פסול. אך גם זה אינו קושיא כ"כ דהא אכתי איכא לאוקמי הקרא בידי שמים גמור דלכ"ע כשר וצ"ע. וע' בתשו' משכנות יעקב סי' ג' ובספרו שו"ת קהלת יעקב סי' א' וב' מ"ש בזה: (ובס' בית מאיר כתב ולעד"נ שכל הנאמר בו אינו בקדושתו היינו רק לענין קדושת הזיווג ומשום שאסור בקהל אבל לענינים אחרים כהן גמור כו' ע"ש):

ב **או אחת מהספקות.** עב"ש סק"ב שכ' לכאורה תימה כו' וע' בס' שעה"מ פט"ו מהא"ב דין ט' מ"ש בזה ליישב:

ג **פצוע דכא.** עבה"ט וע' בתשובת נודע ביהודה סי' ו' שנשאל אודות אדם כשר אחד שקרה לו בקטנותו שאחזו נער אחד במבושיו ומיעך לו בביציו והרגיש אז כאב גדול ולא השגיח אז לראות מה עלתה לו אם נעשה על ידי זה איזה שינוי בביציו ואח"כ נתגדל ונשא אשה ושהה עמה ב' שנים ולא הוליד ואשתו מתה ולהיות כי מרגיש קצת כאב לפעמים נזכר מה שעשה לו בקטנותו וראה שביצה השמאלית נידוכית באיזה מקומות במיעוט מהביצה אך אינו יודע אם זה הוא מחמת המקרה הנ"ל או לא. אם היא חשוב בזה פ"ד ואסור לבא בקהל או לא. והנה שני חכמי הדור פלפלו בזה למצוא שערי היתר מצד ארבעה היתרים. הא' אחרי שהאיש יש לו שערות באותו מקום וגם יש לו זקן וכבר

העיד הרמב"ם בפ"ב מאישות שסריס אדם אינו מביא שערות לעולם וכמש"ל סימן קע"ב ס"ז וזה שהביא סימני גדלות ודאי אינו סריס אדם. הב' כיון שהאיש אינו יודע אם נעשה זה אז או בידי שמים או נולד כך ה"ל ספק פ"ד וי"ל דספק שרי לבא בקהל כמו בממזר ואף שהספיקות עכ"פ אסורים מדרבנן היינו במי שראוי להוליד אבל פ"ד שאינו ראוי להוליד לא גזרו רבנן בספיקו וכעין שאמרו ביבמות ט"ו ע"א הג' לסמוך אמאן דמתיר בעל ביצה אחת ימנית וי"ל דה"ה פצוע או דך באחת. הד' הוא דדך במיעוט ביצה לא מיחשב דך ואפי' אם נחשב זה לספק אכתי ספק פ"ד מותר והוא ז"ל האריך בזה דקשה לסמוך על ג' היתרים ראשונים. דמחמת הסימנים אין יכולים לסמוך דאינו פ"ד דמנא לן דסימני גדלות הם דלמא שומא נינהו ואף שבשאר אנשים אין חוששין לזה היינו משום חזקה דרבא דכיון שהגיע לכלל שנים הביא סימנים אבל בסריס הזה ליכא חזקה דרבא אדרבא יש חזקה של הרמב"ם שאין זה מביא סימנים לעולם ושערותיו שומא נינהו ואולי כבר היה קודם שנעשה בן יג"ש כי מי בדקו אז. היתר הב' ג"כ ליתא דגם בפ"ד אסרו ודאן בספיקן וספיקן בודאן (והאריך מאד להוכיח זה וכתב ליישב דברי הרמב"ם שהביא המחבר בס"א דכל הספיקות מותרות לו ולתרץ קושיית הב"ש בסק"ב על זה דהוא מיירי אם היא ג"כ גיורת) . היתר הג' ג"כ אין לסמוך עליו. אמנם על היתר הד' תמך יסודו והעלה דפצוע וכרות אפי' במקצת אבל דך אינו נפסל כ"א נדוך כל הגיד או רובו או ביצה אחת כולה או רובה וסיים ואף שעל דבר זה לחוד קשה לסמוך והוא דבר חדש לחלק בין פצוע לדך מ"מ יש לנו צירוף דעת ר"ת שמכשיר הכל בביצה אחת וגם יש כאן ספק אולי נולד כך וגם אולי אין זה דך כלל כי י"ל דדך היינו שנתמעך ולא שנעשה דך במקום א'. או אולי דך היינו שנימוק. וגם אולי נימוך ונימוק הכל א' שנמעך עד שנימוק וכ"ז הוי דך ולכן יש להקל בנדון הזה ע"ש. ועיין בתשובת בית אפרים סימן ב' מ"ש לפלפל בדברי הנו"ב בזה: (ועיין בס' בית מאיר דקמן סימן קע"ב ס"ז וגם בתשובת חתם סופר סי' י"ד אות ב' וג' מענין זה) ומ"ש הבה"ט בשם ר"ש ואין רפואה לכ"ש ואפי' לדידן דקיי"ל כו' מ"מ אם הוליד לא תלינן שנתרפא כו' עיין בזה בתשובת ח"ס סימן י"ב שכ' דסברת הב"ש בזה דכיון שראינו נקב הפוסל קיי"ל אוקמא אחזקה דעדיין לא נתרפא דהרי כל עיקר חזקה ילפינן מנגעים דלא תלינן שנתרפא הנגע ה"ה הכא מה תאמר לעומת זה איכא חזקת היתר דהאם דמועיל להבן דקיי"ל מאן דמכשיר בה מכשיר בבתה מ"מ ס"ל להרב ב"ש דהך חזקה עדיפא דהרי פליגי בהא אי מועיל חזקת האם להבן והאי חזקה דלא נתרפאית חזקה דאורייתא היא ומ"מ יש לעיין היכי דהאם צנועה ולא פרוצה ואית לה חזקת צדקות דאיכא תרתי במקום חדא ואפילו בפרוצה נמי היכא שלא ראינו שנבעלה

ממש שייך חזקה דלא נחשדה אבעילה. ומ"מ אע"פ שיש לפקפק אבל נ"ל היינו היכי דלא ראינו הנקב עתה לפנינו אחר שנולדו הבנים אבל אם ראינו גם עתה אותן הנקבים ונימא היו ונתרפאו וחזרו ונפתחו כדי לקיים חזקת כשרות. דהאם זה בודאי לא אמרי' דאיכא תרתי חזקות לריעותא חזקה דמעיקרא וחזקה הרי נקוב לפנינו כו' עכ"ד: וע"ש עוד שנשאל אודות איש א' מופלג בעשירות שהיה עם אשתו כמה שנים ולא זכה להבנות ממנה והיא לא נהגה כבנות ישראל הכשרות ודיימא מבן פריץ א' ישראל ושוב סיפר הרופא ישראל לפני הרב כי בעל האשה יש לו נקב בגיד שלו ולא יוכל להוליד ובסוף ימיו הולידה אשתו זכר ושוב נתעברה ובתוך ימי עיבורה חלה האיש ההוא וצוה לפני מותו והוריש הכל לבנו ושאם תלד אשתו זכר יהיה כך וכך ואם נקבה תלד כך וכך והצוואה נכתבה ע"י הרב הנ"ל בעצמו ונפטר האיש וכשהתעסקו עמו הקברנים מצאו שניקב הגיד בין עטרה לכיס ונקב השתן היה סתום באופן שע"כ הטיל מ"ר מהנקב ההוא ולא מראש הגיד ועתה נסתפק הרב השואל אם הבנים הללו כשרים לבא בקהל ואם ירדו לנחלה. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו להכשיר הבנים כי עדות הרופא ידוע דעד א' אינו נאמן להוציא דבר מחזקתו לאסור דבר המותר אם לא בהודאת הבע"ד או לכה"פ בשתיקתו ומשכחת לה נמי דנאמן אפי' בהכחשת בע"ד כגון באומר לכהן בעל מום אתה משום דא"ל שלח ואחוי כמבואר בקדושין ס"ו ע"ב ובתוס' שם הוסיפו אפי' ע"א מכחישו ע' בי"ד סי' קכ"ז ס"ג ובש"ך שם כו' אך זהו לענין שצריכין לחוש לדבריו ולברר אבל אם א"א תו לברר אז אם היה דבריו עם הבע"ד עצמו כיון שלא עמד על הבירור הו"ל כהודאה לדברי העד אבל אם לא היה דבריו עם הבע"ד עצמו נהי כל זמן דאיכא לברורי צריכין אנו לחוש לחזור אחר הענין ולברר מ"מ אם מת או אזיל ליה לעלמא לא נאסר הדבר מפני דברי עד א' וא"כ הכא כשאמר הרופא להרב בחיי האיש היה מוטל על הרב לברר אבל עכשיו שמת האיש וליכא לברורי תו לא מהימן עד א' ואפי' אי יעלה על הדעת דגם בנתבטל הבירור יאסר אותו הדבר היינו אי נתקבל עדותו בתורת עדות וחשו לדבריו אבל בנ"ד העד לא אמר בתורת עדות רק פטומי מילי והרב לא חשש לברר כו' וכיון דלא מהימן בכה"ג כשאין אדם מכחישו ק"ו הכא שהבע"ד היינו האב מכחישו להרופא דהרי גדלם כבניו ובצוואתו הוריש להם כל נכסיו ואין אדם עשוי להוריש נכסיו לממזר וע"כ החזיק עצמו שהיה ראוי להוליד ואם אולי שאין אב בע"ד עכשיו כיון שמת והבנים המה בע"ד שלו מ"מ התורה האמינתו לאב לומר זה בני ולאו כל כמיניה דעד א' להכחיש האב ומכ"ש שזה הרב בעצמו כתב הצוואה בחזקת שהם בניו ולא אמר דבר. ומצד עדות הקברנים אין חשש דאף אם נניח שהיה באופן הפוסל מ"מ כיון שהאב

החזיקם כבניו אנו תולים שסמוך למותו אחר שנתעברה אשתו אירע לו זה וכיוצא בזה כתב בתשובת שב יעקב סי' ד' כו' (הובא לקמן סק"ה) ואע"ג דבנ"ד הי' ריעותא אחרת שנקב השתן שבראש הגיד נסתם לגמרי אין בכך כלום דע"כ לא נאמר שהיה כך מתחלת ברייתו אלא כך הוא הענין משניקב הגיד והתחילו מ"ר לצאת דרך אותו נקב ממילא נסתם הנקב שבראש הגיד ע"י רירין כדרך נקבים שבריאה וכן אמרו רופאים כו' ומצד שהאשה פרוצה ביותר ג"כ אין לחוש דהא מבואר בטוש"ע סימן ד' סט"ו דאפי' אשה מזנה בניה כשרים משום דרוב בעילות אחר הבעל ואפי' בפרוצה ביותר לרוב הפוסקים בניה כשרים ולמאי דמחמירים בפרוצה ביותר מ"מ האם נאמנת לומר שהולד כשר כו' ומכ"ש דאפי' עידי כיעור אין כאן כו' ע"כ לית דינא ולית דיינא דהבנים כשרים. וממילא מי מירמא ירושתם מידם ובשגם שהורישם אביהם בצוואה שלו ולענין ממון נאמן האב עוד במגו דאי בעי יהיב להו במתנה כמבואר פי"נ כו' והאריך עוד בזה ומסיים בהא סלקינן שלדעתי הבנים בחזקת כשרותן ובחזקת ירושתן ע"ש:

ד **מוקף לכל הגיד כשר**. עיין בס' בינת אדם שער ב"ה סימן ל"ח מענין זה:

ה **בתוך העטרה**. עב"ש סק"ט מ"ש וכתב בתוס' דוקא ניקב מעבר לעבר כו' עד אלא ב"ח פוסל. וע' בתשובת שב יעקב חאה"ע סימן ד' שנשאל במעשה באיש א' כשהיה קטן קשרו לו הנערים חוט סביב הגיד לא היה יכול להסיר עד שנפח הגיד והביאו רופא וחתך החוט וריפא אותו ונשאר נקב בגיד למעלה מהעטרה סמוך לכיס והנקב היא לצד הארץ וכשהוא משתין יוצא דרך הנקב וגם עושה כיפה אח"כ נשכח הדבר וכאשר הגדיל עשה אביו שידוך עמו והוליד כמה בנים ובנות ונשארו לו עדיין בחיים בת אחת שהיא כבר נשואה ובן א' והאיש הזה לא שם על לבו ממה שנעשה לו מחמת דהוא חשיב יומי וירחי ואתרמי ליה גם הרגיש שהזרע יורה כחץ דרך הנקב רק עתה שלמד קצת באבן העזר שם על לבו דבר זה ושאל מה משפטו. והשיב דקשה להמציא עזר ותרופה לאיש הזה אחרי שהנקב הוא למעלה מעטרה ומשמע דמאותו נקב יוצא ש"ז א"כ הוא פסול אף דבש"ס אית' הטע' מפני שהוא שותת וזה אומר שמרגיש שיורה כחץ ז"א דלא קים ליה להכיר בכך כדאית' ביבמות ס"ה כו' וגם היא אינה נאמנת בזה ומה דחשיב יומי וירחי ואתרמי ליה ג"כ אין לסמוך ע"ז להכשיר מכמה טעמים. וגם אין להמציא תרופה מכח דברי התוס' פ' הערל דצריך דוקא נקב מפולש מעבר לעבר חדא שדעת המרדכי בשם ר"י אינו כן וגם מהרש"ל בס' המצות שלו כ' דלא צריך מפולש לגמרי ועוד דאפי' לדברי תוס' כתב הב"ש דאם ניקב בתחתיתו י"ל דפסול וכ"כ בדרישה ובנ"ד הוא למטה מצד הארץ ועוד דגם בתוס' לא הוזכרו להיות מפולש אלא אם אינו מזריע מתוך אותו נקב

אבל אם אינו מזריע אלא מאותו נקב מודו דפסול כמו דמוכח מהאי עובדא דפומבדיתא דאסתתם גובתא דש"ז ואפיק במקום קטנים כו' (שהוזכר בסעיף שאח"ז) וגם אין ללמוד זכות מתשובת הרא"ש כלל ל"ג סימן ה' חדא שנד"ז אינו דומה לשם ועוד דהתם הוה בידי שמים אבל בנ"ד כפ' משמעות השאלה נעשה הנקב ע"י אדם ע"כ לא מצאתי היתר לאותי האיש להיות עם אשתו ולדור עמה בבית אחד. (ע' בזה בס' קרבן נתנאל פ' הערל אות י"ב וגם בתשובת חתם סופר סימן י"ב אות ג') . אמנם מה ששאל אם מותר לצרפו למנין ולעלות לתורה אין בזה שום מיחוש וישראל הוא לכל דבר שבקדושה חוץ מה שאסור לישא בת ישראל. ולענין בניו לפע"ד אין לפוסלם דאינו נאמן על בניו הואיל ויש להם חזקת כשרות ע"י אביהם עד עתה דהא השיאה אותם לכשרים ומבואר בסי' ד' סכ"ט בהגה דאם היה לו חזקת כשרות ע"פ האב שוב אינו נאמן עליו ואף דכאן מכתו מוכיח עליו מ"מ י"ל דילמא נעשה בידי שמים או שמא נעשה אחר שנולדו הבנים כו' עכ"ד ע"ש. (ועמ"ש לעיל סוף ס"ק ג'): ועיין בתשובת שבו"י ח"ג סי' ק"ז שאלה כזו ממש (אלא שבעובד' דידיה לא נזכר שהרופא חתך החוט ונשאר נקב רק נזכר שקשרו לו חוט ונתנפח הגיד ועי"ז נפל נקב בתוך הגיד למעלה מעטרה לצד הארץ עד גובתא דש"ז) והוא ז"ל השיב להקל דאין להוצי' האשה ממנו ע"פ דברי התוס' הנ"ל שכל שאין הנקב מפולש יש להכשיר וכן כ' באגודה. וכן משמעות הטור. וכתב הגם שלא נעלם מאתי שדעת המרדכי אינו כן וכ"כ רבינו ירוחם נכ"ג ח"ד וכן הסכימו האחרונים להחמיר ופירשו כן דעת התוס' וכמ"ש הב"ח והדרישה והאחרונים בש"ע מ"מ נ"ל דהיינו דוקא להחמיר לכתחלה שלא לישא בת ישראל אבל אם כבר נשא ודאי דאין להוצי' מספיק' כו' ומכ"ש שלא להוצי' לעז על בניו ובפרט דבנ"ד יש עוד ספק דהא דעת הרמב"ם דע"י חולי מקרי בידי שמים וכן הכריעי האחרונים וכן מצאתי במלבושי יו"ט כת"י על לבוש א"ה שהכריעו כדברי הרמב"ם דע"י חולי כשר וא"כ בנ"ד לפי משמעות השואל לא נעשה הדבר ע"י אדם בידים רק ע"י קשירת החוט נולד החולי ונתנפח הגיד ועי"כ נפל הנקב הזה תוך הגיד וכן כל חולי ע"פ הרוב באה ע"י מקרה רעה והוי כבידי שמים ואינו נפסל כל שלא בידים ממש ע"י אדם. גם מצינו במהרש"ל פא"ט סי' פ' שכ' במקום דאיכ' פלוגת' בין הפוסקים אי חזינן דחי יב"ח כשרה וכ"כ הש"ך ביו"ד סימן נ"ז א"כ בנ"ד נמי נאמר כיון שהאשה היא בחזקת כשרה וצנועה גם בעלה חשיב יומי וירחי דחזינן מחזקינן כדאי' בסוף מכות כו' ולא אמרי' צא ובדוק על בניה מאין הם כיון דאיכ' ס"ס להכשיר כו' כלל הדבר בהא נחתי ובהא סלקי דבנד"ז אין להוצי' האשה מתחת בעלה ואין לעגנה כלל וכ"ש שלא להוצי' לעז על בניו ח"ו. ושוב ראיתי בתשובת אבן לב ח"ג

סי' צ"א שפסק ג"כ כה"ג בספק כזה דאם נשאת לא תצא היא (מה שהבי' הבה"ט סק"ט) גם בתשובת חומת ישרים כו' עכ"ד ע"ש: ועיין בתשובת חמדת שלמה סי' מ"ה שנשאל ג"כ על כיוצא בזה (ובעובד' דידיה נשאל על לכתחילה אם מותר לישא בת ישראל) באחד אשר בקטנותו שחקו עמו הילדים וקשרו לו משיחה על הגיד ולא הרגיש שום כאב ולא הגיד לשום אדם רק אחר כמה וכמה שבועות נתפח הגיד והרופ' הניח סמים ומשקות להפיג החמימה עד שנתרפא ונטל הרופא החוט לאחדים אבל לא עשה שום חיתוך בשום כלי ולא ביד רק בסמים ורפואות ושב ורפא לו אך נשאר נקב בהגיד אם מותר לבא בקהל. וכתב בתשובת שב יעקב משמע דדוק' אם הרופא חתך החוט ואח"כ נשאר נקב מקרי בידי אדם אבל אם לא חתך והנקב נעשה מחמת נפיחת הבשר מקרי בידי שמים דהוי רק חול וכשיטת רוב הפוסקים דע"י חולי מקרי ביד"ש (עמש"ל סי' סק"ז) וא"כ בנ"ד אין להחמיר ומותר לבא בקהל ועוד י"ל דאף הרא"ש שסובר דע"י חולי הוי ביד"א מודה בנ"ד דמקרי ביד"ש כיון דבאותה שעה שקשרו לו לא הרגיש כאב ולא מנע לו הטלת מ"ר רק אחר כמה שבועות וא"כ יוכל להיות שע"י שנתגדל גופו יותר כדרך הטבע וממילא נתעבה הגיד יותר ע"כ ממיל' נעשה הכאב והנפיחה וזה ודאי מקרי ביד"ש כי אלו היה נשאר ננס לא היה מזיק החוט כלל. וכתב עוד דאף אם הדבר ספק אם החוט בעצמו גרם שיעשה הנקב בעודו קשור קצת ויש לדמותו לקוץ דמקרי ביד"א או אפשר דאחר שנתגבר החולי ונפח הגיד מגודל הרקבון נעשה הנקב מצד עצמו ויש לדמותו לביד"ש והוי ספק פ"ד מ"מ יש מקום להתיר משום דמעמידין אותו על חזקת כשרות אע"ג שנולד הריעות' וכמ"ש הש"ך בי"ד סימן נון להתיר בהפ"מ ובפרט במידי דשכיח ובנ"ד מסתבר יותר שהחוט לא פעול כלל א"כ נראה פשוט דמעמידין על חזקתו ואף אם המעשה נעשה קודם שהיה בן תשע דאז לא היה ראוי לביאה ולא היה נ"מ כלל אם הוא פ"ד או לא אפ"ה שייך להעמידו על חזקתו דהיה לו חזקה שכשיתגדל יהיה מותר לבא בקהל ע"ש. ועיין בתשובת בית אפרים כמה תשובת בדבר מענין זה. ועיין בס' בינת אדם שער ב"ה סי' כ"ה שמחמיר בזה על מעשה כיוצא בזה דדוק' חלה מחמת עצמו בלא שום מעשה אבל כל שנעשה איזה מעשה וע"י זה חלה הוי כבידי אדם ופסול ע"ש. ואפשר משום דלא שמיע ליה דברי הגדולים הנ"ל ואי הוי שמיע ליה הוה מקבל מנייהו: שוב נדפס שו"ת קהלת יעקב מהגאון מקארלין וכתב שם בסי' ג' שאלה כעין זה (אלא שבעובד' דידיה לא הוי ידוע אם ניקב גובתא דש"ז) בא' שבקטנותו קשרו לו חוט סביב הגיד בדוחק גדול ומכח זה נתקלקל העור ונעשה בו נקבים סמוך לכיס וניקב גם שביל מ"ר עד שמטיל מים מתוך אותן הנקבים אך אין ידוע אם ניקב לחלל עד שביל

הזרע או שביל הזרע קיים וכבר היה לו אשה והוליד בנים ומתו וגם הוא עצמו אומר שיודע שמזריע כהוגן מפי האמה ויורה כחץ וגם האיש ההוא כבר נתמל' זקן העליון וגם התחתון ועתה רוצה לישא אשה אחרת. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דאין לצדד היתר בנ"ד מחמת דברי התוס' דבעינן נקב מפולש מעבר לעבר חדא דבישׁ"ש כתב דמשמעות כל הפוסקים שלא כהתוספות ועוד דכתב הב"ש דגם התוס' מודים בניקב בתחתיתו ובפרט דעיקר הוכחת התוס' מהא דקולמס ומרזב יש לדחות דקולמס ומרזב איירי כשלא נגע בסילון הזרע וכ"מ מדברי רש"י שם וכן נראה דעת הרי"ף שמפרש כן כו' אך העיקר שיש לצדד להתיר הוא שאין לנו להחזיק ספק בזה לומר שעבר ונפסק כל סילון מי רגלי' עד הדופן המפסיק לשביל הזרע שהרי יש הפסק גדול כל עובי שביל מ"ר מנין לנו שנתקלקל כולי ואחזיקי ריעותא לא מחזקינן ואף להפוסקים המחמירים בושט דחיישינן שמא הבריא יש לדמות נ"ד למחט שנמצ' בעובי בה"כ מצד א' דל"ח שמא הבריא לפי שהוא עב ביותר ה"נ כן הוא ובלא"ה כבר האריכו האחרונים בדין הלעטת האוזות דע"י חולי ל"ח שמא הבריא והגם כי נטו להחמיר כ"א במקום הפסד מרובה י"ל דבנ"ד כיון שאין תקנה לדבר גרוע טפי מהפ"מ ובפרט שכבר העלו הגדולים בתשובת נו"ב ובתשובת מהרא"ז מרגליות דספק פצ"ד מותר ודאי מה"ת כמו ספק ממזר ודבריהם נכונים מאד ובשל סופרים יש מקום לסמוך על המקילין וגם יש כאן ס"ס שמא לא ניקב גובתא דש"ז ושמא אין בו כדי להוצ' ש"ז דכשר לדעת רש"י כולי וכן מוכח מדברי הרי"ף והרמב"ם כו' והגם דבישׁ"ש כתב ע"ז דטעות הוא אין דבריו מוכרחין כלל וא"כ יש מקום לחושבו לס"ס גמור. וגם יש סברא לאוקמי אחזקה שלא נתקלקל כ"כ וגם להאמינו בדבריו שאומר שכאיש גבורתו כו' ויש עוד מקום לומר דהוי בכלל ע"י חולי דדעת רוב הפוסקים להכשיר ואף שתחילת מעשיהו היה ע"י אדם שקשרו בחוט סביב בדוחק י"ל דגם זה בידי"ש מקרו דהא סתמא הכשירו הפוסקים ע"י חולי הגם דכמה חולים נעשים בפשיעת אדם ובפרט לפ"מ דילפינן ממזר דהוי בידי אדם הרי עיקר מעשיהו ויצירתו ע"י אדם אבל ע"י חולי אף שתחילת החולי ע"י אדם לא הוי רק כגרמ' בעלמ' כו' ועוד יש סעד גדול להתיר כיון שכבר היה נשוי אשה והוליד בנים וע"כ דלא ניקב גובתא דש"ז ואין לומר בכה"ג צא וחזור על בניו כו' דלא אמרינן כן רק בודאי פ"ד ולא בספק כו' ועוד יש הוכחה כיון שהקיף זקן וכבר כתב הרמב"ם שאין הסריס מביא שערות לעולם. וסיים מכל הני צדדי היתר נראה להתיר האיש לישא בת ישראל ולסמוך על כל הגדולים שהקילו בנדון שניהם שהיה ודאי ניקב לשביל הזרע כ"ש בנ"ד כו' ונידון הבדיקה האמורה בש"ס (יבמות דף ע"ו) קשה מאוד לעשותה בזה"ז דמי הוא

הבקי בשיעור נהמא חמימא וגם קשה לעשות זאת בזה"ז שלא יבואו ח"ו לידי פרצה בעון חמור הזה ר"ל שמלבד מה שהחמיר בזה בזוה"ק יש די בזה במה שאמרן בש"ס פ' כל היד שהוא כמביא מבול וכשופך דמים וע"כ צ"ל דהיתר הבדיקה בש"ס הוא ע"ד שאמרו גבי חילול שבת אחת כו' אבל בנ"ד שאין צורך לכך כדאי לסמוך על כל פרטי היתירים הנ"ל ודעתי מסכמת להתיר האיש הלז בקהל עכ"ד ע"ש:

ו ודלא כיש מתירים עיין בתשו' בית אפרים סימן ב' באיש א' שאירע לו חולי ורקבון בביצה השמאלית בעודנו קטן וחתכו הרופאים את הביצה הזאת וכעת הגדיל אם מותר לבא בקהל והאריך מאד בזה וצירף כמה צדדים ומסיק דאם מרגיש בנפשו ואומר על אמונתו כי כאיש גבורתו ולפי אומד דעתו אם ישא אשה ראוי להוליד יש לסמוך על המתירין ובפרט אחרי שסימנין מוכיחין עליו שנתמלא זקנו העליון וגם התחתון שזה מורה שאינו סריס אפשר בכה"ג כ"ע מודו כו' ע"ש שהעלה כן להלכה ולא למעשה עד יסכימו עוד חכמים. ועיין בס' ישועות יעקב על מעשה כיוצא בזה והעלה ג"כ להתיר ע"ש. ועמש"ל סק"ג וע' בס"ק שאח"ז (ועיין בתשובת חתם סופר סי' ט"ו על דבר בחור אחד שהרגיש שיש לו ג' ביעים דדכורא ב' בימין וא' בשמאל אי הוה פ"ד משום כל יתר כנטול דמי (ע' ביו"ד ס"ס מ"א ומ"ש שם ס"ק י"ג) וכתב לצדד להכשירו מכח ס"ס שמא אינו ביעא רק דלדול בעלמא ואת"ל הוא ביעא דלמא מתחלת ברייתו ולא נפצע מן הביעא עצמו כו' ומסיים אבל מ"מ איני אומר למעשה עש"ה ודברים אלו לפע"ד צ"ע. גם איכא לספוקי בכה"ג אם אירע שהרופא חתך א' ונשארו שתים כהלכתן אם יהיה כשר לבא בקהל ועיין בי"ד סימן מ"ד ס"ז ובאחרונים שם):

ז **אבל לרש"י והרא"ש**. עח"מ וב"ש ועיין בתשו' משכנות יעקב סי' ג' שנשאל בעל ביצה אחת שמסתפקין בו אם הוא בידי שמים או ע"י חולי הפאקין אם הוא כשר. וכתב דאף אם נחזיק בפשיטות שבא ע"י חולי הפאקין יש להכשירו וכדעת הרמב"ם כאשר הכריעו כל האחרונים הב"ח והח"מ והב"ש שהעיקר כדעת הרמב"ם ושגם רש"י סובר כן והרא"ש יחידאה הוא ואין להחמיר חומרות במידי דלית ליה תקנתא וגם איכא למיחש לתקלה ומ"ש הרא"ש דכדבריו משמע בירושלמי כבר עמדו המפרשים לדקדק ממנו להיפך וגם בספר בית אפרים על יו"ד סי' ל"ו כתב בשם יש"ש יבמות שדעת רש"י כהרמב"ם ושכן דעת הירושלמי ג"כ והביא עוד כן בשם בעל תוי"ט ופשוט דיש לסמוך על כל הני רבוותא. והרי בבעל ביצה אחת אף שניטלה בידי אדם לגמרי הרבה מכשירים מפוסקים הראשונים ז"ל וכמה מהאחרונים תקעו עצמן להקל בזה ע"פ דעת ר"ת ועשו הל' כן למעשה (ע' בס"ק הקודם) לכן בנ"ד אין כאן בית מיחוש כלל ומה גם לחוש לספק

חולי ודעתי מסכמת להתיר ע"ש. גם בס' בר"י אות ה' דעתו דנקטינן כהרמב"ם ע"ש:
ועיין בס' בית מאיר שכ' דצ"ע אם נפסל בידי שמים עד שנחלה ומוכרח להנטל בידי אדם כדי שלא יחלה יותר עד שמכח זה עומד ליקצץ וניטל בידי אדם אם לא יש לדמות זה לזה דקי"ל כר"ש דכל העומד לגזוז כגזוז דמי וחשוב בידי"ש וכשר כו' ע"ש. ובתשובה אחת כ"י מהגאון מופה"ד מוהר"ח זצ"ל מוולאזיץ בענין זה ראיתי שהעלה ג"כ דהעיקר לדינא כהרמב"ם דע"י חולי הוי בידי"ש וכשר. גם מסכים לדינא דאם היה נרקב קודם שנחתך אף שנכרת ע"י אדם לא חיישינן ליה דכל שהוא נתמסמס כמאן דליתא דמי בכל דוכתא גם האריך שם שראוי לסמוך ע"ד רש"ל ביש"ש שנתעצם לומר דר"ת וסייעתו מתירין אף בשל ימין ועיקר הגירסא בירוש' שלימין תיבה א' עוד הוסיף ידו להוכיח דאף שלימה אין צריך כי מה דאמר בירוש' ובלבד בשלימין בש"ס דילן לא מחלק בזה ומסקנת דעת ר"ת הוא כמ"ש בתוספת שם בדרך את"ל דר' ישמעאל לפלוגי את"ק אתי וכן הוא משמעות כמה פוסקים ראשונים שעיקר סמיכתם להכשיר משום דקי"ל כמתני' דכרמא וכ"ה להדיא בספר התרומה הלכות חליצה וז"ל וכן סומכין העולם על אידך דכרם ביבנה כל שאין לו אלא ביצה א' הרי הוא כסריס חמה וכשר וע"ז אנו סומכין להכשיר בני אדם הניתוקין שכורתין מהן ביצה א' אע"ג דמתני' פליגא עליה דתנן איזהו פ"ד כל שנפצעו הביצים שלו ואפילו אחת מהן אע"פ שיש לחלק בין פצוע לכרות אינו נראה עכ"ל. למדנו ממה כמה דברים שהעיקר דר' ישמעאל בנו של ריב"ב פליג והלכתא כוותי' ושאין לחלק בין ימין לשמאל ולא בשלימין אלא בכל גוונא מכשירין בני אדם הניתוקין שכורתין מהן ביצה א' איזו שהיא ואיך שהיא ושכבר פשטה בימיו ההלכה להקל בזה ומעשה רב. והאריך עוד בזה להוכיח דשיטה זו היא המחוורת ולית עלה פירכא כלל ומסיים אמנם לא להכריע באתי ובודאי ראוי לנו עניי הדעת לילך בדאוריי' בתר המחמיר כדאי' בפ"ק דע"ז דף ז' ואף די"ל דגבי פ"ד לא שייך האי כללא דיש לדון דפ"ד ספיקא כשר כו' מ"מ אין זה ברור כו' (ע"ל סק"ג אך כתבתי שמי שרוצה להקל בזה יש לו עמודים גדולים ר"ת וסייעתו ועדות ס' התרומה שכ' להעיד דסוגיא דעלמא אזלא כהמתירין ואף הרמ"א ז"ל שהחמיר כתב אמנם ראיתי מקילין כו' ומ"ש הרמ"א שהמתירים אינם מתירין רק בשלימין ונשארת של ימין בזה העיקר כמהרש"ל וכדתיבנא לעיל דהמחוור הוא כשיטת ס' התרומה שאין חילוק כלל עכ"ד:
כעת יצא לאור תשובת חתם סופר ושם בסי' י"ז תשובה מענין זה באחד שנול' לו חולי בביעא ימנית עד שנתעבה ונתגדל כגודל ככר לחם וחתכוהו הרופאים ונטלוהו מן הכיס והעמידוהו על בוריו ונרגש עתה בימין שנשאר דבר קטן כעין פול ונשאר אם מותר

להשהות אשתו. והאריך שם לבאר דברי הירוש' פ' הערל שהובא קצת בתוס' שם דף ע"ט ע"ב ומסיק בנדון השאלה שעל ידי חולי נטל הרופא ביעא הימנית והשאיר בו עוללת כשיעור פול אין לנו שום סמיכה מחמת דעת ר"ת בתוס' שם וסייעתו דממ"נ אי גרסי' בירוש' של ימין הרי ניטל הימנית ואי גרסינן שלימין לאפיקי פצועות הרי הכא הוא פצוע לפנינו. אך יש לצדד שזה לא מקרי בידי אדם דנראה עיקר כהרמב"ם וסייעתו דע"י חולי מקרי ביד"ש וכשר ומלשון הסמ"ג מבואר דאף בכרתו אדם דפסול דוקא שכרתו בפשיע' אבל לרפואה להושיעו מחליו מותר בקהל כו' אבל אין היתר זה מבואר בלשון הרמב"ם דמ"ש הרמב"ם (וש"ע) או כרתן קאי אחולי שהחולי המסה או כרתן ובלשון ר"ת שבמרדכי משמע מה שחותכים הרופאים מחמת חולי אבן הוה ביד"א אמנם נ"ל פשוט אם כבר נתמסמס הביצה ונתבטל ע"י חולי והיה כלא היה ועומד להתבטל ולהתמסמס מאליו והרופא מיהר לעשותו בהא לית דין ולית דיין דשרי להסוברים דפ"י חולי מקרי ביד"ש וכ"ד יש"ש בפשיטות והגאון בית מאיר חוכך קצת בזה ולדעתי הדבר פשוט וכן משמע בפשיטות מדברי כל הגדולים בספר תומת ישרים סי' נ"ב נ"ג וריי"א דלהרמב"ם הוי זה בי"ש אע"ג דשלטו בו ידי אדם אחר שכבר נתבטלו האברים ושבתו ממלאכתם אלא דהם חשו לדעת הרא"ש וריב"ז דחולי חשוב ביד"א והעלו שם שלא לכוף לגרש אפי' נשא באיסור ומכ"ש בנשא בהיתר אלא שיש להודיע לו ולומר הרא"ש וריא"ז מחמירים ואולי ישמע ויגרש מרצונו אמנם מבואר מדבריהם שם דהוה שכיחא לי' לישא גיורת משא"כ בזמנינו כו' והאי גברא רך בשנים כו' ולכן נראה נהי אם היה פנוי ובא לישא אשה לא הייתי יועץ להאשה להנשא לו להכניס עצמה בספק איסור לדעת הרא"ש וריא"ז כדי להציל נפשו אבל זה שכבר נשא בהיתר למה נייעצה להתגרש במקום שרוב וכמעט כל הפוסקים מתירים ומצורף לזה משמע מלשון השואל שאין ברור שנשאר כפול מהביצה עצמה דאפשר דניטל' כולה ומה שמרגישים שנשאר הוא דלדול חוטין וא"כ יש לנו ג"כ דעת ר"ת וגדולי ראשונים שעמו ומעתה אם לא יוליד האשה נאמר שהיה פ"ד בי"ש מחמת חולי דמותר לרוב הפוסקים וא"נ תלד האשה לא נחזור על בניו לומר ממזרים הם כי נתלה לומר כל הביצה ניטל וכעדותו של ר"ת דבעל ביצה א' מוליד וכמ"ש יש"ש שהרופאים יודעים לאמן ידיהם (יותר מבזמן חכמי התלמוד) ואשר חשש הרב השואל אולי חתכו הרופאים יותר מהרקבון והגיע לבשר בריא בודאי דאין לחוש לזה להחמיר ולהוציא אשה מבעלה כו' עכ"ד ע"ש:

ושם בסי' י"ט בעובדא כיוצא בה (אלא דשם חתך הביעא לגמרי ולא נשאר ממנה כלום אף לעומת זה היה צד חמור שהתחלת החולי בא ביד"א שהוכה בכח והיה ספק אולי

נפצע אז) באחד שהלך בדרך בעגלה וישב על חבית ומיד הרגיש כאב בביצו ופעם הרגיש ופעם לא הרגיש עד שנפל למשכב ונפח כל הכיס עד שנטלו הרופאים ביצה א' של ימין ונשאל אם הוא מותר להשהות. והרב השואל כתב לו שרבים נתלו במה שמצאו בשפתי חכמים פ' תצא בפסוק לא יבא ממזר דמשמע מדבריו דבפ"ד אין כופין להוציא בנשאה בהיתר והשיג עליו בכמה סוגיות דגם בפ"ד שנעשה אחר שנשאה בהיתר כופין להוציא והוא ז"ל השיב לו דודאי אין שום פקפוק וספק בזה דאפי' בנעשה פ"ד אח"כ כופין להוציא ככל חייבי לאוין (והאריך שם ליישב דברי רש"י ז"ל מדקדוקו של הש"ח) אך בנדון בנדון שלפנינו נראה דאין לכוף להוציא דהא ביבמות ע"ה ע"ב דעת ר"ת שבתוס' דהלכה כר' ישמעאל דמכשיר בניטל ביצה א' ביד"א כו' ועיקר הגי' בירושל' נראה יותר להתוס' והפוסקים גי' שלימין תיבה א' פי' שיהיה שלימה ולא פצוע ויש בזה ב' פירושים לפום משמעות תוס' משמע שאותה הנשארת תשאר שלימה מבלי פגע כ"ש אפי' פגע שאינו פוסל בעלמא כגון נקב שאינו מפולש וכיוצא בו אבל אותה שניטלה אפי' היתה פצוע מתחלתה ונפסל על ידה שוב כשחותכין אותה חוזר להכשירו כו' אך הרא"ש ס"ל שאין פסול זה חוזר להכשירו לעולם ולכן בעינן שהנחתך היה שלם ולא פצוע כו' ושיטת הרמב"ם פט"ז בהא"ב דניטל ביד"א אפי' ביעא א' פסול וביד"ש או חולי אפי' ב' ביעים כשר כו' וכן משמע לי דעת רש"י ותוס' דע"י חולי ושחין הוה ביד"ש ואפי' נכרתו ב' מותר בקהל אפי' לכתחלה כו' ודעת הרא"ש יחידאה הוא ממש ובענין אם כורת הרופא אח"כ הנה מלשון הרמב"ם אין הכרע. אך מלשון סמ"ג מבואר דס"ל כל שלא כרתו אדם בפשיעה אלא לרפאו מחליו כשר וכ"כ הישׁ"ש בכוונת הרמב"ם כו' ובפרט אם כרתו הרופא אחר שכבר נעשה בשר שהרופא גורדו קרוב לודאי לפענ"ד שכשר אפי' לכחלה. ומעתה בנדון השאלה אף אם היה ברי לנו שבהתחלת הכאב בעת שישב בכח על החביות נפצעה ביעא א' ביד"א ושוב ניטלה ע"י אדם לגמרי בין של ימין בין של שמאל מ"מ מאחר שהנשארת היא בריאה ויפה כשר להתוס' ונהי לכתחלה אין לסמוך אבל עכ"פ אין כופין לגרש אלא דטוב להפרישם ולהודיעם עכ"פ דאית בהו פלוגתא והמה יחושו לנפשם וכמה דיות נשתפכו עד"ז בתשו' תומת ישרים כו' ומכ"ש בנד"ז שאין ברי שנפצעה אז ובלי ספק אילו היה בא לפנינו אז בתחלת כאבו לא היינו מפרישים אותו מאשתו והיינו מוקמינן גברא אחזקתיה שלא נעשה בו מעשה כלל ואע"ג שעי"ז נופח אח"כ ושלט בו הבראנד עד שהוכרחו הרופאים לכרתו היינו מפני עצלנותו שלא עשה רפואה מיד עד שאח"כ ע"י צינים ופחים ואוירא דעלמא נחלה ומקרי ביד"ש (ומה שכרתו הרופא אח"כ אינו מזיק דלעיל) כו' ולר"ת ותוספת פשיטא דכשר למה

שנ"ל עיקר גירסא שלימה ודלא כהרא"ש וא"כ עכ"פ אין לכוף להוציא אבל טוב לומר להם שהוא פלוגתא דרבוותא ולוקה על כל ביאה וביאה ע"כ טוב להם שיהיו פרושין אבל לכוף על הגירושין יש לחוש לגט מעושה ולחרד"ג לכוף אותה וחכם עיניו בראשו עכ"ד ע"ש:

ושם בסי' ט"ז נידון מי שניקב גידו על העטרה מאליו ע"י חולי והרופאים עשו לו תחבושת ורפאוהו וגם מבטיחים שיכול להוליד אלא שנשאר קמטין וסימנים שהיה כאן מכה אבל נתרפאה ונסתם וכתב דא"צ לפנים להתירו בבת ישראל דרוב הפוסקים ס"ל ע"י החולי הוה בידי שמים והרא"ש יחידאה הוא והרי הותר בקהל ואע"ע שאח"כ עסק ומשמש בו הרופא מעשה ידי אדם מה בכך אי הוה מרחיב הנקב יותר מאשר הי' היינו באים למחלוקת בפי' דברי הרמב"ם במ"ש או כרתן דהוה תחלתו ביד"ש וסופו בידי אדם אבל בשהרופא ריפא וסתם הנקב בתחבושת לית דין ולית דיין דאי מחמת חולי הוי ביד"ש דכשר לבא בקהל ואי נימא ניחוש לדעת הרא"ש דחולי לא הוה ביד"ש מ"מ הא נסתם לפנינו וזה פסול שחוזר להכשרו ודעת ר"א ממיץ דאמר דאינו מועיל סתימה אלא להכשיר זרעו ולא אותו הרי חלקו עליו כל הפוסקים ולכל הפחות הוא ס"ס להקל כו' ולכן הריני מסכים להכשיר ע"ש:

ח בבהמה חיה ועוף כתב בר"י אפי' דגים אסור לסרס. שאלת יעב"ץ סי' קי"א:

ט **עיקרין לאדם**. כ' בר"י אות ז' שתה כוס עיקרין ונסתרס מותר לבא בקהל. מהר"י הכהן בהגהת זרע אברהם א"ה סי' י"א וכן הסכימו הרב מהר"י נבון בסי' קמ"ד ח"ב סי' כ"ו ובס' יד אהרן עכ"ל. ואין הספרים הללו ת"י אך כפי הנראה דבר זה במחלוקת שנוי' בין רש"י והתוס' ע' בסוטה דף כ"ו ע"א בפירש"י דהא קא משמע לן ובתוס' שם ד"ה אשת סריס וע' בכסף משנה פ"ב מהלכות סוטה דין ו' ובמל"מ שם ועיין בשו"ת קהלת יעקב סי' ב' מ"ש בזה:

י **הרי זה אסור**. כ' בר"י ובמקום סכנה מותר לאיש לשתות. הריטב"א בחידושיו כו'. הובא בת' זרע אברהם א"ה ס"ס א'. ובהמת ישראל שחלתה בחולי מסוכן ולא יש לה תרופה רק בהשקותה כוס עקרין. הרמ"ה בת' בית יהודה ח"ב סי' מ"ז מתיר לישראל להשקותה והרב המחבר חולק דאין היתר אלא ע"י אינו יהודי ע"ש. ופשוט דמירי בבהמה זכר עבה"ט ס"ק י"א):

יא **לשתות עקרין**. עבה"ט מ"ש אפי' בלא צער לידה ועיין בר"י שהבי' דמהרש"ל ביש"ש פ' הבע"י סי' מ"ד סבר דאינו מותר לאשה אלא ביש לה צער לידה וכל שכן אם אין בניה הולכים בדרך ישרה ויראה שלא תרבה זרע כי האי. ע"ש וצ"ע ממשנה ב"ב דף

קל"ג ע"ב דלית הלכתא כרשב"ג שם ודוק: (ועי' בתשו' חתם סופר סי' ך' שנשאל על דין זה באשה המצטערת בהריון ולידה אי שריא לה למישתי כוס עיקרין דאע"ג דמפורש בכל הפוסקים להיתר מ"מ בס' עצי ארזים שדא בי' נרגא. והאריך שם ליישב קושיית הס' עצי ארזים בזה ומסיק לדינא דאשה שלא ילדה עדיין ולא קיימה שבת לא תשתה כוס עיקרין אם לא להציל מירקון וצער לידה וכדומה אבל אם כבר קיימה שבת כל דהו שריא אפילו בלא צער כלל. אך לכאורה היינו בפנוי' וא"נ אפילו בנשואה כדביתהו דר"ח (ס"פ הבע"י) ובימיהם שהי' יכול הבעל לישׁ' אשה על אשתו או לגרשה בע"כ וא"כ אם הוא מתואבי בנים ורוצה קיים לערב אל תנח ידך יכול לישׁ' אחרת או לגרש את זו אבל האידנא דאיכא חרגמ"ה צריכה רשות מבעלה או תתרצה לקבל גט ממנו. אמנם אם הוא אינו רוצה לגרשה וגם לא ליתן לה רשות נ"ל דאינה מחוייבת לצער עצמה מפני שעבודה שמשועבדת לבעל והיינו ביש לה צער גדול לפי ראות עין המורה ע"ש):

יב **מעצמו וסרסה מותר**. עיין בס' בר"י ביו"ד סי' רצ"ז אות ו' דאם האינו יהודי עושה מעצמו בפני הישראל כיון דעומד ורוא' הוי כאומר לו לעשות ע"ש עוד:

יג **אחר לסרסם**. עבה"ט מ"ש אין שליחות לכותי והוא מדברי הב"ש בשם תה"ד ומסיים בה וש"מ אפי' כותי לכותי אין שליחות ולא כמשאת בנימין סי' צ"ז. ועיין תשובת רש"ך ס"א סי' קי"ד פסק נמי כת"ה עכ"ל הב"ש. ומה שדחה סברת המ"ב גם המג"א בא"ח סי' תמ"ח והמשנה למלך פ"ב דשלוחין השיגו עליו דבהדי' אמרו בירושלמי רפ"ו דדמאי ופ"ק דתרומות דאין כותי עושה שליחות לכותי חבירו. ועיין בס' מחנה אפרים הלכות שלוחין סי' י"ד שהבי' הירושלמי הנ"ל וכתב דתלמודין במס' עבודת גילולים דף נ"ג בהא דאמר מדפלחו ישראל לעגל כו' נראה קצת דנעשה שליח ע"ש וע' בס' בר"י אות ט"ז שהבי' דברי מחנה אפרים אלו וכתב דגם בת' גינת ורדים א"ח כלל ג' ס"ס ט"ו קשיתי' הך סוגיא דע"ג הנ"ל והוא ז"ל כתב ע"ז דליכ' שום הוכחה מתלמודין דהא אמרינן אין שליחות לכותי היינו במידי דבעי שליחות כגון תרומה וכיוצ' כו' והא דאמרינן שליחות' דידהו עביד לשון מושאל הוא ולאו מדין שליחות רק דל"ל תו אין אדם אוסר דבר שאינו שלו מאחר דניח' להו תדע דאלת"ה מאן שוינהו שליח כו'. ומ"מ מבואר מדבריו דאין זה הדין ברור דמ"ש הב"ש דבת' רש"ך פסק כתה"ד כתב דהרואה שם יראה דאדרב' סובר כמ"ב וכ"כ בשמו הכנה"ג בח"מ סי' קפ"ח גם מהריק"ש בהגהותיו ח"מ סי' קפ"ח והש"ך בח"מ סי' רמ"ג ובת' חות יאיר סימן מ"ט סברי כמ"ב דכותי בכותי איתא בשליחות אבל מהר"ם מינץ סימן ה' והרב ברכת הזבח בתשובה הובא בתשובת נחלת שבעה ח"ב סימן ל' נראה שהם מסופקים בדבר ע"ש:

## סימן ו

א **כהן אסור**. עיין בתשובת חוט השני סימן י"ז באיש אחד שהיה מוחזק לכהן ט"ו שנה לכל דבר שבקדושה לישא כפיו (עבה"ט לעיל סימן ג' סק"א ומ"ש שם) ולפתוח ראשון ולקרוא ראשון ולפרוש מטומאת מת ועתה קידש גרושה אחת והכחיש את כהונתו לומר כי מעולם לא היה כהן ומה שאמר שהוא כהן לא היה אלא בשביל ליטול גדולה לעצמו לפתוח ראשון ולקרוא ראשון וכתוב הדבר פשוט שאין הכהן יכול להכחיש מה שהיה מוחזק בו זמן רב שהרי אפי' חזקת שלשים יום הוא חזקה אפילו להיות הורגין (וכדלקמן סי' י"ט ס"ב) וכ"ש חזקה של ט"ו שנים ואין לומר הרי נתן אמתלא לדבריו שעשה כן כדי ליטול גדולה ואמרינן בפ"ב דכתובות כו' (וכדלקמן סימן מ"ז ס"ד) זה אינו מכמה טעמים חדא שאין האמתלא מבוררת ועוד דכל דעשה מעשה ל"מ אמתלא והכא עשה מעשה במה שעלה לדוכן וכיוצא ואפי' למ"ד דמהני (ע' בי"ד סימן קפ"ה) היינו אם לא עשה המעשה רק זמן מועט וגם אם לא עשה המעשה כ"כ בגלוי לעיני כל דכולי האי לא מחציף אינש נפשיה וגם אם לא עשה רק דבר אחד אבל בנ"ד שעשה מעשים הרבה כ"כ שנשא כפיו וחתם עצמו כהן ונהג בכל דיני כהן כמה פעמים פשיטא שאין מועיל אמתלא ועוד דכל היכא שעושה איסור לאו כל כמיני' לתת אמתלא דמוקמינן ליה בחזקת שלא עשה איסור עד עתה שנכנסה בו רוח שטות ועוד דחזקה זו של נשיאת כפים אלימא טפי שאין האמתלא מועלת בה ועוד נראה דכל מקום שאמרו חכמים דמהני אמתלא היינו כשאמתלא הוא לסלק את ההיזק אבל אם אמר שעשה כן לשם תועלת לא מהני אמתלא וטעמו של דבר הוא משום כל אמתלא הוא בטענת אונס כאילו אמר שלא עשה מתחלה כן אלא מפני האונס ואם האונס הוא מפני ההפסד חשוב אונס דאתי ליה מעלמא ואם הוא מפני שירא שמא לא יגיע לו התועלת שהוא מבקש הוי אונסא דאתיא ליה מנפשי' (עיין בתשובת ברית אברהם סי' צ"ד אות ו' שפקפק עליו בזה ע"ש) ובזה מרווח לן למה לא הזכירו חז"ל שתועיל אמתלא גבי כל הני דשוי אנפשי' חד"א) עמ"ש לקמן סי' קט"ו ס"ו ס"ק כ"ט) ועוד דבזמן ארוך כ"כ כזה אין סברא שתועיל אמתלא (עב"ש לקמן סימן י"ט ומ"ש בפ"ת שם) ואע"פ שלא נתנו חכמים שיעור לדבר מ"מ ענין האמתלא הוא לפי ראות חכמי ישראל ומכל הני טעמי אמינא שאין יכול להכחיש כהונתו וכופין אותו לגרשה כמו בכהן דעלמא. ואין חילוק בין זמן הזה לדורות הראשונים מהיה להם כתב יחוס ואדרבא כיון שכל הכהנים בזה"ז הן בכהונתן מחמת חזקה א"כ הכהן הזה הוא כמו שאר כהנים כו' ע"ש ועמ"ש לקמן סי' מ"ז ס"ד:

ועיין בתשובת מנחת עני סי' מ"ח מכהן שעבר וקידש אשה פסולה לכהונה ואח"כ

גירשה אם צריך תשובה וכפרה על הקידושין מי אמרינן כיון דקיי"ל כרבא בקידושין דף ע"ח דאמר קידש אינו לוקה אין כאן איסור כלל או דילמא נהי דאינו לוקה איסורא מיהא עביד וצריך כפרה. וכתב דלכאורה יש ללמוד מדברי התוס' ב"מ דף י' ע"ב דעכ"פ איסורא מיהא איכא. ושוב דחה זה דאין ראי' מדברי התוס' אלו והביא ראיה ברורה מסוגיא דסוטה דף מ"ד דבקידש לחודא אפי' איסור דרבנן ליכא וא"כ א"צ כפרה ע"ש ועייו בתוס' יבמות דף י' ע"א בד"ה לרבי יהודה מ"ש שם דשמא אסור לקדש מדרבנן שמא יבעול ע"ש ודו"ק: (כעת מצאתי בס' ב"מ לקמן סי' ט"ו ס"א שתופס בפשיטות דמ"מ איסור דרבנן מיהא איכא ומייתי נמי דברי התוס' דיבמות הנ"ל וכתב דא"ל מסוטה מ"ד דמוכח דמח"ל אין בקדושין אפי' איסור דרבנן כו' די"ל לר"י הגלילי הברייתא לא נאמרה לדינא אלא לפרש הקרא של ולא לקחה מקמי דאסרו חכמים הקדושין עכ"ל ע"ש)

ב **מה"ת בגרושה**. עיין בתשובת רד"בז ח"ב סי' תס"א על כהן שרצה לישא גרושה ואמרו קרובי האשה שאין האשה עוברת על לאו זה. והשיב מה זו שאלה כל העונשין האיש והאשה שוין בהן וכמו שהוא עובר כן הנשאת לו ג"כ עוברת כו' ע"ש. ועיין בס' בר"י שתמה עליו דביבמות דף פ"ד ע"ב מבואר דמהא ליכא למגמר רק יליף לה התם מלא יקחו יתירא ע"ש:

ג **בחלוצה מדרבנן**. עבה"ט מ"ש דבתשובת כנ"י חולק על שבו"י ועיין בתשובת זכרון יוסף סי' ג' שחולק ג"כ ע"ש וכן דעת הרב בר"י אות ג' ועמ"ש מזה בפ"ת לי"ד סימן שכ"ב סק"ג:

ד **ספק חלוצה א"צ להוציא**. עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' ו' ובס' ישועות יעקב מ"ש בזה:

ה **צריך להוציא**. עבה"ט ומ"ש בשם הר"י הלוי נשא ספק שבוי' א"צ להוציא. עיין בס' שעה"מ פי"ט מהא"ב דין כ"ג שכ' עליו לכאורה הדין עמו כיון דס"ס הוא הו"ל כאלמנת עיסה שכתב הרמב"ם (ובש"ע לעיל סימן ב' ס"ה) דאם נשאת לא תצא מפני שהם ב' ספיקות אך באמת ז"א דהא כתב האו"ה הביאו הפר"ח בכללי ס"ס אות יו"ד (עש"ך שם אות י"ח) דגבינות של ישראל שהיו בבית הכותי וספק אם נחלפו לא מקרי ס"ס דמאחר שאסרו חכמים גבינות הכותים מחמת אותו ספק הרי הוא כודאי איסור וצריך ב' ספיקות מלבד הספק הראשון שאסרו חכמים והא דאיסור דרבנן ניתר בספק אחד היינו דוקא בדבר שעיקר איסורו מדרבנן משום גזירה כו' וה"נ דכוותא דמאחר שאסרו חכמים שבוי' מחמת ספק נטמאה חשיב כודאי איסור ואינו ניתר לא מטעם ס"ס ולא

מטעם ספק דרבנן ומצאתי ראיה שאין עליה תשובה מהא דגרסינן פ' האומר דף ס"ו גבי ההיא דינאי כו' עכ"ד ע"ש וע' בב"ש לעיל סימן ב' ס"ק י"ד ועמ"ש לקמן סי' ז' ס"א סק"ב:

ו ורשאי הכהן לכתחלה עיין בתשובת ברית אברהם סימן ק"ט שהאריך בזה בפלפול עצום וגם במה שהביא שס מתשובת מהרי"ט ח"א סימן נ' ע"ש:

ז לאדם שהיא אסורה עב"ש סוס"ק ט"ז מה שתמה על הרמב"ם ועיין בת' נו"ב תניינא סימן ג' מ"ש בזה. (ועיין בתשובת חתם סופר סי' צ"ג אודות אלמנה אחת מהפורשים מדרכי ישראל לחלל שבת בפרהסיא ולא חסר לו כלום אלא שלא נטמע בין הישמעאלים ונשתדכה אלמנתו לכהן ונסתפק הרב השואל אי שריא ליה דאולי בעילת עוזב דת פוסל לכהונה כאשר נסתפק בזה בס' אבני מלואים סימן ז' ס"ק י"ג והניח בצ"ע אם להתירה לכהן ואולי עכ"פ יש לאסור מדרבנן והוא ז"ל האריך בזה ומסיק לדינא דשריא לכהונה ע"ש):

ח ולבהמה עבה"ט בשם מהר"ם לובלין ועיין בר"י שכ' דיש קצת סמך לזה מירושלמי פ"ק דשבת הלכה ג' אתא חדא רוחא כו' אמרה ליה לא תצוק רוחא אנא ע"ש

ט **אבל הנבעלת לאחד מאיסורי לאוין**. עיין בס' שעה"מ פ"י מהל' אישות בקונ' חופת חתנים ס"ה (לאחר שהאריך שם בענין אי חופה חשיבא כבעולה ממש לכל דבר ויובא קצת לקמן סימן מ"ו ס"ה סק"ד) כתב וז"ל ומכלל האמור נראה דלענין פסול זונה דקי"ל אם נבעלה לפסול לה נפסלה לכהונה ה"ה אם נכנסה לחופה ולא נבעלה נמי נפסלה לכהונה שהרי ביבמות דף ס"ט פריך ואימא משעת הויה ומשני דומיא דכ"ג באלמנה מה ב"ג בביאה כו' וא"כ כי היכא דכ"ג באלמנה חופה פוסלת (כמבואר במשנה יבמות דף נ"ו וע"ל סימן ז' סי"ב ומ"ש שם ס"ק כ"ב) ה"נ בנכנסה לחופה לא' מן הפסולים ואף שהרמב"ם והטור לא הזכירו אלא נבעלה גם לא ראיתי לשום אחד מהמחברים ז"ל שכתבו כן מ"מ נראה שהדין דין אמת כמו שכתבתי ועיין בב"ש סימן ז' ס"ק ל"ו ודוק עכ"ל (ומה שנרשם שם ע"ז הגהת טעם המלך וכתב שם וז"ל לולי אי הרב ז"ל לא הוי רב גובריי כו' הייתי צועק ככרוכיא וכי יעלה על דעת לומר דדבר דבביאה תליא תהיה נפסלת ונעשית חללה בחופה לחוד כו' ע"ש נלע"ד דהגהה זו אין כאן מקומה ושייך על דף הקודם שם במ"ש דלהתוס' חופה חשיבא כביאה ממש מדאורייתא אפי' לענין חללה כו' וקאי התם אפי' בדאיכא עדים שלא נבעלה ע"ז שייך הגהה זו עש"ה ודו"ק)

י וכן יבמה עיין בס' שעה"מ פי"ח מהא"ב דין ג' מ"ש בזה:

יא **שנאנסה**. עבה"ט מ"ש כל שתחילת ביאה באונס כו' ועיין בתשובת נו"ב תניינא סי' ק"נ שהביא דברי הרש"ל בפ' הבע"י סימן ג' שכ' דגם האשה אם עושה מעשה בסוף

ביאה היינו שמהדקת עצמה לא אמרינן יצר אלבשה והוא ז"ל כתב עליו שדינו תמוה בעיניו דמה בכך שהיא עושה מעשה כיון שיצר אלבשה ויצר אנסה גם המעשה היא באונס כו' ע"ש.

ועיין בנו"ב תניינא ס"ס כ"א שכ' וז"ל ומה שנסתפקת איך שייך להאמינה שנאנסה כיון שנבעלה בעיר ולמה לא צעקה. הנה אומר לך כלל גדול בזה היכא שעדים רואים מרחוק שהיא נבעלת ואינם יכולים להשיג בשכלם אם היא מתרצית או באונס ועכ"פ רואים שהיא אינה מתלחמת נגדו אז אעפ"כ בשדה אנו אומרים שהיתה באונס והא דלא נתלחמה נגדו לפי שהרגישה בחלושת כחה שאין בכחה להלחם ומתיראית שיהרגנה ולזעוק אין כאן שייכות שהרי היא בשדה אבל בעיר בודאי נתרצתה מדלא עמדה לנגדו בכל כחה שלא להניחו לבעול ואין מלמד זכות שידעה שהיא חלושה ולא תועיל במלחמתה דא"כ היה לה לזעוק אל אחרים שיושיעו לה אבל במקום שהיא אומרת שהיתה מתגברת נגדו בכל כחה מתחלה ועד סוף אף שהיה בעיר ולא צעקה אין ראיה שהיתה מפותה דמה שלא צעקה הוא מפני שהיתה סבורה שאינה צריכה תשועת אחרים שבטחה בכחה ואף שעל סוף ביאה אין זו אמתלא כיון שראתה שהוא גבר אלים ובא עליה היה לה לזעוק מ"מ אין זה מועיל לאסרה שאפי' אם נתרצית ממש הרי תחילתה באונס וסופה ברצון מותרת לבעלה ישראל דזה נחשב אונס ולכן אם האשה הזאת (בנדון דידיה) אומרת בברי שנתלחמה נגדו עד הכנסת האבר והיתה סבורה שיהיה בכחה למנעו עד שהכניס היא מותרת לבעלה ואינו מגרע מה שלא צעקה. ושוב מצאתי כן בפי' הרמב"ן על התורה פ' תצא ע"ש. וגם בס"ס י"א שם כתב כן בקצרה ע"ש (עיין בנ"צ מ"ש בזה) . אכן בתשובת מהר"ם אלשקר סימן צ"ד לא כתב כן. וקרוב לומר דהנו"ב כתב כל הנ"ל משום דלא שמיעא ליה דברי מהר"ם אלשקר (שהרי ספרו לא היה בידו כמו שכתב הוא בעצמו בסי' ט"ו) אבל אולי שמיע' ליה הוה מקבל דשם הביא מדברי כמה ראשונים ז"ל שכתבו להדיא דהנבעלת בעיר אין סומכין על דבריה שהיא אנוסה עד שתביא ראי' שנאנסה כגון שראו אותו ששלף חרב עליה או שסתם את פיה שלא תוכל לזעוק ע"ש. ועיין בזה בתשובת ח"צ סי' קמ"ה וקמ"ו ובתשובת אא"ז פמ"א ח"ג סימן כ"ב ובתשובת חמדת שלמה סימן סמ"ך:

ומ"ש הבה"ט בשם שבו"י אשה שהצילה את בעלה כו' עיין בס' בית מאיר לקמן סימן קע"ח ס"ג העתיק משמו דאפילו עשתה להצלת עצמה מיראתה פן יהרגנה נמי אסרה (היינו היכא שהאנס לא תבעה כלל רק רצה להורגה והיא שידלתו כדי שתנצל) . ומ"ש הבה"ט משמו דאם האונס הוא על הבעילה כו' כתב בס' בית מאיר שם דר"ל לא מבעיא

שתקפה ובא עליה דזה פשיטא אלא אפי' דומיא דאסתר תחילה שהיתה באונס דהיינו שלא היתה מתרצית עד שתבעה אחשורוש שהיה לה אימת מלכות והיתה אנוסה על הביאה ממש ושריא לבעלה מרדכי וע"ש עוד. ועמ"ש בפ"ת ליו"ד סימן קנ"ז סק"ב ודוק:

ועיין בתשובת נו"ב תניינא חי"ד סימן קס"א אחר שהביא שם דברי מהרי"ק המובא בב"ש סימן קמ"ח סק"ד כתב וז"ל ומ"מ גוף דין זה שיהיה מותר לא"א לזנות ברצון כדי להציל נפשות אינו תורה ולא ישר בעיני מה שראיתי באיזה תשובה וכדומה שהיא ת' בית יעקב באנשים ונשים שהלכו בדרך כו' ופסק בתשובה ההיא ששפיר עבדה ומצוה רבה עבדה ששדלתו לזה להציל נפשות רק שאעפ"כ נאסרה על בעלה והביא ראיה מאסתר ואני אומר כשם שאין מתרפאין בגילוי עריות כך אין מצילין בה נפשות כו' ואסתר שאני שהיה להצלת כלל ישראל והיה בהוראת מרדכי ובית דינו ואולי ברוח הקודש ע"ש:

יב **כחתיכה דאיסורא**. עבה"ט מ"ש ואם נותנת אמתלא כו' עד אף המגיד מודה דמהני. ובב"ש כתב עוד וז"ל ואפשר לדייק מראב"ד שכ' דין זה באשת כהן דמהני אמתל' ולא באשת ישראל בפכ"ד מהל' אישות דס"ל דלא מהני מדהפסידה הכתובה לפי דבריו הראשונים כמ"ש בסי' קט"ו עכ"ל ועיין בתשובת נו"ב סימן ח' וסימן י"א שכ' דאין ראית הב"ש מכרעת כלל ואעפ"כ דינו אמת ולא מטעם הוכחתו מ"ש באורך. והנה בגוף סברת הנו"ב שם דהיכא שנוגע לאיסיר ולממון אחר שיצאה מב"ד כיון שאינו מועיל אמתלא לממון גם לאיסור לא מהני וכתב דכבר ביאר בתשובה אחרת ראיה לסברא זו מדברי הרא"ה ע"ש הנה התשובה אחרת הלא היא בספרו סימן סמ"ך (ויובא לקמן סי' מ"ז ס"ד סק"ג) וכפי הנראה שם תופס יותר לעיקר פירוש האחרון בדברי הרא"ה (שהובא בהגהת רמ"א ס"ס מ"ז באמרה נתקדשתי לפלוני ל"מ אמתלא) דקאי על האמתל' שאמרו בגמרא שקפצו עליה אנשים שאינם מהוגנים ולכן ל"מ באמרה לפלוני משום דנגד זכותו שהודית לית לה אמתלא אבל היכא שהאמתלא הוא גם על זכותו מודה הרא"ה. וקצת נראה שגם דברי הב"ש כאן שכ' דבאשת ישראל ל"מ אמתלא. קאי ג"כ על אמתלא שהזכיר הראב"ד וכיון שאינה טובה כ"כ שהרי הה"מ פקפק עלה ל"מ היכא דהפסידה כתובתה דכולי האי לא עבדה אבל באמתלא אחרת טובה שכדאי היה לה גם להפסיד הכתובה אפשר דמהני. ובזה א"ש שלא יהיו דברי הב"ש סותרים זא"ז ממ"ש כאן למ"ש בסי' קט"ו ס"ק ל"א ע"ש ודו"ק:

יג **שקינא לה בעלה.** כ' בר"י דוקא קינוי הראוי אבל אם קינא לה דרך אברים נעשה כאומר איני חושדך אלא דרך אברים ואף אם נסתרה אינה אסורה וכמ"ש רבינו ירוחם נתיב כ"ג ח"ב והרב משנה למלך סוף הלכות סוטה:

יד או ב"ד וכמ"ש לקמן סי' קע"ח סי"ג ועמ"ש הה"מ פי"ח מהא"ב:

טו שם מזנה (עיין בתשובת חתם סופר סי' ח' ע"ד ישראל שדר בין האומות יחידי ובתו נתקשרה בשידוכין לכהן א' ויצא קול שהרתה לזנות ושילדה והיא ואבותיה מכחישים ואומרים שמחמת חולי נתעכב וסתה איזה חדשים ועי"ז הוציאה ערלית א' שם רע הנ"ל ומעולם לא זנתה ועתה הגיע תור נישואין לכהן ונשאל אי מותרת לו והאריך שם בענין קושיית האחרונים שדין דהכא סותר למ"ש לעיל סי' ד' סעיף ט"ו ומסיק דודאי דברי הב"ח נכונים דהתם בא"א והכא מיירי בפנויה ודברי הב"ש סי' ד' שם תמוהים כו' והחילוק שמחלקים הח"מ וב"ש דרינון הוה טפי מקול לפע"ד נתנו דבריהם לשיעורין ומי ישער זה. והשתא בנ"ד אע"ג דבפנויה היא ואי יצא שם מזנה היינו תולין בפריצות בעלמ' ולא היינו חוששין אי היה רינון או קול דלא כח"מ וב"ש הנ"ל מ"מ היינו ביצא קול שזינתה אך הכא שהקול היא שנתעברה וילדה א"א לפרש בפריצותא ומש"ה אי היה קול שנתחזק בב"ד היה ברור שאסור' לכהן ובפרט לכתחלה ואע"ג די"ל ספק הקול אמת ספק שקר ואת"ל אמת דילמא מהכשרים לכהונה הכא בדרה בכפר של אה"ע ואפילו ישנים בבית אביה ג"כ יהודי' שאינם באיסור ערוה לה וה"ל קבוע כמע"מ מ"מ הא כתב הטור דמסתמא הולך הבועל אצלה ומרובא פריש ומכ"ש הכא שאינה נבדקת לומר לכשר נבעלתי כו' אך הכא ראוי לב"ד לחקור אם אמת הוא שקול הלידה יצא ע"י ערלית א' ואז מותרת להנשא אפי' לכתחלה דאפי' לפרש"י דדומה לא יקח אא"כ א"א לו בענין אחר ולרש"י אפשר דדומה הוא דיימא בעלמא בלי שום התחזקת קול מ"מ הכא שכבר נתקשרה בשידוכין וקנסות וגדולה בושה הוה כמו א"א בענין אחר מ"מ נ"ל דצריך להזהיר את הכהן באיום גדול שאם ימצא פ"פ יוציא דלפע"ד פ"פ ע"י לידה אפי' פנוי בקי ולהודיע גם לה שתחוש לעצמה אם נפשה יודעת דלא מטוהרה ומה טוב להטיל חרם סתם בפני אבותיה על מי שמכשיל הכהן הזה כו' עכ"ד ע"ש עוד בסי' כ"ב):

(טו) **שראוה שנבעלה.** עב"ש באמצע ס"ק ל"א שכ' וז"ל גם נראה כשידוע שזנתה עם כשר אלא דיש חשש שמא זנתה עם אחרים ג"כ כמ"ש בסי' ד' ואיכא חד רוב כשרים מותרת לכהן כו' ועיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס כ"ז שהעתיק מ"ש בגליון הב"ש שלו וז"ל ולי נראה דבזה אפילו ליכא רובא כלל גם כן מותרת דממה שהחמיר הרמב"ם לענין יבום (לקמן סי' קנ"ו ס"ט) אין ראיה דכאן איכא ס"ס שמא לא נבעלה לאחר כלל ואת"ל

שנבעלה שמא גם האחר שבעל' כשר היה ואמנם ממה שמבואר בסי' ד' סכ"ו שאפי' מודה אותו פלוני כו' והרי גם שם יש ס"ס שמא לא נבעלה לאחר כלל ואת"ל שנבעלה שמא גם האחר ממזר הוא ואפ"ה אין הולד אלא ספק ממזר היה קצת ראיה דלא מהני ס"ס ונראה דשאני ס"ס להכשיר דמסייע ליה חזקה דאשה בודקת ומזנ' ועוד דשם הולד אין לו חזקת ממזרות אבל הכא האשה יש לה חזקת כשרות לכהונה ואולי דגם הב"ש דבעי עכ"פ חד רובא היינו להכשיר גם את בתה עכ"ל. ושם בסי' כ"ח העתיק ג"כ זה בתוספת ביאור קצת ע"ש ובס"ס כ"ט. וכ' עוד ואמנם כל זה אם יש עדים על הבעילה כו' (יובא לקמן ס"ק שאח"ז) . ועיין בס' קהלת יעקב מהגאון מליסא שגם הוא ז"ל השיג על הב"ש בזה (ואיהו מיקל טפי מהנו"ב הנ"ל דגם ברוב פסולים מותרת) וכתב וז"ל מדברי הב"ש משמע דבר"פ פסולה אף דידוע שזינתה עם כשר והא ודאי א"א לומר דבהדיא תנן במשנה דאף לר"י דמחמיר ופוסל מ"מ קאמר עד שתביא ראיה לדבריה מוכח בהדיא דכשמביאה ראיה שפלוני שנבעלה לו כשר היה אף לר"י כשר וכ"כ בס' הפלאה וזה פשוט מאד ועוד דהא על ביאה אחרת איכא ס"ס גמור שמא לא נבעלה ושמא נכשר ואיכא ברי וס"ס כו' (גם בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' פ"ה האריך בזה ודעתו גם כן דאפילו ברוב פסולים מותרת עש"ב):

וכתב עוד ולפ"ז נראה אם הבועל מוד' שממנו נתעברה והוא כהן שיכול לישא אותה אפי' בר"פ דהא הודעת הבועל מהני כדמוכח בסי' ד' סכ"ו שכתוב הטעם גבי הודעת הבועל שמ"מ הולד ספק רק מטעם מדאפקרה אלמא דהודעת הבועל מהני והוי כידוע שנבעלה ממנו וכיון שהוא כשר ול"ח לבעילות יותר כשר' לכהונה וכ"כ בס' הפלאה דף נ"ג ובת"י דלא חיישינן להא דאפקר'. ודלא כת' כנ"י סי' נ"ו שאוסר מטעם מדאפקרה ומביא ראיה מהרמב"ם גבי יבום וז"א ראיה כו'. וכתב עוד אמנם בס' הפלאה כ' דאף דלענין להנשא לכהן אחר מהני הודאת הבועל אבל להנשא לכהן עצמו שמעיד שממנו נתעברה או בא עליה אינו נאמן כמו גבי שבויה דמעיד בה לא ישאנה ולי נראה דשאני שבויה דבלא הודאת הבועל היה הדין אפי' בנשאת תצא ע"כ לא מהני הודעת העד לענין להנשא לו מחמת שנחשד שהעיד בשקר ויהיה כל ימיו באיסור אבל הכא אפי' בלא הודאת העד היה הדין אם נשאת לא תצא דאיכא ברי וחזקה רק חומרא בעלמא לכתחילה לא תנשא לכהן ודאי מהני הודאת הבועל וגדולה מזו מצינו דמהני הודאת הבועל לענין מעוברת חבירו אף דשם חמירא דאפי' אם נשאת תצא מכ"ש כאן דאם הבועל מודה דמהני הדאתו אף להנשא לו אם הוא כהן עכ"ד ע"ש. והנ' דעת הגאון בעל נו"ב בכמה תשובות אינו כן אך דעת הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל כדעת קהלת יעקב הנ"ל. ודברי

שניהם יובא בס"ק שאח"ז באריכות. עוד כתב הב"ש דלתירוץ ב' של תוס' שכתבו דבעינן תרי רובי ומיגו ש"מ דכשנאנסה וליכא מיגו אסורה לכתחיל' אפי' איכא תרי רובי וע' בס' קהלת יעקב שם שכ' עליו לא ידעתי שום הוכחה מדברי התוס' ואי אפשר לומר כן כלל ע"ש (ועי' בזה בס' ב"מ ובתשו' חתם סופר סי' ט' וי"ח):

עוד כתב הב"ש וז"ל גם איירי כל זאת להכשיר אותה אבל להכשיר הולד הוי כדיעבד לכן אפי' ברוב פסולים נאמנת להכשיר כו' וכשהולד כשר לקהל כשר ג"כ לכהן וא"א לחלק ביניהם כגון אפי' ברוב ממזרים והיא אומרת לכשר נבעלתי כשר הולד אפי' לכהונה. מיהו אם היא גרושה אז שייך בולד ג"כ תחילה ודיעבד כי שמא כהן בא עליה והולד חלל עכ"ל. ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' צ"א בעובדא בפנויה שהרתה לזנונים ונשאת לאיש וילדה בת ובעלה היה מחזיק אותו לבתו בכל עניינים וכשגדלה שדכו אותה לכהן ונשאל אם מותרת לכהן. והשיב דהיינו דברי הב"ש שכ' כשהולד כשר לקהל כשר גם לכהן וא"א לחלק ביניהם. וכתב דלכאורה טעמו בזה דאם באת להחמיר שלא להאמין לדבריה ממילא תצטרך לפסלה מקהל כדין שתוקי שלא נבדקה האם וזה הוי דיעבד. אף דאפשר דאסורה לכהונה וכשיר' לקהל כגון דזינתה עם ערבי מ"מ לא פלגינן דבור' להאמינה לחצאין ומה דהיא לא תנשא לכהן ולא אמרינן כיון דמאמינים לדבריה לגבי בתה ממילא גם היא כשרה לכהונ' צ"ל דלגבי תרי גופי פלגינן דבורה. אמנם לפ"ז יקשה מ"ש הב"ש עוד מיהו אם היא גרושה שייך בולד ג"כ תחיל' ודיעבד כי שמא כהן בא עליה. ונימא ג"כ דלא פלגינן כו'. ולזה נראה דכוונת הב"ש כך דלגבי חשש נכרי י"ל דבתה תנשא לכתחלה כיון דמדינא מועיל ברי דידה לגבי הבת אלא דלכתחלה לא תעביד עובדא. בזה כיון דבלא"ה הרבה פוסקים ס"ל דערבי הבא עב"י אין הולד פגום לכהונה כדמשמע מסתימת הרמב"ם גם הרמב"ן במלחמות כתב דאם נישאת לכהן לא תצא וכ"כ הב"ש סי' ד' סק"ב להלכה ואף להפוסקים דסברי דהולד פגום לכהונה י"ל דהוא רק דרבנן כו' בזה י"ל דאף לכתחיל' עבדינן עובדא. אבל בגרושה דהוי לכהונה חשש דאורייתא דשמא נבעל' לכהן מש"ה גבי ולד נמי מחלקינן בין לכתחלה לדיעבד כו' ומסיק וז"ל היוצא לנו מזה דבנ"ד לדע' הב"ש מהני ברי דהאם לחוד להכשיר הבת לכתחיל' והכי משמע מדברי הברטנורא ספ"ק דכתובות וזהו דעת השואל בשו"ת רמ"א סי' כ"ד אלא דמ"מ אחרי דהרמ"א השיב שם לחומרא מאן ספין ומאן רקיע להקל. אך בנ"ד דהוה אומר ברי ג"כ דמיניה הוא ובז' י"ל דאף ר"י מתיר כדאמרינן חדא דהא קמוד' בזה יש לסמוך להקל אפילו לכתחילה עכ"ל:

וע"ש עוד שכ' דמ"ש הב"ש מיהו אם היא גרושה שייך בולד ג"כ תחילה ודיעבד כו'

דבריו תמוהים דמשמע דאם נישאת לא תצא וצ"ע טובא דהא מה דמקילין דמאן דמכשיר בה מכשיר בבתה היינו דחזקת האם מהני לבתה וזהו שייך אם הנ"מ גם על האם משא"כ בגרושה כו' ואולי י"ל דס"ל כי היכא דברי וחזקת כשרות מהני ה"נ ברי ורוב כשירים ולגבי ממזרים וכהנים הוי רובא כשרים ומצד נכרי כיון דבתה פגום רק מדרבנן מהני הברי לחוד. ואך עדיין קשה מלישנא והב"ש משמע דאפילו ברוב ממזרים הדין כן ובזה לכאורה גם בדיעבד תצא כיון דליכ' חזקת כשרות דמסייע וצ"ע לדינא עכ"ד ע"ש וע' בס' ב"מ מ"ש בזה:

טז **ראוה מעוברת.** עי' בתשו' נו"ב תניינא סי' כ"ח שנשאל אודות בתולה שזינתה והרתה לזנונים ואמרה מאיש פלוני הכהן וגם הוא הודה לדבריה רק שאמר שהיתה דיימא גם מפלוני שראה שנוהגת פריצות וחבה יתירה עמו וגם אותו פ' כשר הוא אצלה אבל הוא מסופק אם לא זינתה ג"כ עם א' מבני ביתה הפסולים לה ועתה נתקשר הכהן עמה בתנאים לישא אותה באופן אם היא מותרת לו. ונסתפק הרב השואל אם יש לחוש לכהונה אף ששניהם מודים כמו שאינו מועיל לפטור מיבום לדעת הרמב"ם (הובא לקמן סי' קנ"ו ס"פ) או דילמ' שאני יבום שאין לה חזקה להיתר משא"כ לכהונה יש לה ח"כ ומדברי הב"ש ס"ק ל"א משמע דאין חילוק. והוא ז"ל השיב לו מה דחזינ' דמספק' ליה אליב' דהרמב"ם ולדידי להפוך הוא דאפי' לדברי הרא"ש דמיקל לענין יבום כאן מודה דלא מהני הודאתו שהרי אין הכהן נאמן להעיד על השבויה שהיא טהורה כדי שישאנה דחיישי' שמא עיניו נתן בה כמבואר בכתובות ל"ו ובש"ע סי' ז' ס"ג וא"כ למה יהיה כאן נאמן כיון שרוצה לישאנה. ואם היה מודה שבא עליה והיתה רוצה להנשא לכהן אחר היה מקום לפלפל אם זה תלוי במחלוקת הרא"ש והרמב"ם וכבר כתבתי בתשובה אחרת (הוא בסי' ל"ג יובא לקמן סי' קנ"ו ס"ט ס"ק ס"ג שאף הרא"ש אינו מאמינו לענין יבום אלא במודה שבא על הפנויה ואינו נושאה כו' וא"כ ק"ו כאן. ואין לומר כשם דבשבויה אם פדאה ומעיד בה ישאנה דלא שדי זוזי בכדי ה"נ כיון שאומר על עצמו שבא על נדה שהרי כל פנויה בזמנינו נדות הם אי לאו שאמת אמר לא היה משים עצמו רשע אני אומר אדרב' משום זה ראוי שלא להאמינו דאין אדם מע"ר ושקר הוא אומר כו' ועפ"ז נראה דמ"ש הב"ש ס"ק ל"א דבכה"ג מודה הרמב"ם דסגי בחד רוב' היינו שם דמיירי בידוע שנבעלה לכשר ומיירי שידוע ע"פ עדים או ע"פ הבועל ואינו כהן אבל כאן שאין אנו יודעים רק מפיה ומפי הבועל שהוא כהן והוא עצמו רוצה לישׂ' אותה דיבור' דידיה אינו מועיל מאומה אפי' להרא"ש וא"כ דינה של ריבה זו תלי' בכל הני פלוגת' שבס"ס ו' ואמנם לפי מה שהזכיר הרב השואל שרוב בני ביתה כשרים אצלה וגם רוב הבאים

לביתה ארחי ופרחי הם כשרים אצלה א"כ אפשר דהוי כתרי רובי (עיין בתשובת חתם סופר סי' י"ח שכ' דמ"ש בנו"ב תניינ' סי' כ"ח דבית מיוחד ליהודים הוי כעיר בפ"ע אע"ג שנראה דבר חידוש מ"מ כן הוא בפר"ח יו"ד סי' ס"ג כו' ע"ש עוד) . אלא דאכתי כיון שיש בביתה בני בית הפסולים לה א"כ קבוע כמחצה ע"מ דמי ותלי' בפלוגת' שבין הרמב"ם והטור שהוב' בש"ע ס"ס ו' אי חיישי' דלמ' אזל' איהי לגביה ועוד כי לפי הנראה בני ביתה הפסולים אצלה היינו קרובים וא"כ ח"כ הם ויש כאן ס"ס להחמיר שמא לקרובים נבעלה והיא פסולה והעובר ממזר ואת"ל לא נבעלה לקרובים שמא לערבי נבעלה והולד כשר והיא פסולה (ע' בתשו' ברית אברהם סי' ט"ו אות ד' בנדון דידיה שלא נמצ' לה פרוצה בעירה שום קרוב הפסול לה רק אביה לבד וכתב דבזה לא הוי ס"ס להחמיר כיון דקיי"ל דמותרת להתיחד עמו כדאי' ר"ס כ"ב לא נכנס כלל לספק דאין יצרו תקפו כלל והגם דבנ"י ס"פ אלמנה לכה"ג הזכיר בתוך הפסולים אביה ואחיה מ"מ בנ"ד כיון שאביה הוא מוחזק בכשרות עכ"פ הוא דבר שאינו מצוי ולא נכנס לספק ואפשר דהנ"י אגב שיטפא נקט אביה. וגם י"ל כיון שאביה בפנינו מהימן ע"ז שאין העובר ממנו לסלק מהעובר חשש ספק ממזר וא"כ תו ליכ' ס"ס להחמיר לגבי דידה ע"ש): ואמנם ראיתי במכתבו דלפעמים שכבה שם גם בחולה אחת משרתת היודעת מגוף המעשה הנה אם המשרתת תעיד שיודעת בודאי שנבעלה להכהן נאמנת כי עד א' הנאמן באיסורין היכ' דלא איתחזק איסור' אין חילוק בין עד כשר או אשה וא"כ שוב הוי כמו שמיירי הב"ש שידוע בודאי שזה בא עליה ובזה שפיר איכ' למימר דלא חיישי' שמא גם אחר בא עליה אפי' להרמב"ם ואף דהב"ש כתב שחוששין (ובעי' עכ"פ חד רובא) כבר כתבתי בגליון הב"ש דלי נראה דבזה אפי' ליכא חד רובא ג"כ מותרת כו' (הובא בס"ק הקודם) וא"כ גם כאן אם המשרתת תעיד כנ"ל יש להתירה לכהן הזה. וכל זה לענין היתר נישואין אבל העובר הזה לכשיולד ויהיה זכר אם להחזיקו לכהן הגמור עי' בב"ש סי' ד' סק"מ (ועמ"ש לעיל ס"ס ג' מזה) עכ"ד. וע"ש בסי' כ"ט שפלפל בכל הנ"ל (ותוכן הדברים שנתבאר שם מבואר בקצרה בתשובה הקודמת שם שיובא לקמן בסמוך: וע' עוד בתשו' הקודמת שם שנשאל על מעשה כיוצא בזה בפנוי' משודכת לכהן שהרתה לזנונים ואמרה שמהחתן נתעברה וגם הוא הודה שהוא אבי העובר ואינו חושד את הכלה שנבעלה ג"כ לאחר ומקום הכלה אין לישראל שכונה בפ"ע ורוב העיר א"י אם מותרת להנשא לו. והזכיר הרב השואל כי יש חששא גדולה אם לא יתירו להם לישא זא"ז והוא כי חק הממשלה שם שאם פנוי' הרה ויולדת קודם שתנשא לזה שנבעלה לו לוקחים הילד לעבודה: והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דלפום ריהטא תליא בפלוגת' שבין הרמב"ם והרא"ש לענין יבום

אך כבר כתבתי בתשו' אחרת דלדעתי כהן שאו' שזינה עם פנויה שכריסה בין שיניה ואומר שממנו היא הרה ורוצה לישא אותה אפי' הרא"ש מודה שאינו נאמן דחיישי' שעיניו נתן בה כו' והא דאמרי' בכתובות י"ד למאי ניחוש לה חדא דקא מודה כו' ולא חיישי' שעיניו נתן בה ואם לא יודה לא יוכל לישאנה שאני ארוס שאם זינתה תחתיו מאוסה היא בעיניו כמבואר בסי' קי"ז ס"א בהגה ולדעת הב"ש סק"ה אפילו בלי עדים מותר להתיחד עמה מטעם זה משא"כ בזונה דעלמ' שאינה ארוסתו אינה מאוסה בעיניו וא"כ גם כאן חיישי' שמא עיניו נתן בה. אף דגם בלי דיבור דידיה עכ"פ ע"פ דיבורה לחוד אם נשאת לא תצא רק לכתחלה לא תנשא משום דמעלה עשו ביוחסין וא"כ אין כאן איסור תורה נראה דגם באיסור דרבנן חיישי' שהרי שבוי' שאסורה לכהן ע"פ פשטן של דברי הראשונים הוא רק דרבנן ואעפ"כ חיישי' (ובסי' כ"ט שם כתב עוד בזה דאף דלענין מעוברת חבירו לא חיישי' כמ"ש הב"ש סי' י"ג סק"י שאני התם דעיקר האיסור דרבנן אבל כאן חכמים אסרוה מחשש איסור תורה ולכן חיישי' גם בשבוי' ע"ש) . ואמנם יש לחלק דשאני שבוי' דבלי עדותו ודאי אם נשאת תצא אבל כאן שאפי' בלי דיבורא דידיה ע"פ ברי שלה לחוד ג"כ אם נשאת לא תצא. ומ"מ אף שאין לנו ראיה מכרעת לאיסור הרי גם להיתר אין לנו ראיה שלא נחוש שמא עיניו נתן בה. ואף דכאן איכא ס"ס להתיר שמא לא נבעלה לאחר כלל ושמא גם האחר כשר היה וכבר כתבתי בגליון הב"ש דבזה אפי' ליכא רובא כלל כו' (ולפ"ז איכא למימר דבנ"ד גם להרמב"ם אין חשש) ז"א דכל זה אם יש עדים על הבעילה אבל כאן הרי אנו חוששין שמא ענ"ב ומשקר ואומר שבעל כו' וא"כ בנ"ד אפי' לדעת הרא"ש אסורה. אמנם כיון שכל עיקר סמיכות שלו לחוש שמא ענ"ב הוא ממה שאמרו בכהן המעיד על השבוי' א"כ הבו דלא לוסיף והרי שם אם פדאה ישאנה דלא שדי זוזי בכדי וא"כ כאן שהודה שהיא מעוברת ממנו וא"כ מתחייב עצמו בכל חיובי האב לזרעו כמבואר בש"ע ר"ס ע"א וכתב שם הח"מ דיורדין לנכסיו א"כ אפשר דמחשב כמו פדאה. אלא שאין סברא זו ברירא לי (ע' בתשו' ברית אברהם סי' ט"ו ג' מ"ש בזה) ועוד הרי להב"ש אפי' בודאי בא עליה צריך עכ"פ חד רובא וכאן אדרבא רוב פסולין אצלה ועוד דודאי יש שם כמה מהקרובים שהם ח"כ ויש כאן ס"ס להחמיר שמא נתעברה מח"כ והולד אפי' ממזר ואת"ל שלא מח"כ והולד כשר שמא מפסול לה והיא פסולה לכהונה ורוב פסולים מסייע לס"ס להחמיר. אלא שאם היה נודע לנו שהמשודך בא עליה א"כ מתחילה צריכין אנו להתחיל בספק שמא לא זינתה עם אחר כלל אבל כאן שלא נודע רק מפיו ושמא משקר לפי שעיניו נתן בה וסברא זו שיהיה חיוב צרכי הולד כמו פדאה לא ברירא לי אין עלינו לעיין בתקנת הזונות. אך

אחרי שהזכיר הרב השואל דיש כאן חששא גדולה כו' אמרתי כיון שעכ"פ אין כאן איסור תורה שהרי בדיעבד לא תצא שרינן ליה איסור' זוטא ולא גרע מהמבואר בא"ח ס"ס ש"ו במי שהגידו לו שרוצים לאנוס בתו כו'. ואמנם לפי שתמיד אני מחפש להנצל מכל חשש ספק איסור תורה בכל מה דאפשר לכן לדעתי כשיכנסנה לחופה יקדשנה בתנאי אם לא נבעלה לפסול ומעתה אם לא נבעלה לפסול הרי היא מותרת לו ואם נבעלה לפסול לה א"כ בטלו הקידושין ויש לנו תנא דמסייע להנצל מאיסור תורה הרמב"ם בפי"ז מא"ב דין ב' ובאיסורי כהונה הסכים עמו המ"מ שם ומשום איסור קדשה שאסור להרמב"ם ג"כ ליכא שכל זה בבא עליה בלא קידושין ונישואין לגמרי אבל בקידושין ונישואין על תנאי אינו אסור אפילו להרמב"ם. ואופני קידושין על תנאי יראה בחבורי נו"ב סי' נ"ו ויסדר עניינו כאן לפי ענין התנאי. ואמנם לענין העובר כשיולד אם להחזיקו בכהן ודאי לכשתלד נחכם בדבר עכ"ד ע"ש.

והנה כל טצדקי הנ"ל סובב הולך הכל ע"פ החשש שהמציא הגאון ז"ל לחוש דהודאתו לאו כלום הוא דשמא ענ"ב. ובגוף סברא זאת אין כן דעת הגאון מליסא בס' קהלת יעקב כמובא בש"ק הקודם. ]וכן בתשו' חתם סופר ס"ס ט' חולק על סברת הנו"ב וכתב דאין להמציא דברים חדשים מלבינו אשר לא שערום ראשונים ז"ל כו' עש"ה ואולם הוא עצמו כתב סברא זאת בס"ס י"ח שם בענין פנויה שנשתדכה לכהן וידוע שזה כעשר שנים התרתה לזנונים ובדקוה עתה ואמרה פלוני כשר כו' ומסיים שם דכל זה אי נבדקה כבר קודם שנשתדכה לזה הכהן שאז ברי שלה מהני אבל אי לא נבדקה מעולם רק עתה בשעת מעשה בודאי חיישי' שמא עיניה נתנה בו וכמו שהאריך בנו"ב כו' וכיון דאפי' ברי אין כאן אפי' נשאת תצא ע"ש הן אמת דיש לחלק בין דידיה לדידה אך סתימת לשונו לא משמע כן וצ"ע[ גם בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' פ"ה האריך בדברי הנו"ב הנ"ל ודעתו ג"כ דהודאת הבועל מהני אף להנשא לו ואין ללמוד זה משבויה רק שפלפל בנדון דידיה שכיחש מתחלה ולסוף הודה ונתן אמתלא על הכחשתו בתחילה וכתב דיש לדון בזה ע"פ דברי תוס' יבמות דף קי"ח ד"ה סד"א ובמהרש"א שם דמבואר דאמתלא מהני רק רק לדונו בשתיקה מתחילה ועד סוף אבל לא להתיר ע"י דבור השני וא"כ הכא דבעינן דבורו והודאתו להתיר לא מהני אמתלא אמנם לזה י"ל דסברת מהרש"א הוא רק היכא דצריכין לדבורו השני מדין עדות משא"כ הכא דמדין ברי וברי הוא כו' ועוד י"ל דנ"ד עדיף כיון דעד א' העיד דמיד א"ל שא"י להכחיש מה שגלוי לשמים דממנו נתעברה רק אחיו כופין אותו להכחישה בב"ד א"כ מעולם לא שויא אנפשיה חד"א וכמ"ש הט"ז ביו"ד סי' קע"ה ואף דהט"ז כתב שם ב' עדים י"ל דוקא התם דהוי דבר שבערוה אבל

בנ"ד לענין חללות כהונה י"ל דלא מקרי דבר שבערוה ואף עד א' נאמן (ובסוף הספר בהשמטות כתב בזה דעדיין יש מקום עיון בזה אי חללות אינו בכלל דבר שבערוה אך מ"מ י"ל דבנ"ד דלא הוי רק מחמת שויא אנפשיה חד"א ודאי לא הוי דבר שבערוה ע"ש) אולם עוד יש לפקפק וגדולה היא אצלי דנהי דלענין שויא אנפשיה חד"א מהני אמתלא מ"מ הכא דהכחשתו היה ענין עדות אינו בני דהתורה האמינתו וכיון דאמר בפני ב"ד הוי כהעיד בב"ד דאינו חוזר ומגיד אף באמתלא וכמ"ש ההפלאה בכתובות דף ב"ב כו' ומסיים דצ"ע לדינא ע"ש. ושם בסי' ק"י האריך יותר בפרט הזה וצדד שם להקל ויובא קצת לקמן סי' י"ג סי"א סקי"ח:

שוב ראיתי בתשו' ברית אברהם שנשאל ג"כ על מעשה כיוצא בו ודעתו נוטה ג"כ דהודאת הבועל מהני אף להנשא לו (ולפי דבנדון דידיה היה כמה שינויים מעובדא דהנו"ב הל"ל וגם מבואר שם הערות חדשות וסברות אחרות בענין זה וכן אעתיק יסוד דבריו בשלימות) וז"ל השאלה שם נער פלוני הכהן היה משרת במלאכת העבדנות אצל ר' פלוני ואחר חג הסוכות גילה הנער לבעה"ב שלו ואשתו איך שבתו הבתולה נבעלה לו והיא הרה ממנו אח"כ בא הבתולה הנ"ל והודית ג"כ בפני אביה ואמה שהיא הרה מנער הנ"ל (ועדיין לא הוכר עוברה) ויהי כאשר נתפרסם זאת בעיר והגיע לאזני הב"ד שלחו אחריהם וחקרו ודרשו אותם זה שלא בפני זה והגידו שניהם שנבעלה לו ד' פעמים והיא מעוברת ממנו וגם חקרו את הנער אם אינו חושדה שבעלה ג"כ לאחר ואולי אין העובר ממנו והשיב שברור לו שלא היה לה שום קרבות עם אדם אחר רק עמו וגם היא הגידה כן היות שלנו ביחד בחדר א' עם עוד נער משרת וכעת שהרגישו שהנער השני ישן נבעלה אליו ד"פ ואיימו הב"ד עליהם לפסוק להם שבועה חמורה בבה"כ בפני שמשי הקהל והיו מוכנים לישבע וכבר התחילו להגיד נוסח השבועה אך שהב"ד הזהירו לשמשים בחשאי שכאשר יראו שהמה מוכנים לישבע לא יניחו אותם לבא לידי שבועת חנם כי אין נ"מ לדינא בזה עמש"ל סי' י"ג סי"א סקי"ח בשם ת' פני אריה) ועם כ"ז נתנו ת"כ על כל הנ"ל ועתה הפרוצים הנ"ל רוצים לישא זא"ז ונשאל אם היא מותרת לו באשר הוא כהן (ובגוף התשובה שם סי' י"א מבואר דהעיר הזאת היא רוב פסולים כי העיר גדולה רוב ערביים אך בית הבעה"ב העבדן הוא בשכונת ישראל בפ"ע. ובסי' י"ב שם מבואר דבשכינה זו היא דרך ערביים מפסיק לילך לבית המטבחים של היהודים לקנות בשר ובסי' ט"ו שם מבואר שלא נמצא שם שום קרוב להפרוצה האסור לה רק אביה לבד והוא מוחזק בכשרות):

והאריך הרבה בזה. מתחילה בס"י כ' לפלפל כיון דעדיין לא הוכר עוברה כאשר הגידו

במה נשים לכאורה יש להאמינה במגו דלא נבעלתי כלל והיו שניהם שותקים ובשני בעלי דברים לא הוי מגו דבי תרי ובפרטיות במגו דאי בעי שתקו ואף שהיה נתברר אחר הנישואין שהיא הרה מקודם הלא אחר הנישואין היתה מהימנא שהיא ממנו לענין דלא תצא גם ברוב פסולים ע"פ ברי דידה וא"כ אפשר להתיר שתנשא לו מיד ע"פ המגו הנ"ל כדאי' רפ"ב דכתובות בהא דראוה מדברת. לזעירי כו'. אמנם ז"א כיון שהקול נשמע קודם בואם לב"ד שהיא מעוברת לא הוי מגו דירא לשנות הידוע כמ"ש רמ"א בח"מ סי' ע"ב סי"ח באם שהוא מפורסם שהוא בידו כו' אף דהכא הקול יצא ע"פ דבריהם ואית להו מיגו שלא היו מוציאים הקול כלל מ"מ זה הוי מגו למפרע דאף שאמרו מיד קודם בואם לב"ד שממנו היא הרה מבואר ברמ"א שם דאפי' אמר בשעה שראוהו עדים שחייב לו כך וכך כמו שטוען עכשיו בב"ד לא מהימן. ואף דהש"ך שם סקצ"א חילק בזה דדוקא באם טען תחילה ממושכן כו' ומה דהתומים השיג עליו דבריו תמוהים וא"כ בנ"ד י"ל כיון דבשעה שהוציאו הקול בעצמם מהימני לומר שממנו היא הרה במגו הנ"ל ואח"ז כשבאו לפני הב"ד עומדים בטענתם הנ"ל מהני שפיר כמ"ש הש"ך שם בעומד בטענת לקוח. ז"א דעיקר החילוק של הש"ך הוא כיון דבטענת ממושכן לא היה יכול לזכות רק ע"פ גביה בב"ד משא"כ בטענת לקוח לפי דבריו ממיל' הוא שלו ולא היה צריך ב"ד ולפ"ז גם בנ"ד במה שאמרו מיד בשעת הוצאת הקול שממנו היא מעוברת היה בלתי אפשר שתנשא לו מבלי פסק ב"ד דשמא נבעלה גם לפסול לה וגם היו צריכים ב"ד לקבל הודאתו בכדי שלא יוכל הנער לחזור בו וא"כ אף שאח"ז עומדים בטענתם בב"ד מ"מ לא הוי מגו למפרע דכבר משוי ליה ראה שהיא מעוברת ע"פ הקול וליכא עכשיו מגו (ע' בזה בסוף ס' מחנה אפרים וגם בתשו' נו"ב תניינא ס"ס י"ח ויובא קצת לקמן סי' קע"ח ס"ג סקי"ד. ועוד יש לדון לדון קצת בעיקר המגו בנ"ד כי אולי יודעת בעצמה שמעוברת מאחר ומתיראת שיתברר הדבר אחר שתנשא לו ואולי תמאס בעיני הבעל ויאמר אח"ז שאינו ממנו ונוח לה לטעון כן דמיד בכ"ד לקבל הודאת הנער עכשיו כו' וגם דהמעיין בתוס' דף ט"ו ע"א ד"ה כמאן לפי' האי נמי מבואר גם היכא דאיכא מגו לא מקילין רק דיעבד וא"כ אין להקל בנ"ד לכתחלה ע"פ המגו ועוד דבנ"ד שהנער משודך עם כלה אחרת והיא משודכת עם חתן אחר ולפי הנשמע כבר היו רוצים לישא זא"ז אך שאביה ואמה לא התרצו עד עתה ע"פ הכרח וא"כ בע"כ היו צריכים לגלות הדבר שהיא מעוברת בכדי שיוכלו עי"ז לבטל קשרי שדוכין שהיה להם עם אחרים וליכא מגו. והביא דשוב מנא בתשו' כנ"י סי' נ"ו עובדא כיוצא בזו ממש שהיה אך ידוע לאמה שהיא מעוברת והפילה וכתב ג"כ קצת סברות הנ"ל דאין להתיר ע"פ המגו:

ושוב אח"ז בסימן י"א האריך ואף דליכא מגו בנ"ד וכן אפילו היכא שידוע שהיא מעוברת מ"מ מאחר דאיהו מודה ג"כ שנבעלה לו אין לחוש שמא זינתה עם אחרים ג"כ ונבעלה לפסול לה. והאריך שם בפלוגתת הרמב"ם והרא"ש לענין יבום שהובא בטור סימן קנ"ו ובדברי הח"מ וב"ש סימן ד' סכ"ו וסכ"ח ובסימן קנ"ו ס"ט ומסיק לחלק דאף הרמב"ם לא חיישׁ אלא בזינתה עם פסול ומדאפקרה עצמה כ"כ שזינתה עם פסול לה ודאי יש לחוש שמא זנתה עם אחר ג"כ (עמ"ש בזה בסימן קנ"ו שם ס"ק כ"א ולכן בנ"ד אין לחוש שנבעלה גם לערבי רק לזה שידעינן שבא עליה ע"פ הודאתו ודלא כתשו' כנ"י שהחמיר לדינא בכיוצא בזה. אך לפי חילוק הב"ח והב"ש דבדאוריית' חיישינן לשמא זינתה עם אחרים ממילא גם בנ"ד הוי איסור דאורייתא. ומ"מ י"ל לפי דמחלקו הפוסקים בעובדא דארוס וארוסתו דלא חיישינן לשמא זנתה עם אחרים משום שבא עליה כמה פעמים א"כ בנ"ד לפי הודאתה שבא עליה ד' פעמי' י"ל דלא חיישינן ומכ"ש דאפשר לדמות לעובדא דתשו' הרא"ש כו' אך אין זה ברור דשם יחדה לפלגש וכמו שחילק בת' חוט השני סי' י"ח דמיוחדת היינו שרגילה אצלו בפרסום ואינו בוש אם יתפסו ורוב בעילות בתר דידיה משא"כ בכה"ג שלא היו יכולים לקלקל רק לפרקים ובהצנע בעת שהיה הנער השני ישן ע"כ מצד זה אין ההיתר ברור: ושוב בסי' י"ב כתב לבאר דיש היתר מרווח בנ"ד דאף הכנ"י לא החמיר רק בעובדא דידיה דהיה רוב פסולים אבל בנ"ד שבית הבעה"ב העבדן הוא בשכונת ישראל בפ"ע והב"ש כתב להדיא בס"ק ל"א דבכה"ג הוי כעיר בפ"ע שאין הכותים דרים בה ואף שאין דברי הב"ש בזה ברורים כ"כ (עיין בס' ב"מ שהאריך לפקפק על דינו של הב"ש הנ"ל אך בתשו' חתם סופר סי' ט' וי"ח מקיים דברי הב"ש בענין חשש אינו יהודי משא"כ בעכין פסול ישראל נתין או ממזר עש"ה) וגם בנ"ד חקרנו ודרשנו דיש דרך א"י מפסיק מ"מ הרי גם בזה כתב הב"ש דהוי עכ"פ רוב ישראל שכיחי דלא מהני חד רובא לכתחלה מ"מ זה לא הוי רק דרבנן וממילא בידוע בזנתה עם כשר לכ"ע ל"ח לשמא זנתה עם אחרים כמ"ש הב"ש סי' ד' סק"מ ובסי' ו' ס"ק ל"א. והאריך שם לפלפל בדברי הב"ש בזה: ואח"כ בסי' י"ג כ' לבאר ספק מחודש בנ"ד דכל מה שהעלה בסי' הקדום להקל שלא לחוש לזנתה עם אחר היינו בידוע שנבעלה לזה הכשר כמ"ש הב"ש אבל בנ"ד דאינו ידוע רק ע"פ דבריהם אף דמהב"ש סי' ד' ס"ק מ"ח מבואר דהוא מודה שוה לידוע שבא עליה י"ל דהכא בנ"ד אינו נאמן בהודאתו כלום דהא סתם פניות נדות הם וא"כ אין אדם מע"ר שבעל פנויה בנידתה כו' אך דיש לדון ע"ז מעובדא דארוס וארוסתו דאמר חדא דהא קמודה אף די"ל שאומרת שטבלה לנדתה מ"מ הא כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה והא ודאי דאף באיסור דרבנן אין

אדם מע"ר (והאריך שם להביא ראיות ע"ז ודלא כהתומים בכללי מגו אות ק"ה) ומהא דמקילין לענין חשש מעוברת חבירו לא קשה די"ל כיון דבלא"ה קצת פוסקים מתירין בזמנה וגוף האיסור אינו רק דרבנן לא מחמירינן כ"כ ע"פ חזקה דאין אמע"ר אך בהא דארוס וארוסתו יקשה כהנ"ל וע"כ נ"ל דהתם הטעם כמ"ש בחידושי הרשב"א פ' האומר דס"ו ע"א דהיכא דהבעלי דברים אומרים ברי אין הב"ד נזקקים להם ולא מהני חזקת איסור כלל הובא בס' פ"י פ"ב דכתובות דכ"ב ולפ"ז י"ל דה"ה בחזקה דאין אמע"ר אינו מועיל להוציאה בששניהם אומרים ברי ואין הב"ד נזקקים להם וא"ש עובדא דארוס ואריסתו ולפ"ז גם בנ"ד דהוא לכתחלה מ"מ י"ל דכיון שקודם שנולד הספק היה להם חז"ה שהיא מותרת לו אך מחמת שנולד הספק דשמא היא מעוברת מאחר ובשניהם אומרי' ברי לא מועיל חזקה דאין מעיר ליאסור עליהם מה שהיה מוחזק להם בהיתר וכמו שהאריך בתשו' הראנ"ח ח"ב סי' מ"א כו'. ואף דהנער אינו יודע שמא נבעלה לאחר ג"כ וזה לא מצי למיטען בברי מ"מ כיון דע"פ ברי דידיה מחזקינן שבא עליה בודאי ממילא לא חיישינן שמא זינתה עם אחר מחמת הס"ס ושכונה ישראל כנזכר בסי' הקדום ועוד אפ"ל כיון שהנער אומר אינו חושדה ואין לבו נוקפו כי ברור לו שלא זנתה עם שום אחר אפשר דזה נחשב לברי ממש כו' ועוד דכיון שכ' הב"ש דבשכונה ישראל ליכא רק איסור דרבנן ממילא דמי ממש להא דמעוברת חבירו שמקילין בשניהם מודים דלא מחמרינן משום אין אמע"ר וכמ"ש כיון דהוא דרבנן וקצת פוסקים מקילין במזנה וה"ה הכא לפ"ד בעל המאור מהני רוב ישראל גם בלא ברי דידה אף לכתחלה כמובא בב"ש ס"ק ל"א ואליבא דכ"ע לא תצא בברי דידה ורוב כשרים וא"כ גם להמחמירין עכ"פ אין להחמיר משום חזקה דאין אמע"ר כו' ועוד בנ"ד לא שייך אאמע"ר די"ל פלגינן דיבורא דלאו איהו בעל רק שיודע שנבעלה לכשר אחר ואף דא"כ אסורה לו משום מעוברת חבירו ז"א דהא לגבי הך איסור דרבנן מהימנינן ליה שאיהו הבועל כו': ושוב אח"ז בסי' י"ד כ' דיש להעיר להחמיר בנ"ד ובכיוצא בזה עפמ"ש בס' הפלאה כתובות די"ג שהעלה דלכהן זה שנבעלה לו לפי דבריו גם הוא אינו נאמן משום דחיישינן שמא עיניו נתן בה כמו דקיי"ל בשבוי' כו' והוא ז"ל כתב להשיב על דבריו חדא דאפשר לחלק דבאמת לא חיישינן דמשקר לגמרי בכדי שישאנה רק דחיישי' דאולי מאמין להאשה שאמרה לו טהורה אני או ששמע משפחתה או מקטן והמה נאמנים אצלו לזה אלבשי' יצרי' להעיד בשקר שהוא יודע וזה לא שייך בנ"ד דהיא אמרה שהוא ממנו וידוע לו אי משקרת (עב"ש לקמן סי' קל"ב ס"ק י"ב ודוק) עוד דהתם בשבוי' לולא עדותו אפי' דיעבד תצא כו' ועוד אפ"ל כיון דלענין הולד מהימנינן ליה בודאי שבא עליה והוא בנו ממילא גם לענין

זה להנשא לו הוי דיעבד כיון דבמפתה אף דליכא מ"ע דולו תהיה לאשה מ"מ מצוה לכונסה כמבואר ברמ"א סי' קע"ז ס"ה וא"כ אם לא ישאנה ידעו כולם שמחמת איסור הוא ויהא לב אדם נוקפו על הולד ולא יוכל הולד לישא והולד באמת שרי דלפסולי קהל הוי דיעבד וקצת ראיה לסברא זו מדברי הר"ן בעובדא דארוס וארוסתו כו' והאריך בזה. ומסיים והגם שאין מהראוי לכנוס בדוחק בשביל תקנת הפרוצות אך לפי הנראה יוכל לבא כמה מכשולים להולד שאם לא ישאנה ירחיק הנער נדוד וישאר הולד כיתום מהאב וגם בתשו' צ"צ ס"ס נ"ה כתב דזונות עבידי דחנקי בניהו וקרוב הדבר להיות פ"נ כו' מכל הלין טעמים נלע"ד דאפשר להתיר שתנשא הפנוי' להנער הכהן הנ"ל (ומ"ש עוד שם בענין דיש חשש שנתבטל נאמנותה על הראי' וספירת ז"נ אכתוב בזה לקמן סי' י"ג סי"א סוס"ק י"ח):

ושוב בסימן ט"ו כתב שמצא בת' נו"ב תניינא שהעיר להחמיר בענין כזה. והביא שם קצת מדברי הנו"ב שהזכרתי למעלה ופלפל קצת בדבריו וכתב שלא מצא בדברי הנ"ב שום השגה לסתור מה שהעלה הוא בזה דמה שהחמיר הנו"ב בנדון דידיה הוא משום הס"ס להחמיר מאחר שנמצא בביתה כמה מהקרובים שהם ח"כ וגם בעובדא דידיה היה רוב פסולים דלא היה שכונה ישראל משא"כ בנ"ד דשכונה ישראל ולא נמצא שם שום קרוב האסור לה כולי וליכא ס"ס להחמיר רק להקל. שפיר אפשר להתיר:

ושוב פלפול עוד במה שהמציא הנו"ב הנ"ל להקל ע"פ קדושי תנאי (באמת נראה דהנו"ב ז"ל לא סמך כלל ע"ז להקל רק אמר לעשות כן עצהיו"ט וכל מה דאפשר לתקוני מתקנינן ובזה נסתלקו כל תמיהותיו) והעיר בזה דלפ"ז ממילא גם באם ימות הבועל הלזה אחר הנישואין לא תוכל להנשא לכהן אחר רק ע"פ תנאי ואף לפ"ד הח"מ בסימן ד' ס"ק כ"ח בעובדא דארוס וארוסתו דגם לאחר מיתת הארוס מותרת לכהן כיון דהותרה הותרה מ"מ בנ"ד לא הותר מעולם כו' וגם העיר עוד דלפ"ז יש לדון על הבנות שיוולדו לו מאשה זאת אחר שיוולד העובר הלז אם יהיו מותרות לכהן ולזה אין מועיל קידושי תנאי דאף דלגבי עצמו מהימני דביאה בלא קדושין הוא דרבנן מ"מ הא לגבי אותן הבנות הוי איסור דאורייתא חללה לכהן אם לא דגם אותן הבנות יתקדשו לכהן על תנאי והוא דבר רחוק ובדידהו גרע טפי האיסור מהאיסור של העובר של עכשיו דהוא דיעבד לפסולי קהל וכשר גם לכהונה וגם בלא דיעבד הא כל החשש מכותי הבא עב"י אינו פגום לכהונה רק מדרבנן ולזה מהימני משא"כ באותן הבנות לכהן הוי חשש דאורייתא ואף דכל היכא דדיעבד לא תצא ודאי גם הולדות שיוולדו אח"ז כשרים דכי נימא דלא תצא וירבו פסולים וע"כ כיון דהותרה הותרה לגמרי משא"כ ע"פ תנאי לא הותרו מעולם האיסור

דאורייתא. ועוד העיר דא"כ בכל הני דמחמרינן ס"ס ו' דבעי תרי רובי ניקל בקידושי תנאי דלגבי איסור דרבנן הוא בעילה בלא קדושין ראוי להאמינה. וגם מה דפשיטא ליה להנו"ב. דלהרמב"ם בעילה בלא קדושין ליכא איסור דאורייתא אינו ברור כ"כ ואפ"ל דגם להרמב"ם הוי איסור דאורייתא רק דאינו לוקה וגם י"ל דכל היכא דהוא דרך קיחה אף דע"פ התנאי ליכא תפיסת קדושין מ"מ עובר דהכי קפיד קרא באם הביאה הוא דרך קיחה וכעין מ"ש הרמב"ן בע"מ שלא תינשאי לפלוני כו' (עב"ש לקמן סי' קמ"ג ס"ק ל"א) . וגם בגוף דבר זה אם מועיל כאן תנאי יש לפקפק לפ"ד הנו"ב בתשובה אחרת (הוא בנו"ב קמא סי' ע"ה יובא לקמן סי' קי"ט סק"ו) דמבואר מדבריו דבקדושי עבירה לא מהני ע"י שליח כיון דאין שליח לדבר עבירה לפ"ז הא בתנאי בעינן אפשר לקיים ע"י שליח וכאן דהקדושין בלא תנאי א"א לקיים ע"י שליח לא מהני ביה תנאי כו' אך לזה י"ל עפ"מ שפלפל המל"מ בפ"ר מהלכו' אישות סוף פ"א דלא בעינן משפטי התנאי רק בתנאי דלהבא והכא הוי תנאי דלשעבר אם לא נבעלה לפסול לה וא"כ י"ל דלא בעינן ג"כ אפשר לקיים ע"י שליח (עמ"ש בזה לזמן סי' קס"ט סכ"ה ס"ק כ"ד) . ואחר כל הפלפולים הנ"ל כתב מאחר דתנאי הלזה יש עיקולי ופשורי לדעתי ראוי ונכון בנ"ד להתיר מבלי תנאי כי גם עובדא דנו"ב היה ברוב פסולים משא"כ בנ"ד בשכונת ישראל וכנ"ל אך מחמת דבלא"ה ראוי לפרסם קלונם ברבים למגדר מלתא והדבר יצא מפי הגאון נו"ב ז"ל אמרתי יהי כן שיקדש בפרסום תחת החופה בתנאי מפורש אם לא נבעלה לפסול לה ובאריכות לשון התנאי ובאם לא יועיל לא יזיק כו' ואלופי הקהל יראו לקיים עוד למגדר מלתא כפי אשר יראו בעיניהם עכת"ד:

וכתב עוד כל זה ראיתי להקל להתיר להפירוצים שישאו זא"ז אך לענין חליצה כו' (זה יובא לקמן סי' קנ"ו ס"ט) . ולענין העובר הזה אם יהיה זכר לענין נשיאות כפיים מבואר בב"ש סי' ד' סק"מ כו' וגם בתשובת עה"ג סי' א' מפרש דברי הרמ"א בס"ס ג' דרק לכל דבר דרבנן ודברי הכנ"י סי' נ"ו תמוהים בזה: והגם דהעליתי למעלה לחלק דבזינתה עם כשר לא חיישינן כלום מ"מ קשה לסמוך על דעתי להקל בדאורייתא. אך אם תלד בת לענין אם היא פגומה לכהונה הלא בכותי ועבד הבא עב"י נחלקו הפוסקים אם הולד פגום לכהונה ודיעבד ודאי לא תצא לכן ע"ז ודאי יש להאמינם רק שתהיה פגומה קצת כדין ולד שבא מן הנדה. ובאם יהיה העובר זכר לענין פדיון הנה האב א"צ לפדותו דהוא טוען בודאי שהוא ממנו אך לכשיגדל הבן יפדה עצמו בלא ברכה וממעות יוכל ליתן לאביו ממ"נ ולענין לטמאות אם ימות אחד מהם האב להבן הוי איסור דאורייתא ואין רצוני לסמוך על דעתי להקל אבל הבן להאב מותר לטמאות עצמו ממ"נ. ובת' רדב"ז

ח"ג סי' תקכ"ו מבואר עוד חילוקי דינים בזה במקום דנהיגי ביבום אך דאיהו לא החמיר בדאורייתא רק בדיימא מעלמא ומיני' יש ללמוד לנ"ד גם בדלא דיימא מעלמא עכ"ד ע"ש. ועיין עוד בתשובת חמדת שלמה סי' ע"ח מ"ש בזה:

יז **כשהיה המקום שנבעלה**. ולפ"ז במעוברת אסורה עד שיתברר ע"פ עדים שראוה אפי' פעם אחת שנבעלה בקרונות. קהלת יעקב ועמ"ש בס"ק הקודם:

יח **ורוב העיר**. עיין בחידושי רבינו עקיבא איגר ז"ל בגליון המשניות פ"ק דכתובות משנה י' שכ' נראה דאם הרוב עודף על המיעוט רק באחד דיש למשל ך' פסולים ואח' ועשרים עשרים דבזה אסורה לכהן מאותו העיר דהא הוא יודע בעצמו שהוא לא בא עליה ואם כן הוא אינו בכלל הספיקות ולגבי דידיה נשאר רק מחצה ע"מ שעומדים בספק ואינו יכול לתלות ברוב. וחידוש שלא נמצא מפורש מי שדיבר מזה עכ"ל:

יט **שני ריבות**. עבה"ט מ"ש בשם כנ"י פנויה שעיברה כולי ועיין מזה בתשובת שבו"י ח"ג סימן קט"ו ועמש"ל ס"ק ט"ז:

כ **ובדיעבד אפי' ברוב פסולים**. עיין בתשובת נו"ב סימן ח' שנשאל אודות אלמנה אחת שהיתה דרה בכפר מלא ערביים ואין שם רק ב' או ג' בתי יהודים ובתוכם חמיה ואחי בעלה ונשאת לכהן ותיכף אחר החתונה היה כריסה בין שיניה וילדה באופן שזינתה בעודה בכפר הנ"ל ואמרה שעם אחי בעלה הראשון זינתה ומינתה מורשה לתבוע אותו ממון והוציאה ממנו איזה סך ואח"כ מת הילד וחזרה מדבריה ואומרת לכשר נבעלתי ומה שאמר' על גיסה היה מחמת שנאה וקטטה שהיה לו עמו הוציאה שם רע עליו להוציא ממנו ממון. מהו דינה אם מותרת לבעלה הכהן אם נסמוך על דבריה הראשונים או על האחרונים. והשיב הא ודאי שאם לא היתה אומרת כלל עם מי זינתה שהיה הדין שתצא כיון דרוב פסולים אצלה בכפר הנ"ל וא"כ שוב אנו אומרים שאמירה דידה קושטא הוא ושויתה כפשה חד"א שאם עיניה היתה נותנת באחר די היה לה לשתוק ולמה אמר' על נפשה שזינתה עם הפסול. ורק צריכין אנו לדון אם תהא נאמנת לחזור וליתן אמתלא הנ"ל ולסמוך שוב על דבריה האחרונים ולכאורה דבר זה תליא בפלוגתא שבין הראב"ד והה"מ שהובא בב"ש ס"ק כ"ו ואפשר דכאן גם לדעת הראב"ד לא מהני למ"ש הב"ש שם דמודה הראב"ד באשת ישראל מדהפסידה הכתובה לפי דבריה הראשונים וא"כ גם כאן הפסידה הכתוב' כו' והאריך בזה (והובא קצת לעיל סי"ג ס"ק י"ב) ומסיק דבאמת נ"ד אינו ענין לפלוגתא של הראב"ד והה"מ הנ"ל וכאן אף אי נימא דמועיל אמתלא שלה להסיר דברים הראשונים מ"מ ע"פ הדין אינ' נאמנת בדבור האחרון דע"כ לא קאמר ר"ג דאלים ברי אפי' ברוב פסולים אלא מטעם שיש לה חזקת כשרות

לכהונה וברי דידה מסייע לחזקה וא"כ בנ"ד שתבעה את אחי בעלה ולקח' ממנו ממון נסתר חזקה זו חדא דחזקות ממון סותר לחזקת הגוף דאמרי' אוקי ממונא בחזקתה שא"צ להחזיר לו שבדין נתן לה לפי שממנו נטמאה ועוד דאוקמא בחזקת כשרות שאינה גוזלת ולא לקחה ממון מאחי בעלה שלא כדין ועוד דאיך נאמין לאמת לא דידה והלא אין אדם מע"ר ואיך נאמינה שהיתה רשעה וגזלה ממון מאחי בעל' ואף שעכ"פ היא רשעה מחמת הזנות ז"א דאולי באונס אף דלא שכיח אבל בגזל היא בודאי רשעה במזיד ולכן אומר אני שאשה זו אסורה בודאי לבעלה הכהן ע"ש. ולכאורה יש לתמוה דמדבריו משמע דאילו תבעה ולא לקחה ממון מגיסה שפיר היה אפשר לומר דמועיל אמתלא והיינו מקבלים דבריה האחרונים. ומדוע לא הזכיר דברי התוס' ביבמות דף קי"ח ובמהרש"א שם דמבואר דאמתלא לא מהני רק להסיר דבריה הראשונים אבל לא להתיר ע"י דבור השני ע"ש אמנם באמת לק"מ לפמ"ש רבינו עקיבא איגר ז"ל בתשובה סי' פ"ה (והובא קצת לעיל ס"ק ט"ז ולקמן סי' מ"ז ס"ד) דסברת מהרש"א הוא רק דא"א לדון לשויא דבורו השני לעדות כההיא דמת בעלך דהימנוהו רבנן מדין עדות כו' אבל בנ"ד מה דמהימנינן ברי דידה לאו מדין עדות הוא ודו"ק: (ועיין בתשובת חתם סופר סי' ר"ט ע"ד אשת כהן שנמצאת מעוברת וילדה מיד אחר חתונתה והיא אומרת מיניה והוא מכחיש' דעכ"פ לאו מיניה אך רוצה בקיומ' (ובאופן דליכא משום מניקת חבירו) והביא שם דברי מורו הגאון בהפלאה דף י"ג במשנ' איש פלוני וכהן הוא שכ' דכשהוא מכחיש' הו"ל ברי וברי דלא אמר ר"ג כמ"ש הרא"ש גבי ארוס וארוסתו ולכן כ' שדברי הטור בזה צ"ע. והיינו מ"ש הטור (בסי' ד' ובש"ע שם סכ"ז) גבי ארוס' דנאמנת לומר לארוס נבעלתי אפי הוא מכחיש' ואם נשאת לכהן לא תצא כו' דזהו שלא כדברי אביו הרא"ש ז"ל. והוא ז"ל תמה עליו שדברי הרא"ש הנ"ל הוא גבי עובר שהיא מעידה עליו והוא מעיד להיפך בברי ובכי הא לא אמר ר"ג אבל כשהיא טוענת על עצמה כשר' אני ולכשר נבעלתי ואינו עד א' דעלמא מעיד על כשרה שהיא פסולה א"נ בהכחשת בע"ד ה"ה הבעל אינו נאמן יותר מע"א דעלמא ובזה ל"ש ברי וברי וכ"כ להדיא בנ"י ס"פ אלמנה לכה"ג בשם הריטב"א כו' (גם בביאור רבינו הגר"א ז"ל שם ס"ק ס"ז מחלק כן ע"ש) . ובנדון השאלה מסיק אף דגבי ארוסה פסקינן (לעיל סי' ד' סכ"ז) דלארוס גופיה אסורה היינו דשם בודאי שויא אנח"ד כיון דכ"ע פסולים אללה אך הכא דאינו מכחישה שלא נבעל' לכשר אלא שאינו ממנו אין לכופו להוציא מכמה טעמים עש"ה):

כא **הית' אלמת כו'**. עיין בתשובת נו"ב ס"ס ז' שכתב הדבר תמוה דמה בכך שהיא אלמת והלא בת דעת היא ויכולה לרמוז רמוזי וכן מ"ש או שהיתה קטנה שאינה מכרת כו' מה

בכך שאינה מכרת הרי אם אומרת לפלוני הזה נבעלתי אנן מכירין את פלוני אם כשר הוא או פסול ואם כוונתו שאין סומכין על דבריה לא היה לו לתלות הטעם במה שאינ' מכרת. והנראה בזה שהרמב"ם סובר דהא דסומכין על דבריה באומרת לכשר נבעלתי הוא מפני שיש סיוע לדבריה דאשה מזנ' בודקת ומזנה כו' אבל באומרת איני יודע הרי חזינן שלא בדקה או בחרשת שאינה בת דעת לא שייך בה בודקת וגם לא שייך בה אמירה ולא רמיזה וכן בקטנה שאינה מכרת בין כשר לפסול ל"ש בודקת ובאלמת י"ל ג"כ שכיון שהיא אלמת אינה רגילה כ"כ עם בני אדם ואינ' בקיאה באנשים לידע מי כשר כו' ע"ש:

כב ויש מי שאומר כו' (עיין בס' ב"מ ועיין בתשו' חתם סופר ר"ס י"ח שכ' על נדון השאל' דידיה וז"ל אך באמת לדינא אי היה כאן תרי רובא משום הך דנבעלה בעיר היה ראוי להכריע כהטור להקל וכ"כ בית מאיר במסקנא בסוף הסי' כו' עכ"ל ע"ש):

## סימן ז

א **אסורה לכהן.** עבה"ט מ"ש בשם הב"ש ואם היא נשואה לכהן תצא אע"ג דבזנתה כו' עד דאמרינן אשה בודקת ומזנה. ועיין בתשובת שבו"י ח"ג סי' קט"ו מה שתמה עליו בזה. ומ"ש עוד ואפשר אם שבוי' נשאת לישראל כו' וט"ז אוסר כו' עיין בתשובת נו"ב תניינא סי' כ"ט שכ' דעל טעם הט"ז יש לפקפק ולומר שאין לחוש להעראה דהרי עיקר טעם איסור השבוי' אף בדיעבד הוא משום דרוב כותים פרוצים בעריות. וכמו כן י"ל דהם גומרים תאוותם אבל שיפרוש באמצע קודם גמר ביאה לא שכיח וכאן שזו נמצאת בתולה לא חיישינן להעראה אך לדידי בלא"ה אסורה דמי מעיד שנמצאת בתולה בעלה והרי אשתו כגופו ואין עדותו מועיל כדלקמן סעיף ב' עכ"ד ועמ"ש לקמן שם:

ב **מפני שהיא ספק זונה.** עיין בס' שעה"מ פי"ט מהא"ב דין כ"ג שהביא בשם הרשד"ם סי' רל"ה שכפי מ"ש הריב"ש דכל כהנים בזה"ז כיון שאין להם כתב היחס אינם כהנים ודאים נראה דמותר לישא שבויי' דהוי ס"ס ספק אם הוא כהן או לא ואת"ל כהן שמא היא טהורה יעו"ש והוא ז"ל תמה עליו שהרי הו"ל ס"ס בתרי גופי וכל ס"ס בתרי גופי לא אמרי' כמ"ש בתשובת הרא"ם כו' ע"ש. ולכאורה בלא"ה היה יכול לתמוה עליו לפמ"ש הוא ז"ל שס להלן בדבר הסמוך בהשגתו על מהר"י הלוי (הובא לעיל סימן ו' ס"א סק"ה) דשבוי' לא מקרי ספק דמאחר שאסרו חכמים שבוי' מחמת ספק נטמאה חשיב כודאי. וצריך ב' ספקות מלבד הספק הראשון כו' וכמ"ש האו"ה גבי גבינות הכותים ע"ש א"כ היה יכול להקשות כן גם על הרשד"ם הנ"ל. ואפ"ל דלא רצה להקשות כן משום דאכתי

היה דינו של הרשד"ם נכון בספק שבוי' דאיכא ב' ספיקות מלבד הספק הראשון אבל מטעם תרי גופי גם בספק שבוי' לא מהני ודוק. אמנם בעיקר דברי הרשד"ם הנ"ל כבר חלקו עליו בתשו' מהרי"ט וחוט השני ושאר תשובות כנזכר בבה"ט לעיל סימן ו' סק"ב ובפ"ח ובפ"ת שם:

ג **ואפילו עבד**. כתב בר"י יש שפירשו דוקא עבד ושפחה דליכא אלא פיסול יוחסין אבל גזלן וכיוצ' פסולין לעדות זו כעדות אשה שמת בעלה דלא הותר אלא גזלן דדבריהם וכן עיקר. שיטה מקובצת בשם הריטב"א וכ"כ בתשובת ח"צ סי' ק"ן ובס' יד אהרן ע"ש:

ד **שאין אדם מעיד לעצמו**. עיין תשובת נו"ב תניינא סימן כ"ט שכ' דהא דהוצרך המשנה ליתן טעם זה שאין אדם מעיד לעצמו שפירושו הוא כמ"ש השיטה מקובצת משום דאשתו כגופו והרי בלא"ה חיישינן שמא עיניו נתן בה כדלקמן סעיף ג' ובפרט שהיא אשתו האהובה לו י"ל לפי דמטעם עיניו נתן בה לא הוי אסרינן באשתו שהוא דיעבד (גם בתשובת רע"ק איגר סימן פ"ה מפרש כן ע"ש) ועוד י"ל לפי דמטעם עיניו נתן בה עכ"פ מהני עדותו שתוכל להנשא לכהן אחר כמ"ש בח"מ וב"ש שם אבל מטעם אשתו כגופו אין עדותו מועיל כלום ואפילו לאחר מותו אסורה להנש' לכהן אחר ולא עוד אלא אפילו באשת ישראל שנשבית עם בעלה והעיד בעלה שטהורה ומת. ג"כ נראה דאסורה להנש' לכהן ואע"פ שלדידיה לא היה נפקות' בעדותו שהרי אינו כהן מ"מ לפי פירושו של הש"מ דאשתו כגופו לא הועיל עדותו כלל עכ"ד ע"ש וע' עוד בתשובת רע"ק איגר סימן פ"ה מ"ש בזה:

ה **ויש מקילין במסל"ת**. בס' בר"י האריך בזה ולבסוף כתב וז"ל כבר כתבנו שהוא סברת הגאון שהוב' בחשובת הרא"ש כלל ל"ב וכ"כ ריא"ז. ובתשובת מהריק"ש סי' ל' הכריע כסברת הגאון וכן ראיתי להרדב"ז בתשובה כ"י (כעת הוא במודפסות חלק ה') סימן שני אלפים קנ"ו פסק כסברת הגאון וכתב דהכי נקטינן דדברי הגאונים דברי קבלה ועוד דבא"ז ובס' בשר ע"ג גחלים הביאו סברתו משמע דהלכת' היא ע"ש. גם בתשובת מהר"ם אלשקר סימן צ"ה פסק כן ע"ש. גם בתשובת כנסת יחזקאל ס"ס נ"ז הביא עובדא שהסכימו כל הרבנים וסמכו על דעת רב פלטוי גאון דישמעאל מסל"ת נאמן בשבויה ע"ש וכן הסכים בס' ישועות יעקב סק"ד ע"ש:

ו **לעד מפי עד**. עבה"ט מ"ש ובת' ח"צ התיר כו' ועיין בר"י שהאריך בזה ומסיק דהכי נקטי' דכשר דגם בכותי מסל"ת גדולי ישראל פסקו כסברת רב פלטוי גאון ואפי' תימא דיש לחוש לסברת הרא"ש מ"מ בעד מפי עד דיש מקום לו' דגם הרא"ש מודה ויש הוכחה מהש"ס (בכורות דף ל"ו) כדברי מהרש"ך והח"צ ז"ל הכי נקטי' ע"ש. וכן הסכים בספר

ישועות יעקב סק"ה ע"ש. ומ"ש הבה"ט אשה מפי אחרים כו' נסתפק הראנ"ח כו' ע' בת' רע"ק איגר סימן צ"ב:

ז אבל לא להחמיר עח"מ כאן ולקמן סימן י"ז סל"ז וע' בת' נו"ב תניינא סימן י"ח לאחר שביאר שם לדחות דברי השב יעקב סימן ו' (שיובא לקמן סי' קע"ח ס"ג) כתב וז"ל וע"פ ב' הסגרות הללו מתורץ מה שהוקשה להח"מ בסי' י"ז ס"ק ע"ד דשם הכריע רמ"א להחמיר בכותי מסל"ת שבעלה חי שנאמן להכחיש כותי מסל"ת שמת ובסי' ז' ס"ב פסק דנאמן להקל ולא להחמיר ולפמ"ש ניחא דשם בסי' ז' האשה בחזקת היתר עומדת וע"י מה שנשבית אנחנו רוצים לאסרה ונאמן כותי מסל"ת שהיא טהורה וזה הכותי שמכחישו ואומר שנטמאה בא להוציאה מחזקתה לכן לא משגיחינן בדבריו כלל ועוד כיון שהאשה אומרת טהורה אני כותי אפי' מסל"ת בהכחשה לאו כלום הוא והרי הוא כאילו אינו ונשאר כותי המסל"ת שהיא טהורה ושרינן לה לכהונה אבל בסימן י"ז האשה בחזקת א"א היא וגם לבעלה יהבינן חזקת חיים והכותי המעיד שבעלה חי מוקים לה אחזקתה וגם היא עצמה אינה יודעת אם בעלה חי או מת ורק הכותי המל"ת שמת בא להוציאה מחזקת איסור להיתר ואף שהימנוהו רבנן היינו היכא שאין הכחשה נגדו אבל כיון שגם זה הכותי שאומר שהוא חי הוא ג"כ מסל"ת מוקמינן זה כנגד זה ונשארה א"א בחזקה הראשונה עכ"ל:

ח **שהעיד לשבוי**'. כתב בר"י ואם הם שני כהנים מעידים עליה נראה דהאחד יכול לישא אותה דומה למה שפסק מרן לקמן סימן י"ב ס"א דשני עדים המעידים שמת בעלה מותר אחד מהם לישא אותה ועמ"ש הרשד"ם א"ה סימן תשעים עכ"ד (לכאורה צ"ע עמ"ש בסתימות דמותר) הא כתב הרמ"א שם בהגה וי"א דאף בשנים בעל ירחיק מזה אך לפמ"ש שם בשם תשובת נו"ב א"ש) . וכתב עוד אם העיד כהן על שבויה והותרה על פיו לבעלה ואח"כ מת בעלה או שהעיד עליה ובאותו זמן היה העד נשוי אשה ואח"כ מתה אשתו נראה לישא אותה כמתבאר ממ"ש סימ' י"ב סעיף ג' וסי' ד' ע"ש:

ט **ה"ז לא ישאנה**. עיין בתשובת נו"ב תניינא סימן כ"ט שנסתפק אם זהו רק לכתחלה או אפילו דיעבד אם כנס שיוציא. והאריך קצת ומסיים שדין זה אינו מוחלט אצלי לא להיתר ולא לאיסור אף שדעתי כוטה יותר להיתר אכתי למעשה צריך תלמוד ובהגה מב"ה שם מבואר דכל עיקר ספיקו של אביו הגאון ז"ל הוא רק לסברת הרשב"א והב"ח אליבא דהרא"ש דס"ל בשליח שהביא גט ממה"י וכן עד א' שהעיד לאשה שמת בעלה אף אם נשאת לא תצא אבל לפסק הש"ע לקמן סימן י"ב י"א דאם כנס לא יוציא (וכן פסקו האחרונים שם ט"ז וח"מ וב"ש לית בזה ספיקא כלל ע"פ ועיין בתשובת רבינו

עקיבא איגר ז"ל סימן פ"ה שכתב ע"ד הנו"ב הנ"ל דנעלם ממנו דהריטב"א ביבמות דף כ"ה הביא תוספתא מפורשת דאם נישאת למעיד בה לא תצא ע"ש:

י **לא ישאנה.** עבה"ט מ"ש ואם יש עדים כו' אלא בא"י שהוא כהן כו' וכל זה הוא מלשון הב"ש ועיין בס' בר"י אות ט"ז שכתב דבת' ש"א שם צדד בזה והרב בנו בהגה שם כתב דכהאי עובדא אתא קמיה דהרב אביו ז"ל ואומר להם שאין להם תקנה אלא שילכו למקום שאין מכירין אותם ותלך האשה לב"ד ותאמר נשביתי וטהורה אני ותהא מותרת לבעלה. ובס' יד אהרן גמגם בזה דמאחר דבאותו מקום וכבר נתפרסם שנשבית אין לה תקנה והרי הרא"ש בכלל ל"ב לא כ' תיקן זה מוכח דכיון דכבר נודע לב"ד בבירור שנשבית שוב אין לה תקנה ללכת למקום אחר עכ"ד ואני אומר דמדברי הרא"ש אין ראיה דשאני נידון הראש דהבעל ידע שהיא שבויה ולא ידע שהיא טהורה ומה תועיל שתלך לאתרא דלא ידעינן לה הא בעלה ידע קודם אבל בנדון הרב ש"א בעלה ידע שהיא טהורה עכ"ד ועמ"ש בפ"ת לי"ד סימן ב' סק"ד ובסימן קכ"ז סק"ז ועמ"ש לקמן סימן קנ"ב:

יא **יצא עליה קול.** עבה"ט ומ"ש על דברי הב"ש לא הבנתי למה. עיין בספר הפלאה כתובות דף כ"ב כוונת דברי הב"ש בזה:

יב **שבשבוי הקילו.** עבה"ט מ"ש אבל בא"א לא מקילין כו' וכן מבואר בב"ש כאן ובסימן קנ"ב ס" י"א ועיין בנ"צ מ"ש בזה:

יג **שבא במצור.** עבה"ט ומ"ש ולענין אם יכולים לברוח כו' עיין בס' קרבן נתנאל פ"ב דכתובות אות פ"ז שכתב על דברי הב"ש בזה דאינו נכון דהאי מחבואה מתיר הרא"ש מטעם ס"ס מה שאין כן בספק בורח' דלא הוי ס"ס המתהפך ע"כ נראה שלא להקל בזה דלא כב"ש ע"ש:

יד **אפילו לבעלה ישראל.** עיין בס' בר"י אות י"ז שהבי' דבתשובת הרדב"ז כ"י סי' ב' אלפים שי"ו תמה על מהרא"י סימן צ"ב שכתב לא ידענ' שום גאון שכתב כהרמב"ם דמותרת ובאמת הר"ן כתב בשם הגאונים כהרמב"ם והרב המגיד כתב שכן הכריחו האחרונים והם הרמב"ן והרשב"א והרא"ה והריטב"א וכן עיקר דלא חיישינן שמא נתרצית ומותרת לבעלה ישראל ומהרא"י לא ראה לא דברי הגאונים ולא דברי האחרונים עכ"ד:

טו ויש מקילין עבה"ט בשם ח"מ וב"ש שדחו דברו היש מקילין אלו מהלכה וכ"כ בתשו' נו"ב תניינא סימן כ"ד יובא לקמן ס"ק שאח"ז וכ"כ עוד שם בס"ס קמ"ב שאין לסמוך בזה על רמ"א במקום שכל האחרונים השיגוהו וכתב שם שאפילו הרמ"א לא סמך ע"ז רק בא"א שעזבה דת שכבר היתה א"א ואם אתה אוסרה על בעלה אתה נועל דלת תשובה

לפניה אבל זו (בעובד' דידיה) שנשאת אחר שעזבה דת באיסור לכהן אפשר גם רע"א מודה שתצא ע"ש. ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סי' מ"ב בתשובת הגאון מהר"י שם ובת' ברית אברהם סי' צ' אות ב' מזה:

טז **עצמה**. לעזוב דת עבה"ט בשם ב"ש ועיין בתשובת ב"ב תניינא סי' כ"ד שכתב ואמר שאלה אשה נשואה לאיש זה כמה שנים יצא מדתינו ועזבה דת והלכה לדת הישמעאלים והיתה שם לערך ז' שבועות אצל ישמעאל אחד ואח"כ חזרה לבית אביה ולבית בעלה והאשה והבעל רוצים לדור יחד כמקדם אם מותרת לו הנה לא דקדקת בשאלתך שכתבת שיצא מדתינו ועזבה דת ואם היה הדבר כן ודאי אסורה אפילו לבעלה ישראל כי היש מקילין שהביא רמ"א בסי' ז' סי"א סוף הגה ב' הודח' מכל האחרונים אבל לפי הנראה עדיין לא עזבה דת וא"כ זו היא נדרה לעזוב דת שהביא רמ"א דמותרת לבעלה ישראל והב"ש שם מחלק בין זמן מועט לזמן מרובה כבר כתבתי בגליון הש"ע שב"ש למד זה מדברי מהרי"ק ולא עיין שפיר כי שם מיירי באשת כהן דבזמן מרובה חשש לאונס כולי ולכן אם זו לא עזבה דת ולא נתברר עליה שעשתה מעשה ואין כאן רק ההבטחה לעזוב דת והיחוד ז' שבועות אם אחר חקירה עצומה תאמר שלא זינתה לדעתי היא מותרת לבעלה ישראל אמנם לחומר הענין ח"ו לסמוך עלי לחוד עד יסכימו שני גדולי הדור עכ"ל ועיין בתשובת חמדת שלמה סי' ה' שאלה כזו. ועיין עוד בתשובת מים רבים חאה"ע סימן אב"ג מענין כזה (וע' עוד בתשובת חתם סופר חאה"ע סי' כ"א וכ"ב:

יז תקיפה עבה"ט עד וכ"פ בתשובת כנ"י כולי ושם מסיים שכן הסכימו כל הרבנים דאף בזה"ז אסורה ע"ש וכן הסכים בס' ישועות יעקב ס"ק י"ד ע"ש:

יח **ומסורה בידם**. עבה"ט ועיין בתשובת שב יעקב סי' ה' שתי תשוב' מענין זה:

יט **אבל אם נתייחדה**. עיין מזה בתשובת הרדב"ז ח"ג סימן תפ"א באריכות:

כ עם כותים עבה"ט מ"ש בתשו' חו"י המליץ כולי ועמ"ש לקמן סי' כ"ב ס"ג ס"ק ב' מענין זה:

כא ואפילו יצא עליה קול עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן צ"ט בד"ה הראיה הב' שכתב דמסתימות הדברים משמע דאף בקלא דלא פסיק כן אף דהרמ"ח פסק דבסי' י"א דבעידי כיעור עם חדל"פ אסורה לבעלה מ"מ יחוד אינו בכלל הכיעור ע"ש עמ"ש לקמן סי' י"א ס"א סק"ח:

כב **שלא נבעלה**. עבה"ט מ"ש משמע אפילו אם עדים מעידים כו' ועיין בס' שעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים ס"ה הביא שם דברי מהר"א ששון סי' קע"ג שמדייק איפכ' מדברי הרמב"ם מדכתב שכל נשואה בחזקת בעולה נראה מבואר דמציאות הנישואין

אין מחללין אלא בעינן בעילה ומ"ש אע"פ שנמצאת בתולה כלומר דחיישי' שמא הטה אבל היכא דאיכא עדים שלא זזה ידם אין לחוש. והרב המחבר ז"ל האריך הרבה בענין זה וכתב שדבר זה במחלוקת שנוי בין הראשונים ז"ל ולדינא יש לחוש לחומרא ע"ש היטב ובהגהת טעם המלך שם. ועמ"ש לקמן סימן מ"ו סעיף ה' סק"ד

כג **על יבמה לשוק**. עיין במל"מ פי"ט מהא"ב דין ה' דמתחילה עלה בדעתו דה"ה בכהן שבא על מצרית ואדומית שנית שהולד כשר שהרי הוא מצרי שלישי והיא נעשית זונה שהרי נבעלה לפסול לה ואם חזר הכהן ובא עליה ונתעברה הולד חלל שהרי נולד מפסולי כהונה. והדר פשיט ליה דשם זונה לא חל בפסולי קהל כו' ומסיים וז"ל הדין נראה נכון בעיני וכעת לא מצאתי גילוי לדין זה גם עיקר הדין דהיינו כהן שבא על מצרית שנית שיהי' הבן כהן גמור לא מצאתיו מבואר עכ"ל. וכ' עוד דלכאורה משכחת לה נמי במי שכנס את יבמתו ואח"כ בא הוא או אחד מהאחין על הצרה דקי"ל בין לכונס בין לאחים ליכא כי אם עשה (וכדלקמן סימן קס"ב ס"א) וא"כ אם בא הכונס או אחד מהאחין על הצרה עשאה זונה דהא קי"ל דמאיסורי עשה הויא זונה והולד כשר ואם חזר ובא עליה הולד חלל אך ז"א למה דמבואר ביבמות דף ס"ט דבעינן זר אצלה מעיקרא ולפ"ז זה שבא על צרת כנוסתו לא היה זר אצלה מעיקרא שהרי קודם שיכנוס היתה ראויה לו וגם לשאר האחין וא"כ אינו עושה אותה זונה ע"ש. ועיין בס' שעה"מ פי"ח מהא"ב דין ג':

כד **שבא על חלוצה**. עבה"ט בשם תשובת הרא"ם ועיין בזה במל"מ פ"ה מהלכות יסודי התורה דין ב' ובהגהת מל"מ פי"ז מהא"ב דין ז':

כה **חללים מדרבנן**. עיין במל"מ פי"ט מהא"ב דין ח' שכ' וז"ל ודע שהנראה מדברי רבינו דלא אשכח חללה דרבנן אלא בבא על חלוצה מדלא כתב אלא זו וקשיא לו אמאי לא הביא מהמגרש את אשתו ואמר לה ה"א מגורשת ממני ואי את מותרת לכל דאמרינן זהו ריח הגט דפסול בכהונה (לעיל סי' ו' ס"א) ובגט בטל ואם מת מתייבמת ואם בא אחר וקידשה אין קידושין תופסין בה ואפ"ה פוסל לכהונה מדרבנן וא"כ הרי זו גרושה דרבנן ואם בא עליה כהן הולד חלל מדרבנן. ואם נאמר דס"ל דלא גזר חכמים אלא עליה שלא תינש' לכהן אבל לפסול זרעהלא גזרו לא ידעתי מאין הוציא דין זה והדין מצד עצמו תמוה דמאי שנא גבי חלוצה דכי היכא דגזרו עליה שלא תנשא לכהן גזרו על ולדה וגבי ריח הגט לא גזרו כי אם עליה ולא על ולדה והדבר צריך תלמוד. עוד משכחת לה גרושה דרבנן בממאנת דאם נתן לה גט אסור' לכהן (כדלעיל סימן הנ"ל ס"ב) ופשיטא דאיסורה מדרבנן. ותו איכא חרש שנשא פקחת וכן חרש שנשאת לפקח שקדושיהן

מדרבנן (כדלקמן סי' מ"ד ס"א) ואם נתגרשו הוו גרושות מדרבנן ואפילו לכהן דומיא דקטנה כו' ע"ש:

כו וזרעו ממנה כשרים נראה דהיינו אפי' חזר ובא עליה ועיין במל"מ שם:

כז **או ספק חלוצה.** עב"ש סק"מ ועיין במל"מ פי"ז מהא"ב דין ז' שתמה על הרמ"א ז"ל בזה שהגיה או ספק חלוצה דהא הרמב"ם כתב בהדיא דהולד כשר ואם כוונתו היא לחוש לסברת הטור תמיהני דהא ספיקא דרבנן היא ופשיטא דהלכה כדברי המיקל ומה גם דמסתבר טעמי' והחכם בעל ב"ח חולק דאם נשא כו' ואלו הם דברים שאין הדעת סובלתן ובטי"ד סי' שע"ג ס"ב (בעל ב"ח עצמו) וז"ל חלל של דבריהם כגון שנולד מחלוצה אסור להטמא למתים ואם נולד מספק חלוצה הוי כהן גמור ע"כ ולא חילק שם בין נולד בנישואין לנולד ע"י זנות וכן עיקר ולדידי ע"ס הוא שנפל בטור והגירסא היא ספק חללה שהיא מה"ת ואפשר שהיה כתוב ח' לבד וסבר המדפיס שהוא חלוצה וטעה בזה ועיקר הגירסא הוא ספק חללה עכ"ד. גם בס' בר"י אות ך' הביא בשם הרב תוי"ט בהגהותיו (הנדפס בסוף חידושי הרשב"א כתיבת דפוס מיץ) שכ' דט"ס בטור וצ"ל כהן שבא על ספק זונה ודלא כרמ"א בהגהותיו שכתב ספק חלוצה עכ"ד ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ו' מענין זה בס' אמתחת בנימין פ"ב דיבמות משנה ו':

כח וה"ה בחלל של דבריהם עח"מ וב"ש ובאה"ג דאם נטמא או נשא גרושה לוקה. וכ"כ במל"מ פי"ט מהא"ב דין י' והביא שם דהרב פרישה סי' זה של"ו לא כתב כן והוא ז"ל חולק עליו ע"ש:

כט **שלא הוזהרו כשרות.** עבה"ט והוא לשון הב"ש ס"ק מ"ג ועמ"ש לעיל סי' ו' סק"ב בשם בר"י מה שתמה על הרדב"ז וכזה יש לתמוה ג"כ על הב"ש כאן ויש לישב (עיין בתשובת נו"ב סי' ע' מ"ש לדחות קושית התוס' שילהי נדרים על ה"ר אליעזר ע"ש וצ"ע):

## סימן ט

א **אשה שנשאת.** כ' בר"י אות ג' יש לחקור אם שתי אחיות מת בעליהן הראשונים אי נחשבו קטלניות ושוב כל חדא מנייהו לא תנשא אף לשני והאחות השלישי לא תנשא גם לראשון כי היכא דקי"ל ביו"ד סימן רס"ג לענין מילה דאחיות מחזיקות. ועלה במחשבתי דלמ"ד מעין גורם יש צד לומר כן כמו לעיל סי' ב' במשפחת נכפין וגבי מילה ביו"ד שם אבל למ"ד מזל גורם פשיטא דלא אמרינן בזה אחיות מחזיקות והא דלא אמר בפ' הבע"י דאיכא בינייהו הא כבר כתבו התוס' ב"ב דף ה' דבכמה דוכתי לא חיישי לומר אלא חדא או תרי מילי ע"ש:

ב **או נתארסה.** עבה"ט מ"ש ופי' הרא"ש מזלה גרם היינו פרנסה כו' ועיין בתשובת נו"ב סימן ט' שהמציא ע"פ זה קולא אחת דאשה שהיא אשת חיל ומצלחת במו"מ גם אחר מיתת בעלה מותרת למאי דקי"ל מזל גורם דהרי אין מזלה גורם לעניות ומ"מ לא מלאו לבו להתיר בפירוש אך מי שרוצה למיעבד עובדא (ולסמוך על הרמב"ם שהביא הב"ש סק"ב) יהיה לו יתד קצת לתלות בו ולהסיר הפחד מלבו ע"ש. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן צ"ב שהעתיק דברי הרמב"ם בתשובת פאר הדור באריכות וכתב עליו משמעות דבריו דוקא אם נשאת לראשון ושני אבל אם נשאת לשלשה אנשים ומתו כשאלתך גם הרמב"ם מודה כו' אמנם אחרי שכתבת שבעל א' מת זקן ואחד אשר נשאה נגד עצת הרופאים שדנו דינו אם ישא אשה ימות אין ברור כ"כ שהאשה הנעצבת הזאת מוחזקת לקטלנית והרי זה דומה למה דאז"ל מפולת שאמרו בריאות ולא רעועות ודכוותה בחורים אבל לא זקנים ואנשים בריאים ולא חולים. גם יש לצרף מ"ש מורי בנו"ב להמציא קולא אחת כו' ע"ש. והנה מ"ש דאם א' היה זקן אין ברור כו' כ"כ הב"ש סק"ו הובא בבה"ט סק"ז ועי' בר"י אות י' שכ"כ בשם מהרי"ו ס" קפ"ג דאם א' זקן אינו מהמנין וכתב ע"ז ויש סמך לזה מירושלמי פ"ג דתענית בתים שאמרו בריאים כו' ואח"ז ראיתי בתשובת מהר"י מלכו סי' מ"ז שהביא ראיה הנזכר אך לדינא הוא ז"ל והרב מהר"ר אברהם צמח הסכימו להיפך וכ' עוד הבר"י שם אפשר דאף לדעת מהרי"ו אם הזקן מופלג נהרג הוא לבדו או נפל ומת למאי דקיי"ל מזל גורם הזקן הזה מן המנין דכיון דאיקטול ולא מת על מטתו גם עד זקנה קטלנית היא עכ"ד מיהו כבר כתב הרמ"א בהגה לקמן דמקילין כמ"ד מעין גורם ובנהרג אינו כלום. אמנם היכא שגם אחותה כבר מת בעלה הראשון בזה יש מקום לומר דממ"נ היא קטלנית ע' לעיל סק"א. ועיין בס' עיקרי דינים ליו"ד סי' י"ד אות ח' בענין זה. ועיין בתשובת קהלת יעקב מהגאון מקארלין סימן ד' שהאריך ג"כ בענין זה ובעובד' דידיה לא היו לה רק שני אנשים. והאריך להביא ראיות דעיקר הלכה כרשב"ג בכל דוכתי רק חומרא בעלמ' הוא שהחמירו לפסוק בנישואין כרבי וכתב דלכן נוכל לסמוך כל שיש סברות וצדדין להקל כיון שהעידו פוסקים שנהגו רבים וגדולים להקל בזה"ז וכבר כתבו הפוסקים לענין לקדש הקטנה דאסור מדינא דש"ס דעתה נהגו להקל משום דקשה עתה למצוא זיוויג הגון (ע"ל סי' ל"ז ס"ח בהג"ה) כן י"ל בנ"ד ובפרט באשה ששהתה עם אנשים הראשונים זמן רב והולידו בנים ובנות וגדלו והצליחו יש לתלות מה שמתו אנשיה לא מצד מזל דידה או מעין זה רק מטעם אחר ועוד יש בנ"ד סמך נכון להקל ממ"ש בתשובת נו"ב להתיר באשה עשירה ומוצלחת כו' ומצורף לזה שלפי הנשמע לא היה בעלה בבריאותו מעת בואו פה וגם הראשון כך היה

וידוע מה שצידדו להקל בזה מדברי הגמרא גבי מפולת כו' ע"כ לדעתי אין להחמיר ויוכל נפש היפה לסמוך בזה כו' ע"ש ומשמעות דבריו דבריו לה שלשה אנשים אין לסמוך על שום סברא וצד להקל. ועיין בתשובת גליא מסכת סי' י"א באריכות: ועיין בתשובת חתם סופר סי' כ"ג מבואר שם דאף לדעת הרמב"ם דאם נשאת לא תצא זהו במי שנשא בלא שאלת חכמים והרי קמן דלא קפיד וליכא סכנתא להרמב"ם אבל מי שבא לשאול וא"כ הרי קפיד והורו לו דלא תנשא ואחר כך נשאה אותו באמת אפילו נשאת תצא כיון דקפיד חמירא סכנת'. וכתב עוד דמ"ש התה"ד וכן הסכים הב"ש דאם היה א' מהם זקן יש לתלות בזקנה האי זקן נ"ל בר שבעים דאינו בר ששים הלא אביי נמי חיה שיתין שנין כדאית' בר"ה י"ח ע"א ואיך אמרו דביתהו דרבא לאלמנת אביי קטלית תלת כדאיתא בכתובות ס"ה אעפ"כ לא מקרי זקנה לענין זה אלא כבר שבעים ע"ש. ושם בסי' כ"ד אודות אשה ששהתה עם בעלה עשרים שנה ומת בזקנתו ונשאת לשני מי שידוע חולי ומכאובים מאז ומת ונישאת לשלישי מופלג בזקנה ומת ועכשיו מתה אחותה ורוצה בעל אחותה לישאנה ואומר שאינו מפחד כלל וכדעת הרמב"ם אך מהרי"ו כתב בי' אנשים גם הרמב"ם מודה ולהרא"ש כופין להוציא מכ"ש שלא יכנוס אלא שכתב הרב השואל נחשדת ומצוה להשיאה ועוד שהיא מתפרנס ממעשה ידיה והנו"ב כתב להתיר כו' והוא ז"ל השיב כי דברי הנו"ב לא שמיעא לי כלומר לא ס"ל אבע"א גמרא אבע"א סברא כו' אך נ"ל קצת להקל דבב"י מביא דברי התה"ד שכ' שמעלימים עין מפני שלפעמים המה ילדות ואיכא למיחש לקלקל וכוונתו נראה דס"ל כהראנ"ח דביבום לא חיישינן לקטלנית משום שומר מצוה כו' וא"כ גם בילדה היכא דאיכ' למיחש לקלקולא זה הנושא אותה ה"ל כשומר מצוה כולי ואם כך בחששא בעלמא מחמת שהיא ילדה מכ"ש בנד"ז שהיא חשודה באמת טוב ויפה להציל מעון ועוד יש לצרף הא דחזינן דהיתה עם בעלה הא' עשרים שנה ונתפרנסה ממנו ומת כדרכו זקן ושבע ואח"כ לא אתחזקה אלא תרי זימני ואיכא רמב"ם וריב"ש דמתירים ואף להחולקים י"ל הלא גם שניהם לא היה א' מהם שלא היה ראוי למות מחמת עצמו כולי ומסיים הרי יש כאן צדדים להתיר באופן שאם ירצה הרביעי לסמוך על זה אין אנו מוחין בידו אבל לא אחליט להתיר לרבים כ"א לזה שרוצה למיעבד עובדא בנפשיה לא נחסום אותו ע"ש):

ג **לא תנשא**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סימן תרס"ח שנשאל באשה שמת בעלה ראשון ונשאת לאחר ונתן לה השני גט על זמן ומת בתוך הזמן אי אשה זו קטלנית. והשיב אם נתן לה גטה במעכשיו כנהוג ברוב הגיטין הנמסרות לזמן כיון שהגיע הזמן ולא בא הרי היא מגורשת למפרע ואינה זקוקה ליבום הילכך לא הוי קטלנית אלא מגורשת ומותרת

לינשא לשלישי לכ"ע ואם מסר לה הגט ואמר לה ה"ז גיטך ולא תתגרשי בו עד זמן פלוני ומת בתוך הזמן אינה מגורשת דאין גט לאחר מיתה וזקוקה ליבום והרי כשאר האלמנות ובתרי הוי חזקה והרי הוא קטלנית וברור הוא עכ"ד:

ד **לשלישי**. עבה"ט ומ"ש בשם הלק"ט שתי נשים צרו' כו' עיין בפ"ת ליו"ד סימן רס"ג ס"ב הבאתי בשם תשובת שבו"י ח"א סי' ע"ט שחולק עליו דכל ספק כי האי ראוי לאסור דחמירא סכנתא מאיסורא ע"ש. ומ"ש עוד קטלנית מתייבמת כו' ע' בספר בר"י שהאריך בזה והביא שכן דעת הרמב"ם בתשובה הביאה מהר"ם אלשקר סימן ע"ט ובכ"מ פכ"א מהא"ב וכן בתשו' הרלנ"ח סי' ל"ו עלה בהסכמה דקטלנית מותרת להתייבם אף לדעת הרא"ש אולם בתשובת הרד"ך בית שני חדר י"ג חלק על הרנ"ח ואסיק דלדעת הרא"ש גם ביבמה איסור קטלנית (ותשובה זו נעלמה מהרב ח"צ ז"ל דהוי תנא דמסייע לי' ובכלל דברי הרלד"ך דבריו) והביא ג"כ דברי הח"צ (שהזכיר הבה"ט ונשא ונתן בדבריו דישלדחות ראייתו ע"ש ועמ"ש לקמן סי' קס"ה ס"ק ה' בשם נו"ב מזה וכתב עוד הבר"י שם אות ב' לדברי הרא"ם והרלנ"ח וסיעתם דאין איסור קטלנית ביבמה גם לדעת הרא"ש יש לחקור יבמה שנתיבמה שני פעמים ומתו היבמין אם גם באופן זה נימא דתתייבם לשלישי כיון דראינו דזו הוחזקה קטלנית גם ביבום ודעתי נוטה דלא פליג עכ"ד ע"ש:

ה **או מת בדבר**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תרפ"ב שדעתו ג"כ להקל בענין זה שאם מתו שני בעליה בדבר ר"ל מותרת לינשא לשלישי אך כתב דדוקא בידוע בודאי שמת מחמת הדבר כגון שיש לו מורסא או אות אחר מאותות הדבר ר"ל אבל אם יש ספק בדבר אזלינן לחומרא דספק סכנתא הוא ואף בידוע דוקא במתו שנים יש להקל כיון דאיכא מאן דפסק כרשב"ג אבל אם מתו שלשתם במגפה דחזקה גדולה היא לא תינשא לרביעי והבו דלא לוסיף עלה ע"ש:

ו **אשה שנתגרשה**. עבה"ט מה שהקשה דהו"ל לומר איכא בינייהו דגירשה ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א ס"ס צ"ב שכתב דל"ק מידי ע"ש:

ז **שתי נשיו**. עבה"ט וכן בספר בר"י אות י"ב דחה ג"כ דברי הח"מ ואין לדחות דין זה למילה ע"ש: (גם בתשובת חתם סופר סימן קל"ו מיישב דעת הש"ע דהכא לכ"ע אין חשש ע"ש):

## סימן י

א **המגרש את אשתו**. כתב בר"י אות א' יש להסתפק אשה שנתגרשה בגט כשר מה"ת ופסול מדבריהם והלכה וזינתה אי מותרת לחזור לבעלה לכתחלה אי אמרינן דקרינן

בה ונטמאה מדרבנן כיון דאגידא ביה וגיטא מיפסל מדרבנן או דילמא הואיל והגט כשר מה"ת אף דזינתה מותרת לבעלה והאריך בזה והביא ראיות דמותרת לחזור לבעלה ע"ש באורך:

ב **מותרת לחזור.** עח"מ וב"ש ועיין בזה בתשובת מהרש"ך סימן ל' ובתשובת מהרי"ט ח"א סימן י"א ובס' בית מאיר ובס' ישועות יעקב סק"ד:

ג ויש אומרים דוקא כו' עיין בתשובת נו"ב סוף סימן י"א לאחר שביאר שם בנדון השחלה דידיה יובא לקמן סי' קט"ו ס"ו ס"ק ל"ו דיש מקום להתירה לחזור לבעלה ולא אמרינן שויא אנחד"א מחמת שגילתה דעתה קודם שהודית שרוצה להודית על שקר כתב וז"ל אמנם מטעם אחר אסורה אשה זו לחזור לבעלה הראשון שהרי גירשה משום ש"ר ומבואר בסי' י' ס"ג שלש דיעות במוציא משום ש"ר כו' וא"כ לדעת הרמב"ם שהוא היש מי שאומר פשיטא שאין יכול לחזור ולקחתם ואפי' לדיעה האמצעית ג"כ אסורה דע"כ לא בעינן שיאמר משום ש"ר אני מוציאך אלא בש"ר בעלמא שלא נאסרה לו ע"פ ב"ד והוא מעצמו גירשה אבל בנ"ד שהשיב שהוא מאמין לדבריה והורה לו הרב שמחויב לגרשה עדיף טפי מאמר מעצמו משום ש"ר ולא עוד אלא שאפשר שאפילו הדיעה הראשונה מודה בכאן שהרב הורה לגרשה וע"פ הוראת הרב שהאשה נאסרה עליו גירשה עדיף מכפליה למלתא וכמ"ש התוס' קדושין מ"ט דדברים שאנן סהדי לא בעי תנאי כפול כו' וה"נ אין לך אנן סהדי יותר מזה ואף שמ"מ אין לבטל עכשיו הגט מחמת זה כיון שאמר בשעה שגירשה בפי' שמגרש בלי תנאי וביטל כל התנאים כנהוג בינינו בשעת סידור הגט מ"מ לא גרע מכפליה למלתא דג"כ מיירי דלא כפליה לתנאי' רק למלתי' לכן נראה שהבעל אסור להחזיר גרושתו הזאת עכ"ד. גם בס' ישועות כתב וז"ל ובתשובה אחת ראיתי שכתב דאם הסכימו הב"ד שיגרשנה משום קול ואח"כ נתוודע שהיה שקר בזה לא בעינן שיאמר לה ואינו רשאי להחזיר' שאין לך גלוי דעת גדול מזה ואולי כיון בתשובת הגאון נו"ב רוצה לומר דכ"ז אינו אלא במגרש מעצמו אבל אם הב"ד אומרים לו חייב אתה לגרשה אסור להחזירה לכ"ע וא"כ אף צריכי' לומר לו הוי יודע כו' וצ"ע כי לא נראה הכי סתימת הפוסקים ועין סי' קי"ז בב"י וח"מ (סק"ג) קושיית הר"ן ותירוצו בדין מגרש שאין לה וסת משמע להיפך עכ"ל גם בתשובת חתם סופר סי' כ"ה תמה על הנו"ב בזה מכח דברי הר"ן הנ"ל ובתוס' ביאור וז"ל ובמח"כ נעלם ממנו דברי ר"ן פ"ב דשבועות בדין אשה שאין לה וסת כו' למדנו מהר"ן דג' דינים יש היכא דכופין להוציא אפי' אמר בפי' משום כך אני מוציאך אינה אסורה לחזור לו דלא מצי למימר אילו הייתי יודע לא הייתי מגרשך שהרי כופין להוציא והיכא דאסור' ואין כופין

א"צ אפי' אמיר' ואפ"ה אסור' לחזור לו והיכא דליכא איסורא אלא הוא חושש לש"ד או נדר אז כשאומר משום ש"ר כו' אסורה להחזירה וא"כ בעובדא דהנו"ב דהמורה פסק לו שמחויב להוציאה ל"ש לומר אילו הייתי יודע וכ"כ בס' בית מאיר עכ"ל ובעניותי לא זכיתי להבין השגתם על הנו"ב הנ"ל ודאי אילו הוה הוראת המורה הנזכר שיכופו אותו להוציא היה תמיהתם שפיר אך כפי הנראה מה שפסק המורה שמחויב להוציא הי' ע"פ דברי הש"ע בסי' קט"ו ס"ו ואם היה מאמינה ודעתו סומכת על דבריה ה"ז חייב להוציאה וא"כ הרי מסיים שם אבל אין כופין אותו ומסתמא גם המור' ההוא פסק כך וא"כ זה דמי לדין הב' היוצא מהר"ן הנ"ל ואיכא אדרב' סייעת' לדברי הנו"ב מהר"ן כנ"ל וצ"ע. וע"ש עוד בתשו' ח"ס שכ' דהטור והש"ע הוסיפו וכתבו משום ש"ר שיצא עלי' וכוונתם לאפוקי אם לא יצא ש"ר אלא הבעל רוח רעה מבעתו וחושד בכשרים כפפו' בן יהוד' סוף גיטין כו' דודאי מותרת לחזור לו ע"ש):

ד ויש מי שאומר ע' בס' ישועות יעקב שכ' דבתשובת מהרמ"ב סי' ל"ד כתב דרוב הפוסקים הסכימו דסתמא מותר להחזירה וכן נכון לדינא עכ"ל:

## סימן יא

א **על בעלה בשבילו**. עבה"ט סק"ד דגם לבועל שני נאסרה. ועיין בספר בר"י שנסתפק בועל שני והוא שוגג כסבור שהיא אשתו והנה זונה לקראתו ושוב גירשה בעלה מכח בועל ראשון אי כה"ג נמי אסורה לפי מה דאמר בירושלמי ר"פ כשם הובא בתו' שם דף כ"ז הוא שוגג והיא מזידה פשיטא שהיא אסורה לביתה גירש מהו שיהא מותר בה אפשר יצאת מתחת ידו ואת אמרת הכין ע"ש הרי דאם הוא שוגג מאי דאסורה לו היינו משום דעל ידו איתסר' לבעל ולפ"ז בנ"ד יש לדון כיון דהוא שוגג והיא נאסרה מכח הראשון ולא על ידו מהראוי שתה' מותרת לו: והאריך בזה ובהבנת דברי הירושלמי והעלה דלא קיי"ל כההי' ירוש' אלא כשמעון בר בא משום ר"י שם דאית' כתלמודין דבה הדבר תלוי וא"כ גם בבועל שני שוגג והיא מזיד' פשוט' דאיתסר' ואין בין ראשון לשני נפקות' ע"ש באורך:

ב **שנתיחדה**. עבה"ט ועיין במל"מ פ"ב מהלכות סוטה דין י"ב מ"ש בזה ושם חולק על הב"ש במ"ש ואפשר דהב"ד יכולים לכופו כו' דהא ליתא דליכ' כפיה בזה. ואפילו אם הוא רוצה לחזור ולהשקותה אינו יכול ע"ש:

ג **כך אסורה לבועל**. עיין בס' בר"י אות ה' שהבי' בשם ת' מוצל מאש סימן מ"ו שנסתפק מי שבא בזנות על אשה שהיתה בחזקת א"א דבעלה הלך למדה"י ושניהם לדבר עבירה

נתכוונו ברצון ואח"ז נתברר שבזמן שזינתה כבר היה מת בעלה אי שריא לבועל או לא כיון דכיוונו לעבירה והעלה להתירה לבועל מדינא. וגם הוא ז"ל הביא ראיה אחת להתיר' ע"ש. ועיין בס' ישועות יעקב סק"ו שהזכיר ג"כ ספק זה בשם רבנים אחרונים והוא ז"ל כתב דאין כאן ספק דבודאי מותרת מה בכך שכוונתה לאיסור הואיל ובאמת לא זינתה וגם ראיה מלישנ' אחרינ' בכתובות דף ט' כל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו אף דבשעת מעשה ספק היה כו' וע' בתוס' שם. ועיין בתשובת ברית אברהם חי"ד סי' ס"ח ויובא קצת לקמן ס' קט"ו ס"ו ס"ק כ"ד בענין זינתה ואינה יודעת עם מי אי אסורה לכל העולם ע"ש:

ד **לבועל.** עבה"ט מ"ש ואין חילוק כו' והראי' מסנהדרין כ' והנה ראיה זו לאו שלו היא אלא של תשובת שבו"י שם. ובתשובת ש"א בקו"א דחה ראי' זו דכוונת הש"ס דעדים יאמרו כך דלאו דינ' גמורי ויש להם טענה אף שאינו אמת ועיין בס' בר"י דלא נהיר' ליה דחיה זו והאריך מאד בענין זה ועי' בתשובת נו"ב תניינ' סי' ך' שדחה ג"כ ראי' זו מצד אחר ע"ש ועי' בס' מנחת אהרן בסנהדרין שם ועיין עוד בתשובת ברית אברהם סי' צ"ד אות ט"ז מ"ש בזה (ועיי"ש בס"ק שאח"ז):

ה **אסורה לו.** עבה"ט מ"ש ר"ל אם בעלה כהן כו' עד והח"מ נסתפק בזה. ועיין בס' בר"י אות ד' שהבי' דהמל"מ פ"ב דסוטה דין י"ב הרחיב לנו ספק זה והדר פשטה מדברי התוס' פ' ד' אחין דאשת כהן שנאנסה אסורה לבועל. והוא ז"ל שקיל וטרי בדבריו דאין מדברי התו' ראי' כ"כ וצדד להבי' ראיות דמותרת לבועל עש"ב. ועיין בס' ישועות יעקב לעיל סי' ו' סק"ד כתב שהסכים בתשובה דאסורה לבועל ע"ש: (והנה מה דמבואר מכל זה דבאשת ישראל שנאנסה פשיט' דמותרת לבועל. באמת הב"ש עצמו מתחילה כתב כן בפשיטות דמותרת כמ"ש בתו' פ' במה בהמה דאשת אורי' היתה מותרת לדוד כיון דבא עליה באונס אמנם אח"כ מסתפק הב"ש בזה לדינ' וכתב דזה תליא בשני התירוצים דאית' בש"ס פ"ק דכתובות ולתירוץ בתר' דגט כריתות כותב לאשתו י"ל אונס אסורה לבועל כיון דהוא בא עלי' ברצון וכן אי' בירושלמי בסוטה ר"פ כשם הובא בתו' שם כו' ע"ש (ועיין בס' כרם שלמה הביא דבס' קרבן עדה על הירוש' שם כתב שגם דעת הרב רמ"א ז"ל כן הוא ומ"ש הרמ"א וה"ה אם נאסרה כו' ט"ס הוא וצ"ל וה"ה אם לא נאסרה כו' ואתא לאשמעינן דין זה ע"ש ולע"ד אם באנו להגיה כן נ"ל יותר נכון לומר דהרמ"א ז"ל אתא לאשמעינן דין המבואר בבה"ט ס"ק הקודם דגם אם הוא בועל שני נאסרה. וקאי על ראשית דברי המחבר שכתב הואיל ונאסרה על בעלה בשבילו כו' על זה הגיה הרמ"א ז"ל וה"ה אם לא נאסרה בשבילו כו') ולקמן סי' קנ"ט סק"ט כתב הב"ש דעכ"פ

לפמ"ש הרמ"א ז"ל שם דשומרת יבם שזינתה אסורה לבועל משום קנס' ממיל' נשמע במאנס אשת ישראל דאסורה לו משום קנס' ע"ש ועיין בספר ב"מ נראה שדעתו מסכמת דאשת ישראל שנאנסה מותרת לבועל אם לא משום קנס' ובזה אפשר אם כנס לא יוצי' ע"ש (גם בתשובת חתם סופר סי' נ"ו כתב דמה שמבי' הב"ש ושאר אחרונים ראי' מתו' פ' במה בהמה משם לא מוכח מידי כו' אך נראה דזה תלי' בפלוגת' ר"פ כשם דלר"ע ודעימי' שם דס"ל איסור' מבועל נפק' מיתור' דוי"ו ונטמאה א"כ לא נתרבה איסור לבועל אם אין טומאה לבעל והוא כתירוץ הראשון פ"ק דכתובות דאונס הוה כו' אבל רבי דס"ל ב' קראי כתיב ונטמאה אחד לבעל וא' לבועל נמצ' לא תלי זה בזה ואפילו לא נטמאה לבעל מ"מ נטמאה לבועל כו' ולפ"ז פשוט דלדינ' הלכה כר"ע וכר' יהושע ור' זכרי' בן הקצב נגד ר' וא"כ כל שאין אסורה לבעל אינה אסורה לבועל מדינ' אם לא משום קנסא כמ"ש הרמ"א בסי' קנ"ט וזהו רק לכתחלה ואם נשאת לא תצא ע"ש עוד ועמ"ש בסי' קנ"ט סק"ט) ומ"ש הבה"ט ואם נתיחדה עם א' מותרת לו כו' עיי' בתשו' שב יעקב סי' ו' וז' מענין זה:

ו **יוצאים ממקום אפל.** עי' בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' צ"ט שכתב דמה שהעיד העד (בעובד' דידיה ויוב' לקמן ס"ק י"א) שבחצות הלילה עמדה ברחוב העיר עם הנחשד אין לדמותו למ"ש הרמב"ם פכ"ה מה"א ובש"ע סי' י"א או שהיו שניהם יוצאים ממקום אופל. כמ"מ בתשובת רש"ל סי' ל"ג על עדות כזה שהעיד שראה אותה עומדת ביחוד אצל הנחשד באופל בחצי הלילה והגאונים הרמ"א ז"ל וסייעתו החתומים שם דימו זה לכיעור והרש"ל כתב ע"ז דאין זה כיעור לאסרה על בעלה (במקום) [דמקום] אופל שכתב הרמב"ם פירושו מקום סתר ומיוחד לעבירה להסתר דבר משא"כ בנד"ז שהוא בפתח הבית ועוברים ושבים מצויים בעיר הגדולה כולה ושומריה של העיר סובבים תמיד אין זה סתר כלל יע"ש גם בתשובת מבי"ט סי' רפ"ו כתב ג"כ דמקום אופל היינו דבאותו מקום אופל לא הי' דרך לשום אדם שאינו דר שם לכנס בו דומי' דמעלין זא"ז מן הבור וכיוצ' שאין דרך לכנוס לבור וכן נכנסו זא"ז והגיפו הדלתות הוא מקום יחוד וסתר כיון שהיא בית מוקף מכל צד ואין שום אדם יוכל לכנוס ולראות מה הם עושים כו' יע"ש (וע"ש בס' ק"ח שכ' דמ"ש לו הגאון בית מאיר דאין ראיה מהמבי"ט די"ל דמיירי בסתירה ביום ליתא דמפורש בתשובת מביט שם שהיה בלילה באשון חושך ואפילה) גם החכם מהר"ר נפתלי הירץ ז"ל הובא דבריו בשו"ת רמ"א סי' י"ז כתב על פסקו של הרמ"א וסייעתו הנ"ל שאינו דומה כי מקום אופל היינו שאין רגל אדם מצוי שם וניכרים הדברים שהיה שם עביר' כי ללא זה למה נכנסו למקום אופל אבל במקום שרגל אדם מצוי שם

אפילו באישון לילה ואפילה אין לומר בודאי הי' שם עביר' כי מרתתים אולי יעבור שם אדם לפניהם כגון העומדים בחצות הלילה ללמוד או א' מבני העיר יעור משנתו ויצא לחוץ יע"ש ונ"ל להסתייע לדבריהם מדקדוק לישנ' דהרמב"ם והוא מהירושלמי שניהם יוצאים ממקום אופל ולא נקט. שראו אותם עומדים כו' והגם דדעת הרמ"א וסייעתו הנ"ל דעמידתה עם הנחשד בחצות הלילה על פתח ביתה הוי כיעור מ"מ כיון דהרש"ל והחכם ר' נפתלי הירץ הנ"ל ראו דבריהם ושניהם נתנבאו בסגנון אחד לדחות דבריהם בטו"ט וכותייהו כיון ג"כ בת' המבי"ט הנ"ל נ"ל דהכי נקטינן להלכה עכ"ד. וע"ש בסי' ק' דהגאון בית מאיר הסכים עמו בזה וכתב דאפשר אף הרמ"א מודה בנ"ד כי שם דייק שעמדו ביחוד וחושב עמידה זו שאחורי הפתח ליחוד אכן ברחוב שהוא רה"ר ושומרי העיר מסבבים לא די שכיעור לא מקרי אלא אפילו יחוד אפשר דלא הוי רק עוברת על דת ודאי מקרית דהיינו מדברת ושוחקת עם בחורים עב"ש סי' קט"ו ס"ק י"ב. וע"ש עוד בסי' ק"ד וק"ה מזה:

ז **שראוה מנשק**. עבה"ט בשם ח"מ. שכ' יש להסתפק אי מיירי ג"כ שנסתרה ושהתה כדי טומאה כו' ועיין בספר ישועות יעקב סק"ג שכתב עליו וז"ל ואני אומר מהכ"ת להסתפק בזה וכיון דרוב ישראל בחזקת כשרות ומהראוי לומר השת' הוא דאיתרע (עמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' א' סק"ה) אף אם הי' נודע לנו שכעת נעשה מעשה אילו היה לנו איזה נ"מ אי השת' זינת' אי מקודם אמרינן השת' זינת' וכ"ש בזה דאף כעת עדיין לא זינתה מהכ"ת ניחוש שמא כבר זינתה וראי' לדבר דשם בעובד' סוף נדרי' כו' אלא ודאי שלא כדעת הח"מ עכ"ל ועיין בתשובת נו"ב תנייני' סי' קנ"ט וק"ס מ"ש מזה:

ח שנכנסו זא"ז כו' עיין בתשו' רע"ק איגר סי' הנ"ל שכ' דהא ודאי דיחוד בעלמ' אינו בכלל הכיעור וזה מוכרח מג' ראיות (שהזכיר שם) מעתה צריך לחלק בין יחוד דעלמ' ובין נכנסו זא"ז והגיפו הדלתות דלכאורה גם זה רק יחוד הוי וכמו שכתב הרשב"א סימן אלף רנ"ט גם בלשון הרמ"א בשו"ת סימן י"א מבואר דסגורים יחד הוי רק יחוד כיעור ולישנא דסגורים משמע ודאי סגורים במנעול כו' וצ"ל דנכנסו זה אחר זה היינו דשניהם נכנסו רצופי' זא"ז וכ"א נכנס ע"ד חבירו ונועדו יחדיו לכנוס למקום הזה וניכר דעצת זימה ביניהם משא"כ אם א' כבר היה שם לעשות צרכיו ואח"כ נכנס הב' לשם הוי רק יחוד בעלמא ולא כיעור ואפשר לומר עוד דבעינן ג"כ הגיפו הדלתות מיד אבל אם הגיפו אחרי שעה או שתים י"ל דג"כ לא הוי כיעור. ואף דמדברי תשובת מהר"ם לובלין סי' פ' משמע דס"ל להרמב"ם כל יחוד הוי כיעור לענ"ד ראיות הנ"ל יתנו עדיהן ויצדיקו דאינו כן עכ"ד ע"ש ובסי' ק' שם השיב לו הגאון בעל בית מאיר והסכים עמו בזה דיחוד

בעלמא אינו בכלל דבר מכוער אך במה דסובר דגם סגורים במנעול לא הוי רק יחוד ומכח זה הוכרח לפרש דנכנסו זא"ז היינו דשניהם נכנסו רצופים כו' חולק עליו וכתב דבחי' הרשב"א שם ט"ס (ובאמת יחוד הוי אפי' בלא סגירת מנעול ואם סגרו במנעול הוי כיעור ודברי הרמ"א בשו"ת הנ"ל צ"ע ע"ש ושם בסי' ק"א בתשובת הגאון רע"ק ז"ל שנית כתב לו דמ"ש דבתשובת הרשב"א ט"ס דבריו נכוני' ומוכרחים דבודאי גם בלא סגור יחוד מקרי אך מ"מ בענין הכיעור אפשר לומר כדברי דבעינן ג"כ נכנסו רצופים בכדי דלא נניח דברי הרמ"א בשו"ת הנ"ל בקושיא כו' ובסימן ק"ב שם חזר והשיב לו הגאון ב"מ וכ' אחרי דמדברי הסמ"ג ששינה לשון הרמב"ם מבואר דסגירה לחוד משוי כיעור מה לנו לתקוע נגד הראשונים כדי לישב האחרונים. וע"ש עוד בסימן ק"ד וק"ה:

ט **וי"א דאם היה**. עבה"ט ועב"י שהביא הגהת מרדכי דקדושין מעשה בכהן אחד שהיה חושד את אשתו מאיש א' ופעם אחד ראה אותה נכנסת עמו לסתר וסמך אזנו לכותל ושמע קול נשימתם כדרך משמשים כו' וע' מנדון כזה בתשוב' צ"צ סי' ע"ט וגס בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ק"ל מענין זה:

י **עם עידי כיעור**. עיין בתשו' רע"ק איגר סי' צ"ט שכ' וז"ל והדיין יש לעיין במה דאסר הרמ"א בע"כ עם קדל"פ והיינו אף בכיעור דנכנסו זא"ז והגיפו הדלתות הרי המעיין בסידור דברי הרא"ש פ"ב דיבמות כו' וא"כ מהיכן למד הרמ"א לאסור בסתירה ע"ד ניאוף דהיינו נכנסו שניהם יחד בצירוף קדל"פ. ובהכרח לומר דהרמ"א כ"כ בדרך הכרעה מדעתו לחוש לדעת הרמב"ם באיכות הכיעור אבל בדעת הרא"ש נ"ל ברור דלא מתסר' אלא בכיעור דחוגרת בסינר עם קדל"פ. ומזה נ"ל ג"כ דגם יוצאים ממקום אופל עם קדל"פ לא מתסר' להרא"ש כו' עכ"ל ע"ש. ועפ"ז נ"ל דעכ"פ אם יש לה בנים אין להחמיר בכיעור כי האי ע' לקמן ס"ק י"ג ודוק:

יא **מוציאין אותה אפי' מבעלה**. ע' לעיל סימן ד' סי"ד בהגה דאם ראו בה דבר מכוער וילדה לי"ב חודש חיישינן להולד והוא מתשובת מיימוני להלכות אישות סי' כ"ה. ושם כתב זה לענין האשה דאסור' לבעלה כמו שהזכרתי שם. ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' הנ"ל (בד"ה ויש ליתן תבלין) שכתב דהריעות' דילד' ליב"ח גרע מריעות' דקל' דלא פסיק דאילו בעידי כיעור עם קדל"פ דאסיר' זה דוקא באין לו בנים (כמ"ש הרמ"א בסמוך ואילו בילדה ליב"ח עם ע"כ אף ביש לו בנים אסורה: ושם נשאל בענין אשה שילדה לעשרה חדשים וג' שבועות מיום הילוך בעלה ממנ' וגם העידו עליה בפני ב"ד על ענינים מכוערים (שם מבואר באריכות כל הגביות עדות ובענין מה שנתקבל העדות שלא בפני' ושלא בפני בעלה אזכיר לקמן סעיף ד' ס"ק י"ח) אם יש לאסר' על בעלה. והשיב ע"ז

באריכות ומצדד להתיר' ותורף דבריו דאם נידון את העדים לעידי כיעור פשוט לאוסרה אף דלא הוי בנ"ד קדל"פ כמ"ש הרב השואל דלא היה קדל"פ שזינתה אלא שרהוט' אחר הנחשד ואף אח"כ שיצא קול דל"פ שזינתה לא היה הקול רק ע"פ הגדת ערלית וע"פ עדות רעוע נעשה הקול דזה ל"מ מ"מ הרי בצירוף הריעות' דילדה קרוב לי"א חדשים אסורה כמ"ש בתשו' מיימוני כו' אולם אינו ברור לדונם לעידי כיעור כי מה שהעיד עד הא' שבחצות הלילה עמדה ברחוב העיר עם הנחשד אין לדמותו כו' (הובא לעיל סק"ו ואין לפקפק ולומר דאף דלא היה כיעור ממש מ"מ במעט כיעור כל דהו בהצטרף ריעות' דילד' ליב"ח אסור' דז"א דהמעיין בתשוב' מיימוני שם כו' (הובא לעיל סי' ד' ס"ק י"ד) וגם העדות הב' שראה מבית החורף שלו דהיתה עומדת עם הנחשד בתוך הקיך וכשרצה לכנוס לשם החזיק' בדלת לסותמו גם זה לא הוי כיעור כו' ומ"מ איני אומר דבר ברור בזה והדבר תלוי בראיית הב"ד אם ענין הסתיר' של הקיך הוא בכלל כיעור דאופל אם לא. אך גם אם נידון דהוי בכלל אופל מ"מ הא הוי רק עד א' בכיעור דלא מתסר' בילד' ליב"ח כמבואר בתשו' מיימוני שם: ואמנם אם יאמר הבעל דמהימן ליה העד (באיזה אופן נקרא מהימן ליה אכתוב בזה לקמן סימן קט"ו ס"ז ס"ק מ"ב) . ולענין אם בזה"ז מהימנינן להבעל דמהימן ליה העד אכתוב בזה לקמן סימן קע"ח ס"ט ס"ק כ"א) בזה יש לדון דמתסרא עליו כמ"ש בתשוב' מיימוני הנ"ל בסופו כו' והגם דבשו"ת רמ"א סימן י"ז ובתשו' מהר"ם לובלין סי' פ' משמע מדבריהם דמשום דילד' ליב"ח ועד א' בכיעור ומהימן ליה לא היתה מתסר' רק ע"י ריבוי הכיעורים ואומדנות המוכיחות וגם בל"ז י"ל דאין ראי' מדברי הר"ם בתשו' מיימוני הנ"ל די"ל דהר"ם כ"כ לטעמי' דסבירא ליה דבראיית הבעל הכיעור בקדל"פ אסור' אם כן ה"נ י"ל בילדה ליב"ח ובראיית הבעל הכיעור וכמו כן ברא' עד אחד הכיעור ומהימן להבעל דנאמנותו דהבעל להעד א' הו' כאילו ראה הבעל בעצמו מה שראה העד אבל למאי דקי"ל להלכה ופסוק' כהרא"ש ובעי דוקא עידי כיעור עם קדל"פ אבל ראיית הבעל הכיעור עם קדל"פ לא מתסר' י"ל דה"ה בילד' ליב"ח אף בעד א' ומהימן לי' לא מתסר' עכ"ז וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה דמפשט דברי הר"ם משמע דע"א בכיעור ומהימן ליה אסורה לכ"ע ואולי ס"ל מסברי דלכ"ע ריעותא דיב"ח גדולה כ"כ לאסור בראיית הבעל הכיעור ועכ"פ בעד א' בכיעור ומהימן ליה. אולם כ"ז אם יחמרו הב"ד דעדות הב' הוא כיעור והבעל יאמר דמאמין ליה וגם האשה תהא מודית להעד רק שתאמר שהיה רק כיעור ולא טומאה בזה הוא שאמרנו דיש לדון דמתסרא ע"פ פשטות דברי הר"ם הנ"ל אמנם אם תהא האשה מכחישתו להעד זה על הכיעור הזה נ"ל להקל הגם דמדברי תשו' מיימ' שם מבואר להדיא דגם בכה"ג

אסורה עכ"ז מאחר שדעת הרשב"א בתשו' סי' ח' רל"ז (הובא במל"מ פכ"ד מה"א דין י"ז) דאף בעד א' בטומאה אם מכחישתו אף דסומך דעתו עליו אינו חייב להוציאה דע"א בהכחשה לאו כלום הוא אף במאמין להעד נהי דבעד א' בטומאה כה"ג מסתפינא להקל (ע' לקמן סי' קט"ו ס"ז סקט"ל) עכ"פ בנ"ד בעד א' בכיעור וילדה ליב"ח ומהימן ליה דבלא"ה צדדנו לעיל להקל א"כ במכחישתו יש לסמוך ע"ד הרשב"א הנ"ל להקל. ואולי אחר שנתחדש לנו עתה דבמכחישתו לא מתסרא אפשר דגם בהודית להעד יש לצדד להקל ג"כ ולומר דלא מתסרא במגו דהיתה מכחשת ונאמנת במגו שהיה רק כיעור ולא טומאה כו' (ושם בד"ה מה שאמרה כתב מאחר דבנ"ד היה ג"כ עדות נשים דראו אותם עומדים באפילה כו' באם נידון דהוי כיעור הגם דאמירה דהני לית ביה מששא עכ"פ לענין זה מהני דשוב לא שייך מיגו דמכחשת כמ"ש הרא"ש בתשו' הובא בש"ך סי' נ"ח סקי"א דלא אמרינן מגו דהיה מכחיש עדים פסולים ע"ש) . ושם האריך עוד בענין עדות הנטען על אשה הנ"ל וכתב מה שאמר הנטען דהולד ממזר מכותי נתעברה על הב"ד לחקור איך יודע דהולד ממזר. ואם יאמר שהודית לו שזינתה בזה יש לדון דאם העד הב' (הנזכר למעלה מענין הסתירה של הקוך) הוי עד כיעור י"ל דמצטרפים יחד לאסרה כמ"ש הרמ"א בסי' קט"ו ס"ו דעד אחד בטומאה וע"א דזנתה עמו דאסורה ה"נ י"ל בעד א' בכיעור וע"א דהודית דזינתה כו' ומכ"ש אם הנטען הזה יעיד ג"כ על עניני כיעור דמצטרף לעד הב' הנ"ל והוי ב' עידי כיעור ואסורה בילדה ליב"ח. ואף אם נראה להב"ד דהנטען הוא בכלל פוחזים וריקים ובזה כתב הרמ"א בתשו' סי' י"ז דפסולים הם לעדות כזה לאסור אשה על בעלה באמת דברי הרמ"א בזה צ"ע כו' (ע"ש בסי' ק"א וק"ב וק"ג מזה) אלא דאם הוא חשוד על העריות כעין שכתב הרא"ש פ"ז דסנהדרין שהוא רגיל גם בעריות ומתייחד עמה וסני שומעניה ודאי דאין ממש בעדותו כמבואר בתשו' הרשב"א סי' א' רל"ז (וע"ש בס"ס ק"ה) אבל אם הוא רק בכלל פוחזים וריקים צ"ע לדינא. ומסיים וז"ל ובכל זה דהיינו לדון דעדות הב' לח הוי בכלל כיעור דאופל גם אם הוי בכלל כיעור אם מהימן ליה הבעל אי אסורה בין במכחישתו בין בשותקת וגם בענין עדות הנטען או הוא בכלל פוחזים אם נוכל לצרפו לעד הב' שיהיו ב' עידי כיעור חלילה לסמוך על דעתי כו' זולת אם יסכימו גדולי זמנינו ויהיה ההוראה על שמם אזי אני נטפל להם כשיבא מכשורא עכ"ל: וע"ש בסי' ק' תשובת הגאון בעל בית מאיר על ענין הנ"ל פלפול רב ומסיק וז"ל ובגוף הנדון נ"ל להלכה דאפילו היה ב' עדים (על הכיעור) אין להב"ד לכופו על הגירושין דמ"ש הר"ם בתשו' מיימוני הנ"ל ובנד"ז אילו היה עידי כיעור כל אפין שוין שאסורה לבעלה אין הכוונה דכופין אלא דהב"ד יאמרו לו דחייב לגרשה ומ"מ אם

רצה לקיים יקיים. ואפילו אם דעתו שהב"ד יפקיעו בע"כ אין לנו לחוש לזה אלא בענין כפי' צריכים אנו לחוש לדעת הרי"ף והרמב"ם לאחוז בפשטא לישנא דתלמודא וב"ד בעדים הוא דמפקי דהיינו עידי טומאה לפירושם ולא בענין אחר (ע"ש בסי' ק"א בד"ה אך להיות. דהגאון רע"ק ז"ל הסכים עמו בזה) ולא מבעיא בזה דהרמ"א נמי לא העתיקו לענין זה אלא אפילו ע"כ עם קדל"פ דמביא הרמ"א בשם י"א עכ"ז דעתי נוטה דלמעשה אין כופין על הגירושין כנראה ממסקנת המ"ל בתשו' (לע"ע לא ידעתי מקומו) וכבר בא מעשה כזה לידי ע"כ עם קדל"פ ולא היה כח בידי לכוף על הגירושין עד שע"י גלגולי דברים שהתרצה לגרש ואח"ז ראיתי תשובה אחת נדפס מגדול שמסכים לזה ג"י ולענין אם אשה זו מצוה לגרשה בע"כ בזה נ"ל להסכים למר (ע"ש בסי' צ"ט בד"ה ובפרט) שאין בזה משום חרגמ"ה דהא עד האחד לכל הפחות הוא עדות שעברה על דת דבכלל משחקת עם הבחורים היא ומכ"ש ע"י עד הב' כו' (עמש"ל סי' קט"ו ס"ד סק"י) אך לענין להפסידה כתובתה אין כח בידינו להפסידה אם טוענת ברי לא בא עלי אדם חוץ מבעלי והולד ממנו. ולענין מזונות הולד נ"ל דבודאי פטור הבעל שהוא בכלל איני יודע אם נתחייבתי לך ובפרט דיכול לומר קים לי כתו' (בנדה דף ל"ח שכתבו דלא קי"ל כרבה תוספאה) עכ"ד ע"ש באורך. ומ"ש שם בענין הכשר הולד כתבתי בזה לעיל סי' ד' סקט"ז. וע' עוד שס מסי' ק"א עד סי' ק"ו מענין הנ"ל:

יב **אפילו מבעלה.** ע' בתשו' נו"ב תניינא סי' ך' ע"ד האשה שהיא אשת כהן והיא ישבה גלמודה מבעלה זה י"ח שנים ובקרב שנים הללו יצא קול זנות על האשה כי הרה וגם ילדה והעידו כמה נשים וגם איש א' שראו אותה עם בטן גדול כדרך הנשים העוברות וביום השבת שעל אותו ליל שבת יצא קול שילדה בלילה ראו אותה שלא היה לה בטן כלל והיתה דקית בשר כדרך הנשים שאינן מעוברות. והאשה מכחשת לומר לא פעלתי און לא הריתי ולא ילדתי. ונותנת אמתלא על דבר בטנה שהיה גדול. מתחילה אמרה שהיתה בעלת בשר והיה לה בטן גדול בטבע ומרוב צער שעבר עליה נעשית רזה וכחושה בימים מועטים ושוב אחר שמנה ימים אמרה שבטנה שהיה גדול הוא שנעצר דם וסתה ובאותו ליל שבת פתאום בא האורח ויצא ממנה דמים הרבה ושבה והיתה כבשרה בבטן דק. ועתה בא בעלה ואמר אהבתי את אשתי ואיני מאמין עליה שום דבר זנות מה דין הזוג הזה אם מחוייבים ב"ד להפרישם. וכ' דמה שהחליט הרב השואל דעדות גודל הבטן הוא עדות טומאה ממש ולא מהני שוב אמתלא לתלות גודל הבטן בדבר אחר והביא ראיה ממ"ש בכתובות י"ג אמר להם אף לזו יש עדים והרי כריסה בין שיניה כו' אם תמה על ראיה זו כו' אבל זו שראו אותה במלבושים אין זו עדות טומאה

ודי שהיא כיעור: כי המתלאות באמת טענות רעועות מאד אבל אני תמה כיון שאין על כל זה אלא עדות נשים הלא אפי' אם העידו שראו אותה מנאפת ממש וכי יש בדבריהם ממש לאסור אשה על בעלה כו' ועדות האיש אינו אלא ע"א וע"א בלי קינוי וסתירה מי מהני וא"כ לא זו שאין כאן עידי טומאה אלא אפי' ע"כ אין כאן. ואין לומר דעכ"פ להני פוסקים דע"י כיעור נאסרה לבעלה ונימא דגידול הבטן עכ"פ כיעור הוא וא"כ מה בכך שהוא ע"א כיון שהיא מודית לדבריו אלא שנותנת טעמא על גודל הבטן א"כ הוי כמו אין חטפי ודידי חטפי בחזקת הבתים דף ל"ג ה"נ הוי כאילו יש שני עדים על גידול הבטן ואינה נאמנת לתלות באיזו אמתלא. זה אינו דשאני נסכא דר' אבא שאם היה כופר היה חייב שבועת התורה כו' אלא שאם היה הבעל טוען לפטור עצמו מכתובה ע"י עד זה הוי פסקינן דהוי משואי"ל ואינה נוטלת כאשר ביארתי בחבורי נו"ב סי' ל"ה כו' אך כ"ז לענין הפסד הכתובה שע"ז נתחייבה שבועה אם היתה מכחשת העד אמרינן משואי"ל אינו נוטל אבל לאסרה על בעלה שע"ז אף שהיתה מכחשת העד לא היתה צריכה שבועה אולי גם עתה שהודית אלא שאומר' טהורה אני נאמנת במגו ותדע שהרי בנסכא דר"א אף דאמרי' משואיל"מ מ"מ אינו נפסל בזה לעדות כו' וגם מסברא נראה דאף שהפסידה כתובתה מ"מ לא נאסרה על בעלה ובפרט בנ"ד שאין הבעל טוען נגד כתובתה אדרבא אומר שאינו מאמין על אשתו שום דבר זנות וא"כ איך נימ' שנאסרת משום שהיא מחוייבת שבועה כו' והרי אפילו העיד עלי' עד שזינתה והיא מודה לדבריו לא נאסרה דאמר כן עיניה נתנה באחר היכא דליכ' רגלים לדבר עס"י קט"ו בח"מ ס"ק כ"ו וב"ש שם. ובדבר הקול שהזכיר השואל לדעתי לאו קלא הוא כיון שקול זה יצא מפי ערבי א' שאמר שבליל שבת ההוא קראוהו להחדר שהיתה האשה ואמה להדליק את הנר ושמע קול ילד קטן ומתוך דברו הערבי הזה יצא הקול שילדה בליל שבת וכיון שקול זה בא מתוך דברי מי שאין בדבריו ממש גם הקול אין בו ממש (ע"ש בסי' י"ח שפלפל אם לאסור אשה בעדות ערבי מסל"ת והביא דברי השב יעקב סי' ו' בזה ויובא לקמן סי' קע"ח ס"ג ס"ק יו"ד ולכן נראה אף שלפי תוכן הענין האשה הזאת נטמאה עכ"ז אין כאן עדות שיהיה יכולת ביד הב"ד לאסרה על בעלה ולכוף את הבעל לגרשה וראוי להוכיח את הבעל שיגרשנה ויחוס על זרעו שיוליד ממנה אולי בבוא המטהר לטהר את הכהנים בני לוי יבדילם לרעה ולא יזכה לבן מגיש מנחה. ואם יאטום אזנו משמוע ויאמר כי אינו מאמין על אשתו שזינתה וטהורה היא בעיניו אין לנו יכולת למחות בידו ולא לפסול הבנים שיוליד ויהיו בחזקתן עד בא הכהן לאורים עכ"ד ע"ש:

יג **אם אין לו בנים ממנה.** ע' בח"מ שתמה על הגה זו דהרי הרמ"א ס"ל כדעת הר"מ ולדידיה אפילו כשיש לה בנים מוציאין מן הבעל וכן תמה הב"ש בסק"ד וכתב דהרמ"א פסק כעין פשר בין הדיעות נו' ועיין בתשו' נו"ב ס"ש ע"ב שהכריח מהגמ' דהעיקר כשיטת הר"ם דסוגי' דיבמות הוא נגד הבעל ומסיים דלפ"ז אף להמיקל ביותר מ"מ כשיש עידי כיעור וקדל"פ מוציאין גם מהבעל אפילו יש לה בנים ולא משגיחין בילדי זנונים שלהם ע"ש ועמש"ל ס"ק יו"ד:

יד מוציאין מא' מהן מן הנחשד עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תשמ"ג:

טו **מצטרפין.** עיין באר היטב ועיין בתשובת נו"ב סי' ע"ב (בסתירת היתר הג' שם) שהבי' דבתשובת מהר"א ששון סי' י"ז וכ"ד פסק דלאסור אשה לבעלה לא מהני עדות מיוחדת והוא ז"ל האריך להשיג עליו ע"ש ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' פ"ה שכ' דמה שהשיג הנו"ב על מהר"א ששון מהירושלמי שהובא בתוס' סוף גיטין אין השג' זו מוכרחת ע"ש ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' י"ג. ועיין עוד מזה בתשו' בית יהודה חאה"ע סי' י"ט ובת' שער אפרים סי' קי"ב דף ע"ח ע"א:

טז **צריכים דו"ח.** עיין בתשו' נו"ב סי' ע"ב אודות עדות זנות על א"א לאסור אותה על בעלה (ועד א' היה עד טומאה ממש ועד הב' לא היה עד טומא' ממש רק עד כיעור והיה ג"כ קלא דל"פ. כן מבואר שם) אשר הב"ד חקרו ודרשו העדים כדת וכהלכ' ואמר אחד שהמעשה היה קודם ר"ח סיון סוף אייר והעד הב' אמר איני יודע באיזה יום וכתב דלכאור' אין לאסור האשה ע"י עדות זה דכבר פסק ר"ת והרא"ש בתשוב' והובא בש"ע דצריכין דו"ח וכן מפלפל הרמ"א בתשובה סי' י"ב וכן פסק מוהר"א ששון סי' י"ז וכאן כיון שהעד הב' אמר א"י באיזה יום כבר נודע דבחקירות אפילו א' מן העדים שאמר איני יודע עדותן בטילה ומכ"ש לפ"ד הש"ך סי' ל"ג ס"ק ט"ז דאפילו בדיני ממונות דלא בעינן דו"ח מ"מ אם אירע שחקר הדיין ואמרו א"י עדותן בטילה אך באמת אין זה היתר כלל מכמה טעמים. חדא דהרב ב"י בח"מ סי" ל' הביא הרבה חולקים בדבר דלא בעינן דו"ח בעידי זנות. וריהטא דסוגי' סוף יבמות משמע כן. והטעם שכ' הב"ש בסי' י"ז ס"ק ס"ג לא נהיר' כלל. וגם לשון ר"ת בסנהדרין דף ח' משמע דהא דבעינן דו"ח היינו שהדיין חייב לחקור היטב אבל אין דינו כד"נ ממש לענין שאם אמר א"י תהא עדותו בטיל'. ואף שדעת הרא"ש בתשוב' לכאור' לא נראה כן. נרא' דהרא"ש לא קאמר האי דינא אלא היכי שמעידין על דבר שאם היתה סנהדרין נוהגת היתה מתחייבת ע"פ עדותן מיתה או מלקות (ואף שאין כאן התרא' מ"מ גוף העביר' ד"נ הוא. כ"כ הוא ז"ל בס"ס נ"ז ע"ש) כדמיירי הרא"ש התם ביבמ' לשוק (ע"ש בסי' ע"ד דהגאון מקושטאנדינ' השיג עליו בזה

דהרי הרא"ש שם איירי בספק יבמה לשוק. והוא ז"ל הודה לו) משא"כ עידי כיעור או עידי הודא' שאין כאן חיוב מיתה ולא מלקות והכתוב' מפסדת ודאי דלא דמיא כלל לד"נ רק לד"מ דלא בעי דו"ח. וראיה לזה מלשון הש"ע דנקט בלשונו שאם באו עדים שאשת איש זינתה כו' ומדוע לא כתב התם דלאסור אשה צריכין דו"ח והיינו טעמ' דהש"ע מיירי מקודם בדין קינוי וסתירה ועידי כיעור ואילו כתב סתם היה קאי אבל הקודם גם בעידי כיעור ובאמת ע"כ א"צ דו"ח לכך פיר' בהדי' עדים המעידים על אשה שזינת' שיש חיוב מיתה בעדותן (וא"כ בנדון השאל' דעד הב' הוא רק ע"כ גם להרא"ש לא בעי דו"ח) . ועוד דאף אי נימא דגם בעידי כיעור מצריך הרא"ש דו"ח אכתי אין מזה הכרח דאם אמרו בחקירות א"י עדותן בטילה דאין א' זה בזה כלל. שהרי בש"ס ר"פ היו בודקין מבואר דהטעם הכתוב ודרשת וחקרת לחוד היה ראוי להיות בחקירות כמו בבדיקות דאם אמרו א"י עדותן קיימת לולא טעם אחר שיש בחקירות דבעינן עדות שאתה יכול להזימה וא"כ הרי בתוס' ריש מכות מבואר דהיכ' דלא שייך ועשיתם לא בעינן כלל עדות שאי"ל ולפ"ז ה"ה הכא בעדות שא"א זינתה בלא התרא' והוא רק לאסור אותה לבעל' דלא שייך ועשיתם כאשר זמם לא בעינן כלל עדות שאי"ל וא"כ החקירות והבדיקות שוים והדיין צריך לחקור ולבדוק ואם מצא בדבריהם הכחש' עדותן בטילה ובא"י בין בחקירות ובין בבדיקית עדותן קיימת. ואפילו לדעת הש"ך הנ"ל דמחמיר גם בד"מ דאף דלא בעינן דו"ח לכתחיל' כלל מ"מ אירע שחקר הדיין ואמרו א"ו עדותן בטיל' מ"ע בנ"ד מודה דאין עדותן בטילה דד"מ גרע טפי מצד א' כיון דשייך בו כאשר זמם א"כ שוב בעינן עדות שאי"ל משא"כ בעדים הבאים לאסור אשה על בעלה אף דחמיר מצד א' דלכתחיל' צריך הדיין לחקור ולדרוש דכאן לא שייך נעילת דלת ונשאר הדין תורה ודרשת וחקרת מ"מ כשאמרו א"י קיל טפי מד"מ כיון דל"ש כאשר זמם שוה לעדות בן גרוש' דלא בעינן שאי"ל ודין החקירות שוה לדין הבדיקות ועדותן קיימת וכנ"ל. וכן מבואר מלשון רש"ל ביש"ש סוף יבמות: ואף דבתשו' מהר"א ששון סי' י"ז האריך דלאסור אשה לבעל' דינו ממש כד"נ ואם אמרו א"י עדותן בטילה הנה כל דבריו מופרכים והראיה שהבי' לו לעזר מסוגי' דסנהדרין מ"א היא כנגדו: מעתה בנ"ד שהב"ד חקרו ודרשו היטב אע"פ שהעד הב' אמר א"י עדותן קיימת ועוד דגוף דינו של הש"ך הנ"ל בענין ד"מ דבעי עדות שאי"ל אני לא כן עמדי ומתחל' אביא ראיות נכונות מן הש"ס דלא בעינן בד"מ עדות שאי"ל ואח"כ אשיבה ידי לסתור ראיות הש"ך כו' ואמר שבררנו זה דבד"מ לא בעינן עדות שאי"ל אברר דעת הרא"ש וכוונתו בעינן דו"ח בעדות לאסור אשה על בעלה דהנה יש לדקדק בלשון הרא"ש בתשוב' שם דפתח בתרתי שעשו שלא כהוגן מה שקבלו שלא

בפני בע"ד וגם מה שלא עשו דו"ח וסיים בחדא לענין קבלת עדות שלא בפני בע"ד מזה נרא' דענין דו"ח כיון שכבר נעשה מעשה והעידו העדים אינו מעכב בדיעבד. והטעם נ"ל עפמ"ש בת' רב"צ אשכנזי סי' ה' דהריטב"א והרא"ה סברי דדבר שבערו' לא בעי כלל דו"ח מן התורה דלא ילפי' דבר דבר מממון אלא לענין דבעי שני עדים והוציאו כן מסוגי' דשלהי יבמות וסיים שם שאנו קי"ל עיקר כרשב"א ורמב"ן דילפינן לכל מילי דעדות דבר דבר מממון דבעי דו"ח כממון נמצא עכ"פ לכ"ע אין דבר שבערו' חמור יותר מדו"ח דעידי ממון כיון דמשם ילפי' וכיון שהקדמתי לדו"ח מן התורה שבעידי ממון אינו מעכב בדיעבד וא"י כשר כיון דלא בעינן עדות שאי"ל ורק לכתחילה היה צריך הדיין לדרוש ולחקור על העדים ולאיים פן יחזרו בהם וא"כ גם בדבר שבערוה הדין כן. ולפ"ז בנדון השאלה שהב"ד עשו כהוגן ודרשו וחקרו ואף שאמר א"י אינו מעכב דעכ"פ לכל הדיעות אינו חמור מדבר שבממון כיון דמשם ילפינן ועוד נ"ל דבאשה זו בלא"ה לא שייך היתר זה דדו"ח כלל דהא כתב הב"ש בסי' י"ז ס"ק ס"ג דהיינו טעמ' דלאסור אשה על בעלה צריך דו"ח ובעידי מיתה להתיר' לעלמא א"צ דו"ח משום דבעידי מיתה היא נוטלת הכתוב' הוי כד"מ אבל לענין לאסר' ליכא ד"מ כלל דהא אם היא אסור' אין לה כתוב' כו' לפ"ז אם היה גם בענין עידי זנות איזה חיוב ממון גם זה הוי ד"מ וא"צ דו"ח וכן מבואר בתשו' רב"צ סימן ס' ומעתה בנ"ד דאשה זו הכניס' נדן גדול וישנו בעין וגם בגדים הם בעין ומבואר בש"ע סי' קט"ו ס"ה דאף דאבו' כתובת' אעפ"כ נוטלת מה שהכניס' ועדיין הוא בעין א"כ הרי יותר שייך כאן ד"מ ומכ"ש לדעת הב"ש שהבעל חייב ליתן לאשתו שזינת' אפי' אותו תוספת שליש שמוסיפין בזמנינו. דאין לך צד חיוב ממון גדול מזה. וא"צ דו"ח לכ"ע. והרא"ש בודאי מיירי היכא שלא הכניסה או שכבר כלה ואינו בעין זה ברור עכת"ד ע"ש באריכות. ועיין בספר ישועות יעקב שהאריך ג"כ בענין זה ומסיק להחמיר בעידי זנות אף שלא חקרו ודרשו וכתב שכן עשה מעשה בהסכמת חכמי הדור ע"ש:

יז **דרישה וחקירה.** עבה"ט בשם כנה"ג ועיין בתשו' ח"צ סי' קמ"ה משמע דשינה הוי אמתלא ע"ש וע' בס' מעין גנים שכ' דנראה לו דכ"ז היכא דודאי בא עלי' אבל אם אנו מסופקים אם בא עלי' ודאי נאמנת לומר שהיתה ישינה לכן לא הרגישה וא"כ מוכח שלא בא עלי' כלל ע"ש. ועיין עוד בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' כ"ב (ויובא לקמן סי' ס"ח סעיף ז' סק"ח ובתשוב' עה"ג סי' כ"ז ובתשו' ברית אברהם סי' צ"ג אות א':

יח ואין לקבל העדות שלא בפניה עיין בתשו' נו"ב סי' ע"ב (בסתירת היתר הד' שם) שכתב דאף דבנדון דידיה נתקבל העדות שלא בפני הבעל ושלא בפני האשה אין זה

היתר כלל דהנה זה ודאי שנתבאר בח"מ סי' כ"ח דלפעמים מקבלין עדות שלא בפני בע"ד כמו שלחו לו ולא בא או הוא ועידיו חולים וכדומה אין זה מטעם הפקר ב"ד ודוקא בד"מ הוא כן אלא דינא הכי הוא דהיכא דא"א לקבל בפניו מקבלין שלא בפניו ואפי' בד"נ הוא כן וכן מבואר מדברי הב"י בבד"ה שם ומדברי הרשב"א שהובא בב"י סי' שפ"א וא"כ בנ"ד שיצא הדת מן השר שלא לדבר מזה כלל וא"א לדון ולהעיד בדבר זה בשום אופן בעולם פשוט שמקבלין עדות שלא בפניהם. ואף דבשעה שנגבה העדות עדיין לא הי' גזירת השר מ"מ הרי כתב בדרכי משה שם דאם גבו עדות שלא בפני בע"ד ואח"כ הלכו העדים למדה"י כיון דעתה א"א לגבות בפניו דנין ע"פ אותו עדות שקבלו כבר וא"כ בנ"ד כיון דעתה אין לך אונס גדול מזה וא"א שוב לקבל שום עדות ודאי דמהני אותה עדות שנתקבל כבר ובפרט שגם אז הי' הבע"ד אלם וידוע הי' דדרכו להזיק. ובר מן דין כ' הגאון מהר"ר הירץ מבריסק בתשו' רמ"א סי' י"ג דלאסור אשה זונה לבעל' מהני בדיעבד קבלת עדות שלא בפני הבע"ד ואפי' הרא"ש שכ' בתשוב' שלא הי' ניזקק לאסרה מ"מ לא היה מתירה ג"כ. והרב המאירי בחידושיו לב"ק פ' הגוזל כ' שהסכימו חכמי ברצלוני שבענין איסורין מקבלין שלא בפני בע"ד שזכות הוא לו להפריש מן האיסור וכ"כ הרדב"ז בתשובותיו (הוא בח"א סי' ע) ונתן טעם לדבריו דמה דהוי לאפרושי מאיסורא כ"ע בע"ד נינהו. ואף שכתב בתשו' רב"צ אשכנזי סי' ה' דדוקא היכא דליכא בעדותן אלא לאפרושא מאיסור' אבל היכא דפתיך בהדי' דררא דממונא אין מקבלין אפי' על האיסור וכאן הרי האשה מפסדת הכתובה זה אינו דהרי להאשה שלחו הדיינים ולא באה ומותר לקבל שלא בפניה וכאן החשש רק מה שנתקבל שלא בפני הבעל והבעל אינו מפסיד שום ממון ואין כאן רק אפרושי מאיסורא. ואפי' אם יחלוק החולק לומר שאין לאסרה לחלוטין ע"פ קב"ע שלא בפניהם מ"מ איסורא תלוי עד שהיא ובעלה עליהם להביא העדים לב"ד דהכי דיינינן לכל אלמי זולת זה ודאי אין לה היתר ע"ש באורך: ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ר"ס צ"ט שהאריך ג"כ בענין זה ומבואר שם דדבר זה לקבל עדות לאסור אשה על בעלה שלא בפני בע"ד במקום אונס במחלוקת שנויה בין הרא"ש והרשב"א. ועכ"פ אם אפשר להמתין עד שיעבור האונס ויבא הבע"ד ודאי דלא יפה עשו הב"ד לקבל העדות שלא בפניו. אולם אחר שכבר נעשה מעשה הגם שדעת רוב הפוסקים דאפילו דיעבד ל"מ קב"ע שלא בפני בע"ד וכמו שהאריך הרש"ל בתשו' סי' ל"ג ובתשובת רמ"א סי' י"ב הוסיף דלאסרה על בעל' דכנפשות דמי לכ"פ אפי' דיעבד ל"מ וכן כתב בפשיטות בתשובת פנים מאירות ח"א סי' כ"ד וכ"כ בתשו' עה"ג סי' ג' (ועיין בת' מהר"ם אלשקר סי' ט"ז וסי' ע"ה) עכ"ז קשה להקל בדיעבד כי דעת הראב"ן (שהובא בבב"י ח"מ סי' כ"ח)

וסייעתו דבדיעבד מהני קב"ע שלא בפניו ואולי גם לאסרה על בעלה כן וזהו דעת החכם ר' נפתלי הירץ בתשובת רמ"א הנ"ל וכן ראוי לדון להרשב"א בחי' ב"ק ריש פרק הגוזל בתרא דס"ל דכל עיקר החיוב דקב"ע בפניו בממון הוא רק דרבנן א"כ יש לומר דלענין איסורא אוקמוה אדאורייתא ובצירוף דעת הרב המאירי שהובא בש"מ שם דבענין איסור מקבלין כו' הגם שהרוב הפוסקים חולקים ע"ז מ"מ לענין דיעבד א"א להקל. וע"ש עוד בר"ס ק"ד ובר"ס ק"ה מזה גם בס' ישועות יעקב סק"ח כתב דבדיעבד אם לא קיבלו בפניה נראה להחמיר כדעת הראב"ן וזאת בודאי דחוזרין ומעידין בפניה כמו בד"מ ולא אמרי' בזה הואיל וכבר העיד עביד לאחזוקי דבורי' עכ"ד ע"ש (ועיין עוד בתשובת ברית אברהם סי' צ"ב וסי' צ"ד אות י"ד וט"ו מדין זה): וכתב עוד בתשו' נו"ב שם (בסתירת היתר ה"ה שם) אך מה שקבלו עדות על אלו העדים לפסלם שלא בפניהם ודאי שהדיינים שלא כדין עשו אחרי שהעדים אינם בעלי זרוע ואף שכ' הריב"ש בסי' רס"ו הובא בב"י ח"מ סי' ל"ח דלפסול עדים כיון שאין העדים מתחייבים בזה שום חיוב אלא שהם נפסלין יכולים לקבל עליהם עדות שלא בפניהם הנה באמת אין הלכה כהריב"ש בזה ואעידה לי עדים נאמנים מחולקים בדבר זה כו' גם בב"י באה"ע סי' מ"ב מבואר דלא כהריב"ש ומהראוי להעניש הפוסק כך וגם הכנה"ג בח"מ סימן ל"ח כתב בשם הרלנ"ח דכל המפרשים חולקים על הריב"ש והאריך דלא ליתי אינש דלאו דסמכא ויסמוך על הריב"ש כו' ועוד דהרי מבואר במל"מ פ"ג מהלכות עדות דין י"א דאף להריב"ש עכ"פ בעינן בפני הבעל והאשה דהם מקרי בע"ד בזה. וא"כ בנ"ד כיון שקבלת העדות לפסול העדים היה שלא בפני העדים וגם שלא בפני הבעל והדבר הזה הוא חובת הבעל דמחייב בכתובת' אפילו הכחשה לא הוי ועדות הראשונים קיימת ועדות האחרונים בטילה לגמרי וע"ש עוד שהאריך לבאר דכל הני היתירים המבואר בתשו' רמ"א סימן י"ב בנדון כזה לא שייכי כאן וגם דאותה העדות שנגבה עליהם לפוסלם לבד מה שהיה שלא בפני בע"ד אפילו אם היה בפניהם אין בזה כדאי לפסול עדות הראשונים ולהתיר אשר זו ובפרט אחרי שכבר שבו בתשובה ע"ש באריכות:

## סימן יב

א **שצריך שיאמר.** עיין בתשובת הרדב"ש ח"ב סי' תקפ"ט שנשאל המביא גט ממדה"י ואמר בפ"נ ובפ"נ ויש עדים לקיים את הגט אם ה א מותרת לשליח. והשיב אם היו מקיימין הגט קודם שיתננו לה שוב לא היה צריך לומר בפ"נ ובפ"נ והיתה מותרת להשליח אבל כיון שלא נתקיים הגט בתחל' והותר' האשה על פיו של השליח אף על גב

דיש עדים לקיים אסורה לשליח שהרי על פיו הותרה ואפילו שיחזור ויקח הגט מידה ויקיימנו ויתננו לה לא הועיל כלום שהרי על פיו הותרה בתחלה ואשה גרושה הוא מגרש עתה כו' ע"ש וכן מבואר בתשובת הרא"ש שהביאו הטור לקמן ס"ס קמ"א ע"ש והוזכר גם כן בבד"ה כאן:

ב **שהעיד לאשה**. כתב בס' בית מאיר וז"ל מלשון זה משמע דוקא עד המעיד הא במסיח לפ"ת דלא נתכוון להעיד מותר לישאנ' אמנם מדברי הרשב"א יבמות כ"ה ד"ה גזלן משמע דאף מל"ת אסור וצ"ע קצת דאילו היה שייך בעדות כזה לחשוד במכוין אמאי גזלן דד"ת כשר בו עכ"ל. (ובגליון ש"ע של הגאון רע"ק זצ"ל נ"ב ואם העיד במסל"ת י"ל דרשאי לישא אותה ע' בס' עזרת נשים סי' י"ז סקל"ב עכ"ל):

ג **בפני נכתב**. עבה"ט בשם ב"ש שכ' משמע דאפי' בא"י כו' ועיין בס' בית מאיר שכ' עליו ובזה בהדיא שלא כדברי הרשב"א שכ' ומסתברא לי דבא"י נמי כו' ע"ש:

ד **דאף בשנים**. עיין בתשו' נו"ב ר"ס ל' שכ' דלכאורה קשה איך יליף הרמ"א זה מדברי הגמ"י והתו' ביבמות דהם איירי במיאון ועידי מקח וחליצה ועידי גט דבכל אלו צריך שנים ואחד אינו מועיל וא"כ אף שהשני לא יעיד שקר בשבילו מ"מ הלא השני לבדו אינו מועיל ועדות עצמו קצת כיעור יש בו כיון שעל פיו ניתרת אבל ב' המעידים לאשה שמת בעלה שאפי' חד סגי ואין אחד מהם צריך לעדות חבירו מדוע לא תנשא ע"פ עד א' להשני וזה קשה ג"כ על המחבר שכתב הטעם שאין שנים מצויים לחט' בשביל אחד דתיפוק לי' דכל א' מותר לישׂ' אותה כיון שאינה נשאת על פיו ולכן נראה דכוונת הש"ע אפילו היכא דאינו נשאה ע"פ עד א' לחוד כ"א ע"פ שנים כמו במלחמה או בקטנה או כגון שהעיד א' מתחילה שהוא חי עדיין ושוב העידו שנים שכבר מת וע"ז שפיר כתב הרמ"א דבעל נפש ירחיק מזה אבל היכא דסגי בעד א' והעידו שנים פשיטא שאין כאן מיחוש כלל שישאנה אחד מהם כיון שא"צ לעדותו כלל ליכא כיעור כלל וגם בעל נפש א"צ לחוש כלל ע"ש. ולע"ד אף שדבריו נכונים מצד הסברא קשה על זה מדברי הט"ז וב"ש (עבה"ט סק"ג) שכתבו דה"ה בשלשה כו' דהרי בשלשה לעולם אינה ניתרת על פיו שהרי יש שנים בלעדו וצ"ע:

ה **בשנים**. עבה"ט ועיין בס' בר"י שהביא דגם הלבוש כתב בהגהת פרישה דבשלשה אף בעל נפש א"צ להרחיק וע"ש עוד מ"ש על דברי הכנה"ג:

ו **והיו הנשים**. עב"ש סק"ח עי' בס' קרבן נתנאל ספ"ב דיבמות:

ז **נשותיהם חולים**. הוא מדברי הנ"י ועיין בס' ישועת יעקב סק"ה שכ' וז"ל וטעמא דמלתא נ"ל לא בשביל דחייש שתמות אשתו דרוב חולים לחיים ובמה שיבא לאחר זמן

אין חשש ואמנם באמת אף ביש לו אשה הרי יכול לישא אחרת עלי' מדינא אלא שאין דרכן של בני אדם לעשות כך בזמן שיש לו אשה אבל בחולנית אפשר שמחמת זה שהיא חולנית ישא אחרת ולפ"ז יש לי מקום ספק בזה. אחר תקנת רגמ"ה שלא לישא אשה על אשתו אף שאשתו חולנית אין חשש. ומסתימת דברי הרמ"א לא משמע כן ולא ידעתי זו מנין לו עכ"ל:

## סימן יג

א **להבחין בין זרעו**. עב"ש סק"א מ"ש ונראה דהלכתא כרבא וגם י"ל דאפי' לשמואל ליכא איסור דאו' ולימוד זה רק אסמכתא ועיין בס' בר"י שהבי' משם הרדב"ז ח"ב (בדפוס סדילקאב הוא בח"א) סימן רס"ד שכ' בשם התוס' דהבחנת הזרע מדרבנן אך פשט לשון הרמב"ם נראה דבאשה הראוי' לילד הוי מן התורה ושאר כל הנשים גזרה דרבנן ע"ש והוא ז"ל האריך מאד בזה דאין מדברי הרמב"ם הכרע והביא כמה ראיות דכל עיקר הבחנה הוא רק מדרבנן עש"ב וכ"כ בתשו' שבו"י ח"א סימן צ"ז ובמל"מ פ"ח דמלכים ע"ש:

ב עמה בבית עבה"ט ועיין בתשו' נו"ב סי' י"ט שנשאל ע"ז במי ששידך מינקת חבירו ואם צריך לישבע שלא יכנוס בבית המשודכת כדעת הח"מ או לא ואף אם די שישבע שלא יכנוס לבדו בלי שני שומרים ויהא מותר לו לכנוס לביתה עם שומרים: וכתב מתחילה לתמוה על גוף דברי הב"י בהבחנה ומסיק שדברי הב"י אפשר לתרץ אבל דברי הח"מ במינקת תמוהים אלא דכבר הורה זקן אבל לאסור אפילו ע"י שומרים אפילו הח"מ אפשר דמודה דמותר ואפי' בחדשי הבחנה ע"ש ועיין בס' בית מאיר ע"ש עליו בזה: ועיין בס' ישועות יעקב שנשאל ג"כ על ענין זה ומסיק דבהבחנ' אין להקל וצריך שבועה אבל במינקת אין להחמיר וכן המנהג ובמקום שהלכה רופפת פוק חזי מה עמא דבר ע"ש:

ג **ומיום כתיבת הגט**. עיין בתשו' משכנות יעקב סי' ד' ובספרו תשובת קהלת יעקב ס"ס ה':

ד **יבמה שמת היבם**. עיין בס' ישועות יעקב שכ' דאף בזה"ז דאין נוהגין ביבום ואין יבמה קרובה לביאה מ"מ כיון שכבר היתה בכלל הגזרה אף שבטל הטעם אינו חוזר להיתר ע' בש"ס דביצה דף ה' ובתו' שם. ועמ"ש לקמן ס"ס קמ"ה:

ה שהיו נשואות זהו ע"פ פירוש הה"מ בדברי הרמב"ם עב"י ובב"ש. ועיין בת' הרדב"ז ח"א סי' קצ"ו שהאריך לחלוק על הה"מ בזה וכ' בסוף וז"ל אע"פ שידעתי שאיני כדאי לחלוק על הה"מ שמא מקום הניחו לי ועוד שאני מחמיר ולא מקיל ועוד אם הרב המגיד

הי' נמצא בזמנינו זה כו' הלכך איני מסכים ששום שפחה בין נשואה בין פנוי' תנשא עד שיעברו צ' יום משעה שהגיעו גט לידה ע"ש:

ו **מפרישין אותם.** עיין בס' דגמ"ר שכ' ונראה דאם היא זקינה א"צ הפרשה ואף שהח"מ בסק"ד (הובא בבה"ט) נסתפק בזה היינו (בימים קדמונים) בנתגייר' היא ונשאת אח"כ לאחר ובזה י"ל שדינו כמו בישראל אבל כו' עכ"ד וכבר הובא זה בפ"ת ליו"ד סי' רס"ט סק"ב וע"ש עוד ובס"ק ג' מ"ש בשמו ועיין במל"מ פי"א מהלכות גירושין דין כ"ג מ"ש שם בענין אם היתה מעוברת הימנו ע"ש:

ז **וכן אנוסה ומפות' כו'.** הגה וי"א דכל אלו כו' עיין בתשו' משכנות יעקב סי' ז' שהביא ראיות לד' הרי"ף ומסיק ומכל הלין ראיות יש סניף גדול לדברי הרי"ף ז"ל שפסק כר' יוסי דא"צ להמתין ע"ש ומ"ש שם ועוד ראי' מהא דאסתר כו. תימא שלא הזכיר דברי התו' שם שכתבו שהיתה משמשת במוך ע"ש. שוב נדפס ספרו תשו' קהלת יעקב ראיתי בסי' ה' שהקשו לו כן וכתב לתרץ ע"ש ועמ"ש בס"ק שאח"ז בשם בר"י ודו"ק:

ח נבעלה לבעל עיין בס' בר"י אות ו' שהקשה ממ"ש התוס' פ"ק דמגילה וא"ת והא לא הי' שם הבחנ' כו' ומאי קושיא דהא אסתר היתה אנוסה והיתה עם מרדכי קודם. ועלה בדעתו מתחילה לחלק דהא דרמ"א בשם א"ז היינו דוקא בחד זימנא ושוב העלם דהתו' לאו מטעם גזירת הבחנה אתו עלה רק דאיך לא חשש מרדכי שלא יטמע זרעו כיון דבכל יום היתה מצוי' עם אחשורוש ושוב ליכא למיתלי במרדכי ע"ש:

ט **פלגש.** עח"מ סק"ו ועיין בס' ישועות יעקב שכתב עליו שדבריו תמוהים מאד במ"ש דפלגש אם נתעברה ממנו ונתקדשה לאחר וגירשה ורצון הראשון להחזירה א"צ להמתין והוא פלא מדוע ישתנה מדין דסעיף ג' ואטו פלגש עדיפא מאשה דעלמא ע"ש גם בס' בית מאיר תמה עליו בזה:

י **אשה שנתגרשה.** עיין בס' ישועות יעקב ס"ק י"ב הביא בשם תשובת ח"צ שנסתפק בעוזבת דת שמזכה לה בעלה גט (כמ"ש לקמן סי' ק"מ ס"ה בהגה) ואח"ז נמסר לידה והיא חזרה אח"כ לד"י אי צריכה להמתין משעה שהגיע גט לידה או ליד השליח והחמיר בזה ע"ש: (ועיין בח"מ וב"ש שהשיגו על תשובת מהר"ם לובלין סי' קי"ז בעובדא דטעה הסופר וכתב בגט הראשון לוי והוא לא הי' לוי והצריכה גט אחר והגט השני נשתהא בין כתיבה לנתינה שנה תמימה וכ' משום ביטול שידוכין יש לצרף דעת הרי"ף דס"ל מונין משעת כתיבה ודעת ר"ת דמונין בגט הראשון ויש להקל בשעת הדחק ועל זה השיגו דע"כ לא התיר ר"ת אלא אם הגט הא' הי' כדינו רק נפסל מחמת לעז אז ס"ל מונין מגט הראשון אבל הכא שכ' לוי ולא הי' לוי שהוא בטל מדינא (עמ"ש בסי' קפ"ט ס"ק כ"א) גם

ר"ת מודה דמונין משני ע"ש. ועיין בתשו' חתם סופר סי' כ"ז שכ' ליישב דברי מהרמ"ל דס"ל דטעות כי האי לכתוב לוי במקום שאינו לוי הוה לא שכיחא כמו החליפו בקידושין בסעיף הקודם דלא גזרו רבנן רק להר"י דהחמיר בנפסל גט הא' בלעז בעלמא ה"נ דאין להקל כו' ועפ"ז כתב בנדון השאלה דידיה שסידר גט מאן דהו ונמצאו ד' ערעורים שעי"ז הצריכו לגט אחר דבזה גם מהרמ"ל מודה שאין לצרף קולות להתיר אפי' בשעת הדחק כי בנ"ד קרוב שהגט הא' פסול מדאוריית' כיון שניכר שהמסדר לא הי' בקי ואין לומר לא שכיח כי בעו"ה שכיחי עתה המתפרצים לסדר גיטין שלא ידעו בטיב גיטין כו' ע"כ צריכה להמתין צ' יום מגט השני ולא נחוש לביטול שידוכה ע"ש):

יא **קדשה בשוגג**. עבה"ט מ"ש דוקא דלא ידע כו' ועיין בתשו' נו"ב סי' כ"ה שכ' דה"ה אם עשו ע"פ הוראות חכם שהתיר ליתן הולד למינקת ולהשביעה עד"ר רק שלא התיר לנשואה לבעל והם מעצמם שלא ע"פ הוראות החכם נתנו למינקת נשואה לא מקרי שוגג כיון שכבר ידוע איסור מינקת שוב כל מה שעושה איזה היתר בלי שאלת חכם מקרי שוגג ודלא כהגאון מהר"ם ברבי ז"ל שמחלק בזה ע"ש ועיין בע' בית מאיר מ"ש עליו בזה. (ועיין בתשו' חתם סופר סי' קמ"ו שכ' דאף אם עשה ע"פ הוראות חכם דהעל' בס' בית מאיר דע"ה שנתלה בהוראת חכם דינו כשוגג מ"מ פשוט שצריך לברר בפנינו מי הורה לו כן ומאי טעמא סמך ע"ז ולא שאל החכם שבעירו שכל הוראותיו על פיו דאל"ה קיטור קחזינא הכא וקיי"ל ביו"ד גבי טבח דאין כל אדם יוכל להתנצל לו' שוגג הייתי ואע"ג דאשה מהימנת לומר כזה התיר לי חכם ואינה צריכה לברר היינו שאין אנו רואים שגגת הוראה אנו מאמינים לה כו' ע"ש עוד) . ומ"ש הב"ש אבל אם ידע האיסור וטעה אם חודש העיבור בכלל הוי כמזיד. נראה שהעתיק דברי הת"ה לדוגמא בעלמא אבל לדינא כ' לקמן ס"ק כ"ב דבדיעבד אם לא המתינה חודש העיבור אין מנדין ולא מפרישין ומשמע דאפי' במזיד גמור:

יב **אלא מפרישין אותם**. עיין בתשו' משכנות יעקב סי' ו' שהביא בזה מ"ש בד"מ (אות ד') בשם מהרי"ו וכן הוא בתשובתו דעכ"פ צריך להתרחק מעיר מושבה מהלך ב' וג' ימים וישבע שלא יבא בעיר עד כלות כ"ד חודש. וכתב דהרמ"א לא ביאר זאת בש"ע מפני שסמך על המעיין בתשו' מהרי"ו ובד"מ. והוא קצת מקום קיצור למעיינים בש"ע לבד עכ"ד. ולעד"נ מדהשמיטו הרמ"א ז"ל בהגהותיו מכלל דלא ברירא לי' הא מלתא ולא רצה להחמיר בזה (כה"ג כתבתי לקמן סי' קכ"ח ס"ז בשם ת' נו"ב ורע"ק ז"ל) והטעם נראה דמהרי"ו סבר כדעת הרא"ש והטור דבריח' צריכה שתהא למרחוק כו' וכן משמע מלשונו שכתב וכשמפרישין אותם א"צ הרחקה כמו בברח אלא די בברח לעיר אחרת

כו' אבל מרן הב"י בבד"ה ובש"ע לקמן סעיף זה כתב ע"ד הרא"ש דאין נראה כן מדברי שאר הפוס' וכ"ד מהרש"ל ביש"ש הובא בס' קרבן נתנאל פ' החולץ אות י"א א"כ היכא דסגי בהפרשה מועיל אפי' הוא באותה העיר רק שלא יבא לביתה גם בתשו' נו"ב סי' י"ב וי"ח שהזכיר שם הפרשה לא כתב דבר זה דצריך להתרחק מהעיר וסס' י"ב כתב דמוציאין אותה מהבית שלא יהיו יחדיו ובס"ס י"ח כתב דיפרוש ממנה ולא יבא לשכונה זו ע"ש. ועמ"ש לקמן סעיף י"ב ס"ק כ"ח:

**יג** דבכהן כו' עבה"ט עד ומ"ש כאן בישראל אין להקל ט"ס הוא כו' והנה בב"ש כאן כתב אפשר ט"ס הוא כו' דמשמע דלא ברירא ליה אך בב"ש לקמן ס"ק ל"ד משמע שתופס כן בפשיטות. ועי' בס' ישועת יעקב סק"ד שכ' דכן נ' נכון לדינא (דבישראל יש לסמוך על הא"ז שמיקל בשוגג עכ"פ) בדבר כזה שכל יסודו הוא קנס דרבנן ע"ש. ועי' בת' נו"ב ס"ס י"ח שהביא דברי הרש"ל ביש"ש פ' החולץ סי' ד' שאוסר בפירוש אפילו בשוגג להתיר בהפרשה אלא צריכה גט. ושוב הביא דברי המל"מ פי"א מהל' גירושין שהוכיח שהרא"ש בשם הר"י מאורליינש חולק על הא"ז (המיקל בשוגג בהפרשה) דאל"כ איך הוכיח דקידש א"צ לגרש מדלא מצינו לאביי בכתובות דף ס' שהצריך לאריסיה לגרש. והרי הארוס שוגג גמור הי' שעשה ע"פ הוראת חכם (גם בתשו' משכנות יעקב סי' ו' כתב ראיה זו ומסיק להחמיר לגרש דוקא ע"ש) והוא ז"ל כתב לדחות הוכחה זו בטוב טעם (ע' בס' מראות הצובאות סי' י"ז ס"ק קל"ו בהגה שגם הוא ז"ל כתב לדחות ראי' זו) . ומ"מ לדינא אין הכרח מדברי הנו"ב שם דאף שהיקל בעובדא דידיה י"ל לפי שלא הי' האיסור ברור בעיניו כ"כ כמבואר שם וגם מס' י"ב שם אין ראי'. וע"ש עוד בס' כ"ה ובס' ק"נ שם:

**יד** **מעוברת חבירו**. עיין בס' בר"י אות י' בענין אשה שנתעברה באמבטי אי שריא להנשא כשהיא מעוברת ומניקה ע"ש:

**טו** **חבירו**. עבה"ט בשם שבו"י עד בת' כנ"י חולק עליו. ועיין בתשו' שב יעקב ס"ס ח' שדחה ג"כ ראיות השבו"י והניח דבריו בצ"ע:

**טז** **אפילו לחדש העיבור**. עיין בתשובת נו"ב סי' ך' שהאריך לדחות דברי מהר"ם (אשר ממנו שורש חומרא זו) שהחמיר בחדש העיבור אשר לא מצאנו לו חבר בשום אחד מהקדמונים ואדרבא מדברי כולם נלמד שלא זכרו אלא כ"ד חדש אבל להיות מהר"ם ז"ל אור גדול אין לנו כח לחלוק עליו ובפרט להקל אמנם עכ"פ ניתן לנו רשות לחלק בדברי מהר"ם ולומר דע"כ לא החמיר אלא אם עדיין מניקתו שצריכה להניקו גם חדש ההוא ולכן אסורה להנשא גם החודש ההוא אבל אם כבר גמלתו זמן רב ואין להתינוק שוב

שום סבה עם המתנת החדש גם הוא ז"ל מודה שמותרת להנשא וסיים דזה נראה ברור להלכה ולמעשה ע"ש. והנה מה דנקט הרב ז"ל כלשונו גם חודש ההוא משמע קצת דר"ל שחודש העיבור הוא חודש האחרון ואפ"ה הצריך דוקא שכבר גמלתו וא"כ לא ס"ל חילוק הט"ז שהביא הבה"ט ס"ק ט"ו מיהו י"ל דאין זה מוכרח ור"ל חודש הכ"ה ומיירי שפיר שחודש העיבור הוא תוך החדשים וצ"ע. גם בס' ישועת יעקב ס"ק י"ז כתב להקל בזה בנתנה בנה למניק' דא"צ להמתין רק כ"ד חודש אף בשנה מעוברת ע"ש: (ובתשובת חתם סופר סי' קל"ז כתב שנשאל מאחד מתלמידיו במעשה כזה שהאלמנ' כבר גמלה בנה זה כמה ורצת' להנשא בחודש הי"ג של שנה השניה והזמן דחוק להם מאד ואמרתי בראותי חומרת התה"ד בענין זה זחלתי ואירא להקל כלל רק שראית' לו מקום בנו"ב סי' ך' והרוצה לסמוך יבא ויסמוך אך אמרתי אם יארע כן בשבוע האחרונ' מי"ג חודש דשנה הב' הי' נ"ל להתיר בלי פקפוק אחר שכבר עברו ב' שנים משנות חמה כמו שרמוז לן בפסוק לא תבשל גדי בחלב אמו ב"פ שס"ה ויום המיתה (צריך לומר הלידה) ויום אירוסין עולה תבשיל כמ"ש הש"מ בשם רש"י והובא ג"כ בב"י כו' ע"ש):

יז **שהי' גרושה.** עבה"ט ועיין בתשובת נו"ב סי' י"ד שהאריך לפלפל במחלוקת הר"ש הזקן ור"ת בדין זה: וכתב שם דבתוס' יבמות מ"ב לא העידו על ר"ש הזקן רק שהתיר גרושה מניק' אבל לא מעוברת ואף דבכתובות דף ס' כתבו בשמו בסתם דגרושה מותרת היינו לפי דשם בכל הסוגיא לא איירי נלל ממעוברת רק ממניקה אך הרא"ש ביבמות העיד בשם הר"ש גם מעוברת. והוא ז"ל האריך להוכיח מן הסוגיא כדברי ר"ש הזקן אך כפי שהביאו בתוס' ולא כהרא"ש וכ' עוד דע"כ לא התיר ר"ש הזקן אלא בגרוש' דאיכא אב אבל באלמנה דליכא אב מודה שאין חילוק בין משעבד' כו' (וכבר הזכיר זה בסי' י"ד): וע"ש עוד בסי' י"ז ויובא לקמן סי"ד ס"ק כ"ט ועיין בתשובת משננות יעקב סי' ה' ובנו"ב תניינא סי' ל"ו. ועי' עוד בתשובת גליא מסכת סי' ט"ו שהאריך ג"כ בדין גרושה מסיק שם דבזמנינו שאין מגרשין אלא מרצונ' ואז עושין גמר וקובעין על מי יהיה חל חיוב טיפול הולד הנה אם נקבע החיוב על האשה פשיטא דכאלמנה נידונ' ואין שום צד היתר במה שהי' גרושה אא"כ נקבע החיוב על הבעל שקיבל עליו בפי' כל עסק טיפול של הולד ואף גם בזה דוקא שהוא אמוד על תשלומי שכר מינקת ומצוי לפנינו מינקת דאל"כ גם היא בכלל כפיה דהנקה כמבואר לקמן סי' פ"ב ס"ה בהג' ע"ש:

יח **מקילין בזמנה.** עבה"ט מ"ש ואם הוא והיא מודים כו' תו אין חוששין כו' והוא מדברי הב"ש וכ"כ בתשובת עה"ג סי' א' וכן פשיט' ליה להצ"צ בתשובה סי' ק"ד ועד כאן לא נסתפק שם רק אם כופר תחלה ואח"ז הודה ע"ש כ"כ בתשובת שבו"י ח"ג סימן

קט"ז ע"ש וגם בתשובת ברית אברהם ס"ס י"א כתב דכבר נתפשט המנהג להתיר בכמה עובדות כיוצא בזה וע"ש עוד בסי' י"ג אות י"ב מ"ש בזה. ועיין בתשובת נו"ב סי' ט"ז בזונה שאמרה מפלוני נבעלתי ומתחילה לא הודה ולבסוף הודה אם מותרת לו בעודה מעוברת ומניקה. וכתב דאין כאן מקום להחמיר ומעולם לא שויא אנפשיה חד"א שהרי מתחילה השיב שאינו יודע משום דבר ויש לפרש שא"י אם היא הרה ואפילו אם אמר מפורש אז שלא בא עליה מ"מ כיון שלא נתברר הריונ' אז לא שויא אנחד"א שהרי לא היה האיסור מבורר באותו שעה ועד כאן לא מצינו בגמ' אלא האשה שאמרה א"א אני וכן האשה שאמרה טמאה אני שכל אלה בשעת דבורם כראשון גזרו האיסור בדבר חותך אבל היכא דבדבור הראשון לא היה האיסור מבורר מנ"ל לומר דשייך בזה שויא אנחד"א ואם כי לא אמינ' דבר זה בהחלט כי כשם שאין לנו ראיה לאיסור ג"כ אין לנו ראיה להיתר אמנם בדמות קצת סיוע אני אומר כו'. (גם בסימן ע' שם בד"ה אמנם. נזכר סברא זו וגם בנו"ב תנייני' ס"ס ל"ח ע"ש ולכאורה זה תלי' בשני הדיעות שהובא בטור וש"ע לקמן סימן קנ"ב ס"ו בלא אמרה א"א אני רק אשת איש הייתי אם נאמנת לומר גרושה אני אחר כ"ד ע"ש ויש לדחות ודוק ועיין בתשובת ברית אברהם ח"ד סימן ג' אות י"א) ועוד דכ"ז בלי אמתלא אבל באמתלא נאמן ומה שרצה בתשובת צ"צ לחוש דל"מ בזה אמתלא דדילמא אלפוהו שקר' כדי שלא יפרישו אותו ממנה מלבד שסברתו אינה מוכרחת אלא דיש לחלק דשם הוכר עוברה ולא היה רשאי להכחיש זרעו כו' ועוד דאף הצ"צ לא אמר אלא בעובד' דידיה שהיה קודם נישואין אבל כאן שנבר נשאת לא תצא. ואפילו היכא שהיה בודאי מעוברת מאחר לא ידעתי אם יש לפסוק להוציא אם כבר נשאת בלא שאלת חכם ולא לסמוך בדיעבד על המתירין אלא דבזה איני מחליט דעתי (עמ"ש הוא ז"ל בסימן י"ח ויובא לקמן ס"ק זה) אבל כאן שיש עוד קולא שהוא אומר שהיא מעוברת ממנו ודאי שריא ואפילו מי שרוצה להחמיר אומר אני שיש איסור להחמיר לגרשה פן יאמרו קמו רבנן בדבר שהולד אינו ממנו וכדרך שאמרו ביבמות דל"א כולי ע"ש: ועיין בתשובת חתם סופר סימן כ"ח בעובדא כיוצא בזה אודות בתולה שנתעברה ואמרה מפלוני והוא מכחיש ומ"מ רצה לישא אותה בנדן ידוע וכשהורו לו שאסור לישא מעוברת חבירו חזר והודה שממנו נתעברה ושמפני הבושה כיחש בתחלה ונשאל אי מותר לישא אותה כשהיא מעוברת ולשהות עמה כל ימי הנקה. וכ' די"ל דבכה"ג אף אמתלא אין צריך דהא כתב הר"ן פ' שבועות העדות דעדים שאמרו אין אנו יודעים לך עדות כל זמן שלא נשבעו על ככה יכולים לחזור ולומר יודעים אנחנו ופשוט בלא שום אמתל' והטעם לפי שדרך העדים לסלק עצמן שלא להעיד וכיון שדרך כך א"כ האמירה אין אנו יודעים לא הוי הגד'

וחוזרים ומגידים ע"ש שכן מוכרח בש"ס (וע' בח"מ סי' כ"ט ס"א בהג') וא"כ כ"ש וק"ו בנטען על פנויה ומכחיש כולי עלמא יודעים שדרך להכחיש מפני הבושה וכן יפה לו וחציף מאן דמפרש כו' ואמנם חלילה לחלוק על גדולי אחרונים שכבר אחזו שער וחשבו גם זה לשווי' נפשי' חד"א ולא עוד אלא הצ"צ חידש לן חומרא מסברא דגם אמתלא לא מהני אלא כשנותן אמתלא על דבריו הראשונים ועל דברי החזרה ליכא אמתלא אבל אם גם על החזרה איכא אמתלא דאיכא למימר משום דמשחדי' ליה בממון הדר ביה א"כ מאי אולמ' דהאי אמתלא מהאי אמתלא. ולפי דבריו גם בנד"ז י"ל כיון ששמע שאסורה לו כשאין הולד ממנו חזר בו אולם בתשובת שב יעקב חלק עליו וגם נ"ל דבנד"ז יש עוד טעם וסברא שאפשר גם הצ"צ יודה בו כיון שנבר רצה לישא אותה טרם שהודה ודבר ידוע שרובא דרובא ב"א לא יזלזלו עצמם לישא מופקרת וכשהיה עדיין כריסה כו' לולי שיודע שהולד ממנו ונאילו אמר להדיא ממני נתעברה וקול ושוברו עמו כעין זה לדעתי יש להתיר על ידי אמתלא שמחמת בושה לא רצה להודות בתחלה וקרוב לזה בר"ן סוף נדרים כו' ומ"מ טוב לעשות בזה ב' דברים א' לאיים עליו ולומר שחוטא אם מכזב וסופו להורישׁ בנכסים בן שאינו ממנו ומערבבמשפחתו בן הנדה ויקבל בחרם שהאמת שהוא ממנו (ע"ש בס"ס ל"ב שכ' הוא ז"ל עצמו דלא שייך בכאן עסק שבועה או ליתן ת"כ כי חציף לפרש חטאו שעבר על איסור כרת אך טוב לאיים כו' ויותר אין אנו אחראין ע"ש) ועוד זאת שיעמיד ערב על סך מה שאם תתעבר שנית בתוך ימי הנקה של זה יהיה לו להשכיר מניקת או למסמ' כו' ואז דעתי נוטה להתיר עכ"ד ע"ש: ושם בסימן ל"ב אודות משודכת שנתעברה ואמרה מהמשודך והוא הכחיש ושוב אחר שהבטיחו הקרובים שלא יפחתו לו מנדן חזר והודה וגם קודם שהכחיש כבר אמר לעד אחד שממנו הוא ורצה הרב השואל לומר כיון שכבר אמר לע"א שממנו נתעברה הרי זה דומה לדברי ט"ז בי"ד סימן קפ"ה סק"ב. והוא ז"ל השיב דאינו ענין לכאן התם אמרה לבעלה שדעתה לומר כן כדי להסתיר ה"ל כמוסר מודעא שלא תשוי' נפשה חד"א וה"ה הכא אילו היה אומר להעד ממני נתעברה אך אכחיש בב"ד כדי שלא אתבייש ושלא יגרעו מנדן שלי אז הוה דומה לדט"ז הנ"ל אך הכא לא אמר להעד שדעתו להערים כלל אלא אמר ממני נתעברה ואצל ב"ד חזר ושווי' נפשי' חד"א כו' אך בנד"ז בלא"ה מותרת לו שהרי הוא נותן אמתלא יפה מפני הבושה לא הודה כמ"ש בצ"צ סימן ק"ד והסביר בתשו' שב יעקב שאין לך אמתל' גדולה מזו שהרי יהודה שהודה זכה למלכות בזכות זה ולאו כל אדם זוכה כיהודה ואך דמתל' רבה הוא וגם לא שייך דשחדי איהי בממון הנדן דשלו הוא ניטל כמ"ש בזכרון יוסף סימן ב' ועוד יש לצרף ביש לצדד קצת דגם התחלה בשעה שאמר

לא ממני לא שוי' נפשיה חד"א כיון דלא היה אז החלט שתיאסר עליו לעולם כי אפשר אם נראה אותה מתנהגת עם פריצים או כמו ששכיח בעו"ה ליתן הבן הילוד בפינדלינג הויז אזי נתירה להנשא וא"כ אע"ג דליכא חששא זו מ"מ אפשרות הוא ולא שוי נפשיה חד"א ויועיל חזרתו ולכן שריא להנשא להמשודך כו' אך טוב לאיים עליו כו' עכ"ד ע"ש):
ושם בסימן י"ח אודות זונה שהסתירה הריונה ונשאת לבעל ואחר הנישואין נודע הדבר אם רשאי לקיימה גם בימי עיבורה ומניקתה או לא. והאריך מתחלה במחלוקת הר"ש הזקן ור"ת בדין גרושה ומסיק דודאי איסור מוסיף במעוברת מבמניקה. ולהר"ש האיסור מוסיף הוא בגרושה ולר"ת הו' בצימוק דדים דאפילו צמקו דדי' אסורה במעוברת וא"כ לר"ת ק"ו מזנ' שאסורה מעוברת אפי' לדעת קצת האחרונים דר"ת מודה במזנה שום דאין מי שיכופה אכתי במעוברת אוסר ואפילו לפי הטעם דמזנה לא שכיח מ"מ לא עדיף מצימוק דדים דג"כ לא שכיח ואפ"ה אסרו במעוברת אך לשיטת הר"ש איכא למימר דוקא גרושה החמירו במעוברת אבל מזנה דלא שכיח שתתעבר בזנות לא החמירו גם במעוברת. ומעתה בנדון השאלה כל זמן שהיא מעוברת ודאי אסורה דמי יכניס ראשו להכריע בין הר"ש הזקן ור"ח הגם שמסוגית הגמ' מוכח כדברי הר"ש אכתי קשה לסמוך על זה וגם זה שכתבתי דלהר"ש גם מעוברת לא החמירו במזנ' אינו ברור כ"כ. ובפרט להרמב"ם שאחז טעם דחסא ודאי שאסור' רק לאחר שתלד היה מקום להתיר בדיעבד כו' ולכן סיומא דפסקא דהך איתתא שבעל' יפרוש ממנה ולא יבא לשכונה זו כל ימי עיבור' ואחר שתלד מותר להיות עמה ולסמוך על המתירין במזנ' כיון שכבר נשאה בשוגג גמור ויש ביטול פ"ו. וגם כפי שהזכיר השואל יש חשש מחמת עניות המעבירים לאדם ע"ד קונו כו' עכ"ד ע"ש היטב: ושם בסי' כ"ב נשאל אודות בתולה שנשאת ט"ו באב וילדה כ"ה שבט ולד של קיימא אם רשאי לקיימ'. וכתב הנה השאל' היא אם נימא שנתעברה מביאה ראשונה אני תמה ואפי' אם לא נתעברה מב"ר ואפי' אם נימא הצד היותר חמור שלא לבשה לבנים עד יום שביעי עכ"פ טבלה שלהי אב קודם ר"ח אלול וילדה כ"ה שבט אפי' אם ילדה בתחילת שבט אכתי בר שבע' הוא כי שיפורא גרים כמבואר בסי' ד' סי"ד בהגה לענין חשש ממזרות שהוא דאורייתא ק"ו בנ"ד שא"צ לפרוש מאשתו ואפי' לענין חליצה ויבום הולד הזה בחזקת בנו כו' ועוד דמה שאמרו אין אשה מתעברת מב"ר הוא ע"פ הרוב אבל מיעוטא יש (עיין בנו"ב תניינא ר"ס ל"א ובתשובת שיבת ציון סי' ע"ג מ"ש בזה. וע' עוד בת' ברית אברהם סי' ע"ח אות ו' בזה) ולכן יזכה באשתו ובולד' ולא יחוש כלל (ועמ"ש לעיל סי' ד' ס"ק י"ז) וע"ש בסי' כ"ד אודות זונה שילדה ובהיות הבן בן שנה גמלתו והשכיר' עצמה בשירות אצל אלמן והיתה עמו בבית יחד ושוב נשתדכה עמו

והיתה בביתו והנ' היא הרה שנית לזנונים והיא אומרת ממנו היא הרה ומתחל' כיחש ולבסוף הודה שזינה עמה רק שחושד' פן זינתה גם עם אחרי' ואם תשבע יקחנה לאשה. והנה יש לדבר בזה מצד איסור כד"ח של הולד הראשון שעדיין לא שלמו ומצד עיבור של עתה והנ' מצד עיבור של עתה צריך ליתן אמתלא על הכחשתו בראשונה ומצד הראשון נראה מאחר שכבר גמלתו ובפרט שכבר נתעברה ומה דהוה הוה ואין איסור מצד ולד הזה אלא משום גזיר' דהיינו גמלתו שמא תגמלנו ולשמ' תגמלנו חיישי' אבל שמא תתעבר לא שייך למגזר דאטו בידה הוא י"ל דבזה לא גזרו ואפי' אם היה מזדמן באלמנ' מניק' ממש שזינתה ונתעבר' היה אפשר להתיר' לזה שנתעברה ממנו אם היו כלים כ"ד חודש של התינוק קודם שתלד (עיין בתשובת שבו"י ח"ג סי' קט"ז יובא לקמן ס"ק כ"א ועמ"ש לקמן ס"ק למ"ד) ואף אם לא נסמוך ע"ז באלמנ' ונימא שגזרו אלמנה שנתעברה אטו לא נתעברה עכ"פ בזונה יש מקום להקל ובפרט מאחר שהוזכר בשאל' דכאן יש חשש שתצא מהכלל עם זרעה אומרים לזה שזינה עמה והכשיל' שיעשה איסורא זוטא כו' ובפרט שכבר הכריע רמ"א להקל במזנה בפרוי' ביותר מכל הלין טעמים הנני מסכים להתיר להנשא לו ובתנאי שיתן אמתל' על הכחשתו מתחל' שלא זינה עמה או אם באמת לא כיחש בפה מלא עכ"ד ע"ש והנה מ"ש ובתנאי שיתן אמתלא כו' לכאורה אין היתר זה ברור מטעם שהזכיר בסי' ט"ז ובנ"ב תניינא בכמה תשובת דאולי לא מהני כאן אמתלא שלא היה לו להכחיש זרעו וצ"ל דגם כאן איירי שבעת שכיחש מתחלה לא הוכר עוברה אז וכענין שביאר בסימן ט"ז וכאן קיצר הרב וסמך עמ"ש במקום אחר. וע' עוד בסי' כ"ג שם מה שפלפל בדברי מהרי"ו בענין מעוברת בזנות ומבואר מדבריו שם דאפי' אם הוא עצמו מסופק אם נבעל' גם לאחרים כיון שעכ"פ יודע שהוא בא עלי' ויכול להיות שממנו נתעבר' אפי' על ספק בנו חייס ויהיב לה ביצים וחלב וליכא חשש. וכן מבואר שם בסימן י"ח בד"ה ואומר אני ובנו"ב תניינא סימן ל"ג ובסימן ל"ט בד"ה והנ' ע"ש: ועיין בתשובת פני ארי' סימן ס"ז על מה שבקהיל' אחת אירע מעשה שנתוודע קודם הנישואין שהכלה מעוברת והחתן אמר שממנו נתעברה והטילו הב"ד שבועה על החתן שהאמת כדבריו שהולד ממנו וכתב דלא יפה עשו הב"ד בזה כי לא ידעתי שבוע' זו מה טיבה אי משום שחששו שמא מעוברת חבירו היא הא כל עיקר איסור נשואי מעוברת חבירו אינו אלא משום תקנת הולד דדילמא מיעכר חלבה כדאיתא בגמרא והכא הרי הוא מודה ולכי הדרה ומיעבר' איהו ממסמס לי' בביצים וחלב ואי משום כדי שלא יחזור בו אחר הנישואין ויטעון שאין הולד ממנו לפטור עצמו מחיוב הנקתו הא אף בלא שבועה כיון שהודה בב"ד הודאת בע"ד לחוב לעצמו כמאה עדים דמי ואינו נאמן לחזור

בו ואי משום שחששו כו' ובפרט דאיך יכול לישבע בבירור שהולד ממנו ולא מאחר כו' ע"ש והנ' מה דכתב כיון שהודה בב"ד כו' על טענה זו יש להשיב מהא דאיתא בגמרא פ' החולץ (יבמות דף מ"ב) וליתבעינהו ליורשים אמר אביי אשה בושה לבא לב"ד כו' ואף דאפשר לחלק דדוקא לגבי יורשים ולא לגבי בעלה שתדור עמו אך ז"א דאם כן גם באינש דעלמא יהא מועיל אם הבעל מתחייב בחיוב גמור (עיין בראש ס"פ המדיר ובש"ע לקמן סימן קנ"ד ס"ג ובתשובת ח"ס סי' קל"א ודו"ק) וע' בתשובת גבורת אנשים דכ"ה בזה ועוד דאכתי להרמב"ם שכ' הטעם משום דחסא דס"ל כל מה דאסור לפי הס"ד אסור גם להמסקנ' כמ"ש הב"ש סק"כ בודאי אינו מועיל מה שמחויב ע"פ הדין למסרס דשמא אין הולד ממנו ולא חייס. וצ"ל דכוונתו בזה דא"כ מה הועילו בשבועה אמנם בעיקר כדין בודאי הנכון עמו דאף בלא שבועה שהולד ממנו רשאי לכונסה ומטעם הנו"ב הנ"ל דאף על ספק בנו חייס. וגדולה מזו כ' בתשובת בית אברהם סי' כ' אות ב' דאף אם רוב בעילות היה מאחר אלא שפעם אחת בא עליה רשאי לכונסה דאף בס' בנו כה"ג דאינו אלא מיעוט ג"כ חייס אך לא סמך ע"ז לחוד כו' ע"ש: ועיין עוד בנו"ב תניינא סי' ל"ח אודות בתולה משודכת שנתעברה בזנות ואמרה שהמשודך שלה היא הרה והוא הכחיש אותה ואח"כ נכנסה עמו בפשר ואבי הזונה הוסיף לו בסך הנדן ועתה הוא מודה שממנו היא הרה אם נאמן לישא אותה תוך ימי הנקה אם יתן אמתל' על הכחשתו הראשונה (או לא ונימא דשוי' אנפשיה חד"א) וכתב שהוא חושש בזה דל"מ אמתל' דע"כ לא מצינו שמועיל אמתל' אלא באשה שאמרה א"א אני וכן באמרה טמאה אני לך שלא עשתה שום דבר רע בדבור הראשון כו' אבל בנ"ד שעשה מעשה רשע להכחיש זרעו מאן יימר שמועיל אמתל' לעשות עצמו רשע (עמ"ש לעיל סי' ו' סק"א) ועוד דע"כ לא מצינו שמועיל אמתלא אלא היכא שעתה נסתלק הגרם הראשון (זה יובא לקמן בסי' מ"ז סק"ב) כו' ואמנם אמינ' מילתא חדתא שמי שהיה מעוברת ומניקה בזנות שזינתה עם מי שאינו בכלל קדושין היא מותרת להנשא דדוקא מעוברת חבירו גזרו אבל מי שאינו בכלל חבירו כגון כותי ועבד כו' ואחר שעלה בידינו חידוש זה נדבר עוד אם ספק לנו ממי נתעברה אם מישראל או מערבי ונראה דבמקום שאין ליהודים רחוב בפני עצמם ורוב המקום ההוא ערביים פשיטא דאזלינן בתר רובא להתיר' כו' ואפילו בעיר שרובה ישראל כיון דאיכא למימר דאזל' איהי לגבייהו ואכתי ספיקא הוא וספק דרבנן לקולא ואף דהוי דבר שיש לו מתירין דאחר כ"ד חודש והיא מותרת מ"מ כה"ג לא מקרי דשיל"מ דדוקא לענין אכילה שייך דשיל"מ (זה הובא בפ"ת ליו"ד סי' ק"ב סק"ו ובסי' קפ"ז ס"ה בנ"צ ע"ש) ועוד דדוקא בדבר שלא היה לו חזקת היתר כו' (זה הבאתי בפ"ת שם סי' ק"י סק"ט) ואפילו אם

נימא דגם האשה הזאת מקרי דבר שיל"מ וספיקו אסור מ"מ היינו בשותקת אבל אם היא אומרת מערבי נתעברתי נאמנת כו' ומעתה בנ"ד אפילו שהיא אומרת שמהמשודך נתעברה והמשודך מכחיש' שלא זינה עמה כלל אכתי לא שויא אנחד"א בבירור גם באותה שעה כו' ולפ"ז אפילו אמתל' אינו צריך וכיון שחזר והודה לדברי' מותרת לו אמנם ע"ז יש לפקפק מ"מ ע"י אמתלא נוכל לסמוך להקל אף שפקפקתי לעיל על אמתלא זו אכתי בצורוף ההיתר שמא מערבי נתעברה סמכינן להקל ע"י אמתלא (לכאורה יש לתמוה שלא הזכיר כלל דעת הטור לעיל סימן ד' והובא בב"ש שם ס"ק מ"ג ונו"ב דס"ל דלא תלינן כלל בערבי ואין זה נכנס בגד' ספק כלל וכן משמע דעת המחבר שם והטעם כמ"ש בתשובת חמדת שלמה סימן א' הבאתיו שם ס"ק כ"ג דמחמת שינוי הדתות אינם מקורבים כ"כ וצ"ל דסבירא ליה כדעת הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל בתשובתו סימן ק"ו הבאתיו שם ס"ק ל"ט כחולק על הב"ש בזה) ואמנם צריך לכתוב בספר הזכרון של הב"ד המעשה הזה שאם ימות בלי זרע אחר וישאר רק זה הולד זקוקה היא לחליצה (וטעם הדבר יבואר לקמן) עכ"ד ע"ש: ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס צ"ה כ' סברא הנ"ל דמעוברת ערבי בשם חכם אחד שרצה לומר כן דאין זה בכלל מעוברת ומניקת חבירו גם הביא ראיה מתו' קדושין דף כ"ב לתירוצם דתמר לא היתה מדוד שכבר היתה מעוברת מקודם וקשה איך נשא דוד למעוברת אע"כ דמעוברת ערבי מותרת והוא ז"ל דחה דבריו דמלשון מניקת חבירו ליכא דיוקא דהא מצינו בשבת ק"נ דמוקי ר"פ ההיא דלא יאמר לחבירו לשכור פועלים היינו דלא יאמר לכותי והראיה הב' מתו' קדושין דחה ג"כ בארבע דחיות ע"ש (ע' בנ"צ מ"ש בזה) . גם בתשובת חמדת שלמה סימן ו' שנשאל על ענין זונה מופקר' שעשתה שידוך עם נער א' ואח"כ נמצא כריס' בין שיני' שזינתה עם ערבי תוך זמן הנ"ל כו' והאריך מאד אם יש להקל מחמת שהיא מופקרת ולא הזכיר כלל דברי הנו"ב הנ"ל שיש להקל מטעם אחר כיון שהו' מעוברת מערבי מבואר שדעתו ג"כ דאין זה היתר כלל: (וביותר לפי הטעם שכ' בס' בית מאיר בשו"ת סימן ה' דתקנה זו שלא ישא מינקת חבירו איננו אסור' בלחוד אלא דינא הוא מעיקרא ומטעם פיסוק חיותי' של תינוק נגעו ביה דלא גרע התינוק שזכה בשדי אמו ממי שזכה בפריסת מצודה כדאי' במס' ב"ב שאני דגים כו' דמשם נלמד בח"מ סימן קנ"ו דין מערופא והכא בהצטרף נמי סכנתא החמירו בתקנתם לגרש אם עבר ונשא וכן הביאו התוס' סוטה כ"ו ע"א בד"ה לא ישא כו' ירושלמי עליו הכתוב א מר אל תשיג גבול עולם ובשדה יתומי' אל תבא ע"ש ולפ"ז פשיטא דאין לחלק בין מעובר' מערבי כיון דהולד הוא ישראל כדלעיל סימן ד' סק"א ע"ש (ועיין בתשובת חתם סופר סימן ל"ג שקילס מאוד סברא זו של הגאון ב"מ

(וכתב דמה דמייתי תוס' בסוטה קרא בשדה יתומים אל תבא כוונתם בשדי יתומים כמו שדים ורחם בשין ימין) ובסימן ל"ב הזכיר ג"כ סברא הנ"ל וכתב דעפ"ז אין מקום לכל מה שכתבו האחרונים סברות להקל בענין זה מצד ספק איסור דרבנן לקולא ומצד חזקת היתר ועד אחד נאמן באיסורין וכיוצא כיון דגוף הענין איננו איסורא אלא יורד למערופי' של קטן הזה ופוסק לחיותא ודיני ממונות קרוב לדיני נפשות כו' אולם באם שכרה מינקת או שהבעל רוצה להשליש על הספקת הילד דבכה"ג ליכא להאי ינוק' תביעת מערופי' רק שאנו אוסרים משום לא פלוג בהא יש מקום לסברתם כו' גם מה שהמציא הגאון נו"ב מדקתני מינקת חבירו משמע של חבירו ולא מערבי סברא רחוקה היא כיון שהולד ישראל ומצווין להחיותו ואין לו מרח' כ"א אמו שמסתמא מרחמת על בנה משא"כ אם תנשא לבעל יסגור הדלת בעדו א"כ יש לרחם עליו יותר מבן גרושה או זונה שנתעברה מישראל שיש לו אב והיינו דקתני מינקת חבירו לרבותא דאף שיש לו אב או יורשי אב מ"מ אשה בושה לבא לב"ד כולי אבל מינקת שאינה של חבירו פשיטה שאסורא ואין לסמוך על המצאות כאלו להתיר איסורים עכ"ד ע"ש): ועיין עוד בתשובת רע"ק ז"ל סימן ק"י שנשאל על עובדא כנ"ל ממש (וכוון בכמה דברים להנו"ב הנ"ל ובקצתם נטה מדעתו ולכן אעתיק יסוד דבריו בשלימות) בפנוי' שהרתה לזנונים ואמרה לפלוני אנכי הרה והוא כיחש בה אח"כ הרבה אביה רעים עליו ופזר לו נדן ועמד וקידשה ולקחה לאשה וילדה לו בן והכניסו לברית וקרא שמו על שם משפחתו ומתנצל עצמו על כחשו בתחלה שהיה מחמת בושה ושרצה לדחוק לאביה להפריז לו נדן ועתה קצת מערערים שצריכה פרישה דשוי' אנחד"א בדבריו תחלה דלאו מניה והויא מעוברת חבירו. וכתב בפשטא נראה כיון דאפילו באומרת א"א אני יכולה לחזור באמתל' ק"ו בנ"ד במלתא דרבנן בפרט דמסתייע לזה דעת הרא"ה שכ' בחד תירוצא דבדרבנן לא אמרי' שויא אנחד"א. אף דיש לחלק דדוקא בא"א אני דנוגע רק לעצמה לאסרה לעלמא זה מקרי דאמרה כן משום איזה אמתלא אבל בנ"ד לומר על העובר שאינו ממנו דמסתעף מניה כמה דינים לענין חליצה וכדומה כולי האי לא עביד לשקר משום איזה אמתלא מ"מ יש ללמוד כן מסוגיא דב"ב דף קכ"ז היה עובר על בית המכס כו' והרי מבואר כהגהת ש"ע (סימן ד' סעיף כ"ט) אמר על בנו שהוא ממזר ואח"כ אמר אמתלא נאמן. ובת' צ"צ סימן ק"ד דן בנד"ז ממש דלא מהני אמתלא דאולי שחדי' בממון אבל אין אנו אחראין להחמיר כ"כ בדרבנן. אולם מה דיש לפקפק בנ"ד מדברי הגאון בעל הפלאה בכתובות דף כ"ב שכ' באומרת א"א אני דמהני אמתלא היינו דוקא בלא אמרה כן בפני הב"ד (יובא לקמן סי' מ"ז סק"א) ולדבריו גם הגהת ש"ע הנ"ל מיירי ע"כ שלא אמר בפני ב"ד שבנו ממזר א"כ בנ"ד אילו האב טענו

בב"ד וכיחש בה ואמר דלא ממנו הוא י"ל דהוי בכלל עדות אינו בני דהתורה האמינתו כדלעיל סימן ד' ואינו חוזר ומגיד אף באמתלא. ואף דיש מקום לומר דהתינח אם אין בפנינו מקום לתלות העובר זולת בפלוני זה או בממזר דמהני עדותו אינו בני להתירו בממזרת בזה הוי עליו שם עדות אבל כיון דיש מקום לתלות בכשרים אחרים כו' וא"כ לא הועילה לנו עדותו כלום. מ"מ הועילה עדותו שלא להורישו אף דבלא"ה ג"כ לא היה מורישו מספק מ"מ הוי שם עדות עליו להחזיקו בודאי שאינו יורשו וא"כ תו לא מהני חזרתו באמתלא ואסורה לו משום מינקת חבירו. וביותר י"ל אם נידון דלא מהני אמתלא ליורשו וכן לפטור אשתו מחליצ' י"ל דממילא אסורה דיאמרו קמו רבנן במלתא דמניה הוא ואתי לפטרה מחליצה כו' ומ"מ נ"ל לצדד להקל דמסתימת הפוסקים גבי א"א אני ובדברי הגה' ש"ע (דלעיל סימן ד') בשם הרב מריזבורג לא משמע דמיירי דוקא חוץ לב"ד. גם י"ל דבנ"ד אף בב"ד לא מקרי כ"כ עדות דלא בא להעיד דאינו בנו רק להציל עצמו מטענתה עליו (ע"ש בס"ס פ"ה כתב בשם תשובת שם יעקב סימן ג' דנחית ג"כ לחילו' זה לענין שויא אנפשיה חד"א כיון דלא אמר בשביל זה רק לסלק טענה מעליו) ויש לומר דבכי הא חוזר ומגיד באמתל' והוי בנו ליורשו ונפטור אשתו מחליצה וממילא מותרת לו וצ"ע לדינא לעת הפנאי עכ"ד (ועמ"ש לקמן סימן מ"ז סק"ב עוד משמו) . ושם בהשמטות כתב עוד סניף לפמ"ש בסי' קכ"ח (הובא לעיל סימן ד' ס"ק ל"ז) דיש לדון דאינו נאמן להעיד על עובר וא"כ בנ"ד שהכחשתו היה בעודה מעוברת לאו שם עד עליו: ע"ש ועיין עוד בתשובת נו"ב תניינא סי' ל"ט עוד מעשה כעין זה (אלא דשם לא אמרה תחילה שמהמשודך נתעברה רק מנער פלוני ולכן הוצרך להיתירי' אחרים ודו"ק) באחד שנשא אשה בחזק' בתול' ותוך ה' חדשי' לנישואין ילדה ואמר' מנער פלוני נתעבר' (בלוח הסימני' שם יש ט"ס) וגם הוא אמר שלא בא עליה קודם החתונה ואח"כ כשנתוודע שצריך עכ"פ לפרוש ממנה עד כלות כ"ד חדש חזר בו והודה שממנו נתעברה ומה שכיחש מתחילה היה מפני הבושה וגם נתייר' מאביו (ומסתמא גם הי' חזרה בה ואמרה כן) אם הבעל נאמן לחזור מדבריו הראשונים. וכתב דכבר ביאר בנו"ב קמא סי' ט"ז (הובא לעיל רס"ק זה) להקל בכה"ג ואם כי שם היה קולא יותר כאשר ביארתי שם שגם בדבריו הראשונים לא שוי' אנפי' חד"א משא"כ כאן וגם כאן לא הי' לו להכחיש זרעו מ"מ יש להקל מפני שע"י אמתל' שלו היה מוכרח להכחיש זרעו ואף דכאן יש עוד חומרא מה שהיא עצמה אמרה שמנער פלוני נתעברה וי"ל דלא מהני אמתל' בזה מ"מ יש להקל דאפילו אם נאמין דברי' הראשונים שפלוני בא עליה אכתי אולי החתן שלה ג"כ בא עליה שלא שמענו בפירוש ממנה שהחתן לא בא עליה כלל וכבר ביארתי שגם

אם הוא מסופק אם הוא בנו ג"כ חייס ולכן יש להקל. ואמנם צריך לשמוע האמתל' מפי האשה. וגם זאת ליהוי ידוע שצריך לכתוב לזכרון שהבן הזה הנולד הוא רק ספק אם הוא מבעל זה כי פן יארע בעסק חליצה ויבום איזה תקלה מפני דאפילו הרא"ש שסובר שגם הוא לענין לפטור מן היבום נאמן לומר שזה בנו ולא חיישינן שמא זינתה גם עם אחר ע' בב"ש סי' קנ"ו ס"ק ק"ו היינו באומר כן על אשה אחרת שלא נשאת אבל באומר כן בשעת שנוש' אותה אינו נאמן דחיישינן שעיניו נתן בה וכדי שלא תהיה אסורה עליו משום מינקת חבירו אומר שהוא זינה עמה ואף שמאמינים לו לענין שתנש' לו היינו משום שהוא איסור דרבנן אבל לענין איסור דאוריי' אינו נאמר ע"ש עוד) עמ"ש לעיל סי' ז' סי"ז ס"ק ט"ז ולקמן סי' קנ"ו ס"ט ס"ק י"ט) . והנה מדברי תשובת רע"ק איגר ז"ל שהבאתי למעלה מבואר להדי' שאין דעתו כן שהרי כ' דבכי הא חוזר ומגיד באמתל' והוי בנו ליורשו ולפטור אשתו מחליצה כו' ע"ש היטב וגם בסי' פ"ה שם. לכאורה דברי רע"ק ז"ל אינם מובנים לי דאף שיחלוק בזה על סברת הנו"ב הנ"ל במ"ש דאפילו הרא"ש כו' עכ"פ צריכה הי' חליצה לדעת הרמב"ם: ואין כאן מקומו ויבואר אי"ה לקמן סי' קנ"ו ס"ט באורך: ועיין בתשוב' ברית אברהם ס"ס י"ד שהעיר בדבר חדש דלכאורה כל פנויה שזינתה בנדתה תהיה אסורה לינש' כלל דהא כל הנאמנות בענין ראייתה וטהרתה הוא מדין עד א' נאמן באיסורין דבכ"מ ילפינן מוספרה לה והא קיי"ל דחשוד על הדבר אינו נאמן להעיד כו' אך ע"ז י"ל דלא נחשדה רק להכשיל למי שרוצה לעבור ע"ז ואם הנואף זה הוחזק כל ישראל מי הוחזקו ומסתמ' לא תכשיל את הבעל באיסור שלא לרצונו וא"כ זה ניחא ברוצית לינש' לאחר אבל להנשא לנואף הזה כיון ששניהם חשודים נתבטל הנאמנות כולי ושוב כתב דאפשר לומר כיון דחזינן דלא משמע להו לאינשי איסורה כ"כ בעילות פנויות נדות כמו נדה נשואה לבעלה ומבואר ברמ"א יו"ד סי' קי"ט ס"ז כולי ועוד אפשר לחלק לפ"מ דאי' בסוטה דף ז' ע"א לחלק בין שיש לה היתר לאיסורה כו' לפ"ז לא נעשית חשודה במה דנבעלה בעודה פנויה בנדתה שלא יהיה לה היתר דהאידנ' אין פנויות טובלות ויצרם תקפם משא"כ אחר הנישואין כו' ע"ש ועמש"ל סי' קט"ו ס"ק י"א:

**יט** להקל במופקר' עיין בתשו' נו"ב סי' כ"א דאין להקל רק אחר הלידה וכשתתן הולד למינקת ע"ש. וכן מבואר בתשובת בית יעקב סי' קמ"ז ובתשו' שבו"י ח"ג סי' ק"ח ע"ש. ועיין בספר קהלת יעקב מהגאון מליסא שכתב לצדד להקל בזונה שלא התחילה להניק ונתנה למינקת בשנשבעה המינקת ע"ש ועיין בתשוב' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' צ"ה שהאריך ג"כ לצדד להקל בזונה מינקת) ועיין בת' ברית אברהם סי' ט"ז וי"ז שהאריך ג"כ לצדד בזה ופלפל שם בדרך תשובת הרד"ך ומהר"י טיטצאק שהוב' במל"מ פ"ד

ממלוה דין י"ד בענין הא דמחלקינן בין מלתא דשכיח למלתא דל"ש אם הוא דוקא במידי שהוא משום גזירה אם הוא דוקא במידי שהוא משום גזירה או גם בתיקון אמרינן הכי ובדברי תשו' שער אפרים סי' ע"ב וח"צ סי' ס"א בזה) . וסיים וכל מה דהארכנו בצד קולא בזונה מינקת לא להקל בזה באתי אחרי דמפורש בנ"י לאסור וכן סתם בש"ע ואך יש לנו הלכה למשה להקל במופקרת לזנות בזה אף בנ"ד שאינו ידוע בודאי שהיה מופקרת אלא דדיימא בכך ומעשיה מוכיחין עלה דיש להקל ג"כ כיון דבאלה יש צד גדול להקל בזונה. ואך ראוי מה דאפשר לצדד היתירים אחרים דהיינו לא התחילה להניק גם שתשבע המינקת על דעת רבים שלא תחזור עד כ"ד חדש גם ראוי שאבי הזונה או אחד ממשפחתה ישליש דמי ההנקה עד כ"ד חדש ואז אם המינקת פנויה תשבע עד"ר שלא תנשא לאיש עד כד"ח ושלא תחזור מלהניק וממסמוס הולד עד כ"ד חדש ואם המינקת נשואה ישבע הבעל תחילה עד"ר שלא יפר והי' תשבע עד"ר שלא תחזור עד כד"ח מלהניק ומסמוס הולד עכ"ד ע"ש היטב. (אכן בתשו' חתם סופר סי' ל' ול"א וסי' ל"ד ול"ה מחמיר בזה שלא להתיר מינקת מופקרת אם לא היכא דאיכא למיחוש לקלקול התינוק שיוציאנו האם לתרבות רעה אבל אם ליכא חשש זה אפי' איכ' חשש המרת דת של האם ושל הנוש' הבא לקחתה אין להתיר. ומ"מ מסיים בס"ס ל"ה ובכל זאת למי שנתברר לו באמת שיש לחוש להמרה ח"ו ורוצה לעשות מעשה בזה (אחר שכבר עבר על התינוק יותר מט"ו חדש) וסמוך על עצמו אינני מוחה ולא מסכים אבל זולת זה אין שום טענה ומענה יועיל להתיר ע"ש) ועיין בשו"ת שבסוף ס' בית מאיר סי' ה' מענין זה: ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' ק"ח שנשאל במדינת ישמעאל שיש תקנה קבוע משרר' יר"ה שכל זונה פנויה שהיא מעוברת אם אין כאן איש שמודה שהולד ממנו ואינו מקדש אותה מיד כדמו"י בחופה וקידושין אז הולד לוקחין לשררה ומגדלין אותו לחוקותיהם ע"כ מהדרין אחר פנוי אחד שלוקח אותם ואומר שממנו היא מעוברת ומכניסה מיד לחופה והרבנים הקודמין התירו בלי פקפוק אם הוא היתר ברור או לא. והשיב לכאורה אין היתר דאף דיש פוסקים המקילין במזנה מ"מ הסכמת רוב הפוסקים להחמיר אף במזנה ובפרט במעוברת דאף המקילין לענין מינקת מ"מ במעוברת יש לאסור כו' אבל אחר העיון ראיתי שאין להרהר אחר הקודמין דהרי גדולה מזו מצינו בתשו' ר"י מינץ סי' ה' כו' ופסק כן הרמ"א בש"ע ומה"ט פסקתי הלכה למעשה בפנויה שזינתה שני פעמים דנקראת מופקרת לזנות ומשיאין אותה בימי מניקתה כו' (נראה דהוא המעשה הנזכר בשו"ת שב יעקב סי' ח' שתמה שם הגאון המחבר על הגאון דק"ק מינץ הוא בעהמ"ח שבו"י הנ"ל מדוע התירה לינשא עש"ה) (וגם בתשו' כנ"י סי' ע"ג כ"כ

דאם קלקל' שני פעמים דין מופקרת יש לה והבי' שכן מבואר בתשו' צ"צ סי' נ"ה ע"ש אך בס' בית מאיר בשו"ת סי' ה' חולק ודעתו דמופקרת כשמה כן הוא שהיא מופקרת לכל ולכל הפחות צריכה שתתחזק שנבעלה לג' ב"א מישראל והם עדיין באותה העיר שאז יש לחוש שיחזרו לקלקול' ואז יש לדמות לדמיון הר"י מינץ כו' ע"ש) דון מינה מהאי דר"י מינץ דהוא רק חששא בעלמ' אולי תפקיר' עצמ' עוד הפעם ואם היא חשודה כ"ע מי חשידי לזנות עמה אפ"ה מתירין מכ"ש בנד"ז דיש להתיר אף בימי עיבורה כדי להציל הולד דהא אפילו חילול שבת מתירין כה"ג כמבואר בא"ח ס"ס ש"ו כו' ואם נפשך לומר דמ"מ יכניס ויקדש אותה כדי לקיים הולד ואחר כך יפרוש ממנה זה אינו דא"כ יהא לבו נוקף ופי' מתחל' כו' לכן כיון שיצא הדבר בהיתר ע"פ רבנים הקודמין שוב אין להרהר ע"ש: ובתשובת נו"ב תניינא סי' ל"ד השיב על ענין כיוצא בזה ע"ד הזונה אשר הרה לזנונים והיא יתומה וכל משפחתה עניים אשר בודאי לא יהי' ביכולת' לפרנס עצמ' עם ולדה ויש לדאוג שלא יקרה מה שכבר קרה שם אשתקד שהזונ' תבעה את הנער אשר אמרה עליו לפרנס הולד והנער נשבע בדיניהם כי שקר בפיה ומתוך כך יצא הפקוד' ליקח הולד לבית עניים שלהם ע"פ דתיהם שכל ולד שאין מי שיחזיקנו יוקח שמה ולפי הנראה גם זונה זו מרוב דוחקה יהיה הסוף כן. וגם היא מופקרת (נרא' דר"ל שהיא דיימא בכך אבל אינו ידוע זאת בבירור דאל"כ לא הוצרך לחפש היתרים) . וכתב הנה כבר אמרו רז"ל גזירה עבידא דבטל' כו' ואף דכאן לא נעקו' לגמרי ולא נתיר רק בזאת מחמת חשש הנ"ל מ"מ אם נפיק בזו שפור' דהתיר' ממיל' הותרו כל הזונות כי כולם יפחידו בדבר זה. אך בגוף הדין יש לדון ק"ו ממה שהתיר רמ"א במופקרת בכדי להציל אלו המנאפים עמה ואף שגם הם פושעים אפ"ה דיינין להו כאנוסים הואיל והיא מחזרת לזנות וכמ"ש התו' בשבת דף ד' סד"ה וכי אומרים ק"ו הולד שלא פשע כלל שאומרים לזה שרוצ' לקחת' חטא כדי להציל הולד. ואף שהמג"א בס"ס ש"ו נשאר בצ"ע אי אומרים חטא בשביל קטן כיון שאין ב"ד מצווין להפרישו מ"מ נראה דאף דבר זה דאין ב"ד מצווין להפרישו לא מצינו רק באיסור שהוא לשעתו אבל איסור שישאר לעולם היכן מצינו שאין ב"ד מצווין להפרישו תיכף. ועוד כיון שהמג"א מסופק בו א"כ עכ"פ באיסור דרבנן יש להקל (ע' בתשו' חמדת שלמה סי' ו') אמנם איני סומך ע"ז לחוד רק בצירוף שאר טעמים להקל במזנה. וכבר כתבתי בחבורי נו"ב שאין שייך היתר בזונה רק אחר שתלד ותתן הולד למינקת מעתה לא יורה להם (הרב השואל) עד אחר שתלד ותשמוט דד ותתן הולד למינקת יוכל להתיר ובפרט משום חשש סכנה שיומסר ליד זרים והרי כל עיקר תקחז"ל במינקת הוא בשביל הולד וכאן תקנתו קלקלתו ולמראה

עיניו ישפוט עכ"ד ע"ש: (ובתשו' חתם סופר סי' ל"ו מבואר מדבריו שהתיר בכיוצא בזה שתנשא אף בעודה מעוברת שהנער הדומה לדומ' רצה לישאנ' כשהיא מעוברת עדיין דוקא וכתב שם דזה הנושא אותה להציל הולד איננו בגדר חטא בשביל שיזכה חבירך כי כשם שאסרו לנשא מפני תקנת הולד יש בכלל זה לחזור אחר נישואין כאלו לתקנת הולד וכול' חדא היא ועוד אחרי שזו מכשלת הרבים כו' ומסיים בהא סלקינן דדעתי מסכמת להתיר נשואין רק בפעם הזאת ולא לילף מזה לנדון אחר ומ"מ מהיות טוב יעמיד הנער הנושא בטחון מוספק כדי הנקת הולד כו' וגם יהיו נזהרים שלא יתגדל הולד בחזקת בנו של זה דלא תיפוק חורבא בכמה אנפין ע"ש): ושם בסי' ל"ז תשוב' מבן המחבר אודות אלמון אחד שנשא אשה בחזקת בתולה ותיכף בלילה הראשונה כשקרב אלי' הרגיש בה שהיא מעוברת והיא הרה לזנונים וכן הי' שתוך ה' חדשים אחר הנישואין ילדה ולד של קיימא והופרשה מבית בעלה לבית אביה ושם הניק' את ולדה ששה חדשים ואח"כ גמלתו ואביה היה מוכרח ע"פ השרר' להתחייב א"ע בשעבוד גמור ובעונש גדול לזון את הולד כל ימי חייו ולמסמס לו ביעי וחלבא כד"ח זמן הנק' וגם יצא הפקוד' שהבעל לא יכול לגרש אות' עד שיתן לה הנדן שהכניס' לו ובכן מוכרח הבעל לקיימ' לאשה מפני שאין בידו לסלק לו הנדוני'. וע"ז שאל אם יש לפתוח לו שערי היתר להחזיר את אשתו לביתו תוך כד"ח באשר הוא שעת הדחק כי אשתו הראשונה הניח' לו בנים קטנים ואין לו מי שיטפל עמהם רק משרתת אחת והוא מוכרח להיות מה בבית ולעבור על איסור יחוד כי אין ידו משגת לשכור לו עוד אנשים שיהיו עמו בבית וגם כל זמן שאין לו אשה אינו יכול לילך מחוץ לעיר למצוא פרנסתו ליתן טרף לביתו ולזון את בניו הקטנים. והאריך בזה ומסיק דכל השלשה צדדי היתר שכתב הרב השואל א' כיון דאבי האשה נחחייב ע"פ השרר' לפרנס הולד כו' והב' כיון שהוא לצורך מצוה לזון בניו הקטנים כו' והג' כיון שאם לא יחזיר' יהיה מוכרח לעבור על איסור יחוד עם פנוי' כו' על כל אלו היתרים אין לסמוך כלל ואין להעמיד יסוד ההיתר עליהם כי אם לעשות סניף להיתר הד' לסמוך על הגמ"ר דבזנות לא גזרו רבנן ואני אין בידי להכריע בזה כי אני מיראי הורא' להקל בגזירה זאת כו' ע"ש באורך. ולכאורה צ"ע מדוע לא הזכיר בזה מ"ש בנו"ב קמא סי' י"ח ואם לא היה בידו או לא רצה להכריע היה לו להביא הכרעת אביו הגאון ז"ל שפסק שם דבימי מיניקתה מותר להיות עמה ולסמוך על המתירין במזנ' כיון שכבר נשאה בשוגג גמור כו' והרי גם זונה זו הסתיר' הריונ' והבעל נשאה בשוגג גמור. והגם דכאן היה לו בנים וליכא סניף היתר שהוזכר שם מביטול פ"ו עכ"ז לעומת זה יש כאן אחר לזון בניו הקטנים דהוא שוה עם ביטול פ"ו ע' ביו"ד סי' שצ"ב ס"ב. (ואפשר לומר

דהוא ז"ל סובר דעיקר סמיכתו של אביו הגאון ז"ל שם על עוד סניף היתר שהזכיר שם דיש חשש מחמת עניות המעבירים לאדם ע"ד קונו כו' וכאן לא הי' חשש זה ועיין בתשו' חתם סופר סי' ל"ג מענין כזה) . ועיין עוד בתשו' חוט השני סי' פ"ח:

כ **נתנה בנה למניק**'. עיין בס' פני יהושע בקו"א למסכת כתובות סי' ק"נ לאחר שביאר שם דיש לאסור אף בלא התחיל' להניק כלל לאחר מיתת בעלה ושגם בת' ח"צ החמיר מאד בדין זה. כתב וז"ל אמנם נשתרבב הדבר בעו"ה ונעשה כהיתר ע"י קלי ההוראה שהתירו מורים לכתחלה להניק עד שכמעט בטלה תקנת חכמים וכבר נעשה מעשה בימינו והסכימו גדולי דורינו לאסור אף בדיעבד לאחר שניסת ע"י כך ולנדות הבעל עד שיוציא בגט וישאנה לאחר כ"ד חדש ויש שחשו לדברינו והפתאים עברו ונענשו במית' ועוני אמנם פ"א בא לידי באשה שכבר התיר לה חכם ליתן בנה למניק' ולא התחיל' להניק וע"י הוראה זו נשתדכ' לאיש וקבעו זמן הנשואין לאחר ג' חדשים למיתת בעלה וכשהרגישו אחר כך שיש איסור בדבר חזר בו המשדך ולא רוצה להמתין כ"כ וכדי שלא להפריד בין הדבקים בקושי התרתי לו לישא אחר ט"ו חודש כו' ועכ"ז הי' לבי נוקפי עד שהוגד לי שכיוצא בזה התיר גדול אחד בשעת הדחק לאחר ט"ו חדש כיון שהולד הי' כבר אצל המינקת ופסק חלב האם וא"כ עיקר איסורא בכה"ג אינו אלא משום קנסא וא"כ סגי בקנס' כי האי לאחר ט"ו חודש. ודוקא היכא דאיכא טעמים אחרים להתיר יש לצרף סברא זו עכ"ד ע"ש ועיין בתשו' חמדת שלמה סימן ז' מזה:

כא **צימוק דדים**. עבה"ט בשם ח"צ ושב"י באש' שחלב' ארסיי כו' ומאי טעמא צידד גם כן להתיר בתשובת שבו"י ח"ג סי' קט"ז באלמנה מניקת אחת אשר בהיות הולד בן י"ג חודש הרת' לזנונים ואמר' מן המשודך נתעברה ואף הוא הודה שממנו נתעברה ואחר כך גמלת' הילד ורוצים לעשות נישואין מיד והנה מצד העיבור של עתה בודאי אין חשש כיון ששניהם מודים אך יש איסור מצד משך ימי הנק' של הילד הראשון. ומצדד להתיר אחרי דמבואר בתשו' ח"צ להתיר באשה שחלב' ארסיי וכן הסכימו כמה גדולים א"כ בנד"ז שהיא נעשה מעוברת ע"י כן נעכר חלב' ואין לך ארסיי גדול מזה שהוא סכנה לולד ראשון גם לשני כידוע ומפורסם כו' ומ"מ לא רצה להתיר בפירוש כיון שהוא דבר חדש אא"כ יסכימו לזה עוד גדולים ע"ש (עיין בתשו' נו"ב סי' כ"ד הובא לעיל ס"ק י"ח ועמש"ל סי"ד ס"ק ל') . ועיין בס' ק"נ פ' אע"פ אות כ':

כב **ושכרו לו מינקת**. עבה"ט לקמן ס"ק ל"ג בשם כנ"י דדוקא מינקת פנויה כו' וכן מבואר בנו"ב בכמה תשובות שהזכיר היתר ליתן הילד למינקת כ' ובתנאי שהמניקת תהי' פנוי' והוסיף עוד שגם תשבע המינקת עד"ר שלא תנשא לבטל עד כלות כ"ד חודש

ע"ש בסו"ס י"ג ובס"ס י"ז ובסי' כ"ה ובנו"ב תניינא סימן ל"ב וכן דעת תשובת ברית אברהם סימן י"ח ע"ש באורך. אמנם בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן צ"ה הובא בקצרה לעיל ס"ק י"ט מבואר שדעתו דאין צריך מינקת פנוי' דוקא רק באם שהמניקת נשוא' ישבע הבעל תחילה עד"ר שלא יפר כו' ע"ש ועיין בספר בית מאיר מענין זה:

כג **בחיי בעלה.** עבה"ט וכ"כ בס' קרבן נתנאל פ' אע"פ אות ט"ז ומבואר שם דבצימוק דדים אפי' לא שכרו מניק' להניק. רק בפסק חלב' בעינן ששכרו לו ג"כ מינקת בחיי בעלה שיתפרסם הדבר ע"י מעשה בשכירת המינקת אבל בלא"ה אסורה לינשא ע"ש:

כד **למניק' ג"ח.** עבה"ט וע' בתשו' שב יעקב סימן ט' מענין זה:

כה **בעלה.** עבה"ט מ"ש וה"ה ג"ח קודם גירושין ולכאורה מאי קמ"ל הלא כ"ש הוא דודאי גרושה קילא טפי. (וראיתי בתשובת רמ"א שם שכ' שיש רצו לאוסרה להנשא תוך כד"ח דחיישי' לעירומי משא"כ גבי גמל' אותו קודם מיתה דלא שייך ערמה והוא ז"ל השיב דאין חילוק ע"ש והנה בס"ס קי"ב שם אי' לשון השאלה באורך ונזכר שם שהיה ניכר שגמלה בערמה כי האיש והאשה נתפשרו לגירושין בתוך ל' יום ובתוך זמן זה ברח האיש ולא שב עד אחר חצי שנה ובתוך כך גמלה לבנה כו' עש"ה ומזה מבואר דלפי מה שהשיב הרמ"א ז"ל דאין חילוק ממילא דגם בכה"ג נמי מותרת כיון דעכ"פ בעת הגירושין לא היתה מניקת חבירו. וקצת משמע דאפי'. אם גמלה אחר שנכתב הגט רק שלא קיבלה הגט עד אחר ג"ח מעת שגמל' את בנה אפ"ה שריא):

כו **ויוציא בגט.** עבה"ט סק"ל בשם ב"ש דאם בשוגג כנס א"צ להוציא כמו לעיל ס"י בהבחנה ודי בהפרש' וכן מבואר להדיא בתה"ד בשם א"ז גם במניקת לחלק בין שוגג למדד. ועיין בתשו' נו"ב סימן י"ב שכ' די"ל סברא אחת דדוקא אם עדיין היא מינקת דהפרשה עושה פעולה שלא תתעבר ותוכל להניקו אבל זו (בנדון דידיה) שחגר' בעוז דדי' שלא תוכל שוב להניקו ונתנ' בנה למינקת אף אם היה בשוגג לא מהני הפרשה וצריכה גט שהרי בגמרא הקשו דדיה נמי ממסמס' ליה בביצים וחלב ומשני לא יהיב לה בעל וא"כ הגירושין מועיל מה שאין הפרש' מועיל שהרי אם תתגרש אף אם תחזור בה המינקת תוכל למסמס אבל בהפרשה אכתי היא ברשות הבעל ומה שקנת' אשה קנה בעלה ולא יהיב לה בעל ואף שבצמקו דדי' וכיוצא מותרת. שם לא נשתעבד' מעולם ולא חל עלי' גזירת חכמים אבל זו שהיה לה חלב וחל עליה גזירת חכמים שוב אין ההפרש' מצלת אות' וצריכ' גירושין מן הדין ומ"מ לא החליט סברא זו להלכה ע"ש. וגם בסי' כ"ה שם בד"ה ומעתה כתב סברא זו אך גם שם לא כתב זה לענין הלכה רק לתרץ ולקיים דברי הא"ז ודברי מהר"ם בתשו' מיימוני שלא יהיו סותרים זא"ז ועוד כתב

שם ישובים אחרים ע"ש ועיין בתשו' ברית אברהם ס"ס י"ט שכ' עליו ולדעתי נראה דאין להחמיר מחמת סברא זו כו' ע"ש: ועיין בשו"ת הגאון החסיד מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי שכ' בנדון אלמנה מינקת שניסת תוך כד"ח אם לכופו ע"י נדוי שיוציאנ' בגט במשמעות האחרונים באה"ע סי' י"ג וכמ"ש בפירוש בישו"ש רפ"ד דיבמות לדעתי קשה הדבר מאד ליכנס לבית הספק גט מעוש' שלא כדין ח"ו שהוא פסול דאורייתא כי הנה ד"ת עניים במקום זה ועשירים במקום אחר דבב"י סי' קנ"ד הביא דעת המרדכי דשמת' חמיר' מנגידא לפ"ד ר"ח שפסק כהירוש' דאין כופין בשוטים אלא במקום שאמרו חכמים בפי' שכופין להוציא ולא במקום שאמרו יוציא בסתם וכ"פ שם רמ"א בהגה (סעי' כא) להלכה למעשה ובנ"ד איתמר בגמרא יוציא בסתם. וא"ל דנ"ד דמי לנוש' נשים בעבירה דהא בירוש' מבואר דדוקא פסולות אלא דאפי' פסולות דרבנן כגון שניות וכ"ה בתשו' הרא"ש הובא בב"י סימן י"ג לענין תוך ג"ח הראשונים ואדרב' מסיק דאפי' לדעת ר"י דכל כפי' בשוטים יש לחלק דשאני הכא דאין גט זה אלא לזמן וה"ה והוא הטעם תוך כד"ח דמינקת אלא דהרא"ש ס"ל דשמתא ל"ד לכפי' בשוטים כו' אבל אנו אין לנו אלא הכרעת רמ"א לחוש לדעת המרדכי להחמיר אפי' בכפי' ע"י נידוי וכפשט לשון הירושלמי שלא הוזכר שם שוטים אלא אין מעשין סתם ומשמע שם שאין כופין כלל רק שאומרים לו שהדין שחייב להוציא ואם לא תוציא מותר לקרותך עבריין כמ"ש הטוש"ע ס"ס קנ"ד לפ"ד ר"ת. והא דאמרינן ביבמות ל"ז דמשמתינן ליה צ"ל לפ"ד המרדכי כמ"ש המ"מ לפ"ד הרמב"ם דאינו אלא משום שעבר על גזירת חכמים ולא כדי להכריחו ליתן גט ואי לזאת העצה היעוצה לדעתי להשביע המינקת ש"ח שלא תחזור בה ולסמוך ע"ד הגמ"ר שברמ"א (לעיל סעיף י"א וגם אם אפשר להכריחו לעקור דירתו ממקום דירת אשתו מהלך כמה ימים ולהשביעו ש"ח שלא יבא להקים דירת אשתו עד כלות כ"ד חודש ולסמוך ע"ד האומרים דערוקי מסתיי' אפילו בכה"ג. אך שלא לבקש ממנו גט ולהתיר לו לדור במקומה דשמא היא כפי' במעשה ממש ולא התירו אלא בדברים בעלמא לפ"ד ר"ת כמ"ש המרדכי כו' עכ"ד ע"ש עוד:

כז **הגט**. עבה"ט מ"ש ואם כנס מעוברת והפילה כולי ועיין בס' בית מאיר שהאריך בזה:

כח **וברח**. עבה"ט בשם ב"ש שכ' ובריחה זו שירחוק נדוד כולי ולכאורה נראה דהיינו לדעת הרא"ש והטור לעיל ס"י גבי הבחנה דבריחה צריכה שתהיה למרחוק כו' אבל למ"ש בש"ע שם דאין נראה כן מדברי שאר הפוסקים ה"ה כאן א"צ להרחיק נדוד ומסתימת דברי הב"ש לא משמע כן וצ"ע:

כט יש מי שאומר כו' ויש מי שאומר כו' עיין בתשו' נו"ב סי' י"ז שהשיב אודות הגרושה בת הנגיד כו' הנה בש"ע סי"ד זה שאמרנו בגרושה כו' ולכאורה דברי הש"ע סתרי אהדדי דבריש דבריו כתב דעת המתיר בשם יש מי שאומר משמע שאין הלכה כמותו ובסוף דבריו כתב דעת האוסר בשם יש מי שאומ' ואמנם הדבר פשוט דבהתחילה להניק אך שאינו מכירה בזה תופס דעת האוסרים עיקר ולכן הביא דברי המתיר בשם ימ"ש ובלא התחילה להניק תופס עכ"פ בגרושה דעת המתי' עיקר ולפי שמדברי הריב"ש שהוא האוסר משמע דה"ה בגרושה לכן כ' דעתו בשם ימ"ש. ולכן באשה זו שלפי הנראה אין בדעתה ליתן דד בפי התינוק כלל נלע"ד להקל בצירוף עוד צדדים שלפי מכתבו אבי האשה מתחייב ליתן להולד כל צרכו והוא עשיר וגם תקיף גדול ואף שאין לנו בזה"ז היתר מחמת מה שהוא תקיף מ"מ בגרושה ולא התחילה להניח עושי' דבר כזה סניף להתיר וגם המינקת שישכור אבי האשה לנכדו תהיה אלמנה או גרושה שלא יהיה לה בעל וגם תשבע המינקת עד"ר שלא תנשא לבעל כל כד"ח ולא תחזור בה מלהניק הולד ואז אני מתיר להאשה להנש' אחר כלות שלשה חדשים אחר לידתה כי בתוך ג"ח כיון שעדיין לא נעכר חלבה וביד' להניק ולדה עדיין היא בכלל מינקת חבירו אבל אחר ג"ח אינה בכלל מינקת עכ"ד ע"ש: ועיין בתשו' ברית אברהם סי' כ' שהאריך ג"כ בענין כזה לצדד להקל ועובד' דידי' היה דיעבד שעברה ונשאת והיקל שם דמותרת לבעלה לדור ביחד באם לא התחילה להנק כלל והו' עכ"פ אחר ג"ח מיום לידתה וגם שהמינקת תהי' פנוי' כו' אך סיים שם דלא יפה עשו במה שקדמו לעשות הנישואין מבלי היתר ברור ובודאי היה נמצא להם היתר גם לכתחלה והיה עדיף טפי להתיר דבמה שנשאו נותנים מכשול לפרוץ בתקנת חז"ל שכל אחת תלך ותנשא דסבורה להתיר מחמת דיעבד כו' ע"ש ועמש"ל ס"ק י"ז (ועיין בתשובת חתם סופר סי' ל"ד דנראה מדבריו שדעתו להחמיר בכיוצא בזה וכתב שם (וגם בסימן ל') לסתום פה הרשעים המפקפקים על גזירת חז"ל ואומרים דבזה"ז דרוב בנים אינם יונקים רק איזה חדשים וגומלים אותם בטלה לה תקנת חכמים במניקת חבירו והענין הוא דודאי גם חז"ל ידעו כי רובא דרובא די להם בהנקת פחות מכ"ד חדש ואפשר פחות משנה אך איכא מועט' עולם שצריכים כ"ד חדש וחששו בפקוח נפש למעוט' כו' ומעתה הדבר מובן שכל המרים יד ומיקל לנשים שלא התחילו להניק כלל א"כ כולן לא יתחילו להניק כלל וקלקלנו הרוב משום מיעוט כו' ע"ש עוד) ועיין בתשובה הנדפסת בסוף ספר תפארת למשה מענין זה:

ל **לא תניק לי' כלל.** עבה"ט ועיין בתשו' נו"ב סי' י"ד אודות האשה מעשירי עם והכניס' נדן גדול לבעלה שראוי לקנות כמה שפחות וגם בעלה הוא מקציני ארץ ואחר החתונה

שלשה בנים שהניקה בעצמה מתו בימי הנקה ושפטו הרופאים שחלבה ארסי ואז נועצו יחד הוא ובעלה ששוב לא תתן דד בפי תינוק כלל וכן הולידו אח"כ שלשה בנים ושכרו תמיד מניק' ועלתה להם ותחיינה הילדים והילד הרביעי נולד עשרה ימים קודם מיתת בעלה וג"כ שכרו לו מניקה כמנהגה ולא נתנה דד בפיו כלל ושוב מת בעלה ואבי הבעל הוא עשיר גדול ותקיף גדול וסילק לכלתו כתוב' והכניס נכדיו כולם לביתו וגם הילד הקטן עם מניקתו והאלמנה שבה אל בית אביה ועתה עבר זה עשרה חדשים והאשה רוצה להנשא אם באשה כזו שייך גזירת חכמים שלא תנשא עד כד"ח או לא מכמה טעמים אי מטעם נדן רב ואינה משועבדת להניק ודינ' כגרושה שהתיר הר"ש הזקן כנזכר בס' אמונת שמואל ואי מטעם שנתנה למניקה בחיי בעלה ברצונו וא"כ מחל לה שעבוד ההנקה. ואי מטעם דחלבה ארסי והוי כמו צמקו דדיה כנזכר בת' ח"צ וביתר תשובות האחרונים. והאריך בזה ותורף דבריו דמטעם שאינה משועבדת אין להתיר דודאי גם הר"ש הזקן לא התיר אלא בגרושה שהאב קיים (ע' בת' ברית אברהם סימן י"ט אות ב' דאף אם מת האב אחר הגירושין אפשר כיון דהותרה מיד אחר הגירושין בעוד האב חי כיון דהותרה הותרה ע"ש) והוא יטפל עם בנו למסמס ליה ביעא וחלב' אם לא ימצא מינקת משא"כ באלמנה שאבי הילד אינו קיים. דאל"כ יקשה על הר"ש מהא דכתובות דף ס' אמר רנב"י הן הן דברי ב"ש כולי והרי לב"ש שום אשה אינה משועבדת להניק נכמפורש שם דף כ"ט) גם בסימן י"ח הזכיר סברא זו דהיכא דליכא אב מודה ר"ש הזקן שאין חילוק בין משעבדת ללא משעבדת וכתב שם דה"ה בזונה אין סותר במה דלא נשתעבדה רק מכח זנות לא שכיח ע"ש) ומעתה ההיתר של תשובת א"ש שהתיר באלמנה שהכניסה לו ב' שפחות מטעם דלא משעבדת ליתא. וגם בנ"ד אף שאבי האב קיים אין היתר כי האב שאני שמחוייב בדבר וכופין בקטני קטנים משא"כ אבי האב אין עליו כפי' בדין וחיישינן דילמא טריח' ליה מלתא ויחזור בו. ואף לפמ"ש במקום אחר להוכיח דינו של הר"ש ודקדקתי בשינוי הסוגיות בין סוגי' דיבמות לסוגי' דכתובות כו' ולפ"ז יש מקום להתיר בהכניס' ב' שפחות מ"מ לא אחליט בזה (ע"ש בסי' י"ז שכ' ג"כ ישוב הסוגיות הנ"ל בשינוי קצת וגם שם מסיים אעפ"ב מעולם לא סמכתי ע"ז להתיר גרושה בלי צירוף קולות אחרות) אמנם בהאש' זו בנ"ד שחלבה ארסיי אפי' האוסרים בגרושה הוא מטעם אף שאינה משובדת להניק אעפ"כ סתם אשה מרחמ' על ולדה ממילא אם לא תנשא תניקהו אבל בזו שחלבה ארסי וכי אם תרצה להניקו אטו שמעינן לה להכניס הולד בסכנה ואף בתרי זימני הוי חזק' כמו באשה שמלה בנה הראשון ושני ומתו דאמרינן חזק' בתרי זימני וק"ו בזו בתלת' זימני (ע' בזה בתשו' חתם סופר סי' קל"ו

ויובא קצת לקמן סי' פ"ב סק"א) וגם הרופאים שפטו כן א"כ אין מקום לאסר'. ואף שכ' הרא"ש בתשובה כלל כ"ג בשם מהר"ם דנתנה בנה למניקה אפילו בחיי בעלה ל"מ מהטעם משום דאי הדר' בה המניקה לחזור אחר מינקת אחרת ואי מנסב' לאו אורח ארעא להדורי וגם לא שביק לה בעל (עב"ש ס"ק כ"ז) ולפ"ז גם חלבה ארסי ל"מ אלא דלפ"ז גם צמקה דדיה למה מותרת והרי הרא"ש עצמו התיר בצמקה וצ"ל דמתחילה לא גזרו אלא במניקה וזו לא מקרי מניקה א"כ גם זו שחלבה ארסי לא מקרי מניקה ועוד לפי מה שהוכחתי כו' ומסיים כלל העולה שאשה זו שכל אלה חברה לה שגמלתו בחיי בעלה מרצון בעלה אף שהיה זמן מועט קודם מותו. וגם הכניס' נדן גדול. וגם הוחזקה בג' סימני' שהילדים שהניקה מתו בימי הנקה וגם לאידך גיסא שהילדים שלא הניקה חיים כולם היום. וגם אבי אבי הילד קיים והוא עשיר והכניס המניקה עם נכדו לביתו וחזינן שרוצה בתקנת נכדו. היא מותרת להנשא ברצונה בלי שום עיכוב ואיחור כלל עכ"ד ע"ש: וע' בנו"ב תניינא סי' ל"ה אודות אשה אחת מבנות עשירים דהכניס' לבעלה נדן גדול ובעל' שבק חיים לכ"י והיא נשארה מעוברת ותקש מאד בלדתה כי היתה מבכרת ומחמת חולשת מזגה צמקו דדיה עד שלא היה באפשרה להניק הולד ונתנה תיכף אחר הלידה את הולד למינקת ומשפחת אביה הם קצינים ונותנים שכר הנקה בשפע וגם היא יש לה עושר רב ועתה הי' משודכת לאלמן אחד אשר אין לו בנים מאשתו הראשונה אם מותרת לינשא תוך כ"ד חודש ונחלקו הרבנים בזה זה אוסר וזה מתיר. והוא ז"ל השיב לאחד מן המתירים דקשה להתיר בזה. כי מצד שהנדן גדול כבר כתבתי בנו"ב דהיתר של אמונת שמואל לית'. ולול' דמסתפינא הייתי אומר שגם הא"ש לא התיר אלא בעובדא דידיה שכל בני משפחתה לא היו רגילים להניק אבל אשה שכל בני משפחתם הם קצינים ואעפ"כ דרכם להניק בעצמם אף שמכניסין נדן גדול אמרינן על דעת המנהג נשאת ומשתעבד' להניק ומה שאמרו במשנ' הכניסה לו ב' שפחות אינה מניקה מיירי שבנות משפחת' ליכא מנהג קבוע. אלא שכיון שלא מצאתי זה בדברי הפוסקים אין רצוני לחדש שעבוד על הנשים. ואעפ"כ נראה דהיינו בהכניס' ב' שפחות ממש אבל בהכנסת נדן בזה צריך אומד אם עשיר שיש לו סך כזה רגיל לקנות ב' שפחו' והא ודאי שבזה לא כל המקומות שוים שבמדינה שהפרנס' ביוקר כו' וא"כ איזה שיעור קבוע לדבר ועובד' דא"ש היתה האשה בת קצין עשיר מופלג שהי' מקציני ווינא כמוזכר בת' ח"צ סי' ס"ה. ועוד נרא' שגם בעל א"ש לא על דבר זה סמך להתיר אבל היה לו טעם אחר שלא רצה לפרסם בכתב מפני כבוד בית אביה שהיו חשובים גדולים והטעם האחר הוא שהיתה מופקרת לזנות כמבואר ממ"ש בסוף ס' תפארת למשה כו' ולכן לדעתי טעם זה

של הכנסת נדן גדול אינו מועיל. ומטעם שצמקו דדיה ג"כ אין להתיר דכבר כ' הריב"ש דוקא שצמקו בחיי בעל'. ומ"ש הרב השואל דבשכנה"ג הביא שרבי' מקילים בזה וגם בת' ח"צ משמע דלא בעינן בחיי בעלה. הנה מ"ש בשם ח"צ ליתא דהוא לא כתב אלא דלא בעינן ילדה אבל הצימוק ודאי מודה דבעינן בחיי בעלה. והטעם הוא כדי שלא יחול עליה שום איסור בשעת מיתת בעלה. והא דלא כתב הרא"ש בפי' דבעינן שצמקו בחיי בעלה היינו משום שכ' שאינה מניקה לעולם ובודאי חדא מתרתי הוא כוונת הרא"ש או כמו שמפרש הח"צ בסימן ס"ו דבעינן שכבר הוחזקה בשלש לידות או דבעינן שיאמרו הרופאים שתשאר כך כל ימיה (עיין בת' הנדפסת בסוף ספר בני אהוב' וגם בתשובת חמדת שלמה סימן ח' מדין אם להאמין לרופאים בדבר הזה) אבל אם יש לה עתה צימוק בלידה זו יפה כתב הריב"ש סי' ש"ס שכל אשה תוכל לעשות לה איזה פעולה שיצמקו דדי' ויופסק החלב. וא"כ אין היתר בזו האשה מחמת צימוק דדים. ומה שרצה השואל להתיר משום תקנת המשודך שלא קיים פ"ו ודימה זה למה שהתירו לישא תוך שלשים למי שאין לו בנים (ע' ביו"ד סי' שצ"ב) ז"א דהרי היא אינה מצווה על פ"ו ואיך נתיר לה משום פ"ו דידיה כו' ועוד אטו נדמה מלת' למלת' ובאבילות גופי' אי לאו שמצינו בגמ' שהתירו משום פ"ו ואמרינן הם אמרו והם אמרו כו' ומסיק סיומא דהך מלת' שאין אני נמנה עם המתירים אבל ג"כ איני נמנה עם האוסרים ולדעתי אם המשודך רוצה לסמוך על המתירים אין בכח שום רב למחות בידו ע"ש: ועיין בתשו' חתם סופר סי' ל' ע"ד אשה שהניק' בנה הראשון איזה חדשים ונסתכנ' בחולי על החזה והיא מורגלה בחולי זיבת ליחה מראשה והרופאים אמר שאם תניק תהיה היא והולד בסכנה וע"כ משכה דד מפיו ומן אז ילדה עוד ח' בנים ולא יכלה להניק שום א' מהם ואף בעת שנתדלדלה מאד לא הניקה בעצמה מחמת הסכנה ולבסוף מת בעלה והניחה מעוברת וילדה אח"כ ולא נתנה דד בפי התינוק כי לא יכלה והיא עניה עם ה' בנים ואין לה משען ומשענת אפילו בית דירה אין לה ואין לה שום מנוס כ"א ליסע ממקום חיות' למקום שאין ידינו משגת להציל האשה וילדיה כו' ועתה רוצה ישיש אחר עתיר נכסין לישא אותה ולהחזיק ילדים ולהוריש להם אחר מותו וגם רוצה להשליש מעות להספיק מינקתו עד סוף כד"ח ונשאל אם להתיר שתנש' בימי הנקת הולד הואיל והיא לא הניק ולד מעולם מפני סכנת שניהם וגם להציל האשה וילדיה מקלקולא. והשיב הנה הב"ש ס"ק כ"ד מייתי לשון ריב"ש דליכ' למיחש לא לחורבן בית ולא לקלקול הבחורה ולכאורה זה סותר למ"ש הרמ"א בשם הרמ"י מינץ דיש להקל במופקרת כדי שיהא בעלה משמרה אך המעיין בפנים במהרי"מ דמשום תקנת שניהם התיר שגם הולד היה בספק יציאת לת"ר כו' ומכ"ש

בעובד' דמהרי"מ שכבר ינק הולד זמן מה דשוב ליכא סכנה ברורה אצל כל הילדים רק דחז"ל חששו למיעוט' בפ"נ או משום ילדים דעלמא א"כ היכ' דאיכ' למיחש לקלקול התינוק שיצא לת"ר פשיט' דלא ניחא ליה בתקנת' דרבנן וגם אין אומרים ליה להתינוק חטא בשביל שיזכו חבירך בני גילך זהו סברת מהר"י מינץ ופסק' הרמ"א ז"ל ואע"ג דאפשר שלא נתכוון לכך מ"מ לדינ' נ"ל כן לקיים דברי הריב"ש ודברי מהר"י מינץ הנ"ל. ומעתה אם מהר"מ התיר בנדון דידיה שלא היה מי שישכור מינקת להולד מכ"ש הכא דאיכ' בעל עשיר וירא שמים ורוצה להשליש מעות לספוק מינקתו עד סוף כד"ח וליכ' רק משום חששא דילמ' הדר' בה והתינוק כבר יצא מידי סכנה לפי רוב הולדות פשיט' דחששא דקלקול התינוק הוי חששא גדולה שלא יבא ח"ו למקום שרוב בואי' לא ישובון ועדיף שתנש' לבעל הזה והוא יחייב עצמו להשליש סך מה להספיק מלמד לילד הזה עד שיהיה בן י"ג שנים והנקה זו עדיפא ליה מחלב ודבש. ומכ"ש בנ"ד שהרופאים אמרו שהנקה בעצמה היא סכנה לה ולולד אע"ג דבעלמ' אין האמנם לרופא אלא לספק עלינו ויהיה ספק פ"נ דדוחה שבת ויוה"כ כו' מ"מ גם בנ"ד אם עכ"פ מאמינים להרופא לספק עלינו שעכ"פ ספק פ"נ איכא להאשה שוב אינה משועבדת להניק ולסכן עצמה ומכ"ש דאיכ' ס' סכנה להולד ובודאי בתחלת הנקה דרוב בנים מסוכנים לחלב ומסמוס ביעי בלא חלב כלל אינו מועיל וא"כ אם לא יניק כלל הו"ל ודאי סכנה ודברי הרופ' ספק אפשר שאין ספק מוציא מידי ודאי אבל אחר שכבר ינק איזה חדשים ועוד יניק רק חששא דמיעוטא או משום שאר בנים כגילו בזה ודאי ספק פ"נ דילי' עדיף ואין מניחים אותה להניקו וממילא מהיכי תיתי לעגנה בחנם ולחשוד להרופאים שמשקרים במזיד מחמת שוחד הואיל והיה זה בחיי בעלה ולא נולד עכשיו וגם מוכיחה קיים שכל הנשים יודעות שיש לה מיחוש הנ"ל וכבר הורה זקן בתשוב' שבסוף ס' בני אהובה ככל החזיון הזה ואין לפקפק על היתר זה ומכ"ש לצרף לזה דאיכ' למיחש לקלקול התינוק שלא יצא לת"ר ח"ו. סיומ' דהך פיסקא אם הישיש הנ"ל משליש מעות שכר הנקה עד תשלום כד"ח ומחייב עצמו בחיוב גמור להחזיק עכ"פ ילד זה על התורה כל ימי חייו גם אח"כ יניח לו סך מסויים שעכ"פ יתגדל על ברכי חכמים עד היותו בן י"ג שנים ויען ג"כ כי לא תוכל להניק בנים מחמת סכנת האם והולד שריא איתתא דא להנש' להישיש הנ"ל עכ"ד עיין שם):

## סימן טו

א **קדושין תופסין**. עבה"ט מ"ש נסתפק בד"מ בערוה דרבנן כו' וע' בס' בית מאיר מ"ש בזה. ומ"ש הבה"ט בשם כנה"ג שהקשה דהא ממ"נ לא חיילי קדושי שני. עיין בס' מעין גנים מ"ש בזה:

ב **אבל אם אמו**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' שנ"ב:

ג **היא בלבד**. ע' בס' בית מאיר הבי' בשם הישו"ש שכ' בזה"ל אני תאב אם יבא לידי אם אם אבי אביו או אם אם אבי אמו ואפסדי' לסעודתי' ע"כ. ועיין בס' בני אהובה פ"א מהלכות אישות דין ו':

ד **על שפחתו**. עיין בתשובת הרמ"ע מפאנו סי' קי"ו:

ה **בת אשתו**. עי' בס' שעה"מ פ"י מה' אישות בקונט' חופת חתנים ס"ה שהבי' לשון התוס' בר"פ נושאין ד"ה עריות (שכתבו וז"ל וא"ת כיון דאיסור אשה ובתה מערות אשה ובתה לא תגלה נפקא אימ' שלא אסר הכתוב אלא היכא דגלי ערות שתיהן אבל נכנס' לחופה ולא נבעלה מותר לגלות ערות האחרות ואר"י דסברא היא כיון דכתיב שאר בקרא על ידי הנישאוי' בא השארות ע"כ) וכ' ע"ז שמדבריהם מבואר דדוקא בנכנס' לחופה הוא דאסור מה"ת בבת' אבל בקידושין גרידי לא וזה מבואר ממאי דנקטי בקושייתם נכנס' לחופה ולא נבעלה ואי ס"ל דאפי' בקדושין נמי אסור עדיפא מיניה הו"ל להקשות וכן ממה שתירצו כיון דכתיב שאר ע"י הנישואין בא השארות מבואר ג"כ דדוקא בנכנס' לחופה דשייך שארות הוא דגלי קרא אבל בקידושין לא דהא קיי"ל דאשתו ארוס' אינה יורש' ואינו מטמא לה דלשארו כתיב והא לאו שארו היא כמ"ש רש"י ביבמות דכ"ט ובכתובו' דנ"ג. וכן מבואר מלשון הברייתא שם נשא אשה אסור לישא בתה ולא קתני קידש אשה אך הרמב"ם ז"ל פ"ב מהא"ב דין ז' כתב בהדיא דה"ה בקידש והה"מ כתב ע"ז דזה מבואר בהרבה מקומות ולא ידעתי איך כתב דזה מבואר בדבר שהוא מחלוקת וצ"ע כעת עכ"ד (שוב ראיתי בס' בית מאיר שהלך ג"כ בדרך זה להוציא כן מלשון התו' הנ"ל ע"ש) . ולפי דבריו אם אירס אשה ושוב קידש את בתה חוששין לקדושין וצריכ' גט וכן אם נפלה בתה לפניו ליבום תזקק לחליצ' לחוש לדעת התוס'. אך לע"ד אי אפשר לומר כן בדעת התוס' כלל דבקידושין גרידא ליכא איסור מה"ת ובודאי דברי הה"מ הנ"ל שפתיו ברור מללו דזה מבואר בהרבה מקומות דהא אי' בקדושין דף נ' ע"ב במשנה המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה כאחת כו' ושם בגמרא דף נ"א איתמר קידושין שאין מסורין לביא' כו' תנן המקדש אשה ובת' כו' ע"ש כל הסוגיא מבואר להדיא דגם בקידושין איכא איסור אשה ובת' מה"ת. ועוד מבואר כן להדיא במס' נזיר דף י"ב א"ר

יוחנן האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים כו' אמר רבא ומוד' ר' יוחנן באש' שאין לה לא בת כו' ולא אם כו' ע"ש דהא התם אין חשש רק בקרוב' שהיא ערו' דאוריית' כמבואר באחרונים לקמן סי' ל"ה סעי' י"א ע"ש ועוד מבואר כן בריש מס' דרך ארץ שהזכיר רש"י בנזיר שם בד"ה חזקה שליח ע"ש ודברי הרמב"ם הנ"ל הוא ממש לשון המסכת דרך ארץ שם. מעתה צ"ל בכוונת התוספת דנקטו בקושייתם נכנסה לחופה ולא נבעלה דנקטו לרבותא דאימ' דקפיד קרא אביא' דוקא אבל בלא ביאה אפילו נכנסו לחופה יהא מותר לגלות ערות האחרת ומכ"ש בנתקדשה לבד (ואיני מבין מ"ש השער המלך הנ"ל ואי סבירא לי' דאפילו בקדושין נמי אסור עדיפא מיניה הו"ל להקשות ולע"ד נהפוך הוא דהשתא דנקטו נכנסה לחופה קושיתם עדיפא ומה שתירצו כיון דכתיב שאר בקרא וע"י הנישואין באה השארות. צריך לדחוק דר"ל כיון דחזי' דלא קפיד קרא אביאה דוקא דגם בנכנסה לחופה ולא נבעלה אסור לגלות ערות האחרת ממילא דה"ה בקידושין לבד כמו בכל ערות ויגיד עליו ריעו שדברי תו' אלו כתובים ג"כ בדף ג' ריש ע"א בשינוי קצת ושם מסיימי התו' אלמא בקידושין תליא מילתא ע"ש:

ו **לאחר מיתתה**. עמ"ש לקמן סכ"ז ס"ק י"ג בשם המל"מ פ"ב מהא"ב דין י"א (וע"ש עוד במל"מ סוף דין ההוא שתמה על הטור (והש"ע) שהשמיט ולא הביא דין דהנטען על האשה אף שאינו אלא קול בעלמא דאסור בקרובותיה והיא ברייתא מפורשת ר"פ נושאין הביאוה הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וכבר נתעורר על זה מהרח"ש כו' ע"ש. וע' בתשובת חתם סופר סי' מ' אודות אחד שנטען על אשת איש ע"י ראיית דברים מכוערים ועתה נשתדך עם אחותה אם מותר בה. והאריך בזה ומסיק דודאי אסור לכנסה ואפילו נשאת היה ראוי להוציא אלא שלא אחליט למעשה כיון שלא נשאלתי על זה אבל חלילה להיות יד עם פועלי און להתיר נישואין ע"ש):

ז **אם אשתו ואמ'**. עי' בס' דגול מרבבה שכ' תמיהני מאד על כל הראשונים והאחרונים שלא הרגישו כלל לחלק שהרי חמותו לאחר מיתת אשתו לדעת הרמב"ן והרשב"א אינה לא במיתה ולא בכרת ולא בלאו רק איסור דארור שוכב עם חותנתו וע' בספרי נו"ב סימן כ"ו (יובא לקמן סכ"ד ס"ק ט' וא"כ אם קידש חמותו אחר מיתת אשתו צריכה גט מספק ואמנם בבת אשתו אחר מיתת אשתו יש לי אריכות דברים. וראיתי שהכנה"ג הרגיש בחמותו לאחר מית' בסי' קע"ג לענין חליצה וכאן שתק. שוב מצאתי בחידושי רשב"א פ' נושאין כ' שאם קידש חמותו או אם חמותו ואם חמיו לאחר מיתת אשתו תפסי בה הקידושין עכ"ד. וע' בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן קכ"א בד"ה ואעפ"כ שגם הוא ז"ל תמה כן דהול"ל לחלק דבמתה אשתו קדושין תופסין באמה לחוש לדעת הרמב"ן

והרשב"א כו' והניח בצע"ג ע"ש וע' בתשובת נו"ב תניינ' סי' קמ"ח יובא קצת לקמן סי' קע"ג ס"א:

ח **ואשת אחי אמו.** בין מן האם כו' כתב הב"ש ס"ק ט"ז וז"ל ואשת אחי אם מן האם כתבו תו' (ביבמות דף כ"א ע"ב ד"ה לא אסרו) דדורות האחרונים אסרו ומ"מ נראה מרמב"ם והטור דדמי לשאר שניות לכל דבר וכופין ג"כ על שניה זו כמו על שאר שניות לכך מנו שניה זו בכלל שאר שניות ולא כיש שרוצים להקל בשני' זו דאין כופין עליה לגרש וליתא עכ"ל. וע' בתשו' מנחת עני סי' נ"ד בעובדא שאחד נשא אשת אחי אם מן האם בשוגג שאומר מותר ואח"כ נודע הדבר אס כופין אותו לגרש. והאריך לצדד להקל דאין כופין אותו משום דאפילו בשניה ומורה יש לדון בעבר ונשא בשוגג כסבור מותר אם כופין אותו לגרש דהא דין זה דכופין לגרש בשניות לא נמצא מבואר רק בברייתא ביבמות דף פ"ה ושם מיירי בעבר במזיד אבל בשוגג כסבר מותר י"ל דאין כופין בדיעבד וכמו דמחלקי' גבי מים שאל"ס בסי' י"ז סל"ד בהגה ואף שהב"ש בסי' זה ס"ק י"ח כתב לחלק בין מים שאל"ס לשניות דבשניות הוי טועה בדבר משנה לא הועיל לחלק אלא לענין הוראת חכם אבל לענין עבר שוגג באומר מותר אין שום טעם לחלק ביניהם כו' ואמנם בשני' גמורה לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ובפרט מדברי הירושלמי שהביא הרא"ש שלהי פ' המדיר משמע קצת דגם בשניות אין חילוק בין שוגג למזיד וגם דברי הרא"ש שם מטין כן ממה שהוציאו מקור דין זה דכופין לגרש בשני' מהירושלמי ולא מברייתא דיבמות הנ"ל אך בנ"ד באא"א מן האם דלא גזרו בה אלא בדורות האחרונים וכבר שדו בה נרגא היש מקילין שהביא הב"ש להוציא מכלל שאר שניות ולומר שאם עבר וכנס אין מוציאין נראה דעכ"פ בעבר בשוגג כמו בנ"ד דסבור שהוא מותר אין אנו אחראין לכופו לגרש כן נלע"ד באופן שיסכימו אחד או שנים מגדולי הוראה עכ"ד ע"ש:

ט **ויש מי שאוסר.** עי' בתשובת נו"ב סימן כ"ו שהאריך בזה ועלה בדעתו לחלק דע"כ לא אסר הירושלמי אלא בחיי אשתו שאז חמותו ממש היא ערוה גמורה בשרפה אבל אחר מיתת אשתו דאפילו חמותו ממש קליש איסורא לפ"מ דקיי"ל כר' עקיבא גם הירושלמי מודה דלא גזרו וראיה מיבמות צ"ח ע"ב גבי גרים ע"ש ויש לומר דגם ר"ת והרא"ש דאסרו באשת חמיו מיירי דוקא בחיי אשתו ואף שכבר נתפשט בימיהם חרגמ"ה י"ל דמיירי שגירש אשתו והיא בחיים אבל אחר מיתת אשתו לא גזרו. ושוב צידד להחמיר דאולי מה דאסרו בירושלמי מפני מ"ע אין הכוונה שיטעו שהיא חמותו אלא שיטעו בין חמיו לאביו ויאמרו שזו אשת אב וא"כ אין חילוק ועוד דגם בחמותו לאחר מיתת אשתו יש פוסקים כר' ישמעאל דלא קליש איסורא כמ"ש הש"ד ביו"ד סימן רס"ט סק"י. וסיים דלע"ע אין

בידו להקל ע"ש: (וע' בתשובת חתם סופר סי' ל"ח האריך ג"כ בזה ומסיים מכל הלין נ"ל דיש סמך גדול להתיר אחר מיתת אשתו אלא שיש קצת לפקפק מדלא נמצא היתר זה מפורש בשום מקום אפשר לא פלוג רבנן כו' וע"כ לבי נוקף להתיר ולהיות סניף כלל רק הצעתי הדברים להלכה ולא למעשה ומי שדעתו רחבה מדעתינו יתקע עצמו לדבר הלכה ע"ש) . וע' בת' הרדב"ז ח"ב סימן תרע"ה מזה:

י **שאוסר**. עבה"ט מ"ש ואם כבר נשא אשת חמיו כ' בת' צ"צ כו' וע' בס' בית מאיר שכ' דהמעיין בתשו' צ"צ שם יראה כי לא מה"ט התיר רק מטעם אחר חדא משום לעז בנים ותו משום דרבו המתירין אפילו לכתחלה ואנו לאסור בדיעבד ומביא ראיה ע"ש ולע"ד הראיה מבוארת מסי' קס"ד ס"ז כו' ע"כ יפה הורה הצ"צ ולא כיש"ש שפסק ע"פ הנ"י לאסור אף דיעבד כו' ע"ש. ובענין אשת חתנו הביא בס' ב"מ שם דברי היש"ש שכ' תאב אני מתי יבא לידי ואתיר ואי איישר חילי אבטליניה והובא ג"כ בספר ק"נ פ"ב דיבמות אות ט' ומ"ש הבה"ט בשם ב"ש ואם נשא שני' ע"פ אונס ועבר האונס כו' עי' בס' ב"מ שכ' עליו קשה במאי דמיירי אם באנס שאנס שניהם לישא זא"ז וביראת מיתה תמה אני אם יש מקום לקדושין ונשואין כאלו לחול אף להצריכה גט וק"ו הוא ממה דקי"ל ר"ס מ"ב דאם אנס אשה וקידשה א"צ גט מכ"ש היכא ששניהם אנוסים כו' ואי איירי כשהי' הרשיעה ומוסרו ביד אנס עד שקידשה ונשאה באונס דידה ורצון דידה דבזה פסקי' שם דעכ"פ מקודשת מספק א"כ פשיטא שמחוייב לגרשה מפני איסור דידה דהא כל איסורי עריות ושניות שניהם שוים באיסור עכ"ל:

יא **שאשתו קיימת**. עיין בתשובת מגיד מראשית מהרב רבי חיים אלפאנדרי ס"ס ב' שחקר בב' אחיות דאסרן הכתוב דוקא בחיי'. אם היה ראובן נשוי עם לאה ונעשית טריפה בחייה כגון ניקב קרום של מוח וכיוצא וקידש לאחותה אי הוי מקודשת דלא מקרי בחיי' כיון שטריפ' אינה חיה ע"ש שלא העל' בזה דבר ברור ולע"ד אין כאן מקום ספק כלל דודאי מקרי בחייה עיין בנדה דף כ"ג בפרש"י ד"ה למימרא דחיי ובתוס' שם ובב"ש לקמן סימן ל"ז סק"ב ודו"ק:

יב **ובאו עדים**. עבה"ט מ"ש גם אינו נאמן עד אחד כו' ועמ"ש מזה לעיל סימן א' ס"י ס"ק י"ד:

יג **בקרובות שניה**. עבה"ט מ"ש כתב ב"ח ודרישה דוקא אחר מיתת השניה כו' עד וב"ש הסכים עם הדרישה וב"ח. ועיין במל"מ פ"ב מהא"ב דין י"א שהבי' דבריהם וכתב שלא ישרו בעיניו (מטעמים שביאר שם) ובירורן של דברים לדעתו ז"ל הוא דמותר אף בחיי השניה ולא דמי לסעיף י"ג מתרי טעמי חדא דשאני הכא שהיו שניהם שוגגים

שהיו סבורים שמתה הראשונ' ומש"ה לא גזרו רבנן (ואף אם היא היתה מזידה רק הוא היה שוגג או אנוס. ג"כ דעתו דלא גזרו דהכל תלוי בדידיה. אלא שזה אינו ברור בעיניו כ"כ) ועוד דהכא אין טעם שיאסור בקרובות שניה דאף אם לא ישא קרובות שני' הרי השני' באה לבקר את אחותה ואיכא חשש זנות נמצא דבמה שנאסר אותו בקרובות שניה לא הועלנו כלום. וכתב דב' הטעמים הם אמת לדינא ונ"מ דאף אם מתה (או נתגרשה) הראשונה מותר בקרובות השניה אף בחיי השני' מטעם הא'. וגם אם זינה עם אחות אשתו ברצון מותר בקרובות שניה כ"ז שהראשונה שרויה אצלו מטעם הב'. אבל אם מתה או נתגרש' הראשונה אסור בקרובות שניה עש"ב:

יד **הקרוב' רגיל'**. עב"ש ס"ק כ"ב שכתב ודין זה צ"ע דהא הנ"י כתב כו' ועיין במל"מ שם שכ' עליו לא מצאתי טעם לקושי' זו נהי דאמרו דאם כנס לא יוציא מ"מ ברגילה החמירו דרגלים לדבר שהרי היא רגיל' לבא בביתו וגם מ"ש דהש"ג ס"ל דלא אמרו לא יוציא אלא בחשד לא ידעתי איך נתקררה דעתו בזה כו' וכתב עוד שהוא תמה על הרמ"א ז"ל שסתם וכ' אם הקרובה כו' דמשמע שדין זה היא בכלל העריות והשה"ג לא אמרו אלא אם זינת' חמותו ואם ואפשר דדוקא בחמותו אמרו דגייס' בי' מחמת בתה ולא בשאר עריות וכדמצינו להראב"ד בפרקין דין י"ב שחילק כן לענין אחר ע"ש: (ועיין בספר בית מאיר ובספר עצי ארזים ובשו"ת חתם סופר סימן מ' מענין זה):

טו **אחות אשתו**. (כתב בס' בר"י אם שידך איש את לאה אין ראוי לבטל שדוכי לאה ולקחת רחל אחותה אף שלא היו בה קדושין דהרהורי עבירה קשים מעבירה וכן כיוצא בזה משאר עריות. כלי יקר שמואל א' סימן י"ח:

## סימן טז

א מדרבנן עבה"ט מ"ש ואם יש לה בעל כו' ועי' בר"י שכ' ומיהו משמע קצת מדברי הרמב"ם פ"ח דמלכים דמדאורייתא אין אישות להם כלל וכן משמע בחידושי קדושין לחד מקמאי שם פ"ק וכ"כ הריב"ש בתשובה סימן ו' ומטי בה משם הרמב"ן עכ"ד. ועיין בס' שעה"מ פי"ב מהא"ב דין ב' מ"ש בזה:

ב מכות מרדות עבה"ט ועיין בזה בתשובת הרשד"ם חי"ד סימן קצ"ו ובתשובת פרח מטה אהרן ח"א סימן ל"ב ובס' שעה"מ פט"ו מהא"ב דין ד' ע"ש באורך:

ג **ספק שפחות**. עבה"ט ומ"ש זרע שפחה כו' ומותרת בקרוביו בס' בית מאיר שתמה על הב"ש בזה למה העמיק סתם נגד הגהת רמ"א בסימן ט"ו סעיף י' ע"ש:

## סימן יז

א **תופסין בה**. עבה"ט מ"ש בשם כנה"ג אם מתה אשה אחת תחת בעלה כו' ועיין בס' ברכי יוסף שחקר כה"ג לגבי בעל שמת היום מיתה ודאית ולמחר חיה כההיא דאמרו באגד' עיין פ"ק דמגיל' קם רבה ושחטי' לרבי זירא למחר בעי רחמי ואחייה אי כשמת ר' זירא הותרה אשתו לשוק וכי חיה למחר היה צריך לחזור ולקדשה או דילמא הא דמיתת הבעל מתרת דוקא כשנשאר מת אבל כשלא נקבר וחי ע"י נביא או חסיד איגלאי מלתא דאותה מיתה לא היתה כמות כל אדם לא פקעי קידושי קמאי ולא תפסי בה קדושי אינש דעלמא ובעלה כאשר חי מותר בה מיד. וכתב דלפום ריהטא יש ראיה מירושלמי גיטין פ' מי שאחזו הלכה ג' גבי מתנה מעכשיו אם לא באתי ומת בתוך הזמן מהו שתהא מותרת ר' יוסי אומר אסורה לינשא אני אומר נעשו לו נסים וחיה ע"ש ואף דהפוסקים לח חיישי כלל לירושל' הזה (עיין לקמן סימן קמ"ד ס"ב) היינו דלא חיישינן למעשה נסים מ"מ למדנו דאם אחר שמת נעשו נסים וחי אכתי אגוד' ביה אשתו זאת ולא מהני לה מה שמת ודאי כיון דלבסוף חי ויש להתיישב בדברי הירושלמי הזה והראשונים עכ"ד (עיין בנ"צ מ"ש בביאור דבריו בזה) . ומ"ש הבה"ט אשת צדוקי כו' עיין לעיל ס"ס ד' בהגה ובהתשובות שרמזתי שם:

ב **וקבלה קדושין**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ר"ד שכתב וז"ל גם י"ל לדינא דא"א שפשטה ידה וקבל' קדושין מכהן לא הוי כאומרת נתגרשתי כיון דמ"מ הוי קדושין אלו בעבירה וכמדומה ראיתי סברא זו לאחד מגדולי האחרונים אין בזכרוני למי עכ"ל. ואני כמזכיר שהוא הר"א ששון סימן י"ח והובא בבה"ט סק"ג:

ג **שאמרה לבעלה בפניו**. עיין בתשובת נו"ב תניינא סימן צ"א שכ' דמה שנסתפק הרב השואל אם צריכה לומר כן דוקא בפני ב"ד ובפני בעלה אבל כל שאמרה שלא בב"ד לא מהני אני תמה דבכל מקום נזכר סתם שאמרה לבעלה ולא נזכר בשום מקום בב"ד והריב"ש שכ' ולא מקרי בפניו אלא שיהיו שניהם בב"ד הוא מיירי בטענת אינו יכול שלזה יש גורמים הרבה לפעמים לכן צריך בזה חקירת ב"ד אבל בגרשתני או בשימש נדה שאין לתלות בסיב' ודאי לא בעינן בפני ב"ד והביא עוד ראיה לזה ע"ש:

ד **גרשתני נאמנת**. עיין בתשובת מנחת עני סימן ס"ד שנשאל בהא דקיי"ל אשה שאמרה לבעלה בפניו גרשתני נאמנת משום חזקה דאינה מעיזה אם יש לחלק בזה בין למפרע ולהבא כמו דמחלקינן בבעל שאמר גרשתי את אשתי דנאמן רק להבא (ר"ל בגמרא דב"ב דף קל"ד ע"ב וע' לקמן סימן קנ"ב ס"א ובב"ש שם) או דילמא שאני התם דהנאמנות משום דבידו לגרשה וטעם זה ל"ש אלא לגבי להבא אבל הכא דהטעם הוא משום דאינה מעיזה

י"ל דלהקדים הזמן ג"כ אינה מעיזה. והשיב דלכאורה קצת ראיה דמזק' זו דאינה מעיזה מועלת אפילו לגבי למפרע דאל"כ למ"ד בב"ב הבעל שאמר גרשתי למפרע דא"נ אפילו להבא דלא פלגינן דבוריה. וכי היכי דא"נ למפרע ה"ה להבא א"כ גם באשה שאמרה לבעלה בפניו גרשתני למפרע נימא הכי דלא פ"ד ולא תהיה נאמנת כלל אפילו להב' וכל כי הא ה"ל לש"ס ופוסקים לפרושי. אולם לאחר העיון נראה דלמפרע אינה נאמנת והטעם פשט ומוכרח מלישנא דרב המנונא דקאמר חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה מבואר דדוקא בפני בעלה אבל בפני שאינו בעלה יכולה להעיז ולפ"ז בשלמא בעיקר הגירושין דאי נימא שהיה משקרת ולא גירשה הרי הוא בעלה ובפני בעלה א"י להעיז מש"ה נאמנת אבל לענין הקדמת הזמן י"ל שפיר שהיה משקרת ולא גירשה בזמן שהיא אומרת רק עכשיו גירשה זה יום או יומים (ע' בס' מה"צ סק"ו) ואפילו תימא דזה חשיב ג"כ העזה להקדים הזמן מ"מ אין זה העזה בפני בעלה דהא עכ"פ עכשיו אינו בעלה וכאחר דמי. ובזה ניתחא ג"כ אפילו למ"ד בב"ב שם לא פ"ד הכא נאמנת שפיר לגבי להבא ולא אמרינן כי היכי דלגבי הקדמת הזמן למפרע אינה נאמנת ה"נ להבא דז"א דהא עיקר מה שא"נ למפרע אינו אלא משום דאמרינן עכשיו היא גרושה ואינו בעלה מש"ה יכולה להעיז א"כ איך תאמר שא"נ להבא דא"כ הרי הוא בעלה ואיך תוכל להעיז ואינו דומה כלל להא דב"ב בבעל שאמר גרשתי דהתם חסרון נאמנות דלמפרע אינו תלוי בנאמנות ולכך אמרינן שפיר לפ"ד וא"נ בשניהם אבל הכא עיקר מה שאינה נאמנת למפרע אינו אלא מכח נאמנות דלהב' כו' ע"ש:

ה **חזקה אין אשה מעיזה.** ועח"מ וב"ש שהביאו קושיית הד"מ על הב"י בשם ריי"ו דאם קיבלה קדושין כו' מותרת לחזור לראשון דהא אמרינן גירשה השני אסורה לחזור לראשון דיאמרו כו' ועיין בס' בני אהוב' פ"ד מהל' אישות הלכה י"ג שכתב ליישב דרבינו ירוחם לא מיירי באמר' שנתגרשה רק שלא נתקדשה לראשון מעולם כו' ובזה פשיטא דמותרת לחזור לו ואין כאן חשש והבו דלא לוסיף על גזרת חכמים במה דלא מצינו מבורר בגזרתם ע"ש:

ו **אין אשה מעיזה.** עיין בהגהת מל"מ פ"ד מה"א דין י"ג שהביא דבס' עזרת נשים נסתפק בארוסה שקדשה אביה קטנה והיא פשט' ידה וקבלה קידושין (לאחר שבגר') בפני ארוס שלה דדילמא לא איתמר הך חזקה אלא כשהי' קדשה עצמה דבושה ממנו כיון שקבלה ממנו כסף קדושי' ונהנית מקדושיו או מסבלונותיו אבל כשלא נהנית ממנו מעיזה. והוא ז"ל כתב עליו דליתא לחילוק זה אף היכא דאביה קבל קדושיה אינה מעיזה והכי מוכח מתשו' הראנ"ח ח"א ס"ס ח' ע"ש:

ז **מעיזה פני**. עבה"ט סק"ב מה שחולק על הב"ש בענין אם היא התחילה לומר גרשתני ואחר כך מסייע לה. וכן מסיק לדינא בס' בית מאיר דמיד שהתחילה היא לומר בפניו גרשתני כבר הותרה ושוב אינו מזיק הודאתו ע"ש. אמנם תמיהת הבה"ט על הב"ש מש"ס בגיטין דף פ"ט. תמוה דודאי גם הב"ש לא קאמר דאינה מגורשת כלל רק דאינה מגורשת ודאי אלא ספק דהא אפילו בהתחיל הבעל לומר גרשתיך היא ספק מגורשת כדאיתא להדיא לקמן ר"ס קנ"ב מכ"ש כשאמרה היא תחלה בפניו גרשתני ואח"כ הודה לה דהויא עכ"פ ספק מגורשת ואם קידש' אחר צריכ' גט משני לפ"ז לא הוי מצי הש"ס בגיטין לאוקמי הכי ע"ש ודוק:

ח **בפני בעלה**. עבה"ט מ"ש ואם התחילה לו' שלא בפני בעלה כו' ועיין בס' בני אהובה פ"ז מהל' גירושין דין כ"ד שכ' דמדברי הרמב"ם מוכח דנאמנת וגם הריב"ש שעליו סמכו הד"מ והב"ש שחולק בזה אין כאן משמעות גמור רק כמסתפק במקצת ע"ש. ומ"ש הבה"ט וכן נ"ל כו' עיין בנ"צ מ"ש בזה:

ט **דבזה"ז דנפישי חוצפא**. עי' בס' בית מאיר שכ' דהיכא שיש אמתל' המוכיח שאומרת אמת אף בזה"ז נאמנת כדאי' בסי' קנ"ד ס"ז בהגה ב' דחד דינא וחד טעמא הוא כו' ע"ש שכ' בזה ליישב דברי ר' ירוחם שהובא בב"י במ"ש והוא לא ערער ותמה הב"י דמשמע שאם ערער אינה נאמנת והא ודאי ליתא כו' ולהנ"ל י"ל דרי"ו תופס ג"כ חומרא זו דבזה"ז דנפישי חוצפ' א"נ אלא לחומרא לכן לא האמינ' אלא בצירוף האמתל' ע"י שלא ערער עיין שם: עיין בתשו' גלי' מסכת סימן ה' בעובד' שאירע באשה אחת שישבה עם בעלה בעירה כמה שנים ואח"כ נסעו שניהם למדינת רוסיא ישינה לאחר ג' שנים חזרה האשה ובאת לעירה עם עגלון כותי לבית אכסנאי וכשעה חדא בא בעלה ג"כ ויהי כראותה אותו צעקה בקול מר מה אתה רודף אחרי לתפשיני הלא כבר גרשתני בג"פ זה ג' חדשים והבעל ענה ואמר שקר הוא לא גרשתיך וחטף התיבה שהיה לה וינס לדרכו וכעת האשה אומרת שהיה לה בתוך התיבה כתב ראי' מהרב ר"מ שסידר הגט במלון פ' סמוך לעיר פ' ותספר את המאורע בהיות שרצה בעלה לעזוב דת וע"י האמצעות השיגה הג"פ ואחרי נתנו התחרט ורצה לתופשה עם בתה והיתה נחבאת כמה שבועות. וישלחו לעיר הנ"ל לחקור ולדרוש הדבר והשיבו שמוע שמענו שנשלח עגלה אחרי הרב ר"מ לכפר הנ"ל בכדי לסדר ג"פ מחמת המאורע הנ"ל אבל זה לא ידענו אם נתגרשה או לא והרב שבק חיים ואשת הרב אומרת שהיא יודעת שבעלה ז"ל נסע לסדר ג"פ מחמת מאורע הנ"ל וסידר ג"כ אך אינה יודעת את הכפר לא את האשה ולא את האיש. וזה הבעל כבר עזב דת ויצא בתוך אנשי חיל לא נודע איפה הוא והנה כעת האשה יושבת עגונה

ומבקשת התירה להנשא כי אומרת שודאי גירשה והיה לה כתב ראי'. והיא מוחזקת לצנועה עכ"ל השאלה. והשיב ע"ז באריכות דמותרת להנשא בלי שום פקפוק ויסוד היתר שלו אחרי שא"א להשיג גט אחר מן הבעל בשום אופן וכדיעבד דמי וכיון שיש כאן אומדנות מוכיחות ורגלים לדבר שכנים דבריה וכמו דמצינו לקמן סי' קנ"ד ס"ז בטוענת אין לו גבורת אנשים דהיא נאמנת וכופין אותו להוציא ולמדו הפוסקים דבר זה מדרב המנונ' דאין אשה מעיזה בדבר שהבעל יודע ומסיק שם הרמ"א ג"כ האי סברא שכתב כאן דהאידנא שיש נשים חצופות א"נ ומסיים שם הרמ"א דמ"מ במקום שיש אמתלאות ואומדנות שאומרת אמת נאמנת ה"נ י"ל כן (קצת חידוש שלא הזכיר בזה דברי הבית מאיר הנ"ל דהוי לי' תנא דמסייע) וגם אין לחוש ממאי דאמרה האשה שהיה ביניהם קטטה ורצה לעזוב דת ז"א חדא דבס' בית מאיר חקר דבעינן דוקא קטטה דלקמן סעיף מ"ח שהוחזקה פ"א שקרנית (ע' בס' ב"מ ותראה דאדרבא כתב להיפך דאי אפשר לומר כך ויובא לקמן ס"ק י"ב) ועוד דביבמות מפרש בגמרא טעמא דקטטה חד אמר משום דמשקר' וח"א משום דאמרה בדדמי א"כ בגירושין בדדמי ודאי ליכא דמשקר' וזה לא שייך היכא דהחזיקה היא קטט ע"ש עוד. ולע"ד אין היתר הנ"ל ברור כל כך עיין בנ"צ הארכתי קצת בזה:

י דנפישי חוצפי' עבה"ט מ"ש ב"ח כתב דוקא לכתחלה כו' עד וח"מ השיג עליו. ועיין בתשובת הרדב"ז ח"ג סימן ת"ז שדעתו ג"כ כהב"ח אם לא שיש אמתל' שעיני' נתנ' בו ע"ש:

יא ואם נשאת לאחר כו' אינה נאמנת כו' עיין בס' בית מאיר בענין אם צריכה גט מהשני ע"ש:

יב **וי"א שאם היה קטטה.** עיין בס' בית מאיר שכתב דאי אפשר לומר דמיירי הכא בקטטה שהוזכר בגמ' פ' האשה שלום (ולקמן סעיף מ"ח) שכבר הוכחשה ע"י שאמרה גרשתני ואשתכח שיקר' דזה א"כ לכת' דתיפוק ליה דאיתרע חזקת' דהעזה ולא ניתן לכתוב בשם י"א דכ"ע מודו בהא ע"ש (ומה שתמה שם על דיעה זו הא בסוגי' זו איתא ה"ד קטטה באומר' גרשתני כולהו נשי אמרי הכא פרש"י בשעת כעסו אלא באומרת גרשתני והיינו נמי סתמא מתוך קטט וכעס ומ"מ פריך וליהמנה מדר"ה עכ"ל (ע' בס' קרבן נתנאל בסוגי' זו אות ט"ז דלק"מ) גם בס' מה"צ סק"י העל' דבסתם קטטה איירי ע"ש:

יג **אפי' עד א'.** הנה בדין נאמנות עד א' בעדות אשה אם הוא מדאורייתא או רק מדרבנן (ונ"מ לכמה דברים שיתבארו בסימן זה) הוא מחלוקת הראשונים ז"ל דמדברי

הנ"י ר"פ האשה רבה מבואר בשם הרא"ה והריטב"א דהוא מן התורה דמשום מלתא דעבידי לגלויי ומשום דייקא ודאי קושטא מסהיד ונחשב כעדות גמורה מדאורי' והא דאמרי בש"ס משום עגונה אקילו בה רבנן פי' הריטב"א דאקילו רבנן ולא החמירו על דברי תורה. אבל דעת התוס' שם דנאמנת רק מדרבנן ע"ש (עב"ש לקמן ס"ק ק"ט) וכן דעת רש"י ביבמות דף צ"ב בד"ה תדע דהוראה הוא (וכן משמע מדברי רש"י במס' שבת דף קמ"ה ע"ב שכ' דכל המקדש אדעתא דרבנן כו' ע"ש אמנם לדברי הנו"ב דלקמן אין מדברי רש"י אלו ראיה דשם מיירי בעד מפי עד) וכן דעת הרשב"א בשיטותיו דף פ"ז. ובדעת הרמב"ם ז"ל בזה נתווכחו המחברים דמדברי הרמב"ם רפ"ה מהלכות עדות נראה דהוא מדרבנן ובס"פ י"ג מהל' גירושין דבריו סותרין זא"ז שהתחיל אל יקשה בעיניך שהקילו חכמים כו' שלא הקפידה התורה כו' לפיכך הקילו חכמים כו' והלח"מ שם פי' כונת הרמב"ם כדעת התו' דנאמנות עד א' מדרבנן וזהו דעת הריב"ש סי' קנ"ה בדעת הרמב"ם ומ"ש שלא הקפידה התורה כו' לתקנת חכמים קרי תורה ע"ש אך דעת מהרי"ק סוף שורש ל' דמשמע מדברי הרמב"ם דמשום דהוי מלתא דעבידי לגלויי נאמן מה"ת. ע"ש וע' בתשו' נ"ב סי' כ"ז וכ"ט ובסי' ל"ג שהאריך בענין זה ודעתו להכריע דנאמן מה"ת והביא ראיה מהספרי לא יקום עד א' באיש אבל קם הוא באשה להשיאה כו' ועוד כמה ראיות אך כ' דזה דוקא בעד כשר אבל לא בעד פסול כגון אשה ועבד ועד מפי עד דבאלו הנאמנות רק מדרבנן וביאר שגם דעת הרמב"ם ז"ל כן ופי' בזה דבריו שבהלכות גירושין הנ"ל דעד כשר נאמן מה"ת רק חכמים הוסיפו להכשיר גם הפסולים כגון עד מפי עד כו' והם דרפ"ה מעדות הנ"ל מפרש דלענין משפטי העדות לא האמינה התורה לעד א' רק בסוטה ובע"ע אבל היכא דהנאמנות משום עבידא לגלויי אין הטעם משום משפטי העדות רק שהדבר עד לעצמו מחמת חזקה דלא משקרי והאריך בזה ע"ש. וע' בתשו' ברית אברהם סי' כ"א וסי' ל"ט שפלפל ג"כ בענין זה והביא דהרשב"ץ ח"א מסי' פ"ב עד סי' פ"ה האריך בזה ועלה ג"כ בדעת הרמב"ם כמו שפי' הנו"ב הכל במכוון וכ' שרוח קדשו של התשב"ץ הופיע בבית מדרשו של הגאון נו"ב ז"ל שכיון כמעט לכל דברי התשב"ץ יעו"ש (וע' בתשו' שיבת ציון סי' פ"א מ"ש בזה) וע' בס' פני יהושע כתובות כ"ב שהביא ג"כ הספרי הנ"ל ובגיטין דף ב' כ' הפ"י מדלא הוזכר בתלמודן ש"מ דאינו אלא אסמכת וע' בתשו' אמ"ז פנים מאירות ח"א סי' פ"ט ובתשו' שבו"י ח"ב סי' קט"ז ובס' בית מאיר סעיף זה (ובתשו' חתם סופר סי' צ"ד): וע' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' קכ"ג שנשאל מאיש אחד להזדקק בדינו אודות המערערים עליו ועל אחותו לפסול אותם ואת בניהם מלבא בקהל ישראל מחמת שאמם נשאת לאביהם מבלי גביית עדות

בב"ד שבעלה הראשון מת והנה עתה מעיד עד אחד ששמע מפי אחי בעלה הראשון קודם שנשאת להשני שמתאבל על אחיו על ידי שכ' לו אחד ממדינת האללאנד שמת אחיו ר' יוזפא. וכ' דלכאורה עדות זו מספיק להתיר לאשתו של ר' יוזפא להנשא אך כל זה אם היה זה העד מעיד כן להתיר להאשה להנשא דהאמינו חז"ל לעד א' ולעד מפ"ע בצירוף דמתוך חומר כו' ומשום עגונ' כאשר האריכו רבותינו כו' משא"כ כשמעיד העד אחר מיתתה דעיקר העדות על הבנים שהולידה י"ל בכה"ג האמינוהו ואוקמי אדינ' דבמקום חזקת א"א אין עד אחד נאמן וביותר מסתפקנ' באשה שנשאת בלי שום עדות ואח"כ בא עד א' שמת בעלה הראשון מכבר די"ל דלא מהני דאף דהאמת סברת דייקא אינו דוקא בתחילת נישואין אלא כל רגע ורגע שיושבת תחת בעלה כמ"ש תוס' ב"ב דף ל"ב מ"מ י"ל דהאשה זו דראינו דנשאת בלי שום עדות ולא היה לה ע"מ לדייק איתרע חזקה זו לגב' ודילמא גם עתה כשמעיד העד והיא יושבת תחת בעלה יושבת בלי דיוק. וביותר י"ל דל"ש כלל אצלה סברת דייקא במה דיושבת תחת בעלה דהא ליכא יראת החומר דלא תרויח מידי בצאתה ממנו דהא אם יבא בעלה הא' יהיה לה כל חומר א"א על שנשאת להבא בלי עדות וכיון דליכא דייקא בתחילת נישואין ולא אח"כ י"ל דאין עד א' נאמן ועדיין לא מצאתי גילוי לדין זה בפרט במעיד אחר מיתתה דכל עדות רק להכשיר הבנים י"ל דדינו כמו בעלמא ובאמת אם היו ב' מעידים שאחי בעלה הראשון אמר ששמע שמת אחיו היה צד גדול להתיר אף דלא הוו עדות מעליא כיון דהוי עד מפי עד וגם מעידים שניהם רק מפי עד א' מ"מ כמו דבעלמא יכולים להעיד שנתקבל עדות בב"ד פלוני ה"נ בעדות אשם כיון שא"צ שיהא העדות דוקא בב"ד כו' אך בנ"ד דהיה רק עד א' אפשר דאינו נאמן. וגם ביש ב' עדים י"ל דלא הוי כמעידין שנתקבל עדות בב"ד כו' (עמ"ש בזה לקמן סעיף ל"ט) אמנם יש לצדד להקל דאף במעיד לאחר מיתתה מהני כיון דחז"ל האמינו לע"א מחמת סיועת דייקא משום עיגונ' ה"נ במעיד אחר מיתת' יש עדות העד וסיועת דייקא דאמרי' אין דרך אשה להנשא לאחר מחשש החומר בסופ' וניכר לאמת שאחי בעלה אמר כן והיא דייקא ונשאת ובצירוף ב' הסברות כמו דמקילין משום עיגונא ה"נ במקום דחק ועיגון לפוסלו מקהל דאין לך עיגון גדול מזה. ומ"ש בסי' קכ"ד וקכ"ה על ענין הנ"ל שפלפל בזה עם הגאון מליסא ז"ל בסברות עמוקות ושם מבואר עוד כמה צדדים להקל בנ"ד להתיר אותם לבא בקהל. ושם בסי' קכ"ד כתוב עוד חקיר' בזה (באם נידון בעד א' שבא אחר שניסת דלא מהני מטעמים המבוארים לעיל) בבאו ב' עדים אחר שניסת ומעידים שמת בעלה הא' ולא ידעו אימת מת ועד אחד מעיד שמת מכבר מקודם שנשאת לזה אי מהני ומותרת לעמוד תחתיו (עמ"ש לעיל סי'

י"א סק"ג בשם ת' מוצל מאש) וכ' די"ל דמדאורייתא נאמן דלהפוסקים דס"ל למסקנא ע"א נאמן באתחזק איסורא י"ל דהכא נאמן דלא מקרי דבר שבערוה כיון דעכ"פ השתא מת וליכא עוד איסור א"א אלא דאם מת עתה אסורה על הבעל הב' מדין סוטה י"ל דלא מקרי דבר שבערוה ואף דעיקר לימוד דבר דבר מממון כתיב גבי זינתה תחת בעלה י"ל דדוקא לגבי בעל אבל לא לגבי בועל כמ"ש תו' יבמות דף ג'. ואף להפוסקים באיתחזק איסורא אין ע"א נאמן י"ל דדוקא אם כפי דברי העד היה האיסור עד עתה כו' אבל הכא דאיסור א"א ודאי ליכא דהרי מת לפנינו ע"י עדות ב' עדים ולגבי איסור סוטה לא היתה מעולם באיסור סוטה על זה הבעל ואף דהיתה מעולם אסורה עליו פעם אחת מטעם א"א מ"מ אין מחזיקין מאיסור לאיסור כו' וצ"ע לדינא ע"ש היטב ובסי' קכ"ה. וע' בתשו' ברית אברהם מסימן ס' עד סי' ס"ג בכל זה: (וע' עוד בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן ק"ל נזכר שם עוד חקירה אחת כעין החקירה הא' הנ"ל. וז"ל שם. בא לידי עובד' באשה שבעלה הרחיק ממנה זמן רב והיא זינתה תחתיו ואח"כ בא עד א' והעיד שמת בעלה. והיה אז בין כסה לעשור. והרהרתי דאולי עיקר דייקא מן חומר היינו מה שתצא מן בעלה הראשון אבל בזינתה דאסור' לו י"ל דמשום בעלה השני שרצונה להנשא לו לא מקרי חומר וכמ"ש הבעל המאור בההיא דע"א ביבמה. ומחמת טרדת הימים הקדושים הנחתי הדבר עד אחר ימי המועד ובינתיי' בא בעלה ולא הוצרכתי לדקדק ביסוד זה כל הצורך. אך אח"כ היה לי בזה ויכוח עם הגאון מליסא ז"ל והסכים דגם זה מקרי חומר וכן הסכים חתני הגאון רבי משה מפ"ב וגם אני הוכחתי זה בראיות ברורות עכ"ל ע"ש. גם בתשו' נו"ב סימן מ"ב העלה כן דגם מפני חומר של בעלה שני ג"כ דייקא עיין שם ודבריו קצת באורך , יובא לקמן סעיף מ"ח ס"ק קס"ח: ובתשו' רע"ק סי' קכ"ה בדברי הגאון מליס' שם מבואר חידוש יותר בזינתה תחת בעלה ואח"כ הלך למדה"י והעיד עד א' שמת וניסת להבועל באיסור דמועיל עדותו לענין שלא יהיו הבנים ממזרים אף דבזה לא שייך חומר לא לגבי ראשון ולא לגבי שני כיון דבלא"ה תצא מזה ומזה מ"מ דייקא שלא תעשה בניה ממזרים ומשום כתובה ושאר דברים שיש לה מהשני ע"ש היטב. ועיין בתשו' נו"ב סי' כ"ז דפשיטא ליה מלתא דגם בקטנה נאמן עד א' אף דל"ש גבה דייקא מ"מ העד מתייר' שתידוק כשתגדיל ע"ש ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' מ"ב שכתב עליו עדיין לא הועיל במסל"ת שכ' הנ"י ג"כ דנאמן משום דייקא ובזה ל"ש סברת הנ"ב. גם עדיין בחרשת שהשיא' אביה לא הועיל כלום וכ' נימא דהוי מלתא דעב"ל משום שמא תתפקח ע"כ נראה בקטנה וחרשת צ"ע לדינא מ"ש גם בס' יד המלך פי"ג מה"ג דין א' מסתפק בזה לדינא ע"ש (ע"ל סעי' מ"ג בהגה ובבה"ט שם) וע בס' בית מאיר לעיל ס"ס

ט"ו כ' שם דחליל' להעלות כזה על הדעת לו' בקטנה אין עד א' נאמן שהרי לא מצינו בשום מקום לחלק וצ"ל הטעם אף שהיא אינה בת דייקא סמכו החכמים על קרובים שיבדקו ע"ש עוד ועי' בתשו' ברית אברהם סימן מ"ו אות ב' מ"ש בזה:

יד **עד א'**. עבה"ט ומ"ש בשם רשד"ם אם בתחלה כו' ויש מקום לתלות כו' ר"ל אף שהשיב בתחלה בפני ב"ד. ומ"ש ואם מה שאמר שא"י לא אמרו בפני ב"ד כו' זה הובא בשמו בק"ע סי' שנ"ב ושם כתב אפילו שהיה הרב שם מ"מ כיון שלא הי' שם שום דיין עמו ע"כ. ולכאורה זהו עיקר חידושו בזה דאל"כ הרי מבואר בש"ע לקמן סעיף ך' דאף מי שהיה מערער כו' והוא מתשובת הר"ן ועמ"ש בפ"ת שם:

טו **העד עבד**. עבה"ט ועח"מ שכ' דאפשר דאף בסתמא כשר דישראל בעל עבירה גרע מעבד אף שהוא ג"כ בחזקת בעל עבירה ועיין בס' מה"צ ס"ק י"ג שכ' דדברי הב"ש אינם מחוורים ומסיק כדברי הח"מ ע"ש:

טז **ואפי' עד מפי עד**. בתשו' מהריב"ל ח"ג סי' ח' העלה דעד המעיד ששמע מפי הבעל עצמו דרך סיפור באקראי ששמו פלוני בן פלוני או שהוא בעל אשה פלונית דאינו jשוב אלא כעד מפי עד הואיל ולא הכירו בעצמו אלא ששמע כן מפי הבעל ודין עד פסול יש לו ונ"מ לדינים המבוארים לקמן סעיף ל"ז ל"ח. ובתשו' הרשד"ם סי' נ"ט הביאו וחלק עליו וסובר שדין עד כשר יש לו כמו עד הראי' ממש ועיין בס' מה"צ ס"ק י"ד שהבי' ראי' ברורה כדעת מהרשד"ם ע"ש ועבה"ט לקמן ס"ק קכ"א (ועיין בתשו' חתם סופר סימן מ"ה):

יז **עד מפי עד**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סימן צ"ב שכ' דמסתימת הפוסקים משמע אפי' מפי עד שכבר מת מהני (ר"ל דבשעה שהעיד העד הב' כבר הי' מת העד א'. ומדברי הבה"ט ס"ק י"ג שכתב בין מת העד הא' כו' לא נשמע זאת די"ל דבשעה שהעיד הב' הי' קיים העד א' רק שאח"כ מת) ושוב ראה בשו"ת הראנ"ח ח"א סי' כ"ב שכ"כ בשם תשו' מהרי"ו סי' פ"ח ע"ש הטעם בזה:

יח אבל פסולי עדות דאוריי' כ' בס' קהלת יעקב וז"ל משמע לכאורה מלשון הפוסקים דכל הפסולין המבוארים בח"מ סימן ל"ד דפסולין מדאוריי' פסולים לעדות אשה אבל הנ"י פז"ב וכן בפ"ז דיבמות כתב בהדיא דכל שאינו רשע דחמס אינו פסול רק משום גזה"כ דאל תשת רשע עד ולכן באיסורין דא"צ עדות דאפי' אשה כשירה ה"ה רשע שאינו של חמס וכן בב"י סימן כ"ח נסתפק בהאי סברא ומהתימא שלא הזכירו כאן דברי הנ"י אחרי שלא נמצא חולק כו' ויש להחמיר בזה עכ"ל: ועיין בקצות החושן סי' מ"ו ס"ק י"ז ועיין בח"מ לקמן סי' מ"ב ס"ק ט"ו ומ"ש בפ"ת שם ס"ק כ"ג וע"ל סק"מ מזה:

**יט** דאוריי' עבה"ט בשם מהריב"ל ומ"ב ועיין בתשובת נ"ב סימן כ"ז במעשה בעגונה א' שבא עד אליה ואמר אני יודע לך עדות שיועיל רק באופן שתתן לי סך כזה אסהיד לך ואז השלישׁ' האשה סך כזה ליד שליש באם יועיל עדותו יתנו לו המעות והעיד בב"ד על מיתת בעלה ופסקו הדיינים שאין עדותו מועלת כיון שהוא נוגע בדבר רק יחזיר המעות להאשה ויסלק עצמו ואח"כ יעיד מחדש ואמרו הב"ד להעד הנ"ל אחר שתעיד מחדש תתן האשה לך מה שהיא ברצונה רק אין עליה שום חיוב כלל והעיד מחדש ועתה קצת מערערים אחר שכבר העיד בהיותו נוגע אולי אינו מועיל שום סילוק כי עביד אינש לאחזוקי דבוריה כמ"ש בש"ך ח"מ סי' ל"ג סק"ט. והאריך בזה והיוצא מדבריו דהתקנה שעשו הדיינים שיחזיר המעות כו' לאו כלום הוא חדא מטעם הנ"ל דעביד אינש לאחזוקי דיבוריה (עי' בזה בתשובת ברית אברהם חלק אה"ע ס"ס ק"ה ובחלק ח"מ ס"ס ב' ובס' שעה"מ פ"ט מהלכות אישות דין י"ב) ואף שהש"ך שם מודה דבעינן נפסק הדין מ"מ עיקר פסיקת הדין היינו שפסקו שעדותו פסול וא"ב הכא שפסקו הדיינים שיחזיר המעות ויעיד מחדש פסלו עדותו למפרע הוי נפסק הדין. ועוד דאפי' בלי סברא זו דעביד אינש כו' מ"מ עדיין נוגע הוא העד אף בהגדה שנית כיון שאמרו לו שהאשה תתן לו לפי רצונ' כמ"ש הב"י להדיא בח"מ ס"ס ל"ז בכה"ג כיון שהדבר ודאי שתשלם לו וכאשר באמת הוכיח סופו. אך בעיקר הדין אם נוגע כשר בעדות אשה צידד להכשיר והביא ראיה מהא דבן בעלה כשר ע' בח"מ סקי"ט והוא נוגע גמור שרוצה ליטול ירושה ועי' בש"ך ח"מ סימן ל"ד ס"ק כ"ח. וסיים מ"מ אף שאנו דנין בדבר זה להכשיר נוגע בעדות אשה מ"מ לא נעביד עובדא נגד מהריב"ל ומ"ב ע"ש. (עוד כתב שם דשייך באשה זו פסול אחר משום נוטל שכר להעיד שזה גרע מנוגע דנוטל שכר להעיד אף שאינו משקר מ"מ משום קנס עקרו חכמים עדותו. אלא דמשום שכר להעיד תיכף כשהחזיר השכירות עדותו כשר וא"צ אפי' להעיד מחדש אבל נוגע כו' ע"ש. הנה מ"ש דא"צ אפי' להעיד מחדש נמשך בזה אחר דברי הרמ"א בח"מ סי' ל"ד סעיף י"ח בהגה שכן משמע מסתימת לשונו שם אך באמת ז"א כמבואר בר"ן ס"פ האיש מקדש שמשם לקוח דברי הרמ"א הנ"ל דצריך להעיד מחדש ע"ש ובהכרח צ"ל שגם הרמ"א ז"ל כוונתו כן. שוב מצאתי בס' בית מאיר שהעיד עליו בזה. ובעיקר דבר זה דנוטל שכר אי כשר בעדות אשה יתבאר בסמוך): ועיין עוד בנו"ב שם סי' כ"ט במעש' בעגונה שבא אורח א' לביתה והכירה ויאמר הלא זאת פלונית אשת פלוני ברוך ה' שהנחני בדרך אמת כי אני יודע להעיד לה שנהרג בעל' שמצאתי שלש' הרוגים כו' כל זה אמר לאיש אחד שהיה אז ג"כ בבית וישיבהו האיש הלא האשה הזאת תתן לך מתנה הגונה עבור הבשורה הזאת

ויען האורח חלילה לי לקחת מאתה מאומה אחר זה בא האיש השומע וספר הדברים לפני הרב שבעיר ושלח הרב אחרי העד שיעיד עדותו בב"ד ואז רוח אחרת עמו והשיב הן אמת אני הוא עד היודע אבל אין רצוני להעיד בחנם עד שתתן לי שכרי והשיב לו הרב מה צורך שוב לעדותך כבר הגדת בפני כמה אנשים והם יעידו עד מפי עד והשיב האורח אעפ"כ לא אעיד בעצמי בלי שכר והלך לדרכו והאשה הנ"ל הלכה אחריו כמה פרסאות עד שהשיגה אותו ונתנ' שכרו והעיד עדותו בפני ב"ד ועת' נסתפקו הרבנים אי מהני עדותו אם יש כאן חשש נוטל שכר להעיד וצידדו להכשיר מתרי טעמי חדא דכאן אינו מצווה להעיד מה"ת כיון דעד א' הוא אלא שחכמים הקילו משום תקנת עגונות לכך מותר ליטול שכר ועוד דזה דמי לעידי הגט שכ' הרמ"א לקמן סימן ק"ל דנוטלין שכר משום דאסורה האשה על העדים וכאן נמי רק עד א' ואסורה עליו (ע' לעיל סימן י"ב ס"א) מותר ליטול שכר. והוא ז"ל דחה דבריה' בשני הדברים חדא דמדברי הרמב"ם מבואר שעד שמעיד מפי עצמו נאמן מה"ת (ע' לעיל ס"ק י"ג) ועוד דודאי אף במי שמצווה רק מתקנת חכמים אסור ליטול שכר (ועין בת' שיבת ציון סימן פ"א מ"ש בזה) ומ"ש דזה דמי לעידי הגט לא דמי כלל דשם העדים מפסידים שאם לא יחתמו הם ויחתמו אחרים הם רשאים לישא הגרוש' אבל כאן מה מפסיד העד אף אם לא יעיד כלל לא יוכל לישא אשה זאת דהרי בחזקת א"א קיימ' ואסור' אכ"ע ואם יבא עוד עד א' שיעיד ג"כ על מיתת בעלה ממילא מותרת לראשון ע"פ עד השני ואינו מפסיד בעדותו מידי וא"כ שפיר הוא בכלל נוטל שכר להעיד אמנם באמת נראה דפסול נוטל שכר שייך בעדות אשה כלל כיון שפסול זה הוא קנס מדרבנן וכל הפסול מדרבנן כשר בעדות אשה. ואף דכאן יש חשש נוגע בעדות שהוא פסול דאורייי' כבר הוכחתי שגם נוגע כשר בעדות אשה (כמובא לעיל וכאן הביא עוד ראיות לזה) אלא שכאן אין לנו צורך לכל זה כיון שכבר הגיד בפעם ראשון להאיש בלי שום שכר מה לנו שלא הגיד בב"ד כיון שיש כאן עד ששמע ממנו ועד מפ"ע כשר לעדות אשה וזה פשוט עכ"ד: ושם בסי' ל' האריך עוד בזה לסלק השגת חכמי בראד עליו במ"ש דכאן מה מפסיד העד כו' ואמרו דודאי מפסיד דאף אם יבא עוד עד אחד לא ישאנה משום דכל בעל נפש יחוש ולא ישאנה וכמ"ש הרמ"א בסימן י"ב והוא ז"ל ראה דבריהם דכאן אף אם בעל נפש הוא א"צ לחוש ומ"ש הרמ"א שם דאף בשנים כו' כוונתו היכא דצריך שניה דוקא כגון בקטטה ובמלחמה וכה"ג (עמש"ל סי' י"ב שם) ועוד דגוף דבר זה שכתבו להתיר להעד ליטול שכר משום ששוב לא יקח האשה משום הרחק מן הכיעור הוא תמוה והלא זה כיעור יותר שנוטל שכר ובעידי הגט שאני דבשעת נטילת שכר אין כיעור כלל דהכל רואים שהמעשה אמת כו' וסיים תצא לנו תורה חדשה

מדברים אלו שאפילו היכא ששפיר שייך כיעור שישאנה כגון הזקוקה ליבם שמעידים לה עדים שגירשה בעלה קודם מותו שאם לא היו מעידים היתה צריכה לחלוץ והיתה מותרת להם ועכשיו שמעידין שנתגרשה או שמעידים שהיה לה זרע קיימא ומת שבודאי שוב לא תחלוץ והם גורמים לעצמם שלא יוכלו שום אחד לישאנה מטעם הרחק מן הכיעור אעפ"כ אסור להם ליקח שכר להעיד מטעם הנ"ל דזהו כיעור יותר שנוטל שכר בדבר שאין ידוע האמת רק ע"פ עדותו ע"ש. ועיין עוד בנו"ב ס"ס מ"ז בד"ה ובדבר שנטלו שכר כו' ותמצא איזה שינויי' ממ"ש כאן אך לדינא גם שם דעתו להכשיר נוטל שכר. וכ' אך כל זה אם נתנו לו שכר שיעיד מה שיודע אבל אם פסקו לו שכר ע"מ שיעיד שמת א"כ הוא נוגע כבר הארכתי בזה בתשובה אחרת (בסי' כ"ז שהובא לעיל דשם נטה להחמיר ולא רצה למיעבד עובדא להכשיר נוגע בעדות אשה עכ"ל ע"ש ועיין בס' בית מאיר שהאריך ג"כ בענין זה. ודעתו דנוטל שכר להעיד יש להכשיר בפשיטות ונידון בק"ו מפסול דרבנן מחמת עבירה דרבנן. ובדין נוגע בעדות אשה אף דמסתבר להכשיר מ"מ יש להחמיר אך באם חזר והעיד לאחר הסילוק דלא נשאר כ"כ הפקפוק מחמת דברי הש"ך בח"מ סימן ל"ג סק"ט הנ"ל בזה יש להקל בשעת הדחק ע"ש. ושם בס' ב"מ האריך עוד בענין אותם המוחזקים לגנבים וגזלנים לא"י ולא לישראל אם כשרים לעדות אשה וגם בדין מסור ומלשין שקר והביא שם מתשובת פמ"א ח"ב סימן צ' והוא ז"ל תמה עליו ע"ש:

כ **פסולים**. עיין בתשובת נו"ב סימן מ"ה שנשאל בג' שהעידו יחד על עדות אשה על הכרת הבעל בסימני גופו ונמצא אחד מהם גנב ופסול מחמת רשעו שהוא פסול דאורייתא גם לעדות אשה אם עדות השנים הכשרים נפסל ג"כ כדין רבים שהעידו ונמצא א' מהם קרוב או פסול ואם יבוטל עדות הראשונה אם יכולים על כל פנים להעיד מחדש. והשיב דזה פשוט דלא שייך כאן לבטל עדות הכשרים בשביל צירוף הפסולים עצמו אינן פסולים בעדות אשה רק מטעם שחשודים לשקר אבל אם היינו יודעים שדבר זה מעיד אמת היה נאמן ולכן נאמן במסל"ת ואם כן אותן שנצטרפו עמו כיון שהמה לא חשידי לשקר למה יופסל עדותן מחמתו ולכן לית דין צריך בושש שעדות הכשרים קיימת ואפי' להעיד מחדש אין צריכין ע"ש שמביא עוד ראיות לזה. וגם בסי' מ"א שם בד"ה או אחר הישוב כתב כן בפשיטות ע"ש. ובתשובת רבינו עקיבא איגר סי' פ"ז מסתפק בדין זה והביא ראיה מדברי הר"ן פ"ק דגיטין בסוגיא דעצמך ונכסי קנויים לך דגם בעדות נשים אמרי' דבטלה כל העדות. ובסי' קכ"ד שם הקשה כן כהגאון מליסא ז"ל שכ' ג"כ כדברי הנו"ב הנ"ל בפשיטות ובסי' קכ"ה שם הביא מה שיישב לו הגאון מליסא על זה וכתב

דנכונים ומסתברים דבריו ע"ש ועיין בתשו' ברית אברהם סימן ל"ד אות ז' ובסי' ס"א אות כ"ה מ"ש בזה. ועיין בס' ישועות יעקב סק"ו שכ' שנשאל הא דקיי"ל דגבי עדות אמרינן דבר ולא חצי דבר איך הדין בעדות אשה אי פסלינן העדות מטעם זה ודעת הרבה מחכמי הזמן היה דאמרינן ג"כ לענין עדות אשה הך פסולה דדבר ולא חצי דבר והוא ז"ל השיב דלא דקו רבנן בזה דבודאי הך מלתא דדבר ולא ח"ד לא גרע מעדות קרובים דפסלה תורה ועכ"ז בעדות אשה כשר ודוקא פסול משום דחשדינן ליה שהוא משקר הוא דפסול בעדות אשה וראי' לדבר מיבמות קט"ז כו' ע"ש: (ולכאורה מדברי תשובת מבי"ט ח"ב סי' מ"ע שהובא בתשובת חתם סיפר ס"ס ס"א ובסי' ס"ה מבואר כדברי חכמי הזמן הנ"ל שכ' שם וז"ל אע"ג דנראה דהוה חצי דבר עדות לכל חד כו' מה שלא ידע הישראל השלים הכותי כיון שא"צ עדותו אלא להתירה לכתחלה מהמנינן ליה כו' ע"ש וכן משמע עוד מדבריו בח"ג סימן ק"ט שהביא שם. ומ"מ לפי קוצר דעתי נראין דברי ישועות יעקב הנ"ל:

כא **ואם משיחים לפ"ת.** עיין בס' מה"צ ס"ק י"ד שהביא דברי הט"ז בי"ד סימן ס"ט ס"ק כ"ג שכ' דבכותי היודע בטיב יהודים לא משכחת מסל"ת אלא בכגון שמספר איזה דבר אחר ומתוך אותן הדברים נמשך הסיפור שהדיח הבשר כו' ע"ש ועפ"ז כתב דאף דמבואר לקמן סעיף י"ד בהגה דאפי' בלא קישור דברים רק אמר פלוני מת לחוד מקרי מסל"ת דוקא בכותי שאינו יודע בטוב יהודים הוא כן אבל ישראל פסול אחר שיודע בטיב יהודים ושהיתר אשה תלוי בעדותו לכ"ע בעינן שיסיח לפ"ת בקישור ענין אחר. ושוב הביא ראיות דאין חילוק בזה בין כותי לישראל פסול ומסיק דהכל לפי ראות עיני המורה ע"ש:

כב **ישראל עוזב דת.** עבה"ט בשם מהריב"ל מי שאומר כמה פעמים כו' ע' בזה בק"ע שבספר ב"ש ס"ס זה בסי' ס"ח ס"ט ע':

כג **אם הוא מסל"ת נאמן.** עיין בנ"צ שכתבתי בשם רב גדול אחד מחכמי הזמן שרצה לחדש דא"י אפי' בלא מסל"ת יועיל גבי עדות מיתה אם אינו אומר שראה בעצמו שמת רק אומר בשם ישראל פלוני דאמר לו כן שפב"פ מת דנאמן משום סברא דמרתת שלא יותפס בשקרו וכמו דמצינו ביו"ד סימן פ"ו בא"י המוכר ביצים כו' ואני בעניותי כתבתי דקשה עלינו לקבל חידוש זה והארכתי הרבה בזה ע"ש:

כד **חוץ מה' נשים.** עבה"ט מ"ש אפי' מסל"ת לא מהני ועיין בס' מה"צ ס"ק ט"ו שהאריך בזה והעלה ג"כ דאינן נאמנות אפילו במסל"ת (וכ"כ בס' בר"י אות ד' דכן הסכמת רוב האחרונים. ועיין בס' יד המלך פי"ב מה"ג שכ' דמשמע בת' ש"א שם דאף במסל"ת גמור

דהיינו שהיה קישור דברים קודם לכן ג"כ אינן נאמנות. והאריך שם בטעם הדבר ומסיק דכן נכון לדינא ע"ש) וכמו בערכאות לקמן סעיף יו"ד דלא מהימני אפי' במסל"ת כיון דשייכי בה ה"ה בהני חמש נשים שחזקתן משקרי ורגילי בהו טוב' שהרי אפי' להחמיר אינן נאמנות וכ"כ גדול' השנאה עד שחששו לומר דלמא תמות נפשי עם פלשתים קעבדי פשיטא דחשיב אמתלא' טובא ולא מהני מסל"ת ע"ש. עפ"ז אפשר לומר דאם יבמה וחברותיה שהם בעיא בש"ס ולא איפשט' והן נאמנות לאוסרה וכמ"ש שם ס"ק כ"ד יש לומר דנאמנת אף להתירה במסל"ת אלא דמלשונו שם סוס"ק כ"ד לא משמע כן. דמנה שם סכום הנשים החשודות שאין מעידות ט"ז הם וכתב דהשמונה הראשונות אין נאמנות לא להתיר ולא לאסור והשמנה הנשארים נאמנות לאיסור ולא להתיר וכן אלו שאין נאמנות להעיד' אפי' במסל"ת לא מהני ע"ש משמע מלשונו דאף באלו שנאמנות לאוסרה לא מהני מסל"ת להתירה. אם לא שנאמר דכוונתו בתיבת להעידה דהיינו להתיר. ועיין ב"ש מה שהבי' ראיה דלא מהני מסל"ת וראייתו זאת כתובה בתשובת ש"א שם וכבר קדמו בתשו' ראנ"ח ח"א דף מ"ה ע"ב ועיין במל"מ פי"ב מה"ג סוף דין ט"ז שכ' הרב המגי' שם דהראיה זאת לא מכרע' אלא לגבי צרה דוקא ואכתי תיבעי לן בד' כפום האחרות ע"ש: ומ"ש הבה"ט ואם מת בעל זה כו' עד סוף הדיבור הוא מדברי הב"ש ומסיי' ואפשר לאותו בעל אינה מעידה דרצונה שצרתה תהיה לו ג"כ אסורה עכ"ל ור"ל דדוקא אם זו המעידה נשאת לאחר וזו שמעידין עליה יושבת במקומה אז אינה נאמנת אבל להיפך שזו שמעידין עליה נדחית ממקומה ויצאה והיתה לאיש אחר ע"י גט או מיתה וזו צרתה דמקודם באה להעיד על מיתת בעלה האחרון בזה לא חיישינן לשנאה קדומה ובהכי מיירי הכ"מ. ועיין בקונ' מהרמ"ש ך' ל"ג ע"ב שדעתו דאפי' נפרדו שניהם ונשאו לאחרים אין מעידות ועיין בס' מה"צ ס"ק כ"ב שהאריך בזה והעלה כדעת הב"ש הנ"ל עוד כתב מהרח"ש שם דדוקא בצרה הוא דחיישינן לשנאה קדומה אבל בחמותה ואינך אחר שנפרדו כשרות להעיד ע"ע וכן הוכיח בס' מה"צ שם ודלא כהמל"מ שנסתפק בזה. ועיין בח"מ שכתב בשם מהר"א דכל החמש נשים אין נאמנות גם כן ועיין במה"צ ס"ק כ"ד שכ' דאי יבמה וחברותיה שהם בעיא דלא איפשטא וקיי"ל לחומרא נאמנת לאוסרה וזה פשוט ובדין יבמתה שהיא אחותה מסיק דאינה נאמנת אפי' לאוסרה ע"ש (וע' בנו"ב תניינא סי' ס"ד): ועיין במל"מ פי"ב מה"ג דין ט"ז שנסתפק בהא דקיי"ל דחמש נשים אין מעידות אם העידה אחת מהנה אי הויא א"א גמורה דמוקמינן ליה בחזקת חי ואיהי בחזקת א"א או דלמא נהי דקיי"ל דאין מעידות היינו משום דמספקא לן שמא מתוך שנאה העידו ומידי ספיקא לא נפקא שמא העידו אמת ונ"מ למי שקידש אשה זו

שהעידו עליה אחת מה' נשים אם יאסר בקרובותיה ולענין אם זינתה אם הולד ממזר ודאי או ספק וכתב שדין זה תלוי בפלוגתת הרמב"ם והראב"ד בפ"ט מהל' תרומות אם אוכלת בתרומה ע"ש (ע' לקמן סימן קע"ח סט"ו ועיין בהגהת מל"מ פ"א מהל' סוטה דין ט"ו) ומהא דאין נאמנות אפילו לאוסרה אין ראיה י"ל הטעם בזה דכשם שאין נאמנת להתירה כך אינה יכולה לאסרה דכל שאינו נאמן להתיר א"נ לאסור וכמ"ש הרמב"ם שם בסוף הפרק וכעין שכ' המה"צ שם גבי יבמתה שהיא אחותה עוד כ' המל"מ שם דאם הועד על א' במים שאל"ס ע"י הכשר לעדות אשה ושהא עליו כדי שתצא נפשו דיצאה מאיסור תורה אלא דמשום חומרא דרבנן לא תנשא לכתחלה ושוב העידו אחת מה' נשים אלו עדות המועיל להתירה לכתחלה (ע"פ אופנים שיתבארו בסעיף כ"ח ול"ג) בכי הא אפשר דסמכינן עלייהו דלא עבידי הכי נשי לקלקלא בידי שמים אלא בידי אדם וכאן שאם נשאת לא תצא לא מציא לקלקלה ואפשר לומר לאידך גיס' כו' ומיהו במסל"ת אע"ג דבעלמא לא מהני (וכמש"ל רס"ק זה) בכה"ג שכבר יצאה מאיסור תורה אפשר להקל וצ"ע עכ"ל. ואפשר דה"ה בהני נשים דהוא איבעי' או פלוגתא יש לצדד להקל בכה"ג ועדיין צ"ע:

כה **שחזקתן שונאות**. עיין בתשובת כנסת יחזקאל ס"ס פ"ג מה שהקשה שם דא"כ גם עד אחד כשר לא יהא נאמן אם הוא שונא כיון דע"א א"נ מה"ת רק חכמים הקילו ובשונא לא הקילו ומתרץ דעד כשר מתיירא פן יבא הבעל חי ויותר ממה שיקלקל אותה יקלקל א"ע להיות פסול לעדות ולשבועה ע"ש ועיין במה"צ ס"ק ט"ז דלא ניחא ליה בישובו והביא בשם ספר קה"ע מפרש הירושלמי שכ' דדוקא בנשים שדעתן קלות חששו דילמא משקרי בשביל השנאה אבל לא באנשים ע"ש. ולכאורה מדבריהם תצא לנו תורה חדשה דאשה אף שאינה מה' נשים אם ידענו שהיא שונא לה פסולה להעידה ודוקא איש שהוא שונא כשר אם מטעם הכנ"י שהאיש יחוש בעצמו שלא יפסול לעדות ולשבועה ואם מטעם קה"ע ומה"צ דדוקא בנשים שדעתן קלות חששו ולפ"ז צ"ל הא דאמרו ה' נשים היינו דבהנך אף אם אין רואים שום שנא' ביניהם חזקתן שונאות זו את זו אבל אם רואים שנאה אף באשה דעלמא הדין כן וצ"ע שלא שמענו זאת מעולם:

כו **חמותה**. עיין במה"צ ס"ק י"ז דחמותה דוקא אמרו ולא אשת חמיה ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם ש"ג הזכרים הדומים כו' כגון חמיה ובן חמיה כ' בס' בית מאיר ובמה"צ ס"ק כ"א דט"ס הוא וצ"ל ובן חמות' (ע"ל ס"ק כ"ח) וכ"ה בירושלמי ומ"ש הבה"ט מיהו היבם כו' ובח"מ כתב אפי' אם היה לו בנים כו' עיין בזה בס' בית מאיר ובמה"צ שכתבו דודאי הדין עם הב"ש דאין חשש בזה. ובמה"צ הוסיף עוד דנראה דה"ה באין לו בנים אלא שאינה

עולה ליבום מצד שהיא ערוה להיבם נמי מהימן להתירה לשוק כמו ביש לה בנים דמאי שנא ולא שייך בה לומר לא פלוג כיון דבהדיא אמרו דאינו נאמן במקום יבום הא שלא במקום יבום מהימן ופשוט הוא. ובענין שנסתפק הח"מ אם נאמן לחלוץ הביא שם בשם הרשד"ם סימן ע"ה שהכריע דנאמן והוא ז"ל פקפק עליו. וכתב דגם מה שצדד הב"ש להקל בזה"ז שאין יבום נוהג צ"ע כולי ע"ש וע' לקמן סימן קנ"ח ס"א בבה"ט סק"א ומ"ש:

כז **עתה חמותה.** עבה"ט ועיין במה"צ ס"ק י"ח י"ט ך' שהאריך לקיים דברי הח"מ הן בדין הראשון אם אינה ראויה להתייבם כו' והן בדין השני דבמדינות אלו שאין נוהגין ליבם כו' ומסיק כן לדינא ודלא כהב"ש ות' עה"ג סימן ס"ז וצ"צ סימן פ"ח (גם בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' פ"ו כתב לקיים דברי הח"מ בזה ע"ש וע' עוד בת' ברית אברהם מסימן ל"ט עד סימן נ"ו ובתשובת חמדת שלמה סימן ט' וי' מענין זה) ובסוף דבריו שם כתב בשם הצ"צ סימן פ"ח והביאו ג"כ הב"ש לקמן סימן קנ"ח דאף לשיטות הרי"ף והרמב"ם והש"ע דסוברים דאם יבמה נאמנת להעידה דוקא כשמעידה על מיתת בעלה של זו שהוא אחי בנה אבל כשבעל של זו כבר מת והיא זקוקה לבנה ליבום והיא מעיד' על מיתת בנה היבם אינה נאמנת לכולי עלמא ועל פי זה נראה דבכה"ג אפי' בזה"ז נמי אינה מעידה ע"ש: ועיין בתשובת עבודת הגרשוני סימן ס"ז שכ' דיש ללמוד מדין חמותה הבאה לאחר מיכן דה"ה והוא הטעם לבת בעלה הבאה דהיינו בת אחי בעלה לא תעיד לה כי מסקא אדעתה דילמא מיית בעל ונפלה קמי יבם אבי' ותאכל גירסנא דאמה וסניא לה ומתכוונת לקלקלה מעכשיו וכמו שאנו צריכין לומר לשיטת המחמירין בחמות הבאה שהיא בכלל חמות כי היכי דליהוי המנין ה' נשים מכוון כן י"ל בת יבמה היא בכלל בת בעלה כו' ע"ש גם בס' קרבן נתנאל בסוגיא זו אות כ"א כתב כן בפשיטות ע"ש וכן מבואר בב"ש לקמן סימן קנ"ח ס"ד בשם צ"צ ע"ש ולפ"ז ה"ה בבת חמות הבאה דהיינו בת אם יבמה והיא בכלל בת חמותה. וכן בק"ע דמהרח"ש דף ל"ג ע"ב הניח בספק לדעת המחמירים בחמות הבאה איך הדין בבת חמות ובת הבעל הבא' ע"ש. ועיין בס' בית מאיר שמצדד להקל בזה ומסיים שכדי סתימות הראשונים לסמוך להקל במקום עיגון ובפרט בזמן הזה שאין מייבמין עיין שם וגם בסי' קנ"ח מזה: ועיין בתשובת נו"ב תניינא ס"ס ס"ד שכתב שהוא מסתפק בפרט אחד דחמותה דאינה מעידה הטעם ששונאה שאומרת זו תאכל כל עמלי וכן בת חמותה ובת חמיה הטעם או משום כיון דאמה סניא לה גם איהי סניא לה או מטעם דאכלה לגירסנא דאבא ואמה ומעתה יש להסתפק אם הבן לקח אשה אחר מיתת אביו ולא ירש מאביו כלום אי חמות' נאמנת להעיד לכלתה דלא שייך זו תאכל כל עמלי. ואם נשאת להבן בחיי אביו אף שכבר מת

אביו ולא ירש מאומה אעפ"כ א"ל כיון שבחיי חמיה היתה חמותה דואגת שכלתה תאכל כל עמלה ואף שהוא עני אולי יתעשר כבר תקוע השנאה בלבה. וגם זה אינו ברי ליה כל כך (ע' בזה בתשו' ברית אברהם סי' נ') אבל אם הבן נשאה אחר מיתת האב והאב מת בעוני אין כאן שום סיבה לשנאה ולמה לא תעיד לה וכן לענין בת חמותה אם אחיה נשא אשה זו אחר מיתת אביו ואמו ולא ירש מהם כלום אין כאן שום סבה לשנאה ואיכא למימר בכל אלו דלא פלוג חכמים בנשים הללו. ותינח להקל אבל להחמיר ע"ש:

כח ובת חמותה היינו אפילו שאינה בת חמיה וכן מבואר במל"מ שם. והנה בש"ס דף קי"ז איבעיא לן בת חמיה שאינה בת חמותה מהו טעמא דבת חמותה משום דאיכא אימא דסניא לה כו' ולא איפשטא. וכל הפוסקים השמיטוה. ואפי' הרא"ש והטור והרמ"א שהביאו להאבעיא דאם יבמה ופסקו בה לחומרא מ"מ לא הזכירו זו האבעיא דבת חמיה והוא תימא גדולה ובקונ' מהרח"ש דף ל"ג כתב בזה דאף דכל הפוסקים השמיטוה ומשמע שדעתה להקל מ"מ ראוי להחמיר כדעת רי"ו והמ"מ (וע' בתוי"ט יבמות פט"ו מ"ד שכתב דגם דעת רש"י והנ"י להחמיר מדנקטו זו תירש כל עמל אבי ואמי דקדקו לכתוב עמל אבי לומר דלאו דוקא בת חמותה אלא ה"ה בת חמיה שאינה בת חמותה ע"ש וע' במה"צ שהאריך בזה ליתן טעם לשבח להפוסקים שהשמיטוהו ומסיק אבל למעשה צ"ע להקל אם לא שיש עוד איזה צד ע"ש. וכתב עוד בקונ' מהרח"ש שם והביאו ג"כ בקו"א לס' מה"צ דבת צרתה או בת יבמתה ואינך מעידין לה ואע"ג דאימה שלהן סגיא לה לא חיישינן לזה והא דמספקא לן בש"ס דלמא טעמא דבת חמותה הוא משום דאיכא אימא דסניא לה ר"ל משום דאיכא תרתי גירסנא דאמה וגם הא אימה סניא לה אבל להא דאימא סניא לחוד אין לחוש ע"ש:

כט **וצרתה**. ע' בתשו' פני אריה סי' ך' שכתב דזונה המיוחדת לאיש גם היא נקראת צרה לאשתו ואינה נאמנת להעיד על מיתתו ע"ש ובסי' ך"א:

ל **ויבמתה**. ברמב"ם פ"ז מה"ג איתא יבמתה אפי' היא אחותה וכ"ה בש"ע לקמן סי' קמ"א סעיף נ"ד ועפ"ז כתב התב"ש דה"ה היכא שיש לשתי היבמות בנים דאין שם חשש יבום אפ"ה אינה מעידה משום לא פלוג וגם דאכתי חוששת שמא ימותו בניה ותהיה צרה שלה. ועיין במל"מ שהאריך בזה ובסוף מסיק בשם הרא"ש דיש להחמיר בזה למעשה ע"ש וע' במה"צ ס"ק ך"ג מ"ש בזה::

לא **ובת בעלה**. בקונ' מהרח"ש שם העלה דדוקא בת בעלה הוא דסניא לה לפי שרגילה להכנס לבית אביה ורואה תמיד איך שזו במקום אמה עומדת ומשתמשת בבגדי אמה

ואוכלת כל עמלה אבל בת אשתו הראשונה שהיה לה מאיש אחר שאינה נכנסת לשם אחר מות אמה אין לחוש ומעידה שפיר ע"ש והובא ג"כ בחו"א לספר מה"צ ע"ש:

לב **וכן היא לא תעיד להם.** ע' במה"צ ס"ק כ"ד שכתב סכום הנשים החשודות שאין מעידות ט"ז הם (א) חמותה (ב) בת חמותה (ג) צרתה (ד) יבמתה (ה) בת בעלה (ו) כלתה (ז) אשת אחיה (ח) אשת האב (ט) בת חמיה (י) אשת אחיה מן האב ולא מן האם (יא) אם יבמה (יב) בת אם יבמה (יג) בת יבמה (יד) אשת אחי בנה מן האב (טו) אשת אחי האח שהן אחים מן האב ולא מן האם ואפי' שהיא אחות מן האם ולא מן האב (טז) אשת אחי אביה עכ"ל. וכל זה מבואר ע"פ דברי הרמ"א הנ"ל שגם היא לא תעיד להם א"כ על מנין ה' נשים הנ"ל נתוסף עוד שלש היינו על חמותה ובת חמותה ובת בעלה נתוסף חלופיהן דהיינו כלתה. אשת אחיה אשת אב. ולפי דעת מהרח"ש ומה"צ הנ"ל בס"ק כ"ח דיש להחמיר בהאבעיא דבת חמיה שאינה בת חמותה נתוספו עוד שנים היינו בת חמיה וחלופה אשת אחיה מן האב ולא מן האם. ולפי דעת הרא"ש והטור והרמ"א ז"ל שפסקו להחמיר בהאבעיא דחמותה הבאה נתוספו עוד שנים היינו אם יבמה וחלופה אשת אחי בנה מן האב. ולפי דעת תשובת עה"ג וצ"צ וב"ש שהזכרתי לעיל ס"ק ך"ז דה"ה בת חמותה הבאה ובת הבעל הבא תוספו עוד ארבע. היינו בת אם יבמה. בת יבמה. וחלופיהן אשת אחי האח שהם אחים מן האב ולא מן האם ואפי' שהיא אחות רק מן האם. ואשת אחי אביה בס"ה הם שש עשרה ופרטי הדינים מכל אחת כבר הזכרתי לעיל:

לג שהעד שאמר בתשו' מהריב"ל ח"א סי' א' ובח"ב סי' י"ב וי"ד רצה להמציא מזה קולא אחת גבי מים ומלחמה שצריך לומר קברתיו אם לא אמר העד קברתיו ואינו לפנינו או בעד מפי עד ואין הראשון לפנינו תלינן להקל ולומר שאם היה העד הראשון לפנינו היה מברר דבריו איך שנתברר לו שמת ודאי כגון שטלטלו ממקום למקום דחשיב כמו קברתיו (כמ"ש רמ"א סעיף י"ז) וכדומה אלא שמתחלה לא חש להזכירו וה"ה בספק אשתהי וכן בספק תוך ג' ימים יש להקל בעד מפ"ע יותר מן העד הראשון ועשה לו סמוכות לזה מדברי מהרא"י בפסקיו סי' ר"ך ורכ"ג ע"ש ואחריו נמשכו קצת מהאחרוני' להקל בדבריו אולם בתשו' הראנ"ח סי' ס"ה הביאו בתשו' מהרי"ט ח"ב סי' ל"א ואחריו החזיק מהרי"ט שם ובח"א סימן מ"ח האריכו לדחות סברא זו בשתי ידים וכן בקו' הרא"ש דף ג' השיג על מהריב"ל הנ"ל ושכ"כ בתשו' מהר"ם אלשקר סימן ך"ה. ושם דף נ"א האריך בזה ומסיק בשם הרשד"ם סי' נ"א דבחשש איסור דרבנן כגון מים שאל"ס וכדומה יש לסמוך על מהריב"ל בזה ודלא כתשו' מהר"ב אשכנזי סי' ך"א ומהש"ך סי' קפ"ג שנמשכו אחר דעת מהריב"ל להקל בעד מפי עד אפילו בחשש איסור תורה ע"ש

והמעיין בדברי מהריב"ל ח"ב סי' י"ב וי"ד יראה שהוא עצמו לא סמך ע"ז הסברא ורפיא בידיה ע"ש. ועמש"ל סעיף ד"ז ס"ק קכ"ג בשם תשו' נו"ב סי' מ"ח:

(לג) אלא אמר סתם ששמע כו' ע' בס' מה"צ ס"ק ד"ו שכתב דין זה הוא מתשו' בנימין זאב הובא בד"מ ומבואר דמיירי שהעיד בפירוש ששמע מאחר אלא שלא ביאר ממי שמע בזה אין לחוש שמא העד הא' פסול היה אולם באומר שמעתי סתם ולא אמר שמעתי מאחר יש להסתפק אולי שמע קול הברה בעלמא ע' בק"ע סימן קל"ט שרב א' נסתפק בזה והרב ב"י בתשובתו הובא בק"ע סי' קמ"ח דעתו להקל גם בזה ונראה דדוקא באין העד לפנינו הוא שמיקל הב"י כו' ע"ש: וע' בתשו' חתם סופר סי' ע' בדבר עגונה שהרחיק בעלה נדוד זה ח"י שנה ובא אחד והגיד בתו"ע כו' בהיותו באדעסוי אצל בנו דיבר עם איש אחד מבאהסלוב והוא אמר כי בבאהסלוב שמע בבהכ"נ כי האיש הנ"ל אשר לו בן בהארבאטע מת בבאהסלוב. אי סגי בעדות זו להתיר העגונה הנ"ל. והשיב הנה במתני' שלהי יבמות איתא להדיא דמשיאין ע"פ בת קול כו' ומכ"ש אם אמר ששמע פלוני מת אע"פ שלא מקרנו ממי שמע אין לנו לחוש למיעוט שמא מפסול אך כל זה אי שמע עכ"פ מאדם ידוע אבל שמע שמועה כשיחת נשים שרוב העולם מוציאים קול זה גרע טפי משני טעמים א' לפעמים אדם חולה נוטה למות ומעבירים קול במחנה פלוני מת ולאחר שעה הרי הוא חי משא"כ כשאדם פרטי אומר מת פלוני לא חיישינן לכך כ"כ מבי"ט ח"ב ס"ס ח' חששא ב' שלפעמים נאבד אדם ונעלם וחושבים עליו זה ודאי מת או נהרג ואומרים באומד בעלמא וגם זה הוא משמועת רבים שכולם אומרים כן כ"כ בתה"ד אבל שמע מאדם פרטי פלוני מת לא חיישינן לזה דאילו מאומד היו רבים אומרים כן כו' והנה ב' חששות אלו לא נמצאו במקום אחד דבעיר שמת שם ואומרים פלוני מת איכא חששא אחת שמא נטה למות ואומרים שמת וכבר כמה פעמים אירע שהשכנים שפכו המים וטעו וחי וקם על רגליו אך חששא ב' ליכא וכשאומרים מת או נהרג במקום אחר ומכל שכן כשאינם מראים מקום איכא חששא ב' כיון שנעלם זמן מה חושבים שמת אבל חששא אחת ליכא. ואמנם עד אחד המעיד בפנינו שמעתי (ואינו אומר שמעתי מאחר) או שמעיד בשם אחר שאמר לו שמעתי בזה פליגי החכם ר' יעקב בכ"ר שמואל בתשובת ב"י (הובא בק"ע סימן קל"ט) נראה לו לחוש שמא לא שמע מיחיד אלא קול הברה ושיחת בני עיר והרב"י בתשובתו נחלק עליו וראייתו מרמב"ם כו' אולם המבי"ט סימן פ"ט סובר בל' הרמב"ם דשמעתי ע"פ עד קאמר ולא שמעתי סתם וכדעת הר"ר יעקב הנ"ל ובק"ע סימן רל"ג העתיק דברי מבי"ט בשבוש ולדינא צ"ע. מ"מ בנדון שלפנינו נלע"ד דאתתא לכ"ע שריא ואפילו הר"ר יעקב והמבי"ט יודו דהא אמר

ששמע משיחין בבהכ"נ שמת ר' הירש קירשנר פה באהסלוב ולמאי ניחוש שמא לפי שעה בא קול שמת משום שנתעלף ונטה למות דא"כ למאי אמרו שמת בבאהסלוב פי' פה בקהילתינו פשיטא שמת בקהילתם שהרי עתה אתי קלא דשכיב אע"כ היו משיחים שכבר מת מימים ימימה וסופר א' לחבירו שבא עתה ממרחק והודיעו זה שר' הירש מעיר פ' מת פה בעירנו וגם אין לחוש שמא מאומדנא בעלמא אמרו שמת הואיל ונעלם מן העין זמן מה א"כ איך אמרו שמת בבאהסלוב אע"כ שמועה ברורה היא שאין בה פקפוק ומכ"ש שהרב"י מתיר להדיא וכן נראה מלשון הרמב"ם ע"כ המיקל להתיר כבלי עיגון מאתתא דא לא הפסיד ולמטינא שיבא מכשורי וישבו ב"ד של ג' ויתירו העגונה הנ"ל עכ"ד ע"ש וע' בתשובת מהרי"מ מבריסק סי' כ"ג מ"ש בענין כיוצא בזה):

לד **או האשה.** ע' בח"מ ס"ק צ"ז מחליט דה"ה אם האשה עצמה אומרת מת בעלי צריך לשואלה סיבת המיתה כמבואר הכא. וע' בס' בית מאיר שהקשה עליו ומסיים לולא דמסתפינא נלע"ד מדקדוק לשון הרמב"ם וגם מסידור דברי הש"ע דלא קאי אלא על המעיד יהיה איש או אשה או עבד אבל מעדות אשה עצמה לא מיירי וי"ל דבאשה עצמה בשעת שלום א"צ לשואלה סבת המיתה. ובזה מרויח לי קצת מה דמעולם לא ראיתי ולא שמעתי אשה שהלכה עם בעלה למדה"י ואח"כ היא לבדה שבה אל ארצה ומחזקת עצמה באלמנה שמת בעלה שיהיו הב"ד נזקקין לה שתעיד בפניהם לומר מת בעלי התירוני ולהנ"ל קצת ניחא כיון דבשעת שלום א"צ שאלות סה"מ אין בהגדתה שום נ"מ ודי במה שמחזקת עצמה באלמנה לפני כ"ע. אמנם היכא שיש מקום לספק שאומרת בדדמי בזה ודאי צריכה להעיד בב"ד כו' עכ"ד ע"ש ועמ"ש לקמן סעיף ל"ט ס"ק קנ"ב מענין זה:

לה **ואני ראיתי שמת שואלים.** ע' בס' בר"י אות י' שהביא דהר"ם בן חביב בס' עזרת נשים סקנ"ד כ' וז"ל משמע דבאומר מת פלוני ולא אמר ואני ראיתיו שמת אין שואלין אותו ותלינן לומר דמ"ש מת פלוני הוא דשמע מפי אחר וה"ל כאלו אמר שמעתי שמת פ' דאין שואלין ולפיכך לא הזקיק לשאלה אלא למי שאמר מת פ' ואני ראיתיו שמת כנ"ל להלנה ולא למעשה עכ"ל. והוא ז"ל פקפק ע"ז דמה דנקט הרמב"ם. (והמחבר) אני ראיתיו שמת לרבותא נקטיה אף שאמר בהחלט ובלשון ברור. והעלה דכשאומר סתם מת פ' ג"כ צריך לשואלו ע"ש:

לו **עד שיודעין שמת.** עבה"ט מ"ש ואם אומרים שהיה בעלה גוסס כו' והוא מדברי הב"ש ועמ"ש לקמן סעיף ל"א ס"ק קל"א בשם כמה גדולים שהשיגו על הב"ש בזה וע"ש:

לז **ללבוש שחורים**. עבה"ט וכבר נתבאר פרטי דינים אלו בספרי פ"ת ליו"ד סימן שע"ה סק"ג ע"ש:

לח **בעת צרה**. עבה"ט מ"ש וס"ז מיקל בזה וכתב דוקא רשע גמור כו' וע' במה"צ ס"ק כ"ח שהאריך בזה והביא תשו' מהריב"ל ח"ג סי' ע"ה שהעלה דבעדות אשה א"צ שיהא תחילתו וסופו בכשרות (אפי' ברשע גמור ופלפל בדבריו ולבסוף הסכים עמו לדינא דלא גרע מישראל עוזב דת המסל"ת שבשעת ראיה היה פסול להעיד בתורת עדות ונמצא שלא היה תחילתן בכשרות וגם עתה אין שם תורת עדות שהרי פסול להעיד ואפ"ה מהני גבי עיגונא כיון דעכ"פ אין חשש שקר בדבר וכ"ש בזה שמעיד אחר ששב כו' ובק"א שם הביא שכן מסקנת הרח"ש ז"ל ע"ש ועמ"ש מענין זה בפ"ת לח"מ סי' ל"ד סכ"ט בד"ה חוזר לכשרותו ובסי' ל"ז סי"ח בד"ה שיסלק עצמו. וע' בס' בר"י אות ג' שכ' ג"כ דהסכמת האחרונים להקל דלא בעינן תחילתו וסופו בנשרות נמ"ש מהר"ם ן' חביב בעזרת נשים ס"ק כ"ג וכן הורה הרב כנה"ג ורבני דורו הלכה למעשה וכן הסכימו רבנן בתראי כמ"ש בס' יד אהרן ודלא כמהרי"קש בהגהותיו דנראה דנטה לאסור ע"ש וע' בתשו' דרכי נועם סי' ך"ב וך"ד:

לט **מנח אונס**. עי' בתשו' רבינו עקיבא איגר ס"ס פ"ז שכתב לרב אחד מ"ש כבודו לדון לפסול העדים כיון דנלקחו לעבודה יש לחוש דמחללים שבת שלא במקום אונס. נפלאתי מהיכא תיתי לחוש לפסול לאדם שראינו שעובר עבירה באונס לחוש שעובר ג"כ שלא באונס (ע' בנ"צ מ"ש בזה והבאתי שם מדברי הש"ס גיטין דף מ"ז ע"ש) ובת' הרא"ש כלל נ"ד באנוסין שכ' דצריך לדקדק הרבה בעדותן לאפוקי ממון י"ל דהתם חזינן ריעות' כו' משא"כ בנ"ד. וגם בההיא דאנוסים כתב הרא"ש דבעיגונא מקבלין עדותן ע"ש:

מ **ריקים ופוחזים**. עט"ז בח"מ סי' ל"ד סכ"ה מה שתמה על הפוסקים שהשמיטו כאן גבי עגונה מה דמבואר בש"ס פ' זה בורר (סנהדרין דף כ"ו) החשוד על עריות פסול לעדות אשה. ועיין בח"מ לקמן ס"ס מ"ב שדקדק מלשון הרמ"א שם שכתב פסול לעדות אשה בין לקדושין ובין לגירושין משמע דוקא לקידושין וגירושין הוא שפסול להעיד אבל להעיד לאשה שמת בעלה כשר דלא גרע מעבד ושפחה. אבל רש"י פי' שם לאפוקא לומר שמת בעלה ע"כ. וע' במה"צ ס"ק כ"ט שכ' דמדברי הרמ"א שם אין הכרע כ"כ דלא מיירי התם מדין עיגונא אולם ממה שהשמיטו הפוסקים להאי דינא בסי' זה יש הכרע דס"ל דכשר בעיגונא והאריך ליתן טעם לזה ושאין מדברי רש"י הנ"ל ראיה ע"ש:

מא **אין לסמוך על עדותן**. ע' בח"מ סי' ל"ד סכ"ב בהגה שכ' שם דאם קבל עליו תשובה כשר מיד אע"פ שלא עשאה עדיין ולכאורה זה סותר למ"ש כאן. וע' בס' בית מאיר שכ' ליישב בטו"ט ותמה שם ע"ד הסמ"ע בח"מ שם:

מב **או בידוע שהעידו בלא רמיה ועקול**. מל' זה משמע דאפילו שלא במסל"ת כשרים. וע' במה"צ סק"ל שתמה ע"ז דהא מהרא"י שם נסתפק בדין זה דאולי כל שלא חזר בתשובה שלימה הוא פסול להעיד מה"ת אם לא במסל"ת כדין כותי וא"כ מה מהני זה שהעיד בלי רמיה אטו בכותי מועיל כה"ג והביא דבתשו' אמ"ש השיג על הרמ"א בזה ע"ש. וע' בתשו' נו"ב ס"ס ל"ו שמפרש שם דברי הרמ"א ביו"ד סי' ס"ט ס"י (ע' בפ"ח שם סקט"ז) ומתוך כך יצא לו סברא אחת דעדות בלתי מסיח לפ"ת היכא דרגלים לדבר עדיף ממסל"ת בלי רגלים לדבר וא"כ בעדות אשה שנאמן כותי מסל"ת אף דליכא רגל"ד ק"ו היכא דאיכא רגל"ד שנאמן אף בלי מסל"ת וסיים זה שעלה על רעיוני אבל גוזרני שחלילה לסמוך ע"ז אפילו לצירוף בעלמא ע"ש. ומ"מ מאחר שכתב הדבר הזה בספרו נראה דעתו שאם ייטיבו הדברים בעיני המעיין יוכל לסמוך ע"ז לסניף וכן מצאתי בנו"ב תניינא סי' מ"ז שהוא עצמו סמך ע"ז וצירף סברא זו לסניף וכתב בזה"ל הגם שגזרתי שלא לסמוך על היתר זה למעשה אך גם עתה איני סומך ע"ז לחלוטין רק לצרף לסניף ע"ש עפ"ז אפשר לקיים דברי הרמ"א הנ"ל דמ"ש או בידוע כו' היינו שיש רגל"ד ומועיל אף בלי מסל"ת. והא דלא כ' כן לעיל ס"ג גבי כותי היינו דשם לא רצה לסמוך על סברא זו לחוד משא"כ הכא דיש עוד סניף דמהרא"י שם העלה דין זה בספק דאפשר אינו כ"א פסול דרבנן הכשר לעדות אשה וכ' שם דעובדא הוה שהתירוה רבנים אחרים על פיהם שלא במסל"ת והוא ז"ל לא אמר בה לא איסור ולא היתר ע"ש רק דהרמ"א כאן חשש להחמיר כדעת מהרי"ו מעתה היכא דיש רגל"ד שפיר יש לצרף זאת לסניף. ועמש"ל סעיף י"ד ס"ק ס"ד (כעת יצא לאור תשו' ח"ס ושם בסי' מ"ו הזכיר דברי נו"ב קמא הנ"ל שרצה לחדש היתר בעיגונא ביש רגל"ד להאמין לכותי אפי' אינו מסל"ת אלא שגזר שלא לסמוך על זה והוא ז"ל כתב עליו בצדיקים נא' ותגזר אומר ויקם לך כי אין לסמוך על זה כלל ואין ממש בדברים ההמה כו' ע"ש):

מג ופלגינן עבאה"ט מ"ש ראובן שהעיד שקרובו כו' ועמ"ש בזה לקמן סי' קט"ו ס"ו סקל"ג:

מד **אבל אם בא העד**. עח"מ שכ' פי' אפילו בא אחר שהתירוה לינשא דאם בא קודם שהתירוה לינשא אפי' עד אחד נמי לא תנשא כו' ע"ש וע' בס' קהלת יעקב מהגאון מליסא שחולק עליו וכתב דנראה ברור דאחר שהתירוה אין הראשון נאמן וכן הוא בש"ג בשם

א"ז פ' האשה שלום וטעמא דמלתא נ"ל לפמ"ש רש"י ז"ל ביבמות דף פ"ח ע"ב דכיון שהתירוה לינשא הוי בחזקת היתר ע"ש א"כ לכך אינו נאמן הראשון לומר נגד חזקת היתר דאין עד א' נאמן במקום חזקה. ומה שהקשה הח"מ דאי איירי קודם שהתירוה גם אם מכחישה אחר נאמן לק"מ דנ"מ לענין שיהיו הבנים ממזרים ולא ספק ממזרים כו' ובודאי לא מסתבר כלל לומר דיהיה נאמן אחר שהתירוה לינשא ומכ"ש לאחר שנשאת דא"כ תצא חורבה דיהיו לה בנים וב"ב ויבא העד הראשון ויאמר לא אמרתי לה כלום ויהיו כולם ממזרים ואולי מחמת שנאה אומר כן להוציא לעז וישרים דרכי ה' וכתיב דרכיה דרכי נועם לכן נראה עיקר דאם אומר לאחר שהתירוה דתו ל"ל חזקת א"א דבודאי אינו נאמן וכדעת הא"ז וש"ג הנ"ל באופן דלית ביה ספיקא כלל ובודאי השני נאמן. אבל קודם שהתירוה העיקר כדעת הרמב"ן והר"ן והרא"ש וש"פ דהראשון נאמן (ר"ל לאפוקי מדברי שו"ת ב"י שהזכיר שם מקודם) ואפילו אם הראשון שאמרה משמו פסול הוא נראה דנאמן וכדעת הח"מ (ר"ל שמסתפק בזה ומסתמא דעתו להחמיר ולאפוקי מהב"ש מה שמביא בשם ת' ש"י) דהא כיון דאומר לא אמרתי וא"י הוי כאומר מבודה הייתי ולענין מבודה הייתי אין חילוק בין כשר לפסול עכ"ד ע"ש. ולע"ד בעיקר יסודו דאחר שהתירוה אינו נאמן הגם דלכאורה איכא סייעתא לדבריו מדברי רבינו ירוחם נתיב כ"ג שהביא בס' מה"צ לקמן סעיף כ' ס"ק ע"ז ותמה עליו וסיים שדבריו צריך תלמוד אבל לפ"ד קה"י הנ"ל א"ש. אעפ"כ לא אוכל להבין דהלא דעת הרמב"ם (שהובא בש"ע לקמן סעיף ל"ח ועח"מ שם) דאפילו עד אחד כשר נאמן נגד אשה אפילו לאחר שהתירוה ואף הרמב"ן והרשב"א מודים לו בהיא עצמה כמ"ש הה"מ והובא בב"י ובמה"צ שם ס"ק קנ"ב הביא בשם הרח"ש דאפילו בא העד אחר שנשאת ממש תצא אלא שהוא ז"ל פקפק קצת בנשאת ממש ע"ש וא"כ איך החליט כאן הגאון בעל קה"י דאחר שהתירוה אינו נאמן דהא עכ"פ לא גרע מעד אחר. ומה דקשה לפ"ז על דברי הח"מ הנ"ל דמוקי להך דינא בבא אחר שהתירוה לינשא דאלו קודם שהתירוה אפילו עד אחר נמי ולהנ"ל אפילו בעד אחר נמי אפילו אחר שהתירוה וא"כ הדק"ל. צריך לומר דהח"מ כ"כ לפי פשטות לשון הש"ע לקמן סעיף ל"ח שכ' וי"א שאם אשה אחרת או היא שאמרה כו' משמע דס"ל להב"י דלהי"א שהוא הרמב"ן דין האשה עצמה שוה לאשה אחרת וכדברי הנ"י שהובא בב"י שם ודלא כהרשב"א והה"מ בפי' דברי הרמב"ן שם והך דינא דהכא הוא ג"כ מדברי הרמב"ן אבל על הגאון בעל קה"י הנ"ל שהחליט לדינא דאחר שהתירוה אינו נאמן קשה דהוא נגד הסכמת האחרונים לקמן סל"ח שכ' דלהלכה אין סומכין לקולא בהיא עצמו וכמובא בבה"ט שם וא"כ כ"ש כאן אם מכחיש' זה שאמרה משמו וצ"ע

(עמש"ל סל"ח שם) . שוב ראיתי בתשו' רע"ק איגר סי' קי"ג שגם הוא ז"ל תופס לנכון פירוש הח"מ דמיירי אפי' בהתירוה לינשא ותמה ע"ז מדברי רי"ו הנ"ל והכיח בצ"ע ועוד האריך בדברי הרמב"ן הנ"ל וגם הביא דברי הש"ג בשם ריא"ז הנ"ל ופלפל בדבריו ע"ש ויש לעיין בכל זה:

מה **שאמרה בשמו מת.** עבה"ט בשם ח"מ ובשם ש"י (ולכאורה לפי מה דאיתא קמן בק"ע סי' ש"ה שהועתק שם לשון ש"י אינו מבואר שם כלל דא"י להכחיש את האשה רק דא"י להכחיש עד הכשר וא"כ לא נפשט רק ספק הב' דהח"מ ולא ספק הא' אמנם מאחר שגם הב"ש ובס' מה"צ כתבו כן בשמו דא"י להכחישה מסתמא כתוב כן בתשובה הנ"ל ויש לעיין שם (וע' במה"צ ס"ק ל"א שכ' על דברי הש"י לא ידעתי מנא לי' הא וע"פ הדין נראה דהשפחה נאמנת להכחישה ע"ש וכן הסכים בס' קהלת יעקב והובא לעיל ס"ק מ"ד. ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קט"ז שכתב דמה דמספקא ליה להח"מ היכא שאמרה בשם עבד ושפחה אם יכולים להכחיש אותה י"ל דדוקא בעדות אשה מספקא ליה משום דבעדות אשה אמרו שהוא כשנים וסמכו דאשה דייקא אבל בשאר איסורים י"ל דלא מספקא ליה דודאי איתחזק לשקרא אף בפסולי עדות ואף אם נאמר דבכל מקום מספקא ליה היינו היכא שבא להעיד והתורה האמינתו אבל היכא שחיוב עליו לברר כו' ע"ש: ועיין בתשובות רע"ק איגר ז"ל בהשמטות לסי' קי"ג שכתבו מתחילה דמה דנקט הח"מ בלשונו בשם עבד ושפחה לאו דוקא הוא וה"ה במעיד בשם אשה דלא מצינו חילוק בפסולים בין אשה לעבד ושפחה ושוב כ' די"ל דדוקא נקט דהנה בעיקר דברי הח"מ אלו יש לתמוה דהספק הא' של הח"מ באמרה בשם עבד ושפחה אינו מובן כלל. מאחר דשניהם שוים האשה והשפחה הם פסולים. בודאי הראשונה נאמנת. ופשיטא דאין להסתפק ולומר דילמא דינא דהרמב"ן רק בפסול שמעיד מפי כשר דז"א מדנקט וכן הדין בכל עד מפי עד משמע ודאי דגם בשניהם שוים ובהיות כן יש לדון גם על ספק הב' דהח"מ בעד כשר המעיד בשם עבד או שפחה מאחר דחזינן דהרמב"ן למד דינו מסוגיא דכתובות באמר' פלוני חכם טהר לי הכתם והתם הוי פסול מפי כשר ומנ"ל להרמב"ן דגם בשניהם שוים הראשון נאמן וע"כ דלא ס"ל לחלק בנך כיון דהטעם מאחר שבא מכחו דהראשון הראשון נאמן אין לחלק בין מעיד פסול או כשר וא"כ ה"ה בכשר מפי פסול ובהכרח ל"ל דהח"מ דוקא נקט בשם עבד ושפחה וכוונתו כיון דסתם עבדים ושפחות פרוצים המה בכלל חשידי קצת לשקר בזה מסתפק אי הראשון נאמן וגם הספק הב' בנוי ע"ד זה דאף אי נימא דבאשה דג"כ פסולה נאמן להכחישה גם העבד ושפחה מ"מ בעד כשר ממש י"ל דעבד ושפחה אינו נאמן. אבל במעיד מפי אשה דעלמא דאין

חשש להעיד בשקר אלא דהתורה פסלה מגזה"כ היא נאמנת וצ"ע עכ"ד ע"ש. ומ"ש עוד הבה"ט ואם יש שני עדים אומרים בשם א' כו' כ"כ הח"מ וב"ש. ולקמן ס"ק קכ"ג הביא כן בשם הראנ"ח ע"ש עוד ועיין רבינו עקיבא שם שכתב על דין זה דנ"ל דהיינו בב' עדים כשרים דאף דלענין שורש ההיתר אשה אינה עדות מעליא דהא העידו רק מפי א' ואף בהעידו מפי ב' הוי עד מפ"ע מ"מ לענין זה שמעידים שאמר להם פלוני כך הם עדות מעליא שאמר להם כן וא"נ להכחישם שלא אמר לשם כך דלענין זה הוי חד נגד ב' עדים כשרים ואחרי שנתקיים עדותן שאמר להם כן הדרינן לדינא דתקנת חז"ל דע"י עד מפ"ע מותרת לינשא אבל אם על עיקר יסוד הם פסולים ולא הוי עדות מעליא שאמר להם כן נאמן להכחישם כיון שאמרו רק מפיו עכ"ד ע"ש ומ"ש עוד הבה"ט ואם עד הראשון בא ואמר דהגיד לו שקר כו' ע' בח"מ דמבואר בדבריו דאף בהתירוה להנשא הדין כן דאין לחלק בזה דהא סוף סוף לא העיד הראשון בב"ד ועיין בתשו' רע"ק שם שכ' דלכאורה דברי הח"מ אינם ברורים דהרי חזינן דהש"ג פט"ו דיבמות כתב שם ריא"ז כו' אמנם אחר העיון נראה דדברי הח"מ נכונים כו' ע"ש. ומה שתמה עוד בתשו' רע"ק שם על מרן הב"י בתשובה סי' ד' עיין בנ"צ מ"ש בזה: (ועיין בתשו' חתם סופר סי' ע"ה שדעתו דלא כהח"מ הנ"ל במה דפשיטא ליה דעד הראשון יכול לומר מבודה הייתי אף אחר שכבר העיד השני משמו בב"ד והוא ז"ל כ' ולבבי לא כן יחשוב דכמו דפשיטא לן דאפילו בעדות נשים דעיקר העדות אינו כשר אלא מדרבנן הגדה הראשונה בב"ד היא עיקר ואינו חוזר ומגיד והטעם דאל"כ לא יהיה דרכי נועם דאחר שכבר הותרה ונשאת יאמר העד מבודה הייתי ויתן שום אתמלא וכמ"ש השואל בתשו' הר"ן סי' ל"ד. זה הטעם בעצמו שייך בעד האומר בשם עד אחר ונתקבלו דברי השני והותרה האשה ונשאת יארע מכשול נזה שיאמר הראשון מבודה הייתי וע"כ גם זה בכלל התקנה שתיקנו חז"ל להאמין עד מפי עד ויש כח ביד חכמים בזה שכיון שהגיד השני בב"ד אפי' הגדת הראשון היה שלא בב"ד אינו חוזר הראשון ומגיד עבודה הייתי ואפי' לו הותרה ונשאת ככל אינו חוזר ומגיד שבתורה כו' ומה"ט נראה ג"כ בענין ספק הא' של הח"מ באמרה בשם שפחה והשפחה מכחשת אי שפחה מהימנא נראה דודאי שפחה לא מהימנא (וכדעת הש"י הנ"ל) דבשלמא באמרה בשם עד מהימן לא שייך לומר אין דרכי נועם פן יבא עד הא' ויכחיש שלא הגיד שום דבר ויהיה נאמן מקבלת הרמב"ן ז"א כיון דשניהם אינם חשודים לשקר לא שייך לחוש לזה משא"כ במעיד בשם שפחה ועכו"ם מסל"ת אשר פיהם ד"ש נהי דלעדות אשה נאמנים בצירו' דייקא ומלתא דעל"ג וגם זה האומר בשמם מהימן שכך שמע מפיהם מ"מ מיד אין אנו בטוחים שלא יבואו ויכחישו דבריהם הראשונים

ואם נאמין להם ע"פ קבלת הרמב"ן א"כ עי"ז נוצא אשה מבעלה שהתרנו בתחלה ואיך נתירנה בתחלה אין זה דרכי נועם אע"כ מעיקרא כך תיקנו שאין אלו נאמנים להכחיש האומר משמם עכ"ד: וע"ש עוד עגונה זה שלשים שנה מבעלה שנלקח לצבא מלחמה והעידה אשה אחת ששמעה מאורח עני א' שבעלה של זו מת והותרה האשה ע"פ שו"ת מרבנים וכשבאת האשה לקחת חליצה נשמע שהאשה המעידה חוזרת מעדותה ושלחו הב"ד אחריה ואיימו עליה ואמרה כי לאשר נכמרו רחמיה על האשה הוסיפה לדבר מה שלא הגיד לה העני ממות בעלה כלל וכי נזדמן שהעני הלז היה עוד אצלה והכחישה שלא אמר לה מבעלה של זו והיא מצדקת עליה את הדין כי ראוי לה לקבל תשובה ונשאל אם נאמנת לחזור מדבריה והשיב אילו הוינא התם לא הייתי שולח אחרי האשה המעידה לשמוע דבריה כלל כיון שהגידה כבר ודין הוא אפי' בעדות נשים שאינו כשר מה"ת רק מדרבנן מ"מ הגדה ראשונה היא עיקר כמבואר בתשו' הר"ן סי' ל"ד וסי' מ"ז כו' ובנ"ד שכבר נחקר העדות בב"ד דאפי' אי נימא מה שהותרה ע"פ שו"ת לא מקרי היתר ב"ד עד שיתאספו ג' יחד ויאמרו לה מותרת את להתנסבא כהסכמת ב"ש ס"ק קכ"ד והכא אי כשבאת לחלוץ התאספו ב"ד לחלוץ לה בודאי הוה כהותרה ע"פ ב"ד אבל אי לא היו שם ב"ד עדיין רק תבעה מהרב שיחלוץ לה אפשר עדיין לא הותרה ואי אתי עד א' המכחיש לעד הראשון תצא מהתירה מ"מ הכא דלא בא עד מעלמא להכחיש עדות הראשון ומלשון השאלה משמע שהעדות הוגבה בב"ד של שלשה א"כשוב לא מ"ל מבודה הייתי לא העד השני ולא הראשון בפנינו ומכחיש ונהי עם הראשון בפנינו ומכחיש אותה לומר שקר העדת בשמי מהימן העד ע"פ קבלת רמב"ן מ"מ העד השני נא מהימן לומר שהעד הראשון מכחיש דבריו הראשונים ולא היו ראוי לב"ד לשלוח כלל ולשמוע דברי חזרתה כמ"ש בש"מ ב"ב דף מ"ח כו' ברם הכא יש לעיין בדברי האשה שאמרה כי לאשר נכמרו רחמי' הוסיפה כו' וכי נזדמן שהעני הלז היה עוד אצלה כו' המובן מדבריה שבפעם הא' טעתה בדמיונה בדבר העני ומאומד דעת הסבירה כאילו אמר בהדיא שמת ובפעם הב' חקרה אותו היטב ואמר שמעולם לא נתכוין לזה וא"כ נ"ל כיון שכבר נודע זה להאשה המעידה בעת בא האורח שנית שדמיונה כוזב אילו אז באת מיד לב"ד וצווחית טעיתי בדמיוני אפשר היה קצת סברא לחוש לדבריה אבל עכשיו ששתקה עד שכבר האורח חמק עבר ועוד המתינה עד שבאת האשה לחלוץ ועוד ששלחו ב"ד אחרי' בכה"ג לא מהימנא וכדמוכח מרש"י בכתובות י"ח ע"ב כו' אמנם יען שראוי ומחוייב בכל עדות לחקור מתחלה אולי מאומד ומדומה אמרה ואך הכא מקילינן דאין דנין אפשר משא"א כו' ע"כ הכא אם אפשר לעמוד על החקירה עלינו

לעשות כל מה דאפשר והנה אם בעלה של זו מת תחת צבא המלחמה ולא ברח אפשר בנקל בחקירה מועטת אצל שר צבא שהיה נמנה תחתיו ודרכם ליתן כתב הנקרא טאטן שיין כו' (עמ"ש לקמן ס"ק נ"ג) אך אם א"א בכך א"כ אין דנין אפשר משא"א ואם יסכים ת"ח מורה הוראה למטינא שיבא מכשורי להתיר האשה הנ"ל עכ"ד ע"ש):

מו **אע"פ שהוא בעיר**. עח"מ ס"ק י"ח ועיין בתשו' נו"ב תניינא חלק ח"מ סי' ח' מ"ש בזה. ומבואר שם דאפילו לדעת הח"מ דס"ל שצריכין לשלוח אחריו היינו דוקא אם האשה אומרת לפני ב"ד ששמעה מעד פלוני אבל אם אומרת סתם ששמעה שמת בעלה אינה צריכה להגדת העד בפני ב"ד ע"ש וכ"כ בתשובת שובת ציון ס"ס פ"א ע"ש:

מז **שהוא בעיר**. עבה"ט מה שהשיג על הב"ש ועיין במה"צ סעיף קטן ל"ב שהשיג ג"כ על הב"ש בזה ועכ"ז העלה דדינו של הרמ"א ז"ל אמת ויציב ע"פ מה שביאר הב"ש דמיירי שהעד השני מבאר עדותו כיצד הוא יודע שמת משום הכי א"צ לשאול מן הראשון אפילו אם הוא בעיר אבל באומר מת סתם ואינו מבאר דבריו כיצד מת אם הראשון בעיר ודאי יש לשלוח אחריו לכתחלה כדלעיל ס"ה אבל אם אינו בעיר א"צ לשלוח אחריו לעיר אחרת ע"ש:

מח **אע"פ שהם מכחישים**. ע' בח"מ שכ' שדין זה אינו מוסכם דבש"ג הביא בשם ריא"ז דא' אומר מת ואחד אמר נהרג הוי הכחשה וטעמו שסובר כהרמב"ם כיון שהכחשה בגוף הדבר הוי כחקירות דעדותן בטילה והרא"ש והטור והמחבר לא ס"ל כהרמב"ם ומחשבים זה לבדיקות דעדותן קיימת. והב"ש כתב ויותר מסתבר דס"ל להמחבר דליכא פלוגתא בזה בין הרמב"ם והרא"ש אלא דהכחשה דכאן הוי כמו מנה שחור ומנה לבן דלא הויא הכחשה לכ"ע גם י"ל כאן די אם עד א' מעיד שאינו חי לכן אפילו אם מכחישים זא"ז בחקירות מ"מ עד א' מהם אומר שאינו חי הוא מותרת משא"כ בדיני ממונות דבעינן שני עדים וכ"כ בתשו' פני משה ח"א סי' ס"ד מיהו בש"ג כתב עד א' אומר מת כו' הוי הכחשה ובתשו' מהר"ם מלובלין סי' ק"ל פסק כהמחבר דלא הוי הכחשה מיהו מדלא הביא דברי הש"ג יש לומר דלא ראה את דבריו עכ"ד ב"ש. והנה מה שכתוב הב"ש בתירוצו השני אפילו אם מכחישים זא"ז בחקירות כו' לכאורה זה סותר למ"ש בש"ע לקמן סעיף כ"א דאפילו הוכחשו בבדיקות כשרים משמע הא בחקירות לא וכמו שדייק הב"ש עצמו שם: וצ"ל דס"ל להב"ש בתירוץ זה דאה"נ דאפילו בהכחשה דחקירות תנשא מדין עד א' ומ"ש הש"ע שם אפילו הוכחשו כשרים בבדיקות ר"ל שני העדים כשרים משום דהכחשה בבדיקות לאו הכחשה היא והרי כאן שני עדים ונ"מ לדינים שיתבארו לקמן סעיף ל"ז ל"ח ע"ש וכן מצאתי בס' מה"צ ס"ק ל"ג שפי' כן: ועיין בתשו' נו"ב סי'

מ"ו שכתב שבדין זה נעלם ממאור עינינו הרא"ש ז"ל ובנו רבינו הטור והרב"י בש"ע והאחרונים דברי הירושלמי פ' האשה שלום דשם מבואר דמודו ר"י ור"ש בעדים דדוקא בצרה סבירא להו תנשא דצרה לא עשו דבריה אצל חברתה כלום אבל בעדים מודו ובגמ' דילן לא מצינו סתירה לזה א"כ א"א לחלוק על הירושלמי ולהקל באיסור ערוה ואף שדינו של הרא"ש ז"ל אמת בעובדא דידיה שהכחשה היתה בדבר שאינו נוגע לגוף העדות רק אם פלוני היה אצל הקבורה או לאו ובזה ודאי דלא מגרעא לגוף עדות אבל הראיה שמבי' הרא"ש ז"ל ממשנה דאחת אומרת מת כו' אינו ראיה וא"כ העיקר בזה כהש"ג שפסק דעד אומר מת ועד אומר נהרג הוי הכחשה. וגם בסברת הב"ש דכאן דסגי בעד א' גם הכחשה בחקירות אינו מזיק כו' פלפול לסתור סברתו ע"ש ובסי' מ"ז ובסי' מ"א מזה. גם ביאור הגאון החסיד מווילנא ס"ק מ' כתב על דין זה כי שגגה וטעות גדולה היא דממתני' מוכח להיפך דדוקא בצרה כו' ואיזה תלמיד טועה כתבו והשומע שמע וטעה דמטעם אחר התיר הרא"ש ז"ל שם משום דמכחישין בבדיקות כו' וכ"א בירושלמי להדיא כו' ע"ש (פליאה זו כבר נשמע בין החיים עיין במהרי"ט חלק אה"ע סי' ל"ח ובס' קרבן עדה מפרש הירושלמי במקומו שם ועיין בס' בית מאיר ובס' קהלת יעקב ובס' יד המלך פי"ב מהל' גירושין ובת' חמדת שלמה סי' כ"ט ובת' ברית אברהם סי' ל"ד מזה) . וע' בנו"ב תניינא סי' נ"ו דרב אחד רצה ליישב ולתרץ הפליאה הנ"ל על הרא"ש מהירושלמי וגם הביא דהראב"ן פסק ג"כ כהרא"ש. והוא ז"ל דחה תירוצו ומ"מ כ' אחרי דהראב"ן והרא"ש מקילים והרי"ף והרמב"ם שתקו לגמרי מי שסומך על שני עמודי הגולה הללו מי ימחה בידו ובפרט דבירושלמי שם מבואר שדבר זה דמודו ר"י ור"ש בעדים ר' יוחנן אמר כן אבל רב סובר שגם בעדים חולקים והגם דרב ור' יוחנן הלכה כר"י מ"מ מי יודע אם כלל זה נאמר ג"כ על מה דפליגי בירושלמי ואולי רק על הבבלי נאמר לכן מי שרוצה להקל יש לו מקום לסמוך ע"ש. וע' בס' מה"צ שם שהאריך מאד בענין הזה והעלה להלכה דלא כהש"ג רק כפסק הרא"ש וטור וש"ע וכן הסכמת הרשד"ם ס"ס מ"ד והצ"צ ומהר"ם מלובלין סי' קל"ב וכן העלה בקונ' מהרח"ש דף ו' ע"ב. וגם היכא דאיכא הכחשה בחקירות ממש צידד במה"צ שם לומר דלא גרע מעד א' ותנשא. וסיים באם יש עוד איזה צד להקל יש לסמוך על זה. וע"ש עוד שהעלה דנדון זה א' אומר מת כו' דמיא להכחשה דגוף המעשה דלכ"ע אין כאן שנים אלא עד א' כמו שיתבאר ודלא כהב"ש בתירוץ הא' דמדמי לה לבדיקות דעדותן קיימת לגמרי ויש כאן שני עדים ונ"מ טובא ע"ש וע' עוד בתשו' שב יעקב סימן י"ח מענין זה. וע' בספר ישועות יעקב סק"י שפלפל ג"כ בזה ומסיק לדינא יש לחלק בין שני עדים כשרים לפסולים דבשני

עדים כשרים הואיל ומדאורייתא נאמנים מהני אף אם מכחישים זא"ז אבל בפסולי עדות דעיקר הימנותא דידהו הוא מדרבנן היכא דמכחשי לא תקנו רבנן ולא מהימני עי' שם. ועיין בכל זה בתשובת ברית אברהם מסימן כ"ח עד סי' ל"ו:

ועיין עוד בנו"ב קמא סימן מ"א על דבר עגונה שהיה לה ג' עדים על מיתת בעלה אך המה מכחישים זה את זה בחקירות באיזה יום ובאיזהו מקום. והאריך בזה וצידד להתירה מכמה טעמים ע"ש. ובתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן פ"ז על כיוצא בזה בהכחשה שבין העדים שב' עדים הראשונים העידו מפי אחרים שלאחר מיתתו השליכוהו לים והעד הג' העיד מפי עד שקברוהו בשפת הנהר על הקרקע. והאריך שם לבאר דיש לנו צדדים הרבה להקל אף בהכחשה בחקירות בעדות נשים. וסיים מ"מ לדינא ח"ו לסמוך על דעתי הנמוכה כיון דהב"ש כתב בשם הש"ג להחמיר ומפורש כן בירושלמי להדיא דמודו ר"י ור"ש בעדים דעלמא. ומה שדן רב אחד בנ"ד כיון דהשלישי מוכחש מב' הראשונים הלך אחר הרוב זה אינו דכיון דאינו מכחיש לומר לא מת רק בחקירות מגרע גרע דה"ל כולן עדות אחת ובטלה כולה כמ"ש הרמב"ם פ"ב מהל' עדות במפור' היו העדים מרובה והוכחש אחד מהם בטלה כל העדות) נראה אזיל בזה לשיטתו בתשובה הנ"ל מקודם דהביא ראיה מדברי הר"ן דגם בעדות אשה אמרינן דנמצא א' מהם פסול בטלה כל העדות אבל לדעת הנו"ב סימן מ"ה וכפי שנראה דעת הגאון רע"ק ז"ל בעצמו בסי' קכ"ה דבעדות אשה לא שייך זה והובא דבריהם לעיל סעיף ג' סק"ב שפיר יש מקום לדברי הרב הנ"ל) אכן לדינא בנ"ד הוי רק הכחשה בבדיקות כיון דענין הקבורה לא צריך לגוף העדות ואף דאמרו מת מחמת רעבון דבעי' דוקא קברתיו מ"מ העדות דטלטלוהו ממקום למקום ויודעים דמת מהני וא"צ לעדות מעש' הקבורה עכ"ד ע"ש: ועיין עוד בב"ש ס"ק הנ"ל מ"ש ואם א' מעיד שנטבע וא' אומר שנהרג תליא בפלוגתא זו כו' וביאור דבריו דלדעת הש"ג דסובר עד א' אומר מת וע"א אומר נהרג הוי הכחשה אם אחד אומר שנטבע וא' אומר שנהרג ג"כ הוי הכחשה אם אומר שנטבע במים שיל"ס אבל במים שאל"ס גם להש"ג לא הוי הכחשה כי י"ל שעלה מן המים ונהרג אח"כ ולדעת המחבר בכל גווני היא מותרת דאף במים שיל"ס לא גרע מא' אומר מת וא' אומר נהרג ע' בב"ש שכן הוא כוונתו אלא שיש איזה גמגום בלשונו והדבר מפורש בתשו' מהר"ם לובלין שהביא ע"ש. ועיין בנו"ב תניינא סי' נ"ז בתשובה מבן המחבר שכ' דלכאורה ה"ה באחד אומר שנצלב וא' אומר שמת מיתת טבעית לא הוי הכחשה דהא אנן פסקינן בסעיף ב"א דראוהו צלוב אין מעידין דשמא מטרוניתא כו' א"כ י"ל שנצלב וניצל מהצליבה ואח"כ מת על מטתו וכעין שכ' מהרמ"ל בנטבע ומת אמנם הרואה בתשובת מהרמ"ל שם יראה

דהוא אירי שלא עמד שם עד שת"נ ובזה ליכא למימר רוב הנטבעים למיתה לכן שפיר איכא להשוות העדים אבל בנ"ד בנצלב איכא רוב למיתה וחזקת א"א מסייע לומר דאיכא עדות מוכחשת ואף דיש סברא לומר דנגד זה יש הרבה חזקת כשרות של העדים (דבנדון דידיה היו ב' עדים שנצלב וחמשה עדים שמת ע"מ) שלא להחזיקה לרשעים להעיד שקר ולהכשיל א"א וזה עדיף מרוב אך קשה להעמיד וסוד על היתר זה ועוד אם באנו לחוש לדברי הב"ח שמחלק בין נתלה ביד לנתלה בחבל כו' ועוד כיון דבמלכיות הללו שוברין מפרקתו כו' (עמש"ל סעיף ל"א) אמנם י"ל כיון דבעדות שהוגבה מהרב דק"ק ליבנא (על הצליבה) לא נזכר אלא פייבל קעלין ומי יודע על איזה פייבל כו' ע"ש:

מט **דחיישינן שמא שד הוא.** עח"מ וב"ש ועיין בס' מה"צ ס"ק ל"ד ל"ה ל"ו שהאריך לתרץ קושיית האחרונים ז"ל מלקמן סעיף כ"ג ומסי' קמ"א סעיף י"ט בפלפל עצום. ולבסוף צידד להקל בזה"ז שיש חרגמ"ה שלא לישא שתי נשים מעתה ליכא למיחש לצרה וליכא אלא חששא דשד לחוד ובחדא חששא הקילו במקום סכנה וא"כ א"צ שיראו בבואה דבבואה ועכ"פ היכא דראוי בבואה דבבואה סמכינן שפיר לכ"ע ועבדינן בה עובד' אלא דמדברי הרשב"א והר"ן בגיטין משמע דחששא דשד הוא חששא קרובה טפי מחששא דצרה ויש לחוש לה בפני עצמה אבל מדברי הרי"ף והרא"ש אין זה מוכרח כמ"ש למעלה ע"כ נראה דאף בזה"ז אין להקל בלא חזו ליה בבואה דבבואה אבל בחזו ליה שפיר יש להקל בזה"ז שלא לחוש לדברי הגאון לומר שאין אנו בקיאין מטעמא דכתיבנא ובשגם הב"ח מיקל לגמרי אף בלא חזו ליה בבואה כדעת הרמב"ם והריטב"א א"כ אף אנו נסמוך להקל עכ"פ בחזו ליה בבואה דבבואה וכתב עוד מ"ש הגאון דאין אנו בקיאין בענין בד"ב לכאורה בענין זה א"צ בקיאות דמי לא ידע אם הצל ארוך ממדת גובה האדם ואולי בשאר היום קאמר בשעה שצריך הבחנה טובא להבחין ע"פ עובי הצל וקלישותו וא"כ נראה בשחרית וערבית שהצל ארוך מאד שפיר יש לסמוך גם בזה"ז בראיית בבואה עכ"ד ע"ש:

נ **שמא שד.** עבה"ט ומ"ש בשם שבו"י בענין ט"ע דקלא עיון בתשו' קהלת יעקב מהגאון מקארלין סימן ו' שהביא דבקצה"ח סי' פ"א בהא דהחביא עדים אחורי הכילה חקר ג"כ ע"ז אי בעינן שיראו אותו העדים אי די בשמיעת קולו (וע' בנה"מ שם סק"ז) והוא ז"ל האריך להביא ראיות דלא סמכינן בא"א על טב"ע דקלא ע"ש ועיין בתשוב' גליא מסכת ס"ס ח' וסימן ט' ויובא קצת לקמן סעיף כ"ד ס"ק ק"ג:

נא **מת איש פלוני.** עיין בתשובת חות יאיר סימן ע"א אודות דוד בר אשר אנשי גינצבורג שנסע דרך אניה בלב ים עם אביו הנזכר מאמסטרדם לפורטגאל ונאבד זכרונם לגמרי כעשר שנים ואח"כ בא לפני הב"ד דאמסטרדם שטר מקויים וניכר שם ועד א' מעידו

השטר דוד בר אשר ז"ל גנצבורג הכ"מ. ורצו קצת להתיר עפ"ז את אשת אנשל הנזכר. והוא ז"ל התרעם מאד ע"ז וכתב לא אאמין שיעלה כזאת על לב אדם כי לא התיר הרמב"ם רק בנכתב בשטר בפירו' איש פלוני מת איש פלוני נהרג כו' ע"ש:

נב **ואפי' אינו מקויים**. עבה"ט שכ' מיהו קצת פוסקים ס"ל דצריך קיום מיהו קיום ע"א מהני דבעלמא לא מהני קיום ע"א משום דהוי כעד מפ"ע כו' והוא לשון הב"ש ס"ק כ"ט ועי' בת' רע"ק איגר ז"ל סימן צ"ב שכתב עליו שדבריו מגומגמים כו' ע"ש ועמש"ל סימן הצ"ז סק"ב ומ"ש מיהו אם בא כתב ממרחקים מיקל הח"מ כו' עי' בס' סה"צ ס"ק ל"ח מ"ש בזה ומסיק לענין דינא נראה עיקר כהכרעת הח"מ בזה דבמקום עיגון שא"א להשיג עדות אחרת יש לסמוך על הפוסקים דא"צ סיום כיון דאין מקום לחוש לזיוף בנדון זה. אולם במקום שאין האשה נאמנת בעצמה כגון בקטטה וכה"ג דיש לחוש לזיוף צ"ע ע"ש ור"ל אפי' בחתום עליו ב' עדים. ועיין בתשובת פני אריה סימן ך' שכתב דכתב הבא מרחוק על הבי דואר גרע טפי וצריך קיום מדאורייתא ודוקא באחד שמביא שטר בידו ואמר שנמסר לו מישראל במקום רחוק ומצאו כתוב בו פלוני מת בהא ס"ד להרמב"ן והרשב"א דא"צ קיום אבל בכתב הבא על ב"ד שבעל הבי דואר במקום שנמסר הכתב עומד ומקבל הכתובים סגורים וחתומים ואינו משום לב מי המביאם דאף אם יתברר לבסוף שהם מזויפים א"א שיתגלה לעולם ממי יצאה הרעה חיישינן לזיופי מדאורייתא עד שיתקיים בלא שאם כתוב בכתב ישראל אפשר להקל במקום עיגון וכמ"ש הח"מ אבל בנ"ד שהכתב הוא של נכרית כו' ע"ש ובמפתחות שם כתב שגם הש"ך בח"מ סימן מ"ו כן דעתי. ועיין בס' קהלת יעקב מהגאון מליסא ז"ל שמחמיר מאד בבא כתב ממרחקי' דבעי קיום עכ"פ מעד א' ודעתו דאפי' כתוב בכתב ישראל אין להקל אפילו במקום עיגון ודלא כח"מ כיון שהוא מלתא דלא עביד לגלויי בשום אופן איך יהא נאמן עד אחד בדבר שבערוה ע"ש. ואפשר דאם שנים חתומים עליו באופן שניכר היטב דלאו אדם אחד כתבם גם הוא ז"ל מודה:

ועיין בתשו' נו"ב סי' ל"ג שהאריך במחלוקת הפוסקים בדין זה והעלה דהעיקר כמ"ד דא"צ קיום לא מבעי' למאן דס"ל דעד א' בעדות אשה נאמן מה"ת (עמש"ל סקי"ג) דודאי א"צ קיום אלא אפילו אי אמרי' דעד א' בעדות אשה הוא רק מדרבנן אעפ"כ אמרינן דא"צ קיום. וסיים באם שיסכימו עוד שני רבנים גם אני אהיה סניף להתיר ע"ש. גם בתשו' קהלת יעקב מהגאון מקארלין סי' י"א צידד להקל דא"צ קיום (ומ"ש שם ראיה מיבמות קט"ו ב' יצחק ריש גלותא כו' שלחו מהתם כו' ולישנא דשלחו משמע ע"פ כתב שלחו באיגרת ובמשנה ב"ב דף ל"ח מבואר דאספמיא רחוק מא"י מהלך שנה וא"כ בודאי לא

היה אדם יודע לקיים כתב הבא משם א"ו דלא בעי קיום ע"ש. הנה לפמ"ש בתשובת מהרי"ק סי' ל' והובא ג"כ בתשו' גליא מסכת סי' ע' אות ז' דהפירוש בגמ' שם שלחו מהתם היינו דשלחו כן מקורטבא ולא מאספמיא ע"ש לפ"ז אין ראיה) ובפרטות כתב להתיר בנדון דידי' שהיה מכתב כת"י ג' אנשים שהן ב"ד שקבלו עדות ויש פוסקים דקיום ב"ד א"צ קיום אפילו גבי גיטין כמ"ש הרמ"א ס"ס קמ"ב (ע' בתשו' כו"ב תנינא סי' קל"ו) וכ"ש בעדות אשה להעיד שמת בעלה ובפרט כי קשה הדבר להשיג קיום ע"כ יש להתיר האשה הלזו רק דיש להושיב ב"ד של שלשה להתירה ע"ש: (ובתשובת חתם סופר סימן מ"ד וסימן מ"ט האריך ג"כ בענין זה ושם מבואר שדעתו כדעת הח"מ דבמקום עיגון יש לסמוך אשטר בלא קיום אבל שלא במקו' עיגון אין נכון לסמוך בלא קיום. ואפי' אם חתומים עליו שלשה. אך אם נכתב לשם ובא התשובה על בי דואר סגי בהכי אפי' רק א' חתום עליו דבכה"ג א"צ שום קיום עש"ה וכבר כתב כן גם בסימן מ"ג דכל כ' הנשלח על הדואר לבעלים ידועים ומגיע מהם תשובה לחזרה על הדואר הרי הדבר ברור שהוא מבעליו ואין בו זיוף כמובן לכל מבין וא"צ שום קיום ע"ש גם בס"ס מ"ה כתב סברא זו והזכיר שם שגם הגאון בתשו' בית אפרים כ' כן וכבר נעשה מעשה על פי סברא זו איזה פעמים ע"ש וכן מבואר עוד בס"ס צ"ד שם ע"ש וע' בס"ק שאחר זה):

נג **צריך שידעו**. עבה"ט ועיין בס' מה"צ סק"מ שכתב דבלבוש נתן טעם לדברי הה"מ משום דהוי תרי קולי מסל"ת וע"פ כתב. ולדבריו אם עד א' מעיד ע"פ כתב מפי כותי שהסיח לפ"ת בע"פ ג"כ לא מהני דהוי ג' לריעותא עד מפי עד ומפי הכתב ובמסל"ת. והאריך בזה והעלה דלא קי"ל כן ואין לנו לבדות מלבינו חומרות בעגונ' דאיתתא מה שלא נזכר בש"ס. ואפי' בכתב עכו"ם בדרך מסל"ת יש לצדד להקל כל שכתב כן בהמשך ענין אחר ובקישור דברים אחרים כיון דקי"ל דכותי מסל"ת מפי כותי מסל"ת מהני כדאי' בסעיף ט"ז ה"ה בזה: ואיך שיהיה נראה דוקא היכא שהכותי מסל"ת בכתב אבל עד א' בכתב מפי כותי מסל"ת שהסיח ע"פ ודאי מהני עכ"ד ע"ש. ועיין בס' בית מאיר שנ' דהח"מ הוצרך לחדש דבר זה לפי שיטתו שם בהלכה י"ג שמחזיק בשיטת הריב"ש שהוא דיעה א' שבסעיף י"ד בהגה דאפילו בלא קישור דברים כל בלא שאלה מקרי מסל"ת ולכן היה קשה לו כאן על הרמב"ם למה כתב ונודע שהוא כ' ישראל והוצרך לחדש דבר זה דע"פ כתב ל"מ מסל"ת. אבל לדיעה ב' שהוציאו מלשון הרמב"ם דצריך דוקא ק"ד אין הכרח לדין זה דהא כאן איירי שהיה בלא קישור דברים רק שהיה כתוב מת איש פלוני ולא יותר ולכן מוכרח להקפיד שיהא כתב ישראל ומודה שאם היה כתוב עם קישור דברים דשפיר מהני. ויוצא לנו מזה אם יש לאשה כתב עכו"ם מסל"ת עם ק"ד וגם כותי

המעיד בע"פ בלא שאלה ובלא ק"ד שריא הוא ממ"נ בלי פקפוק ע"ש: ועיין בתשו' פני אריה סי' ך' שדעתו ג"כ דעכו"ם מסל"ת בכתב לא מהני והביא שכ"ד בעל תה"ד סי' ר"מ ומהר"ם אלשיך סי' קי"ח והכי נקטינן ע"ש וכ"כ בתשו' מהר"ם אלשקר סי' ס"ז ע"ש. אולם בס' עזרת נשים כתב דהא דבעינן שידעו דהוא כתב ישראל היינו בכותב לישראל דאיכא למיחש אולי על ידי שאלה דישראל כותב כן או מדכותב לישראל איכא למימר דבודאי להגיד בשם עדות מתכוין דאם לא כן מה לו עם הישראל אבל הכותב לא"י אחר במסל"ת כגון שבא לתבוע חובו מן עזבון פלוני שמת למה לא יועיל ע"ש ובס' קהלת יעקב כתב עליו דיפה כיון ע"ש: ועיין בס' ישועות יעקב ס"ק ט"ו שמעשה בא לפניו באיש א' הנלקח לצבא הקיר"ה ונהרג שם ובא כתב ממקום גבוה יענראל קאמנדי משם שנהרג איש הזה והזכיר שמו ושם אביו. ויצא הדבר בהיתר ע"ש נאמנות היענריאל קאמנדי בצירוף עוד אומדנות וטעמים מוכיחים שנהרג ע"ש. (ועיין מענין זה בתשו' ח"ס סי' מ"ג ומ"ד וסי' צ"ד ודעתו להתיר אף בלא צירוף אומדנות וכתב דלא מבעיא אם ראה ישראל בעצמו בספר הערכי שנכתב בין המתים והוא בענין דליכא למיחש לשני יב"ש ולא לשני שוירי ולא לבדדמי דודאי אתתא שריא בלי ספק כי הכתיבה ההיא ביום שנכתבה איננו אלא כמסל"ת ואף על גב דכ' הה"מ דעכו"ם מסל"ת בכתב לא מהני וטעמא נ"ל משום הבו דלא לוסיף עלה תרי קול בחדא דוכתא להאמין כותי ומפי כתבם ועוד שא"א להבחין מתוך הכתב אם הוא לפי תומו מכל מקום הכא בערבי עדיף כתבם מפיהם דדבור מקרי ואמרי שקר אבל לחתום שקר לא מרעי נפשי' טפי כו' (אלא דאם לא נכתב בהדיא בספר ההוא שמת רק שנמחק ע"י העברת קולמס יש להסתפק אולי נמחק מחמת בריחתו אם לא כאשר יבורר שנמחק מטעם מיתה) אלא דאפי' לא ראה הישראל באותו הספר רק שהשיג תשו' מקאנצערלייא ע"פ שאלה ושוב ממקום אחר השיג טאטן שיין כתוב באותו ענין ממש וחתום בחותם של ערכאות אע"פ ששניהם הוי כמו עד מפי עד כי הכותב בעצמו לא קברו מ"מ יש להקל. ואפי' להרא"ש ז"ל שלא רצה להתיר בעדות שלא היה תחילתו וסופו בכשרות (ע"ל סקל"ח) וטעמו נ"ל דאין לנו להוסיף על מה שאחז"ל כי הכל רק משום תקנת עגונות וא"כ דילמא סגי בהך תקנתא להאמין לכותי מסל"ת דשכיחא מ"מ בדור האחרון הזה שבעו"ה שכיחי טובא בכל יום מאנשי הצבא שא"א להשיג שום עדות אלא ע"י שאלה לעש"נ אין לך תקנה לעגונות גדולה מזו. ומסיים בס"ס צ"ד שכבר התיר זה תלתא זימני בנידון שבא לפניו שהיהודים שאלו משרי קאמידאנט והם כתבו למקום יענעראל קאמאנדא ומשם נשלח תעודת מיתה העתיק מפנקס הערכי וחתום בח"י גדוליהם וחתום בחותם האמבעט ממושב השרים. הואיל

והדבר יוצא מערכי לערכי וחתום גם בחותם האמבעט דהמזויף בו מחייב ראשו למלך וחזקה גדולה דתרווייהו לא משקרי וגם מדכתבו על הדואר והשיגו תשובתם על הדואר א"צ קיום דמי ושוב לסרי קאמודאנט תשובה על שאלתם בבי דואר כ"א מי ששלחו לו ועדיף משטרי פרסאי בגיטין י"ט כו' עכ"ד עש"ה):

נד **משום שיצא קול שמת.** עב"ש בשם תשו' ב"י ודבריו סתומים קצת והכוונה בזה ע' בתשו' מהר"ם לובלין סי' קכ"ח והוא מכוון לדברי הט"ז סק"ח. וע' בס' מה"צ ס"ק מ"א שכתב דמלשון מהרא"י בפסקיו סי' קס"א משמע לכאורה דאפילו יצא קול מיתה סתם יש לחוש אמנם יש לחלק דמהרא"י מיירי שם בא"י מסל"ת ובזה לכ"ע יש לחוש משא"כ בישראל המעיד. וכתב עוד שם דכל זה לא איירי אלא במי שלא בא להעיד לב"ד אלא באחד שכתב או אמר כן לחבירו דרך שיחה בעלמא או דרך התאוננות שהוא כמסל"ת לא ע"מ להעיד דבכה"ג איירי בתה"ד שם ובתשו' ב"י שם אבל מי שבא לב"ד להעיד או להתיר והעיד שמת סתם והלך לו בזה ודאי דלכ"ע אין לחוש שמא העיד ע"פ הקול לבד לא מבעיא בנתפשט הקול במקום שמעיד דא"כ מה בא לחדש בעדותו יותר ממה שידענו בתחילה אלא אפילו שנתפשט הקול במקום אחר שבא משם ולא במקום שמעיד אפ"ה אין לחוש דהכל יודעין שאין להעיד בב"ד בטו"ע ע"פ הקול ושאין ב"ד סומכין על הקול בשום דבר ושצריך להעיד דברים כהוייתן ואם היה ע"פ הקול היה אומר כן להדיא וכן נראה מדברי הרמ"א בהגה שלא כתב דין זה רק בכאן אהא דמצאו כתוב בשטר והדעת נוטה לזה ולכן גם בשלח עדותו לב"ד ע"פ כתב אין לחוש לזה ומצאתי סמך לדברי בזה בתשו' מ"ב סי' ק"ט עכ"ד ע"ש. ועיין בתשו' מ"ב סי' ק"ה שדעתו להחמיר מאד בדין זה דאפילו לא יצא קול תחילה רק שהא"י העיד במסל"ת מת סתם לא מהני עד שיאמר לכל הפחות שיודע בבירור שמת דאל"כ חיישינן שמא שמע רק קול הברה בעלמא ע"ש וכבר השיג עליו בט"ז סק"א וכתב דלית מאן דחש לדבריו בזה. גם בס' מה"צ שם האריך להשיג עליו וכתב דהמ"ב גופיה בתשו' סי' ק"ט תברא לגזיזיה וחזר בו במקצת מדבריו שבסי' ק"ה. וע' בקו"א לס' מה"צ שכתב בשם הרב סדר אליהו דף ק"ו ע"ב שהאריך מאוד והעלה דג' מדות יש בדינים אלו. האחד הוא כשיצא קול שנטבע ואחר כך הגיד אחד בסתם שמת או אפילו לא יצא קול אלא שאמר העד גופיה נטבע ואמר גם כן שמת סתם בזה חיישינן לכ"ע דלמא מת סתם דקאמר היינו ע"י טביעה עד שיאמר להדיא שראה שמת דהיינו שפלטו הים כדין שיתבאר בסכ"ח ול"ג לכל מר כדאית ליה או שיאמר שיצא מן המים חי ואח"כ מת על מטתו. מדה שנית כשנודע כבר שזה שהועד עליו שמת נכנס למקום סכנה שהנכנס לשם קרוב למות ונתפרסם ענין זה וגם יצא הקול שמת

באותה סכנה ואח"כ בא ע"א והגיד בסתם שמת בזה נמי לכ"ע יש לחוש דילמא לא ראהו שמת אלא ע"פ הסכמת העולם אמר כן. אבל כשלא יצא קול שמת אלא שנכנס למקום סכנה בלבד לכ"ע אין לחוש ע"ז שמעיד סתם שמת דלמא ע"פ סכנה זו הוא מעיד בדדמי והוציא כן מתשו' הרשב"א כ"י ומהרא"י בפסקיו סי' קס"א: ובדף ק"ז ע"א כתב עוד דבזה אפי' שאומר העד שראהו מת לפניו לא מהני עד שיאמר קברתיו כמו במלחמה ודלא כתשובת פני משה ח"ב סי' כ"ז דגם בזה כשאומר שראה שמת סגי (ע' לקמן סנ"ד בשם הרב מה"צ שהשיג עליו והסכים לדעת הפ"מ בזה) . מדה שלישית כשיוצא קול על איש א' שהיה נוסע ממקום פ' למקום פ' שמת ואח"כ העיד ע"א בסתם שמת בזה הוא שנחלקו רבותינו האחרונים ז"ל דעת הרד"ך ומהר"י פמוט ומהרי"ט ז"ל שגם בזה חיישינן שמא ע"פ הקול הוא שהעיד בסתם שמת ואינו כלום ודעת הב"י בתשו' ומהרשד"ם ומהר"ם לובלין דאין חוששין שיעיד בסתם ע"פ הקול. ובדף ק"ח א' כ' דע"כ ל"פ אלא כשהעד שם מגמתו להגיד על מיתת פ' לבד אבל כשהמגיד לא שם עיקר מגמתו להגיד על המיתה אלא על דבר אחר אלא שממילא נמשך הענין ונגרר ע"י הזכרת המיתה בזה כ"ע מודו שיש לחוש שמזכירו בשם מת ע"פ הקול שיצא וכ"ש שאם אותה הפעולה שבא להזכיר לא יצדק כ"א אחר ההנחה שפלוני מת שא"כ היה בהכרח לו' שמת שיש לחוש שאומר כן ע"פ הקול ע"ש ומילי דסברא נינהו. ע"ש עוד בענין א"י מסל"ת בענין זה:

נה **מי שנשתתק**. ע' בקו"א לס' מה"צ סעיף זה שכ' בשם הרא"ש ז"ל דחרש שאינו שומע ואינו מדבר א"י להעיד בעדות אשה לא ע"י הרכנה ולא ע"י כתיבה כמו גבי גיטין. וע"ש עוד דהמדבר ואינו שומע כשר לעדות אשה ולכן הרמב"ם וש"ע בסעיף שאח"ז לא מנו חרש בהדי שוטה וקטן כמו שרגיל בכל דוכתי ע"ש:

נו **או קטן**. ע' בתשו' נו"ב סי' מ"א שכ' (על נדון דידיה) רק יש לנו לחקור אם ראו מקבלי העדות שהיה לנער הזה שער זקן העליון ונתמלא זקנו כו' דבאיסור דאורייתא לא סמכינן אחזקה כיון שבא לכלל שנים הביא סימנים ואף אם נבדוק עוד ונמצא בו עתה קשה לסמוך כו' ואמנם לדעתי אם הנער יאמר שברי לו שכבר הביא ב' שערות קידם שראה העדות הנ"ל נאמן הוא ע"ש וע' בס' בית מאיר שכ' שהוא מסופק על גיף דין זה אם צריך כלל שיהא גדול ממש בשערות ויותר משמע לו דא"צ שערות כלל ע"ש::

נז **קטן**. עבה"ט מ"ש ובפרישה כו' וע' בב"י שכן עלה בדעתו מתחילה לפרש כן דברי הטור ואח"כ דחה פירוש זה והפרישה מקיים זה הפירוש וע' במה"צ ס"ק מ"ג מ"ש בזה והעלה שדברי הב"י עיקר. וע"ש עוד שהביא בשם יש"ש סי' י"ד שדייק מלשון הרמב"ם בפי' המשנה דבאו' התינוק מת פלוני לבד אפילו אומר ג"כ כך וכך ספדני הוי התם לא

מהני כיון שלא אמר שעסוק בעצמו בענין הספדו כענין המשנה הרי אנו באין מלספוד שהענין תולה במעשה הקטן עצמו ובק"א שם הביא שגם הרח"ש ז"ל דקדק כן מדברי הרמב"ם ויש ראיה לזה מכתובות כ"ח ע"ב נאמן התינוק לומר כו' ע"י עצמו אבל לא ע"י אחר ע"ש אולם מסקנת הישׁ"ש שם דא"נ שיהא הענין תולה במעשה הקטן עצמו והוכיח כן מלשון הא"ז בשם ראב"ן וראבי"ה. והרב מה"ז פלפל בזה וסיים דצ"ע לדינא ע"ש:

נח **שמע מהתינוקות.** עבה"ט וע' במה"צ ס"ק מ"ג שפלפל הרבה בדברי מהרא"י ז"ל והעלה שגם דעת מהרא"י דלא בעינן בזה מסל"ת ממש בכל תנאיו דהיינו שיסיח מעצמו מבלי שאלה כדלקמן סעיף ט"ו אלא דכל שנותן משל וטעם לדבר דרך ספור מעשה מסתמא הוי מסל"ת והביא שכן דעת הישׁ"ש סי' י"ד דכל שאו' דרך סיפור מעשה אפילו שאינו מסל"ת ממש כגון ע"י שאלה אפ"ה גבי קטן מסתמא הוי מסל"ת אם לא שנראה להדיא שמכוין להעיד ובהכי נתיישבו דברי הרמ"א בהגה שלא הביא דבעי' מסל"ת מחמת שבנדון הש"ע שאומרים עכשיו באנו כו' לכ"ע חשיב כמסל"ת. וע"ש בק"א בשם הרחּ"ש ז"ל שדין זה במחלוקת שנויה והוכחּ שם מדברי הש"ג בכתובות כ"ח דס"ל דקטן נאמן בעיגונא אפילו במכוין להעיד ע"ש:

נט **אבל אם אינו לאלתר.** כתב בט"ז דבפסקי מהרא"י הביא דעת ראבי"ה שמכשיר אפילו באינו מעיד לאלתר וכ' שיש להחמיר משים דכל ספק פלוגתא בעיגונא קיי"ל להחמיר ע"כ וא"כ לפמ"ש המ"ב בשם תשובת הרא"ם להפך דספק פלוגתא בדיני עיגונא להקל גם בזה יש להקל עכ"ד וע' בח"מ וב"ש. וע' במה"צ ס"ק מ"ה שכ' דכאן לכ"ע אין להקל והתה"ד עצמו לא כ' כן אלא לרווחא דמלתא אבל לפי האמת הראבי"ה יחיד בדבר נגד הרמב"ם וראב"ן ומהרי"ו. והרמ"א הכריע לגמרי דלא כוותי' בין להקל ובין להחמיר ע"ש. וע"ש עוד בס"ק מ"ד שהביא בשם ת' אה"ש שמדייק מלשון הרמב"ם וש"ע שכתבו אבל אם שמע מפי שוטה או קטן משמע דאיירי בקטן שאינו בן דעת שהוא בכלל השוטה עד שעוסק בשחוק הקמצא אבל קטן שהוא בן דעת שאין דרכו לעסוק בשחוק הקמצא נאמן כגדול אפילו באינו מעיד לאלתר והוא ז"ל פלפל בדבריו ומסיק שצ"ע להקל בדין זה:

ס **שהסיח לפי תומו.** עבה"ט מ"ש וכל שבא לב"ד כו' וע' בת' הרא"ש כו' וכוונתו דמתשובת הרא"ש שם מוכח שסובר דאפילו בא הא"י לב"ד חשיב מל"ת וכן משמע ג"כ בת' הרא"ש כלל י"ח דין ט' ע"ש וכן תפס בפשיטות בתשובת ח"צ סי' קמ"א מדבריו. וע' בס' מה"צ בק"א לסי' זה בשם הרמ"ש ז"ל שהביא בשם הרד"ך שסובר ג"כ דאפילו בא לב"ד חשיב מסל"ת כשאו' עם קישור דברים אחרים והרב ז"ל השיג עליו בזה והכריח

מתשובת רמב"ן סי' קכ"ח והריב"ש סי' שע"ז דכל שבא לב"ד אפילו אמר בקישור דברים אחרים לא חשיב מסל"ת. וכ' עוד בשם הרשד"ם אה"ע סי' ר"מ דב"ד דקאמר הוא מושב וועד הב"ד אבל מה שאמר בפני רבים לא חשיב כמו בא לב"ד ואם בא לפני הקהל נסתפק מוהריב"ל בח"ג סי' ב' וע"ש סי' ע"ו. וכ' עוד בת' רשד"ם שם דדוקא כשבא לב"ד ואמר בקישור דברים דפלוני מת אז לא מהני דלמה הו"ל לבא לב"ד על לא דבר מוכחא מלתא דלהתיר נתכוין אבל כשיש טעם על ביאתו לב"ד כגון שבא לב"ד לקבור את פלוני שהוא מת וכיוצא בו שיש לתלות ביאתו לבית דין באיזו אמתלא מהני ע"ש: ומ"ש הבה"ט בשם ת' ב"י א"י שאמר לישראל אנה כו' והשיב הא"י פלוני הרגו כו' זה הובא בשמו בק"ע סי' קי"ג. ושם מבואר דמה שהשיב פלוני הרגו היה עם קישור דברים ועיקר חדושו בזה דלא נימא דמה שאמר הישראל לא ידענא כו' הוא ענין אחר והוי כשאלה ע"ש. ומ"ש עוד בשם רשד"ם התחיל הא"י כו' ובין כך בא ישראל אחר כו' יש לעיין שם ולכאורה זה וחידושי דאף ששאלו ישראל אחר דאילו שאלו אותו ישראל עצמו זה מפורש בש"ע לקמן סעיף ט"ו. ומלשון הש"ע שם אע"פ ששאלו אותו אח"כ משמע ג"כ זה דאף ששאלו אחר שלא התחיל הא"י להסיח אליו. וכפי הנראה בק"ע סי' שנ"ג יש באותה תשו' שם חידוש אחר דדוקא אם היה השאלה (לא שנא מאותו ישראל ולא שנא מישראל אחר) תיכף למל"ת של הא"י אבל אחר זמן לא מהני. אך אין דין זה מוסכם וכמ"ש בפ"ת שם. ומ"ש עוד בשם מהרח"ש אם תפסו לא"י כו' יש לעיין שם דלכאורה אין לך אמתלאה גדולה מזו שרוצה להציל עצמו ותולה הקלקלה בחבירו בכדי לחזק דבריו. ומ"ש עוד שאלו לא"י כו' וע' במהר"ם לובלין סי' קל"ב כו' לפי הנראה כוונתו על מה שהובא בשמו בק"ע סימן שכ"ג ואפשר לחלק. ומ"ש עוד כותי שלא נתכוין להתיר כו' מהריב"ל ח"ג סימן ע"ו. הובא זה בקה"ע סימן פ"ב. ושם כתב ה' חלוקות בענין זה ע"ש. ולא ידעתי למה שבק הבה"ט הד' חלוקות הראשונות והעתיק רק דין זה שהוא החלוקה האחרונה שם. גם צ"ע דלעיל בה"ק זה העתיק הבה"ט בשם מהריב"ל ח"א כלל א' סי' ט' כותי שמספר ליהודי בתשובת שאלה וליהודי אחר במל"ת כו' לא הוי מסל"ת. משמע דמפשט פשיטא ליה כך ומדוע כאן נסתפק בזה דהא גם שם לא כיון להתיר ואפשר לחלק ועמ"ש לקמן סעיף ט"ו ס"ק ס"ז. ועיין בספר קהלת יעקב שכתב ט"ז פרטי דינים בדין כותי מסל"ת ע"ש:

סא **וכן אם אמר.** עמ"ש לעיל ס"ג ס"ק כ"א לענין ישראל פסול:

סב **אע"פ שלא אמר.** עיין בתשובת פני אריה סימן ך' שכתב דנראה פשוט דאם בא א"י ואמר פלוני צוה אותי לפני מותו שלאחר מותו אלך להודיע מיתתו לאשתו אע"פ שאמר כן בלתי ששאלוהו דבר אין זה מסל"ת ואין לך מתכוין לעדות גדול מזה כו' ע"ש:

סג ויש מחמירים עבה"ט ועיין במה"צ ס"ק מ"ו שהאריך לקיים דברי הר"ן והרבה להשיב על חמש טענות שטען הריב"ש ז"ל נגדו ואעפ"כ כתב לבסוף דפשטי הסוגיות מטין כדברי הריב"ש וכ"ד רוב האחרונים ולדינא הסכים לדעת הב"ח שעושה שכר דבר בין הדיעו' דבמקום עיגון כגון שידוע שאם לא תאמין לזה לא תמצא עדות אחרת ותשב עגונה כל ימיה סומכים על מסל"ת כה"ג שאמר מת סתם שלא ע"י קישור דברים והביא ראיה לזה מדברי הירושלמי: וע"ש עוד בס"ק מ"ז דכשאומר דבריו דרך התאוננות א"צ שיאמר עוד קישור דברים אחרים לכ"ע כיון שניכר שמתכוין להתאונן בלבד ולא לשום עדות ומ"ש הרמב"ם וש"ע אוי לפלוני שמת כמה הי' נאה כו' הוא לאו דוקא ולדינא בשאמר אוי לפלוני שמת לחוד סגי וכ"ה בתשובת מהריב"ל ח"ג סי' ב' ע"ש. ושם בק"א כתב בשם הרח"ש ז"ל דגם לפי דיעה זו דבעינן קישור דברים אחרים זהו דוקא כשהכותי מסיח כן לפני הישראל אבל כשהכותים מספרים ביניהם שפלוני מת והיהודים שמעו ממילא מה שמספרים לכ"ע א"צ בזה קישור דברים ע"ש. ובאמת כ"כ גם הב"ש בשם ת' רש"ך סי' מ' סעיף ב' והובא גם כן בבה"ט כאן ויש לחלק:

ועיין בתשובת נו"ב ס"ס מ"ב שכתב (על עובדא דידיה) וז"ל הנה לדעת הפוסקים דלא בעינן קישור דברים זה פשוט שזה נקרא מסל"ת שהרי הפאסט מיינסטער הגיד מעצמו בלא שום שאלה אלא אפי' לדעת המחמירין דבעי' קישור דברים ג"כ יש להקל דמה שהתחיל הפאסט מיינסטער ושאל פון וואנין זענען די הערין נקרא קישור דברים וכאשר הגידו לו שהם מפראג הגיד להם ממיתת העוזב דת והרי זה דומה למאן דאיכא בי חיואי אך יש לפקפק ע"ז כי כן דרך כל בעלי אכסני' לשאול לאורחים הבאים מאין הם ואין לדבר זה שייכות כלל למיתת העוזב דת שהגיד אח"כ מ"מ לאו דוקא קישור דברים לפניו ה"ה לאחריו כמבואר בפוסקים וא"כ י"ל שמה שהגיד הפאסט מיינסטער די פרויא איזט שוהן פר הייראט זה עצמו נקרא ק"ד שזה מורה שאין כוונתו להעיד אלא לספר סיפורי מעשה דברים בעלמא וראיה לדבר זה מדברי הרמב"ם דבפי"ג מה"ג הלכה י"א כתב כבר אמרנו כו' (כמ"ש המחבר ריש סעיף זה) משמע מדבריו בבבא זו שצריך קישור דברים ובהלכה כ"ה כתב יצא כותי וישראל מעמנו למקום א' ובא הכותי והסיח לפ"ת ואמר איש שיצא מכאן עמי מת משיאין את אשתו ואע"פ שאין הכותי יודע אותו האיש והוא שיאמר קברתיו (ע' לקמן בש"ע סעיף י"ז) הנה מלשונו כאן משמע דלא בעינן קישור דברים ולכן נראה משום דבכאן הלכה כ"ה דמצרך הרמב"ם לומר קברתיו מכמה טעמים שביארו הפוסקים או מטעם שאינו מזכיר שמו כמ"ש המ"מ או מטעמא אחרינא וכיון שעכ"פ צ"ל קברתיו תו לא בעינן קישור דברים שזה עצמו שהכותי מסיים ואומר

קברתיו מראה שאין כוונתו להעיד דאטו כותי חבר הוא דגמר דינא ויודע שלא יועיל עדותו בלי קברתיו וא"כ מדאמר הקבורה ש"מ שכוונתו רק לספר דברים כהווייתן ולכן לא הצריך הרמב"ם שום קישור דברים אחרים וא"כ גם בנ"ד מה שאמר די פרויא איזט שוהן פר הייראט חשיב קישור דברים. ועוד דבכתב הבא מזולצבאך נאמר סתם שהסיח הא"י לפ"ת למה לו לדקדק אחריהם שמא היה קישור דברים ובפרט שיהודי ראה אותו שהיה מוטל בחולי גדול ראוי לצרף כל זה להקל עכ"ד ע"ש: ועיין בתשובת חתם סופר סימן מ"ו בעובדא שאחר ה' שנים מעת שנאבד האיש בא ערל א' אל העיר ואמר במל"ת שאשתו עם ערל אחר הרגו לפב"פ והוא לא היה בביתו בשעת הריגתו כי היה ביער לחטוב עצים ובבואו לביתו קודם אור היום מצא ההרוג והכירו בט"ע כי לא היה בו פצע ושום חבורה כי הרגוהו בשפיכ' זפת חם לגרונו ושוב סייע בקבורתו כו' וכתב דפשוט להקל בזה למיחשביה כמסל"ת כי רוב הפוסקים החליטו להקל בקישור דלא כהר"ן אלא דמהרש"ל ביש"ש כ' דאם יתירו אינו מוחה והוא לא יצטרף עמהם מ"מ הכח יש בדברי הערל הנזכר דברים הרבה שהם יתרים ומיחשב קישור דברים ועוד יפה כתב נו"ב קמא סימן מ"ז מידי ספיקא לא נפקא דלמא היה אז ק"ד וכן הדעת נוטה כי אחר שכבר עברו ה' שנים ואין דובר דבר מהנאבד איך יבא הערל ממקום אחר לכאן ויתחיל לספר מעשה שהיה בביתו זה חמש שנים וע"כ בתוך סיפורי שאר דברים נתגלגל הענין עד שבא לזה ולא יהא אלא ספק הוי ליה ספק ספיקא אולי הלכה כהריב"ש ואם תמצא לומר הלכה כהר"ן להחמיר דילמא הוה קישור דברים כו' ע"ש) ומ"ש הבה"ט דעל ראיות ריב"ש קשה לי כו' ע' בנ"צ מ"ש בזה:

סד **שמא נתכוון לדבר אחר**. עיין במה"צ ס"ק מ"ט שכ' מלשון זה משמע לכאורה דאפי' בספק שיש לחוש לאיזה אמתלא לא מהני מסל"ת אולם מתשובת מהר"ם שבמיימוני סי' ט' מבואר דלא חיישינן לאמתלא מן הסתם אלא היכא דמוכחא מלתא טובא וכן משמע לשון הטור ונראה שגם דעת הש"ע כן הוא כו' ומוכח שם בתשובת מהר"ם אפי' שאינו אומר אלא פלוני מת שלא ע"י קישור דברים אפ"ה לא חיישינן לאמתלא דלא מוכחא טובא ע"ש: וע"ש עוד שהביא ש"ס דפ' הגוזל (בבא קמא דף קי"ד) וכתב ויש ללמוד מזה במי שנטבע במים שאל"ס וידוע זה ע"פ עדים (ה"ה ע"פ עד א' עמ"ש לקמן סעיף ל"ד מזה) ותו בא א"י מסל"ת ואמר שראהו מיד שהעלוהו מן המים והכירוהו אלא שיש אמתלאה בדבריו דמהימן כיון דמים שאל"ס אינה אסורה אלא מדרבנן וקילא טפי מתרומה דרבנן שהרי אם נשאת לא תנא א"כ לא חיישינן לאמתלאה וה"ה בהעידו אחת מחמש נשים שאין נאמנות להעידה במסל"ת בכה"ג שידוע הוא שנטבע כולי עמש"ל

ס"ה ס"ק כ"ד) מיהו בזה לכ"ע בעינן שיסיח בקשר ענין לפניו או לאחריו ע"ש. ועיין בקה"ע סימן רכ"ט הביא שם בשם המבי"ט שמצדד להתיר היכא שכבר יצאה מחזקת א"א דאוריי' ואינה אסורה אלא מדרבנן אפשר לסמוך על א"י אף שאינו מסל"ת כלל ע"ש. ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' ב' בעובדא שהעידו עדים שבעלה נטבע במים שאל"ס ושהו עליו כדי שת"נ ואח"כ אמרו שלשה כותים שלא במסל"ת שמצאו גוף אחד ערום בשפת הנהר והגידו סימנים ואמירת הכותים היה זה שלא בפני זה. והאריך שם לבאר דמצד הסימנים היה ראוי להתיר אף שאינם סימנים מובהקים מ"מ באיסור דרבנן יש לסמוך גם על סימנים אמצעים (עמ"ש מזה לקמן סעיף כ"ד ס"ק צ"ט) אך דא עקתא באשר שלא הגידו לפי תומם. והביא שם ג"כ דברי המבי"ט הנ"ל שרוצה להתיר במילי דרבנן אפי' שלא במסל"ת וכ' עליו אף שאין דבריו מוכרחים כאשר המביט בעצמו פקפק בזה מ"מ יש סמך מדבריו בנ"ד כיון דאמרו זה שלא בפני זה כל אחד סימנים הנ"ל סמכינן עלייהו דמסתמא קושטא קאמרי דהא אמרינן בגיטין דף י"ט בההוא שטרא פרסאה כו' והביא הב"י גירסא בח"מ סימן ס"ח זה שלא בפני זה דהוי כמסיח לפי תומו וה"נ בנ"ד כיון שהגידו זה שלא בפני זה הוי כמסל"ת כו' ע"ש עוד ועמ"ש לעיל ס"ו ס"ק מ"ב:

סה **שהם מחזיקים**. עיין בתשובת נו"ב ס"ס מ"ב שכ' דיש מקום להחמיר דאולי לא מהימני ישמעאלים מסל"ת להעיד שמת עוזב דת דאולי ברח ואינו רוצה להחזיק דתם עוד והוציאו עליו קול שמת לחזק דתם והרי זה דומה לשמע מקומנטריסין כו' אך מצאנו בתשובת הר"ן הובא בב"י דמשמע להדיא דנאמן א"כ אין לנו לבדות חששות מלבינו ע"ש:

סו **ששאלו אותו אח"כ**. כ' הב"ש בשם ת' מהרשד"ם סימן כ"ג דהיינו דוקא אם שאלו אח"כ באותו מעמד אבל אחר זמן לא מהני שיש לחוש אולי בעת ההיא רוח אחרת עמו ושבקי' להימנותיה ובת' מ"ב סימן ק"ה כ' בשם הרא"ם ובנימין זאב דאפי' אח"כ הוי מל"ת. ועיין במה"צ ס"ק נ"א שדעתו מסכמת לדעת הרשד"ם וכתב אולם מתשובת הרא"ש כלל נ"א סי' ג' בעובדא דאשר בר סיני משמע קצת דגם לאחר שעה יכולין לשואלו ואפשר לחלק לומר דכל שהוא מפרש דבריו הראשונים נאמן אפילו לאחר זמן משא"כ באומר דברים אחרים אינו נאמן אלא באותו מעמד ובכה"ג מיירי הרשד"ם ע"ש:

סז **אח"כ**. עבה"ט מ"ש אם יהודי א' כו' והוא מדברי הח"מ שדייק כן מלשון הרמ"א בהגה ומסיים בה אך באמת הוא חומרא גדולה וכי בשביל שאשתקד שאלו אותו לא יהא נאמן עתה במסל"ת ובפרט אם מסל"ת בפני כותים למה לא נאמין לדבריו בשביל

שאשתקד שאלו אותו והעתיקו ג"כ הב"ש. ועיין במה"צ ס"ק צ"א מ"ש בזה והמבואר מדבריו דהיכא ששאלו הכותי תחילה ולא השיב כלום ואחר זמן מה בא לישראל השואל ומספר מעצמו הנדון ששאלו עליו זה ודאי לא יקרא מסל"ת אבל היכא שכבר הגיד כל הענין ע"פ שאלה א"כ כבר נסתלק עסק השאלה הראשונ' ואם בא לאח"ז מה וספר הענין פעם שנית במסל"ת צ"ע למעשה בזה. ואם בפעם ראשונה כיון הכותי להתיר בזה ודאי יש לחוש שמה שמספר לפ"ת בפעם שנית אערומי קא מערים כדי להוציא רצונו אל הפועל ובזה מיירי בת' מהריב"ל ח"ג סימן ד' משא"כ בזה שהגיד ע"פ שאלה דאינו מכוין להתיר שאינו נוגע בדבר כל כך ע"ש ועיין בקה"ע סימן פ"ב בשם מהריב"ל דאף אם מתחילה לא בא להתיר רק להעיד יש להסתפק ושמא י"ל דשאני התם שבא לב"ד וזה גרע טפי ויש לעיין:

סח **איה חבירנו**. עבה"ט מ"ש אם נזכר אשה אחת כו' הוא מדברי הב"ש בשם המרדכי שמפרש כן דברי הירושלמי ועי' במה"צ ס"ק נ"ט שדין זה אינו ברור:

סט **אבל שאלו כותי אחר**. עבה"ט ועיין במה"צ ס"ק נ"ג מ"ש בזה:

ע **במה אתם מדברים**. דין זה הוא מת' הריב"ש סימן שע"ז וש"פ ומבואר שם שדעתו דשפיר מקרי מסל"ת אלא שלמעלה ביטל דבריו נגד דעת הר"ן רבו וכ' הט"ז דיש להקל שזה אחר שהריב"ש מביא ראיות נכונות לדבריו ע"ש ועיין במה"צ בק"א לסעי' זה בשם הרח"ש ז"ל שהביא תו' מהריב"ל ח"א סי' ב' הובא בק"ע סי' ז' שנטעה להקל להלכה ולא למעשה ודעת הרשד"ם אה"ע סי' מ"ד להחמיר ושם בסי' פ' כ' שעכ"ז עשו מעשה בשאלוניקי והתירוה ועי' קה"ע סימן רמ"ג רמ"ד:

עא **היה ספק**. מבה"ט בענין אי מהני ס"ס בעגונה ועיין מזה בק"ע סימן נ"ג רל"ז רל"ח רע"ב רע"ח שנ"ו ש"ס שס"ט ובתשובת פרח שושן חי"ד כלל ג' סי' א' ובחלק אה"ע כלל ג' סי' ב'. ועיין בתשובת נו"ב סימן מ"ג שהאריך בזה והביא דברי הגאון בעל פ"י בתשובת שב יעקב חי"ד סימן מ"ח והגאון המחבר ש"י שדעתם דאין להקל מכח ס"ס כיון דאיתחזק איסור א"א ותמה עליהם דהלא כתבו התוס' ביבמות דמה אשה דייקא מרעה לחזקה. והאריך בזה וגם בענין מ"ש הפ"י שם דבעגונה איכא תרי חזקות לאיסור חזקת חיים של זה וחזקת א"א והוא מדברי הריב"ש סימן שע"ט ותמה עליהם דזה לא מקרי ב' חזקות רק הכל אחד ופלפל ג"כ בדברי הש"ך בי"ד סי' ק"י בדיני ס"ס אות כ"ח וכ"ט דמסיק לאסור ס"ס בחזקת איסור אבל היכא דאיכא שלש ספיקות מותר ובדברי הט"ז שם ס"ק ט"ו דסובר דאפי' כמה ספיקות אינו מועיל ובדברי הש"ך בנה"כ שם והפר"ח שם ובדברי הפ"י בק"א לכתובות עש"ב. ועיין בת' חמדת שלמה סימן ל"ב:

עב **פלוגתא בדינין אלו**. עבה"ט ועיין במה"צ ס"ק נ"ו שהרבה להקשות על הט"ז והעלה דאפשר שגם המקילים לא הקילו אלא במקום שיש אומדנות המוכיחות שמת דבכה"ג כבר יצאה מחזקת א"א מן התורה כמ"ש הרמ"א בסמוך דעכשיו הוי פלוגתא בדרבנן ובשעת הדחק סומכין אפי' על יחיד נגד רבים היכא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר וכמ"ש הש"ך בי"ד סימן רמ"ב ודלא כמשמעות הט"ז כאן ע"ש. ומ"ש הח"מ ס"ק ל"א כי גם בעיגון אין כל העגונו' שוות כו' עיין בתשובת שבו"י ח"ג סימן ק"י. ועיין בתשובת חתם סופר סי' ס"א באמצע התשובה דהרב השואל תמה על הח"מ בתשובתו בהך דפנחס מארלא שכתב דפלוגת' הפוסקים הוה כב' כתי עדים ומוקמי אשה בחזקת א"א דמה לי עדים ומה לי דיינים ופקפק עליו דודאי לא דמי דעדים מכחישים אהדדי לגמרי זה אומר מת וזה אומר חי אבל הפוסקים לא מכחשי לגמרי דגם להמחמירים שאין לסמוך על עדות כזו מ"מ אפשר שהוא מת והוא ז"ל כתב לו דיפה תמה וראוי למי שאומרה ועב"ש ס"ק מ"ז ובק"ע סימן רכ"ו כו' עכ"ל ע"ש):

עג **אבל אם שואלים כותים**. עח"מ שכתב דגם הר"ן מסכים לזה ולא כהב"י שכתב דהר"ן חולק ע"ז והב"ש דחה דבריו ועיין במה"צ ס"ק נ"ז שהוכיח מדברי הר"ן בתשובה סימן ע"א בעובדא דמיימין מאלקי (והובא בב"י בדיני טביעה) כדעת הח"מ ודחה ג"כ דברי מהר"ם לובלין בתשו' סימן ק"י שמדייק מת' מהרי"ק שורש קכ"א דלא ס"ל כתה"ד בזה דליתא דמהרי"ק מיירי שם בשופט ושאלת השופט שאני ע"ש. ושם בק"א הביא בשם הרח"ש ז"ל שדעתו להחמיר בזה כדעת הב"י בשם הר"ן והקשה ג"כ מדברי הר"ן סימן ע"א הנ"ל ותירץ שיש חילוק בין שהשאלה היא אם חי או מת כמו איה פלוני וכיוצא בזה שמרגיש שיש נפקותא בדבר ובין נדון הר"ן הנ"ל שכבר ראו מת על שפת הים ולא שאל ממנו רק הזמן שהגיע ליבשה בזה אינו מרגיש נפקותא בדבר ולא נפיק מתורת מסל"ת וסיים ועכ"ז צ"ע קצת ע"ש וכן מחלק בת' גאוני בתראי סימן ב' בהגה ע"ש ועיין בתשובת רא"ז פנים מאירות ח"ג ס"ס מ':

עד כותים אותו עיין בת' גאוני בתראי סימן ב' שכתב על עובדא דידי' וז"ל ועוד יש להתירה אפילו נאמר דזה הוי שאלה מכל מקום כיון שהעד מעיד שהא"י לא ידעו שהשואל הוא יהודי אם כן מקרי מסל"ת שהרי כתב בת"ה כו' והכא הוי כשואל אותו א"י דהא הטעם דשרי בשואל אותו א"י משום דע"כ אין כוונתו להעיד ואצ"ל להתיר כיון דליכא ישראל למי הוא מעיד ה"ה כאן כיון שלא ידעו שזה ישראל הוי מגיד דבריו לא"י שלא בפני ישראל ושרי עכ"ל ע"ש עוד וע' בק"ע סי' רס"ה:

עה והגיד אומדנות עי' בתשובת מהר"ם לובלין סי' ק"י וסי' ק"ל דאם היה קצת מסל"ת כגון שלא היה שאלה גמורה אם הגיד אומדנות המוכיחות על מיתתו שריא אפילו לכתחילה והוציא כן מהתו' בשלהי יבמות בעובדא דפונדקית ע"ש וע' במה"צ ס"ק נ"ב שאין דבריו מוכרחים בזה. וע' בט"ז:

עו **המוכיחות**. עבה"ט (מ"ש בענין רוצח שהודה בלא עינוי כו' וע' בתשובת ח"ס סי' צ' מה שכתבתי בזה) . וע' בתשובת נו"ב סי' מ"ג כ' שם וז"ל אמנם לפי הנזכר בשאלתו שהפקיד והשררה החזירו להם הברוסטיך שלו עם כפתורי כסף שהיה בו זהו הוכחה גדולה שהאמת כן שאל"כ למה יתנו דבר ששוה איזה זהובים בחנם כו' וכשעשה מעשה המוכיח על אמתת הדברים עדיף ממל"ת שהרי מסל"ת לא מהני בבשר שביד כותי דכלל גדול שאין כותי מסל"ת נאמן באיסור דאורייתא כ"א בעדות אשה ואפ"ה אם אינו נהנה בחליפין מהני כמ"ש בי"ד סי' קי"ח א"כ בעדות אשה שמסל"ת מהני ק"ו מעשה שאפילו מפסיד לעצמו במעשה הזה שמהני להאמינו כו' ועד כאן לא נחלק מהרש"ך על המ"ב (כמו שהובא בבה"ט) אלא בסתם א"א שהודה הא"י על הריגת בעלה שאכתי לא יצאה מחזקת איסור אבל בנטבע במים שאל"ס אפילו לא שהו עד שת"נ שכבר יצאה מחזקת איסור מודה ובפרט שאומדנא זו עדיפא מאומדנא של המ"ב ששם האומדנא דלמה יחייב עצמו מיתה וידוע דברי הרמב"ם דלכך אין אדם נאמן ע"ע לחייב מיתה דאולי הוא מן הבוחרים מות מחיים אבל כאן שהפקיד יחזיר דבר השוה ממון זה מן הנמנע שיעשה על מגן ע"ש מה שכ' ליישב דלא תיקשי ע"ז מעובדא דפונדקית שהוציאה לכם מקלו כו' ע"ש:

עז **לא תצא**. עי' במה"צ ס"ק נ"ח שהביא בשם הרדב"ז ח"א סי' תקכ"ו שהשיג על התה"ד בדין זה וכ' שאם היה בא מעשה כזה לפניו היה מונציא האשה מבעלה והיה עושה בניה ספק ממזרים ע"ש. והוא ז"ל האריך להשיב על כל השגות של הרדב"ז ז"ל ולקיים דברי התה"ד והרמ"א בכאן וסיים מיהו דוקא באומדנות המוכיחות טובא דחשיב כרוב גמור הוא דסמכי' עלייהו מן התורה. וכל זה לשיטת התו' והרא"ש וש"פ אבל מלשון הרמב"ם פ"ז מהל' נחלות הוכחנו בסעיף כ"ד וכ"ט ול"ג שסובר דאפילו בדברים שרובן למיתה אם נשאת תצא מדרבנן וכדעת הרדב"ז הנ"ל ע"כ אין להקל בזה כ"א בשעת הדחק ולפי ראות עיני המורה להורות כשורה עכ"ד ע"ש ועמש"ל עוד מדין זה:

עח **לא העיד בפירוש**. עבה"ט מ"ש מיהו אם הישראל אומר כו' וע' בת' גאוני בתראי ס' י' בתשובת הגאון בעל תוי"ט כ' שם להיפך דאף להחולק ומצריך שיאמר בפי' שהכותי הא' היה מסל"ת דוקא בכותי מפי כותי אבל בישראל מפי כותי לא ע"ש עוד: ומ"ש

הבה"ט בשם ח"מ אם כותי מעיד מסל"ת מפי ישראל כו' עד גם הוא מתכווין להעיד עי' בס' יד המלך פי"ג מה"ג דין ח' שכ' להוכיח ספק זה מעובדא דחסא דמוכח משם דכותי מסל"ת מפי ישראלים שכיוונו להעיד מהני ומסיים דמ"מ צ"ע לדינא ע"ש. ועמ"ש בנ"צ לעיל ס"ג בד"ה וכן כותי:

עט **ויש חולקין בזה.** עבה"ט וע' בח"מ שכ' דאפשר דאין כאן מחלוקת וגם מהרי"ק והר"ן ס"ל כהתה"ד כו' וע' במה"צ ס"ק ס"א שהוכיח דהעיקר כדעת הח"מ דגם דעת הר"ן הוא דסגי בסתם ולא אתי הר"ן אלא לאפוקי היכא שנראה מדברי הכותי השני שדברי הכותי הראשון לא היה במסל"ת ואיך שיהיה הנה לדידן דקיי"ל דא"צ קישור דברים אחרים במל"ת וגם שאלת כותי לכותי לא מגרע כח מסל"ת פשיטא דאין לחוש בסתמא שמא לא היה דברי הכותי הראשון במסל"ת. וע"ש מה שתמה על הב"ש שק"מ בזה ועל ת' הראנ"ח סי' ך' הובא בקה"ע סי' רנ"ח. ושם בק"א הביא בשם הרח"ש ז"ל שכ' בשם מהריב"ל ח"א סי' א' וח"ג סי' פ"ט שדעתו ג"כ להקל כדעת התה"ד וגם מדבריו נראה שהר"ן ומהרי"ק אינן חולקין עליו בזה ע"ש:

פ **שיצא מכאן עמי.** עבה"ט מ"ש לדעת הר"ן כו' ועמ"ש לעיל סי"ד ס"ק ס"ג בשם נו"ב סי' מ"ב. וע' עוד בבה"ט מ"ש אע"פ שמדברי הרמב"ם כו' עד וט"ז לא פסק כן וע' במה"צ ס"ק ס"ג שהרבה להשיב על ארבעה טענות של הט"ז. ועל ארבעה לו ישיבנו ומבואר שם דאין כוונת הרא"ש להקל בזה גם בלכתחילה שא"צ לשאול ממנו אלא לענין דיעבד קאמר ומיירי שאין הא"י לפנינו שא"א לשאול. ושוב האריך להקשות על הרא"ש מעובדא דשומשי יבמות קט"ו ומסיק דהרא"ש מיירי שאותן העדים שאמרו שפלוני נתלוה עמו בדרך ר"ל שנתלוו שניהם לילך ולשוב לביתם ביחד בחברה אחת ע"מ שלא להפרד עד שישובו לכאן וכן דייק לשון הרא"ש ועל פי זה יש לומר דגם הרמב"ם וש"ע יודו בכהאי גוונא דהם לא מיירי בכה"ג אלא שישראל וכותי יצאו מעמנו ולא ידענו אם יצאו ביחד ע"מ לשוב לביתם ביחד ושלא להפרד מש"ה הצריכו שיאמר שיצא עמי מכאן ע"ש וכתב עוד שם בשם הב"י בתשובה בדיני מסל"ת סימן ז' דגם כשאומר הכותי ישראל שיצא עמי מכאן מת מ"מ צריך שיבינו מתוך דבריו שעל אותו פעם ועל אותו דרך הוא אומר כגון שהיה מדבר עם הרוכלי' שראו אותו תחילה מתלוה עם אותו יהודי וכיוצא בזה שאם לא כן יש לחוש שמא לעיתי' רחוקות כו' ר"ל דכשהוא מדבר עם אותן אנשים שראו מתלוה עם אותו יהודי מסתמא כוונתו על אותו הדרך ועל אותו הפעם שראוהו הם וכמ"ש הט"ז כאן והא דהצריך הרמב"ם בזה לומר שיצא עמי מכאן ולא אמרינן ג"כ דמסתמא על אותו יהודי שראוהו יוצא עמו הוא מספר י"ל דמיירי שאותן הרוכלים שסיפר הכותי לפניהם

לא היו מכירים מי היה היהודי ואם הוא בעל האשה הזאת אלא שאחרים ראו להכותי שיצא בפעם ההוא עם בעל האשה הזאת אולם מהריב"ל ח"א סימן ב' כתב דאין לחוש כלל שמא על זמן אחר הוא מספר וצ"ע למה אם לא שנאמר דמיירי שסיפר הכותי זה סמוך ליציאתו מן המקום ההוא דאז מסתמא על הדרך שמזמן קרוב הוא מספר אבל אם היה מספר בכמו שנה או יותר אחר שיצא עמו ודאי יש לחוש לכ"ע ועדיין צ"ע עכ"ד וע' בק"א שם בשם הרח"ש ז"ל שנראה מדעתו ג"כ דכיון שאמר סתם איש שיצא עמי מסתמא על זמן היותר קרוב הוא מעיד ע"ש היטב: ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן י"ח בעובדא שבא יהודי אחד לבית אושפיזא ושמע משני כותים שדברו זה עם זה שהיהודי אחד שהיה רגיל לילך עם איש יהודי זה איז נהרג גווארין אום זונסט (שם מבואר לשון הגביות עדות באריכות) והשיב להתיר אם איש יהודי זה מעיד שלא היה רגיל שום יהודי אחר לילך עמו לכפר זה אלא בעלה של אשה זו איתתא שריא לעלמא דאף שלא הקדים הכותי דברים אחרים מקודם מ"מ הוי מסל"ת כמו שהעיד הב"י שבכל בתי דינים שהיו בסלוניק כו' (עמ"ש לעיל סי"ד ס"ק ס"ג) ואף שלא אמר שראה שמת מ"מ כיון שאמר שיודע שהוא נהרג הוי מסל"ת שמת כמו שהביא הב"י כו' ואף שלא הזכיר שמו מ"מ כיון דידוע להיהודי הנ"ל שלא היה רגיל שום יהודי אחר לילך עמו רק בעלה של זה איתתא שריא כמו שהביא בהגהת מרדכי סוף יבמות כו' ואף שהרמב"ם כתב יצא ישראל וכותי מעמנו כו' והוא שיאמר קברתיו וכתב הריב"ש שראוי להחמיר כדבריו מ"מ הלא כתב הר"ן וד"מ דדוקא כשאין מכירו אבל אם מכירו לא בעינן קברתיו בכותי מסל"ת והכי רהיטא סוגיא דש"ס ובנ"ד נראה שהיה מכירו כיון שאמר איש יהודי שהי' רגיל לילך עם זה א"כ אף הרמב"ם מודה דא"צ לומר קברתיו ע"כ נראה להתיר אשת פלוני ובלבד שיסכימו ג' בעלי הוראה המפורסמים עכ"ד ע"ש:

פא **ואינו מכירו**. עבה"ט ועיין בקונ' הרח"ש ז"ל דף כ' ע"ד ודף כ"ג ע"א שהאריך לבאר כל השיטות שיש בדעת הרמב"ם ז"ל (וגם במה"צ ס"ק ס"ג האריך בזה) ולפי מה דמסיק שם דלא נהגו לפסוק כהרמב"ם בזה אין מן הצורך להביא דבריו בזה:

פב **אבל אם מכירו**. עיין בתשובת מהר"ם אלשקר סימן קי"א וקי"ב וקי"ג:

פג **וכן פשט המנהג**. לכאורה משמע אדסמיך ליה קאי באם מכירו דוקא ובס' מה"צ ס"ק ס"ג כתב דהמעיין בפסקי מהרא"י סימן רכ"ג יראה שכוונתו לומר דהמנהג הוא שלא להצריך קברתיו בכל ענין ושלא כדעת הרמב"ם ז"ל וכ"כ הב"י בתשובה בדיני מסל"ת סימן ח' וכ"כ מהר"י סמיוט בתשובה שם סימן ב' וכ"כ מהריב"ל ח"א סימן ב' וכ"כ מוהרי"ט שם וכ"ה בתשובת רמ"א סימן ק"א ע"ש: (אכן בתשו בת ח"ס סי' צ' משמע

שדעתו לחוש להרמב"ם שכ' שם וז"ל ואי משום דלא אמר קברתיו ופשיטא דיש לחוש לדעת הרמב"ם דבעי שיאמר וקברתיו היכא שלא הזכיר שם ממש רק שהיה עמי ושיצא עמי מכאן הנה יש מקום לומר דבנד"ז ברוצח שהודה גם הרמב"ם יודה כו' כיון דטעם הימנותי' לאו משום על"ג דמה איכפת ליה מה שיהיה אחר מותו אלא משום דחזקה קושטא קאמר וממילא תו לא חיישינן שאומר בדדמי דטפי הו"ל לומר דברים כהווייתן שלא המיתו לגמרי כו' עכ"ל ע"ש וע"ל סק"פ):

פד **אסורים בקולר**. עבה"ט מ"ש וכתב בת' מ"ב אם כותי מכיר א' מהם כו' ועיין בס' בית מאיר שתמה על הב"ש בזה שהעתיק כאן דברי המ"ב בסתם ובאמת המ"ב למד זה מן תשובת הרא"ש במ"ש אעובדא דאבא יודן ולא הוזקקו ב"ד לחקור אם הדה אותו שנתלוה עמו כו'. וא"כ לפמ"ש הב"ש בס"ק הקודם דהט"ז מאריך בזה ופוסק דלא כהרא"ש (וכמו שהובא ג"כ בבה"ט לעיל ס"ק נ"ז) גם האי דינא דהמ"ב ליתא ע"ש: (וכ"כ בתשובת חתם סופר ס"ס צ' ע"ש עוד):

פה וי"א דכל זה כו' עיין בתשובת נו"ב ס"ס מ"ב על אודות כ' שבא מזולצבאך שמת העוזב דת מאיר וועלי מעיר אמבורג וכתב וז"ל ועוד בה שלישית שיש ריעותא בגוף העדות שלא הזכיר שם אביו ואולי מה שאמרו ועלי יש לחשוב כמו שם אביו והדבר קשה להקל ואין לדמותו אפילו לכינוי פאר"ח שהזכיר הריב"ש דכאן כל המשפחה נקראים בשם וועלי אך נלע"ד שבעוזב דת יש מקום להקל שא"צ להזכיר שם אביו ולא חיישינן לתרי מאיר כיון שמאיר זה בעל האשה ידענו בו שעזב דת לא חיישי' שגם מאיר אחר עזב דת דאוקמינן ישראל בחזקתם חזקת יהדות. אלא דלפ"ז נימא שאם שמענו סתם שעוזב דת מת בלי הזכרת שמו כלל ולא שם עירו ג"כ נימא להקל דאוקי כל ישראל אחזקתן והא ודאי ליתא וכמה עוזבים דת שמענו בעולם א"כ גם הזכרת שמו לא מהני דכמה עוזבים דת הוחזקו בעולם ולא ידענו את שמם ואולי שם א' מהם ג"כ מאיר ואיהו הוא שמת. אלא דבלא הוחזקו ולא שכיחי שיירות לכ"ע לא חיישי' ועכ"פ לא שכיחי שיהודים יעזבו דתם וא"כ הוי לא הוחזקו תרי מאיר וועלי מעיר אמבורג ולא שכיחי שיירא ובזה ודאי לא חיישינן לתרי יב"ש ושם עירו עכ"פ לא גרע משם אביו ובפרט בצירוף משפחתו. ועוד נ"ל להקל דאף דעיר אמבורג הוא מעבר לרבים ושכיחי שיירות מ"מ שיבואו לשם זרים מעיר אחרת ויתיישבו שם וישאו שם נשים זה לא שכיח. ועוד כיון שמאיר זה ידענו שמקום דירתו שם ועתה שלקחה אשתו (האינה יהודית) איש אחר א"כ אי נימא שזה המאיר וועלי שמת הוא אחר עכצ"ל שזה מאיר נעלם והרחיק נדוד ולא נודע מקומו איו וזה לא חיישי' רק דאמרי' כאן היה וכאן נמצ' ואיהו הוא שמת כדמוכח בשלהי

יבמות בההוא גברא דבשילהי הלילא כו' דאלולי שיש אמתלא לתלו' דמחמת כיסופא אזל לעלמא לא חיישי' כלל דאזל לעלמא אלא דאמרי' כאן היה וכאן נמצא ואיהו הוא שמת. אלא דגם כאן יש אמתלא לתלות דברח כי אולי נתן בלבו לשוב כו' אך אין לנו לבדות חששות מלבינו ובפרט שהיה אצלו יהודי וראה אותו בחולי גדול עכ"ד ע"ש. וע' בנו"ב תניינא ס"ס נ"ה שכ' הנה יש כאן שמו ושם עירו אך שאין כאן שם אביו והא ודאי שהי' אמצעי לחוד עדיף משם אביו לחוד שהרי סי"א לחוד מהני להרבה פוסקים דסימנים דאורייתא ואפילו הרמב"ם שמחמיר סובר שאינו רק חומרא דרבנן ושם אביו לחוד ודאי לא מהני כלל וא"כ כאן שיש שמו ושם עירו וסי' הגוף שעדיף משם אביו פשיטא דמהני. ועוד כיון שאמר שהלך אצל אחיו לעזור לו ובעל האשה הזאת בשביל עזר הלך אצל אחיו כו' ע"ש וע' בתשובת חמדת שלמה סי' כ"א:

פו **שם עירו**. עבה"ט מ"ש או פלוני אח פלוני הוי כמזכיר שמו ושם אביו: וע' בנו"ב תניינא ס"ס מ"ו שאצלו ז"ל אין זה ברור ב"כ דיש לחלק כי אב אחד יש לכל אחד ולכן בקושי שיזדמן שני יוסף בן שמעון אבל אחים יש הרבה לכל אחד ויותר מזדמן שנים שוים בשמותם ובשם אחיהם ע"ש וע' בתשו' חמדת שלמה סי' כ"ז וכ"ח:

פז **יצא עמנו**. עבה"ט וע' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' מ' מענין זה. וע' בש' מה"צ שהאריך מאד בשני סעיפים אלו ובסופו י"ז חידושי דינים. (וע' בתשובת חתם סופר סי' מ"ה וסי' ע"א ג"כ מענין זה. ושם בסי' ע"א במי שמת בריחוק מקום ואמר לפני מותו שמו מ' ז' פונקל ושם עירו זאברוז הסמוך לטרניפאל ושם אשתו פ'. ושאלו אותו העדים אם יש לו בנים ואמר שיש לו שתי בנות אחת מאשתו הראשונה ואחת מאשתו השניה וגם אמר שיש לו בית סמוך לבהכ"נ ומביתו נסע בהתחלת ימי הקיץ לבקש לו מקום להיות מלמד ולא חקרו העדים אם שתי הבנות קיימים או לא ונמצא כל הסימנים שאמר אך מה שאמר כי לו שתי בנות נמצא שאין לו רק בת אחת ובתו השניה מתה טרם פרידתו מביתו והיה אז בביתו ונהג ז' ימי אבילות ונשאל אי חיישי' בכה"ג דילמא אתרמי שמא כשמא ועיר כעיר. והשיב ע"ז באריכות והביא דברי תשובת הר"ן סי' ל"ג בעובדא שהיה העדות מכוון מכל צד רק ששינה שמו כו' ודברי תשובת מ"ב סי' ק"ט בעובדא שהעידו עכו"ם מסל"ת עדות מיושר בשמם ומקומם אך שאמרו שהאב והבן שניהם היה להם עסק עם הדוכס ושניהם נשבו וזה לא היה כי לא היה עסק ולא נשבה רק האב לבד כו' וגם דברי תשובת ב"י סי' י"ב שהובא בקיצור בק"ע אות ר"א ופלפל בדבריהם ומסיק בנדון השאלה יש לסמוך להקל כיון שיש הוכחות מרובות ועצומות שזה הוא וגם הרי לא אמר להדיא ששתי בנותיו חיות הנה רק משמעות לשון העדים

אפשר לא הבינו היטב ובשגם שביום ההוא אבדו עשתנותיו אפשר מחמת ביעתותא דמה"מ שכח שכבר התאבל על הבת ההיא כו' ועכ"פ אחר שכבר חפשנו ובדקנו בבית הסמוך לבהכ"נ בזבארוז הסמוכה לטרניפאל מזמן יציאתו של זה היינו תחלת הקיץ ולא נמצא שום א' שיצא משם ששמו כך וכך הרי אשתו מותרת לעלמא ע"ש. וע' בתשובת גאוני בתראי סי' כ"ז בענין שאמר העד שההרוג כבר הודיע לכל שהוא מק"ק הוראדנא ואשה זו הגידה שבעלה אינו מהוראדנא אלא מעיר אחת סמוך להוראדנא איזה פרסאות ונתווכחו ביה שלשה גדולי הדור ע"ש. וע' בתשובת הגאון מהרי"מ מבריסק סי' י"ט מענין כיוצא בזה):

פח **לא היה בפני ב"ד.** עי' במה"צ ס"ק ע"ז מה שתמה על הב"י בתשו' המובא בקה"ע סי' קנ"ט וע' בנ"צ מ"ש בזה:

פט **ואסור לדרוש ולחקור הרבה.** ע' ב"ח שכ' בשם הה"מ לפרש להרמב"ם אע"ג דא"צ דו"ח מ"מ צריך לשאול אותו ב' וג' פעמים האיך ראית שמת ובמה ידעת דאפשר שהוא טועה בדבר כו' והכי משמע מעובדא דר' טרפון סוף יבמות ששאל ודקדק עם העד ב' וג' פעמים וכיון את דבריו ואז השיא את אשתו והכי נקטי' עכ"ל וע' במה"צ סק"פ שהשיג עליו דאדרבא מהש"ס שם מוכח דא"צ לדקדק ב' וג' פעמים ולהרמב"ם איסורא נמי איכא בזה ומ"ש הה"מ אבל לומר כיצד היה כ"ע מודו ר"ל במה שאמר ר' טרפון להעד כיצד אתה יודע (וכדלעיל סעיף ה') ולא לענין ב' וג' פעמים ע"ש:

צ **אז צריך דרישה וחקירה.** כתב הריב"ש סימן רס"ו דמ"מ אין דינו בדיני נפשות ממש שאם יאמר בא' מן החקירות איני יודע עדותו בטילה אלא דלכתחילה בלבד הוא שצריך הדיין לדרוש ולחקור בדין מרומה בכל היכולת כדי להוציא הדין לאמיתו וכ"פ הרמ"א בח"מ ר"ס ט"ו אבל בת' מהר"ב אשכנזי סימן ה' השיג על הריב"ש בדין זה וכתב דדין מרומה דינו ממש כד"נ ושכן דעת הרמב"ם והרמ"ה ור"י. והר"ן ז"ל ועש"ך ח"מ סימן ל"ג ס"ק ט"ז:

צא **כדי להעיד עליו.** עי' במה"צ ס"ק פ"א שנסתפק בא"י המסל"ת שראה אדם הרוג או מת לאור הנר או לאור הלבנה והכירו שהוא פ' אי מהני די"ל דדוקא ישראל המכוין להעיד ונותן לבו להכירו יפה כדי להעיד עליו הוא שיכול להכירו גם לאור הנר אבל א"י המסל"ת שלא כוון להעיד בשעת ראייתו לאור הנר אפשר שלא דקדק בהכרתו יפה. והלא בל"ז דעת הר"ש והר"ן (הובא בב"ש סקע"ו) דכותי מסל"ת אינו נאמן לעולם לומר שהכיר אדם הרוג או מת בטב"ע ונהי דלא קי"ל כוותייהו כמ"ש הב"ש שם מ"מ בזה

שאומר שלא ראה אותו כ"א לאור הנר אפשר דכ"ע חיישינן שמא לא דקדק יפה בהכרתו והניח בצ"ע ע"ש:

צב **והלכו ומצאוהו שנשתנה.** ע' במה"צ סקפ"ב לכאורה נראה דוקא בהלכו וראו בו שמת אבל אם לא הלכו לשם אין סומכין לומר שמת ע"י שהכישו נחש כיון דיש רפואה לנשיכתו כדאי' בשבת ק"ט אלא דבסכ"ט אי' בנפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת וצ"ל דשם כיון שהוא נשוך בנשיכות הרבה קים לחז"ל שאין מועיל לו שום רפואה או דנחשים ועקרבים הוי כמו זיבורא ועקרבא שאחז"ל בחגיגה שאין לו תרופה לפי שרפואה של זה קשה לחבירו ומש"ה בעינן תרתי נחשים ועקרבים ואולי מיירי התם כשא"א לו לעלות משם מעצמו עד שיעלוהו אחרים ובינו ביני מסתמא לא יוכל לחיות וצ"ע עכ"ד ע"ש:

צג **ופרצוף פניו קיימים.** ע' בתשו' חוט השני סי' צ"ו בענין שהעיד העד שניטל העור מעל פניו והוא החזירה על פניו והכירו אם זה נקרא פ"פ קיימים ע"ש וע' בתשובת צ"צ סי' מ"ה הובא בקה"ע סי' תי"ב:

צד **והכירוהו בהם.** עבה"ט וע' במה"צ סקפ"ה מ"ש בזה. וע' בח"מ לקמן סקמ"ה ובב"ש סקע"ו והועתק בבה"ט סקע"ח כתבו דכל ט"ע צריך עיון ועיין בתשו' נו"ב סי' ל"ט שכ' דאין ר"ל דבעינן עיון גמור (וכמו שרצה באמת חכם אחד לומר כן) אלא אפילו עיון כל דהו מהני וראיה מתוס' בחולין דף צ"ה בד"ה לא מהדרינן ע"ש ועיין בנו"ב תניינא סי' ס"ב בתשו' מבן המחבר שרב אחד הקשה לו מדברי המחבר בש"ע יו"ד סי' ס"ג שהעתיק לשון הרמב"ם והוא מכירו ודאי כו' מבואר דלא כהתוס' וכמ"ש הפר"ח שם. והוא ז"ל השיב לו דגם אביו ז"ל בנו"ב קמא לא החליט הדין דדי בט"ע כ"ד אלא לסניף בעלמא. ועוד כתב דרך אחר דשפיר כתב אביו ז"ל דדי בט"ע כ"ד דהוא מיירי בט"ע פני האדם בזה לכ"ע סגי בט"ע כ"ד והרמב"ם והמחבר שם ג"כ מודו דסגי כאן בהכי ודלא כהפר"ח שם אלא דשם מיירי בחתיכת בשר שאין בו תמונות שונות צריך להיות ט"ע גמור דהיינו ששבעתן העין מתחלה ע"ש היטב:

צה **וחיישינן לשאלה.** הנה בדין זה יש מחלוקת גדולה בין הפוסקים דמדברי הרא"ש בתשובה סוף כלל נ"א והביאו הטור בסי' קי"ח מבואר דחיישינן לשאלה וכן יראה ממ"ש בפסקיו פ"ק דב"מ סי' נ' והטור כאן סתם דבריו אולם בסי' קל"ב גבי גט פסק בפשיטות דחיישינן לשאלה וכ"מ בס' השיטה לב"מ בשם הרשב"א ז"ל וכן נראה מדברי רבינו ירוחם במישרים נתיב כ' ח"ב דבאיסור א"א חיישינן לשאלה הביאו הרח"ש וכ"מ בתשו' מהר"ם החדשות סי' שע"א ואחריהם נמשכו מהרא"י בפסקיו סי' קע"א ומהרי"ו סי' ע"ט

וק"נ וכ"ה דעת הספר מתית ומהר"ן מאיגרא שהביאו שם וכ"פ הב"ח בתשובה סי' ש"ו. אולם הנ"י והר"ן בחידושיו פ"ב דב"מ בשם יש מי שאומר פסקו דלא חיישי' לשאלה וכ"פ הריטב"א בחידושיו הביאו מהרי"ט בתשובה ח"ב סי' ל"ה והב"י כתב בתשובה בדיני מסל"ת סי' ז' שכן משמע דעת המרדכי סוף יבמות וכן יראה ממ"ש התוס' יבמות ק"כ ע"ב ד"ה כליו כמ"ש הב"י שם (לפ"ז קושית הבה"ט סוף ס"ק ע"א לק"מ וכן משמע מלשון הרמב"ן בחידושיו לגיטין כ"ז א' ואחריהם נמשך גדול האחרונים מהר"ל מפראג הובא בתשובת גאוני בתראי סי' י' ובתשו' חינוך ב"י סי' קל"ב והסכים עמו בזה הגאון מהר"י פאלק בתשובתו שם ועוד בתשובת גאוני בתראי סי' כ"א תשובת הגאון בעל מג"ש בארוכה וכתב שדעת הפוסקים רובן ככולן דל"ח לשאלה ושם סי' כ' תשובת הגאון אחיו של הט"ז שסובר ג"כ דל"ח לשאלה וכן מטין דברי הט"ז בת' ב"ח החדשו סי' ע"ח. וכ"ד הש"ך בח"מ סי' ס"ה סקכ"ו והניח בצ"ע ע"ש. וע' בס' מה"צ סקפ"ז שהאריך בזה והראה פנים בהלכה לשתי הסברות והעלה שגם דעת הרי"ף והרמב"ם והסמ"ג ובה"ע מטין ונראין דס"ל דלא חיישינן לשאלה ודלא כהב"י שכ' משמם דס"ל דחיישינן לשאלה וכבר עמדו ע"ז עליו בקונ' מהרח"ש דף ט"ל ומהרי"ט שם והש"ך בח"מ סי' ס"ה סקכ"ו ע"ש וסיים דמ"מ אין להקל בדין זה נגד דעת הש"ע אם לא בצירוף שאר אומדנות ואחר העיון ושקול הדעת כפי ראות עיני המורה כי המעיין בת' נו"ב סי' כ"א יראה שגם הגאון ז"ל לא סמך על דעתו בזה כ"א בצירוף שאר אומדנות עכ"ד ע"ש. גם בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ל"ב האריך בזה ומראה פנים לכל צד דהעיקר דל"ח לשאלה ומסיים דמ"מ חלילה לנו להקל נגד מרן הב"י ובפרט דהב"ח הסכים עמו והעיד שכן נהגו להורות בכל המדינות ע"ש. וע' ביאור החסיד הגר"א זצוק"ל סקפ"ג שגם הוא ז"ל תמה על הב"י בזה ודעתו דהעיקר דל"ח לשאלה וכ"ש להצטרף לשאר אומדנות ע"ש (אך מ"ש הגאון ז"ל שם וז"ל וכ"כ תוס' ביבמות ק"כ ע"ב סוד"ה כליו ומ"ש בתוס' כמה דחוקים ללישנא דחיישינן ולבסוף נשאר בקושיא וגם התירוצים הראשונים דחוקים למאוד עכ"ל אין מובן כוונתו דלפי ראות עינינו בתוס' שם לא נשארו כלל בקושיא ומ"ש אבל קשה הוא סיומא דתירוצא וקאי על המקשן וע' בחידושי מהרמ"ל שם ודוק. גם בתשו' משכנות יעקב סי' ט' האריך להוכיח שדעת רוב הראשונים ורבים מגדולי האחרונים דל"ח לשאלה וכתב דכדאין הם כל אלו לסמוך עליהם אף בשל תורה ומכ"ש בהכרת נטבע במים שאל"ס (כמו בעובדא דידיה דהוי איסור דרבנן ובמקום עיגונא ועיד נראה דאף לשיטת המחמירים וסוברים דחיישינן לשאלה היינו דוקא בדברים שדרכן להשאיל ובאיש שדרכו להשאיל ולאו דוקא כיס וארנקי וטבעת ואוכף המוזכר בגמ' דלא מושלי

דה"ה לשאר כלים כו' וזהו דמי לדין דברים העשויין כו' ואין עשויין כו' המוזכר בטוען ונטען וא"כ ודאי דתלוי ג"כ בדעת בעלי הכלי אם דרכו להשאיל כליו ומשתנה לפי הענין ולפי הכלי ולפי האדם כמו שם ולפ"ז יש מקום לומר דאף שכתבו הראשונים שדרך להשאיל בגדים אולי זהו דוקא בזמניהם שהיה דרכם בכך מפני העניות כדמצינו בגמ' כמה פעמים משא"כ בזמנינו שאין דרך להשאיל בגדים גם רוב ב"א מקפידים בכך שלא להשאיל ובפרט להולך בדרך שמקלקלין גם ב"א אין נצרכים כ"כ לשאול בגדים קרוב לומר שמדינא לכ"ע אין חוששין לשאלה כיון שאין מצוי כלל כעת עכ"ד ע"ש. ועיין עוד במה"צ שם שתמה על הפ"י ב"מ כ"ז ב' שצידד לומר דע"כ לא הוזכר חששא דשאלה בש"ס אלא בסימנים דאיכא תרתי לריעותא אבל בטב"ע דכלים לכ"ע ל"ח לשאלה. דליתא ע"ש. וע' בזה בנו"ב סי' נ"א ובתשו' רע"ק איגר סי' ק"ז:

עוד האריך הר"ב מה"צ ס"ק צ' בענין אם יש לחוש לשאלה במילי דרבנן כגון במים שאל"ס וכדומה ודעתו להקל דבמילי דרבנן ל"ח לשאלה וכמו שצדדנו בדין הסימנים שיש לסמוך על סימנים אמצעים במילי דרבנן (כאשר יבואר לקמן) וכ"ש בזה שדעת כמה פוסקים דל"ח לשאלה כלל ומ"ש הרמ"א סעי' ל"ב בהגה בדין נטבע במים דל"ח לשאלה משום דראוהו שנטבע בבגדים אלו י"ל דשם איירי בחששא דאו' כגון שלא שהו עליו עד שת"נ וכדאיתא בסעיף ל"ד בהגה ועדיין צ"ע ע"ש. גם בתשו' נו"ב סי' מ"ג העלה כן דל"ח לשאלה באיסור דרבנן דחשש שאלה הוא רק ספק ובדרבנן סמכינן לקולא ועוד דבממון ודאי לא חיישי' לשאלה ואיסור דרבנן לא חמיר מממון. וגדולה מזו כתב בנו"ב שם דהא דחוששין לשאלה ולא אמר' חזקה כל מה שנמצא אצל אדם הוא שלו כמ"ש בח"מ סי' צ"ט ס"א וגם לחשש מכירה ומתנה יש חזקה הסותרת חזקת מרא קמא היינו משום דיש ג"כ חזקה לאידך גיסא חזקת א"א ולכן אוקמינן חזקה נגד חזקה וחיישי' לשאלה ולפ"ז היכא דנסתר חזקת א"א ודאי לא חיישי' לשאלה ולא למכירה. ומעתה מי שנפל למים שאל"ס אף שלא שהה הרואה עד כדי שת"נ אבל עכ"פ ראה שכבר הוא לגמרי תחת המים ונעלם כל גופו תחת המים זמן מה אף שעדיין דינה שאפילו נשאת תצא כיון שלא שהה כדי שת"נ מ"מ שוב אינה בחזקת איסור כי כבר איתרע החזקה והרי הוא ספק חי ספק מת וכיון שהוא ספק דאורייתא לכך אפי' נשאת תצא אבל כיון שאין כאן חזקת איסור סומכים על הכרת הבגדים ולא חיישי' לא לשאלה ולא למכירה כי אמרינן חזקה מה שנמצא אצל אדם הוא שלו וגם אמרינן חזקת מרא קמא ולא מכרן ולא השאילן ע"ש וכ"כ עוד בנו"ב תניינא ס"ס ס"א ע"ש. והנה דברי הרמ"א דסי' ל"ב הנ"ל לא ידעתי ליישבם לפי דעתו וצ"ע כעת:

ועיין ב"ש מ"ש לשם מהר"ל מפראג (הוא הרב מו"ה הילמן מפראג הנזכר בתשו' חינוך ב"י סי' קכ"ט אבל הגאון מוהר"י ליווא הנקרא בשם מהר"ל מפראג פסק לגמרי דל"ח לשאלה כמש"ל בשמו) דאם יש טב"ע או סי"מ בכלים ועוד סימן אמצעי בגופו שריא ממ"נ והב"ש השיג עליו ע"ש (ולכאורה לפי מה שהזכרנו למעלה דל"ח לשאלה במילי דרבנן גם בלא הממ"נ הוה לן למישרי דהרי סימן אמצעי רק מדרבנן לא מהני שהרי אם נשאת לא תצא כמ"ש רי"ו בשם הרמ"ה הובא בב"ש ובה"ט ס"ק ע"ב. אך באמת זה אינו דכאן לא עדיף סי"מ בכלים מסי"א בגוף דאפי' ק' סימנים שא"מ אין מצטרפים כמ"ש הרמ"א והטעם בזה הואיל והם משם א' משא"כ בחשש שאלה במים שאל"ס וכדומה דאינו משם אחד וע' בת' ברית אברהם סימן כ"ג אות א' ודוק) ועיין בתשו' נו"ב סי' ל"ב שפלפל בדין זה והכריע להלכה כדעת מהר"ל מפראג ועשה כן מעשה בצירוף צדדים אחרים וע"ש עוד בסי' ל"ו ול"ז ובסי' מ' ומ"ג ומ"ד ובסי' נ"א מזה:

ועיין בס' בית מאיר שהביא דברי הח"צ בתשובה סי' קל"ד שכ' להתיר בסימן בינוני בגופו וס"מ או טב"ע בכלים מטעם אחר דאף הסוברים דחיישי' לשאלה היינו לשאלה דרבים ר"ל שזה הנעלם השאיל למי שהוא אבל לשאלה דיחיד שזה שיש לו הסימן בינוני השאיל למיוחד נמי בסימן זה להא ל"ח וכדאי' בפ' ג"פ דף קע"ב כו' ע"ש. והוא ז"ל פקפק עליו דשאני חשש נפילה דמצד עצמו לא שכיח די אם נחוש לנפילה דרבים ולא דיחיד אבל חשש שאלה מאן יימר דשאילה מצ"ע לא שכיח דומיא דנפילה דמיזהר זהיר בה ואם גוף הענין שכיח אפשר דחיישינן לחד לא שכיח דהיינו שהשאיל למי שיש לו ס"ב כמותו. ואולם אי חזינן דהשאילה מצ"ע לא שכיח כגון שאילת כלים רבים וכיוצא ודאי יפה דיבר. (עיין בתשו' חתם סופר ס"ס נ"ז שכ' וז"ל אמנם מה שדימה הח"צ שאלת דיחיד לנפילה דיחיד צווח עליו הגאון בית מאיר ממ"ש תוס' ביבמות ריש דף קט"ז דאביי צירף לזה נפילה מיזהר זהיר ביה עם סברת נפילה דיחיד כו' אמנם בנדון שלפנינו שנמצא בכיס של המכנסים אגרת שמסר לו אחיו ויש בו דבר זה נ"ל דהשאלה הוה ג"כ לא שכיח ומיזהר זהיר ביה לשכוח האגרת שיש בו סוד ונהי דחיישי' לשכחה ש"מ מיזהר זהיר ביה ולא שכיח שכחה ויצורף לסברת נפילה דיחיד כו' עכ"ל וע"ש עוד בס"ס ס"ט ויובא קצת לקמן ס"ק ק"א) ובלא זה לענ"ד הנוטה בשעת הדחק להקל בחשש שאלה לא הפסיד כו' עוד הביא שם דהיש"ש פסק ג"כ כמהר"ל מפראג מטעם פשוט דסימן בינוני בגופו וסימני כלים ביחד חשיב ס"מ. עוד כתב הח"צ ז"ל שם דיש מקום להתיר ע"י ס"ב בגופו אילו נמצא במקום דאין שיירות מצויות ואנן ידעינן שבעלה של זו היה באותו מקום דמדמה ס"ב זה לשמו ושם אביו דלא הוחזק והוי תרתי לא הוחזק ואין

שיירות מצויות דודאי לא חיישי' ע"ש. ועיין במה"צ ס"ק צ"א שהאריך בדברי הח"צ הנ"ל ופלפל בדבריו להצילו מהשגת תשובת נו"ב סי' נ"א ושאר השגות וכתב שם שבנדון מהר"ל מפראג אין ראיה מדברי הח"צ להתיר דהח"צ מיירי התם שהיה ידוע שבעלה של האשה שהיה בו הסימן הלך באותו הדרך שנמצא בו ההרוג ולכן צידד שם שפיר להקל מטעם שאלה דיחיד דלא הוחזקו וגם מיירי שהיה הסימן בגלוי ושייך לומר לא הוחזקו דאם היה נמצא שם באותו הדרך עוד אחר בסימן כזה קלא אית ליה אבל באין ידוע שבעלה של זו היה באותו הדרך כנדון מהר"ל מפראג אין משם ראיה להתיר. ומ"מ העלה לדינא שם בכה"ג להתיר וכ"ה מסקנת הרב בסד"א כ"ח ב' והביא שם דעת הרבה מרבוותא הסוברים כן. ועוד הביא שם בשם הרשד"ם והרש"ך ובעל לחם רב שסוברים שיש לצרף טב"ע דכלים אפי' לסימנים גרועים של הגוף והוא ז"ל כתב שלמעשה צ"ע להקל בזה אם לא שידוע שבעלה של זו היה באותו הדרך שנמצא החלל אבל טב"ע דכלים עם סי"א דגוף ודאי מועיל כו' ע"ש:

והנה בדין אי חיישינן לשאלת כל הבגדים שלו עמ"ש עבה"ט בשם כנה"ג זה י"ד שנה כו' ואני חלקתי עליו דלישנא דחיישי' לשאלה משמע דאין חילוק כו' והנה כן דעת הרא"ם בתשובה שהובא בט"ז וכן דעת הב"ח בתשובה סי' פ"ו דיש לחוש דלמא איתרמי ליה כלים אחרים והשאיל את אלו שהחליף כלים בכלים עם אחר וכ"כ בת' מהר"ם מלובלין סי' פ"ט וכן מבואר מדברי הבית מאיר שהובא לעיל במ"ש ואולם אי חזינן דהשאילה מצ"ע ל"ש כגון שאלת כלים רבים כו' אולם בתשו' גאוני בתראי סי' כ"א הסכים לדע' מהרי"ט ובס' שתי הלחם למהר"ם חאגיז ז"ל כתב שלזה הסכימו ג"כ שלשת הרועים מוהר"ם בנבשת"י ומהר"י בנבשת"י ומהר"פ הכהן ז"ל ועיין בתשו' נו"ב סי' ל"ב שכ' ג"כ דאין לחוש לשאלה בכל הבגדים דדבר תימה הוא שיהא האי גברא שליח ערטילאי וישאיל כל בגדיו לאחרים ואף שראיתי בשם כנה"ג שחולק י"ל דאף הכנה"ג לא קאמר אלא מלבוש א' או שתים אף שהללו לא היו לו כפולים אעפ"כ חיישינן לשאלה ואף שהיו צריכים אליו חיישינן שהחליף אבל היכא שהיה לבוש כל הבגדים מכף רגלו ועד קדקדו בהרבה לבושים שיצא מביתו דניחוש לשאלת כולם זהו דרך רחוק מאד ואפשר שבזה מודה הכנה"ג ועכ"פ דעתו נוטה שזה עדיף מכלים שאמרו בגמ' דלא מושלי. וכ' עוד אמנם יש לפקפק דאף דלא חיישי' בכל בגדיו לשאלה מ"מ לגניבה חיישי' שמא גנבו ממנו נל בגדיו וכעין שכ' הח"מ ס"ק מ"ב דלאו דוקא שאלה ה"ה מכירה ואבידה ומינה דה"ה גניבה דמ"ל גניבה ומ"ל אבידה וא"כ שוב אין ראיה מכל בגדים דסתם גנב לא משייר מידי אך באמת דברי הח"מ אלו לכאורה תמוהים דא"כ דחיישי' לגניבה

ואבידה לא שייך תירוץ הגמ' כיס וארנקי לא מושלי אינשי כו' וצ"ל דהח"מ כ"כ לשיטת הב"י הובא בב"ש דאף בכלים דלא מושלי חיישי' לשאלה אף דלא שכיחא וא"כ לדידן דלא קיי"ל כהב"י בהא (וכמו שיתבאר לקמן בסמוך) ובכלים דלא מושלי לא חיישי' ה"ה לגניבה ואבידה לא חיישינן והכרת כל הבגדים מועיל ע"ש גם בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס ק"ז דעתו נוטה כדעת מהרי"ט הנ"ל בצירוף צדדים אחרים ע"ש. (וכן דעת תשובת ח"ס סי' מ"ח ושם מצדד לומר דבהכרת כל הבגדים אף בחורי וסומקי אם יש כמה מיני צבעים שבגד זה חיור ובגד זה סומק ובגד זה שחור הוה סימן אמצעי ואפשר אף סי"מ ומוכיח כן מהגמ' ע"ש עוד בסי' צ"א וסי' ס"א וסי' ס"ט ובסימן צ"ה מענין זה) ועיין במה"צ סס"ק פ"ח שהאריך ג"כ בדין זה וכתב שבזה נחלק מהרא"י בפסקיו סימן קס"א עם סדר מהר"ר אליהו ולדינא דעת הרב מה"צ להקל בזה וסיים שבמקום עיגון יש לסמוך על כל אלו הגדולים שסוברים שאין חוששין לשאלת כל הבגדים מאחר שבלא"ה דעת הרבה פוסקים שאין חוששין לשאלה כלל מיהו עכ"ז לבי נוקפי להקל נגד דעת מהרא"י והרא"ם והב"ח ומהר"ם מלובלין וכ"ד הח"צ סי' קל"ד ע"כ יראה שהכל לפי ראות עיני המורה. ובת' הב"ח שם מסיק דבזמן מועט אין לחוש לחליפין כשהכירו כל בגדיו ע"ש ובסי' פ"ח כתב עוד דאם נמצא אצל ההרוג מפתח של תיבתו שמצניע שם שטרי חובות ומעות וחפיצים חשובים אין לחוש לשאלה ע"ש: (ועיין בתשו' ח"ס סי' נ"ח שכ' וז"ל מ"ש מעלתו מפתח לא מושלי אינשי לא ידעתי למה דשכיח טובא דמושלי מפתח לחבירו לפתוח מנעל שלו הסגור ונאבד המפתח ומכ"ש בזה שנפל למים וחיישי' דעלה במקום אחר רחוק ומה לו שם ולמפתח שלו כו' עכ"ל וקצת חידוש שלא הזכיר כלום מדברי הב"ח הנ"ל) .

וכתב עוד במה"צ שם וז"ל אולם מה שנראה מדברי סדר מהר"ר אלי' שם שגם בכתונת אין חוששין לשאלה היכא שידוע שלא היה לו אלא כתונת אחת בזה צ"ע למעשה עכ"ל ועיין בזה בנו"ב תניינא סי' ס' כתב שם ועל דבר הכתונת אם הוא כמו כיס וארנקי דלא מושלי אינשי אמינא אם פרידתו של זה מביתו ומציאתו של ההרוג היה הכל תוך שבת אחת כגון שהלך מביתו בא' בשבת וההרוג נמצא מלובש בחלוק הזה באותו שבוע נראה דבמדינת פולין זה עדיף מכיס וארנקי שאין דרך במדינת פולין ללבוש חלוק אחר תוך ימי השבוע אפילו לעשירי עם אבל אם עבר עליו יום השבת חיישי' אפי' לא לקח מביתו רק אותו חלוק אולי אירע לו לקנות ולבשו לכבוד שבת וזה שהיה לבוש מביתו השאילו לאחר ע"ש:

ועיין בתשו' נו"ב קמא סי' נ"ח שכ' וז"ל אבל מה שאני חושש בזו האשה חומרא אחרת

מה שאין לחוש בשער עגונות הן אמת דלא חיישינן לשאלה אבל לאבידה מדעת ודאי יש לחוש וכבר אמרו איזה שוטה המאבד מה שנותנים לו ואיזה שוטה המקרע כסותו ולכן בסתם אנשים לא חיישי' שיעשו מעשה שוטים אבל אשה זו שבעלה נשתגע ונשתטה שהוצרכו לפקוד עליו שומרים יומם ולילה שלא יאבד עצמו לדעת ואם נראה בו סימני שוטה ולא יחוס על חייו ק"ו על כליו ודרך השוטים לפשוט בגדיהם ולהשאר אף ערום בשוק הכל כפי תגבורת השגעון וא"כ קשה לסמוך על הכרת הכלים באשה זו (סברא זו הוזכרה ג"כ ברמז בתשו' גאוני בתראי סי' י' ע"ש עוד) ושם בסוף התשובה צידד להקל בצירוף ב' סימנים בגופו שהיה בו וכתב דאף שכתבתי שבזה שנשתטה יש לחוש לאבידה מדעת אומר אני שלפי מש"ל טעם דלא ניחוש לשאלה משום חזקה דכל מה שנמצא אצל אדם הוא שלו א"כ גם לאבידה מדעת אין לחוש שאם אתה אומר שהשוטה השליך כל בגדיו ואחר הגביהם ולבשם ואותו אחר הוא הנמצא במים א"כ אתה אומר שזה הנמצא אין בגדים שהוא לבוש בהן שלו שהרי לא זכה בהם כלל דאין הפקר שוטה הפקר וגם יאוש לא שייך בשוטה ואפי' אי נימא שאח"כ נשתפה ונתייאש ושוב מצאם זה מ"מ אמרי' דיהבינן להכלים חזקת מרא קמא כו' ע"ש:

ובענין מ"ש הח"מ דלאו דוקא לשאלה ה"ה למכירה ולאבידה חיישינן עיין במה"צ שם שדעתו דלאבידה וה"ה לגניבה ודאי לא חיישינן ולמכירה אי חיישינן צ"ע למעשה מיהו במיני סחורות העומדים למכירה ודאי דחיישינן' לכ"ע דדמי למטבע וע' בקה"ע סי' צ"ו. גם בת' מ"ב סי' מ"ו משמע קצת דל"ח למכירה אלא במיני סחורות ע"ש ועיין בת' נו"ב סימן ל"ב שהבאתי לעיל בס"ק זה. (ועי' בתשו' ח"ס סימן מ"ח וסימן נ"א):

ובדין הכלים שאמרו בש"ס דלא מושלי כמו כיס וארנקי וטבעת עמ"ש הבה"ט בשם תשובת ב"י וע' בח"מ שדעתו נוטה ג"כ להחמיר והב"ש מסיק להקל בזה. גם בתשו' נ"ב סי' ל"ב האריך לסתור דעת הב"י וכתב דבהגיע תור פסק הלכה לא נהדר פני גדול הוא מרן הרב"י כי שיטתו עלתה בתיובתא ע"ש ובסי' ל"ז מזה. ושם כתב שמי שעזב אשתו עגונה והלך למדה"י ואח"כ נמצא א' מת ומכירים אותו ע"י כלים יש להחמיר אפי' בכלים דלא מושלי אבל במי שישב עם אשתו והלך לסחורה על דעת לחזור ולא חזר שעכ"פ איתרע חזקת א"א שתיכף נולד לנו ספק מיתה על האיש הזה ודאי יש להקל בכלים דלא מושלי. ובפרט שבכאן (בעובדא דידה) נמצא דברים רבים כמספרם כו' ע"ש. וע' במה"צ סקפ"ח שהביא שגם דעת הרשב"א ז"ל דל"ח לשאלה בכלים אלו הובא בס' ה שיטה לב"מ וכ"נ מהאר"י בפסקיו סי' קס"א וסיים המה"צ ואולי אילו היה רואה הב"י לדברי הרשב"א הנ"ל לא היה מחמיר בזה וכן דעת הב"ח בתשובה סי' פ"ו להקל בזה

וכתב שם דאע"ג דהאידנא לא קפיד כו' האי ואיכא מאן דמשאיל להו ואיכא מאן דלא משאיל אפ"ה אין לנו לחוש לחומרא בדברים המפורשים בתלמוד לקולא והביאם הטור בפסקיו ע"ש והרב מה"צ כתב מיהו נראה בכל הני דאיכא טעמא להקפיד מלהשאיל י"ל דמן הסתם קפדי בזה ולא מושלי אם לא שנדע בבירור שנשתנה הענין דלא קפדי עלייהו וא"כ בטבעת דטעמא דלא מושלי הוא משום דחייש לזיופי הוא גלוי וידוע גם בזמנינו זה אין לחוש מן הסתם אולם בכיס וארנקי צריך להתיישב בדבר בזמנינו זה דחזינן להדיא ברובא דאינשי דלא קפיד ולא ידעי כלל משום ניחוש זולת מי שקרא בתלמוד בסוגיא זו הוא ידע ואיך לסמוך ע"ז בהיתר עגונה וצ"ע עכ"ד ע"ש. וע' בנו"ב תניינא סי' נ"א בתשובה מבן המחבר שכתב דמ"ש טבעת לא מושלי זה הוא בטבעת שיש עליה חותם דחייש לזיופי אבל טבעת קויל שקורין רייף רינג של זהב שמצאו אצל ההרוג אין זה טבעת שיכול לחתום בו ואף שיש בו אותיות הלא מבואר שהם מבפנים ומבחוץ הוא חלוק ואין ראוי לחתום בו וחיישי' לשאלה ולאבידה ולמכירה: (וע' בתשו' ח"ס סי' צ"ה שכ' דנראה הא דבכלים לא מושלי דלא חיישי' לשאלה היינו אי מלובש בהן כגון טבעתו בידו וכיס וארנקי הוא מלובש בגופו דא"א לומר ששאל מלבוש א' מחבירו ובתוכו שכח אידך הטבעת וכיס וארנקי דא"כ לא היה משמש בכלים אלו שלא מדעת בעלים דה"ל שואל שלא מדעת גזלן ואחזוקי אינשי לרשיעי לא מחזקינן כמ"ש הצ"צ אבל אי אינו מלובש בהן אלא שנמצא בכיס שבבגדו כנידון שלפנינו שנמצא אצלו באחד מבגדיו מכתב קוויטונג מחילוף באנקנאט קרוע שאפי' היה נזכר בו שמו של מיכל מ"מ חיישינן שמיכל נתן קוויטונג הלז בכיס שבבגדיו ושוב השאיל בגד הלז לזה ושכח הקוויטונג בתוכו וזהו שנהרג ולא מיכל עכ"ל ע"ש עוד ולכאורה מדברי תשו' גדולי אחרונים שיובא לקמן בסמוך לא משמע כן:

וכתב נו"ב תניינא סי' ס"א וז"ל ואמנם כל זה שייך בסתם מת או בנהרג אבל בנטבע במים ומכ"ש בספינה שנטבע בים הנה אלו עושים כל מה שבכחם להציל עצמם ולשוט אולי יגיעו למקום שיוכלו לעלות וכאשר הבגדים מכבידים עליהם כל מה שאפשר להם להשליך מעליהם בגדים ופשיטא כל מה שבכיס של הבגדים שזה נקל להשליך ודאי שמשליכים וא"כ אפילו למאן דלא חייש לשאלה אבל להשלכה מדעת ומרצון במקום שיש תועלת להציל נפשו ודאי חיישינן ובזה לא מהני כלום מהא דלא מושלי אינשי דכל אשר לאיש יתן בעד נפשו וראה זה דבר חדש הוא כו' ואם אמנם כאשר הוכרו כל בגדיו חששא זו היא רחוקה שאף אם השליך כל בגדיו למים בלי ספק נתפזרו הנה והנה על פני המים ואיך יבאו כולם יחד לאיש אחד ופשיטא בנפל האדם למים בלא

ספינה קשה הדבר מאד שיהא יכול תחת המים לפשוט בגדיו התחתונים הדבוקים בגופו שצריך לזה התעסקות שתי ידים כאחת ואין לו פנאי לזה כי צריך לשוטט בידיו אבל עכ"פ לבוש העליון ופשיטא מטלטלין שבכיס של הבגד נקל להשליכם בזה כרגע עכ"ל. ותימא שלא זכר דברי עצמו מ"ש בנו"ב קמא סי' נ"א והובא לעיל דשם כתב כעין סברא זו לענין שוטה ולפי מה שצדד שם להקל גם בכאן יש לצדד כן ולחלק אם הוא באופן שהמוצא זכה בהם או לא כמ"ש בח"מ סי' רנ"ט ס"ז וגם אפילו אם הוא בענין שהמוצא זכה בהם ג"כ י"ל דיהבינן להכלים חזקת מרא קמא וכמ"ש הנו"ב שם לענין שוטה וצ"ע: וע' בנו"ב קמא סי' מ"א שכתב וז"ל ואף שלא הכירו את ר' ענזיל שום אדם בקראהלי רק מפיו שמעו וחשש הרב אולי הוא איש אחר והעלה שמו על שם ר"ע לפי שבאו הכתבים שלו לידו ורצה לקבץ מעות בדברי שקר וחושד אותו למשקר וגם חושש שמא הכתבים שבידו אינו שלו. זה אינו דכלים דלא מושלי אינשי לרוב הפוסקים לא חיישינן לשאלה ולא (לגניבה) ולאבידה והנה כתבי מליצה בודאי לא מושלי אינשי (ע' בזה בתשו' חוט השני סי' ע"ד) כי הוא צריך להם לצורך עצמו ואפילו למיעוט פוסקים דגם בכלים דלא מושלי חיישינן מ"מ כל זה בנמצא מת ואין לנו שום ידיעה רק ע"י בגדיו או טבעת וארנקי אבל אדם שהוא חי לפנינו ואומר מי הוא וגם יש לו כתבים מי הוא וניחוש כל זה לזיופא למשקר ולגניבה זה לא שמענו מעולם ועוד וכי נעלם ממנו הסוגיא ביבמות קכ"ב בשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין וק"ו כאן ששטרו בידו ומבואר מי הוא שראוי לסמוך אע"פ שאין מכירין ועוד הרי הבחור שהיה עמו כו' ע"ש. וע' בנו"ב תניינא סימן מ"ו (ויובא לקמן סעיף כ"ו ס"ק קי"ח) לענין כתב ראיה מהמושל שקורין פאס. וע' בת' חוטי השני סי' צ"ו בענין שנמצא אצלו פנקס חובותיו ע"ש גם בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב ס"ס ל"ב מענין זה: והנה בדין הכלים דל"ח בהו לשאלה כמו כיס וארנקי וטבעת שיש עליה חותם וכמש"ל כתב הב"ש סוס"ק ס"ט דכל זה איירי כשנמצא בבגדיו אשר הוא לבוש ארנקי או נמצא טבעת על ידו אבל בסמוך לו כו' (ע' בקצות החשן סימן רס"ב סי"ט ובס' נה"מ שם) וע' מה"צ סקצ"ב שכתב דבתשו' מ"ב סימן מ"ד מבואר לאידך גיסא דגם בנמצא סמוך חשוב כמו סימני כלים וכ"מ להדיא בתשו' צ"צ סי' ק"ו הובא בקה"ע סי' תכ"ז וכ"מ קצת בת' ב"י דיני מסל"ת סי' ב' ע"ש והאריך בזה והביא דברי הפ"י בחדושיו פ' כל הגט (גיטין כ"ח א)' שעמד בשיטת הב"ש ע"ש ופלפל בדבריו ולבסוף הניח דין זה בצ"ע וכ' שם דלפי דעת המקילין שיעור הסמיכות בענין זה הוא כשיעור מקורבות הנזכר במס' ע"א דף נ' שמחולקים שם רש"י עם תוס' אם ד' אמות או אמה ע"ש) אולם אם נמצא הטבעת על ידו אלא שהיד אינה מחוברת להגוף

ושאר הגוף בסמוך לו או שנמצא הכיס תוך הבגד ושם בבגד לא נמצא כ"א עצם א' ושאר הגוף נמצא בסמוך העלה בזה להקל בבירור ע"ש. גם בנו"ב תניינא ס"ס נ"א בתשו' מבן המחבר האריך לבאר שדין זה של הב"ש בנמצא הארנקי סמוך ואינו לבוש בו דחיישינן שמא מונח מכבר אינו מוסכם ולשיטת מהר"ל מפראג וגם לשיטת הב"ש עצמו מוכח דל"ח שמונח שם מקודם ומהני אף שאינו לבוש בו וסיים ומעתה בנ"ד יש לסמוך על דיעות הללו ול"ח כו' ולכל הפחות יש בו ממש לצרפו לאומדנות אחרות ע"ש. גם בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן ק"ז כ' על דברי הב"ש הנ"ל דלא ידענו למה מפשט פשיטא ליה להב"ש כך ע"ש עוד (וע' בת' ח"ס ס"ס נ"א וסימן נ"ג וסימן נ"ז מזה. ושם הביא דבתשו' שאגת אריה וקול שחל דעתו להקל בבגדים סמוך לו והסכים עמו בעל ט"ז שם בסוף התשו' אך דעתו ז"ל להחמיר כדעת הב"ש והפ"י ושם מבואר עוד בענין אם נמצא מקצת כליו מלובש בהם ומקצת כליו בסמוך לו אי תלינן הני בהני לדעת הב"ש וגם אם הבגדים נמצאו לו בסמוך לו רק מונחים עליו אי זה עדיף טפי והוה כלבוש בהם או לא ע"ש וע' בתשו' בית אפרים אה"ע סימן ל"ו ובת' מהרי"מ מבריסק ס"ס מ"ח מענין זה) .

וע' בתשו' נו"ב קמא סימן נ"ב כתב שם על עובדא דידיה שהכירו את בגדי הנהרג אך לא היה מלובש בהם ונמצאים מונחים אצלו בצדו דאין זה דומה למ"ש הב"ש דלא מהני סמוך לו דכאן ידוע שבא המושל לבדוק את ההרוג וזה חוקי ונימוסי המדינה כו' ע"ש:

צו **לשאלה**. עבה"ט ומ"ש בשם מהרי"ט ציצית שעליו כו' זה הובא בשמו בק"ע סימן שפ"ב ושם כתב ובידוע שכשיצא מביתו לא הוליך עמו אלא ציצת אחד ע"ש ומ"ש בשם הראנ"ח אם אין מנהג המקום כו' כ"כ בשמו בק"ע סי' רפ"ז. ומ"ש היה לו נזם ע' בק"ע סי' רע"ט. ומ"ש בשם ת' ב"י מוליך פקדון כו' כ"כ בשמו בק"ע סי' קע"ח וכיונא בזה הובא שם בסי' תכ"ז בשם צ"צ סימן ק"ו אם נמצא אצל ההרוג דבר ששאל מאחר כו' דאין השואל רשאי להשאיל כו' ע"ש. וע' בתשו' חינוך ב"י סימן ק"ל שתמה על תשובת ב"י הנ"ל דאכתי ניחוש דילמא השאיל למי שהיה נאמן אצל בעל הפקדון שהוא רשאי להשאילו והניח בקושיא ע"ש ובס' מה"צ סוס"ק פ"ח יישב קושייתו ע"ש: (וע' בתשו' ח"ס סימן צ' שכתב וז"ל ועל ט"ע שבסופו פשיטא שאין לסמוך דהגודרות אין להם חזקה כו' אבל זולת זה היה מקום לסמוך על ט"ע של הסוס ששאל מחמיו לרכוב עליו דכיון שראינו שהיה מושך עגלה שישב עליו מסתמא לא השאילו לאחר דאין השואל רשאי להשאיל כמ"ש הצ"צ ומיהו גם בזה יש לדון שהרי קמן שעכ"פ שינה מדעת בעלים מרכיבה למשיכה ולמוסרה ביד עגלון כותי כו' עכ"ל): ומ"ש עוד בשם מהרי"ט דוקא חפץ א' או שנים כו' כ"כ בשמו בק"ע סי' שפ"ב. וכבר הארכתי בזה בס"ק הקודם. ומ"ש

וכ"כ הר"ם פדואה דאם הכירו כו' כ"כ בשמו בק"ע סי' ש"ג וע' לקמן סעיף ל"ב בהגה ובח"מ וב"ש שם ומ"ש וארנקי וטבעת בת' ב"י כו' כ"כ בשמו בק"ע סימן קע"ט ע"ש. ובס"ק הקודם מבואר דין זה באורך:

צז **ואפילו היה להם סימנים.** ע' בנו"ב תנינא סימן ס"ו על דבר שומרת יבם שהעידו עדים שראה את יבמה הרוג והכירוהו ע"י סימנים שבגופו ורצה חכם אחד לסמוך להתירה ע"פ דברי הרמב"ם פ"ז מנחלות שכתב שלא החמירו אלא באיסור כרת כו' א"כ בשומרת יבם שאין כאן איסור כרת רק איסור לאו שפיר סמכינן אסימנין והוא ז"ל כתב שאין זה מוכרח שהרמב"ם לא כתב זה אלא לומר דבממון שפיר סמכינן כגון להוריד בניו לנחלה אבל לענין איסור לחלק בין איסור כרת לאיסור לאו הדבר צריך תלמוד דהרי ביבמות קי"ט דחה רבא שם סברא זו והקשה מכדי הא דאו' והא דאו' מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו ע"ש. ומ"מ בסוף התשובה שם צירף זה לסניף מחמת כי בדבר זה עצמו אם הלכה בזה כרבא דאמר מ"ל איסור כרת כו' כמ"ש בנו"ב קמא דף י"ג ע"ש ועמ"ש לקמן סימן קמ"ט ס"ב סק"ד בשם תשובת הרדב"ז חלק ג' סימן תקמ"א שגם הוא ז"ל כתב לחלק בכך בנדון דידיה אך גם הוא לא כתב סברא זו רק לסניף בעלמא ע"ש ועיין בתשובת ברית אברהם סימן צ"ט אות ה' מזה:

צח **היו להם סימנים בגופו.** עיין בתשובת נו"ב סימן ל"ו שכ' הנה זה פשוט שאם כדברי האשה שבעלה היה לו רושם באצבע הסמוך לאגודל ימין וכיון שהרוג זה נבדק ולא נמצא בו רושם רק באצבע הסמוך לאגודל שמאל פשיטא שהוא איש אחר ואפי' אי סימנים דרבנן היינו דמדאורייתא חיישינן שנזדמן גם אחר בסי' כזה אבל איש הידוע בסי' בגופו ונמצא מונח איש שאין בו סימן הזה פשיטא שבודאי איננו האיש הזה ואפי' הכרת מאה עדים לא יועיל ובודאי עידי שקר הם כו' ואף אם האשה עתה תאמר שטעתה בדבריה בין ימין לשמאל לא משגחינן בה מאחר שכבר אמרה להיפך וסברא הוא כאשר ראתה שאין בדברי' הראשונים להתירה חוזרת להמצי' שקר ולכן בנ"ד צריך שיבורר ע"פ עדים כשרים שבעל האשה זאת לא היה לו רושם באצבע הימני הסמוך לאגודל ובאם לא יבורר דבר זה בעדים כשרים הא פשיטא שהיא א"א גמורה והבא עליה בחנק קאי וגם יתברר ע"פ עד א' חוץ מהאשה בעצמה שהיה לו רושם באצבע שמאל הסמוך לאגודל וגם האשה הנ"ל עכ"פ תחזור בה ותאמר שטעתה בראשונה דאל"כ היא נאמנת על עצמה יותר ממאה עדים עכ"ד ע"ש: ועיין בנו"ב תנינא סימן נ"ה בכיוצא בזה שהאשה אמרה שבעלה היה האצבע שברגל סמוך לאגודל נעקם על האגודל ונדבק בו עד שלא יכול איש להזיזו והעד שהיה אצל הטהרה העיד שהיה האצבע עקום ומונח תחת האגודל אלא

שאחר איזה ימים בא העד הלז ואמר שיכול להיות שלא השגיח כל כך ואפשר שהיה מונח על האגודל. וכתב דלכאורה עדותו הראשונה הכחשה גמורה להסימן שאמרה האשה וזה פשוט מאד שאף אי סימנים ל"ד היינו לסמוך עליו להתיר חיישי' שמא נזדמן גם אחר בסימן כזה אבל להיפך כו' אם הוא מסימנים שא"א להשתנות ודאי הוא עדות גמורה שאינו האיש ההוא כאשר כתבתי בנו"ב סימן ל"ו אך באמת אין זה הכחשה גמורה חדא שהרי האשה לא אמרה שבדקה הרגל השני וא"כ אפשר דתרוייהו איתנהו ביה כו' ועוד דאפי' יאמרו שרגל השני היה בלי שום עיקום מ"מ אין כאן הכחשה כי אין זה בריה בידי שמים או כמו רושם וצלקת שלא ישנו מקומם לעולם אבל זה העיקום ע"י סבה ומקרה נעשה ואולי בהיותו בדרך בזמן ההוא שהיה נפרד מאשתו אירע לו מקרה וסבה ברגלו ונעקם האצבע מלמעלה למטה וגם לדעתי פשוט שיכול העד לומר שלא דקדק שפיר אם היה למעלה או למטה כו' עש"ה. ושם בסימן ס"ד ענין כעין זה אודות שלא נמצא אצל המת שומא כמו שאמרה אחותו כו' ויובא לקמן סעיף מ"ו ס"ק קס"ד ע"ש: ועיין בתשובת חתם סופר סי' ע"ג שנשאל על ענין כזה באחד שהלך מביתו למקום אחר ולא חזר ואחר איזה ימים נמצא מת על פני השדה והמתעסקים עמו הכירוהו בט"ע גמור שזה האיש הנאבד גם הכירו כל בגדיו אלא שקצתם היו עליו וקצתם נמצאו בסמוך לו והאשה חמרה שיבדקו וימצאו שומא בגופו והעד אמר שחפשו ולא מצאו שומא בגופו ונסתפק הרב השואל אם זה הוי הכחשה או לא כיון דשומא עשויה להשתנות אחר מיתה או דנימא דוקא משחור ללבן אבל לא שיסולק לגמרי והוא ז"ל השיב להתיר אשת הנאבד הנ"ל ומה שלא נמצא השומא אינו מזיק כיון דשומ' פרש"י ביבמות ורואה בלעז והיינו יבלת דפרש"י ג"כ בעירו' ק"ג ורואה בלעז והוא מה שקורין ווארץ בל"א כמ"ש התוי"ט והעידו חז"ל בעירובין שם דלכי יבשה איפרוכי מיפרכ' ועכ"פ יכול להסירה ע"י חיתוך או שאר סיבה ומכ"ש אחר מיתה או בשעת מיתה מקרית דמי יודע כמה סיבות היה לו אז כו' והאריך שם בסוגי' דבכורות כ"ה ע"ב גבי בעל מום שנתערב ובדק ולא מצאו ובגמר' דנדה דף ס"א ובדברי הט"ז ביו"ד סי' ש"ב ומסיק שלדעתי לפי רוב הדיעות כיון שבדקו ולא מצאו אמרי' ודאי הוסרה ע"י סבה וכ"ש בנ"ד דאפי' להחולקים גבי מום היינו משום דאמרינן אימר לא בדק יפה והכא אי נימא לא בדק יפה פשיטא דאין כאן הכחשה. ואף דכאן איכא חשש אחר דילמא בדק יפה ולא היה בו שומא מעולם וגוף זה הנמצא הוא איש אחר נלע"ד דאין לומר כן כיון שניכר להם בט"ע היטב שזהו הנאבד אית לן למיתלי טפי בלא בדקו יפה או מינתר נתיר וראי' לזה ממתני' יבמות קכ"ב מעשה בצלמון כו' (בש"ע לעיל סעיף כ"ג) וכ' עוד דלכאורה יש לדון בנ"ד על עיקר היכרא דט"ע

דהרי לא ידעי' אי היה תוך ג"י או אח"כ ונהי דאילו לא היה כאן ספק מצד השומא היה פשוט להתיר ע"י הטב"ע כיון שכל גופו ופ"פ עם החוטם היה שלם בלי שום חבלה וכמ"ש הב"ש ס"ק פ"ד וגם כיון שהיה עת קור וצנת שלג אפשר לצרף סברת הראב"ן כו' אך עתה שלא נמצא השומא מנ"ל למיסמך אט"ע להוכיח מזה דהשומא אישתני אדרבה נימא ט"ע אשתני דאתפח ונעשה כצורת זה הנאבד. אמנם נראה דמ"מ יש לסמוך להתיר כיון שנזכר בשאלה שהוכרו כל מלבושיו וכבר כתב מהרי"ט דלשאלת כל מלבושיו לא חיישינן כו' וכבר כתב הח"צ דאם יש סימן בגופו וט"ע במלבושיו ל"ח לשאלה דהו"ל שאלה דיחיד כו' ומסיים דאפי' אי היה בודאי אחר ג"י היה ראוי לסמוך על הנ"ל ומכ"ש שהוא ספק תוך ג"י י"ל מכל הנ"ל מוכח שהוא עדיין תוך ג"י ולא אשתני גופי' ושומא הוא דאיפריך איפרוכי ולכן ישבו ב"ד של שלשה ויתירו האשה לעלמא עכ"ד ע"ש. ועיין בתשובת מאיר נתיבים סימן פ"ה ובתשו' מהרי"מ מבריסק סימן כ"ד מענין כיוצא בזה):

צט **להם סימנים כו' אין מעידין עליו.** עיין בתשובת נו"ב ס"ס כ"ט שכ' דין חדש דהנה בב"מ דף כ"ז ע"ב פי' רש"י סימנים דרבנן ולא סמכינן עלייהו בא"א דהוי איסור דאורייתא ע"ש משמע דבאיסור דרבנן אף אי סימנים דרבנן שפיר נוכל לסמוך בדרבנן וא"כ מי שנפל למים שאל"ס ושהא כדי שת"נ דהוא רק חומרא דרבנן אם הועלה אח"כ שפיר יכולין לסמוך להכירו ע"י סימנים בלי ט"ע כלל אפי' ע"י שומא חוץ מסימנים גרועים לגמרי כגון ארוך וגוץ כדמוכח שם בגמר' וכמה מעלי' הא שמעת' לתקנות עגונות אלא שאנו דעתינו קצרה וגדולי הדור יכריעו עכ"ל וכ"כ עוד בנו"ב סימן מ"ג והביא ראיה מדברי הרא"ש בתשובה כלל ב' סימן ט"ז שכ' שם וז"ל אפי' אי הוי סימנים דרבנן סמכינן עלייהו באיסור דרבנן ע"ש. וכן העלה הרב מהר"ר עוזר ז"ל בתשובה הנדפסת בשמו בש"ע הקטנים. ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' ק"ז שכתב על דברי הנו"ב הנ"ל דמ"מ יסוד הזה אם לגבי חשש דרבנן מהני סי"א צ"ע טובא דאולי זהו בשורש איסור דרבנן כההיא דתשובת הרא"ש אבל בשורש דאוריית' והחשש דרבנן י"ל דגרע ובעי סימן מובהק וראיה מהטור והש"ע לקמן סימן קל"ב וגם ראיה מדברי תשובת הרח"ש שהובא בטור ס"ס קי"ח ע"ש. ועיין בתשובת ברית אברהם סימן כ"ג שהביא סברת הנו"ב הנ"ל ופלפל בדבריו לתרץ כל הסתירות הנופלות על סברא זו בתחילת השקפה מדברי הראשונים והעלה דכן עיקר לדינא בכמה ראיות. ושם בסימן כ"ז כתב שמצא בספרי התשובות שדברו ג"כ מזה הלא המה בתשובת ח"צ סימן כ"א השיג על השואל דבעי להתיר במים שאל"ס ע"י סי"א אך דלא הביא שום ראיה לאיסור ונגד זה מצא בתשובת פמ"א ח"ג סימן ב' דהתיר ג"כ במשאל"ס ע"י סי"א וגם בת' פני יהושע סימן ז' ח' העלה

ג"כ להתיר בסי' דרבנן בכה"ג שיצאה מאיסור דאוריי' ע"ש ומסיק אף לדינא העיקר להקל אך כיון דבתשובת ח"צ החמיר לכן ראוי להחמיר עכ"פ בכה"ג להמתין י"ב חודש מיום הטביעה עד שיאבד זכרו ע"ש. ועיין עוד בתשובת עה"ג ובת' שמן רוקח ובס' פני יהושע בגיטין כ"ז ובס' שב שמעתתא מענין זה. ועיין בס' מה"צ ס"ק פ"ו שהאריך ג"כ בזה (והרגיש ג"כ בראיות רבינו עקיבא איגר הנ"ל) והעלה ג"כ להקל בזה ודלא כנראה מת' ח"צ סימן כ"א והפ"י שם שנטו להחמיר (גם בס' קהלת יעקב לקמן סי' ל"ב מחמיר בזה ע"ש) ולמעשה נראה לע"ד לעשות כעין פשר דבר והוא דבמים שאל"ס ובכיוצא בזה דקי"ל בהו דבדיעבד לא תצא יש לסמוך אסימנים בינונים גם לענין לכתחלה אולם בהנהו דתנן בהו אין מעידין דאע"פ שהם מדרבנן מ"מ החמירו בהו גם בדיעבד שאפי' נשאת תצא יש להחמיר בהו ולהצריך סימנים מובהקים ביותר כמו בשל תורה אם לא שיש עוד איזה צד להקל וגם זה הוא חומרא גדולה במקום עיגון וצ"ע עכ"ד ע"ש:

קי **ואפי' שומא.** עבה"ט מ"ש בשם ב"ש ואם נישאת בסימנים אמצעים כו' ועיין במה"צ ס"ק צ"ג שחוכך מאד להחמיר בזה דאפי' נשאת תצא וגם הרא"ש ז"ל כתב שלמעשה אין להקל אם לא בהסכמת המעיינים ע"ש (ועיין בתשובת מהרי"מ מבריסק סימן מ"א מ"ש בזה) וכתב דאפילו לדעת הרי"ו בשם הרמ"ה דס"ל ל"ת מ"מ בשומא דאפליגו ראב"ע ורבנן בש"ס קיי"ל כרבנן דאין מעידין על השומא ולית בה ספיקא כלל גם הרמ"ה מודה דאפילו נשאת תצא ופשוט הוא. (וכ"כ בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר זצ"ל וכבר הביאו בתשובותיו סי' ק"ז ע"ש) . ומ"ש הב"ש ושומא הוא סימן אמצעי תמה עליו מאד הרב מה"צ שם ס"ק צ"ד וביאר שם שגם דעת הרא"ש והטור דשומא לא הוי סי"א משום דעשוי להשתנות לפ"מ דקיי"ל כחומרי דתרי לישני בש"ס שם ומ"ש הב"ש שכ"כ בת' מ"ב סימן ס"ג אחר העיון מבואר שם להיפך דדוק' בנדון דידיה שהיה שם עוד סימן אחר אמצעי ורצה להתיר מטעם צירוף שני סימנים קרא גם לשומא סי"א והיינו דבזה שייך ממ"נ דלל"ק סגי בסימן האחד לחוד ולל"ב שומא (אינה עשויה להשתנות אבל לענין שומא לחוד מבואר שם דלא הוי סי"א ע"ש היטב. וככל דבריו בזה כתב ג"כ בתשובת רבינו עקיבא איגר סימן ק"ז במכוון ממש ע"ש. ובס' מה"צ שם בס"ק צ"ה האריך בענין מהות סימן השומא אם מצד גודלה ומראיתה או מצד סיום מקומה ע"ש. ועיין בזה בנו"ב סימן נ"א וגם בתשובת גליא מסכת סימן ח' אות י"א וי"ב: ועיין בתשו' חתם סופר סי' ס"א בענין שהכירו הנטבע ע"י סימנים דהיינו ג' שומות א' בגבו סמוך למפרקת וא' בפניו סמוך לאזנו וא' על מצחו כמו שהיה להנאבד וכ' בשריותא דהאי איתתא הגם דאין מעידין על השומא וגם על צמצום מקום אין לסמוך שאין זה צמצום

המועיל כמו נקב בצד אות פלוני ובפרט לאחר שנתפח א"א לצמצם מקום משום דעור פניו נמשך מלמעלה למטה מ"מ י"ל מנין ויחוד מקום הוה סימן כו' וגם בט"ז סקי"ח מבואר דמנין במקום ידוע ממש הוה סי"מ לנ"ע וגם שם לא פליג אלא משום שהסימן במנין אנשים ששים אנשים ושמא נתחלפו אבל בנ"ד שהיה מנין ג' שומים במקום ידוע ומכ"ש בשלשה מקומות מפוזרים ידועים בהא כ"ע מודים כו' אלא דיש לעיין דהא ביבמות ק"כ איכא תרי לישני בהא דאין מעידין על השומא לרבנן אי משום שמצוי' בבן גילו או משום שעשוי' להשתנות וי"ל דנ"מ בכה"ג באם אין הסימן בהשומא עצמה אלא במספרם ומקומם ומשום העשוי' להשתנות ליכא אבל שמצוי' בבן גילו איכא ובאמת מהרמב"ם שכ' ואפי' שומא משמע דס"ל הלכה כלישנא בתרא דלא אמרי' מצוי' בב"ג דאי אמרת ריעותא דשומ' משום שמצוי בב"ג אין לך אינו מובהק יותר משומא ומאי אפי' כו' אלא שאין לעשות מעשה על סברתי מדעתי עד שנמצא היתרים אחרים. והאריך שם לצרף היתרים אחרים שהיה בנדון ההוא שהכירו בט"ע את הלייבל שהיה לבוש בו שהיה בלויא ואת משיחה אדומה שהי' נקשר בכתונת שלו ומסיק אחרי שיש לנו ט"ע בב' מלבושיו א' בלויא וא' סומק ואותן שראו הטביעה ראו שפשט מלבושיו ולא השאיר עליו אלא זה הלייבל והכתונת וכל כליו לא מושלי אינשי ורק שהשאיל את הלייבל למי שהי' לו ג"כ משיחה אדומה בט"ע כזו זה לא חיישינן ומכ"ש שצ"ל שהשאילו לבן גילו שיש לו ג' שומים במקומות הללו ממש והיה לו ג"כ משיחה אדומה בכתונת שלו או השאיל משיחה אדומה למי שהי' לו לייבל שיש לו ט"ע כזה בודאי הוא חשש רחוק מאד ועכ"פ מועיל לצירוף מנין ג' שומים בג' מקומות ידועי' שקרוב לודאי שמעיקר הדין אלו לבדם מועילים להתיר ולכן אם יסכים עוד רב מופלג יוכלו להתיר אתתא זו לעלמא אחר שישבו ב"ד של שלשה ויתירוה כדין עכ"ד ע"ש):

קא **אין מעידין עליו.** עבה"ט מ"ש הרד"ך פסק עד חולקים עליו. ועיין בת' ב"ח סימן פ"א שהשיג על המ"ב וקיים דעת הרד"ך וכבר השיב עליו הרב מהר"א בנו של המ"ב בתשובת ב"ח החדשות סימן ס"ה גם בתשו' הרא"ם סי' ל"ח מבואר להדיא דלא כדעת הרד"ך וכן בתשובת מהריב"ל ח"א סימן ח' נסתפק בזה והביאם הרח"ש ז"ל והסכים עמהם וכ' שגם הרד"ך לא כתב כן רק דרך אפשר. וע' מה"צ ס"ק צ"ה מ"ש בזה: ]ועיין בתשו' ח"ס סי' צ' שכ' וז"ל ובענין אם לסמוך על סימן ב' שומות שבין ריסי עיניו יפה כתב פר"מ שאינו כמצמצם מקום לא מטעמי' דמעלתו שכ' דבין עינים הוה מקום גדול זה לא נ"ל בודאי בלשון תורה הוה בין עינים מקום שורש העינים מקום שער שמוחו של תינוק רופס ששם עורקי העינים שופכים מהמוח אל העינים והוא מקום גדול להניח

שם ב' תפילין אבל בלשון ב"א בין עינים הוה ממש בין עין לעין והוא כרוחב אצבע ואם עומדים שם ב' שומים הוא מצומצם מאד אך מטעם אחר כי ידוע שהעור שבין עינים מתפשט ומתקמץ בעצבות ושמחה וכעס ונחת לפי מחשבתו של אדם רגע נמשך למעלה ורגע למטה וא"א לקבוע מקום שם ואפשר היה למעלה ובשעת מותו נתקמט העור והיה למטה ע"כ אין לסמוך על זה. וזכר לדבר דברי רבב"ח במס' בכורות כ"ח כו' עכ"לן. ומ"ש הבה"ט בשם ט"ז לענין רושם וצלקת בצמצום המקו' דהוי ס"מ הנה מדברי מהריב"ל שם שכ' בנדון דידיה שרשם מקום השומא שהיתה סמוך לאוזן הימנית בסמוך הלחי העליון סמוך לפאות הראש דאפ"ה יש להסתפק דלמא לא דמי לנקב בצד אות פלוני אלא כמו בצד תיבה פלונית דלא מהני ע"ש א"כ גם בצלקת יש לספק כן. אולם הרב מה"צ שם כתב דיש לקיים דברי הט"ז לשיטתו מצד אחר דס"ל דצירוף שני סי"א מהני וכיון דרושם הוי ס"א מצד עצמו וצמצום המקום באותו אבר נמי הוי ס"א דלא גרע מנקב בצד תיבה פלונית וא"כ הוי ב' סי"א דע"י צירוף חשיב סי"מ ביותר משא"כ בנקב בצד תיבה פלונית דשם הנקב לחוד לא הוי סי"א כמ"ש הב"ח בתשובה שם דנקבים שכיחי בקלפים ומהריב"ל שם לשיטתו דס"ל דגם שני סי"א ע"י צירוף לא חשיב סי"מ לכן נסתפק שפיר בזה ולדינא צ"ע עכ"ד ועמש"ל ס"ק ק"ו. ומה שהשיג הט"ז על המ"ב דמדמה הך דכאן להך דשם. המעיין במ"ב שם יראה להדיא שגם מסקנת המ"ב הוא כן ומה שרצה לדמות אותו מתחילה הוא לפי מה שהיה סבור מתחילה דגם צלקת חשיב סי"מ מצד עצמו ואחר שהוכיח שם במסקנתו דצלקת לא הוי ס"מ מצ"ע מסיק הוא עצמו דגם זה שאמר שהיה תחת העין לא הוי סימן מובהק ע"ש:

ועיין בתשובת נו"ב סימן מ"ד בעגונה שנאבד בעלה לא נודע להיכן הלך ומעשיו הוכיחו בתחילתו שרוצה לאבד עצמו לדעת ואחר שני חדשים מצאו ערלים איש אחד טבוע בתוך הנהר והוציאוהו ליבשה ואחר ב' ימים שהיה ביבשה הלכו יהודים לראותו ומצאו אותו מונח ערום ובצדו היה מונח החלוק וארבע כנפות ומכנסים ובתי רגלים ומנעלים והערלים מסל"ת אמרו שקרעו בגדיו מעליו אחר שהעלוהו והיהודים הנ"ל לא הכירוהו יען כי היה תפוח בפניו רק מצאו עליו שני סימנים והם שני חבורות ופצעים שהעלה מקומם צלקת ורושמם ניכר אחד על מצחו וא' על ערפו והם ידועים שהיו כן בראש הנאבד בעל העגונה הנ"ל וגם את הבגדים הנ"ל הכירו שהי' לבוש בהם בעת שנעלם מעינינו ]ושם מבואר לשון השאלה יותר באריכות[ והאריך בזה ומסיק דהעיקר כסברת מהר"ל מפראג שהובא בב"ש ס"ק ס"ט. ומעתה בנ"ד אם הבגדים ניכרים בט"ע נלע"ד ע"י צירוף סימנים הנ"ל שבגופו וט"ע של הבגדים ובצירוף הוכיח תחילתו על סופו

להתיר האשה הזאת להנשא ובלבד שיסכימו עוד שני גדולים. ושוב כתב דאפי' אם אין הבגדים ניכרים רק ע"י צבע הבגדים (וכדמשמע קצת מלשון השאלה שם) וא"כ דל בגדים מהכא דחוורי וסומקי ודאי לאו כלום הוא אעפ"כ נלע"ד להתיר מטעם שיש שני סימנים וכיוונו מקום של הסימנים באבר מיוחד ומצורף לזה הוכחת תחילתו על סופו שהיה דעתו לאבד עצמו ובלבד שיסכימו שלשה גדולי הדור ואח"כ ישבו יחד ב"ד כשר ויתירו אותה ע"ש: (ועיין בתשובת ח"ס סימן נ"ו וסי' ס' וסי' ס"ט שכ' דדברי הנו"ב הנ"ל שצירף סברת הוכיח תחלתו על סופו במ"כ דברי שגיאה הם והאמת דבנדון דידי' היה לו שארי סברות להתיר אבל חלילה לעשות מזה שום סניף להתיר דהוכיח סופו של עצמו על תחלתו של עצמו אמרינן וה"ה בהיפוך אבל הוכיח תחלתו של זה על סופו של זה שזהו אותו האיש ישתקע הדבר ולא יאמר וגדולה מזו בשבועות מ"ו סוף ע"א האי מאן דנקט נרגא בידיה כו' והבי' עוד שראה בתשובה א' מהאחרונים שכ' דאם ראינוהו מפיל עצמו למים שאל"ס יש להקל דלמאי ניחוש דילמ' גלי אשפלוהו ויצא במקום רחוק ז"א דהרי רצונו לאבד עצמו ומאס בחייו והוא ז"ל כתב דגם זה הבל דאע"ג דתחלתו ברצון לאבד עצמו מ"מ לאחר שבאוי מים עד נפשו אולי נתחרט ושב אל ה' וגלי אשפלוהו ויצא וברח לו ועוד מסתמ' כשיאבד עצמו היה מחמת דוחק וצער ובושה וכדומה ולא היה יכול לברוח ולהנצל ואחר שהפיל עצמו והובילוהו גלים למרחוק בטלו דאגותיו ולא יפיל עצמו שנית ע"כ חלילה לסמוך גם על זה. וע"ש בסי' ס"ט בא' שנאבד ומצאו בבית מלונו אגרת בקשה לא' ממיודעיו להוליך לביתו הארגז שלו למסרו לאשתו והמפתח מונח אצל האגרת ופתחו הארגז ומצאו בגדיו ותפילין שלו ופאס ויתר כלי תשמישו גם איזה אגרות לאשתו ולקרוביו איך מחמת שהוא בע"ח הוכרח לאבד א"ע וליטול חייו מן העולם. ואחר איזה חדשים מצאוהו נטבע סמוך לווין ובתוך בגדיו פתק' בכתיבת ידו נכתב שמו ושם עירו שהוא מבקש מכל אשר ימצ' אותו להוליכו לקבורת בני עמו. והכירוהו שני עדים (לאחר שהועלה ואשתהי) בט"ע בפ"פ כי היה שלם ולא נשתנה וגם הכירו כל בגדיו שנמצ' בהם בט"ע ובחלוק שלו הי' רשום ב' אותיות המורים על שם הנאבד וכן נסמן בתי הרגלים שלו ונשאל אם להתיר אשת הנאבד הנ"ל והאריך קצת ומסיק דמצד הוכיח תחלתו על סופו אין שום היתר כאמור לעיל ואע"ג דכתב ושנה ושילש שהולך לאבדון ויש קיום המכירים כת"י מ"מ כיון שהוא עצמו בחייו כתב כל זה נאמר גזים ולא עביד וערק לעלמ' מפני נושיו. אלא דיש להתיר מצד שהכירוהו ב' עדים דלרוב הפוסקים לא אמרי בדדמי וגם לא ראו הטביעה אע"פ שיצא קול שנמצ' כתוב באגרת שמפני נושיו נוטל חייו מן העולם מ"מ אמרו אז הרבה אנשים שהוא גוזמ'

ובורח הוא על הרי בתר וא"כ לא הוה כראו הטביעה וידוע דעת הרא"ש כשלא ראו הטביעה מעידים אפי אשתהי בשגם שהכירו בט"ע כל גופו ופ"פ שלם ולר"ת מעידים על זה ומכ"ש כשלא ראו הטביעה דמשמע מהרא"ש דכ"ע מודו לר"ת כו' ואפילו אי נימ' שהחולקים על ר"ת אוסרים אפילו בכה"ג נצרף לזה מה שהכירו כל מלבושיו בט"ע ויש מהם בסימנים ג"כ ועוד דאפילו ע"י הצבע כבר כתבתי במקום א' (הוא בסי' מ"ח ונ"א הוב' לעיל ס"ק צ"ה) דאע"ג דחיורי וסומקי לא הוה אפילו סי"א היינו כולם צבע א' אבל בכמה מלבושים מלבוש פלוני סומק ופלוני חיור ופלוני אוכמי צירוף המלבושים בצבעיהן הוה סי' ולמהרי"ט בכל מלבושיו ל"ח לשאלה ולא לחליפין וביותר הכא שהיה לו לחוש אילו השאיל בגדיו או מכר או שללוהו לא הוה ערק לעלמ' מאחר שהניח מכתב להודיע לאשתו שהולך למות וכיון שידע שבהמצ' אותו כתב יותר אשתו לעלמ' בודאי היה עושה כל טצדקי לחזור לביתו או ליתן ידיעה ע"י דואר או שום תחבולה שלא תצא מכשול על ידו ע"כ חשש שאלה וגניבה רחוק מאד בנדון זה ואפילו נאמר בכל זאת חיישינן לשאלה או שללוהו והלבישם אחר וכי נימא שאותו האחר נשתנה דוק' לצורתו של זה כבר כ' הח"צ שזה הוה כמו נפילה דיחיד דל"ח ליה (ע"ש קל"ה) ובזה ט"ע עדיף מסימנים דבסימנים י"ל אולי הזדמן לו גברא דכוותי' והשאיל לו כליו ול"ד לנפילה דיחיד כיון שנעשה במכוון אבל הכא בט"ע כו' ע"כ נראה דאתת' דא שרי' לעלמ' והיינו שישבו ב"ד של ג' ויעיינו בג"ע ויאמרו לה מותרת היא עכ"ד ע"ש):

קב **סימנים מובהקים**. עיין במה"צ ס"ק צ"ו שכ' משמע דסי"מ ביותר אינן עשויין להשתנות והיינו תוך ג' ימים אבל אחר ג"י או במי שנטבע במים והוציאו ליבשה ונשתהה דאז מתפח אפשר דגם סי"מ הם משתנים לפעמים לפי ענין הסי' כן העלה מהרח"ש בקונ' דף נ"ג ע"ש:

קג **מובהקים ביותר**. עבה"ט מ"ש שלא ימצא רק א' מאלף ועיין בתשו' גליא מסכת סי' ח' שהאריך בזה בדברים נכונים. ועיין בנ"צ מה שהבאתי בזה מכתבי הרב הג' מהר"ר דניאל זצ"ל ומה שכתבתי עליו בזה. והיוצ' מדברינו לדינ' דהא דמתירין ע"י סי"מ כזה שנמצ' בא' מאלף דוק' היכ' שמקודם נולד לנו ג"כ ספק מיתה על בעלה של זו כגין באיש שישב עם אשתו והלך לסחורה ע"ד לחזור מהרה ולא חזר ולא נודע מקומו איו (ע' בנו"ב סי' ל"ב הוב' לעיל ס"ק צ"ה) אבל אם מקודם לא היה לנו שום ספק מיתה על בעלה כגון בא' שהלך למרחקים ע"ד שלא לשוב מהר ושוב נמצ' א' בסי"מ כזה שימצ' א' מאלף אפשר דאין מתירין ע"י סי' כזה. ובפרט היכ' שראינו בעינינו גם איש אחר בסי"מ כזה. דהשת' ליכ' רק חד ספק שמא הוא איש האחר. אמנם נ"ל דבכה"ג שהספק הוא רק בין

שני אנשים היינו אם הוא בעלה או איש האחר בזה מהני אף סימן גרוע כגון ארוך וגוץ או אדום ע' במשנה ב"ב דף קע"ב ובפי' רשב"ם שם בד"ה וכתבו סי' ע"ש:

ומ"ש הבה"ט שבור אינו ס"מ. עיין בת' גליא מסכת סי' ט' שכ' וז"ל גם מה שהעידו (ער איז גיוועזין אביסיל גיבריכט) היינו שהיה אצלו חולי השבר ראיתי בנו"ב סי' מ"ג שכ' דאולי גם חולי השבר נקר' סימן. ובמהדור' תניינ' ראיתי שקבע זאת לסימן ודאי (לא ידעתי מקומו. ובס"ס ס"א הוא מבואר דהשבר שבמתניו לא מיחשב אפילו לסימן אמצעי רק בצירוף הקרחה שבראשו והצפורן הנשחת וכיוונו האצבע ע"ש) עכ"ל. וע"ש עוד בעובד' שהעידו על נעדר א' כמה סימנים וא' מהסימנים היה שהעידו במקום שנעדר שהיה קולו עב משונה היינו הרומק"ע און בייי"ז. והאריך בזה דיש לקבוע סימן הזה קרוב למובהק וגם מה שהעידו מהרשימות הנקראים פלאמעס שהיה אצלו על הרגלים וצמצמו מקומן סמוך לקנעכיל סביב כתב ג"כ דראוי לעשות ע"ז סמיכה של מובהק כי בתשו' חוט השני סי' צ"ו התיר גדול א' ע"י האי סימנ' של הפלאמעס לבד אפילו שלא צמצמו המקום כלל ולא היה נמצ' שום צירוף עוד סבר' להתיר רק זאת לחוד' וגם שחכם אחד הרהר על הוראה זו מחשש' דעשויין להשתנות לדעתי הדין עם המתיר כנראה מהב"ש בשם ט"ז דרק בשומ' כו' (המעיין בת' חוט השני שם יראה שלא כן היא כאשר כתב הרב בעל ג"מ הנ"ל שלא היה נמצ' שום צירוף עוד סבר' להתיר רק דהיה שם עוד היתר ברור מטעם רושם שבירת הרגל שהיה לו שע"ז הסכים גם החולק דהוא מספיק להתיר מעתה אפ"ל שגם אותו הגדול שהתיר ע"י עדות בהרות כחולות וירוקות שהיה ברגליו לא סמך ע"ז לחוד רק לצירוף. וטעם מחלקותם בזה מבואר שם דאותו הגדול מפורש דברי הרמ"א בהגה במ"ש וה"ה לרושם שבגופו היינו דהוי סימן והחכם החולק מפרש דלא הוי סימן ואף דבלבוש כתב להדי' דהוי סימן אפשר ליישב ברושם בליטה או שיקוע ועקמומית כו' ע"ש וע' בזה בבה"ט לקמן ס"ק ע"ו ומ"ש בפ"ת שם) וכתב שם שרב אחד פקפק עליו בענין הקול וגם בדבר הפלאמעס אך כמה רבנים הסכימו עמו ולא קבלו פקפוק הרב הנ"ל (ועיין בתשו' קהלת יעקב סי' ו' שגם הוא ז"ל פקפק על סימן הקול אך בסימן הפלאמעס הסכים עמו ע"ש) . וכ' עוד בשם נ"ב סי' ל"א שקבע סימן במי שהיה לו רושם על הזרוע סמוך לפיסת יד שחור כמו כתב זיי"ן משיט' ומסיים שזה אינו שכיח כלל ואפשר חשיב סי' מובהק ע"ש עוד כ' בשם ת' פ"י סימן ז' בענין א' שהאגודל של רגלו נתעקם על האצבע ובא לו דבר זה מדחיקת מנעלים וקבע זאת לסימן ולא חייש שמא גם אחר היה לו מנעלים דחוקים ע"ש. עו"כ בשם ת' ב"ח החדשות ס"ס ס"ד שכ' וז"ל וראיתי דמעת העשוקים ואין להם מנחם אמר שלמה על עגונה וכל מי

שמתיר עגונה אחת כאילו בנה אחת מחרבות ירושלים עכ"ל:

ומ"ש הבה"ט מהר"ם מלובלין רגליו עקומות כו' כ"כ בשמו בק"ע סי' שי"ב: ועיין בנו"ב תניינא סי' נ"א שכ' המעיין בדברי מהרמ"ל שם שהמעשה היה שהרגלים היו עקומות והפוכות לצד פנים בזה כתב דלא הוי סימן שכן נמצ' גם באדם אחר אבל בנ"ד שרגל הימין היה עקום לצד חוץ ורגל השמאל היה עקום לצד פנים זה עדיף טפי דזה לא שכיח ואף אם ימצ' באדם אחר עקמימות הרגלים בלתי שוים לא יתרמו שיהיה השמאל לצד פנים והימין לצד חוץ וא"כ אפשר לחשוב זה לסימן מובהק ועכ"פ להצטרף לשאר אומדנות וסימנים ראוי סברא זו להיות סניף ע"ש:

ועיין בתשו' חתם סופר ס"ס פ"ח שכ' וז"ל והנה מה שנמצאו בו לעבר פלעקל על כתף ימין אע"ג שהעד לא ידע שיש להיות בו סימן ההוא כיון שהאם אומרת כך הוה סי' המועיל ואע"ג דהאם היא חמותה דה"ל מחמש נשים שפסולות להעיד היינו לומר שמת בעלה וכיוצא בזה אבל מאחר שהיא לא ידעה מהסימן שאמר העד וכיונה הסימן מהימנא וק"ו ממה ששנינו בגיטין כ"ג כו' אך מי יערב לבו לומר שיהיה זה סי"מ ביותר שהרי לעבר פלעקל הוא מיעוט המצוי וצמצום מקום אין כאן על כתף ימין שאין זה דומה לנקב בצד אות פלוני שמצומצם טפי (עמ"ש לקמן ס"ק ק"ו) בודאי מה שאמר העד וכיון מדת עגולו כעין פרוט' קטנה של נחושת אילו גם האם אמרה כן אפשר דכיון מדת עגולו בזה הוא סי"מ אך לא הוזכר בזה זה בדברי האם ועכשיו אחר שכבר שמעה מהעד תו לא מהימנא כו' ומ"מ נ"ל נהי דסי"מ ביותר לא הוה סי"א מיהא הוה (ע' בתשו' נו"ב סי' ל"ב) וכיון דאיכא נמי ט"ע גמור אע"ג דאינא ספק אי חזינהו לאלתר איכא לצרופי כל הקולות הנ"ל כו' עכ"ל ע"ש: ושם בסי' י"ב כתב על נדון דידי' וז"ל סימני גופו המה כחירגא דיומא כי עיור עין א' פשוט שאפי' סי"א לא הוה כו' ואפי' נקטעה אצבע ימינו או שמאלו לא הוה סימן ומכ"ש עיור עין דשכיחא טובא בימין או בשמאל ובתשו' ב"י כתב דנקבים הרבה בפנים ע"י חולי בלאטרין הוה סי"מ שאינו נמצא בא' מאלף נראה במדינתו דיבר אבל במדינתינו דמכה מהלכת היא בכל זמן ועידן אפי' עיור עין מחמתן שכיחא טובא ומכ"ש במי שנטבע במים אפשר עינו נימוק בחורו ע"י סבה מסיבות המיתה. וכן נמי בהרות אדומות ושחורות ברגלו לאו כלום הוא דאפי' היה לו פצעים ממש שראו בו הרופאים בחייו לא היה אפשר להעיד דאפשר אלו נעשה ע"י הטביעה וע"י אכילת דגים וע"י נגף באבני' ועפר ומכ"ש שאין כאן אלא בהרות שעשוי הוא בשר המת שבמים להשתנות לבהרות כאלו ומאן ספון ומאן חשוב להתיר עגונה ע"י סימנים כאלו עכ"ל. ועיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס ס"ו שכתב דהסימן שאמרו אוזן א' גדול וא'

קטן לדעתי הוא מילתא דלא שכיחא כלל ומקרי אפשר מובהק ביותר ובפרט שצמצמו הצדדים ואמרו הימנית גדולה והשמאלית קטנה ובפרט בצירוף הסימן שביד ימין נחתך ממנו אצבע ובצירוף הכרת כלים כו' ע"ש עוד בסימן מ"ז וגם בתשו' בגדי כהונה סי' ח):

קד **מעידים עליו.** ראיתי בכתבי הרב הגדול מהר"ר דניאל זצ"ל מהוראדנא שכ' על עובדא דידיה וז"ל והיה ראוי שאותו המעיד על שבירת השן יראה בעצמו ויכיר בט"ע את השבירה באיזה שן ובאיזה צד וגודל השבירה אלא שהיא כהן ואסור להתקרב בתוך ד"א של מת כמ"ש בש"ע יו"ד סי' שע"א ס"ה ואע"פ שטומאה זו מדרבנן כמ"ש רש"י בסוטה דף מ"ד והיה נראה להתיר לכנוס בתוך ד"א של מת כמ"ש ביו"ד סי' שע"ב ס"א ולישא אשה כו' וכן מנטמא בטומאה של דבריהם כולי וכן כל כיוצא בזה ע"ש משמע דפסק כהשאלתות דלאו דוקא הני מצות ע"ש בב"י ואפילו להתוס' הא לישא אשה כתבו התוס' דמותר דהוא מצוה רבה לא תוהו בראה ע' בעכו"ם דף י"ג בתוס' ד"ה ללמוד תורה ובאשה שייך נמי לא תוהו בראה כמ"ש בא"ח סימן קנ"ג במג"א סק"ט ובגיטין דף מ"א ע"ב בתוס' ד"ה לא תוהו בראה דגם באשה שייך זה ע"ש ואע"ג דהכהן עושה עבירה בשביל האשה מותר כמ"ש בתוס' שם ד"הכופין את רבו דהיכא דלא פשע אומרים חטא כו' ואפ"ה לא מלאני לבי להתיר דמלתא דתמיהא היא כמ"ש ביו"ד סי' רמ"ב ס"י ואע"ג שגם איסור זה יש לדחות מפני תקנות עגונות מ"מ לא רציתי להתיר עכ"ל. ותימה שהביא דברי התוס' בגיטין הנ"ל דגם באשה שייך לא תוהו ולא הביא סוף דבריהם שם שכתבו והא דלא כפינן בחציה שפחה וחציה בת חורין אלא היכא דנהגו בה מנהג הפקר היינו משום כיון דלא מפקדי אפרו ורבו שמא גם לאחר שתשתחרר לא תקיים ע"ש א"כ גם בנ"ד אין להתיר מטעם זה:

קה **אבל קטן או ארוך כו'.** ע' בתשו' גליא מסכתא סי' ח' אות ב' שהביא מ"ש הנו"ב סי' נ"א וז"ל ומ"מ נלע"ד דארוך וגוץ שאמרו בגמרא היינו ארוך וגוץ ביותר אבל ארוך וגוץ דעלמא ודאי שלא היה צריך התנא לומר שאינו סימן כלל עכ"ל והוא ז"ל כתב עליו שדבריו המה תרומות מתה"ד סי' קס"א והאריך לסתור סברא זו מדברי הרא"ש כלל נ"א ושאר ראיות וכתב אח"ז באות ג' וז"ל ומעתה דנתבאר דדוקא ארוך וגוץ דעלמא הוה בגדר גרועין נראה לומר דארוך וגוץ ביותר הוה בגדר סימן אמצעי ואפשר אם ארכו הגיע לשיעור קפת המבואר פ' אלו מומין דף מ"ה ע"ב הוי ס"מ ופשיטא אם הגיע לשיעור תורן המבואר שם או לשיעור גוצא דאצבע דיש לקובעו לסימן מובהק אף לאלו דיעות המחמירין בשיעור דמובהק כו' ע"ש עוד באות ט"ו וט"ז. וכפי הנראה לא ראה דברי הנו"ב תנינא סי' סמ"ך דשם כתב ג"כ דבר זה דארוך וגוץ שאמרו בגמ' היינו אם הוא

קצת בהפלגה ואעפ"כ מסיק הוא ז"ל לדינא דאם הוא קצת בהפלגה הוי סי' אמצעי (וכדברי הג"מ הנ"ל) וכתב דבשלמא למ"ד סימנים דאורייתא וקשיא לן מתני' דאע"פ שיש סימנין בגופו וצריכין אנו לתרץ גופו דאריך וגוץ וכיון דהתנה הוצרך למיתני ע"כ דאיירי קצת בהפלגה וכמ"ש מהרא"י וש"מ דאריך וגוץ אפי' בהפלגה גרע משאר סימנים אמצעים אבל למאי דפסקינן סימנים דרבנן אז מתני' דאע"פ שיש סימנים בגופו אתיא כפשטה בסתם סי"א ולא איירי התנא כלל באריך וגוץ אז יש לפנינו אפילו לומר דאריך וגוץ בהפלגה מקרי מובהק ביותר אלא דלפ"ז יהיו סברות הפוכות מן הקצה אל הקצה כו' ולכן די לנו לומר דבר ממוצע דלמ"ד סימנים דרבנן אז גם הארוך וגוץ בהפלגה ג"כ סימנים אמצעים הם ודי שאין מחזיקים לגרועים וע"פ הדברים האלה ביאר הוא ז"ל לנכון דברי הרמ"א בהגה זו שכ' אבל קטן כו' לא הוי סימן מובהק וקשה מאי ארי' דלא הוי ס"מ דמהני לכל הפוסקים אפי' הני דסברי סימני' דרבנן הרי אפילו להני דסברי סימנין דאורייתא אפ"ה ארוך וגוץ לא מהני ולפי הנ"ל מבואר היטב שדברי הרמ"א בהג"ה סובבים על דברי המחבר שפסק סימנין דרבנן ולשיטה זו יש מקום לומר דארוך וגוץ אם הוא קצת בהפלגה מחשב סי"מ ביותר וחילוק זה עצמו אפשר לומר ג"כ בחיור וסומק לחלק בין אם הוא קצת בהפלגה או לא ע"כ בא רמ"א לומר שאינו כן וכמו שהכרעתי לעיל ולא היה יכול רמ"א לומר וארוך וגוץ הוא סימן אמצעי לפי שארוך וגוץ שהזכיר רמ"א כולל בין שלא בהפלגה ובין קצת בהפלגה ואם הוא שלא בהפלגה אז אפילו סי"א אינו אבל עכ"פ בזה שוים בין הוא שלא בהפלגה ובין בהפלגה עכ"פ אינו סימן מובהק ביותר ולכן כתב רמ"א דקטן ואריך כו' לא הוי ס"מ ובין יהיה זה כוונת רמ"א או לא עכ"פ סברא נכונה היא לדינ' עכ"ד וכ' עוד דכיון שמהרא"י בפסקיו שם יליף שיניים גדולים מארוך וגוץ א"כ גם בשיניים גדולים יש חילוק בין מופלגים קצת בגידול ובין אינן מופלגים (עמ"ש לקמן ס"ק ק"י) וע"ש עוד שכתב דמה שהגידו העדים שיעור קומתו של הנהרג אף שאמרו שיעור קומת האיש ממש כמו שהיה קומת בעל האשה אין זה עילוי לשבח כלל דאין קומת החי דומה לקומת המת ואין קומת המעומד כקומת המושכב ולכן אין סימן זה נחשב כלל אפי' לסימן גרוע ע"ש. ועיין עוד בתשובת ברית אברהם ר"ס כ"ד מענין זה:

קו **ואפי' ק' סימנים**. עבה"ט בשם מ"ב דסימנים אמצעים מצטרפין כו' וכ"כ בתשו' גאוני בתראי סי' מ"ט אולם בתשו' ב"ח החדשות סי' ס"ה הרב מהר"א בנו של המ"ב השיג על אביו ז"ל בזה דמדברי מהרא"י משמע דמיירי אפי' בס"א דגם כן לא מצטרפי ע"ש. (ע' בזה בתשו' נו"ב תניינא סי' ס"ו ומ"ש עליו בתשו' ח"ס או"ח סי' קפ"ג ובחלק אה"ע סי' נ"ו

וסי' נ"ט) . ועיין במה"צ ס"ק צ"ח שהאריך בזה ומסיק שצ"ע להקל בזה וכ' שאין להביא סיוע לדברי המ"ב וסייעתו מדברי הס' מתית ומהר"מ מאיגרא (הובא בבה"ט ס"ק זה) שסוברים דמצרפין סי"א דכלים עם סי"א דגוף שיש לחלק בין צירוף סימנים שבדברים הנפרדים שאי אפשר שיתחברו כ"א על דרך מקרה לשני סימני' בגוף א'. אמנם נראה דכששני הסימני' הם סמוכי' זה לזה ממש אפשר דלכ"ע חשיב סי"מ וע"כ לא פליגי אלא בסימנים נפרדים ולא בסמיכי' אולם למעשה אין לעשות כלל בענין זה והכל לפי ראות עיני המורה לפי ענין הסימנים דאם הם סימנים חשובים עד שכל א' בפ"ע קרוב להיות סי"מ בזה ודאי דחבור שניהם גם יחד לא ימצא אפי' באחד מני אלף וחשיב סי"מ לכ"ע וכן בכל כיוצא בזה כשיהיה חבור הסימנים בגדר סימן מובהק שהוא דבר זר ומופלג ואין לדיין בזה אלא מה שעיניו רואות עכ"ד ע"ש. גס בס' בית מאיר האריך בזה והביא בשם הגאון מו"ה עוזר ז"ל שהוכיח בראיות דמצטרפים. והוא ז"ל דחה ראיותיו ואעפ"כ מסיק וז"ל ומ"מ לע"ד נראה אחרי שכבר הוחלט דעת כל הפוסקים שיש ס"מ ביותר שהם ודאי ד"ת והשריש המ"ב הובא בב"ש הכלל שלא ימצא א' מאלף א"כ הדבר מסור לחכמי הדור הם ידונו אם לדעתם הב' סימנים שביחד א"א להמצא בא' מאלף אף שא' מהן אפשר בדרך אמצעי להמצא יוכל לעשות מזה ס"מ ביותר וזה היתד שהכל תלוי בו עכ"ל. ועיין בשו"ת קהלת יעקב סי' י"ב שכ' על נדון דידיה וז"ל הגם שהח"מ בהך דפנחס מאורלא החמיר למעשה בצירוף כמה סימנים מ"מ הלא ידוע שרבים מגדולי האחרונים מקילים בצירוף סי"א ומהם הרב בעל אבן העוזר ובתשו' פני יהושע וכן דעת המ"ב והט"ז ועוד רבים וגדולים וכדאי הם לסמוך עליהם כ"ש בשעת הדחק בהיתר עגונה. בפרט שלא ע"ז לבד אנו סומכין שבאמת קרוב הדבר שאלו הסימנים מובהקים מיקרו. סימן הגומא בכתף. וגומא לבד אינו מצוי כ"ש ביחוד המקום בכתף דהכתף הוא פרק א' מפרקי היד והוי כמו נקב בצד אות פלוני אבל בצד תיבה פלונית הוא כמו אם היה אומר גומא ביד סתם דיחוד היד משאר אברים הוא כמו יחוד תיבה משאר תיבות ופרט הפרק מפרקי היד הוא כמו יחוד האות בתיבה (סברא זו כבר הזכירה ג"כ שם בס"ס ו' בענין שהעידו שנמצא פלאמעס ברגל בסיבוב הקנעכיל דאפשר לומר דהוי ממש כמו נקב בצד אות פלוני וכ' שם דלא דמי לנקב בשן שכתבו האחרונים דלא הוי סימן עד שיאמר איזה שן דהתם בשן גופיה אין שם יחוד מקום ואין זה רק כיחוד האבר לבד ודמיא לתיבה פלונית ויחוד איזה שן הוי כיחוד אות בתיבה אבל כאן ברגל גופיה מקומות מקומות יש ואברים פרטים קטנים ויחוד איזה פרט ממנו דמיא ממש ליחוד אות בתיבה. וכ' עוד שם דלא איכפת לן במה שלא אמרו העדים בבירור באיזה רגל ע"ש ועמ"ש לעיל סס"ק ק"ג)

וכן סימן הצלקת תחת ברכיו ממכות הרופאים הוי יחוד מקום גמור דהוא מקום חבור הפרקים. וכן סימן הצפורן העבה וגבוה משאר צפורניו הנה הובא בשם מהר"ם פדוה דצפרניו מקולקלים הוי סי"מ ומאיזה טעם נחלק בין צפורן א' לכולם ובפרט בצירוף כל הסימנים יחד ובכיוון מקומם. גם סימני הבגדים ראויים לצרף. ומ"ש הרב השואל דהוי חוורי וסומקי ז"א דחוורי וסומקי היינו בדרך כלל שאומר כליו שחורים או לבנים ואינו מייחד המין מהבגדים וגם לא הגוונים אבל זה שמייחד כל פרטי המינים מכל בגד ומיני הצבעים הנמצאים בכל א' ביחוד הפאסקעס א' שחור וא' לבן ודאי פשוט דאין זה בכלל חוורי וסומקי כו' (ע"ש עוד בר"ס יו"ד מזה) הגם כי ימצא קצת מחמירים בענינים אלו אין דבריהם מוכרחים כלל כו' בפרט בנ"ד שנטבע בנהר וכבר יצתה מחזקת א"א כו' עכ"ל ע"ש:

ועיין בתשו' בגדי כהונה סי' י"א וי"ב שהעלה דאף דהרבה סימנים גרועים אינם מצטרפים היינו לעשותו סימן מובהק אבל לעשות סי"א מהני כמו דסימנים אמצעים מצטרפים לעשות ס"מ (לדעת המ"ב וסייעתו הנ"ל) כמו כן סימנים גרועים מצטרפים ע"כ לעשות סי' אמצעי והביא דברי עה"ג ותשו' פמ"א שכתבו כן לדינא ע"ש ועיין בס' מקור מים חיים בדיני סימנים אות י"ד. שהביא ראיה ברורה מש"ס ב"מ דף כ"ה דתרי סימנים גרועים לא מהני אף לעשות סי' אמצעי ע"ש. (כעת נדפס ספרו תשובת מהרי"מ וראיתי בסי' י"ז שהוא ז"ל עצמו נוטה להקל דתרי סימנים גרועים מועיל לעשותו סי' אמצעי כדעת הפמ"א ובגדי כהונה הנ"ל. ושם בסי' י"ח מצדד לומר דסי' גרוע מצטרף בהדי ס"א לעשותו סי' מובהק אף דנראה מדברי הב"ש דדוקא ב' סי"א מצטרפין לעשותו סי"מ ולא סי' גרוע עם סי"א הב"ש בזה לטעמיה אזיל דס"ל דכמה סימנים גרועים לא מצטרפי כלל להיות נחשב לסי' אבל לדעת גדולי התשובות הנ"ל דשני סימנים גרועים מצטרפין לעשותו סי"א אלמא דסי' גרוע יש בו ג"כ מעלה קצת א"כ ה"ה היכא דיש סי"א וסי' גרוע מעדיף הסי' גרוע להסי"א לעשותו מובהק ע"ש) . ומ"ש הבה"ט בענין אם יש סימנים בגופו ובכליו יחד. עמש"ל ס"ק צ"ה. (כעת מצאתי בישועות יעקב פט"ז דיבמות סימן ו' שדעתו בפשיטות כדעת מהרי"ו ומהר"ן מאיגרא דמצטרפין ע"ש והובא דבריו גם בתשובת מהרי"מ סי' י"ח וכ' עליו שמדבריו נראה שהתיר אפילו בסי"א בגופו וסי' אמצעי בבגדים ומכ"ש דיש לנו לסמוך על היתר מהר"ל מפראג והח"צ ז"ל היכא דיש סי' מובהק או ט"ע בבגדים דמצטרף בהדי סי"א בגופו מטעם דמאחר דסימנים דרבנן שוב ל"ח לשאלה או מטעם דל"ח לשאלה דיחיד כו' ע"ש):

קז **אינם כלום.** כתב בכ"י הרב הג' מהר"ר דניאל זצ"ל לכאורה נראה דהיינו דוקא במפוזרים כמ"ש בתה"ד שהיה בינוני ואדמוני וקווצותיו תלתלים וכיוצא בו אבל אם באבר אחד יש כמה שינוים אע"ג דכל שינוי לחוד סי' גרוע הוא מ"מ בהצטרפם נעשה מובהק דלא שכיח ג' ד' שינוים באבר אחד אלא דלדעתי אין נ"מ מכל הדברים האלו ואו אפשר להמציא סי"מ או גרוע מתוך העיון והשבל או מתוך הספר אלא צריך לבדוק ולחקור אח"ז באנשים אם שכיח דבר זה אפילו יהיה שינוי גדול לא מהני ואם אינו שכיח כלל אפילו נקודה קטנה הוי סי' עכ"ד וזה מכוון לדברי הבית מאיר שהבאתי למעלה בס"ק הקודם:

קח **שחוטמו עקומה הרבה.** עיין במה"צ ס"ק צ"ט שכ' דט"ס הוא וצ"ל עמוקה וכדאיתא בפסקי מהרא"י סי' רכ"ד. (והובא בב"י) ומבואר שם בשיעור העומק כמו חרום דקרא דמפרשי ליה רבנן שכוחל שתי עיניו כאחת ע"ש. ומסתברא דלענין דינא גם בחוטמו עקומה הוי סי"מ כל שהוא דבר זר ומופלג ועיין בת' הרדב"ז ח"ב סימן תשפ"ח:

קט **לרושם שבגופו.** עבה"ט וכ' עוד המ"ב שם דשיעור אורך הצלקת בצמצום חשיב סימן מובהק ועיין מה"צ ס"ק צ"ט שכתב דמדברי הרא"ש פרק אלו מציאות סימן י"ד וש"ע לקמן סימן קנ"ג מבואר דמדת ארכו לא חשיב סימן מובהק ומכל מקום לענין דינא יש לקיים דברי המ"ב דנהי דבעלמא לא חשיב מדת ארכו לסימן מובהק מכל מקום במדת אורך הצלקת שפיר חשיב סימן מובהק כיון דצלקת גופיה חשיב סי"א מצד עצמו וגם מדת ארכו הוא סי"א החשוב יותר משאר סי"א כמ"ש התוס' שם א"כ ע"י צירוף סימנים אלו הסמוכים זל"ז חשיב סי"מ לשיטתם ע"ש. עוד כ' המ"ב שם דכ"ש לרושם הבא מכח שומ' שנעקרה ממקום מושבה ונשאר רשומה קיים דלא הוי סי"מ דלא עדיפ' משומ' שבאה מכחה (והוב' בבה"ט ס"ק ע"ד) והט"ז השיג עליו בזה. ועיין מה"צ ס"ק ק' שהאריך לבאר דברי הט"ז וכ' דהט"ז איירי כשצמצם מקום הרושם הזה שהיה באבר פלוני במקום פלוני דגבי שומא לא מהני זה וגבי רושם מהני כמ"ש הט"ז לפני זה וע"ז כ' דגם רושם זה דינו כרושם דעלמ' ע"ש באורך ומסיק לענין דינא דהכל לפי הצמצום:

קי **שינים גדולים.** עבה"ט ועמ"ש לעיל ס"ק ק"ה. (ועיין בתשובת חתם סופר סימן פ"ו דנ"ל להכריע לדינא דודאי ב' שינים גדולים באמצע שורה עליונה אפילו מופלגים קצת בגידול אינו אלא כמו ארוך וגוץ ואפילו סי"א לא הוה כמבואר בפסקי מהרא"י שם אמנם בשינים אחרים גדולים אם מכוונים המספר וצמצום מקום הוי סי"מ ביותר אך אם אומרים העדים סתם שינים גדולים בלי כיון מקום ומספר י"ל נהי דסי"מ לא הוי סימן אמצע מיהא הוה ובזה באו דברי רמ"א בדקדוק דמיירי בסתם שינים גדולים לכן

אמר מובהק לא הוי אבל סימן אמצעי הוה כו' ומ"מ לא סמך ע"ז למעשה בנדון שנשאל שם שנמצא מת על פני השדה חבול ופצוע לא ניכר בו שום פ"פ רק הכירוהו ע"י סימני שינים גדולים שהיה גדולים משיני שאר בני אדם וע"י ט"ע בבנין כל גופו שניכר להם שזה הוא בנין הגוף של פב"פ מעיר פ' וגם הכירו בט"ע כל מלבושיו ומסיק לדינא דע"י סימן שינים גדולים ובצירוף ט"ע בבנין כל גופו אלו שניהם יחד נחשב כסימן אמצעי בלי ספק וכשיצורף לזה ט"ע בכל מלבושיו הרי אשתו מותרת בלי ספק עש"ב ועמ"ש לעיל ס"ק צ"ה):

קיא **המסיח לפי תומו.** עבה"ט ומ"ש בת"ה סי' רל"ט כו' הוא מדברי הב"ש ס"ק ע"ו. וגם בת' ב"י סי' ז' שהוב' בק"ע סי' קפ"ח נסתפק בזה. ומ"ש ובת' מהרמ"פ פסק כו' הוא בסי' ך' שהובא בק"ע סימן רצ"ט וכן מבואר מדבריו בסי' ל"ו שהובא בק"ע סימן ש"ג. ומ"ש וכ"פ מהר"ם סי' ל"ט. זה הובא בק"ע סי' צ"ד וצ"ה ושם כתוב דאפילו לדעת ה"ר נתן וה"ר שמחה שהי' לבם נוקפם אם יש להתיר בכותי מסל"ת בט"ע היינו דוקא כו' אבל כל שאומר שנטפל בו וקברו מחמת שהיה אהובו ודאי עיין בו עיון יפה כו' עוד כ' שם דאפילו ר"נ ור"ש שהיו מפקפקים מ"מ משמע דלמעשה היו מקילין ומקבלין עדותו. ומ"פ וכ"פ בת' רש"ך כו' זה הובא בק"ע סי' שנ"ט. ומ"ש וכ"פ מהריב"ל הוא בח"א סי' ה' שהוב' בק"ע סי' כ"ו וגם בת' הראנ"ח סימן ב' שהוב' בק"ע סי' רס"ב כתב דכבר נהגו להתיר עדות כותי המסל"ת בכל גוונא ולית דחש להא דה"ר נתן וה"ר שמחה וכמ"ש הרא"ם ע"ש. ועיין בתשובת א"א פמ"א ח"ב סי' נ"ה מענין זה. (ע' בתשובת חתם סופר ס"ס מ"ו):

קיב **עליו האחרונים.** עבה"ט מ"ש ולדעת הטור כו' והכל מדברי הב"ש ועיין במה"צ ס"ק ק"א שהאריך בזה והעלה דהעיקר כדעת תוס' והרא"ש וכן דעת הטור לפי מה שהגיה הפרישה בלשון הטור וגם לדעת הרשב"א ונ"י בשיטת ר"ת לא גריר' ליה לר"ת הא מלתא דסמכינן אטב"ע בגוף אם הוא שלם בלי סימנים אלא ספוקי מספק' ליה בהא משא"כ בטב"ע שע"י סימנים פשיט' ליה דמהני כל שגופו שלם ודלא כדעת הב"י בתשו' ובש"ע כאן וכל זה ברור והארכנו בזה הגם דלא קיי"ל כר"ת בהא מ"מ הא כתב הח"מ דמצרפין דעת ר"ת לשאר אומדנות והוכחות עכ"ד. וע"ש עוד בענין לאחר ג' ימים אי טב"ע שע"י סימנים ומבואר אי"ה בסעיף ע"ש:

קיג **אחר שלשה.** עבה"ט (ומ"ש אותו פלוני הלך לדרכו ומת וזה הוא איש אחר ט"ס הוא וצ"ל ומת זה כו' ומ"ש ואם מת בימות הגשמים כו' הכל מדברי הב"ש ומ"ש הרמב"ן סוף יבמות ט"ס הוא וצ"ל הראב"ן כי כן כ' המ"ב שם בשמו) ועיין בס' מה"צ ס"ק ק"ב

שהעלה שדברי המ"ב בדין זה אין להם על מה שיסמכו וגם הח"מ בתשובה שבס"ק נ"ה בעובד' דפנחס מארלא שנמצא כשהיה נקרש מאד עד אשר יבש היה כעץ ואפ"ה לא סמך על המ"ב בזה אע"פ שהיה שם עוד כמה צדדים להתיר שהיה שלם בגופו וצורתו והיה לו כמה סימנים ע"ש והתימה על הב"ש שהביא דברי המ"ב בסתם ולא ראה שהח"מ חולק עליו לכן דינו של המ"ב צ"ע למעשה עד כאן דבריו. ולעניות דעתי אפשר קצת ליישב דגם הח"מ אינו חולק עליו אלא שבעובדא דידיה המעשה היה שהיציאו מן המים סמוך לשבת והיהודים ראו אותו למחר בבוקר והיה נקרש ולכן חשש הח"מ אולי בעת שהוציאוהו לא היה נקרש ונשתהה ואח"כ נקרש בעת הקור ומה שהביא בזה דעת המ"ב היינו רק לצירוף בעלמא כי מאחר שיבש היה כעץ יש לתלות שנקרש כבר במים או תיכף כשהעלוהו וצ"ע. וע' בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן ס"ה מענין זה. וע' בקה"ע סי' שע"ח כתב בשם מהרי"ט ח"ב סי' ל"א הא דאין מעידין כשנמצא אחר ג' ימים משום דאמרינן מסתמא נשתנה אבל אם מעידין עליו דלא נשתנה מעידין עליו ע"ש וע' מה"צ שם שכתב שראה בת' מהרי"ט שם ולא כן הוא דמיירי להדיא בספק תוך ג' ימים דבכה"ג יש להקל ולומר מדלא נשתנה ע"כ שהוא תוך ג"י ומיירי שם שאין שינוי כלל לא בפנים ולא בגוף לא בנפיחה ולא במראה אלא כמת שעבר עליו יום או יומים ע"ש ובזה יש לסמוך עליו מאחר שבל"ז הסכמת האחרונים הוא להקל בספק תוך ג"י כמ"ש הח"מ. אבל בספק אישתהי צ"ע להקל בזה ועב"ש לקמן סקפ"ד. וכ"כ בתשובת נו"ב סי' מ' דדוקא בספק ג"י הוא שהיקל מהרי"ט ז"ל אבל בודאי אחר ג"י אע"פ שנראה להם בטב"ע דאין בו שינוי אמרי' חזקה משתנה ולא ידעו והביא ראיה ברורה לזה מעובדא דדגלת וכו' הגם שבמרדכי כ' להדיא דהיכא שאנו רואים ומכירים אותו יפה יכול להעיד אפי' אחר ג"י אין מזה ראיה כלל דהמרדכי שם אדלעיל קאי אדברי ר"ת כו' ע"ש. גם בס' קהלת יעקב סעיף כ"ז כתב דדברי מהרי"ט הנ"ל אינם אלא בספק ג"י. אולם הוא ז"ל מוסיף קולא ע"ד מהרי"ט דלפ"ד מהרי"ט צריכין העדים להעיד שלא נשתנה אלא כמת שעבר עליו יום או יומים ועדות קשה הוא זה. ודעתו ז"ל דמן הסתם אמרינן דעדים בקושטא ובדיוקא מסהדי אם לא שידעינן בבירור דלא מסהדי רק באומד כגון שיודעין שהוא אחר ג"י למיתה דברור הוא שנשתנה וע"כ באומד קמסהדי לכך לא סמכינן עלייהו ע"ש. וע' במה"צ ס"ק ק"י בסופו שכתב ונראה דאותן הג' ימים לא חשבינן להו מעת לעת דבימים סתם שהוזכרו בש"ס מקצתן ככולן ע"ש. גם בתשובת נו"ב סי' הנ"ל כתב כן ואין חילוק בין נהרג ליל מו"ש בתחילתו ובין נהרג בא' בשבת קודם שקיעת החמה תיכף בתחילת ליל רביעי דהיינו יום שלישי בלילה כבר מקרי אחר ג"י ע"ש:

קיד **שאינו משתנה במים.** ע' בתשו' כנסת יחזקאל סימן מ"ז כתב שם לולא היראה הייתי אומר דה"ה אם נקבר בקרקע ג"כ לא מיתפח כי אוירא גרמא לנפוח וכן החוש מעיד בו' והאריך בזה ע"ש. ולכאורה אישתמיטתיה דברי המדרש רבה פ' מצורע סי' י"ח בר קפרא אומר עד ג' ימים תקפו של אבל למה שצורת הפנים ניכרת דתנן אין מעידין לאחר ג' ימים כו' ע"ש מבואר להדיא דגם בנקבר בקרקע משתנה לאחר ג' ימים. ואין ליישב ולומר דיש לחלק בין זמנים אלו לדורות הראשונים שהיו קוברין בכוכין ושלטא ביה קצת אוירא. דא"כ מאי מייתי הכנ"י שם ממתניתין דשלהי יבמות מעשה בבני לוי שהלכו לצוער כו' ע"ש וצ"ע:

קטו **זמן מרובה.** עבה"ט ומ"ש ואם נהרג ביבשה כו' כן יש ללמוד מדברי הרשד"ם שהובא בק"ע סימן שמ"ב. ומ"ש אבל מהר"י כו' ע' בק"ע סי' ר"ה. וע' בס' בית מאיר שהזכיר ג"כ דשרי הק"ע סי' ר"ה שמסתפק בזה אי אמרינן כה"ג מצמית צמית דהיינו אם הוא לאחר ג' ימים. וכתב ע"ז ולדידי יש נמי ספק איפכא אם שהה אחר שהעלוהו שעה אם נאמר בזה מתפח תפח די"ל זה אינו אלא כשמת תוך המים כי ז"ל הריב"ש סי' שע"ח ועוד דזיל בתר טעמא כו' שהרי כיון שטבע ועמד במים עד שמת מחמת המים הרי באו המים לצבות בטן ואור פניו יפילון ומשתנית צורתו ואע"ג דמים צמתי בשעולה מן המים ושהה ביבשה מעט חוזר לסורו כו' משמעות לשונו דוקא מת במים וצ"ע עכ"ל. וכפי הנראה ספיקו של הבית מאיר בזה הוא אפי' אם הוא אחר ג' ימים דהיינו באם נחזיק כדעת הרשד"ם והר"י אדרבי דאפילו מת ביבשה אמרינן מיא מצמית צמתי אפשר דאפי' אם נשתהא אחר שהעלוהו מן המים אינו מזיק כיון שלא מת במים. דאילו היה ספיקו של הב"מ לענין תוך ג"י לא היה לו להביא ממרחק מדברי הריב"ש סי' שע"ח יותר היה לו להביא מדברי הרמב"ן והרשב"א שהובא בב"י דמפורש כן בדבריהם להדיא עמש"ל ס"ק קי"ז. ומ"ש הבה"ט כל שנמצא במים אין לחוש כו' רשד"ם כו' ת' ב"י כו' הנה בשם הרשד"ם כתוב כן להדיא בק"ע שם אך בשם ת' ב"י לא נזכר שם. ולכאורה צ"ע דלפי מה שהביא בק"ע סי' ר"ה בשם ב"י דאם לא מת במים אפשר לומר דמיא לא צמתי א"כ לא היה צ"ל כאן ושהה שם ג' ימים. ואפ"ל כי היכא דלא למהוי ס"ס להקל וצ"ע בתשו' ב"י שם:

קטז **שלא יהיה בו מכה.** עבה"ט בשם רמ"ש ואם יש ספק תלינן לקולא ושם כתב הטעם להתיר מכח ס"ס שמא לא היה בו מכה ושמא הלכה כהנהו רבוותא דאין חילוק בין יש בו מכה לאין מכה ע"ש ועוין בתשובת פרח שושן כלל ג' סימן א' דה"ה אם היה בו ודאי

מכה אלא דיש ספק אם נעשה מחיים או לאחר מותו (עבה"ט ס"ק שאח"ז) דיש ג"כ ס"ס ע"ש עוד:

קיז **אחר שהושלך**. עבה"ט שכ' ר"ל יותר משעה א' אבל בתוך שעה כו' וע' בס' מה"צ ס"ק ק"ד שכתב דלשון הש"ע שכתב סתם דאם שהה לאחר שהושלך מן המים אין מעידין וגם ברישא כתב והוא שיראהו מיד משמע דס"ל כדעת הרי"ף והטור ורי"ו דבעי' שיראוהו תיכף ואין שיעור לדבר ומהרח"ש הביא עוד דעת כמה פוסקים הסוברים כן אבל דעת הרמ"א בהגה שכ' ספק אם אשתהי כו' נראה שסובר ששיעורו שעה אחת וכדעת הרמב"ם וכ"ד הרמב"ן והרשב"א והר"ן בתשו' סי' ע"א והה"מ והריב"ש סימן שע"ז ואפשר דגם המחבר בש"ע לא הצריך שיראהו מיד אלא בששהה במים כמה ימים שאם היה ביבשה כבר היה נופח ומשתנה אלא שהמים מנעוהו מלהשתנות לכן מיד שעלה מן המים בהסיר המניעה הוא חוזר לסורו ואור פניו יפילון כיון שהוא אחר ג"י אבל אם לא שהה במים ג"י אף לאחר שעלה ליבשה אינו ממהר להשתנות כ"א לאחר שעה אמנם דעת הפוסקים הנ"ל נראה דגם בשהה במים יותר מג"י אפ"ה אינו ממהר להשתנות כ"א אחר שעה שהרי הוציאו כן מעובדא דדגלת דאסקוהו לבתר ה' יומי ואמרינן עלה והני מילי דחזיוה בשעתיה דהיינו שעה ממש עכ"ד ע"ש עוד. ]וע' בתשובות חתם סופר סימן ס"ג שכתב על נדון דידיה וז"ל הנה הספן השני שעבר בספינתו על פי דבריו של ראשון הוא לא הסיח לפי תומו שהוציאו מן המים אלא על ידי שאלה ואפשר דזה שראה הראשון הובילוהו המים מרחוק וזה שהביא השני אחר הוא וביבשה מצאו וא"נ הוא אותו הגוף בעצמו שמא ביני וביני פלטו המים ליבשה ומן היבשה הוציאו הספן השני ולא לבד שאינו מסיח לפי תומו אלא אפי' לפ"ת לא יאומן דהתפארת הוא לו ולהרבות שכרו וגרע מקומנטריסין ומ"מ נלע"ד פשוט להקל דבדרבנן אמרי' זהו שאבד זהו שנמצא כו' ואמרינן בעלמא חזקה כאן נמצא וכאן הי' כו' ועוד אפי' פלטו המים ליבשה הלא לא שהה שם אלא לערך ששה מנוטין ואם גם נצרף עוד מה שהיה מונח בספינה טרם באו היהודים והכירוהו שהיה עשרה מנוטין ס"ה ט"ז מנוטין ונאמר ג"כ ספינה כיבשה דמי דמשתנה צורתו אשר נסתפקתי בזה במקום אחר מ"מ לו יהי כן הלא דעת הר"ן והפוסקים דשעה א' בעינן לשינוי צורה ואפי' נחמיר ונאמר דהך שעה היינו שעה קטנה שיעור מיל וכמ"ש בת' מהרי"ט בענין שיעור שתצא נפשו (ע"ל ס"ק קל"ד) הא שיעור מיל הוא כ"ב מינוטין כהסכמת ח"י בהל' פסח (סימן תנ"ט סק"י) והכא הוה רק י"ו מנוטין ובין י"ו לכ"ב לא טעו אינשי בדבר חמור כזה שדקדקו העדים מאד וכיוונו לצמצם על דבריהם ביושר ועוד אפי' שהא הא לחד דיעה בתוס' כשיש ט"ע בפרצופו שלם מהני כו'

עכ"ל ע"ש עוד צדדים להקל בנדון ההוא): ומ"ש הבה"ט בשם הר"ר בצלאל אפי' הועלה כו' אם גלי הים עוברים ושבים עליו אכתי כו' דבר זה הובא בק"ע סימן רמ"ט ושם כתוב בזה"ל אבל (אסקוהו) על שפת הים וגלי הים מציפים עליו מים כל שעה מצמת צמתי ליה ואין מניחין להשתנות והכי דייק ל' הרמב"ם הושלך מן הים עכ"ל. ומ"ש הבה"ט אבל הרח"ש חולק ע"ז. שם בקונ' מהרח"ש דף נ' ע"ב כ' הטעם שחולק דלא אשכחן בגמ' דאמרי' מיא מצמת צמתי רק בתוך המים אבל כגון זה לא ועוד דפעמים שהים נח וליכא גלים כלל כו' ע"ש ומ"מ בתשוב' סימן ד' שם עשה סברא זו סניף להתיר בנדון דידיה ע"ש ובתשו' משפט צדק ח"א סימן ח' ס"ל ג"כ כדעת הר"ר בצלאל בזה ע"ש. ועיין בתשובת פני משה ח"ב סימן פ"ד שכ' וז"ל גם עלה בדעתי להקל מטעם מה שבא בשאלה שאמרו הערלים להעד שכשמצאוהו עדיין היו רגליו נוגעות במים ואפשר דאף דאין כל גופו במים אותו לחות דהמים שברגליו צמתי ומעמידים אותו שלא ישתנה אך לא מלאני לבי להקל מהאי טעמא כו' אם לא שהייתי מוצא שום דבר מפורש בספרים ובקשתי ולא מצאתי עכ"ל. ובתשו' פרח שושן כלל ג' סימן א' במעשה שאמר העד שהלך לחפש אותו דרך אניה בלב ים ומצא אותו סמוך לשפת הים ויש במשמע בלשון שהיה שקוע בתוך הים אלא שלא היה במצולות ים כ"א סמוך לשפת הים (ר"ל דמ"ש העד סמוך לשפת הים אין ר"ל שמצאו ביבשה סמוך לשפת הים אלא שהיה בים אצל השפת) מיהו עדיין יש להסתפק אם היה ראשו בתוך המים דאפשר דכיון שהיה סמוך לשפת הים היה ראשו ע"ג החול והוי כאישתהי דמתפח תפח וכתב דנראה דגם זה אינו מעכב דאפי' את"ל שלא היה ראשו בתוך הים כיון שכל גופו משוקע בים מהני והביא דברי ת' פני משה הנ"ל בהיו רק רגליו נוגעות במים וכתב עליו דהרב פ"מ לא מלאו לבו להקל מטעם שלא מצא בספרים מסתמא לא ראה ת' ר' בצלאל שפסק להתיר ביותר גרוע מזה כו' וכן מצאתי בת' מהר"א אלפאנדרי הנקרא סדר אליהו סימן י"ב במעשה שאמרו העדים שמצאוהו ראשו חוץ למים ע"ג האבנים וגלי המים היו עוברים על פניו ופסק להקל ע"פ ת' הר"ר בצלאל הנ"ל והמתיר בזה סמוך לבו לא ייראע"ש א"כ מזה נקח ראי' לנ"ד דכיון שכל גופו במים בודאי דגלי הים עוברים על פניו ומהני ובפרט דבנ"ד איכא לספוקי שמא גם ראשו הי' משוקע במים דפשיטא דשרי מכח ס"ס כו'. וכ' עוד שם בשם ת' גינת וורדים כלל ג' סי' ה' במעשה שנמצא כל גופו ביבשה רק ראשו היה נוגע במים וכתב דשמא ע"י נגיעה זו צמתי צורת הפנים והביא ג"כ דברי הפ"מ הנ"ל וכ' עליו ומתוך ריסי דבריו מוכח דבנ"ד שפיר צמתי כיון שהראש מיהא נוגע במים והסברא מסכמת לזה כיון דהכל אבר אחד כיון שמקצתו נוגע במים מגיע הלחות גם לצד הפנים ומתקיים הפרצוף

היטב עכ"ד ע"ש: ונראה לענ"ד דמה שהיקל בת' פרח שושן הנ"ל היינו דוקא בים בידוע שהים מעלה גלים על שפתו תמיד וא"כ שפיר יש סעד מדברי ת' הר"ר בצלאל וגם הך עובדא דהפני משה משמע דהיה בים ולכן כתב עליו בעל פרח שושן הנ"ל דלא ראה תשובת רב"צ שהתיר ביותר גרוע מזה ר"ל אף אם אין רגליו נוגעות במים כלל רק מונח אצל שפת הים במקום שהגלים מגיעים תמיד אמנם בנהרות שלנו שאינם מעלים גלים כלל על שפתם כידוע אין סברא להקל אף בנמצא כל גופו משוקע במים רק שהראש חוץ למים דבזה אין סעד מדברי ת' רב"צ ורק להקל מטעם דהלחות מתפשט גם להפנים הרי הפ"מ בעצמו כתב על סברא זו שלא מלאו לבו להקל ולא מצא זאת בשום מקום. ואפי' בהך עובדא דגינת ורדים הנ"ל שהי' ראשו בתוך המים רק שפניו חוץ למים ג"כ יש לפקפק אם מהני באם שאין מקום לומר דהגלים מגיעים גם להפנים די"ל שאין זה תלוי כלל בלחות רק שיהא המים עוברים על פניו (וזכר לדבר מה שאמרו במשנה פסחים דף מ"ח זה הכלל תפח תלטוש בצינן) ואמנם באם שהיה להיפך פניו בתוך המים אפי' שהיה כל גופו וגם קדקדו חוץ למים אפשר להקל עפמ"ש הרשד"ם סימן ר"ד הובא בק"ע סימן שנ"ג שהגוף אדרבא נתפח מכח המים אבל צורת הפנים עומד ואינו משתנה כי המים מעמידים צורתו ע"ש וכן משמע מלשון רש"י ז"ל יבמות קכ"א שאני מיא דצמתי צומתין צורת הפנים ואין מניחין אותו לנפוח ולהשתנות ע"ש א"כ י"ל דעיקר הדבר תלוי רק בצורת הפנים שיהא במים וכל גופו לא מעלה ולא מוריד דאף שכל גופו במים אם צורת פניו חוץ למים ואין גלים מציפים עליו מים כל שעה לא מהני ומתפח תפח. ולכן אני תמה על תשובת חמדת שלמה סימן מ"ג שכ' על עובדא דידיה וז"ל ועוד איכא כאן חדא למעליותא שהיה מונח חציו השני תוך המים ולפמ"ש בת' ר"ב אשכנזי דהיכא דלא נסתלק מהים לגמרי ולפעמים גלי הים עוברים עליו לא בעי דחזיוהו בשעתי' ודקדק כן מלשון הרמב"ם ואפשר דהכא עדיף טפי הואיל וחציו השני היה מונח לגמרי במים עכ"ל. עובדא דידיה כמדומה היה בנהר ווייסל. וליכא גלים על שפתו א"כ אין היתר רק מצד דהלחות נתפשט גם להפנים וסברא זו אין לה יסוד לבנות עליה כנזכר לעיל וצ"ע: (ועי' בת' ח"ס ס"ס פ"ח במעשה שמצאוהו רגליו בתוך המים ורמז שם מ"ש בק"ע סי' רמ"ט הנ"ל ומשמש מדבריו שלא צירף סברא זו אפילו לסניף בעלמ' ע"ש):

שוב ראיתי בתשובת מנחת עני סימן ס"ה שכתב וז"ל אך מה שיש לעיין קצת בנ"ד הוא מאחר שעד א' מעיד מפי אחד שמצאוהו תחילה בכפר טרונסק והיה מונח חציו במים וחציו חוץ למים דהיינו חלק צד האחור היה במים וחלק צד פניו היה חוץ למים ומסתמ' היה מונח כך איזה שעות עד אשר דחפוהו משם א"כ יש להסתפק אולי זה

מקרי אישתהי מאחר שחלק הפנים היה חוץ למים וכעת לא מצאתי גילוי לזה בדברי הפוסקים אך מצד הסברא נראה דמים חלחולי מחלחל ושדו לחלוחית בכולא גופא ויותר מזה סמך עצמו בק"ע סי' רמ"ח דשפת הים הוי כמו תוך הים מטעם דגלי הים מציפים עליו מים בכל שעה ומצד הסברא נראה דנ"ד עדיף טפי מהתם ואף אם לו יהא ספק אי חשיב אישתהי בכה"ג או לא מ"מ אינו אלא ספיק' דרבנן מאחר דהטביעה והשהי' כדי שת"נ מבואר לן ואף שהרמ"א כתב בספק אישתהי דאזלינן לחומרא היינו אם הספק הוא בשיעור וכמ"ש הח"מ בטעם הדבר דמאחר דשיעור שהייה אינו אלא זמן מועט מסתבר יותר שהיה כשיעור אבל בנ"ד שהספק הוא בעיקר הדין אם זה מחשב שהייה ודאי דלא גרע ספק זה מספק תוך ג' ימים דמבואר בש"ע דאזלינן ביה לקולא משום דהוי סד"ר עכ"ל. וגם עליו תימה מה דפשיט' ליה מצד הסבר' דנ"ד עדיף מהנדון דק"ע סימן רמ"ט ולענ"ד ז"א וכמו שכתבתי. (אמנם באמת בנדון דידיה לא היה צריך לכל זה ואף אם נחזיק בפשיטות דזה מקרי אישתהי אינו מזיק לן אמירת זה העד מפי אחד אחרי שמבואר בלשון השאלה שם דשני עדים כשרים ראו אותו עוד בהיותו בתוך המים והכירוהו בט"ע בגופו ובכליו כו' ושוב העיד ע"א איך שסופר לו אדם אחד שהוא ראה את הנטבע דוב בער הנ"ל עוד יום א' לפני זמן המציאה בכפר טרונסק חציו בתוך המים וחציו חוץ למים כו' יעו"ש. ובכה"ג כתבתי לקמן סעיף ל"ז ס"ק קמ"ו בשם הגאון מליסא בספרו קהלת יעקב דכשאינו מכחיש רק שמעיד לקלקל ראיית הב' אינו נאמן כלל דאין עד א' נאמן לאסור ע"ש והוא מיירי שם אף בעד כשר נגד עד א' ומכ"ש כאן דהוא עד פסול שהרי הוא עד מפי עד ונגד שני עדים כשרים דבכה"ג אף בהכחשה גמורה דלא מת לא מהימן. וזה הרב המחבר הי' סבור אחרי שאין כאן הכחשה גמורה מגרע גרע כיון שאין שני העדים יודעים להכחישו ואולי האמת עם זה העד אך באמת ז"א וכשאינו מכחיש לגמרי אף נגד אחד אינו נאמן דאין עד א' נאמן לאסור רק כשיש הכחשה הוי עד א' בהכחשה וכמ"ש הגאון מליסא שם ויש לעיין):

ומ"ש הבה"ט אם ראוהו לאלתר ונתפח יש להסתפק כו' עיין במה"צ ס"ק ק"ג שהביא בשם הב"ח והרח"ש ז"ל אם נתפח אפילו ראוהו מיד אין מעידין וכ"מ פשטא דתלמוד' בעובדא דדגלת ודלא כהלח"מ פי"ג מה"ג דין כ"ב ע"ש. ונראה לע"ד דהיינו דוק' אם הוא תפוח בפניו אבל אם אינו נפוח רק בשאר הגוף לית לן בה וכל שראוהו לאלתר מעידין עליו דהרי כתב בק"ע סימן שנ"ג בשם תשובת הרשד"ם סי' ר"ד וז"ל איך אפשר להכחיש המוחש שמי שעמד במים ד' או ה' ימים שלא יתפח מצד המים שנכנסין דרך פיו דרך הנקבים ואם כן איך אפשר להעיד עליו אחר ד' או ה' ימים אלא שנראה בעיני דהיינו

שהגוף נתפח מכח המים אבל צורת הפנים עומד ואינו משתנה כי המים מעמידים צורתו עכ"ל ודוחק לומר דהנהו פוסקים הנ"ל לא ס"ל הכי דודאי גם הם לא יכחישו המיחש שכתב הרשד"ם הנ"ל. ועיין בספר בית מאיר מזה.

ועיין בשו"ת קהלת יעקב מהגאון מקארלין סי' י"ג שכ' על נדון דידיה וז"ל נראה להתיר האשה זו מכבלי העיגון אם מצד עדות ר' חיים שהכירו בעת שהוציאו מן המים והכירו בט"ע בפ"פ ובכל תמונת גופו והוא עיקר צד ההיתר שראוי לסמוך בזה. ואף שאמר שנשתנה מעט אין לחוש לכך כי גם כל המעידים תוך ג' ימים ידוע וברור שמשתנה קצת אחר יום או יומים ולא חלקו חכמים בין כל המקומות וכל השעות כמבואר במשנה כו' וכיון דפסיק ותני בגמ' דכי חזינהו בשעתי' מעידין עליו אין לנו לחלק כלל מדעתינו הגם שהביאו האחרונים בשם הרשד"ם שנסתפק בדבר לדעתי יש לסמוך ע"ז להתיר וגם בזה יש לעשות סמוכין מדעת ר"ת ודעימי' הסוברים כשכל גופו שלם מעידין אפי' אחר ג"י והאריך בזה בספר הישר לר"ת כו' ועוד יש לצרף מה שהכירו בגדיו הנמצאים עליו בטב"ע כו' גם סניף גדול מהסי' שהיו כל שערות ראשו מסולסל (גיגרייזילט) אשר זה אינו מצוי כלל ועכ"פ יחשב לסי"א בגוף ע"כ דעתי מסכמת להתיר האשה כו' עכ"ל ע"ש:

קיח **אפילו תוך ג'**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' מ"ו שכ' על נדון השאלה דידיה וז"ל הנה יש לפנינו שתי דרכים להתיר אם מצד הכרת הנהרג בט"ע אם מצד הפאס הנמצא אצלו. אלא דעל הט"ע יש ריעותא שיש כאן ספק שמא הוא לאחר ג"י אך לפי הנראה היה הנהרג שלם בפ"פ ולא היה חבלה מפצע וחבורה רק מכת ברזל אחת אחורי הראש ולפ"ז כבר הכריע הב"ש בסקפ"ד דבזה יש להקל בספק ג"י. אלא שיש כאן ריעותא שהיה במים ואישתהי ויש בזה לפלפל כיון שלא ראו הטביעה וגם המכירים היו שנים דלא אמרי בדדמי עב"ש סק"צ והדברים ארוכים. ואמנם יש כאן מקום להקל הא' דאפשר דיש לצרף דעת הריב"ש הובא בב"י דהא דבעינן חזוהו בשעתיה לא נאמר אלא במי ששהה במים אחר מותו יותר מג"י כו' ועוד דגם הרמב"ן והרשב"א לא החמירו אלא כל שמיתתו היה במים אבל היכא שמת ביבשה ואחר מותו הושלך למים גם הם לא החמירו כמבואר בלשון הב"י (עמ"ש לעיל ס"ק קט"ו) ובנדון שלפנינו לפי הנראה נרצח ביבשה. ואף דיש להסתפק אולי קודם שיצא נפשו השליכו הרוצח למים ויצא נפשו במים כו' וגם יש כאן ס"ס להחמיר אולי הושלך למים בחיים ואת"ל שהושלך לאחר מות ואין חשש מחמת שהייתו לאחר שהועלה אכתי שמא כבר הוא יותר מג"י להריגתו. מ"מ יש כאן כמה צדדים להקל חדא שאלו הב' ספיקות הכל חדא שמא נשתנה ועוד כיון שלא ראו הטביעה. והמכירים הם הרבה. גם גוף הטביעה לא נודע באמת רק מפה עכו"ם.

וגם אפילו הרשב"א המחמיר בספק ג"י ביאר טעמו משום ספק דאו' וא"כ בנ"ד כיון שנמצא אצלו הפאס שלו והוא מה דלא מושלי ולרוב הפוסקים ל"ח בהא לשאלה ואף להב"י שמחמיר מ"מ מודה דאינו רק מדרבנן וכיון שכבר יצאנו מחשש איסור תורה שוב סמכינן על ההכרה בט"ע עכ"ד. ובסוף התשובה שם כתב לפי מה שראיתי בספור המעשה שההרוגים היו נפוחים כו' יש מקום להחמיר שהרי נתפחו בודאי ויש חששא גדולה לומר שנשתנו ואעפ"כ אינני זז מהיתר שלי בצירוף הפאס ע"ש. ור"ל דעל הפס לחוד יש ג"כ לסמוך משום דהעיקר דלא כהב"י כמו שהעלה בנו"ב קמא סי' ל"ב הובא לעיל סכ"ד סקצ"ה ע"ש:

קיט **היה בו מכה**. עבה"ט וע' במה"צ ס"ק ק"ו כתב בשם הח"ש ז"ל שנראה מתשו' הב"י בדיני מסל"ת סי' י"ב שבכל מקום מהגוף שיש שם מכה י"ל מיא מכזו מכה ומסיק לדינא להחמיר כדבריו ע"ש וכ' עוד שהרמב"ם וסמ"ג ורי"ו השמיטו לגמרי דין המכה ]וכבר עמד ע"ז הב"י בתשובה שם[ ואע"ג דלא קי"ל כוותייהו מ"מ יש לעשות סניף לשאר צדדי היתר לפי ראות עיני המורה. עוד הביא שם בשם תשו' נו"ב סי' כ"ח ומ"ח שנסתפק בדין מכה אם נאמר דמיא מרזי מכה ואפילו בתוך ג"י אין מעידין או דוקא לאחר ג"י הוא דאין מעידין משום דמיא לא צמתי בדאיכא מכה ונשאר הענין כמו ביבשה דתלי בשיעור ג"י ע"ש (באמת בנו"ב סי' מ"ח מסתפק בדבר הזה ועכ"ז נראה דעתו נוטה להקל שהרי סיים שם עלה בידינו דלדעת הרי"ף והרא"ש יש להקל תוך ג"י אפילו במים ואיכא מכה אבל בשאר פוסקים ראשונים לא מצאתי דבר מזה עכ"ל אולם בסי' כ"ח שם בהגה מבואר להדיא שכן דעתו בלי ספק כלל שהרי כ' שם אבל עכשיו הדרנא בי ודברים שאמרתי טעות הן בידי כי אלמלא כן היה מוכח שגם תוך ג"י משתנה במים ע"י מכה וא"כ ה"ל להרי"ף והרא"ש להביא הא דמיא מרזי מכה והם השמטוהו והזכירוהו רק דרך שלילה דמיא צמתי היכא דליכא מכה כו' ע"ש) וכתב עליו אולם מלשון רש"י והש"ע כאן משמע להדיא דהמכה גורם ניפוח ומשתנה יותר משהיה ביבשה וכ"כ הב"י להדיא בתשובה סי' י"ב דהיכא דאיכא מכה אפילו בתוך ג"י אין מעידין ע"ש וכ"כ הפרישה וכ"נ מדברי הרח"ש ז"ל ע"ש אמנם בס' ישועות יעקב סקל"א דעתו להקל בזה דבתוך ג"י אף ביש מכה מעידין אחרי דהרי"ף לא הזכיר כלל ביחוד הדין דמיא מרזי מכה אלא סמך עמ"ש ובמים אפילו שהה הרבה מהני דמיא צמתי היכא דליכא מכה ויותר מזה לא הזכיר דבר משמע דמיא מרזי מכה לא מגרע רק אחר ג"י ומים ויבשה שוה בזה וגם הרמב"ם ז"ל בפי"ג מה"ג השמיט הך דמיא מרזי מכה ולא כתבו כלל עי' בלח"מ שם ע"כ בתוך ג"י

יש לסמוך על הרי"ף והרמב"ם שמעידין עליו וגם כי בדברי הטור (והש"ע) אינו מבואר בפי' להיפך וכ' שם שכן הורה למעשה בצירוף חכמי הדור שהסכימו לדבריו ע"ש:

קכ **אזלינן לחומרא.** כתב הרח"ש בקונ' דף נ"א דבידוע שנטבע ושהו עליו שיעור שת"נ דאינה אסורה אלא מדרבנן כדלקמן סעיף ל"ד אם נמצא אח"כ על שפת הים והכירוהו יש להקל בספק אישתהי לכ"ע ע"ש. ומ"ש הב"ש בשם מהריב"ל ומהרשד"ם להקל בעד מפ"ע כבר צוחי ביה קמאי הראנ"ח ומהרי"ט הובא בק"ע סי' ר"פ ושע"א גם הרח"ש ז"ל שם השיג ע"ז והוכיח מדברי הרשד"ם גופיה דלא היקל בזה כ"א בידוע שנטבע ושהו עליו שיעור שת"נ דאין שם אלא חששא דרבנן לענין לכתחלה אבל לא בספק של תורה ע"ש. (אבל ע"י סי"מ כו' עב"ש סקפ"ג שכ" ע' בתוס' דף קט"ו כו' עד ש"מ אפילו אם אמרו סי"מ בעינן דראו לאלתר כו' ובגליון ש"ע של הגאון ר"ע איגר ז"ל נ"ב וז"ל בת' פ"י x' ז' הוכיח מתוך קושיא זו שאם מכירין אותו ג"כ בט"ע גרע ולא מהני סי' מובהק דיש הוכחה להיפך מדלא אשתני ע"י דאשתהי ודאי דאחר הוא מש"ה בעינן לאלתר אבל באין מכירין אותו בט"ע בזה מהני סי' מובהק אף דאשתהי עכ"ל):

קכא **מתי נהרג.** עבה"ט מ"ש והיכא שמצאוהו שלם כו' הנה כ"כ הב"ש סקפ"ד וע' בת' נו"ב סי' נ"ב שהסכים ג"כ לזה וכתב דיש הוכחה לזה שגם הרשב"א מודה בזה מלשון הש"ע שהתחיל בסעיף זה מצאוהו הרוג כו' ולא כתב דין זה במת וכך הל"ל מצאוהו הרוג או מת וכמו שסיים בסוף הסעיף ומיהו אם יצא קול איש פלוני מת או נהרג וכן בסעיף כ"ו כתב תוך ג' ימים אחר הריגתו או מיתתו ולמה שביק כאן למיתה ונקט רק הרוג א"ו כסברת הב"ש דאף הרשב"א אינו מחמיר בספק כי אם בחבול בפניו ולפי שסתם מת אין בו חבלה ולכך מותר בספק שלשה ימים אבל הרוג מסתמא יש בו פצע וחבורה בזה הוא שמחמיר מעתה כל דברי הש"ע בדקדוק כו' ע"ש:

קכב **ויש אוסרין.** עיין בתשו' נו"ב סי' כ"ט שכתב דבר חדש דהיכא דאיכא ג"כ סימנים אף סימנים שא"מ וגם מכירין אותו בטב"ע גם הרשב"א מודה דתולין להקל דהרי הרשב"א לא החמיר בסתם ג"י רק משום ספיקא דאורייתא כמבואר בחידושיו שילהי יבמות והיכא דאיכא סימנים הרי כבר יצאה מאיסור דאורייתא (שהרי אם נשאת לא תצא כמ"ש רי"ו בשם הרמ"ה הובא בב"ש ובבה"ט ס"ק ע"ב) ונשאר כאן רק איסור דרבנן א"כ בספק אם הוא תוך ג"י הוי ספיקא דרבנן ולקולא ע"ש שכתב כל הנ"ל רק לפלפולא לא להלכה ולא למעשה. אמנם בסי' ל"א החליט יותר סברא זו להקל מטעם אחר דעיקר הטעם דאזלי' לחומרא שנהרג קודם ג"י ולא יהבינן חזקת חיים הוא משום דיש ג"כ חזקה לאידך גיסא חזקת א"א ומאחר דאיכא סימנים הרי איתרע חזקת א"א ונשאר חזקת חיים

על בוריו וכ"ש הוא מיצא קול (עמ"ש לקמן ס"ק קכ"ה) . ושם כתב דאפילו בודאי אחר ג' ימים היה נ"ל להתיר בצירוף סי"א או בסי"מ בבגדים והביא ראיה לזה מלשון המשנה יבמות ק"כ וכתב שמצא סברא זו כבר קדמו בתשו' עה"ג סי' ע"ג אלא שהוא כתב אח"כ לדחות סברא זו אך אין זה דחי' וגם מ"ש בתשו' כנ"י סי' נ"ב לדחות סברת עה"ג הנ"ל ג"כ לאו דחיה היא ואולם להקל למעשה בודאי אחר ג"י יש לפקפק כו' ועכ"פ בספק שפיר מוכח ממשנה זו להקל ע"י סימנים עכ"ד ע"ש וכן כ' עוד שם בסי' ל"ב ע"ש (ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ק"ז כתב שם שהדבר פלא על הגאונים תשובת עה"ג ותשו' נו"ב שדנו דאחר ג' ימים מעידין ע"י סי"א והרי מפורש בהיפך בתשו' הרא"ש שהובא בטור ס"ס קי"ח ע"ש. אך כבר הרגיש בזה ג"כ בס' מה"צ סעיף כ"ה וכתב ליישב בטוב ע"ש) . ועיין עוד בנו"ב סימן ל"ח בספק ג"י והי' ג"כ ט"ע בבגדים וצידד שם להקל לדעת הרמב"ם דספק מותר מה"ת וכן הכריע הפר"ח בי"ד וא"כ שוב סמכינן אבגדים דבדרבנן ל"ח לשאלה ושוב דחה זה דכאן הוי איתחזק איסורא ולכ"ע הוא מה"ת ע"ש היטב. ולכאורה לא היה צריך לכל זה לפמ"ש הוא בעצמו בסי' ל"א ול"ב והוכיח שם מהמשנה דאם יש טב"ע בכלים מותר ספק ג"י ע"ש וצ"ע:

קכג **איסורין**. עיין בתשו' נו"ב סימן מ"ח במעשה שבא עד מפי עד והעיד שנער א' אמר לו שראה בדרך שני אנשים עומדים מלוכלכים בדם ושאל אותם על מה הם מלוכלכים והשיבו לו שתוק ובאם לאו נאמר שגם אתה היית חבר עמנו וקודם ששאל אותם ראה את אביגדור טוט ליגין אין דער אביגדור האט איין ווייב בעיר פלוני כו' וכתב דאין היתר לאשת אביגדור כי עדיין לא יצאנו מחשש ספק אחר ג"י שהרי לא נזכר בדברי העד שראה הרוצחים הרגו את אביגדור רק שראה אותו מת ומי יודע כמה ימים היה מונח מת ואף אם היה מעיד שראה הרוצחים שהיו מלוכלכים בדם לח שלא נתייבש עדיין ובודאי הוא זמן קרוב מ"מ מי יודע שהרגו את זה שראה מוטל מת ודלמא הרגו לאיש אחר וזה המת מונח זמן רב אלא דהיה לנו מקום לומר איזה קולא בזה ע"פ דברי הט"ז בי"ד סי' שצ"ז כו'. וא"כ לחוש שמא חוץ זה נהרג איש אחר יהבינן חזקת חיים. אמנם הרי לא נזכר בדברי העד שהיו מלוכלכים בדם לח ושמא כבר הוא יותר מג"י שהרגוהו והרוצחים ישבו טמונים כמה ימים כו' ולכן באשה זו אין להקל. ושם בסי' מ"ט ונו"ן האריך להשיב על דברי הגאון מהר"ם ברבי ז"ל שכ' דכאן לא שייך חומרא זו כיון שאין העד הראשון לפנינו רק עד מפי עד כאשר הביא הב"ש בשם מהריב"ל ומ"ב בק"ע סימן מ' ובכמה תשובות האחרונים בלי חולק וכתב דזה אינו חדא דהרי בק"ע נמצא דעת החולקים ע"ז בסי' רע"ט רפ"א רצ"ג שע"א שע"ז הן אמת שגם בתה"ד סימן ר"מ הביא סברא זו ולקחה

מדברי מהר"מ רוטנבורג אך אין מדברי מהר"ם ראיה שמהר"ם סובר כר"ת ומהריב"ל שכתב להקל בעד מפ"ע נשען ע"ד תה"ד אין לו על מה לסמוך כי הלא מהר"ם לשיטתו וכן יש לתמוה על הצ"צ סימן ק"ג ומהר"ם אלשיך סימן מ"ג בזה. ועוד דבנ"ד אין ענין להקל אפילו לסברת המקילין שכל דבריהם בעד שמספר שראה פלוני מונח מת שאנו מפרשים בכוונתו שראוהו בודאי קודם ג"י דהיינו שראה מיתתו או ששאל לאנשי מקומו ואמרו לו שעדיין תוך ג"י אבל בנ"ד העד הראשון העיד שלא היה שום אדם רק אלו שני הרוצחים ואת ההרוג ראה מוטל מת ואותן שני אנשים לא אמרו לו דבר רק שתוק כו' א"כ מאין הי' יכול לידע אם הוא תוך ג"י וכי נביא הוא וע"ש בזה הגאון מהר"ם ברבי דיש להוכיח מתוך לשונו דען אביגדור שראה אותו חי תוך ג"י כו' הוא טעות כי מה בכך שראה את אביגדור הרי אם היינו מסכימים שההרוג המוטל כאן הוא אביגדור מה לנו אם תוך ג"י או לא אבל אנו מסופקים שזה ההרוג הוא אדם אחר ומוטל כאן זה ימים רבים ונשתנה לצורת אביגדור וא"כ את מי ראה העד (כעין השגה זו כבר השיגו על המ"ב ע' בח"מ ס"ק מ"ז ובתשו' שער אפרים סימן ק"א ובת' עה"ג ועיין בת' כנ"י סימן נו"ן ונ"ד מ"ש בזה ליישב) וגם מ"ש הגאון הנ"ל לחלק בין עד הא' לעד הב' דדוקא בעד הראשון החמיר הרשב"א ולא בעד השני דאין דנין אפשר משאי אפשר וכמ"ש הרמב"ם (ע"ל ס"ה) זה אינו דכאן הלא גם בעד הראשון הוא אי אפשר ואפ"ה החמיר הרשב"א. והאריך בזה וסיים אמנם כיון שיצא הדבר להיתר מכבוד הגאון הנ"ל ולא יאונה לצדיק כל און בודאי יש כאן טעם להיתר ודקדקתי ומצאתי והוא דכאן כיון דהרוצחים היו יהודים גם הרשב"א מודה דמוקמינן להרוצחים בחזקת כשרות ועד עתה כשרים היו וברגע זו הוא שנעשו רוצחים ושפכו דם הזה (לענ"ד יש סעד לזה ממ"ש הרמ"א בח"מ סימן ל"ד סעיף כ"ג בהגה ע"ש ועמ"ש בנ"צ לקמן סעיף כ"ח בד"ה בשם ר"ת) ואף שהעד לא ראה שהם הרוצחים רק מפיהם שאמרו שתוק כו' ואין אדם מע"ר ופלגינן דבורי' וא"כ שוב לא ידענו את הרוצח מאיזה עם הוא מ"מ כיון שראה אותם מלוכלכים כו' ועוד כיון שהרוצחים אמרו שתוק כו' חבר עמנו לשון עמנו הוא כולל שניהם והעיד כל אחד על עצמו ועל חבירו מוקמינן לחבירו בחזקת כשרות עד עתה וגם כמ"ש הגאון הנ"ל להקל בעד שני דאין דנין אפשר כו' וכתבתי הלא גם בעד הראשון אי אפשר כו' גברא רבה אמר מלתא כו' דהרי הב"ש בס"ק פ"ד כתב שאם פרצוף פניו שלם ולא נחבל יש להקל בספק ג"י ובזה בודאי אם הי' עד הראשון לפנינו אפשר לשואלו אבל בעד השני אין דנין אי אפשר מאפשר ואומרי' שלא היה חבול בפניו עכ"ד ע"ש: ועיין בנו"ב תניינא סי' ס"ג שכ' וז"ל מה ספק יש בכאן ואפילו הרשב"א שמחמיר בספק ג"י מודה

בזה כיון שגופו עדיין חם ולא נתקרר ודאי שזה זמן מועט שיצאה נשמתו וגם בלא"ה אין כאן שום ספק כיון ששתי שעות קודם ראה העד הזה את איצק מלובש בבגדים הללו ואח"כ מצא מת מושכב ע"פ השדה בבגדים הללו אפילו אם ניחוש לשאלה עכ"פ אין משאילים למת כ"א תכריכי המת אבל בגדי אדם חי אין משאילין כ"א לאדם חי וא"כ ע"כ זה הנמצא היה חי זה שתי שעות ואיך נשתנה פניו לצורת איצק א"ו שזהו איצק בעצמו ע"ש (וכעין סברא זו כתב ג"כ שם בסי' ס"ט ע"ש ועיין בת' כנ"י סי' נו"ן ונ"ד במ"ש ליישב דברי זקינו המ"ב סי' מ"ד) ובאמת לדינא אף אם לא ראוהו מקודם שתי שעות מלובש בבגדים אלו רק שעתה הכיר גם את בגדיו יש להתירה לפי מה שביאר הנו"ב עצמו בקמא סי' ל"א ול"ב הובא לעיל בס"ק הקודם אלא דעדיפא קאמר דכאן אין שום חשש ופקפוק אפי' למי שיחלוק על סברא הנ"ל: וכתב בת' נו"ב קמא סי' ל"ח וז"ל אמנם נ"ל להקל דע"כ לא החמירו אלא במצאו הרוג במקום שלא נודע מי הי' במקום ההוא אבל כאן (בעובדא דידי') שבעל האשה הזאת נשאר לבדו בתפיסה ואין איש עמו ואמר כמה ימים לקחוהו מת מן המקום ההוא אמרינן כאן נמצא כאן הי' ולא מספקינן באחר אפילו אישתהי בודאי כמה ימים. ואל תשיבני ממה דאיתא ביבמות קט"ו בהאי גברא דבשילהי הילילא כו' דחיישינן איש אחר בא להצילו ולא אמרינן כאן נמצא כו' דשאני התם דמצאו גברא חרוכא ופסתא דידא א"כ מוכח שהיה שם עוד אחד שנשאר פסתא דידא ממנו א"כ אין אנו יודעין מי מהם ניצול אבל כאן נ"ל להקל בפרט שיש כאן כמה קולות חדא שאכל סם המות ורובם למיתה ועוד שהקול מסייע ועוד שפרצופו שלם עכ"ד. ועיין עוד בנו"ב תניינא סי' ס"ה שכ' ואמנם יש קוץ בעדותו כי לפי הגדתו לא היה בעת מותו רק שבא לשפיטאל אשר שם היה האיש מוטל על ערס דוי וראהו מת מוטל על המטה א"כ להרשב"א חיישינן שמא כבר היה אחר ג"י ואם היה אומר שראהו מתחילה תוך ג"י מוטל על ערס דוי באותה מטה שמצאו מת היה מקום לומר כאן נמצא וכאן היה ולא חיישי' שהוא הלך משם והביאו מת ממקום אחר לכאן או אם היה אומר שבאותו חדר לא היה שוכב שום חולה רק משה הנזכר אף אם היה הראוי שראהו מת אחר ג"י לראייתו חי ג"כ אמרי' כאן נמצא כאן היה ולא חיישי' לאחר ובפרט שהוא רק ספק ג"י מן המיתה אבל כל זה לא נזכר בעדותו ואולי היה שם מושכבים הרבה חולים כדרך בשפיטאל ואולי זה משה האיש חזר לבריאותו ואיש אחר שהיה שם חולה הוא שמת וכבר עבר שלשה ימים למיתתו ולכן נשתנה ונדמה צורתו לצורת משה עכ"ד ע"ש. וע' בתשו' גאוני בתראי סי' ך' בתשו' מהגאון מהר"ר יצחק הלוי אחי הט"ז שדעתו לעיקר דבספק ג"י מעידין (וע' בנ"צ מ"ש על דבריו שם) גם בתשו' רבינו עקיבא איגר סי'

ק"ז בד"ה זולת כתב שם בדרך אגב דקיי"ל דבספק ג"י מעידין כמו שהעיד הרא"ש ז"ל הסכמת גדולי תשובת הגאונים ע"ש (וכן הוא דעת הגאון מליסא בס' קהלת יעקב שלו. ועמש"ל סעיף כ"ו ס"ק קי"ג) ובתחילת התשובה שם בד"ה אמנם באמת מבואר דאף המקילין בספק ג"י מ"מ היכא דידעי' דנטבע א' בנהר זה לפני חמשה ימים וא"י מי הוא ואחר ה' ימים נמצא אחד מושלך מהמים לחוץ אמרי' דזהו שנמצא הוא זה שנטבע. והוי כודאי ה' ימים ואין מעידין משום דזה מקרי רגלים לדבר דהנמצא הוא הנטבע ובמקום דרגלים לדבר שהוא אחר ג"י כתב הב"י בתשו' סי' ז' דלכ"ע אין מעידין ע"ש וכן כתב בספר קה"י שם וע' במה"צ ס"ק ק"י: (וע' בתשו' חתם סופר סי' נ"א שכ' על נדון דידיה דמאי דפשיטא להו דהוא בתר תלתא יומי משום דשליט ביה רקבון ברגלו בצד עקבו אינו דפשוט בעיני דהרי אחז"ל ס"פ שואל דאחר ג"י כריסו נבקעת ומדלא נבקע כריסו דהאי והיה קבור בלי לבושים ובלי ארון יש לנו ספק עצום שאפשר שהוא בתוך ג"י ואם נאמר בקיעת כריסו לא כל אדם ואין כל המקומות שווין א"כ אתאינן לדר"י בן בבא ופשיטא דמותרת כו' ע"ש עוד):

קכד יצא קול איש פלוני כו' עי' בקה"ע סי' קע"ז מבואר שם דדוקא אם יצא קול איש פלוני מת כו' אבל אם לא יצא קול על איש פלוני רק על איש סתם שנהרג כו' וע' בתשו' נו"ב סי' נ"ב מ"ש בזה:

קכה **לדברי הכל**. עבה"ט וע' בתשו' נו"ב סי' ל"א בד"ה אמנם לפי שכ' דדברי הש"ע ברורים דמותרת לדברי הכל דעיקר הטעם דאזלי' לחומרא לתלות הנהרג קודם ג"י ולא יהבי' חזקת חיים היינו משום דיש ג"כ חזקה לאידך גיסא חזקת א"א והנה כל חזקה משעה דאיתיילד ספק איתרע החזקה וא"כ כאן משעה שיצא הקול כבר איתרע חזקת א"א מאותה שעה ואילך ואם נמצא שוב מת ומכירין אותו בט"ע מותרת ממ"נ אם הוא בעלה מותרת מאי אמרת שזה אחר הוא שדומה לבעלה לפי שכבר מת יותר מג"י ונשתנה א"כ יהבי' לו חזקת חיים כו' וממ"נ הוא בעלה כו' ע"ש. ושם בסי' נ"ב כתב על סברא זו דלא כתב כן רק לפלפולא אבל לא למעשה רק לצרף לקולות אחרות ע"ש עוד:

קכו **בעיני האחרונים**. עבה"ט וע' בתשו' חתם סופר סי' נ"א ונ"ג ונ"ו שכתב די"ל דברי ר"ת עיקר ומה שחלקו עליו הרשב"א וריטב"א ונ"י בפ' האשה בתרא וריב"ש סי' שע"ח גרם להם שלא ראו ספר הישר לר"ת שזכינו לו עתה ואילו ראו דבריו שם דף פ"ה שר"ת בעצמו הרגיש בכל קושייתם ויישבם לא נחלקו עליו ור"ת סיים שם לא מפני קולא של עגונה אלא מפני שהוא אמיתה של תורה דן הוא ורשב"ם כן ומי שאינו מורה כן הוא חוטא. ולפי שנשתבשו בדפוס קצת האריך הוא ז"ל בביאור דבריו על נכון. ומ"מ לא

סמך על זה לחוד כ"א בצירוף צדדים אחרים. ושם בסי' נ"א כתב דמוכח מדברי ר"ת שם דאפילו יש מכה בראש סמוך לפנים ממש כל שאינו במקום ההיכר ממש אינו מפסיד. ואפילו אם היה חבול בצדעיו אינו מזיק כי הצדעים אינם בכלל פדחת שהוא מקום ההכרה וממילא החבלה שם אינו מפסיד. ומיהו אם העינים נימוקו בחוריהן אפשר דהוי כחבול בפניו ממש. שוב בסי' נ"ג כתב דאף דכ' הב"י בתשובה סי' ו' דמשמע מלשון ר"ת דדוקא גוף שלם ולא חתוך הראש והובא בק"ע סי' קע"ג ומהרח"ש השאיר הדבר בספק מ"מ מדברי ר"ת שבס' הישר מבואר דר"ת היקל אפי' בראש חתוך בין בט"ע דגוף בלא ראש ובין בראש בלא גוף יכול להעיד אפי' אחר ג"י וכן נ"ל שהבין הר"י שבמרדכי כו' והאריך בזה ומסיים על נדון שנשאל עליו ודאי אילו היה הראש מחובר לגוף הייתי סומך להתיר אחר ג"י ע"פ שיטת ר"ת בצירוף קולות המגובבים הנ"ל אך היות כי היה חתוך הראש וכל הפוסקים לא פסיקא להו שהתיר ר"ת בכה"ג רק אני יגעתי ומצאתי דאתי לידי ס' הישר לר"ת מי אנוכי לסמוך על הבנתי זולת אם יסכים לזה ת"ח בקי בהוראה כו' ע"ש):

(קכו) **כשנטבע במים**. עבה"ט ומ"ש ואם שני עדים אומרים כו' ע' בזה לקמן סעיף נ' בהגה ובבה"ט שם ס"ק קנ"ב ובתשובת נו"ב ס"ס מ"ג. וע' בתשובת שיבת ציון סי' ע"ט שנשאל אודות בעל אשה אחת שיצא לרחוץ בנהר עם עוד שני אנשים וכאשר ירדו לתוך הנהר הרחיק מהם איש הנ"ל כשלש או ארבע אמות וירד שם לעומק הנהר וכאשר ראו שנשתקע שם יותר מחצי רבע שעה זעקו בקול ובאו אנשי רחים עם ספינה למקום שנטבע שם איש הנ"ל והעלוהו ע"י כלונסאות וחבלים והוציאוהו מן המים בלי שום חבלה בפניו ובגופו ושני האנשים הנ"ל הכירו אותו היטב בפ"פ עם החוטם ולא נשתנה צורתו אפילו כצורת אדם מת כ"א כאדם הישן על מטתו עד שסברו שעדיין חי ועשו כל התאמצות להשיב נפשו והרופא הקיז לו בשני זרועותיו ויצא דם לא בקילוח כ"א טיף טיף אך לשוא עמלו בו כי כבר יצאה נשמתו. ונשאל אם להתיר אשתו ע"פ הכרה זו או לא מאחר שהאנשים שהכירו אותו ראו הטביעה ויש לחוש שאמרו בדדמי וסימנים אין כאן. והרב השואל פתח בהיתר ע"פ דברי הנו"ב בסימן מ"ג בכיוצא בזה שכתב דאין לצדד תרי חומרות והאשה הזאת ממ"נ שריא דאם נינקוט חומרת הרי"ף דגם בשני עדים שייך בדדמי הרי הרי"ף מיקל אם ראוהו לאלתר וסגי בט"ע לחוד דהרי"ף מפרש מה דאסקינן בגמרא אסקינהו וחזינן לאלתר וקאמרי סימנים האי ו' הוא וי"ו מחלקת או דחזינהו לאלתר או דקאמרי סימנים וט"ע לחוד ג"כ מהני ואם נינקוט חומרת הרא"ש דהאי וקאמרי הוא ו' הנוספת דצריך ט"ע גם סימנים הרי הרא"ש מיקל דבשני עדים לא

חיישי' בדדמי. והוא ז"ל השיב דעל היתר זה יש לפקפק והוא מסופק על אביו הגאון ז"ל אם היה בא לפניו להורות הלכה למעשה אם היה נמהר להתיר כו' אך כתב דיש כאן היתרים אחרים הא' דע"כ לא אמרו התוס' והרא"ש דמי שראה הטביעה חיישינן שאמר בדדמי אלא היכא שאינו מפורש בדברי העד שהסתכל בו הרבה בהתבוננת רב רק שהעידו סתמא שהכירו אותו בט"ע אבל בנ"ד שאמרו ששמו עיניהם עליו והסתכלו בו הרבה בעיון והתבוננת רב והכירוהו היטב בהכרה ממש ולא העלימו עיניהם ממנו עד שחקרו לראות שלא היה לו שום שינוי בפנים והיה נדמה כאדם הישן על מטתו ועדים לא הסיחו דעתן מלהביט בו כ"ז שהתאמצו עמו להשיב נפשו בזה ודאי סמכינן אעדותן כו' וסברא זו הוא יסוד חזק לשעון עליו הב' דבנ"ד י"ל היינו האי שאבד היינו האי שנמצא ואף שאביו בנו"ב סימן מ"ו שדא בה נרגא ומפקפק מאד אם לסמוך על האי סברא באיסור א"א (עמ"ש בזה לקמן סכ"ט וסל"ב) היינו דוקא היכא שנמצא בנהר הזה אבל לא ידוע אם נמצא ממש במקום הזה שנאבד וכעין עובדא דמייתי בש"ס פסחים דף י' פלוגתא דרבי ורשב"ג בשדה שאבד בה קבר דהשדה גדולה ואינו ידוע מקום הקבר באיזה צד כו' אבל בנ"ד שידוע המקום בצמצום ששם נפל למים וממקום הזה ממש הוציאוהו י"ל דכ"ע מודו דאמרי' היינו האי שאבד ובפרט בצירוף ט"ע של העדים וכיוצא בזה כתב ג"כ בנו"ב סימן מ"ג לצדד להקל אם נטבע בנהר לפנינו ונמצא במקומו דיש לסמוך על ט"ע אף דלא חזוהו לאלתר ולא חיישי' דאיתפח כו' ה"נ בנ"ד לא חיישי' בכה"ג שאמרו בדדמי כו'. הג' שכיון שהקיזו בזרועותיו ויצא ממנו דם נראה לעין שזה זמן מועט שנפל במים ואם הוא אחר בודאי היה נשמע ואף שאין זה ראיה כל כך מכל מקום הוא חשש רחוק שיתרמי כן שבזמן קרוב נטבע עוד א' בנהר זה ערום ולא היה שום אדם להוציא הקול והמים גלגלוהו למקום הזה ממש כו' ע"כ יש להתיר האשה הזאת באם יסכימו עוד חכמים ע"ש באריכות. ומלשון התשובה שם משמע דגם אם לא היו כאן שני עדים שהכירוהו רק עד אחד לבד שראה הטביעה היה מכירו גם כן יש להתיר מטעמים הנ"ל ומ"ש הבה"ט דדוקא בשני עדים המעידים בפני ב"ד כו' הנה כמו כן עלה בדעת הנו"ב סימן כ"ח דדוקא היכא שנאמנים מן התורה כגון שהגידו שניהם בפני ב"ד לא חיישי' בדדמי ועשה לו סמיכות מדברי הרמב"ן במלחמות אך בסוף התשובה כתב הנה מצאתי שני עמודי עולם שכתבו היפך מסברא דידי והוא מהריב"ל הובא בק"ע סי' ה' שאפילו שני פסולים לא אמרי בדדמי והמבי"ט סימן ק"ו הובא בק"ע סי' רל"א שאפילו רק עד א' העיד בפני הב"ד רק שהעיד בשם עצמו ובשם ערבי מסל"ת הוה כשני עדים ולא אמרי בדדמי דאף כי לדין יש תשובה מ"מ אפשר לסמוך במקום עיגון ובשעת הדחק

ע"ש. ומ"ש הבה"ט הריב"ש סי' שע"ח כתב ל"ד ראה כו' דין זה כבר הזכירו הבה"ט רס"ק זה במ"ש וה"ה אם ידע שנטבע כו' והוא מדברי הב"ש ס"ק פ"ז ומסיים בה כמ"ש בדרישה בשם רש"ל ובת' מ"ב ובק"ע סימן רמ"ו ובת' צ"צ עכ"ל. והנה מ"ש הב"ש ובת' מ"ב. הוא בסי' מ"ו הובא בק"ע סי' שפ"ט. אך מ"ש ובת' צ"צ. הוא תימה דאדרבא בת' צ"צ סי' מ"ה הובא בק"ע סי' תי"ד דעתו דידע אינו כראה ע"ש. וכ"כ בס' קרבן נתנאל על הרא"ש שם בשם צ"צ דדוקא ראה ולא בידע ע"ש. ועי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן נ"ה מענין זה. ומ"ש הבה"ט וכ"כ הרשד"ם כו' זה הובא בק"ע אות של"ט. ומהר"ר בצלאל סי' כ"א. הובא בק"ע סי' רמ"ו. ומ"ש אבל מהר"א ששון כו' עיין בת' פרח שושן כלל ג' סימן א' שכ' דמהר"א ששון עצמו חשש בתשובה סימן ח' לדעת הריב"ש ע"ש וגם הביא שם עוד תשובות שחשו להא דהריב"ש. ועיין בת' נו"ב סי' הנ"ל שהעלה ג"כ דאין חילוק בין ראה לידע כלל או ראה או ידע בשניהם אומר בדדמי ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם הרח"ש אפילו למ"ד כו' היינו דוקא כו' ע' בתשו' פרח שושן שם שכ' דבת' גינת ורדים כלל ג' סי' כ"ד הביא דברי מהרח"ש אלו להלכה פסוקה. והגם דבת' פני משה ח"ב סימן פ"ו פשיטא לי להיפך אין ראייתו מוכרחת ובודאי שלא ראה דברי הרח"ש הנ"ל ע"ש: ועיין עוד בנו"ב שם שכ' בשם חכם אחד שרצה לחדש דלדעת הר"י בתוס' דמהני סימנים שא"מ ולא חיישינן בדדמי א"כ ה"ה ט"ע דבגדים מהני דלא גרע מסימנים שא"מ דגוף וכי היכא דמצרפינן ט"ע דגוף עם סי' שא"מ ולא חיישינן שוב לבדדמי ה"נ נצרף ט"ע בגוף עם ט"ע דבגדים. והוא ז"ל דחה דבריו דלא דמי כלל דבשלמא ט"ע עם סימנים תרי מילי נינהו והחשש שיש בזה איננו בזה אבל ט"ע דגוף עם ט"ע דבגדים הכל אחד הוא ובשניהם יש חשש בדדמי ע"ש. הנה נשען בזה על הסברא שהמציא מקודם דגם בבגדים יש חשש בדדמי ולהכי נקט הרמ"א לקמן סל"ב סי' מובהק ולא ט"ע. אך לפמ"ש הנו"ב בהגה שם דבמהר"ם פדואה מבואר דאפילו ט"ע דבגדים מהני וכ"כ הוא ז"ל עצמו בסימן מ"ג וביאר שם טעם הדבר ע"ש א"כ גם זה נסתר ונתקיימו דברי החכם הנ"ל (ועמש"ל סל"ב) וכן הסכים בס' קהלת יעקב ע"ש:

קכז **במים**. עיין בתשו' נו"ב סימן מ"ז בד"ה ומה שהביא דגם היכא שנטבעו הרבה אנשים כאחד ועלו קצתן והוכרו בטב"ע שייך חשש בדדמי דלא כסברת חכם השואל דכיון דהרבה נטבעו ל"ש בדדי דלמה ידמה לו דוקא ע"ז ולא על אחר מהנטבעים (ע' בתשו' גלי' מסכת סי' י' אות א' שהזכיר ג"כ סברא זו בשם ת' ושב הכהן ע"ש) דזה אינו כי לא שמענו זאת בפוסקים ראשונים ואחרונים ובאמת פי' בדדמי הוא כיון שרואה שנטבע ממיל' מדמה בדעתו שבודאי כבר מת ושוב משה ועלה במעט דמיון שדומה לו שהוא

פלוני הוא מעיד ואינו חושש כי אומר בדעתו שעל כל פנים כבר מת גם פלוני גם כל אשר נטבעו עמו ע"ש ועיין בתשו' מהר"ם אלשקר סימן כ"ה הובא קצת בבה"ט לעיל ס"ק פ"ד ודו"ק:

קכח **שמא לא היו רעבים**. עב"ש ס"ק צ"א שהביא בשם הב"ח דאם נמצא אח"כ עצמות אמרי' היינו האי דנפל ולא חיישינן לאחר אולי נפל שמה והב"ש כתב עליו שאין דבריו מוכרחין וכן בסעיף ל"ב לא משמע כן ע"ש. ועיין בס' קהלת יעקב שכתב עליו שדברי הב"ח מוכרחין ומסעי' ל"ב אין ראיה דשם מקרי שיירות מצויות דכמה אנשים טבעו בים משא"כ הכא ע"ש. ולעיל בסעיף י"ח האריך הוא ז"ל יותר בזה ופלפל שם בדברי הש"ס יבמות קט"ו בההוא גברא דבשלהי הלול' כו' ובדברי הרמ"ה והר"י שהוב' בד"מ ס"ק מ"ז (בטור שלפנינו הוא בס"ק ל"ט והובא ג"כ בב"ש ס"ק ק"ס) ומסיק שם דה"ה בכל מקום סכנה כשידעינן שבעלה הלך למקום סכנה שרובן למיתה ולא היה שם אחר ונמצא מת שם תלינן שזה הוא שראוהו באותו מקום מלבד כשנפל לים והעלוהו ואין מכירין אותו חיישי' שמא אחר הוא דידוע שיש הרבה נטבעים בים אף מקודם שנטבע זה ע"ש ועיין בתשו' נו"ב סי' מ"ו שהזכיר חילוק זה דשכיח הרבה נטבעים בים ומתוך כך רצה לומר דהא דחיישינן בסעיף ל"ב שמא רגל של אחר הוא משום דמיירי התם בנפל לים ודוקא בנפל לים חיישינן אבל בנפל לאיזה נהר שאין ספינות שכיח בו ולא שמענו מעולם שנטבע שם אדם לא חיישינן ואמרינן היינו האי דנפל לפי דעת הראב"ד והרז"ה והה"מ שפסקו כרבי בפסחים דף י' דאמרי' היינו האי שאבד כו' (וגם לדעת הטור בא"ח סי' תל"ט שהכריע באיסור דרבנן כרבי ובשל תורה כרשב"ג ג"כ יש נ"מ היכא שבתחילה שהו עליו כשיעור שתצא נפשו שכבר יצאה מאיסור דאורייתא) ושוב מסיק להחמיר דגם בנהר חיישי' שמא אחר הוא ולא אמרינן היינו האי שנפל משום דנגד האי סברא היינו האי שאבד יש סברא הסותרת כאן נמצא כאן היה דראוי לומר כאן נמצא רגל זה במים כאן היה זה זמן רב מקודם שנפל זה למים כו' ועפ"ז דעתו ג"כ בענין הפלוגתא שבין הב"ח והב"ש הנ"ל בנפל לגוב אריות או לאש ואח"כ מצאו שם עצמות יש להחמיר כהב"ש דראוי ג"כ לומר כאן נמצאו העצמות כאן היו זמן רב קודם שנפל זה ע"ש היטב: ועיין בתשו' בנו שיבת ציון סי' ע"ט שעמד על דברי אביו הנו"ב הנ"ל במ"ש דנגד האי סבר' היינו האי שאבד יש סברא הסותרת כאן נמצא כאן היה כו' ותמה ע"ז דבכל מקום שמצינו כנכ"ה הוא רק היכא שלא נתהוה בינתים איזה מקרה וסיבה שראוי לתלות בו שנעשה מחדש אבל אם נתהוה איזה מקרה וסיבה בודאי תולין במצוי כו' וא"כ בנפל אחד למים ואחר כך הוציאו מן המים אדם א' מת לא שייך לומר

שזה אחר הוא מטעם כנכ"ה מקודם שנפל זה למים דמסתבר טפי לתלות במצוי בזה שידעינן בו שנפל למים כו' באופן שבהאי סברא דכנכ"ה ליכ' התנגדות לסברת היינו האי שאבד אך מה אעשה הדבר יצא מפי קדוש אאמ"ו זצ"ל וצריך אני לקבל דבריו עכ"ד. וע"ש עוד שהאריך בענין זה דהיינו האי שאבד ומחלק שם דהיכא דנמצא במקום הנפילה ממש בצמצום מקום לכ"ע אמרי' האי שאבד משום דבמקום הוי סימן מובהק לענין אבידה וה"ה כאן בהיתר עגונה כו' ומסיים ובזה יש להסיר תלונת הב"ש ס"ק צ"א שהקשה על הב"ח מסעיף ל"ב כו' ולפי הנ"ל אין ראיה משם דבסעיף ל"ב איירי שהשליכו מצודה לים ולא צמצמו המקום שנפל לשם ולא היה מקום מסוים בזה לא אמרי' היינו הא שאבד אבל בנפל לגוב אריות הוי מקום מסוים כו' ע"ש. ועי' עוד מענין זה בס"ק שאח"ז ולקמן סעיף ל"א ס"ק ק"ל ובסעיף ל"ב ס"ק קל"ה ובסעיף נ"ה ס"ק קע"ב: גם בדעתי העניה עלה קצת הרהורי דברים בענין זה לא אמנע מלהזכיר פה. והוא בעיקר הקושי' שהקשה הב"ש על הב"ח מסעיף ל"ב דאמרי' שמא רגל של אחר הוא. וגם בתשו' נו"ב שם ובתשו' שיבת ציון שם ובס' קהלת יעקב מהגאון מליסא ובשו"ת קהלת יעקב מהגאון מקארלין כולם רצו להוכיח מהא דסעיף ל"ב דלא אמרינן היינו האי שאבד לכאורה אינו מובן די"ל דסברת היינו האי שאבד היינו האי שנמצא הוא רק היכא שנמצא שלם כמו שנאבד משא"כ בהא דסל"ב שנפל אדם שלם לים והעלו רק רגל אחד י"ל דזה דמי למה דאמר בש"ס בפסחים שם הניח עשר ומצא תשע היינו פלוגתא דרבי ורבנן בהניח מאתים ומצא מנה כו' ופסקינן הלכה כרבנן ואפילו למ"ד בביצה דף י' בכיס אחד מחלוקת ומפרש רב אשי בכיסים מקושרים עסקינן כו' הרי גם כאן כל אבריו של אדם מקושרים יחד. ואף דגם נדון של הב"ח הוא שלא נמצא שלם רק עצמות לק"מ די"ל דזה דמי להניח שלשה ומצא שנים בביצה שם דמסיק רב אשי בגוזלות מקושרים עסקינן משום דעבידי דמנתחי מהדדי ע"ש ה"נ בנפל לגוב אריות או לאש בודאי עבידי דמנתחי מהדדי שכן דרך האריות והאש לאכול הבשר ולפרק העצמות משא"כ בנפל לים אף דלפעמים מתרמי גם כן ע"י נשיכת הדגים וכיוצא שיתפרד הרגל מן הגוף מ"מ אינו דבר המצוי ודמי לניסים מקושרים דאמר ג"כ שם זימנין דמתעכל קטרייהו ומכל מקום פסקינן הלכה כרבנן כיון שאינו דבר המצוי רק זמנין כו'. ואחר הישוב קצת זה אינו דכאן בהא דסל"ב ליכא שום התנגדות לסברת היינו האי דאבד מכח מה שלא נמצא שלם כמו שאבד. דבשלמא בהניח עשר ככרות מקושרות וכן שני כיסים מקושרים דרוב הככרות והכיסים שבעולם אינם מקושרים אמרינן הני אחריני נינהו דאילו היו הם בעצמם מי התיר הקשרים וכן בגוזלות מקושרים אי לאו האי סברי' דעבידי דמנתחי הוה אמרינן

דמעלמא אתו שאינן מקושרים מה שאין כן הכא בנפל לים אדם שלם והעלו רגל אחד אף אי אמרינן דהוא רגל של אחר הרי גם האחר היה הרגל מקושר לגוף וע"כ שנתהוה איזה סיבה לזה אם כן לעולם יש לומר היינו האי שאבד והוא מאותו אדם בעצמו שנפל לים רק שעל ידי סיבה נפרד הרגל א"ו דלא אמרינן כלל היינו האי שאבד ונכונים דברי הגדולים הנ"ל וכל זה פשוט:

קכט **לתוך כבשן האש.** עבה"ט וע' בת' נו"ב תנינא סי' נ"ט על דבר עגונה שלא נודע מבעלה מאומה שום הכרה רק בשעת השריפה הגדולה וכבר אחזה שלהבת בפנת הגג עלה האיש לעליה להציל רכושו ושוב לא נודע דבר מציאותו רק מצאו שם אחר החיפוש עצמות ודרשו ברופאים ואמרו כי הם עצמות אדם בודאי וגם הללו אם ינשלו מן החי אי אפשר שיחיה והאריך בזה לסתור דברי חכמי בראד שרצו להמציא איזו היתרים הא' מטעם היינו האי דאבד כו' ועוד מטעם דכל היכא דליכא רובא דעלמא אזלינן בתר קורבא וא"כ בשריפת אש דלא שכיח שיבואו אנשים מעלמא למקום המסוכן אזלינן בתר קורבא וכיון שלא נחסר מבני הבית שום אדם רק זה ודאי הוא נשרף ועוד מטעם כאן נמצא כאן היה והוא ז"ל דחה דבריהם וסיים ולכן קשה בעיני להתיר אשה זו ואם נמצאו שם מתירים אינני מוחה בידם ע"ש. ולכאורה היינו הדין שהזכיר בב"ש לעיל סעיף כ"ט סקצ"א בנפל לאש ויכול לצאת משם ואח"כ נמצא שם עצמות שנחלקו בזה הב"ח והב"ש שדעת הב"ח דאמרי' זהו שנשרף והב"ש כתב דבסעיף ל"ב לא משמע כן ע"ש וכבר כתבתי בס"ק הקודם בשם הגאון מליסא בס' קהלת יעקב שמסכים לדעת הב"ח. אך הנו"ב כאן לשיטתיה בנו"ב קמא סימן מ"ו שנראה דעתו שם מסכמת עם הב"ש וכמ"ש שם בשמו מיהו י"ל דהדין שהזכיר הב"ש ובס' קהלת יעקב שם בנפל לאש מיירי באופן דלא שכיח שיבאו אנשים לתוך המדורה אבל נדון של הנו"ב כאן בשריפת בית עם רכוש י"ל דשכיח שיבואו גם אחרים להציל או לגנוב מן הרכוש וצ"ע. וע' בשו"ת קהלת יעקב מהגאון מקארלין סי' ת' שנשאל על עובדא כעין נדון של הנו"ב כאן והעלה שם להתיר האשה באם יסכימו עמו ע"ש אך כפי הנראה לא ראה בזה דברי הנו"ב הנ"ל ועמ"ש לקמן סנ"ה ס"ק קע"ב:

קל **ראוהו צלוב.** ע' בת' נו"ב סי' מ"ו שכ' דע"כ לא אמרו במשנה אפי' ראוהו צלוב אלא בראוהו לשעתו והלך לו אבל אם בא אחר כמה ימים וראהו עדיין צלוב אפי' לא הכירו אח"כ אמרינן היינו האי שנצלב והיינו האי שעודנו צלוב ולא חיישי' לאחר והביא הסוגיא דפסחים דף י' פלוגתא דרבי ורשב"ג ושהראב"ד והרז"ה וההמ"מ פסקו כרבי אפילו בשל תורה דאמרינן היינו שאבד והיינו האי שנמצא אולם הטור בא"ח שפסק

דאם לא ביטל צריך לבדוק הכריע בשל תורה כרשב"ג ובדרבנן כרבי ומעתה אומר אני אף שחוששת המשנה בראוהו צלוב שאין מעידין הוא רק חומרא דרבנן אבל מדאורייתא מותרת דרובא למיתה כמו שמורה לשון הרמב"ם בהל' נחלות ואף דנקט שם והעוף אוכל בו ואח"כ אבד זכרו ונימא דדוקא נקט שזה ראיה שמת מ"מ הרי גם בנ"ד (בעובדא דידיה) הרי העד אמר שעמד עליו עד שראוהו (דס ער שוין טויט גוועז) ואף שיש חשש שאומר בדדמי מ"מ לא גרע ממה דהעוף אוכל בו וא"כ עכ"פ זה רק חומרא מדרבנן ובאיסור דרבנן לכ"ע אמרינן היינו האי דאבד כו' ואף די"ל דגם רבי אינו סומך על סברא זו אלא לטהר אדם הנכנס שיש לו חזקת טהרה וא"כ כאן שיש חזקת א"א לא מהני סברא זו מ"מ הרי גם עכבר שנכנס כו' הבית זה בחזקת שהובא לתוכה חמץ ואפ"ה פשטינן מפלוגתא דרבי ורשב"ג ולדעת ה"ה והרז"ה אפי' לא ביטל ואפי' לדעת הטור דבביטל מיירי מ"מ כבר מוכח דבאיסור דרבנן אפי' בחזקת איסור קי"ל כרבי ואשה זו כבר נפקא מאיסור תורה כמ"ש לעיל: ועוד י"ל דכאן אפילו רשב"ג מודה דע"כ לא פליגי אלא במקום דלא שייך לומר כאן נמצא כאן היה כגון שדה שנמצא בה קבר כו' אבל בצלוב דנ"ד אי אמרינן שזהו שנצלב אמרי' כנכ"ה מהעת שאפשר לומר כאן היה דהיינו שעה שנתלה אבל אם אתה אומר שזה שנצלב נפסק החבל וירד ואח"כ נצלב אחר כאן א"כ זה הנמצא כאן לא היה כאן משעה ראשונה אלא אח"כ הובא לכאן וזה ל"ח כו' ועוד דבבכורות דף כ"ה מבואר דאפי' רשב"ג אינו מחמיר אלא במידי דשכיח כמו שדה דדרכה למיקבר בה אבל כמה דלא שכיח לא וא"כ בצלוב דלא שכיח כלל למצלב בצנעה בודאי אין לחוש לאחר. ומסיים בהא סלקינן שכיון שבפני עדים הללו נתלה בעל האשה הזאת והעדים הללו מצאוהו אחר כמה ימים צלוב וקברוהו אף שלא העידו שהכירוהו אמרינן שהוא בעל האשה הזאת בעצמו ול"ש לאחר עכת"ד: וע' בת' שב יעקב סימן י"ב שנשאל ג"כ על שאלה כעין זה ובעובדא דידיה הכירו העד גם אח"כ רק שהיה ספק שמא הוא אחר ג' ימים דלא מועיל הכרה והעלה שם ג"כ להקל אך אתי עלה מטעם אחר דזה דומה לנפילה דיחיד דאמר בב"ב דף קע"ב דאף דחיישינן לנפילה לנפילה דחד לא חיישינן כו' וה"נ בנ"ד היכא דאיתרמי דניטל האי מן התליה ואחר נתלה באותו מקום וישתנה פניו לצורת הראשון ע"ש וכבר הוזכר דבריו אלו קצת בנו"ב סי' מ"ג: וקצת חידוש בעיני על השב יעקב מדוע לא אתי עלה ג"כ מטעם היינו האי שאבד כו' כדברי הנו"ב הנ"ל דהא הש"י בעצמו הזכיר סברא זו בש"ס הקודם על ענין אחר והחליט שם דהלכה כרבי ע"ש והיה מרויח בזה דאפילו לא הכירו העד אח"כ יש להקל וצ"ע. וע' עוד מדין זה בס' יד המלך פי"ג מה"ג דין י"ח והזכיר שם קצת מדברי זקינו

הנו"ב הנ"ל ושיבח אותם מאד והאריך עוד בסברא לומר דכאן אפי' רשב"ג מודה ע"ש ולכאורה לא חידש כלום דכל דבריו נכללים בדברי הנו"ב הנ"ל. וע' עוד בנו"ב שם בסוף התשו' שהביא בשם הרב מו"ה זרח איידילף שפקפק על היתר האשה הנ"ל דכאן יש משש שנחלף בכוונה לפי שעבר עליו מי שאוהבו והצילו מהצליבה ותלה אחר במקומו איזה אדם מך שהוציאו מקברו שלא ירגישו שהצילו וכעין מעשה שנזכר במס' קידושין דף פ' בפי' התוס' בשם ר"ח שם (גם בת' שב יעקב שם עמד ע"ז בעובדא דידה ומחלק כעין דברי הנו"ב בזה ע"ש והיה בהעלם עין מן הנו"ב ז"ל) והוא ז"ל כתב עליו דאין לחוש לזה דשם היה המעשה בשומר שהוכרח לתלות אחר ממקומו אבל כאן אף אם נזדמן אהובו שהצילו למה זה יכניס עצמו עוד בסכנה לתלות אחר במקומו הלא די שהצילו ויברח לו ושוב אין אחריות התלוי עליו כי לא נמסר לאדם לשמור אותו ע"ש. ולפי זה היכא דנמסר לשומר אפשר דיש לחוש אולי השומר הלך לזנות כו' וכעין ההיא מעשה דשלהי קידושין ואינו מוכרח. וע"ש עוד בסי' מ"ז ובנו"ב תניינא סי' נ"ב:

ומ"ש הבה"ט בשם הב"ח דוקא אם הוא צלוב בידים כו' ושהח"מ וט"ז חלקו עליו ע' בנו"ב שם שחולק ג"כ וכ' שם דמה שרצה החכם השואל להמציא דבהרוגי מלכות במדינות רחוקות דרכם לשבור מפרקתו בשעה שצולבין אותו אומר אני אפילו נימא שדרכם בנך מ"מ אין זה מצד דינא דמלכותא אלא התליין עושה מעצמו ובידו ליקח שלא לעשות זה ועוד אפי' שבר מפרקתו אם החוט ורוב בשר קיים לנ"ע אינו טריפה ע"ש. וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' נ"ז בתשו' מבן המחבר כתב עליו הנה אאמ"ו ז"ל לא עמד בזה על החקירה ואני ראיתי בספרי דיניהם הנוהגים במדינות ההם שצריך התליין לשבור מפרקתו וזה בדינא דמלכותא שלא להרבות חבלי המיתה של הנצלב ע"ש. ואף דאכתי איכא טעם הב' של הנו"ב דאפילו שבר מפרקתו כו' אך בתשו' הנ"ל מיירי לקולא לענין להשוות העדים לכן שפיר חשש שם כיון דדינא הוא לשבור מפרקתו אולי רגילות הוא שיהא נפסק גם החוט ע"ש היטב (וע' בתשו' חתם סופר סי' ע"ד מענין כזה):

**קלא** או ירו בו חצים עב"ש סוס"ק צ"ד מ"ש ואם הוא גוסס ג' ימים מעידין עליו כמ"ש בי"ד עכ"ל (והובא ג"כ בבה"ט ס"ק צ"ח) ור"ל ביו"ד סי' של"ט ס"ב דאיתא שם מי שאמרו לו ראינו קרובך גוסס היום ג' ימים צריך להתאבל עליו. ומזה הוכיח הב"ש דע"כ דמשיאין את אשתו דאל"כ הא מבואר שם בי"ד סי' שע"ה ס"ז ולעיל בסי' זה ס"ה בהגה דכל שאין היתר לאשתו להנשא אין מתאבלין עליו. ומפני שהוקשה להב"ש מדברי התוס' (יבמות ק"ב ע"ב) שהזכיר הב"ש מקודם דדוקא גוסס שהוא מגויד מעידין עליו אבל גוסס שאינו מגויד אין מעידין לכן מחלק הב"ש בין גוסס סתם לגוסס ג' ימים. אולם לעיל ס"ה כתב

ג"כ הב"ש הך מלתא בשינוי לשון דכ' שם ואם אומרים שהיה בעלה גוסס זה ג' ימים מעידין עליו. ומשמעות לשון זה דלא בעי' דוקא שראוהו כל הג' ימים כשהיה גוסס רק שעברו ג"י מיום שראוהו גוסס. ומלשון הב"ש כאן אין הכרח אם בכאן חזר בו ובעי דוקא שראוהו כל הג"י כשהיה גוסס או דגם כאן כוונתו שעברו עליו ג' ימים והוא רק מחלק דהא דאין מעידין על הגוסס דוקא תוך ג"י אבל אחר ג"י מעידין. וזה נראה עיקר בדעת הב"ש דלפי הראשון קשה איך הוציא זה מדברי הש"ע יו"ד דהא שם לא נזכר שהיה גוסס ג' ימים רק שעברו עליו ג"י. ועוד דלפמ"ש הרא"ש שילהי מ"ק דרוב גוססין אינם חיים ג' ימים א"כ זה שראוהו כל הג"י כשהיה גוסס והניחוהו גוסס אין זה מעלה לומר שמת אדרבא זה ראיה שהוא מהמיעוט דחיים מחולי זה:

אך עיקר דין זה של הב"ש הוא תמוה מאד וכבר השיגו עליו כל הגדולים הלא המה בס' בית מאיר לעיל ס"ה ובס' דגול מרבבה סעיף זה ובספרו תשובת נו"ב תניינא ס"ס נ"ט ובס' תוס' שבת בביאורו לא"ח סי' שכ"ט (וכתב שם שראוי להסיר דבר זה מספר ב"ש ולהרים מכשול בכדי שלא יאונה לצדיק כל און) ובס' מה"צ לעיל ס"ה ס"ק כ"ז ובסעיף כ"ט ס"ק קט"ז ובס' ישועות יעקב ס"ק ל"ט ובתשו' משכנות יעקב חי"ד סי' ס"ט בשם מורי הגאון מהר"ח מוולאזין ז"ל ע"ש כולם כאחד מסכימים לדברי הב"ש בכאן אינם הלכה ואין מעידין על הגוסס לעולם ואין חילוק בין גוסס שעה לגוסס ג' ימים (ומה דקשה לפ"ז פסק הש"ע יו"ד סי' של"ט הנ"ל דמתאבלין על הגוסס כתבו לתרץ כל אחד לפי דרכו. בס' בית מאיר ובמה"צ כתבו דשם מיירי כשהיה במקום קרוב ויתברר הדבר בודאי אם מת או עמד מחליו באופן שאין לחוש לתקלה ע"ש וכן מפרש בתשובת שבו"י. אך בת' משכנות יעקב שם לא ניחא ליה בתירוץ זה דא"כ נתת דבריך לשיעורין וכתב שם דבאמת הם דיעות חלוקות ולדעת מהר"ם והרא"ש והטור דמחייבי להתאבל בגוסס דס"ל דלענין אבילות אזלי' בתר רובא ס"ל ג"כ דגבי מים שאל"ס מתאבלין כו' ע"ש. ואכתי לא הועיל בזה לתרץ דברי הש"ע שפסק בסי' שע"ה דאין מתאבלין במים שאל"ס ובסי' של"ט פסק גבי ראינו קרובך גוסס מתאבלין. ובתשו' נו"ב תנינ' שם כתב לתרץ דשם מיירי שאין לו אשה דאין לחוש לתקלה ע"ש וכן מפרש בתשו' ח"צ סי' כ"א ע"ש ולכאורה הוא תמוה דהא מקור האי דינא דיו"ד סי' של"ט הוא מדברי הרא"ש שילהי מ"ק ושם אי' בזה"ל מעשה באשה שהיתה רחוקה מבעלה מהלך ד' ימים ובאו והגידו לה הנחנו את אישך גוסס והורה ר"מ שתתאבל כו' אך באמת הדבר נכון מאד כאשר נקיים אלו השני תירוצים כאחד ומעתה על מהר"מ והרא"ש שכתבו דאשתו מתאבלת לא קשה די"ל כמ"ש בת' משכנות יעקב הנ"ל דאינהו באמת ס"ל דגם במים שאל"ס מתאבלין ועל

הש"ע ג"כ לא קשה דהא הש"ע באמת לא כתב דאשתו מתאבלת רק שינה הלשון וכ' מי שאמרו לו ראינו קרובך כו' וי"ל כמ"ש הח"צ ובת' נו"ב הנ"ל דמיירי באין לו אשה ודוק):

ולענין דיעבד אם נשאת ע"י שהעידו על בעלה שהיה גוסס הנה דעת מהרח"ש דאפי' נשאת תצא וכן מבואר בתשובת הרדב"ז ח"א סימן תקכ"ו ע"ש וגם בס' דגמ"ר הנ"ל בהשיגו על הב"ש הנ"ל כתב בזה"ל ולא מבעיא שלא תנשא בהעידו שהיה גוסס זה ג"י אלא אפי' אם נשאת צריך תלמוד: אך בס' בית מאיר לעיל ס"ה חולק על מהרח"ש הנ"ל וכתב דמדברי תוס' יבמות קכ"א וכן בתוס' בכורות ד' ע"ב ד"ה חלב משמע דדינו שוה למים שאל"ס דאם נשאת לא תצא ע"ש וכ"כ להדיא בס' מעדני יו"ט פ"ג דבכורות סימן ב' וז"ל מלשון רבינו דהכא נראה דבגוסס נמי לכתחילה אין מעידין עליו שהוא מת אבל אם נשאת לא מפקינן דהא מדמה גוסס לדין מים שאל"ס עכ"ל וכ"כ בס' קרבן נתנאל פרק בתרא דיבמות אות ג' שהביא שם דברי המעדני יו"ט הנ"ל וכתב עליו וזהו חידוש דין להתיר בדיעבד מה שלא נזכר בכל הפוסקים כו' יען מצאתי כדבריו בתוס' דף קכ"א ד"ה ולא היא כו' וכן בדין דמ"ש דבמים שאל"ס בדיעבד לא מפקי' דסמכי' ארוב ה"נ בגוסס סמכינן ארוב עכ"ל ועיין בס' מה"צ ס"ק קט"ז שהאריך בזה והעלה שהדבר במחלוקת שנוי' בין הראשונים ז"ל ומסיים דמהראוי לומר בדרבנן בספק פלוגתא דרבוואתא אזלינן לקול' שלא להוציא אשה מבעלה אלא דלמעשה צ"ע להקל בזה ע"ש באריכות:

קלב **שמא יצא**. בתשובת הרדב"ז ח"ה סימן שני אלפים ר"מ נשאל על ראובן שהיה לו חולי הנופל ר"ל ושוהה יותר משעה בעילופו בלי הרגשה כלל והיה הולך בספינה ותבא אליו החולה והיה סמוך לדופן הספינה ונפל למים שאל"ס ולא נמצא ואבד זכרו אם תהיה אשתו מותרת להנשא לכתחילה כיון שהוא שוהה בעילופו כדי יציאת נשמה ודאי מת. והשיב כל ת"ח שמורה היתר בכיוצא בזה משמתינן ליה ואפי' בגדולה שבאומדנות עד שיעידו עליו שמת היש לך אומדנא גדולה ממי שטבע בפלגות הים שיש בינו ובין היבשה מהלך כמה ימים שאין בכח אדם לשוט כל זה השיעור ובלא אכילה ושתיה הדבר קרוב לנמנע שיחיה ואפ"ה אשתו אסורה וכן מי שהשליכוהו לים והשליכו אחריו מצודה והעלו ממנו אבר שניכר שהוא ממנו ואי אפשר שינטל מן החי ויחי' אין מעידין עליו כו' וכל הנך דמייתי התם יותר קרוב שימות מנ"ד דאפשר מחמת הנפילה במים נתעורר הטבע ופסק החולי כו' ע"ש:

קלג **ממקום אחר**. עבה"ט בשס ט"ז מעשה היה בא' שהלך ע"פ המים על הגלידה כו' דבר זה מבואר באריכות בתשובת הב"ח סי' ע"ט ומתירים הם המהרש"א והב"ח בהסכמת שאר גדולי הדור ההוא (ועיין בשו"ת פני יהושע סימן ז') ועיי' בת' נו"ב תניינא סימן נ"ח

שפקפק על היתר זה דאכתי איכא חשש מחילה של דגים ע"ש. ועי' בתשובת מנחת עני סי' ס"ו בשם הגאון מלונטשיץ שכ' לתרץ דבנפל לקרח כמו דל"ח שיצא לחוץ ע"י שבא לשפת המים משום דגם שם נקרש המים כמו כן ל"ח למחילה ש"ד דבשפת המים דמסתמא גם לפני הפתח של המחילה נקרש וא"א שיבא לתוך המחילה ע"ש עוד. ומ"ש הבה"ט נקשר בשלשלאות כו' וה"ה מי שהיו רגליו קשורות כו' דברי הר"ם טראני אלו הובא בק"ע סימן רכ"ה:

ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"א סימן מ"ח באשה אחת שבעלה ירד לטבול בנהר ווייסל ולא עלה והעידו עליו שאחר שנפל לעומק המים בא אח"כ למעלה והתחיל לנחור בגרונו שקורין גארגלען ולא היה יכול לדבר מכח המים שבאו לגרונו כו' וכתב שם להתיר האשה ע"פ המבואר בתוס' יבמות ק"נ ע"ב בד"ה למימרא דגוסס שהוא מגויד מעידין עליו כיון שהוא גוסס בידי אדם לא חיי וא"כ גם בנ"ד שנכנסו המים לתוך גרונו הוי כמו גוסס ע"י אדם ועדיפא מיניה דהתם אינו מתרבה המכה יותר ממה שנעשה בו אבל הכא שהמים שופכים לתוך גרונו בכל פעם יותר בודאי לא חיי ואין לחוש אלא שמא נזדמנה לו מחילה של דגים בזה אמרי' מחילה של דגים לא שכיח ברגע זו ועוד יש לצדד לפי עדות עד א' שאח"כ רץ על חוף הנהר סמוך לגדותיו ולא ראה אותו ואם הלך מהלך רב כשיעור שא"א לחיות א"כ אין חשש שמא יצא ממקום אחר דהא ידוע דא"א לשוט כ"כ מהר כמו אדם הרץ ברגליו סמוך לנהר א"כ הוי כמו מים שיש להם סוף כו' והאריך בזה ובסוף התשובה כתב ששמע שהתירו חכמי הדור לאשה הנ"ל ע"ש:

ועיין בת' קהלת יעקב מהגאון מקארלין סי' ט' שנשאל בכיוצא בזה על שני אנשים שהלכו בספינה והגיע למקום מעבורת ע"פ הנהר ולא נשמרו מהחבל המתוח ע"פ הנהר ונהפכה הספינה ואחזו עצמן בהחבל עד שיבואו הא"י שעל החוף להצילם ובתוך כך נחלש אחד עד שלא היה בכוחו לאחוז בהחבל והמים היו שוטפים על פניו בהיות פניו נגד זרם המים ולא יכול לכלוא רוחו בקרבו עד שפתח פיו והתחילו המים לבא בגרונו והתחיל לבעבע בגרונו תוך המים הנקרא גארגלען אח"כ נחלש מהחבל ונפל לעומק ושוב לא ראוהו ויבקשוהו ולא נמצא והאשה עגונה זה כמה. והאריך בזה והזכיר דברי הפמ"א הנ"ל שהעלה להתיר בכה"ג ממש ע"פ המבואר בתוס' יבמות ק"כ ע"ב כו' והוא ז"ל כתב דיש לפקפק עליו דגוף סברת התוס' דע"י אדם לא חי אינו מוכרח כ"כ ומכ"ש לדמות נדון דידן לגוסס בידי אדם אך כבר הורה זקן הרב בעל פמ"א וכתב שהסכימו חכמי הדור והתירו האשה. והביא עוד דהרב השואל כתב בזה טעם להקל משום תרי רובי דרבנן היינו דמים שאל"ס הוא דרבנן וגם גוסס אף דמיעוטן חיין הוא

דרבנן. והוא ז"ל האריך בזה ועשה סמוכות לסברא זו מדברי רש"י ז"ל במשנה אע"פ שראוהו מגויד וצלוב והחיה אוכלת בו כתב רש"י או או קתני ראוהו מגויד או צלוב או חיה כו' ועוד כתב איזה סמוכין לזה ומסיק ולפ"ז גם בנ"ד יש מקום לצרף הני ריעותות בהדדי שמתחילה נתייגע כ"כ שלא היה בו כח לעמוד בחבל וניתקו ידיו וכ"ש שלא היה בכחו לשוט בתגבורת המים ולעלות אל היבשה וגם ריעותא ששטפו המים לתוך פיו והתחיל לבעבע בגרונו תוך המים שהתחיל להחנק עם ריעותא דמים שאל"ס דבלא"ה הוא דרבנן ואם נשאת לא תצא ולפי המבואר בגב"ע שהו עליו כדי שת"נ כו' ובצרוף כל הני סברות שכתבנו ובפרט שכבר הורו להקל בכיוצא בזה בעל פמ"א ובעל תשובת בית יעקב וחכמי הדור שבדורם ועשו מעשה להתיר הנני מסכים ג"כ להתיר באופן שיסכימו עוד שנים מגדולי המורים עכ"ד (וע' בתשובת מנחת עני סי' נ"א וס"ו וס"ז שאלה כזו ממש ואפשר היא השאלה בעצמה ונחלק בענין זה הגאון מלונטשיץ עם הרב המחבר זה אוסר וזה מתיר ע"ש):

וע"ש עוד שכ' וז"ל גם זכורני כי בימי חרפי עת היותי בית כבוד מו"ר הגאון מהר"ח ז"ל מוולאזין נשאלה שאלה כענין זו באחד שנפל מהגשר שהיה גבוה הרבה מהקרח ונפל מהגשר על הקרח ומהקרח לתוך המים ונאבד ולא נמצא וצידד להתיר מטעם תרי רובא היינו דנפילה גבוה ב' קומות רובן למיתה מהך דבית הסקילה כו' ומדין טריפות הנפולה שהוא הלל"מ ובהדי ריעותא דמים שאל"ס והאריך בזה בתשובה וכדומה שהותרה האשה אז בהסכמת כל חכמי ווילנא וידעתי כי ימצא בזה צדדים להחמיר מאיזה תשובת האחרונים אך אין לחוש כ"כ במים שאל"ס דרבנן ויש לסמוך על המקילין במקום עיגון עכ"ל וקצת חידוש בעיני שלא הזכיר דברי התוס' ביבמות קכ"א ע"א בד"ה ולא היא דמבואר שם דאפילו בתרי רובא לא תנשא לכתחילה ע"ש מיהו אפשר לחלק וצ"ע:

והנה זה איזה שנים אירע מעשה בא' שמו פב"פ נפל בנהר סמוך לגשר ושם היו קורות (טאוואראנע קלעצער) עצורים ותכופים זל"ז משפתו אל שפתו מחמת הטאמוואנע באורך משך פרסה ששם נופל הנהר אל נהר הגדול נימון ורצה זה להציל א"ע ויחזק בכל כחו בקורה אחת מהקורות הנעצרים ובתוך כך באו קורות מלמעלה ממורד האיספוסט והכהו קורה ח' בלבו ונדחף ונפל במים תחת הקורות הנעצרים והעומדים עליו חפשו אחריו ערך ג' שעות ולא מצאוהו וזה נודע לנו מפי שני א"י מסל"ת ושוב עבר כמו ג' שנים שלא נמצא ולא נשמע ממנו ואבד זכרו. ושמעתי שהותרה אשת הנטבע הנ"ל ע"פ רבנים גדולים חכמי הזמן יצ"ו ותורף טעמם היה משום דמבואר ביו"ד סי' נ"ח ס"ב דאם נפל אבן או דבר קשה על גופו דינו כנפולה ואפילו בפחות מי' והכל לפי כובד האבן אם

יש בו כדי להמית וכמ"ש הש"ך שם והעיקר כהמנ"י דנפולה הוא טריפה ודאית ודעת התוס' בב"ק דף נ"ח ובכמה דוכתי דטריפת אדם ובהמה שוין דאינו חי יב"ח דלא כר"ת (ע' בפר"ח יו"ד סימן ל"א סק"ז) ואף לר"ח י"ל דמודה בטריפות דריסוק אברים כיון דהוא חמור דאינו יכול לחיות מעל"ע ונ"ש הוא מן טריפות דמן הארכובה ולמעלה כו' ומעתה בנ"ד שהקורה הכהו נגד לבו בכח בודאי דנעשה טריפה וכיון שעבר יותר מיב"ח הרי אשתו מותרת. ואפילו אי נימא כהדבר שמואל שהביא הפמ"ג ס"ס ק"י דנפולה אינה אלא ספק טריפה עכ"ז יש להתיר ולדון ס"ס כו' וביותר לפי המבואר ברמב"ם דהמכה חבירו באבן שיש בו כדי להמית חייב מיתה וכן איתא בספרי פ' מסעי דהשליך עליו קורות או כלונסאות חייב אלמא דיש בהם כדי להמית ע"פ רוב וא"כ בנ"ד דנטבע במשאל"ס ושהו עליו בכדי שת"נ יש להתיר מטעם תרי רובי ובפרט שאבד זכרו מכמה שנים והאריכו בתשוביהם בזה:

וגדול אחד השיב בנד"ז להתיר מטעם אחר דאית' בב"ב דף כ"ד א' אתמר חבית שצפה בנהר אמר רב נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל מותר כו' עד אם איתא מהאי דקרא אתאי עיקולי ופשורי הוו מטבעי לה ע"ש בפרש"י ונמצינו למידין משם שבאותן מקומות שהמים מתגלגלין במקום א' סכנה גדולה עד דמטבעי לה לספינתא או לחבית' ואם כשורא טבע נ"ש גברא דטבע כדאי' בשבת ק"ח ב' וא"כ הרי הדבר ידוע שהמקום שעומדים שם רפסידות עצים (פליטין בנהר המים שתחתיהם מתגלגלין ומושכים כל הקרב אליהם אם בהמה אם איש לא יחיה מפני שהמים אין מניחין לצאת החוצה עד דמטבעי להו כעין עיקולי דאיתא בש"ס וטעם א' וסיבה אחת להן ומעתה כיון דסמכינן על סברא זו לקולא לענין י"נ ע"פ אומדנ' דתלינן אם איתא דמהאי דקרא אתא עיקולי הוי מטבעי לה כ"ש בנ"ד שראינהו נכנס תחת הרפסודות לתוך העיקול ממש דמחזקינן ליה דודאי נטבע וגם שמואל מודה בזה. ואף די"ל דהנכנס לתוך העיקול רובם הוא דנטבעים אבל מיעוט' איכא דנמלטי' והא דשרינן בההיא חביתא משום דרוב נטבעים עומד כנגד רוב דעכו"ם וממילא דאזלינן בתר קורב' משא"כ במאל"ס וחיישינן למיעוטא א"כ גם בנכנס לתוך העיקול נמי איכא למיחש למיעוט דנמלטים מ"מ בנ"ד אפשר להתיר דהא בכל מים שאל"ס איכ' רובא דנטבעים וכיון שניתוסף עוד רובא דהנכנסים לתוך העיקול המה נטבעים ה"נ תרי רובי כו' ובפרט דלישנ' דהש"ס משמע דודאי מטבעי לה ולית בזה שום ספיקא. והגם דבתשובת מהר"ם מרוטנבורג סי' תתקע"א מבואר דגם בנפל לתוך העיקולי אפ"ה הורה דאשתו אסורה עכצ"ל דהיה גירס' אחרת בש"ס ב"ב הנ"ל מדלא הזכירו כלל והיה גורס התם עיקולי ופשורי איכא כדגרסי' במס' ע"ז ל"ד ב' והיה

מפרש שהנהר מתעקם והולך דרך עקלתון ומעכבי לה לחבית' משא"כ לפי גירסתינו וכפי פרש"י שפיר מוכח כהנ"ל ובפרט דבתשובת אליה רובא וזוט' מגאון ספרדי מהר"א אלפאנדרי') דף ק"ט הביא דברי מהר"ם ב"ב הנ"ל ורצה ללמוד מזה דבעצם המיתה לא מצרפינן תרי הוכחות ואומדנות לומר דודאי מת וע"כ לא מצרפינן הוכחות ואומדנות אלא בענין הכרת המת אם הוא בעלה של זאת והביא אח"כ גדולי פוסקים דלא ס"ל הכי אלא דאפילו בעצם המיתה מצרפין ומסיק להלכה יש לסמוך עלייהו באיסור משאל"ס אם שהו עליו שת"נ דאינו אלא מדרבנן יעו"ש וממיל' וגם בנ"ד דשהו עליו שת"נ וכבר יצאה מאיסור דאוריית' יש לסמוך להקל בלי שום פקפוק (עכת"ד):

**קלד** שתצא נפשו עבה"ט שכתב שיעור שת"נ הוא ג' שעות כו' וע' בזה בתשובת מהר"א ששון ס"ס א' שכ' שיצא כן להריב"ש ז"ל מעובד' דבתו של נחוניא כו' בסוף יבמות ובב"ק פ' הפרה דמבואר שם דר"ח בן דוסא ידע דכל זמן שאפשר שתחי' בטבע לא יעשה הקב"ה נס ע"כ שעה א' וב' לא היה בטוח שכבר עלתה עד שעה. ומ"ש דמהרח"ש העלה דעד תחלת שעה ג' קאמר כנראה דמשמע לו כן מלשון שעה שלישית. ועיין בס' מה"צ ס"ק קל"ז שכ' שראה בריב"ש סי' תי"ו שכ' להדיא שהוא שלש שעות כו' ע"ש (גם בתשובת חתם סופר סי' צ"ב כתב דא"א לפרש תחלת שעה שלישית דא"כ שעה ראשונה נמי תחלת שעה ראשונה ה"ל למימר כשנפלה אמר שלום וגם לא שייך לומר דכל שעה ראשונה אמר כל זמן שלום דא"כ ה"ל למיכלל ולומר ב' שעות ראשונות אמר שלם אע"כ סוף שעה ראשונה באו לפניו ואמר שלום וכן שעה שניה סוף שעה שניה והוא תחלת שעה ג' עדיין אמר שלום ובסוף שעה ג' אמר עלתה באופן שאם ההכרח של הר"א ששון מהש"ס אמתי אין שיעור יציאת הנפש פחות מג' שעות שוות שלנו עכ"ל): ומ"ש אבל מהרי"ט כו' היינו שעה קלה כ"כ בשמו בק"ע סי' שע"ג ושם כתב בזה"ל דשיעור זה בפי' לא שמענו וראוי להיות כשיעור שבני אדם משערים ע"ש. ובגוף התשובה של מהרי"ט שם כתב דאין סתירה לזה מעובדא דבתו של נחוניא די"ל דגם שם הכוונה שעות קטנות וכדאמרי' ספ"ק דסוטה מרים המתינה למשה שעה א' זכתה כו' וכתבו התוס' שם דהיינו שליש שעה או רביעי כו' א"נ התם נפלה לבור שתסבך ידה באבנים שבבנין תוכל להתלות שעה וב' וג' אבל טפי לא היה בה כח אבל ראוהו שטבע בים ונסהו המים בכדי שא"א לו לאדם לחיות במים סגי דהיינו שעה קלה כו' וראוי לשער כשיעור שב"א משערים שהרי למדו ממה שאמר כותי מסל"ת טבע חסא דמסתמא ראה כשיעור י"נ עכ"ד ע"ש:

ועיין בתשו' הב"ח סי' ע"ט דנראה שם ששיער בערך שעה אחת ע"ש ובס' בית מאיר

כתב עליו דצ"ע שיעורא דשעה מנא ליה ומסיים דלמעשה צ"ע (ולע"ד אפשר לומר ע"פ דברי מה"צ הנ"ל דג' שעות דקאמר הריב"ש היינו עד סוף ג' שעות וכמבואר בריב"ש סי' תי"ו להדיא וגם כתבנו בשם מהרי"ט דאלו השעות הם שעות קטנות וכדאמרי' ספ"ק דסוטה כו' וא"כ לפ"ד התוס' שם דשעה דמרים היינו שליש שעה ממילא דג' שעות הוא שעה שלימה משעות השוות שלנו וכדברי הב"ח והגם דנראה שהב"ח עצמו לא כיון לזה שהרי כתב שם לפרש הך עובדא דנחוניא באופן אחר מ"מ מסתיין שאפשר ליישב דברי הב"ח שלא הוציא תקלה מת"י ושאפשר לכוין בדבריו מה שלא כיון בעצמו כי רוח אלקים בקולמסן של רבותינו הראשונים ז"ל להיות לשונם מכוון להלכה בלי כוונת הכותב וכמ"ש התומים סימן כ"ה בקיצור ת"כ סימן קכ"ג קכ"ד) . וע' בס' מה"צ שם דמסיק לענין דינא דבמים שאל"ס לענין דיעבד אפשר לסמוך על מהרי"ט דסגי בשעה קלה כיון דבלא"ה הרבה פוסקים חולקים על הרשב"א וסוברים דבמים שאל"ס אפי' בדלא שהה עליו שיעור שת"נ בדיעבד לא תצא (ע"ל ס"ק קמ"ד) אולם במים שיש להם סוף לענין לכתחלה דלכ"ע בעינן שהה צ"ע להקל בזה נגד הריב"ש שכ' דבעינן שלש שעות עכ"ד ע"ש:

(ועיין בתשו' ח"ש סי' צ"ב לאחר שהזכיר דברי הריב"ש ומהרי"ט הנ"ל כתב ז"ל ואני אומר אם סברא מסייע למהרי"ט וגמ' מסייע להריב"ש נימא אנן בודאי ע"פ טבע א"א לחיות במים נ"א שעה קלה אך אם אירע שהעלוהו עדיין אפשר לעשות לו רפואה ותחבולות ע"י רופאים עד ג' שעות כידוע וכ"מ בס' עצי ארזים ס"ק קל"א וע"כ ר"ח ב"ד לא היה בטוח שעלתה עד סוף ג' שעות דכיון דעד אותה שעה אפשר להשיב נפש ע"י שום תחבולה בטבע לא היה בטוח בנס נמצא לפ"ז כל ששהו עליו שעה קטנה ולא ראו אותו יוצא מהמים ועוד ב' שעות היה בסמוך כל כך שאם היה יוצא מהמים והיה צריך לתחבולות ורופאים היה מתפרסם להם ולא שמעי ולא נודע להם דבר ה"ל כשהו עליו ג' שעות ובמים שיש להם סוף אשתו מותרת ובשאל"ס יצאנו עכ"פ מאיסור דאורייתא כו' עכ"ל ע"ש. ושם בסי' ס"ה משמע שתופס עיקר בדעת הריב"ש כמ"ש מהרח"ש דבריו דעד תחלת שעה ג' קאמר. וגם הביא שם דברי מהרי"ט הנ"ל וכתב דלפי תירוץ קמא של מהרי"ט דבעובדא דנחוניא הוא שעות קטנות וכמ"ש התוס' ספ"ק דסוטה כו' (ע' בת' ח"ס חא"ח סי' קצ"ח שכ' דהא דהוצרך מהרי"ט להביא ראיה מתוס' דסוטה אע"ג דרוב סתם שעות שבש"ס כך הוא שעה מועטת כמו שהעיד רבינו יונה ר"פ אין עומדין היינו למען נדע שיעור שעה קטנה כמה הוא ע"ש עוד) לפ"ז יהיה השיעור זמן ארבעים מנוטין דשעה דמרים הוא עשרים מנוטין בקירוב כו' ולמ"ש התוס' עוד דאפשר רביע

שעה והיינו אי נימא דהמתנת ז' ימים מקצת סוף יום הראשון היה ככולו ומקצת תחלת יום השביעי וה"ל ה' ימים ואיזה שעות ת"ק רביעית שעה א"כ סגי לשיעור י"נ חצי שעה שהיא שלשים מנוטין כו' ולפי תי' בתרא של מהרי"ט דר"ח בן דוסא דיהיב זמן ארוך היינו במים שבבור אבל במי נהר העצומים המטרידים ומבלבלים ואין לו במה לסבך סגי בשעה קלה לפ"ז אין ספק אצלי דברביע שעה סגי ועוד נ"ל לפמ"ש הראשונים דהחשש שמא הובילוהו המים למקום אחר ושם יצא זהו חשש דרבנן ומיעוט שאינו מצוי אבל עיקר חששא הוא אם לא שהה שמא במקומו יצא ולזה אם נשאת תצא אם לא שהו עליו כדי י"נ א"כ נראה דדוקא אם לא חפשו חפש מחופש במקום טביעתו ובסביביו אבל הכא (בנידון השאלה שם) שהספנים חפשו כמו רביע שעה בהאקען שלהם במים במקומו וסביביו לאורך ולרוחב ע"כ צ"ל מיד הטרידוהו המים מתחת והובילוהו בשטף מים העצומים תו ליכא חשש איסור דאורייתא וכ"ע מודים בזה דסגי ברביעית שעה עכ"ד ע"ש עוד) ועמ"ש לקמן סעיף ל"ד ס"ק קמ"ה:

**קלה** **שאני אומר רגל של אחר הוא.** ע' בת' נו"ב סי' מ"ו ובת' שיבת ציון סי' ע"ט שהאריכו בטעם הדבר מדוע לא אמרינן כאן היינו האי שאבד היינו האי שנמצא ע"ש והובא קצת לעיל סכ"ט ס"ק קכ"ח ועמ"ש שם. וע"ש עוד בתשו' שיבת ציון שם שהמציא דבר חדש דפלוגתא דרבי ורשב"ג בפסחים דף י' בשדה שאבד בה קבר מיירי שהשדה גדולה ואינו ידוע באיזה צד כו' אבל בנפל למים שאל"ס וידוע המקום בצמצום ששם נפל למים ואח"כ העלו אדם מת ממקום הזה ממש בצמצום מקום (כמו בעובדא שנשאל עליו שם) י"ל דגם רשב"ג מודה דאמרי' היינו האי שאבד משום דמקום הוי סי' מובהק לענין אבידה כמבואר בח"מ סי' רס"ב וה"ה כאן בהיתר עגונה. ועפ"ז העלה דמ"ש כאן אבל אם נפל לים והשליכו מצודה כו' מיירי שלא צמצמו המקום שנפל לשם אבל אם היה בצמצום מקום לא הוה אמרינן רגל של אחר הוא. ושוב דחה זה ע"פ דברי הכ"מ בפט"ו מהל' גזילה דין י' דמה דמקום הוי סי"מ היינו היכא דידוע שלא נתגלגל ממקומו כגון שמונח בצד הגדר כו' וא"כ ה"ה בנפל לים או לנהר לא הוי מקום סי"מ דאיכא למימר שטיפת המים גלגלוהו למקום הזה והוא אדם אחר ואף שהוא חשש רחוק שהמקרה וצמצם המקומות מ"מ לא הוי סי"מ רק סי' אמצעי כו' ע"ש ולכאורה אכתי הועיל בחילוק זה לענין אם מתחילה בשעה שנפל לים שהו עליו כשיעור שת"נ דיצאה מאיסור דאורייתא דהעלה בתשו' נו"ב ס"ס כ"ט ובסי' מ"ג דמועיל סי' אמצעי כמ"ש בשמו לעיל סכ"ד סקצ"ט א"כ לדברי משיבת ציון הנ"ל אפי' לא נמצא בו שום סי' רק שנמצא באותו מקום ממש דזה הוי כסי"א וכן אפי' לא שהו עליו מתחילה רק שאח"כ נמצא באותו מקום

ממש וגם נמצא בו סי"א מועיל ג"כ לפ"ד המ"ב והט"ז דצירוף שני סי"א מועיל לעשותו סי"מ והא דכתב בש"ע כאן ומיהו אם היה בו סי' מובהק ביותר כו' היינו משום דמיירי שלא נמצא במקום הזה ממש אבל אם היה נמצא באותו מקום ממש היה מועיל אפי' סי"א וצ"ע (וע' עוד בתשו' שיבת ציון שם סי' פ' מ"ש כיון שהערלים לא אמרו שראו בו שהיה נימול לא שייך לומר היינו האי שאבד דודאי גוף סברא זו שסובר רבי דאמרינן היינו האי שאבד הוא רק מסברא ולא עדיף מחזקה א"כ הרי רובא דעלמא אינם יהודים ואית לן למיזל בתר רובא דעלמא דרוב עדיף מחזקה כו' ע"ש ודבריו תמוהים תיפוק ליה דרובא דעלמא אינם בעלה וא"כ לעולם לא משכחת היתר זה דהיינו האי שאבד אף אם ראו בו שהיה נימול וגם בשדה שאבד בה קבר כיון דדרכה למיקבר בה כדאית' בבכורות כ"ה איכא רובא דעלמא דמתנגד לסברא זו דהיינו האי שאבד א"ו דסברא זו אלים ליה לרבי יותר מרובא וצ"ע) . וע' עוד בשו"ת קהלת יעקב סי' ז' מענין זה:

קלו **רגל של אחר הוא**. ע' בתשו' נו"ב סי' מ"ג בענין היכא שהעלו רגלו מארכובה ולמעלה וגם אבר הברית מעורה בו שאז ודאי הוא מישראל ואין לדון על האבר רק על האשה אם היא מותרת אפשר להתיר אף אם אינו קשור בשלשלת מטעם ס"ס למאן דמתיר ס"ס אפי' בחזקת איסור ממש דהיינו חכמי ספרדים שמביא הגאון בעל פ"י בתשו' שב יעקב חי"ד סי' מ"ח ואנו אומרים שמא מת כבר ואשתו מותרת מיד אחר ג' חדשים ואת"ל לא מת עדיין אכתי שמא זהו רגלו מן הארכובה ולמעלה ואז אשתו מותרת אבל אחר י"ב חודש ע"ש היטב:

קלז **הואיל וראוהו נטבע**. עח"מ וב"ש וע' בתשו' נו"ב סי' כ"ח שכתב דצריכין אנו לברר איזה זמן נקרא מיד כי מדברי הח"מ משמע שכל שנטבע ביומו לא חיישינן לשאלה אפילו כל היום ומדברי הב"ש משמע דצריך להיות מיד ממש ונתת דבריך לשיעורין מהו נקרא מיד ממש ונראה דרך ממוצע מסברא דודאי תיכף כשנפל למים נשרו כל בגדיו ואין דרך ב"א ללבוש בגדים כאלו עד שינגבו לפחות ואף אם נמצא ערום שהוא מוכרח ללבוש קודם ניגוב לכסות ערומו מ"מ די היה ללבוש בגד א' ולנגב המותר הלכך כל שאין שהות שיתנגבו הבגדים במקצת ודאי נקרא מיד ול"ח לשאלה ע"ש וע' בס' מה"צ ס"ק קכ"ח שכתב עליו דבתשו' מהר"ם פדוא שם מבואר שהמעשה היה שתוך שני ימים אחר הטביעה הוא שהעלוהו הים ליבשה במלבושיו ואפ"ה כתב שם מהרמ"פ דלא שייך לזה חששא דשאלה הואיל וראוהו מלובש באותן הבגדים קודם טביעה ע"ש ובגוף הספק שנסתפק הח"מ בנמצא לזמן מרובה הדעת נותנת שגם בזה אין לחוש לשאלה לדמות ראיה לזה מפ' אלו מציאות כו' וכ"ש כאן בשאלת כל בגדים שבל"ז רבו המקילין ע"ש

(ומכ"ש לפמ"ש הנו"ב עצמו בסי' מ"ו בד"ה ותדע שכן הוא דהא דלא אמרינן כאן היינו הך דנפל והיינו האי דעל דאדרבה אמרינן כאן נמצא רגל זה במים וכאן היה זה זמן רב קודם שנפל הראשון להמים וא"כ אינו זה ולכן כתב הרמ"א דאפי' סי"מ בבגדים כו' דכאן אמרינן היינו האי דנפל כו' שהרי בודאי לא היה שם קודם שנפל הראשון ע"ש א"כ לטעם זה גם בנמצא אחר כמה ימים שייך סברא זו אם לא היכא שנמצא במקום אחר שלא במקום נפילת הראשון וכעין שכתב בנו"ב סי' מ"ג ע"ש):

וכתב עוד הנו"ב שם אלא שלבי מהסס דמהר"ם פדווא רצה לסמוך שם על קולא זו לפי שכל הגדולים מבקשים עלילות להקל במים שאל"ס ע"ש והיינו בדשהו עליו כדי שת"נ שכבר אין שם איסור תורה אבל בנ"ד כו' ע"ש. ולע"ד זה אינו דמהר"ם פדוא מיירי שם בלא שהו וכמ"ש מה"צ שם. וזה מוכרח דאל"כ לא הו"ל לחפש קולא הואיל וראוהו כו' תיפוק לי' דאפילו לא ראוהו נטבע בבגדים אלו ל"ח לשאלה הואיל וכבר יצאה מאיסור תורה וכמ"ש הנו"ב עצמו בסי' מ"ג הובא לעיל סכ"ד ס"ק צ"ה (ואף דמזה אין ראיה גמורה די"ל דמהרמ"פ לא נחית אז לסברא זו אך הרי מפורש בהדיא שם דמיירי בלא שהו) ועוד דהרי כבר הוכחנו לעיל סנ"ד בנ"צ שם דלהנו"ב צ"ל דהמחבר שכתב כאן ומיהו אם היה להם סי' מובהק ביותר כו' מיירי ע"כ בלא שהו דאילו בשהו כדי שת"נ היה די בסי"א וא"כ בודאי גם הרמ"א מיירי בלא שהו ואפ"ה מהני בראוהו נטבע בבגדים אלו וזה ברור. שוב ראיתי בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' ק"ח שהאריך ג"כ בענין הזה והביא דברי הב"ש שכתב בפשיטות דמיירי דוקא במצאוהו מיד וכתב ע"ז וז"ל והנה באמת לומר דדוקא מיד זהו נסתר ממקור הדין בת' מהר"מ פדואה דשם בשאלה נזכר להדיא דמצאוהו תוך ב' ימים ולחלק בין ב' ימים ליתר מזה א"כ נתת דבריך לשיעורין ולזה מסתבר יותר דבכל ענין ל"ח לשאלה כזה דהדבר רחוק שהשאיל לאחר ונטבע ג"כ במים ופלטוהו. אולם עכ"ז הא במהרמ"פ שם התחיל יסודו דחזינן לקמאי דהרבה עלילות מצאו להקל במשאל"ס משמע דדן להקל מאחר דדין מים שאל"ס קיל הרבה דאם נשאת לא תצא ולכאורה תמוה דהא בנדין דמהרמ"פ לא נזכר בשאלה שהעד שהה כשיעור שת"נ וא"כ אין כאן קילותא דמים שאל"ס. ובהכרח צ"ל דהרמ"פ ס"ל דגם בלא שהה הדין דל"ת וכדכ' בתשוב' רב"צ אשכנזי סימן כ"א והוציא כן מדעת הרמב"ם כו' מש"ה דן להקל מסברתו דבשאלה כזו ל"ח וא"כ למאי דקי"ל דבלא שהה דתצא לא מקילין בזה וחיישינן לשאלה כזו ג"כ. א"כ בנ"ד (בעובדא דידי') דלא שהה י"ל דאין להקל. אמנם אעפ"כ בצירוף צדדי קולא דבנ"ד כו' ובפרט בנ"ד דהיה הקרח הנורא ע"פ המים רק שהיה באיזה מקומות חפירות שעשו בני כפרים וכפי ששמעתי רחוק מאד שאפשרי

להנטבע להנצל לצאת דרך החפירה דשטף מים רבים לא יניחוהו לעלות במקום צר ההוא והוי ג"כ מיעוטא דמיעוטא וככל מים שאל"ס דלא תצא לזה אם יסכימו עוד שני רבנים מומחים שיהיה ההיתר יוצא מב"ד של שלשה נראה לענ"ד להקל עכ"ד ע"ש:

ועיין בנ"צ שהארכתי בכל זה ולבסוף כתבתי דנראה לענ"ד לענין דינא לעטות פשר דבר בין הדיעות הנ"ל והוא דהיכא דשהה כדי שת"נ וכן בנטבע באמצע הים רחוק מאד מיבשה מארבע רוחותיו דבזה הוי ממילא כמו שהה (כמ"ש לקמן סעיף ל"ד ס"ק קמ"ו בשם הגאון מליסא ורבינו עקיבא איגר ז"ל) בזה לא בעינן דמצאוהו מיד ואף בנמצא אחר כמה ימים לא חיישינן לשאלה כזו אף מי שיחלוק על סברת הנו"ב דסימן מ"ג הנ"ל. הך בלא שהה ונטבע בשפת הים או בנהר דבזה לא יצאה מאיסור תורה בעינן דוקא דנמצא מיד דכה"ג בודאי יש להקל דלא נוכל להכחיש סברא זו דבמים בודאי לא השאיל כליו לאחר ואפשר אף להקל יותר כשיעור שנתן הנותן סימן כ"ח הנ"ל דרך ממוצע מסברא ע"ש: וכתב עוד הנו"ב שם ועוד דהרמ"א כתב והיה לו סימן מובהק בהבגדים משמע דטב"ע בבגדים ל"מ והיינו טעמא כיון שראוהו נטבע בבגדים אלו א"כ היה אצל הטביעה ומי שהיה אצל הטביעה אומר בדדמי וכי היכא דלא מהני ט"ע דגוף לדעת הרא"ש והרז"ה משום דאומר בדדמי ה"נ ל"מ ט"ע דבגדים למי שראה הטביעה דחד טעמא אית בהו דאומר בדדמי. ושם בהגה חזר בו דבמהרמ"פ שם מבואר דט"ע דבגדים הכרה גמורה שלא ע"י הצבע דחיורי וסומקי נמי מהני. וכתב ובאמת לבי נוקפי דלמה יהיה ט"ע דבגדים עדיף מט"ע דגוף דחיישי לבדדמי ע"ש ועי' במה"צ ס"ק קכ"ז שיישב תמיהתו ע"פ דברי הרא"ם סימן ל"ט דדוקא במים שמשנים קצת צורת הפנים חיישי' בדדמי א"כ בבגדים שאין משתנים כלל במים ל"ש כלל בדדמי ע"ש. גם בנו"ב עצמו סי' מ"ג כתב דנראה לו טעם הדבר דעדיף בזה ט"ע דבגדים מט"ע דגוף דבשלמא הגוף עשוי להשתנות ואף שהעד ראה תיכף ועדיין לא נשתנה מ"מ אף שאינו מכירו ממש אומר שהוא זה בדדמי ותלוי עצמו במחשבתו הא שאינו מכירו ממש הוא מפני שנשתנה אבל מסתמא הוא זה שראה שנטבע אבל הבגדים שאין דרכם להשתנות כלל אי לאו שהכיר ממש הכרה טובה לא היה אומר בדדמי ע"ש. ולענ"ד אכתי קשה לי למה יהיה ט"ע דבגדים עדיף מט"ע דשאר הגוף בלי פ"פ עם החוטם דלא מהני גם בלא חשש בדדמי מטעם שכ' בת' נו"ב תניינא סי' ס"ב דדוקא פ"פ שהוא מורכב מכמה אברים ואין פני אדם דומה לחבירו ואין צייר כאלקינו כו' משא"כ בגוף האדם כו' ע"ש א"כ גם ט"ע דבגדים למה מהני גם בלא חשש בדדמי וצ"ע (וע' בת' חתם סופר סי' צ"ב שכתב מאחר ששהו הבגדים במים ט"ו יום ונתקלקלו שוב אין לסמוך על ט"ע מהבגדים: ע"ש עוד

בענין שהיה ניכר החצי טיכל הנמצא על הנטבע שהיה מתאים לאותו חצי טיכל הנשאר בבית וכ' דעל סברא זו דמתאימות סמכי' באיסור אפי' באיסור תורה כמבואר בי"ד סימן פ"ג ס"ד כו' ומ"מ בחומרא דא"א לא בעינא לסמוך אהך לחודא רק בצירוף רשום שמו ושמה ובצירוף שהבגדים לא היו כולם חד צבעא רק זה אדום וזה ירוק כו' ע"ש ושם בס"ס ס"ה ג"כ מענין לסמוך על מתאימות): ודע דבת' מהר"ם פדוא שם נסתפק אם אמר הא"י סתם שראהו כשהעלוהו הים במלבושיו שהיה לבוש קודם הטביעה ולא ביאר אם הכיר המלבושים ע"י טב"ע או ע"י מראה הצבע כגון חוורי וסומקי אם יש לחוש לחומרא וצדד שם לתלות לקולא דמסתמא היה לו הכרה טובה בטב"ע אלא שלמעשה לא רצה לסמוך על זה ע"ש: ועיין בת' גליא מסכת סי' יוד אות ב' בענין שהכירו התחתונים בסימן החוט שתפר בו הפאלב שהיה מן ברונע פאדים וגם הפאדוויסקעס מחוטין הללו ונמצא מלובש בתחתונים אלו וכתב ע"ז רב אחד דלפי המובן לא הכירו רק מחמת צבעו ולאו כלום הוא רק אפשר דהא דאמרי' דל"מ חיור וסומק היינו כשמעיד כן על פה שאינו יכול לצמצם מהות הלובן ומהות האדמימות אבל אם למראה עיניו ישפוט שאני אך יש לפקפק דלא משמע כן באחרונים והוא ז"ל חלק עליו וכתב לדעתי מהאי תקות החוט יש תקוה גדולה להתירה מכבלי עגונה הואיל ומצאו האי שינוי ומסומן בתחתונים שנתפר כולו בחוטין שאינן צבועים רק אותו מקום מהפאלב נתפר דוקא בחוט הצבוע ברוין וגם הפדוויסקע נמצא בחוט צבוע הזה ודאי דומה ממש לנקב בצד אות פלוני ומה שדימה הרב להאמור בסוגיא חיור וסומק הוי סימנים גרועים ז"א דשם אמרינן כשאומר סימן שבגד הזה כולו חיור או סומק לאו מידי וכמו דפרש"י דלאו סימנא הוא דהרבה כאלו יש אבל אם הבגד כולו חיור או סומק ויש שם רושם באיזה מקום ידוע בבגד הלבן יש רושם שחור או איזה צבע ומראה פשוט דהוי סי"מ כשמצמצם המקום וכמבואר בש"ע סכ"ד דרושם הוי סי' (עמ"ש שם) וגם מה דמשמע מדברי הרב הנ"ל בטעמא דחיור וסימוק הוא דאינו יכול לצמצם תואר הצבע מהות הלובן ומהות האדמימות ליתא דעיקר טעמ' הוא משום דשכיחי הרבה בגדים כו'. וע"ש עוד שהביא בשם ת' מאיר נתיב שכ' בשם כנ"י דבתי שוקים הוא מכלים דלא מושלי אינשי. והוא ז"ל כ' קצת סמך לזה מל' ת' הרא"ש שהוב' בטור סי' קי"ח דבהכי מיושב הדקדוק של ת' ושב הכהן סי' כ"ז ע"ש:

קלח **או שטבע כו' אם אמר קברתיו.** עח"מ שכ' כלומר שראהו מיד בשעה שעלה מן הים באופן שנאמן אף שראה הטביעה עכ"ל. כוונתו מבוארת דקשיא ליה כיון דעיקר חשש במים שאל"ס דמחמת שראו הטביעה אומר בדדמי שידמה לו על אחר שהוא בעלה א"כ מה מועיל קברתיו לזה פירש שכוונת המחבר בקברתיו דלאו דוקא ולא תפס לשון

קברתיו רק בשביל מלחמה ומפולת אבל במים בעינן ענין אחר שיהיה באופן דליכא חשש שאומר בדדמי (וכן פי' בס' קהלת יעקב שזה כוונת הח"מ וע' במה"צ ס"ק קכ"ט שפי' דברי הח"מ באופן אחר רחוק ממשמעות לשונו) ועיין בת' נו"ב סי' כ"ח שכ' עליו הדבר יפלא לעקור תיבת וקברתיו מפשטי' כי הרמב"ם נקטי' בחדא מחתא עם מלחמה ומפולת דקבורה ממש בעינן ולכן נראה דכוונת הרמב"ם (והמחבר) דיש עוד חששא במים מלבד החששא שאינו מכירו והוא שאומר בדדמי על המיתה שמחמת הטביעה נדמה לו שמת ואפשר שיש בו רוח חיים עדיין ואל תתמה כי כמה פעמים שמעתי בנטבעים שמעלים אותו מן המים ומגלגלין אותו בחבית מנוקבת ועושים להם פעולות והם חיים וקיימים ובשעה שעלו מן המים היו פגרים מתים ולכך בעי הרמב"ם קברתיו וזה פשוט ודלא כח"מ ששגג בזה: ואין להקשות במאי איירי הרמב"ם אי בראה העד ששהא במים עד שת"נ ואח"כ הועלה א"כ קברתיו למה ואי בלא שהה איך מסיים ואם נשאת לא תצא לק"מ שעד שלא שהה כיון שהעד ראה אותו אחר שהועלה שהוא מת אף דחיישינן שאומר בדדמי כי לא אמר קברתיו היינו רק לכתחילה אבל בדיעבד שנשאת ל"ת כמו במלחמה. ואבע"א שהרמב"ם מיירי בשהא ומ"מ בעינן קברתיו דדילמא גלי אשפלוהו והיה חי עודנה וזה זמן קרוב שנטבע כו'. וע"ש עוד שהשיג על התה"ד סימן רכ"ג שרצה לחלק ולומר דלא מצריך הרמב"ם קברתיו אלא מי שראה הטביעה דאמר טפי בדדמי כו' דז"א דחילוק של הרא"ש הוא לענין חשש שאינו מכירו כו' אבל הרמב"ם דמיירי בחשש בדדמי לענין המיתה מה בכך שלא ראה הטביעה מ"מ כיון שהעלוהו מן המים בפניו הרי הוא רואה שנטבע ואומר בדדמי שמת אם לא שנאמר דכוונת התה"ד רק לאפוקי היכא שלא ראה אותו טובע ולא הועלה מן המים בפניו רק אח"כ שכבר הועלה מן המים בא אחד ואינו יודע כלל שהיה במים ומכירו שמת אז לא בעינן קברתיו וכמו בנדון דבעל תה"ד שם שלא ראה ההריגה כלל ע"ש: ועיין בס' קהלת יעקב שהזכיר ג"כ קצת מדברי הנו"ב הנ"ל במה שהשיג על הח"מ. וכתב מתחילה דהדין עם הח"מ בזה דהא קיי"ל לקמן סעיף נ"ד אם אמרה נפלו עלינו כותים ונהרג נאמנת והוא מש"ס ר"פ האשה שלום ושם כתבו התוס' דלכך לא חיישי' אולי ראתה דמחו לו בגירא או ברומחא והוא עדיין חי כמו שחוששין במלחמה ותירצו כיון דאינה יריאה לעמוד שם דאשה כלי זיינה עלי' ממתנת עד שתראה היטב אם מת ולכך סגי באומרת מת וא"כ כאן שבא ואמר דהעלוהו מהמים וראהו מת בודאי המתין שם כו' ורק חיישינן לבדדמי של הכרה כדברי הח"מ. ושוב כתב להסכים עם הנו"ב הנ"ל כי מצא בת' הרשב"א בס' תולדות אדם סי' ל"ב דדוקא באשתו שאינו נפרדת ממנו כל שאינה יריאה מן הלסטים

אמרי' דמסתמא ממתנת עד שתראה היטב אם מת אבל אינש דעלמא לא וא"כ צדקו דברי הנו"ב ע"ש (ולפ"ז מבואר דדוק' עד אחד דעלמ' בעינן דוקא שיאמר קברתיו אבל אשת המת עצמה שהעידה שטבע ומת א"צ לומר קברתיו דמסתמא המתינה עד שראתה היטב שמת וכמו בנפלו עלינו כותים וכ' מצאתי במה"צ לקמן סעיף נ"ד אך הוא לא ראה דברי הרשב"א הנ"ל וחילק כן מסברא דנפשיה ע"ש עוד) . ועיין בס' יד המלך פי"ג מה"ג דין י"ט הזכיר ג"כ דברי זקינו הנ"ב הנ"ל וכתב עליו דבתשו' הר"ן סי' ע"א דעתו כסברת הח"מ וכ"כ הראנ"ח בתשובה ח"א סימן ך' דקברתיו לאו דוקא וכן מורה עניני הסוגיות וכן נראה עיקר דכוונת הרמב"ם בהא דכתב קברתיו אינו רק לשלול עדות כזה שיש לחוש בו בדדמי אבל אם אמר סימנים שעל ידם ידע בו שמת בודאי זה ודאי מהני והחשש עילוף שכ' מרן זקיני הוא חומרא חדשה שאינו מוזכר בשום מקום כלל עכ"ל. והנה מ"ש דהוא חומרא חדשה. לא ראה דכ"כ מהרש"ל ביש"ש פ' האשה שלום סי' ח' אלא שדעתו שם דדוקא היכא שנטבע והעלוהו מיד דהיינו תוך שיעור שת"נ בהא הוא דבעינן שיאמר קברתיו משום דבכה"ג יש לחוש שמא נתעלף כו' ע"ש ומשמע דבזה אפילו אם אומר טלטלתיו ממקום למקום לא מהני רק קבורה ממש בעינן וע' בספר מה"צ ס"ק קל"א באריכות וע"ש עוד בס' בית מאיר מענין זה: וע' בת' חתם סופר סי' נ"ח שכ' על נדון דידיה הנה בדברי השואל לא נזכר ששהו עליו בכדי יציאת הנפש ועוד כיון שלא נזכר מי המעיד בנפילת המים משמע בודאי שלא הועד עליו אלא מהאשה בעצמה שהיתה עמו על המעבורת ואנשים אחרים אפשר שהיו א"נ ולא הסיחו לפ"ת וא"כ אפילו אמרה להדיא ששהתה כשיעור יציאות נפש נ"ל דלא מהימנא משום דאמרה בדדמי דמים כמלחמה דמי ומעתה בשיעור י"נ ואע"ג דעד א' במלחמה הוא אבעיא דלא איפשטא ופסק הרי"ף לקולא היינו עד א' דעלמא כו' אבל אשה עצמה דלא מהימנא במלחמה ה"ה במים היכא דשייך בדדמי והכא איכא למטעי בשיעורא די"נ והגם שהדבר פשוט בעיני דשייך בדדמי בכהאי גוונא עוד אביא ראיה דהא בהס"ד דש"ס התם ביבמות קט"ו אמר והא מים כמלחמה דמי כו' ועוד ראיה ברורה מדברי התוספות שם ע"ב כו' נמצא בנידן דידן הוה ליה ספיקא דאורייתא והאמת כי ביש"ש פרק י"ד דיבמות סימן ז' משמע דלא שייך בדדמי בשיעור יציאת נפש אבל מה אעשה וראיות ברורות יתנו עידיהן ויצדקו עכ"ל:

ולע"ד הדברים צריך עיון דמה שכתב הגאון ז"ל אבל אשה עצמה דלא מהימנא במלחמה הוא הדין במים כו' הנה לפי דברי קהלת יעקב הנ"ל זה אינו דגבי מים אשה עצמה עדיפא דאף אי עד א' אינו נאמן מ"מ אשה עצמה בודאי מהימנא דמים דמי למלחמה קטנה

דנאמנת כמ"ש לקמן סנ"ד והטעם כמ"ש התוס' (דף קי"ד ע"ב בד"ה זימנין) משום דאינה יריאה וממתנת עד שתראה היטב אם מת וממילא דלא שייך בזה הראיות שהביא הח"ס הנ"ל מס"ד דש"ס התם ומדברי התוס' שם דהתם השיא רבי ע"פ נשים דעלמא ואינש דעלמא גרע טפי כמ"ש הרשב"א שהביא קהלת יעקב הנ"ל. וזולת זה לא הבנתי מ"ש הגאון ז"ל נמצא בנ"ד ה"ל ספיקא דאורייתי' דאף לפי דעתו ז"ל דשייך בדדמי בכה"ג גם לגבי אשה עצמה אכתי לא הוה סד"א דהרי כל עיקר חשש בדדמי הוא רק חומרא דרבנן כמו שנראה מלשון הרמב"ם פ"ז מהל' נחלות והובא בש"ע ח"מ סי' רפ"ד ס"ד וכ"כ הב"ש לקמן סמ"א ס"ק קמ"ג (וכ"כ במה"צ ס"ק קל"ב וביאר שם דאין סתירה לזה מהא דתצא בדיעבד משום דהוא מיעוט דשכיח ועוד טעמים ע"ש) ובפרט הכא בנדון השאלה שלא ידענו כלל שנפל למים כ"א מפי האשה עצמה הוה כמו החזיקה היא מלחמה בעולם דפסק הרמב"ם וש"ע לקמן סמ"ט דאם נשאת לא תצא א"נ פשיטא דגם לכתחלה הא דלא תנשא אינו אלא חומרא דרבנן ולא ס' דאורייתא ולכאורה י"ל דשאני הכא דאף אם האמת כדברי האשה אכתי איכא מיעוט נמלטים ובהצטרף מיעוט דבדדמי הוה פלגא וכמ"ש הרשב"א והר"ן בחולין פא"ט דף ע"ג בהא דאין לוקחין ביצים מן הנכרים וא"כ שפיר קאמר מר דהוה ספיקא דאורייתא אמנם ק' על זה ממ"ש הוא ז"ל עצמו בתשובה סי' ל' ע"ש ודוק. ועוד בעיקר דבר זה דפשיטא ליה להגאון ז"ל דשייך בדדמי בשיעור יציאת נפש לכאורה לא משמע כן מהרא"ש ז"ל ביבמו' שם במה שהקשה על הראב"ד וכ' וז"ל ואינו נ"ל ראיה דמים שיש להם סוף ל"ד למלחמה דלא שייך למימר בהו בדדמי כיון דעומד ורואה כל סביבות המים ושהה כדי שת"נ ודאי מת עכ"ל ואם כדבריו דשייך טעות בהשיעור אין חילוק בין יש להם סוף לאל"ס א"ו כדעת רש"ל דלא שייך בדדמי בכה"ג (וע"ש עוד בר"ס מ"ח שהזכיר ג"כ מענין זה דשייך בדדמי בשיעור י"נ ומשמעות לשונו שם שביטל דעתו מפני דעת רש"ל. ואותה התשובה השיב באחרונה) ולבד זה נראה לע"ד דכל עיקר חקירה שלו לא שייך אלא לפ"ד מהרי"ט שהובא לעיל ס"ק קל"ד דשיעור שת"נ הוא כשיעור שב"א משערים ומירי שהאשה או העד אמרו סתם ששהו עליו בכדי שא"א לו לחיות במים אמנם לפ"ד הריב"ש שהובא שם דהשיעור הוא ג' שעות או לפ"ד מהרי"ט בתירוץ קמא שהובא שם דהוא שעות קטנות א"כ כיון דהאשה או העד אומרים לפנינו ששהו עליו שיעור ג' שעות גדולות או קטנות ל"ש לומר שטעו בשיעור י"נ דכרי שיעור י"נ לא הם משערים רק אנו משערים זה. והא ודאי דאין זה ענין למה שאמרו פ"ק דפסחים לר"י אדם טועה ג' שעות דהא כתב מהרש"ל שם דבהמשך הזמן לא חיישי' שיטעו כו' ע"ש וצ"ע.

וכתב עוד בת' ח"ס שם וז"ל ואמנם בכל זאת נ"ל דליכא אלא חששא דרבנן דהרי בשהה שת"נ לא שרי מדאורייתא אלא מטעם רוב שאינם עולים משם וא"כ אע"פ שלא שהה כי איכא רובא אחריתי נמי שרי מדאוריי' דמה לי הך רובא או הך רובא והנה נלע"ד דכל זה היה בימיהם דהי' שייך לומר ב' חששות או שהמי' הובילוהו מרחוק לצוד וא"א שיודע לבני ביתו ומכ"ש בים דגלי אשפלוהו כביבמות קכ"א או שע"י חבלה נחסר ממנו אבר ובוש לחזור לביתו כעובדא דגברא חרוכא כו' והנה בנ"ד בים לא טבע דנימא גלי אשפלוהו מעבר לנהר גוזן וכה"ג ורק חשש ששט ע"י שבולת הנהר אל מקום פלוני אלמוני וידוע שעתה נשתנו הזמנים שעתה קביע בי דואר בכל המדינות ואילו היה עולה מהמים בכל מקום שהוא היה מודיע לביתו ע"י אגרת או ע"י צייטונג כו' וכן חשש הב' שמא מחמת כיסופא ערק לעלמא גם זה נשתנה דברי לנו אפי' אי נשברו כל אבריו היה בא או מודיע לב"ב ולא היה בזה שום כיסופא כו' ונהי דמ"מ יש לתת סיבות המונעות מכל הנ"ל וא"א להתיר האשה בכך מ"מ אותן הסיבות אינן אלא מיעוט ומצורף לזה דהא עכ"פ נודע לנו בבירור לפי טבע הענין דבשעת מעשה לא זזו משם זמן רב וחפשו הספנים חפש מחופש להוציא ולא עלה בידם כי כן דרכם עתה בזמנינו וה"ל כאילו נודע לנו בבירור ששהו כדי שת"נ וצירוף כל הסברות האלו מועילות לפע"ד להוציא האשה עכ"פ מחשש איסור דאורייתא כו' כנלע"ד ברור עכ"ל ע"ש עוד בר"ס מ"ח ובסי' ס"ה שהזכיר ג"כ סברא זו דעתה נשתנו הזמנים ומבואר שם בביאור יותר שלא סמך על סברא זו לחוד כ"א בצירוף סברות אחרות ועמ"ש לקמן ס"ק קמ"ד):

**קלט** שהעיד לה עד א' כו' ואם נשאת לא תצא. עיין בתשובת ברית אברהם סי' כ"א שכ' וז"ל הנה מרגלא בפומייהו דהפוסקים ראשונים ואחרונים דבנטבע במים שאל"ס יצאה האשה מאיסור דאורייתא ולכאורה יש לדון די"ל דזה דוקא היכא דאיכא ב' עדים על הטביעה ושהו עד שת"נ אבל היכא דליכא רק עד א' י"ל דבכה"ג לא יצתה מאיסור דאו' ודבר זה תלוי בפלוגתת הראשונים ז"ל אי נאמנות עד א' בעגונה הוא מדאורייתא או רק מדרבנן (שכתבתי לעיל ס"ג ס"ק י"ג) ולדעת הסוברים דאינו רק מדרבנן משום תקנת עיגון או משום דהפקיעו הקידושין אם כן במים שאין להם סוף דרצון חכמים היה דלא תנשא ותו ליכא תקנת עיגון וגם לא הפקיעו הקידושין ממילא הדרא לדין תורה דאין עד נאמן דכמאן דליתא דמי כיון דליכא תקנת עיגון ולא הפקיעו הקידושין ואף דברמב"ם וש"ע סי' ל"ג וסי' ל"ד מפורש דגם בע"א שהעיד במשאל"ס דניסת לא תצא יש לומר דהרמב"ם לטעמיה דנאמנות עד אחד הוא מן התורה והטור כ' ניסת ע"י שהעידו עליו במים שאל"ס ל"ת והיינו דס"ל דנאמנות ע"א הוא מדרבנן ולכן דייק שהעידו עליו דהיינו

שנים אבל בעד א' תצא (ע"ש באות ה' ובאות יוד) אך באמת זה אינו דע"כ גם בע"א של הטביעה במשאל"ס יצאתה מאיסור דאורייתא דהא הך דינא דאם ניסת ל"ת יצא לנו מעובדא דחסא והתם מיירי בכותי מסל"ת דאף גרע מעד א' כשר ומעתה צריכין אנו לתרץ את קושייתינו דאף דבמשאל"ס לא שייך תק"ע דהא רצון חכמים הוא דלת"נ מ"מ כיון דעכ"פ הוצרכו לתקן שיאומן דברי עד א' בעדות אשה או כותי מסל"ת ממילא דברי העד מאומתין אצלינו כב' עדים כו' והא דלכתחילה לא תנש' לאו משום גריעותא דנאמנות העד כו' והאריך בזה ובסוף התשובה כתב שוב מצאתי בק"ע סי' רכ"ט שכ' מאחר שיש כאן יהודי המעיד בטביעת משאל"ס א"כ יצאה אשה זו מחזקת א"א דאוריית' כו' משמע גם בע"א יצתה מאיסור דאוריית' וגיף התשובה אינו בידי לעיין בו ושמח לבי אם הספיקות שלכם כך כו' עכ"ד. והנה באמת גם בק"ע סי' רל"ה מבואר כן ע"ש אך לא ידעתי מאי אולמא ליה הך דק"ע שהוא מדברי המבי"ט יותר מדברי הרמב"ם וש"ע שמפורש כן בדבריהם להדי' והוא לקוח מתלמידן כמ"ש הוא ז"ל בעצמו מקודם. ועוד דגם זה משה האיש הוא המבי"ט ז"ל לא ידענו אולי גם הוא סובר דעד א' נאמן מה"ת וע' עוד בתשובה הנ"ל סימן כ"ז אות ב' שכ' דבתשו' פמ"א ח"ג סי' ב' נסתפק ג"כ בעד א' אי יצאה מאיסור דאו' מחמת דנאמנות ע"א הוא מדרבנן וכתב לפרש הא דש"מ סל"ב גבי ארכובה דמיירי בעד א' ולכן בעי סו"מ ואח"ז הביא בשם קו"ע הנ"ל דגם בע"א יצאה מאיסור דאוריית' ע"ש ולא ידעתי ג"כ להולמו מדוע לא הביא יותר מדברי הרמב"ם וש"ע דסעיף זה ונסתר פירושו בהא דסעיף ל"ב וצ"ע:

(ועיין בתשובת חתם סופר סי' מ"ח כתב שם דאף דבנדון דידיה לא הועד לפנינו שנפל למים אלא ע"י א"י המסל"ת א"כ יש מקום לומר דעדיין לא יצתה האשה מאיסור דאוריית' כיון דמן התורה אין ממש בעדותו כו' מ"מ נראה דהא לית' ע"פ המבואר ברמב"ם סוף הל' גירושין דמה"ת לא בעי עדות במלת' דעל"ג כו' ואם כן זכינו לדין דא"י מסל"ת נאמן מן התורה ואתתא דא נפקית מאיסור דאוריית' ע"ש. וגם עליו יש לתמוה דתלי תניא בדלא תניא כי דבר זה דא"י מסל"ת נאמן מה"ת אינו דין ברור כמוב' לעיל ס"ק י"ג ובדברי הגאון הנ"ל עצמו בתשובה סי' צ"ד ושם כתב דסוגי' דעלמ' כהריב"ש דאפילו עד א' כשר רק מדרבנן האמינו וראיותיו מש"ס עצומים ע"ש ומכ"ש לפ"ד הנו"ב שהבאתי שם גם הרמב"ם ס"ל דעד פסול א"נ רק מדרבנן וממיל' דה"ה בכותי מסל"ת דהא דין עד פסול יש לו כמ"ש לקמן סעיף ל"ז בהגה וקרוב לודאי דגם התשב"ץ סימן פ"ג ופ"ד ס"ל כן בדעת הרמב"ם הגם שהוא לא הזכיר רק עד מפי עד משום דמצי לאשתמוטי כו' מ"מ ה"ה בכל עד פסול משום דאינו חושש כ"כ אם יתפס בשקר וזה מוכרח מלשון

הרמב"ם שם לפי פירושו של התשב"ץ ודו"ק. א"כ דין זה לא תניא כלל אבל הדין שהוליד מזה דגם בכותי מסל"ת שנפל למים שאל"ס יצתה מאיסור תורה הוא דין ברור בלי ספק כדברי תשובת ב"א הנ"ל דכן מוכח בש"ס בעובד' דחסא וכמ"ש הרמב"ם סוף סעיף זה וע"כ דלא תלי זה בזה כלל כדברי הב"א הנ"ל דכיון שתיקנו חז"ל להאמין ע"א או כותי מסל"ת בעדות אשה ממילא דברי העד מאומתין אצלינו כו' וכן מבואר טעם זה בדברי אא"ז בתשו' שם והוא ברור):

קמ **ע"פ חכם**. עבה"ט בשם צ"צ. ושם מבואר דהיינו אם הוא מגדולי הדור אבל מה שהוא מוסמך להוראה אינו כלום דסמיכה זו אינו מועיל אלא לדיני איסור והיתר ע"ש וכן מבואר בתשובת מהרי"ק סוף שורש פ"ד ע"ש. ועיין בת' ברית אברהם סימן צ"ט אות ב' דמבואר מדבריו דעשה ע"פ חכם היינו דוקא שהתיר בפירוש לעשות מעשה וכמפורש ברמב"ם פי"ג מהל' שגגות דאף שאמרו בפירוש דבר זה מותר הוא ולא אמרו לעם מותרים אתם לעשות לא הוי הוראת ב"ד כו' וכיון דלא הוי הוראה הוי מזיד לענין קנס ע"ש עוד. ולע"ד הוא תמוה דאף שהאמת כן הוא שאין לסמוך למעשה על השמועה מפי חכם שדבר זה מותר עד שיאמר הלכה למעשה כדאי' בגמ' ב"ב דף ק"ל ע"ב ת"ר אין למדין הלכה לא מפי למוד ולא מפי מעשה עד שיאמר הלכה למעשה כו' א"ל ר' אסי לר' יוחנן כי אמר לן מר הלכה הכי נעביד מעשה אמר לא תעבידו עד דאמינ' הלכה למעשה ע"ש ברשב"ם. מ"מ האשה שלא ידעה מזה וסברה שמותר לה לעשות מעשה בודאי דנחשבת לשוגגת דהא מקור הדין דהכא במים שאל"ס דאם נשאת לא תצא הוא מסוגי' דסוף יבמות בעובד' דחסא דמדיבורי' דרב נחמן אזלא דביתהו דחס' ואינסוב' ולא אמר לה ולא מידי אמר רב אשי ש"מ הא דאמור רבנן כו' וע"ז כתב מהר"ם בתשובת מיימוני סי' י"א דדוק' ע"פ חכם כגון עובד' דחסא אבל נשאת בעבריינות כו' מבואר להדי' דאף שלא התיר החכם להדי' מקרי ע"פ חכם דהא רב נחמן לא התיר להדי'. ודברי הרמב"ם מהלכות שגגות אינם ענין לכאן וצ"ע:

קמא **אבל אם נשאת**. עח"מ ס"ק ס"ג ועי' בתשובת ברית אברהם סי' צ"ט ויובא קצת לקמן סי' ק"נ ס"א סק"ב:

קמב **בעבריינות תצא**. עבה"ט ועיין בתשובת חוט השני סי' י"ב מ"ש בזה:

קמג **רק לא העידו ששהא**. עיין בתשו' נו"ב סי' מ"ג שהביא דברי הריב"ש סי' שע"ט שכ' דגם בלא שהו רובא למיתה והא דתצא הוא משום דאיכ' תרי חזקות כנגדה חזקת א"א וחזקת האיש שהוא קיים רק בשהה כדי שת"נ לא תצא משום דהצלתו הוא מיעוטא דמיעוטא ע"ש והוא ז"ל האריך להשיג עליו חדא דזה לא מקרי ב' חזקות והכל א' שע"י

מה היא א"א ע"י שבעלה חי ועוד כי איכא תרי חזקה מאי הוי הלא רובא עדיף גם מתרי חזקה א"ו דבהא ליכא רובא כלל רק הוא ספק חי ספק מת וכן מורה פשטן של דברי שאר הפוסקים בזה. וכתב עוד דאם נניח סברת הריב"ש דגם בלא שהו איכא רובא אלא דתצא משום דאיכא תרי חזקה לחומרא יצא לנו עוד קולא אחת והוא דלדברי הריב"ש הא דאם נשאת תצא היינו שטבע במשאל"ס ולא נמצא כלל אבל אם אח"כ העלו על שפת הים מת אפילו לא ניכר לא בבגדיו ולא בסימנים כבר לא שייך לומר חזקת חיים דמה חזית למיהב לבעל האשה חזקת חי ולומר שזהו אחר שהרי גם להאחר יש חזקת חיים ונשאר רק חזקת א"א א"כ אם ניסת לא תצא אבל לא מצאתי חבר להריב"ש בהא וגם בריב"ש עצמו אינו נזכר דבר זה שבזה אם ניסת ל"ת ולכן אין לנו לעשות מעשה בזה. אבל עכ"פ לשאלה ל"ח כו' (זה הובא בפ"ת לעיל סכ"ד ס"ק צ"ה) ע"ש: וע' בתשו' ח"ס סימן ס"ה שהזכיר שם קצת מדברי הנו"ב הנ"ל וכתב עליו דמ"ש דאם אח"כ העלו על שפת הים מת אפילו לא ניכר כלל תו לא שייך לומר חזקת חיים כו' דברים תמוהים הם דא"כ אם מת אדם בעולם פסקא לחיותא דכ"ע כו' אמנם האריך להוכיח שם (וגם בס"ס ס"א) דדינו של הנו"ב הנ"ל הוא נכון דאפילו אי בעינן שהה גם במים שאל"ס להרמב"ם וכמו שסוברים הריב"ש וה"ה בדעתו מ"מ היינו בלא נמצא אח"כ מת על שפת הנהר אבל בנמצא אח"כ אדם מת על שפת הנהר אפי' לא שהה בשעת נפילה וגם עתה לא אמר וקברתיו מ"מ מצטרפין הני תרי מילי אהדדי ואם ניסת ל"ת ומזה מדוייקים דברי הרמב"ם פי"ג מה"ג דין י"ט ודין כ' כו' והביא שם דבת' רב"צ אשכנזי ס"ס כ"א כתב סבר' זו דבכה"ג אפי' הרשב"א מודה. גם הוכיח שם דכן דעת תשובת מהר"י בי רב סי' י"ז ותשובת מבי"ט ח"ג סי' ק"ט כו' ומ"מ למעשה לא סמך ע"ז לחוד רק בצירוף צדדים אחרים ע"ש[:

קמד **ששהה במים.** עיין בתשו' משכנות יעקב סימן ח' שהאריך להוכיח דאף שכל האחרונים קימו וקבלו עליהם דין זה בלא מחלוקת מ"מ נראה שדעת הרמב"ם וריא"ז וכן משמעות הירושלמי ורש"י ז"ל והר"א מוורדין וסייעתו דכל מים שאל"ס אף אם לא שהה כדי שת"נ אם נשאת לא תצא וכן משמע לענ"ד סוגיית הגמרא וכן הביאו בשם מהר"ר בצלאל אשכנזי שכ"כ בשם הרמב"ם ור"ח. והן אמת שחלילה לנו לחלוק על רבותינו הרמב"ן וסייעתו ובעלי הש"ע והאחרונים עכ"פ יועיל הדברים לסניף אם יהיה עוד כמה צדדים להקל נצרף את זאת ג"כ. והנה הרב מהרח"ש אף שדחה סברא זאת בשתי ידים אעפ"כ צירף אותה באיזה מקומות בתשובותיו לסניף. אנו שת"ל מצאנו ראינו שיש בה כדי סמיכה בסברא זו כ"ש דנוכל לצרפה לסניף ע"ש ועיין בס"ק שאחר זה: (גם בס'

מה"צ סעיף זה האריך מאד להוכיח שהרבה פוסקים חולקים על דין זה ומסיק לדינא דמ"מ למעשה אין בידינו להקל ולכן כשהעד לפנינו צריכין לשאלו אם שהה כדי שת"נ ואם אמר העד שטבע ולא עלה או שטבע ולא ניצול והלך לו אמרינן דמסתמא שהה עליו לכ"ע כדמוכח להדיא מדברי מהריב"ל והכ"מ וכ"פ מהרח"ש סי' נ"ט אבל בשלא אמר העד אלא טבע לחוד ולא מוכח מדבריו שטבע ממש וכסוהו המים יש לחוש דילמא לא ראה כ"א ספינה שנשברה שרוב העולם קורין לזה טביעה אולם כשאמר להדיא שכסוהו המים בזה צדד מהרח"ש להקל כשאין העד לפנינו גם לדעת הרשב"א ז"ל ויש לסמוך ע"ז למעשה להקל בשאין העד לפנינו ולומר דיצתה מאיסור תורה כו' ובאדם מפורסם שיש לומר אם איתי' דסליק קלא ה"ל אם אבד זכרו ונשתקע שמו יש להקל אפי' בידוע שלא שהו עליו וכמ"ש מהרא"י בפסקיו סי' קל"ט דלענין דיעבד שפיר יש לחלק בין צ"מ לאינש דעלמא ולא אמרי' לא פלוג והתיר שם בנדון דידיה בדיעבד משום אומדנא שהיה בעל השם ואיש מפורסם כו' וכן בשאר אומדנות לפי ראות עיני המורה עכ"ד ע"ש. וע' בת' ח"ס סי' ס"ה שצידד לומר דהאידנא דקביע דואר בכל דוכתא ושיירות מצויות מאד אם האי גברא שנפל למים לא ה"ל שום קטטה בביתו כ"ע הוא כצורב' מרבנן כו' והיינו לאחר המתנת יב"ח שנשתכח שמו ואבד זכרו כו' (ע"ל ס"ק קל"ח) גם האריך שם ג"כ בעיקר דין זה אי בעינן שיהוי במים שאל"ס והובא קצת בס"ק הקודם[:

**קמה** **ושהה כדי שתצא נפשו**. עבה"ט לעיל ס"ק ק"ח שהביא מחלוקת הריב "ש ומהרי"ט בשיעור כדי שת"נ כמה הוא. וע' בס' קהלת יעקב שכ' דנראה לו דלדינא לא פליגי דהריב"ש ג"כ מודה היכא שעמד ע"ג מים שיש להם סוף שרואה השפה מכל הצדדין והמים כסו פניו ופיו וחוטמו ודאי דסגי באומד הרופאים בשיעור שיוכל לחיות. ובעומד מרחוק שיש לחוש שמא שט הוא ע"פ המים ואין לו מקום לאחוז וידוע שאין לו מנוח שם לפרסות רגליו גם מהרי"ט מודה דבעינן ג' שעות. ובשלא עלה יכול להעיד שמת. וגם נראה דמדאורייתא אין חוששין רק למקום שנפל במים ואם רואין שכיסו המים פניו ופיו וחוטמו ושהה שם כדי שת"נ מותרת אשתו מדאורייתא ולא חיישינן שמא היה שט תחת המים למקום אחר שלא ראה לשם ושם עלה מן המים כי מדאוריית' לא חיישי' לזה וחששא דאימר גלי אשפלוהו דאמרי' ביבמות קכ"ב הוא רק חששא דרבנן כו' והיוצא לנו מזה דאם השקיף לתוך המים וראה כי לא צף כלל ע"פ המים לא בעינן ג' שעות וגם הריב"ש מודה לדברי מהרי"ט הנ"ל. ולפ"ז נראה דאם נפל באמצע הים ולשפת הים רחוק מאד וגם ידוע לנחותי ימא שרחוק הוא מהנסין שקורין קעמפ"ש המצויים בים לבל יוכל להגיע לשם בתוך ג' שעות אז ליכא למיחש רק אולי דף של ספינה יצאה

ועלה או גלי אשפלוהו לזה לא חיישינן אלא מדרבנן ומים שאל"ס הוי ומותרת דבר תורה וגם מדרבנן אם נשאת לא תצא עכ"ד ע"ש: ועיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' ק"ט שכ' להגאון מליסא ז"ל (הוא המחבר ס' קה"י וכנראה שהציע כל דבריו הנ"ל לפני הגאון רע"ק איגר ז"ל ועל זה השיב לו) מ"ש כבודו דמה דבעינן שהה כדי שת"נ דסגי בשוהה ורואה מד' רוחות שלא עלה ליבשה תוך זמן ההיא ולא בעינן שיראה שהמים כיסו אותו כל זמן ההוא. זהו ודאי אמת וברור דאל"כ א"א לאשכוחי במים שאל"ס שהה כדי שת"נ ובזה נדחה מ"ש בשו"ת שיטה מקובצת (נראה שכיוון לדברי ת' רב"צ אשכנזי שהובא בק"ע סימן רמ"ז) להוכיח מדברי הרמב"ם בפי' המשנה בגיטין דאף דלא שהה כדי שת"נ מ"מ לא תצא די"ל דמיירי בנטבע באמצע הים רחוק מיבשה בענין דבתוך שיעור כדי שת"נ א"א לו לעצות ליבשה ובכה"ג הוי ממילא כמו שהה עד שת"נ (ובזה נסתר יסוד דברי ת' משכנות יעקב הנ"ל בס"ק הקודם ע"ש) אולם מה דמעלתו הוסיף אומץ דו"ל דוקא כה"ג הוא דהצריך הריב"ש שיעור ג' שעות אבל אם נפל לבור ועומד ורואה תמיד מכוסה במים סגי בזמן מועט כיון שא"י לכלוא הרוח. הנה בתשובת פני יהושע סי' א' כתב בהיפך ומ"מ כיון דבלא"ה המהרי"ט והרא"ם נקטו שעה קלה וכיון די"ל דגם הריב"ש מודה היכא דידוע דכיסו אותו המים יש לסמוך להקל ע"פ מבינים מומחים שיודעים לפי טבע האיש ההוא הנטבע אם יכול לחיות ערך חצי שעה כשהמים מכסים אותו עכ"ד ע"ש. ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' כ"ד וכ"ה עוד מענין הנ"ל (ועמ"ש לעיל ס"ק קל"ד):

**קמו** **אבל אם בא השני.** עיין בס' קהלת יעקב סעי' כ"ז שכ' דדוקא כשמכחיש לגמרי ובב"א דהוי עד א' בהכחשה אבל כשאינו מכחיש רק שמעיד לקלקל ראיית הב' כגון שעד א' מעיד שראה ראובן מת והכירו בט"ע ובא עד אחר ואומר שהאיש הזה נטבע זה ה' ימים ולא מהני ביה ט"ע נראה דאינו נאמן כלל דאין עד אחד נאמן לאסור ע"ש שהשיג בזה על הנו"ב סי' כ"ח במה שפסל שם בעובדא דידיה עד השני. וגם על מה שפסל עד הראשון שם השיג ג"כ עליו והובא בקצרה לעיל סעי' כ"ח ע"ש:

**קמז** **ואם באו שנים כו' תצא.** עיין בס' בית מאיר שכ' דבכה"ג הוי הולד ממזר גמור דלא כנראה מדברי המרש"א יבמות קי"ז ע"ב דאינו ממזר ד"ת משום דהאומר מת חשוב כב' והוי תרי ותרי וזה אינו ופשיטא דהוא ממזר גמור ד"ת כי דינא דעולא ל"ש כלל במקום שנים כדמוכח מהקישא פשיטא כו' ע"ש וע' בס"ק שאח"ז:

**קמח** ע"פ אשה כו' ובאו כו' פסולים של דבריהם. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר סי' קי"ג שתמה ע"ז הא בב' עדים פסולין מדבריהם אף אם בא תחילה עד א' כשר הדין

דתצא כיון דמדאוריית' הם כשרים והוי תרי לגבי חד והיא א"א גמורה וחייבים עליה מיתה וחטאת וצ"ע עכ"ל (ולכאורה לפי מה דמחזיק בפשיטות דפסול מדבריהם דין עד כשר יש לו הו"ל נמי לתמוה ע"מ דנקטו הרמב"ם וש"ע או שני פסולים של דבריהם מאי איריא תרי אפילו חד נמי תצא לשיטת הרמב"ם שהובא בש"ע לקמן סעיף ל"ח. אך באמת ז"א דבהא לא ברירא ליה להגאון ז"ל אם יחשב לעד כשר להכחיש האשה וכאשר מבואר בדבריו באותה תשובה מקודם במה שרוצה לישב קושיתו על הרמב"ן ע"ש) ועיין בס' בית מאיר לקמן סעיף מ' במה שיישב קושית מהרי"ו סימן קס"ד ע"ש:

(קמח) אבל עד כשר אומר מת כו' בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב ואם עד כשר וגם אשה אומרים מת ועד כשר אומר לא מת בזה צ"ע לדינא אם נימא כיון דעדים המכחישים המה כשרים ממילא אשה המסייעת לעד א' דמת הוי כמו רוב דעות ותנשא או דכלל הוא דא"א לדחות עד כשר אלא ע"י ב' עדים כשרים אבל בלא"ה הוי תמיד כמו פלגא ופלגא והכי משמע לכאורה מהא דבעד א' אומר מת וע"א אומר לא מת דבעי' נשאת להעד ואומרת ברי לי ולהרמב"ן גם בזה תצא ומשמע אף בברי גמור דמית בעלה ולא אמרי' דתנשא גם לאחר ע"י צירוף עידותה לע"א דאומר דמת כמו דמצרפינן עדותה לאשה אחרת שאומרת מת לגבי ב' נשים שאומרות לא מת כמ"ש בהגה אע"כ דמ"מ הוי רק כפלגא ופלגא וצ"ע לדינא עכ"ל):

קמט **פסולי עדות.** עבה"ט ומ"ש עד המעיד על איש כו' דברי מהריב"ל אלו הובא בק"ע סי' ע"ג ע"ד וע' מ"ש לעיל ס"ג ס"ק ט"ז:

קנ **ואח"כ בא עד כשר.** עבה"ט ועיין במה"צ מ"ש בזה וסיים זכינו לדין דלדעת הרמב"ם וסייעתו אם עד כשר אומר מת ואשה אחת אומרת לא מת תנשא אפילו לכתחלה וכ"כ הרח"ש בפשיטות גם הרשד"ם סי' ר"ג קיים זה מסברא ולפמ"ש הוא מוכרח עכ"ל וכ"כ בתשובת רע"ק איגר סי' קי"ג ע"ש. עוד כ' בס' מה"צ שם ונראה דלדעת הרמב"ם וסייעתו ה"ה נמי אם התירוה תחלה ע"פ עד מפי עד ואח"כ בא עד כשר ואמר מפי עצמו לא מת שתצא מהתירה כיון דעד מפ"ע פסול לשאר עדות דינו כעד פסול אולם אם העד הראשון שנאמר משמו שמת הוא לפנינו כעת יש תקנה לדבר שיחזור הוא ויעיד עתה בב"ד על ראייתו שמת דהשתא הו"ל עד כשר לגבי עד כשר וכיון שהתירוה כבר ע"פ עד מפ"ע ל"ת מהתירה אע"פ שמה שמעיד עכשיו הוא אחר שהתירוה וראיה לדבר מדברי הרמ"א לעיל סל"ז כו' ע"ש ועיין עוד בת' רע"ק ע"ש:

קנא **שאמרה מת והתירוה.** עבה"ט מ"ש להלכה אין סומכין כו' ובס' מה"צ הביא בשם יש"ש סי' י"ז שפסק דאפי' נשאת ע"פ עצמה ואח"כ בא עד כשר נמי ל"ת כפסק הש"ע

כאן ע"ש. ומ"ש עוד הבע"ט אשה שאמרה עד פלוני אמר לי כו' איני יודע מה צורך בזה לדברי מהריב"ל הלא כתוב כן בש"ע לעיל ס"ח והוא מדברי הרמב"ן והר"ן והרא"ש. ומ"ש עוד בשם כנה"ג אבל אשה עצמה מפי עד כו' אינו מובן כלל מדברי הפוסקים והש"ע שם מבואר להדיא דגם באשה עצמה הדין כן ועוד דהלא אשה עצמה גרע טפי כמבואר מדברי הה"מ והח"מ וב"ש שהביא הבה"ט ברס"ק זה. גם מה דמסיק הכנה"ג הדבר פשוט אצלי דלכ"ע אם ניסת כו' ג"כ ק' דהלא אף בעד כשר דעלמא אם מכחיש להאשה תצא כמ"ש הבה"ט רס"ק זה והרא"ש כתב להדיא הובא במה"צ דאפי' בא העד אחר שניסת ממש ומכ"ש כשזה העד המכחיש הוא עצמו הנאמר בשמו. ומ"ש עוד בשם הרדב"ז דאם הלכה לב"ד אחר כו' נאמנת. ראיתי ברדב"ז שם שהוציא כן מלשון רש"י בפ' שבועת העדות (שבועות דף ל"ב ע"ב) דאי' התם הכל מודים בעד מיתה דפטור דאמר לה לדידה ולא אמר להו לב"ד וכ' רש"י ז"ל והעד פטור לפי שיכולה האשה ללכת לב"ד אחר ולומר מת בעלי כו' ע"ש. הנה בגמרות שלפנינו ליתא כלל בפרש"י תיבת אחר וע' ברא"ש וברי"ן שם וצ"ע. ומ"ש עוד בשם הראנ"ח אבל בשני עדים מפי עד א' כו' כ"כ גם הח"מ וב"ש לעיל ס"ח והובא בבה"ט שם סקנ"ז ועמ"ש שם. ומ"ש עוד אפי' למ"ד כו' אבל אין אנו צריכין לשאול אותו כו' כן מבואר להדי' לעיל ס"ח בהגה ועבה"ט שם סקכ"ח:

קנב **אלא ברשות ב"ד.** ע' בת' ברית אברהם סי' ס' אות ז' שתמה על מעשים בכל יום באשה שהיא מחזקת עצמה לאלמנה ובאה להנשא והרב מסדר קדושין אף שאינו יודע כלום ממיתת בעלה וגם הבעל אינו יודע מזה ואין שום ב"ד מוחה ומעכב עד שתבא לפני ב"ד ולומר התירוני כו' וכתב שם באות ט' ליישב דהא דבניסת ע"פ עד א' בעי רשות ב"ד בכדי דליהוי כשנים ולא יוכל עד להכחישו וא"כ בניסת ע"פ עצמה אי מחמת ראייתה בעצמה אי מחמת ששמעה מאחרים מה תועלת יש שתבא להב"ד לומר התירוני ולהתירה להנשא דמ"מ יוכל עד כשר להכחישה עב"ש ס"ק קכ"א (עמ"ש בס"ק הקודם) אך דנ"מ באם תבא אשה להכחישה ולזה י"ל כיון שהאשה מחזקת עצמה לאלמנה והולכת להנשא הוי זה אמירה דידה שמת בעלה והמסדר קידושין והעידי קדושין המה הב"ד המתירין דהמה עבדו מעשה ההיתר ממש ואין לך התירה גדול מזה דהא הב"ד שמתירים א"צ שיהיו בקיאים בדיני עגונה כו' וא"ל דלפ"ז ראוי לומר דתמיד הוי ניסת ע"פ היתר ב"ד. ז"א דבניסת ע"פ ע"א בעינן שיהא ההיתר מב"ד ע"פ העד הא' בכדי דליהוי כב' ונ"מ שלא יוכל עד כשר להכחישו דאי מחמת ההיתר של אותן שהוזמו לקידושין הא המה לא שמעו מפי העד אך ממנה במה שמחזקת עצמה לאלמנה וא"כ

יוכל עד כשר להכחיש אחר זה ולכן נחלקו הפוסקים בסל"ט בניסת בלא היתר ב"ד אי הוי העד הראשון כב' שלא יוכל עד כשר להכחישו אבל בניסת ע"פ עצמה שפיר י"ל דאותן שהוזמו לקידושין המה המתירין ע"פ אמירה דידה שמחזקת עצמה לאלמנה בפניהם והוי ניסת ע"פ היתר ב"ד כו' ומכ"ש בניסת בפרסום שהב"ד יודעים שהיה לה בעל ולא מיחו בה דהוי ממש התירוה כמ"ש הרמ"א בסי' ז' ס"ו כו' והאריך בזה ע"ש ודבריו צ"ע לדעתי חדא דמדברי הפוסקים שנחלקו בסעיף זה משמע דהיינו אף אם העיד העד לפני הב"ד אלא שלא התירוה עדיין. ועוד דמפשטות דברי הרמ"א שכ' דהב"ד צריכים להיות כשרים כו' משמע דה"ה דצריך להיות ההיתר ביום דוקא וע"פ הרוב החופה הוא בלילה וצ"ע. ועמ"ש לעיל ס"ה סקל"ד:

קנג **שלא תצא**. עבה"ט שכ' זהו דעת הר"ן כו' וע' בס' בית מאיר שהביא ראיה נכונה מהירושל' כהרשד"ם דאין הנישואין חשוב כהיתר ב"ד. ומ"ש הבה"ט לתרץ מה שהקשה הב"ש לשיטת הר"ן עבס' בית מאיר ובס' קרבן נתנאל פ' האשה תניינא אות כ"ג:

קנד **והב"ד צריכים**. עח"מ סקע"ח וע' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' צ"ו בהגה מבן המחבר מ"ש בזה בענין קושית הח"מ על הרמב"ם למה נקט שאין זו הוראה אלא טעות וגם בענין שכ' הח"מ דהא דתנא ניסת ע"פ ב"ד פטורה היינו ב"ד הגדול ע"ש באריכות:

קנה צריכים להיות ג' עבח"מ שהאריך דלא בעינן ב"ד של ג' לא בהתרה דדמי להוראת או"ה ולא בקביע דהרי הטעם דהצריכו ג' לקב"ע ולא סגי ב' דהוי כעד מפ"ע ובעגונה דעד מפ"ע כשר לא בעי ג' ע"ש וע' בת' רע"א סי' קכ"ג שדעתו שם דאף דבעדות אשה עד א' ועד מפ"ע נאמן מ"מ בעי דוקא שנתקבל עדות בב"ד ובעד מפ"ע מהני כשמעיד הב' בב"ד אבל שלא בב"ד י"ל דלא הוי עדות וכתב דראיית הח"מ יש לדחות בטוב דהא דאמרינן בעלמא דלא סגי בב' דהוי עד מפ"ע היינו דבלא"ה היה באפשרי לב' לקבל עדות ויעידו בפני ב"ד של ג' שהועד כן בפניהם ויהיה אז שם עדות לזה צריכים לטעם דעד מפ"ע וכה"ג בעדות אשה מהני אבל מ"מ כל שלא הועד בפני ב"ד לא גמר ההיתר דבעי הגדה בב"ד דוקא ומ"ש הח"מ ראיה ממה דמבואר בת' ב"י כו' לענ"ד זהו אמת דהוראה זו הוי רק בהוראת איסור והיתר ולא בעי ג' אבל מ"מ בעו ההוראה ע"י קב"ע בג' דצריך שיקבל העדות בפני ג' עכ"ד ע"ש: והנה דעת הב"ש כאן מבואר שדעתו דצריך ג' הן בקב"ע והן לענין התרה משום דחשוב כמו דין ע"ש אך מצאתי בט"ז שדעתו ג"כ לחלק דלענין קב"ע כ"ע מודים דצריך ב"ד אבל לא לענין התרה והרב המגיה הזכיר דברי הב"ש הנ"ל והשיג עליו ע"ש (וע' בתשו' ח"ס ס"ס מ"ח שכ' וז"ל ואמת טעם ישיבת ב"ד של שלשה שכ' רמ"א לא ידענא וצדקו דברי הח"מ ואע"ג שהב"ש החזיק בעד רמ"א היינו לקבל עדות

בשלשה אבל להתירה בשלשה לא ידענא מ"מ הואיל ונפיק מפומיה דגברא רבא לא ישתנה תפקידו עכ"ל וכ"כ עוד בכמה תשובות דראוי להושיב ב"ד של שלשה):

קנו **ששמעו כל א'**. עבה"ט דהב"ש חולק על הח"מ וסובר דאחד ששמע מרבים עדיף מא' ששמע מאחד ועיין בת' צ"צ סי' נ"ז שדעתו כדעת הב"ש. וע' בת' גאוני בתראי סי' י"א שנחלק בזה הב"ח עם הגאון מהר"י בעל מג"ש ודעת הב"ח שם כדעת הח"מ וסיים שגם דעת חתנו הט"ז כן הוא אבל דעת מהר"י בעל מג"ש כדעת הצ"ץ וב"ש ע"ש וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' נ"ז בתשו' מבן המחבר שכ' הנה דעת הב"ש הוא רק שעד א' שאמר ששמע מפי רבים עדיף מעד א' שאמר ששמע מפי אחד אבל אם רבים אומרים ששמעו מפי רבים שמת ועד א' אומר ששמע מפי רבים שנצלב (כן היה בעובדא דידיה והיה בהכחשה דחי ומת) בודאי דבטלו דברי האחד נגד דברי רבים ואנו מאמינים ברבים ששמעו מפי רבים שמת. ואין להשיב ע"ז מתשו' צ"ץ סו' נ"ז שכ' שאנו דנין רק על העדים אשר מפיהם שמעו העדים אשר לפנינו וא"כ בנ"ד הוי זה רבים נגד רבים זה אינו דהצ"ץ כתב זה באחד ששמע מפי א' שחי ואחד שמע מפי שנים שמת בזה אמרינן דאין לנו לדון על העדים שלפנינו דקושטא הוא שזה שמע שחי וזה שמע שמת דאין הכחשה ביניהם ודנין על העדים הראשונים אשר הם שמעו מהם והוי שנים נגד אחד ואזלינן בתר רוב דיעות אבל בנ"ד בא' שאמר ששמע מפי רבים שנצלב ושנים אומרים ששמעו מרבים שמת בזה בוודאי אם נאמין להאי אחד ששמע מרבים אנו צריכין לומר שרבים משקרים בזה אזלי' בתר רוב דיעות ואין אנו מאמינים כלל לאחד ששמע מרבים שנצלב כיון שהן עד א' שלפנינו נכחש מפי רבים ואין אנו מאמינים לו כלל ששמע מפי רבים כן. שוב כתב הרב מהר"ר איסרל ליסא שפקפק ע"ז מדברי ת' הר"ן הובא בתשובת מהרמ"ל סי' קל"ג וצ"צ סי' נ"ז שאם בא עד א' ואמר ששמע מפי יחיד שמת ובאו מאה ששמעו מפי יחיד שחי הדבר ברור דהוי כעד א' אומר מת ואחד אומר לא מת הרי מבואר מזה כיון שהם מעידים ע"פ מה ששמעו לא אזלי' בתר סהדי דאתו קמן אע"פ שהם רבים אלא בתר סהדי ששמעו מפיהם והוי חד לגבי חד ומעתה בנ"ד אי אזלי' בתר סהדי ששמעו מפיה' הוי הכחש' דרבי' לגבי רבי' והיינו נמי טעמ' דהב"ש במה שחולק על הח"מ כו' והוא ז"ל כתב ליישב דבריו דלא דמי כלל להא דהר"ן ע"ש:

ולע"ד דבריו צ"ע מ"ש שם דדברי הר"ן שרירין וקיימין דאלו מאה אינן נחשבים כ"א כאחד דהא הם לא ראו ולא ידעו שום דבר רק מה ששמעו מפי יחיד לא עדיף האי יחיד מאילו היה עומד לפנינו היום שלא היה מהימן יותר מאותו אחד שאמר לפנינו ששמע ומאחד שמת והוי חד לגבי חד ע"ש ובאמת זה אינו דאילו היה זה ביחיד קמן בודאי היה

מהימן יותר מהיחיד האחד ששמע מיחיד שמת כיון דהוא עד כשר אשר בעיניו ראה משא"כ היחיד האחר הוא עד פסול דהוא עד מפי עד ואין עד אחד פסול מועיל להכחיש הכשר ובמ"ש לעיל ס"ק ק"נ וכמ"ש גם אביו הגאון ז"ל בנו"ב קמ"א סי' מ"א להדיא. ולדעתי זהו עצמו כוונת הרב מו"ה איסרל בקושייתו מדברי הר"ן דלדבריך שאתה חושד את היחיד שמשקר ולא שמע כלל מהרבים כן אף שאין הכחשה עליו בזה להדי' א"כ גם בנדון הר"ן היה לנו לבטל דברי היחיד נגד אלו המאה דהם בודאי שמעו מפי יחיד שחי א"כ הוי כאלו היחיד שלהם לפנינו (דמה נ"מ אם אמר בפניהם או בפנינו) והוא עד כשר דמהימן יותר מהיחיד האחר שהוא עד מפ"ע והיה לנו ג"כ לומר שלא שמע כלל מהיחיד כן א"ו כיון שאין הכחשה לפנינו דאפשר שזה שמע וזה שמע אנו דנין רק על העדים הראשונים ודוק היטב. ועיין בס' מה"צ ס"ק ק"ס שגם הוא ז"ל נסתפק בכעין הך דהנו"ב תניינא הנ"ל וכתב דיש לילך בזה לחומר' ע"ש:

(קנו) **ואם נשאת לאחד מעדיה כו'**. בגליון ש"ע דהגאון רע"ק זצ"ל נ"ב וז"ל וכן בנשאת לאחר שאומר ברי לי שא' מן העדים שאומרים לא מת הוא פסול אף דלא נפסל בב"ד וגם אינו ידוע בברי דמת מ"מ מקרי ברי ולא תצא. כן יש ללמוד מדברי שו"ת תשב"ץ ח"א סי' א' ך"ג ע"ד עכ"ל):

קנז **והיא אומרת ברי לי**. עבה"ט לעיל ס"ק קי"ז בשם רש"י והר"ן ועי' בס' בית מאיר שכ' דלכאורה קשה לפירש רש"י תינח הוא היא אבל מה נעשה להבנים שיוולדו הא יהיו ספק ממזרים ולפי הר"ן לפום ריהט' ניחא דעדותה שאומרת ברי מועיל נמי להכשיר הולדות כדקיי"ל בסימן ד'. ולפ"ז היה נלע"ד שאף מת בעל אשה זו שהיה אחד מעדיה אף דשוב נודע שבעלה הראשון נמי ודאי מתאלא שהספק עדיין אם בשעת הנישואין היה מת לא מבעי' ע"י ברי דרש"י שאסורה לכהונה מכח הספק דתרי ותרי דהא להכת האומרת ל"מ נעשתה זונה אלא אפילו בברי דהר"ן דהויא טוענת ברי לכשר נבעלתי מ"מ לכתחלה הא קי"ל דלא תנש' ואפילו ברוב כשרים ומכ"ש בספק דתרי ותרי. אך לקמן סי' קנ"ב ס"ג הוכחתי דלא שייך כלל הכא לבא מצד נאמנות ברי דידה ואפ"ה בטוענת ברי הבנים כשרים (שם כתב הטעם כיון דאיכ' חזקה שאין מקלקלים עצמם כמ"ש הרמב"ם וע"י צרוף חזקה ז' נעשה הספק אף לנו כודאי להכשיר הולדות) א"כ אפשר שתהיה נמי כשרה לכהונה וצ"ע ענ"ד ע"ש:

קנח **שמת בעלה**. עיין בתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תקמ"ב שנשאל באשה פרוצה שבאה ואמרה מת בעלי שאנשא ושאלנו אותה באיזה מקום מת ואמרה במקום פלוני ובאותו מקום יש יהודים אם נאמר לה כיון שיש רואים ויודעים שמת בעלך תביאי ראיה או

תמתיני עד שנשלח לשם לדעת אמיתית הדבר כיון שאפשר לברר או מתירין אותה מיד והשיב מסתברא לי דמשהינן לה עד שיתברר הדבר כיון שאפשר להתברר ובשלמא אם היתה צנועה קים להו לרבנן דמתוך חומר שהחמרת עליה בסופה דייקא ומינסבא או דלא משקר' במלת' דעל"ג למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ואפילו באפשר לברורי לא מעגנין לה בכדי כיון דקים להו לרבנן דקושט' קאמרה אבל פרוצה נהי דבלא אפשר לברורי לא מעגינן לה דלא חלקו חכמים בזה בין פרוצות לצניעות מ"מ באפשר לברורי דלא מעגינן לה טובא והיא נמי פרוצה ואיכא למיחש דלא חיישא לקלקולא יש לברר הדבר ואם לא הוברר הדבר לא מעגינן לה טובא ומתירין אותה להנשא ולא מחמרינן עלה לשלוח שליח אחר שליח לברר הדבר ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ג ס"ק י"ג:

קנט **ונותנים לה עיקר כתובתה.** שמעתי מפי כבוד ש"ב הרב הגדול מהר"י העשיל אשכנזי מק"ק הוראדנא (כעת הוא אב"ד בק"ק לובלין) שמעשה אירע בק"ק לובלין שבא עני אחד מהמסבבים בעיירות וחלה שם ולקחו אותו לבית החולאים ומת שם ומצאו אצלו כמה מאה זהובים והיה כאשר מת קודם הקבורה באה אשה אחת לשם ואמרה שזהו בעלה. והנה לענין שמותרת להנשא פשיטא שמותרת כי האשה בעצמה נאמנת כו' אך לענין הכתובה רצו הדיינים דק"ק הנ"ל ג"כ לומר שנותנים לה עיקר כתובתה מממון זה שנמצא אצל המת מאחר שמתירים אותה להנשא כי מספר כתובה נלמד כו' וכמ"ש במתני' יבמות (ובש"ע כאן) דחזרו ב"ה כו' והשיב בזה כבוד אביו הגאון מהר"מ זלמן אשכנזי האב"ד דשם שנדון זה אינו דומה כלל לדין המשנה והש"ע כאן דשם הספק הוא אם חי או מת אבל זה הממון שנותנים לה לכתובתה בודאי הוא של בעלה אמרינן שפיר דאף שיש ספק לנו שמא חי מה לנו בזה הרי בעלה בעל הממון זה כתב לה לכשתנשאי כו' והרי היא נשאת מחויב ליתן לה הכתובה כי כן נשתעבד לה אבל כאן אין הספק בענין המיתה רק שאנו מסופקים שמא אין זה בעלה וזה הממון אינו של בעלה רק של איש אחר והוא לא כתב לה לכשתנשאי כו' ולא נשתעבד לה כלל מה מהני מה שהיא נשאת. בזה אמרי' דלענין ממון אינה נאמנת עד שתביא ב' עדים ראיה לדבריה ודפח"ח. וקצת דמיון לסברא זו כתבתי בפ"ת ליו"ד סי' שס"ג שק"ז בשם מהר"א פלעקל"ש ז"ל:

קס **עיקר כתובתה.** עבה"ט ועיין בס' מה"צ ס"ק קס"ד וקס"ה שהאריך הרבה בזה וכ' בסוף וז"ל העולה מזה דאשה שאמרה מת בעלי דעת הרמב"ן כהרשב"א והה"מ פ"ז מה"ג והר"ן פ"ק דגיטין שגובה עיקר כתובה אפילו מן הלקוחות אולם לפי מה שסתם הש"ע בסי' קמ"א סעיף נ"ג יש להסתפק בזה אם גובה מן הלקוחות או לאו ובתו"כ ונדוניא י"א שאינה גובה כלל וי"א שגובה הכל וכתב מהריב"ל שכן נהגו ולפי המנהג גובה הכל

אפי' מן הלקוחות. ולמעלה כתבנו שיש לגמגם בזה דאפשר דלכ"ע אינו גובה התוס' מן הלקוחות. ואם יש עד א' שנטבע במים שאל"ס כיון שאסורה להנשא לכתחילה אינה גובה הכתובה לכ"ע ואם עברה ונשאת כיון דל"ת דינה כמו בעד א' שאמר מת בעלה וכנ"ל. ואם יש שני עדים שנטבע במים שאל"ס אם עברה ונשאת אז גובה הכל לכ"ע אפי' התו"כ ונדוניא אבל כשאינה מותרת להנשא לדעת הש"ע לעיל סל"ה גובה הכל ולדעת הרמב"ם והראב"ד והמ"מ אינה גובה כתובה וכתב הב"ש דה"ה הת"כ דאינה גובה ולמעלה כתבנו דגם בנדוניא י"ל דאינה גובה אע"פ שהיורשים יורדים לנחלה עכ"ל ע"ש:

קסא **שהיא שוטה.** עבה"ט ועיין בס' יד המלך פי"ג מה"ג דין א' מ"ש בזה וע"ל ס"ק י"ג:

קסב **דאפי' יש לה עד שמת.** עב"ש מ"ש דאם נשאת ל"ת כמו גבי עד א' בקטטה בסעי' מ"ח ועי' במה"צ סוס"ק קס"ו שכתב ונראה עוד דדוקא באמרה תנו לי כתובה לחוד הוא דל"מ עד א' אבל אם אמרה תנו לי כתובה והתירוני לינשא דגבי דידה הוא בעי' דלא איפשטא גבי עד א' שריא אפילו לכתחלה כיון דגבי עד א' בל"ז שריא בדיעבד כמו בקטטה א"כ באמרה התירוני לינשא דהוא בעיא דלא איפשט' אפשר דבדרבנן ספיקא לקולא ועוד דהוי כמו ס"ס מש"ה לא הביא רמ"א דין זה כ"א בכאן דמיירי בנותן לה כתובה לחוד עכ"ד ע"ש:

קסג **וצרתה אסורה.** עבה"ט בשם ב"ש וע' במל"מ פי"ב מהל' גירושין דין ט"ז ובמה"צ ס"ק קס"ח מ"ש בזה:

קסד **להעיד לה לאוסרה.** עיין באר היטב ועיין בנו"ב תניינא סי' ס"ד שכ' ואמנם דא עקא כיון שאחותו העידה שהיה לאחיה כמר נתן שומא אצל הטבור ואצל המת הזה לא נמצא שם שומ' א"כ ודאי שאין זה נתן ואף שמצאו בו שאר סימנים שהיה בנתן על כרחינו אנו אומרים שנזדמנו שאר הסימנים באיש אחר כמו שהיה בנתן ואף דכאן שהיא אחת מחמש נשים דהיינו בת חמותה אינה נאמנת לאוסרה כמ"ש בש"ע סי' מ"ו לענין צרתה וכתבו האחרונים דה"ה שאר הפסולין. זה אינו דשם מיירי בהכחשה שהיא אומרת מת וצרתה אומרת לא מת אבל בנדון שלפנינו שאין שום אדם תכחיש לאחות בעלה בעסק השומא אין לנו ראיה שאינה נאמנת ואדרב' משמעות הגמרא יבמות קי"ח דשלא במקו' הכחשה לא אמרינן לאו כלום הוא ושם בסוף התשובה כתב סיומא דהך פיסקא אם הקברני' בשעה שנתעסקו עם המת כבר ידעו מדברי אחות המת שאמרה שיש שומ' וא"כ הוה מילתא דרמי' עלייהו ואפ"ה לא מצאו שם שומ' אז אני נשאר בדעתי שאין להתיר העגונה הזאת אך אם בשעת הקבורה עדיין לא ידעו אלא שחפשו בגופו למצוא סימנים לתקנת עגונה כנהוג ולא היה מלתא דרמי' עלייהו לחפש היטב כיון שמצאו

קצת סימני' אז אני נמנה עמכם להתירה ודברתי מזה עם חכמי עירי וג"כ יפה אמרו בכחא דהתיר' כי אולי השומ' שהיתה אצל הטבור היה לצד מטה במקום השער ולכך לא היתה נראית כו' וכיון שכן איכא למימר שבילדותו קודם שצמחו שערות שלמטה היתה השומ' ניכרת כו' ויוכלו שם לחקור אצל אחות המת ואם שוב איננה בחיים תולין להקל שאין כאן הכחשה עכ"ד ע"ש ולפי טעם זה אפשר דאפילו ידעו הקברני' מדבריה יש להקל (ועמ"ש לעיל ס"ק צ"ח):

קסה **אבל אם יש קטטה.** עיין בתשובת נו"ב סי' ל"ח שכ' (על עובד' דידיה דמיירי בהחזיקה היא קטט וז"ל מטעם קטט אין להחמיר דעד כאן לא איבעי' להו בפ' האשה שלום בהחזיקה היא מלחמה בעולם אנא משום דאיחזקה דאמרה בדדמי לא שייך מה לי לשקר אבל בהחזיקה היא קטט שפיר אמרי' מה לה לשקר ועוד דהרי איבעי להו עד אחד בקטטה מאי מ"ט דע"א משום דעבידא לגלויי כו' או דילמא משום דדייקא כו' הרי שלא נסתפקו אלא אטעמא דע"א מהימן אבל אי הוי ע"א מהימן בלי שום טעם רק מן הדין אז ודאי דנאמן אף בקטטה והנה בדף פ"ח שם וכן בי"ד סימן קכ"ז מבואר דבלא איתחזק איסורא עד אחד נאמן מן הדין (עמש"ל סימן מ"ב ס"א סק"ג) אלא שבאשת איש איתחזק איסורא אבל כאן אשה זו לא נודע אם היה לה בעל כלל שהרי אין אדם מכיר אותה רק מפי' ומפי העד אנו חיין ומקרי לא אתחזק איסור' ועד אחד נאמן מן הדין וממיל' נאמן אף בקטטה וזה אצלי יסוד מוסד קולא לכל העגונות הבאות לפני ולא נודע מי הן אם היה להן בעל דלא מקרי איתחזק איסור' אלא אם ידוע בעדים שהיה לה בעל. אך כל זה אם הוא כזו האשה שגם היא עצמה מעידה על מיתת בעלה אבל אם עד אחד מעיד לאשה שמת בעלה אף שאין אנו יודעין אם היא א"א מ"מ היא בעצמה אצלה איתחזק איסור' אין עד א' נאמן מן הדין רק מטעם עבידא לגלויי או מטעם דייקא. וע"ש עוד שכ' דאף שכתבתי דכאן לא מקרי איתחזק איסור' היינו לענין קטט שאנו ב"ד לא נאמין לדברי ע"א מטעם איתחזק איסור' אמרי' שפיר דלדידן לא איתחזק ומפי העד והאשה אנו חיין והפה שאסר כו' אבל בספק אחר כגון ספק ג' ימים וכה"ג עיקר פלפולינו על העד והאשה גופה דלהם ראוי להסתפק בזה שמא אחר ג' ימים ולהם איתחזק איסור' ואיך יסמוך להקל שהוא תוך שלשה בספק דאוריית' וחזקת איסור להם ע"ש:

קסו **שאמרה גרשתני.** עי' בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקמ"ב שכ' דמכ"ש אם הוחזקה שקרנית במלתא דמיתה גופה שאמרה פ"א מת בעלי והוכחשה בעדים אפילו לא הספיקה להנשא עד שבאו עדים שוב לא מהימני זימנא אחריתי לו' מת בעלי ע"ש:

קסז **העדים והכחישוה.** כ' הב"ש. בר"ס זה כתבתי דבזה"ז אינה נאמנת לו' גרשתני מ"מ אם אין עדים דמכחישים אותם אינה מוחזקת למשקרת עכ"ל ובס' בית מאיר תמה עליו דמשמעות הגמ' במה דמקשה וליהמנה מדרב המנונא אינו כן ע"ש וע' בת' רבינו עקיבא איגר סי' ק"ל שגם הוא ז"ל תמה עליו בזה וכ' ליישב בטוב טעם. ומבואר דחידוש דינו של הב"ש בזה הוא אף לדינא דגמ' ובאמרה שלא בפניו שגירשה ע"ש וע' במה"צ מזה:

קסח **או שהמיר בעלה.** עב"ש שכ' דבש"ג כ"כ בשם י"א וחולק עליהם אלא דהרמ"א חשש לחומר' ופסק כדעת י"א וכ' עוד דהני שני דיעות תליא בפלוגתת הרמב"ם וש"פ אי אמרי' כשהוא מרגיל קטטה דמשקרת וכשעזב דת הוי כמרגיל הוא קטטה והש"ג סובר כדעת התוס' דבארגיל הוא קטטה לא אמרי' דמשקרת וי"א ס"ל דמשקרת ע"ש. וע' בת' נו"ב סי' מ"ב שכ' דמבואר משיטת הב"ש דהיכא דלא אמרה קברתיו לכ"ע אסורה בעוזב דת אפילו לדעת הש"ג דאכתי איכא חשש בדדמי ופלוגתייהו הוא באמרם קברתיו אי חיישי' דמשקרת וכ' לתמוה עליו והנראה לו בהיפך מדעת הב"ש דהמחמירין בעוזב דת סברי כשיטת התוס' דרב שימא לחומר' דאפילו היכא דלא שייך משקרת דהיינו בארגיל איהו קטטה מ"מ אומרת בדדמי דעכ"פ סניא ליה והמקילין בעוזב דת סברי כשיטת הרמב"ם ולפ"ז עיקר הפלוגתא היא בלא אמרה קברתיו אבל באמרה קברתיו לכל הדיעות מותרת דלכ"ע ליכא בעוזב דת חשש משקרת. ושוב חקר עוד דאולי אף דהיא עצמה נאמנת אם אמרה מת וקברתיו אבל אם היא אינה יודעת רק שעד א' מעיד על מיתתו ושקברו אולי לא מהני אם טעמא דעד א' משום דאיהו גופה דייקא וכאן כיון דסניא ליה אף דאינה חשודה לשקר מ"מ לא דייקא אך ז"א כיון דפסקי' בש"מ (סעיף נו"ן) לקולא בעד א' במלחמה באו' קברתיו והיינו לפ"ד הרי"ף והרמב"ם דאיפשט' האבעי' דטעמ' דעד א' משום דעביד' לגלויי אלא דבקטטה המציא רמב"ם חומר' דשמא היא שכרתו אבל בעוזב דת דלא חשודה לשקר במזיד ג"כ אינה חשודה לשכור עד שקר ומהני קברתיו ואולי אפילו קברתיו לא בעי' בעד א' דבשלמ' במלחמה גם העד או' בדדמי כו'. וכ' עוד דאם כותי מסל"ת נ"ל להקל יותר דאפילו להנך פוסקים דס"ל דלא איפשט' האבעי' ואולי טעמ' דעד א' משום דייקא מ"מ בכותי מסל"ת בודאי לאו משום דייקא היא רק משום דמסתמ' כיון שמסל"ת אינו משקר ולפ"ז אפילו בקטטה ממש היה כותי מסל"ת נאמן רק דאיכ' חשש של הרמב"ם שמא שכרתו שיעשה עצמו כמסל"ת ויעיד שקר אבל בעוזב דת כיון דלכ"ע ליכא חשש משקרת ממילא ליכא חשש שכרתו. ושוב כתב שראה בהגהת אלפסי ומבואר שם כדברי הב"ש דהפלוגת' בזה הוא באמרה קברתיו אלא שדברי מז"ה (הוא הי"א הנ"ל) תמוהים כו' ולולא דמסתפינא אמינא שבחנם השיג

ריא"ז על מז"ה (הוא הש"ג על הי"א) משום שאיהו סבר שרז"ה כתב שאינה נאמנת משום שמשקרת ובאמת אין הדבר כן רק טעמו משום בדדמי ובקברתיו מודה והיינו דעת ריא"ז עצמו וליכא פלוגת' כלל והאריך בזה ומסיק שדברי מז"ה לפ"מ שהבין ריא"ז שאוסר גם בקברתיו לא מצאנו לכם חבר. וביאר שם ג"כ דלא תיקשי מהא דאין האשה נאמנת לומר מת יבמי משום דסניא ליה והרי בעוזב דת גם כן סניא ליה דשאני התם כו'. וכתב עוד דבגוף הדין דעוזב דת יש חקירה אחת דהנה חז"ל אמרו מתוך חומר כו' משום דאיהי דייקא. אם דייקא דידה הוא שמתייירא מתוך חומר של בעלה הראשון שנאסרת עליו ויוצאת בלא כתובה וכל י"ג דרכים בה אבל מה שנאסרת על בעלה השני לא איכפ' לה שהרי גם עתה אין לה בעל שני וכמדומה שראיתי סברא זו בבעל המאור ושכחתי מקומו לפ"ז בעוזב דת אינה חושש שהרי שנאתי תכלית שנאה וגם עכשיו א"א לה לדור עמו בכפיפה ואינה מפסדת כלום במה שנאסרת עליו אבל אם נאמר שדייקא דילה ג"כ מפני חומר של בעלה השני שנאסרת עליו וכל י"ג דרכים בה אז יש לחלק בין קטטה דאמרה גרשתני כו' ובעוזב דת שפיר דייקא מפני חומר שבסופה נגד בעלה השני והנה בירושלמי ר"פ האשה שהלך מבואר שגם מפני חומר של בעלה השני ג"כ דייקא אך בגמ' דילן דף צ"ג גבי יבמה מבורר דלא דייקא מפני חומר של בעלה השני ובאמת י"ל דלא פליגי אך דבירושלמי דלא איירי בסניא ליה שפיר דייקא מפני חומר של שני אבל היכא דסניא ליה להראשון (כמו גבי יבמה וכן בנ"ד בעוזב דת) היא רוצה להשמט ממנו ואינה חושש כלל על קנס שאצל השני ואומרת תמות נפשה עם פלשתים ולפי זה בעוזב דת אין לן למימר דלא דייקא ואינה נאמנת. אמנם לפי נמוסי מדינות הללו בעוזב דת בלא"ה כל זמן שהיא יהודית אינו יכול לכופה לדור עמו כו' וא"כ אינה צריכה לעשות שום פעולה להשמט ממנו ואם כדי שיגרשנה בגט אף אם תאסור עצמה עליו הלא אין ידינו תקיפה לדון ביניהם שיגרשנה ואפילו בשניהם יהודים וזינתה ברצון איני יודע אם יכולה לכופו שיגרשנה כלל ויכול לו' שתתעגן כל ימיה. ועכ"פ אינה צריכה שום פעולה להשמט ממנו ואף שאינה חוששת עליו מפני השנאה מ"מ אכתי דייקא מפני חומר של בעלה השני. ולפ"ז נוכל לו' דאף הש"ג בשם מז"ה דאוסר בעוזב דת אולי מיירי במדינות שאינם מקפידין ואף שעזב דתו יכול היא לכוף לאשתו היהודית לדור עמו וכמדומה שכן הוא במדינות ישמעאל אבל במדינות הללו מתנהגים ביושר וצדק נאמנת היכא דאמרה קברתיו ובענין אם עד א' נאמן בזה וכן כותי מסל"ת כבר מבואר לעיל עכת"ד ע"ש היטב (וע' בספר בית מאיר שנראה לו ג"כ להקל בעוזב דת אם אומרת קברתיו ע"ש) ויתר דברי הנו"ב בתשובה ההיא הובא לעיל סעיף י"ד ס"ק ס"ג וס"ק ס"ה ובסעיף י"ח

ס"ק פ"ה ע"ש:

ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ק"ל שגם הוא ז"ל האריך בדין זה דעוזב דת אי נחשב כקטטה (וכיון בכמה דברים לסברות הנו"ב הנ"ל ובקצת נטה מדעתו ולכן אעתיק יסוד דבריו בשלימות) וכתב דמדברי הרמ"א משמע אף בקברתיו אינה נאמנת דהא כלל דין עוזב דת עם דין דגרשתני דסיים הרמ"א עלה אפילו קברתיו ומשמע דקאי גם על עזב דת. ומקור דין זה בש"ג כו' אבל באמת תימה על מז"ה איך מדמה המרה לקטטה כו' ולפ"ז אחרי דהרמב"ם מפרש דקטטה רק בגווני דמשקרת וגם דעת התוס' הוא כן מהראוי לסמוך יותר ע"ד תוספת ורמב"ם וריא"ז נכדו. ונראה דיש ליישב פסקא דהרמ"א דפסק כדעת מז"ה ולאו מטעמיה דנהי דא"א למילף מקטטה דמשקרת מ"מ יש ללמוד מדין מת יבמה דא"נ לטעם דסני' ליה כדאית' ביבמות דף צ"ד א"כ ה"ה בעוזב דת דהרי מבואר בב"י סי' ק"מ לדעת גדולי האחרונים דבעוזב דת יותר סניא ליה מלגבי יבם. עוד יש לדון דבעוזב דת א"נ לומר שמת דאולי עיקר דייק' מן חומר היינו מה שתצא מבעלה הראשון אבל משום בעלה השני שרצונה להנש' לו לא מקרי חומר וכמ"ש המאור בההיא דעד א' ביבמה וא"כ הכא בעוזב דת ממיל' אינה יכולה להיות עמו והוי רק חומר משום בעלה השני י"ל דלא מקרי חומר. אמנם בזה היסוד כבר היה לי וויכוח עם הגאון מליס' ז"ל והסכים דגם זה מקרי חומר וכן הסכים חתני הגאון רבי משה נ"י וגם אני הוכחתי זה בראיות ברורות (עמ"ש מזה לעיל ס"ג ס"ק י"ג) א"כ נסתלק הפקפוק הב' הנ"ל דבעוזב דת אף דליכ' חומר דבעל הראשון מ"מ דייקא. ונסתלק ג"כ פקפוק הא' דבעוזב דת דסני' ליה יותר מיבם וכיון דא"נ לומר מת יבמי א"נ ג"כ לומר דמת העוזב דת. ז"א דשאני יבם דעושות כן דרך תחבולה לומר דמת יבמה להשמט ממנו ואינה חוששת לשום חומר אבל בעוזב דבלא"ה משומטת ממנו דלדעת י"א לקמן סי' קנ"ד כופין אותו להוצי' ואף לאינך פוסקים עכ"פ אין כופין אותה להיות עמו ובפרט דגם בתחבולה זו אינה מרווחת דגם בזינתה אינו ברור אם כופין להבעל להוציאה בגט והארכתי בזה בתשובה א"כ אמרינן שפיר דדייק' משום מומר דבעל שני. וזה שדן מז"ה לדמות עוזב דת לקטטה אפשר שאז היה הדין בערכאות לכופה להיות עמו אבל עתה כו'. וכתב עוד והנה בנ"ד (בעובד' דידיה) במה דא"י מסל"ת שמת אם נדון דהיא אינה נאמנת י"ל דגם מסל"ת לא מהני דאף להחולקים על הרמב"ם בעד א' בקטטה דל"ח לשכרתו היינו מטעם שבקשו הרשב"א והריטב"א דאם היא תשקר כל ישראל מי הוחזקו וזהו שייך בעד ישראל אבל בכותי מס"לת י"ל דבכ"מ דהיא א"נ חשדינן ג"כ לשכור את הא"י שיאמר כן בדרך מסל"ת. אך בנ"ד דיש ג"כ עד א' בזה לענ"ד לסמוך להקל דאף אם נדמה עוזב דת לקטטה הא בעד

א' בקטט ובעד א' שמת היבם גם כן ס"ל לרובו הפוסקים דנאמן וזהו עצמו לדמות עוזב דת לקטט הא דעת אחרונים נוטים יותר להכריע כדעת הריא"ז א"כ בעד א' יש לסמוך להתיר וכמ"ש הט"ז ובפרט למה שבארנו דעתה שע"פ דינא דמלכות' אינו רשאי לדור עמה ובפרט בנ"ד דהוא לקח לו אשה אחרת כו' א"כ ל"ש טעמא דרוצית להשמט ממנו ועדיפ' מקטטה וממת יבמי א"כ עכ"פ בעד א' יש לסמוך להתיר באופן שיסכימו עוד שני רבנים עכ"ד ע"ש. והמשכיל יבין במה שנטה דעתי מדעת הגאון נו"ב הנ"ל וטעמם ונימוקם ועיין ביאור הגאון החסיד מווילנא ס"ק קמ"ו וע' לקמן ק"ע. (ועיין בתשו' חתם סופר סי' ע' מ"ש בענין זה):

קסט **בעלה והניחה עגונה.** עח"מ ס"ק צ"ד שכ' דהר"ן בתשובותיו נראה שחולק ע"ז דאל"כ הו"ל להר"ן להשיב בפשיטות דעד א' בקטטה אינו נאמן ע"ש וכבר השיג עליו הב"ש ס"ק קמ"א די"ל הר"ן ס"ל עד א' בקטטה נאמן וס"ל דאפשיט הבעיא כו' ולע"ד בלא"ה אינו מוכרח ראי' זו די"ל דהר"ן ס"ל כדעת המזרחי שהביא הח"מ בס"ק שאח"ז הגם שהח"מ דחאו אעפ"כ יש הרבה מסכימים לזה כמ"ש לקמן ס"ק ק"ע ובעובד' דהר"ן בא העד לבדו לכן הוצרך לומר שאין היתר מחמת שהיה בשעת הדבר וע' בתשו' נו"ב סימן כ"ז שדחה ג"כ ראיית הח"מ מהר"ן מטעם אחר ע"ש. ומ"ש הב"ש בס"ק הנ"ל בשם הט"ז דכ' בתשובה אם יש עד א' לא תצא בכה"ג עכ"ל הוא תמוה דהרי אפילו בקטטה ממש לא תצא כמפורש בש"ע לקמן. ומצאתי בת' רבינו עקיבא איגר ס"ס ק"ל שכ' דהוא ט"ס דהרי בעד א' בקטקה קי"ל דל"ת וממילא בעוזב דת תנשא וכן מפורש בט"ז להדי' דעד א' בעוזב דת נאמנת והיינו דתנשא לכתחלה וכן דעת תשובת שער אפרים ע"ש:

ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ט' אודות אשה שהיתה בעיר אחת משרתת כמה שנים ולא נודע מה טובה אם היא פנויה או לא ואח"כ רצתה לינשא ואמרה לפני הרב שהיא אלמנה שבעלה היה נעשה א"י ומת במדינת שלעזיא ושיש לה עד על זה והביאה העד לב"ד ואח"כ נתגלגל הדבר שהודה העד ששקר העיד רק שהאשה בקשה ממנו שיאמר כן לפי שהיא זונה דהיה לה בושה לפרסם הדבר וגם האשה הודית לדברי העד ואומרת שמעולם לא נשאת לבעל כלל רק מחמת בושה אמרה כן. ועל זה פלפל הרב השואל כיון שהרמ"א פסק דעוזב דת דינו כקטטה אם כן שויתה נפשה חתיכה דאיסורא ואמתלא גמורה אין כאן דמי לחצה לומר שנעשה בעלה א"י ודי היה באומרה שמת בעלה. והוא ז"ל השיב לו שדעתו נוטה להקל מכמה טעמים חדא דאולי אמתלא זו טובה היא ששברה שאם תאמר שמת יהודי ישאלו אותה באיזה מקום מת ובאיזה קבורת ישראל נקבר כו' וגם אילו היתה בושה שישאלו אותה למה עזבה ארצה ומולדתה כו' ועוד דגם מתחילה לא

שויתה נפשה חתיכה דאיסורא לפ"מ שבארתי בנו"ב סימן ל"ח (הובא לעיל ס"ק קס"ה) דהאשה עצמה אם לא נתחזקה לפנינו באיסור א"א היא נאמנת לומר שהי' לה בעל ומת (אף בקטטה) אלא שחלקתי שם שהיא עצמה נאמנת אבל העד אינו נאמן והרי בנ"ד יכול להיות משמעות דברי האשה שגם היא עצמה יודעת ממיתת בעלה וזה שאמרה שיש לה עד היינו שגם עד יש לה וא"כ מעולם לא שויתה נפשה חד"א וגם בנו"ב סי' מ"ב ביארתי קולות הרבה בעד א' בנעשה א"י. ועוד יש כאן מקום להקל ע"פ מה שביארתי שם בסי' י"א (יובא לקמן סי' קט"ו ס"ק ל"ז וע"ש) שאם האשה מגלית טעמה על מה שהיא רוצה להודות על עצמה דבר איסור ומגלית בפני העדים ששקר הוא מהני אף אם העדים לא היו מכירים האמתלא וביארתי שם דכיון דמהני בפני שני עדים מהני גם בפני א' היכא דלא איתחזק איסור' אלא שבסי' נ"ד שם נסתפקתי בדבר שבערוה ולא איתחזק איסורא אם עד א' נאמן מן הדין ועכ"פ אין לנו לגבב חומרות יחד והרי אשה זו אמרה כן בפני העד קודם שהודית בב"ד שהי' לה בעל שרצונה לומר כן רק מפני הבושה. ע"כ אני מסכים להתיר האשה הזאת להנשא עכ"ד:

קע **שמת בעלה**. עבה"ט בשם הרא"ם ושהח"מ חולק עליו. וע' ב"ש סוס"ק קמ"ג שדעתו לסמוך על דעת הרא"ם וכ' בזה"ל אע"ג דאין מוכרח סברא זו מ"מ יש להקל דהא לשיטת שאר פוסקים לא חיישינן דהיא שכרה אותו ע"ש. ועיין בת' כנסת יחזקאל ס"ב נ"ב שהאריך ג"כ לפסוק כהרא"ם דאם בא העד לבדו נאמן ומכ"ש בעוזב דת בכה"ג אף שדעת הרמ"א ז"ל לעיל דעוזב הוי קטטה הרי הש"ג חולק ע"ז וי"ל דגם הרמ"א מודה בכה"ג היכא הבא העד לבדו. וצירוף עוד בנדון דידיה צדדים להקל דהעד לא העיד רק פלגא דסהדותא ולא העיד על מיתתו רק אנו מצרפין דבריו לעדות כמר אבא אשר הגיד אחריו והוא לא ידע מה שאמר כמר אבא ועוד עוזב דת הלז לא רצה לענן אותה כו'. ושם כתב תשובה מהגאון בעל שבו"י שפקפק עליו משום שדעת הרא"ם יחידאה היא. והוא ז"ל הוסיף שנית ידו לחזק דעת הרא"ם ז"ל ושכן דעת הרבה פוסקי' ה"ה פוסק הגדול הריק"ש בסעי' זה כתב כמה ראיות ברורות דע"א בקטטה מהני אם לא אמרה תחילה מת בעלי ומכ"ש בעוזב דת וכתב שכן הסכימו כל הרבנים וגם בתשו' דרכי נועם סי' כ"ט ול"ג עשה מעשה כן והסכימו עמו כל רבני מצרים ורבני ירושלים וגם בת' שער אפרים סי' ק"ג העלה כן לפסק הלכה וכן משמע דעת ס' בית הילל וכן משמע מתשו' הב"ח סי' ע' וע"א ופ"ט. ובפרט שבנ"ד איכא עוד סברא הנ"ל מאחר שהעד הראשון הגיד רק חצי דבר כו' והאריך בזה וחזר הגאון בעל שבו"י הנ"ל והסכים עמו להתיר ע"ש (ע' בתשו' שבו"י ח"ג סי' קי"א וקי"ב מענין זה) . גם בתשו' נו"ב סי' כ"ז במעשה שהעיד עד א' בב"ד

איך שבעלה של זו עזב דתו ומת והוא הי' אצל המיתה וצדד שם להקל כיון שלא נודע לה שהוא עוזב דת רק מדברי העד הזה ומסיק כיון דבעוזב דת בלא"ה יש הרבה חולקי' דלא הוי קטטה ובקטטה גופי' הרא"ם בשם יש מי שאומר מיקל כשהעיד העד לבדו בלי העדאת אשה זו קודם ובתשו' כנ"י פסק כוותיה וכאן יש צד לקולא בלא"ה שלא ידעה שהוא עוזב דת אין לנו להרבות מחלוקת ויש לנו לומר שגם הרמ"א מודה בכאן ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ק קס"ח קס"ט:

קעא **מת בצמא**. וכ"כ בתשו' מהר"ם אלשקר סי' ס"ז ע"ש:

קעב **נאמנת**. עבה"ט ומ"ש מי שנשרף וצעקה אשתו כו' הוא לשון רי"ו בשם הרמ"ה הובא בב"ש וכ' על זה וז"ל ונלמד מש"ס יבמות ריש דף קט"ו ועיין סעיף ל"ב מבואר אע"ג דזה נפל למים והעלו רגל אם לית ברגל סי"מ ואמרינן זה האיש שנפל למים עלה והלך לדרכו ורגל זה הוא מאיש אחר וכאן צ"ל הא דל"א שמא אדם אחר הי' כאן ונשרף משום שהיא צעקה בעלה נשרף לכן לא חיישי' אלא היכא דמוכח שהי' שם איש אחר עכ"ל הב"ש. ועיין בשו"ת קהלת יעקב מהגאון מקארלין סי' ז' שתמה עליו דמה שמחלק כיון שאומרת ראו בעלי זה אינו שאין זה מועיל להתיר כלל דאמרה בדדמי וגרע טפי מחומרא דמשאל"ס אך באמת דיעות חלוקות הן דהדין דסעי' ל"ב הוא מדברי הרשב"א ולדידיה גם הכא חיישי' אף הוכ' דליכא הוכחה שהי' עוד אחר כדמוכח מדברי כרשב"א שם שמביא ראי' מדין זה דגברא חרוכא כו' ולדעת רי"ו בשם הרמ"ה ליכא שום ראיה לדין הנטבע הנזכר בסעי' ל"ב כו' עכ"ד ע"ש ואין דבריו מוכרחים ועמ"ש מזה לעיל ס"ק קכ"ו וקכ"ח וקכ"ט וק"ל וקל"ה וע' עוד בס' קהלת יעקב מהגאון מליסא לעיל סעי' י"ח ובס' מה"צ ס"ק ס"ה (ובתשו' חתם סופר סי' ס"ז ובתשו' מהרי"מ מבריסק סי' כ"ה בענין כזה:

קעג **וסברה שלא נתקדשה**. עיין בס' ברכי יוסף לקמן סי' ל"ז שכ' ראיתי בתשו' הרשב"ץ ח"ג סי' קע"ח שכ' על נערה שאביה הי' במדינת הים ועמדה ונשאת ואביה קידשה במדה"י ודאי שקידושי אביה הוו קידשין כיון שעדיין היא ברשות אביה ומותרת למקדש שקיבל אביה קידושיה ממנו אע"פ שנבעלה ולא נאסרה לראשון מפני טומאה ולא דמי לאשה שהלך בעלה למדה"י ואמרו לה מת בעליך ונשאת ובא בעלה דתצא מזה ומזה לפי שזאת בהיתר נשאת לזה שלא הי' לה לחוש שאביה יקבל קדושין עליה עש"ב. ולפום ריהטא יש לעמוד ע"ז מירושלמי ר"פ עשירי דיבמות עד כדין ביודעת שהיא ח"א נשמעינה מן הדא כו' ע"ש ויש לעיין בזה:

קעד **ב"ד בטעות.** עבה"ט ועיין בר"י בסי' זה אות ך' שהאריך מאד בזה ושקיל וטרי בדברי מהרש"ל ביש"ש יבמות פ"ג סי' טו"ב ובדברי הט"ז בסי' זה וברדב"ז ח"א סי' ט"ל ושבו"י ח"א סי' ס"א ומכלל דבריו מבואר דעתו דהרשב"א שם שכ' דגבי מיכל הי' טעות גמור של הוראה שהורו לה בב"ד של שאול. כוונתו כיון דהי' הב"ד הגדול של כל ישראל שאין למעלה הימנו ולא אמרה הרשב"א אלא כמעשה שהי' בהוראת ב"ד הגדול. ומתוך כך תמה על הרמ"א ז"ל בהגה דנקט הורו לה ב"ד סתמא ולא ירד לחלק בין ב"ד סתם לב"ד הגדול שבכולן. וגם תמה בזה על הב"ש לקמן סי' ל"א סק"י במ"ש דמהרי"ק פליג על הרשב"א עש"ב. גם בתשו' נו"ב תניינא ס"ס קל"א האריך בזה וכ' דגם הרשב"א לא קאמר אלא כהוראה בטעות כמו שאול וב"ד שפסקו שמלוה ופרוטה דעתי' אמלוה אבל בטעות במוחש שהטעו עדים ואמרו פלוני מת אפי' שני עדים והתירו את אשתו לבעל ראשון ?ולשני ובזה מתורץ הקושיות של הט"ז. וגם הרשב"א לא אמר אלא בב"ד מומחין הממונים מז' טובי העיר כמו שאול וב"ד בימיהם שהיו ממונים מן העם והיו ב"ד מומחים אבל בעובדא דמהרי"ק שורש פ"ד כו' ודלא כמו שרצה לומר הב"ש בסי' ל"א סק"י שמהרי"ק חולק על הרשב"א ולדעתי אינו חולק עכ"ד ע"ש וע' עוד בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' רי"ו ובס' בית מאיר סעי' זה:

קעה **ומותרת לבעלה הראשון.** עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ר"ו שכ' דמלשון הרשב"א בתשובה שם משמע דגם לבעלה השני מותרת כו' אמנם מלשון הרמ"א דדייק מותרת לבעלה הראשון משמע דוקא להראשון ודוחק לומר דנקט כן משום רישא דמלת' דאנסו אותה והיינו דהיא היתה אנוסא להנשא לו אבל השני לא הי' אנוס דבכה"ג אסורה להב'. ואפשר דהטעם דראה הרמ"א שדברי הרשב"א אינם מוסכמים כדנראה דמהרי"ק חולק בזה וגם ראיות הרשב"א אינם חזקים ולזה לגבי הראשון מספיק' דדינ' אין מוציאין מחזקתה אבל לגבי השני דהנשואין הי' כזנות בעלמ' הוי כלכתחלה בעלמ' להנשא לו ע"י גט מהראשון מש"ה מחמרינן מספק עכ"ד ועמ"ש בס"ק הקודם:

## סימן יט

א **ע"פ חזקה זו.** עבה"ט ועיין בס' יד המלך פ"א מהא"ב מה שתמה הוא ז"ל על הב"ש בזה (ועיין בס' סדרי טהרה ר"ס קפ"ה וגם בתשו' חתם סופר סימן מ"א וסימן ע"ו):

ב היא אומרת עיין בתשו' נו"ב סי' נ"ד בד"ה והנה ראיתי ויובא קצת לקמן סי' קנ"ז ס"ד סק"ט:

ג **שלשים יום**. עבה"ט ועיין בס' יד המלך פ"א מהא"ב מ"ש בזה. ומ"ש אבל אם אמרה כל ל' יום שהיא נדה כו' עמ"ש בפ"ת ליו"ד סימן קפ"ה סק"ה בשם תשו' ח"ס חי"ד סי' ט' דאם האמתלא הא באופן שהיה צריך להאריך שלשים יום מועיל אמתלא אף לאחר ל' ע"ש (וכ"כ עוד בח"ס חאה"ע סי' ע"ז) ועיין בתשו' בית אפרים חאה"ע סי' א' הובא בקצרה לעיל סימן א' ס"ק י"ד. ומ"ש עוד בשם ב"ש אם אמרה שזהו בעלה כו' דגם בזה מהני אמתלא כו' ע' לקמן ס"ס מ"ז בהגה ומ"ש שם ובסי' קנ"ב ס"ו סק"ט: ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' ק"ט אודות פנוי ופנויה שבאו מפאריז לכאן ובכל הדרך החזיקו עצמן בחזקה אח ואחות ועכשיו היא הרה ומודים הוא והיא שאין זה אחיה רק שנסעו יחד וזינתה עמו ונתייחד עמה בכל הדרך ממקום למקום וכדי שלא ירגיש אדם בהם הוציאו קול שהם אח ואחות זו היא אמתלא שלהם ועכשיו רוצה לישא אותה כיון שממנו נתעברה מה דינם. והשיב הנה מצד איסור מעוברת חבירו אין חשש איסור כיון ששניהם מודים ובפרטות בזו שדינה כמופקרת אך מצד אחר אסור לעשות הנישואין אלו כיון שכבר החזיקו א"ע לאח ולאחות א"כ הם בחזקת איסור ערוה ואמתלא לא מהני כאן כיון שכבר החזיקו עצמן יותר מל' יום ועוד דאין זו אמתלא טובה לומר שעשו כן במזיד למלאות תאוותם בעבירה (ע' בתשו' חוט השני סימן י"ז הובא לעיל סי' ו' סק"א) וכ"ש לסתור החזקה שהיא אלימתא כ"כ שהרי סוקלין עליה צריכין דוקא ב' עדים ברירים (לכאורה צ"ע דכאן שוויא אנפשיה חד"א ולא מהני אפי' ב' עדים מכחישים דבריו כמבואר ביו"ד סימן א' סעיף י"ב ובתשובת הרשד"ם והרש"ך שהובא בבה"ט לקמן סימן מ"ח ס"ק ב' ושמא י"ל דדוקא בדבר התלוי במעשה שייך לומר דאדם נאמן ע"ע יותר מק' עדים משא"כ כאן וזה דמי למ"ש בנו"ב תניינא סימן מ"ג באומר על יום חול שהוא שבת שהזכרתי בפ"ת ליו"ד שם ס"ק ט"ו ודו"ק): וכתב עוד שם וז"ל והנה חקרתי פה בעד א' בחור שהעיד בפני שמיד הכיר אותם בטב"ע ובסימנים ששקר דברו כו' ובודאי אילו לא אמר שהכיר בסימנים לא היינו יכולין לסמוך על טביעת עינו דאף דמבואר ביו"ד סימן ס"ג דלענין איסור כל אדם נאמן בט"ע וכן משמעות פרש"י דדוקא לענין אבידה משום חמוד ממון לא מהימן בט"ע אלא צורבא מרבנן משא"כ לענין איסור כולם שוים דמהימן אך צל"ע בש"ס ב"מ דף י"ט מבואר דאף לענין גיטין לא מהדרינן בט"ע אלא לצורב' מרבנן ודוחק לומר דהתם ג"כ יש חשש חימוד ממון שכר שליחותו. וע' ביו"ד שם בט"ז שנתב בשם הרמב"ן לחלק בין איסור דרבנן לדאוריית' כו' וכל זה אין מן הצורך בנד"ז שהרי העד אמר שיש לו בהם סימנים. ומ"מ לבטל החזקה בענין שני עדים כאשר ביררתי כו' וכל זמן שלא נתברר הם בחזקת איסור לעולם עכ"ל. ולע"ד כל דבריו

בזה צ"ע וקצרה דעתי מהבינם מ"ש דאילו לא אמר שהכירו בסימנים לא היינו יכולין לסמוך על ט"ע הוא תמוה דהא מסקינן בחולין צ"ו דט"ע עדיף מסימנא כו' ע"ש ומה דלא מהדרינן אביד' בט"ע הוא דלמא משקר משום חימוד ממון ומה דאית' בב"מ שם ודוקא צורבא מרבנן כו' ג"כ הטעם דילמא משקר משום שכר שליחותו הגם שהוא ז"ל כתב שזה דוחק מ"מ כן הוא האמת כמ"ש הר"ן והרשב"א בפ' כל הגט הובא בב"י לקמן סימן קל"ב ובב"ש שם ס"ק י"ג והרשב"א הוסיף עוד כי היכא דלא להוי למרא גיטא תרעומ' עליה כמבואר בב"י שם ומ"ש דהט"ז כתב ביו"ד סי' ס"ג בשם הרמב"ן לחלק בין איסור דרבנן כו' הנה לא מדברי הרמב"ן הוא רק הט"ז עצמו כתב כן אחר שהביא דברי הב"י בשם הרמב"ן דאפילו כל אדם נאמן על זה כתב הט"ז וא"ל מאי שנא ממציא' כו' ש"ה דאיסור מדרבנן בעלמא הוא כו' ע"ש ובאמת כבר השיגו על הט"ז בזה דמדברי הרמב"ן והרשב"א מבואר דאף באיסור תורה נאמן כל אדם עיין בנה"כ ובפמ"ג שם ולבד זה יש לחלק בין ט"ע של דבר גשם להכרת פני האדם שאין אדם דומה לחבירו ואין צייר כאלקינו ע' בב"ש סימן י"ז ס"ק ס"ח וגם בתשוב' נו"ב תניינא סימן ס"ב הובא בקצרה לעיל סימן י"ז סכ"ד ס"ק צ"ד ויש אריכות דברים בכל זה וע' בס' בית מאיר סי' קל"ב ס"ד ואכמ"ל: (ועיין בתשובת ח"ס סי' ע"ו באיש א' שדר בכפר עם אשתו ובניו כולם מוחזקים בחזקת בניו ממש וחתמו עצמם על שם אביהם בן אלי' וכך עולים בס"ת ועתה קם בנו הגדול הנקרא אברהם בן אליה ונשא אחות אביו אליה הנ"ל בחופה וקדושין וכאשר קרא הרב לאביו ושאל אותו על המעשה הרע הזה השיב שזה אברהם אינו בנו כ"א חורגו בן אשתו ואמר לו הרב הנשמע שהחורג יחתום עצמו בשם בעל אמו ויעלה כן לס"ת וגם בכתובה יכתוב כן אברהם בן אלי' והשיב אליה שאשתו תשיב על זה והנה היא אמרה שבהיותה פנויה הרתה לזנונים וילדה זה הבן ואח"כ נשאת לזה וכדי להסתיר בושתה החזיקו הבן כאילו הוא מבעלה אליה הנ"ל אבל באמת אינו בנו כלל ונשאל אם להאמינם בזה. והשיב על זה באריכות ותורף דבריו דלכאורה מה שחתם עצמו בן אליה ראיה גדולה היא שהחזיקו בנו ממש ואף דבח"מ ס"ה מ"ב איתא מי שמגדל יתום כו' עד ראוי לכתוב כך והוא מתשו' מיימוני בשם מהר"ם וא"ל דדוקא בשטר שבין זה לזה אבל בשטר לעלמא לא דלמה לו לחתום כן במה שבינו לאחרים ז"א דיש לנו ראיה מוכרחת דאפי' בכה"ג אורחא דמלת' הכי הוא מדכתיב בפ' פנחס ושם בת אשר שרח וכ' רמב"ן בשם נוסחאות ת"א ושם בת אתת אשר סרח כו' (ע' במיני תרגימא שם) אך הא הכנה"ג בח"מ שם מחלק דמהר"ם לא אמר שיקרא בן אשתו בנו אלא באין לו בנים אבל ביש לו בנים של עצמו לא וטעמו נראה משום דכשיש לו בנים הוא חושש טובא שלא יבא מזה

טעות והפסד להפקיע בניו מנחלת אבותם ויש הוכחה לזה מתוס' פסחים נ"ד כו' ודלא כהתומים דפליג עליו ולפ"ז בנ"ד שיש לו בנים ואפ"ה נכתב זה על שם בן אליה ובכמה כתבים ושטרות א"כ ראיה גדולה היא שהחזיקו בנו ממש. אמנם באמת זה אינו הוכחה כלל דמאן לימא לן דאבוהו דהאי לא הוה ג"כ אליה שמי' כו' ואע"ג שעכשיו אין טוענים כן רק שחתם עצמו כן על שם אלי' הלזה מ"מ כיון שלא היה לנו שום מעשה המורה על זה רק דבורה של עכשיו ותברא בצדה שמיד אומרת האמתלא א"כ הפה שאסר כו' ונמצא מה שעשה מעשה בחתימתו על שם בן אלי' זה לא מעלה ולא מוריד אולם בלא זה פשוט הוא בנ"ד שהוא קרוב לשלשים שנה שגדליהו בחזקת בנו ממש ולא הרגיש אדם מעולם שהוא חורגו רק נהג עמו מנהג הבנים ובשגם שיש לו בנים אחרים וכתבתי לעיל שכל שיש לו בנים אין דרך להחזיק החורג כבנו א"כ בלי ספק שהיו הסנהדרין הורגין על חזקה כזו ומכ"ש שראוי להפרישו מזו שהוא בחזקת דודתו. ואם באנו להתיר מצד שנותנים האבות אמתלא לדבריהם הנה האחרונים המליטו דעל זמן רב לא יועיל אמתלא כו' (ע"ש דיש חסרון הניכר בדפוס ועוד דאין זו אמתלא טובה וכי על אמתלא כזו יותר ערוה דאורייתא ח"ו בשגם שבחוט השני הוכיח שכל שהאמתלא הוא שאומר על עצמו דעביד איסורא אין שומעין לו ועוד מסברא נ"ל דלא שייך אמתלא בשעברה הסבה אבל הכא הא עדיין הסבה קיימת כו' (עמ"ש לקמן סימן מ"ז סק"ב בשם נו"ב שכ' ג"כ סברא זו) ע"כ אין שום היתר מצד אמתלא וגם אין היתר מצד שהתורה האמינתו להאב להכיר ועתה הוא אמר שאין זה בנו ויהיה נאמן על זה הנה רבו החולקים בזה שדעת הריא"ז בש"ג דלא האמינו התורה לומר על בנו זה אינו בני אלא על נכרי זה בני וכן הוא בספר המכריע סי' ס"ד וכ' שם שכ"ד רש"י ורשב"ם ור"י מיגא' ור"ש הספרדי כו' וכן הסכים להלכה ביש"ש פ"ד דקדושין כו' וגם להחולקים וה"ל דנאמן לומר אינו בני מ"מ ס"ל לבה"ג ולר"ח ור"ת וכן נראה דעת הרמב"ם כמ"ש ביש"ש שם דלא מהימן אלא ע"י הכרת בכורה כו' (עמ"ש לעיל סי' ד' ס"ק ל"ז) וגם להרמב"ן דס"ל כהתוס' והרא"ש דמהימן אפי' בלא הכרת בכורה מ"מ ס"ל כשאנו מוחזקים ע"י האב עצמו שוב אינו חוזר ומגיד וזהו דעת רי"ו בשם הרמ"ה שפסקו הרמ"א בש"ע סי' ד' סעיף כ"ט דזה דעת מהר"י פאס שהביאו תוספות רי"ד בקידושין ע"ח כו' והיאומן להתיר ערוה החמורה היכא שמתנגדים כל הני רבוותא ובר מן דין נ"ל דלאחר שכבר נעשה מעשה הערוה ונשא אחות אביו תו לא מהימן האב לכ"ע מכמה טעמים כו' ע"כ גם מצד זה אין היתר ושם הזכיר עוד שהיה בענין זה העדאת עדות שטרם שנשאת האם לאלי' הנ"ל היה לה ילד כבן ד' שנה בשמו אברהם אך אין מכירין אותו בט"ע אם זה הוא וגם אחד מהעדים

היה קטן אז. וכ' דלכאורה גם בלא ט"ע כיון דבמדינתינו קפדי שלא לקרות לשני בנים בשם א' לא האב ולא האם בין שניהם חיים או שמת א' מהם (עמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' קט"ז סק"ו) וכיון שכל עצמינו לא באנו להחזיק זה לבן אליה אלא מפני חזקת המנהג וא"כ חזקה מחמת מנהג שלא תקרא האם שני בנים בשם אחד וממילא זהו אותו אברהם וזה היה טענה ראויה להתירו באחות אלי' אך זה אינו כלום כי מאן לימא לן שאין ב' החזקות אמת שאמת הוא שנולד מאליה הלז והוא בעצמו הבועל שפיתה אותה כו' ובשגם דהני סהדי מוכחשים מהזוג כי העדים אומרים שהבן היה בן ד' שנים והזוג אומרים שהיה כבן שנה ומחצה והרב כעס עליהם שנישאו זל"ז בימי הנקה כו' ובפרט שאחד מהעדים מעיד מה שראה בקטנו ואין להתיר ערוה דאוריית' על עדות כזו כו' וסיומא דפיסקא דאחות אליה הנ"ל אסורה על אברהם המוחזק בבנו איסור כרת ערוה דאורייתא ע"י החזקה ואסורה נמי אכ"ע משום אשת איש דשוויא נפשה חד"א במה שנישאת לזה וע"כ צריכה גט מאברהם הנ"ל ואח"כ תיאסר לכהן איסור ודאי אי משום גרושה אי משום זונה שנבעלה באיסור ערוה ומעתה על הרב מרא דאתרא להחזיק בדין איסור דאוריית' ולאפרו' מאיסור' עכת"ד ע"ש):

ד היו הורגין עליה עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קכ"א שם ומשמע ודאי כיון דמחזיקין לודאי שהיא אשתו והוא בעלה אם קידש לקרוביה אין קידושין תופסין בה ע"ש:

## סימן כ

א **שהכניס העטרה**. עב"ש סק"ג מה שחלק על הט"ז בענין זה וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' כ"ג שהאריך בזה והגביל מקום ההעראה באשה לכל מר כדאית ליה (ובתשובת חתם סופר ח"ב סי' צ"ה הסכים עמו ע"ש עוד) ובגוף הפלוגת' בין הט"ז והב"ש האריך להביא ראיות לדעת הב"ש וע"ש עוד בסי' יו"ד:

ב **כדרך המנאפים**. עי' בתשו' נו"ב תניינא סי' י"א שכ' דמל' רש"י ספ"ק דמכות וב"מ דף צ"א מבואר דהיינו שהוא מתנענע עליה ועוסק בדישה כו' אכן בשיטה מקובצת ב"מ שם כתב בשם הר"ר יונתן נלו' שיעמוד האיש על כריסה כו' שכיון שכל כך פרץ פרצה כזו על אשת חבירו אי אפשר שלא גמר תאוותו עכ"ל משמע דלא כמו שכתבתי מ"מ משמעות רש"י בודאי הוא כן ועוד אמינא אפי' להר"ר יונתן היינו שראו אותם כך זמן מה ולא בלבל אותם אדם אמרי' ודאי גמר תאותו אבל אם פתאום בא איש ומצא אותם על תמונה זו ותיכף נפלה חרדה עליו וקפץ לא שייך לומר א"א שלא גמר תאוותו שאם

שבודאי רצה לגמור תאוותו מ"מ נאנס ולא היה יכול לגמור ועוד נראה דכ"ז שראה אותם שוכבים זע"ז ברצון שניהם אבל אם בא פתאום ומצאום כך וקפץ מעליה מאן יימר שהיא נתרצית ואולי רצה לאנסה והיא לא נתרצית ולא הניחתו ואפי' באשת כהן אין לאוסרה שאין השכיבה בקירוב בשר ראיה אפי' להר"ר יונתן אלא כשהיא ברצון שניהם דמי מעכב על ידם לגמור תאותם אבל אם תחלת העליה לא נודע לנו באיזה אופן היה אז אמרי' אולי הוא עלה לאנסה והיא לא הניחתו ולא היה בידו לגמור תאוותו. והא דלא צעקה ומקרא מלא דבר הכתוב על דבר אשר לא צעקה שם מיירי שעדים רואים שבועל אותה בעיר והיא אינה מתחבטת נגדו כו' (עמ"ש בזה לעיל סי' ו' ס"ק י"ח) עכ"ד ע"ש:

ג **ולכן כתב הרב בעל הטורים**. עי' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סימן כ"ב ויובא קצת לקמן סימן ס"ח ס"ק ח'. ועיין עוד בקונ' אחרון בתשובת שער אפרים מענין זה ובספר יד המלך פ"א מהל' סוטה השיג עליו ע"ש:

## סימן כא

א **להלך אחריה**. עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז הוא בח"ב סי' תש"ע. (ושם מסיים אלא ימהר לעבור לפניה אפי' שיעבור תוך ד' אמותיה או יסתלק לצדדין או יאנוס עצמו ויתעכב עד שתלך מלפניו כו' ואם אי אפשר באחד מכל אלה והוא ממהר לדבר מצוה ואם יתעכב יעבור זמן המצוה יתקע עיניו בקרקע וילך ולא יגביהם מן הקרקע ע"ש. ומשמע דתקנתא זו דיתקע עיניו בקרקע לא מהניא אלא דוקא בממהר לדבר מצוה וע' בגמ' ברכות ס"א ולמ"ד פרצוף הי מנייהו סגי ברישא אמר רנב"י מסתברא כו' דתניא כו' וע' במהרש"א:

ב **אחד פנויה**. עבה"ט שכ' היינו אלמנה כו' ובמג"א סי' ע"ה סק"ג נראה בעיניו דוחק לפרש כן וכ' דפרועות ראש דכתב באה"ע היינו שסותרות קליעות שערן והולכות בשוק דזה אסור אפי' בפנוי' כו' אלא דפנויה לא מיתסרי מדאוריית' כו' ע"ש אמנם בס' דגול מרבבה כתב דיפה כיוונו הח"מ והב"ש דהיינו אלמנה וגרושה והוא מדברי הירושלמי בפ"ב דכתובות סוף הלכה א' ע"ש (ולפ"ז י"ל דבתולה אין איסור אפי' סותרות קליעות שערן וע' במחצית השקל שם). ומ"ש הבה"ט היינו אלמנה או גרושה או בעולה כו' מלשון זה מבואר דבעולה בזנות קאמר והיינו כהשבו"י שהביא לקמן. אך באמת לא העתיק כראוי במה דנקט אלו הג' יחד כי אלו שלשתן לא הוזכרו במקום א' כי בב"ח וח"מ לא הוזכר אלמנה וגרושה רק בעולה ובב"ש לא הוזכר בעולה רק אלמנה וגרושה והא ודאי דמדברי הב"ש משמע דבעולה פנויה שזינתה אין איסור (וכן מדייק מדבריו

הפמ"ג בא"ח שם) ואף הב"ח וח"מ דנקטו בעולה י"ל דכוונתם נמי בעולה ע"י נשואין דהיינו אלמנה וגרושה מן הנשואין ולאפוקי מן האירוסין דלא אבל ע"י זנות י"ל דאין איסור בפריעת ראש. גם בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"א סי' ל"ה דעתו כן וכ' שם בדבר שנתברר כל הבתולה שנבעלה ורצה הרב לכופה שתכסה ראשה בצניף ומסיק דאין לכוף אותה אם בשביל הכתובה הלא כל הנושא אשה בודק וחוקר אחריה וכיון דנתפרסם שזנתה כל מה שיעשה לה כתובה מדעתו הוא ורשום בידו להוסיף והא דנהגו לנסות ראשה עושים לטובתה שלא תהיה חרופה וגדופה לכל עובר אורח שיראה אותה כריסה בין שיניה וידע שזנתה אבל היכא שהיא אומרת שלא ניחא בתקנתה כגון דא שומעין לה ע"ש. אולס בדגמ"ר דעתו כהשבו"י וכ' דכן מוכח בירוש' שם דבעולה אפילו לא נשאת עדיין כלל אינה רשאה לצאת בראש פרועה עי' שם (ובספר כרם שלמה מפקפק בראייתו מהירוש' ע"ש) ומ"ש הבה"ט בשם ת' חו"י דאף בתולה שנתקדשה יש ליילך בכיסוי ראש עי' שם שכתב דאפילו את"ל דארוסות בזמן הש"ס היו הולכות פרועות ראש היינו מפני שהיה בימיהם האירוס זמן רב לפני הנישואין כו'. וע"ש עוד שנשאל אודות אחות ראובן שהיתה משרתת אצל לוי והיא מכרת בכל חכמה ומלאכה ורבו הקופצים עליה לישאנה בלא כסף והנה לוי בעה"ב שלה אין לו בנים ויש לו אשה חולנית בחולי הריאה כמה שנים ונל הרופאים נתיאשו ממנה ודיבר לוי עם ראובן שאל ימהר להשיא אחותו כי כשתמות אשתו ישאנה וע"ז רוצה ליתן ת"כ ולשבע לפני עדים וראובן אינו מאמין לשבועתו כי הוא עשיר מופלג ואלים בעירו. ושאל ראובן הנזכר לייעץ לו כדת מה לעשות ויעצו גדול שבעירו שיניח ללוי לקדשה לפני עדים שתהיה מקודשת אחר מות אשתו ג' והשיב וז"ל שאלתך שאלה שאינה הוגנת היא ודוגמא לשאלה זו שאלני אלמן א' כו' (יובא לקמן סי' קמ"ג) ואף כי שאלתך קלה מצד שאין כאן לעז אשת איש והרי ע"פ הדין נושא אדם כמה נשים מ"מ חמורה יותר מכמה צדדים אף אם היה אפשר לעשות כן מה שבאמת אי אפשר שאם יקדשה ויאמר לה ה"א מקודשת לי בפרוטה זו לאחר שתמות אשתי יכול לחזור בו כבטור ופוסקים סימן מ' ואם יאמר מעכשיו את"ל דאין חשש חר"ג דלא תיקן בארוסה כמ"ש בסי' א' (עבה"ט שם ס"ק כ"א) מ"מ אי אפשר דאיך תלך בפריעת ראש כו' ועוד יש לחוש לכמה חששות ותקלות כי מנהג בחורי ישראל הפרוצים לנהג קלות ראש עם הבתולות אבל עם הנשואות גדרו גדר ואין מי שנוהג קלות ופן חלילה יכשלו בה לכן הלך מדרך זה ומזאת העצה הרעה אף כי יש כמה דרכים אשר בהם יוכל להתקשר עם לוי בדרך היתר הלא יכול ליתן שט"ח שיתחייב לראובן אלף ר"ת וזמ"פ יהיה אמר שנה אחר פטירת אשתו או בזמן נישואין שלו עם אשה אחרת אכן אם

ישא בתולה פלונית פטור ומסולק משט"ח זה לגמרי או שיאסר עליו כל בנות ישראל חוץ מזו ועוד כמה דרכים וכל זה יהיה בהעלם וסתר מפני עגמת נפש ולכן לולא אהבתך גם דברי האחרונים האלה לא כתבתי כי מימי לא רציתי לגלות דעתי בדבר שהוא חוץ לסדר ומנהג העולם כו' ע"ש:

ג **לשם שמים**. עבה"ט ועמ"ש לקמן סי' ס"ה סק"ב (וז"ל הריטב"א סוף קידושין הכל לפי דעת ויראת שמים וכן הלכתא. דהכל כפי מה שאדם מכיר בעצמו שיצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא בלבו כלל מותר לו להסתכל ולדבר עם הערוה ולשאול בשלום א"א והיינו ההיא דר' יוחנן יתיב אשערי טבילה ור' אמי דנפקי ליה אמהתא דבי קיסר וכמה רבנן דמשתעי בהדי מטרוניתא ורב אדא בר אהבה דנקט כלה אכתפיה ורקיד בה ולא חייש להרהורא מטעמא דאמרן אלא שאין ראוי להקל בזה אלא לחסיד גדול עכ"ל:

ד **אפי' ע"י שליח**. וצ"ע גבי אלישע שאמר לגיחזי רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך כו' הגהת יד אפרים. ולפי דברי הריטב"א סוף קדושין שהבאתי בס"ק הקודם לק"מ):

ה **מהאב לבתו**. עבה"ט דה"ה בת בתו ועב"ש ס"ק י"ד שהקשה דהא הר"ן כתב בתו תנן בת בתו לא תנן ולשאר פוסקים לא מצינו ההיתר מפורש מנ"ל להקל בבת בתו וטרח ליישב ע"ש ועיין בס' בר"י אות ד' שכ' דבאמת ההיתר מפורש דהתניא באבל רבתי שהאם נקברת עם בן בנה זה הכלל כל שישן עמו נקבר עמו דהר"ן סבר דההיא ברייתא אינה הלכה וכן פסקו הפוסקים בי"ד סי' שס"ב וע"כ משום דתפס סוגיא דתלמודין שלהי קדושין שהביא הב"ש כפשטה אבל אנן דקי"ל כההיא ברייתא ביו"ד שם ה"ה הכא ע"ש:

ו **וכן האם עם בנה**. עיין בת' חוות יאיר סי' ע"ב שפעם א' אירע מקרה בלתי טהור שבן קטן בן ט' שנים שהיה ישן עם אמו והערה באמו בשינתה ועי"ז הקיצה וכתב דהאשה ודאי מותרת לבעלה מאחר שהיא אשת ישראל ואין לך אונס גדול מזה והכי מוכח ר"פ הבע"י סוף דף נ"ג כו' (ע' בת' אא"ז פמ"א מ"ג סי' כ"ב שדחה ראיה זו אך כתב שם ראיה אחרת שאם היתה ישינה לא נאסרה על בעלה ע"ש ויובא קצת לקמן סימן ס"ח סק"ח) אך כתבתי זה לזכרון כי יש בו תוכחה לבנות ישראל שישמרו מלעשות כזאת בבנים הקטנים ע"ש:

## סימן כב

א **עם ערוה**. עבה"ט ועיין בתשו' חות יאיר ס"ג שכ' דאף לתוס' דוקא איש א' עם הערוה אסור מדאורייתא אבל איש א' עם ב' נשים או להיפך דלקמן ס"ה אינו אלא דרבנן. וכ"כ בס' בינת אדם שער ב"ה סימן כ"ו ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם הפרישה דבכלל ערוות נכלל

חייבי לאוין עיין בשעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים ס"ט בהגהת טעם המלך שפקפק על זה. ומ"ש הבה"ט ובש"ס מבואר כו' ע' לקמן סי' קע"ח ס"ה ועיין במל"מ פ"א מהל' סוטה דין ו':

ב **והאב עם בתו**. עיין בב"ח אות א' שכתב דכל יוצאי חלציו דינן שוה בת בתו ובת בת בתו נמי שרי כמו בתו עכ"ל (ע' לעיל סי' נ"א בבה"ט סקי"ד ומ"ש שם סק"ה ועיין בנו"ב תניינא סי' י"ח ויובא לקמן סי' קע"ח סק"י) וע' בס' זכור לאברהם אות י' יחוד הביא ג"כ דברי הב"ח אלו. וכ' עוד ולכאורה נראה דכ"ז הוא דוקא להתייחד עמה לבדה אבל אם יש שם אשה אחרת אפי' עם בתו או בת בתו שם אסור דהא בב' נשים אסור להתייחד לכ"ע (ע"ל ס"ה) וכמו כן אב ובתו ההולכים בדרך ויש ישראל אחר עמהם אסור דדוקא בעיר מהני ב' אנשים ולא בדרך ומטעם שמא יצטרך א' לנקביו וכאן נמי יש חשש שמא יצטרך האב ותשאר בתו ביחוד עם ישראל האחר. ומזה הטעם אשה ההולכת בדרך ובנה עמה לא תוכל לילך עם עגלון אא"כ יש ישראל אחר דהוי ג' עם העגלון. באופן דנראה דאין חילוק בין אם הוא בנה או אביה וכדומה דלעולם בעינן ג' דדוקא בבעל ואשה אמרו דמשמרין זא"ז ולא באחר וע' ת' מהרי"ו סי' נ"ה (טובא בבה"ט סק"י) . וע"ש עוד שכתב בשם חכם אחד דאף אי נימא דהבן מהני לשמור אמו משום דהבן מקפיד שלא תזנה אמו משא"כ אב עם בתו דהבת אינה מקפדת כ"כ אם יזנה אביה ע"ש:

ג **אבל לא תתייחד**. עיין בתשו' חות יאיר סי' ס"ו סי' ע"ג בענין אם מותר להתייחד עם ערבי בזה"ז שעונשין אם אונסין אשה והובא בקצרה בבה"ט לעיל סימן ז' סק"מ ועיין בס' בינת אדם שער ב"ה סי' כ"ו שכ' ג"כ דאין שום היתר בזה אף בזה"ז דמלבד מה שהשיג החו"י על הגאון מהר"מ שטערין שם בלא"ה ליתא לדבריו דאף שידוע דאם יאנסו אשה מכין ועונשין אבל אם היא תבעל לו ברצון עכשיו בזה"ז הוא היתר גמור ואין נחשב להם לבוז כלל ובזמן מהרמ"ש באמת כן היה דיניהם לשרוף הבועל יהודית בין באונס בין ברצון אבל עכשיו ידענו בבירור שאינו כך וא"כ אין כאן היתר כלל ע"ש:

ד **אבל בשדה כו' אפי' בכשרים**. עיין בתשו' שב יעקב סי' י"ט בענין לשלוח אשה בדרך עם עגלון ערבי ועמו שני אנשים כשרים לכאורה הוא נגד הדין דבדרך בעי' ג' כשרים והחכם השואל ר"ל דכוונת הרמ"ח שכ' בעינן ג' אפי' בכשרים היינו דשני כשרים לחוד לא מהני אבל אם הם ג' מותר אפי' באחד מהם פרוץ והוא ז"ל חולק עליו אך למד היתר דהא דבעינן בעיר שני כשרים דוקא ובשדה שלשה כשרים היינו לאפוקי אם א' ישראל פרוץ אבל אם א' ערבי לית לן בה משום דערבי מפעה פעה ומביא ראיה לזה מהש"ס וסיים דאין איסור לשלוח אשה ובפרט פנויה שהיא דרבנן עם ב' אנשים כשרים ועגלון

ערבי בדרך ע"ש אכן דעת הגאון בעל נו"ב ז"ל אין נראה כן כמבואר מדבריו בנו"ב קמא סי' ס"ט במ"ש שעברה על איסור יחוד שהרי בשדה ומה גם בלילה אפי' בכשרים בעינן שלשה ואפי' אם נימא שהי' עגלון עמהם מסתמא העגלון הוא אינו יהודי ע"ש:

ה נשים הרבה עם אנשים הרבה כ' בס' בר"י דוקא תלתא בהדי תלת אבל תרי ותרי איסורי והיינו דוקא בסתם בני אדם אך בפריצה יש להחמיר גם בשלשה עם שלש ע"ש:

ו אין חוששין עבה"ט דלרש"י אסור רק דאין לוקין ועיין בס' בר"י שכ' דקצת ראיה לדעת רש"י מסוגיא דסוכה דף כ"ה ע"ב ע"ש וכן משמע קצת בירוש' פ"ח דתרומות בחדא איתתא דסליק לגבה חד מסכן כו' ע"ש:

ז שאימת בעלה עליה עיין בס' בינת אדם שער ב"ה סי' כ"ז שכ' דנ"ל דדוקא בביתה אין בה משום יחוד אבל אם הולכת לבית אחר אע"פ שבעלה בעיר יש בה משום יחוד דבזה לא שייך דמסתפי מבעלה השתא אתי כיון דאינו יודע היכן היא ואף ביודע שיודע היכן היא מ"מ אם בעלה נתן לה רשות ללכת לבית פלוני ודאי חיישי' וכ"ש כשנתן לה רשות לדבר דבר סתר עם פלוני להסגיר הדלת דאסור דבזה אין שייך אימת בעלה ע"ש:

ח **שפתחו פתוח לר"ה.** עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' ק' ובתשובת הגאון בית מאיר שכתב דאיכא למידק מזה הא פתח סתום אפי' אינו נעול והוא פונ' לר"ה או פתוח לחצר והוא עמה ביחוד בהבית הוי יחוד וכן משמע בקדושין פ"א כו' ומה דאיתא בתשוב' הרשב"א סי' אלף רנ"ה דאין יחוד עד שיהא הבית נעול במנעל ט"ס היא ע"ש (עמ"ש לעיל סימן י"א סק"ח) אכן ראיתי בתשו' הרדב"ז ח"א סי' קכ"א שהעתיק לשון הרשב"א הנ"ל ולא כתב שט"ס הוא ושם האריך לחלוק על חכם א' שהביא כמה ראיות דיחוד הוי אפי' אין פתח כלל להחדר שמתיחדים שמה והוא ז"ל דחה ראיותיו משום דהא ודאי דבלילה באפילה הוי יחוד אפי' בלא פתח וכן ביום אם הוא תחת מרגלות המטה הוא מקום שאין אדם רואה אותם וכן מה שהזכירו חז"ל חורבה אפילו תימא דהוא בלא פתח ודלת הוי מקום המוצנע וראוי לביאה כיון דלא שכיחי אינשי דעיילי תמן כו' ובזה נדחו כל ראיות החכם ע"ש:

ט **פתוח לר"ה.** עבה"ט בשם כנה"ג דדוקא ביום מהלילה ועיין בס' בר"י שכ' על זה ודברים של טעם הם דכשאין עובר ושב מאי מהני פתח פתוח ומ"ש התו' בשבת די"ג ע"ב דפלטי בן ליש בפתח פתוח לר"ה הי' עם מיכל שאין בו משום יחוד צ"ל דהיה במקום דשכיחי עוברים ושבים יום ולילה לא ישבותו וכ' עוד דאף מי שעיסקו עם הנשים מותר להתעסק עמהן בבית שפתחו פתוח לר"ה ואין בו משום יחוד לכ"ע וגם פריץ שרי בפתח פתוח לר"ה ע"ש:

י **לרשות הרבים**. עיין בס' חכמת אדם כלל קי"ב דין ז' שכ' אם פתוח לחצר שיש שם ג בני אדם דנחשב ר"ה לטומאה צ"ע אם הוא הדין לענין יחוד ועמ"ש בבינת אדם שער ב"ה סי' כ"ח:

יא **או עם אשה וחמותה**. עיין בס' זכור לאברהם אות י' יחוד שכתב דדוקא אם היא חמותה ממש אבל אם היא חמותה הבאה מכאן כגון דאינה עם בעלה רק עם יבמה אסור להתייחד עמהן אף דלעיל בסי' י"ז ס"ד השוה הרמ"א ז"ל לדין חמותה ממש מ"מ הכא אינו כן והטעם דחמותה הבאה לאח"מ הוא בעיא דלא איפשטא ואזלי' הכא והכא לחומרא ומה"ט לא הגיה להרמ"א כאן כמו שהגיה בסי' י"ז שם וכן נראה מדברי תשו' פרח מטה אהרן ח"ב סי' צ"ה ע"ש:

יב ואינ' מוסרת עצמה בס' זכור לאברהם שם בשם הב"ח דעד ט' שנים ויום אחד אינה מוסרת עצמה לביאה ע"ש:

יג שאין לו אשה (עבה"ט מ"ש ובה"י תמה על מנהג שנהגו היתר כו' ובגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל כ' דבתשו' לחם רב סי' ד' כ' לסמוך להקל אף אם אין אשתו בעיר עמו עכ"ל):

## סימן כג

א **ולא ישא קטנה**. עב"ש סק"ב וע' במשנה למלך פכ"א מהא"ב דין כ"ו ועיין בס' בר"י מ"ש על דבריו:

ב שיש לה אוטם עיין בתשו' חמדת שלמה סי' מ"ו על דבר אשה אחת אשר הרופאים פה אחד גזרו ואמרו שאם תתעבר תהיה מסוכנת מאד וח"ו יארע לה מהעיבור סכנת מות אם מותרת לשמש במוך לפני תשמיש וכתב לפלפל בסוגי' דג' נשים משמשות במוך והעלה דא"צ לגרשה בשביל זה אע"ג דצריכה לתת מוך קודם תשמי' דאעפ"כ לא הוי בגדר השחתת זרע כיון דהוא דרך תשמיש וא"א לו לשמש עמה בדרך אחר מפני הסכנה ע"ש (אולם בתשו' חתם סופר חיו"ד סי' קע"ב שאלה כזו ממש ומסיק לדינה דלתת מוך בשעת תשמיש ודאי דאין להתיר אך אחר תשמיש אפשר דיש להקל רק שיהא ברשות הבעל ורצונו אבל אין לה רשות להשחית זרעו בלי רצונו אפי' כבר קים פ"ו ואין ראי' מדביתהו דר"ח (ס"פ הבע"י) דאפשר בימיהם שאני דיכול לישא אשה על אשתו או לגרשה לדידה אם יהיה תאב לבנים משא"כ בזמנינו דאיכא חרגמ"ה לא תעשה בלי רשותו (ועמ"ש לעיל סי"ה ס"ק י"א) ע"ש ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל חי"ד סי' ע"א מחמיר ממש בזה ודעתו דאין להתיר אף אחר תשמיש אך בסי' ע"ב שם חזר

והסכים להרב השואל להתיר לעשות במוך אחר תשמי' כסדר בדיקות' בחורין ובסדקין עד מקום שהשמ' דש אולם לדחוק המוך הרבה י"ל דאסור ע"ש וע' עוד מזה בס' בית מאיר ובס' בינת אדם שער ב"ה סי' ל"ז:

ג **אסור לשמש**. עמ"ש לקמן סי' קי"ט ס"ו ס"ק יו"ד:

ד אלא בימיהם כו' כתב בס' עצי ארזים חילק זה הוא דוחק גדול אבל כפי הנראה מהגמרא שלא נאמר זה על מנכסים שלנו דפריך והכתיב ועשה להם מכנסי בד כו' ההוא כדתניא מכנסי כהנים למה הן דומין כו' ויש להם שנציין ואין להם כו' ערש"י שם א"כ מוכח דמכנסים שלנו שאין עושין כיס מיוחד למדת האבר לית בהן משום הרהור עכ"ל וע' ברא"ש פ"ק דשבת סי' י"ט):

ה **הואיל ומכסין**. כ"כ ג"כ ביו"ד סי' רמ"ב סעיף י"ז בהג' ולפ"ז בזמנינו שאין מכסין אין היתר בדבר ולא ידעתי על מה סמכו העולם להקל בזה ומצאתי בס' תולדות אדם פ"ו הביא שם כי הגאון הצדיק מו"ה זלמן זצ"ל מוולינא פ"א הלך לבית המרחץ וכאשר בא אל פתח בהמ"ר ומצא את חותנו שמה שב לאחוריו וברח משם כבורח מארי ואמר דאף שרבינו הרמ"א המציא היתר לפי זמנו דיבר וכן האגודה שהביא הרמ"א בזמנו היה מנהג אצל כולם לילך במכנסים במרחץ אבל עכשיו החוש מעיד על הפוך הדבר והוא איסור גמור מדינ' דגמרא בלי שום חולק ע"ש:

## סימן כה

א **בין שלא כדרכה**. עבאה"ג אות ו' ועיין בתשובת אא"ז פמ"א ח"ב סי' קנ"ח מ"ש בזה:

ב **בשני רעבון**. עבה"ט שכ' ובליל טבילה מותר. הנה כ"כ מרן המחבר בא"ח סי' תקע"ד ס"ד אך המג"א שם חולק ואוסר בליל טבילה וכ"ד הא"ר שם ועיין בש"ת שם דהמורה להקל אין מניחין אותו ע"ש ועיין בס' בית מאיר שכ' ומ"מ ירא' לע"ד דאם רואה יצרו מתגבר עליו מותר כמו לחשוכי בנים ע"ש:

ג **אלא לחשוכי בנים**. עיין בס' איי הים במס' תענית דף י"א שנסתפק אי חשוכי בנים מותר ג"כ בג"ח אחרונים ע"ש:

ד **בלבו לגרשה**. עבה"ט ועמ"ש לקמן סי' קי"ט סק"א שדעת המשנה למלך אינו כן ע"ש:

## סימן כו

א **שאסור ולוקין**. עבה"ט ועיין בס' המקנה בק"א שהאריך בזה ועיין בתשובת נו"ב תניינ' סי' קל"ב:

ב **אינו אלא כזנות.** עיין בספר המקנה בק"א שכ' ונראה פשוט דאם דר עמה אחר זה אמרינן מסתמא אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות כדמשמע ממתני' דכתובות דף פ"ט ונראה דאפילו נתיחד עמה לבד אחר זה צריכה גט כמו המגרש את אשתו ולנה עמו בפונדק דס"ל לב"ה הן הן עידי יחוד כו' ויותר מזה כתבו האחרונים דאפי' באנוס ואנוסה כו' (כמ"ש הבה"ט סק"ב) ואין לומר דהכא אם דר עמה בלא כתובה כיון דעכ"פ איסורא איכא לדור בלא כתובה אפשר לא אמרי' ביה אין אדם עובב"ז זה אינו לפמ"ש הר"ן כו' וכן משמע מדברי הריב"ש דדוקא בעבירה גמור' שלא טבלה לנדתה לא אמרי' דאין אדם עבב"ז אבל באיסור דרבנן לדור בלא כתיבה ובלא ברכה שפיר אמרי' דאין אדם עבב"ז כדי שלא יעבור על איסור דאורייתא לדור עם אשה בלא קדושין עכ"ד ולכאורה סברא זו מוכרח מדין זה גופה דאין אדם עבב"ז ובעל לשם קדושין והרי חכמים אסרו לקדש בביאה כדלקמן ס"ד ודוק ועמש"ל סי' קמ"ט סק"ב:

ג וי"א שהוא ספק עיין בס' שעה"מ פ"י מהל' אישות בקונ' חופת חתנים סעיף א' שהאריך בענין זה וכתב להוכיח שגם דעת רש"י ז"ל כן הוא דהלכה כרב הונא וכדעת ר"ח וגם הטור נראה שדעתו ז"ל לחוש לדברי ר"ח אע"פ שהרא"ש ז"ל אביו לא שמיע' ליה להא דר"ח מ"מ איהו חש ליה ומאחר שכן הוא ודאי שכן ראוי להורות ע"ש ישם בסעי' ב' כתב דאפי' רב הונא לא קאמר אלא דחופה קונה היינו לשויה ארוסה ולא שגומר לשוי' נשואה וכן הוא דעת שו"ת פני יהושע הובא בס' ישועו' יעקב ע"ש) ודלא כמהרש"א ז"ל בשמעתין שכ' דלר"ה כשם שקונה כך גומרה אף בתחלה דז"א ונעלם ממנו דברי התו' בפ' הבע"י וכן מבואר מדברי הטור דלענין להיות כאשתו אין שום ספק בדבר אלא דהספק הוא אם צריכה גט ע"ש. ושם בסעיף ג' כ' דלפי מה שאנו חוששין לסברת ר"ח לאו דוקא בבתולה הדין כן אלא ה"ה באלמנה הגם דלכאורה איכא למימר דבאלמנה ודאי חופה לחוד אינו קונה כיון דר"ה יליף דחופה קונה מק"ו מאחר שגומר אינו דין שקונה וא"כ הרי דעת כמה פוסקים דחופה באלמנה אינה גומרת אלא בביאה (עב"ש סי' ס"ד סק"ו) וכיון שכן אית למימר דיו מה חופה גומרת בבתולה ולא באלמנה אף קונה בבתולה ולא באלמנה מ"מ י"ל דסברת ר"ח שחשש לדר"ה הוא משום דאע"ג דעל הק"ו איכ' למיפרך (וכמ"ש התו' שם בד"ה חופ') מ"מ איכא למילף במה מצינו מכסף ושטר וביאה ולפ"ז גם באלמנה קונה דומי' דכסף ושטר וביא' שקונין אע"פ שאין גומרין וכיון שכן נראה דאפי' באלמנה יש לחוש לקדושין כסברת ר"ח עכ"ד ע"ש. ושם בסעיף ד' התחיל עוד לחקור בענין אם קידשה ע"י חופה בעודה נדה אם יש לחוש לקדושין. אמנם לא מצאתי בדבריו שם מסקנ' לדינא בזה כי כל דבריו שם בזה הסעיף הוא רק לפלפל

בדברי הרמב"ם (שהובא בש"ע לקמן סי' ס"א) דס"ל חופת נדה לאו חופה היא ולא חשיב' כנשוא' וליישב הקושיות שהקשו עליו. ואכתי מבעי' לן נהי שאינו גומר אפשר דקונה לענין לחוש לקדושין דלכאורה זה דמי לחופה באלמנה שהעלה הוא עצמו ז"ל בסעיף הקודם דאף שאינו גומר לדעת כמה פוסקים מ"מ יש לחוש לקדושין וכמו שהובא לעיל בשמו ה"ה הכא. ואפשר לומר משום דאיכא הרבה דיעות בין הראשונים בעיקר מהות החופה מה היא וכאשר האריך כרב הנ"ל שם בסעי' ט' ודעת הרמב"ם ז"ל ואיכ' מ"ד שכ' הר"ן בריש כתובות ה"א דחופה היינו יחוד הראוי לביאה וכן הוא דעת המחבר בש"ע לקמן סי' נ"ה ס"א וכן הוא דעת המרדכי ומהרי"ל שכתב הב"ש בסי' ס"ד סק"י וא"כ כשהיתה נדה בודאי לא היה חופה כזו דהא אסור להתיחד עמה (אם לא שעבר ונתיחד עמה וזהו מציאות רחוק ועב"ש בסי' ס"א סק"ב ומ"ש עליו כרב הנ"ל בסעי' ט' שם) אפשר לומר דא"צ לחוש לקדושין כלל כיון דגוף דין זה אי חיישינן לדר"ה רוב הפוסקים חולקים ע"ז ואף אי חיישי' לה אפשר דהעיקר כהפוסקים הנ"ל דאין זה חופה כלל ובפרט שגם דבר זה אינו ברור כ"כ לומר דלרב הונא אף שאינו גומר מ"מ קונה. ולא דמי לחופה באלמנה שחשש הרב בסעיף הקודם להחמיר דשם איירי שהיה חופה גמורה דהיינו יחוד הראוי לביאה וכמבואר מדבריו להדיא במה שתלה דין זה בדברי הפוסקים דס"ל דאלמנה אין לה חופה כלל רק ביאה ולא תלה זה בדברי הפוסקים דס"ל דאלמנה אין לה חופה גרידא רק יחוד הראוי לביאה א"ו דמיירי כשהיה יחוד הראוי לביאה דהיא מקרי חופה לכל הדעות אבל כשלא היה יחוד גמור דאיכא כמה דיעות דאין זה חופה כלל א"צ לחוש כלל וצ"ע.

ד **שהוא ספק**. כתב בדגמ"ר וז"ל והיינו בבתולה אבל באלמנה עסי' ס"ד ס"ה עכ"ל ועמ"ש בס"ק הקודם.

ה **משום פריצות**. כ' בס' המקנה בקו"א לכאורה קשה לדידן דקי"ל ביאה אירוסין עושה בל"ז אסור כיון שהיא כשאר ארוסות שאסורה לו כל זמן שלא נכנסה לחופה וי"ל דלא היה כח ביד חכמים לאסור קדושי ביאה משום דכתיבה בפירוש בתורה וכמ"ש הט"ז ביו"ד סי' קי"ז (אינו מבין א"כ למה אסרו משים פריצות) ועוד נראה דנ"מ דכשמכניסה בביתו ומקדשה בביאה דהוי חופה וקידושין ביחד קודם וגו' א"כ ליכא בזה משום ארוסה אלא משום פריצות וכן נ"מ ביבמה כו' ע"ש.

ו מכין אותו עיין בס' ישועות יעקב שנ' דמלשון כל הפוסקים משמע דרק אותו מכין ולא אותה אף שגם היא עבדה איסורא שנתרצית להתקדש בביאה נראה שלמדו דבר זה מש"ס דיבמות כו' (הובא בש"ע לקמן סימן מ"ט ס"א) ע"ש.

ז **או שקידש**. עבה"ט מ"ש אשה שנתקדשה בלילה כו' והנה שם בתשו' הרא"ם עיקר הפלפול הוא לענין גט שהאריך לפסול גט הניתן בלילה בדעת הא"ז שהביא שם ומסיים וז"ל הלכך נראה בעיני דנתינת הגט דוקא ביום ולא בלילה ומגמגם אני על הקידושין משום דכתיב ויצאה והיתה ויש צדדין בדבר ולא אכתוב עד שאראה מה שישיבוני רבותי על הגט עכ"ל. וכן ראיתי בסדר הגט של מהר"י מינץ סימן נ"ז וז"ל אשה שקבלה גטה בלילה אינה מגורשת וספק אם הוא קידושין כו' עכ"ל. ולפ"ז לדעת הפוסקים והתשובות מובא לקמן סימן קכ"ג המכשירים גם בגט בלילה פשיטא דבקידושין בלילה אין שום פקפק כלל ולפי"ז תמוהים דברי הבה"ט דכאן העתיק בסתם דברי הרא"ם דהוי ס"ק וגם דברי הכנה"ג שביטל המנהג לקדש בלילה ולקמן סי' קכ"ג סק"ט העתיק דברי הפוסקים וראיותיהם דמותר ליתן גט בלילה וצ"ע: וע' בס' מע"ג בסי' זה שהביא ראיה דהאשה מתקדשת בלילה מש"ס דקידושין דף י"א דאמר התם כי קאמינא דקדשה בלילה ע"ש. וכבר קדמוהו בראיה זו בס' ג"פ בסימן קכ"ג ס"ק כ"א וגם במהר"י מינץ שם בהגה וגם בספר ברכי יוסף בסימן זה בשם הרב מהר"ר יצחק ע"ש וע' בס' שעה"מ פ"א מה' גירושין שגם הוא ז"ל כתב ראיה זו ותמה בזה על ר"י מינץ והרא"ם הנ"ל ושוב כת' לדחות וליישב דבריהם משום דכל עיקר ספיקן הוא דשמא מקשינן הויא ליציאה ואם כן הרי כ' הר"ן בריש פ"ק דקדושין ובר"פ האומר בשם הירושלמי דע"כ לא מקשינן הוי' ליציאה אלא בקדושי שטר וכ"כ הרשב"א ז"ל בתשו' סימן אלף רכ"ו ובחדושיו לגיטין דף י"א ובחי' לקדושין דף ב' (הוא עצמו בפ"ג מהל' אישות דין ג' כ' דודאי תלמידא דידן לא ס"ל כהך חילוקא דהירושלמי ע"ש וצ"ע) מעתה י"ל דהא דמספקא להו למהר"י מינץ והרא"ם הנ"ל היינו דוקא בקידושי שטר אבל בקידושי כסף כ"ע מודו דלא מקשינן ויכולין לקדש בלילה והיינו סוגיין בקידושין שם דמיירי בקידושי כסף ע"ש. וע' בתשו' פרח מטה אהרן ח"ב סי' ל"ה ותה"ד סימן רמ"ח ובתשו' הרדב"ז ח"א סימן פ"ד ומהר"ם די בוטין סי' י"ג ועיין בא"ח סימן של"ט ס"ד בהגה במ"ש שם ויש מתירין כו' דעושין החופה והקידושין בליל שבת כו' ע"ש. ועיין עוד בת' נו"ב תנינא סי' קי"ד ודו"ק:

ח **שאין מכין**. עבה"ט וע' במל"מ פ"ג מה"א דין כ"ב:

## סימן כז

א פרוטה עבה"ט מ"ש ע' סמ"ע כו' והוא מדברי הח"מ ס"ס זה שהביאו וע' בספר אבני מלואים סק"כ מ"ש ע"ז. ומ"ש הבה"ט ואין מקדשין לכתחלה במטבע והוא מדברי הב"ש כאן ולקמן סימן ל"א סק"ה ושם כ' זה בשם המרדכי ועיין בספר אבני מלואים סק"ב שכ'

דבש"ס משמע דמקדשין במטבע ובמרדכי לא כ' זה אלא דרך עיון דצ"ע איך מקדשין במטבע נימא נמי דעתה אצורתה ועביד דבטלה אך כבר כתבו לחלק בין תורת כסף לתורת חליפין (ע' בפ"י ריש קידושין ובביאור הגר"א ז"ל ס"ס ל"ב) ובס' המקנה בק"א המציא טעם למ"ש ב"ש דאין מקדשין במטבע ע"ש אמנם מדברי הב"ש נראה שכיון לכך שכ' במרדכי גבי דעתה אצורתא ולפמ"ש גם המרדכי סובר דמקדשין במטבע עכ"ד ע"ש (ומ"ש הבה"ט סק"א ויקדש בימין דידיה וגם בימין הכלה ובאצבע כו' ע' בס' כרם שלמה בשו"ת שבסוף הספר סי' פ"ו שכ' דיש להקפיד שלא תהא חציצה בין הטבעת לאצבע ולכן אם הכלה מלובשת בבתי ידים צריכה להסיר מיד ימינה ע"ש):

ב או שוה פרוטה (בגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב בחידושי הרשב"א פרק כל הנשבעין מסתפק אם קידשה בכלי י"ל דא"צ שוה פרוטה כמו לענין שבועה בח"מ סימן פ"ח ס"ג עכ"ל ועיין בקצה"ח בח"מ שם סק"ג שהביא ג"כ דברי הרשב"א הנ"ל ותמה עליו ובס' נה"מ שם יישב תמיהתו ע"ש וע"ל סימן ל"א ס"ג): ועב"ש שכ' וכ' בחידושי מהרי"ט אם התנה ע"מ שאתן סך זה ונתן שוה כסף בעל כרחך לא הוי נתינה הואיל שנתן שוה כסף ובעל כרחה וקשה הא כ' הרשב"א גו' ע"ש וע' בס' המקנה בק"א מ"ש בזה וסיים שם לכך נראה דבכל ענין הוי ספק מקודשת ע"ש וע' בספר אבני מלואים סק"ד מ"ש בזה. וע' עוד בספר יד המלך פ"ג מהל' אישות הלכה א' מענין זה:

ג **לי בזה.** עבה"ט מ"ש ואם אמר לה טלי קדושך מעג"ק ה"ז ס"ק: וע' בס' המקנה בק"א שדעתו דהוי ודאי קדושין והביא דבתשו' רש"ך סי' קנ"ב ובת' מהריב"ל כתבו ג"כ דדין זה כמו מחובר לקרקע דחד טעמא הוא ע"ש ועבס' גט מקושר בקו"א אות יו"ד שהאריך הרבה בדין זה ודעתו שם דבקדושי כסף אפילו אמר טלי מעל ג"ק שפיר מיקדשא אך בקידושי שטר יש להסתפק ע"ש (וע' בת' ח"ס סי' פ"ב שמצדד בנדון דידיה לבטל הקידושין מטעם כיון שכבר היה הטבעת בידה בתורת סבלונות וה"ל טלי קדושיך מעג"ק וכדעת מהרי"ל בת' סימן ע"ח הובא ג"כ בבה"ט סימן ל' סק"ח) דפשוט בעיניו דטלי מעג"ק אינה מקודשת דאיתקש הויה ליציאה. וכ' דלא שבקינן פשיטות מהרי"ל מפני ספיקא דגאונים אחרונים שלא ראו דבריו ואילו ראו הדרי בהו ולפע"ד דבלי ספק דמקדש בשטר מקשי' לשטר גירושין דפסול עליה כו' וממילא פסול נמי בכסף דאיתקש הויות להדדי כמבואר בפשיטות בכתובות ע"ד כו' אך מ"ש מהרי"ל שם לחלק בין מקדש בפקדון שבידה וכמ"ש גם הב"ש ר"ס ל' אין לו מובן ולפע"ד לבאר עפמ"ש תוס' ב"מ ו' ע"א ד"ה הקדישה כו' וא"כ ה"נ בתחלה כשכפקיד בידה היה ידה יד המפקיד וכשמקדשה סילק כחו ממנה ונעשית ידה יד עצמה וה"ל כמוסר מידו לידה וכן מוכח

בגט גופיה ס"פ המביא תניין כו' ואפילו נימא המפקיד גט ביד אשתו ושוב אמר התגרשי הוי טלי גיטך מעג"ק י"ל היינו במפקיד גט שהוא שטר דאימעט מדין שומרים ולא נעשה ידה כידו אלא דאם היא שליח נעשה ידה כיד המשלח כו' אבל בקידושי כסף מהני פקדון שלו דיד שומר כיד בעה"ב וכשמסלק ידו מקודשת כו' ולפ"ז בנ"ד שהיה שלה בתורת סבלונות לא נעשית שומר ואפי' באתרא דהדרי במיתה וגירושין מ"מ באחרות אינה מתחייבת וא"כ כיון דלא נעשית ידה כידו מעולם כשמקדשה הוי טלי מעג"ק אלא דצ"ע בזה מדברי הרא"ש בההוא דקדיש בציפתא דאסא קידושין י"ב כו' ואפשר לחלק בין ממון לחפץ דבממון סגי במחילה כו' ומ"מ אע"ג שאנו מדמין לא נעביד עובדא להתיר על היתר זה לחוד אלא מיהא חזי לאצטרופי כו' עכ"ד ע"ש עוד בסי' ק"א מזה וע"ל סקי"ב):
ומ"ש עוד הבה"ט מנהגינו עכשיו כו' ע' בס' המקנה בק"א לקמן סעיף ה' שכ' דמשמע מלישנא דשמואל (בש"ס דף ה' ע"ב) דאצ"ל מקודשת לי בכסף זה ומה שנוהגים לומר בטבעת זו הוא לרווחא דמלתא ואפי' בשטר קדושין משמע בסוגיא דף ט' דא"צ שיכתוב בו הרי את מקודשת בשטר זה ע"ש. (גם בת' ח"ס ס"ס ק"ז כ' דאצ"ל בחפץ זה ודעת מהר"ר נתן בהגמ"ר שלהי גיטין דצ"ל בחפץ זה דעת יחיד הוא כו' ע"ש ושם בס"ס פ"ה הביא בת' רמ"א כ' בנותן לה כלי ואומר בטבעת זו מקודשת ובת' שב יעקב כתב עליו דהיינו אם שניהם רוצים בקידושין אבל היכא שאומרים שכונתם היה להיתול ואמר טבעת על חפץ הוה מעשה מוכיח על דברים שבלב דהכל היתול ושחוק ע"ש ועמש"ל סימן ל"א סק"ז):

ד **שהיא תבין**. ע' בת' נו"ב סימן נ"ט שכ' דנראה לו מ"ש הש"ע ובלבד שהיא תבין כו' היינו שאם אומרת לא הבנתי נאמנת לחלוטין ואין כאן קידושין כלל וכדברי הח"מ שכתב שכן משמעות כל הפוסקים ודלא כב"ש סק"ה שכתב דהוי ס"ק דשמא משקרת דז"א דלמה לא נאמין לה כיון שאין כאן חזקת איסורא דרבא יש לה חזקת היתר המסייע לה בודאי נאמנת כו' ואולי כיון דלישנא ברירא הוא ריעא טענתה לומר שלא הבינה ע"ש ועמ"ש לקמן סי' מ"ב סק"ג:

ה **על עסקי קידושין**. כ' המל"מ פ"ג מה"א דין ז' וז"ל לא שנא היו מדברים על עסקי קדושין לעצמו ל"ש על עסקי קדושין לחבירו כגון דשוויא שליח ונתן לה קדושין ולא פירש דיו כ"כ מהרי"ט בתשו' ח"מ סי' י"ב יע"ש:

ו **אם הבינה דבריו**. ע' בס' אבני מלואים סק"ו שכ' משמע דאפי' אין העדים יודעים אם הבינה כל שהיא אומרת שהבינה הוי קדושי ודאי וקשה דהא הוי כמקדש בלא עדים ואפשר כיון דעיקר הקדושין מצד המקדש כמ"ש הר"ן בנדרים דף נ' כו' ולכן לא בעי'

תרי סהדי אלא לגוף הקדושין ששמעו מן המקדש אבל רצון האשה לא בעי עדים וסגי בהודאתה ואכתי צ"ע נזה עכ"ד ע"ש: וע' בס' טיב קדושין סק"י שעמד ג"כ ע"ז דהא הוה כמקדש בלא עדים וכתב וז"ל ואפשר דכאן איירי שאמרה באותו מעמד כששאלוה העדים שקיבלה לשם קדושין דאיגלאי מלתא שידעה בשעת נתינה אבל אחר זמן אפשר דבאמת כיון שיכולה לומר שלא הבינה הוה כמקדש בלא עדים אלא מיהו כיון שיש לספק מיד בשעת קדושין שמא הבינה אפשר דהוה ס"ק כו' מיהו באמרה אחר זמן שלא הבינה י"ל כיון דלא אתחזק מהימנינן לה לברר הספק כו' עכ"ל וע' בדבריו סי' נ"ח ס "ק מ"ד ג"כ מזה):

ז **ה"א מיועדת כו'**. עיין בס' המקנה בק"א ס"ו שכ' ונראה דבהני לישנא דמספק' להו להש"ס אפי' אם אמר שתי לשונות ביחד (ר"ל לשון הברור ולשון ספק) דאמר ה"א אשתי ועזרתי איכא למימר דהוי ספק קדושין לא מבעיא כשקידש בפרוטה אחת הוי כמו בתך וקרקעות בפרוטה ה"נ דאיכא לספוקי במלאכה הוי כמו לקדושין ומלאכה אלא אפי' כשמקדש בשתי פרוטות י"ל דדמי לקני את וחמור דלא מהני נתינת כסף למלאכה ותו דהיא לא נתכוונה למלאכה וגם לא נתרצה לקדושין אלא בכל הכסף עכ"ד:

ח **ה"א נשואתי י"א שאינו כלום**. עיין בס' המקנה בק"א שכ' דנראה דהיכא דהקדושין ונשואין באין כא' כגון שכנסה לביתו וקידשה כדאי' לקמן סי' ל"ג בהגה וכן לדעת המל"מ שכתבו לעיל (יובא לקמן סי' ס"א סק"א) דאם כנסה לחופה ואח"כ קידשה נעשה נשואה בשעת קדושין וכה"ג שייך שפיר לשון נשואתי יותר מארוסתי ושייך בזה שטרי נשואין (ר"ל דזה כוונת הש"ס קידושין דף ט' ע"ב שטרי נשואין אם כתב בשטר הרי את נשואתי עמש"ל סימן ל"ג עכ"ד):

ט **א"ח למלות אלו**. עיין בס' אבני מלואים סק"ח לענין שטר אם כתב בשטר קדושין הני לשונות ע"ש:

י **או מיוחדת**. עבה"ט ועיין במל"מ פ"ג מה"א דין ז':

יא **ואפי' נתן לה בשתיקה**. עח"מ סק"ט דאף מהר"ם לא אמר אלא דהוי ס"ק וע"ש שחול' על דין זה. ועיין בס' המקנה בק"א שכ' לפרש דברי מהר"ם שהיה המעשה כמ"ש לקמן סי' כ"ט ס"ח הוא אומר ע"מ שאשלם לך מנה. והיא אומרת ע"מ שתשלים לי ק"ק והלך זה לביתו וזו לביתה ואח"כ תבעו זא"ז אם האשה תבעה יעשו כדברי האיש ואם האיש כו' ובזה יש להסתפק אם בכה"ג שנתרצית להתקד' אלא שנחלקו על הפסיקה כו' ובזה נסתלקו קושיות הט"ז מקדושין דף נ' וגם קושיית הח"מ מנתן הוא ואמרה היא עש"ה:

יב **צריך ליטול הכסף**. עב"ש בשם ט"ז שהקשה מלקמן סימן ל' בלא שמו הקידושין דצריך לחזור ולקדשה וא"צ לחזור וליטול הכסף ועיין בש' אבני מלואים סק"ט שכ' דלק"מ דשאני הכא דנתן לה בסתם אמרינן סתמא לשם מתנה ואע"ג דבלבו הי' לקדושין ה"ל דברים שבלב וא"כ דידה הוי הכסף מש"ה צריך לחזור וליטול אבל לקמן דבפירו' יהבי' לשם קדושין וא"כ לא קנאתו (וכן תירץ בביאור הגר"א ז"ל ס"ק כ"א ע"ש ועיין במל"מ פ"ג מה"א דין ח' ובס' שעה"מ פ"א מהל' גירושין דין ט') והביא שכ"כ בתשובה מהרי"ט חאה"ע סימן מ"ג בתוס' ביאור ופלפל בדבריו וסיים ולדינא נראה דאפי' נימא דכל בסתמ' לאו לשם מתנה וכמ"ש בקצה"ח סי' שס"ג בשם הר"ן והרשב"א מ"מ פקדון נמי לא הוי אלא הלואה וכיון דניתן להוצאה אינה מקודשת עד שיחזור ויטול. ועיין בתשו' ח"ס סי' פ"ב שהאריך ג"כ בביאור דברי רשב"א אלו וכתב בסוף דנראה דגם הרשב"א ס"ל נתינה סתם יכול לחזור ולתובעו ולומר לפקדון נתתיו כמו שמוכח מל' הר"ן שלהי כתובת בשם רשב"א אך ס"ל כמהרי"ל סימן ע"ח דטלי קדושיך מע"ג קרקע אינה מקודשת דאקשי' הוי' ליציאה והא דיכול לקדש בפקדון שבידיה משום דהשומר ידו כיד המפקי' כו' (עמש"ל סק"ג) אבל הכא בנתן לה ולא א"ל דאיהי לא נעשית שומר שלו כי לא קיבל השמירה ולא אדעתא דהכי קיבלה דמצית למימר אנא למתנ' אכונית ונהי דצריכה להחזיר אבל אינה חייבת באחריות וממילא לא נעשית ידה כידו מעולם ושוב כשמקדש' ה"ל טלי מעג"ק מש"ה צריך לחזור וליטלו כמבואר כן בהדיא בגיטין ע"ח ודברי רשב"א ברורים בעזה"י עכ"ד ע"ש עוד בסימן ק"א שכתב ג"כ דבר זה בתוס' ביאור ומסיים שם על נדון דידיה דאם יתברר דמה שאמר ה"א מקודשת לי היה זמן רב אחר נתינה בואו ונסמוך על רשב"א דבנתן ולא אמר בעינן יחזור ויטול ועל מהרי"ל דה"ל טלי קדושין מעג"ק וכיון דליכא בנ"ד אלא מקדש בעד א' תשתרי בלא גט ואמנם אם לא הי' זמן יפה בין הנתינה לאמירה לא ניתן דברינו לשיעורין של תוכ"ד שהוא קצר מאד כו' ע"ש) . וע"ש עוד שתמה עמ"ש מהרי"ט שם דאפי' אם בתוך כ"ד אמר לה לקידושין ושתקה ליכא למיחש דדוקא גבי פקדון כו' דזה אינו דכיון שחוזר תכ"ד ואומר לשם קדושין תו לא הוי מתנה ואפי' הלואה נמי לא הוי וא"כ הוה לה למישדינהו כו' והביא שגם בס' המקנה בק"א כתב דאם נתן לה סתם ומיד תכ"ד אמר לה ה"א מקודשת לא אמרי' בזה תכ"ד כד"ד דלא מצינו בשום מקום במוכר או נותן לחבירו וקנה במשיכה או בקנין שיכול לחזור בו תכ"ד כו' (ובס' המקנה שם מסיים בה לכך צריך ליזהר המשדר קדושין שיגמיר אמירתו קודם שנתן הטבעת בידה ע"ש) ותמה עליו דאשתמיטתי' דברי

הש"ע בח"מ סימן קצ"ה ס"ז ע"ש גם בתשוב' רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן צ"ז תמה עליו בזה ע"ש עוד ועמש"ל סימן ל"ח סק"ה: ועיין בס' טוב קדושין מ"ש בענין זה:

יג ולא אמר לי עיין בס' המקנה בק"א לענין קדושי שטר מ"ש:

יד **אבל יש מחמירין**. עבה"ט מ"ש אבל הריב"ש ורוב פוסקים כו'. וכ"פ כל אחרונים כו' הנה מ"ש וכ"פ כל אחרונים לאו דוקא הוא כי הב"ח פסק לחומרא למעשה וגם הב"ש אף שעיקר דעתו להקל מ"מ משמעות דבריו דלמעשה אין להקל אם לא היכא שיש עוד ריעותא או היכא דאינו אלא ספק קדושין כו' ע"ש. ועיין בתשוב' מהר"ם אלשקר ס"ס צ"ט שכ' וז"ל מיהו במלתא דלא אמר לי ודאי דשלא במקום עיגון למעשה הייתי חושש לדברי הרשב"א כו' אבל במקו' עיגון לא הייתי חושש וסומך על רוב הראשונים והאחרונים עכ"ל. ומ"ש ואם הי' שידוכין ביניהם פסק מהריב"ל כו' עיין בס' אבני מלואים סק"י שפלפל בזה וסיים מיהו לענין דינא נמי במשודכת כל שלא אמר לי כיון שאינו מוכיח מדבורו שהוא המקדש אינו דבור שלם לקידושין כלל עד שיאמר לי או שיאמר הריני נותן דה"ל כאומר בפירו' שהוא המקדש והוי כאומר לי מחמת אומדנא דלא שביק אינש מצוה דרמי עלי' ומדברי הרשד"ם סי' ג' משמע נמי דס"ל באומר הריני נותן ש"ד אלא דמטעם אחר אתי עלה משום יתור לשון כיון דחזינן שהוא הנותן ע"כ רוצה לומר שהוא מקדש לעצמו ע"ש: (ועיין בתשובת חתם סופר סי' פ' בעובדא באחד שקידש נערה לפני ג' עדים וכשאמר הרי את מקודשת אמר לו א' מהעדי' לו זאג ניכט והוא השיב דיר להכעיס זאגע איך לי כה הגידו ב' עדים ועד הג' הגיד שלא השיב להכעיס רק איך זאג יוא לי והנער והעדים אומרים שלא כיוונו לקדושין רק לשחוק והיתול גם אמר שהטבעת לא היה שלו רק איזה ימים מקודם חטפו מנערה אחרת וגם היא אמרה כן שחטפה מידה ע"מ להחזיר. והאריך שם דאין ממש בקדושין אלו כי לפי עדות ב' עדים היה הפסק בין הרי את מקודשת' לבין אמרו לי שיעור שבעה תיבות ולפי עדות הג' שלא השיב רק ג' תיבות איך זאג יוא לי עכ"פ הוה בצירוף ששה תיבות בין מקודשת' לתיבו' לי וזה פשוט ומבואר בכל הפוסקים דככל ענינים שנפסק ענין מחבירו יותר מתכ"ד אינו מצטרף זע"ז כו' ושיעור כ"ד הוא לכל האמור שיעור ד' תיבות ע' תי"ט רפ"ב דברכות ונימא נמי כחד שיטה דרפ"ד דנזיר דיש עוד זמן הפסק תיבה א' להתחיל דבורו ע' בש"מ שם ויהי' א"כ שיעור ההפסק כדי חמשה תיבות והכא הא הוה הפסק ששה או שבעה תיבות והו"ל לאחר כ"ד ואין תיבת לי מצטרף להרי את מקודשת כלל. ובאומר ה"א מקודשת ואינו אומר לי מבואר בש"ע דמעיקר הדין אין כאן בית מיחוש אלא דרמ"א כתב דיש מחמירין ולענ"ד אין כאן מחלוקת וכל הפוסקים הראשונים שוין דאין אשה מתקדשת

בה"א מקודשת בלא לי כו' ואף תשו' רמב"ן ורשב"א דחיישי להחמיר היינו דוקא במי שאמר הריני נותן לך לקדושין כו' (עב"ש ס"ק ט"ז) וכן מבואר בתשו' הרב"י סי' ד' כולי ואף הב"ש דבעי לצרף עוד קולא אחר' הנה בנ"ד יש לצרף מה שהמקדש אומר שהטבעת לא היה שלו אלא חטפו מנערה אחת וגם היא אמרה כן שחטפ' מידה ע"מ להחזיר והגם דלכאורה עומד נגד זה חזקה מה שביד אדם הוא שלו ועוד אין אדם משים עצמו גזלן וחטפן ועוד אולי משום חומרא דא"א נימא סתם גזל יאוש בעלים עב"ש ר"ס כ"ח אך זה אינו כיון שהיה החטיפה לפי דבריהם בחה"מ בזמן שמחה אין כאן חטא כמ"ש תוס' בסוכה מ"ה ד"ה מיד ואמנם פשוט דלגזול ע"מ שלא להחזיר החפץ כיון שאינו דבר מאכל אסור אפי' בימי שמחה כו' וכיון דחטיפה עמ"ל ליכא איסורא וע"מ לגזול איכא איסורא א"כ הוא נאמן שחטף שלא ע"מ לגזול וליכא חשש יאוש כלל דאחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן ומצד חזקה מה שביד אדם הוא שלו ג"כ אין חשש כי בארתי בקונ' חזקות שלי שלא מצאתי מה"ת אלא ב' מיני חזקות א' חזקת מנהג כאשה שבנה מורכב על כתפה ונהגה בו מנהג אם לבן ונסקלין זע"ז כו' והב' דידענו בדבר א' שהיה כך אמרי' לעולם נשאר כך בחזקתו עד שיודע שנשתנה וילפי' פ"ק דחולין מויצא הכהן ומזה הענין הוא חזקת מרא קמא כו' אך חזקת מה שביד אדם הוא שלו אינו חזקה כלל רק ספיקו עצום כ"כ עד שאין אדם יכול להוציא ממנו אלא בראיה ברורה כו' וא"כ בנ"ד כיון שהטבעת הזה אינו בידו ואין ידוע לנו למי הוא ומכ"ש אם ידוע שהיה פ"א של הנערה פ' א"כ איכא נמי חזקת מרא קמא למה לא יהיה הבע"ד נאמן לומר של פלוני הוא כו' והאריך בזה ומסיים ולדעתי בזה די לאפוקי ידי דעת הב"ש לצרף עוד קולא להנ"ל והיה נ"ל בתחלת הרעיון דנערה זו שריא לעלמא בלא גט אך היות כי משמים עכבוני בכתיבת תשובת תשובה זו יותר מעשר שבועות כו' עד שאמרתי הלא דבר הוא דלא מסתייעא מלתא ע"כ קבלתי עלי בקבלה גמורה שלא לסמוך בענין זה עלי כלל כו' עכ"ד ע"ש. וע"ש עוד בסי' צ"ט ויובא קצת לקמן סי' מ"ב סק"ה: וע"ש בסי' ק"ז שמצא טבעת ממתכת אדום והראה אותו לצורף אם הוא זהב והלך הצורף לבתולה אחת ונתן הטבעת באצבעה לפני המוצא ועוד אחד. והעיד בב"ד זה המוצא שהצורף אמר לה הרי את מקודשת ואמר השני אליו אונז וועלין זייז עדות אין וויא עס איז ניווארין אין גרודער השליכה הטבעת ושאלו אותו הב"ד מדוע הניח לקדש בטבעת והשיב כי ידעתי שאינו של זהב ואינו שוה רק מעט לכן לא קפדתי על זה וזה השני העיד שאמר לה איך שענק דיר דס פינגריל ואמר הרי את מקודשת ואמרתי להמוציא אונס וועלין זיין עדות והוא והיא אומרים כי רק לשחוק והתל נתכוונו ונשאל אם יש בזה חשש קדושין והשיב דמטעם קדש בגזל

אין כאן שום קולא כי מיד שראה המוצא שהצורף נותנו לנערה הבין ממילא שאינו זהב ואינו שוה אלא מעט שאין דרך חברים להקפיד כו' ועוד כיון שהשני אמר אליו אנחנו נהיה עדים על הקדושין א"כ הסכים המוצא על הקדושין וסייע לו וה"ל כמו סייע בגודא דמס' ב"ב מ"א ע"א כו' אך מצד שהוא לא אמר לי אלא ה"א מקודשת האריך לבאר דאין כאן חשש קדושין ואף הרשב"א שחושש להחמיר הנה בתשו' הרשב"א סי' תשע"ד מסיים ומיהו יש לחוש להחמיר בקדושי' בכעניין זה כו' וכוונתו ובמ"ש בכעניין זה היינו בכעין השאלה שם שאומר הריני נותן לך לקדושין כו' וגם כעניין זה שאנו יודעים שצריך אשה ורוצה בזו והיא רוצה בו וא"כ שייך לא שביק אינש כו' גם בכעניין זה שהיה כוונתם לקדושין גמורים משא"כ היכא שאמרו לשחוק נתכוונו כו' והאריך בזה ומסיים דבנ"ד אע"פ שאמר איך שענק דיר אני נותן לך במתנה כפי שאמר עד הב' וגם עד הא' הגם שלא הזכיר זה אין כאן סתירה אלא שלא שת לבו להגיד רק מה שהיה אחר שנתן הטבעת לידה ומדשמע מעד הב' שאמר מקודם איך שענק דיר ולא הכחישו ש"מ דאודי לי' בזה שאמר כן איך שענק דיר וזה מורה שמשלו הוא נותן מ"מ אין לחוש לקדושין מכמה טעמים. חדא דלית אנו יודעים שצריך אשה כלל ולא שייך ולא שביק אינש כמו שהתנה הרשב"א בכעניין זה דוקא ועוד שאומרים לשחוק נתכוונתי ל"ש לומר דברים שבלב אינם דברים כיון שלא היה דבור שלם כו' ועוד כיון שאמר מתחלה איך שענק דיר נהי אי היה אומר לי היינו אומרים שחזר תוכ"ד ממתנה ויהיב לה לקדושין מ"מ הכא לא נשוויה הדרן אלא נימא הרי את כבר מקודשת וזה לך במתנה כיון שלא אמר טבעת זו כו' וממילא ה"ל ידים שאינה מוכיחות גרועים מחד דגם הרשב"א שהוא היש חולקים מודה בזה ואיתתא דא שריא לעלמא עכ"ד ע"ש:

טו **בתורת קדושין**. עכה"ט ועיין במל"מ פ"ג מה"א דין א' באורך:

טז הוי כאומר לי כתב הב"ש הטעם כיון שנזכר דהוא הנותן לה בתורת קדושין נראה מלשונו דהוא המקדש והיא המתקדשת אפי' אם הוא שליח לאחר והיא שליח לאחרת כו' וע' בס' המקנה בק"א שכתב לכאורה משמע דאף שהוא שליח לקדש אותה האשה לחבירו וכן אם הוא שליח לקבלה לקבל ממנו אך ז"א דבכה"ג לא אמרי' לא שביק אינש מצוה דרמיא עליה כדאי' בש"ע סי' ל"ז סט"ו וצריך לפרש דהיינו שהמשלח עשה אותו שליח לקדש לו אשה סתם וכן אשה אחרת עשתה אותה שליח לקבלה לאיש סתם ויותר יש לפרש דמירי שידענו שהמשלח יעשה אותו שליח לקדש אשה אחרת ואותה אשה עשתה שליח קבלה לזו המתקדשת כו' ולפ"ז צ"ל דס"ל דיכולה אשה לעשות שליח קבלה מיד שליח בעלה וכ"כ הב"ש בסי' קמ"א סק"ד בשם הריב"ש ע"ש. וכ' עוד דמל'

הש"ע משמע דוקא כשאמר בתורת קדושין אבל אם אומר אני נותן לך שתהיה מקודשת ולא אמר לי לא הוי אלא ס"ק וכן מבואר מתשובת הריב"ש שם ע"ש:

יז **כאומר לי.** כתב בח"מ מפשט לשון זה משמע דהוי קדושין גמורים אבל המעיין בריב"ש סי' רס"ו יראה דלא הוי אלא ס"ק עכ"ל וכ"כ ב"ש וע' בספר אבני מלואים ס"ק ט"ו שכ' דבת' הרשד"ם סי' ג' מבואר שגם דעת הריב"ש הוא דהוי קדושין גמורים ומ"ש בסוף דבריו וצריכה גט מספק אינו אלא למי שירצה לחלוק אבל לדידיה הוי דבור שלם ע"ש:

יח **המוכיח להבא.** עבה"ט בשם ח"מ וע' בס' אבני מלואים ס"ק ט"ז שכ' עליו ואינו מבין הדמיון דבככר זה הקדש חייל קדושה על גוף הככר אבל חפצים שמקדש בהן האשה אין בחפיצים שום קדושה כו' ע"ש גם בס' המקנה בק"א כ' דיש לחלק בין ל' את מקודשת דקאי על גוף האשה דבזה שייך סברתו ובין לשון קדושין דלא קאי על גוף האשה אלא על הכסף המבי' אותה לידי קדושין ובאמת כשאמר את מקודשת לי אפי' לא אמר הרי הוי ספק קדושין וצ"ע ע"ש:

יט **אינו כלום.** אפילו היה מדבר. עיין בס' המקנה בק"א שכ' דאע"ג דבהני לישנא דמספקא להש"ס אפילו אם אמר ב' לשונות ביחד לא מהני (כמש"ל ס"ק ז' בשמו) מ"מ הכא בדין זה אם אמר הרי את אשתי ואני אישך אע"ג דס"ל להרא"ש דלא מהני במדבר תחלה על עסקי קדושין אבל אם אמר בשעת קדושין הרי את אשתי ואני אישך י"ל דמהני ומ"מ נראה דהוי רק ס"ק דאיכא למימר דטעמא דהרא"ש דכ' דלא מהני במדבר לאו משום דהוי חזרה כשאומר אני אישך אלא דהתורה הקפידה שתהיה היא קנויה לו ולא הוא לה משא"כ כשמשוה אותם ביחד אין זה ל' קדושין וא"כ ה"ה בשעת קדושין ?דמי ומטעם זה נראה מ"ש בהגה בסמוך בהרי את חמי אינו קדושין והטעם הביא הח"מ אשה אמרה תורה כו' ולפמ"ש י"ל עוד דבהרי את חמי אינו ניכר שבתו קנויה לו יותר ממה שהוא קנוי לבתו והתורה אמרה כי יקח שיהיה ניכר שהיא קנויה לו וצ"ע עכ"ד:

כ **עמה תחילה.** עבה"ט מ"ש מיהו רי"ו מחמיר כו' ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ע"א סוף אות ז' שכתב שגם דעת הרי"ו דמחמיר בהריני אישך במדבר עמה היינו בעסוקין באותו ענין דוקא דהוי כמו נתן בשתיקה עי"ש:

כא **הוי ספק קדושין.** עבה"ט ועיין בס' המקנה בק"א שכ' דנ"מ בין אם הוא ספיקא דאורייי' או גזירה דרבנן אם בא אחר וקידשה גם הוא בענין זה שנתן הוא ואמרה היא דאי אמרינן דחיישינן מדרבנן דגזרינן אטו נתן הוא ואמר הוא אם כן צריכה גט נמי משני דאיכא למיגזר בשני משום נותן היא ואמר הוא דאז הוי בשני קידושי דאוריית' אבל

אי נימא דספיק' דאוריית' הוא אי בעינן אמירה דידיה אי לא א"כ א"צ גט משני ממה נפשך עכ"ד:

כב **ואם ענה הבעל הן**. עב"ש ועיין בס' המקנה בק"א מ"ש בזה. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ע"א באריכות. ושם בסי' ע"ב אות ד' כ' וז"ל מה שנסתפק באמרה היא תן לי מנה ותקדש אתה לי ונתן הוא. איני רואה שיועיל הך לישנא כלום ע' ברמב"ם פ"ב ממכירה ה"ח בלישנ' דלהבא דאינו מועיל כו' ועכ"פ לדברי כולם בעינן דלישתמע שתתקדש בנתינה זו משא"כ הך לישנא ותקדש אתה לי הוא לישנ' דלהבא שהוא עשה כן אחר זה לקדש אותה היינו שיאמר לה ה"א מקודשת עכ"ל. ע"ש עוד באות ה' בענין קידושי ביאה באמרה היא ולא הוא ע"ש:

כג **הילך דינר זה**. כתב בס' טיב קידושין וז"ל לעיל נקט כסף סתם וכאן דאיירי באדם חשוב נקט הילך דינר אפשר לומר דדוק' בדבר חשוב מקודשת דהנאת קבלת דבר חשוב הוה ש"פ אבל אם נתנה לו פרוטה הנאת קבלת פרוטה אפשר שאינו ש"פ וכה"ג כתבוה תוספת פרק הזהב מ"ז כו' וא"ל דכ"ש שיותר הנאה יש לה שהוא אדם חשוב ומקבל ממנה דבר מועט דא"כ נימא אפילו פחות מש"פ נמי וזה לא מצינו שיהא חמור נתנה הוא באדם חשוב מנתן הוא בכל אדם מיהו בגמ' דף ז' אית' הילך מנה כו' אלא שם לאו דוקא הוא כו' וצ"ע עכ"ד):

כד **משקל חצי שעורה**. עיין בס' המקנה בק"א שכ' ונראה פשוט דלא משכחת דין זה מ"ש הרמב"ם וש"ע בשיעור הכסף דאם קידש בפחות מזה לא הוי קדושין אלא כשמקדש בכסף פחות משיעור משקל חצי שעורה דאינו מקודשת דאפילו אם הוא ש"פ כיוצ' בזה במקום אחר לא מהני דאינו פרוטה דמשה אבל אם היא של נחושת או שאר ש"כ לעולם הוי ס"ק דשמא במדי שוה פרוטה דמשה דהיינו שמא דבר זה שקידש בו הוא שוה חצי שעורה של כסף במדי עכ"ד וזה שלא כדברי הח"מ ס"ק כ"ג שכ' היינו לענין קידושי ודאי כו' ועמש"ל סי' ל"א סק"ו:

## סימן כח

א **בגזל**. עבה"ט (בגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נתן משבע לקטן לשחוק בו ונטל הנער מיד התינוק וקידש בו אשה י"ל כיון דנתנו לקטן ולא שמרו הוי כאבידה מדעת וזכה מההפקר וחיישי' לקדושין ב"ח בתשובה סי' כ"ז ועיין בספר קצות החושן סי' רס"א עכ"ל. ור"ל דשם חולק על הב"ח בזה דהא דאבידה מדעת הוה הפקר להטור היינו במניח במקום שאינו משתמר אבל בנדון הב"ח דנתן לתינוק לכ"ע לאו הפקר הוא וא"כ אין

חוששין לקדושין ואין לחלק בין נתן לשחוק או נתן לו סתם וזה ברור ע"ש) . ומ"ש בשם סמ"ע מכר מטלטלין כו' ע' בס' נתיבות המשפט שם שכתב דאחר שקיבל מי שפרע ודאי דאינה מקודשת ע"ש ולע"ד צ"ע עי' לקמן סעיף כ"ב ובב"ש שם ס"ק נ"ט. ועיין במל"מ פ"ה מה"א ריש דין ז' שהוא ז"ל נסתפק באם קידש המוכר בחפץ זה ונראה בעיניו דהוי ס"ק וראוי לחוש לקדושי שני כיון דמן התורה קדשה הראשון בגזל ע"ש עוד. ועיין בס' יד המלך שם שהוא ז"ל נסתפק באם קידש בו הלוקח אשה בחפץ זה שקנה בכסף לחוד קודם משיחה והמוכר אינו חוזר מהקנין אם היא מקודשת או לא אי אמרינן דאף דאין המוכר חוזר מ"מ בשעת הקידושין היה בידו לחזור ועדיין אינו שלו או כיון דאף אחר תקנת חכמים עכ"פ המעות קונה לענין מי שפרע ואם אין המוכר חוזר אמרינן דאיגלאי מלתא דלא הי' בדעתו לחזור ולעבור על מי שפרע ונגמר הקנין למפרע ובשלו קידשה והוי כקידשה בפקדון שיש לו ביד אחרים ומקודשת (ע' רש"י ב"מ דף מ"ח ע"א בד"ה קאי באבל) ושם האריך לפלפל בדברי המל"מ הנ"ל ע"ש עוד בפ"ג מהל' מכירה מענין זה:

ב **או בגניבה**. עב"ש סק"א ובה"ט סק"ב ועיין בתשו' נו"ב תנינא סי' ע"ז ע"ד השאלה שאיש א' גזלן חטף מחנות השותפין דבר דרך גזילה והלך וקידש בו אשה שגם לה יש חלק בו שהיא שותפת בחנות ועתה האשה רוצה להנשא לאחר הואיל ולא נתקדשה בדבר שהוא של המקדש והאריך מתחילה בדין הגזל אם יש חילוק בין ישראל לא"י לענין יאוש והביא דברי הש"ך בח"מ סימן שס"ח שהכריע שאין חילוק ופלפל בדבריו ומסיים באופן שהלכה זו רופפת בידו איך נוטה דעת הרמב"ם והרא"ש בגזלן ישראל אלא שזה אני אומר בטח דאף אי נימא דהרמב"ם סבר לחלק בין ישראל לא"י היינו בגזל שלא בעדים אבל בגזל בעדים ודאי דאפילו בישראל סתמא לא מייאש כדמוכח בקדושין דף נ"ב דברי הב"ח שרצה לומר דהיינו מדאוריי' אבל מדרבנן בישראל סתם גזילה יאוש בעלים אינם מקבלים על הדעת כמ"ש הש"ך שם כו' ועוד נראה דבזמנינו שהאומות הם אוהבי משפט ומזדקקים גם בין ישראל לחבירו להציל עשוק כשקיבל לפניהם אלא שישראל אינו רשאי מתחילה לתבוע לישראל כ"א בפני דייני ישראל וא"כ בשלמא בגזלן בלא עדים איכא למימר דמייאש אבל בעדים לכל הפרושים (במה שאמרו בגמ' ב"ק קי"ד דייני ישראל אמרי מימר ערש"י שם) אינו מייאש דאם הפירוש מימר היינו דאמרי הבא עדים הרי יש לו עדים ואם הפירוש מימר שאינם חובטין במקלות הרי אם לא ישמע לקול דייני ישראל להחזיר הגזילה יכול לקבל בפני שופטי הערכאות. ועוד האריך שם לצדד דבנדון בזה שהגזילה הוא דבר הנמכר בחנות אין צורך לפלפל אם סתמא הוי יאוש דיכולין לשאול לבעל החנות ואם יאמר שלא נתייאש נאמן ולא מחשב

נוגע בדבר מטעם שביאר שם בארוכה ואף שהוא עד א' מ"מ במקום דלא איתחזק איסור' נאמן עד א' להתיר וכאן על תחילת הקידושין אנו דנין כו' (עמ"ש לקמן סי' מ"ב סק"ג) . ועוד כתב שם עמ"ש הב"ש סק"ג דאם קידשה סתם לא שייך לומר דמקדשה בהנאת שימוש הכלי דיכולה לומר אין רצוני להתקדש כ"א בכל החפץ. דנראה דזה לא שייך לדידן שהמנהג פשוט לעשות כמבואר בסי' ל"א ס"ב בהגה לכסות פני הכלה וגם שואלין לעדים אם הוא שוה פרוטה ואז מתרצית מתחילה על ש"פ וא"כ אם הנאת השימוש ש"פ אינה יכולה לומר שלא היה דעתה רק על כל הכלי דמה איכפת לה אם כל הכלי לא היה אלא פרוטה או עתה שהשימו שהוא ש"פ ועדיין יש מקום לדון בזה. אך בנ"ד בודאי לא שייך הנאת שימוש שהרי קידשה בסחורה הנמכרת בחנות והרי מבואר בב"ש שם דבכלים דשכיחי לא שייך טובת הנאה ואינה מקודשת:

ושוב כתב דמ"ש הרבנים השואלים דבנ"ד מצד שהוא גזל דידה שהרי היא שותפות בחנות מצד זה לבד (אף אם לא היה חשש גזל מצד חלק השותף כגון שידענו שנתיאש וא"כ יש כאן יאוש וש"ר אין כאן קדושין אף אי נימא דבנ"ד מקרי שידך (ע' סעי' ב') מ"מ עיקר הטעם דשידך מהני הוא דאמרינן מדקבלתי' אחלתי' והכא שלא ידעה כלל שהוא גזל מעתה וסבורה היתה דידיה הוא לא שייך לומר דאחילתי' הנה אף שיפה דברו בזה אכתי לא הועילו דעדיין הייתי חושש בזה דהיכא ששידך מקרי דבר זה לגבי דידה כמו דבר שאין בעה"ב מקפיד עליו כו' (ע' לקמן סעיף י"ז ומ"ש שם בס"ק כ"ו) וא"כ הוי כאן חשש קדושין אפילו לא ידעה כלל שהוא שלה. והייתי צריך למצוא היתר מצד מ"ש בנו"ב סי' נ"ט שאף הרמב"ם לא אמר אלא דבר שאינו מקפיד נגד שום אדם. אמנם לדידי בלא"ה יש כאן היתר דנראה דאף דבגזל איכא מ"ד דיאוש לחוד קני מדרבנן משום תקנת השבים אבל בדבר שאינו מקפיד כו' (יובא לקמן סי"ז שם ע"ש) ולפ"ז בדבר שאינו מקפיד בעינן שינוי רשות בודאי ולא מהני יאוש לחוד אפילו מדרבנן א"כ לא שייך כאן חשש קדושין כלל מצד שהוא גזל דידה. ושוב כתב דאכתי אם ידענו שנתייאש השותף אחר והיא לא ידעה כלל ואם היה מקדשה רק בחלק השותף היתה מקודשת מצד יאוש וש"ר אה לא היינו חוששין לדברי הב"ש (בסק"ג) שיכולה לומר אין רצוני להתקדש בגזל (נראה דלא הוצרך לומר אם לא היינו חוששין כו' אלא לענין שיהא קדושי ודאי אבל לחוש לקדושין הרי גם הב"ש שם אמר דאם אמרה לא ניחא לי הוי ספק קדושין ועמש"ל ס"ק ד'. וגם נראה דאף שגם הב"ש לא אמר אלא דאם אמרה כו' ולא בסתם מ"מ בנדון השאלה משמע שהאשה אמרה. ועוד אפשר שגם הב"ש לאו דוקא נקט דאם אמרה וה"ה בסתם וכמו שאכתוב בס"ק הנ"ל) ואף עכשיו שקידשה בכל החפץ ושלה לא קנה מ"מ

אם קידשה כנהוג לדידן שמנסים פני הכלה וא"כ היא נתרצית להתקדש בפרוטה שפיר מתקדשת בחלק השותף שש"פ ולא מציא לומר לא היה דעתי להתקדש כ"א בכל החפץ שהרי נתרצה לפרוטה. אך אם קידשה בגלוי עינים וראתה מה שנותן לה פשיטא שאינה מקודשת שלא היה דעתה כ"א על כל החפץ ושוב כתב דכל זה ביש עדים שחפץ זה גזול הוא כגון שלא זזו ידיהם ממנו משעה שגזלו עד שקידשה בו דאל"כ אף שראו חפץ כזה חטף מחבירו אכתי דלמא זה שקידש בו חפץ אחר הוא ואף אם מכירים בט"ע או בסי"מ שזה עצמו הוא החפץ שגזל אכתי אם זזו ידם ממנו יש לחוש דלמא אחר שגזלו הלך להנגזל וקנאו ממנו. ואף אם לא זזה ידם מהנגזל מכל מקום כיון שהעלימו עין מגזלן והגזילה היא סחורה העומדת למכור איכא למיחש כיון דזכות הוא לבעל החנות למכור סחורתו שמא הגזלן אחר שגזל שב בתשובה וזיכה המעות המגיע עבור זה להנגזל ע"י אחר כמבואר בח"מ סימן שנ"ט ס"ב ואפשר כיון שהנגזל בעיר ל"ח שזיכה ע"י אחר כו' ועוד דאם זזו העדים ידם מהגזלן והנגזל הרי יכול לטעון פרעתיך לרוב הפוסקים דסבירא ליה הגוזל בעדים א"צ לפרוע בעדים עש"ך ס"ס שס"א ואם כן יש גם כן לומר בזה דיש יאוש בעלים דאף שכתבתי לעיל דאפילו בגזלן ישראל אם יש עדים לית דחש לומר סתמא הוי יאוש היינו בלא זזו העדים ידם וא"י לומר החזרתי אבל אם העלימו עיניהם כיון שיכול לטעון פרעתי מתייאש הנגזל כי הוא חושב שיטעון החזרתי וממילא יש כאן שני חששות לחומרא חדא משום יאוש וחדא שמא באמת החזיר. ואולי יש לדמות זה להא דס"ס מ"ב בהגה במקדש בפני עדים רשעים אי חיישי' דלמא חזרו בתשובה ולהמקילין שם גם כאן לא חיישינן שמא פרע ומשום חשש כיון שהאשה על חלקה ודאי לא נתיאשה אם כן אם ראתה החפץ בשעת קידושין ליכא חשש כלל דאז אמרי' שלא נתרצתה כ"א בכל החפץ. וסיומא דפסקא אם העלימו עדים עין וגם אין מכירין החפץ בט"ע ממש אז ודאי חיישי' שמא הוא חפץ אחר שאינו גזול ואם לא העלימו עין כלל מן הגזלן משעה שגזל עד שעה שקידש אין כאן חשש קדושין ואם העלימו עין אבל מכירין החפץ בט"ע צריך להתישב בדבר אם יש לדמות להההיא דס"ס מ"ב כו' ומחמת שלא נשלח לי הגב"ע ונעלם ממני כמה עקרים בזה ובפרט אם היה עיני הכלה בכיסוי כנהוג או לא כי זה עיקר גדול לענין שתוכל לטעון שלא נתרצה כ"א בכל החפץ ע"כ לא אכריע בדבר כו' עכ"ד ע"ש. וע' בסוף שו"ת ב"ח החדשות בק"א דשם נדפס (תשובת הרבנים השואלים הנ"ל בשלימות וגם מה שהשיב הגאון נו"ב להם אות באות וגם מה שחזרו וכתבו על ענין הנ"ל):

ג ונודע שקנה אותו דבר ביאוש עח"מ סק"א שכ' כלומר שיש עדים שנתיאשו הבעלים כו' אבל אם בשעת קדושין עדיין לא נודע אם נתיאשו אף שאח"כ נודע שכבר היה יאוש קודם הקידושין הוי כיאוש שלא מדעת עכ"ל וע' בת' נו"ב תניינא סו' ע"ז דהרבנים השואלים תמהו על הח"מ בזה דמה ענין יאוש שלא מדעת לכאן דהתם מיירי אם באמת לא נתייאשו הבעלים עד אחר שמצאו זה ובאיסורא אתי לידי' אבל אם באמת היה יאוש קודם שמצאו זה אלא שהמוצאו לא ידע מזה בשעה שמצאו הדבר פשוט דמהני יאוש וה"ה הכא כיון שהיה יאוש לא איכפת לן אם לא ידעו מזה כו' והוא ז"ל השיב לתרץ ולבאר כוונת הח"מ בזה. וכ' עוד שאלמלא דברי הח"מ נראה לו כוונה אחרת בלשון הרמב"ם וש"ע במ"ש ונודע כו' והוא דהנה מלתא דפשיטא להו לרבנים השואלים הנ"ל שאם כבר נתיאש הנגזל אף דלא נודע דבר זה עד אחר הקידושין חלו הקידושין קמבעיא לי טובא אולי פשיטא לי לאידך גיסא דלא חלו הקידושין כלל עפמ"ש הב"ש בסי' ל' סק"ט בשם הג"א דספק קרוב לה היינו ב' כתי עדים החולקים אם היה קרוב לה או לו אבל בכת אחת המסופקים למי היה קרוב אין כאן חשש קידושין דהוי כמקדש בלא עדים ובאמת לא מצאתי זה בהג"א רק במרדכי והן הן הדברים שהביא הח"מ שם סק"ה בשם המרדכי בשם מהר"ם וכבר הארכתי בחבורי נו"ב סי' נ"ח בכוונת דברי מהר"ם הללו והכלל היוצא מדברי שם שאם בשעת קדושין היה נדמה להעדים שהיה קרוב לו אפילו אם באמת היה קרוב לה לכ"ע הוי מקדש בלא עדים ולא חלו כלל ואם בשעת מעשה היה ספק להעדים להרשב"א לא מחשב כמקדש בלי עדים ובדעת מהר"ם הדבר נוטה לכאן ולכאן אבל עכ"פ יצא לנו שאם לפי דעת העדים בשעת קדושין לא אהני הקדושין אפילו אם נודע אח"כ שלא כן הוא כאשר חשבי העדים אין כאן קידושין דהוי מקדש בלא עדים ומעתה המקדש בגזל ועידי הקדושין ידעו שדבר זה גזול בידו ואם סתם גזילה לא הוי יאוש א"כ מסתמא אמרי' שלא נתיאשו הבעלים ואמרי' אוקי חפץ זה בחזקת מרא קמא ואשה בחזקת פנויה ומסתמא לא נתיאש ואפי' אם נודע לנו אח"כ שכבר נתייאש הנגזל בפירוש מקודם הקידושין מ"מ כיון שלא נודע הדבר להעדים בשעת הקדושין והיה פשוט להעדים שלא נתיאשו הבעלים א"כ הוי כמקד' בלא עדים ולכן התנה הרמב"ם וכתב אם נתיאשו הבעלים ונודע שקנה אותו כו' דהיינו שנודע זה לעידי הקדושין בשעת מעשה הקידושין אבל אם לא נודע אז אף שנודע אח"כ למפרע ל"מ מידי וזהו ברור ועולה לנו מזה דאפילו המקדש בדבר שהוא שלו ממש אם עידי הקדושין היו סוברים שהוא גזול הוי כמקדש בלא עדים ואין הקדושין חלים ולא מצאתי לי חבר בדבר זה בדברי הפוסקים. אמנם אם עידי הקדושין לא ידעו כלל שחפץ זה גזול

הוא בידו רק שעדים אחרים ידעו שזה גזול וא"כ עידי הקדושין לא עסקי אדעתייהו כלל שום ספק בקדושין הללו אם כבר נתיאש הנגזל קודם הקידושין אף שלא נודע לנו היאוש עד אחר הקדושין באמת מהני כיון שלמפרע היה היאוש עכ"ד (וע' בס' קה"י מ"ש בזה): וע"ש עוד דהרבנים השואלים המציאו סברא חדשה ורצו לחלק בין יאוש ליאוש. דיאוש סתמא לאו מתורת הפקר הוא דאין הפקר בלב מהני אבל באומר בפירוש שהוא מתיאש הוי הפקר גמור ומהני אפילו אתי לידיה באיסור ולא בעינן ש"ר וקונה הגנב או הגזלן בעצמו. פירושו בזה מ"ש הרמב"ם והש"ע ונודע כו' דהיינו ששמעו היאוש בפירוש וא"כ קנה הגנב עצמו הגניבה. ועוד תירצו בזה כמה קושיות. והוא ז"ל השיב להם כי עיקר הבנין לחלק בין יאוש ליאוש הוא קו תוהו וזה נסתר מדברי הגמרא ב"ק ס"ח ודלמא דשמעי' דאייאש כו' ועוד דלדידן דקי"ל כר' יוחנן שם דשניהם א"י להקדיש כו' וכשם שאינו יכול להקדיש כך א"י להפקיר מעתה אפילו הפקיר בפירוש בלשון הפקר ל"מ וק"ו ביאוש אף שיאשו בפירוש דל"מ שיזכה בו הגזלן או הגנב עצמו ע"ש באורך. וע' בק"א שבתשובת ב"ח הנ"ל מה שחזרו וכתבו הרבנים הנ"ל על זה:

ד **ה"ז מקודשת.** עב"ש סק"ג שהקשה ממ"נ אם גילה כו' ואם לא גילה לה דגנוב יכולה לו' אין רצוני להתקדש בגניבה כמ"ש בקדושין דף נ"ג כו' ודבריו תמוהים כמו שהקשה בס' המקנה דבש"ס לא אמרו זה רק לר"מ דס"ל בהקדש בשוגג אינה מקודשת אבל אנן הא פסקינן כר"י דס"ל בשוגג דמקודשת ע"ש וכן הקשו הרבנים השואלים בת' נו"ב תניינא שם וגם נתקשו בסוף דברי הב"ש שכתב דאם אמרה לא ניחא לי להתקדש בגזל הוי ספק קדושין. למה הוי ספק קדושין. והוא ז"ל כתב לתרץ דברי הב"ש בטו"ט. ותורף דבריו דבהא לא נחלק אדם מעולם דהיכא דאיכא צד דלא ניחא לה דאינה מקודשת והא ודאי דלא ניחא לאדם מן הסתם דלתעביד איסורא על ידו רק דל"ש לומר לא ניחא כו' אלא אם בביטול הקדושין יתבטל האיסור אבל אם גם בביטול הקדושין ישאר האיסור שוב לא ניחא לה בביטול הקדושין ולכן סובר ר' יהודא בקדושין שם דמקודשת משום דאיהו ס"ל שזהו גזה"כ דנשאר ההקדש חולין ול"ש לומר דלא ניחא לה דלתעביד איסורא שהרי אף אם יתבטלו הקידושין כבר נפיק לחולין ולכן אינם מתבטלין משא"כ הכא בגזל שע"י קיום הקדושין יש שינוי רשות ונגמר הגזל ואם יתבטלו הקדושין ליכא ש"ר כלל ולא נגמר הגזל ודאי דאמרי' דלא ניחא לה להתקדש בגזל (וע"ש ד"ה ואם קידשה) ובזה א"ש נמי מה דמסיים הב"ש דהוו ספק קדושין והיינו משום דלא שייך לומר שע"י קיום הקדושין נגמר הגזל אלא אם יאוש כדי לא קנה אבל אם יאוש כדי קנה א"כ כבר נגמר הקנין קודם הקדושין ואז לא שייך לומר לא ניחא לי דמה איכפת לה בזה וא"כ

הרי בזה יש ספק דאולי יאוש כדי נמי קנה מדרבנן וכמ"ש בהגה והוא מדברי הרא"ש כו' ולכן שפיר הוי ס"ק. ובזה הונח לנו מה שנתקשו האחרוני' (עח"מ סק"ד וב"ש סק"ו) בדברי הרא"ש הנ"ל דהרי אף אם יאוש לחוד לא קנה הרי יש כאן יאוש וש"ר ביד האשה להנ"ל א"ש דמיירי שהאש' אינ' יודעת שהוא גזול ולא ניחא לה דלתעביד איסור על ידה ואם הי' הדין ברור דיאוש לחוד לא קנה הו' מחשב שינוי רשו' אבל כיון דחיישי' לדברי רבה דיאוש קנה מדרבנן להך מקודשת. ובזה נלע"ד דהוי ספק קידושי תורה שאם היאוש קנה אפי' הקנין הזה הוא רק מדרבנן מ"מ שוב לא שייך בדידה שמסייעת ידי עוברי עבירה ושוב לא שייך לומר לא ניחא לה דלתעביד איסור על ידה שכיון שקנה הגזלן דבר זה מדרבנן שוב מותר לכל אדם אף לכתחלה לקנותו ממנו ושוב ממילא נעשה ע"י הקידושין שינוי רשות וקני מדאוריית' נמצא שע"י ספק זה שמא יאוש קונה מדרבנן נעשה כאן ספק תורה דלא כדברי הב"ש בכל ס"ק ההוא. אף אם נימא דיאוש כדי לא קנה אפילו מדרבנן רק מפני תקנת השבים מ"מ נראה דאעפ"כ קנה אפילו הגזילה קיימת דשוב לא חלקו חכמים בדבר ותדע דהרי במרובה דף ס"ו כו' עכ"ד ע"ש: ומ"ש עוד שם וז"ל גם מה שתמהתם עמ"ש הב"ש דאי אמרה לא ניחא לי להתקדש בגזל כו' דלפי מה דמדמה לה הב"ש להא דהקדש שם ובקדושין דף נ"ג א"כ אפי' אמרה האשה דניח' לה לא מהני דשמו חכמים דעתה של האשה דלא ניחא לה בקדושין כאלו אני תמה עליכם ולמה לא פקחתם עיין בסוגי' דמפורש ברש"י דאי אמרה דניחא לה מהני כו' עכ"ל לענ"ד אכתי קשה במאי דנקט הב"ש דאי אמרה כו' משמע אבל מסתמא שפיר הוי קדושין ולפי מה דמדמה לה הב"ה להא דהקדש א"כ אפילו לא אמרה האשה דלא ניחא לה לא מהני וזה הוא תמיה' מתקיימת על הב"ש. אם לא שנאמר דגם הב"ש לאו דוק' נקט דאי אמרה כו' וכל שלא אמרה בפי' דניחא לה הוי כאומרה דלא ניח' לה וכדמשמע נמי קצת מריש דבריו במה שהקשה ואי לא גילה לה דגניב יכולה לומר. אך באמת אפשר לומר דהב"ש דוק' נקט דאי אמרה כו' וגם בריש דבריו הקושי' הוא רק על מה דסתמו הרמב"ם והש"ע ה"ז מקודשת דהא לפעמים משכחת דא"מ כגון דאמרה כו' ובזה יהיה מסולק גם כן התמיה' הראשונה על הב"ש הנ"ל דיהיה קושי' אחת מתורצת בחברתה דלהכי נקט הב"ש דאי אמרה משום דבסתמ' קיי"ל כר"י דבשוגג קידש ולא חיישי' דלא ניח' לה רק באמרה בפירוש אין רצוני כו' שפיר מבי' ראיה מקדושין שם דמצינו סבר' זו לר' מאיר אפילו בסתמ' ור' יהודא לא אשכחן דפליג אלא בסתמ' אבל לא באמרה ויש לעיין):

ועיין בס' קהלת יעקב שרצה ליישב ג"כ התמיה' על הב"ש הנ"ל קצת כעין דברי הנו"ב הנ"ל ואח"כ כתב וז"ל אך מ"מ קשה דלא אישתמיט שום פוסק לחלק בש"ר לידע או לא

ידע וכ"ה בס' המקנה. לכן העיקר דאם קידשה אחר יאוש דהוי יאוש וש"ר מקודשת בגנב שאינו מפורסם ולא מצי אמרה אין רצונו להתקדש בדבר הגנוב אבל בגנב מפורסם כיון שצריכה להחזיר הדמים דמי שויו שהיה שוה בשעת הגזילה ואף שבשעת קדושין שוה יותר מ"מ הא דעתה היה להתקדש בכולה לכך אינה מקודשת (עמש"ל סק"ב בשם נו"ב דלדידן שהמנהג כו' ומ"ש בס' המקנה כיון שאם אכלה פטורה מלשלם מקודשת בהנאה זו דהא מ"מ לכתחלה ודאי דאסורה לאכול אין כאן הנאה. ואם קידשה קודם יאוש דהוי ש"ר ואח"כ יאוש ל"מ בדידעה שהוא גנוב דלא מהני כלל יאוש כיון כשבא לידה צריכה לשומרו להשיב לבעליו כו' אלא אפילו לא ידעה שהוא גנוב מ"מ אינה מקודשת כיון שצריכה להחזיר הדמים וכנ"ל ומ"ש עוד הב"ש דבאחריות לא הוי ש"ר כמ"ש בח"ה ר"ס שס"א. כבר השיג ע"ז הש"ך בח"מ סימן ל"ז. ומ"ש המקנה כאן דדוקא כשקיבל אחריות שיתן לו אף שיהיה שוה יותר. קשה דבכל אחריות צריך להחזיר שבחא ופירי עכ"ל. כמ"ש בח"ה סימן שנ"ו א"כ במה תתקדש ותירץ משום דמדאורייתא קנתה והנגזל צריך להחזיר דמי החפץ כו' וע' בס' קה"י שם דלא ניחא ליה בישוב זה וכתב הוא ז"ל טעם אחר דלהכי מקודשת אפי' בזה"ז כשיש יאוש וש"ר דהמנהג אינו רק אם בא הנגזל ותבעו ונתברר שהוא שלו המנהג להחזיר אבל מסתמא מחזקי' כשאין רואין הבעלים מרדפין בודאי נתייאשו דישראל דייני במי יימר ובודאי אין לו בירור ומותר להשתמש בו כו' ומחמת חזקה זו מקודשת גמורה ודמי חזקה זו להא דסוקלין על החזקות ואפילו אם יבא הנגזל אח"כ ויברר ויוציא החפץ מת"י נראה דמקודשת כיון שהיה לה רשות להשתמש בו לאוכלו ולמכרו ולהבריחו אף לכתחלה ועל דמי החפץ כשאינו בעין אין הנגזל יכול לחזור רק על הגזלן ולא על הלוקח דהמנהג אינו רק כשנמצא בעין ת"י הלוקח שיחזיר הגניבה והנגזל יתן לו הדמים שנתן משום תק"ה אבל שיתן לו הלוקח דמי שוין של החפץ שהן יותר ממה שנתן בזה לא שמענו מנהגא דהא יכול לחזור על הגזלן בשלמא בגוף החפץ בשכבר הוא ת"י הלוקח א"א לחזור רק על הלוקח משא"כ בדמי החפץ ובהאי הנאה שמותרת להשתמש בה לאוכלה ולמוכרה לכתחלה מקודשת כ"נ ברור עכ"ד ע"ש:

ה **גניבת**. עח"מ וב"ש וע' בס' קהלת יעקב מ"ש בזה ודבריו צע"ק ועמש"ל סעיף י"ז ס"ק כ"ו בשם נו"ב:

ו **כותי**. ע' בס' פמ"ג א"ח סי' קנ"ו שחקר בדין אותם האמורי' בי"ד סי' קנ"ח ובח"מ ס' תכ"ה אם גזל מהם וקידש אשה אם היא מקודשת ע"ש וכבר הוא זה בס' עקרי דינים לא"ח סי' ל"ג אות ל':

ז **אחר יאוש לבד**. עח"מ וב"ש שדחקו בזה וכבר כתבתי לעיל סק"ד בשם הנו"ב ז"ל מ"ש בפירוש דברי הרמ"א בזה ובס' קה"י כתב נראה דיש לפרש בפשיטות כגון שקידשה בחפץ הגזלן בהנאת שימוש לזמן והחפץ ישאר שלו וכיון דלא נשתנה הרשות של גוף הגזילה ואכתי ברשות הגזלן קיימא ממילא אי יאוש כדי לא קנה לא נתן לה כלום דהא נתן לה דבר שאינו שלו כו' אבל אי יאוש כדי קנה ממילא הכל שלו ושפיר מקודשת בהנאת שימוש וכיון דיאוש קונה מדרבנן לכך מקודשת מדרבנן ומ"ש הב"ש דהוי ספק קידושין קשה לי כיון דיאוש לבד הוא ספק והדין בספק ממון דמוקמינן בחזקת מרא קמא והוא של הנגזל דתפיסה אחר שנולד הספק לא מהני א"כ במה תתקדש הא בבבא מציעא בסוגיא דתקפו כהן מוציאין חשוב כאלו הוא ודאי דבעל אפילו לענין מעשר דאיסורא הוא משוינן אותו לו דאי ולא לספק וה"נ דכוותיה ממש הוא עכ"ל ע"ש. וע' בס' גט פשוט לקמן סי' ק"כ סק"ז שהאריך בדינים אלו:

ח **לבד**. עבה"ט וע' בזה בס' שה"מ פ"ה מה"א ובהגהת טעם המלך שם:

ט ושתקה אינה מקודשת עבה"ט (מ"ש דבש"ס משמע אפי' במעות י"ל דידי שקלתי כו' וע' בס' טיב קדושין שכתב דיש להסתפק דאפשר דה"ה בנתן לה סלע אחר דאף דסלע זה אינו גזול מ"מ יכולה לומר דידי שקלי ולא דמי לגזל ממנה חפץ ונתן לה סלע דאינו מעין הגזילה משא"כ סלע דעביד דליחלף כו' ע"ש) ומ"ש ומיהו גזל מעות ועשאן כספים כו' ע' בס' קה"י שכ' דנראה דבזה"ז אם קדשה בגזל דידה אפי' לאחר יאוש ושינוי מעשה גמור אינה מקודשת דהא קיי"ל בח"מ סימן שנ"ו דמחזירין בזה"ז כל גניבה אפילו אחר יאוש וש"ר ונראה דה"ה בשאר קנינים מחזירין דהא סמכו זה אדינא דמלכותא ובדד"מ אפילו גנב טלה ונעשה איל מחזירין ועוד דלשון רמ"א שכתב דמחזירין כל גניבה משמע דלעולם מחזירין וכיון דבדין מחזירין גוף הגניבה ודאי די"ל דידי שקלתי ובזה לא שייך סברת הב"ש סק"ג כיון דמדאורייתא קנתה מקודשת דהכא לאו בדינא דאורייתא תליא רק בכוונתה תליא דכל שבדין תפסה והב"ד יפסקו לה שהוא שלה יכולה לומר דידיה שקלי ועביד אינש דינא לנפשיה וגם תירוצא דידי שתרצתי לעיל (הובא בסק"ד) לא שייך הכא במסר שלה בידה עכ"ל:

י **דהיינו שנתרצית**. עי' בס' טיב קדושין שנסתפק דאפשר דהיינו דוקא בנתרצית סתמא ולא קפדה במה תתקדש אבל אם מתחלה קפדה להתקדש דוקא בסלע וחטף סלע משלה וקידשה בו י"ל שאינה מרוצה להתקדש בכה"ג כו' ע"ש וע' בתשובת מהרי"ט ח"א סימן קל"ח שנסתפק בשידוכין הללו הנהוגים שקורין קנינים אי מקרי שידוך לענין זה דשמא בעינן נתרצת להתקדש לו עכשיו. ודעתו נוטה להחמיר ע"ש וע' עוד בת"ב סימן כ"ח

והובא קצת בבה"ט סקי"א (וע' בתשובת חתם סופר סימן ק"א שיצא לו מדברי מהרי"ל בתשובה סי' ק"א דמסתמא חיישי' שמא שידך אלא דאם הוא כבר משודך עם אחרת או היא משודכת עם אחר לא חיישי' ואף די"ל דגם בכה"ג איכא למיחש ודוקא בגוונא דמהרי"ל שם שכבר הגיע זמן אפריינו עם משודכת שלו והכין עצמו לחופה ומשמע שכבר היה טבחו טבוח במקום חתונה בהא לא חיישי' לשדוך עם זו משא"כ בשידוכין לחוד וכדס"ל לרבא בקדושין מ"ה ע"ב דדוקא טרח בסעודה לא חיישי' דילמא הדר כו' מ"מ נ"ל דשידוכין שבזמנינו שהמה בח' וקנס גם רבא מודה דאמר' שארית ישראל לא יעשו עולה ועוד דבש"ס שם וכן בעובדא דמהרי"ל היתה היא עומדת לקיים הקדושין משא"כ היכא שאין מחזיקין בקדושין כו' ע"ש ולענ"ד בעיקר דבריו למיחש בסתמא שמא שדיך מסתימת כה"פ לא משמע כן ואף במהרי"ל שם אין הכרח די"ל דמ"ש מהרי"ל שם דבנדון ההוא לא הוי שדיך אדרבה הוא משוך לבת גילו כו' לרווחא דמלתא כתב כן יצ"ע):

יא **וצריך לשלם לה.** כי בס' קה"י וז"ל הרשב"א ושאר קדמונים חולקין וס"ל דכיון שאמרה הן או שדיך דנתרצה לקדושין ודאי מחלה לו לגמרי שיהיו חלין הקדושין עכ"ל וע' במל"מ פ"ה מה"א דין י'. וע' בקו"א שבתשובת ב"ח הנ"ל בד"ה הרא"ש השלישי מזה: (וע' בטיב קדושין שכ' דגם לדעת הר"ן והרמ"א לשלם גזלותי' אם אינו רוצה לשלם אח"כ לא בעלי קדושין משום הכי שהיא נתרצית בחוב ואף אם לא תוכל להוציא ממנו מ"מ קדושי מעליא הויין כו' וע"ש עוד מ"ש ליישב קושיית ס' המקנה וכתב בסוף ולפ"ז נראה בקידשה בגזל דידה ישדיך אף אם אמר בפירוש התקדשי לי בחזרת גזילה זו שלא תתבע ממני דמים נמי מיקדשא כיון דנתרצתה אמרי' דאחילתי' לגמרי כיון דלא סגי לקדושין בלא"ה דעתה שיהיו קרובין באופן המועיל כי' ע"ש):

(יא) **אע"פ שאמרה הן.** כ' בס' טיב קדושין וז"ל ויש לעיין אם חטף ממנה דבר ואמרה החזר לי גזלתי ואתקדש לך ונתן לה בשתיקה דאפילו קידשה משלו ה"ל נתן הוא ואמרה היא דספיק' היא כדלעיל סימן כ"ז ס"ח ואם קידשה בגזל י"א דבשלמ' בשלו אמרי' מסתמ' בתורת קדושין הוא אבל כאן י"ל שלא חש לדבריה ונתן לה בתורת חזרה ואינה מקודשת כלל כו' או י"ל דמ"מ כיון שהיא אמרה ואתקדש לך הוה כאילו אקניתיה ניהליה וה"ל כמו נתן הוא ואמרה היא דספיק' הוא ואפילו שדיך יש להסתפק די"ל נתן הוא ואמרה היא אינו אלא משום דמהיכי תיתי לתלות במתנה אבל כאן י"ל דמסתמ' לחזרת הגזילה כיון שלא פירש וכן בחזרת חוב די"ל דלא היה דעתו על קדושין כלל וגם מסתמ' היה מחזיר החוב בלא"ה ומה לו לחוש לדבריה או י"ל כיון דאמרה ואתקדש לך

הרי נתרצית שיהיה שלו והוה נתן הוא ממש ויש קצת סמוכין לזה מהא דפריך בקדושין ד"ד ריש' לסיפ' כו' אלא ודאי אין לחלק כיון דנתרצית הוה כשלו ולעולם ספיק' הוא עכ"ל ע"ש):

יב **סלע זו סתמ'**. עב"ש בשם הט"ז שהשיג על הב"ח שכ' דאפילו בכנסי סלע שאני חייב לך מקודשת ודלא בשתיקה כשלא הגיע הז"פ ופסק דאינה מקודשת ודלא כהב"ח ע"ש ועיין בס' קה"י שכ' דזהו דוק' לשיטת הפוסקים דס"ל דבאמירת כנסי סלע שאני חייב לך וה"א מקודשת היתה כוונתו שיהיו קדושין ופרעון ביחד כמ"ש כרשב"א בגיטין דף כ"ז בד"ה נתקבלה יכולה לומר לא נתרציתי רק לפרעון ואף בזה מסופק בס' המקנה אבל לשיטת האומרים דמיירי באומר שחוזר ואומר לא לשם פרעון רק לשם קדושין ודאי דמקודשת בלא הגי' הזמ"פ דהא יכול לחזור בו בלא הגיע הזמ"פ וכ"כ בס' המקנה ע"ש ועיין בס' טיב קדושין מ"ש בזה:

יג **על משכון**. עיין בס' המקנה ובס' קה"י מ"ש בזה:

יד **מקודשת לי בו**. עבה"ט ומ"ש שני עדים שהא' אומר שאמר לה האמ"ל בשעת מתן מעות כו' עיין בתשו' שיבת ציון סי' ס"ט מענין כיוצ' בזה:

טו **קודם שנטלתו**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' צ"ז אודות נער א' שאמר לנערה קח חפץ זה לפקדון וכשבאתה לקחתו ואחזה בחפץ בעוד שהיא והוא אדוקין בחפץ אמר לה ה"א מקודשת לי ושתקה ואח"כ ראו החפץ מונח בקרקע וא"י אם זרקתו מיד או אח"כ ואם מדעתה או ע"י איום האם ועד א' העיד שזרקתו מיד שאמר בל' אשכנז זיא האט עס באלד אווען גיווארפן גם היא אומרת כן. וכן הגאון השואל דנ"ד מקרי שעת מתן מעות. ובזה אף זרקתו מיד הוי קדושין דאף דבנטלה וזרקה תכ"ד בטלה הקידושין כמ"ש בת' ח"צ מ"מ ע"כ הטעם לא משום דנטילה בשתיקה לא הוי הוכחה לריצוי דידה עד שמחזקת הקידושין בידה שיעור כ"ד ולא זרקתו דדילמ' נשי לאו דיני גמירי וסברה דתתחייב באחריות אלא ע"כ בנטילתה מיד היה הסכמה והודאה אלא דאם זרקתו תכ"ד הוי הוכחה בהיפך ואיגלאי דנטלתו ע"מ לזורקו וכיון דבעי הוכחה בהיפך ממיל' בנ"ד דזרקתו ע"י איום האם אין כאן הוכחה וגילוי מלת' למפרע והוא ז"ל השיב לו דמ"ש דבנטילתה מיד הוי הסכמה כו' הגם שהוכחתו אינו מוכרח מ"מ בפשוטו יותר נראה לומר כן דנטילה הוי הודאה והסכמה מיד אלא דאם זרקתו תכ"ד הוי גילוי למפרע דלא נטלתו לק דושין ונ"מ לדינא דאם היינו דנין דהוכחה וריצוי לא נגמר עד אחר שיעבור כ"ד א"כ הוי צריכין שעדי קדושין לא ילנו משם עד אחר כ"ד א"כ כו' אך מ"ש בהחלט דנ"ד מקרי שעת מתן מעות ותמך יסודו על דברי מהרי"ח ח"ב סי' נ"ח אינו מוכרח כו'

והאריך בזה וסיומ' דפסקא בנ"ד שיש ספק אם הזריקה הי' תכ"ד דהיינו שא"א לברר ולעמוד על דעת העדים מה נקר' אצלם בל' באלד ובפרט שגם היא אומרת דזרקה תכ"ד דעתי מסכמת להתיר ע"ש עוד היטב ובתשו' מהרי"ט שם וגם בתשו' חמדת שלמה מזה:

טז **אבל אם זרק לה.** עב"ש ס"ק י"ב שכ' אפילו לא אמר לה בתחילה כנסי פקדון זה גם לא נערה הקדושין מ"מ לא הוי קדושין כיון שלא גלתה דעתה שנתרצית בקידושין ולא עבדה מעשה דניח' לה כו' ועיין בתשו' שיבת ציון סי' ס"ט שכ' דכוונת הב"ש דוק' בזרק לה ליכא לחלק בין אמר לה בתחלה כנסי לפקדון ובין לא אמר לה אבל אם נתן לידה החפץ והיא שקלתיה בודאי יש חילוק דאם אמר לה מתחלה שנתן לה בתורת פקדון ושקלתיה ואח"כ אמר התקדשי לי בזה אמרינן דהוי שתיקה דלאחר מתן מעות דאינו כלום אבל אם נתן חפץ לידה ולא אמר לאיזה כוונה הוא נותן לה והיא קבלה החפץ בסתם ותיכף אחר הנתינה אמר לה התקדשי לי בו ושתקה אין זה בגדר שתיקה שלאחר מתן מעות כו' והאריך בזה דלא כרב אחד שטעה בזה ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם רשד"ם ראובן נכנס בבית לאה כו' עד הוי כאמרה הן ומקודשת ומהר"י אדרבי חולק. הנה ראיתי במהר"י אדרבי חולק. הנה ראיתי במהר"י אדרבי (הוא תשו' דברי ריבות) שם שאינו חולק על הרשד"ם כי לא הזכיר דבריו כלל אלא דלא נחית שם לסבר' זו ע"ש ועי' בזה בתשו' ת"ס סי' ק"א שכתב ראיה להרשד"ם מל' רש"י קדושין י"ב ע"ב גבי ציפת' דאסא ד"ה שקלת' כו'. וכ' עוד (על נדון דידיה) ועוד נ"ל דהכא ששמה הטבעת על אצבעה להתקשט גרע טפי כו' ע"ש עוד בסימן פ"ד ויובא קצת לקמן סי' מ"ב ס"ק ד' דמשמע אפילו לא עשתה מעשה תדע רק שהחזיקה הטבעת על אצבעה להתקשט ותחילת השימה על אצבעה היה ממנו לאונסה הוי נמי כאמרה הן עש"ה:

יז **לא חזר ואמר תתקדשי.** עבה"ט שכ' ב"ש כתב כו' אבל כנה"ג כו' גם בס' קה"י תמה על הב"ש ומסיק דמקודשת מספק אף בלא אמר התקדשי מחדש ע"ש:

יח **ונמצ' שנגנב.** עבה"ט מ"ש אבל אם נתנה האשה הפקדון לשמור כו' עיין בזה בתשובת שיבת ציון ס"ס צ"ג:

יט **ודוק' שאינה יודעת.** עב"ש ס"ק י"ז ועיין בס' שער המלך ד"ה מהל' אישות בדף י"ח מ"ש מ"ש בזה:

כ **המעות בידה.** עבה"ט מה שתמה על הב"ש שנעלם ממנו הב"י כו'. ובזה יש לתמוה ג"כ על חידושי מהרי"ט שרמז הבה"ט מקודם שגם הוא ז"ל דקדק כן מדברי הרמב"ם וכדברי הב"ש ועיין בס' שאר המלך פ"ה מה"א דין י"ג שהביא שנתספק בדברי מהרי"ט אלו ותמה עליו כן דאשתמיט מיניה דברי הב"י ע"ש:

(כ) **משום רבית.** עב"ש ס"ק כ"ו מ"ש מיהו י"ל דדוק' כשלקח כבר מעות רבית כו' ובגליון ש"ע דהגאון רע"ק זצ"ל נ"ב לכאורה משמע מסוגיין דאפי' לא לקח ממנה הרבית ואמר בהנאת מחילת זו הרבית דמהני וע' בפ"י עכ"ל ע' בס' ב"מ ובס' טיב קדושין אות ל"ג):

כא **במשכנו שלא בשעת הלואתו.** עיין בס' שעה"מ פ"ה מה"א דין כ"א מ"ש בזה:

כב **אבל מכותי.** עיין בתומים סי' ס"ו ס"ק י"ד ועיין בתשו' ברית אברהם ח"מ סימן כ"ח אות ג' מ"ש בזה:

כג **אלא בספק.** עב"ש ועיין בספר שעה"מ פ"ה מה"א דין י"ז:

כד **ועשה אינה מקודשת.** עב"ש ס"ק ל"ח מ"ש להוכיח מדברי התוס' פ' הגוזל (בבא קמא דף צ"ט) וע' בס' מחנה אפרים הלכות קנין מעות סי' ג' ובס' שעה"מ פ"ה מהלכות אישות דין מ"ש בזה:

כה **אלא כדי שלא להתבייש.** עב"ש ס"ק מ"ד מ"ש וכן מוכח דאיירי הסוגיא לענין קדושין אם הם חלין מהשתא ולא איירי דקדושין חלין למפרע דהא קיי"ל יאוש שלא מדעת כו' וע' בנ"צ כתבתי לתמוה על הב"ש בזה:

כו **שאין בעה"ב מקפיד עליו.** עי' בת' נו"ב סי' נ"ט באמצע התשו' שכ' וז"ל והנה גוף דין זה שהמצי' הרמב"ם שבדבר שאין בעה"ב מקפיד הוי ס"ק חידוש הוא ואלמלא נאמר כדברי הרמב"ם הדבר תמוה מאד ומה בכך שאין בעה"ב מקפיד מ"מ כל זמן שלא הפקירו בפירו' במה יצא החפץ או האוכל מחזקת מרא קמא ולולא דמסתפינא ה"א דהרמב"ם מיירי בלוקח הדבר בפני חבירו ואמרי' דמסתמ' מוחל לו בשעת לקיחה וזכה בו מדעת חבירו וכפי הנראה גם הפרישה בסעיף מ"ב פי' כן אך לא מצאתי לי חבר בדברי הראשונים. ואמנם זאת אמינא בטח שעכ"פ לא אמר הרמב"ם אלא בדבר שאינו מקפיד בעה"ב נגד שום אדם בעולם אבל אם מקפיד עליו נגד שום אדם כמו שונאו או עכו"ם אין שום אדם יכול לזכות בו שלא בפניו דלא עדיף שהפקירו בפירוש כה"ג ע"ש באורך (יש לעיין במג"א סי' תמ"ח סוס"ק ד' שכ' שאם קנה ישראל אחר החמץ מן עכו"ם אחר הפסח צריך להחזיר לבעלים כו' דאדעתא דעכו"ם אפקרי' ע"ש וע' בנו"ב תניינא חי"ד סי' קנ"ד מ"ש בזה ודו"ק): וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' ע"ז בד"ה ומה שנסתפקתם שכ' וז"ל וכבר ראיתם בחבורי נו"ב סי' נ"ט כו' אמנם אחר שיצא מן הדפוס אמרתי ללמד זכות על הרמב"ם דבאמת גם הרמב"ם מודה דאפילו דבר שאינו מקפיד עליו אף דאין בו משום גזל מ"מ לא יכול לזכות בו שיהי' שלו אבל אף שהוא אינו זוכה בו מ"מ אם קידש בו אשה האשה זוכה בו דכיון שאין בעה"ב מקפיד לא גרע מייאוש והאשה קונה ביאוש

וש"ר ואף שאין בעה"ב ידע כלל אם נטלו זה והוי יאוש שלא מדעת מהני בזה עפמ"ש הש"ך בסי' שנ"ח ס"א דדוקא ביאוש דאבידה דגם עתה אחר שנודע לו אינו מתיאש מרצונו רק ע"כ שאינו יודע היכן הוא ובאיסור אתי לידו לכך לא מהני יאוש שלא מדעת אבל בדבר שמוותר מרצונו כו' ע"ש: וע"ש עוד דעפ"ז הוא ז"ל אומר דבר חדש והוא דאף בגזל איכא מ"ד דיאוש לחוד קני מדרבנן משום תקנת השבים (כדלעיל ס"א בהג"ה) אבל בדבר שאינו מקפיד ודאי יאוש לחוד לא קני אף אם נתוודע אח"כ לבעל החפץ ונתייאש לגמרי לא קני זה כל זמן שלא הקנהו לו בפירוש דהרי כאן בהתירא אתי לידי' ולא שייך כאן מצות השבה כלל וליכא תקנת השבים ולפ"ז אם לקח חפץ משל האשה והיא חפץ שאינה מקפדת וקידש' בו אפילו נודע להאש' קודם הקידושין שלקח חפץ זה משלה ונתיאש' מ"מ כיון שהוא דבר שגם מתחילה אינה מקפדת עליו אינו בתורת השבה ולא קנאהו ביאוש ואין כאן קדושין כלל אם לא שדיך דשינוי רשות לא שייך כיון שהוא שלה ואפי' לדע' הב"ח דבקידשה בגזל שלה אחר יאוש מקודש' מדרבנן אפי' לא שדיך דאחר יאוש לא מצי למימר אין שקלי ודידי שקלי עב"ש סק"ו היינו בגזל אבל בדבר שאינה מקפדת ודאי לא קני ביאוש לחוד (ולפ"ז במה שהוא דבר שאינו מקפיד אדרבא יוצא קולא) . וע"ש עוד אם בשעת הקדושין לא ידעה האשה כלל שזה עצמו החפץ שלקח משלה אפי' שידך לא מהני ואינה מקודשת (בין אם הוא דבר המקפיד או אינו מקפיד) דעיקר הטעם דשידך מהני הוא דאמרי' מדקבילתי' אחילתי' והכא שלא ידע כלל שהוא שלה סבורה היתה דדידי' הוא לא שייך לומר אחלתי' ע"ש היטב:

כז **כגון תמרה או אגוז**. כ' הלח"מ פ"ה מה"א דין ח' וז"ל אי הך תמרה או אגוז הוי אפילו פחות מש"פ קשה דהוי ס"ס שמא ש"פ במדי אי לא ואת"ל דשוה ספק אם מקפיד או לא אבל אם שוה פרוטה ניחא דלא הוי אלא חד ספיקא אם מקפיד או לא אע"פ שאין הלשון משמע כן ולזה הדעת נוטה עכ"ל וע' בס"ק שאח"ז (עמש"ל סי' ל"א סק"ז):

כח **מקודשת מספק**. דשמא מ"מ מקפיד וכ"כ ב"ח וט"ז (והל"מ שהובא בס"ק הקודם) ולא כפרישה שכ' הספק הוא שמא ש"פ במקום אחר עכ"ל הב"ש. וע' במל"מ פ"ה מה"א דין ח' שדעתו לפר' ג"כ כדברי הפרישה שגם בתשו' הרשב"ץ כת"י סי' ב' פי' כן עי' בתשב"ץ ח"א סי' כ"ג ע"ש: (וע' בת' ח"ס סי' פ"ה מ"ש בזה):

(כח) **חפץ מחבירו והודיעו**. עבה"ט ס"ק ל"ו שכתב ובד"מ כתב כבר פשט המנהג כו' עכ"פ כל מסדר קדושין צריך לזהר לשאול את החתן אם הטבעת שלו כו' וע' בתשובה חתם סופר סימן פ"ו אודות מסדר א' ששכח לשאול תחת החופה אם הטבעת שלו אחר זמן נתברר שהיה של הכלה עצמה שהכלה מסרה מפתח ארגזה לנשים להוציא משם

טבעת שלה לתנו לחתן לקדשה בו וכשבא עובדא לפני רב א' הצריך לקדשה שנית ולייחד בפני עדים במקום חופה ופי' טעמו משום דבגיטין כ' ע"ב מבעיא ליה לרמי בר חמא אי איתתא ידעה לאקנויי ולפי הרשב"א מובא בקיצור בב"ש סי' קכ"ד ס"ק י"ט מסקנא דרב אשי דאשה כותבת גטה מטעם הפקר ב"ד ולא שידעה לאקנויי וא"כ הכא בקידושין דלא שייך אקני ליה רבנן דמהיכי תיתי למיעבד תקנתא זו אינה מקודשת ויהיו כל בעילותיו זנות וע"כ יש להצריך קדושין וחופה שנית. והוא ז"ל השיב לו דלכאור' לפי מה שחשש להצריך קדושין וחופה מחדש נמצאו הכתובה וכל השטרות שנעשים בימים מוקדמים ופסולים אלא דעל זה י"ל לאיסורא עביד תקנתא אבל לענין ממונא סמוך ארוב וכל המפרשים דאפשטא האבעי' דאתתא יודעה לאקנויי אך באמת א"צ לחוש לזה כלל חדא דגם להרשב"א אינו מחליט דלא ידעה לאקנויי רק ספיקא הוה כו' וא"כ לא שבקינן פשיטותא דכ"ע מפני ספיקו של הרשב"א ועוד דגם אי לא ידעה לאקנויי ולא יהבה ליה במתנה בתורת שאלה יהבה ליה כמבואר ברש"י ותי' שם ובכל הפוסקים וא"כ בשלמא בגט בעי ונתן משלו ולא מהני שאלה אבל בקדושין כיון דשאלה לו כדי להתקדש בו הרי שאול לו שיעור קישוט ש"פ כו' ועוד דעיקר דברי כרשב"א דחוקים כו' והאריך בזה ומסיים שדברי הרשב"א הנ"ל אינם עקרים ולית מאן דחש לי' והרב הנ"ל שהצריך קדושין שניים מדת חסידות עביד ע"ש: וע"ש עוד בסי' ק"ו בחתן א' שאמו נתנה טבעת לקדש בו תתת החופה והכלה ידעה שזה הטבעת הוא של אמו ושחוזר אחר זמן וסברית וקבילת ונתקדשה לו אך הוא לא ידע וסבר שהוא של הכלה עצמה שנתנתו לאמו ליתנה לו לקדשה בו ושוב אחר ימים נודע הדבר ונשאל אם צריך לחזור ולקדשה או לא והנה יש כאן מקום ב' ספיקות א' במה קנה הוא הטבעת לקדש בו אשה שהוא קבל מהאם וסבר שהוא שלוח אליו מכלה שלו וע"ד כן משך והאמת היה של האם והוא לא נתכוון לקנות מהאם אפשר שלא קנה כלל ספ' הב' בנתינתו להכלה כי הוא סבור שהטבעת של הכלה שנתנה לו במתנה לקדשה בו וכיון שהוא שלו ממש שוב נתן הטבעת לטיבועין ולצמיתות עלמין ובאמת האם לא נתנה לו אלא ע"מ להחזיר והוא שואל וזה פשוט שהשואל כלי מחבירו ונותנו לאחר במתנה אין בנתינה זו כלום וגם אפילו אם נתנתו האם במתנה עמ"ל מ"מ כיון שנתן להכלה לטיבועין לא קיים התנאי ע"מ להחזיר ובטלה המתנה לגמרי. והשיב לענין ספק הא' נראה פשוט דקנה הטבעת מאמו דהא כתב הנ"י בפ' חזקת (בבא בתרא דף מ"א) דאע"ג דהעודר בנכסי הגר וכסבור שהוא שלו לא קנה מ"מ היכא דדעת אחרת מקנה אותו קנה (מובא בקצה"ח ובנה"מ סי' קמ"ב ס"ב ע"ש) וא"כ הכא הרי דעת אחרת מקנה דהיינו אמו ותו דהרי לא היה סבור

שלו היא אלא עשה ע"ד קנין מכלתו והנה הוא של אמו ובודאי דהכא לא איכפת ליה אי מאמו או מכלתו וקנה הטבעת בודאי לקדש בו אשתו. ולענין ספק הב' נראה ג"כ דאין חשש בדבר אע"ג דהא ודאי דהשואל אינו יכול ליתן במתנה כלים השאולים לו אך כבר מבואר בדברי הפוסקים בנותן כלי לחבירו לקדש בו אשה אמרינן דעת הנותן שיהיה בכל אופן המועיל ואם אינו מועיל שאלה יהיה במתנה עמ"ל ובמתנה עמ"ל הוא שלו גמור ממש לחלוטין ולצמיתות עלמין וכבר בארתי במקום אחר ההפר' בין שאלה או קנין פירות לבין מתנה עמ"ל דמקרי לכם והיינו דבמתנה עמ"ל משך לשם קנין גמור לחלוטין אפי' במידי דצריך להחזיר גוף הפרי ולא סגי בהחזרת דמים ע' רא"ש פ' לולב מ"מ אינו אלא תנאי בעלמא ואם רצה הלה למחול לו תנאו אינו צריך משיכה וקנין חדש לקנותו כו' אבל קנין פירות ומכ"ש שאלה אי רוצה להיות קנוי לו קנין גמור צריך לעשות קנין מחדש או שחצירו יקנה לו ואפ' מחילה לא מהני כמבואר בח"מ סי' רמ"א בהגה כו' עכ"פ מבואר דמתנה עמ"ל הוה שלו ממש ויכול למוכרו וליתנו לחלוטין וישתדל אח"כ לפייס הנותן בדמים או שימחול לו התנאי נמצא במה שנתן להכלה לחלוטין לא עבר על תנאו לפי האמת שהוא רק מתנה ע"מ להחזיר מיהו אי גם הכלה היתה סבורה שהוא שלו לחלוטין היה מחוייב לקנותו או לפייס אמו שתמחול לו תנאי אבל השתא שהכלה ידעה שהוא רק שאול מאמו ונתקדשה לו ע"ד קישוט פרוטה א"כ תחזיר לו הטבעת והוא יחזירו לאמו והרי היא מקודשת עכ"ד ע"ש):

כט **אינה מקודשת**. עיין במל"מ פ"ה מה"א דין א' שהאריך בדין אם היתה האשה חולה מסוכנת דשרו לה איסורים אלו או אם היתה חולה שאב"ס וקידשה באיסורי הנאה של דבריהם למ"ד דכל איסורי דרבנן הותרו בחול' שאב"ס. ורצה להוכיח מדברי רש"י בפ"ד דע"ז דף נ"ד דכיון דלמתקדשת שריא הויא מקודשת דבתר דידה אזלינן. ושוב כתב דלבו מהסס אם יש ללמוד נדון זה מדברי רש"י הנ"ל דאפשר דמה שהותר לחולה דבר האסור אינ' סיבה שתתקדש בהם די"ל דלא חשיב ממון אלא מה שהוא שוה לכל כו' אך זאת יש ללמוד מדברי רש"י אלו דמי שאסר עליו איזה דבר בקונם ולא הזכיר אכילה דקיי"ל דאסור בהנאתו וקידש באותו דבר דאי' דלמקדש אינו שוה כלום מ"מ כיון דהאשה מותרת בהנאת אותו דבר מתקדשת בהם משום דבתר דידה אזלינן. ואח"ז ראה בחי' הריטב"א פ"ב דקדושין אמתניתין דהמקדש בערלה שכ' וז"ל דאע"ג דחולה שאב"ס מותר באיסורין שלא כדרך הנאתן מ"מ אסור הוא לה למוכרו לחולה זה וליטול דמים ממנו תדע דאפי' כדרך הנאתן מותר בחולה שיב"ס ואפ"ה אסור למוכרו לו בדמים דא"כ נמצא נהנה באיסורי הנאה של תורה א"ו דאסור למוכרם וכיון שכן לא חשיב ממונא

כלל ואפי' היא חולה שראוי' ליהנות בם אינה מקודשת דלא ממונא יהיב לה אא"כ אומר לה ה"א מקודשת לי באותו הנאה שיש לך שנתתי לך דבר שתתרפא בו ויש באותו הנאה ש"פ עכ"ל ומבואר דהריטב"א חולק בסברת רש"ל וס"ל דכיון דהמקדש אסור למכור איסורי הנאה אף דהמתקדשת שריא בהו אינה מקודשת משום דבתר דידיה נמי אזלינן ולאו ממונא יהיב לה. ואח"כ מצא תשובה להרדב"ז ממש נדון שלנו והעלה ג"כ דאינה מקודשת כלל. והעתיק שם כל דברי התשובה הזאת. (ותורף הדברים מכוונים לדברי הריטב"א הנ"ל) ומסיים דהדבר צריך תלמוד דלכאורה דברי רדב"ז הללו סותרים למ"ש בתשובה אחרת בדין קידש בפחות מש"פ וקודם שהגיע לידה עמדו על פרוטה (יובא בסימן ל"א ס"א) ע"ש באורך. וע' עוד בדבריו פ"ה מהל' נדרים דין ט"ז. ועיין בס' שעה"מ פ"ה מה"א סוף דין ב' ובס' יד המלך שם מ"ש בזה:

ל **קהל שתקנו.** עיין בזה בתשו' מהר"ם אלשק"ר סימן מ"ח שמחלק שם בין תקנת קהל אחד ובין תקנת כל הקהילות שבמדינה עש"ב. (וע' בזה בתשובת חתם סופר סימן ק"ח וק"ט):

לא **ועשו הסכמה.** עיין בתשובת ברית אברהם ס"ס קכ"ב שהביא בשם תשו' מהרי"ט ח"א סי' קל"ח בעובדא שהטילו חרם על כל עדים שימצאו בקידושין מבלי חכם והעדים הוזמנו להעיד והיו מתכוונים ומזידים והביא בשם מהרשד"ם שהורה להיתר מחמת פיסול העדים שעברו על החרם והוא השיג עליו דראוי לומר פלגינן דיבורא שלא הוזמנו להעיד או שלא היו מזידים דלא ידעו מן החרם יעו"ש. והוא ז"ל האריך לפלפל בדברי מהרי"ט האלו והביא שגם בס' קצות החושן סי' נ"ב האריך בזה ע"ש:

לב **ספק מקודשת.** עב"ש ועיין במל"מ פ"ה מה"א סוף דין ז' יעו"ש:

לג ספק מקודשת עיין בתשובת הרדב"ז ח"ג סי' תרמ"ט לענין המקדש בחלת האור אי הוי מקודשת ע"ש:

## סימן כט

א **האומר לאשה.** עיין בס' שעה"מ פ"ה מה"א דין כ"ד שכ' ובמאי דאמרינן דבאשה לא מהני מתנה עמ"ל מספקא לי בנתנה היא באדם חשוב דמקודשת (כמ"ש בסי' כ"ז ס"ט) אי נתנה לו במתנה עמ"ל מי אמרינן דמקודשת דאיכא למימר כיון דלדעת תוס' וסיעתם אינו אלא משום גזירה שמא יאמרו אשה נקנית בחליפין בכל כי האי הו"ל מלתא דלא שכיח ולא גזר או דלמא כיון דטעמא דבאדם חשוב מקודשת הוא משום בההיא הנאה שהיתה רוצה ליתן פרוטה לאדם שיפייסנו לקבל ממנה כמ"ש רש"י א"כ ההיא פרוטה

לא הדרא כלל וה"ז דומה למ"ש הרמ"א דאם אמר לה בהנאה זו כו' ומסיק דמידי ספק לא נפיק ע"ש:

ב **שתחזירהו לי א"מ.** כ' בס' קה"י ואם נתן לה ואמר ע"מ שתחזיר לאבי או לבני מסופק בספר המקנה הואיל ולא דמי לחליפין דבחליפין הדר למרא קמא ולי נראה דאין כאן ספק דכשמקנה לאשה ע"מ שיצא אח"כ מרשותה לאחר ג"כ לא הוי קדושין ע"ש:

ג כדי לקדשה בה תוך ל' כתב בס' המקנה דאם נתנה לו הטבעת במתנה ע"מ שיחזור ויקדשנה בה דאינה מקודשת ע"ש ובס' קה"י כתב עליו ולפע"ד נראה בפשיטות דמקודשת דדמי לאומר הנני נותן לך חפץ זה במתנה ע"מ שתקנה ממני איזה חפץ אחר בחפץ זה שנתתי לך דודאי מהני כמו בגט שהאשה נותנת להבעל הנייר במתנה שיכתוב עליו הגט ויחזור ויתן לה ויהיה שלם שהאשה יודעת לאקנוי' בכה"ג כמבואר בגיטין דף כ' ע"ב ע"ש:

ד **ואמר לה בהנאה זו.** כ' בס' קה"י וז"ל ונראה דאפי' לא היה החפץ שלו רק שנתנו לי ג"כ במתנה עמ"ל אפ"ה הוי קידשין אפי' לא נתנו לו רשות בפי' להשאיל דסתם מתנה עמ"ל יש לו רשות ליתן לאחרים. אמנם שאר התנאים שכ' הרא"ש בודאי צריך שיתן המתנה סתם שיחזירהו דאז יכול להחזיר אימת שירצה כמבואר בח"מ סי' רמ"א דאם אמר ע"מ שתחזירהו מיד אין כאן קדושין דצריך שיהא השמוש ש"פ דאם אין השמוש ש"פ במאי מקדשה. והנה בס' המקנה כתב דאם אמר בשכר הקישוט אינה מקודשת דבשכירות כלים שייך ג"כ ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף והוי כמלוה ע"ש ודין זה הוא אמת דבשכר שמוש משמעות לשונו הוא בהשכר שיגיע לו לשלם אחר שתשמש ובשכר זה שתתחייב לו תהא מקודשת והשכר הוא מלוה אמנם מה שהצריך בס' המקנה שיאמר לה בהאי הנאה מה שהיתה צריכה לפייס לאחד וליתן לו פרוטה שיבקש ממנו שיתן לה תכשיט זה להתקשט בו זמן מה. לפע"ד נרא' דכשאמר לה בהנאת קישוט גם כן מקודשת כיון דקונה החפץ במשיכה זו מהמקדש שיהיה החפץ משועבד לה לשמש בו ואין יכול לחזור בו נתינת כסף ממש הוא ול"ד לפועל שאין לו קנין בהפועל כו' אבל כאן חשיב כנותן במתנה חפץ לפירות על זמן מה דודאי נתינת כסף גמור הוא ומתקדשת בו עכ"ד ע"ש:

ה **ואתקדש אני לך.** עב"ש סס"ק ה' שכ' בשם מהרש"ל דאפי' אם היא לא אמרה ואתקדש אני לך מקודשת וכן כ' בסימן ל' ס"ק י"ג דמוכח כן מתו' ע"ש. וכ"כ בתשובת מהר"א ששון סימן קע"ו ע"ש ועיין בס' שעה"מ פ"ה דין ב"א מ"ש בזה:

ו **ונתן לו ואמר לה.** עמ"א וב"ש ועיין בספר המקנה ובס' הקה"י מ"ש בזה:

ז **אמרה הן ונתן לה.** עבה"ט ועיין במל"מ פ"ד מה"א דין ה' באורך:

## סימן ל

א **לתוך ידה.** עבה"ט שכתב ואם אמר לה טלי קדושך מעג"ק כו' וכבר הזכיר זה לעיל סי' כ"ז סק"ג (ועמ"ש שם ס"ק ג' וס"ק י"ב ולקמן סק"ח האריך בדין זה ומ"ש שם בשם הרשד"ם סימן כ"ד דהוי מקודשת גמורה לכאורה סותר קצת למ"ש בסוף הס"ק בשמו דזרק לתוך שוליה לא הוי כטלי כו' משמע דאילו הוה כטלי לא הוה מקודשת גמורה ועיין במל"מ פ"ג מה"א סוף דין א' דנראה שעמד בזה:

ב **ספק קרוב לה.** עב"ש סק"ט שכתב היינו ב' כתי עדים המחולקים אם היה קרוב לו או קרוב לה אבל אם היה לעדים ספק אם היה קרוב לה אין חשש קדושין דהוי כאילו קידוש בלא עדים. הג"א סוף גיטין כו' עכ"ל. והנה בהג"א לא נמצא זה רק במרדכי והן הן הדברים שהביא הח"מ סק"ה בשם המרדכי בשם מהר"מ אך בסיגנון אחר. ועיין בס' פ"י בקו"א למס' קידושין סי' ט' שכ' הדבר צריך תלמוד כו' ע"ש גם בס' שעה"מ פ"ט מה"א דין ל"א שכ' דאף שהרב ב"ש הביא דברי מהר"ם להלכה בלי חולק מ"מ לאו מלתא פסיקתא היא והן רבים חולקים עליו כו' ע"ש ועיין בתשובת נו"ב קמא סימן נ"ח ובתניינא סי' ע"ז מ"ש בענין זה והובא קצת לעיל סימן כ"ח ס"ק ע"ש. ועיין בס' קהלת יעקב שכ' וז"ל עיין בספרי נה"מ בכללי תפיסה מ"ש ליישב דלא תיקשי מכל ספק קדושין דמקודשת מספק והוא דיש לחלק בין שהספק הוא להעדים על דבר שלא דקדקו כהוגן והיו יכולין לראות כל הדבר אלא שלא ראו ולכן נסתפקו ובזה בודאי לא מהני עדותן דהוי חצי דבר דלא ראו רק החצי ממה שהיו יכולין לראות משא"כ כשהספק הוא בדבר שאפי' אם רצו לראות לא היו יכולין אז שפיר מהני עדותן לענין ספק וע' בסמ"ע סימן ל' ס"ק ל"ט ולפ"ז ניחא כאן בקידושין ספק קרוב לה הוי כמקדש בלא עדים כיון שהיו יכולין לראות כל הדבר ולא ראוי הוי חצי דבר ואין עדות כלל תדע דאפילו אם יבואו עדים אחרים שלא ראו זריקת הקידושין רק שיעידו שמדדו את הכסף קדושין שמעידין אלו על הזריקה והיה קרוב לה בודאי לא תהיה מקודשת דהוי חצי דבר כיון שלא ראו כל מה שהיו יכולין לראות וא"כ לא עדיף הספק שנסתפקו אם הוא קרוב לה מאילו היה כאן עדים אחרים דלא מהני כיון שהם לא דקדקו לראות כל מה שהן יכולין לראות משא"כ לענין שאר ספק קדושין כגון שמא ש"פ במדי כיון שלא היו יכולין לראות בעת שהיא בכאן מה הוא שוה במדי לא הוי חצי דנר ולכן הוי שפיר קידושי' עיין שם היטב:

ג **וזרקתו לים בפניו**. (בגליון ש"ע מהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב דוקא תוך כדי דבור תשובת חכ"צ סימן קט"ז עכ"ל ועיין בתשובת חתם סופר סימן פ"ד) עיין בס' המקנה ובס' קה"י ובס' טיב קידושין אות י"א מ"ש בזה:

ד בככר זה עיין בס' יד המלך פ"ג מה"א הלכה ד' בענין אי ככר דוקא הוא משום דשייך ביה כי היכא דמחייבא ביה אנא מחייבת ביה את או אפי' דבר חשוב נמי ע"ש:

## סימן לא

א **בפחות מש"פ**. עיין במל"מ פ"ד מה"א דין א' שהעתיק תשובת הרדב"ז כ"י שנשאל במי שזרק קדושין לאשה ולא היו שוין פרוטה ולא הספיקו להגיע לידה עד שנתייקרו ועמדו על פרוטה מהו בתר נותן אזלינן וליכא פרוטה ולא קא מחסר ולא מידי הלכך לא קני או דילמא בתר מקבל אזלינן והא איכא פרוטה והשיב הדבר ברור דבתר דידה אזלינן שהרי אינה מתקדשת אלא משעה שהגיעו המעות לידה וכשהגיעו היו שוין פרוטה. ואע"ג דכשנתנו הוא לא היה ש"פ ולא מחסר ולא מידי מ"מ קני מדין עבד כנעני דאע"ג דלא חסר מידי קני נפשי'. ותו דברשותו נתייקרה ועמדה על פרוטה וה"ה לעושה שליח לקדש לו אשה בחצי פרוטה ולא הספיק השליח לקדשה עד שעמד על פרוטה שהיא נמי מקודשת ולא אמרינן כיון שלא היה כאן ש"פ לא הוי שליחות דהא איכא כמה גדולים (ע"ל סי' ל"ה ס"ד) שאמרו דאפילו לא עשאו שליח כלל ואחרים אמרו אי ארצי קמיה וא"ל רצוני לקדש אשה פ' והלך זה וקידשה לו מקודשת וכ"ש הכא דהרי עשאו שליח בפועל בחצי פרוטה הלכך כיון שעמדה על ש"פ וקידשה לו הויא מקודשת דבתר מקבל אזלינן. וכן משמע ממאי דבעי רבא בפ"ק דקדושין שתי בנותיך לשני בני בפרוטה כו' (ע"ל סעיף ז' ובב"ש) הרי ברור מכאן דבתר מקבל אזלינן ונותן לא איכפת לן ובנ"ד דהגיע לידה פרוטה ליכא בעיא כלל דע"כ לא מבעיא לן התם אלא משום דבתר דידהו וליכא לכל חדא מנייהו פרוטה ובגדולה מזו נסתפק הר"ן (עבה"ט סק"ד ואי יתן לה שוה חצי פרוטה והיא אמרה לדידי ש"פ וע"כ לא נסתפק אלא מפני שלא קיבלה ש"פ אבל היכא שקבלה ש"פ בנ"ד פשיטא ליה דמקודשת עכ"ל ועיין מה שכתבתי לעיל סימן כ"ח ס"ק כ"ט. ועיין בהגהת מל"מ פ"ד מה"א סוף דין י"ט שכ' וז"ל ודע שנסתפק הרב המחבר ז"ל במקדש באתרוג שאינו ש"פ ובשביל מצותה שוה אי מקודשת הובא דבריו בס' בני חיי עכ"ל ועיין בתשו' נו"ב תניינא סימן ס"ז וס"ס ק"כ מ"ש בזה. ועיין בס' ברכי יוסף שכתב בשם גדול אחד דאינה מקודשת ע"ש ולע"ד זה תליא קצת בפלוגתא שבין מהר"ם מינץ ובין תשובת ח"ץ ושבו"י בהובא בבה"ט א"ח סי' תרנ"ו במי שפסל אתרוג

חבירו. ואם חייב לשלם בשלימות יש לו דין ממון. ולפ"ז לפי מה שהעלה המל"מ גופיה בפט"ז מהל' מעשה הקרבנות כדברי הח"צ דחייב לשלם כל דמי האתרוג אין כאן מקום ספק בזה וצ"ע:

ב **אלא אם ש"פ מקודשת.** עב"ש סק"א מ"ש גם משמע מרש"י ותוס' בסוגיא דפליגי על הריטב"א שהבאתי בסי' כ"ח בס"ק מ"ד כו' ועיין בס' שעה"מ פ"א מהל' גירושין מ"ש על דבריו ומה שהעלה לדינא בזה (ועיין בתשובת ח"ס סימן פ"ב מ"ש בזה):

ג **ששוה נ' זוז מקודשת.** כ' בס' קה"י וז"ל מדלא חילקו הפוסקים משמע דאם אינו שוה נ' זוז אפילו אם פחות משיעור אונאה אינה מקודשת כיון דאמר בנ' זוז אמרי' דלא מקני' נפשי' בפחות מסך זה דבהקנאה דידה לא שייך מחילה אפי' בפחות משיעור אונאה כמו אם אמר במנה זה ונמצא חסר דינר דבטלין הקדושין. ואם נמצא שהחפץ שוה הרבה יותר כגון שאמר המקד' בשוה נ' זוז ונמצא ששוה מאה נראה דהחפץ שלה וא"צ להחזיר הדמים דבזה שייך ג"כ לומר כדאמרי' בח"מ סימן רכ"ז ס"כ בחליפין שזה רוצה במחט יותר מבשריון ומבואר שם בסמ"ע דאפי' שמו אותו בתחלה ה"נ שייך לומר שזה רוצה באשה יותר מן החפץ עכ"ל ועיין בס' שעה"מ פ"ד מה"א דין י"ט בענין אם נמצא אח"כ שאינו שוה נ' זוז אי אינה מקודשת כלל או מקודשת עכ"פ מספק שמא שוה במקום אחר ע"ש:

ד **שאפי' קידש באבן סתם.** כתב בס' קה"י וז"ל דוקא בכה"ג שקדשה באבן שראתה אותו שיש לה מקום לטעות את עצמה דסבורה ששוה סך הרבה ואולי אין רצונה להתקד' רק בסך הרבה כו' אבל במקום שא"א לטעות כגון שלא ראתה כלל את הקידושין מה הן הרי עינינו רואות שרצונה להתקדש אפי' בכל דהו וראי' לזה מקדשה בלילה קדושין דף י"א וכן בפקדון דנשתייר ש"פ דמיירי דלא ידעה סכום הפקדון אלא ודאי דכל שאין מקום לתלות בטעות ורואין בבירור שרצונה להתקדש בכל דהו מקודשת וא"כ לפי מנהגינו שמכסין פני כלות הצנועות אפי' אם קידשה באבן טוב מקודשת בודאי ע"ש:

ה **לכסות פני כלות.** כ' בס' קה"י וז"ל בחידושי מהרי"ט הביא בשם אביו המבי"ט ז"ל (עבה"ט לקמן סי' מ"ב ס"ק י"ב ומ"ש שם) באחד שקידש אשה אחת שהי' פניה מכוסות בשעת קידושין ולא ראו אותה אלא אח"כ כשהלכה לה החזירוה וגילו פניה כדי שיוכלו לדעת ולהעיד מי היא המתקד' והשיב המבי"ט דאין לחוש כלל לקדושין דהוי כמקד' בלא עדים דומה זאת לתשו' הרשב"א סי' תש"ף דעדים ששמעו איך ראובן אמר ללאה ה"א מקודשת לי באתרוג זה ולא ראו הנתינה אע"ג שראו אח"כ האתרוג יוצא מת"י האשה לא הוי קידושין. ומהרי"ט ז"ל חילק בין לא ראו מעשה הקדושין להיכא דראו

מעשה הקידושין אלא שלא הכירו את האשה כיון שיכולין להחזיק בה ולראותה. ולענ"ד בפשיטות דהכא חשיב ידיעה וראיה כיון דמהני עדותן אם יראו שבעל איש אחר את האשה בפניהם כו' כמו שאם יראו עדים לאחד שהיו פניו מכוסה רצח לחבירו וכי לא היו יכולין להעיד שאיש הלזה הרג לחבירו אף שאם היה מתרחק מהם לא הי' מכירין אותו ולא היו יכולין להעיד מ"מ בודאי מהני עדותן וחשיב שפירש ידיעה וראיה ועוד כיון שלא זזו ידם עד שבדקוה וראוה בודאי הרי הוא כידיע' וראיה דהא ודאי אם קידש אשה בפני עדים ולא בדקוה מקודם אם היא גדולה ואח"כ ראו אותה שהיא גדולה בודאי מקודשת ע"ש ועמ"ש לקמן סימן מ"ב ס"ק י"ב וי"ג:

ו מקודשת מספק שמא כו' עיין בס' מעין גנים לקמן ס"ה שהביא בשם הפ"י דדוקא בקידשה סתם אבל אם אמר לה בפי' שמקדש' בפרוטה ושמו אותו ואינו ש"פ אז לא הוי אף קידושי ספק אף דש"פ במדי מ"מ היא לא נתרצה לזה עד שיהא במקומה ש"פ ותמה על הפוסקים שלא הזכירו מזה הדין כלל ע"ש. עיין בס' שעה"מ פ"ד מה"א דין י"ט שהוא ז"ל מסתפק בדין זה ע"ש ועמש"ל ס"א סק"ג:

ז במקום אחר עבה"ט מ"ש מיהו הרא"ש כתב שם דהרמב"ם ס"ל כשידוע ש"פ כו' ועיין בס' קה"י שכתב ע"ז וז"ל ונראה הטעם דהא דבעינן דוקא ש"פ בקידושי אשה הוא משני טעמים א' דבעינן כסף דילפינן קיחה קיחה משדה עפרון וכתיב ביה כסף ופחות מש"פ לא איקרי כסף. ב' דאין אשה מקנה נפשה בפחות מש"פ. ולפ"ז אם ש"פ במקום אחר שפיר מקודשת דכיון ש"פ במדי הוי כסף מדאורייתא (ר"ל דלהרמב"ם הוא כן אבל להרא"ש וש"פ לא מקרי כסף אא"כ שוה כאן) והא דאשה בפחות מש"פ לא מקנה נפשה כיון דפשטה ידה וקבלה את הקדושין לא שייך טעם זה כמבואר בקדושין דף י"א ואח"כ מצאתי בספר המקנה שכ' כן. והר"ן כ' הטעם הובא בב"ש כיון ש"פ במקום אחר ונתרצית לקבל הקידושין הוי כאילו אמרה לדידי שוה לי כו' ולפי טעמים הנ"ל נראה דוקא בקידשה בתמרה שיש לה שער קצוב והכל יודעין שאינו ש"פ ואפ"ה קיבלה וגם קידשה עצמה ביום ולא ע"י שליח וראתה שאינו ש"פ הרי או שנתרצית אפילו בפחות מש"פ או שלדידה ש"פ אבל בדבר שאין ידוע לכל שאינו ש"פ או שקדש עצמה בלילה או ע"י שליח בזה ודאי ליכא חשש לקדושין (נלע"ד דהך בזה קאי אדסמיך ליה בקדושה בלילה או ע"י שליח. ולא על מה שהתחיל אבל בדבר שאין ידוע לכל. כי בזה יבאר להלן איך דינו. והל' מגומגם קצת דהא היא סברה ששוה פרוטה וא"כ לא שייך לומר הרי נתרצית ואמרינן אשה בפחות מש"פ לא מקנה נפשה ואינה מקודשת. ולפי זה בדבר שצריך שומא ואין הכל יודעין שאינו שוה פרוטה ויש לתלות שלא רצתה להקנות עצמה

בפחות משוה פרוטה והא דקבלה מחמת שסברא שהוא שוה פרוטה בזה נראה דאם הוא דבר שידוע שש"פ במקום אחר יש כאן ספק קידושין אימור נתרצית ואימור נתאנת וסברה שהוא ש"פ. אולם בדבר שאין ידוע אם ש"פ במקום אחר בזה לא הוי מקודשת כלל דהוי ס"ס שמא אינו ש"פ בשום מקום וא"כ ליכא כסף דאורייי' ואפי' אם תאמר שש"פ במקום אחר שהיא נתאנית וסברה שהוא ש"פ בכאן ובפחות מש"פ בכאן לא רצתה להקנות נפשה כו' ובזה מיושב קושיות הראשונים בהאי דקדיש בציפתא כו' עכ"ל ע"ש. ומ"ש הבה"ט ליישב קושיית הב"ש מקדושין דף נ"ג ע' בס' קה"י שם מ"ש בזה: (ועיין בתשו' חתם סופר סי' פ"ה כ' דקושיית הב"ש מסוגיא דמע"ש בקדושין נ"ג כבר הרגשו בזה רמב"ן וריטב"א בחידושיהם שם כו' ע"ש. גם האריך שם בביאור כל השיטות בהא דשמא ש"פ במדי וכתב בסוף היוצא מדברינו אלו אשה שנתקדשה בדבר שהיא והעדים יודעים שאין בו ש"פ היינו שווי חצי שעורה של כסף נקי ואין העדים יודעים ששוה בשום מקום בעולם ושאין דרכה של אשה זו ליקח חפץ כזה ביוקר מותרת לרוב הפוסקים ל"מ להפוסקים דלא כשמואל אלא אפי' להפוסקי' כשמואל וס"ל מדאורייי' חייש אי אית לה אורחא להתם והכא לית לה אורחא ולהטעם משום כיון דשוה התם אפשר לדידה נמי שוה היינו כשאין העדים לפנינו וחיישינן דילמא ידעו העדים שש"פ בשום מקום ולאשה זו אורחא להתייקר בכה"ג אבל היכא שהעדים לפנינו ולא עלה דעתם מעולם ה"ל כמקדש בלא עדים כו' וממילא נמי לרמב"ן וסייעתו שמדרבנן חששו משום חומרא דא"א עכ"פ לא יהא אלא מדאורייתא נמי צריכים שידעו העדים וע"כ לית כאן חששא אלא לשיטת הר"י דרבנן חששו שמא יהא כאן א' ממדי. ועפ"ז כ' שם בנדון השאלה בא' שקידש נערה לפני עדים ברייפל אחת מחבית קטנה אשר היה מונח בבית אביה ואמר לה הא"מ לי בטבעת זו כדמ"ו ואתם עדי ועתה הוא והיא אומרים שלשחוק והיתול נתכוונו מכפי שומת בקיאים הרייפל הלז הוא שוה חלק עשירית מפרוטה. והאריך שם דאין כאן שום חשש קדושין כי אפי' אם היה זה הרייפל שלו לא היה בכה"ג שום חשש קדושין דאורייתא אלא חששא דרבנן שמא יהא כאן א' ממדי (כאמור לעיל) ומעתה אחרי שזה הרייפל אינו שלו שהרי בבית אביה לקחו ובעלים לא ידעו דלמחול אף די"ל כיון דהוא עץ וקיסם בעלמא שזרקו לאשפתות משהגביהו זה קנאו לכ"ע כו' מ"מ מסבר' נראה דדוקא בדבר דלא שוה מידי כגון קסמים ופרורים הוא דמהני זריקתו לאשפה שבבי' וכדומה אבל אי הוה בי' ש"פ לא מהני זה כו' וא"כ בנ"ד דאין חשש רק לטעם דיהבו תו' שמא נמצא א' מאנשי מדי כאן וצריך לחלק א"כ המקדש בגזל למה א"ח לקדושין דילמא יש א' כאן ולא ידע שזה גזל וצ"ל דלזה לא חששו כי מסתמא ידע

הענין כאשר הוא אך בתמרה אפי' יודע כל הענין יאמר שפטרו בלא גט משום שקידשה בתמרה ויסבור שהתמרה גורם ולא השווי וא"כ הכא שקידשה בקיסם גזול ממ"נ אין כאן חשש דאי האי גברא דאתי ממדי וידע הענין כאשר הוא שהגביה קיסם מבית אביה וקדשה בו אם יסבור שהיה ש"פ א"כ הוא גזל ואם ידע שהוא דבר שאין בו ש"פ בעירנו ודבר שאינו מקפיד וקנאו ביאוש בעלים ע"י שזרקו לאיבוד א"כ אינה מקודשת מטעם פחות מש"פ ומותרת ממ"נ. והגם דבתשב"ץ ח"א סי' כ"ג מבואר דהיכא דאיכא למימר שקנאו זה חיישי' לש"פ במדי ודלא כמ"ש לעיל הנה הוא כ"כ להרמב"ם דס"ל משום חומרא דא"א חיישינן לשום מקום שיהי' שם ש"פ ולא שייך ממ"נ הנ"ל כו' אמנם לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ולזה יש לצרף מה ששניהם אומרים לשחוק והיתול נתכוונו והגם דבש"ע סי' מ"ב ס"א בהגה מבואר דה"ל דברים שבלב ואינם דברים ואם לא זרקה מידה אפי' לא אמרה תחלה קדשני וגם אין הולכין בזה אחר אומדנות והוכחות כו' אך במקור הדין בתשו' מיימו' מבואר הטעם דמשום חומרא דא"א לא נסמוך על אומדן דעת לומר לא היה בלבה כך וגם ליכא אומדנא דמוכח כיון דאיכא למימר איתתא בכ"ד ניחא לה וא"כ בנ"ד דאיכא הוכחה גמורה שאין דרך להתקדש בדבר כזה שמשליכים לאיבוד וע"כ לשחוק והיתול עשו וליכא אלא משום חומרא דא"א וכיון שכבר כתבנו דהכא ליכא שום חשש דאורייתא א"כ כשיצורף לזה אומדנא הלז יש לסמוך להקל כדי לחוס קצת לכבוד בית אביה וכמ"ש בת' שב יעקב כו' עכ"ד ע"ש. ועיין בס' טיב קדושין מ"ש בענין זה):

ח ודוקא כו' עיין לקמן סימן קנ"ה סעיף כ"א ומ"ש שם:

ט **האומר לאשה התקדשי**. עב"ש ס"ק י"ב ועיין בס' שעה"מ פ"ה מה"א דין כ"ו:

י **שתי בנותיך לשני בני**. עח"מ ס"ק י"ד שכ' בשם התוס' דמירי שבירר כו' ועב"ש ס"ק ט"ז כ' דהתוס' כתבו כן אליבא דרבא (דהוא בעל האבעיא בזה) כו' ועיין במל"מ פ"ז מה"א סוף דין ך' ובהגה שם דזה אינו מוכרח דאפשר אף לדידן דקיי"ל כאביי דקדושין שאין מסורין לביאה הוי קדושין מ"מ צריך דוקא שבירר דהא הכא מיירי בשליח שהבנים עשו שליח לאביהם ואי לא בירר הוי קפידא ושינוי בשליחות (עמש"ל סימן ל"ה ס"ז) וראיה לזה מדברי ר' ירוחם נכ"ב ח"ה ע"ש:

יא **בתך מקודשת לי ופרתך כו'**. כ' במל"מ פ"ג מה"א דין י' בשם הריטב"א בחידושיו וז"ל פירשו בו דדוקא כשמשך הפרה אבל אי משך הפרה ולא החזיק בקרקע פשיטא דבתך ופרתך ובתך וקרקעך ופרוטה קאמר ואינה מקודשת כלל וראוי להחמיר ע"כ:

יב **התקדשי לחציו**. עיין בס' בר"י בענין כהן גדול שאמר לבתולה התקדשי לחציי כמה תשובות בדבר. ומכלל דבריו מבואר דה"ה אחר תקנת רגמ"ה ולמי שנשבע עד"ר שלא ישא שתי נשים לעולם אף דלא מצי למנסב נמי אחריתי מקודשת עש"ב:

יג **קטן שקידש**. עמש"ל סי' מ"ג סק"ב:

## סימן לב

א **בפני עדים**. עח"מ וב"ש ועיין במל"מ פ"ג מה"א דין ג':

ב **שהשטר פסול**. עבה"ט ועיין במל"מ פ"ז מה"א דין יוד ובס' שעה"מ פ"ה מה"א סוף דין כ"ו מ"ש בזה וע"ל סימן ס"א:

ג **המחובר לקרקע**. עבה"ט מ"ש אבל המקדש כו' ועיין בס' שעה"מ פ"ג מה"א דין ג' ובס' גט מקושר בקו"א אות יוד:

ד **ויש מכשירים**. עבה"ט ועיין בס' גט מקושר בקו"א אות י' שכתב ליישב דברי הרמ"א בזה:

ה **ע"מ שהנייר שלי**. עח"מ וב"ש ועי' בס' שעה"מ פ"ו מה"א דף ל"ד ע"א מ"ש בזה:

## סימן לג

א **בין שלא כדרכה**. עיין בשעה"מ פ"א מה"א מקום מוצא לדין זה (ומה שהקשה שם איך היא מתקדשת בביאה של"כ כיון דבעינן שיקדשנה במידי דאית לה הנאה ומה"ט המקד' באיסורי הנאה אינה מקוד' וא"כ בביאה של"כ שהיא אינה נהנית ואדרבא מצטערת כמו שדרשו ז"ל ויענה שלא כדרכה איך מתקדשת וכתב דצ"ל דקידושי ביאה לאו משום שנהנית אלא כמו קידושי שטר אע"פ שאין בו ש"פ מקודשת והאריך בזה ע"ש. ותימא שלא הזכיר הגמרא בקידושין דף כ"ב ע"ב אלא מעתה כו' מאן לימא לן דלאו הנאה אית לתרווייהו כו' יעו"ש) . וע"ש עוד שכתב דאם בא עליה באבר מת בלי קשוי לשם אישות אי קנאה לא נתבאר בדברי הפוסקים. ונראה שדין זה תלוי בפלוגתא דאביי ורבא במס' שבועות די"ח גבי משמש מת בעריות כו' ע"ש:

ב דחזקה אין אדם כו' עמ"ש לקמן סי' קמ"ט סק"ב בענין אם היתה נדה ועיין בס' אבני מלואים סק"א:

## סימן לד

א **דאחר מברך**. עיין בתשובת נו"ב תנינא סימן א' בענין אנדרוגינוס שמותר לו לישא אשה וכמו שפסק הרמב"ם פ"א מהא"ב דין ט"ו אמנם אינו מצווה לישא רק מותר לישא

וכתב דלא יברכו הברכות דכאן שא"א לברך אין הברכות מעכבות. וכתב דגם בנישואי חרש אני מסופק בברכות כי ברכת אירוסין על החתן לברך ומה שנהגו שהמסדר קידושין מברך הוא שלא לבייש את ע"ה ועכ"פ עיקר הברכה להוציא את החתן וכיון שהוא חרש שאינו שומע אינו יוצא בברכה זו ואיך יברך המסדר ואם היה מקום לומר שגם הכלה שייכא בברכת אירוסין ומוציא המסדר את הכלה אמנם חרש שנשא חרשת ודאי לדעתי אין כאן ברכה ואפ"ה מקרי נשואין כמבואר בפ' חרש. ולכן אנדרוגינוס הזה יכול לישא אשה ויקדש אותה בחופה וקידושין אבל בלא ברכת אירוסין ומה טוב לכוין שתהא חופתה כאחד עם חתן אחר וכלה שלו וישמע ברכות של החתן ההוא עכ"ד ע"ש ועמש"ל סי' ס"ב ס"ג:

ב **חופה וקידושין**. עיין בשו"ת בית אפרים בהקדמה לחלק אה"ע טעם נכון למה שינו הסדר והקדימו חופה לקידושין ע"ש:

ג וחותם כו' עיין בת' נו"ב תניינא סי' פ' מ"ש בזה:

ד **יקד**'. עבה"ט ועיין במל"מ פ"ג מה"א דין כ"ג וע' בש"ך יו"ד סי' י"ט ומ"ש שם:

ה **נהגו להסדיר**. עיין בספר פני יהושע בק"א למס' כתובות סי' כ"ב שתמה מאד על מה שנהגו דאחר מברך ברכת היין על הכוס והחתן והכלה שותין ממנו דהאיך מברך בפה"ג כיון דאין המברך שותה ממנו והאיך יוצאין החתן והכלה בברכתו של המברך כיון שאין הכוס מעכב לאו דבר שבחובה נינהו ואיך מוציא חבירו דהא הו"ל ברכת הנהנין בשלמא ברכת נשואין אפשר כיון דטוענין כוס הדר ה"ל דבר שבתוכה משא"כ ברכת אירוסין ואפשר כיון דמ"מ עיקר היין לאו ליהנות מכוון חשיב שפיר כברכת המצות. והניח בצ"ע ע"ש:

ו מזמן ארוך עיין בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים שכ"ו:

ז **דחוזר ומקדש אותה**. עבה"ט ועב"ש שסיים ואפשר דקידושין ע"י שליח חיישינן טפי שיאמרו קידושין ע"י שליח לאו קדושין הם עכ"ל ועיין בס' אבני מלואים סק"א שכ' דחילוק זה מבואר להדיא בתשב"ץ הובא במהרי"ק שורש ק"ע וכ' עלה המגיה מן הר"פ ז"ל ומיהו היכא דקדושין הראשונים היו בלא מנין יכול לקדש פעם אחרת בשעת נישואין כדי לברך ברכת אירוסין בעשרה עכ"ל ונראה דקאי על קדושי שליח ס"ל דאפילו בקידש ע"י שליח כל שהיה בלא מנין וצורך בכאן לחזור ולקדש משום הברכה אין חוששין כלל וחוזר ומקדש ודוקא היכא דאין צורך כלל הוא דאינו חוזר ומקדש מיהו נראה דדוקא היכא דאיכא עדים בקידושי שליח הוא דאינו חוזר ומקדש כדי שלא יאמרו דקידושי שליח לא מהני אבל אם אין עדים בקידושי שליח אלא השליח והאשה אומרים

שנתקדשה בעדים שצריכה גט מספק והבעל צריך לחזור ולקדש' והוא בריב"ש סי' פ"ב וכתבו הרמ"א בסי' ל"ה ס"ג כל כה"ג אין חשש מהרואים שלא יאמרו קידושי שליח לאו כלום הוא כיון שלא נודע שיקדשה שליח ובד"מ סי' ל"ה כתב דהריב"ש חולק על האי דרשב"ץ ולפמ"ש אינו חולק עכ"ד:

ח בלא הזכרת שם עבה"ט בשם ח"מ מ"ש ובדוכתי אחריתי אמרינן טוב לברך בלא שם ומלכות עכ"ל. הנה מ"ש ובדוכתי אחריתי לאו דוקא הוא כי לא נמצא כן בשום מקום בש"ע זולת פעם אחת בא"ח סי' קכ"ה ס"ב בהגה לענין ברוך שפטרני וע' בט"ז א"ח סי' תרכ"א סק"ב ועמ"ש בפ"ח ליו"ד סי' שכ"ח סק"א:

## סימן לה

א **יכול לעשות שליח**. עיין בתשו' ברית אברהם סי' קי"ט שהביא דברי הנו"ב סי' ס"ד שפלפל איך יכול לקדש ע"י שליח הא הוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים ומתרץ דכיון שהיא בעלת בחירה והיא מתרצית לזה ממילא אין רצונה באחר ולא הוי חל"א ולא דמי למציאה ע"ש והוא ז"ל כתב ע"ז דיש להמציא עפ"ז דין מחודש באשה שהיא מקודשת מספק דהדין דאם קיבלה קדושין משני דתפסי קדושי שניהם וצריכה גט גם מהשני ולסברא הנ"ל י"ל דדוקא אם השני קידשה בעצמו אבל ע"י שליח אף שצוה כן בפי' ולא שייך שינוי בשליחות שפלפל בזה המל"מ פ"ז מה"א דין כ' מ"מ י"ל דבכה"ג לא מהני השליחות דכיון דחל על האשה קדושי ראשון מספק תו אין האשה בעלת בחירה לחזור מהראשון וכיון דאגודה בי' ע"כ תתרצה אליו משום טב למיתב כו' וע"י קדושי השני נאסרה להראשון והוי השני חב לאחרי' היינו להראשון ולא מהני שליחות השני כלום אף למשווי ספק קדושין. ועוד הוסיף בזה בדין המוזכר בש"ע לקמן סי' מ' ס"ג במעכשיו ולאחר ל' והשני קידשה בתוך ל' כו' י"ל ג"כ דדוקא אם קידשה בעצמו אבל ע"י שליח לא מהני כו' ועוד הוסיף לחקור עפ"ז כיון דבכה"ג לא מהני ע"י שליח י"ל ג"כ דליתא בתנאי ואם השני התנה איזה תנאי התנאי בטל והמעשה קיים ע"ש עוד באריכות:

ב **מצוה שיקדשנה בעצמו**. ע' בס' יד המלך פ"ל מהל' שבת דין ו' שהעיר למה לא מצינו הא דמצוה בו יותר מבשלוחו רק בשני מצות בקידושי אשה ובהכנת כיבוד שבת ולא בשום שארי מצות כגון השבת גזל ועשית מעקה והענקה ומזוזה וכדומה ע"ש שכ' טעם נכון לחלק בזה ומ"מ לדינא אין דבריו נכונים ואשתמיטתי' דברי המג"א בא"ח סי' ר"נ סק"ב שכ' בהדיא דה"ה בכל מצות אמרי' מצו' בו יותר מבשלוחו וכן משמע בש"ס בכמ' מקומו' בש"ת שם:

ג **כדרך הודאה.** עח"מ וב"ש ועיין במל"מ פ"ג מה"א סוף דין י"ד:

ד **אבל בשליחות האשה.** עיין בתשובת הרדב"ז ח"א סי' תקל"ז:

ה **והלך השדכן.** עיין בתה"ד סי' רנ"ו ובפסקיו סי' מ"ג דחף אינש דעלמא מהני. יד אפרים. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ק"א מ"ש בזה:

ו **חוץ מחש"ו.** עיין בפ"מג נחו"ח בפתיחה כוללת סוף חלק ג' שחקר בראובן ששלח לסומא לקדש לו אשה והלך וקידש ואח"כ קידשה אמר ג"כ וכתב די"ל דצריכה גם כן גט משני כיון דהוא מחלוקת הפוסקים בענין סומא אי חייב במצות מה"ת או הלכה כר' יהודא ואי אינו חייב במצות מה"ת לאו בר שליחות הוא דבעינן אתם גם אתם שיהא שליח והמשלח שוין ומיהו אם המשלח ג"כ סומא י"ל דודאי יכול לעשות שליח דהרי הם שוין וכמ"ש בת' מ"ב נ"ו כו' (עב"ש לעיל ס"ס ה' ומ"ש שם) ושוב כתב די"ל גם לר' יהודא אין סומא פטור רק ממ"ע ולא ממל"ת וא"כ ודאי בכלל בני ברית הוא ע"ש:

ז **וכן בכל מה ששינה.** עי' במל"מ פ"י מה"א דין כ' שנסתפק באומר לחבירו צא וקדש לי אשה פ' והלך וקידשה קדושין דרבנן או קדושי ספק מהו אי הוי שינוי בשליחות והאריך בזה וסיים דהדבר צריך תלמוד. ומבואר מדבריו (במה שדחה הראיה שרצה להביא מנזיר י"ב) דאם לא היה אפשר להשליח לקדשה קדושי תורה ודאי דלא הוי שינוי אך למ"ש עוד אח"ז (לדחות ראייתו הנ"ל) אין חילוק זה מוכרח. עוד נסתפק שם את"ל דהוי קפידא אם המשלח אומר שאינו מקפיד אלא דניחא ליה אף בקידושין דרבנן מהו. והנראה בעיניו דאת"ל דהוי קפידא לא אזלינן בתר דבריו ואף אם אומר שאינו מקפיד אינה מקודשת אלא שהקשה ע"ז מקדושין דף נ"א ע"ב וברש"י שם דמשמע משם דבכל מלתא דליכא שינוי בפירוש רק מצד אומדנא דאיכא קפידא אם גילה דעתו אח"כ דאינו מקפיד מהני וסיים דהדבר צריך תלמוד (ע' בס' יד המלך שם מ"ש בזה) . עוד נסתפק הרב שם באומר צא וקדש לי אשה סתם ובא השליח ואמר אחת מבנותייך מקודשת לפלוני מהו דהא קיי"ל דכל כה"ג הוי קדושין שאינם מסורים לביאה ואסור בכל הבנות וכולם צריכות גט וא"כ אין לך קפידא גדולה מזו דפשיט' שלא עלה בדעתו שיקדש לו אשה שיהא אסור לו לבא עלי' והאריך בזה וסיים דאח"כ ראה דהדבר מפורש בפ"ב דקדושין דף נ"ב תני טביומי לזה ה' בנות כו' (שהובא בש"ע לקמן סי' ל"ז ס"כ) ומבואר מזה דגם בממנה שליח אמרינן דקדושין שאין מסורים לביאה הוי קדושין והדין הוא פלא בעיני וצ"ע עכ"ל והרב המגיה שם כתב דאפשר קצת לחלק בין שליח דעלמא ובין בן או בת דמשוו שליח לאבוהון ע"ש:

ח **מה ששינה.** כ' בס' בר"י אמר לשלוחו קדש לי אשה פלונית בדינר והלך וקידשה בחצי דינר הוי ספק מקודשת. הרב קרית מלך רב ח"א סימן י"ט. וגדול אחד הקשה ע"ז מסוגיות קדושין מ"ח ועיין בספר עצמות יוסף שם ובתו' רי"ד שם:

ט **ומה שעשה עשוי.** עיין בתשובת נו"ב תניינא סימן ע"א וע"ב דאף אם השליח לא קידשה בעצמו רק ע"י שלוחו מקודשת ולא אמרינן בזה אין שליח לד"ע ויהא השליחות בטל כמבואר בנו"ב קמא סי' ע"ה משום דעיקר העבירה בכאן במה שלא קיים שליחותו שחבירו סמך עליו ואפילו לא קידשה לעצמו כלל ושוב מה שקידשה לעצמו אינו מוסיף בזה חטא ולא שייך בהקידושין אין שליח לד"ע ע"ש:

י **שעשה עשוי.** כ' בהגהת יד אפרים ר"ל ולא קנסינן ליה שלא לכונסה. ריטב"א:

יא **אינו נקרא רמאות.** עבה"ט מ"ש מ"מ אם אפשר להודיע כו' ועי' בהגהת יד אפרים שכ' ואם חושש דילמא אדהכי הדרה א"צ להמתין ואפילו בזיווג ראשון איכא למימר שמא יקדמנו אחר כ"כ הריטב"א:

יב **ערוה עמה.** עבה"ט מ"ש היינו ערוה דאורייתא וכן הסכים המל"מ פ"ז מהלכות אישות דין כ"א ובפ"ט דין ו' ושם הוסיף עוד דה"ה בדין שכ' הרמ"א אם צוה לקדש אשה פלונית כו' דאינו אסור אלא בעריות דאותה אשה אבל לא בשניות ע"ש:

יג ואין אדם עושה שליח כו' עיין במל"מ פ"ט מה"א דין ו' שהביא דברי מהרי"ט חח"מ סי' כ"ג שתמה ע"ד התו' בנזיר שם דמנא להו דהעושה שליח שיקדש לו אשה לאחר שיגרשנה בעלה דלא מהני דילמא כוונת הגמר' דמסתמ' אין בדעת האדם לשויא שליח אלא במאי דמצי עביד השתא אבל אי פריש פריש והוא ז"ל תמה עליו דבגמר' שם מוכח להדי' דאפילו עושה שליח בפירוש לא מהני (ועיין בספר מרכבת המשנה פ"ו מה"ג הלכה ג' שהאריך לצדד לקיים דברי מהרי"ט הנ"ל ולדחות השגת המל"מ מעליו ע"ש גם בס' יד המלך פ"ט מה"ג כתב לתרץ קושיית המל"מ ולקיים דברי מהרי"ט הנ"ל ע"ש) . וכ' עוד ולפ"ז יש לדון באשה שהיתה ספק מקודשת כגון שזרק לה קדושין ספק קרוב לו ספק קרוב לה ובא אחר ועשה שליח שיקד' לו אשה זו לאחר שיגרשנה המקדש הראשון מהו מי אמרינן דחשיב שליח שהרי איהו אם היה מקדשה היו תופסין לה קדושין וא"כ חשיב מלת' דמצי עביד ושפיר מצי משוי שליח או דילמ' כיון דהוא לא היה יכול לקדשה קדושין גמורים חשיב מלתא דלא מצי עביד וא"כ לא חשיב שליח והאריך בזה ע"ש. וע' עוד במל"מ פ"ב מהלכות ביאת מקד' דין ו' הובא בקצרה לעיל סימן א' ס"ק י"ו וע' בת' שיבת ציון סימן פ"ו ובס' דורש לציון דרוש י"ג: (ובגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב אם נשבע שלא לקדש אשה פלונית ועשה שליח לקדשה וקדשה אחר שנשאל על

שבועתו י"ל דהשליחות בטל כיון דבשעה שעשאו שליח לא היה רשאי לקדשה או די"ל כיון דחכם עוקר נדר מעיקרו מקרי בידו ועיין תשו' הראנ"ח ח"ב סי' י"ח עכ"ל):

יד **בשעת השליחות.** בתשובה כתבתי דדוקא בעושה שליח לקדש אמרינן הכי אבל בעושה שליח לשדך לו אשה סתם ע"י כו"ה לא אמרינן כן. ומכש"כ בנותן כו"ה לשדך עבור בתו והשליח עשה שידוך עם מי שהיה לו אשה בעת שקיבל הרשאה והוא התחייב עצמו בקנין וקנס כנהוג דודאי מחוייב המשלח לקיים השידוך ולא מצי לפטור עצמו בטענה זו דכל מלתא דלא מצי עביד השתא כו' ע"ש:

טו **ויש חולקין בזה.** עבה"ט וע' במל"מ שם ובפ"ד מהל' בכורות מ"ש בזה:

טז **עשה שליח וביטל.** אפילו בקנין כ"כ בהגמ"ר סוף האומר והביאו ב"י. וכאן השמיט משום דאין זה רבות' כ"כ דמאי ענין קנין לקדושין. יד אפרים:

יז **שלא בפניו מבוטל.** כ' בהגהת יד אפרים וז"ל וצריך לבטל בפני שנים ובפני השליח ע' בב"ש לקמן סי' קמ"א ס"ק צ' ואפשר למ"ש בב"ש לעיל סק"ח בשם הרא"ש א"כ יש לחלק בין בטלו הקדושין דבא להתיר צריך ב' ובין ביטול שליח הגט שבא לאסור א"צ עדים דהא טעמא דבעינן שנים כו' וא"כ כאן שהביטול הוא להתיר י"ל דגם הטור מודה דצריך ב'. וכל היכא דצריך ב' אפילו ששמעו העדים מאחורי הגדר לא מהני וע' בריטב"א ריש פ' האומר עכ"ל:

יח הוחזק בשליחות עב"ש ס"ק ל"ז ועיין בהגהת יד אפרים מ"ש בזה:

## סימן לו

א לא יקדש פעם אחרת עיין בתשו' מהר"ם בר ברוך דפוס פראג סי' תל"ב. וע"ש לעיל סימן ל"ד סק"ז:

ב **חזרה וביטלה השליחות.** כתב בהגהת יד אפרים נראה דכאן אף לכתחילה יכולה לבטל שלא בפני השליח אף דלעיל סימן ל"ה סי"ד איתא אין לבטל. שם הטעם משום צנועות ופרוצות כמבואר בב"י משא"כ כאן. ואי בעינן שנים בביטול עמ"ש לעיל סי' ל"ה ולקמן סי' מ"ם:

ג **שמקדש לשתיהן.** עיין בס' בית מאיר שכתב דנראה דאשת איש אינה יכולה להיות ש"ק לחברתה לקבל קדושין מבעלה ואף דהכא קי"ל דנעשה שליח ואפילו במקום שנעשה לה צרה היינו במקדש לשתיהן די"ל מגו דזכיה לנפשה כו' ואפילו אם היתה זו כבר מקודשת מ"מ יכולה לקבל קדושין מבעלה לחברתה כיון שהיא רק ארוסה ואין ידה כיד בעלה משא"כ אם היא כבר נשואה לו דידה כיד בעלה ונמצא אין הכסף יוצא

מרשותו וכדקיי"ל בח"מ סי' רמ"ג דאין אדם יכול לזכות ע"י אשתו לאחר ואולי יש לחלק דדוקא במזכה שלא מדעת הקונה הוא דאינו יכול אבל בנעשית שליח לקבלה עדיף אך זה צ"ע דלא מסתבר לחלק בכך ע"ש:

ד **לעשות שליח.** עח"מ וב"ש ועיין במל"מ פ"ג מה"א דין י"ד ובפ' שעה"מ פ"ט מה"א דין י"א:

ה **וחלקו עליו** עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תקצ"ט:

ו **לקבל קדושין** עיין בהגהת מל"מ פ"ד מה"א דין ז' שתמה ע"ז מסוגיא דיבמות דף ל"ד ובתשובת הרשב"א אלף רל"ו ובמיוחסת סי' קל"א ע"ש. ועיין בשעה"מ פרק ו' מהלכות גירושין סוף דין מ"ש בזה:

## סימן לז

א **מקדש את בתו.** עיין במל"מ פ"ג מה"א דין י"א שנסתפק במי שקידש בתו קטנה פחותה מבת ג' שנים ויום א' בכסף או בשטר דקי"ל דהיא אשת איש גמורה. אם הכניסה אביה לחופה אי חופתה חופה וחשובה כנשואה או דילמא חופה דפחותה מבת שלשה לא חשיבה חופה והויא ארוסה ונ"מ ליורשה וליטמ' לה ולדון לבועלה בחנק אם בא עליה אחר ג"ש ויום א'. והאריך בזה והעלה דרש"י והתוספת והריטב"א אית להו דפחותה מבת ג"ש לית לה חופה וכן הוא דעת רבינו הרמב"ם וקצת גאונים (שהובא דעתם בש"ע לקמן סי' ס"א בענין חופת נדה ופחותה מבת ג"ש גרע מנדה) דע"כ אית להו דפחותה מבת ג' אין לה חופה ולא מצינו מי שיחלוק בפירוש בדין זה זולתי הרשב"א ז"ל דס"ל דפחותה מבת ג"ש אית לה חופה ואיהו ע"כ סובר כהרא"ש ודעימי' (הוא דעת הי"א שם) אמנם הרא"ש וסייעתו לא נתבאר מה דעתם בפחותה מבת ג' דאפשר אף דס"ל דחופת נדה הויא חופה מ"מ ס"ל דלית חופה לפחותה מבת ג' ע"ש באורך. ועיין בשעה"מ פ"י מהל' אישות בקו' חופת חתנים סעיף ז' שהאריך ג"כ בזה ומסיק דלכ"ע דינא יתיב דחופה דפחותה מבת ג' שנים לא חשיבא חופה כלל ואין מי שיחלוק על זה ושלא כדברי המל"מ הנ"ל ע"ש:

ב במציאתה עח"מ וב"ש ועיין בספר קצות החשן סי' קע"ו סעיף י"ב:

(ב) **תופסין בנפל.** עבה"ט ועיין בתשובת שבו"י ח"ג סימן קי"ח מ"ש בזה:

ג **דדוקא מכחישתו.** עבה"ט ועיין בספר שעה"מ פ"ד מה"א דין י"ד:

ד **לקדש בנותינו הקטנות.** עיין בשאילת יעב"ץ ח"א סי' י"ד מ"ש בזה:

ה **קטנה או נערה.** עיין בזה בתשו' מהר"ם אלשקר סימן י"ד:

ו **גדלו הקדושין עמה.** עח"מ ס"ק כ"א ועיין בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי מ"ש בזה:

ז וי"א דה"ה כו' עמ"ש לקמן ס"ס נ"ו:

ח **והשיאוה אחיה ואמה.** עיין בתשובת הרדב"ז ח"א סי' מ"ה שנשאל ראובן ששדך בתו קטנה והלך למדה"י ובאים אמה ואחיה להשיאה אם יברכו הברכות והשיב לדעת השאלתות ודאי לא תבעי לך דכיון דהוי קדושין פשיטא שאין הברכות לבטלה אלא אפילו לדעת האומרים שאינן קדושין בלל מסתבר' לי דמותר לברך לכתחלה ואין הברכות לבטלה מכמה טעמים ע"ש:

ט **גם היא ספק.** עיין במל"מ פ"ז מה"א סוף דין ך' ומ"ש הרב המגיה שם הובא קצת לעיל סי' ל"ה ס"ז:

(ט) קדשתי לך בתי הגדולה כו' בגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב בתוי"ט כתב דאם אמר קדשתי לך בת אחת מבנותי ונשכח ממני איזו אין המקדש נאמן לומר זהו שקדשתי ואינו דומה לדלקמן סכ"ב עכ"ל (שם בתוי"ט כתב הטעם דבשלמ' בדין דסכ"ב אינו מוציאה מחזקתה אבל כאן שמוציא האחרות מספק אין ע"א נאמן. ושם בתוס' רע"ק אות מ"א הביא ראיה לזה מדברי הר"ן בגיטין דאף בכה"ג דהוי לברר אין ע"א נאמן ע"ש. ולכאורה זה הדין מבואר בירוש' שהביא רבינו בסכ"ב שם שיובא לקמן וי"ל משום דהיה אפשר לחלק דשאני התם שהאב מסופק ג"כ למי וע' בפי' הפ"מ בירושלמי פ"ב דיבמות הלכה י"א ודו"ק):

י אחת מבנותיך עמ"ש לעיל סימן ל"ה סק"ז:

יא **האב שאמר.** עיין במל"מ פ"ט מה"א דין ט"ו שהביא הרב המגיה משם הרשד"ם ס"ס ט' שכ' דאבי הבת שאומר שהנער היה גדול כשקדש את בתו נאמן לאסור את בתו אפי' אם יש עדים שיאמרו שהיה קטן באותו פרק והביא ראיה מתשובת הרשב"א שהובא בי"ד סי' א' בטבח שאמר שלא שחט את הבהמה כו' יעו"ש. וע' בשעה"מ שם שהביא דהרב מ"צ ח"א סי' ס"ה תמה על הרשד"ם הנ"ל דהא כל עיקר דין שויא אנחד"א מדין נדרי איסור נגעו בה א"כ בההיא דטבח שפיר כתב הרשב"א דלדידי' אסורה משום דכל שאמר שלא שחטה הגם שיש עדים ששחטה הרי אסרה על עצמו כאילו לא שחטה משא"כ בנדון הרשד"ם דאחר שיש עדים שהיה קטן ואינם קידושין איך יכול הוא לעשותו קדושין מה שאינו לפי העדים והכא לא שייך כלל דין נדרי איסור. והוא ז"ל כתב עליו שדבריו תמוהים ואשתמט מיניה תשובת הרשב"א שהביא הב"י בסי' מ"ה (צ"ל מ"ח) במי שטוען שקידש את האשה ובשעת נתינה א"ל התקדשי לי בזה אע"פ שעדים

מכחישים אותו ואומרים שנתנו לה בתורת פקדון כו' הרי דאע"ג דה"נ לא שייך טעמא דנדרי איסור אפ"ה כ' דאמרי' שויא אנח"דא אפילו כנגד עדים וצ"ע עכ"ד והבאתי קצת מדבריו אלה ג"כ בפ"ת ליו"ד סי' א' ס"ק ט"ו ע"ש. וע' בנ"צ הארכתי בענין זה וכתבתי שם דמה שתמה השעה"מ על הרב מ"צ מדברי הרשב"א זה לק"מ אך בלא"ה דברי המ"צ אינם נכונים במה שסובר דטעמא דשויא אנחד"א הוא מדין נדרי איסור שזה אינו אמת ועיקר טעמא הוא משום דאדם נאמן על עצמו יותר מק' עדים וכמ"ש ג"כ בנו"ב תניינא חאה"ע ס"ס מ"ג הבאתיו בפ"ת ליו"ד שם ובנדון הרשד"ם הנ"ל כיון שהתורה האמינה לאב בעד בתו הרי הוא כמעיד על עצמו ועמש"ל סי' מ"ח סק"ב:

יב וי"א דאם החתן כו' עח"מ שכ' ומירי שבאו שנים כו' וע' ב"ש ועיין בספר בית מאיר שכ' דנ"מ עוד באם אמר אחר מיתת פלוני שעמד לפניו שאינו נאמן והיא אסורה לכ"ע:

(יב) **ואני קדשתיה נאמן**. בגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר ז"ל נ"ב בירושלמי דאם אמר קדשתי אחת מבנותי ובא א' ואמר אני קדשתי פלונית בתך א"נ לכונסה (שם איתא לא כל הימינו) ובק"ע כתב להגיה ובחי' מהרי"ט נקט לעיקר כנוסחא הנ"ל עכ"ל:

יג **לאוסרה עליו**. עבה"ט שכ' אבל אם הביא שני עדים כו' עד ואסורה לבעל ולבועל. ועיין בס' יד המלך פ"ב מהל' סוטה שתמה על זה חדא דאף אם נדון את הבת כמזידה הלא כל הדינים של נאמנות האב מיירי בקטנה עדיין דבגדולה שוב אין האב נאמן עליה לדעת רוב הפוסקים וא"כ הרי דעת רש"י ותו' וראב"ד דזנות דקטנה אינה נאסרת דפתוי קטנה אונס הוא (לקמן סי' קע"ח ס"ג) ועוד דאף אם נדחוק לו' דמיירי באב שאמר על בתו קטנה שקידשה לפלוני ואח"כ כשנעשית גדולה באו עדים והכחישו להאב והעידו שקידשה לאחר דנאסרה בביאות אשר בגדולתה למה נאסרה הרי אנוסה גמורה היא אכתי קשה שהאמינה לאב ומאי הוי לה לאיעבד הלא קודם שהעידי העדים להכחיש את האב היה האב נאמן עליה מדאורייתא וכתב שראה ברבינו ירוחם שממנו העתיק הח"מ דין זה ולא נזכר שם כלל לשון זה ואסורה לבעל ולבועל רק כתב שם ותצא מזה ומזה ואין זה ענין כלל לדינא דאסורה לבעל ולבועל דהתם אסורה מדאורייתא אבל הכא כל תצא מזה ומזה אינו אלא מדרבנן וכמו באשה שהלך בעלה למד"ה וניסת ע"פ עד א' ובא בעלה כו' ע"ש עוד וע"ל ס"ס י"ז ומ"ש שם:

יד דוקא תוך כ"ד עב"ש שכתב וט"ז כ' דכאן נאמן אפי' אחר כ"ד משום דהוי כאמתלא כו' ועמ"ש לקמן סי' מ"ז ק"ב בענין זה אי מועיל כאן אמתלא ע"ש:

## סימן לח

א **על תנאי.** עבה"ט מה שתמה על הכנה"ג. גם בס' שעה"מ פ"ח מהל' גירושין דין ט' תמה עליו בזה ע"ש באורך. ועיין בספר בית מאיר בענין תנאי שיגרשנה לזמן ידוע וכתב דמדברי הרשב"א בחי' בגיטין דף פ"ד מבואר דהוא ככל תנאי שאם נתקיים התנאי נתקיימו הקדושין ואם לאו בטלים. אך אילו הייתי כדאי להרהר אחר הוראתו היה נראה לי אחרי דקי"ל האיש אינו מוציא אלא לרצונו הרי הוא כתנאי דע"מ שאין ליך עלי עונה דלכ"ע חשוב מתנה עמ"ש בתורה דהתנאי בטל והמעשה קיים כו' ה"ה בזה מכיון שמקבלת הקדושין הרי היא אשתו והברירה בידו אם לגרש או לאו כדכתיב וכתב לה מדעתו וכי אתנה ע"מ שיגרש' הו"ל עוקר ומתנה עמ"ש בתורה כו' ע"ש:

ב **אינה מקודשת.** עבה"ט שכתב אפילו נאנס כו' וע' בס' בית מאיר מזה. וע' עוד בב"ש שכתב לפ"ז בגט אחר תקנת ר"ג דאין מגרשין בע"כ והיא התנה תנאי לטובתה אין הגט חל עד שנתקיים התנאי כו' וכ"כ עוד בסי' קמ"ד סק"א והובא בבה"ט שם ועמ"ש שם בשם ספר יד המלך פ"ד מהל' יבום וחליצה שהשיג עליו ע"ש:

ג **צריך להיות בו ד' דברים.** עיין במשנה למלך פ"ו מה"א שהאריך בדינים אלו. וגם בס' שער המלך שם ובספר יד המלך שם האריכו מאד בזה:

ד **ושיהיה התנאי קודם למעשה.** עיין בח"מ סימן רנ"ג סי"ב בש"ך ס"ק ט"ז והובא בבה"ט שם ס"ק כ"ה. ועמש"ל בסוף הספר בביאור סדרי גיטין בסג"ר אות רל"ג מענין זה:

ה קודם למעשה עבה"ט ומ"ש בשם ט"ז וה"ה בעלמא מי שנותן מתנה כו' עיין בס' בית מאיר שהשיג על הט"ז בזה דדוקא להרמב"ם הוא כן משום דיש לחלק בין חזרה לתנאי מטעם דאין התנאי כהוגן דהמעשה קודם לתנאי אבל להטור אם הלשון כתיקונו פשיטא דבמתנה תכ"ד יוכל להטיל תנאי דמ"ש מחזרה דמבואר בח"מ סימן קצ"ה ס"ז דתכ"ד יכול לחזור בכל קנינים ואפילו בקנין משיכה והגבהה מכ"ש דיכול להטיל תנאי תכ"ד ומדברי הט"ז שם מבואר שסובר דאפילו חזרה לא מהני מתנה לאחר נתינה אפילו תכ"ד וזה בודאי אינו כמבואר בח"מ שם ע"ש עוד ועיין בתשובת חמדת שלמה חלק ח"מ סימן י"א מ"ש בזה ועמש"ל סי' כ"ז ס"ק י"ב. ומ"ש הבה"ט וכל התנאים שמתנה עם השליח כו' עיין בס' בית מאיר מזה:

ו דכל המתנה עמ"ש בתורה כתב בספר מעין גנים וז"ל עיין במל"מ שהביא בשם מהר"א ששון שכתב אם מתנה ג"כ על דבר אחר ולא הוי מתנה עמ"ש בתורה כיון דמועיל התנאי לאותו דבר מהני ג"כ אף עמ"ש בתורה ע"ש ועיין בפ"י טעם הדבר עכ"ל וחפשתי למצוא המקום במל"מ וראיתי בפ"ו מה"א סוף דין י"א שכתב אדרבא להיפך בשם מהר"א ששון

סי' ס"ד דבתנאי לא אמרי' מגו דחייל אהא חייל נמי אהא וכדמות ראיה מהא דאמרי' האומר לאשה כו' ואם איתא דדמיא לשבועה דחייל בכולל א"כ גם בתנאי נאמר כן דמגו דחייל על שאר וכסות חייל נמי על העונה ע"כ רק דהמל"מ כתב עליו דאין מכאן הוכרח דשאני הכא שהזכיר האיסור בפירוש ומפני זה לא אמרי' מגו וכמ"ש התוס' שבועות דף נ"ד בשם ריצב"א דמשמע מדבריהם דלא אמרי' מגו דחייל אהיתר חייל נמי אאיסור אלא דוקא בסתם אבל במפרש האיסור לא וא"כ היכא דקאמר ע"מ שאין ליך עלי שאר כסות ועונה שהזכיר האיסור בפירו' לא אמרי' מגו דחייל אשאר וכסות חייל נמי אעונה עכ"ד אבל גם לאידך גיסא אין ראי' דאפשר דה"ה בסתם כגון שאמר ע"מ שאין לך עלי חיובי הבעל לאשתו ג"כ לא אמרי' מגו דחייל אהא חייל נמי אהא וכדעת מהר"א ששון הנ"ל

ז **שאתן ליך מנה.** עבה"ט ומ"ש נתן לה המנה ולא רצתה לקבלה כו' ועיין בזה בספר מחנה אפרים הלכות זכיה ומתנה סימן כ"א ובס' שעה"מ פ"ז מה"א דין יו"ד:

ח שכל האומר ע"מ כו' עיין לקמן סי' קמ"ג ס"ב ברמ"א ובסי' קמ"ד ס"ד בש"ע די"א דעל מנת לאו כמעכשיו דמי ועב"ש שם סק"ז שתמה למה לא הובא דיעה זו בשום מקום בש"ע רק התם ע"ש:

ט **שירצה אבי.** עבה"ט ומה שתמה על הכ"מ כבר תמה בזה הלח"מ שם בפ"ז מה"א דין א' וכתב לתרץ ועיין בשעה"מ שם שהאריך בזה:

י **אע"פ שאמר בתחילה.** עב"ש סק"כ מ"ש ואם לא אמר הן בשעת שמיעה אם מת הבן כו' עד וכן הקשה ב"ח. ע"ש. והנה הב"א מכח קושיא זו כתב באמת דמ"ש הרמ"ה חולצת היינו מעיקר דינא דאורייתא והיינו לומר דאינה ניתרת לשוק בלא חליצה או יבום אבל לעולם דמדרבנן אינה חולצת משום דחיישי' שמא ימות האב קודם שיאמר הן דהשתא לא הוי' חליצה ושריא לכהן דאיכא למגזר שמא יאמרו חליצ' שרי' לכהן וכמו שאמרו ר"פ האשה רבה ונתבאר בס"ס קנ"ו. וע' בהגהת מל"מ פ"ו מה"ג סוף דין ג' שכ' שמדברי מר"ן ומור"ם משמע דאזלי ג"כ בשיט' הב"ח מדלא חשו לסיים דברי הרמ"ה דחולצת או מתייבמת אלמא דס"ל דלפי האמת אינה חולצת משום גזירה דרבנן ושוב כתב דהעיקר דלא כהב"ח דגבי תנאי לא אמרינן חששא זו וראיה לזה מלעיל סימן ו' סס"א ע"ש עוד (ועב"ש בסי' מ' סק"ח ודו"ק) ועיין בשעה"מ פ"ז מה"א דין י"ב שהביא גם כן קושיית הב"ח הנזכר וכתב לתרץ דדוקא התם חששו משום דסמי בידן לברר הדבר ולהביא עדים ממ"ה מה שאין כן הכא דאם ניחוש לזה צריכה להתעגן כל ימיה עד שימות האב ומשום עיגונא הקילו ע"ש:

יא **או דבר עליה לשלטון**. כ' בר"י ואם דיבר ולא הועיל בדבריו ונתן פרוטה יש להסתפק בדעת הרמב"ם פ"ה דאישות אי מקודשת או לאו מהרי"ב בהגהותיו כ"י:

יב ע"מ שיש לי לנ"ע א"מ עח"מ ס"ק כ"ז שכ' כלומר שאמר שאראך מנה שיש לי. ועיין בס' ברכי יוסף שכ' ויש להסתפק מי שאמר ע"מ שאראך מנה שיש לי ובו בפרק כל שומע הבין שכוונתו שירויח ויהיה לו ובעיר הקרובה אליו ביום ההוא בבוקר נפלה לו ירושה והגיע לחלק ירושתו מנה והראה לה אח"כ המנה הזה שבא אליו בירושה מי אמרי' כיון שלא היה בידו בעת הקדושין והוא לא ידע אינה מקודשת או דילמא כיון דבעת ההיא כבר לפי האמת היה לו מנה שלו מהירושה אף דבעת ההיא הוא לא ידע מקודשת ולפום ריהטא אפשר להביא ראיה מדין מקדש את האשה ע"מ שאין עליה נדרים והיו עליה נדרים והלכה אצל חכם והתיר' קודם דידע הבעל דדינא הוא דמקודשת כדלקמן סי' ט"ל וס"ב אע"ג דאם ידע הבעל קודם אינה מקודשת אף דיש התרה כיון דבעת ידיעתו מסתפק שמא אין לה התרה כמ"ש התוספות בכתובות דף ע"ד ונשמעינה מן הדא דבעת הקדושין עדיין לא נודע אם יתיר לה חכם כל שהתיר לה קודם ידיעתו מקודשת וה"ה הכא כיון שבע' הקדושין היה לו מנה שנפל לו בירושה אף שהוא לא ידע מקודשת: וכתב עוד שם יש להסתפק אם היה לו בשע' קדושין מנה חסר פרוטה מי נימא דודאי לא קפדה אפרוטה דחסורי מחסרא כי אין דרך העולם להקפיד בכך ומקודשת או דילמא כל שחסר המנה אפילו פרוטה אינה מקודשת ולכאורה נראה דכיון דלענין גזל ונודר צדקה וחוב אף שאין בני אדם מקפיד' חיובא רמיא עליו לשלם המנה אם גזל או נדר או חייב עד סוף פרוטה אחרונה ה"ה הכא דאינה מקודשת וצריך להתיישב בדבר עכ"ד ועמש"ל סי' ל"א סק"ג:

יג **באריסות א"מ**. כתב בהגהת יד אפרים וז"ל ומשכנתא אע"ג דאכול לפירי או קרקע שניתן לו במתנה ע"מ להחזיר לא מהני כ"כ הריטב"א. ונראה דה"ה במנה דלעיל סי"ח נמי לא מהני מה שיש לו במתנה ע"מ להחזיר וקרקע משועבד' לב"ח מקודשת דמסתמא יסלק ליה בזוזי כ"ה בריטב"א. והרמ"א שהביא סי"ח בהגה (במנה משועבדת) ג"כ אין לומר דדוקא במנה קאמר הכי עכ"ל:

יד ע"מ שאני עשיר כו' (עיין בתשובת חתם סופר סי' ע"ב כתב דמה שצידד הרב השואל לבטל הקדושין כי היא אמר שהוא עשיר ונמצ' עני אמר שהוא למדן גדול ונמצא אפילו צורתא דשמעת' אינו יודע. לכאורה לפמ"ש תוס' וקיי"ל הכי בח"מ סי' ר"ז דכמה ענינים איכא דאזלי' בתר דברים שבלב וגילוי דעתא בעלמ' ולכאורה נ"ל דקדושי אשה א' מהם כדמשמע מלישנא דמתני' קדושין ס"ב המקדש את האשה ואמר כסבור הייתי שהי'

כהנת כו' משמע דוקא שלא אמרה וגלתה דעתה בשום פעם לומר שהיא כהנת או עשירה הא הטעתו אפילו לא אמרה כן בשעת קדושין ע"מ שהיא כך אינה מקודשת דג"ד בזה מהני אלא לכאורה ממתני' מ"ח ע"מ שאני עשיר כו' יש לדייק איפכא דוקא שאמר בשעת קדושין אבל ג"ד לא מהני דהוה דברים שבלב וא"כ סתרי דיוקי אהדדי ומריש הו"א לחלק בין האיש המקדש לאשה המתקדשת דאיתתא בכ"ד ניחא לה כו' אך הרמב"ם ספ"ח מה"א כתב וכן היא שאמרה סבור הייתי שהוא כהן כו' מבואר דבא להורות לאפוקי מהנ"ל אלא בין איש ובין אשה שוים דוקא שלא הטעו וא"ז הא הטעו אע"ג דלא אמרו דבר בשעת קדושין אזלי' בתר אומדנא וצ"ל לפ"ז מתני' דקתני ע"מ שאני כהן ה"ה באינו אומר ע"מ כל שגילה דעתו מקודם לכן ונמצא בהיפוך אינה מקודשת אלא דנקיט ע"מ משים סיפא דמתני' אע"פ שאמרה בלבי היה להתקדש לו א"מ וזה דוקא באומר ע"מ בשעת קדושין אבל אי ליכא רק נ"ד אתי דברים שבלב דידה ומבטל אינך דברים שבלב כו' וא"כ דיוקא דאידך מתני' דוקא דאי הטעתו בג"ד בעלמא אינה מקודשת וה"ה אם הוא הטעה אותה וכמבואר מרמב"ם הנ"ל ולפ"ז בנ"ד דלפי ראות עיני המורים יובן דמסתמא לא תתרצה האשה להתארס עם איש מארץ רחוקה אי לאו שהטעה אותה שהוא עשיר ולמדן וכמו שגילה דעתו וכיון שהטעה אותה בטלו הקדושין אמנם לא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ובפרט דבתשב"ץ ח"א ר"ס ק"ל מצאתי בהדיא נגד זה ועוד כי בנ"ד אפילו לו יהי שהתנה בפירוש ע"מ שאני עשיר ולמדן מי הגיד לו לזה השואל שאינו עשיר ולמדן באמת וגדולה מזו מבואר בגמרא ובש"ע סי"ד דקדושי ספק לעולם הוה וא"כ ה"נ לעולם קדושי ספק הוה דיש מתרוששׁ והון רב ומאן לימא שאינו מוחזק לעשיר בעירו עד שמכבדים אותו מפני עשרו וכן לענין למדנותו ע"כ אין להקל מטעם זה כלל עכ"ד ע"ש:

טו ע"מ שאני עשיר כו' בגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב עיין בתשובת מגן גבורים סי' י"ד שכתב דבע"מ שאיני עני י"ל דלא בעי שיעור כ"כ עכ"ל:

טז וביטל התנאי עב"ש ס"ק נ"ז שכתב מיהו בתנאי ממון י"ל אפילו אם הקפיד כששמע מהני מה שמוחל אח"כ כו' ועיין בספר קצות החשן סי' ורמ"ג סק"ב שכתב דדברי הב"ש אינו מוכרח כו' ע"ש:

יז **בינו לבינה**. עבה"ט ועי' בס' בית מאיר שכתב די"ל להכי מקפיד לכתוב בינו לבינה משום דמיירי בתנאים דיש צד הקפידה לטובתה וא"י לבטל מבלעדה כמבואר בב"י אולם בתנאי שהוא כולו לטובתו כגון מומין לפום ריהט' צ"ע מה אירי' דבטלו בפנויה אפילו בינו לבין עצמו נמי כו' ע"ש עוד ועמ"ש במ"ת לח"מ סימן רמ"א ס"ב):

יח ובעל סתם עי' בתשובה נו"ב ס"ס נ"ד שכתב דנ"ל דבר חדש להלכה ולא למעשה דעד כאן לא אמרי' קידש ע"ת ובעל סתם דאמרי' מחל לתנאי אלא היכא שאין שום הפסד להבעל בזה כי הכא דכתובה לית לה כמבואר במשנה פרק המדיר ובתוס' דף ע"ג ד"ה לא תימא (עב"ש סי' קנ"ט) וא"כ מה הפסד יש לו אם מכוין לקדושין גמורי' אבל היכא שיש לו הפסד לא אמרי' כן (ועי' בתשו' שיבת ציון סי' צ' מ"ש בזה וא"כ אם האשה התנית איזה תנאי ואח"כ נבעלה סתם לא אמרי' חזקה אין האשה עוב"ב זנות ומסתמא אחילתה לתנאי היכא דאית לה הפסד ואולי מחשב בכל הנשים הפסד שהרי נאסרות על כל אדם משא"כ באיש שאינו נאסר רק בקרובותי' והברירה בידו ליקח שאר נשים ואף דמצינו בסוף סעיף ל"ו גבי תנאי דידה שאם כנסה סתם מסתמא מחלה לתנאי נראה דזה קאי אסוף הסעיף באומר הבעל שעדיין רוצה לקיים התנאי וליתן מאתים זוז אלא שאומר שיעשה אחר זמן שבזה בלא"ה אסורה לכל אדם רק שכותבין עליו אגרת מרד ועיקר אגרת מרד שמתחייב במזונות והרי גם ע"י מחילת התנאי היא אשתו ויש לה מזונות וא"כ אינה מפסדת ואף דמפסדת לענין שאם לא מחלה אם ימות קודם שיתן אינה זקוקה לחלוץ אולי מיירי באין לו אחים או ביש לו בנים או אולי מסתמא אינה חוששת שימות בלי זרע ומוטב לה למחול התנאי שיהיה לה כתובה וגם מה הפסד יהיה לה אם תהיה זקוקה הלא יחלוץ לה או ייבם ושם לא היה עיקר התנאי שלה בשביל להפקיע מזיקת החולץ אבל היכא שיש לה הפסד מסתמא לא מחלה התנאי עכ"ד ע"ש ומדברי הב"ש ס"ק ס"ז לא משמע כן וצ"ע:

יט אבל אם אמר כו' ה"ז מקודשת עיין בשעה"מ פ"ח מהל' גירושין סוף דין י"ב מה שתמה על זה:

כ **התנאי או לא.** עבה"ט מ"ש ואם התנאי שב ואל תעשה כו' עד ואם שניהם אומרים לא נתקיים אלא עברו בפועל נמי אינם נאמנים כו' ובב"ש ס"ק ס"ט כתב בזה וז"ל ואם שניהם אומרים לא נתקיים אלא עבר התנאי ועשו מעשה אין מבואר אם נאמנים ונראה דאינם נאמנים דלא חיישי' דעברו התנאי בקום ועשה וראיה לזה מהא דקי"ל כשמגר' מתנה תנאי כו' עכ"ל וע"ש עוד בסק"ע ועיין בס' שעה"מ פ"ז מה"א דין י' שהרבה לתמוה עליו שהרי מדברי הר"ן פ' האומר (כפי מה שהגיה שם הרב תומת ישרים) ומדברי הרשב"א בחידושיו שם מבואר להדיא דיש חילוק בין קידושין לגירושין ובקדושין היא נאמנת לומר שביטלו בידים ואפילו במכחישתו ומכ"ש בשניהם מודים וכן מבואר ג"כ דעת הרמ"א ז"ל שכתב אבל תנאי שהוא בשב וא"ת כל א' מהם נאמן אם אין שכנגדו מכחישו משמע מדבריו דבמכחישין זא"ז אעילו בתנאי דשב וא"ת יכול להכחישו והרב

ב"ש בסק"ע תמה עליו שמדברי הר"ן ז"ל שם משמע דכל כה"ג אינה יכולה להכחישו דלא חיישי' שעבר בפועל וע"ש ובאמת ז"א שלא כ"כ הר"ן ז"ל אלא דוקא בגירושין אבל בקדושין היא נאמנת ומה שהביא הב"ש שם ראיה מת"ה סי' רמ"א דפסק בתנאי שב וא"ת צריך הנותן להביא ראיה כו' אין זו ראיה דדוקא בקידושין היא נאמנת משום דאיכא מיגו דאי בעיא אמרה גרשתני אבל במתנה ליכא מגו לכן אינו נאמן ועל הנותן להביא ראיה עכ"ד ע"ש באורך: ולע"ד אפשר להליץ בעד מרן הב"ש ולומר שדבריו נכונים לדינא לפי מ"ש בשעה"מ שם בטעם הדבר למה בקדושין היא נאמנת לומר שבטל התנאי בידים דאין לומר משום דהמוציא מחבירו ע"ה והילכך כיון שהוא בא לאסור אותה על העול' היא נאמנת דא"כ בגירושין יהא הוא נאמן לומר שבטלה בידם דהיא הויא מוציא מחבירו שהיא באה להוציא עצמה מרשות הבעל רק הטעם הוא דבקדושין היא נאמנת מטעם מיגו דאי בעיא אמרה גרשתני כו' יעו"ש וא"כ הרי אנן קי"ל דגם בגרשתני אינה נאמנת רק לחומרא כמ"ש הרמ"א בסי' י"ז ס"ב בהגה ועב"ש שם סק"ד מעתה ליכא מיגו וא"כ לדידן דמי קדושין לגרושין. אמנם כל זה לפי טעמו של השעה"מ הנ"ל במה שמחלק בין קדושין לגרושין. אך באמת ז"א וא"א לאומרו כלל בדעת הר"ן דלכן בקדושין נאמנת משום מיגו דגרשתני דהרי דעת הר"ן מפ"ב דכתובות דהאשה שאמר' גרשתני אינה נאמנת להנשא לאחר (והוא הי"א דלעיל סי' י"ז ס"ב בהגה) וא"כ לא שייך מגו דגרשתני. ועב"ש בסי' מ"ז סק"ט אלא ע"כ דאיכא טעמא אחרינא לחלק בין קדושין לגירושין והיינו משום דבגיטין אנן סהדי שלא עברה בפועל מתוך חומר כו' וכמ"ש הרשב"א בחי' בגיטין דף פ"ג ע"ש וא"כ דברי הב"ש הנ"ל צ"ע ועיין בספר בית מאיר מענין זה:

## סימן לט

א **מום אחר.** עבה"ט בשם ב"ש ועיין בתשובת שבו"י ח"ג סימן פ"ג שכ' דאף שהב"ש כתב כן בדרך אפשר לענ"ד היא פשוט וכן מבואר בטור כו' ע"ש:

ב הפוסלין בכהנים עיין בתשובת נו"ב סימן נ"ג שנשאל במשודכת אשר מחמת חולי ניטל חוש השמע שלה אם יכול החתן לבטל קישור השידוך כיון שכל המומין הפוסלים בכהנים פוסלין בנשים ובכהנים שנינו פ"ז דבכורות החרש ואלם יש ספק אם חרש זה דוקא אינו שומע ואינו מדבר כסתם חרש או אף אינו שומע לחוד מיחשב מום. וכתב דמלשון המשנה משמע דהיינו אינו שומע לחוד שהרי שנינו בין באדם בין בבהמה ואף דיש לדחות אך כ"ז בכהנים אבל בנשים אין ספק שזה מום גדול ומה שלא חשבו גבי

יתר עליהם בנשים משום דשם מיירי שהיה בה קודם קידושין דאל"כ נסתחפה שדהו ואם בשעת קדושין היתה חרשת איך נתקדשה אם לא שהוצרך לרמוז רמוזי א"כ ראה ונתפייס אם לא שתאמר שנתקדשה ע"י שלוחה או בקטנה ע"י אביה וזה לא שכיח אבל בשדוכין דל"ש נסתחפה שדהו פשיטא דאין לך מום גדול מזה ויכול לבטל השידוך ואפי' לא נתחרשה ממש רק שצריך לצעוק אליה בקול גדול חשוב מום שהרי כשידבר עמה על עיסקי תשמיש ישמעו השכנים אמנם הכל לפי הענין שאם יכולה לשמוע בהרמת קול קטן שלא ישמע מהחדר ולחוץ אין זה מום אבל אם צריך לדבר בקול גדול מאד ודאי שהוא מום באשה וא"כ יכול לבטל השידוך בלא קנס ואפילו תפסה לא מהני שאין בזה שום ספק ע"ש ועיין בספר יד המלך פ"ז מד"א דין י' מ"ש בזה: ועיין בתשובת חות יאיר סימן ר"כ באחד שרצה לבטל קישור השידוך מחמת שנודע לו שהכלה יש לה חטם ארוך יותר מן הראוי והוא שעור אצבע קטנה שלו כמבואר בפ' מומין אלו. וכתב נראה שאם אין האריכות של חוטם מופלג באופן שאין רוב ב"א שוחקין עליה אין בדבריו כלום כו'. ומבואר מדבריו שם דבלא התנה זה המשתדך בפירוש שלא יהיה בה מום אפילו אם אמר בפירו' שלא יהיה בה שום חסרון או שלא תהיה בעלת חסרון אין כאן שוה ספק ובודאי מחוייב לשלם קנס באם ירצה לחזור בו אך אם התנה בפירו' שלא יהיה בה מום הוי ספק ואין מוציאין ממון מספק אלא דאם יש ביד החותן משל החתן מצי תפיס על דמי קנס (וכ' שם דגם גבי קדושין כה"ג צ"ע אם נימא בהתנה דאינה מקודשת בחוטם ארוך קצת ואין לועג עליה) כן מבואר שם. וכ' עוד וכן בהיפך אירע מעשה שנודע לבחור שיש לכלתו מום והוא שעיני' סגורות מאד באופן שאם תרצה לראות מה שכנגדה תוכרח לפתוח עיניה בכח ויצא החתן מב"ד לחפשי חנם דאע"פ שלא מצינו זה מום בכהנים כי אין זה סכי שמש ולא עיניו קטנות כשל אווז מ"מ בין בני אדם הוא מום גדול ושינוי רב כו' ובהשמטות שם כתב דה"ה אם נמצא באשה מום תתרנית. (הוא חולי שאינה יכולה. להריח) אף דבכהנים לא הוי מום מ"מ באשה הוי מום דצריכה להתעסק בתבשילין ולטועמן כו' והכי מוכח בגמרא דב"ב דף קמ"ו מיהו לפי' ר"ת שם אין ראיה ע"ש. ועב"ש לקמן סימן צ' ס"ק כ"ב שכ' דלא מצינו דתותרנית הוא מום כו' ע"ש:

(ב) יטפח בין דד לדד כו' בגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב ומכ"ש אין לה דדים חמ"ח סימן קי"ז סק"י עכ"ל):

ג **הרי ראה ונתפייס**. עב"ש ס"ק י"א בענין אם נמצא בה מומין אחר אירוסין והיא טוענת שנולד בה אחר אירוסין וכ' דמוכח דעת הטור דסברת כאן נמצא כאן היה מועיל גם כן לבטל הקדושין ולא בעיא גיטא וכתב בסוף אבל אין להביא ראיה דצריכה גט מטעם כיון

דהיא אומרת דנולד המומין אחר אירוסין א"כ הוי כאומר קדשתני וצריכה גט די"ל הכא גרע טפי משום דאמרינן כאן נמצא כאן היה ומוכח דהיא משקרת עכ"ל. ועיין בס' פ"י בקו"א למס' כתובות סי' קע"ז שכ' עליו שדבריו תמוהים מאד ואשתומם על המראה מה ראה לומר כן דטובא אשכחן דאע"ג דאיכא כמה חזקות אמרי' נמי שויא נפשה חתיכה דאיסורא ואין צורך להרבות בראיות על זה ומה שדקדק כן מלשון הטור אדרבא איכא למידק איפכא מדכתב דאין לה כתובה משמע דגיטא בעיא כמ"ש הב"ח שם ע"ש ועיין בס' ב"מ מזה:

ד ונמצא עליה כו' עיין בתשובת נו"ב תניינא סי' נו"ן אודות אשה גרושה שאמרה על עצמה שהיא אלמנה וניסת לכהן ואחר הנישואין כאשר נתוודע להכהן שהיא גרושה ברח ממנה והניחה יושבת גלמודה כראוי לה ומת הכהן בדרך ולו אח יותר מבן שבעים ולא נודע היכן הוא והאשה יושבת עגונה זה ימים רבים והנה תלמיד א' רצה לפתוח שערי היתר והוא ז"ל השיב לו שכל דבריו אין בהם ממש ודעתו דקדושי ודאי הם אף שלא הכיר בה אלא דמ"מ אינו מחליט סברתו שיהיו קידושי ודאי אף לקולא שלא יהיו קדושי אחר תופסין בה אך אף אם קידש ספק הם לא מהני לה מה שהחלוץ לא נודע מקומו כי נותנין עליו חזקת חיים והאשה זאת תתעגן ותשב עד יודע דבר ברור מהיבם ע"ש ושם בסי' קס"ב האריך יותר בזה וסיים שם שהמוסכם מכל הפוסקים דחייבי לאוין ולא הכיר בה חיילי הקדושין ע"ש: ועיין בתשו' חות יאיר בהשמטו' לסימן רכ"א שכ' וז"ל מעשה בא' שהכניס לבתו שפסק לה נדן ש"נ זהובים ח"כ על פלוני עשיר מופלג שבקהילה רחוקה שבא משם ואחר הקידושין מיד אחר שנכנסו לבית אביה שהיה בית חתנות נודע שהחילוף כתב הוא מזוייף ולא הכניס אפי' פרוטה זולת הח"כ. ולא נסתפק שום אדם בהקידושין וגם אנכי חלילה לפקפק בו רק דמ"מ בימי גאונים או גדולי הקדמונים נראה שהיה מקום לגדול הדור לחלוק ולומר דלא אסרינן בגמ' (ע"ל סימן ל"ח סל"ה) רק בימיהם שהיה קידושין זמן רב לפני נישואין כו' ואפי' להרמב"ם דס"ל במקדש סתם ונמצא עליה מומין או נדרים צריכה גט מספק ומשמע ודאי אפילו לא כנס ולא בעל י"ל דדוקא במומין ונדרים דדילמא האי גברא לא קפיד דאילו קפיד היה מתנה דדרך להתנות משא"כ נתינת נדן דנזכר בתנאים וכ"ע מקפידין ואנן סהדי דגם זה אדעתא דהכי קידש. ואכתי לא בעיל דנימא דמפני דלא ליהוי בב"ז מחל על הכל. והיה סברא דאפילו בעל לא אמרינן בכה"ג דמחל שהוא דבר זר ואינו בנמצא דנימא דעלה על דעתו. ונראה דאם אח"כ קידשה אחר צריכה גט משני עכ"ל. ועיין בתשובת שיבת ציון סי' פ"ח בענין אם בכה"ג יכול לגרשה בע"כ ויובא לקמן סימן נ"ב ס"ק ב' ע"ש:

ה מקודשת מספק עי' בתשובת גליא מסכת סי' ה' שמצדד לומר דרק לענין איסור א"א החמירו בספק אבל לא לענין איסור רגמ"ה והביא ראיה מדברי הב"י ביו"ד סי' רכ"ח מה שהביא שם תשובת הרמב"ן והרשב"א. וגם פקפק שם ע"ד הב"ש בסי' קי"ז ס"ק כ"ד במ"ש דכופין אותה כיון דעשתה שלא כהוגן ע"ש. וסוף כ' וז"ל וכבר השבתי בכיוצא בזה לחכמי ק"ק מינסק בעובדא שלקח אלמון א' אשה ממקום אחר והקפיד הבעל אם לא היה לה מקודם כמה אנשים שנתגרשה מהם והאשה אמרה שלא היה לה רק איש א' ואח"ז נודע קודם הנישואין שהיה לה ב' אנשים ובקושי נתרצה ע"ז רק באופן שלא היתה נשואה לאנשים יותר מהם והאשה הביאה עד א' אשר העיד שקר לפני ב"ד כדברי האשה ואחר הנישואין נודע שהיה לה הרבה אנשים אשר מתחילה הקפיד דוקא ע"ז רק העד ששיקר בעדותו הטעהו והענין היה בערך וסוג קפידות מימין ונדרים שראוי להקפיד בזה ודנו חכמי ק"ק הנ"ל לדין דנמצאו עליה מומין לפוטרו מחיובא דממונא והסכימו להם מו"צ דק"ק ווילנא רק נסתבכו בענין איסור דרגמ"ה והשבתי להם ככל האמור למעלה נוסף ע"ז יש מקום להתיר שם שהיה עד שקר בדבר יש לדמות לאיילונית דאיתא בתוס' ריש יבמות ובגיטין מ"ו ע"ב דאיילונית לא שכיח ולא אסיק אדעתיה לבעול לשם קדושין וה"נ לא שכיח שיעיד שקר ולא אסיק אדעתיה מעולם למחול הקפידא הנ"ל עכ"ד ע"ש ועיין בס"ק הקודם:

ו **וריפאן הרופא ה"ז מקודשת.** עב"ש שכ' אפשר אפילו אחר שנודע לו מהני כו' מיהו י"ל כשנודע לו סבר שאין רפואה לדבר והוי כמו נדרים (לעיל ס"ב) כשנודע לו דלא מהני היתר מטעם שהוא סבר שאין לו היתר עכ"ל. ועיין בס' ברכי יוסף שכ' בשם הרב מהר"ח אלפאנדרי דאם הבעל רופא וידע שיש להם רפואה פשיטא דהויא מקודשת דכוונתו שלא ישארו בה והיא היודע שיש להם רפואה ע"ש ולפ"ז אפשר דה"ה בענין נדרים באם הבעל חכם וצריך עיון:

## סימן מ

א **שנתאכלו המעות.** עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ס"ס ר"ד שנסתפק דאולי דוקא באכלה או בנאבדו ממנה שלא באונס דאילו חזרה מהקידושין היתה חייבת לשלם מש"ה מקודשת אבל בנאבד באונס דפטורה מלשלם לדידן דקיי"ל כר"נ בב"מ דף מ"ג ע"א דמשום היתר שמוש אינו חיוב באונסין עד שישתמש יש לומר דאינה מקודשת וסיים דצ"ע לדינא ע"ש ועיין בח"מ ס"ס קצ"א בסמ"ע ובט"ז שם וע' בהגהות יד אפרים מ"ש בזה:

ב **מקודשת לאחר ל' יום.** עיין במל"מ פ"ו מהל' גירושין דין ג' שנסתפק אם מצי לגרשה בתוך ל' יום כיון דאינו מחוסר אלא זמן וממילא קא אתי או דלמא לאו בת גירושין היא. ומההיא דכ' הרמב"ם פ"ז מה"א. (ובש"ע לקמן ס"ג) לפיכך שניהם נותנים גט בין בתוך הל' יום כו' אין ראיה דשאני התם דקדשה הראשון מעכשיו ולאחר ל' יום דממ"נ אם תנאה הוי א"כ בבוא הזמן איגלאי מלתא דבשעת כתיבת הגט היתה מקודשת והיתה בת גירושין ואי חזרה הוי אין כאן קדושין כלל שהרי בא אחר וקדשה והשני ג"כ דמגרש בתוך הל' יום הוא משום דקידש בלא שום זמן ואי מעכשיו דקמא הוי חזרה הרי היא מקודשת לו מעכשיו. אבל לעולם שאם לא בא אחר וקידשה שאינו יכול לגרש בתוך ל' יום משום דאפשר דחזרה הוי ולפ"ז בשעת כתיבת הגט לא היתה בת גירושין אלא דלדברי הרשב"א בתשובה סי' תש"ז (והובא ג"כ בב"ש סק"ח) דסובר גם שם אפילו אי תנאה הוי אינו יכול לגרש תוך הזמן יש ללמוד דכ"ש כאן דאין שום תנאי ולא חלו הקדושין אלא לאחר זמן דאינו יכול לגרש בתוך הזמן. ושוב כ' דאין כאן מקום ספק כלל כיון דקיי"ל בין הוא בין היא יכולים לחזור א"כ אם לא חזר בו בפירוש ונתן לה גט אין לך חזרה גדולה מזו אלא שיש להסתפק בתנאים דעלמא כגון באומר לאשה הא"מ לי ע"מ שתעשה דבר פלוני אי יכול לגרש בתוך הזמן כו' והאריך שם בפרט זה יעי"ש ועיין בס' שעה"מ פ"ז מה"א דין י"ב שהאריך בכל זה:

ג **אי חזרה היא.** כ' בהגהת יד אבירים וז"ל אף שלא בפניו נמי מהני חזרה. מיהו כתב הריטב"א דבינה לבין עצמה אפילו שמענוה מאחורי הגדר שחוזרת לא מהני אלא בעי שנים דוקא: ונראה ה"ה לענין חזר הוא נמי בעי שנים. ואם חוזר א' בפני חבירו אי בעי' שיהי' בפני שנים נראה דתלוי במאי דאיתא לקמן סי' קמ"א בב"ש ס"ק צ' כו' אך יש לחלק לפמ"ש בגליון לעיל סי' ל"ה הי"ד ע"ש: ועיין בס' שעה"מ פ"ז מה"א דין יו"ד שכ' ויש להסתפק אם נאמנת היא לומר אחר שלשים שחזרה בתוך ל' יום וכן הוא נמי אם הוא נאמן לומר שחזר בו ואף למ"ש הריטב"א דבעינן חזרה בפני ב' אכתי איכא לספוקי אם אמרו שחזרו בפני ב' והלכו למ"ה או מתו אם הם נאמנים. הא ודאי ליכא לדמויי להוא אומר קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני שהיא מותרת בקרוביו ונאמנת דשאני התם שאומרת שלא נתקדשה מעולם הלנך אוקי אתתא בחזקת פנויה אבל הכא שנתקדשה בעדים איכא למימר שאינם נאמנים לבטל הקדושין כל שאין עדים בדבר. ושקיל וטרי טובא בהלכה זו ורצה מתחילה לומר שזה תלוי במחלוקת שבין הרשד"ם סי' כ"ז ובין מהר"י אדרבי סי' רכ"ו בכיוצא בזה אי אמרינן מגו דגרשתני ולדברי הרשד"ם אם היא אומרת שחזרה בה נאמנת במגו דגרשתני ולדברי מהר"י אדרבי אינה נאמנת

דהוי מגו דהעזה (ועב"ש בסימן פ"ה ס"ק ל') וגם מהריב"ל ח"ג סי' ק"ב ומהרי"ט ח"א סי' צ"ב כתבו כדעת מהר"י אדרבי אלא דלפ"ז אכתי אם הוא באופן שהבעל מכחישה כגון שאומרת שחזרה בה בפני הבעל מהראוי שתהא נאמנת לכ"ע כיון דהוי ממעיז למעיז אך גם בזה יש לפקפק ולומר דמידי פלוגתא לא נפקא דהא כתבו התוס' והרא"ש פ"ק דכתובות דף ט' דבכה"ג לא חשיב מגו כיון דמיפסלא נפשה לכהונה אלא דלפ"ז גבי בעל באם הוא אומר שחזר בו היה נראה דלכ"ע נאמן במגו דאי בעי מגרש לה ומ"ש המרדכי בר"פ האומר דאין המגו שקול דא"כ יצטרך ליתן כתובה ליתא לדידן דארוסה אין לה כתובה (כמ"ש בסימן נ"ה ס"ו) וגם מ"ש הכנה"ג בסי' ל"ה דאין זה מגו טוב דלא ניחא ליה למיסר בקרובותיה ליתא דכבר כ' בתשובת מהרי"ט תא"ה סי' כ"ח דדוקא באשה חשובה הוא דאמרי' הכי כדאי' בפ' המדיר (כתובות דף ע"ד) אבל בסתם נשים לא קפדי אינשי ועוד דאפילו באשה חשובה לא אמרו אלא דוקא התם דבהיתר רוצה לישא אבל שיחפה על הקדושין כדי לישא קרובותיה לא נחשדו ישראל על כך והאריך עוד בענין זה ומסיק שדין זה דמי ממש לדין המקדש על תנאי בשב ואל תעשה אם נאמנים לומר שלא נתקיים התנאי שהזכיר הר"ן בפ' האומר (ע"ל ס"ס ל"ח ובב"ש שם ומ"ש שם) ולפי דעת הר"ן והרמב"ן שם היא נאמנת לומר שחזרה בה ואפילו כשהוא מכחישה ולדעת הריטב"א אינה נאמנת ואם הוא אומר שחזר והיא מכחישתו לפי הנראה מדברי הר"ן והרמב"ן שם שאף הם מודו שאינו נאמן לבטל הקדושין. וא"כ פשיטא ודאי דיש לחוש למעשה כס' הריטב"א ז"ל ולהצריכה גט (ר"ל אפילו באמרה היא שחזרה) ומה גם לסברת הרא"ש ז"ל שכתב אמתני' דע"מ שאתן לך ק"ק זוז דאפילו בתנאי דקום עשה אינו נאמן הבעל כו' ומסיים כל זה כתבתי דרך שקלא וטריא להלכה ולא למעשה ע"ש באריכות וע' בהגהות יד אפרים:

ד **חזרה היא**. עיין בס' גט מקושר בס"ג שלישי אות כ"ו שכ' אם נשתטית בתוך ל' וחזרה ונשתפית נראה כיון שלא חזרה בפירוש הוי קדושין אף שבאמצע הזמן לא היתה ראויה לקדושין אך אם חזרה בפי' בתוך ל' ואמרה שאינה רוצה להתקדש ושוב חזרה ונתרצתה בטרם שהגיע זמן חלות הקידושין בהא איכא לספוקי כו' ש"ש:

ה דאם קדשה בשטר עבה"ט מ"ש ואם הנייר של השטר ש"פ כו' ועיין בהגהת יד אפרים מ"ש בזה בענין קושיית מהרי"ט דאפילו אם אין בנייר ש"פ ניחוש שמא ש"פ במדי ע"ש ועיין בשעה"מ סוף פ"ה מה"א מ"ש בזה:

ו **ל' יום**. עבה"ט ועיין במל"מ פ"ז מה"א דין יו"ד מ"ש בזה וע' עוד בס' שעה"מ פ"ח מהל' גירושין דין ט':

ז **ובא אחר וקידשה.** עיין בתשו' ברית אברהם סי' קי"ט אות ה' והובא קצת לעיל סי' ל"ה סק"א בענין אם קידשה השני ע"י שליח ע"ש:

ח **שניהם נותנים גט.** עב"ש סק"ז מ"ש דמשמע דעת הטור אף אם השני מגרש מותרת להראשון וכ"כ בפרישה ובט"ז ע"ש ועיין בתשו' פני אריה סי' נ"ה שתמה על הגדולים האלו איך עלה בדעתם לפרש כן הכא ע"כ לא כפל לתנאו כו' וע"כ כוונת הטור דוקא שיתן הראשון גט ואפשר שבמקום הראשון היה כתוב הא' ושבשו המדפיסים והעתיקו האחד ע"ש ועיין בס' שעה"מ פ"ז מה"א דין י"ב מ"ש בזה:

ט **על הסדר הזה.** עב"ש סק"ח ועיין בשעה"מ שם שהאריך בזה:

י **אינה מקודשת.** עח"מ וב"ש מ"ש ואם אחד קידשה לאחר ל' כו' לאחר שימות בעלך ה"ז מקודשת. ועיין בדגול מרבבה שחוכך בדין זה ודעתו דגם כאן אינו רק ספק קדושין וכמו בסעיף ז' ע"ש:

יא **והוכר העובר.** עח"מ וב"ש ועיין בס' היד החזקה בדיני דבר שלב"ל ס"ס ק"ו מ"ש בזה. ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' קי"ח:

יב **הבת מקודשת.** ועיין בה"ט ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ב סי' תי"ד:

## סימן מב

א **בע"כ אינה מקודשת.** עבה"ט מ"ש ב' אומרים נתקדשה באונס כו' ועיין בס' שעה"מ פ"ז מה"א דין ב' שהביא תשו' מהרד"ב סי' מ"ו על אשה אחת שנתקדשה ושנים אומרים שנתקדשה מרצונה ושנים אומרים שנתקדשה באונס פחד וכתב דהיא מקודשת ודאי ולא תפסי קידושין מאחר משום דאיכא ס"ס להחמיר ספק אם האמת כדברי האומרים שנתקדשה לרצונה וא"ת נתקדשה באונס ספק אי חשיב אונס או לא (ר"ל כדאיתא בח"מ סי' ר"ה ס"ז בהגה) וכל דאיכא ס"ס להחמיר הו"ל מקודשת ודאית יעו"ש והוא ז"ל גמגם בזה ע"ש:

ב **וי"א שאינה מקודשת.** עמ"ש לקמן סי' נ' ס"ו סק"ח בענין הקנסות והח' שעושין בשידוכין למה אין מתירין אותם קודם הקידושין שלא יהא דומה לאונס ע"ש: (ועיין בתשו' חתם סופר סי' קי"ב במי שרוצה לבגוד בהמשודכת שלו ויש ביד מנהיגי הקהילה לכופו ע"י מושל העיר להכניסו לחופה אם יש חשש בזה מחמת מקדש בע"כ והרב השואל צידד להתיר הואיל שהח"מ וב"ש השיגו על דברי הרמ"א בח"מ ס"ס ר"ה שכ' באנסוהו לקנות אינו קונה ולא נשאר כאן ספק רק משום שעושים שלא כהוגן והכא אדרבה הוא עושה שלא כהוגן והדר ה"ל כשאר קנין בע"כ דמהני דלא כהרמ"א הנ"ל.

והוא ז"ל השיב להלכה גם אני מסכים עמו לכופו וכן כבר נעשו כמה מעשים בזה ואף דבחידושי לב"ב מ"ח ע"ב עשיתי סמוכים לדברי רמ"א בשם בעל העיטור הנ"ל דמי שכופין ליקח לא מהני כו' מ"מ נ"ד שאני ולא דמי לכפוהו ליקח דהא מבואר בב"ב שם דגבי קרבן כופין אותו עד שיאמר רוצה אני משום דניחא ליה דליהוי ליה כפרה וע"ש בתוס' (ד"ה אילימא) דכל כיוצא בזה דמחוייב לעשות הוי כמכר מעתה ע"כ הא דנתחבטו בזה היינו בשכופין לקדש בעלמא דזה הוי כלוקח אבל זה שהתחייב עצמו בחרם וקנס ואפילו אם שלם הקנס לא נפטר מהחרם ומכ"ש בנ"ד שאין לו לשלם פשיטא דבעי כפרה והקידושין היינו כפרתו כו' וא"כ היה שפיר כמו קרבן וכופין אותו לכ"ע ואין על זה שום חולק. אלא דלפ"ז לא עדיף מקרבן עצמו שצריך שיאמר רוצה אני עכ"פ אבל לפע"ד אין בזה שום קפידא כמ"ש הה"מ רפ"ז מה"א דכל זמן שהוא עושה הדבר קיים הוא וכוונתו בזה דלאו דוקא צריך שיאמר רוצה אני אלא כל שהוא עושה המעשה ההוא אנו אומרים שמרצונו עשה כו' ולא באו חז"ל למעט אלא שאין ממשכנין על העולה כמו בחטאת ואשמים אבל יתן או יאמר רוצה אני ליתן כו' וה"נ גבי תלוה שיקדש אשה אין לך מעשה יותר מאמרו הרי את מקודשת ואנו תולין שאמר זה מרצונו ומסולק בזה תמיהת הלח"מ על הה"מ שם וכ"כ להדיא במגדל עוז שם כו' וא"כ אפשר גם הראב"ד לא פליג אלא משום סתימת הרמב"ם אפילו כשאינו אומר הא"מ אלא שהיו עסוקין באותו ענין וכמ"ש גם זה במגדל עוז שם אבל כל שעושה מעשה המורה על רוצה אני פשיטא שמועיל כו' לכן גם ידי תיכון עמו כשרוצה לכוף א' לקידושין ואין כאן בית מיחוש. ומה שרמז דאפשר דנפיק מיניה חורבא אם כוונתו למ"ש רמ"א ביו"ד סי' של"ד ס"א הדבר צריך מיתון כו' ואם כוונתו כפשוטו שלא יהיה שלום ביניהם פשיטא שהאמת אתו וכן אמרתי להמוכ"ז כי לדעתי טוב להפריד בין הדבקים עכ"ד ע"ש):

ג **המוכיחות שלא כיוונה.** עיין בתשובת נו"ב ר"ס נ"ה שכתב לכאורה יפלא למה לא נאמין שלא כיוונה לשם קדושין והא עד א' נאמן באיסורין אפילו בשלו ולא בעינן שיהא בידו כ"א היכא דאיתחזק איסורא והכא לא איתחזק דעל תחילת הקדושין באנו לדון ואדרבא בחזקת פנויה עומדת אמנם באמת אין טעמו של מהר"ם משום דלא מהימנא אלא מהימנא אך שאין אנו משגיחין על הכוונה והדברים הולכים אחר הפה ואפי' אם המחשבה לא כן הוא דברים שבלב אינן דברים. והאריך בזה ומסיים יצא לנו מזה שלענין נאמנות בדבר שאינו נגד חזקה בין המקדש ובין המתקדשת נאמנים אפילו לדעת הב"ש ורי"ו (לעיל סימן כ"ז בב"ש סק"ה) שגם האשה לאו כל כמניה לומר שלא הבינה אולי הוא כיון דלישנא ברירא הוא ריעה טענת' לומר שלא הבינה אבל במה שאין בו ריעותא

מהימנא דא"א לסתור סוגיית הש"ס דעד א' נאמן באיסורין היכא דלא איתחזק עכ"ד ע"ש: והנה מכלל דבריו נראה שתופס בפשיטות דבלא איתחזק נאמן עד א' אפילו בדבר שבערוה וכן נראה דעתו בסימן ל"ח ובסי' ס"א וכמ"ש לקמן סימן מ"ג ס"א אך בסי' נ"ד שם יובא לקמן סי' קנ"ז ס"ד סק"ט מסתפק בזה. ועיין בס' בינת אדם שער ב"ה ס"ס כ"ט כתב וז"ל ומשמע מתוס' גיטין ב' דאפי' בדבר שבערוה מהני ומחידושי רשב"א שם משמע הכי ביותר וכ"כ הרמב"ן בהדיא הביאו הר"ן בפ' התקבל גבי האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה אך מר"ן בחידושי גיטין משמע דבערוה ל"מ וכ"כ בהדיא בפ' התקבל שם אך שהראיה שהביא צ"ע דבזינתה אשתך היא בחזקת היתר ולכ"ע ל"מ עד אחד ועוד שהר"ן כתב בב' מקומות דעד א' מהני עב"ש סי' ל"ז ס"ק מ"ה ושם סעיף כ"ד הביאו הרמ"א עב"ש שם סק"נ וכ"כ מהרי"ט והא דמשמע מדברי הנ"י בשם ריטב"א הביאו הש"ך ביו"ד סי' קכ"ז ס"ק י"ד דע"א ל"מ ז"א כי המעיין בנ"י בהאשה רבה מבואר דריטב"א ס"ל דבע"א אפילו איתחזק איסורא מהימן ובזה כתב דבערוה לא מהימן אבל בלא איתחזק לא מיירי כלל ובמהרי"ק שורש ע"ב כתב בהדיא דע"א בערוה היכא דלא איתחזק איסורא נאמן וכדאי הוא לסמוך עליו עכ"ד. שוב ראיתי בתשוב' בגדי כהונה סי' י"ח ובתשובה מבן המחבר העיר בזה על דברי הנו"ב הנ"ל שתופס בפשיטות דנאמן דהלא אשלי רברבי ס"ל בהדיא דעד א' אינו נאמן בדבר ערוה אע"ג דלא איתחזק הלא המה הר"ן בפ' התקבל והנ"י ביבמות דף פ"ח וכן מבואר דעת הרא"ש בקידושין דף ס' ע"ב והניח בצ"ע (גם בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס צ"ז עמד בזה ע"ד הנו"ב הנ"ל ומ"מ צירף זה לסניף ע"ש) . וע"ש בסי' כ' בתשובת הגאון מהר"ר פנחס ז"ל ובסי' כ"א שם בתשובת הגאון מהר"ר צבי הירש ז"ל מגלונא מ"ש בזה וע' עוד בתשו' ברית אברהם סימן פ"ב מזה:

ד **לקח יד האשה**. עח"מ סק"ב שתמה דהרמ"א לעיל סי' כ"ח ס"ד העתיק דברי הרמ"ה וכאן העתיק דברי הגמ"ר (וזיכה שטרא לבי תרי והב"ש סק"ג תירץ דעובדא דהגמ"ר היה בתחלה ג"כ רצונה להתקדש לו ואח"כ לקח ידה בחזקה אז אמרי' לישדינהו כו' וע' בט"ז לעיל סי' ל' סק"ב בדברי המגיה שם (ועיין בתשוב' ח"ס סי' פ"ד כתב דהמעיין בפנים במקור הדין יראה כי האמת עם הב"ש דלא בהמגיה בט"ז סי' ל' סק"ב ולפע"ד עוד יש לחלק דהכא בתחב הטבעת באצבעה דרך קישוט אפי' נאמר דלא שדיתי' שהיתה סבורה דחייבת באחריות מ"מ היה לה להסירה מאצבעה ולשמור בתוך ידה ולכסה ולא להתקשט במה שהוא על אפה וחמתה (ולכן אפי' לא אתרצאי מעיקרא נמי וע' ביאור רבינו הגר"א ז"ל וע"ש עוד בסי' ק"א מזה והובא קצת לעיל סי' כ"ח ס"ק ט"ז)

כו'. וכתב עוד על נדון השאלה שם וז"ל ומה ש"ש לצדד להקל באשר העדים סותרים בעיקרן של דברים כי זה אומר שראה שתחבו באצבעה דרך קישוט ואידך אמר שראה ששניהם אדוקים בו ושוב עזב הוא והניח בידה ומעולם לא נתחב באצבע אע"ג דלענין עובדא דילן ליכא נפקותא לדינא מ"מ כיון שענינים אלו הם מגוף המעשה דלפעמים אית בהו נפקותא לדינא כאשר כתבתי לעיל ה"ל מכחישים זא"ז בבדיקות ומסלקים עדותם לגמרי ומלתא דא כבר אמורה במהרי"ט ח"ב חא"ע סי' מ"ג ד"ה ונבא לחקור ובתשו' מהר"ם אלשיך סי' ק"ד כו' ואף דבנ"ד יש ב' עדים הפוסלים עד הראשון וא"כ נשאר השני בכשרות והיא נתקדשה בעד א' עכ"פ דנוהגין להחמיר כסמ"ג (כדלקמן ס"ב בהגה) דהעד הכשר לא הכיר שהוא פסול עש"ך ח"מ סימן ל"ו סק"כ (וע' לקמן סק"ט) מ"מ זה אינו כי אלו ב' עדים הפוסלים עד הראשון הנה עד הא' אומר שלפי אומדנא שלו גזל ממנו כיסו עם מעות ואין זה עדות שראוי להוציא גברא מחזקתו כו' וא"כ העד כשר ומכחישים זא"ז ואיתתא שריא אך יען לא מצאתי שום היתר רק את זה לבד ע"כ אין לעשות מעשה על הוראתי כ"א יבואו הדברים לפני גאון הדור הראוי להורות בענין חמור כזה עכ"ל) . ועיין בתשו' נו"ב סי' נ"ט כמה חילוקי דינים בזה:

ה **מכחיש העד אין לחוש**. עיין בתשו' נו"ב סי' ס' שהעלה דכן עיקר דעד א' בהכחשה ודאי לאו כלום הוא והגם דבת' מהרמ"פ סי' ל"ב חוכך להחמיר גם בזה הרי כתב הח"מ סק"ד שמהרמ"פ עצמו בסי' ל"ז חזר בו ואף שהח"צ בתשובה סימן קט"ו רוצה לומר שלא חזר בו הרואה בדברי מהרמ"פ סי' ל"ז יראה מדבריו שדבר פשוט אצלו דעד א' בהכחשה לאו כלום ועוד ניחזי אנן דמדברי הגמרא מוכח כן להדיא דאין לחוש לע"א בהכחשה אעילו למ"ד חוששין לקדושין והאריך בזה ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ע"ו בד"ה ובהכי ניחא ובתשו' שיבת ציון סי' ע"ז. ועיין בס' שעה"מ פ"ט מה"א דין נ"א באריכות. ומ"ש הבה"ט מחלק כו' עד וח"מ וב"ש חלקו עליו. ע' בזה בתשובת הב"ח סי' ל"ז ובה' ב"מ וע' בתומים סי' ס"א סק"ב מזה: (וע' בתשו' ח"ס סי' ק"ד שב' דמ"ש הב"ש דכוונת הרשב"א אם אמר משטה הייתי הוי הכחשה היינו כשאומר שבעת הקדושין אמר בפי' להשטו' הנה דבריו רחוקים בלשון רשב"א ובתשב"ץ מוכח להדיא דרשב"א מיירי בטוענת משטה בכוונתו הייתי ולא בפירוש ע"ש בסי' צ"ט העתיק שם לשון התשב"ץ ח"א סי' ע' ומבואר שם בביאור יותר איך מוכח מתשב"ץ דלא כב"ש) וכ"כ בס' בית מאיר. ובעיקר קושיות הח"מ על הב"ח דמה לי ע"א או ב' עדים לענין טענת השטאה לעולם דברים שבלב אינם דברים הנלע"ד להכריע כשהמקדש טוען כוונתי להשטאה הו"ל דברים שבלב וכקושיי' ח"מ אך כשהאשה טוענת השטאה מהני

והטעם דהא דדברים שבלב אינם דברים היינו שאין המעשה בעצמו מורה על כוונת הלב והנה האשה המתקדשת בע"א הסברא נוטה שכוונתם להשטות דמי פתי תתקדש לאיש ותאסור עצמה לכ"ע היכא שהבעל יכול להכחיש העד ויפטור משכ"ו והיא תתעגן לעולם דהרי נפשה יודעת שנתקדשה וע"כ לא נתכוונה אלא להשטות וכיון שהענין מורה על ככה תו לא הוה דברים שבלב אבל בהמקדש אין כאן הוראת שום דבר דמה איכפת לי' אם תכפור בו הלא יכול לישא אחרת וגם יכול לגרשה ע"כ ואין כאן הכרח שהיה להשטות ע"כ לא יועיל לו טענת השטאה כנלע"ד לדינא נכון עכ"ד: וע"ש עוד בעובדא דהוה בקיבוץ נערים יחד ביום ש"ק וא' מהם היה לו טבעת ולקח חבירו מאתו בתורת שאלה ואמר לריבה אחת שהיתה שמה אני רוצה לקדש אותך הושיט לי אצבעך ותושט לו אצבעה ואמר לה הרי את מקודשת לי והחזיקה בטבעת לערך ה' מנוטין וא' מן הנערים שהיה שם שמע וידע זה כל זה הגיד הנער המקדש אמנם הנערה מכחשת ואומרת שלא אמר לה רק תושיט אצבעך וחשבה שלשחוק והיתול עושה כן ותושט לו אצבעה ולא שמעה דבר כ"א שאמר לי והוליך והביא הטבעת על אצבעה ולא שהא כלל על האצבע והעד א' הנ"ל אמר שלא שמע שאמר קודם לכן אני רוצה לקדשך אבל שמע אח"כ שאמר הרי את מקודשת לי אך לא השהא כלל הטבעת על אצבעה כ"א הוליך והביא ונשאל אם יש בזה חשש קדושין. וכתב הנה האשה שמכחשת הקדושין לגמרי מותרת לעלמא בלי ספק דע"א בהכחשת הבע"ד לכ"ע לאו כלום הוא אך הוא המודה בקידושין שקידש לפני ע"א יש להסתפק אי מותר בקרובותיה ומה שהעד מעיד שלא ניתן הטבעת לידה ממש כ"א הוליך והביא והיה אגדו בידו אין לנו תועלת כיון שהוא מכחיש העד בזה ואומר שהעד ראה כשהניח הטבעת בידה ממש הרי הוא נאמן ע"ע יותר מק' עדים אע"פ שהעד מכחישו (עמש"ל סי' מ"ח סק"ב וצ"ע) והנה לענין אם צריך ליתן לה גט כדי שיוכל לישא אחרת משום חדר"ג הא ודאי שהיא לא תקבל גט מרצונה כי עי"ז תפסל מכהונה כו' אלא דאם יזרוק לה גט בע"כ אז לא מיפסלא לכהונה דהיא נאמנת על עצמה שלא נתקדשה ונתגרשה מאיש שאינו אישה שאפילו ריח הגט אין בו רק הוא נאסר בקרובותיה אמנם נ"ל מסברא שהוא א"צ להמציא לה גט מפני חדר"ג דהרי לא גזר הגאון אלא משום דלא מצי מיקם בסיפוקייהו או משום קטטה והכא שהיא מותרת לעלמא ונישאת לאחר בפנינו לא שייך זה. ועיקר הספק בנ"ד אם מותר בקרובותיה או לא כיון שהוא מודה שקידשה בע"א ויש מחמירין במקדש בע"א והנה לדעת הב"ח כיון שהיא אמרה כוונתה היה לשחוק גם הוא א"צ לחוש אך הח"מ וב"ש תמהו דהא דברים שבלב אינם דברים והנלע"ד להכריע לחלק בין אם המקדש טוען

השטאה ובין אם האשה טוענות כו' (כאמור לעיל) וא"כ בנ"ד שהאשה היא שטענה לשחוק כוונתי גם הוא א"צ לחוש ומה דמבואר מדברי הח"מ וב"ש שהבינו בדבר הב"ח דאפי' אם היה מועיל דברים שבלב אין להאמין טענת השטאה אלא מחמת מגו דהיא מכחיש העד ופ"ז צווח הב"ש דמגו להכחי' העד לא אמרי' דהיינו ממש נסכא דר"א כו' כבר תמהו על הב"ש בזה דמה ענין נסכא דר"א לכאן כיון דהכא לא שייך שבועה כו' אבל לדעתי מעולם לא נתכוון הב"ח לזה אלא כמ"ש לעיל דהכא השטאה בעצמה טענה מעליא היא ולא בעי מגו כו' ועוד בנ"ד איכא סברת להאמין טענת שחוק והיתול כיון שהיה המעשה בש"ק ואסור לקדש בשבת כו' וא"כ לא בעי מגו אפי' הח"מ וב"ש ועוד נ"ל דהכא לכ"ע א"ח לקדושין אפי' לרב פפא דרש"י פי' דלהכי חוששין דהא הימני' פי' הואיל והם קידשו לפניו הימנוהו כבי תרי והנה זה שייך היכא דליכא אלא עד א' באותו מקום אבל הכא שהיו כמה צעירים מאן לימא דהימנוהו כתרי דילמא חשבו שישגיחו כולם מה קאמר שמא בכיון הטמינו עצמם שלא יראה שום אדם כ"א אותו הנער א"כ הרי ההיתול לפנינו שבכונה עשו לפני ע"א במקום שהיו עדים הרבה כדי שלא יהיה קדושין ומצורף לזה מה שטענה שלא שמעה לא הקידושין ולא מה שאמר הריני רצה לקדשך כו' מכל הני טעמי נ"ל להתירו בקרובותי' בפשיטות עכת"ד ע"ש:

ושם בסי' צ"ט ע"ד עדות עד א' שנער פ' לקח טבעת ונתנו לבתולה פ' ואמר הרי את מקודשת אך תיבת לי לא שמע והבתולה אומרת שנתן לה טבעת באצבעה ואמר דבר אבל לא ידעה והבינה מה אמר והנער מכחיש הכל ומסיק שם דאין בזה שום חשש קדושין לכ"ע כיון דאיכא תרי רובי להתיר רוב הפוסקים שפסקו דהמקדש בעד א' אין חוששין לקדושין ורוב הפוסקים דס"ל ידים שאין מוכיחות לא הוי ידים ומכ"ש די"ל בנ"ד כ"ע מודים כו' ע"כ לפע"ד בתולה זו שריא לעלמא ע"ש ועמ"ש לעיל סי' כ"ז ס"ק י"ד):

ו **יש לסמוך אדברי המקילין.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ע"ה שהאריך שם בדין קדושין בעד א' ויסוד דבריו להתיר את הבתולה שעליה נשאל מחמת שבעה היתרים. הא' שדעת רוב בנין ורוב מנין דא"ח לקדושין בעד א' וגם הרמ"א מיקל במקום עיגון ודחק וכאן שהמקדש הלך לו לבית אביו רחוק ארבעים פרסאות הרי זה נחשב לדחק ועיגון ואין לומר שראוי לנסות מקודם לכתוב לשם אולי יתרצה בנקל לשלוח גט ז"א כי לא נכון לעשות כן שאם יכתבו הב"ד מכאן לשם שיגרש יתחזק הקול ביותר ולכן נראה דע"כ לא קאמר הרמ"א להחמיר אלא כשהמקדש כאן לפנינו ויכולים לשאלו תיכף אם יגרש בנקל אבל כשהוא במקום רחוק לא החמיר. הב' כיון שזה העד המעיד על הקידושין הוא עצמו העד שקודם לזה אמר לו הבחור שלא יהיה כוונתו בשעת הקדושין

כלל שיחולו רק לפנים שתסבור הבתולה שנתקדשה הרי מסר מודעא על הקדושין מידי דהוי אמוסר מודעא אגיטא עב"ש סי' קל"ד סק"ב ובפרט בנ"ד יש הוכחה שלא קידשה באמת כיון שכבר נתקשר מקודם עם אחרת מסתמא לא יעבור חרם התנאים ראשונים. הג' כיון שהעד מסופק אם אמר לי וכאן לא היו מדברים על עסקי קידושין כלל ואפילו שדוכין גמורים לא היה ביניהם ובפרט כיון שהבחור כבר מקושר בעבותות התנאים איכא ידים מוכיחות להיפך שלא לעצמה קידשה. הד' אחר שהנערה אמרה שבודאי לא כוונה לשם קדושין ולא ידעה כלל פירוש הדברים מהו מקודשת ואף שכ' הב"ש בסי' כ"ז סק"ה שאפילו אמרה שלא הבינה הוי ס"ק שמא משקרת י"ל שזהו בקיד' בב' עדים אבל בעד א' נאמנת במגו דלהד"מ כמ"ש הב"ח דנאמן לומר להשטות במגו דלהד"מ ומה לי להשטות ומה לו טענת לא הבנתי ואף שהב"ש בסי' זה סק"ו דחה דברי הב"ח דזה הוי כמו נסכא דר"א כבר הכרעתי בחבורי נו"ב סי' נ"ט דבאומרת לא הבנתי נאמנת אפילו בלא מגו כיון שעל תחילת הקידושין היא טוענת מסייע לה חזקת היתר ואף שכתבתי שם לתרץ דעת הב"ש דמה שהוא לישנא ברירא ריעא טענתא לומר שלא הבינה מ"מ נ"ד גם השמיעה אינה יודעת אם שמעה הדברים כלל אנו אומרים שנאמנת שלא הבינה ובודאי לא שמעה. הה' שהעד עצמו מעיד שיותר קרוב לו שהנערה מרוב בהלה לא היה בה אז דעת וחוש אפילו לשמוע הדברים. הו' כיון שהעד לא ראה נתינת המטבע מידו לידה ממש ואף לדברי המרדכי שהביא הב"ש ס"ק י"ב היינו בחפץ שניכר לעדים אבל מטבע אין כאן דבר המוכיח שהרי אין סי' במטבע ואף שעתה היא מודית מ"מ כיון שלא היה ידוע להעד בשעת מעשה מקרי מקדש בלא עד. הז' דאפי' המחמירים במקדש בעד א' היינו במודים ולא באינו יודע ובנ"ד הבתולה אומרת שאינה זוכרת כלל אם אמר הבחור איזה דבר או נתן איזה דבר א"כ אינה מודית ממש. וסיים דע"פ שבעה היתרים הנ"ל אפילו אם ימצא על איזה מהם איזה פקפוק מ"מ ע"פ הנשארים וק"ו בהצטרף כולם הבתולה זו מותרת לכל אדם עכת"ד. ושם האריך בכל פרט ופרט ומבואר שם עוד איזה סברות שאפשר לומר בנ"ד להקל ע"ש:

ז **והוא לבד ראה.** עבה"ט ומ"ש ואם עד א' אומר בפניו ועוד א' נתקדשה ואותו פלוני אינו כאן כו' עיין בתשו' מהרי"ט ח"א סי' ט"ו ובתשובות דברי ריבות סי' רצ"א ובתשו' ח"צ סי' קל"ה ובס' שעה"מ פ"ט מה"א דין ל"א מ"ש בזה. ומ"ש אמרה נתקדשתי פלוני ופלוני והעדים מכחישים אותה שויא אנפשה חד"א. כ"כ ג"כ לקמן סי' מ"ח סק"ב בשם רשד"ם ורש"ך ועמ"ש שם ומ"ש בשם מהריב"ל אמרה מקודשת אני לפלוני ואח"כ חזרה ואמרה כו' לא לפני עדים נתקדשתי כו' דין זה הוא פשוט ומבואר ממ"ש בש"ע לעיל סי'

ט"ו סעיף ל' אבל אם אמרה קדשני סתם כו' וכן מבואר עוד בח"מ וב"ש לקמן ר"ס מ"ח והובא בבה"ט שם סק"א:

ח **לפני שנים והאחד מהם קרוב.** עח"מ וב"ש מ"ש בטעם הדבר למה לא נפסל השני בצירופו לקרוב כאשר מבואר בח"ה סי' ל"ו ע"ש ועיין בס' בית מאיר מ"ש בזה. ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' צ"ד שכ' תלתא טעמי לשבח על מה דנקט הרמ"א ז"ל הדין בשנים דשייך רק להסוברים דמקדש בעד א' חוששין לקדושין ולא נקט לה במקדש בשלשה וא' מהם קרוב דהיה שייך הדין לכ"ע. (ומדבריו מבואר שלא כדברי הח"מ וב"ש הנ"ל אלא בכל ענין חושש הרמ"א ז"ל להחמיר בקדושין דנמצא א' קא"פ אין כל העדות בטל וכדעת המורה שהובא במהר"ם פדוא סי' ל"ו משום דסבירא ליה דהלכה כר' יוסי דבד"מ תתקיים העדות בשאר ומדמה קדושין לד"מ כו' וע"ש וע' בנו"ב תניינא סי' ע"ו): וכתב שם על נדון השאלה דידיה שהיו שלשה עדים על הקדושין אך שנים מהם היו תרי גיסא להדדי וכתב דיש לדון בזה מצד דברי הרמ"א בקידש בפני ב' וא' מהם קרוב הוי כקידש בפני עד א' א"כ ממילא בקידש בג' וא' מהם קרוב הוי קדושין בב' עדים אך ראוי לומר דלא החמיר בזה הרמ"א רק שלא בשעת הדחק לא מבעיא בקידש בב' כו' דודאי אין לחוש בשעת הדחק דהא במקדש בע"א מיקל הרמ"א במקום דחק ועיגון אלא אף במקדש בג' וא' מהם קרוב ג"כ אין לחוש במקום דחק דבאמת זה הדין הוא דוקא להנך פוסקים דמקדש בע"א חוששין דאילו למ"ד אין חוששין ממילא קדושין דמי לנפשות ועדותן בטילה וכיון דהרמ"א מיקל במקדש בעד א' במקום דחק ועיגון ממילא מקילין ג"כ במקום דחק ועיגון בקידש בג' וא' מהם קא"פ דהא בהא תליא אולם מה דיש לחוש בנ"ד מטעם דכ' הח"מ דאולי לא ידע הכשר בפסולו דאידך וכדעת הרי"ף. ומה שדן בזה רב א' דל"ש בנ"ד כיון דהיו כולם בעיר אחת מסתמא ידע מקורבתן וגם פסלות זו של קורבא הרי גיסי ידוע לכל וא"כ גם דלא ידע הדין דנמצא א' קא"פ מבטל כל העדות מ"מ לא תלי בזה כיון דעכ"פ ידע דמצטרף עצמו עם פסול כמ"ש הש"ך ס"ס ל"ו. יש לדון בזה טובא נהי דהאמת כן אם היה העד קרוב להמקדש אבל בנ"ד דהעדים קרובים זה לזה דכל א' לעצמו כשר וגם בצירופן מהראוי דהויין עכ"פ כעד א' ורק מחמת הדין דנמצא א' קא"פ פוסל זא"ז וא"כ לפ"מ דלא ידע הכשר הדין הזה לדעתו צירף עצמו לכשרים עוד יש לחוש בנ"ד למ"ש הב"ש דלהרא"ש דבעי דוקא הגדה א"כ זהו רק דאין הב"ד פוסקים על העדות אבל לענין קדושין דתיכף חלו הקדושין בשעת ראיה וא"כ במודים להדדי הוי כמודים שנתקדשה בפני עדים כשרים. ומ"ש הרב הנ"ל דבנ"ד ל"ש זה כיון דמכחשת להעדים והב"ד אין יכולים לדין על עדותן. הנה בנ"ד אין מכחשת בבירור להעדים כו'

ע"ש עוד. ועיין בתשו' מהר"ם אלשקר סי' ט"ז ופ"ד וסי' ל"ט מענין זה וע' בס' נה"מ סי' ל"ד סק"י:

ט **והאחד מהם קרוב.** עח"מ וב"ש ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ע"ו במעשה שראובן בן יעקב העיד ששמעון קידש את הבתולה דינה. ושמעון ודינה הודו לדברי העד גם הובא לפני הב"ד כתב הנכתב ונחתם מן ראובן הנזכר ומן עוד א' ששמו בנימין שבפני שניהם קידש שמעון הנ"ל את דינה הנ"ל. ואמנם אמה של דינה עם אשת בנימין המה אחיות מן האם ובנימין הוא בעל דודתה של דינה הנ"ל וראובן אמר שהוא לא ידע מקורבתו של בנימין עם דינה זהו תורף השאלה. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דזה פשיטא דלדעת המתיר בקידושין בעד א' אין לאשה זו שום קולא מחמת צירופן של הקרוב לא מבעיא לדעת תוס' והרא"ש שהובא בח"מ סי' ל"ו דלפסול הכשר תרתי בעינן כיון לראות כדי להעיד ובא לב"ד והעיד והרי כאן לא העידו שניהם בב"ד ומה שחתמו בשטר אחד לא מיחשב כאילו העידו יחד בב"ד כמ"ש הסמ"ע בסי' מ"ה ס"ק ל"ד. ואף שהש"ך שם חולק עליו וסובר דחשיב כאילו העידו דעדים החתומים בשטר כמי שנחקרה עדותן בב"ד וא"כ הו"ל ראיה והגדה העיקר בזה כהסמ"ע ולא כהש"ך ובעד פסול החתום על השטרלא שייך לומר כמי שנחקרה עדותו בב"ד דמקרי מזוייף מתוכו. ואפילו לדעת הש"ך מ"מ אינו נפסל אלא בשעת חתימה ולא בטלה עדותו בשעת הראיה ונמצא שהקידושין בשעת מעשה היה בפני עד כשר וכמ"ש הב"ש מק"ח וכיון ששניהם מודים הרי היא מקודשת למאן דחושש בקידושין בעד א'. ואפילו לדעת הרמב"ם שהובא בח"מ שם דבצירוף הראי' לחוד פוסל גם את הכשר מ"מ מי יודע אם הקרוב כוון בשעת מעשה להיות עד. ועוד דבתשובת ב"י בדיני קדושין סי' יו"ד פסק שם גאון אחד והב"י הסכים עמו דהא דנמצא א' קרוב או פסול כו' הוא דוקא בפסול מה"ת אבל בפסול מדרבנן לא אלים פיסולו לפסול הכשר שעמו ובנ"ד בנימין זה אינו פסול רק מדרבנן (כמו שיבואר להלן) ועוד דהא דעת הרי"ף (הובא בח"מ שם ס"ב) שאם אין הכשר יודע בקורבתו לא נתבטל והרי כאן הכשר אומר שלא ידע בקורבתו של זה. ועוד דעל גוף דין זה דנמצא א' קא"פ שעדות כולם בטילה יש לפקפק אם זה שייך בדיני קדושין כלל כו' לכאורה אפשר לומר דגם הריב"ש סי' רס"ו ס"ל כן לחלק בכך ויהיה מסולק מעליו תמיהת המל"מ פ"ד מה"א דין ו' ע"ש) . מכל הלין טעמי פשוט דלהך שיטה דעד אחד בקדושין מהני אשה זו חלו בה קדושין. אמנם אף לדעת הפוסקים דאין חוששין לקדושין בעד א' מ"מ בנ"ד יש כאן שני עדים של תורה שהרי הקרוב הוא רק בעל אחות של המקודשת מן האם ולא מבעיא לדעת הרמב"ם שקרובי האם המה רק מדרבנן כמ"ש הרמ"ה בשמו בח"מ סי' ל"ג

ס"ב בהגה ואף שהש"ך שם שיכל את ידיו לדחות דברי הרמ"א וכן הב"י בסי' זה לא פי' דברי הרמב"ם כן. העיקר בזה כהרמ"א ז"ל בכוונת הרמב"ם (ע' בת' בית שמואל אחרון חח"מ סי' י"ג שגם הוא ז"ל הכריח לדינא דלא כהש"ך. אך בתשו' ברית אברהם חח"מ ס"ס ד' השיג עליו ע"ש) אלא אפילו לדעת הסוברים שקרובי האם ג"כ פסולים מה"ת מ"מ היינו דוקא בקרובי האם גופייהו אבל לומר בהו בעל כאשתו בודאי הוא מדרבנן לענין פסולי עדות. והאריך שם לקבוע בזה מסמורת וסיים בהא נחתי ובהא סלקי דכל הקרובים מדרך אישות והוא רק מקורבא דאם ליכא שום ה"א לשום פוסק שיאמר שהוא מה"ת וכולם מודים שפסול רק מדרבנן. וקרובי אישות בקורבא מן האב וגם קרובי האם גופייהו להרמב"ם והראב"ד ג"כ אינם פסולים רק מדרבנן אבל בשאר פוסקים יש דיעות חלוקות בזה. ומעתה בנ"ד כיון שבנימין זה הוא קרוב להמקודשת רק מצד אשתו וגם קורבא של אשתו הוא רק מצד אם א"כ בוודאי אינו פסול רק מדרבנן ויש כאן שני עדים של תורה שמעידין על הקדושין והרי היא מה"ת א"א ואין לנו שום מקום להקל רק דעת הרי"ף בתשובה הובא בתשו' רמב"ן סי' קכ"ה (הובא בב"י ס"ס מ' ובב"ש ס"ק י"ט) שאף המקדש בפסולי עדות דרבנן א"ח לקדושין ויחיד הוא הרי"ף בדבר זה והרמב"ן עצמו דחה דבריו ובאשה זו יש ג"כ חששא אחרת מצד העד הכשר לחוד למ"ד חוששין לקדושין בע"א ולכן באשה זו אפילו במקום דחק ועיגון אין לה תקנה רק להנשא לזה שקידשה ויקדשנה מחדש בפני עדים כשרים או תשתדל גט ממנו או תתעגן כל ימיה עכת"ד ע"ש:

י **ממנו גט.** עבה"ט וע"ש לקמן סי' קמ"ט סק"ג מדין זה:

(י) **אבל אם מכחשת.** בגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב וכ"כ בתשו' ב"י סי' יוד עכ"ל ועיין בזה בתשו' ח"ס סי' ק' וק"א:

יא אפי' לא אמר אתם עדים ע' בס' בית מאיר שכ' הא ודאי דאפי' אם העדים מעצמן לא כיוונו לעדות רק באו למיחזי הוי עדים ומקודשת וכמבואר בח"מ סי' ל"ו ס"א כו' וכן נראה מתשו' רשב"א סימן אלף ע"ג (שהובא קצת בש"ע ח"מ סי' ל"ט ס"ה) כו' והגם דבתשו' פ"מ ח"ג סי' כ"ה הוציא מהש"ס כריתות י"ב דאם אמר לא נתכוונתי אין בעדותו ממש ושכן כתב בת"י שם בד"ה לא נתכוונתי מ"מ אין זה עיקר להלכה (גם בתשו' חתם סופר ס"ס ק' כתב דלא כהפמ"א הנ"ל אלא שמחלק שם דאם באו בזמן מועט אחר המעשה הוו עדים אפי' לא כיוונו לעדות אבל אם באו זמן רב אח"כ להעיד בדבר ההוא אין מקבלין עדותן מש"ה דקדקו ת"י שם וכתבו אם באו אחר זמן ע"ש) והאריך בזה ומסיים ועכ"ז יראה לע"ד שראוי להזמין עדים לכתחלה לקדושין כמו לגיטין מטעם

שעל הרוב עומדים בשעת קדושין נמי קרובים ויש לחוש למ"ש הריטב"א קדושין דף מ"ג בשם מורו דגבי קדושין יש סברא לומר דאף דלמיחזי אתו עדים כולם בטל ומסיק שם דיש להחמיר כדעתו וכן במכות דף ו' הביא הריטב"א שהוא מנהג קדום לייחד ב עדים לקדושין וכ' שהוא מטעם שחוששין לפרש"י דהיינו הדעה ראשונה בח"מ סי' ל"ו דבכיוון לחוד בלא צירוף ההגדה בב"ד עדות כולם בטל ושמא יכוון אחד מהקרובים להעיד וכן מסיק הדרישה שם שנכון לעשות כן וכן הש"ך שם סק"א כ' בפשיטות דלדידן האידנא פשיטא דכשר דהא מזמנים עדים כו' ואפשר דהש"ך כוון להמנהג שהובא ברמ"א סי' ל"א ס"ב שנוהגים תחת החופה לשאול לעדים כו' דזה הוי כמזמין אותם לעדי קדושין אבל לע"ד יותר הגון לייחד אותם שיכוונו להעיד על עיקר הקדושין וכמדומה שכן מנהג אשכנז עכ"ד: (גם בס' קצה"ח סי' ל"ו סק"א הזכיר דברי הריטב"א קדושין הנ"ל ומסיים דודאי מטעם זה ראוי ונכון לייחד עדים כדי לעשות באופן שלא יהיה שום חשש בקידושין ועוד לפעמים שהמסדר ושושבינן פסולי קורבא והעולם עומדים מרחוק במזמוטי חתן וכלה ואין רואין ואין שומעין שום קדושין וא"כ הרי הוא כמקדש בלא עדים וגם השושבינון בלא"ה איתא בכנה"ג סי' נ"ג דהמה פסולים משום אוהב ולכן ראוי להזמין שני עדים כשרים שישמעו מפי החתן ל' הקידושין כו' עכ"ל. ועיין בתשו' ח"ס סי' ק' ברב א' שסידר קדושין וצירף עמו שמש א' להיות ב' עדים מיוחדים והיו שם עוד רבנים ואנשים הרבה בחופה אבל לא השגיחו על הקדושין כנהוג ואחר איזה שבועות נודע להרב שהשמש שצירף עמו הוא קרוב להכלה שני בשני בחד בעל ונשאל אי צריכה להתקדש שנית בעדים כשרים וכ' הרב השואל שקשה להצריך לקדש שנית משום זילותא דרבנים שהיו בעת החופה ולא הרגישו וזולתי המשפחה שכבר הוא איזה שבועות אחר החתונה. והוא ז"ל השיב מהיות טוב מה הפסד וזלזול יש אם בלט ובסתר בפני ב' עדים כשרים יקדש שנית (עמש"ל סי' כ"ח סי"ט ס"ק כ"ח) אך תורה היא כו' וכ' דמצד שלא היו כאן ב' עדים כשרים שראו מעשה הקדושין פשוט יותר מביעא בכותחא דא"צ לקדש שנית כיון שיש ידיעה גמורה וברורה כזו שנכנסה לחופה והיו שם רבנים מסדר קדושין ומברכין ויצאו מהחופה בחזקת נשואה ועדיין הוא כן בלי פקפוק וערעור פשיטא אנן סהדי וכולנו עדי מסירת הקדושין כדין והאריך שם בדברי הריב"ש ס' תע"ט (שהובא קצת לעיל סי' ל"ז ס"ז בהגה) ובדברו תה"ד סי' ר"ז (שהובא בהגה דסעיף זה ועמש"ל ס"ק י"ב) ומסיים דזה פשוט דאשה זו וכיוצא בה מתקדשת ע"פ עדות כל העומדים שם במזמוטי חתן וכלה אך מה שיש לפקפק הוא מצד שהרב ייחד את הפסול להעיד נמצא עדות כולן בטילה אלא דהב"ש סק"ח כ' דלדעת הרא"ש כשרים הקדושין

ואם אח"כ באו לב"ד להעיד לא יופסלו למפרע כולי אמנם אמת נכון הדבר מ"ש באבני מלואים סי' מ"ב ובקצה"ח סי' ל"ו סק"ו (ליישב קושיית הרא"ש פ"ק דמכות דאי נימא בראיה לחוד פוסל כדעת הרמב"ם איך תמצא קדושין וגיטין כשרין שנעשין בפומבי כו') נהי דראוי ונכון לייחד עדים בקדושין וגיטין מ"מ העיקר דלא נאמרו דברי רי"ף ורמב"ם אלא כגון עדות ממון ונפשות אבל דברים שתחלת עשייתן צריכין עדים אע"פ שאין מייחדים עדים מ"מ דעת הבעלים אינם אלא על הכשרים ולאו כל כמינייהו דפסולים לבטל רצון הבעלים כו' וא"כ הכא אע"פ שהזמין הרב המסדר זה הפסול להצטרף לאו כל כמיניה להפסיד הקדושין שהחתן והכלה מיאנו בו ולא רצו שיהיו עליהם עדים זולת הכשרים כו' (והגם דהרא"ש שהקשה קושיא הנ"ל ע"כ דלית ליה הך סברא אך לדעת הרא"ש בלא"ה ניחא כמ"ש הב"ש סק"ח הנ"ל נמצא דממ"נ אין כאן חשש) ובלא"ה נ"ל כל עדות שהוא ע"י אנן סהדי א"צ דין עדות ולא יופסל ע"י צירוף פסולים וקרובים דהרי כל אנן סהדי פסולין וכשרים מצורפים אלא כל אנן סהדי לא צריך כלל וכמ"ש רמב"ם סוף הל' גירושין כו' ומסיים ע"כ אין כאן בית מיחוש מעיקר הדין להצריך לקדש שנית רק משום מהיות טוב עכ"ד ע"ש. ועיין בתשו' חו"י סי' י"ט שאלה כזו ממש וכ' ג"כ דבחופה הנעשית לפני קהל ועדה סגי בשמיעה לחוד ואף אם לא השגיח שום אדם לראות למעשה הקדושין מ"מ קדושיו גמורים הם כו' (ויובא בס"ק שאח"ז) אך מצד שהמסדר ייחד את הפסול וי"ל דנתבטל כל העדות בזה חוכך להחמיר להצריך קדושין שנית דאף דלדעת התו' והרא"ש אין חשש מ"מ הא הש"ך הכריע כהרמב"ם וסייעתו ולא יהא אלא ספק ושקול יש להחמיר בדבר שאפשר לתקן ומטעם זה אין לסמוך ג"כ בזה על דעת הרי"ף שהובא בש"ע שם ס"ב באם אין הרחוק יודע בקורבתו של זה עדות הרחוק כשירה אלא יש לחוש להחמיר כהיש מי שחולק שם ואף דהרמ"א ז"ל מסיים שם כיון שהעיד הפסול עמו בב"ד כבר כ' הש"ך דהיינו להי"א בסעיף א' אבל לסברא הראשונה ה"ה אפי' לא העיד כו' עכ"ד ע"ש (ומה דמסיים שם וז"ל והכי דעת תורה ודעת נוטה שאם יש עוד א' עם המסדר ששמע וראה א"צ קדושין אחרים משא"כ באפס זולת המסדר כו' עכ"ל והובא לקמן ס"ק כ"א הוא תמוה שזהו היפך ממ"ש לפני זה) ולע"ד בכה"ג שאין הרחוק יודע בקורבתו של זה פשוט דא"צ לחוש להחמיר לקדש שנית כי עיקר יסודו של החו"י בזה הוא ע"ד הש"ך שנ' דהיינו להי"א כו' וכבר חלקו עליו התומים ובנה"מ שם וכתבו דהרמ"א כ' זה לכ"ע ופשוט דיש לסיווך על זה בצירוף סברת הס' אבני מלואים ותשו' ח"ס הנ"ל):

יב **לראות הנתינה ממש**. עיין בתשו' חות יאיר סי' י"ט שכ' דדוקא בנידון דהרשב"א שם שב' עדים היו עומדין אחורי הגדר ושמעו לשון הקדושין שקידש את פלונית באתרוג ולא ראו הנתינה דאע"פ שאח"כ יוצא האתרוג מתחת ידה אינן קדושין דמאן לימא לן שנתן לה בשעת אמירה דילמא זמן מה בתר הכי יותר מכדי דבור או לא נתן כלל בידה רק הניחו ולקחה וכה"ג אנפי טובא כו' משא"כ בחופה הנעשית לפני קהל ועדה ל"ל דסגי בשמיעה להיות עד נאמן אם היא יוצאת וט"ק בידה כו' ע"ש. ועפ"ז מ"ש הב"ש ס"ק י"ב דהמרדכי פ' האומר פליגי הרשב"א י"ל דלא פליג רק המרדכי מיירי באופן שאין שום ספק והוי כעדי יחוד עב"ש ס"ק י"ג. וכן מצאתי בס' המקנה שכ' ע"ד הב"ש הנ"ל ונראה דאין כאן פלוגתא דרשב"א מיירי בענין שיש להסתפק שנתן לה במתנה אף ששמעו שאמר לה שתתקדש לו בזה אולי חזר בו ונתן במתנה והמרדכי מיירי באומדנא דמוכח טפי כגון שעמדו אצל המקדש והמתקדשת וראו הטבעת בידו ושמעו שאמר האמ"ל בזה אלא שהעלימו עין בשעת נתינה ועוד ראו הטבעת בידה בענין שא"א לה לומר שלא רצתה לקבל בתורת קדושין ונתן לה במתנה ידיעה כזו ודאי מהני כו' וכן משמע מתשו' הרשב"א שהביא הרמ"א במי שקידש דרך חור כו' ע"ש וכיוצא בזה כ' ג"כ בס' בית מאיר דטעמו של הרשב"א בההיא דאתרוג משום דלאו ידיעה ברורה היא דומיא דנחבל אלא ידיעת אומר דומיא דגמל האוחר דלא קיי"ל כרב אחא רק כת"ק כו' ע"ש וע' עוד בתומים ס"ס צ' ובס' קצות החשן שם ובתשב"ץ ח"ג סי' פ"ד ובתשו' מהרי"מ מבריסק סי' כ"ו מ"ש בענין זה. (ועיין בתשו' ח"ס סי' ק"א האריך לתמוה על הב"ש ס"ק י"ב הנ"ל וכ' ג"כ דהרשב"א מודה בכעין הך דמרדכי שלא היה בחדר כ"א המקדש והיא וראו הטבעת על ידו ומיד ראו אותו הטבעת נתון על אצבעה פשיטא דדומה יותר לעדי יחוד וביאה מאשר דומה עידי הסבלונות שבתה"ד סי' ר"ז דמייתי ב"ש סי' מ"ה ס"ק י"ב כו'. וכ' עוד דאף דאכתי איכא ספק שמא אחר מתן מעות היה האמירה כו' י"ל חזקה כל שנתן לה וגם שמעו האמירה מסתמא כדינא עשו וכמו גבי יחיד דאמרי' הן הן עדי יחוד כו' משום אש בנעורת אף דאכתי איכא ספק שמא לא קידשה בביאה כו' (וזהו דלא כדמשמע מתשו' או"י הנ"ל שכ' דמאן לימא לן שנתן לה בשעת אמירה כו' וע' בתשובה הקודמת שם בד"ה והנה דברי הרא"ם) . וע"ש עוד שכתב דמ"מ דברי המרדכי שם צל"ע דלכאורה נ"ל אפי' דיינינן בקדושיו בידיעה בלי ראיה היינו בשני עדים דלא אמרי בדדמי דדיינינן על הוכחות ואומדנות שלהם אבל בעד א' דאומר בדדמי לא וראיה לזה דהא בתוספתא פ"ה דגיטין דמייתי רי"ף פ' מי שאחזו ראוהו שנים שנתייחדה עמו צריכה גט שני א' אינה צריכה גט כו' והניח בצ"ע ע"ש):

**יג** רק יד אחרת עבה"ט מ"ש והרמ"ט סי' רכ"ז כ' דאפי' היא מודה כו' ועי' בחידושי מהרי"ט בסוגיא דשליח נעשה עד שפקפק ע"ז הובא בקצרה לעיל סי' ל"א סק"ה. ושם הבאתי ג"כ בשם הגאון מליסא בספרו קהלת יעקב שחולק בפשיטות על הרמ"ט הנ"ל דהכא חשיב ידיעה וראיה כו' ע"ש. גם בס' ישועות יעקב בסי' זה סק"ו חולק על הרמ"ט בזה וכ' דיש בידו חבילות ראיות דעיקר הוא שיהיה ברור להם ענין הקידושין ושבא לידה אף שאין יודעין מי הן ואין בזה ספק כלל דאף שהעדים לא הכירו אותה קדושין גמורים הם לכ"ע וחלילה לסמוך בזה על הרמ"ט הנ"ל אף לעשותו סניף להיתר אחר ע"ש:

**יד** **עידי קדושין א"צ דו"ח**. עיין בתשו' נו"ב ס"ס נ"ז שכ' דכאן מיירי במעידים על פנויה שנתקדשה שאין שם לתא דנפשות אבל באשה שכבר נשאת (כמו בעובדא דידיה) ועדים מעידים עליה שזה זמן רב שנתקדשה לאחר ודאי דבעינן כאן דו"ח דכאן ד"נ הוא דלפי עדותן זינתה כשהיא א"א ובחנק הוא אף שאין כאן התראה מ"מ גוף העבירה ד"נ הוא ועוד שזה ממש כמו מעידין על א"א שזינתה דמבואר בסי' י"א דבעינן דו"ח והיינו מן הדין. וע"ש עוד וגם בר"ס נ"ח שהאריך אי בעינן כאן עדות שאתה יכול להזימה ואם אמרו בחקירות איני יודע עדותן בטילה או לא. וגם בענין שקבלו העדות שלא בפניה. וכל דבריו ורוב פלפוליו בענין זה מבואר יותר בארוכה בתשובתו סי' ע"ב שהובא קצת לעיל סי' י"א ס"ד. וע' בס' ישועות יעקב סק"ז תשובה ארוכה בענין זה: (ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב אם מקבלין עדי קדושין שלא בפניה ע' בתשו' מהריב"ל ח"ב סי' ח' ובתשו' הר"ם אלשיך סי' ק"ד עכ"ל וע' בתשובותיו ס"ס צ"ד. וע' בתשו' ח"ס סי' פ"ד שכ' על נדון דידיה וז"ל איברא לא ידענא מה היה לבד"ץ לקבל עדים זא"ז כיון שהגידו פ"א מה לנו ולצרה הזאת לשמוע שנית והרי קמן בפעם הא' העידו שניהם ששמעו ממנו הרי את מקודשת לי ובפעם הב' חזרו שניהם ואמרו שלא אמר לי ופשוט שאין בדבריהם האחרונים כלום כיון שהגידו בפ"א שאמר לי שוב אינו חוזר ומגיד אפילו להפוסקים דעדות שנתקבל שלא בפני בע"ד אפי' בדיעבד אינו מועיל ויחזור ויגיד הכא הרי העידו בפני האשה שהיא הנידונית ועליה אנו דנין מותרת לעלמא או אסורה ואין לבעל עסק בכל הענין הוה עי' בתשו' מהר"ם אלשיך סי' ק"ד ודבריו קצת תמוהים כו' מ"מ זה פשוט שאפי' לכתחלה מקבלים עדות בפני האשה שלא בפני המקדש וא"כ בנ"ד פשוט דעדות הא' עדות קיימת בזה ששמעו שניהם מקודשת לי. גם מה שאמר העד הראשון שאינו ידוע אם אמר המקדש שהטבעת של אחיו אין זה בגדר עד שאמר איני יודע כי מה צורך לו לידע של מי הוא חזקה מה שביד אדם הוא שלו כיון שקידש אשה בטבעת אם לא יבואו עדים שאינו שלו הרי הוא שלו כו' עכ"ל ע"ש):

טו **שיש בו רמאות.** עי' בתשו' מהר"ם אלשקר סי' ס"א וסי' פ"ה:

טז **מצאו כתוב בשטר.** עב"ש ס"ק ט"ו מ"ש בסופו ואם הוציא קול שקידש אותה ואומר דיש לו עדים ויצאו מעיר ולא הרחיקו מותרת כו' עד כמ"ש בתשו' רמ"א כו'. וע' בתשו' שב יעקב סי' כ"ב שכ' עדיין יש להסתפק אחר דעיקר סמיכות רמ"א בתשו' שם הוא על תשובת ריב"ש סי' קכ"ג שכ' דאין חילוק בין שייחד עדיו לומר פלוני ופלוני הם בין שאמר שהלכו למקום רחוק ובין שהלכו למקום קרוב לעולם אין חוששין לדבריו שלא תנשא ואין צריכה להמתין על העדים דאל"כ לא הנחת בת לא"א שתוכל להנשא כו' אם כן יש במשמע דהתם הגיע זמנה להנשא אינה צריכה להמתין בנשואין בשביל חששא זו ואפשר אפילו אם יש לפניה שידוך הגון ג"כ לא ידחה בשביל זה כי מי יודע מה יולד יום משא"כ אם עדיין אין דרך נכון לפניה ולא תפסיד כלום בהמתנה זו אפשר הואיל דאיכא לברר ע"י שאלת פיהם של העדים צריכין לברר. והב"ש לא הרגיש בספק זה. ואפשר הוא בכלל מה שסיים הב"ש מיהו למעשה הכל מסור לחקירת הדיינים עכ"ד ע"ש:

יז **כ"ז שאין השטר מקויים.** עב"ש בשם הרשב"א דאף במקויים דוקא במפורש בשטר שנכתב מדעת שניהם הא לא"ה דינו כפנקס ולא כשטר ואין מקבלין עדותן דהוי עדות מפי כתבם. ולא אמרינן בזה חזקה אין עדים חותמין אלא בריצוי הצדדים (דאנן סהדי דאין העדים בקיאים בזה. כן מסיים הב"י בשמו) והב"ש כ' ע"ז ונראה מ"מ אף לדעת הרשב"א עדיין יש חשש שמא יבואו העדים ויעידו על זה כו' ע"ש עוד. וע' בזה בתשו' הרדב"ז ח"ב סי' תשס"ה שהשיב על ענין שטר קדושין הבא לפנינו שפלוני קדש את פלונית ואין העדים מעידים בפנינו הנה הרשב"א בתשו' אמר כי זה נקרא מפי כתבם ומחלק בין סופרים בקיאים ובין עדים דעלמא דלא ידעי וכתבו שלא מדעת האשה ולכן אין זה שטר אלא פנקס בעלמא הילכך בנ"ד אם הם סופרי העיר חזקה דבקיאי ולא חתמו אלא מדעת האשה ואפילו שהיא מכחשת הקדושין לאו כל כמינה ואם העדים אינם ספרי הקהל ולא בקיאין אם כתבו בשטר פלונית נתקדשה בפנינו מדעתה ואמר (צ"ל ואמרו) לא כתבו הרי היא מקודשת גמורה שהרי שטר גמור הוא שנעשה לדעת שניהם ואם היא מכחשת יתקיים השטר בחותמיו ואם לא יתקיים צריכים העדים לבא להעיד בפיהם ואם מתו נראה לי שצריכה ממנו גט דלא גרע מיצא עליה קול שהיא מקודשת ואם אין כתוב בשטר רק בפנינו נתקדשה פלונית לפלוני זהו שאמר הרב שאין לו דין שטר כלל ויבואו ויעידו בפיהם ואם לא באו אם כתב ידם יוצא ממקום אחר חוששין לה וצריכה גט דלא גרע מקול ואם אין כתב ידם יוצא ממקום אחר אין חוששין דאיהו זייף וחתם כנ"ל עכ"ל. וע' בתשו' נו"ב סי' נ"ח אודות שטר שהוציאו קרובי המתקדשת

וכתוב בו פלוני קידש פלונית כדת מו"י ושלשה עדים חתומים בו ואח"כ העידו אותן העדים בעל פה שלא ראו כלל אם נתן טבעת לידה רק שמעו שאמר הרי את כו' ולא ראו שום נתינה והמקדש אומר שכיון לשחוק. והאריך בזה ותורף דבריו דאין לפסול שטר הזה מצד שאין מבואר בו זמן הקידושין וכיון שהמקד' מכחיש בעי' דו"ח כמבואר בב"ש ס"ק י"ד וראשית החקירות הוא הזמן כו' דז"א דכבר הוכחתי בתשו' (בסי' ע"ב) דכאן לא בעי' עדות שאי"ל ואפילו אם העידו בע"פ ואמרו על הזמן אין אנו יודעים עדותן קיימת. אך לכאורה הדבר פשוט לפסול שטר הזה לפי שמבואר בו שנכתב בלי רצון המקדש כו' וא"כ לרוב הפוסקים החולקים על ר"ת (כמבואר בח"מ סי' כ"ח סי"א) וסברי מפיהם ולא מפי כתבם מיירי בכל העדים אפילו אינם אלמים אין בשטר הזה ממש. אמנם באמת ז"א דכאן שחתומים בו שלשה ושלשתן היו אצל הקדושין נעשים ב"ד ולא תהא שמיעה גדולה מראיה וב"ד בודאי יכולים לכתוב בלי שאלת הבעלי דברים דהא דאיתא בסנהדרין כ"ט אפילו כנפינהו איהו אין כותבין עד דאמר הוו עלי דיינים כל זה בדבר שבממון שא"א להם להיות דיינים בע"כ שיוכלו לכתוב שטר אבל במלתא דאיסורא תיכף שהיו שלשה נעשים דיינים ול"ש בזה ריצוי מבעלי דברים. ואף שמבואר בשטר דגוף מעשה הקדושין נעשו בלילה וא"כ ע"כ נעשו עדים ולא דיינים מ"מ עדיין יש לחוש לדברי הי"א שהביא הרמ"א בח"מ סי' ה' שבדיעבד גם בלילה דיניהם דין והוא דעת הרשב"ם מהירושלמי הביאו הרא"ש ר"פ י"נ. וראיות הרמב"ן שהגמ' דילן חולק אינן מוכרחות די"ל קידו' החודש וחליצה דאיתא בחזרה לא מקרי כ"כ דיעבד כו' (לפי מה דמסיק השתא דבנ"ד אין עליהם דין עדים אלא דין דיינים נדחה גם הצד הראשון לפסול שטר הזה כיון שאין מבואר בו זמן כו' ולא הוצרך לעיל להאריך בדין עדות שאי"ל רק לפום מה דלא אסיק אדעתא סברא זו) . ועוד יש מקום להחמיר בשטר הזה כי לפי הנראה אף שנכתב בלי ידיעת המקד' אבל נעשה ע"י בקשת קרובי המתקדשת ואולי ברצונה וידיעתה נכתב ונחתם וא"כ לגבי דידה הוא שטר גמור והרי היא מאורסה ואסורות בלא גט ולא דמי להא דח"מ סי' נ"א סעיף ו' הכותב כל נכסיו לשני ב"א בעדות א' והעדים קרובים לא' כו' דשם הוא פסל קורבה אבל כאן גם לגבי המקד' בהעד מצד עצמו כו'. אמנם באמת אין זה חשש מאחר שלא נזכר בשטר שנעשה מרצון הבתולה וגם לא שמענו זאת מפי הבתולה עצמה אף אם העדים עצמם אמרו כן בעת שכבר חזרו מדברים שבשטר לאו כלום הוא א"כ אין לנו שום ראיה שנעשה מרצונה והרי מבואר בב"ש דדוקא מפור' בכתב שנכתב מדעתם. ואף שכ' הב"ש דדברי הגה זו סתומים ולא פי' דמיירי שמפור' בכתב. וא"כ אפ"ל דהגה זו שהיא ע"פ הג"מ מיירי אפילו לא נתפר' שנכתב מדעתה ואפ"ה נידוק דאם

נתקיים חוששין. אך א"כ צריכין אנו לומר דס"ל דאמרי' חזקה שאין העדים חותמין שלא מדעת ולא ס"ל מ"ש הרשב"א שאין העדים בקיאין על זה וכל זה בסתם סהדי אבל עדים הללו אנחנו רואים שאין בקיאין בזה שהרי כתבו בלי ידיעת המקדש בודאי והרי גם בלי ידיעתו לא היה להם לכתוב חובתו שהרי באו לאסרו בקרובותיה ואפ"ה כתבו וחזי' שהם אינם בקיאין בדין זה א"כ ממילא אמרי' עכ"פ בהני סהדי שכתבו גם בלי רצונה וכסברת הרשב"א בסתם סהדי. אמנם גם בלא חשש זה כבר כתבתי שאין בידינו לדחות השטר הזה (ואפי' היינו יודעים בודאי שנכתב שלא מדעתה) כיון שהיו שלשה כו'. ובפרט כי בדברי הרב השואל נאמר שהבתולה מחזקת בדברים שבשטר וא"כ שויתה נפשה ח"א דזה פשוט דשויא אנפשיה חד"א שייך אפי' ב' עדים מכחישים דבריו (עבה"ט לקמן סי' מ"ח סק"ב ומ"ש בפ"ת שם) ואף שהיא לא אמרה בפי' שראו העדים הנתינה אכתי לפמ"ש הב"ש בס"ק י"ב בשם המרדכי דבקדושין אפי' לא ראו הנתינה ממש אם ראו דבר המוכיח כו' ולכן סיומא דפיסקא שבתולה זו צריכה גט ובלא גט אסורה לעלמא עכ"ד ע"ש:

והנה מכלל דברי הנו"ב הנ"ל מבואר עכ"פ שמסכים לדינא לדברי הב"ש הנ"ל. אך ראיתי בתשו' פני ארי' סי' כ"ח שכ' שהכריע בתשובה זה שנים רבות דלא כהב"ש אלא אפי' אי ידעינן בבירור שנכתב שלא מדעתה יש לחוש לקידושי' (הנה לא מצאתי התשובה ההיא בספרו ולכאורה ק' הלא דברי הב"ש הם דברי הרשב"א ז"ל ומאן ספין לחלוק עליו אפי' לחומרא וא"ל דכוונתו היכא שלא שמענו הכחשה מפי העדים דאז יש לחוש לקדושין משום דאפי' אין לו דין שטר איכא למיחש שמא יבואו העדים ויעידו כדברי השטר חדא דסיום לשונו ל"מ כן ועוד דא"כ גם להב"ש יש לחוש לקדושין כמבואר בדבריו להדיא כמו שהובא לעיל. שוב ראיתי בס' בית מאיר שכ' שדין זה במחלוקת שנוי' בין הרשב"א ז"ל ובין התוס' ולדעת התוס' ר"פ אע"פ הא דאין כותבין בלא דעת המתחייב דוקא ביש שום היזק בהכתיבה והביא שם ג"כ ראיה לשיטת התוס' ושלא כדברי הרשב"א ע"ש וע' ביאור הגר"א ז"ל) מ"מ העליתי דהיינו דוקא אם כתבו נוסח השטר פלוני העדנו עליו שקידש את פלונית שהוא לשון שליחות דהויין שלוחין דידיה וכמ"ש הרמ"א בח"מ סי' קנ"ו) הוא ט"ס ולפ"ד כוונתי עמ"ש בש"ע סי' ס"א ס"י) אבל אם כתבו העדים סתם שהם מעידים שהנער פלוני קידש את הבתולה לאו כלום הוא ע"ש. (ועי' בתשוב' ח"ס סי' ק"ג אודות שהעידו עדים שבתולה פלונית נתקדשה לנער פ' ונתנו עדותן ב' פעמים א' בכתב ליד המקדש ביום ז' שבט חתום בח"י ממש כאשר העידו בעצמם אח"כ על כתב ידם ושם נאמר שקידשה בטבעת זהב ואמר לה ה"א מקודשת

לי בטבעת זו כדמו"י ונאמר בפירוש כי היא מדעתה ורצונה הושיטה אצבעה לו אך בשטר זה לא הוזכר זמן הקדושין אימת היה ושוב העידו אלו העדים עצמם בע"פ לפני ב"ד ביום ח' שבט זה המעשה קצת באופנים אחרים וקצת סתירה בין העדים (כמבואר בגב"ע שם) וכשהעידו כן לפני ב"ד עדיין לא נודע משטר הנ"ל רק אחר גביות עדותן בעת שהיו עוסקין בחקירות ודרישות נתגלה השטר הזה והבתולה מכחשת ואומרת שלקח ידה בחזקה וכשרצה לתת הטבעת על אצבעה שמטה את ידה ממנו ונפל הטבעת ארצה. וחקר שם אם נאמין לעדות השטר ואם דינו ככל שטר שמיום שניתן ליד בעלים הרי הוא כמי שנחקר עדותו בב"ד וממילא מה שאמרו אח"כ בע"פ אין בו ממש אם סותר למה שבשטר דלא אתי ע"פ ומרע לשטר וכיון שהגיד שוב אחו"מ וממילא אסורה לעלמא או נימא אין כאן דין שטר אלא עדות בכתב ולא נחוש לו אלא מיום שהביאוהו העדים לב"ד שזה היה אחר שהגידו בע"פ ואין השטר חוזר ומגיד ממה שהגידו בע"פ כו' והאריך שם בביאור ל' הרמב"ם פ"ג מה' עדות שהובא בש"ך ק"מ סי' כ"ח ס"ק י"ד וביאר דגם הרמב"ם ס"ל החילוק שכ' התוספות (כתובות דף כ' ד"ה ור' יוחנן ובב"ב דף ל"ט ד"ה מחאה וע' בש"ך ח"מ סי' ט"ל סק"ט) דלא חשיב שטר אלא כשעשו מדעת המתחייב (וכ' דאע"ג דשטר מגט ילפינן והתם בע"כ דאשה הוא י"ל דכל אשה המשעבדת נפשה בעת קדושין גם זה בכלל השעבד שיכול לגרשה בע"כ ולכן הוי כנעשה ברצון המתחייב ועפ"ז האידנא אחר חרגמ"ה דלא נשתעבדה לו בכך י"ל דלר"א הוי מזוייף מתוכו דעדים חתמו שלא ברצון המתחייב ופסול וסיים דהדבר צריך תלמוד ועמש"ל סי' ק"ט סק"ז) וכתב דאין הטעם בזה משום הפסדו של המתחייב כמו שסבר הגאון בית מאיר אלא דאפי' לא יהיה שום היזק לו בהכתיבה כגון עדות ראיה על קדושין ג"כ לא חשיב שטר אם נעשה בלא דעתה ודברי התוס' ר"פ אע"פ שהזכיר הב"מ הנ"ל אינו ענין לזה דהתם כבר נתן המתחייב רשות לכתוב רק עתה חוזר בו בזה יש חילוק אם יש הפסד כו' וגם הראי' שהביא הב"מ דלא כהרשב"א ליתא ונעלם ממנו תוס' כתובות ק"ב ע"ב ד"ה נתנו לכתוב כו' ומעתה בנ"ד שזה השטר נכתב שלא מדעת הבתולה אין לו דין שטר. אמנם מ"מ העלה הב"ש דיש לחוש כיון דעכ"פ נתברר לנו דאיכא עדים שידעו מזה המעשה ושמא יבואו העדים ויעידו ומ"מ נ"מ טובא דאי אתו העדים בפנינו והעידו היפך השטר לא הוי חוזרים ומגידים דעדות שבשטר זה לא הוי כמו שנחקר בב"ד ונ"ל בזה גם ר"ת וסייעתו מודו כו' ועוד איכא תיוהא בהאי כתבא דלא נכתב בו זמן הקדושין וכיון שהיא מכחשת בעי דו"ח וכיון שאין בו זמן הו"ל עדות שאי אי"ל ובטל השטר ומ"ש בזה בנו"ב סי' נ"ח (הובא לעיל) דעדי קדושין לא בעי יכול להזימן זה אינו כו' נמצא דלכ"ע שטר זה

דנ"ד אין לדון ע"פ עדותו מיום שנכתב ונמסר ליד הבע"ד כי היכא דתיהוי עדותן שעל פיהם כחוזר ומגיד זה ליתא. איברא נ"ל דעכ"פ משעה שהניחו השטר בב"ד בפני העדים ובע"ד ה"ל עדות מעליא כמבואר בריטב"א ספ"ק דמכות דאפי' לרש"י אם נותן עדותו בכתב לב"ד ואומר מה שכתוב כאן אני מעיד מפיהם קרינן בי' כו' וא"כ ה"נ בנ"ד היה כמה משמעות מהעדים שמה שכ' בשטר המה מעידים וה"ל עדות מעליא אפי' לרש"י ומכ"ש לר"ת וממילא אין כאן הפסד מה שלא כתוב בו זמן כיון שעדיין עסקו באותו ענין לפני ב"ד ושם אמרו בע"פ שהיה מעשה הקדושין ביום ה' שבט וסיימו דבריהם בכתב ואילו אמרו חצי עדות בע"פ וחציו בכתב שכתבו ואמרו מ"ש כאן אנו מעידים מי לא היה מועיל וגם יכולים להזימן עי"כ נמצא שעדות השטר האחרון הוא עדות מועיל שלא להתירה בלא גט. והגם שזה נעשה אחר עדותן ע"פ ואם נמצא סתירה בכתב למה שאמרו בע"פ ה"ל חוזר ומגיד מ"מ הא מבואר בהשאלה שזה השטר נתגלה בעת שהיו עוסקין בחקירות ודרישות א"כ הכל מיחשב כדבור א' וכתוך כדי דבור כמ"ש סמ"ע סי' כ"ט סק"ב כו' והאריך עוד בזה וסיומא דפיסקא שהבתולה הנ"ל אסורה לעלמא עד שתתגרש מהארוס הזה עכת"ד ע"ש:

יח **בפסולי עדות.** עי' בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' צ"ו בעידי קדושין שרוצים לפסול העדים שהוגבה עדות עליהם שהם מגלחים זקנם בתער. וכתב שאין להתיר בלא גט מאחר שאין עדות ברורה עליהם אשר התגלחו ע"י ישראל ושהגילוח הי' על מקום האיסור ממש. ועוד נ"ל לדון בעיקר הדבר אחר דמבואר בח"מ סי' ל"ד בראו קושר ומתיר בשבת ולא הודיעו לו תחילה שאסור תולין שלא ידע שהוא מלאכה א"כ י"ל דהשחתה בתער דנתפשטו בעו"ה אצל הרבה לא חשב שזהו איסור כ"כ ואף דלא התנצל עצמו כן לפני הב"ד מ"מ זה אינו מזיק כמ"ש בת' מהרי"ט סי' מ"ג דאפי' הודה אין אדם מע"ר כו' ובתשו' רמ"א סי' י"ג כתב שם הגאון מו"ה נפתלי ז"ל גם בענין פסול העד מכח מסירה והזכרת שם יש לצדד להכשירו שקלקול קצת ראשי העיר הם תקנתם כיון שקצת מוסרים נמנים להיות ראשי העיר א"כ העד ראה ויתר למסור באומד דעתו דאין נקרא מסירה רק המוסר גוף ולא ממון ומורגלים בזה ע"ש וה"נ נ"ד דבהרבה מקומות חזינן כו' לזה אין בכחי להתיר בנ"ד וראוי לקבל גט עכ"ד ע"ש. ועי' בתשו' פני אריה סימן כ"ח על דבר הבתולה שנתקדשה בפני עדים ריקים ופוחזים ואח"כ באו עדים כשרים ונאמנים והעידו לפני הרב על עדי הקדושין שהם פסולי עדות דאורייי שעוברים בכל יום על נשג"ז ואוכלים טריפות והם פושעי ישראל בגופן אם יש לבטל הקדושין. וכ' שאין אותו העדות מספיק כלל לפסול עידי הקדושין חדא שכפי הנראה נתקבל עדותן ביחידי ופשוט הוא

בח"מ סי' כ"ח דצריך ג' מומחים ואפי' בדיעבד אם נתקבל בפחות מג' לאו כלום הוא ואע"פ שכ' הב"י שם שאם רצו צבור לתקן ששני הסופרים יקבלו עדות תקנתן קיימת היינו דוקא לענין ממון ולא לענין איסור כגון הכא. ועוד כיון שנתקבל שלא בפני עידי הקדושין לאו כלום הוא וכמבואר בב"י סי' זה בשם חכמי טוליטולא. ומדברי הרמ"א בתשובה סי' י"ב אין סתירה לזה ואדרבא ראי' לזה דדוקא בנדון דידיה כ' דמהני אף שלא בפניהם משום דא"ל אוקי תרי לבהדי תרי ואשה בחז"ה אבל בנ"ד אי אמרי' אוקי תרי לבהדי תרי הו"ל כשנים אומרים נתקדשה ושנים אומרים לא נתקדשה לקמן סי' מ"ז ס"ב. וגם אין לבטל עדי הקדושין מחמת דאף בלא עדות האלו הרי הם חשודים וניכרים לכל לפוחזים וריקים דליתא כיון שאינם חשודים להעיד שקר בשביל ממון אלא חשודים על שאר עבירות כל זמן שאין לפנינו שני עדים שמעידים שראו שעברו עבירה אלא שנתפרסם כך ע"י קלא כשרים הם לכל עדות שבתורה חוץ מלאותו דבר שהם חשודים עליו. ואע"ג דבנ"ד העדים חשודים גם על נשג"ז והו"ל חשוד על הערות מ"מ לא מבעיא אלו שאינן חשודים אלא על נשג"ז שאין עיקר איסורו אלא מד"ס (כדלעיל סי' ט"ז) אלא אפילו היו חשודים על עריות דאוריי' כיון שאין כאן עדות ברורה שנתקבל בפניהם אלא חשודים בעלמא אינם פסולים אלא מדרבנן והא קיי"ל המקדש בפסולי עדות דרבנן חוששין לקידושין ע"ש שהאריך מאד בזה. ובמפתחות שם כתב שראה בת' הרא"ם סי' כ"ד שלא כ' כן ודומה זה להא דמלקין והורגין על החזקות אך דבריו תמוהין ועיין בת' מ"ב סי' נ"א. ועיין בתשו' קהלת יעקב מהגאון מקארלין סי' י"ז שכ' וז"ל מה שנסתפק מע"ל בכהן שקידש גרושה והעדים ידעו מזה ואחד מהעדים היו סרסור ומסייע בדבר אם יש לפסול הקדושין מטעם שהעדים פסולים שעברו על אל תשת ידך עם רשע והוי קדושין בלא עדים ודחק לפרש הא דקיי"ל דקידושין תופסין בחייבי לאוין היינו שהעדים לא ידעו שהיא דבר עבירה אבל אם העדים ידעו מזה עלה על דעתו דלא הוי קידושין כלל ומדמי לה עוד לשטר מוקדם דלא גבי בי' אפילו מזמן שני מטעם זה שהעדים פסולין. אין דמיון זה עולה יפה כלל דהדבר פשוט מאד דבכל גווני הוי קדושין כו' ואי משום שהעדים שתקו ולא מיחו בו או שאחד מהם סייע בדבר לא מיפסלי לעדות בשביל זה דדברי הרב ודברי התלמוד כו' וקרא דאל תשת ידך לא מיירי בכה"ג אלא אל תשת רשע דחמס עד כדמפר' לה בש"ס וראייתו משטר מוקדם אינו ראיה כלל דהתם עברו העדים בלאו גמור לא תענה כו' אבל עדים שראו אחד עבר עבירה ולא מיחו בו אין עוברין רק בהוכח תוכיח ולא מיקרו רשעים לענין זה למפסל עדותן והוא ברור. אך הכהן המקדש יש לכפות כאגמון ראשו עד ישלחנה בג"פ גם העדים מהראוי לקנוס אותם למען ישמעו

כו' עכ"ד. ולע"ד בלא"ה אין ממש בדברי השואל הנ"ל דהא קיי"ל בש"ס דקדושין דף ע"ח כרבא שם דאמר קידש אינו לוקה כו' וה"ה בכל חייבי לאוין כמבואר ברש"י שם (ועמ"ש לעיל סי' ז' סק"א דיש ספק אם עבר כלל אפילו על איסור דרבנן דבש"ס סוטה דף מ"ד בהא דמשני התם אפ"ת ר"י הגלילי וכדרבא כו' ע"ש משמע דאפילו איסור דרבנן ליכא בקידש לחודא וע' בס' בית מאיר לעיל ר"ס ט"ו ג"כ מזה) וא"כ אף לפי טעות השואל בקרא דאל תשת ידך מיירי בכה"ג שמסייע לדבר עבירה מ"מ כאן אף המקדש בעצמו לא נפסל לעדות כל כמה דלא בעל ומכ"ש העדים המסייעים וצ"ע. וע' עוד בנו"ב תניינא סי' נו"ן ודו"ק:

יט **דאורייתא**. עבה"ט ומ"ש המקדש בפני ב' אחים כו' ע' בזה בתשו' מהר"ם אלשקר סי' צ"ח וסי' קי"ד. ומ"ש המקדש בפני גזלן י"א שהיא ספק מקודשת כו' כפי הנראה כוונתו על הש"ג פז"ב שהובא בב"ש ס"ק י"ט שכ' אפי' מי שהוא פסול לעדות מדאורייתא אינו פסול אלא לדבר שהוא חשוד בו לכן אם קידש לפני גזלנים חוששין לקדושין כי לענין קדושין אינם חשודים והב"ש כ' עליו דלא משמע כן מדברי כל הפוסקים. ועיין בתשו' נו"ב סי' נ"ז שכ' דודאי אפי' להש"ג אם העידו ב' גזלנים שפלונית נתקדשה אין חוששין לעדותן כלל ואינה צריכה גט כלל דגם הש"ג מודה דהגזלנים עדותן פסול מה"ת רק דס"ל דעיקר פסולו שהוא חשוד להעיד שקר בשביל ממון אבל אם היינו יודעים בודאי שלא לקח ממון היה עדותו כשר כו' וא"כ המקדש בפני גזלנים לא מקרי מקדש שלא בפני עדים דאפי' שניהם מודים אין כאן קדושין אלא אם היא מודה שנתקדשה בפניהם צריכה גט אבל אם היא מכחשת פשיטא שאין עדותו כלום מה"ת שהתורה חשדתו שמשקר בשביל שוחד זהו כוונת הש"ג. אבל באמת יפה כ' הב"ש שאין נראה כן מדברי שאר כל הפוסקים וגם לענ"ד נדחים דבריו מדברי הגמרא כו' ע"ש:

כ **אבל בפסו"ע דרבנן**. עי' בח"מ סי' ל"ג ס"ב בהגה שכ' וי"א דקרובי האם נמי אינם פסולים אלא מדרבנן. והיינו דנ"מ לענין קדושין כמ"ש שם מקודם. וה"ה קרובי אישות כמ"ש האחרונים שם וע' בש"ך שם ובתומים שם ובב"ש כאן מ"ש בזה. ועי' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' צ"ד שהעלה דהרמ"א לא הביא ידיעה זו רק לחוש להחמיר שלא במקום דחק אבל במקום דחק יש לסמוך להקל כדעת רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים. ודחה ג"כ דברי התומים שם שרצה להחמיר בזה מטעם אחר דאין הכל יודעים כו' וסיים דכדאי לסמוך בשעת הדחק להקל ולא שדעתי לזוז מפסק הרמ"א ח"ו אלא דהרשות נתונה לומר דהרמ"א לא חשש להחמיר רק שלא בשעת הדחק ע"ש. ועיין בס' המקנה בק"א לסי' זה

שכתב דלכאורה נראה לדעת הרמב"ם (הוא הי"א הנ"ל) דאם עובר על עבירה דאורייי' שהוא ממדרש חז"ל אינו פסול מה"ת ואם מעידים על הקדושין חיישינן לקידושין ע"ש:

כא **חוזר ומקדש**. עי' בתשו' חות יאיר סי' י"ט בעובדא שנתיחדו ב' עידי קדושין תחת החופה ונמצא אחד מהם שני בשני בחד בעל עם החתן ונשאל אם צריכין קדושין אחרים. והאריך קצת בזה והעלה דמידי ספיקא לא יצאנו דאם אין ב' עדים דהיינו המסדר קדושין ועוד א' ששמעו וראו צריכין קדושין שנית והכי דעת תורה ודעת נוטה שאם יש עוד א' עם המסדר קדושין ששמע וראה א"צ קדושין אחרים משא"כ באפס זולת המסדר או שבלא"ה המסדר א' מעדי קדושין ואין שנים אחרים ששמעו וראו יחזיר החתן ויקדשנה שנית בפני עדים כשרים בלא עשרה ובלא ברכה ובאם הן הן עידי קדושין הן הן עידי כתובה וחתמו הכתובה ודאי הכתובה פסולה ע"ש. (ועמ"ש בזה לעיל ס"ק י"א):

כב **ואפי' כפרה האשה**. עי' בתשו' רע"ק איגר סי' ק' (בתשובת הגאון בית מאיר בד"ה תו נ"ל) בענין אם היו שניהם מכחישים עדים כאלו אי צריכה גט. וגם מ"ש ליישב קושיית הח"מ ס"ק י"ג למה כופין אותו ע"ש:

כג **החשוד על העריות**. עח"מ ס"ק י"ד מ"ש ומיהו לדעת קצת פוסקים הפוסקים כרב נחמן שם אף בבא על הערוה ממש כו' וע' בת' נו"ב סי' נ"ז מ"ש בזה. והנה במ"ש שם לחלק בין איש לאשה דע"כ לא אר"נ יצרו תקפו אלא באיש אבל באשה אין יצרה תקפה כ"כ רק בגמר ביאה כו' לפ"ז יהיה נ"מ לדינא בענין עדות לאשה שמת בעלה לפי דעת רש"י שהביא הח"מ בס"ק שאח"ז אך אין כן דעת כל הפוסקים וכמ"ש לעיל סי' י"ז סק"מ ע"ש:

כד **רק שחשוד בעלמא**. עי' בת' נו"ב תניינא סי' קל"ב יובא לקמן בסה"ג בסי' קנ"ד ס"ב בד"ה שלא יצא:

כה **אבל בקדושי דרבנן ועדים פסולים דרבנן**. עי' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' צ"ד שהביא בשם ת' שב יעקב סי' כ"א שיצא לדון בדבר חדש דבקדושי כסף דעדות קרובים מאם אין לחוש כי יש כמה דעות בפוסקים אחרונים בזה אם דעת הרמב"ם דכל הנלמד בי"ג מדות כל דיניו כמצוה דרבנן אז אם רק קורין מדרבנן מחמת שאין חשובים בתרי"ג מצות אבל כל דיניו ממש כדאורייתא ובש"ך האריך והוכיח דהוי כפסו"ע דאורייתא עכ"פ בזה א"צ גט ממ"נ אי הוי כפסולי דאורייתא בודאי א"צ גט ואי הוי כפסולי דרבנן ומטעם הנ"ל דכל הנלמד בי"ג מדות הוי ממש כדרבנן א"כ גם קדושי כסף דנלמד בגז"ש דקיחה קיחה הוי דרבנן והוי כמקדש קדושי דרבנן בפסו"ע דרבנן דלא חיישי' לה כמ"ש הרמ"א ס"ס מ"ב עכ"ד. והוא ז"ל כ' עליו דזה ליתא דודאי אינם במשקל אחד קדושי כסף

לפסו"ע דקורבא מאם דבקדושי כסף אין לספק כלל דודאי הוא כדין תורה והספק רק בקרובי אם וכמ"ש בשו"ת תמים דעים סי' פ"ג והוא מטעם שכ' המל"מ פ"ד מה' אישות וכ"כ הרב המשיב בשו"ת שיטה מקובצת סי' י"ט א"כ אזדא לה הממ"נ הנ"ל ע"ש:

## סימן מג

א **דלא תיקנו רבנן נשואין לקטן.** עח"מ סק"א שכ' והרב ב"ח כ' לעיל בסי' א' דאב המשיא אשה לבנו קטן בן י"ב שנה הוי קדושין דרבנן ולא ידעתי שום רמז ראיה לדבר חדש זה והבא לחדש דין כזה עליו להביא ראיה ברורה עכ"ל. וע' בתשו' נו"ב סי' ס"ב על דבר קטן שלא הגיע לשנים עשר שנה שנשתדך עם בתולה אחת והחתונה היתה ג"כ קודם שהגיע לי"ב שנים וקידש הקטן את הבתולה בחופה וקידושין כנהוג אבל לא נתיחדו כלל כי כן הורו המורים לחוש לדברי הפוסקים שקודם שנת י"ג מחשב ביאת זנות ומאז ועד עתה לא נתיחדו כלל ובין כך נולדו קטטות ומריבות וכבר הגדיל הקטן ונעשה יותר מבן י"ג והבתולה אינה חפיצה בו ונשאל אם צריכה גט לחוש לדברי ר"י בר ברזילי שהביאו המל"מ בפ"ו מגרושין דקטן שקידש לו אביו אשה יש לחוש. והאריך בזה ותורף דבריו דמה שכתבו השואלים דגם הר"י ב"ב כוונתו דוקא בשנת י"ג ואז זכות הוא לו דלא חיישי' שמא תזנה כמ"ש רש"י בפ' הנשרפין דמשום שנה או חצי שנה לא תזנה עליו אבל קודם לזה דהיינו בשנת י"ב דאיכא משום ספות הרוה חוב הוא לו. זה אינו אמת כי המל"מ העתיק הדבר בקיצור אבל במהרי"ק שורש ל"א כתוב יותר וז"ל מ"כ ר' נתן המכירי שאל מאת רבינו יצחק ב"ר יהודא בן י"א שנה שקידש לו אביו בטבעת ועדים אם ימאן צריכה גט או לא והשיב שצריכה גט שמצינו בכל מקום שזכין לאדם שלא בפניו כו' עד ועוד מאחר שלא מיחה בקדושי אביו עד י"ג שנים וחצי מאן לימא לן דלא ארצויי ארצי קמיה אחר שגדל ושתק וקיבל ואח"כ חזר בו ואינה חזרה ואינה יוצאה בלא גט ושלא יהיו בנות ישראל הפקר ואין לפקפק באיסור אשת איש עכ"ל הרי מבואר בהדיא שבקטן בן י"א שנים החמיר רבינו יצחק (גם בב"י סי' זה הביא קצת דברי מהרי"ק אלו וכתוב ג"כ בן י"א שנים) . אמנם הא ודאי דגם ריב"ב רק לקדושין דרבנן חשש ביה ודלא כהמל"מ שם. וגם גוף דברי ר"י בטעם הראשון תמוה מה זכיה הם הקדושין לקטן והלא חוב הוא לו שנאסר בקרובותיה וע"ז היה מקום לתרץ דעובדא דר"י היה שקידש לו אביו אשה שאין לה קרובים משבע קרובים הנאסרים בגינה אבל אכתי קשה הלא חוב הוא לו שמתחייב בשאר וכסות ולכן צ"ל דרבינו יצחק שקידש לו אביו מיירי והיינו קדושין לחוד בלא חופה ונשואין כמו שהיה הנהוג בימיהם לארוס ואחר זמן לכנוס

וא"כ בשעת האירוסין הרי ארוס אינו מתחייב בשום דבר לארוסתו וגם כתובה לית לה ושפיר קאמר דזכין לאדם שלא בפניו שאין כאן רק זכיה ולא שום צד חוב אבל בזמנינו שמקדשים תחת החופה ואירוסין ונשואין הם כאחד והוא מתחייב אז בכל חיובי הבעל לאשתו וק"ו בזמנינו שיש חרגמ"ה וא"כ נאסר בכל הנשים שבעולם שלא ישא אשה על אשתו אין כאן זכות רק חוב. ואפילו להפוסקים דלא מקרי חופה אלא היחוד אבל לא מה שמעמידים כלונסאות כנהוג מ"מ הרי הכתובה קורין תחת החופה ומאותה שעה יש לה כתובה דאפילו ארוסה דאין לה כתובה היינו בשלא כ' לה וממילא חוב הוא לו (ואמנם בזה י"ל דלית לה כתובה דאין קנין של קטן כלום) ועוד דלדעת הב"ש בסי' א' ס"ק כ"ב שייך חרגמ"ה אפי' בארוסה וא"כ חוב הוא לו שנאסר בכל הנשים ואולי בימי רבינו יצחק לא נתפשט תקנות רגמ"ה במדינתו ועכ"פ בזמנינו אחר החופה לא יתנו לו אשה אחרת מצד חרגמ"ה שהרי יחושו לאותן פוסקים שזה נקרא חופה והוי נשואה וא"כ חוב הוא לו וק"ו באשה שיש לה קרובים הנאסרים עליו ודאי חוב הוא לו אפי' הקידושין לחוד ואף ר"י מודה שאין כאן חשש קדושין דלא שייך חשש הראשון מטעם זכות. וגם חשש השני שכ' רבינו יצחק דמאן לימא לן דלא ארצויי ארצי קמיה אחר שגדל כו' הנה חשש הזה הוא קשור ותלוי בחשש הראשון דזכין לאדם אבל היכא דלא שייך חשש הראשון גם חשש זה ליתא: והאריך בזה וסיומא דפיסקא מאחר שרוב הגדולים נחלקו על רבינו יצחק כמבואר במהרי"ק שם ולפי מה שבארתי באשה שיש לה קרובים או בקידש תחת החופה וכ' כתובה דחוב הוא לו גם ר"י מודה דאין כאן זכיה וממילא גם חשש השני דילמא ארצויי ליכא. ודעת הב"ח (שהובא בח"מ הנ"ל רס"ק זה) ג"כ לא שייך כאן דהב"ח לא קאמר אלא בשנת י"ג והרי עובדא דילן היה קודם שהתחיל שנת י"ג וגם כבר ביארתי בתשו' אחרת סתירת דברי הב"ח מדברי הפוסקים ראשונים (הוא בס"ס ס"א וביאר שם דהרמב"ם ותו' ורש"י ז"ל כולם ס"ל דלא תיקנו ליה קדושין כלל) לכן איתתא דא מותרת להנשא לעלמא בלא גט כלל. ואמנם לחומר הנושא יצטרפו בהיתר הזה עוד שני גדולי הדור עכ"ד ע"ש: ושם בסי' ס"ג נדפס תשובת חתנו הגאון מהר"ר יוסף ז"ל מפוזנא על שאלה כיוצא בזה בדבר הקדושין והנישואין בעת הרע"ש הגדול טרם יצאה הגזירה על הנישואין והיו חושבין שיהיה ח"ו הנשואין מבלי תרופה ומחמת זה היו משיאין קטן לקטנה בחופה וקדושין וכעת הרבה חוזרים ונעשה מעשה בקהילה אחת שאבי הבת עשה שידוך אחר וקצת מערערים על זה מחמת קדושין הראשונים של הקטן. ופסק גם כן להקל וכ' עוד היתר דבנ"ד ודאי לא הוי קידושי תורה שהרי כל דברי ריב"ב בקטן שקידש לו אביו אשה מטעם זכין לאדם אבל בנ"ד שהקטן עצמו קידש רק

שאביו עמד על גביו בשעת קדושין אפי' לדברי ריב"ב אין כאן ריח קדושי תורה. ומחמת קידושי דרבנן ג"כ אין שום חשש בזה שהרי לא תיקנו רבנן קידושין לקטן. ומה שכ' חכם אחד דמחמת קול הרעש הוי כאילו לא אתי לכלל נשואין כחרש ותיקנו לו רבנן קדושין בשביל זה. דבריו תמוהין דודאי לא הוי בכלל לא אתי לכלל נישואין בשביל זה כן מחמת גזירה עבידא דבטלה וכן מחמת שיכול לישא במדינה אחרת. ועוד אמת אם חכמי זמנינו היו מתקנים קדושין לקטן מחמת זה ודאי יפתח בדורו כו' והיתה צריכה גט מדרבנן אבל כיון שבאמת לא היתה תקנה רק נהגו העם להשיא קטן וקטנה ובשביל המנהג הזה בלי תקנה אין חשש אפילו לקדושין דרבנן כיון שלא תיקנו בפירו' שיהיה קדושין. ושוב הביא תשובת הב"י סי' ס"ט על מעשה כזה שקיד' קטן אשה והיה ג"כ במעמד אביו וכ' שם אילו היה המקום מקום תורה לא היו מסתפקים בזה יעו"ש. ושם בסי' ס"ד תשו' הגאון המחבר ז"ל מה שפלפל בדבריו ע"ש. וע' בנו"ב תניינא סי' ע' שבנו הרב מהר"ר יעקבקא ז"ל הקשה על סברת ר"י ברזילי מגמ' דנזיר י"ב מלתא דאיהו לא מצי עביד השת' לא מצי עביד שליח ותמה על הגדולי' שקמו עליו בקול רעש זה בכה וזה בכה ולמה לא סתרו סברתו מטעם הנ"ל. והוא ז"ל השיב דמה שאמרו בנזיר במה דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח אין הכוונה שהמשלח יהא מצי עביד השתא אלא דהשליח יהא מצי עביד שלוחותו השתא אבל בהמשלח לא איכפת לן רק שיהי' בתורת אותו דבר ובשם בנו הרב מהר"ש ז"ל תירץ דשאני הכא דמגו דזכי האב לנפשיה שהרי היה יכול לקדשה לעצמו זכי נמי לבנו דמיגו דזכי לנפשיה עדיף משליח ע"ש. ועיין בס' דורש לציון דרוש י"ג ובתשובת שיבת ציון סי' פ"ו באריכות. ועיין בס' רביד הזהב פ' תצא שכ' דבתשו' ר' בצלאל אשכנזי סי' ד' ובתשו' ר"א ששון סי' כ"ה ור"י באסאן סי' ל' משמע שחששו קצת לדברי ר"י בר ברזילי מ"מ נראה שאין דבריהם מכריעים נגד כל חכמי ישראל וכן נעשה מעשה פה ק"ק ווילנא להסכי' אתנו מרנא ורבנא מוהר"ר אליהו החסיד נר"י. ולית מאן דחשש למ"ש הב"ח באה"ע סי' א'. וכ' עוד על דבר שנסתפק המל"מ פ"ד מה"א בקטן שנתן כסף לאשה ואמר ה"א מקודשת לי כשאגדיל בעניותי דאין כאן ספק שהרי כ' התו' בפ' ד"א דף ל"ד דאין יכול לקדש עד שיגדיל דאין מעשה קטן כלום (לא ידעתי מה חידש בזה הלא גם המל"מ שם הביא דברי התו' אלא שכ' דרש"י שם לא ס"ל הכי והדבר הזה במחלוקת שנוי ע"ש במל"מ מזה באורך) גם הרשב"א בחי' ליבמות ד' ק"ט כתב דאין שייך בקטן קדושין מגדל גדלי דהא בעי לעשות קיחה בכסף ואין נתינת קטן כלום משא"כ קטנה א"צ לשום מעשה עכ"ד. ועיין בת' נו"ב שהאריך בחקירה זו של המל"מ ודעתו להחמיר מאד בזה (והיינו בקידש בכסף אבל בקידש בביאה או בשטר

ונאבד השטר קודם שהגדיל ודאי דלא חלו הקדושין ע"ש) ולא עוד אלא אפילו לא פירי בפירו' בשעת הקידושין שיחולו כשיגדיל רק שאנו יודעים שמתחילה נשאה אדעתא דהכי שלא יקדש מחדש הרי הוא כאילו פירי שיחולו אח"כ דאם אין אתה אומר כן אתה עושה הרבה נשים תחת בעליהן במדינת פולין שדרים כל ימיהם בלי קדושין דבמדינת פולין שכיחי מאד קדושו קטן ומעולם לא שמענו ששום אחד אחר שהגדיל קיד' מחדש או שהיה מייחד עידי יחוד ואיך שתקו כל חכמי הדורות אלא ודאי כיון שמתחילה הוא נושא אותה להשאר עמה כל ימיהם הרי הוא עצמו התנאי שיחולו לאחר שיגדיל וכתב דאין זה דומה להך עובדא שהזכרתי בנו"ב סי' ס"ב (הובא לעיל) ששם כבר נולדו ביניהם קטטות ומריבות קודם שהגדיל וא"כ מה בכך דהוי כאילו התנה והרי אפילו התנה בפירו' מ"מ כל אחד יכול לחזור קודם שיחולו דהיינו קודם הגדלות והרי כבר לא היתה חפיצה בה ולכן ליכא שם חשש בזה. ובסי' ס"א שם (יובא לקמן) באמת לא התרתי מטעמים אחרים יעו"ש. וע"ש בסי' נ"ג ונ"ד שנתווכח בזה עם חכמי בראד ע"ש כמה פרטי דינים:

ב **משום דמסתמא בעיל.** עיין בתשו' נו"ב סי' ס"א שנשאל בדבר קטן שהשיאו אביו פחות מי"ב שנים ושבק חיים שנתים אחר הנישואין ולערך שנה קודם מותו נסע מביתו זו אשתו לבית אביו ויש ספק אם היה בן י"ג שנה ויום א' קודם נסיעתו מאשתו ואף אם יודע אחר החקירה שכבר היה בן י"ג שנים ויום א' אכתי ס"ס הוא שמא לא בעל שהאשה אומרת ג"כ לא נבעלתי ואף שאינה נאמנת אכתי מידי ספיקא לא נפיק ואת"ל נבעלה שמא עדיין לא היו לו סימנים דגדלות ואפי' להפוסקים דלא מהני ס"ס בחזקת איסור א"א שאני הכא דבעת נישואין קטן היה וליכא חזקת א"א ועמד השואל ושאל אם זקיקה ליבם והיבם קטן וצריכה להיות שומרת יבם כמה שנים. והשיב ע"ז באריכות ומתחילה פלפל לסתור ס"ס הנ"ל משום דהך ספק שמא לא בעל יש חזקה כנגדו דכל כניסה בחזקת בעולה וחזקה זו דחזקתו בעיל אלים כחו יותר משאר חזקות ואפילו להפוסקים דאמרינן ס"ס אפי' במקום חזקה מ"מ נגד חזקה זו לא אמרינן ס"ס דבשלמא שאר חזקות כגון חזקת א"א ובהמה בחייה בחזקת איסור אם אירע ס"ס אין הס"ס מכחשת החזקה שהרי אנו מודים שעד עתה כו' ועוד שאין חזקה זו שנבעלה כמו שאר חזקות רק חזקה זו כודאי חשיבא שברור לנו שנבעלה. והוכיח זה בראיות (ומ"ש שם דהדבר מוכח דהוי כודאי מיבמות קי"ב גבי הני שניהם מודים דאתו לקמיה דרבא דאי הוי רק חזקה א"כ נגד חזקת בעילה יש חזקת היתר כו' ואוקי חזקה נגד חזקה ויהא עד א' נאמן עכ"ד כנראה דפשיטא ליה דבלא איתחזק איסורא נאמן עד א' אפי' בדבר שבערוה וכן נראה דעתו בפשיטות

בסימן ל"ח ובר"ס נ"ט וכבר כתבתי לעיל סימן מ"ב סק"ג שדעת הרבה ראשונים דאינו נאמן וגם הוא ז"ל בעצמו בסי' נ"ד יובא לקמן סי' קנ"ז ס"ד מסתפק בזה וצ"ל דראייתו זאת הוא רק לפי דעת הפוסקים דס"ל דנאמן) וע"ל ס"ס קס"ז. ומעתה הוסר ספק זה ובודאי נבעלה. אלא דעדיין יש מקום לומר דע"כ לא אמרי' חזקה שנבעלה אלא תיכף בל' יום הראשונים שבועל עכ"פ ביאה אחת אבל אחר שבעל שוב אין כאן ודאי שבועל ועכ"פ ע"י אמירתה שאומרת לא נבעלתי חשבינן זה לספק שמא לא נבעלה ואף שהיא אומרת שלא נבעלה כלל ובזה אין אנו מאמינים לדבריה מ"מ פלגינן דיבורה ועל שלשים יום הראשונים אין אנו מאמינים לה אפילו למיחשביה לספק (יש לעיין בזה דאולי כאן של' יום הראשונים היה קודם שנעשה בן יב"ש לא שייך חזקה זו כי לא מצינו דיותר מל' יום לא מוקי אינש אנפשיה רק בגדול דיצרו תקפו ולא בקטן כזה שהרי רב חסדא אמר אלמלא נסיבנא בארביסר כו' וע' לקמן) ועל שאר הזמן אנו מאמינים לה או עכ"פ חשבינן ע"פ דבורה לספק. ואע"ג דמה שאנו עושין ס"ס שמא לא נבעלה ואת"ל נבעלה שמא קטן היה בשעת ביאה שני הספיקות ענין אחד שמא נתקדשה בביאה או לא והלא אין חילוק לענין אישות שלה בין נבעלה לקטן ובין לא נבעלה כלל מ"מ מועיל ס"ס זה כיון שאין לנו להתחיל לומר שמא בעל בגדלותו אא"כ נידון תחילה אם היה גדול כלל וזה דומה ממש לספק על הדורש כו' (בש"ך יו"ד סי' ק"י בדיני ס"ס אות ט"ו) . אך גם הספק השני שמא לא הביא סימנים אין לחשוב אותו לספק כלל שהרי יש כנגדו חזקה דרבא כיון שהגיע לשנים חזקה הביא סימנים ומדברי התוספת בב"ב דף קנ"ד בד"ה ועוד מבואר דחזקה דרבא חזקה אלימתא היא אפי' להוציא ממון והא דאמרו בנדה דה"מ למיאון אבל לחליצה לא צ"ל הטעם לפי שאין סומכין על החזקה במקום שיכולין לבררו וגם אנו באים להוציא מחזקת איסור ומחזקת קטן (ע' בנו"ב תנייני חלק א"ח ס"ס א' וגם מ"ש בפ"ת ליו"ד סי' רפ"א סק"ג) ומעתה מוכרח דחזקה זו עדיפא מרובא שהרי מועיל להוציא ממון ובודאי דאין ס"ס מועיל במקום חזקה זו. ואף דמדברי הרא"ש בתשובה כלל ל"ג סי' ה' שהובא בח"מ סי' ל"ה סעיף א' (וגם בב"י סי' זה) מבואר דפליג על התוס' בזה מ"מ גם להרא"ש חזקה זו אלים ככל חזקות וא"כ למ"ד שאין ס"ס מועיל נגד חזקות איסור גם נגד חזקה דרבא אינו מועיל ואולי אפי' למאן דס"ל דס"ס מועיל במקום חזקה כאן מודה דכאן הס"ס מכחיש החזקה לגמרי וכמש"ל נגד חזקה שבעל כו' באופן שאם רצונו להתיר האשה מטעם ס"ס נפלט ברברבתא דלדעת התוס' האיסור ברור ולדעת שאר פוסקים ג"כ לא ידענו היתר ברור:

ושוב כתב לחתור לאשה זו היתר מצד אחר גם בלא ס"ס והוא שכיון שאין כאן חזקת

איסור שהרי על תחילת הקידושין אנו דנין ובמקום דליכא חז"א עד א' נאמן להתיר ואפי' אשה ובעל דבר נאמנין וא"כ כיון שהיא אומרת לא נבעלתי אף שעל בעילה הראשונה אינה נאמנת מ"מ לומר שלא נבעלתי עכ"פ מיום שנעשה ספק שהיה בן יג"ש נאמנת ופלגינן דיבורה ונאמנת לומר שלא נתקדשה בביאה (גם בזה סובב הכל לשיטתו דבלא איתחזק נאמן ע"א אפי' בדבר שבערוה דהרי אפי' לפי מה שהעלה בסי' נ"ד ובסי' צ"ג דיבמה לשוק לא מקרי דבר שבערוה וחולק על המרדכי פ' מצות חליצה מ"מ הרי כתב בסי' נ"ד יובא לקמן סי' קנ"ז ס"ד דמקרי דבר שבערו' שהרי מתירה בעדותו לקרובי הבעל וא"כ גם כאן היה לו לחקור אם אחד מקרובי הבעל קיים. ועכצ"ל דבעת כתבו תשובה זו תפס בפשטות דנאמן. ואפשר כיון דע"פ האמת לא סמך על היתר זה מטעם אחר כדלקמן לכן לא דקדק בזה וע' בנו"ב תניינא סי' נ"ב שהבאתי לעיל) אלא דבזה קשה לסמוך על דבריה דשמא הערה בה ולאו אדעתה ובפרט שזה מלתא דלא רמיא עלה בשעת מעשה אם לא שתאמר בפירוש בבירור שלא קרב למטתה כלל או עכ"פ שלא נהג עמה מעשה חדודים כלל וזה קשה מאד. ואפילו אם נחליט להאמינה מ"מ אין נאמנות לקטנה באיסור דאורייתא וא"כ אם היתה קטנה בעת שנעשה הוא בן יג"ש אפי' אם היא עתה גדולה מ"מ אין הגדול נאמן להעיד בגודלו מה שראה בקטנותו כ"א במלתא דרבנן. ואפילו אם היתה אז בודאי בת י"ב שנה ויום א' מ"מ מאן יימר שהביאה סימנים כו' אלא דאם נמצאו לה עתה סימני' היא מותרת ממ"נ שאם חזקה דרבא היא חזקה א"כ גם בה אמרי' חזקה דרבא וגדולה היתה מיום שנעשית בת יב"ש ויום א' וסמכינן על דיבורה שלא נבעלה ואם אתה מסופק בה שמא לא הביאה אז סימנים וא"כ ליתא לחזקה דרבא א"כ גם בו בהמנוח אנו מסופקים שלא הביא סימנים ומותרת מטעם ס"ס שמא לא היה גדול כלל ואת"ל נעשה גדול שמא לא בעיל מיום שהגדיל. אלא שאני אומר שאפילו אחר שלשים יום קשה לסמוך על דבורה שלא נבעלה וראיה מסי' קמ"ט בב"ש סק"ד במה שכ' צ"ע על הש"ג ע"ש והרי שם אינה אשה חדשה ואולי משום זה התיר הש"ג. ושוב כ' דלדינא אשה זו בלא"ה אסורה משום קול שהרי בשלהי גיטין דף פ"ט האי דאיקדשה לקטן הנראה כגדול כו' (ע' ברא"ש שם) וכ"ז בקטן בשנים אבל אם גדול בשנים אף שלא הביא סימנים אינו ניכר בפלגות ראובן ועוד בנ"ד בגדול מחזקי' ליה בחזקה דרבא ועיקר ההיתר משום שלא בעל וכיון שהיה עמה כאיש ואשתו וסתמא בעיל אף אם יהיה אמת שלא בעיל אין לך קול מוחזק יותר מזה וא"כ כבר איתחזק קלא שהיא אשתו ואסורה לשוק עד שתחלוץ. ואף די"ל דזה מקרי קול עם אמתלא שהרי לא ראו שנבעלה ממש מ"מ לפמ"ש הב"ש בסי' מ"ו ס"ק י"א בשם הרמב"ם מבואר דיש להחמיר בזה. והגם די"ל

דהיכא דלית לה תקנתא כלל לא חיישי' לקלא כלל (ע"ש בסי' ס"ה דשם האריך יותר בזה) וזהו הטעם מה שאמרו בגיטין שם שלא לפלוני אין חוששין (עס"י מ"ו ס"א בהגה) כו' ולפ"ז נוכל לומר שלא מקרי יש לה תקנה אלא אם מיתקנה לאלתר שאם אמרו שהיא מקודשת לפלוני יכול הוא לישא אותה או לגרשה מיד משא"כ זו שהיא זקוקה ליבם ומי יודע אימת יביא סימני גדלות ותצטרך להתעגן שנים הרבה מקרי אין לה תקנה ולא חיישי' לקול מ"מ לא מלאני לבי להקל בלי ראיה ברורה ענ"ד ע"ש (וע' בנו"ב תניינא סי' פ"ו בשם רב אחד שתמה עמ"ש הנו"ב בסי' ס"ה דשלא לפלוני א"ח הואיל ואם תחוש לקול לית לה תקנה וע"ז הקשה מיבמות דף צ"א ע"ב ומב"ב דף קל"ה ע"א. והרב מהר"ש בן המחבר השיב דלא דמי דשלא לפלוני אין לה תקנה לעולם כו' ע"ש אך תשובתו אינה מספקת כ"א על דברי הנו"ב דסי' ע"ה אבל לא כל דברי הנו"ב דסי' ס"א הנ"ל שהוסיף לומר דלא מקרי יש לה תקנה אלא אם מתקנה לאלתר כו' וע"ז ודאי דיש סתירה מגמרות הנ"ל) והנה בכל התשובה הזאת סובב והולך על מה שהזכיר בלשון השאלה ואף אם יודע אחר החקירה שכבר היה בן י"ג שנים כו' ולכן לא דיבר כלל מזה הספק שמא לא היה בן י"ג שנה קודם נסיעתו: אמנם ע"פ המתבא' בדבריו בקל להבין ולדון גם באופן זה באם לא נתוודע שהגיע לכלל שנים קודם נסיעתו ודוק. ועי' בס' בינת אדם שער בית הנשי' סי' כ"ט ול' שנשאל על ענין כזה ונתווכח בזה עם הגאון בעל בית מאיר ז"ל ע"ש באריכות. ועי' עוד מענין שאלה הנ"ל בסוף ספר תורת יקותיאל ובתשו' ושב הכהן סי' ל"ז ובת' בית אפרים חאה"ע סי' מ"א כמה תשובות בדבר מגאוני גדולי הדור. וע' בת' משכנות יעקב חאה"ע סי' ל"ט וגם בת' גליא מסכ' סי' י"ד האריך מאד בזה. גם בס' ישועות יעקב תשובה ארוכה בזה. ובשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי כתב וז"ל ע"ד בת ר' הילל שנשאת לבן ר' יצחק בחו"ק כשהיה הנער פחות מי"ב שנים גמורות ונתייחד עמה בסוף שנת י"ג והודה לפני ח"מ שלא בא עליה וטרם כלות שנת הי"ג שלו חזרה לבית אביה. נלע"ד פשוט להתירה לשוק בלי גט לכ"ע ואין כאן שום מיחוש אפילו לפ"ד הב"ח דס"ל להחמיר מדרבנן בנתקדשה לו בשנת הי"ג חדא דהוד' דלא בעיל וגם היא אומרת כן ואפילו אם נתייחד עמה בפני עדים נלע"ד דמהימן לומר דלא בעיל דלא אמרי' הן הן עידי יחוד כו' ולא מהימן אלא בגדול שהגיע לפרקו דלא מוקי אנפשיה אבל לא בקטן שלא הגיע לפרקו ועכ"פ מידי ספיקא לא נפקא וספיקא דרבנן לקולא ועוד פשוט לפע"ד דאפילו אם בא עליה אז לא שייך לומר אדם יודע שאין קידושי קטן כלום וגמר ובעל לשם קדושין אלא כישבעל לאחר שהגדיל שזהו דבר הידוע לכל כו' ובר מן דין הנה דעת כל האחרונים דלא כהב"ח אלא כמ"ש בהדיא במרדכי רפ"י דיבמות דא"צ גט

כלל אפי' בסמוך לפרקו וכמו שהאריך בזה בסוף ס' תורת יקותיאל וסיים שם שהסכימו בהיתר זה כמה בתי דינים שבישראל מחכמי הדור המפורסים עכ"ל וע' בס"ק הקודם וע' עוד בס' בית מאיר מענין זה:

## סימן מד

א **תקנו להם נשואין**. עב"ש לקמן סי' קכ"א סק"ט שרמז לעיין בתשובת צ"צ סימן ע"ז איך להתנהג כשהחרש מקדש. ועיינתי שם וראיתי שכ' וז"ל וראיתי מרבותי נוהגין שהולך לחופה עם החרש אחד שהוא רגיל עמו כגון אחד מן אחיו או שאר קרוביו הגדלים עמו בבית ומכירי' ברמיזותיו ואותו הרגיל עמו מראה לו ברמיזות ענין קדושין והחרש מושיט הטבעת לאשה ומקדשה עכ"ל ע"ש. ובענין הכתובה ואיך לכתוב כתובתה ע' לקמן סי' ס"ז ס"י ומ"ש שם סק"ב. ובענין הברכות שתחת החופה עמ"ש לעיל סי' ל"ד ס"ק א':

ב **והוא מותרת**. עב"ש סק"ב שכ' ואם בא פקח ונשא אותה או אפילו חרש אסורה לבעלה כשם שאסורה לבועל כך אסורה לבעל ובספר ב"ה כתב כיון דליכא א"ד לא קנסינן אותה עכ"ל. ועיין בס' בית מאיר שכ' אולי קיצור ל' יש כאן כי בס' בה"י לא קאמר זה על הדין דנשא אותה פקח דמשמע שנשאת מדע' וא"כ מה ענין זה לקנס אבל דבריו אמורים על אשת חרש שהלך בעלה למדה"י ואמרו לה מת בעלך ונשאת בטעות ואח"כ בא כו' אמנם לע"ד נעלם מתרווייהו דברי הרמב"ם פ"י מה"ג הלכה ה' שכ' וכן הדין באשה שבאו עדים שמת בעלה ונשאת ואח"כ בא בין שהיה פקח בין שהיה חרש שאין קידושין גמורים תצא משניהם וצ"ג מזה ומזה ואסורה על שניהם עולמית והוא מירושלמי עכ"ד. וע"ש עוד בענין אם זינתה אשת חרש והביא שם דברי המל"מ פי"א מה"א בשם הרב מוהר"ר יחיאל באסאן שהביא ראיות דאשת חרש שזינתה מותרת לבעלה וכנראה דעתו להשוותה ליבמה לשוק (לקמן סימן קנ"ט ס"ב וג') שאם זינתה מותרת ואם נשאת לאחר בין שוגג בין מזיד אסורה. והוא ז"ל פקפק על זה ע"ש:

ג **מותרת לבעלה החרש**. ע' באר הגולה ועיין בס' שעה"מ פי"ג מה' אישות דין ט' מ"ש בזה:

ד **שוטה ושוטית כו'**. עיין בס' חו"ג לקמן סי' קכ"א סק"ה שהזכיר שם דברי הבית מאיר בסי' הנ"ל שהעתיק שם תשובת הגאון בעל נו"ב ז"ל בס' אור הישר דף נ"ט והביא ירושלמי ריש תרומות בחש"ו שקידש שמחלק שם דבינו לבין עצמו אין קדושיו קדושין ובינו לבין אחרים קדושיו קדושין ע"ש גם בס' ישועות יעקב שם סק"ד הביא כן בשם

חכם אחד שתמה מאד על כל הפוסקים שנעלם מהם הירושלמי הנ"ל והוא ז"ל האריך והראה כמה מקומות בתלמודא דידן שלא כדברי הירושלמי הנ"ל. וגם בשו"ת מנחת עני סי' ס"ט האריך בזה ויובא דבריהם בקצרה לקמן סי' קכ"א ס"ו סק"ה והוא ז"ל תמה עליו דאיך אפשר לומר דהירושלמי מקידושי אשה איירי דא"כ האיך משכחת לה קדושין בינו לבין עצמו הא קדושין בלא עדים אפי' בפקח לאו כלום הוא א"ו דהירושלמי מיירי בקידושי של אפר הפרה במי חטאת כו' ובחנם האריך בזה ע"ש ועמ"ש בסי' קכ"א שם:

ה **סרים שקידש**. עיין בתשו' חות יאיר סי' רכ"א מ"ש בזה:

ו **וכן איילונית**. עב"ש לקמן סי' קנ"ה ס"ק י"ט ובלח"מ פ"ד מה' אישות. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ע"ח שכתב דבגדולה הוא דפסק הרמב"ם שהיא מקודשת בודאי והטעם מדלא חקר על הדבר ודאי שהיה סבר וקיבל אבל בקטנה שא"א לעמוד על הדבר מודה הרמב"ם שאם קידשה סתם ואח"כ נמצאת איילונית שהוא קדושי טעות ובזה מיושב קושיית הלח"מ על הרמב"ם ממשנה ראשונה דיבמות וגם קושיית הרב השואל שם מסוגיא דסנהדרין דף ס"ט ע"ש:

ז חוץ מהנדה עיין בתשו' פני יהושע סי' ג' דפשיטא ליה דנדה תפסי בה קדושין אפילו בביאה ע"ש וכן מבואר מדברי הרדב"ז ח"א סי' שנ"א והמל"מ פ"י מה"ג דין י"ח שיובא לקמן סי' קמ"ט סק"ב ע"ש וע' בס"ק שאח"ז:

ח מאיסורי לאוין עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' נו"ן שבדעת השואל עלה לחלק דדוקא קידושי כסף ושטר תופסין בחייבי לאוין שאין כאן עבירה בקדושין לחוד אבל אם קידש ח"ל בביאה לא תפסו הקדושין לפי מה דקיי"ל כרבא בתורה דכ"מ דא"ר לא תעביד אי עביד לא מהני. והוא ז"ל השיב לו שזה טעות דא"כ למה נדחק שם בסוף הסוגיא בתמורה למצוא איכא בינייהו דאביי ורבא והרי איכא בינייהו שקידש ח"ל בביאה א"ו הא ליתא ועוד לדבריך המקדש אשה בביאה ביוה"כ לא תהיה מקודשת וגם למ"ד דאסור לבעול בתולה בשבת משום חובל המקדש בתולה בביאה בשבת לא תהיה מקודשת אין כל זה אלא דברי תימה ואין חילוק בין קידושי כסף ושטר לקידושי ביאה בשום דבר. ואי עביד לא מהני ל"ש כאן דהרי השוחט בשבת וביו"כ שחיטתו כשירה ולא אמרי' אעל"מ והטעם כמ"ש הש"ך בח"מ סי' ר"ח דלא אמרי' אעל"מ אלא במעשה שאי אפשר לעשותו בהיתר כלל כו' ומעתה גם אם קידש ח"ל בביאה גוף הקדושין היה יכול להיות בהיתר שיקדש בכסף ושטר אלא שהוא עשה באיסור ולכן הקדושין קיימים (חוץ מזה י"ל עוד לפמ"ש הנו"ב עצמו בסי' קכ"ט בהיתר הזה. שם דבקדושין גבי קרא דמועיל אפילו עביד נגד מה דאזהיר רחמנא דהרי כה"ג שקידש אלמנה כו' וה"ה בכל אזהרות כו' ע"ש ויובא

לקמן סי' קל"ד ס"ק ו' ועוד י"ל לפמ"ש בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' קע"ד הובא בפ"ת ליו"ד סי' רס"ו סק"א דלא אמרי' דלא מהני אלא היכא דבביטול המעשה תבוטל העבירה כו' ע"ש וכאן אף אי נימא דלא מהני והקידושין בטלים מ"מ לא תבוטל העבירה דבעילת חייבי לאוין. ודבר זה תליא במחלוקת שבין הרמב"ם והראב"ד בפט"ו מהא"ב בכל חייבי לאוין אי לוקין בביאה בלא קדושין ע"ש ודוק. ויש לעי' בתשו' מהרי"ט דכמדומה שגם הוא ז"ל העיר בזה דהמקדש ח"ל בביאה לא יהיו תופסין הקדושין ודחי לה מחמת סברא הנ"ל דלא יתוקן האיסור וכעת אינו עמדי) ושם בהגה מבן המחבר כ' עוד ראיה לזה מגמ' דכתובות דף ע"ד דאמרינן שם דאף דקדושי ביאה ליתא ע"י שליח אפ"ה איתא בתנאי הואיל ואיתקיש הויות להדדי א"כ גם לענין קדושי ח"ל כיון שתפסי בקידושי כסף ושטר ממילא תפסי גם בביאה כיון דאיתקש הויית להדדי אין לחלק בהם בשום אופן ע"ש. ועי' בשעה"מ פ"ו מה"א בקונ' חופת חתנים סעי' ט' שכ' ג"כ בפשיטות דודאי מה דקיי"ל דקידושין תופסין בחייבי לאוין אפי' בקידשה בביאה דהו"ל ביאת איסור אפ"ה מקודשת. והביא ע"ז כמה ראיות. וכ' שם דלא תקשה מדברי הר"ן פ"ק דקדושין (הובא בב"ש סי' נ"ה ס"ק ג' ובסי' ס"א סק"ב) במ"ש דביאת איסור אינו בדין שתקנה דלא כ"כ הר"ן ז"ל אלא לענין ליורשה וזכאי במציאתה ובמ"י משום שלא יהא חוטא נשכר ע"ש עיין עוד בס' צלעות הבית סי' ד' מענין זה:

ט **ישראל עוזב דת שקידש**. עי' תשובת נו"ב תניינא סי' קס"ב אודות מקרה בלתי טהור שאירע בקהילה אחת במדינת ישמעאל שבא שם נער א' בחזקת שהוא יהודי פנוי ודיבר שם על לב אלמנה אחת שתנשא לו ואחר שישב שם ג' שבועות נשאת לו בחופה וקידושין ואחר הנישואין לקח את הכל מידה וברח לו ועתה נודע הדבר שהוא עוזב דת זה כמה שנים והאשה העלובה תהיה מוכרחת להשאר עגונה כל ימיה. והנה רב אחד רצה לצדד היתר קצת לבטל הקידושין מתחילתן והוא ז"ל השיב לו ישתקע הדבר וח"ו להתיר האשה לא מבעיא בנ"ד שבא לפנינו מתנהג ביהדות ג' שבועות וקידש אשה בחזקת יהודי דכ"ע מודו דחיישינן שמא הרהר תשו' ומה שחזר אח"כ לסורו אין ראיה שהיה למפרע בשעת קידושין כך אלא אפילו בעוזב דת שהוא עוזב דת לפנינו לית דחש להי"א שהביא הב"י בשם בה"ע והלכה רווחת עוזב דת שקידש קידושיו קדושין וכ"כ הכנה"ג דאפילו החולק ביבום (בסי' קנ"ז ס"ד) מודה שקידושיו קדושין. ומ"ש הרב השואל דאפשר לו דבכה"ג שהיא לא ידעה שהוא עוזב דת אדעתא דהכי לא קידשה נפשה כדפריך בפ' הגוזל ק"ו כו' זה אינו דאפילו באיש דלא שייך ביה דבכל דהו ניחא ליה ובאיסור שאין לו היתר מכל מקום המוסכם מכל הפוסקים דח"ל ולא הכיר בה חיילי הקדושין (עמ"ש

לעיל סי' ל"ט סק"ד) מכ"ש באשה דבכל דהו ניחא לה ובאיסור שיש היתר לאיסורו וסמא בידו בכל רגע לשוב בתשובה פשיטא דלא אמרינן שיוחשב קדושי טעות וסיומא דפיסקא שאשה זו אשת איש היא וכל זמן שלא תשיג גט ממנו תשב עגונה ע"ש:

י **כותי שקידש**. עב"ש מ"ש אע"ג דאמרי' כו' אלא לחומרא ולא לקולא כו' ובגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב ע' בש"ך יו"ד סימן קנ"ט סק"ה ובתפארת למשה שם עד כאן לשונו):

יא **או מגרש ראשון**. עב"ש ס"ק י"ז מ"ש אם קדשוה שני אחים א' קודם השחרור וא' אחר השחרור ומתו מותרת לאח השלישי כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב הדין מפורש בש"ע לקמן ס"ס קע"ד עכ"ל):

## סימן מה

א **כגון ששלח בשבת**. עיין בס' בית מאיר שתמה מזה על המג"א סי' ש"ו ס"ק ח"ו דמסכים לדעת המרדכי שם ומסיים וצ"ע מה שנוהגין ליתן במתנה כלים לחתן הדורש בשבת יעו"ש דלדבריו השילוח לבד זולת הקידושין אית ביה איסור שבת וא"כ הכא מה ראיה יש שלא קידש. והאריך בזה לדחות דברי המג"א הנ"ל. רק דהעיקר לדינא כדעת הר"ן ע"ש:

ב אבל בקלא דסבלונ' עיין במל"מ פ"ט מה' אישות דין כ"ב:

ג וי"א דיש להחמיר כו' והחתן אינו אומר כו' עיין בתשו' קהלת יעקב מהגאון מקראלין סי' י"ח ע"ד האיש ששידך אשה בקנין והתקשרות כנהוג ואחר כך נודע שהמשודך רע מעללים ויש לו שתי נשים כו' וחזרה בה מהשידוך והוציא המשודך קול שתיכף אחר השידוכין נתן לה ד' זהו' וטוען שאמר לה שנותן בתורת קדושין (ע"ל סי' כ"ז ס"ה) והיא מכחשת ואומרת שלא שמעה מפיו כלל לשון קדושין וכן אחד מהעדים שהיה שם אמר שהי' מתכוון לשמוע אולי יערים להזכיר לשון קדושין ויודע בבירור שלא אמר כלל גם שאר העדים שהיו שם אומרים שלא שמעו כלל לשון קדושין ובין כך נמלט האיש ולא נודע מקומו והאשה עגונה והיא ילדה ורכה בשנים. והאריך בזה לבאר כל פרטי דין חוששין לסבלונות מדברי הראשונים ז"ל ומסיק למעשה אין בידינו להכריע בין אבות העולם ונקטינן כדברי כולם להחמיר כמ"ש האחרונים אבל כבר כתבו דהאידנא ליכא אפי' מיעוט מקדשי והד"מ ואין פוצה פה לחוש לסבלונות רק הרמ"א ז"ל כתב לחוש לכתחלה כשהוא אומר שכוון לקדושין אם לא שיש עוד צד להקל. ובודאי שהוא חומרא בעלמא דדיבורים לא מעלה ולא מוריד כיון שהיא מכחישתו כמבואר במשנה

האומר לאשה קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני היא מותרת בקרוביו כו' ועוד דהכא נמי איכא צד להקל כיון שנתן לה תיכף בעת התקשרות וידוע שלא היו קדושין קודם כו' בפרט שהוא אומר שאמר לה בפירוש הרי את כו' ועד א' מכחישו שנתכוון לשמוע ולא אמר כלום וכן העד השני לא שמע כלום וניכרין הדברים שמשקר וגם כיון שלא שמעו כלל העדים הוי קדושין בלא עדים אף לדבריו. ועוד נראה לומר דבזמנינו שנוהגין הכל לכתוב קשורי תנאים ולקבוע זמן החתונה וגם כותבין מתנות קטנות להכלה כנהוג ובעת הקישור כותבין בח' וקנס ודאי אין שום מקום לחוש לסבלונות דמבואר בראשונים דעיקר חששא הוא משום דלא שדי אינש זוזי בכדי ומתיירא לשלוח קודם פן תחזיק סבלונותיה כשתחזור בה לכן מקפיד לקדשה קודם משא"כ בזה"ז דאין מצוי כלל לחזור משידוכין מחמת חו"ק וסמכה לשלוח סבלונות כאשר הוא מנהג פשוט לשלוח אף מתנות מרובים ואין חוששין לחזרה (לענ"ד אין זה סניף היתר כלל לנדון זה שהמשודך יודע בעצמו שהוא רע מעללי' ובודאי כשיתוודע להאשה תחזור בה ולא יהיה עליה חו"ק כלל כמבואר בש"ע סי' נו"ן ס"ס בודאי לא סמכה דעתיה על ההתקשרות. אך הוא סניף היתר על נדון אחר) ועוד יש לדמות נדון זה לעובדא שהובא בש"ס (ב"מ דף ק"ד ע"א) דהלל הזקן היה דורש לשון הדיוט במעשה ואלכסנדר' של מצרים שבקשו לעשות ביניהם ממזרים ואמר הביאו לי כתובות אמכם כו' כ"ש בנ"ד שאין שום קצת רמז קדושין שיש לסמוך על מה שתיקנו הגדולים לכתוב בהתנאים שהחתן ישא את הכלה בחופה וקדושין כדמו"י וקובעין זמן להחופה ודאי אין לחוש שעשה מעשה לסתור דברי התנאים המפורשים ולא גרע מלשון הדיוט ועיין בתשב"ץ ח"א סי' קל"ג שחקר בזה במקום שיש תקנה שלא לקדש רק תחת החופה והביא מגמרא זו ובנ"ד יש עוד סניפים אלא שאין צורך כ"כ דנראה פשוט להתירה אשה זו להנשא לכל מי שתרצה ובפרט במקום עיגון שהמשודך ערק ואזל לעלמא עב"ד ע"ש:

## סימן מו

א **ראיה ברורה.** עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ק"ז אחר שהביא שם דברי הנו"ב (בסי' נ"א) שהקשה דמ"ט סמכינן על סימנים באיסור א"א ולא קטלינן ע"י סימנים ותירץ כיון דמכחיש בברי. כתב עליו וז"ל ובעיקר הסברא מכח דמכחיש בברי א"כ נימא דין חדש במעידין שאשה אחת בסימן כך וכך נתקדשה ואשה אחת לפנינו בסימנים כאלו אומרת לא נתקדשתי תהיה מותרת ולא נחליט אותה לא"א. ובזה אפשר לומר דמ"מ מי שנושא אותה א"י ברי דהדין עמה. אבל מ"מ יהיה לענין תרומה כו'. וכתב עוד דאפילו

למ"ד סימנים דרבנן גם באיסורא מחמירין בסימן אמצעי בנידון דמעידין דאשה בסימן אמצעי נתקדשה אוסרין לאשה שיש לה סי' כזו להנשא ולא אמרינן דחז"ל תיקנו רק לענין אבידה דזה נסתר מדברי תשו' הרא"ש ע"ש:

ב **ולא אמרו לפלוני.** ע' בתשו' נו"ב סוס"י ס"א הובא לעיל סי' מ"ג סק"ב:

ג **דבזה"ז אין מבטלין קלא.** עבה"ט וע' בתשו' נו"ב סי' ס"ה וס"ו מ"ש בזה וע' בס' בית מאיר מזה (ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב אם הוחזק הקול ואח"כ נמצאו העדים פסולים לכ"ע אין חוששין הר"ם אלשקר סי' צ"ט וקי"ד אבל הר"י אדרבי סי' ד' כתב דצריך גט להתירה לעלמא והר"ם איסרלן סי' ל' כתב שאם העדים עצמם אומרים להד"ם הוי קול ושוברו עמו. כנה"ג בהגהת הטור אות ך"ז עכ"ל):

ד **עליו עולמית.** עבה"ט מ"ש אבל מהר"א ששון כתב דלא סגי בהכי ואפילו היתה נדה אלא דוקא כשבאו עדים שלא זזה ידן כו'. והנה ספר מהר"א ששון אין אתי אך ראיתי בשעה"מ פ"ו מה"א בקונ' חופת חתנים ס"ה הביא שם דברי מהר"א ששון אלו קצת באריכות ומבואר שם דלא כמו שהעתיק הבה"ט משמו. רק דמתחלה עלה בדעת מהר"א ששון דאפי' באיכא עדים שלא זזה ידן אינו מועיל לפי דקי"ל בפ' הבע"י דף נ"ז כרב דאמר יש חופה לפסולות וע"כ אפילו בדידעינן בודאי שלא נבעלה דאל"כ היכי פליג שמואל ואמר אין חופה לפסולות ניחוש שמא נבעלה ואפ"ה ס"ל לרב דהחופה פוסלתה מלאכול בתרומה משום דחשיבא כביאה כמ"ש רש"י שם וא"כ ה"נ חשיבא כביאה לאוסרה עליו. ושוב מסיק דאפילו באין עדים שלא זזה ידן רק שהיתה נדה מותרת לו שהרי כתבו התוספת שם דהא דחופה פוסלת אינו אלא דרבנן ומצינו להרמב"ם והרי"ף שסוברים דחופת נדה לא חשיבה חופה (ע"ל סי' ס"א) א"כ בנ"ד שהיתה נדה ה"ל ספק דרבנן ולקולא ועוד כ' שם צדדים אחרים לזה ע"ש. וע' עוד בשעה"מ שם שהשיג על מהר"א ששון בכל דברי התשובה הנ"ל וגם האריך שם בענין אי חופה חשיבה כבעולה ממש לכל דבר ומסיק שבמחלוקת הוא שנוי בין הראשונים ז"ל ולדינא יש לחוש לחומרא ומ"מ בנדון מהר"א ששון נראה דלכ"ע כל שנכנסה לחופה ולא נבעלה לא חיישינן לה כלל דאפילו הסוברים דחופה חשיבה כביאה ממש לא כתבו כן אלא היכא דמן הדין הוא חופה משא"כ ביצא עליה קול שנתקדשה ונשאת לאחר ונכנסה לחופה ולא נבעלה דבהא ודאי פשיטא דמגרש ראשון ונושא שני דממ"נ אם לא נתקדשה לראשון כלל ה"ז מותרת ואם נתקדשה לראשון חופה דשני לא חשיבה חופה כלל דאטו נישואין תופסין בעריות והו"ל כמי שלא נשאת כלל ע"ש היטב וע"ל סי' ז' סי"ב בח"מ וב"ש ומ"ש שם ס"ק כ"ב:

ה מיהו אם היא מודה עב"ש ס"ק כ"ב ועיין בתשובות רע"ק איגר סי' ק"ג מ"ש בזה:

ו **הואיל ויצא הקול.** עח"מ וב"ש וע' בס' עצמות יוסף בקידושין דף י"ב הלכה ג' שכתב ליישב דברי הרא"ש באופן אחר והמציא חידוש דין מדעתו לחלק בהא דאמרינן התם לאו כל כמינא דאמך כו' דהיינו דוקא משום שהיתה נשואה מש"ה לא אמרי' דשוויא נפשה חד"א דמאחר שעד זמן זה בא עליה בעלה בהיתר לא כל כמינה לחוב לבעלה ולאסור עליו מה שכבר קדם לו שהיה בא עליה אבל אם היתה מאורסת ואמרה שקבלה קדושין מאחר נראה דכיון דשויא נפשה חד"א מונעים הבעל מלבא עליה ובהכי א"ש דברי הרא"ש בתשובה כו' משום דמיירי בארוסה כו' ושוב מצא סמך לדבריו בתוס' רי"ד בשמעתא דהתם ע"ש. וע' בתשו' מהרי"ט ח"א סימן צ"ב שהשיג עליו דגם בארוסה הוי אגידא ביה דלא מציא שויא ע"ע חד"א. וגם על גוף סברת תו' רי"ד הנ"ל דבנשאה כיון דאגידא ביה לא אמרינן שויא חד"א האריך לתמוה על זה. וגם כתב שם לתרץ דברי הרא"ש הנ"ל באופן אחר (ע"ל סי' קט"ו ס"ו ס"ק כ"ה) יעו"ש באריכות. וע' בס' שעה"מ פ"ט מה"א דין ט"ו שתמה על מהרי"ט שם והאריך לבאר דעת התוס' רי"ד וגם כתב ישוב אחר על דברי הרא"ש הנ"ל. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' פ"ח אות יוד וסי' צ"ד אות ב' ואות י"ב מ"ש בזה וגם בספר בית מאיר מזה וע' עוד בס' קרבן נתנאל בתרא פרק בתרא דגיטין אות ע"ב שכתב ג"כ ישוב על דברי הרא"ש הנ"ל:

## סימן מז

א **דרים עמה בחצר.** עבה"ט מ"ש אבל אם כולם היו במעמד אחד כו' ובגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב ע' בתשו' הראנ"ח ח"ב סי' מ"א עכ"ל. ור"ל דשם הביא דעת קצת פוסקים דדוקא אם היו מזומנים לעסק ההוא הא לא"ה לא דקי"ל כרבא פ' שבועת הדיינים דכל מלתא דלא רמי עליה דאינש לאו אדעתיה וכדרך שפי' הרמב"ם ז"ל פ"ו מה' טוען דקאי אעדים שאין העדים זוכרים אלא דבר שהם עדים בו כו' (עש"ך בח"מ סי' ע' סק"ו) והאריך בזה ע"ש ועמ"ש לעיל סי' מ"ב סקי"א) (א) אמתלאה לדבריה עבה"ט ועיין בתשו' חות יאיר סי' קל"ח במעשה זר ומר שאירע בקהילה אחת שבא לשם אורח אחד והכיר שפחה בתולה שבבית אחד שהיא היתה בביתו לפני חצי שנה מעוטפת ראשה בחזקת נשואה עם איש א' שהיה בחזקת בעלה ועל כן השכיבם בחדר א' והיא הודית ונתנה טעם לזה ושמ"מ בתולה היא. והאריך שם לצדד דמהני אמתלא שלה וכ' שם ואי משום דקי"ל הוחזקה נדה בלבישת בגדים ל"מ אמתלא ז"א דדוקא בלבישות בגדי נדות כמ"ש הרשב"א דלעשות מעשה כולה האי כו' והיינו משום דאין אשה מנוולת

עצמה בהם כי מאוסים ומגונים וטמאים הם בעיני' משא"כ לצנוף מצנפת כדרך הנשים לפעמים גם בתולות מכסין ראשן מפני כיעור ראשן בשחין וכה"ג י"ל דמהני אמתלא כו' ע"ש באורך. ולע"ד יש לפקפק הרבה בזה חדא שלא הזכיר דברי הרמ"א בס"ס זה י"א דדוקא באמרה נתקדשתי סתם אבל אמרה נתקדשתי לפלוני שוב א"נ לומר פנויה אני כו' והוא מדברי הר"ן בשם הרא"ה (עמ"ש שם בס"ק ג') ועוד שלא הזכיר דברי מהרי"ט סי' א' הביאו הבה"ט כאן דבאמר לה אחד ולאו א"א את ואמרה הן ל"מ אמתלא וכ"כ סברא זו הכנה"ג בשם רבו ביו"ד סי' קפ"ה ע"ש. ועוד דגוף האמתל' שהזכיר שם שע"י ריצוי כסף עשתה זאת אינה אמתלא טובה ומקובלת כלל ע' בתשו' חוט השני סי' י"ז שהבאתי לעיל סי' ו' סק"א ובתשו' שבו"י ח"ג סי' ק"ט שהבאתי לעיל סי' י"ט סק"ג. ועוד דמ"ש דדוקא שבלבישת בגדי נדות כו' אין חילוק זה מוכרח כלל ומצאתי בתשו' חמדת שלמה ר"ס נ"ט שדעתו נוטה דזה מיחשב מעשה גדול יותר מלבישת בגדי נדות שיש לומר דאתרמי לה בגדים אלו כמ"ש מהרי"ק משא"כ ההולכת בכיסוי הראש כמו הנשואות אין מי שלא יחזיקה לנשואה ע"ש על כן קשה לסמוך להקל בזה וכיוצא בזה ועמ"ש בסי' קנ"ב:

ג **וכיוצא בזה.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ל"ח בד"ה ואמנם מה שאני חושש שכתב עוד אני אומר דע"כ לא מצינו שמועיל אמתלא אלא היכא שעתה נסתלק הגרם הראשון כגון באשה שקפצו עליה אנשים שאינם מהוגנים שעתה נתקדשה להגון לה וכן באמר' טמאה אני מחמת שלא היתה בריאה או משום שהיה שם אחותה או אמו ועתה היא בריאה וכבר הלכו להם אבל אם לא נתחדש דבר כגון שקפצו עליה אנשים שא"מ ואמרו מקודשת אני ושוב נתקדש' לאותן שקפצו עליה דאומרת שמתחיל' אמרה שנתקדשה לפי שלא רצתה להתקדש למי שאינו הגון לה ועכשיו נשתנה דעתה ונתרצה מנא לן שמועיל אמתלא כו' ע"ש. ועמש"ל סי' קנ"ב ס"ו עוד מדין אמתלא. ועמ"ש לעיל סי' ו' סק"א בשם תשובת חוט השני סי' י"ז כמה כללים בדיני אמתלא: וע' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' פ"ה שהביא דברי התוס' ביבמות דף קי"ח ובמהרש"א שם דמבואר דאמתלא מהני רק לדונו בשתיקה מתחילה ועד סוף אבל לא להתיר ע"י דבור השני ע"ש והקשה מזה על פסקי דהצ"צ סי' ק"ד דמבואר שם דאמתלא טובה לענין מעוברת חברו מהני (ע"ל סי' י"ג ס"ק י"ח) וכתב ליישב דסברת מהרש"א הוא רק דא"צ לדון לשוויא דבורו השנית לעדות כההיא דמת בעלך דהימנוהו רבנן מדין עדות אבל בנדון דהצ"צ דאף דבעי הודאתו מ"מ לאו מדין עדות היא אלא מדין ברי לענין זה מהני אמתלא דמ"מ אומר דברי לי שמותרת ע"ש. ומבואר עוד מדבריו שם דבנדון דהצ"צ אף אם הוא גזלן דאורייתא

מהני הודאי כיון דלאו מדין עדות הוא. ועיין בתשובה חמדת שלמה סי' נ"ט שהביא בשם ת' פ"י סימן א' באשה ששאלו אותה ממי היא מעוברת ואמרה מפלוני בעלי ואח"כ אמרה שאינו בעלה והיא פנויה ונתעברה ממנו בזנות ונותנת אמתלא לדבריה וצידד שם דמהני אמתלא והוא ז"ל כתב עליו ולדעתי יש לדון הרבה אם בזה מהני אמתלא הואיל ועכ"פ איתרע חזקתה דזנות לא שכיח וכיון דצריכין לברי שלה י"ל דאמתל' ל"מ רק לבטל דברים הראשונים אבל לא לקבל דבריה האחרונים אם צריכין להעדתה וראיה לזה מתוס' יבמות דף קי"ח וכמ"ש המהרש"א שם עכ"ד. ולפי דברי רבינו עקיבא ז"ל שהובא למעלה דסברת מהרש"א הוא רק דא"א לדון לשויא דבורו השנית לעדות כו' אין זו השגה דגם כאן לאו מדין עדות הוא. אך זאת יש לפקפק גם עליו (כמו על תשובת חו"י שבס"ק הקודם) מדברי הרמ"א בס"ס זה די"א באמרה נתקדשתי לפלוני שוב אינה נאמנת כו' וכאן מאחר שאמרה מפלוני בעל אינה נאמנת לחזור אח"כ אפילו באמתל' וצ"ע: ועיין עוד בתשו' רע"ק איגר ס"ס פ"ה שכ' בשם הגאון בעל הפלאה (בכתובות דף כ"ב) דהא דמהני אמתל' באומרת א"א אני דוקא בלא אמרה כן בב"ד אבל אמרה בב"ד כיון דנאמנת מדין עדות כיון דבידה לקדש א"ע אינה חוזרת ומגדת באמתל' כמו באנוסים היינו מחמת נפשות דאינם נאמנים ואין לך אמתל' גדול מזה ע"ש. ז"ל כתב עליו שדבריו תמוהים דבאמת היא אינה נאמנת מכח דבידם כמ"ש תוס' ישנים בכתובות דף כ"ו דלא מקרי בידה כיון דאולי לא תמצא איש שירצה לקדשה אלא דהתורה האמינתו לאב מגזה"כ כ"ז שבידו לקדשה אבל היא לא מהימנ' רק מדין שויא אנפשה חד"א וא"כ שפיר מהני אמתל'. אלא דמ"מ נ"מ לדברי הרב באב שאמר בפני הב"ד קדשתי את בתי דלא מהני אמתל' עכ"ד (עב"ש לעיל ס"ס ל"ז דמשמע דעתו בפשיטות דמהני אמתלא ועיין בתשו' מהריב"ל כלל ו' סי' ל"ט דבדבר זה נסתפקו חכמי פרובינצא והובא ג"כ בס' שב שמעתת' שמעתא ו' פרק ח' ובתשו' חמדת שלמה סי' נ"ו ופלפלו בזה באורך) . וע"ש בסי' ק"י שהביא ג"כ סברת הפלאה הנ"ל על נדון דידיה (הובא לעיל סי' י"ג ס"ק י"ח) ובסוף התשובה כתב ומ"מ נ"ל לצדד להקל דמסתימת הפוסקים גבי אשת איש אני ומדברי הגהת ש"ע לעיל סי' ד' סכ"ט בשם הרב מריזבורג לא משמע דמיירי דוקא חוץ לב"ד גם י"ל כו' ע"ש (גם בס' ש"ש שם הביא ראיה זאת מדברי הרמ"א הנ"ל ובתשו' חמדת שלמה שם האריך בזה):

ג **אבל אמרה נתקדשתי לפלוני**. עיין בתשו' נו"ב סי' סמ"ך ע"ד המשודכת שהודית בפני אביה שנתקדשה למשודך שלה בעד אחד וכעת חוזרת ונותנת אמתלא על הודאתה שמה שאמרה כן היה כוונתה להוצי' מאביה התחייבות שהתחייב ליתן לה. אי מתני

בזה אמתל' כיון שאמרה נתקדשתי לפלוני וכ' הרמ"א דשם אינה נאמנת כו' ושורש דבר זה הוא מדברי הר"ן בשם הרא"ה. והאריך בזה ותירץ דבריו דהרא"ה עצמו בחידושיו לכתובות כתבה בל' אפשר כמסתפק בדין זה ולא בהחלט וא"כ יש מקום לומר באמרה שנתקדשה בעד א' דקידושי ע"א אפילו בודאי הוא רק חשש ואיך נצרף לזה במכחשת ספיקו של הרא"ה ובצירוף שני החומרות יחד הרי יש כאן ב' ספיקות ואיך נחמיר בס"ס והבתולה בחזקת היתר עומדת אמנם אולי הר"ן היה בקי טפי בדברי הרא"ה. והר"ן כ' דבר זה בהחלט. ואעפ"כ נראה להקל בנ"ד דהנה טעמו של הרא"ה נראה שהוא סובר דלענין ממון לא מהני אמתלא על דרך שכ' הח"מ בסי' קט"ו ס"ק כ"ב ולענין איסור מהני אמתל' וא"כ באמרה סתם נתקדשתי אין כאן דררא דממונא שמי הוא התובע ואין כאן רק דררא דאיסור' לכן מהני אמתל' אבל באמרה נתקדשתי לפלוני שיש כאן דררא דזכות אותו פלוני ולזה לא מהני אמתל' אין בידינו לפסוק בנוש' א' תרתי דסתרי להאמינה לענין איסור ולהכחישה לענין ממון לכן צריכין אנו להחמיר גם לענין איסור (ע"ש בסי' ח' וי"א שרוצה להעמיס כן גם בדעת הראב"ד פי"ח מהא"ב ע"ש) ומעתה יש להבין מה זכות ממון יש לארוס בארוסתו קודם הנישואין שנאמר שלא כל כמינה לחוב לו והרי אף אם אמת שנתקדשה ואינה רוצה להנש' לו מה יש לו עליה כו' וצ"ל דעיקר הזכות והחוב הוא על כסף הקידושין שאם יקחנה א"צ לתת לה כסף קדושין מחדש ועכשיו שחוזרת בה שלא קידשה אם יקחנה צריך לתת לה קדושין זהו זכות וחוב שיש להמקדש בדברים הללו ומעתה המקדש בעד א' דרוב הפוסקים פסקו כרב ושמואל דא"ח לקדושין וסמ"ג שמחמיר היינו חוששין לקדושין אבל אם יקחנה ודאי שצריך לקדשה מחדש שבדבר שבממון היא מוחזקת ולמ"ד א"ח לקדושין המעות היא מתנה גמורה כמ"ש התו' בקדושין דף ס"ו (ע' בזה בנו"ב תניינא סי' ע"ג) וא"כ אף לפי הודאתה הראשונה אין לו עליה דררא דממונ' ואין לנו לדון רק לענין איסור פשיט' דמהני אמתל' גם לדברי הר"ן והרא"ה. עוד י"ל שאפילו הודית בפני ב' עדים שנתקדשה לפלוני בפני ב' עדים ג"כ יכולה לחזור וליתן אמתל' אפילו לדעת הרא"ה ודוק' בהודית בב"ד או בעדים ואמרה אתם עדי דלא מהני בממון אמתלא בזה סובר דגם לענין איסור דבהדי ממון לא מהני אבל בהודית חוץ לב"ד ולא אמרה אתם עדי גם לענין זכות וחובה שבממון מהני אמתל' ולא קא' הרא"ה רק באתם עדים או באמרה בב"ד: וכ' עוד ואי לאו דמסתפינא אמינ' עוד סברא אחת דהרא"ה קאי על אמתל' שאמרו בגמ' שקפצו עליה ב"א שאינם מהוגנים ואמתל' זו מהכי לענין שהיתה צריכה לומר א"א אני אבל אכתי לא היתה צ"ל שנתקדשה לפלוני ואם כן נגד זכותו שהודית לית לה אמתלא לכן ל"מ אמתל' שלה גם נגד האיסור

אבל היכא שהאמתל' הוא גם על מה שאמרה נתקדשתי לפלוני כמו בנ"ד שהיתה צריכה לומר שנתקדשה להמשודך לפי שאביה מתחילה לא נתחייב למשודך אחר ועוד שאם היתה אומרת מקודשת אני סתם ואוסרת עצמה על כל העולם למי יתן אביה ההתחייבות והיתה צריכה לומר שנתקדשה להמשודך הוא אמתל' גמורה גם נגד המשודך בזה אולי מודה הרא"ה (כעין חילוק זה כתב הש"ך ביו"ד סי' קפ"ה סק"ה לענין מעשה דלבשה בגדי נדות וגם בנה"כ סימן א' בההיא דטבח ע"ש וכיוצא בזה כ' ג"כ בנו"ב תניינא סי' ל"ט דהיכא דע"י האמתל' היה מוכרח להכחיש זרעו מהני הובא לעיל סי' י"ג ס"ק י"ח) ומסיים באופן שיש לפנינו כמה גווני להקל ולקבל האמתל' זו ועכ"פ בצירוף כולם וגוף הדבר של קידושין בעד א' והוא חומרא בעלמא יש לסמוך ולהקל ולדחות ההודאה שלה. אמנם על הרב דמקום המעשה מוטל לעיין בדבר האמתלא זו אם היא אמיתית וטובה או לא דהיינו כך הן הדברים לפי טבע הענין אם זה שריחק אבי הבתולה השידוך הוא מחמת שקשה בעיניו עיקר המוהר שפסק לבתו ולכך רצה להרחיק השידוך למעט לה במוהר א"כ הוא אמתלא טובה וחזקה אבל אם טבע האב שוע ונדיב נגד זרעו ולא מטעם זה הרחיק השידוך רק מטעם אחר אבל מעולם לא היה מקום לחשוב שעינו צרה בהתחייבות של בתו אז אמתלא זו אין בה ממש וחוששין לקידושין עכ"ד ע"ש. ועיין בס' יד המלך פ"ט מה"א ופ"ג מה' עדות שהאריך ג"כ בטעמו של הרא"ם הנ"ל. ומבואר שם דאף תוך כדי דבור קאמר הרא"ה דא"י לחזור ואף דבכל התורה תכ"ד כדבור דמי מ"מ יש לחלק בהאי כללא דזה דוקא היכא דגוף הדבר נגמר ע"י דבור וכמו במקדש ונודר וכדומה משא"כ היכא דהדבור הוא רק גילוי מילתא על דבר הנעשה כבר דאף אם יבוטל הדבור ע"י החזרה תכ"ד מ"מ מה שנתגלה לנו ע"י הדבור אין כח בידו לבטלו. ואין סתירה לזה מהא דקיי"ל דעדים יכולים לחזור מעדותן תכ"ד שאני עדים דאף בעדותן לא נתברר לנו האמת דלמא שקר העידו רק דחק התורה להאמין להם משא"כ בהודאת פיו לטענתו של חבירו דזה הוי בירור גמור כו' ולפ"ז נכון שיטת הרא"ה הנ"ל דמיירי שאותו האיש אמר מתחילה שקידשה והיא גם היא אמרה כן הרי יש בדבריה הודאה שהודית להמקדש והודאת בע"ד לטענתו של חבירו הוי כנתברר לן בבירור גמור אמיתת הקדושין וכי חזרה אח"כ תוכ"ד נהי דמחד"א ששויתה עליה יש כח בידה לחזור ולבטל מ"מ נשאר הבירור מכח הודאתה שטענתו אמת ע"ש שהאריך בזה. וכתב שם דעפי"ז צריך לפרש הא דאי' בח"מ סי' פ"א סכ"ב הודה בפני ב"ד בין שהודה מעצמו ובין שתבעו אחר והודה א"י לחזור אלא תכ"ד. הך אלא תכ"ד קאי דוקא אהודה מעצמו ולא אתבעו אחר והודה ומיושב בזה קושיית הש"ך שם מן התוספתא ע"ש:

ד **שוב אינה נאמנת.** עח"מ שתמה למה אינה נאמנת במיגו דגרשתני ועב"ש ועי' בס' שעה"מ פ"ז מה"א דין י' מ"ש בזה:

## סימן מח

א **אסור בקרובותיה.** כ' בהגהות יד אפרים אבל אם בא עליהם לא פסל מן הכהונה דאיהו הוא דשויא אנפשיה חד"א אבל לגבייהו א"י לפוסלם כמו שהאשה מותרת ואע"ג דאינהו לא ידעי אם האמת אתו אם לא וכן מבואר ברא"ש פ' החולץ ע"ש:

ב **בקרובותיה.** עבה"ט מ"ש אפילו אם יש עדים כו' וע' במל"מ פ"ט מה' אישות דין ט"ו שהביא דבתשו' מהריב"ל ח"ב סי' פ"ה נסתפק בזה באשה שאמרה נתקדשתי בפני פלוני ופלוני ובאו פ' ופ' ואמרו שלא נתקדשה בפניהם אי אמרי' שויא אנפשה חד"א והביא עצות מרחוק לפשוט דין זה מההיא דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי אח"כ הביא מחלוקת הראשונים ז"ל בעד מפי עד והעד הראשון מכחיש לעד השני יעו"ש והוא ז"ל כתב עליו דאין מכל אלו הראיות דמיון לנדון זה אך באמת נראה דדין זה הוא פשוט מתשובת הרשב"א שהובא ביו"ד סי' א' בטבח שאמר על בהמה אחת שהוא לא שחטה ובאו עדים כו' וכן מבואר עוד בתשו' הרשב"א שהביא הב"י בסי' זה במי שטוען שקידש את האשה ובשעתו נתינה אמר לה התקדשי לי בזה אע"פ שעדים מכחישים אותו ואומרים שבתחלה נתנו לה בתורת פקדון כו' וכן מבואר מדברי ריא"ז שהובא בשה"ג פ"ב דכתובות. ואף דמדברי מהרי"א בכתביו סי' רכ"ו נראה לכאורה דחולק על זה. כד מעיינינן שפיר נראה דלא פליגי דמהרי"א מירי כשהמקדש חזר בו ולא היתה אמתלא בחזרתו כו' אבל לעולם שאם הוא עומד בדבריו הראשונים אף מהרי"א מודה דלדידיה שויא חד"א אף דאיכא עדים המכחישים אותו. והרשב"א והריא"ז נמי יודו דאם חזר בו אף שלא נתן אמתלא חזרתו חזרה כיון דאיכא עדים המסייעים לחזרתו עכ"ד ע"ש. אמנם בפ"ג מהל' יבום דין י"ג תפס הרב מל"מ עצמו במושלם דדברי מהרי"א המה נגד דברי הרשב"א וס"ל מהרי"א דכל כנגד עדים לא מהימנא אפי' לשויא חד"א. וכ' שם דאין לדחוק דלא אמר הרב מהרי"א אלא בחזרה בה מהודאתה במה שאסרה עליה. דאין בזה טעם כלל דמאחר דלא נתנה אמתלא הראויה בפני ב"ד על דבורא קמא מה לנו אם חזרה בה יעו"ש. ועיין בס' שעה"מ פ"ט מה"א דין י"ו שהביא תשובת הרשב"ץ ח"ב סי' רע"ט שהשיב על האשה שאמרה נתקדשתי בפני פ' ופלוני והעדים מכחישים אותה דהיא אינה אסורה בקרוביו דלא שויא נפשה חד"א אלא באותן עדים והרי הכחישוה יע"ש וכתב עליו דמבואר מדבריו (דלא פליג על הרשב"א) דדוקא באומרת נתקדשתי בפני פ'

ופ' והעדים מכחישים הוא דלא אמרי' שויא אנחד"א משום דתולה איסורא באותן עדים שהרי אין דבר שבערוה פחות משנים ואפילו שניהם מודים אמנם בההיא דטבח דליכא האי טעמא מודה הוא דאמרי' שויא אנחד"א אפי' כנגד עדים ומכלל האמור אין מקום למה שהקשה הרב מל"מ על מהריב"ל וכמובן עכ"ד. ולכאורה נראה דאין עיקר החילוק בין שאר איסורים ובין דבר שבערוה אלא דגם בדבר שבערוה גופיה יש לחלק בין אם באו אותן העדים עצמם שתלה איסורא בהם שאמר שקידש בפניהם ובין אם באו עדים אחרים. וזה מוכרח ממ"ש השעה"מ דאין מקום לקושיית המל"מ על מהריב"ל. דאל"כ אכתי קשה מדברי הרשב"א שהביא הב"י בסי' זה במי שטוען שקידש את האשה כו'. ועפ"ז אפשר ליישב ג"כ דברי מהרי"א בכתביו שהזכיר המל"מ הנ"ל ולומר דלא פליג על הא דהרשב"א דמהרי"א מיירי התם שבאו אותן העדים עצמם שאמר שקידש בפניהם והרשב"א מיירי שבאו עדים אחרים ומר אמר חדא ומא"ח ולא פליגי. ומעתה אפשר לומר דגם הרשד"ם והרש"ך שהביא הבה"ט כאן דאפילו יש עדים מכחישים אותו כו' מיירי ג"כ בכה"ג שבאו עדים אחרים אבל אם באו אותן העדים עצמם שאמר שקידש בפניהם והכחישוהו וכנדון דמהריב"ל הנ"ל אפשר שגם הם ז"ל מודו דלא אמרי' בזה שויא אנפשיה חד"א וכדברי הרשב"ץ הנ"ל וצ"ע. וע' עוד בס' בני אהובה פ"ט מה"א שם ובס' יד המלך שם ובס' גט מקושר בסג"ר אות קצ"ה מענין זה ועיין בה"ט לעיל סי' מ"ב סק"ז. ובדברי הנו"ב שהזכרתי בפ"ת שם ס"ק י"ז ובבה"ט לעיל סי' ד' ס"ק ל"ז ומ"ש בפ"ת שם וע' עוד מ"ש לעיל סי' ל"ז ס"ק י"א: ומ"ש הבה"ט בשם הרא"ם ואם נשא מקרובותיה כופין אותי להוציא עמ"ש בזה לקמן סי' קט"ו ס"ז ס"ק ל"ז:

ג והיא מותרת עיין בתשו' שב יעקב סי' כ"ב דמתחילה נסתפק באשר לשון הש"ס כגון דאמר קדשתיך בפני פ' ופ' והלכו להם למדה"י משמע אם העדים שפרט בשמם ישנם במקום קרוב נכון לשאול את פיהם עכ"פ דבמקום שיש לברר נכון לברר כדאי' בריש חולין כו' ושוב הביא תשובת רמ"א סי' ל' והוזכר בקצרה בב"ש לעיל סי' מ"ב ס"ק ט"ו דמבואר שם דאין חוששין לדבריו כלל וא"צ להמתין על העדים כלל לשאול את פיהם אפי' הם במקום קרוב ומ"מ מסיק היא ז"ל דאם לא תפסיד כלום בהמתנה זו אפשר הואיל דאיכא לברר ע"י שאלת פיהם של העדים צריכין לברר ע"ש וכבר כתבתי בזה לעיל סי' מ"ב ס"ק ט"ז:

ד **הוא מותר כו'**. עיין בס' לח"מ פ"ט מה"א שנתקדשה בזה במאי קמיירי אי אחר שנתן לה גט הא קיי"ל כל שנתן לה גט נאסר בקרובותיה ואי איירי קודם נתינת הגט הלא היא אסורה לכל העולם וא"כ איך קאמר אסורה בקרוביו משמע הא לכל העולם שריא והניח

בצ"ע ועי' בס' קרבן נתנאל פ' האומר אות נו"ן שכ' עליו ותמהני על חכם גדול כמותו דהא דתני אסורה בקרוביו במת דמקדש איירי ולק"מ ע"ש וכן תירץ בס' בני אהובה ובס' שעה"מ פ"ט מה"א סוף דין ט"ו ובתוס' ביאור ע"ש:

ה **והבת מותרת בקרוביו**. עי' בס' שעה"מ פ"ט מה"א דין ט"ו:

ו **מבקשים ממנו**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים של"א שכ' שאם טוענת שישביעוהו על ככה אין שומעין לה ע"ש:

ז **שקדשתני אינה נאמנת**. עב"ש שכ' היינו כל זמן שהיא תחתיו אבל אם גירש אותה אסורה לו כו' וע' לקמן סי' קט"ו ס"ו בהגה ומ"ש שם ס"ק ל"ו וכ' עוד הב"ש והא דאינה נאמנת על בעלה במגו גירשתני משום דהוו מגו דהעזה עכ"ל ועיין בשעה"מ פ"ז מה"א דין י' מ"ש בזה:

## סימן מט

א שיתן כתובה עב"ש סק"ב שתמה עח"מ סי' שס"ה ס"א ועיין בס' קרבן נתנאל ביבמות פ' האשה תניינא אות ל' שתירץ בטוב ע"ש:

ב **להורות בהם**. עבה"ט מ"ש ט"ז מדייק אבל לסדר קדושין מותר כו' ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' קט"ז שלא כ"כ אלא דה"ה שלא יסדר קידושין לכתחילה ולהכי נקט הש"ס לא יהא לי עסק משמע כל התעסקות בענין קדושין וגיטין וגם רש"י ז"ל שכ' שלא יהא דיין בדבר לא כיון דוקא אם יהי' דיין לדון על הגיטין או הקדושין אם הם כהוגן רק דה"ה שלא יסדר לכתחלה וזה נכלל ג"כ בכלל דיין וכן משמע בתשו' מהרי"ו סי' פ"ה כו' ובודאי לא בחנם הורגלו דורות הללו שאין מסדרין קדושין בלתי התרת הרב כי יש לחוש להרבה מכשולים שיבא לקדש ח"ו איסור ערוה או שני' כאשר קרה בזמנינו כו' ושם בתשו' הגאון בעל כנ"י כתב שדבר זה הוא תקנה מרבני צרפת שהיו בימי ר"ת שגזרו ואמרו שלא יסדר שום אדם קדושין כ"א מי שנבחר לרב או מ"צ בקהילתו ומי שיעבור על אלה כו' ע"ש ועי' ג"כ מזה בת' כנ"י ס"ס ע"ב וע' בת' נו"ב תניינא סי' פ"ג הובא אצלינו בפ"ת ליו"ד סי' רמ"ה ס"ק י"ב:

## סימן נ

א קדושי טעות עבה"ט מ"ש היינו מה שהדעת טועה כו' והא ל' הב"ש סק"ג וכ"כ הח"מ לקמן סק"ו בשם המ"מ ועמ"ש לעיל סי' כ"ח ס"ק נ"ח דדוקא באחותו אבל באחר אינו נותן למתנה ע"ש ועיין בש"ך ח"מ סי' שנ"ו: קדושי ספק עבה"ט שכ' דברי המחבר

תמוהים כו' ע' בזה בח"מ וב"ש ועיין בתשו' ח"ס סי' ק"ה שכ' ליישב בטו"ט דברי המרדכי והמחבר דכיון דאיכא ספק קדושין א"כ כי היכי דאי הדרי קדושין ואיכא דלא שמע בגיטא איכא חשש שמא יאמרו קדושין תופסין באחותה ה"נ איכא מכשול להיפך דאי לא הדרי קדושין מאן דשמע בגיטא יאמר שהיה ודאי קדושין ואין קדושן תופסין באחותה בודאי ובאמת הוה קידושי אחותה קדושי ספק נמצא כיון שבין כך ובין כך א"א להנצל ממכשול טוב יותר שתחזיר דאז עכ"פ מאן דשמע בתרוויי' בגירושין ובחזרת קדושין ידע שקידושי אחותה ס' הם ולק"מ כו' ושוב הביא שמצא דגם בס' ישועות יעקב פ' לישב כן דברי המרדכי אלא שסיים דמצא לריטב"א בקידושין ע"ט דפליג כו' והוא ז"ל תמה עליו ומסיים שדברי המרדכי מוסכמים לעד בלי מחלוקת ע"ש):

ב **הקדושין חוזרין.** עבה"ט ומ"ש וכ"כ הר"ם מינץ שראה הלכה למעשה כו' עב"ש דמסיים בה והטעם לדבר משום מה ששוה הקדושין יותר מפרוטה הוי כאילו נתן לה למתנה דבר העשוי להתנאות כו' ועיין בס' ב"מ שכ' דהוא תמוה הא בפלוגתא דקידשה בככר ליכא למ"ד הכי כו' ומסיים לכן לע"ד הלכה כהח"מ ודלא כב"ש דספיקא דדינא הוא ע"ש ועיין בתשו' ח"ס סי' ק"ה שכ' דמה שנדחק הח"מ דמהרי"ל לא קאי אלא אעובדא דילי' בתוך שני חזרה וכן הסכים בס' ב"מ דלא בב"ש הנה הרואה במהרי"ל יראה נהי דהשאלה היה בתוך שני חזרה אבל מה שהעיד על מורו היה בעלמא כו' וכתב שם לישב דברי מהרי"ל ומסיים דיפה פסק רמ"א כמהרי"ל וא"כ לכל הפחות הוה ספיקא דדינא כמ"ש הב"ש ואי תפס הוא לא מפקי' מני': וע"ש עוד אודות אחד שקידש ונשא אשה ומיד ביום שאחריו טרם טהרה ולא נבעלה נתגלה לה מום בהאיש ולא נתרצתה לו בשום אופן ורוב המון חשבו שיהיה קדושי ונשואי טעות לגמרי במום כזה ולימים אחרי כן פטרה בגט כדמו"י ועתה תובע הבעל להחזיר לו טבעת קדושין שלו והיא תמאן לתת לו והאריך בזה ומסיק כי בעובדא דא היה נראה להוציא ממנה הקדושין לכ"ע דנראה כמערמת להתקדש לבעל מום ולחזור קודם בעילה ולכופו לגט כדי להרויח הקדושין כמ"ש סברא זו התוס' בכתובות ע"ז בד"ה סבורה וביבמות ס"ד בד"ה יוציא' אלא דהמרדכי כתב שם תירוץ אחר כו' ולכל הפחות נ"ל דתחזיר עד פרוטה וכמ"ש הב"ש בשם הר"ם מינץ ומ"ש האחרונים שזהו המצאה נגד הש"ס נ"ל דבימי הש"ס קדשה בככר או במנה וע"ד כן נתקדשה לו א"כ הכל בכלל הקדושין אבל בזמנינו שנוהגים לכסות פני הכלה ואומרים תחת החופה ששוה פרוטה כדי שתסמוך דעתה במה שהוא כו' נמצא עיקר הקדושין אינו אלא פרוטה והשאר הוה כמוהר וכמהר"מ מינץ מיהו זה דוקא לענין דינא דטיבועין עדיף בזמנינו מבזמן התלמוד מטעם הנ"ל אך

לטעם שמא יאמרו קדושין תופסין באחותה אדרבה מיגרע גרע כיון שלעולם מקדשה בטבעת א"כ כיון שמשלמת לו שווי הטבעת אע"פ שמחזקת לעצמה פרוטה או אפי' חצי שווי איכא מימר שיסברו ששילמה כל שווי הטבעת או דאוזיל גבה או איכא דלא שמע כמה החזירה ע"כ מן האירוסין נ"ל דלא תחזיר אבל מן הנישואין דליכא משום שמא יאמרו איכא לצרופי כל מ"ש לעיל וא"כ בנ"ד לכל הפחות יש לבצוע הריב כי קרוב לודאי שמחויבת להחזיר הקדושין ע"ש):

ג **וגובה אותם**. עבה"ט ומ"ש ארוס שבשעת כניסתו כו' עמ"ש לקמן ס"ק י' בשם רדב"ז:

(ג) **חזרה היא בה חוזר הכל**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' תקע"ט:

ד **לאחר שדוכין**. הטעם מבואר בב"י דבשידוכין ודאי לא מחל כלום ואפילו אכל שם כיון דמצי למיהדר ביה ע"ש. ועיין בס' בית מאיר שכ' דהאידנא שהשידוכין בח' וקנס לע"ד אף הנ"י מודה דאין חילוק. אך צ"ע אם לא נאמר דלא שייך ענין מחילה ע"י אכילה אלא במה ששולחים מדידהו ולא במה ששולח האב על ידם כנהוג האידנ' עכ"ל: (ובתשו' ח"ס סי' קכ"ח במשודך שמת ויורשיו תובעים והב"ש כו' ובס' עצי ארזים מפרש לנכון דהיש חולקין אינו על גוף הדין של הנ"י רק על מה דמשמע דחוזר הכל ואפי' שליש אינו פוחת ובזה מיושב דברי הח"מ ס"ק י"א שהקשה הא בלתה ברשותו ר"ל מ"ט לא תנכה שליש ונסתלק מעליו תמיהת הב"ש כו' ועכ"פ כיון שהט"ז והב"ש החליטו הדין לטעות פשיטא שאין אדם יכול לומר קים לי כהיש חולקין זה. ומסתימת אחרונים משמע דבכל השידוכין אפי' שנעשו בחרמות וקנסות נמי לא מחיל דכיון דמצי הדרי בטענה כל דהו של קלקול מעשים או העביר המועד וכדומה אם כן אינו דומה לאירוסין שאינה יוצאה בלא גט כו' ולא שמעתי מעולם הוראה יוצאת לחלק בזה (כנראה דלא שמיעא ליה דברי הב"מ הנ"ל כי הוא מחבב דבריו תמיד) ע"כ נלע"ד המעות בעין או מה דאתי מחמתיה שהיה בעין בשעה ששמעה המשודכת שמת המשודך תחזור ואם בין כך בלו מ"מ כיון ששמשה שלא ברשותו צריכה לשלם כשעת הוצאה אמנם מה שכבר בלה אז בשעת שמיעה תפחות שליש ותשלם כיון שבלתה ברשות ויכול אביה ג"כ לנכות מזונות שאכל אצלו איזה ימים ויכולים היורשים להפריש סתם שכדבריו וכדברי בתו כן הוא כו' ע"ש. ושם בסי' קכ"ט אודות שהמשודכת טוענת בברי שהמשודך נתן למתנה מפורשת ואמר בבירור שאינו נותן מטעם השידוך רק במתנה גמורה. הנה בעלמא מי שהוחזק בדבר מהבעלים בעצמם מרצונם והטענה היא על מה ניתן לידו זה אומר על תנאי כך וכך וזה אומר במתנה גמורה ישבע המוחזק היסת ויפטור ואם שכנגדו טוען שמא יחרים

סתם אלא דהכא נ"ל קצת כטוען נגד המנהג והחזקה שהחתן יתן מתנות דאמר בפירוש שנתנם שלא לשם דורון כלה ועליה להביא ראיה וטוב לבצוע ע"ש):

ה **אחות המשודכת.** ביו"ד סי' רכ"ח סמ"ו איתא וה"ה אם אירע באחות המשודך. וכן מ"ש שם וכאן אם קלקל המשודך מעשיו ה"ה וכ"ש אם קלקלה המשודכת. ומ"ש הבה"ט בשם ע"ז וה"ה אם זנתה אחות המשודכת והיתה א"א או שהיתה פנויה והרתה כו' מלשון זה מבואר דפנויה שזינתה ולא הרתה לא וצ"ע מש"ס סנהדרין ס"פ בן סורר במעשה באחד שהעלה לבו טינא כו' דאמר התם למ"ד פנויה היתה מאי כולי האי רב פפא אמר משוס פגם משפחה ע"ש צ"ל דס"ל להט"ז דמ"מ לא הוי פגם גדול כל כך דומיא דעזבה דת וזהו שמדייק הט"ז וכ' כל זה הוא פגם גדול. מיהו נראה דכל זה לענין אחותה אבל המשודכת עצמה שזינתה אפילו לא הרתה יכול לבטל השידוכין ואע"ג שכתבתי בפ"ת ליו"ד שם ס"ק ל"ה בשם נו"ב תניינא סי' ר"ד דלא יקרא קלקול מעשיו בשביל פעם אחד ובגוף התשובה שם מבואר דאפילו במעשה זנות מ"מ י"ל דזה דוקא במשודך אבל במשודכת יכול לבטל משום זנות פעם א' ולא מבעי' בשידכה בחזקת בתולה דזולת טעמא דפגם הוי מקח טעות ע"ל סי' ס"ז ס"ה אלא אפילו בהיתה אלמנה או גרושה נמי יכול לבטל משום דהוי פגם גדול וראיה לזה מדברי מהרי"ט שהבי' הבה"ט לקמן סי' קט"ו סק"כ ויש לעיין במהרי"ט שם: ועיין בתשו' חו"י סי' רי"א במי שזינה עם משודכתו ולא מצא אותה בתולה והודית שזינתה רק ששענה מאחר שגם אתה קלקלת עמי ולא הקפדת לישא בשעת חופה בתולה מאי איכפת לך בכך כו' ופסק דהדין עמו ויכול לבטל השידוכין וראיה מהא דח"מ סי' רל"ב סי"ג ע"ש. מיהו י"ל דזה דוקא בשידכה בחזקת בתולה אבל בהיתה אלמנה או גרושה אינו יכול לבטל בכה"ג וצ"ע:

ועיין בתשו' ח"ס קל"ג עובדא כזו וכתב שם כמה פרטי דינים (א) אם נבעלה להמשודך וגם לאחרים ולא נתעברה לא יכול המשודך לחזור מהשידוך וחרם וקנס כרוך על צוארו ולא מצי למימר שהיא קלקלה מעשיה שהרי גם הוא בעל נדה כו' וכיון שגם הוא נכשל בזה אין לו עליה כלום וכן תמצא בתשו' מהרי"ק סי' ט"ו והגם דבתשו' חו"י סי' רי"א פסק בהיפך כו' מיהו הוא לא אמר אלא משום דבעי למטעם בתולה אבל בבעולה מודה ע"כ נראה שאינו יכול לבטל השידוכין ואם אינו מודה שבא עליה ישבע היסת ויפטר ואם לאו מנדין אותו: (ב) אמנם אם נתעברה מאחרים אע"ג שגם הוא בא עלי' יכול לבטל השידוך ולומר אדרבה כיון דפריצנ' בעיא למגדר נפשאי נגד היצה"ר וליש' אשה ועתה צריך אני להמתין כ"ד חדשי הנקה וממיל' שאין לה עליו שום שבועה: (ג) ואם היא טוענת ממנו נתעברה והוא כופר או טוען איני יודע הנה אם איננה משודכת שלו רק

שתובעת ממנו מזונות הולד לא תוכל להשביעו אפילו היסת שאינו יודע וזה מכמה טעמים כו' אך אם משודכת שלו היא ותובעתו בנישואין ישבע ויפטר (עמ"ש לעיל סי' י"ג ס"ק י"ח בשם נו"ב סי' כ"ג ובשם ת' ברית אברהם סי' כ'): (ד) אם כשכפוהו לשבע או לקבל נידוי חזר והודה הרי היא מותרת לו מיד ולא אמרי' שויא אנחד"א כי אמתל' שלו רחבה דמשום כיסופא כפר ונראה אפילו להוצי' אמתלא מפיו אינו צריך אע"ג דבי"ד סי' קפ"ה סק"ד החמיר הש"ך בשם הב"ח התם באיסור כרת דאוריי' והכא באיסור' דרבנן אין נראה להחמיר כו': (ה) אמנם אם אמר שביאתו עליה היה מוקדמת יותר מזמן עיבורה וא"א שתהיה ממנו וע"כ באו עליה גם אחרים ומהם נתעברה הנה אם ביאתו אינה מופלגת יותר מחודש העשירי פשוט דאין הוכחתו כלום כמ"ש בחמ"ח סי' ד' ס"ק י"א ואם הוא מופלג יותר מיב"ח פשוט דהדין עמו שאין הולד ממנו ואם היא מודה לו או שהוא נשבע על כך הרי כתבנו לעיל כיון שאין הולד ממנו וצריך להמתין כד"ח יכול הוא לבטל השידוך. אך אם הוא תוך יב"ח בזה יש לעיין אי אמרי' אשתהי בכה"ג דלית לה חזקה דכשרות כו' מיהו י"ל בנ"ד באיסור מינקת דרבנן בעלמא יש לסמוך על הפוסקים דאמרי' אשתהי אפילו היכא דליכ' שום חזקה ושריא ליה מיד בלי שיהוי כ"ד חודש וממילא כופין אותו לישא אותה כמ"ש לעיל. ומיהו לענין יבום לפטור אשתו מיבום ע"י בן כזה צע"ג כו' עכ"ד ע"ש עוד[:

ומ"ש הבה"ט ואם אירע כן באחות אבי המשודך א"י לחזור דאין לנו אלא מה שמצינו במפורש כו' ועיין בפ"ת ליו"ד סי' רכ"ח ס"ק ל"ו שכתבתי בשם נו"ב חי"ד סי' ס"ט שכ' דאם התיר הרא"ש לבטל השידוך מחמת אחות המשודכת ק"ו באבי אביה כו' וע"ש עוד מענין זה. (ובתשו' ח"ס סי' קי"ג בנידון ת"ח א' רוצה לשדך בתו להגון לה בחור וטוב אך אומרים כי אבי אם אביו עזב דתו אם יש לחוש לפגם משפחה. ומסיק כיון שכבר הפליג שהוא דור שלישי ואפילו מצרי ואדומי פסקה זוהמתן ומותרין בקהל דור שלישי כו' ע"כ נלע"ד אם החיתון נעשים יפות אין לחוש לפגם הנ"ל ע"ש):

ומ"ש הבה"ט ואם נעשה קודם השידוך כו' הוי כמום שבגלוי כו' עב"ש שכ' ע"ז מיהו נראה הכל לפי הענין: ועיין בשו"ת שבסוף ס' בית מאיר בסי' ו' במעשה באחד שעשה שידוך עם בת אחיו יתומה בהרשאתה וקודם החתונה נתגלה שיש להמשודך שני אחים אלמים שאינם ראוים לחלוץ והגם שיש תקנה ע"י קדושי תנאי (כמבואר בסי' קנ"ז ס"ד בהגה ועמ"ש שם) אך הכלה ממאנת בקידושי תנאי ואף נותני הנדן מאסו בזה לשנות לה מכל בנות ישראל ונשאל אם יכולה לחזור בה מחמת זה. והשיב דפשוט דיכולה לחזור בה ופטורה מקנס אם ממאנת בקידושין כאלו. ובודאי אילו היה נשתתק אח המשודך

לאחר התנאים היה אפשר לדון בדבר והיה נראה הואיל ויש מקנה בקדושי תנאי וגם רוב נשים מתעברות ויולדות ודאי אינו מום גדול ואין השידוך מתבטל מחמת זה אבל בכגון זה שכבר היה המום בשעת המקח אין זה ענין לזה אלא כמבואר בח"מ סי' רל"ב ס"ו כל שהסכימו בני המדינה שהוא מום כו' ובנ"ד בודאי קפידא רבה יש בדבר כו' וא"ל דזה הוי כמום שבגלוי ומסתמא ידעו ז"א דהא הב"ש בסי' נ' ס"ק י"א כתב דהכל לפי הענין ובנ"ד לאו כ"ע דיני גמירי ולא ידעו אם זה מזיק ואולי בכגון זה שידעו מקודם אלא שלא עלה על דעתם לשאול לת"ח אפשר דתולה בדברי הסמ"ע סי' רל"ב סק"י וקצת יש לחלק ולבד זה הנה בתשו' מהריט"ץ סי' רכ"ה חולק כו' ואם לא היה נודע בשעת השידוך ונודע להם אח"כ והרגישו בהנזק ומ"מ נהגו עם החתן אהבה וריעות ושיגרו דורונות זה לזה כנהוג לע"ד בזה א"י לחזור דזה דומה למה דקי"ל דאם נשתמש בו אחר שראה המום ה"ז מחל ואינו יכול להחזיר אך עדיין צ"ע בכ"ז אם יש לדמות חיוב קנס לקיום מקח ע"ש באורך:

ועיין בתשו' שב יעקב סי' ב' אודות ראובן שרצה לשדך את בנו לבת שמעון דבנו לא רצה מחמת פגם גדול שיש באחי הכלה והלך האב שלא בידיעת בנו ונתפתה ע"י השדכנים וכתב התנאים ושם נאמר בזה"ל בין הנעלה כמר ראובן הבא בכח בנו ובין הנעלה כמר שמעון הבא בכח והרשאה מבתו כו' וכאשר בא שמעון והגיד לבנו שעשה השידוך צעק ככרוכיא אשר לא ישמע לאביו בזה ועי"ז גם ראובן בא לפטור עצמו כי לא יוכל לכוף את בנו כו' והשיב הואיל דמבואר בש"ע דאפילו אי נגמר השידך ברצון כולם יכולים לחזור מפני אותו הפגם אי לא ידעו מהפגם קודם השידוך מכ"ש הבחור הזה שצווח מתחילה ועד סוף שאין מחויב לקיים כלל דברי התנאים ואין עליו שום עונש וקנס וא"צ לשמוע דברי אביו בזה להשחית זרעו כיון דרוב בנים הולכים אחרי אחי האם ואודות האב אם היה מפורש בתנאים שבא בכח והרשאה מבנו כמו שכתבו בצד הכלה הוי פשוט דאביו מחויב לשלם הקנס והוצאת דאף דאינו נאמן על בנו נאמן על עצמו דהודאת בע"ד כק' עדים דמי אבל הואיל דשינו וכתבו שבא בכח בנו י"ל דהכוונה הוא שבא בעד בנו ועומד במקומו לשדך אותו רק אם טוען צד שכנגדו שאמר בפי' שיש לו כח מבנו אזי מחוייב ראובן לישבע שלא אמר לו מעולם שיש לו כח ורשות מבנו ולא היה לו באמת שום הרשאה מבנו רק סבור היה שירצה את בנו ואז פטור גם אביו מקנס והוצאת עכ"ד ע"ש והנה מה דמבואר בדבריו שאם האב אמר שיש לו כח ורשות מבנו חייב האב לשלם הנה הב"ש באמצע ס"ק ט"ז לא כתבו כן שכתב בהדיא וז"ל ומזה נשמע אם האב אמר דיש בידו כתב הרשאה מבתו והיה שקר והוא ממאן דשניהם פטורי' דהא האב פשיטא הוא

סומך א"ע דבתו אל תסרב ולא כנ"ש עכ"ל מיהו י"ל דהב"ש מיירי בסתמא שלא שמע האב עדיין שום גילוי דעת מבתו משא"כ הכא שכבר שמע וידע האב שבנו אינו מרוצה לא היה לו להאב לסמוך ע"ז שירצה את בנו והוי אונס דשכיח דאמרי' ה"ל לאתנויי אך בתשובה הנ"ל לקמן סי' כ"ו (יובא לקמן ס"ק י"ד משמע להדיא דאפילו בסתמא חייב האב וכדעת הנ"ש וכן מבואר מדברי תשובת שבו"י ח"ג סי' קי"ז (מובא ג"כ שם) ע"ש ועיין בס' בית מאיר שהזכיר ג"כ קצת מדברי השב יעקב הנ"ל וכתב עליו דנ"ל דאיירי שהאב מודה עתה ששיקר ומעולם לא היה לו כח אבל אם עומד בדבריו והבן מכחישו פשיטא דשניהם פטורים בשבועה ע"ש וע' עוד לקמן ס"ק הנ"ל מזה:

ו **יכול המשודכת לחזור.** עיין בס' בית מאיר ובתשובתו שבסוף הספר סי' ו' שכ' דזה לא קאי דוקא באב המשדך בתו אלא דה"ה אם היא בעצמה עשתה השידוך ולא אמרי' בזה אשה בכל דהו ניחא לה מטעם שביאר שם ע"ש:

ז **נסתחפה שדהו.** עבה"ט מ"ש לפ"ז י"ל כו' אפי' אחר אירוסין יכולה היא לחזור וע' בס' בית מאיר שכ' עליו דזה ודאי אינו ע"ש:

ח וי"א דכל קנסות ע' בס' ישועות יעקב סק"ו שהרבה לתמוה על קנסות וח' שעושין בשידוכין שאם לא ישא פלוני' ליום ידוע יחול עליו עונש הח' ואח"ז מקדשה ונושאה כדמו"י ואין משים על הלב דהרי בגירושין מתירין לו מקודם (כמ"ש לקמן סי' קל"ד ס"ד) אם נדר או נשבע לגרשה כדי שלא יהא כמוכרח על הגירושין וכ"ש אם קיבל עליו בקנס ידוע אם לא יגרשנה ליום ידוע כ' הרשב"א שקרוב הדבר לו' דאף בדיעבד הגט בטל וא"כ בקידושין שאין גם א' שלא יהיה נקשר בחבלי עבותות הח' וקנס הנעשה בעת השידוכין והוא מוכרח לקדשה ולישאנה ליום המוגבל בתנאים וא"כ מיחזי כאנוס על הקידושין (ע"ל סי' מ"ב ס"א בח"מ וב"ש שם) וכ"ש שעינינו רואות שכמה פעמים החתן רוצה לחזור מהשידוך והב"ד כופין אותו ע"י הקנס והח' וע"י כן חוזר ומקדשה ונכנס עמה לחופה כו' והי' מהראוי שקודם הקידושין והחופה יתירו זה לזה הקשר של קיימא שביניהם כמו בגיטין למען יהי' הקידושין ונשואין ברצון עכ"ד ולע"ד אין זה תימה כ"כ דבאמת נראה דעת הש"ע לעיל סי' מ"ב ס"א לפסוק כהרמב"ם דאנסוהו לקדש ה"ז מקודשת מדהביא דיעה הראשונ' בסתם ושני' בשם י"א ורק משום חומר' דקידושין פסק שם דהוי ספק (עי' בנה"מ בח"מ ס"ס ר"ה שכ' להיפך ולע"ד הא ליתא ע' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' ע"א) ולדעת הרמב"ם פשיט' שאין כאן חשש אף שגם האש' אנוסה מחמת הקנס וח' ובדידה אם היא אנוסה לכ"ע אינה מקודשת מ"מ הרי שם הטעם מחמת הוא עשה שלא כהוגן כו' וכאן לא שייך זה שהיא קיבלה ע"ע הקנס והח'

מעצמה. ועיקר החשש בזה הוא רק לדעת בעל העיטור דס"ל דזה הוי אנסוהו לקנות ואינו קנין מדינא. וא"כ הרי גם בגט מה דחיישי' בקנס ושבועה שקיבל מעצמו לומר שזה דמי לאונס הוא רק חומר' בעלמ' לכתחילה כמבואר בסי' קל"ד שם בהגה ע"כ הכא בקידושין דאף באונס גמור אינו ברור לפסול אין להחמיר כל כך ובפרט דעיקר המחמיר בגט שם הוא הרשב"א והוא ז"ל בעצמו הכריעו כדעת הרמב"ם הנ"ל כמבואר בב"י בסי' מ"ב שם לית לן למינקט חומר' דתרווייהו ע' בש"ך יו"ד סי' נ"ד סק"ט (ועמ"ש לעיל סי' מ"ב סק"ב):

ט **שעושים לשדוכין**. עבה"ט שכ' הטעם משום בושת. ובב"ש מסיים וז"ל אע"ג לפעמים לא הוי בושת כ"כ כמו דמי הבושת אפ"ה לא הוי אסמכת' עכ"ל. וכ' עליו הבית מאיר ר"ל דכמו באם אוביר אשלם במיטבא לא חשיב גזים ה"ה במה שמחייב קצת יותר מדמי הבושת בצמצום הוי בכלל במיטבא. ומינה דאם התחייב סך רב יותר ודאי דהוי אסמכתא דומיא דאם אוביר אשלם אלפא. וזהו לע"ד פי' תשובת הרא"ש שהובא בב"ש ס"ק ט"ו במ"ש ויש פנים לבטל כל הענין כו' והיינו כי שם היה החיוב בסך ה' אלפים כו' ע"ש. ומ"ש עוד וכ' מהרי"ק כו' דחייב לשלם דמי בושתו. ע' בס' ב"מ שכ' דהב"ש קיצר בהעתקה כי שם כ' עוד דזה עדיף מביישו בדברים שהוא פטור דהא איכא מעשה רב אלא שאין גובין אותו בבבל מיהו אם תפס או שאגידא בי' משום חשש קדושין יכול לעשות ואין כופין אותו לגרשה עכ"ל וע' עוד בב"מ שגמגם על זה.

וע' בס' מעין גנים שהביא מ"ש בס' חוקי דרך באם מסלק הנדן פחות שליש הוא פטור כו' וכ' ע"ז ששמע הפירוש בשם גדולים דר"ל דפטור מקנס אבל אינו יכול להכריח צד השני בזה לקיים השידוך עד שיסלק כולו ואם הוא אינו רוצה פטורים שניהם זה מזה בלא קנס כלל. וע' בס' תפארת ישראל על משניות סוף סדר נשים ברמזי אה"ע סי' זה שכ' כמה פרטי דינים בזה וז"ל ובעבר הזמן שקבעו ויש קפידא מצד אחד אפי' בנאנס המעכב אפ"ה השני פטור כש"ך ח"מ סי' כ"א והט"ז ביו"ד סי' רל"ו. ואז יתירו החרם כנדר. ובמחל החתן ואבי הכלה אהדדי אינו מזיק מה שנשאר השטר בידו כח"מ סי' י"ב וסי' רמ"א. וא"ל דא"י למחול שעבוד הכלה וכח"מ סי' של"ג ליתא דהא לא זכתה מאביה סך הנדן עדיין דהו"ל קנין אתן והרי אין החתן צריך לנשאה חנם. ובקרעו לתנאים בחליה אין כאן כלום דהו"ל כמחילה בטעות כח"מ סי' כ"ה דהא ליכא ריע מזל רק אחר אירוסין כאה"ע סי' נ' ס"ה ובתשו' שבות יעקב. ונ"ל כיון דקנס דתנאים רק מצד בושת א"כ במסרבת לישא בעל אחותה לרחם על בני אחותה מפני שקשה עלי' טיפולן (לא ידעתי א"כ גם באיש דעלמא שיש לו בנים ואפשר דר"ל מטעם אומדנא דמוכח שהאמת

כן הוא) או במסרבה בחתן כדי לישא בעל אחותה שמרחמת על בני אחותה פטורה מקנס דהרי אינה מתכוונת לביישו ובושת אינו חייב כ"א במתכוון כח"מ סי' ת"כ ותכ"א עכ"ד ע"ט וצ"ע. עי' לקמן ס"ק י"ד. וע' בה"ט לקמן סי' קי"ד סק"ה:

י **לגבות קנסות**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים ס"ג אודות ראובן שרצה לשדך אשה וקנו מידו על התנאים ועל הקנס וכשבאו אצל הכלה לא נתרצית ויצאו הקהל ולמחרתו שלחה אחר העדים ונתרצית וקנו מידה וכשבאו אל המשדך אמר כיון שלא רצתה באותה שעה איני חפץ בה אם מחוייב ליתן קנס והשיב דזה פשוט דראובן פטור מן הקנס שלא היה בדעתו בשעת הקנין אלא שנתרצה באותה שעה וכיון שלא נתרצית תפרדה החבילה וכי עלה בדעת שנתחייב זה בקנס בכל זמן שתהי' רצוי' אפי' אחר כמה ימים. והוי ידוע שאפי' היתה שם שבועה פטור שלא הי' בדעתו אלא שתתרצה מיד ולא להיות קשור עמה לפי רצונה עכ"ד ועבה"ט לעיל סק"ז בשם ס' שארית יהודה:

יא **סי' ר"ז**. עבה"ט עד והש"ך כ' דבכל שידוכין א"צ קנין. וע' בס' בית מאיר שכ' נהי דראיות הש"ך נכונה מ"מ אחרי שכבר נהגו כדהעיד הרמ"א ז"ל בחה"מ בקנין שוב לא יהא מנהג זה כמנהג דסטומתא להיפך דכל דליכא קנין ליכא לחיובי' עכ"ל. ולע"ד יש לדמות עוד למ"ש בח"מ סי' ק"צ ס"ז לענין קנית קרקע בכסף דבמקום שדרכן לכתוב שטר לא קנה עד שיכתוב את השטר:

יב **ומיחה בעדים**. עבה"ט מ"ש ואם עשו קנין בסתר בפני עדים וצווה לעדים שאל יגלו כו' וע' בס' ב"מ שכ' דדוקא בכה"ג שציוו שלא לגלות אבל אם לא היה הקפדה שלא לגלות אף שנעשה בסתר מ"מ כיון שנעשה בעדים פשיטא דשייך בושת. וכ' ולפ"ז מה שתירץ הנ"ש קושית הב"י על תשובת הרא"ש וקלסי' הב"ש אינו עולה יפה כלל דמה בכך שהי' בהחבא כיון שלא הי' בהקפדה שלא לגלות אך עיקר התירוץ בזה הוא כיון שהי' החיוב בסך רב כו' (הובא לעיל סק"ט) . וכ' עוד דצ"ע אם נעשה בקנין ובערבות בקנין כנהוג דא"כ נהי דמטעם בושת ליכא לחיובי' (כיון שהי' בסתר) ומטעם קנין הוי אסמכתא מ"מ אפשר דהערבים חייבים ע"פ תשובת הרשב"א שבח"מ סי' קכ"ט סק"ח בהגה מי ששאל חפץ מחבירו כו' הערב חייב וע' במל"מ פכ"ה מהל' מלוה ומסיק שם דבקנין נשתעבד הערב אף במקום דלא נתחייב השואל מפני אסמכתא וה"ה הכא. ושוב פקפק בזה די"ל דהרשב"א לשיטתו במה שמפר' דברי הגמ' מנה אין כאן משכון אין כאן כו' והניח בצ"ע ע"ש:

ומ"ש הבה"ט ראובן שנשתדך עם לאה כו' עיין בתשו' נו"ב תנייא חי"ד סי' קמ"ח בתשובת מבן המחבר שנשאל בא' שנשבע לבתולה אחת שיקח אותה ושלא יעשה

התקשרות עם אחרת וגם נעשה ביניהם כתיבת ראשי פרקים ואחר זמן עשה האיש הזה התקשרות עם אחרת ע"י שליח בכח והרשאה בח' ובקנס כנהוג אם יש ממש בהתקשרות השני' שנעשה ע"י שליח או לא כיון שנשבע מקודם שלא להתקשר עם אחרת. וכתב דאין זה ענין כלל לדין אין שלד"ע דודאי לענין הח' וקנס שבא מכח קנין וכתיבת התנאים יש לדון אם חל בנ"ד אף לדעת הט"ז ביו"ד סי' רל"ו דשבועה וחרם בכתב מהני וכן הוא דעת הב"ש סי' נ"א סק"י ואף לדעת אמ"ו הגאון ז"ל בנו"ב סי' ס"ז דשבועה חל ע"י שליח וכן הוא דעת מהרא"י (הובא בפ"ת ליו"ד סי' רל"ו סק"א וע"ש) כל זה דוקא שעושה שליח לשבועה בפירוש ואומר צא והשבע עבורי אבל בנ"ד שנתן כו"ה לכנוס בקישורין ולא אמר בפי' עשה קבלת ח' ושבועה עבורי בזה בודאי לא חל עליו חרם כלל אמנם כל זה הוא בח' המוזכר בתנאים אבל בלא"ה איכא ח' קדמונים וח' הקהילות כמבואר בב"ש שם על שבייש בת ישראל וזה חל עליו ממילא וגם הקנס שמחוייב ליתן מי שחוזר בשידוכין לא מכח החיוב בתנאים הוא בא דהוי אסמכת' רק הוא משום הבושת וא"כ בנ"ד אין שייכות כלל לדין אין שלד"ע דאף אם השליחות בטל ואין עליו חרם וקנס מצד קנין התנאים מ"מ יש עליו הח' וקנס מצד תקנות הקדמונים בשביל הבושה שהרי ע"י כו"ה שלו יצא הקול שהיא משודכת לזה ועתה כשחוזר בו נתביישה ע"כ מחוייב הוא ליתן הקנס להכלה השניה ובפרט כשיש בידה מתנות יכולה להחזיק בהם עד שיתן לה הקנס שנתחייב לה ולבד זה צריך לפייס אותה שימחלו על כך שיסור ממנו עונש החרם מתקנת הקדמונים עכ"ד ע"ש:

יג **ואח"כ אין הבת רוצה**. עח"מ ס"ק ט"ז מה שתמה על תשובת הרמ"ע והנה שם בת' הרמ"ע סי' פ"א כתב דאין על האב שום שבועה או חרם אם הבת מאסה בו מעצמה או בפיתויו רק דאם האמת הוא שהאב הוא הגורם הוא מגונה ומערים כו' ע"ש. אמנם לפ"ד הח"מ נראה דהאב צריך לקבל בח' שלא היה הוא הגורם וצ"ע. ועיין בת' עה"ג סי' ע"ד וגם בס' נחלת שבעה מהדור' בתרא מענין זה וע' בס"ק שאח"ז. (ועיין בתשו' ח"ס סי' קי"ד שכ' על נדון כזה הגם דהא ודאי דאי אפשר להשביע על הספק כי אין לנו טענת ברי שהוא נתעצל ולא פייס ומכ"ש שגרם אבל עכ"פ אסור לו להאב ליתן לה נדן למשודך השני ולסייע כלל בשום סיוע של נשואין אם לא שתברר טענתה בב"ד כדין מאיס עלי ובתשו' הרשב"א שם הוה עובדא בבת הבת והיתה יתומה ויש לה נדוניא וכל צרכי נישואין מירושת אביה והזקן הזה אינו אלא כאפטרופס ויועץ וכיון דטוען שלא נתפייסה מה לעשות יותר אבל היכא שהנדן משל אב איך רשאי ליתן לה נדן ולהתעסק כלל בצרכי שידוכין להשני הרי לפנינו שאיננו אנוס וע"כ ראוי להחרים עליו שלא ליתן לה נדן ולא

להתעסק לשום צרכי נישואין עד תעמוד למשפט ותברר טעם מיאוסה בהראשון ויתנו לו ב"ד רשות לשדכה לאחר או יפייס הראשון וימחול לה וכן ראו להורות לגדור בפני הפורצים גדר עולם ע"ש) . ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' תס"ג שנשאל ראובן שדך בתו של שמעון ע"י אביה והיא גדולה ונתחייב אביה ליתן לה נדוניא ונתחייבו זל"ז בקנס ובשבועה גם הכלה נתחייבה בקנס ושבועה ואח"כ מת אבי הכלה ולא השאיר כלום והבת אומרת איני רוצה לינשא בלא נדוני' והחתן אומר איני חושש דפוק חזי כמה עניים נושאין נשים ומשמים ירחמו. אם הבת חייבת בקנס ועוברת על השבועה או טענתה טענה דאנוסה היא. והשיב דנ"ד לא דמי להא דהרשב"א דהתם אונס גמור הוא שלא רצתה הבת לינשא לו כלל ולא מתחייב למיהב לה תרקבי דדינרי עד שתרצה אבל בנ"ד אין זה אונס כיון שהוא מתחייב בשכ"ו פוק חזי כמה יתומות ובנות עניים נושאות בלא כלום. אלא שאם אין לראובן כלום לכסותה כדי שתצא מבית אביה לבית בעלה אין לך אונס גדול מזה אבל אם מכסה אותה כבנות ישראל העניות וכותב לה כתובה ותוספת אין זה אונס והרי היא עבריינית אם אינה רוצה לינשא לו או תפרע הקנס אם יש לה ואם אין לה הרי הוא חוב עליה. ותו איכא טעמא אחרינא לחיובה דהוי לה לאתנויי כו' ע"ש:

יד **דזה מיקרי אונס**. עבה"ט ומ"ש השולח את בנו לבקש זיווג לבתו ולא נתן לו כו"ה עב"ש שהעתיק דין זה קצת בסיגנון אחר וכ' ע"ז וז"ל אלא לכאורה קשה למה הבן פטור דהא הוא הגירם הבושת ונ"ל דס"ל גרמ' בבושת פטור גם י"ל דאינו אלא גרמ' ולא גרמי כו' עכ"ל. ועי' בס' בית מאיר שכ' עליו שדבריו תמוהי' דהא ודאי כ"ע מודו דמדינה על הבושת לחוד בלא התחייבות הקנס אין לחייב דקיי"ל המבייש בדברים פטור ואף מהרי"ק שנ' קרוב הדבר כו' מודה דלא מגבינן בבבל וגם לא החליט להיצי' בתפס כו' (כנזכר לעיל סק"ט) אלא שעיקר החיוב מכח השעבוד שמחייב עצמו אם לא יקיים הקישור וכדי דלא ליהוי אסמכתא כתבו הפוסקים דל"ש אסמכתא דומי' דאם אוביר כו' וא"כ מה מהני הכא מה שהוא גרמ' ולא גרמי הא מדינה מ"מ פטור ומ"מ נשתעבד בחיובו כיון דלא גזים ואינו אסמכת'. ומסיק לכן לע"ד אם הבן משקר ואומר שיש לו הרשאה מאביו כעובדא דשארית יוסף או אפי' אומר שאין לו הרשאה אלא שמבטיח שאביו בל"ס יתרצה למעשיו ומחייב עצמו בקנין ובקנם אם אביו ממאן אה"נ דהבן חייב וגרע מדין הרשב"א כשהבת מסרבת דשם כ' הרשב"א דאונס דל"ש הוא דכל הבנות מתרצות כו' משא"כ אב לגבי בנו דודאי שכיח פשיטא דהו"ל לאתנויי ומכ"ש בעובדא דש"י שכיחש כו' ובע"כ צ"ל דעובד' דש"י הי' שהגיד שיש לו כח ובכח הזה נכתב הקנס על האב אם ימאן אבל על עצמו לא פסק כלל קנס ובאופן זה פשיט' שניהם פטורים

האב פטור מדהיה שקר והבן א"א לחייב מדלא חייב עצמו ומשום הבושה לחוד א"א לחייבו כנזכר לעיל: וכ' עוד ובזה אפשר ליישב המוב' בנ"ש שבקצת מקומות כותבים הבא בהרשאה מבנו או בתו אף שאינם רואים ההרשאה. והפעולה בזה שמכיון שהם קונים ומתנים הקנס על האב. ממ"נ אם אח"כ ממאנים הבנים ומכחישים אביהם. אם האב מודה ששיקר נהי שאין בידינו לכפות הבנים האב מחוייב בהקנס בצירוף הבושת ואינו יכול לטעון אנוס אני דהא הוא גרם במה ששיקר ואמר שיש לו כח דאילו כן הי' באמת אפשר לא בא לידי הבושה כי היה בידינו לכופה כדמסיק הב"ש דהב"ד יכולים לכופה והרי אתה ראית שצד השני לא רצה לקשר על סמך המסתמא שכל הבנים מרוצים למעשי אביהם רק שהאמין לדבריך שיש לך כח (ושם בתוך שני חצאי עיגול כ' אך עדיין צע"ק אם לא מ"מ יכול לטעון אנוס אני. ור"ל דאב לגבי בן או בת הוי אונס דל"ש כדברי הרשב"א הנ"ל. וגם לע"נ בלא"ה צ"ע בזה לפמ"ש הוא ז"ל עצמו לקמן על דברי הב"ש במ"ש דהב"ד יכולים לכיפה דהיינו דוקא אם בהרשאה מפורש שמקבלת קנס על עצמה כו' א"כ הכא מסתמא האב אינו אומר רק שיש לו הרשאה סתם ובזה אף אם היה האמת בדבריו היה ג"כ בושה זו כי לא היה בידנו לכופה) ואם עומד בדבריו ומכחיש הבנים עכ"פ שניהם מחוייבים לישבע כדין חנווני ופועלים. וע"ש עוד שהביא בשם תשובת עה"ג סי' ע"ד ששם קנס על הבת הממאנת אפילו לא היה ידה במעשה השידוך רק ע"י שקיבלה המתנה ונתרצתה למעשה אביה. והוא ז"ל תמה עליו יכתב הגם שבגוף הדין שחישב רצוי בקבלת המתנה יפה דיבר כי יש לדמות למ"ש בח"מ סי' רל"ה סכ"ד וכן העבד שקנה כו' ובדברים בעלמא הוא שמקיים האדון כו' מ"מ לע"ד אין עליה קנס כי דוקא בדבר הנקנה אבל בשידוך אפי' אם בעצמה עשתה שידוך אינו נקנה בקנין כבסמ"ע סי' רמ"ג ס"ק י"ב ואיך אפשר לחייבה בקנס מבלי שהתחייבה עצמה אף בדיבור ולע"ד גרוע מבייש בדברים כו'. ובסוף דבריו כתב ועפ"ז יראה מה שמסיים הב"ש ואם האב יש לו כח מבתו כו' נראה האב פטור אלא הב"ד יכולים לכופה. היינו אם בהרשאה מפורש שמקבלת קנס על עצמה בקנין אם תסרב דאל"ה אף בהרשאתה אין בידינו לכופה ומכ"ש אם תחילה לא נעשה בהרשאתה אלא שאח"כ נתרצתה למעשה אביה ושוב חזרה וממאנת לע"ד אין עליה שום דין דלא כעה"ג הנ"ל. וכן בכח שנותן לפעמים האב לאחר לשדך בניו מוכרח להיות בק"ס ובקנם על עצמו ויוכתב בהתנאים הקנס על המשלח. אבל אם אח' אומר שיש לו כח ואין בידו הרשאה ודאי ראוי לכתוב הקנס על האומר שבא בכח ואזי אינו נפטר אם לא בשבועה עכ"ד ומ"ש עוד הבה"ט ואם האב עשה שידוך עם בתו ויש בידו הרשאה כו' ואם היא אומרת מאיס עלי י"ל דאין שום

כפי' עליה עכ"ל. הוא לשון הב"ש: ושם מסיים בזה כשאומרת עכשיו טענה מבוררת ע"ש. (ועיין בתשי' חתם סופר סי' קל"ד מענין זה):

ועיין בתשו' שב יעקב סי' כ"ג אודות ראובן שהתקשר עצמו בשביל בתו הבתולה עם בן שמעון בקישור התנאים ובקנס כנהוג ועתה מיאנה הבת מפני שהקול הולך ומתגבר שיש להחתן חולי נכפה ר"ל גם התחייב א"ע אבי החתן להנחיל לבנו כל הקרקעות וטען אבי הכלה ששמע שהוא ב"ח וכל נכסיו משועבדים לאחרים. גם טען אבי הכלה כיון ששם החתן כשמי והוא נגד צוואת ר"י חסיד חמירא סכנת' וקודם השידוך לא ידע מצוואה הנ"ל וע"פ טענות אלו רוצה לפטור עצמו מן הקנס ולבטל השידוך והחתן ואביו טוענין שהקול אין בו ממש ואויבים הוא דמפקי לקלא והקרקעות יקוים בתוקף וע"ז בד"י ובד"א והתואנה מצוואת ר"י ח לאו כלום הוא כי לא נאמר אלא לזרעו (שם מבואר טענות שני הצדדים באריכות) והשיב מה שרוצה אבי הבת לבטל הקישור מחמת צוואת ר"י ח ז"ל אין זה כדאי לבטל השידוך אף שיש לחוש לכתחילה מ"מ בדיעבד אין לבטל הואיל דיש ספק אם לזרעו לבד כמבואר בצוואה הנ"ל וכיון שכבר נעשה הוי כמו להוציא ואין מוציאין מן הספק גם שמעתי מכמה גדולים שלא הקפידו ע"ז אפילו לכתחלה (ע' בפ"ת ליו"ד סי' קט"ז סק"ו וע"ל סי' ב' סק"ו) . וגם הטענה מה ששמע שאבי החתן הוא ב"ח בזה נמי אין בו טעם לבטל הקישור כי ודאי קודם הכנה לנשואין מחויב אבי הבחור לשעבד להזוג כל הקרקעות ולעשות חיזוק ע"ז הן בד"י והן בערכאות ולהכריז אותם מי שיש לו חוב על אותן קרקעות שיבא כולי כמנהג הקהילות עד שאין חשש שיבא לידי הפסד עוד אך מחמת הטענה שבתו ממאנת לקחת אותו בטענת מאיס עלי יש לפטור אבי הבתולה עכ"פ מפני דהוי אונס אם אין ערמה בדבר וכמ"ש בהגהת ש"ע ובב"ש כו' ומ"ש בס' נ"ש היכא דהאב כתב שבא בכח והרשאה מבתו האב חייב בקנס כו' הוא מיירי היכא שטוענת בתו ששקר הוא שלא נתנה לאביה כ"ה מתחילה כלל א"כ כיון דאביה כתב שנתנה כו"ה וע"ז סמכו הצד השני חייב אביה הקנס (עב"ש ס"ק ט"ז שאין דעתו כן אלא דגם בכה"ג פטור האב וכבר כתבתי בזה לעיל רס"ק זה ועמש"ל סק"ה) משא"כ בנ"ד שבתו הודית שהיתה מרוצה רק אח"כ ע"י הקלא בישא נעשה מאיס עליה אף אם אין לה טענה מבוררת עכ"פ אביה פטור וכן פסק בתשו' עה"ג סי' ע"ד דאם הבת ממאנת ואין הקלקול תלוי באביה כאשר הב"ד יכולין לעמוד על האמת ע"י קב"ח כפי ראות עיניהם פטור אביה מכל כו' ואודות המשודכת הנה בת' עה"ג שם פסק שהמשודכת חייבת לשלם אחרי שהיתה מרוצה מתחילה וקיבלה המתנה ואם אין לה לשלם ראוי לנדותה ולפרסם ברבים כו' (ע' לעיל בשם ב"מ שחילק) אך כל זה אם אין לה אמתלא אבל אם

יש לה אמתלא גם היא פטורה כמ"ש הב"ש כו' ומכ"ש בנ"ד שהיא חוששת מחמת הקול שיש לו חולי הנ"ל אשר כופין משום זה לגרש אף שבנ"ד אי אפשר לברר בירור גמור מ"מ הואיל שגם אבי הבחור מודה שיצא הקול רק התנצל דאויבים מפקי לקלא לא מפיו אנו חיים בפרט דיש רגלים לדבר מה ששותק לאותן אויבים וגם כי חזותא של הבחור מוכיח עליו שהוא ירקרק וזה הוי ודאי אמתלאה שיכולה לטעון מאיס עלי רק אעפ"כ כל זמן שלא יברר אבי הבתולה בבירור גמור שיש ממש באותו הקול מחוייבת הבתולה לישבע שבאמת הבחור מאוס עליה בשביל חשש הנ"ל ולא ניסת כך מאביה או משאר קרובים לטעון כן ובאמת אינו מאוס עליה כמו שפסק רמ"א בסי' ע"ז (ס"ג בהגה) גבי נשואה שטענה מאיס עלי שיכולין הב"ד להשביעה על זה כו' כללא דמלתא אם רצה אבי הבתולה ליתן הקנס המוזכר בתנאים גם הוצאת כסדרן כפי מה שיברר אבי הבחור בעדים מה שהוציא דבשבועה אינו נאמן על הוצאת כמבואר בש"ע ס"ג וגם להחזיר השדכנות הכל לפי מנהג המדינה פשוט שיכול לבטל קישור התנאים אף שאין ממש באמתלאות הנ"ל ופטורים אב ובתו בלי שום שבועה וקב"ח כלל אבל אם אינו רוצה ליתן הקנס והוצאות וגם אינו יכול לברר בבירור גמור שיש ממש באותו קול דיש לו חולי הנ"ל אזי אינן פטורים עד שתשבע הבתולה כנ"ל ואז פטורים האב ובתו מכל הנ"ל עכ"ד ע"ש:

ועי' עוד בתשו' שבו"י ח"ג סי' קי"ז תשו' לרב א' בעסקי שידוכים וקנסות וז"ל אכתוב לך בקיצור נמרץ מה שפסקתי כמה פעמים הלכה למעשה הנה בודאי אם הכלה טוענת מאיס עלי בטענה מוכרחת שהחתן הולך בדרך לא טובים אם יש לה ראיה פטורה היא ואביה מהקנס ומשבועה כמבואר בתשו' הרשב"א ובש"ע סי' נ' ס"ה. ומבואר ברשב"א שם (הובא ג"כ בב"ש) אע"ג שבתחלה היה ג"כ מעשיו מקולקלים והיא ידעה מזה אלא שאח"כ החזיק בדבר יותר ג"כ פטורה. ונראה דה"ה אם אינה יכולה לברר טענתה ע"פ עדים ברורים מ"מ אם יצא עליו קלא דל"פ וליכא אויבים דאפקי לקלא הוי ג"כ טענה מבוררת ויכולה לטעון מאיס עלי מפני קלא בישא שיצא עליו ופטורה מהקנס אבל מ"מ כיון שחזרה היא צריך לחזור לו מה שאכלה עמו ומה ששלח לה סבלונות בניכוי שליש ואם מנהג המדינה שיעשה כל אדם סעודה ויאכיל לרעיו או יחלק מעות לשמשים ולחזנים יעשה כדרך העם משלמת הכל והיא שיהיה לו עדים כמה הוציא כו' או שידוע כמה דרכו להוציא על השידוכין כאלו כפי הנהוג אבל מן הקנס פטורה כיון שהוא עצמו הגורם בטענה מבוררת שלה. ואם טוענת מאיס בלי טענה מבוררת ואביה כ' שבא בכח הרשאה מספקת מבתו והיא מודה לדבריו אך שטוענת אח"כ מאיס ג"כ אביה פטור

מקנס אם תשבע הבת על כך שלא אלפוה לה גם לא עשתה בשביל שנתנה עיניה באחר אז אביה פטור מהקנס. מ"מ בכה"ג ישבע החתן כמה הוציא בשביל קישור תנאים אלה בכלל הדברים שדרכו להוציא כך וא"צ לנכות כלום מהוצאותיו כיון שכתוב בתנאים קנס אע"ג דפטורה מהקנס מ"מ עכ"פ לא יפסי' הצד שכנגד' שום דבר מכיסו כו'. ואם הכלה לא תרצה לישבע אזי צריכה לשלם הקנס כפי התנאים עם הוצאות דהיינו רק כמו שמבאר בש"ע ס"ג כיון שמשלמת גם הקנס עכ"ד ע"ש. ויש כמה דברים בפסק הזה שאינם מתאימים עם דברי הש"י הנ"ל וצ"ע.

טו **אין יורשים צריכין לקיים**. עב"ש ס"ק י"ט וע' בתשו' נו"ב חלק ח"מ סי' ל"ג באח' שפסק לבתו בתנאים ראשונים סך נדן ושטר חצי זכר בקנס וחרם כנהוג וקודם החתונה מת האב. ופסק הרב השואל כיון שהוא קנין אתן ואין כאן חיוב רק מצד הח' והקנס עתה שמת האב פטורים הבנים מלקיים ההתחייבות כמבואר בסמ"ע סי' רמ"ה וסי' רפ"ו ובאה"ע סי' נ' ונ"א בהגהת רמ"א ובאחרונים הח"מ והב"ש וב"ח וכן בת' שארית יוסף סי' ב' עובדא דא ממש ופסק לפטור היורשים מטעם שהוא קנין אתן ושורש הדברים נובעים מדברי מהרי"ו ואף דבתשו' עה"ג סי' קכ"ד נשען על דברי מהרמ"מ ודחה דברי הש"י הנה בעל עה"ג לא שם לבו שבעל ש"י לאו יחידאה הוא שגם רמ"א ואחרונים עומדים בשיטתו והוא ז"ל השיב לו שלא יפה פסק בזה כי דברי בעל עה"ג אינם סותרים לדברי רמ"א ולא לשום א' מאחרונים דגם מהרמ"מ ובעל עה"ג מודים לדינא דמהרי"ו דקנין אתן לא מהני וגם מודים שהחרם וקנס לא חל על היורשים אבל מהר"מ מחייב היורשים מצד אחר דהלכה לפרנסה שמין לפי אומדן דעת האב ואפי' הרא"ש שהכריע שאין להוציא מהיורשים ע"פ אומדנא יותר על העישור כ' מהרמ"מ דזה באומדן שהוא מדעתינו אבל היכא שגילה דעתו בפירוש נגד הבת הזאת ונגד החתן הזה סובר מהרמ"מ ועה"ג דבזה כ"ע מודים דאזלי' בתר אומדנא גם להוסיף על עישור וא"כ כיון שהתחייב עצמו בתנאים ליתן להבת הזאת בשידוך הזה כך וכך אף שהקנין לא מהני מטעם קנין אתן וגם החרם והקנס לא חל על היורשים מ"מ חל עליהם חיוב חכמי המשנה שתיקנו פרנסה להבת כפי אומדנא מהאב ונמצא שדברי מהרמ"מ ועה"ג אינם לסתור דברי רמ"א והאחרונים הנ"ל רק לסתור דברי הש"י שגם בעובדא דידי' הוא פרנסת הבת וגם מדברי הב"ש ס"ק י"ט שכ' דכאן איירי שירד מנכסיו אחר הפסיקה מבואר להדיא שמצד חיוב אומדן דעת האב באמת היו היורשים חייבים ולפי דבריו אפשר לומר דגם הש"י מודה בדבר זה כי יוכל להיות שעובדא דש"י היה ג"כ שהאב ירד מנכסיו אחר הפסיקה קודם המיתה ולפ"ז בנ"ד שלא ירד מנכסיו מחוייבים היורשים לקיים התחייבות התנאים:

וכ' עוד ומה שיש לעיין כיון שמסתמא כבר בגרה כו' (יובא זה לקמן סי' קי"ג ס"ז ס"ק י"ג) ואמנם זאת לדעת שמה שפסק בת' עה"ג שם שאפילו השטר חצי זכר שנתחייב האב בתנאים ראשונים מחוייבי' היורשים ליתן להבת אין אני מסכים עמדו בזה כיון שכל עיקר זכות הבת הוא מצד אומדנא והמציא העה"ג שאפי' החולקים דס"ל דאומדנא לא מהני להוסיף מ"מ באומדנא כזו שהוא נגד הבת הזאת כ"ע מודו מעתה אומר אני על סך הנדן גילה האב דעתו שרוצה ליתן אבל על השטר ח"ז אין כאן גילוי דעת רק שרוצה לעשות לה שטר ולא שישולם לה השטר שהרי כמה טצדקי יכול למיעב' להפקיע זכות השטר היא גופא חידוש הוא והבו דלא לוסיף ולכן זה פשוט שאין היורשים חייבים ליתן לה רק הנדן ושאר התחייבות התנאים אבל לא חצי חלק זכר כלל ודלא כבעל עה"ג עכ"ד ע"ש:

טז **סי' קפ"ה.** עבה"ט בדיני שדכנות ועיין בת' חוט השני סי' ב' שכ' דמה שרגילין העולם לומר שדכן שאמר לאח' אשדך לך שידוך פלוני בחנם אעפ"כ מחוייבים ליתן שכרו איין לזה שורש ועיקר כלל בתלמוד או בשום פוסק ולכן נשתקע הדבר ולא נאמר אלא אין נותנין לו שכר כלל וכן בדין הסרסור או שאר פועלים כולם דין אחד להם שם בסי' ג' כתב אודות שדכן שכתב לראובן שידוך א' לגיסתו האלמנה והשיב לו ראובן ונגמר הענין ואמר ראובן שהוא ג"כ שדכן כמוהו שהרי מעולם לא כתב אל האלמנה שום דבר נ"ל שהדין עם ראובן דה"ל לשדכן לאתנויי בפירוש שהוא שדכן לבדו ודברים שבלב אינן דברים והלא השדכן אינו יכול לתבוע את האלמנה כלל לפי שלא דבר עמה ולא כתב לה כלל וראובן יכול לתובעה וה"מ כההיא אלמנה דעבדא אדעתיה דנפשה והיה יכול לדבר עמה בעצמה ולכן כשכתב לגיסה ה"ל לאתנויי אבל אם היתה בתולה ולא היה לה מי שישתדל בעדה רק גיסה נ"ל שהוא נחשב בעל דבר ולא סרסור וכ"ש האב על בתו כו' ועוד יש לדקדק מאד בל' הכתב שאם כתב לראובן שהוא מודיע לו שידוך פלוני ולכן אל יעכב בדבר כי היא שידוך הגון נמצא שעשאו לראובן בעל דבר אפשר כי בזה יד השדכן על העליונה וצ"ע עכ"ד ]ועיין בתשו' עבודת הגרשוני סי' נ' באשה אלמנה שהכניסה כל אשר לה לבעלה ולא שיירה לעצמה כלום ואחר הנישואין תובע השדכן שכרו מן האשה והשיבה שאין לה מה לשלם והבעל אומר להשדכן לאו בעל דד"א ושאין לו לשלם חובות אשתו ופסק שהבעל מחוייב לשלם להשדכן שכרו אם הוא בענין דליכא למיחש לפרעון כגון במקום שאין משלמין השדכנות עד לאחר הנישואין כי שכר שדכנות בזה כמלוה בשטר דמיא ולדברי הכל גובה מן הבעל כו' ואף דכתב הרמ"א בס"ס צ"א י"א הא דמלוה בשטר כו' היינו שהכניסה לו קרקע כו' מ"מ בגוף התשובה של הרמב"ן מבואר דהיינו

לדינא דגמ' דמטלטלי דיתמי אין ב"ח גובה מהן אכן אחר תקנות הגאונים דבר פשוט הוא דבעל חייב לשלם אף שלא הכניסה לו רק מטלטלי כו' ע"ש וע' בס' בית מאיר בס"ס צ"א שם מ"ש בענין זה וצ"ע לדינא[:

עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ג בשדכן ששידך בן פלוני ממקום פ' לבת פלוני ממקום פ' ואחד מן המקומות היה תיקון ליתן מי מאה לנדן א' זהב שכר שדכנות ובמקום השני היה ליתן מן מאה נדן א' ר"ט והשדכן תובע שכרו כמקום היוקר והמחותנים אינם רוצים ליתן אלא כפי המקום הזול והאריך בזה והביא דברי הירושלמי בפ' הפועלים ודברי הרמ"א בח"מ סי' של"א ס"א ומסיק כללא דמלתא דאם החתן היה דר במקום הזול והכלה במקום היוקר והשדכן היה דר במקום החתן אין לו משני צדדים אלא כמקום הזול לא מבעיא הצד הכלה שעשה לה פעולה במקום הזול אלא אף להחתן שעשה לו פעולה במקום היוקר מ"מ כיון שהוא דר במקום החתן שהוא הזול נתרצה למנהג מקומו אבל אם היה דר השדכן במקום היוקר מחוייבים לשלם כמנהג מקום היוקר שדר בו השדכן עש"ה:

ועיין בס' תפארת ישראל שם שכ' כמה פרטי דינים בשדכנות בשם ס' חוקי דרך וז"ל אינו כשדכן רק בדיבר מסך הנדן. ומשערין השדכנות לפי הסך המרובה משניהם א' מארק מכל מאה במדינת פולין (עב"ש סי' ס"ו סקט"ז דמארק במדינת פולין נחשב שני זהו' ובמדינת ליטא שני זהו' וחצי) וממאה ראשונה כפל. ומספרים וקרקע ותכשיטין נותנין חציו. וחצי שדכנות נותנים למתחילין וחציו לגומרים אבל לאמצעים ולא כלום. ולקרובים פסולי עדות אין נותנים רק בניכר לפי ראות עיני הדיין שעשו פעולה. וברחוקים הצדדים זה מזה עשר פרסאות ינתן שדכנות כפל. ובמכחיש לשדכן עח"מ סי' פ"ז רפ"ו ורצ"ד ובס' חוקי משפט ובס' כרם שלמה סי' זה כמה תקנות בענין שדכנות וכל גליל וגליל לפי מנהגו עכ"ד ע"ש. וע' בסוף ס' עטרת צבי על ח"מ בהעתק מפנקס דר"א איט כ"א וע' בת' נו"ב תניינא סי' ל"ו בענין שדכן שדחה הבעל דבר אותו ולקח שדכן אחר לגמור השידוך ע"ש הובא בפ"ת לח"מ סי' קפ"ה:

## סימן נא

א **ואין חילוק בזה.** עב"ש סק"ב שכ' וכן משמע ממתני' ר"פ הנישא אשר דין זה נובע משם דהא שם איירי באלמון כו' ולכאורה אין מזה התחלת ראיה כלל דמה דקתני במתני' בנותיהן ניזונות מנכסים בני חורין היינו בנות שהיה לו ממנה ולעולם דאיירי בבחור וזה פשוט ומצאתי בס' שעה"מ פכ"ג מה"א שתמה עליו בזה ע"ש עוד:

ב חילוק בזה עבה"ט ועיין בשעה"מ שם שהביא בשם ס' נתיבות משפט שתמה על הריב"ש ולכן רוצה לחלוק על עיקר דינו וגם באיש ואשה שפסקו ע"י עצמם דוקא בנישואין ראשונים והיא ז"ל כתב ליישב תמיהותיו ומסיק סוף דבר בהא סלקינן שדינו של הריב"ש יתד הוא שלא תמוט וכן ראוי להורות הלכה למעשה. וע"ש עוד שכ' דע"כ לא כתב כריב"ש דבחתן הפוסק לאשתו אפילו בנישואין שניים מהני אלא דוק' בפוסק מתנה לעצמה וכנידן שלו אבל בחתן המתחי' לזון את בת אשתו וז"ל ומודה הריב"ש דבנישואין שניים לא מהני דכל כי האי ודאי לא אייירינן דמשום חביבות' דידה גמר ומשעבד נפשיה לזון את בת אשתו אלא דיקא בנישואין ראשונים כו' ומסיים זה הנראה אצלי אמת בדעת הריב"ש ז"ל אמנם ע"כ לא הוצרך לומר חילוק זה אלא בכדי ליישב הקושי' שיש על הריב"ש בזה מהירוש' ר"פ הניש' שהזכיר שם. ולפמ"ש שם עוד תירוץ דתלמוד' דידן פליג בהא אירוש' אינו מוכרח חילוק זה ואדרב' מבואר להיפך דגם בפוסק לזון את בתה מהני אפילו בנישואין שניים עש"ה:

ג **אבל אם פוסק על בנו**. עיין בספר יד המלך פכ"ג מהל' אישות דין י"ג שכ' דצ"ע לדינ' אם דוקא בבנו אמרינן כן דלא מהני פסיקת האב בדבר התלוי בבן אבל בבת כיון דהיא ברשות האב כשהיא נערה וידו כידה יכול לחייבה בדבר אף לאחר הנישואין או דאף בבת כיון שאחר הנישואין יצתה מרשות האב ג"כ אין האב יכול לחייבה דבר שלא תרצה אחר כך ואפשר לומר כיון דאיתת' בכל דהו ניחא לה אמרינן דמסתמ' נתרצית ויש להתיישב בזה עכ"ל:

ד **מצויים ברשותם**. עיין בתשו' נו"ב חלק ח"מ סי' כ"ה וכ"ו וכ"ז בענין אם ספקו על דבר שברשותם ועל דבר שאינו ברשותם אי אמרינן שקנה מיהת דבר שברשותו או לא קנה כלום כמו בקנין על דבר המועיל עם דבר שאין בו ממש דהוא מחלוקת הפוסקים בח"מ סימן ר"ג ס"י בהגה. ואם יש חילוק בין אם היה הכל באמירה אחת או כשתי אמירות וגם אי אמרינן בזה מאחר שהיה קנין גלי דעתי' דבקנין ניחא ליה דליקני ולא באמירה וגם ענין אם שטרי פסיקת' שניקנו באמירה תקנת חכמים הוא או אומדן חכמים הוא שאמדו דעתו דגמר ומקני אמירה בעלמ' ע"ש באריכות וגם נו"ב תנייני' חלק ח"מ סימן מ"ב מזה:

ה **ובנישואין הראשונים**. עבה"ט מ"ש היינו אם פוסק לבן כו' וכ"כ בס' שעה"מ פכ"ג מה"א. וכתב דלא דמי לדין המשיא אשה לבנו גדול בבית (לקמן סי' נ"ח ס"א בהגה) ודלא כס' נתיבות משפט שנסתפק בזה ע"ש:

ו בנישואין שניים עיין בספר שעה"מ שם שכ' דנישואין שניים דלא קנו באמירה לאו דוקא שנוש' אשה אחרת אלא ה"ה וכ"ש במחזיר גרושתו ע"ש:

ז **וי"א דאין מנכין.** עח"מ ס"ק י"א וב"ש סק"ט ועיין בתשובת ברית אברהם חח"מ סי' צ"ט שהאריך הרבה בדין זה והביא שם מדברי תשובת בית יוסף סימן י"א ותשובת פרח מטה אהרן ח"א סי' זח"ט בזה ויובא באריכות אי"ה בפ"ת לח"מ סימן רפ"ו ס"ג:

ח אבל אם אמר אמן כו' ולכן נהגו כו' ע' בסמ"ע סי' רמ"ה סק"ב. ומדבריו משמע דאם נכתב בתנאים ראשונים בלשון חיוב באופן המועיל כמבואר בח"מ סי' ס' שפיר יש לחייב לאבי הבת גם בלא תנאים חדשים ליתן מזונות ודירה ושאר דברים שקיבל עליו ועדיין צ"ע: (כעת יצא לאור תשובת חתם סופר וראיתי שכ' כן בהדיא בסימן קל"ה דאם נכתב בת"ר התחייב א"ע לזון הזוג כו' הוא קנין המועיל וא"צ להכפיל זה בתנ"א ואפילו אם מת חל החיוב על היורשים ע"ש:

## סימן נב

א **למדינה אחרת.** עבה"ט ועי' בתשו' הרמ"א מפאנו סי' פ"ו באורך:

ב **או פטרני בגט.** עיין במל"מ פכ"ג מה"א דין ט"ז שכתב בשם ת' משפטי שמואל סי' ע"ה דאף אם מתחילה נשבע לכונסה פטור משבועתו אף שהשבועה היא לתועלתה משום דאדעתא דהכי לא נשבע וע"ש עוד שנסתפק במי שקידש אשה בזמנינו זה דאיכא חר"ג שלא לגרש בע"כ אף בארוסה אם בכה"ג יכול לגרשה בע"כ והביא שם דברי תשו' פני משה ח"א סי' ע"ז שכתב דיכול לגרשה בע"כ דאדעתא דהכי לא תיקן הגאון ז"ל ונסתייע מתשובת משפטי שמואל הנז' כו' אך הרב בתשובתו לא השיב כ"א על השבועה ע"ש. ועיין בתשו' שיבת ציון סי' פ"ח דחכם א' תמה על המל"מ שנראה מדבריו דהרב בעל פני משה לא הכריע בדבר לענין חר"ג ולא פסק כ"א על השבועה ובאמת בתשו' פני משה שם פסק הלכה למעשה גם לענין חר"ג במה שבא לפניו בק"ק קושטאנטינא שיש שם קדושין בשעת השידוכין וגם החתן נשבע להכניסה לחופה ביום הנועד וכשהגיעו היום היה החתן רוצה להכניסה לחופה אך אבי המשודכת היה מעכב בדבר ודחה מדחי אל דחי מחמת שלא היה ספוק בידו לסלק הנדוניא ונסתפק שם מתחילה לדידן דאיכא חר"ג שלא לגרש בע"כ אם יכולה היא לומר אני לא פשעתי נגדך א"כ כנוס בעל כרחך כי אין אתה רשאי לגרשני בעל כרחי מפני חר"ג ומסיים שם דאין לצדד כך דנהי דאיהי לא פשעה נגדו גם הארוס לא פשע דאדעתא דהכי קדש' שיתנו לו הנדוניא ואם לא יתנו לו הנדוניא בכה"ג ליכא חרגמ"ה דאף דהיא לא פשעה מפני זה לא יפסיד הבעל ואדעתא

דהכי לא תיקן הגאון ז"ל וגם היא לא נשבע להכני' לחופה אדעתא דהכי יעו"ש הרי מפורש שעל שניהם פסק הרב פ"מ שאין כאן שבועה ואין כאן תקנת רגמ"ה והוא ז"ל השיב לו דכוונת הרב מל"מ במ"ש אך הרב בתשובתו כו' ר"ל הרב בעל משפטי שמואל וכוונת המל"מ לעמוד בספק זה ולא לפשוט מהאי הלכה למעשה שעשה הרב פני משה הואיל ונראה שהרב פ"מ בעצמו לא היה חותך הדין אם לא שנסתייע מתשו' הרב משפטי שמואל והוא מדמה מסברא שתקנת חר"ג לא חמיר משבועה שנשבע הארוס להכניסה לחופה ואם על השבועה פסק הרב מ"ש שאין כאן שבועה ממילא שגם חר"ג אין כאן וע"ז מפקפק הרב מל"מ שהרב מ"ש לא השיב כ"א על השבועה ור"ל דאין ללמוד חר"ג משבועה שנשבע הארוס בעצמו דגבי שבועה יכולין אנו לדון מאומד דעת הנשבע אבל אין אנו יכולין לדון כזה בתקנת רגמ"ה לומר שלא היה התקנה גם בנדון זה כולי עיין שם: וע' עוד בת' שיבת ציון שם במעשה באיש א' מתעשר ואין כל שידך את בתו עם בחור בן גדולים והתחייב לתת לנדן בתו סך עצום וכשבא החתן עם אביו לעשות נשואין אמר אבי הכלה שהנדן כבר מונח אצל עשיר אחד בווין והחתן ואביו האמינו לדבריו ונעשו הנשואין כדמו"י ואח"כ באו בעלי חובות ולקחו מאבי הכלה כל הנמצא אתו ונשאר ערום בחוסר כל ואין ידו משגת לשלם לחתנו הנדוניא ופשט לו את הרגל והחתן בראותו הרמאות שעשה לו חמיו רוצה לגרש את אשתו בע"כ והביא שם דגדול אחד מחכמי הזמן השיב ע"ז להיתר אחרי שהאריך ותקע יתדות להחזיק דינו של הרב פני משה הנז' דאף לדידן דאיכא חר"ג יכול לגרשה בע"כ מפני חסרון הנדוניא והגם דבנ"ד כבר כנס האשה בחופה ונישואין ופסק הרמ"א בהגה דלאחר שנשאה אינו רשאי לבגוד באשתו משום שאין נותנין לו מה שפסקו לו והוא מדברי הגמ"ר בשם מהר"מ דכיון שכנסה סבר וקיבל יש לחלק דע"כ לא כתבו דאם כנסה סבר וקיבל אלא באיש שיש לו משלו לפרנס או שיש לו אומנות או שיודע בטיב מו"מ כו' אבל בנד"ז שהחתן הוא איש תם יושב באוהל של תורה כו' לא יעלה על הדעת לומר שסבר וקיבל והאריך עוד בזה וכ' דאף מי שלבו נוקפו בהוראה זו מ"מ יש לדון בה דין מורדת כיון שהבעל התרה בה שהאשה תבא אחריו לדור בעירו והאשה ממאנת לשמוע כו'. והרב המחבר ז"ל האריך לדחות פסק החכם הנז' יען כי בעיקר דינו של הפ"מ קשה לסמוך עליו אחרי שהרב מל"מ ראה דבריו ולא הכריע בדבר ונשאר בספק והראי' שהביא החכם הנ"ל להחזיק דינו של הפ"מ אינה ראי' מכרעת וכ"ז בארוסה אבל בנ"ד שכבר נשאה ופסק הרמ"א דאין יכול לבגוד באשתו אלא חייב בכל דבר שאיש חייב לאשתו ולדידן בכלל החיוב הוא שלא יכול לגרשה בע"כ פשיטא דאין לנו לבדות מלבינו סברות לחלק מה שלא חילקו הפוסקים

ומי ירום ראש להקל בחרגמ"ה לבנות יסוד על סברא קלושה כזו כו' ומ"ש החכם הנז' דיש לדון בה דין מורדת הנה אף דבנד"ז שהתנה בפי' בתנאים ראשונים ואחרונים שהזוג ידורו בעירו והכלה היתה מרוצית לכך בודאי אמר שע"ד כן נשאה אעפ"כ מעולם לא נשמע במדינות אלו להתיר חרגמ"ה בשביל מחלוקת מקום הדירה והטעם נ"ל כי ע"פ רוב המחלוקת בקביעות מקום הדירה בא מחמת קטטא ותיגר' שהיה ביניהם מקודם ומה שמצינו בש"ס ופוסקים שכופין האשה לדור במקום בעלה (עיין בסי' ע"ה הוא) רק היכא שאין להאשה אמתל' וטענה מבוררת אבל כשהיא אומרת שהיא מתירא מחמת הקטטה שביניהם אם תרחיק נדוד במקום שאין לה קרובים הבעל יטמין פח מוקש לרגלה להרע לה ולמצוא תחבולות לגרשה או לצער אותה עד שתתרצה לקבל גט אפשר שטענתה טענה ויש לדמות לזה להמבואר בסי' ע"ד ס"י בהגה ואף שיש לחלק מ"מ לא נכון הדבר להיות נחפז ולדון בה דין מורדת לגרשה בע"כ כו' ע"ש ובסימן פ"ט באורך: (ועיין בתשו' ח"ס סימן ק"נ על נדון זה ממש וכ' שם דודאי עיקר דינו של הפ"מ הוא נכון אף דהמל"מ גמגם בו מ"מ הוא מוכרח דהנה משנתינו לא נקטה אלא הפוסק לחתנו ואיכא לספוקי הפוסק לכלתו מה דינו בפשיטת הרגל דודאי אין הדעת סובל לומר שדין שניהם שוה שגם בפסק לכלתו תשב עד שתלבין או שנאמר לו או כנוס או פטור כו' וע"כ דפשיט' להו לרבנן דבזה כופין אותו להוציא דאע"ג דהבן לא פשע מ"מ גם האשה לא פשעה וסברא זו נכונה ואפילו לא הוה ס"ל לחכמי התלמוד כן ה"ל לפרש מה דינו של זה וא"כ הא קיי"ל בס"ס קי"ו דכל שבאיש כופין ה"ה באשה יכול לגרשה בע"כ דלא תיקן ר"ג שתהא האשה עדיפ' מהאיש וא"כ הכא כיון דאם אביו של בעל פשוט הרגל כופין אותו לגרש ה"ה אם אביה פשט לו הרגל כופין אותה להתגרש זה נ"ל קצת הכרח לדינו של הפ"מ באופן שנלע"ד הדין דין אמת כל שפשט הרגל בין אירוסין לנשואין יכול לגרשה בע"כ כו' אך בנ"ד שכבר כנסה בזה כ' הרמ"א דא"י לבגוד באשתו כו' ומה שרצה הגאון השואל לחלק בזה אין דבריו נראין כלל כו' והטעם שסבר וקיבל אחר הנישואין רומז בתשו' מהר"ם שם דהרי כותבין בכתובה היא הכניסה שימושא דירה ודערס' שוין כך וכך והוא קיבל זה בנדוני' וע"ז התחייב עצמו ואנא אפלח כו' א"כ הרי הודה בעצמו שבשביל דבר מועט השוה מאה זקוקים התחיי' עצמו כל תנאי כתובה כו' אמנם כל הטורח הזה למה לי דהרי בתשו' מהר"ם שם מסיים מיהו יכול לכופה ליילך אחריו מעיר לעיר ואם לא תאבה ללכת אחריו יש לה דין מורדת כו' וא"כ הרי התירו של זה פשוט כיון שבקש ממנה והתרה בה ע"י רבני המדינה שהיא תבא אחריו והיא מנוה היפה לנוה היותר יפה הרי דינה אמור מפי מהר"ם שנידונת כמורדת וכבר פסק רמ"א

בסי' ע"ז דלאחר יב"ח מתירים לו לגרשה בע"כ או לישא אחרת ואף קודם יב"ח איכ' דעות המקילין אך מה לנו להכניס עצמינו בכך ימתין יב"ח מיום התראה ומהיות טוב כי לגרש בע"כ הוא דבר רחוק ומסוכן אך להתיר לו לישא אחרת שיבורר שהתרה בה כדין שתדור עמו במקומו ושאל"כ תדין כמורדת ולא שמעה ומיום זה ימתין יב"ח ואם לא תחזור אזי הדבר מוסכם לע"ד להתיר לו לישא אשה על אשתו הראשונה ולהשליש לה גט ביד שליח כנהוג כו' והאריו עוד בזה ומסיים לדינא לגרש בע"כ אין דעתי מסכמת כלל מכמה טעמים אך להתיר לו לישא אחרת זו היא עצה הוגנת אם נתברר לב"ד שהיא מורדת ואחר יב"ח מיום שהתרו בה עכ"ד ע"ש: ושם בסימן קנ"ב תשובת חותנו הגאון רע"ק איגר זצ"ל על נדון הנ"ל וכ' ג"כ דמטעם פשט לו הרגל א"י לגרשה בע"כ כיון דניסת וכמ"ש הרמ"א ז"ל ועיקר הסבר' הוא דבאירוסין דעדיין לא נתחייב בחיובי בעל לאשתו אלא דמקבל על עצמו לישאנה לזמן מוגבל ושניהם נתחייבו והתקשרו זה לזה האב קישר עצמו לשלם לזמן ההוא הנדוני' והוא קישר עצמו לנשאה בזמן ההוא הוה כתלאו זה בזה דשנים שנתקשרו זל"ז לעשות כך וכך אם זה אינו מקיים גם השני א"נ לקיים דהתחייבות לנשאה היינו לזמן פלוני אחר סילוק הנ"ל משא"כ בנשאה כו' ומ"ש הגאון השואל לדון באומדנ' הנה אף אם נחליט לאומדנ' זה לאומדנא דמוכח כמו מתנת שכ"מ וכדומה זה שייך באם הי' חיוב מזונות וכדומה לאו מחק חז"ל אלא מכח ששעבד לה אנא אפלח אמרי' אדעת' דהכי לא נתחייב והוי כקנין בטעות אבל הכא דמיד שנשאה מוטל עליו החיוב מזונות אי מדאורייי' או מדרבנן א"כ אף דהי' יכול להתנות ע"מ שאין לך עלי מזונות מ"מ בשביל אומדנ' לא נעשה מעשה חדש ענין תנאי לפטור עצמו כו' ומכ"ש דלא פקע חיוב העונה כמו דאינו יכול להתנות בסתם ע"מ שאין לך עלי עונה באם יהי' כך וכך וכיון דנתחייב בחיוב עונה ממילא חל עליו חרגמ"ה מבלי לגרש בע"כ ושאני אירוסין דעדיין אין עליו חיוב עונה כו' ובפרט דהרמ"א פסק להדי' דמחוייב בכל חיובי בעל לאשתו וסתם ולא חילק דדוק' ביש לו פרנסה ממקום אחר דליכ' אומדנ' כו' לזה דעתי קשים הגירושין זולת מטעם האחרון שכ' הגאון השואל דהוי כמורדת כיון דאינה רוצה לילך למקומו ובפרט שהיה כן התנאים במפורש כי האי גוונא ממש כ' בתשו' לחם רב סי' נ"ה והתיר שם לישא אשה על אשתו כי בלא"ה יש סניף מ"ש מהרי"ק דאולי לא פשט חרגמ"ה בזה רק עד אלף החמישי ומה"ט לדעתי טוב יותר בנ"ד בהתרת לישא אחרת על אשתו וא"צ לסלק הכתובה דהיינו התוס' כתובה מסך הנדן והתוספת שליש כיון דלא קיבל הנדן אדעת' דהכי לא נתחייב לה כמ"ש בתשב"ץ ח"ב סי' קס"ט וע"ג סי'

רס"ב ממה שנתיר לגרש בע"כ דמשמעות הפוסקים דבזה לא נסתפקו אם לא גזר רגמ"ה לעולם וכ"ז כתבתי להלכה ולא למעשה עכ"ד ע"ש):

## סימן נג

א **ור"ת פירש כו'**. עיין בתומים סי' פ' סק"ט שכתב דדוקא בפוסק לבתו ולנכדו אמרי' כן לדעת ר"ת אבל בפוסק ליתומה אחרת לא דאל"כ הך דנחלקו בנדר מעות ליתומה כו' וקשם הא הוי נדוניית חתנים דר"ת אלא ברור דלא נאמר אלא בפוסק לבתו דכל דעתו שתהנה בתו אבל הנודר להשיא יתומה דעתו למצוה והא אתקיים מצותו וזה ברור ובזה מיושב מה שהקשה הב"ש סוס"ק ד' על מהרש"ל וב"ח דהפוסק לבתו ומתה דלא זכו יורשים דמ"ש מהנודר ליתומה ולק"מ דביתומה ליכא אומדנא ובתו איכא אומדנא עכ"ד:

ב **פ"א ליד החתן**. עיין בס' בית מאיר דאם באו ליד הבת צ"ע לדינא אי הוי כאילו באו ליד החתן ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב תניינא חלק ח"מ סי' מ"ט דפשיטא ליה דהוי כבאו ליד החתן וז"ל השאלה שם באחד שהשיא את אחותו ובשעת התנאים פסק ד' מאות ר"ט ומקום בבה"כ ובשעת הנישואין מסר ליד החתן ג' מאות ר"ט והמקום בבה"כ נכתב אז בפנקס הקהל נקרא גרונד בוך על שם הזוג ועבור מאה ר"ט הנשארים התחייב עצמו ליתן להזוג מזונות ע"ש שנה אחת וגם דירה וכן עשה והיו הזוג אצלו בביתו שמנה חדשים ואח"כ מתה אחותו ונשאר ממנה ז"ק בת אחת שנולדה לשבעה ונסתפק השואל בדין הבגדים של האשה שהם עדיין בבית אחיה וכמו כן התכשיטין כיון שלא זכה בהם הבעל אם שייך בזה דעת ר"ת כו' ופסק כיון דכאן יש ז"ק ולא שייך תקנת ר"ת רק דינא דר"ת בנדוניית חתנים וכיון שזכתה הבת שוב הבעל יורש מאשתו דכל שזכתה בהם האשה שוב לא שייך אומדנא דאב דא"ל שלא הקנה אותה לבתו כ"א שתהנה בהם דא"כ אפילו אם כבר מסרם להבעל נמי נימא הני א"ו שאין אחר מעשה כלום ולכן בנ"ד זכה הבעל בכל ירושת אשתו וכן המקום בבה"כ אם הלכה אחותו בחייה קנתה בחזקה או אם הקנה בק"ס כבר קנו והבעל יורש גם המקום ההוא (וע"ש מ"ש בפי' דברי המרדכי בס' נ"ש בשם הר"ש והר"ר טוביה וגם בפירוש דברי הנמי"י פכ"ב מה"א דט"ס יש שם. אך גם לפי הגהתו הלשון דחוק מאוד) ע"ש. אכן בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קמ"ד לא פסק כן וכתב שם בדבר הבגדים והתכשיטים שנתן לבתו ועדיין הם בבית אביה נמי נוכל לומר דאין לך אומדן דעת גדול מזה שלא נתן לה אלא ע"מ שתהנה בתו ואף שמסר לידה בשעת החופה מ"מ לא דמי לנדן שמסר ליד החתן דרשות בידו להוציא וליתן במתנה לאחר אבל בגדים ותכשיטין שאין רשות ביד הבעל למכרם ולהשכין בלתי

רשותה א"כ עדיין ברשותה קיימי וכעת שהם ביד האב יוכל לומר קים לי כר"ת. כודאי היכא שהבעל מוחזק בהם יכול לומר קים לי כרש"י כו'. ושוב כתב דדבר זה באם זכתה הבת קנה הבעל במחלוקת שנויה בין התוס' והמרדכי שבדברי המרדכי מבואר להדיא היכא שזכתה האשה אף שהוא בבית אביה בעלה יורשה לדעת התוס' אין נראה כן וא"כ יוכל האב לומר קים לי כהתוס' ע"ש:

ג **ליד שליש בכח שניהם.** עבה"ט ועיין בתשו' בגדי ישע סי' ו' מה שתמה על הב"ש שלא כן הוא כוונת מהרי"ל כמו שהבין הב"ש ע"ש ודבריו צ"ע:

ד **וי"א דאם באו ליד שליש.** עח"מ סק"ט ועיין בס' בית מאיר שתמה על הכרעת הח"מ דיטול האב ג' חלקים כו' דהא לדידן דפסקינן דהתופס יכול לומר קים לי כרש"י א"כ איפכא י"ל החתן נוטל החצי ודאי מטעם רש"י והשליש הוא התופס בעדו ועל מחצית השני יש לדון לשיטת ר"ת מטעם הספק ותליא בפלוגתא אי מוציאין ע"י ס"ס עכ"ד. ובתשו' בגדי ישע שם תמה מאד על הב"מ בזה ואכתי צ"ע:

ה **ליד שליש זכה בהם.** בתשו' בגדי ישע שם כ' דיש ט"ס ברמ"א כאן שחסר תיבת החצי וכן צ"ל בא ליד השליש זכה בהם החצי (מרדכי) ע"ש. ואמת שכן הוא במרדכי וגם בד"מ סימן נ"ה אות ב' העתיק משמו דיחלוקו אך א"כ לא א"ש מה דמסיים הרמ"א כאן וכן אם העמיד לו ערבות. דהא בזה זכה הבעל בכולו כמבואר בהגמ"ר שם ולכן יותר נכון לדעתי כי הוא רק טעות המרשים שהרשים מרדכי והכל הוא מדברי הגמ"ר דכן מוכח מדברי הגמ"ר שם באו ליד שליש זכה בכולו. ומ"ש הבגדי ישע שזה לא מצינו בשום פוסק לא עי' בד"מ שכן מבואר בשם הגמ"ר בשם ת' מהר"ם במ"ש אבל אם הקנה לו נדונייתה ע"י משכנות מונחים ביד נאמן או ערבים קבלנים כו' ופשיטא דבנתן גוף המעות ליד הנאמן עדיף מאלו נתן משכנות ויש לעיין עוד בזה:

ו **העמיד לו ערבות.** עבה"ט מ"ש ובתשו' רמ"א סי' פ"ט כו' והוא מדברי הב"ש ומסיים ואינו יודע למה פסק כאן בפשיטות דערבות מהני ע"כ. וע' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קמ"ד שדעתו לפסוק כמ"ש הרמ"א בתשו' וכ' דכאן בש"ע לא כ' הרמ"א לפסק הלכה אלא בשם י"א אבל בתשובתו פסק להלכה דאפילו העמיד ערבות לא זכה הבעל ובפרט דכבר כ' בתשו' משאת בנימין סי' י"ד בשם מהרי"ל שיש לילך אחר התשו' דמעשה רב זולת בפסקי הרא"ש אם סותרים לתשובת כ' הב"י ביו"ד סי' שמ"א דהולכין אחר הפסקים לפי שהם אחרונים ע"ש. וכן פסק בתשו' שבו"י ת"ג סי' קכ"ב וכמו שיובא בסוף ס"ק שאח"ז:

ז **וזקפן עליו במלוה.** עבה"ט ובב"ש ס"ק י"ג וע' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' קי"ט בא' שהתחייב לתת נדוניא לחתנו ג' מאות ר"ט שעה אחת קודם מותו דהיינו שניתן לחתנו שטר מכר באוה"ב על רביעית ביתו בכל תיקון השטרות אך ששם מבואר בתנאי כפול שהברירה יהיה כל ימי חייו וחיי אשתו ליתן לחתנם ג' מאות ר"ט או רביעית בית ובאם שיבא שעה אחת קודם מות חמיו או חמותו ועדיין לא נטלו הברירה ליתן לחתנם ג' מאות ר"ט יהי' רביעית הבית מוחלט ביד חתנם ועל אופן זה קנו בתנאים ראשונים ואחרונים כנהוג וכמו ד' שנים לאחר החופה מתה בתם בלי ז"ק מבעלה (מעשה שהי' כך הי' אבל לדינא אין בזה נפקותא כמבואר בדברי הרמ"א לקמן ועמ"ש שם) והנה ביד החתן השטר על החוב של ג' מאות ר"ט או רביעית הבית ורצו איזה לומדי' לומר שהחותן מחוייב לקיים השטר שביד חתנו נתפסו עצמם במ"ש הב"ש שלדעת התוס' מוציאין בכה"ג ממון משום דהוי ס"ס כו'. והוא ז"ל השיב דמעיקרא דינא פירכא דהכא לא חשיב זקפן עליו במלוה כיון דבתנאי ראשוני' ואחרוני' נזכר מתנה זו שהתחייב ליתן לחתנו דבר מסויים רביעית ביתו ויש להם הברירא לסלק בג' מאות ר"ט כל ימי חייהם וא"כ לא נשתנה הדבר וכמו שכ' בתנאים קיים וקיבל וחתם עצמו בשטר ע"פ עדים והעדים יודעים שבא מחיוב התנאים שקיבל ע"ע ליתן בית זה ע"פ תנאי זה. ומ"ש בש"ג בשם ריא"ז דאם זקפן עליו במלוה זכה הבעל התם מיירי שנתחייב בתנאים ליתן כך וכך לנדוניא ואח"כ כתב לו סתם שטר שחייב לו כך וכך כו' אבל בנ"ד שאותי חלק הבית שנתחייב בתנאים קיים וקיבל עליו בקנין הוי ממש כמו כסות וכלים שיבואו עמה (הנזכר בגמרא כתובות מ"ז) ומה לי כסות וכלים או בית כיון שידוע שבא מחמת הנדן לא זכה בהן הבעל לר"ת ומי שאינו דן כן רחוק הוא מדבר אמת. ובר מן דין דרמ"א הכריע בתשו' דלא סמכי' על דברי ריא"ז נגד מהרא"י שהוא בתראי וטעמו ונימוקו עמו דכאן באומדנא דאב תליא מלתא וכל זמן שלא נגבה ממש אין דעתו של אב להקנותו א"כ אין נכנס זה לגדר ספק כלל עכ"ד: ושם בסי' קמ"ד מבואר עוד דמ"ש הב"ש בשם תשו' בן לב ורש"ך דבס"ס מוציאין מיד המוחזק אין זה ברור לדינא ורבים החולקים ע"ז דאפילו איכא כמה ספיקות אין מוציאין וגם הט"ז ס"ל כן דלא מהני ס"ס להוציא הובא בב"ש סי' ס"ח ס"ק י"ד וכיון דרבו החולקים פשיטא דיכול המוחזק לומר קים לי ואין מוציאין מיד האב (גם בס' ישועות יעקב כ"כ דאין דבר זה מוכרח להוציא ע"י ס"ס) (וע' בזה בס' פ"י בקו"א למס' כתובות סי' ל"ד ובס' ש"ש סוף שמעתא א' ובתומי' בקיצור ת"כ סי' ק"כ ובס' ברכי יוסף ח"מ סי' כ"ה ושם מסיים דכבר פשטה הוראה דכל שאתה מרבה ספיקות וספיקי ספיקות אין מוציאין מיד המוחזק ע"ש) . ומבואר עוד שם דאפילו

אית לי' לבעל טענת ברי וס"ס אין מוציאין כגון שיש לחתנו ש"ח על חמיו וטוען חתנו שבא הממון לידו ואח"כ הלוה לחמיו דאף לר"ת חייב חמיו לשלם וחמיו טוען שמעולם לא בא ליד חתנו רק מתחילה נתן לו ש"ח והוא בא בטענת שמא דילמא הלכה כר"ת ובעל טוען ברי שכבר הגיע לידו וגם לדברי חמיו יש לו ס"ס דלמא הלכה כרש"י ואת"ל כר"ת דילמא היכא שכ' לו ש"ח מודה ר"ת דזכה הבעל אף שהוא טוען ברי ויש ס"ס נגד המחזיק אפ"ה אין מוציאין ע"ש. וע' עוד שם שחולק על הט"ז במה שפסק דאם נתן ממרני כו' ודעתו דאף בזה אין מוציאין. ושם האריך עוד בענין מי שנתן לחתנו שט"ח על שם אחר ע"ש באורך: ובתשובת שבו"י ח"ג סי' קכ"א ג"כ תשו' בענין זה וכ' שם ג"כ דמ"ש הב"ש היכא שיש שטר על חמיו מוציאין הימנו משום דהוי ס"ס אין כן הלכה וכל האחרונים חולקים ע"ז והפוסקי' שפסקו כן הם עצמם חזרו בם. ובמ"ש הב"ש בשם הט"ז אם נתן ממרני כו' מבואר מדבריו שם שמסכים ג"כ לזה באופן אם מכרו לאחר קודם מיתת אשתו וכ' דכן דנין בק"ק מינ בכתב חילוף שקורין אפורטער בלע"ז דהלוקח גובה רק שמשביעין את הלוקח שלא לקח הכתב חילוף או ממראני אחר שמתה אשתו דאז כבר נפטר חמיו ממנו אבל השטר שכתוב בו לכל המביא וכן כ' חילוף על אורדר שנזכר שם המלוה אפילו מכרו לאחר אין יכול לגבות דלא עדיף מגברא דאתי מחמתו רק המוכר צריך לשלם ללוקח מה שנתן בעדו וכן עשינו כמה פעמים הלכה למעשה ע"ש: וכ' עוד שם שנשאל מי שנתן לחתנו במתנת נדוניא מקום בבה"כ של נשים על תנאי שלא ישתמש כלל כל ימי חיי אשתו שהיא חמותו וגוף המקום יהיה שלו מהיום למכור ולהשכיר ולנחול וליתן במתנה אבל הפירות לא ישתמש בו כל ימי חיי אשתו ומתה בתו בחיי אשתו ואח"כ מתה חמותו וביקש להחזיק ולהשתמש במקומו והיורשים טוענין שלא זכה במקום כיון שבא במתנת נדוניא ולא נהנה בו אשתו הוי כנדוניא דמטלטלין שלא גבה עדיין כו' והשיב נ"ל פשוט דאין בטענת היורשים כלום דהא דבעינן ע"מ שתהנה בתו היינו דוקא במטלטלין דלא זכה בה הבעל מעולם אבל בקרקע שזכה בו בגופו מיד שעשה שטר לקנין מתנה כי הקרקע נקנה בכסף ובשטר ובחזקה מיד שנתן לו השטר קנה גפו מהיום וזכה בפירות לאחר מיתה ויכול למכור לאחרים מיד באופן זה ולא דמי לשט"ח שג"כ יוכל למכור מ"מ אין גוף השט"ח נמכר ומה"ט מבואר בח"מ סי' ט"ו דשט"ח שמכרו וחזר ומחלו מחול משא"כ כאן כבר יש לבתו הנאה שיוכל הבעל למכור המקום וזה הנאתה וכל זה משמע ומבואר במרדכי ר"פ יש נוחלין ובא"ה סי' צ' עכ"ד ע"ש (ולכאורה מ"ש דהא דבעינן שתהנה בתו היינו דוקא במטלטלין כו' הוא סותר לדברי הפמ"א הנ"ל שכ' דמה לי כסות וכלים או בית כו' אך באמת אינו סותר ובנדון

דהפמ"א גם הוא ז"ל מודה ע' לקמן): ושם בסי' קכ"ב נשאל עוד מי שנתן לחתנו שטר נדוניא בעד ד' מאות ר"ט דהיינו בתורת משכנתא על הבית באופן שרשות נתונה לחמיו ליתן לו הנדן הנ"ל בכל עת וזמן שירצה וכל זמן שלא יתן לו ידור בביתא בנכייתא ואם לא יתן לו הדירה צריך לשלם הד' מאות ר"ט ונתן את בנו גיסו של חתנו הנ"ל לערב קבלן ואח"כ מתה אשתו של חתנו אם מחויב חמיו לשלם או לא. והשיב לפום ריהטא נראה כיון שיש לו משכנתא הוי כתפס וגבה וכמו שיש לו משכון מטלטלין דמי ואין מוציאין אותו מביתו עד שיתן לו מעותיו. אך אחר העיון זה אינו דהא מבואר בש"ס דב"מ דף ס"ז ובח"מ סי' ס"ז דמשכנתא באתרי דמסלקי שביעית משמטתה ופרש"י דאין זה מלוה על המשכון דהתם במשכון המטלטלין כו' וא"כ בנ"ד שכתב בפירוש בשטר זה שיכול לסלקו בכל עת פשיטא דלא זכה בה חתנו דהוי כשטר חוב דעלמא וע"ד שהעמיד לו ערב ומבורר בש"ע לי"א דאמרי אם באו ליד שליש כו' וכן אם העיד לו ערבות דזכה בהן כבר נתב הב"ש שם דכת' הרמ"א סי' פ"ט פסק דאפי' העמיד ערבות לא זכה בהן הבעל ומה שהקשה הב"ש למה פסק בש"ע בפשיטות דערבות מהני לק"מ דהרב ומ"א בש"ע סבר ג"כ שאין להוציא מיד חמיו כל זמן שלא בא לידו ממש פעם אחת אפילו בא ליד שליש או העמיד ערבות רק שכתב זה לדעת י"א דנ"מ או תפס וזה פשוט ואין לחלק ולומר דערב קבלן עדיף זה אינו דבתשו' רמ"א שם מבואר דרפי' ערבים קבלני' לא מהני בזה ועוד כיון דבנ"ד הערב היה אחיו של אשתו דאפי' היה הוא עצמו המכניס אינו מחויב לשלם כיון שלא גבה הנדוניא בחיי אשתו עכ"ד ע"ש:

ח **ויש לו בנים ממנה.** ע' בתשו' נ"ב תניינא חלק ח"מ סי' מ"ט שכתב דדבר זה צריך תלמוד מה דפשיטא ליה להרמ"א דאפילו יש לו בנים פסק ר"ת כן וכ"כ הח"מ וב"ש וכולם למדו זה מדברי התה"ד סי' שכ"א שכ' כן והתה"ד שם כתב דכ"כ בהגמי"י ובאמת אף שכן מפורש בהגמי"י פכ"ב מאישות סי' א' מ"מ מצינו בתשובת מיימוני שבהל' אישות סי' ל"ה מבואר שם שאם יש כאן זרע לא נחלק ר"ת וגם בתוס' בפ' נ"ש דף מ"ז לא הזכירו בדברי ר"ת שיש לה זרע וכן ברא"ש לא הזכיר כלל וסברא גדולה היא דכיון דעיקר הטעם משום אומדנא כו' באופן שדבר זה שהחליט התה"ד ואחריו הרמ"א והאחרונים דאפילו ביש זרע פליג ר"ת צריך אצלי תלמוד עכ"ד ע"ש:

ט או האיש עב"ש ס"ק ט"ז שהאריך בזה וכתב בסוף וז"ל וכל זה לא איירי לענין הנדוניא כי הנדוניא הוא חוב גמור וכן תוספת שליש נראה דהוי כחוב נדוניא ולא תפסיד אלא איירי כאן לענין מנה ומאתים שתקנו חז"ל או מה שהוסיף לה מדעתו עכ"ל (וע' בס' תפארת ישראל על משניות סוף סדר נשים ברמזי אה"ע לסי' זה שכ' דע"כ איירי הכא

בשלא הגיע הנדן עם התוס' לכדי כתובתה דאל"כ ל"ש לו' דאינה גובה כחובת' רק נדוניא ותו' שליש הרי בלא"ה נכלל כתובה בכלל תוס' שליש כמ"ש הב"ש בסי' ס"ו ס"ק כ"ג ע"ש) ועיין בנחלת שבעה סי' ט' ס"ק ט"ז שהחליט דאך מה שהכניס' תקח ולא תוס' שליש ע"ש ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' צ"ב שכ' דאפשר להשוות המחלוקת שלא יהא פלוגתא בין הב"ש ובין הנ"ש דהב"ש מיירי שהרויח בהנדן ובריוח זה נוטלת האשה בשנה ראשונה כשם שנוטל' הנדן אבל אם לא הרויח בו אולי גם הב"ש מודה שאינ' נוטלת בשנה ראשונה שליש הוספה. וכ' עוד שם בדבר התנאים אחרונים שנכתב בזה"ל וע"ד העידור כך נתקן שאם ח"ו יעדר פלוני בשנה ראשונה אחר החתונ' בלי ז"ק מזוגתו פלונית אזי תקחי כל מה שהכניס' הן נדן והן מלבושים ולא כתוב' ולא תוספת הנה בזה ודאי גם הב"ש מודה שאף שדינו כחוב נדוני' מ"מ לא מקרי בשם נדן סתם ומכ"ש שאינו בכלל מה שהכניס' וממילא גם מלבושים הנא' בתנאים אחרונים אין בכללם מה שהבעל נתן לה אחר החתונ' שהרי זה לא הכניס' כו' ולכן נלע"ד שלא זכתה האלמנה בשום דבר רק מה שהכניס' וגם הטבעת קידושין היא שלה אך אם ידוע שהבעל הרויח במשך הזמן שהיה עמה איזה דבר בהנדן שהכניס' אז תטול גם אותו ריוח אם אינו עולה יותר מתוספת שליש עכ"ד ע"ש עוד בסי' צ"ט: והנה מ"ש הנו"ב ז"ל דהב"ש מיירי שהרויח בהנדן כו' לע"ד צ"ע דנראה פשוט דאם היה כאן ריוח אפי' הרויח במעות עצמו גובה אפי' מנה ומאתים שתקנו חז"ל או מה שהוסיף לה מדעתו אחרי דל"ש בזה ותם לריק כי זה הממון שהרויח לא ניתן לו מאביו. וכן מבואר להדיא בתשו' מהרי"ל סי' ע"ו (אשר הב"ש ברס"ק זה הביא התחלת התשוב' הזאת) שכ' וז"ל ומה שכתבה האשה לאה א"כ משוי בעילת' זנות וזכורני כי בימי חורפי היה אחד מרבותי בעי למימר הכי כו' אכן בנ"ד א"צ לכל זאת שהרי לא פיחת לה מכתובתה מידי אלא שהתנ' שלא תגבה מננסים אלו דהיינו הנדוני' (מאביו) אבל מכמה מיני נכסים כגון הריוח ומעשה ידיו ומציאותיו וכמה גווני נביא שפיר אע"ג דתקן שמעון בן שטח שיהיו כל נכסיו אחראין מ"מ בזה לא הויא בעילתו זנות כו' יעו"ש אלא ודאי דהב"ש איירי אף אם לא הרויח. ושוב מצאתי בס' בית מאיר שכ' כן דזה דוקא בדלא נשאר כ"א נדוניית אב אבל אם השביח והרויח מדוע לא תגבה בזה מממון עצמו כל מה שכ' לה. וכ' עוד וכן אלמון או בחור או סוחר הנושאים בממון עצמם מה"ח דלא תגבה הכל דהא אפילו בדידה מבואר בסי' קי"ח כו' ולכן ראוי לכתוב בשטר עידור אם יעדר ח"ו בשנה א' תקחי מה שהכניסה ולא תגבה כתובה ותוס' מנדוניית האב שניתן לו (דיהא נשמע מזה דמהריוח תגבה הכל) וזהו בבחור המשיאו אביו אבל באלמון או בחור הנושא בממון עצמו אין לכתו' תנאי זה כלל. וכ"כ עוד בסי'

קי"ח דבהרויח בתר נשואין או אפילו במכניס מעות עצמו ולא נכתב עליו בהתנאים כמה יכניס כ"ע מודים שאין בזה תקנה והאשה גובה כתובתה מיניה והביא שם ג"כ מדברי מהרי"ל הנ"ל. ואין ספק שנעלם מהנו"ב הנ"ל דברי מהרי"ל אלו. אמנם בנדון שנשאל עליו הנו"ב ז"ל בזה גם מהרי"ל מודה שאין לה בהריוח שלו כיון שהתנו בפירוש דאך מה שהכניסה תקח ולא כתובה אם לא כשהרויח בהנדן שהכניסה דאז תטול גם אותו ריוח אם אינו עולה יותר מתוס' שליש וכמ"ש הנו"ב הנ"ל וצ"ע (כעת יצא לאור תשובת חתם סופר ושם בסי' קי"ז במי שנשא אשה חנם אין כסף והוא הי' לו אשר חננו הי"ת מיגיע כפו ונכתב בתנ"א מחמת עידור וקטט אם ימות בשנה ראשונה בלי ז"ק תקחי מה שהכניסה לו בלי כתובה ותוס' ואירע שמת בשנה ראשונה בלי ז"ק ויורשי הבעל רוצים לשלחה ערטילאי כי לא הכניסה לו כלום. והרב השואל טען בעדה ב' טענות א' כיון שלא היה להחתן ממון מיורשין כ"א מיגיע כפו אין כאן דין תקנות שו"ם ומ"ש הח"מ סי' קי"ט ס"ק כ"ה התם כשעכ"פ הממון שהכניסה הוא מירושת אבותיה איכא קצת ותם לריק גבי יורשים אבל יגיע כפו כי אכל מה להם ולו שנית דהא דכ' בנ"ש דאין לה כתובה ותוס' היינו אם הכניסה לו דבר ונוטלת נדוני' שלה ובתוך זה כלול שיעור כתובה אז לא תיטול מה שהוסיף לה אבל הכניסה ערטילאי לא ס"ד שתצא בת ישראל בלא כתובה. והיא ז"ל השיב לו דטענה הא' כבר קדמוהו הבית מאיר וצווה בזה על בעל נ"ש שלא חילק בזה בנוסחא שלו כו' ומ"מ הגאון הנ"ל לא אמר אלא שלא לכתוב עוד אבל מה שכבר נכתב ונחתם וקיבלו עליהם טעותו של נוסחת הנ"ש אין מבואר להוצי' מיד היורשים. וטענה הב' כיון שהכניסה ערטילאי אין ראוי להוציאה בלי כתובה כבר קדמו בתשו' מהרי"ל במה שטענה האשה אם לא יתנו לה כתובה יהי' כל בעילתה ב"ז והשיב מהרי"ל כיון שקיבלה עכ"פ דבר מועט היינו כתובה דאורייי' ממש שוב אין בעילתה בעילת זנות כו' (ושיעור זה הוא בחשבון כסף זמנינו ששה וששים זהו' מ' צ"ל כסף מעות שהם מאתים צוואנציגער כסף שהוא חמשים סלעים שכל סלע ד' צוואנציגער וע"ש עוד בסי' קכ"ו שכ' דהוא נ"ג ושליש לוט בראנדזילבר) ואפילו להפוסקים דס"ל דהממעיט משיעור הנהוג נמי הוי ב"ז מ"מ הא הכא לא מיעט לה אלא שאין אחריות' על הנכסים שהכניס אבל מה שהריוח אח"כ הכל משועבד לכתובתה כו' הנה לפי דברי מהרי"ל האחרונים אפילו אם אין נותנין לה אפילו כתובה דאורייי' ממש נמי אין כאן בעילת זנות כיון שאם היה מוצאת נכסים שהרויח אחר נשואין היתה גובה מהן אלא שאין אחריותם על אותן הנכסים שהביא מבית אביו. ומ"מ בנדון שלפנינו דכל עצמו נכתב בנוסח' מוטעת כמ"ש לעיל בשם בית מאיר כיון דלא הביא מבית אביו כלל אין

ראוי להפסיד כתובה דאורייי ועכ"פ יתן לה סך ששה וששים זהוב מ' צ"ל כסף מעות והשאר אם יש ממה שסיגל והרויח אחר החתונה יותן לה כל התחייבות ואם לאו לא נוציא מהיורשים כנלע"ד ע"פ דין קרוב לדין תורה עכ"ד ע"כ) . ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קמ"ז שהעלה לדינ' דלא כהנ"ש הנ"ל רק דגם תוספת שליש ראוי להגבותה ככשור' לצלמ' (והיינו אף אם לא הרויח כלום) ולא חקר אצל הדיינים דק"ק ניקלשפורג ואמרו דלית דמשגח בי' בהנ"ש ואין עולה על שום דעת שתגבה רק נדוניית' ולא תוס' שליש. וגם בענין עיקר כתובה צידד שם דאין בנו כח להפקיע כתובה כי א"כ יהי' למפרע כל בעילות הבעל בעילת זנות כו' ומסיים שראוי לכל ב"ד לתקן בעירם איך יכתבו שטר עידור כדי להסיר מחלוקת מישראל ע"ש. וגם עליו תימה במ"ש דא"כ יהי' למפרע כל בעילת כו' ולא זכר דברי מהרי"ל הנ"ל. וגם לענ"ד בעיקר קושי' זו שהובא במהרי"ל ושעמד עליו בתשו' פמ"א דא"כ יהי' למפרע כל בעילת הבעל כו' איני מבין דהרי טעם הכתוב' הוא שלא תהא קלה בעיניו להוציא' וא"כ מאי איכפת לן מה דלא גביא באלמנות כיון דבגרושין גביא שפיר בשלימות ולא תהא קלה בעיניו להוציא' וע' בסי' ס"ג בהגה דבמקום שאין מגרשין בע"כ כו' והא ודאי דבגירושין לא הי' תקנת ר"ת ושו"ם ועב"ש בסי' ס"ו ס"ק ט"ו ומ"ש שם סי"א סק"ג וצ"ע: וע' בתשו' חוט השני סי' כ"ב בדבר התנאים אחרונים שנכתב בזה"ל וע"ד העידור ח"ו מדובר שאם ח"ו שיעדר אחד מן הזוג בלי ז"ק בשנה הראשונה שמאז יקח החי מה שהכניס והשאר ליורשי המת. ואח"כ נעדר הבעל בשנה ראשונה והניח אשתו מעוברת ויהי' ז"ק נסתפק הרב השואל אם יש לה תוס' דכן משמע מדיוק הלשון או נימא דאין למידין מזה להוצי' ממון מיד בעלים גם נוכל לפרש שאם ימות בלי ז"ק לא יהי' לה תוספת כלל הא אם יש לה ז"ק תהי' כמו בשנה שני שתקח חצי התוס' והוא ז"ל השיב דאין שום ספק בזה ובודאי יש לה תוספת ואין אנו למידין כלל ממשמעות הלשון ודיוקו להוציא כי אנחנו מוציאין ע"פ שטר התוספת אשר בידה כל שאין כאן שובר בתנאים הנעשים בשעת החופה וכיון דלא חזינן שום לשון התנאים שיורה לגרוע כח השטר תוס' שבידה ממילא חזר הדין לדין תורה והיא תגבה שטר'. וכיוצא בזה כתוב בתשו' להרמב"ן סי' ו' בראובן שנשא אשה וכ' שטר שיור ליורשיה אם לא ישאר ממנו ולד של קיימא ומתה האשה ונשאר ממנו ולד ומת בתוך ל' יום וראובן טוען שהי' של קיימא פסק שאם היה התנאי כל שישאר ממנו ולד של קיימא לא יחזיר כלים ליורשי' היה על הבעל להביא ראיה לפי שלא זכה באותו שטר אא"כ ישאר ממנו ולד של קיימא ועליו להביא ראיה אבל כאן הבעל זכה בכל ממון הנדוניא אלא שהתנה שאם לא ישאר ז"ק שיחזיר א"כ כל מי שאומר שאינו

ז"ק עליו להביא ראיה עכ"ד. ואף אנו נאמר ששטר תוספת שלה בחזקתו עומד וכל מי שבא לגרוע כחו צריך להביא ראיה מתוך התנאים ואין חילוק בזה בין לאפוקי ממונא או לעיולי ממונא כדמשמע שם בתשו' הנזכרת וכן מה יהיב לן לחלק ולומר הא אם יש לה ז"ק תהיה כמו בשנה שני' כיון שלא נזכר כלום בתוך התנאים ודאי חזר הדין לסיני או לתקנת שו"ם והיא גובה את התוס' עכ"ד ע"ש:

י **תוך שנה**. עי' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קי"ב על דבר אשה שנשאת יום כ"ח תמוז ע"ז ונפטרה יום כ"ח תמוז ע"ט אם הבעל יורשה ואין צריך להחזיר החצי והראה פנים בזה לכאן ולכאן אי בעי הכא מעת לעת. וסיים דאם נדון לספק אוקמי אדינא דבעל יורש כדאי' בתשו' עה"ג סי' ס"ח ובתשו' שב"י ח"ב סי' קכ"ה. אח"כ מצאתי בתשו' פנים מאירות ח"ב סי' קע"ד שהעלה דלא בעי מעל"ע ע"ש. וע' בס' בית מאיר שהביא ג"כ דברי הפמ"א הנ"ל אך בסיגנון אחר שפסק דהוי ספיקא דדינא ולא זיכה להבעל אלא מצד מוחזק והוא ז"ל תמה עליו ומסיק דהבעל זכה מדינא ולא מספק ואפי' במתה בתחילת הלילה הדין כן ע"ש. ועיינתי בתשו' אא"ז פמ"א שם וראיתי שהאמת הוא כמ"ש הבית מאיר משמו שלא זיכה להבעל אלא מצד שהוא מוחזק ויורש דאורייתא יכול לומר קים לי דלא בעי' מעת לעת (שם מבואר עוד דאפי' אם מתה ביום אחרון בין השמשות יכול הבעל לומר קים לי שהוא לילה) ע"ש. ובהכרח לומר שגם כוונת רבינו עקיבא ז"ל הוא כן:

יא **שנה ראשונה עבה"ט לענין חודש העיבור**. ובתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' קע"ד מבואר שדעתו נוטה לדעת מהרי"ו ע"ש. וע' בתשו' שב יעקב סי' כ"ה שהביא דבתשו' דברי ריבות סי' נו"ן מסכים להרשד"ם דהדין עם הבעל ובתשו' הב"ח סי' ב' מסיק כדעת מהרי"ו דחודש העיבור בכלל ואין זכות להבעל להחזיק בנדוניא. והוא ז"ל האריך בזה והעלה שיש לפשר בין הבעל והיורשים והביא דכן מסיק ג"כ בתשו' מהריב"ל ח"ב סי' כ"א ע"ש (ובתשו' ח"ס סי' קי"ט האריך בזה ומסיים נקטי' דחודש עיבור בכלל הן לו הן לה ע"ש):

יב בלא זרע קיימא עי' בתשו' נו"ב תניינא סי' צ"ד באחד שנשא אחות אשתו הראשונ' שהי' לו בנים ממנה ומתה תוך שנה ראשונה. לכאורה נראה דלא שייך בזה תקנת שו"ם דאין בזה ותם לריק כחכם הואיל ויש לו בנים גם מבתו ומה לי זרע מאשה זו או זרע מאחות' הראשונה שגם אלו זרעו של הזקן המה אמנם מצאתי סתירה לזה במהרי"ק הובא בב"ש ס"ק י"ב דגם בנתן לבנו ומת בנו ונפלה ליבום לפני השני כו' וק"ו בנ"ד ע"ש:

יג **פשוט במדינות אלו.** עבה"ט מ"ש לפ"ז אפי' לא נכתב כו' מחמת עידור וקטט כו' וע' בנחלת שבעה בדיני תנאים אחרונים סי' ט' סעיף י"ד שכ' וז"ל ולא ידעתי מנין להם שכותבין בפשיטות מחמת עידור וקטט ולא נזכר בתקנות מענין הקטט כלום כו' ונמשך כך המנהג עד שהדבר חזק בלבם וסבורים שהוא מתקנת שו"ם כו' עכ"ל וע' בת' בגדי ישע סי' ז' שהביא בשם תשו' בית אפרים סי' ס"ג (ד"ה ועוד לנע"ד) שדנין דין תקנת שו"ם גם בקטט ע"ש. ומ"ש הבה"ט דוקא דהוא ידע המנהג. עי' בתשו' תשואת חן סי' נ"ה בא' שטען שלא ידע המנהג ובתנאים לא נכתב והאריך בזה והעלה דתוך שנה ראשונה ודאי אינו יכול לטעון לא ידעתי דתקנת ר"ת נתפשט בכל ישראל והב"ש מיירי בתקנת שו"ם של שנה שניה. ובשנה שני' במדינת פולין ג"כ אין בזה הטענה כלום דבפולין קבלו תקנת שו"ם בכל המדינה ומה"ט אין פורטין התקנה וגם אין מקבלין קנין מן החתן והכלה על זה וא"כ נהי דלא ידע מתקנת שו"ם מ"מ כיון שהמנהג פשוט היא נתנה לו אדעת' דמנהג' אך במדינ' אשכנז דנהגו לפרט וגם מקבלין קנין ע"ז יכול לומר לא ידעתי מן המנהג ואף שראיתי בשום פעם שמחזירין היינו מפני שכתבו בפירוש וקנו על זה ע"ש שהעלה כן להלכה ולא למעשה (עב"ש בסי' ק' סק"ב) ועיין בת' חוט השני סי' ל"ב באחד שטען שעל חזרת הנדוני' מחל לו חמיו בפירוש קודם חתונתו בעבור שחמיו לא נתן לו כל מה שהבטיח לתת לו לכן מחל לו ג"כ על שטר העידור והאריך קצת כדין הטוען אחר מעשה ב"ד והעלה בנ"ד ודאי יכול לטעון טענת מחילה ולכן ישבע היסת שמחל לו חמיו בפירוש ולא יחזיר כלום ע"ש:

יד **בתקנות קהילות שו"ם.** ועכשיו במדינה זו המנהג לפסוק כפי התקנה שניתקנה בועד בק"ק סלוצק בשנת תקכ"א. וז"ל התקנה הועתק בפנקס התקנות דפ"ק הורדונא סי' כ"ד: מה שמבי' בתקנות שו"ם נידון אם מתה הבת עשינו תקנה לפי העת והזמן שעד שלשה שנים יוחזר הכל אף הבגדים של אשתו לנותני הנדוני' וליורשו. ואחר שלשה שנים עד חמשה שנים מגיע לו מחצה. ואחר חמשה שנים מגיע להבעל כולו. לבד אם יהיה לה זרע קיימא אז שייך הכל לזרע שירשנה. וכן להיפך בדין תוספת כתובה. זולת הנדוני' מגיע לה עכ"ל התקנה ושמעתי מדיינים הזקנים דפ"ק בדבר המבואר בתקנ' הנ"ל שגם אחר ג' שנים עד ה' שנים אין מגיע להבעל רק מחצה אין המנהג לפסוק כן ואולי בעלי התקנה בעצמם חזרו וביטלו זה או כי יתר הרבנים שלא היו בועד הנ"ל לא קיבלו עליהם לפסוק כן. וכן מה שמבואר בסוף התקנה וכן להיפוך נידון תוספת כתובה כו' ולא נזכר מענין עיקר הכתובה כלום. נחלקו הדיינים בזה ונוהגין לעשות פשר:

**טו אבל מה שהוציא.** עבה"ט ועיין בתשו' כנסת יחזקאל ס"ס ע"ט שכ' על נדון דידיה (דאיירי שהכניסה לו בנדוניא מעות וגם הוא היה לו גם כן מעות משלו ומתה בשנה ראשונה והחתן רצה לנכות הוצאות רפואה ומזונות) וז"ל וכוונת הוצאות שיכול לנכות פי' הוצאות רפואה אף מזונות העדפה לחולה יותר מן בריא' וכן מה שנתן להגיד תהלים וצדקה זהו על היורש. אמנם מזונות אשתו והוצאות כשהיתה בריאה תקנו תחת מעשה ידיה ולכן מזונות והוצאות על הבעל כו' ומ"ש הנ"ש וכן רמ"א דדוקא מה שהוא בעין חוזר קאי רק על בגדים ותכשיטין דשייך בהם שאין הם בעין משא"כ מעות לא שייך זה ומ"ש הב"ח בתשובה (סי' ב') אפילו בזבז פטור איירי ג"כ בבגדים ותכשיטין או שלא היה לבעל מעות דיליה אז לא אמרינן שיהיה חוב עליו דומי' דפרע הבעל חוב דיליה (שהזכיר הב"ח שם דפסק דאפילו מה ששילם בחייה חובו שהיה חייב מקודם הנישואין פטור ע"ש) דאיירי בכה"ג דאילו היה לו למה לא פרע חוב מדיליה או איירי שנתן מבגדי אשתו או תכשיט לבע"ח אבל אם היה להבעל מעות שלו כל מה שבזבז והוציא מדילה הוא ולא ינכה כלל. ומ"ש הב"ש אם הפסיד במשא ובמתן יהיה לפי ערך באמת לא מצאתי טעם נכון ובדוחק י"ל כדי שלא ירפה ידיו מעשות מו"מ ויכלה הממון כו' ובענין מה שהרויח החתן פשיטא דהכל שלו הן הרווחים שעלו בחיי אשתו הן אחר מיתתה הכל של הבעל כו' עכ"ל ע"ש. ומדבריו נשמע דיש ג' חילוקים מענין זה דניכוי הוצאות. א' אם לא היה לו ממון משלו זולת נדונייתה בזה מנכה כל מה שהוציא אף הוצאות מזונותיו. ואף אם בזבז ואפילו אם פרע חוב שלו ולא אמרי' שיהי החוב עליו (ואפשר אפילו אם העשיר אח"כ קודם שמתה אשתו פטור ע' בדברי הרדב"ז שיובא לקמן) ומזה איירי הב"ח בתשובה. ב' אם היה לו ג"כ ממון שלו אינו מנכה אפילו הוצאות מזונות אשתו כי זהו על הבעל לבד זולת הוצאות רפואה ומזונות העדפה לחולה וצדקה וקבורה הוא על היורש לבד. ג' גם בהיה לו ממון שלו דאינה מנכה הוצאות דוקא בהוצי' מעות שלה שאינו דבר מסויים כי אין סי' במטבע אבל בהוצי' ומכר בגדים ותכשיטין שלה וכל דבר המסויים אפילו אם בזבז או נתן לבעל חובו בחייה כל שאינה בעין פטור ומזה איירי הרמ"א וג"כ הב"ח בתשובה (ולכאורה היה באפשרי לפרש דברי הרמ"א ג"כ בהוציא מעות נדונייתה אך דמיירי בלא היה לו ממון שלו ובאופן הב' שמפרש דברי הב"ח הנ"ל. ואפשר משום דהרמ"א כתב זה לאחר שהזכיר מקודם תקנת שו"ם בשנה שניה משמע דקאי ג"כ על שנה שניה ובזה אף אם לא היה לו מקודם מעות שלו הרי עכשיו יש לו חצי נדונייתה לכן ניחא ליה לפרש דמיירי גם בהי' לו ממון שלו רק דקאי על בגדים ותכשיטין. אך לפ"ז יהא מוכח שדעת הכנ"י דבהעשיר אח"כ קודם מיתה חייב מיהו אינו מוכרח וגם

י"ל דדחקו להכנ"י לישנא דמה שהוא בעין וכדמשמע מדבריו הנ"ל) ולפ"ז צ"ל שדברי האגודה שהבי' הב"ש ובה"ט כאן דמנכה מן הנדוני' הוצאות חולי' וקבורתה ע"כ דאיירי בהי' לו ממון שלו דא"כ מאי איריא הוצאות חולי' אפילו כל מה שבזבז בחייה פטור אך לפ"ז לא א"ש לשון הב"ש שכ' אח"כ ואם היה לו הפסד כו' ואם היה לו ממון שלו ג"כ כו' משמט דעד כה מיירי בלא היה לו ממון שלו וצ"ל דגם מקודם איירי. בהי' לו ממון שלו רק דכאן ר"ל דהיה לו ג"כ ממון שלו בעסק זה שהפסיד בו וצ"ע בכל זה. שוב ראיתי בס' בית מאיר שהביא ג"כ דברי הכנ"י הנ"ל והשיג עליו חדא מה דמפרש דברי הרמ"א על בגדים ותכשיטין אין הלשון סובל זה ובפרט דבד"מ סי' נ"ה מבואר דעל הנדוני' וממון קאי וכן מבואר בדברי הנ"ש ועוד מה דמפרש דברי הב"ח בתשובה בלא היה להבעל מעות דילי' אבל אם היה כו' הנה בב"ח שם מבואר להדי' דאפילו ביש לו מעות עצמו ההפסד לפי ערך וגם מ"ש הכנ"י הטעם משום דהבעל חייב במזונות אשתו לאו מידי הוא אחרי שגם הוא מודה לא היה לו ממון ונחסר מן הנדן שפטור אף דג"כ שייך טעם זה ש"מ הטעם דל"ש עגמת נפש אלא במה שבעין ובמה שחסר אוקמוה אד"ת א"כ גם ביש לו מעות עצמו ונחסר מן הכולל שייך נמי האי טעמא כדי להיות ההפסד לפי ערך (ועמד שם ג"כ על לשון האגודה והב"ש הנ"ל וכ' שא"י שם לפרשם) . ומסיק לדינא דבלא היה לו ממון עצמו אין שום נ"מ ובאיזה אופן נחסר ופטור במה שמחזיר הנשאר (בזה גם הכנ"י ס"ל כן וכנ"ל זולת בהערים להוציא בחולייתה כדי לחסור היורשין והתרו בו שאפשר מחוייב לשלם ונשאר עליו חוב (עב"ש שהוציא כן מלשון הנ"ש) ובהי' לו ממון עצמו כל מה שחסר מן סך הכל נחש' לפ"ע הממון שהכניסו יחד (היינו דלא כהכנ"י הנ"ל) ומהמותר נוטל חלקו ומהדר חלק היורשים ומנכה מחלקם הוצאות הקבורה אך הוצאות החולי צ"ע אחרי שלא נמצא חילוק זה בשום מעתיק התקנה (זולת ס' האגודה הנ"ל. ור"ל דצ"ע אם לחשוב זה על היורשים לבד כמו קבורה רק דיש לחשוב על שניהם לפ"ע כמו שאר הוצאות והפסדות) . ואם פרע חוב שהיה עליו בזה היה נלע"ד דנחשב משלו ולא לפי ערך מפני דקא משתרשי ליה אלא דלא משמע הכי מתשובת הב"ח וצ"ע (לא ידעתי אמאי לא משמע הכי דהרי י"ל דהב"ח בדין זה מיירי בלא היה לו ממין עצמו ובודאי הדין נותן כן דבהיה לו מ"ע והיה עליו חוב מקודם הנישואין אין לחשוב מעות עצמו בשלימות רק לנכו' מקודם החוב וע' לקמן) ענ"ד ע"ש. (ועיין בתשו' ח"ס סי' ק"כ שהזכיר שם ג"כ דברי הב"ח בתשובה סי' כ' הנ"ל דמה שהוציא בפרעון חובות שלו אינו חייב לשלם כו' ומבואר בדבריו שמפרש דברי הב"ח כהב"מ הנ"ל אלא שכ' וז"ל אבל מה שצל"ע גדול בענין זה תינח מיום החופה ואילך שבאתה הנדוניא לידו וכן כל מלבושים

ותכשיטין כדרך העולם שהוא נושא ונותן ומוציא ומכניס ע"כ י"ל אם נאבדו פטור אבל הוצאות שהוציא טרם חתונתו ולצורך חתונתו מאין שרגילים לנכות זה מהמעות בעין וכי צריכים לשלם לו הוצאותיו והיכא רמיזא בתקנות אך ראיתי בתשו' שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קצ"ד שהשיג על פסק ב"ד א' שהי' חתום עליו הגאון מו"ה יונתן ז"ל וא' מן השגות היה על מה שאמדו הוצאות נסיעתו לברלין וחזירתו והוצאות החתונה לסך עשרים ר"ט וכ"ע יודעים דהאי אומד בטעות הוה כי הרבה יותר יעלו הוצאות אלו. ע"כ לא פליגו אלא בשיעור הוצאה אבל כ"ע מודים דמחזיר הוצאות נסיעה לברלין ולא ידעתי מנ"ל הא. ומכ"ש הוצאות כתיבת תנאים דייני דמגיסתא דייני הכי עכ"ל. וע"ש עוד שכ' עמ"ש הח"מ (הובא בבה"ט ס"ק ט"ו) דיכול הבעל ליזון מן הנדן משך שלשים יום הכונה הוא דאם ימשך זמן ירידת ב"ד לפקח על עסקי עיזבון אז כל מה שניזון באותן שלשים יום בלי בזבוז ינוכה ג"כ ומה שאחר שלשים יום הוא עליו ולא מן העיזבון אבל אם עמדו ב"ד מיד בתוך ל' על החשבון העיזבון אין לו אלא עד יום זקיקת ב"ד ולא יותר ע"ש) . והנה מה דמבואר בדברי הכנ"י הנ"ל דבהיה לו ממון שלו יש חילוק אם הוציא נדונייתה ובין אם הוציא בגדים ותכשיטין שלה דבזה יפה כח הבעל וגם בדברי הב"מ הנ"ל לא נמצא עליו בזה סתיר' להדיא. לכאורה בתשו' הרדב"ז ח"א סי' שצ"ז אינו מבואר כן אלא אדרבא בזה הורע כח הבעל. וז"ל השאלה שם באחד שנשא אשה כמנהג דמשק (היינו לחלק לחצאין לעולם כנזכר בתשובה רב"צ אשכנזי סי' י"ג) ומכר מקצת נדוניי' אשתו או משכנ' ומתה אשתו בלי ז"ק ורוצה להחזיר רק מחצית מה שנשאר ויורשי האשה אומרים שינכו מה שמכר ומשכן מחלקו. והשיב דהדין עם יורשי האשה דכך היתה התקנה דמה שבלה או נאבד ממילא או מה שמכרו כדי לאכול כגון שהיו עניים אינו חייב לשלם אבל מה שלק' לצרכיו הרי היא אצלו כמלוה וחייב לשלם ולא מבעי' לפ"ד הפוסקים שאם מכר או משכן הבעל נכסי נדוניית אשתו מכרו בטל (ע"ל סי' צ' סי"ז) ופשיטא דאין לו בהם כלים וחייב באחריותן אלא אפילו לדעת הרמב"ם דאם מכרם מכורין ה"מ לענין שאת' יכולה להוציאם מיד הלוקח אבל הבעל חייב להחזירן לה או לקנות לה תמורתם וכיון שכן הרי כאלו הם בעין וחולקין אותם תדע שהרי אמרו שאין האש' יכולה להפקיע תנאי זה כו' א"ו אפילו נתנה לו רשות למוכרם לא הועילה כלום להפסיד את יורשיה כי בעלי התקנ' עשו לה חיזוק כדי שלא יתקיים באבי הבת שורך טבוח כו' עכ"ד: כ' עוד והוי יודע שאין הדברים אמורים אלא בזמן שמכרם להסתחר בהם ע"מ להחזירם או לקנות לה תמורתן אבל אם היה עני באותה שעה ומכרם כדי להתפרנס בהם הוי כאלו אבדו לגמרי ואפילו העשיר אח"כ ומתה אשתו אין חולקין אלא

מה שנשאר ואין כאן שור טבוח שהרי הכל נאבד ומה שהרויח הבעל ממון אחר הוא. וכן אם לקח להסתחר בהם והעני ובשעה שמתה אשתו לא היה לו כלום אין כותבין עליו שטר חוב שהרי אין שם שיור לא שור טבוח כו' ומה שיש להסתפק הוא אם מכרן להסתחר בהם ונאבדה הסחורה והוא עשיר אם מחייבין אותו לשלם או מנכין לו מחלקו ומסתברא דאין מנכין לו דמה לי שנאבדו הן עצמן ומה לי דמיהן ואפילו אם הדבר ספק כיון שהבעל יורש מן הדין והם באין עליו מכח התקנה עליהם להביא ראי' בזה בכלל התקנ' עכ"ל ע"ש.

ועיין עוד בתשו' כנ"י שם שכ' ומה שהחותן רצה להשביע להחתן על הוצאות כדין שותף ומסתייע מתשו' הרא"ש הובא בטור סי' קי"ח אין דעתי מסכמת ששם חסרון בגדים וחפצים ידועים ואין דרך למוכרם משא"כ הוצאות לא גרע ממוציא ברשות דיכול לומר שומו לי בהוצאות וגם איך יתקנו משום ותם לריק להביאו לידי חומר עונש שבועה כו' אכן מאחר דיש טענת ברי ביניהם בענין המעשר כו' ומאחר שנשבע על המעשר יכול החותן לגלגל עליו ג"כ מכח הוצאות עכ"ל. ובס' ב"מ תמה עליו דכמעט סותר דברי עצמו דמתחיל' כתב וגם איך יתקנו כו' ואח"כ מחייבו שבועה ע"י טענת ברי. ואיני מבין תמיהתו דכוונת הכנ"י הוא פשוט לענין לחייבו שבועה על הספק כדין שותף אין דעתי מסכמת דא"כ לעולם יהא החתן צריך לישבע ולא יהיה שום צד לפטור מהשבועה בודאי לא היו מתקנים משום ותם לריק להביאו לעולם לידי חומר עונש שבוע' אבל אם אירע במקרה טענת מחויב לישבע כשאר טענות דלא פליג בשבועת היסת (עש"ך סי' פ"ז ס"ק נ"ד) . גם מה שתמה דלדבריו דיכול לו' שומו לי א"כ נראה אף מגלגול שבוע' פטור לק"מ דפשוט דזה לא קאי אהיכ' דאמר שומו לי רק עמ"ש וגם איך יתקנו כו' וכן מבואר להמעיין בדבריו. וע' בתשו' חוט השני ס"ס ל"ב ג"כ מענין זה ומשמע שם דגם על טענת ספק צריך לישבע שאין לו עוד בעין ממעות הנדוני' (והיינו בלא אמר שומו לי) ע"ש. עוד כ' שם ואם יטעון חמיו שפרע חובתו מנדונייתו בודאי אם לא היה לפרע ממקום אחר לית לן בה דלא שייך פה דיאכל הלה וחדי כו' עכ"ל (ומדבריו משמע דבהי' לו לפרע ממקום אחר נחשב רק על שלו והיינו כדעת הב"מ בסוף דבריו הנ"ל) עוד מבואר שם בענין מה שהוציא לאחר שנסע' אשתו ממנו בעת חליה לבית אביה אינו יכול לנכות דמה שאמרו אם הוציא או נאבד פטור היינו אם הוציא בהיות' עמו והיא נהנית בנדוני' כמוהו ע"ש וצ"ע: ומ"ש הבה"ט בשם ב"ש ומעשר שסילק מנכה ג"כ. עיין בשו"ת תשוב' מאהב' ח"א סי' פ"ז שמפקפק בזה ושוב העלה להלכה כדעת הב"ש. וכ' עוד דאחר שיגיע ממון בחזרה ליד האב או לייורשי האשה מחוייבים לעשר אותו מחדש דהא אין אדם יושב

ומצפה מתי תמות בתו והוי ליה ריוח חדש ע"ש שהאריך בדיני מעשר כספים בזה"ז. ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' קכ"א שנשאל (ג"כ בענין זה דמעשר במת הוא) ע"ד סילוק אלמנה בשנה ראשונה או שני' שנוטלת בראש מה שהכניסה לו אם בשעת החופ' חלקו המעשר כמנהגם אם מנכה בשעת החזרה המעשר שלקחו הימנו והשיב נ"ל פשוט דאין מנכין לה כלום כי המעשר מדינא הוא מוטל על החתן וכל החזקת טובה הוא שלו כו' אכן אם עדיין יש כאן מעות מעשר מה שהניח בעלה אחריו ממעות נדוני' זו אין יורשיו מחוייבים לחליק עוד כיון שצריכים להחזיר כל הנדן כו'. אף שראיתי בס' ב"ש ס"ס נ"ג שכתב דמעשר שסילק מן הסך נדן מנכה ג"כ. זה קאי שם אהיכא שמת אשתו שזה נכלל במה שכותבין בתנאי' אחרונים שאם תעדר ח"ו האשה בשנה ראשונה אחר החופה בלי ז"ק מבעלה אזי יחזיר ר' פלוני ליורשיה כל מה שהכניס' בניכוי הוצאות כסדרן א"כ המעשר ג"כ בכלל הוצאות כסדרן ומנכה ליורשים אם לא שברור הדבר שהרויח כל כך כדי המעשר אז אפשר לומר דמעשר גרם כו' אבל אם היא בחיים והוא מת צריכים להחזיר לה כל מעות הנדוני' שלה בלי ניכוי מעשר עכ"ד ע"ש:

## סימן נה

א **אסורה לבעל**'. עי' בתשו' שב יעקב סי' כ"ד אודות ראובן שקידש אשה ובא עלי' בלא חופה וז' ברכות ויש לו ג' בנים ממנה וכ' שכופין אותו בכל היכולת לפרוש אותה עד שיעשה חופה וז' ברכות ולא חיישי' שיוציאו לעז על בניו הראשונים וע"ש מה שתמה על תשובת מיימוני בפירוש כלה בלא ברכה וגם על הב"ש סק"א וע' בס' בית מאיר מזה:

ב **החתן לביתו**. עבה"ט. ומה שהביא מקודם דעת הב"ש ואח"כ דעת הח"מ לא עשה כראוי כי הב"ש הביא דברי הח"מ וחולק עליו כאן בסי' זה סק"ד ולקמן סי' ס"ד סק"ו וכן המג"א בא"ח סי' של"ט ס"ק י"א חולק על הח"מ בזה ע"ש (אך עי' בס' ב"מ האריך לקיים דברי הח"מ ומסיק להלכ' הסומך על הח"מ לא הפסיד) (וכן מצאתי בס' תוס' שבת בא"ח סי' של"ט ס"ק י"ד הביא דבס' סולת למנחה כ' שבתשו' האריך לקיים דברי הח"מ בזה ע"ש גם הט"ז בסי' נ"ז סק"ד ובסי' ס"ד סק"א כ' כדעת הח"מ ממש והוסיף עוד דאפילו אם החתונה בבית אבי הכלה לא הוי כבית שלה כיון דכבר נתן האב אותו החדר לחתנו אפי' דרך שאלה הוי כממכר כו' וכיון שהולך החתן עם הכלה מן החופה לבית הנישואין שפיר קונה מצד מסירה לרשותו כו' ע"ש והובא בקצר' בב"ש סי' נ"ז סק"א ובסי' ס"ד סק"ו ושם מסיים כ' ואינו נראה. והיינו דנמשך לשיטתו כאן ובסי' נ"ז. אך הרב המגיה בט"ז שם האריך לדחות דברי הב"ש ולקיים דברי הט"ז והח"מ הנ"ל וע' עוד בביאור

רבינו הגר"א ז"ל סי' ס"ד ס"ק י"א. ומ"מ ראוי להחמיר כדעת הב"ש ומג"א ועוד גדולי אחרונים האוסרים אפי' בכה"ג ובפרט כיון שיש חשש סכנה בדבר כמ"ש המג"א שם בשם מהרי"ל): ומשמע מדברי הב"ש דנקטי' לעיקר כדעת האומרים דחופת בתולה א"צ יחוד הראוי לביא' ולכן באלמנ' סגי ביחוד הראוי לביא' וכן מבואר מדבריו בסי' ס"ד סק"ו ודלא כבה"ט שם סק"ט שהעתיק משמו דבעי' ביא' ממש ע"ש. ולפ"ז צ"ל מ"ש הב"ש בס"ק שאח"ז לחלוק על הב"ח במ"ש אבל עיקר החופה הוא מה שאוכלים החתן והכלה יחד אחר החופה לכן יש למנוע באותה שעה לכנוס שם רבים וכ' הב"ש דמ"ש יש למנוע לכנוס שם רבים משמע מועטים יש לכנוס לשם ואין טעם לדבר הא בעי' יחוד דחזיא לביאה א"כ יש למנוע שלא לכנוס שם שום אדם כדי שיהי' יחוד גמור עכ"ל. צ"ל דכוונת הב"ש הוא מאחר שכ' הב"ח דמנהג שלנו הוא לצאת כל הדיעות א"כ מהראוי לחוש גם לדיעה זו דחופת בתול' בעינן ג"כ יחוד דחזיא לביאה (וע' בסי' הנ"ל) אבל לעולם מודה הב"ש דאינו לעיכובא. וכן מבואר בסידור הגאון מליסא ז"ל בדיני חופה בערב שבת וז"ל שם ועיקר החופה לא הוי מה שמכניסין אותם תחת הסודר שפורסין על כלונסאות רק עיקר החופה מה שמייחדין אותם אח"כ בחדר ואפילו אינה ראויה לביאה כגון שהיא נדה או שבני אדם נכנסים ויוצאים שם באותו חדר ולא הוי יחוד הר"ל אעפ"כ הוי חופה גמורה וקונה בבתולה קנין גמור למהוי כנשואה בכל דברים וצריך ליחד להחתן אותו חדר והוי כהכניסה לביתו. ואם כנס את הבתולה בע"ש והכניס אותה לחדר מבעוד יום אף שהיא עדיין לא טבלה ובני אדם נכנסין ויוצאין באותו חדר דבלא"ה אסורה להתייחד עמו קודם ביאה ראשונה קונה אותה בזה שהביא' לחדר מיוחד לו ואח"כ כשטובלת מותר לו לבא עליה ביאה ראשונה בשבת וליכא איסור משום קונה קנין בשבת משום שכבר קנה אותה מבע"י. אבל באלמנה אין קונה חופה רק יחוד הראוי לביאה היינו שתהיה טהורה ויכנוס אותה אחר הקידושין לחדר מיוחד שלא יהיו שם בני אדם וזה הוי יחוד הר"ל וקונה באלמנה ג"כ קנין גמור למהוי כנשואה. ואם כנס אותה בע"ש והיתה טהורה והכניסה לחדר מבע"י ונתייחד עמה ולא היו שם ב"א קונה אותה קנין גמור ומותר אח"כ לבא עליה בשבת אבל אם לא היתה טהורה מבע"י או שלא נתייחד עמה בחדר מיוחד מבע"י אסור לבא עליה בשבת (לאו דוקא דאפילו להתייחד אסור ע' לקמן סי' ס"ד ס"ה) ולכן יש ליזהר מאד כשעושין חופה בע"ש שיעשו מבע"י גדול עכ"ל: ועיין בשעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים ס"ט שהאריך שם בענין עיקר מהות החופה והביא כל הדיעות מהראשונים ז"ל בזה ופלפל בדבריהם ומסיק וז"ל ולענין הלכה נראה שיש לחוש לדעת הרמב"ם ואיכא מ"ד שכ' הר"ן בריש כתובות דחופה אינו אלא יחוד

ונ"מ לבתולה הנשאת בע"ש שצריך להתייחד עמה יחוד הראוי לביאה בע"ש דאל"כ כשיבא עלי' בשבת נמצא כקונה קנין בשבת ועם שלא ראיתי נזהרין בזה מ"מ ראוי והגון לנהוג כן עכ"ל ע"ש: וע' בביאור רבינו הגר"א ז"ל סק"ט מ"ש ועמש"ל סי' ס"ד ס"ק ט' בזה עוד מענין זה:

ג **אפילו אחר כמה ימים.** עב"ש סק"ח בשם הפרישה הטעם משום דלא נזכר בברכה זו כלום מנישואין מש"ה יכול לברך אח"כ אבל ברכת אירוסין כו' ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים שכ"ו שכ' ישוב אחר דהכא מיירי שלא בא עליה דאע"ג שהיא נשואה גמורה מ"מ אסור לו לבא עליה עד שיברכו לה ז' ברכות הלכך אע"ג שנגמרו נשואיה לענין שאר דברים הוי שפיר עובר לעשיה משא"כ בברכת אירוסין ע"ש אמנם הוא עצמו ז"ל בח"א סי' שע"ב לא כתב כן רק דמותר לבא עליה אחר החופה אפי' שלא בירך ברכת חתנים והכי דייק לישנא דהרמב"ם והבא על ארוסתו בבית חמיו כו' משמע דדוקא בבית חמיו כו' ע"ש ולפ"ז ע"כ כתי' הפרישה:

ד **אינה חייבת ליטמא לו.** כ' הב"ש אבל איסור ליכא דקי"ל בני אהרן מוזהרין כו' ורש"י ביבמות דכ"ט כתב ברגל אסורה ליטמא דחייב אדם לטהר עצמו ברגל עכ"ל ומשמע דס"ל שדברי רש"י הנ"ל קאי גם על זמן הזה לפי דהחיוב לטהר עצמו ברגל הוא גם בזה"ז. אבל מלשון הטור וש"ע שכתבו אינה חייבת משמע דס"ל שדברי רש"י הוא רק על זמן הבית וכמו שבאמת לא נמצא בטור וש"ע בשום מקום שיזכירו חיוב זה. וע' בה"ט ביו"ד סי' שע"ג סק"ד שהביא בשם בה"י שתמה על הפוסקים בזה והבה"ט שם כתב לתרץ שדין זה הוא רק על זמן הבית ולכן השמיטו הפוסקים פי' שני שברש"י הנ"ל ע"ש. וכ"כ בת' שאגת ארי' סי' ס"ה דהא דאמרי' חייב אדם לטהר עצמו ברגל אינו נוהג בזה"ז ע"ש וכ"כ בשו"ת יד אליהו סי' ס"ח והובא בש"ת בא"ח סי' תקכ"ט ע"ש. נמצא שדברי הב"ש בשם רש"י הנ"ל אין להם מקום לדינא בזה"ז: (ועיין בספר קרבן נתנאל פ' בתרא דיומא אות פ"א שהשיג על הב"ש בזה ושם כתב דחיוב לטהר עצמו ברגל היה ג"כ אחר חורבן הבית בזמן התנאים ואמוראים לפי שהיה להם עדיין אפר פרה ע"ש:

ה **שלא זכה בנדוניא.** עבה"ט מ"ש ובשנה שני' אם מתה כו' ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' קכ"ב שחולק ג"כ על הח"מ והסכים עם הב"ש וכתב שגם בתשו' מהרי"ט צהלין סימן ס"א מבואר כן להדיא דכל שיורשי בעל או יבם יורשים קצת נדוניא הם חייבים בקבורתה ע"ש. ועיין בתשו' שב יעקב סי' כ"ח שהסכים לדעת הח"מ דמוטל על שניהם ודוחה ראיות הב"ש ע"ש: וכן העלה בס' טיב קדושין דהעיקר כדברי הח"מ דהוצאת קבורה לחצאין וכן מה שהוציא בחליה ע"ש):

## סימן נו

א **מיום התביע'**. עבה"ט וע' בס' טיב קדושין שכ' דיש טעות בב"ש סק"ב במה שנרשם ריש סעיף זה וצריך להרשים על מיום התביעה דסוף הסעיף דבהא איכא פלוגתא וצ"ל בב"ש כן הוא דעת הרמב"ם ורמ"ה ורא"ש אבל רש"י פי' משעת אירוסין וכ"כ בש"ג ופלוגתא זו היא בבוגרת שעברו עלי' יב"ח ואח"כ נתקדשה דלרש"י א"צ קביעה כלל ומונין משעת אירוסין שלשים יום ולשיטת הרמב"ם והמחבר נותנין לה השלשים יוה מיום שתבעה ובבאר היטב העתיק כאשר היה לפניו ולא חלי ולא מרגיש עכ"ל ע"ש עוד:

ב **נתחייב במזונותי'**. כ' בס' טיב קדושין פשוט דמעשה ידיה שלו כיון שנותן לה מזונות לא עדיפא מנשואה מיהו צ"ע אם זוכה במציאתה כו' עכ"ל:

ג **אע"פ שלא כנס**. בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב ואם מת עי' בהר"ן פ' נערה דף פ"ג ע"ב עכ"ל:

ד ואח"כ חלה כו' בגליון ש"ע הנ"ל נ"ב ע' מהרש"א ומהר"ם שיף שכ' דבחלתה היא אף אחר שהגיע זמנה תליא באבעיא דש"ס דיכול לומר הא קאימנא עי"ש עכ"ל:

ה **לכנוס כדי ליורשה**. כ' הח"מ אע"פ שתוך שנה ראשונה צריך להחזיר הכל מ"מ הי' מצפה שמא תמות לאחר שנה ראשונה כו' והב"ש כתב דלק"מ דהא היא מכנסת הנדן וא"ח להחזיר ע"ש. וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' נ"ו דרב אחד הקשה מלעיל סי' ל"ז סעיף י"ג שכ' רמ"א שם וי"א דה"ה אם מת האב קודם שנשאת ונשאת. וא"כ פסק שם דאינו יורשה. ובאמת הם שני דיעות הפכים במרדכי ואיך זיכה הרמ"א שטרא לבי תרי. והוא ז"ל השיב דלק"מ דלפ"ד הח"מ כאן דמצפה ליורשה אחר כלות שנה ראשונ' אח"כ אפשר דמיירי שקודם כלות השנה תגדל ויגמרו הנישואין דבר תורה ובזה שהוא רק תקנה להחזיר בשנה ראשונ' שפיר סמך רמ"א למחשב הנישואין מהיום בעודה קטנה אבל בסי' ל"ז שם מיירי מדין תורה חשש הרמ"א לדעת הסוברים דנישואין בעוד' קטנה לאו נישואין הם. וגם לדברי הב"ש כאן י"ל דרע"א כאן לא מיירי מדין הנישואין אי מחשבי נישואין רק מיירי אם הקרובי' יכולים למחות כיון שעיקר הכוונה להפקיע הירושה מהם בזה הכריע רמ"א שאינם יכולים למחות וי"מ לנל הדיעות היכא שלא נתקדשה בחיי אביה כלל שיכולה להתקדש ולהנשא בעודה חולנית ובזה שגם הקידושין הם לאחר מות אביה ליכא שום פלוגתא דנישואין שלה מועילים ואפילו למאן דסובר בסי' קנ"ה ס"ב קטנה שנתקדשה שלא לדעת אמה ואחיה אפילו מיאון א"צ וכאן הרי האחים מעכבים שהרי הם היורשי' מ"מ נלע"ד דאם נתקדשה לדעתה ולדעת אמה כ"ע מודים דמהני אף בלא דעת אחיה ועוד י"ל דמשכחת לה שפיר דינו של הרמ"א כאן אפילו בקידשה אביה

ומת ונשאת אחר מותו ואפ"ה מהני הנישואין לכ"ע וכגון שכבר היתה יתומה בחיי האב שאז קידושי האב הם דרבנן ולכ"ע מהני נישואין אחר מותו דע"כ לא נחלקו אלא היכא שקידושי האב היה דבר תורה שבזה ס"ל להי"א בסי' ל"ז דלא מהני נישואין דרבנן כלל אבל בקידושי דרבנן ליכא פלוגתא כלל עכ"ד. ועמש"ל סי' ס"א סק"ח:

## סימן נז

א **ברשות בעלה ירשנה**. עבה"ט וע' בס' שעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים סעי' ד' מ"ש בזה (וע' בתשו' ח"ס סי' קכ"א אודות אלמנה שנכנסה לחופה בנדתה ונכנס' לרשותו ומתה קודם טהרתה האריך בדברי הב"ש ס"ק זה ומסיק שם דאינו מתאבל עלי' כיון דכניסה לרשותו אינו מועיל רק לענין ירושה מטעם מחילה אבל לא לענין שיהא בעלה כהן מטמא לה ממילא שאסור לו להתאבל עלי' משום שיבא מזה מכשול לענין טומאה וכמ"ש תוס' כעין זה בחולין י"ב ע"א דהקילו באבילות שלא יבא להקל בחליצה כו' ומסיים דכל זה בלא ידע שהיא נדה אבל אם ידע וכנסה ע"מ לבא עלי' אח"כ ע' בזה מ"ש רמ"א ס"ס ס"א ויש בזה כמה עיונים כו' (עמ"ש שם ס"ק י"ב) ע"ש עוד שהשיג על המל"מ פ"ב מאבל שהבאתי בפ"ת ליו"ד סי' שע"ג סק"ג ע"ש):

ב או אלמנה כו' ואין עמה לא בעלה כו' עב"ש סק"א שהקשה הא בכל הסוגיא משמע מסירה לבעל או לשלוחיו לא עדיף מחופה כו' א"כ ת"ל אפי' אם הלכו שלוחיו עמה אינו יורש דהא חופה לא מהני באלמנה וצ"ל דהמחבר ס"ל דין מסירה ל"ד לדין חופה כו' אבל כמוסר לשלוחי הבעל או האלמנה שהלכה מבית אביה לבית בעלה מאותו שעה מחלה ירושתה לבעלה וכ"כ רש"י שם כיון דמסרה אחולי אחיל לכן נרא' אפילו אם היא נדה יורש אותה עכ"ל. וע' בס' בית מאיר שתמה עליו דהא ברש"י מבואר דזה ל"ש אלא באב המוסר שהוא המוחל או מקנה אבל אלמנה המוסרת עצמה ודאי צ"ע מה יועיל מחילתה נגד זכות האב הא אפילו אומרת קודם מיתה אבי לא ירשני לא מהני כדאי' בח"מ סי' רפ"א (וכן תמה בתשו' ח"ס סי' קכ"א והניח בצ"ע וע' בס' טיב קדושין מ"ש בזה) ואולם מצינו כיוצא בזה בסי' צ' ס"ג גבי חרש שנשא פקחת כו' ואולם רש"י שכ' הטעם משום קירוב נישואין לפ"ז אין טעם שיהא עדיף מחופה לענין נדה דמה"ת יהא בזה יותר קירוב מבחופ' אבל לע"ד ל' הרמב"ם וש"ע שכתבו הואיל ונעשית ברשותו ר"ל שנמסר שמירת' ברשותו או שלוחיו מזה זכה בירושת' אפשר י"ל דעדיף מחופה לענין נדה וצ"ע עכ"ד:

## סימן סא

א **ארוסתו לחופה.** עי' במל"מ פ"י מה"א דין ב' שנסתפק בהא דחופ' קונה אי בעי' שיהיו הקידושין קודם לחופה אבל חופה קדמה לא מהני להחשיבה כנשואה או דילמא כל שהוא שם חופה וקידושין מהני והוכיח מדברי הרמב"ן בחידושיו פ"ק דקדושין דף י' דמהני וחלק על תשו' מ"ב הובא בב"ש סי' ס"ג (צ"ל ס"ד סק"ו) שפסק דאינו כלום והרב המגי' שם כ' שדעת התוס' בפ' אע"פ דף נ"ז ד"ה רב ודברי הרשב"א בחידושיו שם ודברי רבינו ירוחם (נכ"ב ח"ב הוא ג"כ כהמ"ב ע"ש (ובתשו' הרדב"ז ח"א סי' שע"ב ראיתי שמסתפק ג"כ בזה וז"ל שם ואי לאו דמסתפינא אמינא דאין הסדר מעכב שאם שדך אשה והכניס' לחופה וברך ז' ברכות ואח"כ קדשה הרי היא אשתו לכל דבר אע"פ שאין ראוי לעשות כן לכתחילה ודבר זה עדיין צל"ע עכ"ל עי' בחמ"ח לעיל סי' נ"ה סק"ט) . וע' בס' שעה"מ שם בקונ' חופת חתנים סעיף ח' שכ' ע"ד הרב המגי' הנ"ל שאין מדברי התוס' והרשב"א וריי"ו ראיה כלל שכל דבריהם הוא לאפוקי חופא גרידתא ודלא כרב הונא ולעולם דכל דאיכא חופ' וקידושין אפי' שלא כסדרן מהני וכדעת הרמב"ן וכן נראה מדברי התוס' פ' האשה רבה דפ"ט ע"ב ומדברי הרשב"א בחידושיו דף נ"ה. ושוב כ' דנרא' שאין מכל אלה סתירה לדברי המ"ב הנ"ל דעד כאן לא כתבו התוס' והרמב"ן והרשב"א הנ"ל דאפילו שלא כסדרן מהני אלא היכא דנכנס' לחופ' בלא קדושין ואח"כ קדשה בביא' משום דאע"ג דכנס' לחופ' קודם הקידושין מ"מ בשעה שמקדש' בביאה הרי באותו שעה היא מסורה ג"כ לחופה וחופה וקידושין באים כאחד שהרי בין להסוברים דעיקר החופה הוא שיביאנ' לביתו בין להרמב"ם דס"ל דצריך הבאה לביתו וגם יחוד מ"מ הא מיהא בשעה שנתייחד עמה וקדש' בביאה בעודה בביתו הרי היא מסור' לחופ' ונמצא שהחופה נמשכת עד שעת הקידושין והו"ל חופה וקידושין באים כאחד אבל בנדון הרב מ"ב באלמנה שנשאת בע"ש ונוהגין לייחד אותה בע"ש קודם החופה והקדושין כדי שיהא מותר לבא עלי' בשבת דנמצא דבשעת הקדושין אין כאן חופה כלל דאלמנה אין לה חופה אלא ביחוד וא"כ בשעה שנתייחד עמה אכתי לא נתקדשה והו"ל אותה חופה כמאן דליתא ובשעה שמקדשה בקהל עם ליתא לחופה דהיינו יחוד פשיטא ודאי דלא מהני כלל ומש"ה כ' דכשבועל' בשבת הוי כקונה קנין בשבת והאריך עוד בזה ומסיק סוף דבר בהא סלקי דמעולם לא כתבו דחופה דקודם הקידושין מהני אלא דוקא היכא דבשעת הקידושין איתא לחופה בעין אבל בנדון המ"ב דבשעת קדושין ליתא לחופה כלל נראה דלכ"ע לא קני לה ואינו יכול לבועלה בשבת עכ"ד עיין שם. ועיין בספר המקנה בקו"א סימן כ"ו שכתב ג"כ שדעת רבינו ירוחם והמ"ב הם עיקר ודחה

ראיית המל"מ מהרמב"ן עי' שם:

(א) אע"פ שלא נבעלה כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב וז"ל והראנ"ח ח"א סי' ס"ז כת' דהוי ספיקא דדינא דלכל הפוסקים דס"ל דאת"ל לאו פשיטות הוא (עב"ש סי' קל"ז סק"ו) הוי אבעיא דלא איפשטא. ותמיהני אף דהביא שם דעת תשו' מיימוני בשם ריצב"א דהוי אבעיא דלא איפשטא מ"מ הא הרא"ש כתב דנפשטה מדתני רב יוסף ע"ש עכ"ל:

ב **הרי היא כאשתו.** עיין בס' שיטה מקובצת כתובות דף ז' ע"ב בענין מציאות החופה אם הוא מדאורייתא או מדרבנן ועיין בשעה"מ שם בקונ' חופת חתנים ס"ה ובהגהת טעם המלך שם מ"ש בזה:

ג **כשראויה לביאה.** עמ"ש לעיל סי' ל"ז סק"א:

ד **אבל אם היתה נדה.** עב"ש סוף סק"ב שכ' דאם הי' לה חופה תוך ז"נ שצריכה כלם לישב ס"ל להמגיד דהוי חופה אפילו לשיט' הרמב"ם כיון דאינו אלא חשש שמא ראת' לכן מהני החופה עכ"ל. הנה מ"ש זה בשם המגיד כוונתו לדברי המ"מ פי"א מהא"ב סוף דין י' ע"ש היטב. ומצאתי בשעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים סעיף ו' שנסתפק בדין זה אי חופ' שאינה ראויה לביאה מחמת איסור דרבנן אי חשיבא חופ' לדעת הרמב"ם וסייעתו והביא בשם הרב מהר"ח אבולאפיא שהוכיח מדברי הה"מ בענין לכתוב כתוב' קודם כניסתה לחופה דמבואר מדבריו דלכתחילה בעינן שלא יחסר דבר אפי' מדבריהם הא אם עבר וכנס חופ' גמור' היא כיון דמדאורייתא חזיא ולפ"ז ה"ה בכלה שנכנס' לחופה בתוך ז"נ שלה דאין איסורו אלא מדרבנן מועיל החופה בדיעבד. והרב המחבר ז"ל האריך לחלוק עליו וס"ל שלדעת הרמב"ם ז"ל לא שנא לן בין דאורייתא לדרבנן ומדברי הה"מ שם אין ראיה כלל וגם מדברי הה"מ דפי"א מהא"ב (שכיון עליהם הב"ש הנ"ל) אין ראי' דלא קאי התם אלא לענין היתר יחוד לת"ח אבל לענין קנין מסתבר' ודאי דלא קני לה כיון דליכא חיבת ביאה שהרי אסור לבא עליה ומה לי מחמ' איסור תורה או מחמת אזהרת חז"ל. ומסיק זאת תורת העול' לדעת הרמב"ם וסייעתו אפי' בחופה דלא חזיא לביאה אלא מדרבנן דינה כארוס' וכן מתבאר ג"כ מדברי הרב מ"ב סי' צ"א שכ' שמה שנוהגין לעשות נישואין לבתול' בע"ש ולערב טובלין אותה ובועל אות' שלדעת הרמב"ם דס"ל דחופת נדה לא קנה לא יפה הם עושים שנמצא שקונה אות' בשבת יעו"ש הרי דאפילו בז' נקיים דאיסור' דרבנן ס"ל דלא קנה כנ"ל להלכ' עכ"ד ע"ש. (לע"ד צ"ע דלכאורה אפ"ל דהמ"ב שם ר"ל בבתולה שהגיע זמנה לראות וראת' דהיא נדה מה"ת עד שתבא במים וא"כ אין ראיה) ועיין בהגהת טעם המלך שם שהביא עוד ראי' לזה מדברי

תשובת ח"צ סי' ב' דמבואר שם דס"ל ג"כ הכי דאפילו מחמת איסור דרבנן מקרי חופה שאינה ראויה לביא' ע"ש:

ה **אלא לכל הדברים**. עיין בשעה"מ שם סעי' ד' שהביא דבתשו' מהרש"ך ח"ג סי' כ"ז תמה על הרמב"ם כיון דחופה דלא חזיא לביא' הוא בעיא דלא איפשטא איך תפש במושלם שהיא כארוס' ושאין בעלה יורש' והל"ל דהמע"ה כדרכו בכל תיקו שבתלמוד ואם הבעל מוחזק אין מוציאין מידו וכן נמי לענין תוספת אם תפסה אין מוציאין מידה. ובתשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' קי"ד כתב לתרץ זה כיון דירושה יורשי האשה הוי ודאים וירושת הבעל היא מכח ספק אין ספק של בעל מוציא מידי ודאי יורשי האשה וה"ז דומה למ"ש בפ' החולץ דמ"ח ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי סבא כו'. והוא ז"ל כתב דאין תירוץ זה עולה יפה דלא דמי כלל להההיא דספק ויבם כו' רק דמעיקרא קושיא ליתא שהרי כתב הרמב"ם בפ"א מהל' נחלות (ובש"ע לקמן סי' צ' סעיף ה' ועב"ש שם) דמי שנתגרש' ספק גירושין אין הבעל יורש' ומבואר הוא דאפילו נצ"ב שלה הוא מוחזק אפ"ה אין הבעל יורשה ומוציאין מידו וק"ו בספק נשואה דאפי' החולקים שם על הרמב"ם מודו בס' נשואה כמ"ש ה"ה שם ע"ש עוד:

ו **הוא עדיין כארוסה**. עב"ש סק"ב ועיין בשעה"מ שכ' ס"ד וס"ט שהאריך בדברי הב"ש בכל ס"ק זה: (ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל עמ"ש הב"ש ולכאור' קשה על שיטת הרמב"ם דס"ל חופה היינו יחוד מה מבעיא בש"ס פירסה נדה מהו אי מהני החופה פשיטא לא מהני כו' נ"ב וז"ל ע' בר"ן ריש כתובות דכ' תחלה דחופה היינו יחוד ומ"מ בדיעבד מהני החופה בנדה ע"ש וא"כ י"ל דגם הרמב"ם ס"ל די"ל כן ומה דפסק דאף דיעבד לא מהני היינו מכח אבעיא דהש"ס עכ"ל):

ז וי"א דדוקא כו' עי' בשעה"מ שם שהביא בשם מהר"ש גאון בס' משפטים ישרים סי' ל"ה שכ' שאף להחולקים על הרמב"ם וס"ל דחופת נדה חשיבה חופה לענין ירושה ושאר דברים היינו דוקא גבי נדה כיון דיש לה זמן מוגבל לנדתה מש"ה חשיבא חופ' כיון דאיכא חיבת ביא' לאחר זמן משא"כ היכ' דליכא חיבת ביא' כלל כ"ע מודו דלא חשיבא חופה כלל ועפ"ז יצא לדון בראובן שנש' את בת שמעון ונכנסה לחופה ולא קרב אליה בסיבת שהנער' היתה וצועקת באופן שלא היה להם יחוד וגם נתגלה הדבר שלא היה לו גבורת אנשים. דלכ"ע אין הבעל יורשה דכיון דאין לו ג"א אין לזה זמן מוגבל מתי יתרפ' ובהא ודאי לא חשיבא חופה כלל. והוא ז"ל תמה עליו שהרי מדברי הר"ן בפ' אע"פ והנ"י בפ' הבע"י משם הריטב"א שהקשו על הרמב"ם מההיא דיש חופה לפסולות מבואר דלא ס"ל חילוק זה וכן מתבאר מדברי תשובת מיימוני להל' אישות סי' ו' דליתא

לחילוק זה ע"ש. וצ"ע מדברי הרמ"א בהגה באשה חולנית חולת מות כו' דנרא' שגם הרמ"א ז"ל מסכים לחלק כן וכמ"ש הב"י בסק"ד דהרמ"א מחלק מסברת נפשו דגרע מנדה מאחר שאינם ראויה לביא' כלל ע"ש וצ"ע וע' בס"ק שאחר זה:

ח **אשה חולנית כו'**. הנה בתשובת הרא"ש מבואר בדין זה ב' טעמים א' דלא עדיף מפירסה נדה דאין הבעל יורשה ב' דשם היה עובדא דנתן לבתו על תנאי אם תמות קודם הנישואין יהיה להקדש אזלינן בתר דעתו דרוצה לעשות טובה לנשמתו כו' והקשה הח"מ על הרמ"א ז"ל שכ' דין זה בסתם דהא טעם הא' כבר חזר בהרא"ש בפסקיו ופסק דחופת נדה הוי חופה לשאר דברים וטעם הב' לא שייך הכא בסתם בלא הקדש. והב"ש תירץ דהרמ"א פסק כן מטעם הא' וסובר דהרא"ש לא חזר בו מדין זה דשאני הכא מאחר שאינה ראויה לביאה ללן גרע מנדה ע"ש וכן הסכים בתשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' קי"ד מ"ש (וע' בס"ק הקודם) . ועיין בתשו' ח"צ סי' קכ"ד שתמה על הרמ"א ז"ל מצד אחר דדוקא בהאי עובדא דהרא"ש כתב דאין באותו חופה כלום והיינו כיון שהזכיר האב תנאי נישואין וחופה שאינה ראוי' לביאה אינה בכלל משמעות נשואין וא"כ לא נתקיים התנאי אבל אה"נ שאם לא הי' שם תנאי אע"פ שהיא חולנית ואינה ראוי' לביאה חופה קונה להרא"ש ז"ל ושלא כדברי הרב הרמ"א ז"ל עכ"ד ע"ש. ועיין בס' בית מאיר שכ' עדיין יש לדייק ממ"ש בש"ע סי' נ"ג ס"ג אבל מי שנותן לבתו סתם שתנשא בו ולא הזכיר שתנשא לפלוני קנסה אותה מתנה וכיון שנתקדשה כו' והוא מדברי הגאון שהובא בטור ופירשתי שם דמה שאמר שתנשא בו הוי כתנאי אם תנשא ומ"מ חשיב הקדושין לקיום התנאי וע"כ משום דבלישנא דעלמא מיד בהקדושין חשוב קיום ל' שתנשא בו א"כ ה"נ נימא נהי דהחופה אינה מ"מ הא נתקדשה ולהוי מקרי נתקיים התנאי שלא מתה קודם שתנשא וי"ל עובדא דא הי' בתר האירוסין צוה האב לתת לה שאז ודאי התנאי הי' על החופ' עכ"ד ע"ש (חילוק זה צ"ל אך לפי פירושו בסי' נ"ג שם שמסכים לדעת הדרישה שהובא בב"ש שם ס"ק ד' דאפי' אם מתה זכו היורשי' משא"כ לפ"ד כל האחרונים שם מהרש"ל והב"ח וח"מ והב"ש דלא זכו יורשים אלא יוחזר להאב דהא הוא נתן ע"מ שתנשא ולא נתקיים התנאי ע"ש א"כ מבואר להדיא דבקידושין לחוד לא חשיב קיום התנאי שתנשא ושפיר מצינו לומר דעובדא דא היה גם קודם האירוסין. ועמ"ש לקמן סי' קמ"ג סעיף ט"ז ס"ק י"ד בענין תנאי בגט ע"מ שלא תנשאי לפלוני כתבתי שם בשם תשובת ב"י בדיני גיטין סי' י"ג דאם לא נשאת לו רק נתקדשה לחוד לא עברה על תנאו כו' וכ"כ בפשיטות המבי"ט ח"א סי' של"ד וכ"כ הרשב"ץ בתשובה ע"ש מבואר להדיא דאינו נקרא נישואין בקידושין לחוד עד שנכנסה לחופה וכדברי האחרונים הנ"ל

ושלא כדברי הבית מאיר): וכתב עוד במעשה בזקן א' שהי' לו בן חורג מאשתו שניה וגם הי' לו בנים מאשתו ראשונה ולבן הגדול דידיה הי' בת הראויה להנשא ורצה בתקנת בת בנו ואף שקד על תקנת אשתו שלא תהא כזרה בתוך ביתו אחרי העדרו ובא הזקן אל הרב ועשה קגא"ס מעכשיו ונתן במתנה להזוג דהיינו הבת בנו והבן חורג הנ"ל את החצי ביתו ויהי' זה נדוני' לבת בנו והתנה שלא יוגמר הקנין עד שיבואו הזוג הנ"ל לידי נשואין ודוקא עם זה הבחור ועפ"ז נעשה השידוך ואח"ז שבק הזקן חיים לכ"י ובהגיע תור הנישואין חלה החתן את חוליו ונפל למשכב ואבי הכלה נתיירא פן ימות החתן ונתבטל המתנה ותפול הנחלה לפני כל אחיו החזיק לדבר על לב החתן שיתחזק ביתר עוז אך לילך למקום החופה בחצר בה"כ כדי לגמור הנישואין וכן נעשה ויום או יומים אחר החופה נפטר החתן מחולי זה. ונשאל אם הוא בדומה להמבואר הכא באשה חולנית כו'. והשיב לכאורה בודאי הוא דומה וא"כ לא מקרי זה חופה כלל ואפילו להח"מ שכ' דטעם הא' של הרא"ש חזר בו בפסקיו מ"מ מידי ספיקא דדינא לא נפיק ובפרט שהש"ע סותם כהרמב"ם היורשים נקראים מוחזקים נגד מקבל מתנה ועליו הראי' אך לשיטת הגאון שבש"ע סי' נ"ג הנ"ל לפירושינו הנ"ל אין טעם זה מספיק בנ"ד שהתנאי הי' קודם הקדושין ויש לומר דאף בהקדושין לבד נתקיים התנאי ואף אם החתן מת זכתה היא (כבר כתבתי לעיל שדעת כל האחרונים אינו כן) אבל לע"ד טעם השני שהרא"ש נמי שייך בנדון זה דאין אומר גדול מזה דהא ירושת יורשי דאורייתא' עדיף מהקדש כמבואר בח"מ סי' רפ"ב בהגה ומסתמא כשהעביר נחלה דאורייי' לא על נשואין כאלו שאינם ראוים לביאה ועומד למות כיון. ולכן אם החתן ודאי לא הי' ראוי לביא' פשיטא לי דלא מהני ההיא חופה מידי ואף אם אין הדבר אלא ספק אם הי' ראוי לביא' ודאי אילו הי' תלוי בפלוגתת הרמב"ם והרא"ש אז שייך למימר ס"ס חדא דפלוגתא וחדא בגוף המעשה נגד חזקת יורשים והי' שייך לפלוגתת האחרונים אם מוציאין ע"פ ס"ס (עיין בב"ש לעיל סי' נ"ג ס"ק ט' מענין זה ועי' בפ"ת שם סק"ז) אמנם למה שכתבתי שטעם ב' של הרא"ש שייך נמי בנד"ז ואף הרא"ש מודה נמצא דלא הוי אלא חד ספק ומ"מ י"ל כיון דיש לו חזקת בריאים שהם ראוים לביאה וגם בזמן החולי אפשר דרוב חולים עכ"פ ראוים לביאת העראה ואף דאין הולכין בממון אחר הרוב הכא דהוי כמו רובא וחזקה כתבו הבעל המאור ובעל מלחמות פ"ק דכתובות דהולכין אחריו אפשר דהמתנה קיימת ומהכא אין ראי' שכבר דקדקו שהיתה חולנית חולת מות משא"כ זה שהי' לו כח לילך ולחזור ממקום החופה לביתו לכן צ"ע למעשה וטוב לפשר עכ"ד. ומ"ש הב"ש בשם הט"ז אם הי' לה ממון זכה הבעל מחמת מחיל' כו' ע' בס' ב"מ שם שפקפק ע"ז מהא

דקיי"ל בח"מ סי' רפ"א אין אדם יכול להוריש מי שאינו ראוי ליורשו כו' בין שהי' ש"מ כו' ומלקמן סי' צ' סעי' ג' אין ראי' כו' ע"ש עוד:

ט **שהחתן והכלה מתענין**. עבה"ט שכ' יש בזה ב' טעמים כו' ועיין בס' המקנה בק"א מ"ש בזה. ועיין בס' חכמת אדם כלל קט"ו דין ב' שכ' דאם אחרו החופה שעה או ב' בליל' יש לסמוך על טעם ראשון וא"צ להתענות רק עד צה"כ כי מאחר שהתענית הזה אינו מוזכר כלל בגמ' יש לו' מעיקר' לא קיבלו עליהם להחמיר יותר משארי תעניתים והיינו עד צה"כ מיהו אעפ"כ יש ליזהר שלא לשתות משקה המשכר קודם החופה: (וכ' בס' כרם שלמה נוהגין שהחתן מתפלל במנחה אחר תפלת י"ח קודם שעקר את רגליו כל סדר הוידוי כדרך שמתפללין ביוה"כ ונ"ל דאף בר"ח ושאר ימים שאין מתענין יתפלל כן וכן הוריתי למעשה עכ"ד):

י **אם קידש בטעות כו' א"צ לברך שנית**. עיין בס' המקנה שכ' דגם ז' ימי משתה מתחילין משעת חופ' ראשונה אף שהיא בטעות ע"ש. (ועיין בס' טיב קדושין שכתב ראיה לדבריו ומסיים ולפ"ז אם נודע במועד שהיו קדושין בטעות באופן שצריך לקדשה מחדש מותר לבא עלי' במועד ואין כאן משום אין מערבין שמחה בשמח' דמ"מ כבר עברה שמחת נשואין מיהו אם נתוודע ביו"ט אין מקדשין ביו"ט וצריך להפרישם עד המועד עכ"ל):

יא **א"צ לברך שנית**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' שע"ב:

יב **החופ' תחת השמים**. עי' בתשו' חתם סופר סי' צ"ח שנשאל אי נכון לשנות מנהג קדמונים ולעשות החופ' בבהכ"נ הקדוש' והאריך שם בדברי מהר"ם מינץ דמשמע מדבריו שהיו רגילין לעשות החופ' בבהכ"נ (וכן משמע בש"ע יו"ד סי' שצ"א ס"ג בהגה ועב"ש לעיל סי' ל' סק"ט) וכ' דהיינו לפי המנהג שהזכיר מהר"ם מינץ שם ע"ב שעושין מקודם חופ' א' בשחרית בחצר בהכ"נ תחת השמים הנקרא חופת מאיי"ן והוא נהוג גם עתה בפ"פ דמיין ובכל פרוודהא כו' אבל במדינות אלו שלא נהגו מעולם בחופת מאיין יש לעשות החופ' של כלונסאות בחצר בהכ"נ תחת השמים לסי' ברכה ומסיים בהא סלקינן כל ישראל יוצאים ביד רמ"א להעמיד החופה תחת השמים לסימנא טבא להתקיים ברכת אברהם ואשר לא חפץ בברכ' ונרחק ממנו מתכוון ללמוד מדרכי אומות כו' והמתאווים לברכת אבותם יהיו צאצאיהם כמותם כו' ע"ש):

**ומ"מ טוב להודיע**. עח"מ וב"ש ומלשונם משמע דזה תקנה אף להרמב"ם ובסי' ס"ד סק"ה כ"כ הב"ש להדיא ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ד שדעתם אינו כן אלא דר"י ס"ל כהרא"ש כו' ע"ש וכן הסכים בס' בית מאיר ע"ש:

יג **שהיא נדה.** עבה"ט ומ"ש בדרשות מהרי"ל כתב כו' ואנן לא נוהגין כן כו' וכ"כ בס' עיקרי דינים ליו"ד סי' כ"א אות ד' ע"ש:

## סימן סב

א **בבית החתן קודם נישואין.** עב"ש שכ' ומה שאנו מברכים ברכת נשואים תחת החופה משום בחופ' ליכ' יחוד והוי עובר לעשיה קודם שאוכלים ביחד במקום צנוע ומזה ג"כ ראיה דעיקר החופ' הוא האכילה במקום צנוע דאל"כ קשה על מנהג שלנו איך עושים שני דברים הסותרי' זא"ז דברכת אירוסין מברכין קודם קדושין כדי שיהא עובר לעשייתן וברכת נשואין מברכין תחת החופה עכ"ל: ועי' בס' המקנ' שכ' דא"א לומר כן דאלו הוי ברכת נשואין בשביל היחוד שאח"כ הוי ההליכ' מהחופה לבית החתנו' הפסק בין הברכ' לנשואין כדאי' בא"ח סי' ח' סי"ג ומ"ש הרמב"ם והטור קודם כניסתן לחופה היינו בבית החתונה קודם כניסתן לחדר המיוחד לחתן וכלה דמחדר לחדר לא הוי הפסק כדאי' במג"א שם ס"ק י"ז אלא נראה כיון דמנהגינו לקדש תחת החופה א"כ א"א לברך ברכת נשואין קודם כניסתן לחופה כיון דעדיין לא קידשה ויהא ברכת אירוסין והקדושין הפסק בין ברכת נישואין לנשואין וגם עדיין לא נקראו בשם חתן וכלה קודם הקידושין ע"כ מברכין תיכף אחר הקדושין. מיהו מה שנוהגין אף באלמנה כן אף דבאלמנ' אין החופה קונ' אלא היחוד (אפשר במקומו הי' המנהג כן לעשות גם חופת אלמנ' ברחוב אבל מנהגינו אינו כן אלא דבאלמנה עושין החופה בבית החתנות ולא ברחוב אפשר הוא מטעם זה דאנו חוששין שמא הליכה הוי הפסק אבל בבית החתנות מחדר לחדר לא הוי הפסק אך לפ"ז גם באלמנה שנשאת לבחור הי' ראוי לעשות החופה בבית וכמדומה שאין נוהגין כן) צ"ל דאפ"ה לא הוי ההליכה הפסק משום דכבר התחיל החופ' אלא שאינה נגמרת לקנות עד היחוד. וכ"ש לפי מנהג אשכנז שנוהגין אחר החופה שברחוב מיד כשבאין לבית עושין סעודה ומברכין ז"ב קודם היחוד ע"כ צ"ל דס"ל דעיקר החופ' מה שעושין ברחוב דאל"ה האיך שייך לברך ב"פ ז"ב קודם החופה. מיהו מה שנוהגין כן אף באלמנה צ"ע ונכון לעשות הדבר (ר"ל היחוד) קודם הסעוד' עכ"ד ועמ"ש לקמן סק"ח:

ב **קודם נשואין.** עבה"ט בשם כנה"ג דבשניהם קטנים אין לברך צ"ל דהכא מיירי בהיא גדולה וכ"כ בס' מעין גנים סי' א' ע"ש. ועמש"ל סי' ל"ז ס"ס ח':

ג **ומברך על היין.** עבה"ט מ"ש ומקדימין כו' אבל בבהמ"ז כו' עב"ש סק"ב הטעם בזה גם בס' המקנה בק"א כתב טעם לזה ועיין בסידור הגאון מליסא ג"כ טעם לזה:

ד **על השכר**. עבה"ט מ"ש אם בירך ב"ח כו' הרא"ם א"א סי' ד'. דברי הרא"ם אלו הובא במג"א בא"ח סי' ר"ו סק"ג. ומ"ש ומדברי ריב"ש נראה דא"צ לחזור ולברך ב"ח. הרוא' בריב"ש שם יראה דא"צ לברך אף ברכת אירוסין וכן העתיק הכנה"ג משמו ע"ש:

ה **שהי' דעתו על שניהם**. עיין בס' המקנ' שכ' נראה דמיירי שכבר קדשו כ"א בפ"ע אבל לפי מנהגינו שמקדשין תחת החופה א"כ הקדים ברכת נשואין לקדושין של חבירו ולא מצינו ברכת נשואין קודם קדושין ותו דאם יכוון גם בברכת אירוסין לפטור את חבירו הא הוי ברכת נשואין הפסק ואם לא יכוון בברכת אירוסין לשניהם א"כ הוי ברכת אירוסין דשני הפסק בין ברכת נשואין דראשון לנשואין דשני ואפשר דעת הרמ"א היינו שמברכין על הראשון ברכת אירוסין ודעתו לפטור השני שיבא אח"כ ומברך לשני ברכת נשואין ופוטר גם הראשון בברכת נשואין והיינו שכתב כמו שנתבאר בי"ד סי' רס"ה דשם ס"ה מבואר דהראשון מברך על המילה ועול' גם לשני והשני יברך על הכוס אשר קידש ע"ש:

ו **להרבה חתנים ביחד**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' תמ"ח שכ' דהיכ' דחתנים גופייהו מקפידים בהכי שאין רוצים בברכ' בשותפות שפיר דמי לברך לכל א' בפני עצמו ואין כאן משום אפושי בברכות ומוציאים את האחד לבית אחר ומברכים וחוזרים ומברכים לזה וכן עשה הוא ז"ל מעשה ע"ש:

ז **אלא בעשרה**. עבה"ט מ"ש ובדיעבד אינו מעכב כו' ר"ל דבדיעבד שאין שם עשרה לא בשביל זה יתעכב הנישואין אלא תנשא בלא ברכות דברכות אין מעכבות. עב"ש סק"ד עיין בתשובת נו"ב סי' נ"ו על דבר המסדר קדושין שבירך ברכת אירוסין וברכת נשואין בלא עשרה וכתב כי בודאי הדיוט כזה עון פלילי הוא שיהא לו עסק בטיב קדושין אבל על כל זה הקדושין והחופה גמרו קניינם ואפי' לדעת הרשב"א דהברכות מעכבות ובמקום שאין עשרה אין לעשות נישואין מ"מ כאן שכבר בירך אלא שלא היו שם עשרה זה אינו מעכב דיעבד בכל דבר הצריך עשרה והביא ראיות לזה (עי בס' יד המלך פ"י מה"א דין ה' מ"ש עליו בזה) וסיים דמ"מ אין הפסד כאשר יזדמן שם נישואין יעמדו גם הזוג הזה סמוך לחופה ויכוונו לצאת בברכה שיברכו להחתן והכלה האחרים (וגם המברך יכוון להוציאה) ע"ש:

ח **אחר בהמ"ז**. עיין בס' זכור לאברהם שכ' יש לעיין אי בעינן הני עשרה שיאכלו כולם או שיצטרפו לפחות לזימון כדין זימון בבהמ"ז או דלמא דוקא בהמ"ז בעינן צירוף דאל"כ איך יוציאו שקר מפיהם לומר ברוך שאכלנו כו' משא"כ ברכת חתנים י"ל דכל

שהם באותו בית שפיר יוכלו לברך ב"ח. והביא בשם חכם אחד שדעתו נוטה דלא בעינן שיאכלו כל העשרה אבל רוב מיהא בעינן ע"ש:

ט **אלמון שנשא אלמנה.** עיין בתשו' נ"ב תניינא סי' ס"א דנואף שנשא בעולתא דידיה (וכ"ש באלמן שנשא בעולתא דלאו דידי) דינו כאלמן שנשא אלמנה ואין מברכין ז"ב אלא יום ראשון בלבד. דעיקר ז"ב הוא מטעם שמחתו ושמחת' וזה הוא אם לא טעמו טעם ביאה משא"כ בנואף ונואפת שכבר טעמו ט"ב ואין להם שמח' כ"א כמו אלמן שנשא אלמנה ע"ש ועיין בתשו' שמש צדקה סי' ה' שהביא ת' גינת ורדים חא"ה כלל א' דנער' שנתפש' לזנות ואחר ימים כנס' אלמון אין לה ברכה אלא יום א' ושמחה ג' כו' ואין חילוק בזה בין זינתה לרצונ' לאנסוה. ובמוכת עץ כתב דאע"ג דאין לה דין בתול' וכתובת' מנה לענין ברכה לא יגרע ממנה משפט הבתולות הואיל והיא חדשה אצלו שלא נבעל' לזולתו. והרב המחבר כתב עליו דנלמד מדבריו דאם היא בעולתא דידיה ולא נבעל' לאחר דיינינן לה כבתול' לברכה ולשמחה וק"ו כשנבעל' לדידי' לאונס'. וכך פשט המנהג ע"ש (ומשמע דר"ל אפי' אם הוא אלמן מברכין ז"ב כמו באלמן שנשא בתולה) . ובהגה מבן המחבר שם כתב דמתשו' דב"ש סי' ער"ה משמע דה"ה כשנבעל' ממנו אין לה אלא יום א' לברכ' ע"ש: (וע' בתשו' חתם סופר סי' קכ"ג פוסק להלכה דאלמון שנשא בעול' פנוי' אפילו אם היא בעולתא דידיה אין לה אלא יום א' לברכה ושמחה ג' אך אם הוא פנוי נואף שנשא בעול' (או אלמנה) מברכי' כל שבע' כמו לבחור אלא כיון שהם בועלי נדות ואינם ראוים לברכה איך יקבלו פניהם פנים חדשות כל ז' חוטא בל יתנאה אך אם ימצאו ריעים כמותם לחדש פנים כל ז' יברכו להם כל ז'. והביא שם דברי נו"ב תניינא הנ"ל שכ' דאין מברכין ז"ב אלא יום א' כיון שכבר טעמו ט"ב והשיג עליו וכתב דאין ספק כי תרווייהו איתנהו חיבת ביאה וחיבת חופה כמבואר בכתובות נ"ו אלא מספקא לן התם איזה מהם קונה אבל תרווייהו איתנהו ונראה דעל כל א' נתקן ברכה אלא בחור הנושא איכא תרתי חיבת נישואין חדשי' וביאה חדשה אבל מ"מ בחדא מנייהו נמי מברך כי' נמצא דעל ביאת בתול' בלא חיבת נישואין ראשונים מברך וגם על חיבת נישואין ראשונים בלא חיבת ביאה מברך וא"כ אע"פ שטעם ט"ב כיון שהיא נישואין ראשונים שלו מברך כל ז' וכן צריך לשמחה כל ז' אפילו היא בעולתא דילי' שלא יברך והיא ישכים למלאכתו עכ"ד וע"ש עוד שעמד על לשון הש"ע דלקמן סי' ס"ד ס"ב איתא הנושא את הבעול' צריך לשמח עמה ג"י כו' ושינה לכתוב בעול' במקום אלמנ' להורות דנכנס' לחופ' ולא נבעל' אינ' בכלל אלמנה אלא משמח' כל ז' (וכמ"ש הב"ש בשם הב"ח שם) משום דבעיא פיוס א"כ לפי הנ"ל ה"ה לענין ברכה ז' שהרי יש לו חיבת

ביאת בתול' ואמאי נקט כאן אלמן שנשא אלמנה אינו מברך אלא יום א' היה לו ג"כ לדקדק ולכתוב אלמן שנשא בעול' אבל השתא דנקט שנשא אלמנ' משמע אפי' נכנסה לחופה ולא נבעל' אינו מברך אלא יום א' ואמאי וכתב לתרץ ע"פ מה דאיתא בכתיבות י"א ע"ב כנס' ראשון לשם נישואין ויש לה עדים שלא נסתרה אין השני יכול לטעון טענת בתולים כו' וא"כ בסי' ס"ד לענין שמחה נהי שהיא אצלינו בחזקת בעול' מ"מ היא יודעת בנפש' שלא נבעל' הרי צריכ' פיוס וצריך לשמח' כל ז' אבל כאן לענין ז"ב איך נברך ז"ב והיא אצלינו בחזקת בעול' ואפי' עדים מעידים אין נאמנים ע"ש. מיהו אכתי צ"ע לפ"ד הכנה"ג שהביא הבה"ט לקמן סי' ס"ז סק"א ע"ש):

י ביום ראשון בלבד עח"מ וב"ש דדין אלמון ואלמנה כשהנשואין ביום ואינם אוכלין עד הלילה נשאר בספק אם לברך וספק ברכות להקל והח"מ רמז בזה לעיין בת' מהר"ר מנחם עזריה סי' מ'. וראיתי שם שדעתו מסכמת ג"כ שלא לברך בלילה אך כתב וז"ל אבל מה נעשה במקום שנהגו לברך ז"ב בסעודה ראשונה שאכלו בלילה גם לאלמנה שנשאת לאלמון ונתלים באילן גדול הוא ס' אגודה שכתב דאלמון שנשא אלמנה ביום ו' נראה דאין מברכין אלא לסעודת הלילה כו' ולולא פשט המנהג שלא לחלק בין נשאת ביום ה' לנשאת ביום ו' ולעולם מברכין לה בלילה ז"ב היה אפשר לומר דלא פליג ס' אגודה אהני אשלי רברבי דלעיל ושאני יום ו' שלא הותר לקבוע בו סעודה אבל המנהג שהוקבע ע"פ זקנים מוכח דלא שנא כו' ומצאתי למורי הררי"ח ז"ל שכ' דנ"ל לנכון לחלק ולומר כי באם היו יכולים לאכול הסעודה ראשונה מבעוד יום ולא רצו לאכלה אלא בלילה אז אין לברך ז"ב בלילה אבל אם אחרו החופה עד סמוך למנחה קטנה כמו שנוהגין בקצת מקומות שאין פנאי לאכול מבע"י אז מברכין ז"ב בלילה כיון שהיא הסעודה ראשונ' של אחר החופה ואכתי לא מטא זמן חיובא של סעודת נישואין עד השתא כו' והביא סיוע לדבריו עכ"ל וע' עוד בת' הרדב"ז ח"ג סי' תכ"ד מענין זה וע' בסידור הגאון מליסא ז"ל בדיני בהמ"ז בבית חתן אות י"ד שכ' על דברי הב"ש הנ"ל נראה דוקא כשהיה ביום יחוד הראוי לביאה דאז הוי ביום יום החופה אבל אם לא היה יחוד רק בלילה לא מקרי חופה דהא באלמנה לא הוי חופה רק כשיש יחוד הראוי לביאה וא"כ הוי החופה כאלו היה בלילה והוי הלילה יומא קמא ומברכין אז ז"ב בסעודה שאחר היחוד ע"ש:

ועיין בס' בית מאיר שהביא דברי ח"מ וב"ש הנ"ל וכתב ע"ז ולכן ראוי שלא לעשות הנשואין דאלמון ואלמנה עד סמוך לחשיכה או שיעשו הסעודה מיד רובה ביום (ואף לדברי הגאון מליסא הנ"ל אין תקנה בזה לכתחילה שיהא החופה ביום והיחוד בלילה משום דהיחוד צריך שתהיה מיד אחר החופה שלא יהיה הפסק בין הברכות שתחת

החופה להיחוד שאח"כ ע"ל סק"א בשם ס' המקנה ודוק) וכן מסיק בתשו' ב"ח סי' קי"ט. ושם מבואר דמנהג מדינת פולין עושין אף חופות בתולות בין מנחה למעריב סמוך ללילה וכן ראיתי נוהגין והסעודה ראשונה של חתן וכלה עם השושבינים לבד שהיא מיד אחר החופה נמשכת עד שיתאספו בלילה הקרואים ואינם מפסיקים בבהמ"ז עד גמר הסעודה העקרית ואז מברכין בהמ"ז עם ברכת חתנים בלי פקפוק. ואולם במדינה זו נוהגין לעשות החופה באמצע היום והחתן והכלה והשושבינים מפסיקים ומברכין בהמ"ז אחר סעודתן בלא ברכות חתנים כלל ואך בלילה אחר סעודת הקרואים מברכים ברכות חתנים ולאו שפיר עבדי דנהי דבלילה ראוי לברך מטעם פנים חדשות אבל ביום מהי"ת שלא לברך עכ"פ שהש"ב ואשר ברא אם היא בלא עשר' ואם היא בעשרה אף ברכות חתנים יש לברך עכ"ד. ולפמ"ש לעיל סק"א אפשר מנהג זה נכון הוא שחששו לדעת הב"ש דעיקר החופה אינו מה שעושין ברחוב אלא האכילה במקום צנוע והיינו לפ"ד הב"ש בסי' נ"ה סק"ה דיש למנוע שלא יכנוס לשם שום אדם כדי שיהיה יחוד גמור משא"כ לפי מנהג הנ"ל שהזכיר הבית מאיר שגם השושבינים אוכלים עמהם בסעודה זו עיקר החופה הוא היחוד שאחר סעודה זו א"כ לא שייך לברך ב' פעמים ז"ב קודם החופ' ודוק:

יא **שנשא בתולה.** עיין בס' זכור לאברהם שכ' אלמון מן האירוסין שנשא אלמנה וכן הנושא אשה לשם בעולה ונמצאת בתולה יברך ז"ב כל ז' ימי החופה. הרב אדמת קודש ח"ב סי' ג'. וע' בס' שיורי ברכה להרב חיד"א ז"ל דמודה ליה בחדא ופליג עליה בחדא בנושא לשם בעולה ונמצאת בתולה דלא יברך כל ז' ומיהו אהני שישמח עמה כל ז' ע"ש:

יב **מתחילין מיד לאחר ז"ב.** כ' הח"מ לאפוקי שלא נאמר שיתחילו מאכילה ראשונה כו' ועיין בתשו' כנסת יחזקאל סי' סמ"ך נשאל שם אם לחשוב הני שבעה ימים מעת לעת ואם היה החופה ביום ד' אחר חצות מברכין ז"ב גם ביום ד' השני קודם חצות או דאמרי' גם בזה מקצת היום ככולו. והאריך בזה ומסיק דאין מקום כלל לומר דאזלי' בתר מעל"ע. אלא דיש לחלק ולומר דהדין נחלק לשני אופנים אופן א' בארץ שהמנהג אחר החופה אין עושין סעודה שיש עשרה גדולים כמו בארץ פולניא ודאי הזי' ימי משתה מתחילין מסעודה ראשונה שבלילה ואם בתול' נשאת ליום הרביעי והסעודה ליל ה' גמר ז' ימי משתה עד ליל ה' אך במדינ' שעושין סעודה בעשר' ומברכין ז"ב תיכף אחר החופ' כמו באשכנז ודאי מקצת היום ככולו ותיכף בהגיע ליל הרביעי כלו ז' ימי משתה ואין לברך אף בליל' וכ"ש ביום ד' קודם חצות כו' ואל תשיביני מתשובת הרא"ש כלל כ"ז דמשמע דהרחלת ז' ימי החופ' מן החופה התם שאני דעיקר פלפול שלו באם נוסעי' למקום אחר

ומעכבין יום או יומים כו' עכ"ד. הנה מבואר מדבריו שדעתו בפשיטות דחשבי' מאכילה ראשונה שהיה בעשרה ותימ' שלא הזכיר דברי הח"מ הנ"ל שהוא לנגדו וכן משמע מפשטות לשון הרמ"א גם בסידור הגאון מליסא ז"ל סתם וכתב דז' ימי המשתה וכן ג' של אלמנה מתחילין תיכף אחר ז"ב שברכו בשעת החופה שמותרין להתייחד ואף שלא נתיחדו עדיין כו' ע"ש (מ"ש בש"ת בא"ח סי' קל"א ס"ק י"ד וז"ל עיין באה"ע סי' ס"ב דבתר סעודה ראשונה אזלינן עכ"ל ט"ס הוא וצ"ל לא אזלינן וכ"כ בספר מעין גנים בסי' זה) . ובענין שכ' הכנ"י הנ"ל שאין מקום לומר דאזלינן בתר מעל"ע הנה בש"ת בא"ח סי' קל"א מביא בשם גינת ורדים כלל א' סי' כ"ח דז' ימים שלימים בעינן והמח"ב כתב דלענין נפילת אפים שפיר דמי אבל לענין ז"ב שצריך להתיישב ע"ש ועי' בס' המקנה בק"א הביא ראי' מהש"ס דאפי' שעה אחת סמוך לערב עולה ליום א' למנין ז' וכן עיקר. ועי' עוד בש"ת בא"ח ס"ס קפ"ח בענין אם נמשכה סעודת יום ז' עד ליל ח' הביא שם בשם גינת ורדים דאף להפוסקים לענין הזכרה של שבת או ר"ח אזלינן בתר התחלת הסעודה אבל לענין ז"ב ודאי אין לברך ע"ש ועבה"ט כאן סק"ה בשם כנה"ג וצ"ע:

יג **אבל אם היו האוכלים**. עב"ש מה שתמה על הב"ח ביו"ד סי' שצ"א. ולכאורה בזה היה לו לתמוה על הרמ"א ז"ל שם בשם הרוקח עי' בספר בית מאיר מ"ש בזה (ועי' בס' המקנה בק"א ובתשו' חתם סופר סי' קכ"ב מ"ש בזה):

יד **שלא שמעו**. עבה"ט דאפי' אם רק אחד פ"ח כו' ועי' בס' זכור לאברהם שכ' אשה לא חשיבא פ"ח דאין פנים חדשות אלא למי שראוי להמנות בעשרה של ברכת חתנים כ"כ מהר"ר בצלאל פ"ק דכתובות ד' ז' ולפ"ז ה"ה עבדים וקטנים לא חשיבי פ"ח ע"ש. וכ' עוד אם התחילו ב"ח ביו"ד ויצאו מקצתן וכן אם התחילו בפנים חדשות והלכו גומרין ע"ש:

טו **דשבת ויו"ט**. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ס"ב שכ' דצ"ע אם ביאת מצוה תוך ז' ימי המשתה אם לא תהיה חשובה פ"ח לסעודת שבת ע"ש ועיין בס' בית מאיר ס"ס ס"א דמסיק דזה מקרי פ"ח וק"ו משבת כו' ואולם אשר ברא לחוד פשיטא דלא גרע מהמבואר סי' ס"ב ס"ז בהגה (דאף בלא פ"ח רק כשמזמנין אחרים א"כ בזה אף כשאין מזמנין אחרים יש לברך) עכ"ד ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ק ט"ו:

טז **ואפשר משום דרגילים**. עיין בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' מ' שכתב דסעודה ג' נמי מקרי פנים חדשות ע"פ הסוד בספר הזוהר ע"ש:

יז **מביא כוס אחר**. עי' בס' המקנה בק"א שכ' נראה דיכול אחד לברך בהמ"ז ויוציא כולם וששה ברכות יכול ליתן לאחר לברך ואח"כ מברך המברך בהמ"ז בפה"ג על כוס שלו ומוציא אף לאותו שבירך ו' ברכות וכ"מ מלשון הרמב"ם וש"ע לעיל ס"ה ואין מברכין

ברכה זו לא עבד ולא קטן אע"ג דהוא בודאי לא בירך בהמ"ז דהאיך מוציא עבד או קטן אחרים ידי חובתן וכ"מ מהא דלוי איקלע לבי רבי ובריך שית כו' משמע דלא ברכו ברכת היין דא"כ ה"ל שבעה אלא דאותו שבירך בהמ"ז בירך על כוס של בהמ"ז ע"ש:

יח **כסברא הראשונה.** עי' בתשו' חיים שאל סי' כ"ד שהביא דברי הרב יעב"ץ דאם אירע בליל פסח יכול לברך ב"ח בכוס בהמ"ז דהא בשלמא איכא מ"ד שיברך ז"ב על כוס בהמ"ז וכ"כ מרן והגם שאין המנהג כן מ"מ בליל פסח דאין מוסיפין על הכוסות יכול לעשות כן ואם ירצה דוקא לעשות ב' כוסות יכול גם כן וזה שבירך ב"ח יניחנו לכוס ד' והוא ז"ל כתב עליו דטפי מעלי דיברך ב"ח על כוס של בהמ"ז ע"ש וכ"כ עוד בספרי יוסיף אומץ סי' מ"ז דכן הנכון. ועי' בס' זכור לאברהם ח"ג ד' קי"ד הביא דבריו ושוב הביא דבס' ברכות המים דף ט"ל כתב דא' מן המסובין יברך ששה ברכות על כוסו ואח"כ יברך בפה"ג המברך בהמ"ז והוא ז"ל הסכים עמו ע"ש. ותימה דאשתמיט לכל אלו הגדולים ז"ל דברי הדרכי משה בא"ח סי' תע"ג סק"ה שכ' בשם המנהגי' דיברך בהמ"ז על כוס שלו וז' ברכות על כוס של חתן ע"ש (וכעת ראיתי בתשובה מאהבה ח"ב סי' תע"ט שנשאל על ענין כזה ורצה לומר תחלה שיברך על ב' כוסות כמנהג בכל השנה וזה שבירך ב"ח יניחנו לכוס ד' ואח"כ ראה במנהגים דטוב לברך ב"ח על כוס שלישי של חתן ושוב כתב דיותר נכון לברך בהמ"ז וז"ב על כוס אחד כו' ע"ש וגם ממנו נעלם דברי הד"מ שהביא להלכה דברי המנהגים הנ"ל ובודאי דהכי נקטינן) . ומ"ש הבה"ט בשם ב"ח כשאנשים ונשים בחדר א' א"א שהש"ב כו' עי' בלבוש א"ח בסוף המנהגים טעם למה שאין אנו נזהרים בזה:

יט **אם הוא תוך שבעה.** עבה"ט מ"ש וט"ז חולק כו' וכ' בס' חכ"א כלל קט"ז דין ט' דנ"ל אפי' לדברי הט"ז דוקא מקום שקובעים שם דירתם אבל במלון שלנין שם חתן וכלה לא נקרא מקום חופה ואין מברכין ז"ב עכ"ד. ועיין בסידור הגאון מליסא ז"ל שסתם וכתב דלא כט"ז ע"ש:

כ **והאידנא.** עיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' קכ"ד שנשאל בכלה שפירסה נדה קודם החופה וזמן טבילה אחר כלות ימי משתה והמנהג לעשות סעודה בליל הטבילה אם מותר לברך גם בההיא סעודה ז' ברכות וכתב דזה פשוט שאין לברך אפילו עם פ"ח וכן מבואר ברמב"ם פ"י מה"א דין ו' כו' אלא מ"מ נראה שהשמחה במעונו י"ל ואף שכתוב בש"ע דהאידנא ערבה כל שמחה ואין אומרים אלא בז' ימי המשתה מ"מ כה"ג שלא בעל ב"מ והיום עיקר שמחה של חתן והכלה ראוי לברך וכן נראה להלכה למעשה עכ"ד ע"ש וכן השיב בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' ס"ב דאין לברך בההיא סעודה ז"ב ונסתייע

מתשובת פנים מאירות הנ"ל וכתב דמה דמסיק הפמ"א דיש לומר שהשמחה במעונו אף שיש בזה קצת לסתור ולבנות אבל אחרי שאין בזו הזכרת השם אין לדקדק (וכן מסיק בספר בית מאיר ס"ס ס"א וכתב שם דאפשר דגם נודה לשמך י"ל ע"ש) . וכ' עוד דעל גוף הסעודה שעושין לביאת מצוה מפקפק הרש"ל בריש כתובות וכן נלע"ד שאין לעשות אז סעודה לאסוף אנשים ביתה ודי לעשות סעודה לאנשי ביתו אשר אי אפשר להסתיר הטבילה מהם אבל להזמין אנשים על סעודה זו מידי הרהור לא יצאו כו' ע"ש. ולע"ד אין למחות במקום שנהגו כי בתשו' אא"ז פמ"א שם כתב דיש סמך למנהגן של ישראל לעשות סעודה כשהגיע לביאת מצוה מדברי הזוהר פ' תרומה דף קס"ח ע"ש: והנה בעיקר דבר זה מה דפשיטא ליה להפמ"א שאין לברך בההיא סעודה ז"ב ואחריו החזיק בס' ב"מ ותשו' מאהבה כנ"ל תמיהא לי שלא הזכירו דברי הגהת אשר"י פ' אע"פ סי' ו' שכתב ובספר המקצועות פסק כו' ומ"מ תיקנו רבותינו הגאונים כיון שפסקו שבעה נקיים וטובלת מכניסין אותה ומברכין ברכת חתנים כו' ע"ש עד שמצאתי בס' בני אהובה פ"י מה' אישות שפסק ג"כ דאין לברך ז"ב בליל טבילה אם הוא לאחר זי"מ והביא שם דברי הג"א הנ"ל וכתב דאין לסמוך על זה דאפשר דתיקנו דלא יברכו אז בשעת חופה כ"א אחר כך אבל אם כבר ברכו בשעת חופה אין לחזור ולברך ועוד דזה תליא במה שנסתפקו הפוסקים אם יש כח ביד הגאונים לחדש ולתקן ברכה ולכך שב וא"ת עדיף ולא יהא אלא ספק אמרי' ספק ברכות להקל ע"ש (וגם בתשו' ח"ס סי' קכ"ב נשאל על זה ע"ד שהיה מנהג באיזה גלילות לברך ז"ב בליל טבילה לב"מ אף שהיה אחר ז' ימי משתה וכתב שם ליישב המנהג ומ"מ מסיק לדינא דאין לעשות כן מכאן ואילך ולחוש לברכה לבטלה וראוי לבטל המנהג וכ"כ עוד בס"ס קכ"ג שם והביא שם ג"כ דברי בני אהובה הנ"ל ע"ש):

כא **שמח עמה**. עבה"ט מ"ש אבל במחזיר גרושתו כו' וע' בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקס"ז שהביא דבס' משפט שלום כתב בשם תשו' רבינו האי ז"ל דהמחזיר גרושתו אין מברכין לו ז' ברכות רק ברכת אירוסין לבד כו' והוא ז"ל כתב עליו שהוא מסופק אם כ"כ רבינו האי גאון ז"ל ולכן אין לסמוך ע"ז אלא מברכין לו ז"ב כמו באשה חדשה וכן מעשים בכל יום במצרים מזמן הנגידים הראשונים וכ"כ הרמב"ם ז"ל פ"י מהל' גירושין (הועתק קצת בש"ע לקמן ס"ק ק"נ) כו' ע"ש. ומ"מ י"ל דאף הרדב"ז מודה לענין שהשמחה במעונו דאין לומר במחזיר

## סימן סג

א **בתולה בשבת.** עב"ש סק"א ובט"ז בא"ח סי' ר"פ. וע' בס' פני יהושע בק"א למס' כתובות שצידד ג"כ כמה פעמים לקיים המנהג במקום שנהגו היתר ומסיק אבל במקום שנהגו איסור אין להקל אם לא היכא דאי אפשר להמתין עד לאחר שבת כגון דבמ"ש יהיה סמך לוסת' דאז כדאי הם רוב הפוסקים שכתבו דמותר בלא פקפוק ע"ש:

ב **בשבת.** כ' בדגמ"ר וז"ל היינו אם היתה טהורה בשעת החופה אבל אם היתה נדה בשעת החופה והגיע זמן טבילתה בליל שבת עיין סי' ס"ד בב"ש סק"ה עכ"ל ועמ"ש לעיל סי' נ"ה סק"ב:

ג **ולא תתחיל לבדוק.** עבה"ט בשם ב"ש. והמעיין בב"ש יראה דלא ברירא ליה הא מלתא ואדרבה דעתו נוטה להקל בזה וכן בעלת הכתם שלא ראתה דם אין להחמיר חומרא זו אלא שהרב מהר"ל צונש דעתו להחמיר משום לא פלוג ע"ש וע' בפ"ת ליו"ד סי' קצ"ו סק"ח כתבתי בשם דגול מרבבה שיש להקל בבעלת כתם וק"ו שיש להקל בתבעוה להנשא ומצאה כתם בג"י ראשונים ע"ש. וע' בס' המקנה בק"א כ' ג"כ דבבעלת כתם אין להחמיר דודאי דברים שתולים בהם הם מוחזקי' יותר מבעלת כתם כדמוכח ביו"ד סי' ק"צ סמ"ג וא"נ אין שום סברא כו' אבל בדם בתולים ויושבת על דם טוהר דקיי"ל בי"ד סי' ק"צ סמ"ב כו' אף דמה"ת דמיה טהורים י"ל דא"י לתלות בג"י ראשונים בדבר אחר. ונראה דאפי' אם יש לה מכה שידוע שמוציא דם דמיקל בד"מ שם לתלות אפי' בג"י ראשונים מ"מ י"ל הכא בבתולה (לכאורה ה"ה ביושבת על דם טוהר) דדמיה מצוי טפי והוא ג"כ בגופה אין לה לתלות אלא בפחות מכגריס שא"א ליזהר כמ"ש בתה"ד (הובא בב"ש) ומיהו בתבעוה לינשא נראה דיש להקל לתלות הכתם בדבר אחר אף בגי"ר כיון דאינה מוחזקת בדמים כלל והוא רק חשש דרבנן. וכתב עוד דאפילו לדברי הב"ש דלא פלוג מ"מ נ"ל דאשה טהורה אינה יכולה לתלות כתם באותה שספרה ז"נ מחמת דם חימוד דלא גרע מבעלת כתם שאין תולין בה וצ"ע שלא הזכירו הפוסקים עכ"ד:

ד **מברך.** בס' מחזיק ברכה להגאון חיד"א ז"ל בא"ח סי' רכ"ג ס"ה הביא בשם ס' מור וקציעה על האשה אם הגונה היא וחביבה לו יברך שהחיינו. וכ' עליו ולי יראה דיברך בלא שם ומלכות ע"ש וע' בש"ך יו"ד סי' כ"ח סק"ה הביא בשם מהרי"ק שורש קכ"ח דאין מברך זמן על קידושי אשה ונשואיה ע"ש:

## סימן סד

א **ולא ישא ויתן.** עיין בתשו' פרח מטה אהרן ח"ב ס"ס ס"ה אודות שני אחים שותפים בחנות א' והקטן נשא בתולה. וכתב דודאי ע"פ הדין מותר הגדול לפתוח החנות בתוך ז' ימי המשתה של אחיו הקטן ולישא וליתן ולא דמי לאבל (ביו"ד סי' ש"פ סכ"א) דכאן לא אסרי רק להחתן עצמו ולא לאחרים שלא יעשו מלאכתו או שלא יתעסקו בממונו אך אם יש מנהג בעיר לא ישנו ממנהגם ע"ש: (וכ"כ בס' כרם שלמה בשם מהריט"ץ סי' קע"ח שכ' דמה שאסרו מלאכה לחתן היא תקנה לשמחתו וא"כ ע"י שותפו אפשר שמותר לי בלי ספק לפתוח החנות וליקח חלקו מאותן הימים ע"ש. וכ' עוד בשם מהריב"ל ח"ג דחתן אסור להסתפר בז' ימי המשתה ע"ש):

ב **ושמח עמה.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' רל"א שנשאל חתן בתוך שנתו אם מותר לצאת בסחורה למדינה אחרת. וכ' דמל' הגמ' פ' משוח מלחמה משמע דלאו דלא יצא בצבא ועשה דנקי יהיה לביתו לא איירי אלא שלא יצא למלחמה ולא יספיק צורכי המלחמה אבל שלא ילך בסחורה לתועלתו ולהנאתו אין זה בכלל וכ"מ מל' הסמ"ג והרמב"ם פ"ז מה' מלכים. ובל' מנין המצות להרמב"ם נפל טעות מן המעתיקים ע"ש ועיין בס' בינת אדם שער ב"ה סי' ל"ז שכתב עליו דלא ראה שכן מפורש בליקוטי הפרדס ובס' החינוך דה"ה לצאת לסחורה אסור אך נראה דמהני מחילתה בזה ע"ש [עיין בתשו' חתם סופר אה"ע ח"ב סי' קנ"ה]:

ג **בעשיית מלאכה.** עבה"ט וע' בח"מ שכ' דמ"ש בסעיף ב' דמועיל מחילה היינו לענין לאכול ולשתות ולשמוח עמה אבל לא לענין מלאכה דהוא אסור מצד עצמו שדומה למלך ועיין בס' המקנה בק"א שכ' דמונח מן הסוגיא דלא מקרי חתן לענין זה שיהא אסור במלאכה מצד עצמו אלא כשנושא בתולה ולפ"ז ממילא א"ש דברי הרמ"א דהא דכתב כאן מיירי בבתולה שאסור במלאכה מצד עצמו וצא מהני מחילה אבל בסעיף ב' נושא בעולה שפיר כתב דמהני מחילה משום דלא מקרי חתן לענין זה לאסור במלאכה מצד עצמו וכתב עוד ומיהו באלמון שנשא בתולה יש להסתפק אם האיסור מצד עצמו ובש"ס משמע דאסור מצד עצמו ע"ש:

ד **וכן פשוט המנהג לישא בע"ש.** אבל בא' בשבת אין מנהג וכן מצאתי בשו"ת רמ"א סי' קכ"ד שכ' דאין מדרך לעשות הנשואין ביום א' כחוקות הכותים כו' ע"ש:

ה ונהגו שלא לישא כתב בס' המקנה יש לדקדק מ"ש הרמ"א בא"ח סימן תקנ"א ס"ב ונוהגים להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז כו' תיפוק ליה שהוא לאחר חצי חודש ויש

ליישב עפמ"ש המג"א סי' ת"צ סק"ט בשם הרמ"א בתשובה וז"ל לכן דקדקתי וכתבתי והעם נהגו ולא כתבתי סתם וכן נוהגין ע"ש:

ו **אלא בתחיל' החודש.** עיין בס' פני יהושע בק"א למס' כתובות סי' א' שתמה על הטור וכל הפוסקים שכתבו בפשיטות דהאידנא אשה נשאת בכל יום בין בתול' ובין אלמנה היכא דליכא משום שקדו והלא היה להם לפרש דלכתחלה מיהא יש לחוש לטעמא דברכה (דהיינו שתינשא בה' ותבעל כו') משום עצה טובה כדמשמע מלשון רש"י ותוספת והר"ן והמרדכי ז"ל וביותר יש לתמוה על הגהת רמ"א ז"ל שהביא שנהגו שלא לישא אלא בתחילת החודש כו' ומי עדיף האי סימנא דלא נזכר בגמרא כלל מטעמא דברכה שהיא ברייתא דבר קפרא ואין לבטלה בידים. והאריך בזה ליישב קצת וסיים מ"מ כל הרוצה נקיים דברי חכמים יש לו לחוש לכתחילה לטעמא דברכה וינוחו לו ברכות על ראשו ע"ש:

ז **וקרובי הכלה רוצים.** כתב בס' המקנה לכאורה משמע דאם אין קרובי הכלה מקפידים מהני מחילה כמש"ל ס"ב ואף שכתבנו לעיל ס"א דלא מהני מחילה משום שמחת עצמו צ"ל דהכא מיירי לעשות סעודה לאחרים לפי כבודו וכבודה ואין זה ענין למחילת שמחתם עכ"ד:

ח **ואלמנה.** עיין בס' שעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים סעיף ג' שכ' דהיינו דוקא מן הנישואין אבל אלמנה וגרושה מן האירוסין ודאי דיש לה חופה כבתולה ובהכי מסולק קושיית תשובת משאת בנימין סי' צ' ע"ש עוד. ועיין בהגהת טעם המלך שם ס"א בענין בעולה בלא נשואין איך דינה לענין זה אי כבתולה או כאלמנה ע"ש:

ט **יחוד של ביאה.** עבה"ט מ"ש וב"ש כ' דצריך להיות ביאה ממש כו' ולעיל סי' נ"ה סק"ו הביא הבה"ט משם הב"ש דאלמנה לא מהני מה שהביאה לביתו ובעינן עכ"פ יחוד דחזיא לביאה כו' משמע דא"צ ביאה ממש א"כ הדברים סותרים זא"ז. אך המעיין בב"ש כאן יראה דזה שכ' הבה"ט משמו דצריך ביאה ממש אין זה דעת הב"ש כלל רק שכ"כ בשם המרדכי ומהרי"ל וגם כ' דמוכרח לפרש כן בדעת המחבר מאחר דפסק בסי' ס"א דחופה של בתולה היינו יחוד הראוי לביאה א"כ כאן באלמנה בעינן ביאה ממש. אבל לדינא משמע דעת הב"ש כדברי המ"ב שהביא שם דמהני יחוד באלמנה והיינו ע"פ פסק הרמ"א בסי' ס"א דחופת נדה הוי חופה כו' ע"ש. ועי' בט"ז ביו"ד סי' קנ"ז סק"ו שדעתו להחמיר כדברי המרדכי ומהרי"ל דבעי ביאה ממש וכתב דאף שבס' מ"ב סי' צ' כ' דיחוד ג"כ קונה במקום הראוי לביאה מ"מ יש להחמיר כיון דגדולים אוסרים ע"ש (אלא דכאן באה"ע כ' הט"ז גופיה דכל זה בדורות הראשונים שלא היו עושין חופה על כלונסאות

אלא שהי' בית מיוחד לנישואין ולשם הולכין החתן והכלה ואין שייך מסירת רשות דהא לא הלך עמה אלא כל א' בא בפ"ע אבל לדידן כו' והובא דבריו כב"ש סי' נ"ז ובסי' זה וחלק עליו וכתבתי מזה לעיל סי' נ"ה סק"ב ע"ש וע' בס"ק שאח"ז) אך דעת הב"ש כאן ולעיל סי' נ"ה סק"ד אין נראה כן וכ"נ דעת המג"א בא"ח סי' של"ט ס"ק י"א ע"ש וכ"כ בסידור הגאון מליסא ז"ל בדיני חופה בע"ש והעתקתי לשונו לעיל סי' נ"ה ע"ש ומ"ש הבה"ט ויחוד שאמרנו היינו אחר הקידושין כו' הוא מדברי הב"ש בשם מ"ב ועמ"ש בזה לעיל סי' ס"א סק"א ועי' בח"מ לעיל סי' נ"ה סק"ט: ומ"ש הב"ש כאן לתמוה על מהרי"ל שכ' דאף הראה לא קני באלמנה וכן תמה עליו בתשוב' מ"ב ע' בזה בס' בני אהובה פ"י מה"א שכ' ליישב דברי מהרי"ל בטו"ט ע"פ דברי הרי"ף פ' הבע"י ע"ש ועי' בתשו' ח"צ סי' ב' בשם הגאון מהרא"ב ז"ל מ"ש בפירוש דברי הירוש' בזה ע"ש ועי' ביאור רבינו הגר"א ז"ל:

י לפיכך צריך להתייחד עט"ז וב"ש ועי' בס' המקנה בק"א שצידד להתיר כדעת הגאון מהר"א אשכנזי וסיים ומ"מ אין לסמוך ע"ז לכתחילה וראוי לייחד קודם שבת אפי' בבתולה כמ"ש המ"ב אבל בדיעבד אין לאסור כבעילה מטעמים הנ"ל: ועוד נראה שיכול להתנו' קודם הביאה שלא יזכה עי"ז בשום זכיה עד שיתייחד עמה אחר שבת וכיון ששניהם אינם רוצים שיזכה בביאה זו כגון זו שומעין להם כמ"ש כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים שומעין לו עכ"ד. ועי' בס' ישועות יעקב סק"ג שהוא ז"ל מסתפק בזה בהתנו מתחילה שלא יהא לו זכות אי מהני ודעתו נוטה דלא מהני ע"ש:

## סימן סה

א **לשמח חתן וכלה.** עי' בס' המקנה בק"א פי' נכון בדברי הגמ' פ"ק דברכות כל הנהנה כו' עובר בה' קולות כו' ע"ש:

ב **ולרקד לפניה.** עי' בס' תורת חיים במס' עבודת גלולים דף י"ז בד"ה אבי ידייהו שכ' וז"ל ונרא' דאסור ללכת במחול עם הכלה בשבעת ימי המשתה אפי' אינו אוחז בידה ממש אלא בהפסק מטפחת כדרך שנוהגין מקצת ת"ח שבדור הזה אפ"ה לאו שפיר עבדי כדמשמע הכא דשום קריבה בעלמא אסור ואין לחלק בין כלה לאחרת דליכ' האידנא מאן דמצי למימר דדמיא עליה ככשורה ולא אמרו חכמים אלא כיצד מרקדין לפני הכלה ולא עם הכלה וכה"ג פסק ש"ס ברפ"ב דכתובות דאסור להסתכל בפני כלה כל שבעה כמו שאסור להסתכל באשה אחרת. ואותן בני בליעל ההולכים במחול עם נשים דעלמא

עליהם הכתוב אומר יד ליד לא ינקה רע לא ינקה מעונשה של גיהנם וראוי לגעור בהן וכל מי שיש בידו למחות כו' עכ"ל ועח"מ וב"ש לעיל סי' כ"א ס"ה הובא בבה"ט שם סק"ט:

ג ומבטלין ת"ת כו' עבה"ט ועי' בשו"ת יד אליהו סי' ט"ל מביא רמז לזה עת ספוד ועת רקוד בלא למ"ד להורות דמבטלין ת"ת להוצאת המת ולהכנסת כלה. ומ"ש הבה"ט כבוד חתן וכלה עדיף מכבוד הרגל ונ"מ שאם יש לו כו' צ"ע קצת מדברי הבה"ט בא"ח סי' צ' ס"ק י"א:

ד **לשבר כוס**. עפמ"ג א"ח סי' תק"ס סק"ד שהביא דבת' אבן שוהם סי' נ"א כ' דכוס זכוכית דוקא משא"כ בתנאים שוברין קדירה של חרס כו' ע"ש. ועי' בס' המקנה בק"א שכ' דמה שנהגו באשכנז לשבר כוס מלא יין צ"ע דהוי ביזוי אוכלין וגם ביזוי ברכה ע"ש. ועי' בט"ז א"ח סי' תק"ס שיש למנוע שלא יהא בהינומא של הכלה כסף או זהב ע"ש. ובפמ"ג שם כ' דמה שנהגו להלביש הכלה בתכשיט ממרגליות שקורין בינד"א צ"ע ע"ש. ולע"ד י"ל דלא אסור אלא המיוחד לכלה שאין שאר נשים לובשין כמותו משא"כ בינד"א שמתקשטות בו כל הנשים עשירות לא מקרי עטרות כלות וזה פשוט:

## סימן סו

א **רק בשעת הדחק**. עבה"ט וע' בס' ישועות יעקב סק"ב שהאריך בזה ומסיק לחלק דאם בשעה שקיבל בקנין הי' פנאי לכתוב והיה בכח האשה לבקש מהעדים שיכתבו לה דהא קיי"ל קנו מיניה לא צריך אימלוכי ביה מהני הקנין ואף שלא הלכה האשה לבקש מהעדים היא גופא ראיה דסמכא דעתה ולכן מהני הקנין כמו כתיבה אף בלא שעת הדחק וכדעת הב"י משא"כ אם באותו עת שקיבל בקנין לא היה אפשר לכתוב כגון בשבת או שאין פנאי לכתוב בזה אמרינן דלא סמכה דעתה בקנין ולא מהני רק כמו התפסת מטלטלין דלא מהני רק בשעת הדחק ע"ש:

ב **קנין לפניהם**. עבה"ט ועיין בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' ס"ה:

ג **גדולה כראשונה**. עיין בתשו' מוצל מאש סי' כ"ה שנשאל מי שאבדה שטר כתובתה וכתב לה בעלה כתובה אחרת והכתובה הראשונה היתה עשרת אלפים לבנים ועכשיו כתב לה חמשת אלפים ולא מיחת' האשה ולא קפדה כלל. אם אח"כ תמצא הכתובה הראשונה ותתגרש או תתאלמן אם נאמר שכתיבה הראשונה כבר נמחל שעבוד' או נאמר דכיון שהיתה בטעות שחשבה שהיא אבודה אבל עכשיו שנמצאת עדיין שעבוד החוב הראשון קיים. והשיב דאם בכתובה השני' אינו כתוב כלל בשביל נדוניא או תוספת אלא סתם כתב לה ה' אלפים לבנים מפני שאמרו חז"ל אסור לשהות עם אשתו שעה

א' בלא כתובה לא מבעיא אם נמצאת אח"כ כתובה הא' דמעולם לא נמחל רק שעבוד המנה או מאתים הראשונים ועתה הרי פירש שבעבור האיסור עשה לה כתובה וזה אינו רק למנה ומאתים שזהו האיסור דוקא אבל נדוניא ושאר דברים שהם מלוה וחוב גמור עליו לא נמחל השעבוד בשביל שכתב כתובה אחרת בעבור המנה ומאתים ומה שכתב חמשת אלפים אע"ג שהי' מספיק המנה ומאתים יש לנו לומר שהוסיף לה כמ"ש ז"ל אם רצה להוסיף כו' ואפילו שהכתוב' הראשונ' לא נמצאת כלל אם אין הכחש' ביניהם רק שהבעל טוען שכיון שנכתב כתוב' אחרת נמחל שעבוד' לאו כל כמיני' אבל אם הזכיר בתוך הכתוב' החדש' שבשביל נדוניא ותוספת כתב לה זה והיא ידעה זה וקבילת הא ודאי דבטל' לה כתוב' הראשונ' ואפילו נמצאת חספא בעלמא הוא עכ"ד:

ד **א"כ בזמן הזה.** ע' במל"מ פ"י מה"א דין י' מ"ש בזה:

ה **ולאלמנ' מנה.** כ' בס' דגול מרבבה וז"ל והמפת' בתול' ונשאה כמה היא כתובת' עיין בטור סי' קע"ז וברמב"ם פ"א מהלכות נערה ה' ג' ובמל"מ שם ונלענ"ד דכל זה כשהית' נערה אבל בוגרת שנתפתת' ודאי גם לרמב"ם וטור אין כתובת' אלא מנה אף שנשאה הבועל עצמו עכ"ל ודברים אלו נאמרו ונשנו בספרו תשו' נו"ב תניינא סי' ל"ג ביתר ביאור ע"ש ויובא לקמן סי' קע"ז סק"ג ע"ש. (ועיין בתשי' חתם סופר ס"ס קל"ג שכ' וז"ל ולענין כתוב' דנושא מפותת עצמו הייתי נוהג לכתוב מאתים ע"פ ל' הטור סי' קע"ז עד שמצאתי בס' דגמ"ר שכ' דהיינו בנער' אבל לא בבוגרת דאין לה אלא מנה וכבר הורה זקן וכן ראוי עכ"ל. ושם בסי' קכ"ה אודות אחת שילדה אחר החתונ' בקרוב והוא והיא מודים שממנו נתעברה באופן שאין ספק משום מינקת חבירו ונתעורר רב ח' על שנכתב בכתוב' מאתים כבתול' ובס' דגמ"ר כתב דאם היא בוגרת אין לה אלא מנה (וא"כ אפסר הכתוב' פסולה) והוא ז"ל השיב אמת נכון הדבר אע"ג דתנן ר"פ אע"פ שאם רצה להוסיף מוסיף ודעת הר"ן שם שיכול לכלול התוספות בסכום א' עם הכתובה בסתם ולא כמרדכי מ"מ מודה הר"ן דלא מצי למכתב דחזי ליכי מדאורייתא כו' וגם הא ודאי שדברי דגמ"ר הנ"ל נכונים מאד דבוגרת שאין לה קנס ובשגם כי בעילה ראשונה מחלה מדעתה גם הרמב"ם מודה דאין לה אלא מנה ומ"מ בנ"ד אין שום חשש דנ"ל דכל זה במפתה בוגרת דעלמא ונשאה אח"כ אבל במשודכת שלו וכבר נכתב ביניהם תנאים בחרם וקנס כנהוג שלבה סמוך ובטוח שתנשא לו ואדעת' דהכי אפקרה נפשה לגבי דידיה שהוא ישאנה ויהיה כתובתה ממנו מאתים כמוהר הבתולות בודאי לא מחלה אלא אדעתא דהכי כו' ואפי' אם יתעקש אדם לומר שאם הבועל הזה אינו רוצה לכתו' מאתים לא נוכל לכופו אבל עכ"פ אם כתב לה מאתים דחזי ליכי איך ניקום ונא' דלא חזי לה ממנו כי בודאי

חזי וראוי ומחוייב לכתוב כן עכ"ד ע"ש) ומ"ש הבה"ט בשם הר"ם מינץ מי שאנס בתולה ונשא' לו כו' עמ"ש לקמן סי' קמ"ג סק"ו ביאור דברי הר"ם מינץ בזה:

ו **וכותב יותר.** עבה"ט מ"ש והיכא שאין מנהג כו' עד ויכול להרויח בהם והוא מלשון הב"ש ס"ק כ"ג. וכתב בס' הפלאה בקו"א אות י"ג וז"ל כתב בהג"מ דאין זה רבית משום דאפי' מגרש' או מת מיד צריך ליתן לה זה התוספת. אך לפ"ז צ"ע לפי תקנות שלנו דבשנה ראשונה ושני' אינו נותן התוס' בשלימות אלא לאחר ג' שנים א"כ לא שייך זה התירוץ ע"ש שהאריך בזה ועיין בהגהות יד אפרים שכ' עליו ובמ"כ אין צורך לאריכות לפי המבואר לעיל סי' נ"ג בב"ש ס"ק ט"ז דמה שמחזירין תוך שלשה לא איירי בדין נדוניא או הוספות שליש דהוי כחוב נדוני' ולא תפסיד אלא איירי לענין מנה ומאתים או תוספת שהקנ' מדעתו עכ"ל. ולע"ד אין דברים הללו מספיקים להשיב ע"ד הגאון הנ"ל חדא דדינו של הב"ש בזה דתוספת שליש דינו כנדוניא אינו מוסכם כי בנ"ש מבואר דאינה נוטלת רק הנדוניא ולא תוספת שליש כמו שהבאתי שם בשמו. ועוד דבתשובת נו"ב תניינא סי' י"ב כתב דאם לא הרויח בסך הנדן גם הב"ש מודה הובא ג"כ שם. ועוד דנראה דהגאון ז"ל לא כיון בזה כלל על תקנת שו"ם רק שהי' תקנה אחרת ע"ז מדנקט אלא לאחר ג' שנים ותקנת שו"ם הוא רק בשנה שניה וגם ביד אפרים שם העתיק זה הל' אלא לאחר ג' שנים. ואף אי נימא דמ"ש לאחר ג' ט"ס הוא וצ"ל לאחר ב' שנים מ"מ מלשונו משמע דהי' תקנה בפירוש שלא ליתן התוס' בשלימות וכעין מנהג שנהגו עכשיו במדינה זו שהזכרתי בסי' נ"ג ס"ק י"ד או כעין מנהג ק"ק פראג שהובא בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' קמ"ז דנותנין חצי תוספת וע"ז לא שייך תירוץ הנ"ל. אמנם לענ"ד בלא"ה איני מבין קושיית ס' הפלאה הנ"ל דהלא כל התקנות הללו הן תקנות שו"ם הן תקנות שלנו הנ"ל ניתקנו משום ותם לריק וזה לא שייך רק במיתה ולא בגירושין דמדעתו מגרשה וא"כ שפיר קאמר הג"מ הנ"ל דאין זה ריבית כיון שאפי' אם הי' מגרש מיד צריך ליתן זה התוס' אין זה אגר נטר ולישנא דאו מת דנקט הוא אגב גרירא אבל עיקר הישוב הוא מחמת דאם מגרשה מיד. ובאמת בהג"א פ' מציאת האשה סי' ד' איתא בזה"ל פירש ה"ר שמואל לא הוי ריבית כיון שאם היה מגרש' מיד הי' צריך להוסיף כו' וגם בתוי"ט פ' הנ"ל הביא זה התירוץ בשם המרדכי ג"כ בזה"ל כיון שאם היה מגרש מיד כו' וכן בב"ש ס"ק ט"ז כ' זה התירוץ משום שאם מגרשה אפי' תיכף כו' ומדהשמיטו או מת מיד משמע שכיוונו לזה וצ"ע. וע' בת' ברית אברהם סי' ע"ה אות א' שכתב דעל עיקר הטעם של הג"א הנ"ל דלהכי לא הוי ריבית כיון שאם הי' מגרשה מיד הי' צריך להוסיף. האריך בחבורו הלואת חן סי' קע"ז להוכיח דגם בכה"ג הוי ריבית אך העל' כמ"ש בס' הלכות

קטנות דלא הוי ריבית כיון דאפשר שלא יבא לידי גביה לעולם והוי כמו קונה על הספק נכסים שלה דאם תמות ירשנה כו' ע"ש. ומ"ש עוד הבה"ט והוסף' זו נוהגין בק"ק קראקא חוץ ממלבושים כו' עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ק' שנשאל בדבר הכתוב' שכתוב בה בזה"ל אמנם חמי פ' הכניס לנדן בתו סך שני אלפים ר"ט חוץ מלבושים ותכשיטין אבנים טובות ומרגליות השייכים לגופ' כו' בכן מעתה ומעכשיו מרצוני הטוב כו' הנני מוסיף לאשתי תוס' שליש מלבר כו' באופן שאם תבא זוגתי פ' לגבות כתובתה אזי יותן לה שלשה אלפים ר"ט לבד מלבושים ותכשיטין כסף וזהב ואבנים טובות כו' ופקפק הרב השואל דאולי אין הכונה שתיטול השייכים לגופ' שיקנה לה הבעל רק הכוונ' שתיטול אותן שהכניס' הנזכרים בתחילת הדברים דאי הכוונ' שתיקח גם מה שקנה בעלה א"כ למה הזכיר כלל מה שנתן לה אבי'. וגם בלא"ה יד בעל השטר על התחתנה. ועוד פקפק בזה כיון שלא נזכר כלל שהוסיף לה התכשיטין בלשון תוספת וגם לא בל' מתנה רק אמר שתיקח לבד בתכשיטין והוא ז"ל השיב לו דההכרח שכתב דודאי הפירוש על מה שהכניס' דאל"כ למה הזכיר כלל מה שנתן לה אביה אין זה הוכח' כלל דהא יש נפקותא לשני חזרה המוזכר ס"ס נ"ג וגם לענין מורדת בסי' ע"ז ס"ג בהגה וגם לענין שנוטלת בלא שבוע' בר"ס פ"ח. ואדרב' יש להוכיח להיפך דע"כ הכוונה על מה שהבעל עושה דאי על מה שהכניס' למה הוצרך לכתוב כלל שתיקח כל זה מלבד כתובתה הלא אף אם לא כתב הדין כן שנוטלת נ"מ שלה מלבד כתובתה ואף שכ' הב"י בח"מ ס"ס ס"א בשם הרשב"א דאין דנין לישני יתירא לטפויי רק במקום שאמרו ואין כח בידינו לדון בדמיונות כו' הנה בסי' מ"ב הביא הב"י דברי מהרי"ק שדנין לישנא יתירא ועוד דע"כ לא סגר עלינו הרשב"א בזה אלא היכא דגוף הדבר צריך לכותבו רק שיש בו לישנא יתירא אבל היכא שא"צ לכותבו כלל שפיר אמרינן מדכתבו בפי' לטפויי אתי דבר שלא היה זוכה בו אם לא נכתב (והאריך בזה. ולכאורה דבר זה במחלוקת שנוי בין ת"ק ורשב"ג במשנה ב"מ דף פ"ג וא"כ לפי מה דפסקינן התם כרשב"ג מוכח להיפך ע' בטור ח"מ סי' של"א ובסמ"ע שם וצ"ע. ועיין במס' ב"ב דף ס"ז ובדף קל"ח וע' בפ"ת ח"מ סי' מ"ב ס"י הארכתי בענין זה) וא"כ גם בנ"ד גוף התנאי שתטול שייך לגופה אם הכוונה על נ"מ שהכניסה היא מיותר לגמרי ואף דיש לפקפק קצת דהוצרך לכתוב שלא נטעה דלכן הוסיף לה תוס' שליש דהוא עבור שייך לגופ' שהכניסה אך הוא דוחק וכבר כתב הב"י בח"מ סי' מ"ב כל שמשמעותו ניכר לב"ד מתוך הכתב שהוא כן דנין אותו אפי' ליפוי בעהש"ט כו': וע"ד הפקפוק השני כיון שלא נזכר כלל שהוסיף כו' הנה בילדותי תמהתי על מה שנהגו ליתן לאלמנה כפי הכתוב בכתובתה בכל השייך לגופה אפי' מה שלא

הי' לבעל בשעת נשואין דבמה זכתה אף אם כתב בפירוש בל' מתנה הרי לא נתחייב עצמו לקנות ולעשות לה תכשיטין והתכשיטין שקונה אחר החתונה הוא דבר שאינו ברשותו דא"א ליתן במתנה כמבואר בח"מ סי' ר"ט וחשבתי אז ליישב המנהג דהטעם היא כיון דמה דאלמנה שמין מה שעליה לקמן סי' צ"ט הוא מטעם דאדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה א"כ י"ל דהיינו בסתם אבל היכא דכתב לה בכתובה שתיטול כל השייך לגופה א"כ גלי דעתיה שניחא ליה גם במיפק מיניה שתטול א"כ בשעה שנותן לה אף אחר החתונה אז מקנה לה ולכך נוטלתן ולא מטעם הקנין שבשעת נישואין ולפ"ז אפי' נכתב הכתיבה בלשון גרוע שאינו ל' מתנה מ"מ כבר גלי דעתיה שרצונו שתטול אף במיפק מיניה ואזל לו פקפוק הנ"ל. ואף די"ל טעם אחר על המנהג דהוא מטעם דמבואר בח"מ סי' ר"ט ס"ד שאם קדם ותפס אחר שבא לעולם כו' ולפ"ז דוקא בנכתב בלשון המועיל וא"כ שפיר יש לפקפק על כתובה זו. אך ע"כ צריכין אנו לטעם דילדותי דאי מטעם שזכתה בשעה שבא לעולם תינח לדעת הסמ"ע בסי' ס"ו ס"ק מ"ו דאפי' תפיס' שלא בפני המוכר מהני אבל לדעת הש"ך דדוקא כשידע המוכר ומטעם מחילה זה שייך במוכר לאיש זר כו' וא"כ בנ"ד אם האשה הזאת זוכה בשייך לגופה תליא בפלוגתא דסמ"ע בש"ך הנ"ל ואפי' לדעת הסמ"ע אף שאין הכרח לסברא דילדותי מ"מ הסברא מצד עצמה ישרה ולכן קשה הדבר לדחות לחלוטין האשה הזאת מן השייך לגופה ויותר יש לנטות ולזכות האלמנה עכת"ד ושם בסי' ק"א כ' ג"כ בזה עוד זכות להאלמנה שהרי בראשית הדברים נזכר בתכשיטין פרטים אבנים טובות ומרגליות אבל לא נזכר תכשיט כסף וזהב ובאחרונה הזכיר ותכשיטין כסף וזהב ואבנים טובות כו' וכיון שהזכיר פרטים שלא הכניס' כלל ש"מ שכוונתו על השייך לגופה גם מה שיעשה ויקנה לה אחר החתונה ומכל מקום מסיק דטוב לעשות פשר ע"ש ועיין מה שכתב לקמן סי צ"ט סק"א בשם גבעת שאול:

ז **כותבין מבי נשא**. כדי שידעו שהיא יתומה דנ"מ לענין אם מתה תוך שנה הראשונה כמו שכתב בסי' קי"ח. ב"ש ולפי מה שכתב שם הח"מ וב"ש סעיף קטן כ"ה דעכשיו מנהג פשוט גם ביתומה כו' ואף אם לא נכתב כו' אם כן אין קפידא. ועיין בתוס' שבת דף כ"ג ע"ב:

ח **כותבין מתרכתא**. עבה"ט ועיין בתשובת חתם סופר סימן ק"ל ע"ד כתובת גרושה שלא נכתב בה מתרכתא שרב אחד יצא לחדש וכ' שנעלם מכולם דברי תשב"ץ ח"ב ?סי' קע"ג שכתב דלא הנהיג בני עירו כהרמב"ם (פ"ד מהלכות יבום הל"ג) לכתוב בכתובת גרושה פלונית הגרוש' כו' והוא ז"ל השיב לו דזה אינו נכון ואני אומר אילו היה התשב"ץ

קמן הי' מצריך כתובה אחרת או להתפיס מטלטלין ולכתוב כתובה אחרת אחר החופ' כי המעיין בתשב"ץ יראה דעיקר טעמו דמי שישא האשה (אם יבדוק בכתוב' זו ורואה שאין לה אלא מנה) ידע שהיא גרושה מהראשון דאי היתה אלמנה ה"ל קטלנית ואסורה לכל כו' ור"ל דהרמב"ם לטעמיה דלא חייש לחשש קטלנית ואמר שאינו אלא ניחוש בעלמא מש"ה חשש לכהונה אבל לכל הפוסקים דחיישי לקטלנית א"כ אזדא לה חשש כהונה וא"כ מהיכי תיתי לגנות אשה על בעלה. ולפ"ז לדידן דמקילין טובא באופנים הנזכרים סי' ט' בהגה הדרא חששא לדוכתא כו' וא"כ הכרח גדול להזכיר מתרכתא. וזו"ז כיון שכבר נהוג גבן כמ"ש רמ"א לכתוב מתרכתא אפילו הי' התשב"ץ עצמו לפנינו הי' חושש שאם תבא הכתוב' לפני השלישי שהוא ידין שע"כ אינה גרושה שהרי נהיגין לכתוב מתרכתא ע"כ לא יפה נעשה בנדון שלפנינו כו' ולכאור' הי' ראוי לומר שהכתוב' פסולה שלא נכתבה על אשה זו שהיא גרושה ונכתבה אלמנה והרי אחרת היא אך מהרמ"מ סי' ק"ט כ' דמ"מ אינה פסולה דגרוש' נמי נקראת אלמנה כו' ואומר אני לפי שאחז"ל אלמנה על שם מנה א"כ כל שגובה מנה יצדק שם אלמנה אי לא דכתב ארמלתא (ומ"ש לעיל דהי' מצריך כתובה אחרת ואפי' בלא נכתב כלל אלמנה צ"ל דהיינו בהרגישו בהטעות קודם החופה דהוי כלכתחילה) עכ"ד ע"ש) . ומ"ש ואם היא בעול' כותבין בעולתא. ע' בנ"ש העלה שלא לכתוב בעול' וכן נראה להבית מאיר ואין לכתוב אלא פלונית ארוסה ודי בזה לסימן ע"ש ועי' בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ק"פ שנשאל בגיורת בימים קדמונים שנשאת ונתגרשה ועתה באתה לינשא אי היו כותבין לה הגיורת או הגרושה. והשיב לכאורה אין קפידא בדבר כיון דשתיהן אסורות לכהונ' אבל כד מעיינת שפיר תשכח דראוי לכתוב הגיורת שלא תשתכח שם גירות מעליה דלמחר יגרש אותה זה ותנשא לגר ובתו פסולה לכה"ג דקיי"ל כראב"י כו' (ר"ל לכתחילה בבא לימלך מורין לו כן עי' בקדושין ד' ע"ח ע"ב ומ"ל סי' ז' סכ"א) ותו איכא נפקותא לענין להנשא לקרובי' מצד האב דלא גזרו בגר בשאר האב כלל ואפי' בשאר האם איכא נפקותא דאין איסור אלא מדרבנן הלכך לעולם הי' צריך לכתוב לה הגיורת כדי שלא נשכח יחוס' וא"צ לכתוב גרושה דבכלל גיורת שאסורה לכהונה היא. וכן גרושה ואלמנה צריך לכתוב הגרושה כו' ע"ש:

## סימן סז

א לא תיקנו לה כתובה עב"ש סק"ז ועי' בס' אמתחת בנימין פי"ד דיבמות מ"א שכ' וז"ל ופשוט הוא אצלי דהיינו דוקא היכא שנשא' כשהיא גדולה דאין נשואיה אלא מדרבנן

אבל היכא דקיבל אבי' קדושין בעודה קטנה דקידושי' דאורייתא בודאי יש לה כתובה ולזה אמרו בגמ' פ' אלו נערות (כתובות דף ל"ז) חרשת יש לה טענות בתולים דהיינו שנשאת ע"י אביה בעודה קטנה והרב ב"ש בסי' ס"ז סק"ז והלח"מ פי"א מה"א שגגו בזה עכ"ל וע' בזה במל"מ שם ובס' בית מאיר כאן:

ב וכתבו לה כתובה עיין בתשו' צ"צ סי' ס"ח ויובא לקמן סי' קכ"א ס"ו סק"ז ותוציא משם הנוסח איך לכתוב כתובתה:

ג **יש לה עיקר.** עבה"ט מ"ש וא"ל קדושין אחרים ועי' בס' בית מאיר שחולק ודעתו דצריך קדושין אחרים וכתב נהי דבדיעבד אם בא עלי' אחר שהגדיל בפ"ע או ע"י יחוד בפני עדים א"צ קדושין אחרים ואמרינן אין אדם עובב"ז כמבואר סי' ל"א סעיף ט' מ"מ כשבא לשאול טרם שבא עליה אין ספק אצלי דמורינן לי' לקדש בקידושי כסף ולא בק"ב דרב מנגיד כו' ע"ש ועיין בזה בנו"ב תניינא סי' נ"ב הובא קצת לעיל סי' מ"ג סק"א:

## סימן סח

א **היתה ממשפחת.** עיין בס' עיקרי דינים ליו"ד סי' כ"א אות י' בענין מאי דאמרי אינשי דהנולדת ביום ו' אין לה דם בתולים ושעל כן נהגו בק"ק פיסארו דבכל פעם שנולדה בת ביום ו' נרשמת בפנקס הקהל ובאו על החתום הסופר ועד אחד למען תהיה לעד' לעת המצטרך (והביא שם בשם ס' פחד יצחק אות ע' שכ' שדבר זה אין לו שחר והוכיח שהוא שקר גמור והוא ז"ל כתב דעדיין הדבר ספק כי אפשר דאין מזל יום בלבד גורם אלא מזל שעה ג"כ כו' ע"ש):

ב (וי"א דטענת פ"פ כו' עיין בס' ישועות יעקב סק"ו שהקשה למה לא הגיה כאן הרמ"א ז"ל דבזה"ז אינו נאמן לומר פ"פ מצאתי כיון דיש חר"ג שלא לגרש בע"כ וכמ"ש הרמ"א לקמן סי' קע"ח שאינו נאמן לומר שמאמין לדברי העד דחיישינן שמא עיניו נתן באחרת וכבר כתבו הרבנים האחרונים שם דה"ה באומר שראה שזינתה אינו נאמן וכמ"ש המרדכי במס' קידושין כו' ואין לומר שהטעם שנאמן לומר פ"פ מצאתי משום דיש כאן חזקה דאין אדם טורח בסעודה ומפסיד' חדא דהך חזק' לא מהני רק לענין כתובה דרבנן ולא להוציא אשה מבעלה ועוד דרש"י ז"ל פי' אילו הי' שונאה הי' מגרש' ואחר תקנת רגמ"ה נסתר חזק' זו. וכתב לתרץ דהא דאמרי' עיניו נתן באחרת היינו רק במקום שלפי דבריו מפסדת הכתובה כגון שאמר שראה שזינתה ברצון דא"כ אין לה כתובה אבל היכא שטוען שנמצא פ"פ דיוכל להיות שנאנסה תחתיו ואז יש לה כתובה וא"כ יצטרך לגרשה וליתן לה כתובתה לא חיישינן כו' או אפשר דהרמ"א ז"ל סמך עצמו על הא דכתב לקמן.

ומסיים ומי שימצא מקום לתרץ דברי הרמ"א באופן אחר חכם גדול יקרא ושכר הרבה יטול מן השמים ע"ש: והנה מ"ש בתירוץ הא' דלא אמרי' עיניו נ"ב רק במקום שלפי דבריו מפסדת הכתובה איני מבין דהא לקמן סי' קע"ח ס"ט קאי הרמ"א עמ"ש בש"ע שם לא קינא לה ובא עד א' כו' יוציא ויתן כתובה וע"ז כתב הרמ"א ז"ל דבזה"ז אינו נאמן לומר כו' או שמאמין לדברי העד דחיישי' שמא עיניו כו' ע"ש הרי מבואר להדיא דאף בצריך ליתן כתובה אמרי' עיניו נתן באחרת ועוד דמ"ש כגון שאמר שראה שזינתה ברצון דא"כ אין לה כתובה ג"כ אינו מובן כלל דהא באמת הדין גם באומר שראה אשתו שזינת' דמחוייב ליתן כתובה כמ"ש בש"ע סי' קט"ו ס"ז רק שיכול להשביע' (וגם ע"ז י"ח עח"מ וב"ש שם) וכיון דחשדינן לי' שהוא משקר משום שעיניו נ"ב בודאי תשבע ויצטרך לפרוע כתובתה. מעתה לענ"ד ליתא לתירוץ זה ומוכרח תירוץ הב' דהרמ"א ז"ל סמך עצמו עמ"ש לקמן וא"כ יצא חידוש דין דבזה"ז אינו נאמן לטעון פ"פ לאוסרה עליו. מיהו גם אם נודה לדין זה אכתי אפשר לומר דדוקא באשת כהן אבל באשת ישראל וקיבל אביה קדושין פחותה מג"ש גם בזמן הזה נאמן לפמ"ש הרמ"א י"ל בסעיף שאח"ז דאם מתרצה עצמה ואומרת נאנסתי נאמנת לפ"ז י"ל דלא מצינו שאינו נאמן דחיישי' שמא עיניו נתן באחרת אלא באומר שרא' שזינת' או שאומר שמאמינ' או שמאמין לדברי העד דלפי דבריו אסורה עליו בהחלט שפיר חיישי' שמשקר לפי שרוצה לגרשה בע"כ משא"כ הכא שגם לפי דבריו אינה אסורה עליו בהחלט דשמא תטעון נאנסתי ולא יכול לגרש' בע"כ לא אמרי' ענ"ב דלא מחית נפשי' לספיקא להיות משקר על הספק אם יהי' לו מזה תועלת. אמנם בעיקר הקושיא נלע"ד דהוא רק לפ"ד רבנים אחרונים שהביא הוא ז"ל דגם באומר שראה שזינתה אינו נאמן אבל על הרב רמ"א ז"ל לק"מ דהא באמת בסי' קע"ח ס"ט בהגה לא זכר הרמ"א כלל מדין הבעל אומר שראה שזינתה רק הזכיר באומר שמאמינ' או שמאמין לדברי העד ומבואר בתשו' נו"ב תניינא סי' י"א (יובא בסי' קע"ח שם) שדעת הרמ"א באומר שזינתה כ"ע מודים שאסורה ומ"ש בהגמי"י בשם הר"ש והר"י דהאומר אשתו זינתה אינה אסורה עליו אין הכוונה שראה בעיניו אלא שידוע לו על פי איזו אמתלא וגם בתשו' המבי"ט ח"ג סי' קכ"ו מפרש כן דברי הגמי"י הנ"ל יעו"ש וא' בטענת פתח פתוח דאמרו בגמרא דכשני עדים דמי הוי כאומר שראה בעיניו שזינתה ובזה גם הרמ"א מודה שגם בזה"ז נאמן לכן לא הגיה כאן הרב רמ"א כלל וצ"ע בכל זה:

ג אם הוא כהן עב"ש מ"ש וא"ל הא אכתי יש ס"ס כו' ועיין בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' קכ"ו מ"ש בזה. ומ"ש עוד הב"ש והח"מ דבזה"ז שמקדשים תחת החופה כו' ואז י"ל דלא נאסרה על בעלה כהן. עיין בס' מאיר שכ' דקיצרו במקום שהיה להם להאריך כי לא

מהני זה כ"א בעיר שכלה ישראלים כשרים ואין לה שום קרוב הפוסלה בביאתו לכהונה אבל בעיר שערבי או פסול או קרוב שוכן בה הא דינא חרוץ בס"ס ו' באלמת ודומא דהרי הכא במכחשת ואינה טוענת לכשר נבעלתי דתצא אם לא בשני רובים להכשיר עכ"ל ועמ"ש בסי' ו' שם:

ד **הרי היא אסורה עליו.** עיין בת' מהריב"ל ח"ב סי' ו' דפשיטא ליה כיון דאמרו בגמ' דפתח פתוח כשני עדים דמי א"כ ב"ד כופין להוציא ע"ש אך בתשו' מהר"י הלוי אחיו של הט"ז סי' ל"ט כתב דהפי' בגמ' נאמן לאוסרה עליו היינו דאמרינן ליה דאסורה לו בלצאת י"ש אבל אין ב"ד כופין אותו והא דאמרו פ"פ כשני עדים דמי היינו דחובה עליו לגרש לציו"ש ולענין חומר האיסור הוו בב' עדים אבל לא לענין כפיות ב"ד ע"ש ועיין בתשו' ברית אברהם סי' פ"ו אות א"ב מ"ש בזה ומבואר שם שמסכים לדברו מהריב"ל דב"ד כופין אותו להוציא ע"ש ועמש"ל סי' קט"ו ס"ז ס"ק ל"ז:

ה **אסורה עליו.** עיין בס' פני יהושע בכתובת שם שכ' דפשוט דהיא מותרת לכהן אחר דרק על עצמו שוויא חד"א ע"ש ובק"א שם סי' כ"ד הניח זה בצ"ע לדינא ע"ש. ועיין בת' נו"ב תניינא סי' י"ד יובא לקמן ס"ק ח' ועיין בשו"ת תשו' מאהבה ח"א סי' קנ"ו שנסתפק אם היא מותרת ליבם ע"פ מה ואיתא בסוטה דף ה' ע"ב הטעם דסוטה אסורה ליבם מי נימא כיון שהיתה אסורה לאחיו אסורה גם ליבם שבא מחמתו או דילמא יש לחלק בין סוטה דאסורה לבעל מדאוריית' לשויא חד"א אע"ג דהיא נמי דאורייי' מ"מ אחרי שהיא מותרת לכהן אחר אפשר דמותרת אף ליבם דיכול לומר מה לי ולטענתו ע"ש:

ו **מותרת לו.** עבה"ט מ"ש וכתב ב"ש מזה נשמע אם הי' ס"ס כו' ומהני ס"ס להוציא ממון. ובב"ש מסיים וכן מבואר בתוס' בשיט' זו וכן כתבתי לעיל בשם תשו' בן לב ורש"ך עכ"ל. ור"ל בסי' נ"ג ס"ק ט' ע"ש וכבר כתבתי שם ס"ק י"ד דכמה אחרונים חולקים בזה. וגם הפ"י בק"א בסוגיא זו סי' ל"ד כתב דאין מדברי התוס' ראיה והעלה לדינא דלא כב"ש ע"ש:

ז **וי"א הא דנאסרה.** עח"מ וב"ש ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' כ"א כתב וז"ל ומה שהוקשה לך דבסי' קע"ח ס"ג בהגה משמע דאינה נאמנת לומר נאנסתי כ"א מחמת מגו ובסי' ס"ח ס"ז בהגה כתב רמ"א די"א דאם אמרה נאנסתי נאמנת ושם ליכא מגו. דע דלק"מ דשם טעם המתירים משום העמידנ' על חזקת כשרות אבל בנתייחד' אבדה חזקת כשרות שהרי עבד' איסור' ומצאתי שגם הפ"י בק"א כתובת סי' ל' כ' כן ואני אומר שהדבר מוכרח מדברי הה"מ שהובא בב"ש ס"ק ט"ו דאף באשת כהן אם אמרה נאנסתי קודם האירוסין מותרת לו ולכאורה יפלא דכיון שעל קודם האירוסין אומרת

למה נקט דקאמרת נאנסתי והלא בעודה פנוי' אין חילוק בין אונס לרצון א"ו שעיקר הטעם משום דאוקמ' בחזקת כשרות וכשמודים שנבעלה ברצון אבדה ח"כ שלה ואינה נאמנת כלל. ולכן אני תמה על הח"מ סק"י שכ' נראה דה"ה באשת כהן ואומרת שקודם אירוסין נבעלה כו' וכ"כ הרב המגיד עכ"ל ולפמ"ש דוקא באמרה נאנסתי מביא הה"מ דעת המתירין. ואמנם לדינא אפשר לקיים דברי הח"מ כו' עכ"ד וע"ש עוד בסי' י"ד שגם הגאון בעל אור חדש הקשה לו סתירה הנ"ל וכתב שגם זקינו הגאון בעל פמ"א ח"ג (הוא בסי' כ"ב רובא בס"ק שאח"ז) הרגיש בזה והוא ז"ל השיב לו דליכ' סתירה כאמור לעיל וע"ש. וע"ע בת' ברית אברהם סי' ע"ח אות ב' ובסי' פ"ב אות ב' ובסי' פ"ד מ"ש בזה:

ח **נאנסתי נאמנת.** עברא"ש פ"ק דכתובות סי' י"ח ובמ"מ פי"ח מהא"ב ובב"י כאן ובב"ש ס"ק ט"ו ובס' פ"י בקו"א סי' כ"ג מ"ש בזה ועיין במל"מ שם דין י' שהביא ירושלמי מפורש כדעת האוסרים אף באומרת ברי ולא כרבינו יונה וסייעתו ע"ש. וכבר הובא הירושלמי הלז גם בתשו' מהר"ם אלשקר סי' צ"ד סייעת' לדברי האוסרים ע"ש באורך גם בס"ס ע"ז שם. אמנם בתשו' נו"ב תניינא סי' י"ד בענין שנשאל שם על דבר האשה אשר הלך בעלה למרחוק וכמו שנה ומחצה שנפרד בעלה ממנה ילדה ומענה בפיה שנאנסה מאיש רשע ופסול בעריות מבני עמינו יען כי בעלה עזבה בבית דירה רחוק מן הכפר ואין אתה בבית כ"א בת אחת קטנה אם מותרת לבעלה ישראל. והאריך בענין דברי רבינו יונה והרא"ש הנ"ל והביא שם ג"כ דברי הירושלמי הנ"ל וכתב דאין מדברי הירוש' הלז ראיה כי הירושלמי לשיטתו דאלים ליה סברא דאונס קול יש לו דסותר אפילו ס"ס ואפילו טענת ברי לא מהני אבל ש"ס דילן חולק בזה על הירוש' שהרי בפירוש אמרו דאשת ישראל מותרת דס"ס הוא שמא אינו תחתיו ושמא באונס ואם ס"ס מותר בלא טענת ברי מותר אפילו בחד ספק (וכן כיוון לזה בתשו' ברית אברהם סי' ע"ח אות ג' ע"ש) ושוב חתר עוד לומר דגם הרמב"ם ס"ל כן ושלא כדברי המ"מ שם והאריך בזה וסיומא דפיסקא העלה שאם בעלה מאמינה ואין לבו נוקפו כלל כי היא מוחזקת אצלו לצנועה יכול לסמוך על רבינו והיא מותרת לו. ובסוף התשובה שם כתב דהכנה"ג הביא בשם ת' מהר"ם אלשקר דהא דבאמר' נאנסתי נאמנת היינו באומרת סתם נאנסתי ולא הזכירה מי הוא הנואף או אף שהזכירה שמו וליתא קמן אבל אם איתי' קמן ומכחישה אף שנגד הבעל מחשב ברי ושמא מ"מ כיון שהנואף מכחישה בברי מחשב גם נגד הבעל ברי עכ"ד. והוא ז"ל כתב דיש לפקפק ע"ז ולדקדק מלשון הגמ' דקאמר ר"ח האומר פ"פ מצאתי נאמן לאוסרה עליו ולא הי' לומר רק נאמן לאסרה ולמה סיים עליו משמע דבא לומר שדוקא על עצמו נאמן דלגבי דידיה הוי ברי וברי אבל אינו נאמן לאסרה על הכהנים אם

מת קודם שגירשה משום דלגבי כהנים אחרים הוי ברי ושמא. וא"כ מוכח דלא כמהר"ם אלשקר: ועכ"פ אין אנו מחוייבים לשלוח אחר הנואף כיון שאינו לפנינו מקבלים דברי האשה. ומסיים ואמנם לחומר הענין לא יסמוך על דעתי לבד כ"א שיסכימו עוד שני גדולי הדור ע"ש: ושם בסי' ט"ו מבואר דמה שיש קצת מקום בדבר מהר"ם אלשקר הוא באם אותו פלוני מכחיש ואומר שלא באונס בא עלי' רק לרצונה (מה שעלה על דעת הגאון השואל שם דאולי מהר"ם אלשקר מיירי בכה"ג והוא ז"ל השיב לו שרחוק לומר כן שאלמלי כן לא הי' הכנה"ג משמיט דבר זה ע"ש הנה ראיתי בגוף התשיב' של מהר"ם אלשקר בסי' צ"ד ושם מפורש המעשה שאותו פלוני הכחישה לגמרי ואמר להד"מ ולא באתי עליה לא באונס ולא ברצון. אמנם כפי המבואר שם לא כתב מהר"ם אלשקר סברא הנ"ל בהחלט רק בלשון ומצינ' למימר והוא אסר את האשה שם מטעמים אחרים) אבל במכחיש לגמרי שלא זינה עמה כלל היא מותרת כיון שהבועל אינו מכחיש ההיתר שלה שעיקר ההיתר הוא האונס פלגינן דבורה כו' ועוד נראה דאם הי' פלוני מכחישה קודם שהותרה אז אולי יש מקום לדברי מהר"ם אלשקר אבל אם כבר הותרה תו לא מהני הכחשת הבועל אפילו אם הוא אומר שזינה עמה לרצונה כמו בשבוי' שאם הותרה כו' ואף שי"ל שאני שבוי' מ"מ גוף דברי מהר"ם אלשקר אינם כ"כ ברורים עכ"ד. ושם בסי' י"ז כתב עוד על ענין הנ"ל וז"ל וע"ד האשה אשר טוענת נאנסתי כבר הודעתי ומה אוסיף עוד ואם הבעל אין לבו נוקפו כלל ובטוח בצדקת האשה עד שאומר שודאי אינה משקרת וזה הוי כאומר ברי לי אני נשאר בדעתי וטוב ג"כ לחקור אצל השכנים אם האשה תמיד בחזקת צנועה ולא נשמע עליה דבר פרוצות יוכל להתיר' עכ"ל. וע"ש עוד בסי' ט"ז שכ' ודע דמספק' לי' טובא באשה שאומרת נאנסתי שרבינו יונה מתירה והרמב"ם אוסרה כמבואר בה"ה פי"ח מהא"ב ואני מסופק אפילו לדעת הרמב"ם שהיא אינה נאמנת אבל עד אחד אם מעיד שנאנסה אולי נאמן להתירה לבעלה מטעם עד א' נאמן באיסורין ודוק' בנאמנות של האשה החמיר הרמב"ם ואף דבסוטה ממש שקינא לה בעלה ונסתרה ועד א' מעיד שלא נטמאה בסתירה זו שהיה מביט דרך חור וראה שלא זינתה ודאי דאינו נאמן להתיר' וראיה לדבר מהא דעולא במס' סוטה דף ל"א י"ל דשאני סוטה שרגלים לדבר שהרי קינה לה ונסתרה ורגלים לדבר כזה עדיף מרוב דרובא ברצון ע"ש. ועיין עוד שם בסי' י"ו וי"ח וי"ט: והנה בעיקר דברי הנו"ב הנ"ל דפשיט' ליה דא"א שכריסה בין שיניה ובעלה במדה"י והוא אומרת שנאנסה שוה לדין פ"פ דלדעת רבינו יונה וסייעתו מותרת כשלא אבדה חזקת כשרות ראיתי בתשו' כנסת יחזקאל סי' ע"ח שאין דעתו כן שכ' שם וז"ל והנה ספק זה בכל הנשים שהיו בעליהן במדה"י והמה ילדו ולד זנונים

ואומרת נאנסתי לדברי הרא"ש וסייעתי נאמנת ולא ראיתי בשום פוסק הדין מפורש ואולי סמכו עמ"ש בפ"פ והיא אשת ישראל שקיבל אביה קדושין פחותה מג"ש ולענ"ד באמת א"נ לומר נאנסתי מתרי טעמי חדא דאונס קלא אית ליה שנית מפני הבושה אומרת נאנסתי רק בפ"פ דקיבל אביה קדושין כו' במגו שהיתה אומרת בהיותי קטנה נתפתתי ואין קלא ואין בושת כו' עוד יש לחלק באומר פ"פ מצאתי לא איתחזק איסורא כ"א ע"פ בעלה והיא תיכף אומרת נאנסתי ע"כ נאמנת משא"כ בילדה ממזר הוחזק איסורא קודם שאמרה נאנסתי. ונהירנא כד הוינא טליא בק"ק בריסק אירע שרופא א' בא מאיטליא והיה שם איזה שנים ואח"ז באה אשתו והיא הרה לזנונים וטענה שנאנסה בדרך ולא שמעו אליה ואסרוה עליו וכמדומה שהיה ישראל כו' עכ"ל. אמנם בס' פ"י בקו"א למס' כתובות סי' ל"א חולק עליו וכתב וז"ל מתוך הדברים האלה יש למצוא צד היתר באשה שהלך בעלה למ"ה ונשתהה יותר מיב"ח ונתעברה אשתו וטוענת שנאנסה בדרך דמהימנא ומותרת לבעלה ישראל כיון דאיכא ברי וחזקת כשרות עדיף מרובא דרצון כמ"ש התי' דרובא ברצון לא הוי רוב גמור ולפי שראיתי בת' כנ"י שמעשה הי' בק"ק בריסק ואסרוה חכמי הדור הוצרכתי לכתוב דלאו כללא הוא ואף שאין משיבין את האריות איכא למימר דבהאי עובדא אף לפי טענתה שנאנס' עבד' איסורא שנתיחד' עם בעל מלחמה באושפיזא דאסור' להתיחד אף עם א"י הרבה עד שיהא שומר יושב ומשמע כדינו עם ב' או ג' כשרים דוקא ולפ"ז היכא שעברה ונתיחדה שלא כדין איתרע ח"כ טובא ותו ליכא טענת אונס כו' וכן כל כיוצא בזה משא"כ היכא דטוענת נאנסתי בענין דאיכא לאוקמה עח"כ נראה דאין לאוסרה לבעלה ישראל ולא למעש' אני אומר כך אלא להתלמד ויותר מזה רצה בה"ג (הובא לעיל סעי' ד' סי"ד) להתיר אם טוענת בצנעה בא בעלה ובעל או ע"י שם ואף להחולקים מ"מ בהא נראה דלענין נאנסתי היכא דאיכ' חזקת כשרו' כ"ע מודו עכ"ל: גם בתשו' אא"ז פ"מ ח"ג סכ"ב מביא' דגם בא"א שהרת' לזנונים והיא אומרת נאנסתי שוה לדין פ"פ שנשאל שם אודות אשה אחת שבעל' במדינה אחרת והיא הרתה וילדה לזנונים וחקרו הב"ד אותה כדת והשיב' שנעשה לה באונס בעת השינה בדרך ומחמת עייפות הדרך חטפתה שינה ולא הרגיש' שבא עליה אדם ואח"כ בא בעלה ושאל להתיר לו לדור עמה כי הוא מאמין לדברי' שנעשה באונס ומעיד עלי' שלא ראה שום דבר מכוער מיום חתונת' והשיב ע"ז באריכות לברר שני ספיקות שיש בנ"ד הא' אם אונס שינ' הוי אונס (ע' לעיל סי' י"א בבה"ט ס"ק י"ח ומ"ש שם) והב' אם אשה נאמנת לומר אנוס' אני במקום שאין לה מגו וכתב לענין ספק הא' נראה דאם נבעל' בשינ' לא נאסר' על בעלה דהא תנן בפ"ב דכריתות כל עריות אחד ער

ואחד ישן פטור הישן והביאו הטור בסי' כ' וכתב הרמ"א שם בד"מ ובהגהות ש"ע דלכן כתב הרב בעל הטורים כו' נ"מ בזה"ז באיזו ביאה אשה נאסרת על בעלה א"כ מבואר שאם היא ישינה לא נאסר' על בעלה והגם דאיכא למימר דלאו כללא כייל הטור כמ"ש הב"ש שם לענין משמש באבר מת ואפשר דה"ה לענין זה משום דדוקא לענין מית' דפטור שוגג אבל לענין לאסר' על בעלה דילמא דוקא אונס גמור בעינן אבל שינה בכלל שוגג יחשב ולא אונס וגם גוף ראיית הד"מ שם מדברי הנ"י אינו מוכרח בו מ"מ הרי כתבו התו' בשם הירושלמי והביאם הב"ש בסי' י"א סק"ג הוא מזיד והיא שוגגת מותרת לבעל' נשמע מזה דאפי' בשוגגת נמי מותרת לבעל' וכן הוא תלמוד ערוך בסוטה דף כ"ה כו' ופשיטא בשינה די"ל דחשיב אונס כו' ולענין ספק הב' אם נאמנת לומר שנבעלה בשינה כיון דליכא מגו שהרי הכל יודעים שכריס' בין שיניה וילדה ולד ובעל' במרחקים והוי כעדים שנבעל' נראה ג"כ שנאמנת ע"פ דברי הרא"ש פ"ק דכתובות הביאו הטור סי' ס"ח כו' ואף שמדברי המרדכי פ"ב דכתובות והובא בש"ע סי' קע"ח ס"ל בהגה מבואר דאינ' נאמנת בלא מגו צ"ל דהני גאונים שהביא המרדכי שם סברי כמו שעלה מתחיל' על דעת הרא"ש לדחות דברי רבינו יונה אבל לבסוף שכתב לקיים דברי ר"י והתיר' גבי פ"פ אפי' בחד ספיקא אפי' בלא מגו ה"נ בנ"ד אפילו בלא מגו מהימנה בטענת ברי שלה ולכן יש לתמוה על הרב רמ"א כו' (ע' בס"ק הקודם) והאריך בזה ומסיק בנדון השאל' לא מבעיא שאין ב"ד חייבין להוציא' אלא אפילו על הבעל אין חיוב להוציא כיון שהיא אומרת ברי שבשינ' בא עלי' אנס אחר והבעל מאמין לדברי' מנוק' הבעל מעון ורשאי לקיימה באופן שיסכימו לזה עוד חכמים ע"ש ובסוף התשוב' שם כתב שהרב מהר"ר יונתן מפראג כתב בזה שלא להתיר בפירוש להבעל לדור עמה וגם לא יכופו הב"ד אותו להוציא' אך הרבנים ב"ד מומח' דק"ק קראקא הסכימו עמו והתירו להבעל שידור עם אשתו ע"ש (ועיין בתשו' חתם סופר סי' קל"א מענין זה): ועיין עוד בת' כנ"י שם אודות אשה אחת שנשתגעה ר"ל בהיותה יושבת תחת בעל' ישראל ושלחה מביתו לעיר קטנה רחוק כמה פרסאות לבית יהודי וע"פ עדות היהודי הלז היתה בתחיל' עתים חלומה ובכל עת וזמן נתגדל השגעון ובעונות הרתה שמה וילדה בן ואישה צועק שאסור' לו כו' והשיב הנה בפיתוי קטנה שני דיעות בסי' קע"ח ס"ג כו' והב"ש שם כ' דרוב פוסקים כהראב"ד והתוס' דפ"ק אונס לפ"ז אם נאמר שוטה שוה לקטנ' תלוי בפלוגתא הנ"ל. אמנם דא עקתא בהיותה עתים חלומ' וספק אי בעת חלימות' או בעת שגעון וספק א' אסור' כמ"ש בכתובות ט' כו' ואף דהתוס' שם (בד"ה ואבע"א) מקשים ונוקמי בחזקת היתר לבעל' ותירצו דאונס קלא איתי ליה ולפ"ז י"ל באונס זה בעת שטותתה לא שייך

קלא אית ליה ואוקי בח"ה לבעלה הא ליתא דא"כ קשה על התוס' הנ"ל מה תירצו דאכתי נוקמי בח"ה ונימא בקטנות' נבעלה דל"ש קלא וצ"ל דטעמא אונסא קלא א"ל שאינ' בושה לפרסם הדבר משא"כ מפותה אינה מגלה סרחונה לפ"ז גם קטנה ושוטה מפרסמת ואף דיש לחלק בין קטנה לשוטה כזו שאינה יודעת כלל לפרסם לענ"ד בלא"ה אונס מיעוטא דהנואף ירא לנפשו שיפורסם על פיה כו' א"כ אף בנ"ד אסור דספיקא הוא כו' ובפרט כיון דבענין פיתוי קטנ' מחלוקת הפוסקים ובש"ע לא הכריע וגם מאן יימר דשוטה דין קטנה יש לה מה שלא נזכר בפוסקים וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה ע"כ אין בידינו כח להתירה לבעלה עכ"ד (ומ"ש עוד שם בענין כתוב' ות"כ והוספת שליש. ע' בזה לקמן סי' קט"ו ס"ה ס"ק ו"ט): ועיין בתשובת ברית אברהם מסי' ע"ו עד סי' ע"ט שנשאל ג"כ על כיוצא בזה (אך שבעובדא דידיה היתה אח"כ חלומ' וטענה ברי שבעת שטותה נבעלה) וזה תורף השאל' שם אשה אחת זה רבות בשנים שברוב ימיה שנה היא חלומה אך לפרקים אחר רבע שנה או ד' חדשים היא מתנהגת בהרבה מיני שטות איזו ימים או שבוע אחת ואח"ז חוזרת לחלימות' וזה כחמש שנים שהלך הבעל ממנה לבקש טרפו במדינה אחרת ובתוך הזמן שלא הי' הבעל בביתו הקול נשמע שהיא מעוברת וכריס' בין שיני' ושלחו הב"ד אחריה לחקור ולדרוש מאתה מה טיבו של עובר זה השיב' בבכי עצום היות שבפעם א' בא לכאן בעל עגלה א' ממדינת ליטא כו' וכשנסע הבע"ג מפה היתה רצית אחרי העגל' חוץ לעיר כדרכ' והבע"ג קירב אותה וכשבא רחוק מהעיר ישב עמה על פני השדה בתוך איזה יער קטן ונתן לה לאכול ומידי שבתם נפל עליה פתאום ובא עליה העובר הלז ואחר מעשה לקחה אבנים וזרק' עליו והוא נסע מאתה במהירות והיא חזרה להעיר בשגעון' ואח"ז כשחזר' לחלימות' והרגיש' שהיא מעוברת היתה בוכית ומורטת שער ראשה כו' הן הן דברי האשה ואחר זמן הפיל' הולד וכעת בא הבעל לביתו ונבהל בשמעו המעשה הזאת ובא בשאלתו אם היא מותרת לו והאשה היא מוחזקת בכשרות וגם הבעל מחזיק אותה לאשה כשרה בנשים והבעל הוא ישראל. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו מתחיל' כתב (בסי' ע"ו) לפלפל דאפשר להתיר בנ"ד גם מבלי דיבורה לפ"ד רש"י ותוס' בסוגיא דפ"פ והראב"ד פ"ב מסוטה ה"ד ורפי"ג מהא"ב דפיתוי קטנה אונס הוא משום דאין לה דעת ממילא ה"ה שוטית דגם פיתויה אונס הוא וכמ"ש המל"מ פי"א מה"א סוף הלכה ח' דכ"ש מקטנה ואם כן גם בלי דיבור' אפשר להתיר אף דליכא רק חד ספק אי בעת שטות' אי בעת חלימות' ברצון על פי' קושיית התוס' שם בסוגי' הנ"ל דראוי להתיר משום חז"ה שהי' באונס ותירצו דהוי רובא דרצון דאונס קלא אית ליה והקשו ע"ז המל"מ שם והפליתי דף קס"א ובס' פ"י

בחידושיו דמכל מקום נוקמי אח"ה שהיה בעודה קטנה דלא שייך לומר דקלא אית ליה דאף דלדינא הוי אונס מ"מ אין לה דעת לצעוק או לפרסם הדבר אחר כך ותירצו כולם דאיכא חזקת הגוף שאח"ז בגדולת' נבעל' כמ"ש התו' על אשת כהן יעו"ש וא"כ בנ"ד יש היתר מרווח לאוקמי אח"כ דבעת שטות' נבעל' ולא שייך קלא אית ליה דאין לה דעת לפרסם הדבר (ובסי' פ"ב שם סוף אות ח' מבואר דלא היה אפשר לברורי לחשוב למפרע משעה שהוכר עובר' אימתי היה אי בעת שטותה יען שזמן המעשה כבר עבר ב' שנים וא"א לברר זמן הכרת העובר) אמנם בתשו' כנ"י סי' ע"ח הקשה ג"כ קושיא הנ"ל דנוקמי אח"ה שהיה בקטנותה והוכיח מזה דעיקר הטעם דאונס קלא א"ל שאין בושה לפרסם הדבר כו' (כמו שהובא לעיל בשמו) וא"כ זה שייך גם בנ"ד כיון דלא היה פרסום עד שראו כריס' בין שיני' א"כ אילו היה בעת שטות' ה"ל קלא מיד. אך דבאמת כבר השיב עליו בתשו' שב יעקב סי' ו' לדחות ראייתו כתירוץ המחברים הנ"ל דאיכא נגד זה חזקת הגוף וגם הובא שם תשובה מהגאון מהר"ם לבוב שמדחה ג"כ ראיית ככנ"י מטעם אחר כו' וא"כ דעת הכנ"י הוא דעת יחיד נגד כל הני רבוותא בעל מנ"מ והפליתי והשב יעקב ומהר"ם לבוב ובעל פ"י שכולם הקשו בפשיטות דנוקמי אח"ה שהיה בקטנותה דבזה לא שייך קלא אית ליה. והאריך עוד בפלפולים עצומים להוכיח דלא כהכנ"י רק כדעת כל הני רבוותא דלעיל דל"ש בכה"ג קלא אי"ל וא"כ גם בלא דיבורה יש להתיר בנ"ד משום ח"ה להפוסקים דפ"ק אונס הוא ומכ"ש שוטית: ושוב כ' להעיר בנ"ד דלפי ל' השאלה היה רוב ימיה חלומה וא"כ ראוי למיזל בתר רוב יומי שתא דמסתמא היה מעשה הזנות ברוב ימים בשעת חלימות' וכמו דמצינו פ"ק דפסחים ד"ז ע"א ובפ"ב דב"מ דכ"ו ע"א בהר הבית חולין גם בשעת הרגל דאזלי' בתר רובא דשתא כו' ולפום סברא זו י"ל דלא יועיל ג"כ דיבורה דידה גם להפוסקים כרבינו יונה כו' אך באמת ז"א דודאי בכל מעשה שאנו מסופקין אימת נעשה לא תלינן בתר רוב ימים כיון דהמעשה נעשה בזמן קצר בלי שיהות זמן כו' והא דהתם קיי"ל דבהר הבית חולין משום רוב יומי שתא אין הטעם דתולין טפי שמעשה הנפילה נעשה ברוב יומי שתא אך דהטעם כיון שאנו מסופקין על המעות אי חולין אי מעשר ואף דבשעת הרגל ככל מעשר אנו מחשבין הכולל של כל המעות כו' וחילוק זה מוכרח מכמה דוכתי. וא"כ היתר הנ"ל במקומו עומד דבנ"ד איכא לאוקמי אח"כ לומר שהיה בעת שטותה כיון שהעלינו דבכה"ג ליכא קלא דלא כהכנ"י הנ"ל (וע"ש בסי' פ' דהגאון מליסא הקשה עליו דמה מהני ח"ה הא בכל ספק דאורייתא אפילו איכא ח"ה אסור כיון דאיתייליד ריעותא אך התוס' ס"ל להפוסקים דבעינן שכיח לאיסור כדמשמע מתוס' חולין דמ"ג אבל לאינך פוסקים דספק השקול

אסור מדאורייתא והוא ז"ל כ' ליישב דכל הפוסקים מודים היכא דמסתבר יותר להיתר וכאן ע"פ חזקת צדקות מסתבר טפי להיתר כו' והאריך בזה ובדברי הפ"י שם דלהוציא מבעלה לא החמירו נגד ח"ה ובדברי התבו"ש בחידושיו דף י' ובדברי תשובת פמ"א ח"א סי' ט"ו בזה ע"ש) . ושוב אח"ז בסי' ע"ז כ' לפלפל והראה פנים דאפ"ל גם להרמב"ם דס"ל פ"ק לאו אונס הוא מ"מ לא נסתר היתר הנ"ל. חדא די"ל גם הרמב"ם לא קאמר רק בקטנה ואפשר ה"ה חרשת ולא בשוטית דשוטה גרע מקטן וחרש כמבואר בת' והר"ן גיטין דכ"ב ע"ב ובחולין די"ב ע"ב וביבמות דק"ד ע"ב ובתשו' הרשב"א סי' כ"ו וסו' תקצ"ג וא"כ פשיטא דאין ראיה מפ"ק לפיתוי שוטית (עמ"ש לקמן סי' קע"ח ס"ג סק"ז. שכן הוא ג"כ דעת נוטה של הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל דבשוטית לכ"ע הפיתוי הוא אונס ע"ש עוד) ובפרט לפי המבואר במהרי"ק שורש קס"ח דעכ"פ בעינן כוונה למעול בבעל ואילו לא נעשה הדבר בשום כוונה למעול בבעל אך כמעשה בהמה ודאי הוי מחשב אונס וא"כ יקשה על הרמב"ם הא קטנים בכ"מ לאו בני כוונה נינהו וצ"ל הטעם כיון דחזינן בגדול עוע"ג מהני מה שמלמד אותו וא"כ פיתוי קטנה הנואף הוי גדול עוע"ג ואם כן הבו דלא לוסיף ללמוד מיניה שוטה דשוטית ודאי אין עושית כלום ע"ד הנואף כיון שאין בה דעת כלל אך שהוא כמעשה בהמה ולא למעול בבעלה ושריא גם להרמב"ם בזה (ושם באות ז' רצה לחדש ע"פ זה דגם בקטנה להרמב"ם יש לחלק אם הנואף הוא קטן יותר מבן ט' דלא הוי גדול עוע"ג לא נאסרה על בעלה ושוב דחה זה ע"ש. ושם בסי' פ' אות ו' מבואר דגם בקטנה אם היא קטנה כ"כ שאין לה דעת למעול ודאי שריא אפי' להרמב"ם ע"ש) ועוד אפשר לצרף בזה די"ל כיון שהעלינו לעיל דבהנהו דאין להם דעת אי פיתוי' אונס לא הוי קלא י"ל דגם אונס ממש בדידהו ליכא קול וא"כ גם להרמב"ם אפשר לאוקמי אח"ה לומר שהי' בעת שטות' באונס ממש והאריך בזה. ושוב בסי' ע"ח כתב לבאר דגם אם נקיים סברת הכנ"י הנ"ל דפ"ק הוי ליה קלא והוי נגד רובא דרצון כמו בשאר אונס וא"כ אין להתיר משום ח"ה לחוד מבלי ס"ס. כל זה כשרצינו להתיר מבלי דיבור' אך בנ"ד שהיא אומרת שנעשה בעת שטות' וגם דלפי דיבור' נראה דהוי אונס ממש שנפל עליה פתאום בשדה יש להתיר ע"פ דיבורה כדעת רבינו יונה וסייעתו דבטוענת נאנסתי נאמנת כאשר העלה בתשו' פנים מאירות ח"ג סי' כ"ב לדינא להתיר מבלי מיגו והגם דבתשו' כנ"י סי' הנ"ל העלה דטעמא דר"י משום מגו דנבעלה בקטנותה והביא שם עובדא דבריסק שפסקו דא"נ לומר נאנסתי מבלי מגו אך בקו"א לספ"י העלה בזה דיש להתיר משום ברי וחזקת צדקות וכשרות כו' ומכ"ש דבנ"ד ביארנו לדינא דיש להתיר גם בלא דיבורה משום ח"ה ממילא עכ"פ יש לסמוך בפשיטות ע"ד הנהו פוסקים להתיר

ע"פ ברי ושמא משום ח"צ וכשרות. ושוב כתב דנראה עוד לחדש התירא בנ"ד ולומר גם להחולקים על ר"י דלא מהימנא נאנסתי נגד רובא ברצון מבלי מגו מ"מ יש להתיר בנ"ד אף דהכא ליכא מגו דהא כריס' בין שיני' י"ל דמהאי טעמא גופא יש מקום להתיר די"ל דכל פלוגתת הפוסקים בזה אך בטוענת נאנסתי משא"כ בנ"ד דהיא ע"ח וע"ש וטוענת שבעת שטותה נבעלה או בעובדא דתשו' פמ"א סי' הנ"ל דבשינ' בא עליה (ע' בזה בסי' פ"א שם אות א') אפשר להקל טפי במה שהיא מעוברת דהא פסקינן בש"ע סי' י"ג ס"ו כר' יוסי דמזנה מתהפכת שלא תתעבר וא"צ להמתין ג"ח וגם באנוס שייך זה כדאיתא ס"פ ד' אחין והא ודאי דבאונס דשינה או בעת שטות' לא שייך סברא דמתהפכת ולפ"ז בטוענת כן והיא מעוברת איכא עוד חזקה דמסייע לה שהאמת כדברי' דאל"כ היתה מתהפכת שלא תתעבר כו' והאריך בזה (שם ובסי' פ"א וע"ש עוד בסי' צ"ג מזה) וסיומא דפיסקא להתיר האשה לבעלה מכל הלין טעמים באם שיסכים לזה גאון מפורסם עכת"ד ושם האריך בכל זה בפלפולי' עצומי'. וע"ש עוד מסי' פ' עד סי' פ"ד מענין הנ"ל תשו' ארוכה להגאון מהר"י ז"ל אב"ד דליסא שפקפק על קצת צדדי ההיתר הנ"ל אלא דמ"מ לא רצה לסתור דינו והגאון בעהמ"ח ז"ל כתב להסיר הפקפוקים וליישב דבריו. ומ"מ אחרי שהגאון מליסא לא נמנה עמו בפירוש להתיר לא רצה גם הוא לבחור מדעתו לבד להתיר עד שאח"כ מצא להנו"ב מה"ת סי' י"ד וט"ז שהאריך ג"כ בפלוגתת רבינו יונה והעלה לדינא דמהימנא נאנסתי דמועיל ברי שלה בצירוף ח"צ (כאשר הבאתי למעלה ברס"ק זה) וכיון שמצא תנא דמסייע חד מגאוני הדור להקל בכה"ג ומכ"ש בנ"ד דעדיף טפי ואיכא עוד צדדים להקל דבנ"ד ליכא רובא דברצון ואיכא ג"כ חזקה דמתהפכת ע"כ סמך גם הוא להתיר (אך לא רצה להתיר על שמו שלא יהיה תפארתו שהוא המתיר ע"כ אמר להבעל השואל הנ"ל שהגאון בעל נו"ב מתיר דבר זה) ע"ש. וע' עוד בס' בית מאיר לעיל סי' ו' סי"ד ג"כ מענין זה:

**ט** ה"ז מחרים כו' בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב ע' בבעה"ת שער כ"ו סוף ח"א שכ' וז"ל ואע"פ דמצינו לשון נאמן דצריך שבועה כגון נאמנת דר"ג ור"א בפ"ק דכתובות כו' וצ"ע):

**י** **אם רוצה לקיימה.** עב"ש ס"ק כ"ד מ"ש ונשמע עוד מתוס' דהיכא דהוי מקח טעות צריך לקדשה מחדש כו' ועיין בתשו' ברית אברהם סי' פ"ה מ"ש בזה. ומ"ש ע"ד הב"ש וכ"כ בש"ג דצריך לגרשה כו' עיין בס' בית מאיר שכ' דלמנהגינו שעושין שדוכין בקנס אף רוצה לגרשה י"ל דא"נ כי יש לחשדו שעושה כדי לפוטר' בלא קנס לשטת התוס'

משא"כ להרמב"ם ורא"ש י"ל דמ"מ נאמן אך למה שנוהגין צד הכלה בטורח הסעודה יש לומר דלכ"ע אינו נאמן עכ"ל:

## סימן סט

א **ואיני עושה**. עבה"ט שכ' מלשון זה נראה כו' אבל מה אעשה כו' וע' בס' בית מאיר שכ' עליו דשפיר עבדו הפוסקים שלא חילקו בזה דאילו כן לא מקש' ריש המדיר ואם איתא לדר"ה ע"ש וק"ל:

ב **אשלים לך**. עבה"ט בשם ב"ש ושם מסיים ומסתמא כשהוא בכאן ג"כ א"י לומר בע"כ צאי כו' ועיין בס' ב"מ שחולק עליו ומסיים לכן לע"ד כל זמן שהבעל כאן ליכא מאן דפליג וע"ש עוד בסי' ע' ס"ט מזה:

ג **עונת'**. עבה"ט שכ' אבל בקנין אין אחר קנין כלום סמ"ע סי' כ"ב. וע' בס' ב"מ שתמה עליו (כי הסמ"ע לא כתב זה על ענין דהכא רק על ענין אחר) דבעונה ל"ש קנין וגרע מקנין דברים ובכתובה ביאת זנות היא ובירושה עח"מ ס"ק י"ב כתב דאפי' קנו מידו כמו בירושת אביו. אך עי' תשובת רשב"א שבב"י ס"ס קי"ח משמע דאם קנו מידו ליורשי' ליתן להם מה שהכניס' אם תמות בחייו מועיל אף אחר נישואין דזה כמחייב עצמו ליתן ואין זה תלוי בדין ירוש' כלל. אמנם הרשב"א בזה לשיטתו דא"ל קנין אתן מועיל כמבואר בשמו בב"י ח"מ סי' קצ"ה אך לדידן צריך להיות הקנין בלשון חייב אבל סילוק מירוש' ברור דאף בקנין אינו מועיל אחר נישואין עכ"ל:

## סימן ע

א **צמצם' והותיר'**. עיין בשו"ת תשובה מאהב' ח"א סי' ע"ח וסי' פ' שכ' דאין זה מוסכם להלכ' דממה שאמרו בס"פ אף ע"פ מותר מזונות לבעל אין ראיה כי שם לא מיירי בצמצמה אלא שניתותרו ממילא כגון שהיא בטבעה אינה אוכלת כ"כ כשיעור שקצבו חכמים לסתם נשים וכמו שפירש"י שם בהדיא ובזה הדבר פשוט שהוא לבעל שהרי אין הבעל חייב ליתן לה יותר ממה שצריכה היא אבל בצמצמה וסבל' רעבון ודוחק יכול' לומר שבשביל עצמה עשתה כן ולא שיזכה בה בעלה וכן מפורש בתוס' נזיר דף כ"ד ע"ב בד"ה שקימצ' דאם צמצמה מפיה ולא אכלה כדי שובע הוא דידה אלא דאם יש מותר מחמת שהוזלו המזונות הוא לבעל וכן מפורש בר"ן נדרים דף פ"ח ע"א ע"ש. ולכן פסק הלכה למעשה שאין להוציא מיד האשה והסכים עמו רבו הגאון בעל נו"ב ז"ל וכתב דלא משום דהאשה יכולה לומר קים לי אתינן עלה דא"כ באם גם עתה היא רוצה מזונות

הרי הבעל מוחזק ויכול לומר להיפך קים לי וצא והתפרנס ממותר המעות שבידך אלא דבאמת דין זה ברור ולית ביה ספיקא כלל ע"ש באריכות וכ"כ בספרו דגול מרבבה בסי' זה (וע"ש עוד בס"ס פ"ב מ"ש על דברי הב"ש סוס"ק י"ח) ועיין עוד מזה בס' בית מאיר כאן ולקמן סי' פ' ס"א וגם בענין אם יהי' מה שזכתה נ"מ או שלה לגמרי ע"ש:

ב **ואם היה עני ביותר ואינו יכול כו'**. זהו לשון רמב"ם פי"ב מה"א דין י"א ופשט הלשון משמע שהוא עני וגם א"י להשתכר כגון שהוא חולה או אנוס ואפ"ה כופין להוציא אך בש"ע לקמן סי' קנ"ד ס"ג איתא שאין לו במה לפרנס ואינו רוצה להשתכר כו' והוא לשון הר"ן בשם הרשב"א ס"פ המדיר ולשון זה משמע שאפשר לו להשתכר אלא שאינו רוצה בזה הוא דכופין אבל בלא אפשר לו להשתכר שהוא אנוס אין כופין והיינו כדעת הי"א שהביא הרמ"א כאן ומש"ה לא הגיע הרמ"א שם כלום וכן מבואר בס' בית מאיר בסי' קנ"ד שם ומסיים דקצת קשה על הש"ע דבסי' ע' סתם כרמב"ם וכאן בסי' קנ"ד כלשון הרשב"א ע"ש (ועיין בתשו' חתם סופר סי' קל"א שכתב גם כן דבאופן דנקט בש"ע סי' קנ"ד ס"ג שאינו רוצה להשתכר גם הי"א דכאן מודים שכופין להוציא דטעם הי"א הוא דלא גרע משאר בע"ח שאפי' המלוה מת ברעב אם אין לו להלוה פטור אך כשיכול להשכיר עצמו ולהרויח ואינו רוצה וקשה לכופו שיעשה מלאכה וירויח והוא אינו רוצה והוי חיי נפש והוא פושע ולכן כופין לכ"ע ומש"ה בסי' קנ"ד ס"ג לא הגיה הרמ"א כלום (וכתב שם ליישב סתירת הש"ע שעמד הב"מ הנ"ל ויובא בס"ק שאח"ז) . וכתב עוד דמ"ש הרמב"ם והש"ע ואינו יכול ליתן לה כו' היינו אפי' יש לה משלה ותוכל לחיות בממון עצמה מכל מקום כיון שאין לו ליתן התחייבות שלו ה"ל גבי דידה חיי נפש כו' ע"ש) . ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' צ' בד"ה והנה מ"ש בזה וע"ל סי' קנ"ד סק"ה:

ג **וי"א שאין כופין**. כתב בספר בית מאיר וז"ל לולא שאיני כדאי להכריע היה נלע"ד כדעת הש"ע שטעם הי"א הוא שמדמי לבע"ח הטוען אין לי לשלם ולע"ד לא דמי דש"ח דאגידא ביה וכשיגרשנה תנשא לאחר שיזונה וזה בידו והוי כבידו לשלם ותו דזה דמי לסימן קנ"ד ס"ז שמחוייב לגרש אף שנמי אינו יכול ובפרט להרמב"ם שמזונות דאורייתא כעונה עכ"ל ומשמע דרצונו להכריע כהרמב"ם דכופין להוציא אף באינו יכול להשתכר והוא אנוס. (ועיין בתשו' ח"ס שם שהזכיר דברי הב"מ הנ"ל שמכריע להלכה כהרמב"ם והמחבר גם הביא שכ"כ בס' ישועות יעקב. והוא ז"ל כתב בזה. דמ"ש הב"מ מסברא דנפשיה לחלק בין בע"ח לכאן כבר קדמו הכסף משנה שם. אלא דמ"מ י"ל דטעם הי"א הוא דהא בלוה קיי"ל אין גופו משועבד לו כלל כמבואר בח"מ סי' צ"ז סעיף ט"ו ואשתו כגופו והוא צריך לה ואפילו כלים שעושים בהם או"נ אין ממשכנים כו' איברא יש לחלק

בשלמא הלואה דעלמא מלתא אחריתי היא ולהוציאה ניתנה ולא נשתעבד גופו לזה אלא נכסיו אבל הכא חוב המזונות היינו האשה בעצמה כיון דנישאת לו אדעתא דמזונות ואם אין מזונות אין אישות ונשואין שפיר כופין להחזיר האשה על מקומה הראשון דהיינו שיגרשנה ולא תהא אגידא ביה הגע עצמך אדם שהשאיל לחבירו רחים ורכב ועושה בהן חיי נפשו ולא שזקפו עליו במלוה אלא השאיל לו ועבר זמן השאלה וכי לא נאמר לא נכוף אותו להחזיר מפני שעושה בהן חיי נפש כו' (לע"ד גם זה נכלל בלשון הכ"מ שם שכ' וז"ל ויש לתמוה כו' ומאחר שא' מתנאי הנישואין הם המזונות אם אין לו ממה לזון יוציא עכ"ל ע"ש) מיהו י"ל זהו דוקא להרמב"ם דס"ל מזונות דאורייתא אך להפוסקים דס"ל מזונות דרבנן אין הנישואין ומזונות תליא זה בזה כל כך כו' והאריך קצת ומסיים לדינא דמי שיש לו ואינו רוצה לזונה אין כופין להוציא (רק לזון) ומי שאין לו ואינו רוצה להרויח כופין בשוטים להוציא (כבסי' קנ"ד ס"ג) ומי שאינו יכול להרויח שהוא חולה ואינו פושע תליא למ"ד מזונות דאורייתא כופין בשוטים ולמ"ד לאו דאורייתא אין לכוף בשוטים ואמנם במילי כופין. ובזה מיושב סתירת המחבר (שעמד הב"מ הנזכר בס"ק הקודם) דבסי' ע' מיירי מכפי' בעלמא ע"כ סתם כרמב"ם ובסי' קנ"ד מיירי מכפי' בשוטים דומיא דאינך התם ע"כ כתב כל' הרשב"א עכ"ד. וע"ש עוד שכ' דאם עברו יכפוהו על הגט כיון דע"י ישראל אפילו שלא כדין כשר מה"ת להרמב"ם פ"ב מה"ג דין כ' א"כ הכא באינו יכול להרויח מפני חולי דלרמב"ם אפילו לכתחילה כופין וא"כ לשאר הפוסקים נמי אם עברו וכפוהו אפשר אפילו מדרבנן כשר כו' ע"ש):

ד דחייב להשכיר עצמו עיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקס"ו מ"ש (ועיין בתשו' ח"ס סי' קל"ב אודות רב א' שנסע לא"י והניח אשתו ערטילאי וביתו ריקם ועתה ציוה בכתבו לתת לה החומש מהמקובץ לשלוח לו לשם והדבר ידוע שאינו מספיק לה בצוק העתים ודעת הגאון השואל לעכב כל המעות המקובץ ע"י הגזבר הידוע וליתנו לה והוא ז"ל השיב שהדבר קשה מאד הואיל ומתחילה לא ניתן אלא לפרנסתו להוציאו בא"י לא נוכל לשנות מדעת בעלים ואפילו הוא בעצמו אילו הי' רוצה לאכלו בח"ל ה"ל גזלן ומשנה מדעת הבעלים כו' ושוב כתב דמ"מ הדין הגאון השואל כיון דזה ברור לנו שלא לכסותה לעלות לשם לא"י מטעם שכ' בפסקי מהרא"י סי' פ"ח ומטעם שכ' במעיל צדקה סי' כ"ו (יובא לקמן סי' ע"ה ס"ק ו') כו' וכיון שע"כ חייב לזונה ורע ומר המעשה הזה לעלות לשם ולא לצאת י"ח פרנסת אשתו א"כ מהראוי לכופו עכ"פ בכל מיני כפיות דלאו כל כמיניה לעלות לא"י ולהרעיב אשתו וא"כ לא מבעיא אותו החומש שציוה ליתן שנוכל ליתנו לה ולא מקרי משנה מדעת הנותנים כיון דכל מגמת כוונת הנותנים להחזיקו שם

בארץ הקדושה ואם לא תהיה מזונות אשתו קבוע בכאן הרי נכתוב עליו תמרורים ויהיה מוכרח לעקור משם ולשוב לח"ל כו' אלא אפילו נראה שאין זה מספיק לכדי פרנסתה נוכל להוציא מיד הגזבר ליתן לה כראוי כו' ומ"מ טוב להתרו' בו בתחלה ובין כך מסתפק בהחומש אשר הרשה ליתן לה ומותר המעות יהיה מונח ביד הגזבר עד בא תשובת הרב משם ע"ש):

ה **או צריך למכרן.** עיין בתשו' ח"ס סי' קל"א בעסק משפט כזה):

ו **ואח"כ נשתטית.** עבה"ט וכ' עוד הב"ש ואם היא שוטה בשעת הנישואין וכתב לה כתוב' נראה דחייב לה כל תנאי כתוב' כו' ובס' ב"מ כתב עליו אינו יודע מהיכן נראה לו כן שיתחייב במה שלא כ' לה כו' ע"ש:

ז **שכתב להיפך.** עבה"ט מ"ש והח"מ כתב דכאן איירי דא"ר ליתן כתובת'. ועיין בהגvות יד אפרים שכ' ע"ז דמלשון תשובת הרשב"א שהביא בד"מ מבואר דאף באומר הרי גיטה וכתובת' לא מהני כיון שאינו יכול לגרשה ע"ש. ועיין בתשו' חוט השני סי' ל"ב שכ' על נדון דידי' וז"ל ואין לפטur אותו מטעם שנשטית שכ' הרמב"ם פ"י מה"א שאין חייב לה בשכ"ו כבר נפסקה ההלכה מפי גדול האחרונים כהראב"ד שהשיג עליו וכן דעת הרשב"א בתשו' שחייב לה בכל. ועוד אפשר שבזה גם הר"מ מודה כי שגעון כזה הבא מחמת חולי ועודנה בחליה מוחזקים הם להתרפאות ואין אחד מני אלף אשר לא יכול להרפא והר"מ לא פליג אלא היכא שהיא בריאה ומשתגעת שהשגעון ההוא ברוב פעמים הוא נצחי ואינו מוחזק להתרפאות עכ"ל:

ח **עמד אחד כו'.** עיין בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' פ"ט:

ט **וזנה משלו.** עבה"ט ועיין בתשו' חוט השני סי' ל"ב דה"ה אם עמד א' ופדה אשת חבירו מן השביה אין הבעל חייב לשלם ע"ש:

י **מיהו אם היו חייבים לבעל.** מסתימת הפוסקים משמע דאפי' אם החוב לא הגיע עדיין זמן פרעון וצ"ע:

יא **רק מזונות שלו.** עג"ש מ"ש מיהו נראה עיקר דהאומר אכול עמי צריך לשלם לו וכן כאן בדין זה מוציאים ממנו. ועמ"ש בזה בפ"ת לח"מ סימן רמ"ו סי"ז:

יב אין לה מזונות עבה"ט ועמ"ש לעיל סי' ס"ט סק"ב וע' עוד בס' ב"מ כאן:

## סימן עא

א **לזון בניו ובנותיו.** עיין בתשו' חוט השני סי' ח' שכ' דבני בנים אינם כבנים לענין זה וכ"ש בני בנות רק מדין צדקה מחוייב ליתן להם (עי' ביו"ד סי' רנ"א) ואם יש כאן אבי

האם ואחי האב החיוב מוטל יותר על אחי האב שענין המזונות תולים יותר בירושה וראיה מדאמרינן פ' החולץ וליתבעי ליה ליורשים ולא קאמר לקרובים ע"ש:

ב **ובנותיו.** עבה"ט ומ"ש וחייב לזון אותם אפילו אם אמם מתה ע' בזה במל"מ פי"ב מה"א דין י"ד ובהגה שם:

ג אותם מנכסיו עבה"ט ועיין בס' בית מאיר שכתב דמ"מ שוכרין מלמד לבניו מנכסיו אפי' אינו אמוד ע"ש:

ד אם הוא מודה עמ"ש לקמן סי' קע"ז סק"א:

## סימן עג

**מי שמשכן.** עב"ש כאן ולקמן סי' צ' ס"ק מ"ט ונ"ב ועיין בס' ב"מ שהאריך בזה ומסיק וז"ל היוצא לנו מזה לע"ד בבגדים שהכניסה וכן בבגדי חול שנעשה אין לדיין אלא מה שעיניו רואות אם יש לומר גבי בעלה אחזוקי אינשי בגנבי כו' ואז אפשר דשייך נמי תקנות השוק אבל לפעמים הוא אדם שהמסתמ' להיפך וגם ממש דומה לגנב מפורסם דל"ש גביה ת"ה. וכ"ז אם מכר או השכין לצורך פרנסה אבל אם עשה כדי להוציא בקוביא לע"ד כ"ע מודו בזה אפי' בבגדי שבת שע"ד כן גמר והקנה לה שלא יהא לו רשות בזה וטעם אחזוקי בגנבי נמי ל"ש באדם כזה וטעם ת"ה הוא לפי ראות עיני הדיין ואם יראה לדיין שידע המלוה שנעשה בלי ודיעתה יוכל להוציאם בלא כלום עכ"ל עש"ה:

## סימן עד

אביך ואמך כתב בס' בית מאיר ברמב"ם לא נזכר כ"א אמו ואחותו והיינו משום דסובר דמן הסתם נאמנת שמריעין לה וזה דוקא באמו ואחותו שהן מן הנשים השונאות אותה (כדלעיל סי' י"ז ס"ד) אבל הטור וש"ע אזלו בשטת הה"מ שהביא הרמ"א בהגה דדוקא שנראה לב"ד שיש ממש בדבריה ולהכי אפי' אביו ואחיו אולם מסתבר לע"ד דעת הרמב"ם דעל אמו ואחותו סתמא יכולה לטעון עכ"ד ע"ש:

## סימן עה

א **כופין אותה.** עמ"ש לעיל סי' נ"ב סוס"ק ב':

ב **לארץ אחרת.** עבה"ט מ"ש בשם מהרי"ט אם היו מתעוללים עליו כו' ועיין בס' ישועות סק"ב שפקפק ע"ז דנהי שהוא אנוס מ"מ הוי בגדר אונס רחמנא חייביה דלא אמרינן ע"ש:

ג **אם לא יוכל להחיות.** עיין בתשו' נו"ב סי' ס"ז בענין הזוג שהותנה ביניהם בתנאים ראשונים שידורו בעיר ובבית אבי הכלה ובתנאים אחרונים הוכפל התנאי ועתה אחר

החתונה לא מיתדר ליה להבעל במקום שדר בו חמיו באשר שקרה לו מקרה בפעם הראשון שהיה בבית חמיו היה לו מיחושים הרבה וחזר לבית אביו ונתרפא וחזר שוב שנית לבית חמיו ואינו יכול לסבול אוירא דמדינות חמיו והיה לו מכאובים הרבה עד שבא לכלל סכנה שהיה לו מכות בפניו וחבורות ופצעים והרופאים אומרים שזה בא לו מחמת שינוי אויר. ופסק בזה הגאון אב"ד דק"ק אה"ו שאין כופין הבעל לדור בבית חמיו ואדרבא כופין את האשה שתלך אחריו והביא ראיה מתשובת מיימוני סי' כ"ח דאם יש אומדנא ואמתלאות היא צריכה לילך אחריו ואין לך אומדנא גדולה מזו ועוד ראיה מפלוגתא שבין תה"ד וריב"ש באין לו מזונות ופרנסה במקומו וע"כ לא נחלק הריב"ש אלא בדוחק פרנסה שמ"ש רז"ל מאן דביש ליה בהאי מתא כו' הוא רק דרך עצה טובה אבל כאן דביש ליה מחמת חשש סכנה גם הריב"ש מודה. והוא ז"ל השיב בזה דמ"ש הגאון הנ"ל שאין כופין הבעל הוא פשוט כיון שהרופאים העידו שהוא סכנה פשיטא שסומכין על דבריהם אפי' במקום סקילה וכרת לחלל שבת ולאכול ביו"כ ק"ו כאן דתרי זימני הוי חזקה (עמש"ל סי' ב' סק"ז) אבל מ"ש שכופין את האשה שתלך אחריו צריך תלמוד כי בתשובת מיימוני שם לא הוזכר כלל מלכוף את האשה רק שלא לכוף הבעל לגרשה או לבא למקומה (צ"ע מדברי הרמ"א דלקמן ס"ב סוף הגה) ומעתה ניחזי אנן הנה לדעת ?ר"ת פשיטא שידה על עליונה ואף שמהני אונס דידיה שלא תכוף אותו לבא למקומה אבל איך הוא יכול לכופה ואף לשיטת שאר הפוסקי' דהך דג' ארצות לענין כפיות האשה מירי מ"מ טעם הדבר דסתמא דמלתא היא נשאת על דעת לבא למקומו אבל היכא שהיה תנאי מפורש בשעת נישואין לא נחלקו מעולם ואף שאונס רחמנא פטריה אבל לא אמרינן אונס רחמנא חייבא לדידה. ומ"ש הגאון הנ"ל דכאן דביש ליה מחמת חשש סכנה גם הריב"ש מודה אני אומר נהפוך הוא שגם תה"ד מודה שאין יכול לכופ' דדוקא בדוחק עניות שגם האשה בדוחק אמרינן דעתה שיותר נוח לה להיות במקום אחר מלסבול עניות ולכך בטלה דעתה ויכול לומר ע"ד סתם נשים נשאתיך אבל בנ"ד הוא סובל מכאובים מה איכפת לה בדידיה לצאת ממקומה ובזה ליכא אומד הדעת בכל הנשים (לפי קוצר דעתי אין סברא זו ברירה כ"כ כי מאחר שיהיה לו מכאובים בחשש סכנה מסתמא לא יוכל להשתכר ותרווייהו איתניהו בה) ועוד דהתה"ד מירי בנשאה סתם אבל היכא שהיה תנאי מפורש אין חילוק בדבר. וסיומא דפיסקא העלה שאין לכוף אותו כלל וכן אין לכוף אותה ובנדון המזונות מעבר עד היום אם עדיין לא התרה בה הבעל ע"פ הב"ד שתרד עמו לדין פשיטא שחייב במזונות כי אולי אם היה מתרה בה והיתה שומעת מפי ב"ד שאין הבעל חייב לבא למקומה היתה מתרצית לבא

אליו אבל אחר ההתראה ראשונה שיתרה בה הבעל שתרד עמו לדין לא במקומו ולא במקומה כי קצינים אלו היושבים בעיירות קטנות כל אחד נקרא תקיף בעירו ואז כשלא מרצה לעמוד בדין שוב יעכב מזונות עד שתרד לבסוף לדין ואז יפסקו הב"ד גם על המזונות משעת הסירוב כי ישמעו טענתה אם יהיה לה אמתלא בדבר עכ"ד ע"ש. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' צ"ב אות י"ד בהגה שהביא דפ"א בא אליו שאלה מרב אחד בדברי ריבות שבין איש לאשתו אודות מקום דירתם ובתוך טענות הבעל בא בטענה שניה נגד דברי אבי האשה שיבא לדון לפני ב"ד שבעירו והאש' היא אצל אביה כדין התובע הולך אחר הנתבע והשיב הבעל דלפי דבריו שהיא מורדת ואין עליו איסור חרגמ"ה ולענין איסור זה הוי איהו הנתבע אשר על כן מוכרחת שתבא לדון לפני ב"ד שבעירו. וכ' שלא הי' לו באפשר להשיב ע"ז מכמה טעמים אך דעתו נוטה קצת לטענת הבעל בזה ע"ש:

ד **וצריך לכנסה במקומה.** ע' בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' פ"ו:

ה **לאו כלום הוא.** עבה"ט ומ"ש בשם ר"מ אלשיך ואם השדכן יעיד עליה תשבע להכחיש העד. עי' בס' ישועות יעקב סק"ו שהביאו ג"כ וכ' עליו ואני מסתפק בדבר אם יש כאן מקום לשבועה כיון דאין בזה תביעת ממון ע"ש:

ו **בלא סכנה.** עבה"ט לענין אם בזה"ז מצוה לעלות לא"י כו' ועיין בתשו' מעיל צדקה סי' כ"ו אודות שלשה חברים שרצו ליסע לא"י הם ונשיהם ובניהם הקטנים בני שנים ושלש שנים והב"ד שבעירם רוצים לעכב על ידם שלא ליסע עם בנים הקטנים מחשש סכנה פן לא יוכלו לסבול צער טלטול הדרך ונענוע הספינות ושינוי האויר ושאלו האנשים ההמה אם ימנעו מנסיעה זו או לא ואם יחושו לגזירת ב"ד בזה. והשיב לענין אם בזה"ז מצוה להעלות לא"י הנה הרמב"ן מנה מצוה זו בכלל מצות מקרא דוירשתם אותה וישבתם בה וכי היא שקולה נגד כל המצות (כדאיתא בספרי) וגם התה"ד בפסקיו סי' פ"ח הפליג בה איברא התוספת בכתובה בשם ר"ח כהן כו' אמנם הרי"ט בתשו' סי' כ"ח ובחי' לכתובות הוכיח דאיזה תלמיד טועה כתבו על שם התוס' ולאו דסמכא היא כלל והדין עמו וכ"כ בעל נתיבת משפט וא"כ כל הזמנים שוים לקיום מצוה זו וכן מבואר מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים שכתבו שכופין האשה שתעלה עמו כפשטא דמתני' א"כ ודאי דלא ס"ל הא דר"ח כהן וגם מ"ש התוס' שם דאינו נוהג בזמה"ז דאיכא סכנת דרכים הא ודאי דאף בזמן הבית כל שהיה בו משום סכנה גלויה לא נאמר לכוף לעלות וזה משתנה לפי הזמן וכבר כתב המבי"ט ח"ב סי' רי"ו הכלל בזה כשכל הסוחרים אינם נמנעים יכולים לכוף כו' ובענין שחששו ב"ד הנ"ל כי הי' סננה לקטנים ז"א דא"כ ה"ל למתני' או חד

מפוסקים למימר דאם באה מחמת טענה מחמת בנים הקטנים שומעין לה א"ו זה אינו כי אין סכנה פרטיית לקטנים יותר מלגדולים כי מצד סכנת טביעה ושביה ולסטים הרי קטן וגדול שם הוא ואם מטורח הנענוע הרי הקטנים בטבעם קלי התנועה וכן מבואר בתשו' הר"ם מרוטנבורג סי' ר"ג כו' (ע' בש"ך יו"ד סי' רכ"ח ס"ק צ"ז) וגם הרבנים היושבים על איי הים כתבו שעיניהם ראו בכל יום נוסעים דרך ים לקצוי ארץ עם ילדים קטנים כו' ולכן נראה דאף אם יגזרו ב"ד שבעירם שלא לנסות מטעמים הנ"ל רשאים לסמוך על אלו אשר עיניהם ראו ההיפך כי לא ראינו אינו ראיה והרי זה כהורו ב"ד ששקע' חמה והי' לפנינו דאין זה הוראה ואם לחוש שלא להמרות פי ב"ד מפני הכבוד כבר כ' המבי"ט סי' קל"ט דאין לחוש בזה לכיבוד אב ואם החמור' (צ"ע בתשב"ץ ח"ג סי' רפ"ח שלא כ' כן ע"ש וע' קדושין ל"א ע"ב) מכ"ש לגדרי ב"ד וכבר אישתמיט ר' זירא מרב יהודא רביה דבעי למיסק לא"י. אמנם כן צריך בתחלה תנאי אחד. שיהיה לו מקום מוכן להיות מצוי לו שם פרנסתו בריוח וכמ"ש התה"ד שם ובכל בו וגם בתשב"ץ כ' דכל שאין לו שם פרנסה מוכנת מעבירו על דעתו וע"ד קונו ח"ו כו' והלא יוצאין מא"י לח"ל ללמוד תורה מרבו מכ"ש שלא לנסוע לכתחלה במקום שאין לו הכנה ללמוד. והכלל בזה אשרי הזוכה לכך ואינו נצרך לבריות ומתפרנס שם אפי' חיי צער ויעבוד השם אבל אין כל אדם זוכה לכך וכבר נהגו העם שאינם נוסעים עם בנים קטנים והכל בשביל קושי השגת הפרנסה שם וחוב הוא לקטנים וח"ו יש לחוש שיצאו לת"ר עד לא יחזק שכלם עליהם לסבול חיי צער. ועכ"פ אלו הנוסעים לשם וצריכים עי"כ להתפרנס מן הצדקה ואילו היו בח"ל היו יכולים להתפרנס ממעשה ידיהם לא טוב עושין כי גדול הנהנה מיגיע כפו וצוה לנו ז"ל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות וצריכין להתיישב בזה כי הדבר שקול ואין לי בו הכרע עכ"ל ע"ש (וע' בתשו' נו"ב תנייא חי"ד סימן ר"ה ור"ו ובתשובת חתם סופר חי"ד סימן רל"ד וגם בחלק אה"ע סימן קל"ב שהובא לעיל סימן ע' סק"ד) . ועמ"ש לעיל סימן א' ס"ק ט"ז ולקמן סימן קנ"ד ס"ק כ"ה:

## סימן עו

א **חייב בעונה.** עבה"ט בשם הרדב"ז. וכ"כ בס' שעה"מ פ"ג מהא"ב סוף דין ט"ו ע"ש:

ב **בכל לילה.** עבה"ט ומ"ש וכל זה איירי כשאינו ת"ח כו' והיא מדברי הב"ש מ"ש וע' בש' ישועות יעקב שחולק עליו וע' בשיטה מקובצת בכתובות שם:

ג **תלמידי חכמים.** עי' בס' יערות דבש ח"ב דרוש י"ח שכ' בהא דאיתא בברכות כ"ז אמר להו איזל ואימלך באינשי ביתי כו' שהדבר תמוה איך שייך שראב"ע שבק עצת

כל חכמי ישראל שרצו למנו' אותו וילך אחר עצת אשתו אך הענין הוא דהנה עונת ת"ח מליל שבת לשבת ובמס' אבות דר"נ מבואר דעונת נשיא הוא מחודש לחודש מפני ביטול בהמ"ד ואנן קיי"ל חמר ונעש' גמל צריך לימלך באשתו כו' ע"ש ובס' כרם שלמה כ' עליו שדבריו דפח"ח אבל בקשתי באבות דר"נ ולא מצאתי ולא בשום מקום אשר חפשתי וע' בתשו' מעיל צדקה סי' נ"א שכ' שכל מי שהוא לומד בתמידות הן אם הוא מהמורים בעם או מן התלמידים רשאי שלא לקיים עונתו כ"א א' בשבת ואף שאין לנו דין ת"ח בזה"ז בכמה דברים מ"מ בזה לדעתי רשאי כל אדם לעשות עצמו ת"ח ואף שהובא (במג"א סי' ר"מ סק"ג) בשם ס' הקנה שאין כל אדם רשאי לעשות עצמו ת"ח היינו כשהוא באמת פועל או טייל ואינו עוסק בתורה אבל לעוסקי תורה שמתשת כחם אין חילוק בין ת"ח שבימיהם לאותן שבזמנינו ואדרבה היא מתשת כחינו יותר לפי חסרון הבנתינו וגם בסמ"ק מ"ע רפ"ה איתא בהדיא ויעשה כל אדם עצמו כת"ח כו' אך משום פריצת הדור וקנאת ירך חברתה אני מורגל לומר לכל הסבובים אלי לקיים עונת פועלי' שתים בשבת כו' עכ"ל ע"ש:

ד **יכולה לעכב.** עי' בתשו' חתם סופר חלק יו"ד סי' קמ"ט. שכ' דזהו לשון הרמב"ם פי"ד מה' אישו' ומשמע אפי' עומדת וצווחת א"י לעכב אך מלשון הרא"ש וטור שכתבו דכיון שהוא מצוי אצלה תמיד בעיר וגם כיון שהוא לומד אינה מקפדת משמע דעומדת וצווחת לא ומדברי הב"י משמע דהרא"ש לא פליג בזה על הרמב"ם ורק לפי דהרא"ש כ' הטעם כיון דמצוי אצלה תמיד בעיר והיינו דנחית לפרש אפי' להנך דפסקו כר"א ע"כ כ' אינה מקפדת אבל לדינא מודה הרא"ש לפי מאי דקיי"ל כחכמים אפי' אינו מצוי אצלה בעיר ואפי' עומדת וצווחת אך לדברי הב"ח שהובא בב"ש סק"י משמע דפליגי ומפירש"י משמע קצתכהרא"ש וכו'. והאריך בזה ומסיק דאינו מוכרח וי"ל דגם רש"י מודה להרמב"ם ואולי גם הרא"ש והטור ס"ל כן ודכתבו אינה מקפדת היינו כיון דאנן סהדי דאינה מקפדת בשעת הנישואין א"כ לא נשתעבד לה מעולם וא"כ אפי' צווחת לא מהני ומעתה כיון שכל הפוסקים שוים בזה בודאי דהכי נקטינן ודקדק הש"ע כלשון הרמב"ם והדין עמו עכ"ד. וע"ש עוד שהעלה ע"פ האמור באשת חבר שמצאה בעד הבדיקה כעין מראה אדמדם ושאלה לחכם וטהר דשרי בעל' להחמיר על עצמו ואפי' אם בעת הנישואין לא התנהג בפרישות כזה ואפי' היא עתה עומדת וצווחת ע"ש והובא ג"כ בפ"ת ליו"ד סי' קפ"ח סק"ב:

ה **אחר שנשאת.** עיין במל"מ פט"ו מה"א דין א' שכ' דמשמע דקודם נישואין לא מהני רשות' כו' עש"ב:

ו **עונתן לפי מנין**. עיין בס' ברכי יוסף לעיל סי' א' שנסתפק בפועל שיש לו שתי נשים והאחת מחלה ולא קיים פ"ו דדיניה דההוא גברא לבעול בכל עונה והא ודאי דמזו שמחלה פטור רק דצריך לקיים באחרת (ודלא כדעת הרב המגיה בט"ז לעיל ר"ס א' דפשיטא ליה דחייב בשתיהן) מעתה יש להסתפק אם חייב האי פועל לקיים מצות עונה באחרת שלא מחלה שתים בשבת או דילמא כיון דמצד עונה אינו חייב אלא אחת בשבת דאדעתא דהכי עמדה ונשאת בהא נמי שפיר מקיים פו"ר. והדר פשיט לנפשיה דנהי דמצד עונה אינו חייב אלא אחת בשבת מ"מ מצד פו"ר חייב בזו שלא מחלה שתים בשבת כדין פועל וקצת ראיה מדברי הה"מ ריש פט"ו ע"ש:

ז **יקיים שבעה ימים**. עיין בס' קרבן נתנאל פ' אע"פ אות ל"ג שכתב דלדידן דכל אשה בימי נדותה עד י"ב ימים יש לנו לומר דאין כופין להוציא עד י"ב ימים וצ"ע לדינא ע"ש:

ח **אם נדר ברשותה**. עמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' רל"ד סק"ח בשם ס' בני אהובה:

## סימן עז

א **משקל ל"ו שעורים**. ע' באר הגולה ועי' בס' קרבן נתנאל פ' אע"פ אות נ"ב מ"ש בזה:

ב דאם רוצה לגרש כו' אין מוסיפין עבה"ט סק"ו ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' י"ב נראה שמסכים לדברי הב"ש דאף לדידן דאיכא חר"ג כו' ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם מהר"א מזרחי ושאר אחרונים בענין אם חייב במזונות. עיין בס' בית מאיר שכ' דמהר"א ששון לא הביא כ"א המהרי"ק לכן פסק דיכול לומר קים לי כמהר"א מזרחי דהוה יחיד נגד יחיד אבל הח"מ שהביא נמי דעת הרא"ש דלא כהרא"ם נמצא הרא"ם יחיד במקום שנים ולא יכול לומר קים לי וביחוד נגד הרא"ש ובפרט שהרב הגדול הח"מ שהוא אחרון הסכים למעשה שמחויב בשאר וכסות והכי מסתבר למ"ד דאל"כ האיך יתקיים הח' שלי' לגרש בע"כ כו' ומסיים ע"כ לע"ד הסומך על הח"מ לא הפסיד ע"ש. (ובגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל עמ"ש הב"ש בשם מהר"א ששון דהבעל י"ל קים לי כהרא"ם נ"ב וז"ל בשו"ת בשמים ראש ס"ס קס"ח כתב להדיא דלא כהרא"ש עכ"ל) ועיין בס' ישועות יעקב שהאריך ג"כ בזה ובסוף כתב ואבותינו סיפרו לנו מזקיני הגאון ח"צ ז"ל שפעם אחד אירע בימיו שמורה א' הורה כדעת הרא"ם והוא ז"ל חלק עליו וסתר דינו אחר מעשה וכפה את הבעל שיתן לאשתו מזונותי' בשלימות אמנם אם טען מאיס' היא עלי ויש לו טעם מבורר אף שאין הדין נותן לגרשה בע"כ מחמת זה מ"מ יוכל למנוע ממנה מזונות עד שתקבל ג"פ. ומעשה היה בא' שטען על אשתו שעברה על דת ולא היה לו עדות ברורה בדבר אלא שהיה רגלים לדבר קצת וכתבתי דהבעל יכול למנוע ממנה

שארה כסותה עד שתקבל גט ובזה יש לסמוך על דעת הרא"ם והמר"א ששון עכ"ד וע' עוד בס' גט מקושר בסג"ר אות ר"ח מענין זה. וע' בת' משכנות יעקב סי' ט"ז מ"ש בזה:

ג **בלאותי' הקיימים**. עבה"ט מ"ש וענין תפיסה ע' בסי' צ"ג כו' וע' בתשו' נו"ב סי' ס"ח מ"ש בזה:

ד ואפי' היא בעוברת עבה"ט מ"ש דאינה חייבת להניק הולד והובא מדברי הח"מ וב"ש. ועיין בהגהת יד אפרים שתמה ע"ז דלשיטת הר"ן שהובא בב"ש לקמן סי' פ' ס"ק כ"א (ובבה"ט שם סק"כ) דגם באומרת איני ניזונת חייבת בהנקה א"כ הנקה לאו תחת מזונות הוא ונתחייב להניק גם כאן ומ"ש הח"מ והב"ש כן בשם תשו' הרשב"א צ"ע דהרשב"א שם כוונתו מלאחר גירושין ע"ש מ"ש בזה. ולפמ"ש הב"ש שם הרב דבמקום פלוגתא היא פטורה א"כ אין נ"מ כ"כ לדינא אם לא היכא שהוא מוחזק בנכסי' שיהא יכול לעכב מנכסיה שכר הנקה וכן היכא שכבר הניקה הולד עד שמכירה וכמו שאכתוב בסי' פ' שם ע"ש:

ה **ודוקא בנשואה**. עב"ש סק"כ ועי' בתשו' גליא מסכת סי' ט"ז:

ו **אבל נכסים שהכניסה**. כתב המל"מ פי"ד מה"א דין י"ג וז"ל נוהגין בקצת מקומות שהבעל נותן לאבי הכלה ואותו הממון כותבין אותו בנדוניא יש להסתפק אי חשיב כנדוניא ונוטלתן או דילמא כיון שהבעל נתן לה במתנה איכא אומדנא דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה. מהרי"ט צהלון סי' ר"צ ע"ש:

ז **אמתלא**. עבה"ט מ"ש בשם ט"ז הא דמוציאין ממנו דוקא בזמן הגט אבל כו'. ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל עמ"ש והב"ש בדיני מורדת דין א' אבל א"צ להחזיר את שלה עד שעת הגט כו' נ"ב וז"ל זהו מדברי הט"ז שהביא הב"ש ס"ק כ"ז ועיין בתשו' שבות יעקב ח"א סי' ק"ח דהשיג על הט"ז עכ"ל:

ח שקדש ברמאות כו' עיין בתשובת חתם סופר סי' קט"ז במי שנשא אשה ולא גילה שהוא בעל נכפה ר"ל ועתה נתגלה והאשה אינה רוצית לדור עמו והוא אינה רוצה לגרשה בשום אופן ואבי האשה יש בידו גם המעות שהכניס הבעל ורוצה לעכב עד שיגרשה וכתב הנה אי כייפי' להוציא בזה פליגי המרדכי בשם ראבי"ה הרא"ש בתשוב' ומייתי להו רמ"א סי' קנ"ד ס"ה ופלוגתייהו בהלכות הרופאים אם הוא חולי המתדבק כי בשנים קדמונים היו נשמרים מד' אמות שלו ורופאי זמנינו מחליטים שאיננו מתדבק כלל ואינו אפילו לאשת חיקו אם איננו מאיס עליו נמצא לענין כפיה להוציא מי יכניס ראשו באיסור דאורייתא כו' אך בהיות שהיא טוענת מאיס עלי בטענה מבוררת יש לה דין המבואר בב"ש ס"ס ע"ז ד"ה מורדת אות א' כו' אלא בטענת מאיס לא יכול אביה

לעכב את של הבעל אלא את שלה אבל הכא נ"ל שאין כופין האב להחזיר לו כלום עד שיתרצה לגרש שהרי בסי' ע"ז מייתי רמ"א בשם ת' הרא"ש דאם קידשה ברמאות כופין להוציא והרמ"א קיצר במקום שהיה לו להאריך וז"ל הרא"ש בתשובה אמנם אם נראה לכם רבותי כו' אמנם יש לנסות אם יש לפייסו בריצוי כסף ואם לא יאות אני נגרר אחריכם לכופו לגרשה עכ"ל ומעתה אומר אני הכא שקידש ברמאות ולא גילה מומו ומאיסותו נהי דלא נכוף לגרש מ"מ גם לא נעזור לו להוציא שלו מיד אביה עד שירצה לגרש מרצונו הטוב עכ"ד ע"ש):

ט **ואם אביה תפס מנדוניא**. עבה"ט ועיין בתומים בקיצור ת"כ אות קכ"ו שחולק על הח"מ וב"ש ומצדיק דברי הרמ"א ע"ש:

## סימן עח

א **נשבית חייב לפדותה**. עיין בס' בית מאיר שכ' שראה אגרת חתום מב"ד גאוני ק"ק פ"פ דמיין שכתבו דדוקא אם נשבית ממילא אבל אם נשבית בשביל שגנבה אין מחויב כלל הבעל לפדות' כו' והוא ז"ל חולק ודעתו דאפי' נשביתמכח גרמא שלה בשביל שגנבה מ"מ חייב לפדותה וכן גבי רפואתה אף אם אכלה בפשיעת' דברים המזיקים לתאוות' עד שחלתה מ"מ חייב ברפואת' ע"ש. ותימה שלא זכר דברי השיטה מקובצת כתובות נ"א שכתב בהדי' בשם הריטב"א ז"ל דהא דקתני לקתה חייב לרפאותה להכי נקט לקתה ולא קתני חלתה לאשמועי' דאם חלתה בפשיעת' אינו חייב לרפואת' ע"ש. גם בתשו' מעיל צדקה סי' ט"ו מבואר שלא כדברי הב"מ הנ"ל ושם נשאל בנידון ראובן שנשא אלמנת שמעון וקרה מקרה שגנב א' הודה שגנב זה שלשים שנה נחושת ומכר לאשה הנ"ל והוא זמן היותה תחת שמעון בעלה הראשון והיתה אז נו"נ בתוך הבית והנה היא כליאה בבית האסורים וההכרח להצלות נפשה להוציא הוצאות מרובות וקנסות להשררה וטען ראובן אחרי שזה נעשה בבית בעלה הא' שהתעסק' בעסק זה לטובתו א"כ מוטל על נכסי בעלה הראשון להוציא' מבית כלא ועוד טען שאין החיוב עליו לפדותה כיון שלא בא השביה באונס רק שגרמה לעצמה וגם כי עשתה קודם שנשאה כו' והשיב לענין טענה הא' לחייב יורשי בעלה הראשון אין בטענתו ממש לא מבעיא מדין פדיה ודאי פטורים היורשים דחיוב פדיה אינו אלא על הבעל עצמו (כדלקמן ס"ח) אלא גם מדין שותף ומתעסק ג"כ פטורים ואע"ג שכ' הרמ"א בח"מ סי' קע"ו סי"ב בשותף שקנה גניב' וחלק עם חבירו ובא אח"כ עלילה ההפסד לאמצע מאחר שנתרצ' למעשיו כו' הנה בנ"ד מסתמא לא נתרצה הבעל למעשיה מה שקנת' מן הגנב אף שלקח מה שהרויח זהו קנין

ממילא דמה שקנתה אשה קנה בעלה ואין זה דומה כלל לשותף שלקח חלק בגניב'. ואף אם היא תאמר שבעלה נתרצה וידע שלקח' מן הגנב היא אינה נאמנת בזה נגד היורשין להוציא מידן ואפי' שבוע' אינם צריכים ואם תאמר שהעליל' הי' שקר שלא לקחה מעולם או שלא ידעה שהדברים ההם גנובין מכ"ש שפטורים היורשין ואפי' שותפין בעלמא פטורים בכה"ג לאחר שחלקו כמבואר בח"מ שם אכן אם טוענת ברי נגד היורשי' שגם הם בעצמם יודעים שבעל' הי' מרוצ' למעשיה ליקח מן הגנב היו מחוייבים שבוע' לפי דעת רמ"א הנ"ל אך דינו של הרמ"א בזה צע"ג כו' (עמ"ש בפ"ת לח"מ שם) אמנם טענה הב' של ראובן בעלה השני לפטור עצמו מחיוב פרקונה הואיל והיא גרמה לעצמ' הדין עמו דלא תיקנו חז"ל דהבעל חייב לפדות' אלא אם נשבית באונס כסתם שביה אבל לא אם פשעה בנפש' דאל"כ כל אחת שיהי' לה כעס עם בעל' תפיל עצמה לגייסות ומחייבת בעל' בכל יום כמו שחששו חז"ל בעבד בקדושין ט"ו ע"ב כו' וא"כ אם אמת הדבר שקנתה בפשיע' פטור בעל' מלפדות' מחמת חיוב פורקנ' וא"כ לא מבעיא אם לא ידע בעל' השני בשעה שנשא' שקנת' מן הגנב ושיש עלי' עלילות דברים דפשיטא דפטור כו' אלא אפי' ידע הבעל מזה קודם שנשא' לא אמרי' דה"ל להתנות כיון אונסא דלא שכיח' דלא אסיק אדעתי' שיבא לידי גילוי אחרי שנשתקע כמו שלשים שנה כו' ולכן בנ"ד פשיטא עד כדי כתובתה שהוציא עליה גובה מכתובת' דהיינו בעת שתבא לגבות כתוב' יכול לנכות לה כל מה שהוציא עליה ואף אם תטעון שהעלילה הי' שקר והיא בכלל נשבית באונס מ"מ אינה יכולה להוציא ממנו פדיון' שהוא כנגד דמי כתובת' שבידו ולא דמי למ"ש בח"מ סי' ע"ה ס"ט בטוען א"י אם פרעתיך דחייב דש"ה שבא הספק קודם שהוציא עלי' ואנחנו מחייבים אותו להוציא ע"ש כתובת' כו' ואמנם אם יעלו ההוצאות יותר מכדי כל כתובת' אם רשאים להטיל על הצבור או לפחות שיתחייבו בנים עם הבעל ויושם ביניהם נ"ל דפשיטא דהצבור נקראים מוחזקים נגדם וכיון שעכ"פ מחוייבים לפדותה והיא בכלל לא תעמוד על דם רעיך יכולים לומר להם אתם מחוייבים בפדיון זה עכ"פ ודמיא להא דאמרי' (ב"ב כ"ד ע"ב) ספק אם האילן קודם יקוץ ואינו משתלם וגם למה דאמרינן ביבמות ל"ז כו' ואפי' אם תאמר היא ברי שפשעה בענין שיפטור בעלה מלפדותה מ"מ יכולים לו' קנוניא עשו על הצבור מיהו בניה וקרוביה שהם כיחודים לגביה רשאי הבעל לטעון עמהם קודם שיוצי' עליה ומן הראוי מה שיוציא יותר מסך כתובתה להעריך ביניהם כפי ראות עיני ב"ד עכ"ד עש"ה:

ב **אחר שהדיר**'. עבה"ט מ"ש ונראה לי דדוקא באשת ישראל כו' עד ודבר זה למדתי מפירש"י כתובות כו' ועיין בס' ישועות יעקב סק"ב שהשיג עליו:

## סימן עט

**לקתה חייב לרפאותה.** עמ"ש לעיל סי' ע"ח סק"א בענין אם חלתה בפשיעת' אם חייב ברפואתה:

## סימן פ

א **מעשה ידיה לבעלה.** עבה"ט מ"ש ודוקא כו' ומיהו נשים הללו גבירות כו' עד מעשה ידיהן לבעליהן. ועיין במל"מ ר"פ כ"א מה' אישות שהביא ג"כ דברי מהרי"ט בזה ושם מבואר דמהרי"ט לא החליט הדין כלל אלא שצידד בזה והמל"מ תמה עליו למה השמיט הרב דברי גדולי המחברים אשר נחלקו בזה כו' ודעתו נראה שיכולה האשה לומר קים לי כדעת הרמ"ה שהביא הטור סי' פ"ד דאם אינה ניזונית מציאתה לעצמה ולכן לא מפקינן מינה ע"ש. ועיין בתשובת גבעת שאול סי' ל"ג שנשאל ראובן השיא לבנו את בת שמעון והתחייבו עצמם בק"ס ליתן מזונות להזוג כמה שנים כנהוג במדינותינו ובתוך משך זמן המזונות שזנו אותן אביהן עסקה אשת בן ראובן במלאכ' והרויחה מעשה ידיה למי אביהן ודאי לא זכה בהן אך יש לספק אם זכה בהן הבעל דהא מ"י תקנו תחת מזונות והרי אינה ניזונת משל בעל. והשואל הביא ראיה דזכה בהן הבעל מדברי הרמב"ם פ"ג מהל' עבדים דין ב' בעבד עברי שהאדון חייב במזונות אשתו אף שנשאה אחר המכירה. ואפ"ה מ"י ומציאתה לבעלה כמבואר שם. הוא ז"ל השיב לו דאין מדברי הרמב"ם ראיה דשם מה שהאדון נותן המזונות לאשת העבד הוא מכח מ"י של בעל דהא אם מת העבד אינו נותן מזונות לאשתו משא"כ הכא דהמזונו' הוא מחמת חוב ואף אם מת הבן מחוייב ליתן לכלתו עד תשלום הזמן כמ"ש הב"ש בסי' קי"ד (עמ"ש שם סק"א) . אמנם להלכה הדין עמו דברור הוא כל היכא דמ"י שלה זכה בהן הבעל מתנאי כתובה וכן הוא להדיא בהרא"ש ר"פ הנושא בשם הירושלמי והובא בב"י סי' קי"ד בקיצור וגם המ"מ בפכ"ג מה"א דין י"ח הביא ג"כ דברי הירוש' הזה דמי שפסק לזון את כלתו זנה ומעשה ידיה של בנו. ואין לחלק בין פוסק לכלתו או לבתו דמאי שנא ע"ש:

(א) **שלא תעשה מלאכה.** (עבה"ט בשם ב"ש מ"ש ואם היא נדרה כו' עד א"י להפר. ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב וז"ל ולענ"ד דהוי בינו לבינה דהא להרשב"א אם עשתה המ"י שלו ועכ"פ הוי נ"מ כמ"ש הב"ש סק"ב בשם תוס' עכ"ל):

ב **כל מטות הבית.** עבה"ט ועיין בספר ישועות יעקב סק"ו שכתב דהעיקר בזה כדעת הח"מ ע"ש:

(**ב**) **היא בעצמה**. עבה"ט מ"ש רש"י ס"ל דמצד עצה טובה הוא כו' וע' ביו"ד סי' רל"ד סעיף ע"ג ועיין במל"מ. פכ"א מה' אישות ה"ג באריכות:

ג **ממון כדי לקנות**. עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז אם הבעל יש לו ממון כו' הוא בח"א סי' שי"ח. ושם מבואר דדוקא בלא הכניסה נדוניא אבל אם הכניסה נדוני' והיא אומרת לקנות ממקצת הנדוניא כופין אותו לקנות שפחה והוי כאילו הכניס' אותה עמה ומ"ש עוד בשמו ואם הוא אומר לקנות כו' כמבואר שם דזה לא קאי אהיכ' שלא הכניסה נדוני' דזהו פשיטא רק בזה קאי באם הכניסה נדוני' ואין לו ממון אחר זולת נדונייתה אעפ"כ לו שומעין כיון שאחריות הנדוני' עליו ע"ש. ומ"ש עוד ברדב"ז שם אבל מה שיש להסתפק כו' זה פשוט ומבואר ממ"ש הטור והש"ע לקמן ס"י:

ד **נכסים הראוים לקנות**. עיין בתשו' נו"ב תניינ' סי' ל"ה הובא לעיל סי' י"ג סק"ל:

ה **להביא ראי'**. עבה"ט מ"ש ואחר שעשתה י"ל לבעלה השבע לי כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב לענ"ד זה אינו דהא אם עשתה המ"י לבעלה עיין ב"ש סק"ד עכ"ל גם בספר בית מאיר תמה על הב"ש בזה):

ו **דרך משפחתו**. עבה"ט בשם ב"ש מ"ש אבל בצמר כו' ועיין בהגהת יד אפרים שכ' דאין זה מוסכם כי להרמב"ם שהביא הב"ש סק"א י"ל דכל שבני משפחתה יושבים בטל אף היא א"צ לעשות בצמר כל היום או משקל ה' סלעים רק מחמת זימה צריכה לעשות קצת מלאכה ע"ש:

ז **דמניק' שניהם**. עי' בעה"ט עד וכ"כ הרדב"ז. והוא בח"א סי' ש"ס עש"ה:

ח **הבעל מעכב**. עבה"ט מ"ש ואם אין לה בן כו' והח"מ כ' כו' ולכאורה הפך הסדר דהב"ש הביא דברי הח"מ והחליט דלא כוותי' ע"ש אך באמת יפה עשה בזה שהביא דברי הח"מ באחרונה כי דברי הח"מ נראין וגם בס' ב"מ העלה דהעיקר כדעת הח"מ דהבעל מעכב ומה דנקט הכא בש"ע עם בנה הוא להורות דעם בנה אף באקראי יכול לעכב אבל בקביעות אף באין לה בן יוכל לעכב. ומבואר עוד שם דביולדת שמת בנה ורוצית להניק בן חברתה משך ימים מועטים בשביל צער החלב אין הבעל יכול לעכב דאם תגמל עכשיו צערה מרובה:

ט **צרכי הבית**. עבה"ט מ"ש בשם ב"ש במקום פלוגתא היא פטורה ומשמע דהוא מטעם קים לי. ולפ"ז נלע"ד היכא שכבר הניק' הולד עד שמכירה כיון דלכל הדיעות היא מחוייבת להניקו מפני סכנת הולד כדלקמן סי' פ"ב ס"ה אלא שלדעת תוספת והרא"ש מחוייב הבעל ליתן לה שכר א"כ יכול הבעל לומר בהיפך קים לי כהר"ן דהיא מחוייבת להניק בלא שכר ודוגמא לזה מצינו בגמרא דב"ב דף כ"ד ע"ב ע"ש וצ"ע:

י **מלאכותיה.** עבה"ט ועיין בתשו' מהרי"ט ח"א סי' ל' מ"ש בזה:

## סימן פב

א **שלא להניק.** עבה"ט מ"ש היינו שאסרה הנאת הנק' עליו כו' ומפשט הלשון משמע דהיינו על הבעל ועיין בס' ישועות יעקב סק"א שהביא דבס' שיטה מקבצת מסכת כתובות תמה בשם הרשב"או ז"ל דהא קיי"ל המודר הנאה מחבירו זן בניו ובנותיו ואשתו משום דלא נחשב הנא' ולכן כתב הרשב"א דכאן איירי שאסר' הנאת הנקה על התינוק ואע"ג דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו מ"מ להאכילו בידים אסור כו' ולפ"ז תימה על האחרונים כאן שסתמו דבריהם ולא כתבו דאיירי באופן זה והוא ז"ל כתב לתרץ דע"פ הדין אין הכרח לדברי הרשב"א ז"ל ונכונים דברי האחרונים כאן שסתמו דבריהם משום דאף בחסרה הנאת הנקה על בעלה משכחת להאי דינא ע"ש וע' ביו"ד סי' רכ"א ס"ב ובט"ז וש"ך שם: (ועיין בתשו' חתם סופר סי' קל"ו בענין אשה שהוחזקה למות בני ע"י הנקתה ועתה עומדת על פרקי לידה וקשה לו להבעל לשכור מינקת מדוחק פרנסתו אי אסור לו להניח אשתו להניק. וכתב דבתשו' ח"צ סי' ס"ד וס"ה (הובא בקצרה בבה"ט לעיל סי' י"ג ס"ק כ"א) מבואר דפשיטא ליה וכן להגאון מו"ה אברהם ברודא ז"ל דלולא עדות הרופא שחלב' ארסיי לא הוה אסרינן לה להניק מחמת חזקה לחוד. והטעם דפשיטא להו להני גאונים כך דלא נימא הכא חזקה כמו במילה וקטלנית צ"ל דהוא ע"פ דברי הרא"ש בתשובה כלל י"ג סי' ח' בענין מי שנשא ב' נשים ומתו שתיהן מן ההריון אם יש לחוש שהוא קטלן כו' (הובא בקצרה בב"י לעיל ס"ס ט') דמבואר מדבריו דכל שלא הוזכר בש"ס אין לנו לחוש דחזקה דלא הוו שתקי חז"ל להזהירנו על חיי נפש. ואפילו לדעת הר"ר מנחם שהובא ביו"ד סי' רס"ג ס"ב גבי מילה שלמד מסברא דתלוי גם באב היינו דשם איכא ק"ו לתלות באב יותר וא"כ י"ל דחז"ל סמכו על הק"ו אבל הכא נהפוך הוא דמי לימא לן שמתו מחמת חלב כלל אע"ג דאחרי' שהניקו ממניקת חיו דילמא מ"מ מקרה היא והני מתו בעון אבותם ולא הני כו' וליכא למילף הך ממילה וקטלנית וא"כ כיון שלא הזכירו חז"ל ולא היה להם על מה לסמוך ש"מ דליכא מאן דחש לזה. וכל זה היינו צריכים אי היה כאן חזקה אבל באמת (בנדון השאלה כפי שהובא שם באורך) אין כאן חזקה כלל כי הילד הא' לא מת והב' מת והג' לא מת והד' מת נמצא אפי' נימא תרי זימני הוי חזקה אין כאן חזקה בצירוף אלא בסירוגין וכיוצא בזה לא שמענו בענינים כאלו והחמישי שמת אחר היותו בן ג' שני' אין לתלות בהנקה אחר שכבר חלפו ימי הנקה אדרבה הוא מפסיק בין הד' שמת ובין התאומה שמתה אחריו כו' היות לדעתי

צריך עדות רופאים מומחים אם חלבה ארסיי או לא ולא שיוודע זה עד שתלד ותניק איזה שבועות ואז יוכל הרופא לשפוט ואם יאמר שהחלב ארסיי מהימן לאסור הדד על הילד. וה"מ אם יהי' יכולת ביד ב"ד להוציא ממון מהבעל לשכור מינקת ולירד לנכסיו כדרך שכופים לפרנס בניו הקטנים זה צ"ע כו' ונהי דהב"ד יחושו על ספק נפשות ולא יניחו התינוק לינק מ"מ מן הבעל אינם יכולים להוציא אלא ישכרו לו מינקת מקופת הצבור כו' עכ"ד ע"ש) .

ב **ומניקתו עד כ"ד חדש**. עי' בתשובת הרדב"ז ח"א סימן שמ"ט אודות מניקת חבירו שעברו כ"ד חודש והולד חולה וחלש ואם תגמלהו יבא לידי סכנה ואין הולד רוצה לינק מאחרת אם כופין איתה להניקו מפני הסכנה ואם יכולה לומר אני רוצה להנשא. והשיב אם הולד יש לו אב כופין אותו לרצותה במעות עד שיבריא הולד ויגמל ואם אין לו אב או שהוא עני מצותו בכל ישראל ונותנין לה ממון עד שתתרצה משום הצלת נפשות ואם לא נתרצית מתירין אותה לינשא ולא תגמלנו מפני הסכנ' ואם אינה רוצה כופין אותה להניקו בשכר שהרי מצוה זו מוטלת עליה לבדה להחיותו והכל הוא לפני אומד הרופאים שיאמרו שאם תגמלהו יבא לידי ספק נפשות ע"ש:

ג **כופה אותה**. עבה"ט ועי' בס' ב"מ שכ' לע"ד י"ל מתורת צדקה אתינן עלה כדאיתא בי"ד סימן רנ"ז סעיף ח' ואיירי בשגם קרובי האב עניים ומה שמבואר ס"ס זה שיכולה להשליך על הקהל היינו מסתמא ענייה שאינה אמודה לפרנס משלה אבל עשירה לאו כל כמינה ולגבי הנקה תמיד עשירה היא כו' ע"ש:

ד **עד שיהי' בן ו' שנים**. עח"מ סק"ח ועיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס פ"ט שכ' הלכה למעשה שאם אחר הגירושין אין המגרש והמתגרשת בעיר אחת אז הדין שישאר הבן אצל האב אפילו פחות מבן שש כדי לחנכו וללמדו תורה כי בזה לא שייך דברי הה"מ שהביא הח"מ סק"ח ע"ש וכ"כ הבה"ט סק"ה בשם רשד"ם סי' קכ"ג:

ה **אם אינו אצלי**. עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז בפחות מבן שש כו' הוא בח"א סי' תכ"ט. ושם כתב שזה מבואר בדברי הרמב"ם (שהובא בש"ע בסמוך) לענין הבת. והבן הצריך לאמו הרי הוא כבת כו' ע"ש עוד:

ו **אין האם יוכל לכוף**. עבה"ט ועי' בתשו' הרדב"ז ח"א סימן רס"ג שכ' במי שגירש אשתו ויש לו ממנה בת שהיא בת שבעה והיא אצל אמה וזינתה אמה וילדה מזנות ואבי הבת רוצה לקחת בתו מאצלה שלא תלמוד מעשה אמה. הדבר ברור שהדין עמו דהכא אנן סהדי דלא ניחא לה בצוותא דאמה ואפי' תאמר אצל אמי אני רוצה אין שומעין לה דחיישינן שמא תהיה נגררת אחר אמה וכ"ש שכבר היא בת שבע וטועמת טעם ביא'

וגדולה מזו שאפילו לא היה האב חי ובאים קרובים לקחתה שומעין להם ואפי' אין שם קרובים ב"ד אביהם של יתומים וחייבין להוציאה מעל אמה ולהפקידה בבית א' מהכשרים כפי ראות עיניהם כו' ע"ש. ובסי' ש"ס שם מבואר דאפי' לא זינתה האם רק שהיא פרוצה או שפרוצים נכנסין לביתה הרשות ביד קרובים לקחתה מאצלה ע"ש:

ז אין אם אמה עי' בתשו' הרדב"ז ח"א סי' קכ"ו שנשאל בראובן שמתה אשתו והניחו לו בן קטן חולה והוא אצל אם אמו ורצה ראובן לקחת אותו והוא לא נשאי אשה והוא עני ובזמן שיוצא לחוץ מניח את הבן אצל השכנים אם טוב שיעמוד הבן אצל אם אמו או אצל אביו. והשיב הדבר ברור שהבן אצל אמו אמרו ולא אצל אם אמו ואעפ"י אם ראו ב"ד שתקנת הילד שיעמוד אצל אם אמו אע"פ שיאמר ראובן תנו לי בני ואני אעשה מה שארצה אין שומעין לו כו' כללא דמלתא הכל תלוי בראות ב"ד באיזה מקום תקנה לולד יותר ע"ש:

## סימן פה

א **והרי היא כשאר נ"מ.** עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ק"ו שכ' דהרב בעל הלבוש נתן בכאן מקום לטעות בדבריו שכ' וז"ל וטעמא דמלתא משום דקיי"ל יד אשה כיד בעלה לפיכך אם נתן לה אחר מתנה סתם מיד שזכתה בה אשה קנאה בעלה דידה כידו וכשמוסיף לומר ע"מ שאין לבעלך רשות בה מוציא הגוף מרשות הבעל אבל הפירות הם שלו כו' ומשמע מדבריו דאם נתן לה מתנה סתם הוי גם הגוף של בעלה דיד אשה כיד בעלה ולא דק כלל בזה כו' ע"ש. וכ' עוד בראובן שנתן שטח"ז לבתו כנהוג ושבק חיים ונטלה הבת חלקה ותבעה שבעלה יקח בחלקה קרקע והוא יאכל פירות כדין נכסי מלוג בכדי שיהיה לה זה יתר על כתובתה ופסקו הדיינים שמחוייב הבעל ליתן לה שטר על הקרן שיהי' לה כדין נכסי מלוג וכ' הוא ז"ל דיפה פסקו דאף אי נימא דהוי כמתנה שנתן לה אחר הרי דעת רוב הפוסקים דלא קנה הבעל לגמרי רק לפירות כמבואר בש"ע כאן ולעיל ס"ז וכן פסק בח"מ סי' רמ"ט ס"ג ובפרט בשטר ח"ז הנהוג דכבר הכריע רמ"א בפ"מ סי' רפ"א דדינו כירושה ובירושה כ"ע מודו דהוי נכסי מלוג ודייני דסמכי פסקו כן ע"ש:

ב **נתבטלה המתנה.** בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עיין בחו"מ סימן קי"א סעיף ד'):

ג **תוך הבית.** עבה"ט בשם ב"ש שכתב מיהו אפי' בנושאת ואומרת אתה נתת לי כו' ועי' בס' ישועות יעקב סק"ט שחולק עליו ע"ש:

ד **ומכרו לפירות.** עבה"ט ועיין בס' ישועות יעקב שכ' שהדין עם הב"ש בזה:

## סימן פו

**וטוען שהיא גנבן לו כו'**. בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עי' בחו"מ סימן קל"ג ס"ז ובש"ך שם ס"ק י"ג:

## סימן פז

**לא עלתה לו חזקה**. עבה"ט מ"ש והב"ש חולק והקשה לפ"ז כו' ואשתמיטתא דברי הדרישה כו' ובגליון הב"ש דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב גם בדרישה חו"מ סי' קמ"ט הקשה כן אבל לענ"ד לק"מ דהא הש"ע פריך לרב לשיטתי' דפסק כרשב"ג דאם מתה יורשה עכ"ל וכן תירץ בס' קצות החושן שם סק"ג ע"ש וגם בתשו' גבעת שאול סי' צ"ה ובספר בית מאיר ובקו"א לס' כתובה ע"ש עוד:

## סימן פט

א **חייב לקוברה**. עבה"ט בשם ב"ש מ"ש אפי' אם כנס אותה ערומה ועיין בזה בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תרל"ג. ועיין בקו"א לס' כתובה שכ' שהעלה מלשון רש"י ז"ל ר"פ אלמנה ניזונת דקבורתה הוא קודם לירושתה ונ"מ דאם יש עליו בעלי חוב בשטר הקודמין לנישואין אינם יכולים לגבות מהנכסים שיורש ולמנוע הוצאות קבורתה לפי כבודו וכבודה כמו בבע"ח דידיה במת הוא שיכולין למנוע הוצאת קבורתו כדאיתא בח"מ ר"ס ק"ז אבל אם לא ירש ממנה כלום אף שחייב בקבורתה אם יש עליו בע"ח מוקדמים יכולים לעכב וכן נראה בפשטות בכל היורשים שהם חייבים לאחרים מצד עצמן אין יכולים הבע"ח לעכב בקבורת אביהם מנכסי אביהם דקבורתו קודם לירושה משא"כ בנכס היורשים עצמם יכולים לעכב עכ"ד ע"ש (ועיין בס' כרם שלמה סי' זה שהביא בשם תשב"ץ ח"ב סי' קי"א דמי שקבר אשתו כדין ואח"כ הוציאוה מקברה חטוטי שכבי והפשיטו התכריכין מעליה אינו חייב לקברה פעם שנית ונלמד בה מנשבית שחייב לפדותה ואם נשבית פעם שניה ורוצה לגרשה ה"ז מגרש ויתן כתובה והיא תפדה עצמה וה"ה לקברה פעם ראשונה שאין קוברה פעם שניה עכ"ל. ובמחכ"ת העתיק שלא כדת דבתשב"ץ עצמו שם מבואר דכן היה דעת השואל אבל הרשב"ץ ז"ל השיב לו דאינו כן אלא לעולם הוא קוברה ואפי' מאה פעמים וכתב דהראיה שהביא השואל מנשבית אינה ראיה אא"כ אמר הבעל אינו יורשה כלל והרי כתובתה ויירשוה קרוביה ויקברוה ואפי' הכי אין הנדון דומה שאם יכול לומר כן אל האשה עצמה מ"מ אינו יכול לומר כן לחוב לקרוביה ועוד אפי' פורע כתובתה לקרוביה חייב לקברה שהרי בירושל' אמרו שהאשה

שאין לה כתובה הבעל חייב בקבורתה ועוד אפי' בנשבית אינו אומר כן אלא מפני שיכול לגרשה וכיון שגירשה הרי אינה אשתו אינו חייב עוד בפרקונה אבל זאת אשתו מתה וא"א לגרשה עוד ולעולם היא קרויה אשתו עד שיחיו המתים הילכך לעולם חייב לטפל בתכריכים ואפילו מאה פעמים כו' עכ"ד ע"ש):

ב **ובכלל זה האבן.** עי' בתשו' הרמ"ע מפאנו ס"ס פ"ט שכ' וז"ל ומה שטען עוד ראובן על חתנו שיעמיד נר תמיד בבה"כ ויפרע מי שיאמר קדיש בעד אשתו נ"ל שיפה השיב חתנו שאינו חייב כלום שהדלקת הנר אפילו לבן על האב אינו אלא מנהג בעלמא והרבה שאין מדליקין אלא מעט בעת התפילה ומהא דכ' הרשב"א דבעל חייב לעשות מצבה ליכא ראיה דלא קאמר אלא כגון דמנהג משפחתו לעשות כו' וע"ד הקדיש לא הוטל חיוב זה אלא לבן על אביו ועל אמו אבל בעל על אשתו אין לו חיוב על זה עכ"ל:

ג **ולא הודו לו.** עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס' שהכריע כדעת הרמב"ם ע"ש ועיין בס' בית מאיר שפקפק על דבריו ומסיים דהברור שאין להוציא ע"פ הכרעתו ע"ש. גם בס' ישועות יעקב סק"ב חלקו על הפמ"א בזה ע"ש ועי' בס' יד המלך פי"ח מהל' אישות מ"ש בזה:

## סימן צ

א **הבעל יורש כח אותו השטר.** עיין בתשו' שב יעקב אה"ע זי' כ"ו שגדול אחד רצה לסתור דין זה ושגם בתשו' חינוך ביה יהודה סי' קל"ג פסק לפסק גמור נגד דברי הרמ"א. ומהרי"ו לא כתב זאת לפסק הלכה. והתאזרו חיל שלשה מטיבי צעד הגאון בעל כנ"י והגאון בעל שבות יעקב והגאון המחבר והעלו שאין לזוז מפסק הרמ"א ז"ל ויישבו כל הקושיות והפקפוקים ע"ש וכן בתשו' שבו"י ח"ג סי' קכ"ג מזה. גם בס' הפלאה ובס' בית מאיר כאן ובתשובה סי' ג' גם המה מחזקים דברי מהרי"ו והרמ"א ע"ש ועיין בתשו' חמדת שלמה מסי' ס' עד סי' ס"ג מה שהתווכח בזה עם הגאון מו"ה מאיר ווייל ז"ל. גם בתשו' ברית אברהם חלק ח"מ סי' י"ט האריך מאד בזה (עיין בתשו' חתם סופר אה"ע ח"ב סי' קנ"ט וקס"א):

ב **כח אותו השטר.** עבה"ט בשם הח"מ שכ' ע"כ טוב לכתוב כו' ובח"מ מסיים שכן ראה נוהגין לכתוב עתה. ועיין בתשו' ברית אברהם חלק ח"מ סי' י"ט שהביא דגם בתשו' צ"צ סי' צ"ו העתיק הנוסח כמובא בח"מ שאם תמות בלא ז"ק אחר מיתתו אך בכמה קהילות אין נוהגים לכתוב כן כי הסופרים נהוגין לכתוב ע"פ ספר הנ"ש. והעלה דאין להרהר אחר שום מנהג בזה וגם נוסח הנ"ש יש לו יסוד מוסד. ע"כ אין לשנות המנהג בזה ע"ש

באריכות ועי' עוד בזה מהתשובות שרמזתי בס"ק הקודם לזה:

(ב) **ופירות לאח"מ.** עח"מ שכ' אע"פ שמחה בחיי מורישיה כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עיין בשו"ת הר"ם אלשיך סי' י"ח):

ג **משועבדים לכתובת אלמנה.** דין זה הוא ממרדכי ס"פ כל הנשבעין וע"ל סי' ק' ס"ב בהגה י"א דאם מת יעקב כו' הואיל והיו משועבדים לאלמנת אביו כו' והוא ג"כ מדברי המרדכי ס"פ נערה. והם סותרים זא"ז. ועב"ש שם ס"ק י"ד כתב בזה ג' תירוצים. א' בשם הד"מ דכאן בסי' צ' איירי לפי המנהג דהיורשים יכולים לסלקה (ר"ל היכא שתיקנו כך ע' בסי' צ"ג ס"ג בהגה. אבל מן הסתם לדידן דקיי"ל כאנשי גליל כל הנכסים נקראו מוחזקים לה וראויים לגבי היורשי' ואין בעל הבת יורש מהם כלום) ב' בשם מהרי"ל סי' ע"ד דשאני ירושה הבאה מאליה (ר"ל ירושת הבעל את אשתו דממילא קא אתיא) אבל כתובה ליתא אלא חוב ומחוסר גוביינא. ג' בשם תשובת שארית יוסף דיש חילוק היכא דנשבע' על כתובתה אז היא מוחזקת בנכסים הן לעניין ירושה הן לענין כתובה וכאן איירי שלא נשבעה ע"ש (ויש נ"מ לדינא בין התירוצים כמובן וכפי הנראה מדברי הב"ש שם וכאן סק"ח תופס לעיקר תירוץ מהרי"ל וכן הח"מ שם וכאן לא כ' אלא תירוץ מהרי"ל ועיין בתשו' פרח שושן כלל ד' סי' א' שהאריך מאד בענין זה והביא הרבה לשונות מגדולי בעלי התשובות המדברי' בזה הלא המה מהרי"ט ח"מ סי' ע"ג ורשד"ם א"ה סי' קי"א ופני משה ח"א סי' ע"ז וגינת ורדים כלל ד' ותורת חסד סי' צ"ד ומטה יוסף ח"מ סימן י' ועדות ביעקב סי' כ'. ומכלל דבריהם מבואר עוד ישובים על הסתירה הנ"ל והרב המחבר ז"ל נשא ונתן כדבריהם והעלה שם לדינא הלכה למעשה דלענין כתובת אלמנת הבן (דלקמן סימן ק' הנ"ל) יש לפסוק בהחלט דחשיבי הנכסים ראויים ואין אלמנת הבן גובה מהם שכן דעת רוב הפוסקים אמנם לענין ירושת הבעל (המוזכר כאן) אף דמהרי"ל ס"ל דלא חשיבי ראוי לגבי כיון שדעת הרמ"א ודעימיה אינו כן יש לדון בזה דנכסי היכא דקיימי קיימי שאם הם ביד בעל הבת יחזיק בהם בטענת קים לי כדעת מהרי"ל ודעימיה ואם הם ביד היורשים יאמרו קים לן כדעת מור"ם ודעימי' דס"ל דהנכסים נקראו ראוים ואין הבעל יורש בראוי (אם לא היכא שתיקנו היורשים יכולים לסלק' כנז"ל) ע"ש היטב. ועי' עוד בתשו' מהר"ם אלשקר סי' כ"ח:

ד **הי' לה מלוה.** עיין בתשו' חות יאיר סי' קכ"ב שכ' דאפילו אם הכניסה השטר לבעלה בנדן בעת שנשאה ה"ל ראוי ואינו יורש ואפילו הגיע זמן פרעון השטר לפני מותה לא חשיב בהכי מוחזק. וה"נ בכה"ג לענין ירושה דידה דאם מת מוריש' ולפני שירדו יורשים לנחלה או אפילו אח"כ שהסכימו ליתן לה חצי חלק זכר מ"מ כל כמה שלא נתנו לה

ומתה היא אין הבעל יורש. ומ"מ אם הכניסה לו שט"ח בשטר דקני לך איהו וכ"ש או במעמד שלשתן במלוה בע"פ ודאי משעה שהכניס' דידי' הוא וזה ברור ע"ש ועיין בתשובת שבו"י ח"ב סי' קל"א ובס' ב"מ מזה:

ה **ואחריו ליורשי**. עב"ש ס"ק י"ג מ"ש שכיב מרע שנתן מתנת ש"מ לא"א ומתה קודם שגבתה פסק בסוף תשובת ר' בצלאל דבעל יורש כו' ועיין בס' דגול מרבבה שכ' דבתה"ד סימן ש"ן משמע שדינו כמלו' ואמנם בחפץ מסויים ודאי יורש הבעל ע"ש ועיין בתשו' שב יעקב סימן כ"ו:

ו **הנושא אשה מחייבי לאוין**. עב"ש ס"ק ט"ו ומכלל דבריו מבואר דהכא מיירי אפילו שלא נבעלה רק שנכנסה לחופה וכ"כ בס' שעה"מ פ"י מה"א בקונ' חופת חתנים סעיף ד' ע"ש שהאריך בענין זה:

ז **אין הבעל יורשה**. עבה"ט. ובלבוש כתב ג"כ בסתימו' דהבעל יורש' ע"ש ועיין בתשו' מקור ברוך סי' י' ובת' תורת חסד סי' צ"ו ובס' שעה"מ שם ס"ד מ"ש בזה:

ח אע"ג שנתן עיניו לגרש עב"ש שכ' לאפוקי מדעת הרשב"ם כו' (ובס' כרם שלמה כ' שראה בגליון מהרב מהגאון בעל חתם סופר שכתב נלע"ד דאפילו הרשב"ם נמי לא אמרה אלא קודם תקנת רגמ"ה אבל עכשיו שאין בידו לגרשה לא עדיף הוא מאשה שאמרה לבעלה גרשני דלא מקרי בזה קטטה כמבואר ר"פ האש' שלום עכ"ל) . ועי' בס' ישועות יעקב סק"ח שהביא דמהרש"ל פ"ב דגיטין למד מזה לענין אבילו' במעשה שבא לפניו שהתפשרו על הגירושין ומתה האשה והור' הלכה למעשה שלא ינהוג הבעל אבילו' דהלכה כדברי המיקל באבל והסכים עמו חכם גדול מארץ ישראל (עיין בס' ב"מ מזה) והוא ז"ל כתב על זה הנה זה ימים אירע מעשה בא' שקיבל התרה ממאה רבנים וזיכה גט לאשתו וביני ביני מתה עליו אשתו ואמרתי דבזה כדאי מהרש"ל לסמוך עליו שלא לנהוג אבילו' כלל כיון שכבר זיכה לה הגט ע"ש:

ט **עד שתרצה אין הבעל אוכל פירי**'. עב"ש ס"ק ל"א ועיין בת' נו"ב תניינא סי' צ"ג שכתב דהמרא' מקום של ס"ק זה נרשם בטעו' שהוא נרשם במ"ש המחבר אין אוכל פירו' אותה מתנה וקאי במהיום הבעל שארצה וזה טעו' אלא הב"ש מרשים קודם לזה עמ"ש המחבר אין הבעל אוכל פירותיהן וס"ק ל"א צ"ל קודם סק"ל וע"ש פירוש דברי הב"ש בזה:

י **ואם מתה אינו יורשה**. עב"ש ס"ק ל"ג עד וא"י מנא ליה ועיין בס' קרבן נתנאל פ"ח דכתובו' אות י"ג:

(י) **קיימים בעצמם**. עבה"ט מ"ש ואם הוציאה המעו' כו' ובגליון ש"ע דהגאון רע"ק איגר זצ"ל נ"ב ע' בש"ע ח"מ סי' שמ"ט:

יא אם הבעל רוצה לבנו' עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' קי"ח שנ' ומ"מ אם רוצה לבנות כדי להרבו' בפירות ומתנה שאם יזכה הלוקח יהי' ידו על התחתונ' ומסתברא לי שלא יכול הלוקח לעכב דאע"ג דמי שרוצ' לירד לתוך שדה חבירו אפילו בתנאי זה יכול בעל השדה לעכב ולומר איני רוצה שתבנ' בתוך שלי אפילו ע"מ שתהי' ידך על התחתונ' שאני הכא שיש לו בקרקע זה שייכו' חדא שהוא אוכל פירות ואיכא מ"ד קנין פירות כקנין הגוף דמי ותו דאפשר שלא יזכו הלוקח בקרקע זה לעולם דקיי"ל כתקנת אושא כו' ע"ש:

(יא) **הלוקח יכול למחו'**. עח"מ שכ' אף אם לא מכרה היא בעצמ' יכולה למחו' וכו' בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב וז"ל והסמ"ע סי' רי"ב ס"ק י"ג כתב דהיא אינה יכולה למחו' עכ"ל):

יב **נאמן בשבוע'**. עבה"ט ועמ"ש לעיל סי' ע"ג סק"א מזה:

יג **ישראל שגבה קרקע**. כתב בס' ישועות יעקב ס"ק י"ט וז"ל ובעסק חזקות שנוהגין בכמה מקומו' במדינת ישמעאל שמי שדר בבית ישמעאל או בכיפה יש לו חזקה שאין אחר רשאי לשכור הבית מן הישמעאל בלי רשות ובכמה מקומו' הוא דרך קנין שקונין ומוכרין זכות חזקות אלו אם דינם כקרקע או כמטלטלין האריכו בזה האחרונים בתשובותיהם ובכמה דברים יש נ"מ בזה כגון לענין מצרנות ולענין שטח"ז שכתוב בו חוץ מספרים וקרקעו' והסכימו כולם שאין לנו הכרע' גמור' בזה ונכון למצוא פשר דבר אף שלא מרצון הצדדים עכ"ל:

יד **שנתן לה משלו**. עבה"ט ועיין בתשוב' חתם סופר סי' קמ"ו שהאריך וביאר ששה חילוקי דינים בענין זה במפתחות:

טו **יכול למוכרם**. עבה"ט בשם ב"ש ועיין בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי מ"ש בזה:

טז **אינה טורפת אותו**. עבה"ט בשם ב"ש שכ' וה"ה אם כתבה שטר בפ"ע מהני כו' ועיין בס' ישועות יעקב ס"ק י"ט שהשיג עליו ודעתו לדינא דלא כהב"ח ע"ש:

יז דאם האשה קבלה המעות עיין בס' ישועות יעקב דלאו דוקא דמי שווי המכירה אף בנתן לך סך מועט מהני ע"ש:

## סימן צא

א **בעלה חייב לשלם**. עבה"ט ועיין בתשי' נו"ב תניינא סי' צ"ו על דבר אשת איש שזלזל' לאחד או לרבים בדברים ורוצים לענש' בממון אין בעלה חייב לשלם עבור' והמורה לכוף

את בעלה ליתן קנס אינו אלא גזלן ע"ש: (ועיין בתשו' חתם סופר סי' קל"ט אודות אשה שהביא' לה כמה פעמים במחשך בשר כשר ממקומו' אחרים בהיות בעלה למרחוק מבלי לשלם עבור כל ליטרא להחוכר כפי תקנת הקהיל' והחוכר הזה חייב להבעל ממון ורוצ' להחזיק הממון באמרו שחייב הבעל לשלם עבור אשתו קנס כפי הנהוג שם לפנים ופסק דאין החוכר יכול לעכב חובו בשביל קנס שחייבת אשתו מכמה טעמים כו' רק ינכה לו תשלומין המגיע בעד כל ליטר' והמותר ישלם לו ע"ש) . ומ"ש הבה"ט אשה הנו"נ בבית אם נדרה לצדקה צריך לשלם כו' ע' בתשו' נו"ב תניינא חיו"ד סי' קנ"ח הבאתיו בפ"ת ליו"ד סי' רמ"ח סק"ג וכפי הנראה שלא שם לבו לדברי הב"ש אלו ועיין בח"מ סי' ס"ב בהגה שכתב הרמ"א ז"ל דסתם אשה נו"נ תוך הבית ע' בסמ"ע וש"ך שם:

ב **דינה כמלו' בשטר**. עיין בס' ישועות יעקב שכ' דדוקא כשהבעל מודה שהיו הסבלונו' ת"י אבל באומר איני מאמינך פשיטא שאין בידה לגבות ותמה על האחרונים שלא הרגישו בזה כלל ע"ש:

ג **עדיין לא נשבעה**. בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עיין שו"ת מהרי"ט ח"א סי' קכ"ח וח"ב חח"מ סי' ח'):

## סימן צב

**אבל קודם אירוסין**. עיין בס' ישועות יעקב שתמה על המנהג שלנו שכותבין שטרי סילוק אחר שידוכין קודם נישואין והרי אצלינו הקידושין והחופה באים כאחת א"כ קודם נישואין הוי ג"כ קודם אירוסין ולא מהני מידי הסילוק כמ"ש הרמ"א כאן. וכתב קצת ליישב המנהג ומסיים ומ"מ אם יבא שטר סילוק כזה לפני מהיום נכון לעשות פשר דבר ע"ש. ועיין בתשו' גאוני בתראי סי' ט"ז תשוב' מהגאון בעל ט"ז במעש' באלמן שנשא אלמנה וקודם חופה סילקה לו מה שהבטיח' לו אך השאיר' לנפשה סך קצוב שיהיה לה לבד ולא יהי' לו חלק בו וקנה קנין על זה ואחר הנישואין בא אבי האלמנה לב"ד שיתן לה כתוב וחתום שאין לו חלק בזה ואותו האיש הוא ע"ה אינו בקי בדינים וטען ואמר אף שהקניתי בק"ס לא אתן לך כתוב וחתום מה דינו של דבר זה. והשיב לכאור' אלמן זה שסילק נפשו קודם הנישואין ודאי לא הוי סילוק כמ"ש הר"ן והרשב"א דדוקא אחר אירוסין כו' אך מצד אחר נראה דהדין עם האשה דיש לדמות להההיא דהאש' שנפלו דף ע"ט במאי דמסיק בשטר מברחת דעשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל ואליבא דר"ש ופי' רש"י דסבור שהמתנה גמור' ע"ש וה"נ כן הוא דהוא סבור שהסילוק הוא טוב אפילו בעת בואו לב"ד וכבר פסקו התוס' והרא"ש בשם ר"ח והטור הלכה כר"ש ע"כ

הדין עם האשה ומחוייב ליתן לה כתוב וחתום כי סתם קנין לכתיב' עומד עכ"ד ע"ש. ועיין בתשובת נו"ב תניינא סי' צ' שהשיב אודות שטר סילוק שלא נתבאר בתוכו אם נכתב בין חופה לקידושין או אם נכתבו קודם קדושין או אחר החופה רק זמנו של שטר הוא ביום החופה הנה לדעת יד בעל השטר על התחתונה כו' ולכן הדין עם הבעל אם יטעון שלא נעשה הסילוק בין קידושין לחופה. ואמנם יש חילוק בזה בין סילוק פירות נכסי מלוג בחייה או לענין מכירת האשה ובין סילוק הירוש' לאחר מיתה גם יש לשונות שמהני אפי' קודם אירוסין ואחר נישואין ע' סעיף ז' בהגה והרבה פרטי דברים יש בזה וצריך לראות גוף השטר ואז אוכל להשיב דבר ברור עכ"ד ועיין בת' חות יאיר סי' מ"ז וסי' נון ונ"א ונ"ב מענין זה (וע' בתשו' חתם סופר אה"ע ח"ב סי' קס"ו:

## סימן צג

א **שקבל בנדוני'**. עבה"ט ועיין בס' בית מאיר שכ' ויראה לע"ד נהי לא קיי"ל כהעיטור שבב"י ואפי' אם נשתטה הבעל איתא בתשו' רמב"ן סי' נ"ט דאין לה תקנה ואינה יכולה לקחת נדוניית' ויתפרנס הוא מצדקה אלא ב"ד יורדין לנכסיו ומפרנסין לו ולאשתו ובניו ע"ש מ"מ אם מבזבז נכסיו בשחוק וזנות וכדומה דפסקינן בח"מ סימן ע"ג גבי לוי ומלוה דיכול לתבוע תוך הזמן אף דאפשר אשה גרועה דאולי לא תבא כלל לידי גובייא מ"מ בכי הא ודאי יש לסמוך על העיטור ופשטות משמעות הרמב"ם ואפילו אינה כלל מורדת ויושבת תחתיו יכולה לתבוע להוציא הממון ולעשות מהו נ"מ ע"י ענין בטוח והוא יאכל הפירות דהא להרבה ענינים נדוני' לחוב לזמן דמי עכ"ל:

ב **עד שתתגרש**. עיין בס' ישועות יעקב שנסתפק בזה באומרת גרשתני שלא בפני בעלה ואח"כ בא בעלה ומכחיש' דאז אסור' להנשא ואח"כ באו עדים או שבעלה בעצמו הודה שגירש' אי נימא דחייב במזונותי' משום שעל ידו היתי' מעוכבת להנשא והראה פנים לכל צד ומסיים והעיקר נראה לי דחייב במזונות ע"ש:

ג **גירושין גמורים**. עבה"ט שכ' ואם גירש ולא סילק הכתוב' כו' ועי' בס' ישועו' יעקב שכ' ולדינא נראה שאין להוציא מן הבעל ע"ש ופשוט הוא:

ד ואפי' אם צוה. עיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תנ"ה בראובן שצוה מחמת מיתה שיתנו לאשתו מאתים זהב בכתובתה והיא אין לה כתובתה כתוב אלא מנה והיא לא רצתה לגבות כתובה אלא להיות ניזונית כדין האלמנה והאפטרופס של היתומים אומר כי לא הוסיף לה מנה אלא כדי לסלק' מעל יתומיו כיון שהיא אינה רוצה להסתלק אין לה אלא מנה כאשר כתוב בכתובתה והשיב אין כאן ספק כלל אלא הדין עם האלמנה ותהי'

ניזונת עד שתרצה ותתבע כתובתה ותגבה מאתים זהב הרי כתב לה בכתובה משמע כדין כתובה ממש וכמו שהמנה הראשונ' הרשות בידה ליזון או ליטלם כן הדין במנה האחרים שהוסיף בכתובת' ועוד שכל אדם יודע שאשתו ניזונת מנכסיו ואם כך הית' כוונתו הי' לו לומר תנו לה מאה זהב למזונותי' ועוד שודאי בא במתנתו ליפות כחה ולא לגרע כחה ואם אתה אומר תטול מאתים ותסלק נמצאת מפסדת שהרי בשנה אחת יעלה מזונותיה למאה ואם היתה כוונתו לתת בידה הבחירה שתטול מאתים ותסתלק או שתזון ותטול מאה כמו שכ' בכתובת' הי' לו לפרש הלכך ודאי ידה על העליונה ותתפרנס אם תרצה וכשתתבע כתובתה תגבה מאתים עכ"ד:

ה **ויכולין ב"ד לתקן**. כתב בס' ישועות יעקב דכעת נהגו בתי דינים שבישראל לסלק להאלמנה כתובת' כל זמן שירצו היורשים וכל הנשאת על דעת המנהג היא נשאת וטעמא דמלתא כיון שהמזונות ביוקר מאד מן מה שהי' מלפנים וסך הכתוב' כמו שהי' מקדם וא"כ כל אחת לא תרצה לקבל כתובתה רק הנדוני' ותהי' כ"א נוטלת נדוני' של בן ותרצ' להיות ניזונית לכך עשו בזה תקנה עכ"ל. וכ"כ בתשו' שבו"י ת"ח סי' קכ"ד והובא ג"כ ב"מ דכך נתפשט המנהג במדינות אלו וכן עשו הלכה למעש' בק"ק פראג. וע"ש עוד שכ' דכן המנהג ג"כ להוציאה מהמדור ובס' בית מאיר פקפק ע"ז דהוא נגד ההלכ' ומה"ת לתקן זאת וכן הורו ישישי דייני ק"ק פ"פ דמיין ואין לזוז מדבריהם ואין לגרש נשי עמינו מבית תענוגיהם כל ימי מיגר אלמנות' בעל כרחה כל כמה שהיא לא תבעה כתובה בב"ד עכ"ד ע"ש:

ו **לתקן במקומן**. עבה"ט מ"ש חוץ מג"ח הראשונים כו' ועיי' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ק' שכ' דהדבר ברור דדוקא אם לא תבעה האלמנה כתובה בב"ד אבל אם תבעה כתוב' בב"ד מזה לא דיבר הריב"ש וכ"ע מודו דאין לה מזונות דדוקא אם ב"ד רצה לתקן כו' אבל היכא שתבעה כתובתה דמעיקרא לא תיקנו לה רבנן מזונות ודאי דאין לה מזונות אפי' בג"ח הראשונים. וסיים שדבר זה הוא פשוט ולא כתבתי אלא להוצי' מדיין א' שרצה לפסוק אף בדתבעה כתובו' ליתן לה מזונות משך ג' חדשי' ראשונים ודבר ברור שאין הדין כן עכ"ד ע"ש: (וכ"כ בגליון ש"ע דהגאון רע"ק זצ"ל):

(ו) **על הפתחים**. עבה"ט מ"ש ואין הבת נוטלת עישור נכסים כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע זצ"ל נ"ב וכן הוא להדיא בש"ע לקמן סי' ק"ג ס"ו ע"ש:

ז **לא פרעוה**. עבה"ט בשם ב"ש היינו אם פרעוה אח"כ כו' ועיין בס' קרבן נתנאל פ"ד דכתובות אות ל"א שכ' עליו דבריו נראים להלכה דהא בהך איתתא דאתיא קמי' דרבה בר"ה בפ' השולח לא פרעו לה כתובת' ומ"מ אין לה מזונות משעת תביע' וכמו שפירש"י

דגליא דעתה דבעי לאינסובא ואיהו לא אתני בהד' אלא כל ימי מיגר ארמלותיך בביתי שהיא אלמנה בשביל כבודו א"כ מעתה בנד"ז אף אם אין להם או אינם רוצים לשלם מ"מ היא סברא בדעת' שיגיע לה פרעון כתובתה ע"י תביע' בב"ד וגלת' דעתה דבעיא לאינסובי ולא חשה לכבודו אבדה מזונותי' וזה ברור לדעתי עכ"ל. גם בס' ישועות יעקב סק"ג חולק על הב"ש בזה ע"ש:

ח **תבעה מדוחק.** עבה"ט בשם רש"ך דוקא דתבעה כו' וכ"כ המל"מ בשמו בפי"ח מהלכות אישות דין כ"ח יש מי שאומר כו' ע' בק"א לספר כתיב'. ובס' בית מאיר שתמהו על דין זה הא קיי"ל מלתא דליתא בבריא בקנין ליתא בשכ"מ א"כ במה קנתה האשה לזון מנכסיו הא הוה דבר שאין בו ממש ודשלב"ל בשלמא מה שאכלה בתנאי ב"ד שאני אבל במתנת שכ"מ איך אפשר כו' ומבואר בדבריהם דעכ"פ דוקא בנכתב אני מניח מנכסי שתזון כו' שנוכל לומר שהוא כמו דקל לפירותיו שנכסיו הם בעולם כו' עש"ה ועיין בתשו' ח"ס סי' ק"מ שהביא דבריהם להלכ' וכ' עוד דמ"ש הט"ז וב"ש דאם נתארס' או נשתדכ' אין לה מזונות דוקא אם כתב כל ימי מיגר ארמלותך אבל בכתב סתם אלמנותי או אשתי אפי' נשתדכ' או נתארס' יש לה מזונות ואע"ג דתו לא מיקריא אלמנותו ואשתו מ"מ אמרי' אשתו שהית' כבר כדאמרי' בגיטין מ"ב ע"א עבדי שהי' כבר כו' וע"ש עוד אודות שטר צווא' שריבה לאחד מבניו יתר על אחיו וכתב בה בזה"ל ונגד זה מה שנתתי לגבי ראובן הנ"ל מחוייב לשלם כל החובות כו' וכן מחויב להספיק כל צרכי אשתי רחל כל ימי חייה אתו עמו בביתו ואמנם אם לא יוכלו לשבת יחדיו מחוייב ליתן לה בכל שבוע ב' זהובי' ועכ"ז תשאר בביתו כמקדם ושוב בפונקט אחר כתב בה חיוב שעבוד ופרעון הכתוב' מוטל על בני ראובן ועל בני שמעון מחצה על מחצה כו' והנה האלמנה תבעה כבר כתובתה בב"ד ושני הבנים מוכנים לפרוע לה אך היא אומרת כי אף אחר שתקבל כתובה מחוייבים היורשים במזונותיה או בדמי המזונות שכן נשמע מהצווא' דחיוב המזונות הוא חיוב אחר והשיב דודאי לשון הצוואה משמע כדברי האש' ומבואר בו ב' דברים למעליותא דידה חדא שתזון מלבד חיוב מזונות דתנאי ב"ד אפי' אחר שתבעה כתובת' שהרי כ' שאם לא יוכלו לשבת יחדיו יתן לה ב' זהובים לשבוע ואי בתנאי ב"ד אכלה אטו בדידיה תליא להטיל פשר כו' והב' מדכתב כל ימי חיי' משמע אפי' כשתנשא לאחר ואע"ג שכ' אשתי מ"מ מדלא כ' בביתי וגם לא כ' כל ימי מיגר י"ל אשתי שהית' כבר וכמ"ש לעיל. אך נהי דכן ל' השטר מ"מ כיון שלא הניח מנכסיו כך וכך שתזון ממנו לא קנתה המזונות ואין ממש בצואה זו. אמנם עכ"פ הבן שקיבל יותר מחלקו המגיעו על תנאי שיזון אלמנתו אם לא יקיים התנאי הזה גם הוא לא יקבל

יותר משאר אחיו כשיעור הזה וינכה לו מחלק הטופיינא שלו לפי שרצה האב ליתן להאלמנה וזה יתחלק בין היורשי' שוה בשוה ע"כ טוב לפשר באופן שתתרצה האלמנה למחול לו תביעתה ואז יעמוד גם הוא בשלו עכ"ד ע"ש):

ט **ויש מי שאומר**. ע' בספר ישועות יעקב שכ' דהעיקר כדיעה ראשונה דאינה מפסדת מזונות רק לאחר מיתת בעל' ע"ש:

י אבל אם שיירה מקצת כו' (בגליון ש"ע ר"ע איגר זצ"ל נ"כ אם כתובתה היה ר' ר"ט ונדונייתה נ"ב סך ר' ר"ט והיא מחלה ר' ר"ט יכולה לומר מחלתי הנדוניא וניזונת בשביל הכתובה כנלע"ד ע' בתשו' הרשב"א הובא בב"י עכ"ל):

יא ומיהו אם ירצו כו' בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב ואם מקצת מהיורשים רוצים שיסולק לה כתובתה וקצתם אין רוצים ע' בספר כתובות לקמן סי' קי"ג ס"ב סק"ז:

יב **הקדיש נכסיו**. עב"ש שכ' ואם הקדיש בחליו ע' בח"ה סי' ר"ן דאין הקדש עד אחר מיתתו לפ"ז נראה דניזונת מהם כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב הא אינו מבואר דהוא איבעיא דלא איפשטא ומספיקא אמרינן דאם עמד חוזר וא"כ הכא במת דהקדש זכה בודאי והוי ספק אם מחיים או לאח"מ אם בן מספק א"י לטרוף מההקדש ובזה מיושב קושיית הח"מ ס"ק ל"א דשפיר סתם הרמ"א דכל הקדש הוי כמתנת בריא והיינו מספק דשמא לגבי הקדש גמר ומקדיש מחיים עכ"ל:

יג **ומיהו אם תפסה**. עח"מ ס"ק ל"ב עד מ"מ תפיסה מהני. ובגליון ש"ע דהגר"ע זצ"ל נ"ב היינו מר"ה או מסימטא אבל מרשות יורשים הוי ספיקא דרבוותא כדבסמוך סכ"ג ואם היה פקדון ביד אחר י"ל דלכ"ע מהני תפיסתה עכ"ל:

יד **המטלטלין לאחרים**. עבה"ט וגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עיין בחו"מ סימן קי"ג ס"א):

טו **ולכ"ע בעינן תפיסה גמורה כו'**. זהו מתשובת הרא"ש סי' שס"ד הובא בב"י שכתבו ז"ל דבר ברור הוא כי הנכסים שהם בבית הבעל אע"פ שכשמת נשארו הנכסים בידם ואוהלים כאשר המה אין זה כלום שכל תופס צריך תפיס' גמורה שיקנה הדבר באחד מדרכי הקנאות כמ"ש בפ' הכותב (כתובות ד' פ"ד) אבל בכאן הבית והתיבות והמטלטלין הכל ברשות היורש ואינה נקראת תופסת בשביל תפיסת המפתחות כו' עכ"ל. ועיין בתשובת רבינו עקיבא חיגר ז"ל סי' קל"ג דהגאון בעל בית מאיר תמה ע"ד הריב"ש והרמ"א הנ"ל דמאיזה טעם לא יהיה זה תפיסה כיון דמונחים בחצירו דהא יש לה זכות דירה מתני ב"ד והוא כשוכר ובודאי לא היה הריב"ש סותם דבריו רק לפסקא דהרמב"ם (שהובא בח"מ סי' ש"ג ועמ"ש בפ"ת שם) דהוי חצירו דהמשכיר ולכן כ' דצריך

לדחוק דהריב"ש מירי בחפצים המונחים בבית באותן חדרים שלא היו משועבדים לדירת האשה כדאיתא בסי' צ"ד. והוא ז"ל השיב לו בזה"ל גם אנכי הייתי מתמיה על סתימת הריב"ש והרמ"א דלא מקרי תפיסה אולם נ"ל אף אם בעלמא הוי חצירו דהשוכר מ"מ י"ל דדירת אלמנה גרע לא מבעיא לשיטת ר"ת בתוספת ב"ב דף נ"א ע"ב ד"ה במתנה דדוקא שוכר דיכול להוריש זכותו ליורשיו הוי חצירו אבל היכא דאינו מוריש לא אלא אף לאינך פוסקים דדוקא בנ"מ שלה כו' אבל הכא בדירת אלמנה דאין לה שום זכות ליתן זכותה לאחר לא להשכיר ולא להוריש רק שיש לה זכות בעצמה מתנאי ב"ד י"ל דלא מקרי חצירה וגם כיון דלא הקנו לה ענין זכות בדירה זו רק שמועל בתנאי כ"ד להניחה לדור בתוכה אבל לא לענין דבר אחר שיהיה לה פירות החצר לזכות בנפילת מציאה לתוכה עש"ך חוה"מ סימן קל"ח סק"ב עכ"ל ע"ש:

## סימן צה

א **במזונות האלמנה.** עבה"ט ועיין בספר ישועות יעקב שחולק על הב"ח וב"ש והסכים שם הח"מ ע"ש:

ב **מציאתה.** עב"ש סק"ה מ"ש בפ"ז י"ל הא דקיי"ל מותר בגדים ליורשים כי היכ' דתתגנה עליהם כשהיא אמם לא אמרינן כן ע"ש ועיין בספר ישועות יעקב שחולק עליו:

## סימן צו

א **אלא בשבועה.** עב"ש סק"א (ולפי שדבריו נאמרו בקיצור מאד לכן אבאר קצת מ"ש אע"ג דקיי"ל חזקה אין אדם פורע תוך זמנו ר"ל וחזקה זו אליבא דגובה בלא שבועה אפילו מיתמי כמבואר במס' ב"ב דף ה' ע"ב ובח"מ סי' ע"ח ס"א וסימן ק"ח ס"א. ומ"ש כי שם בתוס' להרא"ש תירצו עוד תירוץ אחר כו' ר"ל דבב"ב שם הביא הרא"ש בשם הריצב"א תירוץ זה האחר. ומ"ש אלא דיש חשש שמא לקחה בעצמה כו' זה החשש הוזכר בתוספ' פרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ח) בד"ה וב"ה ע"ש) . ועיין בתשו' נו"ב חלק ח"מ סי' י"ח שנשאל באשה שמת בעלה והיא לא היתה בעיר עם בעלה איזה שבועות קודם מותו כי נסע ממנו בעודו בריא לעירו ואחר כמה שבועות חלה ומת ואחר כך מתה האשה ויש לה כתובה סך רב כי הכניסה סך רב והאשה מתה קודם ששבעה על כתובתה אם שייך בזה דין יורשים מן היורשים (המבואר לקמן סעיף זה) . והשיב דלענין הנכסים שהכניסה (היינו הנדן שלה עם התוספת שליש חוץ כתובה דאורייתא) בודאי אין שום חשש צררי לא לתירוץ התוספת כיון דליכא תנאי ב"ד. ולא לתירוץ הרא"ש כיון

דלא היתה אצלו במותו ולא בשעת חליו. דהא ודאי דחשש שמא התפיסה צררי הוא רק ביכול להתפיס לידה ממש אבל לא למסור לאחר בשבילה וראיה לזה מכתובות דף ק"ז דבקטנה ליכא חשש צררי וכן החשש שמא תפסה בעצמה ליכא לחשש רק קודם מותו כמ"ש הב"ש וכיון שלא היתה אצלו במותו ליכא חשש זה. ואף דבתוספות פרק מי שמת הנ"ל גבי נפל הבית עליו ועל אשתו משמע דחיישינן שתפסה אף שלא בשעת מיתה (ודלא כהב"ש שכתב קודם מיתתו) נראה דע"כ לא חיישינן לזה אלא במת פתאום כההוא דהתם אבל במת מתוך חולי והיה בו דעת לצוות אל ביתו ליכא חשש זה (ע"ש הטעם) רק איכא חשש שמא התפיסה או תפסה בעצמה בשעת' מית' וכיון דבנ"ד לא היתה בשעת מותו ולא בשעת חליו ליכא שום חשש צררי כלל לגבי הנכסים שהכניסה וליכא עלה חיוב שבוע' כלל בחייה ולכן יורשיה יורשים הנדן שלה וגם התוס'. חוץ כתובה דאורייתא דבתולתא אינם יורשים דבזה איכא חשש צררי מטעם שהיא תקנת חכמים (עב"ש לקמן סק"ח) . ועוד נראה דבכתובות הנעשים פה כו' (זה יובא לקמן סימן צ"ח סעיף ג') ולטעם זה יורשים הכל גם כתובה דאורייתא דנכלל אחר כך בשטר תוספת כתובה דמפורש בה נאמנות עכ"ד ע"ש היטב כי שם הלשון קשה קצת:

ב **ואם נכסי צ"ב אינם קיימים**. ע' בתשו' שב יעקב סימן כ"ז במעשה באלמנה שבאה לגבו' כתובה מיתומים וגם תובעת סך ד' מאות זהובים שירשה מאביה מעות מזומנים והגיעו ליד בעלה זה שנתים קודם מותו בכן תבעה סך הנ"ל מלבד כתובתה. והשיב לכאורה נראה דאין נוטלת אותם אפילו בשבועה כיון דזה הממון שירשה מאביה הוא נקרא נ"מ שהמה באחריות האשה והבעל אינו חייב בגניבה ואבידה ואפילו בפשיעה פטור משום דהוי שמירה בבעלים כמ"ש בסימן פ"ה לפ"ז בנ"ד שאין אלו המעות עצמם בעין אנן טענינן ליתמי דנגנבו או נאבדו או נפחתו וכן מוכח מלשון הש"ע בסי' צ"ו שכתב ונ"מ ונצ"ב או נכסים שיחד לה בכתובתה בעין כו' ואם נכסי צ"ב אינם קיימים כו' הנה פתח בתרתי נ"מ ונצ"ב וסיים בחדא בנכסי צ"ב והשמיט נ"מ א"ו משום דאם נ"מ אינם בעין אינה גובה אפילו בשבועה משום דטענינן ליתמי דנפחתו או נאבדו ולפ"ז תמוהים דברי הב"ש שכ' בסק"א ונראה נ"מ ונצ"ב דלא שייך בהו תקנתא כו' א"צ שבועה לגבו' אפי' כשאין בעין כו' משמע דס"ל דאפילו נ"מ גביא האלמנה אפי' כשאינו בעין: אך באמת נראה בנ"ד אינו דומה כלל לדין נ"מ דהקרן היא בחזקת האשה ואין להבעל רשות בה רק לאכול הפירות ואם נפל לה כספים לוקחין בהן קרקע ואין להבעל רשות לישא וליתן בהם כמ"ש הרשב"א הובא בב"י סי' פ"ה אבל בנ"ד שנתנה לו רשות לישא וליתן עם המעות הוי כולה מלוה והם באחריות של הבעל וגם לא חיישינן שמא החזיר

לה כיון דהבעל יש לו פירות כל ימי חייו מהיכי תיתי יחזיר לה והוי כמו החזקה דא"א פורע תוך זמנו ואפשר לפרש דעת הב"ש הנ"ל שכתב גם בנ"מ אם אינו בעין שלוקחת שלא בשבועה מיירי ג"כ בכה"ג שנפל לה כספים או שנמכר הקרקע או הכלים של נ"מ והבעל לקח המעות בתורת הלואה. ולפ"ז בנ"ד פשוט שלוקחת אותן ד' מאות זהובים בלא שבועה. אמנם היה קשה עלי לסמוך על דעתי לגבות מיתומים קטנים דבר שאינו בעין בלי שטר וראיה רק ע"פ הרשימה מהב"ד (שהביאה האלמנה רשימה של חלוקת עזבון אביה החתום בחתימת ב"ד שנעשה החלוק' לפניהם שהגיע לחלקה ד' מאות זהובים והגיעו ליד בעלה. כן מבואר שם) עד שמצאתי דין זה ממש בתשו' רמ"א סי' קט"ו כו' ויצא מזה עכ"פ דין חדש שאם נפל לה בירושה מטלטלים וכלים וידוע דהגיעו ליד הבעל ואינם נמצאים בשעת גביה בעין דלא גביא דמי שווים דאנן טענינן ליתמי עכ"ד ע"ש:

ג **יורשיה יורשין כתובתה.** עבה"ט וב"ש שכתבו בשם ת' ש"י (הוא בסי' ל"ד) כשיש בעלי חובות על אביהם י"ל היורשים לא ניחא לן כו' (ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב וע' באורך מזה בשו"ת מהרי"ט ח"ב חח"מ סי' ט' וי' וכן הסכים להלכה בתשו' פנים מאירות ח"א סי' נ"א עכ"ל (וע' בס' ישועות יעקב סק"ג שתמה על הרב ש"י ועל הב"ש שהביאו בפשיטות שנעלם משניהם תשובת מהר"ם בר ברוך סי' תתנ"ט דמבואר שם דאין ביד היורשים למחול השבועה ולהפסיד לבע"ח וכן מבואר בתשו' מהר"ר יחיאל באסאן כו' ומסיק לדינא אי מעשה כזאת בא לידי הייתי מפשר אף שלא מרצון הצדדים ע"ש. וע' בתשו' דרכי נועם חא"ה סי' כ"ה שהאריך ג"כ בדין זה וכ' דהוי ספיקא דדינא ואין להוציא מיד מוחזק והיכא דאין כאן מוחזק ראוי והגון לעשות כעין פשרה ע"ש. וע' בת' שבו"י ח"ג סי' קכ"ד שנשאל על שאלה כזו ממש והזכיר שם ת' דרכי נועם הנ"ל ושוב הביא ת' מהר"ש הלוי ח"ב סי' ל"ז דמסיק להורות דנדוני' שהיא הכניסה לו דהוית כבע"ח דעלמא יורשיה נוטלים אף שלא נשבעה משא"כ תוס' כתובתה אין להגבות ליורשים כיון שלא נשבעה וכן מסיק בס' חוסן ישועות לא"ה סי' צ"ו והוא ז"ל הסכים ג"כ לזה וכ' דכן נ"ל עיקר שזהו פשרה ע"פ הדין וקרוב לזה מצאתי בסוף ספר מסגרת השלחן בתקנות ד"א דפולין בענין הבורחים שאשתו בנדונייתה קודמת לכל בע"ח וזהו מלתא דמסתבר והסכימו עמי בי דינא ועשינו כן הלכה למעשה ע"ש:

ד **אבל אם נתגרשה.** עב"ש סוס"ק ט' מ"ש אין אומרים מגו להשביע. והנה בח"מ לא נזכר כלל זה רק בכנה"ג בכללי מיגו שנדפס בס' או"ח הביא כן בשם גידולי תרומה שהוציא זה מהך דהכא ובתומים שם רוצה לדחות ראייתו ע"ש אך לכאורה כלל זה

מוכרח מח"מ סי' פ"ב ס"י בהוציא שטר מקויים וטוען אמנה או רבית א"י להשביעו אף בטוען השבע לי אף דבטוען פרעתי אם אמר השבע לי מחוייב לישבע כמבואר שם ס"א וע"כ דא"א מגו להשביע להנתבע מאחר דאיכא ג"כ חזקה אין אדם תובע כו' ומש"ה אחר הפרעון יכול להשביע בטענת אמנה או רבית כיון שעתה הוא התובע ודו"ק וע' בח"מ ס"ס פ"ז בהגה:

ה **משלו כלום**. עבה"ט ומ"ש ואם נשבע הבעל שבועת אין לי כו' לכאורה נראה דה"ה אם ידעינן שלא היה אמוד בכדי כתובתה דהא האי סברא דלא אמוד מהני אפילו להוציא מהיורשים כדאיתא בכתובות דף פ"ה וע' בח"מ סי' ט"ו ק"ה ובסי' רצ"ז ואף שכתב הרמב"ם והש"ע שם ומשרבו בתי דינים כו' הסכימו שאין מוציאים כו' היינו דוקא התם דזולת האומדנא א"א להוציא מידם אפילו בשבועה משא"כ הכא. ומה"ט אפ"ל דכאן מהני אפילו שלא נודע להדיין עצמו שלא היה אמוד רק עדים מעידים על זאת אף דלא מהני התם כמ"ש הרמב"ם והש"ע שם. ויש לעיין בש"י שם:

ו **שלא בזבזה כלום**. ע' בס' בית מאיר שכתב דיש למנוע מלהשביע שבועה זו כי בלי ספק שאשה שהיתה עם בעלה שנים רבות אי אפשר לה לצאת ידי שבועה זו כי בשעת מעשה נעשה לה כהיתר גמור ושוב הוי מלתא דלא רמיא ואי איישר חילי אבטלינא ולכל הפחות הרוצה להשביעה יפרוט שאינו כולל מה שבזבזה על נפשה במותרות מזונות או לבוש ואפילו מתנות קטנות שנתנה פעם לקרוביה או לצדקה אלא שלא בזבזה במתנה מרובה סך מסויים עשרה ר"ט לפ"ע המדינה ולפ"ע עושר בעלה. אבל סתם לשון זה שלא בזבזה כלום בלא רשות בעלה ודאי אין לנו עכ"ד:

(ו) **שמא ימחלו כו'**. כתב בס' כרם שלמה וז"ל אלמנה מעוברת ועוד לה בן ובשעת גביית הכתובה פטרה הבן משבועה וילדה ולד קיימא וחי שלשים יום ומת הולד ורוצה הבן להשביעה על חלק העובר שאומר שלא פטרה אלא חלקו העלה בשו"ת פרי הארץ סי' ה' דהדין עם הבן ויכול להשביעה ע"ש):

ז **וה"מ במטלטלי**. עב"ש ומ"ש בשם ב"י לישב הסתירה בדברי הרא"ש. ע' בזה בתשו' הרש"ך ח"ב סי' א' וע' בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' ק"ד שהוא ז"ל כ' ליישב הסתירה באופן אחר דבתשו' הראשונה הוה עובדא באשה הנו"נ בתוך הבית ומכרה קיים אפילו בנכסים ידועים לבעל שהרי נעשית אפטרופא עליהם ודוקא במטלטלי אבל במקרקעי לא דלא שייך למימר בהו נושאת ונותנת ואין מורידין אשה לנכסי קטן ובתשו' הב' מירי כשלא נעשית אפטרופא כלל וזו וזו כשלא נשבעה לא בתחלה ולא בסוף ובזה א"ש פסק המרדכי בפרק הכותב בשם בה"ג ואחרים עמו דלא פליג כלל על הרא"ש כי האשה

שנשאלו עליה ולא היתה נו"נ ולא נשבעה כו' ע"ש:

(ז) **ותפס' מעות.** עח"מ ס"ק כ"ה שכ' אבל מטלטלי כיון דגופייהו כו' ובס' כרם שלמה כתב וז"ל וה"ה אם מכרה המטלטלין הוי כמטלטלין ולא כמעות אא"כ הניח הבעל מעות ותפסום כ"כ בגליון הש"ע של הגאון מהרמ"ס עכ"ל ועבס' בית מאיר:

ח **את האלמנה.** נראה פשוט דאף במקום דלא שייך לומר דמוריא היתרא בהאי הנאה דקא טרחא קמי יתמי אעפ"כ אין משביעין אותה אלא חוץ לב"ד דלא פלוג והכי מוכח בגמ' שם בהא דמשני ההוא גט יבמין הוה ע"ש:

## סימן צח

א **אבל יורשיו.** ע' בתשו' נו"ב חלק ח"מ ס"ס י"ח שכ' נ"ל דבר חדש דזה כשנותן לה כתב בפני עצמה על הנאמנות אז אמרינן שלא האמינה רק על עצמו ולא על יורשיו היכא שלא פירש בהדיא גם על יורשיו אבל בתוס' כתובה דנהיגי האידנא שכתוב בהו נאמנות כיון שכתובה זו מפורש לפרוע שטר כתובה דין בחיי ובמותי גם הנאמנות היא בחיי ובמותי והרי האמינה גם נגד יורשיו. וא"ל דכיון שנהגו לכתוב נאמנות בלא המלכות בעלים לא מהני כמבואר בח"מ סי' ע"א סעיף י"ד זה אינו חדא דזה דוקא כשעדים אומרים בפירוש שכתב הנאמנות בלא המלכת בעליה וגם בזה מפקפק הש"ך שם ס"ק ל"א אבל בקהילתינו שהבעל בעצמו חותם בח"י ג"כ הרי נשתעבד בכל מה שכתוב בשטר ובפרט בנ"ד (בעובדא דידיה דמיירי שהאשה מתה קודם שנשבעה) כבר כ' הרשב"א הובא בב"י סי' צ"ו שאפילו במקום דלא מהני הנאמנות ע"פ דין לפטור משבועה מ"מ עכ"פ מועיל דלא אמרינן ביה דין יתומים מיתומים ע"ש עכ"ד. ונ"ל דזה שכ' אבל בקהילתינו שהבעל בעצמו חותם כו' לרווחא דמלתא כ' כן. אבל באמת א"צ לזה לפי המבואר שם בריש דבריו דבכל כתובות הנעשים בעירו כותבין בהם נאמנות. משמע דפשט כן המנהג וא"כ הרי מבואר בח"מ סי' ע"א שם וביותר בסי' ס"א ס"ה דאם הי' מנהג פשוט כו' ע"ש:

ב **אבל אם נעשית כו'.** עיין בתשו' שב יעקב סי' כ"ט בא' שמתה אמו חורגתו חצי שנה אחר מות בעלה ולא נשבעה על כתובתה והוא היתה אפוטרופס' בחיי בעלה וגם אחר מותו וכל העזבין לע"ע ביד בן חורגה אם מחוייב לפרוע כתובת' ליורשיה או לא הואיל ולא נשבעת ואין אדם מוריש שבועה לבניו. והשיב דאפי' לא היתה אפטרופסית כלל ג"כ פטור ליתן שום דבר ליורשי' כיון דלא נשבעה ואף שכתוב בשטר תוס' שלה כנוסח הנ"ש וכל זמן ששטר זה יוצא קיים מתחת יד אשתי או ב"כ אין אני או שום אדם בעולם נאמנים לומר פרוע כו' לשון זה לא מהני לפטור מן השבועה אלא אם עדיין בעלה חי

כגון שנתגרש' ממנו אבל לא לגבי יורשים דהם אין צריכים לטעון כלל פרוע רק אנן טוענין עבורם שמא פרע אביהם ואין זה נגד הכתוב בשטר שאין שום אדם נאמנים לומר פרוע דבאמת אין נאמנים והוי דבריהם נגדה בטל כאלו אינם אומרים כלל אלא דאף דשותקי' נשאר הספק והב"ד טוענין עבורם. ודאי אילו הי' כתוב כנוסח הש"ע וכמו הנוסח שכ' הנ"ש בשט"ח מהימנת את עלי כל אימת דאמרת שלא נתפרע כ"ז ששטר זה יוצא קיים כו' לא היתה צריכה לישבע אפי' נגד היורשים כיון דהיא נאמנת לומר לא נתפרע בלא שבועה משא"כ בנוסח הנ"ל ודאי דצריכה שבועה נגד היורשי' ועין בעין נראה דבכוונה שינה הנ"ש הנוסח בכתוב' כדי שלא תהא נאמנת נגד יורשיו ליטול בלא שבועה וא"כ בנ"ד שמתה נשאר הכלל דאין אדם מוריש שבועה לבניו. ומכ"ש בנ"ד שהיתה אפטרופסית לאחר מיתת בעלה ובזה לא מהני שום פיטור כמפורש בש"ע סי' צ"ח ס"ד ובהא כ"ע מודים דבחיי' לא היתה יכולה לגבות בלא שבועה גם היתומים מן היתומים אין יכולים לגבות כלל מפני שאין אדם מוריש כו' ע"ש באריכות וע' בס"ק שלפני זה:

ג **לגבי יורשיו.** עבה"ט ועיין בס' ישועות יעקב שהסכים עם הב"ש וכ' מאחר דבלא"ה רבו החולקים וס"ל דפטור בפירוש מהני לגבי יורשים (עיין בח"מ סי' ע"א סי"ז ובש"ך שם) א"כ עכ"פ בקנין יש לסמוך עליהם עיין שם:

## סימן צט

א **שמין כל בגדיה.** עבה"ט (בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל עיין לעיל סימן ס"ו בב"ש ס"ק כ"ג) ועיין בתשו' גבעת שאול סי' ע"ד באלמנה שכתב לה הבעל בכתובת' שיהי' לה כל המטלטלין ותכשיטין השייכים לגופ' מלבד סך כתובת' ואחר הנישואין עשה לה הבעל תכשיטין שעולה איזה סך ויש לספק אם להגבות לה אותן תכשיטין שעשה לה אחר נישואין או לא. והשיב דאין להוציא מיד היורשים שהם מוחזקים משום דאפשר לפרש דקאי על אותן תכשיטין שנתן לה בעת הנישואין גם מה שהיא הכניסה שיעבד לה כדי שלא יהיו כנ"מ אלא כנצ"ב (צ"ע לפ"ז באם לא הי' לה בעת הנישואין שום תכשיטין) ומהלשון מוכח כן שכ' השייכים לגופ' משמע מה ששייך עתה לגופ' ולא מה שיהיה שייך להבא מדלא כ' שיהיו שייכים לגופ' ואף אם כ' בפירו' כן מ"מ לא חל הקנין עליהם דהוי דבר שלא בא לעולם דהא לא שעבד עצמו בגופו לעשות לה תנשיטין רק אם יעשה מנדבת לב יהי' לה למתנה א"כ לא הוי אלא קנין וקנין אינו מועיל בדבר שלב"ל ואף אם מקנה בפירוש לכשיהי' בעולם הוי ספיקא דדינא כו' ע"ש ועיין בסוף

ספר מעין גנים בהשמטות לח"מסי' ר"ט שהביאו וכ' דה"ה דשמין לה בגדי חול שעשה לה אחר הנישואין אף בכתב לה חוץ מהבגדים השייכים לגופ' דלא קאי על מה שעשה אח"כ וצ"ע דלא נהגו הבתי דינים כן (ע' בס"ק שאח"ז) ועכ"פ הוא נכון שלא להוציא מיד היורשים דאם הם מוחזקים בהם ובפרט שע"פ הרוב מוכרח הבעל לעשות לה שלא תרגיל קטטה עמו א"כ בודאי שייכי כל הטעמים הנ"ל עכ"ד ע"ש. ועמ"ש לעיל סי' ע"ו סק"ו בשם תשובת נו"ב תניינא סימן ק' שדעתו אינו כן. ומבואר שם שזהו מנהג פשוט ליתן לאלמנה כפי הכתוב בכתובת' בכל השייך לגופה אפי' מה שלא הי' לבעל בשעת נישואין אלא שחקר שם טעם הדבר וכ' ע"ז ב' טעמים נכונים ע"ש וע' עוד בת' צ"צ סי' ג' ובת' פרי תבוא' סימן ס"א מענין זה:

ב **בין של חול**. ומ"מ עצה טובה מפני המוסר שבגדי אלמנותה שעשו לה היורשין לכבוד המת שלא ישומו אותן לה. ב"מ בשם ריב"ש סי' ש"א. ועיין עוד בס' בית מאיר לעיל סי' צ"ד שתמה על מה שראה נוהגין בכמה בתי דינין כשמסלקין האלמנה מותרים נגדה ליתן יותר על המגיע לה מכל מיני מטלטלין כמו נחושת ונחושת קלל ואפי' כלי כסף הא קיי"ל דאפי' בגדי חול שעשה לה שמין. ובסוף הספר בהשמטות כ' שדרש טעמו של דבר מרבנים מובהקים ולא ענו אותו דבר זולת כך ראינו נוהגים מקדמונינו. והוא ז"ל כ' דנראה הטעם בזה לפי שמבואר בסי' צ"ג דאנן פסקינן כאנשי גליל שא"י היורשים לסלקה בע"כ ובאמת כעת נתפשט המנהג לסלק אות' בע"כ (כמ"ש בסי' הנ"ל ס"ק ה') בודאי מעיקרא הכי איתקין לסלק אותה בע"כ ונגד זה להפיס דעתה במקצת נותנין לה מכל מיני כלי תשמיש כדי צורכה לבד ואף כלי כסף. וכן ראוי לנהוג ואפשר לפי העושר אף לוותר לפעמים בענ"ש לייכטע"ר של כסף. ואולם כל זה אם היא מסתלקת בע"כ אבל לא בשתובעת היא כתובתה ואינה רוצה ליזון מתפיסת הבית כי לדעתי אך מזה נשתרבב המנהג עכ"ד ע"ש:

ג **אבל גרושה כו'**. אין שמין כו' עיין בס' ישועות יעקב סק"א מ"ש בזה בענין צבע שצבע לשמה אי שמין לה עיין שם:

ד **מדעתו בלא טענה**. עבה"ט שכ' אבל סרחה עליו כו' ועיין בק"א לס' כתוב' שכ' דיש להסתפק אם יש הכחשה ביניהם והוא טוען שסרחה עליו אם נאמן לנכות מכתובתה ולכאורה יש לדמות להא דאיתא בח"מ סי' קנ"ה (ר"ל בטור. כי בש"ע לא נזכר כלל זה הדין דהרחקת אילן מהעיר והטעם כ' הסמ"ע שם ס"ק ע"ח ובתוי"ט פ"ב דב"ב משנה ז') בדין הרחקת אילן מהעיר דיש חילוק בין יחיד לרבים דביחיד כיון שהספק הוא בקציצ' אינו קוצץ מספק אבל גבי רבים כיון דבודאי צריך לקצוץ והספק בנתינת דמים

פטורים מספק א"כ י"ל דה"נ כיון שהקנ' לה הבגדים כמ"ש בהגה אלא דהספק הוא בדמים פטור' מספק. ואף דכ' הב"ש בסק"ג גבי בגדי רגל כיון דאיכא פלוגתא אין מוציאין מיתומים אף שכתב הח"מ סק"ד דגם בבגדי שבת ורגל א"י לסלק' מבגדים י"ל דהיינו דוקא לענין פלוגתת הפוסקים דיכולים לומר קים לי אפי' בתפיס' בעדים אבל בשאר ספק שמחולקים בטענה י"ל דאינה יכולין לטעון נגד שטר כתובתה עכ"ד:

ה **של רגל ושבת.** עיין בק"א לס' כתוב' מ"ש בזה:

ו **שמין לה.** עבה"ט (מ"ש ממילא אם היא מוחזקת כו' ובגליון הב"ש דהגר"ע איגר ז"ל נ"ב עיין בסמ"ע סי' צ"ז ס"ק ס"ב) . ומ"ש אם יש מחלוקת כו' עד בשם הרדב"ז. הוא בח"א סי' שס"ו ע"ש:

ז וא"י לסלקה מבגדי' עיין בק"א לס' כתוב' שכ' די"ל דזה דוקא בבגדים שעשה לה הבעל אבל בכסות שעשו היורשים להאלמנה אם אח"כ תובעת כתובתה צריכה להחזיר גוף הבגדים דבדידהו דלא חיישי לכבודה לא הקנו לה כלל:

(ז) **אפ"ה מתנתו שלה.** עבה"ט ועיין בתשו' חתם סופר סי' קמ"א שכ' דבלבוש הוסיף אפי' מצא בה דבר ערוה נוטלת המתנ' והדין עמו דלעולם נימא השתא הוא דאיתרע ואדעתה היתה טובה וישרה ואיכח סברת הגאונים (הובא בח"מ סק"ז דאטו מאן דיהיב מתנה לרחמיה ערבא בעי למישקל מיניה דרחים לי' לעולם) ואטו מאן דיהיב מתנה לפלוני צדיק ונעשה רשע יחזור מתנתו בשביל זה. אמנם נ"ל בנושא אשה בחזקת כשרות ונותן לה מתנות ואח"כ נודע שהיא אסורה עליו מקודם נישואין כל המתנות חוזרים לבעל דהכא לא שייך סברת הגאונים הנ"ל דהרי ודאי אם נתן מתנה לחבירו בחזקת שהוא אוהבו ונמצא דבאותו שעה לא הי' אוהבו הי' חוזרת המתנ' אי לאו משום דדברים שבלב אינם דברים והרי לא פי' בהדיא ע"מ שאתה אוהב שלי כו' והכא הרי אזלינן בתר אומדנא דהרי כל הדין בנוי רק על אומדנא ובנד"ז איכא אומדנא שלא נתן לה אלא משום חיבת ביאה וכיון שגם באותה שעה לא היתה ראויה לו פשיטא דחוזרים המתנות כולם ואין לומר מה בכך עכ"פ נהנה ממנה ז"א דלא מיחשב הנאה אלא צער וכדקיי"ל ביו"ד סי' קי"ט סעיף י"ג במוכר טרפה בחזקת כשרה מה שאכל אכל והוא יחזיר הדמים כו' ברם צ"ע בהיו בה מומין שא"א לידע כגון חולי נכפה ר"ל הבא לפרקים ולא נודע לבעל עד זמן אחר החתונה והוברר שהי' בה חולי זה מקודם הנישואין ויוצאת ממנו בגט כמבואר ס"ס קי"ז אי נימא דהמתנות קרקע וכספים שלה כיון דעכ"פ בשעת ביאה ראשונה לא ידע מזה כלום הית' חביבה בעיניו וגמר והקנה אתא שעתה נמאסת בעיניו או אפשר כיון דאותה ביאה הי' מסוכן לו עד למות אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי וגרע ממאכיל טריפות

וכן נלע"ד ברור שעכ"פ אם הבעל מוחזק אין להוציא מידו ואפשר גם להוציא מידה אלא לפי שלא מצאתי זה בפירוש ע"כ כשבא מעשה כזה לידינו ראינו לבצוע. מיהו אם נתרפאית מהחולי לגמרי ולא נמצא בה אחר נישואין רק שנודע לו שהי' לה כן בילדותה ונתרפאית נהי דמ"מ יכול להוציאה משום פן תחזור לקדמות' כמבואר בח"מ שם ס"ק י"ב אבל אינו יכול לתבוע המתנות דהכא שפיר י"ל מחמת חיבת ב"ר גמר והקנה דלא ה"ל שום סכנה ומיאוס בדבר כיון שעתה נתרפאת. וכ' עוד והנה במתנה שנתנה האשה או קרוביה לבעל לא הוזכר בש"ס וגאונים אבל כתב מהר"ח מזרחי בתשובה סי' י"ז אפי' אם מגרשה לדעתו בלי שסרח עליו מ"מ הכל שלו ואינו מחזיר כלום ומייתי לה מק"ו דנותן לאשה מסתמא דעתו למיקם קמיה אפ"ה זכתה במתנה מכ"ש מתנות שנתנום להחתן דמשום אקרובי דעתיה הוא דודאי הם שלו והסכימו כן בתשו' מהר"א ששון ח"א סי' נ"ד ונ"ה הרב המחבר והגאון מהר"צ בלי פקפוק ולא היה צריך לק"ו כי פשוט הוא מאותו טעם שכ' הגאונים דאטו מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ערבא שקיל שיהיה אוהבו לעולם וה"נ דכוותיה אפי' נושא היום ומגרש למחר הכל שלו כו' ונראה פשוט מל' הגאונים ומסברא דבבעל אין לחלק בין מתנת קרקע וכסף ובין מלבושים ותכשיטין דבעל לגבי אשה לא שייך לומר שלא ניתנה אלא להתקשט לפניה כו' ולכן דעתי מה שנוהגים ליתן להחתן קיטל וגם טלית של יו"ט אינו צריך להחזיר כשמגרש אשתו (ע' בס' בית מאיר ס"ס קי"ח) אפילו מגרשה מרצונו ממחרת יום חופתו אמנם נלמוד ממ"ש לעיל דהיינו דוקא אם לא יתגלה בבירור שכבר היתה שנואה בעיניו קודם לכן ואיערומי קא מערים לכונס' אבל אי נתברר כן פשיטא דאין כאן מתנה ויחזור גם הוא המתנות שניתנו לו עכ"ד וע"ש עוד שהביא דבתשב"ץ ח"ב ס"ס רס"ה כ' בענין אם מתה האשה בלי ז"ק (במדינותשלא נהגו בתקנות שו"ם או שהיא לאחר שני חזרה) אף דהבעל יורש נכסי מלוג היינו הנכסים שנפלו לה בירושה או נתנו לה במתנה אבל האב שנותן לבתו תכשיטין להתקשט בהן ומתה אין הבעל יורשה וכדאמרי' ס"פ נערה כי אקני לה למיקם קמיה כו' וכן בכאן אומדן דעתא הוא שלא הקנה האב לבתו אלא שתתקשט בהן היא או בניה אבל אם מתה בלא בנים לא אקני לה שיורשם בעלה להתקשט בהן אשה אחרת וע"כ הדין הוא שיחזיר הבלאות אם הם קיימים ע"כ ופסק כן בפשיטו' במבי"ט ח"א סי' כ"ט והוא חדוש דין וכן ראוי להורות עכ"ל ע"ש ועמ"ש לעיל סי' נ"ג סק"ב):

ח **או תכשיטים**. ואיתא בריב"ש סי' ש"א הובא בב"י בקצרה דאפי' חתן השולח מתנות להכלה תכשיטי כסף וזהב קודם הנישואין ואע"פ ששולח ומכריז זה נותן החתן להכלה אין הכוונה למתנה גמורה ומעולם לא שמעתי מי שפקפק בדבר לומר שלא יהיו שמין

תכשיטי כסף וזהב ע"ש. ועי' בס' בית מאיר שהאריך לפקפק בזה וסיים כי דין זה צ"ע. אמנם במדינות אלו ובזמנינו שכבר הוקבע המנהג ע"פ עדות הריב"ש ופסק הרמ"א ז"ל ודאי כל השולח ונותן על המנהג נותן ויש לדון ולהורות כן בלי פקפוק. אך חדשים מקרוב באו לידי שטרי תנאים הנכתבים במדינה זו ביפוי כח האשה לבאר שהמתנות שיתן החתן להכלה בזמן השידוכים יהי' משעת נישואין משעה ראשונה מתנה חלוט' ופסוקה ותטלה לבד השליש הוספ' ואפי' בשני חזרה יוחלטו. ואיני יודע אם מרצון ונפש חפיצה של צד החתן נכתב או שהסופרים מעצמם לפעמים כדי להחניף כותבים כן מדעתם ואומרים לצד החתן שכן המנהג וצד החתן מפני הבושת ברבים בע"כ אינו מסרב ושותק לא נכון להתנהג כן ועי"ז לפעמים נלקו היתומים ויוצאים נקיים מנכסי אביהם ע"י שאשתו גובאת השליש הוספ' ואף מתנה זו. ומשבח אני ק"ק פוזנן שאף מנהג תוספת שליש אין בם מכ"ש לחדש מנהג הנ"ל עכ"ד: (ועיין בס' כרם שלמה שכ' וז"ל ראובן נדר לתת לבתו חמש מאות זהובים ובעת הנישואין לא נתן רק ד' מאות זהובים ונדר שישלים לו עוד המאה זהובים והחתן כ' בכתוב' ת"ק זהובים עם תוספת שליש כנהוג והאב לא רצה להשלים המאה והחתן רוצה לנכותם מהכתובה עם התוספת שעליהם שהם חמשים זהובים פסק בשו"ת רשב"ש סי' רפ"ג דהדין עם החתן ע"ש מלתא בטעמא עכ"ל. ותימה שלא זכר שדבר זה כבר נאמר ונשנה בתשב"ץ ח"ב סי' קס"ט ובח"ג סי' רס"ב ע"ש וגם הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל בתשוב' הנדפסת בשו"ת חתם סופר סי' קצ"ב הזכיר זה לפסק הלכה והבאתיו לעיל סי' נ"ב סק"ב ע"ש):

ט בשעת נשואין עבה"ט (מ"ש ל"ד בשעת נשואין אלא אפילו כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב וכ"כ בשו"ת מהרח"ש ח"ג סי' כ"ג) . ומה שהקשה בשם כנה"ג על המבי"ט שסותר עצמו ממ"ש בח"א סי' כ"ט למ"ש בח"ב סי' פ'. עיין בזה בתשו' מהרי"ט ח"ב אה"ע סי' מ"ו ובתשו' כנסת יחזקאל סי' ע"ט ע"ש עוד: (ובתשו' ח"ס סי' קמ"ט כ' על נדון דידיה וז"ל האמת כי המבי"ט סתר עצמו מ"ש בח"א סי' כ"ט למ"ש בח"ב סי' פ' כו' והרגיש בסתירה זו הכנה"ג הובא בבה"ט סי' צ"ט ולענ"ד לק"מ בשנעיין בטעם הדבר שכ' בח"ב בי' פ' שיהי' שלו משום שהם כלי בית שנקראים על שם הבעל ומייתי התם כגון כוסות של כסף וקערה של כסף ומגריפה יע"ש יראה מזה אע"פ ששניהם משמשים אין זה נקרא תשמיש שניהם כי גם כל אוכלי שלחנו משתמשים בו וכן דרכו של עשיר מופלג שאפי' עבדיו משמשים בכסף וזהב והכל לכבודו נקרא על שמו וה"ל המתוקן לבעל שאפי' נתנום קרובי האשה מ"מ הכל שלו וכשרוצה שתקחם באלמנותה ישומו לה בכתובתה אך בח"א סי' כ"ט מיירי בדברים המיוחדים לו ולה כגון טבעת שיכול הוא

לשומו על אצבעו וגם היא ואולי גם מצעות המטה החשובים שעושים לשניהם ממש בלי שישתמשו שארי בני בית בזה תליא אם קרוביה נתנו הם שלה ואינם נישומים ואם מקרוביו הם שלו. נמצא לפ"ז הי' ראוי להורות שהצוקר ביקס של כסף וכוס של כסף שניתן מאבי הכלה תקח' אותם בשומת כתובתה בניכוי דמי שוויים אבל היא תקחם משום שבח בית אביה ואודות מלבושים החשובים שעשאום הבעל על שמה אע"פ שכ' בשטר תו"כ שלה מלבד צעיפים ומלבושי' מ"מ הכתיבה היא שלא מעיקר הדין וכבר צווח הגאון ב"מ על זה מ"מ שמעתי שניתן לזו האלמנה שוה כמה מאות מלבושים ויהיה לה אשר לה אבל ליתן לה שאר תכשיטי כבית כגון טישטינר וכדומה אין לנו וא"כ רואה אני מה שירדו הב"ד לפייס ולבצע הריב ע"ד הפשר טוב וישר הוא כו' עכ"ל ע"ש):

## סימן ק

א **ומתקנת הגאונים**. עב"ש סק"ב ועיין בס' קרבן נתנאל פ"ו דכתובות אות ט"ז מ"ש בזה:

ב **לסלקה בקרקע**. עבה"ט ומ"ש והיינו היכא דלא כ' בפירוש כו' עיין בס' ב"מ שפקפק קצת בזה כי הש"ג לא קאמר זה אלא בב"ח ולא בכתובה כו' ע"ש. ומ"ש ואם הקרקע שוה יוד והיא רוצה לקבלה בעשרים כו' הדין עמה ר"ן פ' נערה בב"ש מסיים וע' בחה"מ. ורומז לסי' קט"ו ובש"ך ס"ק י"ט. ועי' בס' ב"מ שהביא דבתשו' פ"מ ח"ב סי' מ"ו העלה זה בספיקא דדינא ולכן גבי ב"ח ודאי היורשים מוחזקים ואפי' באלמנה עם יורשים החליט ג"כ שהיתומים הם מוחזקים מטעם נכסי בחזקת יתמי קיימי. והוא ז"ל כ' עדיין צ"ע כי זה ניחא נגד שעבוד הכתובה אבל האלמנה הא לדידן דפסקינן כאנשי גליל יש לה נמי שעבוד מזונות ולגבייהו הא מבואר סי' צ"ג סעיף ט"ו דנכסים בחזקתה ונהי דאנן ע"פ מנהג נהגינן כאנשי יהודה כמ"ש שם סעיף ג' (עמ"ש שם סק"ה) בלי ספק זה אינו אלא בשיכולין לסלק כל הכתובה ולא באופן זה אלא נשארת בשעבוד מזונותיה וא"כ היא המוחזקת והדין עמה כפסק הר"ן עכ"ל ועיין בת' נו"ב ח' ח"מ סי' ט' והובא קצת בפ"ת לח"מ סי' ק"ט ס"א בד"ה שומעין ליורש וצ"ע. ועיין בס' ישועות יעקב שכ' דדוקא בכה"ג שהקרקע שוה יוד והיא רוצה לקבלה בעשרים שאין בו כדי אונאה וכדי שהדעת טועה (כמבואר בח"מ סי' רכ"ז סכ"ט בהגה דבקרקעות אין אונאה עד פלגא אבל יתר מפלגא הוי אונאה) לכך תוכל לקבל אבל ביותר מעשרים כדי שאין הדעת טועה אף בקרקעות לא תוכל לומר לדידי שוה לי ע"ש עוד. ומ"ש הבה"ט אם יש מעות בעין והיא תובעת מעות כו' הנה בח"מ סי' ק"א ס"א גבי ב"ח איתא בא לפרוע אם יש לו מעות צריך ליתנם לו וא"י לדחותו אצל קרקע או מטלטלי כו' וכ' הש"ך וכן הדין לענין גביות כתובה שצריך ליתן

מעות מזומנים אם יש ליתומים מעות בעין כו' ובבה"ט שם כ' שדברי הש"ך אלו הוא בטעות דהא באה"ח סי' ק' מפורש דהרשות ביד היורשים לסלקה בקרקע ע"ש. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' קט"ו (שרומז עליו הבה"ט כאן) מבואר שם דיש ג' חילוקים בדין זהי א' סתם כתובת אשה כיון שלא הוציאה אפי' יש לו מעות נותן לה מה שירצה דדוקא. ב"ח כיון שהוציא מעות שהלוהו לכן אם יש לו נותן לו מעות אלא דאם אי' לו מעות נותן מטלטלין ואין כופין אותו למכור ולהביא מעות אבל כתובה אפי' יש לו מעות נותן לה מה שירצה. ב' זה דוקא אם לת כתוב בכתובה שהכניס' לו מעות אבל אם כ' בכתובה שהכניסה לו מעות כך וכך חזר דין כתובה זו כדין ב"ח ואם יש לו מעות נותן לה מעות ואם אין לו מעות אין כופין אותו למכור ולהביא מעות. ג' הא דאין כופין אותו למכור ולהביא מעות דוקא אם כ' סתם שהכניסה לו מעות כך וכך ולא כ' מעות בעין אבל אם כ' מעות בעין אפילו לא כ' אם תבא לגבות תגבה מעות בעין כיון שכתב שהכניסה לו מעות בעין להכי טרח וכ' כן כדי שתגבה מעות בעין וכופין למכור ולהביא מעות עכ"ד ע"ש ועפ"ז אפשר לקיים דברי הש"ך הנ"ל דר"ל היכא שכתב בכתובה שהכניסה לו מעות כך וכך דאז דינה כב"ח (אלא דלפ"ז דוקא מה שהכניסה ולא תוספת שליש אף דבכמה דוכתי מבואר דדמי לחוב נדוניא מ"מ לענין זה לא דמי דהא לא הוציאה מעות וכמ"ש הב"ש בסי' ק"ב סק"ה ע"ש) ואף דהרדב"ז לא קאמר אלא מיני' דבעל אבל באלמנה מן היורשים הרי בחוב גופיה מבואר בח"מ סי' ק"ז ס"א ואם ירשו קרקע ומטלטלים ואין מפורש בשטר כולי הדין עם היורשים י"ל דהש"ך מיירי היכא דמפורש בין בחייו ובין במותו וכדרך שכותבין האידנא. ועיין בתומים שם ובס' בית מאיר כאן ובסי' ק"ב סעיף ד' מ"ש בדין זה:

(**ב**) **לגבות ממטלטלין**. עבה"ט מ"ש ואם כ' לה מטלטלין אג"ק כו' ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עש"ך ח"מ ס"ס קכ"ו):

ג **מפני תקנת השוק**. עיין בנ"ש ובס' באר יעקב ובס' ב"מ לעיל סי' ס"ו סי"א:

ד **ואינם נגבים מהשבח**. עיין בתשו' ברית אברהם חח"מ סימן ל' שנשאל אם האשה גובה כתובתה מדאקני או כדעת הש"ך סימן קט"ו ס"ק ל"ב דהות ג"כ בכלל מקולי כתובה כמו דאינה גובה משבח כו' והשיב כבר בא לידינו כמה פעמים עובדא דא והעלינו כמה ראיות מספיקות דלא כהש"ך וראיתי שחלקו עליו הבאים אחריו (בתומים ובנה"מ שם ובס' ב"מ כאן ובס' ישועות יעקב בסי' זה סק"ג ע"ש) וכן עיקר לדינא הלכה למעשה להגבות מדאקני עכ"ד:

ה **מהשבח**. עבה"ט מ"ש אפי' אחר התקנה כו' דלא כהרמב"ם כו' והוא לשון הב"ש. ועיין במל"מ פכ"א מהלכות מלוה מ"ש בזה. ומ"ש חין חילוק בין שבח ממילא כו' הוא מדברי הח"מ שכ' כלומר אפי' שבח דממילא כגון אם נתיקרו כו' ועיין בס' ב"מ שכ' דהוא תמוה דודאי לא גרעה מבכור (בח"מ סי' רע"ח ס"ו) וגביא משבחא דממילא דלא נשתנה כגון ארעא ואסקה שרטון או דיקלא ואלים ומכ"ש נתיקרה כדמוכח בבכורות דף נ"ב כו' וכן מצאתי להדיא בש"ך ח"מ סי' קט"ו סס"ק כ"ט שכ' וז"ל דהא אפילו בכור וכתובת אשה גובה משבח דנתיקרה לכ"ע עכ"ל ועיין בת' נו"ב חח"מ סי' ט':

ו **אבל לא מהראוי**. עבה"ט שכ' אפי' מבעל עצמו מהרי"ו סי' מ'. ועיין בס' ב"מ שכ' דאף שמבואר שם הכי מ"מ לע"ד בכיון גדול השמיט הרמ"א ז"ל דברים אלו כי המה תמוהים כו' ע"ש:

ז **לאחר ב' או ג' שנים**. עיין בתשו' חוט השני סי' צ"ג ע"ד השטר שכתוב בו מעכשיו נתתי לבני כמר יעקב ד' אמות קרקע כו' ואגבן הקניתי ושעבדתי ונתתי אליו במתנה גמורה רביעית מהבית שיש לי שיוכל לעשות בו כל מה שירצה להוריש ולמכור כו' ובאופן זה נתנה רביעית הבית שהמתנה לא יחול ולא יהא אליו כח וזכות במתנה זו רק שעה אחת לפני מיתתה עכ"ל השטר ובתוך כך מת כמר יעקב הנ"ל ולא זכה עדיין בבית כי אמו חיה עדיין ובאתה אשתו לגבות כתובתה מהבית הזה וחמותה טוענת כי עדיין לא זכה בנה בביתה. והשיב שהדין עם אשת המת דזה לא מקרי ראוי ולא דמי למ"ש הרמ"א בסי' ק' האב שצוה לתת מתנה לבנו לאחר ב' או ג' שנים מקרי ראוי כו' דשאני הכא כיון שכתוב בשטר מעכשיו נתתי א"כ הוי מתנה מהיום ולאחר מיתה שהגוף הוא של המקבל והפירות של הנותן כמבואר בח"מ סי' רנ"ז. ואפילו אם נאמר דמעכשיו הכתוב בשטר קאי על ענין ד' אמות אבל קנין הבית אינו חל אלא שעה אחת קודם מיתתה. לא זו שאין משמעות השטר כן אלא גם אם יהי' כן הרי קיי"ל כר' יוסי דזמנו של שטר מוכיח עליו כו' והא ודאי דקנין הגוף בלא פירות מקרי מוחזק ממש מהא דתניא בס"ע השולח בכור נוטל פי שנים בשדה החוזרת לאביו ביובל כו' ועוד ראי' ממ"ש הרמ"א סי' צ' ס"א כתבו לה מורשיה קרקע מחיים ופירות לאחר מיתה הבעל יורש אותה קרקע ממנה ונ"ל שר"ל אם כתב לה מורישה מהיום ולאחר מיתה ואעפ"כ הבעל יורשה ש"מ דלא הוי ראוי ועוד ראיה ממ"ש הטור בסי' הנז' (ובש"ע שם ס"ב) אמר נכסי לפלוני ואחריו מעכשיו ליורשי ומתה בתו בחיי אותו פלוני ה"ל מוחזק ובעל הבת יורש הרי מבואר כמ"ש ופשוט הוא עכ"ד. וע"ש עוד שכ' בענין המס מן הבית מוטל על מי שיש לו קנין פירות ע"ש:

ח **כשמת ראובן**. עבה"ט ועמ"ש לעיל סי' צ' סק"ג:

ט **ומלוה שחייבים לבעל הוי מוחזק**. עח"מ ב"ש דהטעם משום דמשתעבדא לה מחיים מדר' נתן והוא מדברי הרא"ש כמבואר בב"י. ועיין בתשו' נו"ב תניינא חלק ח"מ סי' נ"ב שכתב דהרא"ש שם פ' יש נוחלין קאי לדינא דש"ס אבל בזמנינו שעיקר משא ומתן ומחייתנו הוא בחובות הוי כמו אשלי דקמחונא וגובה מהם מדינא ע"ש. ומהו שפלפל שם אי שייך שעבודא דר' נתן בשטרות של א"י. מאד נפלאתי הן על הרב השואל שם הן על הגאון המחבר המשיב שלא הזכירו סוף דברי הרא"ש שם ודברי הש"ע כאן דמפורש דכ"ה במלוה דעכו"ם וצ"ע:

י **כשאר חוב**. עבה"ט מ"ש בשם הר"ם מלובלין ועיין במל"מ פכ"א מהלכות מלוה שהאריך בדין זה:

יא **שבמטבעות**. עבה"ט בשם ט"ז ועי' בזה בתשו' גאוני בתראי סי' ט': (ועיין בתשו' ח"ס סי' קכ"ו שכ' דמשמע הסכמת ב"ש כפרישה דלענין שינוי מחמת זמן נמי אמרי' מקולי כתובה כמו דאמרי' בשינוי שבמקום למקום ע"ש עוד וגם בחלק יו"ד סי' רפ"ט):

יב **שמנהג כל המדינות להוסיף**. עבה"ט בשם ב"ש שכ' מיהו תוספת שליש כו' א"כ אם יש בידה שטר או תנאים כמה הכניסה כו' ועיין בס' ב"מ שתמה עליו וכ' שטר זה א"י מה טיבו והתנאים ג"כ צ"ע לא מבעיא תנאים ראשונים הנכתבים בשעת שדוכין זה ודאי אינו ראיה אלא אפילו תנאים אחרונים כו' ע"ש באורך:

יג **וכן נראה סברת האחרונים**. עי' בתשו' חוט השני סימן ל"ב מ"ש בזה:

יד **כתובתה**. עיין בה"ט. ועיין מדין זה בבה"ט לעיל סי' י"ז סמ"ג ס"ק ק"ל ובפ"ת שם ס"ק ק"ס:

## סימן קא

א **אלא עד סוף כ"ה שנים**. עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב ר"ס קע"ד שכ' דמדברי הגמ' כתובות דף ק"ד יש ללמוד דמיד אחר שכלה יום אחרון של כ"ה שנה אפי' קודם צה"כ לאחר שקיעת החמה כיון דהוי בין השמשות והוא ספק לילי מעמידין הממון בחזקת יורשי הבעל. ושם בסוף התשובה מבואר דחודש העיבור בכלל שנה וה"ה בכל השטרות ותקני' שנזכר שנה חודש העיבור בכלל ע"ש ועמ"ש לעיל סי' נ"ג ס"ק י"א:

ב **וכל שזכרה**. עיין בס' ישועות יעקב שכ' יש להסתפק בדבר אם היא אומרת שזכרה והם מכחישים אותה איך הדין נוטה אי נאמנת או לא. והאריך קצת בזה ומסיים ויותר נראה שאינה נאמנת בזה ע"ש ועיין בספר בית מאיר מזה:

## סימן קב

א **ועליו בעל חוב.** עיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן ק"א באלמן אחד שנשא אשה והיה חייב לכמה אנשים על ממרמו"ת ושבק חיים ורצו בעלי ש"ח לגבות קודם כתוב' אשתו באמרם שהם מוקדמים והוא ז"ל כתב דאין להם קדימה אלא היא קודמת כיון דממרמו"ת שלנו אינם אלא כמלוה ע"פ כו' ופסק כן הלכ' למעשה ע"ש ועיין בח"מ סי' ק"ד סי"ג: (ומ"ש הבה"ט הי' חייב המס נפרעין מנכסיו המס תחלה כו' עיין בתשו' חתם סופר סי' מ"ב שכ' דמנהג בכל תפיצות שתשלומי חובות הקהל וכל צרכי הרבים קודמים לכתובת אלמנה ומנהג ותיקון הוא ומ"מ מסתמא שבח בית אביה הקיימים לא תפסיד בשום אופן. גם נהגו ששכר הרופאים ואפטיקן ואצ"ל תכריכין וגם צרכי נשמתו כמו שנוהגים להדליק נר שמן ז' ימי אבלו הכל קודם לכתוב' הנה תשלומי רפואות הוא נכון מפני תיקון העולם וכן ראוי ועח"מ סימן ק"ח סס"א ואמנם בשארי דברים אם תערער האשה הדין עמה עש"ך סי' ק"ז סק"ו וכ' עוד בדבר א' שמת וכל ימיו לא שילם חוק החיוב לחברת קבורת מתים ועתה רוצים לירד לנכסיו ולגבות המגיע להם ועי"ז יופחת להאשה ממסת כתובתה הנה אם חוב הח"ק הוא חוב המוטל על כל בני הקהיל' אפי' מי שאינו מהחברא א"כ הרי הוא ככל צרכי הרבים אבל מה שחייב מפני שהי' הוא נמנה מבני הח"ק פשיטא שאין האשה צריכה לשלם כלום וק"ו מעובדא דמ"ב סי' ק"ב כו' ודעת לנבון נקל שא"א להעמיד דברים כאלו על מינוי דין תורה ממש ע"ש):

ב **שאין בהם קדימה.** עב"ש סק"ג וע' בתשו' נו"ב תניינא חלק ח"מ סי' ל"א שרב אחד טעה בכוונת הב"ש במ"ש דקיי"ל בעלמא תפס אין מוציאין אז מיפים כח הבע"ח. כוונתו אפי' היכא דאיכא פלוגתא דרבוותא ומחמת קים לי מועיל תפיס' של הבע"ח בזה ג"כ אפי' לא תפיס מיפים כחו והוא ז"ל כ' לו דהאמת לא כן הוא והב"ש קאי היכא שע"פ הדין מועיל תפיסה דהיינו שזמן שניהם שוה שהזכיר קודם או שלוה ולוה ואח"כ קנה שהזכיר שם זה הדין פשוט שיד שניהם שוים ואם הגבהו הב"ד קודם מהני אז נגד האשה מיפים כחו אפי' עדיין לא הגבהו אבל היכא שיש פוסקים שהאשה קודמת ויש פוסקים שהבע"ח קודם וק"ו במקום שלכ"ע האשה קודמת רק אם קדם ותפס יש פוסקים שאין מוציאין מידו בזה ודאי ליכא שום ה"א שכל זמן שלא תפס ליפות כחו כלל ודי אם תפס יכול לומר קים לי אבל אנן איך ניפה כחו לגזול האשה. וע"ש עוד שכ' דאף דכל הני כללי דכייל מר שמואל הוא הב"ש ז"ל ליפות כח הבע"ח נגד האשה המה בין בגרוש' בין באלמנ' וכן הוא באמת הסכמת רוב הפוסקים (זולת המרדכי בפ' הכותב) מ"מ בכתובות נשי דידן שנוהגין לכתוב בהם מטלטלין אג"ק (לאו דוקא הוא וה"ה אפי' לא כתוב אגב

רק כתוב סתם מטלטלי ומקרקעי בחייה ובמות וכדרך שאנו נוהגין אלא דכ' כך לפי מנהג מדינתו שהיו כותבין אגב וכמו שהזכיר בנו"ב קמא סי' ט"ז אבל אנו אין כותבין אגב כמ"ש הרמ"א בהגה וכמוזכר בנ"ש ובס' ב"מ) וכתוב מפורש בחייו ובמותו ונמצאו נשי דידן גובין ממטלטלי דיתמי ע"פ דין הש"ס ואם בשטרו של הבע"ח לא נכתב בו בחייו ובמותו אף שכ' בו מטלטלין אג"ק מ"מ אינו גובה אלא מתקנת הגאונים יש מקום לפקפק דאין ליפות כח הבע"ח נגד האלמנה וצריך להתיישב בזה ע"ש (עסמ"ע סי' ק"ז סק"ג וסק"ו ובש"ך סימן תי"ט סק"ה) ולכאורה מדברי הח"מ סק"ב לא נראה כן אך עמ"ש בס"ק שאח"ז:

ג **כגון דלא אקני לה.** עח"מ סק"ב שכ' ואע"ג שכ' לה מטלטלי ומקרקעי כו' וע' בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קל"ג שכ' דדברי ח"מ אלו צריכים ראי' גדולה דדילמא כיון דלה משתעבדא מדינא ולבע"ח רק מתקנה איהי עדיפא והאריך להביא ראיות וכ' דגם להח"מ מ"מ מודה דאם קדמה האשה ותפסה מהני עש"ב. גם בס' בית מאיר עמד בזה על דברי הח"מ הנ"ל וכ' וז"ל ולע"ד זה איני אלא בגרושה דאז שעבוד הבע"ח מיניה ולתרווייהו משתעבדי מדינא בלא קדימה אבל באלמנה עם ב"ח שאז שעבוד הב"ח לדין הש"ס מטלטלי דיתמי לא משתעבדי ואינם אלא מתקנה ולדידה מדינא אם נכתב לה בחייה ובמות הרי שעבודה אלים והיא גביא ולא הוא כו' עכ"ל (ועמ"ש בס"ק הקודם): וע"ש עוד מ"ש בענין תקנות גאוני מדינת פולין בענין זה:

ד **עיקר ותוספת.** עבה"ט (מ"ש והוספת שליש הנהוג בינינו כ' הב"ש כו' עד דינו ככתוב'. (ובגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עי' תשובת בעי חיי לבעל כנה"ג חח"מ סי' ר"ב כ' דגם בזה תליא בפלוגתא דרבוותא אם הוספת שליש הוא בכלל תוס' או בכלל נצ"ב וע' תשו' מהרמ"א סי' נ"ד עכ"ל) . מ"ש מי שמת והי' חייב שכירות למשכיר ונמצאו מטלטלין בתוך הבית. המשכיר קודם כו' וע' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קל"ג עובדא כזו ממש ומסתפק שם בדין זה אם מקרי המשכיר קדם ותפס דאף למה דקי"ל בח"מ סי' שי"ג ס"ג דהמשכיר חצר לחבירו הוי חצירו של משכיר לזכות במציאה הנה למ"ש תוס' בב"מ דף י"א ע"ב דבעי' דוקא שיהא המשכיר ביתו פתוח לחצר ומקרי עומד בצד שדהו א"כ בנ"ד לא הוי חצירו דהמשכיר אף דהוא דר ג"כ באותו בית בחדר נגד חדר המושכר נלע"ד דסברת תוס' רק לגבי החצר כיון דגם המשכיר יוצא ונכנס בו ויכול לשום שמירתו עליו אבל לענין חדר המושכר דרשות ביד השוכר לסוגרו ולמחות להמשכיר דריסת הרגל בו א"כ בודאי לא הוי משתמר לגבי המשכיר ואף דהש"ך בח"מ שם ביאר דהרמב"ם ס"ל בכל ענין הוי חצירו דהמשכיר או דבריו מוכרחים באופן דאין הכרעה

בדעת הרמב"ם בזה כו' ועוד יש לפקפק בנ"ד בתפיסה ע"י חצירו די"ל כיון דחצר קונה מדין שליחות כדמסקי' פ"ק דב"מ (שם ע"א) דקטן מקטנה לא ילפי' ומבואר בהרי"ף והרא"ש שם דה"ה באיש גדול חצר דגברא לאו משום ידו הוא אלא משום שליחות א"כ יש לדון דלא מהני זכיות חצר דהוי כתופס לבע"ח במקים שחב לאחרים דלא קנה כו' עש"ב. וכ' דיש לדון בנ"ד גם בענין דירת הבית שהי' זכות לבעלה לדור עד תחילת שנה הבאה די"ל דגם היא יכולה לדור בה בחנם כיון דבעלה זכה בבית לדירה משועבד לה בתורת קרקע לכתובת' ואף דמשועבד גם להמשכיר על שכירות משנים שעברו מ"מ בתחילת שנה זו דזכה הבעל בבית על דירת שנה זו הוי כמו דאקני לגבי המשכיר על חיובו ולגבי האשה לכתובתה ותליא במחלוקת הפוסקים בלוה ולוה וקנה ולאחד כתב דאקני ולאחד לא כ' דאקני עכ"ד:

ה **וכן הורו האחרונים**. עב"ש סק"ח שכ' וז"ל וכ' מהרי"ל שם לכ"ע אם היא נו"נ בבית ובאו המעות לידה חייבת מדין ערב לפ"ז אפי' אם היא מוקדמת ויש קרקע חייבת לשלם כו' עכ"ל וע' בס' בית מאיר שתמה ע"ז וכ' דאף שבד"מ כ' ג"כ הכי בשם מהרי"ו (עבה"ט סק"ו) מ"מ יש לתמוה כו' ומסיים לכן הברור לע"ד דלא כתב מהרי"ו ז"ל זה אלא לסניף ולדינא אין לחלק בין נו"נ לאין נו"נ ומכ"ש שתהא ערב ושתתחייב לשלם מדידה חליל' להעלות כן בדעת מהרי"ו זולת בנידון דידיה שנתערב בפירוש אלא שהי' לאחר מתן מעות וכמועתק בשמו בח"מ סי' קכ"ט ס"ג בהגה ע"ש בש"ך. והב"ש שכ' הדברים בשם מהרי"ל א"י מקומו וצ"ע עכ"ד ע"ש:

ו **דאין כותבין אגב בכתוב**'. עב"ש לעיל סי' ס"ו ס"ק כ"ג בשם הפרישה דזהו בעיקר כתובה וכ"ש אתוספות אבל בנדוניא למה תגרע משאר ב"ח כו' ע"ש אמנם מנהגנו ע"פ הג"ש דאף בשטר ת"כ שעיקרו על הנדן אין כותבין אגב וע' בס' ב"מ לעיל סי' ס"ו סי"א הטעם בזה וע"ש:

ז **לא שפרע מן הערב**. בגליון ש"ע דהגר"ע ז"ל נ"ב עי' תשו' הרמ"ח סי' ל"ג דנראה דס"ל בפשיטות דדוקא לכתחל' שהב"ד שמגרש לפניהם יזהרו בזה. אבל אם גירשה ולא הדירה ודאי גובאת כתובת' ע"ש וצ"ע עכ"ל (וע' עוד בזה בגליון המשניות פ"י דב"ב משנה ז' בתוס' רע"ק שם שהזכיר גם כן מזה):

ח עד שידירנה הנאה עי' בס' ישועות יעקב סק"ה שכ' טעם נבון למה בסעיף הקודם כתב בש"ע שידירנה הנאה ע"ד רבים וכאן נקט סתם ידירנה ולא הזכיר ע"ד רבים ע"ש:

## סימן קה

א **קודם המכר אינה נאמנת.** עי' בדגמ"ר שכ' ונ"מ היכא שכ' לה נדר ושבוע' אין לי עליך אבל אם לא כ' לה כך מה נ"מ אם אינה נאמנת הלא אין הלוקח יוכל להפרע מן הבעל עד שתשבע וכיון שהיא אומרת שנפרעת איך יגבה. כנה"ג בשם מהר"א ששון:

ב **הבכור נוטל.** עי' בתשו' פרח שושן כלל ד' סי' א':

ג **אבל המוחלת כו'.** עי' בס' יד המלך פי"ז מה"א הלכה י"ט שכ' וז"ל הנה במוחלת כתובת' לבעלה דאיבדה כל תנאי כתובה וממילא דבטל גם התנאי של ירושת כתובת בנין דכרין ואף דהזכות של תנאי הלז לא שייך לה רק לבניה הזכרים שילדה לו ואיך יש בידה למחול צ"ל כיון דמדינא אין שום חלות כלל על גוף המתנה שנתן לבניה אחריה כיון דבשעת המתנה בניה עדיין אינם בעולם ועיקר כתובת בנין דכרין הוא רק מכח תנאי ב"ד הם אמרו והם התקינו שאם מחלה גוף כתובתה בטלה ג"כ תנאי כתוב' זו. ולפ"ז בהתנה עמו בפירוש שאחר מות' יירש איש אחר אשר בעת התנאי כבר הי' בעולם דאז זכה בו מטעם מתנה גמורה אפשר דאף אי מחלה הכתיב' לבעלה אין בידה להפסיד אותו האיש הזכות שלו וע' במהרי"ט ח"א סי' ל"ח וצ"ע לדינא עכ"ל:

ד **המוחלת כתובת'.** עבה"ט. והנה לפמ"ש בתשו' נו"ב תניינא חח"מ סי' ל"ב ליישב דברי הב"ח שמביא הש"ך בח"מ סי' י"ב ס"ק י"ז מ"ש בפירוש דברי הר"ר ישעיה בטור שם ומחלק שם בין אית ללוה נכסי בשעת המחילה דאז הוי כגבוי ולא מהני ל' מחילה ובין לית ליה ללוה נכסי בשעת המחיל' דלא שייך לומר כגבוי דמי אלא שעכ"פ גופו משועבד לשלם כשיהי' לו ולזה מועיל לשון מחילה ע"ש. לפ"ז נדחה קצת הוכחת הח"מ והב"ש לסתור דברי הסמ"ע שפסק כהרב ר' ישעיה. וע' עוד בנו"ב שם ויובא בפ"ת לח"מ סי' י"ב ס"ח בד"ה מחילה:

## סימן קו

ואינה טורפת מנכסים אלו כלום עי' בס' ישועות יעקב סק"ה שכ' דאם כבר מכר נכסים קודם לכן נ"ל ברור דלא אמרי' דמחלה גם על אלו נכסים שכבר מכר ודוקא על הנכסים שיש בעין ונתן אותו מתנה לבניו אמרי' דמחלה ולא על הנכסים שכבר נמכר והביא ע"ז ראי' ברורה ע"ש:

## סימן קז

א **או שאר יורשין.** עבה"ט וע' בתשו' הרמ"ע מפאנו סי' נ"ח מ"ש בזה:

ב ואחרים ליורשיו עיין בתשו' שב יעקב סי' ל"א מענין זה:

## סימן קח

א **נוטלת כא' מבניו כו'**. כתב בקו"א לס' כתובה וז"ל היינו שנוטלת כא' מן הבנים פשוטים כדאיתא במרדכי פי"נ נמצא אם אין לו אלא בן אחד נוטלת מחצה דהיינו מי"ב זהובים נוטלת ששה ואם נולד עוד בן נראה דנוטל הבכור בתחלה חלק בכורה מכל הירושה דהיינו ד' זהובים שלא היה דעתי על חלק בכורה והמותר יתחלק לג' חלקים נמצא הבכור משתכר בלידת אחיו שני שלישי זהב דא"ל שיחולק לארבעה חלקים ויטול הבכור שני חלקים דא"כ מפסיד מחלק בכורה והוא לא אמר בלשון מתנה לבניו הפשוטים שיעבירו אותו מחלק בכורתו וצ"ע עכ"ל ע"ש:

ב **או לא תטול**. בגליון ש"ע דהגר"ע איגר זצ"ל נ"ב עיין בחו"מ ס"ס ר"נ ובסמ"ע וש"ך שם עכ"ל:

ג **משום דכותב להם דרך הודאה**. עי' בס' ישועות יעקב שנשאל על שטח"ז שלא נכתב בדרך זה רק נכתב סתם שיטול כחלק חצי זכר אף בסוף השטר נאמר וכל הא דלעיל קבלתי עלי בחיוב גמור לאשר ולקיים מה דין השטר הזה אי נימא מאחר שלא נכתב דרך הודאה לא יטול רק בנכסים שהיה לו בשעת כתיבה או נימא מאחר שנכתב שקיבל עליו בחיוב גמור הרי קיי"ל בח"מ סימן ס' דאף דאין אדם מקנה דבר שלב"ל מ"מ יכול להתחייב עצמו בדשלב"ל. והאריך קצת בזה ודעתו נוטה דכאן לא מהני אף שנכתב שקיבל בחיוב גמור ואינו נוטל אלא מהנכסים שהיה לו בשעת כתיבה. וסיום התשובה לא נמצא שם. ועיין בתשובת נו"ב חלק ח"מ מסימן כ"ה עד סימן כ"ח מענין כזה שפלפל שם עם חתנו הגאון מהר"ר יוסף ז"ל ומבואר שם שזה פשוט בעיניהם לענין הרכוש אשר רכש אחר כתיבת השטר בודאי אין חלק וזכרון לחתנו וגם המעות שהיה בשעת הקנין לא זכה בו שהרי מטבע אינו נקנה בחליפין ואף לשון חיוב שכתוב בשטר שקיבל עליו בחוב גמור לאשר ולקיים כו' אינו מועיל לזה כלל כי לא נתחייב שיתן הוא עצמו דנימא שהחיוב חל על גופו רק כתב לאשר ולקיים כל הנ"ל וא"כ היינו שחייב את עצמו שיתנו לו בניו ואיך יכול לחייב א"ע על בניו וגם אם נכתב בשטר קבלתי עלי בק"ח וכשד"א ג"כ אינו מועיל כי אין היורשים מחוייבים לקיים שבועת אביהם. רק כל עיקר הפלפול שם על הנכסים שהיה בעת הקנין אם יכול להוציא מן היתומים מאחר שהקנין היה על כולם באחד וקנין בדבר המועיל עם דבר שאין בו ממש הוא מחלוקת הפוסקים דיש פוסקים כרב המנונא בב"ב דף קמ"ג דלא קנה כלל וכמבואר דברי המחלוקת בח"מ סימן ר"ג ס"י

בהגה וא"כ איך בעהש"ט יכול להוציא מהיתומים בשטר שיש בו ספיקא דדינא ונכסי בחזקת יתמי קיימי והאריכו למעניתם בסברות עמוקות ע"ש וקצת מדבריהם יובא בפ"ת לח"מ סי' ר"ג שם בד"ה החליף מעות:

ד **אסור להערים**. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קכ"ט באחד שנתן כל נכסיו לבניו בקנין להבריח בנותיו מחלק שטר חצי זכר וכתב בפשוטו נראה דהבנים זכו במתנתם אף דעשה שלא כהוגן כמ"ש הרמ"א ס"ס ק"ח מ"מ מלישנא דהרמ"א משמע דאיסורא הוא דעביד אבל מה שעשה עשוי ואף כפי הנהוג עתה הנוסח שנשבע ע"ד חתנו שלא ליתן שטר מתנה כו' ובזה יש לדון דמעשה המתנה בטל כמ"ש בהגהת מרדכי הובא בי"ד סי' ר"ל בהגה מ"מ מידי ספיקא לא נפיק דהא דעת התוספת דבבודה איסור מלבו אי עביד מהני. ועוד דיש לדון דכללא דאי עביד לא מהני הוא רק היכא דבביטול המעשה תבוטל העבירה כו' (סברא זו כתב עוד שם בסי' קע"ד והובא בפ"ת ליו"ד סי' רס"ו ע"ש) משא"כ בנ"ד דגם אם תאמר דלא מהני הנתינה מ"מ יהיה עובר העבירה ומחלל שבועתו שלא ליתן והרי נתן בזה לא אמרינן אעל"מ. ועוד אילו הייתי כדאי הייתי אומר דאעל"מ לא שייך רק היכא דהלאו על ענין פרטי כעין לאו דלא ימיר ולאו דלא יוכל לשלח' ומפרשינן הקרא כך דאין בכחו להמיר ואין בכחו לשלחה משא"כ במקום שנאמר דרך כללי כמו לא תעשה כל מלאכה דא"א לפרש שלא יהא לו כח לעשות מלאכה דודאי אם יבנה בית או יטע כרם יהיה בנוי ונטוע וע"כ פירושו דרך אזהרה דאינו רשאי לעשות מש"ה כל שישנו בכלל זה הלאו ל"ש ביה אעל"מ בזה מרווח כמה קושיות וא"כ בנ"ד דאיסור בל יחל פירושו רק אי אתה רשאי ליחל ולא שאין לו כח א"כ בעבר ונתן ל"ש אעל"מ. ועוד דבגוף זה היסוד לא ברירא לן דהל' כרבא דאי עביד ל"מ וראוי להיות ספיקא דדינא וכן נראה דעת הרמב"ם וא"כ בנ"ד איך ניקום ונוציא ממון מיד המקבל מתנה (ע' עוד חילוקי סברו' הלכה זו דאי על"מ בתשובת חתם סופר חי"ד סי' ו' הובא בפ"ת ליו"ד סי' א' סי"א וגם בתשו' נו"ב תניינא חלק אה"ע סי' קכ"ט שיובא לקמן סי' קל"ד סק"ו ע"ש וגם בספר שער המלך פ"ג מה' גירושין י"ט באורך): אולם אם היה הקנין ע"י עדים כדרך שכותבין וקנינו מיניה בזה יש לדון כיון דעובר על השבועה אמרינן דאין שלד"ע ובטל הקנין (ע' בתשובת נו"ב סימן ע"ה שיובא לקמן סי' קי"ט סק"ו) אך בנשבע באמת אולם בנ"ד דידוע שכותבין רק לנוסח השטר ומעולם אין נשבעין. וכבר העלו בתשובת הרא"ם והמבי"ט והחזיק בידם שו"ת שב יעקב (הובא בפ"ת ליו"ד סימן רל"ו סק"א. ועמ"ש לקמן סי' קס"ה ס"ד סק"י דאף בכותב הריני נשבע לא הוי שבועה דלבטא בשפתים כתיב אלא דאינו נאמן ל' טעון לא נשבעתי כמ"ש הש"ך יו"ד סי' רל"ב

וזה ל"ש בנ"ד דידעינן האמת שלא נשבע. וכתב עוד שם דמה שדן חכם אחד בנ"ד לומר דזכו הבנות משום דמתנה לבניו הוו כירושה כפסק הרמ"א ר"ס ק' ואם כן זכו הבנות וכ"כ בת' פמ"א. זה אינו דהרי הב"ש כתב שם בשם הרש"ך דיכולים הבנים לומר קים לן דהוי מתנה ועוד דודאי אין כוונת הרמ"א שם דהוי ירושה ממש דזה ודאי אינו אלא דסברתו כך הוא כו' משא"כ לענין שטר ח"ז וכיון דנתן לבניו מחיים וזכו בהם מעכשיו אין בזה חילוק בין נתן לבניו או לאחרים. וביותר יש לדון דגם בנתן לבניו במתנת שכ"מ דאחר גמר מיתה קנה מ"מ אין זכות לבנות בזה אך ע"ז יש לפקפק ועכ"פ במתנת בריא לבניו ברור אצלי דפקע זכות הבנות עכ"ד ע"ש. ויתר דבריו בתשובה הנ"ל יובא לקמן סי' קי"ג ס"ק ו'. ובתשובת ח"ס סי' קמ"ז במי שמת ובחיותו נתן מתנות הרבה לאשתו ועכשיו מערערים חתניו כי עי"ז יוגרע כחם בשטח"ז שיש להם הנכתב בתורת חוב גמור המנהג. והרב השואל רצה לומר כיון שבשטר ח"ז נכתב קנין אוה"ב אין להאשה כח להפקיע חלק הבנות. והוא ז"ל השיב לו דג' אופני מתנה בזה אם נתן לאשתו מתנה בלי שום פניה רק כי חפץ בה אין להרהר אחר המתנה כלל והרי כל ימיו יכול לעשות בנכסיו מה שירצה והרי קמן לפי נוסח הנ"ש כותבין בכל שטח"ז קנין אוה"ב ומעשים בכל יום שאדם מוסיף לאשתו על כתובתה באין פוצה פה כלל ובתשובת מעיל צדקה רצה השואל לומר דהקנין אוה"ב יועיל שאם תמות האשה יהיה להבנות שח"ז מכתובתה שניתן לה מעיזבון בעלה ועל זה השיב שאינו אלא שגם היא תסייע להבנות ולעזור להם להמציא חלקה מנכסי אביהם אבל לא מכתובתה אמר מותה יע"ש הרי דגם השואל לא עלה על דעתו שגם עתה יהיו הבנות קודמות והטעם בזה צ"ל דהקנין אינו אלא לקיים דברי השטר שהוא שהבת תקח כחצי ש"ז כעין ירושה בשעה שיורדים לנחלה וכל זמן שלא נפרעו החובות וכתובת אשה וכל זמן שלא לקחו בעלי מתנות מתנותיה' עדיין אין כאן הורדה לנחלה ולא ירושה ואין כאן קנין אוה"ב עד שתגיע זמן הורדה לנחלה וכו' פן השני שהיתה המתנה רק להערים ושקר וכזב כי מעולם לא נתן לה שום מתנה רק שעשה קנינים עם אשתו ובניו הזכרים על הבנות לומר שנותן לאשתו מתנה ובאמת אינו נותן כלל א"כ פשוט שאינו מועיל ואם יש בזה חשד יכולים להטיל חרם סתם מי שיש ממונו בידו ומערים להפקיע שטח"ז וזה גרע טפי מהערמה שבח"מ ס"ס צ"ט דהתם הערים טרם שהלוה כו' ואפ"ה מבטלין ערמימותו מכ"ש הכא שכבר חיוב לבתו והוא מערים אינו כמערים אלא גזלן גמור ולזה לא צריך קנין אוה"ב. אמנם הפן השלישי שנתן מתנה גמורה לאשתו אך לא נתן לה אלא משום הברחה מבנותיו כי דעתו קרובה לאשתו יותר מלבתו ואילו לא התחייב שטח"ז לא היה נותן לאשתו כלום בכה"ג מדינא

המתנה קיים אבל לא טוב עשה בעמיו דאיסורא הוא להבריח נכסיו משטח"ז כמ"ש בא"ע סימן ק"ח ונוסף על זה כתוב בכל שטח"ז קבלתו ת"ח ושד"א שלא להפקיע חוב זה ושלא להבריח כו' ונהי אם עבר והבריח לא הוה בטול מקח כמ"ש רמ"א בח"מ סימן ר"ח מ"מ מסתיין למקרי עבריין ולכופן לקיים שבועה ונהי אם היה מבריח נכסיו ע"י אחר והוא מת א"כ את מי נכוף העובר מת והלוקח או המקבל אשר הוא חי לא נשבע ולא עבר מ"מ הכא שהבריח לאשתו וגם היא חתומה בשטר קנין אוה"ב א"כ גם הת"ח והשבועה עליה תסוב וכופין אותה שלא לעבור על חרם ושבועה ומה שיש לדבר בזה מענין שבועה בכתב עיין בש"ך יורה דעה סימן רל"ב סעיף נ"ה ובחו"י סימן ט"ז ובש"י ובנו"ב כו' עכ"ד ע"ש):

## סימן קט

א **אין צמידים בכלל**. עב"ש שהקשה דהא לעיל סי' צ"ט מבואר דדבר שנותן להתנאות שמין לה בכתובה ותירץ דאיירי כאן שפירש חוץ מכתובה גם י"ל מ"ש כאן דאין הצמודים בכלל לא נ"מ אחר מותו אלא בחייו דאינו מחוייב להניח לה להתקשט בהם ע"ש ועיין בק"א לס' כתובה שכ' דמעיקרא לק"מ דהתם מיירי בבגדים שעושה מרצונו הטוב לאחר נישואין שפיר אמרינן שלא הקנה לה רק בהיותה תחתיו להתנאות בהם אבל מה שהוא מחייב בשעת נישואין דחשיב להרי"ו כמכירה ולא שייך זה כיון שהוא מדעתה ג"כ דעי"ז נשאת לו והוקנה לה לעולם וכה"ג מחלק הב"ש עצמו בסי' צ' ס"ק נ"ב ע"ש. ומ"ש עוד הב"ש לתרץ קושיית הט"ז. עיין בס' כתובה שם:

ב **ואם אמר מלבושיה כו'**. כ' בספר כרם שלמה וז"ל בשו"ת שער אפרים סי' קכ"ד הביא ראיה ממשנה סנהדרין פ"ד שאין המנעלים בכלל מלבוש דחשוב שם מלבוש בפני עצמו ומנעול בפני עצמו ע"ש ול"נ להביא ראיה דמנעלים בכלל מלבוש מהא דאיתא במס' שבת ק"כ ולובש כל מה שיכול ללבוש כו' וחשוב שם בי"ח כלים ושנו מנעלים (עיין ביאור הגר"א ז"ל) . ועיין בתשובת שבו"י ח"א סימן כ"ד הובא קצת בפ"ת ליורה דעה סימן רי"ח סעיף קטן ב'):

## סימן קי

ולא לאשה עבה"ט מ"ש והכתובה בחזקתה כו' ועיין בתשובת משכנות יעקב חלק ת"מ סימן כ"ט שהאריך לבאר שכל האחרונים חולקים ע"ז ודלא כתשובת פני יהושע ע"ש עוד ועיין בס' נה"מ בח"מ סי' כ"ז ס"ק כ"ז מזה:

## סימן קיב

א **הבנות נזונות.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סימן צ"ה בעובדא שאחד מת ונשאר בעל חוב ועזבונו לא היה מספיק לפרוע החובות ומסרו הנכסים ביד אפטרופס עד שיבואו הנושים כל אחד ליקח את שלו וזה המת הניח שני בנים ובת קטנה והואיל שהיו סבורים שיהיה הכרח לשלם כל הנושים היה הכל נשאר מונח ולא ניתן מזה למזונות היתומי' ואם הבת החזיקה את בתה אצלה וזנה ופרנסה והשיאה לגבר ועכשיו ברבות השנים בעל חוב אחד לא בא לתבוע את שלו לא נודע מקומו ועכשיו היורשים רוצים לחלק הנכסים וגם הבת באה לתבוע מזונות שהיה מגיע לה בקטנותה עד שבגרה ופסק הרב השואל שהנכסים כולם שייכים להבנים ואין להבת שום תביעה מחמת מזונות כיון שהיה לה מזונות ממקום אחר שאמה נתנה לה מזונות שלא תיקנו מזונות להבנות אלא שלא יצטרכו לחזור על הפתחים וזו שכבר ניזונה כו'. והוא ז"ל השיב לו כי סברא זו נזכר בכנה"ג ואינו מסכים לזה שז"ל בהגהות הטור אות ו' אם נתחשד אחד עמה לזונה אין לה מזונות מן האחין הר"י הלוי סי' ב' ובשם חכם אחד כ' שאפ"ה יש לה מזונות ולזה דעתי נוטה עכ"ל אך באמת דבר זה תלוי בפלוגת' שבין הרי"ף ורמב"ם ובין רש"י ותוספת והרא"ש באבעיא דכתובות דף נ"ג ארוסה יש לה מזונות ובפלוגתא זו עסק המחבר בסעיף ג' כרי"ף ורמב"ם והב"ש בסק"ו כתב דיכול הארוס לומר קים לי כרש"י ומעתה סיומא דפסקא אם הנכסים שנשארו בעת מיתת המנוח היו מרובים (ע' סעיף י"א מה נקרא מרובים) ואף שהיה חייב לאחרים כהנה וכהנה מ"מ נקראו מרובים כמבואר בסט"ו ואז כל הנכסים בחזקת הבנים אלא שהם חייבים ליתן מזונות להבת וכיון שיש כאן ספיקא דדינא יכולים לומר קי"ל כרש"י ותוס' ורא"ש ואמנם אם היו הנכסים מועטים דהיינו שלא היו מספיקים רק כדי מזונות הבת לחוד עד שתבגור ואז מגיע הכל להבת וא"כ ספק הוא אם מגיע הכל להבת או הכל להבנים וכיון שהם מושלשים ביד אפטרופס בתורת פקדון הרי הוא ממון המוטל בספק ויחלוקו הבנים עם הבת. אלא שזה היה שייך אם היה נשאר מטלטלים שבזה אפילו בנכסים מועטים עכ"פ הבנים שוים עם הבנות כמבואר סעיף י"ב וא"כ הבנים ודאי יש להם זכות בנכסים הללו והבנות ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ואף שכתב הרמ"א שם בהג"ה שבמקום שכותבים בכתובה מטלטלים אג"ק איכא למימר דמטלטלים הם כמו קרקע לא ברירא ליה להרמ"א יו"ל הך סברא והבנות הם ספק ספיקא באופן אם הנכסים היו מרובים בשעת מיתה אז ודאי הבנים יכולים לומר קי"ל ושייך הכל להבנים ואם היו מועטים וכנ"ל היה מקום לעיין בזה אך הואיל שכבר פסק הרב השואל ששייך הכל להבנים לא מהדרינן עובדא עכ"ד ע"ש:

ב **גם הבנות ניזונות מהם.** עבה"ט סק"י ועיין בתשו' ח"ס סימן קמ"ד במי שמת והניח בכור ובנים פשוטים ואשתו מעוברת ילדה בת אחר מיתתו והניח רכוש בעין ומלוה ביד אחרים והפרישו ב"ד עבור הילדה כדי מזונות עד שתבגר ופרנסת נישואים לפי אומד יפה מהראוי ומהמוחזק ואח"כ מתה הבת והוציאו למזונותיה ורפואתה וצרכיה לערך מאתים זהובים והנה הנותר פשוט שחוזר למקומו ויטול הבכור פי שנים כי לא זכתה הילדה עד שעת נישואין וכאשר כן העלה בתשובת שבו"י ח"א סי' ק"י אך בזאת נסתפק הרב השואל אם לחשוב אותם הוצאות ממה שגבו מהלואות וישאר המעות בעין לחלק בין האחין ויקח הבכור פי שנים או אין הבנות ניזונות ממלוה וע"כ היה ההוצאות מהמוחזק והמלוה שהוא ראוי אותו ישאר להאחים ולא יטול בכור פי שנים ומקום ספיקו הוא משום דהטעם דמלוה הוי מוחזק לגבי כתובה כדלעיל סי' ק' ס"ב הוא מחמת דמשתעבדה לה מחיים מדר' נתן וא"כ לענין מזונות הבנות אי נימא דחל החיוב בחיי האב מיד בשעת נישואין וכדמשמע פסק הסוגיא דפרק הניזקין שייך נמי שעבודא דר"נ וגובים למזונות ממלוה דשביק אבוהון אך מל' רמב"ם פ"ח מזכיה וטור ח"מ ר"ס רנ"ב משמע דאינו חל אלא משעת מיתת האב א"כ לא שייך שעבודא דר"נ ותו כ' די"ל אפי' אי נימא דחל משעת נישואין היינו בת שנולדה בחייו אבל הכא שנולדה אחר מותו הא אמר אביי יבמות ס"ז ע"ב כמה דלא נפיק לאויר העולם לא תקינו רבנן אלא דמסוגיא דב"ב קנ"ד ע"א לא משמע כן. והוא ז"ל השיב דודאי פשוט דבנות ניזונות ממלוה שהניח אביהם וכפשטות לשון רמב"ם וטור וש"ע ר"ס ק' שכתבו כתוב' ותנאיה נגבים ממטלטלין ומלוה ותנאי כתובה היינו מזון האשה והבנות וכדמשמע פשטות הסוגיא דפ' הניזקין דלולא דאינן קצובין וכתובין הוה טרפי ממשעבדי אע"ג דהבנות לא נולדו ולא נתעברה האשה כלל מ"מ עיקר החיוב להאשה לזון בנותיו מנכסיו כו' אך בהיות כי הפקיעו חכמים שעבוד נכסיו משום תיקון עולם נהי גופו נשתעבד אבל נכסיו לא נכנסו בערבות עד שעת מיתה משום תיקון עולם ולזה דקדקו רמב"ם וטור ח"מ סי' רנ"ב שלא נתחייבו נכסיו עד שעת מיתה אבל גופו נתחייב ונ"מ לענין שעבודא דר"נ דכיון דנשתעבד גופו נשתעבד גם הלוה שלו להבנות כמו שנשתעבד האב גופו מיד ונכסיו משעת מיתת האב ואילך כו' ואע"ג דהבת נולדה אחר מיתת האב מ"מ מוכח מסוגיא דב"ב קנ"ד ע"א דאפ"ה גובה ממלוה כו' ומיבמות ס"ז ע"ב לא קשה כלל ע"פ המבואר בחי' הרשב"א שם כו' והאריך בזה ומסיים הדין דין אמת דהבנות אפי' נולדו אחר מיתת אביהן ניזונות ממלוה דשביק אבוהון ע"ש):

ג **או משכנו**. עיין בס' ישועות יעקב סק"ה שכ' בשם הרב בעל פ"י דדוקא משכנו להדיא ולא בסתם הלואה ע"ש:

ד **שיזונו מהם הבנים והבנות**. עיין בס' בית מאיר שנסתפק כי לפ"ד נראה דשיעור זה לא שייך אלא היכא דהבנים נמי קטנים וצריכים ליזון משל אביהם אבל אם הם כבר גדולים וסמוכים על שולחן עצמם אין לשער בצורכי הבנים מידי וכן מסתבר דבשלמא אם נמי צריכים יש טעם לשיעור זה כו' והניח בצ"ע. ומ"ש הבה"ט בשם הרשד"ם שיעור זה משערין בנכסים עצמם מונחים בקופסא כו' ע' בס' ב"מ מ"ש בזה. ומ"ש עוד היה הבן במקום א' כו' עיין בזה במל"מ פי"ט מה"א דין י"ז שנתב בשם הרש"ך ח"א סי' קע"ז דאף אם הבנים הם במקום אחר מחוייבים אותם להפריש חלק הבנות יעו"ש. וכפי הנראה חסר תיבת אין וצ"ל אין מחייבים:

ה **אפי' ממעות שקבלו**. עבה"ט וע' בתשו' ח"ס סי' קכ"ז במי שמת והניח ב' בנים א' גדול ואחד קטן וב' בנות ובעזבונו נמצא בית וחובות ובא החלוקה בדיניהם להיות כל החובות להבנות והבית לב' הבנים ויען כי היה הבית רעוע ראו לטובת הקטן למכור חלקו להגדול והמעות ניתן ביד אפטרופס ישראל לטובת יתום הקטן ועתה הגיעה אחת מהבנות לפרק נישואין והחובות שעלו על חלקה אינם מספיקים ושאל האפטרופס אי מותר לו ליתן ממעות יתום הקטן שבידו. והרב השואל שם דעתו להתיר כי אנו אין לנו אלא דתה"ח שמגיע לבת פרנסת נדונייתה באומד האב והכל יודעים שאילו היה האב בחיים היה נותן לבתו יותר ויותר וקיי"ל לפרנס' מוציאין מהבנים אפי' לא נשאר להם כלום מירושת אביהם ואמנם מאח הגדול המוחזק בבית א"א להוציא ממנו כלום ומשום דאלים טובא אבל עכ"פ חלקו של הקטן שהאפטרופס רוצה בכך למה לא נוציא להבת פרנסת נדוניא מצורף לזה ג"כ כי אלו הבנות לא היו ניזונות כלל מהעיזבון ולא שייך מחילה כי היו הבנות קטנות וא"כ יש להן לתבוע מהבנים גם מזונות שלהן. והוא ז"ל השיב דפשוט דאסור לו להאפטרופס ליגע בהמעות מזומנים שהונחו תחת ידו דדבר ברור הוא דלא משתעבדי לא למזונות ולא לפרנסה אלא הני נכסי ממש דשבק אבוהון ולא חילופיהן והני זוזי חלופי הבית נינהו ולא הני זוזי שבק אבוהון ודין זה פשוט ומבואר בסימן קי"ב ובב"ש שם סק"ל ולא נשאר אלא לטרוף ממשעבדי מהאח הגדול והוא יחזור אחר כך על הקטן מדין אחריות ולפי דברי השואל הוא דבר בטל משום שהשני קשה ואלים טובא. ואמנם א"נ הוה אפשר לטרוף ממשעבדי מ"מ השואל ממזונות הבת ליתא דאין טורפין מזונות ממשעבדי ששעבדו האחים ורק לפרנס' טורפים וכל זה אם לא בגרה הבת אבל אם בגרה ושתקה ויתרה אפי' שתקה מחמת שלא ידעה הדין ע' סי' קי"ג

ובב"ש סס"ק י"ח וכל הדברים הללו פשוטים עכ"ל. והנה מה דפסק דהני זוזי חליפי הבית לא משתעבדי לענין מזונות הבת הוא פשוט וברור אך מה דפסק כן בפשיטות גם לענין פרנסה צ"ע טובא כי שני גדולי הדור בס' ישועות יעקב ובס' בית מאיר סי' קי"ג ס"ה לא כתבו כן אלא דלענין פרנסה כ"ע מודים דאם מכרו למקום שא"א לטרוף מחוייבים היורשים לסלק מהמעות כו' יובא דבריהם בסי' קי"ג שם ס"ק י"א):

## סימן קיג

א **אומדים בה.** עבה"ט מ"ש מיהו ברא"ש מבואר כו' וע' בזה בבה"ט לקמן ס"ק י"ב:

ב **ויש חולקין.** עבה"ט וכן דעת שאילת יעבץ ח"א סי' פ"ד ע"ש עוד. וכן דעת ס' בית מאיר וכ' דאפי' תפיס' לא מהני מטעם ספק תקנה ומסיים אלא דזה צ"ע בלשון מהרי"ל סי' ע"ט דמשמע מדבריו דוקא אם נשבעת הא אם לא נשבעת הנכסים בחזקת האב וחייבים בעישור וקשה למה לא יוכלו היורשים לומר אנו מוחלים השבוע' עב"ש בסי' צ"ג סק"ד ובסי' ק"ה סס"ק ח': (גם בתשו' ח"ס סי' קמ"ה כתב ליישב דברי מהרי"ל מקושיית הב"ש ומסיים לכן אין להוציא ממון מנכסי האם לפרנסת הבנות. וע"ש עוד שכ' דאבי אב שמת ונפלו נכסיו לפני נכדיו צ"ע אם מוציאין עישור נכסיו להבנות דבקידושין דף ל' צריך קרא דאבי אביו מחוייב ללמדו תורה דאי לאו הכי ה"א בניכם ולא בני בניכם וא"כ בההיא דקחו נשים לבניכם ואת בנותיכם תתנו לאנשים דליכא ריבוי אמרי' בניכם ובנותיכם ולא בני בניכם ובנותיכם. ועובדא הוה קמן במותב תלתא ולא פסקנו לבת הבן כלום מנכסי אבי אביה במקום אח דאין לומר דהאב יורש בקבר מאביו ומוריש לבניו ומחוייבי' בפרנסת הבת ז"א חדא דיכולים לטעון מכח אביה דאבא קאתינא כדפסקי' בח"מ סימן רי"א סעיף ג' ד' ותו דהאב בקבר לא מחייב במצות הבן על האב כו' ואי משום אומדנא דאילו היה זקן חי היה נותן כך לנדוניית נכדו אין לנו לדון בדמיונות ואומדנות דלא מתפרשו בש"ס דלא נאמר אלא באב דגוף הנישואין מחויב מה"ת להשיא בתו אלא דאנן אמדינן דעתיה כמה הוה מפריז לנדן אבל באבי אב כו' ע"כ אין להוציא אפילו מנכסי אבי האב ומכ"ש מנכסי אבי האם. וכתב עוד אמנם אם היו הבנים כולם גדולי' בין הזכרים ובין הנקיבות פשוט שהב"ד יכולים לכוף בדברים עכ"פ מטעם צדקה לסייע בסך מסויים לפי עשרם ואפילו אם הזכרים קטנים ורק הבנות הגיעו לפרק נישואין עכשיו רשאי לאפטרופס ליתן סיום לפי עשרם של הבנים לאחשבינהו עח"מ סי' ר"צ סעיף י"ד ממתני' דגיטין נ"ב ע"א אבל אם הבנות קטנות להפריש עתה ממעות הזכרים קטנים משום הבנות כשיתגדלו אינו נכון דהא אינו רשאי לעשר ולהניח.

ומ"מ הדל לפי ראות עיני הדיינים אם יראו אם יתגדלו הבנים לא ישמעו קול הורים כדור הזה הפרוץ בעו"ה ותשבו הבנות עד שילבינו אפשר יש רשות לב"ד לקצוב המעשר מירושתם לחלק בין הבנות לכשיגיעו לנישואין. ואמנם יהיה הקרן ההוא עומד בחזקת הזכרים והפירות שלהם אך יוכתב בפנקס הקהל שסך הזה שהוא לעשר ירושתה יחולק בין הבנות ולכשיגיעו לנישואין והוא להם מתנה מאחיהם מעשר מעותיהם ויש בזה קצת ועשית הישר והטוב כו' ע"ש):

ג **אלא הקרקע.** עבה"ט מ"ש אבל תוספת וסמ"ג פסקו כו' וכבר מבואר כן בהש"ע סוף סעיף ג'. וכתב בספר בית מאיר אמנם שם מתו האחים ולא ירשו אלא מטלטלין י"ל דתו אין נגבה מהם העישור דנהי דנעשו ב"ח דהאחיות האידנא ע"י ירושת המטלטלין מ"מ כיון שמתו ונעשו מטלטלים דיתמי דמדינא לא משעבדו ותקנת הגאונים לא על עישור נתקן למסקנת רוב המורים מאין יגבו כו' אמנם י"ל נמי כו' והניח בצ"ע:

ד **כאן בעלי חובות.** עבה"ט בשם ב"ש אך מה שמוסיף על העישור נכסים כו' וע' בספר דגול מרבבה שכתב היינו שהבן רוצה להוסיף אינו יכול לגרוע כח השטח"ז:

ה **שטר חח"ז.** עבה"ט בשם ב"ש שכתב ואם המטלטלין בידו כו' ועיין בתשובת שב"י ט"ג סימן קנ"ה שחולק על הב"ש בזה ופסק כן הל' למעשה ע"ש ועיין בספר בית מאיר מזה:

ו **חלק בקרקעות.** עבה"ט לקמן ס"ק י"ג בשם שבו"י ובשם ת' חב"י. ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס ק"ל דבתים הוא בכלל קרקעות ולית בזה ספיקא כלל ודלא כרב אחד וגם מ"ש הרב ההוא דדוקא מקרקע שהיה לו בעת כתיבת שטח"ז אבל לא מה שקנה אחר כך זה אינו וגם קרקעות שקנה אחר כך בכלל. זולת בבתים שמחזיק להרויח להשכירם ולא לדירה בזה כתבו הגאונים בתשו' חינוך ב"י דזוכים הבנות. אף דלבי מגמגם בזה מאד דסברתו מספיק לסוחר בבתים לקנות ולמכור אבל במחזיק להושיב בהם דיורים אין לנו ראיה אך כבר הורו הזקנים ובודאי ראוי לפשר כדהעלה השבו"י ע"ש. וע' מדין זה בתשו' כנ"י סימן צ"ג. ושם מבואר טעם נכון למה כותבין בשטר חח"ז חוץ מספרים וקרקעות) . גם בתשובת ח"ס סי' קמ"ז כתב טעם הגון בזה ע"ש) . וע"ש עוד בענין מקום שניתן הפקודה שיהודי הקונה בתים אינו רשאי לכתוב בפנקס ערכאות על שמו רק על שם עירון א"י אם יש לבתים אלו דין קרקעות של הקונה לענין עישור נכסים או שטח"ז ע"ש באורך. (וע' בתשו' חתם סופר אה"ע ח"ב סי' קס"ח): ועמש"ל ס"ס ק"ח:

ז **כדי שישארו.** עבה"ט בשם שארית יוסף ועיין בתשו' כנ"י סי' צ"ד מ"ש בדין זה וע' בס' ב"מ:

ח **בלא שבועה.** עבה"ט מ"ש אא"כ טוענין השבע כו' וע' בס' ישועות יעקג סק"ד שכתב שדבר זה אינו מוסכם ע"ש. גם בס' ב"מ פקפק ע"ד הב"ש בזה וכתב דהגמ"י שם מהראיה שהביא אינו מוכח אלא בטענת ברי אם טוענין ברי ידענו שאבינו התפיס ולא בשמא ע"ש:

ט **ואם מתו האחים.** כתב בספר ישועות יעקב לכאורה צ"ע כיון דאינם מחוייבים ליתן עישור נכסים רק בשעת נישואין כמבואר בהגה לקמן א"כ נימא בזה חזקה אין אדם פורע תוך זמנו ואפי' מיתמי א"צ שבועה (כמבואר בח"מ סימן ק"ח ס"א) ולמה תשבע כאן בבאה ליפרע מנכסי יתמי האחין וצ"ל דטעם הענין בזה דשמא היה דעתה להנשא לאיש בעת ההיא קודם מיתת האחים ולכך אתפיסו לה צררי באותו עת לפי שכבר הגיע הזמן ומעתה נראה באם א"א לומר בשום אופן שהגיע הזמן קודם מיתת האחים כגון שהיתה קטנה שאינה ראויה להנשא לאיש אפשר דא"צ שבועה וגם אפשר לצרף לזה הא דקיי"ל דצררי לקטנה לא מתפיס והארכתי בזה בתשובה עני"ד. ועיין בנ"צ כתבתי קצת סמך ראיה לזה מלשון הש"ס בענין זה בכתובתן דף ס"ט ע"א דאמר התם ת"ש דרבינא אגבי לברתיה דרב אשי ממר בריה דר"א בינונית ושלא בשבועה מבריה דרב סמא בריה דרב אשי זיבורית בשבועה. דלכן הביא הך סומא מבריה דרב סמא כו' בכדי לחזק הפשטות גם לענין שבועה דלא נימא קטנה היתה במות אביה רב אשי. ועפ"ז ישבתי לשון רש"י שם שכתב רב אשי מת ומת רב סמא בנו בחייו שכבר נתקשו בו רבים מה בעי רש"י בזה עיין בתשובת תמים דעים סימן קנ"ד ובתשובת מהר"ח ששון סימן קצ"ג ובתשובת שבות יעקב ח"ג סימן קכ"ו מ"ש בזה ולפי הנ"ל ניחא משום דאל"כ אין ראיה דילמא אח"כ הגדול. קודם שמת רב סמא. ושם הארכתי קצת בזה: שוב ראיתי בס' בית מאיר שהעיר ג"כ בספק הנ"ל ודעתו נוטה דאף בהיתה קטנה צריכה שבועה כיון דדעתו של אדם קרובה אצל בתו יש לחוש לצררי אף בקטנה דלאו בת התפסה היא ואף דלא הגיע זמנה ואף לגבי האב דלאו בעל חובה הוא כלל וכ' דלפ"ז במת האח בעודה קטנה אינה צריכה רק שבועה זו שלא התפיס לה אביה צררי אבל א"צ שבועה שלא פרע לה האח דהא זה ודאי תוך זמן הוא רק אפשר ע"י גלגול כו' ונ"מ עוד באם מת האב בעוד שהיתה קטנה מוטל בעריסה דודאי לא שייך חשש שהתפיס לה (ואפשר ה"ה אם לא היתה הבת אצלו במותו וכמ"ש לעיל סי' צ"ו סק"א בשם תשו' נו"ב ע"ש) א"צ שבועה וצ"ע. וע"ש עוד שהביא דברי הפ"י בכתובות שם שהגי' בפירש"י הנ"ל דצ"ל ומת רב סמא

בנו אחריו. וכ' עליו דהגהה זו היא ברורה לע"ד עד שנסתפקתי מה דפסקינן דאם מתו האחים נוטלת מבניהם מזיבורית ובשבועה אם לא דוקא באופן זה אבל אם מתו האחים בחיי האב נוטלת מבניהם בינונית בלא שבועה וכן מסתבר ע"ש:

י **עד שתנשא.** עבה"ט בשם הרש"ך ועיין בס' ישועות יעקב סק"ה שכ' שסוף דבריו (במ"ש אמנם טוב הוה שיחלקו הריוח כו') אינם נראים דמועטים ונתרבו בודאי לא זכו הבנות כמו בשאר דברים כתובת בנין דכרין ות"כ דלא זכו במה שנתרבה אח"כ ע"ש. ובענין שכ' הבה"ט באם הבן מפסיד הנכסי' וגם בענין אם האחים רוצים לילך לעיר אחרת כו' כתב בס' ישועות יעקב שם שלדעתו הדין בזה כמו בבע"ח קודם זמנו אם מתמוטט או מבזבז נכסיו (שנתבאר בח"מ סי' ע"ג ס"י) ע"ש:

יא **הבת טורפת מהלקוחות.** עיין בס' ישועות יעקב שכ' דאם מכרו הנכסים באופן שא"א לגבות מהם מחוייבים היורשים לסלק מהמעות אף דלעיל גבי מזונות נחלקו הקדמונים בזה (בסימן קי"ב סי"ד בהגה) . ובב"ש שם כאן כ"ע מודים דצריכים היורשים לסלק לה מן המעות שקיבלו בעד הקרקעות ע"ש. ועיין בס' בית מאיר שנסתפק בזה ואח"כ כ' דמסתבר דכאן כ"ע מודו דכל זמן שהם יורשי אבוהון בקרקע לדן גמרא ולדידן ע"פ המנהג אף במטלטלי ונעשו הב"ח אף אם מכרו מה שירשו למקום שא"א לטרוף וקבלו הדמים או אפי' נתנו במתנה מ"מ מאחר שירשו נכסיהם משועבד כדין ב"ח עצמו וטורפת משעה זו שמכרו או נתנו אפי' מלקוחות שקנו קרקע דידהו כו' ע"ש. (עמ"ש לעיל סי' קי"ב סק"ה בשם תשו' ח"ס סי' קכ"ז שלא פסק כן ע"ש. וכתב עוד דאם נשתדפו נכסים שירשו פשיטא דפטורים אף דמסקינן ב"ח דאחי היינו במה שירשו שמשועבדים הם עצמן או שיתנו דמיהן אבל נשתדפו הוי כמי שלא ירשו ולהכי דייק בסעיף ג' הבת בעישור זה כב"ח בכף הדמיון ולא ב"ח ממש ע"ש:

יב **מזונות האלמנה.** עבה"ט מ"ש ומ"מ אם רוצים לסלק לה הכתובה כו' במ"ש בסי' ק"ב. ור"ל בסעיף א' בהגה לענין ב"ח דא"י לומר לא אטול הכתוב' רק תתנו לי מזונות להפסיד הב"ח וכ"ה בב"ש. ועיין בס' ב"מ שכ' מראיית הב"ש מסימן ק"ב ש"מ שמדבר אף לאנשי גליל וזה לע"ד ליתא שאם הבנים בירושה דאורייתא א"י לסלקה בע"כ מפני כח תנאי ב"ד דידה על אבוהון מכ"ש שאין הבת יכולה לסלק' בע"כ ע"פ החיוב שלה על היורשים אם ירשו וכל כמה שאינם יורשים אינם נעשים כלל ב"ח שלה כו' ומסיים לכן במקום הנוהגין ע"פ הדין כאנשי גליל לע"ד ודאי אינו אלא אפי' לאנשי יהודה יש לספק אם היורשים אינם חפצים לסלקה אם הבנות יכולים לכופם לסלק כדי שיעשו ב"ח דידיהו ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם הח"מ אם מכרו האחים דקיי"ל הבת טורפת כו'

ועיין בס' ישועות יעקב סק"ז שחולק ע"ז ודעתו דבכה"ג אין הבת יכולה לטרוף כלל מן הלקוחות ע"ש:

יג **דאם הניחה בוגרת.** עבה"ט בשם ט"ז ועה"ג (ועיין מזה בתשו' חות יאיר סי' פ"ה ופ"ו) ועיין בתשו' נו"ב חלק ח"מ סי' ל"ג שכ' דבעיניו דברים הללו אינם נכונים דאטי אמר הר"ר יונה שבוגרת איבדה פרנסתה דא"נ שפיר הי' הט"ז ממציא שבזמנינו לא איבדה אבל הר"ר יונה אמר שלא תיקנו לבוגרת וא"כ אף בזמנינו במה תזכה ומי תיקן מה שלא תיקנו חכמי המשנה וגם ראיות העה"ג בסי' ט' מדברי התוס' בכתובות דף נ"א בד"ה קרקעי (הובא בש"ע לעיל סעי' ג') אינה ראיה ולכן עלה על דעתי שלדעת הרר"י והרא"ש קשה מאד להוציא מהיורשים. פרנסה לבוגרת בסברות חלושות אבל מה אעשה והרמב"ם פסק להדיא שבגרה בחיי הרב יש לה פרנסה ומרן המחבר ג"כ סתם כמותו רק רמ"א הביא דעת החולקים ועל דברי רמ"א הביא הב"ש דברי הט"ז הנ"ל וכבר פשט המנהג כדברי הט"ז וקשה לפסוק נגד המנהג עכ"ד ע"ש. ועמ"ש לעיל סי' נו"ן ס"ק ט"ו:

## סימן קיד

א **במאכל ובמשקה.** עבה"ט ומ"ש לכן אם הבת משרתת שלה כו' אע"ג שלא התנה. עיין בס' ב"מ שתמה ע"ז מה ענין זה לזה שם באחר שחייב עצמו לפי כבודו וזה כבודו במשרת שיקנה לו צרכי אכילה ולא שיקנה בעצמו משא"כ אשתו שחייבת במלאכת בעל כמבואר סי' פ' כו' ואפי' להמבואר שם סעיף ז' אם הכניסה לו כו' וה"ה לדידן אם הכניסה ממון שראוי לשכור לה משרתת שבודאי חייב לשכור לה וכי משום הא מחוייב לשכור מי שהוא רוצה בלי ספק בידו הברירה לשכור מי שלבו חפץ וא"כ מאין יתחייב במזונות בת אשתו הא כמה אמתלאות יוכל ליתן אף למונעה מביתו ומכ"ש מלזונה על שלחנו ובט"ז עצמו מסיים חייב לתת לה מזונות אחר מותו. וזה נמי לע"ד אינו לא מבעיא בעניה שאדרבא מחוייבת במלאכת היורשים כ"ז שניזונית כבסי' צ"ה ס"ג שבודאי אין טעם אלא אפי' בעשירה שהכניסה ממון וכל זמן שניזונת הדין לע"ד להשכיר לה משרתת מ"מ אין מחוייבים לשכור בתה ומכ"ש כי אמרה איני זז מבית אבי שאין לה אלא כפי ברכות הבית פשיטא שאינם חייבים אפי' במשרתת סתם כי זה בכלל ב"ה ברובא ומשרתת לבשל או לקנות לאחד ה"ה לשנים ומה"ת החיוב במזונות בתה דוקא לכן לע"ד אף שהב"ש סתמו להלכה מ"מ צ"ע עכ"ד ע"ש:

ב **במקום שתהיה אמה.** עב"ש ס"ק י"א מ"ש בשם הט"ז דחייב ליתן מזונות לכלתו אף אם מת הבן. ובתשובת שבו"י חולק עליו וכמ"ש בבה"ט סק"ז. גם בס' ב"מ חולק על הט"ז

בזה ע"ש. ועיין בתומים סי' ס' דמאריך בזה ומסיק לעשות פשר וכ' על כל זה לאחר שני חזרה אבל תוך שני חזרה תקנת שו"ם לנ"ע אין לחייבו במזונות דהי' התקנה מפני עגמת נפש והיש עג"נ גדול מזה ובלי ספק דהוא בכלל התקנה עכ"ד ע"ש. גם בס' ישועות יעקב סק"ה האריך בזה ומסיים גלל כן דברי הט"ז לא נראה בעיני ובפרט להוציא ומ"מ כבר בא מעשה לידי ועשיתי פשר דבר אף שלא מרצון הצדדים כיון שכבר הורה זקן עכ"ל. ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב ס"ס קמ"ד שכ' דהדבר ברור שאף לדעת הט"ז דוקא במתחייב לבנו לזונו עם כלתו ומת הבן אבל איפכא היכא שהאב מתחיי' ליתן מזונות לבתו ולחתנו ומתה הבת בודאי גם הט"ז מודה שפטור מליתן מזונות לחתנו ע"ש:

## סימן קטו

א **על דת משה.** עבה"ט מ"ש או אם עשתה דבר פריצות דאז יש לחוש שמא תזנה כו' ובמל"מ פ"ב מהלכות סוטה כתב בזה דשמא זנתה ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ק י"א:

ב **שהאכילה את בעלה.** עבה"ט מ"ש ואם היא נודרת ואינה מקיימת והיא עקרה כו' ולכאורה לפי מ"ש הר"ש והבה"ט לקמן סק"ז בשם מהרא"י גופיה דבזה"ז צריך דקדוק היטב כו' א"כ תו אין נ"מ בספק זה באם היא עקרה דהא אפי' באינה עקרה אין לנו לפסוק בזה"ז להוציא בלא כתובה מחמת נדרים. וכן מבואר להדיא כפסקי מהרא"י שם שכ' בזה לכאורה הדין עמה דהכי דייק מהר"ם במרדכי אהיכא דעובר הוא על החרם (כמ"ש הרמ"א ס"ג) אמנם יש לחלק דהכא מצי טעין אלו לא פשעת הוי מתרחש לי ניסא כמו שנעשה לאמנו שרה ע"ה והכי אשכחן בפ' המקבל דמצי למימר הוי מתרחיש לי ניסא אמנם לא ברירא לי לחלק בהכי. אלא דהאידנא בלאו הכי צריך דקדוק היטב כו' ע"ש וצ"ל דהב"ש העתיק זה דנ"מ היכא דידוע דאכשור דרי (ועיין בתשו' חתם סופר אה"ע ח"ב סי' קע"א):

ג **ששימשתו נדה.** עיין בס' בית מאיר לעיל סי' צ"ו סי"ב שהביא בשם תשו' אא"ז פמ"א ח"ב סימן י"ב בנידון שהבעל טען על אשתו ששמשתו נדה והיא הודית אלא שטענה שנעשה בידיעתו ופסק שישבע הבעל שלא ידע והיא הכשילתו ויגרשנה בלא כתובה. והוא ז"ל כ' דפסק דינו נכון עפמ"ש בש"ע שם דאם היא חשודה שכנגדה נשבע ונפטר. ואף דבח"מ סימן צ"ב ס"ט הביא שני דיעות בזה (ומה דהב"ש שם בשם הט"ז מחלק דשאני כתובה שהיא דרבנן וכה"ג כ' הש"ך סי' פ"ב ס"ק י"ט לא נראה לו לחלק בכך) והש"ך שם מסיק עיקר להלכה כדיע' ב' דגובה בלא שבועה אין דבריו מוכרחים והעיקר נראה להלכה כדעת תשו' רש"ך שמביא הש"ך שם שפסק דיכול המוחזק לומר קים לי

כסברא הראשונה. וא"כ ה"נ הכא יוכל הבעל לומר קים לי. אבל למסקנת הש"ך הנ"ל יפה השיב חכם אחד עליו (בתשו' פמ"א שם) שהי' הדין נותן שתיטול בלא שבועה כי מה שהשיב איהו ז"ל על החכם מדברי הש"ע ח"מ סי' צ"ב ס"ה לע"ד לא דמי כלל כו' ע"ש באורך. והנה מכלל דברי הפמ"א הנ"ל מבואר עכ"פ באם טוענת שגם הבעל ידע מהעבירה יש בטענתה ממש ותוכל להשביעו על זה. ולכאורה בתשו' מהר"י הלוי אחי הט"ז סימן ל"ט והיא נדפסת ג"כ בתשו' גאוני בתראי סי' כ"ו מבואר שאין בטענתה ממש וכ' שם דלא תוכל לומר כן אא"כ מביאה עדים ע"ז והביא ראי' מדברי המרדכי והגמי"י והג"א ותשו' הרשב"א (והרמ"א לקמן ס"ג בהגה) שכתבו באם עברה על השבועה כו' והיא מביאה עדים שגם הוא עובר א"י להוציא' בל"כ כו' הרי דקדקו כולם לומר שאם מביא' עדים. וסברא הוא דאל"כ בכל אלו שאמרו חכמים תצא בל"כ כגון בעוברת ע"ד ובנודרת ובחלה ובנדה ובמעשר תאמר האשה שהוא ג"כ עובר באותו דבר ולא יכול הוא לברר אף בעדים שאינו עובר כי לא ראינו אינו ראי' עכ"ד. מיהו י"ל דלא פליגי אהדדי דמהר"י הלוי מיירי היכא שיש עדים שעברה כמבואר מדבריו שם להדיא בזו ס"ל דא"י לטעון שגם הוא עובר אא"כ מביאה גם כן עדים אבל בת' פמ"א שם דמיירי שלא היו עדים ע"ז ששימשתו נדה רק שהיא הודית בזה אפשר גם מהר"י הלוי מודה שיכולה לטעון תיכף שגם הבעל ידע במגו דלא שמשתי נדה ותוכל להשביעו ע"ז (עב"ש לעיל סימן צ"ו סס"ק ח' ומ"ש שם בס"ק ד') וצ"ע: שוב ראיתי בתשו' נו"ב תניינא סי' כ"ו במעשה כעין זה מבואר שם ג"כ חילוק זה. וז"ל השאלה שם ע"ד האשה אשר שימשה נדה יותר מחצי שנה ולפי דברי הבעל אמרה לפניו שהיא מעוברת ולפי דברי השכינות שהמה הרגישו כי טומאתה בשוליה אמרה להם שהיא שומרת ימי נדתה וטובלת וכאשר חקרה האשה הממונה על המקוה אם האשה הזאת מעוברת כי זה ששה חדשים שלא ירדה לטהרה נתפרסם הדבר ועמדה האשה בפני הב"ד והודית כי היא החייבת בדבר ובעלה מנוקה מעון כי כיחשה בפניו לומר שהיא מעוברת ויצא משפטה שהבעל יגרשה בלי כתובה ואחר איזה ימים באתה עוד לפני הב"ד וחזרה בה ואמרה כי גם בעלה בזדון עשה וידע כי לא טהור' היא ומה שאמרה בראשונה שהבעל נקי הוא מחמת שהבטיחה שאם תאמר בפני ב"ד להצדיקו לא יגרשנה. אם היא נאמנת בזה. והשיב כי טענת האשה שבעלה ידע היא טענה חלושה וגרוע מאד שאף אי נימא שיצרו תקפו לעבור על איסור כרת אבל לא נחשד גם היותר רשע כל שאינו להכעיס להיות שביק היתירא כי תינח בימי נדתה אבל זו שעשתה כן ששה חדשים למה לא טבלה בימי טהרתה ואטו בשביל מעט פריטי דשכר טבילה עשה איסור חמור כזה. ולומר כי אחרי ששימשו תמיד לא הי'

אפשר לה לספור ז"נ דממ"נ אם המה הדיוטו' כו' ועוד אמינא (אפי' אם לא הי' נמשך הדבר זמן רב) הא זה פשוט שאם יש עדים על אשה ששימשה בנדתה והיא טוענת תיכף שגם הבעל ידע ודאי דאינה נאמנת דמהיכי תיתי להאמינה רק אם אין עדים אלא שהיא מודית ואמרה שהי' בידיעת ורצון בעלה היא נאמנת במגו דלא שמשתי נדה. וזו כיון שכבר הודית ששימשה נדה אפי' לא היתה מודה שהבעל לא ידע רק שלא היתה אומרת שהבעל ידע ודאי ששוב אח"כ לא היתה נאמנת לו' שהבעל ידע כיון שכבר פסק המגו שלה שכבר הודית ומיגו למפרע לא אמרינן (כמ"ש בש"ך ס"ס נ') וא"כ מה מועיל אמתלא והלא אין כח באמתל' אלא לעקור דבריה הראשונים שאמרה שהבעל נקי והרי אף אם לא אמרה כלל שהבעל לא ידע ג"כ היתה מפסדת הכתובה שהרי לא עקרה באמתלא גוף ההודאה ששימשה נדה שגם עתה היא מודית ששימש' נדה. ועוד שהאמתלא גרוע מאד שהרי אם היתה טוענת תיכף שהי' בידיעתו ג"כ לא הי' יכול לגרשה בע"כ. ועוד דהלא כ' הח"מ ס"ק כ"ב דאחר שיצאה מב"ד לא מהני אמתלא לכן נראה שאין בדברי הרשע' הזאת ממש: וכ' עוד ובנדון עוברת על דת שצריכה התראה (כמ"ש בש"ע לקמן סוף סעיף ד') קשה לסמוך על דעת רש"י לחוד נגד רוב הפוסקים שלא חילקו בין דת משה לד"י בזה (עב"ש ס"ק י"ז ומ"ש לקמן ס"ק י"א) . ואמנם כ"ז לענין כתובה אבל לענין שיהא מצוה לגרשה כבר כתבתי בתשו' אחרת שא"צ התראה היכא שכבר הכשילתו מצוה לגרשה אף שלא התרה בה כלל במה דליכא למיתלי בשגגה (עמ"ש לקמן ס"ק י"ד מזה) ולכן יכול הבעל לגרשה בע"כ (עמ"ש לקמן ס"ק י') . ואם יש לו לשלם הכתובה חייב לשלם לה אחר שתשבע שהבעל ידע מטומאתה. ואם אין לו לשלם תשאר הכתובה חוב עליו אבל אינה יכולה לעכב הגירושין עבור פרעון הכתובה דהרי נגד רשעה זו לא תיקן רגמ"ה ונשאר דין התלמוד שיכול לגרשה אפי' אין לו לשלם הכתובה ונדוניא כמבואר בסי' קי"ט ס"ו בהגה ואפי' לדעת הרשב"א שמביא הב"ש שם סק"ו מודה בזו שמצוה לגרשה עכ"ד (ותשלום תשובה זו יובא לקמן ס"ק י"ד. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' צ"א מזה): ולכאורה דברי הנו"ב הנ"ל במה דסיים ואם יש לו לשלם הכתובה חייב לשלם אחר שתשבע שהבעל ידע מטומאתה. אין זה מובן כלל אחר שכ' תחיל' דקשה לסמוך על דעת רש"י כו' משמע שדעתו לפסוק כרוב הפוסקים דגם בדת משה צריכה התראה ובזו שלא הי' התראה לא הפסידה כתובתה אף אם הבעל לא ידע ולמה תשבע. ועוד דאף אם הי' הדין נותן שצריכה לישבע מה יועיל שבועתה בזה שהבעל ידע הא כבר החליט מקודם לזה שאין בדברי הרשעה הזאת ממש. וצריך לדחוק ולפרש דמ"ש תחילה דקשה לסמוך כו' אין כוונתו לפסוק בהחלט כרוב הפוסקים רק כוונתו דאין

לסמוך בהחלט ע"ד רש"י לפסוק להפסיד כתובתה גם בלא התראה אלא דהוא ספיקא דדינא (באשר גם הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל בסי' קי"ד מסתפק בזה לדינא כמוזכר לקמן בס"ק י"ד) ולכן שפיר מסיק דצריכה לישבע דאם תשבע יכול הבעל לטעון קים לי כדעת רש"י דא"צ התראה. אך לאחר שתשבע שהבעל ידע מחוייב לשלם לה ומועיל שבועת' בזה. דאף שכבר החליט מקודם שאין בדברי הרשעה הזאת ממש. הלא כל עיקר הטעם מבואר לעיל לפי שכבר הודית והאמתלא שנותנת עתה אינו מועיל לזה י"ל דדוקא היכא שלפי הודאת' הפסידה כתובתה בודאי אמרינן הודאת בע"ד כו' משא"כ בנ"ד שגם לפי הודאתה בתחילה שבעלה לא ידע לא הפסידה בודאי מצד שהי' בלא התראה ולרוב הפוסקים צריכה התראה בכה"ג לא אמרינן הודאת בע"ד כו' וכאשר איהו גופי' ז"ל מחלק כן בנו"ב קמא סי' ע' (יובא לקמן ס"ק כ"ה) לענין שויא חד"א דדוקא אם לפי דבריו האיסור הוא בודאי כו' והרי גם שויא חד"א הוא מטעם הודאת בע"ד כמ"ש לעיל סי' ל"ז ס"ק י"א. ובהכי ניחא מה דהקדים הנו"ב ז"ל לומר דקש' לסמוך ע"ד רש"י הגם דלכאורה אין נ"מ כ"כ אם נחליט כרש"י או דהוי ספיקא דדינא סוף סוף יכול הבעל לו' קים לי כרש"י. אך להנ"ל שפיר נ"מ בזה דהרווחנו דבנ"ד יהא מועיל שבועתה עתה שגם הבעל ידע אף שכבר הודית שלא ידע משום שבשעת שהודית לא הי' מבורר שתפסיד בודאי ודוק. אך עדיין צ"ע על מה שפסק הנו"ב ז"ל שהיא תשבע והלא היא חשודה על השבועה כששימשתו נדה עיין בחמ"ח לקמן סק"ל וע' בח"מ סי' צ"ב סעי' ג' וסעי' ה'. והי' לו לפסוק או כפסק אא"ז בתשו' פמ"א הנ"ל דהוא ישבע שלא ידע ויפטר או כמסקנת הש"ך בסי' ס"ב ס"ט הנ"ל שתיטול בלא שבועה וצ"ע. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' צ' הביא שם תשו' הרמב"ם ז"ל דאפילו אם בעלה ידע מזה שמשמשתו נדה והוא שותק אין לה כתובה כלל כדי שלא יהא חוטא נשכר ואע"פ שגם הוא חוטא ונשכר שנפטר מלפרוע הכתובה מניעת פריעת הכתובה לא נקרא שכר כיון שלא קיבל ממנה כלום. ואם יש לה עליו בלאות חייב לפרוע אותם כדי שלא יהא חוטא נשכר כו' ע"ש:

ד **פלוני חכם**. עבה"ט שכ' וה"ה אם היא מודה כו' ועיין בתשובת ברית אברהם סימן צ"ב אות י"ד שהביא בשם מהר"י הלוי סימן ל"ט (ובת' ג"ב סימן כ"ו) דאשה שהודית שעבר' על דת לא מצית אח"כ לומר משטה אני בך בהודאתי משום דלענין פטור לא בעי אתם עדי ולא מצי לטעון חששה יע"ש:

ה **טיהר לי הדם הזה**. עיין בתשובת ברית אברהם סי' י"ג אות ו' שהעיר על דברי הטור והש"ע ששינו מלשון הרמב"ם דנקט טיהר לי הכתם והם לקטו טיהר לי הדם דאולי י"ל דס"ל דבדרבנן לא תצא שלא בכתובה ובתרומות ומעשרות ס"ל להטור דהוי דאורייתא

גם בזה"ז כדאיתא ביו"ד סימן של"א ס"ב בהגה כו' ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ק י"ד בשם רבינו עקיבא ז"ל:

ו **שהוכחשה בעדים.** עבה"ט מ"ש היינו לענין הפסד ממון כו' ועיין בספר דרישת ארי בקונטרס להלכות נדה סי' קפ"ה סק"ב טעם נכון לחילוק זה.

ז **ושהוא אכלו על פיה.** עח"מ שמדייק מזה שצריך נמי עדים על אכילתו ובשמשתו נדה צריך לדחוק דאיירי או במודה או שמצאוה עדים משמשת עמו ועיין בספר ב"מ שהקשה ע"ז דא"כ להראב"ד דס"ל שאינה נאמנת על עצמה גם לענין להפסידה כתובה א"א להעמיד רק במצאוה עדים וזה דוחק גדול ועוד דאפי' להחולקים הא כ' הר"ן (הובא בב"י) הא דלא מוקי מתני' במודה משום דהוא מלתא דל"ש וא"כ קשה הא משמשתו נדה א"א להעמיד אלא דוקא במודה או במידי דלא שכיח יותר שמצאוה עדים משמשת. ולכן כ' דיותר מסתבר דלשון הש"ע ל"ד ואין צריך אלא עדים שאמרה טהורה אני או שהוא מעושר ושוב נאמן שבא לו מכשול על ידה ודוקא בדליכא עדים כלל יכולה לטעון שמעולם לא אמרה ואף כי אמרה כ"ז שלא אכל יכולה לטעון כדכתב הרא"ש אילו היה רוצה לאכול הייתי מפרישו אבל כשיש עדים שאמרו לו שוב נאמן שבא לו מכשול על ידה ומ"ש הש"ע אבל אם אין עדים והיא כופרת שלא האכילתו היינו שכופרת שלא אמרה לו מידי וצ"ע עכ"ד: ועיין בת' מהר"י הלוי אחי הט"ז והיא נדפסת ג"כ בת' גאוני בתראי סי' כ"ו דמתחילה רצה לומר ג"כ דא"צ עדים רק על שאמרה לו והביא ג"כ ראיה מדברי הר"ן הנ"ל ושוב כ' אף ממ"ש הטור וגם יש עדים שא"ל שהוא מתוקן ושהוא אכלו משמע דה"ה בנדה צריך עדים שא"ל טהורה אני ושבא עליה אז. והראיה מדברי הר"ן הנ"ל יש לדחות דאפשר לומר דמתני' איירי כגון שהוא אומר שבא עליה אז והיא אינה מכחשת בזה רק שאומרת שהיתה טהורה ולהכי צריך שהוחזק' נדה בשכנותיה או שאמרה פלוני חכם טהר לי הכתם כו' (ר"ל דדוקא במודה שעשתה איסור בשמע ליה להר"ן דזה דוחק דהוא מלתא דל"ש אבל כאן איירי שהודית תחלה בעוד שהיתה מחזקת בדיבורה שטהורה היתה אז) . וכ' עוד והיכא דאיכא עדים שבא עליה אז אחר שהוחזקה נדה בשכנותיה אבל לא ידעי' אם אמרה לו טהורה אני משמע לכאורה מדברי הטור הנ"ל דלא סגי אבל מ"מ נראה דדוקא בכרי שאינו מעושר אמרינן הכי משום דיכולה לו' לא ידעתי שהאכלתי ומי אמר לך לאוכלו אבל בנדה שבעל מאמין לה והיא יודעת בעצמה ולא אחר לא שייך לומר כן ולא בעי עדים שאמרה לו טהורה אני. וא"ל דמ"מ בעי עדים שאמרה טהורה אני משום דיכולה לומ' שהבעל ידע מהעבירה ועבד ג"כ כמוה ז"א דלא תוכל לומר כן אא"כ מביאה עדים ע"ז כו' (הובא לעיל סק"ג ועמ"ש שם) עכ"ד ע"ש:

ח **ובא עליה**. עח"מ וב"ש וע' בספר דרישת ארי שם סק"א ביאור דבריהם:

ט **וראשה פרוע**. עבה"ט מ"ש הנשים היוצאות כו' ע' בזה בא"ח סי' ע"ה ס"ב בהגה ובמג"א סק"ה ובפמ"ג שם וע' בתשו' שאילת יעבץ ח"א סי' ט' בשו"ת תשו' מאהבה ח"א סי' מ"ח באריכות:

י **ורגילה בכך**. עבה"ט שכ' ח"מ וב"ש תמהו אי בלא התרו כו' ואם התרו בה כו' והנה מדברי הד"מ במה שמפרש דברי הרשב"א דאיירי בהתרה בה משמע שדעת הרמ"א ז"ל אף בהתרה בה בעי דוקא רגילה אך הב"ש ס"ק י"א כ' דדוקא בנידון הרשב"א שהיה מקום לתלות בסיב' שמחמת כעס וקטטה עשתה כן לכך צריך גם בהתרה רגילה דאז לא תלינן בשום סיבה וכמ"ש הרמ"א לקמן בהגה ב' אשה הרגילה להתייחד כו' (דגם שם יש לתלות בסיבה שמחמ' משא ומתן שלה נתייחד' עב"ש סק"כ) אבל אם אין מקום לתלות בסיב' אף בפ"א הוי עוברת ע"ש. וע' בס' בית מאיר שכ' שדברי הרשב"א אפשר ליישב בפשוט ע"פ דברי התה"ד סי' רמ"ב (הובא בב"י) שמסופק דאפשר רגילה לא בעי התראה כו' (ע' ביאור הגר"א ז"ל ס"ק י"ב וגם בתשו' ג"ב סי' כ"ו) וליישב דברי הרמ"א י"ל דגם הרמ"א מודה לדינ' דלענין כתובה אין נ"מ ברגילה אלא בהתראה תליא אך מפני שהגיה לקמן דעוברת ע"ד יוכל לגרש בע"כ וזה אפי' בלא התראה כמבואר בתה"ד שם (וכמ"ש לקמן ס"ק י"ד) לזה הוציא מהרשב"א דלא מקריא עוברת בלא התראה אלא ברגילה ולזה נוטה נמי משמעו' התה"ד שם כו' אבל ודאי כ"ע מודים שבתר התראה אין לחלק ברגילה ולהכי נמי כ' הרמ"א ז"ל לקמן בהגה ב' אשה הרגילה להתייחד אך דוקא לענין הגירושין בע"כ כי כל בלא התראה לא נקראת עוברת עד דרגילה וזה לע"ד נכון לדינא עכ"ל ע"ש. וע' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ק"א שכ' דמדברי רוב הראשונים לכאורה סייעתא גדולה להרמ"א דבאינה רגילה ליכא מצוה ואינו יכול לגרשה בע"כ רו' ע"ש: ובסי' ק' שם בתשו' הגאון ב"מ כ' דבב' פעמים מקרי רגילה לענין זה ע"ש: וע' עוד בס' ב"מ שהשיג על מהר"י הלוי אחי הט"ז סי' צ"ט שהעלה דאם רגילה להיות עובר' על דת ע"פ עדים הב"ד כופין להוציא ויסודו מדברי תשו' הרשב"א סי' תת"ד (בדברי השואל) שכ' בשם הרי"ף דכופין אותו להוציא הרגילה וגם כ' בשם תשו' ר"ת שפעם ראשון אין כותבין להוציא וכל הפוסקים מוכרחים להודו' להסכמ' הרי"ף ור"ת כו' והוא ז"ל כ' דזה אינו ומדברי השואל בת' הרשב"א שם אין ראיה וגם משמע דהשואל גופי' פירש דעת הרי"ף ור"ת שהזכירו כפיה היינו במילי כו' ומסיים לכן לע"ד אין שום כפיה ביד הב"ד על עובר' על דת ואפי' ברגילה ובעדים ואין חילוק בין רגילה כ"א כדחלקתי דברגילה אפי' בלא התראה מחוייב ותצווה להוציא' בע"כ ובפעם אחד אינה כלל בסוג עובר' כ"א

בתר התראה עכ"ד ע' שם. ולכאורה מבואר כן גם מדברי הגאון נו"ב ז"ל שהובא למעלה סק"ג דהא בנדון דידיה היתה רגילה דהרי שימשה נדה יותר מחצי שנה ואעפ"כ מסיים דמצוה לגרשה ויכול לגרשה בע"כ ולא כ' דכופין: אך באמת אין משם ראיה דמהר"י הלוי לא קאמר אלא ברגילה לעבור ע"פ עדים ובעובדא דהנו"ב לא היה עדים רק שהיא הודית ובזה גם מהר"י הלוי מודה ע' בת' גאוני בתראי סימן כ"ו:

(י) שהיתה מקלל' כו' שמעתי בשם הגאון החסיד מהרח"ל זצ"ל מבריסק שאמר דדוקא מקללת בשם או בכינוי כמו במקלל עצמו וחבירו במס' שבועות דל"ה ע"א ובח"מ סי' כ"ז ומקלל אביו ואמו ביו"ד סי' רמ"א ס"א ע"ש: ואני שאלתי על זה ממה דאיתא בש"ס במקומו בכתובו' דף ע"ב דאמר דאמרה ליה ניכלי' אריה לסבא באפי' בריה והשיב לי חכם אחד דאריה הנאמר כאן הוא משל להקב"ה כדאי' בחולין נ"ט ע"ב וגם בספרי המקובלים אריה הוא שם וכונת הגמרא לכנות ע"ד דאיתא בסנהדרין דף נ"ו ע"ש וצ"ע):

יא **שהתרה בה תחלה.** עבה"ט מ"ש והש"ג כ' דא"צ להתרו' אותה שתפסיד הכתובה אלא מתרה בה סתם כו' ועיין במל"מ פ"כ מהלכו' סוטה שהקשה ע"ד הש"ג דלפ"ז איך קתני אם אמר הבעל איני רוצה להשקותה נוטל' כתובה ת"ל דכיון דנסתרה בתר ההתראה דהיינו הקינוי שוב מהראוי אפילו כי שתתה והיא טהורה דיכול להוציאה בלא כתובה מפני שעברה ע"ד משה ורוצה להוכיח כמהר"ם ורשב"א אלא דהקשה לנפשיה דאכתי קשה מדוע לא פשט הגמרא מזה דעוברת צריכה התראה והעלה דברירן של דברים דכל אותן ששנינו בהמדיר דיוצאות בל"כ לאו משום איסור דידה אלא כיון שעשתה דבר פריצות איסור זונה היא וזנתה תחתיו ולפיכך בהתברר לך דטהורה היא ע"י השתיה פשיטא דאינה מפסדת שהרי לפי שעשתה איסור לא מפני זה תפסיד כתוב' עד כאן לשונו וע' בס' ב"מ שהביאו וכ' עליו דלדברי הב"ש סק"א שנ' דאם עשתה דבר פריצות יש לחוש שמא תזנה דבריו אינם מעלים ארוכה ודברי הבית שמואל מסתברים דיותר יש לחוש שמא תזנה מלשמא זנתה כו' אך כ' ליישב ע"פ דברי התו' יבמות ל"ח ב' בד"ה בש"א שכתבו ועוד דבארוסה אית לחושבה כעוברת ע"ד כיון שא"י לבדוק כו' נשמע מדבריהם דבזמן שהית' יכולה להבדק והיא נשוא' לית לחושבה לעוברת ע"ד ביחוד והיינו משום דהוה כמתייחדת במקום שיש רואים ולכן שפיר דלא הפסידה כתוב'. וכ' עוד דמדבריהם נשמע מדיהבו טעם זה לארוסה דאזלו נמי בשיטת הש"ג הנ"ל דאל"כ לא היתה מפסדת הכתוב' ע"י ההתרא' דקינוי שלא היתה להפסיד הכתובה. ובדבריהם נמי מיושב מה שטענה חנה איזל ואסתתר כו' עכ"ד ע"ש. ועיין בתשו' גאוני בתראי סימן כ"ו שהסכי' ג"כ לדעת הש"ג והביא ראי' לדבריו (היא הראי' בעצמה שהביא

הב"ש) וכ' דגם הרא"ש בתשובה שכ' ודוקא שהתרו בה אם תעברי תפסיד כתובתך (כמ"ש בש"ע ס"ס זה) אורחא דמלתא נקט שדרך להתרות כך אבל לדינא מודה לדעת הש"ג הנ"ל ע"ש. ועיין ב"ש ס"ק י"ז שנ' ומשמע מכל הפוסקים דעוברת על דת הן דת משה הן דת יהודית צריכה התראה אלא רש"י בסוטה דף כ"ה פי' בבעיא זו אם צריכה התראה להפסיד הכתובה דאייריבעוברת על ד"י. משמע דס"ל אם היא עוברת על ד"מ א"צ התראה כיון דכבר הכשילתו עכ"ל ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סימן קי"ד שהביא דבספר כתוב' סתר לדברי הב"ש דהא רש"י ס"ל דיחוד הוי דאורייי' א"כ הוי עוברת עד"מ ואעפ"כ בעי התרא' אע"כ דרש"י לאו בדוקא נקט ד"י. והוא ז"ל השיג עליו דהא הב"ש לא אתי עלה מצד דד"מ הוא עבירה חמורה יותר אלא מטעם הכשילתו וזהו בד"מ דמשמשתו נדה ונדומה אבל ביחוד דלא הכשילתו באמת בעי התרא' והא דנקט רש"י דת יהודית היינו דזהו מלתא דפסיקא כו' ע"ש. (עיין בתשו' מעיל צדקה סימן ס"א וגם בתשו' חתם סופר סי' קמ"ח ב"ה) . ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' כ"ו שכ' ובנדון עוברת על דת שצריכה התראה קשה לסמוך על דעת רש"י לחוד כו' (כמו שהובא לעיל סק"ג ועמ"ש שם) . ועיין בתשו' שבו"י ח"ג ס"ס קכ"ז שכתב נלע"ד דאפילו נימא דכל עוברת על ד"מ צריכה התראה מ"מ משמשתו נדה שהיא דבר הידוע לכל הנשים אפילו שהיא עם הארץ גמורה מ"מ בשעת נישואין לומדים עמה קרובים ושכנים כיצד תזהר בנדת' שוב א"צ התראה אחרת בשעת מעשה כו' אע"ג דבתשו' הרשב"א סי' תק"ס משמע דגם במשמשת נדה בעי התרא' היינו לפי שאזיל לשיטתו שם שפסק דבעי התרא' לומר לה שתפסיד כתובת' וכל שלא אמר לה כן הוי כלא התרה בה אבל לפי הסכמת אחרונים כדעת הריא"ז בש"ג וכן משמע בב"ש וכ"כ בתשו' מהרח"ש סימן נ"ז דא"צ לומר לה כן הרי דהתרא' בזו רק הודעה שתזהר בנדת' וזו הכל יודעים וא"צ התראה עוד יותר עכ"ד ע"ש. וזה שלא כדברי הנו"ב דלעיל: (ובתשו' מעיל צדקה סימן ס"א אודות אשה ששמשה נדה בימי עיבורה ומתרצת עצמה שלא ידעה שיש טומא' בימי עיבור ובעלה רוצה לגרש' בע"כ והעל' שאין בידו לגרש' בע"כ דאומר מותר הוא ואפי' שוגג לא מקרי לדעת רש"י ר"פ כלל ואף כי גוף איסור דנדה אינה יכולה לתרץ בכך דאין לך אחת שנתגדלה בישראל שא"י מאיסור נדה מ"מ זו שהיא מעוברת אפשר להאמינה בכך כי כמה נשים טועות בכך כו' ומכ"ש במקום מגו שהיתה יכולה להכחישו ולכן לית דין צריך בשש שאין בידו להוציא' בע"כ ואחרי שהיא מקבלת תשוב' על נפשה כדין שוגג הרי היא כאחת מבנות ישראל הכשירות ותעלה בעלייתו של בעל עכ"ל ע"ש עוד):

יב **לקיים אותה.** עיין בתשו' ברית אברהם ס"ס י"ד שהביא בשם הפלאה בקו"א שהעיר בעוברת על דת בשמשתו נדה או שזינתה מקודם עם אחר בנדת' י"ל שאסור' לו מטעם דנתבטל נאמנות' על הראי' וספירת שבעה נקיים רק אם תקבל תשוב' או ע"י בדיקות נשים אחרות יעו"ש והוא ז"ל כ' דבזינתה כשהיא פנוי' י"ל דלא חמירא להו איסורא כל כך כו' ע"ש ועמ"ש לעיל סימן י"ג סוף ס"ק י"ח וגם מ"ש בפ"ת ליו"ד סי' קפ"ה סק"ב:

יג **אין כופין אותו.** הנה פשטות ל' הש"ע ודאי מורה דאפי' התרה בה ועברה אם רצה לקיימ' אין כופין ויותר מבואר כן בל' הרמב"ם פכ"ד מה"א. אך בתשובת מהר"י הלוי סי' ל"ט ובת' נו"ב סי' כ"ו החליט דאחר התרא' אם עברה ודאי כופין והאריך להביא ראיות ע"ש. ועי' בס' ב"מ שהשיג עליו ודחה כל ראיותיו ומסיק הכלל לע"ד נראה דאין לזוז מן המבואר ברמב"ם ומשמעות כל הפוסקים ע"ש:

יד **ויכול לגרשה בע"כ.** עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קי"ד על אודות אשה שידוע שהיא מבוהלת ממים ואמרה שטבל' בנהר בתחילת הלילה כשהיתה לבדה בלי אחרת עמה וכ' דיש לדונה לעוברת על דת כי הדברים מראים ששקר בימינה כו' ואף אם נניח כדבריה שהאמת אתה מ"מ הריעה לעשות שלא לקחה אשה אחרת עמה להשגיח שלא יצא שערה מחוץ למים ובזה אף בדיעבד לא עלתה הטביל' כאשר כתבתי בגליון הש"ע יו"ד סי' קצ"ח ס"מ דדוקא אם כרכה שער ראשה כו' אבל בלא תיקון זה וטבל' בינה לב"ע לא עלתה הטביל' וא"כ הכשילתו באיסור נדה ובהכשילתו גם באיסור דרבנן מקרי עוברת על דת כמו בכתם וכן בטבל בזה"ז (עמ"ש לעיל סק"ה) א"כ לכאורה הדין דיכול לגרשה בע"כ כמ"ש הרמ"א סי' קט"ו ס"ד ולדעתי אין דברי הרמ"א סובבים בדוקא על סיום דברי המחבר דמיירי באתרו בה אלא דהיא מלתא באפי נפשי' דלענין גירושין לא תליא בהתרא' (והביא ע"ז כמה ראיות ולבסוף הביא דבתה"ד סי' ער"ב ובשו"ת הר"מ פאדוא סי' י"ג כתבו בהדיא כן והאחרונים קצרו בדבר במקום שהי' להם להאריך. ועיין בשו"ת מהר"י הלוי סי' ל"ט ובת' ג"ב סי' כ"ו מבואר ג"כ הכי ע"ש. וכ"כ בס' בית מאיר כמובא לעיל סק"י בשמו. וכן מבואר בתשו' נו"ב תניינא סימן כ"ו שהובא לעיל סק"ג לחלק בכך דדוקא לענין כתוב' כו' אך ממ"ש שם שא"צ התרא' היכא שכבר הכשילתו כו' משמע לכאורה דדוקא בהכשילתו ולא בשאר עוברת על דת אך מדברי הפוסקים הנ"ל מבואר דה"ה בכל עוברת. ולע"ד מבואר ג"כ הכי להדיא בל' הג"א פ' המדיר בהגה המתחלת כ' מה"ר מאיר בסוף הגה שם ע"ש) . אולם בענין כתובת' כיון דלא הי' התרא' צ"ע לדינא ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ק י"א. ועיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס כ"ו על דבר החשה ששימש' נדה (המוזכר לעיל סק"ג) כ' וז"ל ואופן הכפי' הא ודאי לענין שיהא הבעל

רשאי ליקח אחרת אחר הגט הי' יכול לתחוב הגט בבית צוארה בעל כרחה אבל אנחנו צריכין לפקח גם עלי' שתוכל להנשא לאחר הרי שמואל אמר ואת לא תעביד עובדא עד דמטי גיטא לידה וכן פסק רמ"א בסי' קל"ט סי' י"ד בהגה הגם שבב"ש ס"ק כ"ד כ' בשם הריב"ש שאם נפל על בגדיה הוי כמטי לידי' וכ' שם שאפי' עדיין לא נשאת תנשא מ"מ משמעות לשונו שם דהיינו בדיעבד שכבר ניתן הגט באופן הנ"ל לכן הטוב שבדרכים להכריכ' ע"י המושל שם בכל הכפיות עד שתקבל הגט עכ"ד ע"ש. ובענין אם יכול לגרש' בע"כ ע"י שליח עמ"ש לקמן סי' קי"ט ס"ק ו':

**טו** לגרש' בע"כ ואם אינו יכול לגרש' בע"כ אין מתירים לו לישא אחרת ע"ל סימן א' סעיף י' בהגה ומ"ש שם ולקמן סי' קי"ט ס"ו בהגה ומ"ש שם. ועיין בזה בתשו' ברית אברהם סי' פ"ט וסי' צ"ה אות ב':

**טז** **ואין בזה משום חר"ג**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' צ"ט בד"ה ובפרט שהביא בשם הכנה"ג שדעתו בילדה ליב"ח יכול לגרש' בע"כ ולא חל עליו חרגמ"ה ע"ש. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' פ"ו אות א' וסוף אות י"א ובסי' ל"ד אות י"ב ובסי' צ"ה אות ד' מ"ש בענין דברי הרשב"א שהביא הב"י ס"ס זה דגם במידות חסידות לא תיקן רגמ"ה ובמ"ש בתשו' מהר"י הלוי סי' מ' בזה. ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' י"ב:

**יז** אשה שגזמה לבעל' כו' עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' פ"ט באשה שנתברר עלי' שהוציא' קול על בעל' שמזנה עם זכרים במשכב זכור ורצה השואל לו' דהפסיד' כתובתה ומדמה לדברי הרמ"א אלו והוא ז"ל כ' דאין הנדון דומה כי הרמ"א כ' שרוצה לשכור כותים להרגו אבל זו אף אם אמרה על בעל' שעובר עבירה זו לא אמרה שרצונה להביאו במשפט הערכאות על זה לגרום להורגו ועוד אפילו לפי דמיונו לא ראה סוף דברי הגמי"י שם שצריכה התראה תחילה ואם הבעל אומר שהתרה בה והיא מכחשת חייב ליתן כתובה ע"ש:

**יח** **הרגילה להתייחד**. עב"ש סק"כ ועמ"ש לעיל ס"ק י' מזה:

**יט** **לא עיקר כתוב**'. ע' בה"ט ועי' בתשו' ברית אברהם סי' ע"ה שתמה מאד על הב"ש ס"ק כ"א שכ' בשם תשו' מהרי"ק דכיון שנוטלת מה שהוא בעין גם תוספת שליש מחמת שיוכל להשתכר הוי כנידוניא והוי כאילו הוא בעין ובאמת המעיין בתשו' מהרי"ק שורש פ"א יראה דכל הפלפול שלו הוא בקטנה דלא קנסו כו' (שפוסק שם דאינה מפסדת מה שהכניס' אפי' אינם בעין ולכן שפיר דן דאף השליש אינה מפסדת כו') ולכן מסיק לדינא דלא כהב"ש אלא דאינה ניטלת התוספת שליש גם באיתי' בעין ממה שהרויח (גם בתשו' שבו"י ח"ג סימן קכ"ז חולק על הב"ש בזה והביא שם ג"כ מדברי מהרי"ט ח"ב סימן ב'

ובתשו' מהר"ש הלוי סי' ט' ותשו' פרח מטה אהרן ח"א סי' צ' שפסקו ג"כ דאין להוציא מיד בעל התוספת כלל ע"ש באורך) וגם בגוף הנדוניא דהסכמת האחרונים דאם הוא בעין לא הפסיד' כ' שם לפלפל בזה והרא' פנים דראוי לו' דבמעות כיון דלהוצא' ניתנה גם אם הם בעין הוי כאילו הוציאם ואינה נוטלת וכ"מ להדיא בתשו' לחם רב סי' נ"ב ושוב כ' ליישב הסכמת האחרונים בזה ומסיק כן לדינא דמה שהוא בעין ממעות נדוניא לא הפסיד' וכדברי תשו' גאוני בתראי סי' כ"ו וכהסכמת הב"ש וכדברי תשו' מהר"י הלוי ס"ס ל"ט יעו"ש (וע' בת' ח"צ סי' קמ"ה וקמ"ו ובתשו' שבו"י שם. וגם בס' בית מאיר מזה) . עוד כ' שם לפלפל בענין אם גוף מעות הנדוניא אינו בעין אך מה דאתי מחמתי' ומסיק דגם מה דאתי מחמתי' הוי כגוף הנידוני' ונוטלת אותם אך באופן שיבורר ע"פ עדים שאותן מעות נדוני' הוציא על סחור' זו דאיתא בעיניה כי אולי הוציא המעות נדוני' לצרכי אכילה וממעות אחרים לקח הסחורה ע"ש היטב. וע' בת' כנ"י ס"ס ע"ח:

כ **או נגנב או נאבד**. עח"מ וב"ש שכתבו אפילו נאבד בפשיעת הבעל דפשיעה בבעלים הוא ודלא כב"ח ע"ש ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' קכ"ז שכ' דהעיקר כדעת הב"ח ולא כח"מ וב"ש ע"ש:

(כ) **במי שזינתה כו'**. עבה"ט שכתב בשם מהרי"ט אפי' זינתה בעודה פנוי' כו' ועיין בתשו' חתם סופר סי' קמ"ח שהשיב ע"ד מי שנשא אלמנה וכמו חדש ימים אחר הנישואין נו"נ בה מוזרות בלבנה שהרתה לזנונים ונקרא' לפני הרב והכחישה הדבר וכמו ד' חדשים ילדה הנה מה שנוגע אם מותר לקיימה מינקת מזנה לא אטפל כי מימי לא יצא מת"י שום היתר על שום מינקת חבירו והרוצה לסמוך על הנו"ב סימן י"ח (הבאתיו לעיל סימן י"ג ס"ק י"ח) מאן מירמא לה מיני'. אך מה ששאל אי מאיסה בעיניו ורוצה להוציא' אי יש לה כתובה ותוס' מפני שראה בבה"ט בשם מהרי"ט דאפי' זינתה בעודה פנוי' אין לה תוס' הנה דברי הבה"ט המה קילורין לעיני הרואין בארובות ועיורון להמציץ מן החרכים כו' ושם בתשו' מהרי"ט עובדא הוה בא' שנשא אלמנה ונתברר שזינתה בהיותה פנויה וילדה תחתיו ושאל השואל מה דינה והשיב שלא בירר השואל מה נסתפק וכ' דאיכא למימר הואיל ונמצא מעוברת ויצא עלי' ש"ר מאוסה היא בעיניו והוי מקח טעות דומיא הא דאמרי' פ"ק דכתובות כנסה בחזקת בתול' ונמצאת בעולה לית לה כלל כו' וה"נ הו"ל פגמא רבתי בהכי כדאי' ס"פ בן סורר במעשה באדם א' שנתן עיניו באשה כו' (למ"ד פנויה היתה משום פגם משפחה) כ"ש לבעלה שפגם לו ופגם לבניה אשר תלד ואפשר שיהא בדין להוציאה בלא תוספות אם נודע שזינתה בהיותה פנויה דאדעתא דלמישקל ולמיפק לא כ' לה ואולי על זה נשאלה שאלה עכ"ל שם ולא

פסק בזה דבר ברור כ"א כמסתפק בדעת השואל כו' ובאמת יש לפקפק נהי דמוכח מס"פ בן סורר דאיכא פגם מ"מ מי שקל בפלס שיהא דומה לפגם כנסה בחוקת בתולה ומצא' דרוסת איש אפי' בהיתר דאיהו בעי למטעם טעם בתולה כו' וכל זה לענין כתוב' אבל מה שהוסיף מהרי"ט דאפשר דאפי' תוס' לית לה ודאי צ"ע מ"ש מחייבי לאוין דס"פ אלמנה ניזונית (ובש"ע סי' קי"ו) דאפי' לא הכ ר בה יש לה תוס' כי' סוף דבר דברי מהרי"ט בזה לא נאמרו להלכה וכ"ש למעשה ומכ"ש לענין מה שהכניס' לו שבודאי צריך להחזיר כל מה דאתי מחמתי' דעתה מכניסים מעות מזומנים והוה כחוב גמור וצריך לשלם עב"ש סימן קט"ו ס"ק כ"א. ומ"ש מעלתו דהוה עוברת על דת כיון שנאמר לה מפי הרב שאם אמת שהיא מעוברת אסורה לבעלה ולא הודית ולפי דעתו אם יש עדים על התראת הרב תפסיד כתוב' ותוס'. לא נלע"ד דלא מקרי עוע"ד אלא מה דאיכא חשש מכשול לעתיד אבל לא מה שעברה כבר כו' וא"כ הכא ליכא למיחש שתכשילהו עוד באיסור מעוברת חבירו לעולם כו' ומכ"ש דהכא לא כיונה להכשיל כ"א מחמת כיסופא לא הודית וגם מאימת גירושין מבעלה רצתה להסתיר כל זמן שאפשר ולא נחשדה כלל להכשילו ע"כ נ"ל פשוט שאינה בכלל עוע"ד. ולכן בנ"ד נהי דגם אם יורה המורה דמיתר לקיימ' מ"מ אם הבעל אינו רוצה יכול לגרשה בע"כ ואין בזה משום חרגמ"ה מ"מ לא הפסידה תוספת ומכ"ש מה שהכניס' לו עכ"ד ע"ש):

כא אומרת שזינתה עיין בס' בית מאיר שכתב דאף דממתני' סוף נדרים מקור דין זה לינא למשמע אלא באשת כהן שאומרת נטמאתי באונס שאינה מפסדת הכתוב' באמירתה הוא דחיישי' דענ"ב אבל אשת ישראל שאומרת שזינתה ברצון דמפסדת הכתוב' נימא מתוך שנאמנת כו' (ע' בתוס' כתובות ס"ג ב' וגם בתוס' שילהי נדרים וע' בה"ט לעיל סימן ו' ס"ק כ"ג) אמנם בהירושלמי מבואר דאף באשת ישראל אינה נאמנת בהא דאי' התם אמר ר' אילא אם הי' חבר יחוש ואם הי' כהן כו' הרי להדיא דאף בישראל התיר אלא שאם הוא חבר יחוש (ולעיל סי' מ"ו ס' ח' כ' הב"ח דהפוסקים שסתמו וכתבו אין חוששין משמע שדחו להא דהירוש' מפני משמעות תלמודן בנדרים שם דאמר ר"נ עיניה נתנה באחר ולית בה משא במילא וכן בעובדא שני' אמר ר"נ לא השגיחו בה משמע דאפי' מצוה לית בי' לחוש וכהן הי' ומכ"ש ישראל עכ"ל אך בסמ"ג ובהגמ"ר פ"ב דיבמות ובהגמ"ר דקידושין הביאו להא דהירוש' אם חבר הוא יחוש משמע קצת שדעתם לחוש לזה) ע"ש ועיין בתשו' נו"ב קמא סימן ע' ובתניינ' סי' י"ב שהאריך הרבה בענין זה אי אמרינן באשת ישראל ענ"ב ע"ש. ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן י"ב שכ' דדוקא באומרת שזינתה אמרינן ענ"ב כיון דלמשנה ראשונה היתה אסורה לבעל

י"ל דעיני' נ"ב שהיא יודעת שאסורה לבעלה ויגרשנה אבל באומרת שעברה על דת ששימשתו נדה וכיוצא לא שייך לומר ענ"ב כיון דאם הבעל רוצה לקיימה אין כופין אותו להוציא' (כדלעיל ס"ד) א"כ מאי אהנית לה להוציא לעז על עצמה דילמא לא ירצה הבעל לגרשה ומסתמא קושטא אמרה ומצו' לגרשה ודלא כחכם אחד שכ' דגם באומרת ששימשתו נדה לאו כלום הוא דרק להפסיד' כתובתה היא נאמנת מצד הודאת בע"ד כמאה עדים אבל לאסרה עליו שיהא מצו' לגרש' אינה נאמנת דשמא ענ"ב וזה אינו עש"ה. וכ"כ בתשובת מהר"י הלוי בת' גאוני בתראי סימן כ"ו ושם כ' דאפי' היכא דאין רשאי לקיימ' וכופין אותו להוציא כגון בהתר' בה תחילה (כפי שיטתו שם מקודם הובא לעיל ס"ק י"ג וע"ש) אפ"ה לא שייך לומר בזה ענ"ב דהא לאו דינא גמירי ולא ידעה שבשביל זה יגרשנה בודאי ע"ש עוד:

כב **אין חוששין לדבר זה.** עיין בנ"צ כתבתי חקירה אחת באם הי' הבעל מאלו שכופין אותו להוציא המבואר בש"ע לקמן סימן קנ"ד אלא דאם רצתה האשה תשב עם בעלה כמבואר שם ואח"כ אמרה האשה טמאה אני לך אם אסור' עליו דבזו לא שייך לומר עיניה נתנה באחר דבלא"ה אם תרצה ינפוהו לגרש ולכאורה דבר זה תליא בשני תירוצי הר"ן בשילהי נדרים והארכתי בזה ועמ"ש לקמן ס"ק כ"ד וכ"ה:

כג **דשמא עיני' נ"ב.** עיין בתשו' ברית אברהם סימן פ"ו אות ט"ז שכ' וז"ל ועלה בדעתי כיון שנתעברה ופוסלת הולד בדיבור זה לא שייך עיני' נ"ב דלא תעשה כן לפסול ולדה ולכאורה י"ל דתליא בהא דאי' פי' האשה רבה ד' צ"ד אי חיישא אקלקולא דזרעא או לא כו' והמעיין בסוגיא שם יראה דלמסקנא לא חיישא אקלקולא דזרעא וא"כ לא מהימנא שלא נתעברה מבעלה שוב ראיתי בת' צ"צ סימן פ"ב שכ' ג"כ דאף היכא דמקלקלא לזרעא שייך ענ"ב ענ"ל ע"ש:

כד **נתנה באחר.** עיין בתשו' ברית אברהם חלק יו"ד סימן ס"ח שהביא בשם תשו' מגן אברהם הנדפס סוף תוספתא דנזיקין שפלפל אי הכוונה שרוצית לינשא לאחר או דהכוונה דאמרינן שמאסה בבעלה וכתב הוא ז"ל דיש נ"מ לדינא היכא שאומרת שזינתה ואינה יודעת עם מי דבכה"ג לא שייך רק דשמא מאסה בבעלה דאי משום עיני' נתנה באחר הא כשם שאסורה לבעלה כך אסורה לבועל וכיון דא"י מי הוא הבועל אסורה לכל העולם כמו דאיתא בסוגיא דנזיר די"ב (בש"ע לעיל סימן ל"ה סי"א) בעשה שליח לקדש דאסור בכל הנשים ולדעת הרבה פוסקים הטעם דהו"ל קבוע וא"כ גם הכא אסורה לכל העולם ולא שייך עיני' נתנה באחר רק שמא מאסה בבעלה איברא די"ל דגם בכה"ג אינה אסורה לכל העולם לפי דמוקמינן כ"א אחזקת כשרות שהוא לא הו' הבועל ואיכא

ג"כ חזקת היתר וגם שטוען ברי ע"ש עוד וגם בחלק אה"ע שם בסימן פ"ח אות ב' מזה ועיין בשעה"מ פ"ט מה"א דין ט"ו בהשגתו שם על מהרי"ט סימן נ"ב וז"ל דאיך הפה יכולה לדבר דטעמא דשמעתין (קדושין ד' י"ב) במה שאמר לא כל כמינה לאוסרה לך עלואי הוא משום ההיא דשלהי נדרים דחיישי' שמא עיני' נ"ב שהרי בהא דיהודית לינא למיחש כלל להך חששא שהרי היא אומרת שקבל אביה קדושין בעודה קטנה ואינה יודעת למי נתקדשה וא"כ לפי דבריה הרי היא אסורה לכל אדם כו' עכ"ל יעו"ש מבואר דס"ל להשעה"מ בפשיטות דהפירוש של עיני' נ"ב היינו דוקא שרוצית לינשא לאחר. אמנם מבואר שם בסוף דבריו דלתירוץ האחרון שכ' הר"ן בשלהי נדרים ובפ' האומר גם היכא דלא שייך כלל עיניה נ"ב אינה נאמנת דכיון דהוצרכו לעקור תקנה ראשונה ברוב נשים משום טעמא דעיניה נ"ב נעקרה התקנה לגמרי ע"ש היטב ועמ"ש לקמן ס"ק נ"ה:

כה שאין רגלים לדבר עי' בתשו' נו"ב סימן ע' חודות אשה אחת שאמרה שזינתה והבעל נבר אמר שמאמין לדבריה ושוב אח"כ חזרה האשה ואמרה שכיונה להוציא ממון מהנחשד ושוב חזרה לדבריה הראשוני' ע"פ איומים מהב"ד ועכשיו אמר הבעל ששוב אינו מאמין לה כלל מאחר שפעם אומרת כך ופעם כך וגם הבעל נותן אמתלא לדבריו הראשונים שגם בראשונה לא הי' מאמין רק כדי להוציא ממון מהנחשד כפי שתבעו באמת וכאשר ראה שלא זכה בדבר הממון שוב אינו מאמין כלל. והאשה הנ"ל אינה רוצה להתגרש בשום אופן אף אם יעשו לה כל הכפיות ונגישות שבעולם לא תקבל גט. וחקרו הרבנים השואלים אם יכול הבעל לחזור מדבריו הראשונים שאמר שמאמין לה וא"כ שויא עליה חד"א. והוא ז"ל השיב דלכאורה אפילו אם הבעל אמר בשע' ראשונה שאינו מאמין ג"כ יש נדון באשה זו שאינה רוצה להתגרש בשום חופן אולי לא שייך בה עיניה נתנה באחר ומהראוי שתהא נאמנת אך באמת הדנר קשה לחלק בזה ובש"ע סתם ואמר אין עדים שזינתה אלא שהיא אומרת אין חוששין כו' ר"ל הטעם לפי מה דמסיק הר"ן בנדרים שם דגם למשנה הראשונה לא ע"פ דין היתה נאמנת כו' וא"כ כיון שנתבטל התקנה הראשונה ממילא לא מהימנא אפילו היכא דלא שייך ענ"ב. ועוד יש לדון בנ"ד שגם הנואף התחיל להתודות אולי גם בלא אמירת הבעל שמאמינה יש לאסרה דהנה בתשו' חו"י משמע שאם הבועל אומר דרך וידוי אסורה ונראה כוונתו דהוא מיירי שגם היא אמרה טמאה אני וגם הבועל אומר דרך וידוי ומיחשב אמירתו דרך וידוי רגלים לדבר ומצטרף בהדי אמירה דידה ומהימנא ולפ"ז גם בנ"ד מיחשב וידוי הנואף רגלים לדבר. אך באמת ז"א שהרי הנואף אמר שמעולם לא עשה מעשה גמור רק על פ"א מסופק אם עשה העראה ואין לומר כיון דעכ"פ הי' עמה במטה מקרי רגלים לדבר ז"א דהרי מבואר

בתוס' יבמות כ"ד ומובא בחמ"ח ס"ק כ"א דאי איכא ג"כ טעמא להיתר אין אוסרין אותה ואף שהב"ש ס"ק כ"ג תמה עליו לדידי אין כאן תימה כו' וכל עיקר דברי הרמ"א בשם תה"ד שאם יש רגלים נאמנת אינו מוכרח כי הוכחת התה"ד מהתו' בכתובות ס"ג וש לדחות (עי' בת' ברית אברהם סימן פ"ח אות ו' ז' מ"ש בזה וע' עוד שם בסימן צ"ד אות י"א וגם בס' בית מאיר מזה) אלא שאינו כדאי לחלוק על תה"ד ורמ"א אבל עכ"פ יש לסמוך על הח"מ וכאן כיון שזה הנואף בא לקבל תשובה דסתמא מתודה ממש וכיון שהוא אומר שלא עשה מעשה רק על פ"א מסופק אם הערה והיא אמרה שכמה פעמים ניאף עמה ממש מסתמא היא משקרת ולאפוקי ממון באה כאשר תבעה אח"כ היא ובעלה. מעתה אין מקום לדון בנ"ד רק מצד אמירת בעל שאמר שמאמינה ושוויא חד"א. והנה מה שאמר עמה שכיון שאינה עומדת בדבור א' אינו מאמינה זה לא מקרי אמתלא דכל אמתלא הוא שמעולם לא הי' כוונתו לאסור על עצמו רק בשביל טעם אמר כך אבל זה מתחילה האמירה באמת ומה שאמר שגם בפעם הראשון הי' כוונתו רק על ממון זה לא מקרי אמר לא דאין בידו להשים עצמו רשע שתבע ממון שלא כדין ועוד שהרי גם לאחר שיצא חייב בדינו שתק ולא חזר בו תיכף. אמנם נראה דע"כ לא אמרינן שויא חד"א ואין בידו לחזור אלא בחוזר מעיקר דבריו וגם בזה דוקא אם לפ"ד האיסור הוא בודאי כמו אמרה א"א אני שזה איסור בודאי (ע"ש בסימן ט"ז ובנו"ב תניינא סימן ל"ח והובא לעיל סי' י"ג רס"ק י"ח ועמ"ש שם) אבל כאן אף שהאמינה אעפ"כ לא ידע בודאי אלא שהי' חושש לדבריה ועוד שגם עתה אומר שהי' חושש כ"ז שיא מצא שקר בפיה אבל כיון שאינה עומדת בדבור א' שוב למפרע אינו מאמינה ועוד מאחר דכבר כתבתי דמצד הדין היא אינה נאמנת אפילו ברגלים לדבר או עכ"פ בנ"ד שיש ג"כ רגלים לדבר שמשקרת מצד דברי הנואף ורק יש לחוש מצד שהבעל אמר שמאמינה והוי כמו אמר לו עד דעלמא אשתך זינתה שאם האמינו וסומך על דבריו חייב להוציאה והרי להרבה ראשי המורים החיוב הזה הוא רק לצאת י"ש ע' בטור וב"י (עמ"ש לקמן ס"ק ל"ז) וא"כ אין בידינו לכופו כיון שעתה אומר שאינו מאמינה וקמי שמיא גליא לכן נראה דיש לאיים עליו ולומר לו שאם מאמינה בלבו אסורה לו ואם הוא יעמוד בדבריו שחושדה שמשקרת אין נזקקין לו ודי שלא להורות לו היתר בפי'. ובסוף התשובה שם כ' הנה יצאתי כאן מגדרי להקל יותר מדאי יען כי כתבו השואלים שאם תתגרש יש לחוש לכמה תקלות ולכמה חרבות דתיפוק מיניה לכן לא נטיתי צד להקל עכ"ד ע"ש ועיין בתשו' שיבת ציון סימן ע"ד מ"ש לפלפל בדברי אביו הגאון ז"ל בתשוב' הנ"ל. ועמש"ל ס"ק ל"ז: ועיין בתשו' ח"ס סימן ע"ח ע"ד אשת כהן שבאו שודדים עכו"ם בביתה באישון לילה ובעלה הי' חוץ

לביתה וגזלו וחמסו אשר מצאו ואחרי הלכו צעקה האשה בקול יללה אל השכנים על החמס שנעש לה ובתוך קישור הדברים צעקה לפני אנשים הרבה לא זו בלבד עשו אף גם שנים מהם טימאו אותי באונס ואף שאמרתי להם כי דרך נשים לי בכל זאת עשו מעשה עמי ובעלות השחר הלכה לקבול בפני ערכאות וסיפרה כנ"ל ושוב אמרו לה אנשים שתצטרך להתגרש מבעלה כי הוא כהן ובכתה בקול יללה ואח"כ כשנקרתה האשה לפני ב"ד כחשה לאמר שהמה לא טמאו אותה רק שכבו עלי' בבגדם למען לא תצעק והיא אמרה להם תיכף כי סדר נשים לה כאשר כן גלוי לנשים הרבה שהפילה לפני ב' שבועות ועדיין דמים שופכים והלכו מיד ממנה ושוב דיברה לפני ב"ד כי השני בודאי לא נגע בה ואף הראשון יודעת היא שלא הכניס אבר רק אפשר נשיקה באותו מקום ואשר אמרה בשחרית לפני האנשים שאנסו אותה הי' להבעיר בם אש קנאה לרדוף אחריהם כו' אח"כ בא בעלה לביתו ובא לב"ד במר נפש ובכובד ראש לא הי' בו דעה צלולה מכח שבר לב ושאל אותו אם יודע מהמעשה והשיב שכבר שמע מאשתו שאמרה לי כי שנים האבין זיא בשלאפען באונס ושאלו אותו אם מאמין לדבריה והשיב כל אשר יוצא מפיה אמת ומאמין בלב ונפש למחר בא לב"ד וחזר וטען שלא אמר שמאמין שטימאו אותה כי לא כן דיברה לו אשתו רק אמרה ששכבו עלי' בקירוב בשר אבל לא נגעו באותו מקום ומה שאמר אתמול ג"כ הי' כוונה לזה אך לא הי' בו דעה צלולה כו' ונשאל מה דין האשה הזאת אם מותרת לבעלה. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דזה פשוט לולא דברי האשה שטימאו אותה רק מצד שנתיחדו הגזלנים בביתה אין חשש לאסור כי על עסקי ממון באו ואין פנאי לבעול וגריעי מכרקום של מלכות אחרת (לעיל סימן ז' ס"י ע"ש) וגם בודאי יש בביתה מחבואה המצלת על כל הכהנות ומצורף לזה י"ל עוד כיון דע"פ עדות השכנות היו דמים שופכים ממנה אז וידוע גם מנאפים ועוגבים מואסים בזה מפני הסכנה וכהאי עובדא דבתו של רחב"ד דאמרה דיסתנא אנא כו' א"כ אין לאסור על יחוד כזה ואפילו רגלים לדבר ליכא. אך מצד דהאשה אמרה טימאוני והבעל האמין לדבריה בפני ב"ד נהי דעל מה שאמרה תחלה שטימאו אותה האמתלא היא טובה דאמרה כן לעלות חמה ולנקום נקם וגם כל השומעים הבינו כך ועוד אפשר דלא צריכה אמתלא כלל דלשון שטימאו אפשר בל' ב"א יקרא ג"כ על ששכבו בקירוב בשר ובפרט שעכ"פ הי' נשיקת אבר והרי בש"ס איכא מ"ד דהיא העראה ולמה לא יטעו בו ב"א ומעתה כיון שאינה חוזרת מפרשת דברי' לא צריכה אמתלא כלל כדקיי"ל גבי חוזר וטוען כו' אך מה שאמרה אח"כ לבעלה דס צוויי האבין זיא בשלאפען באונס כמדומה לי שלשון זה ל"נ לפרש על נשיקת אבר וגם לומר שאמרה כן להעלות חמה כי למה תאמר כן לבעלה

בינו לבין עצמו והוא מ"ט יאמר כן לב"ד נמצא במה שהאמינה שויא אנפשיה חד"א וגם הוחזק אצל העולם שהוא מאמין לה שאפי' אמתלא לא מהני בזה כמבואר מדברי הר"ן פ"ב דכתובות בהא דהחזקה נדה בשכנותיה כו' והסכמת התב"ש סימן א' ס"ק ע"ח כו'. אמנם לאשר חשו חז"ל שלא להוציא אשה מבעלה נכנסתי בפרצה דחוקה כשריותא דהנה אחז"ל האומרת טמאה אני לך תביא ראיה לדבריה שמא עיניה נ"ב ולא פלוג רבנן בין צדקת וחסודה ואם אין הבעל רוצה להאמינה אין אנו אומרים לו אתה ידעתה צדקת אשתך ואהבתה לך יען כי עמדו חז"ל על קלות דעת הנשים ופריצת הדור ומי יודע מה נולד יום מיומים ורוצית להפקוע ואין הבעל צריך לחוש אם לא שמאמין באמת ובכ"ז יש סוברים בזה"ז דאיכא חרגמ"ה שלא לגרש בע"כ מנדין אותו על שמאמין פירוש שהי' לו להאמין יותר לדברי חז"ל שאפי' כשרה בנשים אין להאמין בענין זה והרי אפילו בתרומה מותר' לרב ששת כו' ומעתה בנ"ד ששאלו להאי גברא אם מאמין לאשתו אילו היו אומרים לו דע שאתה כהן ועי"ז יאסר אשתך עליך האתה מאמין שאינה נותנת עיניה באחר והיה אומר אני מאמין הרי שוויא אנחד"א אך הם שאלו אותו סתם האתה מאמין י"ל או מכח בלבול דעתו כמבואר בשאלה לא נתן על לבו שהוא כהן ושתיאסר אשתו עליו ולכן לא הי' לו לחשוד אשתו על מגן שהוא יודע שרוב דבריה אמת ע"כ האמין לה אך עתה כשנודע לו שעי"ז תיאסר עליו ואיכא לחשדה שנתנה עיניה בגירושין שוב אינו מאמין לה או אפילו נימא שכ"כ לא גרם לו בלבול דעתו וידע והבין שאלת ב"ד הוא לענין איסור אשתו עליו עכ"פ לא ידע שיש לחשוד כשרה בנשים שתתן עיניה באחר אך אח"כ שמע וידע חז"ל חשו לזה שוב גם הוא אינו מאמין לא נמצא מעולם לא שוי אנחד"א להאמין נגד חשש חז"ל וגם אצל העולם לא הוחזק אלא בנאמנת אצלו אבל לא יצמח מזה שתיאסר עליו כי מובן הדבר שאם יודע לו שתיאסר עליו שוב לא יאמין לה כו' בשגם שהוא ג"כ חזרה בה וקרוב להאמין לחזירתה מטעם דלעיל דמאסו בה עוגבים כשדמים זולפים ממנה ע"כ למטינא שיבא מכשורי בשריותא דהאי איתתא עכ"ד ע"ש): והנה בעיקר דברי הנו"ב הנ"ל שכ' דאף היכא דחזינן שאינה רוצה להתגרש בשום אופן ג"כ אינה נאמנת. עיין בזה בתשובת ברית אברהם סי' ע"ד אות א' שכ' עליו דלכאורה סעד לדבריו מתשובת צ"צ סימן פ"ח שכ' בעיקר הדין דסניא ליבם דאף היכא דמצית לכופו לחלוץ ולא שייך טעמא דסניא ליה כו'. (ע' לקמן סימן קנ"ח בבה"ט סק"ב ומ"ש שם) אמנם באמת אישתמיט להגאון נו"ב ז"ל דברי תשובת מהרי"ט ח"א ס"ס צ"ב דמתרץ הך עובדא דתשובת הרא"ש שהובא בב"י ס"ס מ"ו דהת' לא שייך ענ"ב שמעשים מוכיחין שחפיצ' בבעלה כיון דטרחה לזייף גט מהראשון יעו"ש ובאמת גם על דברי הצ"צ הנ"ל

פקפק עליו בתשובת כנ"י סימן מ"ה ודעתו דבאופן שכופין לחלוץ נשאר בכלל התקנה דהימנוהו לעד יעו"ש ועיין בת' הרמ"א סימן ל' שהובא בב"ש ר"ס מ"ה וא"כ ה"ה בזה היכא דלא שייך לומר דעושית כן מחמת דסניא להבעל עיני' נ"ב י"ל דמהימנא (ר"ל היכא דברור לנו דלא מערמא בזה במ"ש לקמן בסמוך בשמו וכיון שהנו"ב לא ראה דברי תשובת מהרי"ט הנ"ל להראשונים אנו שומעים (וכמ"ש הרמ"א בח"מ סי' כ"ה ס"ב) עכ"ד ע"ש. ועיין עוד בתשו' ב"א שם סימן פ"ח אות ה' מזה ועיין בס"ק הקודם. ועיין עוד בתשו' נו"ב סימן ע"א שכ' ע"ד האשה שבעת חליה התודית על עונה שזינתה באונס כו' הנה אפילו אם היא אשת כהן שאפי' באונס אסור' מ"מ לא מפיה אנו חיין ואנו אומרים עיני' כו' ואף שאמרה כן בשעת חוליה דרך וידוי ממ"נ אם לא היתה בדעת שלימה אין בדבריה ממש ואם היתה בה דעת שלימה שוב י"ל אף בשעת חלי' נתנה עינה באחר וערומי מערמא לו' דרך וידוי ע"ש. ובתשו' נו"ב תניינא סימן י"ב כ' ג"כ דבר זה יותר בביאור וז"ל ובגוף הדבר שהחליט השואל כיון שאמרה כן בשעת חולי דרך וידוי מקרי רגלים לדבר לדעתי לא החמירו ברגלים לדבר אלא ביש רגלים בלי אמירה דידה שאף אם לא היתה אומרת כלל שזינתה רגלים לדבר ממקום אחר שזינתה זה מצטרף בהדי אמיר' דיד' וכן משמע במהרא"י סי' רכ"ב שכתב דאיכא רגלים לדבר נמי בלאו הכי כו' אבל אם אין רגל"ד רק מחמת אמירתה שדבריה מראים שהיא אומרת אמת אין זה מועיל דערומי מערמא ואולי גם בעת חולי' לא נתיאשה מרפואה ונתנה עיני' באחר כו' (גם בת' צ"צ סי' פ"ב כ' סברא זו דלא מקרי רגלים לדבר מה שיש רגל"ד והוכח' דקושטא קאמר' בהודאה רק ביש רגל"ד אף גם בלי הודאתה ע"ש) ומ"ש בת' חו"י סי' ע"ב שאם אמרה דרך וידוי אסורה לא מצאתי ראי' לדבריו ובפרט לדברי הר"ן בנדרים דמצד הדין מעולם לא היתה נאמנת כו' עכ"ד וע"ש עוד בסי' כ"א ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ע"ד שהאריך ג"כ בפרט הזה אי בהודאה דרך תשוב' שייך החשש דעיני' נ"ב והביא דבתשו' ב"ח ס"ס צ"ח נראה דמחלק בזה שכ' דכיון שהודית שזינתה עם ג' מנאפים ואי' משום דעיני' נ"ב הא סגי לומר שזינתה עם אחד וע"כ דבאה לסדר תשובה עי"ש והוא ז"ל פלפל הרבה בזה ומסיק לדינא דאף בהודאה דרך תשובה לא מהימנא דאמרינן דהיא מערמא בנל זה ודלא כתשו' ב"ח הנ"ל וכן מבואר בפסקי מהרא"י סימן רכ"ב דפלפל ג"כ שהיו דברי' מראים דלאו עיני' נ"ב וסיים דחיישי' שתערים ותעשה דברים שונים כדי לאסור אותה לבעלה משום עיני' נתנה באחר יעו"ש. ועי' בתשו' חתם סופר חי"ד סי' ד' הובא קצת בפ"ת ליו"ד ס"ס א':

כו **רגלים לדבר**. עבה"ט מ"ש אם אלמנה נשאת לכהן ואחר הנישואין נתברר כו' עיין תשו' צ"צ כו' וע' בזה בס' בית מאיר לעיל סימן ו' סי"ג שהשיג על הצ"צ בתשו' ההיא. דשם הוה עובדא אלמנה נשאת לכהן ח"י אייר ובט"ו תשרי שאחריו ילדה ומתחיל' כיחש' ואמרה מבעל' ואח"כ הודית שזינת' עם בעל אחות' והעל' הצ"צ שם דלולא חומר איסור כהונה היה דעתו להתיר אפי' אחר חיות הולד ל' יום דודאי זנתה מטעם האומרת טמאה אני לך חיישי' שמא ענ"ב וזה לא חשיב רגלים לדבר שמבואר סי' קט"ו דנאמנת דהכא עכ"פ אין רגל"ד שזנתה עם הפוסל אותה. והוא ז"ל כ' עליו דכל דבריו תמוהים חדא דגבי כהן דכותים נמי פסולים אצלה והוי ר"פ אין רגלים ואמתלא יותר מזה להאמין המוסכם עם הרוב. ובר מן דין במח"כ תקפ' עליו משנתו בעיקר דבר זה דלר"פ אצלה אפי' אלמת או מכחשת או אינה יודעת אפילו נשאת תצא כמבואר בסי' ו' סי"ח ומכ"ש כשאמר' מפסול וכי ס"ד למידן ע"פ החשש דענ"ב לודאי כאילו אמר' לכשר נבעלתי (עמש"ל בסי ו' סק"כ) . וגם במה שהוציא הצ"צ שם להחמיר בכהן יותר מבישראל ויסודו על תירוץ הגמ' יבמות פ"ח ע"ב איסור כהונה שאני וע"פ חילק ב' של מהרא"י סי' רכ"ב דדוקא באיסור דליתא אלא בכהונה האריך הוא ז"ל לסתור דבריו ומסיק לכן לע"ד אין בית מיחוש באשת כהן לענין הוצאות אשה מבעל' במקום ספק יותר מבישראל ומה דאיתא כתובות י"ד אבל מה אעשה כו' היינו לכתחיל' מצינו סלסול בכהנים ולא לענין הוצאת אשה מבעלה והיינו טעמא דתשו' מיימון שהביא הצ"צ שם ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם רש"ל ואם עד א' אומר שזינת' והיא שותקת חייב לגרשה. הנה טעמו של רש"ל בזה מבואר בב"ש לקמן סי' קע"ח סק"ח שהוא גורס והוא שותק כו' ע"ש. ובב"ש כאן מסיים על דברי רש"ל אלו אבל לתירוץ הב"י בסי' זה אינו חייב לגרשה ע"פ הדין אלא מדיני שמים עכ"ל. וע' בס' בית מאיר שכ' דבתשו' הרשב"א סי' רל"ז דקדק מרש"י דכל דין זה דחייב להוציא לציי"ש אי מהימן לי' כבי תרי דוקא בשותקת אבל מכחשת לאו כלום ואפי' מהימן לי' כבי תרי אין חייב להוציא אפי' לצאת ידי שמים והיינו כתירוץ הב"י כו' ע"ש. וע' בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי הנדפס בש"ע שלו אחר הלכות ת"ת שהאריך בזה ומצדד להקל בעובדא דידיה שנתנה אח"כ אמתלא רק שהי' ספק להב"ד אם היא אמתלא מבוררת וגם הי' דחק גדול להוציא' כי הי' לה בנים דאפשר בכה"ג לסמוך ע"ד הב"י בש"ע סי' קע"ח שא"צ להוציא' אם אינו מאמין בלבו לדברי העד אף ששותקת ומסיים שם אילו היתה אשת ישראל אפשר הייתי סומך להתיר בפשיטות אך לפי שהוא אשת כהן (ע' בדברי הב"מ שהובא לעיל) ומעלה עשו ביוחסין איני רוצה לסמוך על דעתי עד שיסכימו שני גדולי הוראה ע"ש באורך וע' בת' ח"צ סי' ק"ן ובתשו'

ברית אברהם סימן פ"ו. ומ"ש הבה"ט ואם ידוע שנתיחד' כו' עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' פ"ח שהאריך בזה וע"ש בסי' קי"א. וע' בת' ברית אברהם סימן ע"ד אות י"ד מ"ש בזה והביא שם דבתשובת מהר"י באסן ס"ס פ"ו כ' בפשיטות דיחוד לא הוי רגל"ד ע"ש מ"ש על זה:

כז **אבל אם יש רגלים.** עח"מ שהביא דברי התוס' והרא"ש פ"ב דיבמות דהיכא דאיכא נמי טעמא להיתר אין אוסרין אותה והב"ש תמה עליו מדברי התוס' כתובות ס"ג דפליגי על זה ומסיים הב"ש וכן נראה מדברי הגה זו היכא דאיכא רגלים לדבר אסורה ואין חילוק בדבר עכ"ל וע' בס' בית מאיר שתמה על לשון הב"ש במ"ש ואין חילוק בדבר דודאי גם להב"ש יש חילוק בדבר דהיכא דאיכא רגלים לאיסור לחוד נאמנת לגמרי ומחוייב להוציא משום לתא דידיה ואפילו אמתלא לא מהני לה אח"כ ובאיכא נמי רגלים להיתר אינה אסורה אלא משום לתא דידה דשויתה נפשה חד"א ומועיל עש"ה. וע' בדברי תשו' נו"ב סי' ע' שהובא לעיל ס"ק כ"ה:

כח **נאמנת.** עיין בתשו' ברית אברהם סס"ע ע"ד שכ' וז"ל איברא דלפי מה שבא במכתבו שהאשה הזאת היתה שונאת תמיד לבעלה וא"כ הא מבואר ברמ"א סי' קע"ח סי' ס"ט דאם היה לו קטט עמה אינו נאמן הבעל שמאמין לדברי העד דודאי מחמת שנאה אמר כן וא"כ כמו דלגבי הבעל גם להפוסקים דיוכל להאמין לדברי העד מ"מ בקטט אינו נאמן וה"ה בדידה גם היכא דהימנוהו לדידה משום רגל"ד מ"מ לא הימנוה בקטט. אך יש לחלק כו' וגם בעיקר הדין דקטט נ"ל דהוא נובע מתשו' המיוחסות לרמב"ן סי' קל"ג ושם מבואר שהבעל היה מרגיל קטטה ושם לה כמה עלילות דברים והוחזק כלו בשקר כו' וא"כ נראה דגם כוונת הרמ"א בקטט הוא ג"כ דוקא בכה"ג שהוחזק כפרן וראיה לזה מדברי תשו' הרא"ש כלל ל"ב סי' י"ב כו' (נראה דהיינו הדין שכ' בש"ע סי' קע"ח סעי' י' ולפמ"ש שם בשם ת' גבעת שאול אין זו ראיה) וא"כ מכ"ש בדידה דכל היכא דהימנוה משום רגל"ד ה"ה בקטט דכולהו נשי אמרי גרשני ולא מקרי קטט רק בהוחזקה כפרנית אך נראה דמ"מ י"ל דע"פ זה מקרי רגל"ד להיתר כיון ששונאת תמיד לבעלה וא"כ תליא בפלוגתת הח"מ והב"ש אי מהני רגל"ד להיתר נגד רגלים לאיסור (עמ"ש לעיל ס"ק כ"ה) אמנם מאחר דבנ"ד איכא ג"כ קלא דל"פ כו' עכ"ל ע"ש. ודברים אלו נאמרו ונשנו שם בסי' פ"ח אות י"א ע"ש:

כט **ונתנה אמתלא.** עיין בתשו' חוט השני ס"ס י"ז לאחר שביאר שם דאמתלא לא מהני אלא היכא שהאמתלא היא לסלק את ההיזק אבל לא כשהיא לשום תועלת (וכמ"ש בשמו לעיל סי' ו' סק"א) כ' איברא יש לדקדק ממ"ש בהגמ"ר דקדושין בא"א שאמרה

שזינתה כו' ומיהו אם חזרה ונתנה אמתלא כו' וצ"ל דהאי אמתלא הוא נמי בהני גווני שכתבתי כגון שאמרה שעשתה כן מפני שבקשה להפקיע עצמה מתחת בעלה מפני שהוא מצערה וכן הוא אמר שהיא מצערתו ורצה ליתן לה גט אבל אם היא אמרה שעשתה כן מפני שנתנה עיני' באחר מסתבר דלא מהימני' לה מטעמא דכתיבנא גם מן הטעם שכתבתי לעיל (הובא ג' כ שם) דלא מחזקי' לה ברשיעי שתתן עיניה באחר כשהיא תחת בעלה וכן אם אמר הוא שעשה כן כדי לישא אחרת שלא היו נותנין לו בשביל תקנת ר"ג לא מהני עכ"ד ע"ש. ובזה נדחה ראיית הח"מ ס"ק כ"ב במ"ש ואין לך אמתלא גדולה מזה שאמרו במשנה אחרונה שמא עיני' נתנה באחר כו' ע"ש וע' בת' ברית אברהם סי' צ"ד אות ו' מ"ש בזה. והנה מ"ש חוט השני הנ"ל דלא מחזקי' לה ברשיעי שתתן עיני' באחר כשהיא תחת בעלה. לכאור' הוא תמוה דאם לא נאמין להאמתלא מחזקי' לה יותר ברשיעי שזינתה תחת בעלה אך באמת לק"מ דהא מהר"י הלוי סי' ל"ט ובת' גאוני בתראי סי' כ"ו הקשה על מתני' דשלהי נדרים אמאי בראשונה אמרו שתצא הא אין מעיד עליה אלא היא ואין אדם משים עצמו רשע וכן בסוף אמאי הוצרכה לטעמא דעיני' נ"ב הא בלא"ה אין אדם מע"ר (לשונו אינו מדוקדק מה שהקשה זאת על מתני' הא המשנה שם איירי כשאומרת טמאה אני באונס והיא אשת כהן כמפורש בגמ' שם וא"כ לא שייך א"א מע"ר. אך כוונתו על הפוסקים שכתבו דין זה וטעם זה גם באשת ישראל שאמרה שזינתה ברצון) . ותירץ ע"פ דברי התוס' ב"מ ג' ע"ב על הא דמה אם ירצה לומר מזיד הייתי שכתבו דרוצה לעשות תשו' ומתכוין לטובה שלא להביא חולין בעזרה. וא"כ גם בהא דשלהי נדרים מתכוונת לטובה שלא לעשות עוד חטא להתיר עצמה לבעלה אחר שנאסרה יעו"ש (וע' בס' שעה"מ פ"ט מה"א דין ט"ו ובתשו' ברית אברהם סי' ע"ד מזה) וא"כ הכא אם לא נאמין להאמתלא לא עשתה בדבורה שזינתה מעשה רשע דמתכוונת לטובה משא"כ להיפך ודוק:

ל **אבל אין כופין**. עמ"ש לקמן ס"ז ס"ק ל"ז:

לא **אשת ישראל**. עבה"ט ועמ"ש לעיל סי' ו' ס"ק י"א:

לב **על אשה אחת שזנתה עמו**. עי' בתשו' נו"ב סי' ע"ב (בסתירת היתר הב' על נדון השאצה דידיה) שכ' דלכאורה יש היתר לאשה זאת דנדון דידיה ע"פ דברי הרשב"א בתשו' סי' אלף רל"ז והובא בד:"מ בח"מ סי' ל"ד ובסמ"ע שם ובתשו' ח"צ סי' ק"ן ובתשו' עה"ג סי' כ"ח דדוקא היכא שאמר אשתך זנתה עמי אז פלגינן דבורי' אבל כשאומר אני זניתי עם אשתו אין פלגי' דבורי' משום כשאתה לוקח תיבות אני זניתי לא נשאר בעדותו שום טעם ע"ש וכאן כיון שעד הא' העיד שהוא זנה עם האשה הזאת לא אמרי' פלגי'

דבורי' אך באמת אין זה היתר כלל מכמה טעמים. חדא דהרשב"א יחידאה הוא בדין זה ואחרי מחילות כבודו הגדול כל ראיותיו בזה סתירות ואין להם על מה שיסמוכו. ועוד דאפי' נודה להרשב"א בחילוק זה מ"מ אשה זו אסורה דאפי' הרשב"א מודה כאן אחרי שהעדים עשו תשו' דהנה גם לדעת הרשב"א היכא דא"א למפלג דבורו כגון שאמר אני זניתי לא אמרי' מתוך שאינו נאמן על עצמו אינו נאמן גם על האשה אלא אדרבה איפכא אמרי' מתוך שנאמן על האשה נאמן גם על עצמו וכמו דמצינו בפלוני רבע שורי ברמב"ם פי"ב מהל' עדות ובטור וב"י ח"מ סי' ל"ד אך דאעפ"כ בטלה עדותו מטעם גזרת הכתוב אל תשת רשע עד וכמו דלרב יוסף דלא סבר פלגי' דבורו פסול לעדות מטעם רשע ה"נ נשמע לרבא דסובר פלגי' מ"מ היכא דח"א למפלג אז מאמינים לו גם על עצמו מטעם מגו אלא שעדות פסול מטעם רשע וא"כ בנדון השאלה שהעדים כבר שבו בתשו' כמה ימים קודם לכן ולא שייך אל תשת רשע עד מהני עדותו בין על האשה ובין על עצמו. ואע"ג דמבואר בח"מ סי' ל"ג דבעי' תחילתו וסופו בכשרות כבר כ' הש"ך בסי' ל"ד ס"ק ל"ג דבפסול עבירה לא בעי' תחילתו וסופו בכשרות. ואפי' אם יאמר האומר יחידאה הוא הש"ך בדין זה ולא קי"ל כוותי' וכן פסק מו"ז הגאון מהר"ר העשיל ז"ל (עמ"ש בזה בפ"ת לח"מ שם סי' ל"ד סכ"ט) זה אינו מועיל כלל לנ"ד דהרי הרשב"א שם כ' עוד והא דבאומר הרגתי פלגי' דבורו היינו דפלגי' מה שאומר שהרגו במזיד ואומרים דבשוגג הרגו אבל באומר אני זניתי עם אשתך שוגג לא משכחת לה דאין קישוי אלא מדעת גם באונס לא משכחת לה דיהרג ואל יעבור ומשים עצמו רשע עכ"ד וא"כ בנ"ד דהעדים כבר שבו והרי מבואר בב"ש סי' י"ז ס"ק י"ט דבעובר עבירה באונס לא בעי' תחילתו וסופו בכשרות שפיר מצינן למפלג דבורו באונס כו' ודוק. ועוד דגוף דבר זה שכ' הרשב"א דמקרי בזה רשע לא סליק אליבא דהלכתא כמבואר בתשו' הרא"ש כלל נ"ד ובש"ע סי' י"ז ס"ו וא"כ שפיר פלגי' דבורו ואשה זו אסורה אליבא דהלכתא: ועוד נ"ל דחילוק זה של הרשב"א הוא רק לד"נ אבל לאסור אשה על בעלה מודה דהרי שפיר מצינו לפלוג דבורו ומה שאמר אני זניתי עם אשתך היינו בשוגג שהי' סבור אשתו זאת דלא משים עצמו רשע אך אם מעיד בד"נ להרוג האשה א"א לומר כן דהרי צריך להעיד שהתרה בה ואיך סבר אשתו זאת. ובהכי ניחא דברי הרשב"א דבסי' תקנ"ב דמיירי לענין איסור על בעלה לא הזכיר כלל חילוק זה רק בסי' אלף רל"ז דשם איירי לענין קטלא שם הזכיר חילוק זה. וא"ש נמי מה דהרב רמ"א (בכאן) שהביא דין פלגי' דבורו לא הזכיר כלל חילוק זה ובודאי לא נעלמו ממנו וע"כ כמ"ש דאין שום נ"מ בזה לדינא עכשיו דלא שייך דין נפשות (ובהגה שם כ' עוד דכשמעיד בלשון אשכנז בלא"ה לא שייך כלל חילוק

הרשב"א כי בל"א א"א לכלול בתיבה אחת גוף הזנות והפעולה על עצמו רק מוכרח לומר איך האב מטמא גיוועזין ושפיר מצינו לפלוג משא"כ כשמעיד בלשון הקודש שכולל בתיבה אחת זניתי כו') מכל הנ"ל נתבאר שאין לאשה זו שום סמך היתר מכח דברי הרשב"א הנ"ל עכת"ד ע"ש באורך וגם בסי' ע"ד מזה (ומ"ש בסוף התשו' ההיא בשם הגאון הספרדי דנראה לו דבעל שאמר אשתי זנתה נאמן לפסלה לכהונה הואיל ובידו לגרשה כו' והוא ז"ל השיב לו אין הנדון דומה דאף אם יגרשנה ותתקדש לכהן כו'. ע"ש יש לתמוה שלא הזכירו דברי הרמב"ם והש"ע לעיל סי' ד' סכ"ז במ"ש והאשה אינה בחזקת זונה כו' וצ"ע) . וע' עוד בתומים סי' ל"ד ובס' שב שמעתתא כלל ז' ובתשו' זכרון יוסף סימן ז' ובס' קהלת יעקב בסי' י"ז סעיף ז' שהאריכו ג"כ בדברי הרשב"א הנ"ל. ושם בס' קה"י הביא מקצת דברי הנו"ב הנ"ל במ"ש דאמרי' אפי' אליבא דרבא דסבר פלגי' דבורו מ"מ היכא דא"א למפלג אמרי' מגו דנאמן אהאי נאמן ג"כ על עצמו וכ' עליו דהא ודאי ליתא דהא קיי"ל דלעולם אינו נפסל לעדות ע"פ עצמו וגם לא מסתבר כלל ע"ש וע' בנו"ב תניינא ס"ס ע"ז:

לג **שזינת עמו.** עיין בתשו' נו"ב שם בד"ה מסתעף שכ' דלפ"ד הראב"ד בתשו' שהובא בראש סוף פ"ק דמכות מסתעף דין חדש דדוקא אם אמר שהוא בעצמו זנה עם אשת פלוני ואף שאמר ל' זניתי שפיר פלגי' דבורו ואסרי' אותה לבעל' ע"פ עדותו אם יש עד ב' אבל אם מעיד על קרוב שאחיו או בנו או יתר קרוביו זנתה אשת פלוני עמהם לא פלגינן והו"ל עדות שבטל' מקצתה ובטל' העדות לגמרי לשיטת הראב"ד ז"ל שהיא השיט' של היותר מחוורת וכן האי דהרגתיו שמשיאין אשתו (כדלעיל סי' י"ז ס"ז) היינו כשמעיד על עצמו אבל אם אמר אחי או קרובי הרגו לפלוני אין משיאין על פיו. אמנם מדברי התוס' סנהדרין דף ט' מוכח דלא ס"ל כשיטות הראב"ד הנ"ל ע"ש:

(לג) **דפלגי' דיבור'**. עבה"ט מ"ש ואם בא עוד ע"א כו' ואפי' אם השני אומר דזינת' עם הראשון כו' (ע' בתומים סי' פ"ז ס"ק כ"ז) . והנה מל' זה מבואר דברישא מיירי כשאמר השני שזינת' עם אחר ואף דשני העדים לא ראו המעש' בבת אחת מ"מ מצטרפין וכן מבואר לעיל סי' י"א ס"א בהגה דשני עדי כיעור מצטרפין כו' וכתבו הח"מ וב"ש שם ה"ה שני עדי טומא' מצטרפין כו' ע"ש וכבר כתבתי שם בשם תשובת מהר"א ששון ונו"ב וחמדת שלמה בזה וע' בח"מ סי' ל' ס"ו בהגה. וכעת ראיתי בתשו' זכרון יוסף סימן ז' שהאריך ג"כ בענין זה ודעתו דהעיקר כהפוסקים דאף לדיני אישות מצטרפין אע"פ שלא ראו בבת אחת וכ' דנ"ל עוד דאפי' לאותן הפוסקים שכתבו דלענין גיטין וקדושין עדות מיוחדת פסול י"ל דה"מ בגיטין וקדושין דשייך בהו ד"נ דאמרי' מהר' יבנה

בהמ"ק וידונו ד"נ ע"י קדושין אלו או גט זה שנעשו בעדות מיוחדת ופשטה ידה וקיבל' קדושין מאחר לכשתזנה אז עם אחר אבל לאסור אשה לבעל' ע"י זנות דלא מצי אתי לידי נפשות לעולם דמה שעבר עבר ומבלי התרא' אפשר דודאי מצטרפין כו' ומ"מ מסיק למצוא היתר לאשה דנדון השאלה שם משום ספק ספיקא א' דילמא קיי"ל כהפוסקים דעדות מיוחדת פסול ואת"ל כשר ספק דילמא לא מקרי הכא עדות כלל דהוה כאני זניתי דהרשב"א כו' ועוד כ' להמציא היתר ממה שהעיד בתחלה בפני ב"ד הנער ראובן והכחישתו ואח"ז העיד שמעון והכחישתו דמיד שהכחישה את ראובן עדותו בטילה דקיי"ל עד א' בהכחשה לאו כלום הוא כו' וא"כ כבר בטלה עדות ראובן לגמרי וכי אתי שמעון בתר הכי ומסהיד לא מהימן אפי' לא הכחישתו משום דלא הוי אלא עד א' בדבר ערוה דאינו כלום וכ"ש השתא שהכחישתו גם לדידי' והא דשני עדי כיעור ושני ע"ט מצטרפין נ"ל דמיירי ששניהם העידו בב"א טרם הכחישה א' מהם א"נ בשותקת מתחלה ולבסוף צווחת ומכחישתם משא"כ באם הכחיש כבר עד הא' תו לא מצטרף עד הב' אליו לאוסר' וכן נ"ל דבהלואה אחר הלואה נמי לא מצטרף עד הב' להא' אלא בשעדיין לא נשבע הנתבע על פיו להכחישו כו' וכן נ"ל להורות והכחשה דאשה בנ"ד נמי לא גרע מנשבע דהתם ואדרבא עדיף שהתור' האמינת' נגד ע"א כשנים ושוב אין השני מצטרף לאוסרה כו' עש"ב):

לד **מצטרף עם האחר.** עבה"ט בשם ח"מ וב"ש שכתבו היינו דאיכא רגלים לדבר כו' וע' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' פ"ח בד"ה וזהו נראה ובסי' צ"ט בד"ה ואף בשו"ת רשב"א. שכ' דא"א לפרש כן דא"כ איך כ' מהרא"י שם מאן לימא לן דאפי' כה"ג מהני טעמא דעיני' כו' הלא בזה כבר האריך מקודם מדברי תוס' דברגלים לדבר לא אמרי' ענ"ב א"ו דבא לחדש דאף בלא סברא דרגלים לדבר י"ל דבכה"ג במקום עד א' לא תלינן בעיני' נ"ב דבכה"ג לא תיקנו דלאו בכל פעם יזדמן כן שיהי' עד א' ע"ש (ע' בת' ח"צ סי' ק"נ הובא בקצר' בבה"ט לעיל סי' ו' ס"ק כ"ג) ובסי' ק"א שם בתשו' הגאון בית מאיר הסכים עמו וכ' דיפה פי' כוונת התה"ד וסברא גדולה היא זו דאפשר במקום ע"א לא תיקנו חז"ל משום דעד א' זה חשיב כרגלים לדבר אולם יש להליץ בעד הח"מ וב"ש שהוקשה להם דמשמע מהרמ"א שזה חשוב כב' עדים ממש דאפי' ב"ד מפקיעין וע"ז יש לפקפק הרי עד ההודאה לחוד לאו מידי הוא משום די"ל ענ"ב רק ע"י העד דזינת' נתחזק אף עדותו וי"ל דלא חשיב עדים של תורה דהוי דומיא דנפיק ג' ריבעי דממונא אפומא דחד לכן פירשו דאיכא רגלים לדבר וא"כ שפיר חשיב עד הודאה בלא עד זה עכ"ד ע"ש. וע' בשו"ת הגאון החסיד מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי שגם הוא ז"ל חולק על הח"מ וב"ש בזה

(אך בסגנון אחר) וכ' דודאי מסתימת לשון רמ"א לא משמע כלל כפי' הח"מ וב"ש דכל כה"ג ודאי ה"ל לרמ"א לפרש ולא להיות עיקר חסר מן הספר ומכ"ש מאחר דבסיפא הודית לפני א' מיירי רמ"א בדליכא רגל"ד כמבואר מח"מ וב"ש שם א"כ סכינא חריפ' כו' רק האמת יורה דרכו למעיין בפסקי מהרא"י שביאר היטב טעם החומר' משום דכיון דאילו לא אמרי' עיני' נתנה באחר הו"ל עדות גמור' דנטמאת ע"י צירוף ומאן לימא לן דבכה"ג אמרי' ענ"ב פי' דלא אמרי' ענ"ב אלא בדליכ' רק שויא אנפש' חד"א אילו לא אמרי' ענ"ב ולא בדאיכ' עדות גמור' אילו לא אמרי' ענ"ב וכיון דלא אמרו' כלל ענ"ב א"צ לרגלים לדבר ע"ש עוד:

לה **דאמרי' בתחילה שהודית.** עמ"ש לקמן ס"ז ס"ק ל"ט:

לו **אסור להחזירה.** עבה"ט וע' בתשו' נו"ב סי' י"א שנשאל אודות אשה אחת שיצא עליה קול שזינת' ועי"ז בא תיגרא בבית והי' הבעל מכה אותה וגיזם להרג' ונתיעצ' עם שכנתה להודות שקר על עצמה שזנת' ולהתגרש וכן עשתה והלכ' אל המור' ואמרה נטמאתי ואני רוצה להתגרש ושלח המור' וקרא להבעל ושאל אותו אם הוא מאמינ' והשיב הן ופסק המור' שיגרש' (עמ"ש לקמן סי' קע"ח ס"ט ס"ק כ"א) וכן עשה וגירש' בלא כתובה והלכה לבית אביה ועתה נודע לבעל' כי אשתו טהור' היא וגם נודע מהדברים שדברה עם שכנת' בכן רוצה הבעל לחזור ולקחת' וגם האש' מתחרטת ואומרת לא נטמאתי ונותנת אמתלא לדבריה הראשונים כנ"ל ושאל השואל אם מותרת לחזור לו אם נאמין לאמתלא אחר שכבר נתגרש' גם שאל אם הפסיד' כתובת'. והשיב הנה בח"מ ס"ק כ"ח מסיק להדיא באמתלא אף היכא שכבר גירשה (ע"ש בסוף הספר בהשמטות) ולכאורה דבר זה במחלוקת שנוי' בין הט"ז והש"ך דלדעת הט"ז ביו"ד סי' א' סי"ג לא מהני אמתלא כיון שעשת' מעש' וקבלה הגט ולדעת הש"ך בסי' קפ"ה סק"ה דהיכא שהאמתלא הוא גם על המעש' ולא היה סגי בלא מעשה מהני ה"ה כאן מהני אמתלא ואפשר דגם הט"ז יודה בכאן מעשה הגירושין מצד עצמם אינם מורים שזנת'. ומ"מ נרא' דיש להחמיר בזה כי דין זה תליא בפלוגתא שבין הראב"ד והה"מ בפי"ח מהא"ב שהובא בב"ש בסי' ד' ס"ק כ"ו ולדעת הה"מ שם כיון שאין בעלה מחוייב להאמינ' אין זה אמתלא ואף לדעת הראב"ד הרי כ' הב"ש שם דבאשת ישראל מודה הראב"ד מדהפסיד' הכתובה וא"כ בנ"ד שהיא אשת ישראל לא מהני אמתלא אפילו קודם שנתגרשה:

אמנם חתרתי למצוא היתר לאשה זו ממקום אחר והוא כיון שקודם שהודית על עצמה אמרה בפני שכנתה האמתלא וגילת' דעתה שאין הודאה זו בלב שלם והא ודאי שאם היתה אומרת כן בפני שני עדים אפילו לא היו העדים יודעים שטענתה אמת אפ"ה ע"פ

דברי' שאמרה שמה שתודה הוא שקר שוב לא איתחזק איסור בהודאתה כו' ולפ"ז ששני עדים היו נאמנים גם עד א' או אשה נאמנת וע"כ לא בעינן שני עידי מודעא אלא בדבר שבממון אבל במלתא דאיסורא להתיר גם עד א' נאמן מן התורה בודאי אם אינו דבר שבערוה ולא איתחזק איסורא והחזרת סוטתו אינו דבר שבערוה דאין כאן אלא איסור לאו ואף דטומאה כתיב בה מ"מ אינו ערוה ממש כו' והיכא דנאמן עד א' אין חילוק בין איש לאשה וא"כ בנ"ד דלא איתחזק איסורא רק מחמת הודאתה ועל ההודאה עצמה אנו דנין ומעידה השכינה שבעצתה נעשית ההודאה בשביל אמתלא הנ"ל והיא בעצמה יודעת מההכאות וקטטה שבינה לבעלה א"כ לא שויתה נפשה חד"א כלל. אך כל זה לענין להתירה לבעלה אבל לחייב את בעלה כתובה פשיטא שאין אשה ועד א' נאמנים בדבר שבממון. אמנם מטעם אחר אסורה אשה זו לחזור לבעלה הראשון שהרי גירשה משום ש"ר כו' (הובא לעיל סימן יוד סק"ג עמ"ש שם וגם עיין בתשו' גבעת שאול סימן קי"א מזה): וגם בלא"ה גם הבעל כשאמר שמאמין לדבריה שויא אנפשי' חד"א ולדידי' לא מהני אמתלא אחר שעשה מעשה וגירשה כו' (אף דלעיל הביא דברי הח"מ דמתיר אף אחר גירושיה צ"ל שהוא מחלק בין דידי' דעביד מעשה גירושין דנקרא מעשה גדול לבין דידה דלא נחשב מעשה כ"כ מה שקבלה הגט וכן כתב בספר ב"מ עיין שם) עכ"ד עיין שם: ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' נ"ז שתמה על הנו"ב הנ"ל במ"ש דהחזרת סוטתו אינו דבר שבערוה כו' וכ' עליו שדברי שגגה הם הלא עיקרא דמלתא דדבר שבערוה בעינן שני עדים מאיסור סוטה ילפינן כדאיתא סוף גיטין ובסוטה דף ל"א (ע"ל סי' י"ז ס"ק י"ג וגם בנו"ב סי' נ"ה) וגם גוף הסברא שכתב הואיל דהשכינה מעידה על תחילת הענין כו' הוא ג"כ תמוה דכיון דכבר נתחזק' ע"י שהפסידה כתובתה שוב אין עד א' נאמן להוציאה ואי נימא דע"א נאמן לא ידעתי מאי אולמא דאשה אחרת מהיא גופה ע"כ כל דבריו תמוהים בזה ואין לבנות יסוד עליהם כלל ע"ש. ולע"ד בעיקר ההשגה על הנו"ב הנ"ל במ"ש דסוטה לא מקרי דבר שבערוה אפשר להליץ וליישב קצת עפמ"ש לעיל סי' ו' סי"ז ס"ק ט"ז בשם רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' פ"ה דאף אי חללות כהונה הוי דבר שבערוה מ"מ היכא דלא הוי רק מחמת שויא אנחד"א בודאי לא הוי דבר שבערוה ע"ש וא"כ גם הכא לדינא שפיר קאמר הנו"ב דבנ"ד ע"א נאמן דלא הוי דבר שבערוה כיון דלא הוי רק מחמת שויא חד"א. רק דהלשון קשה דמלשונו משמע דכל איסור סוטה לא הוי דשב"ע וע"ז השיג שפיר אבל לדינא יש לקיים דבריו בזה. ושוב מצאתי בתשו' ברית אברהם סי' פ"ב בתשובת הגאון מליסא ז"ל שכת' ג"כ חילוק זה דמפרש שם טעמא דרבינו יונה (לעיל סי' ס"ח ס"ז בהגה) דלהכי בפ"פ מהימנא נאנסתי משום

דליכא נאמנות להבעל אך לשויא חד"א לא חשיב דבר שבערוה אך הגאון בפהמ"ח שם חולק עליו כיון דשויא חד"א הוא מטעם נאמנות על עצמו לגבי דידיה הוי דשב"ע וכ' דאף שגם הגאון בעל הפלאה כתב חילוק זה לענין מעלת יוחסין שאני התם דהוא רק חומרא בעלמא י"ל דלא החמירו בכה"ג ע"ש וצ"ע: ובגוף דין זה אם מותר להחזירה ע"י אמתלא לאחר שגירשה עיין בתשו' שיבת ציון סי' ע"ד שהאריך הרבה בזה וכת' שם לפלפל בדברי אביו ז"ל בתשובה הנ"ל וגם בדברי הח"מ וב"ש שכתבו דאם נתנה אמתלא מותר להחזירה דמשמע אפי' לכתחילה ובאמת בתשו' מהר"ם פאדוה שם הי' המעשה בדיעבד שכבר החזירה אחר הגירושין וגם שם הי' המעשה שהבעל לא האמין מתחילה כלל ואדרבה אמר בפי' שהיא אצלו בחזקת צנועה ורק להפקיע עצמה ממנו אמרה כן וע"פ עצת אנשים אחרים גירשה בזה פסק מהרמ"פ שמהני אמתלא ולא כן בנדון שכ' הרמ"א ז"ל אם עמד וגירשה משמע מעצמו מבלי סיבה אחרת רק מחמת שהאמין לדבריה בזה יש מקום לומר דל"מ אמתלא כי הבעל החזיק הנאמנות שזינתה ע"י מעשה הגירושין וגם עמד שם על לשון הרמ"א ז"ל שכ' ואפי' אם החזירה יש לחוש ולא כתב להחליט הדין שאף אם החזירה אסורה עליו וחייב לגרשה שנית. והאריך שם בכל זה ומסיק לדינא דאשה שאמרה לבעלה שזינתה אע"פ שאינה נאמנת אם עמד הבעל מעצמו וגירשה אסור להחזירה ולא מהני שום אמתלא לגבי הבעל לבטל המעשה שעשה שגירשה ע"פ דבריה והאמין לה שזינתה ואם עבר והחזירה יש ספק אם מותר לקיימה ודבר זה תליא בשני תירוצי התוס' ור"ן בשלהי נדרים אי מה דאין אשה נאמנת לאסור עצמה על בעלה הוא מדין תורה או מתקנת חכמים. וכל זה אף אם הוא באופן שלא היתה נאמנת מצד הדין לומר שזנתה ומכ"ש בנדון השאלה (בעובדא דידי') שהי' עידי כיעור ועידי יחוד וקלא דל"פ שבזה היתה אסורה עליו מצד הדין תיכף כשאמרה שזנתה אף שלא גירשה עדיין ועתה כשגירשה פשיטא שאסור להחזירה ואפי' אם היתה נותנת אמתלא טובה לדברי' לא הי' מהני שום אמתלא לגבי הבעל ובפרט שאין כאן אמתלא כלל דמה שאומרת שמתוך טירוף הדעת אמרה שזינתה אין זה אמתלא הניכר לב"ד לכן היא באיסורה קיימא לעולם ואפי' אם עבר והחזירה אחר הגירושין כופין אותו להוציאה שנית עכ"ד ע"ש. ושם בסי' ע"ה האריך עוד בזה בענין אם עבר והחזיר' אם יש לחוש לבניהם שיולדו להם משום חשש ממזרות מדרבנן כדעת ר"ח בתוס' יבמות ד' מ"ט ואם עכ"פ הם פסולים לכהונה (ע"ל סי' ד' סט"ו בב"ש ס"ק כ"ה ומ"ש שם ס"ק ך) ע"ש:

[לז] **שרא' אשתו שזינתה כו'**. ה"ז חייב להוציא' כו' הנה ברמב"ם פכ"ד מה' אישות מבואר כמעט להדיא דגם בדין זה גם באומר שראה אשתו שזינתה אין ב"ד כופין אותו להוציאה

אלא דחייב לצאת י"ש וכמו בסעי' הקודם. דשם כתב דין זה בהלכה י"ז ואח"כ בהלכה י"ח סידר הדין שבש"ע סעי' הקודם ומסיים ואין ב"ד כופין את האיש לגרש אשתו בדבר מדברים אנו עד שיבואו ב' עדים. ומשמעותו הפשוט שסובב נמי על הלכה י"ז וכך הבינו מדבריו הרבה תשובות האחרונים. ועיין בתשו' מהר"י הלוי אחי הט"ז והיא נדפסת בת' ג"ב סי' כ"ו כתב ג"כ בפשיטות דאין כופין אותו בב"ד להוציא. והביא שם דבתשו' הר"א מזרחי סי' כ"ה תמה ט"ז (מכיון דשויא אנפשי' חד"א למה לא נכופו הא מסיק הסוגיא פ"ק דכתובות דף"פ כעדים דמי והרי בסוגיא הנ"ל מדמה לאומר לאשה קדשתיך ושם ברור שאם נשא מקרובותיה כופין אותו להוציא וכן מביא הבה"ט בשמו לעיל סי' מ"ח סק"ב והוא ז"ל כתב דלק"מ דס"ל להרמב"ם כרבו הרי"ף דכל זמן שאין עידי טומאה או עידי קינוי וסתירה אין כופין אותו בב"ד להוציא אף אי שויא אנחד"א רק לצאת ידי שמים חובה עליו לגרשה ואסור לו לבא עליה ע"פ דבורו כו' ועפ"ז מסיק שם דגם באומר פ"פ מצאתי נמי אין כופין אותו בב"ד להוציא רק אסורה וחוב עליו לגרשה בבא לצאת י"ש ומה שאמרו דפ"פ כעידים דמי היינו לענין שאסורה עליו אבל לא בענין כפיות ב"ד ע"ש. ועי' בס' בית מאיר הביא קצת מדברי מהר"י הלוי אלו וכתב עליו דיפה דיבר די"ל שסובר הרמב"ם דכל שאין הב"ד מענשין בדיני אדם אף אין נזקקין להוציא בכפיה וכבר כתב הרמב"ם סופ"א מהא"ב דאין מענשין אשה האומרת נתקדשתי וש"מ דכל שהענין אינו ברור לב"ד ע"י עדים או חזקה לא מענשינן וה"ה י"ל דאין כופין ודמות ראי' יש לזה מיבמות ק"ד כו' ומסיים דא"כ היה נמי יש להסתפק בדינא דסי' מ"ח גופי' ע"ש (לע"ד אפשר לחלק דשאני התם שנאסרה קודם הנשואין וכמו דמחלקינן כה"ג גבי קול לעיל סי' מ"ו וצ"ע): ועיין בתשו' בגדי כהונה סי' ג' האריך בזה ודעתו ג"כ דגם באומר שראה אשתו שזינתה אין ב"ד כופין אותו להוציא ומבואר שם הטעם כיון שיכול לחזור בו אף בלתי אמתלא (ע' בט"ז ס"ק י"א ואין להקשות מאי שנא מהאומר קדשתיך (לעיל ר"ס מ"ח) דהוא אסור בקרובותיה משמע איסור עולם אף אם חוזר ומ"ש מאומרת א"א אני (לעיל סי' מ"ז ס"ד) ומאומרת טמאה אני (בי"ד סי' קפ"ה) דצריכה אמתלא להתירה דיש לחלק דדוקא בדבר הנוגע לאחרים צריך אמתלא כי האחרי' אין יודעים האמת אבל בדבר שנוגע רק בינו ובינה והם יודעים האמת ששקר דובר תחילה מהני חזרה בלא אמתלא והביא שגם בת' צ"צ סי' ק"ד הביא חילוק זה בשם איכא מאן דבעי למימר רק שהקשה ע"ז מהא דאמ' בסוף נדרים ומודה רב ששת שאם מת שאינה אוכלת בתרומה כו' (וכן סתר סברא זו בת' חכם צבי ס"ס מ"ד יעו"ש) והוא ז"ל כ' ליישב קושייתו. ועי' בתשובת ברית אברהם סי' פ"ו אות ב' שהביא סברא הנ"ל שהובא בצ"צ ודחה אותה

דמלבד מה שהקשו ע"ז הצ"צ שם והח"צ בס"ס מ"ד הנה הדבר מפורש בתשו' הרא"ש כלל ל"ב סי' י"ב (הוא מה שהובא בש"ע לקמן סי' קע"ח ס"י) באחד שהוציא קול שנתברר לו ששתו זינתה דבלא אמתלא א"י לחזור ושויא חד"א ע"ש וכ' דלפ"ז כיון שמבואר להדיא דא"י לחזור בלתי אמתלא הדק"ל למה לא נכופו בדיני אדם ולכן נראה ברור דודאי היכא דשויא חד"א כופין להוציא כדמשמע פשטות הסוגיא דפ"פ כו' (עמש"ל סי' ס"ח סק"ד) אך דהמעיין בדברי הרי"ף והרא"ש שלא כתבו כלום באמר הבעל דמהימן לי' כבי תרי דאינו חייב רק בלצאת י"ש אך שכתבו לדינא להזהיר להבעל דאי מהימן לי' חייב להוציאה לצי"ש ומירי שעדיין הבעל לא אמר כלום אבל היכי שהבעל אמר להדיא שהוא מאמין ושויא חד"א כופין בדיני אדם וגם הרמב"ם לא כ' אך הדין להורות להבעל באם ראה שזינתה או שמאמין להעד דמחוייב לגרש וע"ז סיים דאין ב"ד כופין בדבר מדברים אלו אבל לא הזכיר הרמב"ם כלום באמר הבעל כן דודאי שויא חד"א וממילא כופין בדיני אדם לגרש היכא דאינו חוזר ע"פ אמתלא כו' עכ"ד וע"ש עוד בסי' צ"ד מזה. ולע"ד אף דבדברי הרי"ף והרא"ש אפשר לפרש כן אך בלשון הרמב"ם הנ"ל דוחק להעמיס כן גם בת' רבינו עקיבא איגר ס"ס פ"ח (יובא לקמן סי' קע"ח ס"ט) כ' בפשיטות דמשמע מדברי הרמב"ם גם באומר שראה שזינתה אין כופין אותו להוציא כו' ע"ש ועיין עוד בת' רע"ק איגר סי' ק' הובא קצת לעיל סי' י"א ס"ק י"א: (ועיין בתשו' ח"ס סי' כ"ח שכ' לרב אחד מה ששאל אי ב"ד כופין למי דשוויא נפשי' חד"א או נימא לדידי' אסור ליחוש לנפשו אבל ב"ד אין כופים. הנה עיניו שפיר חזו בתשו' צ"צ סימן ק"ד דשם מבאר בכפל פעמים שב"ד כופין והוא פשוט מאד ומ"מ נ"ל היינו דוקא בשאר איסורים אבל באשתו זינתה בפניו ושוב חוזר בו אין כופין להוציא דכיון שחוזר בו נהי לדידיה אינו חוזר ומגיד וכבר אסרה עליו כמו נדר או כמו עד שאינו חוזר ומגיד מ"מ הדבר אצלינו ספק וגט מעושה שלא כדין פסול מה"ת ואם אמת שלא זינתה אין בדין לכופו וא"כ הכפי' הוי גט מעוש' שלא כדין ופסול ובניה מן השני ממזרי' ע"כ אין לכופו לגרש ואומרים לו שנאסר' עליו אבל אין לנו לכוף להוציא ע"י גט מעושה והרי כ' הרמב"ם ספ"ט מאישות באשה שאמרה א"א אני ושוב נתקדש' ולא נתנה אמתל' מספקת אסור' לשני ומ"מ צריכ' גט מספק (וכן הוא בש"ע לעיל סי' מ"ז ס"ד) הרי אע"פ שאסור' לו בודאי ומפרישים אותם בע"כ דודאי אלינו שאסור' לשני מכח שווי' נפש' חד"א מ"מ הקידושין מסופקים אצלינו וה"נ אין להתיר' בגט מעושה. אמנם כל זה אם חוזר מדבריו הראשונים אבל בעומד בדיבורו שזינת' הנה הרמב"ם ס"ל גם בהא אין כופין להוציא שלא ע"י עדים ברורים כמ"ש להדי' פכ"ד מאישות הלכה י"ז כו' אך הריטב"א קידושין

דף פ"א חולק והיינו בעומד בדבורו שזינתה אבל אם חוזר בו לא ידעתי אם יחלוק אדם בזה והגאון בית מאיר לא עמד בכל זה כו' וכל זה בענין לכוף לגרש אבל בכל שאר ענינים פשוט יותר מביע' בכותח' דב"ד כופין לקיים אשר אסר על עצמו עכ"ל ע"ש):

**לח** בין שהי' האומר וכתב במל"מ פכ"ד מה"א דין י"ז בשם תשובת הרשב"א סי' קי"ח דאפי' עכו"ם בין מסל"ת בין מתכוין להעיד אי מהימן לי' (חייב) להולי' ע"ש ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סימן פ"ח שכתב דמדברי רשב"א אלו משמע דלא כמהרי"ק שהוב' בהגה סעיף זה דבפשיטו ל"ש לומר דמהימן לי' כבת ר"ח דאינו משקר. הגם דאפשר נדחוק כו' מ"מ סתימות דבריו לא משמע כן. וע"ש עוד בסי' ק' וק"א ועמש"ל ס"ק מ"ב:

**לט** **הואיל וסמכה דעתו**. עיין במל"מ שם שהבי' בשם הרשב"א בתשוב' סימן אלף רל"ז שכ' הא דבסומכת דעתו עליהן דאמרי' דחייב להוציא דוקא שהאשה שותקת אבל במכחישתו אינו חייב להוציא כדאמרינן בעלמא עד אחד בהכחשה לאו כלום הוא ע"כ והוא ז"ל כ' ע"ז ולדעתי דבר גדול דיבר הנבי' עכ"ל: ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סימן צ"ט (בד"ה ואף במכחישתו שהבי' ג"כ דברי הרשב"א הנ"ל וכ' דמדברי תשו' מיימוני להל' אישות ס"ס כ"ה מבואר כמעט להדי' דאף במכחישתו שייך מהימן לי' לענין איסור' והכי יש לדייק מדברי הרמ"א בהגה (סעיף הקודם) הודית לפני א' שזנת' ואח"כ אומרת ששקר הוא כו' דאמרי' בתחלה שהודית כו' מבואר להדיא דבעד א' דזינתה בכה"ג אסורה דמהימן אף במכחישתו (ומ"ש עוד שם אמנם במקור הדין ההוא במהרי"ק שורש פ"ב מוכח לכאורה בהיפוך כו' ע' בסימן ק' שם דהגאון בית מאיר השיג עליו ובסימן ק"א שם הודה לו הגאון רע"ק ז"ל וכתב ברם דברים שאמרתי טעות הי' בידי והבי' שם דגם בתשו' מהרי"ט ח"א סימן ט"ו תפס בפשיטו' דאפילו בע"א בהכחשה מהני מאמינו ע"ש וע"ל ס"ק כ"ו) ולכן בעד א' בטומאה ומכחישתו והעד מהימן להבעל מסתפינ' להקל אך בעד א' בכיעור וילדה ליב"ח כו' (הובא לעיל סי' י"ח ס"ק י"א) ע"ש:

**מ** לפיכך משביעה עיין בס' בית מאיר שכ' צ"ע אם לא במחלוקת שנוי כי בטור ח"מ סי' ל"ד איתא הבא על הערוה פסול לעדות ובסימן צ"ב איתא כו' והאריך בזה ע"ש:

**מא** אותה בעצמו עבה"ט ועיין במל"מ פנ"ד מה"א דין י"ז:

**מב** **בשאר דברים**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סימן ק' בתשובת הגאון בית מאיר שכ' וז"ל ומה שתפס מר פסק הגהת ש"ע סימן קט"ו בשם מהרי"ק להלכה ברורה דהאמנת עד א' ל"ש רק בנאמן בעיניו כבי תרי לענ"ד בהרשב"א סימן אלף רל"ו לא משמע כן כו' וכן האמת לענ"ד אילו באנו לדון ענין האמנה זו מענין קים לי בגווה דבת ר"ח לא הי' שייך כלל בזה"ז לדון בו כו' (ע"ש גם בד"ה מה דסיים מר) ובסימן ק"א שם השיב לו

הגאון רע"ק ז"ל דמדברי הרשב"א הנ"ל אין ראיה ואדרבה במיוחסות סימן קל"ג כ' כן דבעי מהימן לכל מילי אולם לדינא גם לדעתי ראוי להחמיר אף במאמינו רק בדבר הזה כי המעיין ברשב"א שם יראה דלא סמך כ"כ על ההיתר זה ולא כ' כן רק לסניף ע"ש. וכבר כתב כן גם בסימן פ"ח ע"ש היטב וע"ל ס"ק ל"ח:

(**מב**) **אמר לה בינו לבינה.** עח"מ וב"ש שכתבו דהא דפסק הרמב"ם בה' סוטה כר' יהושע היינו דוקא לענין השקאת מים כו' ועמ"ש לקמן סי' קע"ח ס"ז ס"ק ט"ו מזה:

## סימן קיז

א ומבעילה ראשונה עבה"ט מ"ש ואם ראתה ג"פ ולא הי' קשה לה כו' ויש לספק כו' ועיין בס' בית מאיר מ"ש בזה:

ב דשרי בכה"ג עבה"ט שכ' ל"ד בכה"ג אלא אפילו יכולה להיות בביתו כו' ובב"ש כתב בזה דלא קשה ממה דמבואר בש"ס אחר קינוי וסתירה מוסרים לו שני ת"ח שמא יבא עלי' בדרך דאפשר שם אכתי ספק הוא אם זנתה ואינה מאיס' לו כל כך. ועיין בס' ב"מ שכ' עליו האמת שכן ההכרח לדחוק לשיטת ר"י שבתשו' הרשב"א והוא בתוס' זבחים דף ב' ד"ה סתמא אמנם לע"ד ל"מ הכי דעת הרמב"ם פכ"ד מה"א הי"ח כו' וכן מורה פשטות סוגיא דיבמות כ"ד ע"ב כו' ע"ש ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ב סימן תשמ"ו שאוסר ג"כ וכתב שם על דברי התוס' דריש זבחים דאין לסמוך על הוראה זו ואפילו ע"י עדים הוא חוכך להחמיר רק דיוציא בגט ע"ש. ומ"ש בשם שבו"י א' שגירש אשתו מצורעת כו' עיין בהגהת מל"מ פכ"א מהא"ב דין כ"ז שהביא דברי הרב שבו"י אלו דהעלה להחמיר דכל שנתגרשה לא פליג רבנן והביא ראי' מדתניא באבל רבתי בש"א המגרש אשתו לא תדור במבוי כו' והוא ז"ל כתב עליו וראי' זו איני מכיר כו' ע"ש:

ג **מי שנודע לו.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סימן ק"ד שכ' על דבר אשה אחת שנשאת לאיש ולפי דברי האיש זה שנה שהוא עמה היא חולנית ועסקה ברפואות ולא הועיל והוא האיש אומר שהוא מבין חולשתה שנתקלקל מוחה שהוא שופט בשכלו שאין לה רפואות תעלה ומדמה אותה לנכפית ורוצה לגרשה בע"כ ואף שאין בידו לסלק כתובתה תשאר הכתובה חיוב עליו. הנה רמות רוחא יתירתא חזינא בי' כו' ומי יסמוך על הבנתו שהוא אומר שהבין חולי' ואולי הוא שוטה כו' ומה בכך שמוחה כואב לה ואינה יכולה לילך בשוק רק בבית וכי בשביל זה אינה ראוי' לתשמיש ואם אין בכחה לסבול תשמיש כעונת הטייל בכל יום ראויה היא לעתים בכל שבוע או בכל חודש בשביל זה שימעט

עונתו לא יוכל לגרש ע"כ ומה ענין זו לנכפית ששם יש סכנה לשמש עמה ולכן דברי הבעל הוא דברי שטות ומחוייב הוא להטפל באשתו בכל צרכיה כו' ע"ש:

ד **כשתשיג ידו.** עיין בתשו' נו"ב תניינא שם שכ' דמתשו' הרא"ש כלל מ"ב בסוף הפסק בשם גאון א' למדנו מדבריו שאם אין בידו די כתובתה והוא נשאר חייב לה המותר מחוייב לישבע שתיכף אשר תשיג ידו שיתן לה ומחוייב לכלול בשבועתו שכל מה שתשיג ידו וכל מה שירויח שלא יאכיל ממנו לאשתו אשר יקח ולא לבניו ולא ילבש אותם ולא יטפל בהם רק יפרע הכל לאשתו הגרושה חוץ מזון שלשים יום לעצמו וכסות י"ב חודש לעצמו ככל חומר שבועה המבואר בח"מ סימן נ"ט ס"א ואח"כ יכול לגרשה ע"י כפיה שתקבל הגט ע"ש:

ה ואם תמאן לקבל גט עח"מ סק"כ וכ"א וב"ש ס"ק כ"ב והעולה מדבריהם ששמה מחולקים מהיפך אל ההיפך דלדעת הח"מ לא ברירא לי' להרא"ש בסוף דבריו שיכופו אותה במום כפי' רק למנוע ממנה שכ"ו. ודעת הב"ש הוא שכופין אותה בכל מיני כפיה אפילו בשוטין וגם החליט שיכול לזרוק לה גט בעל כרחה ועשה זה בתורת ק"ו שאם יכול לכופה בשוטין ק"ו לזרוק לה גט. ועיין בתשו' נו"ב תניינ' שם שכ' דהח"מ והב"ש וגם בתשו' מהר"ם לובלין סי' א' במח"כ שגו בפירוש דברי הרא"ש ולכן שגו ג"כ בדין היוצא מדבריו ולא כיוונו ההלכה והיינו לפי שהורשה להם בדברי הרא"ש דמתחלה פלפל שר"ג לא תיקן במקום שכופין האיש להוצי' שלא יגרשנה בע"כ וע"ז כתב ואף את"ל שהשוה מדותיו ששום אדם לא יגרש בע"כ. א"כ משמע שגם בזו היתה תקנת ר"ג ומשמע דגם בזו לא יגרש בע"כ אף שבאיש כופין להוציא וא"כ איך שוב כתב במקום שהאיש כופין אף האשה כופין אותה לקבל גט ודבריו סותרים זא"ז ולכן פירשו הח"מ והב"ש כל א' לפי דרכו אך באמת אין כאן סתירה והמה אמורים על הסדר דהיה ענין בעל כרחה של האשה נכלל בו ב' ענינים. הא' כמו על כרחו של האיש במקום שכופין אותו דהוא עד שיאמר רוצה אני והב' ע"כ ממש בלי רצונה כלל כמו שהי' בזמן התלמוד. ופלפל הרא"ש מתחילה דבכה"ג לא תיקן ר"ג כלום וממילא נשאר בה דין הש"ס וזורק לה גט בע"כ ממש בלי רצונה כלל. ואח"כ אמר ואף את"ל שהשוה מדותיו ששום אדם לא יגרש בע"כ דהיינו בע"כ לגמרי אבל עכ"פ במקום שכופין אותו להוציא כופין אותה לקבל גט דהיינו שכופין אותה שתאמר רוצה אני לקבל הגט. ולפי שיש הפרש בין הגירושין בעל כרחה ובין הכפי' לקבל הגט שלגרש בעל כרחה לא משכחת צד מונע שהרי יכול לזרוק וכיוצ' בזה ולא שייך בזה אם תמאן אבל בצד השני שכ' הרא"ש. שאת"ל שהגאון השוה מדותיו ואף שכופין אותה אם במילי ואם בשוטין מ"מ משכחת לפעמים באשה

סרבנית ועקשנית ותסבול כל הכפיות ולא תאמר רוצה אני ומשכחת בזה שתמאן ועל זה סיים הרא"ש ואני תמאן לקבל שלא יועיל כל הכפיות ימנע ממנה שכ"ו. זהו הפי' הנכון בדברי הרא"ש. ומעתה הדין היוצא מדבריו לזרוק לה גט לא החליט הרא"ש אבל לכופה כשם שכופין את האיש במה שמבואר במשנה שכופין האיש כופין גם האשה אם בשוטין אם בשאר כפי' לכל מר כדאית לי' דהיינו שכופין אותה שתקבל הגט מרצונה. ודלא כח"מ דלדידי' אין כופין כלל רק במניעת שכ"ו אלא כופין בשאר כפי' ואם היא עקשנית וסובלת כל הכפי' ואינה רוצה לקבל אז אין ברירה רק למנוע שכ"ו. ודלא כב"ש שכ' שכופין אותה וק"ו שזורקין לה גט. האי ק"ו פריכ' הוא רק כופין לא זורקין. ובזה פי' גם דברי הב"י בהעתקתי דברי הרא"ש ע"ש עכת"ד והמה נכונים מאד. וע' בתשו' בשמים ראש סי' קס"ח ובהגהת כסא דהרסנא שם:

## סימן קיח

א **ונשבע שלא ישא.** עיין בתשו' מהר"ם אלשיך סימן כ"ו הובא בת' פרח שושן כלל ב' ס"ס א' שפסק בראובן שנשבע שלא ישא אשה אחרת על אשתו בחייה ואח"כ נסמית משני עיניה שיכול לישא אחרת כו' ע"ש:

ב **במתנות שנתנו לחתן.** עבה"ט ועיין בס' ב"מ מזה ועיין בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי ע"ש בזה:

ג **אבל כשהן עצמן.** עבה"ט מ"ש ועכשיו פשוט המנהג ביתומים כו' כן הוא הלשון בב"ש ס"ק כ"ה אך בח"מ ס"ק כ"ה כ' בזה הלשון עכשיו מנהג פשוט ביתומה שיש לה מעות יורשת מאביה מחמת עישור נכסים או שהיא בת יורשת כו' ועיין בס' ב"מ לעיל סימן נ"ג שכ' דהיינו דוקא היכא שיש לה מכח עישור דחשיב כאילו האחים נתנו הנדוני' דב"ח דאחי היא אי נמי אפילו בת יורשת מ"מ מכח אחרים המורישים בא ויש בו משום לתא דותם לריק (ואף שכ' שם עוד חילוק ולההוא חילוק' בכל ענין יש לכתוב. לא כ' שם רק לרווח' דמלת') ע"ש. ועיין בתשו' ב"ח החדשות סימן פ"ה כ' שם וז"ל ונראה דאע"ג דביתומה המנהג להתנות בשעת שידוכין שאם תעדר היתומה תוך ב' שנים יהא דינה בחזרת הנדוני' כאלו הי' אביה חי אכן ביתום אין מנהג להתנות שתחזיר האשה הנדן תוך ב' שנים ולא תגבה מה שהוסיף לה בכתובתה ואעפ"כ דבנותן לבנו ונעדר תוך ב' שנים חייבת האשה להחזיר מה שנתן לבנו כפי התקנה כמפורש בא"ע סי' נ"ג שאני התם דראו חכמים לתקן גם בנותן לבנו משום ותם לריק אבל ביתום ויתומה דליכא משום ותם לריק אלא דנהגו להתנות אין ספק דדוקא ביתומה דכשנעדרה בא הבעל על הנכסים מתורת

ירושה שפיר מתנה עלי' שלא ירשנה דכדרב מתנא כו' אבל תוספת כתובה דמתנה הוא שנותן לאשתו משום חבת ביאה ובחוב גמור קיבל עליו לשלם למה יהא מתנה שלא ישלם ומעולם לא ראינו ולא שמענו להתנות תנאי זה בשעת שידוכין לכן נראה דכשנעשו שידוכין בסתם והניחו כ"א ממרני ביד שליש ע"פ התנאים הנאמרים בראשי פרקים והתאספו ב"ד חשוב לכתוב תנאים בפירוש כמנהג ובאו צד היתום להתנות בכך שאין שומעין להם דהו"ל להתנות תנאי זה בשעת הנחת הממרני ומדלא התנה בכך ע"ד המנהג הניחם ביד שליש וחייב השליש ליתן הממרני לצד שכנגדו עכ"ל:

ויש לחקור אם נשאת היתומה בעודה קטנה ואח"כ הגדילה ומתה אם לחשוב הנישואין מעת שנשאת או מעת שהגדילה וגמרו נישואין דבר תורה. שוב נזכרתי דיש ללמוד דבר זה מדברי הח"מ לעיל סימן נ"ו סק"ט ועמ"ש שם סק"א. אמנם אם הוא היה קטן כיון דלא תקינו רבנן כלל נישואין לקטן נראה פשוט גם לענין שני חזרה לא חשבי' רק משעה שהגדיל וצ"ע:

ד **אין חילוק**. עבה"ט שכ' דבתקנ' אמרי' לא פלוג כו' וע' בזה בתשו' הראנ"ח ח"ב סי' ס"א ובתשו' נחלה ליהושע סימן ל"ח ובתשובת ברית אברהם סימן טו"ב באורך:

ה **בין נהרגו למתו**. עיין בשו"ת תשו' מאהבה ח"ג סימן ת"ט שכ' דהדעת נוטה שלא תיקנו התקנה אלא במתה כדרך כל הארץ או אפי' נהרגה מאחרים אבל לא באיבדה עצמה לדעת ואפי' אם נספק בזה לומר שמא גם זו בכלל התקנה וכי בדבר ספק נוציא ירוש' מבעל שהוא יורש ודאי וכמ"ש לעיל ס"ו ואף שכתוב ביו"ד סימן שמ"ה אם מצאנוהו מושלך ע"ג סייפו ה"ז בחזקת כל המתים ושלא לדעת אפ"ה מידי ספיקא לא נפקא כו' ומ"מ לא מלאו לבו לפסוק בזה הלכה וע"ש עוד מ"ש על דברי תשובת עה"ג סימן ס"ח:

## סימן קיט

א **ואם הודיע' כו'**. עי' בס' גט פשוט סק"ג מ"ש ליישב דלא תיקשי מהא דאמר בסוף פ"ב דנדרים וברותי מכם הפושעים והמורדים בי אמר ר"ל אלו בני ט' מדות כו' ע"ש באורך. ועי' במל"מ פכ"א מהא"ב סוף דין כ"ח שכ' דמ"ש הרב ג"פ דבני גרושת הלב לא מקרי אלא כשאינו מודיעה אבל אם מודיעה שרי (וכן מבורר מדברי הפרישה שהביא הב"ש כאן סק"א ולעיל סי' כ"ה סק"ט) דברי תימה הם שהרי טעמא דאיסורא כ' הרא"ש ספ"ב דנדרים כפי דמהרהר באחרת א"כ אף אם הודיעה שייך האי טעמא אך נ"ל דע"כ לא אמרינן כשגמר בלבו לגרשה דאסיר לבא עליה אלא כשרוצה לקחת אשה אחרת דאז

שייך טעמא דמהרהר באחרת אבל כשאינו רוצה לקחת אשה אחרת שרי וא"כ רב ור"נ שכבר היה להם אשה בעירם וכשהלכו לעיר אחרת רצו לקחת אשה לימים שיתעכבו שם אף שגמרו בלבם להוציא לאחר זה הזמן מ"מ לא היו מהרהרין בנשותיהן ואף מרן ז"ל שכ' סתם ואם הידיעה מותר בכה"ג קא מיירי עכ"ל. וע"ש עוד דמה דמשמע מדברי הרב ג"פ דס"ל דאיסורא דבני גרושת הלב לא הוי אלא אם תתעבר. אבל אם אינה מתעברת לא (גם הב"ש סק"א כתב וז"ל גם י"ל בני תשע מדות היינו הבנים פגומים כו') ל"נ היינו דוקא למאן דסבר דקרא דוברותי מכם המורדים והפושעים קאי אבנים אבל לסברת הראב"ד שהביא הב"י א"ח סי' ר"מ דקרא קאי לבועלים בא מט' מדות שהם מורדים ופושעים אף שלא תתעבר אסור ע"ש:

ב **ערות דבר** עבה"ט ומ' ש בשם רשד"ם ודוקא בנשואה כו' עי' במד"מ פ"י מה"ג דין כ"א שכתב דלהרשד"ם בארוסה אף אי לא מצא אחרת נאה הימנה יכול לגרשה. אמנם דברי הרשד"ם קשים הם בעיניו ובתשו' הרא"ם ח"ב ס' א' משמע שדעתו אינו כן ע"ש עוד וכבר עמד ע"ז בס' ג"פ סק"ז ע"ש מ"ש בזה. ועיין בתשו' שיבת ציון סי' פ"ח ופ"ט שהאריך הרבה בזה. ומ"ש הבה"ט סק"ד בשם פר"ח דזיווג ראשון מקרי דוקא כשהיא בתולה. ע' בס' בית מחיר שכ' דלשון הגמ' נמי הכי דייק זיווג ראשון היינו משני צדדי הזיווג ראשון ע"ש:

ג **ואין ראוי לו למהר.** עח"מ סק"ב שכ' ואפשר שאף ברצון האשה ש"ז אין איסור בדבר מ"מ אין ראוי לעשות כן. וכ' בס' ב"מ ויראה לע"ד דהיינו דוקא כשהוא תובע הגירושין בזה י"ל א' שהיא מתרצה ג"כ מ"מ לבה דיה אלא שאינה יכולה לסרב אבל כשהיא תובעת פשיטא שהיתר גמור היא:

ד **יכול לגרשה בלא דעתה.** עיין בתשו' ברית אברהם סי' ק"ט שכתב דמדברי הרא"ש (פ"ב דגיטין סי' ה') בענין גט מאוחר יש ללמוד דין מחודש דהבעל אינו יכול לגרש בע"כ דהאשה על תנאי כגון מהיום אם מתי תוך ב' שנים וכה"ג דהא כשמגרש על תנאי הדין דלא תתיחד עמו (כדלקמן סי' קמ"ח ס"ב וא"כ מפסדת עונתה והיא אינה מתרצת לכך רק או שיגרשה לגמרי או שתשב עמו ואין יכול לכוף את אשתו לגרש ע"ת שתהא אגיד ביה מכ"ש ממ"ש הרא"ש שם דא"י לגרשה בגט מאוחר בע"כ להראב"ד ע"ש באורך:

ה **הכתובה** עבה"ט מ"ש ופר"ח הקשה מש"ס דיבמות כו' גם מפ' הניזקין כו' וכבר קדמוהו בראיית אלו בתשובת ח"ג סי' רנ"ג והובא ג"כ בתשו' ברית אברהם סי' צ"א אות ה' ע"ש עוד. ומ"ש הבה"ט ואני אומר דאין למידין מן ההגדות וכ"כ התוי"ט כו' לאו קושיא היא על הפר"ח כי הפר"ח בעצמו בס' מים חיים השיג על התוי"ט שם וכתב

דהך כללא דאין למידין ממדרשות הוא רק לענין פסק הלכה כדברי מי היכא דלא מפרש בש"ס ההלכתא אבל דינא דלא איתפרש בש"ס מצינו כמה פעמים דלמדין ממדרשות והובא דבריו בגליון המשניות פ"ה דברכות בתוס' רע"ק אית ל"ו. גם בס' באר וניקב דחה דברי הבה"ט בזה מטעם דהא דאין למידין היינו אם סותר לדברי התלמיד וגם יש לחלק דאם הוקבעה בש"ס דילן שפיר למידין ע"ש. ועיין בס' נו"ב תניינא חיו"ד ס' קס"א מזה:

ו **החרים שלא לגרש**. עיין בתשו' נו"ב סי' ע"ה במעשה. באחד שגירש אשתו בעל כרחה ע"י שליח שתפסוה בעלי מלחמה להאשה באמצע הרחוב והשליח זרק הגט לחיקה והאשה צעקה ואין מושיע לה והיא לא נתרצית לקבל והשליכה הגט מחיקה. והורה כיון שיש כאן עבירה חמורה לעבור על חרגמ"ה לגרש בע"כ א"כ אין שליח לדבר עבירה ובטל מעשה השליחות לגמרי וכמו שנראה מדברי התוס' במס' ב"מ דף יו"ד ע"ב בר"ה דאמר בתירוץ השני ע"ש) ולה נתגרשה בשליחות הבעל ואין כאן גירושין והיא אסורה להנשא והוא המגרש עודנו אישה וחייב בכל חיובי הבעל לאשתו ואסור באשה אחרת משום חרגמ"ה שלא לישא ב' נשים. ועי"ז ערערו חכמי הדור ואמרו שלא אמרו אין שלד"ע אלא שלא יתחייב המשלח אבל עיקר המעשה אינו בטל. והוא ז"ל התאזר חיל להשיב על דבריהם באריכות ע"ש מסי' ע"ה עד סימן פ"ב מזה (והנה מה שתמה הגאון המחבר שם על מחותנו הגאון מהר"י מהמבורג שכ' דבר זה דאם אין שליח לד"ע השליחות בטל בשם המשנה למלך וכ' עליו שיגע ולא מצא דבר זה במל"מ ואני הוא שהמצאתי כו' עד כמה גברה אצלו אהבת הנינוח כו' לע"ד נראה כי מחותנו ז"ל באמת ובצדק כ' זאת בשם המל"מ דכן מבואר להדיא מדברי המל"מ פ"ג מה' גניבה דין ו' שכ' שם דמדקדוק דברי הרמב"ם שם מבואר דאף דבטביחה ומכירה ריבתה התירה דיש שליל לד"ע וחייב המשלח בתשלומי ד' וה' מ"מ אם עשאו שליח שישחוט לו בשבת והלך ועשה כן פטיר המשלח מתשלומי ד' וה' ע"ש וע"כ דס"ל להמל"מ דהשליחות בטל לגמרי דאל"כ לא הו"ל למיפטריה רק מחיוב שבת ולא מחיוב טו"מ א"ו דס"ל דהשליחות בטל והוי כאילו לא צוהו לשחוט כלל וכן מבואר להדיא מלשון המל"מ שם במ"ש ה"נ לענין הטביחה לא נעשה שלוחו ע"ש ומעתה בחנם הטיח דברים נגד הגאון מהר"ו הנ"ל. וזולת זה כמה דברים בתשובה הנ"ל מה שהשיג הגאון נו"ב על הגאון מהר"י. אחר העיון תראה שדברי הגאון מהר"י נכונים ואכמ"ל. ושוב מצאתי בשו"ת מהרי"ט ח"א סימן קי"ו שנסתפק ג"כ בזה ומתחלה רצה להכריע דהמעשה בטל וכנראה מתירוץ ב' שבתוס' הנ"ל ובסוף ב' מאחר שמדברי הגמ' אין הכרע הדבר צריך לי בדיקה עכ"ל. גם בספר מחנה אפרים בה' שלוחין סי' ט' מסתפק בדבר זה אי אמרינן דהמעשה בטל ע"ש) ועיין בנו"ב תנינא סי'

קי"א וקי"ב וסי' קל"ה מענין זה ועמ"ש לקמן סי' קיי"א סל"ו ס"ק ל"ח. ועיין עוד בנו"ב קמא סי' ב' בד"ה ובלא"ה. שכ' דנראה לו דין חדש מה שלא נזכר עדיין בשום פוסק לפי דברי הרא"ש בגיטין דף י"א גבי תופס לב"ח שכ' דאף דבכל התורה שלוחו של אדם כמותו מ"מ לאו כל כמיניה לשוויה שליח במקום שחב לאחרים א"כ אף קודם חרגמ"ה ולדינא דגמ' דמגרש אדם אשתו בע"כ (יה"ה אפי' בזה"ז בגווני דרשאי לגרש בע"כ וכן מבואר מדברי תשובת שיבת ציון ס"ס פ"ח ע"ש) מ"מ ע"י שליח א"א לגרש בע"כ דאי אפשר לשיויה שליח לחוב להאשה ע"ש ועיין בנו"ב תניינא סי' ק"י דכמה חכמים הקשו לו זה נגד תלמוד ערוך בגיטין דף י' בשליחות בע"כ דבגירושין איתא ובקידושין ליתא וכן מסוגיא שבדף כ"א מתקיף לה רב שימי יהא שליחות לקבלא דמדעתא איתא כו' דמשמע דוקא שליח לקבלה אבל שליח להולכה איתא אפי' בע"כ והוא ז"ל השיב דאין מכל זה השגה דגם הוא מודה דמשכחת שליח להלכה אפי' בע"כ ועד כאן לא אמרתי דלא מצי מגרש בע"כ ע"י שליח אלא היכא דהגט הוא חוב להאשה אבל היכא שאינו חוב לה כגון ארוסה שעדיין אינה זוכה בשום דבר משל בעלה שיהיה הגט נחשב חוב ואפי' לאסרה לכהונה משכחת שאין הגט חוב לה כגון שנתגרשה מאיש אחר וכמו כן אשה שזינתה תחת בעלה שנאסרה על בעלה והפסידה כתובה וכל תנאי כתובה ואינה מפסדת מאומה ע"י הגט ואדרבה זכות הוא שמתירה לשוק ודאי דיכול לעשות שליח לגרש בע"כ גם לדעת הרא"ש וא"כ י"ל דהסוגיות הנ"ל מיירי בכה"ג ע"ש עוד וגם בסי' קי"ב ובהגה מב"ה שם ובסי' קנ"ט מזה (ובס' יד המלך פ"ו מה' גירושין הלכה א') . גם בני בתשו' שיבת ציון ס"ס פ"ח וס"ס פ"ט כ' להחזיק פסק אביו הגאון ז"ל בזה נגד רב אחד שפקפק ע"ז ומסיים שהוא מסתפק אם אחד מגדולי הדור שכבר ראה דברי אביו ז"ל ירום ראש להקל בחומר איסור א"א ע"ש עוד בסי' פ"ג ופ"ד אמנם בס' גט מקושר בסג"ר אות ר"ח כתב על דברי הגאון נו"ב הנ"ל דהגאון חתר להעמיד דבריו באופן רחוק אבל פשטא דמלתא ודאי מוכח מגמ' הנ"ל דשפיר מהני שליח לגרש בע"כ והאריך בזה ומסיים דהדבר ברור (לדינא דגמרא) דיכול לעשות שליח אף לגרש בע"כ. ובענין דברי הנו"ב דסי' ע"ה הנ"ל העיר גם כן דאפשר לחלק בין אם עשאו שליח בפירוש לעבירה כגון שאמר לו בהדיא לגרשה בע"כ ובין אם אמר לו לגרשה סתם ע"ש. ועיין בתשו' ברית אברהם ר"ס קי"ב ור"ס קי"ט מ"ש כזה ועיין עוד בתשו' שמן רוקח ובתשובת מנחת עני סי' ס"ח באריכות:

ז **שלא לגרש**. עב"ש לקמן ס"ק י"ב שכתב וז"ל ואם חר"ג דמיא לתקנת חז"ל י"ל בזה"ז אפי' אם עבר וגירש אינה מגורשת עכ"ל. והנה מדברי הרמ"א בהגה זו שכ' עבר וגירשה

בע"כ בזה"ז ונשאת שוב אין האיש נקרא עבריין מבואר להדיא דלא כוותיה אלא דיכולה להנשא לאחר ע"י גט זה. וכן מבואר מדברי הב"ש עצמו לעיל סי' ע"ז ס"ק ו' ובסי' ע"ט סק"ד דמדמה תקנת רגמ"ה למה דאסר לגרש בזיווג ראשון בלא דבר וא"כ הרי בזיווג ראשון אם עבר וגירש מגורשת כדאיתא בש"ס הובא בב"ש לעיל סס"ק ב' ה"נ בזה"ז בעבר וגירש בע"כ. גם בס' בית מאיר כ' על הב"ש הנ"ל דמדברי הרמ"א מבואר דלא כוותי' והביא שם עוד דברי רש"ל בתשובה סימן מ"ה דמשמע מדבריו דמ"מ לא הועיל לו הגירושין לענין שיהא מותר לישא אחרת וכ' עליו דמדברי הרמ"א הנ"ל שכ' שוב אין האיש נקרא עבריין לא כ' שוב האיש מותר לישא משמע קצת שבזה שרי אף קודם שנשאת וצ"ע. אך בשו"ת שבסוף הספר סימן ד' השיב על עסק ביש שנעשה בימיני שאיש אחד גירש אשתו ע"י תחבולה בע"כ הנה בסי' קי"ט בהגה כו' ואולם צ"ע אם לא יהא מחוייב ועומד לחזור לשאנה ואף דבפנים הוצאתי מלשון הרמ"א שם דלכ"ע היא מגורשת ומותרת להנשא דלא כהב"ש שם ס"ק י"ב כו' אבל הא ודאי צ"ע אף למאן דס"ל בשיטה דמגורשת היינו משום דלא שייך שיחזור וישאנה דהא אינה בת דעת לקדושין ונשואין אבל הכא י"ל דחייב ע"פ דינא דרב דאמר במס' תמורה כ"מ דא"ר לא תעביד אעלמא כו' והאריך בזה ומסיים וז"ל ומעתה אחרי שביררנו פסקן של הראשונים ז"ל לדינא כרבא בודאי ראוי לנו לילך בעקבותיהן ולפסוק בנידון מגרש בזה"ז בע"כ כרבא דלא אהני מעשיו ושבעמוד והחזר קאי כקושיית תוס' (תמורה דף ו' ד"ה והשתא) בנשבע שלא לגרש דהא סברת תירוצה לא שייך דזה לא בדה האיסור ואין לו התרה מצד עצמותו והוא אוסור תורה חרגמ"ה ועל בתי דיני ישראל להורות לו שעדיין כל יום ויום עובר על החרם עד דליהדר או שתנשא היא לאיש אחר וזה נמי משמעות הרמ"א דשוב לא נקרא עבריין משמע הא קודם שתנשא הוא עבריין בח' הנ"ל וממילא נמי כיון דאגידא בי' שעדיין בעמד והחזר קאי עדיין נמי בהאיסור נשיאת ב' נשים דומיא דזקוקה ליבם ואסור לכל אדם ליתן לו אשה כדי לחוש עכ"פ לספק חרם שעדיין רובץ עליו לשיטת רוב הפוסקים כרבא וכדעת משמעות הרש"ל עכ"ד ע"ש. ועיין בס' גט פשוט ס"ק כ"ד כ' בזה וז"ל נראה דבדיעבד אם גירשה בע"כ דלא הוי גט אפי' בדיעבד ותמיהא לי דבלשון התקנה שהעתיק בסי' ק"ב לא כתיב בה הכי כו' ומיהו יראה דאף מהרמ"מ לא החליט הדבר לבטל הגט רק לדינו כדין הספק. ויראה מדברי הרמ"מ שם דאפי' נתרצית האשה בתחילת כתיבת הגט וחזרה בה קודם גמר כתיבת הגט ונגמר הגט דאינו כשר לגרש בו. גם יעי"ש אם חייבת לשלם לו ההוצאות שהוציא על הגט כיון דקבלת קנין כדי להתגרש ואח"כ חזרה בה (שם כ' שאין לחייבה שום הוצאה ואיהו דאפסיד לנפשיה ע"ש) עכ"ל

ועמ"ש לקמן סי' קמ"ד סק"ו. עוד מענין זה. שוב ראיתי בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ט בד"ה ומעתה הביא שם דברי הכנה"ג בהגהת הטור אות ט' שכ' וז"ל ופשוט היא דאם גירשה בע"כ אפי' שעבר על החרם גיטו גט ובתקנות שהובא במהר"מ מינץ ס" ק"ב כ' שלא ליתן גט לאשה בע"כ ואין הגט כלום והאי אין הגט כלום לא ידעתי פירושו נהי דעבר על החרם מ"מ הגט גט ושמא ס"ל כרבא בתמורה כ"מ דא"ר לא תעביד אעלמא וכיון דעבר על החרם אותו הגט אינו מועיל כדעת הגהת מרדכי סוף שבועות עכ"ל והוא ז"ל כ' שאין דברי כנה"ג אלו מתקבלים כלל איך אפשר שמהר"ם מינץ יסתום כדעת המרדכי דעת התוס' והרא"ש כו' וכוונת מהרמ"מ במ"ש ואין הגט כלום הוא לענין חיובי הבעל לאשתו שלא הועיל הגט כלום ועדיין חייב בשאר וכסות עח"מ וב"ש ר"ס ע"ז (ובסי' זה בב"ש ס"ק י"א וגם בס' ב"מ מזה) ואפי' לפי הננה"נ מ"מ אין הטעם משום מימרא דרבא רק דמיירי שהסופר והעדים ודעו מזה וא"כ הם עברו על חרגמ"ה והרי העדים פסולים וגם לדעת הפוסקים שהסופר צריך להיות שליח הבעל א"כ כיון שכאן העבירה היא בשעת הכתיבה שהרי חרגמ"ה היה גם על הכתיבה (כמבואר במהר"מ מינץ שם) אין שליח לד"ע כמבואר בחבורי נו"ב סי' ע"ה וע"ו (הובא בס"ק הקודם) עכ"ד ע"ש ועמ"ש לקמן סי' קל"ד ס"ק ו' עוד בשמו. וע' עוד בשו"ת מאמר מרדכי סי' ק' מזה:

ח **אשה שלא מדעתה**. עיין בתשו' נו"ב סי' פ"ד שנסתפק אם גם בחרשת גזר רגמ"ה כי י"ל כי היכא דלא תיקני כתיבה לחרשת (כדלעיל סי' ס"ז ס"ח) משום דא"כ ממנעי ולא נסבי לה אולי מהאי טעמא לא גזר רגמ"ה בחרשת שאם אינו יכיל להוציאה כ"א לרצונה גרע משעבוד כתובה וממנעי ולא נסבי לה אך לא נוכל להורות למעשה במה שלא נתפרש בראשונים יספק חרם הוא איסור דאורייתא (עיין בזה בנו"ב תניינא חלק יו"ד סי' קמ"ו ובחלק אה"ע סי' ח') וגם לענין לגרש בע"כ לא כלה הזמן (אין זה ברור ובגי"פ ס"ק כ"ב נסתפק בזה ומדברי הב"ש לעיל סי' קט"ו סק"ו מבואר שדעתו דבזה"ז י"ל כבר כלה זמן החרם שלא לגרש בע"כ ועמ"ש לעיל סי' א' ס"ק י"ט עכ"ד):

ט **שוב אין האיש**. כ' בס' ג"פ מיהו נ"ל דמ"מ צריך התרה על מה שעבר כבר ועיין ביו"ד סימן של"ד סכ"ב בהגה:

י **דבמקום מצוה**. ע' בס' תפארת ישראל על משניות סוף סדר נשים ברמזי אה"ע לסי' זה שכ' וז"ל לשו"ת רש"ל גם באשה שאינה יכולה לטהר לבעלה אסור לגרשה בע"כ אך בשו"ת מהרח"ש סי' ל"ג ומים עמוקים סי' ל"ב ופליטת ב"י כל שאינו יכול לדור עמה שרי לגרשה בע"כ דבכה"ג לא גזר (ע' בג"פ ס"ק י"ט מזה) כן נ"ל דאם באיש כשאין לו חבורת אנשים כופין לו לגרשה כבסי' קנ"ד מכ"ש באשה וכ"כ אאמו"ר בתשו' אור

ישראל בהך דדש מבפנים וזורה מבחוץ דאסור לשמש עמה (כדלעיל סי' כ"ג ס"ה) דאף את"ל דרגמ"ה גזר גם במקום מצוה עכ"פ במקום עבירה לא גזר עכ"ד ע"ש עוד:

יא **או מתירים לו.** עב"ש סק"ח ועמ"ש בזה לעיל סי' א' ס"ק ט"ז. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' פ"ט וסי' צ' וצ"א שהאריך בזה בענין אשר שנאסרה על בעלה אם אפשר להתיר לו לישא אחרת ואם צריך היתר ממאה רבנים בדוקא וגם איך להתנהג בענין זיכוי הגט וגם איך לפסוק עליו בענין השלשת נדוניא וכתובה יעו"ש ועיין בת' פרי תבואה סי' ל"ה ובתשובת מהרי"מ מבריסק סי' נ':

יב **שתי נשים.** עבה"ט מ"ש דבתשו' מהר"ם פדוא התיר לגרש כו' ועיין בתשו' נו"ב סי' א' הובא לעיל סי' א' ס"ק ט"ז וע' בשו"ת מאמר מרדכי סי' ק' מזה:

יג **או חרשת.** עיין בס' ישועות יעקב סק"י שכ' וז"ל וכתב מהר"ם פדוה סי' י"ח (צ"ל ח') דאף אחר תקנת רגמ"ה דבעינן דעתה וחרשת אין לה רצון מ"מ אונס לא מיקרי כיון דאעפ"כ מתגרשת מרצונה נהי דאינו קרוי רצון מ"מ אונס וכפיה אין כאן עכ"ל. ואני עיינתי במהרמ"פ שם ודקדקתי בדבריו שלא סמך לגמרי על טעם זה רק בעובדא דידיה שהיה גט של מצוה ע"ש. מיהו כל זה כשנתקדשה לו כשהיתה פקחת אבל אם נתקדשה כשהיתה חרשת כתבתי לעיל ס"ק ח' בשם תשו' נו"ב שנסתפק אם גזר רגמ"ה כלל בזה. וכ' עוד בס' ישועות יעקב בסי' קכ"א סק"ט וז"ל ובענין נוסח גט חרשת פשיטא שאין לשנות משאר גיטין ובעל נחלת שבעה כ' לשנות נוסח גט חרשת ואין בדבריו ממש דאשה מתגרשת שלא לרצונה וכבר השיג עליו בעל שבות יעקב ח"א סי' קכ"ג ע"ש. גם בתשו' נו"ב ר"ס פ"ד קרא תגר על הנ"ש בזה ע"ש:

יד **ומשקה משלה.** עבה"ט ומ"ש והח"מ מיישב כו' עמ"ש בזה לעיל סי' ע' סק"ה:

טו **וי"א דאפי' בדיעבד.** עיין בתשו' מנחת עני סי' ע' שהאריך בזה ולבסוף כ' לצדד להקל במקום דחק ועיגון כמו בנדון דידיה שהבעל הרחיק נדוד באופן שיסכימו עמו שני רבנים מובהקים ע"ש. ועיין בס' ב"מ שכ' דפסק הרמב"ם וטור וש"ע הוא ע"פ גירסה המבוררת בתוס' ורא"ש פ' חרש ולע"ד יש ראיה לגירסא זו מתלמידן כו' ועכ"ז חלילה להקל לכתחילה עכ"ז נקטמיהו פלגא שברור דאף להי"א אם נשאת לא תצא וכתב עוד דמ"ש הח"מ בשם מהרי"ו דאם הבעל ידע דאסור לגרש לפחות לכתחילה ועבר ע"ד חכמים וגירש יש להסתפק אי זה מקרי דיעבד כו' אין זה נראה כלל ע"ש:

טז **דאפי' בדיעבד.** ע' בתשו' נו"ב סי' פ"ג שכ' דיש מחמירין הזה מחמיר ג"כ בעתים חלומה אפי' בדיעבד ומה שמסיק רמ"א רבל בעתים שוטה כו' היינו בלא הוחזקה כן

ג"פ (כ"נ כוונתו אף שאין זה לשונו ועח"מ וב"ש) . וע"ש עוד פירוש דברי רבינו שמשון שהובא בב"י:

יז **אבל בעתים שוטה.** עבה"ט וע' בט"ז סק"ה שדעתו לחלק בין זמן הש"ס ובין האידנא דאיכא חרגמ"ה דאין לעגן האיש ונבטלו מפו"ר מחששא דגרירא יעו"ש דמשמע שדעתו להקל גם בהוחזקה ג"פ ועיין בתשז' ברית אברהם ס"ס פ"ג וע' בתשו' מאמר מרדכי סי' מ"א:

יח **מי שגירש אשתו.** עיין במל"מ פכ"א מהא"ב דין כ"ז באורך:

יט **ואם נשאת לאחר.** עבה"ט בשם ב"ש שכתב דאיירי בנשאת ונתגרשה אבל אם היא נשואה כו' ועיין בס' ק"נ פ"ב דכתובות אות צ"ה שחולק עליו:

## סימן קכ

א **משל הבעל:** עיין בתשו' ברית אברהם חא"ח ס"ס כ"ו ובסימן כ"ז אות י"א בענין אם כ' הגט על דבר של הפקר ולא זכה בו הבעל. וכ' דלפ"ד הקונדריס שהובא בב"י סי' זה י"ל דאין קפידא רק שלא יהי' של אחרים אבל כל היכא דליכא בעלים אחרים רק של הפקר הוי שפיר ונתן אף שאינו שלו אך לפ"ד הב"י שחולק על הקונדרס בעינן שיהא שלו ממש ולא מהני על של הפקר ולדינא העיקר כהב"י ע"ש:

ב **הקלף והדיו.** עבה"ט מ"ש ואין להקשות ממי שמושלך בבור כו' ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ח וס"ט מ"ש בזה וע"ש עוד מיהו בקולמס אין קפידא בדיעבד עיין בס' ישועות יעקב סק"ג שכ' טעם הגין לחלק בין הקלף והדיו ובין הקולמס ושאר כלי כתיבה משום דבאמת דעת הרמב"ן דא"צ להקנות כלל אף הקלף והדיו מטעם דהכל נקנה להבעל בדמי הכתיבה רק דהפוסקים שחולקים עליו טעמם הוא משום דהא קיי"ל דמעות אינם קונות במטלטלין רק משיכ' או הגבהה ומעתה זה ניחא על הקלף והדיו שהבעל קונה אותו לחלוטין דלא הדרא בעיני' לכן בעינן שהסופר יקנס לו והוא יגביהם לקנות אבל בקולמס ושאר כלי כתיב' כיון דהדר בעיניה להסופר ולא הוי רק שכירות וא"כ הרי מבואר בח"מ סי' קצ"ח ס"ו דשכירות מטלטלין נקנה בכסף א"כ קמה סברת הרמב"ן דנקנה להבעל בדמי הכתיב' ע"ש. ומ"ש עוד ואם לא הקנה לו קודם הכתיב' יקנה לו הסופר הגט אחר הכתיב'. עיין בשו"ת מנחת עני סי' ס' שכ' שראה להרב הגאון מהר"ם צילך ז"ל מק"ק לאסק שהי' נוהג בסדר הגט שהסופר לעולם מקנה הגט להבעל אחר הכתיבה (אף שכבר הקנה לו הקלף והדיו קודם הכתיבה) וטעמו הי' לחוש למ"ד אומן קונה בשבח כלי (בב"ק דף צ"ח ע"ב וע' בש"ע לעיל סימן כ"ח סט"ו וביו"ד סי'

ק"כ סעי' יוד ובח"מ סי' ש"ו ס"ב ובסי' של"ט ס"ו והוא נ"י כ' דנראה דא"צ לחוש לזה אפי' למ"ד אומן קונה בש"כ דהא אפילו בקלף של סופר כ' הר"ן דא"צ הקנאה רק היכא דהקלף הי' שלו מכבר אבל אם קנה קלף בעד מעות של בעל א"ל הקנאה דנעשה שלוחו של בעל וזוכה בשבילו וא"כ ה"נ לענין קניית שכר כתיבה כיון דעדיין לא זכה בו הסופר רק עתה בשעת הכתיב' הוא דומה ממש לקונה קלף דזכה לבעל בשליחותו כו' והטיבו הקדמונים והאחרונים ז"ל שהשמיטו הקנא' זו כי אין בו צורך. רק מאחר שכבר הורה זקן גם אני נוהג אחריו בזה משום מהיות טוב כו' עכ"ד ע"ש. והנה גוף החקיר' אי שייך גבי כתיבת הגט לומר אומן קונה בש"כ כבר קדמוהו רבנן בס' גט פשוט ובס' תורת גיטין יובא דבריהם באורך לקמן ס"ב ס"ק ז'. וכפי הנראה משטחיות דבריהם שם דכל עיקר חקירתם הוא רק באם לקח הגט בחזקה מיד הסופר ולא רצה לפרוע לו מה שקצץ עמו. וגם בזה דעת הגאון בעל תו"ג דלא שייך בזה אומן קונה כיון דהקלף והדיו של הבעל הוי כצמר וסמנין דבעה"ב כו' וחולק על הג"פ שמחמיר בזה. אבל באם באמת פורע להסופר שכר כתיבה רק שלא חזר והקנ' לו הגט משמע שגם הרב בעל ג"פ מודה דלא שייך בזה לומר אומן קונה כיון שהסופר בעצמו החזיר הגט להבעל כבר פקע זכותו. ושוב מצאתי בס' גט מקושר בשג"ר אית ז' שהאריך הרבה בזה ועיקר דעתו נראה דא"צ לחיש לזה דמאחר שהקלף יהדיו של הבעל אפי' למ"ד אומן קונה בש"כ מ"מ כשמחזיר הכלי לבעה"ב פקע זכותו מגוף הכלי ולא נשאר לו רק תביעת דמים ואף אם עשק שכרו אח"כ מ"מ הכלי לבעה"ב לגמרי כו' אך בסוף דבריו כ' דמ"מ לפי רוב הדקדוקים דדייקי הנקדנין בגיטין ונהגו סלסול באזהרות יתירות ראוי לתקן שיקדים השכר לסופר ויתנהו לו גם לאחר כתיבתו במשיכה גמורה (צ"ל בהגבהה עי' בח"מ סי' קצ"ח ס"א) דבזה יצא ידי כל החששות או שיאמר לו הסופר בפירוש הילך גט זה לחלוטין לגרש בו אשתך שכר כתיבה זקוף עליך ביילוה ע"ש עוד בסוף אות י"ז מזה): ומ"ש הבה"ט עוד ותשלומי שכר הסופר ס"ל להרמב"ם אחר התקנה תשלם היא והרא"ש ס"ל כו' עיין בס' תי"ג שכ' דכשמגרשה בע"כ נראה דאין על האשה לשלם דלטובתה נתקן ויכולה לומר לא ניחא לי בתקנתא כשהוא מרצון שניהם עושין כמי האופן שנתרצו ביניהם רק דנ"מ במחלוקת זה באם אמר הבעל להסופר כתוב גט ותן והלך למדה"י דאז להרא"ש דעיקר תשלומין חל על הבעל גובין מנכסי הבעל שכר הסופר כמו שאר שכירות פועל אבל להרמב"ם דעיקר התשלומין אחר התקנה חל על האשה אין גובין מנכסי הבעל דהוי כשוכר פועל בשל חבירו דכל זמן שלא אמר שכרכם עלי אין גובין ממנו וכל שהאשה רוצה בגט שלא תתעגן תשלם היא ע"ש. וכ' עוד דדוקא האשה בעצמה יכולה ליתן שכר הסופר אבל

אם אחר נתפשר עם הסופר כגון אבי הבעל או אבי האשה אז צריך להקנות המעות דמי שכר הסופר להבעל או להאשה. ואפילו בדיעבד אם פרעו הם שכר בלא הקנאה אינה מגורשת (ואפי' אם הקלף והדיו של הבעל מתחילה או ע"י מה שהקנה לו הסופר קודם הכתיבה ובכה"ג אם הבעל עצמו שכר הסופר אף שלא פרע לו אח"כ כלל כשר כמו שיבואר בסמוך מ"מ אם הבעל או האשה לא שכרו הסופר רק אבי הבעל או אבי האשה שכרו הסופר אף שפרעו אח"כ רק שהי' בלא הקנא' דמי שכר הסופר להבעל או להאשה פסול משום דבעינן וכ' שיהא הבעל מכתיבו ונותן שכר הסופר כמ"ש הנ"י ס"פ גט פשיט ובכה"ג נקרא אין הבעל מכתיבו כן מבואר בדבריו שם) עש"ה:

ג **דאף הקולמס**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' קנ"א:

ד **שהאשה תתן**. כתב בס' ישועות עקב סק"ד וז"ל והנה יש לי מקום עיין היכא שהקנה הסופר הקלף והדיו לבעל כדרך ואח"ז אין רצון האשה לשלם להסופר שכרו אי יכול הסופר לחזור מהקנאה זו או נימא כיון דלא התנה ע"ז והקנה בסתם הקלף והדיו קנוי לו אף שלא נתנה לו שכר כל עיקר ונראה לפע"ד ברור דיכול הסופר לחזור בו והדבר דומה למברחת ולנותן מתנה ושמע שמת בנו במדה"י דאינו צריך תנאי דסתמא דמלתא על דעת כן נותן וה"ה בזה כו' ובזה נתיישב על נכון הסוגיא פ"ב דגיטין דאמר יכילנא למיפסל כולהו גיטי דעלמא כו' עכ"ל ע"ש. ומזה מוכח דס"ל בפשיטות כדעת התו"ג שיובא בסמוך דגבי כתיבת הגט לכ"ע לא אמרינן אומן קונה בשבח כלי ודו"ק:

ה **גזל נייר**. עבה"ט סק"ג שכ' משום דהוי שינוי שאינו חוזר. ובח"מ מסיים בה דאף אם ימחוק הגט לא יקרא שמו הראשון רק נייר מחוק יקרא. וכתב בס' תו"ג ואף דהנייר חלק שבין שיטה לשיטה לא יהא נקרא נייר מחוק מ"מ בטל הוא לגבי גוף הנייר והכל נקרא נייר מחוק ולפ"ז נראה דאם נשאר חלק קלף גדול שלא נכתב עליו שלא נתבטל הגט ולא קנה ליה הגזלן פסול למאן דפוסל מחוסר קציצה בתלוש בסי' קצ"ד דאף שהי' מעיקרא קלף גדול וכשיקנה המקצת הקלף נשאר המותר קלף קטן לא הוי שינוי כמבואר בח"מ סי' ש"ס ס"ט ע"ש. וכ' עוד דה"ה אם גזל דבר שיכול להזדייף וכ' גט עליו פסול כיון שיכול למוחקו ושיחזור כבראשונה לא הוי שינוי עכ"ל. ומ"ש הבה"ט וכן הדין אם גזל הדיו עיין בס' גט מקושר בסג"ר אות י"ט מדין זה:

ו **קודם יאוש**. עבה"ט ומ"ש אבל אם נותן לו בהקפה ועדיין לא פרע לו לא הוי גזל. עיין בס' תו"ג שכ' דנראה דאפי' לקחו להקלף בהקפ' רק שקבע זמן לפרעון דלא תנשא עד יעבור הזמן דאימר לא יפרע לו ויהי' המוכר עייל ונפיק אזוזי ויתבטל המקח למפרע כמבואר בח"מ סי' ק"צ (סי"ז) ויהיו הבנים ממזרים ובקלף אינו מועיל אף אם תרצה

האשה ליתן המעות בעצמה דהא קלף שלה לא אקנו לי' רבנן עכ"ל ועיין בס' גט מקושר בסג"ר אות י"ז שהביא ג"כ דבר זה בשם הרב בית מאיר (אלא דמלשונו שם משמע קצת דה"ה אם הקלף של בטל מתחילה או ע"י מה שהקנה לו הסופר קודם הכתיבה רק שהסופר עייל ונפיק אזוזי דמי כתיבת הגט. ובאמת בכה"ג הדבר תלוי בהא דאומן קונה בש"כ שיבואר בסמוך ודעת הרב בעל תו"ג דלא שייך בזה אומן קונה כמו שיובא בס"ק שאח"ז) והוא ז"ל השיג עליו דליתא לדין זה דהא במוכר שדהו מפני רעתה גם בעייל ונפיק אזוזי קנה כדאי' בח"מ שם סי"א וכ"ש בכה"ג שאין גט שוה להסופר ועיקר נתינתו להבעל על דבר שכר ואינו דומה לחפץ כו' ע"ש עוד שהאריך בכמה פרטים בזה. ומ"ש עוד ואיכא לספוקי אם גזל קלף כו' ע' בזה בס' ג"פ סק"ו ובס' שעה"מ ס"א מה"ג מ"ש בזה:

ז **ולא פרע לו.** כ' בס' בית מאיר לשון זה לאו דוקא דאף אם פרע כל שגזלו שלא מרצונו לא הוה בכלל תלוהו וזבין דהוי זבינא דזה דוקא באומר רוצה אני מחמת הכפיה אבל בגזל מה בכך שפורע כיון שהנגזל צווח ואמר איני רוצה לא הוה זבינא ומחוייב ליהדר ולא קרינן ונתן ואף דקי"ל שזה חמסן דרבנן כמבואר בח"מ סי' ל"ד היינו משום דחמסן דקרא לא איירי אלא בגזל בחנם אבל ודאי נלע"ד דלא קנהו כיון דלא שייך בזה אגב אונסי' גמר ומקנה שהרי לא ברצונו גזלו והוא בדין חזרה בעינ' כגזלן בחנם דכל שהגזילה בעינ' מחויב ליהדר ולא סגי בתשלומין עכ"ל: וכ' בס' ג"פ סק"ט נראה דהיינו כשכת' הסופר הגט בקלף ודיו שלו אז אמרי' דאם גזל הגט מהסופר וגירש בו לא הויא מגורש' אבל אם הבעל נתן קלף ודיו לסופר ושכר לסופר שיכתוב לו הגט בסלע ולקח הגט בחזקה מיד הסופר וגזלו ממנו ולא רצה לפרוע לו מה שקצץ עמו בשכר הכתיבה צ"ע לדינא ויראה דדין זה תלוי בפלוגתא דרבותא אי אומן קונה בשבח כלי כמ"ש הרא"ש פ' האיש מקדש כו' ולענין הלכה הוי ספיקא דדינא דמרן לעיל סי' כ"ח סט"ו הביא ב' דעות בזה וא"כ ה"ה הכא לענין גט ובני החכם נר"ו רצה לומר דאפי' למ"ד אומן קונה בש"כ היינו כשנותן האומן שום דבר אבל בכה"ג דהנייר והדיו של בעל מה שלוקח כסופר הוא שכירות ידו ואין לו שום קנין בשבח הגט וכדאמרינן בב"ק צ"ט גבי הנותן צמר לצבע כו' ואני אמרתי לו דלא היא דודאי כי אמרי' אומן קונה בש"כ היינו אפי' אי לא יתן האומן שום דבר כדמוכח מההיא דעשה לי שירים ונזמים כו' ובההיא דנתן לו עצים לעשות לו שידה תיבה ומגדל אלא מיהא בעינן שיעשה מעשה גדול וחשוב אבל גבי הנותן צמר לצבע דאינו מעשה גדול בעינן שנתן הסממנין משלו וא"כ בנ"ד גבי גט דכתיבת הגט בודאי הוא מעשה גדול וחשוב א"כ למ"ד אומן קונה יש לסופר זכיה בגט זה ולא קרינן

ונתן ולא הויא מגורשת וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא דיינינן לה כספק מגורשת. אך כל זה הוא לענין סופר אבל לענין עדים אם שכר הבעל העדים שיחתמו בגט וחתמו ושוב לקח הבעל בחזקה הגט מיד העדים יראה דאפי' למ"ד אומן קונה בש"כ אין כאן שום חשש כיון דמה דהעדים יכולים ליקח שכר הוא משום שכר בטלה או משום דמתנין עם העדים שאם יקלקלו ישלמו או מטעם דהעדים אסורים לישא הגרושה או מטעם דמי שאינו מחוייב להעיד ונוטל שכר לילך להיות עד שרי (ע' בכל זה לקמן ס"ס ק"נ) עכ"פ אין נוטלים שכר בעד החתימה גופה או בעד עדות ודאי דלא שייך לומר אומן קונה עכ"ד ע"ש באריכות. ועיין בס' תו"ג סק"ו שהזכיר ג"כ דברי הג"פ הנ"ל בקצרה והשיג עליו דאישתמיטתיה דברי הרשב"א בב"ק שם בשם הראב"ד שהקשה ג"כ דמאי שנת גבי צמר לצבע אמרינן דאם הצמר וסמנין דבעה"ב דצבע אגר ידיה הוא דשקיל ואמאי בנותן לו עצים לעשות תיבה אמרינן דאומן קונה ולא ניחא ליה לחלק כמ"ש הג"פ דבעי' שיעשה מעשה גדול רק כתב לתרץ דלגבי הצמר סמנין הוא דעבדי ליה להשבח ואומן לא קני בה ולא מידי אבל עצים כיון דלא צריכי לסמנין רק לאומנתו של אומן אומנתו זה הסמנין ע"כ וא"כ ה"נ בגט כיון דצריך לסמנין היינו הדיו שפיר אמרינן דהדיו עביד ליה להשבח והסופר אגר ידיו שקיל כמו בסמנין דצבע: וגם במ"ש הג"פ בענין חתימת עדים כ' הוא ז"ל דעל דברי הג"פ יש לפקפק די"ל עוד טעם מה שהעדים נוטלין שכר הוא משום דדוקא להעיד בפה אסור ליקח שכר אבל ליתן חתימתם בידם למען יעמוד ימים רבים רשאים ליטול שכר ולפ"ז הם לוקחים ג"כ בעד החתימה גופה כמו הסופר בעד הכתיבה אך בלא"ה לא שייך בזה לומר אומן קונה בשבח כלי מטעם הנ"ל עכ"ד ע"ש: והנה מדברי הפ"י במס' גיטין דף כ' מבואר דס"ל בפשיטות כדעת הג"פ הנ"ל דגם בכתיבת הגט שייך לומר אומן קונה בש"כ במה שהקשה שם בחש"ו שכותבין הגט למ"ד אומן קונה בש"כ הא חש"ו לא ידעי לאקנויי יעו"ש אמנם מצאתי להגאון בעל תו"ג הנ"ל בספרו נה"מ סימן ש"ו סק"ג שהזכיר דברי הפ"י בזה וכתב באמת לתרץ קושייתו מטעם הנ"ל כיון דהקלף וכדיו של הבעל הוי כצמר וסמנין דבעה"ב כו' ע"ש. ועיין בס' יד המלך פ"ג מהלכות גירושין דין ט"ו מ"ש בזה. ועמ"ש לעיל סק"ב וס"ק ד':

ח **מכירים ויודעים**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ג שנשאל מכגאון בעל אור חדש בעובדא שבא שליח אחד ובידו מכתב מהרב דק"ק יאס שאיש אחד בשמו בנימין המכונה וואלף בן שלמה הכהן נשא שם אשה לאה בת חיים הכהן המכונה זעליג ומחמת הכרח עקר משם לכן בכ"מ שימצאנו השליח יבקש ממנו ג"פ. ומכתב ידו של הרב ניכר דדייק בשמיה שהרי נזהר אצל אבי האשה לכתוב הכהן קודם המכונה כמבואר בש"ע

(בסי' קכ"ט ס"ז בהגה) והשליח הזה מצא איש בפולין שנשא אשה ביאס והשליח עצמו אינו מכיר את האיש כי לא ראהו מעולם רק בחקרו אחר שם איש כזה הראו לו האיש הנ"ל והאיש הנ"ל לא שהה בפולין שלשים יום רק היה חורף העבר בעיר פלונית ובא איש אחד משם והכיר את האיש שהוא היה בחורף שמה ואמר ששם לא היה נקרא בשם וואלף כלל רק בשם בנימין היה נקרא בפי הבריות ולתורה עולה בשם בנימין זאב ובכתבי קיבוץ שיש ביד הבעל נכתב שמו בנימין זאב וכן הוא חותם עצמו וא"כ יש כאן שני שינויים כו' וכ' הרב כשואל דבענין כתיבת השמות יש לנו לדחוק ולכוין ולכתוב בנימין זאב המכונה וואלף רק הדבר קשה שהרי מבואר בש"ע ובב"ש שצריכין העדים להכיר שזה האיש כמו שכותבין שמו בגט יש לו אשה ששמה כך כמו שכ' בגט וכאן דהכרת פנים אין כאן בע"כ סמיכת העדים מאחר שאנחנו מכירים שזה האיש נקרא כך ומדברי האיש ומהרב מיאס נלמד דאיש אשר שמו כך יש לו אשה ששמה כך והרי כאן אדרבה אנו יודעים האיש ששמו בנימין זאב ובאגרת מיאס נאמר בנימין המכונה וואלף הרי עכ"פ סימנא ליכא. והוא ז"ל השיב לו דמ"ש בענין כתיבת השמות הי' כותב בנימין זאב המכונה וואלף אין דעתי כן רק לכתוב בנימין המכונה וואלף דמתקרי בנימין זאב כיון שבמקום הנתינה ודאי לא הי' נקרא זאב כלל ואם הי' הפנאי גורם יותר נכון שישהא בכאן שלשים יום ויעלה לתורה בשם בנימין ויהי' נקרא בפי העולם ואז הי' משתווה מקום הכתיבה למקום הנתינה אבל אם השליח נחוץ לדרכו יש לכתוב נוסח הראשון. אך זה שאין מכירין את הבעל הוא דבר קשה ואף שבשעת סכנה כותבין אע"פ שאין מכירין לא שנינו בשעת הדחק רק בשעת סכנה ואיזה סכנה יש כאן (ע' בת' ב"ח החדשות סי' צ"ב שלא כ' כן ויובא לקמן ס"ק ט"ו) ומה דמבואר בדברי הרב השואל שאם לא הי' שינוי בשמות כלל והי' שם האיש מוחזק בכאן כפי שם המוזכר באגרת מיאס הי' פשוט לסמוך על זה לדידי הדבר צריך תלמוד לדברי הטור והוא דעת הי"א שמביא הרמ"א שגם הסופר צריך להכיר ובזה הטעם לפענ"ד שאף שהדברים כנים ואמיתים אם אין הסופר מכיר זה בשעת כתיבה לא מקרי לשמה כו' ומעתה אם מכיר את הבעל די שיודע שהבעל יש לו אשה ששמה כך וא"כ כותב לשמה תהיה באיזה מקום שתהיה הרי הבעל הזה הוא בעלה אבל אם יודע שהאשה המתגרשת יש לה בעל ששמו כך אם א"י שזהו בעלה אף שיודע ששמו כך פן הוא איש אחר ואין לי אשה ששמה כך ואף שאח"כ מתברר שזה האיש כיון שלא נתברר זה בשעת כתיבה לא מקרי לשמו. ושוב כ' דאעפ"כ אם לא היה שינוי בשמות היה ראוי לצרף שכותבין לפעמים אע"פ שאין מכירין ובפרט כי ראיתי בסוף מכתבו שיש שם איש מהימן שמכיר שזה האיש נשא

אשה ביאם אלא שאינו מכיר שם אשתו א"כ יש כאן שמו ושם אביו ושם עיר יאס היה מספיק להיות מכיר האיש אבל עכשיו שיש שינוי בשמות והסימן הוא לגרוע לא אוכל להתיר עכ"ד ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ק י"ב:

ט **שזה פלוני ואשתו פלונית.** עב"ש סק"ד שכ' ונראה אפי' אם מכירים את שמותם צריכים לידע שזו אשתו או דיודעים דאשתו כך הוא שמה כו' וע' בזה בס' ג"פ ס"ק י"א ובס' שעה"מ פ"ב מה"ג דין ג' מ"ש בזה:

י **וי"א דגם הסופר.** עיין בג"פ דנראה לו עיקר כהב"י דהסופר א"צ להכיר. ובס' תו"ג מקיים דעת הרמ"א ז"ל ומ"מ מסיים דחומרא עלמא היא:

יא **והכרה זו.** כ' בס' תו"ג וז"ל קצת רצו ללמוד מכאן במעשה שאירע בא' שאמר לסופר ועדים כתבו ולשליח שיתן ושכחו העדים והשליח שם המגרש והאשה ומי הן ומאיזה מקום הן רק הסופר מצא כתוב אצלו שמם ושם מקומם ורצו קצת לומר דהוי כמו הכרה דמהני מפי כתבם וטעות הוא דשאני הכא דהכרה דכאן היא רק מדרבנן דמדאורייתא הבטל נאמן ועוד דהכרת שמו הוי מלתא דעל"ג משא"כ הכא כו' עוד רצו קצת ללמוד מכאן באחד ששלח בכתב לעדים כתבו ותנו ולא הכירו הכתב דסגי בעד א' דדמי להכרת שמם וטעות גדול הוא דהכרת שמם הוי מלתא דעל"ג כו' עכ"ל ע"ש:

יב **וצריך להכיר שם האיש והאשה.** עיין בס' בית מאיר הביא דבתשו' מהר"ם זיסקינד ז"ל סי' כ"ד שאל השואל איש ואשה באו משוטטים בארץ ונתרצו להיות גט ביניהם והאשה הראה כתובתה לפנינו ונכתב בה שם בעלה בנימין בר יהושע אם יכולים לסמוך ע"ז לכתוב כך בגט ולא נמצא שם תשובה על זה. והוא ז"ל כתב עליו וז"ל כפי הנראה מהענין לא היתה הכתובה מקויימת א"כ להמבואר בב"י וג"פ וב"ש דאפי' האיש והאשה לפנינו צריך הכרת שמם אף דהאמת דאפי' אשה וקרוב נאמנים ולפ"ז י"ל דה"ה ע"י שטר (עבה"ט לקמן סי' קס"ט ס"ק י"א בשם רשד"ם ומ"ש בפ"ת שם. וע' עוד בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ח וס"ט) אפי' אינו מקויים כמו בסי' י"ז סעיף י"א מ"מ היינו ע"י שטר היוצא מת"י שאינו של שניהם אבל שטר כתובה היוצא מתחת ידה מה עדיף ממה שהיא מעידה על שמו והוא על שמה דלא מהני לכן נראה דאורחים כאלו שאין להם שום מכיר אף הכתובה לאו מידי הוא. ואף אם היא מקויימת עדיין יש לחוש שמא זה אינו אישה והעלה שמו בשם הנכתב בכתובה כדי להוציא אשה מתחת יד בעלה ואין להם תקנה אלא ע"י שיחזיקו עצמם ל' יום במקום הזה ויוחזקו באיש ואשה ובשמותן באותן הל' יום וע"י חזקה זו חשוב הכרה ויוכתב הגט עכ"ד. ולכאורה צ"ע כיון שלא הוחזק לנו שהיא א"א רק מפיה והיא אומרת שזהו בעלה אין לנו לחוש שמא זה אינו

אשה דהפה שאסר כו' עיין בתשו' נו"ב סי' ל"ח הובא קצת לעיל סימן י"ז סעיף מ"ח ס"ק קס"ה ועוד ראיה מלעיל סי' מ"ח ס"ו באמרה קדשתני והוא מכחיש' מבקשים ממנו ליתן גט כו' וצ"ע ועמ"ש לקמן סי' קנ"ב ס"ק:

יג **ושם אביו נהגו.** מה שנרשם כאן. ב"י ממשמעות לשון הרמב"ם. הוא ט"ס דאדרבה בב"י כאן ובסי' קכ"ט מדייק איפכא מל' הרמב"ם ששם אביו שוה לשמו רק הב"י בסי' קכ"ט מסיים אבל ראיתי נוהגין לכתוב שם אביו על פיו ע"ש. ועיין בס' ג"פ ס"ק י"ח שנסתפק אם נאמן הבעל לומר שם חמיו והביא מדברי הרא"ם ח"א סי' ס"ו דמוכח מדבריו דכותבין ע"פ הבעל שם חמיו ע"ש ושם בס"ק י"ב הביא מדברי הרא"ם הנזכר דכותבין ע"פ הבעל שם חמיו אע"ג דהבעל היא עוזב דת ע"ש והנה כאן כ' זה בפשיטות כאילו מסכים לדבריו אמנם בסי' קכ"ט ס"ק מ"ג נסתפק בזה דאפשר אפי' על שם אביו אינו נאמן העוזב דת ומכ"ש על שם חמיו והביא שם דכן מבואר בתשו' מהר"ם לובלין סי' ק"י ומסיים שם ולעניין הלכה למעשה יראה דיכתבו ב' גיטין א' בשם המגרש והמתגרשת לחוד וגט שני בשם אבי המגרש ואבי המתגרשת ע"פ המגרש העוזב דת ואם הוא שעת הדחק דא"א לקחת ב' גיטין יקחו גט א' בשם המגרש והמתגרשת לחוד ע"ש. וע' עוד כמה פרטים בדין זה בביאורי לסדר גיטין בסג"ר אות י"ח. וכ' בס' תו"ג נראה דהיינו דוקא כשמגרש בפנינו ויודעין שזו אשתו רק שכותבין שם אביו משום דהרבה פוסקים סוברין דצריכין לכתוב שם אביו בגט מש"ה כותבין ע"פ עצמו משום דאין חשוד לקללה אבל אם אין יודעין שזו אשתו כיון דעל שמו לבד הוי כהוחזקו שני אנשים ששמותיהן שוות דהא כמה יוסף איכא בשוקא ושם אביו לסימן דמי צריכים העדים לידע הסימן שלא מפיו דאל"כ נשאר החשש שהקשה בש"ס דניחוש לב' בני אדם ששמם שוה וכותב שם אביו של השני לגרש אשת השני והיה צריך לגרש בפני כל יוסף הנמצאים בעיר א"ו דבכה"ג אין כותבין שם אביו על פיו רק בהכרה ע"י אחר ע"ש. ואיני מבין דבריו חדא דמשמעות רמ"א אינו כן שהרי קאי על דברי המחבר דמיירי שאין יודעין בטב"ע אשתו רק שיודעין שאשתו נקראת פלונית ועוד נהי דעל שמו לבד הוי כהוחזקו דכמה יוסף איכא בשוקא מ"מ אינו כהוחזקו שגם שמות נשותיהן שוות דשמו ושם אשתו דמי לשמו ושם אביו וא"כ מאי קאמר דהיה צריך לגרש בפני כל יוסף הנמצאים בעיר הרי באין שמות הנשים שוות אף בשני יוב"ש א"צ לגרש זב"ז כמבואר בש"ע בסמוך ובסי' קל"ו ס"ו ואף דהרמ"א כ' שם י"א דאם שמות המגרשים שוים אע"פ שאין שמות הנשים שוות כו' מ"מ הרי לא כ' הרמ"א ז"ל שיגרש זב"ז רק יכתבו סימן והוא רק חומרא כי היכי דליהוי מוכח מתוכו כדי לצאת דברי ר' מאיר וכמ"ש התו"ג

בעצמו בסי' זה ס"ק ט"ז ובסי' קל"ו שם וא"כ פשיטא דסומכין על פיו. ע"כ לענ"ד אי איכא לפלוגי בהך מלתא כך איכא לפלוגי דדוקא בלא הוחזק עוד זוג אחד שיהא שמו ושם אשתו שוה לזוג זה אז סומכין על פיו אבל אם הוחזק עוד זוג שוה בשמו ושם אשתו לזוג זה אין כותבין שם אביו על פיו רק בהכרה ע"י אחר אם לא שנודע בבירור שאין זה שם אבי האחר וגם זה צ"ע מדברי התו"ג בעצמו בס"ק שאח"ז במה שמשיג שם על הב"ש דמשמע מדבריו כשכותב סימן א"צ לגרש זב"ז דאישתמיטתיה דברי הרשב"א שכ' בהדיא דבעי תרווייהו כו' ע"ש מיהו יש לחלק ודו"ק. ועמ"ש עוד מזה בביאורי לס"ג בסג"ר אות י"ח:

יד **שנים ששמותיהם שוים כו'**. פרטי דין זה יתבאר בע"ה לקמן סי' קל"ו ס"ו ובביאורי לסדר גיטין בסג"ר אות כ"ה:

טו **ובשעת הסכנה**. עיין בתשו' ב"ח החדשות סי' צ"ב שכ' על נדון דידיה וז"ל הנה הדבר היה קשה בעיני כי לא היה מכיר שם אשתו וגם מאיזה מקום נשא אשה ועם כל זה נסמכתי במה ששנינו בשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין הגם שרש"י פי' בפ' התקבל בשעת הסכנה כגון שמסוכן למות ואם לא עכשיו אימתי מ"מ נראה דכל היכא דאיכא למיחש שתשב עגונה כל ימיה כשעת הסכנה דמי כמו שמבואר מפרש"י גופיה בסוף יבמות גם הרמב"ם כתב אמי שהיה מושלך בבור שזה כשעת הסכנה כו' נראה דמפרש בשעת הסכנה כההיא דבמה מדליקין והיינו לומר בשעת הגזירה שלא היו רשאים לקיים המצות אין לפרסם לחקור אחר שם האיש והאשה פן יוודע שמקיימין המצות לכן כותבין ע"פ הבעל אע"פ שאינם מכירין ומשם נלמד דכל היכא דאיכא חשש עיגון דכשעת הסכנה דמי ובלי ספק שמטעם זה כותבין גיטין ושולחין אותם מארץ תוגרמה ומארצות אחרות ואע"פ שאינם מכירין במקום הכתיבה שזה המגרש הוא בעלה של האשה שבארץ אחרת וגם אין יודעין שם האשה כ"א ע"פ הבעל אלא ודאי דחשבינן להו כשעת הסכנה וא"כ כאן נמי שהדבר נחוץ כיון שהבעל עוזב דת ואיכא למיחש שמא התעיף עיניך בו ואיננו כו' ותשב אשתו עגונה כל ימיה ולא היה לפנינו מי שיודע שם האסה סמכינן ע"פ הבעל מפני העיגון ואע"פ שהוא עוזב דת שהרי בההיא דמי שמושלך בבור קאמרינן סתמא ובשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין לא מפליג בין אם הוא עוזב דת או לא א"ו דתקנת חכמים כך הוא ובכי הא ודאי אמרינן כל דמקדש אדעתא דרבנן כו' עכ"ל ועמ"ש לעיל ס"ק ח' ובס"ק י"ג. ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' ס"ט:

טז **לא יאמרו לסופר**. עב"ש סק"ז שכ' וז"ל ואם אמרו לסופר וכ' הגט בטל לכ"ע כו' אבל אם כתבו בעצמם ואמרו לעדים וחתמו נראה דאין הגט בטל אלא פסול דלא גרע מאם

חתמו עדים פסולים דקיי"ל הגט פסול ולא בטל כמ"ש בסי' ק"ל סי"ז וכ"כ רד"ך בתשובה כו' ובאומר אמרו רבו הדיעות י"א הגט בטל והיינו בכתיבת הגט אבל בחתימה פסול ולא בטל כו' עכ"ל ועיין בתשו' ברית אברהם סימן צ"ז וצ"ח שהאריך הרבה אם דברי הרד"ך וב"ש הללו נכונים הם לדינא. וגם האריך שם בעובדא בגט שכ"א שנמסר בעיר אחת והיה חתום עליו עד שלא נתמנה מהבעל רק שגם הוא שמע קולו של הבעל וחתם עצמו לפני ב"ד והזהירו אותו שיחתום לשמה ועד א' העיד שאחר המינוי שאלו להבעל שמא יצטרכו להחליף העדים או את הנייר והשיב שהוא סומך על הב"ד אך זה העד הנחתם לא שמע זאת ע"ש מסי' צ"ו עד אחר סי' ק"ה. וענין כיוצא בו קצת איתא בתשו' תשב"ץ ח"ב סי' קי"ט ובס' בית מאיר פקפק עליו ע"ש וע' עוד בתשב"ץ שם בסימן קכ"ב:

יז **אמרו לסופר.** עבה"ט ועיין בשו"ת הגאון החסיד מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי שהאריך הרבה בדין אמרו לסופר ומצדד להקל בנדון דידי' שכ' הגט א' מהשומעים מפי הבעל כשצוה לשלוחו לומר לכל מי שירצה שיכתוב לשמו ולשמה כו' וסיום התשובה לא נמצא שם:

יח **במי שנשתתק.** עבה"ט מ"ש והרד"ך והר"מ מטארני כתבו במקום עיגון יש לסמוך כו' וע' בתשו' הגאון מהרי"מ מבריסק סי' ל"ב העלה ג"כ הלכה למעשה להקל במקום עיגון גדול בדבר אשה אחת מבריסק שבעלה נסע למרחקים וע"פ רוב השתדלות השיגו מכתבים מהרב דק"ק מעץ שבעלה הוא שם ובלתי אפשר לסדר שם גט זולת שיכתוב בכ"י לבריסק לסופר ולעדים שיכתבו גט ויחתמו ויתנו לאשתו. והאריך בזה דבמקום עיגון גדול יש לסמוך אדברי המקילים בכת"י גם בפקח ועיקר יסודו על דברי הג"פ שהסכים הלכה למעשה שבמקום דוחק ועיגון שלא יהיה לה ח"ו תקנה כל ימיה יש לסמוך ע"ד המקילין והביא הרבה מהראשונים ז"ל אשר לא הובאו בב"י שמקילין בזה. ועוד המציא תקנה שכתב להרב ממעץ שטרם שיכתוב הבעל בכ"י יאמר בע"פ שממנה את הסופר פלוני ועדיו פ' ופ' לכתוב ולחתום עבורו ובזה יש לנו סעד לסמוך ע"ד הרא"ה והר"ן ס"פ האומר היכא דממנה שליח שלא בפניו דמועיל ואין זה אומר אמרו ואף שהב"י כ' שלא אמרו רק להלכה ולא למעשה (וכ"כ הרד"ך עח"מ ס"ק י"ב) הנה מצאנו גדול האחרונים הרש"ל בישו"ש גיטין כ' בפשוטו שיש לסמוך ע"ד הרא"ה והר"ן הלכה למעשה. וגם בענין אומר אמרו גופא דעת הרש"ל שם דבמקום עיגון יש להקל (וזהו ע"פ דברי התוס' גיטין דף ס"ז סוד"ה מתניתין שכתבו א"נ זמנין דתעשה כן אפי' לכתחילה כגון בשעת הדחק) וכמה ראשונים מקילין ג"כ בזה כאן שהאריך בתשו' בית אפרים חה"ע סי' ק"ו וכ' שם שיש ת"י תשובת הגאון מג"ש שמיקל ג"כ במקום עיגון. ומכ"ש

בנ"ד שממנה השליחות בעל פה שלא בפניו שלדעת הרא"ה והר"ן לא הוי זה כאומר והגם שהרב בעל בית אפרים סיים שמ"מ לא מלאו לבו להקל כיין שדעת הש"ע וגדולי אחרונים להחמיר בזה ולדעת כמה ראשונים יש כאן פסול דאורייתא הנה בנ"ד שיש טור צד להקל דעת המקילין היכא שמצוה בכתב ידו דאיש פלוני יהיה סופר שלו ופ' ופ' יהיו עדי חתימה דהרבה מקילין בזה בצירוף שניהם נוכל לסמוך לעשות מעשה להקל במקום עיגון כי זולת זה לא יהיה לה תקנה לעולם ע"ש באורך (ועיין בס' בית מאיר חזה) ולמעשה צ"ע רב בקיבוץ חכמים.

יט **בשביל כולם**. עבה"ט בענין גט שנכתב ע"י ב' סופרים ועיין במל"מ פ"ד מה"ג דין י"ד הביא שם הרב המגיה ראיה לדעת הפר"ח ע"ש. גם בספר גט מקושר בסג"ר אות קס"ג הסכים לדעת הפר"ח ע"ש ועיין בס' שעה"מ פ"א מה"ג דין ג' מ"ש בזה.

כ **כתבו וחתמו ותנו**. עיין בס' דורש לציון דרוש י"ג שהקשה לפי שיטת התוס' בנזיר דף י"ב דמה שמחוסר מעשה אף שבידו לעשות מ"מ מקרי לא מצי עביד השתא ולא מצי משוי שליח א"כ קשה על כל הגיטין הנהוגים ע"פ הפוסקים כשהבעל נחפז לדרכו שממנה שליח להולכה קודם שיכתב הגט הא הוי מלתא דלא מצי עביד השתא שהרי אין הבעל בעצמו יכול ליתן הגט לאשתו שהרי עדיין לא נכתב ואף שבידו לכותבו מחוסר מעשה הוא ודבר זה מפורש בש"ס בכמה מקומות שיכול למנות שליח להולכה קודם שיכתב כו' והאריך שם בזה ע"ש ועיין בת' שיבת ציון סי' ע"ו מ"ש בזה:

כא **ושנים חותמים**. עבה"ט שכ' כלומר כו' מיהו השליח יכול להיות הסופר. והוא ל' הב"מ סק"י. ובח"מ ס"ק י"ז כ' עוד דג"כ יכול להיות השליח אחד מן העדים ע"ש. ומשמע דר"ל אפילו בח"ל שצריך לומר בפ"נ ובפנ"ח וכן מבואר להדיא בתשו' הרדב"ז ח"א סי' שנ"ט וסי' ת"ו (ויובא דבריו לקמן סימן קמ"א ס"א ס"ק ושם סי"ו ס"ק) . ארצם מצאתי בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' ס"ח הובא שם לשון סדר הגט כ"י מהגאון מהר"י מרגליות עם הגהות מהר"ם מקראקא כ' וז"ל בפ"ב דגיטין אפי' אמר אני הוא עד שני פסול מכאן פסק הא"ז דאין לעשות העד שליח כלל והטעם כדמפרש או כולו בקיום הגט או כולו בתקנת חכמים והכא אומר אני חתמתי ומעתה ה"ה נמי דאין לעשות הסופר לשליח דתיקון חכמים הוא לומר בפני נכתב ובפ"נ והכא אומר אני כתבתי ולא אמר כולו בתקנת חכמים ואין להקל בלא ראיה עכ"ל. והובא שם תשובת חכם א' (כפי הנראה הוא הגאון מהר"ד אופנהיים) שחולק בזה על מהר"י מרגליות וכ' דשפיר יכול להיות הסופר שליח ואף שצריך לומר אני כתבתי ובפני נחתם לית לן בה דכל ענין של בפני נכתב הוא כי היכא דלא ליתי לאחלופי בקיום שטרות דעלמא ודאי דאין נפקותא אף אם משנה הלשון

לומר אני כתבתי אך בענין בפני נחתם ודאי דאיכא קפידא כו' ולכן צדקו דברי א"ז דאין עד יכול להיות שליח משום דאיתפליג בעדות עצמו דצ"ל אני חתמתי ובפני חתם חבירי ואין לו תקנה אלא יתקיים בחותמיו משא"כ הסופר אף אם נעשה שליח מ"מ בחתימות שני העדים אומר בשוה בפני נחתם ולכך נקט הא"ז דאין לעשות העד שליח ומסופר לא משתעי מידי. והאריך עוד בזה ומסיק ומכ"ש במקום עיגון ודאי דאין להחמיר כלל ואפשר דבעל סדר הגט גופייהו לא עלו על דעתן' להחמיר במקום עיגון עכ"ד החכם הנ"ל. ואא"ז ז"ל שם בסימן ס"ט האריך לחלוק על החכם הנ"ל ומסיק דחלילה לנו להקל נגד הני גאונים מהר"י מרגליות ומהר"ם מקראקא ובנ"ד יתקיים הגט בחותמיו ולפני ב"ד או הוא ואחר יעידו על חתימת השני והוי כולו בקיום הגט ע"ש. ועיין בס' ישועות יעקב ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ק י"ז שהזכיר ג"כ דברי הפמ"א ז"ל ברמיזה וכתב שדעתו מסכמת לדעת הגאון מהר"ד אופנהיים אמנם רק בשעת הדחק כעובדא דשם ע"ש:

## סימן קכא

א **ה"ז ספק.** עבה"ט שכ' ומזה. יש סמך כו' וע' לעיל סי' סק"ה ס"א בבה"ט. ומ"ש ואם בעת שצוה לכתוב לא היה שכור כו' עיין בס' גט מקושר בסג"ר אות י"ד מ"ש בזה:

ב **עתים חלים.** עבה"ט שכ' היינו כשידוע הזמן כו' והוא מדברי הב"ש סק"ד ועיין בתשו' חתם סופר חלק יו"ד סי' ז' דרב אחד הקשה לו דמדברי הב"ש משמע דוקא מי שיש לו וסת לחלימותו גיטו גט אבל אם אין לו זמן ידוע אפילו היה חלים לא מהני וא"כ גט חמור מעדות (נראה דכוונתו עמ"ש בש"ע ח"מ סי' ל"ה סעיף ט' הנכפה בעת שהוא בריא כשר אחד הנכפה מזמן לזמן או הנכפה תמיד בלא עת קבוע כו') ובש"ע הוקל בגט מבעדות דבגט א"צ לחזור לשפיותו לגמרי וסגי בסוף שטותו והתחלת שפיותו (ר"ל ממ"ש בש"ע כאן ואפי' חלים בעלמא כו' ואילו גבי עדות איתא בש"ע שם וצריך להתיישב כו' והיינו כמ"ש בש"ע שם סי' רל"ה סכ"א וצריכים העדים לחקור הדבר היטב שמא בסוף שטותו כו' ועסמ"ע שם) . והוא ז"ל השיב לו דלק"מ דאין ספק העושה שליח או מגרש בעצמו צריך שיהיה שפוי ממש ק"ו מעדות וסגי נמי בחלים אפי' אין לו וסת וזמן ידוע לחלימותו אך הכא מיירי במי שכ' או ציוה לכתוב בחלימותו ושלחו למקום אחר שצריך המוסרו לידע שבשעה שנותן הגט לידה הבעל הוא בחלימותו במקום שהוא שם והיינו במי שיש לו וסת לשטותו ולא הגיע וסתו וידע השליח שעתה הבעל הוא חלים ונותנו לאשה בשליחותו ולזה א"צ שיהיה הבעל באותו שעה חלים ממש אלא שכבר התחיל להבריא ולחזור לשכלו סגי למסור הגט כיון שכבר היה בדעתו שלימה כשציוה לכתוב וליתן ועיין

בזה היטב ר"פ מי שאחזו ומזה מיירי בש"ע בסעיפים שלפני זה וע"ז קאי הב"ח ולק"מ עכ"ל. ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים דלכאורה נראה שדברי הב"ש הנ"ל לקוחים מדברי רי"ו בשם הרמ"ה הובא בב"י סי' זה (וגם לעיל ר"ס מ"ד ובש"ע שם ס"ב בהגה) שכ' וז"ל אין אנו יודעים בודאי הזמן שהוא עומד בריא והזמן שהיא שוטה הו"ל ספק ופשוט הוא עכ"ל ומפרש הב"ש דכוונתו אפי' אם בדקנוהו וראינו שהוא חלים בשעה שציוה לכתוב אפ"ה כל שאין לו זמן ידוע הוא ספק (דאל"כ הוא מלתא דפשיטא טובא לא היה צריך לכותבו כלל) והיינו משום דחיישינן שמא רגע אחר הבדיקה נתקלקל וזה דבר בלתי אפשר שיהא עומד בבדיקה מתחלת כתיבת הגט עד אחר גמר נתינתו וכן מבואר עוד בב"י בשם בעל העיטור במ"ש ואיכא מ"ד נשתתק ספק שוטה ולא דייק לן דאם איתא כי בדקינן ג' זימני מה הוה ליחוש דילמא פקח ונשתטה היא ולעולם יהא צריך בדיקה עד שיגיע גט לידה כו' וכן מבואר עוד להדיא מדברי הב"י גבי אלם והביא שם ראיה מסוגיא דר"פ חרש דאיתא התם דאי אמרת לר"א חרש עתים חלים ועתים שוטה קדושי מצי מקדש גרושי לא מצי מגרש ואם איתא הא מצי לגרש ע"י בדיקה א"ו דבע"ח וע"ש אינו מועיל בדיקה ע"ש. ומכל זה מבואר דאפי' אם מגרש בעצמו כל שאין לו וסת וזמן ידוע לחלימותו אפי' בדיקה לא מהני והיינו משום דחיישי' שמא יתקלקל. וגם מ"ש הגאון ח"ס דאין ספק העושה שליח או מגרש בעצמו צריך שיהיה שפוי ממש כו' אך הכא מיירי כו' לע"ד צ"ע דמדברי הרשב"א מקור האי דינא לא משמע כן. ועיקר קושיית הרב השואל איני מבין דלכאורה נראה דגט אינו חמור כלל מעדות ולדעת הב"ש הנ"ל גם גבי עדות דינא הכי הוא דצריך דיקא וסת קבוע לחלימותו ומ"ש בח"מ סי' ל"ה ס"ט אחד הנכפה מזמן לזמן או הנכפה תמיד בלא עת קבוע כו' י"ל נכפה שאני כיון דזמן שטותו ניכר ע"י מעשה מוקמינן ליה אחזקת בריא לשלא איתרע ע"י מעשה ועוד י"ל דזהו נכלל ג"כ בדברי הרמב"ם וש"ע שם במ"ש וצריך להתיישב כו' וצ"ע: שוב נדפס תשובת מהרי"מ מבריסק וראיתי בסי' ל' האריך שם בדברי הב"ש הנ"ל והביא דברי הפר"ח שכ' לדחות ראיה הנ"ל מסוגיא דר"פ חרש די"ל כוונת הש"ס דגרושי לא מצי מגרש היינו כדרך המגרשין דהיינו בלא בדיקה אבל בבדיקה מועיל והוא ז"ל כ' ג"כ לדחות ראיה הנ"ל. וכ' שם דבאמת אינו מוכרע כ"כ דבע"ח וע"ש לא תועיל בדיקה ומצד הסברא נראה דמועיל ולא חיישינן שמא יתקלקל אח"כ דמוקמינן ליה אחזקתו דהיינו חזקה דאתיא מכח רובא דרוב ב"א אינם שוטים וסברא זו דמועיל בדיקה מוכרח בדעת גדולי הפוסקים שהביא הב"ש בסק"ט דס"ל דאלם מעיקרא כשמוציא את אשתו בגט בעי בדיקה ויקשה קושיית הב"י דאיך מועיל בדיקה הא יש לחוש דאחר הבדיקה יתקלקל

ח"ו דלא חיישי' להא (איני מבין דהא מכלל אלו הפוסקים הוא ג"כ הרי"ו וא"כ יהיו דבריו סותרין זא"ז) וכן נראה דעת הרמב"ם (הועתק לשונו בח"מ סי' ל"ה ס"ח) במ"ש ונמצאת דעתו משובשת תמיד דיוק לשונו מורה לאפוקי הך דינא דרי"ו וכן מורה בפשוטות ל' הרשב"א שהביא הב"י בתחלת סי' זה והתרוך בזה (וקצת נראה מדבריי שמדקדק מלשון הרמב"ם והרשב"א דאפי' בדיקה א"צ רק כ"ז דלא חזינן ביה מעשה שטות ומתנהג כדרך כל אדם לא חיישי' ליה בעת ההיא) ע"ש. וע"ש עוד בח' מהרי"מ במעשה באחד שנפל מן הגג ונחלה לערך שנה ואח"כ הבריא רק לא רצה לעמוד ממיטתו ואח"כ עמד והלך ועשה מלאכה ואח"כ לא רצה לעשות שום מלאכה ולא היה שפוי בשלימות ולפעמים לא היה מדבר כלל וגם לא ביקש שיתנו לו לאכול אפי' כמה ימים רק אם היו נותנים לו היה אוכל ונהג כן זמן רב ואח"כ נתרצה ליתן ג"פ לאשתו וסידרו לו הגט ועל כל השאלות שצריך לשאול לבעל השיב על הכל כהוגן ובשעת הנתינה אמר הכל מלה במלה כדברי המסדר כו' כש"ד סימני שוטה לא הוה עליו מעולם רק ענין מרה שחורה שלא היה מדבר ולא משיב רק בשעת כתיבה ונתינה השיב הכל כהוגן וביום מחר גמגם קצת בבוקר ולאחר חצות חזר לדבר ולהשיב כהוגן. והשיב הנה מצד שנפל מן הגג אין כאן בית מיחוש אף דמבואר בס"ס זה דנפל מן הגג צריך בדיקה היינו כשנשתתק אבל כשהוא מדבר בכל ענינים אין חשש כלל. אבל מה דיש לחוש בזה כיון דמקודם לא היה שפוי בדעתו ולא היה אוכל ושותה והיה יושב בטל אף שבזמן הגט היה צלול בדעתו מ"מ כיון דלא ידעינן בבירור העת שהוא חלים לא מצי לגרש כלל כמבואר מדברי הב"ש סק"ד דבע"ח וע"ש אם לא ידעינן בבירור העת שהוא חלים אפי' בדיקה אינו מועיל. והאריך בזה דבמקום עיגון יש לצדד להקל ולהתירה ע"י גט זה חדא שדברי הר"ש הנ"ל אינם מוסכמים ודעת כמה גדולי הפוסקים דבע"ח וע"ש מועיל בדיקה (כמובא לעיל) וא"כ בנ"ד אף שלא היה ממש בדיקה המבואר בש"ס ובש"ע ס"ה מ"מ י"ל כיון שנהגי עכשיו בסדר הגט שנתרבה השאלות ותשובות וביטול מודעי וביטול כל התנאים הוי כמו בדיקה המבואר בש"ס דלדעת הרמב"ם הובא בב"י הך בדיקה דש"ס הוא לאו דוקא. ועוד יש לצרף דעת רבינו אביגדור הובא במרדכי ובמהרי"ק דדוקא הני סימני שוטה האמורים בפ"ק דחגיגה ולא בדבר אחר. ועוד דכבר אירע עובדא כזו בדורות שלפנינו ונדפס ע"ז שני ספרים אור הישר ואור ישראל וגאוני פפ"ד פסלו גט כזה והגדולים אשר במדינה כולם חלקו עליהם והועתק מקצת דבריהם בתשו' בית אפרים סי' פ"ט ונזכר שם בשם גאון אחד שהביא ראיה מדברי רש"י בחגיגה ו' ע"ב דחולי מרה שחורה לא יחשב בכלל שוטה דאינו נוגע למוח שבראשו רק הוא ע"י תגבורת המרה וגם כ' שם דאף לדעת

הרמב"ם דס"ל דהני סימני שוטה לאו דוקא היינו בשעושה איזה מעשה שטות בידים אבל אם הוא רק מדבר דברים של שטות אינו נחשב כשיטה. ועוד דכבר צדדנו דנראה דעת הרמב"ם והרשב"א דבע"ח וע"ש בעת שנראה שהוא חלים לא חיישינן כלל לספק שוטה אף דאין לו זמן קביע ע"ז (ר"ל דאף בדיקה אין צריך) והכא בנ"ד בעת סידור הגט היה נראה לכל שהיא חלים. ומסיים כ"ז צדדנו במקום עיגון אך מחמת חומר הענין לא ראיתי להגיד דעתי בהחלט להתיר עד שיסכימו עוד שני גדולי ישראל ע"ש. וע' עוד בת' חתם סופר שם מ"ש בענין דברי הרמב"ם שהובא בח"מ סי' רל"ה סכ"א אודות הנכפים שצריכים העדים לחקור הדבר היטב שמא בסוף שפיותו כו' ומדבריו מבואר דכ"ש בגט יש לדקדק בזה שלח יארע לו דבר זה גם אחר הנתינה ערך חצי שעה. וגם בגט הנשלח ע"י שליח למקום אחר יש לדקדק בזה:

ג **ואם גירש באותה שעה**. עב"ש סח"ח שכ' סימני שוטה ויפורש בש"ס ריש חגיגה כו' ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ע"ו אות א' יובא קצת לקמן סי' קע"ח ס"ג שכ' בשם מהרי"ט דהמבוהלים והנחפזים בדעתם והפתאים שהמה בכלל השוטים לענין עדות כמבואר ברמב"ם פ"ט מעדות ובש"ע ח"מ סי' ל"ה ס"ב מ"מ לענין מקח וממכר וגיטין וקדושין הוו כפקחים ורק לענין עדות נחשבים כשוטים ע"ש. גם בס' תו"ג כאן סק"ב הזכיר דברי מהרי"ט אלי וכ' עליו דלכאורה הראיה שהביא מהר"ט שם מהא דפ' מי שמת שמכר נכסים ואלפוהיי דנישדי קשייתא כו' משם מוכח איפכא דהא מסיק שם דהא דעביד הכי חוצפא יתירה כו' משמע דאי לא היה לן למיתלי משום חוצפא היו מחזיקין אותו בשוטה אף דמסברי ליה וסבר אך מי יבא אחר המהרי"ט עכ"ד וע' עוד בתו"ג ס"ס זה מ"ש בענין סימני שוטה:

ד **ובשעת נתינה**. עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ו סי' ד' וסי' י"ב מענין זה באריכות:

ה **אבל חרש**. מסתימת הש"ס והפוסקים משמע דגם חרש גמור וה"ה שוטה גמור אינו גט כלל ואין חוששין לו אף לחומרא דאם פשטה ידה וקיבלה קדושין מאחר אינה צריכה גט משני. ועיין בש' ישועות יעקב סכ"ד דחכם אחד מחכמי הזמן רצה להמציא דאף חרש גמור או שוטה גמור שגירש בב"ד והב"ד הודיעו לו ענין הגט ע"פ סדר הגט שבידינו יהיה מועיל ע"פ דברי הירושלמי ריש מס' תרומות דאמר התם דמתני' בגיטין כ"ב הכל כשירין לכתוב את הגט אפי' חש"ו אתיא כר"י בן ריב"ב דאמר חש"ו שקידש בינו לבין עצמו אין קדושיו קדושין ובינו לבין אחרים קדושיו קדושין יעו"ש וכתב דאף שאין להחליט הדבר להתירה לשוק ע"י גט זה מ"מ ספיקא הוי ויש להחמיר להצריכה גט משני ותמה על כל הפוסקים שנעלם מהם דברי הירושלמי הנ"ל (ונזכר שם שגם

בס' בית מאיר הביא כן בשם הגאון בעל נו"ב כדברי החכם הנ"ל יכתב עליו שדברי הירושלמי אלו נדחים בתלמודא דידן אך לא הראה מקומי) והוא ז"ל האריך בזה והראה כמה מקומות בתלמודא דידן שלא כדברי הירוש' הנ"ל וגם בלא"ה אין מדברי הירושלמי ראיה דהירוש' בזה לשיטתו אזיל בהא דפיתוי קטנה אונס דס"ל להירוש' דלאו אונס הוא משא"כ לדידן דקיי"ל דאונס הוא עש"ל וע' בשו"ת מנחת עני סי' ס"ט מ"ש בזה. ועיין בס' תו"ג סק"ה הזכיר קצת מדברי הב"מ בשם הנו"ב הנ"ל ותמה עליו דאיך אפשר לומר דהירוש' מקדושי אשה איירי דא"כ האיך משכחת לה קדושין בינו לבין עצמו הא קדושין בלא עדים אפילו בפקח לאו כלום הוא א"ו דהירוש' מיירי בקידושי של אפר הפרה במי חטאת כו' ובחנם האריך בזה ע"ש וכבר הזכרתי זה לעיל סי' מ"ד סק"ד. וכעת הגיע לידי ס' תו"ג של הגאון מהר"א אבלי זצ"ל מווילנא ונכתב בצדו בכ"י הגאון הנ"ל דאין זה מוכרח די"ל דלעולם מיירי מקידושי אשה ומ"ש בינו לבין עצמו היינו שהיו העדים עומדים מרחוק והוא רואה אותם ע"ל סי' מ"ב ס"ג ובינו לבין אחרים היינו שעומדים בסמוך ומלמדים אותו עכ"ד:

1 **אבל אם נשא.** עיין במל"מ פ"ב מה"ג דין י"ז:

2 **מוציא ברמיזה.** עבה"ט בשם ב"ש מ"ש מיהו אם כנס ע"י כתיבה י"ל כשם שכנס כו' ועיין בס' תו"ג שתמה עליו דמה ענין זה לזה כו' ומסיק דאפי' אם קידש ע"י כת"י אינו יכול לגרש ע"י כת"י רק ברמיזה. וגם במ"ש הב"ש וכן אם כנס ע"י קפיצה כו' תמה עליו ג"כ בזה. וע"ש עוד בענין אם עדי חתימה הם אלמים וכתב דלפמ"ש הש"ך בח"מ סי' מ"ו סל"ו דאלם יכול לחתום עצמו בשטר לדעמ ר"י דאינו מחלק במפי כתבם בין אלם לאינו אלם יע"ש א"כ ה"נ יכולים לחתום בגט ע"ש. ומ"ש הבה"ט וחרש המגרש כותבין גט בו' עד והנוסחא ע' ברי"ו ובתשו' צ"צ סי' ס"ח. הנה ספר ריי"ו אין אתי אך ראיתי בתשו' צ"צ שם כתב ששאל מהגאון בעל תוס' י"ט על נוסח גט חרש וגם אם צריכין לכל השאלות וביטול מודעי והיתר נדרים בחרש המגרש. והשיב לו בזה"ל הנני מעתיק לשון רבינו ירוחם בזה וזהו טופס גט חרש כפי שכתב בעל העיטור וכן נמצא בשם הגאונים בכך וכך כו' אנחנו בי דינא דחתימי לתתא במותב תלתא כחדא הוינא אתא קדמנא פלוני בר פלוני ורמיזנא ליה ורמז להוציא פלונית בת פלוני דאינסבא ליה ברמיזה ומדמרמז לנא כתבנו לה גיטא דנא למהוי מגורשת גמורה ותהא רשאה ושלטאה בנפשה למהך להתנסבא לכל גבר די תיצבין ואנש לא ימחה בידה מן יומא דנן ולעלם ודן די יהוי לה גט פטורין ואגרת שבובין וספר תרוכין כתקנתא דרבנן והרי את (שם בסוף התשובה הגיה שצ"ל והרי היא) מותרת לכל אדם עכ"ל ריי"ו אך נראה פשוט דזה שכתב טופס גט

חרש לא לאפקוע מיני' טופס שאר גיטי נשים אלא נוסף על שאר טופם גט צריך טופס זה לפי שצריך שיהא רומז וזה אי אפשר בלא ב"ד שיהיו חוקרין ע"ז שרומז אם הוא כהוגן וכן צריך בדיקה כדמסיק ב"י ובודאי שצריך ב"ד לכל זה והילכך ע"ז עושין זה הטופס אבל כותבין הגט ככל שאר גיטין ולשון גיטא דנא שכתוב בזה הטופס אגיטא שנכתב בפני עצמו קאי. ונמצא במכתבים שבידי עובדא להגאון מהר"ר פייבש מקראקא כתב כתובה לאשת חרש בכיוצא בטופס זה ושם כתוב להדיא וכתבנו לה שטר כתובתה כמו שכותבין לכל הנשים אות באות וזה נוסחה ברביעי בשבת כו' ואע"ג דהתם משמע שהכל בכתב אחד הכא לא מסתבר אלא שהגט עצמו נכתב בפ"ע ככל חוקותיו וככל משפטיו כו' ומה דמספקא ליה אם צריכין לכל השאלות אין לי בזה שום ספיקא דמהיכי תיתי שלא יהא מרמז על הכל דהא רמיזה דידיה במקום אמירה דפקח הוא ובגיטין דצריך רצון ודאי דצריך שירמוז ע"ז משא"כ בקדושין ואלא מיהת ביטול מודעי מסתברא שאינו צריך דמהי תיתי לחשודי ליה שמסר מודעא דמאין נודע לו זה ואי איתא דאפשר למבדקיה אי ידע מענין מסירת מודעא אין הכי נמי שצריך שירמוז בביטולה ושלום כו' עכ"ל תשובת הגאון הנ"ל (ועיין בתשו' נו"ב ר"ס פ"ד כתב שם בגט חרש אי אתי לידי הייתי מתיישב איך לעשות כו' ע"ש) . ובענין גט חרשת כתבתי לעיל סי' קי"ט ס"ו י"ט י"ג דאין בו שינוי משאר גיטין ע"ש. ובענין גט חרשת כתבתי לעיל סי' ע"ז ומה שרמז הב"ש והבה"ט לעיין בת' צ"צ סי' ע"ז אין לנהוג כשהחרש מקדש. כתבתי בזה לעיל סימן מ"ד סק"א:

ח **אבל אינו מדבר לא**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סימן תר"ח ובחלק ד' סי' ר"ו:

ט **ויש להחמיר**. עיין בתשו' פרי תבואה סימן כ"א בשכ"מ שציוה לכתוב גט לאשתו לפוטרה מיבום וסידר אמירתו לסופר לכתוב ולעדים לחתום וקודם הנתינה הוכבד עליו חליו ואשתקיל מלוליה והרכין בראשו לעשות כדברי הרב המסדר ליתן הגט לאשתו ונתנו לה ואח"ז היה חי כמו חצי שעה ונשאל מה דין האשה אי דמיא נ"ד למה שהחמיר הרמ"א בגוסס שא"י לדבר דאפי' בדיקה לא מהני ליה לפי מה שפירשו הח"מ והב"ש דזה גרע מנשחט בו שנים דשס נשחט מתוך בוריו ודעתו צילתא ובגוסס מתוך חוליו כשניטל ממנו הדבור י"ל דאין דעתו צלולה או דילמא שאני נ"ד שלא היה ודאי גוסס באותה שעה שהרי לא יראה בו סימני גוסס שהזכיר הרמ"א ז"ל. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דיש להקל מטעם זה שלא היה ודאי גוסס בשעה דאשתקיל מלוליה והרכין ליתן גט והרי יש כאן ס"ס היינו ספק דפלוגתא לצרף לספיקא דגוף הענין דשמא זה לא היה גוסס. ואף דאשה זו בחזקת זקוקה ליבם היתה וס"ל להט"ז ביו"ד ס"ס ק"י דהיכא

שס"ס סותר להחזקה עצמה אין הס"ס מועיל במקום אתחזיק מ"מ בנ"ד גם הט"ז מודה דכאן לא מחמת הס"ס אנו באים לגרע כח חזקת האיסור אלא ע"י חידוש מעשה הגט ממילא הורע כח החזקה ועל מעשה הגט אנו באים לידון בס"ס זו שהי' כדינו ואז החזקה ממילא לא תוסף כחה (זה צ"ע מדברי הט"ז שם שכ' ודומה לזה האשה שהיא בחזקת א"א ונולדו אח"כ ספיקות בגירושין כו' ע"ש. ועמ"ש מענין זה לעיל סי' י"ז סעיף ט"ו ס"ק ע"א) ועוד דבנ"ד לא הוי אתחזיק איסורא כלל דנגד חזקת האיסור יש חזקת היתר חזקת חיות וצלילת דעת. ואף דהט"ז בי"ד סי' שצ"ז דעתו דהיכא דעתה כבר מת יותר אית לן למיזל בתר חזקה דהשתא לומר כבר מת מקודם ואע"ג דבכל דוכתא קיי"ל חזקה קמייתא עדיפא מדהשתא כמו במקום ובגבינות שאני מיתה דכל חי עומד למות כו' הנה הט"ז בעצמו בתשובה הנדפסת בשו"ת גאוני בתראי סי' ז' חזר בו וסובר דגם בכה"ג אזלי' בתר חזקה קמייתא כו'. ושוב כתב דאכתי הייתי חושש בדין זה לפ"ד הש"ך בנה"כ סי' שצ"ו שם דהיכא שיש זמן ידוע לתלות ולומר שבזמן זה נפסק כח החזקה קמייתא והתחילה ריעותח לא אזלי' בתר חזקה קמייתא רק בתר חזקה דהשתא מאותו זמן הידוע א"כ בנ"ד אולי הפסקת כח הדבור בגסיסה תליא וכמ"ש התוס' בקדושין ע"ח והר"ן בפ' מי שאחזו דלהכי נקט שנפלו לו כשהוא גוסס משום דמסתמא גוסס א"י לדבר וא"כ יש זמן ידוע לתלות שמעת שנשתתק נעשה גוסס ובכה"ג לא אזלינן בתר החזקה קמייתא והדר הדין דיש להחמיר לחוש לדעת רמ"א דאולי לא היה שפוי בדעתו ולא מהני ליה אפי' בדיקה ועוד הייתי חוכך דאולי גם הפסק כל הדבור כאחד מסימני גוסס יחשב ע"פ דברי התוס' ור"ן הנ"ל ולא מקרי ספק גוסס. אך מצאתי להפ"י בקדושין שם שהכריע דעיקר כוונת התוס' הוא דסתם גוסס א"י לדבר מחמת שנטרפה דעתו ומעתה בנ"ד שלא התחיל בו טריפת דעת בעת ההרכנה שהרי ע"י הבדיקה שהוא היה שפוי בעת ההרכנה אחר שנשתתק אנו באים להתיר אין מקום לחשש זה עכ"ד ע"ש:

## סימן קכב

א **לכתוב ולחתום וליתן.** כ' בס' תו"ג נראה דדוק' בכה"ג שעשאן שלוחים על כתיבה ונתינה אז אם נאבד יכולים לכתוב גט אחר כיון שלא גמרו שליחות הנתינה אבל אם עשה להסופר שליח רק על הכתיבה לבד שאמר לו כתוב גט לאשתי ולשני עדים עשאם שלוחים ואמר להם שיקחו מהסופר בעצמם ויחתמו אותו הגט ולאיש אחר עשה שליח להולכה אז תיכף אחר שכתבו הסופר אמרי' שכבר עשה שליחותו אם נאבד וכ"כ הג"פ

(ע' בס' ב"מ) . וע' עוד בג"פ שכ' דאם נתוודע שהבעל בעצמו שינה שמו דאז ביכר שלא עשאן שלוחים ליתן גט כשר אין להם לכתוב אחר והוא פשוט:

ב **ונמצא פסול.** עבה"ט ו' אפילו פסול מדרבנן. ועיין בס' ג"פ הובא דבריו בס' תו"ג שכ' די"ל אם נתנו הגט שהוא פסול מדרבנן שהגט בטל מדאוריי' דהא מה"ט אמרינן דכשהוא פסול מדרבנן לא עשו שליחותן והוי כאילו נכתב שלא בשליחות שהגט בטל מדאוריי' ע"ש. והרב בעל תו"ג כתב עליו דלפי דבריו אם אמר כפי הנוסח הנהוג דהיינו עד שיהי' כשר בלי שום פקפוק. ואם הי' איזה פקפוק וגירשו בו הוא ג"כ בטל מדאוריית' וא"א לו' כן כלל מדסתמו הפוסקים ולא כתבו דין מחודש כזה לכן נראה דלא אמרי' דכוונת הבעל הי' שלא לעשותן שלוחים כלל כשיכתבו גט פסול רק דאמרינן שבודאי כוונת הבעל הי' שיהיו שלוחין תמיד ויהיו תמיד להבעל עד שיגיע גט כשר לידה ונמצא שלעולם הם עומדים במקום הבעל הן כשכתבו ונתנו הגט הפסול הן אח"כ כשכתבו ונתנו הגט הכשר וכמו באם הבעל נותן הגט שהוא פסול מדרבנן היא מגורשת מדאוריית' ופסול מדרבנן וכשנותן אח"כ גט שהוא כשר לגמרי נתגרשה לגמרי ה"נ הדין בשליח שלו כנ"ל ברור עכ"ל וע' עוד מענין זה בתשו' משכנות יעקב סי' כ"ז ובתשו' ברית אברהם סי' צ"ח ויובא דבריהם לקמן סימן קל"ג סק"ג:

ג **שכתבוהו ונאבד.** עיין בס' תו"ג שכ' דאם נמצא גט הראשון אחר שכתבו השני נראה דיכולין לגרש באיזה גט שירצו דהא שניהם נכתבו בשליחות הבעל מ"מ צ"ע אם ליתן גט השני ויותר טוב לגרש בגט הראשון עכ"ל:

ד **ואם לא נאבד.** כ' בס' תו"ג לכאורה תמוה דיקרעו אותו הגט דאן הוי כנאבד שיכולין לכתוב גט אחר וכן הקשה בג"פ לכן נראה דהם בעצמם אין יכולין לקרוע הגט דהוי כמבטלין שליחותן (עמ"ש לקמן ס"ס קכ"ד בסה"ג סעי' צ"א ס"ק) ודוק' כשנאבד מעצמו יכולין לכתוב אחר וכן אם קרע אחר שלא מדעתן יכולין לכתוב אחר עכ"ל. וע' בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' מ"ד.

ה **מכמה חומרות.** ע' בס' תו"ג שהביא דברי הש"ך בח"מ סי' מ"ט סק"ו דמבואר שם דה"ה אם אינו ספק מכח חומר' רק מחמת ספק דאוריית' כיון דאינו ודאי פסיל אמרי' דעשו שליחותן ובס' קצה"ח שם השיג עליו דודאי ספק דאורי' גרע מפסול דרבנן. והוא ז"ל כתב ליישב דברי הש"ך דיש לחלק דודאי ספק שהניחו חכמי הש"ס בספק והוא ספק לבל הדור ודאי דגרע מפסול דרבנן משא"כ ספק שהוא רק ספק לחכם שבעיר שאין הספק כולל כל הדור הוי ספק חסרון ידיעה דאם הוא ספק לזה אפשר לחכם גדול ממנו לא יהי' ספק כלל בזה אמרי' דעשו עדים שליחותן כנ"ל ברור ע"ש:

ו **וליתן לה שניהם**. היינו מכח ממה נפשך כמ"ש הב"י ועיין בס' ג"פ דבמקום שצריך מדינ' ב' גיטין כגון בספק שמות גרשום וגרשון צריך הבעל ל ער הוי שלוחי לכתוב שני גיטין ואין לסמוך עלהממ"נ וכ"כ בס' תו"ג ע"ש:

ז **הרשות בידם**. עבה"ט בשם ב"ש דאין ליתן ב' גיטין אלא מדוחק ועיין בג"פ סק"ה האריך בזה והעלה מעיקר הדין אין לחוש והרוצה לצאת כל הדיעות יעשה כמ"ש הרש"ל בשם אביו תחילה הי' נותן שניהם בבת אחת ואח"כ חזר ולקחם ונותנם בזה אחר זה וכל זה לכתחיל' אבל בדיעבד נ"ל דבכל גווני יש להכשיר בין בב"א בין בזה אחר זה ע"ש. ובס' ב"מ כתב עליו דמוטב לעשות כמ"ש בש"ע סי' קכ"ט ס "ט ליתנם זא"ז ע"ש ועמ"ש בסי' קכ"ט שס ס"ק:

ח **לדעת הרב שבעיר**. עח"מ סק"א שהסופר לא יתקן האותיות אחר שראה הרב הגט בלי רשות הרב דשמא כשר הוא לדעת הרב וכבר עשה שליחותו אם לא שאמר להבעל ג"כ ולכל מי שמראה אותי ולך ע"ש. ועיין בס' תו"ג שתמה ע"ז דכיון שהוא כשר מה מזיק מה שתיקן הסיפר מעצמו ומשך האותיות בחנם וכ' לתרץ דודאי אם באמת הוא כשר גם בלא תיקון ודאי דיכול הסופר להמשיך האות ולייפותו אפי' בלא דעת הרב רק דחיישינן שמא באמת הוא פסול בלא תיקון רק שהרב טעה באמרו שהוא כשר ואז אם הסופר מעצמו תיקן בלא רשות הרב לא מהני התיקון כי נתקן שלא בשליחות הבעל ע"ש. ומדבריו מבואר דאם הי' מתחילה כשר אינו מזיק אפי' אם אדם אחר שאינו סופר הנעשה בשלימות הבעל תיקון האותיות או משכם כדי ליפותם ע"ש והוא פשוט. ועמ"ש מזה לקמן סי' קכ"ה ס"ק:

ט **אין לסמוך ע"ז**. עבה"ט ועיין בס' חו"ג שכ' דכשחוזר הבעל ומצוה פעם שנית אין לומר שוב כתוב מאחד ועד מאה רק חזור וכתוב גט לאשתי כיון דמה דחוזר ומצוה הוא משום דחיישי' להך דיעה דס"ל דזה דמי לברירה א"כ כשאומר מאחד ועד ק' חוזר חשש ברירה למקומה ע"ש וכ"כ בס' ג"פ סוס"ק ח' והביאו ג"כ בס' בית מאיר. וכיוצא בזה כ' ג"כ בשם הרש"ל ביש"ש שכ' דהמנהג לצוות שנית אבל מ"מ אין להחמיר כ"כ ולהרבות בדברים כבראשונה אלא לקצר עכ"ל. ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ג':

י **ותנו לשליח**. עיין ברש"י גיטין ס"ג ע"ב שפירש ותנו לשליח שלי שמיניתי וכן עשו כו' ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' רע"ו שמדייק מדברי רש"י אלו דדוקא בכה"ג אבל אם אמר להם כתבו וחתמו גט לאשתי ועשו שליח להוליך לה או כתבו וחתמו ושלחו גט לאשתי בהא ודאי לא סלקינהו ואם נאבד מיד השליח כותבין אחר' ושולחין לה דהא עד דמט' גט לידה שוינהו שליחן מש"ה הוצרך רש"י לכתוב לשליח שלי שמניתי משמע

דמש"ה מספקא לי' אי סלקינהו אבל אם אמר להם למנות שליח לא סלקינהו עכ"ד. ועיין בס' ג"פ ס"ק י"א שהביאו ג"כ וכתב עליו וז"ל ולדידי חזי לי הגם דמדברי רש"י יראה דהכי ס"ל שאר הפוסקים הרמב"ם והטור וזולתם שהעתיקו סתם כתבו נתנו לשליח ולא פירשו דבשליח שעשאו הבעל איירי משמע דס"ל דאפי' הם העושים שליח מספקא לן דילמא סלקינהו כו' אך בדיעבד ובשעת הדחק כדאי רש"י והרדב"ז לסמוך עליהם כו' ותו דהוי ס"ס כו' (עמ"ש לעיל סי' קכ"א סק"ט עכ"ל) ע"ש עוד ועי' בס' ב"מ שפקפק על דין זה והניחו בצ"ע. אמנם כתב דאם הבעל עשה להם אף שלוחים להולכה אלא שהם מעצמם מחמת אונס עשו שליח אחר בזה אין ספק שכולם מודים לרש"י כו' עש"ה:

יא **לכתוב וליתן**. עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז סי' פ"ה נאבד הגט מן האשה כו' אין כותבין כו' שם מבואר הטעם דהוי עדות שקר מאחר דכבר עשו שליחותן. ודבר זה נאמר ונשנה עוד שם בחלק ד' סי' רע"ו. ושם הוסיף בזה וז"ל ואי איכא סהדי שנמסר בידה גט כשר ליזלו וליסהדי קמי בי דינא ולכתבו לה בי דינא מעשה ב"ד ונקטה לי' בידה לראי' לאינסובי ואי ליכא סהדי דידעי דגט כשר נמסר בידה לית לה תקנתא עד דנטלי רשותא מהבעל זימנא אחריתי עכ"ל:

## סימן קכג

א **חוץ מחמשה**. עיין בס' גט מקושר בסג"ר אות ז' שנסתפק אם אמר להנך חמשה לכתוב ואחר אמירתו נתגייר הכותי ונשתפה השוטה והגדיל הקטן מי אמרינן דכיון דבשעת הכתיבה כשרים הם לא איכפת לן מה שבשעת צווי הבעל היו פסולים או דילמא כיון דבשעת צווי היו פסולין אפי' שבשעת כתיבה ראויים לכתיבה לא מהני ונ"מ במלתא דשכיחא באם צוה הבעל לסופר לכתוב בטרם שנבדק הסופר אם צריך לצוות מחדש ע"ש מ"ש בזה:

ב **ותקנה אותו לבעל**. עח"מ וב"ש דצריכה היא להקנות ממש לבעל. ועיין בס' ב"מ מזה:

ג **שגם קרוב לא יכתוב**. עמ"ש לקמן סי' ק"ל סק"א:

ד **מחלל שבתות**. עיין בס' ג"פ בענין מוסר שקר ומלשין בשקר שכתב הגט (ע' ביו"ד סי' ב' ס"ט ובסי' ק"ט ס"י ובסי' רפ"א ס"ג ועיין בספר ישועות יעקב סק"ט שכ' דלענין גט כ"ע מודים דאסור לכתוב ומהראוי לדקדק בזה מאד כי בעו"ה שכיח הדבר ונעשה להם כהיתר כו' ע"ש) ובענין צדוקי ובייתוס' ובענין. ממזר ופצוע דכה וכרות שפכה ע"ש:

ה **ביה"כ ושבת ה"ז בטל**. עיין בס' רביד הזהב פ' תצא שכ' יש להסתפק אם כתב בשמאל דפטור אבל אסור אולי דהוי פסול ולא בטל ע"ש:

ו **ואין לגרש בלילה.** עבה"ט (ועמ"ש לעיל סי' כ"ו סק"ז) ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ד שהאריך לקיים דברי התה"ד בשם א"ז. ומתחילה עלה בדעתו דאולי עובדא של הא"ז הי' בגט ע"י שליח דצריך לומר בפ"נ ובפנ"ח והוא שטרות דאין מקיימין בלילה כמבואר בח"מ סי' מ"ו ס"ד וכ' הש"ך שם סק"ה דאפי' בדיעבד לא הוי קיום ואין חילוק בזה בין שטרות לגט אפי' במקום עיגון. וא"כ הוי כאילו מסר השליח הגט ולא אמר כלל בפ"נ ובפנ"ח שאם אינו נוטלו הימנה וחוזר ונותנו לה הגט פסול עד שיתקיים. ועוד י"ל כי אולי עובדא זו הי' שנכתב ונחתם ביום ואז אין לו תקנה למסרו בלילה אם לא ע"י שליח כמבואר בש"ע סי' קכ"ז ס"ה. ושוב ראה בתשו' הרא"ם סי' פ"ב הביא דברי הא"ז מפורש דאפי' נתינת הגט מידו לידה שא"צ קיום אין לעשותו בלילה מידי דהוי אחליצה כו' ואם כי הדברים האלו תמוהים צריך אני לקבל דמיון שלו ולבטל דעתי ובפרט כי ראיתי שכן הוא גם דעת רש"י ז"ל בריש סנהדרין בד"ה המיאונין. והאריך עוד לסלק כל הסתירות שבתלמוד נגד זה ושורש דבריו לחלק בין נשואה לארוסה וכתב דבזה גם כל ראיות הפר"ח בטילים ע"ש באורך ועמ"ש עוד משמו בס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ד בהגה. וע' עוד בסה"ג סעיף פ"ט ס"ק ובביאורי לסדר גיטין בסג"ר אות ד':

## סימן קכד

א **שכתבו על איסורי הנאה.** עיין בתשו' ברית אברהם חא"ח סי' כ"ו וכ"ז פלפול עצום בזה:

ב **כשר.** עבה"ט ועיין בס' ג"פ שהאריך בזה ומסיק הילכך יראה דאין לכתוב הגט באיסורי הנאה לכתחילה כמו שנראה מדברי התוס' ומרן ז"ל (וכן מסיק בס' ישועות יעקב ע"ש) . וע"ש עוד שכ' דיש ליזהר לדידן שנתפשט המנהג לכתוב הגט על הנייר ולפעמים יש מן נייר שעושין בו רושם צורת חמה או צורות אחרות הנעבדות כו' ע"ש:

ג **שצריך ביעור.** עבה"ט ועיין בס' שעה"מ פ"ד מה"ג דין ב' מ"ש בזה:

ד **ומוסר לה.** ל' המשנה בגיטין י"ט ונתן לה את הפרה ונותן לה את העבד וכן הוא ברמב"ם ובטור. ומרן המחבר שינה הלשון וכתב ומוסר לה עיין בס' הפלאה כתובות דף פ"ה מ"ש בזה וע' עוד בס' פני יהושע בגיטין שם ובס' גט מקושר בסג"ר אות ס"ג:

ה **העבד.** עבה"ט שכ' דא"צ להיות כפות ועיין בתשו' מעיל צדקה ובס' ג"פ מ"ש בזה:

ו **על כל דבר תלוש.** כתב בס' ג"פ נראה דאתי לרבות דכותבין על האוכלין כגון תפוח וכיוצא בו דהדבר ברור דקיי"ל דכותבין על האוכלין בין אוכלי אדם בין אוכלי בהמה ע"ש:

ז **ואפילו אם נכתב על נייר**. ע' בח"מ שכ' לא ידעתי מאי אפי' כו' וע' בתשובת מהר"ם לובלין ס"ס ק"א שכ' וז"ל ופליאה בעיני על כ"ת שהוגד לי שכתב אותו הגט על נייר מה שאין נוהגין כן במדינתנו עכ"ל ועיין בס' ג"פ שכ' על דברי הרמ"א הנ"ל וז"ל הנה ברור שדעת מור"ם דלכתחילה (ע"צ היותר טוב) יש לכותבו על קלף או גויל וכן ראיתי בס' מנהיר ע"ח (הוא תשובת מהרמ"ל הנ"ל) כו' ואנו לא ראינו ולא שמענו מי שחשש בזה אפי' לכתחלה והמנהג פשוט פה ירושלים ת"ו ובכל א"י וגיטין הבאים ממ"ה שהם כתובים על נייר שלנו שקורין פאפיר וכן העיד הב"ח סימן קכ"ו שכל הגיטין הבאים מסאלוניקי וממצרים ויתר מקומות תוגרמה אין נכתבים על קלף והני ניירות שלנו אינם יכולים להזדייף דאם יהיה שום אות או תיבה כתובה על המחק מיד הוא נרגש וניכר לעיני כל רואיו ולכן יש להתיר גיטין הכתובים על הנייר כמו גיטין הכתובים על קלפים העפוצים וא"צ להביא עדי מסירה לפנינו אלא בעדי קיום סגי וזה ברור עכ"ל. גם הט"ז כתב בס"ק ז' וז"ל לפי הנראה יותר כשר לכתוב על פאפיר שקלף שלנו אפשר להזדייף יותר לגרור ממנו כי חזק ועב הוא משא"כ בנייר שא"א כלל לגרור בו שלא יהא נראה הגירור ואף שהיה המנהג בארצות אלו לכתוב על קלף מ"מ בשעת הגזירות במדינות וואלין ואקריינא שהוצרכו הרבה לתת גט מצוה ולא היה מצוי קלף הורגלו לכתוב על פאפי"ר ומשם התפשט גם לשאר מקומות עכ"ל. גם בס' ישועות יעקב כתב בזה ימים רבים נתפשט המנהג לכתוב על הנייר אף במקום שקלף מצוי ואין שום דחק בדבר והיה בדעתי למחות ומצאתי להט"ז שיותר טוב לכתוב על הנייר מעל הקלף כו' גלל כן לא מחיתי בידם עכ"ל. ובס' גט מקושר בק"א אות ו' כ' נראה לו נכון מנהג של עכשיו לכתוב על נייר שקורין פאפיר שהגרירה ניכרת יותר מעל הקלף ע"ש וע"ל סי' ק"ל סק"ו:

ח **שלא יצטרך לחתוך**. ע' בטור וב"י מחלוקת הראשונים ז"ל אם בדבר תלוש שאינו מחובר לקרקע ושאינו בעל חי אמרינן מחוסר קציצה ועיין בספר ג"פ ס"ו שהאריך לבאר דברי הראשונים בזה בסוף הכלל העולה דראינו פלוגתא דרבוותא מערכה מול מערכה דרשב"ם וסייעתו ס"ל דאין קציצה במידי דתלוש ור"ת וסייעתו ס"ל דיש מוקצה במידי דתלוש וכיון דפלוגתא דרבוותא היא נקטינן דהויא ספק מגורשת. וכתב עוד דמדברי התוס' שם במה שהביאו דף כ"א ע"ב ראיה למה שכתבו דאפי' לדעת ר"ת אם חתכו ממנו דבר מועט כדי ליפותו לא מקרי מחוסר קציצה וראיה הב' הוא מהא דה"ז גיטך והנייר שלי כו' מזה יש ללמוד דהך דרשא דוכתב ונתן שלא יהא מחוסר קציצה הוא אפילו שלא יקוץ אותו בין כתיבה לנתינה רק שבדעתו לקוץ אותו אחר הנתינה כיון דלקציצה קאי כקצוץ דמי ומחוסר קציצה קרינן ליה עש"ה. וכתב עוד דמה שכתבו

התוס' דבדבר מועט כדי ליפותו לא מקרי מחיסר קציצה אף שכן הוא ג"כ דעת הרא"ש והטור והב"י והרמ"א מ"מ אין דין זה מוסכם להלכה שהרי הבה"ג פוסל אם נחתך ממנו כלום ומסתפק הרשב"א בדבריו אם אפילו בדבר מועט פוסל ומתוך ספיקו של הרשב"א משמע דמסתפק אם בה"ג פוסלו דבר תורה אפילו בדבר מועט וכן נראה מדברי הב"ח וגם הרי דעת רבינו האי גאון ז"ל הביאו הר"ן מבואר שפוסל אפי' בדבר מועט כל היכא דהוי דעתיה קודם כתיבה למיגז מיניה. ומסיק וז"ל ומ"מ לענין הלכה יראה דבדיעבד אם נחתך דבר מועט בין כתיבה לנתינה אם לא היה דעתו קודם כתיבה למיגז מיניה כשר ויש להתיר מטעם ס"ס ספק אם הלכה כרשב"ם דמתיר קציצה בתלוש ואת"ל בר"ת דאף בתלוש מקרי מחוסר קציצה דילמא בדבר מועט לא הוי מחוסר קציצה ואת"ל אפי' בדבר מועט חשיב קציצה דילמא היינו דוקא כשהיה דעתו קודם כתיבה למיגז מיניה אבל כשלא היה דעתו מתחילה לא והוי ס"ס המתהפך אמנם אם מתחילה היה בדעתו לגוז אותו אח"כ לא מבעיא אם קצצו אלא אפי' לא קצצו בין כתיבה לנתינה כיון דעומד לקצוץ כקצוץ דמי ומחוסר קציצה חשיב למאן דאמר דאפי' בדבר מועט חשיב קציצה כיון שהיה בדעתו לקוצצו אח"כ והויא ספק מגורשת ומיהו אפשר דבלא קצצו אפי' היה דעתו לקוצצו יש להתיר מטעם ס"ס אבל בקצצו והיה בדעתו לקוצצו מעיקרא מידי ספיקא לא נפקא ודייניין לה כספק מגורשת עכ"ל: שוב מצאתי בס' גט מקושר בסג"ר אות ס"ג הביא דברי הג"פ הנ"ל במ"ש דמדברי התוס' יש ללמוד דהך דרשא דוכתב ונתן כו' הוא אפילו שלא יקוץ אותו כו' והשיג עליו וכתב שדברים תמוהים הם ולא נמצא בשום פוסק חידוש זה ומדברי התוס' אין ראיה כלל כו'. ובענין הדין דחתך דבר מועט מסיק שם וז"ל ולדינא נראה אם חתך דבר מועט ליפותו אם לא היה דעתו מתחלה לחתוך כיון שכן דעת התוס' והרא"ש והרשב"א והר"ן ורה"ג אין להחמיר כלל שהרי בלא"ה לכמה פוסקים אין מחוסר קציצה בתלוש וגם בה"ג שכתב ומאן דכתב גיטא כו' י"ל ג"כ דהיינו דוקא כשהיה דעתו לפסוק בשעת כתיבה כו' וא"כ אין להחמיר בזה כלל מיהו אם היה דעתו מתחילה לחתוך ממנו אח"כ יש להחמיר אפי' בדיעבד עכ"ל. והוא מכוון לדברי הג"פ הנ"ל בדין זה אלא דמה דמספקא ליה להג"פ דאפשר אפילו לא קצצו בין כתיבה לנתינה כיון שהוה בדעתו לקוצצו כו' לדידיה פשיטא ליה דבלא קצצו אפי' היה דעתו לקוצצו אין שום חשש: ועיין עוד בג"פ ס"ק י"ז שנסתפק דעת רב האי גאון ז"ל דתלי באם היה בדעתו קודם כתיבה לגוזזו אח"כ דעת מי בעינן דעתו של בעל או דעתו של סופר ומסיק דבין שהיה בדעתו של בעל לגוזזו ולא היה בדעתו של סופר ובין שהיה בדעתו של סופר ולא היה בדעתו של בעל יש להחמיר ע"ש:

ט **לאחר הכתיבה**. עבה"ט שכ' אבל מותר לכתוב על נייר גדול כו' ועיין בס' ג"פ שכ' דאפשר דע"כ לא מכשרינן בגט שנכתב בקלף גדול ולא נחתך ממנו אלא שכתבו באמצע הקלף דשארית הקלף שסביבותיו הוא לנוי לגליון אבל אם נכתב הגט בראש או בסוף הקלף ויש שם קלף חלק הרבה יותר משיעור הגט פסול גזירה שמא יחתוך. ואפשר דגם בזה מכשרינן דלפעמים עושים כן באגרות להניח נייר חלק בראש הכתב או בסופו או בצדו לנוי ולתפארת. וה"נ אם כתב הגט על חצי דף נייר שלם שקורין פליג"ו בלע"ז וחציו האחר כפול תחתיו כשר ולא חיישינן שמא יקוץ ויחתוך אותו חצי הנייר הכפול תחתיו דכן מניחים אותו באגרות ובשאר שטרות כו' ובכל כה"ג דהוי איסורא דרבנן גזירה שמא יקטום יש להקל אמנם אם מתחילה היה דעתו לגוזזו כו' ע"ש ועמ"ש בזה לעיל בס"ק הקודם:

י **כדי ליפותו**. כ' בס' ג"פ ס"ק י"ט וז"ל והא דחתך כדי ליפותו אין לפסול הגט ראיתי בביאורי סמ"ג שכ' שמעתי שצריך לחתוך אותו מעט לחתיכות דקות דאז נראה שליפותו חתך ממנו ולא לצורך הקלף עכ"ל גם בס' קרבן נתנאל פ"ב דגיטין אות נ"ט הביא דברי ביאורי סמ"ג הנ"ל ומסיים וראוי ליזהר ע"ש:

יא **אפי' הנקבים**. עיין בתשו' ב"ח החדשות סי' צ"ג שכ' וז"ל גם במה שלא קצצו הנקבים שמן הצדדים שהשרטוט נעשה בהם אין בזה שום מיחוש דודאי אם היו רוצים לקוץ אותם להתנאות צריכין לכתחילה לקוצצם קודם הכתיבה למען לא יהיה מחוסר בשעת הכתיבה קציצה אבל אם אינו רוצה לקוץ אותו אין בזה מיחוש ואף על פי שהוא נוי הגט לקוץ אותו עכ"ל:

יב **גט במחובר**. עיין ח"מ שכתב ואם תלוש ולבסוף חברו כו' ועיין בספר שעה"מ פ"ג מה"א דין ג' מ"ש בזה:

יג **בכתובת קעקע**. עב"ש שהקשה הא העדים נעשו רשעים כו' וע' בזה בפר"ח ס"ק כ"ב ובס' שעה"מ פ"ד מה"ג דין ד' ועיין עוד בתשו' נו"ב תניינא סי' קל"ה מ"ש בזה:

יד **העדים חקוקים על ידו**. עב"ש סוס"ק ט"ז ועיין בס' קרבן נתנאל פ"ב דגיטין אות מ"ז שהשיג עליו:

טו **לא יתננו לה כו'** כתב בס' ג"פ מלשון זה משמע דבשעת חתימת העדים לא איכפת לן אם כתיבת הגט הוא לחה עדיין אלא בשעת נתינת הגט ביד האשה בעינן שלא יתננו לה עד שתתייבש כתיבת הגט וחתימת העדים וזה סותר למ"ש מרן ס"ס ק"ל סכ"ב דיש מי שאומר דצריך שיתייבש הגט קודם שיחתמו העדים ומבואר בב"י שמ"ש כאן הוא סברת סמ"ג סה"ת והגמי"י ומ"ש בסי' ק"ל הוא סברת הקונדרי' ומשמע דפליגי אהדדי ואפשר

דמש"ה כתב כאן סתם והתם כתב בשם יש מי שאומר לומר דסברת יחידאה היא אלא דלכתחלה מיהא טוב לחוש לדברי הקונדריס עכ"ל ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א ס"ס קנ"א ויובא בס"ס ק"ל שם.

טז **עד שתתייבש**. כ' בס' ג"פ וז"ל ואם השליך עפר על הגט כדי לנגב האותיות או עפרות זהב נראה דיש להחמיר משום דאותו עפר מבטל כתב הראשון והוי ככתב ע"ג כתב כגון דיו ע"ג סיקרא דאזלינן להחמיר דכתב עליון אינו כתב כדמוכח פ"ב דגיטין דף י"ט וכה"ג בס"ת ותפילין דזרק עפרות זהב ע"ג האותיות פסולין. ואם חזר וגרר עפרות זהב ונשארו האותיות עשויות כבראשונה צ"ע אי הוי כשר דאפשר דדמיא לחק תוכות כו' ולכן אם השעה דחוקה ורוצה למהר לתת הגט והאותיות לחות יקריב הגט נגד חום האש לייבש אותו ולא יתן עליו עפר לנגבו עכ"ל. והנה מ"ש ואם חזר וגרר עפרות זהב צ"ע אי הוי כשר דאפשר דדמיא לחק תוכות כו' הוא תמוה דהא איתא בהדיא בש"ע א"ח סי' ל"ב ס"ג אם זרקו עפרות זהב על האותיות מעביר הזהב וישאר כתב התחתון וכשר ע"ש וצ"ע: שוב מצאתי בס' גט מקושר בקו"א אות ט' שתמה עליו בזה והוא חולק שם על עיקר דינו של הג"פ הנ"ל ודעתו דאם זרק חול על הגט לנגב האותיות הוא כשר ואין מקום להחמיר בזה דמ"ש הג"פ דהוי כתב ע"ג כתב כמו דיו ע"ג סיקר' ז"א דבשלמא דיו העביר צורת הסיקרא ובאו פנים חדשות אבל החול אינו כ' כלל שאינו דבר המתקיים וגרע טובא מדיו ע"ג דיו דלאו כלום הוא (עמ"ש בזה לקמן סי' קכ"ה ס"ד ס"ק) ועוד שאפי' כשהחול על הגט מ"מ ניכרים האותיות שבדיו ואין כאן העברה כלל כו' ואפי' בזרק עפרות זהב ונדבק הזהב באותיות עד שאינו נראה אלא תמונת הזהב על האותיות ולא העביר הזהב ג"כ לא ברירא לפסול אם הוא בענין שאפשר להעביר הזהב וישאר כתב התחתון ולא דמי לתפילין ומזוזות שצריך דוקא להעביר הזהב דשאני התם כיון שצריך דיו הלל"מ בעינן שתהא נראית הכתיבה בדיו אבל בגט דאפי' בכל דבר המתקיים כשר ואין הזהב של מעלה פוסלו רק שלא נעשה בדרך כתיבה או שלא נכתב כתב העליון לשמה י"ל דאף בלא העבירו כל שאפשר להעבירו אמרינן כל הראוי לבילה כו' אלא דבזה אכתי צ"ע אבל בהעביר הזהב כיון דפסק מרן להכשיר אפי' בתפילין ומזוזות כ"ש בגט דיש להכשיר מאחר דיש לדונו להכשיר אפי' כשהזהב עליו וכ"ש בזרק חול על הגט שמעולם לא קבלו האותיות מראה אחרת שאין מקום להחמיר בזה עכ"ד ע"ש. ומ"ש עוד שם בענין טיפת שעוה שנפלה על אותיות הגט יובא לקמן סי' קכ"ה ס"ח ס"ק י"ג:

יז **פן יהא קרוי** עיין בתשו' ב"ח החדשות סימן צ"ג שכ' דלפום ריהטא משמע מלשון פן יהא קרוי דבזה אינו אלא חומרא בעלמא אך באמת ז"א והכוונה בזה על מה שכתב

שתתייבש יפה שבלי ספק פירושו שיהי' יבש מאוד פן ואולי אם לא יתייבש יפה יהא קרוי מכל מקום כתב שיכול להזדייף דאע"פ שא"א לזייף מאחר שנתייבש מ"מ יהא קרוי כך אבל אם לא נתייבש כלל והוא עדיין לח אינו קרוי כ' שיכול להזדייף אלא הוא ממש כתב שיכול להזדייף עכ"ל ועמ"ש לקמן סי' קכ"ה סט"ו ס"ק.

יח **שיכול להזדייף.** עבה"ט מ"ש ואם נתן הגט קודם שנתייבש מסופק הח"מ כו' וע' בזה בפנים בח"מ וב"ש דמבואר דלטעם הכתוב בש"ע כאן משום שיכול להזדייף לא נסתפק כלל דודאי כשר בדיעבד כל שיש ע"מ רק שנסתפק לפי טעם המרדכי שכ' דהוי כאילי כתב בדבר שאינו של קיימא ע"ש: ועיין בס' גט מקושר בסג"ר אות קנ"ז שדחה טעם זה דלא דמי למשקין שעוברין מעצמן ואין מתקיימין אבל דיו לחה שאינה עוברת מעצמה אף דנמחק בקל לא איכפת לן ושפיר מקרי דבר המתקיים והביא ע"ו כמה ראיות וגם דחה שם דברי הב"ש במה דמדמה לנתן לה נייר חלק בסי' קל"ה. ומסיק לכן נראה דעיקר הטעם משום שיוכל להזדייף וא"כ בניתן לה הגט בעידי מסירה כשר אפי' נתנו לה כשהוא לח וגם במרדכי לא כתב אלא יש ליזהר משמע דלאו לעיכובא קאמר כו' ע"ש וע' בס"ק הקודם וגם מ"ש לקמן סי' קכ"ה ס"ק:

## סימן קכה

א **שרישומו עומד.** עבה"ט ועיין בס' ג"פ שכ' דנראה לו שגם הטור מודה בזה דבעינן נמי שיהא עומד ומתקיים ומ"ש שרישומו ניכר הוא לומר דתרתי בעינן שיהא מתקיים וניכר אבל מתקיים ואינו ניכר כגון מי עפצים על קלף מעופץ כמ"ש לקמן ס"ג או ניכר ואינו מתקיים כגון מי פירות וכיוצא לא (וכ"כ הפר"ח הובא בס' ישועות יעקב סק"א) וכ' עוד דיש מין דיו גסה ומבהקת שקורין פאפיל ברונייד"ו (בלשונינו גלאנץ טינט) שדרכו כשמתייבש הכתיב' יפה אחר יום או יומים מכח גסות הדיו נושרים וקופצים האותיות מע"ג הנייר יראה דחשיב דבר שאינו מתקיים ויש ליזהר שלא לכתוב הגט בדיו זה כו' ע"ש ועיין בס' גט מקושר בקו"א אות ו' שחולק עליו וכ' כמדומה שגם דיו זו לא תקפיץ אלא מחמת סבה ע"י טלטול הנייר וכדומה וכיון שאינה עוברת מעצמה שפיר מקרי מתקיים ובפרט שגם לאחר שקופצת נשאר הרושם ובגט סגי ברושם כו' ע"ש. גם בס' תו"ג כאן חולק על הג"פ בזה ע"ש:

ב **נוהגין לכתבו בדיו טובה.** כ' בס' בית מאיר נראה דאם אין דיו מצוי ראוי ליהדר על השנוי כסדר כדאשכחן בא"ח סי' תע"ג ס"ה ומכ"ש אלו דאתי מרבוי דבכל כותבין כגון

הא דאמר ר' חנינא כתבו במי טריא ועפצא כשר דאע"ג דכשרים לכתחלה מ"מ מצוה ליהדר בתר השנוי להדיא ע"ש.

ג **שאין מי עפצים ניכר בו.** עיין בתשו' נו"ב ר"ס פ"ה (יובא לקמן ס"ו ז') מבואר שם דבריו שלנו שמעורב קנקנתום עם מי עפצים כותבין אף על קלף מעופץ לפי שמשחיר יותר וניכר על הקלף ע"ש:

ד **אינו גט.** עבה"ט מ"ש אם נותן גט שנדפס כו' ועי' בזה בט"ז יו"ד סי' רע"א ובפ"ת שם סק"כ וע' עוד בס' ג"פ סי' זה ס"ק ט"ו ובס' גט מקושר בסג"ר אות ע"ה.

ה **שלא לבא לידי חקיקה.** עיין בלבוש לקמן סכ"ב שכ' תמיהני על טעם זה דהא בהדיא מסקינן פ"ב דגיטין כתבתיה לעיל ס"ד כו' לכך נ"ל שאין טעם הנזהרין לכתוב בקולמסין הללו מטעמא שכתבו אלא נ"ל שטעמא הוא משום דוכתב כתב אחד משמע ולא כתב ע"ג כתב והכא אם יכתוב באחת מקולמסין הללו הקולמס חוקקת וחופרת הכתב תוך הקלף שהוא כשר לבדו כמו שכתבנו לעיל ס"ד ואח"כ תבא הדיו שבקולמס למלאות כתב חקיקת הקולמס והוי כתב שע"ג קלף דקיי"ל שהוא פסול כדלעיל סעי' י' (במה שנזהרין מלשרטט באבר) עכ"ל. ועיין בס' ג"פ סוף ס"ק ט"ו שהוא ז"ל כתב לפרש דברי הרמ"א הנ"ל במ"ש שלא לבא לידי חקיקה היינו שמא הנייר יהי' דק וחודו של קולמס יחקוק הנייר וינקוב האות בנקב מפולש כו' ושוב הביא דברי הלבוש הנ"ל וכתב עליו לא ידעתי מנ"ל הא דכתב ע"ג כ' פסול ולפי דבריו אם הי' כתוב אות אחת ולא הי' בה דיו כל כך והעביר עליו קולמוס פעם שנית תפסל משום כתב ע"ג כתב זו לא שמענו ולא ראינו ואדרבא ראינו מ"ש מרן לקמן סי' קל"ה ס"ה כו' ואפי' מאן דקאמר התם אינו גט היינו משום דבתחלה כתבו שלא לשמה וכתב שני לא מהני מידי אבל אם ב' הכתיבות היו לשמה מודו כ"ע דכשר ולית שום פיסול משום דכתב אחד אמר רחמנא ולא כ' ע"ג כתב דדרשא זו לא שמענו (והראי' שהביא הלבוש מסעיף י' ע' בזה בג"פ לקמן ס"ק מ"ה) והרי כ' בתה"ד סי' מ"ח הובא בא"ח סי' ל"ב סכ"ז אותיות ותיבות שנמחקו קצת כו' (וגם הלבוש עצמו העתיק זה בא"ח שם) עכ"ד ע"ש. ועיין בס' ישועות יעקב סק"ב שנשאל על ענין זה במה שנהגו הסופרים להעביר הקולמס על הגט פעם שני קודם החתימה וכתב הרב השואל שאינו נכון כיון דכ' התחתון אינו נראה וכתב העליון חשיב כתב ע"ג כתב כדברי הרב הלבוש הנ"ל. והוא ז"ל השיב לו דאין בזה שום חשש והזכיר ג"כ דברי מהרא"י בתה"ד הובא בא"ח סי' ל"ב סכ"ז הנ"ל שהוא מתנגד לדברי הלבוש וכ' נראה להכריע דהעיקר כדכרי מהרא"י דע"כ לא אמרינן דכתב ע"ג כתב אינו מועיל אלא היכא שהראשון נכתב בפסול כו' והאריך בזה ע"ש. ועיין בס' תו"ג סק"ג שכ' לפרש

דברי הרמ"א הנ"ל דהטעם הוא (קצת דומה לטעם הלבוש הנ"ל אך באופן אחר) דיש לחוש שמא יחקוק עם הברזל מחמת שלא יהי' דיו בהקולמס וזה הוי ככתב דחקיקה ג"כ יכתב הוא ואח"כ יעבור מקום החקיקה בדיו ואז הוי כדיו ע"ג סיקרא דאמרי' בגיטין י"ט דחייב שתים אחת משום מוחק ואחת משום כותב וכיון דהוי מוחק כתב הראשון וכותב כתב שני אמרינן בי' עשו עדים שליחותן ובודאי כשהסופר כתב מקודם בסיקרא ואח"כ העביר עליו קולמס בדיו דהגט בטל כיון שכבר עשו עדים שליחותן בכתב הראשון וה"נ דכוותי' עכ"ד ולע"ד הגם שאמר דבר חכמה אכתי קשה דלא הי' לו להרמ"א ז"ל להזהיר עתה ע"ז דהא מבואר לעיל סימן קכ"ב ס"א דהבעל נותן רשות לכתוב מאחד עד מאה עד שיהא א' כשר כו' עד בלי שום פקפוק. ואף שנהגו להחמיר בכל ענין מ"מ כיון שאין זה מדינא לא שייך עוד למגזר גזרה לגזירה. ועוד נראה אחר שכבר נהגו שהבעל מוסר הקלף והדיו להסופר ואומר לו הילך הקלף ודיו וכתוב גט כו' כמבואר בסה"ג סט"ו חזינן שהבעל קפיד שיכתוב דוקא בדיו ולא שייך לומר דבחקיקה עשה שליחותו אף דחקיקה ג"כ כתב הוא זהו באם לא צוה הבעל שיכתוב בדיו אבל כפי המנהג שמוסר לו הדיו בודאי דאין לו רשות לשנות ואף אם יכתוב בסיקרא ג"כ לאו כלום הוא וא"כ לא שייך לו' שכבר עשה שליחותו וצ"ע. ועיין בט"ז סק"ג שכ' נראה דאם צריך לכתוב בקולמס של ברזל אין להחמיר כלל.

ו **כשכל האות נעשה כך**. עבה"ט שכ' דכיון שאינו עושה מעשה כו' אבל היכא כו' ועיין בט"ז סק"ד שכ' דלפ"ז בדין מ"ם פתוחה שנסתמה דלקמן סעי' ט' אם סתם המ"ם קודם הגמר בזה יכול לגרור הסיתום כיון שעדיין צריך להוסיף ברצועה המשופעת כמין יו"ד ע"כ יגרור תחילה הדיבוק ואחר כך יגמור עכ"ל ומ"ש הבה"ט ואם נפל מעט דיו כו' הוא לשון הב"ש סק"ה. ופשוט דדוקא בכה"ג שהדיו נפל קודם ואח"כ גמר האות ע"י כתיבה כשר כיון שנגמר האות בהכשר אבל אם הטיפה השלימה האות בודאי דפסול דהכל הולך אחר החיתום וכן מבואר להדיא מדברי הב"י ע"ש (ועמ"ש בזה בביאורי לסדר גיטין בסג"ר אות פ"ז) ומ"ש הבה"ט כתב הב"ש אם פסול כ' האות כו' והפר"ח כתב דיש לפסול בפשיטות. הנה מלשון זה משמע שדברי הפר"ח אמורים רק על דינו של הב"ש אם פסול כתב האות יגמר הכשר. אך באמת ז"א (כפי מה שראיתי בס' ב"מ שהביא בשמו) דהפר"ח חולק גם על עיקר דינו של הב"י אם נפל מעט דיו וגם על דינו של התה"ד והרמ"א בכאן אם הי' מקצת האות ע"י ח"ת וצריך עדיין לתקן ע"ש. ועיין במג"א בא"ח סי' ל"ב ס"ק כ"ג מבואר ג"כ שדין זה אינו מוסכם דשם הביא בשם הרד"ך אפילו מחק הטיפה לגמרי וגמר האות ע"י כתיבה פסול דבעינן שיהא כל האות ע"י כתיבה

ושוב הביא בשם ר"מ אלשקאר סי' ה' אם נפלה טפת דיו והיא עשוי' כמין חצי אות לא אשכחן מאן דשרי להשלים האות ע"י כתיבה. אולם מלשון המג"א שם משמע שהוא ז"ל מסכים לדעת הב"י והרמ"א כאן ע"ש. גם בס' ג"פ סו"סק ל"י כתב וז"ל ולענין הלכה כיון דהכלבו וריב"ש ומרן ז"ל מסכימים דיכול להוסיף על האות כו' וכן מטיפת דיו להוסיף עלי' לעשותה י' או הכי נקטינן עכ"ל. אך זה ל"ע דמל' הג"פ כאן משמע דאף לכתחילה רשאי לעשות כן ואילו מדבריו ס"ק ל"ט לא משמע כן דשם האריך מאד בדברי הרד"ך הנ"ל (והזכיר שם דשורש דברי הרד"ך הוא בדין מ' פתוחה שנסתמה אי צריך למחוק כולה או סגי שימחוק קצתה עד שיפסיד צורתה ואחר כך ישלימה וע' בזה בב"י א"ח סי' ל"ב) ובסוף דבריו כתב וז"ל ולענין הלכה. הנה ראינו מערכה מול מערכה ומרן הב"י ז"ל דעתו מכרעת דמ"ם שנסתמ' בגרירת החרטום סגי בודאי דכן ראוי לפסוק בדיעבד אך לכתחלה ראוי לחוש לסברת הרד"ך והר"ם אלשקאר דס"ל דצריך לגרור כולה עכ"ל ולפ"ז ה"ה וכ"ש בדין דנפל טפת דיו להשלים האות ע"י כתיבה לאו שפיר דמי לכתחלה וא"כ יהיו דבריו סותרין זא"ז צ"ל דמ"ש בסוף ס"ק ל"ח דלכתחלה ראוי לחוש הוא רק על דרך מהיות טוב אבל לעיקר הדין נראה דעתו בכל הס"ק ההוא שמסכים לדעת מהר"י בן חביב ובנו הרלב"ח ומרן הב"י דאף לכתחילה די בגרירת החרטום לבד וכמו שפסקו כל האחרונים ז"ל בא"ח סי' ל"ב סעי' י"ח: שוב ראיתי בט"ז סק"י חולק על הב"י בדין דנפל טפת דיו וכתב דלא נראה לסמוך להקל לענין מעשה כי בודאי כל גוף האות צריך שיהי' ע"י כתיבה ומה מועיל מעט התוס' שע"י כתב אם לא היכא שהטיפה שנפלה היא עדיין לחה ומזיז בה ומושכה לכאן ולכאן ע"י (קולמס יבש או אפי' ע"י) סכין ועושה מזה אות שלם כגון ו' או י' בזה ליכא קפידא וכשר דזה הוה כאילו כותב הכל ע"י דיו מחדש וזהו פי' דברי הכלבו שהביא הב"י ע"ש. ומדבריו אלה נראה לכאורה דחולק ג"כ על דינו של התה"ד ורמ"א כאן אך מדבריו שבסק"ד מבואר דעל זה אינו חולק. גם בס' בית מאיר לקמן ס"ח מחלק בזה ודעתו בנפלה טפת דיו דחשיב ח"ת ממש העיקר כהפר"ח שחולק על הב"י וס"ל דאותו המיעוט כמאן דליתא אבל בנידון התה"ד (והרמ"א כאן) בהי' לו לכתוב כף כפופה וכתב נון כפופה ונמשכה רצועה מקצה אל קצה וצריך אחר גרירה למשוך ולעשותה כף בזה נ"ל אחרי שכל שנעשה על ידי כתיבה בפיסול ועכ"פ לא ממילא אינו אלא חק תוכות דרבנן ודאי י"ל דכל שהחקיקה לבד אינה גומרת צורת האות וצריך להוסיף עד שיעשה הצורה כראוי כ"ע מודים דשוב אף מדרבנן אינו נראה כחק תוכות ע"ש: ועיין עוד בג"פ ס"ק ל"ד שכ' וז"ל ומיהו מספקא לי לדעת הר"ם אנשקאר הנ"ל אם נפלה ט"ד והאריך בה ועשאה י' או נו"ן ויש בחלק שהאריך שיעור האות מהו

דאפשר דלא פסיל בחצי אות חק תוכות אלא היכא דבתלקח יריכות בציר לה שיעורא ואותה טיפה שנפלה כבר משלמת לאות אבל היכא דהאריך באות טפי הו"ל אותה טיפה שנפלה כמאן דליתא ושרי לכ"ע והכי מסתברא עכ"ל. ועמ"ש עוד בזה בביאורי לסדר מהר"ם בסג"ר אות פ"ז:

ז **מוקפות גויל**. עבה"ט ועיין בתשו' מהר"ם לובלין סי' ק"א אודות הגט שניתן כבר ונמצא בו דבקות אותיות ד' בה' מתיבת דהוית ופסק מאחר דרוב הפוסקים מכשירים אחר הנתינה א"צ להחמיר לחוש לסברת הא"ז וראבי"ה שהובא בסדר גט דהר"י מינץ סי' פ"ח דמבואר שם דפסול גם אחר הנתינה כי הם מיעוטא דמיעוטא נגד רוב הפוסקים כו' אך בתנאי דתינוק דל"ח ול"ט קורא אותו פשיטא שיש להצריך גט אחר ופסול הוא כו' ע"ש ועיין בג"פ ס"ק כ"א שתמה עליו דהא תיבת דהוית היא מן הטופס ואפילו דילג תיבה זו לגמרי לא שינה משמעות הגירושין ולא איכפת לן בדיעבד אחר נתינה כמ"ש בסי' קכ"ו סעיף מ"ט (ושם בסעיף ל"ה בהגה) כ"ש דאין לפוסלו אחר נתינה משום דיבוק אע"ג דתינוק אינו יכול לקרותה ע"ש: ועיין בתשו' נ"ב סי' פ"ה על דבר הגט שהובא ממקום רחוק ע"י שליחות ומחמת שנפל למים נטשטשו כמה אותיות והדיו נתפשט רשומו חוץ להאותיות בין האותיות ובחלק שבין שטה לשטה באופן שגם חוץ להאותיות הקלף שחור אלא שעכ"פ האותיות ניכרים כי גוף האות שחור מאד ומה שחוץ להאות הוא דיהה הרבה אם לפסול גט כזה מחמת קלקול האותיות ומחמת אינו מוקף גויל. וכתב הא ודאי דכתב ע"ג כתב אפי' כתב שני משחיר טפי לא מהני אבל אני מסופק אם נפל דיו על קלף חלק ונשא' הקלף שחור ואח"כ כתב במקום הזה בדיו המשחיר יותר באופן שהאותיות ניכרים היטב אם זה מקרי כתב או לא ונראה שדבר זה שנוי במחלוקת בין רש"י ור"ת בגיטין דף י"ט ע"א דרש"י פי' בד"ה הא דעפיצן שהרי מראה הקלפים כמראה הכתב ואינו ניכר (גם בש"ע לעיל סעי' ג' כתב כלשון הזה) משמע דאם היה ניכר שפיר מיחשב כתב אבל ר"ת שם בתוס' ד"ה דיותא כתב דדיו אין עושים מעפצים דהיכא כתבינן ס"ת ע"ג קלף שהוא מעופץ ע"ש והא ודאי שדיו שעשוי ממי עפצים (עם קנקנתום) . ניכר הוא על הקלף מעופץ ואפ"ה לא מהני לר"ת. וכיון דבדין זה לא קיי"ל כר"ת כמבואר בטור יו"ד סי' רע"א ובב"י שם מוכח דאם משחיר יותר וניכר על הקלף מחשב כתב. ועוד נראה שזה מבואר בש"ע סי' קכ"ה ס"ח בהגה שכ' רמ"א ויש מחמירין אפי' אם האות ניכר כו' (עמ"ש שם) וכיון שלפי דברי השואל יש כאן בנ"ד עיגון גדול שהבעל במדינה רחוקה ואין שיירות מצויות ורעש מלחמה לכן שפיר פסק הרב השואל להכשיר הגט ואין חשש מחמת היקף גויל ולא משום קלקול האותיות ובלבד לעיין היטב

שיהיה עכ"פ כל התורף כל אות בבואה שלו קיימת עכ"ד ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ג בדבר הגט שבתיבת היום נמשך כעין קו דק ומחבר ראש הוי"ו למ"ס סתומה ואמנם ניכר שאינו מן הדיו רק מפסולת הנייר כתב לא ידעתי בזה שום חשש כיון שהקו הזה אינו דיו רק מן הנייר בעצמו ולמיחש שמא לא מועיל כתב עליו ששחור בלא"ה ולהיות כדיו ע"ג דיו ע' בחבורי נו"ב סי' פ"ה ותראה שאין זה חשש עכ"ד.

ח **אותיות דבוקות**. כתב בס' ג"פ ס"ק כ"ד וז"ל בענין דיבוק האל"ף והפ"א וצדי"ן ושיני"ן שנדבקו היודין שלהם לאותיות עצמן במקום אחר מלבד מקום דיבוקן נשאל דלב"ח סי' א' לענין ס"ת והשיב דהר"ר מנחם כתב דוקא כשנדבקה באות אחרת אבל אם דבוקה בעצמה כל שלא נפסדה צורת האות כשרה וכ"נ מדברי הרמב"ם והוא ז"ל מסיק דצריך תיקון גם כתב שם כי יש קצת דבוקים אפי' שיהיו באות עצמה משנים קצת צורת האות כגון נדבק רגל הקוף וכן ראש אמצעי של השין למעלה או י' הפ"א למטה וה"ה ראשי העי"ן או הצד"י הרי נשאר חלק שבפנים סתים מכל צדדיו צריכין תיקון ולא בגרירה לבד אלא שיגרור קצת מהאות באופן שלא ישאר שמה עליה ויכתבנה אח"כ כי היכא דלא להוי חק תוכות כו' עכ"ל ועמ"ש לקמן ס"ח ס"ק י"ג:

ט **דאין להפריד**. עבה"ט ועיין בשו"ת הגאון החסיד מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי שכ' דנ"ל שגם רמ"א בהגה לא מיירי אלא כשיש שעת הדחק לכתוב גט אחר אם לא בהוצאה מרובה כגון שהסופר והעדים נחוצים לדרכם ומהעיכוב יגיע להם הפ"מ וכה"ג שא"א לכתוב אחר אלא בדוחק והפ"מ אזי יש לתקן כו' שכ"ה משמעות הלשון שע"י הדחק טכ"פ אפשר לכתוב גט אחר. אבל כשא"א כלל לכתוב גט אחר היינו מקום עיגון שהתיר רמ"א בהדיא בד"מ וכ"כ הלבוש. ואתי שפיר דל"ק קושיית הב"ש מסעי' ט"ז בהגה וע"ז סמך רמ"א ולא הוצרך להזכיר זה בס"ו עכ"ד ע"ש עוד וע' בס"ק שאח"ז:

י **בשעת הדחק לתקן**. עח"מ וב"ש שתמהו בדברי כרב בהגה והובא קצת בבה"ט סק"ז והסכימו לדינא דבשעת הדחק ועיגון או שכבר ניתן כשר אפי' בלא תיקון רק יותר טוב שיתקן ואפי' ע"י אחר מפני מראית עין וכשהבעל או הסופר שהוא שליח הבעל כאן אפי' בלא עיגון כשר לתקן כשעדיין לא חתמו העדים ע"ש ועיין בס' תו"ג שכ' דנראה לו שגם דעת הרמ"א ז"ל כן הוא רק שיש ט"ס בדבריו וחסר תיבת או וכצ"ל ויש מקילין בשעת הדחק או לתקן קודם שיחתמו כו' פי' דבשעת הדחק כשר אפי' בלא תיקן או אפילו שלא בשעת הדחק יכול לתקן קודם שיחתמו כו' (וע' בס"ק שלפ"ז) וכ' עוד דבמקום שיש פסול גמור כגון שיש יתור אות בתורף אינו מועיל לגרור האות ע"י אחר אפי' בשעת הדחק דכיון שהגט בכה"ג הוא פסול גמור א"כ לא עשה הסופר שליחותו כלל דהא

מה"ט מותר הסופר לכתוב גט אחר כמבואר בסי' קכ"ב והוי כאלו כל הגט נכתב שלא בשליחות וכשמחקו אחר הוי ככתבו אחר שאינו שליח הבעל. אבל כשמגררו הסופר בעצמו אין בו פסול רק משום שיש גרר בגט והוי כנכתב ע"ד שיכול לזייף וכשר ע"י ע"מ במקום עיגון כגון בעוזב דת וכה"ג שאין שהות לכתוב אחר דאפי' בתפילין מהני גרירת האות להכשיר ואין לומר בזה דהוי כחק תוכות כיון דע"י גרירה לתקן התיבה דזה אינו דדוקא באות שייך לומר כן ולא בתיבות ע"ש וכ"כ בג"פ ס"ק ל"ו ע"ש:

יא **לזיין האותיות** כ' בס' ג"פ דה"ה דאין עושין חטוטרת בחי"ת וכ"כ במהרי"ק שורש ע"א ע"ש וכ"כ בסדר מהר"ם אות פ' ע"ש:

יב **מוחי' ובידו.** כתב הב"ש הטעם משום לעז גיטין הראשונים. ודוקא דבר שאינו אלא חומרא בעלמא חיישינן משום לעז וע' תה"ד סי' רל"ב ע"ב. ועיין בס' ג"פ ס"ק ל"א כמה חילוקים בענין זה דאין מוציאין לעז על הראשונים וע' עוד בתשו' מהרי"ט ח"א סי' פ"ו מ"ש בזה. ועיין בס' טיב גיטין בליקוטי שמות סק"ז (ויובא קצת לקמן סי' קכ"ט סי"ד ס"ק ל"ו) שב' דנראה פשוט דלא שייך הוצאת לעז על גיטין הראשונים כ"א בדבר שהוא נוהג בכל גיטין הניתנין שם כגון בשם העיר או בנוסח גופו של גט אבל בשמות האיש והאשה דכל גט הוא ענין בפ"ע כו' אין בזה משום מוציא לעז ע"ש. ועיין בתשו' הראנ"ח ח"ב סי' י"א שכ' דלא אמרו אתה מוציא לעז על דורות הראשונים אלא בדבר של אישות לפי דהבאים מזרעם אשר הם אתנו יהיו פגומים אבל בשאר איסורים לא אמרינן כן דמאי דהוה הוה ע"ש והבאתי דבריו אלו ג"כ בפ"ת ליו"ד סי' רי"ד סק"ד ושם העירותי ע"ז דבמג"א סי' ל"ב סוס"ק מ"ח לא משמע כן ע"ש. ועיין באה"ט לקמן סי' קכ"ח ס"ק י"ג:

יג **טפת דיו.** עבה"ט והוא לשון הב"ש. ומ"ש משמע מדאורייתא בטל. עיין בס' ב"מ שהאריך בזה ומסיק דהעיקר נראה כהרשב"א ומשמעות רוב הפוסקים דכל שנעשה ע"י כתיבה אף שנעשה בפיסול עכ"פ לא ממילא אינו אלא חק תוכות מדרבנן ע"ש. גם בג"פ באמצע ס"ק ל"ח נראה דעתו כן ושלא כדברי הרד"ך סי' א'. והזכיר שם דגם הר"י בן חביב ובנו הרלב"ח בתשובה סי' א' נראה דעתם כן דכל כה"ג אינו אלא מדרבנן משום לתא דחק תוכות וגם מדברי הסמ"ג וסה"ת בהלכות תפילין משמע כן ע"ש. ומ"ש עוד אפי' אם נפל ט"ד אחר שנגמר האות. ר"ל לאפוקי מדעת הכלבו וסמ"ק שהובא בב"י דס"ל שאם נפל דיו אחר שנעשה האות כתקנה אין לחוש ע"ש. ועיין בס' ג"פ ס"ק ל"א כתב ג"כ דנקטינן כשיטת רוב הפוסקים החולקים על הסמ"ק ומ"מ כתב דאם נתגרשה בגט זה שאירע כן דמנינן לה כספק מגורשת. גם נ"מ לעשות סניף מסברת הסמ"ק וסייעתו כגון שנדבקו האותיות עצמן עם היודין שלהן כגון האלף והפ"א וצדי"ן ושיני"ן מלבד מקום דיבוקן

דאיכא פלוגתא דרבוותא אם צריכין תיקון כמ"ש לעיל (הובא בדברינו לעיל ס"ו סק"ח) אם אירע דיבוק זה אחר כתיבת האות כתקנה וגרר הדבק בלבד הוי כס"ס ויש לסמוך על סברת הסמ"ק וסייעתו במקום עיגון ושעת הדחק וכן יש ללמוד מדברי הרלב"ח סי' א'. גם נ"מ מסברת סמ"ק וסייעתו בנדבקו אותיות זו עם זו דכבר נתבאר בסעיף ו' דמדינא אין דיבוק אותיות פוסל בגט אלא שנהגו להחמיר שיהיו האותיות מוקפות גויל א"כ אם הדיבוק יהיה מלמטה יש להקל בשעת הדחק משא"כ אם הוא מלמעלה אין להקל רק בדיעבד מקום עיגון גדול עכ"ד: ומ"ש עוד ואין חילוק בין אם האות לחה או יבשה. ר"ל לאפוקי מדעת הלבוש שכ' דאם נפל אחר שנתייבש האות ונטל הדיו כשר ע"ש. ועיין עוד בב"ש שכ' דבסדר מהר"ם מפרש דברי הלבוש דכוונתו אם נפל ט"ד על האות ולא נתפשט כלל כו' ועמ"ש בזה בביאורי לסדר גיטין בסג"ר אות פ"ז ומ"ש עוד מיהו במקום עיגון כו' אפי' טעות גמור יוכל לגרד כו' עד וכ"פ הט"ז. עיין בט"ז ס"ק י"ז שכ' בזה דמדינא כשר לכתוב על המחק ברוצה לסמוך על עדי מסיר' להביאם לפני ב"ד רק דלא נהיג כן משום לא פליג ובמקום עיגון אין לחוש ובפרט לפי מנהגינו ליקח הגט אחר נתינתו ולקרוע אותו שלעולם לא יבא הדבר לסמוך על עידי חתימה ושברא זו ראיתי בת"ה על מידי אחרינא עכ"ד ע"ש. ומ"ש עוד ובחתימת העדים מותר אפי' לכתחילה למחוק כל האות כו' מבואר דדוקא לכתוב על המחק שרי אבל חק תוכות פסול גם בחתימת העדים וכן איתא להדיא בט"ז שם וכ"כ בתשו' מהרי"ו סי' כ"ז ע"ש. ועיין בב"ש לקמן סי' ק"ל סק"ך מבואר דאם אירע חק תוכות בשם אבי העדים כשר במקום דחק ועיגון ואם אירע במלת עד כשר אפי' בלא דחק ועיגון ע"ש. ובג"פ לעיל ס"ק י"ח מבואר שדעתו דבשם אבי העדים יש להקל ג"כ אפי' בלא דחק ועיגון ע"ש. ומ"ש עוד ואם כבר חתמו כו' עמ"ש בזה בביאורי לסג"ר אות פ"ז. ומ"ש עוד הבה"ט ואם נפלה טפת שעוה כו' יוכל לגרר השעוה כו' ע' בס' ג"פ לעיל ס"ס קכ"ד שחוכך להחמיר אפי' אם הסיר השעוה דאפשר דמיא לחק תוכות ע"ש אך בס' גט מקושר בקו"א אות ט' חולק עליו ודעתו דאף בלא העביר השעוה כל שאפשר להעבירו כשר אלא דבזה צ"ע למעשה אך בהעביר השעוה יש להכשיר בפשיטות ע"ש:

יד **תוך האות.** כ' בס' ג"פ ס"ק ל"ב וז"ל משמע לי דמאי דנקט בתוך האות היינו למעוטי נפלה הטיפה ע"ג האות ואינה נוגעת בגוף האות דיכול למוחקה כו' אבל כשנפלה בתוך האות בין נוגעת בין אינה נוגעת בצדי האות הדבר תלוי אם האות ניכרת ע"י קריאת התינוק יכול לגוררה ואם אינה ניכרת א"י לגוררה דהוי חק תוכות כו' עכ"ל ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ק ט"ז בשם אא"ז ז"ל:

טו **חק תוכות**. עיין בס' ג"פ ס"ק י"ח שכ' דהא דפסלינן חק תוכות בגט דקדק מהריב"ל ח"ג סי' ס"ט מדברי הרשב"א ומהרי"ק שורש ע"א דהיינו דוקא בתורף אבל בטופס לא כו' וע' לקמן סי"ו בהגה ומ"ש שם. וכ' עוד בס"ק כ"ה דבסדר גט דהר"י מינץ סי' פ"ה כתב וחק תוכות דפסול לא מהני בי' העברת קולמס ע"ש ובס"ק ל"ג הביא דכ"כ בסה"ת סי' ר"ה ובהג"א פ"ב דגיטין (גם המג"א סי' ל"ב ס"ק כ"ו כתב כן) והוא ז"ל כ' על זה דמדברי התוס' פ"ב דגיטין דף י"ט בד"ה דיו ע"ג דיו משמע מדבריהם היכא שהכתב השני מתקן כלום חשיב כתב וא"כ יש לדון דהעברת קולמס ע"י חק תוכות משוי לי' חק יריכות וע' לקמן סי' קל"א ס"ה דהעברת קולמס לשווייי' לשמה אינו גט וי"א דחוששין לו וא"כ יראה דה"ה לענין העברת קולמס לשווי' חק יריכות דחוששין לו עכ"ד ועיין בס' בית מאיר שכ' אילו הייתי כדאי לחלוק מסברא הי' מסתבר לי דאפי' למ"ד דהעברת קולמס לשמה אינו מועיל מ"מ העברת קולמס על ח"ת מהני דזה הוה כאילו כותב על נייר חלק עש"ב:

טז **ויש מחמירין**. עב"ש ס"ק י"ב שכתב בסדר מהר"ם (אות פ"ז) מחמיר בזה אם הוא בתורף אפי' במקום עיגון אבל לא משמע כן במהרי"ק כו' ועיין בג"פ ס"ק ל"ז כתב ג"כ דבמקום עיגון ושעת הדחק אפי' לדעת מהרי"ק יכול למחוק טפת הדיו ואפי' אם הטיפה נוגעת בצדי האות אם תינוק קורא אותה כתקנה יכול לגרור הטיפה ולא הוי חק תוכות. וע"ש עוד שכתב בנפלה ט"ד ולא נשתנית צורת האות וקודם שיבלע הדיו בקלף ובנייר קדם הסופר ומצץ הדיו בלשונו וקנחו מע"ג הגט ואינו ניכר שהי' בו מחק מסתברא דבזה יש להקל כיון דאפי' אם נתייבשה שם הטיפה לא הי' משנה צורת האות ומיתר מן הדין למוחקה אפי' בסכין אלא דמשום חומרא אין מוחקין בסכין כיון דניכר המחק בכה"ג אין להחמיר כיון שאינו ניכר המחק וכ"ש אם נפל מי עפצא. או מי קאפ"י על הגט ועשה בו כתמים כתמים דאין לפוסלו כיון שהאות ניכר ומיהו בנפל דיו ממש על תיבה אחת או אפי' אות אחת מן התורף או בטופס ומשנה משמעות הגירושין ואם הי' מתייבש שם הדיו הי' משחית צורת האות אלא שקדם הסופר וקנחה בלשונו נ"ל דפסול והוי חק תוכות כו' ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ק ז': ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב ס"ס מ"ז בדבר הגט שהובא ע"י שליח ממרחקים והי' שם האשה שאשה והי' שני נקודות בתוך הה"א של שאשה וניכר שע"י שהי' מונח הגט בכפליו והי' מגיע רגל האל"ף של השאשה בתוך חלל הה"א וע"י לחליחית הדיי נדבק מרגל הא' לתוך הה"א ונראה כמו שני יודין בתוך חלל הה"א וכתב הנה בסי' קכ"ה ס"ח מבואר אם נפלה ט"ד בתוך האות כו' ויש מחמירין אפי' האות ניכר ופי' הב"ח לא מבעיא אם נקראת עתה בשם אחר כגון שנפל

בתוך ב' ונעשה פ' אלא אפי' לא נעשית אות אחר כו' אך נראה דהתם מיירי שלא נשתנה צורת האות אבל מ"מ מדובק הטיפה לגג של מעלה או לירך מן הצד משא"כ בנ"ד שאינו מדובק רק הנקודה יתיר' הוא בתוך הה"א אפשר דכ"ע מודו דימחוק היתרון ולא הוי חק תוכות וע"כ כן הבין גם הח"מ ס"ק י"ב דקשיא לי' אם הכוונה להחמיר לכתחילה לא הי' צריך לכותבו כו' (כמו שהובא בבה"ט סק"י) ואם איתא שדעת מחמירין אלו אפי' אם נפלה טפת דיו באמצע חלל האות כגון בבי"ת או בה"א ואינו נוגע להצדדין א"כ מאי קשיא לי' מנגיעת האותיות דהתם נוגעין ופוגעין והכא הטיפה אינו נוגע לשום צד אלא ע"כ שדעת מחמירין אינו אלא בנוגע הטיפה לגג האות או להצד ומ"מ צורת האות ניכר אבל אם אינו נוגע לשום צד כ"ע מודו דמותר לגרור וכ"ש במקום עיגון דיש לסמוך על המקילין אפי' אם נוגע לצד האות ואינו מכסה האות לגמרי וא"כ בנ"ד פשיטא דיש לסמוך במקום עיגון עכ"ד ע"ש וע' לעיל ס"ק י"ד וגם בס"ק שאח"ז ועמ"ש לקמן סט"ז ס"ק:

יז **האות ניכר** עבה"ט בשם ח"מ. שהקשה כו' ועיין בתשו' נו"ב סי' פ"ה שכ' (אחר שביאר שם דאם נפל ט"ד על קלף חלק וכתב עליו בדיו המשחיר יותר מקרי כתב הובא לעיל ס"ו סק"ז) וז"ל ולדידי לא קשיא דשם מן הדיו עצמו שנכתב האות נגע באות אחר א"כ מה בכך שהאות ניכר מ"מ אינו מוקף גויל ולכתחילה אנו מחמירים בגט כמו בתפילין וס"ת אבל בכאן נפל טפת דיו וכיון שהאות ניכר א"כ בודאי דיו של האות משחיר טפי ולכך ניכר ממילא אינו מפסיד מה שיצא מן הטיפה על הגויל המקיף שגם במקום הטיפה מקרי גויל נגד שחרות האות וא"כ אין מקים להחמיר מצד שאינו מוקף גויל וקמ"ל רמ"א שאעפ"כ מחמירין לכתחילה. ובלא"ה לא ידעתי מה תמה הח"מ והלא לפי שני התירוצים שכ' הב"י בא"ח סימן ל"ב על הא דמכשירין בניקב ע"ש כאן בנפל טיפת דיו ואינו מגיע עד אות אחר וגם נעשה אחר שכבר נכתב לשני התירוצים לית בי' חששא משום היקף גויל וקמ"ל רמ"א דאעפ"כ יש להחמיר לכתחילה עכ"ד ע"ש:

יח **ונמשכה ידו ונסתמה**. מלשון זה משמע דדוקא בכה"ג שלא היה למ"ם זו שעת הכושר שקודם שסילק יד' ממנה נסתמה אולם בא"ח סי' ל"ב סעי' י"ח לא נקט כי האי לישנא דשם כ' בזה"ל מם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמה כו' משמע מל' זה דאע"פ שהי' לה שעת הכושר ושוב נסתמה נפסלה למפרע וא"י לגרור הדבק דהוי חק תוכות ועיין בג"פ ס"ק ט"ל מ"ש בזה. ועמ"ש לעיל ריש סק"ו:

יט **ונסתמה**. עיין בס' ג"פ ס"ק מ"ב מה שכ' בזה ומסיק וז"ל ולענין הלכה יראה לי דאם כתב מם פתוחה במקום סתומ' או סתומה במקום פתוחה וכן שאר אותיות מנצפ"ד

בתורף הגט הוא פסול ולא תנשא בו ובטופס בדיעבד יש להכשיר וכמ"ש הרמ"א לקמן סי"ו בכתב אל"ף למ"ד של ישראל ביחד כו' ואפי' בתורף אם יהי' עיגון גדול או בדיעבד שכבר נשאת אפשר דיש להקל כו' עכ"ל ע"ש:

כ **לשרטטו.** עיין בתשו' ב"ח החדשות סי' פ"ז שכ' ומה שהסופר כתב בגט שורה אחת מקצת רחיק מהשרטוט ונתעקם קצת למטה לא מצינו בזה שים קפידח כו' ע"ש. ועיין בפ"ת ליו"ד סי' רע"א ס"ק י"ג כתבתי בשם תשובת רדב"ז החדשות סי' קנ"ו על מה שנהגו הסופרים לכפול הנייר שכותבין עליו הגט במקום שרטיט וכתב דאם הנייר קשה שיהיו הכפלים עומדים וניכרים עד סוף כתיבת הגט סגי בהכי דמה לי שישרטט בקנה או בכל דבר העומד וניכר דהטעם הוא כדי שיהא כתיבה ישרה והא איכא ע"ש. וכעת ראיתי בס' ג"פ ס"ק מ"ד כ' ג"כ דנתפשט המנהג (במקומו) שכופלין הנייר במקום שרטוט. וצריך שגומת חריץ הנפל תהי' לצד חוץ ויכתוב הגט בצד גובה הכפל ע"ש:

כא **לעשות שיטה י"ג.** כתב בס' ג"פ ושרטוט שטה י"ג עושה ג"כ הסופר כך ראיתי נוהגין אמנם יראה לי דטוב שיעשו אותה העדים דהיא לצורך חתימתן ויעשו אותה קודם שיכתוב הגט עכ"ל:

כב **שבא מארץ רחוקה.** עיין בתשו' פרח שושן כלל א' ס"ס ב' שהביא דכ"כ בתשו' מהרש"ך ח"ב סי' ה' דכל היכא דהשיירות מצויות לא מקרי שעת הדחק וכ"כ בת' הרד"ך סוף בית ג' מיהו בתשו' הריב"ז סי' ש"מ כתב דהאומר דהיכא שהמקום קרוב והשיירות מצויות אין כאן חשש עיגון כלל קרוב בעיני שזה טעות בדבר משנה דתנן המביא גט ממדינה למדינה במ"ה צ"ל בפ"נ ובפנ"ח כו' ואמרינן עלה ובדין הוא דלובעי תרי אלא משום עיגונא אקילו בה רבנן כו' אלמא דאפי' ממקום קרוב איכא למיחש לעיגונא דלא נתני דבריהם לשיעורין כו' וטעמא דמסתבר הוא דמאן לימא לן שבעוד שחוזר הגט לא ילך הבעל למ"ה או יבטל השליח או ימות ואין שליט ברוח ואין שלטון כו' ע"ש. שוב ראיתי בס' ג"פ ס"ק ע"ט הביא ג"כ דברי הרדב"ז הנ"ל וחולק עליו ומסיק דאין לסמוך ע"ז להקל ולומר דהשתא בכל אתר יש עיגון דבכל דוכתא דשיירות מצויו' לאו מקום עיגון חשיב וכן העלה הרב מהרד"ך כו' ע"ש וגם בסי' קכ"ו ס"ק ס"ה הזכיר קצת מזה ע"ש. ועיין בס' בית מאיר ס"ו כתב דמה שהשיב הג"פ על ראיית הרדב"ז הנ"ל אינו מובן כו' (גם אני בנ"צ כתבתי לתמיה על הג"פ בזה מצד אחר) אך לדינא יפה כיון הג"פ דכן פי' רש"י להדיא דף י"ט בשעת הדחק שהלך זה לדרכו או נישת ומתקנת נאמנות השליח אין ללמוד כלל דמשום עיגון קל האמינוהו ותדע שהרי אף בהבאת גט שחרור נאמן כו' אבל לענינים אחרים צריך שעת הדחק ממש עכ"ד ועמ"ש לעיל סי' מ"ב סק"ו:

כג **כחצי אצבע**. כ' בס' ג"פ ס"ק נ"ה וז"ל כלומר שלא יפחות משיעור גליון זה אבל ודאי אם ירצה להניח גליון מן הצדדין ביותר משיעור זה הרשות בידו עכ"ל. ובסדר מהר"פ בסג"ר אות ס"ח לא כתב כן:

כד **יתר על רחבו**. עבה"ט ובתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקצ"ג כתב דאם לא נכתב ארכו יתר על רחבו אינו מעכב כנל ומגרשין בו לכתחלה. וע"ש עוד שכ' דהסופרי' רצו לשנות המנהג בארכו יתר על רחבו מפני הלשון שמצאו בס' כל בו שכ' ונקרא ארכו דרך כתיבתו והבינו הם דכוונתו לאורך השיטות והוא ז"ל ביטל דבריהם והחזיר הדבר למנהג הראשון ושגם הכלבו כוונתו כך דדרך כתיבתו היינו שכותב מלמעלה למטה שטה אחר שטה ע"ש.

כה **שיצא לחוץ פסול**. עבה"ט ועיין בתשב"ץ ח"ב סי' פ"ב כ' שזו חומרא יתירה היא ובטופס לא מיפסיל בהכי ובתורף פסלינן אם מה שהוא חוץ לשטה בגליון אם המחק מפסיק משמעות מה שהוא תוך הגט ע"ש (והובא ג"כ בב"י) ובג"פ ס"ק נ"ט נראה דעתו דבתורף בכל גווני יש לפסול ובטופס יש להקל בזה אם אינו משנה משמעות מ"ש בתוך הגט כו' ע"ש. ועיין בס' זכור לאברהם ח"ג דף ק"כ כתב דמעשה הי' שכ' שתי תיבות חוץ לשיטה והי' בטופס הגט ועדיין לא ניתן והסכימו הרב מהר"י זיין ומהר"ש אלגאזי הלכה למעשה להכשיר. כ"כ הרב חיים שאול ח"א סי' ט"ל אות ה' וכ' עוד אם הניחו חלק בצדו בסוף השיטה כדי לכתוב ב' אותיות יטייטו שם כזה וכן נעשה מעשה ב' פעמים פה עה"ק. הרב מזבח אדמה דף מ"ז ע"ב עכ"ל. ולא ראיתי נוהגין כן:

כו **שום טשטוש**. עבה"ט יעיין בתשו' נו"ב סי' פ"ה על דבר הגט שהובא ממקום רחוק ע"י שליח שני ששלחוהו ב"ד שקבלו לפניהם מיד שליח ראשון ומחמת שנפל השליח השני למים דרך הלוכו נטשטש הקלף (בקצת מקומות) גם במקום הכתב ונעשה כדבר שיכול להזדייף ויש לחוש שמא הי' בו תנאי. וכ' דמה שעלה על דעת השואל שהשליח נאמן כשם שנאמן לומר בפ"נ ובפנ"ח זה אינו דבשלמא קיום הגט הוא מדרבנן אבל להעיד שלא הי' בו תנאי צריך ב' עדים מן התורה דהוי דבר שבערוה וגם איתחזק איסורא ואין לו' דכשם שקיים שטרת דרבנן מטעם דלא חציף אינש לזייף ה"נ מה"ת לא חיישינן שמא הי' תנאי ומחקו דאין לך זיוף גדול מזה וג"כ השליח נאמן זה אינו דלאי בכל מילי אמרי' לא חציף אינש לזייף דדוקא לזייף חתימת יד עדים לא חציף אבל מידי אחרינא חציף וראיה מש"ך סי' ס"ט ס"ק י"ג. ואמנם ההיתר השני שכ' השואל כיון שיש ביד השליח הרשאה ובאם יש איזה תנאי מזכירין אותו בהרשאה כמבואר בסי' קמ"א סעי' ל' בהגה כיון שלא נזכר שום תנאי בהרשאה מכלל שלא הי' תנאי בגט והוי נמו עדי מסירה בפנינו דמה לי עדי מסירה שמסר הבעל לאשתו ומה לי ע"מ שמסר הגט לשלוחו

ואף דבכ"מ ההרשאה הוא לשון עדים ויש לחוש אולי לא גמירי לכתוב בהרשאה התנאי שהי' בגט והדיינים אינם מקיימים רק החתימות וא"צ לקרות ההרשאה (כדאי' בכתובות דף ק"ט ועמ"ש בסי' קמ"א ס"ל ס"ק) מ"מ בנ"ד שזהו שליח שני שהוא שליח ב"ד ובידו הרשאה מהב"ד וכיון שלא נזכר בהרשאה שום תנאי מכלל שלא היה תנאי בגט ע"כ דברי השואל. זה ההיתר הוא נכון רק שצריך לחקור במקום הכתיבה על מנהגם שם אם זהירים בזה בכל הרשאות להזכיר התנאי (כי דבר זה אינו מעיקר הדין ואולי אינו נוהג בין חכמי ספרדים שהוא מקום הכתיב' (ואם כי יש לפקפק ע"ז מחמת דברי הב"י בסי' קכ"ד (הובא בבית שמואל שם סק"ג) ולפי דבריו שם אינו מועיל רק מ"מ לפנינו אבל כתב מע"מ שנמסר לפניהם בלי תנאי לא מהני כו' מ"מ לדינא שפיר קאמר הרב השואל ודברי הב"י שם אמורים בגט שנכתב מתחילה ע"ד המזדייף שודאי יש בו ריעותא מתחילתו אבל בגט שיש בו טשטוש כיון שיש לתלות הטשטוש ע"י מים שנפל בהם אין כאן ריעותא למיחש למזוייף ואף שזה עצמו הוא ריעותא כיון דנפל איתרע מ"מ לא מגרע ריעותא זו אלא בשט"ח למיחש לפרעון או כתב ללוות בניסן כו' ולכן שפיר פסק הרב השואל להכשיר גט הזה עכ"ד: גם בתשו' ב"ח החדשות כו' צ"ג שאלה היוצא בה בגט שהובא ע"י שליח ונתלחלח מיניה וביי עד שתיבת משה מן כדת משה וישראל נדחקה ונרשמה למפרע על תיבת כדת למעלה וגם שין של ישראל תוך האלף מאותה תיבה וגם הא' של להתנסבא נדחקה ונרשמה כמין יוד בשטח של עצמה עד שנרא' כשני יודין בתוך דלי"ת. אחד בדיו והשני ברשימה. ומזה נראה שלא היה הגט יבש בשעת חתימת העדי' ובשעה שמסרו ליד השליח שאז מקפלין הגט צד א' על חבירו להניחו כאגרת והו"ל כתב שיכול להזדייף והשליח אמר שנתלחלח הגט בדרך. והאריך ג"כ לבאר דאין השליח נאמן ע"ז דאין להכשירו כ"א ע"י עדי מסירה שיאמרו בפנינו נמסר הגט ולא היה בו שום תנאי. ושוב כתב דאחר זה כמו ג' שבועות הושב ב"ד על כך וגבו עדות מאנשים שהיו שמה בעת מסירת הגט שלא היה בו שום תנאי והאריך אם להכשיר הגט ע"פ עדות זו נהי דאין לפסול העדות מצד שהיה עד א' אשתו רביעי ברביעי עם המתגרשת ומנהגנו להחמיר לכתחילה אפי' במחותנים קרובים שנתרחקו (ע"ל ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"א בהגה) דז"א אלא לכתחילה שמא יבואו לטעות אבל בנד"ז דליכא עדות אחרים הו"ל כדיעבד מ"מ יש לדקדק בהא די"ל דדוקא ע"מ שנתייחדו בשעת נתינת הגט הם כשרים להעיד על מסירת הגט ולא אלו האחרים שהיו במעמד ההוא ולא נתייחדו כו' ומ"ש באורך ועמ"ש בביאור סדר גיטין בסג"ר סוף אות פ"ז:

כז **שאין הדיו**. כ' בס' ג"פ ופירש הדיו עובר עליו כתב הר"י איסכנדרי הובא בב"י א"ח סי' ל"ב דנקב קטן כחודה של מחט עד כשמעביר עליו הקולמס בדיו נסתם שאין האות נחלקת בו לשנים אינו נקב כותבין ע"ג אבל אם הוא גדול שהאות נראית בו חלוקה לשנים ודאי נקב הוא. ויראה לי דאם אות זו שכתובה על הנקב ונראית חלוקה לשתים היא בתורף הגט יש לפסול אבל בטופס יש להקל וע' סי' קכ"ו סמ"ט עכ"ל. ועיין בת' ב"ח החדשות סי' צ"ג שכ' וז"ל ומה שנכתב תיבת יתיכי על מקום נקב נראה דגם בזה אין מיחוש מאחר שחומר שטח האות הוא עב ורחב ונשאר מצד הנקב כשיעור רוחב אות כו' ומה שהנון של שבוקין נפסקה באמצעה מאחר שהוא במקום טופס אין להקפיד ומכ"ש כשהתינוק דל"ח ול"ט קורא אותו נו"ן כשמכסה את החצי הנפסק שלמטה כו' עכ"ל:

כח **וי"א דבמקום עיגון**. הנה כאן הביא הרמ"א ז"ל ב' הדיעות בלי הכרעה אך בסי' קכ"ו סמ"ז שסתם מרן המחבר כדעת המכשירין אפי' בתורף במקום עיגון והרמ"א שתק שם משמע שכן דעתו ג"כ. ועב"ש שם וכאן דנראה לו שגם במקום עיגון אין דעת הרב"י להכשיר רק בדיעבד שכבר ניתן הגט ע"ש. ועיין בתשו' פרי תבואה סי' ס"ב בגט שהובא ממרחקים יותר ממאה פרסאות ובתיבת גבר דיתיציביין לא היה נוגע באות ג' של גבר היוד דלמטה בגוף הויו של הגימל וכן בהרי את מותרת לכל אדם בתיבת אדם לא הי' נוגע היוד עליונה בגוף האל"ף וכתב דלכאורה יש כאן מקום להחמיר לפ"ד הב"ש שגם במקום עיגון אין להכשיר רק בדיעבד שכבר ניתן הגט ואף דכ"ז אינו אלא בתורף ודעת הרמ"א בסי' קכ"ו ס"א דהא"מ אינו תורף רק הוספה הא כתב הב"ש שם סק"ג דבש"ס משמע הא"מ תורף הוא ועוד דגם דעת הרמ"א הטעם הוא מאחר שכותבין להתנסבא לכל גבר דחשיב כמו האמל"א וא"כ בנ"ד דגם תיבת גבר אין הגימל נוגעת ביוד י"ל דממ"נ הוי כאן ריעותא בתורף. אך מ"מ יש להקל די"ל דסגי נמי באם כותב להתנסבא לכל די תיציביין אע"פ שאין כותב תיבת גבר כלל וא"כ לא הוי בנ"ד ריעותא בתורף כלל (אף לדעת הב"ש כי גם בתיבת אדם י"ל כן ועמ"ש לקמן סי' קכ"ו סמ"א ס"ק) אלא דיש לפקפק ע"ז מתוס' מגילה ט' ד"ה בשלמא שכ' בשם רש"י דדבר שנכתב שלא כהוגן גרע טפי מאילו לא נכתב כלל אך אף אם נאמר דהוי ריעותא בתורף נ"ל להקל במקום עיגון אע"פ שלא ניתן הגט עדיין ודלא כב"ש דהא לא מצינו מאן דמחמיר בזה אלא התה"ד שיצא לו כן מדברי הרא"ש סוף גיטין כו' לבד דהוכחתו מדברי הרא"ש אינו מוכרח הנה מדברי הרא"ש עצמו בתשובה כלל מ"ה סי' י"ג משמע להדיא דיש להכשיר במקום עיגון אף שלא ניתן עדיין כו' ע"ש ועיין בס"ק ל' וגם מ"ש לקחן סימן קכ"ו סמ"ז ס"ק:

כט **ואם הוא בתופס הגט**. עיין בס' תו"ג שכ' דבזמן הגט אף שהוא מהתורף מ"מ נראה דאין פסולים שבסימן זה פוסלים בו דהא מבואר בסי' קכ"ו סכ"א דאפילו דילג תיבה שלימה כל שהטעות מוכח אינו פוסל וכן מבואר בב"ש שם סק"ל דאפי' חסר ר' של רביעי כו' ונגיעה לא גרע מחסר אות וכן בטעות במקום עמידה כיון דמוכח מתוכו המקום כשר ע"ש:

ל **בטופס הגט כו'**. עיין בתשו' גבעת שאול סי' ל"ב במעשה בגט שהובא ע"י שליח וכאשר ראוי ב"ד הגט מצאו שהמ"ם פתוחה של כדת משה לא היה היוד שעליה נוגעת בגוף האות כזה ותינוק דל"ח ול"ט קרא אותו יפה ונשאל אם ליתן הגט לכתחילה והשיב כיון דאפשר לבעל לצוות לכתוב גט אחר ולשלוח עוד ולא הוי מקום עיגון ודאי דאין ליתן הגט לכתחילה דמ"ש הב"י בזה בסימן קכ"ו שאם הוא בטופס פשיטא דכשר וכן מ"ש הרמ"א כאן ואם הוא בתופס אפי' בלא עיגון יש להקל זה קאי אדיעבד דכבר ניתן הגט אבל היכא דעדיין לא ניתן הגט אין להקל רק במקום עיגון ובתשו' עה"ג סימן מ"ם נראה מלשונו דספוקי מספקא ליה בזה (יובא לשונו לקמן סימן קכ"ו סמ"א ס"ק) ולדעתי פשוט דאין להקל בזה כלל רק היכא דכבר ניתן הגט או במקום עיגון והאריך בזה ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ק כ"ח.

לא **אם הוא בתופס**. עבה"ט מ"ש ונן אם שני תיבות נקראים כתיבה אחת בתורף דהרי ניכר לתינוק שהוא ב' תיבות וכמ"ש בפ"ת ליו"ד סימן ער"ד סק"ג בשם ס' בני יונה שנסתפק בזה לענין ס"ת ע"ש:

לב **היה קוצו של יוד**. עבה"ט. ובב"ש כתב עוד' וז"ל עי' בת"ה סימן ר"ל רל"ו בענין קוצו של יוד ויש לזהר בזה ובסדר מהר"ם. (אות פ"א) מחמיר בזה עכ"ל. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סימן קי"ג שכתב להשואל ועל דבר החשש שאין להיודין קוצין השמאלים לא העליון ולא התחתון. דעת הסדר גיטין ידוע שמחמיר בזה אפילו במקום עיגון עכ"פ לתקנה כוד. והנה דעת המג"א בסימן ל"ב ס"ק כ"ט הוא להכשיר שהרי כתב בפירוש שאפילו בלא קוץ מקרי יוד (עט"ז בא"ח סימן ל"ו) וכן דעת רמ"א באה"ע סימן קכ"ה סט"ז וממנו הביא המג"א ראיה והב"ש ס"ק כ"ח אף שמסיים שבסדר מהר"ם מחמיר בזה מ"מ נראה דעתו להסכים לדברי רמ"א וממילא מוכח שאף בלא הקוץ מקרי יוד ולא הביא דברי סדר מהר"ם אלא להזהיר לכתחילה. והח"מ בס"ק ל"א שהשיג על הרמ"א מ"מ מסיים אם לא במקום עיגון. ואף שהפר"ח כאן ס"ק כ"ט מסיק דאפילו במקום עיגון אין להקל לפי שיש כאן שינוי צורת אות. לא שהפר"ח סובר דלא מקרי יוד בלא הקוץ אלא שהוא אזיל לשיטתו בס"ק י"א דגם דיבוק ע"י תג מקרי דיבוק מאות לאות וא"כ

ה"ה נמי לדידי' באות עצמו שדבוק ע"י תג לא מהני גרירה כו' וכיון שמהרא"י בסי' ר"ל ורל"ו משמעות דבריו שאף ר"ת עצמו שסובר שקוצו של יוד שאמרו בגמ' שמעכב הוא החחתון שבצד שמאל היינו דוקא בתפילין ולא בגט לכן במקום דחק גדול וחשש עיגון כזה יש להקל. באופן שבודאי היה ראוי עכ"פ לתקן תחילה כדעת הסדר גיטין אלא שמעלתו כתב שהנייר שפל מאד ויש לחוש שלא יתקלקל לכן דעתי שהשליח ימסור הגט כמו שהוא ואח"כ יקחנו ממנה ואז יצוה מעלתו לסופר אומן לתקנו אולי יעלה בידו התיקון כהוגן וימסרנו שליח לידה ואם יתקלקל ע"י התיקון שוב אין ברירה ונסמוך על הנתינה הראשונה (כיוצא בזה כ' ג"כ הג"פ בס"ק כ"ו ובס"ק ס"ו ובס"ק ק"ג ע"ש) ואמנם קודם הנתינה הראשונה לא יגיד כלל בפני השליח או האשה שימסרנו שנית רק וצוה ליתנו בידה בתורת כריתות כראוי ואח"כ יאמר לו שנתיישב בדעתו ליתנו לה שנית וטעמו בזה מבואר בחבורי נו"ב (סימן צ' יובא לקמן סימן קכ"ט סי"ט) עכ"ד ע"ש. ועמ"ש עוד בזה בביאור לסדר גיטין בסג"ר אות פ"א. ועיין בת' גליא מסכת סימן ז' שהאריך מאד בענין הקוצין ולקח לו דרך לעצמו מש"ב:

לג **ויש מי שאומר כו'**. עח"מ וב"ש וע' בס' ג"פ ס"ק פ"ב מסקנתו לדינא בזה ועיין תשובת ב"ח החדשות סימן צ"ג תשובת גדול אחד על אודות הגט שנשלח מק"ק פראג וכתוב בו בנפש כי חסר יוד ראשונה כמנהג ק"ק פראג מקום הכתיבה. וכתב דלכאורה היה להם לכתוב מלא כמנהג מדינתינו מקום הנתינה שהוא העיקר כנראה מדברי הב"י סי' קכ"ה בישוב דברי תשובת הרא"ש וכ"פ בש"ע שצריך שיהא הגט נקרא במקום הנתינה אך אם נדקדק בזה יפה עשו והוא כשנדקדק תחילה בדברי ב"י כו' ואני אומר דלק"מ דודאי בשינוי השמות צריך תמיד לכתוב עיקר השם שבמקום הנתינה והשני בטפל בלשון דמתקרי כו' אבל לענין קריאת הגט צריך שיהא נכתב שיהא נקרא בב' המקומות מקום שיצא ומקום שהלך וכן מצאתי בתשובת מהרש"ך סימן ח' ובנדון דהרא"ש מיירי שהיה נכתב באופן שהיה נקרא במקום הנתינה שהיו כותבין נון פשוטה קצרה כמו ז' ור' בגג קטנה ובמקום הכתיבה לא היה נקרא ופסלו וכתב הטעם שצריך שיהא נקרא מ"מ במקים הכתיבה ומכ"ש שצריך שיהא נקרא היטב במקום הנתינה ומביא ראיה שחששו חז"ל לכתוב שני השמות דהיינו גם שם שבמקום הכתיבה משום לעז שלא יאמרו בני מקום הכתיבה שאין זה המגרש מכ"ש שצריך שיהא נקרא הגט לבני אותו מקום הכתיבה וידעו שנתגרשה ובתשו' הרמב"ן היה הדבר בהיפך שלא היה נקרא במקום הנתינה ופסלו ג"כ ובהכי כ"ע מ דים ובענין השמות מי הוא העיקר בודאי שם הנתינה עיקר ואידך טפל. מ"מ צריך לכתוב שניהם. ולפ"ז מ"ש בש"ע סי"ח ויש מי

שאומר שאף במקום כתיבתו כו' לא יפה כתב בשם י"א דלע"ד כ"ע ס"ל הכי דצריך שיהא נקרא בשני המקומות. ומעתה בנ"ד מאחר דחיישי' לתרוויהו יפה עשו שכתבו בנפשכי חסר דא"כ נקרא שפיר בב' המקומות שהרי אף במקום הנהוג לכתוב מלא אם כתב חסר כשר (וכמ"ש בסימן קכ"ו סל"ז בהגה) משא"כ כשהוא מלא אינו נשמע שפיר לבני מקום הכתיבה עכ"ד ע"ש. ועבה"ט בסי' קכ"ט סק"א:

לד **דהיינו שימשוך**. עבה"ט סוס"ק ל"ב מ"ש רק אם מקצת הגט השיטין לא היו מעורות א"צ לכתוב גט אחר כלל אפילו בלא עיגון (עי' בתשו' ב"ח החדשות סי' צ"ב) . ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ג על דבר הגט שהיו בו שני שיטין שאינן מעורות וכתב להשואל כיון שהזכיר מעלתו שהוא חשש עיגון ושלעת עתה לא נודע מקומו כבר מבואר בסי' קכ"ה סי"ח בהגה שהוא כשר עכ"ל מבואר מדבריו דאפילו רק מקצת שיטין אינן מעורות לא כשר רק במקום עיגון. ועיין בתשו' שיבת ציון סי' צ"א שהאריך הרבה בענין זה ומסקנתו לדינא שבאם אפשר להשיג מהבעל גט אחר אפילו אם רק שני שיטין אינן מעורות זה בזה ואפילו אם נמשך נון או ד' משורה שלמעלה עד סמוך לשורה שלמטה הימנה רק שלא נמשך ג"כ ראש הלמ"ד משורה שלמטה עד סמוך לשורה שלמעלה יש לנו לחוש לדעת המחמירין ויש לב"ד להתאמץ ולרצות את הבעל שיתן גט אחר כשר בלי שום פקפוק אך אם הבעל יתעקש ואינו רוצה ליתן בלתי רצוי כסף אז אפילו אם הגט אינו מעורה כלל כדאי הם הב"ח והלבוש ושאר פוסקים אחרונים המקילין כו' ולכך יש להקל בשעת הדחק אף שאינו מקום עיגון כלל ע"ש.

לה **או ראש למד**. כ' הט"ז ס"ק כ"א דט"ס הוא וצריך למחוק תיבת או וצ"ל וראש הלמד כי תרתי בעינן ע"ש ועיין בת' תיבת ציון שם מ"ש בזה:

לו **ואם לא עירה י"א שהוא פסול**. עמ"ש בזה בס' מרכבת המשנה פ"ד הל"ג הלכה י"ד. ואין דבריו נוחים אצלי בזה:

לז **דבמקום עיגון**. עיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג ס"ס מ"ז.

לח **לחלל ד'**. עבה"ט מ"ש וה"ה בשאר אותיות אם נשתנו ועיין בס' קרבן נתנאל פ"ב דגיטין אות מ"ה שכתב דהרמ"א דוקא נקט לחלל ד' אבל לחלל שאר אותיות לא פסו' בדיעבד ודלא כב"ש ע"ש ועיין במג"א סימן ל"ב סק"מ ועי' בתשו' מהר"מ מבריסק סי' ח':

לט **שנמצא קרוע**. כל סעי' זה וסעי' שאחריו עיין היטב בס' ג"פ מבואר בו כמה חדושי דינים וע' עוד בפר"ח ובס' ב"מ מזה:

מ **ואם לאו אינו גט**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"א סימן קפ"ה:

## סימן קכו

א **בלשון אחד כו'**. עבה"ט בשם ח"מ דבשני כתבים אין קפידא ועיין בזה בג"פ סק"ו ובס' שעה"מ פ"ד מה"ג דין ח':

ב **הרי את מותרת**. עבה"ט ועמ"ש לקמן סמ"א ס"ק מענין זה:

ג **רק במקום עיגון** כ' בס' ג"פ סק"י יש לחקור אם לא נמצא מי שיודע לכתוב אשורי כתיקונו אלא כתב אשורי משובש כגון כתב הנקרא אצל ספרדים משקי שהוא דומה לאשורי ויש מי שיודע לכתוב כתב פרובינצאל (הוא מה שקורין כתב רש"י כ"כ הוא ז"ל סק"ד יפה מאד והוא שעת הדחק ומקום עיגון כגון ש"מ שרוצה לגרש שלא תזקק אשתו ליבם קטן או שרוצה לפרוש במדה"י בהי מינייהו עדיף לכתוב גיטא ודבר זה הוא פלוגתא דרבוותא כפי מה שהביא מרן הב"י דלסברת יש מגמגמים טפי עדיף כתב משקייט שדומה לאשורי ולסברת מרן טפי עדיף כתב פרובינצל דכתב בפני עצמו הוא ולא גרע מכתב הכותים משא"כ כתב משקייט דכיון שהוא כתר אשורי צריך לכותבו כתיקון ממש ואפילו קוצו של יוד מעכב. והכי מסתבר כדברי מרן משום דבכתב משקייט כיון שאין האותיות כתיקונם שמא יקרא הקורא ב' במקום כ"ף או איפכא וכן בשאר אותיות תדמה אות לאות ונמצא הענין משתנה משא"כ בכתב פרובינצל אמנם אם הוא כתב אשורי ממש ואין האותיות דומה זו לזו אע"פ שאינו מיושר ויפה כאשורית שכותבי' בס"ת אפ"ה עדיף טפי מכתב פרובינצל עכ"ל:

ד **באחד בשבת** עב"ש שכ' ולא יכתוב לשבת כי אז יש למטעי כו' וכ' בס' ג"פ ולפ"ז אם כתב הגט ביום ד' בשבוע וכתוב בגט בד' לשבת בלמ"ד דמשמעו דמשבת מתחיל המנין ויבינו שנכתב ביום ג' אלא שהוא ד' למנין שבת שעבר א"כ הוי גט מוקדם ופסול כמ"ש סי' קכ"ז ס"ב ומיהו יראה דיש להכשיר בדיעבד בכה"ג וראי' לדבר ממ"ש מרן סעיף כ"א אם כתב בד' עשרים יום כו' ה"נ יש לתלות כאן דטעה דחשב דפירוש לשבת הוי כמו בשבת ואפי' הריב"ש דפליג בההיא יראה דמכשיר בכה"ג עכ"ל. ומ"ש הב"ש ולשון ירח ע"ש גרש ירחים. הוא מדברי הלבוש וכ' בפ' ג"פ ויראה שאם כתב לחדש ולא נקיט לישנא בירח יש להכשיר בדיעבד. וכ' עוד בשם הרשב"ם סי' מ"ו בגט א' שכתוב בו במקום באחד בשבת בראשון בשבת והשיב דכשר בשעת הדחק כו' ע"ש:

ה **בה"א לבסוף**. עבה"ט מ"ש ובשמנה אין חילוק כו' לזכר הנון בקמץ כו' והוא מדברי הלבוש. והב"ש השיג ע"ז מדברי התוס' י"ט פ"ה דטהרות בענין תיבת שוטה ומדברי הד"מ בסי' קכ"ט בענין מכונה ע"ש ועיין בס' נשמת אדם סוף הלכות פסח בשם מדקדק אחד שדחה ראייתו דזה דוקא בשאר דברים אבל במספר כו' ולדברי הלבוש נכונים ע"ש:

ו **ויכתוב ימים** עבה"ט דאם כ' יום לא מיפסל בדיעבד וע' בשו"ת שבס' גבורת אנשים בענין אם חסר לגמרי מלת ימים רק כתוב בג' לירח פלוני ודעת הגאון מהר"ר יושע ז"ל דפשיטא דכשר דברוב המקומות כתיב בא' לחדש בעשו' לחודש בעשרים לחדש וכיוצא בזה אך מדברי אא"ז הגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל בתשובתו שם נראה שחוכך בזה דכיון שכתוב בגט ברביעי בשבת בשלשה לירח פ' איכא למטעי שלשה שבתות לירח ע"ש. ומשמע דמחמשה ואילך גם הוא ז"ל מודה. ועמ"ש לקמן סכ"א ס"ק כ"ט:

ז **וכתב י"ב**. כ' בס' ג"פ ס"ק כ"א ויראה דהיינו דכתב נקודות על אותיות י"ב כו' ע"ש: וכ' עוד בס"ק ע"ג ויש להסתפק אם דוקא כה"ג י"ב לחודש וכיוצא דרגילי אינשי לכתוב או לומר כה"ג אבל אם כתב הגט בי"ז לחדש וכתב ביום טו"ב לחדש לא. ודעתי נוטה דגם בזה יש להכשיר דלפעמים רגילין לכתוב כה"ג בשטרות ואגרות שלומים. גם במספר השנים רגילים לכתוב פסוקים הרומזים למספר השנה כגון שנה זאת תל"ז כותבין שנת תז"ל כטל ועושין ב' נקודות על תיבת תזל וכיוצא בו כותבין בכל שנה ושנה אם אירע שנכתב בגט כיוצא בזה דעתי נוטה דכשר עכ"ד.

ח **כשר**. עבה"ט ועיין בס' ג"פ ס"ק ע"ג שכ' ג"כ דמסתברא מהיות טוב אין מכשירין לתתו לכתחילה וצריך לכתוב אחר כיון דלא נהגו לכתוב בגיטין ר"ת וגמטריאו' אך אם יש קצת דוחק דאין יכולים לכתוב גט אחר נותנים אותו לכתחילה וכ' עוד שם ויראה דכי היכא דלענין כתיבת הזמן מכשירין אם כתב י"ב במקום שנים עשר ה"ה לענין התנאי בעת מסירה אם אמר לה ה"ז גיטך אם לא באתי מכאן עד י"ב חדש דהוי תנאה שפיר מה שאמר י"ב במקום שנים עשר דלא כנראה מתשו' הר"ש הלוי א"ח סי' ה' שדבריו תמוהים ע"ש:

ט **וכן לעולם** עיין בפר"ח לעיל ס"ב מ"ש הש"ע שם בחמישי מלא יוד כתב ויש טועין וכותבים גם חמישים בב' יודין וליתא שאין ראוי לכותבו אלא באחת וכן כתוב בתורה עכ"ל והובא ג"כ בס' ב"מ שם. ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' פ"ז שכ' דתיבת שמונים יש לכתוב חסר דבמסורה הרוב שמונים שבמקרא חסרים וכבר כתב הרמ"א בסי' קכ"ט סל"א שדבר הנמצא בכתוב לפעמים חסר ולפעמים מלא הולכים אחר הרוב ע"ש. ופשוט דאם כתב שמונים מלא כשר וכמו בשמנה ועי' ס"ד בהגה וכ"כ בס' ישועות יעקב ס"ס קנ"ד:

י **ואם כתב מנין המרובה**. עבה"ט ס"ק ט"ו מ"ש ואם כתב במקום אחד עשר עשרה וא' צ"ע אם יש קפידא. ועיין בס' ג"פ שכ' דמסוגיא דיומא דף נ"ה יראה דאין לחלק דלעולם

אין קפידא ע"ש. ועיין בס' תו"ג שכ' ג"כ דנראה דבזמן אין שום טעות פוסל כל שהזמן מוכח מתוך הגט שאינו לא מוקדם ולא מאוחר וראי' מסעי' כ"א ע"ש.

יא **שלשים לחדש ניסן** כ' בס' ג"פ ויראה דיכתוב לירח ניסן וכדלעיל ס"ד ע"ש. משמע קצת דמה שמסיים שהוא ראש חדש אייר לא ישנה לכתוב ראש ירח כיון שנקרא כן בלשון העולם ועח"מ ס"ק י"ח:

יב **ניסן כו'**. עיין בס' ג"פ שכ' אם לא כתבו בגט שמות החדשים אשר עלו מבבל אלא כתבו לירח הא' לירח הב' דנשר גמור הוא כיון דמנין זה כתיב בתורה והכל יודעים דמניסן מנינן לחדשים כו' ע"ש. וכ' עוד דאם נכתב בגט לירח מנחם במקום לירח אב נ"ל דכשר בדיעבד כיון דהדבר מפורסם וידוע דחודש אב קרו לי' חדש מנחם וכן הדין במרחשון אם כתב חשון כשר בדיעבד. ועי' בה"ט ס"ק ב"ב דמרחשון חד תיבה וכ' בס' ג"פ שם ואם פסק שם מרחשון מר תיבה אחת וחשון תיבה אחרת צ"ע אם יש להכשיר ואת"ל כשר אם כתבו בשני שיטין יש להסתפק אם יהיה כשר ועי' סימן קכט סל"ב ול"ג:

יג **בחד יוד פסול**. כ' בס' תו"ג קשה לי דמ"ש מהא דמבואר בב"ש סק"ל דאם נחסר שין של ששי או ר' של רביעי דכשר וה"נ ודאי דלא אפשר לבא לידי טעית ואפשר שפסלוהו כדי שלא ילמדו מגט זה לכתוב תמיד שלא כדין וכן משמע בתה"י ע"ש:

יד **ואינו מכוון**. עח"מ וב"ש ועיין בס' ג"פ שהביא דברי הרדב"ז סימן רכ"ב דנשאל בגט שכתוב בל' עדים בפנינו עדים פלוני פטר ותריך ית פלונית וכך אמר לה אנא פ' כו' כל' הגט וחתימי סהדי ויהבי' ניהלה אי מתגרשת בהאי גיטא או לא או כגון שכתב אנא פ' פטרית ית פ' כו' וכל הגט כתוב שלא לנוכח בלשון הודאה לפני עדים שעשה כך וכך וחתימי סהדי ויהבי' ניהלה אי הוי גט או לא. והשיב באורך ומבואר מדבריו דגט הכתוב בלשון עדים או בלשון הודאה שלא לנוכח דלא הוי גיטא והוא ז"ל כ' עליו דלא כל אפי' שוין בזה שכ' שלא לנוכח כו' (ע' בח"מ סי' קצ"א ס"ג) והביא דעת כמה גדולים בתשובותיהם להכשיר ע"ש:

טו **ויש ליזהר**. כ' בס' ג"פ יראה דהיינו בעיר חדשה אבל מקומות שנהגו לכתוב איך אין לשנות כו':

טז **ולאחריהון**. עח"מ ועיין בס' ג"פ שכ' דמזה יש ללמוד כשכותב הבעל גט לשלוח לאשתו לעיר אחרת שאין כותבין העומדת כו' כמ"ש בס" קכ"ח ס"ב אין לכתוב בו כל שום דאית ליכי ולא בהתיכי תיבת ולאתריכי כיון דלא נזכר מקום האשה וכ"כ הריק"ש דאם לא כ' שם מקומו לא יכתוב ולאתרי וכן נראה מתשו' רלב"ח ד' ר"א (ע' בתשו' חיים שאל ח"א סי' ט"ל אות י"ג במעשה בגט ע"י שליח שטעה הסופר וכתב תיבת ולאחריכי

והעלה הרב מהר"י זיין בתשובה כ"י הלכה למעשה להכשיר והסכימו עמו הרבנים ע"ש וה"ה בגט בני האנוסים דאין לאבי המגרש שם דיהדות אלא שם דגיות דכתב הריב"ל ח"ג סי' ו' דיכתבו ב' גיטין א' בשם אביו דגיות וא' בשם המגרש לבד ומרן כתב בתשובה דף ס"ה דיכתוב שם המגרש לבד ולרווחא דמלתא יכתוב שם כנויו ויעלה במקום שם אביו. כשכותב וכל שום דאית לי אין לכתוב תיבת ולאהבתי כיון דלא הזכיר שם אביו בגט וכן ראיתי נוהגין פה ירושלים. ופעם א' אירע שכתבו גט לבן אנוס בשמו וכנויו ושכח הסופר וכ' ולאבהתי והכשירוהו ונתנוהו ליד האשה כיון שבטופסי הראשונים ראינו שהיו כותבין ולאתריהון דאבהתיכי אע"ג שלא הזכירו דירת אביהן עכ"ל:

יז **לא יכתוב ודין.** עח"מ ועיין בס ג"פ שכ' דנ"מ בין פי' רש"י לפירוש הרמב"ם אם אותה אשה אסורה עליו וחייב מן הדין לגרשה אם כתב ודין מלא לפרש"י הגט כשר דאפי' יפרשו דין היא שאגרשך הכי הוא קושטא דמלתא אבל להרמב"ם הגט פסול משום דמתבטל משמעות תיבת ודן ואנן בעינן שיכתוב ודן כדי שיהא מוכיח מתוכו שבגט זה מגרש אותה ובעינן ידים מוכיחות כו' ע"ש עוד:

יח **ואיגרת.** עבה"ט וכתב בס' ג"פ בשם רדב"ז הובא דבריו בתשו' הרב ר' בצלאל סי' כ"ג על גט שבא מארץ אחרת הי' כתוב בו ואגירת שבוקין ולשון ואגירת הוא ל' זכירות והשיב הרדב"ז דהוא כשר במקום עיגון ואמר שהב"ד יתקנו אותו וכמ"ש הטור בשם הרא"ש ס"ס זה. ועמ"ש לעיל סי' קכ"ה ס"ק יו"ד:

יט **שלשה יודין רצופין.** עבה"ט מ"ש לפרש"י הטעם כו' וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ג בדבר הגט שנזכר רגל השני מהתי"ו של דהוית באמצע ונראית כה"א וכתב דאף דיש כאן שינוי משמעות כי דהוית הוא מדבר לנוכח שהיית אשתי אבל אם בה"א הוא מדבר על אשה נסתרת שהיתה אנתתו מ"מ בדיעבד או במקום עיגון כשר וכמ"ש הפר"ח ס"ק כ"ח (על ענין אחר כיוצא בו) ואף שמבואר בש"ע סי' קכ"ו סכ"ב שאם לא כתב היודין היתרות דהיינו תהוייין תצביין הרי זה פסיל שם גרע טפי שהרי תהוייין רשאה ושלטאה בנפשיכי למהך להתנסבא כו' הוא עיקר הכריתות ואם זה חסר בגט או שמשמעותו על נשים דעלמא לא התיר אותה בכל הגט והרי את מותרת אינו היתר נשואין רק היתר זנות שתשאר מותרת לכל אדם כמבואר בפוסקים ועיקר ההיתר הוא למהך להתנסבא ואם יש כאן משמעות על נשים דעלמא לא התיר אותה אבל דהוית אנתתי אפי' כתב דהויה וקאי על אחרת אין זה תורף הגט והרי אח"כ חוזר לדבר אליה יתיכי ליכי די תיהוייין כו' בנפשכי כו' וא"כ הרי התיר אותה ומה לנו אם כתב באמצע הגט דהויה ועכ"פ במקום עיגון כשר עכ"ד ע"ש.

כ **יש פוסלין**. עב"ש ס"ק כ"ח שכ' מיהו במקום הדחק כו' ועיין בס' ג"פ דמשמע דמכשיר אפי' שלא במקום הדחק ע"ש.

כא **יותר מדאי**. כ' בס' ג"פ וז"ל כתב בס' מנהור עיני חכמים ס' כ"ד ע ד הגט שראש הוי"ו של וכדי היא רחבה קצת ביותר מן הראוי ונראית קצת ככ"ף פשוטה ומקצת תינוקות קראוה בוי"ו ומקנת בכ"ף נראה שאין לפוסלו דודאי מאחר שהוי"ו ארוכה יותר משאר ואוי"ן גם ראשו צריך להיות רחב קצת יותר משאר ואוי"ן כו' ובמקום שפשוט לן שנכתב כתיקונו אין אנו משגיחין בתינוקות כו' ואם היה אפשר להשתדל שיתן הבעל גט אחר ודאי לא היינו מכשירין אותו לכתחילה אבל כיון דלא אפשר דעתי נוטה להכשיר יע"ש. ובתשו' מהריב"ל ח"ג סי' ס"ט נשאל על גט א' שכתוב וכדו בוי"ו ארוכה יותר מדאי שהיה נראה כגון וכדן והכשיר הגט בדיעבד אחר הנתינה או לכתחלה במקום עיגון כיון שהוא במקום הטופס כו' אך מהר"י סג"ל סי' ק"ג בגט שבא מארץ רחוקה וד' דלמהך היתה גגה ארוכה כפלים מרגלה והי' לה עוקץ נקראת כדלי"ת פסלו ולא רצה ליתן גט זה (עמ"ש בזה לקמן ס"ק כ"ג) גם גט אחר שהי' כתוב וכדן בנון במקום וכדו פסלו יע"ש: והרשד"ם סי' נ"ח נשאל בגט שנמצאו בו ווי"ן שקראים התינוקות נוני"ן ופסלו אפי' במקום עיגון יע"ש ולע"ד יראה דאם ווי"ן שקראום התינוקות נוני"ן היו בטופס הגט יש להכשיר במקום עיגון ובתורף יש להחמיר עד כאן לשונו ועיין ע"ד בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' י"ט מנידון זה:

כב **כן נוהגין**. עיין בס' ג"פ שהאריך בזה ומביא דברי הפוסקים בתשובותיהם מערכה מול מערכה ובסוף העלה דלהספרדים הנוהגים לכתוב פיטורין בב' יודין אם כתב הספר חסר יוד ראשונה ועדיין לא נמסר הגט ביד האשה יש לכתוב גט אחר בב' יודין אך אם השעה דחוקה כגון גט ש"מ או גט זמן שהבעל נחפז ללכת או גט שבא ממ"ה שהוא חסר י' ראשונה יש להכשיר ולמוסרו ביד האשה לכתחלה ואצ"ל דאם נמסר הגט ביד האשה דאין לחוש לכתוב אחר אפי' אם הבעל בפנינו. וה"ה לבני אשכנז דנהגו לכתוב פטורין חסר יוד ראשונה אם כתבו מלא יש לכתוב גט אחר אם אינו שעת הדחק ואם הוא שעת הדחק או שכבר נמסר ליד האשה אין לחוש לכתוב גט אחר ע"ש ועמ"ש לקמן סמ"ט ס"ק נו"ן:

כג **צריך ליזהר יותר**. כ' בס' ג"פ ס"ק נ"א וז"ל והאי זהירות יותר לאו אשיעור הרחקה קאי אלא אזהירות יותר כ"כ מרן הב"י אך בת"ה סי' ר"ל פי' שירחיקנה יותר. ונהגו להרחיק מיהו אין לפסול אם לא הרחיק יותר מדאי. וראיתי גט א' שבא ממ"ה וטעה הסופר וכתב בתיבת למהך ר"ש במקום ך' והיה נקרא למהר והכשירוהו כיון דאין שום

שינוי במשמעות הגירושין ואדרבא אמר לה שתמהר להנשא לכל גבר שתרצה. ובתשו' מהר"י סג"ל סי' ק"ג גט שבא מארץ רחוקה וך' דלמהך היתה גגה כפלים כרגלה ונקראת כדלית ופסלו. ולי יראה דיש להכשיר במקום עיגון כיון דתיבת למהך הוא בטופס ואין שום שינוי במשמעות הגירושין ואפילו דלג תיבת למהך יש להכשיר בדיעבד עכ"ל:

כד **אלא להתנסבא**. עבה"ט שכ' הטעם שמא ירחיק כו' והוא לשון רש"י בפ' המגרש דע"ה ע"ב. ומשמע דבדיעבד אם כתב לאתנסבא ולא הרחיק לא מן תנסבא כשר אך בס' ג"פ ס"ק נ"ב הביא תשובת רלב"ח דף ר"א ע"ב שכ' דאע"ג שכ' רש"י ז"ל דטעם זה הפיסול הוא משום שמא ירחיק ויכתוב ב' תיבות עכ"ז אפילו שכתבו תיבה אחת אם כתבו באלף הגט פסול כי מ"ש שמא ירחיק כו' הוא טעם לפיסול ולעולם אפילו בלא הרחק פסול וכן נראה מדברי כל הפוסקים כו' ע"ש. ומה שעמד הבה"ט על לשון הב"ש פשוט דט"ס הוא בב"ש שחסר שין אחת מתיבת לא וצ"ל שלא ירחיק כו':

כה **ואנש חסר**. כ' בס' ג"פ יראה דהיינו לכתחלה אבל אם כתבו מלא יוד אינש אין לחוש לפסלו כי אין שום שינוי במשמעות הגירושין. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תצ"ד שכ' דאפילו אם דילג ולא כתב ואנש לא ימחא בידי כי כלל אינו מעכב ע"ש:

כו **דלג ה"א כו'**. הוא מדברי תשו' הרשב"א ושם מבואר דאפילו חיסר כל בתיבה אינו פסול שהרי כתוב בנוסח הגט והרי את מותרת לכל אדם ועיין בס' ג"פ ס"ק נ"ד ס"ק צ"ג שהביא תשו' מהריב"ל ח"ג סי' ס"ט שכ' דאף להרשב"א מ"מ לא תתגרש בו לכתחלה אלא דאם כבר נתגרשה תנשא לכתחלה. אך הר"ן בפ' המגרש ס"ל דצריך לכתוב להתנסבא לכל גבר דאי לא משמע שתהיה פנויה ומותרת לכל אדם ולא שתנשא לאחד ותאסר לכולם ולדברי הר"ן יש להחמיר שלא תנשא לכתחלה יע"ש. ושם בסוף ס"ק צ"ו כתב דהיינו שלא במקום עיגון אבל במקום עיגון תנשא לכתחלה ע"ש:

כז **על דרך זה כו'**. כ' בס' ג"פ ויראה דה"ה דיש לדקדק וליזהר בלשון שטר השליחות ובלשון תנאי הבעל שאומר בעת מסירת הגט שלא יהא בו משמע ב' ענינים. והראנ"ח ח"א סי' י"ד נשאל על הגט ושטר עדות המסירה שהיה כתוב בשטר גירש פ' על תנאי כך. וכך אמר ה"ז גיטך אם לא אתראה כו' יהא גט מעכשיו ותהיה מגורשת כו' באופן שבמקום שהיו צריכים לכתוב ותהיה מגורשת שהוא סימן הנקבה לנוכח כתבו ותהיה שהוא סימן הנסתרת (עמ"ש בביאורי לסג"ר אות רל"א) והעידו העדים שהבעל כלכל דבריו במשפט ואמר לה בלשון לעז לנוכח אלא שהסופר והעדים אינם בקיאים בדקדוק וחשבו שתהיה יאמר גם לנקבה הנמצאת. ובתחלה גמגם הרב ז"ל מההיא דרלב"ח דף ר"ז שפסול גט שהיה כתוב אנת אנתתי בכל מקום שתמצא כו' ובסוף העלה להכשיר

משום דעבידי אינשי דטעו בהכי והעדים נאמנים כשמפרשים דבריהם ואע"פ שכתב ידם יוצא ממקום אחר וההיא דהרלב"ח שאני שהיה בגט עצמו שהקפדה בו יותר גם לא היו שם העדים לפרש דבריהם יע"ש. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ד סימן פ"ה במי שאמר ה"ז גיטך ע"מ שלא תנשא לפ' שיש מי שרצה לבטל התנאי מפני שלא אמר שלא תנשאי ביוד והשיב הרב דתנאי גמור הוא משום דמדבר עם העדים אני מגרש אשה זו ע"מ שלא תנשא לפ' וכו' יע"ש. והרא"ה בח"א סימן פ"ה נשאל על גט א' שהובא ע"י שליח והיה בשטר השליחות לשונות לנוכח ולשונות שלא לנוכח ונמסר אותו הגט בפני הרלב"ח ז"ל וקם הבעל וערער שנתכוין בשינוי הלשונות שכתב בשטר השליחות כדי שלא יטפל שום ב"ד למסור הגט בפניו מחמת שינוי הלשונות וז"ל ההרשאה שיאמר לה ה"ז גיטך ע"מ שאם לא אבא אצלה כו' תהיה מגורשת. ומקצת רבני סאלוניקי היו רוצים לפסול הגט ההוא כיון דהבעל מערער. והשיב הרא"ם ראיתי ההרשאה שבשטר השליחות ולא ראיתי ספיקות ולשונות מתחלפות רק שינוי לשון מענין לנוכח ושלא לנוכח ואין זה סיבה שיפרשו ב"ד מלהשתדל במסירת גט זה כי כבר נמצא כזה בלה"ק כו' יע"ש:

כח **אותיות גדולות.** כ' בס' ג"פ ראיתי מזהירין לסופר שלא יאריך בכ"ף של כדת וכן במ"ם של משה וכן שי"ן ואל"ף אם מאריך אותן מפסיד צורתן אלא יאריך בדלי"ת ותי"ו וה"א וריש ולמ"ד בכל הני אם יאריך בגגן אינו מפסיד צורתן ונכון ליזהר אמנם יראה דמדינ' לא מיפסל באותיו' ארוכות אלא בכף פשיטה אם מאריך גגה פסול משוס דתדמה לדלי"ת וריש וכן החי"ת אם האריך עד שנשתנה צורת הזיינין פסול עכ"ל ועיין בסדר גיטין סג"ר אות צ"ב ומ"ש שם. ועיין בתשובת הרדב"ז ח"א סי' תכ"ג:

כט **אם כ' ברביעי כו'**. הטעם מבואר בתשובת הרא"ש משום דברביעי אין לו פי' אחר אלא בשבת כיון דכתיב בתרו' עשרים יום לירח. ובפרישה כ' עוד הוכחה דאי אחדש קאי הו"ל לכתוב בארבעה ולא ברביעי ע"ש. ועיין בס' ג"פ שכ' דאין כוונת הפרישה לסמוך על הוכחה זו לחוד וא"כ אפי' דילג גם תיבות עשרים יום וכתב ברביעי לירח פ' יש להכשיר (ע"ל סי' קכ"ז ס"ז) וזה ודאי אינו דבכה"ג אין להכשיר אפי' במקום עיגון אלא כוונת הפרישה דטעם זה הוא סניף ותוספת על טעמו של הרא"ש. וכ' עוד ויראה לי דאפי' כתב בארבעה במקום ברביעי ודלג תיבת בשבת וכ' אח"כ עשרים יום לירח הגט כשר (מטעם הרא"ש לחוד) דארבעה אין לו פי' אחר אלא בשבת כיון דכתיב בתרי' עשרים יום כו' וגם אין לפרש דהגט מאוחר (ע"ל סי' קכ"ז ס"ט) ויבואו לומר דהגט נכתב בכ"ד לחדש דא"כ הו"ל לכתוב ועשרים בו ומדכתב תיבת עשרים בלא וי"ו משמע דד' הוא זמן השבוע ועשרים הוא זמן החודש. גם אם דילג תיבת שנת וכתב ה' אלפים כו'

כשר דסתמו כפירושו דבחשבון שנים מיירי וע' בהראנ"ח ס"א סי' ק"ו. גט שכתוב בו בג' בשבת ימים לירח פ' ודלג סך הימים ה"ז כשר. הר"מ אלשיך סי' ק"ב. אם נכתב הגט בחודש אלול וכתב בגט ברביעי שנת ה' אלפים כו' ודילג תיבת בשבת וגם מספר החודש וגם שם החודש יש פנים לומר דהגט פסול משום מוקדם דיבואו לפרש דברביעי הוא שם חדש תמוז אמנם דעתי נוטה דכשר דלא נהגו לכתוב החדשים אלא בשמות אשר עלו מבבל וברביעי אין לו פי' אלא בד' בשבת עכ"ד. והנה מ"ש הג"פ גם אם דילג תיבת שנת כו' עיין בזה בשו"ת שבס' גבורת אנשים שנחלקו בזה שני גדולי הדור שדעת הגאון מהר"ר יושע ז"ל דפשוט דאם דילג לגמרי מלת שנת ולא כתב כ"א חמשת אלפים כו' לבריאת עולם כשר דלא גרע מאם דלג מלת בשבת דכ' הרא"ש ז"ל דכשר דאין לו פי' אחר ה"ה בזה פשיטא שאין לפרש חמשת אלפים כו' אימים או אחדשים חדא דאסוכי מסכי להו ועושים מימים חדשים ומחדשים שנים וכדאמר בפ' ג"פ דף קס"ו בההוא שטרא דהוה כתוב בי' שית מאה וזוזא דאין לומר שית מאה פריטי משום דאסוכי מסכי ליה בזוזי כו' ועוד כיון דדרך עולם למנות שנים לב"ע אין לחוש כמ"ש התוס' והרא"ש פ"ק דע"ז (ובש"ע לקמן סי' קכ"ז ס"י להכשיר היכא דדילג לבריאת עולם כו' וכ"ש בנ"ד שלא יטעה בזה שום סכל למנות מנין זה אחדשים שנמצא הוא קודם מתן תורה כמה אלפים שנה כו'. ואא"ז הגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל השיב לו שאינו מודה לו בזה ונראה לו דאם דילג מלת שנת הוי כמו גט שאין בו זמן ואיכא למימר דילמא קאי אחדשים והוי מוקדם כו' ומדברי הרא"ש ז"ל גבי אם דילג מלת בשבת אדרבה ראיה להיפך שהרי כתב הטעם דברביעי אין לו פי' אחר אלא בשבת כיון דכתיב בתרי' ך' ימים לירח וא"כ בנ"ד שיש לו פי' אחר פסול. ועוד דהכא איכא למימר טפי דחמשת אלפים לקמי' קאי במ"ש בגט כ"א ימים לירח פ' חמשת אלפים כו' ר"ל הירח הוא החמשת אלפים לב"ע. וגם מדברי הגמ' בפ' ג"פ הנ"ל משם ראי' להיפך שהרי כתבו התו' שם תימא זוזי נמי מסכי להו באיסתרי כו' וי"ל דזוזי רגילים לכתוב שטרות כו' וא"כ בנ"ד הרי רגילין לכתוב חדשים בשטרות דהא קרא כתיב לחדש שנים עשר אפשר דה' אלפים קאי אחדשים (איני מבין זה דעכ"פ לא מצינו בחדשים מנין יותר משנים עשר) וגם מ"ש שלא יטעה בזה שום סכל כו' הנה מדברי התו' פ"ק דע"ג הנ"ל מבואר שאין אנו סומכין ע"ז שהרי כתבו שם דאם דילג האלפים אין לחוש מדקאמר בסמוך שבקא לאלפא קמא כו' משמע אי לאו האי טעמא הוי פסיל אע"פ שדילג ה' אלפים כו' ועוד ראי' ממ"ש המרדכי הובא בב"י (ע' בש"ע סי' קכ"ז סי"ב ומ"ש שם) דכתובה שטעה הסופר וכתב אלפים ודילג ארבעה הכשיר ר"י מווינא דליכא למימר מיעוט אלפים שנים מדלא כתב אלפיים. משמע אי לאו

האי טעמא הוה פסלינן לי' והוה אמרי' דנכתבה לפני ב' או ג' אלפים שנים א"כ בדיני ממונות ק"ו בגיטין כו' והאריך בזה ומ"מ מבואר בסוף התשובה שם במקום עיגון גדול אפשר להכשיר ע"ש. וע"ש עוד בענין שנמצא במלת שנת שהי' הנון כמו גימל ותינוק דלא חכים קרא אותו נון וכתב הגאון מהר"י הנ"ל שזה פשוט טפי להכשיר דאפילו נימא דמלת שנת מעכב כשר בנ"ד כיון שאנו מכירין סגנון הדבר וכמ"ש בעל העיטור גבי ברביעי ובששי דאם חסר ר' של רביעי או ש' של ששי אין לחוש כו' והגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל כתב דאדרבה זה גרע טפי שאפילו אי נימא דאם לא כתב כלל מלת בשנת אינו פסול מ"מ שינוי פוסל בו כדמוכח מדברי התו' פ"ק דע"ג כו' ועוד דזה גרע מכל שינוי דעלמא דדמיא להא דאמרו בש"ס דלא לכתוב למחך דמשמע חוכא וה"נ הוי כמו שגגת בחסרון ג' שרשית כמאמר איוב אם שגיתי אתי תלין משוגתי וא"כ כאן משמע בשגג הוי ה' אלפים ולא לאמת והוי כמו חוכא. והואיל וכן אפי' תינוק דל"ח קורא אותו שנת לא מהני וכמ"ש מהרי"ק דהיכא דפשיטא שאין האות כצורתה מה מועיל קריאת התינוק כו' ומ"מ במקום עיגון גדול נ"ל לצדד ולהכשיר גם בזה כו' עש"ה.

ל **ויש חולקין**. עיין בשו"ת שבס' ג"א בסוף התשובה ממהר"ם כ"ץ ז"ל שכ' דבשעת הדחק יכולין אנו לסמוך אדיעה קמייתא דכדאי הוא הרא"ש ז"ל לסמוך עליו בשעת הדחק ע"ש:

לא **ופוסלין** בכה"ג עיין בתשו' בגדי כהונה סי' כ"ז שכ' דדוקא בכה"ג הוא דחולקין ופוסלין דמיירי לאחר שעבר רובו של חודש ולא ס"ל לחלק בין ע"פ לשטר כדכתב הסמ"ע בח"מ סי' מ"ג סק"ח אבל קודם רובו של חודש כ"ע מודים דתלינן מכח הוכחת הרא"ש הנ"ל דטעו בעיבורא של חודש והגט כשר ע"ש ועש"ך בח"מ שם. ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קי"ז מ"ש בזה:

לב **לא האריך ווי"ן**. עבה"ט בשם ב"ש ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' מ"ז שנשאל על מעשה כזה בגט שהובא ע"י שליח ממרחקים ואם היו הוא"ן דתרוכין פטורין ושבוקין יותר משאר ואו"ן אבל ניכרים וידועים כתואר ואו"ן דעלמא. והאריך בזה והעלה ג"כ דכשר אפילו שלא במקום עיגון ע"ש. ובסוף כתב דאין לחוש ג"כ מצד זה על הב"ד שסידרו הגט שמא הם הדיוטות כו' עמ"ש לקמן סי' קמ"א ס"ל ס"ק. ועיין בס' גט מקושר בסג"ר אות קל"א מ"ש ויובא דבריו בביאורי בסג"ר שם ומה שכתבתי עליו שם ע"ש:

לג **למנין בחד יוד**. כתב בספר ג"פ לאפוקי שלא יכתוב שני יודין בין הנינין או לאפוקי שלא יכתוב גם כן יוד בין מ"ם לנו"ן וכל זה לכתחילה אבל אם נכתב בתרי יודין יש להכשיר:

לד **שאנו מנין**. עב"ש שמגיה שצ"ל מנין בו. ובאר הגולה מגיה דצ"ל מנין במתא ופי' שלא כתב תיבת כאן וכ"כ בס' ג"פ ע"ש. וכתב עוד דמ"ש בסדר גט דר"י מינץ סימן ע"ה דמהרי"ל פסל גט שהיה כתוב תיבת בו יתירה לא ידעתי טעם לפסול ויראה דכשר ובנוסחת הטור כתוב תיבת בו.

לה **די יתבא כשר**. עיין בס' ג"פ ס"ק ע"ז דאפי' אם כתבם בשתי שיטות כשר. ועיין עוד שם בסי' קכ"ח ס"ק מ"ז שכ' וז"ל ואיכא למידק מ"ש גבי נהר דכתב מרן ז"ל דיתבא על נהר פ' להקדים תיבת דיתבא וגבי הים כתב (בסי' קכ"ח ס"ד) דעל כיף ימא מותבא ולא קאמר דיתבא על כיף ימא ויראה לע"ד דגם גבי נהר אם יכתוב דעל נהר פ' מותבא או דעל נהר פ' יתבא הכל כשר וכדאמרינן בשנים אוחזין כו' וכן גבי ים אם יכתוב דיתבא על כיף ימא הכל כשר כו' וכ' עוד ואם דילג תיבת יתבא או מותבא אינו מעכב ע"ש:

לו **יתיכי**. ע' בס' ג"פ ס"ק פ"ו שהביא דהרלב"ח בתשו' סי' קכ"ט כ' דאם כ' יתיכי ב' תיבות הגט פסול בודאי שהרי שינה בכוונת הגירושין שצריך שיפטור וישלח את אשתו ובזה פוטר את עצמו ממנה ופסול גם כתב שם דאם כתב תיבת ליכי ב' תיב ת שהגט פסול והמבי"ט שם חלק עליו וחזר הרלב"ח והשיג על המבי"ט וקיים את דבריו ע"ש:

לז **דהוית תיבה א'**. כתב בס' ג"פ ס"ק פ"ז ויש כותבין די הוית ב' תיבות. ואפילו כתב די הוית ב' תיבות בשתי שיטות יראה דכשר. ועיין בתשו' מהר"ם גלאנטי סי' ו' וי"ט וסי' קכ"ד:

לח **או דלג מלת אנתתי**. בס' ג"פ ס"ק פ"ט תמה דמהמשך לשון הרמ"א משמע דאיירי בתיבת אנתתי הב' שבמקום דהוית אנתתי מן קדמת דנא כתב דהוית מן קדמת דנא. ובמראה מקום נרשם הרד"ך. ובאמת בתשו' הרד"ך בית ד' איירי במי שדלג אנתתי הא' דבמקום ותרוכית יתיכי ליכי אנת אנתתי פב"פ דילג תיבת אנתתי וע"ז השיב דכמה גדולים הרגילו שלא לכותבו דהואיל והוא כתב לה שפטרה לא אתי שפיר לקרותה עתה אשתו כו' וא"כ בדילג אנתתי הב' מנא לן דהיה מכשיר. מ"מ לדינא מסיק דאם דלג שניהם אנתתי קמא ואנתתי הב' הוא גט פסול דצריך לבאר בגט בידים מוכיחות דאת אשתו הוא מגרש אבל אם כתב פעם א' אנתתי ודלג הב' בין שכתב לקמא ודילג לבתרא ובין שכתב לבתרא ודילג לקמא כשר לכתחילה לגרש בו אם כבר נכתב אפילו שלא בשעת הדחק ע"ש:

לט **או מלת דהוית**. כ' בס' ג"פ מתוך קיצור הלשון משמע דדילג מלת דהוית בלבד וכתב אנתתי מן קדמת דנא אך ראיתי בשורש הדברים בריא"ז כתוב בשה"ג דף ת"ר שכ' דאפי' דילג כל ה' תיבות אלו שלא כתב כלל דהוית אנתתי מן קדמת דנא אפ"ה כשר והטעם משום דכבר אמר בתחילה אנת אנתתי וכו' ע"ש:

מ **אנתתי**. כתב הלבוש שפירוש אנתתי אשתי כמו אתתי בתרגום אלא שכותבין אנתתי לשלימות הלשון דדגש שבתי"ו מורה על חסרון הנו"ן לכך כותבין עיקר הלשון דלא ליתי למטעי ויוציאו לעז ע"כ. וכ' בס' ג"פ ויראה לי דאם כתב אתתי בלא נון דהגט כשר דהא בתלמוד איתא בכמה דוכתי ההיא אתתא ולא כתב בשום דוכתי אנתתא (חיידוש שלא הזכיר דבסוף נדרים איתא ד' פעמים אנתתא) ובטופס הגט דהרשב"א בפ' המגרש בשם רש"י כתוב אתתי במקום אנתתי עכ"ל:

מא **בנפשיכי**. עמ"ש לעיל סי' קכ"ה סי"ח ס"ק ל"ג:

מב **מן יומא דנן ולעלם**. עיין בס' זכור לאברהם ח"ג דף קט"ו שכתב דכותבין מן יומא דנו ולעלם אפילו ששולחין אותו ע"י שליח למקום אחר וכ"כ הלק"ט ח"א סימן ל"ב:

מג **צריך לכתוב והא"מ**. עב"ש ועיין בס' ג"פ ס"ק צ"ו שהאריך בזה ומסיק ולענין הלכה ודאי לכתחילה אע"ג דכתב למהך להתנסבא צריך לכתוב הרי את מותרת ואם לא כתב צריך לכתוב גיטא אחרינא אך אם נתגרשה כבר בגט שאין כתוב בו הא"מ וכתוב בו למהך להתנסבא והוא מקום עיגון דא"א להשיג גט אחר יראה לי דיכולים אנו לסמוך על רוב הפוסקים דס"ל דהרי את מותרת אינו מעכב כיון דאיכא שאר לישני דחשובין כמו הא"מ ובפרט דאשכחן דבטופסי גיטין הראשונים לא הי' כתוב הא"מ ועוד דהרי יש כאן ס"ס דאפילו בא"ל חוץ מזנותיך היא בעיא דלא איפשטא אי חשוב שיור וא"כ י"ל ספק אם חוץ מזנותך הוי שיור או לא ואת"ל דהוי שיור דילמא היינו דוקא באומר לה בפירוש חוץ מזנותך אבל באומר להתנסבא לא שייר זנות והוי ס"ס המתהפך וכו' וכן נמי אם כתב הרי את מותרת ולא כתב למהך להתנסבא כו' ונתגרשה כבר בגט זה והוא מקום עיגון דא"א להשיג גט אחר שהבעל הרחיק נדוד יראה לע"ד דיש להתיר משום דלישנא דהרי את מותרת לכל אדם כולל זנות ונישואין לשיטת רוב הפוסקים ולא נמצא מחמיר בזה רק הר"ן ז"ל כו' (ע' לעיל ס"ק כ"ו) . וע"ש עוד שתמה על מרן ומור"ם ז"ל ומיהו לא כתבו דצריך לכתוב ודן די יהוי ליכי מנאי דתיבת ודן צריך לכותבו כי איכא דלהוי ידים מוכיחות דבגט זה הוא מגרשה ולא בדבור וגם תיבת מנאי צריך לכתוב כי היכא דלהוי ידים מוכיחות דהוא מגרש את אשתו כו' (באמת מרן המחבר הזכיר זה לעיל ס"ט ולקמן

סעיף מ"ד אך כוונת הג"פ אמאי לא הזכיר דצריך לעיכובא) ומסיק דאם לא כתב ודן או תיבת מנאי ונתגרשה באותו גט יראה לי דדייניין לה כספק מגורשת ע"ש:

מד **מותר לכל אדם.** עבה"ט ועיין בתשו' נו"ב סימן פ"ה בדבר הגט שהובא ע"י שליח ומחמת שנפל למים נמצא במלת מותרת שנתפשט רושם דיו בריש של מותרת בסוף הגג לצד שמאל ונעשה כעין רגל תיו אבל עכ"פ תינוק קורא ריש מחמת כי הריש הוא שחור ממש ומה שנעשה ע"י סיבה היא כהה וכתב דלכאורה הוא חשש גדול כי אף שזה הרגל אין הדיו משחיר כמו גוף הריש מ"מ בשביל זה לא יצא מכלל תי"ו ואם מתחילת הכתב אות אחד חציו משחיר הרבה יותר מחציו השנית הכי בשביל זה לא מקרי כתב ואם כן מלת מותרת לפי מה שהוא עתה הקרי מותרת והרי דעת הרמב"ן שגם לדידן הוא תורף ואם לא כתבו אפילו נשאת תצא (וטעמו מבואר בפוסקים) ואמנם אומר אני ע"כ לא החמיר הרמב"ן אלא בכתבו הבעל או הסופר בפומי' דהבעל דאז יכול הבעל לערער ולומר שבכוונה לא צוה לכתבו לפי שרוצה לשייר בזנות וגם בזה דוקא אי אתי בעל ומערער ואומר בפי' שזה כוונתו דאל"כ הא הוי ס"ס שמא לא כיון לשייר בזנות ואת"ל כיון אכתי ספק אם חוץ מזונותיך אוסר שהרי בעיא זו דלא איפשטא (ע' לקמן סי' קל"ז ס"ג) ואפי' אי נימא כדעת הפוסקים דבחזקת איסור לא מהני ס"ס וכן מסיק הש"ך ביו"ד בכללי ס"ס סעי' כ"ט (וא"כ אפי' לא אתי בעל ומערער אנן מסופקים שמא כיון לשייר זנות) עם כל זה אומר אניסא ודאי דבכלל להתנסבא אפשר להיות נכלל בו גם זנות כמבואר בר"ן פ' המגרש אלא דע"מ אנו חוששין שמא שייר הבעל או הסופר וכל זה אם לא נכתב מעיקרא אבל בגט שנכתב מעיקרא אלא שאחר זה נתקלקל א"כ כבר אנו רואין שלא שייר לא הבעל ולא הסופר וממיל' הוא נכלל בכלל להתנסבא וא"כ שוב לא נחשב והרי את מותרת מן התורף כלל וק"ו בנ"ד שאכתי ניכר לרוב ותינוק ג"כ קורא מותרת שיש לסמוך להקל עכ"ד ע"ש (ועיין בס"ק שלפני זה): ועיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס קי"ג בדבר הגט שהובא ע"י שליח ממקום רחוק ונמצא במלת מותרת התי"ו הראשונה נפסק רגל השמאל ונראית כה"א והראו לינוקא וקרא אותו תי"ו ואמנם האי כבר ידע למקרי ושוב הראו לשני תינוקות קטנים שאינם יודעים לצרף אותיות ולפום ריהטא אמרו שהוא ה"א ותיכף תכ"ד אמרו שהוא תי"ו. וכתב הנה הרמב"ן הוא המחמיר שגם לדידן שכותבים כמה לשונות בגט המורים על הכריתות אפ"ה והרי את מותרת היא עיקר תורף אמנם לדעתי זה פשוט כשלא כתב כלל והא"מ הוא שהחמיר הרמב"ן אבל אם דילג מלת מותרת וכתב והרי את לכל אדם לא החמיר וא"כ בנ"ד דל תיבה זו לגמרי ומותרת מכח שאר מלות שמועילים (הסברא הזאת אכתי לא אסיק אדעתי'

הגאון ז"ל בעת כתבו התשובה בנו"ב קמ"א סי' פ"ו הנ"ל ולכך הוצרך שם לחפש היתר אחר) אכן י"ל כי טעות זה שנעשה מן תי"ו ה"א ונקרא מוהרת גרע יותר כו' ואף לפ"מ שבארתי בחבורי נו"ב כו' והאריך בזה ומסיק עכ"ז נראה להקל חדא דאם מוהרת הכוונה לשון מוהר דהיינו קדושין וכתובה הו"ל לכתוב והרי את רשאה להיות מותרת ועוד כיון שהתינוק הראשון קרא מותרת והשני תינוקות האחרים ג"כ תכ"ד חזרו בהם ואמרו שהוא תיו לכן דעתי נוטה להקל ולהתיר האשה ע"י גט זה שימסור לה השליח כדת ועל אופן שכתבתי (הובא לעיל סי' קכ"ה סט"ז ס"ק ל"ב) שמתחילה ימסרנו כך כמו שהוא ואח"כ יתקנו ושוב יתנו שנית ביד האשה בשליחות הבעל כראשונה עכ"ד ע"ש. ועיין בתשו' עה"ג סימן מ' בדבר הגט שהובא ע"י שליח ונמצא שהיוד האל"ף במלת אדם של והא"מ לכל אדם לא. היתה נוגעת בגוף האלף והשיב לכאורה נראה שאם היה בנקל היתה צריכה גט אחר כמבואר מדברי הי"י הובא לעיל סי' קכ"ח סי"י בהגה במ"ש שם ואם אינו נוגע מה שראוי ליגע כו' ואם הוא בטופס הגט אפילו בלא עיגון יש להקל מבואר שאם הוא בתורף שלא במקום עיגון אין להכשיר אפילו בדיעבד ונ"ד אם הרי את כו' הוא מן התורף מחלוקת ישינה היא ובתשו' מהריב"ל ח"ג סימן ס"ט חש לדברי הר"ן והרמב"ן דס"ל דהוא מן התורף אף גם שנכתב להתנסבא לכל כו' א"כ בנ"ד יש להחמיר. אמנם נ"ל דאף לפ"ד הסוברים דהרי את כו' הוא תורף מ"מ מלת אדם אינו מן התורף כי אפשר לימר שאם לא נכתב כלל תיבת אדם הגט כשר דהא הטעם דס"ל דצריך לכתוב הא"מ כדי להורות שמתירה גם לזנות א"כ אף אם לא נכתב אדם רק מותרת לכל הוה נמי משמע שהוא מתירה לזנות וזה נ"ל ברור עכ"ד (אמנם בתחילת התשובה שם כתב בין חצאי עיגול דאפשר בנ"ד כיון דעדיין לא נמסר ליד האשה אפילו בטופס אין להכשיר אם לא במקום עיגון. ועמ"ש בזה לעיל סי' קכ"ה סק"ל) . ועיין בס' תפארת ישראל על משניות סוף סדר נשים ברמזי אה"ע לסי' קכ"ב הזכיר ג"כ דברי תשו' עה"ג הנ"ל בקצרה וכתב עליו ונ"ל דכמו כן תיבת את דהרי א"צ ניכר מתוכו רק לר"מ כמ"ש הב"ש סימן ק"ל סק"ד כו' ע"ש:

מה **בלא יו"ד**. כי ביו"ד משמע לשון מינות. לבוש וב"ש. ובתשו' מהריב"ל ח"ג סימן ס"ט כתב טעם אחר משום דלא לשתמע שמא דגברא דשמיה ינאי והספר תרוכין ושבוקין מההוא גבר דשמיה ינאי ולא ממנו כו' ע"ש בביאורי לסג"ר אות ק"ג מ"ש בזה:

מו **דהוית ארוסתי**. כ' בס' ג"פ ס"ק ק"ב אשה נשואה נתגרשה בפני ב"ד הדיוטות ונפל ס' בגט אם היה כשר או לא וחזר המגרש וקידשה ואח"כ חזר בו ורוצה לגרשה ועתה שהגט הראשון הוא ספק אם הי' כשר א"כ חלו הקדושין ויש לכתוב עכשיו ארוסתי

לכתחילה ואם לא הי' גט לא חלו הקדושין ויש לכתוב אנתתי ולכן לצאת מן הספק צריך לכתוב ב' גיטין אחד בלשון אנתתי ואחד בלשון ארוסתי כן עשה מעשה הרא"ש כמ"ש בתשובה ס"ס יוד וע"ש (והובא ג"כ במל"מ פ"ד מה"ג דין י"ב) ולי צ"ע דמדברי ת' הרא"ש שהובא בש"ע לק' סי' קמ"ג סי"ו דמ"כ אא"כ יקדשנה ויחזור ויגרשנה סתם ולא כתבו דצריך לתת ב' גיטין משמע דבגט א' סגי ולענין איך יכתבו דעתי נוטה דיכתבו ארוסתי (טעמא לא ידענא דלכאורה יותר נכון לכתוב אנתתי דאף אם באמת היא רק ארוסה כשר לכל הדיעות משא"כ אם יכתוב ארוסתי שמא באמת היא אשתו וע"ז יש מחמירים כמ"ש הב"ש ס"ק ט"ל גם הראי' שהביא מסי' קמ"ג איני מכיר דשם אין שום ספק על הגט הראשון ובודאי יש להחוב שם ארוסתי וצ"ע) וכ' עוד אם כתב בתחילת הגט אנת אנתתי פ' ובסוף הגט כתב דהוית ארוסתי או להפך שכתב בתחלה אנת ארוסתי ובסוף כתב דהוית אנתתי צ"ע אם כשר בדיעבד ע"ש:

מז **וכן היוד שע"ג האלף**. כ' בס' ג"פ משמע דיוד שתחתיה אין קפידא אם אינה נוגעת ובסי' קכ"ה ס"ק ע"ב כתבתי די"א דאין חילוק בין יוד שע"ג האל"ף ליוד שתחתי' יע"ש:

מח **יש להכשיר**. כתב בס' ג"פ וצ"ע אמאי לא כתב מרן ז"ל דיתקנם לדבקם כמ"ש מרן בסמוך לענין הדבק של רגלי ההי"ן לגגין ואפשר משום דהך מילתא דיכול לתקן אחר שלא נצטוה מפי הבעל הרא"ש ז"ל קאמר לה בההיא תשובה דלא האריך הווי"ן כמ"ש הטור ס"ס זה וחזינן להריב"ש סי' נ"ו ושט"ו דס"ל דטפי עדיף ליתנו בלא תיקון כיון שהתינוק קירא אותו ויו דאם צריך תיקון איך יתקן אחר להאריך הווי"ן וסבר מרן דלענין כתיבה להאריך הווי"ן או לדבק היודין של שי"ן ועי"ן טפי עדיף ליתנו בלא תיקון ע"י אחר כיון שתינוק קורא אותה כתקנה אבל לענין גרירת דבק רגלי ההה"ו והקופי"ן טפי עדיף ליתנה בתיקון ויגררם אחר אע"ג דלא נצטוה מפי הבעל: וכ' עוד ראיתי בת' רדב"ז כ"י בגט שבא מארץ מרחקים והיו רגלי התוין רחוקים מגגן והכשיר הגט ע"י תיקון ולע"ד יראה דיתנו אותו בלא תיקון ויחזור השליח ויקחנו ויתקנו אותו ויתנו לה פעם שנית עכ"ל. וע' לעיל ס"ק מ"ד.

מט **של וכדו וכתב וכד**. עיין בס' גט מקושר בסג"ר אות ק"ל שפקפק ע"ז דודאי יש שינוי בענין דכדו משמע שעכשיו הוא פוטרה אבל וכד. משמע שפטרה מכבר וא"כ משנה ענין הגט כו' ע"ש ויובא דבריו בסג"ר שם:

נ **אותיות יתירות**. עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' מ"ז בדבר הגט שהובא על ידי שליח ובתיבת צביתי שראוי לכתוב בשני יודין היה כתוב בשלשה יודין דהיינו שהוסיף יוד בין צד"י לבי"ת. והשיב אין אני רואה שום חשש בזה כי אין הענין משתנה מחמת

זה כו' וכן אם כתוב יוד באינתתי אף שכ' בש"ע (לעיל סל"ו) שיש לכתוב בלא יוד בין א' לנו"ן לא נשמע ולא נראה בשום פוסק לפסול הגט ע"י זה כו' וכן גבי פטורין דיש כותבין מלא ואנו נוהגים לכתוב חסר (לעיל סי"ב בהגה ועמ"ש שם ס"ק כ"ב) ותרוכין ושבוקין שהסכימו לכתוב חסר יוד לא יעלה על דעת שום פוסק לפסול הגט אם כתב ביוד. וכן גבי מנאי שנהגו לכתוב בלא יוד אחר המ"ם כתב הרמ"א (לעיל סמ"ך) דלא נפסל בדיעבד ואף שיש קצת שינוי בלשון ק"ו בן בנו של ק"ו דהכא אין הל' משתנה כלל דאף בלא עיגון יש להכשיר עכ"ד ע"ש:

## סימן קכז

א **ואם נשאר**. ע' לקמן סי' ק"נ ס"א דאפי' לא נבעלה לא תצא. ושם מבואר עוד דכותבין לה גט כשר ונותנין לה והיא תחת בעלה כו' יע"ש:

ב **בשעת הדחק כשר**. עבה"ט ומ"ש דוקא שידע הבעל מזה אבל אם הוא מוקדם כו' לא העתיק יפה ובב"ש סק"ד כתב ומשמט דוקא בכה"ג מהני עת הדחק אבל אם הוא מוקדם ולא ידע כו' ע"ש ודיו (ומה דמסיים הב"ש לפ"ז א"צ לומר החילוקים שכ' בתשו' מהר"ם מינץ סימן ט' עכ"ל. ר"ל דמהר"ם מינץ שם כתב ליישב מה דקשה בדברי הטור כאן שכ' בשם הרא"ש דנכתב ביום ונחתם בלילה או אפי' אחר י' ימים כשר בשעת הדחק ומיד אח"ז הביא דברי הרא"ש בתשובה אם נתגרשה בגט מוקדם ולא נודע פיסולו עד שקידשה אחר לא תפסי בה קדושי שני וא"צ גט ממנו כו' וכ' מהר"ם מינץ לתרץ ולחלק דלעיל כשר מוקדם זהו דוקא שיודעים העדים שהוא מוקדם וכיון דיודעים דנכתב לפני י' ימים ונחתם עתה לכך אינו פסול דעדים מסקי אדעתייהו לידע יום המסירה אבל מ"ש בתשובה אח"כ דלא הוי גט כלל זהו מיירי דוקא דלא ידעי העדים פסולו עד אחר זמן דלא מסקי אדעתייהו לזכור יום המסירה וזה הוי פסול גמור ולזה נקט הרא"ש בתשובה ולא נודע פיסולו כו' עכ"ד מהרמ"מ. וחילוק זה לא הוכשר בעיני הב"ש משום דטעמא דהרא"ש ז"ל דכשר בעת הדחק הוא מטעם דבשעת הדחק עבדינן כר' שמעון דאמר כיון שנתן עיניו כו' ולא מטעם דעדים מסקי אדעתייהו. ולזה מחלק הב"ש דדוקא בכה"ג שנכתב בזמנו רק שנחתם אח"כ מהני שעת הדחק דבזה שייך לומר כיון שנתן עיניו כו' אבל מ"ש הרא"ש אח"כ בתשו' מיירי דהוא מוקדם שהקדימו הזמן כגון שכתב הגט בי' לחדש והקדימו הזמן וכתב בה' בזה אפי' בעת הדחק פסול דבזה ל"ש לו' כיון שנתן עיניו כו' וגם ל"ש לומר דמחל הפירות כיון דלא ידע הבעל מזה. וזהו כעין תירוצו של הב"י רק דהב"י תלה הטעם כיון דכתבו שקר פסול לגמרי והב"ש תלה כיון הטעם דלא שייך

בזה כיון שנתן עיניו כו') וע' בס' בית מאיר ובשו"ת שבספר גבורת אנשים ובתשו' בגדי כהונה מענין זה. ומ"ש הבה"ט ושעת הדחק פרש"י שניסת כו' עיין בס' ג"פ שכ' דאפשר דרש"י אתי לאשמעינן דאם ניסת אפילו בעלה הא' בעיר א"צ שיתן גט אחר כדקיי"ל בעלמא בכל גט פסול כמ"ש סימן ק"ן משום דשאני פיסול זה דר"ש מכשיר ויש לסמוך עליו בשעת הדחק שלא תהי' נמאסת על בעל הב' או משום זילותא דב"ד כו'. וכ' עוד ומספקא לי אם הוא שעת הדחק שהלך הבעל למרחקים דא"א להשיג גט אחר אם נותנין הגט לכתחילה או דילמא אין להקל רק כשכבר נתגרשה ומתוך דברי הב"ח יראה דאין להקל רק אם נתגרשה שתנשא לכתחילה ומתוך דברי מהרי"ט הובא בראש דף פ"ד מבואר דנותנים אותו לכתחלה וכן מסכים הרא"ש שם כו' ע"ש:

ג **צריכה גט משני.** כ' הב"ש לאפוקי מדעת הרא"ש דס"ל דגט מוקדם בטל וא"צ גט משני כו' ועיין בס' ג"פ האריך בזה ומסיק דמ"מ יש לחוש לדברי הרא"ש להחמיר דאם נתגרשה בגט מוקדם שהקדמת זמן הוא שקר ונשאת לב' דתצא מזה ומזה ודייניין לה כספק מגורשת ע"ש וכן מסיק בס' ב"מ דראוי להחמיר כדעת הרא"ש ז"ל דתצא ואפי' יש לה בנים ע"ש:

ד **אם כתבו בו.** כ' בס' ג"פ יראה לי דאם הוא שעת הדחק כגון גט ש"מ שלא תשאר זקוקה ליבם קטן יש לעשות כן אפי' לכתחלה אע"פ שמוסיף על הגט יותר מי"ב שיטין אבל בלאו הכי אין לעשות כן ולכתוב גיטא דנן כו' לכתחלה רק בדיעבד שנכתב וניתן כבר יש להכשיר גם יראה דדוקא קודם חתימה אם כתבו גיטא דנן כו' כשר אבל אחר שחתמו העדים לא מהני שיכתוב כן משום דחיישינן שיגזוז אותה שיטה שכתוב בו גיטא דנן. עוד יראה דאם חתם עד א' וקודם שחתם העד הב' כתבו גיטא דנן כו' וחזרו וחתמו שניהם הגט כשר וראי' מתשובות המיוחסות להרמב"ן סי' נ"ד פסקה מרן בח"מ ס"ס מ"ד ע"ש:

ה **השולח גט** כ' בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' רע"ד דהבעל עצמו שהביא גט ממ"ה למיסרו לאשתו דזמנו קודם לנתינתו יש מי שהורה דאין להכשירו אלא ע"י שליח והוא ז"ל סתר את דבריו והעלה דכל גיטין הבאים ממ"ה אית להו קלא ויכול הבעל לגרש ע"י עצמו יע"ש: ובס' ג"פ ס"ק י"ב כ' עליו שאין דבריו מוכרחים. ועיין בס' בית מאיר ס"ה הביא דברי הישש"ש פ"ב הלכה ה' שמביא פסק מן מהרא"י ז"ל שבעל שמביא גיטו ממקום אחר מותר לגרש ע"י עצמו הוא ז"ל הסכים עמו להלכה ומסיים הב"מ דהגר"פ מפקפק בדין זה ואילו ראה דברי הישש"ש לא פקפק ע"ש. ועמ"ש לקמן ס"ה ס"ק ח' עוד מדין זה:

ו **אין תקנה כו'** עב"ש סק"ו וז' שכ' דלהר"ן לא מהני תקנה זו ועיין בס' ב"מ כתב עליו ולע"ד אין להוציא חומרא זו מהר"ן אלא אדרבה דעתו להקל כדעת הרמב"ן כו' ע"ש. וכ' עוד הב"ש וז"ל כ' הרמב"ם דפ"ב כותבים וחותמין לו הגט והוא מגרש בכל עת שירצה מש"ע דס"ל תירוץ הראשון שכ' הרא"ש דגט שנמסר ביום הכתיבה רשאי למסור מידו כו' עכ"ל ועיין בס' ג"פ ס"ק י"ג הביא שם דברי הנ"ל פ"ק דב"מ שכ' דכן הסכים הרמב"ן ז"ל משום דמלתא דלא שכיחא היא דלא מקדים אינש כו' (גם בביאור הגר"א ז"ל סק"ו הביא דברי הנ"י בזה) וכ"כ בספר תומת ישרים סי' נ"ה בשם הרמב"ן ובעל העיטור ובעל ההשלמה והכל בו. ע"ש ובס"ק י"ד תמה הג"פ על מרן ז"ל איך לא הזכיר דברי הנך רבוותא דמתירין אפי' ע"י הבעל ע"ש. ועיין בס' ב"מ מ"ש בזה ומסיים ולכן לפ"ד במקום עיגון כגון בעוזב דת שנתאחר הנתינה מיום הכתיבה והחתימה ואינו רוצה לצוות לכתוב גט אחר ואף לא לגרש ע"י שליח הסומך על הרמב"ם והרמב"ן ודעימי' לא הפסיד ע"ש:

ז **שישלחנו לה ע"י שליח** עב"ש סק"ו שכתב דלהרשב"א אפי' גט מוקדם (בשקר) יש לו תקנה לשלוח ע"י שליח כו' הנה דברי הרשב"א אלו הובא בב"י בד"ה השולח גט (והמה בחידושיו ד"ה גיטין הבאים ממדה"י) אבל תימה דמד' הרשב"א בתשו' שהביא הב"י אח"כ בענין אם לכתוב זמן האמירה נראה שאין דעתו כן וכבר עמד ע"ז בתשו' מהרי"ט ח"א סימן קמ"ג שדברי הרשב"א סתרי אהדדי וכתב ליישב ע"ש ועיין בג"פ ס"ק י"ג וט"ו שהאריך מאד בזה וכ' בס"ק י"ג וז"ל העולה מכל הנזכר הנה ערכתי דברי הפוסקים בדין גט מוקדם שהוא שקר אם להכשירו ע"י שליח כו' ולע"ד יראה לענין הלכה דאם הקדימו זמנו בכוונה ויש בו עידי חתימה אין לו תקנה ע"י שליח דהגט פסול מפני ע"ח חתמו שקר כו' אמנם אם אין באותו גט עדי חתימה או שטעה בעיבורא דירחא או שטעו וכתבו יום האמירה שטעו בדין באופן דע"ח לא נפסלו יש להכשיר ולתתו ע"י שליח דכל ע"י שליח יש לו קול וליכא למיחש למידי ואע"ג דהר"ן מחמיר אין לחוש דהר"ן לטעמי' אזיל דאפי' מוקדם אמיתי שנתאחרה נתינתו אינו רוצה להקל ואנן לא קי"ל כותי' כו' לא נשאר עומד לנגדי רק תשובת הרשב"א דס"ל דאם כתבו יום האמירה הגט פסול אף הא לא תברא חדא כיון דהרשב"א עצמו בחידושיו משמע דס"ל דכשר החידושים הם עיקר כמ"ש גבי פסקי הרא"ש כו' ותו דיש פנים לומר דהרשב"א בתשובה לא פסל אלא כשמגרש ע"י עצמו אבל ע"י שליח מכשיר כמ"ש מהרי"ט ח"א סי' קמ"ג ע"כ נראה דאם אירע שכתבו יום האמירה הגט בשר לתתו ע"י שליח עכ"ל גם בס"ק ט"ו מסיים וז"ל ובגט שכתבו יום האמירה ומוסרו ע"י שליח ליכא למיחש למידי דאיכא קלא ועדי' פסולי' לא הוי דטעו וסברו דצריך לכתו' יום האמיר' ואפי' למ"ש

מור"ם דנהגו לשחמיר ולכתוב גט אחר אפי' בנתאחר' הנתינ' מהכתיב' ואין מכשירים לתתו ע"י שליח היינו דוקא כשהבעל והאשה שניהם בעיר ויכולים לגרש בגט אחר אבל אם שלחו גט מוקדם ממדה"י כגון שכתבו יום האמירה או שטעו בעיבורא דירחא נראה דמצינן למיעבד עובדא לתתו כיון דבא הגט ע"י שליח וליכא למיחש למידי עכ"ל ועיין בס' ב"מ שהזכירו קצת מדברי הג"פ הנ"ל וחולק עליו וכתב דאין ספק שהרשב"א עצמו בתשובה חזר בו והורה כהלכה והוא העיקר וכן דעת רש"ל ביש"ש כו' ומסיים לכן לע"ד אף במקום עיגון א"א להקל ע"י סברא זו ועמ"ש עוד בזה לקמן ס"ו סקי"ב:

ח **מיהו נהגו להחמיר.** עב"ש סק"ח וע' בתשו' שמן רוקח ח"ב סי' נ"ב בדבר הגט שהביא הבעל ממקום הכתיבה למקום אחר ומסרו שם לאשתו ע"י עצמו ליומא אוחרא והתעוררו ע"ז מופלגי העיר לומר שהוא פסול כי אין תקנה רק ע"י שליח ואף בזה נהגו להחמיר והאריך בזה הרב המחבר הנ"ל לבאר כל השיטות וגם לבאר דברי הרמ"א ז"ל להצילו מתמיהות הב"ש וגם מה שיש עוד לתמוה עליו ממ"ש הרמ"א ז"ל עצמו בסי' קמ"ב סי"ד דסתימת לשונו שם מורה דאף ליומא אוחרא יכול הבעל למסור בעצמו ותורף דבריו דהרמ"א כאן איירי במי שמוסר הגט במקום הכתיבה והיה כוונתו למוסרו ביומו ואח"כ נתעכב ע"י איזה סיבה ורוצה למוסרו ביום מחר בזה נהגו להחמיר ולכתוב אחר וגם המחבר בסעיף זה מיירי באופן זה אבל היכא דנכתב בעיר אחרת בזה סובר הרמ"א דגם בעצמו יכול למסור וכנראה מדבריו בסי' קמ"ב הנ"ל ועפ"ז העלה דפשוט הדבר בנ"ד דעכ"פ בדיעבד שכבר ניתן הגט לידה יש להכשירו ואף אם לא ניתן עדיין המיקל בזה יש לו על מי לסמוך אמנם לכתוב לכתחלה כדי למסור ביום אחר בזה בודאי יש להקפיד ע"ש באורך. ועמ"ש לעיל סק"ה דכן הוא דעת הרדב"ז ומהרא"י ומהרש"ל ז"ל להכשיר אף לכתחלה: וע' בתשו' ברית אברהם סי' ק"ו וק"ז שגם לפניו בא שאלה כזאת ממש והזכיר שם שהגאון מהר"ר יצחק הלוי מקראקא יצא הדבר מאתו להצריכו גט אחר וכתב על הדיינים מסדרי נתינת הגט מדלא עיינו בהא יש לחוש לשאר מילי הגט (עמ"ש לקמן סי' קמ"ב ס"ט סקי"ז) והוא ז"ל האריך מאד בזה לחלוק על הגאון הנ"ל ולבאר דעכ"פ בדיעבד שכבר ניתן הגט לידה בודאי אין חשש ואין להצריכה גט אחר חדא דגוף דין זה בגט שלא נמסר ביום הכתיבה כל שלא היה החתימה בפיסול אין ברור לפסול ואף דברי הרא"ש והש"ע יש לפרש דהיינו לענין לגרש לכתחלה ועוד דבנ"ד שהביא הבעל ממקום למקום יש צד גדול להתיר אף ליתן לכתחלה דגם ע"י בעל ה"ל קלא ממקום למקום ודברי הרא"ש והש"ע והרמ"א מיירי באותה עיר וכן מבואר להדיא מלשון רבינו ירוחם שכ' וי"מ דכל הגט שלא ניתן ביום הכתיבה פסול דאין כשר

אלא גט הבא ממקום רחוק אבל בעיר אין קול ומ"מ אפי' בעיר אם נתנו ע"י שליח אית ליה קלא כו' מבואר דמקום רחוק מיירי גם בבעל עצמו דכשר אף לכתחילה וכן מבואר להדיא בתשו' הרדב"ז סימן רע"ד כו' (הובא לעיל סק"ג) ואם הרדב"ז הורה כן לכתחלה מכ"ש דבדיעבד תינשא ואין להצריכה גט אחר ועוד יש סניף בנ"ד כיון שהקהילה אינו במקום כתיבת גיטין הוי מילתא דתמיהא ומידכר דכירי אינשי כדאמרי' בחולין גבי קלוט בן פקועה כו' ובסי' ק"ח שם נזכר שגם הגאון מהר"א כהן ז"ל מפינטשוב (הוא בעל כתר כהונה) הסכים עמו לדינא בזה להתיר האשה בלא גט אחר ע"ש. ושם בסי' קי"א האריך עוד בענין גט ע"י שליח הולכה שרוצה השליח למסור להאשה באותו מקום עצמו שנכתב הגט אחר יום הכתיבה אם יש בו חשש מוקדם (תורף המעשה יובא קצת באריכות לקמן סי' קמ"א סמ"ה סקמ"ט) והאריך לבאר דאין שום חשש בזה דהא ודאי שדברי הש"ע כס"ה דאין תקנה רק ע"י שליח מיירי באותה עיר דאילו ממקום למקום כשר גם ע"י בעל עצמו כמו שהוכחתי בתשובה אחרת (שהובא לעיל) והבאתי שם דברי רבינו ירוחם ותשו' הרדב"ז דמבואר להדיא הכי וחזינן דע"י שליח כשר גם באותה עיר מצאתי עוד בתשו' מהרשד"ך הנקרא ריח שדה בדף כ"ז שהביא דבס' תומת ישרים כתב בשם מקצת מפרשים דגם ע"י שליח לא מתכשר באותה עיר דכן משמע מלשון הרא"ש שיש קול להולכת השליח ולביאתו משמע דוקא ממקום למקום יש קול שיאמרו פלוני הביא גט ממקום פלוני ומהרשד"ך סתר זה והאריך להוכיח דז"א דא"כ תיקשי הא דהמשליש גט דמיירי באותה עיר ועוד דהא התוס' והרא"ש והרשב"א כתבו סתם דאין תקנה רק ע"י שליח ולא שאני בין מעיר לעיר בין אותה עיר ומ"ש הרא"ש והטור דיש קול להולכת השליח ולביאתו ל"ד הוא אלא משום דקיימי אגיטין הבאים ממדה"י כתבו כן אבל העיקר כל שמסרו ע"י שליח קלא איתי ליה תדע שהרי כתבו אח"כ כשנותנו ע"י שליח כו' ולא כתבו כששולחו כו' וכן עיקר למעשה עכ"ד מהרשד"ך ולדידי בלא"ה אין שום משמעות מלשון הרא"ש שכ' להולכת השליח ולביאתו דודאי גם בעיר א' שייך להולכת השליח ולביאתו שמביא הגט מיד הבעל כו' והרא"ש בעי בזה לאפוקי דאין תקנה להכשירו רק ע"י שליח הולכה ולא ע"י שליח קבלה דבשליח קכלה מתגרשת מיד בקבלתו וליכא קלא דהשליח עומד במקום האשה והוי מידו לידה ועיקר הקול הוא במה שמביא הגט בידו ואומר פלוני מינה אותי להיות שליח כו' והאריך עוד בזה ומסיק דאין שום ספק בזה דכל ע"י שליח שרי גם באותה עיר וברור דיש לסמוך ע"ד ר' ירוחם והרדב"ז והרשד"ך הנ"ל וכן משמע עוד מדברי תשובת הרא"ש שהובא בטור ס"ס קמ"א וברמ"א שם סעיף ס"ב כו' וכן מבואר מדברי התומים סי' נ"ו סקי"א שתופס כן בפשיטות

וכן מבואר בתשו' מהרי"ח סי' קמ"ג כו' וגם אין שום פקפוק בזה מחמת דברי הרמ"א שכ' מיהו נהגו להחמיר לכתוב אחר דהרמ"א מיירי בנכתב מתחלה למסור מיד ונתעכב ע"י איזה סבה ועבר יומו ורוצים אנו להכשירו ע"י שליח יש לכתוב טפי גט אחר וגם בזה חולק הב"ש דאחר הכתיבה אין לחוש לכתוב אחר אבל אם נכתב מיד לשלוח ע"י שליח (ונמסר לו ביומו) ודאי אין להחמיר כלל ומכ"ש בנ"ד שהבעל אינו בפנינו אף שהוא במקום קרוב רק פרסה א' אין לנו לעשות שום מעשה לכתוב להבעל שיצטרך לבא שנית לכאן ולכתוב אחר כו' ובפרט בנ"ד דהוי קלא ופרסום טפי מחמת שכבר הלך השליח למקום אחר וחזר משם עם האשה ועדיפא טפי משאר גיטין השלוחים ממקום למקום עכת"ד. ובס"ס קי"ב שם מבואר שגם הגאון מהרצ"ה ז"ל אב"ד מגולגלא הסכים עמו לדינא בזה ע"ש באריכות. ומ"ש עוד שם לפלפל בענין הגט הנ"ל אם יש קפידא מחמת שהבעל לא מינהו להשליח אך ליתן במקום אחר מדלא בא תיכף עם האשה כו' אכתוב בזה לקמן סי' קמ"א סמ"ה סקמ"ט:

ט **אמר לשנים**. כ' בס' ג"פ לפי מה שפסק מרן סי' ק"ל סי"ח דיש ליזהר שלא לחתום הסופר לעד לאו דוקא נקט הכי לשנים אלא דהכא לא נחית כו':

י **ונתאחר הדבר ימים או שנים**. עיין בתשו' שב יעקב סי' ל"ה שכ' על נדון דידיה (יובא אצלינו בסה"ג סכ"ו) אודות שנסתפק חכם אחד אי מהני נמי בגט אם שוכחים קצת העדות להזכירו ע"י הכתב ועל ידי הסופר או אם יזכירו העדים עצמם זה לזה (כדמהני בד"מ כמבואר בח"מ סי' כ"ח סי"ג וסי"ד) הנה תלמודא סתמא קאמר כותב אדם עדותו על השטר ומעיד עליה כו' ומהיכי תיתי לומר דאיירי דוקא בד"מ דאם כך הוא ודאי ה"ל לפרש דלא תיפוק חורבא מיניה כו' ובהדיא מצונו בגיטין דף י"ט גבי עדים שאין יודעים לחתום מקרעים להם נייר חלק כו' דמקילין לענין גיטין יותר מד"מ וה"ה בנ"ד מהני שפיר אי נזכרו עדותן ע"י הכתב או ע"י עד האחר ואין להחמיר בזה יותר מדיני ממונות עכ"ד ע"ש ועמ"ש לעיל סי' ק"כ סקי"א:

יא **הגט בטל והוצרכו**. כ' בס' ג"פ לאו דוקא נמצא בטל אלא אפי' נמצא פסול מדרבנן כדלעיל סי' קכ"ב ס"א:

יב **אין כותבין לא הזמן כו'**. עיין בס' ג"פ סק"ך לענין דיעבד אם כתבו זמן האמירה ומקום האמירה מה דינו והאריך להביא ראיות דאם כתבו מקום האמירה פסול אף בדיעבד ואפי' אם נתגרשה כבר בגט זה והוא שעת הדחק ומקום עיגון אין להקל. ולענין אם כתבו זמן האמירה. אם הלכו הסופר והעדים מעיר לעיר כיון דלענין המקום צריכים לכתוב מקום הכתיבה צריכים גם לענין הזמן לכתוב זמן הכתיבה ואם כתבו זמן האמירה

פסול אף בדיעבד ואע"ג דהגט ע"י שליח פסול משום דהוא שיקרא ממש. אך אם הסופר והעדים נשארו במקומם בזה אם כתבו זמן האמירה ואותו גט נמסר ע"י שליח אין טעה לפוסלו כלל דאי משום מוקדם כיון דמתגרשת ע"י שליח קלא אית ליה ואי משום מיחזי כשיקרא ליכא כיון דכתבו זמן האמירה שא"ל הבעל והרי הם עדיין עומדים באותו מקום שצוה להם הבעל כו' והאריך בזה. ובסיף דבריו חזר ושנה הדברים וז"ל העולה מכל הך שקליא וטריא הוא דמ"ש הרמב"ם ומרן דאין כותבין לא הזמן שא"ל הבעל ולא אותו המקום אם בדיעבד כתבו זמן שצוה להם הבעל שהוא יום האמירה ואותו הגט נמסר ע"י שליח כשר בדיעבד דליכא למיחש למידי ולענין המקום אם כתבו מקום האמירה שצוה הבעל פסול. וא"ת כיון דיש חילוק ביניהם איך דרמב"ם ומרן נקטו כה"ג אין כותבין לא הזמן כו' ולא אותו המקום כו' דמשמע דהני דיני שוים בדבר וי"ל דכיון דהרמב"ם מיירי דשינו העדים מקומם דהיו בתשרי בירושלים ונתאחרו עד ניסן והרי הם בלוד כיון דלענין המקום צריכים לכתוב בלוד שהוא מקום הכתיבה גם לענין הזמן צריכים לכתוב זמן הכתיבה דאם יכתבו מקום הכתיבה וזמן האמירה יהיה פסול. אמנם אם גם בניסן עדיין הם בירושלים לכתחלה ודאי כותבין הזמן מניסן שהוא זמן הכתיבה אך אם כתבו זמן האמירה בדיעבד הגט כשר כיון דמתגרשת ע"י שליח כו' וכבר היה זה מעשה דשלחו מצובא למצרים גט שנכתב בו יום האמירה ונחלקו חכמי מצרים בגט ההוא ואני כתבתי כדעת המכשירין עכ"ל ע"ש. והנה זה המעשה כבר הזכירו בסקי"ג ושם מסיק להל' דאפי' מוקדם בשקר שקדמה זמנו לכתיבתו כל שעדים לא נפסלו כגון שטעו בעיבורא דירחא יש להכשיר ולתתו ע"י שליח והבאתי דבריו לעיל סק"ז וכבר כתבתי שם דבס' ב"מ חולק עליו בדין ההוא (וכעת ראיתי שהג"פ עצמו בסקל"ה מהסס בזה ואינו מחליט הדבר רק בשעת הדחק במקום עיגון דעתו נוטה להכשיר) וגם בדין זה כתבו יום האמירה מפקפק ג"כ בס' ב"מ מכח דברי הרשב"א בתשו' שהביא הב"י דכ' בהדיא דאם כתב זמן האמירה ודאי פסול ומ"ש הג"פ דהרשב"א מיירי במגרש ע"י עצמו ליתא ע"ש:

יג **מניסן ובלוד** עיין בס' ג"פ סקכ"ב שפקפק בזה מכח דברי הרשב"ם ונ"י בפ' ג"פ ומדברי ה"ה בשס הרשב"א הובא בת"מ סי' מ"ג סעיף ך' ולכן מסיק דלצאת מידי כל החששות בדין זה אם אירע כה"ג דצוה הבעל בירושלים בתשרי ונתאחר הדבר עד ניסן והרי הם בלוד יכתבו בגט מניסן ובלוד ובסוף הגט יכתבו קודם חתימה גיטא דנן צוה אלינו הבעל פ' בזמן פלוני בעיר פלוני שנכתוב גט לאשתו פלונית ונתאחרה כתיבתו עד יום פלוני בעיר פלוני כדת משה וישראל. ואם לא כתבו הכי יש לחוש לפיסלו משום

מיחזי כשיקרא לדעת כמה רבוותא. ובשעת הדחק והוא מקום עיגון כו' יש להקל ולסמוך אסברת המכשירין הסוברין דכותבין סתמא מניסן ובלוד (יע' בת' שבו"י סי' קט"ו ובת' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ט ובתשו' שב יעקב סי' ל"ה ויובא קצת לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ל ס"ק) . וכ' עוד בשם הריק"ש דאם אמר לב' בלילה לכתוב גט לאשתו ובבקר הלך לו למקום אחר וכתבו הגט באותו היום. הזמן יכתבו באותו יום כי היום הולך אחר הלילה. והמקום כיון דודאי באותו היום היה עומד שם דהיינו בתחלת לילו כותבין אותו דכל ביומו כו' והוא ז"ל כתב עליו דלענין הזמן פשיטא דהיום הולך אחר הלילה אך לענין המקים אין דבריו מחוורים ואם בבקר צוה להם בהיני והלכו בשילי באותו יום יכתבו בשילי ואילא מיחזי כשיקרא וכן אם נשארו העדים בהיני והלך הבעל לשילי איך יכתבו העומד היום בהיני והבעל עומד בשעת כתיבה בשילי הו"ל שינה מקום העמידה (אלא לא יכתבו מקומו כלל כדלקמן סי' קכ"ח ע"ב) עכ"ד ע"ש. וע' בתשי' הרדב"ז ח"א סי' תמ"א:

יד **ויש פוסלין גט מאוחר**. עב"ש סס"ק ט"ז שכתב בשם המגיד דאם הגט נכתב בתשרי וכתוב הזמן בחשון ונחתם בחשון כשר כיון דהחתימה היה באותו זמן. וע' בס' ג"פ סקכ"ט שמצדד לו' דאפילו נכתב ונחתם בתשרי וכתוב בו במרחשון אלא שלא נתנו ביד האשה עד שהגיע זמן הכתוב בגט ג"כ כשר ע"ש. וע' בס' שעה"מ פ"א מה"ג ד' כ"ה שכ' דמדברי הרמב"ן והר"ן ומרן בכ"מ שם שהביאו ראיה לדברי הרמב"ם מהא דענן בר חייא (ביבמות דף קי"ז) מוכח דס"ל שלא כדברי הגה ושלא כדברי ה"ה הנ"ל אלא דבכל ענין פסיל משים לא פלוג ע"ש. ועיין בב"ש ר"ס קל"ב וס"ס קל"ו מענין זה:

טו **אם דילג הסופר**. עיין בס' ג"פ סק"ל מ"ש בביאור דברי הטור בכאן ובסוף כ' ואפילו באגדות חז"ל יראה דיש ליזהר שלא יכתבו אלא לבריאת עולם לאפוקי מה שראיתי באגרות הבאים מהלועזים כו' ע"ש:

טז **לבריאת עולם כשר**. כ' בס' ג"פ דין זה דקדק איתו התוס' והרא"ש כו' ואני רוצה להיכיח מכאן דין חדש והוא כשנקדים דבמנין בריאת עולם יש הפרש בין בני מזרח לבני מערב שנה אחת כו' באופן דבמנין שנות היצירה אנחנו בני המערב דמונין למולד בהר"ד אנו מונין שנה יתירה לבני המזרח המינין ליצירה למולד וי"ד (עיין בתוספו' במס' ר"ה דף ח' סד"ה לתקופות) ובני המזרח דמינין למולד וי"ד פוחתין שנה למונין למולד בהר"ד וכיון שכן אם בעירות בני המזרח המונין למולד וי"ד יצא להם שטר או גט בשנה יתירה לפי חשבונם אין לדון אותו שטר ואותי גט למאוחר דאמרי' ספרא דוקנא כתביה ומנה מניינו למולד בהר"ד כדחזינן דהליץ רבא (צ"ל רב נחמן) בעד אותו שטר שהי' מאוחר

שש שנים יתירות. ולדידן דאנו מונין למולד בהר"ד אם פיחת שנה אחת אין לדון אותו למוקדם ולפוסלו דתלינן דמנה למולד וי"ד באופן דאין השטר והגט מוקדם וכשר כן נראה להלכה ולענין מעשה אין ולאו ורפיא בידי. ואפשר דמפני חילוק זה דיש מונין למולד וי"ד ויש מונין למולד בהר"ד נהגו לכתוב בגיטין למנין שאנו מונין כאן כדי שנדע לאיזה ענין היא מפרש ואומר כי הוא כותב לפי מנהג העיר כלו' למולד בהר"ד ומשם נדע אם הוא מוקדם אי מאוחר או בזמנו נכתב עכ"ל ועמ"ש לקמן בביאורי בסג"ר אות ק"ז:

יז **וכך לפרט כשר**. עבה"ט דאפי' לא כתב רק פרט האחרון כו' ועיין בס' תו"ג שתמה על הב"ש בזה שאין ראיה מדברי הב"י דשאני התם גבי שטר כו' ומסיק דאם לא כתב רק הפרט קטן כגון שכתב ד' לפרט פסול דיש בו חשש חיפוי דב"א ע"ש:

יח **אלא אלפים כשר** עבה"ט. וכ' בס' ג"פ ומזה משמע דאם כתב אלפיים בב' יודין פסול דאז אין במשמע אלא ב' אלפים (וכן מבואר מדברי אא"ז הגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל בתשו' גבורת אנשים שהבאתי לעיל סי' קכ"ו תכ"א ס"ק כ"ט) . וכ' עוד ואם כתב חמשת וד' מאות ול"ח ודילג תיבת אלפים נ"ל דכשר דודאי פי' חמשת ר"ל חמשת אלפים כיון דכתב אח"כ תל"ח וה"ה אם כתב ה' אלפים וד' ול"ח ודילג תיבת מאות כשר דודאי פי' ד' ר"ל מאות כיון דכתב העשרות והאחדי'. וה"ה היכא דכתב תיבת מאות ודילג ד' דסתם מאות משמע שפיר ד' מאות דאילו היה ב' מאות ה"ל לומר מאתים ע"ש:

יט **ושלש מאות פסול**. עיין בס' ג"פ סוס"ק ל"ו שכ' וז"ל הנה נתבאר דאם דילג הפרט האמצעי של המאות דהוא פסול משום חומרא דיש צדדין להקל והו"ל ספק פסול ולכן יראה דאם יצטרף ספק אחר כגון דגט זה שלחו אותו ע"י שליח דיש פנים וצדדין להכשיר גט מוקדם ע"י שליח אע"ג דהקדים זמנו לכתיבתו משום דאיכא ס"ס כו' אע"ג דהעליתי להחמיר בחד ספיקא אם יצטרפו הנך תרי טעמי דעתי נוטה להקל דהו"ל כס"ס במידי דרבנן דפיסול דמוקדם הוי מדרבנן עכ"ל:

כ **ויש מי שאומר**. כ' בס' ג"פ דמרן סבור דאע"ג דבעלמא בגט פסול דרבנן קיי"ל דמצריכין לה גט כשר כו' היינו היכא דהוא פסיל בודאי אבל הכא דיש צדדין להקל דלא מיפסל דיינו שנפסוק להחמיר דלא תנשא אבל אם נשאת נראה לי שהיא חומרא להצריכה גט אחר לכן כתבה בשם יש מי שאומר כלומר דלי' לא ס"ל הכי ע"ש:

## סימן קכח

א **עומדים שם**. עבה"ט מ"ש ואם מגרש תוך עיבורו של העיר כותבין העומד כאן כו' והוא לשון הב"ש: ומשמעות דבריו דר"ל שכותבין הגט מחוץ לעיר בתוך עיבורו. אך

במהרי"ו עצמו ראיתי שהיה המעשה שהגט נכתב בתוך העיר רק שהאשה לא היתה בעת כתיבת הגט בתוך העיר אלא היתה אצל שער העיר וכתבו העומדת היום במתא פ' וע"ז השיב דאין כאן בית מיחוש דעיבורה של עיר הוי כמו עיר ממש יעו"ש אמנם מכלל דבריו מבואר דה"ה אם הגט נכתב מחוץ לעיר בתוך עיבורו יכולין לכתוב שם העיר (ואפשר דט"ס הוא כאן בב"ש וצ"ל ואם המגר' כו' בה"א) ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' פ"ב שנשאל יהודים הדרים חוץ לעיר המוקפת חומה ויש להם רחוב בפני עצמם כשרוצים לכתוב גט אם מותרים לכתוב שם העיר אף שכותבים ברחוב שלהם או מחוייבים לכתוב וליתן בתוך העיר. והשיב דאם המקום אשר דרים היהודים חוץ לעיר אין לו שם בפני עצמו והם דרים בתוך עיבורה של העיר ואף שהרחיב היהודים אינו קרוב כ"כ להיות בתוך עיבורה של עיר מ"מ כיון שבתי נכרים סמוכים להם והם בתוך עיבורה של עיר המוקפת חומה הוי כאילו הם ג"כ בתוך עיבורה ורשאים לכתוב ברחיב של היהודים שם העיר כו' ואף דבקראקא כותבים ברחוב היהודים קאזמר התם יש להעיר שמחוץ לחומה שם אחר אבל אם אין לו שם אחר שפיר כותבין שם העיר אף מחוץ לעיר כיון שהוא בתוך עיבורה עכ"ד ע"ש. ומבואר מזה דאם הוא חוץ לעיבורה אין יכולין לכתוב שם העיר ואפשר דאף בדיעבד פסול: ועיין בס' ג"פ ספ"ק כ"ו האריך בזה וכתב וז"ל ואם נכתב הגט חוץ לעיבורה של עיר אבל הוא תוך התחום וכתב במתא פ' משמע לכאורה דהגט פסול דתוך התחום חוץ לעיבורה לא מקרי בשם העיר בלשון הכתוב ובלשון בני אדם כדמוכח מההיא דנדרים דהנודר מן העיר מותר ליכנס בתחומה כו' אמנם רבינו שמשון כתב בתשו' לסדר נשים סי' כ"ב הביאה מרן הב"י בסי' זה דנהר שהוא חוץ לעיבורה של עיר בתוך התחום כותבין אותו דחשיב כעיר מדאשכחן פ' בתרא דר"ה גבי ירושלים קרובה פרט ליושבת חוץ לתחום דמשמע דיושבת תוך התחום כוותיה חשוב ואמרי' בפ' כל הבשר גבי רמי בר תמרי דאכל כחלי חוץ לתחום אכלתינהו ובפ' בתרא דמכות כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט מכל הני משמע דתוך התחום חשיב כעיר עצמה יעו"ש והובא דבריו במהרי"ו סי' ע"ח וכתב דלא קשה מההיא דנדרים דבנדרים הלך אחר לשון ב"א כו' וכ"כ בס' בנימין זאב סי' ק"ה להקל בגט שנכתב בכפרים הסמוכים לעיר וכתב שם העיר דכשר יעו"ש ועוד הפריזו על המדה רבינו שמשון ומהרי"ו ובנימין זאב להביא דאות ראיות דאפי' חוץ לתחום מיקרי על שם העיר אמנם מדברי המרדכי פ' מי שאחזו משמע דאית ליה עיקר לענין גיטין כמו בנדרים דדוקא תוך עיבורה הוי כמו העיר ויש לחוש לדבריו ובדיעבד יש לסמוך על תשו' ר"ש ומהרי"ו וב"ז דתוך התחום איקרי ע"ש העיר אבל חוץ לתחום אין להקל ובשעת הדחק

אפשר דגם בזה יש להקל דלא חשיב שינה אפי' חוץ לתחום עכ"ל ע"ש: ועיין בתשו' הגאון מהרי"מ מבריסק סי' כ"ח שהזכיר דברי הג"פ הנ"ל וכ' עליו ד"נ דהא דאמרי' חוץ לעיבורה של עיר אינו בכלל העיר היינו דוקא כשנכתב בשדה חוץ לעיבורה של עיר אבל כשנבנה איזה בתים מחוץ לעיר אף חוץ לעיבורה של עיר איזה מחוז נקרא על שם העיר וראי' לסברא זו מהא דמכות ט' ע"ב דפריך הש"ס וחברון עיר מקלט הוא והא כתיב ויתנו לכלב את חברון אמר אביי פרוודהא דכתיב ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב ופרש"י פרוידהא כפרים וחצרות הסמוכות לה נקראות על שמה נתנו לכלב עכ"ל ובודאי שדה העיר וחצריה לא הי' בתוך עיבורה של עיר מדקרי לי' שדה העיר וחצריה והכתוב קרי לי' סתם חברון ויתנו לכלב את חברון א"כ מוכח אף חוץ לעיבורה נקרא ע"ש העיר עכ"ד ע"ש. ולע"ד תמה אני מ"ש דמוכח מגמ' דמכות הנ"ל דאף חוץ לעיבורה נקרא ע"ש העיר. יותר הי"ל לומר דמוכח משם דאף חוץ לתחומה נקרא ע"ש העיר דהרי גמ' זו איתא ג"כ בב"ב דף קכ"ב ע"ב ושם פי' הרשב"ם פרוודהא כפרים ושדות שסביב להעיר חוץ למגרש. מבואר דאף חוץ למגרש שהוא חוץ לתחום נקרא ג"כ בשם העיר. וע' בת' גאוני בתראי סי' כ"ז אודות שאמר העד שההרוג הי' מהוראדנא ובעלה של זו אינו מהוראדנא ולא הי' דר שם אלא בסביבות וכתב חכם א' שכל הסביבה נקרא ע"ש הוראדנא ובהגה שם הביא ראי' מגמ' דמכות הנ"ל דכל פרוודהא דחברון נקרא על שם חברון ע"ש מבואר שהבין ג"כ דאף חוץ לתחום נקרא על שם העיר. ושוב ראיתי בגוף התשובה של מהר"א סי' ע"א דמהרי"ו עצמו מביא ראי' זו מגמ' דמכות הנ"ל למה שמצדד שם דאפי' חוץ לתחום איקרי על שם העיר. וכפי הנראה מדבריו שם לא ניחא לי' לחלק כחילוקו של הגאון מהרי"מ הנ"ל לומר דאם נבנה איזה בתים מתקרי טפי על שם העיר. ואדרבה החכם השואל שם רצה לומר דאם נבנה איזה בתים גרע טפי דאפי' הכי בתוך עיבורם של עיר לא הוו כעיר (וקנה לו שם לעצמו) ומהרי"ו השיב לו דז"א דהא בית העומד בעיבורה של עיר מיני' משחינן תחום שבת אפיל' לרבנן דפליגי אר"מ כו' ע"ש אבל לומר דאם נבנה בתים מחוץ לעיר עדיף טפי להיות נקרא יותר על שם העיר משמע מדבר הם דאין זו סברא כלל. גם מדברי אא"ז בתש' פמ"א שהבאתי לעיל מבואר דלא ס"ל לחלק בכך וצ"ע. ולענין הלכה נראה כדברי הג"פ שהבאתי לעיל (שם)

ב **ואם שינה**. עב"ש סק"א דדוקא שינה אבל לא כתבו כלל אין קפידא בדיעבד וכשר ע"ש וכן פסק בשו"ר. שבס' גבורת אנשים סו' א' בתשיבת אא"ז הגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל דאם לא כתב מקום עמידת העדים הוא כשר ונותנין אותו הגט ולכתחלה וגם הגאון מהר"ר יושע שם הסכים עמו בזה ע"ש גם בס' ג"פ סק"ח מסיק ג"כ להכשיר אלא דמסיים

בזה"נ דאם אירע כה"ג שלא כתב למנין שאנו מנין כאן במתא פ' יש להקל בשעת הדחק ומקום עיגון ע"ש. וכ' עוד הג"פ בס"ק ה' וז"ל ואם נכתב הגט בלוד וכתב למנין שמנין בירושלים יראה לי דהגט כשר ולא חשיב שינוי מקום עמידת העדים כיון דלא כתבו שאנו מנין כאן. ואפי' לא דילגו תיבת שאנו אלא דילגו תיבת כאן כו' ע"ש ונ"ע בזה:

ג **והזכיר שם מקום אחר.** כ' בס' ג"פ סק"ג יראה דלאו דוקא דכתב וחתם את הגט בירושלים וטעה וכתב בלוד אלא דאפי' טעה בשם העיר מקרי שינה כדאשכחן בפ' התקבל ההיא דהוו קרי לה נפתא אזול סהדי כתבו טפתא כו' ומרן הב"י כתב בשם הרשב"ץ אם כ' שם עירו ושם עירה בבלבול כגון תנס במקום תונס פסול כו' ע"ש באריכות. ועיין בס' בית מאיר שכ' דצ"ע בזה כי באמת לשון המשנה והרמב"ם והטור בתחילת לשונו והש"ע אינם משמעים אלא דוקא לשינה לשם מקום אחר אבל שינה מקום העמידה לתיבה שאינו שם מקום אחר י"ל דאינו אלא כאילו לא נכתב כלל שמסקנת הג"פ וב"ש סק"א דכשר כו' ומן הרשב"ץ שבב"י אין ראי' חדא דכבר כ' הרא"ש הובא בג"פ דהי' נודע שהי' עיר אחרת ששמה תנס ועוד דהתם איירי בשם דירה כו' והאריך בזה ומסיים וז"ל הנה לא באתי להקל להלכה ומכ"ש למעשה אך הריני כנושא ונותן לידע יסוד ראי' לדין זה דצ"ע. ובפרט היכא דאותיות שם המקום כולם כתובים על הסדר אלא שחסר אות א' באמצע ועם חסרון זה אכתי לא נקרא בשם זה מקום אחר ואינו נקרא אלא לשם עיר זו רק שלא בדיוק כמו בעובדא דתשו' נו"ב סי' ע"ז שהי' ראוי לכתוב פילטץ וכתבו פולץ דזה לע"ד אף לדעת הג"פ לאו שינה מקרי אלא חסרון מבפנים ולא שמי' חסרון די"ל דלא גרע מחניכה הניכרת זה ודאי צ"ע לפסול בדיעבד עכ"ד ע"ש גם בס' גט מקושר בסג"ר אות ק"ח חולק על הנו"ב הנ"ל בענין פילטץ או פילץ ומסיק דאין להחמיר כלל בכיוצא בזה מאחר שאין אנו כותבין מקום דירה רק מקום עמידה וכל שיש לפרט השם כפשוטו אין להחמיר ע"ש גם בס' תורת גיטין חולק על הנו"ב בזה כמו שיובא לקמן ס"ק י"ח ע"ש.

ד **ואם נשאת לא תצא.** עב"ש סק"ג שהביא כל הדיעות בזה ומסיים ולמעשה צ"ע אם תצא. ועיין בג"פ סק"ד והא דמסיק דהעיקר כפסק מרן ז"ל דלכתחילה לא תנשא ואפי' במקום עיגון ושעת הדחק דא"א להשיג גט אחר אין להקל דתנשא לכתחלה אבל אם נשאת לא תצא. ועיין בס' גט מקושר אות ק"ח האריך בזה ומסיק לענין דינא נראה שאין ללמוד קולא להקל בהי' במזרח טפי משאר פסולי דרבנן אלא דמ"מ כפי מה שסתם בש"ע סי' ק"ן דבפסולי דרבנן לא תצא וגם הב"ח שם פסק כן אפשר להקל אם נשאת ע"ש. וכ' עוד בג"פ שם דאין להקל בזה אם בא גט זה ע"י שליח ממדה"י כי היכי דמכשרינן

גט מוקדם שע"י שליח מטעמא דקלא אית לי' כדלעיל סי' קכ"ז ס"ד כי יש לחלק שפיר בין הזמן לענין שינה מקום עמידת העדים כו' וכן מבואר מדברי הריב"ש סי' נ"ז ומדברי הרא"ם ח"א סי' ס"ו ומהרי"ט ומהרח"ש סי' ג' ע"ש.

ה **וי"א שגם כו'** עיין בג"פ סק"ז דמסיק דבשעת הדחק ומקום עיגון יכולים אנו לסמוך ע"ד הפוסקים דעל מקום עמידת הסופר אין לחוש ואם נתגרשה תנשא לכתחילה ע"ש וע' בס' גט מקושר בסג"ר אות ק"ח מ"ש בזה.

ו **אין כותבין שם מקום הדירה.** עב"ש סק"ה שהביא כל הדיעות בזה ועיין בג"פ סק"י שהאריך ליישב מנהגינו בזה אף כי לב האדם מהסס בו לפום ריהטא וכתב שם שדעת ריא"ז (שהובא בב"ש בשם ש"ג פ' הזורק) דס"ל דאם לא כתב מקום דירה הגט בטל מה"ת בטילה דעתו כי יחיד הוא בדבר זה ואין לחוש לזה כלל ע"ש. ועיין בס' גט מקושר בסג"ר אות קי"ח הזכיר דברי הג"פ הנ"ל וכתב עליו שאין דבריו מספיקים ליישב מנהגינו בזה וגם לא הרגיש כלל בעיקר המבוכה שיש בזה מחמת חששת הראב"ד והר"ן בתשו' שהובא בב"י ס"ס זה שיש לחוש שיגרש אשת חבירו שהרי בכל העולם ודאי הוחזקו יוסף בן שמעון טובי (ושם באות י"ח האריך יותר לבאר החשש בזה וכתב שם דביותר תמוה בגט הנשלח ממקום למקום ע"י שליח שאין כותבים מקום עמידה של האשה ולפעמים גם מקום עמידה של בעל אין כותבין א"כ אין יודעים כלל שבעלה של זו שלח הגט ועל השמות אין לסמוך כי כמה יב"ש איכא בעלמא) וכתב הוא ז"ל באופן אחר ליישב מנהגינו על נכון ומסיק לצאת מחששת הראב"ד ז"ל הנה למנהגינו שקורעין הגט אחר הנתינה ממילא כיון שאין הגט בידה צריך ליתן לה מעשה ב"ד שנתגרשה כדת יש לבאר במעשה ב"ד לפרש מקומות דירת הזוג באופן שיהא נודע ע"פ שם עירן שנתגרשה מבעלה לא מצד השמות לחוד ולא תוכל למסור לאשה אחרת ובגט הנשלח צריכין לפרש בכתב הרשאה או פרטי שמות המקומות שהיו דרים הזוג באופן שיצא ספק מלבינו ונדע בבירור שלאשה זו שהיא אשתו באמת נשלח הגט וכן ראוי לנהוג ע"ש. וע' בס' תו"ג שכ' דאף שאין כותבין מקום הדירה מ"מ אם האשה מוציאה גט על בעלה שנכתב מקום עמידתו והוא ג"כ מקום דירתו והוא טוען שלא גירשה רק איש אחר ממקום אחר נתן לה גט זה היא נאמנת דאמרי' כאן נמצא כאן היה והוא האיש שממקום זה. ולכן אם בא איש ממקום אחר לגרש כאן אזי אם יש גם במקום העומד ג"כ איש ששמו כך אסור לכתוב לו גט בלא שילוש משום חשש דדילמא ממטי גיטא לאשת הדר כאן דכאן אין מועיל התקנה דאין מגרשין אלא זה בפני זה דשם התיקון הוא וכמ"ש התוס' דכי תבוא להנשא צריכה להביא ע"מ לפנינו וישאלו הב"ד להעדים אם היה במעמד שניהם

(וכמ"ש הרמ"א לקמן סי' קל"ו ס"ו' משא"כ בגוונא דהכא כשימסור בצנעה לאשת הדר כאן תוכל להוציא עצמה מבעלה בלא ע"מ כלל כיון שלא הוחזקו כאן ולזה אסר לגרש ע"י הכרת שמותם בלא סי' ושידעו הסי' מפי אחרים או שיכירו שזאת אשתו דוקא. ואם האשה שנתגרשה שלא במקום דירתה באה להנשא א"א לה להנשא עד שתביא ע"מ לפנינו ויכירו שזאת אשת המגרש שנתגרשה ע"ש. ועי' בס' ג"מ אות קי"ח שנשא ונתן בענין זה עם הגאון מליסא ז"ל בעל תו"ג הנ"ל והנראה מדבריו שם שחולק על עיקר סברת התו"ג הנ"ל במ"ש שהאשה נאמנת שהבעל ממקום עמידה משום כאן נמצא כאן היה וכתב שהוא דחוק ורחוק דא"כ איך כותבין מקום עמידה כשהוא ממקום אחר כיון דמחזקינן ליה שהוא ממקום עמידה יהיה בו חשש שינוי שם העיר ועוד דסברא זו כאן נמצא כ"ה לא אמרי' רק באשה שמת בעלה ולא בגירושין ע"ש עוד.

ז **ואם שינה מקום העמידה.** ע' בס' תו"ג שתמה ע"ז דהפוסקים שהכשירו שינוי מקום העמידה היינו בזמן הש"ס שהיו כותבין מקום דירה כו' ולכן כתב דנראה דדוקא כשכתב מקום דירה או שידוע שאין בהמקום שנכתב בגט איש ששמו כשם זה אבל אם יש במקום השינוי שנכתב בהגט איש ששמו כשם זה ולא נכתב מקום דירה פסול דעיקר תקנת כתיבת שם עירו לא נתקן רק בשביל חשש זה כמבואר בב"י ע"ש. ולכאורה נראה שנמשך בזה לשיטתו לעיל שהובא בס"ק הקודם אבל לדברי הגט מקושר שם גם זה אינו ע' בגמ' שם באריכות:

ח **ובמקום הדחק.** ע' בג"פ סקי"א דכן נראה לו עיקר להקל בשעת הדחק. וכ' עוד בסקי"ז דבתשו' הרא"ם ח"א סי' ס"ו כתב דגם להדא"ש וטור דס"ל כדברי ר"י להכשיר מודים הם דאם שינה מקום עמידתו ולא היה לו מקום דירה אחרת שאז נקרא בשם מקום עמידתו שהוא פסול והביא דבריו הרא"ש בתשובה דף ק"ד ויראה לי דיש לחוש לחילוק זה דהרא"ם ואם שינה מקום עמידת' ולא הי' לו דירה אחרת אין להקל להכשיר אפי' במקום עיגון ושעת הדחק אך אפשר דיש להקל שלא תצא ע"ש וע"ל סק"ו. ועיין בת' נו"ב תניינא סי' ק"ט יובא לקמן סי' קכ"ט ס"ק כ"א.

ט **אלא מתא עלונית.** בסדר הגט לקמן ס"ס קנ"ד סעיף ק"ח מבואר דאנו כותבין בפלונית מתא. וראיתי בס' ג"פ ס"ק כ"ד שכ' דודאי דאין קפידא בזה דהרי חזינן בתלמודא דקאמר מתא מחסיא וקאמר שורא מתא ע"כ. ובב"ש סק"ז מבואר שדברי הרמ"א בכאן היינו היכא דאין כותבין דיתבא כו' וכ' בס' תו"ג לפרש דהיינו כשאין כותבין שם הנהר והטעם דמלת מתא צריך להיות דבוק לתיבה של אחריו ולזה כשכותבין דיתבא על נהר פ' תיבת מתא דבוק לדיתבא וכשאין כותבין דיתבא כותבין מתא פלונית שיהי' דבוק לשם של

העיר (ועיין בתשו' פרי תבואה סי' נ"ז מבואר זה בהסבר יותר) . וכ' עוד ואם העיר נקרא על שם כל המדינה כותבין מדינה פ' ואז אף כותבין דיתבא כותבין מדינה פ' דיתבא שלא נטעה לומר שכל המדינה יושבת על הנהר כשיכתוב מדינה פ' דיתבא ע"ש.

י **וה"ה אם יש לנהר**. עיין בס' ג"פ ס"ק כ"ט שכ' ויש לחקור איך יכתוב דמתקרי או דמתקריא כו' ע"ש ועיין בתשו' נו"ב תניינא שהתרעם מאד על מסדר אחד שכתב על נהר ראב דמתקריא ראבא והי' לו לכתוב דמתקרי כי נהר הוא ל' זכר כדכתיב ונהר יוצא כו' הנהר הרביעי הוא פרת ע"ש גם בתשו' ברית אברהם ס"ס קי"ד כתב כן בענין שם הנהר ווארט דמתקריא ווארטא בזה טעית דנהר הוא לשון זכר וצריך לכתוב דמתקרי בלא אל"ף לבסוף ע"ש ועיין בתשו' שיבת ציון סי' פ"ג ופ"ד דרב אחד רצה לחלק דאולי לא נאמר רק בנהר שקורין בלשון זכר כמו דער ריין וכהנה אבל נהרות שקורין בלשון נקבה כמי די עלבע וכהנה יש לכתיב ג"כ בלשון נקבה דמתקריא וסמך לזה מדברי ד"מ סי' קכ"ט בשם הר"ם פדוא גבי נהר הוא שכ' פואה הוי שינוי דיש נהרות נקראים לשון זכר ויש בל' נקבה משמע ג"כ דיש לחלק בזה (גם בס' ג"פ שם שרמז לעיין בת' הרא"ם פדואה סי' י"א נראה שכיוון לזה) והרב המחבר ז"ל השיב דחילוק זה אינו נכון דבד"מ כתב על שם העצם של הנהר פיא דהוי שינוי אם כתב פואה דה"א הנוספת מורה ללשון נקבה אבל אם כותבין דיתבא על נהר פלו' דמתקרי פ' הך מתקרי אינו סובב על שם הראשון אלא על מלת נהר ונהר הוא תמיד ל' זכר ואף שבל' רבים מצינו גם ל' נקבה נהרות מ"מ בל' יחיד לא מצינו נהר בל' נקבה אמנם ידוע ליהוי דכל זה הוא לכתחלה אבל בדיעבד אם כתבו דמתקריא אין קפידא וכן בא מעשה לידינו בגט שנשלח לכאן והיה מקים עיגון קצת והכשרנו את הגט למסרו מיד השליח ליד האשה ענ"ד. ודבר זה נאמר ונשנה יותר באריכות שם בסי' צ"א ע"ש. אמנם אף שהרב בעל שיבת ציון דחה לחילוק זה בשתי ידים הנה בס' טוב גיטין בשמות עיירות ונהרות א"ת ל' הביא תשובת הגאון רבי משה סופר זצ"ל שכתב חילוק זה בענין עיר פרטשבורג שבכל גיטין שנמצא שם מגאוני עולם כחבו מתא דיתבא על נהר דונא דמתקריא דונאי וכתב דאין ספק שטעמם הואיל ושם הפרטי דינא הוא לשון נקבה ויוצדק יותר דמתקריא כמ"ש רש"י על עלה זית טרף בפיה כו' והאריך בזה. וגם הגאון בטל ט"ג שם הסכים עמו והוסיף ביאור דאף דודאי מלת נהר הנחתו בל' הקודש לשון זכר כאשר הכתובים מוכיחים וכן בל' אשכנז דער טייך או דער פלוס אך זה בנהר שאין לו שם רק נהר סתם אבל אחר שנקרא בשם הכל הולך אחר השם כו' ובנהר דינא וכיוצא בו שאומרים די דונא כשרוצים לומר ששפכה ושטפה סביבותיה וכיוצא הכל בל' נקבה ושפיר יש לכתוב דמתקריא ע"ש וכ"כ עוד שם

באות ל"ב ול"ג ובפירושו לשמות עיירות מהב"ש אות ט' ע"ש וגם אני ראיתי כמה גיטין שנכתב בהם שם הנהר הנקרא בל' נקבה דמתקריא. ולענ"ד נראה דיש כלל בזה לידע אם הנהר נקרא בל' נקבה או לא והוא כשסוף התיבה משם הנהר הוא בלא נראה הוא ל' זכר כמו דער בוג או דער נומין או דער נעפר אבל אם הוא בלא נסתר הוא ל' נקבה כמו די ווילייא די ביסטריצא די שטשארא וכיוצא. אמנם זה כמה שנים בא לידינו גט אחד שהובא מלונדון והי' כתוב בו מתא דיתבא על נהר טאמש דמתקריא טאמישיש: והרי הוא בלא נראה אעפ"כ כתבו דמתקריא: ואפשר אין ראי' מלשון המדינה ההיא אבל בל' מדינתינו ודאי כן הוא:

יא **שם א' במקום הכתיבה.** עב"ש סק"ח שכ' וז"ל ואם שינה שם מקום הדירה דינו כמו בשמות הבעל מיהו שינוי כזה לכ"ע מדרבנן הוא כו' ואם יש למקום עמידה שני שמות ושינה וכ' שם מקום הכתיבה לא גרע משינוי ממש וכשר במקום דחק עכ"ל. מבואר דכוונתי לפרש דברי הרמ"א ז"ל שסיים דינו כמו בשמות הבעל דמשמע דאם כתב מקום הכתיבה פסול זה קאי באם איתרמי דכרב מקום הדירה אבל לפי הנהוג בכל הגיטין לדידן שאין כותבין רק מקום עמידה באמת אין דינו כבשמות הבעל וכשר במקום דחק כדלעיל ס"ב. ועיין בג"פ סק"ל כ' בזה על דברי הרמ"א הנ"ל וז"ל ומ"מ יראה לי דאע"ג דגבי שם הבעל כתב מור"ם סי' קכ"ט ס"ד דאם עשה שם מקום הכתיבה עיקר וכתב ע"ש מקום הנתינה דמתקרי או וכל שום דהגט פסיל היינו דוקא בשם הבעל אבל גבי שם העיר של עמידה או שם הנהר דאפי' שינה ממש יש מכשירין משום דס"ל דכל דבר שא"צ לכותבו אף אם שינה כשר כמ"ש לעיל ס"ב אע"ג דיש חולקים וס"ל דאם שינה פסול בכה"ג דלאו שינוי גמור הוא אלא שכ' שם הכתיבה לעיקר ושם הנתינה לטפל יש להכשיר בשעת הדחק ובפרט כדי שלא להוציאה מתחת בעלה עכ"ל. וסיום לשונו צ"ע במ"ש דיש להכשיר בשעת הדחק כו' דא"כ מה הועיל לנו במה דקאמר מקודם דכה"ג לאו שינוי גמור היא דהא גם בשינוי גמור כשר בשעת הדחק כהכרעת הרמ"א ז"ל לעיל ס"ב והוא ז"ל שם הסכים ג"כ לזה כמ"ש בשמו לעיל סק"ח. ואיכא לספוקי איך הדין באם הי' שינוי זה דכתבו מקום הכתיבה במקום עמידת העדים כי דברי הב"ש והג"פ הנ"ל שהזכירו בדבריהם אם שינה במקום עמידה היינו מקום עמידת הבעל דבהא יש מכשירין והכריע הרמ"א להקל במקים דחק אבל במקום עמידת העדים (היינו אצל למנין שאנו מנין כאן במתא) דבהא אם שינה ממש לא הוזכר בש"ע שום דיעה להכשיר ופסיל אפי' במקום דחק אלא דאם נשאת ל"ת דלעיל ס"א אפשר דגם בשינוי זה דכתב מקום הכתיבה ולא מקום הנתינה או שכתב שם מקום הכתיבה עיקר ועל שם מקום

הנתינה דמתקרי ג"כ הדין כן ומיהו כבר כתבתי לעיל סק"ג דבס' ב"מ מצדד להכשיר במקום עמידת עדים אף בשינה ממש כל שלא שינה לשם עיר אחרת (ומשמע מדבריו שם שדעתו נוטה דלענין זה קול מקום עמידת עדים אף ממקום לידה ועמידת הבעל) א"כ כ"ש בזה דכתב מקום הכתיבה דלאו שינוי גמור הוא יש לצדד להכשיר טפי וקצת משמע כן מדברי הרמ"א ז"ל מדלא כתב דין זה דאם יש לעיר שם א' במקום הכתיבה כי' לעיל ס"א רק בכאן דמיירי במקום הבעל וצ"ע. שוב ראיתי בס' גט מקושר אות ק"ח סק"ד שדעתו בפשיטות דאף אם טעות הזה דכרב שם מקום הכתיבה הי' גם אצל עמידת עדים כשר וכתב דאין סברא כלל לפסול אם כ' שם המקום כאשר נקרא במקים כתיבה דבשינה ממש מקום עמידת העדים דפסול כתבו הטעם שנראה כמזוייף מאחר שכתוב בו מקום אחר ובראי"ש פ' הזורק הטעם שלא יוזמו העדים אבל נכתב שם מקום כתיבה ליכא למיחש למידי דהא לא מצינו שום תקנה לזה (כדמצינו בשם עירו ועירה התקין ר' גמליאל כו' ע' בר"ן שם) דלא שייך לעז כלל שאפי' יחשבו בני מקום נתינה שנכתב במקום אחר אין הגט נגרע בשביל זה ומי שיידע שהין העדים וסופר שם במקום כתיבה יודע ג"כ שנכתב מקום זה כאשר נקרא שם וכ"מ לפי פי' התוספות שפירשו הך שינה שמו דאיתא בפ' הזורק לא איירי בשינוי ממש רק שיש לו או לעיר שני שמות וא"כ כיון דעל שינוי מקום כתיבה נקט הי' במזרח וכתב במערב דהוא שינוי גמור משמע אבל בשני שמות לא איכפת לן כלל וסגי במה שכותב השם כמו שנקרא במקום הכתיבה כו' ואפי' אם כתב ג"כ הכי במקום עמידת הבעל אין שום חשש לפוסלו דדוקא בשינה הוא דיש פוסלין לפי דשקר כתיב בגט אבל כשנכתב המקום כאשר נקרא שם במקום כתיבה מה לבני נתינה במקום שעמד הבעל כו' וא"כ נראה שאם כתוב בו שם של מקום כתיבה אף שיש למקום ההוא שם אחר במקום נתינה יוכלו לסדרו במקום נתינה וכ"ש בלא איתחזק במקום כתיבה שיש למקום זה שם אחר במקום נתינה דאפי' בשמות הזוג רוב הפוסקים מקילין בזה. ואם כתב שם של מקום נתינה יש לחוש יותר אם אין נודע שם שיש לעיר שם זה במקום נתינה מיהו גם בכה"ג אין לחוש כיון שמתברר שהשם כן הוא במקום נתינה עי"ד ע"ש שהאריך עוד בזה ומסיים דכל הדברים האלה הם ברורים כשמש לכל מודה על האמת (אמנם מה דבתחילת דבריו שם קא מתמה בזה על הרמ"א ז"ל וכתב וז"ל ולענ"ד תיוהא קא חזינא הכא דהרא"ש והר"ן לא כתבו כן רק על שם דירה של הבעל כפי שהיא מדין הש"ס לכותבו כו' אבל לפום מנהגא דידן דאין כותבין מקום דירה כי' עכ"ל כמדומה דבאותה שטה לא ראה דברי הב"ש סק"ח שהבאתי לעיל דמפרש באמת דברי הרמ"א ז"ל על מקום דירה. גם לא ראה בזה דברי הד"מ בסי' זה אות

ח' דהרמ"א ז"ל בעצמו הזכיר חילוק זה בשם מהרא"י סי' ט' ע"ש) מיהו זה פשוט דאף הג"מ לא קאמר רק בדיעבד אבל לכתחילה ודאי גם הוא ז"ל מודה דאף לפום מנהגא דידן שאין כותבין רק מקום עמידה מ"מ היכא דאיתחזק במקום כתיבה שיש לעיר זו שם אחר במקום נתינה צריך לכתוב שם העיר תחילה כפי השם שקורין בני מקום נתינה ודמתקרי על שם שקורין בני מקום הכתיבה וכן מבואר מדברי הד"מ אות ח' הנ"ל דאחר שהביא דברי מהרא"י סי' ט' דמשמע מדבריו דאם כותבין רק מקום העמידה אין לחוש סיים הד"מ ואין נוהגין כדבריו. לפ"ז אכתי קשה לי על שלא ראינו נוהגין כן דבכמה קהילות כותבין בגיטין שם העיר בשינוי ממה שקורין אותן בכל העולם כמו בפראג שכותבין פרנא (כמ"ש בישׁ"ש גיטין פ"ד סי' ל"ב ובנו"ב תניינא סי' קט"ז ובריסק הישינה היו כותבין ברסטי (כמ"ש בישׁ"ש שם ובט"ג אות ב') ובקארלין כותבין קראלין (כמ"ש בתשו' מהרי"מ סי' ל"א) וטעמם ונימוקם עמם והא תינח על גיטין הניתנין במקומן אבל בגיטין ששולחים לעיירות רחוקות עכ"פ לכתחילה הי' לחוש בדבר וחפשתי ומצאתי בשו"ת גבורת אנשים סי' א' בתשובת אא"ז הגאון מהר"מ כ"ץ ז"ל בענין שם ברזיסטא ובריסטי מבואר שם דאם הלשונות קרובות זו לזו אין לחוש וכתב כן ראיתי גיטין דמשדרי רבנן מארצות רחוקות ווינאי פראגי ולא כותבין רק מקום הכתיבה ולא מקום הנתינה והיינו טעמא ששם א' הוא רק שאחד היא קיצור ל' כו' ע"ש ואכתי לא הונח לי כי בכמה עיירות השינוי גדול עד שאין הלשונות קרובות כלל ובפרט לפי המבואר באחרונים ז"ל דאם חיסר אות שהוא לסימן נקודה ומחמת זה יקראו בנקודה אחרת הוי שינוי שם העיר א"כ גם בזה אמאי אין נזהרין אפילו לכתחלה להזכיר כפי מה שקורין במקום נתינה עד שמצאתי בתשו' כנ"י סימן ס"ט (יובא לקמן סי' קכ"ט סל"ד סקנ"ט וע"ש) אודות הגט שנשלח מפפד"מ למדינת פולין ונכתב שם האשה וראדי בוי"ו וכמנהג מקום הכתיבה ובמקום נתינה כותבין פראדי בפ' וכתב דאף שמסקנת רוב הפוסקים דמקום הנתינה עיקר אולי לא דיברו כ"א בדידעינן בודאי שהשליח ימצאנה במקומה משא"כ עתה שכותבין הרשאה בכל מקום שתמצאנה כו' ע"ש ובסברא זו נתיישב מנהגינו על נכון. וע"ל סקי"ג. ומ"ש עוד הב"ש ואם נקרא שמה תינס פסול כו' ועמ"ש בזה לעיל סק"ג בשם הב"מ. ועיין עוד כזה בס' תו"ג שהאריך קצת ומסיק דכל שחיסר אות שהוא לסימן נקודה ומחמת זה יקראו בנקודה אחרת פסול אבל כל שאין חסרון ניכר במבטא כגון ארדא בד' וכ' ארטא בט' וכן בחילוף בין ז' לס' כיון שהן מאותיות המתחלפין כשר בשם העיר וכ"ש לדידן שאין כותבין רק שם מקום העמידה ואפילו בקושטאנטינא שכתב קושטאנטין מכשירים הפוסקים מחמת שידוע שהעיר נקרא ע"ש קושטאנטין שבנאה

כו' וכתב דלפ"ז בעיר פילץ החמיר הרב נו"ב שלא כדין כיון שאינו נרגש במבטא כו'. וע"ש עוד שהביא בשם הג"פ דבשם העיר כל שאין הכרח לומר שהיא עיר אחרת ויש לפרט שהיא אותה העיר לא פסלינן דלא גרע מלא נכתב כלל כמו בתיבת הדרה דכשר (כמ"ש בבה"ט סק"ב) משום שיש לפרש היתה דרה כבר אבל בשמו ושמה כל שיש לפרט שינוי אף שאין השינוי מוכרח הוי כלא כתבו ופסול ע"ש:

יב **ואם יש לעיר ב' שמות.** עיין בשו"ת גבורת אנשים סי' א' בשם בריסטא וברזיסטא ובתשו' אא"ז פנים מאירות ח"א סי' י"ח בענין פרוסטיץ או פרוסניץ ובח"ב סי' י"ט בעיר טעמשאוו אם בשני ווין או בבית. ובתשו' נו"ב סי' פ"ז ופ"ח בענין שם עיר פילץ. ובנו"ב תניינא סי' ק"ה בענין שם עיר גירמענד בארץ הגר ובסי' קט"ו בשם עיר מאדע ובסי' קט"ז בשם עיר ראדוויל ובסי' קי"ז בשם עיר אוסטרליץ (ע' בס' ט"ג בשמות עיירות אות ח' דט"ס יש בסוף תשובה זאת) ובסי' קי"ח בשם עיר באנהרט. ובתשו' ברית אברהם סימן קי"ד בשם עיר טשענסטחוב ע"ש דבכמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מדבריהם ולהתלמד במקום אחר:

יג **שקורים לו ישראל עיקר.** עיין בשו"ת הגאון החסיד מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי אודות הגט שהובא לידו מעיר אמטשיסלאוו והיה כתוב בו שם העיר מסטיסלאוו כפי שנקראת בין הא"י. והתרעם מאוד ע"ז כי היה ראוי לכתוב אמטשיסלאוו דמתקריא מסטיסלאוו כי שם ישראל עיקר ושם הא"י טפל נלפ"ד הב"ש סי' קכ"ט סק"ג אפי' בדיעבד פסול אם כ' שם הטפל לבד דלא כרמ"א וכ"פ הט"ז שם אלא דהתם מיירי בשם האיש והאשה אבל בשם העיר יש לצדד להקל בדיעבד משום דמסתמא נתייסדה העיר שנים רבות קודם שנתיישב ישראל בתוכה ואז היה שמה מסתמא מסטיסלאוו לחוד ומאחר שזהו שמה הראשון יש להכשיר בדיעבד כמו בגר בא"י בשם העכו"ם דכשר בדיעבד משום שזהו שמו הראשון כמ"ש הלבוש כו' וכל זה בדיעבד אבל לכתחלה ודאי לכ"ע צריך לכתוב שם העיקר שהוא של ישראל. ואת"ל דמסטיסלאו הוא קיצור השם והכל שם א' וכמו הרעדיש ורעדיש א"כ א"צ לכתוב כאן דמתקריא מסעיסלאוו וכמו אילו היה עיקר השם שהיא של ישראל הרעדיש והא"י היו קורין בקיצור רעדיש דאתי במכ"ש לכתוב שם של ישראל לבדו לכתחלה עכ"פ אבל באמת אפשר דל"ד כלל להרעדיש שהה' בחטף וסמיכה ורהיטה להרי"ש כו' והלכך מאחר דמדינא בעינן לכתוב שם של ישראל לכ"ע אין לחוש ללעז על גיטין הראשונים כמ"ש בב"ש סי' קכ"ה סק"י דאין לחוש ללעז אלא בדבר שהוא חומרא בעלמא ולא מדינא. ובפרט בגיטין הנשלחים מעיר הנ"ל לעיירות הרחוקות דבזה יש קפידא אפי' בדיעבד דשם אין מכירים ויודעים כלל בשם מסטיסלאוו

שנקראת בכתבי הא"י רק נודעת ומפורסמת בשם אמטשיסלאוו ורירי זה מבואר בסי' קכ"ח ס"ג בהג"ה בלי שום חולק דאם יש לעיר שם אחר במקום הנתינה דינה כשם הבעל בסי' קכ"ט ושם מבואר היטב דאם כתב מקום הכתיבה לחודא פסול לכ"ע אפי' בדיעבד ואם ניסת תצא והולד ממזר מדרבנן כמבואר שם בטור ובב"ש עכ"ד ע"ש. והנה מה דסיים ובפרט בגיטין הנשלחים כו' ושם מבואר היטב כו' ואם ניסת תצא כו' משמעות לשונו דכוונתו דגם בנדון זה הדין כן ולא זכיתי להבין דבריו הקדושים עמ"ש בזה לעיל סקי"א. וע' עוד בתשו' ברית אברהם סי' קי"ד אות יו"ד:

יד **כפי משמעות לשונם**. ע' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' י"ט ע"ד הגט הנכתב וניתן בטעמשוואר וכתב הסופר טימשבאר כמו שכותבים הספרדים על שם העיר הזאת. והשיב להכשיר כיון שרוב הקהל הם ספרדים והם כותבים שם המקום כך אנן בתרייהו גרירן שלא לשנות שם העיר שלא להוציא לעז כו' ע"ש עוד בסי' מ"ה אודות עיר אובן שיש ג"כ חילוק בין אשכנזים לספרדים שכותבים הספרדים בודן דמתקרי אובן והאשכנזים קורין אובן ע"ש:

טו **רק שם ישראל**. עבה"ט וע' בתשו' משכנות יעקב סי' כ"ד אודות הגט שנכתב בכפר סמוך לאנפאליא ופקפקו לפוסלו מטעם שנכתב שם הכפר פאזירקא כפי שנקראת בין היהודים ובלשונם נקרא פאזערקי. והשיב דבדיעבד אין מקום להחמיר כלל בנכתב בשם שקורין היהודים אף אם היה שינוי גמור בין שם ישראל לשם של הא"י ומכ"ש בנ"ד אין שינוי כלל ודמיא ממש להרעדיש ורעדיש כו' וגם שינוי זה בא מחמת הרגל הל' שלשון פוליש דרך לשנות קצת באותיות המשמשות תחת נקודה כו' ומסיים וז"ל כללו של דבר נראה ברור דאין לפקפק כלל לפסול הגט בדיעבד לדעת כל הפוסקים בפרט דאין כאן רק חששא דרבנן דאפי' בכותב שם הטפל לבד וכתב וכל שום ע"ש העיקר לדעת הרמב"ם שפוסל בזה הוא רק פסולא דרבנן דכללא כייל הרמב"ם כ"מ שהזכיר בחבירו שהגט פסול הוא רק דרבנן ואם נשאת ל"ת וכ"ש בנ"ד שאין מקום כלל לקרותו טפל. ומה גם לדידן דאין כותבין רק מקים העמידה והרבה דיעות מהפוסקים סוברים דאין לפסול כלל בשינה מקים עמידה והרמ"א ז"ל קבע להל' בשעת הדחק מכ"ש בנ"ד שאין בו שינוי כלל עכ"ל ע"ש. והנה מה דמסיים ומה גם לדידן שאין כותבין רק מקום העמידה וכו' צ"ע קצת דבנ"ד שטעו בשם הכפר מסתמא כתבו כן גם בתחילת הגט אצל למנין שאנו מנין כאן כו' שהוא מקום עמידת העדים ובזה אי נימא דמקרי שינוי אין שום סניף וצד קולא מדברי הפוסקים והרמ"א הנ"ל אולם עמ"ש לעיל סק"ג ומ"ש הבה"ט בשם הלבוש אם כתב פוזנן ולא כ' דמתקרי פוזננא כשר. ע' בג"פ סקל"ב שהביא דבריו וכ' עליו ומיהו

יראה נהי דמדינא אם שני הלשונות קרובים זה לזה א"צ לכתוב בגט שני השמות מ"מ כיון שהורגלו לכתוב בכל הגיטין שני השמות אם ישנה ולא יכתוב רק שם אחד מיחזי כשינה ולכן אם לא כתב בגט שני השמות כפי מנהג העיר אין לגרש בגט זה עד שיכתוב גט אחר בשני השמות עכ"ד:

טז **כותבים שניהם**. ע' בספר ג"מ אות ק"ט שכ' ונ"ל דאם יש ספק כיצד כותבין שם של הא"י יש לכתוב רק שם של ישראל בלא מתקרי כלל דאפי' בשמו כשר חניכה אפילו לכתחלה וכמ"ש הב"ש ר"ס קכ"ט וא"כ בשם מקום אין להחמיר כלל כו' ואין חייב לכתוב דמתקרי להכניס עצמו בספק קריאת שם הא"י ע"ש:

יז **דמתקריא**. עבה"ט שכ' וע' בסי' קכ"ט כו' ועיין ברשי' מהר"מ מבריסק סי' כ"ט שכ' דאין זה תימה כלל דהא הב"ש עצמו בסי' קכ"ט סקכ"ה כתב דהא דכותבין המכונה על לשון לעז היינו היכא דשם הראשון הוא לשון קודש אבל אם גם הראשון הוא לעז כותבין גם על השנ דמתקרי והרי שמות מקומות כולן ל' לעז הם וכמעט לא תמצא שם עיר דהוא לשון קודש ואם תמצא אין לה עוד שם אחר א"כ כולהו חד דינא אית להו עכ"ד וכבר קדמוהו בזה בס' ט"ג בשמות עיירות ונהרות אות ך"ו. ומ"ש הבה"ט עיר שנשתקע כו' א"צ לכתוב כו' עיין בס' ג"מ בסג"ר אות ק"י שהניח בצ"ע איך הדין לענין דיעבד אם כתב שם העיר בשם שנשתקע (ע' בבה"ט ס"ס זה בשם מקור ברוך) ובפרט לדידן דאין כותבין מקום דירה ע"ש ועיין בס' ג"פ ס"ק ך"ו שכ' דמדברי מרן ז"ל בתשו' הב"י דף ס"ה מבואר דהא דבנשתקע שם הראשון כותבין שם השני היינו דוקא היכא דנתגרשו היהודים מאותה העיר בין שם ראשון לשם אחרון אבל אם לא נתגרשו היהודים בין שני השמות אף ע"ג דבהמשך הזמן נשתנה שמה בפי העולם לשם אחר א"צ לשנות בגיטין ממה שהיו רגילין לכתוב דלא נקרא נשתקע שם ראשון כיון דבכל הגיטין וכתובות ושטרות כיתבין שם הראשון וכדאשכחן בסיני וצובא כו' ע"ש ועיי' בתשו' מהרי"מ סי' ך"ח וסי' ל"א שהביאו בקצרה וכתב דבזה הונח לו מה שהיה קשה לו הרבה על מה שאנו כותבין שם העיירות כפי שהונח בראשונה כמו בעיר בריסק כותבין ברסטי וכן קארלין כותבין קראלין וכן כמה מקומות דהא כיון שנשתקע שם הראשון היה ראוי לכתוב שם שקורין עתה כדאמרי' בס"פ במה מדליקין בבל בורסיף למאי נ"מ לגיטי נשים אמנם על פי דברי הב"י והג"פ הנ"ל מבואר לנו הטעם כיון דמעולם אם נתגרשו היהודים מהעיר ולא נשתקע שם הראשון שהרי נכתב שם זה בגיטין וכתובות אף שבפי ההמון נשתנה שם העיר אזלינן בתר שם דמעיקרא. וע"ש עוד בענין האיך לכתוב בגט בעיר החדשה דבריסק שנתייסדה מחדש אשר ע"פ פקודת הממשלה נהרס

העיר הישינה ונעתקו יושביה משם ליישב העיר במקום רחוק תחום שבת. וכתב דבודאי א"א לכתוב שם ברעסט כיון דעתה היא עיר חדשה א"כ לא הוקבע מעולם על עיר הזאת שם ברעסט והאריך בזה ומסיק לפסק הלכה דיש לכתוב בריסק ולרווחא דמלתא טוב לעשות כמ"ש הנו"ב (תניינא סי' קי"ז) דבעיר חדשה שרוצין לסדר גיטין ויש ספק קצת בשם העיר יכריזו שלשים יום ערב ובוקר דיוכתב שם העיר כך בנוסח גיטין וכתובות דכמו דמהני הוחזק שלשים יום לשם אדם כמו כן מועיל לשם עיר. אך לחומר הענין לא רצה לעשות מעשה עד שיסכימו חכמי העיר ואחר החקירה נתברר שבלשונם שם המובהק מעיר הזאת ברעסט לכן עלה במוסכם לכתוב בריסק דמתקריא ברעסט ע"ש:

יח **כותבין כולם.** כ' בג"פ סקל"ה לכתחלה יש לכתוב סדר הנהרות כסדר שנהגו ראשון ראשון ואחרון אחרון ובדיעבד ששינה סדרן אין להקפיד ומסתברא דנהר שמסתפקין בו ביותר יזכירנו קודם:

יט **על נהר פלוני ופלוני.** כ' בג"פ סקל"ו משמע דא"צ לכתוב על נהר רק בראשונה אמנם יש טופסי גיטין כותבין על נהר פ' ועל נהר פ' כמ"ש הרמ"א בסוף סדר הגט וכ"כ בטופס גט שבסמ"ק כו' ויש כותבין על נהרי פ' ופ' ביוד בסוף תיבת נהר כו' ונ"ל דהני טופסי דייקי טפי אבל לכתוב על נהר פ' ופ' בלא יוד כדמוכח מל' מרן יש לגמגם דאפשר שיטעה האדם לומר דנהר א' הוא שיש לו שמות הרבה עכ"ד. וע' בתשו' שארית יהודה סימן ט' בגט שבא ע"י שליח מעיר שיש בו ב' נהרות ונכתב בו מתא דיתבא על נהר פ' פ' בלא ו' דמשמעותו שאין שם אלא נהר א' שנקרא בב' שמות וא"כ הוי שינוי בשם הנהר והשואל רצה להחמיר ע"פ דברי ס' מכתב מאליהו שער ג' סי' י"ג שהחמיר בשינה שם הנהר אף במקום עיגון. והוא ז"ל האריך בזה ומסיק להכשיר הגט במקום עיגון אף שהיה זה הטעות גם במקום עמידת העדים אצל למנין שאנו מנין כאן כו' ע"ש:

כ **ואם לא כתב שם הנהר.** ע' בב"י שכ' בזה בשם הר"ן בתשובה וז"ל ואע"פ שמקצת ראשונים ז"ל הזכירו בטופסי גיטין שלהם לרווחא דמלתא תקנו כך מפני קצת מקומות שוין בשמותיהן והנהרות מבדילין אותן אבל בשאר מקומות שאין ידועין בכך אם לא נכתב לא עיכב עכ"ל וכ' על זה בס' הג"פ סקל"ג משמע דאם יש שני מקומות שוים בשמותיהם צריך לכתוב שם הנהר שלא יטעו שהגט נכתב בעיר אחרת ששמה כשמה ואם לא כתבו יש חשש לפסול הגט ומיהו אם הוא מקום עיגון יראה לי דיש להכשיר וכ' עוד ואם נהגו לכתוב בעיר שם הנהר בגט ואירע שכתבו גט שם ולא כתבו דיתבא על נהר כו' מסתפקא לי שמא פסול דהרואה גט זה שלא נכתב שם הנהר כפי המנהג אפשר שיחשוב שהגט נכתב בעיר אחרת ששמה כשמה שאין בה נהר ודעתי נוטה להכשיר

במקום עיגון עכ"ד (לדברי הב"ש שהובא בבה"ט סק"ז אין כאן ספק כלל ובודאי דכשר אפילו שלא במקום עיגון דפשיטא דלא גרע זה משינה ממש שם הנהר אלא שהוצרך לזה לפי פירושו בדברי הרמ"א ז"ל שיובא לקמן ס"ק ך"ג) . וכ' עוד בסקל"ד בשם הרד"ך בית ד' אם נהגו לכתוב שם הנהר וכתב דיתבא על נהרא סתם הגט כשר. וכ' עוד שם יש טופסי גיטין שכותבין שם הנהר ג"פ א' גבי הזמן למנין שאנו מנין כאן בפלונית מתא דיתבא על נהר פ' וכן גבי עמידת האיש וכן גבי עמידת האשה כמ"ש בטופס גט דהרמ"א ז"ל בסוף סדר הגט אמנם פה עה"ק ירושלים אין כותבין סימני העיר דיתבא על מי שלח רק בתחלה אצל הזמן ואח"כ גבי עמידת האיש כותב העומד היום בירושלים הנזכרת וכן כותב גבי עמידת האשה וכן ראיתי הרבה טופסי גיטין מרבני הספרדים וע"ז נאמר נהרא נהרא ופשטיה עכ"ל:

כא **שם הנהר כלל.** ע' בס' טיב גיטין בשמות עיירות באמצע סקכ"ח מ"ש שם ואפילו בנהרות גופייהו דא יש כמה נהרות כותבין כולם כו' ואמנם לא נתבאר בדיעבד אם לא הזכיר אחד מהם מה דינו כו' גם בסוף ס"ק ההוא כתב וז"ל ואם יש שם שני נהרות או ג' ולאחד או ב' אין שם ידוע צ"ע ונראה דטפי יש לכתוב על מי נהרות סתם מלכתוב דיתבא על נהר פ' ותו לא דמיחזי כאילו אין שם נהר אחר דהא כשאין מזכיר שם הנהרות ג"כ כשר ובדיעבד יש להכשיר כשכתב הנהר שיש לו שם לבד שי"ל שלא יטעו ויתלו לו' דלכך לא כתבה לפי שלא נודע שמם עכ"ל. ולכאורה צ"ע מדוע לא הזכיר בזה מדברי הרמ"א בהגה ס"ס זה שתי נהרות כו' ואם יש ספק בדבר אין כותבין אלא אחד כו' ואפשר לחלק:

כב **או ששינה בו.** ע' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' י"ט שכ' וז"ל ופשיטא שאין לפקפק בשינוי הנהר בפגי שכתבו ביגיי דהא הכריע רמ"א בסי' קכ"ח ס"ד אם לא כתב שם הנהר או ששינה בו כשר ומי יבא אחריו לסתור דבריו ובעיגונא הקילו ופשיטא כאן דהספרדים קורין לנהר כן דיש להכשיר עכ"ל וע' בס"ק שאח"ז:

כג **כשר.** עבה"ט בשם ב"ש שכ' אע"ג בשינוי מקום עמידה הביא דעת הפוסלים שאני שינוי נהר כו' וע' בג"פ סקט"ל דלא ניחא ליה לחלק בכך ודעתי דכמחלוקת בשינה מקום לידה או עמידה כך מחלוקת בשינה שם הנהר והרמ"א ז"ל רמז בכאן ב' הדיעות דעת המכשירין בשינה ודעת הפוסלים בכתב נהר דחוק לתחום וכ"ש בשינה ממש ולהל' יש להקל בשעת הדחק וכדלעיל ס"ב וע"ש עוד שהביא דבס' מקור ברוך סי' ט"ו כ' דאע"ג דבשינה מקום לידה או עמידה נחלקו הפוסקים בשינה שם הנהר יש לפסול אליבא דכ"ע דשאני לידה ועמידה דאין אדם נקרא על שם לידתו וליכא לעז אבל שינה שם הנהר

יאמרו שעיר אחרת היא דהדבר ידוע דעיר פ' יש לה נהר פ' ודמי לשינה מקום הדירה דכ"ע מודו דפסול ע"ש והוא ז"ל כתב עליו דכבר קדמו בחילוק זה הרד"ך בית ד' לצדד להחמיר אך לא החליט הדבר אמנם לע"ד דאם היו כותבין בגט עיר הדירה ושינה בנהר של עיר הדירה יש מקום לחילוק זה אבל אם לא נכתב רק שם עיר הלידה או העמידה ובנהר של עיר הלידה או העמידה בא השינוי אין טעם לזה כלל כו' וא"כ דיינו שנא' דכמחלוקת בשינה מקום לידה או עמידה כך מחלוקת בשינה שם הנהר של לידה או עמידה ולא להחמיר ביותר לומר דבשינה שם הנהר של עיר לידה ועמידה פסול לכ"ע וכן יראה ברור מתשו' הר"מ פדוא סי' ה' וי"א דבשינה שם הנהר דמי ממש לשינה מקום לידה ויש לסמוך ולהקל כדעת המכשירין בשעת הדחק ובתשו' הרא"ם ר"ס ס"ו יראה מדבריו דאם שינה בסימני העיר דכתב דיתבא על מי בורות במקום בארות הוא יותר קל משינה שם העיר עכ"ד. ולכאורה יראה מדברי הג"פ הנ"ל דלפ"ז אם היה שינוי הנהר במקום עמידת העדים יש לפסול אפילו בשעת הדחק דהא בשינה עיר עמידת העדים פסול לכ"ע כדלעיל ס"א ושינה שם הנהר דמי לשינה שם העיר. אמנם מדבריו בסוף ס"ק ההוא במ"ש דטעם הא' של הר"ם פדוא סימן י"א הוא טעם מספיק להכשיר הגט ששינו שם הנהר פו שכתבו פואה כי בשעת הדחק יש לסמוך ע"ד המכשירין בשינה מקום לידה ע"ש מבואר מזה דאפי' אם הי' השינוי אצל עמידת העדים יש להכשיר בשעת הדחק דהרי מתשו' הרמ"פ שם משמע שהי' השינוי גם אצל הזמן ואפ"ה הכשירו מטעם זה כיון דשינה בדבר שא"צ לכותבו כשר וכן מוכח מדבריו בס"ק נ"ב שם. וצ"ל הטעם משום דחילוקו של הס' מקור ברוך הנ"ל לא ברירא ליה להג"פ ובפרט אחרי דכת' הרא"ם מבואר להיפך ולכן דיינו להחמיר במקום דירה ולא במקום עמידה אף במקום עמידת העדים עכ"פ קיל הוא ממקום דירה דהא אף בשינוי מקום ממש לעיר אחרת אם נשאת לא תצא וצ"ע וע"ל סק"ג וי"א:

כד **וכל נהר שהוא חוץ לתחום.** עיין בתשו' משכנות יעקב סי' כ"ד אודות הגט שנכתב בכפר פאזירקא סמוך לעיר אנטפאליא ופקפקו לפוסלו מחמת שהוא רחוק מן העיר יותר מן תחום שבת. והשיב דאין שום חשש בזה דבאמת מצינו כמה מקומות בש"ס דנקרא סמוך אפי' כמה פרסאות והעיקר בזה דלפי גודל הענין ולפי ערך הדבר הנסמך או הסומך ההוא יקרא סמוך לפי לשון בני אדם והא דאמרינן בש"ס דמגילי' בר"ה דסמוך הוא עד תחום שבת היינו דוקא התם לענין דנחשוב אותם עם העיר ממש כו' ודברי הרשב"א ז"ל בתשו' מיימוני שהחמיר בגט שנכתב בו נהר שהוא חוץ לתחום העיר היינו דוקא בלשון דיתבא על כו' דס"ל להלכה כמ"ד על ממש ובעינן שהנהר יהי' תוך העיר

ממש כו' ואין זה ענין לנ"ד בתיבת סמוך כיון דלא בעינן שיחשב על שם העיר וכאילו הוא בתוך העיר דאדרבה קובע לו שם בפ"ע ואינו נקרא ע"ש העיר רק סמוך להעיר שפיר יש לקרות סמוך אף ברחוק פרסה כו' ומצורף לזה גם בעיקר דין הרשב"א בתיבת על הא הכל בו חולק ומכשיר אף מחוץ לתחום וגם הרשב"א שם הכשיר בנראה עם העיר ופסק כן בס' גט פשוט בשם כמה אחרונים כו' ע"ש:

כה **ואפי' בדיעבד**. עבה"ט סק"ח מ"ש לחלק בין אם שינה שם הנהר. ועי' בס' תו"ג שכ' דהעיקר בזה כמ"ש הג"פ (ס"ק מ"ב) דודאי גם בזה שכתב הנהר שהוא חוץ לתחום כשר. והא דכתב הרמ"א דיש פוסלין נראה דלא כתב זה רק לטעם הא דאין כותבין אותו בגט ע"ז כ' הטעם כיון דיש פוסלין לכן יותר טוב שלא לכותבו אבל בודאי דס"ל להרמ"א שבדיעבד כשר עכ"ד ועיין בג"פ שם מבואר דאינו כשר אלא בעת הדחק וע' לעיל ס"ק כ"ג. וכ' עוד הג"פ בס"ק מ"א דבדיעבד אם כתב הנהר שהוא חוץ לתחום והוא נראה מן העיר יש לסמוך ע"ד הרשב"א שבב"י ומהרי"ו סי' ע"א ומהריק"ש דלא חשיב שינוי ובפרט דיש לצרף דהכלבו ס"ל דצריך לכותבו לכתחלה גם יש לצרף דאפי' בשינוי גמור שם הנהר לגמר יש מכשירין כו' ע"ש ונ"ל דכוונתו דבזה יש להכשיר אפי' שלא בשעת הדחק:

כו **יש פוסלין** עבה"ט ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ה בגט שהובא ע"י שליח ומחמת חימום הדרך נפרד קצת דיו מאיזה אות ונדבק באות יו"ד של מעינות ונעשה כעין ז' בכתב משיטא ונקרא מעזנות. וכתב לדעתי לא נפסל הגט כי אין כאן שינוי העיר כלל ואין זה דומה לעיר דיתבא על נהר שחשוב שינוי העיר רק זה דומה לכתב דיתבא על נהר פלוני והיא יושבת על נהר אחר שהוא כשר והיינו שהרי מה שכ' דיתבא על נהר הוא אמת וגם כאן דיתבא על מי הוא אמת כו' וסיים דאם אירע טשטוש זה במעינות השני כשכותב העומד היום ודאי יש להקל שהרי אפי' נימא דמקרי שינוי העיר הרי בשינוי מקום עמידת הבעל כ' הרמ"א בס"ב להקל בשעת הדחק ואף אם טשטוש זה הוא במעינות הראשון כשכותבים שאנו מנין כאן כו' שזהו מקום עמידת העדים והוא חמור יותר מ"מ אם הוא שעת הדחק גדול ומקום עיגון אני מכשיר והיינו שיתקנו קודם הנתינה ליד האשה ע"י גרירה שיגרור תחתית הז' וישאר יוד עכ"ד ע"ש:

כז **כל תשמישי העיר**. עבה"ט ועיין בג"פ ס"ק מ"ג שכ' דמ"מ אם כבר נהגו לכותבו אע"ג דאין מסתפקין ממנו רק למקצת תשמישין אין מוחין בידם שלא לכותבו וע"ש עוד דאם הוא נראה מן העיר אע"ג דאין מסתפקין רק לצורך בית השלחין והוא חוץ לעיבור רק בתוך התחום כותבין אותו לכתחילה ע"ש:

כח **חוף הים.** עבה"ט ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' רפ"ב:

כט **מי מעינות.** כ' הג"פ סק"ן אם אין בעיר רק מעין א' שמסתפקין ממנו לא יכתוב מי מעינות בלשון רבים (וכ"כ בסדר מהר"ם אות קי"ד ע"ש) ואם כתב מעינות הוי גט פסול לדעת הפוסלים שינה שם הנהר ושם עיר הלידה כן יש להוכיח מתוך דברי מרן הב"י ז"ל.

ל **מי בורות כשר.** עיין בג"פ ס"ק נ"ב דאינו מכשיר רק בדיעבד שכבר ניתן הגט. וכ' עוד יש לחקור אם יש בעיר בורות מכונסין מי גשמים דכותבין דיתבא על מי בורות כמו שכותבין פה עה"ק ירושלים אם במקום בורות כתב בארות מהו והנה מהגמ' פ' עושין פסין מוכח דבורות לא מקרי בארות כו' ומ"מ יראה דבמקום עיגון ושעת הדחק יש להכשיר מטעם פסק ר"י וחבריו כיון דשינה בדבר שא"צ לכותבו ע"ש. וכ' עוד וז"ל ומה נקרא נהר ומה נקרא מעין יש לדקדק מל' רש"י ז"ל פ' משילין דאם יש לו משך להלאה ממקום מקור נביעתו נקר' נהר ואם אינו מושך להלאה ממקור מקו' נביעתו נקר' מעין ולי יראה דגם אם נמשך המעין ע"י בני אדם שעושין צינור מבנין ממקום נביעת המעין וממשיכין מי המעין ע"י צנור תוך העיר ובונין לפני הצינור שוקת לקבל המים נקרא מעין. ואם מתערבים עם מי המעין מי גשמים אם רובא הוי מי מעין יכולים לכתוב דיתבא על מי מעין אבל אם מחצית המים הם מי גשמים צ"ע. וגומות הנובעים ובונים ע"פ הגומא בנין כמו פי הבורות הם נקראים בארות. ואם במקום בארות כתב מעינות הוי שינוי כמ"ש מהרי"ק שורש ק"ו הובא בב"י כו' וגומות וחפירות הנובעים דנקראים מעין אם כתב בארות הוי שינוי כו' ומ"מ כבר כתבתי דבמקום עיגון ושעת הדחק אם שינה בנהרות ומעינות ובארות ובורות יש להקל מטעם פסק ר"י וחבריו דכ"ד שא"צ לכותבו אם שינה כשר עכ"ל וע' בס"ק שאח"ז:

לא **כל סיפוקי העיר.** עבה"ט בשם ב"ש טעם המנהג. דאין כותבין בארות אפשר משום לפעמים מתקלקלים כו' ובב"ש כתב עוד בזה וז"ל ואפשר דנכלל בכלל מי מעינות כי בארות ג"כ מעינות אלא שחופרין עד שנמצא המעין עכ"ל. ומזה משמע דאף בעיר שאין בה רק בארות אם כתב מעינות במקום דהו"ל לכתוב בארת כשר משום דבארות הם גם כן מעינות ואין זה שינוי. ולכאורה קשה דהא מדברי מהרי"ק סוף שורש ק"ו שהובא בב"י מבואר דאם כתב מעינות במקום דהו"ל לכתוב בארת הוי גט פסול לדברי פוסקים גדולים ע"ש וראיתי בתשו' נו"ב תניינא סי' קט"ו שעמד ע"ז וכ' דהב"ש לא קאמר דבארות בכלל מעינות אלא במקום שיש נהר והמנהג שכותבין כל סיפוקי העיר וכותבין מעינות ולא בארות בזה כ' דכיון שכבר כתבו מעינות ויש מקום לקרות גם לבארות מעינות

מצד שחופרים עד המעין לכן סומכין על זה שלא להזכיר בארות לפי שבלא"ה אין צורך להזכיר כיון שהוזכר הנהר אבל אם אין שם רק בארות לחוד וכתב מעינות ודאי פסול עכ"ד. ובס' גט מקושר אות קי"ג נסתפק בזה בכוונת הב"ש אי כוונתו דוקא כשיש בעיר מעינות ובארת בזה קאמר דחסרון בארות אינו מזיק דיש לפרש דגם בארות בכלל מעינות אבל היכא שאין שם רק בארות אין לכתוב כלל מעינות. או אפשר דגם בכה"ג שפיר דמי ולזה דעתו נוטה ונדחק שם לפרש דברי מהרי"ק הנ"ל באופן אחר ע"ש. ולא ראה דברי הנו"ב הנ"ל דהחליט בכוונתו הב"ש הצד הראשון וגם בס' ג"פ ס"ק נ"ב כתב בהחלט דאם במקום בארות כתב מעינות הוי שינוי כמ"ש מהר"ק כו' (הובא קצת בס"ק הקודם) אמנם דברי מהרי"ק הנ"ל אינם מובנים לכאורה למה יוחשב שינוי בכתב מעינות על בארות דהא דברי הב"ש הנ"ל ברורים דבארות הם ג"כ מעינות כמבואר במשנה עירובין דף כ"ב ע"ב ובגמ' שם ובמשנה פ"ח דפרה מבואר דמי באר כשרים למי חטאת א"כ פשיטא דנחשב מעין גמור ומצאתי קצת טעם לזה במהרי"ק עצמו שורש נ"ו דשם האריך דבאר יש לו דין מעין גמור דמטהר בכ"ש ואינו נפסל בשאובין וכתב שם בריש דבריו וז"ל דאע"ג דבלשון בני אדם תרי מינים נינהו ולכן כותבים בגיטין על מי בארות ועל מי מעינות מ"מ לענין זה אין חלק כלל כו' עכ"ל. ומ"מ אכתי צ"ע אם מחמת זה יופסל בדיעבד (אף אם כתב כן אצל עמידת העדים ע' לעיל ס"ק כ"ו) דהא כבר כתבתי לעיל סק"א בשם הג"פ באם היו חוץ לעיבורה של עיר ובתוך התחום אף דבלשון ב"א לא מקרי עיר כדאשכחן גבי נדרים מ"מ כיון דלענין דינא כל שהוא תוך התחום חשיב כעיר לא מיפסל בדיעבד ע"ש א"כ ה"ה בזה בכתב על בארות מעינות כיון דדין מעין יש לו לא מיפסל בדיעבד מחמת לשון בני אדם ומדברי מהרי"ק דסוף שורש ק"ו הנ"ל אין הכרח לפסול כי אותה תשובה חסירה ולא נמצא סיום התשובה שם ע"כ אין ללמוד ממנה. ומיהו יש לדקדק בזה אם הבארות האלו יש להם דין מעין גמור לפמ"ש בתשו' משכנות יעקב חיו"ד סי' מ"ג הבאתיו בפ"ת ליו"ד סי' ר"א ס"ק כ"ח דבאר שעומד בצד הנהר ובין בצעי המים יש לספק אם יש לו דין מעין א"כ גם בזה יש לדקדק הרבה וצ"ע. ועיין בתשובת מהרי"מ מבריסק סי' כ"ח בענין עיר החדשה דבריסק שנתיסדה מקרוב ואין שם מעינות אפשר נמצא מעין א' או ב' אשר לא נודע מהם ורוב העיר מסתפקים מן הבארות דבכל חצר יש באר והעלה דאין להזכיר מעינות רק יש לכתוב בארות דאף שהב"ש כתב דהמנהג דאין כותבין בארות מ"מ אין לסמוך על מנהג שאין בו טעם כ"כ ולהכניס עצמינו בספק פסול בדיעבד. והביא שם דברי הנו"ב הנ"ל שכ' דהב"ש לא קאמר דבארות בכלל מעינות אלא במקום שיש נהר כו' וכתב עליו דנראה דזהו דוקא אם הנהר אין לו שם כלל

ונכלל רק בלשון מעינות אבל היכא דהנהר יש לו שם בפ"ע כמו בבריסק דהנהר נקרא מוכוויטץ ומעינות אין בנמצא כלל א"כ בוודאי קשה מאד לכתוב מעינות דהא א"א לומר דמעינות קאי על הנהר כיון דהנהר יש לו שם בפ"ע והאיך נכתוב מעינות על בארות ע"כ דעתי מסכמת לכתוב דיתבא על נהר מוכוויטץ ועל מי בארת (כי בארת כותבין חסר) ע"ש: ומ"ש הבה"ט בשם משפטי שמואל נהר שלפעמים נפסקו כו' עיין בג"פ ס"ק ל"ז שכ' דדוקא אם בשעת כתיבת הגט המים לים מכסים אבל אם בשעת כתיבת הגט פסק נהרא אינו כותב דיתבא על נהר. וע"ש עוד בס"ק נ"ג שכ' זכורני דגם מי השלח אירע פ"א ע"י כישוף פסקו גבורת המים כמו ב' שנים ושוב החזירו המים ולא אתברר לי אם באותו זמן כתבו בגיטין דיתבא על מי שלח ומסתברא שלא נמנעו מלהזכירו כיון דלא נתייבש הנחל לגמרי והי' בו מים אף שלא הי' עולה ומשקה ב' פעמים ביום כמנהגו עכ"ל.

לב **לא יזכירם כלל.** עבה"ט שכ' ע' בלבוש שהביא תשובת מהרי"ל כו' הנה תשובת מהרי"ל זו הביאה גם מרן הב"י והביא שם ראי' מהא דס"כ. במה מדליקין בבל בורסיף למאי נ"מ לגיטי נשים ופרש"י בחד דוכתא לענין שינה שם עירו ושם עירה ע"ש אלא דהלבוש כתב טעם החילוק כיון דיש לו פרסים. וע' בג"פ ס"ק נ"ד:

לג **שמו.** עבה"ט שכ' בשם הד"מ נשתרבב המנהג לכתוב בגט ב' נהרות כו' ועיין בתשו' נו"ב סי' פ"ו דמדהשמיט הרמ"א ז"ל ולא הביאו בהגהת ש"ע מכלל דלא הוה ברור לי' מנהג זה כ"כ והאריך בהביא ראיה דא"צ לחוש לחומרא זו ומסיק אמנם חלילה לנו להורות כ"כ בנקל נגד תורת משה הוא הרב רמ"א ז"ל היכא שיש להמציא תקנה אחרת לכן נראה שעיקר הטעם שיהי' שני סימנים וא"כ אם יש נהר א' וגם שאר מעינות ג"כ מיחשב ב' סימנים וכותבין דיתבא על נהר פ' ועל מי מעינות וכן אם ימצא עיר שיש בה רק נהר א' ולא שום מעינות (וה"ה כשאין שם שום נהר רק שיש שם מעינות ובארות. כן מבואר בנו"ב תניינא ס"ס קט"ז) רק שיש להעיר שם אחר בל' האומות באופן שצריך לכתוב מתא פ' דמתקריא פ' אף שיש נהר א' סגי דמה דמתקרי בשם האחר הוא סימן והנהר הוי סימן הב' והעלה כן הלכה למעשה ע"ש. גם בתשו' רבינו עקיבא איגר ס ' קט"ו כתב דיסוד הדין דאין לכתיב גט בעיר שיש לו רק נהר אחד היא חומרא גדולה והרמ"א בהגהותיו השמיטו א"כ הרשות נתונה לומר דדברי הד"מ רק בעיר שאין לה מעינות ובארות וא"א לסמן רק בנהר בזה בעי ב' נהרות אבל בנ"ד שיש ג"כ מעינות ובארות יש לומר דמספיק בסימן נהר א' ומעינות ע"ש. ועי' בס' בית מאיר ס"ד שכ' ואני מעיד שראיתי מסדרי גיטין בכל יום בק"ק ליסא ואין שם שום נהר כ"א מי מעינות ובלי ספק משום דכל שעת הדחק כדיעבד ואם בקהילה תמיד יצטרכו ללכת אל עיר אחרת

לסדר גיטין אין לך שעת הדחק גדול מזה וגם לפעמים יתרמי ע"י זה עיגון והוי כדיעבד גמור ע"ש גם בס' גט מקושר אות ק"ח דעתו להקל בזה ע"ש:

לד **ואם יש ספק.** עיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס קט"ז שכ' וע"ד הנהר שאין שם רק נהר א' ואין לו שם ידוע כלל ויש שם בארות ומעינות כו' יכתוב מתא דיתבא על מי מעינות ועל מי בארת ע"ש ועיין בס' ט"ג בשמות עיירות אות כ"ח שתמה עליו דראוי לכתיב דיתבא על מי נהר ועל מי מעינות כו' דכיון דשביק רברבי שהוא הנהר ושקיל זוטרי דהיינו מעינות ובארות מגרע גרע. והביא שם בשם ת' אא"ז פמ"א ח"א סי' י"ח בענין פרוסטיץ שכ' ג"כ כיון שאין שם להנהר אין להזכירו כלל אך כפי הנראה שם היה הנהר שקורין טייך קטן עד שיש מקום לכלול אותו במי מעינות אבל אם הנהר גדול כו' ומ"מ בעיירות שכבר נהנו להשמיט הנהר שאין לו שם אין לשנות שלא להוציא לעז כו' אך אם יקרה עיר חדשה שיש בה נהר גדול ואין לו שם ידוע ומעינות ובארות נכון לנהוג כמ"ש לכתוב דיתבא על מי נהר ועל מי מעינות ומי בארת עכ"ד ע"ש באריכות. ומ"ש הבה"ט בשם מקור ברוך נהר שמקדמת דנא כו' ואם נשתקע שם הראשון פסול. עמ"ש בזה לעיל ס"ק י"ז וס"ק כ"ג:

## סימן קכט

א **שתי שמות.** עיין בתשו' פרח שושן כלל א' סי' ג' שהאריך מאד בזה וביאר שם שנים עשר פרטים בענין זה:

ב **חניכתו וחניכתה כשר.** עב"ש סק"א מ"ש והב"י כתב לרמב"ם לעולם לכתחילה אין כותבים החניכה וחולק על הרא"ש כו' אבל דבריו אין מוכרחים וי"ל הרמב"ם מודה בחנוכה שהכל קורין בו כו' עכ"ל וע' בס' גט מקושר בכללי השמות אות ו' שכ' דכן נ"ל עיקר דגם לרמב"ם כשר בחניכה שהכל קורין וכמ"ש תוס' פ' השולח (גיטין דף ל"ד ע"ב) ובראב"ש שם וכן נראה מהרמב"ם בפי' המשנה פ' המגרש כו' ולכן כ' דמי שידוע שנקרא ליב ואין שם קודש שלו ידוע אם יהודה או אריה אין לכתוב רק הכינוי לחוד אפי' במגרש עצמו דזה חניכה שהכל קורין בו כשר לכ"ע אפי' לכתחילה ע"ש. ועיין בתשו' שיבת ציון סי' פ"ז שהביא כן הלכה למעשה מאביו הגאון בעל נו"ב ז"ל באחד שהי' נקרא בשם ליב ולא ידעו אם שם הקודש שלו הוא אריה או יהודה והורה בצירוף ב"ד מו"ש לכתוב רק שם ליב לבדו והביא ג"כ בשם הג"פ בסי' זה ס"ק קל"ב שפסק כן במי ששמו עבידי ולא היו יודעי' שם הקודש אם עובד או עובדיה ופסק לכתוב רק עבידי ע"ש (ושם האריך עוד בענין מי שנקרא בפ"כ מתת שהוא קיצור השם מן מתתיה או מתתיהו לפי דאפשר

לחלק דהתם שאני ששם עבידי הוא שם בפ"ע וכן בהוראת אביו ז"ל ג"כ שם ליב הוא שם בפ"ע לכך כתבו שם הזה לבדו משא"כ בשם מתת שהוא רק קיצור השם כו' ע"ש ויובא קצת לקמן סכ"ד ס"ק נ"ו) ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' נ"ב שהביא ג"כ זה בשם רבו הגאון נו"ב ז"ל והזכיר שם שאמר ששמע כן מהגאון בעל פ"י ז"ל וכ' שם דכן עשו עוד הלכה למעשה בבת אחד ששמו פייש ובבת אחד ששמו זעליג ע"ש גם בס' טיב גיטין בדיני שמות שנשתנה מ"ח ס"ק י"ד הביא כן בשם תשובת בגדי כהונה סי' כ"ט דמסיק שכדי שלא יצטרך לכתוב ב' גיטין יכתוב רק החניכה והוא ז"ל הסכים ג"כ לזה וכ' דכן מעשים בכל יום. אולם מבואר שם דאם מזדמן שבגט הזה יש ג"כ ספק בשם אביו באופן שיכולין לכתיב שם המגרש לבד (כמ"ש בבה"ט ס"ק י"ג) מ"מ כולי האי לא מקלינן לכתוב רק החניכה וגם שלא להזכיר שם האב דהרי קולי לא מקלינן ואפשר דבשעת הדחק גדול כו' ע"ש ועמ"ש לקמן סק"ה:

ג **אין לגרש בו**. עבה"ט סק"א מ"ש בשם מהרי"ו אם שולחים גט למקום אחר אין כותבין וכל שים כו' ועי' בס' ג"פ לעיל סי' קכ"ו ס"ק ע"ט שתמה על זה נהי דלא יכולין לכתוב וכל שום על מקומה אמאי לא נכתבה וכל שום על אשה והניח בצ"ע ור"ל דט"ס הוא וצ"ל אין לכתוב שום וחניכה על מקום האשה ע"ש ועיין בזה בתשו' חוט השני סי' יו"ד ובתשו' חות יאיר ס"ס נ"ה ובתשו' בגדי כהונה סי' ל"א:

ד **אפי' הוא שם הטפל**. עיין משכנות יעקב סי' כ"ד שכ' דנראה ראיה גדולה לדעה זו מתוספתא כו' ועיין בזה בג"פ סק"ח:

ה **וגירש בו כשר**. עבה"ט מ"ש ב"ש העלה דנראה עיקר דפסול כו' ומשמע דבשם העיקר מודה למ"ש הרמ"א דכ"ש אם כתב עיקר השם לבד דכשר וכן דעת הב"ח והט"ז: אך בס' ג"פ סק"ח וי"א כתב להחמיר אפילו בעיקר השם לחוד לחוש לקצת מפרשים שפירשו כן דעת הרמב"ם וכשיטת הריא"ז בשה"ג פ' השילח דפסל להדיא בעיקר שם לחוד. אמנם סיים להכשיר בעיקר שם לחוד במקום דחק ואי אפשר להשיג גט אחר (ר"ל בקל רק ע"י טורח רב) ובשם הטפל לחוד כתב להכשיר במקום דחק ועיגון גדול ע"ש. ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' ע"ב במעשה באשה אחת שקיבלה ג"פ מבעלה ונכתב בו שם אביה אריה המכונה ליב ובאמת שמו שנקרא בפ"כ ה"א ליב אך שם קודש שלו בילדותו היה חותם ועולה לתורה בשם יהודה עד שהיה בן י"ח שנה רק מחמת שהיה לו אח גדול שהיה שמו יהודא וכשהיו קורים לאחד לקרות בתורה לא נודע לאיזה מהם קורים ע"כ מאז שינה חתימתו אריה ליב והיה כוונתו שיקראוהו לתורה בשם אריה וזה כמו שלשים שנה ששינה חתימתו אמנם ברבות הימים היו חוזרים וקורים אותו

לתורה בשם יהודה אבל הוא חותם עצמו עד עתה בשם אריה גם אומר כששואלין אותו על שמו כיצד יקראוהו לתורה אומר אריה רק בלי שאלה רגילין לקרותו בשם יהודה וכשקיבלה בתו ג"פ הנ"ל היה הגט בעיר אחרת מקום שאינו דר בו לא אבי האשה ולא האשה רק שאביה היה שם ושאלו אותו הב"ד על שמי ואמר ששמו אריה ונכתב בגט אריה והאשה הנ"ל יושבת גלמודה אחר הגט זה שלשה שנים עתה כמו חצי שנה שמתה אחותה ונתרצה בעל אחותה לקחתה וכשקרבו זמן הנישואין נפל ברעיון אביה לשאול על זאת אולי נעשה שלא כדין מה שהגיד לב"ד ששמו אריה הואיל וקורין אותו לתורה בשם יהודה. והנה להשתדל גט אחר הוא יגיעה והוצאה רבה כ' בעלה במדינה אחרת ובפרט אם נצריכנה לקבל גט אחר תהיה צריכה להמתין ג"ח מנתינת גט השני ועי"ז יש לחוש לביטול השידוכין ע"כ עמד השואל ושאל אולי אפשר להכשיר גט הזה והנה אם לא נכתב בגט רק שם ליב כמו שקורין אותו כל העולם הדבר ברור שהיה הגט כשר ולדעת התוס' והרא"ש והטור אפי' לכתחילה רשאין לכתוב חניכה כזו ואפי' במגרש עצמו ולדעת הרמב"ם עכ"פ בדיעבד כשר ולפי מה שפי' הב"ש סק"א בדעת הרמב"ם מודה בחניכה כזו דאף לכתחילה תבין (עמ"ש לעיל סק"ב) רק השאלה בנ"ד הוא מחמת שיכתב שם הקודש שלו אריה וכיון שקורין אותו לתורה יהודא יש לדמותו למי שיש לו שני שמות בכתב א' מהם: והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דהגט הזה כשר דאיכא כאן צדדים טובא להתיר אפילו אם אירע כזה במגרש עצמו. חדא די"ל דשם אריה הוא העיקר כיון שחותם עצמו בו ואף שכ' הג"פ סקצ"ח היכא דחתימתו סותר לקריאתו לס"ת אזלינן בתר הרוב ובנ"ד אפשר שעלייתו לס"ת הוא הרוב נגד חתימתו מ"מ י"ל דהיינו דוקא בשני שמות חלוקין כגון שחותם עצמו יהודא ולס"ת קורין אותו משה וכדומה דליכא למיתלי בטעות הקורא אבל כאן דנקרא ליב והוא כינוי לאריה אי ליהודא איכא למתלי בשעות הקורא שלא מדעתו ויותר יש להחשיב השם שחותם היא עצמו בו וא"כ הרי בכתב עיקר השם לחוד דעת רוב הפוסקים להכשיר ואף לפמ"ש הג"פ דבעי דוקא מקום דחק גם כאן איכא מקום דחק כמבואר בהשאלה. ועוד דאף אי נימא בנ"ד שם אריה הוא הטפל הרי דעת הב"י והרמ"א גם בשם הטפל לחוד להכשיר לכל השיטות ואף דלא קיי"ל בדעת הרמב"ם כן הואיל ויש חולקים ע"ז בכוונת הרמב"ם מ"מ בשיטת הטור הסכימו הב"ח והדרישה ושאר אחרונים דשם הטפל לחוד כשר ואף שהט"ז חולק ע"ז נראה דהוא בעצמו חזר מדבריו וא"כ הוי כאן ס"ס דילמא שם אריה עיקר ואף אם הוא טפל דילמא הלכתא כשיטת הטור ודעימי' וכעין זה כתב הג"פ להתיר כמה פעמים. ועוד יש צד להתיר הואיל והגט נכתב ונמסר במקום אחר אשר לא נודע משם יהודא כלל

ישם לית לן למיזל רק בתר רובא דעלמא והם אינם יודעים רק שם ליב י"ל דאינו מזיק כלל מה שקורים איתו במקומי בטעות יהודא וע"כ שם אריה שחותם בו ודאי הוא עיקר. ובפרט בנ"ד שהקלקול הוא באבי המתגרשת יש כאן עוד צדדים לפמ"ש הב"ח דבשם אביו כשר אפי' בחניכה שינה ניכרת אפי' היכא דגרע משם טפל דלא גרע מלא נכתב כלל וע"ז לא מצינו שום חולק ועוד דאפי' בשינוי ממש שם אביו הוא מחלוקת הפוסקים (עמ"ש לקמן ס"ט) דדעת העיטור להכשיר והרשב"א מספקא ליה וכתב הב"י ודלא דמי לשם הלידה דשם הלידה אינו ידוע משא"כ שם אביו המגרש לשם דירה דמי כו' וא"כ י"ל דהיינו דוקא אם השינוי הוא בעיקר השם הידוע לכל אבל אם השינוי בשם הקודש שאינו ידוע וגלוי לכל יש לדמותו למקום לידה. אלא דאם היה כך בשם המגרש עצמו לא היינו אומרים כן כיון דעכ"פ צריך לכתוב שמו כו' משא"כ בשם אביו דא"צ לכותבו כלל רק שינוי פוסל בו בדבר הגלוי לכל י"ל שפיר דבנ"ד ליכא לדמותו לשינה מקום דירה. ועוד בנ"ד אם באנו לחוש לכל החששות היינו צריכין להצריך עוד שני גיטין כיון דלא ידעינן איזה שם הוא העיקר וכבר כתבו הפוסקים דאין לותן שני גיטן רק מדוחק. ע"כ בנ"ד אין כאן מקום לעשות על צד היותר טוב להצריכה גט אחר רק הגט הזה הוא כשר ואיתתא דא שריא להתנסבא לכל גבר עכ"ד ע"ש. ועוין בתשו' מהרי"מ מבריסק סי' מ"ט בא' ששמו מעריסה אריה ליב ובהתנאים ובהכתובה שלו כתוב ג"כ אריה ליב רק עולה לס"ת בשם יהודא ליב גם מרגיל א"ע בכל הכתבים כותב תמיד יהודא ליב ועתה נצרך לגרש אשתו ונפל ספק איך לכתוב בגט אם נשתקע שם הראשון ההכרח לכתוב רק שם השני ואפשר לא נשתקע לגמרי מהראוי' לכתוב דמתקרי על שם הראשון ומחמת הספק היה ראוי לכתוב ב' גיטין אך הגט הזה צריך לשלחו ע"י שליח והחמיר בזה הגאון כ"ב ז"ל למנוע לשלוח ב' גיטין ע"י שליח (כמו שיובא לקמן ס"ט ס"ק נ"ה) והשיב דיש לנו בגט הזה שני תקנות א' שלא לכתוב כלל שם הקודש רק שם החניכה ליב לבד כמו שקורין אותו כל העולם כו' (ע' לעיל סק"ב) אמנם לדעתי נכון יותר לכתוב בגט שם השני לבד היינו יהודה המכונה ליב וטעמא דידי דהא עכ"פ שם זה עיקר נגד שם הראשון אריה ליב וכמעט כל הראשונים הסכימו בכותב שם העיקר לבד כשר אף לכתחילה והרבה מהאחרונים. מפרשים גם דעת הרמב"ם כן ואף לדעת שאר אחרונים דסוברים דרק בדיעבד כשר אבל לכתחילה ראוי לכתוב ב' השמות ולכתוב על שם הטפל דמתקרי כנהוג מ"מ בנ"ד י"ל דשם הראשון אינו נחשב אפי' לטפל כיון דבכוונה שינה שמו ואינו דומה לשאר שמות עיקר וטפל דקורין אותו ממילא מבלי כוונת האדם אמרינן דשם שקורין הרוב הוא עיקר ומה שקורין אותי המיעוט הוא הטפל אבל כאו ששינה

את שמו בכוונה מאיזה כוונה שהיה לו וכל אדם יכול לשנות שמו בשם אחר כמבואר בפוסקים ועתה שם השני הוא רוב נגד שם הראשון לא חשש שם הראשון לטפל כלל כו' ועוד י"ל דשאני הכא דשם העיקר שכותבין עתה הוא יהודה ליב ושם הטפל הוא אריה ליב והכל יודעין שהפירוש של אריה בלשין לעז הוא ליב י"ל דנכלל בגט השם הראשון אריה ליב בשם השני ליב כו' ומסיים הגם דבשאר פעמים אם אירע כך טוב יותר לכתוב בפירוש שם הראשון ג"כ אבל הכא שיש לנו ספק אם נשתקע לגמרי ואסור לכותבי גם אם לא ע"י ב' גיטין וכיון שהוא ע"י שליח שכ' הגאון בעל נו"ב להחמיר יש לסמוך על הני סברות שכתבתי ולכתוב שם השני לבד עכ"ד.

ו **כתובים בפירוש**. עבה"ט ובב"ש סק"ד האריך בזה. ועיין בס' ג"פ ס"ק י"ג שהביא דהראנ"ח ח"א סי' ל"ג דעתו דפסול אף בדיעבד והיינו שסובר דלפי פי' ר"ת מה דאיתא בגמ' מרים וכל שום שישנה היינו שכותב בפירוש ה"נ מה שאמרו ולא שרה וכל שום שיש לה היינו מרים בדמתקרי והוא לעיכובא דאם כתב כן פסול ודלא כהריב"ש והוא ז"ל כתב דיש סעד לדבריו מדברי הרשב"א בחידושיו דף נ"א כו' אמנם לענין הלכה מסיק שם אם אירע שכתבו כן שני השמות בפירוש ועשו הטפל עיקר כגון שרה דמתקריא מרים יש להקל בדיעבד מטעם ס"ס כו' דסוגיין דעלמא להתיר בס"ס בפלוגתא דרבוותא אף באיסור דאו' וכ"ש בזה דאף לדברי הפוסל אינו אלא משום לעז ומשום פסולא דרבנן ע"ש. ועיין בס' בית מאיר שהזכיר קצת מדברי הג"פ הנ"ל וכ' עליו דאין מדברי הרשב"א הכרח דאף הרשב"א לא קאמר אלא לענין לכתחלה ובדיעבד מודה דכשר וכדברי הריב"ש וכן נראה עיקר ע"ש. גם בס' גט מקושר בסג"ר אות י"ט סק"כ האריך בזה ומסיק דהעיקר מדברי הריב"ש ודעתו דבדיעבד אין שום קפידא בזה דאפי' אם לא ניתן הגט ינתן ודלא כריב"ש ומה שהביא הב"ש ראיה כדברי הר"פ שהצריך שני גיטין משום שהיה מסופק איזה העיקר ז"א דאדרבה מדברי הר"ב שם מוכח איפכא דבשביל הקדמ' העיקר א"צ להרבות בגיטין רק מה שהצריך שני גיטין הוא מטעמא אחרינא כו' ע"ש ועמ"ש עוד בזה לקמן ס"ד ס"ק ט'.

ז **אם עומד במקום אחד כו'** כל סעיף זה מבואר יפה בס' ג"פ ס"ק ט"ז ומסקנתו לדינו' כתב שם בס"ק כ"א ע"ש ומחמת האריכות לא העתקתי ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סי' מ"ט וכון מענין זה וע' עוד בתשו' שב יעקב סי' ל"ג וגם בתשו' מהרי"מ מבריסק סי' ל"ד מזה:

ח **ובכ"מ מהם יש לו שם אחד**. כ' הג"פ ס"ק י"ז יה"ה אם יש לאשה המתגרשת ב' שמות א' במה"כ וא' במקום הנתינה כו' כך ומתבאר מדברי המפרשים ויראה לי דה"ה בשם

אבי האיש והאשה אם יש להם ב' שמות אחד במה"כ וא' במקום הנתינה עכ"ל ועמ"ש לקמן סי' ס"ק כ"ד:

ט **או כל שום פסול**. עבה"ט ובב"ש סק"ז האריך בזה ע"ש שכ' וז"ל אבל מה שפוסל אם כתב דמתקרי על מ"נ קשה הא בסמוך כתב אם ב' שמות כתובי' בפירוש אין חילוק איזה ראשון אע"ג די"ל בשני מקומות שאני מ"מ ק' מנ"ל חילוק זה ואפשר דלמד דין זה משיטת ר"ת כו' ותניא בברייתא כו' עכ"ל ועיין בס' גט מקושר אות י"ט סק"כ שהאריך בדין זה וכ' דהעיקר שלא כדעת הרמ"א בכאן ומ"ש הב"ש דשני מקומות גרע טפי ז"א דאיפכא מסתברא והדברים ק"ו אם הכשירו בכתב שם שהמיעוט קורין בסתם כההיא דרובא מרים ופורתא שרה אף דשם זה אינו עיקר בשום מקום כ"ש בכתב שם של מ"כ שעכ"פ הוא עיקר במקום הכתיבה וגם מה שהוכיח הב"ש מלשון הברייתא אינו הכרח נלל כו' ומסיים ולכן נקטינן דבין במקום אחד ובין בשני מקומות כל שכותב שני השמות בפירוש אפילו כתב שם מקודם כתיבה בסתם ועל מ"נ דנתקרי כשר דהא בלא"ה לרוב קדמוני' דס"ל שכותבי' וכל שום וא"כ במזכיר בפירוש אין קפידא במוקדם ומאוחר ובדיעבד אין להחמיר בפרט שהיא מלתא דרבנן נקטי' להקל עכ"ל ע"ש. גם במל"מ פ"ג מה"ג דין י"ג כ' וז"ל ואע"ג דמור"ם החמיר בכתב דמתקרי על מ"נ הנה כל האחרוני' חלקו עליו הב"ח ומהריק"ש והלבוש והב"ש ותורת חסד סי' ק"ז ותשובת פני יהושע סי' י' ועשה מעשה להכשיר מכח ההיא דהריב"ש כו' עכ"ל. ומ"ש עוד שם דה"ה בכתב בעיקר שם שיש לו במקו' אחר כו' עמ"ש בזה לקמן סי"ב ס"ק ל"ג. ועיין בתשובת אא"ז פמ"א מ"ב סי' מ"ז.

י **מומר**. עבה"ט מ"ש וכן אם היה מקבל קדושי בתו ביהדותו כו' וע' בג"פ ס"ק כ"ב שפסק דלא תנשא בגט זה דאימור נתבטל הזכיה שזיכה רחמנא לאב בבתו בעוזב דת אך אם נשאת לא תצא ע"ש וכן הסכים התו"ג ע"ש ועיין בס' גט מקושר בקו"א אות ב' באריכות:

יא **אין לו לגרש**. כתב בס' ג"פ ס"ק כ"ג דהיינו דוקא בשם מיוחד לעובדי עכו"ם אבל מי שהיה נקרא ביהדות יוחנן ואחר שהחליף דתו קראו לו הא"י יוסף מצי מגרש בו דהרואה הגט יאמר שמא ביהדות נשתנה שמו יוסף כו' ע"ש עוד (ועמ"ש לקמן סכ"ד ס"ק נ"ו) אכן בס' ישועות יעקב סק"י אין דעתו כן וכתב שאין הטעם כלל משום דזהו שמות עובדי עכו"ם דהרי מבואר בגיטין ט' דרוב ישראל שבח"ל שמותיהן כשמות כנעני' אלא דעיקר הטעם משום כיון שהעובדי עכו"ם קראו אותו בשם הזה בשעה שהחליף דתו ובטלו שם ישראל ע"י שם זה חלילה לנו להזכירו בגט וא"כ אף אם היה לו מתחילה שם של כנעני'

וכעת שמו כשם ישראל אין להזכירו בשם השני וכן מבואר מדברי הט"ז כו' ומסיים וזה ברור לדינא דאף בזה פסול ע"ש וכ"כ התו"ג ע"ש:

יב **וכל שום וחניכה.** ראיתי בסדר הגט דמהר"י מינץ סימן ל"ה ול"ו שיש לכתוב וכל שום וחניכה דאית לי קודם שהזכיר שם אביו ע"ש ושוב מצאתי בתשו' גאוני בתראי סימן ג' בתשובה מהב"ח דראוי לכתוב וכל שום אחר שהזכיר שם אביו וכן עשה מעשה והיה מי שערער ע"ז והוא ז"ל השיב בארוכה וכתב הגם דבתשובת מהר"ם פאדוה סימן ל"ח כתב בגט וכל שום וחניכה מקודם שהזכיר שם אביו וכך מצאתי בסוף סדר גיטין מ"מ נסמכתי על מעשה רב דמהר"י מרגליות בגיטין הניתנין סימן כ"ב דאי' התם וכל שום אחר שהזכיר שם אביו ובסימן כ"ד שם בהגה כתב דכשהבן והאב שניהם עוזבי' דת כותבין וכל שום וחניכה דאית לי ולאהבתי העומד כו' וכשהבן לבדו עוזב דת כותבין וכל שום וחניכה דאית לי העומד כו' אבל בין כך ובין כך כותבין וכל שום לאחר שהזכיר שם אביו ונ"ל שכן עיקר מכמה טעמי' כו' ע"ש ובסוף התשובה שם נדפס תשובת הגאון בעל מג"ש שנחלק על הב"ח בענין גט הנ"ל במה שציוה לכתוב דמתקרי לובא (כמו שיובא לקמן סעיף ט"ז) ובהא שתק ליה משמע שגם הוא ז"ל מסכי' לזה.

יג **שום וחניכה.** עב"ש ס"ק י"א שכתב ובן עוזב דת כתב בט"ז דאין לכתוב וכל שום שלא לבייש אותו. וכן לקמן ס"ק ל"ב הביא ג"כ דברי הט"ז אלו שחולק על מהרש"ל בזה. גם בס' בית מאיר כתב דסתימת הרמ"א בסעיף י' בהגה משמע כהט"ז. אכן בתשובת מהר"ם פאדוה סימן ל"ח מבואר שסובר כמהרש"ל וכ"כ להדיא בסדר מהר"ם אות כ"ג ע"ש ועיין בתשובת אא"ז פמ"א ח"ב סימן מ"ה שכתב דהעיקר לדינא שיש לכתוב וכל שום ויש להודיע זה להמגרש שכותבין על אביו וכל שום ע"ש ועיין בה"ט לקמן ס"ק כ"ט בשם ח' שבו"י מזה.

יד **פסול.** עבה"ט מ"ש ועוזב דת שמגרש ויש שם עוד אחד ששמו כשמו צריך לשלש כו' ובב"ש מסיים בה אע"ג דכותבי' בעוזב דת וכל שום מ"מ צריך סימן אחר כ"כ בחידושי מ"ב וטעמו משום בכמה מקומות כותבין לכל מגרש וכל שום. ועיין בספר דגול מרבבה שכ' דטעם זה תמוה כיון דבמקום הכתיבה והנתינה יודעים מנהג מקומם וכאן מוכח מתוכו מי הוא המגרש ואולי מיירי המ"ב בשלוח גט ע"י שליח כו' ואעפ"כ אני תמה שהרי במקום שכותבין וכל שום כותבין לי ולאהבתי ולאתרי כמבואר בסעיף ח' ובגט הזה שכתוב וכל שום על המגרש לחוד (עמ"ש לעיל סקי"ב) א"כ ידעו שאין זה מצד המנהג רק מצד שהוא מומר וראיתי במ"ב שם שכ' עוד טעם לפי שאין הכל יודעים איזה מהם מומר וגם טעם זה הוא קלוש וג"כ נראה דמיירי שהחליף דתו ביום הגירושין

או בקרוב איזה ימים ולא נתפרסם בעיר או דג"כ מיירי בגט הנשלח למקום אחר דשם במקום הנתינה לא ידעו איזה מהם החליף דתו ובפרט שהמ"ב כתב זה בגליון סימן ק"ך ס"ג דשם מיירי באין אשתו עמו. אבל במומר זה כמה שנים ונתפרסם זאת ומגרש בעירו והאשה ג"כ היא שם אין סברא להחמיר עכ"ד שם:

טו **הכהן או הלוי**. כתב בס' ג"פ סקל"ה משמע דכותבין בה"א הכהן או הלוי מיהו אם כתבו כהן או לוי בלא ה"א ליכא קפידא בזה ולכתחילה נכון לכתוב כמנהג חתימתו ועלייתו לס"ת. ויש מן הלוים שחותמין לבית הלוי אם כתבו כך בגט כשר בדיעבד אך לכתחלה יכתבו הלוי אף שחותם עצמו לבית הלוי ע"ש.

טז **ואם לא כתב כהן כו'**. עיין בספר ג"פ סקל"ו מ"ש בזה והביא שם תשובת האחרונים ז"ל מהר"א ששון סי' כ"ב ומהרי"ט בס' שמות ומהרש"ך ח"ג סי' צ"ג והראנ"ח ח"א סי' י"א שנחלק בדין זה. ועיין בס' ישועות יעקב מ"ש בזה ומסיק וז"ל ולענין הלכה בדיעבד לפי מנהגינו שכותבין בגט כהן נחלקו הרבנים האחרונים בדבר אם כבר ניתן הגט ולעד"נ להכשיר דלא יהא עיקר שם רק כחניכה מפורסמת דכשר וגם כיון דהמנהג בכל א"י שלא לכתוב אפי' לכתחילה שייך לומר אינהו מיכל אכלי כו' וכן עשיתי מעשה בגט כזה הבא לידי ממדינת וואלחיי והכשרתי בשעת הדחק משמע שהכשיר אפי' ליתן לכתחילה כיון שהיה שעה"ד) וכנ"ל ברור לדינא עכ"ל:

יז **אם הוא כהן או לא**. עיין בט"ז סקי"א שכ' נראה דמיירי שיש עדות קצת שהוא כהן אלא שאינו ברור אבל מן הסתם אין חשש בכך דילמא כהן הוא דסתם אדם ישראל בפרט דאפילו בכהן ודאי יש להקל אם לא כתב כהן עכ"ל וע' בתשו' גלי' מסכת ס"ס ד' שכ' דראה בתשו' מהר"י מינץ מקור דין זה דהספק היה אם הוא כהן או לוי והובא זאת גם בספר נחלת שבעה כל לשון מהר"י מינץ ע"כ בלי ספק שט"ס כאן ברמ"א תיבת לא וצ"ל לוי וטעה המדפיס בזה לתיבת לא ע"ש (וכ"מ בד"מ סקכ"ד) ועמ"ש בזה בביאורי לסדר גיטין בסג"ר אות ך"ד:

יח **פלוני בר פלוני**. עבה"ט בשם ב"ש דבדיעבד כשר. וכ"כ הרמ"א גופיה לעיל סי' קכ"ו ס"ל בהגה. ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' ק"ל שנשאל בגט שסדר רב אחד עם ב"ד ועד א' טעה וחתם עצמו פלוני בר פלוני עד וכשהרגיש הרב שהיה לו לכתוב בן פלוני צוה לעד לתקן הדבר בזה האופן למלאות כל האות של הרי"ש בדיו עד שנעשה כמו גולמי מרובעת ואח"כ צוה לו לעשות קו אמצעי כמו נון פשוטה. אם יפה עשה הרב בזה. והשיב דלא יפה עשה כי שב ואל תעשה עדיף דמן הדין כשר בלא תיקון כלל כמבואר בש"ע ובב"ש ואין לומר דדוקא היכא ששני עדים כתבו בר אין קפידא דיעבד אבל היכא

שאחד כתב בן וא' בר פסול זה אינו דהא אפי' בגוף הגט קי"ל בר"ס קכ"ו מקצתו בלשון ארמי ומקצתו בלה"ק כשר וכ"ש בעדים כו' וכן מבואר להדיא בתשו' מהר"י בי רב ס"ס מ"ז וא"כ לא היה מן הצורך כלל לתקן ומה שתיקן תקנתו קלקלתו כיון שמסתמא משך הרגל של ר' גדולה כמו בית וכשמלא הרי"ש בדיו הוי כמו נפל טפת דיו על אות אחר שכבר נכתב ונחתם הגט ואם עשה אח"כ קו אמצעית הוי כמו מתקן הגט אחר שנכתב ונחתם והסכמת כל האחרונים דאין להכשיר לתקן הגט כזה אחר החתימה אא"כ במקום עיגון ושעת הדחק (כפי הנראה כוונתו על מה שמבואר בסי' קכ"ה סט"ז בהגה ובסדר גיטין סג"ר אות פ"ט ע"ש וא"כ אינו מובן דלכאורה אין הנדון דומה דשם איירי היכא שצריך לתקן בגוף הגט ומטעם כיון דהעדים חתמו בפסול משא"כ הכא בחתימת עדים לא שייך זה וצ"ע וע' לקמן סי' ק"ל סי"א בהגה ומ"ש שם) ואף דכ' הרמ"א בסי' ק"ל סי"א י"א מאחר דסגי אם כתב יוסף עד כו' ואם טעה או שינה בו אין לפסול כו' מ"מ הרי מסיים שם דאין לסמוך ע"ז רק בשעת הדחק ובמקום עיגון. ולכן בנ"ד אם הגט עדיין ביד השליח מאחר שהשינוי הוא גדול שראש של הנון יהיה גדול ועב כמו בית אפשר לסדר הגט אחר ואין כאן זילותא של הרב כי יכולין לתלות שנפסל ביד השליח וכה"ג אבל אם כבר שלח הגט למקום אחר אז הוי כשעת הדחק כי יש לחוש לזילותא דרב וב"ד ולא מהדרינן עובדא ע"ש.

יט **שם אבי האיש כו'**. ז"ל הטור כתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה שאם לא הזכיר שם אבי האשה אלא כנויו או לא הזכירו כלל שהוא כשר וכתב הב"י ומשמע דה"ה שם אבי הבעל דכשר וכ"כ הרשב"א בתשובה כו' ע"ש. וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ג על דבר האשה דביש גדא דידה כי אישה עזבה וברח למקום רחוק ובקושי שע"י שליח שלח גט ושוב הלך למקום רחוק יותר ובגט זה שהובא לא נכתב בו שם אבי המגרש אמנם בהרשאה שביד השליח נזכרגם שם אביו (ועוד היה בו ריעותות אחרות הובא אצלינו כ"א במקומו) והאריך בזה לבאר שהדין המוזכר בש"ע דאם נא הזכיר שם אבי האיש כשר אינו פשוט כי מ"ש הב"י בשם ת' הרשב"א זה הלשון שהביא הב"י לא נמצא בתשו' הרשב"א המודפסת ולפי הנמצא אצלינו אין ראיה ולהכשיר בלא נזכר שם אבי המגרש (וטעם החילוק בזה ביאר שם בארוכה) אך לא ראינו שלנו אינו ראיה ונאמן עלינו הרב"י בעדותו שהרשב"א כתב כן. אבל יש לנו חשש אחר כי יש לחלק בין גט הניתן מיד הבעל ליד האשה ובין גט המובא ע"י שליח דגט הניתן במקומו שנכתב בו מקום עמידת הבעל ומקום עמידת האשה בזה הכשיר הרא"ש בלא הזכיר שם אבי האשה כיון שכאן לא הוחזקה אשה אחרת בשם זה מהני שמה לחוד ושם עירה הוא במקום שם אביה

אבל בגט המובא ע"י שליח שלא נזכר בו מקום עמידת האשה גם להרא"ש פסול בלא הזכיר שם אביה ובזה תבין דברי הרא"ש בכלל מ"ה סי' ך"ה דלא הכשיר שם רק מטעם שהזכיר שם החניכה ומיד אח"ז בסי' ך"ז מכשיר בלא הזכירו כלל והיינו טעמא כי בסי' ך"ז מיירי בגט הניתן במקומו אבל בסי' ך"ה דמיירי בגט ע"י שליח לא הכשיר רק מטעם החניכה. וגם באבי המגרש יש לחלק בזה דאולי הרשב"א שהכשירו מיירי בידוע שאין במקום זה אחר בשם זה אבל גט המובא וחין אנו יודעים כו' וחשש זה מתחלק לשני חששות האחד חמור מאד דשמא באמת גט זה נכתב מאיש אחר ששמו כשם בעלה כי אף דלשני יוב"ש לא חיישי' כל שלא הוחזק אבל לשני יוסף חיישי מן הסתם. ואמנם לחשש זה מועיל ההרשאה שבידו ששם נזכר גם שם אבי הבעל. ולמיחש אולי באמת היה בידו שני גיטין כו' זהו חששא רחוקה לחוש לאבידה ולחשוד השליח לגרש זו בגט של איש אחר במזיד וגם שיזדמן שיהיה עכ"פ לשני יוסף לכל אחד אשה ששמה ושם אביה שוים כל זה חשש רחוק. אך יש חשש שני אם בעינן מוכח מתוכו שמו לבד לא מקרי מוכח מתוכו ואף שכתב התוס' בגיטין דף ך"ד דגם לר"מ בלא הוחזקו מקרי מוכח מתוכו ואף היינו בשמו ושם אביו אבל בשמו לחוד ודאי אף בלא הוחזקו לא מקרי מוכח מתוכו ולחשש זה לא מהני ההרשאה ועוד דעל גוף דין זה שהביא בש"ע יש לתמוה כי אין ראיה מגיטין שבזמנה לגיטין שבזמן רבינו המחבר ובזמנינו שהרי בזמן הרשב"א והרא"ש והטור עדיין היו נוהגין לכתוב שם מקום דירת הבעל ודירת האשה בגט כמבואר בטור וב"י סימן קכ"ה ולכך לא בעי' שם אבי האיש ואבי האשה ושם מקום הדירה ושמם מהני אבל בימי המחבר שכבר פסקו מלכתוב שם מקום הדירה כמבואר בסי' קכ"ח ס"ב ואף שכותבין מקום העמידה אין זה חשוב כמו מקום הדירה כי העמידה מקרה היא ואיך יליף הרב"י מדברי הרשב"א והרא"ש והטור לגיטין שלנו וזה דומה למ"ש הרמ"א לעיל סי' י"ז סי"ח בהגה דבמקום שמזכיר שמו לבד בעינן שיזכיר עירו כו' ודברי הכנה"ג בשם הרדב"ז ח"ב ק"א שדימה מקום עמידה למקום דירה (הוא מה שהביא הבה"ט סקי"ד) לדעתי אין הנדון דומה באופן שלדעתי אם לא כתב שם האב יש מקום עיון אם להכשירו. ואמנם אחר שביארנו כי הקפידה בזה הוא רק מטעם מוכח מתוכו ולר"א דאמר ע"מ כרתי בנזכר שמם אף שלא נזכר שם האבות ודאי מהני כיון דלר"א מהני ע"מ בשני יוב"ש אף שהוחזקו רק לר"מ לפי סברת התוספת דבעי מוכח מתוכו יש לנו לומר דלא מיחשב מוכח מתוכו ע"י מקום העמידה והרי בסי' ק"ל מבואר דבדיעבד כשר בע"מ לחוד אפילו ליכא ע"ח כלל ואם כן סמכינן על הפוסקים דהל' כר"א וכתב הב"ש שם סק"ד דה"ה באינו מוכח מתוכו ואפילו בלא נשאת מתיר להנשא ואם

כן ק"ו במקום עיגין אפילו עדיין לא ניתן שינתן כיון שהוא שעת הדחק ובפרט שהש"ע מתיר לגמרי בדילג שם האב ואף שכתבתי לחלק בין ניתן מיד הבעל ליד האשה ובין ניתן ע"י שליח מ"מ נ"ל להקל במקום עיגון כזה עכת"ד ע"ש. ועיין בספר ט"ג בדיני שני שמות סקי"א:

כ **אבי האיש.** עבה"ט מ"ש והיכא דאנו מסופקים כו' וכ"כ בתשובת אא"ז פמ"א ח"א בשם הגאון מוהר"ר גבריאל ז"ל ע"ש. ועיין בתשו' בגדי כהונה סי' ל"א שנשאל דאפשר שז"א אלא במדינות שנוהגין שאין כותבין וכל שום וחניכה כו' אבל למנהג אשכנז איך שייך לבל לכתוב שם אביו ולכתוב אח"כ וכל שום וחניכה דאית לי ולאהבתי ולמקומי ולמקום אהבתי דלא שייך כינוי רק כשנזכר עיקר השם ולשנות מסדר גיטין הראשונים עשה הדבר. והשיב דנראה היכא דהכרח ליתן גט בלא שם אביו כותבין וכל שום וחניכה דאית לי ולמקומי ואין כותבין כלל ולאהבתי ולמקום אהבתי וכן מצאתי בס' ג"פ סי' קכ"ו סקל"ח (הבאתי שם סקט"ז וע"ש עוד) וכן עיקר ע"ש. ועמ"ש לעיל סק"ב:

כא **או שם אבי האשה כשר.** עב"ש סקי"ז שכתב מיהו שינוי פוסל בו (וכמ"ש בש"ע בסעיף שאחר זה) ול"ד לשינוי מקום עמידה דשם מחמת השינוי לא אתי למימר דאין זה המגרש כו' ועיין בתשו' עה"ג סימן נ"ה בגט שבא ע"י שליח ממרחקי' ונכתב בו שם אבי האשה יצחק ובאמת שמו נתן והיה בדבר חשש עיגון. ומצדד שם להקל גם בשינוי וראייתו מדברי התוס' גיטין דף פ' בד"ה ושם עירו שכתבו אומר ר"י דוקא עיר שדרים בה אבל עיר שנולד אפילו שינה כשר כיון שא"צ לכותבו כלל שהקדמוני' שהרגילו לכותבו משום שאם יארע שיש שם יב"ש אחר יהיה בו סימן ע"י מקום לידה ותדע כי כמה פעמי' כותבין מקום הלידה ע"פ הבעל או האשה ואם שינה פסול לא היה נכון לכותבו אלא ע"פ עדים כו' וא"כ הרי הרמ"א ז"ל כתב לעיל סימן ק"כ ס"ג דשם אביהם כותבין ע"פ עצמם ואם איתא ששינה פסול לא היה נכון לכותבו ע"פ עצמם א"ו אף שינה כשר עכ"ד ע"ש. אכן בת' צ"צ סימן פ"ג נשאל על שאלה זו ממש. וכתב שחקר וחיפש על כל צדי צדדי' ולא מצא הכשר לגט זה דבכה"ג ליכא מאן דשרי ואפילו אותן כת המקילין דמייתי מהרא"י בפסקיו סימן קפ"ד קל"ח קצ"ז מודי' בנ"ד דכולהו טעמי דידהו ליתא בנ"ד (והאריך שם לבאר ששה חילוקי' בזה. ובחילוק הד' שם כתב וז"ל בפסקי מהרא"י סימן קל"ח דס"ל למקילין כיון דשם אבי האיש ואבי האשה א"צ בגט ה"ה נמי גם השינוי אינו פוסלתו דומיא לשם הלידה הנה אפילו אי יהבינן להו טעותייהו דהוי דומיא לשם לידה מ"מ אין נ"ד דומה לדהתם דשאני התם דגירש לאשתו שלא ע"י שליח ואמר לה הרי את מגורשת ממני הרי נתגרשה באמת מבעלה אלא דאיכא למטעי כו' אבל בנ"ד

דשלח הבעל הגט ע"י שליח ועשה שליח לגרש את האשה פלונית בת יצחק והאיך ישנה השליח וימסור ליד האשה פ' בת נתן מה שלא צוה הבעל וטובא איכא למיחש דלא נתכוין לגרש לאשתו כלל ולכך שינה שם אביה והרי אין כאן גירושין כלל לאשתו בת נתן שהיא אשתו באמת לכך ודאי דבכה"ג ליכא מאן דפליג דאין כאן גט כלל לאשה זאת וכיוצא בזה מצאתי אח"כ בתשו' הרא"ם סימן ס"ו כו' עכ"ל) ומכ"ש דלהמסקנא כל דברי המקילין ההם בטילי' הם ואין להם יסוד ועיקר לכך נראה פשוט שהגט הזה הוא פסול לגמרי ונכון הוא להוציא הגט הזה מיד השליח ולשורפו כדי שלא יצא תקלה ח"ו מב"ד טועין עכ"ד ע"ש. ועיין בתשובה כנ"י סימן ע' ג"כ על נדון כזה בגט ששלח עוזב דת לאשתו ונכתב שם אבי האשה חזקיה והאשה אומרת ששמו יחזקאל. והביא שם דברי תשובת עבודת הגרשוני הנ"ל והשיג עליו דהא מדברי הרא"ש והטור וב"י וכל שאחרוני' בסעיף שאח"ז מבואר להדיא דשינה פסול וראיית עה"ג מדברי התוס' לאו כלום הוא כי לא כיון יפה בפירוש דברי התוס' שם דודאי אין כוונת התוס' דשינה שוה ללח כתבו כלל דא"כ יהיה דבריהם סותרין למ"ש בדף כ' ע"א ד"ה הא בעינן שמו ושמה כו' רק כוונת התוס' במ"ש ותדע כי' הכי פירושו דאם איתא דשינה פסול איך תקנו הקדמוני' לכתוב פן ע"י כך יבא לפסול אם הגיד שקר כו' (דבריו סתומי' קצת אבל כוונתו פשוט וברור דאין כוונת התוס' דלא היה ראוי לכתוב ע"פ עצמו דזהו מוכרח כיון שהוא מקום עיגון וא"א להביא לעולם עדים ע"ז רק ר"ל שהיה נכון שלעולם לא יכתבו מקום הלידה כיון שאינו הכרחי לכתוב וכן עי"ז יבא פסול באם שיגיד שקר א"ו שינה ג"כ כשר. משא"כ בשם האב שהוא הכרחי לכתוב כי פן יש אחר ששמו כשמו ופן יש אשה ששמה כשמה בודאי שינה פסול ואף שכותבים שם האב ע"פ עצמה היינו משום עיגין כי א"א שיביא תמיד עדים על זה והרי גם בשם עצמם בשעת הסכנה כותבין אע"פ שאין מכירין וה"ה בשעת הדחק ועיגין כמ"ש בסי' ק"כ ס"ק ט"ו כנלע"ד כוונת דברי הכנ"י בזה) והאריך בזה ומסיק דח"ו לסמוך על עה"ג בזה ואף הוא לא כתב להתיר כ"א לצדד וסיים שלא יועיל עד שיסכי' חותנו הרב בעל צ"צ והרי בצ"צ סימן פ"ג כתב לשרוף הגט זה ולכן גם בנדון השאלה הנ"ל הגט זה פסול. ובסוף התשובה שם כתב דהאשה הנ"ל היתה עגונה ערך שבעה שנים והיה הגט מונח לחקור פן יש לאביה שני שמות עד שאח"כ בא אביה וחקרו על הדבר ונמצא שחתם א"ע חזקיה וגם עלה לתורה חזקיה רק העולם קראו אותו יחזקאל כמנהג בני פיהם שמשני' לפעמי' השמות ועפ"ז נמסר הגט לידה ע"ש: גם בתשובה רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן קט"ז השיג על עה"ג הנ"ל ומסיק דאין מקום לדבריו בזה ובסי' קי"ז שם הסכי' עמו הגאון בעל בית מאיר ז"ל (ושם הזכיר דברי

הצ"צ הנ"ל מ"ש בחילוק הד' דאפילו אי יהביה להו טעותייהו דהוי דומיא לשם לידה מ"מ ש"ה דגירשה שלא ע"י שליח כו' אבל בנ"ד דשלח הגט ע"י שליח לגרש את בת יצחק והאיך ישנה השליח כו' וכ' עליו שדבריו קשים מאד תינח אם היה אמירת הבעל לשליח הולך גט לאשה פלונית בת יצחק אבל כיון שאמר לאשתי בת יצחק מה שינה איכא בזה דשינה מקרי היכא דאפשר לשליח למיעבד כמו שציוה המשלח אבל באומר הולך גט זה לאשתי שרה אף אנן ידעינן שהיא אשתו וזולתה אין לו אשה בגבולינו שאין לשום אדם ב' נשים וגם ידעינן שזאת היא אשתו שמה שרה אטו משום דאמר נמי בת יצחק והיא בת נתן אפשר להשליח לקיים מה שצוה כו' ובסי' קי"ח שם כתב לו הגאון רע"ק ז"ל אף דכ"ת יפה דחה לדברי הצ"צ מ"מ נ"ל מטעם אחר יש לדון דאולי מכח ריעותא דשינה יש לחוש מדאורייתא דלא נשלח הגט מבעלה של זו אלא מאחר ששמו כשמו כו' ואף דהשליח מעיד שהוא שליח הגט מבעלה של זו מ"מ י"ל דאינו נאמן כיון דבגט היוצא מת"י מוכח דלא זהו בעלה כו' ובס"ס קי"ט חזר והשיב לו הגאון בעל ב"מ דחששא זו אינו נוח לי מהיכי תיתי לחוש לזה הא נאמנות דהשליח לא איתרע במידי מה"ת לדון מכח הוכחה קלה לפסול נאמנות השליח ולחוש חששא רחוקה כזו כו' ע"ש):
שוב ראיתי בת' תולדות יצחק אה"ע סי' ד' במעשה בגט שהובא ע"י שליח ונכתב שם אבי האשה שרגא המכונה פייווש ואח"כ נודע ששמו משולם פייווש ואבי האשה אמר דבאמת הוא נקרא משולם פייווש אבל כמה פעמי' קראוהו לתורה בשם שרגא כי לא היה לו שם מובהק שבו עולה לס"ת וגם לא היה חותם כתבי' ושטרות מעולם והבעל הלך אח"כ למ' חקי' לא נודע מקומו. וכ' שבמקום עיגון כזה יש לסמוך על תשו' עה"ג שצידד להקל אם שינה שם אבי האשה כמו אם לא נכתב כלל וראייתו מהתוס' פ' הזורק (גיטין דף פ') כו' ואע"פ דבתשו' כנ"י סו' ע' דחה דבריו כו' לא ידעתי ולא הבנתי את דבריו כי אע"פ שיש לחלק בין מקום לידה לשינוי שם האב מ"מ הא ראיית ת' עה"ג ע"פ סברת התוס' הוא ראיה גמורה כו' ומ"ש הב"ש ס"ק י"ז דלא דמי לשינה מקים עמידה דשם לא אתי למימר דאין זה המגרש כו' ז"א מאחר שכ' הרמ"א לעיל ס"א דאם לא כתב אלא שם האחד אפילו הוא שם הטפל וגירש בו כשר א"כ גם בשינוי שם האב לא יאמרו לא זה הוא רק יאמרו שמא האב יש בו ג"כ שם טפל ונכתב בגט רק שם הטפל וכשר בדיעבד. ומטעם זה לא הגיה הרמ"א כאן עמ"ש המחבר אם לא הזכיר שם אבי האיש או אבי האשה כשר והיה לי להגיה אבל אם שינה פס ל משום דהרמ"א סמך עמ"ש בסימן ק"כ ס"ג דשם אביהם כותבין ע"פ עצמם וע"כ מוכרח דשינה ג"כ כשר כו' והאריך עוד בזה ומסיים ולית דין צריך בשש שהגט זה כשר לכ"ע עכ"ד ע"ש. ולע"ד תמוהי' דבריו

ומאד נפלאתי עליו אחרי שכבר ראה דברי הכנ"י שדחה דברי עה"ג איך ערב לבו לחזור ולסמוך על עה"ג נגד כל הפוסקי'. ומ"ש שלא הבין דברי הכנ"י במחכ"ת אמת הוא שלא ירד לכוונתו כנראה מכותלי כתבו בהעתקתן דברי הכנ"י אבל וכי בשביל שלא הבין דבריו ידחה אותם ובפרט כי לפי הבנתו דמדברי הרמ"א דסי' ק"כ דכותבין שם האב ע"פ עצמם מוכרח דשינה כשר א"כ איפכא הו"ל לתמוה על דברי הרמ"א בסי' ק"כ שאין לו מקור מדברי הרמב"ם משמע להיפך כמ"ש הב"י בסי' זה ולא לדחות דין דהכא בשינה שם האב שמפרש להדיא בתשו' הרא"ש ובש"ע סעיף שאח"ז לפסול. ומ"ש דמטעם זה לא הגיה הרמ"א כאן כו' משום שסמך עצמו עמ"ש בסי' ק"כ כו' יותר הו"ל לומר שסמך עצמי עמ"ש המחבר בהדיא בסעיף שאח"ז דפסול. אבל האמת הוא דאין מדברי הרמ"א דסי' ק"כ הנ"ל שום הכרח לומר דשינה כשר כאשר ביארתי לעיל בכוונת דברי הכנ"י הנ"ל. ומ"ש לדחות דברי הב"ש כי לא יאמרו לא זה הוא רק יאמרו שזהו שם טפל כו' אין מהצורך להשיב ע"ז כלל. ובמחכ"ת כל דבריו בזה אינן מחוורי' ואין לסמוך עליו להקל בשינה שם האב אפילו במקים דוחק ועיגון (איברא דבנדון השאלה דידיה אפשר לצדד קצת מטעם אחר מאחר שהשינוי אינו בשם שקורין אותו כל העולם רק בשם שעולה לס"ת אפשר לא שייך כ"כ שיאמרו לא זה הוא ודמי לשינוי מקום לידה וכמ"ש לעיל סק"ה בשם ת' חמדת שלמה ומ"מ צ"ע): **וגדולה** מזו מבואר בתשובת נו"ב סי' פ"ט בגט שנכתב גם שם אביהם כראוי אלא שכתבו על המתגרשת בת פלוני הכהן ואביה לא היה כהן ופסק דהגט פסיל ודברי ר"ח בתוס' גיטין דף פ' ע"א (דמבואר שם דאפילו אינו כהן השטר כשר) קאי אשאר שטרות וכ"כ בס' גט פשוט. וסיים שאם הבעל עדיין בחיי' צריך לגרש בגט אחר ואם ח"ו כבר הוא בעלמא דקשוט אזי עוד חזון למועד בהאי דינא ע"ש. ועיין בנו"ב תניינא סי' ק"ט על שאלה כזו ממש וכתב וז"ל כבר כתבתי בנו"ב סי' פ"ט להחמיר ואשר כתבתי שם בסוף התשובה שאם הבעל שבק חיים עוד חזון למועד. לא מחמת שנסתפקתי בזה כתבתי כן רק מפני כבוד המורה אבל לדינא הגט פסול. ומה שהביא השואל דברי הפני יהושע בפ' הזורק במעשה שבא לידו ששינו מקום עמידת האשה והכשירו בשעת הדחק. הנה אילו היה בא מעשה כזה לידי הייתי מתיישב בדבר (עמ"ש לעיל סימן קנ"ח סק"ח) . אמנם הגאון הנ"ל כחו רב ואמרינן כבר הורה זקן אבל אין זה ענין לנ"ד מג' טעמי' חדא שאין שינוי מקום עמידת האשה ניכר כ"כ כמו שינוי של בת כהן שהכל יודעי' ששקר הוא אבל מקים עמידתה מי יזכיר אחר זמן באיזה מקום היתה בשעת כתיבת הגט. ועוד שם מיירי באיש קבוע במקומו ואין לחוש שמא באמת יש לו גם אשה אחרת ששמה כשם זו ועומדת באותו יום במקום ההוא כו' אבל

זה (בעובדא דידיה) שנתחבר עם פוחזי' וריקים ועזב אשתו ימים רבים שמא באמת לקח באיזה מקום אשה אחרת ששמה ושם אביה כראשונה והשניה באמת היא בת כהן ועוד שמקום עמידת האשה אין הבעל אומר להסופר כתוב גט לאשתי פב"פ העומדת היום כאן רק הבעל אומר כתוב גט לאשתי. והעומדת היום הסופר והעדי' כותבין וא"כ אין כאן חשש שהבעל הערים לשנות מקו' עמידתה כדי לפסול הגט אבל אמירת פב"פ הכהן הבעל אומר כן להסופר והעדי' וכיון שאינה בת כהן יש לחוש שהבעל במכוון עשה זה כדי שיהיה נכתב שלא לשם אשתו כדי לפסול הגט. ולכן האשה הזאת צריכה להשיג גט אחר מבעלה עכ"ד. וע' בתשובת רבינו עקיבא איגר מסי' קט"ז עד אחר סי' ק"כ על מעשה כזה בגט שנכתב שם אבי המתגרשת שהוא לוי ובאמת אינו לוי מה שפלפל בזה עם הגאון בעל בית מאיר ז"ל ודעת הגאון בעל ב"מ שם נוטה להכשיר שזה דמי למקום לידה ובפרט כיון שהשינוי היה רק בשם האב והגאון רע"ק ז"ל דעתו להחמיר ובפרט הגט שבא ע"י שליח ע"ש באריכות. וע' עוד בתשו' גליא מסכת סי' ד' באורך: ועיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' קל"א שנשאל מרב אחד על דבר המגורשת שאמרה תחילה ששם אביה הוא אברהם הלוי וכן אמר המגרש ועכשיו חוזרת ואומרת ששמעה מאמה בקטנותה שאביה נתברך בשם אחר בחליו והוא מכחישה מה דינו. והשיב הנה בודאי קודם שנעשה המעשה אם אפשר לברר הדבר בקל לעמוד על החקירה ע"י הבי דואר צריכין אנו לברר אבל אם א"א לברר בקל אין לחוש לדבריה כיון שהגידה כבר סתמא שוב אינה נאמנת ובפרט כיון שאומרת ששמעה כן בקטנותה ואין זה מהדברים שנאמנים לומר בגידלן כו' ועוד דמבואר בש"ע דאם לא הזכיר שם אבי האשה בגט כשר וכ"ש היכא שהזכיר שם האחד ובפרט שכותבין במדינות אלו וכל שום וחניכה ועוד דאפשר לתרץ דברי' שבתחילה היה נק' אברהם ואח"כ נתברך בשם אברהם וכה"ג מבואר בח"מ סי' כ"ט ס"א. ומ"מ על צד היותר טוב יש לאיים עליהם לומר שישכור שליח מיוחד למקום האשה לחקור הדבר ימי שישקר יתן הוצאות השליח מכיסו ואז בודאי יבא על אמיתת הדבר ע"ש:

כב **כשר**. עבה"ט בשם כנה"ג. ושם כתב זה בשם הרדב"ז ח"ב ק"א (לא מצאתי שם רק בח"א סי' תמ"א) ועיין בת' נו"ב תניינא סי' קי"ג הובא לעיל ס"ק "ט:

כג **או שתוקי**. כ' בס' דגול מרבבה וז"ל ולענ"ד היה נראה לכתוב שם אמו כדאשכחן רב מרי בר רחל ואפשר דשאני התם שבשעה שנתעברה היה איסר אינו יהודי א"כ אינו אביי כלל ולא היה לרב מרי שום אב אבל שתוקי יש לו אב אלא שאין אנו יודעים מה שמו לכן אין לכתוב שם אמו עכ"ל. וע' בס' ג"פ ס"ק מ"ח ונ"א ועמ"ש לקמן ס"ק כ"ו:

כד **יוסף בן שמעון ששינה כו'**. עיין בג"פ ס"ק מ"ט ובב"ש סק"כ שכתבו שם מהרא"י סי' קל"ח דאפי' החזיק עצמו בבן שמואל זה שלשי' יום הגט פסול דאי אפשר לשנות שם אביו. ובב"ש מבואר עוד בשם מהרא"י שם דאפי' לא איתחזק במקו' כו"נ השם האחר שיש לאביו ובכה"ג בשמו של עצמו ס"ל להרא"ש גופיה דאם כתבו השם שיש לו כאן כשר (עמ"ש הב"ש לעיל סק"ו) מ"מ בשם של אביו גרע טפי דפסול גם בכה"ג ע"ש. אכן בתשו' הרדב"ז ח"א סי' שע"ו מבואר שאין דעתו כן שכ' שם על נדון דידיה וז"ל וא"ת שהרי כ' הרא"ש ז"ל בתשובה על א' ששמו יוסף בן שמעון כו' צריך שתדע שאין הנדון דומה כלל מכמה טעמים חדא התם היו מכירים אותו ביוסף בן שמעון ולא ביוסף בן שמואל והרואה יאמר כו' אבל בנ"ד אדרבה כיון שהכל מכירין אותו בראובן הידוע ולא בראובן בן שמואל לא יאמרו אחר מגרשה עכ"ל מבואר להדיא שהבין דברי הרא"ש ז"ל דמיירי דאתחזק במקום כתיבה שמו האמיתי של אביו שהיה לו מכבר וצ"ע. וע' בס' גט מקושר בסג"ר אות כ"ג האריך לתמוה על גוף דברי הרח"ש ומהרא"י הנ"ל והביח כמה ראיות דגם לשם אביו מהנ' החזקה שהחזיק לאביו שם זה והניח בצ"ע ע"ש: ועיין בשו"ת בית דוד סי' ך' אודות הגט שניתן בשוערזנע ונכתב בו שם אבי המגרש זאב המכונה ואלף ואחר נתינת הגט נתוודע שאביו הי' מנישוועז ונקרא שם בנימין זאב ובגט נכתב רק שם זאב לבד וגבו ב"ד עדות כי מעת שבא המגרש לשוערזנא זה שתי שנים הי' מוחזק בשם אביו כך כאשר נכתב בגט בעלותו לתורה ובחתימתו ובהזכירו נשמת אביו ליום יאר צייט רק בשם זאב לבד והשינוי בא מפני שהי' קטן כשמת אביו ויען כי הי' נקרא בפ"כ ר' וועלוויל וסתם כינוי וואלף שם הקודש שלו הוא זאב כי שם בנימן זאב אינו מצוי כ"כ לכך החזיקו אותו אנסי שוועזנא בשם זה וגם הוא הי' סבור כן ולכך החזיק שם אביו כך ולא היו יודעין בשוערזנא שום שם אחר לאביו ונשאל מה יהא משפט הגט הנ"ל: והשיב ע"ז באריכות דיש להכשיר גט זה והביא שם דברי הגט מקושר הנ"ל וכת' דמצד זה אין שום קולא בנ"ד כי כל דברי הג"מ בזה תמוהים ונפרכים ואינם כדאי לדחות דברי הרא"ש ומהרא"י ולזוז ממקומם אפי' כמלא נימא אך מצד אחר יש להקל דנראה דבנ"ד גם הרא"ש מודה כיון שבנ"ד לא הוחזק בעירו שהוא מקום כו"נ רק בשם זאב לבדו ולשם שיש לו במקו' אחר לא חיישי' כלל אפי' בשמו ומכ"ש בשם אביו דודאי אין סברא לומר להחמיר בשם אביו יותר מבשמו דהא שם אביו לא מעכב כלל כו' וההיא דתשו' הרא"ש מיירי שהוחזק שם אביו במקו' כו"נ בשמו האמיתי שהיה נקרא שמעון ובמה שבנו החליף שמו לקרוא עצמו בן שמואל בשביל זה לא נשתנה שם האב דהא הכל מכירים במקו' כו"נ דשם אביו הוא שמעון

ואיכא למיחש ללעז דמקו' כו"נ כו' והאריך בזה והביא ג"כ דברי הרדב"ז ח"א סי' שע"ו הנ"ל שכ' סברא זו וכתב דאף שהרדב"ז לא סמך ע"ז כ"א בצירוף עוד טעמי' מ"מ נראה דסברא ברורה היא ובדאי לסמוך ע"ז לחוד להלכה ולמעשה ובפרט שגם בתשו' הרלב"ח ס ' נ"ב כתב להדיא כן וגם בהגהת הרב בעל תוס' י"ט (הנדפס בחידושי הרשב"א ה' שיטות) כ' דאין לחלק בהוחזק בין שינה שמו לשם אביו כו' ואף דמהרא"י בסי' קל"ח נראה שהבין בדברי הרא"ש כפשוטו דאפי' לא אתחזק במקום כו"נ השם האחר שיש לאביו י"ל בנדון דמהרא"י שם שאני דמיירי שמתחילה בכתובה העלה שם אחר לאביו ובגט כ' שם אחר ועוד י"ל דמהרא"י לשיטתו שם דס"ל דבלא נכתב שם אביו פסול כו' והב"ש שנמשך אחריו גם לדידן הוא שלא בדיוק ועוד י"ל דהב"ש מיירי דעכ"פ יודעים במקום כו"נ שיש שם אחר במק"א לאביו כו' ועכ"פ איך שיהי' כוונת מהרא"י והב"ש לענין דיכא נראה עיקר להלכה ולמעשה כדכתיבנא עכ"ד ומסיים שם שלא לסמוך עליו כ"א כאשר יסכימו עוד שני רבנים מובהקים להכשיר ע"ש. ולעד"נ דבנד"ז בלא"ה יש להכשיר דאין זה מקרי שינוי כלל מטעם הב"ח ומטע' תשיבת חמדת שלמה שהבאתי לעיל סק"ה ומטעם תשובת מהרי"מ סי' ל"ה שיובא לקמן ס"ק כ"ח. ומ"ש הב"ש עוד דבפסקי מהרא"י מבואר אפי' אם עד אחד מעיד על שינה שם אביו פסול. הנה כבוד ידידי הרב הג' מוה' ברוך מרדכי נ"י הגאב"ד דק"ק וואלקאוויסק כתב לי דנראה טעם הדבר דמהימן עד א' אפי' אחר הנתינה אף דיש לה חזקת היתר שנתגרשה משום דהוי מלתא דעביד לגלויי וכמו דסמכינן מתחילה לכתוב שמו ע"פ עד א' ואשה וקרוב משום מלתא דעל"ג (כדלעיל סי' ק"כ ס"ג) ה"נ יכול לפסול מטעם זה וכ"ש הכא דאתחזקה כבר בא"א ולפ"ז נראה דאפי' אשה וקרוב יכולין לפסול הגט אם אומרי' ששינה שם אביו עכ"ד:

כה **ששינה** עיין בתשו' ב"ח החדשות סי' פ"ו תשיבת גדול אחד להגאון בעל הב"ח וז"ל הנה באו לפני הבעל והשליח לסדר להם גט כריתות וכאשר אמרתי לדייק בשמיה ראיתי שערוריה במאיר המגרש דשינה שם אביו בקראקא שכתב שם בכתובה שנתן לאשתו בן אברהם ולא כן שם אביו באמת אלא יהושע שכן העידו עדים והנה הא מלתא פשיטא לי שאין לכתוב בגט בן אברהם אע"פ שהוחזק בקראקא ע"פ שם זה לאו כל כמיניה לשנות שם אביו וכן כתב הרא"ש בתשובה כו' וגם לכתוב בגט בן יהושע כמו שהוא שם אביו באמת ודאי אם היתה האשה עמו במקום הכתיבה שפיר לכתוב שם אביו יהושע אבל לשלוח גט זה לקראקא מקום שהוחזק בשם בן אברהם ואין מכירין כלל שם יהושע ודאי דגט פסול הוא אפי' בדיעבד ודברים ברורים הם ופשוטי' מסוגיא דהשולח דף ל"ד כו'

ואל תשיבני ממ"ש הרמ"א סי' קכ"ט ס"י על בן עוזב דת כשכותבין לו גט והוא עולה לס"ת וחותם בשטרות על שם אבי אביו אעפ"כ בגט כותבין על שם אביו ההוא ודאי מיירי כשידוע לכל ולא נשתקע שם אביו עדיין אבל אם נשתקע שם אביו העוזב דת ואין מכירין בו דודאי דאינה מגורשת בגט זה וכדאמרן. ולכן לא מצאתי להם תיקון כ"א שלא להזכיר שם אביו כלל ומשפטי חרוץ כדין שתוקי ואסופי שאין כותבין אלא שמותיהן לבד (כבסעיף ט') וכ"ז ברור בעיני בזה וכיוצא בזה להלכה ולא למעשה אלא מיהא מסתפינא מחבריא כו' (עמ"ש לעיל ס"ק י"ט) ובטלתי דעתי וסדרתי עוד גט שני שמפורש בו שם יהושע אבי המגרש. או אולי ירצה האדון (הגאון בעל ב"ח שהיה אב"ד בקראקא) ויסכים לשלוח את האשה עם השליח למקום אחר במקום שאין מכירין את המגרש שהי' מוחזק בשם בן אברהם וכההיא דתנא בסיפא דבריית' יצאו למקום אחר פירש"י שאינו יהודא וגליל וגירש באחד מהם מגורשת ולכן זה מאיר המגרש לא הוחזק במקום אחר בשם בן אברהם יכול לגרש בגט זה שנכתב בו יהושע אפי' לכתחילה ואין צריך לגט שני כלל שלא נזכר בו שם אביו עכ"ל ע"ש ועיין מזה בתשו' פני יהושע סי' י' הובא קצת בט"ג בדיני שמות שנשתנה מ"ח אות ב' ויבואר לקמן סעיף י"ב ס"ק ל"ד:

כו **יוסף בן שמואל**. כ' בספר ג"פ סקנ"א אם המגרש לא כתב שם אביו רק שם אמו ובמקום דה"ל לכתוב יצחק בן אברהם כתב יצחק בן שרה יראה לי לצדד דהגט כשר כיון דידוע דשם שרה הוא משמות הנשים אמנם אם שם אמו שמחה וכה"ג דנקראים גם אנשים בשם זה אפשר דאיכא לעז ועוד אפשר דאפי' בכותב יצחק בן שרה איכא לעז דהרואה יחשוב דגט זה הוא משתוקי או אסופי דלא נודע שם אביו ולכן כתבו שם אמו אמנם במי שהוא מפורסם על שם אמו כמו יואב בן צרויה ורב מרי בר רחל פשיטא לי דאם כתב כן הגט השר ואפשר דלכתחלה נמי יכול לכתוב כן ע"ש וע' מ"ש לעיל ס"ק ך"ג:

כז **ויש מי שאומר כו'**. הנה מתוך דברי מרן ז"ל שכתב סברא זו בשם יש מי שאומר משמע לכאורה דלסברא קמייתא והיא סברת הרא"ש ז"ל הגט פסול ותצא וכן תופס עיקר כידוע שכן דרך מרן בש"ע כמ"ש הש"ך ביו"ד ס"ס רמ"ב בכללי היראה. אך בתשו' מרן הב"י דף ע"ו פוסק שם כסברת היש מי שאומר והיא סברת רש"י ז"ל. ובתשו' מהריב"ל סוף ח"ב ובח"ג סי' ך"ז פסק דתצא ע"ש. ועיין בג"פ סקמ"ט האריך בזה ומבואר בדבריו שם דאפילו למ"ד דתצא מ"מ אינו אלא פיסולא דרבנן והא דתצא אף דקיי"ל בכל פיסולי דרבנן אם נשאת לא תצא כמ"ש לקמן סי' ק"נ דהך כללא הוא בפיסולי דרבנן דאיתנייהו בתלמודא בסתמא זו היא משפטן אבל יש פסולין דרבנן דראו חז"ל להחמיר בהם דתצא

דהרי תנן בפרק הזורק שינה שמו ושמה כו' ופי' רוב המפרשיס דלא מיירי בשינוי ממש אלא כעין תקנת ר"ג כו' ואפ"ה תצא והיינו משום דחששא דלעז החמירו חכמים טפי. וע' בזה בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קי"ח קי"ט ק"ך) ובסוף כתב וז"ל סוף דבר הנה ראשונים גם אחרונים נחלקו בדין זה דשינה שם אביו והוחזק בשם השינוי ועמדה ונשאת אם תצא ולענין הל' יראה לי דאין כח בידינו לכוף אותו שיוציא כיון די"א דלא תצא ויגלו לבעל דנחלקו הפוסקים בדין זה דאיכא דס"ל דתצא ואם בעל נפש הוא יחוש לעצמו ואם לא רצה להוציאה וסמך על המכשירין נכון הדבר דבעל הראשון יכתוב לה גט שני בשם אביו האמיתי וחשב תחת בעלה השני (ע' לקמן סי' ק"נ) עכ"ל: ול' עוד ואי לאו דמסתפינא הו"א דאפי' מהריב"ל לא קאמר דתצא אלא בשינוי שם אבי המגרש משום דדמי לשינה מקום דירתו יען אדם נק' ע"ש אביו פב"פ כמו שכותבין בשטרות וכן קורין אותו לס"ת אבל האשה בעודה בבית אביה קטנה או נערה אינה חותמת שום שטר ומשנשאת אינה נקראת על שם אביה כ"א על שם בעלה אשת פ' או אלמנת פ' וכיון שכן דמיא לשינוי שם הלידה דכשר משום שאין אדם נקרא על שם לידת' אבל מה אעשה דבתשו' הרא"ם סי' ס"ו והרח"ש סי' ג' לא חילקו כה"ג בין אבי האיש לאבי האשה אך מצאתי רמז סיוע מתוך דברי הראנ"ח ח"א סימן י"א דכתב לחלק בין אבי החיש לאבי האשה דאפי' מהרי"א דכתב דשם אביו צריך לכתוב בגט אבל שם אביה יודה לשאר הפוסקי' כו' ע"ש: וכ' עוד בסק"ן דאפי' לדעת מהריב"ל וסייעתו דס"ל דאם שינה שם אביו בגט דתצא היינו דוקא היכא דהדבר ברור דשינה שם אביו אבל אם מספקא לן אם שינה לא תצא כן מבואר במהריב"ל שם. והטעם בזה משום דאפי' למ"ד תצא אינו אלא מדרבנן משום לעז א"כ לא החמירו אלא בודאי שינה אבל לא בספק בו'. וכ' עוד דבתשו' לחם רב סי' ל' כתב דאם אבי המגרש נקרא בשעת לידה שמואל ואח"כ נקרא בפי הכל מולי וכן קורין אותו לס"ת וכן חותם עצמו מולי וכתב בגט בן שמואל הגט פסול יעו"ש. ולי יראה דכיון דבשינה שם האב יש מכשירין והכא אינו שינוי גמור דמשעת הלידה היה נקרא שמואל והכל יודעים דמולי הוא קיצור השם של שמואל יש להכשיר עכ"ל וע' עוד בדבריו ס"ק ס"ז וס"ח מענין זה:

כח **ודוקא אם הוחזק.** עיין בג"פ ס"ק נ"ג שהביא דבתשו' מבי"ט ח"ב סי' נ"ב האריך לברר באיזה אופן יחזיק שם אח"כ לאביו וקאמר דבעי שלשים יום שיקראו אותו פב"פ בשם השינוי ולפחות שיקראו אותו כן ג' פעמים בתוך ל' יום או חתם עצמו בשינוי שם זה ג"פ בתוך ל' יום ואם גירש אשה אחת בתוך ל' יום ואשה ב' אחר חזקה דל' יום גט הראשון פסיל וגט השני כשר דבעינן חזקה דל' יום קודם נתינת הגט יע"ש באריכות.

וכ' עוד הג"פ שם ויראה לי דאפילו למ"ד דלא מהני (צ"ל דמהני) חזקה לשם אביו היינו היכא דמת אביו אבל אם אביו בחיים ואינו רוצה שיקראו אותו אלא בשמו האמתי יראה לי דלכ"ע לא מהני חזקה. ואם אביו שינה שמו מחמת חולי והוחזק בשם השני ונשתקע ממנו שם ראשון אך הבן לא סר ממנהגו וחותם בשטרות וקורין אותו לתורה פב"פ בשם הראשון שהיה לאביו וגירש אשה ג"כ פב"פ בשם הא' שהיה לאביו מספקא לי אם אותו גט כשר שתנשא בו לכתחלה ובמקום עיגון ושעת הדחק יראה לי להכשיר דלא חשיב דנשתקע לאביו שם ראשון כיון דבנו קורא לאביו בשם ראשון וליכא לעז לרואה גט זה דהכל יודעין דזה היה שמו של אביו בראשונה אך לכתחילה יכתוב פב"פ שם שני דמתקרי פ' שם ראשון דשם שינוי מחמת חולי הוא עיקר כמו שיתבאר לקמן סי"ח עכ"ל וע' בבה"ט שם ס"ק ל"ב ומ"ש שם: ועיין בתשו' מהרי"מ מבריסק סי' ל"ה במעשה בא' שבא ליתן גט בעירו ושם נקרא שם אבי המגרש שמואל אח"ז נתוודע שכמה שנים היה דר בכפר ונשתנה שמו מחמת חולי. יצחק שמואל וכן חותם עצמו בשטרות והיה בדעתם שהמגרש יתן שני גיטין א' בשם שמואל וא' בשם יצחק שמואל וכאשר נתן הגט בשם שמואל למדוהו אנשי מרמה לחזור מהגירושין אם לא שתתן לו סך מסויים מה שאינה אמוד' בכך. והשיב דיש להקל בזה בפשיטות דהנה זה ברור דהך פס לא דשינוי שם אביו הוא רק מדרבנן דחיישי' ללעז דהרואים יאמרו דאין זה המגרש וכ"כ מהרח"ש ובס' ג"פ כו' (ע' בזה בתשו' רע"ק איגר ס ' קי"ט ק"כ) מעתה נראה פשוט דזה דוקא בשינה ממש אבל היכא דכתב שם אביו רק שם הטפל אף דבשם הטפל מהמגרש הסכימו האחרוני' דפסול היינו כיון דצריך לכתוב שמו ושמה מדאורייתא כו' אבל בשם אביו דמדינא א"צ לכתוב כלל אלא דשינוי פוסל בו וכיון שנכתב שם הטפל עכ"פ אינו שינוי ולא גרע מלא כתב כלל דכשר ושוב מצא סברא זו בב"ח עמ"ש הטור בשם הרא"ש שאם לא הזכיר שם אבי האשה אלא בכינוי כשר כ' הב"ח פי' כינוי שאין ידוע וניכר לכל אפ"ה כשר דלא גרע מאילו לא נכתב שם אביה כלל כו' (כבר הובא דברי הב"ח הללו בת' חמדת שלמה סי' ע"ב ושם צירף זה לסניף לשאר צדדי' בנדון דידיה הבאתיו לעיל סק"ה) ועוד י"ל דנ"ד עדיף טפי דאף אם אירע כן בשם המגרש עצמו היה נראה להכשיר בדיעבד כיון שבמקום הכתיבה ונתינה הוא נקרא רק בשם שמואל לבד לא גרע הך שם שמואל מחניכה שהכל קורין בו דלרוב הפוסקים כשר אפי' לכתחילה ועכ"פ בדיעבד כשר לכ"ע וכן מוכח בהדיא מדברי הב"ש בס"ק ל"ה כו' ואין לדחות דהב"ש מיירי שנשתקע לגמרי שם השני כו' בודאי לא מסתבר לחלק כן כיון דהכל קוראים אותו בשם הראשון רק

לפעמי' נקרא בשם השני הוי שם הא' ככינוי עכ"פ כו' ומכ"ש בשם אביו דאין לחוש לזה ובפשיטות להתיר בנ"ד אם יסכימו עוד רבנים לזה ע"ש:

כט **כותבים לא על שם אביו.** כתב הג"פ ס"ק נ"ה ומיהו יראה לי דאם יכתוב בגט פ' נכדו של פ' או פ' בן בנו של פ' ליכא למיחש למידי ואפשר דלכתחילה נמי מצי למיכתב הכי עכ"ל:

ל **בן.** עבה"ט בשם מהריב"ל ועיין בג"פ ס"ק כ"ו הביא דברי מהריב"ל אלו בביאור יותר. וכ' עוד הג"פ שם ויראה לי דאע"ג דפסק הריב"ל במגרש ששינה שם אביו ונתגרשה באותו גט ועמדה ונשאת דתצא (כמו שהובא בשמו לעיל ס"ק כ"ז) אם אירע זה בעד החתום דשינה שם אביו ונתגרשה באותו גט ונשאת יודה הריב"ל דלא תצא דיש לחלק בין אבי המגרש לאבי העד כו' עכ"ל וע' בזה בש"ע לקמן סי' ק"ל סי"א בהגה ומ"ש שם:

לא **פסול.** עבה"ט מ"ש דהב"ש העלה דאינו פסול אלא מדרבנן כו' ועיין בג"פ לעיל סי' קכ"ח סק"י שהאריך לתרץ דברי המרדכי בשם רבינו יואל בזה (שהובא בב"י ובב"ש כאן) ומ"מ מסיק דנקטינן לענין דינא דאם לא כתב שמו ושמה הויא ספק מגורשת מן התורה כיון דפלוגתא דרבוותא היא והדבר שקול ע"ש וכ"כ עוד בסי' זה סק"א וס"ק נ"ז ועיין בס' בית מאיר ובתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ג ובביאור החסיד הגר"א ז"ל:

לב **מי שיש לו שם אחד כו'** עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סימן מ"ו שהאריך בביאור דברי הפוסקים בדין זה:

לג **כל השמות שיש לו.** כ' בס' ג"פ וז"ל ויקדים שם שיש לו שם ויכתוב אנא פ' דמתקרי פ' ודמתקרי פ' ואם הקדי' השם שיש לו במקום אחר יראה לכאורה דכשר דהא כ' הריב"ש כו' ופסקו מרן לעיל ס"ב אמנם כבר כתבתי שם דיש חולקין (הובא בדברינו שם סק"ו וע"ש) ועוד יראה דאפילו הריב"ש לא הכשיר אלא במי שיש לו ב' שמות במקום א' אז אין הפרש אם הקדים שם הטפל לעיקר כו' ואפילו לדעת הב"ח שחולק על מור"ם ס"ד וס"ל דה"ה בכתב שם מ"כ עיקר ודמתקרי על מ"נ כשר בדיעבד י"ל דשאני התם דשם שהקדי' הוא של מקום כתיבה אבל היכא דהקדים שם מקום אחר לשם של מקום כו"נ כ"ע יודו דהגט פסול ואפילו אם נתגרשה לא תנשא אך אם נשאת ל"ת כיון דכל השמות כתובין בפירוש כן נ"ל עכ"ל ועיין בהגהת מל"מ פ"ג מה"ג דין י"ג שהביא דברי הג"פ הנ"ל בקצרה ע"ש דאפילו מאן דמכשיר בכותב שם מ"כ לעיקר יודה לעיקר שם דמקום אחר דגרע טפי. והוא ז"ל כתב דחילוק זה אין לו רמז בשום מקום ולכאורה נראה דאידי ואידי חד שיעורא הוא ויש ראיה להכשיר מדברי ה"ה בפרקין כו' ומטעם זה העלה

להכשיר הגט בעובדא דידיה בצירוף עוד צדדים ובפרט כיון דהוי מקום עיגון ושעת הדחק ע"ש:

לד **שהוא ואשתו שם כשר.** עבה"ט יעיין בס' טיב גיטין בדיני שמות שנשתנה מ"ח אות ב' הביא שם בשם תשו' פני יהושע חאה"ע סי' י' שכ' וז"ל ובזה נסתלק מה ששמעתי מפי למדן אחד שיש תקנה בנ"ד שתלך האשה למקום אחר ושם תקבל הגט ולא יהיה מקום נתינה זו שבוש גדול והבל הבלים כי מה בזה שתקבל במקום אחר אין הנתינה גורמת אלא הלעז של מקום דירתה מה שהוחזק שמו כאן וכשתבא לינשא במקום דירתה איכא לעז כו' (גם הגאון בעל ט"ז שם בתשובתו ס"ס י"א הסכים לדבריו ע"ש) והרב בעל ט"ז שם תמה ע"ז דמשמעות הפוסקים דמקום הנתינה הוא מקום שמקבלת הגט ולא איכפת לן כלל במה שתלך האשה אח"כ למקום דירתה ומ"מ סיים דלענין מעשה צ"ע להקל בזה נגד דעת הגאון בעל פ"י שסובר דחשש לעז מועיל לפסול הגט אף אם אין חשש על שעת הנתינה עצמה רק אח"כ ע"ש. ולכאורה מדברי תשובת גדול אחד בתשו' הב"ח סי' פ"ו שהעתקתי לעיל ס"ק ך"ה שכתב שם אולי ירצה האדון ויסכים לשלוח את האשה עם השליח למקום אחר כו' מבואר להדיא דלא כדעת הגאון כנ"י הנ"ל. שוב נדפס תשובת מהרי"ם מבריסק ראיתי שם בסי' ל"ד תמה ג"כ על הפ"י הנ"ל והביא ראיה ברורה דלא כדבריו רק דעיקר מקום הנתינה הוא מקום שתקבל הגט ולא איכפת לן מה שאח"כ תלך למקום דירתה ובפרט האידנא שקורעין הגט לא שייך חשש לעז כלל. ומה"ט השיב בת' מהרי"מ שם אודות אשה אחת ששמה אסתר דוואשא ונשלח לה גט מבעלה ממדינת וואלין ונכתב בגט שם האשה אסתר דוואסיא והיה בדבר מקום עיגון גדול והעלה דיש למצוא צד להתירה באופן שהאשה תיסע למדינת וואלין ותקבע שם דירתה שלשים יום ותהיה נקראת שם בשם המורגל בוואלין לקרוא שמה אסתר דוואסיא ככתוב בגט ואחר כך תקבל הגט. וכתב דנראה שגם הפ"י והט"ז בתשובתו שם שהסכימו דלא כהחכם הנ"ל היינו משום דהיה שינוי בשם הבעל אבל בנ"ד דאיכא שינוי בשם האשה בין מקום הכתיבה למקום הנתינה גם הם מודים דמועיל אם תלך האשה למקום הכ' ותשהה שם שלשים יום עד שתהיה מוחזקת בשם מקום הכתיבה דכיון שהוחזק השם שלשים יום הוי כמקום דירתה וכמ"ש בב"ב דף ח' המודר הנאה מיושבי העיר כל שנשתהא שם שלשים יום אסור ליהנות ממנו כו' ומסיים כ"ז נראה לצדד במקום עיגון גדול אם בלתי אפשר להשיג גט אחר ובאופן שיסכימו לזה עוד חכמים וגם ראוי לשהות ערך חצי שנה אולי ישיגו גט אחר כאשר גם הפ"י צוה בעובדא דידיה ג"כ לשהות חצי שנה ע"ש. גם בס' גט מקושר בסוף קונט' השמות השיב כיוצא בזה בענין אשה ששמה פעשא ונשלח

לה גט שבמקום הכתיבה נקראת פעשא בשין ימנית ובמקום נתינה שהיתה שם האשה נקראת פעסא בסמ"ך והשיב דיש תקנה שתלך האשה עם השליח למקום שאין מכירין שם זה ויסודר הגט שם ע"פ השליח ששמה כשם הכתוב בגט וכ' דבכה"ג לא בעי' חזקה ל' יום כו' ע"ש באריכות וגם בסג"ר אות י"ט ס"ק ך"ג האריך בזה ע"ש ועמ"ש לקמן סעיף ל"ד ס"ק נ"ט ועמ"ש בהוף הסי' בש"נ אות ד':

לה **בטל**. עבה"ט וע' בג"פ ס"ק ס"א שכ' דמסתברא דאף אם אחר הנתינה הלכה אשתו למקים אחר שמכירין השם הכתוב בגט לא הוכשר כיון דבשעה שבא הגט לידה באותו מקום לא היו מכירין אותו שם הכתוב בגט הו"ל נתינת אותו הגט כחספא בעלמא ותדע שכן הוא מדהחליטו הדבר לומר דהגט בטל אמנם אם הלך הבעל והאשה למקום שמכירין בשם הכתוב בגט וחזר הבעל ומסר אותו הגט ביד האשה מידו לידה והוא באופן דלית ביה פסול מוקדם כגון שכתוב בו שבוע שנה או לדעת האומרים דבעל עצמו שהביא גיטו לית ביה פיסול מוקדם (הובא לעיל סי' קכ"ז סק"ה וסק"ח ע"ש) אפשר דהגט כשר וה"ל כמי שעומד במקום א' ושולח הגט למקום אחר דאם כ' שם מקום הנתינה וכלל מקום הכתיבה בכל שום דהגט כשר כמ"ש בש"ע לעיל ס"ד אמנם איכא למדחי דשאני הכא דנכתב הגט מעיקרא אדעתא דפיסולא כו' מ"מ אין דיחוי זה מספיק לומר דהוי גט בטל והדבר מסופק בידי עכ"ד וע' בס' גט מקושר בסוף קונט' השמות:

לו **שני שמות**. עבה"ט וכל דבריו בזה הוא דברי הב"ש. ומ"ש היינו דיש לי במקום כתיבה כו' מש"ה אם כתב ראובן שמעון יש פוסלין כו' הנה כן מבואר מדברי הב"י במ"ש דאפשר לומר דמהרא"י ומהרי"ק לא פליגי דמהרי"א מיירי כשנקרא בב' השמות במקום א' ומש"ה מכשר ומהר"ק מיירי כשנקרא במקום הנתינה בשם א' ובמה"כ בשם אחר ומש"ה פסול ע"ש אמנם הג"פ ס"ק ס"ב כ' דסתימת דברי הש"ע משמע דבכל גווני יש דיש שאומר שהוא פסיל אף במי שנקרא בב' השמות במקום א' דיש קורין אותו ראובן ויש קורין רוחו שמעון וסביר מרן כאן בש"ע דאף דאפשר לומר דלא פליגי מ"מ פשט דברי מהרי"ק יראה דבכל גוונא פסול וכן משמע מסוף דברי מהרי"ק שם כו' ע"ש (ושם בס"ק ע"ב מבואר דלאו דוקא בראובן ושמעון שהם שני שמות העצם ואין להם צירוף אלא דה"ה בשני שמות שהאי הוא קיצור השם מהב' כגון יצחק חקין אם כתב יצחק חקין ולא כתב דמתקרי ול' המכונה כיון דאינו נקרא בשניהם ביחד אלא דאיכא דקרו ליה יצחק ואיכא דקרו ליה חקין פסול לדעת היש מי שאומר ע"ש וע' בזה בשו"ת מאמר מרדכי סי' נו"ן בענין שם מנחם מענדיל ע"ש: **ומ"ש** ואם נקרא בשני שמות אז הוא להיפוך כו' הנה גם הג"פ ס"ק ס"ג כ' כן שיש הרבה בני אדם ששמם כפולים כגון שם

טוב' אע"ג דמצינו ב"א שנקראים שם ע"ש שם בן נח ויש ב"א ששמם טוב ע"ש הגואל האמור ברות מ"מ אם כתב שם דמתקרי טוב פסול וכן מי ששמו ראובן שמעון אם יכתוב ראובן דמתקרי שמעון פסיל. אמנם הג"פ מחלק בזה דדוקא אם נקרא כך משעת לידה בשני שמות יחד אבל מי שנקרא משעת לידה בשם א' ואח"כ נשתנה שמו לשם שני אף שנק' עתה בשני השמות יחד יש לכתוב לכתחלה ראובן דמתקרי שמעון ומפרש בזה דברי הרמ"א מ"ש בשר דמשמע לכתחלה אין כותבין כן מיירי בכה"ג ע"ש ומסתימת דברי הב"ש הנ"ל משמע דס"ל דגם בכה"ג אין לכתוב דמתקרי ביניהם כיון דעכ"פ נקרא עתה בשני השמות יחד וכן מבואר מדברי הב"י לקמן במ"ש ואם עולה לס"ת בשניהם ונקרא בשם א' כגון דנשתנה שמו כו' משמע דדוקא בנקרא בשם א' אבל אם נקרא בב' השמות אף דשם א' נתוסף אח"כ אין כותבין דמתקרי ביניהם וכן מבואר להדיא מדברי הב"ש בש"יי' אות ס' גבי אהרן סעדיה ע"ש ויבואר דין זה לקמן י' ועכ"פ באם נקרא בב' שמות שניתן לו משעת לידה גם הג"פ ס"ל דאם יכתוב ראובן דמתקרי שמעון פסול וכ"כ בס' טיב גיטין בדיני שני שמות ס"א וז"ל מי שניתן לו שני שמות מעריסה ונקרא בהם ועולה לס"ת וחותם בהם כגון אברהם יצחק או שרה רבקה וכיוצא בו אין לכתוב דמתקרי ביניהם ואם כתב אברהם דמתקרי יצחק או שרה דמתקריא רבקה פסול עכ"ל ובביאורו שם הביא דברי הג"פ הנ"ל בקצרה ומסיים ולא ראיתי מי שיחלוק בזה רק בס' פרח שישן רוצה לחלוק על הג"פ וכתב דיש לפרש דמתקרי שמעון היינו שנקרא שמעון ג"כ ע"ש וחלילה נסמוך ע"ז אפי' בדיעבד ומקום עיגון דפשיטא שאין לפרש כך עכ"ל. וכ"כ בשו"ת הגאון החסיד מהר"ש זלמן ז"כ מלאדי בעובדא באשה ששמה שרה לאה והמורה המסדר צוה לכתוב בגט שרה דמתקריא לאה וכתב הוא ז"ל דשגגה היא דבכה"ג צריך לכתוב ב' השמות ביחד ומ"ש רמ"א בהגה סי"ד להכשיר בדיעבד דוקא פי' הג"פ דמיירי במי שנשתנה שמו מ"ח וכה"ג ומתחילה היה נקרא בשם א' לבד וכ"מ בד"מ מקור הגה זו וכ"מ מלשון הט"ז ס"ס זה שפי' כן כוונת רמ"א דמיירי בנשתנה שמו וחלק שם על הלבוש שחולק בזה בין שינוי ע"י חולי לשינוי אחר ולהט"ז אין חילוק. ומ"ש הב"ש דלשין רמ"א אינו מדוקדק היינו משום דסתם רמ"א ולא פי' דדוקא בנשתנה שמו אח"כ אך באמת לק"מ למ"ש בס"ג ס"ס י"ט דאף שנקרא בפ"כ בב' השמות יחד אם עולה לס"ת בא' לבד צריך לכתוב דמתקרי וא"כ הרי רמ"א כאן כתב או שעולה כן לס"ת מכלל דברישא מיירי שאינו עולה כן לס"ת כו' (ועפ"ז צריך לפרש מ"ש רמ"א או שעולם כן לס"ת היינו שעולה לתורה בשניהם ונק' בפ"כ רק בא' ועמ"ש לקמן מזה] אבל אם נק' בשניהם יחד וגם עולה כן לס"ת מודה רמ"א דצריך לכתוב שניהם יחד בלא מתקרי

ואפי' בדיעבד פסול אם כתב דמתקרי על הב' שזהו שינוי גמור וכו'. הב"ש כו' וכ"פ בהדיא בס' ג"פ ובס' בית מאיר לפסול בדיעבד וה"ה באשה שאינה עולה לס"ת כלל ולזאת החיוב מוטל על אלופי הקהל לצוות על הבעל שלא ישא אחרת עד שישלח גט כשר לאשתו בבל ישונה ובבל יאוחר עכ"ד שם. **והנה** אם עולה לתורה וחותם בשני השמות ונקרא בפ"כ רק באחד יש בזה חילוקי דיעות. דבסדר מהר"ם אות י"ט משמע דבכה"ג יש לכתוב דמתקרי ע"ש במה שכ' ובכל הדרכים הנ"ל כו' ומי שנקרא בפ"כ ועולה בתורה וחותם בשני השמות יחד כותבים שניהם בלא מתקרי אבל אם נקרא כו' או שעולה לתורה וחותם בשניהם יחד ונקרא בפ"כ בא' כותבין דמתקרי. משמעות דבריו דזה הכלל חוזר אף למי שיש לו שני שמות מלידה מ"מ בכה"ג כותבים דמתקרי בין שני השמות. וכן כתוב בספר תורת גיטין סעיף קטן ט"ז דדוקא כשנקרא בפ"כ בשני השמות כמו שם העריס' אז אין לכתוב ביניהם דמתקרי הואיל ושניהם שם אחד הוא ממש נחשב אך אם נקרא בפ"כ רק באחד מהן הרי יש כאן גילוי מלתא דלאו שם א' הן כותבין בין שני השמות דמתקרי וכמ"ש בס"ג אות י"ט עכ"ד (וכן מבואר מדברי הגאון מהר"ש זלמן ז"ל שהובא למעלה וכמ"ש לעיל) גם בס' בית מאיר מפרש כן דברי המסדר מהר"ם הנ"ל אך מסיק שם דיש לנהוג לכתחילה לכתוב שניהם בלא מתקרי ובדיעבד אם בכה"ג כתב דמתקרי בין ב' השמות כשר והביא שם עובדא בגט א' שהו' שם עריסה יעקב ישראל וכך חותם ועולה לתורה ובפ"כ נקרא רק ישראל סידר עורה א' יעקב ישראל דמתקרי ישראל ולא קבלו גט זה הרבנים ביריד פפד"א וכתב שם דאפי' בדיעבד יש לפסיל דמלשון זה משמע דבשם ישראל עצמי יש שינוי בקריאתו והוי דומיא דשינה השם ע"ש. אמנם דעת הגאון מהר"ז מרגליות הוא להיפך והאריך בזה בתשובתו סי' פ"ו ובספרו ט"ג בדיני שני שמות סק"ג ודעתו דאף בנקרא בא' משני השמות מ"מ כיון ששניהם שמות לידה ועולה לתורה וחותם בשניהם כגון ראובן שמעון ונקרא בפ"כ רק ראובן אם יכתוב ראובן דמתקרי שמעון פסול דהא לא נקרא שמעון לחוד מעולם רק כשנקרא שמעון נקרא ראובן שמעון ולפרש דמתקרי גם שמעון בצירוף עם ראובן אין הל' סובל כן. רק יש לכתוב ראובן שמעון דמתקרי ראובן והחשש שחשש בעל ב"מ לאו חששא היא ע"ש. וגם בס' גט מקושר דף כ"ט האריך לחליק על סדר מהר"ם הנ"ל הכל כדברי הרב בעל ט"ס הנ"ל ומסיק ג"כ דיש לכתוב ראובן שמעין דמתקרי ראובן וכתב שם דבעל ס"ג לשיטתו שסובר במי שהי' שהי' שמו משה ונשתנה ע"י חולי לשם יעקב כותבין יעקב דמתקרי משה אף שעולה לתורה וחותם בשניהם וכבר נתבאר דזה ליתא עכ"ל. הנה מ"ש וכבר נתבאר הוא בדף הקודם דשם האריך להשיג על האי סברא ומביא שם דמדברי תה"ד שהביא

הב"י משמע ומפרש דאפי' עולה לתורה וחותם בשניהם כותבין יעקב דמתקרי משה ואחריו נמשך הרמ"א בתשו' סי' פ"ד (הובא בב"ש ס"ק ל"ג ובש"א אות ס') במי ששמו סעדיה ונשתנה מחולי לאהרן כו' ותמה הגאון בעל ג"מ על זה כמו שתמה הב"ש בש"א שם על זה רק דהב"ש לא החליט לפסול) איך נכתוב עליו יעקב דמתקרי משה דמשמע דנקרא בשם יעקב לבדו הואיל והחתימה וקריאה לתורה עיקר ואינו נקרא כלל בשם יעקב לחוד ואם לא הי' נקרא לתורה וחתימה אלא בשם יעקב לבדו ונקרא בפ"כ משה היו כותבין כך א"כ אין להבחין אם נקרא לתורה וחותם בשניהם אי בא' לבדו ומסיק שם דיש לפסול בשניה' בין בחולי ובין שמות מלידה וחותם בשניהם ונקרא בפ"כ באחד אם כתב יעקב דמתקרי משה פסול אלא צריך לכתוב יעקב משה דמתקרי משה ובעובדא דהרמ"א צריך לכתוב אהרן סעדיה דמתקרי ישעה והביא שם ג"כ עובדא דהבית מאיר הנ"ל וכתב עליו דיפה כח המורה שאמר כהלכה והחשש של הב"מ ליתא ועוד לדבריו מי שנקרא בפ"כ יהודא ליב איך נכתוב בגט וע"כ לכתוב יהודא דמתקרי יהודא ליב (ועמ"ש בזה לקמן סט"ז ס"ק מ"ה) ולא חיישינן שיהודה יהי' נקרא בענין אחר ע"ש באריכות (גם בתשו' ברית אברהם סי' קי"ז האריך בענין זה הרבה) . ועיין בתשו' גליא מסכת סי' ו' שהאריך בזה בעובדא באשה בשם עריסה שלה פעלטא יענטא וחותמת כך רק בפ"כ נקראת פעלטא לבד ונשלח לה ג"פ ונכתב בו פעלטא דמתקרי' יענטא: המורה המסדר נתן טעם לדבריו באיגרתו לב"ד שכן המנהג אצלם לכתוב כך כפי משמעות בט"ג אות י"ט והטעם כי דמתקרי כולל שני דברים או דמתקרי בשם השני לבד או דמתקרי גם בשם השני. וכבוא הגט לעיר האשה לא רצו הב"ד למסור גט זה מפני שראו בס' טיב גיטין שחוכך לפוסלו. והוא ז"ל האריך בזה ומסיק דראוי למנקט קולא דכולהו בזה. דבענין מתקרי לא קפדינן לבאר ולפרש משמעותו דהא מצינו דלשון דמתקרי כלול בי' ד' ענינים חלוקים דעל שם כיבוי שצריך לכתוב המכונה אם כותב מתקרי שפיר דמי כמ"ש הב"ש סק"ל ובנשתנה שמו ע"י חולי כותבין ומתקרי וכשיש הפר' בשמו ממקום נתינה למקום כתיבה התם יוסי והכא יוחנן כותבין דמתקרי וגם בנקרא במקום א' רובא שרה ופורתא מרים כותבין דמתקרי' וא"כ כשאנו רואין בגט סתמא דמתקרי אינו ידוע אם מחמת חולי או נקרא במקום נתינה בשם אחר או כאן גופיה פורתא קרי ליה בשם אחר או הכינוי שלו הוא כך אלא ודאי דלא קפדינן בזה כו' מעתה בנ"ד בין שכותב פעלטא דמתקרי' יענטא כשר דהא אנן חזינן שדעת הבית מאיר ורבנים הנ"ל מסקיק לפניהם לפרש דמתקרי גם יענטא וכן מתפרש בעיני מהר"ם בעל ס"ג אות י"ט ובעיני בעל תה"ד שהביא הב"י ובעיני המורה המסדר גט הנז ממילא לית לן למיחש למידי ואינו

נקרא שינוי כלל הואיל ואנן חזינן דמשמע לאינשי לפרש הענין בדרך זה ואף גם זאת שאם כותב הנוסח של ב"א וג"מ פעלטא יענטא דמתקרי' פעלט' ג"כ אין לחוש לפקפוק של הב"מ דמלשון זה משמע דיש איזה שינוי בקריאה בתיבת פעלטא די"ל ג"כ הואיל ואנן חזינן שלדעת ב"א וג"מ ושאר רבנים שנמנו עמהם משתמע לפניהם כו': וכ' עוד דאין להקשות דא"כ גם באם נקרא בפ"כ ג"כ בשני השמות כמו שניתנו מעריסה הוי לן להכשיר אם כותב מתקרי בין שני השמות מהאי סברא גופא דנפרש דמתקרי שמעון היינו שמעון ג"כ בצירוף עם ראובן ואנן חזינן הסכמת הפוסקים דפסלו בכה"ג כו' ז"א דבאמת אין הטעם בזה לפסול כמו שסובר הב"א (הובא לעיל רס"ק זה) דאין הלשון סובל לפרש דמתקרי שמעון ג"כ ולפ"ז אם הי' פורט ומפרש ראובן דמתקרי גם כן שמעון הי' כשר וזה ליתא דודאי הלשון אינו רחוק לפרש כן אלא הטעם בזה משום דכשנותן לו ב' שמות מעריסה וגם נקרא בפ"כ בשניהם יחד נעשה משניהם מלה מורכבת שם ארוך ואין לעשות פירוד ביניהם כמו דמצינו דאין לכותבן בשני שיטין כו' ודומה אם הי' כותב שם ראובן ראו דמתקרי כן דפסול בלי ספק (כנלע"ד יש מקום עיון על סברא זו מתוספתא הובאה בר"ן פ"ב דקידושין וברמב"ם פ"ח מה"א ובטור וש"ע לעיל סי' ל"ח סל"ג ע"מ ששמי יוסף ונמצא שמו יוסף ושמעון ה"ז מקודשת כו' ופשטא דמלתא הוא שנקרא בשניהם יוסף שמעון ואפילו הכי לא הוי שינוי ולא אמרינן דשניהם מלה חדא והא ודאי שאם היה אומר ע"מ ששמי ראו ונמצא שמו ראובן או ע"מ ששמו גד ונמצא שמו גדיאל דהוי שינוי רק דהכא הטעם דשני שמות הם והרי נקרא גם כן בשם יוסף וליכא למימר דהפי' בתוספתא ונמצא שמו יוסף ושמעון היינו דאיכא דקרו ליה יוסף ואיכא דקרו ליה שמעון אבל בנקרא בשניהם יחד באמת הוי שינוי דא"כ קשה אדתני סיפא ע"מ שאין שמי אלא יוסף כו' דזהו פשיטא כיון שאמר אלא. ליפלוג וליתני בדידיה א"ו דאין חילוק ויש לדחות) אבל כשנקרא בפ"כ רק באחד שנעשה גילוי מלתא שלא חיברו מתחילתן להיות מורכב למלה אחת שפיר יכולין לכתוב דמתקרי בין שני השמות ומתפרש שנקרא ג"כ ואף פשיטא דמותר לכתוב שמות הללו בשני שיטין בלי שום קפידא כלל. וכ' עוד שם דה"ה אם נקרא בפ"כ ג"כ בשני השמות אלא שלא ניתנה לו מעריסה שניהם יחד רק ע"י חולי וכה"ג נתוסף לו שם הב' שפיר דמי לכתוב מתקרי ביניהם (וכן מבואר בדברי הט"ז והג"פ שהובא לעיל) ועפ"ז אזדא לה כל ערעורים על תה"ד שהביא. הב"י ועל הרמ"א בתשובה גבי אהרן ספרוה כו' ואף נכון יותר לכתוב בין ב' השמות דמתקרי להורות ששמות נפרדים המה ואף בשני שיטין אין קפידא עש"ב. ומ"ש עוד הבה"ט ואם עולה לס"ת בשניהם ונקרא בשם א' כגון כו' ג"ז מדברי הב"ש. וכבר נתבאר דלדעת הט"ז

והג"פ ותשובת ג"מ שהובא לעיל בסמוך בכהאי גוונא שנשתנה שמ"ח ולא ניתנו לו ב' השמות מעריסה אף אם נקרא ג"כ בפ"כ בשניהם נכון לכתוב דמתקרי ביניהם ויש לעיין בזה. ומ"ש עוד הבה"ט ואם עולה לס"ת שניהם ונקרא בשם א' כגון כו' ג"ז מדברי הב"ש וכבר נתבאר דלדעת הט"ז והג"פ ותשו' ג"מ שהובא לעיל בסמוך בכה"ג שנשתנה שמ"ח ולא ניתנו לו ב' השמות מעריסה אף אם נקרא ג"כ בפ"ב בשניהם נכון לכתוב דמתקרי ביניהם ויש לעיין בזה: ומ"ש עוד הבה"ט ואם נקרא בשני שמות ואחד מהם הוא שם לעז כו' כותבין משה יהודה המכונה ליב כו' ג"ז מדברי הב"ש וע' בת' נו"ב תניינא סי' קי"ט שהשיג עליו כי מדברי הב"ש (במ"ש כי מסתמא קאי אדסמיך ליה) נראה שכוונת המכונה קאי על השם שהשם זה הוא מכונה בך ולא כן הוא אלא קאי על האדם שהאדם מכונה כן והראיה דהיכא שכותבין דמתקרי כותבין לאיש דמתקרי ולאשה דמתקריא או דמתקרית וכן כשכותבין המכונה אז כשהמסדר קורא הגט קורא לאיש המכונה בסגול ולאשה המכונה בקמץ ואם קאי על השם לא שייך לחלק בין איש לאשה א"ו שקאי על האדם וא"כ החשש שדחה הב"ש חוזר וניעור שמשמעות הדבר שהאיש הזה אינו מכונה רק ליב ובאמת קורין אותו משה ליב לכן יש לכתוב גם בכינוי שני השמות ולפי שיש בכינוי הזה שם קודש דהיינו משה ואין לכתוב המכונה רק דמתקרי לכן יש לכתוב אנא משה יהודה דמתקרי משה ליב ואף ששם ליב הוא לעז הואיל ושם משה הוא עברי וכיון דלכתוב מתקרי במקום מכונה ודאי אין חשש אבל איפכא מכונה במקום מתקרי יש חשש לכן טוב לכתוב כנזכר (ושם כתב כל הנ"ל על שם מאיר ליב) וכן כיוצא בזה עכ"ד. גם בתשובת בית אפרים סימן פ"א השיג על הב"ש בזה והעלה גם כן שיש לכתוב דמתקרי משה ליב ע"ש. ועי' ססדר תורת גיטין שכתב דאף שיותר טוב לכתוב כן מ"מ הואיל ויצא מפי הב"ש ונהגו כן העולם אין לשנות ע"ש. וע' בס' טיב גיטין בליקוטי שמות סק"ז שכ' עליו דנראה שלא יצא כן מפי הב"ש שדוקא צריך לכתוב כן רק שרשאים לכתוב כן ועיקר דבריו רק לאפוקי שלא ינתבו דמתקרי בין משה ליהודה אבל מ"מ גם הוא מודה דבכפילות השמות אין חשש ומה שכתב שכן נהגו העולם אין ראיה מזה שנמשכו אחר פשיטות דברי הב"ש ולא דקדקו אי איכא קפידא במלתא. ונראה פשוט דל"ש בזה הוצאת לעז על גיטין הראשונים כ"א בדבר שהוא נוהג בכל גיטין הניתנין שם נגון בשם הטור או בנוסח גופו של גט כו' וכבר הורה זקן מופת הדור בעל נו"ב ז"ל וכן שאר גדולים וכבר החזיקו לנהוג כן בהרבה מקומו' כשאירע כזה כגון יעקב צבי ונקרא יעקב הירש כותבין יעקב צבי דמתקרי יעקב הירש עכ"ד ע"ש. ועיין בס' ישועות יעקב ס"ק ט"ז שגם הוא ז"ל השיג על הב"ש בענין שם משה ליב וכדברי הנו"ב ותשו' ב"א הנ"ל

אלא שהוא הסכים לכתוב משה יהודה המכונה משה ליב ולא דמתקרי וכתב שהסכימו עמו כל חכמי הזמן ע"ש. והנה כאן לא פי' הטעם בזה למה צוה דוקא לכתוב המכונה ולא דמתקרי אף בספרו ס"ס קנ"ד בס"ק י"ט ביאר טעמו משום שמצא בתשו' גאוני בתראי בשם הגאון בעל מג"ש דאם כתבו דמתקרי במקום שצריך לכתוב המכונה כגון בשם לעז אפילו אם ניסת תצא דהוי משנה ממטבע שטבעו חכמים כו' ע"ש. ולכאורה כפי מה שראיתי אני בתשו' ג"פ סי' ג' וכמו שיובא בשמו לקמן סט"ז ס"ק מ"ב לאו כללא כייל הגאון בעל מג"ש לפסול בדיעבד באם כתב דמתקרי על שם לעז רק בנדון דידיה שנכתב בן יצחק המכונה אייזיק דמתקרי לובא ומשום דבשם לובא איכא למטעי דהוא שם קודש כמו שפירש"י בפ' במה בהמה אהא דאמר רבינא חמרא לובא כמו הכושיים והלובים בדברי הימים והתוס' כתבו שם דלובא היינו מצרי דכתיב ביחזקאל פוט וליב יהיה בעזרתך ויאמרו שנשתנה שמו מחמת חולי לשם יצחק כו' (ועמ"ש לקמן סי"ח ס"ח מ"ז) ועוד דהתרי לשונו' סתרי אהדדי המכונה אייזיק דמתקרי לובא. אבל בשם לעז הברור בפי כל שהוא לעז ולא נמצא תיבה זו לא בתנ"כ ולא בתורה שבע"פ משמע שם דאין קפידא בדיעבד לפי דא"א למטעי וכתב דסברא זו יש לה יסוד בגמ' בהא דאמרי בשמות מובהקין דלא אתי למסמך עלייהו ע"ש היטב. ולפ"ז בנ"ד דשם ליב וכן שם הירש הוא לעז הברור ליכא חשש זה באם יכתוב דמתקרי. אמנם מדיוקא איכא למידק מדברי התשובה הנ"ל דהיכא דשם א' הוא שם קודש ושם השני הוא לעז כמו בנ"ד ראוי לכתוב המכונ' ולא דמתקרי (ומכ"ש היכא דשם הראשון הוא לעז והשני קודש כמו יהודא משה ובפ"כ ליב משה) דכתב שם הא דמצינו בתלמוד אחא בר הדיא דמתקרי איה מרי ולא כתבו המכונה היינו משום דאיה הוא שם קודש בפ' וישלח ואיה וענה והוי"ו של איה יתיר' ומרי הוא כמו אדוני בלשון תרגום וחלקו לו כבוד בלה"ק כו' יעו"ש ומדהוצרך לפרש השני שמות דשניהם לשון הקודש ולא סגי ליה בחד ש"מ דאפילו בכה"ג היה ראוי לכתוב המנונ' וצ"ע: ועיין בתשו' מנחת עני סי' נ"ז שהאריך ג"כ בענין זה במעשה שבא לפניו בשם אבי המתגרשת שמעון צבי ונקרא שמעון הירש והביא שם דברי הנו"ב ודברי ישועות יעקב הנ"ל וכתב שלפי דעתו מחמת ספק זה אם לכתוב המכונ' או דמתקרי יותר נכון שלא לכתוב הכינוי כלל אך לגודל החומר יראתי לחדש דבר כו' ואולם כ"ז בשם הבעל והאשה שהוא מדינא אבל בשם אבי הבעל ואבי האש' שאפילו לא הוזכר שמותם לגמרי נמי כשר ומכ"ש כשלא הוזכר הכינוי כמבואר בסעיף ט' ודאי נראה שלכתחילה עדיף טפי שלא להזכיר הכינוי כלל: ובפרט בכינוי כהך דנ"ד צבי המכונ' הירש דצבי אין לו כינוי אחר רק הירש והירש אין לו שם קודש אחר ע"פ רוב רק צבי ובכה"ג מבואר

בשמות אנשים אות י' שא"צ כלל לכתוב הכינוי רק כותבין משום מהיות טוב כו' נראה דבכה"ג אפילו בשם הבעל והאש' אי' לכתוב הכינוי עכ"ד וע"ש עוד בסי' ס"א אות ג' מענין זה. ועיין בס' בגדי ישע שנדפס שם כמה תשובו' מגדולי דורינו בענין זה ובדבריהם מבואר דאף דלכתחילה יותר נכון לכתוב כדברי הגאון נו"ב הנ"ל אך בדיעבד אם נכתב כדעת הב"ש אין לפוסלו ע"ש וגם הגאון מור"ז מרגליו בליקוטי שמות סעיף ו' כתב וז"ל ואם כתב משה יהודה המכונ' ליב ג"כ כשר. וע"ש בטיב גיטין סק"ז דלדעת הב"ש והמחזיקים במנהגו אם אירע שאינו נקרא רק בכינוי אחד לבד כגון ליב לבד יותר נכון לכתוב אנא ליב דמתקרי משה יהוד' וכן כל' דכוותי' ע"ש ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' ס"ה: ועיין בתשו' גליא מסכת ס"ס ו' כ' שם דבנקרא יהודה משה מעריסה ובפ"כ ליב משה בכה"ג הכל מודים (ר"ל גם הב"ש וגם הבית מאיר שפקפק בכפילת השם) שיש לכתו' יהודה משה דמתקרי או המכונה ליב משה דא"א באופן אחר ע"ש. גם בס' ישועו' יעקב בסדר הגט ס"ק י"ט כתב כן והור' שם שיש לכתוב יהודה משה המכונ' ליב משה ולא דמתקרי (וביאר הטעם לפי שמצא בתשו' גאוני בתראי כו' וכבר כתבתי בזה למעל') אלא דאם כ' דמתקרי ליב משה אין חשש בדיעבד ע"ש. וכ' עוד שם דאם הפך השמו' והקדים שם משה לשם יהוד' וכת' משה יהודה המכונ' ליב אני מסתפק אף בדיעבד כיון שהוא נקרא יהוד' משה ולא כשהוא נקרא הוא נכתב ומ"מ נראה דכשר בדיעבד אף בזה דכן דרך בני אדם להפך השמות למי שנקרא בשני שמות וזה מצוי לרוב גלל כן נראה דאין חשש בזה כ"כ בדיעבד עכ"ד ע"ש. ודברים אלו צ"ע. ושוב מצאתי בס' ג"פ ס"ק ס"ג שכ' בהדיא דמי שנקרא משעת לידי' בשני שמות ביחד כגון ראובן שמעון אם הפך השמו' וכתב שמעון ראובן הגט פסול וכ"כ עוד בס"ק צ"ט ע"ש:

לז **יצחק חקין**. עבה"ט מ"ש וא"צ לכתוב אא"כ לסימן כו' ועב"ש ס"ק כ"ו מה דסיים ואף שכ' הסימן מ"מ צריך לגרש במעמד כו' ועיין בס' דגול מרבבה שתמ' עליו בזה ע"ש ועמ"ש לקמן סי' קל"ו סק"ד:

לח **כמו אלחנן חנן כותבין** עיין בג"פ ס"ק ע"ה שכ' דהיינו לכתחיל' אבל אם לא כ' אלא אלחנן לחוד כשר כו' ע"ש ועוין בס' ט"ג בש"א אות מ' סק"ה:

לט **כותבין המכונ'** עבה"ט מ"ש בשם מהר"ם מינץ היכא שיש לאדם שני שמות ושני כינויים כותבין כינוי של חול גבי שם הקודש שלו כו' ונראה דמיירי באופן הנזכר לעיל בסעיף י"ד דיש לו במקום כתיב' שם א' ובמקום נתינ' שם אחר או דמיירי באופן שכ' הרמ"א בסעיף י"ח מי שנשתנה שמו מחמת חולי ויש לו כינוי מחמת שם השני כו' אבל אם יש לאדם שני שמות שנקרא בהם ביחד וכן בהכנויים נקרא בשניהם יחד בזה

לא מבעיא דאין לכתוב ביניהם דמתקרי כמ"ש הב"ש הובא בבה"ט ס"ק כ"א דאם כתב מתקרי הוי שינוי ע"ש אלא דאף בלא מתקרי ג"כ אין לכתוב כן רק יש לכתוב מקוד' שני השמות בלשון הקודש ואח"כ המכונה בשני הכינויים. וכ"כ בתשו' נו"ב תנינא סי' קי"ט באחד שהיה שם הקודש שלו מאיר יהודה ובפ"כ נקרא מייאר ליב שיש לכתוב מאיר יהודה המכונה מייאר ליב ע"ש. וגם בתשו' ברית אברהם ס"ס קט"ז מסיק לכתוב אריה צבי דמתקרי ליב הירש וכן צבי אליעזר דמתקרי הירש לאזר והסכימו עמו הרבני' דגליל (ושם מסיק דיותר טוב לכתוב דמתקרי ליב הירש מלכתוב המכונה. וע"ש עוד שגם הוא ז"ל עמד ע"ד מהר"ם מינץ הנ"ל וכתב דנראה ברור דמהרמ"מ ע"כ ס"ל כפשטות דברי הרמ"א דלעיל סי"ד משא"כ לפ"ד הב"ש שם כו' והנה לפמ"ש הוא ז"ל בעצמו בסי' קי"ז אות ד' לחלק בדברי הב"ש באם כותבין מתקרי בינתים פסול היינו אם כל המעלות הקריאה בפי העולם ולס"ת וחתימה הכל בשניהם יחד אבל אם חסר מעלה אחת דאינו אך בשם א' לבד אז כותבין בינתים דמתקרי כו' אפשר לפרש דברי מהר"ם מינץ בכה"ג. אמנם אין חילוקו ברור כ"כ עמ"ש לעיל סי"ד ס"ק ל"ו. שוב הגיע לידי תשובת מהר"ם מינץ וראיתי בסי' ל"ו מפורש בו דמיירי שנשתנה שמו ע"י חולי ע"ש. ובחנם טרחו בזה) וכן ברמב"ם דפוס ברדיטשוב סוף ח"ג נדפס שם כמה דינים בשם הרב מהרי"ש שפירא כ' שם במי ששמו אריה זאב והכינוי ליב וואלף יש לכתוב אריה זאב המכונה ליב וואלף ואין כאן בית מיחוש כי ממילא כל חד תיקום אדוכתיה וזכר לדבר אבני שוהם ואבני מלואי' לאפוד ולחושן ע"ש (נראה שהוצרך לראיה זאת ע"פ דברי הב"ש הנ"ל סעיף י"ד שהבאתי לעיל ס"ק ל"ו דהמכונה קאי על השם ולא על האדם א"כ היה הו"א דצריך לכתו' שם של חול גבי שם של קודש שלו לכן הביא ראיה דכל חד תיקום אדוכתיה אבל לדעת הנו"ב ושאר גדולי' שהוזכר שם דהמכונה קאי על האדם א"כ ממילא צריך לכתו' כן שהאדם הזה מכונה באלו השני שמות יחד) . ובס' טיב גיטין הוסיף בזה לפסול אף דיעבד באם כתב כינוי של חול גבי שם קודש שלו ע"ש בליקוטי שמות ס"ד שכ' וז"ל מי ששמו מלידה אליעזר זאב וכנויו ליברמן וואלף יש לכתוב אליעזר זאב המכונה ליברמן וואלף ואם כת' אליעזר המכונה ליברמן זאב המכונה וואלף פסול. ועוד שם בסעיף מ"ב וז"ל מי ששמו צבי דוב וכך נקרא לתורה וכנויו בפ"כ הירש בער ונכתב בגט צבי המכונה הירש דוב המכונה בער הגט פסול ובטל ואפילו במקו' עיגון צריך לחזור אחר גט אחר ולכתוב צבי דוב המכונה הירש בער ע"ש: **והנה** מה שהחמיר הגאון בעל ט"ג הנ"ל לפסול אף דיעבד ואפילו במקו' עיגון לע"ד הפריז על המדה דלכאורה נראה דזה תלוי במחלוקת שבין הב"ש ובין הנו"ב בענין שם משה ליב שהזכרתי לעיל סוס"ק

ל"ו דלדברי הב"ש שם דהמכונה קאי על השם ולא על האדם אין בזה חשש כ"כ. וא"כ תימה על הט"ג שהרי בענין משה ליב דעתו שלא לפסול דיעבד אם כ' כדעת הב"ש וכמו שהבאתי שם בשמו וכאן גזר אומר לפסול אף דיעבד במקו' עיגון. שוב ראיתי בתשו' בגדי ישע נדפס שם כמה תשובות גדולי הדור בענין זה ומבואר בדבריהם שלא לפסול דיעבד באם כ' שם הקודש עם הכינוי שלו סמוך ליה ואח"כ שם הקודש השני בלא דמתקרי ושם הכינוי שלו סמוך ליה ע"ש. וכן מבואר בדברי תשו' ברית אברהם סי' הנ"ל דכל הקפידא והפלפול בזה הוא רק לכתחילה ע"ש וכן מבואר בס' ישועות יעקב סוף ס"ק ט"ז ע"ש וכן ראיתי בתשו' כ"י מהרב הגאון מהר"י אייזיק ז"ל מטיקטין שדעתו להכשיר בכיוצא בזה בדיעבד בשעת הדחק. והביא שם בשם שו"ת טורי אבן באחד שהיה שם הקודש שלו צבי יצחק ובפי העולה היה נקרא הירש לבד ונכת' בגט צבי המכונה הירש דמתקרי יצחק והכשיר הגט אע"ג דכ' דמתקרי באמצע בין שני השמות שהיה נקרא ביחד מ"מ הכשיר כיון ששני השמות נזכרי' בגט וחלק שם על הגאון מור"ז מרגליות וכ' שכן הסכימו הלכה למעשה גאוני הדור ע"ש: **ומ"ש** הבה"ט עוד בשם מהר"ם מינץ סימן ס"ד כינוי שנשתקע לגמרי א"צ לכותבו ולרווחא דמלתא יכתו' ב' גיטין כו' הנה לא העתק יפה כי בגוף התשו' שם לא נזכר מענין כינוי כלום רק מענין שם העצם. וזה תורף המעשה שם. באשה שבאה להתגרש ושמה רחל בפ"כ רק האשה ואחיה אמרו שכבר היה שמה צפורה וכשהיתה בת ח' או ט' שנים נשתנה שמה לשם רחל וזה שם רחל ידוע לכ"ע ושם צפורה נשתכח מרוב העולם רק דאפשר למצא מקצת בני אדם שזוכרין שהיה שמה צפורה אח"כ אמר אחיה שהיא נולדה במדינה אחרת ונתן לה מעריסה שם אחר היינו שם בריבא וזה ניתן לה מעריסה לשם העצם וכשהיתה בערך ז' שנים ע"י שהיתה חולה אז נשתנה שמה לצפורה כדלעיל וזה השם בריבא נשתכח לגמרי דאפי' היא עצמה אינה זוכרת מזה. וע"ז כ' הר"ם מינץ שדעתו נוטה לכתוב רחל דמתקריא צפורה כיון דשם צפורה היה לה בזו המדינה ואפשר למצא מקצת ב"א שזוכרין זה אבל שם בריבא א"צ לכתו' כלל כיון שנשתכח לגמרי דאפי' היא עצמה א"י זה ובפרט דבשם בריבא יש קצת ספיקא אם לכתו' בב' או בפ' פריבא. אך היה לבו נוקפו ושאל מהחכם ר' זעליקמן והשיב לו גם דעתי נוטה לכתו' חד גט רחל דמתקריא צפורה ואם לבו נוקפו יכיל ליתן עוד גט אחד לרווחא דמלתא ולכתו' רחל דמתקריא צפורה המכונה בריבא. ועשה כן הר"מ מינץ ונתן ב' גיטין זה תורף הדברי' המבואר שם הרי להדיא דמיירי בשם העצם בזה כ' לרווחא דמלתא ליתן ב' גיטין ואפילו בזה לא קיי"ל כן רק דא"צ ב' גיטין כלל כמ"ש הב"ש ס"ק ל"ז והבה"ט עצמו לקמן ס"ק ל"ג. וגם במ"ש הר"ם מינץ לכתו'

רחל דמתקריא צפורה כיון דאפשר למצא מקצת ב"א שזוכרין כו' כבר חלק עליו הב"ש בש"נ ריש אות ב' ע"ש ועמ"ש לקמן סי"ח ס"ק נ"ד:

מ **וכן נוהגים במדינות אלו.** עיין בג"פ סס"ק מ"ד שכ' דאם שולחים גט מספרד לאשכנז דבמקום כתיבה רגילין לכתו' יהודה דמתקרי ליאון ובמקום נתינה כותבין המכונה אף דלענין שינוי השמות שם מקום נתינה עיקר מ"מ בענין המכונה כיון דמתקרי הוא לשון כולל יותר כמ"ש הרמ"א בתשוב' סי' פ"ד טפי עדיף לכתו' דמתקרי כמנהג מקום הכתיבה וכ"ש דאם במקום הכתיבה כותבין המכונה ובמקום הנתינה דמתקרי דודאי דכותבין דמתקרי כו'. וע"ש עוד בס"ק ע"ו בענין אם המגרש והמתגרשת הם מבני ספרד והרב המסדר הוא מרבני אשכנז או איפכא וגם באם המגרש ספרדי ואבי המתגרשת הוא אשכנזי ע"ש:

מא **וכל כנוי משפחה.** ע' בס' גט מקושר בכללי השמות אות ו' שכ' דאפי' אם נקרא רק בשם הכינוי כמו שמצוי במדינות אלו שיש לרוב שם כינוי כמו רוזין פייגין ורבים מעמי הארץ מפרסמין עצמן רק בשם זה אין לחוש לכתו' בגט שם זה מאחר שידוע לכל שאין זה עיקר שמו ואין עולה לס"ת רק בשם ישראל ואפילו חותם עצמו ג"כ בשם זה ידוע שאינו אלא בדרך כינוי וא"צ להמציא לכתו' כל שום בשביל זה כו' ע"ש:

מב **דמתקרי** עבה"ט שכ' לכאור' סותר למ"ש לעיל כו' ועמ"ש בזה לקמן סי"ח ס"ק מ"ז. ומ"ש הבה"ט והיכא דספק הוא כותבין דמתקרי כו' ע' בתשו' גאוני בתראי סי' ג' בגט א' שסידר הגאון בעל הב"ח ונכת' בו מרדכי המכונה מרדוש בן יצחק המכונה אייזק דמתקרי לובא והי' מי שהרהר והתרעם ע"ז כי הי' ראוי לכתו' המכונה לובא למנהגינו דכל שהוא לעז כותבין המכונה והשיב הב"ח על זה תשובה ארוכה ופירש טעמו ונימוקו דכן ראוי לכתו' ובנה יסודו על ה' עמודים והגאון בעל מג"ש נחלק עליו ומסיק דהגט הזה הוא פסול ואפי' אם ניסת תצא ואפשר שהולד נמי ממזר כי הוא שינוי השם (כי הרואה בגט זה יטעה לומר שלובא שם קודש הוא מעריסתו ונשתנה שמו בחליו לשם יצחק וניתן לו כנוי אייזק כן מבואר שם ועמ"ש לעיל ס"ק ל"ו) וצריך לסדר גט אחר ולכתו' יצחק המכונה אייזק והמכונה לובא ע"ש וע' עוד מזה בתשו' הב"ח ובתשו' בית אפרים חאה"ע כמה תשובות בזה. ומ"ש עוד הבה"ט אצל הזכר כותבין דמתקרי כו' עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סימן נ"ב דפעם אחת בא לידו גט על ידי שליח שני והיה כתו' בו שם המגרש דמתקריא באל"ף והכשירו בשעת הדחק ועיגון והסכים לזה הרב מו"ה דוד לאנדויא מדרעזין ע"ש:

מג **העברי עיקר** עבה"ט ועיין ב"ש שעמד בצ"ע על הרב רמ"א דסבירא ליה לעולם מקדימים שם העברי דהא כתב הוא עצמו בתשובה גבי פעמליין אסתר דמקדימים שם פעסליין הואיל והרוב היו קורין אות' פעסליין ואע"ג דהוא שם לעז ע"ש ועי' בס' תו"ג שכ' לתרץ דיש לחלק דלא כתב רמ"א כאן דמקדימים שם העברי רק בשם לעז שהוא פירוש שם העברי כגון יהוד' ליאון מש"ה אף אם רובא קרו לי' ליאון מקדימין שם העברי כיון דהוא יוצא משם העברי וכן בשמח' פריידיל שם פריידיל הוא לשון אשכנז של שמח' אבל בשני שמות שכל אחד הוא שם בפ"ע מקדימים בשם שקורין רובא אף שהוא שם לעז ושפיר כתב רמ"א בפעסליין אסתר שמקדימים שם בפסליין הואיל וקורין לה רובא וכן מסתבר דמהיכא תיתי לן להוציא מלבינו בדבר המפורש בש"ס לילך בתר הרוב וכן בס' ג"פ הכריע לילך אחר הרוב וכן עיקר עכ"ד. גם בס' גט מקושר בסג"ר אות י"ט כתב לתרץ כן קושיית הב"ש הנ"ל ומסיים דכן נ"ל עיקר לדינא ע"ש. ועיין בשו"ת תשוב' מאהב' ח"א סי' נ"ב אות ה' שכ' וז"ל אשה אחת אשר שמה עלקה (בה' בסוף כי חותמת עצמה כך) מעולם וכן הוא נקרא' במ"פ ובכתב אצל יהודים וא"י אך אחרי שבאה הפקוד' מהמלכות יר"ה לשנות השמות היא חותמת עצמה עלקה נון אסתר וכך נכתבת בערכאות שלהם אמנם נקראת בפ"כ גם עתה בשם עלק' זולת בח"כ כותבין שמה אסתר והוו' רבינו הגדול (בעל נו"ב ז"ל) בהסכמת ב"ד חו"ש הלכה למעשה כדעת הב"י ולבוש לכתוב עלקה דמתקריא אסתר וכן נעשה הלכה למעשה אחריו באשה ששמה גיטל דמתקריא שרה עכ"ל. והנה מ"ש שהורה כדעת הב"י ולבוש משמע דר"ל לאפוקי מדעת הרמ"א דמקדימין שם הקודש לעולם. אמנם לדברי התו"ג והג"מ דלעיל גם הרמ"א מודה בכה"ג דהא שם עלקה הוא שם בפני עצמו ואינו יוצא משם אסתר. וקרוב לומר שגם הגאון בעל נו"ב ז"ל הי' מחלק בכך והרב בעל ת"מ במחכ"ת לא עמד על דעת רבו בזה כי הוא שמע מרבו סתם שהורה בכה"ג לכתוב עלקה דמתקרי אסתר וסבור שדעתו להכריע כדעת הב"י ולבוש ולא כרמ"א ובאמת י"א שכוונת הגאון ז"ל הי' דבזה גם הרמ"א מודה ואילו הוה עובדא שהי' שם הלעז יוצא משם העברי כגון פריידיל שמחה אפשר הי' מורה כדעת הרמ"א ז"ל לכתוב שם העברי קודם וכדעת הגאוני' האחרוני' בעל תו"ג ובעל נ"מ הנ"ל. וכתב עוד בתו"ג דאם עולה לתורה וחותם עצמו בשם הלעז לבד אז בודאי שם הלעז עיקר ומקדימין אותו דהא מה"ט חשבינן אותו לעיקר אפילו נגד שם החולי כמבואר בסעי' י"ח ומכ"ש נגד שם עברי. והג"פ כתב דאפילו בחתימה לחוד או בעליית תורה לחוד מקדימין שם הלעז עכ"ל. ונראה דר"ל אפי' אם שם הלעז יוצא משם העברי דבזה לא מהני קריאת רוב העולם וכמ"ש לעיל מ"מ החתימה או עלי' לתורה

משוי לי' לעיקר להקדימו וצ"ע. והנה זה איזה שנים בהיותי בק"ק הורודנא בא לידינו גט א' מבריסק דליטא ונכתב בו שם הבעל ישראל ליפה בן זיסקינד ליב דמתקרי אלכסנדר יהודה. ובהרשאה שביד השליח מעבר השני היה כתוב בכת"י הרב הגאון מהרי"מ נ"י האב"ד דשם וז"ל לדעת מאתנו בד"צ טעמי כתיבת השמות כו' כי הטעם מה שלא נכתב שם הקודש משם ליפה כי לא נתוודע לנו ולא נודע להבעל מעולם איך הוא שם הקודש משמו ליפה אם אליעזר או יום טוב ולא נקבע שם קודש בקריאתו לתורה על שמו ליפה. והטעם שנכתב שם ליפה בה"א ולא בא"לף כמו שאר שמות החול כי הבעל חותם כן שמו ליפה בה"א בכל חתימותו והטעם שנכתב שם החול זיסקינד ליב קודם שם הקודש אלכסנדר יהודה שיש להקודש קדימה לכנוי הוא מחמת שחותם כן זיסקינד ליב בכתביו תמיד ונקרא כן בפי כל הבריות לכן הוקדם שם החול לקודש עכ"ל. ומשמע דאילו לא היה חותם כן זיסקינד ליב בכתביו תמיד היה צריך להקדים שם הקודש אף שנקרא בפ"כ בשם הלעז והיינו משום דשם זיסקינד ליב אינו שם בפ"ע רק יוצא משם אלכסנדר יהודה ואפשר דאפילו היה שם בפ"ע ג"כ הי' צריך להקדים שם הקודש דשאני הכא שהיה עולה לתורה בשם הקודש ע' בג"פ ס"ק צ"ח ודוק. ועיין עוד בס' גט מקושר שה שכ' דנראה דגם הרמ"א ז"ל לא קאמר אלא לענין קדימה שיש להקדי' שם העברי אף דרובא קרו לי' בשם לעז דכיון דשני השמות כתובין בפירו' אין קפידא כ"כ איזה ראשון אבל אם לא כתב רק א' מהם אם גירש בשם שקורין הרוב הוא כשר אבל אם גירש בשם שקורין המיעוט אפי' דיעבד יש לפסול דהוה ככתב השם שאין יודעי' בו ביותר כמ"ש לעיל ס"ב ומסברא בלי ראי' אין בנו כח להקל ע"ש:

מד **שעשה תשובה.** עבה"ט ועמ"ש מזה לעיל ס"ה ס"ק י"ג:

מה **עם עיקר השם.** עיין בס' בינת אדם שער ב"ה סי' ל"ג באחד שנקרא בפי כל יהודה ליב. וכתב דודאי דצריך להזכיר גם שם ליב דמ"ש הרמ"א בסעי' ט"ז בשם תה"ד כל' שם כינוי שקורין אותו עם עיקר השם א"צ לכתוב הכינוי מיירי בכינוי שאינו שם בפני עצמו כו' גם לכתוב יהודה המכונה ליב אינו נכון דא"כ במה ניכר לבין אחר שקורין אותו רק ליב ולכן נ"ל דיכתוב אלא יהודה ליב בלא דמתקרי ובלא המכונה כמו אסתר פעסליין שכ' רמ"א בתשובה סי' כ"ד וב"ש ס"ק כ"ד דדוקא אם קורין אותו בשם הכינוי לבד כגון ליב לבד ובס"ת עולה בשם יהודה שפיר כותבין יהודה המכונה ליב אבל כשנקרא בשניהם ל"ש המכונה ע"ש. ועיין בס' גט מקושר בסג"ר אות י"ט סק"ט שהאריך ג"כ בדין זה ומסיק שם דבכה"ג שנקרא בפ"כ יהודה ליב וחותם ועולה לתורה בשם יהודה לבד יש לכתוב יהודה דמתקרי יהודה ליב ע"ש. ועיין בס' טיב גיטין בליקוטי שמות

ס"ח ובביאירו סק"ט שדעתו בדין זה דלכתחילה יש לכתוב יהודה דמתקרי יהודה ליב. ובדיעבד שכתב יהודה לבד והוא שעת הדחק או שכבר ניתן הגט יש להכשיר ואם כתב יהודה ליב דמתקרי יהודה יש להכשיר בנכתב כבר אף שלא בשעת הדחק. וכן אם כתב יהודה ליב לבד פשיטא דכשר דהוא חניכה שהכל קורין בו וגם החתימה מסייע לו. אבל אם כתב יהודה המכונה ליב פסול כיון דמעולם לא נקרא ליב לבד. אם לא היכא שמעריסה ניתן לו שם יהודה לעיקר ושם ליב כינוי כנהוג ועדיין קורין קצת ליב לבד אף דרובא קרו ליה יהודה ליב וליב זה שקורין אותו המקצת הוא כקיצור השם מ"מ יש להכשיר בדיעבד כיון דאיכא דקרו ליה ליב לבד שפיר כתבו המכונה ליב שהרי לא נשתקע לגמרי ע"ש. ועיין בתשו' גליא מסכת סימן ו' שהאריך ג"כ בזה וכתב דאף שהאחרוני' בעל בית אפרים ובעל גט מקושר דחו את דעת הרמ"א בזה והעלו דמי שעולה לתורה בשם יהודה אף שחותם ג"כ יהודה לבד אם נקרא בפ"כ יהודה ליב צריך לכתוב יהודה דמתקרי יהודה ליב וכן נדפס בס' חכמת אדם בעובדא שאירע בפ"ק ווילנא ופסק שלא כדעת תה"ד ורמ"א ובעל סדר גיטין אלא צריך לכתוב יהודה דמתקרי יהודה ליב (אגב שיטפיה לא ראם יפה בס' חכמת אדם שלא פסק כלל הכי אלא כמו שכתבתי למעלה בשמו) מ"מ לדעתי נראה עיקר כדעת תה"ד ורמ"א של איש כזה אשר שם עיקר שלו מפורסם די לכתוב עיקר לבדו כו' ואף גם זאת פשוט וברור שאם כותב עליו יהודה המכונה ליב שפיר דמי דהא הרמ"א נקט ואמר שא"צ אבל אס כותב ליכא קפידא כלל כו' ואדרבה על נוסח שרוצים לכתוב יהודה דמתקרי יהודה ליב יש לפקפק פקפוק של הבית מאיר שהרואה יאמר שיש איזה שינוי במבטא וקריאת שם יהודה עצמו לכן כופל אותו (כבר נתבאר לעיל ס"ק ל"ו בשם כמה גדולים בענין משה ליב דלא חיישינן לזה) וגם איך נעשה תערובת קודש עם חול עיקר עם טפל מובהק עם כינוי לכן ברור כהרמ"א או שיכתוב רק יהודה לבד או שיכתוב יהודה המכונה ליב ע"ש. ולע"ד אין בדברים אלו כדאי לדחות דברי הגדולים בעל בית אפרים ובעל גט מקושר הנ"ל ומעולם לא רצו הגדולים הנ"ל לפסוק בהיפוך מדעת התה"ד והרמ"א והס"ג רק שכתבו לפרש דבריהם דהיינו דוקא בכינוי שאינו שם כלל בפ"ע אלא בדרך סימן בעלמא כעין עובד' דהתה"ד שם שנקרא ראובן רייזה וכן שמעון בויך שכינויים אלו אינם שמות כלל אבל מי שנקרא יהודה ליב או ישכר בער דליב או בער הוא שם באמת רק שהוא שם חול הוי כנקר' בשני שמות כו' עיין בדבריהם ותראה שהמה נכונים מאד:

מו **מחמת חולי**. עבה"ט מ"ש בת' מהרי"ק ומהר"ם מינץ משמע דוקא כשנשתנה שמו מחמת חולי כו' אבל בת' רמ"א כו' ועיין בג"פ ס"ק צ"ב שכ' יראה לי דלאו דוקא שינוי

השם הבא מחמת חולי אלא ה"ה אם שינה שמו מחמת סבה חזקה כגון שברח מחמת ממון וכה"ג ושינה שלא יכירוהו וכיוצא בזה דכוונתו לעקור שמו הראשון להקרא בשם שני. אבל אם שינה שמו לסבה קלה ואינו מכווין לעקור שמו הראשין ואיכא דקרו ליה בשם א' ואיכא דקרו ליה בשם ב' בכה"ג לא אמרו דשם שני עיקר וגם אין לומר דשם א' עיקר אלא דנין אותי כמי שיש לו ב' שמו' והשם דקרי ליה רובא הוא עיקר כו' ע"ש עוד. ומ"ש בשם ת' רמ"א מי ששמו הוא ישעיה כו' הוא מדברי הב"ש. ושם בתשו' רמ"א איתא דאחר שנשתנה שמ"ח אהרן הי' קורין אותו לס"ת אהרן סעדיה ואפ"ה כ' הרמ"א דיש לכתוב אהרן דמתקרי סעדיה כו' וכן העתיקו הב"ש בקונ' השמות בש"א אות ס' ושם תמה עליו הב"ש בזה דבכה"ג ראוי לכתוב אהרן סעדיה דמתקרי ישעיה ולא לכתוב מתקרי בין אהרן לסעדי' הואיל ועולה לתורה בשניהם ובפ"כ נקרא בשם אחר לגמרי ע"ש ועמ"ש בזה לעיל ס"ק ל"ו והבאתי שמה דברי הס' גט מקושר וטוב גיטין ותשו' גליא מסכת בזה וע' עוד לקמן ס"ק נ"ב:

מז **שם השינוי עיקר.** עיין בתשו' נו"ב תניינ' סי' קי"ט באשה ששמה הינדל ונשתנה שמה בחולי' שרה ובפי העולם נקראת הינדל לחוד אבל היא חותמת שרה הינדל. וכתב מתחלה דיכתוב שרה המכונה הינדל אף כי קשה בעיני לכתוב המכונה על שם שנקראת בעצם וראשונה לעיקר השם הגם שנשתנה שמה ע"י חולי ונעשה השני עיקר יותר מ"מ לא שייך על הראשון ל' כינוי יהי' יותר נכון לכתוב שרה דמתקרי' הינדל אבל מצאתי בת' מהר"ם מינץ סי' ס"ד בשם אשה שהי' שם העריסה פריבא ואח"כ נשתנ' שמה רחל לכתוב רחל המכונ' פריב' (עב"ש בש"נ אות ב' ומ"ש שם) ואף ששם נשתקע שם פריב' לגמרי מ"מ כשנמלך מהר"ם מינץ לכותבו (ר"ל שנמלך ליתן שני גיטין ובגט השני כתב המכונה פריבא ע' בגוף התשובה שם והעתקתיו לעיל ס"ק ט"ל) היה לו לכתוב דמתקריא ש"מ דגם על שם שהיה כבר עיקר מ"מ כשנשתנה ע"י חולי שוב כותבין על הראשון אם הוא לעז המכונה. ושוב כתב פעם שנית להרב השואל דמ"ש לכתוב שרה המכונה הינדל עכשיו הדרנא בי ובתשו' מהרמ"מ אולי לפי שהיה עיקר בדעתו שא"צ לכתוב פריבא כלל לכן לא דקדק בי ועוד כיון שנשתקע שם פריבא לגמרי בטל עיקרו וחשיבותו אבל בנ"ד יכתוב בהגט שרה דמתקריא הינדל ומינה לא יזוע עכ"ד ע"ש. וכיוונה דעתו בזה לדעת מהרח"ש סי' ך"ו הובא בג"פ ס"ק פ"ב שכתב כן דמי שנקרא משעת לידה בשם לעז לחוד ואח"כ נשתנה שמ"ח לשם עברי כותבין שם עברי דמתקרי פ' שם לעז כיון דשהילעז היה שם העצם שלו מיום לידתו והג"פ כתב דע"פ חילוק זה יש לתרץ דברי הרמ"ח ז"ל לעיל סט"ז במ"ש עושין שם העברי עיקר ועל השני כותבין

דמתקרי ע"ש. אמנם מדברי הגאון בעל מג"ש שהובא בתשו' גאוני בתראי סי' ג' גבי דמתקרי ליבא הבאתיו לעיל ס"ק מ"ב קצת לא משמע כן מדהוצרך לומר שם דיטעו לותר דליבא שם קידש וכו' ע"ש ודו"ק:

מח **וכותבין אותו קודם**. עבה"ט שכתב דוקא כשמגרש במקומו כו' וע' בט"ז לעיל סק"ה שחולק על מהרי"ק בזה וע' בט"ז כאן ס"ק ל"א וגם בט"ז בדיני שמ"ח ס"ק י"ב מה דמסיק להלכה בענין זה ועמ"ש בביאורי לס"ג אות י"ט. ומ"ש הבה"ט ואפי' אם ידיע כו' צריך להיות מנהגם כו' ר"ל אם כותב שני השמות בלא דמתקרי מבואר לעיל סי"ד בהגה דכשר אז אם שולח הגט למקום אחר צריך להיות שמנהג מקום הנתינה הוא ג"כ לקרות לס"ת ב' השמות בלא דמתקרי דאל"כ אף שיודעין מקום הנתינה דנשתנה שמ"ח מ"מ יסברו שאין זה המגרש כיון שנכתב שניהם בלא דמתקרי ולא יעלו על לב שהוא מחמת שעולה לס"ת בפניהם כיון ששם אין המנהג כן. וכ"כ בהגהות יד אפרים. ועיין בס' ט"ג בדיני שמות מ"ח סעיף י"ג שכ' דבמקומות שנהגו בשמ"ח לברך דרך צירוף דהיינו לחבר שם השני לשם הראשון אין לכתוב דמתקרי בין שני השמות רק יש לכתוב שניהם רצופים ועל שם שקודם החולי דמתקרי כגון שהי' שמו משה ונשתנה בחולי לשם יעקב משה וכן עולה לתורה כותבין יעקב משה דמתקרי משה ובאשה שאינה עולה לתורה אם חותמת בשתיהן כגון לאה ונשתנה לרחל לאה וחותמת כן יש לכתוב רחל לאה דמתקרי' לאה ואם אינה חותמת ונקראת לאה בפי כל כמקדם הרי נשתקע שם רחל שנתוסף מ"ח ואין לכתוב רק לאה לבד עכ"ל. ובביאורו שם האריך בזה וכתב דאף שזה דבר חדש לא העירו בי האחרונים לפע"ד דבר ברור הוא דכל שבא לצרף אין כאן שייכות דמתקרי ויש חשש פסול בזה אפי' בדיעבד כו' ע"ש:

מט **ודוקא כשקורין אותו לפעמים**. עיי' בג"פ ס"ק צ"ג שהביא בשם הרדב"ז בתשובות כ"י סי' תל"ט (כעת הוא במודפסות ח"ג) שכתב דמ"ש הסמ"ג אף על פי שקורין אותו תדיר בשם הראשון כו' לאו למימרא שהרוב קורין אותן בשם הראשון ולא בשם הב' והמעט בשם הב' ולא בשם הא' דבזה בודאי שם שקורין לו רובא הוא עיקר אלא הכי קאמר שכולם קורין אותו בשני השמות אלא שהשם הא' קורין לו תדיר ושם הב' לפעמי שם ב' הוא עיקר כיון ששינו שמו לסיבה וניכר הוא בכל אחד מב' השמות עכ"ד ושוב הביא הג"פ דברי המבי"ט ח"א קכ"ה שמפרש דברי הסמ"ק דר"ל שנקרא תדיר היינו בכל יום נקרא בשם הא' אבל מ"מ רוב הפעמים ביום נקרא בשם השינוי כו' והאריך בזה ומסיים דסוגיין דעלמא כיון דהוחזק בשם השינוי דמחמת חולי או סיבה חזקה אע"ג דרובא קרי ליה בשם ראשון ופורתא בשם ב' כותבין בשם ב' לעיקר וכן עיקר ע"ש

גם בחמ"ח בתשובה הזכיר דברי המבי"ט הנ"ל וכ' עליו שאין דבריו מוסכמים ונוחים דבאמת שם השינוי הוא עיקר אף דברוב קורין אותו בשם הא' כו' ע"ש:

נ **בשם ב'**. עבה"ט. מ"ש ואם לא נקרא בשם ב' כלל כגון שמת בחליו כו' אין צריך להזכיר השם כשמגרש בנו את אשתו כו' ועיין בתשובות חוט השני סימן' ט' וי' וי"א אודות הגט שהובא ע"י שליש ממקום קרוב מהלך יום א' שסידר אותו הגאון מהר"י הורוויץ (נכד השל"ה ז"ל) ונכתב בו שם האשה ירימט בת אליעזר המכונה זוסמן והיו שם אנשים קרובים שאמרו שנשתנה שמו של אביה בחליו ונקרא ישראל ומת באותו החולי. ופקפק הרב המחבר לתתו ליד האשה מאחר שלא הוזכר שם השני שהוא העיקר ומקדימין אותו בגיטין ואפילו את"ל דשאני הכא שלא הוחזק באותו שם לפי שמת ביום המחר מ"מ הרי איכא מ"ד דבעי ב' גיטין ועוד שאף ע"פ שלא הוחזק בשטרו' ולא בקריאת ס"ת לפי שלא היה לו בן מ"מ הוא נכתב כן בספר הזכרת נשמות ישראל אליעזר וגם בקצת שטרו' וכתובו' שנ בנותיו שנעשו לאחר מיכן וכן חרות על המצבה בבית עלמין וא"כ מהראוי היה לכתוב ישראל דמתקרי אליעזר המכונה זושמן מאחר שהוחזק שם השני קצת ושוב נמלך הרב המחבר ז"ל וציוה ליתן גט זה מאחר שהוא נשלח לכאן ממקום אחר חשוב דיעבד קצת אף דשכיחי שיירו' יש להכשירו דלא גרע מחניכה הידוע וניכרת כו' והשיב לו ע"ז הגאון מוהר"ר ישעיה הנ"ל דאין כאן שום פקפוק במה שלא הוזכר שם השני כי דברי הר"פ דבעי ב' גיטין אינם ענין לכאן כמ"ש הב"י אח"כ שטעמו משום שהיה עתיד לבא לידי בירור ע"י קריאתו בתורה או חתימתו בשטרו' והגט ניתן קודם לזה בחליו מבואר דאם לא הי' חשש זה דעתיד להתברר לא הי' צריך לכתוב שם זה אף שהוא שם המגרש מכ"ש בנ"ד שבתי היא המתגרשת דשם אב קיל טפי משמו ושמה ובנ"ד שם השני לא הי' עתיד להתברר כי מת גם בן אין לו כו' ומה שצידד מכ"ת להכשירו בדיעבד אני אומר אף לכתחלה לא יזכר ולא יפקד שם השני בנדון כזה וכמ"ש הב"י בשם הקונטרסין באשה ששמה רבקה ונשתנה שמ"ח לחנה וכל העולם קראו אותה רבקה כמקדם שאין לכתוב חנה בגט כלל הרי בשם עצמה הדין כך מכ"ש בשם אביה ואף שהביא ב"י הקונט' שכ' ע"ז דדין זה בנשים לבד אבל לא באנשים זהו מטעמא שכ' ששמה מובהק ע"פ קריאת ס"ת או חתימה אבל בנד"ז שמת וגם בן אין לו דין אחד להם. ומה שמוזכר בס' זכרונו' גם על המצבה זה אינו כלום דאל"כ נמצא אף בנשים כו' א"ו לא איכפת בזה כי אף הקורא בס' זכרונו' ובמצבה לא שם לבו ולא ידע מי הוא מאחר שנתעלם השם הזה ולא נודע בחייו. ומ"ש מכ"ת שאילו אירע לפניו היה מסדר לכתוב ישראל דמתקרי אליעזר תמיהני איך יעלה על הדעת להקדים שם השני אשר מעולם לא

היה בו כו' וקרוב בעיני לפסול אותו כו' רק הנכון שלא להזכיר כלל שם שני הנעלם וכן נראה להורות לכתחלה עכ"ד והרב המחבר ז"ל חזר וכתב לו שבענין לכתחלה יש פנים לכאן ולכאן אך בדיעבד ודאי אין לפוסלו (ר"ל אפילו אם כ' ישראל דמתקרי אליעזר) שגם שם השני הוחזק קצת כאשר כתבתי ע"ש. מ"ש ואם הוא מגרש את אשתו בחליו אז צריך שני גיטין כו' עיין בס' גט מקושר אות י"ט ס"ק ט"ו דמסיק שאפילו גירש אחר שהבריא כל שלא הוחזק בשם השינוי שלשים יום צריך שני גיטין א' בשם השינוי וא' בשם הקדים ואין שם השינוי אפילו בצירוף שם הקדום כו' ע"ש באריכו' וכן מבואר מדברי הג"פ סוף ס"ק צ"ג ע"ש:

נא **ויש מי שמצריך** עבה"ט ס"ק ל"ב וע' בתשו' ברית אברהם ס"ס קי"ז שכ' וז"ל ומה שבא במכתבם ובמקום נתינה קודם החתונה נשתנה בחליו לשם יעקב ונשתקע לגמרי ולא יזכר ולא יפקד כלום כבר הסכימו הפוסקים דלא כיש מי שמצריך ב' גיטין בש"וע סי"ח וא"צ להזכיר שם יעקב כלל כו' עכ"ל. וקצת אינו מדוקדק הלשין דא"צ דבאמת אם הי' מזכיר הי' פסול כמ"ש הלבוש בדאם כ' גם שם הנשתקע פסול ע' לקמן ס"ק נ"ד ועמ"ש בביאור לסג"ר אות י"ט ס"ק ט"ו:

נב **ואם עולה לס"ת בשניהם כו'**. עב"ש לעיל ס"ק כ"ד והובא בבה"ט ס"ק כ"א מבואר שמפרש דברי רמ"א בכאן דמיירי שעולה לס"ת בשניהם ובפ"כ נקרא רק בשם א' אז כותבין לכתחלה דמתקרי בין שני השמו' אבל אם היה נקרא ג"כ בשניהם אין לכתוב דמתקרי ביניהם אף דשם א' נתוסף אח"כ אמנם מדברי הרמ"א עצמו בתשובה גבי אהרן סעדיה שהבאתי לעיל ס"ק מ"ו מבואר דלית ליה להאי חילוקא ועמ"ש בזה לעיל ס"ק ל"ו. בס' ג"פ ס"ק צ"ט כ' בזה וז"ל ואם עולה כו' כלומר דלפעמים עולה בשם א' ופעמים בשם ב' בכה"ג כותבין שם הב' עיקר א"נ ה"ק דאם נקרא בשעת הלידה יצחק ושוב נשתנה שת"ח חיים ועולה לס"ת בב' השמות יחד לא מיבעיא היכא דקרו ליה לס"ת חיים יצחק דודאי מקדימין בגט שם חיים ליצחק אלא אפילו קרו ליה לס"ת יצחק חיים דמקדימין שם הא' לשם הב' אפ"ה בגט שם הב' עיקר וכותבין חיים דמתקרי יצחק כו' וכן מצאתי בתשובת מהרי"ו סי' קפ"ב מי שהיה שמו יוסף ונשתנה שמו ישראל ע"י חולי והכל קורין אותו ישראל רק עולה לתורה וחותם יוסף ישראל כותבין ישראל דמתקרי יוסף שם החולי עיקר ע"כ. ומ"מ הדבר תמוה בעיני לענין הלכה לומר כן דביון דהוא רגיל בעליית ס"ת ובחתימתו להקדי' שם הא' איך יהפוך סדרן של שמות כו' ואפשר דיש חילוק דמי שנקרא מיום הלידה בב' השמות יחד יש להקפיד שלא להפיך השמות אבל מי שנשתנה שמ"ח וקרו ליה השתא' בשני שמות יחד בעליית ס"ת וכן חותם בב' השמות

כיון דמן הדין שם שני עיקר אין משגיחין בעליית ס"ת ובחתימה שהוא להיפך דהדבר ידוע דהם טועים בכך להקדי' שם ראשון ימ"מ יראה דלא מפני שאנו מדמין נעשה מעשה והנכון יותר דאם מקדימין שם א' בעליית ס"ת ובחתימתו דכן יכתבו בגט פ' שם ראשון דמתקרי בשם שני ומ"ש החיבורי' דמי שנשתנה שמ"ח שם ב' עיקר היינו היכא דאיכא דקרן ליה בשם א' ופעמי' קרי ליה בשם ב' וכן בס"ת פעמי' עולה בשם א' לחוד ופעמי' בשם ב' לחוד אי נמי דעולה לס"ת בב' השמות יחד אלא דלפעמי' מקיימין שם א' לשם ב' ופעמי' מקדימין שם ב' לשם א' וכן בחתימה באופן דאין ראיה מעליית ס"ת והחתימה איזה שם עיקר בכה"ג הוא דאמרו דשם שני עיקר ואם בס"ת עולה בב' השמות ומקדימין שם ב' לשם א' אך בחתימתו עושה בהיפך ומקדי' שם א' לשם ב' או איפכא באופן דעליית ס"ת והחתימה סתרי אהדדי בכה"ג יש להכריע דשם שני הוא עיקר עכ"ל: **ועיין** בסדר מהר"ם אות י"ט כ' כדברי מהרי"ו הנ"ל דאפילו אם עולה לתורה וחותם בשם א' ואח"כ שם הב' יש לכתוב תחלה שם הב' ודמתקרי על שם הא'. ובדבריו מבואר רבותא יותר מבדברי מהרי"ו דאילו מהרי"ו. מיירי דבפ"כ נקרא ישראל דהקריאה בפ"כ מסייע לשם השנוי מ"ח ומהר"ם כ' שם בהדיא דאפילו אם נקרא בפ"כ בשם ראשון לבד ע"ש. גם בס' ט"ג בדיני שמות מ"ח סק"ו הזכיר דברי הג"פ הנ"ל בקצרה וכ' דודאי החילוק שכ' הג"פ בדרך אפשר הוא חילוק ברור דמי שנקרא מלידה בב' שמות הם שם א' ממש ואם יהפוך הרי הוא שינוי השם גמור אם לא שגם העולם אין מקפידין כו' משא"כ כשמ"ח דמעיקרא לא נצטרפו יחד כו' ולכן כ' בפני' שם סעיף ט' דמי שהיה שמו בנימין ונשתנה מ"ח לישראל נק' בפ"כ בנימין ועולה לתורה וחותם בנימין ישראל יש לכתו' לכתחלה ישראל דמתקרי בנימן אך אם כ' בנימן דמתקרי ישר' יש להכשיר בדיעבד שכבר ניתן או שהוא שעת הדחק קצת כגון שהובא ע"י שליח וכה"ג ע"ש. אמנם בס' תו"ג חולק על סדר מהר"ם הנ"ל והסכים להג"פ דבכה"ג יכתו' שם הא' שעולה בו לס"ת וחותם עצמו לראשינה בראשון ועל שם הב' דמתקרי אע"פ שהוא שם החולי ומסיים דכן עיקר ע"ש (ודברי הגט מקושר בענין זה כתבתי למעלה ס"ק ל"ו) מיהו כל זה בנשתנה מ"ח לשם שני לבד אבל במקומות שנהגו בשמ"ח לברך דרך צירוף שם הב' לשם הא' כתבתי בזה לעיל ס"ק מ"ח:

נג **כותבין אותו ג"כ לבסוף.** ולפ"ז אם דרך משל שם הראשון צבי וכינויו הירש ושם השני אריה וכינויו ליב יש לכתוב אריה המכונה ליב דמתקרי צבי המכונה הירש וכן כיוצא בזה. ויראה פשיט דהיינו דוקא אם גם אחר השינוי נקרא לפעמי' ג"כ בשם הקודש דשם הראשון אבל אם שוב לא נקרא כלל בשם הקודש הראשון אף שנקרא בהכינוי

הירש דהוא לעז של שם הראשון מ"מ חשיב שם צבי בנשתקע ואין להזכירו כלל רק יש לכתוב אנא פ' שם השני (ואם ניתן לו שם הב' בצירוף לשם האי יכתיב שניהם יחד כמ"ש לעיל ס"ק מ"ח) המכונה פ' לעז של שם הא' כמבואר בהדיא בב"י גבי חיים ואח"כ קורין אותו ביבאנט (דהוא לעז של חיים) דאם אין קורין אותו כלל בשה חיים אין כותבין אלא ביבאנט לחוד ואם כתב ג"כ שם חיים משמע מתוך הקונדרס גבי אשה ששמה רבקה ונשתנה לחנה דאינה מגורשת ע"ש משמע להדיא דאין חילוק) וכן מצאתי בס' ט"ג בדיני שני שמות ס"ק ל"ד גבי שם בונם צבי שאם שם צבי נשתקע אע"פ שנקרא בכינוי הירש אין זה מועיל לכותבו משום דאפילו בכה"ג חשיב נשתקע וכן הביא שם בשם ס' מכתב מאליהו דכל שנשתקע בקריאה אע"פ שלא נשתקע בידיע' הוי נשתקע כו' אך סיים שם דמ"מ במקום עיגין אפשר לצדד להכשיר ע"ש. אמנם נלע"ד דזה דוקא אם נקרא בפ"כ רק בכינוי אבל אם נקרא בקיצור השם שפיר מועיל דלא חשיב שם העיקר נשתקע (כעת מצאתי חילוק זה בס' ג"פ ס"ק ס"ח וס"ק פ"ז בענין שמואל מולי ע"ש) וכן מבואר מדברי הב"ש בשמות נשים אות ב' בשם ס"ש גבי שרה שערליין שכ' שם ובשמות אלו אין חילוק בין אם נשתקע שם הראשין או לא נשתקע כו' ע"ש הגם שבס' גט מקושר שם חולק על הב"ש בזה ודעתו דיש לכתוב רק כמו שנקראת היינו דוקא היכא שהנקודות משתנות באופן שנראה לרוב כשם אחר כמבואר בדבריו שם אבל בקיצור השם כגון ליזר וכדומה גם הוא מודה דזה דמי ליצחק חקין וצפורה פורה שהזכיר שם דהכל יודעין דחד שמא הוא. והגם דלכאורה יש לפקפק ולומר דשאני הכא בנ"ד שכותב על שם הראשון לשון דמתקרי והך דמתקרי הוא על קריאת העולם ממילא צריך לכתוב ממש בלשון שנקרא בפי העולם אך באמת אין לחוש לזה דאף דסברא זו משמע ומבואר בב"ש בש"א אות ס' בשם רש"ל גבי ישעיה ובפ"כ נקרא שעיה דאם עולה לתורה בשם אחר כגון סעדיה כותבין סעדיה דמתקרי שעיה כמו שנקרא בפי העולם וכ"כ עוד הב"ש בכללים אות י"א אך כבר חולק בזה הגאון בעל גט מקושר שם ובסג"ר אות י"ט ס"ק י"ג ומסיק דלעולם יש לכתוב עיקר השם כראוי לכותבו ולשון דמתקרי אינו אלא לומר שנקרא בשם זה כו' ע"ש (וע' בט"ג בדיני שני שמות ס"ק כ"א בשם איצק הירש ודוק) ולכן גם בנדון זה אם דרך משל היה שם הראשון יצחק ובפ"כ איצק ונשתנה שמ"ח שמואל לבד או בצירוף לשם יצחק וכל העולם חורין אותו גם עתה איצק כמקדם יש לכתוב אנא שמואל או אנא שמואל יצחק דמתקרי יצחק. ואין לפקפק עוד ולומר דבכה"ג דניתן לו שם הב' דרך צירוף שכותב אנא שמואל יצחק יותר טוב מחמת ספק זה שלא להזכיר כלל דמיתקרי יצחק ולסמוך דזה הוי כקיצור השם ז"א דדוקא אם היו

אלו הב' שמות מלידה היה מקום לומר כן מאחר דבכה"ג אין חיוב להזכיר שם הא' אבל בנד"ז דשם יצחק הוא שם הראשון דחיוב להזכירו עד שדעת הב"י בשם הקונדרס דאפילו בנשתקע צריך לכתוב ב' גיטין וכ"כ מהר"ם מינץ סימן ס"ד גבי שם כריבא והגם דאנן לא קיי"ל כן כמ"ש הב"ש ס"ק ל"ז עכ"פ בלא נשתקע לגמרי בודאי דחייב להזכירו כדי להורות דאלו הב' שמות לא ניתנו כך מלידה וגם בס' טיב גיטין מבואר כן דגבי ב' שמות מעריסה ונקרא בפ"כ באחד כ' בסעיף ב' דיש די לכתוב אברהם יצחק כי מה שנקרא אברהם או יצחק אינו רק קיצור השם אלא דטוב לכתוב ג"כ השם הזה וגבי ב' שמות נ"ח נח נפתלי ונקרא בפ"כ נפתלי כמקדם כתב דיש לכתוב נח נפתלי דמתקרי נפתלי אלא דבדיעבד אם לא כתב דמתקרי נפתלי כשר יעי"ש פשיטא דבכה"ג אין זו דרך היותר טוב שלא לכתוב כלל דמתקרי יצחק אלא דשפיר יש לכתוב ואין לחוש לפקפוק הנ"ל כנלע"ד ברור ובתשיב' הארכתי יותר:

נד **שני פעמים**. עבה"ט מ"ש יכתב הלבוש אם כ' שם הנשתקע פסול כו' והוא ל' הב"ש ומשמעות ל' זה שכתב שם הנשתקע לבד ולא הזכיר כלל שם השני שנשתנה אח"כ אך ראיתי בלבוש סעיף י"ח כ' שם דאם הזכיר גם שניהם פסול שכיון שנשתקע ממנה הרי הוא שם אחר לגבי דידה שאינה ניכרת בו ע"ש וכן הביא בשמו הב"ש עצמו בש"נ אות' ב' וכן מבואר מדברי הב"י גבי חיים ביבאנט שהבאתי לעיל. ואפשר שגם בב"ש כאן ט"ס חסר תיבת גם וצ"ל אם כ' גם שם הנשתקע פסול. ועיין בג"פ ס"ק צ"ו דשקיל וטרי בדין זה ומסיק דאם כ' גם שם דנשתקע אין להתיר אפילו במקום עיגון ושעת הדחק אלא דאם נשאת לא תצא ומיהו אם הדבר מפורסם ידיע למקצת בני העיר דהי' לו שם זה שנשתקע בכה"ג אם כ' גם שם דנשתקע יש להתיר במקום עיגין ושעת הדחק ע"ש עמ"ש לעיל שע"ז סוף ס"ק ט"ז:

נה **בכל א' מן הגיטין**. עיין בתשו' נו"ב סי' צ' שכ' וז"ל כשאני נותן ב' גיטין אין דרכי לעשות כמבואר בסדר גיטין אות ר"ן כי חושש אני שבדאורייתא קיי"ל לחומרא אין ברירה לכן מנהגי שאין אני מגלה כלל להבעל שיש ספק בגט זה ואני מסור הגט הראשון ואין אני מגלה כלל להבעל ולהסופר ולהעדים שצריך עוד גט כשהבעל כבר נתן הגט ליד האשה אז אני אומר לו שצריך גט אחר וזה שכבר נתן לחנם נתן שטעיתי בו ואני מסדר הגט השני. ואז בכל פעם הבעל נותן הגט מוחלט ואין חשש ברירה. אך זה אפשר לעשות בגט הניתן מיד הבעל להאשה. אבל על יד שליח (והמקום רחוק קצת) א"א בזה שאף שכבר נתן לשליח עדיין לא נגמר כל זמן שלא בא ליד האשה וצריך להגיד להבעל שיכווין לפטור בגט שיועיל ע"פ הדין ושעל זה יחול השליחות וכמו כן להגיד

להשליח שיכווין בזה במסירה ליד האשה וחוזר חשש ברירה למקומו לכן אני מונע עצמי לסדר גט כזה ע"י שליח ואני בוחר יותר להכריע הספק ולהסתפק בגט אחד עכ"ל. וכבר קדמוהו בתקנ' זו בספר ג"פ ס"ק ק"ז והובא דבריו בס' ישועות יעקב בסה"ג ס"ק ח' וכתב עליו דכמה מעליא הא שמעתתא ע"ש. גם בס' חו"ג הזכיר ג"כ דברי הנו"ב הנ"ל והסכים עמו ומסיים דכן עיקר ע"ש. ועמ"ש בביאורי לסג"ר אות ר"ן. ועיין בתשו' נו"ב תניינ' סי' ק"כ וקכ"א וקכ"ב מה שפלפל בזה הגאון מהר"ש בן המחבר עם ב"א הגאון מו"ה אלעזר לנדא ז"ל. וגם בשו"ת תשובה אהבה ח"ג סי' תט"ז מזה:

נו **שם מתתיה**. עבה"ט ועיין בתשו' שיבת ציון סימן פ"ז אודות אחד שהי' נקרא שמו בהיותו יהודי מתת והוא ספק אם לכתוב מתתיהו בוי"ו או מתתיה בלא ו"ו ולדעת מהרש"ל צריך בזה שני גיטין א' בשם מתתיהו מלא והב' בשם מתתיה חסר וכ"כ הב"ש ס"ק מ"ג ובסדר שמות אנשים אך שהוא קשה כעת לכתוב ב' גיטין וגם לא יתרצה הבעל להתעכב בפני ב"ד משך זמן בכדי לכתוב ב' גיטין ויש כאן מקום עיגון. ונחלקו בדבר זה הרב מו"ה אלעזר פלעקלש וחתנו הרב מו"ה איצק שדעת הרב ר' איצק לכתוב רק שם מתת וכל שום וחניכה דאית לי' וחותנו הרב מהרא"פ מפקפק בזה וחשש בדבר באשר ששם מתת הוא גם שם לא"י ואולי גם שמו אחר המרתו הוא כך ויש לחוש למה שמבואר לעיל ס"ה בהגה לכן בחר לכתוב מתתיהו בוי"ו והרב המחבר ז"ל הסכים לדעת הרב ר' איצק לכתוב רק מתת וכל שום וחניכה דאית לי' והחשש של מהרא"פ אינו כלום חדא ששם של א"י הוא מאטיים או מאטיאם ואינו דומה לשם יהודי מתת לא בכתיבה ולא במבטא ועוד דמה שאין כותבין שם א"י בגט היינו אם השמות נפרדים ואינן דומין זה לזה אבל היכא ששם ישראל ושם א"י שוין אין בו קפידא כלל דלא אמרו אלא בשם המורגל רק בא"י לבד ולא מסקי ישראל בשמייהו אבל אם השם הורגל גם לישראל מה חסרון יש בזה שגם הא"י נקראים בשם הזה וגדולה מזו כ' הג"פ ח"ק כ"ג באחד שהי' נקרא ביהדות יוחנן כו' (הובא לעיל ס"ה ס"ק י"א וע"ש) ע"ש באורך:

נז **לכותבו מלא**. וכ"כ בתשו' ב"ח החדשות סימן פ"ז ע"ש אבל בשאילת יעב"ץ ח"א סי' קי"ח מסיק שיותר טוב בלא פקפוק לכתוב חסר ע"ש וכ"כ בס' ג"פ ס"ק קכ"ד אלא דאם בכתב מלא כשר ע"ש ועיין בסדר השמות:

נח **רק רחל** עבה"ט ועיין בזה בב"ש בשמות נשים אות ב' ובאות ר' וממ"ש שם:

נט **שנותנין בו הגט**. עבה"ט ועיין בתשו' כנסת יחזקאל ר"ס ס"ט אודות הגט שנשלח מק"ק פ"פ דמיין לק"ק פינטשוב וכתב וראדי בואו כדעת רש"ל ולבוש וקונט' גיטין שבכ"מ שתחלת התיבה פ"א רפה כותבין בוי"ו ופקפק ע"ז הרב דק"ק פינטשוב דהא

המ"ז וש"פ חולקין מטעם דבפולין לשון גסה וצריך לכתוב פראדי פריידא בפ' והוא ז"ל כתב שדעתו מסכמת להגאון המסדר מטעם מאחר שבכל מדינת אשכנז כותבין בוי"ו וכן בכל ארץ ישמעאל כמ"ש האבן עזרא וכאשר יש כמה דיעות וס"ל מקום הכתיבה עיקר ואף שמסקנת רוב הפוסקים דמקום הנתינה עיקר אולי לא דברו כי אם בידעינן בודאי שהשליח ימצאנה במקומה משא"כ עתה כותבין בהרשאה בכל מקום שתמצאנה ופן ימצאנה השליח באשכנז אי בתוגרמה ודאי כדעת הרש"ל ולבוש וכת דילהון לכתוב בוי"ו עכ"ד. ועיין בתשו' מהרי"מ מבריסק סימן ל"ד שכ' דדברי הכנ"י הנ"ל לכאורה תמוהים לו יהי כדבריו דבזה"ז שכותבין בהרשאה בכ"מ שתמצאנה מקום הכתיבה עיקר מ"מ מי עדיף ממקום הנתינה לדינא דגמ' דהי' מקום הנתינה עיקר ומ"מ בעינן דיכתוב גם מקום הכתיבה ואם כתב שם מקום הנתינה בלחוד בלא וכל שום הי' פסול לרוב הפוסקים וכ"כ הר"ש בהדיא וכן נראה שהיא דעת הטור וכן מסיק הג"פ (וכן מבואר בב"ש לעיל סק"י) א"כ נהי בזה"ז שם מקום הכתיבה עיקר מ"מ בעינן שיכתוב גם שם מקום הנתינה ואולי י"ל דדעת הכנ"י כיון דאין כאן שינוי גמור רק השינוי בהברת לשון המדינות דבזה בלא"ה בדיעבד כשר כמ"ש הרמ"א ז"ל רק דלכתחלה יש לכתוב כפי לשון מקום הנתינה בזה הוא דקאמר הכנ"י דבזה"ז אין להקפיד אפילו לכתחלה ויש לכתוב כפיל' מקום הכתיבה ע"ש. ועיין בס' גט מקושר בתשוב' שבסוף קונט' השמות וגם בביאורו בסג"ר סוף אות י"ט באריכות ועמ"ש עוד מענין זה לקמן בש"א אות ו' גבי שם ואלק וגם בש"נ אות ד' גבי שם דוואסא: והוא קצת הגהות והוספות דינים מחודשים. על סדר שמות אנשים ונשים. המסודר וערוך לעיני כל ישראל בספר הנחמד בית שמואל. קונטרס הלז סדרתי בעזה"י אספתי ולקטתי שושנים. משו"ת גדולי אחרונים. וגם מהרבה ספרים יקרים אהובים וברורים. וצור ישראל יצילני משגיאות. גל עיני ואביטה נפלאות.

## סימן קל

א **צריך שיחתמו שני עדים.** עב"ש סק"א שכ' וז"ל עיין בתו' ריש גיטין והרא"ש פ' השולח כתבו הא דתיקן ר"ג שיהיו חותמים לא שצריכים לחתום אלא עצה טובה כו' עכ"ל ועיין בישו"ש פ' השולח סימן מ"א שכ' וז"ל ולדינא נראה בלא ע"ח אין להכשיר הגט לכתחילה שהוא נגד התקנה דא"א לפרש שאינה אלא עצה טובה מדנקיט במתני' גבי אינך תקנות משמע דהוא נמי תקנה ובגמ' אי' להדי' תקינו רבנן משמע דתקנה היא. ואף הא"ז שכ' להכשיר בלא ע"מ כאשר הבאתי פ"ק סימן י' היינו דוקא דיעבד כו' ועוד אומר מאחר דנהגו כ"ע לחתום עדים אם יתנו בלא עדים אין לך לעז גדול מזה כו' וא"כ

כל זמן שלא נשאת ואין לחוש לעיגון ראוי שיכתבו גט אחר ודוקא שנתנו הגט מאחר שנתגרשה בו מדאורייי' הוא שראוי לחוש לעיגון ותנשא בו אבל כל זמן שלא נותן אפי' יש לחוש לעיגון אין ראוי ליתן לכתחלה נגד התקנה ואיכא למיחש ללעז ומאחר שג"כ לר"מ פסול מדאורייי' הנראה בעיני כתבתי עכ"ל ועיין בס' ב"מ שהביאו והאריך בזה ועמ"ש לקמן סי"ח ס"ק י"א:

ב **שלא יהיה קרוב.** עיין בס' ישועות יעקב סק"ג שכ' טוב טעם לזה משום דדעת כמה פוסקים דכתב סופר ועד כשר בדיעבד עכ"פ א"כ הסופר נחשב כעד והוי כמו נמצא אחד מהן קרוב או פסול ע' בח"מ סי' מ"ה סי"ב בהגה ובזה מסולק קושיית מהרי"ק (ע' בד"מ ס"ס זה) מהא דהבעל עצמו נותב את גיטו דידוע דבעל דבר שאינו בגדר העדות אינו פוסל שאר עדים כו' ע"ש (ומ"מ בדיעבד אין מקום לפסול מחמת זה כמובן ולקמן ס"ס קנ"ד בסדר הגט כ' הוא עצמו ז"ל כן בהדיא ע"ש) וע' בס"ק שאח"ז:

ג **קרובים לסופר וכולם כו'.** ע' לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג סעיף ד' דשם לא הקפיד גם לכתחילה רק באם נוטל הסופר או הרב המסדר יותר משכר בטילה והוא בב"י סימן זה בשם הקונדרס וגם ע"ז חולק הב"י. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ק"ד שכ' דהיכ' דלא אפשר מחשש מיתה ועיגון אין להקפיד גם לכתחילה על חשש כזה ובפרט אם הסופר אינו נוטל שום שכר כו' ומכ"ש היכא דידעו הב"ד בעצמם שהסופר כותב לשמו כו' ע"ש עוד בתשובת הגאון מצילץ שהועתק בס"ס ק"ה שם וע' בס"ק הקודם:

ד **יתחיל בראש שיטה.** עיין בתשו' עה"ג סי' כ"ד אודות אחד מעדי הגט שמו יוסף התחיל לחתום וכתב אות י' משמו ודילג אות ו' והתחיל לכתוב אות ס' וכתב חצי עיגול מן הס' וציוו עליו לכתוב באותה הרחקה שבראש השיטה אות י' ומן היוד אשר כבר נעשה יעשה ויו ויגמור הסמ"ך וגמר חתימתו והנה קצת מפקפקים על גט הזה מחמת ב' דברים א' דהוי כמו נכתב הגט שלא כסדר וב' כיון שהרחיק העד כמלא יוד מן השרטוט שבצד ימין. והוא ז"ל השיב דאין בגט זה שום פקפוק דמטעם שלא כסדר אין בזה שום קפידא אפילו בכתיבת תורף הגט ולא מצינו דצריך דוקא כסדרן כ"א בתפילין ומזוזות ודבר זה א"צ ראי' כלל (וכ"כ הב"ש לעיל סי' קכ"ה ס"ק י"א ע"ש עוד) ואעפ"כ לסתום פי המוציא לעז אביא ראי' ממ"ש הפוסקים (בסימן קכ"ה סי"ט) שאם קיים בגט מה שכ' ב"ח אפילו מתורף הגט כבר רק דעכשיו נהגו כו' ומצד שהעד הרחיק מן שרטוט בצד ימין מלא אות יוד ג"כ אין חשש ויש ללמוד ק"ו מהא שאם חתם העד השני תחילה (המבואר בהגה דסעיף הקודם) ע"כ כל המפקפק בגט הזה אינו אלא טועה ע"ש):

ה **שאלו בשלומה פסול.** עב"ש סק"ד באמצע הדבר שכ' נשמע מזה גט שלא היה ע"ח כלל וניתן בע"מ אפילו לא נשאת כשר דאל"כ ל"ש לומר כשר כו' ואינו מובן מה צריך ללמוד זה מכאן הא מפורש כן בש"ע סימן קל"ג ס"א וכן תמה עליו בס' ב"מ. ועמ"ש לעיל בק"א. ומ"ש עוד לפ"ז נראה אם אין מוכח בגט מי הוא המגרש כו' עד ולא כתשו' ש"י סימן ל"ו כו' עמ"ש בזה בסימן קל"ו ס"ו ס"ק וי"ו:

ו **דבק שני עורות.** עבה"ט ועיין בס' ביאור מרדכי מהגאון מהר"מ בנעט זצ"ל הלכות מזוזה שתמה על הב"ש וכתב שדבריו תמוהים הרבה ע"ש. גם בס' בית מאיר תמה על הב"ש בזה ומסיים דיפה פסק הרמ"א ז"ל דפסול מספק. ובזה אפשר ליישב קצת המנהג שלא לכתוב גט על נייר כדמשמע מת' מהרמ"ל סימן ק"א והח"מ סי' קכ"ד סק"ו כתב וכי גרע פפי"ר מעלה של זית ולהספק הנ"ל דאפילו דיבק קודם הכתיבה נמי אפשר דפסול ניחא דאין דומה לעלה שמחובר מתחילת ברייתו משא"כ פפי"ר שנעשה מחובר ע"י אדם מדברי' הנפרדים והגם דבאמת אין בזה חשש לפסול כמבואר בגיטין י"ט ע"ב נתן לה נייר וע"כ לחלק מפני שממש פני' חדשות בא לכאן שפיר חשיב מחובר מתחילת ברייתו מ"מ קצת טעם הוא להסמיך לו לכתחילה עכ"ל (עמ"ש לעיל סי' קכ"ד ס"ק ז') יע' בתשר ח"ס חא"ח סימן ה' מ"ש בזה:

ז **או שינה בו** כ' הב"ש כלומר שהעלה לאביו שם אחר ולא משמע כן מדברי הרשב"ץ שהבאתי לעיל עכ"ל. וע"ל בס"ק ג' באם טעה העד וחתם יוסף בן שמעון ואביו הי' שמו רלזבן כו' ע"ש. ועיין בס' ב"מ שכ' עליו ילע"ד מעולם לא כיוונו התה"ד ורמ"א לשונ' כזו כו' ובזה בודאי פסול דמזדייף מתוכו הוא אלא שנידונו לשונ' לאותיו' דאינם יכולים להקרא כלל בשם אחר שאינו אלא כחסרון דכשר אבל עובד' דהרשב"ץ מזוייף מתוכו הוה עכ"ל. ועמ"ש לעיל סימן קכ"ט ס"ק י"ח:

ח **שינה בו.** עבה"ט מ"ש ובכל אלו דאין טעות פוסל ה"ה חק תוכות כו' ועיין בס' רביד הזהב פ' תצא מה שתמה על תשובת מהרי"ט צהלין סימן צ' בזה ועיין בנ"צ מ"ש בזה ועמ"ש לעיל סימן קכ"ה ס"ק י"ג:

ט **כתיבה תמה.** עיין בס' ג"פ לעיל סימן קכ"ו סק"ט שכ' דכן מבואר בס' תומת ישרים סימן ק"ה וכ"כ בשה"ג שאצל המרדכי דף תרט"ו וע' תשו' הרשב"ץ שהביא מב"י ר"ס זה. וראיתי גט א' ששלחו מצפת לפה ירושלים תב"ב והיו עדיו בכתבי פרובינצל (הוא מה שקורין רש"י כתב כ"כ הוא ז"ל שם סק"ד) ושמעתי שכן נוהגים לכתחיל' ואפשר שטעמם שאם באולי תצטרך האשה לקיים הגט שימצאו קיום לחתימות העדי' בנקל כיון שרגילים לחתום כן בשאר שטרות משא"כ אם יחתמו בכתב אשורי בדוחק ימצאו

קיום עכ"ל. גם בס' זכור לאברהם ח"ג דף קי"ט כתב דבאיזמיר חותמין בכתב פרובינצל אך כתיבה תמה מבלי דבוק ומחק וטשטוש כמו בגט ע"ש ועב"פ סוף סק"א שכ' בשם הרשב"ם (צ"ל הרשב"ץ ע' בב"י והוא בתשב"ץ ח"א סימן ז') דע"פ הדין א"צ כתב אשורית בחתימת העדי' גם כשתינוק חריף יכול לקרות כשר אפילו כשתינוק שאינו חריף א"י לקרות ע"ש. ועיין בתשו' אא"ז פני' מאירות ח"ב סימן י"ט שכ' ובדבר העד פרץ שתינוק קרא הר' בשם דלי"ת והנ' פשוטה קרא אותו יו"ד נו"ן כבר הביא הב"ש בשם הרשב"ץ כשתינוק חריף יכול לקרותו כשר כו' וה"נ עינינו רואות שתינוק חריף שבספרדי' יקרא כראוי יש להכשיר ואין מדקדקין כ"כ בחתימת העדי' רק אם אנו יכולי' לקרות כשר ובפרט במקום עיגון ודאי אין להחמיר כלל עכ"ל:

י **ואם א"י לחתום.** עיין בס' ג"פ לעיל סימן קכ"ג סק"ט שכ' בשם תומת ישרי' סימן קמ"ב שכ' בשם רבינו ישעי' השני שהחותם ע"י לבלר שהלבלר אוחז ידיו וכותב אין חתימתו מועלת כלום שאין זו כתיבת החותם והאריך בראיו' עכ"ל וכן מבואר מדברי המג"א בא"ח סימן ש"מ סעיף קטן זיין קטן אוחז בקולמס וגדול אוחז בידו וכותב חייב גדול אוחז כו' ע"ש והוא מדברי הרמב"ם פי"א מהל' שבת דין י"ד וצ"ע בזה בתוספתא שבת פי"ב הלכה י' דאיתא שם נתכוון לסייעו האוחז בקולמס חייב כו' כפי גירסת רבינו הגר"א ז"ל שם:

יא **שלא לחתום הסופר.** עב"ש ס"ק כ"ט מ"ש והיכ' דאמר לג' שיכתבו ויחתמו ומת א' מהן י"ל במקום עיגון ודחק כשר שלא לחתמו כלל ויתנו לפני עדים כו' ועיין בס' בית מאיר שהשיג עליו וכתב שדברי תימה הם דבכה"ג בודאי הגט בטל ע"ש. גם בתשו' ברית אברה' סימן צ"ג אות י"ז וסימן ק"ב סוף אות ג' חולק על הב"ש בזה והביא שם מדברי מהרי"ק שורש כ"ז דמבואר להדיא כן ע"ש (ושם בסימן ק"ה אות י"ב שהבייא דשוב מצא כן בתשו' פנים מאירות ח"א סימן נ"ה דמבואר ג"כ דהיכא דצוה לשני עדים לחתום ולא חתם רק א' ודאי פסול יעו"ש) וכן בתשו' בגדי כהונה ס"ס י"ג נדפס שם תשוב' מהגאון בעל הפלאה זצ"ל שהשיג ג"כ על הב"ש הנ"ל ושאין לסמוך להקל בזה. וגם הרב המחבר ז"ל אף שמתחיל' צידד לתרץ דברי הב"ש מ"מ מסיק דלדינא קשה להקל ובפרט כי הש"ש גיטין פ"ד סימן מ"א (הובא לשונו לעיל סק"א) פסק אף במקום עיגון ואף שהי' בריצוי הבעל לא יתן לכתחיל' גט בלא עדי חתימה נגד התקנ' מטעם לעז יע"ש מכ"ש בנ"ד שיש לחוש לשינוי דעת הבעל מ"ש ועמ"ש לקמן סימן קל"ג ס"ק ג':

יב **ואפילו בעד א' אינו גט.** עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן רכ"ב אות י"א וע"ל סימן קל"ג בב"ש ובה"ט סק"א בשם ט"ז ועמ"ש שם:

יג **לישא הגרוש**'. עבה"ט וע' בסדר מהר"ם בסג"ר אות י"א. שכ' א"צ להקפיד שלא יהיו העדים כהני' וגם א"צ להתנות עמהם כו' ונראה שנמשך בזה אחר דברי התוס' י"ט פ"ד דבכורות משנה ו' שכ' שם דעל העדים מעיקר' לאו קושיא דכתב הב"י בח"מ ס"ס כ"ח (ובש"ע שם סי"ח בהגה) בשם תשוב' להרשב"א שלא אמרו הנוטל שכר להעיד עדותו בטילה אלא בעדי' שנעשו עדים כבר שהם מצווים להעיד כו' ע"ש ועיין בס' נה"מ בת"מ סימן ל"ד סק"י מ"ש בזה. ועיין בס' תו"ג ס"ק כ"א דנראה לו טעם אחר דעדים לא נצטוו רק להגיד בפה לפני ב"ד כשיודעין עדות אבל אינה מחוייבים ליתן בידו כתוב וחתום כו' וכתב דהרמ"א לא הוצרך לטעם שלו רק מחמת שלוקחין שכר הרבה שניכר דלאו שכר כתיבה ושכר ראי' הוא רק שכר מתועלת שיהי' לזה בעדותן ויש בו משום מראית עין לכן כתב הרמ"א טעם שלו דמשום התנאי דכשיקלקלו ישלמו ומשום שאסורין לישא הגרושה שוה חתימן הרבה ויכולין ליקח כל מה ששוה בעיניהם. וכ' עוד דמזה הטעם שכתבתי יכולין ג"כ עדי חתימת שטר מלוה ומקח אף שכבר ראו הענין ליקח שכר רק לא שכר הרבה ע"ש: (וכ"כ בתשו' חתם סופר ס"ס ק"ג בענין עדי שטר ראיה על קידושין שלקחו שכר דלא נפסלו מהאי טעמא ע"ש):

יד **קודם שיחתמו**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א ס"ס קנ"א שכ' דמה שנהגו שלא יחתמו העדי' עד שייבש הגט הוא חומרא בעלמא דבשלמא שעת נתינה טעמא שיהא כ' שאינו יכול להזדייף אבל העדי' למה צריכין להמתין עד שייבש ואפשר דטעמא הוי משום דבעל אמר להם לחתום בגט וזה אינו גט כשר ומ"מ חומרא זו הוא רק לכתחילה אבל לא בדיעבד ע"ש ועמ"ש בזה לעיל סימן קכ"ד ס"ט ס"ק ט"ו בשם הג"פ:

## סימן קלא

א **ואם לא נכתב לשמה**. כ' בהגהת יד אפרי' ואפילו כתבו לשם נכרית פסול אע"ג דלאו מינה לא מחריב בה מ"מ לא עדיף מסתמא דפסול. כן הוא בש"ס ריש זבחי' ע"ש:

ב **וי"א שגם זה** עב"ש סק"ז מ"ש וצריך ישוב כו' ועיין בתשו' ברית אברהם סימן צ"ז אות ב' מ"ש בזה:

ג **הסופר בפיו**. עב"ש סק"ח שכ' דיש עיכוב בזה אפילו בדיעבד. ועיין בסי' תי"ג שכ' היינו לחומרא בעלמא כמו במוקף גויל אבל מדינא ודאי דאין צריך וראיה לזה מריש גיטין בהא דאמר בש"ס ורבנן היא דאצרוך שחתרו רש"י ותוס' למצא חשש דשני יב"ש או שכתבו להתלמד ולא כתבו בפשיטות שמא לא אמר בפיו א"ו כדכתיבנא עכ"ל. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סימן קנ"ד מבואר שם בהדיא דאין קפידא בזה רק לכתחילה אבל

בדיעבד סגי במחשבה בין בס"ת ובין בגט ע"ש וכ"כ בשו"ת הרמ"ע מפאנו סימן צ"ד ושם מבואר דעיקר דעתו הוא להקל אפילו לכתחילה לומר דסגי במחשבה בכל דבר שצריך לשמה אלא דאף מי שירצה לחוש בזה די לחוש לכתחילה ולא בדיעבד ע"ש. ועיין בנ"צ הבאתי לשון הרדב"ז והרמ"ע מפאנו בזה באריכות והארכתי קצת בזה. ועמ"ש בפ"ת ליו"ד סימן רע"א סק"ז ועיין עוד בביאורי לסדר גיטין בסג"ר אות ע' וק"ס:

ד **ולא בסירוגין.** ע' בא"ח סימן ל"ב סי"ט בהגה שכ' וכשבא לנמנם לא יכתוב דאינו כותב אז בכוונה ע"ש. וה"ה הכא גבי גט דהא פשיטא שאף שלומר בפיו שכותבו לשמה א"צ רק בתחילת הכתיבה אבל במחשבתו צריך שיהיה בכל כתיבת הגט שכותבו לשמו ולשמה כמבואר בכל הפוסקי':

## סימן קלב

א **וכנסה וגירשה בו.** עבה"ט סק"א ועיין בתשו' נו"ב תניינא סימן ק"ח מ"ש בזה:

ב **אפי' הי' עכו"ם שעבר שם.** דאפשר לשלוח גט ע"י עכו"ם בענין שנזכר בסימן קמ"א עכ"ל ט"ז. ועמ"ש בזה בסי' קמ"א סל"ה ס"ק ל"ה.

ג **י"א שאם הוזכר כו'** עב"ש סק"ד דהגה זו תמוה וכ"כ בביאור רבינו הגר"א ז"ל ועיין בס' ב"מ מ"ש ליישב ועי' בזה בתשו' חתם סופר סי' מ"ה שביאר בטוב ע"ש עוד בסי' ע"א מזה:

## סימן קלג

א **שניהם ביחד.** עבה"ט שכ' כתב ב"ח כו' עד וב"ש כ' דמצטרפין וע' בפנים בב"ש דמסיים בה וז"ל ועכ"פ נשמע דהגט אינו בטל עכ"ל משמע דאינו מחליט להכשיר. ועי' בס' ב"מ שתמה על הב"ש שהביא ראיה הא דמצרפיין עדי חתימה דבשלמא בע"ח שפיר אף דלא שמעו כאחד מ"מ שניהם מעידין בח"י שצוה הבעל לכל א' לחתום ושעשו שליחותם משא"כ בע"מ המסורה שראה זה לא ראה זה ואפשר דלפני כל א' מסר גט אחר כו' ואי איירי בשידוע לעדים שהיה הכל גט אחד זה קשה הציור עכ"ל ע"ש. ולפע"ד אף אי ננית דזה קשה הציור מ"מ י"ל דהיינו דמסיים הב"ש ועכ"פ נשמע דהגט אינו בטל וק"ל. ומ"ש עוד הבה"ט בשם ט"ז להני פוסקים דס"ל קדושין בפני עד א' הוי קדושין ה"ה גט כו' תמה ג"כ בס' ב"מ שם דזה בודאי ליתא ולא דמי לקדושין כו' ומסיים דגם הט"ז לא החליט אלא הניח בצ"ע ע"ש. וע' לעיל סי' ק"ל סעיף ך' ומ"ש שם:

ב **בינו לבינה כשר**. עיין בתשו' נו"ב תניינ' סי' קי"ד יובא בקצרה לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ד:

ג **וכן אם היו ע"מ ולא היו ע"ח כשר**. היינו בגט הניתן מיד הבעל ליד האשה אבל בגט הבא ממקום למקום ע"י שליח עיין לקמן סי' קמ"א סע"ף י"ב ומ"ש שם. ועיין בתשו' משכנות יעקב סי' כ"ז שכ' דהיינו דוקא בסתם שלא צוה הבעל לעדים לחתום אבל אם צוה הבעל לסופר לכתוב ולעדים לחתום וכתב הסופר והעדים לא חתמו או שחתמו לאחר זמן הגט בטל מדאוריי' אפילו שימסרנו בעדי מסירה וראי' ברורה מש"ס גיטין דף י"ט כו' ושוב מצאתי הדבר מבואר כירושלמי כו' וזה כלל גדול בגיטין וצריך לזהר בו הרבה. ועוד נראה דכל הדנרים הנהוגים בגט אף שאין להם עיקר מה"ת ולא מד"ס רק נהגו כן. מסתמא כל שמצוה לכתוב גט דעתו שיכתבו כראוי לכל המנהגים בלי פקפוק ואם לא כתבו כן ולא הודיעוהו הרי שינו העדים והסופר שליחותייהו ובטל הגט מה"ת דכל שליח ששינה אפי' דבר שאין בו עיכוב אינו כלום וזה מבואר מהא דתנן גבי שליח שתרם כו' ה"נ בנ"ד והו"ל כנכתב שלא בשליחות ואף אם יתרצה אח"כ לגרש בגט זה פסול לדברי הסוברים דבעינן שליחות בכתיבת הגט וכ"ש כשאין יודע כלל מזה עד אחר נתינה וכן מבואר בקידושין (דף מ"ט) ובב"ב (דף קס"ה) גבי פשוט ומקושר כו' והא פשוט ומקושר דשניהם כשרים לגמרי וחשיב שינוי מפני המנהג (ע' בתוס' ב"ב שם ד"ה באתרא) כ"ש דבר שנהגו משום חומר או תיקון חכמים נגון כתיבת י"ב שיטין וכתב אשורי ותקוני אותיות והיקף גויל שנהגו כן כל מדינות ודאי כל המצוה לכתוב גט דעתו שיהיה כשר גמור ע"פ כל החומרות הללו ואם לא עשה כן הגט בטל אם לא שנעשה מתחילה לדעת בעלים ועפ"ז צריך לדחוק ולפר' דברי המקילין בענינים אלו בשעת הדחק עכ"ד ע"ש: והנה הדין הראשון שכ' באם צוה הבעל לסופר לכתוב ולעדים לחתום והעדים לא רתמו כו' הוא פשוט וברור והגם שמדברי הב"ש בסי' ק"ל ס"ק כ"ט לא נראה כן וע"כ דהוא מחלק בין אמר לעשרה כולכם חתמו המבואר בסי' ק"כ ס"ט ובין אמר לשנים וכמ"ש בתשו' בגדי כהונה סי' י"ג כבר כתבתי שם ס"ק י"א בשם כמה גדולים שהשיגו על הב"ש בזה. ואמנם נראה לפר' דבריו דמיירי כשלא ידע הבעל מזה עד אחר נתינה אבל אם נתוודע להבעל קודם נתינה ונתרצה לגרש בגט זה נראה דאפי' למאן דבעי שליחות בכתיבת הגט מ"מ הכתיבה היה כדין והסופר לא שינה כלל רק העדים שינו וכתיבת הסופר וחתימת העדים תרי מילי נינהו ולא תלי זה בזה כלל וכן נראה מדקדוק לשונו דבדין הב' כתב ואף אם יתרצה אח"כ לגרש בגט זה פסול כו' ולא כ' כן בדין הא' משמע דבזה אם נתרצה אח"כ הבעל לגרש בלא חתימת עדים לית לן בה.

אך מ"ש בדין השני דאם שינוי מהמנהג בכתיבת הגט אפי' בדבר שנהגו משום חומר הגט בטל. לכאורה דבריו צ"ע דהא לעיל סי' קכ"ב ס"א מבואר דעשו העדים שליחותן בדבר שהוא משום חומרא שנהגו להחמיר: ובפרט דמסתימת הפוסקים שם משמע דלא מספק רק מודאי דאם כתבו גט אחר בלא צווי הבעל הגט השני בטל. מבואר מזה דבדבר שהוא רק משום מנהג לא מקרי שינוי מדעת בעלים (ובפרט לפי מה שנהגו עתה שאומר הבעל שנותן רשות כו' עד שיהא א' כשר לדעת הרב כמ"ש בסג"ר אות נ"ב וא"כ אם הרב אומר שהוא כשר לא שינו את שליחותם) . מיהו לע"ד אפשר לחלק בזה דבדבר התלוי במנהג שנתפשט המנהג שהכל יודעים אותו אפי' נשים וע"ה כגון כתיבת י"ב שיטין וכתב אשורי בזה שייך לומר כיון דודאי יודע הבעל מזה דמי לפשוט ומקושי אבל דבר שאינו מפורסם כ"כ כגון תקוני אותיות והיקף גויל שאפי' כמה לומדים אינם יודעים ל"ש לומר דהבעל קפיד דוקא לכתוב בכל החומרות רק דעתו בלבד שיהא כשר שתוכל אשתו להנשא ע"י גט זה ובזה ל"ק מסי' קכ"ב שם דהתם בדבר שאינו מפורסם כ"כ ודוק. אמנם בגוף הסברא שכ' הרב ז"ל דכל המצוה לכתוב גט דעתו שיהיה כשר גמור ובאם לא עשו כן נעשה שלא בשליחות ובטל מה"ת. לכאורה סברא נכונה היא וראוי' להאמר באופן שכתבו הגט בפסול גמור אף שהוא רק פיסול דרבנן מ"מ הוי שינוי בשליחות ויש ראי' לזה מסי' קכ"ב שם דאם נמצא פסול בפסול דרבנן לא עשו שליחותם ויכולים לכתוב גט אחר בלי שאלת פי הבעל (וכבר קדמוהו רבנן בסבר' זו הרב בעל ג"ע הבאתיו בסי' קכ"ב שם ועוד כ"כ הג"פ בסי' קכ"ז סק"ו בישוב דברי תשו' הרא"ש כלל מ"ה סי' ו' שכ' בגט מוקדם דהוא בטל ע"ש וגם בס' טיב גיטין בליקוטי שמות סוס"ק מ"ד נמצא קצת הערה מזה ע"ש. אך הרב בעל תו"ג בסי' קכ"ב שכ. חולק על הג"פ בזה הבאתיו ג"כ שמה ע"ש): שוב ראיתי בתשו' ברית אברהם סי' צ"ח שגם בדעתו עלה כעין סברא הנ"ל (אך לא על דבר שהוא רק משום מנהג רק על דבר שפסול מדינא מדרבנן) דאם הבעל צוה סתמא לכתוב גט והסופר כתב בפסול דרבנן ממילא לא נעשה ע"פ שליחות הבעל והגט בטל מה"ת ושוב דחה זה וכתב באות ו' וז"ל אמנם לדינא ודאי לא קיי"ל כסברא זו דהא מבואר בש"ע כמה פסולי דרבנן הן בכתיבה או בחתימה ולא מצינו לומר ע"ז בשום מקום דליהוי בעל משום דשינה מדעת הבעל ולכן נראה להסביר הדבר דמסתמא ליכא קפידא דהבעל בזה דלא איכפת לי' להבעל בהכי דהא גם בקידושין פלפל הרב בעל מל"מ בפ"ז מה' אישית אם עשה שליח לקדש לו אשה וקידש קדושי דרבנן או קדושין שאין מסורין לביאה מכמה דוכתי' ולא הוי קפידא (ע' לעיל סי' ל"ה ס"ז סק"ז) וה"ה בגט מסתמא אינו מקפיד בזה וא"כ אף דהפירו' בדבריו הוא גט כשר מדאמרי' דבגט פסול

לא עשו שליחותן והוי שלא ע"פ שליחותו מ"מ י"ל כיון דליכא קפידא ולא אמר בפי' גט כשר יש להם רשות לכתוב גט פסול שלא ע"פ שליחותו ואף להפוסקים דבעינן שליחות בכתיבה מ"מ הא זה הוי בשליחות שניתן להם רשות ע"ז לכתוב גט פסול אף שלא מינה אותם ע"ז בשליחותו כיון דליכא קפידא וע"פ רשות הלזה לכתוב שלא ע"פ שליחותו מתקיים וכ' בשליחות הבעל ולא הוי בטל רק פסול ומ"מ מצו לכתוב גט אחר דלא הוי עשו שליחותן דמינוי השליחות הי' על גט כשר אך דיש להם רשות לכתוב ג"כ גט פסול שלא ע"פ שליחותו כיון דאינו מקפיד וליכא טעם להקפדתו בזה ויש להסביר הדבר מהא דנדרים דל"ו ע"ב בכל הרוצה לתרום דהוי שליח אף דלא משוי לי' בהדי' שליח דלהכי לא הוה מהנה במודר הנאה ע' בר"ן ותוס' שם וה"ה בגט פסול לא הוה משוי לי שליח בהדי' ומועיל כמו בתרומה ומ"מ לא עשו שליחותן בגט פסול כמו דהמדיר לא הוה מהנה בעשיות השליחות דוק והבין עכ"ל ע"ש עוד וגם בסי' ק"ה שם סוף אות י"ב מזה. ואכתי צריך ישוב הראיה שהביא הרב בעל משכנות יעקב הנ"ל מהא דפשוט ומקושר. וצ"ע בכל זה:

ד **בלא ע"מ.** עבה"ט ועמ"ש לעיל סי' ק"ל סק"א:

## סימן קלד

א **שאם מסר מודעא.** עבה"ט מ"ש משמע מכל הפוסקים דוקא כשמסר מודעא להדיא אבל גילוי דעת כו' והוא ל' הב"ש. ולכאורה מאי קמ"ל הא מלתא דפשיטא דקיי"ל כאביי בפ' השולח דג"ד בגיטא לאו מלתא היא כמבואר בש"ע לקמן סי' קמ"א ס' ס"ב. אמנם נראה דהב"ש כיון בזה לאפוקי מדעת הב"ח כאן שמחלק דדוקא ג"ד לאחר מעשה כתיבת הגט לאו מלתא היא אבל קודם מעשה כתיבת הגט מהני אפילו ג"ד שעושה באונס (וז"ל הב"ח כאן בפ' חז"ה אמרי נהרדעי כל מודעא דלא כתיב בה אנן ידעינן כו' באונסא דפלניא לאו מודעא היא ופריך מודעא דמאי אי דגיטא ודמתנת' גילוי מלתא בעלמא היא. וקשיא עלה דמשמע הכא דגילוי מלתא בעלמא מבטל לגיטא והא ודאי ליתא דקיי"ל כאביי דג"ד בגיטא לאו מלתא היא. וכן ברפ"ק דכתובות אין טענת אונס בגיטין ותיקן רשב"ם דה"ק הא אין צריך שיהיו העדים יודעים באונסו אלא כיון שגילה להם שהוא אנוס סגי בהכי והגט בטל דאי לא הי' אנוס למה כותב מודעא בחנם לא יתן גט ולא יכתוב מודעא א"ו אנוס הוא וכ"כ הרא"ש לשם ובפ' השולח וכך הם דברי רבינו. ואי לאו פירושם הייתי מפרש כפשוטו דאע"פ דג"ד לאו מלתא היא היינו ג"ד לאחר מעשה כתיבת הגט (נראה דר"ל מעשה המוטל על הבעל לעשותו דהיינו הצווי לסופר

לכתוב ולעדים לחתום ע' בפ' השולח שם בהא דאותיבו קרי באודנייכו) דאין כח בגילוי דעת לבטל מעשה כו' אבל קודם מעשה כתיבת הגט מהני אפילו גילוי מלתא בעלמא דמגלה שיהא עושה מעשה כתיבת הגט באונס כ"ש כשהוא מוסר מודעא בפירו' מקמי מעתה כתיבת הגט דמועיל לבטל הגט אע"ג דלא ידעינן באונס. ולפי זה הפי' שהוא פשוטו דאפילו לא מסר מודעא אלא גילה בדעתו שיהא עושה מעשה כתיבתו באונס בטל גיטא צריך לבטל גם גילוי דעת זה בתוך בטול המודעא וכך נוהגין ליזהר שיבטל כל מה שהוא גורם שיהא בטול הגט מחמתו שבזה כולל אף גילוי הדעת כו' עכ"ל) ע"ז כתב הב"ש דמכל הפוסקים ל"מ כן אלא דגם קודם מעשה כתיבת הגט דוקא שמסר מודעא להדיא כו' ורמז עוד לעיין בת' הרשב"ץ שהביא הב"י והיינו דמשם מוכח ג"כ דלא כהב"ח ע"ש. ועיין בתשו' גאוני בתראי סי' נ"ב בתשובה מהגאון בעל הסמ"ע ז"ל אודות הגט שניתן ביוינא מבואר ג"כ דלא כהב"ח וז"ל שם והא דאמרי' בפ' ח"ה מודעא דמאי אי דגיטא ומתנה גילוי מלתא בעלמא היא אל תטעה לומר דאזלי' בגט בתר גילוי מלתא לבטל הגט אלא ה"פ למה צריכין לידע באונסי הלא ודאי אנוס הוא כו' ע"ש (ומה שנוהגין לו' וכן אני מבטל כל דבר שגורם כו' מבואר בב"ש סק"ג ע"ש): ועיין בתשובת מהרי"מ מבריסק סי' ל"א הביא שם דגם מהרח"ש ז"ל בדיני מודעא כתב כעין דברי הב"ח הנ"ל דהא דג"ד בגיטא לאו מלתא היא דוקא היכא שהג"ד בא לבטל מעשה שכבר עשה אבל הינא דהג"ד בא לבטל מה שעתיד לעשות מלתא היא דאמרינן מה יעשה אח"כ עשה ע"ד הראשונה (אך מ"ש שם דכן נראה דעתי הט"ז בסי' קמ"א סעיף ס"ב הובא בב"ש שם ס"ק צ"ח לע"ד אינו מוכרח ויבואר אי"ה בסי' קמ"א שם) ומ"מ סיים מהרי"מ שם שדבר זה אינו מוסכם ע"ש. וע' עוד מדין זה דג"ד בגיט' בתשו' מהר"ם לובלין סי' קכ"ב וקכ"ג ובתשו' מ"ב סי' ע"ה ובתשו' ב"ח החדשות סי' צ"א ובתשו' מהר"ם אלשיך סי' ע"ח ובתשו' הרדב"ז ח"א סי' פ"ג וסי' תקע"ג ובח"ב סי' תקצ"ב ובס' שעה"מ פ"ו מהל' אישות הל' ב' ובתשו' משכנות יעקב סי' ל"ח: ועיין בס' בינת אדם שער ב"ה סי' ל"ה באחד שנתן גט ע"י שליח וקודם נתינת הגט נתפשר שיתנו לו חפצים ידועים וכן עשו והשלישו החפצים ולאחר נתינת הגט בלקחו החפצים טען שרימו אותו בחפץ א' שכוונתו הי' שהוא טוב ונתנו לו חפץ רע ומחמת זה רוצה לבטל הגט. וכתב שמעשה כזה הי' בגט שסידר הסמ"ע בווינא במבואר בתשו' מהר"ם לובלין ויצא מחכמי הדור בהכשר כו' (כמוזכר קצת כב"ש לקמן סי' קמ"ה ס"ק ט"ז) והסכימו כיון שעכשיו מבטל הבעל קודם נתינת הגט כל דבור שיזיק להגט אין אחרי דבריו כלום. אך המערער נשען על דברי ר"ן פ' מי שאחזו בשם אחרים גילוי דעתא ואומדנא עדיף מתנאי שאינו כפול וכיון

שהש"ע בסי' ל"ח כתב די"א דנקטינן לחומרא בתנאי שאינו כפול כ"ש בג"ד. והאריך לבטל דברי המערער שהאי דעת אחרים הוא דעת יחיד ונדחית מכל הפוסקים (עיין בס' שער המלך ט"ו מהל' אישות) ובפרט דבנ"ד ליכא אומדנא ומכ"ש עכשיו שהבעל מבטל כל מה שיזיק לבטל הגט ולכן אין ספק שהאשה זו מותרת ע"ש באורך: ולע"ד צ"ע מ"ש בריש דבריו דמעשה כזה היה בגט בווינא כו' ולכאורה נדון זה לא דמי לדהתם דשם גם לפי דברי הבעל שהקישור בח' ובנתינות משכנות שיחזרו וישאו זא"ז חשוב הוא כאילו התנה עכ"פ הוא ענין תנאי דלהבא בזה שפיר כתבו כיון שנתן אחר כך הגט בפירוש בלא שום תנאי ביטל תנאי הראשון אבל היכא שאמרו להבעל שכבר השלישו החפצים בשלומות וקיימו התנאי שהקפיד עליו מתחילה בזה אין שום הוכחה ממה שאמר אח"כ שנותן בלא תנאי לומר שמבטל תנאי הראשון די"ל כוונתו הוא רק על תנאי דלהבא אבל לא על העבר שלפי דעתו הוא כאילו מונח בקופסא. וסברא זו מבוארת ג"כ בתשו' מהר"ם אלשיך שם בעובדא שהאשה השלישה שטר כתובה אך עשתה מסירת מודעא (יובא בדברינו לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס' פ"א) ואף דמהר"ם אלשיך שם סתר סברא זו מכמה טעמים שביאר שם לכאורה בנ"ד לא שייכי כל הטעמים דשם וצ"ע. ומ"מ בגוף הדין יפה הורה כיון שמתחילה לא הי' קפידא מהבעל בפירוש שיהיו החפצים כמו שאומר עתה ובאם לאו לא יתן הגט רק הי' ג"ד או אומדנא וזה ודאי לאו כלום הוא כמו שהאריך הרב בעל בינת אדם שם:

ב **בפני שנים**. עיין בסי' בית מאיר שכ' דמדברי תשו' הרשב"ץ שהובא בב"י ומדברי הריב"ש סי' קכ"ז משמעות לשונם שאפילו בלשון ברור למודעא דוקא אם אמר לשני העדים שמעו או אתם עדי. והוא ז"ל פקפק על זה וכ' דצ"ע למעשה ע"ש:

ג **דעו שאני אנוס**. עב"י מה שהביא בשם הרשב"ץ בעובדא שהיה דודו של המגרש בוכה וא"ל המגרש מה צורך לבכות אני נותן בכח זה הגט ושאל לו הרב מה כוונתו והשיב שכוונתו כי מאחר שאינה רוצה אותי איני רוצה אותה. והאריך בזה אם נאמן לפרש דבריו והביא מהא דסתם נדרים להחמיר ופירושן להקל כו' ע"ש גם בריב"ש סי' קכ"ז האריך בנדון זה ועיין במל"מ פ"ו מה"ג דין כ"א שהביא דברי הריב"ש בתשובה הנ"ל ומתמה עליו במ"ש דנאמן לפרש דבריו ומדמה לנדרים וכתב וז"ל ואני מהסס בזה אם אמרו בנדרים שנאמן לפרש דבריו שהם דברים שבינו לבין קינו יאמרו בגט שאם כוונתו באומר בכח הוי ביטול תו לא מהני גט זה לדעת רבינו וצ"ע עכ"ל (ור"ל דלדעת הרמב"ם שפסק דאינו חוזר ומגרש בו אין להאמינו ולסמוך על דבריו מאחר שאין לו תקנה וכמו שהאריך הרשב"ץ בתשובה הנ"ל לחלק בכך דשאני נדרים דבידו לשאל על

נדרו אלא דכ' אח"כ דגם בנ"ד הרי בידו לבטל הביטול והיינו לשיטת הסוברים דחוזר ומגרש בו משא"כ לדעת הרמב"ם) ועיין בתשו' משכנות יעקב ס' ל"ח שהאריך בזה בעובדא ששאלו להמגרש בעת כתיבת הגט למה הוא נכנס ויוצא והשיב להם מה בכך ואמרו לו שאפשר להיות מזה איזה ביטול וע"ז השיב להם בזה"ל וואש איז אז איך בין מבטל. ושאלו הרב למה היא מבטל והשיב איני מבטל רק כוונתי דרך שאלה וזה יהיה הדין אם אני מבטל ע"ש באורך שהתווכח בזה עם הגאון מהרר"ז מרגליות ז"ל:

ד **וכן אני מבטל**. עב"ש סק"ג שכ' ואפילו אם מסר מודעא גם על זה מ"מ דברי האחרונים עיקר כו' ע"ש ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' קנ"ז לענין אם לא אמר לשון זה רק אמר שמבטל מודעות ואח"כ הביא עדים שמסר מודעא גם על ביטול המודעות והאשה כבר נשאת לשני ויש לה בנים ומסיק שם דאין אשה זו יוצאת מתחת בעלה ובניה כשרים ע"ש ועיין בתשו' גליא מסכת בקו"א סי' ד' בעובדא שאיש א' גירש את אשתו כדת בביטול כל מודעות כמבואר בסה"ג ואח"ז נתברר שעשה מס"מ וביטול על כל הביטולים וקיבל עליו בשבועה שלא לבטל מודע' דנין וקצת לומדים רצו לדון הדבר להחזיר ע"פ העיקר דהלכה כרבא בתמור' דכ"מ דא"ר לא תעביד אי עביד לא מהני ובסמ"ע וש"ך סי' ר"ח הסכימו לדעת המרדכי דאף באיסור שבדה מלבו שייך דין זה והיא יו"ל האריך דאין כאן שום פקפוק והגט הוא כשר לכל הדיעות דנראה ברור דענין אי עביד ל"מ לא שייך אלא אם בגוף מעשה הגט הוא איסור אבל עסק דנ"ד אין בעצמותו של הגט שום איסור כו' והרי זה דומה לנשבע שלא יבא תוך עיר פ' ועבר ובא לעיר ההיא וגירש שם אשתו כו' ע"ש באורך (עמ"ש בזה לקמן ס"ק וי"ו) ועיין בס' בית מאיר שתמה לפי פרשב"ם ב"ב מ' אהא דאמר אי דגיטא ודמתנתא גלוי מלתא בעלמא היא דהיינו אף דלא ידעינן אונסא מ"מ מוכרח שהוא אנוס כו' לפ"ז מה מועיל ביטול מודעו' דהא עכ"פ נשאר האונס ותינח המחוייב לגרש (דהאונס לבד אינו מזיק רק המודעא לזה מועיל הביטול) אבל המגרש אינו מן הכופין ודאי קשה מה יועיל הביטול שמחמת אונס אף דלא ידעינן ליה הא מוכרח עכ"פ ע"י המודעא ובאמת משמעות סוגיא דעירוכין דתמיד מועיל ביטיל מודעא כו'. האריך בזה ע"ש וכבר נתקשה בזה המהרח"ש בקונטרס מודעא ואונס (גם בספר גט מקושר בסג"ר אות מ"ה מ"ז) ובס' קצות החושן בח"מ סי' ר"ה כתב באמת לדעת הרשב"ם אינו מועיל ביטול מודעא רק בגט מעושה כדין אבל לא בגט שנותן מעצמו מ"ש אך בס' נה"מ שם ס"ב השיג עליו דהוא נגד דברי הפוסקים וכתב הוא ז"ל ליישב דכוונת הרשב"ם במ"ש דאיכא הוכחה דודאי נאנס היינו אונסא דנפשיה באופן דמצד האונס לחוד לא היה בכחן לבטל הגט והמתנה רק בצירוף שניהם המודעא והאונס יוכלו לבטל ומש"ה

כשמבטל מודעא מהני כו' עש"ה. ועיין בתשו' מהרי"מ מבריסק סי' מ' שגם היא ז"ל כתב לפרש כן דברי הרשב"ם הנ"ל ועוד כתב שם טעם אחר דאף דיש הוכחה דמתחילה היה אונס מ"מ ע"י ביטול מודעא יש לנו לומר שסר ממנו האונס כיון דלא ידעינן האונס רק על ידי המודעא יש לנו לומר שבעת ביטול המודעא סר ממנו האונס וכמדומה שלזה נתכוון הרשב"א שהובא בב"י ח"מ סי' ר"ס מחודש ט' ושוב הביא דסברא זו מבואר ג"כ בתשו' המבי"ט סי' מ"א (במה שהשיג שם על ת' דברי ריבות סי' ע"ר שיצא להקל הרבה מצד ביטול מודעא ופיסול עדי מודעא דאף שהעידו העדים שהכירו באונסו מ"מ הרי פסלם ועוד דיש לומר שאח"כ סר האונס. וע"ז חולק המבי"ט) דכל היכא דידעינן בודאי שהיה אנוס אינו מועיל שום ביטול מודעא ופסולי עדים עד דידעינן בבירור שנסתלק ממנו האונס אבל היכא דלא ידעינן שהוא אנוס רק ע"פ דבורו אף דנאמן לומר שהוא אנוס מ"מ מועיל ביטול מודעא דתלינן שסר ממנו האונס והאריך בזה. וע"ש עוד שהביא דברי המבי"ט שם שכתב עוד אחר שהשיג על ד"ר הנ"ל סיים וכתב אלא א"כ נודע שנסתלק האונס או שנודע כי אע"פ שאנסו אותו אח"כ הניחו ופייסו אותו בדברים או מעות ונח מרוגזו ואמר שהיה מגרש מרצונו ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ק סקט"ו.

ה **וכן אני מעיד על עצמי כו'**. עיין ספר ישועות יעקב ס"ס קנ"ד בסה"ג סקי"א שהעיר בזה מדברי הט"ז יו"ד סי' קס"ט סקי"ד דלא מהני אודיתא לענין איסור כו' וא"כקשה כאן שהוא מלתא דאיסורא מה יועיל מה שמודה שלא מסר מודעא כיון שנתברר אח"כ ע"פ עדים שמסר מודעא ומה יש בכחו לפסול העדים כיון שאנן ידעינן שהם כשרים באמת וכתב ליישב דבאמת בלא"ה ראוי שיהיה מועיל ביטול מודעא וגם כיון דרב מנגיד מאן דמסר מודעא אגיטא נימא דמסתמא ביטול בלב שלם אך משום חשש לעז קאתינן עלה כמ"ש רש"י אהך דרב מנגיד אבל כיון שהודה בעצמו והודאת ב"ד כק' עדים דמי תו ליכא חשש לעז דאצל כל העולם מהני הודאה אף נגד עדים עש"ה (ותימה שלא הזכיר דברי הרשב"א שהובא בב"י ודברי הט"ז כאן:

ו **אם נשבע הבעל יתן גט**. בגליון ש"ע של הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל כתב וז"ל וכן אם נשבע שלא לגרש או נשבע שלא לבטל המודעות צריך התרה ובלא התרה בדיעבד ע' בח"מ סי' ר"ח וע' בת' הראנ"ח ח"א ס"ס מ"ב עכ"ל. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ט שנשאל על כיוצא בזה במעשה באחד גירש את אשתו כדת ואחר שנמסר הגט מיד הבעל ליד האשם והבעל הלך אל עירו יצא קול ערעור על הגט שהבעל נשבע לאביו ברבים שלא לגרש את אשתו בלתי ידיעתו וכיון שהבעל עבר על שבועתו יש לחוש על הגט מטעם אי עביד לא מהני. והאריך שם מאד בזה ותורף דבריו להכשיר הגט היה מחמת

שבעה היתירים הא' כיון שהתוס' והרא"ש פסקו בהדיא דבשבועה שאדם נשבע לא שייך למימר אי עביד לא מהני וכפי הנראה גם הרמב"ם סובר כן ולכן גדלה התמיהא על הסמ"ע והב"ח והש"ך בח"מ סי' ר"ח (ובש"ך יו"ד סי' ר"ל) שחששו כלל לדברי יחיד דעת המרדכי נגד שלשה אבות הפוסקים התוס' והרא"ש והרמב"ם ומה שהביא הסמ"ע מפ' האשה שנפלו דאפילו במידי דרבנן אי עביד ל"מ אין הנדון דומה דמה דאמרו רבנן לא מקרי בדה מעצמן וגם בתקנת חכמים שייך לומר א"כ מה הועילו בתקנתן ולכן העיקר כהט"ז ורשד"ם ופר"ח דהחליטו כדעת התוס' ואף כי קשה לסמוך למעשה נגד ספיקא של הב"ח והש"ך ובפרט שהסמ"ע מסכים לחלוטין כהמרדכי אך כבר הוא עמוד ברזל שא"א למחות במי שירצה לישא את האשה. הב' בהיתר האשה גם לדעת המרדכי כי המרד' שלהי שבועות נקט דינו בנשבע שלא למכור ולא נקט בנשבע שלא לגרש והיינו דבגירושין גם המרדכי מודה שהיא מגורשת שאף שעל החילוק שכתבו התוס' בתמורה דף ו' היכא שבדה מעצמו חולק המרדכי אכתי מודה שהגירושין קיימים מטעם שהזכירו התוס' בתחלת הסוגיא שם דהיתקש גירושין למיתה ואף די"ל שהתוס' כתבו בזה אונס כיון שמרצונה יכול לגרשה וכיון שהגירושין חלים לרצונה שוב איתקש למיתה שאין חילוק בין רצון ללא רצון וא"כ בנשבע שלא לגרש לא שייך היקש זה אך ז"א אלא אם היה נשבע סתם שלא לגרש כלל אבל זה שנשבע שלא יגרש בלי ידיעת אביו וא"כ אם היה מגרש ברצון אביו היו חלים הגירושין וכיון שיכולים לחול לרצון שוב איתקש למיתה וחלין אף שלא לרצון הג' דהנה בנשבע שלא יעשה ועבר ועשה התוס' והרא"ש שוים דלא אמרי' בזה אפילו לרבא דאי עביד ל"מ ואמנם התוס' נתנו טעם דיש חילוק היכא שבדה מעצמו והרא"ש בתשובה כלל ד' דין ה' (הובא בט"ז יו"ד סי' רכ"ח סקמ"ד) נתן טעם אחר דבח' ושבועה כיון שיש יכולת להתירם אינם דומים לאיסורי תורה שא"א לבטלן ויש נ"מ לדינא בין הטעמים האלו בשבועה שנשבע ע"ד רבים ואין לו שייכות לדבר מצוה שאין לו התרה. לדעת התוס' אי עביד מהני שעכ"פ היא בדה מלבו ולדעת הרא"ש בזה אי עביד לא מהני כיון שא"א לו לבטל השבועה ומעתה י"ל דהמרדכי מיירי בנשבע ע"ד רבים באופן שאין לו התרה וחילק רק על התוס' ולא על הרא"ש כי למה נרבה מחלוקת בחנם. אבל בנ"ד שמבואר בדברי המערערים שנשבע ברבים (לא ע"ד רבים) והרי קיי"ל ביו"ד סי' רכ"ח סעיף ק"ג דנדר שהודר ברבים יש לו התרה א"כ אע"פ שגירשה קודם שהותר לו מודה רבא דאי עביד מהני והרי היא מגורשת אפילו לדעת המרדכי בלי שום חשש. הד' לפי מ"ש הסמ"ע והש"ך בח"מ סי' ר"ח לתרץ דברי המרדכי שאינו סותר לבין מקח שנעשה באיסור שהמקח היה יכול להיות בהיתר. משא"כ בנשבע שלא למכור שא"א

לו למכור כ"א שיעבור על שבועתו לפ"ז אני אומר שע"כ לא קאמר המרדכי אלא בנשבע לחלוטין שלא למכור דבר זה אבל בנשבע שלא למכור כ"א בידיעת פלוני הרי ג"כ הוה יכול להיות בהיתר דהיינו בידיעת פלוני גם המרדכי מודה דמהני וא"כ בנ"ד שנשבע שלא לגרש בלתי ידיעת ורצון אביו ועבר וגירש אפילו להמרדכי הגירושין מועילים. הה' שאף אם אמת הדבר שנשבע ונתברר שבועתו. זאת לא נתברר שעבר על שבועתו ואדרבא אמרי' אין אדם חשוד שיעבור על השבועה מסתמא עשה בידיעות ורצון אביו שנתן לו רשות קודם פרידתו ממנו שאם יתנו לו כך וכך יגרש או כתב לו כן באיגרת ואין הבעל נאמן לעשות עצמו רשע ואף דממ"נ רשע הוא שמוציא לעז על הגט מ"מ אמרינן השתא הוא דאיתרע וגם אינו נאמן להכחיש דבריו הראשונים בשעת סידור הגט שלא דיבר שום דבור כו' ופשיטא שגם דברי אביו אין מועילים להאמינו למשויה לבנו רשע ולפסול הגט להעיד שהמגורשת עדיין היא אשת בנו. הו' אפילו אם היה ברור לנו שהאב לא הרשה לי אכתי מוקמינן להבעל אחזקת כשרות ובודאי התיר שבועתו ע"פ שלשה כי אף שנשבע ברבים יש לו התרה ואף שנשבע לאביו וכמה טובות האב עושה לבנו מ"מ לא נזכר שהאב עשה איזה חטיבה עבור זה ועכ"פ בדיעבד מועיל התרה אפילו אם היתה השבועה ע"ד רבים מ"מ לדבר מצוה מועיל התרה ואין לך דבר מצוה גדול מזה להצילו מהרהורי עבירה שכבר הוא ד' שנים כו'. הז' דם המרדכי מודה במעשה דאשכחן פעם אחת דגלי קרא דאי עביד מהני שוב אמרינן דבכל אופן שעשה מעשה זה נגד מה דאזהיר רחמנא מהני ולכן אחז המרדכי בלשונו שנשבע שלא למכור שלא ליתן מתנה שלא למחול חוב ולא הזכיר ג"כ שלא לקדש אשה פלונית והיינו דבקידושין גבי קרא דמועיל אפילו עביד נגד מה דאזהר רחמנא דהיינו כה"ג שקידש אלמנה ה"ה בכל אזהרות דאזהיר רחמנא אינן מבטלין הקידושין ואפילו נשבע כו' וא"כ ה"ה בגירושין דגלי רחמנא באונס שגירש דמהני א"כ שוב אמרינן דגירושין בכל ענין דעביד נגד מאי דאזהיר רחמנא מהני והאריך בזה יסיים סוף דבר האשה הנ"ל מגורשת גמורה היא עכת"ד ושם האריך בכל פרט ופרט ע"ש וע' בס' בינת אדם שער ב"ה סי' ל"א על כיוצא בזה קצת במי שנשבע שלא ליתן גט ואם יתן גט יהיה בטל ולא יהיה שום התרה לשבועה זו כ"א ע"פ אביו ועבר ונתן גט וכעת יש מערערים לומר שהגט בטל א' מטעם אי עביד ל"מ והב' מטעם ביטול הגט דכאן לא מהני פיסול עדים והאריך שם ג"ב להכשיר הגט ע"ש פלפול ארוך יע' בתשו' גליא מסכת סי' ד' שרמזתי לעיל סק"ד. וע' בתשו' רש"ל סי' נ"ה דשם מבואר ג"כ בפשיטות להקל אפילו אם נשבע שלא ליתן גט ע"ש. וע' במ"ש לעיל סי' ק"ח סק"ב ולקמן סי' קמ"א סעיף ס' סקנ"ט:

ז **צריך שיתירו לו.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תר"י בראובן שקבל עליו ח' בעה"ז ובעה"ב לגרש את אמתו נחלקו החכמים יש מי שרצה להתיר שאם לא נתיר יהיה הגט מעושה ויש מי שלא רצה לסמוך להתיר ח' כזה. והוא ז"ל השיג כבר הארכתי בתשובה להוכיח שאם הוא על תנאי ונתקיים התנאי אפילו ח' לעה"ב לא חייל אם אינו מפי ת"ח כו' וה"מ בתנאי של יהודה וכיוצא בו שהדבר ספק אם יכול לקיימו אבל בתנאי שיש בידו לקיימו אם קיים תנאו לא חל אפילו מפי ת"ח (ע"ש בסימן תצ"ח) ובענין אם הוא לדבר מצוה אם יש לו התרה נ"ל דאפילו לדבר מצוה אין לו התרה כו' הלכך בנ"ד יגרש את אשתו ויצא ידי הח' שהרי מה"ת מגורשת גמורה הוא שאין זה אונס כיון שהוא הביאו על עצמו ואינו אלא חומרת האחרונים ואח"כ אם יחזיר אותה מוטב ואם לא ירצה להחזירה יתן לה גט אחר מדעתו להוציא ידי חומרת האחרונים ז"ל וכבר הארכתי בתשובה אחרת בכיוצא בזה במי שנדר בנזירת שמשון לגרש את אשתו שהרי כ"ש אין לו התרה יהי' כנ"ד עכ"ד ע"ש. והתשובה אחרת הלא היא בחלק הנ"ל סי' תקנ"ב ע"ש עוד וגם בח"א סי' קס"א ובאמת כן מבואר גם בש"ע לקמן סי' קנ"ד סכ"ד בענין נ"ש דיגרש בשני גיטין ע"ש. ועמ"ש הלכך בנ"ד יגרש כו' היינו לפי דעתו דאפילו לדבר מצוה אין לו התרה אמנם אנן קיי"ל ביו"ד סי' רכ"ח סמ"ה בהגה דדבר מצוה יש לו התרה וע"ש א"כ בנ"ד א"צ לכל זה:

ח **שיתירו לו** כ' בס' ב"מ וז"ל ומכ"ש דאסור לכופו לגרש מכח שבועתו כמבואר מהריטב"א שבב"י סי' קס"ה וע' תשו' מהריב"ל סי' ע"ט ואם כפו לקיים השבועה קרוב לגט מעושה אם גופי הגירושין שלא כדין עכ"ל עיין בס' גט מקושר אות ל"ט שתמה עליו שנעלם ממנו דברי הב"י סי' קנ"ד בשם הרר"י בן הרא"ש שכ' דגט הניתן בכפי' זו גט הוא כו' (ע' במל"מ פ"ב מה"ג דין ך') והאריך בזה ומסיק לדינא צ"ע ע"ש:

ט **ויש מחמירין אפילו בכה"ג** כתב בס' תו"ג וז"ל והנה להמחמירין בקנסות וסוברין שאף בקנסות הוי גט מעושה א"א לעשות תקנה כשעושין פשר בין איש ואשה שיקנוס עצמי שיעשה הגירושין ואפילו לעשות באופן המבואר בח"מ סי' ר"ז גבי אסמכתא כדרך שעושין חכמי ספרד המבואר שם דהיינו שהבעל יתחייב עצמו נגד אשתו או נגד אחר באלף זהובי' אף אם לא יגרש והאשה או האחר יתחייבו נגדו שאם יגרש יפטרוהו מהחוב הנ"ל כשפוטרין אותו מחובו כשיגרש ודאי דלא הוי גט מעושה כמבואר בתשו' הרשב"ץ שהביא הב"י שאם כפי אותו בדברים שהדין ניתן לכופו כגון פריעת כתוב' דפריעת בע"ח מצוה ומכין אותו עד שת"נ ולהצילו מאותו עישור ניתן גט לא היה גט מעושה כו' ע"ש לא דמי כלל דשאני הכא גבי פשר כיון ששני הקנינים מהאיש והאשה

הי' במעמד אחד כשעוסקין באותי ענין ובודאי אם האשה לא תרצה לקבל ק"ס שתפטור אותו מחובו כשיגרשנה הבעל יחזור בו מהקנין שלי דכשעוסקין באותו ענין יכול לחזור מהק"ס כמבואר בח"מ סי' קצ"ה הרי תלוי הקנס בהגירושין כו' אמנם נראה דבאופן זה יכולין לעשות קנינים בהפשר על הגירושין שיקבל הבעל ס"ס שמוחל כל החיובים שיש להאיש על האשה תשמיש ומעשה ידי' אף אם לא יגרשנ' והוא ישאר על חייביה שלו מזונות ושאר חיובים וממילא יגרש כיון שמונעת ממנו כל דבר והוא מחוייב בכל החיובים ואינו גט מעושה רק כשתולה הקנס בגט משא"כ כאן שאין הקנס תלוי בגט כלל עכ"ל: וכתב עוד שם דלהך דיעה דס"ל דבקנס הוי גט מעושה נראה דאין יכולין לתבוע ממנו גם הקנס כיון שהבעל אומר אנא קאמינא לקיים הגירושין ומה אעשה שהב"ד אינם רוצים לקבל הגט ואומרים שהוא גט מעושה וכן אפילו נתחרט ואומר שאינו רוצה לגרש אין הב"ד יכולין לומר בל' זה או תן הקנס או גרש אשתך דהוי כגט מעוש' להך דיעה ואין לומר כיון דא"א לגרש שוב א"כ כשהתחייב עצמו מעיקרא בתנאי הגירושיו דמי לתנאי שא"א לקיים בסופו דהתנאי בטל והמעשה קיים וה"נ א"א לקיים התנאי כלל דהא א"א לגרש שוב דזה אינו זה לא דמי לחייב על תנאי שהחיוב חל מיד והתנאי מילתא אחריתי הוא משא"כ כאן דהחיוב לא בא רק לקנס כשלא יגרש. אמנם אם התחייב עצמו בקנס כשלא יגרש לזמן קבוע ונתחרט ולא רצה לגרש עד שעבר הזמן ממילא כשעבר הזמן נתחייב בהקנס אשי' אם יגרשנ' שוב דהא חיוב הקנס חל תיכף כשהגיע הזמן ולא גירש וא"כ רב"י יכולין לתובעו לדין בהקנס והוי ככופין אותו לשלם חובו וכשמגרש להיפטר מחובו לא הוי גט מעושה כמ"ש הרשב"ץ הנ"ל עכ"ד:

י **וטוב לחוש לכתחילה.** עיין בתשו' משכנות יעקב סימן ל"ח אודות הגט אשר אחר הנתינה עמד הבעל וערער כמה' ערעורים וא' מערעירים הוא שהי' אנוס ע"פ הקאמפראמיס אשר מבואר בו שאם לא יביאנו אביו לגרש יתן קנס סך המבואר שם. והאריך מאד דיש להחמיר בזה מכמה טעמים חדא דמה שהבין הרמ"א ז"ל דיש מחלוקת בין הרשב"א והרשב"ץ ומתוך כך פסק דבדיעבד יש להקל הנה לפי המבואר בס' מכתב מאלי' בדיני הביטול סימן ך' ובמהרח"ש בדיני מודע' ואונס אין כאן מחלוקת כלל והעיקר תלוי באם שאנחנו יודעים ומכירים שאין מגרש אלא מצד הקנס ומגלה דעתו בכך הוי גט מעושה ולא התירו הרשב"ץ והר"ר מיימון רק בנדון דיידהו שקבל מתחלה הקנס מצד עצמו ורצונו הפשוט ולא זז מדעתו מתחלה ועד סוף דאז אין לתלות שעשה זה מחמת אונס וכ"כ בס' בית מאיר לחלק בכך ומסיים דצ"ע אם יש להקל נגד הרשב"א כמו בנדון דידי' אף בדיעבד כו' ע"ש) ועוד דגם לדעת הרמ"א ז"ל ששם מחלוקת בין שני

הדיעות. מבואר עכ"פ דהיינו דוקא שקיבל הקנס עליו מדעת עצמו ורצונו מבלי ששמו אחרים עליו הקנס ואף בזה אינו מבואר מדבריו שיתיר ג"כ כשיתחרט אח"כ אבל כל שמתחלתו לא ברצונו הי' רק אחרים שמו הקנס עליו קרוב הדבר דלכ"ע חיישינן לי' לגט מעושה דהא אונס ממון חשיב אונס לדעת כל הפוסקי' ועוד דעיקר סברת המקילין במי שקבל עליו קנס מעצמי או נשבע לגרש הוא דאונסא דנפשי' לא הוי אונס הרי רבים מגדולי הראשונים חולקים וסוברים דבמתנה גם אונסא דנפשי' הוי אונס אפילו בלא מסירת מודעא המתנה בטילה וממילא דה"ה בגט ובשל תורה ובפרט באיסור ערוה יש להחמיר כדבריהם ועכ"פ לכחחילה היכיו דאפשר לתקוני ומכ"ש בנ"ד שאין כאן אפילו תחילתו שרצון ואשר אומרים לו קודם כתיבת הגט שיסירו מעליו כל המכריחים קשה הדבר מאד לסמוך ע"ז כל זמן שלא עשו מעשה בפועל לבטל ההכרח ואכתי לא סמכא דעתי' אולי לא יתרצו השני ברורים לבטל הקאמפראמוס ואולי לא יעלה בידם אחר אשר נכתב בערכאותיהם ואולי ימחו בידם מצד השני כמובן כו' והאריך בזה בשלשה תשובות שאח"ז והתווכח בזה עם הגאון מהר"ז מרגליות ז"ל. והביא שם עוד פוסקים המדברים בענין זה ה"ה המבי"ט שהובא בכנה"נ סי' קנ"ד והר"ר בצלאל סי' ט"ז ומהרי"ט צהלין סי' מ' ותשו' חוט המשולש ח"ד מספרי התשב"ץ סי' ל"ה ע"ש (ושם האריך עוד בענין אונס האב לגבי הבן ויובא לקמן סקי"ב) וע' עוד בתשו' מהרי"ם סי' מ':

יא **י"א דלא מקרי אונס.** ע' בב"י שהביא בשם הרשב"ץ שאם גזלה אשתי מעות ואינה רוצה להחזיר עד שיגרשנה וא"י לכופה בדין להחזירם או מפחידתו להפסיד ממון שמסתפק אם גירש מכח אותו העישוי אי הוי גט מעושה או לא כו' עד אבל קושטא דמלתא ודתלוהו ויהיב א"צ מודעא עש"ה. ואין בדבריו החלט אי הוי גט מעושה. ועיין בס' תו"ג שכ' ע"ז וז"ל והנה בפחידתו להפסידו מממון מבואר בח"מ סי' ר"ה דהוי אינם כדמוכח במעשה דפרדיסא ובח"מ בסי' י"ב דנתפשר מחמת שרצה לכפור לו ממון והוי אונס לכן נראה דמיירי שהאשה גזלה ממונו ואינה דיצא להחזיר ואינה נזכרת כלל הגירושין וכן במפחידתי להפסיד ממון מיירי באופן זה והוא להיפטר מאותו צרה מגרש בעצמו בזה יש לדין דלא הוי גט מעושה כלל דהא בח"מ סי' ר"ה מביא הב"י שהקשו גבי סיקריקין הא תלוהו ויהיב היא ותירץ ת ' א' דהרוגי מלחמה שאני ותירץ ב' דכשאינו מזכיר המתנה בשעת אונס רק נתן מעצמו לפדות נפשו הוי מתנה ובסי' רל"ו ס"א בהגה פסק כתירוץ הב' דאם נתנו לו הבעלים קרקע מעצמן כדי שלא יהרגנו דהוי מתנה ואפילו בכל מציקין כן אינן הרוגי מלחמה יע"ש וא"כ גם בגט הדין כן (ע' בספרו נה"מ סי' ר"ה ס"ב שהביא דכן מסיק מהרח"ש וגם הוא ז"ל שם הסכים כו' ע"ש (וע' בפ"ת ליו"ד סי'

קנ"ז סק"ב) וכן מעשים בכל יום שהאשה לפעמים מצירה להבעל בגזילת ממון ובשאר דברים ומחמת זה מגרש ואין מי שחש לגט מעושה. וכן נראה לפע"ד להשוות המחלוקת באונס אב על בניו שאין כאן מחלוקת דהרשב"ץ מיירי שבשעה שאונס את בנו אינו מזכיר הגירושין של האב כי כן מיירי התם שאנסו להאב שלא לצאת מהעיר עד שיהיה לבן משייט עמהם ובכה"ג מיירי באונס להבן שאינו מזכיר כלל הגירושין אבל אם מזכיר הגירושין בשעת האונס אף הרשב"ץ מודה כל שידעינן שהמגרש ודאי דהיה נותן ממון מרובה להפטר מהאונס ודאי דכשמזכירין להמגרש שאם לא יגרש יאנס את בנו בכך וכך נראה דהוי גט מעושה דגרע מאונס ממון עכ"ל. ולע"ד איני מבין דבריו מ"ש דהרשב"ץ מיירי באינה מזכרת הגירושין כו' חדא דבהדיא נזכר בל' הרשב"ץ ואינה רוצה להחזיר עד שיגרשנה. ועוד דענין זה בלא הזכירו הגירושין בשעת האונס כבר כתבו הרשב"ץ מקודם שכ' וז"ל ויש אונס אחר אע"פ שהוא אנסו בגופו אינו אונסו לגרש אלא שהוא אונסו לעשות דבר א' והוא מעצמו כדי להנצל מאותו אונס מגרש מעצמו וזה אינו קרוי כפי' כיון שלא כפו אותו ממש להוציא כו' ואם כן מ"ש אח"ז ויש אונס אחר אע"פ שהוא אונסא דאחריני אינו אונס בגופי כגון שגזלה אשתו ממנו ממון כו' בודאי דמיירי אף שמזכרת הגירושין אלא שמסתפק כיון שאינו רק אונס ממון ואינו אונס כגופו. ועוד דאין אפשר לומר דעיקר ספיקו של הרשב"ץ בזה הוא מחמת שלא הזכירה הגירושין הרי בדין שכתב הרשב"ץ מקודם מסיים וז"ל ומיהו מסתברא דה"מ כשכופוהו כדין באותן דברים אחרים כגון הכא שהדין נותן לפרוע כתובתה כי' אבל אם כפוהו שלא כדין בדבר אחר ומתוך אותה כפיה גירש אפשר דהוי גט מעושה כו' וכן בסוף התשובה מסיים וז"ל ומעתה נשוב לנדון שלפנינו כו' חדא שלא עכבוהו עד שיגרש אלא עד שיעמוד בנו לדין ועיכוב זה בדין היה כו' הרי מבואר דמסתברא ליה להרשב"ץ גם בשלא כפוהו על הגירושין אלא על דבר אחר והוא מעצמו להנצל מאותו אונס מגרש אם הכפיה על דבר אחר היה שלא כדין מקרי אונס (וע"י דס"ל כתירוץ הא' הנ"ל גבי סיקריקין וע' במל"מ פ"ב מה"ג דין ך') ואיך יחזיר הרשב"ץ ויסתפק בגזלה ממנו מעות דהא זה ודאי שלא כדין היה גזילות המעות ומקרי אנוס לדעתו: אלא ודאי ברור דהרשב"ץ מיירי כאן במזכרת הגירושין וכמ"ש להדיא עד שיגרשנה. אלא שמסתפק כיין שאינו אונס בגופו שאין כאן חבטה ולא הכאה אלא אונס ממון ומה שהקשה התו"ג דהא אונס ממין ודאי דהוי אונס כדמוכח במעשה דפרדיסא כו' נראה ליישב דמ"ה מספקא ליה דאפשר לחלק דהא דאונס ממון הוי אונס היינו דוקא לענין דבר שבממון כיוצא בו אבל לענין דבר גדול גירושי אשה אפשר לא הוי אונס דהא חזינן בדבר שבממון מהני אם קיבל מעות

דהיו תלוהו וזבין וכאן בגט אף אם קיבל מעות עבור הגט לא הוי כתלוהו וזבין משום דאין דמים לאשה ה"נ משום אונס קטן כזה לא הוי ליה לגרש ומוטב היה לו להפסיד הממון ולא לגרש ומסתמא ברצונו הוא מגרש והגע עצמך גם בענין דבר שבממון אם היה אונס ממון על סך מועט בודאי דלא חשיב אונס ה"ה הכא בגירישין אף שגזלה ממון הרבה נחשב כסך מועט לענין זה. ומ"מ מספקא ליה דאולי מ"מ הוי אונס דמי יימר דאשתו זאת חביבא ליה מהממון אולי הממון חביב עליו יותר דודאי הא דכתבו הפוסקים דאפילו קיבל מעות לא מהני משום דאין דמים לאשה הינו משום ספיקא אבל ודא דאיכא להיפך שהממון חביב עליו יותר שהרי אמרו חז"ל יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו מכ"ש מאשתו וא"כ שפיר מספקא ליה להרשב"ץ. ועפ"ז נלע"ד להמציא דבר חדש היכא דמתחלה לא היה רק אונס ממון ואח"כ מגרש בקבלת ממין זולת ממון שלו י"ל דלית בה שום ספיקא ובודאי מהני דע"כ לא מספקא ליה להרשב"א אלא באונס ממון ואח"כ אינו מקבל שום ממון אחר בזה י"ל דהוי אונס דאולי הממון חביב עליו וכן ע"כ לא כתבו הפוסקים דאפי' קיבל מעות לא מהני אלא היכא דהאונס היה בגופו הכאה וחבטה משום די"ל דהאשה חביבה עליו מהממון והוא אינו מגרש אלא בשבל האונס דהכאה אבל היכא ששניהם חוברו יחדיו דמתחלה לא היה רק אונס ממון ואח"כ מגרש בקבלת מעות יתרים כיוצא בו י"ל דממ"נ מהני או דלא הוי אונס או דהוי כתליהו וזבין ודוק (ישוב מצאתי מדברי התו"ג בעצמו ס"ס זה קצת סעד לסברא זו) ובתשובה הארכתי על מעשה כיוצא בזה גם מ"ש הת"ג להשוות המחלוקת באונס אב על בנו דהרשב"ץ מיירי שבשעה שאונס את בנו אינו מזכיר הגירושין אלא דמסתפק כיון שאינו בגופו וצ"ע בכל זה:

יב **ויש מחמירים באב על בנו**. ע' בת' משכנות יעקב שכ' שדעתו להחמיר כיש מחמירין אלו דאונס אב לגבי בן חשיב אונס (גם בס' ב"מ לעיל ס"א כתב דכן עיקר) והביא שם מדברי הרשב"א בתשו' המיוחסות לרמב"ן סי' רע"ג והר"ר בצלאל סי' ט"ז והגמ"ר פ"ו דגיטין ותשו' הרשב"ש סי' של"ט שכולם החמירו בדבר זה ובפרט בנ"ד לפי טענת המערער שהכהו אביו מכה רבה כו' ע"ש עוד בתשובה שניה שם אות ט"ו:

יג **ואנסוהו ב"ד עד שהוציא**. עי' באה"ג אות ך' וע' בתשו' חות יאיר סי' נ"ה ונ"ו שהאריך בזה אי בעינן דוקא אמירת רוצה אני (ע' בנה"מ סי' ר"ה סק"א) וגם האריך שם לתרץ איך באלי שכופין אותן להוציא כותבין בגט ברעות נפשי בדלא אניסנא ע"ש וע' בס' גט מקושר אות מ"ו מ"ש בזה:

יד **מן הכהונה** עבה"ט מ"ש וצ"ע אם קידש אחר כו' ועיין בס' תו"ג שכ' ע"ז דבר"ן פ' המגרש מבואר בהדיא דלא הוי קדושין כלל ע"ש.

טו **אנסוהו עכו"ם.** ע' בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים צ"ה שכ' דאפילו אם לא היו מכין אותו רק היה איום בלבד בדבר שיש בידו לעשותו נקרא אונס. ומסיים שם על עובדא דידיה וז"ל כללא דמלתא כל זמן שאנשי השופט שם אע"פ שיאמר רוצה אני כמה פעמים הוי גט מעושה ואם אחר שהלכו אנשי השופט ונסתלק האונס שאלוהו אם תרצה לגרש ואמר רוצה אני הגט כשר והקולר תלוי בצואר החכם המסדר הגט כי הוא יודע אם נסתלק האונס או לא ויחוש לעצמו ועדיין לבי מהסם בגט זה כיון שגילה דעתו בתחילה בעת שהיו אנשי השופט כששאלוהו עדיין אם הוא נותן הגט מרצונו והשיב ברצוני או שלא ברצוני אין לך מודעא גדולה מזו ואפילו שלא נתברר האונס שתלה בו מודעתו כו' הלכך בנ"ד כיון שבתחלה היה אונס וגילה בדעתו שאמר מרצוני או שלא מרצוני אע"פ שהלכו משם אנשי השופט ואמר א"ב מרצוני יש לחוש אם לא שיתברר אצל מסדר הגט שאנשי השופט לא איימו עליו ולא אנסוהו כלל שאפי' אמר בתחלה מרצונו או שלא מרצונו שלא מחמת צד אונס הגט כשר עכ"ל ע"ש. עוד ועמ"ש לעיל סק"ד:

טז **ואפי' אם קיבל מעות.** עב"ש סקי"ד וע' בת' הרשב"ץ סי' א' ובת' בנו הרשב"ש סז' של"ט שגם הם צדדו להקל בנתנו לו מעות ע"ש ועי' בת' משכנות יעקב בסי' ל"א בת' ג' אות ה' שכ' דנראה ברור דלא כתבו המקילים להקל בקיבל מעות רק אם נתנו לו מעות שלא היה לו בהן זכות מקודם כגון שנתנו לו קרובי האשה אבל אם ויתרו לו קצת מנדוניית האשה אשר גם מקודם הגירושין היו שייכים לו וזכה באשה ובנכסים שלה היעלה על הדעת שבשביל שנתנו לו קצת מנכסיה יהיה דומה לזבינא הא למה זה דומה לאחד שגזלו ממנו קרקע וסך רב מעות ועשו עמו פשרה להחזיר לו קצת מעות כו' וסברא זו נכונה ומבוארת גם בתשו' הר"ר בצלאל ז"ל. ובר מן דין שאין סברא זו דקבלת מעות דמיא לזבינא מוסכמת כלל כמבואר בתשו' ר"ב בשם רוב הפוסקים ובתשו' מהרי"ט צהלין בשם הרא"ם בתשובה (גם בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' ב' אלפים ל"ה מבואר גם כן דאפילו קיבל מעות הוי גט מעושה ע"ש) ומה שקצת פוסקים דקדקו להקל מדברי הרשב"ם לענ"ד נראה ברור דאין זו ראיה כלל כו' ע"ש עוד בתשובה רביעית מן אות כ"ה עד אות ל"ו:

יז **אם קבל מעות.** עב"י שהביא תשובת הרשב"א בענין קנס וכתב שם וז"ל ואם נפשך לומר דתלוהו וזבין הוא זה דכיון שקיבל ע"ע מדעתו קנס אלף דינרין ובנתינת הגט הרויח ממון זה הוי כמקבל ממון דעלמא לא היא שאין זה כמקבל ממון רק כניצל מהפסד ממון

כו' ע"ש. ולכאורה מבואר מזה דאם באמת מקבל ממון דעלמא הוי שפיר תלוהו וזבין. אמנם ראיתי בס' תו"ג שכ' על דברי הרשב"א אלו וז"ל ואין ללמוד מדבריו דאם נתנו לו ממון בשעה שכפוהו ליתן גט דהוי כתלוהו וזבין וכשר אפילו בכפוהו שלא כדין דז"א דהא אפילו בזביני כל שכפוהו ליתן בפחות משויו הוו כתלוהו ויהיב וא"כ בגט אשה א"א לומר כלל דהוי בשויו דאולי כל הון יבוזו לו בעד אשתו ואולי חביבא לי' אשתו כגופו וא"כ אינו נותן הגט בעבור הממון רק מחמת הכפיות והכאות משא"כ בעובדא דהרשב"א שאין לו אונס רק מה שמפסיד הממון שנתחייב ליתן אם לא יגרש ומגרש רק מחמת יראת הפסד הממון שבידו דהא ביותר ממה שיש לו אינו ירא דלא יטלו את נפשו ממנו וכשמגרש מיראת ממון זה הרי רואין שממון זה חביב עליו מאשה זו הרי ממון זה הוי ככל מה ששוה האשה בעיניו ודימה אותו הרשב"א שפיר לתלוהו וזבין ולכך הוצרך הרשב"א ליתן טעם אחר דהצלת היזק לא דמי לתלוהו וזבין עכ"ל (ומזה קצת סעד למה שכתבתי לעיל ס"ק י"א דהיכא דמתחילה לא הי' רק אונס ממון ואח"כ מגרש בקבלת ממון יתרים כיוצא בו י"ל דממ"נ מהני ע"ש מיהו יש לחלק):

## סימן קלה

א **אם יעידו בטוב.** כ' בס' תו"ג דט"ס הוא וצ"ל אם יעיינו וכ"ה בהגמי"י והכוונה שמוסב עמ"ש המחבר שצריך לקרותו גם אחר הנתינה וע"ז כ' הרב דסגי כשיעיינו בטוב שזהו הגט שקראוהו קודם הנתינה עכ"ל:

ב **שלא נשאת.** עבה"ט ועיין בס' תו"ג שכ' ונראה דאפילו קודם הנישואין והוא כהן ומראה הגט כדי להתירה לעצמו אינו נאמן דכבר נתחזקה במגורשת ואין עד א' נאמן להוציא מחזק' רק כשמכחיש' קודם הנישואין נאמן הבעל לענין שלא תנשא לאחר כשמראה הגט דאיכא הוכחה ברורה דמאין בא לידו עכ"ל. ומ"ש מזה סמך למנהג שלנו שקורעין הגט כו' עמ"ש בזה ס"ס קנ"ד בסה"ג סעיף פ"ו:

## סימן קלו

א **לאחזו כולו בידה.** עמ"ש לקמן סימן קל"ט ס"ק ד':

ב **אינה מגורשת.** עב"ש סוף סק"ב שכתב דאפילו היו עוסקים מעיסקי ניטין לא הוי גט כלל. ועיין בס' ב"מ שכתב דאין זה הלכה ברורה כי במחלוקת שנוי ומידי ספק מגורשת לא נפקה ע"ש ועיין בס' ג"מ סוף אות רכ"ד מזה:

ג **ובלבד שתדע האשה.** עב"ש סק"ג שכ' ואם אמר לה באותו מעמד אחר שאמר שהוא ש"ח אמר שהוא גיטה מהני ש"ג פ' הזורק. ועיין בס' ב"מ שכ' עליו וז"ל איני יודע שום חידוש בזה מהש"ע אבל ל' הש"ג הכי אמר כנסי ש"ת זה וקראתו והרי הוא גיטה אינה מגורשת עד שיחזור ויאמר הז"ג ואפילו אחר שנתנו לה והוא שיאמר לה באותו מעמד מיד כמבואר ב"ה. אבל צ"ע ראייתו כי סתימות הפוסקים ל"מ הכי עכ"ל. ועיין בס' ג"מ אות רכ"ד סק"ב מ"ש בזה:

ד **אלא בפני האחד** עב"ש סק"ד מ"ש מיהו נראה הי"א שהביא הרב רמ"א ס"ל כשיטת תוס' דבעינן שיהי' מוכח מתוכו לכן כתב שיכתוב סימן ודוקא סימן מהני אבל לגרש בפני אחר לא מהני כו' עכ"ל. ומשמע מדבריו כשכותב סימן תו א"צ לגרש זב"ז. וגם בס"ג דהרב מהר"ם אות כ"ה מבואר דשילוש עדיף מזה בפני זה (ע"ש שכ' בזה ג' מדרגות תקנתא דשילוש עדיף מן הכל היכא דא"א בשילוש צריך זה בפני זה ואם אינו רוצה לבא יעשו סימן) אך בס' תו"ג השיג ע"ז דבחידושי הרשב"א ר"פ כל הגט כתב בהדיא דאע"פ שכותבים דורות או סימן או כהן אין אני סומכים בכך עד שיגרש בפני חבירו כו' ע"ש. גם בס' גט מקושר שם השיג על הרב מהר"ם הנ"ל וכ' דעקר תקנת חכמים הוא זה בפני זה כו' עש"ב. וכן מבואר דעת הג"פ לעיל סי' ק"כ ס"ק י"ט וכתב שם ואולי הטעם דשלישׁ לא סגי דאפשר דלא יכירו שם זקינם כיון דאפלג דרא ולפיכך עדיף טפי לגרש זה בפני זה כו' ע"ש. ועיין בס' בית מאיר סי' ק"כ שם הביא ג"כ דברי הג"פ וכ' עליו וז"ל וכדברי משמעות כל הפוסקים דאין תקנה אלא לגרש זה בפני זה ולא די בשילוש. ובזה צ"ע סה"ג דהרב ר"מ סי' כ"ה כו' עכ"פ נלע"ד היכא דשני יוב"ש עם שמות הנשים שיות אף דודאי לכתחלה ראוי לצאת דעת תוס' אליבא דר"מ לכתוב סימן כדי שיהי' מוכח מתוכו מ"מ אין לזוז ממשמעות הש"ע דאין לגרש אלא זה בפני זה ואם השני אינו רוצה לבא לענ"ד הרשות ביד ב"ד לכופו כדי לקיים תק"ח (ע' בס"ק שאח"ז) אבל כשאין שמות הנשים בשמה ושם אביה שוות דאז למשמעות הראשוני' א"צ כלום ומנהגינו (להחמיר) אך ע"פ הש"ג וב"ח ותשו' ש"י אזי יש לנהוג כסדר ר"מ הנ"ל עכ"ל (ועמ"ש בביאורי לסדר גיטין שם) (וע' לקמן סק"ט):

ה **בפני האחר.** עיין בס' גט מקושר בסג"ר אות כ"ה שכ' דאפשר דבפניו לאו דוקא רק שיודיעוהו כדאי' בנדרים דס"ה המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו וסגי בהודעה כו' ע"ש עוד יובא בביאורי לס"ג שם:

ו **הנשי' שוות.** עבה"ט בשם ב"ש שכ' והא דלא מהני כו' ואפי' בזה"ז כו' ושם כתב זה בשם ש"י סימן ל"ו. ועיין בהגה' מל"מ פי"ג מה"ג סוף דין י"א שהשיג על הש"י בזה דהא

מבואר ביבמות קי"ט דלא חיישי' שמא נשא אשה כו' ע"ש וע' בס' ג"מ ובס' ב"מ מזה וע' עוד בב"ש סק"ד שכ' בשם תשו' ש"י שם שפסק אפי' אם ניתן הגט צריכה גט אחר (מסידור דברי הב"ש משמע קצת דהש"י מחמיר רק בשמות הנשי' ג"כ שיות אך בגוף התשובה שם מבואר דפוסל גם באין שמות נשותיהן שוות אפילו בדיעבד ע"ש) ודעת הב"ש עצמו אינו כן אלא דאם כבר ניתן הגט תנשא בו גם בב"ש לעיל סימן ה"ל סק"ד כ' וז"ל לפ"ז נראה אם אין מוכח בגט מי הוא המגרש כגון דיש כאן שני יב"ש וע"מ מעידים מי הוא המגרש כשר הגט אפילו לא נשאת כו' ולא כתשו' ש"י כו' עכ"ל. ועיין בס' ג"פ לעיל סי' ק"כ ס"ק י"ט שחולק ג"כ על הש"י בזה. ועיין בתשו' ב"ח החדשות סי' פ"ט השיג ג"כ על הש"י הנ"ל (אך משמעות דבריו דאינו מכשיר רק באין שמות הנשים שוות) וכ' וז"ל ושארי לי' מרי' להרב מהרי"ך שכ' שמתוך סוגיית הגמ' משמע דאין תלוי בנשים כלל ועוד הפריז ואמר שאף בדיעבד אין הגט כשר אם לא שילש וז"א שהרי מבואר בסוגיא להדיא דמיירי כששמות הנשי' ג"כ שוות וזה שנמצא במקצת אחרונים דאף באין שמות הנשים שוות כו' הך חששא לאו מדינא הוא דהא קיי"ל דבלא הוחזקו לא חיישי' כמ"ש התוס' בפ' ג"פ. ואינו אלא חומרא לכתחלה שלא להוציא לעז כי באותן הדורות הי' שכיח טובא הוצאת לעז על הגיטין מפריצי עמינו. ואף לכתחילה אין להחמיר בשני יב"ש כשאין שמות הנשים שוות אלא לגרש זה בפני זה אבל א"צ לשלש או סימן וכן נוהגין בקראקא וזכורני בימי חורפי שמעתי שמעשה זו שכ' עלי' הרב מהרי"ך תשובה זו הי' מעשה בקראקא בפני הרב אב"ד מהר"ר יצחק ז"ל ולא חשש לשני יב"ש (כשאין שמות הנשים שוות) שיגרשו זב"ז אף לכתחלה וחלק עליו הרב מהרי"ך וחיבר תשובה זו אבל כל הגדולים שבדור הסכימו לדעת הרב אב"ד ז"ל. וע"כ חלילה להחמיר בדיעבד להצריך לכתוב גט אחר כשאין שמות נשותיהן שוות אם לא גירש זה בפני זה כי אין זה אלא חומרא יתירא לכתחל' וכדמשמע מלשון הרב בהגה' ש"ע שכתב י"א אע"פ שאין שמות הנשים שוות יכתבו סימן כו' דמשמע דאין זה אלא לכתחלה וגם בזה אין נוהגים לכתוב סימן אלא לגרש זה בפני זה. אבל כשיש שתי נשים ששמותיהן שוות ובעליהן אין שמותם שוות אין מנהג כלל (כ' כן לעומת דברי השואל שם שנסתפק קצת גם בזה) ומעולם לא חשש אדם להחמיר בזה אף לכתחלה שגירשו זו בפני זו והבו דלא לוסיף עלה עכ"ד ע"ש וע"ל סק"ט ועמ"ש לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ל ס"ו ס"ק ט':

ז **מ"מ יכתבו סימן כו' ולכן נהגו כו'**. עב"ש סק"ד שתמה דהא הי"א שהביא הרמ"א ס"ל כשיטת תוס' דבעינן שיהא מוכח מתוכו ולכן יכתבו סימן ודוקא סימן מהני אבל לגרש בפני אחר לא מהני וא"כ מ"ש הרמ"א אח"ז לכן נהגו ליתן הגט ברבים אינו מדוקדק דהא

לדעת הס"ג לא מהני אם מגרש בפני השני אלא צריך סימן ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב סי' פ"ו שכ' דלק"מ דע"כ לא חייש הרמ"א לחומרא של התוס' דבעינן מוכח מתוכו לר"מ אלא בהוחזקו אבל בלא הוחזקו לא בעינן אפילו לר"מ מוכח מתוכו וכ"כ התוס' שם בהדיא דאפי' מאן דחייש לשני שוירי מ"מ כיון שלא הוחזקו מקרי שפיר מוכח מתיכו וא"כ דברי רמ"א נכונים דבהוחזקו בגיינן דוקא סימן דליהוי מוכח מתוכו אבל מה שסיים נהגו ליתן הגט ברבים לא איירי בהוחזקו בודאי אלא דחיישי' שמא יש אחר ששמו כן וא"נ לענין מוכח מתוכו ליכא חשש רק לחשש שמא ממטי גיטא לאיתתא דהאיך שהוא חשש גדול אפי' לר"א לזה עכ"פ מהני שיתן בפני חבירו ולכן מהני מה שנותנים ברבים דאם יש עוד יוב"ש הי' שם עכ"ד ע"ש וע' בס"ק הקודם:

ח **יכתבו סימן.** עיין בתוס' רע"ק בגליון המשניות סוף מס' פאה עמ"ש התוי"ט שם דפסדן פי' בשתי רגליו כתב הוא ז"ל ד"לד תרווייהו במשמע בין ברגל אחד ובין בב' רגלים ונקרא פסח ע"ש שצריך לפסוח בהליכתו וכ"ה בהדיא בתו"כ פ' אמור כו' וזכורני שבק"ק ליסא סמכו ע"ז הבד"צ יצ"ו בגט שהי' בעיר עוד אחד ששמו ושם אביו ושם אבי אביו כשם המגרש ועשו סימן וכתבו הפסח כי המגרש היה חגר ברגל אחד וכדי שלא יהא נראה ששמו פסח כתבו הפסח ולא רצו לכתוב חגר כי התיבה משתנה פעמים חיגר ביוד ופעמים בלא יוד ופעמים חגיר ופעמים חגרא עכ"ל.

ט **מצד כינוי שלו או שהאחד כהן** עיין בת' ב"ח החדשות סי' פ"ז בתשו' הגאון מהר"ר וייבש מקראקא שכ' לכאורה משמע דוקא שיש לו כינוי למגרש אבל אם הכינוי להאחר אכתי אין זה הוכחה כ"כ כיון שאינו פסול אם לא כתבו הכינוי אמנם באחד כהן לא כתב מצד שהוא כהן רק כתב שהאחד כהן והשני אינו כהן והיינו דאף אם האחר הוא כהן והמגרש אינו כהן שפיר הוי הוכחה דמהרא"י לטעמי' דבסימן ד' פוסל אם לא נכתב כהן אך באמת ז"א דאם דעת רמ"א כן לא הי' לו לקצר ולסתום דבריו כ"כ ועוד דהא דעת הרמ"א עצמו לעיל סי' קכ"ט ס"ו דאם לא כ' כהן יש להקל בשעת הדחק וא"כ אין חילוק כ"כ בין כינוי לכהן כו' וגם בתשו' שארית יוסף סי' ל"ו מוכח שאם הי' כנוי אפילו לשני שא"צ לשלש (וכ"כ בס"ג דהרב מהר"ם אות כ"ה ע"ש) ומכ"ש היכא דגם אין שמות הנשים שוות דודאי אין חשש ומ"מ לרווחא דמלתא כי יש לצאת בגט ידי כל הפקפוקים השתדלתי שיהא זה האחר ג"כ במעמד נתינת גט ליד שליח עכ"ד (ועיין בתשו' עה"ג סי' מ"א דהגאון השואל שם רצה לומר ג"כ הכי דאפי' אם הכינוי להאחר יש די סימן בזה ונסתייע מדברי מהרא"י והוא ז"ל השיב לו דמהרא"י לטעמי' דס"ל אם לא נכתב כהן יש לפוסלו כו' ולכן בנ"ד אם הכינוי הוא להאחר אינו מועיל כלים ויש ליתן הגט זה בפני

זה ע"ש. והנה מה שמבואר מדברי אלו הגדולים דהיכא דהסימן הוא טוב א"צ שיהי' זה בפני זה אזלינן בשיטת הב"ש שהזכרתי לעיל סק"ד. וכבר כתבתי שם שדעת גדולי האחרונים אינו כן. וכתב עוד דאין לשאול מה הואיל בכאן שיהי' זה האחר בנתינת הגט כיון שהוא ניתן ליד השליח אכתי חששא במקומה עומדת וא"כ בשני יב"ש לא יהי' לו יקנה בנתינת גט ליד השליח אלא לשלש דורות או לכתוב סימן (עיין בבד"ה סי' זה בשם הריטב"א) דנראה דגם כאן יש תועלת שיהי' זה בפני זה דאילו הי' לו לזה האחר ג"כ איזה אשה באיזה מקום ששמה כשמה של אותה אשה הי' מודיע לרבים הי' מזהיר להשליח שלא יבא להחליף ליתנו לאשתו. ואין לשאול עדיין יותר טוב הי' לנו לצאת כל הגמגומים ולשלש דורות לשיב לו כי זה הבעל המגרש לא ידע שם אבי זקנו וגם לא הי' לו סימן כו' עכ"ד ע"ש ועמ"ש לעיל סק"ו ועמ"ש בביאורי לסג"ר שם:

י **אין מגרשין בשבת.** עבה"ט שכ' וה"ה בערב שבת כו' וע' בזה לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"א ומ"ש שם:

יא **לטלטל גט בשבת.** עיין במג"א סי' ש"ז ס"ק כ"ד ובס' דגול מרבבה שם:

## סימן קלז

א **אינו גט.** עבה"ט שכתב מיהו מהני לפוסלה מכהונה. וע' לקמן סי' ק"נ בב"ש סק"ה דאינו פוסל אלא מדרבנן ע"י וע' בס' ב"מ מ"ש בזה:

ב **כיצד יעשה כו' ויאמר הא"מ ככל אדם.** עיין בס' פ"י ר"פ המגרש שהקשה לדעת הפוסקים דאפי' לכתחלה יכול לגרש בתנאי דע"מ שלא תנשא לפלוני אמאי קאמרי רבנן כצד יעשה כו' ויאמר הא"מ לכל אדם דזה שלא כרצון המגרש שרוצה לאסרה על פלוני ואמאי לא קתני תקנתא טפי שיטלנו הימנה ויחזור ויתנו לה ויאמר הא"מ לכ"א של מנת שלא תנשאי לפלוני ובשלמא להפוסקים דאף דהגט כשר אפ"ה לא תנשא לשים אדם כל ימי חיי פלוני אתי שפיר אלא לשיטת המתירין לינשא מיד (ב' הדיעות בש"ע סי' תמ"ג סט"ז) קשה והוכיח מזה דאף אי אמרינן דבעל מנת כשר לגמרי אף לגרש לכתחלה מ"מ היכא דאמר מעיקרא חוץ מפלוני תו לא מהני מה דאמר בתר הכי ע"מ שלא תנשאי לפלוני דאכתי לא נתבטלו דבריו בזה מה דאמר מעיקרא חוץ מפלוני כו' ע"ש: ולכאורה יש לתמוה שלא הזכיר דברי הרמב"ם פ"ח מה"ג דין י"ו ובש"ע לקמן ס"ס קמ"ז דמבואר שם דליתא לחילוק זה שהרי סיימן שם וחוזר ונותנו לה בלא תנאי כלל או בתנאי כשר ע"ש בהא"מ שכ' וזהו דין המשנה כו' וזהו שכ' רבינו כו' וצ"ע. מיהו י"ל אף דלהרמב"ם באמת אין חילוק וכדמשמע נמי מדברי הרמב"ם שם בהלכה י"ז שכ' או יאמר ה"ז גיטך

אכתי יש מקום לסברא זו לשיטת הר"ן שם במתני' הובא בב"י ובב"ש סק"ב שכ' דאע"ג דבעלמא בהא גיטך סתמא סגי הכא שאני כיון דמעיקרא אמר בהדיא אלא לפלוני כו' י"ל דה"ה נמי אם אמר הא"מ לכ"א על מנת שלא תנשאי לפלוני אכתי לא נתבטלו דבריו הראשונים (והא דלא ביאר זאת הר"ן בהדיא משום דלדידיה בלא"ה אינו יכול לגרש לכתחילה בעל מנת שלא תנשא לפ' דהא הוא ז"ל מאותן הסוברים דגם בע"מ ספיקא הוי כמבואר בר"ן שם להלן) . ובאמת להרמב"ם (והמחבר) בלא"ה לא קשה קושיית הפ"י הנ"ל דהא הוא ז"ל סובר דאם אמר ע"מ שלא תנשא לפ' אין זה כריתות כמ"ש שם בהלכה י"ב והוא מפרש מאי דאמרינן בגמ' אבל בע"מ מודו לי' רבנן לא בע"מ דומיא דחוץ הוא דהיינו לעולם אלא דוקא בקבע זמן כמבואר בתשו' הרשב"א שהביא הב"י סימן קמ"ג וכ"נ דעת המחבר בסי' קמ"ג סכ"ב (שהביא דעת הרמב"ם בסתם ואח"כ כתב וי"א כו') א"כ לא שייך למיתני הך תקנתא שיחזור ויאמר לה הא"מ לכ"א על מנת שלא תנשא לפ' דאי בסתם דהיינו לעולם דומיא דחוץ הא אין זה כריתות ואי בקבע זמן אכתי אין זה כרצון המגרש שרוצה לאסרה על פלוני לעולם רק הוא תנאי אחר לגמרי ומאחר דלהרמב"ם והש"ע ל"ק קושיית הפ"י הנ"ל אין הכרח לדידהו לחילוקו של הפ"י הנ"ל ושפיר מסיים הרמב"ם והש"ע או בתנאי כשר. (וכן לד' הרמב"ן והר"ן הגם שחולקים על הרמב"ם וס"ל דלמאן דס"ל דבע"מ שלא תנשאי מודו לי' רבנן אפי' אמר לה ע"מ שלא תנשאי לו לעולם מגורשת מ"מ ל"ק קושיא הנ"ל דהא אינהו גופייהו ס"ל דאפילו בע"מ ספיקא הוי) אמנם להנך רבוותא החולקים על הרמב"ם וסברי דאף בעל מנת דומיא דחוץ דהיינו לעולם ה"ז גט ויכול לגרש כן לכתחלה וסברי נמי דמותרת לינשא מיד והוא דעת התו' והרשב"א והרא"ש והטור לדידהו בודאי דקשה קושיית הפ"י הנ"ל ומוכרחים אנו לתרץ כסברת הפ"י והוא כעין סברת הר"ן הנ"ל. ועיין בתוס' פ' הזורק (גיטין דף ע"ח) שכתבו וז"ל ר"י הי' מצריך לנותן גט לאשתו לו' הא גיטך וגם הא"מ לכ"א כדמשמע בהמגרש שהיו רגילין לומר ג"כ ודין עכ"ל ואינו מובן מהיכן משמע כך ועוד דא"כ הי' לר"י להצריך ג"כ לומר ודין. ובב"ח סי' קל"ו כתב לפרש דכוונתם כיון שהיו רגילים לכתוב ג"כ ודין לאביי אע"פ שא"צ לכותבו רק לשופרא דשטרא כ"ש הא"מ לכ"א דהוא גופו של גט דיש לאומרו ע"ש והוא דוחק גדול כמובן. ויותר נראה דתיבת ודין ט"ס הוא וצ"ל הכי או כן (וכ"מ בב"י סי' קל"ו בייעתקתו דברי התו' אלו) ור"ל שהיו רגילים לומר ג"כ הרי את מותרת לכל אדם והיינו ממה דאי' בר"פ המגרש ואמר לה הא"מ לכ"א אלא לפ' כו' כיצד יעשה יטלנו ממנה ויחזיר ויתננו לה ויאמר הא"מ לכל אדם. ובודאי דאין כוונת התו' להוכיח כן ממה דאי' בזימנא קמא הח"מ לכ"א דהא שם הי' צריך לומר כן

כיון שרוצה לאסרה על פלוני שייך הלשון לומר שתהא מותרת לכל אדם חוץ מפלוני רק כוונתם ממה דאי' אח"כ ויחזור ויאמר לה הא"מ לכל אדם. וא"כ הרי מבואר מדבריהם דלא ס"ל סברת הר"ן הנ"ל. וצ"ע בכל זה:

ג **יטלנו ממנה ויחזור ויתננו לה.** עיין בס' גט מקושר בסג"ר אות רכ"ד שכ' דנראה שצריכה לחזור ולהקנותו לו כיון דאמרי' בש"ס דף פ"ד ע"ב הואיל וקנאתו ליפסל בו מכהונה וא"כ משמע שקנתה הגט כבר וא"כ מה מהני שחוזר ונותנו לה כיון שכבר הוא שלה והגט צריך שיהי' של בעל כדלעיל סי' ק"כ ולכן צריכה לחזור ולהקנותו לו. ושוב הניח זה בצ"ע ע"ש.

ד **אבל אם אמר ע"מ.** עיין בס' שעה"מ פ"ח מה"ג די"א שהביא תשובת הרשב"ץ ח"א סי' ד' שנשאל אם יכול לגרשה לאסרה בעל מנת על הרבה בני אדם (דאפשר הא דשרי בע"מ דוקא כשמתירה לכל העולם ואינו אוסרה אלא לאחד אבל לא להיפך (והשיב מסתברא לי שיכול לאסור דהא ר"א דשרי בחוץ בעי בגמ' מאי טעמא ואמרינן אמר קרא והיתה לאיש אחר אפילו לא התירה אלא לאיש אחד כו' ומדר"א בחוץ נשמע לרבנן בעל מנת מכ"ש דטפי עדיף ע"מ לרבנן מחוץ לר"א יעו"ש. והוא ז"ל כתב עליו שדבריו ז"ל הם דוקא באוסרה לכל העולם עד זמן פלוני וכמו שכתוב בלשון השאלה שם אם יכול לאוסרה על הרבה ב"א עד זמן ך' שנה או יותר דהשתא משום טעמא דאגידא בי' ליכא כל שנתן קצבה לדבר (כמ"ש לקמן סי' קמ"ג סעי' ט"ז וסעי' כ' וכ"א) אלא דמספקא לי' כיון דאסרה להרבה ב"א חשיב כמו שיור ובשיור אפי' לזמן קצוב לא הוי גט כמבואר מדברי הרשב"א בחי' פ' המגרש והריטב"א בפ"ק דקידושין (וכ"כ הב"ש בסי' קמ"ג ס"ק כ"ח) ואהא השיב הרב ז"ל דמדר"א בחוץ נשמע לרבנן בעל מנת כו' אבל באומר ע"מ שלא תנשאי לעולם אלא לפלוני ודאי דלכ"ע אינו גט מטעמא דכל ימיה אגידא בי' ואפילו לדעת הרמב"ן והרשב"א כו' ע"ש ויובא לקמן סי' קמ"ג סכ"ב ס"ק כ"ג:

ה **ויש מחמירין אפי' באומר ע"מ.** ולפ"ז אין תקנה לתת גט בתנאי זהי ועיין בס' שעה"מ שם דין י"ב שהביא תשובת מוצל מאש סי' ס"ז שהמציא תקנה לתת הגט ע"י שליח הולכה ויעשה התנאי לשליח שיהי' שליח הולכה ע"מ שלא תנשא לפ' והגט הוא גט כריתות בלתי שום שיור רק שהשליח יודיע להאשה שאין שליחותו אלא ע"מ שלא תנשא לפ' ואם תנשא לפ' בטל שליחותו וא"כ אין כאן שיור בגט ואם תנשא לפ' הגט לא נתבטל ויכול לחזור וליתנו לה אלא שנתבטל השליחות יעו"ש. והוא ז"ל כתב עליו דיש לפקפק ע"ז מדברי התו' ביבמות דף י' ד"ה לעולם ועוד דלפי דבריו נראה דה"ה באומר ה"ז גיטך ע"מ שלא תשתי יין לעולם דקיי"ל דאין זה כריתות (לקמן סי' קמ"ג ס"כ) ה"נ

דיש תקנה לתת הגט ע"י שליח ויעשה התנאי בשליחות ושפיר קרינן בי' דבר הכורת כיון דאין כאן תנאי בגט וע"ז קשה טובא מההיא דפ"ק דיומא די"ג בהא דפריך ועוד כה"ג מי הוי גט והאמר רבא כו' ולא משני דמגרש לה ע"י שליח א"ו דאפי' ע"י שליח אין תקנה ועוד יש לפקפק בתקנה זו דאפ"ל בזה כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח וצ"ע עכ"ד ע"ש ועמ"ש לקמן סי' קמ"ז ס"א ס"ק א'.

י **ה"ז גט כשר**. עיין בתוס' רע"ק ז"ל בגליון המשניות פ"ט דגיטין אות צ"ב מ"ש בזה:

ז **וה"ה אם שייר קטן**. עיין בתו' רע"ק שם אות צ"ח בענין אם אמר סתם חוץ מקטנים ע"ש:

ח **לראובן ושמעון**. עב"ש סק"ו מ"ש בענין את"ל אי הוי פשיטות. וע' בזה בס' שעה"מ פ"ד מהל' אישית דין י' באריכות. ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס קמ"ה מ"ש בזה:

ט **ה"ז ספק מגורשת**. עיין בס' שעה"מ פ"ח מהל' גירישין דין ט' מ"ש בזה:

## סימן קלח

א **והיא קרובה אליו**. עב"ש וע' בס' גט מקושר בסג"ר אות רכ"ד באריכות:

ב **כיון שלא קירב גופו אליה**. עכ"ש סס"ק ב. שכתב אם הגט בידי סגירה ומקרב אליה ופותח הוי נתינה מעליא אע"פ שהיא לקחם מידו ומהני עסוקים באותו ענין וא"צ לומר הא גיטך אף לשיטת הר"ן דדוקא בצמצם מתניו והטה אליה בזה כתב הר"ן דל"מ עסוקין כו' ע"ש ועיין בס' ג"מ שם שכ' דאין זה מוכרח כיון דמ"מ לא נתן לה רק היא לקחה מעצמה לא מהני עסוקין באותו ענין דהא גם בנתינה גרוע אין הטעם משו' גריעות הנתינה אלא דילמא לא יהבה לגירושין וא"כ גם בכה"ג אין להקל והרי גם בנתינה גמורה איכא פלוגתא אי מהני עסוקין בענין ואם כן די להקל בנתינה מבוררת ע"ש. ועיין בס' בית מאיר כתב ג"כ בשם ס' ע"פ שכ' על הב"ש הנ"ל שאין נראה לו והוא ז"ל כתב שאין בידו להכריע כי דברי שניהם בנויים על סברת עצמם שלא במקום עיגון פשיט' דשומעי' להחמיר ובמקו' עיגון לע"ד בלא זה משמעות הרמב"ם וטור וש"ע דלא כהר"ן כו' ע"ש:

ג **ויש מי שאומר כו'** עיין בתשו' תולדות יצחק סי' ו' בשכ"מ שנתן גט לאשתו שלא תפול לפני יבם שהלך למרחקים מכמה שנים ובעת שנתן השכ"מ הגט לאשתו דהיינו כשפשט ידו עם הגט ואמר ה"ז גיטך ועדיין לא אמר שאר הדברים והרי את מגורשת ממני והא"מ לכ"א ביקש מאשתו ליתן לו מים לשתות ונטלה אשתו מעצמה הגט מידו ונתנה לו לשתות והוא מתוך שתיית המים נחנק בגרונו ומת וכתב שם לצדד להתירה

ע"י גט זה ע"ש. ודבריו צע"ג וע' מענין זה בשו"ת הגאון החסיד מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי סי' ל"ה ול"ו:

ד **אבל אם אמר בפני'**. עב"ש סק"ח ובס' ב"מ ועיין בתשו' משכנות יעקב סי' ל"ח שהאריך בזה עובדא שאמר הבעל בשעת קריאת הגט מה איכפת לי כשקורין פזמון ע"ש:

## סימן קלט

א **או מושכר**. ע' בח"מ סי' שי"ג ס"ג ומ"ש שם ועיין בס' בית מאיר כאן ובתשו' רבינו עקיבא איגר סי' קל"ג:

ב **עומדת בחצירה** (ע' בתשו' זכרון יוסף סי' ב' דגיסו הגאון מו"ה ישעי' ברלין ז"ל הקשה לו למה השמיטו הרמב"ם וטור וש"ע מה דאיתמר במס' עירובין צ"ב ע"ב אשה בגדולה וגט בקטנה מתגרשת אשה בקטנה וגט בגדולה אינה מתגרשת והוא ז"ל השיב דלק"מ שלפי שני הפירושים שכתבו התו' שם בד"ה אשה בגדולה כו' אידחי האי דינא מהלכתא כו' ע"ש. וקצת צ"ע מ"ש שם דחנן קיי"ל דבסמוכה סגי וכמ"ש בש"ע ס"ב וס"ג מ"ש בריש הסימן בחצירה לאו דוקא הוא דלא בעינן בתוכו ממש וא"כ אפי' אשה בקטנה וגט בגדולה מתגרשת ואפי' אין הקטנה שלה כו' ע"ש ומדוע לא הזכיר דברי הרמ"א ז"ל בח"מ סי' ר' ס"א שכ' וי"א דבעינן דוקא בתוכו אבל חוצה לו לא. דלפ"ז משמע כ"ש הכא האי עומדת בחצירה דוקא הוא ומה דאיתא לקמן ס"ב וס"ג סמוכה לחצר כו' בצד החצר כו' ע"כ דהיינו מן הצד שבתוכו. וע' בס' בית מאיר מזה) עב"ש סק"א מ"ש דחצר אתרבי משום שליח ומשום יד לכן בגט דלא שייך שליח כי חוב הוא לה ואינה מגורשת אלא משום יד לכן צריכה עומדת אצל החצר ואז הוי כידה עכ"ל והוא מהש"ס ב"מ ריש דף י"ב דאסיק רב אשי הכי. ובחידושי רב גדול אחד (שהזכרתי בסי' קכ"ט ס"ק כ"ד) כ' בזה וז"ל לכאורה יש לדון גם בגט משכחת דלא הוי חוב כגון בזינתה דאבדה כל תנאי כתובה ובעמוד והוצא קאי ונ"מ בעין גם אחר הגט לא אבדה א"כ הגט זכות ולא חוב לה י"ל דיכולה להתגרש ע"י חצירה המשתמרת בלא עומדת בצידה עכ"ל ולע"ד צ"ע עיין בסי' שאח"ז

ג **או לתוך מלבושיה**. ע' באר הגולה אות ק' וע' בס' גט מקושר בסג"ר אות ר"כ מ"ש בזה:

ד **גבוהות מן הארץ ג"ט**. כתב בס' תו"ג הנה יש לעיין אי מועיל שאר קנינים בגט כגון משיכה או אג"ק או ק"ס כיון שקונין במטלטלין או דילמא דוקא ידה בעינן ונראה דשאר קנינים דלא נתרבו מידם כגון ק"ס או אג"ק אינו מועיל בגט כדמוכח בב"ב דף קנ"א ע"ב דאמר דגט לאו בר קנין היא וכן מוכח מרשב"א (והר"ן עב"ש סי' קל"ו סק"ז) בגיטין דף

ע"ז שחולק על רש"י וכ' דלא נתגרשה ע"י אגב אמנם הגבהה או משיכה שלא בידה כגון שמוגבה מכוחה או שמשכה אותו עג"ק באופן דלא הוי טלי גיטך מעג"ק כגון שקירב לה הגט באופן המבואר בסימן קל"ח דמהני מטעם טלי גיטך מועיל בגט ובכלל ידה הוא דהא אמרינן בפ' הזהב כו' ועוד דאלת"ה א"כ הי' צריך שיהי' כל הגט טמון באויר ידה שלא יהא קצתו חוץ לידה דהא בחצירה כה"ג אם הגט מונח קצת חוץ לחצירה ודאי דאינה מגורשת ואי הגבהה לא קני ידה לא עדיפא מחצירה דמחד קרא נפקא א"ו דהגבהה בגט קונה וקונה הגט מטעם הגבהה כו' ומטעם זה נראה הא דבעינן כאן שיהא ידיה גבוהות מן הארץ ג"ט אף דמוכח בכתובות דף ל"א בתו' ד"ה רב אשי דידי' קונה אפי' למטה מג' א"ו הטעם משום דחיישי' שמא יהא הגט קצתו חוץ לידה ואז בעינן שיהא גבוהים ג"ט שתקנה הגט בהגבהה. אמנם נראה דדוקא כשמגרש ברצונה מהני קנין הגבהה ומשיכה אבל כשכופה אותה בע"כ לעשות משיכה אי הגבהה שלא בידה כגון שקשור בה הגט וכופין לילך שיהא הגט נמשך או שיהא הגט מוגבה מכוחה ואין הגט בידה י"ל ואינה מגורשת כמבואר בח"מ סי' ר' דהגבהה בלא כוונת קנין לא קנה וה"ה בכל הקנינים בעינן כוונה וכשהיא בע"כ אין כאן כוונת קנין משא"כ חצירה וידה דקונין שלא מדעת קנין. ומטעם זה נראה הא דמצריכין אותה ליתן הגט לתוך סרבלה (כמ"ש הרמ"א בסעי' הקודם וסדר מהר"ם אות רל"ה ועיין בהרא"ש פ' הזורק סי' ז' ודוק) משום גזירה דלפעמים נותן לה בע"כ. ולא הוי כטלי גיטך עעג"ק דהא הבעל קירב לה הגט. ולפ"ז צ"ע במה שמטעין לפעמים האשה ונותנין הגט לתוך החפץ והיא אוחזתו בראש החפץ ואין מקנה לה החפץ דזה לא נחשב רק כהגבהה בלא דעת קנין. אם לא שנותן לה גם החפץ במתנה דאז דמי לכתב גט ונתן בחצירו וכתב לה שטר מתנה עליו דקנאתו ומתגרשת בו כדלעיל סי' קל"ח כליו מטעם חצר הוא כמ"ש הש"מ בב"מ דף ט'. ובעינן ג"כ שיודיע להאשה בשעת מעשה ולא מהני מה שמודיע להעדים דבחצר מסופק הרשב"א הביאו הב"ש סימן קל"ח סק"א. וגם בעינן שלא חזרה בה תכ"ד לקנייתה שאם זרקה תכ"ד החפץ מידה וחזרה מקנין החפץ דבקנין מהני חזרה תכ"ד וממילא לאו חצירה הוא דנהי דבגט לא מהני חזרה תכ"ד מ"מ לענין קנין של החפץ מהני החזרה וממילא נתבטל גם הגט עכ"ד ע"ש. והנה מ"ש התו"ג הנ"ל דאלת"ה הי' צריך שיהי' כל הגט טמון באויר ידה כו' עד א"ו דהגבהה בגט קונה כו' עיון בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' רכ"ב אות כ"ג מ"ש בביאור דברי הירושלמי (פ"ב דגיטין ה"ג) ר"ז בעי מסר לה פרה במסיר' כו' או שניא הכא דכתיב ונתן בידה עד שיהא כולו בידה (וז"ל שם וביותר י"ל דזה ודאי דבעי' בידה ממש כמ"ש הר"ן רפ"ח דגיטין בפשיטות אלא דהכא במסירה

דתופסת בשערה או באפסר הקשור בבהמה הוי כאוחזת קצת הבהמה ממש ובזה י"ל כיון דגליון הגט בידה וקנתה כולו מהני או דבעינן שיהא הגט כולו בידה וכדדייק לישנא דהירוש' או שניא כו' עד שיהא כולו בידה) ומסיים וז"ל וחידוש בעיני דלא נזכר הדין דצריך שלא יהא מקצת הגט יוצא מידה דאף דקנתה כל הגט בהגבהה מ"מ אין כולו בידה. וצריכין ליזהר בזה דאם הגט על קלף גדול ומצוי דלפעמים מקצת הגט למעלה מידה ואינו כולו בידה וצ"ע לדינא עכ"ל מבואר מדבריו שלא כדברי התו"ג הנ"ל אלא דאף דקנתה בהגבהה יש ליזהר שיהא כולו בידה לצאת ידי ספיקא דהירוש' שם. גם בלוח הסימנים שם כתב בזה"ל צריך ליזהר במסירת גט שיהא כילו בידה ילא יהי' מקצת הגט יוצא מידה עכ"ל. אמנם לע"ד אף שרבינו הגאון רע"ק ז"ל צוה ליזהר בזה אכתי צ"ע בגלילות אלי שמכבר מכמה דורות לא נזהרו בזה אפשר דיש לחוש משום הוצאת לעז על גיטין הראשונים. והגם שמבואר בב"ש לעיל סי' קכ"ה סק"י דאין לחוש ללעז אלא בדבר שהוא חומרא בעלמא ולא בדבר שהוא מדינא ע"ש וא"כ הכא דבר זה הוא מדינא לדעת רע"ק ז"ל לצאת ידי ספיקא דהירוש' הנ"ל אין לחוש בזה ללעז. וביותר דנראה דזהירות זה שיהא כולו בידה אינו דבר חדש שכבר הזכירו הרמ"א ז"ל בש"ע לעיל סי' קל"ו ס"א בהגה שכ' שם ונוהגין שהבעל כופל הגט כו' כדי שתוכל לאחוז כולי בידה כשנותנו לה ע"ש (חידוש בעיני על התו"ג וביותר על הגר"ע ז"ל שלא הזכירו כלל דברי הרמ"א הנ"ל) אך אדרבא מהא תברא שהרי מדברי רמ"א אלו משמע דאינו אלא מנהג ולא מדינא. והטעם נ"ל דהנה לכאורה אין מקום כלל לספק זה בזמנינו שכבר נהגו דמצריכין אותה ליתן הגט לתוך סרבלה וא"כ נתגרשה אח"כ ע"י זה וכמ"ש התוי"ג בסמוך אלא דז"א דהא כתב הרמ"א ז"ל בסעי' הקודם דלכתחילה אין לגרש אפי' ליתן הגט לתוך חצירה או לתוך מלבושים כו' ואפי' בדיעבד כו' והגם שבב"ש ס"ק כ"ד כתב בשם הריב"ש שאם נפל על בגדיה הוי כמטי לידה כו' מ"מ משמעות לשונו דהיינו בדיעבד שכבר ניתן הגט באופן זה וכמ"ש בנו"ב תניינא ס"ס כ"ו הובא לעיל סי' קט"ו ס"ד ס"ק י"ד וא"כ גם עתה עיקר הגירושין לכתחילה הוא ע"י נתינה לתוך ידה ולכן שפיריש מקום לספק הזה גם בזמנינו דאולי בעינן דוקא שיהא כולו בידה. עכ"פ הרווחנו מזה דעתה אין זהירות הזה שיהא כולו בידה מדינא רק מצד חומרא דהא מדינא נתגרשה אח"כ ע"י מה שנותנת לתוך סרבלה ועפ"ז א"ש דברי הרמ"א דסי' קל"ו הנ"ל דתלי זה רק במנהג ובודאי דלא נעלם ממנו הירוש' הנ"ל רק דסמך עצמו עמ"ש בסי' זה דנהגו שמכנסת אותו תחת הסרבל ומעתה אינו מדינא רק חומרא לכתחילה וכנ"ל (ובזה א"ש טפי המנהג הזה שמכנסת אותו תתת הסרבל ואין אנו צריכין לדוחק שכ' התו"ג בסמוך דהא משום גזירה דבע"כ

רק דהוא משום דחיישי' שמא יהא הגט קצתו חוץ לידה וכמ"ש התו"ג בטעם דבעינן שיהא ידה גבוהות מן הארץ ג"ט) . וכיון שבירורנו דבזמנינו אין זהירות זה מדינא רק חומרא לכתחילה וא"כ הרי בדבר שהוא רק חומרא חיישי' ללעז וא"כ אחרי שמכבר מכמה דורות לא נזהרו בזה אפשר דגם עתה אין להחמיר שלא להוציא לעז על גיטין הראשונים וצ"ע בכל זה. ועיין בספר הפלאה כתובות דף פ"ו ע"ב דנראה שנעלם ממנו דברי הירוש' הנ"ל וצ"ע:

## סימן קמ

א **עושה שליח**. עבה"ט שכ' וא"צ ליתן לו הקלף כו' וע' בזה לעיל סי' ק"כ ס"א ומ"ש שם:

ב **האשה עושה שליח לקבלה**. עיין בתשו' נו"ב סי' צ"א אם יכולה אשה לברור שליח לקבלה שלא תייחדנו בשם רק שאומרת את מי שיבחר פלוני שיהי' שלוחי אותו אני ממנה. וכ' דאם אומרת כל הרוצה לקבל גיטה יהי' שלוחי זה ודאי לא מהני דכל הרוצה לאו שליחות הוא (ע' בזה בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקצ"ח) שאינה מייחדת אדם מיוחד וכמ"ש התוס' בגיטין דף מ"ו אבל באמרה כל מי שיבחר פלוני נראה דמהני דהרי בחרה דוקא במי שיבחר פלוני ושפיר הוי שליחות דומיא דכל השומע קולי יכתב גט ואף דיש לדחות דשם תיכף שימע השומע ונגמר המינוי אבל כאן אין השליחות נגמר אלא בעת שיבחר פלוני א"כ יש חשש למ"ד אין ברירה מ"מ נראה דכל דיני ברירה לא נאמרו אלא בדבר שאנו צריכין לומר שהוברר למפרע אבל מינוי השליחות א"צ להיות מבורר למפרע ודי שהוא שלוחה בשעת קבלה א"כ אין דבר זה ניגע לדיני ברירה כלל וראיה לזה מהאומר לעשרה כתבו וחתמו ותנו גט לאשתי (לעיל סי' ק"כ ס"ח) אחד כותב וב' חותמין וא' נותן והרי הבעל לא יחד מי מהם ואעפ"כ אין בזה חשש ברירה. וסיים ולפי שדיני ברירה מפוזרים וצ"ע בכמה מקומות לא קבעתי מסמורת לחלוטין בזה למעשה רק גבי עוזב דת שבלא"ה הרבה פוסקים לזכות הגט אף בלא מינוי שליחות מן המגורשת סמכתי ע"ז שהעוזב דת היה במקום רחוק שתמנה אשתו שליח על דרך הנזכר ואעפ"כ כתבתי למקום שהעוזב דת שם שיתן אח"כ הגט בתורת הולכה כנהוג עכ"ד ע"ש. וקצת תימה שלא הזכיר דברי הרשב"א שהובא בב"ש לקמן סי' קמ"א ס"ק ס"א דנראה שהרשב"א ז"ל מסתפק בסברא זו וצ"ע. ומצאתי בשו"ת תשו' מאהבה ח"א סי' מ"ו שתמה עליו בזה וכ' דלכן קשה לסמוך על הוראה זו אמנם בעוזב דת שבלא"ה הרבה פוסקים לזכות הגט כו' אך עדיין צריך ישוב הדעת ושאלה זו צריכה לגדולי הדור עכ"ל ע"ש. ושוב ראיתי בס' ישועות יעקב בסי' קמ"א סק"כ שהאריך בדין זה ממש באומרת

מי שיבחר פלוני היא והוה שליח לקבלה והזכיר שם דברי הרשב"א שמסתפק בכיוצא בזה דאפשר נאמר אין ברירה וגם הביא דברי הר"ש שכ' בהדיא דלא שייך בכה"ג חשש ברירה (הוא ז"ל לא ציין מקומו אך נראה שכיוון לדברי הר"ש פ"ה דמעשר שני מ"א ע"ש) וגם הביא שראה בס' אחד מחכמי הזמן (כנראה שכיון על הגאון נו"ב הנ"ל שנשאל ע"ז וחשש להחמיר ותמה עליו שנעלם ממנו דברי הרשב"א וגם דברי הר"ש הנ"ל והאריך קצת ומסיים דנראה להקל ולומר דאין חשש בזה והגם שקשה להכריע נגד הרשב"א ז"ל מ"מ כיון דהוא בעצמו מסתפק בדבר ונתב לשון אפשר כנראה שגם בעיני הרשב"א ז"ל היה הדבר רחוק אלא שחשש בזה ע"כ אפשר לנו לצדד להקל בזה ע"ש. וע' בספר בית מאיר לקמן סי' קמ"א סמ"ג הזכיר שם דברי הנו"ב הנ"ל בקצרה ופקפק מאד עליו וכתב דגוף המצאת דינו צ"ע חדא דהדעת נוטה שגם זה בכלל מילי לא מימסרן לשליח ועוד דלשיטת הרי"ף ורמב"ן ורמ"ה (עב"ש סי' קמ"ב ס"ק כ"א) חצי דבר הוא שהרי כת שבמקומה א"י להעיד אלא שמנתה שליח ואינם יודעים למי והשני עדים אחרים מעידים שע"פ בחירות הבוחר נולד שלוחה ובין שניהם נגמר הדבר אין לך חצי דבר גרע מזה לשיטתם והאמת שהגאון הנ"ל עצמו מסיק שאינו דן הכי אלא בעוזב דת מ"מ לע"ד אין בפעולה זו שום ריוח מהנהוג שהבעל מזכה תחילה ע"י שלוחו. ובדיעבד אם עבר וביטל שליחו או שלא הגיע הגט לידה לע"ד אי אפשר להקל ע"י קבלה זו שום קולא יותר ממה ש אפשר להקל ע"י כזכוי ואפשר מגרע גרע דע"י פעולה זו הבעל לא עשאו שליח לזכות לה מכוחו אלא שסומך עצמו על שהוא מכחה ש"ק דידה והמכשולים של ברירה ומילי וחצי דבר מעכבין בשליחותה כו' עש"ב:

ג **כדין האשה לכל דבר לענין אם זרק**. עי' בס' ב"מ בענין אם צריך השליח להיות עומד בצד החצר ע"ש:

ד **גט לחצירו**. עב"ש סק"ב וע' במל"מ פ"ו מה"ג דין א' הביא ירוש' פ' האומר דמסתפק בזה כיון דשליח נלמד מנח ריבוי וחצר ג"כ מריבוי אתיא אי אמרי' ריבוי דריבוי ע"ש וע' בשעה"מ שם מ"ש בזה. וע' בס' תו"ג הזכיר ג"כ דברי המל"מ הנ"ל וכתב דמ"מ בשליח הולכה שנתן הגט לחצירו ואח"כ הקנה להאשה החצר מגורשת כיון דהגט בא מרשותו לרשותה דחצר של שליח הולכה הוי כידו כמבואר בר"ן ר"פ הזורק הביאו הב"ש סי' קל"ו ויש לחלק בין ש"ק לש"ה ע"ש:

ה **ותובעת להתגרש**. עי' בס' קרבן נתנאל ביבמות ס"פ האשה תניינא שכ' וז"ל ראיתי בשו"ת פני יהושע חא"ה סי' ה' שכ' יש להסתפק באשה שמנתה לה שליח להביא גיטה כיון דאנו רואים שעשתה מעשה בזה לא חזרה ועדיף מצוותה להתגרש או אין חילוק

דשמא בעת קבלת הגט נתחרטה ואף שמקבלת הגט אח"כ כשהביא לה שמא חזרה ואח"כ שוב נתרצה ומסיק להלכתא דאפילו בכה"ג לא מהני ומביא ראיות ע"ש אמנם עדיין יש לי ספק אם היא עשתה שליח לקבלה אם מהני דכל ראיות שלו אינו אלא אם היא מנתה שליח להולכה דאיכא למימר דלא ניחא לה להתגרש מיד שליח לקבלה פן ינחם היא או בעיה עד שיגיע הגט לידה אבל אם היא עשתה ש"ק אית לן למימר דמהני אם זיכה לה הבעל ע"י אחר. יען באשת מומר אם שלחה מתחילה לקבל גט בזה ברור דמהני דודאי זכות הוא לה. וא"כ למאי דנהיגין בגט עוזב דת לעשות שליח לקבלה ואח"כ להולכה אם אירע שמת השליח וידעי' שבא הגט לידו יש לסמוך ע"ז שמגורשת מיד (ר"ל היכא דשלחה מתחילה לקבל גט) עכ"ל וע' בלשון התה"ד סי' רל"ז הובא קצת בב"י וע"ל סי"א ס"ק י"ג:

**יבם עוזב דת.** עי' בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ע"ה:

**וה"ה לאשה הנאסרת.** עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' י"א וי"ב דאפילו לדיעה זו דוקא באינה לפנינו ואינו ידוע אם האשה תקבל גט מדעתה או לא אז אמרי' מסתמא דזכות הוא לה משא"כ אם היא לפנינו וצועקת שאינה רוצה לקבל גט בודאי אינה מגורשת ע"י אחר. וגם זה פשוט מאד דאף באינו ידוע לנו דוקא בנאסרה מחמת זנות הדין כן ולא בעוברת על דת כו' ע"ש וע' בחידושי הרשב"א פ"ק דקדושין:

**ויש מחמירין בזה.** עבה"ט ובב"ש וע' בתשו' נו"ב סי' צ"ב על דבר אשה שבדחה מבית בעלה מחמת קטטות זה ערך שנתים וכבר נתברר ע"פ עדות ברורה שזינתה תחתיו ונאסרה עליו והיא הרחיקה נדוד ואין אנו יכולין לכופה לקבל גט אם יכולין אנו לזכות לה גט ע"י שליח כמו גבי עוזבת דת דזכות הוא לה אחרי שמפקרת עצמה לזנות מוטב שתהיה פנויה וזכין לה שלא בפניה. והנה השואל רצה לומר דאף היש מחמירין כאן לא החמירו אלא משום חומרת דאישות שלה דלא הותרה להנשא עד שהגיע גט לידה אבל לגבי בעל' לענין חרם רגמ"ה לא החמיר כלל. והוא ז"ל חולק עליו דמדברי הב"ש לא נראה כן וגם מדברי הרמ"א שכ' ויש מחמירין בזה. משמע אבל לא בעוזבת דת מבואר כהב"ש אלא ודאי שאין לחלק כלל בזה שאם היא לא הותרה ממילא חל על הבעל חרגמ"ה אם איתא שתיקן אף בנאסרת ובעוז"ד ומה שהחמיר הרמ"א בנאסרת יותר מבעוז"ד נראה לפי שעוז"ד עדיין היא עוזבת דת מסתמא עדיין זכות הוא לה אבל בזינתה אינה מוחזקת להיות מזנה עוד ומה זכות הוא לה. ולפ"ז בנ"ד אם וש לשלוח שליח להתרות בה ע"פ ב"ד שתקבל הגט מחוייב הבעל להתרות בם קודם ההתרה לישא אחרת. וכל זם אם נתברר שכבר נאסרה אבל אני תמה איך נתברר כיון שהיא הרחיקה

נדוד ואין מקבלין עדות שלא בפניה ורוב הפוסקים הסכימו שאפי' בדיעבד לא מהני (לפמ"ש הוא ז"ל בעצמו בסי' ע"ב הובא לעיל סי' י"א ס"ד ס"ק י"ח אין זו תמיהא כלל. ומצאתי בח' ברית אברהם סי' צ"ב סוף אות י"ג שעמד עליו בזה וע"ש עוד בסי' צ"ד אות י"ז מזה) עכ"ד וע"ש בס"ס ע' שכ' כן שאפי' זינתה בודאי אין מזכין לה גט ע"ש: אכן בתשו' חמדת שלמה סימן ד' מבואר שמפרש דברי הרמ"א ז"ל כדברי החכם השואל הנ"ל והבאתיו בקצרה לעיל סי' א' ס"ק כ"ב. גם בס' בית מאיר דעתו כן וכתב לע"ד פשוט דבסי' א' לא כתב אלא שהבעל יוכל לישא אשה ע"י זכוי זה כו' אבל הכא דאיירי באיסור א"א החמור להתירה לינשא אחר שחזרה בה חושש להחמיר וקאי אף על עוזבת דת כו' וכתב עוד דראוי לנהוג בסידור גט כזה (ר"ל היכא שמזכין גט לעוזבת דת ולנאסרת בכדי שיוכל הבעל לישא אחרת יש לנהוג כמו בעוזב דתהמגרש שמבואר לקמן סעיף י"א שאחר הזכוי שוב יקבלנו מידו ויעשנו שליח להולכה בפי' כדי שיתירנה בהגיע לידה בלא ספק כי לולא כן אפשר לחוש בגט זה שאפילו בא לידה לא תתגרש כי לא שייך בהחלט לומר בזה (כמו בגט דעלמא המבואר לקמן סעיף ג') אדם יודע כו' והתקבל והולך קאמר אחרי שכמה פוסקים חולקים (ע' בר"פ האומר דף ס"ג הכי השתא התם אדם יודע כו' הכא טעי) ע"ש: וע' בס' גט מקושר בסג"ש אות כ"א שכ' ע"ד הב"ש הנ"ל לא ידעתי מאי קשיא ליה דהא היש מחמירין אלו הוא דעת מהרי"ק ומבואר בדבריו שלא נסתפק רק בשביל דעת הרי"ף פ"ק דגיטין שאינו גט עד שיבא לידה וא"כ נראה דמודה דאין הבעל יכול לחזור ומתגרשת אף בע"כ של בעל ולכן שפיר פסק הרמ"א בסי' א' בפשיטות לזכות גט לאשתו עוזבת דת דכיון שכבר מסר הגט לשליח ואין יכול לחזור לא שייך תקנת רגמ"ה עוד שהרי כבר היא ברשות עצמה והשליח נותן בע"כ של בעל אבל להתירה לעלמא כתב רמ"א יש מחמירין כו' ע"ש. ולע"ד אין תירוץ זה מספיק דהא מבואר בהדיא במהרי"ק שם דלדעת הרי"ף גם לענין חר"ג לא נתקן האיסור משום זכיית הגט ע"י אחר דסוף סוף עדיין היא אשת איש עד שיגיע לידה כו' ע"ש ובע"כ צריך לבא לחילוק הנ"ל דלענין חר"ג סמכי' על דעת רש"י ותוס' ואינך פוסקים. וע' עוד בתשו' ברית אברהם סי' צ' מדין זה. ועמ"ש לקמן סי"א ס"ק י"ג:

ט **ונעשה זה שליח להולכה.** עב"ש שכ' ונראה אפילו אמר התקבל לה כו' וע' בלח"מ פ"ו מה"ג דין שדקדק מלשון הרמב"ם (והש"ע) להיפך וצ"ע:

י **אלא יחזור ויתננו.** עט"ז שכתב דלדברי ריב"ש צ"ל אפילו יחזור כו' אלא שתמה עליו ולכן מסופק אם לא הרמ"א חילק עליו ע"ש:

יא **מלבד שישביעיהו.** עמ"ש לקמן סי' קמ"א סנ"ט ס"ק נ"ו:

יב **יעשו תיקון א'**. עיין בתשובת גבורת אנשים סי' א' בתשובת אא"ז הגאון מהר"ם כ"ץ ז"ל שכ' וז"ל ולפ"ז כל עוזב דת שמגרש ויש לו שני שמות אחד במקום הכתיבה ואחד במקום הנתינה צריך שני גיטין בא' יעשה ש"ק ויעשה מקום הכתיבה עיקר ובאחד יעשה ש"ה ויעשה מקום נתינה עיקר אבל לגרש בגט אחד א"א וזה לא נמצא בשום פוסק קדמון ואחרון ולא אשתמיט חד מנייהו אשר באמת בשינוי גמור בשם האיש נ"ל לפסוק הלכה ולסדר שני גיטין כמו שכתבתי עכ"ל:

יג **כבר אשתך מותרת**. עט"ז לעיל ס"ה שכ' דכן הוא האמת ודלא כהלבוש שכ' דלהטעותו אומרים לו כן דזה אינו. רק בשעת הדחק כגון שמת השליח בדרך וכה"ג שא"א שיגיע הגט לידה והמגרש לא נודע מקומו איו סמכינן באמת על הזכוי לחוד דהעיקר כדיעה ראשונה שזכר רמ"א שם דודאי זכות הוא לה ואף הר"ן בתשובה לא נחלק בעוזב דת רק על נדון דהר"פ. ואף שהרמ"א כתב שם וידעי' שהיא מהדרת כו' לא כתב זה אלא לענין לכתחילה כו' ואף שמהרי"ק מחמיר אף היכא דודאי זכות משום דחייש לדעת הרי"ף דבריו תמוהים מאד כו' עש"ב וע' בס' בית מאיר שהזכיר קצת מד' הט"ז אלו וכ' עליו ולע"ד לו יהא כדבריו היינו אפשר היכא שעובר על השבועה ומבטלו י"ל דבשעת הדחק סמכי' על הגאונים הסוברים שהוא זכות גמור בלא ספק (ר"ל היכא שהגיע לידה ואין חשש רק מחמת הביטול בזה ליכא חששא של מהרי"ק דהא גם להרי"ף לא יכול לחזור עמ"ש לעיל סק"ח) ולמעשה אף זה צ"ע: אבל היכא שלא בא לידה כלל ודאי אף במקום עיגון אין להקל כי דבריו בנויים ע"פ מה שחולק על המרי"ק ולע"ד בדברים בעלמא משיגו והדין עם מהרי"ק וע' ת' ב"ח סימן ק"ב עכ"ל ולע"ד איני יודע למה נטה להחמיר כ"כ כי באמת שורש חומרא זו של מהרי"ק שהובא בב"י ובט"ז ובב"ש סק"ו דחייש לדעת הרי"ף פ"ק דגיטין דאפילו כשיש זכות לה דוקא לענין חזרה ולא לענין התרה עד דמטי לידה. הנה לבד דברי הט"ז דלמה לנו לחוש לדעת הרי"ף בזה שהוא יחיד נגד כל הפוסקים (ובפרט במקום עיגון) ועוד דגם הרי"ף לא חילק בזה אלא לענין שחרור עבד שהיא קצת חוב כו' הנה זולת זה לא זכיתי להבין הרי דברי הרי"ף אלו הוא על המשנה האומר תן גט זה לאשתי ושטר שחרור כו' ע"ז כתב והני מילי לחזרה כו' ובודאי דהפי' הפשוט בדברי הרי"ף שאינו מחלק כן רק באומר תן ולא באומר זכי. וגם ברש"י שם דף ט' ע"ב (קודם שחזר בו) שהוא כדברי הרי"ף לא כתב כן רק גבי תן ע' בתוס' שם וי"ל הטעם דאף דתן כזכי מ"מ מדאפקי' בלשון תן הוא מקפיד שינתן לו ולא יחול השחרור עד דמטי לידיה וכמ"ש הפ"י שם. וגם כל החולקים על הרי"ף הוא גם כן באומר תן וס"ל דגם באומר תן כיון דמסקינן בגמרא דהאומר תנו כאומר זכו

דמי הוי כאילו הגיע הגט ליד העבד עי"ן בתוספת ובראש"ש ובר"ן שם אבל באומר זכי יש לומר דגם הרי"ף מודה וכן מבואר להדיא ברמב"ם פרק ו' מהלכות עבדים שמחלק בין אמר זכי לאמר תן ומסתמא אזל בשיטת הרי"ף רבו. והגם שמדברי הר"ן (והרמב"ן במלחמות) שם שהקשה על הרי"ף מפ"ק דקדושין דקונה עצמ' בשטר ע"י אחרים ומפ' השולח דאמרי' חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר ומפ' האשה שלם המזכה גט לאשתי במקום יבם מהו כו' משמע לכאורה שהבין בדעת הרי"ף דה"ה באומר זכי. אך באמת ז"א דא"כ כ"ש דמפני קושיית חמורות אלו אית לן למימר דהרי"ף י"ל לא קאמר רק גבי תן וכדברי הרמב"ם הנ"ל ולא קשה כל הני קושיות. וע"כ לומר דכוונתו הוא רק לחזק הקושיא הראשונה דכיון דאומר תנו כזכי דמי הוי כאילו הגיע ליד העבד וע"ז מסיק ואייתי מכל הני גמרות ור"ל דליכא למימר דגם בזכי ס"ל להרי"ף הכי דזה ודאי אינו כדמוכח מכל הני דוכתי וא"כ גם בתן לית לן לחלק בזה וזה מבואר למעיין היטב בלשון הר"ן בזה. ומה דמהרי"ק שם מכריח מדהביא הרי"ף בסוף ההיא שמעתא הא דגרסי' בפ' האשה שלום בעי מיניה רבא מר"נ המזכה גט לאשתו במקום יבם מהו כו' א"ל רבינא לרבא המזכה גט לאשתו במקום קטטה מהו כו' ומדהביא כאן ב' המימרות שהם ביבמות ש"מ שגם ההיא דיבמות מפרש כן לענין חזרה דבעל דוקא ולא לענין היתר אשה עד שיגיע גט לידה הנה לבד דחיית הט"ז בזה גם מדברי הר"ן (והרמב"ן) שם מבואר להדיא שאין מפרש דברי הרי"ף כן ע"ש במ"ש וכן נמי מצינו זכיה אפילו בגט אשה להוציאה לגמרי כשת"ל דזכות הוא לה דגרסי' בפ' האשה שלים כו' וכמ"ש הרי"ף ז"ל בסמוך כו'. וכן מצאתי מפורש בטור יו"ד סי' רס"ז דאחר שהביא דברי הרי"ף דדווקא לחזרה כו' כתב וז"ל ואפילו לדבריו איכא למימר דוקא בשאמר תן לו אבל אמר זכה לו יצא מיד לחירות וכ"כ הרמב"ם כו' עכ"ל וכ' ע"ז הב"י דברים של טעם הם וכ"ש מאחר שהרמב"ם כתב כן דכיון דסבר כהרי"ף באומר תנו אית לן למימר דבאומר זכו נמי לא פליגי אהדדי ועוד דבהדיא אמרי' בגמ' חיישינן שמא זיכה לו ע"י אחר כו' ע"ש וכן פסק בש"ע שם סעיף ט"ו דבאומר זכה יצא מיד לחירות אע"פ שלא הגיע ליד העבד ולא נזכר שם באחרונים שום רמז חולק בזה. וגם בב"י כאן בסי' זה לאחר שהביא דברי מהרי"ק הנ"ל מסיים ובסי' קמ"ה אכתוב נגד דבריו (אלא דשם לא נמצא דבר מזה) . ומעתה שורש חומרא זו של מהרי"ק ז"ל שהוא היש מחמירין דלעיל ס"ה בסוף הגה אינו שורש חזק כ"כ מאחר דרש"י ותוס' והרא"ש והר"ן ובעהמ"א ורמב"ן במלחמות והמרדכי כולם חולקים על הרי"ף גם בתן ובדעת הרי"ף גופי' כמה ראשונים פירשו דבריו רק בתן ולא בזכי והוא הלכה פסוק' בש"ע יו"ד סימן רס"ז ומהרי"ק יחיד הוא בזה בדעת הרי"ף ז"ל

וא"כ (באם נסכים דהעיקר כדיעה ראשונה דלעיל ס"ה בריש הגה דודאי זכות הוא לה) לא ידעתי מדוע נחמיר כ"כ אפילו במקום עיגון לחוש לדעת מהרי"ק ז"ל וצ"ע: ובינותי בספרי האחרונים ומצאתי בס' גט מקושר בסג"ש אות כ"א שהאריך בענין זה ומתחילה כתב לבאר דהעיקר כדיעה ראשונה שזכר רמ"א לעיל ס"ה דבעוזב דת המגרש בודאי זכות הוא לה (וכדברי הט"ז הנ"ל) ושוב כתב ג"כ לתמוה על מהרי"ק בזה במה שהחליט בדעת הרי"ף דגם בזכה בעינן מטא לידי' וכתב עליו מאחר שדברי הרי"ף ז"ל בזה הם תמוהים בעצם וכמו שתמהו התוס' והרא"ש שם א"כ הבו דלא לוסיף עלה ובאומ' זכה גם להרי"ף לא בעינן מטא לידי' וכדברי הרמב"ם ז"ל והאריך בזה (אך לא הביא שם מדברי הר"ן והרמב"ן הנ"ל וגם לא הזכיר דברי הטור ביו"ד סימן רס"ז הנ"ל דהוה תנא דמסייע ליה) ומסיק לדינא בעוזב דת השולח גט ונאבד הגט בדרך יש לסמוך להקל במקום עיגון כיון שזיכה לה הגט כו' וכ"ש בגילתה דעתה שרוצה להתגרש כו' עש"ה. ומ"מ למעשה צ"ע רב בקיבוץ חכמים. וא' לעיל סק"ב וסק"ה:

## סימן קמא

א **ספק מגורשת**. עבה"ט בשם ב"ש של' א"ל למה כאן היא ס"מ ובסי' קמ"ב סי"ג אינו גט כלל כו' וע' בס' בית מאיר שתמה על הב"ש וכ' דהעיקר דגם בסי' קמ"ב שם היא ספק מגורשת ע"ש.

ב **ומשיגיע לידה תתגרש ודאי**. הוא לשון הרמב"ם בפ"ו וכתב ה"ה דפשוט הוא ועיין ט"ז סק"ב שכ' י"ל ולי הוא תימה רבתי מה מועיל מה שמגיע לידה כיון שכבר נתבטל השליחות של שליח הבעל במה שניתק משליחותו בשעה שקיבל עליו להיות שליח האשה לקבלה דהא א"א לו להיות בפעם אחת שלוחו ושלוחה א"ו דניתק משליחות הבעל כמ"ש רש"י בהדיא וא"כ ממי תתגרש כו' וזה דומה ממ"ש למ"ש בסי' ק"מ סעיף ח' כו' עכ"ל. ועי' בת' מהרי"מ מבריסק סי' ל"ח שכ' ליישב קושיא זו בטו"ט דכאן אף דקיבל דבריה להיות ש"ק מ"מ לא ביטל לגמרי השליחות אלא הוי רק כמו ג"ד בגיטא ולאו מילתא היא ועדיין יכול להיות שליח להולכה אם רוצה ושאני התם בסי' ק"מ כיון דבתחילת שליחותו גילה לבטל שרצונו דוקא להיות ש"ק הגם דלא ביטל בפירוש שליחות הולכה של האשה מ"מ שליח להולכה בבעל תליא והבעל סמך על דברי השליח ולא עשהו כלל ש"ה כיון דחזי דרצונו דוקא בשליח קבלה אבל הכא שכבר נעשה שליח הבעל אלא שאח"כ עשהו האשה ש"ק אמרינן ג"ד לאו מלתא היא כו' ומסיים וכיון דדעת הרמב"ם ז"ל הוקבע להלכה בש"ע והאחרונים סתמו כוותיה הכי נקטינן להלכה. ויצא

לנו מזה דאף אי נימא דשליח יכול לבטל שליחותו בלי ידיעת הבעל היינו אם ביטל בפירוש אבל גילוי דעתא לבד גם בשליח לאו מלתא היא (לאפוקי מדעת הרב השואל שם) עכ"ד ע"ש ועמ"ש בזה לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג סעיף צ"א:

ג **שאין האשה יכולה.** עבה"ט דהריב"ש כ' דהעיקר כו' ועיין בס' גט מקושר בסג"ש אות כ' שכ' דלפום נוסחא דידן דאומר תן אותו לידה אפילו בשעת הדחק אינה יכולה לעשות שליח לקבלה דהיכא דאמר לידה ודאי איכא קפידא אפילו להפוסקים כר' חנינא כמפורש בת' הרשב"א שהביא הב"י ס"ס זה והריב"ש שלא חילק בזה לא ראה תשובת הרשב"א וא"כ הרב ב"ש נתן מכשול למעיינים כמה שהביא להלכה דברי הריב"ש דהא לפי נוסח דידן שאומר לידה הוי קפידא לכ"ע וא"א שיקבל שלוחה מיד שליח בעלה אם לא שפירש הבעל לידה או ליד שלוחה וגם היא נתנה רשות לשלוחה לקבל מיד הבעל או שלוחו אבל בלא"ה אפילו בדיעבד יש להחמיר ע"ש:

ד **קטנה כו'** עי' בס' שעה"מ פ"ב מה"ג דין י"ח מ"ש בזה:

ה **לקבל גיטה.** עבה"ט וע' לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג סעיף צ"ו ומ"ש שם:

ו **ה"ז ספק מגורשת.** ומסיים הרמב"ם שאין השליח נאמן להתיר ערוה אע"פ שהוא עד אחד אלא מפני כתב העדים שחתמו שהן כנחקרה עדותן עד שיהא שם מערער כמו שבארנו. ואם היו שם שני עדים שיעידו שגט זה הבעל נתנו לשליח לגרש בו הרי זו מגורשת ע"כ. וכתב על זה בספר בית מאיר וז"ל נשמע מזה שגט בלא עדים חתומים עליו הבא ממקום למקום אי אפשר זולת בעידי קבלה מיד הבעל וזה ברור אף לר' אלעזר. ואפילו ירצה השליח לו' בפ"נ לא מהני כיון דלא שייך עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה כו' ויש לתמוה על התוי"ט פ"א מ"ג המביא גט ואינו יכול לו' בפ"נ ובפ"נ אם יש עליו עדים יתקיים בחותמיו. כתב אם יש כו' דקיי"ל עדי מסירה כרתי נראה דקשה לו מה זה לשון אם דמשמע דאפשר בלא עדים הא לר"מ לא סגי בלאו הכי ופירש דקיי"ל כר"א והוא תימה דמשמע הא יכול לומר בפ"נ כשר אף אם אין עליו עדים וזה בלתי אפשר אף לר"א זולת ע"י עדי קבלה מן הבעל ואז א"צ לכלום (כבסי' קמ"ב סי"ב) אמנם מדברי הר"ן שם נראה שמפרש אם יש עליו עדים היינו עדי קיום כו' עכ"ד. וקצרה דעתי מהבין דבריו מ"ש ואפילו ירצה השליח לומר בפ"נ כו' וכן חזר ושנה לשון זה עוד בתמיהתו על התוי"ט וכ' משמע הא יכול לומר בפ"נ כו' ולא ידעתי איך שייך לומר שהשליח יכול לומר בפ"נ כיון שאין עדים חתומים בו איך יאמר ובפני נחתם והרי מבואר במשנה פ"ב ובש"ע סי' קמ"ב סי"ו דאם אמר בפני נכתב ולא אמר בפני נחתם אינו כלום וצ"ע. ובחידושי כתבתי בזה קצת ישוב לדברי התוי"ט הנ"ל:

ז **אבל במסוכן כו'**. עיין בס' יד המלך פ"ב מהל' גירושין דין י"ב שכתב דמסתימת לשון הרמב"ם וכל הפוסקים משמע דא"צ שיתנו לה דוקא בעודו חולה אלא אפילו אם טרם שנתנו לה חזר לאיתנו רק שבכל זאת החריש ולא ביטל השליחות יכולים ליתן לה הגט דהעיקר הוא בעת אמירה ואם היה אז מסוכן אזי אמרינן לדעתו שכוונתו הי' לכתוב וליתן והוי כמו עשאם בפירוש שלוחים לכתוב וליתן וכל כמה דלא ביטל שליחותם כותבים ונותנין לה ע"ש:

ח **הרי אלו יכתבו**. עיין בס' תו"ג דג"כ יחתמו כדמשמע לקמן סעיף כ' ע"ש:

ט **והרג עצמו מיד**. כ' בס' תו"ג נראה דשיעור לאלתר הנא' בירושלמי היינו כדי שיעור כתיבת הגט ונתינתו דהא בדעתי הי' שע"י הנפילה ימות מיד ורצה לגרשה ע"כ כוונתו היתה שיכתבו ויתנו קודם הנפילה והי' דעתו לעכב הנפילה עד שיעור כתיבה ונתינה. ואפילו ירד מהגג אחר שאמר כתבו וחזר ועלה להפיל עצמו או המית עצמו במיתה אחרת הדין כך עכ"ל:

י **ואם לא נפל לאלתר**. עב"ש ס"ק כ"ד ועיין בתשו' נו"ב ר"ס מ"ד מ"ש בזה:

יא **אלא לפי שכתוב בה כו'**. עיין מהריב"ל סי' א' כלל ד' סימן כ"ב שמדייק מזה דלזה השטר הרשאה הכרחי ובדבורו אינו נאמן ולפ"ז ה"ה אם ההרשאה אינה מקויימת אינו נאמן כו' וצריך שטר הרשאה שיכירו חתימת העדים כו' ע"ש ועיין בס' ב"מ שכ' עליו המעיין בתשו' הרשב"ץ ימצא מקום להקל אם ההרשאה מעשה ב"ד כנהוג. גם דיוקו דמהריב"ל מלשון הר"פ והש"ע כאן יש לדחות דאף דמשמע דבדבורו אינו נאמן מ"מ כשיש בידו הרשאה ונזכר בתוכה רשות זה כבר יש חזקה דעדים החתומים כו' ונאמן שוב לקיימו כדכתב הרא"ש ז"ל ובפרט לדידן שכבר הענין מתוקן הכי בכל השטרות הרוב מסייע לו וע' סעיף ל"ח וצ"ע עכ"ד. ועיין בספר גט מקושר בסג"ש אות ך' חולק לגמרי על מהריב"ל הנ"ל וכתב ולפע"ד פשוט אם נאמן על עיקר הגט והשליחות וסמכינן עליו שהגט מקויים כ"ש שיש להאמין על הרשות לעשות שליח כו' ומ"ש שתקנו הרשאה לפי שכתוב בה שנותן הבעל רשות כו' היינו משום דלפעמים לא רמיא עלי' דשליח לזכור שזכר לו בפירוש הרשות לעשות שליח אחר וכשיש עמו הרשאה יוכל לסמוך על זה כו' ע"ש:

יב **ולכן אם נאבד כו'**. עיין בתשובת חמדת שלמה סי' ע"ו אודות הגט עוזב דת שהביא השליח בלי הרשאה וכתב דיש לפקפק טובא דבעוזבים דת היוצא מן הכלל שיש להם דין להכעיס (כמ"ש התוס' פא"מ דף כ"ו ע"ב ד"ה אני שונה) איכא למיחש שמסר לו גט פסול כו' ע"ש:

יג **אבל לכתחלה כו'**. עיין בתשובת ב"ח החדשות סימן פ"ז כ' וז"ל ע"ד קיום הרשאה שנתקיים ב' פעמים משום שנכתבה סמוך לערב ומחמת הנתינה נכתב בו בשלשה ועשרים לירח ודילג תיבת יום הגם דאין בזה חשש לפסלו דליכא כאן למטעי בשום דבר אחר כו' עכ"פ אין ראוי להוציאה מתחת ידינו בחסרון זה והסכמנו לתקנה ולקיימה שנית ע"י העדים החתומים בהרשאה כבר וע"פ הב"ד החתומים בהנפק ולא רצינו לכתוב הרשאה אחרת כיון שעבר יומו והיינו צריכין לשנות מנוסח הרשאות עכ"ל ע"ש. וכוונתו דא"כ הי' צריך לכתוב בו שני זמנים א' זמן מסירת הגט לשליח וב' זמן חתימת הרשאה ואין נכון לשנות נוסח הקדמונים וכמ"ש בד"מ ס"ק ט"ו מעשה בעדים שחתמו על הגט חתמו גם כן על ההרשאה והצריך מהרי"ק לכתוב אחר ועדים אחרים על ההרשאה כי לא רצה לשנות לשון הרשאה ע"ש והיינו משום דל' כל הרשאות ועדיו החתומים בו פב"פ ופב"פ וכאן הי' כתוב ועדיו החתומים בו הם החתומים למטה. מיהו פשוט דאם אין פנאי לכתוב ביומו יכולים לכתוב למחר ואין עיכוב בזה. ועמ"ש בביאור סדר גיטין בשג"ש אות נ"ב:

יד **נתבטל כל השליחות** עב"ש ס"ק ל"ה ועיין בס' תו"ג מ"ש בכוונתו. ובסוף כתב דמ"ש הג"ש דמהני כשמביא הרשאה אחרת היינו שממנה אותו הבעל מחדש להיות שליח לפני עדים כשרים (ע' בס"ק שאחר זה) אי נמי שמביא מעשה ב"ד שנעשה שליח לפני ב"ד ג"כ מהני דאין הב"ד נפסלין ע"י צירוף קא"פ כמו שהארכתי במקום אחר עכ"ל והיא בספרו נה"מ סימן ל"ו ועמ"ש לקמן סי' קס"ט ס"ב ס"ק ג':

טו **כל השליחות.** עבה"ט שכ' והגט פסול ד"מ ובב"ש מסיים אפשר משום דמוכח דמסדרי גט היו ע"ה מש"ה פסול הגט כמ"ש לקמן עכ"ל ועיין בס' גט מקושר בסג"ש אות ה' שכ' עליו ואינו נראה דמי לא עסקינן שנתברר הפסול אח"כ שנודע עליהם גניבה או שאר פסול או קורבא אלא נראה דס"ל כיון דהרשאה כראשונה היתה פסולה צריך להמנות השליח מחדש בפני עדים כשרים וכיון שהשליח במקום האשה ס"ל דאין ממנין שליח בכתב כנזכר בסעיף ל"ה אבל אם מחזיר השליח הגט לבעל שפיר הי' יכול למנותו מחדש אלא דלפ"ז ה"ל מוקדם ובגט מוקדם מחמרינן שלא לשלחו אף ע"י שליח כמ"ש רמ"א בסי' קכ"ז ס"ה ואין לומר אכתי משכחת לה שהיו עוד עדים בשעת מינוי השליחות והם היוו כשרים י"ל דלא מכשרינן לי' על ידם דשמא כיוונו להעיד ג"כ ונתבטל גם צירופן ולכן הוא פסול בכל גווני אמנם אם הוא במקום קרוב שאפשר (באותו יום) להחזירו לבעל ושיחזור וימנה אותו ויתן לו הרשאה בעדים כשרים יש להכשיר בודאי כיון שלא נעשה מוקדם בחזרתו ליד הבעל כן נ"ל עכ"ל. וע' בס"ק שלפני זה:

טז **חתימה אחת סגי**. עבה"ט ובב"ש כתב הטעם דסומכין אהא דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה כו' ועיין בס' תו"ג שכ' ואין זה עיקר דהא לא סמכינן ע"ז בשליח שלא אמר בפ"נ ופסלי' ליה רק עיקר הטעם מבואר בתשו' הר"ש בן הרשב"ץ שהביא הב"י בסי' ל"ה שסומכין על הנך פוסקים דס"ל דקיום ב"ד א"צ קיום עכ"ל. ולפ"ז באינו מקויים כלל אפשר דאין להקל אם אינו שעת הדחק:

יז **להצריך לדקדק** עבה"ט ועיין בזה בתשובת הראנ"ח ח"א סי' מ"ז ובתשובת מהרי"ט חה"מ סי' מ"א ובע"ל פ"ו מה"ג דין ג' באורך ועיין בתשו' ברית אברהם סי' קי"ח שהאריך הרבה בזה:

יח **וצריך שיהיו ב"א ידועים**. כתב בס' ב"מ לענ"ד זה דוקא לפי המבואר סעי' כ"ט שב"ד שבמקום הנתינה עושים לה מעשה ב"ד שנתגרשה לפניהם לחלוטין אז האי צריך הוא לעכובא אבל אם בשעת הנתינה לא יעשו מעשה בית דין אלא הש"ק יביא הגט אצל הב"ד שבמקום האשה והם כשיכירו כתב עדות שבידו שקיבל הגט לפני עדים כראוי ואף תביא העדי שליחות לפניהם אז הב"ד שבמקומה יתירוה ויכתבו לה מעשה ב"ד אם כן האי צריך אינו אלא אזהרה לכתחילה כמבואר סעי' ח' בהגה כו' ע"ש:

יט **נוסח שטר ש"ק**. כתב בס' ב"מ לע"ד ראוי נמי להזכיר בשטר ש"ק והכרנו שהאשה גדולה בשנים ובסימנים כי עיקר שליחו' תלוי בזה:

כ **ואם אין הנשי' יודעות**. ע' בתשו' בית אפרים חאה"ע סי' ק"ל בד"ה איברא שהגיה שצ"ל ואם אין השנים ידועים וע"ש מ"ש בזה וע"ל סימן קס"ט סי"א:

כא **ונוסח הגט שנותנים לו כו'** כ' בספר בית מאיר ע"כ צ"ל דכוונתו נוסח שיאמר בשעה שניתן לו הגט אבל נוסח הגט עצמו לא ישונה כמבואר בפסקי מהרא"י סי' מ"ו באין ספק וגם בטור לא נזכר מידי ע"ש:

כב **שלא לגרש ע"י ש"ק** עבה"ט מ"ש ומעשה הי' כו' והתיר שהאשה תעשה ש"ק במקום שהוא בעת חכימתו כו' הנה זה המעשה מבואר באריכות בתשו' הב"ח סימן ק"א. ושם בסוף התשובה הביא עוד תקנה בשם חכמי צרפת שהאשה תוכל למנות שליח קבלה במקומה רק יתלוו עם השליח שני עדים למקום הב"ד של הבעל להעיד על מינוי השליחות בב"ד ע"ש. ועיין בתשובת שובת ציון סי' פ"ו שנשאל על שאלה כזו ממש והביא שם דהגאון מפ"ב (רבי משה סופר זצ"ל) פקפק בדבר זה שלא תעשה האשה ש"ק במקומה ויתלוו עמו שני עדים כמו שהביא הב"ח שם ואין תקנה להאשה כ"א שתלך להעיר אשר שם הבעל ותעשה ש"ק שם בעת שהבעל בחלימתו ולא סגי בלא"ה כי יש לחוש פן בשעה שתמנה השליח קבלה יהי' הבעל בשטותו ואינו ראוי ליתן גט

ובטל השליחות מטעם כל מלתא דלא מצי למיעבד השתא לא משוי שליח כמבואר בנזיר דף י"ב וכן מבואר בהגהת מל"מ פ"ו מה"ג הלכה ג' שחכמי קוסטאנטינא הסכימו להורות באשה שנשתטית שאין רשאי הבעל לצוות לסופר שיכתוב ולעדים שיחתמו ויתנו לה כשתשתפה משום מלתא דלא מצי למיעבד השתא כו' (עמ"ש לעיל סי' א' ס"ק ט"ז ובס"ס קכ"ט בש"נ אות ד') ומזה יצא הגאון הנ"ל לדון גם בשליח קבלה שאין האשה מצות לעשות שליח בשעה שאינו מבורר שהבעל חלים ומסתייע ג"כ מלשון הב"ש הנ"ל (שהועתק בבה"ט) שהביא דברי הב"ח שהתיר שהאשה תעשה ש"ק בעת חלימתו כו' ומשמעות לשונו שצריכה לעשותו בעת חלימתו דוקא והיינו משום דכ"מ דלא מצי למיעבד השתא כו' והרב המחבר ז"ל האריך לברר דאין בזה מיחוש כלל דהרי בדברי הב"ח בתשובה שם מפורש שהשאל' הי' שהאשה תעשה ש"ק בב"ד שרגיל הבעל לבא שם חבל בשעת עשיית שליח אין הבעל שם ואינו מבורר אם הוא באותה שעה חלים או שוטה וע"ז השיב להתיר לעשות כן ואין בזה לחוש להגדר שהביא הטור בשם הר"פ שלא לעשות ש"ק בזה"ז ולבסוף הביא התקנה דחכמי צרפת הנ"ל ולא הזכיר שום דבר מזה שצריך להיות מינוי השליחות מהאשה דוקא בשעה שהבעל חלים מזה נראה שלא חש לזה כלל וגם הב"ש שהביא דבריו נראה שלא חש לזה כלל ומ"ש שהתיר לעשות ש"ק במקום שהוא בעת חלימתו אין זה קאי על עשיית השליח שיהי' בעת חלימתו אלא הכוונה במקום שיהי' הבעל בעת חלימתו אשר שם עתיד ליתן הגט בב"ד ההוא כו' ובגוף הדבר למה לא חששו להא דכ"מ דלא מצי עביד השתא כו' י"ל דע"כ לא אמר כן דלא מצי למיעבד שליח במילתא דלא מצי עביד השתא אלא בדבר שאינו רגיל להשתנות וליכא מציאות למיעבד השתא כגון בהא דאמר רבא בנזיר שם בהי' לה אחות ונתגרשה לאחר מכאן דבשעה שאמר לשלוחו צא וקדש לי אשה היתה זו א"א ולא היתה עומדת להתגרש דסתם אשה לאו לגירושין עומדת כדאי' בזבחים דף ב' ולא הו' מציאות כלל שתתקדש לאיש אמר כו' וכן בפסק דחכמי קוסטאנטינא שהובא בהגהת מל"מ הנ"ל לא מיחשב מציאות שהאשה תשתפה כיון שהיא בחזקת שוטה מוקמינן לה אחזקתה משא"כ בנ"ד שהבעל מוחזק להיות ע"ח וע"ש ורגיל הוא להשתנות משטותו לחלימתו כו' ולבד זה נראה ברור דבשליח קבלה אשר האשה עושה השליח בזה לא שייך כלל הך דינא דכ"מ דלא מ"ע השתא ואין זה דומה לשאר שליחות שנעש' מהמשלח לפעול פעולה ברצון ובמחשבה על אדם אחר או על חפץ אחר כגון בשליח לקדש אשה השליח פועל על האשה שתהי' מקודשת להמשלח ותהי' אסור' לעלמא וכן בשליח להפר נדרי אשת המשלח הוא פועל על האש' להפר נדריה וכן' באשה האומרת

לחברת' לושי קמח והפרישי חלה השליח פועל על העיסה להתיר וגם על החלה לאסור לזרים וכן בעל שעושה שליח להוליך גט לאשתו המובא בהגהת מל"מ הנ"ל בכל אלה צריך המשלח למסור כחו להשליח לעשות הפעולה בפועל היוצא לשלישי והשליחות מתייחס בפעולה לזה שנשלח אליו בזה אמרינן שאין ביד אדם למסור כחו לשלוחו בשעה שהוא בעצמו אין בידו לעשות זה והוי כמו מקנה דבר שאינו ברשותו משא"כ באשה שעושה ש"ק אין בשליחות הזה לפעול פעולה על הבעל דהא הבעל יכול לגרשה בע"כ והשליחות הוא רק הסכמה שתהא יד השליח כידה בזה לא שייך לומר כ"מ דלא מ"ע השתא לא משוי שליח כי האשה אינה צריכה לעשות שום דבר לגירושין כו' והאריך שם לתבוע מסמורת בסברא זו ומסיים ומעתה קמה וגם נצבה הוראת הב"ח והב"ש באיש שהוא ע"ח וע"ש האשה יכולה לעשות ש"ק שיקבל הגט מבעל' בעת שיהי' חלים אף שבשעה שנעשה ש"ק הי' הבעל בשטותו ולא הי' ראוי ליתן גט וכדאי הם תרי עמודי הוראה הב"ח והב"ש לסמוך עליהם ובפרט שהדבר מוכח בש"ס ולא מצינו חולק בפוסקים על דין זה עכ"ד ועיין עוד בס' דורש לציון דרוש י"ג מענין זה וגם בס' גט מקושר בסג"ש אות ס"א:

כג **בנוסח הרשאת שליח**. עבה"ט והוא מדברי הב"ש. ומ"ש וכותבין פיך כפי ואם לא כתב הכי לא יתן לה (והוא מתשובת מהר"ם מינץ סי' קי"ד) עיין בס' גט מקושר בסג"ש אות כ' שתמה עליו בזה ומסיק שאין מקום להחמיר בזה היכא דאי אפשר בקל להשיג גט אמר ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ל ס"ק כ' בשם תשובת שב יעקב. ומ"ש וכינוי שליח אין כותבין עיין בתשו' ב"ח החדשית ס"ס צ"ב שכ' א"ל וגם כינוי השליח כתבתי בהרשאה אע"ג דבכתבי מהרי"א נמצא דאין צורך מ"מ נראה טוב לכתוב גם הכינויים וכן ראיתי בהרשאה הנשלח ממצרים עכ"ל וע' בהגה ב' וע' בתשו' עה"ג סי' מ"ג כתב ג"כ דאנו נוהגין לכתוב אף כינוי השליח ומכ"ש שיש לכתוב כהן או לוי ע"ש עוד:

כד **או ביד שלוחה**. לכאורה צ"ע דהא לעיל ס"א הביא המחבר י"א שאין האשה יכולה לעשות שליח לקבל מיד שליח בעלה אך באמת לק"מ לפי המבואר בב"ש שם סק"ד ע"ש וע' בס' בית מאיר ובס' גט מקושר בס"ג שני אות כ' מ"ש בזה:

כה **או ביד שליח שלוחה**. עיין בס' גט מקושר שם שכ' דטעות הדפיס הוא דהא לקמן סעי' מ"ג הביא בקמייתא דאין שליח קבלה יכול למנות שליח אפילו נאנס ואפילו נתנה לו רשות משום דהוי מילי כו' וכן בסה"ג סעי' ל' לא נזכר רק ליד שלוחה ולא נזכר שם שליח שלוחה ע"ש:

כו **תנאי בגט מזכירו כאן**. עי' בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ש' בגט שנמסר לשליח הולכה ונכתב שטר השליחות כהוגן אבל התנאי שתמתין ג' שנים לא נזכר בשטר השליחות כלל אלא על פה והשליח הוא אחי המתגרשת ויש לחוש שמא יתננו לה בלא תנאי ותנשא בו ונמצא בניה ממזרים מה תקנה יעשו לזה. והשיב ודאי טעות היה כי היה צריך לכתוב התנאי בשטר השליחות אבל כיון שלא נכתב לית לן בה ויש תקנה שיאמר השליח התנאי עתה בפנינו ויכתבו מעשה ב"ד אחורי שטר השליחות בעצמו איך השליחות הנכתב מעבר הלז הודה השליח הנז' שהיה על תנאי כך וכך אע"פ שלא נכתב בשטר השליחות. והשתא ליכא למיחש למידי כי הב"ד אשר ינתן הגט בפניהם בודאי יראו מה שכתוב באחורי השטר ולשמא יגוז ליכא למיחש שיגוז גם שטר השליחות ולשמא ימחוק ליכא למיחש דמרתת פן יפסלו עי"ז את שטר השליחות ולשמא יעתיק שטר השליחית ולא יעתיק מה שאחורי הדף ליכא למיחש שהעדים אשר יעתיקו השטר לא יתרצו להעתיק אלא הכל או לא יעתיקו כלל ולרשיעי לא חיישי' הלכך אם יכתבו מעשה ב"ד אחורי השטר אין כאן בית מיחוש כלל ע"ש:

כז **שמביא הרשאה כו'**. עי' בתשו' בגדי כהונה סי' כ"ו אודות שליח הולכה שהביא גט עם הרשאה וכתוב בהרשאה ועדיו החתומים בו. עדים אחרים לא אותן החתומים על הגט רק שמות עדי הרשאה. וזאת ידוע בבירור שמסדרי הגט הם חתומים בקיום הרשאה. וכתב אין אני מכניס א"ע להתיר בזה ואף שמצאתי בתשובת ראלב"ח בספר מים עמוקים סי' ל"א שהביא בשם יש מי שכתב להכשיר בכהאי גוונא שאפשר לומר דהרשאה אינה סותרת לשליח והשליח הזה נעשה שליח גם על גט אחר שהיו עדיו כמ"ש בשטר הרשאה הזה כו' י"ל דמשם אין ראיה חדא דנראה דהיש מי שכתב זה הוא מהר"ם פדוא ושם משמע דהשליח הנ"ל אשר היה בידו הרשאה המכחשת לא היה כאן שכבר עשה השליח הראשון שליח שני אבל היכא דהשליח בפנינו ואמר שלא נעשה שליח על גט אחר רק על זה שבידו וזה הרשאתו בודאי הוא מוכחש מעידי הרשאה ובטל השליחות וכדאי' בת' הר"ם שהביא ב"י שמתחילה רצה להכשירו ואח"כ קרא להשליח ושאל לו ואמר להד"מ ופסל ליה. ועוד דהאי הכשר שכ' הראלב"ח ומהרמ"פ הנ"ל שייך באם נכתב בהרשאה עדים אחרים לא כשמות עידי הגט וגם לא כשמות עדי הרשאה אבל אם נכתב שמות עדי הרשאה יותר נראה דהב"ד טעו בפירוש ועדיו החתומים בו שהיו סבורים דקאי על הרשאה וא"כ בטל השליחות והגט דמוכח שהב"ד היו עמי הארץ. אם לא שנאמר דהב"ד לא הרגישו בטעות משום שלא קראו את הרשאה כדאי' בכתובות דף ק"ט הדיינים חותמין אע"פ שלא קראוהו ואי נימא כך מ"מ השליחות עכ"פ בטל (כפי

הנראה צ"ל ההרשא' עכ"פ בטילה. וע"ל ס"ק ט"ו) וצריך הרשאה אחרת אך אין דעתי מסכמת לסמוך ע"ז להתיר השליחות והגט כי מרש"י בב"ב דף נ"ב ד"ה ראיה מוכח דמ"מ אורחא דמלתא למיקרי ע"ש ואנכי מיראי הוראה בענין כזה עכ"ד ע"ש: וע' בתשו' צמח צדק סי' ק"י שנשאל ג"כ על שאלה כזו ממש מחתנו הגאון בעל עה"ג (אלא שבעובדא דידיה לא היה ידוע בבירור שהחתומים בקיום הרשאה הם היו מסדרי הגט) והשיב ע"ז באריכות והעלה דאין לפסול הגט בשביל כן ומטעם הנ"ל דתלינן בטעות הסופר והא דלא הרגישו הב"ד בהטעות הוא מחמת שלא קראו את ההרשא' כדאי' בכתובות דף ק"ט כו' ועוד דאפי' את"ל דמסתמא היו קוראים את ההרשא' וטעו גם המה מ"מ מאן לימא לן דאותו ב"ד היו המסדרים את הגט דהא לא צריכין ב"ד לסידור הגט מן הבעל לשליח הולכה ואפשר דהרב שהי' מסדר הגט הוא בקי ויודע בטיב גיטין אלא שאותן ג' שקיימו חתימות עידי הרשא' לא היו בקיאין בו' ע"ש (וע' בזה בתשו' עה"ג סי' ל"ח עש"ה) . ועיין בס' ישועות יעקב ס"ק י"ב שגם לפניו בא מעשה כזה והאריך בזה ומסיק דאם ידוע מי היו המסדרים שהם בקיאים רק שטעות נזדמן לפניהם אין כאן מיחוש כל כך ביחוד במקום עיגון ע"ש:

כח **וכן כיוצא בזה**. עיין בתשו' שיבת ציון סי' צ"א בדבר הגט שנשלח לעיר אחת ונמצא בו ג' ריעותות והאריך שם דמצד הריעותות יש להקל בדיעבד אך מאחר שנמצא ג' ריעיתות יש לחוש פן לא ידע זה המסדר בטיב גיטין אכן אם מכירין את הרב המסדר והוא מוחזק לן שבקי בדיני גיטין והריעותות הנ"ל נעשו ע"פ מקרה אז יש להקל ע"ש. וע' בתשו' אא"ז פנ"מ ח"ג סי' מ"ז במעשה כיוצא בזה ורצה ג"כ לפסול הגט מצד שלא הרגישו מסדרי הגט בהריעותות ויש לחוש שהמה עמי הארץ כנזכר בסי' קמ"א ס"ל כו' ושוב כתב דנראה ברור דהתם מיירי שטעו בדבר שמפורסם לפסול משא"כ כאן י"ל שלא דקדקו ביו"ד יתירה הנכתב בצביתי וכן בווי"ן ארוכין כו' ע"ש ועמ"ל לקמן סי' קמ"ב ס"ט ס"ק י"ז:

כט **והקרובים**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ח שכ' דנוגע כשר להעיד בפ"נ ובפנ"ח ואף להעיד לאשה שמת בעלה הארכתי בחיבורי נו"ב סי' כ"ז להכשיר הנוגע רק שסיימתי שם שאף שאנו דנין לא נעביד עובדא כיון שמהריב"ל סי' י"ח ומ"ב סי' ל"ח מחמירין ואח"כ סי' כ"ט הוספתי ראיות להתיר (הובא אצלינו בסי' י"ז ס"ג ס"ק י"ט) וכ"ז להעיד לאשה שמת בעלה שזו מה"ת צריכה עדות גמור וחכמים הוא שהקילו בה אבל להביא גט לאשה ולומר בפ"נ ובפנ"ח אשר מדאורייתא א"צ עדות כלל כי עדים החתומים על השטר כו' בזו ודאי נוגע כשר ודלא ככנה"ג בסי' קמ"א בהגהת הטור אות כ"ז. ואל

תשיבני מתוס' גיטין דף ט"ו בשם הירוש' דשם בדברי עדותו הוא נוגע אבל הטעם חוץ לאמירת עדותו אינו מזיק ובספר פ"י שם חילק באופן אחר וגם מדבריו מבואר דלא שייך למפסל משום נוגע ומ"מ במקום שאפשר בקל לקיים הרשאה יש לקיים אבל אם אינו בנקל לקיים אין לפסול זה השליח הנוגע כי הוא נגד האמת עכ"ד ע"ש וע' בס"ק שאח"ז:

ל **בעבירה מדברי תורה.** עיין בתשי' ברית אברהם סי' קכ"ה אות ו' אודות השליח שבבואו למקום האשה לא רצה למסור הגט בעד סך ששה זהו' שהבטיח לו המגרש עד שהאש' תשלם לו יותר והתפשרו בסך ט"ו זהו' ומסר הגט. וכתב דיש לדון לפסול הגט לפ"מ דנסתפק בתשו' מהריב"ל ח"א כלל ג' בנוטל שכר להעיד אי פסיל מדאורייתא משום נגיעה או רק פסול מדרבנן ובתירוץ הב' שם העלה דנוטל שכר יותר מהראוי הוי פסול ד"ת וא"כ לדעתי נראה הא דשליח נוטל שכר אף דצריך להעיד בפ"נ ובפ"נ העיקר מה שאנו סומכים להקל בזה הוא ע"ד ת' הרשב"א שהובא ברמ"א ח"מ סי' כ"ד סי"ח דאם מתחילה נוטל שכר לילך להעיד מותר וכן מבואר במהריב"ל ח"ד סי' כ' בשם ת' הרשב"א דשליח שהתנה מתחילה על שכירתו יוכל להעיד בפ"נ ובפ"נ וא"כ בנ"ד שכבר הלך השליח למקום האשה וטרח ונטל שכר טרחתו מן הבעל ששה זהו' והוא מקום קרוב ואז חל עליו החיוב למסור הגט ולהעיד בפ"נ ובפ"נ ומה שנוטל שכר יותר מן האשה הוא נוטל יותר מהראוי כו' וכבר כתב בש"ע סי' קמ"א סל"ג דפסולים ד"ת פסול להביא גט כו' והאריך עוד בזה והביא דבתשו' קול בן לוי ס"ה כתב גם כן בזה בעובדא דידי' שהשליח לא רצה עד שיותן לו השכר וצירף להקל משום שלפ"ד השליח התנה על השכירות הזה קודם שנתמנה וע"פ דברי ת' הרשב"א הנ"ל. משא"כ בנ"ד שהשליח לא רצה עד שיוסיפו לו והגם די"ל דהטעם שנוהגים היתר בשליח היא מטעם שכתב הרמ"א בסימן ק"ל סכ"א בעדים משום דאסורים לישא המגורשת אך מדברי הש"ך סי' ל"ד ס"ק י"ח משמע דאין לסמוך ע"ז לחוד רק דעיקר הטעם משום דמתנין מתחילה ומכ"ש בנ"ד דהשליח קיבל על עצמו בעד שכירתו שהבטיח לו הבעל גם איסור נשואי המגורשת כמבואר בסדר גיטין ואח"כ חזר ולא רצה ליתן הגט עד שישלמו לו סך רב ונראה בעליל שלא היה אך להעיד ולא משום דחזר ולא רצה לאסור על עצמו המגורשת בודאי יש מקום לדון לפסול הגט עש"ב. מיהו כל עיקר ספיקו לא שייך אלא לדעת מהריב"ל משא"כ לדעת הנו"ב תניינא סי' קכ"ח שהבאתי בס"ק הקודם דנוגע כשר להעיד בפ"נ ובפ"נ לית כאן שום ספיקא דודאי הגט כשר. שוב ראיתי בתשו' מהרי"מ מפריסק סי' ל"ו נשאל על נדון כזה שהשליח לא רצה ליתן הגט עד שיתנו לו סך שלשי' רו"כ ונתפשרו עמו שאם יצא הגט בהכשר יתנו לו עשרים רו"כ ונסתפק השואל מצד דהשליח נוגע בעדות.

והביא שם דברי הנוב"ת הנ"ל שדעתו בפשיטות להכשיר בגט אשה היכא דהשליח נוגע בדבר והוא ז"ל כתב עליו דאין ראיותיו ברורים והאריך בזה ומסיק דמ"מ יש לסמוך על הנו"ב ז"ל במקום עיגון ואם יסכים עוד גדול אחד אהי' סניף להתיר ע"ש ועיין בתשו' רע"ק איגר ז"ל סי' רכ"ב:

לא **ויש פוסלים**. עיין בתשו' גאוני בתראי סי' מ"ד דבמקום עיגון שא"א להשתדל גט אחר אפשר לסמוך אדיעה ראשונה ולהכשיר ע"י קיום ואפי' אפשר להשיג גט אחר רק שהבעל מבקש ממון הרבה יותר מהשיעור גם זה מקרי שעת הדחק וכמ"ש בכמה דוכתי אטו תרקבי דדינרי כו' ומ"מ אין להקל רק מהסכמת גדולי הדור (וכן הוא דעת אא"ז בתשו' פמ"א ח"ב ס"ס ס"ט וסימן ע"א דבמקום עיגון יש לסמוך על דיעה ראשונה ע"ש באורך) . וכ' עוד והנה אם יסכימו משום עיגונא להקל ולסמוך על קיום הגט בחותמיו יש לנו לדון איך יהיה הקיום כי נראה שנוסח שליחות שלנו אינו מספיק לחשבו לגט מקויים וכמ"ש הריב"ש סימן שי"ח (הובא לקמן סי' קמ"כ ס"א בהגה יעב"ש ס"ק מ"ד) וגם אין ראוי לקיימו כדרך שאר שטרות שהב"ד כותבין תחת חתימת העדים במותב תלתא כו' דאין ראוי להוסיף ולכתוב בגט שום דבר יותר ממה שתקנו בכל הגיטין ויש לחוש בזה לשינוי מטבע בגיטין. ואין לומר שכיון שקיים הגט מועיל אפי' אחר הנתינה א"כ נוכל ליתן מקודם בלא קיום ולקיימו אח"כ ואז יכולין שפיר לכתוב הקיום בגט עצמו דאחר נתינה אין חשש שינוי מטבע דנראה דדוקא בדיעבד אם כבר ניתן הגט לידה יכולין לקיימו אח"כ אבל לכתחילה בודאי צריכין לתקן ולקיים הגט קודם נתינה. ונראה שיש לקיימו ע"י סימנים דהיינו שיכתבו איזה שינוי שנמצא בגט או שינוי אותיות או תיבה או נקב בצד אות פ' או סימן בראשי ד' שיטות כו' ולפ"ז צריכין לשליח הגט למקום שהעדים שם כדי לקיימו בחתימתן שם דהיינו שהעדים עצמם החתומין על הגט או שאר עדים המכירין חתימתן יעידו לפני ב"ד של שלשה על חתימת העדים שבזה הגט והב"ד יכתבו הקיום בשטר בפני עצמו איך שאותן העדים החתומין על הגט שסימניו כך וזמנו ושמות איש ואשה כך ושנכתב באותו מקום נתקיימו אותן חתימות לפנינו כו' עכ"ד ע"ש ועיין בתשו' מהר"ם לובלין ס"ס כ"ה:

לב **ודין עוזב דת**. עב"ש ס"ק מ"ז וע' בזה במג"א סימן קפ"ט סק"א ובאבן העוזר שם ועיין בס' גט מקושר בסג"ר אות ז' באריכות. ומ"ש הבה"ט ס"ק כ"ז החשוד על העריות כו' עיין בזה לעיל סימן מ"ב ס"ה בהגה ובח"מ וב"ש שם ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סימן ע' וע"א מענין זה ועמ"ש לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ב ס"ק ד':

לג **כשרים**. עב"ש שכ' כאן א"צ תחלה וסוף בכשרות דהא הם כשרים לשליחות כו' ועמ"ש בפ"ת לח"מ סימן ל"ד סי"ט בד"ה לכשרותו ובס"ס ל"ז ע"ש. ועיין בס' גט מקושר בס"ג שני אות ו' שכ' דבזה צריכים לומר בפ"נ ובפ"נ אף אם הם שנים שהביאוהו דלא אמרינן ששנים שהביאו א"צ לומר ב"ו"נ ובפ"נ אלא היכא שהם כשרים להעיד כדלקמן סי' קמ"ב סי"ח וכאן אין להם דין עדות דבעינן תחילתו וסופו בכשרות ע"ש. ועמ"ש לקמן סי' קמ"ב סי"א ס"ק י"ט:

לד **ומינה הבעל בכתבו**. כתב בספר בית מאיר וז"ל לדעת יש אומרים דלעיל סעיף י"א איירי בעושה השליח ישראל לפני עדים. וגם ע"כ או דאיירי בארץ ישראל שא"צ לומר בפני נכתב (ע"ל סי' קמ"ב ס"א) או בגט מקויים וכן משמעות המרדכי פרק כל הגט עכ"ל. ובאמת משכחת לה להאי דינא עוד בשליח שני שהשליח ראשון אמר בפני ב"ד בפני נכתב והב"ד עשאו שליח בכתב לישראל פלוני במקום פלוני דיכולים לשלוח לו הגט ע"י כות' והשליח יאמר שליח ב"ד אני ע"פ כתב מהב"ד (ואפי' לדעת י"א דלקמן סי' קמ"ב ס"י בהגה דלא מהני שיאמר שליח ב"ד אני מאחר שלא שמע שהשליח אמר בפ"נ כו' מ"מ הא מבואר שם דהרשאה מהני ועמ"ש שם) וכן מבואר להדיא במרדכי שם ובשה"ג פ"ב דגיטין ובהג"א שם שכ' וז"ל ומצאתי כתוב אומר אני שבמקום שב"ד ירצו לעשות שליח שלהם על הגט שבא לידם ע"י שליח שהעיד בפניהם בפ"נ ובפ"נ שיכולין ב"ד לשלחו ע"י עובד כוכבים כה"ג ליד שליח כשר והוא יתננו לה ויאמר שליח ב"ד אני עכ"ל אלא משום דלשון הש"ע ומינה הבעל בכתבו כו' הוכרח לפרש דאיירי בא"י או בגט מקויים:

לה **מיהו יש חולקין כו'**. עיין בתשו' הגאון מהרי"מ ז"ל מבריסק סי' ל"ג שכ' הנה הרמ"א ז"ל החמיר ביותר ומשמעות לשונו דאין למנות שליח בכתב אפי' ע"י ישראל אבל פשוט שבמקום עיגון אין לחוש לזה וכן מבואר בת' אמונת שמואל סי' יוד דבמקום עיגין שרי למנות שליח בכתב אלא דבעובדא דידי' הובא הכתב ע"י ישראל אבל במקום עיגון בודאי יש לסמוך על ר"ת והרא"ש דגם ע"י א"י מתירין ושכן נהגו באשכנז וצרפת וכן בס' יאיר נתיב סי' י"א העתיק תשובת הרדב"ז שיש לסמוך על ר"ת והרא"ש והטור ורי"ו והג"א בשם ראבי"ה ואביו רבינו יואל כו' וסיים הרדב"ז שנתן הגט אפילו לכתחלה ואין לבו נוקפו בזה ע"ש עוד (ומה שהעיר שם מדברי הירוש' פ"ג דגיטין עבר א"י מהו נשמעיני' מן הדא אבא בב"ח אייתי וגיטא כו' הדא אמרה עבר א"י כשר. א"כ משמע כדברי האוסרים ואף דהירו' דחי שם דרבב"ח סי' הוה ביה ולעולם עבר א"י פסול אין ראיה מזה לדברי המתירין די"ל דעיקר חשש שיירות מצויות דתלינן דגיטו של זה נדחף ברגלי הדורסין

וכמ"ש הרשב"א בחידושיו כו' הנה כבר קדמוהו בזה הקרבן עדה שם והפני משה פ' בתרא דיבמות ע"ש. אך בשור וש"ע לעיל סי' קל"ב ס"ד מבואר דבעבר א"י פסול מחשש נפילה וכן מבואר בב"ח שם אות י"ב וכ"כ הט"ז שם בהדיא הבאתיו שם סק"ב ע"ש וע' עוד בח"מ לעיל סי' לה ס"ק י"ח ודוק ושם בסי' (הקודם כתב בשם ת' בית אפרים סי' ק"י דמ"ש הרמ"א ז"ל שאין נוהגים לעשות שליח בכתב זה דוקא בממנה השליח רק בכתב בזה אפשר דהחמירו כיון דבפקח אינו יכול לגרש ע"י שיכתוב לסופר ולעדים לדעת המחמירין בזה (לעיל סי' ק"כ ס"ה ועמ"ש שם ס"ק י"ח) ה"ה דהחמיר הרמ"א שלא למנות שליח בכתב דהיינו דע"י כתבו נעשה שליח אבל היכא שאומר בע"פ שיהיה שליח רק הרב וב"ד מודיעים זאת בכתב בודאי מועיל ואין זה ענין לשליח בכתב ע"ש. ועיין בשו"ת מאמר מרדכי סי' פ"א ג"כ בענין זה במעשה בגט הנשלח ממדינה למדינה ולא יכול השליח לעבור הגבול מחמת שהיה עת מלחמה אם יכול לשלוח הגט ע"י הבי דואר ליד הרב דמקום האשה ולמנות שם שליח אשר הודיעו שמו ושם אביו. והאריך להתיר במקום דחק ועיגון וכתב דאף שהרמ"א הביא דעת החולקין ודעתו להחמיר. הנה מה דבאר הגולה (אות ד') הערה מקירו כי חש לדעת הגאונים שהביאו הרא"ע והרשב"א והר"ן דאין לשלוח גט ע"י א"י למוסרו לישראל כו' על דעתי לא כן הוא ובמחנ"ת אין לשון הרמ"א מורה ע"ז שהרי כת' דאין למנות שליח להולכה ע"י כתב ומדוע לא כתב עיקר הפסול משום דיד כותי באמצע שזה הטעם נזכר בשם הגאונים וגם הלא בד"מ לא הביא כלל שיטת הגאונים ואדרבא באות כ"ד מבואר שדעת הרמ"א להכשיר בזה כדעת הרא"ש ור"ת וסייעתם רק כוונת הרמ"א שהביא דעת חולקין הוא דעת הסוברים דאף לשליח הלכה בעינן קולו ולא סגי בפקח בכתב כו' וכן מורה הגהת רמ"א דלעיל סי"ד עמ"ש המחבר בין שליח קבלה בין ש"ה א"צ שישמעו מפיהם כו' כתב הרמ"א ז"ל וע' לקמן סעי' ל"ה. מבואר שרמז להיש חולקין שהביא כאן דס"ל דבעינן קולו אף לענין שליח להולכה כו' ומעתה הדבר ברור דדוקא באם מינוי השליח לא נעשה רק בכתב מחמיר הרמ"א ז"ל אבל אם אומר בפיו לפני הב"ד שממנה אותו פלוני לשליח אף שאין השליח לפנינו ושולח כתב שליחות עם הרשאה מקויימת ליד ב"ד ודאי מועיל לדעת כל הפוסקים דיש כאן קולו כו' זולת מה שיש לחוש הואיל ויד כותי באמצע והיא דעת הגאונים אמנם רבו המתירין וכדאים המה לסמוך עליהם עכ"פ בשעת הדחק ועיגון כמו בנ"ד ועוד דהא בגוף הדבר תמיהת הרא"ש היא תמיהא קיימת על הגאונים הנ"ל כו' וצ"ל שטעמם דכיון דהגט לא בא מרשות הבעל לרשות השליח כ"א ע"י כותי ומעשה קוף בעלמא הו"ל כטלי גיטך מע"ג קרקע דאינו מועיל ולפ"ז נלע"ד דאם הבעל

שילח הגט ע"י הכותי ליד הב"ד או ליד איש אחד וממנה בפיו ובכתבו להשליח אשר שם לקבלי מיד הב"ד או מיד האיש שהובא לידו בבה"ג אין שום קפידא והכל מודים בזה דמועיל דכיון דשליח להולכה מקבל את הגט לא מיד הכותי רק מרשותו של בעל דהיינו מרשותו של נפקד שלא בא לידו בתורת גירושין כלל כ"א כשאר מטלטלין תו לא הוי כטלי גיטך מעג"ק כי' והאריך בזה ומסיים עכ"פ כה יעשה והוא תקנה גדולה לתקנות עגונות עכ"ד ע"ש. ולע"ד מ"ש דהרמ"א ז"ל לא חשש להחמיר מטעם הגאונים הואיל ויד כותי באמצע דאדרבא בזה דעתו להכשיר רק שחשש לדעת הסוברים דבעינן קולו כו' הוא פשוט וברור וכן מבואר מדברי הב"מ כאן ומדברי תשובת מהרי"ש שהובא לעיל ונ"מ דגם בהובא הכתב ע"י ישראל מחמיר הרמ"א ז"ל. ועוד נ"מ בזה לענ"ד היכא דהשליח שמינהו הבעל בפנינו הולך ובא בעצמו למקום האשה רק מחמת שאינו רוצה להוליך עמו הגט פן יאבד בדרך רחוקה או שאר טעמים ולכן רוצה לשלוח הגט ע"י הבי דואר ליד איש אחד וכשיבא השליח יקבלו בעצמו מיד האיש שנשלח לו ע"י שמכיר הגט בט"ע ובסימנים וימסור בעצמו ליד האשה ובזה אי נימא כדברי באר הגולה דהרמ"א חשש לדעת הגאונים גם בזה יש להחמיר שכן מבואר מלשון הגאונים שהובא בראשונים דבעינן דכי נפיק גיטא מידא דבעל לידה דאתתא או לידא דשליח ישראל כו' אבל ביד כותי כלל כלל לא כו' (וכן משמע מלשון הט"ז לעיל סי' ל"ה סק"ח שכ' דטעם המחמירים גבי גט דכיון שנכתב הוי שם גט לפיכך ס"ל דעכו"ם דליתא בתורת גיטין לא יהא "מגע "יד בשליחותו אע"ג דלא עביד אלא מעשה קוף בעלמא כו' ע"ש) אמנם לד' הגדולים הנ"ל דהרמ"א לא חשש כלל לדעת הגאונים רק מצד דבעינן שהשליח ישמע קולו של בעל שממנה אותו לשליח א"כ בכה"ג אין שום חשש. ומ"ש דלפ"ז אם אומר בפיו לפני הב"ד כו' ודאי מועיל לדעת כל הפוסקים כו' הנה זה מכוין לדברי תשובת בית אפרים שהובא לעיל ומכל מקום צריך עיון ממש שכתב הרב הנ"ל בעצמו בכוונת הרמ"א לעיל סימן י"ד דרמז להיש חולקין כאן והרי שם איירי שממנה השליח בפיו רק שהוא שלא בפני השליח: אך מ"ש ליישב תמיהת הרא"ש ז"ל על הגאונים לפי דטעמם דכיון שהגט לא בא מרשות הבעל לרשות השליח כי אם עי"ג ומעשה קוף בעלמא ה"ל כטלי גיטך מעג"ק דאינו מועיל כו'. הנה שורש דבריו אלה כבר אמורים בספר קדמון בשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' שכ"ו שכ' ג"כ דהשולח גט לשלוחו ע"י עכו"ם יש מקום לפסול הואיל ויד העכו"ם אינה כלום אלא כאבן ומעשה עץ בעלמא וא"כ ה"ל טלי גט מעג"ק (אלא דשוב כתב דנראה שיש לחלק בין מעשה עץ לידי העכו"ם דכיון שיש בו דעת למוסרו והוא לא נתמעט אלא מגזרת הכתוב לא הוי טלי מעג"ק שהרי הבעל מסרו לבן דעת שיתנהו לשליח כו' ואפי'

ע"י בעלי חיים אפשר להכשיר כיוצא בזה כו' ומבואר בדבריו שם דבסברא זו פליגי הגאונים הפוסלים והמכשירים עש"ה וצ"ע) אמנם לא זכיתי להבין היכן מצינו גבי שליח להולכה דפסול טלי מעג"ק כי בש"ס ופוסקים לא נזכר פסול זה רק גבי אשה עצמה או שליח קבלה והטעם משום דבעינן ונתן ולא שתיטול מעצמה ערש"י בגיטין ד"ד בד"ה לא אמר כלום ובדף ע"ח בד"ה טלי אבל גבי ש"ה דידו כיד הבעל מאי איכפת לן אם לוקח הגט מעג"ק עכ"פ נעשה עתה שלוחו וידו כיד הבעל וקרינן ביה שפיר ונתן והרי זה דומה כאילו הבעל בעצמו מגביה הגט מהקרקע ונותנו להאשה או לשלוחו דודאי כשר בלי פקפוק. ואע"ג דלקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג סעיף צ"ח בהגה איתא דקבל השליח (להולכה) הגט כמו האשה בעצמה פשוט דאינו רק חומרא בעלמא אבל מעיקר הדין הא קיי"ל דסגי באומר כתבו ותנו כדאיתא במשנה ס"ה ע"ב ובש"ע לעיל סט"ו וסט"ז ובסדר הגט שם ס"ל וסל"ג אף שאינו מוסרן ליד השליח כלל ועוד תנן בפ"ק דגיטין דף י"ג האומר תנו גט לאשתי שטר שחרור לעבדי ומת לא יתנו לאח"מ ופרש"י ותוס' והרא"ש שלא מסרם ליד שליח בחייו כו' מבואר דמחיים נותנין אע"פ שהשליח לקח בעצמו וא"כ ה"נ דיכול השליח ליקח מעג"ק וכן מצאתי בס' תו"ג בהגהותיו לסדר גיטין בסג"ש אות ל"ח שכ"כ בפשיטות דמ"ש הרמ"א דיקבל השליח הגט כמו האשה בעצמה הוא חומרא בעלמא דמדינא דש"ס שליח הולכה יכול ליטול הגט מע"ג קרקע כו' ויובא בדברינו שם עמ"ש עוד שם באות מ"ז וס"ב גם מ"ש בס' מאמר מרדכי הנ"ל להמציא תקנה לשלוח הגט ע"י הכותי ליד איש אחד בתורת פקדון והשליח להולכה יקבל מיד זה הנפקד כו' ודעתו לחלק בין אם זה האיש שנשלח לידו מינהו הבעל לשליח הולכה ובין אם זה האיש איננו שליח רק נפקד סתם. הנה חילוק זה אינו מובן לי כראוי דלפי דבריו דאם הוא ניפקד לא איכפת לן מה שהיה מקודם מונח ע"ג קרקע והיינו משום דיד נפקד כיד המפקיד והוי כאילו עתה הבעל אוחז בגט ומוסרו מידו ליד השליח אם כן ה"נ אם זה האיש שהביא הכותי לידו מינהו הבעל להיות שליח הרי יד שליח ודאי כיד המשלח פשיטא דהוי כאילו הבעל בעצמו מוסרו ליד האשה או ליד שליח שני ולמה יפסל (וכן מבואר להדיא בתשובת חתם סופר סי' פ"ב הובא קצת לעיל סימן ך"ז סק"ג דשליח לא גרע בזה מנפקד ואדרבה כתב שם דגבי פקדון איכא למימר דמפקיד גט שהוא שטר דאימעט מדין שומרים לא נעשה ידו כיד המפקיד משא"כ בשליח דודאי ידו כיד המשלח וכ' שם דבזה מיושב דברי הט"ז יו"ד סי' רס"ז סקמ"ד דמשמע מדבריו דבגט שחרור כשר טלי גט מעל גבי קרקע אף דודאי דמי לגט אשה דהא גמרינן לה לה ועוד דגם בשחרור כתיב או חופשה לא נתן לה היינו משום דמיירי בשליח ע"ש. עכ"פ מבואר

דגבי ש"ה פשיט דל"ש ביה פסיל טלי מעג"ק ודברי תשב"ץ הנ"ל צע"ג: ולענין הל' הגם שהגדולים הנ"ל כתבו להקל במקום עיגון לשלוח הגט ע"י בי דואר כפי האמור לעיל ויש סעד לדבריהם משו"ת תשב"ץ סי' הנ"ל שהתיר הל' למעשה לשלוח גט ע"י כותי ליד ש"ה וכתב שם דכבר נפל המנהג בכל המקומות להכשיר אפי' לכתחילה על פי' דברי גדול האחרונים (הרא"ש) ז"ל ע"ש וגם בדברי הח"מ וב"ש לעיל סימן ל"ה סקי"ח משמע דלית דחש לדעת הגאונים בזה למעשה צ"ע רב בקיבוץ חכמים ועיין בתשו' ריב"ש סי' נ"ה שהביא הב"י תחלה סי' זה משמע ג"כ דיש חשש איסור בדבר (עב"ש סק"ד) עד שמפני זה כתב דמוטב שהיא תעשה ש"ק מיד שליח בעלה ע"ש. ועוד יש להעיר קצת בענין זה לענ"ד דאף לפי האמור למעלה דשולח גט ע"י כותי ליד שלוחו לית ביה פסול דטלי מעג"ק משום דש"ה יכול ליטול הגט אפי' מע"ג קרקע ממש אכתי אפשר דזה דוקא בשליח ראשון אבל לא בשליח שני דהא מבואר בש"ע לקמן סמ"ג דשליח קבלה א"י למנות שליח אחר משום דמילי לא ממסרי לשליח וכתבו הפוסקים לחלק דש"ה יכול לעשות שליח כיון דמוסר לו הגט לא הוי מילי משא"כ ש"ק שאינו מוסר לו שום דבר הוי מילי עב"ש שם סקנ"ט וא"כ בש"ה שעושה שליח אחר ואינו מוסר לו הגט רק אומר טלי מעג"ק או ששולחו ע"י עכו"ם דדמי לטלי מעג"ק נהי דמצד ונתן אין חשש דכולהו מכח בעל קאתי וקרינן ביה שפיר ונתן מ"מ איכא חשש מצד מילי לא ממסרי לשליח כיון דאינו מוסר לו שום דבר דמי לש"ק רק בשליח ראשון ליכא חשש זה משום דשליח ראשון ודאי דיכול להיות גם לדברים בעלמא וכמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' רי"ח סק"א משא"כ בשליח שני דא"י להיות אא"כ מוסר לו שום דבר ולפ"ז לדידן דאנן בח"ל קיימינן וא"א לשלוח הגט ע"י כותי ליד שליח ראשון דאיך יאמר בפ"נ ובפ"נ והאידנא אפי' בא"י נמי כדלקמן סימן קמ"ב ס"א ולקיים הגט בחותמיו הוא דבר קשה כמ"ש לעיל סקל"א וע"כ לעשות ע"י שהשליח ראשון ישלח הגט ע"י בי דואר ליד שליח שני כפי האמור בס"ק הקודם וא"כ כיון דעכו"ם לאו בר שליחות הוא ודמו לטלו מעג"ק י"ל דאינו מועיל מצד מילי לא ממסרי לשליח וא"כ נפל פיתא בבירא. מיהו באמת ז"א דמ"ש הפוסקים דש"ק א"י לעשות שליח כיון דאינו מוסר לו שום דבר ה"ל מילי אין הכוונה לפי דשליח ראשון אין מוסר לשליח ב' רק הכוונה לפי שלא נמסר ליד ש"ר שום דבר רק מילי בעלמא וזה מוכח מדברי הרמ"א ז"ל לעיל סי' ל"ה ס"ו בהגה במ"ש שם אבל אם לא מסר לו הבעל הקדושין כו' עח"מ שם וא"כ הכא שנמסר הגט מהבעל לידי שליח ראשון שפיר יכול לעשות שליח ב' אפילו ע"י טלו מעג"ק ואין בזה משום מילי לא ממסרי לשליח וזה

פשוט. והנה כל זה היכא דאפשר לקיים חתימות קיום ב"ד על ההרשאה משליח ראשון לשליח ב' אבל באי אפשר לקיים זה יבואר לקמן ס"ס קמ"ב בעזה"י:

לו **לא נעשה שליח לגירושין** כתב בהגהת מל"מ פשט מה"ג דין ל"ט וז"ל נסתפק הרב מהר"א רוזאניס ז"ל אם שליח ראשון שויתן לגירושין מצי משוי שליח בחלה או נאנס לשליח אחר שיתנהו לפלוני שיוליכהו אותו פלוני לאשה מאחר שזה השליח השני שעושה הראשון שליח שלא ניתן לגירושין הוא אפשר דלא מצי למשוי אלא שליח כמוהו שיוכל לעשות שליח אחר אבל כיון שזה הב' לא מצי משוה שליח אפילו חלה איכא קפידא דהבעל בכהאי גוונא שמיעט בשליחותו עכ"ל:

לז **ולא אוכל לשלחו לי ע"י שליח**. טור כתב בס' ב"מ וז"ל כן מבואר בגמרא ואינו דומה לשולח ביד כותי (בסעיף הקדום) ולא חשבינן נמי זה למעשה קוף ובפרט דבנותי מכשיר אף לכתחלה ולא חיישינן שמא הכותי ישלחנו ע"י כותי אחר להשליח דשאני התם דזה ממנה עיקר השליחות בכתב כמבואר סעיף י"ד ולכן לא הוה הכותי אלא מעשה קוף ומה לי קוף זה או אחר משא"כ הכא דשליח גמור הוא שעל פיו יהא נעשה השני ש"ה אך מפני דשליח שלא ניתן לגירושין הוא אין כחו ככח הבעל ובשינוי כל דהו בטל השליחות ולכן אפי' נאנס אין יכול לשלחו ביד אחר אבל ודאי תורת שליחות עליו ולכן מועיל אמירתו בפ"נ כו' ע"ש וע"ל סי' קמ"ב ס"ק ך"ו:

לח **או משלחו ביד אחר**. וע' בתשובת נו"ב תניינא סימן קי"ב דרב א' הקשה לו על מה שביאר בנו"ב קמא סי' ע"ה (הובא לעיל סימן קי"ט סק"ו בעובדא שאחד גירש בע"נ ע"י שליח ופסק דאינו כלום מאחר דאיכא חר"ג לגרש בע"כ אין שליח לד"ע) שאם אשלד"ע ממילא אין שליחות ובטל המעשה דאם כן אמאי פסקינן דשליח להולכה לגירושין עושה שליח ב' והלא בקידושין כתב בהגמ"ר (בשם הקדוש מרדוש הובא לעיל סימן ל"ה ס"ו בהגה) דאין שליח עושה שליח והטעם (כמ"ש בח"מ שם ס"ק ט"ז) משום שאף שמסר לו כסף קידושין אכתי אין ביד השליח לגמור הדבר אולי לא תאבה האשה להתקדש לכך מיחשב מילי ומיל לא ממסרי לשליח משא"כ גט שיכול השליח לגרש בע"כ לא מיחשב ולדברי הנו"ב הנ"ל גם בגירושין מיחשב מילי שהרי שליח א"א לגרשה בע"כ והוא ז"ל השיב לו לא ידעתי מאי קשיא ליה אם על הקדוש כו' ואם על הש"ע קשיא ליה שפסק שליח גירושין עושה שליח שני ג"כ לק"מ דאטו דעת הקדוש מוסכמת והב"ש בסימן ל"ו סק"ד באמת לא פי' דברי הש"ע כפירושו של הח"מ (לכאורה בלא"ה לק"מ על הש"ע דהמחבר לא הזכיר בשום מקום חר"ג שלא לגרש בע"כ ואדרבא סתם לן בסימן קי"ט ס"ו דיכול לגרשה בלא דעתה רק הרמ"א הזכירו שם זולת בסי' קי"ז סי"א העתיק המחבר

תשו' הרא"ש מי שנודע לו כו' והיינו לאותם מדינות שנתפשט ביניהם חרגמ"ה בזה) ואם על רמ"א קשיא ליה שלא חלק בסימן קמ"א על דין שליח עושה שליח ג"כ לק"מ דהרי משכחת לה במדינות שלא נתפשט חרגמ"ה וגם במדינות הללו אם זינתה לא שייך חר"ג וכמו כן שהה עשר שנים וכדומה ובכל אלו שליח עושה שליח וכיון שמצד דיני גיטין שליח עושה שליח אלא שבמדינות הללו מצד חרגמ"ה יש גיטין שלדעת הקדוש אין שליח עישה שליח ודעת הקדוש אינה מוסכמת מכל הפוסקים לכן לא דקדק רמ"א להגיה שום דבר מזה בסי' קמ"א עכ"ד. וכ' עוד ואמנם כל זה לפמ"ש בנו"ב סימן ע"ה כו' אבל שנים רבות אח"כ חדשתי מה שמבואר בנו"ב סי' ב' (הובא ג"כ בסי' קי"ט שם) שלדברי הרא"ש אפילו בזמן התלמוד לא היה יכול לגרשה ע"י שליח בע"כ כו' כתבתי על גליון הש"ע שלי שלדברי הרא"ש הללו באמת סותרים לדברי הקדוש ע"ש עוד ובהגה מבן המחבר שם: אמנם כלל דברי הנו"ב הנ"ל הוא רק ליישב דברי הש"ע והרב רמ"א אבל אכתי על המנהג קשה דכבר נהגו כל בתי דינים בכל דור ודור להיות שליח דגירושין עושה שליח בלי שום פקפוק והרי אנן יש לנו לחוש לדברי הקדוש הנ"ל כמו דחיישינן גבי קדושין ובפרט בגיטין דמחמירין כמה חומרות אף שלא מצד הדין. ומצאתי בס' ישועות יעקב בסימן זה ס"ק י"ד שכ' ג"כ בזה והוא לא ראה שום דבר מדברי הנו"ב הנ"ל רק הקשה סתמא דבזמה"ז שיש חר"ג שלא לגרש בע"כ נהי דבדיעבד אם גירשה מהני (דלא שמיעא ליה דברי הנו"ב הנ"ל דאף בדיעבד לא מהני ע"י שליח אם מצד אשלד"ע או מצד דברי הרא"ש הנ"ל) מ"מ כיון דעושה שליח סתמא ולא התנה לגרשה בע"כ בודאי דעתו הוא על אופן שתתרצה האשה לקבל הגט ואין ביד השליח לגרשה בע"כ א"כ לדברי הקדוש הנ"ל נימא דאינו עושה שליח וכתב ליישב לחלק בין קידושין לגרושין ע"ש באורך. ולפי ישובו אפשר ג"כ ליישב מנהגינו אף שנסבור כדברי הנו"ב הנ"ל ודו"ק וע"ש עוד מה שכתב ומ"מ לדינא צריך להתיישב בזה למעשה בענין הך דשליח עושה שליח באם אומר אחר שתתן אשתי לך סך כזה אני ממנה אותך לשליח או שאומר לכשתרצה אשתי אני ממנה אותך שליח אי יכול בכה"ג למנות שליח אחר מאחר שהדבר תלוי בדעת האשה ע"ש:

לט **שזאת אשתו**. עבה"ט ועיין בתשובת הרדב"ז ח"א סימן ל"ו שדעתו להקל בדיעבד אם עבר ונתנו לה בהכרת קרובים ונשים או אפילו לכתחילה היכא דאיכא משום עגינא דהוי שעת הדחק סמכינן אהכרת קרובים ונשים ע"ש ועבה"ט לקמן סי' קמ"ב סק"ח וע' בס' גט מקושר בס"ג שלישי אות כ"ח מזה. ועיין בתשובת שב יעקב סימן ל"ה במעשה שהשליח לא היה מכירה ושני עדים הגידו לפני הרב בתורת עדות שיודעים ומכירים

שזאת האשה היא אשת פב"פ כו' אך הרב היה אז ביחידי ונסתפק אי מהני דאף שהמנהג שם שהרב מקבל העדות ביחידי אבל ודאי לענין איסורא לא מהני במקום דצריך מן הדין שני עידים כשרים ולכן רצה הרב אח"כ לקבל אותן העדות במותב תלתא אך כבר הלכו להם עדים ולא נמצא רק עד א' וקיבל את העד הלז במותב תלתא והיה בדבר מקום עיגין להמתין אולי ימצא עוד א' ומסיק שם להקל דיש לסמוך על תשובת הרשד"ם סי' פ"ב שהוכיח מדברי תה"ד דאף דקרוב או אשה לא מהני גבי שליח מ"מ ע"א כשר מהני אפילו גבי שליח וא"כ בנ"ד הרי נתקבל עד א' במותב תלתא כדת וכדין ועוד דבתשובת דרכי נועם מבואר דמן הדין אפי' גבי שליח הום מהני אפילן אשה אחת או קרוב משום דהוי רק גילוי מלתא שא"צ עדות גמורה רק הטעם דצריך עדו' גמורה משום גזיר' שמא יטעהו וא"כ דבר זה הוי רק מדרבנן משום האי גזירה י"ל דמהני קבלת הרב ביחידי כמו דמהני לענין קיום שטרות דרבנן כמ"ש בח"מ סומן מ"ו ס"ד בהגה כו' ע"כ ספק דיש לצרף יחד קבלת הרב ביחידי לשני העדים וקבלת עד א' במותב תלתא ולסמוך ע"ז לסדר הגט ובפרט דהוי קצת עיגון אם ידחה הדבר עוד עכ"ד ע"ש. ולא ראה דברי הרדב"ז הנ"ל שהיה מסתייע מדבריו ג"כ להקל ובפרט דברדב"ז שם מבואר להדיא דאפילו לכתחילה א"צ בזה קבלת עדות בשלשה ע"ש בסוף התשוב' שכ' תדע דהכי הוא דאי אמרת בשלמא דלא בעינן עדים ממש היינו שמעידים בפני השליח וסגי בהכי אבל אי אמרת עדים ממש כשאר עדיות דעלמא ליבעי קבלת עדות בשלשה כו' ע"ש:

מ **הואיל ולאחר ל' יום** עיין במל"מ פ"ו מה"ג ד"ה ודע שכ' דהכא לא שייך לומר הואיל ואיהו השליח לא מצי מיעבד השתא לא יהא יכול למנות שליח במקומו משום דכולהו מכח בעל קאתי ואפי' מת שליח ראשון מ"מ שליחות השני קיים והשליח ראשון אינו אלא כמתרוקן להשני כח הבעל שהיה לו ולכך שפיר איכא למימר דאיהו מצי עביד השתא דהיינו הבעל יכול לגרש השתא עכ"ל:

מא **לא ישלחנו ביד אחר**. עב"ש ס"ק נ"ד בשם תוס' והר"ן. ומשמע מזה דהוא מן התורה וא"כ אפשר דאם עבר השליח ושלח ביד אחר הגט בטל ועיין בה' ישועת יעקב ס"ק י"ז שמפקפק על זה וכתב שבעיניו נראה שהוא רק מדרבנן ואפשר דהגט פסול ג"כ אף בדיעבד אבל לא בטל ואם ניסת לא תצא. ושוב הביא דברי הישו"ש בגיטין שכ' ג"כ דהגט פסול ולא בטל ולענין אה ניהת חוכך בדבר להחמיר ע"ש:

מב **אע"פ שמת השליח** כתב המל"מ פ"ו מה"ג דין י"ו נסתפקתי אם שליח ראשון מבטל שליח שני מי אמרי' נהי דיש לו כח למנות שליח מ"מ כולהו מכח בעל קאתי ואין לו כח לבטל דומיא דמת שליח ראשון דמתגרשת ע"י שני או דילמא שאני מת מהיכא דביטל

בפירוש ולא מצאתי גילוי לדין זה אך ראיתי בתשובת מהרמ"פ בסדר הגט (וגם בד"מ הי' זה העתיק כן) שכ' דמשביעין את השליח שאם יעשה שליח שלא יבטלנו ועדיין צריך אצלי תלמוד עכ"ל. ועיין בס' תורת גיטין שכ' עליו לא ידעתי מקום ספק בזה דהא בסעיף מ"ב מוכח דלא נגמר שליחות הראשון וכיון דהא שעשה השני לשליח דיבור הוא וכשמבטל אתי דיבור ומבטל דיבור כמו בבעל ע"ש. ועיין בס' יד המלך פ"ו מה"ג שהזכיר שם ספיקו של המל"מ הנ"ל ודעתו דשליח ראשון אין יכול לבטל שליח. שני משום דתיכף כשבא הגט מיד השליח ראשון ליד שליח שני כלתה שליחותו והיה כלא היה כלל ואין לראשון עוד תורת שליח כלל דהוי כאילו הבעל בעצמו מינה שליח השני לשליח הגט ואיגלאי מלתא למפרע דהשליח הראשון לא היה שום שליח כלל כו' הגע בעצמך אם השליח ראשון ביטל את השליח שני והבעל רוצה בקיומו דברי מי יקום בודאי של הבעל כיון דהבעל לא פירש בשעת מינוי השליחות שיהיה לו רשו' בין למנות ובין לבטל וכעת למצא ששינה מדעת הבעל כו' וממילא אף אם גם הוא נתרצה אח"כ ע"מ כיון דבשעת מעשה אין בביטולו של השליח כלום והגט כבר הגיע מיד שליח שני ליד האשה שוב אינו מועיל הריצוי של הבעל אחר כך עכ"ד ע"ש. ודבריו צ"ע מ"ש דכלתה שליחותו של הראשון כו' והרי לקמן סעי' מ"ב מוכח דלא כלתה שליחותו וכדברי התו"ג הכ"ל. ומ"ש הגע בעצמך כו' הרי על זה גופי' אנו דנין דבר מי יקום. ומ"ש כיון דהבעל לא פירש שיהי' לו רשות לבטל ונמצא ששינה כו' לכאורה ז"א דחה שמבטל עכשיו הוא עוקר דבור הראשון כאילו לא דיבר כלל לשליח שני ואין זה שינה מדעת המשלח וצ"ע. ושוב מצאתי בט"ז לקמן סעיף מ"ב ס"ק כ"ו כדברי התו"ג הנ"ל ממש. וז"ל הט"ז שם. נראה הטעם (מה דיכול שליח ראשון ליטול הגט מיורשי שליח שני) דשליח א' נגד הב' הוה כבעל נגד השליח ולפ"ז אפי' השליח הב' חי יכול הא' לבטלו וליקח אצלו הגט דאם תאמר שנסתלק הא' לא הוה לי' לחזיר ליטלו מיורשי שני ולגרש בו אלא ודאי דהשליח האחד הוא ממש במקום הבעל שהרי כתב לו ידך כידי כו' עד כאן לשונו עיין שם. ועיין בספר גט מקושר בס"ג שלישי אות כ"ה הביא שם דברי הט"ז הנ"ל דהשליח הראשון במקום בטל קאי ויכול לבטל השליח השני והוא ז"ל חולק על זה ודעתו דאין יכול לבטל והאריך בזה (גם בתשובת מהרי"מ מבריסק סימן ל"ח כתב הסברא פשוטה נראה דלת מצי לבטל השליח כיון דמכח הבעל קאתי) ומסיים דכן נראה ברור להלכה אך למעשה קשה להכריע בדברים אלו ע"ש:

מג **יכול שליח ראשון.** עיין בתשו' מוצל מאש סי' כ"ט שכ' יש להסתפק אם הבעל עשה שליח להולכה ואח"כ ביטלו ועשה שליח אחר ונתן לו רשות לעשות שליח דשליח

עד מאה שלוחים כמנהג אם אחד מאלו השלוחים יכול לעשות שליח לאותו אשר כבר עשהו הבעל שליח וביטלו או נימא דגלי דעתי' שאין רצונו בזה וכשנתן רשות הוא חוץ מאותו או דילמא עתה שנתן לו רשות לעשות למי שירצה חזר בו ואינו מקפיד וכעת לא מצאתי בזה כלום עכ"ד ועיין בזה במל"מ פ"ז מה"ג דין ד' ש נסתפק ג"כ בזה וכתב דמסברא יראה הצד הראשון ע"ש:

מד **ליטלו מיורשיו.** עבה"ט בשם ט"ז דה"ה אם השני חי כו' ועיין בספר גט מקושר בס"ג שלישי אות כ"ה שכתב היינו אם השני רוצה ליתן לו אבל אם השני רוצה להוליכו אין הראשון יכול לעכב עליו ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ק מ"ב העתקתי דברי הט"ז בזה ומבואר שדעת הט"ז עצמו אינו כן:

מה **משום דהו"ל מילי.** עב"ש ס"ק נ"ט שכ' ושליח סבאה שלם לא הוה מילי כו' ועיין בס' ישועות יעקב ס"ק י"ט מ"ש בביאור דבריו ומסיים וז"ל ואמנם היינו כשעושה שליח שני בשעה שהגט כבר בא לידו מן הבעל אבל מילתא דפשיטא דאם עשתה שליח להובאה ועדיין לא מסר הבעל הגט לידו אין השליח עושה שליח דכ"ז שלא בא הגט לידו חשיב מילי ולפי שחכם אחד פקפק בזה ולדעתי אין ס"ק דדומה ממש לשליח קבלה כתבתי זאת והדבר פשוט באמת עכ"ל:

מו **ליד אחד מהן.** עבה"ט מ"ש כתב הרשב"א אם אמרה כל מי מכם כו' ועמ"ש לעיל סי' ק"מ סק"ב ועיין בס' גט מקושר בס"ג שלישי אות כ"ה:

מז **תנהו לה במקום** פ' עיין בתשו' משכנות יעקב סכ"ה שנשאל על מעשה כזה שאירע בעיר אחת שצוה הבעל להשליח ליתן הגט להאש' בעיר אחת דהוא לא עשה כן ומסר לה בעיר אחרת וגם אמרו עם האשה שתשליש י"ג רו"כ ולא השלישה מאומה. והשיב דאין שום מקום כלל להכשיר הגט אם מצד שהקפיד הבעל ליתן בעיר פ' דוקא ומשנה שלימה שנינו תנהו לה במקום פ' כו' והגם שבנוסח ההרשא' אמר שיתנו לה הגט בכל מקום שימצאנה כן הוא טופס כל נוסחי ההרשאות וע"פ הנהוג אמר גם הוא כן ואין לבטל בזה מה שהקפיד בפירו' שלא יתן לה אלא באותו מקום והרי בשעה שאמר לו כן לא ביארו לו המסדרים שבזה"ז אין להקפיד על שום מקום ושיבטל דבורו וקפידתו ובודאי אתנאו קא סמיך ובפרט לפי המבואר בגב"ע בדברי השליח שהבעל א"ל כן גם לאחר שנתן לו הגט וא"כ בטלו דבריו האחרונים את הראשונים כו' וגם מטעם שגמרו עם האשה שתשליש י"ג רו"כ ולא השלישה מטעם זה בטל הגט ג"כ כו' ע"ש עוד בסי' ל"ח דשם האריך יותר בענין זה ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ז ויובא לקמן סנ"ה ס"ק נ"ב:

מח **במקום פלוני**. עבה"ט והוא מדברי הב"ש ועיין בס' תו"ג שהקשה על זה דהא בא"ח סי' ת"ט פסק המחבר דאם אחר ערב לו בבית ועירב לו בעלי' דאין עיריבו עירוב אע"ג דלא אמר אלא ומ"ש כאן דצריך שיאמר אלא וגם מן הסברא נראה כיון שהזכיר עליה מה שלא הי' צריך להזכיר קפידא הוי עכ"ד ע"ש ויש לעיין מח"מ סי' קפ"ב ס"י בהגה. ועיין בתשובת אא"ז פמ"א ח"ג סימן ד':

מט **ונתנו לה במקום אחר**. ע' בתשו' ברית אברהם סי' קי"ב בעובדא באיש ואשתו שנתרצו להיות הגט כורת ביניהם ולהיות שמקום דירתם אינו מקום כתיבת גיטין נסע האיש למקום משכן כבודו של הגאון בעהמ"ח ז"ל שהוא ברחוק פרסה וציוה לכתוב הגט ומינה השליח לכל מקום שימצאנה ונמסר הרשאה ביד השליח כדת ובא השליח למקום האשה ולא רצה הרב דשם לסדר נתינת הגט מחמת איזה טעם ונתן הבעל המגרש עגלה שלו להאשה ולהשליח הנ"ל ובאו למקום הכתיבה הנ"ל לסדר נתינת הגט מיד השליח ליד האשה. ואחד מן הלומדים פקפק ע"ז וערער דהשליח אינו רשאי ליתן במקום זה כי י"ל דהבעל לא מינהו להשליח אך ליתן במקום אחר מדלא בא תיכף עם האשה לכאן למסור לה הגט ע"כ אין רצונו שתתגרש פה. והוא ז"ל השיב ע"ז באריכות דאין שום קפידא בזה דהא ודאי דמקום מסירת הגט מהבעל להשליח לא גרע משאר מקומות ואפשר אף עדיף טפי דאפי' באמר בפירוש תנהו במקום פלוני אפבר דאין קפידא רק בנתנו במקום אחר ולא בנתנו לה במקום שקיבל מהבעל דהא עיקר היסוד הוא מסוגיא דגיטין דף ס"ה דבמקום פלוני הוי קפידא משום זילותא דבהאי אתרא סניא לי ולא רחמו לי (שם בגיטין לא נזכר זה אך כוונתו למה דאיתא בקדושין דף נ' ע"א ואי אשמעינן גבי גירושין בהאי אתרא ניחא לי' דניבזי כו' ע"ש ודוק) וא"כ במקום כתיבת הגט והנתינה ליד השליח שבלא"ה נתבזה הבעל שמה אין קפידא כו' אלא דחלילה לסמוך ע"ז להקל אך עכ"פ היכא דלא הזכיר הבעל שום מקום ומכ"ש דאמר בפי' לכל מקום שימצאנה פשיטא דאין לבדות מעצמינו שום קפידא על מקום הזה ויוכל לגרש במקום הזה במכ"ש והוא ממש כעובדא דתשו' הרא"ש שהובא בטור ס"ס קמ"א וברמ"א שם סעי' ס"ב כו' ומכ"ש בנ"ד אף אם לא אמר בכ"מ שימצאנה רק שלא הזכיר שום מקום ג"כ יוכל ליתן באיזה מקום שירצ' השליח ואין לחדש מדעתינו שום קפידא והא דלא בא תיכף עם האשה י"ל משום כיסופא לגרש לדידה בעצמו כמ"ש בחי' הרשב"א או איזה טעם אחר כו' ובפרט בנ"ד שאמר בפירו' בכ"מ שתמצאנ' אף אילו אמר תחיל' בפירו' שאין רוצה שתתגרש אשתו בכאן הלא בשעת המינוי מבטל כל הדברים הגורמים לביטול הגט או השליחות ומינה בפי' לכ"מ שימצאנה (ע"ל ס"ק מ"ז בשם משכנות יעקב) וגם אח"ז נתן

לה העגלה שלו שתסע לכאן עם השליח לקבל הגט וכ"ז פשוט וע"ז סמכתי למסור הגט ליד האשה בכאן בלי שום פקפוק עכ"ד. ובסוף התשובה שם נזכר שגם הגאון דק"ק גלינא הסכים לזה דאין בפקפוק וערעור הנ"ל שום ממש ע"ש. ומ"ש שם לפלפל בענין אם לא מסרו השליח ביומו אם יש בזה חשש מוקדם כתבתי לעיל סי' קכ"ז ס"ק ח' ע"ש:

נ **בתוך הזמן** עב"ש ס"ק ס"ג מ"ש לכן יכול לאחר כו' ע' לקמן סי' קמ"ד בב"ש ס"ק י"א שכ' דלהרמב"ם מ"מ פסול ולהמחבר הוי ספין גט וחולק שם על הב"ח שכ' כאן דלכתחילה יכול לאחר ע"ש וכאן קוצר בדבר ושמך עמ"ש לקמן שם ועיין בס' תו"ג שם שהסכים עם הב"ח ע"ש ועיין במל"מ פ"ט מה"ג דין ל"ג:

נא **אבל אם טוען**. ע' בחידושי מהריב"ל בסוגיא דשליש ועיין בתשו' ברית אברהם סי' קי"א אות ז' מ"ש בזה:

נב **מיהו בזמן שהרשאה בידו**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ז ע"ד האשה שנמגרש' מבעלה ע"י שליח הולכה ועכשיו הבעל מערער שהשליח עבר על התנאי. וכתב דין היזשה הזאת שאין הבעל נאמן בדבריו כלל אחר שהי' ביד השליח שטר הרשאה הגם שהשליח עצמו אומר שקודם הלוכו אמר לו הבעל דו מיסט מיר ברטנגין מאתים זהו' וגם מיינע זאכון כפי הרשאה. הנה אף אם הי' אומר לו בפירוש שבאם לאו לא ימסור הגט מ"מ בזה לא ביטל לא הגט ולא השליחות שהרי מתחלה בשעת סידור הגט לא התנה שום תנאי שאם התנ' אז איזה תנאי אז אין השליחו' חל כלל רק על תנאי זה וכשרוצה אח"כ למחול התנאי הי' מקום לדון אם די בביטול התנאי עיין סי' קמ"ג ס"ה וס"ו אבל זה שמתחילה עשה שליח בלי שום תנאי ובמה שאמר עכשיו דו מיסט מיר ברענגיין אף אם הי' אומר באם לאו לא תתנהו לה מ"מ לא נתבטל השליחות הראשון ואם חזר אח"כ ובטל התנאי נשאר שליחות הראשון והרי השליח אומר שאח"כ אמר לו ווערט פטור וויא איר קענט עס מאג זיין מאה זהובים וא"כ נשאר שליח בתוקפו והרי קיבל עכ"פ מאה זהו' אלא שאפילו לא אמר לו אח"כ ווערט פטור וויא איר קענט כיון שלא אמר לו בשעה שאמר דו מוסט מיר ברענגון שבאם לאו לא יתן הגט אין כאן ביטול הגט כי שמא כוונתו שאם לאו לא יתן פטורי' לחמיו שהרי גם על הפשר עם חמיו עשאו שליח בשטר החשאה בפ"ע ומ"מ כיון שהבעל מכחיש ואומר שהתנה התנאי מחוייב' האשה להשתדל שיקויים שטר הרשאה של הגט דהיינו שב' עדים יכירו חתימת עדי הרשאה או חתימת הדייני' ואח"כ תוכל להנשא בלי שום מוחה ומעכב עכ"ד ע"ש עוד בסי' קכ"ח מזה:

נג **אין חילוק בין אם הבעל בעיר.** עיין בס' גט מקושר בס"ג שני אות א' שחולק על זה. ועיין בתשו' שבו"י ח"ג ס' קל"ב שתמה ג"כ על זה ומסיק דאין להקל לכתחלה נגד משמעות הטור ותשו' תומת ישרי' ואורחות חיים דמשמע מדבריהם להיפך וכן ראיתי נוהגין מרבותי וחבירי ואין לשנות ושוב ראיתי בס' מכתב אלי' שער' ו' סי' י' שפסק ג"כ הכי וכן עיקר עכ"ד ע"ש. גם בספר ישועות יעקב ס"ס קנ"ד בשה"ג אות ט"ז האריך בזה ומסיק ג"כ להחמיר לכתחילה אף כשיש הרשאה מקויימת שלא לגרש ע"י שליח כששניהם בעיר אחת זולת בשעת הדחק וכדומה שא"א בענין אחר אז יש לסמוך על מהר"ם פדוא והרמ"א ז"ל ע"ש:

נד **ובכל תנאי כתובה.** עיין בתשו' חיים שאל סי' ע"ד אות ל"ו שכ' מעשה בא' ששלח גט לעיר אחרת ושאל רשות לישא אשה אחרת ואסרנו עד שיהא קרוב לודאי שהגיע גט לידה כמ"ש סי' קמ"א סנ"ח דחייב בכל תנאי כתובה עד שיגיע גט לידה וכך משמע מתשו' גו"ר כלל ג' סי' ד' ומדברי מהרש"ל בתשו' סי' ד' וכן נראה מתשו' המבי"ט ח"א סי' ר"י (הובא בבה"ט לעיל סי' א' ס"ק כ"ג) עכ"ל. והנה מ"ש עד שיהא קרוב לודאי עמ"ש לעיל סי' א' ס"ק י"ד וי"ח בשם נו"ב דבעינן ודאי גמור ואף חזקה שליח עושה שליחותו לא מהני בזה רק אם מגיע כתב מב"ד שקיבלה הגט אף שאינו מקויים סגי ע"ש היטב:

נה **לאשתו ובטלו** עיין בתשו' ברית אברהם סימן י"ג אות י' מ"ש שם ליישב מה שתמ' בספר פ"י על הטור והש"ע דהשמיטו בבא דשלח אחריו שליח די"ל דלפי דקיי"ל כרבי אין זה רבותא כו' וכתב עוד דלפ"ז י"ל דשליח הביטול מצי לעשות שליח שני דהשליחות הלזה הוי גמר מעשה ולא מיחשב מילי ע"ש:

נו **תחלה שליח לקבלה.** עיין בתשו' גאוני בתראי סי' מ"ד בעובדא שלא נעשה רק שליח להולכה ולא נעשה שליח לקבלה מקודם כפי תיקון חז"ל וכתב דכבר נעשה מעשה ורבו המתירין בדיעבד מפני חשש עיגון היכא דאי אפשר להשתדל גט אחר וכן הסכים הרב מהר"ר שמשון עכ"ל. וכן מבואר בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ח וס"ט. ושם מבואר עוד דאפילו אם לא נעשה שום תיקון שלא השביעוהו ולא קיבל באלה שלא לבטלו אפ"ה כשר במקום עיגון אלא שבעובד' דידי' היה עוד סניפים דכמה דברים הניכרים בזו בי' שבודאי לא יבטל ע"ש. ועיין בס' גט מקושר בסג"ש אות כ"א הביא תשובת הב"ח סי' ק"ב דנראה מדבריו לחלק אם לא הזקיקוהו לקב"ה שלא יבטל אין לחוש אם אין יודע הלכות הגט אבל אם הזקיקוהו לקבל שלא יבטל יש לחוש שביטלו. והוא ז"ל כתב דזה אינו דא"כ הך שמצווין אותו לקבל הוא הוספה המביא לידי גרעון

ובאמת נראה דודאי מדינא לא חיישינן לביטול כל זמן שאינו מבורר בפנינו דהא ביטול בינו לבין עצמו ודאי דלא מהני כדמוכח בהשולח כו' אלא שיש לחוש שמא ביטל בפני עדים וא"כ ה"ל כההיא דקדושין עדים בצד אסתן ותאסר כו' מיהו נראה דכל זה במגרש מרצונו אבל אם גירש ע"י כפיה כמו שהוא לדעת רוב פוסקים (ע' לקמן סי' קנ"ד ס"א ומ"ש שם) או אפי' למי שמחמיר שאין כופין וכפוהו ע"י עצות מרחוק דהיינו שיש לה מזונותיה או מכח הכתובה וכדומה מאחר שאינו מגרש ברצון אפי' תהא הכפיה כדין בכה"ג ע"י שליח להולכה לחוד ודאי לא מיגרשה אפילו בדיעבד:

נז **ואח"כ חוזר ולוקחו מן השליח**. לכאורה נראה דהשליח צריך לחזור ולהקנות הגט להבעל בכדי שיהיה הגט של הבעל כדלעיל סימן ק"ך ועמ"ש לעיל סימן קל"ז סק"נ. אך באמת זה אינו דממ"נ אי זכות הוא סגי בנתינה ראשונה ואי לאו זכות הוא גם השלי' לא קני לגט ואם רצה לחזור יחזור וזה פשוט ועיין בס' ג"מ שם ודו"ק:

נח **אבל לא יעשה**. עב"ש לעיל ס"ס ק"מ שכ' דאם נעשה תחלה ש"ה ואח"כ ש"ק אז אם אין יכול לעשות ש"ק נתבטל גם ש"ה שהרי בטל לפנינו את ש"ה במסירתו לקבלה וכ"כ הת"ה עכ"ל וע' בתשו' ב"ח סי' ק"ב שכ' דמש"ה אין כאן ביטול בדיעבד מאחר שאנו אומרים לו שמא לא תועיל שליחות להולכה לכן יתנו ג"כ על דעת שיזכה לה ועושה על דעתינו א"כ אינו מתכוין לבטל שליחות ההולכה אך השליחות בטל מטעם אחר דלא חזרה שליחות אצל הבעל וכמו בעשתה האשה ש"ה של הבעל לש"ק דהוי ספק גירושין כדלעיל ס"א ע"ש וע' ס' ג"מ שם שכתב שדבריו תמוהים דהכא מעולם לא נעשה שליח להולכה ושליח של קבלה אלא או זה או זה כו' עש"ב.

נט **אבל בדיעבד**. עיין בתשובת שמן רקח ח"א סי' ס' באחד ששלח גט לאשתו ע"י שליח וקודם שהגיע הגט ליד האשה בישל הבעל את הגט בפני שני עדים ואח"כ אחר שנמסר לידה נפל למים שאין להם סוף מה דינה של האשה וכתב דלכאורה לפי הנהוג עתה דהשולח גט לאשתו ע"י שליח מקבל עליו בחרם ובשבועת התורה שלא לבטל את הגט ולא את השליח כמבואר בסדר גיטין א"כ אף אם עבר וביטל לא מהני דכ"מ דא"ר לא תעביד אעל"מ ואין לחלק בין איסור לממון מאחר דזה המעשה שעשה באיסור כמאן דליתא דמי אמנם זה נסתר מדברי הרמ"א בסעיף הקודם במ"ש דחיישינן שמא יעבור על שבועתו ע"ש והאריך לפלפל בסוגיא אי עביד לא מהני בזה ובשיטת הפוסקים ומסקנתו לצדד להקל בנ"ד באם יסכימו עמו עוד גדולים ובפרט כי בלא"ה רוב הנטבעים למיתה ואין כאן חשש איסור דאורייתא (כדלעיל סי' י"ז סל"ד) וכתב שם דנראה לו דאף הרמ"א בסעיף הקודם שכתב דבעוזב דת אין תקנה להשביעו כו' היינו לכתחלה ולרווחא דמלתא

כיון דיש תקנה אחרת שיעשה השליח להולכה שיהיה ג"כ שליח לקבלה וראיה ע"ז ממה דנוהגין עתה להשביע את המגרש ע"י שליח אי' אם הוא עוזב דת מסתמא יש תועלת בשבועה זו דאף אם יעבור לא יועיל הביטול דאל"כ ממ"נ מי שחשוד לעבור על תקנת ר"ג גם על השבועה יעבור ובפרט בעוז"ד קרוב לודאי שלא ישגיח על השבועה כלל א"ו דאחר שנשבע לא יועיל הביטול ע"ש: וע' בתשובת גליא מס' בק"ח סי' ד' שפקפק עליו דאין זה ענין כלל למלתא דאי עביד לא מהני דאטו מי שכתב גט לגרש בעצמו או ע"י שליח נשבע שלא לקרוע את הגט ואח"כ עבר וקרעו קודם הנתינה היתכן לומר הואיל וזה עבר על שבועתו אין הקרע נחשב לקרע ויכול לגרש בו וה"נ כן הוא כו' ע"ש באורך (ולע"ד דעיון הזה אינו ברור כ"כ) וע' בתשובת ברית אברהם סי' קכ"א שגם בדעתו עלה היתר זה דעכשיו שנוהגין להשביע הבעל בשבועת התורה שלא לבטל הגט והשליחות אם עבר וביטל לא מהני ומטעם כ"מ דא"ר לא תעביד כו' האריך בזה בפלפול עצום ומסיק והיתר זה לאו כלום הוא ע"ש ועמ"ש לעיל סימן ק"ח ס"ג ובסימן קל"ד סק"ו:

ס **שיבטלנו בפני שנים**. ע' בתשובת משכנות יעקב סימן ל"ח בתשובה שניה אות ך"ב שהאריך להשיג על הגאון מהר"ז מרגליות ז"ל שכ' בעובדא דידיה כיון שהעד השני מסתפק קצת בלשונו אם היה בלשון המועיל לביטול רק עד אחד והעיד בבירור הוי כביטול בפני עד א' ואינו כלום דז"א דאטו משום שהעד השני אינו זוכר לא הוי עד כלל הא בשעה שאמר בפניהם שניהם שמעו מפיו הביטול ואם אמר באופן המועיל הרי הוא ביטול בפני שנים ומה לנו אם שכח אח"כ ואינו זוכר עדותו ואין הפרש בזה רק לעשותו ספק ביטול ולא ודאי ביטול ולא עוד אלא הנראה ברור דאפילו אם ב' העדים היו מסופקים אם אמר בלשון המועיל לביטול הרי הגט בטל מספק ואיתתא בחזקת א"א קיימא דאין לומר בזה אוקי הגט בחזקת כשרות דדמי ממש לסכין שנמצאת ספק פגומה כו' ועיד בעיקר הדין דביטול בפני עד אחד לא פשיטא כלל דלא הוה ביטול והגאון מהר"ז הנ"ל בעצמו בתשובותיו סימן קכ"ה חוכך להחמיר בביטול בפני עד א' מדברי הרמב"ם ז"ל ע"ש:

סא **שמבטל לפניהם**. כתב בס' תו"ג אם שלח שליח לבטל הגט נראה דא"צ להביא ע"י שליחות דדוקא להוציא מחזקת פנויה או מחזקת א"א חשיב דבר שבערוה ובעי שנים אבל הכא שעדיין לא נתגרשה והשליח אומר שאין גט זה ראוי לגרש בו שנתבטל. כשאר איסורין דמי שעד א' נאמן עכ"ל:

סב **כתב אחר השליח**. עיין בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד סימן נ"ט אות ב' ואות ה' מ"ש בזה:

סג **לבא אלי אקיימנה** עבה"ט שכ' ט"ז כתב דאיירי כו' אבל אם בעת שעשה אותו לשליח כו' ועיין בתשו' מהרי"מ מבריסק ס"ס ל"ח שכתב דנראה דהט"ז אזיל בזה בשיטת הב"ש ר"ס קל"ד דהא דג"ד בגיטא לאו מלתא היא דוקא ג"ד דלאחר כתיבה ונתינה ליד שליח אבל ג"ד קודם כתיבה או קודם נתינה ליד שליח מלתא היא ע"ש. ולע"ד צ"ע דא"כ יקשה על הב"ש דלעיל סי' קל"ד סק"א מבואר שדעתו דלא כהב"ח בזה וכתב שם דכן משמע מכל הפוסקים וכאן העתיק דברי הט"ז בסתם. ועוד דא"כ למה דקדק הט"ז באן וכתב אבל אם בעת שעשה אותו לשליח אמר לו כו' ולא ביאר דה"ה אם אמר לו מקודם שעשה אותו לשליח. ולכן נראה דדין זה אין לו שייכות כלל לדברי הב"ח הנ"ל וטעמו של הט"ז בזה דאם בעת שעשה אותו לשליח אמר לו כו' לא מיחשב זה ג"ד כלל רק אמירה ממש שעושה השליח רק באופן זה ע' בט"ז סקמ"ה שהביא ראיה ברורה לדבריו מלעיל סמ"ה תנהו לה במקום פלוני כו' וגם מלעיל ס"א לדעת י"א שאין האשה יכולה לעשות ש"ק מיד שליח בעלה משום בזיון דבעל והא התם לא אמר הבעל מידי אלא דאמדינן דעתיה כ"ש היכא דמגלה דעתו בפירוש באיזה אופן ניחא ליה שיהא שלוחו ע"ש. ולפ"ז אם אמר לו הבעל כן קודם שעשה אותו לשליח ואח"כ נתן לו בסתם אפשר שגם הט"ז מודה דזה לא מיחשב רק ג"ד ולאו כלום הוא (הגם דמדברי הט"ז בריש דבריו שם שכ' וג"ד בגיו לאו כלום הוא לבטל המעשה שנעשה כבר עכ"ל יש מקום לפרש דבריו דכוונתו לדברי הב"ח הנ"ל אך מסיום דבריו לא נראה כן וכוונתו במ"ש שנעשה כבר לא אתי לאפוקי מה שיעשה אח"כ רק לאפוקי מה שעשה בתוך כ"ד) וכפי הנראה דין זה יפול במחלוקת חכמי הדור שהיה בנדון הגט דווינא שהוזכר בתשו' מהר"ם לובלין סי' קכ"ב ומ"ב סי' ע"ה שרמזתי לקמן סי' קמ"ב ס"ט. ועמ"ש לעיל סקמ"ז וסקנ"ב ולקמן סי' קמ"ג סק"א:

סד **חרס הוא לא אמר כלום.** עיין בתשו' משכנות יעקב סימן ל"ח בתשובה שלישית אות כ"א שהביא דהגאון מהר"ז מרגליות ז"ל נתן טעם לדבר דכל המבטל גט אין עיקר הביטול חל רק בשעת חלות מעשהו ופעולתו והיינו שעת הנתינה שאז זמן פעולתו ולכן כשמבטל קודם נתינה צריך לבטל בלשון עתיד שיהיה חל הביטול בשעת נתינה אבל אם אמר לשון עבר אינו כלום דהא אכתי לאו זמן ביטולו הוא. ולכן הוציא מזה דבאומר כן בשעת נתינה אף בל' עבר מהני לבטלו דהא אומר כן בשעת גמר פעולתו ודברי הש"ס שאמרו חרס הוא לא אמר כלום מיירי שאומר קודם נתינה. והוא ז"ל האריך להשיג עליו דזה דאין חילוק כלל ע"ש:

סה **ואם גירש ה"ז ספק.** עיין בתשובת גליא מסכת סימן ג' באורך:

סו **מפני שגורם להיות** כ' בהגהת יד אפרים ודוקא בכה"ג שביטל שלא בפני השליח אבל בפני השליח אין חשש ממזרות ודלא כרש"י בקידושין דף י"ב כן כתבו התוס' שם. ואם ביטלו בפני אחד לכאורה ג"כ לא מנגדינן ליה שהרי לא הועיל ביטולו ואין חשש ממזרות אבל התוס' שם כתבו דאף למ"ד אינו מבוטל מ"מ הרי מוציא לעז על הגט. אך אפשר לומר דבא' ליכא הוצאת לעז ועוד דחד לא מהימן להלקותו על ידו וע"י הודאת פיו אין נראה להלקותו אמנם אם ביטל בפני ב' זה שלא בפני זה לדעת התוס' אע"פ שהביטול אינו מועיל מ"מ לוקה משום הוצאת לעז עכ"ל:

סז **בחזקת שהוא חי.** כ' בס' תו"ג ואם אחר שנתן לה הגט נתברר שמת וא"י אם קודם נתינה או אח"כ יש ללמוד זה מסי' קמ"ד סעיף ה' דאם הוא ספק איזה מהן קודם ה"ז ספק מגורשת עכ"ל ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א סימן קכ"ח מענין זה. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ס"ח שהוא ז"ל מסתפק בדין זה ומבואר שם דאם כבר ניסת קודם שנשמע שמת פשוט קצת להתיר ואין לחוש כלום שמא מת קודם מסירת הגט והיא ספק יבמה לשוק ואף הט"ז בי"ד סי' שצ"ז יודה לזה דכעין זה מפורש להדיא בט"ז ביו"ד סי' ח"י סק"י להשיג על הב"ח ומיישב דעת הש"ע שם דהיכא שהוראה יצאה להיתר והיה הזמן להיתר הוי חזקה טובה להסירה משא"כ כשלא היה זמן להיתר יעו"ש ואם כן כשניסת ודאי היה הזמן להיתר וכתב דאפשר גם בלא ניסת מקרי הוראה להיתר כיון דבשעת נתינת הגט היה ניתן כדין בחזקת שהוא קיים ויש כאן חזקה טובה להיתר כמו התם בנאבד הסכין שכ' הט"ז דאילו היה בא לשאול קודם שנולד הספק היינו מורין לו היתר והיה זמן להתיר ואפשר לחלק ולומר דדוקא בהתירוה דלא תצא מהתירה או דיש לחלק ולומר באם הידיעה הזאת שמת היה אחר ג' חדשים דהבחנה הותרה ממילא להנשא והוי חזקה להתירא משא"כ תוך ג"ח ואפשר דעכ"פ הותרה ממילא מיד שתנשא אחר ג"ח וזכתה בעצמה. והביא שם גם כן המשנה דס"פ מי שאחזו (הוא הדין דלקמן סי' קמ"ד ס"ה הנ"ל) ודברי הר"ן שם וכתב דאין ראיה משם די"ל דשם מיירי שעדיין לא התירוה כלום ולא זכתה בעצמה להנשא ע"פ גט זה אך דמיד בשעת נתינת הגט נשמע שמת דכן משמע לישנא דמתני' שם כתבו ונתנו לה ומת ומשמע שמיד נשמע שמת גם אפשר לפרש שבשעת נתינת הגט לא נתברר עדיין שהוא לאחר יב"ח אך שאח"ז נתברר בבת אחת שהכתיבה והנתינה היה אחר יב"ח ואז נשמע תיכף שמת ולא שייך לומר דזכתה בעצמה אבל היכא שבשעת נתינת הגט היה כדין י"ל דזכתה בעצמה להנשא בגט זה והוי זמן להיתר וסיים דעדיין צ"ע בזה וע' בהגה שם. וע' בתשובת חמדת שלמה סימן ע"ו:

סח **זקן או חולה.** עיין בגליון המשניות פ"ג דגיטין בתוספת ר' עקיבא איגר ז"ל אות ך"ז שהביא דברי היש"ש שכתב דה"ה זקן שהוא חולה. והא דנקט או חולה היינו משום הדיוק דוקא חולה אבל גוסס לא מש"ה הוי רבותא דאפי' אינו זקן ג"כ דוקא חולה אבל לא גוסס ע"ש. ועיין בס' בית מאיר הביא בשם יש"ש הנ"ל שמחלק מדעתיה דנפשיה בין זקן בן שבעים דה"ה חולה נמי ובן שמונים והוא חולה אין נותנים בחזקת חיים ובן מאה אפילו הוא חולה לא חיישי'. והוא ז"ל כתב עליו שכל דבריו אין נוחים בזה כלל כי הם מבלי יסוד ונקיט שטה לנפשיה שלא בדרך הראשונים ואולם משתיקתן של ראשונים ז"ל איכא למשמע דה"ה אף זקן וחולה דאל"ה לא הוה שתק מלהשמיענו חילוק זה וצ"ע עכ"ד:

סט **גוסס לא יתננה לה.** עב"ש ס"ק ק"ו. והנה מ"ש בשם המגיד המעיין שם יראה שלא כתב זה על דין זה כי ברמב"ם לא נזכר כלל גבי גוסס שלא יתננו לה רק בעיר שכבשה כרקום וספינה שאבדה כו' דשם כתב הרמב"ם ואם היה גט א' מהם ביד השליח כו' וכמ"ש בש"ע בסעיף שאח"ז על זה כתב המגיד משום דאין לו להחזיקה כו' וע' בס"ק ע"ב. ומה שרמז הב"ש לעיין בתשו' רש"ך ח"ב סימן ל"ט. כוונתו שגם הוא ז"ל העלה שם דמ"ש הרמב"ם דלכתחלה לא יתננו היינו דוקא במקום יבם אבל היכא דליכא יבם ליכא למיחש למידי ווכ' שם דחלקו עליו ורצו לאסור ליתנו לה אפי' שלא במקום יבום ובטל הרב סברתם יעו"ש וע' עוד בזה בתשו' לחם רב סי' ל"ג ובתשו' מהרי"ט ח"א ר"ס ס"ו ובת' ברית אברהם ס"ס ס"ד:

ע **עיר שהקיפוה חיל.** עיין בת' ברית אברהם מסי' ס"ד עד סי' ס"ח אודות שנשאל בעסק גט של בעל מלחמה יהודי ששלח גט מן המלחמה ונשתהא השליח בדרך עד ערך חצי שנה והמשלח נשאר עומד שם בתוך המערכה אצל המלחמה של קירה עם צרפתים ונסתפק הרב השואל אם יש ליתן הגט בחזקת שהוא קיים או דילמא דנותנין חומרי מתים ושמא בתוך כך נהרג במלחמה ואין גט לאחר מיתה וממילא תשאר האשה זקוקה ליבם. והאריך מאד לפלפל בזה ומסיק דאם היבם כאן במדינה יש להחמיר שלא להתירה רק ע"י גט וחליצה מתחלה יומסר לה הגט ואח"ז תחלוץ אך אם אין היבם במדינה נראה להתיר ע"פ גט לחוד ולרווחא דמלתא כשיתנו לה הגט יאמרו לה הב"ד שאם יתברר שהבעל היה מת תצא מבעלה ותידוק שפיר ויש לסמוך ג"כ אחזקה דאשה דייקה כו' עש"ב. בסי' ע' שם נשאל עוד על עסק כזה ממש והביא שם דבת' כתר כהונה סי' ס"ב נשאל ג"כ ע"ז ולא בא להתיר אך ע"פ כתבי אגרת אינו מקויים מבעלה שהוא חי זילת זה היה פשוט לדעתו דביוצא למלחמה נותנין עליו חומרי מתים מהא דאי' בפ' הזהב

(בבא מציעא דף נ"ט) במעשה דדוד עם בת שבע דקרי ליה ספק א"א וע"כ דהוה ספק חי ספק מת והוא ז"ל האריך לסתור ראייתו ומסיק שלא מצא בת' הנ"ל שום נדנוד פלפול להחמיר בזה ע"כ ככחי אז כחי עתה דאם היבם במדינה יומסר לה הגט ואח"ז תחלוץ אך באם א"א לחלוץ יש להתיר ע"פ גט לחוד ובתנאי שיסכים עוד גדול א' להתיר ע"ש. וע' בת' פנים מאירות ח"ב סימן ס"ח בת' הגאון מהר"ד אופנהיים ובסי' ס"ט בת' אא"ז הגאון בעל המחבר בהתרת ספק הששי שם מבואר דפשוט בעיניהם להתיר שגם ביוצא למלחמה נותנין הגט בחזקת שהוא קיים ע"ש ודוק. וע' בספר ישועות יעקב סקל"ב בענין מי שנשבה לבין הישמעאלים ושלח גט לאשתו ע"ש:

עא **חיל המלכות אחרת.** עיין בתשו' מהרי"ט ח"א סי' ק"ג שהאריך בזה ועיין בספר קרבן נתנאל פ' כל הגט אות י"ד ועיין עוד בתשו' ברית אברהם סי' ס"ה באריכות:

עב **ואם היה גט אחד מהם כו'.** וע' בת' מהרי"ט ח"א סימן ק"ג באחד שאין לו בנים ששלח גט לאשתו ממקום רחוק ע"י שליח להולכה וקודם שבא השליח למקום האשה נעשה הבעל מאותם שנותנים עליהם חומרי מתים. והביא שם שיש סוברים בזה להחמיר ואם לא יתברר מיתתו תשב עד שתלבין ראשה שלא לתת הגט וגם שלא לחלוץ ונתלו בזה בדברי הרמב"ם פ"ו מה"ג שכתב שלא יתננו השליח לאשה ומסתייעים בזה מדברי תשובת רש"ך שכ' שני טעמים א' שלא תטעה האשה ותסבור שהיא מגורשת גמורה ותנשא לשוק והב' שלא תתבטל מצות יבום. ואמרו עוד כי מאחר שאנו חוששים שמא תנשא בלא חליצה אע"פ שהיבם הוא עומד כאן לחלוץ יש לחוש שמא לא יתרצה אח"כ כו' והוא ז"ל האריך לדחות דבריהם בארוכה והסכים עמו חכם אחד רבי אהרן חסון ז"ל. ושם בסי' ק"ד תשובת מהרא"א מונסין ז"ל שמחמיר מאד בדבר זה דבמקום יבום אין לשליח ליתנו בשום צד רק דאם עבר ונתנו חולצת והוכיח שגם הרדב"ז סי' קל"ב דעתו כן ע"ש באורך וקצת ראיותיו לענ"ד צ"ע. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קל"ד אודות אשת עוזב דת ששלח לה בעלה גט על ידי שליח והשליח עדיין לא מסר לה זה שלש שנים ובין כך נשמע שנהרג בעלה ובנים אין לו ויש כאן אחיו והורה בזה הגאון מבראד שצריכה גט וחליצה וחכם אחד חלק עליו ונאחז בסבך דברי האוסרים בתשו' מהרי"ט (הנ"ל) והוא ז"ל השיב שיפה הורה הגאון הנ"ל והא ודאי שלא נשגיח בדברים הללו לעגן אשה כל ימיה והחשש שמא תנשא קודם החליצה הוא חשש רחוק כו' ועוד הרי בידינו להשביע עד"ר שלא תנשא עד שתחלוץ וחשש ביטול מצות יבום לא שייך אצלינו שאין מיבמין. והרמב"ם שכתב ה"ז לא יתננו לה הכוונה שלא יתן לה בסתם בחזקת גירושין גמורים ומש"ה לא כ' הרמב"ם בבבא הקודמת בהניחו גוסס שלא יתנו לאשתו והיינו כיון שכתב

שרוב גוססין למיתה פשיטא שלא יתנו בחזקת חי דרוב עדיף מחזקה. ועוד נראה דבנ"ד אף לדברי האוסרים שם אין חשש לא מיבעיא אם עשו כנהוג שנותן לכתחלה בתורת קבלה מטעם זכיה הרי הרבה פוסקים מתירים באמת תיכף משעת הקבלה וא"כ אף אם תנשא בגט לחוד אין כאן איסור ברור אלא אף אם לא עשו כן וכמו שנזכר במכתב הרב השואל שהעוזב דת לא מסר גט ליד השליח רק צוה לסופר לכתוב ולעדים לחתום והלך לו וא"כ לא שייך כאן זכיה מ"מ ניחזי אנן לדעת המחמירים הנ"ל דמפרשים דברי הרמב"ם שלא יתנו לה שמא תקיל לעצמה ותנשא בלא חליצה אנו צריכין לפרש דלהכי לא כ' כן גבי גוסס כיון דרוב למיתה ודאי לא תקיל לעצמה לכך מותר ליתנו לה (קצת חידוש שלא הזכיר דברי הש"ע בסעיף הקודם שכ' גם גבי גוסס שלא יתנו לה) א"נ בנ"ד שהעיד עוזב דת מסל"ת שמת במלחמה אף שלא העיד קברתיו מ"מ רובן למיתה כו' וחשש השני שחששו שם איכא דשמע בחליצה ולא שמע בגיטא ויבא להתיר צרתה ג"כ לא שייך כאן שכל זמן שהוא עוזב דת לא ישא בחו"ק כו' ולמיחוש איכא דשמע בגיטא ולא שמע בחליצה ויאמר יש גט לאח"מ כמו שחששו בגיטין דף ע"ג גם כן ליכא למיחש דהרי בגיטין דף מ"ב מהיום ולאחר מיתה כו' וכן נראה שלא לעגן אשה זו ותשבע קודם הגט שלא תנשא בלא חליצה והרי גם בחשש איכא דשמע בחליצה ולא שמע בהכרזה מביא הב"י ס"ס קנ"ו דאפשר מהני שבועה שלא תנשא לכהן עכ"ד ע"ש: והנה מה שרוצה הגאון נו"ב ז"ל להעמיס גם בדעת האוסרים בתשו' מהרי"ט שם דמודו היכא דרובא למיתה. לא זכיתי להבין דהא האוסרים הנ"ל נשענו על תשובת רש"ך ח"ב סי' ל"ט ושם היה המעשה במי ששלח גט לאשתו וטבע במים שאין להם סוף וע"ז הביא הא דהרמב"ם ז"ל יעו"ש והרי במים שאל"ס ודאי דרובא למיתה ועוד דבסי' ק"ד שם כ' מהר"א מונסין דהרמב"ם מפרש הא דאמר רבא בגיטין כ"ח לא שנו אלא חולה אבל גוסס לא היינו דלא יתננו השליח בשום צד ואופן הרי להדיא שדעת האוסרים גם גבי גוסס כן ועוד מבואר כן מהראי' שהביא מהרדב"ז הנ"ל וצ"ע. ועיין בתשו' ברית אברהם סימן ס"ד שהאריך ג"כ בדברי מהרי"ט הנ"ל ודחה ג"כ דברי האוסרים הנ"ל ומסיק דע"פ גט וחלילה אין מקום לפקפק כלל ובפרט האידנא דאין מיבמין ע"ש באריכות. גם ישועות יעקב סי' זה ס"ק ל' כתב שנשאל על ענין כזה במעשה שאיש אחד הלך עם בעלי מלחמה ושלח גט לאשתו ואח"ז קודם שהגיע ליד האשה באו עדים והעידו שנטבע בנהר דונא. ועמדו שם משך זמן מה ולא נודע מקומו איו אם מותרת ע"י שתחלוץ מיבמה וגם השליח ימסור לה הגט. והאריך הרבה לפלפל בדברי מהרי"ט הנ"ל ומסיים וז"ל סוף דבר דעתי מסכמת לדעת מהרי"ט דמהני גט וחליצה כיון דאין לנו ראי' מוכרחת לאיסור והיא מילתא דרבנן

להקל שומעין אמנם חלילה לי לעשות מעשה בזה אך בנדון שלפנינו שיש עוד צדדים להקל כמו שהאריך החכם השואל דעתי מסכמת להקל בזה להלכה ולמעשה אם יסכים עוד אחד מומחה בהוראה עכ"ל ע"ש:

## סימן קמב

א **ובפני נחתם**. עבה"ט ומ"ש אבל הרדב"ז כ' דאפי' יאמר אני כתבתיו כו' ומלשון זה משמע שגם הרדב"ז מסכים דאם הסופר הוא השליח צ"ל אני כתבתיו רק דסובר דאין בזה שינוי מתקנת חכמים. אך באמת לא העתיק יפה דבתשו' הרדב"ז ח"א סי' שנ"ט מבואר להדיא דגם הסופר אומר בפני נכתב (ויובא קצת לשונו לקמן סי"ו ס"ק ל') וכ"כ עוד שם בס"ס ת"ו אלא דשם כתב דאפילו אם יארע שיאמר אני כתבתיו ובפני נחתם כשר לכתחל' דבשלמא בחתימה יהא דאומר אני הוא עד שני שייך טעמא דרב אשי או כולו בקיום שטרות או כולו בתקנת חכמים אבל בכתיבה לא שייך כיון דמה דצריך לומר כלל בפני נכתב הוא רק משום דאתי לאחלופי כו' ומה לי שיאמר בפני נכתב ומה לי שיאמר אני כתבתי כיון שהצריכוהו להזכיר הכתיבה לא אתי לאחלופי כו' אבל לעיקר הדין דעתו שיאמר בפני נכתב ובפני נחתם בסדר שתקנו חכמים בכל השלוחים ואין בזה משום מחזי כשקרא כיון דקושטא הוא שבפניו נכתב ע"ש. אמנם בעיקר דבר זה שכ' הרדב"ז דמותר למנות לכתחילה לסופר שיהי' שליח. כתבתי בזה לעיל סי' ק"כ ס"ק נ"א דבסדר הגט של מהר"י מרגליות כתב בהדיא דאין לעשו' הסופר לשליח והגאון מהר"ד אופנהיים בתשובה חולק על מהר"י מרגליות בזה ומכ"ש במקום עיגון ואא"ז בתשו' פמ"א ח"ב סי' ס"ט חולק על מהרד"א ומסכים עם מהר"י מרגליות ואפי' במקום עיגון ובס' ישועות יעקב מסכים לדעת מהרד"א במקום עיגון ע"ש באורך:

ב **וערער אין משגיחין בו**. עב"ש רס"ק ב' ועיין בתשו' נו"ב סי' פ"ה בד"ה ובזה נראה:

ג **לפיכך אף הנשים**. עיין בס' גט מקושר בס"ג שלישי אות כ"ה שכ' דמשמע ודאי דגם בהא שליח עושה שליח כמו בעלמא ומזה מוכח דשליח ראשון אינו יכול לבטל שליח שני כו' ע"ש עמ"ש לעיל סי' קמ"א ס"ק מ"ב:

ד **ובזמן הזה**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ת"ו שנשאל בראובן שגירש אשתו ועשה את הסופר שליח להוליך הגט לאשתו והולכים עמו גם העדים החתומים על הגט לביתה אם צריך השליח לומר בפ"נ ובפ"נ כיון שהוא הכותב ובפני העדים בעצמם מגרש אותה או דילמא תקנת חכמים היא ואין לשנות בה כלום. והשיב בעיקר הדין אם משכונה לשכונה צריך לומר בפ"נ ובפ"נ איכא פלוגתא דהתוס' כתבו בשם ר"ת דהשתא בזה"ז

כו' וכ"כ הרשב"א והסמ"ג אבל מדברי הרי"ף ז"ל שלא כתב הא דרבא דמשכונה לשכונ' נראה שהוא סובר דדוקא ממקום למקום וכך הם דברי הרמב"ם ז"ל וכן העיד עליו המגיד הילכך כיון שעיקר הדין הוא מחלוקת הבו דלא לוסיף עלה ודוקא היכא שהשליח הוא שמוליך הגט שלא בפני עדים צריך לומר בפ"נ ובפ"נ לחוש לדברי ר"ת והנמשכים אחריו אבל היכא דהוי כעין נ"ד אין צריך כלל. וגדולה מזו אני אומר דאפי' ר"ת מודה בהא כיון שהעדים בעצמם מצויים וחתמוהו לפני ב"ד וכ"ש בזמן שהיא מתגרשת בפני עדי הגט הדבר ברור דלכ"ע אצ"ל בפ"נ ובפ"נ וליכא למימר דכיון שתיקנו שיאמר השליח בפ"נ ובפ"נ אין לנו לבטל תקנתם אפי' במקום דלא צריך ז"א דהא לא היתי' התקנה סתמית אלא לפי שאין עדים מצויין לקיימו וכיון דתלי טעמא בהכי היכא דליכא למיחש אין צריך כו' עוד אני אומר שאם חתימת עדי הגט ניכרת לאותם שהיא מתגרשת בפניהם אין השליח צריך לומר בפ"נ כו' שהרי הם הם עדי הקיום והם הם עדי הגירושין כללא דמלתא שאם אין עדי הגט עומדים לפנינו ואין אנו מכירין חתימתם וצריך אחרים שיכירו חתימתן צריך השליח לומר בפני כו' אפי' באותה שכונה לחוש לר"ת וסייעתו ואם לא אמר נוטלו הימנה וחוזר ונותנו לה ואומר בפני כו' ואם הלך השליח או שמת תנשא לכתחלה ואם יבא הבעל ויערער יתקיים הגט בחותמיו ואם לא יתקיים תצא. אבל אם עידי הגט לפנינו או שהם מצויין בעיר בשעת הגירושין או שמכירין ב"ד חתימתן וכ"ש אם מגרשה בפני עידי הגט כנ"ד אין השליח צריך לומר בפ"נ כו' כיון שהוא משכונ' לשכונ' ואין להחמיר ולומר כי יש לחוש שמא יאמרו שזה מעכב ואם יארע שלא יאמר ימצאו מעגנין את האשה שלא כדין הלכך רואה אני שלא לאומרו כיון שאין בו צורך עכ"ד ע"ש וע' לקמן סעי' י"ב וסי"ח:

ה **ויש חולקים**. עב"ש לעיל סי' קמ"א ס"ק מ"ד לחומרא בעלמא אמרו הריב"ש ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ח שכ' עליו דיפה כתב וכן מוכח בריב"ש שם ולדעתי לא החמיר הריב"ש אלא מטעם כיון שלא אמר בפ"נ ובפ"נ לא עשה כתיקון חכמים אבל בנ"ד (בעובדא דידי') שהשליח אמר בפ"נ ובפ"נ אלא שאנו מסופקים אם דבורן מהני ועכ"פ הוא לא עבר על תקנת חכמים מודה הריב"ש שקיום הרשאה מהני עכ"ד ע"ש ועיין בתשו' מהרי"מ מבריסק ע"ש סי' ל"ג מ"ש בזה.

ו **דהרשאה לא מקרי קיו**'. עיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס קכ"ח שכ' דמ"ש הגאון השואל (ה"ה מהר"מ ברבי ז"ל) דלאחר נתינה לא מהני להתקיים הגט בחותמיו כי דודאי עשו כמנהג בנל ב"ד לקרוע הגט אחר נתינה קרע ב"ד בכל הצדדין ואין קוראין מתוך הקרע ואין זה קיום העולם עכ"ל דברי שגגה הם ומה בכך שנקרע הגט אפי' נקרע חתימת

העדים לשני קרעים ממש בכל אורך החתימה עד שנחלקו כל האותיות לשתים אפ"ה אם מתקרבין יחד והעדים מכירים כו' ובפרט לפי מנהגינו לחתוך בסכין בכל ארבע זויות חתך אחד באלכסון אינו מגיע כל החתך בחתימת העדים רק באות אחד או שתים וא"כ יכולים להכיר שאר החתימה שהרי כ' הש"ך בסי' מ"ו שא"צ להכיר כל אות רק רוב החתימה ע"ש:

ז **לקיים הגט**. עבה"ט מ"ש בשם ט"ז וב"ש אשה שנתגרשה צריכה כתב מב"ד שנתגרשה כו' ובב"ש מסיים בה ול"ד לקיום שטרות ר"ל בח"מ סי' מ"ו ס"ד בהגה שנהגו שהרב התופס ישיבה כו') דכאן מוציא אותה מחזקתה לכן צריכה היא מעשה ב"ד כו'. והנה זה פשוט דדוקא במקום שהיא מוחזקת בא"א וכמבואר מלשונם שכתבו דכאן מוציא אותה מחזקתה. אבל במקום שאין יודעין שהיתה א"א גם היא עצמה נאמנת לומר גרושה אני כדלקמן סי' קנ"ב ס"ו והכתב ראיה אינו רק לרווחא דמלתא פשיטא דמהני אפי' עד א' בכתב עמ"ש בסי' קנ"ב סק"ו. ומ"ש ואין הרב נאמן להעיד ע"ז יחידי. מ"ש ביחידי ל"ד הוא וה"ה הרב עם עוד אחד לא מהני וכמו שאסיים דצריכה מעשה ב"ד. והטעם דאין מועיל שנים הוא פשוט ומבואר לעיל סי' מ"ב בב"ש סקט"ו דהוי מפי כתבם (וכן מבואר להדיא בט"ז עצמו סק"ד דאפי' שנים צריך דוקא שיעידו בב"ד ע"ז ולא מתוך כתבם ע"ש) ולפ"ז אם מפורש בהכתב ראיה שנכתב מדעת המגרש והמתגרשת דאז דין שטר עליו שפיר מועיל שנים כמבואר מדברי הב"ש שם ועמ"ש בפ"ח שם. ואפשר דאם הרב ועוד דיין א' חתומים עליו סגי אף אם אין מפורש שנכתב מדעת שניהם דהא בב"י ובב"ש שם כתבו בשם הרשב"א דלא אמרינן בזה חזקה אין עדים חותמין אלא בריצוי הצדדים דאנן סהדי דאין העדים בקיאים בזה (ע' בח"מ סי' ל"ט סי"א) וא"כ גבי שני דיינים ל"ש זה וכן מצאתי ברדב"ז ח"ב סי' תשס"ה גבי שטר קדושין שנכתב ע"י סופרי העיר אמרינן חזקה דבקיאי בזה ולא חתמו אלא מדעת ע"ש וכ"ש כאן בנכתב ע"י דיינים וצ"ע ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סימן קס"ח שכתב וז"ל שאלת ממני על אשה מקנדיא שהיתה בחזקת שהיא מגורשת אלא שאין שם עדים שראו הגירושין ואין בידה גט כי אבד ואני עכבתי אותה מלינשא עד שנשלח לקנדיא וכתבו משם בזה"ל דאינו להגיד ולהודיע לכ"ת בתו"ע גמורה איך הבחורה הזאת היא מגורשת עד נתגרשה בב"ד שלנו והרי היא מותרת לכל אדם כו' (ושנים היו החתומים כן מבואר מל' התשובה להלן שיובא מיד) ואתה כתבת כי עדיין היא באיסור משום דבעינן מפיהם ולא מפי כתבם ובאנו לפלוגתא דרבוותא. תשובה אין כאן מחלוקת ואשה זו מותרת לינשא דמעשה ב"ד הוא זה מה שכתבו מקנדיא שהרי אמרו נתגרשה בב"ד שלנו והרי היא מותרת לכל אדם

ואין זה לשון עדות (ע' בח"מ סי' מ"ו סכ"ט ובש"ך שם ס"ק ע"א) ועוד כי יהודא חן הוא רב שבעיר ומשה קזני הוא חכם וזקן והם הם הב"ד שנתגרשה בפניהם ואע"פ שכתוב בתורת עדות גמורה לאו דוקא אלא לחזק הדבר כתבו כן ואע"ג דלא כתוב בה במותב תלתא סתמא דמלתא הכי הוי (אפשר שהוצרך לזה לפי שהכתב מקנדיא לא נכתב מיד אחר הגירושין לראיה רק תשובה לשואל ובודאי לא נכתב מדעת הצדדים עמ"ש לעיל) ולא חששו לכתוב לפי שסמכו עצמם על סוף הלשון וחתמו תרי מגו תלתא ואין בכ"ז דבר לעכב כדי לעגן האשה כו' וגדולה מזו אני אומר שאפי' היה עדות ממש כאשר חשבת יש להתירה לסמוך על האומרים דעדות כזו כשרה שכיון שבאה בחזקת גרושה אלא שאבד גיטה גלוי מלתא בעלמא הוא וסגי בעדות כזה אע"פ שהוא מפי כתבם ותו דבמלתא דעביד לגלוי לא משקרי. ואי משום דלא הזכירו שם המגרש כיון שאמרו שהיא מותרת לכל אדם ליכא למיחש למידי עכ"ל: וע' בתשו' מנחת עני סי' נ"ה שכ' לרב אחד וז"ל בנדון מעשה ב"ד אשר חשש לדברי הט"ז כו' נראה ברור דדברי הט"ז אינם אמורים רק בריחוק מקום שלא נתפרסם הגירושין ולא נתחזקה בגרושה אבל במקום קרוב כו' ועוד נראה דהא דאין אשה נאמנת לומר גרשני בעלי שלא בפניו היינו דוקא באומרת גרשני סתם משום דל"ש בזה חזקה דאין אשה מעיזה כו' אבל באומרת גרשני בעלי בפני ב"ד פלוני ועדים פלוני והוא במקום קרוב ודאי דנאמנת מטעם מלתא דעל"ג כו' דחזקה זו אלים טובא ואפי' במידי דאורייתא סמכינן עלה כמבואר בר"ה דף כ"ב ובבכורות דף ל"ו כו' ומכ"ש בנ"ד שהבעל במקום קרוב דודאי לא ישתוק אין לחוש כלל להצריך מעשה ב"ד כו' ע"ש עוד. והנה החילוק הראשון שכתב דהיכא דנתחזקה בגרושה א"צ עדים לענ"ד הוא פשוט וברור וכן מבואר מדברי הרדב"ז שיובא לקמן סי' קנ"ב ס"ח סקי"ד ואמנם צריך שיהיה חזקה ברורה לא קול בעלמא כמבואר ברדב"ז שם. ומזה הטעם מעשים בכל יום באשה עירנית שמתגרשת אין נותנים לה מעשה ב"ד אף שכמה פעמים נמשך זמן רב קודם שתנשא ואז אין עדים שהיא גרושה והיינו כיון דהאידנא אין מגרשין בצנעה ורגילין ליתן הגט במנין עשרה כמ"ש בש"ע ס"ס קל"ג ובסדר הגט סעיף ע"ז ממילא תתחזק בגרושה. אלא דאם רוצה ללכת למקו"א אז נותנין לה מעשה ב"ד. אך החילוק השני שכ' דדוקא באומרת נתגרשתי סתם אבל באומרת בפני ב"ד פלוני צ"ע טובא דמדברי הרשב"ץ שהובא בש"ע לקמן ס"ס קנ"ב לא נראה כן דהא כיון שיש בידה מעשה ב"ד בודאי כתוב בתוכו באיזו מקום נתגרשה ומסתמא גם היא אומרת כן ואפ"ה בעינן דוקא שיוכרו החתימות ולא מפליג שם בין אם הוא מקום רחוק או קרוב וכן מבואר מדברי הרדב"ז שהובא למעלה דאף שאמרה שנתגרשה בקנדיא לא סמך עליה

ושלח לקנדיא (ועב"ש לעיל סי' י"ו סק"ד ודוק) . גם צ"ע מהא דאי' ביו"ד סימן רס"ח ס"ט גבי גר בימים הראשונים שאמר נתגיירתי בב"ד פלוני דפסקינן דאינו נאמן. מיהו בזה אפ"ל כיון דחיישי' שמא הוא משקר ועדיין עכו"ם הוא לא שייך האי סברא דהוא אינו חושש אם יתבדה קצת דומה לזה משני הש"ס שם ביבמות מ"ז בהא דאינו נאמן על הבנים משום לדבריך ע"ג אתה כו' אך מדברי הרא"ש שם בהא דאמרי עדים שמענו בב"ד של פלוני כו' ודאי קשה על סברא הנ"ל ועיין בתשו' נו"ב סי' ך"ז ובתשו' שיבת ציון סי' ל"ח ובט"ז יו"ד סי' קמ"ט ס"ק י"ח ובפר"ח שם והדברים ארוכים ואכמ"ל: שוב ראיתי בתשו' בית דוד סימן כ"ב שנשאל ג"כ בענין זה אם לסמוך על כתב ראיה שמביאה האשה שנתגרשה וחתום בו רק הרב המסדר לחוד. והזכיר שם דברי הט"ז הנ"ל דאפילו ב' עדים לא מהני משום דהוה מפי כתבם וכתב דאין להקשות על דבריו מהא דמהני ח"י ב' עדים בחליצה כמבואר ברי"ף ורמב"ם דכל שנים שראו החליצה יכולים לכתוב לה שטר שחלצה כו' דשאני חליצה דאינה יכולה לברר שחלצה כ"א בעדים ולכך תיקנו חכמי הש"ס שיתנו לה שטר לראיה וכדאמרינן אתקין רב יהודא בגיטא דחליצה ולכן דין שטר יש לו כו' ואח"ז כתב לצדד להתיר בנדון השאלה שלא היה כאן עדים שהיתה א"א כי הט"ז לא מיירי אלא באשה שנתגרשה במקו"א וחוזרת לעירה במקום שיודעין שהיתה א"א כמו שמבואר להדיא בדבריו אבל במקום שאין יודעין כו' (וכמו שכתבתי גם אני לעיל רס"ק זה) ושוב דחה זה כיון דבמדינתינו הנשואות מכוסות ראשיהן וא"כ סתם אשה הבאה לפנינו כדרך הנשואות היה כאן סהדי שהיתה א"א ותו לא מהימנא לומר גרושה אני וצריכה מעשה בית דין והאריך בזה (עמ"ש בסי' קנ"ב סק"ו דאין זה ברור) ובסוף כתב דמ"מ ראה מכמה רבנן קשישאי דלא קפדי בזה וסומכים על היתר עדות הרב המסדר לחוד. וחתר למצוא טעם לדבריהם משום דהאידנא שכיחי שיירות ושכיחי פאסטין ועי"ז בידינו לברר אמיתתו בכל עת ודמיא לגלוי מלתא בעלמא דפרק החולץ גבי עדות אחוה דמיתנא דמועיל אפי' אשה וקרוב וממילא דסגי גם בעד א' בכתב כו' ע"ש באורך: ולע"ד גם על היתר זה קשה לסמוך היכא שיחזקה בא"א. חדא דא"כ נתת דבריך לשיעורין והרי גם בענין בפ"נ משכונה לשכונה שכתב התוספת ריש גיטין דהאידנא כ"ע ניידי כבני מחוזא והובא לעיל ס"א בהגה לא מצינו מי שהיקל בזה בזה"ז לומר דהאידנא אשתני דינא ועוד בגוף הדבר שכ' שם שהמציא לחלק בין מלתא דעל"ג דאמרי' בש"ס גבי עד אחד שמת בעלה ובין גלוי מלתא בעלמא דפ' החולץ דמלתא דעל"ג הוא שאין בידינו לברר רק אפשר שיברר וגלוי מלתא הוא שבידינו לברר אמיתתו בכל עת כו' הנה חילוק זה בעינו קדמוהו הריב"ש סי' קנ"ה והועתק דבריו בס' מה"צ סי' י"ז

בפתיחה אות ו' (וכנראה שגם התוספת בבכורות ל"ו ע"ב ד"ה והלכתא כיוונו לחילוק זה) וגם התשב"ץ ח"א סי' פ"ג כתב לחלק בזה (אלא שמחולק עם הריב"ש בדעת הרמב"ם שלדעת התשב"ץ ס"ל להרמב"ם גם במלתא דעל"ג נאמן עד א' כשר מה"ת עש"ה) וכפי המבואר מדברי הרשב"ץ שם הנה בביאור מלתא דעל"ג דבריו אחדים ושפה אחת עם הריב"ש ותשו' ב"ד הנ"ל. אך בעי' גלוי מלתא בעלמא הוא ז"ל מוסיף בה דברים שכ' דגלוי מלתא בעלמא היא שגם בלא אמירת זה העד הדבר קרוב לנו להיות נודע כמו שהעיד זה אלא שהוא מכוסה ונעלם קצת כמו בהא דפ' החולץ שכשבאין לפנינו איש ואשה לחליצה בודאי דעתינו סומכת שיבם ויבמה הן כאילו הענין נודע אלינו כו' וכן נמי בהא דפ"ב דכתובות זכור הייתי באשה פ' שיצתה בהינומא ואמרי' מ"ט כיון דרוב נשים בתולות נשואות גלוי מלתא בעלמא הוא כו' עש"ב. וכיוצא בזה כ' המרדכי בפ' מ"ח. והובא בב"י לקמן סימן קס"ט בהא דאין סומכין במנין השנים ע"פ קרובים שכ' דאין להביא ראיה מדאשתמודעינהו דפ' החולץ דהתם גלוי מלתא בעלמא הוא דבלא"ה תופסים אותו בחזקת אחיו מן האב כו' ע"ש (ומה דהב"ש סי' קנ"ז סק"ב כ' על המרדכי דל"מ כן מדברי שאר פוסקי' היינו דלא בעי' חזקה גמורה) . ולפ"ז בנ"ד כיון דבלא הכתב ראיה אין דעתינו סומנת כלל שנתגרשה ואדרבה אנו תופסים שהיא בחזקת א"א לא שייך לו' דהוא גלוי מלתא בעלמא: וכ"ש לפ"ד הרי"ף והרא"ש בפ' החולץ שפי' גלוי מלתא בעלמא היא משום דלאו מלתא דאיסורא ולא אממונא מפסדי אלא מלתא בעלמא היא דמגלו דהדין הוא גברא פלן והא נהי איתתא פלניתא כו' וכמו שהובא בב"י סי' קס"ט ובפי' סדר חליצה בהאות ל"ח. א"כ פשיטא דבנ"ד שמביאה האשה כתב ראיה שנתגרשה בח"י הרב המסדר ודאי דאמלתא דאיסורא מסהיד ול"ש לומר גלוי מלתא בעלמא היא. וכוונת הרי"ף והרא"ש הנ"ל במ"ש אלא מלתא בעלמא הוא דמגלו כו' נראה שהוא על דרך שכתב הרמב"ם פט"ז מה' סנהדרין א"צ ב' עדים למלקות אלא בשעת מעשה אבל האיסור עצמו יוחזק בעד א' כיצד אמר עד אחד חלב כליות הוא זה כו' ואנל ה"ז לוקה כו' ועיין במל"מ פ"ג מה' שגגות דין ב' שכ' שדין זה נלמד מהירוש' פ' שני נזירין (וע' בתוס' חולין צ"ו ד"ה פלניא וזה מדוייק בלשון הרי"ף שם שמסיים וכיון דמודעי ליה הכי הרי אתחזק גביה דההוא סהדא כו' הילכך שרי ליה לסהדא למסמך אפומייהו ולמסהד עלויה דההוא גברא או עילוה דהך איתתא בין לענין איסורא כו' ומלשון זה הוציא הריב"ש סי' קפ"ב הובא בב"י ר"ס קנ"ז שאין אשה וקרוב נאמנין כשמעידין כן בשעת מעשה אלא שאם אמרו כן קודם מעשה שאין מעידין לא על ממון ולא על איסור הוחזק על פיהם ע"ש. והגם דהב"י כתב עליו דאין נראה כן מדברי הפוסקים כו' היינו

משום דס"ל דענין זה אף בשעת מעשה הוי כמו קודם מעשה. אבל הא ודאי דאילו אתרמי שחלצה ממי שאין מכירין כאות' שכתב הא"ז הובא בפי' סדר חליצה אות ל"ה בהגה דבשעת הדחק יחלוצו אע"פ שאין מכירין ואח"כ תחזור אחר עדים המכירין. ועתה אחר החליצה באין אשה וקרוב להעיד שהן מכירין. פשיטא דגם הב"י מודה דאין נאמנים דעתה מעידין להתירה. וכמו שסיים שם ואח"כ תחזור אחר עדים. ומעתה בנ"ד שהכתב ראיה הוא אחר מעשה הגירושין וח"י הרב המסדר הוא להתיר האשה לעלמא פשיטא דאין זה ענין לגלוי מלתא בעלמא (והן עתה עיינתי שנית בספר הנ"ל וראיתי שהרב הגאון המחבר נ"י הרגיש בעצמו וכ' וז"ל ואף שלדברי הרי"ף ביבמות שפי' להך אשתמודעינהו אינו ענין לנ"ד מ"מ כדאי הוא הרמב"ם והריב"ש כו' עכ"ל ואין דבריו מובנים אצלי) ועמ"ש לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ד בשם תשו' חתם סופר ובשם גט מקושר מבואר ג"כ שדעתם דאפילו האידנא צריך לעיכובא מעשה ב"ד ע"ש. ע"כ לע"ד אין לסמוך על שום קולא בזה ואין לנו לזוז מדברי הש"ע והאחרונים דבעינן מעשה ב"ד של שלשה ובעינן אם צריך להכיר החתימות יבואר בע"ה לקמן ס"ס קנ"ב:

ח **דהרב הנוטל שכר.** ע' לקמן ס"ס קנ"ד בסה"ג ס"ד ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ק"ד ודו"ק:

ט **יותר מתכ"ד.** עב"י שהביא דברי התוס' דלאחר כ"ד מספקא לר"י אי מהני כל זמן שעסוקים באותו ענין או לא וקודם נתינה מספקא לר"י נמי אי מהני ודברי התוס' כתבו הרא"ש והרשב"א והר"ן והמרדכי בריש גיטין והגהות כו'. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סימן תק"ה ודעתו להקל בזה וז"ל השאלה שם בשליח המביא גט ממ"ה שצריך שיאמר בפ"נ ובפ"נ אם הקדים דיבור לנתינה או אחרו מאי והשיב כבר ידעת כי תכ"ד כדיבור דמי כו' ואם הי' אחר כ"ד ועדיין היו עסוקים באותו ענין נסתפק הרא"ש ור"י ז"ל בתוספותיו פרק הזהב (בהרא"ש שלפנינו לא נמצא דבר מזה בפ' הזהב. אך מבואר בהקדמת הפמ"ג ליו"ד בכללי הוראות או"ה אשר לבד ס' הרא"ש שבידינו הנקרא פסקים חיבר עוד ספר ונקרא בשם תוספות הרא"ש. מסתמא כתוב שם) אבל בתוס' שלנו כתבו דא"צ עוד כיון שהיו עסוקים באותו ענין והכי מסתבר כי היכא דאמרי' לענין קדושין ולכמה דברים וההי"נ אם הקדים הדיבור והיו עסוק בענין שאמר לה בעליך שלחני לגרש אותך בגט זה ובפ"נ ונתנו לה אפי' אחר כ"ד כיון שלא הפסיק הענין סגי בהכי אבל אם הפסיק ונתנו לה צריך לחזור לקחתו כו' עכ"ל. והנה מ"ש אבל בתוס' שלנו כתבו דא"צ עוד. לא ידעתי מדוע העלים עיניו מדברי התוס' שלנו פ"ק דגיטין דף ה' ע"ב בד"ה יטלנו דשם כתוב בהדיא שהעלו הדבר בספק והגם דבתוס' פ' הזהב (בבא מציעא נ"ה ע"ב) בד"ה יטלנו

משמע מדבריהם דמהני כל זמן שעסוקים באותו ענין מ"מ נראה שדבריהם בגיטין עיקר יותר חדא דבפ' הזהב לא כתבו כן רק לתרץ הקושיא משא"כ בגיטין שכתבו כן לדינא ועוד דבגיטין דשם עיקרא דמלתא בודאי דקדקו יותר (וכיוצא בזה בב"י לעיל סי' קל"ד במה שתמה על הרמב"ם שכ' דגט המעושה כדין בכותים פסול הוא ולא בטל וסמך על הא דפ' חזקת והקשה דאמאי דאיתמר בדוכתי אית לן למיסמך טפי ע"ש. וע' בה"ט בא"ח סי' קס"ז סק"ט בשם מהר"ם חאגיז ז"ל) ובפרט דכל הני רבוותא שהזכיר הב"י העתיקו רק דברי התוס' בגיטין הנ"ל. ע"כ לע"ד קשה לסמוך בזה על הרדב"ז ז"ל ולהקל נגד כל הני רבוותא. מיהו בזמנינו שכל שליח יש בידו הרשאה אף שכתב הרמ"א לעיל ס"א בהגה דיש חולקים דהרשאה לא מקרי קיום כבר כתבתי שם בשם הב"ש ותשובת נו"ב דהוא חומרא בעלמא אם כן בנד"ז שאמר בפ"כ רק שהי' אחר כ"ד אפשר להקל. עמ"ש לקמן ס"ק י"ב:

י **אף על פי שיוכל לכתוב.** עב"ש שכתב היינו דוקא באלם דא"י לדבר אז לא מהני כתיבה משא"כ כשיכול לדבר כו' עד ולא כש"ך שם. גם בספר קרבן נתנאל פ"ק דגיטין אות ל"ז תמה בזה על הש"ך ע"ש ועמ"ש בפ"ת לח"מ שם סי' מ"ו ס"ז בד"ה מתוך כתבם. וע' בס' בית מאיר כאן:

יא **ומת הבעל.** כ' בס' תו"ג ואם לא מת הבעל רק שאומר שמבטל השליחות בכדי שלא יהא נאמן כשיחזור ויטול ממנה יש לעיין כי אפשר לומר דדוקא כשמת שנתבטל השליחות ממילא משא"כ כשמבטל הבעל כיון דביטול הוא מטעם דאתי דבור ומבטל דבור כמבואר בר"פ השולח וכתבו שם התוס' דכל זמן שלא ניתן הגט חשיב דיבור ומצי מבטל וא"כ הכא שכבר ניתן הגט וחשיב דיבור שיש בו מעשה שוב לא אתי דיבור ומבטל דבור שיש בו מעשה ומכ"ש כשהבעל מודה שאינו מזוייף רק שטוען פקדון במיגו דמזוייף דודאי הוא דיבור שיש לו מעשה ולא אתי דיבור ומבטל מעשה וצ"ע עכ"ל:

יב **ואין לו תקנה.** עיין בתשובת הרדב"ז ח"ב סי' תשמ"ב שכ' על שליח שהביא גט ממדה"י ונתנו לה ולא אמר בפ"נ ובפ"נ ואיננו כי הלך לו וא"א לחזור וליתנו לה ולא נתקיים בחותמיו מה תקנה יש לו. תשובה כבר נהגו בכל ישראל שהמביא גט יש בידו שטר שליחות שעשאו הבעל ואם זה השליח הביא בידו שטר שליחות הגט כשר ואפי' לכתחילה לא הי' צריך לומר בפ"נ ובפ"נ אלא כדי שלא לחלוק כו' אך בתנאי שיהי' שטר השליחות מקויים או שאפשר לקיימו אבל אם א"א לקיים לא הגט ולא שטר השליחות הגט פסול ע"ש וע"ל ס"א בהגה ומ"ש שם סק"ה:

יג **יעשנו בפני ב"ד**. כתב בהגהת יד אפרים ואם לא נתמנה בב"ד יחזיר הגט לשליח שמינה אותו ויחזור למוסרו לו ולמנותו בפני ב"ד כדי שיוכל לומר שליח ב"ד אני כ"כ הריב"ש סי' שי"ח ועב"ש לקמן ס"ק כ"ה:

יד **ואפי' לא אמר כלום**. עיין בתשו' מהר"ם אלשקר סי' ז':

טו **במקום עיגון**. עבה"ט שכ' אע"ג דכתב בס"א כו' ועיין בתשו' מהרי"מ מבריסק סי' ל"ג שכ' לבאר זה בטו"ט ע"ש:

טז **או שהוא הי' עמהם**. כתב בס' ב"מ וז"ל לשון זה מורה שהשליח האחרון נמי מצטרף. וריש הסעיף מבואר שהמביאו מצטרף. וא"כ אם השליח שני נתמנה בפני המביאו יוכל כל הענין להעשות בפני אחד ושני השלוחים והם ב"ד לקבל אמירת בפ"נ והכי יאמר ע"פ זה שליח ב"ד אני. אבל בתשו' מהרח"ש סי' ג' דקדק מל' הריב"ש דהשליח השני אינו מצטרף כו' והטעם י"ל דהאחרון שאומר שליח ב"ד אני משמע שנתמנה מב"ד מבלעדו ואיך יצטרף משא"כ המגיד בפני ב"ד אף כי ע"י צירופו הוא דהוה ב"ד אין סתירה בלשונו. לכן שיצטרף האחרון צ"ע עכ"ל. וע' בהגהת יד אפרים:

יז **חוששין להם**. עיין בתשובת ברית אברהם ר"ס ק"ו שכ' דאף דמדברי הרמ"א אין הכרע רק לחוש על דיינים המסדרים כתיבת הגט דנפישי מילי משא"כ על דיינים המסדרים הנתינה ואינו מקום כתיבת גיטין מ"מ מדברי תשובת הרא"ש שהובא בב"י סימן ק"כ מבואר החשש על עידי הנתינה שהיו הדיוטות יע"ש. וע"ש עוד בס"ס ק"ד שהביא בשם תשו' פני יהושע ס"ס ב' שכ' דדוקא אם הטעות במידי דשכיח אבל בטעה במידי דלא שכיח לא הוי א"י בטיב גיטין והוכיח כן מסוגיא דקדושין דף ו' והעלה דאין להרהר בכיוצא בזה יע"ש. ועמ"ש לעיל סי' קמ"א ס"ל ס"ק כ"ח:

יח **וי"א דלא מהני כו'**. עיין בהגהת יד אפרים שתמה על זה וגם על הב"ש ס"ק ט"ו ע"ש. גם בס' בית מאיר תמה בזה והניח דין זה בצ"ע ע"ש:

יט **בשני עיניו**. עבה"ט שכ' בשם מהרח"ש אם הם שנים שלוחים אפילו ב' סומים להעיד כשרים. ואיני מבין זה דהא לקמן סי"א מבואר עשה הבעל שנים שלוחים כו' והוא שהיו כשרים להעיד כו' וא"כ דהם סומים והם פסולים להעיד כמבואר בח"מ סי' ל"ה סי"ב מה מהני מה שהם שנים. והא דפתוח ונסתמא מהני מה שאומר בפ"נ ובפ"נ מבואר בב"ש ס"ק י"ז משום דלעדות זה אפילו אשה וקרוב כשרים משא"כ בסומא מעיקרא שא"י לומר ורק בעינן להכשירם מצד שהם שנים דשנים שהביאו גט א"צ לומר בפ"נ בעינן עדות גמורה וצ"ע. שוב מצאתי בס' גט מקושר בס"ג שני אות ו' שכ' בפשיטות דאפילו שני סומים פסולים להביא הגט אף דשני' שהביאו גט א"צ לומר בפ"נ היינו משום שהם עדים

וכאילו אמרו בפנינו גירשה אבל סומים דפסולים להעיד לא מהני וכן אם היו פתוחים ונסממו מ"מ צרכי' לומר בפ"נ כיון דאין לו דין עדות דבעינן תחילתו וסופו בכשרות וכן בהך דינא דסי' קמ"א סל"ד כו' (הבאתיו שם ס"ק ל"ג) וזה ברור עכ"ד ע"ש:

כ **בטביעת קול**. עב"ש שהקשה לפמ"ש המגיד דבזה"ז אין שום אדם נאמן בטב"ע למה כאן מהני טביעות קול כתב ואפשר כיון דידוע לנו דזאת אשת המשלח כו' ולפ"ז אם א"י לנו שזו אשת המשלח לא סמכינן על הסומא כו' ועיין בס' קרבן נתנאל פ"ב דגיטין אות ע"ד שכתב ליישב קושיית הב"ש הנ"ל וגם בס' גט מקושר בס"ג שני אות ו' כתב לתרץ הקושיא הנ"ל ע"ש. ולפי דבריהם אף שאין אנו יודעין שזו אשת המשלח סמכינן על הסומא שאומר שמכיר בט"ק. גם בספר בית מאיר כתב על דינו של הב"ש הנ"ל דאינו מוכרח ע"ש:

כא **ואם אינו מכירה כו'**. עיין בספר גט מקושר בס"ג שני אות ו' שכתב בזה. אמת שכ"כ גם כן בטור אבל לפע"ד נראה שאין כן דעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שלא הביאו כלל הך דרב יוסף כו' והאריך בזה ומסיים ולכן לפע"ד במקום עיגון יש לסמוך בהך מלתא על הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וסגי במכיר טביעות קלא של העדים ע"ש:

כב **אינו מכירה**. כ' בס' תו"ג נראה דא"י לעשות שליח אחר המכיר' כיון דהוא אינו יכול לגרשה הוי כשליח שלא ניתן לגירושין ועוד נראה דאפי' בפני ב"ד אינו יכול ליתן דיש לחוש שלא יטעוהו בני אדם דיאמרו שהם ב"ד אף שאינם ב"ד מחמת שהוא סומא עכ"ל:

כג **שאינן קרובים**. עבה"ט בשם ב"ש דבדיעבד כו' ועיין בס' גט מקושר בסג"ש אות כ"ה שדעתו להקל אפילו לכתחילה במקום עיגון ע"ש ועמ"ש לעיל סי' קמ"א ס"ו ס"ק ט"ל:

כד **באפי הנהו סהדי גופייהו**. עב"ש ס"ק כ"א ועיין בס' גט מקושר בס"ק שני אות ו' באריכות:

כה **הרי את שלוחי להולכה** עב"ש ס"ק כ"ג שכתב ואם אמר הרי את ש"ה עד לשם ושם הוי את ש"ק לא הוי גט כלל כו' ועיין בס' בית מאיר לעיל ר"ס קמ"א (הבאתיו שם סק"א) שתמה עליו וכ' דהעיקר דהיא ספק מגורשת ע"ש:

כו **עד ב"ד פלוני**. עבה"ט מ"ש ואם שולח ע"י א' כו' והוא מדברי הב"י בשם הרשב"ץ וסיים שם אא"כ באומר שהוא יעשה איזה שליח שירצה למסור לו הגט. וכתב ע"ז הב"ש ס"ק כ"ד לפ"ז נ"ל גם כשאמר לה שתמסור לב"ד דוקא אם אמר לה שתמסור לאיזה ב"ד שתרצה מהני מה שאמרה ב"נ וב"נ אבל אם מייחד הב"ד ואמר לב"ד פלוני תמסור אז היא לא נעשה לשליח כלל ולא מהני בפ"נ ובפ"נ מה שהיא תאמר ויש לחלק כיון דהבעל לא עשה הב"ד לשלוחו אלא על ידה הוא מצוה עכ"ל. ועיין בתשו' מהרי"ט ח"א סי' ל"ה

שדעתו דאף אם מייחד הב"ד מהני אמירתה בפ"נ ובפ"נ. וז"ל התשובה שם. על אודות אחד ששלח גט לאשתו ע"י שליח ולא רצה הבעל ששליח זה יתננו לה לפי שתתבייש האשה ממנו ואמר לו שיעשה הוא שם שליח את פלוני שהיא קרובה ומיודעה. ונתקשה הרב מהר"ם גלאנטי בענין דכיון שאין בדבר זה שום שליחות ומעשה קוף בעלמא הוא דעבד לא מהימן מתקנתא דרבנן שיהא השליח נאמן לומר בפ"נ ובפ"נ. ולא מצא מקום להכשרו אלא שיכתבו ב"ד כתב מעשה ב"ד שנכתב ונחתם בבניהם לשמה. ואני לא ירדתי לסוף דעתו שאם הבעל עשאו שליח על הגט וימסרנו בב"ד ויאמר בפ"נ ובפ"נ וימנה הוא השליח האחר למה יהא נאמן כו' ומה שהביא ראי' מדברי הב"י בשם הרשב"ץ כו' אינו ראי' דדברי הרשב"ץ אינם אלא במי שעשה כבר שליח שם ושולחו לו ע"י זה שיתנהו ביד שלוחו נמצא דזה האיש אין לו תורת שליחות כלל ומעשה קוף בעלמא הוא דעבד השליח הגט כבר נעשה ע"פ הבעל כמו שהוכיח הרא"ש ז"ל בתשובה כלל י"ח (שהובא בש"ע סי' קמ"א סעי' ל"ה) ובענין זה הוא נדון של הרשב"ץ ז"ל וזהו מה שכ' ולא דמי לאשה עצמה שמביאה גיטה דכיון שאמר לה שוי שליח שתרצי הרי היא שלוחו של בעל כלומר כיון שיש בידה כח לעשות שליח שלוחו של בעל מקרי. וזה אין לו כח לעשות שום שליח שהרי הבעל מנה שליח מעכשיו. אבל אין כוונתו של הרב ז"ל לחלק בין כשיש בידו לעשות כל שליח שירצה להיכא דא"ל עשה שליח לפלוני לבד דבזה אין טעם לחלק כלל תדע דבס"פ תתקבל עסקינן באומר אמרו כו' ושוב מצאתי בתשובה מהר"י אדרבי ז"ל סימן שמ"ה שכתב גם הוא שאינו יכול לומר בפ"נ ובפ"נ ולא נהירא כלל כו' וההיא דאבא בר מניומי בפרק כל הגט (בש"ע סימן קמ"א סעיף ל"ו) ראי' גדולה היא דאילו אבא בר מניומי הוה הכא שפיר דמי והי' יכול השליח לומר בפ"נ ובפ"נ אע"פ שייחד השליח ותו ההיא דהאשה עצמה מביאה את גיטה כו' לא היתה יכולה לעשות כל שליח שתרצה מעצמה ללישנא בתרא דא"ל ומשוי בי דינא שליח דמשמע דב"ד יעשו ואפי' שלא בפניה כדאמרי' בשלהי כל הגט כי משוו ב"ד שליח אפי' שלא בפניו של שליח ראשון. אבל התקנה שאמר מר (מהר"ר גלאנטי) שיכתבו ב"ד כתב מעשה ב"ד שנכתב ונחתם בפניהם לשמה אינה דרך סלולה כמו שנראה מתשו' הריב"ש סי' שי"ח הובא בב"י ס"ס קמ"ב עכ"ד ע"ש: והנה מה דמהרי"ט ז"ל רוצה להעמיס כן בדעת התשב"ץ. המעיין בתשב"ץ עצמו ח"א סי' כ"ה יראה להדיא שמבואר מדבריו היפוך ממה דמפרש הרב מהרי"ט בדעתה וסבר ראיתי בתשו' ברית אברהם סי' צ"ח סוף אות ט' שהעיר בזה על מהרי"ט הנ"ל וכתב עליו שלא עיין בדברי הרשב"ץ כל הצורך ע"ש. אמנם בגוף הדין ודאי דראיות מהרי"ט עצומים בס' בית מאיר האריך לתמוה בזה על

התשבץ ומסיים וז"ל לכן העיקר לע"ד שכל הפוסקים חולקים עליו וס"ל כמו שכתבתי סי' קמ"א סל"ו (עמ"ש שם ס"ק ל"ז) דאף שליח של"נ לגירושין שם שליח עליו לענין בפ"נ כו' ולהכי השמיטו הש"ע כו' ושוב מצאתי תשו' מהרח"ש בסי' ג' מביא בשם הרשד"ם שחולק על התשב"ץ והוא מאריך לקיים דבריו בדחוקים ולע"ד העיקר כהרשד"ם עכ"ל:

כז **וצריכה לאמרו.** עב"ש שכ' ואם מסרה ליד ש"ה ולא אמרה ב"נ וב"נ לא מהני כו' מיהו בתשו' ריב"ש כו' ועיין בהגהת יד אפרים שתמה עליו דדברי הריב"ש אינם ענין לזה כלל ע"ש.

כח **בעל שמביא גט לאשתו.** כ' בס' תו"ג וז"ל ומשמע מדברי הרמ"א דאפילו הביא ממדה"י ליכא חשש מוקדם והוא בכלל גיטין הבאים ממדה"י דקלא אית לי' וכ"כ הרש"ל בישו"ש גיטין באריכות ע"ש (עמ"ש בזה לעיל סי' קכ"ז סק"ה וסק"ח) ונוסח ההרשאה בבעל שמוליך הגט הוא בב"י בטור סי' קמ"א (בד"ה כתב בא"ח זהו לשון שליחות כו') עכ"ל:

כט **וחתמו העדים בפניו** עבה"ט שכ' משמע בחתימות העדים לא מהני קול קולמס כו' ועיין בס' ב"מ שכ' דבתשו' מהרא"ש סי' ב' ג' האריך בטעם הדבר כו' ועם שהרב מהרי"ט בסי' כ' העתיק ל' תוס' ארוכים שמצא דנשמע מהם להדיא דאף על החתימות יוכל להעיד ע"י קן קולמס כדמשמע נמי מכח הקושיא דסומא שבב"ש עכ"ז לא רצה לזוז מפסק הרמ"א והראב"ן והטור ודחקו מאד בישוב קושיא זו (גם בס' גט מקושר בס"ג שני אות כ"ו כ' ישוב לזו) אך בזה מסכים להלכה שאם במעמד השליח נחתם אלא שהסיח דעתו ולא נסתכל ממש בשעת החתימה על ידיהם אלא ראה הגט יוצא מת"י העדים חתום באופן שא"י להשתמט לומר לא חתמנו שליח כזה יוכל להעיד בפני נחתם עכ"ד ע"ש:

ל **וזאת היא חתימתי.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' שנ"ט שכ' על ענין העד החתום על הגט אם ראוי להיות שליח הולכה בח"ל ולומר בפ"נ ובפנ"ח דעתי הוא שמותר להיות שליח אפי' לכתחלה כי דינו של רב אשי הוא כהלכתא בלא טעמא כו' וא"כ הבו דלא לוסיף עלה דוקא היכא דאמר ואני הוא העד השני דשייך טעמא דרב אשי מיהת אבל כשאמר בפ"נ ובפנ"ח הוי כולו שפיר כתקנתא דרבנן וכ"ת מניני שאמר בפני נחתם ומחזי דאחר חתמו ולא הוא מאי איכפת לן בהא סוף סוף קושטא הוא שנחתם בפניו וכן מעשים בכל יום במצרים שהסופר כותב גט ומוליכו לאשה ואומר בפני נכתב ובפנ"ח אע"פ שהוא בעצמו כתבו ה"נ אין לחוש אע"פ שהוא חתמו שיאמר בפני נחתם כו' והאריך בזה ומסיים וז"ל מכל הני לישני משמע שמפני דבורו שאומר אני הוא העד

השני נפסל הגט לא מפני שהוא חתום על הגט הלכך יאמר השליח בפ"נ ובפני נחתם וכשר לכתחלה דכולו הוי כתקנתא דרבנן שפיר עכ"ל ע"ש. ועוד שנוי דבר זה בקצרה בס"ס ת"ו שם ע"ש. אכן בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ח הובא שם דבסדר הגט דמהר"י מרגליות כתב בשם א"ז דאין לעשות העד שליח הוסיף עליו דה"ה דאין לעשות הסופר לשליח. ואא"ז הגאון ז"ל מחולק שם עם הגאון מהר"ד אופנהיים בהוספה זו של מהרי"מ בענין הסופר אבל בענין העד שכבר יצא מפי הא"ז מסכימים שניהם דאין להקל בשום אופן אא"כ יתקיים בחותמיו כמבואר שם. וכבר כתבתי מזה לעיל סי' ק"כ ס"ק כ"א וגם בסי' זה לעיל ס"ק א' וע' עוד בתשו' הגאון מהרי"מ מבריסק סי' ל"ז:

לא **אין בכך כלום**. עב"ש ס"ק ל"ד מ"ש לתמוה על הרמ"א ז"ל ועיי' בתשו' בגדי כהונ' סימן י"ג מה שכ' זה ליישב. ועיין בח"מ הי' מ"ה סי"ב ובש"ך שם:

לב **ונחתם בפניהם**. עבה"ט מ"ש ולהכי' אפילו ב' סומים כשרים כו' ועמ"ש לעיל ס"ק י"ט שזה תמוה ע"ש:

לג **דמה"ת עדים החתומים כו'** ע' בט"ז ס"ק י"ח שתמה מאד על דין זה דהא בריש גיטין פרכינן לטעמא משום קיום ליבעי תרי כמו בכל קיום שטרות משני כיון דמה"ת עדים החתומים כו' ורבנן הוא דאצריך והכא משום עיגונא אקילו בה רבנן. הרי דלא אקילו בעגונא אלא ע"י נאמנות השליח דהאמינו חז"ל כבי תרי אבל אם לא אמר השליח בפ"נ הגט פסול ולא סמכינן על הא דמה"ת א"צ קיום וסיים כמדומה שאין לסמוך ע"ז למעשה ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קל"ו שכ' דלקמ"מ דבאמת הרשב"ץ בעצמו הרגיש ליישב זה כמו שהובא לשונו בב"י סי' זה שכ' וז"ל ועדיף טפי גט מקויים שלא נתקיים הקיום מעד א' אומר בפ"נ ובפ"נ עכ"ל והיינו שהרי עד א' אינו מועיל מה"ת לממון וקיום שלא נתקיים מהני מן התורה וא"כ ק"ו אם השליח נאמן כו' ומסיק שם דבמקום עיגון ודחק גדול יש לסמיך על הרמ"א ז"ל ע"ש (ויתר דבריו בתשובה הנ"ל יובא לקמן ס"ס קנ"ב) . ועב"ש ס"ק מ"ב שכ כיין דס"ל לכמה פוסקים קיום ב"ד א"צ קיום בזה הוא מקיל כו' כנראה שכיון ג"כ ליישב קושיית הט"ז הנ"ל (ומ"ש דס"ל לכמה פוסקים כו' הוא ע"פ דברי הר"ש בן הרשב"ץ שהביא הב"י סי' קמ"א שכ' דמחלוקת ראשונים היא והירושלמי אומר דמעשה ב"ד לא צריך קיום כו' ע"ש. ולכאורה תמוה הא הרשב"ץ שהביא הב"י הי' זה כתב בהדיא נראה משני התלמודים שקיום ב"ד צריך קיום כו' וכן הוא בתוס' כתובות דף כ"א ע"א ד"ה עד ודיין בשם הירוש' דצריך קיום וכ"ה בר"ן שם והעתיק שם ל' הירוש' והוא נמי הלכה פסוקה בח"מ סי' מ"ו ס"ו. אמנם עיין בתשב"ץ עצמו ח"ג ס"ס ט"ז ובסי' כ"ב ובסי' ס"ו ותבין כוונת הר"ש בזה וגם יתר דבריו בתשובה

הנ"ל) ועיין בתשו' הגאון מהר"מ ז"ל מבריסק סימן ל"ג כתב גם כן ליישב תמיהת הט"ז הנ"ל והביא שם דמשמעות האחרונים שיש לסמוך להקל בשעת הדחק ועיגון גדול וכן ראה במהריק"ש שכתב גם כן שהסכימו להקל בשעת הדחק וכן בס' יאיר נתיב מהרב בעל גינת וורדים כתב בפשיטות להקל בזה וגם הועתק שם בסי' י"א תשובת הרדב"ז שכ' וז"ל ואף על גב דגיטין חמירא משטרות קיום גיטין קיל מקיום שטרות דבקיום גיטין אף שאין מכירין דייני הקיום הגט כשר כו' והכי איתא במרדכי בגיטין עכ"ל. ושם בסי' ס"ה העתיק לשון המרדכי בזה שהוא בהלכות גט שלו סי' תנ"ג שכ' שם בהדיא וא"צ הכרת חתימת ב"ד כל זמן שלא יערער הבעל כו' ע"ש: ומה"ט השיב בתשו' מהרי"מ שם אודות גט שנשלח ממרחקים ערך ת"ר פרסאות ע"י בי דואר עם הרשאה מג' רבנים אשר השליח הא' מסר הגט והשליחות לרבנים הנ"ל והם מינו את פב"פ שבמקום הנתינה לשליח הולכה לגרש בו את האשה פב"פ מבעלה פב"פ. והובאו הגט וההרשאה עם אגרת להרב דמקום האשם מאוספים יחד כולם בדלוסקמא להעץ ונתנו בחפיסה בכיס והחותמ' על הכיס ונשלח זה על הבי"ד שטראחווע חתומים בחותמי העקספאדיציע. והאריך שם לצדד להקל ליתן הגט להאשה הנ"ל הואיל והוא מקום עיגון גדול שאם לא יועיל גט כזה לא יהי' לה תקנה לעולם. ותורף דבריו דמצד שהחמיר הרמ"א ז"ל בסי' קמ"א סל"ה דאין למנות שליח הולכה ע"י כתב פשוט דבמקום עיגון אין לחוש לזה כו' (כמו שהובא בסי' קמ"א ס"ק ל"ה) . ועיקר החשש בזה הוא כיון דהמקום מרחק רב וא"א לקיים חתימות עדי הגט ולא חתימות הרבנים שחתמו על הרשאה גם מצד זה אפשר להקל לפ"מ דמבואר ברמ"א ס"ס קמ"ב בשם הרשב"ץ דבמקום דחק ועיגון יש לסמוך כו' ואף שהט"ז הרעיש על דין זה מ"מ משמעות האחרונים שיש לסמוך להקל בשעת הדחק ועיגון גדול כו' (כמו שהובא לעיל) . והגם דלכאורה אינו דומה ממש לדינו של התשב"ץ דשם הי' מקויים על הגט אלא שלא הכירו החתימות אבל בנ"ד הגט אינו מקויים כלל אלא על ההרשאה כו' וכבר כתב הרמ"א ס"א דהרשאה לא מקרי קיום דחיישי' שמא הגט מזויף והרשאה נכתב על גט אחר מ"מ הרי בסעיף ט' מבואר ברמ"א בב"ש לענין שליח שני מהני הרשאה וטעם החילוק מבואר למעיין בריב"ש סימן שי"ח כו' ועוד נראה דבנ"ד ודאי אין חשש לומר שמא נכתב ההרשאה על גט אחר כיון שהיו מחוספים יחד וקשורים וחתומים בכמה חותמות דע"ז סמכינן מחשש חילוף באיסורי תורה בב' חותמות. וכן בתשו' אמונת שמואל סי' יוד סמך על זה שהיו הגט והרשאה קשורים בקשר של קיימא ונחתם בשני חותמות באופן שלא יוכל להזדייף ולהתיר הקשר ולסתור החתימות כו' וגם בס' יאיר נתיב סי' י"א כתב בשם הרדב"ז לענין החשש דהקיום אינו על הגט בעצמו

צידד שם להקל כו' (ועמ"ש לעיל סי' קמ"א ס"ק ל"א בשם ת' גאוני בתראי סי' מ"ד) . ומה דיש עוד חשש בזה ממ"ש בתשו' פני ארי' סי' ך' דכתב הבא מרחוק ע"י בי דואר בעי קיום מדאורייי בו' (הבאתיו לעיל סי' י"ז סעיף י"א ס"ק נ"ב) אמנם אין דבריו מוכרחים (ע' בתשב"ץ ח"ג סי' ס"ו) ובפרט שהוא בעצמו כתב מטעם שמקום הכתיבה אין מכירום ובנ"ד אנו מכירים ונוכל לברר משם ובפרט האידנא דנעשה ונכתב בספרי הבי דואר כו' והאריך עוד בזה לבאר כמה צדדים והוכחות ואומדנות בנדון הנ"ל ומסיק להקל באם יסכים עוד גדול אחד ע"ש. ומ"מ למעשה צ"ע רב בקיבוץ חכמים. ואפילו במקום דאפשר לקיים חתימות קיום ב"ד ואין חשש רק מחמת מינוי השליחות בכתב ומחמת שהובא ע"י א"י כתבתי ג"כ בסי' קמ"א ס"ק ל"ה דאין להקל כ"כ בפשיטות אפילו במקום עיגון ועב"יש בכה"ג שאי אפשר לקיים. ובפרש לפי טעמו של הב"ש הנ"ל כיון דס"ל לכמה פוסקים קיום ב"ד א"צ קיום כו' והרי באמת דיעה זו נדחה לגמרי וכמ"ש בתשו' מהריב"ל ח"ב סי' א' דרוב בנין ורוב מנין מכל הפוסקים דחו זה ופסקו דמעשה ב"ד צריך קיום ע"ש: וכן ראיתי בסמ"ק עם הגהות הגאון מהר"י צייעלים ז"ל נדפס תשובה ארוכה בזה ודעתו להחמיר ע"ש דף כ"ט ע"ב. גם כבוד ידידי הרב הגאון מו"ה ברוך מרדכי נ"י אב"ד דק"ק וואלקאוויסק כתב אלי שהאריך בתשובה להחמיר בגט הנשלח ע"י בי דואר ממרחקים ואין מכירין ח"י דייני הקיום כלל. והביא ראיה שלא כדברי הרשב"ץ הנ"ל מירושלמי (ותספתא) פ"ק דגיטין ה"ג המביא גט ממדה"י ולא נכתב לפניו ולא נחתם לפניו מחזירו למקומו ועושה לו ב"ד ומקיימו בחותמיו וא"צ לומר בפ"נ ובפ"נ אלא אומר שליח ב"ד אני. מבואר דאפילו במביא גט מקויים צריך שיאמר שליח ב"ד אני אבל בלא"ה לא מהני אע"פ שמקויים אלא כיון דאומר שליח ב"ד אני הוי כמו דמקיימו לפנינו בקיום ב"ד כמו בשליח שעשה שליח מהני באומר שליח ב"ד אני דחזקה דנעשה כדין כמ"ש הריב"ש בתשובה רק הכא בגט מקויים סגי באומר שליח ב"ד אני אפילו בשליח ראשון אבל בלא"ה לא מהני גלל עכ"ד. והגם שלפע"ד יש להשיב על ראי' זו מ"מ למעשה יש להתיישב הרבה (ושמעתי שזה מקרוב יצא לאור עולם ס' תיקון עולם מגאון א' בדורינו והעמיק והרחיב בענין זה בעוצם בינתו אבל לא ראיתיו):

## סימן קמג

א **על תנאי.** עבה"ט בשם מהרי"ט. ושם הביא ראי' לזה מתוספתא דקידושין (שהובא בש"ע לעיל סי' כ"ט ס"ח ובח"מ רכ"א) ע"ש. ולכאורה אינו מובן מאי ראי' מדיני קדושין ודיני ממונות לענין גיטין דקיי"ל גילוי דעתא בגיטא לאו מלתא היא כדאי' בפ' השולח

וראוי לומר כאן דאף אם האשה תבעה להתגרש מ"מ כל שלא הזכיר התנאי בעת נתינת הגט הוא גט מוחלט בלי תנאי. ומצאתי סברא זו בת' הרדב"ז ח"א סי' פ"ג דשם נשאל במעשה בראובן שהי' הולך למה"י ואמרו בו שיניח גט לאשתו ונתרצה אבל אמר שיהי' הגט לג' שנים והפצירו בו קרובים שיהי' הגט לשנה ועל הסכמה זו הלכו לסופר וכתב הגט סתם ונתנו לה סתם ולא הזכירו התנאי כלל כי הבעל סמך על מה שהסכימו עמו הפשרנים שהוא לזמן הנז' ובא מעשה לפני חכמי צפת ונחלקו קצתם אמרו שהיא מותרת מיד וקצתם אמרו שהתנאי קיים ועל דעת כן גירש. והוא ז"ל השיב דאשה זו מותרת מיד ואינה צריכה להמתין כלל דקיי"ל גילוי דעתא בגיטא לאו כלום הוא ואע"פ שזה המגרש גלה בדעתו שאינו רוצה לגרש אלא על תנאי לאו כלום הוא דדילמא חזר בו וגירש לחלוטין בלי תנאי דגרסי' בפ' השולח גידל בר רעילאי כו' וק"ו הדברים אי לא מהני גלויי לבטל את השליח כ"ש דלא מהני לבטל מה שעשה המגרש בעצמו שגירש סתם בלי תנאי דאם איתא דלבו על תנאי הי' לו להזכיר בשעה שנתן הגט כו' היש לך גלוי דעתא טפי ממי שהזכיר תנאו אלא שלא כפל אותו או שהקדים הלאו להן ואמרינן דתנאו בטל והמעשה קיים ומגורשת מיד בלי תנאי (אין זה מוסכם כמבואר. לעיל סי' ל"ח ס"ד והוא ז"ל בעצמו בתשובה אחרת שיובא לקמן חשש מאד לסברא זו וגזר אומר דאם לא קיימה תנאה אפילו אם נשאת תצא) וכ"ש בנ"ד. ונ"ל ראי' ממה ששנינ' בתוספתא פ"ד כו' כ"ש בנ"ד שלא אמר לסופר כלום אלא לפשרנים אמר התנאי והם לא היו לא סופרים ולא שלוחים דפשיטא כיון שנכתב הגט סתם ונתנו לה סתם ולא הזכירו התנאי שהיא מגורשת מיד: עוד ראי' דע"כ לא פליגי רבוותא (ע' בסי' קמ"ז ס"ב בב"ש סק"ג אלא אם הי' התנאי על פה קודם כתיבת תורף הגט דלדעת הרמב"ם ורש"י ותוס' כו' וע"כ לא פליגי אלא שהזכיר התנאי בשעת כתיבת הגט אבל אם אמר התנאי לפשרנים ולא הזכירו בשעת כתיבת הגט יש לנו לומר חזר בו ומחל התנאי ואפי' שכך הי' דעתו בשעת הכתיבה ג"ד בגיטא לאו מלתא היא. וא"ת יהי' ספק מגורשת לדעת הרמב"ם ז"ל ובעלי שיטתו כיון שהזכיר התנאי על פה קודם כתיבת התורף. לא קשיא דלא אמרינן הכי אלא אם הזכיר התנאי בשעת כתיבת הגט ולפני כתיבת התורף כגון שאמר כתוב לאשתו ע"מ כך וכך אבל בנ"ד שהזכיר התנאי לפשרנים ולא הזכירו בשעת כתיבת הגט אין זה תנאי אלא גילוי דעת. כללא דמלתא לכתחלה צריך שיהי' התנאי על פה ובשעת הנתינה הי' על פה. ובשעת כתיבת הגט קודם כתיבת התורף ספק מגורשת ונכון להחמיר: ואם לא הזכיר התנאי כלל בשעת כתיבת הגט אלא לפני אחרים שאינם לא סופרים ולא עידי הגט כנ"ד אין כאן תנאי והאשה מותרת מיד כו' ואפשר לומר דמהרי"ט הנ"ל ס"ל כדעת

הב"ח לעיל ר"ס קל"ד ומהרח"ש בדיני מודעא שהזכרתי לעיל סי' קל"ד סק"א דס"ל הא דג"ד בגיטא לאו מלתא היא דוקא היכא שהג"ד הוא לבטל מעשה שכבר עשה אבל היכא דהג"ד בא לבטל מה שעתיד לעשות מלתא היא וא"כ בנ"ד הוא ג"ד על מה שעתיד לעשות ומלאא היא. אך א"כ לא יהי' הלכה כהרי"ח בזה דהא הב"מ שם לא ס"ל כדעת הב"ח הנ"ל וכתב שכן משמע מכל הפוסקים. ויותר נראה דמהרי"ט ס"ל שזה לא מיחשב ג"ד כלל רק אמירה ממש שנותן הגט רק באופן זה (עב"ש לעיל סי' קמ"ח ס"ק צ"ח בשם הט"ז ומ"ק שם) וע' בתשובת מהר"ם לובלין סי' קכ"ג בתשובת בעל הלבוש ז"ל אודות הגט דווינא שכ' וז"ל ואע"פ דקיי"ל כאביי וכו' היינו בג"ד חלוש בעלמא כגון ברוך הטוב והמיטב כו' שנוכל לפרש לתרי אפי אבל ג"ד והוכחה גמורה שאין בו פקפוק ונדנוד כלל אפי' אביי מודה עכ"ל אך הרי בגט ההוא כל חכמי הדור חלקו עליהם ויצא בהכשר כמ"ש הב"ש לקמן סימן קמ"ה וצ"ע. ועיין עוד בענין הנ"ל תשובה להרדב"ז ז"ל בס ' תקע"ב בעובדא בראובן שבא לגרש את אשתו והוא אינו בקי במשפט התנאים ואמר למסדרי הגט איני רוצה לגרש אלא על תנאי זה ומסדרי הגט טעו ולא כפלו את התנאי (ר"ל בעת שהיו מקרין אותו לומר לה ה"ז גיטך ע"מ כך וכך לא כפלו את התנאי (ונשאל אי אמרי' כיון שלא נעשה כתנאי ב"ג וב"ר התנאי בטל והמעשה קיים והרי היא מגורשת אע"פ שלא נתקיים התנאי או דילמא בתר דעתיה אזלינן ודעתו הי' שלא תתגרש אלא על תנאי זה. והשיב אם הי' התנאי במעכשיו או ע"מ לדעת הרי"ף והרמב"ם ורוב הפוסקים לא מבעיא לך כו' כי תיבעי לך לדעת ר"ח וקצת מפרשים דס"ל דגם במעכשיו צריך לכפול התנאי א"נ במתנה בלשון אם ולכ"ע דאפי' למאן דפסק כרבנן דפליגי עליה דפ"מ כו' (ע"ש דהלשון מגומגם וצריך תיקון) הילך בגיטין וקידושין אם לא כפיל תנאו ולא נתקיים התנאי חוששין לה ואין מחזיקים אותה לא במגורשת ולא בשאינה מגורשת כו' ואפי' לפי ספיקך אינה מותרת לינשא כיון שלא קיימה תנאו ואם עברה ונשאת תצא מזה ומזה וכל הדרכים האלו בה. אבל קושטא דבנ"ד תנאי גמור הוא כיון שהוא אמר להם בהדיא שאינו רוצה לגרש אלא על תנאי זה אם לא קיימה תנאה אינה מגורשת כלל דלא אזלינן בתר טעות מסדרי הגט אלא בתר דעתא דידיה דאע"ג דקיי"ל גלוי דעתא בגיטא לאו כלום הוא הכא לאו גילוי דעתא הוא אלא אמירה ממש שאין רוצה לגרש אלא בתנאי זה ואם אתה אומר כי מפני טעותם יהיה הגט גט והתנאי בטל נמצא אתה מגרש אשתו ממנו בע"כ והוי גט מעושה ואע"ג דלדעת רוב הפוסקים יותר הוא מועיל בדיני ממונות גילוי דעת או אומדנא דמוכח מתנאי שלא נעשה כתיקונו ובגיטין כיון דגילוי דעת אינו מועיל כ"ש דתנאי שלא נעשה כתיקונו אינו מועיל ה"מ בזמן שהבעל בעצמו

הוא המתנה ולא התנה כתיקון חז"ל דכיון דלא קפיד בתנאי דעתו לגרש לגמרי אבל בנ"ד שהבעל אומר בהדיא שאינו רוצה לגרש אלא בתנאי וסמך על מסדרי הגט והם טעו תנאי גמור הוא ואם לא נתקיים התנאי אינה מגורשת כלל עכ"ד ע"ש: ועיין עוד ברדב"ז ח"ב סי' תקצ"ב שנשאל על ראובן שכתב גט לאשתו ואמר לעדים שהוא רוצה ליתנו לה ע"מ כך וכך ומיד הלכו עידי הגט ובאו עדים אחרים ונתנו לה סתם מאי מגורשת על תנאי או בלא תנאי. והשיב הדבר ברור שאם היו שם העדים הראשונים אשר שמעו התנאי מפיו והם עידי המסירה אין ספק שהיא מגורשת על תנאי אע"ג שמסרו לה סתם ודאי על תנאו הראשון סמך וכ"כ הראשונים ז"ל אבל כיון שלא מסר הגט בפניהם אלא בפני אחרים שלא שמעו התנאי מגורשת בלא תנאי אע"פ שהוא צווח ואומר על תנאי הראשון סמכתי שהרי העדים הללו משוו לה מגורשת בלא תנאי דקי"ל עידי מסירה כרתי ואפי' למ"ד ע"ח כרתי הרי לא נחתם הגט על תנאי ותו כיון שהוא יודע שאין אלו העדים אשר שמעו התנאי ולא הזכירו בשעת מסירת הגט אחולי אחליה לתנאו והשתא קא הדר ביה ואין שומעין לו עכ"ד (ע' בת' הרא"ש כלל ל"ה שהובא בב"י ס"ס זה ובתשו' מהר"מ לובלין סי' קכ"ב) . ויש לעיין בשלשה תשובות אלו של הרדב"ז ז"ל ולכוון הדברים שיהיו מתאימים ומכוונים זה לזה. ועמ"ש לעיל סי' י' ס"ג סק"נ:

ב **ואפילו הוא כהן** עיין בתשו' מהרי"ט סי' ג' ובס' שעה"מ פ"ח מה"ג דין א' בד"ה ודע עוד:

ג **ואפי' מת הבעל**. ע' בספר שעה"מ פ"ח מה"ג דין א' שהקשה ע"ז מסוגיא דפ"ק דיומא די"ג דמסיק שם אלא לחדא אמר לה כו' אי חזי לה דקא בעיא למימת קדים איהו ועייל לב"ה כו' דמשמע בהדיא דלאחר מיתתה אם ילך לב"ה אינה מגורשת למפרע ותירץ שדעת הרמב"ם כמ"ש בתוס' ישנים שם לחלק בין ההיא ובין האמור במשנה ס"פ מי שאחזו (ובש"ע סי' קע"ד ס"ג) מעכשיו אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש ומת בתוך יב"ח ה"ז גט דש"ה שמתה קודם שנתקיים התנאי ועל מי יחול הגט ע"ש. וכתב וז"ל וכפי האמור זכינו לדין דמי שנתן גט לאשתו ואמר לה הז"ג ע"מ שאתן מנה לפלוני וכיוצא בזה ומתה היא קודם שקיים הבעל התנאי ואחר מיתתה בא הבעל לקיים התנאי אינה מגורשת למפרע ואם נשאת קודם התנאי הולד ממזר עכ"ל:

ד **וי"ח דאפילו בתנאי כו'**. עיין בשעה"מ פ"ח מה"ג דין א'.

ה **שאם תתן ליורשיו אינו כלום**. מדברי המל"מ פ"ג מה' זכיה ומתנה דין יו"ד מבואר דדוקא באמר שתתני לי ומשום דמלת לי מיותרת שהיה לו לומר שתתני אבל אם באמת אמר שתתני ולא אמר לי לא אמרי' לי ולא ליורשי יעו"ש וע' בס' שעה"מ פ"ז מה' אישות

דין יו"ד שתמה עליו דמדברי הירוש' שהביא הרשב"א בחידושיו פ' מי שאחזו מבואר בהדיא דאפי' בע"מ שתתני גרידא אמרינן לי ולא ליורשי ע"ש וע' בתשובת פרח מ"א ח"א סי' ז"ח:

ו **עד שתחלוץ.** עיין במל"מ פ"ח מה"ג דין כ"ב ובס' שעה"מ שם מ"ש בזה:

ז **הרי הם מחולים לך אינה מגורשת.** ע' בס' יד המלך פ"ח מה"ג דין כ"א שכ' וגדולה מזו יש ספק גדול אצלי קרוב הדבר בעיני דבתנאי זה של נתינת מאתים זוז אם קיים אחר התנאי עבורה ונתן בשבילה משלו ר' זוז לא מהני אף דבקידושין בודאי מהני כה"ג דהא לא עדיף נתינת מעות התנאי מנתינת גוף כסף קידושין בעצמם דבהילך מנה ותתקדש לפלוני שהיא מקודשת (לעיל סימן ר"ט ס"ה) ואף דהמקדש בעצמו לא נתן מאומה ומכ"ש דמהני בקדושין נתינת אחרים בכסף של קיום התנאי (ע' בח"מ סי' רמ"א ס"ז בהגה ומ"ש בפ"ת שם) אבל בתנאי דגירושין נראה דלא מהני נתינה של אחרים דכיון דהוא קפיד לצעורה בנתינה זו וכי נתנו אחרים בשבילה לא נתקיימה מחשבתו בזה דבנתינה זו לא ציער אותה כלל ולדינא צ"ע עכ"ל:

ח **כל ימי חייו** עבה"ט שכ' משום חומרא כו' והוא מדברי הב"ש וכ"כ הב"י דהפי' בדברי הרא"ש שכ' דראוי לפסוק כרבא לחומרא היינו משום דספוקי מספקא ליה ומה דאיכא בין רבא לרב אשי הוו ספק מגורשת ע"ש וע' בס' קרבן נתנאל שם בפ' מי שאחזו אות נ"ט שהשיג עליהם וכתב וז"ל ואני אומר נשתקע הדבר ולא נאמר אלא ה"פ דבגט לצעורה קא מכווין לכך אנו דנין לשונו להחמיר משא"כ לענין ממון כו' ואשתמיטתיה להרב"י תשובת הרא"ש כלל ו' סימן י"ד שמבואר שם להדיא כמו שפירשתי עכ"ל. ומיהו לדינא אין נ"מ בזה דאף אם הפירוש בדברי הרא"ש כדבריו מ"מ הוי ספק מגורשת משום דעת הרי"ף דהרמב"ם.

ט **וי"א דכל שאין העיכוב.** עב"ש סקי"ז ומ"ש בסוף דבריו ולשאר פוסקים כו' אא"כ התחילה להניק כך הוא בתנאי שתתן לידו ונתנה קצת מעות ומת הוי גט כו' ועיין בהגהות יד אפרים שכ' עליו ולענ"ד צ"ע מה דס"כ בנתנה קצת מעות הוי כהתחילה לקיים התנאי כמו בהתחילה להניק ואין הנדון דומה דגבי הנקה כך דרכה להניק יום יום עד תשלום הזמן ואם כן בהתחילה להניק הוי התחלת קיום התנאי שהרי א"א שתניק כל השיעור בפ"א שהוא דבר התלוי בזמן משא"כ בהתנה שתתן מאתים זוז אם היא רוצה בידה לקיים התנאי בפ"א הלכך אע"פ שאם נתנה לי מקצת ואחר כך השאר נמי קיימה התנאי וכדאמרי' בקדושין בחסר דינר מקודשת וישלים מ"מ האופן תנאי אינו רק

בתשלום כל המאתים ותנאי א' הוא וכל כמה שלא נתנה לו כל הסך אף התחלת קיום התנאי לא מקרי כיון שאינו דבר התלוי בזמן כך יש מקום לחלק ביניהם וצ"ע עכ"ד.

י **כדי שיקחנה.** עיין בתשו' חוות יאיר סו' קצ"ו שנשאל באלמון אחד מטופל בבנים שהיו בעירו איש ואשתו עניים מרודים ומכמה שנים רבתה המחלוקת ביניהם ושניהם רוצים בגט אך שהאשה מבקשת מבעלה חמשים זהו' שתלביש עצמה אח"כ ותוכל להנשא ואין באיש למלאות רצונה ושאל האלמן הנז' אם רשאי לשלוח אל האיש שרוצה להתקשר עמה שישאנה באשר היא וילבשנה לכן תתגרש מאישה בלי בצע כסף כו' והשיב באף ובחימה ובקצף גדול שאל יוסיף לראות פניו בבקשת עצה נגד מנהג עולם כי לא נכון לדבר עם אשת איש מענין נישואיה אחר גירושיה ע"ש. ועיין בשו"ת בית דוד סי' י"ד שנשאו על ענין כיוצא בו והשיב להתיר דכל שהבעל לא דיברו זה עם זה כלום לית לן בה דאין לנו להוסיף על גזירת חז"ל ע"ש. וכפי הנראה לא ראה דברי החו"י הנ"ל:

יא **ואין תקנה.** עיין בביאור רבינו הגר"א ז"ל סק"מ כנראה שחולק על דין זה. גם בתשו' מהרי"ט ח"א סי' מ"ט חולק על זה ועיין בזה בתשו' המבי"ט ח"ב סי' א' ובתשו' הרדב"ז ח"ד סי' פ"ה ובס' שעה"מ פ"ז מהל' אישות דין י"ב ופ"ח מהל' גירושין דין א' ובספר בית מאיר ובס' תורת גיטין סי' זה ועיין בתשו' גליא מסכת סי' א' תשובה ארוכה בזה במעשה שאירע בא' שגירש אשתו ובשעת נתינה אמר שלא תנשא לגבר משך ג' שנים. והאריך מאד בזה ובדברי הגר"א ז"ל הנ"ל ובסוף דבריו כתב אמנם כל זה אם היה הבעל מפרש ואומר הרי זה גיטך ע"מ שלא תנשאי עד זמן פ' אך בעובדא דנא כפי המבואר בשאלה שהמגרש אמר לא תנשא עד ג' שנים וכפי הנראה אמר מקודם כל המבואר בסדר גיטין אות רל"א וא"כ בין שאמר כך בלה"ק או בל' אשכנז אין כאן בית מיחוש דאין כאן לא ענין חוץ ולא ענין תנאי ועל מנת כו' ע"ש. גם בתשו' הגאון מהרי"מ ז"ל מבריסק סי' מ"ו האריך בזה בעובדא באחד שאמר בעת נתינת הגט והרי אמל"א ולא תנשא בלשון תנאי באופן שלא תנשא או ולא תנשא ונודע אח"כ שעשה זה בעצת חבריו שהסיתו אותו לצערה והמגרש הוא כהן ואח"כ בערך ב' שנים סידרו לו גט אחר בלי תנאי והאריך שם דבנדון זה איכא התירא אפילו לדעת תשובת הרא"ש ומסיק שם להקל ע"ש. גם בת' עמודי אור שנדפס מחדש סי' צ' תשו' ארוכה בזה באחד שאמר בשעת נתינת הגט והרי אמל"א מכאן ועד עשר שנים ומסיק שם ג"כ להתיר אחר שנתן גט שני בלא תנאי באם יסכימו עמו ע"ש:

יב **אא"כ יקדשנה.** ע' בת' הרדב"ז ח"ד סי' ס"ה יובא לקמן סכ"ב סקכ"ב מבואר דכאן מקדש אותה בברכה ע"ש:

יג **ויחזור ויגרשנה סתם.** פשוט דצריך דוקא לכתוב גט שני אבל לא בגט ראשון אפי' אם הוא באותו יום עצמו דליכא חשש מוקדם. ועיין בת' גליא מסכת סי' ג' אות ה' כתב שם וז"ל וכפי הנראה דבר זה מוסכם מכל הפוסקים שאם אדם מגרש את אשתו בגט ואח"ז חזר וקידשה לא יתכן כלל שיגרש אותה באותו גט עצמו שגירשה בראשונה אף דהיה הכל ביום אחד דליכא מוקדם כו' וטעמא דמלתא משום דדומה ממש לשט"ח שנמחל שעבודו כו' עכ"ל ע"ש. ועמ"ש לעיל סי' קכ"ו ס"ק מ"ו לענין איך יכתבו כאן בגט אם אנתתי או ארוסתי ע"ש:

יד **ואם נשאת לו.** עיין בתשובת ב"י בדיני גיטין סי' י"ג בענין אם לא נשאת לו רק נתקדשה לחוד וכתב דלכאורה נראה דאע"פ שנתקדשה לו לא עברה על תנאו כל זמן שלא נכנסה עמו לחופה שעל זה מורה לשון נשואין אך להיותי מיראי הוראה לא מלאני לבי להתיר יעו"ש וע' בשעה"מ פ"ח מה"ג דין י"ב שכתב עליו דהרב המבי"ט כתב בפשיטות בח"א סי' של"ד דאינו נקרא נשואין עד שנכנסה לחופה (עבה"ט סק"ח) ושכן כ' הרשב"ץ בת' ואנכי הרואה שיש לדקדק מדברי התוס' הפך דבריהם כו' ע"ש. ועב"ש לעיל סימן נ"ג סק"ד ובספר בית מאיר שם ובסי' ס"א. ומ"ש בפ"ת שם בסי' ס"א סק"ח מענין זה:

טו **נשאת לו נתבטל הגט.** עב"ש ס"ק ל"א מה שהקשה מלעיל סעיף י"ד דפסק דאם נשאת לאב הוי גט כו' ובהגהות הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל כתב וז"ל י"ל דדעת המחבר כמ"ש הר"ן דבע"מ שלא תנשא לפלוני תפסו נישואי פלוני והגט בטל ע"ש עכ"ל. ומ"ש ומכל הני פוסקים כו' ולא כדעת ה"ג כו' ער"ש לקמן ס"ק י"ט:

טז **שלא יתנה עלי' תנאי.** ע' בשעה"מ פ"ח מה"ג דין י"ב והובא קצת לעיל סי' קל"ז סק"ה:

יז **שלא תאכלו בשר כו'.** כתב במל"מ פ"ח מה"ג דין י' וז"ל ונראה דה"ה במתנה בקיום מעש' כגון האומר ה"ז גיטך ע"מ שתדורי בבית זה לעולם דאינו גט משום דכל ימיה אגידא בי' (ועיין בשעה"מ שם שכ' עליו דאשתמיט מיניה דברי התוס' פ' מי שאחזו (גיטין דף ע"ה ע"ב) בד"ה מת הבן שכתבו כן בהדיא ע"ש) . ונסתפקתי בנותן גט על תנאי אלא שהתנה שני תנאים שבהתקיים אחד מהם יהי' גט כגון האומר ה"ז גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז או ע"מ שלא תשתי יין לעולם וכוונתו הוא שאם תתן המאתיים זוז יהי' גט ויכולה לשתות יין וכן אם לא תשתה יין יהי' גט אף שלא תתן לו מאתיים זוז עכ"ל. ועיין בספר יד המלך שם שכ' עליו לא ידעתי מקום הספק כלל ומהיכי תיתי לא תהי' מגורשת בזה דמאי איכפת לן מה שהוסיף והתנה גם שלא תשתה יין לעולם הא עכ"פ אם תתן לו הר' זוז תהי' מותרת ביין ולא תהי' אגידא בי' עוד ואם

נאמר דמשום דאי לא תתן תהי' אגודה ביה באיסור שתיית יין אין זה גט כריתות א"כ בכל תנאים דעלמא ואף בתנאי דע"מ שתתן ר' זוז לחוד אם לא תקיים התנאי הרי כל גופה אגידא ביה והיא כאשתו לכל דבר ובכל זאת בתנאי דמעכשיו כל כמה שיש בידה לקיים התנאי אף דעדיין לא קיימה מותרת להנשא לכתחלה ומשום דאמרי' דלכדי שלא תקלקל א"ע ותשוב להיות אגידא ביה מסתמא תקיים התנאי וכמו כן אם הוסיף עוד תנאי דאם לא תתן תהיה אסורה בשתיית יין לעולם מותרת ג"כ להנשא לכתחילה דכיון דבעינן דבר הכורת וכי נשאר עוד אגידת דבר ביניהם אינו גט משום הא גופא מותרת להנשא לכתחילה דאמרי' דבכדי שלא תקלקל א"ע ותבטל הגט ע"י איסור שתיית יין מסתמא תקיים התנאי והיא תתן המאתים זוז וכי נתנה הר' זוז אזי התנאי של איסור שתיית יין בטל למפרע ע"ש:

יח **שלא תשתי יין לעולם.** בהגהות הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל כתב בזה וזה לשונו ואם אמר סתם ע"מ שלא תשתי יין עיין מהריב"ל ח"א דף ס"ה ע"ד עכ"ל:

יט **או כל ימי חיי פלוני** ע' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' קכ"ו תשובה מבנו הגאון מהר"ש איגר נ"י וז"ל השאלה איש אחד עוד בימי נעוריו עזב את אשתו ואת ביתו וזה שנתים נודע כי אוה משכן לו במדינת האללאנד והרעישו הב"ד במכתבים להשתדל ממנו ג"פ לאשתו אך אבותיו ואחיו מגודל השנאה להאשה המתגרשת מחמת הקנאה כי מסחר אחד לה ולהם הרבו גם הם בדבריהם להטותו לגרש על תנאי שבעוד שנה תעקור משכנה מעירם לעיר מולדתה לבית אבותיה ומחשש עיגון הוסכם על גט בתנאי והנה כמו ד' חדשים אחר הגירושין שבק הבעל המגרש חיים לכל חי והאשה רוצה לקיים תנאה שלא להצטרך חליצה. ויש מי שעורר לחוש לסברת בה"ג (עב"ש סוס"ק ל"א) שכ' בשם רבנן קדמאי הביאו הה"מ פ"ח מגירושין בהתנה ע"מ שלא תשתי יין כל ימי חיי פ' ונשאת לאחר ומת בעלה הראשון בחיי פלוני ועברה ושתתה בחייו דלא נתבטל הגט. ומסתברא כמו דאין מעשה שלאחר מיתת המגרש מבטל הגט כן אין מעשה מועיל לקיים הגט. ודעת הרב השואל נוטה שאין לחוש לסברא זו שהרי הר"ן פרק המגרש וההה"מ פ"ח דחו את זה בראיה מכרעת ותו בש"ע לא הביא דיעה זו כלל עכ"ל השאלה. והשיב ע"ז באריכות לבאר דברי רבנן קדמאי הנ"ל על שלשה דברים. הא' בטעם הדין למה לא נתבטל הגט ע"י ביטול התנאי שאחר מיתתו הב' ליישב קושיית הה"מ והר"ן וגם עוד איזה קושיות שיש להעיר על דבריהם הג' למצוא מקום מאין הוציאו דין זה. ואחרי אשר העמיק והרחיב בענין זה העלה בנדון השאלה להתיר דגם הני רבנן לא אמרי' לדינייהו אלא בתנאי דשב ואל תעשה אבל בקום ועשה מודים דמתקיים התנאי גם אחר המיתה.

גם י"ל דבנ"ד כיון דזקוקה ליבם והיא אגודה מחמתו מועיל קיום התנאי גם אחר מיתת הבעל. ושם בסוף התשוב' הסכמת כבוד אביו הגאון החסיד ז"ל על הפתק הנ"ל. ובסי' קכ"ז שם תשובת גיסו הגאון מהר"ר משה סופר ז"ל על ענין הנ"ל וביאר ג"כ דברי רבנן קדמאי הנ"ל לסלק מעליהם כל קושיא ונדון השאלה העלה ג"כ להתיר מצד אחר משום דטעמא דרבנן הנ"ל הוא שכל תנאי שהוא לצעורי אמרינן דשבק ומחל בשע' מיתתו (ולפ"ז בנ"ד לא היתה צריכ' כלל לקיים התנאי רק משום דמספקא לן דלמא להרווחה קמכווין) וממילא בנדון שלפנינו בין יהי' כוונתו להרווחת בני משפחתו במסחרם בין לצער אשתו אם תקיים התנאי ומרויח מקום לבני משפחתו הרי היא מותרת לשוק בלי חליצה. ובסוף התשובה שם סיים אך כל זה אם הי' לשון התנאי ככתוב בשאלה שבתוך שנה תסע משכונתה ועיר' ותדור בעיר אביה. שאם שתסע לשם ותדור שם יב"ח או תקנה בית שם שהיא בכלל בני העיר שם הרי נתקיים התנאי והרי זה כריתות אע"פ שאפשר אח"כ תחזור לדור במקומה הראשון ותפסיד לבני משפחתו במסחר מ"מ י"ל שלא חשש הבעל לזה אבל אם לשון התנאי וכוונתו ע"מ שלא תדור בעיר משפחתו וקיי"ל האומר סתם ע"מ שלא תכנס לבית אביך כוונתו לעולם ה"נ כוונתו לעולם לא תדור א"כ אין זה כריתות כלל ע"ש.

כ **חיי פלוני**. ע' בשעה"מ פ"ח מה"ג דין י"א ויובא לקמן סכ"ב ס"ק כ"ג מבואר מדבריו שלדעת הרשב"א דוקא בכה"ג שתלה הדבר רק בחיי איש אחד אבל אם אמר כל ימי חי פלוני או פלוני אין זה כריתות ולדעת הר"ן אינו כן ע"ש וצ"ע:

כא **שלא תלכי לבית אביך**. עב"ש ס"ק ל"ג וע' בזה במל"מ פ"ח מה"ג ובשעה"מ שם באורך:

כב **ע"מ שלא תנשאי**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' פ"ה שכ' וז"ל ובענין מה שאמרו העדים שאמר ע"מ שלא תנשא ולא חמר שלא תנשאי ביוד אין הכי נמי שלשון תנשאי הוא יותר מדוקדק אבל גם אם אמר ע"מ שלא תנשא תנאי גמור הוא כו' ולענין אם יכול לגרש בגט שני בלא תנאי איני רואה לסמוך בזה (על הרמב"ם) להקל נגד כל גאוני עולם שאמרו שזה כריתות וכיון שנתגרשה פעם ראשונה ע"מ שלא תנשא לפלוני מה יועיל הגט השני אשה מגורשת היא מגרש הילכך אין לו תקנה אלא שיחזור ויקדשנה ולא יברך ואח"כ יכתוב לה גט אחר וימסרנה לה בלא תנאי ותהי' מותרת להנשא לאותו פלוני ותקנה זו כתבה הרא"ש ז"ל בתשובה (הובא לעיל סט"ז) ומה שכתבתי שלא יברך ברכת אירוסין הוא לחוש לסברתו של הרמב"ם ז"ל שאמר שאין זה כריתות הלכך אכתי אשתו היא והויא ברכה לבטלה עכ"ל ע"ש עוד ועמ"ש לעיל ס"ק י"א וי"ב.

כג **וי"א כו' הו"ל כאומר כו'** ע' בס' שעה"מ פ"ח מה"ג דין י"א שכ' נראה ברור דאפי' לדעת הרמב"ן והרשב"א (הוא הי"א אלו) דוקא באומר שלא תנשאי לפנוני (שהתירה לכל העולם ולא אסרה רק על אחד) דאיכא למימר דילמא מיית ההוא גברא ולא אגידא ביה כלל אבל באוסרה לכ"ע אינו מתירה אלא לאחר ודאי ליכא למימר דילמא מייתי כ"ע. וגדולה מזו נראה דלפ"ד הרשב"א ז"ל בההיא דע"מ שלא תלכי לבית אביך דאע"ג דאפשר דנפל הבית לנפילה דלא שכיח לא חיישינן (הובא במל"מ שם) א"כ אפי' באומר ע"מ שלא תנשאי לפ' ולפ' אינו גט משום דמיתה דתרי הוי מלתא דלא שכיח ולא חיישינן כדאי' פ"ק דיומא. ואפילו למה שנראה מדברי הר"ן ז"ל דאפילו למיתה דכל זרעו דלא שכיח חיישינן (הובא ג"כ במל"מ שם) מ"מ באוסר' לכ"ע הא ודאי אין הפה יכול לדבר דילמא מייתי כ"ע ונמצא א"כ דכל ימיה אגידא בי' ולא מקרי דבר הכורת בינו לבינה והאריך בזה בדברים נכונים. ושוב כתב שמצא בתשובת הרשב"ץ ח"א סי' ד' שכ' דיכול לאוסרה אפי' על הרבה בני אדם כו' ואולם אין סתירה מדבריו ז"ל לדברנו דהוא מיירי שם באוסרה לזמן קצוב כו' ע"ש ועמש"ל לעיל סי' קל"ז סק"ד:

כד **ונקטינן כדברי שניהם.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' פ"ה:

## סימן קמד

א **ה"ז גיטך כו'** עב"ש סק"א שכ' אע"ג דאונס מהני בכל התורה כאן בגט תיקנו כו' וכל המקדש כו' ועיין בס' פני יהושע בק"א למס' כתובות סי' ג' שכ' דקשה על זה דא"כ ישתנה הדין במי שכנס את יבמתו וגירשה בענין זה דאם לא באתי ואירעו אונס או שביטל הגט שלא בפני השליח (לדעת רשב"ג בפ' השולח (גיטין דף ל"ד) אבל אנן קיי"ל כרבי דבטלו מבוטל וכדלעיל סי' קמ"א סעיף ס') דהכא לא שייך האי טעמא דשוויא לבעילתו בעילת זנות דסוף סוף ביאת זנות נמי קונה ביבמה ודוחק לומר דאה"נ דבכונס יבמתו לא שייכי הני דיני וליכא למימר דבכונס יבמתו וגירשה כה"ג אפקעינהו רבנן נמי לקידושי קמאי של אחיו המת ושוויא בעילת זנות וממילא נפקע זיקת היבם והוי בעילת היבם נמי ב"ז דזה אינו דלא שייך לומר אפקעינהו לקידושין אלא במי שעשה שלא כהוגן ועוד דאין שום סברא לומר דאפקעינהו לקידושי קמא דהא נפיק חורבא מיניה בדאיכא צרה וניסת לשוק ע"י יבום דהך. ועוד הקשה שם על ענין זה דאפקעינהו לקדושין דא"כ לפ"ז תופסין לו קדושין באחותה ומצאתי בחידושי הרא"ה ז"ל דאה"נ דתופסין מדאוריי' ויש לתמוה שלא נזכר זה בפוסקים. וכתב לתרץ דבאמת לעולם לא באנו למדה זו דעיקר תקנת חכמים הי' בכל מגרשי על תנאי שיגרש אדעתא דרבנן וזולתם

לא יועיל לו טענת אונס ואדעתא דהכי מגרשי ובזה אין צורך לאפקועי קדושין אלא שאם יערער עדיין ויאמר שלא גירש אדעתא דרבנן וירצה לבטל הגט מחמת אונס בזה הפקיעו הקדושין ושוויא בב"ז כיון שעבר על תקנת חכמים ולא גירש על דעתם ומאחר שתיקנו כן מסתמא לא יערער עוד ויעשה בב"ז ולא חיישינן להכי ואף אם ערער לא משגחינן בי' ואין ערעורו כלום ע"ש היטב. ועיין בספר בית מאיר הזכיר קצת ומדברי הפ"י הנ"ל וכתב עליו שקרובים דבריו לדברי הרשב"א בתשו' סי' אלף קס"ב כו' ע"ש. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' נ"ט אות ה' שכ' שם כלל מחודש בענין דאפקעינהו רבנן לקידושין וכתב לתרץ ע"פ סברתו דברי הר"ן בסוף נדרים יעו"ש ויש לעיין בכל זה: ועיין עוד בס' ב"מ שכ' והנה לפ"ד יש להסתפק קצת אחרי שאין אונס בגיטין הוא מטעם צנועות ופריצות אולי דוקא במוסר גט ליד אשתו ולא במוסרו ליד שליח ומתנה אם לא באתי תן גט זה לאשתי ונאנס דטעמא דצניעות ודאי שייך אבל טעם פריצות י"ל דלא שייך דמה תאמר זמנין דשמעה כו' דהא אין הגט בידה ומהיכי תיתי לחשוד השליח בהכי ושמא מחשש צניעות לחוד לא תיקנו או דילמא סתמא אמרו אין אונס בגיטין בכל אופן והכי מסתבר וגם יש למשמע הכי מדברי הרשב"א בגיטין ד' ע"ז כו' וכן מדברי הראב"ד כו' דבכל ענין אין אונס בגיטין ע"ש:

ב **שאין אונס בגיטין.** בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' ב' אלפים רי"ט נשאל על מי שגירש את אשתו מעכשיו אם לא אעבור מכנגד פניך עד זמן פלוני והאמינה עליו כמאה עדים שלא בא ולא פייס והלכה האשה והחביאה עצמה וכשהגיע הזמן בא הבעל ובקשה ולא מצאה ואחר הזמן באת האשה ותובעת כתובתה והוא צווח ואמר אנוס אני. והשיב אשה זו מגורשת גמורה היא ונוטלת כתובתה ונעשה כמי שצווח על ביתו שנפל או על ספינתו שטבע בים חדא דקיי"ל אין אונס בגיטין ואפי' אונס דשכיח ולא שכיח וכ"ש הא דשכיח דכיון שיכולה להתחבא דבר מצוי היא שלא היתה חפצה בו והוה לי' לאתנויי וכיון דלא התנה גמר וגירש ולא הוציאו מזה הכלל אלא אכלו ארי וכיוצא בו דלא שכיחי ותו כיון שהאמינה עליו שלא נתפייסה מה לי אם עומדת לפנינו ואינה רוצה להתפייס ומה לי אם החביאה עצמה כדי שלא ירבה עליה רעים הרי לא נתפייסה ואינה רוצה להתפייס וגדולה מזו אני אומר אפי' עומדת לפנינו ועדים מעידים שבא ופייס היא נאמנת לומר שלא בא או שבא ולא פייס שהרי האמינה כמאה עדים וכ"כ הריב"ש סי' שנ"ח (עב"ש סס"ק י"ד ובאה"ג סוף הסימן וכמ"ש לקמן ס"ק ז') ולענין כתובה הרי כתב לה כשתנשאי לאחר כו' ושם בסי' שאח"ז האריך לדחות ולבטל דברי מי שחלק עליו בזה וסיים שם וז"ל ואתה השואל אל תשת לבך לדברי המתהללים כו' ואם יד החולקים תקיפה על

עצמם תשלח את האשה לצפת ושם תנשא או תבא ירושלים ואני אשיאנה בהסכמת שאר החכמים ולא יהי' לבי נוקפי כלל כי הלכה זו ברורה אצלי מאד עכ"ל ע"ש:

ג **בגיטין**. עבה"ט מ"ש בשם ב"ש וה"ה אחר תקנת ר"ג דאין מגרשין בע"כ כו' וכבר כתב כן הב"ש לעיל ר"ס ל"ח שהביא שם דברי הר"ן פ' האומר שמחלק בנאנס מקיום התנאי בין תנאי דקידושין לתנאי דגירושין דבקדושין לא מהני אונסו דאמרה לי' מה לי ולאונסך משא"כ בגירושין דיכול לגרש' בע"כ רק שהוא התנ' התנאי לרצונו וכי נאנס אח"כ מהני האונס לפוטרו מהתנאי וכ' שם הב"ש דהשתא אחר חר"ג דאין מגרשין בע"כ אף בגירושין אם נאנס בקיום התנאי יכולה האשה לומר אני לא נתרציתי רק אדעתא דתנאי ומה לי ולאונסך ע"ש. וע' בס' יד המלך פ"ד מהל' חליצה הלכה כ"ד שהשיג על הב"ש בזה מהא דחליצה מוטעת (לקמן סי' קס"ט סעי' נ' ועמ"ש שם) וכ' וז"ל הנה מדברי הב"ש נראה שדעתו דבהתנה תנאי בגירושין ובפשע ובזדון לבו לא רצה אח"כ לקיים התנאי דזה מקרי בודאי מגרש בע"כ וע"ז קאי החר"ג והרי מדין זה דחלוצה מוטעת מוכח להדיא דהיכא דלא רצה אח"כ לקיים התנאי זה לא מקרי כלל מגרש בע"כ דהא בגמ' אמרו בפירוש דחליצה מעושית פסולה ובכל זאת כי הטעתו בקיום התנאי לא מקרי בע"כ כיון שגוף החליצה היה ברצון ואף שהיה על תנאי ואינה רוצה אח"כ לקיימו זה הוי טעות ולא אונס וכמו כן בגט אין זה רק טעות ועל זה לא גזר כלל ר"ג ומלבד כל זאת גוף סברתו של הב"ש אינו מובן דאף אם נאמר דגם בכה"ג גזר ר"ג מ"מ אין כח גזירתו באם גירש בע"כ לפסול הגט בדיעבד (עב"ש לעיל סי' קי"ט ס"ק י"ב ומ"ש שם בס"ק ז') וכיון שהגט בכל אופן הוא כשר רק שהוא נלכד במצודת חר"ג וכי נאנס ואין בידו לקיים התנאי לענין זה בודאי מהני האונס לפוטרו מהח' ואין שייך לו' כאן מה לה ולאונסו הא אין הדבר נוגע לה כלל דבכל אופן היא מגורשת ממנו משא"כ בקדושין כו' ולפי דעתי ליכא שום צד בתנאי הגט ונאנס בקיום התנאי שיבוטל הגט ע"י זה וסברת הב"ש תמיה מאד בעיני וצ"ע לדינא עכ"ל. גם בס' בית מאיר חמה ע"ד הב"ש הנ"ל וכן בס' טיב קדושין לעיל ר"ס ל"ח פקפק עליו בזה ע"ש. ומ"ש הבה"ט הראנ"ח הי' מהסס כו' שלא לומר אם לא אבא בתוך כו' כ"כ בשמו בתשובת מהרי"ט ח"ב סי' ח' והוא ז"ל דן על זה דבכמה מקומות שנינו תוך תוך ולאו באמצע הוא רק כל המשך הימים נקרא תוך וההוא דתוך הגן שכ' רש"י ז"ל באמצע הגן וכן ת"א במציעות גינתא כבר כתב הרא"ם ז"ל דלאו דמלת תוך מורה על האמצע אלא דמיתורא דקרא דריש כן ועוד י"ל דאמצע שכ' רש"י לאו בנקודת האמצע קאמר כו' ע"ש (וקצת חידוש שלא הזכיר המשנה פ"ג דתרומות מ"ה האומר תרומת הכרי זה בתוכו כו' וע' בתשו' הרדב"ז ח"א סי' רנ"ו) . ומ"ש הבה"ט

בשם מהרי"ט המתנה מהיום כו' הוא בתשו' הנ"ל ע"ש. ומ"ש המתנה מכאן ועד יב"ח כו' עי' בתפו' אא"ז פנים מאירות ח"ב ס" קע"ד:

ד **אונס דשכיח.** עבה"ט בשם בה"י דט"ס הוא כו' וע' בספר בית מאיר שכתב דאפשר הדין עמו ע"ש:

ה **ואם כתבוהו כו' אינו גט.** עב"ש סק"ח (הציון בש"ע נרשם שלא במקומו) שכתב אע"ג דלא התנה בדין תנאי מ"מ כל מה שצוה לשלוחו א"י לעבור אפילו שלא התנה כדין תנאי כ"כ ב"ח בשם הרשב"א והר"ן עכ"ל וכבר כתב כן הב"ש לעיל סי' ל"ח סק"ב בשמם דכל התנאים שמתנה עם השליח אפילו לא כפל התנאי קיים שלא התרצה א"ע אלא בתנאי זה ע"ש ובס' בית מאיר שם פקפק בזה די"ל אף דקיי"ל שליח ששינה בטל השליחות אפשר היינו במה שמצוה אותו בהחלט בלא ל' תנאי או דבר שממילא נשמע וא"צ לתנאי אבל בלשון תנאי דינו שוה לבעל דבר ומכ"ש לגבי חסרון כפילות כו' ומה דפסקי' בסי' קמ"ד דאם כתבוהו תוך יב"ח אינו גט שמזה למדו דבריהם צ"ע כי לע"ד יש לדחות הקושיא מעיקרא דשם אין הפסול מדנכתב בלא קיום התנאי אלא דנהי דגוף המעשה תלה בלשון תנאי אם לא באתי ובאמת אפשר לומר דיהא התנאי בטל ואפי' יבא תוך יב"ח יוכלו לכתוב וליתן כל כמה דלא ביטל השליחות מ"מ הזמן שקבע לכתיבה בהחלט דהא אם אז משמע נמצא שלא צוה לכתבו עד אחר יב"ח והם שינו וכתביהו תוך יב"ח לכן בטל אבל אם לא כתבוהו עד אחר יב"ח אף שבא תוך יב"ח י"ל דתלה בדיני תנאים כמו בבעל דבר כו' אמנם מסיק שם לקיים דין זה ע"פ מה שהעלה הוא ז"ל בסי' ק"ך ס"ד לשיטת תיס' כתובת נ"ו בד"ה ה"ז מקודשת ותשו' הרא"ש כלל מ"ו ס"ס ב' שהובא בב"י ס"ס ל"ח דמבואר בדבריהם דכל זה שאנו צריכים למשפטי התנאים היינו משום דחידוש הוא דאתי דבור ומבטל מעשה לכן בעינן דומיא דהתם בתנאי ב"ג וב"ר לפ"ז לא בעינן משפטי התנאים אלא דוקא במקום מעשה אבל בענין שמתקיים בדבור פשיטא דאתי דבור דתנאי ומבטל דבור בלא כל משפטי תנאי כי זה ל"צ ללילפותא דתנאי ב"ג אם כן בעושה שליח ע"ת דנמי מתקיים בדבור פשיטא דלא בעינן למשפטי התנאים ע"ש: ועיין בס' ג"פ לעיל סי' ק"ך סקמ"ג הביא שם דברי הרשב"א והר"ן הנ"ל שכתבו דמתנה בהדי שליח שאני דכל תנאי מהני ביה לפי שאינו נעשה שלוחו אלא במה שנראה מתוך דבריו וכתב ע"ז דמדבריהם לא שמענו אלא בתנאי דמתנה בהדי שליח עצמו שאינו עושה אותו שליח אלא בתנאי זה אבל באומר לשליח שיתן הגט לאשה בתנאי זה לא שמענו אך דבר זה למדנו מתורתו של הרא"ם ז"ל שכתב בתשובה ח"ב סי' כ"ב דגם באומר לשליח הולכה הולך גט זה לאשתי ותהא ידך כידי ופיך כפי כו' ותהיה

מגורשת ממני אם לא אבא מכאן ועד י"ב חדש די וא"צ לכפול תנאו כו' שכל זה א"צ אלא בשעת נתינת הגט לאשה וכשיתן השליח לאשה אז יאמר לה התנאי ככל תנאיו עש"ה. ונלע"ד דמ"ש הרא"ם דכשיתן השליח לאשה אז יאמר לה התנאי ככל תנאיו זהו דוקא בגוונא דידיה שלא התנה עם השליח עצמו אלא שצוהו ליתן להאשה בתנאי בזה ס"ל להרא"ם דאף שלא פירש כל התנאי כהלכתו אמרי' מסתמא דעתו הוא שיאמר התנאי באופן המועיל ולכן צריך השליח לומר התנאי להאשה כהלכתו בכל תנאיו אבל בגוונא דהרשב"א והר"ן הנ"ל במתנה בהדי שליח עצמו שאינו עושה אותו שליח אלא בתנאי זה פשוט שא"צ השליח לומר כלל שום תנאי לאשה בעת נתינת הגט רק שהשליח יודיע לאשה או לב"ד שאין שליחותו אלא בתנאי כך וכך עמש"ל סי' קל"ז סק"ה. ועיין בבה"ט לעיל סי' ל"ח סק"ג לאחר שהביא דין דהרשב"א והר"ן דכל התנאים שמתנה עם השליח אפילו לא כפל כו' כתב על זה דכנה"ג הביא בשם ספר חוקות הדיינים דאפי' בתנאי הנעשה ע"י שליח כו' הנה ספר זה לא ראיתי אך כפי הלשון שהביא הבה"ט משמו י"ל דלא פליג כלל על דינו של הרשב"א והר"ן בתנאי דמתנה בהדי שליח אלא דפליג על דינו של הרא"ם הנ"ל בתנאי שעל ידי שליח גם במל"מ פ"ו מה' אישות בד"ה ושיהיה התנאי קודם למעשה הביא שם דברי הרא"ם הנ"ל וכתב הרב המגיה שם דיש חולקין על דין זה לע"ד י"ל נמי דכוונתו שחולקין על דינו של הרא"ם בתנאי הנעשה ע"י שליח אלא באופן דהרשב"א והר"ן כ"ע מודו דלא בעינן משפטי התנאי ודוק:

ו **ואם הוא ספק**. עמ"ש לעיל סי' קמ"א סקס"ז בשם ת' ברית אברהם:

ז **אפ"ה הוי גט**. עיין בב"י שכתב וז"ל הנותן גט לשליח ליתנו לאשתו ע"מ שאם לא יבא מאותו יום עד שתי שנים יהא גט ואם יבא תוך שני שנים לא יהא גט והאשה לא רצתה לקבלו עד שעברו יותר מששה חדשים אחר השתי שנים עשה מעשה בזה הר' יהודה בן בולא"ט ז"ל וציוה ליתנו לה והתירה מיד וכתב ע"ז פסק וגם על ידינו היה מעשה פה צפת ת"ו והתרנוה בכנופיא עכ"ל ומדנריו אלה משמע שאין חולק בדבר אך בת' הרא"ם סי' צ' הביא דברי מהר"י בן בולאט הנ"ל וחלק עליו ע"ש ובסימן כ"ג ול"א שבח"א ובח"ב סי' כ"ט האריך הרבה לבטל הגט הזה מתרי טעמי חדא משום דאיכא קפידא דבעל שאם היה נותנו לו בתוך הזמן עם התנאי היה נשמע הקיל שהוא גט של מצוה שחשש שמא ימות ותשאר עגונה כל ימים ויש לו בזה כבוד מכל העולם ואלו עכשיו שנתנו לה לאחר הזמן בלי שום תנאי יחשבו העולם שעתה שלחו לה כדי לגרש אותה בגט מוחלט יהוא גנאי גדול שיגרש אשתו בניו מוחלט בלתי שום סבה דלב"ש אינו מגרש אלא אם מצא בה ערות דבר וכיון דאיכא בזיון דבעל שהגט מוחלט אין קפידא גדולה מזי ועוד טעמא

אחרינא שכיון שהשליח א"א שיתן אותו בתנאי אלא בסתם אין לך שינוי דעת הבעל גדול מזה ונתבטל שליחות השליח כי הבעל לא עשאו שליח אלא לגט של תנאי לא לגט מוחלט והאריך בקיום שני טענות אלו ע"ש. וגם בתשו' מבי"ט ח"ב סי' קל"א חולק על הב"י ע"ש. ועיין בתשובת פרח שושן כלל א' סי' א' וב' הביא שם לשונות הרבה מגדולי בעלי התשובות המדברים בענין זה והוא ז"ל נשא ונתן בדבריהם והעלה דבנשואה אין להתיר כלל ליתן הגט כיון שעבר זמן התנאי ואם עבר ונתנו לכתחילה לא תנשא מיהו אם נשאת לא תצא אך בארוסה יכול ליתנו לכתחילה ובלבד שיפרש בשעת הנתינה בפני ב"ד שגט זה שלחו ארוסה ליתנו לה לזמן כך וכך ולפי שעבר הזמן אני נותנו לה סתם ודוקא בשעת הדחק. ושוב ראה בתשובת תורת חיים ח"ג מהרב מהרח"ש סי' פ"ב נדפס שם תשובת גדול אחד שהסכים להתיר (אף בנשואה) לתת גט זה והסכים על ידו מהרח"ש ז"ל בסי' פ"ג וכתב שיאמר השליח בשעת נתינת הגט כ"ז גיטך ששלח לך בעלך על תנאי כו' וכבר עבר הזמן והרי את מגורשת מיד ע"ש באורך:

ח **הרי היא נאמנת עלי.** עב"ש סס"ק י"ד שכ' וז"ל וסתם נאמנות שנותן לה היינו לנגדו ולא נגד שני עדים כו' עכ"ל. ועיין בס' ג"מ סג"ר אות מ"ה סק"ו שכ' דהרב ב"ב נתן מכשול למעיינים בקיצור דבריו שכתב דסתם נאמנות ל"מ נגד עדים משמע דנאמנות מפורש מהני כנגד עדים ומגורשת אפי' העידו עדים שביטל הגט וחס לי' למרן דלימא הכי דפשיטא דאם באו עדים שביטל הגט שתצא ובניה ממזרים דאנן אעדים סמכינן ובכהן צ"ע די"ל שויא אנפשי' חד"א מהני אף נגד עדים כו' עכ"ד. ואיני יודע היכן משמע כך מדברי הב"ש דהא ודאי שאם העידו העדים שביטל הגט גם הב"ש מודה דלא מהני נאמנות וזה מבואר להדיא בדברי הב"ש ס"ק הקודם שכתב דאם נתייחד עמה אע"פ שנתן לה נאמנות כשתאמר שלא בא עליה לא מהני כו' וכאן כוונת הב"ש רק לאפוקי דנאמנות מפורש לומר שלא באתי מהני אפי' אם יעידו עדים שבא (ולא שביטל הגט) וכמו שמסיים ואם אמר נאמנת עלי לומר שלא באתי אפילו באמת אבוא עיין תשובת ריב"ש כו' והדברים מבוארים בב"י בשם הריב"ש שכ' דאם לא אמר בפי' תהא נאמנת כבי תרי לומר שלא באתי א"נ כל שיש עדים כו' אבל אי הימנה בפי' כנגד עדים נאמנת היא אפילו באו עדים דהא הימנה והרי הוא כאילו אמר יהא גט אפי' באתי כל שתאמר היא שלא באתי עכ"ל (אלא שמה שהביא שם לשון השמ"ג באומר נאמנת עלי שלא באתי שאפי' באתי כו' צ"ע למה הוצרך להביא מהסמ"ג הרי זה הלשון עצמו איתא בתוס' דף י"ח ע"ב ד"ה שמא פייס ע"ש) וגם הג"מ עצמו כתב כך בסוף אות רל"ד וז"ל שם מיהו אם האמינה בפי' נגד עדים שאף אם יאמרו עדים שבאתי תהא נאמנת לומר שלא באתי

שפיר מהימנא טפי מעדים ואף שכתבתי לעיל בסוף דיני מודעי דאנן אעדים סמכינן מ"מ בכה"ג י"ל התנה לגרשה בכל ענין ותנאי בעלמא הוא אפי' תשקר מ"מ תתגרש מעכשיו עכ"ל ועמ"ש לעיל סי' קל"ד ס"ק ה':

ט **וחזר וביטל הגט.** עב"ש ס"ק ט"ו ועיין בס' שעה"מ פ"ח מה"ג דין א' וגם בספר גט מקושר אות רל"ד באריכות:

## סימן קמה

א **מהיום אם מתי** עב"ש סק"ג שכ' והנה בסי' קמ"א (צ"ל קמ"ח. והוא בטור וב"י שם) מבואר הפלוגתא אם דעתו שיחול הגט מיד ואז אפי' אין הגט קיים בעת המיתה מגורשת כו' ומקור פלוגתא זו עיין בגמרא גיטין דף ע"ג ע"ב. וברש"י ותוס' שם ד"ה אמר רבה באומר מעת שאני בעולם ובדברי הראשונים שם ובתשו' מיימוני להל' אישות סי' ל' באורך ועיין בתשו' משכנות יעקב סי' מ"א שהביא דהרבה מהאחרונים בתשובותיהם נטו להחמיר בזה כמבואר בתשו' מהריב"ל ובתשו' דברי ריבות ובתשו' ב"י שכמה גדולים החמירו הרבה בדבר. וכנגד זה כמה גדולים הורו להקל הלא המה תשובת מהרלנ"ח סי' נ"ב האריך להקל ע"פ דעת רוב הפוסקי' והסכים להתיר רק שעשה בנדון שלו עוד סניף לפי שנותן הגט הי' ע"ה כו' וכן בתשובת הרשד"ם הקיל בדבר והתעצם נגד החולקים עליו וכו' שם שהסכים עמו הרדב"ז וכ' לו בזה"ל אל תירא כי עמך אנכי הובא דבריו בס' מכתב אליהו. (ועיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' קס"ה מזה) ועכ"ז כמה גדולים שאחריהם לא רצו לעשות מעשה בדבר כמבואר בתשו' מהרח"ש ובתשו' ראנ"ח הובאו ג"כ בס' הנ"ל (גם בס' ג"פ סימן קכ"ב סק"ח הזכיר דברי התשובות הנ"ל ועוד הזכיר שם תשובות אחרות המדברים בענין זה) וכן בתשו' מהרי"ט נטה ג"כ להחמיר בדבר עם שכ' שהוא חומרא גדולה ועיקר דעתו נוטה להקל עכ"ז לא רצה לעשות מעשה ובס' המכתב האריך מאד להחמיר בדבר. והוא ז"ל האריך ג"כ בענין הזה ומחזק דעת המקילים אף במהיום ומכ"ש במעכשיו ע"ש. אכן בס' בית מאיר דעתו כדעת המחמירי' אף במעכשיו וכתב דכבר נהוג עלמא שלא לקרוע הגט שכ"מ הנעשה על תנאי אם ימות כנהוג בזולתו מהגיטין והוא ע"פ המרדכי ותשו' מיימון וכמבואר בב"ח ס"ס קמ"ח ותמה אני שלא נזכר דין זה בס"ג שלנו כו' ובתשו' מיימון שם מצריך נמי שיהא הגט דוקא ברשותה בשעת מיתת הבעל וא"כ אף בזה צריך ליזהר שלא יקחנו הרב המסדר כלל מידה עד אחר מיתתו כו' וכן מצאתי בסדר הג"פ סעיף רי"א ב' בלשון זה ויהיה ברשות האשה עד שימות ואחר מותו יקחנו הרב ויקרענו. אמנם לענין דיעבד אם בעת מיתת הבעל

היה הגט ברשות הרב שהיא הפקידה אותו בידו כתב בס' ב"מ שם דאפשר להקל ע"פ פסק הש"ע לקמן סי' קמ"ו ס"ב דמגורשת בהניחתו בצדי ר"ה אפילו בלא מעכשיו כו' ע"ש. וע' בספר ישועות יעקב סי' זה ס"ק ד' שנשאל על ענין זה בשכ"מ שגירש את אשתו (בתנאי אם לא מתי כו') ומסר הגט לידה ולא נקרע רק שהאשה המתגרשת נתנה הגט בפקדון לאשה אחרת ואח"ז מת הבעל והיבם אינו נמצא עמנו והי' בדבר חשש עיגון. והשיב ע"ז באריכות ומסיק סוף דבר בדבר השאלה דעתי נוטה להחמיר ולא להקל מאחר שהמחמירין הם רבים ובתראי וביחוד באיסור א"א (לאו דוקא קאמר ור"ל איסור יבמה לשוק) שומעין להחמיר. ומה שמצדד בתשו' הרלב"ח דדוקא באיש היודע בטיב גיטין ויודע שבאמרו מהיום אם מתי יכול להיות שהגט יחול שעה אחת סמך למיתה אבל בעם הארץ שאינו יודע מזה דעתו שיחול הגירושין מיד על תנאי כמו שאומר בפיו. דבר זה אין לו יסוד בש"ס וכבר השיג עליו בזה בס' מכתב אליהו. ובזו השאלה אף בלא נתקרע הגט אלא שנמסר ליד האשה אחרת הוא דומה לנתקרע הגט דמה דאמרי' דפקדון בכל מקום שהוא ברשות בעלים הוא היינו לענין שיכול למוכרו ולהקדישו ולא חשיב דבר שאינו ברשותו אבל לענין זה דבעי' שבשעת חלות הגירושין יהא הגט בחצירה או עכ"פ בצדי ר"ה מה שהוא ברשות אחרים לא חשיב מונח ברשותה כו' ומה שכתב בתשו' הרשד"ם בזה דאף לדעת מהר"ם מרוטען בורג שהחמיר בנתקרע מ"מ באופן זה שהפקדון הוא ברשות אחרים הוי כאלו מונח ברשותה (אין תשובת הרשד"ם כעת בידי ולכאורה צ"ע דהא איתא לכדיא בתשובה מיימוני הנ"ל בשם מהר"מ וז"ל ועוד אומר אני דלדברי ר"ת ור"י אפילו לא נתקרע אם הגט מונח ברשות אחרים באותה שעה הסמוכה למיתת הבעל אינה מגורשת כו' ע"ש) והביא ראיה מקידושי אשה כו' לא דמי להדדי דבגיטין בעינן שיהא מונח ברשותה ולא מהני מה שהוא ביד אחרים אבל בקידושין בפרט בקידושי כסף בהנאת הדבר היא מתקדשת וכן השיג עליו בס' מכתב אליהו. גלל כן בנדון השאלה אין להקל. אמנם מה שנתב מהרשד"ם דאם היה הבעל והעדים במעמד בעת שנמסר להאשה אחרת האשה נעשה שליח לקבלה הוא קרוב לשמוע עכ"ד ע"ש. וע' בס' ג"פ לעיל סי' קכ"ב סק"ח שהאריך שם הרבה בדיני ברירה ורוצה לומר דתקנת ר"י מפרי"ש לגרש לגמרי בלי שום תנאי כו' (כמ"ש לקמן ס"ט בהגה) הוא מטעם חששת ברירה ובאמצע הדבור שם הזכיר דברי הפוסקים והתשובות הנ"ל במגרשת בתנאי מהיום או מעכשיו אם מתי ונקרע הגט או לא היה ברשותה בשעת מיתת הבעל ודעתו שם לדעת המחמירים ובסוף הדבור שם כתב וז"ל גם בגט ש"מ לדידן דאנו נוהגים לתת אותו בתנאי מעכשיו אם לא מתי (היכא שהשעה צריכה לכך) יראה לע"ד דלצאת מידי חשש ברירה

גם לצאת מחשש שמא לא יהא הגט ברשות האשה משעת נתינה עד שעת מיתה או שמא יתקרע או יתקלקל הגט בינתים דהויא ספק מגורשת כמ"ש לעיל טוב לסדר שיאמר ה"ז גיטך משעה זו ממש אם מתי דדוקא באומר מהיום אם מתי או מעכשיו אם מתי איכא לספוקי דדעתו של ש"מ לאחר הגט עד שעת מיתה ונעשה כאומר מעת שאני בעולם אבל במפרש דבריו בהדיא שיחול הגט משעת נתינת הגט אם ימות אליבא דכ"ע היא מגורשת משעת נתינה ואם נקרע הגט או נאבד אח"כ אין לחוש כדמוכח מדברי הפוסקים ובפרט מדברי הרא"ם ח"א סי' ל"ד ומקור ברוך סי' י"ג וכ"ב וגם הרווחנו בזה דלית שום חשש ברירה משא"כ באומר מהיום או מעכשיו אם מתי דיש לחוש לטעם ברירה כדאמרן עכ"ל. וע' בספר בית מאיר הזכיר קצת מדברי הג"פ הנ"ל והסכים ג"כ לזה ולכן כתב או שבגט ש"מ של כהן במקום שיש לחוש לטירוף דעת החולה שמגרשין אף אנן ע"י תנאי יתנה בשעת הנתינה בל' זה אם לא מתי עד יום פלוני לא יהא גט ואם מתי מעכשיו עד יום פלוני והוא בכלל יהא גט משעה זו ממש ואם לא מתי עד יום פלוני לא יהא גט כו' ולשון זה הוא ברור בלי שום פקפוק ע"ש. וע' בס' גט מקושר בסג"ר אות ל"ח שהביא ג"כ דברי הג"פ הנ"ל בקצרה ופקפק עליו בזה דגם אם יאמר משעה זו ממש אינו מוציאנו מידי ספק כמו מעכשיו דפירושו ג"כ משעה זו ואפ"ה אמרי' שכוונתו לאחר הגט כו' אם לא שיאמר כך אם לא מתי כו' ואם מתי מכאן עד יום פלוני תהא מגורשת ממני מעכשיו משעה זו ממש ואפי' לא אמות עד יום פ' תהא מגורשת ממני משעה זו ממש ואם לא מתי לא יהיה גט ע"ש עוד. והנה מדברי הפוסקים והתשובות הנ"ל מבואר דהיינו דוקא בגט ש"מ שניתן בתנאי מהיום או מעכשיו אם מתי משא"כ בבריא שניתן על תנאי מעכשיו אם לא באתי אין לחוש כלל ואפי' נאבד או נשרף הגט קודם כלות זמן של התנאי כשר וכ"כ הב"ש בסק"ג כנ"ל וז"ל ובד"מ ר"ס זה הביא כו' ולכאורה נראה דל"ד בודאי בריא המגרש בתנאי מעכשיו לכ"ע מתחילים הגירושין מיד אלא בשכ"מ ס"ל כוונתו לאחר הגט כל מה שיכול עכ"ל וחילוק זה ג"כ כתבו הב"ח בס"ס קמ"ח וכתב דהוא באין ספק וכן מוכח מדברי הטור כו' ע"ש וכ"כ בפשיטות בס' קרבן נתנאל פ' מי שאחזו אות י"ח ע"ש וכן איתא להדיא במרדכי פ' הנ"ל סי' ת"ל תשובת מהר"ם וז"ל מה שנסתפק לפירוש ר"ת במהיום אם מתי כו' מה יאמר במהיום אם לא באתי מכאן ועד יב"ח ונקרע הגט או שאבד קודם הזמן כו' יפה לתת לבך לחלק בין מהיום אם מתי כו' עש"ה. אמנם מצאתי הגט של מהר"י מינץ העתיק שם סדר גט אחד של מהרי"ק ז"ל ומבואר שם שגם באופן זה צריך שישאר הגט שלם בלי קרע וטשטוש ביד האשה עד כלות זמן התנאי ע"ש. ושוב מצאתי בתשו' שיבת ציון סי' צ"ב שנשאל על ענין זה בגט

שניתן לאשה בתנאי מעכשיו אם לא באתי עד יב"ח אם צריך להיות הגט שלם ביד האשה עד כלות זמן התנאי. וכתב להרב השואל יפה עשה כבודו שלא קרע הגט וחשש לדעת מהרי"ק ומהר"י מינץ בסדר הגט וכן בכנה"ג בסה"ג חלק ט' אות י"א דגם במגרש על תנאי מעכשיו אם לא באתי עד זמן פלוני צריך שישאר הגט שלם ביד האשה בלי קרע וטשטוש עד כלות זמן התנאי והנה בדיעבד בודאי אין לחוש לזה ובטלה דעתם נגד הרבה גדולי פוסקים הראשונים כו' מ"מ ראוי לחוש לכתחילה לדעת המחמירין הנ"ל כו' והאריך שם לפרש טעם המחמירין אלו (ומבואר שם דהיינו דוקא היכא שתלה התנאי בזמן בזה שייך לומר סברת התוס' שדעתו לאחר הגט כל מה שיכול משא"כ אם לא תלה התנאי בזמן כלל אלא בנתינת ר' זוז וכיוצא דבכל רגע יכולה היא לקיים התנאי בזה בודאי דעתו שיחול הגט מעכשיו) ע"ש. ושם בסי' צ"ג כתב עוד להרב השואל וז"ל היסוד המוסד הוא כי לא היה הכוונה במכתבי הראשון לקבוע הלכה למעשה כדעת מהרי"ק ומהר"י מינץ וכנה"ג בס' הגט שלהם כי הלא כתבתי שבדיעבד אין לחוש לחומרא זו כי בטלה דעתם ברוב דיעות המקילין רק אמרתי דלכתחילה ראוי לעשות באופן היותר מועיל כדי לצאת כל הדיעות וכמ"ש מהרי"א בכתבים סימן ר"נ כו' עכ"ל. וע"ש עוד שכ' דלפי מה שאנו רוצים לצאת אליבא דכל הדיעות צריך שיהיה הגט ביד האשה (ולהזהירה שלא תוציאו מנרתקה ויהיה שמור באמתחתה מבלי להראותו לשום אדם כן מבואר שם) עד אחר כלות זמן התנאי שאז תמסור הגט ליד ב"ד שיעשו בו כטוב בעיניהם ודלא כמו שעשה הרב השואל שלקח הגט מיד האשה בתורת פקדון דמאחר שאנו חוששין לדעת המחמירין הנ"ל אם אין הגט בידה בשעת תשלום זמן התנאי לא מהני מה שהוא בפקדון ב"ד אחר דהאי לא מקרי ברשותה ואף שהרשד"ם בת' סי' ע"ג פסק (גם בגט ש"מ) שא"צ שיהיה הגט באותו הזמן ביד האשה דוקא ואם נתנה בפקדון לאחר ג"כ מגורשת דפקדון ברשותא דמרא קיימא בכל מקום שהוא יש להשיב על דבריו וכבר תמה עליו בזה בת' מקור ברוך סי' י"ג ומה שהרב השואל כתב להצדיק בזה דעת הרשד"ם גם על דבריו יש תשובה ואם שיש לקיים סברתו ולהמליץ עבור הרשד"ם כל זה הוא רק בדיעבד (ר"ל אפי' בגט ש"מ) אבל לכתחילה אנו חוששים לכל הדיעות ולמה לן לדחוקי נפשין לכנוס בפלוגתא ולהכריז בחומר איסור א"א. אמנם זה ברור דבודאי אם הקנה לה הנפקד מקום להניח שם הגט פשיטא דמהני והוי כאלו מונח בביתה וברשותה כמבואר בח"מ סי' קצ"ח בסמ"ע ובסי' ר' ס"ב בהגה ולכן בנדון השאלה שיש כמה חששות אם ישאר הגט ביד האשה כמ"ש הרב השואל לכן לצאת מכל ספק יש לראות שאיש אחד יקח הגט מיד האשה לרשותו ויקנה המקום לאשה אשר שם יניח הגט ובזה בודאי תקנה לה רשותה

ככלות הזמן עכ"ד ע"ש היטב. ומ"ש הב"ש בסוף סק"ג וז"ל וכבר כתבתי בסימן הקודם דלא חיישינן בזה שמא יתרצו שניהם לבטל הגט כיון התנאי בע"כ נתקיים כו' עכ"ל עיין בס' ב"מ שהשיב עליו וכתב עליו דלא דק כי זה דוקא במעכשיו אם תצא חמה או אפי' במהיום אם מתי לשיטת הרי"ף והרמב"ם הפוסקים כרבנן דמגורשת ודאי משעה ראשונה אבל לדעה זו פשיטא דאף בלא רצוי דידה יוכל לבטל הגט כמו בתנאי אם וא"צ כלל לבטל התנאי וכן איתא להדיא בתשובת מיימון הנ"ל דאם חזר בו הבעל וביטל תליא נמי בפלוגתא אם חל מעכשיו אין בידו לבטלו ואם משעה שהוא בעולם יוכל לבטלו ופשוט הוא. וכתב עוד הב"מ ובדיעבד אם נתקרע הגט קודם מותו והוא מעורה לע"ד יש לעיין סי' קכ"ה סעיף כ"א עכ"ל וע' בג"פ שם:

ב **ואם לא מתי לא יהא גט**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סימן קל"ב שכתב מה ששאל בגט ש"מ כהן שראוי לעשות כדאתקין שמואל בגיטין דף ע"ה ע"ב ואירע שהחולה כשבא לומר אם לא מתי לא יהא גט אמר אם לא מאי אעשה כמו שארצה אם מהני תנאי זה שיכול השכ"מ כהן להחזירה נראה שאסור הכהן להחזירה שאין כאן תנאי כפול דתנאי כפול היינו שהוא דבר מוחלט לשני צדדים כמו תנאי ב"ג וב"ר אם יעברו ונתתם ואם לא יעברו ונאחזו בתוככם אבל כאן צד ההן אם מתי יהיה גט הוא מוחלט אבל צד הלאו אם לא מתי אינו מוחלט שלא אמר שלא יהיה גט רק אעשה כרצוני ולכן אין התנאי קיים וגם גוף הלשון אעשה כרצוני מה שייך עשיה בכאן ולכן פשוט שאסורה לחזור לבעלה הכהן וצריכה גט מחדש להתירה לשוק עכ"ל:

ג **לקמן סי' קכ"ד סעיף קל"א משמע כך**. הוא טעות הדפוס וצ"ל לקמן סי' קנ"ד סעיף ק' לא משמע כך:

ד **ה"ז ספק מגורשת**. עיין בס' פני יהושע בק"א למס' כתובות סי' ב':

ה **רק יגרש סתם**. עיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סימן ד' הביא שם לשון הב"ח שכ' דצריך לדקדק להצריכו שיאמר הבעל בפירוש דמגרשה לגמרי בלי שום תנאי ואע"ג דבשאר גיטין מדינא א"צ להחמיר לדקדק על הבעל שיאמר בפי' דמגרש בלא תנאי מ"מ בגט שכ"מ כו' ע"ש:

ו **וישאו זה את זו**. עבה"ט מ"ש ואם היא אינם רוצה לישא אותו אין שום חשש איסור כו' ובב"ש מסיים ועיין דין זה בת' מהר"ם לובלין סי' קכ"ב וכל חכמי הדור חולקים עליו וע' ב"א סי' קמ"ח ובת' מ"ב סי' ע"ה עכ"ל ועיין עוד בתשו' גאוני בתרא סי' נ"ב מזה. גם בתשו' נו"ב תניינא סי' קכ"ח בד"ה ואני אומר פקפק עליו ע"ש. ועיין בתשו' משכנות יעקב סי' ל"ד שהוכיח שדברי מהר"ם לובלין בזה יש להם יסוד מוסד בש"ס ופוסקים

ולכן קשה מאד להקל בענין זה להתירה לשוק אף אם תרצה לעבור החרם ולעמוד בעונש וכל המשתדלים בזה לנתק מוסרות הזיווג ביניהם קורא אני עליהם נשי עמי תגרשון כו' ומכניסים עצמם בעונש גדול ע"ש. גם בספר גט מקושר בסג"ר אות ל"ח כתב דקשה לדחות לחלוטין דברי מהר"ם לובלין בזה והאריך בזה ומסיק לחלק דאם נתקשרו בחרם וחזרה אין להתירה לעלמא אכן אם נתקשרו בקנס ורוצה ליתן הקנס בזה יש להקל דהגט גט גמור ע"ש (ועמ"ש לעיל סי' קל"ד סק"א) ועיין בס' בית מאיר כתב בזה וז"ל הא ודאי שדברי החולקים על מהרמ"ל אמת שכוונת התיקון של ר"י מפריי"ש לא הי' ע"ד שפירש איהו כמבואר בדבריהם ובמהרש"א סוף גיטין אבל עכ"ז לא מצאתי בכל דברי החולקים ישוב מספיק על טענות מהרמ"ל מה שהכרחו לפירושו זולת מחמת שהמסדר יפרש לו שנותן הגט בפי' בלא שום תנאי ואף בזה עדיין דברים בגו כמבואר במהרמ"ל שם לכן לע"ד נראה שטוב נמי שהמסדר יפרש לו שאף זה יעלה בדעתו שאף אם תבגוד האשה ותרצה למעול מעל בהחרם שלא להנשא לו אלא לאחר או שתרצה ליתן הקנס שעכ"ז הוא סבור וקיבל ומגרש לחלוטין בלי שום תנאי וכבר מצאתי בספר ר"מ ר' יוזפש אות ל"ח הכי. ואם יש לחוש שע"פ הדברים הללו יטרף דעתו לע"ד יותר הגון ודאי לגרש על תנאי בלשון הנ"ל (שהובא לעיל סק"א בשמו) שהוא ברור לע"ד יותר הגון ודאי לגרש. ועמ"ש לעיל סק"א בשם ס' גט מקושר.

ז **לבכות עליו ולצאת.** עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג ס"ס תי"ב שכ' דוקא אותם דברים שזכר הרמ"א ז"ל להתיר דהיינו לבכות ולצאת אחר מטתו אבל לא ללבוש שחורים מכ"ש לא להתאבל ז' ול' וקריעה וכיוצא בו. ובתשו' באר שבע סי' ס"ו מחמיר לגמרי ע"ש:

ח **ומת קודם שיגיע לידה.** מלשון זה משמע דאם הגיע לידה מגורש' עכ"פ ולא אמרינן כו' דאמר זכי לה נתכוין דוקא שתתגרש מיד ולא שיהי' שליח להולכה וע' בס' גט מקושר בסג"ש אות כ"א מ"ש בזה:

ט **ה"ז ספק מגורשת.** כתב הט"ז וז"ל ואי לאו דמסתפינא מחבריא הוה אמינא מלתא חדתא דהאידנ' דאין נוהגין ביבום כלום ב"ד כופין ומוחין בזה שבא ליבם דודאי זכות הוא לה שלא להצריכה חליצה. ואין לפקפק בזה דכיון שנאסר בזמן התלמוד אין לנו להתיר אפי' הטעם בטל וכמו כל דבר שבמנין דהא איתא ביו"ד סי' קי"ו דמים מגולים מותרים בזה"ז כו' עכ"ל וכן הסכים בס' יד המלך פ"ט מה"ג דין כ"א (וכתב שם להסביר דברי הט"ז דלכאורה תלי תניא בדלא תניא דגם על היתר מים מגולים בזה"ז ג"כ קשה כו' אך הענין הוא דודאי כל דבר שבמנין היכא דבשעת האיסור הי' אותו הדבר אסור מכח ודאי ולא הי' אז שום אופן וזמן שיהא מותר בזה אמרינן דאף אם נאסר מכח איזה

טעם והטעם בטל אין לנו להתירו משא"כ באותן דברים אשר גם בעת האיסו' לא היה רק מכח ספק וכמו במים מגולים כו') והנה מ"ש הט"ז ואי לאו דמסתפינא ה"א מלתא חדתא כו' לאו חדתא היא שכבר הקדימו מהרש"ל ביש"ש פט"ו דיבמות סי' כ"א והובא דבריו בס' בית מאיר סי' זה. וז"ל הב"מ כתב הישׁ"ש דהיה נראה לו דהאידנא שאין נוהגין ביבום ומכ"ש ביש להיבם אשה נמצא לא שייך דילמא רחמ' ליבם ובודאי זכות הוא לה אלא שלא מלאני לבי להקל לכתחיל' אבל בדיעבד מגורשת ופטורה מחליצה. ובמקום יבם משומד כ' דנראה בעינו פשוט דזכות הוא לה וע"ש עכ"ל. וגם בס' ק"נ על הרא"ש שם הביא דבריו קצת בשינוי ע"ש היטב. ובאמת לא ידעתי לאיזה תועלת הביא הב"מ דברי הישׁ"ש אלו לפי דברי היש מחמירין שהביא הרמ"א ז"ל לעיל סי' ק"מ בסוף הגה שהוא דעת מהרי"ק דחייש לדעת הרי"ף פ"ק דגיטין דאפילו היכא דודאי זכות דוקא לענין חזרה ולא לענין התרה עד דמטי לידה בעודו בחיים ובשלמא הט"ז הזכיר קולא זו שפיר דפסק שם שלא כדעת מהרי"ק כמו שהבאתי שם בס"ק י"ג. וגם הק"נ שפיר הביא דברי יש"ש הנ"ל דגם הוא לא ס"ל כמהרי"ק הנ"ל בפירוש דברי הרי"ף כנראה מדבריו בפ"ק דגיטין אות ע"א במ"ש דהרמב"ם פ"ו מהל' עבדים פסק כהרי"ף ע"ש. אבל הב"מ הא חולק שם על הט"ז ומסכים לדעת מהרי"ק וס"ל דאף במקום עיגון אין להקל כמו שהבאתי שם בשם הנ"ל. וא"כ מה הועיל לנו כאן דברי יש"ש הנ"ל דבזמנינו זכות הוא עכ"פ אין להקל אפי' במקום עיגון מכח דברי מהרי"ק הנ"ל אמנם לדינא כבר כתבתי שם בשם ס' מקושר שדעתו להקל במקום עיגון ע"ש: ודע דגם לדברי הרש"ל וט"ז הנ"ל זה פשוט דדוקא אם ניתן הגט בתנאי דאם לא מתי כו' ואם מתי כו' שאם לא ימות הרי היא אשתו כמקדם שפיר שייך לומר דזכות הוא לה שלא להצריכה חליצה משא"כ בגט סתם לחלוטין בודאי דלאו זכות הוא לה דשמא לא ימות ומש"ה אף שאח"כ מת מ"מ בעת זיכוי הגט לא הי' זכות. ושוב מצאתי בתשובת הרדב"ז ח"א סימן ע"ה שכתב להדיא כן בעובדא שהיבם לא נודע מקומו והוא קראי שכ' שם שיכול לזכות לה גיטה ע"י אחר מכמה טעמים מסיים שם וז"ל ומשום חששא שמא לא ימות ונמצא דחוב הוא לה סדרתי שיזכה לה ע"י אחר ע"מ אם ימות בלשון אם מתי ואם לא מתי ונמצא דזכות הוא לה ממה נפשך כו' עכ"ל ע"ש:

## סימן קמו

**ולא תתגרשי בו אלא לאחר ל' יום.** גם לקמן ס"ב איתא כהאי לישנא ולא תתגרשי בו עד שתתני לי מאתים זוז. וע' בס' בית מאיר שכ' דהני לישני לאו דוקא וה"ה האומר הז"ג

ותתגרשי בו לאחר ל' או לאחר שתתני לי דכל זה הוי תולה בזמן או במעשה כמבואר בהה"מ כו' ע"ש. וע' בתשו' מהרי"מ ז"ל מבריסק ס"ס מ"ו בעובדא באחד שאחר שאמר הרי אמל"א אמר ולא תנשא עד ד' שנים ומצדד שם דזה הוי כמו קביעות זמן וכמ"ש הרמב"ם באמרו לא תתגרשי בו אלא לאחר ל' יום אלא דבלשון הרמב"ם הוקבע הזמן לגמרי שלא יחול הגט רק לאחר שלשים יום וכאן שאמר לא תנשא עד ד' שנים כו' ואף לפי נוסח שלנו שאומרים בעת הנתינה ובו תהיה מגורשת ממני שעכשיו מ"מ י"ל דהולכין אחר דבריו האחרונים כו' עש"ב:

## סימן קמז

א **תנו לה גט זה.** עבה"ט מ"ש ואם הוא ירט לדרכו כו' ומהרי"ט היה מפקפק כו' וע' בתשו' מהרי"ט ח"א סי' ס"ו שכ' לתקנת דבר זה שני דרכים האחד שהגט עצמו יצוה לכתבו בלי שום תנאי אבל במינוי השליחות יתנה עם השליח ויאמר אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש תהיה שלוחי לגרש את אשתי מעכשיו ואם באתי מכאן ועד יב"ח יתבטל השליחות וכשהשליח ימסור הגט ליד האשה ימסור לידה בלי שום תנאי רק יגלה לה תוכן הדבר שהוא נעשה שליח על תנאי זה וממילא לא תרצה להנשא שמא יבא בתוך י"ב חדש ויתבטל השליחות וממילא לא תהיה מגורשת ובזה לא שייך חשש דתנאי קודם כתיבת התורף כיון דאין התנאי על גוף הגירושין או גוף הגט רק השליחות וכיון דלא בטול לגט רק את השליחות באופן זה אינו פוסל מה שהתנה קודם כתיבת התורף והאריך בזה (עמ"ש לעיל סי' קל"ז סק"ה בשם תשו' מוצל מאש ושער המלך) הדרך השני כתב לעשות בזה שיאמר כך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש תהיה מגורשת מעכשיו ואם באתי מכאן ועד י"ב חודש לא תהיה מגורשת עד אחר אותו זמן דהשתא כיון דבין כך ובין כך מגורשת לא שייך בזה סברת ברירה דהרי עכ"פ נכתב לשם כריתות והתנאי הוא רק לענין קביעות הזמן אם תהיה מגורשת כעת או אחר זמן עכ"ד ע"ש והובאו דבריו אלה בס' ישועות יעקב ס"ס קנ"ד בסה"ג סק"ד. אמנם בסי' זה סק"א לא הזכיר הדרך הראשון של מהרי"ט כנ"ל רק הדרך השני וכתב עליו שדבריו נראין מאד לדינא אף שבס' מכתב אליהו פקפק עליו אין בפקפיקו כדאי לדחות דברי מהרי"ט וכמה מעליא הא שמעתתא דמהרי"ט לתקנת עגונות בשעת הדחק ומ"מ מאחר שבס' הנ"ל פקפק ע"ז וגם על תיקון של מהריב"ל (שלא יזכיר התנאי להסופר והעדים רק להשליח) יש לפקפק כמ"ש מהרי"ט וכן מבואר בתשו' מבי"ט סי' מ"ז דאין חילוק בין אומר התנאי לסופר עצמו ובין אם אומרו לשליח גלל כן בעת שהי' במדינ' זו צורך שעה בגיטין כאלו שהי'

מתנה הבעל עם אשתו שאם לא יבא לזמן פלוני תהיה מגורשת הורתי לתפוס חומרי שניהם סברת מהריב"ל וסברת מהרי"ט דהיינו שהי' מתנה עם השליח לבד בזה"ל תן זה לאשתי ע"מ שאם לא באתי עד זמן פלוני תהי' מגורשת מעכשיו ואם באתי עד זמן פלוני תהי' חלות הגירושין ביום פלוני ועד אותו זמן יוכל לבטל הגט ואז לב הבעל בטוח וסמכה דעתו שבודאי תחזור אליו כיון שיוכל לבטל הגט עכ"ד. וע"ש עוד בסה"ג ס"ק י"ח שנ' עוד עצה אחת לזה.

ב **קודם בתיבת התורף.** עבה"ט וע' בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' ד' וסי' י"ב מענין זה:

ג **או בתנאי בשר** עמ"ש לעיל סי' קל"ז סק"ב:

## סימן קמח

א **קוד' לבנה.** עבה"ט מ"ש אבל זאת צ"ע דהא מסקינן בו' ועיין בתשו' שיבת ציון סי' פ"ב מ"ש בזה. ומ"ש הבה"ט בשם תשו' הרא"ם ראובן שהי' רוצה ללכת למ"ה כו' עד כותבין וחותמין ונותנין לה. עיין בתשו' שב יעקב סי' ל"ה הובא שם תשו' מהרי"ט צהלין סי' קמ"ה על מעש' כיוצא בזה ממש דפסק גם כן דכותבין וחותמין ונותנין לה אך שם מפורש דהבעל נשבע ש"ח שלא לבטל השליחות ומשום זה פסק להתיר דלא מחזיקינן ברשיעי לומר שעבר על השבועה וביטל השליחות וגם בזה לא סמך להתיר רק באם יסכימו בעלי הוראה עי"ש ויש לעיין בתשו' הרא"ם שם. וע' לקמן ס"ס קמ"ט:

ב **שלא נתקיים התנאי.** עבה"ע מ"ש אפי' ש"מ נוטה למות כו' הנה מ"ש זה בשם ד"מ לא מצאתי בד"מ רק בב"י ס"ס זה הביא כן בשם הרשב"א משום דאמרו בירוש' פ' מי שאחזו תני אף המסוכן כו' ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סימן ד' ועמ"ש לקמן סי' קמ"ט ס"ב ס"ק ד':

## סימן קמט

א **שתנשא לאחר.** עבה"ט ומ"ש בענין אם המגרש כהן עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סימן קפ"ב שכ' ג"כ להוכיח מרש"י גיטין ע"ג ע"ב בד"ה ואין חוששין דבאמת הדין דכהן שגירש ולנה עמו וראוה שנבעלה לא אמרינן בזה אין אדם עובב"ז לא מבעיא למ"ש המ"ל בשם הרדב"ז דאם היא נדה כיון דבלא"ה עושה עבירה בביאתו אבדה החזקה דאין אדם עובב"ז א"כ ה"ה הכא בכהן המגרש. אלא אף למה דדחה המ"ל דמ"מ י"ל דהוי חזקה דמה דיכול למיעבד בהיתר עושם (אני בעניי לא ידעתי מקומו דבמל"מ פ"י מה"ג

דין י"ח הביא דברי הרדב"ז הנ"ל וכתב עליו שדבריו נכונים ויובא בס"ק שאח"ז ועמ"ש שם בשם אבני מלואים) מ"מ י"ל בכהן המגרש שאני למה דמבואר בקדושין דבבעילה בלא קדושין ליכא רק לאו אחד ובביאה ע"י קדושין לוקה בו משום לא יקח ומשום לא יחלל א"כ ממילא ה"ה בקידש בביאה דעבר על ב' לאוין וא"כ י"ל דל"ש לומר אין אדם עובב"ז דכל מה דמצי למיעבד בהיתר עושה דאדרבה יותר היתר בלא קדושין דעבר רק על לאו א' וע"י קדושין עובר בב' לאוין ולענ"ד זהו סברת הש"ג כו' ושוב כ' דמרש"י הנ"ל אין ראיה ומ"מ בלא ראיה נראה לדינא בזה סברא גדולה דלא אמרינן בכה"ג אין אדם עובב"ז עכ"ד ע"ש ומ"ש הבה"ט אם היה לו אשה אחרת כו' הנה כן מבואר נמי לעיל סימן ל"ג ס"א בהגה ועמ"ש לקמן ס"ק ו' מזה:

ב **ה"ז מקודשת.** עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז המתייחד עם גרושתו והיא בנדה א"צ גט. הנה במל"מ פ"י מה"ג דין י"ח הביא דברי רדב"ז הנ"ל דאפי' ראינו שנבעלה אין חוששין כו' אך ברדב"ז עצמו ח"א סימן שנ"א לא נזכר לשון זה רק כלשון שהביא הבה"ט בשמו המתייחד עם גרושתו כו' ומ"מ נכונים דברי המל"מ דמדברי הרדב"ז שם מבואר דאין חילוק שכתב הטעם בזה דממ"נ אם הוא זהיר בנדה הרי לא בעל ואם אינו זהיר בנדה כיון דלא חייש לאיסור כרת לא אייש לבעילת זנות כו' ע"ש. ועיין במל"מ שם שהסכים עם הרדב"ז בזה וכתב עליו שדבריו נכונים (אמנם הא ודאי דהכנה"ג שהביא הבה"ט ס"ק הקודם דמפקפק בזה עמ"ש בס"ק הקודם וגם לקמן בסמוך) וכתב עוד. ונראה לפרש דבריו דאפי' לא ידעינן אם יודע שהיתה נדה אין חוששין לה אפילו ראינו שנבעלה דמסתמ' הודיעה לו ולא חשש ועוד דחזקה זו דאין אדם עובב"ז על שניהם נאמרו ואין האשה מתקדשת אלא לרצונה וכיון שהיא לא חששה על איסור כרת לא חששה נמי על בעילת זנות עכ"ד וכתב עליו הרב המגי' ז"ל גם בס' בני חיי סי' ל"ח ובלקט הקמח דף צ' תפסו בפשיטות כסברת הרב המחבר דחזקה זו שייכא גם באשה והשיגו על הרב פ"מ ח"א סימן ס"ב אך בס' לקה"ק חזר בו והוכיח מדברי הרדב"ז דדוקא באיש שייך חזקה זו ולא באשה הנבעלת עכ"ל. ועיין בס' אבני מלואים לעיל סימן ל"ג סק"א שכ' על דברי רדב"ז הנ"ל דמדברי הרשב"א בתשובה סימן קפ"א והובא בש"י סי' י"ז מבואר שאינו סובר כן דשם מבואר דאפילו לא ראינו שנבעלה אמרינן הן הן עידי יחוד כו' ואע"ג דאסורה לו מה"ת דכשם שאסורה לבעל אסורה לבועל אפי' הכי כיון דקידושין תופסין בה אין אדם עובב"ז וגמר לשם קדושין ואפי' לא ראינו אלא היחוד אמרי' הן הן כו' ולא כהרדב"ז ומדברי הש"ג פרק מי שאחזו (שהובא בבה"ט סק"א) שכתב בגרוש' מן הנישואין שאם נשאת לאחר ונתארמלה ואחר כך נתייחדה עם בעלה ראשון אינה צריכה

גט ממנו שאף אם בא עליה באותו יחוד אין בעילתו אלא לשם זנות שאם יבעל לשם אישות הרי הוא לוקה ע"כ אין מזה ראיה לדברי הרדב"ז דשאני התם במחזיר גרושתו דקיי"ל קידש לוקה בעל אינו לוקה אבל בנדה דבין לשם זנות בין לשם אישות איסורו שוה וכיון דאיסורא דעבד עבד אמרינן דלעניין זה דאין אדם עובב"ז בחזקתו קאי דחשוד לדבר א' אינו חשוד לדבר אחר ודוקא בפרוצים לזנות הוא דליכ' חזקה זו. וע"ש עוד שפלפל בזה מדברי התוס' פ' הזורק (ניטין דף ע"ט.) וגם על דברי המל"מ הנ"ל דחזקה זו על שניהם נאמרו העיר על זה מדברי הש"מ בפ' המדיר (כתובות דף ע"ג) ע"ש: וכ' עוד ברדב"ז שם וכן הדין במי שהוא פרוץ בעריות ורגיל לבא ביאות אסורות דכיון דלא קפיד בהכי לא בעל לשם קדושין אלא לשם זנות בעלמא כשאר ביאותיו (וכן מבואר מדברי הריב"ש שהביא ב"י סימן זה וגם מדברי ת"ה שהובא לעיל סימן ל"ג ס"א בהגה) . ומ"מ אם אמר לעדים אני מתייחד כדי לבעול לשם קדושין הוי כמדבר עמה על עיסקי קדושיה ונתן לה סתם דהויא מקודשת אף הכא נמי אפי' בעל סתם הוי מקודשת ודאי: וכן הדין בעוזב דת (ע' ס"ו) שאם אמר לעדים בפניה אני מתייחד עמה לשם קדושין חוששין לקדושין ע"ש:

ג **בפני שני עדים**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"ד סי' ד' שכ' דאם נתייחד עמה בפני עדים שרואים אותו והוא אינו רואה אותם אינו כלום. ואפי' אם יאמר אח"כ שבעל לשם קדושין אבל אם הוא יודע שיש שם עדים רואים אותו אע"פ שאינו רואה אותם גמר ובעל לשם קדושין כו' ע"ש ודבר זה נאמר ונישנית שם בסימן ער"ה. ושם כתב עוד וז"ל אך מה שיש להסתפק הוא אם הם אינם יודעים שיש שם עדים ועדים רואין אותם ומעידים ששמעו שבעל לשם קדושין וכן המקדש אשה בכה"ג מאי כיון דבעל לשם קידושין אדם יודע שאין קדושין בלא עדים ולא הוציא דבריו לבטלה אלא אמר בדעתו שמא יש עדים שרואים אותנו וכיון לקדשה אמר דבריו על הספק וחוששין לקידושיו או דילמא להכי שתקה וקיבלה קדושין לפי שאדם יודע שאין קדושין בלא עדים ורצתה לשחק בו ואת"ל בכה"ג פשיטא דאינה מקודשת שכן נראה מדברי הרשב"א (ע"ל סימן מ"ב ס"ג בהגה) אכתי מבעיא לן אי אמרה השתא שנתרצית להתקדש לו באותה שעה מאי מקודשת היא דהא מודית שלא רצתה לשחק בו או דילמא כיון דבאותה שעה שנתן לה היתה יכולה לומר להכי קבלתי קדושין לפי שלא היו שם עדים ולא תהיה מקודשת השתא נמי שהוא מודה לאו כלום הוא דהשתא לאו מידי יהיב לה ולא מידי קאמר לה ובמאי תתקדש. ואם אמר בפירוש שמוציא דבריו על הספק שמא יש עדים רואין אותם ואיהי שתקה וקבלה לא קא מבעיא לי דפשיטא דחוששין לקדושין אפילו אמרה שרצתה לשחק בו

אבל אי אמר דבריו סתם והיא מודה לו שנתקדשה לו בכהאי גוונא איכא לאסתפוקי ודעתי נוטה להחמיר להצריכה גט כיון שהיו עסוקים באותו ענין והיא מודה שנתקדשה לו והוא נתכוון לקדשה אם יהיו שם עדים ונמצא שהיו שם עדים אע"פ שלא נודע להם בבירור גמרה וקבלה לשם קדושין. אבל לחייב הבא עליה משום א"א גמורה אין לנו ראיה מכרעת וצ"ע עכ"ד וע"ל סימן מ"ב ס"ג ובבה"ט שם:

ד **עידי יחוד**. עבה"ט ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סימן תקמ"א במעשה בראובן שגירש את אשתו ושידך אחרת ובתוך ג' חדשים חלה ונטה למות ונכנסה אשתו הגרושה אצלו בעודו חולה וכבד חליו ונתייחדה עמו בעדים ומת מתוך אותו חולי אחר ג' ימים ואין לו בנים ויש לו אח ונשאל אם צריכה חליצה. והשיב צריך שתדע כי היחוד אשר אנו חוששין לו שמא בעל לשם קדושין צריך שיהיה בו ד' תנאים א' שיהא כדי שיעור ביאה ב' שלא יהיה שם אדם אפי' עבד או שפחה חוץ משפחה דידה ג' שיהיו העדים רואים אותו. ד' שהיו יודעים שיש עדים רואים אותו ואחר שיתקיימו כל התנאים הללו הוי יחוד וחיישינן שמא בעל לשם קדושין וצריכה גט שני מספק. ולענין עיקר הדין אי חיישינן בנ"ד או לא אם אפשר לכופו לחלוץ או להטעותו מוטב משום לזות שפתים אבל אם אין יכולים לכופו אין כאן בית מיחוש מכמה טעמים ומותרת להנשא לכתחלה חדא דעיקר הדין תלוי במחלוקת דגרסינן בפ' הזורק כו' הרי בהדיא דאיכא מרבוותא קמאי דלא חשו לקדושין כלל וגם לפ"ד הירושלמי הא דאמרי ב"ה צריכא גט שני לכתחלה הוא ואם הלך בעלה למד"ה אחר שלנה עמו תנשא לכתחלה כדין גט ישן ונ"ד דומה להלך למ"ה שהרי הלך לבית עולמו והיבם אינו רוצה לחלוץ ולייבם אין יכול שהיא גרושת אחיו. ותו דאפי' לדעת המחמירין בשלמא גבי א"א דחמירא הצריכו גט שני מספק שמא בעל לשם קדושין אבל גבי יבמה לשוק דאיסור לאו הוא לא מחמירין כולי האי (ע' בנו"ב תניינא סימן ס"ו והובא קצת לעיל סימן י"ז סכ"ד ס"ק צ"ז) ותו כיון שהוכבד עליו חליו לא היה בו כח לבעול שכבר היה קרוב לגוסס (ע' לעיל סימן קמ"ח בבה"ט סק"ד ומ"ש שם וע' בנו"ב קמא סימן ס"ט שרמזתי לקמן סימן קנ"ו ס"ד) ותו שכבר נטרף דעתו ולא היה בו דעת לבעיל לשם קדושין ותו כיון שגירש את זו ושידך אחרת רגלים לדבר שאין חפץ בה עוד ולא בעל לשם קדושין כללא דמלתא דבהצטרפות כל הטעמים הנ"ל אין כאן בית מיחוש כלל ואם לא ירצה לחלוץ ולא יוכלו להטעותו תנשא לכתחלה עכ"ד ע"ש:

ה **היא ספק מקודשת**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סימן תקס"ח שכתב דאם רוצה להחזירה הדבר ברור שצריכה קדושין אחרים ולא יברכו ברכת אירוסין כיון דהוא ספק שמא בעל לשם קדושין והוי ברכה לבטלה דמה שנעשה נעשה (נראה דנמשך בזה אחר דברי

הרמב"ם שהובא בש"ע לעיל סי' ל"ד ס"ג אבל למ"ש הרמ"א שם גם הכא יש לברך) . ואפילו אם הוא אומר שלא בעלה לא מהימן דדילמא אמר הכי משום דרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה אך ז' ברכות ודאי מברכינן דממ"נ צריך לברך ז"ב (עמ"ש לעיל סימן נ"ה ס"ג סק"ג ע"ש):

ו **ספק מקודשת**. עב"ש סק"ד מ"ש וכבר כתבתי אם גירש מחמת זנות לא חיישינן שמא כו' ובגליון ש"ע של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל כתב כאן וז"ל וכן אם בין גירושין והיחוד נשא אשה אחרת יש לדון בו דליכא חזקה דאדרבה חזקה דלא עבר על חרגמ"ה ע' בתה"ד סימן קמ"ט (אפשר שצ"ל ר"ט והוא מה שהביא הרמ"א ז"ל בשמו לעיל סימן ל"ג ס"א בהגה) עכ"ל. ועב"ש לעיל סי' קל"ו סק"ה שכ' בענין דלא מהני שמות הנשים לסימן משום דאפי' בזה"ז דאיכא חר"ג חיישי' שמא עבר ע"ש אך עמ"ש שם. וע' בבה"ט לעיל סק"א ומ"ש שם:

ז **בפני עדים**. עבה"ט בשם ב"ש דנראה מתשובות הרמב"ן אפי' בא עליה וכן מבואר בתשובת מהר"ם אלשקר סימן ג' ע"ש. ומה שרמז הבה"ט לעיין בתשובת הרדב"ז ח"א סימן ריו"ו. הוא מה שהביא הבה"ט בשמו לעיל סימן י"ז ס"ק קס"א דמבואר שדעתו אינו כן ועמ"ש שם. ועיין עוד בתשו' הרדב"ז ח"ג ס"ה תקמ"א:

## סימן קנ

א **ואם נשאת אפי' לא נבעלה**. עיין בס' ג"פ לעיל סי' קכ"ח סק"ו שכ' ומספקא לי אם נתארסה בלבד ועדיין לא נכנסה לחופה אם תצא ומסתברא דלא תצא כיון שכבר נתקדשה עכ"ל וע"ש עוד בסי' קנ"ט ס"ק מ"ט ונ"ב:

ב **לא תצא**. עח"מ לעיל סי' י"ז ס"ק ס"ג מבואר מדבריו דס"ל דהכא לא תצא אפי' בנשאת במזיד דעל הא דמביא הרמ"א שם תשובת מהר"ם גבי מים שאל"ס דאם נישאת בעבריינות תצא כתב הח"מ וז"ל לכאורה משמע ה"ה בכל מקום שאנו פוסקים לא תצא דוקא בנשאת בטעות ולא במרד אבל המעיין בגוף התשובה יראה דיש לחלק עכ"ל והיינו משום דבתשו' מיימוני לה"ג סי' י"א ובמרדכי סוף יבמות מבואר דלא אמר מהר"ם הכי רק במים שאל"ס דלא תני בהדיא אם ניסת לא תצא אבל בפסולי דרבנן דאמרי אם נשאת לא תצא אין חילק בין נשאת במזיד. אמנם בדברי הד"מ בסי' זה אות ד' שכתב בשם הריב"ש סי' ר' וז"ל ואם נשאת בגט שהוא פסול מדבריהם אם עשתה שלא ע"פ חכם ראוי לקנסה ואם עשתה ע"פ חכם לא תצא עכ"ל משמע דמה דכתב תחילה דראוי לקנסה היינו דתצא. וכן מצאתי בתשו' ברית אברהם סי' צ"ט שדייק כן מדברי הריב"ש הנ"ל

וכתב דהא דלא חילק בזה בש"ע אפשר משום דהרמב"ם והש"ע כתבו דאם היה ותיק וגירש מעצמו ה"ז משובח ממילא משמע דמיירי בשוגג דאי במזיד האיך מקרי ותיק ובודאי לא יגרש מעצמו ואף דאפשר דהוא שוגג והיא מזידה י"ל דבכה"ג לא קנסינן לדידיה כו' ומתוך כך רצה לומר בעובדא דידיה שהיו שניהם מזידים יש לקנסם דתצא כדברי הריב"ש הנ"ל ובפרט דבנדון דידיה שמיחו בה ועברה על ההתראה י"ל דגרע טפי וכמבואר בת' הרא"ש שהובא בטור ס"ס קמ"א (ובש"ע לעיל ס"ס י"א) ושוב צידד להקל דאפשר לחלק דע"כ לא קנס הריב"ש רק היכא שלא תתעגן אחר שתצא מזה שתשתדל גט כשר ותנשא לאחר משא"כ בנ"ד שמת הבעל ונשאר יבם קטן ואם תצא מבעלה ע"כ תתעגן עד שיגדל היבם כו' ועי"ל דע"כ לא קניס רק נגד איסור א"א ולא נגד איסור יבמה לשוק כו' ועוי"ל דע"כ לא קניס אלא בידוע שלא נתעברה אבל בנ"ד שדרו ביחד איזה שבועות ושמא נתעברה מבעלה אין לקונסם כו' ואף דבס"ס י"א מבואר דאחר ההיתר לא הוי דעביד וכדברי תשובת הרא"ש הנ"ל הלא גם התם כתבו האחרונים דלאו כללא הוא ומבואר במשנה דמס' ידים פ"ג מ"ב דאין למידין דברי סופרים מדברי סופרים והאריך בזה בתשו' לחם רב סימן ל"ג והגם דהתם עיקר הטעם דקנסוה משום דעברה במכוון ע"ד חכמים וכמו שהוציאו מן הירושלמי לחד גירסא וי"ל דדוקא באם כבר הזהירו הב"ד שלא תנשא משום ודאי איסור כמו בכל הני דהתם אבל בנ"ד אף שהזהירו אותה שלא תנשא עד שיוסכם ההיתר מגדולי הדור עכ"פ לא איפסוק להם איסור בודאי כו' ע"ש עוד וגם בס"ס ק' שם. (ולכאורה איני יודע האיך אפשר לומר כן בדעת הריב"ש דס"ל דאם עשתה שלא ע"פ חכם יש לקנסה דתצא. שהרי מדברי הריב"ש סי' רמ"ב שהובא בקצרה בב"י לעיל ס"ס י' ובב"ש ס"ס י"א מבואר דס"ל דאפי' בעברה על ההתראה לא תצא ושלא כדברי הרא"ש. ואיך נאמר דכאן בסי' ר' ס"ל דאפי' בלא התרו בה רק שעשתה שלא ע"פ חכם תצא ואפ"ל דכוונת הריב"ש באם היה שוגג והבעל ותיק ורוצה לגרש מעצמו והיא אינה רוצה בזה יש לקנסה ע"ל סי' קט"ו ס"ד בהג"ה ויש לעיין בריב"ש שם) . וע' מ"ש לקמן סי' קנ"ז ס"ד סק"ה בשם תשו' חוט השני סי' י"ב:

ג **וכותבין לה גט אחר.** עיין בהגהת מל"מ פ"י מה"ג דין ב' שכ' דנראין הדברים דאין לנו לכוף לבעל הראשון לגרשה בגט אחר שנשאת לשני וכן נראה מדברי מרן בתשובה דף ע"ט ובהכי ניחא מה שתמה בס' ג"פ סי' קכ"ט סקנ"ב עכ"ל סימן קנ"ד סכ"א בהגה:

ד **אם לא נכתב.** עב"ש סק"ד שכתב וע' במרדכי כו' וע' כמהרי"ק שורש כ"ו מ"ש בזה:

ה **כל גט שהוא בטל כו'.** עיין לעיל סימן ו' ס"א בהגה ועיין בס' בית מאיר מ"ש בזה:

## סימן קנב

א **ספק מגורשת.** עבה"ט בשם ב"ש מ"ש אבל א"י לאסור עליו אם הוא כהן. ועיין בספר תו"ג שכ' עליו דבריו מרפסין איגרא דודאי נאסרה עליו אם הוא כהן ונראה דט"ס יש בדבריו וצ"ל ואין יכול לאוסרה על כהן. והיינו כשהיא מכחישתו ואח"כ מת ומטעם דאין אדם נאמן לאסור על חבירו כשהו' מכחישו ואפי' האחר מותר בה אף שהאחר אינו יודע להכחישו מ"מ מותר כמו בנתנסך יינך דמותר לכ"ע כשהבע"ד מכחישו עכ"ד ע"ש. ועיין בת' ברית אברהם חיו"ד סימן ס"ו סוף אות ה' שהעתיק דברי הב"ש הנ"ל ככתבן ונדחק לפרש דהיינו לדעה האמצעית בסימן קע"ח ס"ט בהגה וכיון דהוא מטעם נאמנות האידנא משום חרגמ"ה אינו נאמן יעו"ש. אך האמת נראה כדברי התו"ג הנ"ל דט"ס יש כאן. גם בס' בית מאיר כתב דט"ס בדברי הב"ש וצ"ל אבל אינה יכולה לחזור אליו אם הוא כהן. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ה סימן שני אלפים של"ה שכתב דבעל שאומר גרשתי את אשתי פשוט הוא דאינו נאמן כו' ואם הוא כהן שווי' אנפשי' חד"א ואם הוא ישראל וצריך לקיימה צריך לקדש אותה פעם אחרת כי לפי דבריו גרושה הי' ואסור בפנוי'. ומה שיש לדקדק הוא אם אמר גרשתיה במקום פלוני דמשום הכי לית הכא קלא שנתגרשה ולא הוי מיגו במקום עדים וי"ל דאפי' בכה"ג אינו נאמן להתירה לעלמ' בלא גט אחר דאם איתא דגירשה במקום אחר כשבאו לכאן הי' יוצא עליה שם גרושה והדר הוי מגו במקום עדים (ולפ"ז היכא דבאמת איכ' קול שגירש' במקום פלוני אף דע"פ הקול לחוד אין לסמוך להוצי' מחזקתה כמ"ש לקמן ס"ז בהגה מ"מ בכה"ג יש לסמוך על דברי הבעל) ואם אין כאן מי שיודע שהיתה אשתו פשיטא דנאמן לומר קדשתיה וגרשתיה שהפה שאסר כו' עכ"ד:

ב **שנים אומרים נתגרשה כו'.** עיין בתשוב' נו"ב סימן ס"ה במעשה נפל' שהי' בק"ק פין אשה אחת יושבת עגונה כמה שנים ופ"א כשהית' בחנות בא איש אחד אצלה אל החנות כאילו רוצה לקנות וכאשר הסתכלה בפניו הכירה אותו שהיא בעלה והביאה אותו אל הרב ואמרה סימנים בגופו וגם כל בני העיר הכירו אותו בט"ע שזה האיש הוא פב"פ מילדי קהילתם בעל האשה זאת והאיש מתחילה כיחש עד שדיברו עמו ובקשו ממנו שיתן גט והודה שהו' בעלה וגירשה ואח"כ הלך משם ובדרך בבואו אמר שהו' אינו בעל האשה ומשם הלך עד בואו לפרעמסל' וגם שם הכירה אותו אשה אחת עגונה שהו' בעלה וגם כל בני העיר הכירו שהו' פב"פ מילדי קהילתם בעל האשה הזאת מפרעמסל' וגם האיש הודה שהוא מפרעמסל' ואשה זרה שאינה אשתו גירש בק"ק פין בשביל מעות שקיבל בעד הגירושין וכתבו הב"ד מפרעמסל' להחזיק האשה שבפין בחזקת א"א

בודאי כי זה המגרש אינו בעלה רק הוא מילדי פרעמסל' ואחר זה שלחו בני ק"ק פין לפרעמסל' והשלוחים הכירו שהיא מילדי עירם בעל האשה שבפין ומעתה בני ק"ק פין מחזיקים בהכירם שהוא מילדי עירם ובני ק"ק פרעמסלי מחזיקים בהכירם שהוא מילדי עירם (ובלשון התשובה שם מבואר שגם את האשה שבפרעמסלי גירש אח"כ) ונתווכחו הרבנים במשפט הנשים הנ"ל. והוא ז"ל האריך ומסיק דנדון זה דומה לשנים אומרים נתגרשה ושנים אומרים לא נתגרשה ולכן שתי נשים הללו מקולקלות וכל אחת אסרה מספק וישארו עגונות. ושם מבואר דמה שאמרו חז"ל תרי כמאה לאו דוקא כמאה אלא אפי' כרבוא. ועוד מבואר שם דמה שאמרו בסנהדרין ל"ז שאין אחד דומה לחבירו לא על הרוב דברו אבל מזדמן אחד מכמה אלפים שדומה לחבירו וכמעשה דשתי אחיות אלא באמת היא דבר שאי אפשר כלל ומעשה דשתי אחיות התם הכהן לא עלה בדעתו לזה ואילו הוה דייק שפיר בודאי הי' איזה הפרש כל דהו ע"ש באורך (עיין בת' גליא מסכת סי' ח') ועיין בס' צלעות הבית שבסוף ס' בית מאיר מענין זה.

ג **לאחד מעדי' לא תצא.** עיין בס' בית מאיר שכ' דמשמע ברור מהרמב"ם וטור וש"ע דלא תצא והבנים כשרים וזה צ"ע מאין יבא כשרותם נהי דהו' והיא אינם באשם מדאומרים אנו יודעים אבל הבנים להכשיר לעלמא שהם בספק תרי ותרי הא ס"מ הם. ולפע"ד משמע הכי מיבמות צ"ג ע"ב כו' וע"כ דס"ל להפוסקים הנ"ל דזה אין סברא כלל דליהוי הולדות ס"מ דא"כ בודאי ראוי דתצא שלא להרבות ס"מ ונראה דלכן הוסיף הרמב"ם בטעמו שהרי היא ובעלה יודעים וחזקה שאין מקלקלים עצמם הרי דנקט החזקה אף בדידי' ובמה היה קלקולו אם לא בהולדות שע"י צירוף חזקה זו דתרווייהו נעשה הספק אף לנו כודאי להכשיר הולדות כו' ע"ש. ועיין בתשו' ברית אברהם סו' אות י"א תמה שם על הנו"ב סי' ס"ה דף ע"ד ע"א בד"ה באופן שכ' דמה נעשה בבנים. שדבריו תמוהי' דאשתמיט לי' דברי הרמב"ם והש"ע סי' קנ"ב דבניסת לאחד מעדי' ואומרת ברי גם הבנים כשרים אך בניסת לאחר או שאמרה איני יודעת הולדות ספק ממזרים וע"ש ויש לעיין בנו"ב שם.

ד **שניהם מעידים שהיא א"א.** עיין בס' שעה"מ סוף פ"ט מהלכות אישות בדין אחד מעיד שהיא אשת ראובן ואחד מעיד שהיא אשת שמעון אי הוחזקה באשת איש על פיהם יעו"ש וע" לעיל סי' י"ז ס"ט:

ה **שבאה ואמרה כו'.** עיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס י"ח (ויובא קצת לקמן סי' קע"ח ס"ג סק"י) שחקר שם בענין אשת ישראל שאמרה נבעלתי באונס דמותרת מטעם מיגו דאולי זה דוקא בלא אמרה כן עד אחר שבאה לב"ד אבל בעובדא דידי' שמתחלה הודית

בפני בעלה ובפני אנשים אחרים שנבעלה להזקן ואף שאמרה ג"כ שאנוסה היתה מ"מ בבואה אח"כ לב"ד ואמרה נאנסתי אין לה מגו שהרי בפני הב"ד שוב לא יכולה לומר לא נבעלתי וזה דומה לתשובת הרא"ש שהוב' בח"מ סי' ע"ב סי"ח בהגה ובסי' קל"ג ס"ג כו' והביא שם שגם בס' מחנה אפרים חקר בזה. והו' ז"ל מסיק דדוקא בתביעת ממון קאמר הרא"ש כו' ע"ש. וחקירה זו שייך ג"כ הכא אך הסברא השני' שכתב שם לחלק בין נדון הנ"ל להך דתשובת הרא"ש לא שייך כאן.

ו **נאמנת שהפה שאסר כו'**. עי' בשו"ת בית דוד סי' כ"ב שכתב דיש לפקפק אם זה נוהג האידנא לפי המנהג במדינתינו שהנשואות ניכרות במלבושיהן שהבתולות הולכות פרועות ראש והנשואות ראשיהן מכוסות א"כ יש לדמות להא דאמר רב יהודה הוחזקה נדה בשכונתי' בעלה חייב עלי' משום נדה ואף אמתל' לא מהני והיינו משום שעשתה מעשה ללבוש בגדי נדותה תו לא מהני אמתלא כמ"ש הפוסקים (ביו"ד סי' קפ"ה. וע' בש"ך שם ובתשובת חתם סופר חי"ד סי' ט' ודוק) וה"נ דכוותי' כיון שהחזיקה עצמה לכסות ראשה כו' והאריך בזה והנראה מדבריו שמחליט כן לדינא דבזה"ז אין היתר ע"ש. וכבר כתב כן גם בס' שלמי שמחה על הרא"ש פ"ב דכתובות שכ' ונ"ל דעכשיו בזמנינו שהנשואות לבושות צעיף הרי היא בחזקת א"א עד שתבי' ראיה שנתגרשה ע' ביו"ד סי' קפ"ה עכ"ל וכן מצאתי בס' עיטור בכורים על התוספת' פ"ב דכתובות שכ' ויש להעיר בנשי דידן אשר בתולות הולכות פרועי ראש וא"כ אשה המכוסה בצעיף נתחזק' שהיתה א"א מיד בבוא' כו' עד והרבה צריכין להתיישב למעשה ע"ש. גם בתשו' חמדת שלמה ר"ס נ"ט כתב וז"ל ולפום ריהט' במה לא יחשב זה מעשה מה שהולכת בכיסוי הראש כדרך הנשואות ולדעתי הוא מעשה גדול יותר מלבישת בגדי נדות שי"ל דאתרמי לה בגדים אחרים כמ"ש מהרי"ק משא"כ ההולכת בכיסוי הראש כדרך נשואות אין מי שלא יחזיקה לנשואה כו' עכ"ל. אכן בתשו' חות יאיר סי' קל"ח (שהבאתי לעיל סי' מ"ז ס"ק א') מבואר שדעתו דכיסוי הראש לא מיחשב מעשה כולי האי כמו לבישת בגדי נדות וכ' שם דדוקא לבישת בגדי נדות משום דאין אשה מנוולת עצמה בהם כי מאוסים ומגונים וטמאים הם בעיניה משא"כ לצנוף מצנפת כדרך הנשים לפעמים גם בתולות מנסין ראשן מפני כיעור ראשן שחין. וכה"ג (ר"ל כגון שבאה בשנים ובושה ליילך כבתולה עי' בת' בית אפרים סימן א' הבאתיו לעיל סי' א' ס"ק י"ד) י"ל דמהני אמתלא ט"ש. גם בתשו' זכרון יוסף סי' ח' הביא דברי החו"י הנ"ל להלכה ע"ש עוד. וע' בנ"צ הארכתי בזה ודעתי נוטה דאף האידנא נאמנת לומר גרושה אני. וכעת ראיתי גם בספר בגדי ישע סי' מ"ג תשובה ארוכה בזה. וע' מ"ש לעיל סי' קמ"ב ס"ק ז':

ז **וי"א דוקא** עיין בתשובתי הרדב"ז ח"א סי' שצ"ח מבואר מדבריו דמסתברא לי' כדיעה ראשונה ובזמן דאיכא הכחשה ממש כגוונא דברייתא (לעיל סימן מ"ז ס"ד) שאמרה אשת איש אני וחזרה ואמרה פנוי' אני ולא נתנה אמתלא בכה"ג אינה נאמנת אלא בתוך כדי דיבור אבל בגוונא דמתני' דאמרה א"א הייתי וגרושה אני נאמנת אפילו אחר כ"ד ומתני' מלתא פסיקתא קתני כו' וע"ש עוד אודות שנשאל באשה שבאתה לירושלים ודיברו עמה לינשא והשיבה שהי' עגונה מפני שאבד גיטה קודם שעבר הזמן שגזר עלי' החכם להמתין ונמשך הדבר כך כמה שנים ובכל זמן שאמרה שהי' עגונה אמרה ג"כ הסבה מפני שאבד גיטה ואח"כ אמר לה חכם א' שמה שנאבד גיטה אינו מזיק (שם מבואר תוכן המעשה באריכות) והאריך שם להתיר האשה הזאת מכמה טעמים. ובאמצע התשובה כתב דאפילו אם אמרה עגונה אני ולאחר זמן אמרה מפני שאבד גטה אפילו בכה"ג אני מתירה לינשא אפילו לדעת האומרים דמשנתינו בתוך כדי דבור דוקא מודו בנ"ד דבשלמא במתני' שאמרה א"א הייתי וגרושה אני לא הוי טעמא משום אמתלאה אלא בלא טעם נמי נאמנת דהפה שאסר כו' ומשום הכי בעינן תוך כדי דבור אבל בנ"ד דהו' מטעם אמתלא אפילו לאחר זמן אם נראה לבית דין שהטעם הוא נכון סומכין עליו כו' ונ"ד אין לך אמתלא גדולה מזו ועדיפא מהך איתתא שקפצו עלי' בני אדם שאינם מהוגנים כו' דאילו התם ודאי משקרא ועל ידי האמתלא אנו אומרים דשקר' אמרה בתחילה ואילו בנ"ד קושטא אמרה בתחילה ובסוף אלא שהיתה טועה בדין כו' עיין שם עוד.

ח **כשאמרה כך בתכ"ד** עב"ש סק"י שכ' דאף לדיעה קמיית' דוקא באמרה א"א הייתי אבל אם אמרה א"א אני לכ"ע אינה נאמנת אחר כ"ד לומר גרושה אני דהא מכחשת דבריה אלא תכ"ד נאמנת אפילו להכחיש דבריה וכמ"ש בש"ס בענין אם אמרה א"א אני ואח"כ אמרה פנוי' אני דא"נ לאחר כ"ד כמ"ש בסי' מ"ז כו' עכ"ל ונסתפקתי בדין זה באמרה א"א הייתי (לדיעה הב'. או לדיעה הא' באמרה א"א אני) ואחר כ"ד אמרה גרושה אני דהדין דאינה נאמנת משום דשוויא חד"א והיא יודעת בעצמה שהאמת אתה שגרושה היא אם היא רשאי ליללך למקום רחוק ושם תאמר תכ"ד א"א הייתי וגרושה אני או גרושה אני לבד. שהרי הענין דשוויא אחד"א אינו מטעם נדר וקונם רק משום דאדם נאמן על עצמו יותר משני עדים כמו שהוכיח בתשו' נו"ב תניינא חאה"ע ס"ס מ"ג ע"ש. ועמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' ב' סק"ד ובסי' קכ"ז ס"ק ז' ולעיל סי' ז' ס"ק יו"ד ע"ש וצ"ע.

ט **אא"כ נתנה אמתלא.** לכאורה לפמ"ש הט"ז ביו"ד סימן קפ"ה בשם מהר"ל מפראג דלהכי בהוחזקה נדה לא מהני אמתל' משום דלאו כ"ע ידעי מן האמתל' וא"כ על מה סמכהו עצמה כשהחזיק' עצמה נגד כ"ע ודוק' באמרה לבעלה טמאה אני מהני אמתל'

משא"כ באמרה בפני רבים ע"ש לפ"ז ה"ה הכא באמרה א"א אני ואחר כ"ד אמרה גרושה אני אינה נאמנת אף באמתלא אא"כ אמרה מתחילה לאחד אבל לא באמרה בפני רבים. ושוב מצאתי כן להדיא בתשו' חות יאיר סי' קל"ח שכ"כ אדין דהכא. אמנם כתב שם דיש לפקפק על סברת מהר"ל מפראג מגמר' דכתובת דכ"ב כו' ע"ש וגם בספרי פ"ת ליו"ד שם סק"ג כתבתי בשם תוה"ש וכו"פ שחולקים עליו. בתשו' שמן רקח ח"א סי' מ"ג עמד על זה והפלה ג"כ דלא כמהר"ל מפראג בזה:

י **אם יש עדים**. עב"ש ס"ק י"א שכ' ואם קול יצא שיש עדים שהי' א"א יש לדייק ממ"ש לעיל סי' ז' ס"ז דאסורה כי דוק' בשבויה הקילו בה"י. עכ"ל. ועמ"ש. בסי' ז' בנ"צ שם דהיינו ביצא קול שיש עדים שהיה עדיין א"א. וע' בזה בס' הפלאה בשמעתין ובפוסקים לעיל סימן מ"ו. ועי' בס' בית מאיר שכתב מ"ש הב"ש ואם קול יצא כו' היינו קודם שנתארסה אבל אח"כ עסי' מ"ו. ור"ל דשם ס"ח נתבאר דאין חוששין לקלא דבתר אירוסין ע"ש.

יא **שהיתה א"א**. לכאורה נראה דאפילו אם לא ידעו העדים בעצמם שהיתה א"א רק ששמעו מפיה כיון דשויתה אז אנפשה חד"א נאמנת ע"ע יותר משני עדים וצ"ע.

יב **ואפי' אם נשאת** ע' בתשו' הרדב"ז ת"א סימן תי"א שכ' דאם נשאת ואח"כ באו עדים שהיתה נשואה דתצא ודאי דבניה ממנו ממזרים ואי לאו דמסתפינא אמינא דהוי ממזר מן התורה כיון שהיא בחזקת א"א ע"פ העדים כו' וא"ת איך תקינו רבנן מלתא דאתי לידי תקלה להאמינה במקום דליכא סהדי דידעי שהיא נשואה דילמא למחר אתו שהדי דאמרי נשואה היתה ותצא ובניה ממזרים למפרע י"ל דאדרבה משום חומר שהחמרת עליה בסופה הקלת עליהם בתחילתה שאם אינו אמת שגירשה לא היתה אומרת גרושה אני כיון שיודעת שאם יבואו עדים שהיתה נשואה תצא והולד ממזר אלא שהיא סומכת כיון שהוא אמת שגרשם תמצא עדים שידעו שהיא גרושה אע"פ שיבואו עדיה שהיתה נשואה עכ"ל.

יג **אבל חוששין**. עב"ש סקי"ב ומ' בתשובת ברית אברהם חלק יו"ד סי' ג' אות י"א ובחלק אה"ע סי' ח' אות ט' מ"ש בזה:

יד **שם גט**. עיין בה"ט מ"ש בשם הרדב"ז. והמעיין ברדב"ז שם (בדפוס סדילקא הוא בחלק ד') יראה דלא מטעם הנהו סהדי התיר אותה דפשיטא דאינו מועיל כיון דלא היה רק עד א' על הגירושין ומה שאמרו אחרים ששמעו מפי אחרים ודאי דאינו כלום. ואך התיר אותה מטעם החזקה שהיתה בחזקת גרושה מכמה שנים ואפילו לא היה שום עדים בדבר היתה מותרת לינשא מאחר שהוחזקה בגרושה כחמש או שש שנים

בלא ערעור ומצינו דחזקה מוציאה מידי ודאי וכתב דאם אתה אומר שלא תועיל חזקה לגרושה להנשא לא הנחת בת לאברהם אבינו מגורשת יכולה להנשא דאי על פי סהדי עבידי דמייתי או אזלי למדה"י ואי ע"י גט או מעשה ב"ד עביד דמורכס וכ"כ רש"י ז"ל בכתובות (דף כ"ב סוף ע"ב) דבשעה פורתא לא מהימנא למימר אירכס לי. משמע הא לאחר זמן נאמנת לומר אירכס לי כו' ומה דמעשים בכל יום דאם הגרושה רוצה ללכת למקום אחר נותנין בידה מעשה ב"ד איך נתגרשה פלונית כו' עושים כך שמא תרצה להנשא קודם שתוחזק לגרושה או להחזיק בגרושה אבל אם הוחזקה דמגורשת פשיטא דאינה צריכה כלום. ומ"ש קצת משכילים דחזקה זו הוי כקול בעלמא דמה לי קול ארוך ומ"ל קול קצר זו שגגה גדולה שאם זה קול חזקה מאי היא כו' קצורו של דבר גדר הקול הוא קול שיוצא בלי הסכמה ואינו הולך ומתחזק לזמן קצר וגדר החזקה שהולך ומתחזק הדבר בלי ערעור ולזמן ארוך ע"ש שהאריך הרבה בזה והזכיר שם עוד טעמים וסניפים שהיו בנדון הנ"ל ומכללם הוא מה דאיכא אומדנא דמוכח ע"פ עד א' שראה את גירושיה ועדים אחרים מפי עדים ומסיים ומ"מ עיקר סמיכות הוראה זו הוא על החזקה והנך טעמי סניפים נינהו ע"ש:

טו **מתחת ידה.** עבה"ט ומ"ש בשם הרדב"ז. הוא בח"ב סי' תשצ"ה ע"ש עוד ועיין בס' ג"פ לעיל סי' קכ"ה סקצ"ד:

טז **אע"פ שאינו מקויים.** ע' לעיל סי' קמ"ב סי"ד הביא מרן המחבר יש חולקים על זה שאין להתירה לינשא ע"י שיוצא מתחת ידה אם לא נתקיים כו' והוא דעת הראב"ד והרשב"א כמבואר בב"י. וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' קל"ו שכ' דאף שבש"ע סי' קנ"ב ס"ט הביא רק דעת הרמב"ם אין בידינו להקל נגד גדולי הפוסקים המחמירים אמנם אם הגט מקויים אף שאין מכירין חתימת דייני קיום יש להתיר אפילו שלא בשעת הדחק וכן הדין בשליח לקבלה שהביא גוף הגט כו' ע"ש:

יז **מעשה ב"ד.** כ' בתשו' הרדב"ז ח"ב סי' תר"ב על אשה שהוציאה מעשה ב"ד פלונית נתגרשה בפנינו בגט כשר והוציאה הגט והוא פסול. הדבר ברור שאין ב"ד או עדים יכולים להכשיר את הפסול ושמא לא דקדקו יפה ומ"מ צריך לדקדק אם הפסול הוא עשוי להיות אחר הנתינה כגון דבוק או טשטוש או קרע או מחק וכיוצא תלינן שכשר היה ואח"כ נפסל ולב"ד טועין לא חיישינן אבל אם הוא פסול שהדבר מתברר שהיו בו מתחילתו הגט פסול ואפי' אם נשאת תצא. ואם לא היה בידה אלא עדות עדים שנתגרשה בגט כשר (עמ"ש לעיל סי' קמ"ב סק"ז) ונמצא פסול בכל גוונא פסול דתלינן דלא דקדקו

או שלא היו בקיאין ואם יבאו העדים ויאמרו פסול זה לא היה בגט זה בשעה שנמסר הרי הוא כשר ותנשא בו לכתחלה עכ"ד:

יח **אינה יכולה לינשא.** עיין בס' בגדי ישע ס"ס מ"ג הביא בשם ס' שבילי תורה שפסק דדוקא לכתחילה א"י לינשא אבל בדיעבד אם נשאת אף שאין מכירין ל"ת כיון דמדאורייתא עדים החתומים כו' והרי גם בגט פסול מדרבנן אם ניסת ע"פ הוראת חכם ל"ת כו' ע"ש וע' מ"ש בס"ק שאח"ז:

יט **עד שיוכרו.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קל"ו שכ' לתרץ דלא תקשי מלעיל ס"ס קמ"ב בהג"ה ואמאי שתק רמ"א כאן ולא הגיה שבשעת הדחק ועיגון יש לסמוך ע"ד הרשב"ץ שמעשה ב"ד א"צ קיום. דשאני התם דמיירי שהביא השליח גוף הגט מקוים אבל כאן אין גט לפנינו רק מעשה ב"ד לחוד וטעם החילוק בזה הוא מתרי טעמי חדא דשם בס"ס קמ"ב שהביא גוף הגט מקוים א"כ אין כאן שום ריעותא רק מה שאין מכירין כאן החתימות בזה סמכינן על הר"ש בן הרשב"ץ שסמך ע"ד הירוש' דחתימת ב"ד א"צ קיום אבל כאן שאין הגט בידה רק מעשה ב"ד לחוד ויש כאן ריעותא למה אין הגט בידה לא סמך רמ"א ע"ד הירושל' בזה כי אולי במקום ריעותא גם הירוש' אינו מקיל ועוד דשם בס"ס קמ"ב שהביא השליח גוף הגט בחתימת עדי הגט וגם קיום מדיינים בזה שייך סברת הרשב"ץ שהביא הב"י שם כיון שהשליח נאמן לקיים ביחידי חתימת העדים א"כ ק"ו שחתימת דייני הקיום על חתימת העדים מהני דעדיף טפי גט מקויים שלא נתקיים הגט מעד א' אומר בפ"נ כו' אבל כאן שלא בא גוף הגט רק המעשה ב"ד לחוד בזה לא שייך סברת הרשב"ץ הנ"ל. והאריך בזה ומסיק כן לדינא דאם אין שום גט לפנינו רק מעשה ב"ד שמבואר בו שנתגרשה כדמו"י בין שהוא ביד האשה עצמה ובין שהוא ביד שליח לקבלה של האשה שהביא שמעשה ב"ד שקיים שליחותו וקיבל הגט ושקרעו כל זה אינו מועיל ולא תנשא עד שתתקיים חתימת הדיינים ואפילו במקום דחק ועיגון אין להתיר כו' וכן הדין במעשה ב"ד של חליצה שאינו מקויים שהרי אין כאן חתימת עדים רק המעשה ב"ד אפי' במקום דחק ועיגון אין מתירין אותה להנשא עד שיתקיימו החתימות ע"ש: וע' בשו"ת בגדי ישע סי' ל' הזכיר שם קצת מדברי הנו"ב הנ"ל מה שדעתו להחמיר באם מביא מעשה ב"ד לבד. וחולק עליו וכתב הלא עיקר טעמו הוא דאם אין כאן הגט יש כאן ריעותא לפנינו מה שאין הגט בידה כו' והוא תמוה דמה זו ריעותא הלא מפורש בש"ע (בסה"ג ספ"ו בהגה) דהמנהג עכשיו לקרוע הגט תיכף אחר נתינתו ולגונזו ואין מוסרין הגט ליד האשה כו' והא דלא הגיה הרמ"א בס"ס קנ"ב הוא משום שכבר הגיה בס"ס קמ"ב שיש להתיר במקום עיגין ליתן לה הגט לכתחלה א"כ מכ"ש בס"ס קנ"ב שיש לה

מעשה ב"ד שכבר נחנו לה הגט וכמ"ש סברא זו התשב"ץ ח"ג ס"ס עכ"ד ע"ש. וא"י מדוע העלים עיניו מטעם הב' של הנו"ב הנ"ל דבאמת זהו עיקר טעמו כנראה ממה שמחמיר במעשה ב"ד של חליצה דהא שם לא שייך ריעותא מה שמביאה המעשה ב"ד לחוד והוא ז"ל מחמיר רק מטעם הב' כיון דלא שייך בזה סברת הרשב"ץ הנ"ל. אמנם לדינא קרוב לומר שהנכון עמו ע"פ הראיות שהביא שם מהתשב"ץ עצמו ח"ג סימן כ"ב וסימן ס"ו. והגאון בעל נו"ב ז"ל לא ראה בתשב"ץ עצמו רק מה שהביא הב"י בשמו. ובפרט שגם הב"ש בס"ס קמ"ב לא הזכיר טעם הרשב"ץ שהובא בב"י דעדיף טפי גט מקויים שלא נתקיים הקיום מעד א' אומר בפ"נ כו' רק כתב שם טעם אחר כיון דס"ל לכמה פוסקים קיום ב"ד א"צ קיום כו' והוא טעמו שלהר"ש בן הרשב"ץ כנזכר בתשב"ץ ח"ג ס"ס ט"ז בהגה שם וכת' הרשב"ש סי' רס"ו ולפי טעם זה גם כאן יש להקל במקום דחק ועיגון. ולפ"ז ה"ה וכ"ש במעשה ב"ד של חליצה שאין מכירין החתימות דאפשר להתיר במקום דחק ועיגון. וצ"ע ועמ"ש לעיל סימן קמ"ב סק"ז. וכתב עוד בת' בגדי ישע שם דאם נשלח מעשה ב"ד ע"י בי דואר גם המחבר ס"ס קנ"ב מודה שמותרת לינשא בלא הכרת חתימת ב"ד דהרי דקדק הש"ע בלשונו וכתב אשה שיש בידה מעשה ב"ד כו' וכן הוא הלשון במקור הדין בתשב"ץ ח"א סימן קע"ג והוא מטעם דחיישינן לזיופא דאשה אבל אם המעשה ב"ד בא ע"י בי דואר ליד ב"ד ולא שלטה בו ידי האשה מעולם ליכא למיחש לזיופא דאשה ולא לזיופא דשום אדם ודאי גם התשב"ץ והש"ע מודים דא"צ הכרת חתימת ב"ד וסברא זו מפורש בתשב"ץ עצמו ח"ג סי' ס"ו שכ' שם וז"ל ולזיוף האשה ליכא למיחש שהרי ממקום אחר בא זה העדות וידיעה מלתא בדוכתה דאיהי לא זייפתיה כו' עכ"ל ובזה בודאי גם הט"ז והנו"ב מודים דמותרת ומכ"ש במקום עיגין קצת כו' עכ"ד ע"ש וע' בת' מאמר מרדכי סי' פ"ב הביא שם ג"כ דברי התשב"ץ סימן ס"ו הנ"ל וסמך עליהם בעובדא דידיה שהיה שעת הדחק ומקום עיגון ע"ש ועמ"ש לעיל סי' קמ"ב סקל"ג בשם ת' פני אריה ות' מהר"מ וע"ש עוד:

## סימן קנד

א **ריח הפה כו'** ע' בת' הרא"ם ח"ב סי' י"ט מבואר מדבריו דכל הני דחשיב במתני' דוקא אם הסרחון חזק וקשה עד שאין האדם יכול לסובלו ע"ש. ומ"ש הבה"ט בסק"ג חולה הצרפתי כו' כפי הנראה הוא מדברי הרא"ה שם:

ב **מקבץ צואת כלבים או בורסקי.** עיין בתשו' כנסת יחזקאל סימן ע"ד באיש אחד שאחר שנשא אשה רצונו להיות סופר סת"ם ולעבד בעצמו הקלפים ומלאכה זו נעשה קצת

ע"י צואת כלבים ואשתו מוחה בו כדין המתני' ואלו כופין להוציא מקמץ כו' והאריך בזה ומסיק דאם הוא איש שלא יצלח למלאכה אחרת כ"א למלאכה זו אין אשתו יכולה למחות בפרט בעתים הללו שהמחיה קשה עלינו לפרנס ב"ב כו' וגם כי מלאכת שמים היא ורוצה לעבד לשמה ואינו מאמין לאחרים אם יש להבעל מחיה אחרת או יודע מלחכה אחרת לפרנס ביתו ודאי דיכולה לעכב עש"ה:

ג **ידעה בהן**. עבה"ט בשם ב"ש שכתב דאף להרמ"א אין דינה כמורדת דיכולה לומר קים לי. ועיין בספר ב"מ שכתב דזה צ"ע דהא דינא לפחות מכתובה והוא המוחזק בממון ועיין סימן ק"ו סעיף א' עכ"ל:

ד **ויש חולקין**. עיין בתשו' מהר"ם אלשקר סימן ע"ג שפסק כדיעה ראשונה וכתב שם שדברי מהר"מ שכתב בפירוש שאין כופין דבריו בטלין ברוב מנין ובנין וגם אין ראייתו מכרעת ע"ש: ובת' עה"ג ס"ס ל"ט כ' כיון דהוה פלוגתא דרבוותא אין לנו להקל כי ספיקא דאוריי' היא ע"ש. ועיין בספר בית מאיר האריך קצת ומסיים וז"ל לכן המוטב לענ"ד שלא לכפותו על הגט כי אם על החיוב מזונות ופרנסה או לתשלומין הנדוניא והכתובה עד שמכח זה בע"כ ירצה עצמו לגט ע"י פשרה קצת ובזה אין שום חשש ע"ל. ועיין בספר גט מקושר בס"ג שני סוף אות כ"א מ"ש בזה:

ה **ששעבד עצמו נגדה**. עיין בתשו' נו"ב תנייני סי' צ' שנשאל במעשה שאחד נשא שתי נשים וגירש את השני' ורוצה להשאר עם הראשונה והראשונה תובעת גירושין אחר שבגד בה ונעלם מעיניה י"ב שנים ועזב אותה ריקם בלי מזון והוסיף חטא על פשע לעבור חרג"ה ונשא אשה על אשתו והבעל טען שמה שנשא אחרת היה ע"פ איש שאמר לו שמתה אשתו והאמין לדבריו ואמנם זאת נתברר שאחר שכבר נודע שאשתו בחיים והתרה בו רב אחד לגרש את השניה אעפ"כ שהה עם השניה והבעל אומר חטאתי בזה ולא אוסיף והנני לשוב ולדור עם אשתי הראשונה ולא אבגוד שוב בה והאשה אינה רוצה בשום אופן להשאר עמו רק תובעת גירושין. והנה דעת הרב השואל לכופו לגרש אף בשוטים משני טעמים טעם א' ע"פ דברי רמ"א אלו בעבר על חרם ששעבד עצמו נגדה כו' וכיון שזה עבר על חרגמ"ה שהוא כלפי דידה שנשא שתי נשים שחד' נעשית צרה לחברתה כו' ולטעם ב' ע"פ דברי רמ"א לקמן ס"ג בהגה שכ' וכן איש שרגיל לכעוס ולהוציא אשתו מביתו כו' וכיון שאיש הזה ברח מאשתו ונעלם ממנה י"ב שנים ומנע ממנה כל משך זמן זה כל עניני אישות יש לדמות להגהת רמ"א הנ"ל ובזה כופין אפילו בשוטים שהרי דברי רמ"א לקוחים מדברי הרשב"א כו' ואפילו לדעת י"א שהובא בסעי' כ"א מ"מ בזה מודה דכופין בשוטים כיון דכ' הרשב"א דבזה שמואל מודה לרב והרי לרב

כופין בשוטים כמ"ש התוס' עכ"ד הרב השואל. והוא ז"ל השיב לו שאין דעתו כן כי על טעם א' יש להשיב דמה דפשיטא לי' שזה עבר על חרגמ"ה מבעי לי טובה ולא מטעם שיש פוסקים שחרגמ"ה יש לו זמן עד סוף אלף החמישי אלא מטעם אחר שהרי תחילת נישואין של זה עם השניה הי' ע"פ עד א' שהטעו הגם שהב"ש בסי' קנ"ח סק"א מסופק אם עד א' נאמן בזה אטו אם הבעל לא ידע מדברי הב"ש כו' ואין כאן אלא שגגה וגם כבר אמרתי שאין דברי הב"ש מוכרחין (עמ"ש לעיל סי' א' ס"ק י"ד) וכיון שתחילת הנישואין היה אצלו בהיתר או עכ"פ בשגגה יש מהפוסקים שס"ל שגזירת רגמ"ה לא היה רק על תחילת הנישואין כו' (עמ"ש בסי' א' סק"ך) ואף שדעת אחרונים שלנו אינו כן היינו להחמיר אבל להחליט דבר זה אף לקולא הדבר קשה כיון שהדבר תלוי ברבוותא ומי יקל ראשו לכופו ובפרט כשכבר גירש השני' ואף אם הי' מתברר שגם תחילת הנישואין הי' באיסור שלא אמר לו עד א' כלל שמתה אשתו. מ"מ אם דינו של הרב ב"י (רמוז ג"כ בסי' א' שם) אמת. שאם נשא אינו חייב לגרש א"כ זו התראה מהרב שלא כדין הי' ומה שעבר בתחילת הנישואין הי' בלא התראה א"כ אף לדינו של הגהת רמ"א בעבר על החרם הנוגע לדידה כופין להוציא אכתי מאן יימר דלא בעי התראה ולמה גרע כח הבעל מכח האשה שמבואר בסי' קט"ו שצריכה התראה ואף לדעת הסוברים דבעוברת על דת משה א"צ התראה היינו משום שהכשילתו אבל הוא לא הכשיל אותה ועוד דזה דפשיטא לי' להרב השואל דכוונת הגמי"י והרמ"א שכתבו כופין להוציא היינו אפילו בשוטים לא בריר' לי והגמי"י שם לא נחית לדבר זה כלל כו' וכן הרמ"א בהגה כאן לא נחית עדיין לפרטי הדינים מי כופין בשוטים ומי בדברים. וטעם שני שכ' הרב השואל אני תמה ובאומר איני זן ואיני מפרנס אפי' לרב דכופין מ"מ מי לא בעי התראה כו' ועוד דכל זה ביש לו ואינו זן אבל איש הזה שמתוך עוני הלך מאשתו לחפש איזה שירות וכל אותן י"ב שנים סבל בעצמו עוני גדול הרי רמ"א בהגה לעיל סי' ע' ס"ג הביא דעת ר"י בשם ר"ת שאין כופין כו'. והאריך ב"ה וסיים בהא סלקי ובהא נחתי שחלילה לכוף האיש הזה בשוטים לא בנידוי כלל ואפילו בדברים לומר לו שאם לא יגרש הוא עבריין ג"כ אינו מסכים כיון שהוא אומר שרוצה לדור עם אשתו ולהשכיר עצמו לזון ולפרנס ואם אין ידו משגת מי יעביד עובד' נגד דעת ר"י ור"ת דעני אין כופין אותו. ואמנם הא ודאי שהאשה יכולה לטעון מאוס עלי מחמת בגידת הזמן הארוך הזה ואף שלא התרו בו ולכן אין כופין אותו לגרש מ"מ גם הוא אינה מחוייבת לדור עמו. ובר מן דין עכ"פ יכולים ליקח כל אשר נמצא בידו ולהחזיר לה עבור הוצאות מעירה לכאן כיון שע"פ דבריו באתה שהבטיח

שתבא ויתן לה גט דלא גרע מהאומר לחבירו לך ואני אבוא אחריך בח"מ סי' י"ד בהגה עכ"ד ע"ש:

ו **כופין אותו לזון.** עבה"ט מ"ש לכמה פוסקים כו' עד ויכולה לומר קים לי. והוא מדברי הב"ש. וע' בס' ב"מ שכתב כבר כתבתי (ע"ל סק"ג) דלענ"ד י"ל הבעל חשוב מוחזק בכתובה ויכול לומר קים לי דיש לה דין מורדת אך עמ"ש ר"ס ע"ז עכ"ל. ושם כתב בזה דלפי דברי הב"ש דאתי עלה מטעם קים לי הי' נראה דאם הוא עשיר וזנה בפחות מהראוי וגלל כן אינה רוצה לדור עמו יש לה דין מורדת דהא בכה"ג גם להטור אין כופין לגרש אלא לזונה כראוי (עבה"ט בסי' ע' סק"ה) . אבל לע"ד בלא קים לי אינה מורדת בכה"ג שאינה מורדת כדי לצערו כ"א לכופו לזונה כראוי. דהא קיי"ל בח"מ סימן ד' עביד אינש דינא לנפשי' וא"כ מי יכריחנה לילך לב"ד לכופו אם היא תוכל לכופו במרדה וכן מורה הלשון סי' ע"ז ס"ב ואם מרדה כדי לצערו מפני שעשה לי כו' וכיוצא בדברים אלו משמע דוקא כיוצא באלו שהם אך נקמה על העבר אבל לכופו על העתיד במה שהדין עמה אינה מורדת כו' עכ"ד ע"ש:

(ו) **ואינו רוצה להשתכר.** עיין בס' בית מאיר מבואר מדבריו דבאופן זה שאפשר לו להשתכר אלא שאינו רוצה גם הי"א דלעיל סי' ע' ס"ג בהגה מודים דכופין להוציא ומש"ה לא הגיה הרמ"א כאן כלום וכ"כ בתשו' ח"ש סי' קל"א והובא באריכות לעיל סי' ע' סק"ב ע"ש עוד) .

ז **וכן הדין למי שאינו רוצה כו'** עיין בס' גבורת אנשים סימן כ"ח וסי' מ"ח שהעלה דהעיקר לדינא דבמורד ממזונות לחוד אין כופין להוציא וכן במורד מתשמיש אין כופין להוציא אם לא בבאה מחמת טענה בעינא חוטרא כו' ואף במונע ממנה כל ענייני אישות דנראה עיקר לדינא דכופין להוציא אפילו אינה באה מחמת טענה מו"מ למעשה יש לחוש לסברת האומרים שאין לכוף דלא ליהוי גט מעושה ובניה ממזרים וכ"כ עוד בכלל הדינים שם בסופו וז"ל וה"ה במורד ממנה מתשמיש או ממזונות לחוד אין כופין להוציא. וי"א דאפילו במונע ממנה כל ענייני אישות אין כופין בשוטים על הגט ויש להחמיר לענין מעשה ולכן אם קידש אשה שאסורה לו ולאחרים בענין שצריך להוציאה בגט אין כופין אותו בשוטים או בנידוי להוציא. וכן מי שרגיל לכעוס כו' עכ"ל וע' בס"ק שאח"ז. ועמ"ש לקמן סכ"א ס"ק צ"א:

ח **שרגיל לכעוס כו' כופין אותו להוציא.** עיין בס' ג"א סימן מ"ט שכ' דאין להורות כן למעשה מטעם שכתבתי (הובא בס"ק הקודם וגם דין דהרב רמ"א לקוח מתשו' רשב"א סי' תרצ"ג ושם לא כ"כ בהחלט רק בלשון אפשר וכ"כ הב"י בשמו וא"כ פשיטא דלא

סמכינן אלישנא דאפשר להוציא אשה מבעלה במקום שיש לחוש דהוי גט מעושה ובניה ממזרים עכ"ד וכ"כ עוד בכללי הדינים שם בסופו וז"ל ונן מי שרגיל לכעוס ולהוציא אשתי מביתי אין כופין להוציא אף על פי שע"י זה אינו זנה לפעמים וגם פורש ממנה יותר מעונתה. מיהו יכולים לכפותו בשוטים לזונה או לשמש או ליתן לה גט (בדרך ברירה) ואין זה נקרא כפי' על הגט רק כדי לקיים שארה ועונתה עכ"ל ע"ש. ועמ"ש לעיל סק"ה בשם ת' נו"ב:

ט **י"א דמותר להכותה.** בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר ז"ל כתיב כאן עיין יש"ש פ"ג דב"ק סימן ט':

י **אבל בשתי ידיו כו'** עיין בס' ג"א סימן מ"ד שכ' דנ"ל למעשה אין לכוף בשוטים אפילו נקטעו ב' ידיו או ב' רגליו או ניסמו ב' עיניו אע"פ שהטור כתב סתמא בכה"ג דכופין היינו שנמשך אחר דברי הרא"ש בפסקיו ס"פ המדיר והר"י בתשובה לא פסק הרא"ש כן וכ"נ מדקאמר ת"ק סתם האיש שנולדו בו מומין אין כופין להוציא משמע דאין חילוק בדבר וגם הר"ף והרמב"ם והסמ"ג ושאר כל הפוסקים לא חילקו בכך כו' ע"כ נראה עיקר דאע"ג דלהלכה ס"ל להרא"ש דכופין מ"מ בתשובת שאלה שהיה מעשה לא רצה להורות כן וכ"נ דעת הרמ"א שכ' דיעה זו בלשון וי"א. גם בלבוש מסיים על זה דאין נוהגין כן. ומנהג זה לפי דעתי תורה הוא והמשנה מרבה ממזרים בישראל כו' עכ"ל וכן הוא דעת רבינו הגר"א ז"ל ס"ק ט"ז ע"ש:

יא **וי"א דהוי מום.** בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר ז"ל כתוב כאן ע' שו"ת מהרי"ט ח"א סי' קי"ג (ועמ"ש לעיל סי' ט"ז ס"ק ז' בשם תשו' ת"ס סי' קט"ז):

יב **שום בן.** עבה"ט ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקע"ה שכ' דהה"נ אם יש לה בני בנים או בנות בנים או בני בנות או בנות בנות שאין לה שוב טענא בעינא חוטרא כו' ע"ש:

יג **ואומרת שהוא גורם** עב"ש ס"ק י"א וס"ק י"ז וע' בס' ב"מ באריכות:

יד **יוציא מיד.** עב"ש ס"ק ט"ז שכתב שדעת הרא"ש אינו כן אלא דאפילו אם הוא עקר חיישי' שמא עיניה כו' כיון שהוא תוך י"ש כו' וע' בביאור הגר"א ז"ל שכתב דמ"מ דברי התוס' וטור וש"ע עיקר ע"ש גם בס' בית מאיר כתב בזה אחרי שרבינו הטור בנו פסק דלא כוותי' מי יחוש חוץ ממנו וכדאי המה התוס' והטור לסמוך עלייהו ע"ש:

טו **שהיא נאמנת.** עבה"ט מ"ש ואפילו לא טענה בעינא חוטר' לידי מהני כאן. והוא מדברי הב"ש. ועיין בס' גבורת אנשים מסי' ח' עד סי' כ"ט שהאריך הרבה לפלפל בזה בדברי תשובת הרא"ש כלל מ"ג ובדברי תשו' רמב"ן סי' קל"ט וסימן קמ"א דסתרי אהדדי בענין זה וגם בדברי תשובת הרשב"א שם תרות זא"ז ובסוף דבריו הפלה לדינא דודאי

לענין שיהיה מחוייב להוציא בלא כפייה בשוטים אינה צריכה לבא מחמת טענה אבל לכופו בשוטים אין כופין אלא אם כן באה מחמת טענה ע"ש. ומה שכ' הבה"ט כל שלא אמרה בפנינו כו' אבל בספר בנימין זאב כתב כו' הנה בס' ג"א סימן ד' הביא ג"כ דברי ב"ז אלו וגם הביא שגם מדברי מהרי"ק סוף שורש ע"ב לכאורה נראה כן שכ' שם וז"ל ודאי מודה אני דהיכא שהיא עמו בעיר אי לא אמרה בפניו ממש איכא ריעותא ואיכא למיחש דילמא משקר' אבל בהיותה חוץ למקומו לא חזינן בה ריעותא אפשר דכ"ע מודו דנאמנת דכיון דיודעת בודאי שא"א לה להתגרש מבעלה כ"א בהוודע לו טענותה עליו א"כ שייך חזקה דאין אשה מעיזה כו' עכ"ל. והוא ז"ל כתב דזה סותר מ"ש בב"י בשם הרשב"ץ דצריכים אנו שנשמע שתאמר כן בפני בעלה אבל שלא בפניו באיזה ענין שיהיה לא כו' וכ"כ הריב"ש סימן קכ"ז דמה שפרסמה טענתה לרבים אין זה כאילו אמרה בב"ד בפני בעלה כו' ואחר העיון נראה דגם מהרי"ק ובנימין זאב מודי דצריכה לטעון כן בב"ד ובפני בעלה אלא דקאמר דל"ת כיון שטענה כבר שלא בפניו גריעה טענתה ולא תועיל אח"כ אפילו תטעון בפניו לפי שעתה מעיזה בפני בעלה להחזיק דבריה הראשונים וכמו שנראה קצת מדברי הריב"ש שם לכך קאמר דוקא היכא שהוא בעיר עמה ואינה רוצה לטעון בפניו כלל איכא ריעות' אבל כשאינו בעיר והוא יודעת שטענתה יוודע לו בהכרח א"כ לא גריע' טענתה והלכך נאמנת כטוענת אח"כ בפני בעלה כו' ואפילו תאמר שמהר"ק וב"ז חולקים ארשב"ץ וריב"ש מ"מ לענין דינא נראה עיקר שצריכה לטעון כן דוק' בפני בעלה ובב"ד כו' וכ"כ בתשובה ר"ל בן חביב סימן ל"ג וכתב שם שאין מקבלין טענה זו ממנה לא ע"י שליח ולא ע"י אנטלר אלא צריכה לבא דוקא בעצמה בפני ב"ד ותאמר כן בפני בעלה ע"כ. מיהו אם מתחילה אמרה כן שלא בפניו סגי כשתטעון אח"כ כן בפני בעלה ובב"ד ואף שבד"מ ובהגהת דרישה סט"ז כתבו שצריכה לטעון דוקא בפעם הראשון בפניו אין דברים נכונים בעיני כו' עכ"ד ע"ש באורך:

טז **ולא יתן לה כתובה.** עבה"ט ובב"ש ס"ק י"ט כתב בזה וז"ל ועיין סימן י"ז שם הביא הפלוגת' כשאומרת גרשתני אם היא נאמנת להוצי' הכתובה וכאן סתם ופסק דלא יתן הכתובה ובאמת דינים הללו שוים ועיין תוס' סוף נדרים עכ"ל. ובביאור רבינו הגר"א ז"ל ה"ק מ"א ב' בזה על דברי הש"ע ולא יתן לה כתובה וז"ל הוא כסברא האחרונה בסי' י"ז ס"ב וי"א דאינה נאמנת לענין כו' אבל כל הפוסקים חולקין בזה כמ"ש שם וכ"כ הרשב"א והריב"ש סי' קכ"ז בהדיא כאן עכ"ל. גם בס' ג"א מסי' נ"ח עד סימן ס"ה האריך בזה והביא דעת הרבה פוסקים מאד דס"ל דנאמנת אף להוציא כתובה ונדוני' ומסיק כן לדינ' דבין לענין גרשתני ובין לענין טענת גבורת אנשים נאמנת אף לענין כתובה זולת

כשתובעת כתובה אינה נאמנת כלל בשום ענין כו' ע"ש: ועיין בתשו' נו"ב תניינא סימן פ"ט שכ' על דבר הטענה שבין איש לאשתו שטענה שאין לו גבורת אנשים והוא הודה. הנה זה פשוט כיון שהודה יוציא ויתן כתובה. ואשר פסק הרב השואל שימתינו איזה זמן ובתוך כך יעסוק הבעל ברפואות אולי יש תרופה. יפה פסק וכ"כ כל הגאונים הראשונים שלא למהר הגירושין בזה ולדבר על לב האשה אולי יש תקנה ברפואות ולא תאמר שזהו רק בנושא בתולה ובימי בחרות אבל בזו שכבר הוליד עמה ואח"כ נתקלקל אין להמתין על רפואות לא כן הוא אלא אפילו בזקן יש תרופה כמ"ש הריב"ש בסימן קכ"ז. ואשר פסק שבמשך זמן הזה הוא יהיה בפני עצמו והיא תהיה בפ"ע והבעל יספיק לה כל צרכה בזמן ההוא מלתא דמסתבר פסק כי חכמי הרופאים כתבו שהגרם הגדול לדבר זה הוא שנאת הנבעלת ואלו שיש כבר מריבה ביניהם ובהיותם יחד השנאה מתגברת כו' ע"ש:

יז **יתן לה כתובה**. עבה"ט ומ"ש הטוענת על בעלה ששכב עמה בנדתה כו' עיין בזה בתשובת הרדב"ז ח"ג סימן ת"ז שדעתו ג"כ דאינה נאמנת אף באינה תובעת כתובה וכתב שם דאף בזמן התלמוד אין להאמינה בטענה זו כיון דמשוי ליה רשיעא ולא אשכחן דנאמנת אלא האומר גרשתני או שאינו יורה כחץ דהא משוי ליה רשע בטענתה וכ"כ הריטב"א ז"ל ומכ"ש בדורות אלו דנפישי עזות כו' ע"ש:

יח **שיכול לבעול אחרת** כתב בס' ג"א סי' ס"ו וז"ל פי' שיש לו גבורות אנשים קצת ויכול לבעול אחרת וזו אינו יכול מחמת שרחמה צר ואילו היה לו ג"א ממש היה יכול לבעול גם את לכך צריך ליתן לזאת הכתובה ולא מיירי שיש לו ג"א ממש ואינו יכול לבא על זו מחמת שאינה ראויה לביאה דבכה"ג כתבו הרא"ש והטור והש"ע סימן קי"ז ס"ב דאין לה כתובה דכיון שהחסרון הוא מחמת' אין לך מום גדול מזה וכ"פ בתשובה רש"ך סימן צ"ו באשה שהיא סתומה שאין לה כתובה א"ו כדפי' והא דכתב ריצב"א והרמ"א לקמן ברחמה צר אין כופין להוציא ותשמע דגם כתובה אינו נותן לה וכ"ה בתשו' ריצב"א להדי' התם מיירי כשיוכלים לתלות ברכות שניו וחולשתו ובהמשך הזמן יוכל לבא עליה אבל הכא מיירי שלא ישתנה טבעו עכ"ל:

יט **וי"א דבזה"ז כו'**. עיין בס' ג"א סי' ס"ז שכ' זהו מהמרדכי בשם מהר"ם ולא הוזכר זה בשום פוסק יותר ואדרבה כל הפוסקים וכל האחרונים כתבו בסתם נאמנת וקצתם הורו כן הלכה למעשה בדורותיהם. והעתיק שם דברי הר"ל בן חביב סימן ל"ג והר"ר יוסף בתשובת רש"ך סי' ק"ס ומהרי"ק שורש ע"ב' ובנימין זאב סי' קס"ו ומהריב"ל ס"ג סי' ק"א (וכ' שם דממ"ש בא"ח בשם הרמ"ה מביאו ב"י סי' י"ז גבי גרשתני דה"מ בדורות

הראשונים כו' אין ראיה דס"ל כמהר"ם די"ל דדוקא בגרשתני החמיר שלא תצא מבעלה בלא גט והוי בניה ממזרים וגם הואיל שאפשר לתקן ע"י שיתן עכשיו גט משא"כ הכא) ובסוף מסיק לענין דינא דהיכא דאמרה בפירוש איני רוצה כתובה יתן לי גט הריני מוחל לו הכתובה נאמנת אף בזה"ז בלי שום אמתלא דהרי כל הפוסקים חולקים על מהר"ם וגם מהר"מ יכול להיות דמודה באמרה כן בפירוש ובפרט לפמ"ש לעיל דאין כופין בטענת ג"א א"כ ליכא כאן חשש איסור דאורייתא'. והיכא דתובעת גט סתם ולא הזכירה כלום מענין הכתובה נאמנת היכא דאיכא אמתל' כו' ע"ש:

כ **במקום שיש אמתלאות.** עי' בתשו' מהר"ם אלשקר סי' פ"ט באורך. ושם פקפק עמ"ש מהרי"ק כי יש לאותה אשה אמתלאה שישבה עם בעלה ששה שנים ולא ילדה (עי' בד"מ אות ו') והוא ז"ל כתב עליו ואינו יודע האי ששה שנים מאי עבידתייהו ועשרה שמענו ומנין אחר לא שמענו לא לאמתלאה ולא לזולתה כו' ע"ש. וע' בס' ג"א סי' ס"ח השיג שם על כל דברי מהר"ם אלשקאר בתשובה ההיא ובאמצע דבריו השיג ג"כ על מ"ש עשרה שמענו ומנין אחר לא שמענו כו' וכתב עליו שלא דק כי התם איירי היכא דמדינ' דגמ' לא מהימנ' לא סגי בפחות מי' שנים אבל הכא מדינא דגמ' נאמנת מיד אלא שמהר"ם החמיר בדורות הללו שיש פרוצות וא"כ פשיטא דאם יש איזה אמתל' דהיינו בה' או ו' שנים מוקמי' לה אדינא וכ"כ מהרי"ק עצמו שם באותה תשו' אח"ז כמו ג' עמודים ומהר"ם אלשקר לא עיין היטב כו' וכן מסיק שם הלכה למעשה היכא דתובעת גט סתם דנאמנת היכא דאיכא אמתלא מועיל גם אמתלא כזו ששהתה עמו ה' או ו' שנים ולא ילדה וכן כשכרתו הכיס שלו לפני כמה שנים להוציא האבן דהוי אמתלא וכמו שפסק הר"ר יוסף בתשובת רש"ך סימן ק"ס וכן אם עדיין היא בתולה סגי בב' או ג' שנים וה"ה בשאר שום אמתל' או רגלים לדבר נאמנת. וא"צ אומדנות דמוכיחות רק ברגלים לדבר קצת סגי וכמ"ש באגודה פ' הבע"י ע"ש:

כא **וי"א דאפילו במקום כו'.** כתב בס' ג"א סי' ע"א נראה מדברי הרב דהיינו בתובעת כתובה דאינם נאמנת ואין כופין או שהו' רך בשנים דאין כופין מ"מ אין כופין אותה להתפייס עמו ומשמע לי' הכי מדברי הרשב"א כו' ולפע"ד זה אינו לא מסתבר כלל לומר כן דכיון דאינה נאמנת א"כ הרי היה מחוייבת לדור עמו כדין אשה עם בעלה ולא קאמר הרשב"א התם אלא בטוענת אין לו ג"א ולסברתו דס"ל דאין כופין אותו על הגט כו' אבל הרמ"א דס"ל דבטענת ג"א כייפי' ליה ע"כ דקאי אהיכ' דאינה נאמנת ובהא לא איירי הרשב"א כלל וא"כ דברי הרב צ"ע. וגם מ"ש הרב או עד שתשהא י"ש גם זה לא הוזכר ברשב"א כלל כו' עכ"ד וכ"כ עוד בכללי הדיינים שם וז"ל כשתובעת כתובה אינה

נאמנת כלל בשום ענין אפילו שהתה עמו עשר שנים ולא ילדה דאמרי' מחמת חמוד ממון אומרת כן וצריכה לדור עמו כשאר אשה עם בעלה עכ"ל:

כב **וה"ה אם קידש אשה כו' כופין אותו להוציא.** עיין בספר ג"א סימן כ"ח וסי' ע"א שכ' דאין להורות כן למעשה לכוף אלא בבאה מחמת טענה וגם הרב רמ"א גופיה כ' כן בסתם לקמן סי' קס"ה ס"א גבי חליצה וא"כ כ"ש גבי גט וכדאיתא בכל הפוסקים ע"ש ועמ"ש לעיל סק"ז:

כג **טוענת שבעלה כו'.** עיין בס' ג"א סי' נ"ד שכ' דאין כוונת הרמ"א שטוענת שיכול ובכיון אינו שוכב עמה דהיינו שמורד דז"א דבזה ודאי דאינה נאמנת וכמ"ש בש"ע ס"ס ע"ז והטעם דבזה ליכא העזה שהרי אם יקבל עליו שלא ימרוד ותהי' בטוח בו לא תטעון עליו שום דבר משא"כ בטענת אינו יכול דיש כאן העזה שהרי בטענה זו מוכרח הוא לגרשה שהרי לא יועיל לו שום דבר וכ"כ בתשו' מהר"ל בן חביב סי' ל"ג כו' רק כוונת הרמ"א שטוענת שאינו שוכב עמה מחמת שאינו יכול או שאינו בקי בדרך ארץ וכמ"ש התוס' סוף נדרים והגם דפשט לשון הרמ"א ז"ל לא משמע כן מ"מ העיקר כמו שאמרנו דאם טוענת שמורד מתשמיש אינה נאמנת כו' ע"ש:

כד **שלא ילך או יכפוהו כו'.** עיין בספר בית מאיר שהביא לשון הריב"ש סי' קכ"ז שכ' על זה דאין זה כפי' על הגט במוחלט אלא שכופין על מה שיש לו לעשות ואם יגרשנה יפטר כו' וכתב עליו דמלשונו משמע שא"א לכפותו אלא בדרך ברירה או שישבע או יתן גט לזמן וא"כ אם הוא חשוד על השבועה א"א לכופו על גט זמן לחוד ולע"ד אילו כן כוונת הרא"ש הול"ל יכפוהו או שישבע שלא ילך או שיתן גט לזמן לא כן עתה משמעות שהברירה ביד הב"ד אם הוא אינש מהימן על שבועה ישביעוהו ואם לא יכפוהו לגט לזמן. ומה שלא חש לגט מעושה זה לא שייך אלא בכפי' על גט מוחלט מיד דשמא אין בדעתו לעגנה והוי גט מעושה שלא כדין משא"כ בגט לזמן מה בכך שהוא עתה בכפי' הא הברירה בידו לשוב ויהיה הגט בטל ואם עובר הזמן ומקיים הגט זה ברצונו עושה ועיקר הגירושין נתקיימו מרצונו ותו דאם בזדון לבו מעגנה הרי למפרע הכפי' על הגט מפורש בגמ' דהא מונע ממנה כל עניני אישות וצ"ע עכ"ל. ולפמ"ש לעיל סק"ז בשם הש"ך בס' ג"א דאף במונע ממנה כל עניני אישות יש להחמיר למעשה שלא לכוף כו' א"כ גם כאן נראה דאין ברירה ביד הב"ד אלא יש לעשות כדכתב הריב"ש ז"ל שיתנו לו הברירה כו':

כה **ושהתה עמו י"ש.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ק"ב בעובדא שבא לפניו איש אחד ולפי דבריו האשה אשר לקח ילדה לו בנים ומתו וזה עשר שנים וקרוב לשמנה חדשים

מיום מיתת האחרון ורצונו לעלות לא"י ולקחת אשתו עמו אולי יזכה שם להבנות בזרע קיימא והאשה אין רצונה בזה וגם לקבל גט וכתובה אינה רוצה ושלח לה להתרות אותה והי' מסרבת ומחזקת בחדא מלתא שאם לא יתן לה סך מסויים כפי רצונה לא תקבל גט וגם לארץ ישראל אי אפשר לה ליסע. ועתה מבקש הבעל להתיר לו לישא אחרת. והאריך שם בזה ותורף דבריו דאי אפשר לדחות דברי הירוש' שהביא הרשב"א בחידושיו יבמות דף ס"ד והנ"י שם דה"ה להיו לה בנים ומתו כו' ושוב. כתב דיש לחקור מה דינו בזה"ז אם גזר רגמ"ה בכה"ג והנה בת' מהרי"מ סי' י' מחמיר בזה ע"ש בעובד' דגרשון שנשא אשה על אשתו והרעיש עליו הרי"מ שעבר על חרגמ"ה אך נראה דהרי"מ מחלק בין הבריר בידו לגרש הראשונה ובין אין הבריר בידו ועובד' דהאי גרשון הי' בידו לגרש הראשונה מרצונה דאל"כ דבריו תמוהים מאד וכבר נתעורר חכם אחד בתשו' שב יעקב סי' מ"ב לפרש כן עובדא דהרי"מ וכתב שגם הראנ"ח פי' כן וגם הכנה"ג כ"כ ואף שהש"י שם דחה דבריהם דבריו תמוהים באופן שיפה פי' החכם דברי הרי"מ דמיירי שהבעל לא רצה לגרש אבל אם הבעל רצה לגרש והאשה אינה רוצ' יכול לישא אחרת. ואפי' אם נניח פירושינו ונימא שאוסר אפי' אין הראשונה רוצה להתגרש כלל מ"מ היינו בלא התרת מאה רבנים דומי' דעובד' דידיה אבל מודה הר"י מינץ שע"פ התרה ממאה רבנים מותר ואנן שליחותא דרגמ"ה עבדינן בזה. ואמנם מה שלא אירע בכמה דורות להתיר מי ששהא עם אשתו י"ש כמו שאירע בנשתטית אשתו אמת כי בדורו של הב"י התיר הרב"י בתשובה סי' י"ד לישא אחרת והשיג על הר"י מינץ והתיר הלכה למעשה והסכימו עמו המבי"ט ושאר גאוני זמנו אך בדורות הקרובים לזמנינו לא שמענו נראה שזהו משום שחששו לדעת קצת פוסקים שאין דין זה נוהג בח"ל וכמ"ש בחבורי נו"ב סי' א' (ע"ל סי' א' ס"ק ט"ז) ואמנם העליתי שם דמי ששהא עם אשתו י"ש ואח"כ נשאו לבו ללכת לא"י ואשתו אינה רוצה ליסע עמו אז ממ"נ מותר לישא אחרת אך אחרי שהדור פרוץ לא מלאני לבי להתיר בלי התרה מק' רבנים (ומבואר עוד שם דאין אנו גוזרים עליו שיעלה תיכף לא"י ורשאי למבדק נפשי' לישא אשה גם במדינה זו ואם גם זו לא תלד אז יסע לא"י. ויתנה תיכף עם האשה החדשה אשר יקח ויקבע לה זמן שאם לא תלד לזמן הזה מחוייבת היא לילך עמו לא"י וע"ז האופן מוסר לו ליקח אשה על אשתו) והנה כשמתירין לו לישא אחרת כשהראשונה מסרבת לקבל גט פשיטא שאין לה על הבעל שום חיוב משאר כסות ועונה. ואמנם כתובתה הא ודאי בכל עת שתבא ותאמר תן לי גט וכתובה פשיטא שאז בשעה שתקבל גיטה גובה כתובתה ותוס' ככל הנשים אבל כל זמן שמסרבת מלקבל גט אין לה עליו שום תביעה מחמת הכתובה ואף דבאשה שנשתטית

אין נותנין התרה לבעל עד שישליש הכתובה כמבואר בב"ש סי' א' ס"ק כ"ג שאני התם שהיה אנוסה וא"א לה לקבל גט אבל בזו שיכולה לקבל גט כו' ואף שהדבר פשוט וא"צ ראיה הנה הדבר מפורש בתשו' הריב"ש סי' צ"א הובא בב"י סי' א' כו'. וא"כ כל האמור הנה בנ"ד האשה אינה רוצה לעלות לח"י וגם אינה מתרצית לקבל גט וכתובה ואף שהיא מתרצית לקבל גט כשירבה לה מוהר ומתן הא ודאי שדינה שוה למי שאין רצונה לקבל גט כלל דאטו תרקבי' דדינרי יתן לה מעתה קם הדבר על דת ודין להתיר להבעל לישא אחרת באופן אם כדבריו כן הוא שכבר עבר עשר שנים מיום מיתת האחרון ועוד קרוב לשמנה חדשים יתרים להשלים אם לפעמים לא הי' איזה שבועות בביתו וכבר ראיתי על מעשה כיוצא בזה ממש התר' מכבוד הכהן הגדול מהר"ר רפאל הכהן (ע' בזה בתשו' ושב הכהן סי' נ"ד) ג"כ על אופן שיסכימו מא' להתי' ובעובד' דידי' עדיין לא נשלמו עשר שני' מיום מיתת הבן האחרון והור' לו שישה' עם אשתו עד כלות י"ש ואח"כ כשלא תרצ' ליסע עמו לארץ הקדוש' ולא לקבל גט ברצון מותר להבעל לישא אחרת ע"פ התרה מק' רבנים. וכהן קורא ראשון ואחריו לוי שגם אני נמנה להתיר אחר שיושלמו לו מאה רבנים משלש מדינות ולאו דוקא רבנים אלא לומדים כו' ועמ"ש לקמן סעיף כ"ט:

כו **אין כופין להוציא** עבה"ט (מ"ש והיינו כשהיא ראוי' להוליד אבל כשהיא זקינה כופין כו' ועיין בתשו' מעיל צדקה סימן ל"ג שכ' הגם כי מדברי הריב"ש נראה כן אבל מדברי הנ"י דלא חילק בכך אין נראה כן ועוד כיון דאית להו להנ"י ושאר מפרשים דעל שיש לו בן אחד לא תנן במתני' מנלן שוב לחדש מלבינו וכן ראינו מעולם אנשי השם שלא גירשו נשותיהם הזקינות אף שאין להם כ"א בן א' או בת אחת כו' ע"ש שהאריך בזה בדברים נכונים) . ומ"ש ואם היו לו בנים ומתו כו' עיין בתשו' נו"ב תניינא סימן ק"ב וק"ג מ"ש בזה:

כז **אין נוהגין לכוף**. עיין בתשו' בגדי כהונה סימן א' שנשאל מאיש ירא אלקים אחד ששהא עם אשתו יותר מעשר שנים ולא ילדה וקשה עליו הגירושין כי היא אשת חיל ויראת ד' ועל ידה יכול להתמיד בלימודו והוא אינו בריא כ"כ כשאר בני אדם אבל הוא חלוש ועוסק תמיד ברפואות והיא משגחת עליו בבריאות גופו וגם מנחת אותו לגדל יתום בתוך ביתו וללמוד עמו. אם מחוייב ע"פ הדין לגרשה ואף שאין כופין בזמן הזה מ"מ אולי עכ"פ עליו נשאר החיוב לעשות הגירושין מעצמו במה דאפשר לו בכל היכולת ופן יביאהו אלקים במשפט על זה אם יהיה בשב וא"ת. והשיב לי שאינו מחוייב לגרשה כו' לשיטת הראב"ן וראב"י וסמ"ג ותוס' כמו שהביא הגמי"י פט"ו מהל' אישות בשמם ורבינו ירוחם בנתיב כ"ג אין דין זה של עשר שנים בחוץ לארץ כלל. ואף לשיטת

הרא"ש דח"ל עולה מן המנין אעפ"כ יש היתר בנ"ד לפ"מ דפסק הרא"ש והטור והמחבר (בסעי' י"א) חלה הוא אע"פ שמשמשים כו' ובנ"ד הבעל אינו בריא כשאר בני אדם ועוסק ברפואות תמיד ואף להנ"י שפירש חלה ממש שאינו יכול לשמש או להוליד וגם ס"ל ג"כ דח"ל עולה מן המנין בכל אדם מ"מ יש לצדד שלא להפריד בין הדבקים לפמ"ש הפוסקים הובא בב"י א"ח סימן תרנ"ו וברמ"א שם שאין אדם מחוייב לבזבז הון רב בשביל מצוה אחת ואפילו מצוה עוברת כגון אתרוג ולולב. ומצות פו"ר בנדון זה דשהא עשר שנים גרע משאר מ"ע ועכ"פ לא עדיף יותר דהא בשאר מ"ע לכ"ע כופין ובשהא עשר שניה פליגי אמוראים בכתובת דף ע' אם כופין או לא והיינו טעמא כיון דספק הוא אם יבנה מאחרת וא"כ אם בכל מצוה עוברת אינו מחוייב לבזבז אף שליש מהונו רק חומש מכ"ש שאין חייב לבזבז להוציא את אשתו זאת ולפ"ז בנ"ד שכתובתה ותוספתה מרובה שיצטרך לבזבז כל הונו אפשר דאינו מחוייב ואף שליש מהונו אינו מחוייב לבזבז ומעתה יש לו סמך להיות בשב וא"ת דיוצא ידי שמים מכל הני טעמי ועוד יצורף לזה שאינו יודע אם יזדמן לו אשת חיל וי"א כזו אשר יכול לישב וללמוד כמו עכשיו ולרמב"ם הובא בש"ע לעיל סימן א' ס"ג אם מתייר' ליש' אשה כדי שלא יטרח במזונו ויבטל מ"ה מותר להתארה וכתב הב"ש שם דלרמב"ם באמת אין לו קצבה אף לעולם אם יצרו מתגבר עליו וא"כ ביש לו אשה דאין שייך יצרו מתגבר אפשר דאין צריך ואף דהרא"ש כתב קצבה לאותו לימוד לא ידעינן שלא יתכן שיתבטל מפו"ר כל ימיו י"ל דמודה היכא דשהא עשר שנים דספיקא הוא אם יבנה גם מאחרת וזו היא אשת חיל וכבר קבוע בפרנסתו ויכול לישב ולעסוק בתורה מה שאפשר שלא יהיה כן באחרת דאינו מחוייב להוציא. רק ירבה בלימוד התורה יותר ויגדל יתום בתוך ביתו כאשר עשה עד הנה וטוב לו עכ"ד ע"ש:

(כז) **אין עולים להם כו'**. עיין בתשובת מעיל צדקה סימן נ"א שכ' דזה ברור בלי ספק דכל ימי נדותה אין גורעין ממנין של עשר שנים ודלא כמו שעלה בדעת חכם השואל שם ולכן לא פרט הגמרא שם בלפיכך דאמר שם לפיכך חלה הוא או חלתה היא או שהיו שניהם חבושים ולא קאמר או פירשה נדה כדאמר בריש כתובות א"ו משמע דפירסה נדה עול' לה למנין שנים ואל"כ לא הוה מסתם סתומי (לע"ד מהגמ' אין ראיה רק לשיעור שהיה אשה טמאה בזמנם משא"כ לפי חומרת הפוסקים שצריכה להמתין ה' ימים קודם שהתחיל לספור ז"נ כביו"ד סימן קצ"ו סי"א בהגה ועמ"ש לעיל סימן ע"ו סק"ז אך מסתימת הפוסקים מבואר שגם אילו הימים עולים לה) אלא דאפשר שאם היה לה וסת יותר מסדרי כל הנשים והם אינם קבועים שהרי נגלה שהוא מחולי ומדוה גופה והרי

זה כמו חלתה היא שאין עולה לה. וגם זה ברור דלא בעינן דוקא שבעל בכל לילה אלא כל שקיים עונתו תמידין כסדרן כל אדם לפי מה שהוא ואפשר דאף אם ביטל לפעמים כל שלא היה סמוך לטבילה שהוא זמן שרוב נשים מתעברות אלא שאין בי כח להקל בכך אלא צריך שלא ביטל א' מן העונות וכל שביטל צריך להשלים אותו וזהו בכלל הלך בדרך לסחורה וכיון שלא חילקו בין זמן לזמן מאין לנו לבדות מלבינו זמנים ולחלק בכך (לע"ד כן מבואר מלשון הרמב"ם בפ' המשניות דאין חילוק שכ' וצריך שיהיה כל העשר שנים מתמיד בתשמיש כו' ע"ש) חבל יותר מן העונות לא. ובענין שכ' השואל על נדון השאלה שהיה חייב לקיים עונתו בכל לילה לא כן עמדי אלא כל מי שהוא לומד בתמידות הן אם הוא מהמורים בעם או מן התלמידים רשאי לקיים עונתו רק אחד בשבת כולי ואני אומר בענין עונות הטיילינין בזה"ז שנתנו עולם הקשה עליני אין בינינו כלל דין הטיילנין כידוע מפסק הרמב"ם אף כי השמיטו הטור ולפחות ת"ח של זמנינו זה שהחמירו על עצמן ללמוד בענין ההלכה כמו שנאמר בחומר ובלבנים בעבודה קשה אין להם דין טיילנים עכ"ד ע"ש):

כח **כגון שניות.** עיין בשו"ת מנחת עני סי' נ"ד והובא קצת לעיל סי' ט"ו סי"ח:

כט **שלא לכוף בשוטים.** עבה"ט והוא לשון הב"ש. ומ"ש לתמוה על הג"מ פ' הבע"י דמתחילה כתב צ"ע בזה"ז אם יוכל לגרשה בע"כ ואח"כ הביא תשובת ר"ג כו' ע' בזה בתשו' נו"ב תניינא סי' ק"ב שכ' ליישב זה. ומ"ש לכן נראה אפילו בזה"ז כו' יוכל לגרשה בע"כ. הנה כ"כ גם לעיל סי' א' ס"ג. עיין בתשו' שב יעקב סי' א' שחולק עליו והוצי' כן מלשון הרמ"א בסי' א' ס"י בהגה במ"ש או שהוא מן הדין לגרשה ואינה רוצה ליקח גט יש להקל ולהתיר לו לישא אחרת ע"ש ובס' בית מאיר כ' עליו ואינו מוכרח כ"כ די"ל דאיירי דומיא דנשתטית שא"א לגרשה בשום צד כן זו שאינה רוצה ליקח גט היינו באופן דאזלה מקמי' וא"א לו לגרשה בע"כ כתב תקנה באשה אחרת וצ"ע עכ"ל. ועיין בתשו' נו"ב קמא סימן א' ובנו"ב תניינא סי' ק"ב מבואר שדעתו דאין להתיר לגרש בע"כ ע"ש ועמ"ש לעיל ס"ק כ"ה וגם בסי' א' ס"ק ט"ז. ועיין בשו"ת תורת יקותיאל סי' ה' האריך בזה ודעתו ג"כ דאין כופין אותה ודלא כב"ש ע"ש. (ובספרו שו"ת ושב הכהן סי' נ"ה האריך מאד לחזק דבריו הראשונים להלכה כתב בסוף היוצא מכל מה שכתבנו דיותר י"ל שתקנת ר"ג הוי אפילו בשהה עשר שנים ולא ילדה ועכ"פ מידי ספק לא יצאנו א"כ הוי ספק איסורא ולחומרא כמ"ש מהרי"ק שורש ק"ז כו' גם אין לומר כיון דודאי לא תיקן ר"ג שתהא עדיפא ממנו כמ"ש הרא"ש בתשובה כלל מ"ב הובא בב"י ס"ס קי"ז וא"כ לדעת הפוסקים דס"ל היכי שבאה מחמת טענה כופין אותו להוציא א"כ ה"ה אם

הוא רוצה לגרש דכופין אותה דלא עדיפא מיני' ז"א די"ל אותו הוא דכופין משום דתלינן מן הסתם בדידי' כדאמרי' בש"ס איהי כיון דלא מפקדא לא מענשי כו' אלא דלפ"ז אם נודע שהמניעה ממנה כופין אותה דבה ודאי לא תיקן ר"ג משום דלא עדיפ' מיני' אבל מן הסתם דתלינן בדידי' אין כופין אותה. וממיל' דה"ה שארי כפיות אין יכולים לעשות לה ולא דמי למ"ש הרמ"א בהגה ומ"מ יכולים לגזור על כל ישראל שלא לעשות לו שום טובה כו' דשאני התם דאפילו אם הדין דאיז כופין אותו בשוטים עכ"פ אם אינו מוציא עובר על דברי חכמים שאמרו יוציא ולכן מענישין אותו על שעובר על ד"ח ויכולין לגזור עליו שלא לישא וליתן עמו וכיוצא בזה כי לא מיקרי כפי' אבל הכא שהספק אם תיקן ר"ג בכה"ג ואי נימא דגם בכה"ג תיקן וגם לא דמי לבאה מחמת טענה משום דתלינן מן הסתם בדידיה א"כ אין עלי' שום חיוב כלל לקבל גט א"כ אין לעשות לה שום כפי' כלל מספק ופשיטא דאינו יכול למנוע ממנה שאר וכסות דהוי כפי' גמורה כמ"ש בהגמי"י פכ"ד מה"א כו' ואין שייך לומר בזה כיון שהבעל מוחזק בשאר וכסות יאמר קום לי כהפוסקים שרשאי לגרש בע"כ משום דהוי ספק איסורא ולחומרא כמ"ש לעיל: בשם מהרי"ק כו' ולא אוכל לעמוד ע"ד הב"ש שהחליט להלכה לגרשה בע"כ ולא ידעתי על מה סמך להקל בדבר חמור כזה הלא מדברי כל הפוסקים שהבאתי לעיל עכ"פ מידי ספק לא יצאנו וגם לפי הנראה לא היה לפניו תשובת רש"ל שכתב להלכה שלא לגרש בע"כ כו' ועוד נראה בנ"ד כפי שמובא בשאלה שהיה קטטא ביניהם כ"ע מודים דאין כופין אותה לקבל גט וכמ"ש הדמ"א בס"ס קע"ח דאם היה לו קטט עמה אינו נאמן לומר שמאמין לדברי העד דודאי מחמת שנאה אומר כן וא"כ ה"ה בנ"ד ודאי דנשאר תקנת ר"ג במקומו וחיישי' שמא מחמת שנאה רוצה לגרשה ואולי לא ישא אש' כלל או ישא אשה שאינה בת בנים כו' ובפרט בזה"ז שאין כופין על פו"ר דודאי יש לחוש לזה דאולי אח"כ לא ישא כלל או ישא שאינה בת בנים ונמצא דהכפי' לזו היא שלא כדין כו' מכל הלין טעמי נלע"ד דצריך לפייס אותה שתקבל גט ברצון ובאם לאו צריך ליתן לה עכ"פ שאר וכסות עכ"ד: ושם בסוף הספר תשובה ארוכה מן חתנו הגאון מוה' צבי הירש ז"ל אב"ד דק"ק פיורדא בכמה השגות על תשובת חותנו הגאון הנ"ל ומסיים אך כ"ז לא כתבתי להורות הלכה כי מיראי הוראה אני ומה גם שעומד לנגדי תשו' רש"ל שהביא תשו' ראב"י שכ' שאין להתיר לגרש בע"כ כי מוטב שתאבד נפש אחת משיצא תקלה בישראל כו' ולכן העצה היעוצה כשיבואו לדין לפני הב"ד יאמרו לה שהדין שתקבל גט ברצון כדי שלא יבטל הבעל מפו"ר ולכן נכון שתתרצה לכך וגם היא מצוה בכך לשמוע דברי חכמים ואם בכל זה לא נתרצה לקבל גט ראוי להסתלק מן הדין הזה שלא להכניס

עצמו בהתרת חרמים אמנם אם בנדון כזה ששהא י"ש וזרע אין לו כלל אם הבעל מעצמו מונע ממנה תשמיש לחוד או שאר וכסות לחוד והאשה תוכל להספיק עצמה בצמצום אין למחות בידו אבל אם מונע ממנה כל החיובי' שכו"ע או אפילו מזונות לחוד והיא א"י להסתפק אפילו בצמצו' אז ראוי לחוש שלא יצא תקלה בישראל ח"ו וראוי להחרים בב"ד על תנאי דהיינו אם כונתו לש"ש לקיים פו"ר אין כאן לא חרם ולא שמתא אבל אם און בקרבו שכל חפצו לפוטר' בגט מבלי לישא אחרת בת בנים אז יהיה הנידוי חל ומעתה אין לחוש לתקלה כי מי שיש בו פניה אחרת הנידוי מעכב אותו מלעשות שלא כהוגן כו' וגם זה לא כתבתי אלא להלכה אבל לא למעש' עד שיסכימו גדולי המורי' עש"ב: וע' בתשו' מעיל צדקה סימן ל"ג שנשאל ג"כ על נידון זה והאריך לבאר דודאי מעיקר הדין מן הראוי שיכפו הב"ד בשוטים לכל שוהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה שיוציאנה ויתן לה הכתובה וכל השברות שכתבו הפוסקים שלא לכוף בזה אין בהם כדי סמיכה (גם בביאור רבינו הגר"א ז"ל לעיל סי' א' סק"י כתב אבל לדינא כל אילו טענות דחויות הן כו' ע"ש) אלא שאין לנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם בכל דבר מפני בעלי זרוע ויש שמחה שאנו מוצאים סמך להניח אותן בלי כפי' אבל הבעל בעצמו עכ"פ מחוייב לעשות אשר בכחו ולעמוד על נפשו כו' אמנם אם אין רצונה בשום אופן לקבל גט ברצונה אם רשאי ליתן לה גט בע"כ או לישא אחרת עליה הנה דינים אילו מבואר בדברי ראשונים ואחרונים אם תיקן רגמ"ה במקום מצוה או לא כו' אך לדעתי במדינות אלו שני דרכים אלו לא טובים בעיני האומות ויש חששות בזה ע"כ אין צורך להאריך בזה אך בענין אם רשאי לכופה במניעת שאר כסות ועונה נ"ל דרשאי לכופה בכך כו' ופשיטא דאין כח ביד שום ב"ד לכופו על זאת המניעה דיכול לומר קים לי כהפוסקים דס"ל דבמקום מצוה לא תיקן כלל כו' וטב ליה למיעבד הכי בלי פקפוק ע"ש: ושם האריך עוד בענין אם יש תקנה לבנות ישראל אלו לשוב לבעליהן באם שהבעל אחר הגירושין יתחייב וישעבד עצמו עליה באופן המועיל שאחר שיקיים המצוה באחרת שיקח לו יגרש אותה וישוב ליקח הראשונה ויש בזה מקום ספק מפני ששנינו המוצי' את אשתו משום איילנות לא יחזיר והעלה דודאי רשאי להחזירה לא מיבעי' בסתם אשה ששהת' י"ש ולא ילדה כמ"ש תוס' בגיטין וביבמות ס"ה בד"ה אי איהי שתק' דעל זה לא תיקנו כלל כדמסיק שם דאמרי' השתא הוא דברייתא ומכ"ש היוצאת מבעלה ראשון לבד דאמרי' דלא זכה הראשון להבנות ואין כאן קלקול כו' אלא אפילו באשה שיש בה קצת סימני אילונית (כמו בנדון השאלה שם) אפ"ה כל שלא אמר לה משום איילונית אני מוציאו רשאי להחזירה והאריך שם בביאור דברי הרמב"ם פ"י מה' גירושין בזה (ע' לעיל

סימן י' ס"ג ומ"ש שם) ומסיים באם יסכימו עמי בעלי הוראה נ"ל להקל בכיוצא בזה דלא יאמר לה בעת הגירושין ואז רשאי להחזירה אח"כ אם ירצה לאחר שקיים פו"ר. וכתב עוד דנראה דבכה"ג הרשות ביד הבעל לגרש השני' אפילו בע"כ כל שנשאת לו בתחלה בתנאי הזה וגם בכל אשה שנשאת מתחלה בתנאי שתהיה אשתו רק לזמן מה או עד שיקיים פו"ר ואח"כ יגרשנה י"ל דיכול לגרשה אח"כ בע"כ וע"ז לא תיקן הגאון (עמ"ש לקמן סימן קס"ה סק"ג) ומכ"ש בכה"ג שיש לחוש באם לא יוכל להפטר מן השני' לא יפרד מן הראשונה שהיא אשת נעוריו ויתבטל המצוה הזאת יאמר שבמקום מצוה לא תיקן ועוד כיון שהוא חב לראשונה ומשתעבד לה בראשונה קודם שישא השני' על אותן התנאים הוא נושאה וא"א לו למחול התנאי שנאמר שמחיל לה בשעת בעילה כו' לכן נ"ל שישתעבד אל הראשונה באופן המועיל דלית ביה משום אסמכת' וקנין דבר שלב"ל כפי המבואר בח"מ סי' ס' וסימן ר"ז ואח"כ יקח השני' על תנאי הזה שתצא ממנו בע"כ אחר שיקיים המצוה עמה ומ"מ אין להקל בכיוצא בזה במקום אחר כ"א בנדון הזה וגם בזה צריך הסכמה משני מורי הוראה עכ"ד ע"ש):

ל **ומ"מ יכולין כו'**. עיין בס' ג"א ס"ס ע"ב הביא בשם מהריב"ל דהאידנ' שהרחקות חשובים כנידוי אין לעשות לו שום הרחקה רק שאומרים לו מותר לקרותך עבריין והוא ז"ל כתב שטוב להחמיר:

לא **שאינו מקיים עונה כו'**. כי אין זה כפי' כו' עיין בס' ג"א סימן מ"ח שתמה על הרמ"א בזה דהריב"ש כ"כ לפי שטתו דס"ל במורד מתשמיש אין כופין להוציא אבל להרב שסתם בר"ס ע"ז ובסי' ע"ז ס"ג כהמחבר דכופין להוציא מה לנו לכופו שיקיים עונה ומה לו לטעם שאין זה כפיה ממש הא אפילו כפיה ממש עושין במורד מתשתמיש וגם לישנא דלנדותו שכתב בסוף דבריו מגומגם דעדיפא מיניה הו"ל לאשמעי' דאפילו להכותו ולכפותו בשוטים ע"ז יכולים לעשות שיקיים עונה וכ"ז מוכח בריב"ש עצמו שם כו' ומסיים מ"מ לדינא העיקר כמ"ש למעלה דבמורד מתשמיש אין כופין להוציא אם לא בבאה מחמת טענה ואף במונע ממנה כל עניני אישות יש לחוש למעשה כו' (הובא לעיל סק"ז וסק"ח) עיין שם:

לב **מותר לכופו לתת גט אחר**. כן הוא במרדכי בהגה גיטין סימן חס"ח בשם ר"ת מעשה בבחור כו' וקודם נישואין יצא קול כו' וכפה ר"ת את הבחור לתת לה גט כו'. ת' בגדי ישע בתשו' הרב הג' מהר"ר יודא בכרך ע"ש. ועמ"ש לעיל סימן ק"נ סק"ג:

לג **מ"מ כופין אותו ליתן כתובתה**. בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר ז"ל כתוב כאן עיין בש"ג פ' המקבל דף קל"ג ע"ב:

לד **ליתן גט**. עבה"ט ומ"ש הנשבע שלא לגרש וגירש כו' עמ"ש בזה לעיל סימן קל"ד סק"ו:

לה **נזירות שמשון**. לשון הט"ז דזה אין לו התרה וע"כ טוב בשני גיטין בא' יקיים שבועתו ושני לעיקר הגט עד כאן לשונו ועמ"ש לעיל סימן קל"ד סק"ז:

## סימן קנה

א **שמיאנה בפני שנים**. עב"ש ס"ק מ"א מה שתמה בזה וכבר הקדמו הרב"י בבד"ה סימן זה ועיין בס' קרבן נתנאל ביבמות פי"ג אות ה':

ב **שיתברר להם**. עיין בתשוב' ברית אברהם סימן צ"ב אות י"ד שהביא בשם תשובת לחם רב סי' כ"ד שכתב לקבל עדות שהי' קטנה שתצא במיאון מקבלין שלא בפני בע"ד דהוי למיפטר ע"ש:

ג **ומשעת הריון** עב"ש ס"ק י"ח וע' בס' ק"נ פ"ק דיבמות אות ך' דהא"ז ס"ל דלא בעינן תנאי דכשתלד יהיו בני קיימא כמו שס"ל לתוס' ביבמות דף י"ג ובזה מסולק קושיית הב"ש בס"ק י"ח ע"ש גם בגליון ש"ע של הגאון רבינו עקיבא איגר ז"ל עמ"ש הב"ש מיהו מבואר בתוס' דוק' כשהוא בן קיימ' אבל אם הפילה ממאנת כו' נ"ב עיין בשו"ת מנ"ע סי' קי"ד דאף בהפילה אינה ממאנת ועיין בסדרי טהרה בחידושיו לנדה דף נ"ב בד"ה ודע דמסקינן כו' עכ"ל.

ד **למפרע מזמן שהיתה כו'** וכ"כ בש"ע ח"מ סי' רל"ה סי"ב ועיין בס' ב"מ שהאריך בזה ומסיים עכ"פ יראה לע"ד שדין למפרע האמור כאן ובח"מ לאו דברי הכל הוא אלא במחלוקת שנוי כו' ע"ש:

ה **ויש מי שאומר כו'** ע' בח"מ סימן ל"ה ס"ב בסמ"ע סק"ה וע' בתוי"ט פ"ה דנדה משנה ט':

ו **ביום אחרון**. עב"ש סק"כ וע' בהגהת מל"מ פ"ד מהל' אישות דין ז' וע' בסמ"ע וש"ך בח"מ סימן ל"ה ס"א וביאורים ותומים שם סק"א:

ז **ספק אם הגיעה**. עב"ש ועיין במל"מ פ"ב מה"א דין י"ט וע' בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי מ"ש בזה:

ח **שיהיה בהן כדי לכוף**. עיין בתשובת נו"ב סימן צ"ג בד"ה ולפ"ז שהקשה על דין דשערות דבעי' כדי לכוף ממ"נ היכא מיירי אי אין בהן גומות כי יש בהן כדי לכוף מאי הוה ואי יש בהן גומות א"כ אפילו בקטנות מאד דל שערות מהכא הרי בגומות לחוד סגי וצ"ל דנ"מ היכא שב"ש יוצאים מגומא א' דלענין שערות מהני אבל בלי שערות לא מהני

גומא א' ובזה בעינן כדי לכוף ולפ"ז אם כל אחת יוצאת מגומ' אחת בפני עצמה אפי' קטנות ביותר מהני כו' ושוב כתב דיש להשיב דגומות לחוד ודאי מהני אבל בשערות יוצאים מגומות והם קטנות משיעורן גרע טפי שאין הגומות מצד עצמן סימן אלא שאנו אומרים חזקה היו בהם שערות ונשרו ואמרינן מסתמא היו בם שערות כדי כפיפה וכל זה אם אין שכרות כלל אבל אם יש בהם שערות ואנו רואים פחות מכדי כפיפה לא מהני הגומות אף ביוצאין מב' גומות עכ"ד ועמ"ש לקמן סי' קס"ט סעיף נ"א בשמו:

ט **כשלא בעיל**. עב"ש ס"ק כ"ט מ"ש וכ' במרדכי ובהגמי"י דאז נשים נאמנות כו' וכן כשלא בעל ונשים מעידות על שנים כו' וע' בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי סי' כ"ח שכ' דהתם מיירי דבשעת קידושין היתה קטנה בודאי רק שבשעת מיאון נסתפק לנו שמא היא עכשיו בת י"ב שנה אבל אם הספק הוא גם על שעת הקידושין אין עדות הנשים מועלת וצריכה עדות ב' אנשים כשרים וכמו דלא סמכינן אעדות נשים כשבעיל ומה לי קדושי ביאה ומה לי קדושי כסף כו' ע"ש עוד:

י **שודאי בעל לש"ק ואם קדשה כו'**. בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר זצ"ל כתב בזה וז"ל והיכא דבא עליה תוך שנת י"ב ונתעברה וילדה בן קיימ' דקיי"ל לעיל סעי' י"ב דמשעת עיבור היא גדולה מסתפקנ' אם א"צ גט משני או די"ל כיון דמיעוט' דמיעוט' הם גדולים בשנת י"ב לא אסיק אדעתי' לבעול לשם קדושין וע' תוס' פ"ק דיבמות דף י"ב ע"ב ד"ה דאפי' לר"י כו' ודוק עכ"ל:

יא **ועמדה ונתקדשה**. בהגהות הגאון רע"ק ז"ל כתב בזה דוקא נתפייסה מיד אבל אם חטפ' בחזקה אף דלבסוף נתרצית מ"מ כיון דעביד שלא כהוגן אפקינהו רבנן לקדושין מיני' כ"כ הנ"י והוצי' כן מסוגיין עכ"ל וכ"כ בד"מ אות י"א בשמו וע' בס' ב"מ מ"ש בזה.

יב **תצא מזה ומזה**. ע' בטור ועיין בתשו' מהריב"ל ח"א כלל ג' סי' ח"י ובספר שעה"מ פ"ד מה"א דין י"ט:

יג **דהאידנ'** עב"ש ס"ק ל"ד ועיין בתשובת ברית אברהם חיו"ד סי' נ"ז אות ט"ו שכ' עליו דבריו תמוהים דהא לעיל סי"ט איתא דבלא בדיקה הוי חזקה שהביאה ב"ש א"כ עכשיו דאין בקיאין ודאי לא הוי ספק כלל אך חזקה דהביאה ב"ש ע"ש:

יד **ודלא כיש מחמירין**. כתב בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי סימן כ"א וז"ל פתח דבריו יאירו כו' ואעפ"כ להלכה למעשה אין לחוש משום שינוי מנהג ח"ו להיותו דבר שאינו מצוי כ"כ לינשא יתומה קטנה ולמאוס בו מיד ובדבר שאינו מצוי אין בו מנהג כמ"ש הרמב"ם כו' וזו היא דעת הרמ"א ס"ס קנ"ה וכ"ד הט"ז שם ונימוקו עמו שלא חשש לדעת מהר"י מינץ כו' ואף גם אם למדוה למאן הא תנן מלמדין את הקטנה

שתמאן מכלל דהוי מיאון מעליא. ברם כגון דא צריך לאודועי כו' והלכך בנ"ד צריכה ב' עדים כשרים ולא על שעת חופה וקידושין בלבד אלא גם על שעת מיאון שלא היתה בת יב"ש ויום א' כי היא אינה נאמנת לו' שלא נבעלה מאחר שנתיחדה עמו והן הן עידי יחוד כו' עכ"ל ע"ש. וע' ביש"ש פ' ב"ש סי' י"ז שדעתו כהיש מחמירין והאריך שם ותורף דבריו דבזה"ז אין למאן ואפי' אם מיאנה לא תנשא עד שתתגרש אבל אם כבר נשאת ע"י המיאון לא מפקינן מבעלה רק שלא יהא לה י"ב שנה ויום א' ואותו המורה ראוי להורידו מגדולתו. ועל מעשה דר' יעקב פולק ז"ל שהורה למאן ונשאת לאחר כתב ששמע שלא עלה זיווגן יפה ע"ש. ועיין בתשו' גלי' מסכת בקו"א סי' ו' מענין זה בעובדא שהיה בעיר אחת בקטנה שהשיאוה אחיה ואמה ואח"ז נעשה בעלה חולה והוכבד חליו עד מות ולא היה זמן מספיק לעשות גט ואמר המורה שנמצא שם לעשות מיאון ע"פ שאמרו אחיה ואמה שהיא רק בת י"א שנה ומחמת שהי' המורה מסופק בדעתו אם מועיל מיאון בזה"ז עשה לה מיאון על תנאי אם יועיל ע"פ הדין ואם לא יועיל ע"פ דין לא יהי' המיאון מיאון מחמת שחש שעי"ז שיסתפק הדבר ויהי' חליצה פסולה תהי' צריכה לחזור על כל האחין ונשארו יבמין קטנים ואח גדול הלך למקום ירחוק הרבה והאריך בזה אם טוב עשה המורה בזה שלא חשש לדעת המחמירין וגם אם להתירה להנשא ע"פ מיאון ההו' שנעשה ע"פ לימוד מהמורה. וגם בענין דברי הנו"ב תניינא סי' נ"ב שכ' שאשה יכולה למאן ביבם אף אחר שהגדילה ע"ש באריכות:

## סימן קנו

א **ולא הניח זרע.** ואפי' יש לאשה זרע מבעלה הראשון צריכה יבום. כן הו' בש"ס יבמות ס"פ יש מותרות ע"ש עיין בס' בית הלל:

ב **זרע ממזר.** ע' בס' ברכי יוסף לעיל סי' א' אות י"ב הבי' דהרב גינת ורדים אהע"ז כלל ב' סימן ד' נסתפק במי שמת והניח בן קטן טרפה מחיים ולא עברו ימים מועטים עד שמת אי חשיב זרע לפטור אשת המת מן החליצה ויבום. והוא ז"ל כתב עליו דמדברי ס"ח סימן ת"ק שהובא בב"ש שם ס"ק י"א יש קצת ראי' דפוטר דהו' משוה ממזר לטרפה ושוב כתב דהא לית' דמי שיש לו בן ממזר דפוטר מחליצה מסתמא הו' ממזר דידוע דחי ועוד יש לדחות ע"ש ועמ"ש לעיל סי' ט"ו ס"ק י"א:

ג **ממזר** עבה"ט בשם ב"ש שכ' היינו בחבושים כו' ובב"ש מחיים וכ"כ המרדכי ואגודה. ולכאורה לפי דברי הרמ"א לקמן ס"ט שכ' וי"א אפי' בזונה אחרת המיוחדת לו א"כ משכחת לה נמי במיוחדת לו וצ"ל דהב"ש כאן אזיל בשיטת הנ"י שהבי' בס"ק ט"ו דס"ל

שגם במיוחדת חיישינן שמא זינתה עם אחר וע"כ גם המרדכי ואגודה ס"ל כן. אך אכתי קשה מדברי הב"ש עצמו לעיל סי' ד' ס"ק מ"ב שהחליט שם דבמיוחדת והו' מודה לא חיישינן וצ"ע. ומצאתי בתשובת שיבת ציון סי' ס"ז שתמה על הב"ש בזה וגם הוסיף שם לתמוה על הב"ש דנקט דברי המרדכי בדרך חיוב שאין למצוא אופן אחר והו' תמוה דאף אי נימא שגם במיוחדת חיישינן אכתי משכחת לה שיש לו בן ממזר מאשתו שנשא ואח"כ נודע לו שאסורה עליו באיסור ערוה ובנו הנולד לו הוא ממזר דבזה בודאי אין לחוש שזינתה עם אחרים כיון שהיתה לו לאשה ורוב בעילות אחר הבעל וכמו כן בנשא אשה שהלך בעלה למדה"י ובאו עדים שמת בעלה ונשא אותה זה בהיתר ע"פ ב"ד ואח"כ בא בעלה והוי בן הנולד לו ממזר כדאי' ביבמות דף פ"ז (ובש"ע לעיל סי' י"ז סנ"ו) ואח"כ נשא עוד אשה ומת בלא בנים א"כ בנו ממזר הזה פוטר מיבום וע"כ דאין כוונת המרדכי בדרך חיוב לאוקמי מתני' דוק' בחבושים רק דחדא מנייהו נקט הואיל ובסוגיא דס"פ אלמנה מוקי בכה"ג נקט גם המרדכי אופן זה ועוד אפשר לומר דמה שדחקו להמרדכי לאוקמי בחבושין בב"א הוא משום סיפא דמתני' וחייב על מכתו וקללתו כו' ולפ"ז אפשר שגם המרדכי מודה דבמיוחדת לו נמי לא חיישינן כו' ע"ש (ועמ"ש לעיל סי' ד' סכ"ו ס"ק ל"א) . גם בס' בית מאיר כתב דהמרדכי אף דינא קמ"ל דממזר מעריות אין פוטר להרמב"ם אלא בחבושים אבל באמת משכחת לה ממזר שפוטר אף בלא חבושים כי י"ל דאיירי בנשא ממזרת שקדושין תופסין בה הי' אשתו גמורה ושייך לגבה רוב בעילות אחר הבעל לכל הנשים ופוטר ההו' בן אף שהו' ממזר. ואף אילו סובר מדמ"מ ביאת זנות מקרי שייך לומר כשם שזינתה מ"מ י"ל דאיירי בגר או ממזר שנש' ממזרת שביאת היתר לגמרי הוא ע' סי' ד' סכ"ב אלא ע"כ דהמרדכי אף דינא קמ"ל כו' ע"ש. ועיין בגליון המשניות פ"ב דיבמות בתוס' רע"ק איגר ז"ל אות י"ט שהבי' דברי המרדכי הנ"ל שכ' דלהרמב"ם צ"ל דמתני' איירי שהיו חבושים וכן משמע ס"פ אלמנה לכ"ג וכ' עליו וז"ל ולכאורה קשה דא"כ אדדייק רבא ס"פ אלמנה ממתני' דהתם ילדה אכל בתרומה דנימא מדאפקרה אמאי לא דייק ממוקדם ממתני' דהיא היה נ"ל דמתני' דהנא י"ל דמיירי בנאנסה שהיא אינ' מופקרת כלל ולא אמרי לגבה מדאפקרה אבל במתני' דהתם דקתני האונס והמפתה כו' ילדה תאכל דמשמע דזהו קאי על המפתה ואונס הה"מ בפ"ג מיבום כ' על דברי הרמב"ם אבל בנו מאנוסתו או מפותתו א"י אם הוא זה בבירור כו' משמע דס"ל דגס באנוסה חיישינן שזינתה גם עם אחר ולענ"ד הסבר' קשה מאד דאיך שייך גבה מדאפקרה וצל"ע (לכאורה אפ"ל דמהה"מ אין ראי' כ"כ דהא איהו סובר דוקא בדדיימ' מעלמ' חיישי' כמו שהובא בב"י וכמ"ש הב"ש ס"ק ט"ו ולעיל סי' ד' בח"מ ס"ק כ"ו לכן

אפי' באנוסה חיישי' משא"כ לדידן בלא דיימא ועמ"ש לקמן סעיף ט' ס"ק כ"א) אח"ז ראיתי בס' פנים יפות על התורה פ' תצא בפסוק כי תהיין נקט בפשיטות דבאנוסה ל"ש לומר מדאפקרה עכ"ל. וכ' עוד והנה בידעינן שאנס או פיתה אחת והבן הנולד לה נשא אשה ומת בלא בנים יש לומר דאסורה לעלמ' דשמא הוא כשם שזינה עם זו כך הפקיר עצמו וזינה עם אחרות ויש לו בנים מהם וזקוקה להם אך בזה י"לד מ"מ הוי ס"ס מחצה נקיבות ומיעוט מפילות אלא דנ"מ באנס או פיתה אחת ולא ילדה והוא מת בלא בנים י"ל דאחיו א"י לייבמה דדילמ' זינה גם עם אחרות ויש לו בנים מהם וצ"ע לדינא עכ"ל. והנה מ"ש רבינו ז"ל בדין הא' דלא חיישי' שמא אבי הבן זנונים זינה ג"כ עם אחרות ויש לו בנים מהם וזקוקה להם כי הוי ס"ס כו' זהו פשוט וברור ונלמד ממשנה ר"פ האשה בתרא היתה לה חמות אינה חוששת ע' בש"ע סי' קנ"ז ס"ט ובתשו' נו"ב תניינ' סי' קמ"ה שהבאתי שם ס"ו ס"ק יו"ד אמנם מ"ש בדין הב' דאם אנס או פיתה אחת ולא ילדה י"ל דאחיו א"י לייבמה כו' לא זכיתי להבין כי לפי דעתי העני' זה נלמד מריש' דמתני שם האשה שהלך בעלה וצרתה כו' ובגמ' שם דמבואר דלא חיישינן שמא אשה אחרת נשא (ע' בש"ע ס"ס זה ומ"ש שם) ומכ"ש דלית לן למיחש שמא זינה. ועוד גוף דבר זה שמדמה רבינו הגאון ז"ל כמו דאמרי' גבי דידה כשם שזינתה כו' ה"נ גבי דידי' י"ל כשם שזינה כו' איני מבין דגבי דידי' אף אם זינה אכתי הא דעת הרי"ף והרמב"ם כר' יוסי ביבמות ד' נ"ה דאנוסה ומפותה א"צ להמתין משום דאשה מזנה מתהפכת שלא תתעבר וכמ"ש בש"ע לעיל סי' י"ג ס"ו (ואף די"ל דדוקא לענין הבחנה שהוא דרבנן אמרינן הכי ולא גבי איסור דאורייתא וכדמשמע בירושלמי שם מ"מ אינו אלא מספק וכן אפי' להפוסקים גם שם כר' יהודה עכ"פ הוא רק ספק שמא לא נתהפכה ופה) משא"כ גבי דידה דחזינן שנתעברה שכיר חיישי' שמא זינתה גם עם אחרים והולד הזה הוא מאחר. ועוד א"י דלכאורה דין זה מוכח מסיפ' דמש"ה זו עצמה חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ומבואר ברמב"ם פ"א מהל' יבום דין ד' דמתייבמת ואמאי לא נימא שמא זינה גם עם ישראלית א"ו דגבי דידי' לא חיישי' להכי ואף די"ל דאיירי ג"כ באופן דליכ' למיחש להכי אך מסתימת כה"פ לא משמע כן וצ"ע:

ד **אבל בנו משפחתו.** עיין בתשובת הרדב"ז ח"א סי' מ"ח:

ה **והניח אשתו מעוברת.** עיין בתשו' נו"ב סי' ש"ט אודות האשה אשר שהתה עם בעלה שבע שנים ולא ילדה ויהי כאשר חלה בעלה את חליו אשר מת בו והכביד עליו חליו עד שהפקידו בני החבורה שומרים ביום ובלילה כנהוג ואשתו טבלה אז לנדתה ג' ימים לפני מותו ובער"ח סיון מת הבעל והניח אח קטן בן ג' שנים וכמו ב' שבועות אחר מותו פירסה

נדה ובט"ו אדר ילדה בת וחיתה יותר מל' יום ועי"ז האלמנה מחזקת עצמה בחזקת היתר לשוק והעם מרננים אחריה משלשה פנים הא' מאחר שזה שבע שנים שלא ילדה מדוע יקרה לה מקרה חדש שתתעבר קודם מותו א"ו שאחר מותו זינתה ומאחר נתעברה. הב' איך אפשר שנתעברה בחיי הבעל הלא סתם מעוברת בחזקת מסולקת דמים והרי ב' שבועות אחר מותו פירסה נדה. הג' מאחר שג"י קודם מותו טבלה ואז כבר הוי בעלה בתכלית החלישות ובני אדם נכנסים ויוצאים תמיד ובלילה העמידו לו שומר מסתמ' לא היתה ביחוד עם בעלה א"כ אם נתעברה מבעלה נתעברה עכ"פ קודם שפירסה נדה דהיינו בערך י"ד יום קודם הטבילה ויהי' הזמן שנתעברה י"ג אייר והלידה היתה ט"ו אדר שהוא כבר חודש האחד עשר ואין זה דרך הנשים. והאשה משיבה שבחליו נתייחדה עמו ונבעלה ר"ח אייר ואז נתעברה. והעם מרננים כיון שכבר הי' תש כח וחליש מאד בודאי ליכא למיחש להרגל דבר ובפרט שאוכל להתעבר מביאה זו. וכתב בזה תשובה ארוכה והעלה דכל אלה הרינוני' אין בהם ממש והיא מותרת בלא חליצה אפי' לכהונה ואין לחוש כלל (וע' בס' יד המלך פ"א מה' יבום הל' ה' מ"ש בזה) . וע"ש בסוף התשובה שכ' דיש ספק באשה ששמש בעלה עמה ומת בו ביום ונקלט הזרע אחר מותו וילדה ולד חי אף שבני הוא לכל דבר מ"מ לפטור מהיבום צ"ע אולי קרינן בי' ובן אין לו בשעת מיתה ומ"מ לענין מעשה אין לחוש לזה ואין להמציא חומרא חדשה ע"ש:

1 **עד שיודע בודאי כו'**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' פ"ט בענין אשה שנתאלמנה והיא מעוברת וילדה כ"ח כסליו והולד מת תוך ל' יום ואחי הבעל ההוא במרחק במדה"י ונשים מעידות שהראתה להם קודם ב' שבועות שהדדים שלה יש בהם היכר חלב וגם עד א' מעיד שראה אותה בר"ח תמוז וכריסה בין שיני' ויש לדון דהוי הוכחה דהיתה אז מעוברת ג' חדשים והוי ממילא כאילו ידענו דכלו חדשיו ומותרת לעלמא. וכתב דלכאורה ראיה ברורה מסוגיא דיבמות דף ל"ז דקודם ג"ח ליכא הכרת עובר ועכ"פ רובא הוי אך דמשם לא מוכח אלא דאין העובר ניכר בהכרת עין ואכתי י"ל דהכרה ע"י בדיקה מצוי גם קודם ג"ח. אמנם מסוגיא דדף מ"ב מוכח דאפילו ע"י בדיקת דדין עכ"פ הוי רוב דלא מנכר קודם ג"ח. מעתה בנ"ד היה אפשר להקל ע"פ עדות הנשים מבדיקת הדדין ובפרט ע"פ עדות העד א' שראה אותה בר"ח תמוז כריסה בין שיני' דמכח הכרת עינו נראה דהיתה אז מעוברת ג"ח. ואף דלענין רוב יולדות בני קיימא לא מתירים בלא חליצה מ"מ מותרת מהך רוב (דלא מינכר קודם ג"ח) והוי אפילו תרי רובא כו' (לא ידעתי מה יעשה בדברי הטור שכ' במפורש דלא משכחת מהך אלא כשפירש ממנה אחרי טבילתה ולא קרב אליה אח"כ וכן מבואר ברש"י שבת קל"ו ע"א ד"ה לא נצרכא

ובה"ג הלכות חליצה ולכל הפחות הי' לו להזכיר דבריהם ולפלפל בהם. שוב ראיתי בתשובת משכנות יעקב ס"ס מ' שגם הוא ז"ל כ' על נדון דידיה דיש צד להקל באם שיתברר בבירור גמור שהוחזקה והוכר עוברה בהיכר גמור ששה חדשים שלימים קודם שילדה כו' וכ' דאף שכל הפוסקים כתבו שאין ידיעה שכלו חדשיו רק בבעל ופירש עכ"ז יש לנו לסמוך על המבואר בלשון הרמב"ם ז"ל ומדברי הש"ס אין צריך לזה הסכמת הרבה חכמים גדולים שבדור עכ"ד ע"ש. (וע' בזה בת' בית אפרים סימן קל"ה ובת' גליא מסכת סימן י"ג) ואולם יש לדון בנ"ד על נאמנות הנשים ועד א' דמפורש בת' הרא"ש מובא בב"י דאין אשה נאמנת לומר דכלו חדשיו ובב"י וד"מ מבואר דג"כ עד א' אינו נאמן ובנדון זה אין לנו סיוע משום פוסק לחלוק על הרא"ש דמהרי"ף שפסק בעד א' מעיד מת יבמך נאמן ליכא ראי' דש"ה דעבידא לגלויי וכן מן הרמב"ם וסייעתו דס"ל דעד א' נאמן דניתן בן ליכא ראי' דגם בזה הטעם דעבידי לגלויי וכמ"ש הדרישה הובא בב"ש ס"ק י"ד וכדבריו מפורש בחידושי רמב"ן ב"ב דף קל"ג ודלא כב"ש שהשיג עליו וא"כ לענין עדות שכלו חדשיו דודאי לא מיקרי עבידא לגלויי י"ל דלכ"ע אינו נאמן. והאריך עוד בזה ומסיק וז"ל עכ"פ בנ"ד אם הי' פיהק ומת קשה להקל אבל בחלה ומת יש צד גדול להקל ואף בזה צ"ע לדינא עכ"ל (ומ"ש שם בסוף התשובה קושיא עצומה בתוס' יבמות ל"ז ע"א. עי' בזה בתשו' נו"ב סי' ס"ט ובנו ב' תניינא סימן קל"ז וקל"ח ובתשו' ברית אברהם סי' צ"ד אות י"ח) וע"ש עוד בסי' צ"ח ויובא לקמן סימן קס"ד ס"ז ס"ק ב':

ועיין בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ג סי' מ"ה במעשה באשה שהלך בעלה ממנה ביום צום גדלי' ונתברר אח"כ שנהרג בדרך בכפר אחד במוצאי יוה"כ והאשה הנ"ל ילדה ביום י"ג אייר וחי הולד י"ב ימים ומת בשנה הזאת היו שני אדרים נמצא שילדה לשמנה חדשים וי"א יום ועל יציאתו מכאן מעידים שני עדים כשרים ועל יום הלידה שהי' י"ג אייר מעידים שתי נשים. והאריך לפלפל בחכמה בענין זה ומצדד להתיר האשה הזאת בלא חלוצה ויסוד ההיתר הוא ע"פ תשובת מהר"א ששון סי' כ"ו שכ' שהלכה רווחת בישראל דעד א' נאמן ביבמה והרב מהרשד"ם עשה מעשה והתיר בעד א' ביבמה אפילו בניתן לו בן נגד סברת הראב"ד וכתב שכן נהגו אבותינו ואף שהספרדים בהנהגת איסור והיתר נהגו כהרא"ש מ"מ בנד"ז פסקו כהרי"ף והרמב"ם ששם רוב בנין ורוב מנין כו' וא"כ גם נשים כשרים בעדות זה דזה כלל גדול דכל מקום שעד א' נאמן ה"ה אשה נאמנת כמ"ש הרמב"ם והמגיד פ"ג מהל' יבום והב"ש בסי' זה ס"ק י"ד מעתה ה"ה בעדות זה שנולד בי"ג אייר נשים נאמנות (ולעיל כתבתי בשם רבינו עקיבא איגר די"ל דאף הרמב"ם וסייעתו דס"ל דע"א נאמן דניתן בן מודו לענין עדות שכלו חדשיו דאינו נאמן

ומיהו י"ל דבנד"ז להעיד על זמן הלידה גם הוא ז"ל מודה דשוה הוא עם עדות דניתן בן וק"ל) וא"כ אשה זו ילדה לח' חדשים וי"א יום דל חמשה ימים למלאות חדשי העיבור פש לן ששה ימים בחודש התשיעי וכבר כתב הרמ"א שעכשיו נשתנה הטבע ויולדת לתשעה יולדת למקוטעין א"כ אשה זו אינה צריכה חליצ' ועוד איכא צד היתר בנ"ד דאף אי לא נאמין לנשים שילדה בי"ג אייר מ"מ הכל יודעים וזוכרים שבתחילת חודש אייר הי' עדיין כריסה בין שיני' וא"כ הרי דעת הרמב"ן הובא בב"ש סק"ה דשיפור' גרים כו' והאריך עוד בזה ומסיק דאם הי' כאן קצת מקום עיגון ושעת הדחק ראוי לסמוך על הנך עמודי ארץ שא"צ חליצ' אך יען שכ' הרב השואל שאין כאן שעת הדחק שהיבם גדול ואינו במדה"י מהראוי לחוש לדברי הראב"ד והרא"ש דס"ל דאין עד אחד נאמן בניתן בן כו' וממילא בנ"ד צריכה חליצה ע"ש. ושם בסוף התשובה כתב לו חד צורבא מרבנן דקשה הדבר להצריכה חליצה דיש לחוש שמא יבואו עדים כדברי הנשים שילדה בי"ג אייר ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה וכמ"ש בש"ע לקמן סי"ב בהלכה היא ובעלה כו' בד"א שהיתה פסולה לכהונה או שאמרה במערה היינו כו' והוא ז"ל השיב לו דלא דמי דהתם גבי אשה שהלכה היא ובעלה למדה"י או באשה שהלך בעלה וצרתה למדה"י לא נולד הספק אצל ב"ד ואין העדים במקום ב"ד חיישינן שיבאו עדים לאחר זמן אבל בנ"ד שכל העדים אצל הב"ד כו' ומסיים שדבר זה פשוט בעיני אין כאן בית מיחוש כלל ע"ש:

ז **שכלו לו חדשיו**. עבה"ט בשם ב"ש שכ' ואם אינו בכאן י"ל דחיישי' כו' ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סי' מ"ה שחולק על הב"ש בזה וכתב דנראה ברור דע"כ לא קאמר בה"ג דחוששין שמא בא בצנעא אלא לענין לשוויא ממזר משום דהעמד האם על חזקת כשרות דלא עבדה איסורא אבל בנ"ד אדרבא הרוב מסייע לומר שלא בא דרוב נשים יולדות ולד מעליא למה נחזיק הולד לנפל בשביל חששא רחוקה שבא בצנעה ואפילו גבי לשוויא ממזר כתב הב"י בסימן ד' שנראה מדברי הרא"ש שאין דברי בה"ג נראים לו ופשיטא בנ"ד לית מאן דחש ליה ונשתקע הדבר ולא נאמר עכ"ד. ובסוף התשובה שם מבואר דאפילו שלא במקום הדחק אין לחוש לזה ע"ש. גם בספר בית מאיר מסתבר ליה דלא כהב"ש בזה אלא דהכא כ"ע מודים שאין חוששין לביאה בצנעה ע"ש.

ח **חדשים גמורים**. עב"ש וע' בספר צלעות הבית שבסוף ספר בית מאיר סי' יו"ד שהאריך בזה. ועמ"ש לעיל סי' ד' סקי"ז מזה:

ט **י"א דבזה"ז**. עיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סי' מ"ה שנסתפק הרב השואל בעובדא שהבעל והחולץ היו ספרדים והאשה אשכנזית לבתר מאן ניזול לדינא בזה אם כהרמב"ם דבעי תשעה חדשים שלמים או כהרב רמ"א דאפילו לא נכנס בחודש התשיעי רק יום א'

כו' וכ' שמצא בתשובת הרדב"ז כ"י יבמה אשכנזית שנפלה לפני יבם ספרדי יחלוץ ולא ייבם (וא"כ גם כאן אית לן למיזל לחומרא) ואא"ז ז"ל השיב לו לא ידעתי מאי מספקא ליה דלא דמי כלל לנידון דהרדב"ז כו' ועוד מאן לימא דלא עבדי הספרדים בהא כדברי רמ"א שכתב מלתא בטעמא דהחוש מכחיש כלל זה ע"ש:

י **וכן הוא בכמה דברים**. עיין ביו"ד סימן שט"ז ס"ג בהגה ובא"ח סי' קע"ג במ"א סק"א.

יא **ל' יום**. עבה"ט מ"ש ואם הוא בודאי בן ח' כו' ועב"ש דלא ברירה ליה לפסוק כן רק שכ' כן בדעת הטור ואח"ז הביא דברי התוס' דבן ח' אינו פוטר אפילו גמרו שערות וצפורן ושהה ל' יום עד שיהא בן ך' שנים וכן ריב"ש כו' וע' עוד בב"ש סימן קס"ד סקי"א מזה ועיין בס' קרבן נתנאל פ' הערל אות י"ז וי"ט שהאריך בזה וחולק שם על הישו"ש סי' כ"ט ומסיק ולהלכה בסתם ולדות אפי' לא נגמרו סימנים כו' ע"ש באורך. ועיין בס' בית מאיר האריך ג"כ בדינים אלו וכתב בסוף וז"ל ומעתה כללא דנפיק ספק כלו חדשיו גמרו סימנים ושהה ל' תנשא לכתחלה: גמרו ולא שהה אם נתארסה לכהן לא תחלוץ. לא גמרו ולא שהה אפי' נתארסה לכהן צריכה חליצה ותצא. לא בדקי אם גמרו ושהה ל' מבואר בב"ש בשם ט"ז דתנשא. ואם מת תוך ל' ולא בדקו על סימניו ונתארסה לכהן לא תחלוץ. כלו חדשיו ודאי כגון בעל ופירש ומת תוך ל' תנשא לכתחלה. ואפילו לא גמרו סימניו. בן ח' ודאי גמרו סימנים ושהה ל' תנשא לכתחלה. חסר א' מהן תצא וצריכה חליצה אפילו נתארסה לכהן. והידיעה של בן ח' ודאי רחוק להמצא זולת בידוע שנתעברה מבעילה חדא דאל"ה אף דטבלה ובעל ופירש אכתי אולי בן ט' הוא ונתעברה מבעילות קודמות לטבילה זו כו'. ואם ילדה תאומים והאחד מת תוך ל' והב' אחר ל' פטורה וע' יו"ד סימן שע"ד ס"ק עכ"ל ע"ש:

יב **ה"ז ספק**. עיין בתשו' ברית אברהם חי"ד ס"ס נ"ז בהגה בענין אם יש ג"כ ספק אם היא אשת המת כלל כגון שנתקדשה ספק קרוב לו כו' יע"ש:

יג **מדברי סופרים**. עבה"ט ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סי' מ"ה שגם הוא ז"ל תמה מאוד על הרשד"ם והר"א ששון בזה וכתב דאי אפשר להוציא כלל דבר זה מן השפה ולחוץ לומר דלגבי ספיקות דתנן בכל מסכת יבמות יהיה חליצה פסולה ואי לאו שראיתי כתוב בתשו' מהר"א ששון לא האמנתי שיעלה על לב אדם להסתפק בזה ע"כ נשתקע הדבר ולא נאמר ע"ש. וע' בתשו' פני אריה סי' נ"ז שמפלפל בזה מסוגיא דב"ב דף פ"א בקונה שתי אילנות כו' ובהא דפ' החולץ (יבמות דף מ"א) בקונה ולדינא מסיק ג"כ שאינה צריכה חיזור ע"ש. גם בשו"ת צלעות הבית שבסוף ס' בית האיר סימן א' נשאל על ענין זה אי הלכה כדעת הרשד"ם ור"א ששון או כהח"צ והאריך בזה ומסיק הלכה למעשה

דשריא בחליצה חדא ואינה צריכה חיזור. חדא מטעם הח"צ וב"ש מכח ממ"נ כו' ועוד נראה דאפילו היה בענין שלא שייך ממ"נ כגון היכא דמה"ת פטורה מיבום וחליצה רק חכמים גזרו עליה חליצה בלא טעם ספק אלא משום גזירה כמו בסימן קע"ו ס"ד אחיו של שני (עב"ש שם סק"ג) מ"מ אינה צריכה חיזור כיון דהזיקה אינו אלא מדרבנן כו' וכתב שם דאף לכתחלה אין לנו להחמיר בזה עש"ב. ובגליון ש"ע של רבינו עקיבא איגר ז"ל הביא ג"כ דברי תשו' ח"צ סי' ק"ח וראנ"ח ח"א סימן נ"ב ומהרח"ש ס"ס ל"ב ונ"ח ושו"ת בית מאיר סי' א' דכולהו ס"ל דא"צ חיזור. וכתב על זה וז"ל ועל זה סמכתי באחת שילדה בזנות והוא מודה ואמר זה בני ומת דצריכה חליצה דשמא אפקרא כדלקמן ס"ט דצ"ל חיזור כיון דכל דינא דחיזור הוא דרבנן להרבה פוסקים ס"ל דצ"ל חיזור ע' בתה"ד סי' רכ"א ובתשו' ב"י סי' ו' ובתשו' מהר"י אדרבי סימן קס"ג וגם רוב הפוסקים ס"ל דל"ח למדאפקרא עכ"פ בלא דיימא מעלמא א"כ בודאי כדאי לסמוך על התשובות הנ"ל דבספק ל"צ חיזור כנלע"ד בעזה"י עכ"ל:

יד **אינה נאמנת.** עבה"ט וע' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סי' מ"ה וע' בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' פ"ט ובתשו' חמדת שלמה סי' פ' מ"ש בזה:

טו **האומר זה בני כו'.** עב"ש שכ' בשם הנ"י דכאן איירי דלא היה חזקה דאין לו בנים אלא לא היה מוחזק דיש לו בנים כו' אבל המגיד כו' ועיין בספר ב"מ שכ' ההבדל בין מוחזק בלא בנים לאינו מוחזק בבנים היינו מי שנתגדל במקומו ומת בלא בנים היינו מוחזק באין בנים ומי שבא ממקום אחר ומת בלא בנים זה נקרא אין מוחזק בבנים אחרי שלא שמענו מעולם שהיה לו בנים כו'. וע"ש עוד שכ' דמ"ש הב"ש כן בשם הנ"י לא משמע מידי בנ"י ואולם הראב"ד והרשב"א סוברים כן אלא דהרשב"א מחלק בין בעל לעד א' דאף דבעל אינו נאמן במוחזק בלא בנים לומר יש לי בנים היינו משום דסמכה עליה לגמרי ולא דייקה משא"כ גבי עד כו' ומתשו' הרא"ש כלל פ"ב מוכח לכאורה כהרב המגיד כו' עש"ה. ומ"ש הב"ש עוד דהתוס' כתבו פ' האומר בתי' אחרון בעת מיתתו אינו נאמן כו' ע' בזה בגליון המשניות שם בתוס' רע"ק ז"ל אות ט"ל שתמה על התוס' בזה.

טז **נאמן לפטור.** כ' במל"מ פ"ג מה' יבום דין א' וז"ל יש להסתפק אי שריא לכהן דכיון דנאמנותו הוא משום דאי בעי מגרש לה כדאי בב"ב דף קל"ד א"כ לכהן אסורא ומצאתי בהגהות הרי"ף דף רנ"ג ע"ב שכתב בשם מז"ה שאינו נאמן להתירה אלא לישראל כו' אך הרמב"ן בחידושיו חולק על זה כו' ונ"ל דהעיקר הוא כסברת הרמב"ן דמותרת לכהן עכ"ל (וכן הסכים בס' ב"מ וכתב דכן נראה מסתימות כה"פ) . וע"ש עוד שנסתפק באונס ומוציא שם רע מהו כיון דאין בידו לגרשה ע"ש מ"ש הרב המגי' על זה. ועיין בתשו'

ברית אברהם סי' ק"ט שהעיר על דברי המל"מ הנ"ל דא"כ עכשיו בזה"ז דאיכא חרגמ"ה לגרש בע"כ לעולם ליכא מגו ודמי ממש לאונס ומוציא ש"ר ע"ש שהאריך בדברי המל"מ הנ"ל בפלפול עצום:

יז **וי"א שאם יש עדים.** עב"ש סקי"א ועיין בס' ב"מ באורך ומסיים להכי לע"ד הסומך במקום עיגון על פסק הש"ע בסתם לא הפסיד כו' ע"ש ועיין בתשו' נו"ב סי' נ"ד בד"ה וסברא זו. וע' בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' נו"ן שהאריך הרבה בדין זה:

יח **ויש מי שאומר.** עמ"ש לקמן סי' קנ"ז ס"ו סקי"ב:

יט **ויש חולקין.** עבה"ט ומ"ש לעיל ס"ד סק"ו:

כ **מי שזינה עם אשה.** עיין היטב בתשו' הרדב"ז חלק ג' סימן תקכ"ו:

כא **שזינה עם אשה.** עיין בזה בח"מ וב"ש לעיל סימן ד' סכ"ו וסעיף כ"ח ובתשו' ב"ח סי' ק' ותשו' חוט השני סי' י"ח ותשו' שב יעקב סי' ג' ותשו' כנ"י ס"י נ"ו ותשו' חכם צבי ותשו' מהר"י באסן סי' ט"ז שהאריכו הרבה בזה. וגם בתשו' ברית אברהם סי' י"א הרבה לפלפל בזה וגם הביא שם תשו' הראנ"ח ח"ה סי' ל"ו דמפרש דברי הרמב"ם בה' יבום (שהועתק בש"ע כאן) בדדיימא בעלמא וסמך עמ"ש בהלכות תרומות יע"ש וכ"כ בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תקכ"ו והוסיף ראיה דפנויה דומיא דאשת איש דרוב בעילות אחר הבעל וה"ה בפנויה כה"ג דרוב בעילות מאחרים שדיימא מהם וגם דייק כן ממה דכתב הרמב"ם מי שזינה ולא כתב מי שבא משמע דבאשה זונה מיירי והיינו דיימא מעלמא יע"ש: והוא ז"ל כתב לפרש דברי הרמב"ם בהל' יבום דנקט מי שזינה עם אשתו היינו שהיא אסורה לו ועשאה זונה לפי שנבעלה לפסול לה ודומיא דא"א דעבדה איסורא ומדאפקרה עצמה כ"כ שזינתה עם פסול לה יש לחוש שמא זינתה עם אחר ג"כ אבל אם היא כשירה לו כמו דמיירי בפ"ק מהל' תרומות באמת לא חיישינן שזינתה עוד עם אחר דאיכא לאו דלא תהיה ובזה מיושבים כל פסקי הרמב"ם בענין זה ושוב הביא שמצא כן בתשו' מהרי"ט ס"ב חא"ה סי' י"ז דהחכם השואל פירש כן דברי הרמב"ם בהל' יבום דמיירי שנבעלה לפסול לה מחמת לישנא דזינה ומהרי"ט השיג עליו והוא ז"ל כתב עליו דאין זו השגה והאריך עוד בזה (לפי מ"ש לעיל סק"ג בשם רבינו עקיבא איגר ז"ל בגליון המשניות דבנאנסה ל"ש לומר מדאפקרה י"ל בפשוטו הא דנקט הרמב"ם שזינה עם אשה ולא כתב שבא משום דלשון שבא משמע אף באונס לכן כתב שזינה עם אשה דהיינו שהיה ברצון שניהם דבזה דוקא אמרינן (מדאפקרה): אך כל זה כתב הרב ב"א רק לפלפולא ולדינא כתב שם בס"ס ט"ו (על נדון דידיה שהובא לעיל סי' ו' סי"ז ס"ק ט"ז) וז"ל כל זה ראיתי להקל להתיר להפרוצים שישאו זא"ז אף שהנער הוא כהן

אמנם לענין חליצה אף שבארנו די"ל דלא חיישינן גם ליבום דלפ"ד הראנ"ח והרדב"ז מיירי גם הרמב"ם בדדיימא מעלמא וגם לפי מה שהעליתי בזה דוקא בזינתה עם פסול אבל עם כשר אין לחוש שזינתה ג"כ עם אחר מ"מ קשה הדבר להקל באיסור דאורייתא נגד הב"ח והב"ש ומהרי"ט דמפרשים דברי הרמב"ם בכל גווני (גם התשובות שהזכרתי לעיל מפרשי' כן) ע"כ יצא מאתי כתוב למשמרת שאם ימות הנער פלוני הכהן מבלי ז"ק אחר מלבד העובר הזה לא יפטור אותו הולד את אשתו מחליצה כו' וכמו כן באם יוולד להנער פלוני הכהן עוד בן א' וימות אותו הבן או אותו הולד העובר מבלי ז"ק תהיה אלמנתו זקוקה לחליצה. ובאם יהיה לו עוד שני בנים וימות א' מהם בלי זש"ק תהיה האלמנה זקוקה לחליצה דוקא מהבן האחר ולא מן העובר הלז. אכן באם יהיה איזה חשש עיגון שיהא היבם במדה"י אפשר להקל שלא לחוש שהעובר הזה אינו בנו כו' ע"ש עוד בענין העובר הזה אם יהיה זכר מה יהא דינו לענין לישא את כפיו ולענין פדיון הבן ולענין לטמאות זה לזה: ועיין בת' חתם סופר ח"ב סי' ע"ה וע"ז שכ' ליישב ולפרש דברי הרמב"ם הנ"ל בטוב מעם ודעת ע"פ דברי התוס' חגיגה י"ד ע"ב ד"ה בתולה שכתבו ושמא כאן שאף היא בכלל האיסור כו' נאמנת. מבואר מדבריהם היכי שאם משקרת עבדא איסורא נאמנת על עצמה ומתוך שנאמנת על עצמה נאמנת נמי על אחרים להנשא לכשרים וסברא זו כ' ג"כ רמב"ן ורשב"א ברישׁ גיטין גבי נדה שמתוך שנאמנת ע"ע לענין ספירת נדה נאמנת נמי לבעלה וא"כ בהל' תרומות דמיירי שהיא מעידה על עצמה לאכול תרומה נאמנת ואפילו על אחרים דהא אוכלת בתרומה היא ועבדיה ובניה ובני בניה עד עולם עם נשיהם ועבדיהם ובניה נושאים כפיהם ואפשר ישמשו במקדש והכל מטעם מתוך שנאמנת על עצמה נאמנת לכולי עלמא אך בפ"ג מה' יבום שכ' הרמב"ם מי שזינה עם אשה בין פנוי' בין א"א כו' ומדנקט א"א ע"כ הא דהניח אשתו זקוקה אינה אותה האשה שזנה עמה אלא אשה אחרת כשירה יש לו ומת בלא בנים והניח זה הממזר שיש לו מאשת איש ובהכי מיירי נמי פנוי' שלא נשא הפנוי' ההיא אלא שיש לו אשה אחרת וזקוקה ליבום ובאתה לפטור עצמה ע"י בנה של פנוי' זו בהא החמיר הרמב"ם דלאו כל כמינה עדות הפנויה להתיר אשתו של זה מכבלי היבום כיון שהיא לא עבד' איסור' בשקרותה כו' אמנם מסיים שם מ"מ אע"פ שאנו מדמין בישוב פסק הרמב"ם לא נעשה מעשה להקל ע"פ זה ובסי' ע"ז שם הוסיף עוד דאפי' יהיה זה כוונת הרמב"ם מ"מ דעת הרב"י בש"ע אין נראה כן אלא דאפי' על עצמה לא מהימנ' באיסור דאוריי' כדמשמע מלשונו שסיים ה"ז ספק וחולצת כו' משמע דעל אשה שהתחיל בתחלה קאי שהוא

חולצ' ומיירי שנישאת לו לאחר הזנות ואפ"ה מחמיר בדאוריי' נו' ע"ש עוד בסי' ק"ד וקכ"ג וקכ"ה מענין זה) ועמ"ש לקמן בסמוך ס"ק כ"ג:

כב **ה"ז ספק וחולצת.** עיין בתשו' שב יעקב סי' ל"ח שנשאל במעשה כיוצא בזה והאשה כבר נשאת לאחר בלא חליצה ע"פ מורה אחד שטעה בדין ונתן התרה לינשא בלא חליצה הואיל והבעל הי' מודה שממנו נתעברה ועלה על דעת החכם השואל שהדין הוא כמו שאר חלוצה שנשאת לזר בלא חליצה שתצא מזה ומזה (לקמן סי' קנ"ט ס"ב) היינו דאסורה על בעלה עולמית והוא ז"ל השיב שאין דעתו מסכמת לזה חדא בדיעבד לענין שלא להוציא מבעלה יש לסמוך אתשובת רשב"א סי' תר"י דכל שהוא מודה שבא עלי' ולא ידענו שבא עליה אחר בתר דידיה שדינן (עב"ש ס"ק ט"ו) ועוד דגם הרמב"ם דמחמיר מודה באיסור דרבנן דלא חיישינן וזה מוכרח מחמת קושיית הרב המגיד והב"ח מסוגיא ס"פ אלמנה וכן כתב בס' ב"ש לפסק הלכה בסי' ד' סק"מ לפ"ז כיון דהא דנשאת לזר בלא חליצה תצא מזה ומזה הוא רק גזירה דרבנן משום דמחלפי באשה שהלך בעלה למדה"י ולענין דרבנן לא חיישינן וא"כ לענין שיכול הבעל לקיים אותה אחר החליצה דהוי דרבנן יש להקל רק שצריך לחזור ולקדש אותה אחר שחלץ לה יבמה כמבואר בסי' קנ"ט ס"א בהגה כו' והא ודאי שא"צ להחמיר לגרש תחילה קודם החליצה ואפילו לדעת הלבוש בסי' קנ"ט שם (עמ"ש שם בס"ק ג') דמחמיר בזה במקדש בשוגג להצריכה גט קודם החליצה היינו דשם איירי בזקוקה ליבם בודאי משא"כ היכא דאינה רק ספק זקוקה וכמו בנ"ד אפשר הלבוש נמי מודה וקצת ראיה דלקמן בסי' קס"ד ס"ז גבי כל יבמה שהיא ספק דבריהם כו' לא כתב שם הלבוש דצריכה גט קודם החליצה כו' ע"כ לפע"ד א"צ להחמיר בנ"ד לגרש תחילה רק אחר החליצה צריך עכ"פ לחזור ולקדש אותה משום דקידושי ראשונים הוי קדושי ספק אך צריך מיד לפרוש ממנה ואחר צ"ב יום מיום הפרישה צריכה חליצה מן יבמה ואח"כ יחזור הבעל ויקדש אותה בפני שני עדים כשרים בלא ברכת אירוסין ונשואין כמבואר בש"ע סי' ס"א בהגה ובס"ס ק"ן ובס' ב"ש סי' מ"ב ס"ק י"ז עכ"ד ע"ש: ובתשו' ח"ס ח"ב סי' ע"ה נשאל בעובדא כיוצא בזה נידון פנוי' שנתעברה מנער א' והוא והיא הודו דמיני' ולא דיימא מעלמא ונשאת לו וילדה לו ומת ולא הניח אלא ולד הזה ולו אחים והרב הזהיר האשה שאחר ימי הנקתה לא תנשא לאיש עד שתחלוץ והיא הלכה לעיר אחרת ונשאת לבעל בלי חליצה אי מותרת להבעל ואי צריכה גט קודם חליצה. וכתב דהרב שהזהיר שלא תנשא בלא חליצה כדין תורה כו' (עמ"ש בס"ק הקודם) ובענין אם יכול הבעל לקיימה דעתו ג"כ כהשב יעקב הנ"ל דאפשר להקל שתהיה מותרת לו אחר החליצה ועכ"פ צריך שיפרוש

ממנה הבעל עד שתחלוץ ואח"כ צריך לחזור ולקדשה כו' אמנם בענין אם צריך להחמיר לגרש תחלה קודם החליצה סברתו הפוכה מסברת השב יעקב הנ"ל שכ' דאפילו לדעת הלבוש דוקא בזקוקה בודאי משא"כ היכא דאינה רק ספק זקוקה ודעת הח"ס ז"ל הוא בהיפך דספק זקוקה יש להחמיר טפי דאף אם בודאי זקוקה א"צ להחמיר לגרש תחלה (וכמו שהאריך בסי' ע"ט שם יובא לקמן סי' קנ"ט סק"ג) היינו מטעם כיון שבידינו לכוף על הגירושין מקרי עולה ליבום משא"כ הכא שהיא ספק זקוקה דאם אינו רוצה לגרש אלא יהא מופרש ממנה אין אנו יכולים לכופו כיון דלהפוסקים החולקים על הרמב"ם הוה גט מעושה שלא כדין וא"כ אינה עולה ליבום ממילא אינה עולה לחליצה (לפ"ד אינו מובן לי כראוי דהא השתא בלא"ה אינה עולה ליבום דדילמא האמת דהולד מיניה וע"כ הטעם דמ"מ עולה לחליצה כמו בכל חולצת ולא מתייבמת משום הספיקא הוא כדפי' רש"י ביבמות דף ג' וכדאמר בפ' החולץ (יבמות מ"א ע"ב) הכי השתא התם אם יבא אליהו כו' וא"כ כשיתברר לנו ויתוודע דהילד לאו מיניה ממילא יכופו ג"כ לגרשה ויש ליישב ומסיים דלכן טוב ויפה אם הבעל רוצה לצאת י"ח שמים בלי פיקפוק יגרש מרצונו ותחלוץ נתיר לו לחזור גרושתו אך אם א"א בשום אופן כגון שידו תקיפה ח"ו תחלוץ בלא גירושין כו': ושם בסי' ע"ו אודות שהודיעו הרב השואל שבני עירה אומרים אם נפייס הבעל לגרשה קודם יש לחוש שלא יחפוץ בה עוד כי בלא"ה אין שלום בין הזוג וכתב דודאי קשים גירושין ומש"ה מקיל רב חביבא בגיטין פ"ט ע"ב דלא לחוש לקלא דבתר אירוסין כו' אך בענין זה שהיא מזידה שנשאת אחר שהתרה בה הרב אין לנו לחוש לה כו' והאריך עוד בעיקר דבר זה ומסיק דבנד"ז איכא ג' ספיקות להקל שמא הלכה כרוב הפוסקים דבשניהם מודים ולא דיימא מעלמא לא בעי חליצה כלל ואת"ל כהרמב"ם דלמא לא תפסי קדושין ביבמה לשוק ולא בעי גט כלל ואת"ל תפסי קדושין דילמא הנישואין הפקיעו הזיקה לגמרי ולא בעי חליצה ולא גט כלל כו' ומסיים מ"מ מהיות טוב לפייס בכל אופן שבעולם לגרש ואפי' אם תפסיד האשה ע"י זה לא נחוש לה כמ"ש לעיל ואפי' אם לא יגרש ותחלוץ בלי גירושין מ"מ תמתין צ"ב יום קודם חליצה דהיינו שתבא לקהילתו באופן שתהא מופרשת מעיר של בעלה ותמתין שם צ"ב יום ואח"כ תחלוץ אע"ג דבלא"ה נמי אינה עולה ליבום משום א"א י"ל שאני הכא דאפשר בגט ע"י שום פיוס תרקבא דדינרי משא"כ בימי הבחנה א"א ביבום כלל עכ"ד ע"ש ויש להתיישב בכל זה) . ועיין בס' כרם שלמה הביא בשם ס' הקובץ פ"ג מה' יבום בפנוי' שנתעברה והוא מודה דהדין דצריכה חליצה ואין הולד זה פוטר מ"מ אם היבם עוזב דת

אשר לא תוכל בקל להשתדל ממנו חליצה יש להפטרה בלא חליצה ע"ש ועמ"ש לקמן סי' קנ"ז ס"ד ס"ק ד':

כג **המיוחדת לו.** עב"ש ס"ק ט"ו וט"ז ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ל"ג שכ' אשר שאלת במעשה באחד שהי' מקושר בקשר אהבה לבתולה אחת זה כמה שנים ועתה הרתה לזנונים והודו שניהם שממנו נתעברה ונתקשרו בקשר אמיץ שישא אותה לאשה והשכינים מעידים שלא ראו ממנה דבר מכוער עם אחרים זולת עם זה ולא דיימא מעלמא. והתירה מעלתו להנשא לו אף בימי עיבורה בזה יבא הורה כו' (עמ"ש לעיל סי' י"ג סקי"ח מזה) ואמנם מה שרצה לחדש שגם מספק חליצה יצתה ולהחזיק עובר זה לבנו ודאי אפילו לדעת הרמב"ם שהובא בש"ע סי' קנ"ו ס"ט לפי שבנד"ז שהיו אדוקים באהבה כמה שנים יש לדמות לתשובת הרא"ש שהביא הטור באחד שהיה לו משרתת בביתו והיתה מיוחדת לו כו' אני אומר שאין הנדון דומה (ע' בתשו' חוט השני סי' י"ח די"ח ע"ב מזה וע' עוד בתשו' שיבת ציון סי' ס"ז כי לפי הנראה אפילו משודכת לא היתה כלל וא"כ אהבה הקדומה היתה אהבת זנונים ומי יודע כמה זרים אהבה ואין כאן סברא למעליותא רק מה שלא דיימא מעלמא והרי הרמב"ם מחמיר ואף דהמ"מ והרשב"א תמהו על הרמב"ם בזה דמ"ש מתרומה הרי הב"ח והב"ש יישבו קושייתם (ע"ש בסי' כ"ז מ"ש עוד בישוב תמיהא זו ועמ"ש בס"ק הקודם) ולא עוד אלא שאני אומר דמ"ש הרמ"א וי"א שאפי' בזונה אחרת המיוחדת לו והוא מדברי הרא"ש בתשובה שכ' דכה"ג גם הרמב"ם מודה כי אף הוא לא כתב אלא זנות באקראי כו' ולדעתי לא כתב הרא"ש דכה"ג לא חייש הרמב"ם שנבעלה גם לאחרים דשפיר חייש אלא דמ"מ כיון שהיתה מיוחדת לו מסתמא בעל אותה בתמידות שהרי לזה לקחה לביתו ואפילו נבעלה גם לאחרים אמרינן בזה שתולין רוב בעילות בזה שיחדה לו אבל אם לא לקחה לביתו אולי אף שיחדה לו לפלגש לא מהני להרמב"ם כו' (גם בסימן כ"ז שם כתב סברא זו וכ"כ בתשו' ח"ס ח"ב סימן ע"ז ע"ש ע' בתשו' חוט השני סי' י"ח) ולא עוד אלא שאני אומר בנד"ז לכ"ע אינו נאמן לחליצה דהרי עכ"פ בעינן שבעל אותה בודאי ואף שהמ"מ הביא לשון הרשב"א שכ' דכל שראינו שבא עליה או שמודה שבא עליה בתר דידיה שדינן כו' הרי שמהני הודאתו נראה דהיינו מצד הסברא דלמה יחשדוהו לשקר כו' וכ"ז בבא על פנויה שאנו דנין לפטור אשתו אחרת שיש לו או אפי' פנויה זו עצמה שנשאת לו אחר ימי עיבור והנקה ומה שהיא אומר שהוא ממנו הוא נ"מ רק לירושה או ליבום או לכהונה אבל נ"ד שרצה לישא אותה בימי עיבורה ואם לא אמר שבא עליה היינו אוסרין אותה עליו מטעם מעוברת חבירו ואולי עיניו נתן בה ולכן משקר כדי שיוכל לישאנה ועל גוף הנישואין

אנו מאמינין לו לפי שהוא איסור דרבנן כמ"ש הב"ש סי' י"ג סק"ו אבל עכ"פ אם לא היה אומר שבא עליה לא היה רשאי לישא אותה וא"כ הוא נוגע בדבר ולא שייך בזה להאמינו לענין חליצה שהוא איסור תורה ואין כאן לא מיגו ולא אין אדם חוטא ולא לו ואסורה בלא חליצה לכל הפוסקים עכ"ד. וסברא זאת כתב הוא ז"ל עוד בכמה תשובות אחרות ע' בדבריו בסימן כ"ז בד"ה ואמנם הדבר ובר"ס כ"ח בסימן למ"ד ובס"ס ל"ח ובס"ס ל"ט ע"ש. ועמ"ש בזה לעיל סימן ו' סי"ז סקט"ו ובסי' י"ג סי"א סקי"ח: ולכאורה נראה דאף לדעת גדולי האחרונים החולקים על סברת הנו"ב הנ"ל שהזכרתי בסו' ו' סקט"ז לענין אם הוא כהן מ"מ מודים כאן דשם הטעם כיון דאף בלא הודאות הבועל היה הדין אם נשאת ל"ת לכן ס"ל להגאון מליסא ולהגאון רע"ק ז"ל דלא חיישינן שמא עיניו נתן בה וזה ל"ש כאן. אמנם מתשו' רע"ק ס"ס ק"י שהזכרתי בסי' י"ג סקי"ח מבואר דאף לענין חליצה ל"ח לזה שהרי סיים שם דבכו הא חוזר ומגיד באמתלא והוי בנו ליורשו ולפטור אשתו מחליצה ע"ש. אך לכאורה אין דבריו מובנים לע"ד דאף שחולק בזה על סברת הנו"ב הנ"ל ביו"ש דאפי' להרא"ש כו' עכ"פ צריכה היא חליצה מחמת דעת הרמב"ם (עמ"ש לעיל סקי"ג) . וצ"ל דהגאון רע"ק ז"ל לא נחית אז להורות הלנה בדין חליצה כי לא איתשל שם לענין זה רק לענין מעוברת חבירו ומה דסיים דבכי הא חוזר ומגיד באמתלא והוי בנו ליורשו ולפטור אשתו מחליצה כו' כוונתו לשיטת רוב הפוסקים דל"ח למדאפקרה ומ"מ צ"ע (ולכאורה אפשר ליישב דבריו בפשיטות ע"פ דברי ת' ח"ס ח"ב סי' ע"ה וע"ז שהזכרתי לעיל סקכ"א דמפרש דברי הרמב"ם דוקא באם זו האשה הזקוקה אינה אותה האשה שזינה עמה אלא אשה אחרת כו' בהא החמיר הרמב"ם כיון שהיא הזונה שאמרה מיניה לא עבדא איסורא בשקרותא כו' וא"כ בעובדא שהוזכר בת' רע"ק שם הרי מבואר שם בתחלת התשו' שזה הפ' שאמרה ממנו עמד וקידשה ולקחה לאשה וא"כ שפיר מסיים הגאון רע"ק ז"ל דהוי בנו לפטור אשתו מחליצה היינו אשה זונה הנ"ל שמעידה על עצמה שהיא פטורה לפי שהבן ממנו ומתוך שנאמנת על עצמה כו' דבהא גם הרמב"ם מודה דל"ח ואף דהח"ס מסיים אע"פ שאנו מדמין לא נעשה מעשה אפשר דלדידיה פשיטא ליה לסמוך ע"ז ובכרט שגם הוא ז"ל לא החליט למעשה דמסיים שם דצ"ע לדינא. אך באמת זה אינו כי דבר חידוש גדול כזה לא היה הגאון ז"ל מטמין ברמז וגם מדבריו שם באותה ת' משמע דלא ס"ל לחלק בכך עפ"ה ומחוורתא כדשנין מעיקרא):

כד **ולא מתייבמת.** עבה"ק מ"ש ואם ע"א יודע ממיתתם נתחבטו בזה כו' וע' מזה בתשו' גאוני בתראי סי' ז' וסי' ת'. ומ"ש הבה"ט דהב"ש סתר דברי הכו"ז. ע' בזה בט"ז דהרב

המגיה כתב עליו דכבר נשמר הט"ז עצמו מקושיית הב"ש ותירץ כהוגן ע"ש וע' בספר בית מאיר האריך קצת בדין זה ומסיים והעיקר כמסקנת הגאונים ט"ז ומהרר"ה ז"ל להתיר ע"ש.

כה **בד"א כו'**. עב"ש שכ' הרי"ף והרא"ש השמיטו סוגיא זו משמע דס"ל דלא קיי"ל כסוגיא זו אף ע"ג בהלך עם צרתה כו' עכ"ל ועיין בית מאיר שכתב עליו אף שגם הט"ז בהתשובה הלך בדרך הזה עכ"ז כם דברים תמוהים גו' ומה שהקיל הט"ז בהתשובה השניה במח"ב הפריז על המדה נגד המבואר בש"ע בלי טעם ולכל הפחות היה לו להשביעה בנל חומר שלא תנש' לכהן עכ"ל. ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ג סימן מ"ה והוב' קצת לעיל ס"ל סוף סק"ו. ועמ"ש לעיל סי' ל"ח ס"ק יו"ד:

כו **בעלה וצרתה כו' כו'**. ולא תתייבם כו' עיין בתשו' נו"ב תניינ' ס"ס קמ"ג שכ' וז"ל דע"כ לא שנינו אלא הנך בעלה וצרתה כיון שיש לו אשה רוב נשים מתעברות ויולדות אבל אם הלך בעלה לחוד למדה"י ה"ז תתייבם ואמאי ניחוש דילמא נשא שם אשה ושוב אמרינן רוב נשים מתעברות ויולדות אלא ודאי דלהא לא חיישינן ואף דאיכא למימר שהמשנה לרבותא נקט בעלה וצרתה דאפ"ה לא תנש' אבל לעולם להתייבם אסורה גם בהלך בעלה לחוד אמנם בריב"ש סימן תק"ט מבואר דדוקא היכא דיצא קול שבעלה נשא אשה במדה"י והוליד הוא דאסורה ליבום אבל בלי קול אף שהלך בעלה למדה"י לא חיישינן עכ"ל: ולכאורה צ"ע אמאי לא הזכיר דברי הגמרא במקומו מאי היא צרתה הא קמ"ל להא צרתה הא דחיישינן לצרה אחריתי לא חיישיי ופרש"י אינה חוששת שמא אשה אחרת נשא (ואולם מדברי הרמב"ם פ"ג מהל' יבום שכ' אבל זו הצרה שהיתה עם בעלה כשמת כו' לא ת חוש לצרתה שבמדינ' אחרת הואיל ולא הי' בעלה עמה במדינה. נרא' דכך מפרש הוא דלצר' אחריתי לא חיישינן וכ"כ התוי"ט שם. ומדלא רצה לפרש כפשט' כפרש"י משמע קצת שדעתו דבאמת חיישי' שמא אשה אחרת נשא מיהו אין זה מוכרח) וצ"ל משום דהי' מקום קצת לחלק דשאני התם שכבר יש לו במדה"י אשה אחת. אמנם בשה"ג שם בשם ריא"ז נתב מפורש כדברי הנו"ב דגם בהלך בעלה לחוד ל"ח שמא נשא שם אשה והוליד בנים ע"ש. ועיין בספר ב"מ כתב ג"כ הכי בשם יש"ש וש"ג ושכן מבואר בהסוגיא ע"ש. ויש להסתפק אם בעלה שהה עם צרתה עשר שנים ולא ילדה ושוב הלך עם צרתה למדה"י אי גם בכה"ג לא תתייבם אי שייך גם בה רוב נשים מתעברות ויולדות וע' בתוספות יבמות פ' החולץ (יבמות דף ל"ז) בד"ה וזו הואיל ולא הוכר עוברה במ"ש דאין סברי כלל לומר בנשים ששהו עם בעליהן כו' וע' במהרמ"ל שם ובתשו' נו"ב קמא סי' ס"ט ודוק:

## סימן קנז

א **אפי' הוא ממזר.** עבה"ט שכ' כבר כתבתי בסימן הקודם (סק"ב) כו' והוא לשון הב"ש. וע' בספר בית מאיר שכ' עליו דבריו תמוהים דמה ענין הכא לסימן הקודם דלענין שיפטור צריך חבושים דאל"ה אינו פוטר מספק דכמו שזינתה כו' אבל לענין שיזקוק פשיטא שזוקק אם כבר היה בעולם כשנשאת דנמצא הוחזקה לבעל שיש לו ספק אח. לא מבעיא אם האב הודה שזה בנו מערוה דודאי היא זקוקה מספק אלא אפילו לא הודה אלא שהאם אמרה מפ' נתעברתי מידי ספק לא נפיק כדאי' סי' ד' סכ"ו אבל חוששין לדבריה כו' אמנם בנשאת בחזקת אין אחים לבעלה והעיבור הזה נתהוה אחרי נשואיה בזה אפשר לדון דאפילו האב הודה אינו נאמן דהוי כעד א' שאומר בסעיף ו' ואז אינו זוקק אלא בחבושים. ולמעשה צ"ע אם אמר דבריו שלא בדרך עדות לנ"מ לענין איסור והיתר ובפרט בזמן שהיה לבנו בנים ומת בחיי בנו ואח"כ מת הבן ואשתו נשארה זקוקה להספק הזה שהעיד אביו עליו שהוא בנו בדרך הנ"ל וע' סי' קנ"ו ס"ו. וכל זה כמי שייך בבן פנוי' כשר שאינו מן הערוה. וכשיש אח בלא הממזר הזה לא מבעיא כשהוא ספק דודאי חליצתה אינה פוטרת דאפי' בן פנוי' כשר אינו פוטר אלא אפי' ע"י חבושים והוא ממזר נמי ודאי דצריך לכתחילה חליצה מן הכשר העולה ליבום ולא מן הממזר. ולמ"ד חליצה פסולה צריכה לחזור אף בדיעבד אינה מועלת וע' ריב"ש סי' א' ובש"ע סי' ק"ע עכ"ל ועמ"ש לעיל סי' קנ"ו ס"ק כ"א:

ב **אפי' קרוב.** עבה"ט שכתב אפי' עד מפי עד נאמן. והוא מדברי הב"ש שכ"כ בשם בדק הבית ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' צ"ב שתמה עליו דבבד"ה בסי' זה לא כתב כלום רק בסימן קנ"ח גבי עד א' ביבמה להתירה להתייבם להעיד שמת בעלה ואינו ענין לכאן. וע"ש עוד שהאריך בדין זה אם בעדות אחוה דמיתנ' מהני עד מפי עד דבפוסקים לא נזכר מזה ומסבר' אין לנו ללמוד לדמות לעדות אשה שמת בעלה דהתם עדיפ' דשייך בה דייק' ומנסבא כו' ומסיק שלא מצא ראיה מבוררת לזה לומר דמהני. רק דמלשון הרמב"ם סופ"ד מה' יבום שכתב אפי' אשה כו' כענין שבארנו בסוף הלכות גירושין. משמע דכל הנאמנים בעדות מת בעלה נאמנים ג"כ בעדות אחוה דמיתנ' ועדיין צ"ע עכ"ד (ועיין בלשון הרי"ף ז"ל בפ' החולץ בסוגיא זו דאשתודעינהו שכתב והלכתא גלויי מלתא בעלמא הוא ואפי' קרוב ואפי' אשה כו' הלכך שרי ליה לסהדא למיסמך אפומייהו ולמיסהד עליה דההוא גברא כו' וכתב בספר ג"פ לעיל סימן ק"כ ס"ק י"ד דהרי"ף ז"ל חידוש' אתא לאשמועינן דאפילו דהוה עד מפי עד אשה או קרוב דמהני ע"ש וא"כ לכאורה תימה על הגאון רע"ק ז"ל שכ' שלא מצא ראיה מבוררת כו' אך באמת אין

דברי הג"פ נראים כלל בלשון הרי"ף ז"ל ועמ"ש לעיל סימן קמ"ב סק"ז ודו"ק. ועמ"ש לקמן סי' קס"ט סי"א ס"ק י"ג): וכתב עוד שם בדבר האשה שבאה ממרחקים שיחלוץ לה אחי בעלה ועמה כתב מהב"ד שגמירה שבעלה היה פב"פ ולא נמצא קיום על זה רק עד א' קרוב וכתב דנראה דקיום כזה מספיק כדס"ל להה"מ פי"ד מהל' גירושין דאף להפוסקים במצאו שטר כתוב מת פ' צריך קיום מ"מ מהני קיום בעד א' וכ"כ בתשו' מהרמ"ל והסכים לזה הב"ש סי' י"ז ס"ק כ"ט ואף דהב"ש כתב שם הטעם כיון דעד מפי עד כשר בעדות אשה ובנ"ד בעדות אחוה דמיתנא לא ברירא לן דמהני עד מפ"ע מ"מ דברי הב"ש נראו מגומגמים כו' ע"ש. ועיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"ג ס"ס ת"ן שכ' בדין עד מפי עד בעדות אחוה דמיתנ' אע"פ שלא נאמר מפורש דנאמן מ"מ הדעת מכרעת דנאמן דאם עבד ושפחה נאמנים כו' והרמב"ם פ"ד מה' יבום כתב ואפי' אשה או קטן כו' כענין שאמרנו בסוף הלכות גירושין ושם מפורש דנאמן עד מפי עד ומפי הנתב עכ"ד ע"ש: ומ"ש הבה"ט וכל הפסולים כשרים להעיד חוץ מעכו"ם כו' הוא ג"כ מדברי הב"ש שכ' מיהו י"ל הואיל בשבוי' עד אחד ואשה קרוב נאמנים מ"מ עכו"ם מסל"ת לדעת הרא"ש אינו נאמן ה"נ כאן כו' ועיין בתשו' רע"ק איגר שם שכ' שדבריו תמוהים דאם נדמהו לשבויה א"כ גם עד מפ"ע נימא דאינו נאמן כמבואר בהגהת ש"ע סי' ז' ס"ב דגם עד מפי עד בשבוי' תליא בפלוגת' זו אי עכו"ם מסל"ת נאמן (לע"ד אפ"ל דהב"ש כוון בזה לדברי הרש"ך שהביא שם ועמ"ש שם סק"ו בשם בר"יט עכ"ל. ומשמע מדבריו שדעתו דכמו דעד מפ"ע מהני כאן כדמשמע מלשון הרמב"ם הנ"ל ה"נ עכו"ם מסל"ת שגם זה נשמע מלשון הרמב"ם הנ"ל. אולם בב"ח סי' זה אות ב' הזכיר ג"כ לשון הרמב"ם הנ"ל ואע"פכ כתב דעדות עכו"ם מסל"ת לא. כיון דלא אשכחן בגמ' דהתירו אלא אשה וקרוב אין לנו להוסיף אלא מאן דמי להו ושאני עדות אשה דמתוך חומר כו' ע"ש וצ"ע לדינא:

ג **לפני יבם עוזב דת.** עיין בתשו' שמן רקח ח"ב סימן נ"ג באחד שמת בלא בנים והקול נתחזק שיש לו אח א' שעזב דת בקטנותו בהיותו כבר שנתים והוא סוחר תדיר בעיר פלוני והסוחר הלז כופר ואומר שהוא א"י גמור ולפי אומד הדעת באמת אינו יודע כי גם לפי הקול היה המעשה בקטנותו ובעת הנישואין של זה היה גדול מה דינה של אשת המת אם היא באיסור זיקה. והאריך בזה והעלה ט"ו צדדי היתר בנדון זה ומסיק להתיר היבמה לשוק וכתב שהסכים עמו חותנו הגאון בעל כתר כהונה ע"ש. ועיין בשאילת יעב"ץ ח"א מסי' כ"ח עד סימן ל"ב מענין זה:

ד **עברה ונשאת.** עבה"ט בשם ב"ש מ"ש ואם בקטנותו נאנס כו' ועיין בת' שמן רקח שם שכ' דהב"ש כאן קיצר במקום שהיה לו להאריך כי דין זה נובע מתה"ד ושם מבואר

דהיכא דהיה המומר גדול בעת הנישואין הוי כמו נשתמד בגדלותו ונן העתיק הב"י בשמו ע"ש. ומ"ש עדים שהעידו כו' עיין בתשו' גאוני בתראי סימן ל' שכ' על עובדא דידי' וז"ל אכן בנ"ד שיש עוד צד להקל שהעידו כמה עדים ששמעו שמת היבם או נהרג מכמה שנים אף שיש לפקפק שהעידו שבא קול דלא פסיק כו' ויש לחוש שאותן שאמרו מת או נהרג אמרו ע"פ הקול שיצא כמ"ש רמ"א בסי' י"ז סעיף י"א בהגה מ"מ הואיל ויש כאן עוד צד היתר שרוב הפוסקים מתירין אותה בלא חליצה הואיל והי' עוזב דת כשניסת אע"ג שאין לסמוך עליהם מ"מ לצרף עוד להיתר יש להקל עכ"ל ע"ש: ומ"ש בשם הרדב"ז הניחה בעלה מעוברת כו' והעוזב דת אינו לפנינו כוי משמע דדוקא אם אין העוזב דת לפנינו אבל אם היה לפנינו אין להקל וכן מבואר ברדב"ז שם (בדפוס סדילקוב הוא בחלק ד' סי' צ"ג) שצירף סניף היתר כיון שכבר אבד זכרו ולא נודע מקומו איו כו' ע"ש וכבר כתב הח"צ בתשובה סי' ע"ג כשהפוסק מביא הרבה צדדים להתיר אין לסמוך על כל אחד מהצדדים אף דקאמר ועוד כו' והאריך להוכיח כן יעו"ש והובא דבריו גם בתשו' ברית אברהם חא"ח סי' נ"ד אות ב' ובחלק אה"ע סי' צ"ב אות י' ע"ש: ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' תמ"ה שנשאל ג"כ על ענין כזה ובעובדא דידיה הי' העוזב דת לפנינו ומתחילה צידד להתיר דהא איכא ס"ס דילמא בר קיימא הוי הולד ואת"ל דלא הוי בר קיימא דילמא הלכתא כדעת הגאונים ודומה לזה כתב מהרי"ק בשורש קע"ו על יבמה שנפלה לפני יבם עוזב דת ועד א' מעיד שמת כו' (עבה"ט בסימן קנ"ח סק"א) ושוב דחה זה דכאן לא חשיב ס"ס ולא דמי להא דמהרי"ק דהתם רבו הפוסקים להתיר יבמה ע"פ עד א' ומסתבר טעמייהו לכך מצטרף דעת המתירין בעוזב דת אע"ג דאין סומכין עלייהו אבל בנ"ד כל הפוסקים פסקו כרשב"ג כו' והאריך בזה ומסיים דאין לנו להתיר כלל שתנשא בלא חליצה ע"ש ושם נשאל עוד בחליצת עוזב דת אם יזכר רק שם ישראל אצל החליצה או גם שם שאח"כ כמו בגט שצריך לכתוב וכל שום וחניכה והשיב דאין קפידא בדבר בשלמא גבי גט צריך להזכיר שלא יהא נראה כמשנה שמו ולכך כשאנו מדברים עמו מזכירים כמו שנכתב בגט אבל הכא אפילו אין מזכירים שמו כלל אלא אומרים לו אתה אחי המת פלוני כשר כו' ובכאן אין צריך לומר אם תרצה לייבם עב"ש בס"ח ס"ק מ"ג עכ"ד (ומ"ש הבה"ט והרד"ך בית ט' העלה דלכ"ע ביבם עוזב דת שאינו בעירה כו' עיין בתשובת חתם סופר ח"ב סי' פ"ח שכ' דהבה"ט נתן מכשול בזה לפני המעיינים דהתם בתשו' הרד"ך הוה עובד' כו' ע"ש באורך וע' עוד בתשובה הנ"ל סי' ע"ג וע"ד וסי' פ"ט מענין זה):

ה **לא ידעה.** עבה"ט ועיין בתשו' חוט השני סי' י"ב שהוא ז"ל מיקל יותר בזה וכתב דאפי' אם ידעה שיש יבם עוזב דת (ושהוא חי) כל שלא מיחו בה הב"ד מלהנשא אם מחמת שלא הי' ב"ד במקומה או מחמת שב"ד לא ידעו שהיה לו אח עוזב דת הרי זו לא תצא דהא מהרי"ו הביא ראיה לדין זה מההיא דפ' החולץ (ובש"ע לקמן סי' קס"ד ס"ז) מת בתוך ל' ועמדה ונתקדשה אם אשת כהן היא כו' והתם איירי אפילו אם עשתה במזיד כו' (עמ"ש בזה בסי' קס"ד שם בס"ק ג') לכן נראה ברור שגם בנ"ד שידעה שהי' לו אח עוזב דת ונשאת דלא תצא ואפי' אין לה בנים וכ"ש אם יש לה בנים כו' ומיהו חולץ לה ויושבת תחת בעלה. והא ודאי שאפי' יש לה בנים בעיא חליצה. ומפרישין אותה מבעלה עד שיחלוץ. ובודאי שכך הדין במת בתוך ל' כו' (יובא בסי' קס"ד שם) ואם אפשר לכוף את היבם הזה לחלוץ פשיטא שכופין אותו. אלא שרחוק הוא וא"א בארצות ההם לכופו מפני המכשלה. ואעפ"כ מפרישין אותה מבעלה עד שיתפייס העוזב דת לחלוץ ואין לומר דזה מקרי אי אפשר כההיא דאשת כהן דכיון דא"א לכופו לחלוץ ניזל לקול' ואע"ג דאי יהיב ליה תרקבי דדינרי אפשר שיחלוץ מ"מ מיחש' אונס כו' הא ליתא דודאי כל היכ' דא"א מחמת אונס כזה לא מיקרי אי אפשר דא"כ תנשא לכתחלה כל היכא שיש לה יבם עוזב דת ואינו רוצה לחלוץ וטעמא דמלת' היא שכל אונס כזה אינו דבר שישאר לעולם כך דשמא היום או למחר יתרצה לחלוץ בחנם אבל בההיא דאשת כהן א"א לעולם שיחלוץ לה שתשאר אצל הבעל לכך הוי אי אפשר (ק"ק על חילוק זה מדברי מהר"י מינץ שהובא בסי' קס"ד שם בהגה דה"ה אם אין היבם כאן שלא תצא מבעלה ישראל כו' והרי גם שם אפשר היום או למחר בא היבם וצ"ע) לכן יראה ברור שמפרישין אותה מבעלה עד שיחלץ לה ואז תשוב לה כבראשונה ע"ש. וכתב עוד אמנם כל זה כשלא מיחו בה הב"ד קודם שנשאת אבל אם מיחו בה ב"ד מלהנשא והיא לא השגיחה בהם נראה פשוט דתצא וכמ"ש הרא"ש בחשובה כלל ל"ב הובא בטור סי' קמ"א ובש"ע לעיל ס"ס י"א ואע"ג שהריב"ש בתשובה סי' רמ"ב לא פסק כן העיקר בזה כהרא"ש. אך נראה דזה דוקא באין לה בנים אבל אם יש לה בנים נוכל לצדד ולומר שלא תצא בפני הבנים (מ"ש שם דאין לצרף דעת רב יהודאי גאון שהביא הרי"ף בפ' האשה רבה כי אין ראוי אף לצירוף ודבריו אינו משנה במקום הזה נוכח הרי"ף שהשיג עליו דלית נגר ובר נגר דיפרקיני' וכל הראשונים והאחרונים אין אחד בהם שיסבור כמותו עכ"ל עיין בזה בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' ר"ה ויובא קצת לקמן סי' קנ"ט ס"ק ז' ותראה שדברי הרב הנ"ל באו כאן שלא בדקדוק ולפי דברי רע"ק ז"ל שם נראה שדעת רב יודאי גאון הנ"ל חזי לאצטרופי) לפי שאפשר לומר שאפילו הרא"ש מודה בזה ואע"פ שראינו שלא חשו

חכמים ללעז הבנים ביבמה שנשאת לשוק היינו היכא שהוא דין גמור שתצא אבל כאן שמן הדין לא תצא אלא שאנו מחמירין עליה מפני שעברה על צווי ב"ד לא נחמיר היכא דאיכא בנים כו' ע"ש באורך. ועיין בתשו' ברית אברהם סי' צ"ט והובא קצת לעיל סי' ק"נ סק"ב:

א **לא תצא**. כ' בס' ב"מ וז"ל לא תצא ותחלוץ ממנו בעודה תחת בעלה וא"צ גט ממנו כדי שתהא חליצה הראויה ליבום וע' סי' קנ"ט באורך עכ"ל עמ"ש שם בס"ק ג':

ז **היו לה שני יבמים כו'**. ואם אינו מוחזק אלא באח עוזב דת ובשעת חליצה שאלו לו והשיב שיש לו עוד אח ישראל ואינו יודע מה הי' לו כי זמן רב אלא ראהו ע' בתשו' שב יעקב סי' ל"ז:

ח **לקדש ולהתנות בתנאי**. עיין בתשו' נ"ב ס"ס נ"ו סדר נוסח קדושי תנאי באח עוזב דת בכל פרטיו ע"ש. ועיין בזה בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' צ"ג ובשו"ת צלעות הבית שבסוף ס' בית מאיר סי' ו' ובתשו' מעיל צדקה סי' א' ובתשו' חתם סופר ח"א חלק אה"ע סי' ק"י וקי"א (ובח"ב סי' ס"ח) ובשו"ת תורת נתנאל סי' ל"ו: והנה בתשב"ץ ח"ב סי' י"ז ראיתי שפקפק על תיקון זה וכתב פליאה ממני הוראה זו כו' שזה מתנה עמש"ל כו' והכי איתא בירושלמי פ' הפועלים כו' ע"ש גם בשו"ת גאוני בתראי ס"ס ל"ב פקפק מאד על זה ע"ש אך כפי המבואר בתשובת גדולי האחרונים הנ"ל תיקון זה היא ברור בלי שום פקפוק וע' עוד בתשובת שיבת ציון סי' ע' וע"א וע"ב ובתשובת מהרי"מ מבריסק סי' כ"ז מענין זה:

ט **בתנאי כפול**. עבה"ט בשם ב"ש שכ' היינו בעת הביאה מתנה כן והמעיין בב"ש יראה דלא ברירא לי' הא מלתא והוא מפקפק ע"ז די"ל דלא צריך להתנות בשעת ביאה דכאן איכא למימר דלא הוי ביאת זנות כלל וע' בזה בתשו' נו"ב סי' נ"ד שיובא לקמן בסמוך. אמנם בהתשובות שרמזתי בס"ק הקודם מבואר דעתם דצריך לחזור ולהתנות בפני ב' עדים כשרים קודם ביאה ראשונה ויאמר אז בפניהם שעל תנאי הזה יהי' כל בעילותיו. ובתשו' רע"ק ז"ל שם הוסיף שישבע עד"ר שלא יקדשנה אח"כ ולא יבטל לעולם התנאים האלו דע"י זה ליכא חששא על שאר הבעילות דאף שיבטל לתנאי כיון דנשבע ע"ד רבים י"ל דאי עביד לא מהני ואף להפוסקים דבשבועה שבודה האיסור מלבו אמרינן אי עביד מהני מ"מ ל"ש לומר דסתמא בועל לשם קדושין שלא יהא בעילת זנות די"ל אדרבא חזקה דלא יעבור על שבועתו ולא בעל לשם קדושין ע"ש. ומ"ש הבה"ט בשם נ"ש דה"ה ביש אח חרש והשבו"י חולק עליו. ע' בהתשובות הנ"ל שדעתם כהנ"ש דגם באח חרש או שהאח נעלם ממנו כמה שנים לא נודע מקומו יכול לקדש על תנאי ובתשו' חתם סופר

שם כתב שכן קיבל מרבותיו להקל וכן עשה מעשה באחד שהיה לו אח נעלם ע"ש גם בתשו' נו"ב סי' נ"ד מבואר דפשיטא לי' דגם באח שהוא חרש יכול להתנות: ושם בת' נו"ב נשאל במעשה באשה שמת בעלה בלי ז"ק ונשאר אח חרש והאשה אומרת שבעת שנתקדשה לבעלה תנאי הי' בקדושין שאם ימות בעלה בלי ז"ק והיו הקידושין למפרע בטלים והמסדר קדושין אלו הי' הרב ר' יוזפא ז"ל וגם אמרה שהרב צוה לה שתאמר כן בכל ביאה וביאה. והעדים שהיו בעת הקדושין כבר הלכו לעולמם. ואחר שהכריזו שמי שיש לו איזה ידיעה יבא ויעיד באו שני דייני הקהילה והעידו ששמעו מפי הרב ז"ל אחר החופה שהקידושין היו על תנאי שוב בא עד א' שראה בעיזבון הרב תוך כתביו טופס על הנייר שאשה זו נתקדשה ע"ת שוב העיד עד שני שהיה במעמד החופה ושמע איך הרב סידר הקידושין מלה במלה באופן התנאי הנ"ל. ועל זה נשאל אם יש ממש בעדיות הנ"ל אחרי שעדות שני הדיינים הוא מחשב עד מפי עד ועדות עד הא' שראה טופס כתב ידו של הרב ג"כ לא מחשב עדות שאפי' היה כ"י הרב עצמו בפנינו הוי עד א' בשטר ולא מהני ונשאר רק עדות עד הב' והוא רק עד אחד: והוא ז"ל השיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דזה פשוט דיבמה לשוק לא מקרי דבר שבערוה שהרי אינה לא במיתה ולא בכרת רק בלאו ומ"ש המרדכי בפ' מצות חליצה דהיתר יבמה לשוק הוא דבר שבערוה דבריו תמוהים (דברי המרדכי אלו הביא הב"י לקמן סי' קס"ט ועמ"ש שם סי"א ס"ק י"ג. ועיין בתשו' חמדת שלמה ס"ס ע"ט שכתב דבנ"י פמ"ח בסוגיא דחלצה בינו לבינה כתב להדיא דהוי דבר שבערוה ע"ש) והנה במה שאינו דבר שבערוה ולא אתחזק איסורא ודאי עד א' נאמן כמו חתיכה ספק חלב ספק שומן וכן אפי' אתחזק איסורא והוא בידו מהימן כמו שחיטה דאתחזק איסור ושוחט נאמן ונדה נאמנת לומר טבלתי וכיוצא בזה אך באינו בידו כתבו התוס' בגיטין ד' ב' דמספקא לן בזה והנה בעד א' ביבמה להעיד מת יבמך נחלקו הרי"ף והרא"ש הרי"ף פסק דע"א נאמן והרא"ש החמיר (הובא בש"ע לקמן סי' קנ"ח ס"ג) ואפילו לדעת הרי"ף י"ל דדוקא בהא נאמן משום דעכ"פ דייקא קצת או משום דעבידא לגלויי אבל היכא דלא שייכי הני טעמי לא מהימן ולפ"ז להעיד לאשה שניתן לבעלה בן לפוטרה מהיבום אין עד א' נאמן וכן מבואר בש"ע סי' קנ"ו ס"ח בהגה (עב"ש שם ס"ק י"ד וממילא גם להעיד שהי' תנאי בקידושין ולהתירה לשוק ג"כ אין עד א' נאמן דמאי שנא וגם בש"ע שם ס"ו מסיק ביש עדים שיש לו אחים ואמר יש לי בנים אינו נאמן והב"ש שם כתב שאין חולק בדבר זה ואם הבעל שבידו לגרשה. אינו נאמן ק"ו עד דעלמא וה"נ אשה זו כיון שאנן סהדי שיש לו להבעל אח ולא היתה בחזקת שנתקדשה בתנאי אין עד נאמן לומר שנתקדשה בתנאי. אך יש לצדד להקל בנ"ד כי מדברי הרמב"ם

פ"א מהא"ב דין ך' (הובא בש"ע לעיל סי' י"ט ס"ב) מבואר דבשאר קרובים שהם מצד תולדה ולא שייך בהו תנאי מהני חזקה בלא אמורה אבל באיש ואשה אף שמתנהגים בחזקת אישות אכתי לא מקרי חזקה רק שהם איש ואשתו אבל לא שהיא אשתו חלוטית בלי תנאי עד שיאמרו בפי' זו אשתי וזה בעלי שכיון שאמר בפירוש זו אשתי ולא הזכיר תנאי מסתמא אין שם תנאי ולזה מהני החזקה ומעתה האומר תנאי הי' בקידושין לא מקרי מעיד נגד חזקה שאף שישבו כמה שנים אשה עם אישה כדרך כל הנשים וגם ידענו שנשאת לו אין כל זה חזקה שלא הי' תנאי בקדושין וא"כ שפיר אפשר דנאמן עד א' ע"פ דין אפי' להרא"ש: ועוד אני אומר הלא אמרתי שעובדא דידן דומה ליש עדים שיש לו אחים ואמר יש לי בנים דאינו נאמן וא"כ הרי מבואר בב"י שם והובא בב"ש שם ס"ק י"ב דאם אמר קודם שבאו העדים נאמן כיון שכבר האמינוהו ומעתה אפי' אם נימא באשה היושבת זמן רב תחת בעלה ולא שמענו שום תנאי מקרי אינו מוחזק בתנאי והיא בכלל זקוקה מ"מ תיכף אחר החופה לא שייך לומר שאתחזקה זקוקה ואם אז הי' מעיד עד א' שנתקדשה על תנאי ודאי הי' מועיל בשלמא אינו מוחזק בבנים כיון שלא שמענו שיש לו בנים אנו אומרים מסתמא אין לו ואפילו סמוך לנישואין שאם הי' לו בנים כבר ידענו אבל זו שנכנסה לחופה מי יוכל בשעת מעשה לומר אם נתקדשה ע"ת או לא וא"כ אז הי' עד א' נאמן ובפרט בתנאי שהוא על אחר מותו שאינו מעיד על דבר שבערוה שכל ימי חייו אין לנו עסק בתנאי וזה פשוט דעד א' הנאמן באיסורין א"צ להעיד בב"ד וא"כ כיון ששני דייני הקהילה מעידים שהרב אמר תיכף אחר החופה שנתקדשה ע"ת הרי לנו שני עדים שהעיד הרב בעת שהועיל עדותו. ואמנם אי נימא דזה שמעיד קדושי תנאי חמור ממעיד שיש לו בנים דזה מקרי דבר שבערוה שהרי מתירה בעדותו לקרובי הבעל הי' לנו לחוש וא"כ אם הבעל יש לו אב או בן אח או אח מן האם שהאשה הזאת ערוה עליהם מצד קדושי בעלה הרי זה דבר שבערוה ויש לנו לדון בדשב"ע אם עד א' מהני אפי' לא אתחזק איסורא כו' (עמ"ש בזה לעיל סי' מ"ב ס"ק ג') ועכ"פ זו ליכא אחד מקרובים הנ"ל קיים אף בשעת קידושין א"כ ודאי לא מחשב דשב"ע בשעת עדותו של הרב המס"ק ועוד יש היתר לנ"ד כיון דרגיל ות הוא בכל כה"ג לקדש על תנאי משום תקנת האשה ועכ"פ נתברר לן שהרב המס"ק נתן דעתו לקדש באופן זה א"כ הוי רגילים לדבר ושוב מועיל עדותו של העד הב' הנ"ל שמעיד שהיה במעמד החופה ושמע שהרב סידור הקדושין על תנאי זה דהיכא דרגלים לדבר יש להאמין עד א' אפי' בדבר שבערוה ואפי' אתחזק איסורא שהרי עיקר הלימוד הוא דבר והרי בערות דבר גופי' היכא דרגלים לדבר נאמן עד אחד שהרי סוטה שקינא לה ונסתרה שוב נאמן עד א' על הטומאה מטעם

רגל"ד והרי שם בחזקת היתר עומדת ונאמן עד א' לאסור ק"ו שנאמן להתיר שהרי יותר נאמן להתיר מלאסור כמ"ש התוס' ביבמות דף פ"ח וכן פי' רש"י בהדיא בסוטה ר"פ אלו נאמרים דעד א' נאמן בה אף להפסיד כתובתה שרגלים לדבר כו' מעתה גם בנ"ד כיון שעכ"פ המסדר נזכר בזה רגלים לדבר שעשה כן ונאמן עד א' מן התורה. וכ' עוד אמנם דא עקא שכל עדים הללו הוא על החופה וקידושין אבל על היחוד והביאה אין שום עד ואפי' בדברי האש' עצמה לא נזכר בלשון השאלה רק שאמר' שהרב צוה לה שתאמר כן בכל ביא' אבל לא אמרה שעשתה כן אפי' בביאה ראשונה וא"כ הרי בש"ע סימן ל"ח סל"ה שאם קידש ע"ת ובעל סתם צריכה גט כו' ואעפ"כ נרא' דאם תאמר בברי שהיה תנאי גם בעת הביא' נאמנת כמו שנאמנת באומרת ברי שלא קיים תנאי) עב"ש בסי' ל"ח סק"ע) ואף דחזקה שאין אדם עובב"ז היינו דבעל סתם כיון שהוא והיא שותקים ובידו לכוין לשם קדושין מסתמא בועל לשם קדושין אבל אם היא אינה מרוצה להבעל לו רק בתנאי אין כאן חזקה ולכן נאמנת לומר שנבעלה בפי' על תנאי זה ובפרט שהב"ש בסי' קנ"ז סק"ו מסתפק בכיוצא בזה אי בעינן להתנות בשעת ביא' כלל וגם י"ל דלגבי דידה כיון דאית לה הפסד במחילת התנאי שתהא זקוקה לעוזב דת או לחרש לא אמרינן חזקה זו (עמ"ש בזה לעיל סי' ל"ח ס"ק י"ד) ולכן אם תאמר האשה בפי' שהתניתה כן בביא' ראשונה בפי' יש להקל עכ"ד ע"ש שהעלה כל הנ"ל להלכה ולא למעשה עד יסכימו עמו: ובסי' נ"ה שם כתב בזה שנודע לו אח"כ כי אבי בעלה המת עדיין קיים וא"כ הוי דבר שבערוה ממש ואעפ"כ מחמת ההיתר מטעם רגלים לדבר יש להקל ואני נשאר במקומי להתיר ע"ש:

י **לא היה מוחזק באחים.** עב"ש סק"ז שכ' ולהנ"י שהבאתי בסי' הקודם דס"ל אם אין מוחזק בבנים לא הוי כחזקה דאין לו בנים צריך ישוב דהא ס"ל בכה"ג לא הוי חזקה א"כ למה אין עד אחד נאמן מיהו מרש"י ור"ן יש לדייק כו' עד וס"ל להני פוסקים כל כה"ג לא הוי חזקת היתר עכ"ל. ועיין בס' ב"מ שכ' עליו כמה תמוהים דבריו אלו כו' גם מה שהוציא הב"ח והב"ש מלשון רש"י והר"ן דאפי' בא עד אחד ואמר אני אחיו חוששין לדבריו אמת שקצת משמע הכי מלשונם שכתבו ואי אתא לאחר מכאן ואמר אחוה דמיתנא אנא לאו כל כמיני' משמע הא אילו לא אמר יש לי בנים הי' ראוי לחוש לו אבל תימה מאי שנא הבעל דאינו נאמן כו' ובודאי יותר חשש בהאומר אחוה דמיתנא אנא שעיניו נתן בה או בממונה א"ו זה לא עלה על דעתם שיהא נאמן לאוסרה אלא זה אפשר לחוש לדבריו וליתן לו זמן שיברר בעדים ואפשר נמי בכלל לחוש לדבריו ע"פ סימנים ואומדנות כו' ע"ש עוד ועמ"ש בס"ק שאחר זה: ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי'

קמ"ג ע"ד השאלה עבור אשת אהרן ב"ס שאהרן שביק חיים בלי ז"ק אשר מעולם הי' בחזקת שנסע בילדותו מארץ מולדתו ואינו יודע בית אביו כלל אפילו אביו ואמו לא ידע ומעולם לא ידע אם יש לו אח וכשעלה לתורה עלה בשם אהרן בר יואל. ור' הירש חזן העיד שבילדותו בהיותו משורר היו העם מדברים שהוא בן זונה ואשתו העידה שכל אותן שנים שהיתה עמו לא הי' לו יאר צייט אמנם שמעה ממנו שאביו הי' שמו יואל. אם יש לחוש שמא יש לו אח ותהיה אשתו אסורה משום יבמה לשוק. וכתב דבש"ע סי' קנ"ז ס"ו לא הי' מוחזק באחים כו' והב"ש כתב שם דלהנ"י שהביא בסי' הקודם (סק"י) צריך ישוב דהא ס"ל דבכה"ג לא הוי חזקה למה אין ע"א נאמן ומסיק דלהנ"י ס"ל באמת דע"א נאמן בזה לאסרה. ואני אומר דלכאורה אם זה לא מקרי חזקה כלל לא לאיסור ולא להיתר א"כ לא צריך אמירת הבעל או עד א' שיש לו אחים בלא שום אמירה כלל תהא אסורה מספק שמא יש לו אחים וספיקא דאוריי' הוא ואף דאיכא רובא להיתרא וכמ"ש ביבמות ר"פ האשה בת"א היתה לה חמות א"ח דמיעוט מפילות ומחצה נקיבות וה"ל זכרים מיעוט מ"מ הא מבואר במשנה ובכל הפוסקים יצאה מלאה חוששת הרי דאף דאיכא רובא להיתר מ"מ כיון דאיתרע חזקה לא מהני רובא להיתר (והא דבלא יצתה מלאה א"ח היינו כיון דאיכא חזקה גמורה להיתר כמ"ש בגמ' שם) . אלא שהנ"י שם כתב דביצתה מלאה מקרי קצת הוחזק ליבום. א"כ בלא הוחזק באחים דליכא חזקה לשום צד שפיר סמכינן ארוב להתיר. אך דברי הנמ"י דחוקים כו' וגם נלע"ד דאפילו החולקים על הנ"י וס"ל דלא מוחזק באחים מקרי חזקת היתר לשוק כל זה באדם שלידתו מאיש ואשתו כאורח כל ארעא אבל הפניות המזנות והבן הנולד עצמו אינו יודע את אביו ואפילו נבדקה אמו ואמרה לכשר נבעלתי אכתי לא הגידה למי ואפילו אמרה למי אינה נאמנת להחזיקו בבנו אם לא שגם הוא מודה לדברים (ע' לעיל סי' ד' סכ"ו ובסי' קנ"ו ס"מ) ואפילו בזה להרמב"ם לא סמכינן לקולא ואמרינן כשם שזינתה עם זה כו' וע"כ הזונות שלא הגידו מי הבועל ודאי דהבן הזה אף שמקרי אינו מוחזק באחים אכתי ודאי שאין כאן חזקה שאין לו אחים ויש כאן ספק וראוי שלא תהיה אשתו אחר מותו מותרת לשוק. ולפ"ז למה שאני רואה במכתבם מוחלט אצליכם שהוא בן זונה ומפני הבישה אמר שם אביו יואל הי' ראוי להחמיר בזה (אינו מובן דלפי הנראה לא הי' מוחלט אצל השואלים שהוא בן זונה רק ע"פ עדותו של ר' הירש חזן והוא רק עד א' א"כ מאי קאמר דאפילו להחולקים על הנ"י יש לחוש כאן הרי החולקים ס"ל דאפילו ע"א אומר בפירוש שיש לו אחים אינו נאמן מכ"ש כאן שאינו אומר רק שהוא בן זונה. וצריך לדחוק דכוונתו שמוחלט אצלם מטעמים אחרים אף בלא עדותו של ר' הירש) . אמנם אחרי כי

הי' נפיק מזה חורבא במדינות הללו דשכיחי פנויות יולדות בזנות ולא יהי' תקנה לבני זנונים שאיזו אשה תנשא להם להיות באחריות עיגון לעולם אם ימות בלי זרע. נתתי לבי דאדרבא בבני זנונים יש להקל יותר דמאן יימר שאביו הי' לו אשה כלל אולי לא נשא ולא הוליד יותר מבן הזה כו' וגם יש עוד צד להקל בב"ז שאולי זנתה עם ערבי וממנו נולד ולא שייך אחיו מאביו כלל וגם יש עוד צד להקל בב"ז דאם אנו חוששין שמא יש לו אח הוא דבר שאין לה תקנה לעולם שהרי הזונה אינה נאמנת להגיד מי הבועל לסמוך על דבריה להקל וצריכה אשת הב"ז לישאר אחר מות בעלה בלי זרע עגונה לעולם אז קלקלתה תקנתא ומותרת לגמרי לשוק לדעת הגאונים הסוברים ביבם עוזב דת להתירה בלא חליצה כו' ואף שע"ז לחוד לא הייתי סומך כבר הוא סנוף שלא לחוש לספק באופן שאני מסכים להתיר אשת אהרן ב"ס ממ"נ אם האמת כדברי המת שידע את אביו ואמו וכיון שמעולם לא הזכיר וגם לא נשמע משום אדם שיש לו אח אשתו מותרת ע"פ שטת הש"ע ורוב הפוסקים (כוונתו כדעת החולקים על הנ"י. ואף דבשני תשובות שאח"ז ויובא לקמן חשש לדעת הב"ש בשם נ"י וא"כ לפי האמור מקודם יש לחוש מספק אף בלי אמירה כמו ביצתה מלאה ושדברי הנ"י שם דחוקים. כל זה לא כתב בהחלט לדינא ודעתו לדינא כבסי' קמ"ה שיובא לקמן דע"כ לא החמיר רק בעד א' מעיד שיש לו אחים אבל באין שם עד כלל לא ודוק) ואם הוא בן זונה כפי שאתם חושבים פשיטא ששאתו מותרת כנ"ל עכ"ד: וכתב עוד בסי' קמ"ד באיש אחד שבא ממדינת פולין למדינת אונגרון ונשא אשה ולא אמר אז שיש לו אחים או בן ושהה עם אשתו יותר מעשרים שנה והוליד עמה בן וגם אות ו הבן נשא אשה ומת בחיי האב בלי ז"ק וכמה שנים אחר נשואין של האב אמר שהי' לו אשה במדינת פולין והמירה דתה ולקחה עמה בן קטן א' שהיה לה עמו והלך משם ובא למדינה זו ואינו יודע אם הבן מאשתו ראשונה חי ואם עדיין הוא מומר גם אמר קודם מותו שיש לו בן אחד (צ"ל אח אחד) במדינת פולין אבל עכשיו אינו יודע היכן הוא ונשאל על אלו שתי נשים אם מותרות בלא חליצה או שצריכים להתעגן עד שידעו היכן היבמים שלהם. והשיב כי אשת האב פשיטא שמותרת לשוק ממ"נ אי אמרי' דל דבורו של הבעל כאילו לא דיבר כלל לא קודם מותו ולא קודם לזה הרי אשת האב בכלל לא הוחזק לא בבנים ולא באחים ואם אנו מאמינים את דבור של הבעל הרי הוא אמר שיש לו בן ואנו נותנין לו חזקת חיים והרי הוא הפה שאסר שאמר שיש לו אח הוא הפה שהתיר שאמר שיש לו בן אמנם אשת הבן צריכה לימוד ואם היא אומרת שחמיה בחזקת כשר אצלה והיא מאמנת כל מה שאמר הא ודאי שהיא אסורה כמבואר בש"ך ביו"ד סימן קכ"ז ס"ק ט"ו. אך היא אומרת אין חמי נאמן בעיני אזי לדעת הש"ע

מותרת בודאי כי חמיה אינו נאמן עלי' כי בעלה לא היה מוחזק באחים: ומ"ש מהרי"ט בספר א' סי' פ"א על כל דבריו יש תשובה. ועשרים חכמים החתומים שם לאסור מהם אין ראיה שהרא"ש והש"ע אוסרים הם אמרו שהיו להם עוד טעם לאסור. ששם היו שני עדים לאסור ששמעו מפי שני עדים אך הב"ש בס"ק ז' אוסר האשה הזאת בשם רש"י והר"ן והנ"י ובשם הב"ח ואף שעיקר קושייתו מיו"ד סי' קכ"ז יש לדחות כו' אין רצוני לחלוק על הב"ש ולכן אם האשה הזאת מאמנת לחמיה אסורה בודאי ואם אינה מאמנת אינני אומר בה לא היתר ולא איסור. ועל דבר שהיבם הוא עוזב דת אין מזה שום קולא כו' (עב"ש סוס"ק ג') וכתב עוד בסי' קמ"ה שנשאל מהגאון מוה' מרדכי בנעט ז"ל ע"ד אסופי אחד שנמצא קיים בברית המילה ובזה היה ידוע שהוא מילדי העברים ונתגדל ולקח אשה ומת בלי זרע אם אשתו מותרת לשוק וכתב הגאון השואל שלדעתו יש כאן לתא דספק דאורייתא שמא יש לבעלה אח מן האב והביא ראיה מדברי הרשב"ם בב"ב דף קל"ה שכ' ואי לאו דמוחזק לן דלית ליה אחים הי' לנו לאוסרה לשוק מספק כיון דודאי אין לו בנים עכ"ל ולפ"ז צ"ל מ"ש בש"ע לא הי' מוחזק באחים כו' ר"ל שהי' מוחזק שאין לו אחים דהיינו מי שיודע במקומו ובמשפחתו ולא בשמע מעולם שהי' לו אח וכה"ג משמע שם בתשו' הרא"ש אבל באסופי שאין לו מכיר מאב ואם מאין יהיה לה חזקה שאינה זקוקה ולעולם היא עומדת בספיקא. וא"ל בכה"ג דהיה לה חזקת היתר בהיותה פנויה. מפני שאח"כ כשניסת לאיש אזדא לה החזקה אפילו להמתירין ביו"ד סי' נ' לגבי ריעותא דאתייליד מחיים כו' ולולא דברי הרשב"ם הי' מקום לצדד להקל מהא דאיתא במשנה ביבמות באשה שהלכ' חמותה למדה"י דאינה חוששת והוא ז"ל השיב לו דמדברי הרשב"ם אין ראיה דהרשב"ם קאי שם על עובדא כו' ומן המשנה דיבמות לכאורה אין ראיה להיתר דא"ל דשם זמן הספק הוא רק על ולד אחד בזה איכא רובא להתירא דסמוך מיעוט דמפילות למחצה דנקיבות אבל במי שאנו מסופקים בו שיש לאביו זרע רב הן אמת דאמרינן מיעוט מפילות אבל לא אמרינן דהשאר הם כולם נקיבות ואדרבה אמרינן שמחצה זכרים ומחצה נקבות וזכר אחד גורם איסור ואין כאן רובא להיתרא וזה לא שמעינן ממתני' דמותרת. אך הרי כל הפוסקים סתמו הדברים ומשמע מדבריהם שאפי' חמותה היא מעולם במדה"י וכן משמע מדברי הרמב"ם והש"ע כו'. ומ"ש דבנ"ד אין חז"ה אפי' להמתירן ביו"ד סי' נ' כו' אני אומר להיפך שאפילו לדעת הסוברים שפסק הנולד מחיים לא מהני החזקה היינו דוקא באופן דמיירי התם שמעולם לא היה חז"ה לגמרי כו' וכבר כתבתי בתשובה אחרת (הוא בסי' הקודם שהובא לעיל) בכיוצא בזה לתמוה על הב"ש כו' אלא שאין רצוני לחלוק על הב"ש אבל גם הב"ש בשם

הנ"י לא החמיר רק בעד א' מעיד שיש לו אחים אבל באין שם עד כלל לא החמיר וכן דברי הש"ע לא היה מוחזק באחים כו' משמע דסגי בזה וכל דברי מהרי"ט ח"א סי' פ"א לא נהירין לי כו' (עיין בתשו' מהריב"ל ספר ראשון סי' יו"ד נראה שחולק ג"כ על מהרי"ט הנ"ל. אמנם בספר שני סימן י"ט נראה דאזיל בשיטת מהרי"ט דמן הסתם חיישינן לאחין ע"ש ועי' בתשו' חמדת שלמה סי' י"א ונ"ב וסי' ט"ו וט"ז וסי' ע"ט מ"ש בזה ועיין בתשו' שב יעקב סי' מ' שיובא בס"ק שאחר זה) וגם כי בנ"ד יש כאן ס"ס שמא אבי האסופי היה ערבי ומותרת לכל איש ישראל ואת"ל שהיה ישראל והיא אסורה לכל מי שיש לספק בו שמא הוא אבי האסופי משום כלתו עכ"פ שמא אין להאסופי אחים מן האב והיא מותרת לכל אדם משום יבמה לשוק (ר"ל דבנ"ד הספק הראשון מתיר יותר מחבירו ולא הוי בשם אונס חד הוא ע' בש"ך יו"ד בדיני ס"ס אות י"א וי"ב) וגם אין לך להתחיל שמא יש לו אחים מן האב שהרי לא תוכל לומר שיש לו אחים מן האב כ"א שתאמר תחילה שמא אביו היה ישראל וא"כ אתה צריך להתחיל בספק זה תחילה שמא לא היה אביו ישראל וזה מחשב שפיר לס"ס אפילו לדעת הש"ך דבעינן ס"ס המתהפך (ע"ש בש"ך אות ט"ו) ובפרט שיש לצרף כאן כל הספיקות שמסופק מעלתו (אולי כוונתו על עוד שני היתרים שיש בנ"ד מה שכבר הזכיר בסי' קמ"ג הובא לעיל. דמאן יימר שאביו היה לו אשה כלל. וגם כיון שאין תקנה לעולם יש לצרף דעת הגאונים כו') עכ"ד ע"ש. (ועיין בתשובת חתם סופר סי' מ"א ומ"ב ובח"ב סי' ס"ז וע"ב וע"ח) .

יא **בא אחד ואמר אני אחיו א"נ** עיין בתשו' שב יעקב סימן מ' באיש אחד שבא ממדינה אחרת לק"ק איהל ונשא שם אשה ואמר כמה פעמים לפני המון שאין לו אח בעולם ומת בלי ז"ק ואח"כ בא אחד ואמר שהוא אחוה דמיתנא והאשה הזאת כבר נשואה לאחר והיה אומדנות רבות שהוא אחיו באשר שנמצאו הרבה דברים מכוונים ולכאורה פשוט דאין זה נאמן לומר שהוא אחי דמיתנא ואף דאיכא אומדנ' מ"מ כיון דחזינן אפי' עד א' מעיד שהוא אחיו לא מהני ה"ה אומדנ' דע"א לא גרע מאומדנא. והביא תשובת מהרי"ט צהלין סי' כ"ז שנשאל על כיוצא בזה על ר' דוד מארבל שנש' אשה ואמר שאין לו אחים ושוב העיד אחד בשד"א שיש לו אחים ומת הר"ד העלה לאסרה משום יבמה לשוק דהרא"ש והטור והש"ע דנקטו לא היה מוחזק באחים מיירי שהאיש ההו' נתגדל בעיר ההיא ולא נודע מעולם שיש לו אחים אבל בנ"ד זה האיש ר"ד בא מקרוב מארץ מרחקים כו' והוא ז"ל השיג על ת' מהריט"צ הנ"ל והעלה דאף שבא ממדינ' אחרת דלא הוי מוחזק לן שאין לו אחים כיון דהוא עצמו אמר שאין לו אחים נאמן כל שלא היה מוחזק לן שיש לו אחים ואין חילוק אם אמר כן בשעת מיתה או קודם ולפ"ז בנדון השאלה הרי

היא בחזקת היתר ואין זה נאמן לומר שהוא אחיו (ע' בס"ק הקודם וע' עוד בשו"ת הגאון מהר"ש זלמן זצ"ל מלאדי סי' כ"ח) ושוב העלה דאף דמצד אמרותיו אינו נאמן מ"מ כיון דאיכ' אומדנ' כולי האי אין להקל דיש לומר דאומדנ' עדיף מעד א' ולכן צריכה חליצה אך אין להחמיר בזה להוציאה מבעלה והיא מותרת לו לאחר החליצה רק צריך לחזור ולקדש אותה כמ"ד בסי' קנ"ט ס"א בהגה ואין צריכין לכחמיר בנ"ד לגרש תחילה קודם החליצה רק אחר החליצה צריך עכ"פ לחזור ולקדש משום דקדושין ראשוניס היו קדושי ספק ויכול לקדשה רק בפני שני עדים כשרים בלא ברכת אירוסין ונשואין ואם כבר הוא צ"ב יום מיום שנעשה פרישה ביניהם א"צ להמתין אחר החליצה ויכול לחזור ולקדש עתה מיד עכ"ד. וע"ש מה שהשיג על תשוב' כנ"י סי' ס"ז. וכבר הזכיר מזה גם בסי' ל"ח ע"ש ועמש"ל סימן קנ"ט סק"ג:

יב **או קרוב**. עבה"ט ומ"ש בשם הב"ש שאם לא ה חזק באחים כו' וחזר לפני מותו כו' עיין בתשו' בגדי כהונה סי' ל"ג במעשה באחד שבבא לגור ונשא אשה וכשבאו נאמני הקהילה ליטול ממנו קנין על בטחון שטח"ל מאחיו אמר אין לי אחים ואחר זמן רב הגיע לו אגרת על בי דואר ואמר בפני כמה אנשים שהיה לו אגרת מאחיו ושוב אח"ז מת בלי ז"ק. והאריך בזה והעלה ג"כ דלא איירי הרמ"ה (הוא היש מי שאומר דסי' הקודם ס"ז) רק במוחזק לן באחי כדמשמע לישנ' דהטור בסי' קנ"ו דקאי אדלעיל בהוחזק לן באחי וכן בתשו' פנים מאירות ח"ב סי' נו"ן החליט כן אבל בנ"ד דלא מוחזק לן באחי גם הרמ"ה מודה ועוד אף דינ' דהרמ"ה בלא הוחזק מ"מ י"ל דס"ל טעמ' משום דבשעת מיתה ראוי להיות נאמן יותר כדאי' בתוס' ביבמות ובנ"ד לא אמר בשעת מיתה (גם הב"ש בסי' הקודם ס"ק י"ג מחלק כן) ועוד דדוקא בדידעינן שדבריו האחרונים היו לאסור כגון דאמר יש לי אחים מהאב ואין לי בנים ע"כ חיישינן לדבריו לאסור משא"כ בנ"ד שלא ידעינן שהי' כוונתו לאסור דמה שאמר שהי' לו אגרת מאחיו יכול להיות אחיו מן האם ומעיקר' כשבאו הנאמנים ליטול קנין והשיב אין לי אחים היינו אחים מן האב שמחוייבים לחלוץ א"כ לא ידעינן כלל שהי' חוזר מדבריו הראשונים ובא לאסור ע"כ בנ"ד בודאי לכ"ע יכולה להתנסב' לכל גבר בלא חליצה ע"ש:

יג **וחמותה וחמיה במדה"י**. עמ"ש לעיל ס"ק יו"ד בשם נו"ב תניינא סימן קמ"ה שכתב דמסתימת הפוסקים משמע שאפי' חמותה היא מעולם במדה"י כו' ע"ש:

יד **מעוברת חוששין**. עב"ש ס"ק י"א שכ' דאם יצתה מעוברת איתרע החזקה אדרבה קצת הוחזקה ליבם. תוס' ונ"י עכ"ל. הנה בתוס' לא מצאתי זה כי התוס' שם בר"פ האשה בתר' כתבו רק דאיתרע החזקה אבל לא כתבו דאדרבה קצת הוחזקה ליבום אך הנ"י

שם כ' כן והוסיף שם בטעם הדבר (והובא ג"כ בתוי"ט שם) דכיון שיצאת מלאה ועבר זמן לידתה אין אומרים שמא הפילה דה"ל כמיתה ואסיקנ' בפ' כל הגט דלשמא מת לא חיישי' וכיון שנסתלק מיעוט מפילות וחזקה דשוקא לא נשאר כאן אלא ספק דמחצה זכרים ומחצה נקבות ולפיכך יצאת מלאה חוששת עכ"ל. ועיין בתשוב' נו"ב תניינא סימן קמ"ג שכתב שדברי הנ"י מ"ש שזה מקרי קצת הוחזק ליבום המה דחוקים כו' גם מ"ש שמא הפילה לא חיישינן הוא דוחק דא"כ שם בסוגי' דמיעוט מפילות נצטרך לומר שמא תפיל ולפ"ז אם כבר עבר זמן רב מהליכות חמותה שאם נתעברה ודאי ילדה תהי' אסורה א"כ אם היתה לה חמות ומתה כבר קודם מיתת בעלה תהיה אסורה שאין כאן רק שמא נקבה כיון שרוב נשים מתעברות ויולדות וא"כ אמרי' שנתעברה חמותה ואם נתעברה לא אמרי' שמא הפיל' ותהי' זו אסורה וזה לא שמענו ואף שראיתי גם הרשב"א כתב כן מ"מ הדבר תמוה בעיני ועוד דהרי מיעוט מפילות שם היינו שכבר הפילה דליכא למימר שמא תפיל דהרי אם עדיין לא ילדה אפילו לא תפיל אינו זוקק ליבום דהוה אשת אחיו שלא הי' בעולמו עכ"ל. ולע"ד איני מבין דבריו חדא דלפי הבנתו כדעת הנ"י דמיעוט מפילות דבכל הסוגי' היינו שמא תפיל א"כ למה לו להקשות על הנ"י ממציאות חדש דא"כ אם היתה לה חמות ומתה כבר כו' עד וזה לא שמענו. יותר הו"ל להקשות מריש' דמתני' שם בהלד בעלה וצרתה (בש"ע ס"ס הקודם) דאסורה לינש' משום סמוך מיעוט דמפילות לחזקה דזקוקה ליבם והרי גם שם מיעוטו' דמפילות ע"כ היינו שכבר הפילה דקודם ט' חדשים למיתת בעלה פשיט' דאסורה לינשא דאין כאן רוב' להיתר' ואחר ט' הוא שכבר הפילה ואפ"ה חשבינן לה למיעוט ואסרי' לה לינשא. ועוד בעיקר הדבר מה שהוצי' הגאון נו"ב ז"ל מדברי הנ"י שכ' דאין אומרים שמא הפילה כו' והבין מזה דבכל הסוגי' דאמרינן מיעוט מפילות היינו שמא תפיל. לע"ד זה אינו בכוונת הנ"י כלל ואעפ"כ דבריו נכונים. דהנה הא ודאי מ"ש הנ"י אין אומרים שמא הפילה אין כונתו לפי שזה אינו במציאות כלל רק ר"ל דהו' מיעוט גרוע ונחשב למיעוט' דמיעוטא ולכן אינו כדאי להצטרף עם מחצה דנקיבות להיות מיחשב רובא להיתר' והנה הנ"י שם כתב אח"ז בשם הריטב"א ז"ל דבסוגין מיירי ממיעוט' דמפילות ולא מעיעוטא דאינן מתעברות היינו דמיעוט שאינן מתעברות גרוע הוא ובכלל מיעוטא דמפילות חשבינן ליה דלהוו תרווייהו מיעוט שלם עכ"ל מבואר מדבריו להדי' דגם מיעוט דמפילות לחוד הוא גרוע רק בצירוף מיעוט גרוע דאינן מתעברות חשבינן לתרווייהו מיעוט שלם ונראה דהיינו טעמ' משום דמיעוט מפילות דבכל הסוגי' היינו שכבר הפילה דבריש' בהלך בעלה וצרתה היא מכח הוכחה דלעיל ובסיפא בהיתה לה חמות הוא מכח הוכחת הנו"ב

הנ"ל דאל"כ הו"ל אשת אחיו שלה"ב וא"כ כבר כתב הנ"י מקודם לזה דשמ' הפיל' לא אמרינן לכן אמר כאן דאעפ"כ בצירוף מיעוט שאינן מתעברות תרווייהו הוי מיעוט שלם כ"נ פשוט כוונת הנ"י. מעשה מבואר מדברי הנ"י בהיפוך ממה שמפרש הגאון נו"ב ז"ל בדעתו אלא דגם להנ"י מיעוט מפילות בכל הסוגיו' היינו שכבר הפילה ואפ"ה חשבינן לי' למיעוט כיון דבכל הסוגי' איירי בלא יצת' מליאה דאיכא ג"כ מיעוט שאין מתעברות חשבינן לתרווייהו מיעוט שלם רק בבב' זו דיצת' מלאה דליכא לאצטריפי בהדיא מיעוט שאינן מתעברות שפיר כתב הנ"י דהאי מיעוט שמא הפילה לחוד לא חשבינן ליה כלל. וממילא סרו תמיהות הנו"ב הנ"ל. ואף דהנו"ב כתב שגם הרשב"א כתב כן (דביצתה מלאה אין אומרים שמא הפילה דה"ל כמיתה כו') ועל הרשב"א לא שייך תירוץ זה דהא הנ"י כתב שם בשם הרשב"א דלהכי נקט מיעוט מפילות ולא מיעוט דאין מתעברות משום דמיעוט מפילות מרע לרובא דמתעברות ממש דמאותו חלק המרובה כו' אבל מיעוט שאין מתעברות אינו ממעט כו' ע"ש. אמנם באמת גם על הרשב"א לק"מ כי ראיתי בחידושי הרשב"א שם מבואר מדבריו להדיא דהא דלשמ' הפילה לא חיישינן הוא דוקא ביצתה מלא' שהוחזקה עובר' בפנינו דכיון דיש להעובר חזקת קיום דמי להא דלשמ' מת לא חיישינן אבל בלא ידעינן שנתעברה רק מכח הרוב גם שמא הפילה אמרינן א"כ לק"מ. והגם שאיני כדאי לחטט אחר דברי הגאון הנו"ב ז"ל אמנם לא באתי ח"ו לפקפק רק לקיים דברי רבותינו הראשונים ז"ל:

טו **ואין חוששין שמא מת הבן**. עיין בשאילות יעב"ץ ח"א סימן קכ"ח בענין אם נודע אח"כ שמת הבן ואין ידוע אם מת קודם אביו או אחריו ע"ש ועמ"ש לעיל סימן קמ"א סעיף ס"ח ס"ק ס"ז:

טז **גם בה**. עבה"ט שכתב דוקא דגייסי אהדדי בקירוב דעת וחבה כו' וכ"כ בתשו' משאת בנימין סימן קי"ב עש"ב וכן פסק בשו"ת תשוב' מאהבה ח"ג סימן תמ"ד דאם ליכא אקרובי דעתם כ"כ יש להקל כמהר"ם לובלין ותשו' מ"ב בצירוף מה שבעו"ה דירות ישראל דחוקים כו' ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קנ"ז ובהגה שם מבן המחבר מ"ש בזה על דברי הב"ש דף קי"ג ע"ש:

## סימן קנח

א **ואין האיש נאמן**. עב"ש סק"א שכ' וז"ל ולכאורה נראה בזה"ז דיש חר"ג שלא לישא אשה על אשתו אין עד אחד נאמן שמתה אשתו דהא דבר שנתחזק באיסור הוא ואין עד א' נאמן כמ"ש בי"ד סי' קכ"ז עכ"ל. והנה כאן כתב בלשון דלכאורה נראה כמסתפק

בדבר אך לעיל סי' ט"ו סק"כ כתב כן בפשיטות ע"ש ועמ"ש לעיל סי' א' סקי"ד בשם כמה גדולים שחלקו עליו ע"ש עוד:

ב **את אשתו**. עבה"ט מ"ש ואם רוצה כו' ועיין בזה בבה"ט לעיל הי' י"ז סקי"ז דהח"מ מסופק בזה ועמ"ש שם סקכ"ו:

ג **וי"א דאין ע"א נאמן**. עבה"ט מ"ש הנה כל הפוסקים מקילין כו' עד בעת הדחק ועיגון יש להקל וכן עד מפי עד נאמן. וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' קמ"ו שכ' (דבעד מפי עד) אם לדין יש תשובה שבזה אין דברי הרי"ף מכריעים דהרי"ף לא אמר רק שעד א' נאמן אבל עד מפי עד וכן עבד ואשה לא נתבאר בדבריו וא"כ ה"ל הרמב"ם והרא"ש חד לגבי חד (אינו יודע מדוע לא הזכיר דברי הרשב"א שהביא הב"י בבד"ה) ואעפ"כ מי שרוצה לסמוך על הרמב"ם בצירוף האחרונים במקום עיגון כבר יש לו יתד לתלות עליו עכ"ד ע"ש ועיין בנו"ב קמא סי' צ"ג ויובא קצת לקמן סי' קס"ט סי"א כתב שם שדעת הרבה גאונים שהובא במרדכי פ' מ"ח לענין מנין השנים אינהו ג"כ ס"ל כדעת הרא"ש דעד א' ביבמה אינו נאמן וע"ש עוד. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' תס"ב. ומ"ש הבה"ט ועיין תשו' מהר"י מינץ כו' עד ובתשובת צ"צ כו' ע' בזה בתשו' עה"ג סי' ס"ז ובתשו' כנ"י סי' מ"ה ובס' קרבן נתנאל ביבמות פ' האשה תניינא אות ך' ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ע"ד הובא קצת לעיל סי' קט"ו סקכ"ה: ועיין בשו"ת מנחת עני סי' נ"ב אודות אשה אחת מנשי עניים מארחי ופרחי שמת בעלה בלא ז"ק והיתה שומרת ליבם קטן ומידי עברה דרך עיר אחת נזדמן שם איש אחד שהעיד על יבם קטן הנ"ל כי זנתה אמו וילדתו משך י"ב חדשים ושני שבועות אחר פרידת בעלה ממנה אשר הרחיק נדוד. וע"פ עדות זו התירה מורה אחד להנשא לשוק ופירש טעמו משום דבמחלוקת הפוסקים אי ע"א נאמן ביבמה כבר כתב הכנה"ג דבשעת הדחק לעיגון יש להקל והגם דעד א' דשם מיירי באומר מת יבמך לא כענין דהכא נ"ד הוא כ"ש מהתם דשם היתה אף לדברי העד בחזקת זקוקה לחליצה רק אומר שמת היבם וכאן ע"פ דברי העד לא היתה זקוקה לחליצה כלל כי לדברי העד שהולידה אמו אחר שנה לפרידת הבעל דעת הרמב"ם (שהובא בש"ע לעיל סי' ד' סי"ד) דהוא ודאי ממזר ומותר בממזרת וא"כ כאן אינו אחיו מהאב ואף דבה"ג והרא"ש חולקים דתלינן שבא ע"י שם הנה מלבד שהתו' סוף קדושין מסקי בהדיא דלא תלינן שבא ע"י שם אלא אם היא אומרת כך עוד מסיק בתשו' הריב"ש דהאי דינא דבה"ג הוא דוקא באשה כשירה ולא נשמע עליה פריצות אבל כאן כו'. והרב המחבר האריך לשפוך סוללה על המורה ההוא דלא טב הורה דמ"ש להתיר מכח דעד א' מהני ביבמה באומר מת יבמך וכאן הוי כ"ש כו' הוא טעות דבשלמא התם אין העדות נוגע רק בהיתר

היבמה סמכו חז"ל אחזקה דדייקא להאמין לעד א' אבל כאן עדות העד הזה נוגע לדבר שבערוה לפסול את הבן ולאסור את האשה (אם היבם) על בעלה שהיא יושבת תחתיו עדיין בחזקת כשרות דבזה בעינן דוקא שנים ואין עד א' נאמן כו' ועוד אפילו זולת הנגיעה לדבר שבערוה רק להתיר היבמה לחוד ג"כ אין להאמין לעד א' בנ"ד דהא ביבמות ס"פ האשה מבואר הא דעד א' נאמן ביבמה משום דבהדי סברא דמלתא דעביד לגלויי סמכינן אפילו אדיוקא זוטא (עמ"ש לעיל סי' קנ"ו סק"ו) וא"כ התינח מת יבמך דהוי שפיר עביד לגלויי אי אתא גברא וקאי אבל כאן מאי מלתא דעל"ג איכא ובפרט במעשה שהוא יותר מעשר שנים. וגם בגוף הדבר שתלה עצמו המורה הנ"ל בדברי הרמב"ם דאם ילדה אחר יב"ח הולד הוא ממזר ודאי לא ידענא היכן מצא זאת ברמב"ם שהוא ודאי ממזר הגם דמלשון הטור וש"ע לעיל סי' ד' משמע כן וכ"כ המל"מ פט"ו מהא"ב מ"מ הרי הב"ש כתב שם בסקנ"ב דאף להרמב"ם הוא רק ספק ממזר וכ"כ בתשובת נו"ב סי' ד' (הבאתיו שם סכ"ט סקל"ו ועמ"ש שם סקל"ט) ואף אם לו הונח שהרמב"ם יסבור כן מ"מ מי יבוא אחרי הכרעת הש"ע שם דאינו אלא ספק ממזר ובפרט שבה"ג הוא מן החולקים שכל דבריו דברי קבלה. ומה שתלה עצמו המורה בדברי הריב"ש שכ' דהך מלתא דבה"ג אינו אלא באשה כשירה כו' כמדומה שגם הריב"ש לא כ"כ אלא נגד דברי בה"ג שרוצה לסמוך ע"ז אף לקולא אבל מ"מ מידי ספיק' לא נפיק אף בפרוצ' כו' ומלבד כל זה ע"כ לא נחלקו הרמב"ם ובה"ג רק היכא דידעו שהבעל הרחיק נדוד באופן שע"פ הטבע א"א שיהא העובר ממנו אבל היכא דאפשר לבא ע"פ הטבע ודאי כ"ע מודו דלא מפקינן האשה והולד בחזקת כשרות ואין כאן אפי' ספק ממזר וכן מבואר במל"מ פט"ז מה"א והוא פשוט ובנ"ד לא חקר המורה את העד כמה נדוד הרחיק ממנה הבעל ודבר זה מצוי בארחי ופרחי האלו אשר יפרידו זה בכה וזה בכה ופתאום מזדמנים לפונדק אחד וע"כ נראה ברור שהאשה הזאת אסור' להנשא לשוק על משמרתה תעמוד עד אשר יגדל הנער ותקח את חליצתה עכ"ד ע"ש שכ' שהסכימו עמו הגאונים מהר"ש זלמן זצ"ל מווארשא ומהר"ח זצ"ל מלונטשיץ:

## סימן קנט

א **נותן לה הזר.** עב"ש סק"א מה שהקשה על המחבר ולכן נדחק לפרש שוגג דכאן לאו ע"פ עד אלא קול בעלמא ואם הי' ע"פ עד באמת מותרת למקדש ע"ש ועיין בספר בית מאיר שכ' עליו כל מעיין ישפוט בצדק שאין זה המכוון ולע"ד אין שום קושיא על הש"ע כו' ע"ש. גם בתשובת ברית אברהם סי' צ"ט כתב על דברי הב"ש הנ"ל דאשתמיטתיה

דברי מהורש"א ביבמות דף צ"ב ע"ב בד"ה ונותן לה שני גט ע"ש עוד: (ועיין בתשו' חתם סופר חיב סי' פ"ב אודות יבמה זקוקה ליבם קטן בן שש שנים והביאה כתב עדות מרופאים שאם תתעגן עד שיגדיל היבם תפול לחולי ותסתכן אם יש להאמין לרופאים בזה ואם יש להתיר איסור זה משום סכנה והאריך בזה והעלה דחליל' וחס להתיר ומסיים ע"כ לא אקוה שיהי' ח"ו שום הרהור וערעור למיעבד טצדקי לעבור בפרהסי' על דברי תורה ח"ו ובטוחים אנו בהי"ת כי שומר מצוה לא ידע דבר רע ולא יאונה לה כל און ע"ש) .

ב **חזר הזר שגירשה**. עבה"ט שכ' וה"ה אם עדיין לא גירשה ונשאה כו' ובב"ש מסיים בזה וכן משמע ממגיד. ועיין בתשו' כנ"י סי' ס"ז שכ' עליו הנה לא ראיתי במגיד שום משמעות כו' ע"ש גם בס' ב"מ חולק על הב"ש בזה:

ג **חולץ לה ונשאת למקדש**. עיין בלבוש שכתב וז"ל אם ירצה היבם ליבם אותה כופין את המקדש לגרש אותה ואם לא ירצה היבם ליבם אותה אלא לחלוץ לה חולץ לה ועודה ארוסה שא"צ המקדש לגרש אותה קודם החליצה ומותרת אח"כ למקדש אבל צריך אח"כ לקדשה פעם אחרת דקידושין הראשונים אינן אלא קידושי ספק לכך צריך לקדשה קידושי ודאי ואי לאו דמסתפינ' אמינא שטוב יותר הוא שיגרש אות' ג"כ המקדש קודם שיחלוץ לה יבמה דאי לא יגרשנה קודם החליצ' האיך יחלוץ לה יבמה הא כתיב אם לא יחפוץ לקחתה וחלצה כו' דמשמע הא אם הי' חפץ לקחתה עכשיו לא הי' חולץ אלא הי' מייבם ואם היא מודה מקודשת האיך הי' מייבם לכך יותר טוב שיגרשנה המקדש ויחלוץ לה יבמה ואח"כ יחזור ויקדשה קדושי ודאי אלא שהפוסקים לא כתבו כן אבל נ"ל להחמיר לעשות כן עכ"ל: ועיין בתשובת כנ"י סי' ס"ז שכתב דבר זה דצריכה גט קודם החליצה מדעת עצמו ולא ראה דברי הלבוש הנ"ל וגם לא הזכיר שדעת הפוסקים אינו כן כמ"ש הלבוש וכן מוכח דעת הרמ"א ז"ל מדכתב וצריך לחזור ולקדש אותה כו' ואי בשגירש' מקודם פשיטא דצריך לקדשה וכבר תמה עליו בזה בתשו' שב יעקב סי' ל"ח. וכתב עוד בש"י שם דנראה ליישב דעת הפוסקים דס"ל דא"צ גט קודם כחליצה. וקושיית הלבוש מהקרא דמשמע דאי רוצה לייבם כו' לק"מ דשפיר יש לו ברירה דאי רוצה לייבם צריך הבעל מיד ליתן גט כו' ואפשר לומר דאפילו הלבוש דמחמיר להצריכה גט קודם החליצה במקדש בשוגג היינו דוקא בזקוקה ליבם בודאי משא"כ היכא דאינה רק ספק זקוק' כו' ע"ש (ועמ"ש לעיל סי' קנ"ו ס"ק כ"ב) . ועיין בספר ב"מ האריך בענין זה וכתב בעיקר הדין אי צריך לגרש קודם החליצה ודאי דמוכח מדברי כרא"ש וכן מהטור ורמ"א דלא חיישי' כלל להכי. ומה שהכנ"י כתב שם דהרמב"ם כוון לדעתו זה אינו

ואדרב' מהרמב"ם נמי מדוייק כהרא"ש והטור כו' וכן מבואר נמי מהריב"ש סימן תפ"ב ומתה"ד סי' רכ"ב כו' ואף לשון הסוגי' מורה הכי כו' ובדבר הקושי' של הלבוש הנ"ל כתב דתירוץ הש"י הנ"ל משום דאי רוצה לייבם צריך הבעל מיד ליתן גט. רחוק מלהתקבל שיהא מחוסר מעשה התלוי באחרים מתקרי הברירה בידו. ואי משום שהדין שכופין לגרש מי לא איירי דערק ואזל לעלמ' ועוד דיש להסתפק אם הכופין המוזכר בפוסקים כאן היינו בשוטים כו' אך כתב הוא ז"ל ליישב הקושיא בטוב טעם בשני דרכים ע"ש. ועיין בס' ישועות יעקב סק"ב שכ' ג"כ ליישב דעת הפוסקים הנ"ל ומסיים דמ"מ נכון הדבר לגרשה מקודם ואח"ז יחלוץ לה הייבם ע"ש: (ועיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' ע"ט האריך ג"כ בזה ומסיים שדברי השב יעקב הנ"ל דכיון שבידינו לכוף על הגירושין מקרי עולה ליבום מוכרחים הם מב' תירוצי התוס' ביבמות ט"ז ע"א ד"ה בני צרות כו' עד שלפע"ד קפיד' איכא לחלוץ בלא גירושין דאם יגרש קודם מחזי כאילו אינה ראוי' בלא גירושין קודם חליצה וצריכים לומר מה שכופין להוציא אם ירצה לייבם לא מקרי בידו לעשות נמצא נאסרה שעה א' ושוב אין לה היתר למ"ד הכי נהי דקיי"ל כרב ביבמות (מ"א ע"א) מ"מ לא שפיר דמי למיעבד הכי וכן העלה בית מאיר במסקנתו מטעמים אחרים ומ"מ להלכה אני אומר ולא למעשה עכ"ל אולם בסי' ע"ו שם (שאותה השיב באחרונה) תמה על השב יעקב שנעלם ממנו דברי התו' גיטין פ"ד ע"א סוד"ה הכא בדידי' קיימ' כו' גם האריך שם בדברי בית מאיר הנ"ל ומבואר מדבריו דלא חייש כלל להך חששא שיאמרו שנארסה שעה א' כו' ומהיות טוב יש להחמיר לגרש קודם בין בזקוקה ודאי ובין בספק בין בנתקדשה לבד ובין בנישאת עש"ה ועמ"ש לעיל סי' קנ"ו ס"ק כ"ב מזה):

ד **וי"א דיקא בשוגג גמור**. עיין בתשו' נו"ב תנייני סי' קמ"ב מ"ש בזה:

ה **תצא מן המקדש** עבה"ט עד ועט"ז פסק לחומרא. ועיין בס' ב"מ כתב דהרש"ל ביש"ש מסכים נמי הכי ע"ש:

ו **אפי' בשוגג**. עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ס"ס ר"ה שכ' דמלשון הש"ע משמע דכ"ש במזיד. ואין סתירה לזה מדברי הנ"י דף ל' ריש ע"ב בשם הריטב"א דמשמע שם בפשיטות דבנשאת במזיד מותרת ליבם. דהם לא כתבו זה אלא אליב' דרב כו' ע"ש:

ז **ואפי' היו לו בנים**. עיין בתשו' רע"ק איגר סי' ר"ה שהשיב אודות האשה שטעתה בדין וסברה דע"י שהי' לבעלה בן שמת בחייו אינה זקוקה ליבם והלכה ונישאת לאחר וילדה ממנו בן. אף דבודאי ראוי ונכון לחפש בכח דהיתרא במה דאפשר שלא להוציא האשה מבעלה אעפ"כ קשה עלי להקל בדבר המפורש בש"ע לאיסור אף דבה"ג התיר ביש לה בנים (כמובא בריי"ף ורא"ש פ"י דיבמות) ומהר"י מינץ סי' י"ד הביא בשם תשו' מיימוני

דהראב"ן והרמ"ה הסכימו להתיר כו' וגם ראיית הרי"ף מהירושלמי לדחות דברי בה"ג אינו מובן. אף על פי כן הרי רוב הראשוני' דנו לאיסור ומי יבא אחריהם להקל. ואף דמצינו כמה פעמים לסמוך ע"ד יחיד נגד רבים במקום הדחק היינו היכא דפלוגתתם סתמא משא"כ הכא דאופן פלוגתתם ביש לה בנים והאוסרים אמרו בזה דתצא אף דאיכ' דחק להוציאה מבעלה וכמ"ש החמ"ח סי' י"ז ס"ק ל"א. גם הרשד"ם סי' קט"ו ובת' דברי ריבות סי' רכ"ה החליטו דתצא ולא צדדו כלל להקל' רק שהעלו לסמוך דהולד כשר אפי' מדרבנן וכן בתשו' הגאונים סי' ע"ט כתבו בפשיטות דתצא. ואף דבנ"ד טעתה בדין וסברה דמעולם לא היתה זקוקה ליבום וכן פשוט בדעת ההמונים מ"מ לא עדיף משאר שוגג כו'. ושם בסי' ר"ו האריך עוד בזה לסתור דברי הרב השואל שבא שנית בכח דהיתרא אחרי דטעתה בדין וסברה דאינה זקוקה ותמך יסודו על מהרי"ק שורש קס"ח (שהובא לקמן סי' קע"ח ס"ג בהגה) כו' ומבואר מדבריו דאם מה שנשאת הי' ע"פ הוראת חכם הי' אפשר קצת לסמוך להקל (ע"ל סי' י"ז סנ"ח בהגה ומ"ש שם) אך בנ"ד דלא הי' הוראת חכם רק אומרת מותר לא מצינו להקל. ומסיק שם וז"ל ואולם אעפ"כ לאשר בלא"ה הבה"ג וסייעתו מתירים ביש לה בנים ואף דכתבתי דבזה לא אמרינן כדאי הנך לסמוך עליהם בשעת הדחק כיון דהאוסרים מיירי בשעת הדחק לאסור ביש לה בנים מ"מ י"ל דהיינו לגבי דחק זו להוציאה מבעלה אבל בנ"ד דלפי מכתב הרב השואל יש ביחוד ענין דחק וכמעט חשש סכנת נפשות להולד י"ל דהאוסרים לא אסרו במפורש כה"ג כו' וי"ל כה"ג כדאי הבה"ג וסייעתו לסמוך במילי דרבנן בשעת הדחק. ועם כ"ז יצרף הרב השואל עמו איזה גדולים מגאוני זמנינו שיסכימו עמו להתיר במקום דחק גדול עכ"ל ע"ש:

ח **לא נאסרה על יבמה.** עיין בשו"ת מנחת עני סי' מ"ט שנשאל שומרת יבם שזינתה והרה לזנונים אם כשר הדבר לחלוץ בימי עיבור והנקה. והשיב ע"ז באריכות מתחילה הי' פשוט בעיניו לאסור מטעם האמור בש"ס פ' החולץ כל העולה ליבום עולה לחליצה כו' והכא אינה עולה ליבום עכשיו משום מעוברת ומניקת חבירו ושוב כתב דאפשר דהך כללא הוא דוקא היכ' שאינה עולה ליבום מדאורייי' או מחמת חשש דאורייי' או אפילו בגזרה דרבנן היכא דאית בי' לתא דאורייי' אבל לא בתקנתא דרבנן בעלמא והאריך בזה ומסיק דבהך דנ"ד לא מצינו ראי' מכרחת לא לאיסור ולא להיתר (ע' בספרים שהזכרתי לעיל סק"ג ודוק) וכחה דאיסורא פשוט טפי מפשטות הסוגי' דכל שאינה עולה ליבום כו' ע"כ כשר הדבר להמתין בחליצה עד אחר ימי הנקה ע"ש עוד בתשובה שאחר זה ויובא לקמן ס"ק ט"ו:

ט **משום קנסא.** עבה"ט מ"ש ממילא נשמע המאנס כו' וע' במל"מ ספ"ב מהל' סוטה שהוא מסתפק בזה אם הרב הנ"י סבור כן. ועל גוף דברי הנ"י כתב לא ידעתי היכן נאמרה גזירה זו והדבר צריך תלמוד שהרב ז"ל יחדש גזירה שלא נזכרה בתלמוד וע' בתשו' מוצל מאש סי' מ"ו. (וע' בתשובת ס"ס ס"א סי' כ"ו מ"ש בזה ומסיים דמי שרואה לפי הזמן והמקום להתיר לבועל שומרת יבם שזינתה היינו אחר שיחלוץ לה יבמה מאן מרמי לה מיניה אבל מאתי לא תצא הוראה ע"ש) . וע' בתשו' כנ"י סי' ס"ז בהיתר ספק הב' ע"ש:

י **ומותרת לבעלה.** עב"ש וע' בס' ק"נ פ"י דיבמות אות ב' שמצדיק דברי הרמ"א דמותרת לבעלה וכתב שגם דעת הרי"ף כן ודלא כב"י בבדק הבית והב"ש שנמשך אחריו ע"ש וע' בס' ב"מ מ"ש בזה:

יא **ואפי' ספק.** עב"ש ס"ק י"א וע' בס' צלעות הבית שבסוף ס' ב"מ בסי' ב' מ"ש בזה:

יב **אבל אם כנסה כו' ומותר כו'** עב"ש שכ' דהנ"י כתב בשם האחרונים שחולקים על זה כו' וע' בס' ב"מ שכתב דכן מסיק הישש כהנ"י. והוא ז"ל מסיק וכ' וז"ל ולדינא יראה לע"ד שבמקום שיש עוד אח שיוכל למיעבד מעשה באחותה יש להחמיר כהנ"י וישש אבל היכא שאין אח אלא הוא דאם נחמיר ע"כ מחוייב להוציא אשתו בגט ואחות אשתו בחליצה ודאי דאין להחמיר דהא עכ"פ מידי ספק דפלוגתא לא נפיק והו' בדרבנן וקיי"ל ס"ס קס"ד שאין אוסרין אשתו משום ספק דבריהם אלא אם קידש ונש' יוצאה האחות בולא כלום והו' מותר באשתו אם לא שהב"ד מיחו בידו להדי' שלא יכנוס ועבר דיש לקנסו כדפסק הרא"ש והו' בש"ע ר"ס קע"ו עכ"ל. וע"ש עוד בענין אם היתה לאחות אשה הלזו צרה שכ' שלא מצא הדין מבואר בפוסקים אבל יש ללמדו מדברי התוס' ביבמות כ"ו ע"ב בד"ה חלוצה פסולה כו' דהכא ודאי הצרה צריכה חליצה ד"ת כו' עש"ה:

יג **נפלה לאחד ש"י.** בהגמ"ר שם סי' רצ"א מבואר דאפילו בתרי אחי הדין כן ע"ש היטב:

יד **אסור לישא אחרת.** עמ"ש לקמן סימן קס"ה סק"ג בשם תשובות ש"י וכנ"י:

טו **ודוקא.** עיין בתשובות שהזכרתי לעיל סימן ח' ס"ק ט"ו. ועיין בשו"ת מנחת עני סי' נ' בעובד' שבא לפניו בשומרת יבם שזינתה וילדה לזנונים ומנע אותה מלחלוץ עד אחר ימי הנקה (כמ"ש בשמו לעיל סק"ח) ובתוך משך ימי הזקוק יבם אחד מהיבמים שלו: שהיה רווק בא בימים נשתדך עם בתולה אחת ועשה הכנה לנשואין. וכאשר היה הכל מוכן אפוי בתנור ובשיל בפרור הגיע הדבר לאזניו ושלח להמסדר שלא לסדר קידושין וחופה מאחר ששידכה אחר הנפילה ובאו כולם וצווחו מר על הפסד ההכנה אשר היה בקושי גדול ע"י סיועת נדיבים בקיבוץ על יד ואם יעוכב הנישואין עד אחר החליצה שיהא אחר ימי הנקה יופסד ההכנה והמסייעים לא יוסיפו עוד ליתן וקרוב הדבר שיופרד השידוך

לגמרי וכשמעו זאת עלה בדעתו להתיר לחלוץ מיד ואך היבמה לא רצתה לחלוץ כעת בשום אופן ולזאת הוצרך לחפש ולמצו' היתר נכון להתיר הנשואין קודם החליצה אחרי שאינו יכול לחלוץ ובפרט בנ"ד במקום פסיד' וחשש קלקול הענין לגמרי והאריך שם לפרש טעמו ונימוקו ומסיים אך למיחש מיהא בעי שמא לא ירצו האחים אח"כ לחלוץ כשיעברו ימי הנקה ע"כ שלחתי להמסדר שלא יסדר קדושין עד אשר ישבע המשודך ושאר האחים בש"ח וקונם ואיסור הנאת אשתו עליו ע"ד רבים ובפני רבים שתיכף כאשר תתבע היבמה אחד מן האחים לחלוץ ע"פ בעלי הוראה מובהקים מחוייב לחלוץ בלי שום עיכוב ודיחוי ע"ש באורך. (ועיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' פ' שכ' אודות יבם שהיבמה אינה רוצית לילך אחר היבם לחלוץ והדרך רחוק מאד והיבם צריך לישא אשה ולעשות קישור שידוכין יפה כתב פר"מ דהיא מורדת הואיל שאינה רוצית לבא אחריו ואפילו בארוסה מתיר רמ"א בסי' ע"ז ס"ב לישא אחרת והוא מדברי מהרי"ק כ"ש בזיקת חלוצה מקיל טפי כמבואר בהגמ"ר דכתובות סי' רצ"א כו' ואף דהב"ש שם סק"ב מביא בשם הגמי"י דאפילו ארוסה מורדת אין מתירין לישא אחרת נ"ל דאין לעשות פלוגתא בין מהרי"ק ובין תשובת מיימוני מכמה טעמים כו' וא"כ עכ"פ בזיקת חליצה דקיל יש לומר דאפילו בלא ביטל פ"ו מתירים כשהי' מורדת אך אחר התראת בית דין שתבא אחר היבם ואז אם לא תבא יניח היבם בטחון או ישבע שבבוא יבמתו לא יעכב מלחלוץ כי השבועה חלה בכה"ג שנשבע לאחר שכבר נפלה לפניו כו' (עמ"ש לקמן סי' קס"ה סק"י בשמו) ודעתי מסכמת לדעתו הגדולה עכ"ל:

טז **ואם מתה ארוסתו כו' רצה חולץ כו'**. כתב בס' ב"מ וז"ל מבואר הא בלא חליצה אסורה לעלמא ויראה לע"ד דהיינו דוקא בארוס' אבל אם כנס אחות זקוקתו לשיטת הי"א שבסעיף ה' ע"ב אחר מיתת הכנוסה נמי שריא לעלמא בלא חליצה כמו שהיתה מותרת בחיי אחותה אם אין אח אלא הוא דאל"ה הא לא הוי דרכי' דרכי נועם וע' תוספת ריש יבמות. ואף לו ע"כ דמותרת אחר מיתת אחותה כרב כו' עכ"ל ע"ש היטב:

## סימן קסא

א **לא רצה**. עב"ש סק"ג שכ' היינו שלא רצה ליבם ורוצה לחלוץ מ"מ חוזרים כו' עד ודלא כב"ח. ועיין בתשובת אא"ז פמ"א ח"ב סי' א' שהשיג ג"כ על הב"ח בזה והבי' דבחידושי מהריב"ן ביבמות שם כתב לתרץ דעת הב"ח אבל דבריו תמוהין ע"ש ועיין בס' ישועת יעקב שכ' ליישב דברי הב"ח באופן נאות ומ"מ לדינ' הסכים עם הב"ש ע"ש.

ב **במדינת הים**. עבה"ט וע' מענין זה בתשובת עה"ג סי' י"ב ובתשובת צ"צ סימן קכ"ז ובתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' א' ובס' ישועת יעקב סק"ד ע"ש באריכו': (ועי' בתשו' חתם סופר ח"ב סי' פ"א נידון יבמה רכה וענוגה עני' אשר לא נסתה להלוך למרחקים והיבם גדול אומרים שנמצ' במדינת הגר רחוק מ' פרסאות ואולי לא נמצ' שם וגם קשה ליבמה לילך אחריו ונמצ' ג' אחים צעירים במקומה שרוצים לחלוץ אם נכון שיחלוץ הקטן במקום שיש גדול במרחקים והאריך בזה ומסיק לדינ' דאם היבם במדינה אחרת שנשתנה בלשון ואויר וכדומה אפילו קרוב מאד אין ממתינין ובאותה מדינה כל שרחוק שאפשר תתבעל המצוה לא משהינן וא"כ בנדון שלפנינו כולהו טעמי איתנהי שלא להשהות המצוה ויחלוץ הגדול שבשלשה הצעירים שבמקומה ע"ש):

ג **חלוצת הגדול עדיפ**'. עיין בתשו' בית יעקב סי' ק"ד שכ' דכל מצי' שאינ' מן המובחר לעשות על ידי אחד ועל ידי אחד היא מן המובחר יותר וכשהתחיל אותו שאינו מן המובחר לעשות בא האחר שהו' מן המובחר יש להפסיק לעשותו ע"י אותו שהו' מן המובחר יותא ולכן בדין שמצוה בגדול לחלוץ אם באמצע החליצ' של הקטן בא הגדול ממ"ה ולא נעשה גמר המצוה אז חוזרין לסדר החליצ' מתחילתו בגדול ע"ש ועמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' רס"ד סק"ג ועיין בה"ט בא"ח סי' תרע"ג ס"ק א' ובש"ת שם:

## סימן קסב

א **החולץ ליבמתו** עיין בס' ב"מ שכ' דלמ"ד חליצ' פסול' צריכה לחזור על כל האחים אז כל האחים אסורים בקרובותיה ודלא כסברת הר"א מבורגיי"ל שבתוס' יבמות דף כ"ו ע"ב בד"ה דנפול. ולאו דוק' אחר החליצ' אלא אפי' קודם שחלצו הם ולבתר דחלץ האחד ח"פ ופרתה מהם זיק' דאוריי' אפ"ה אסורים אותן האחים בקרובות הזקוקה. והאריך בזה ומסיק דלמעשה צ"ע אם לא יש לדון ס"ס כיון שגוף הדין ח"פ דצריכ' חוזר הוא במחלוקת כבסימן ק"ע ס"ה ע"ש:

ב **אלא מספק**. עבה"ט וע"ל סי' קע"ג סעי' ג' ובבה"ט שם סק"א וע' בס' צלעות הבית סי' ב':

## סימן קסג

**או ספק וזקן**. כתב בס' ק"נ פ' החולץ אות כ"א ונראה היכא שחלקו היבם עם הספק בנכסי המת ונטל כל א' חלקו ובאים עכשיו לחלק בנכסי היבם אז יאמר הספק ממ"נ לית לך חלק באותו החצי שנטל היבם מנכסי המת אם אני בנו אני יורשו ואם אני בן

המת נמצ' שלקח היבם חלקו שלא כדין כ"כ רש"ל ביש"ש סי' י"ב. ולא כן עמדי דאמרינן קם דינא כי הסבא אומר כבר זכה בני בדין ועכשיו אייתי ראי' שאתה בר יבם עכ"ד:

## סימן קסד

א **חליצה אחרת מכל האחין.** עבה"ט וע' בתשובת זכרון יוסף סי' י"ג בעובדא באשה אחת שחלצה תוך ג"ח כי כיזבה הוא ושליח שהלך עמה ואמרו לפני הב"ד שכבר כלו ג"ח נפטרת בעלה יעתה נוגע הדבר ואם תצטרך לחזור על כל האחין הוא דבר קשה מאד כי יבם אחד במדינה רחוקה וגם היא כבר מקושרת להנשא לאיש א' דתלו בי' טפלי ואם יתארך הדבר יבוטל הקישור ותהי צריכה לשבת גלמודה והיא עניה. והאריך שם לבאר שדין זה דהרמ"א ז"ל שמקורו מהגמ"ר הוא נגד רוב פוסקים ראשונים דהיינו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וטור וש"ע ונ"י ומשנה למלך דמדבריהם מבואר דא"צ חליצה אחרת כלל וכל הראיו' דמייתי הגמ"ר יש לדחות ואפילו הראיה שמביא מהירו' אינה ראיה כ"כ דהא קיי"ל דעבדינן כש"ס דילן וכל הדינים שנאמרו בש"ס דילן בענין זה ובפוסקים הראשונים לא נאמרו אלא לגבי חליצה מעוברת ולא לגבי חליצה תוך ג"ח ואפילו להירושה י"ל דדי לה בחליצת החולץ הראשון שנית אבל א"צ לחזור על כל האחין כו' ולכן מסיק בנ"ד שהוא שעת הדחק אפשר להתיר שתחלוץ זימנא אחרינא מן החולץ הראשון ומותרת להנשא לאיש שנתקדשה אליו בלי חליצה מן אחיו שבמדינה אחרת דאפשר וקרוב לודאי שלא כתבו הגמ"ר והרמ"א כן רק שלא במקום הדחק לחומרא בעלמא לכתחלה ולא בשעת הדחק כנ"ד ומסיים ומ"מ מיראי הוראה אני וקשה לפסוק הלכה למעשה נגד דעת הרמ"א ז"ל וגם הב"ש סק"ד קבע בו מסמורת ע"כ אין להתירה אם לא שיסכימו עוד שני רבנים שיהיה יוצא ההיתר מב"ד של שלשה ע"ש:

(א) **שלא נודע שכלו לו חדשיו.** עיין ב"ש ס"ק י"א ועמ"ש בזה לעיל סי' קנ"ו ס"ק י"א מדינים אלו:

ב **ומת בתוך ל'.** ע' בגמ' שבת דף קל"ו ע"א אלא אמר אביי פיהק ומת דברי הכל מת הוא כי פליגי בנפל מן הגג כו' ובדברי הר"ן שם והובא בב"י לעיל סימן קנ"ו. וע' בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' צ"ח שכ' לתמוה על מה שלא הערו הראשונים והאחרונים כאן דבחלה ומת גם אשת כהן חולצת כשיטת רבינו יונה וביותר דעכ"פ בפיהק ומת איך נוכל להקל נגד דעת רבינו יונה והרז"ה והבה"ג. והב"י סי' קנ"ו הביא שיטת הפוסקים אלו וכ' עלה ואנן קיי"ל כרשב"ג ואף באכלו ארי בעי שיהוי ל' יום. וזהו באמת פשוט אבל מ"מ הא נ"מ באשת כהן ואמאי שתק הב"י בסי' קס"ד (כבר הזכיר תמיהא זו גם

בס"ס פ"ט ושם כתב שגם דעת הרמב"ן במלחמות כרבינו יונה דחלה ומת הוי כמו פיהק ומת זולת באכלו ארי ורוצה להעמיס כן גם בדעת הטור דבסי' קנ"ו כתב בין שחלה ומת בין אכלו ארי ה"ז ספק נפל. והשמיט מה דסיים הרמב"ם וצריכה חליצה מד"ס רק כתב סתם דחולצת ולא מתייבמת. ולכן תמה על הטור בסי' קס"ד שכ' סתם דבמת תוך ל' באשת כהן אינה חולצת ולא ביאר דדוקא באכלו ארי. וביותר על שתיקת האחרונים בדין זה דעכ"פ בפיהק ומת ראוי לחוש לגדולי הפוסקים דקיייל כאביי וגם באשת כהן חולצת והניח בצ"ע ע"ש) . וכ' עוד דמסוגי' דשבת שם יש להוכיח דפיהק ומת לאו דוקא שמת מתוך הפיהוק אלא דבפיהק כיון דחזינן דנחלש וזוטר חיותו אף דאכלו ארי בתוך הפיהוק חיישי' לנפל כ"ז שלא הבריא מתוך הפיהוק. וא"כ יהי' דין חדש דבאשת כהן ופיהק ואכלו ארי צריכה חליצה. ולישנא דפיהק ומת לא משמע כן וצ"ע לדינא עכ"ד: וע"ש עוד שהאריך בנדון שנשאל עליו חתנו הגאון ר' משה סופר ז"ל (שורש השאצה לא נזכר שם ואך מובן מתוך התשוב' דהמעשה היה שמת הולד ד' ימים אחר הלידה והי' נגמר שערו וצפרניו והשואל לא פירש אם ראו מיד בשעת הלידה שגמרו או אח"כ ראו. והיה כאן יבם שנקטעה רגלו (ע"ל סימן קס"ט סל"ה) וגם זה לא פי' השואל אם נשאר שיורים בשוק להלביש בו מנעול ולחלוץ אלא דאין המנעל יכול להתקיים במעט הזה עד שיקשרנו למעלה מהארכובא או דלא נשארו שיורים בשוק כלל שנחתך בתוך הארכוב' וכ' דודאי נ"ד ראוי לדמות לאשת כהן ועדיף מיניה כיון דלית ליה תקנתא ובזה סמכי' ארבנן דלא בעי שהה. אך מ"מ הא דעת הרשב"א מפורש דלרבנן סתם ולדות ל"צ שיהוי והוא דגמרו ובנ"ד לא נזכר בדברי השואל אם הי' גמרו בשעת הלידה דהכנון עם חתני נ"י דבעינן כן וכדדייק מלשון רש"י (נראה כוונתו מדברי רש"י ביבמות דף פ' סוף ע"ח בד"ה ובן ח' ע"ש) וכן מלשון הרמב"ם פ"א ממילה כו' ועוד דאף מה דמתירין באשת כהן זהו באכלו ארי אבל בנ"ד דחלה ומת כבר עמדתי לתמוה כו' (כנזכר למעלה) ומסיק וז"ל ומ"מ לדינא נראה דבחלה ומת כיון דהרז"ה דמחמיר בפיהק מיקל בחלה ומת יש לסמוך דאם עתה רואים שגמרו ולא ידעי' אם היה בלידה גמרו דאולי אף אם היכא דל"ג מיד לא מקרי גמר י"ל דמ"מ בליכא ריעותא לפנינו דלא ידעינן גם ההיפוך אם ל"ג בשעת לידה תלינן דגמרו מיד בשעת הלידה ולזה י"ל אף בנחתך בארכובה יש לדון להקל בשעת הדחק ועיגון אם יסכים לזה מר חתני הגנ"י. אבל אם בנ"ד פיהק ומת דאפשר דפיהק ד' ימים דאם מיד כשנולד לא היה בריא יש לומר דלא ידעינן מהו פיהק דאפשר דחלה היינו בריא ונחלה אבל אם חלה מיד הוי בכלל פיהק. בזה בנחתך בארכובה ממש קשה להקל אך בנשתייר מהשוק י"ל דסמכינן להקל גם בזה כיון דלא

הוי ודאי פיהק. ועכ"פ אם בנ"ד לא היה בכלל פיהק בזה בחלה ומת בנשתייר מהשוק יש להקל בחליצה ובלא נשתייר מהשוק איני כדאי וגדולי הדור המה יכריעו ולא אני עכ"ל ע"ש (וע' בזה בתשובת חתם סופר ח"ב סי' ס"ט וסי' ע'): והנה בעיקר דבר זה מ"ש הגאון ז"ל שלא הערו הראשונים והאחרונים. באמת כבר העיר הריב"ש בתשו' סי' תמ"ו הובא בב"י סי' קנ"ו ומשמע מדבריו שדעתו דהעיקר כהרז"ה דבחלה ומת נמי פליגי רבנן ולכן באשת כהן אינה חולצת ע"ש (אלא דמ"ש שם שגם רש"י ס"ל כרבי' יונה דלאו דוקא פיהק ומת אלא ה"ה חלה ומת. ע' ברש"ל ובמהרש"א בשבת שם ד"ה שפיהק שדייקו מלשון רש"י שם איפכא דסתם מת בתוך ל' הוי כאכלו ארי ע"ש) גם בס' תבואות שור סימן ט"ו ס"ק י"ג נתעורר בזה וכתב וז"ל הנה נחלקו הפוסקים בחלה ומת כו' והרמב"ם אע"פ שכ' והועתק דבריו בש"ע א"ע סי' קנ"ו ס"ד דאפילו מת מחולי תוך ל' צריכה חליצה רק מדרבנן מ"מ אין ראיה כמאן ס"ל דלדידיה אפילו כל ספק דאוריי' אינו כ"א דרבנן כידוע בפוסקים והשתא כיון דפלוגת' דרבוות' היא פשיט' שיש להחמיר ולומר דחלה ומת דאוריית' הוא וצריכה חליצה אפילו באשת כהן עכ"ל ע"ש גם בתשו' ברית אברהם חיו"ד סי' כ' אות ו' הביא דבתשובת מהרי"ט ח"ב ס"ס ט"ו הוכיח דה"ה במת ע"י חולי צריכה חליצה לכ"ע ע"ש. אמנם מדברי הגאון רע"ק ז"ל הנ"ל מבואר שדעתו דבחלה ומת יש לסמוך להקל במקום דחק ועיגון אלא שלא רצה לסמוך על דעתו עד יסכימו עמו. וכן נראה דעתו בס"ס פ"ט ושם כתב כיון דבש"ע סימן קנ"ו סתם כלשון הרמב"ם דבין מת מחמת חולי בין אכלו ארי חולצת מד"ס משמע ודאי דההיא דסי' קס"ד כל יבמה כו' ומת תוך ל' כמו שנתבאר. וקאי אסי' קנ"ו משמע להדיא דגם חלה ומת בכלל כיון דחולצת מד"ס ומדשתקו הרמ"א והאחרונים משמע דס"ל הכי לעיקר עכ"ל. ועיין בביאור רבינו הגר"א ז"ל בא"ח סי' של"א סק"ב שהעיר ג"כ בזה ושם כתב דהמחבר בש"ע דעתו כשיטת הרי"ף והרמב"ם דס"ל דרבא דקאמר אם אשת כהן כו' ולא חילק בין פיהק פליג אאביי והלכה כרבא ע"ש וצ"ע למעשה וע' עוד בתשו' גליא מסכת סי' י"ג ובתשו' משכנות יעקב סי' מ' מענין זה.

ג **הלכה ונתקדשה.** עיין בס' בית מאיר שהביא לשון התה"ד סימן רי"ו שכ' דההוא דמת בתוך ל' דמסיק אם אשת כהן אינה חולצת מסתמא לא אייריי במזיד דידע דצריכה חליצה ועבר ונשא כו' והוא ז"ל כתב עליו ולע"ד לשון הגמרא ועמדה ונתקדשה ולשון הפוסקים הלכה ונתקדשה לא משמע אלא מזידה ולחלק בין היא להוא שהוא צריך להיות שוגג קשה עלי לומר וגם סתימת ל' הרי שאין אוסרין על זה אשתו מפני ספק דדבריהם לא משמע כלל לחלק וצ"ע עכ"ל ועיין בתשו' גליא מסכת ס"ס י"ג שכ' דהנכון עם תה"ד

דהכי דייק לשון רש"י בשבת וביבמות ע"ש וכן הוא דעת תשובת חוט השני סי' י"ב כמו שהבאתי לעיל סי' קנ"ן ס"ק ה' עש"ה ועיין בת' ברית אברהם ס"ק ק' מזה.

ד **חולץ לה יבמה.** עיין בתשובת חוט השני סי' י"ב שכ' דהא ודאי שאם אין היבם רוצה לחלוץ שמפרישין אותה עד שיחלוץ אלא שנראה שכופין אותו לחלוץ כיון שאינה ראוי' להתייבם אליו כלל דשמא הי' בן קיימא כו' ע"ש. ועמ"ש לעיל סי' קכ"ו ס"ט ס"ק כ"ב.

ה **וה"ה אם אין היבם כאן.** עיין בתשו' גליא מסכת סי' י"ג אודות אשה שילדה זכר אחר מיתת בעלה ומת הולד אחר המילה ונשאר יבם קטן בן ג' שנים והולד ודאי נגמרו שערו וצפרניו ועוד אומרת האשה שמן הטבילה נולד לה הולד בחודש העשירי. והאריך מאוד בפלפול רב והעלה דיש להתיר אשה הזאת להתנסבא בלא חליצה רק יש ספק אם אחר שיגדל היבם תהיה אשה זאת זקוקה לחליצה או לא ומסיק דעכ"פ כעת ראוי להתירה ובעת שיגדל היבם ידונו אז זקני הדור כאשר יערה עליהם רוח ממרום. וכ' עוד אמנם השאלה שהוזכר בשו"ת בית שמואל אחרון בענין שלא ראו כלל את הולד בחיים חיותו רק אחרי הוולדו ערך שני שעות מצאוהו מת מחמת שהקשתה בלדתה לא השגיחו על הולד והי' לה הכרת עובר יותר מששה חדשים והי' יבם קטן והתיר את היבמה. אילו הייתי שם לא הייתי נמנה להתיר עובדא דידי' ע"ש באורך (ועמ"ש לעיל ס"ק ב' וגם בסי' קנ"ו ס"ק ו') ולע"ד גם בעובדא דידי' הנ"ל קשה לסמוך להקל לכתחלה הגם שדבריו נאמרים בפלפול יפה אעפ"כ אין בהם יסוד לחדש הלכה. ושוב ראיתי בתשו' משכנות יעקב סי' מ' דמבואר מדבריו להחמיר בנ"ד ואין לנו אלא מה שהתירו חכמים בפירוש באשת כהן ובדיעבד ולא להוסיף מדעתינו להתיר לכתחלה משום עיגונא. והגם שבעובדא דידי' הוא צד חמור יותר דהולד לא חי אחר שנולד רק ערך ז' או ח' שעות ויש ספק אולי זהו בכלל פיהק ומת דהא לא נולד בו שום חולי עכ"ז מכלל דבריו במה שדחה דברי הרב השואל שם מבואר שגם בנדון של הרב בעל ג"מ הנ"ל אין להקל (וקרוב לו' דהרב השואל שם הוא בעל ג"מ הנ"ל) אך כתב שם בסוף דאפשר למצוא קצת צד שיתברר בבירור גמור שהוזכר עוברה כו' (והובא לעיל סי' קנ"ו שם) וע"ש עוד מ"ש בענין נאמנות הנשים על גמר שערו וצפרניו ע"ש:

ו **גירשה הכהן.** עיין בתשו' גליא מסכת ס"ס י"ג שכ' דיש לחקור בשאר ענינים שאמרו ניסת לא תצא (כמו בסי' ז' סכ"א ובסי' י"ז סל"ג ול"ד ובסי' מ"ה ס"א בהגה ועוד באיזה מקומות) איך הדין אם גירשה או מת הבעל אם מותרת אח"כ לכתחלה להנשא וכפי הנראה ראוי לומר בכל הני ענינים דעכ"פ בהיו לה בנים אין לאסור משום לעז בנים כענין שהוזכר בש"ע לעיל סי' יוד ס"ה ובסי' ק"נ ס"א עש"ב:

## סימן קסה

א **מצות יבום קודמת.** עיין בזה בתשו' הרב ב"י סי' י"ח דף קמ"ח ע"א ובתשובת הרדב"ז ח"ד סי' ק"ט ובתשו' מהר"י בי רב סי' ס"א ובתשו' פני משה ח"ב סי' ט'. ועיין בתשו' פרח שושן כלל ב' סי' א' מבואר שם דאם היבמה סומא ודאי דמודו דמצוות חליצה קודמת דכיון שהיה סומא לא יוכל לסבלה ותתרבה הקטטה תוך ביתו וכמ"ש הריב"ש דהיכא דהיבם נשוי אשה לכ"ע מחזיק מטעם שלא יכניס קטטה לביתו וא"כ היכא שהיא סומא אין לך קטטה גדולה מזו ע"ש:

ב **וי"א שמ"ח קודמת.** עיין בתשו' נו"ב. סי' נ"ד שהאריך לבאר דאף לדעת ר"ת ודעימי' שפסקו כאבא שאול מ"מ חרש בר יבום הוא והיינו דהמחבר בש"ע כאן הביא י"א שמ"ח קודמת והוא דעת ר"ת וכן רמ"א בהגה כתב שאפילו שניהם רוצים ביבום כו' אא"כ ניכר וידוע שמכוונים למצוה והיינו כאבא שאול ומ"מ בסי' קע"ב מסעיף י"ב ומעלה מבואר שחרש מייבם ולא הביא שום חולק וכן רמ"א לא הגיה כלום והיינו טעמא דגם לא"ש לא בעינן שיכוון בפירוש לשם מצוה רק בעינן שלא יכוין בפירוש ההיפוך דהיינו לשם נוי ודלא כרב אחד שטעה בזה עש"ב:

ג **אין מניחים אותם לייבם.** עיין בתשו' שב יעקב סי' ל"ו שנשאל מהגאון בעל שבו"י בא' שהי' עקום ברגלו הימנית ולא הי' יכול לחלוץ ליבמה הנופלת לפניו ואין לו עוד אח ופשוט הוא דרגל השמאלית פסולה לחליצה והיבמה ילדה וגם היבם עדיין פנוי וקיי"ל דאסור לישא אחרת עד שיחלוץ תחילה ליבמתו א"כ הוא והיא אין להם תקנה מהו לייבם. ודעת הגאון השואל כדי שלא לענן היא והיא ולקיים מצות יבמה יבא עליה מאחר שא"א בחליצה דמותר לייבם אף בזמן הזה. והגאון המחבר השיב לו באריכות והעלה דאין לעשות מעשה לייבם בכה"ג (כי יש לחוש ולומר בזה כל שאינו עולה לחליצה כו') אך הא פשיטא דאין לענן היבם להיות שרוי בלא אשה כלל דלא שייך לגזרה זו אלא כל זמן שיש בידו לחלוץ או לייבם משא"כ בנ"ד שאי אפשר לעשות אחת משתי' הללו ע"ש ועיין בתשו' בנ"י סי' ס"ח שהשיג ג"כ על נדון זה ודעתו מסכמת להגאון השואל הנ"ל דאם א"א לחלוץ בשום צד אם שניהם רוצים ביבום רשאי לייבם בלי שום מיחוש אך אין לעשות מעשה רק אם יסכימו גאוני הדור לזה. אמנם במה שנראה מדברי הגאון השואל הנ"ל דגם היכא דא"א לחלוץ ולא לייבם אסור לו לישא. חולק גם הוא ז"ל עליו בזה מ"ש. ועיין עוד מזה בתשו' שבו"י ח"ג סימן קל"ד קל"ה קל"ו ונזכר שם שהסכימו עמו גדולים חקרי לב ונעשה הלכה למעשה בשנת תפ"ב והניח לייבמה. ושם מבואר סדר הקדושין והמאמר ונוסח הכתובה ע"ש ועיין בס' ישועות יעקב שהסכים ג"כ לזה וכתב

דכן נכון להורות לדינא ע"ש. גם בס' בית מאיר לקמן סי' קס"ט סל"ד הביא דברי תשובת שב יעקב הנ"ל והשיג עליו מה שמסופק בפירוש דברי התוס' ביבמות דף מ"ד ד"ה כל שאינו עולה. ומסיק לדינא שאף האידנא ואפילו נקטעו שני רגליו (שאינו עולה לחליצה כלל אפילו לחליצה פסולה) ואפילו יש לו אשה מחוייב לייבם ומסופק אני קצת בזה שא"א לחלוץ אם לא כופין אותו לייבם ככל מ"ע כו' והברירה אח"כ בידו לגרשה ולע"ד אף בעל כרחה ולא מבעיא דפשיטא דבכי הא לא גזר רגמ"ה שלא ליקח על אשתו אלא אף שלא לגרש בע"כ לא גזר עלה דיבמה שמתחילה לא נשאה לקיים אלא רק לקיים מצות יבום. אבל שתתעגן האשה לעולם חלילה כי תורתינו הקדושה דרכיה דרכי נועם עכ"ל ע"ש וע' עוד בתשו' קרית חנה סי' ט"ו מענין זה (גם בתשו' חתם סופר ח"ב סי' ס"ט באמצע התשובה כתב וז"ל ובעלמא כה"ג היה דעתי נוטה לדעת הגאון בית מאיר סי' קס"ט דכל כה"ג מצוה ליבם גם בזה"ז דרכיה דרכי נועם כתיב וכדעביד עובדא הגאון שבות יעקב דלא כשב יעקב כו' עכ"ל ע"ש):

ד **שאין כופין לחליצה כלל.** עיין בשו"ת שב יעקב סי' מ"א בדברי החכם השואל שם הביא שכן הוא דעת כמה גאוני ארץ שאין לכוף לחלוץ אף למי שיש לו אשה ה"ה מהר"א מזרחי ח"א סי' כ"ב ומהריב"ל ח"ב סי' י"ח וסי' ע"ט ודברי ריבות סי' נ"ג ומהר"ם לובלין סי' ל"ח ובתשו' מהר"י בי רב כו' ובתשובה מהריב"ל שם מבואר לא מבעיא שלא לכופו בשוטים אלא אפילו הרחקה דר"ת שלא לדבר ושלא לישא וליתן עמו אין נכון לעשות (עב"ש סק"א וס"ק י"א) . ושם האריך עוד בענין אם ביד היבמה שטר חליצה מהיבם ויובא לקמן סק"י:

ה **וכל זה כו'. שאין חשש איסור ביבומו כו'.** עיין בתשובת נו"ב סי' יו"ד בענין יבמה קטלנית שכבר מתו שני אנשיה אם יכולה לכוף היבם לחלוץ לה אם זה מקרי חשש איסור ביבומו. וכתב דפשוט שאין יכולה לכופו שהרי אף במקום שאסור לייבם אין כופין כ"א בבאה מחמת טענה דבעינא חוטרא לידי כו' א"כ בנ"ד א"א למיעקר תקנות הקהילות ולומר שאסורה להתייבם שהיא קטלנית ולכוף לחלוץ מחמת טענה דבעינא חוטרא כו' דכיון שהיא קטלנית גם אחר החליצה לא תנשא ואיך יהיה לה חוטרא ולכן פשוט שא"א כלל לכוף היבם לחלוץ אם לא כפי תקנות הקהילות ואז יחלוץ מרצונו. אמנם גוף הדבר אם שייך ביבום איסור משום קטלנית נראה מסברא דשומר מצוה לא ידע דבר רע ודבר זה תלוי אם מצות יבום קודמת ע"ש וע' בס"ט לעיל סי' ט' סק"ב מזה ועמ"ש שם:

ו **ודוקא בבאה מחמת טענה**. בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר ז"ל נ"כ עיין בתשו' הגאון בעל מגיני שלמה שנדפס בתשו' ב"ח ח"ב סי' צ"ה עכ"ל. ועמ"ש לעיל סי' קנ"ד ס"ק כ"ב:

ז **ודינה כמורדת**. עב"ש סק"ט שכ' ומשמע אם היא רוצה כו' וע' בזוהר פ' חקת משמע דמצוה דוקא בחליצה עכ"ל. ובס' כרם שלמה כתב על זה אמנם עיין בתשו' חכם צבי סי' א' ד"ה ואני יצאתי כתב שם מה שאנו כופין על החליצה משום לתא דידה שאין חוסמין אותה ולא תתעגן ותיתב כו' שאם היא רוצה להתעגן וגם הוא אינו מקפיד אנן לא איכפת לן ע"ש וכן העתיק דבריו הגאון בעל חתם סופר בגליון הש"ע שלו עכ"ל (ובתשו' ח"ס ח"ב סי' פ"ה כ' שגם הזוהר לא אמרו למצוה שיהי' מ"ע כ"א שהוא סגולה לנשמת המת והו' כעין גמילת חסד עם המתים וכמו אמירת קדיש ואין לכוף האשה אפילו לקבורתו מכ"ש לגמול חסד הזה אם הוא לה לטורח או מפני הבושה או שום טעם כו' וכבר באתה אשה לפני ושאלה כזה והשבתי לה שמן הדין אין לחייב אותה בע"כ אך הו' טובה לבעלה כמו הדלקת שמן זית ויותר מזה אם תרצה להטיב עמו תעשה וכן עשתה ושמעה לקולי עכ"ד ע"ש):

ח **ושמין לה בגדיה**. עיין בס' ב"מ שכ' בזו אין חידוש דהא א"א לדמותה לגרושה דמדעתו מגרשה ע' סי' צ"ט דהא מוכרח לחלוץ אלא הריב"ש מחדש אפי' מותרת ביבום והו' חולץ מ"מ שמין מטעם דאזלי' בתר אומד המת ולא החולץ כו' ע"ש:

ט **תקנה**. עבה"ט שכ' ענין החלוקה ע' בתשו' כו' דאין חולקין אלא שיעור כתובה כו' וע' בזה בגוף התשובות הנ"ל כי הב"ש קיצר מאד. וע' בס' ב"מ מ"ש בזה ומסיים וז"ל ובעניותינו שא"א לעמוד על עיקר התקנה לע"ד הפשוט ואם יש מותר מהמגיע לה דצריך פשר בין החולץ ויתר היורשים. ואפי' ביש לה שט"ח בחנם ע"פ נוסח הנ"ש ואינו יכול לעכבה בהחליצה מ"מ זכותו בהנכסים שיוכל לטעון שלא חייב עצמו אלא שלא תתן היא לו מהמגיע לה אבל בהמותר סמך עצמו על התקנה עכ"ל:

י **בחנם**. עבה"ט שכ' ואם אח"כ אומר כו' עד והוי כמתנה עמ"ש בתורה. וע' בס' ב"מ שכ' דל"ז אם הוא נשוי אשה דלכ"ע מ"ח קודם כמבואר בהריב"ש הי' בדין לכופו וזה אינו כמבואר בהריטב"א שבב"י שכ' דלדידי לא חשיב נשבע לבטל מצוה דבדידי' תלה רחמנא (וכן פסק הרא"ש בתשו' והו' בש"ע י"ד סי' רל"ט ס"ז ובפי' הדר חלילה סעיף מ"ו) אלא דמ"מ אינו מסכים לכופו אפי' למ"ד מ"ח קודם וכ' דאע"פ שעל השבועה אתה בא לכופו כיון שמחמת אותה כפי' הוא חולץ החליצה מעושית היא ממילא (ע' במל"מ פ"ב מה"ג ה"כ שכ' דתשו' זו דהריטב"א סותר לתשובה דהר"י בן הרא"ש ז"ל שהביא

הב"י בסי' קנ"ד וע' בס' גט מקושר אות ט"ל מ"ש בזה ועמ"ש לעיל סי' קל"ד ס"ד ס"ק ח') וכן החמיר מהריב"ל ח"ב סי' ע"ט ומביאו תשובת מהרא"ש והעלה שלא לכופו אלא ע"י החקרות עכ"ד: ומ"ש הבה"ט ובתשו' מהרשד"ם כו' מ"מ יכולים לעשות הרחקות של ר"ת כו' הוא מדברי הב"ש ומסיים ובזה יש לתרץ מה שקשה לכאורה מה מהני השטר חליצה לחלוץ בחנם כו' אבל למ"ש דעושין הרחקה א"ש אם לא נתן ש"ח ואומר שרצונו לייבם אין עושין לו שום כפי' אפילו הרחקה הנ"ל והיינו כשאין לו אשה אבל נתן ש"ח עושין הרחקה הנ"ל עכ"ל וע' בתשו' שב יעקב סי' מ"א שדעת החכם השואל דלא כהב"ש אלא דאפי' אם נתן ש"ח ואפי' אם יש לו ג"כ אשה אין עושין אפי' הרחקה דר"ת וכתב ואף דאיכא למימר מאחר שכותבין בכל ש"ח שנעשה בח"מ שד"א וא"כ יש לכופו לקיים השבועה ז"א דידוע שמעולם אין האחים נשבעין על זה רק הסופר כותב לשופרי דשטרי כו' והביא שם מדברי מהריב"ל ח"ב סי' י"ח שחוכך להחמיר אפילו בנשבע ממש ומכ"ש בנ"ד דלא נשבע דלא עבדינן הרחקה של ר"ת ומה דקשה לכאורה א"כ מה מהני השטר חליצה לק"מ דמהני לענין מה שנכתב בש"ח וכל זמן שלא אפטרנה בחליצה כשירה תהא היבמה ניזונת מנכסי מיתנא ומוחזקת בהן כו' והגאון בעהמ"ח חולק עליו ודעתו דאם נתן ש"ח בלי ספק דעכ"פ עבדינן לי' הרחקה דר"ת מאחר שכותבין שנעשה בח"ח ובשד"א ואף דידוע שמעולם אין האחים נשבעין וכמ"ש החכם השואל והדין עמו בזה באמת דלא הוי שבועה כלל ולא מטעם שכתבו רק הסופר אלא דאפי' אם הוא כתב בכ"י עצמו שנשבע אין זו שבועה דלבטא בשפתים כתיב כו' כל זה בשבועה ונדר דוקא אבל חרם חל אפילו בכתב וא"צ להוציא בשפתיו כמ"ש בסוף ס' כל בו ותשו' משפטי שמואל סי' כ"א (עמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' רל"ו סק"א) ואין זה קטנה דהסופר כתב מעצמו והוא לא ידע כדאי' בח"מ סי' ס"א כו' ובזה א"ש דמהני תקנת' דשטר חליצה שמחוייב לחלוץ. עכ"פ מחמת הח"ח הכתוב שם כו' אך מהיום והלאה יש לתקן בשטרי חליצות לכתוב באחד מב' דרכים או שיחתמו האחים עצמן תחת השטר מצד העדים כמו שעושין בכתובה ואז בלי גמגום חל עליהן הח' ואם אינו רוצה לחלוץ צריכין לנהוג עמו כד"ת או שיעשו השטר חליצה בדרך שטר חוב כמו שנוהגין בשטר אח"ז וכמו הנוסח שכ' בס' נ"ש עכ"ד: ועיין בס' ב"מ שכ' דמה דמשמע בת' שב יעקב דיותר נכון לנהוג בשטר בטחון חליצה ע"ד שטר חצי זכר הנה גם בזה צ"ע קצת אם יש לכופו לפרוע או לחלוץ כדי שלא ליגע במה שמחמיר הרשב"א בגט (לעיל סי' קל"ד ס"ד בהגה) הקונס עצמו אם לא יגרש ואפשר יש לחלק דשאני הכא שכבר מחוייב בחיוב גמור לשלם כ"ז שלא יפטור בחליצה והוי כמו שאינו מקיים עונה שבש"ס קכ"ד בהגה כו' ע"ש. וכתב עוד דעיקר הקושיא

מה מהני השטר חליצה לק"מ והפעולה הוא פשוט דעל ידי הש"ח בתרה ושבועה שיהא רובץ עליו עונש החרם שהביא על עצמו יהא מוכרח מעצמו לחלוץ וכעין שכ' הב"ש עצמו בסי' קי"ט ס"ק י"א דכיון דאיכא חרם מסתמא לא יעבור ע"ש. ועיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב ס"ס קמ"ז מזה ומבואר מדבריו דאף אם יש לה שטר חליצה שהתקשר עצמו בק"ס ובחרם ואף דיש לו אשה אין לכוף לחלוץ ואפילו הרחקות לא טוב לעשות אך הטוב והישר לפשר ביניהם ע"ש. (ובתשו' ח"ס ח"ב סי' פ"ד ע"ד מי שהתחייב עצמו בשט"ח לגיסתו בשעת נישואי אחיו לחלוץ בחנם ובשבועה וח"ח כנהוג ע"פ נוסחת בעל נ"ש ועתה נפלה לפניו והוא אינו רוצה לחלוץ אי נכוף אותו לקיים שבועתו. והאריך בזה וכתב דעה שהקשה הרב השואל עמ"ש הב"ש דנותן שטר לחלוץ הוה מתנה עמ"ש בתורה דזה סותר למ"ש בפי' ס"ח סמ"ו בשם תשו' הרא"ש דלא שייך הכא נשבע לבטל המצוה משום דבדידי' תלה רחמנא כו' לק"מ לתשו' הרא"ש מיירי בנשבע אחר מיתת אחיו שכבר נפלה לפניו ואז הברירה בידו וברר לו לחלוץ בזה כתב הרא"ש דלא הוה נשבע לבטל המצוה דבדידי' תלה רחמנא אבל הב"ש מיירי קודם מעשה כגון בשעת נישואי אחיו שמ"ע דאורייי' שתהי' הבחירה חפשית ביום מועד כו'. כבר הזכיר חילוק זה גם בס"ס פ' שם ע"ש) אלא די"ל אף בנשבע קודם הנישואין דהוה נשבע או מתנה עמ"ש בתורה זהו באם נשבע לחלוץ ולא כ' בשטר בחנם דמשמע לחלוץ ולא לייבם נגד התורה וגם בזה כתב בתשו' מהר"א ששון דלא טוב עשה בעמיו שהטעה את האשה וע"פ סמיכות דבריו נשאת לבעל הזה ויש להרחיק אותו ולדבר עמו דברים קשים רק שאין עליו מחמת השבועה שום כפי' אבל אם כ' בשטר לחלוץ בחנם י"ל שלא נתכוון כלל לשלול היבום אלא דאם יברור שלא ליבם ויבם לחלוץ יחלוץ לה בחנם בלא תקנת שו"ם ובזה השבועה חלה בודאי ומכ"ש לפי נוסחת הנ"ש שהיא מאד מתוקנת שזה לשונו אם תהיה מרת פלונית זקוקה לחלץ אזי איזה אח מאתנו כו' מחוייב לפוטרה בחליצה חנם לא כ' אם תהי' זקוקה ליבם יחלוץ לה בחנם אלא אם תהי' זקוקה לחלוץ פי' הברירה בידו ליבם או לחלוץ אך אם תהיה זקוקה לחלוץ או מרצון היבם או שאין הב"ד מניחים או ממנהג מאיזה טעם שתבא לחליצה אז תהיה בחנם ובזה השבועה חלה בלי ספק אלא דמ"מ לא תהי' הכפי' על החליצה רק על עבירת שבועתו בהרחקת ר"ת וכדומה כו' אך כל זה אם נשבע ואפילו בכתב ידי בארתי באורך בתשו' אחרת כדעת החו"י דחמירה מדבור אבל אם העדים כותבים שנשבע בפ"מ והוא בעצמו יודע שלא נשבע כו' ואין לנו אלא לפשר ביניהם ע"ש): וכתב עוד בת' שב יעקב שם בסוף התשובה דאם יש להיבם איזה תביעת ממון על היבמה ואפילו אם לו דו"ד עם אבי היבמה יכול

לעכב החליצה עד שיציית דין עמו ואינו מועיל לזה השטר חליצה ע"ש: ועיין בתשו' שיבת ציון סימן צ"ז שנשאל (מארץ תוגרמה) אודות יבמה שיש לה שטר חליצה מאחי בעלה כנהוג וכאשר כשלמו צ"א יום ממיתת בעלה ושלחה אל היבם לחלוץ לה השיב שהיבמה תציית ד"ת עמו אצל הב"ד או בזבל"א וזבל"א והיבמה אטמה אזנה לציית ד"ת והלכה אל המושל והכריח את היבם שיחלוץ לה וכראות היבם כי כלתה אליו הרעה שלח את גיסו לאמר שרוצה לחלוץ כדי להפטר מהכפייות שעליו מהמושל ועתה באנו לבית הספק אם חליצה זו כשירה ע"פ דין והשיב דקשה למצוא היתר לחליצה זו דאף אם היו הדין נותן לכוף אותו היינו בכפיה ע"פ ב"ד ולא ע"פ א"י דהא חליצה. מעושית דינו כגט מעושה כמבואר בסי' קס"ט סעיף נ"ג ואנן פסקינן בסי' קל"ד ס"ח דאם אנסוהו א"י לגרש אף שחייב לגרש ע"פ דין אפ"ה פסול ובפרט דבנ"ד אפילו מן הדין אינו חייב לחלוץ ואף שנתן שטר חליצה ואין לו זכות מצד תקנות הקהילות מ"מ כיון שהיבם צועק ככרוכי" שרוצה לציית ד"ת והוא מסרבת בודאי יכול לעכב החליצה והרי בתשו' שב יעקב ס"ס מ"א שהיה להיבם דו"ד עם אבי יבמה ואפ"ה פסק שם שיכול לעכב החליצה (כנזכר לעיל (בשמו) ק"ו בנ"ד שאומר שיש לו דו"ד עם היבמה עצמה כו' ואפילו לדעת הש"ך בח"מ ר"ס י"א שהנתבע יכול לומר הגד מתחילה מה שתרצה לדון עמי זהו היכא שלא נודע אם יש ביניהם דררא דממונא אבל בנ"ד שידוע שיש ביניהם סכסוכים בעסק חלק בית כו' דאף אם לא הי' היבם מסר מודעא אפ"ה החליצה בטילה כיון שהכל יודעין באונסו ואין לך אונם גדול מבית אסורים כו' ואף אם יאמר היבם עתה שהוא רוצה לחלוץ לה מרצונו הטוב ויבטל כל המודעות וכל הדיבורים שהיו לגרוע כח החליצה גם זה אינו מועיל כ"ז שלא נשתנה הענין וסר כח האנס כמבואר בתשו' הריב"ש סימן תפ"ב ובמהרי"ק שורש ס"ג כו' (עמ"ש לעיל סי' קל"ד ס"ח ס"ק ט"ו) ומעתה גם בנ"ד כ"ז שהאונס במקומו קשה למצוא היתר לחליצ' זו ע"ש:

## סימן קסו

א **הולכת אחר היבם.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' רס"ט שכ' שהיבמה הולכת אחר היבם אפילו מארץ ישראל לח"ל ע"ש:

ב **היבמה לילך אחריו.** עבה"ט בשם ב"ש שכ' אלא כופין כו' ומשמע כיון שהלך כו' עד אלא מוכרח לבא למקומה. ובתשו' הרדב"ז ח"א סי' רפ"ג כתב וז"ל כיון דעיקר טעמא הוא משום דבעינן זקני עירו הילכך אם שניהם היו דריה בעיר אחת והלך משם לעיר אחרת אם קבע דירתו במקום אשר הלך לשם זקני אותה העיר נקראו זקני עירו והולכת

אחריו ואם לא קבע שם דירתו אע"פ שדעתו לעקור דירתו מעירו הראשונה כופין אותו לבא אחריה שהרי עדיין אין לו זקני עירו וכ"ש אם דעתו לחזור למקומו. ואם היו דרים בשתי עיירות והיבם הלך מעירו לעיר אחרת ולא קבע שם דירתו הרי היבמה הולכת לעירו וכופין אותו לבא גם הוא לעירו לחלוץ או לייבם. ואם העיר אשר היבם יושב בה עתה קרובה ליבמה יותר מעירו הראשונה זה נהנה וזה אינו חסר וכופין על מידת סדום והולכת היבמה אחריו. ואם לא קבעו שניהם דירתם בשום עיר כיון דליכא זקני עירו כופין אותו לבא אחריה עכ"ל ע"ש. הנה מבואר שדעת הרדב"ז הוא שלא כדעת הב"ש שדעת הב"ש הוא דאף אם היו דרים בשתי עיירות אם הלך ממקומו הוא מוכרח לבא לעירה והיינו שמפרש דברי הנ"י בשם הרא"ה דבכל גווני קאמר שהיבם צריך לילך אחר היבמה אם היבם הלך מעירו אף שהיו דרים בשתי עיירות. ודעת הרדב"ז דבכה"ג היבמה הולכת לעירו שהיה דר מתחילה וכופין אותו לבא גם הוא לשם והיינו שמפרש דברי הנ"י בשם הרא"ה דוקא באם היו דרים מתחלה בעיר אחת: ועיין בתשו' שיבת ציון סי' צ"ז שנשאל על ענין כזה במעשה שהי' היבם מתושבי ק"ק קעלין ויצא משם והיבמה דירתה בק"ק פראג והרגיש החכם השואל בהסתירה שבין דעת הב"ש לדעת הרדב"ז בזה. והוא ז"ל השיב על זה באריכות ומסיק שלדעתו הדבר עומד בספק אם נעשה כדעת הב"ש או כהרדב"ז ובפרט דבתשו' מהריב"ל ח"א סימן י"א מפקפק על גוף דינו של הרא"ה ז"ל ועושה זה להלכה רופפת הואיל ולא נמצא בפוסקים ראשונים דבר מזה כו' וכפי הנראה גם הרמ"א ז"ל אחז לדינו של הרא"ה לספיקא דדינא ולכן נקט דרך שלילה שאין כופין היבמה לילך אחריו ולא כתב גם סיום דברי הרא"ה אלא כופין אותו לבא אחריה והיינו משום דס"ל להרמ"א שהוא ספיקא דדינא ונשאר הדבר כמו שהוא שאין כופין את היבמה בכה"ג לילך אחר היבם ואין דנין בה דין מורדת אם אינה רוצה לילך אחריו וגם את היבם אין בידינו לכוף שיבא אחריה ודלא כהב"ש שהוסיף על לשון רמ"א אלא כופין כו': וע"ש עוד בס"ס צ"ח שכ' שראה בתשו' מהרי"ט צהלין סי' רע"ז דברים מתמיהים שהוא מפרש דברי הרא"ה שהיבם עדיין לא עקר דירתו מצפורי רק שהלך משם דרך אקראי בעלמא לסחורה או כיוצא בזה ושגם בזה פסק הרא"ה שכופין את היבם לילך אחר היבמה ועל זה קא מתמה הרב מהריט"ץ למה לא נאמר שהוא יחזור לעירו וגם היא תלך אחריו לשם כו' ובאמת ז"א דאם לא עקר דירתו רק שהלך באקראי בזה לא דיבר הרא"ה כלל דפשיטא שב"ד של עירו הם עדיין זקני עירו רק דברי הרא"ה הם בעקר דירתו מציפורי ועדיין לא נתיישב בקביעות בעיר אחרת כו' עכ"ד ע"ש: **וכתב** עוד שם בסי' צ"ז דנראה שכל עיקר הדין דיבמה הולכת אחר היבם הוא אם הם

מתקוטטים מי ילך אחר מי אבל אם שניהם נתרצו ונתפשרו שהיבם ילך לחלוץ לעירה של היבמה או לעיר אחרת שאינה של שניהם אין מקום לדינים אלו וכן הוא המנהג בכל בתי דינין שאם היבם והיבמה באים לחלוץ שמסדרים להם חלילה ואין משגיח אם הוא עירו או עירה וצ"ל הטעם מאחר דדרשינן ביבמות דף ק"א להתיר בג' הדיוטות דכתיב בישראל לרבות כל דהו מישראל א"כ ממילא נתרבה גם ב"ד של עיר אחרת דג"כ הוא כל דהו מישראל ומה דקפיד הכתוב להיות בזקני עירו ולמעט זקני עירה הוא רק לענין תביע' היבמה להיבם להתירה מחבלי העיגון אבל בעיקר החליצה אין קפידא מאחר שכבר נתרצו שניהם לחליצה ובחרו להם ב"ד לחליצה יהיה באיזה ב"ד שיהי' אף שאינן לא זקני עירו ולא זקני עירה. ושם בסי' צ"ח האריך עוד בזה והביא דמהרש"ל בישו"ש פ' מ"ח נראה מדבריו שגם בימיו הי' המנהג שלא להקפיד בחליצה שתהי' דוקא במקומו של היבם ותמה על זה וכתב שאינו מנהג של תורה כו' א"כ נראה שדעת מהרש"ל דנכון לקבוע המנהג שתהיה החליצה במקום היבם אך באמת אין לחוש לזה כי יחיד הוא הרש"ל בדבר זה וכל הפוסקים לא חשו בזה כלל וכן מבואר מדברי השאלתות דרב אחאי בסדר החליצה ובספר הישר לר"ת סי' ח"י והרא"ה בספר החינוך שכולם השמיטו ולא הזכירו שתהיה החליצה בזקני עירו והיינו מטעם שכתבתי כו' וגם בתשו' ב"ח החדשות ס"ס צ"ה כ' להדיא דהאי זקני עירו אינו מן החיוב ולא חזינן לרבנן קשישאי דנהיגי הכי ומעשים בכל יום שהיבם בא לב"ד של היבמה כו' ולכן מנהג של ישראל תורה היא ע"ש באריכות:

ג **לילך למקום ועד.** עיין בתשו' שיבת ציון ס"ס צ"ז מ"ש בזה ועיין במל"מ פ"ד מהל' יבום דין א':

ד **והוא נקרא מאמר.** כתב בס' ב"מ בסי' קנ"ט ס"ג מבואר שומרת יבם שזינתה מותרת להיבם. ואם זנתה אחר המאמר הוא במחלוקת התוס' והראב"ד כמ"ש בסי' מ"ד בשמם עכ"ל ע"ש ועמ"ש בסי' הנ"ל סק"ב גם עב"ש לקמן סי' קע"ח סק"ג:

ה **ויכול לעשות מאמר ע"י שליח.** עיין בתשו' ברית אברהם סי' קי"ט אות ג' שהעיר בזה דאפשר היינו דוקא ביבם א' אבל אם איכא שני יבמים לא מצי שום אחד מהם לעשות מאמר ע"י שליח ע"פ מה שפלפל בתשו' נו"ב סי' ס"ד דראוי לומר שלא לקדש אשה ע"י שליח דהוי תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים ותירץ שם דכיון שהיא בעלת בחירה והיא מתרצית לזה ממילא אין רצונה באחר ולא הוי חב לאחרים ולא דמי למציאה יעו"ש וא"כ י"ל דהיכא דלא תליא ברצונה לא מהני שליח דהוי חל"א ולפ"ז היכא שהאח השני הוי מצי לייבמה בע"כ מקרי חב לאחרים ואף דברי ב"ש סי' א' עובדא דידי' הוה בב'

יבמין מ"מ אין ראי' דשם א' מהם הי' מאנוסי הזמן משא"כ בב' יבמין שכל א' יוכל לייבם ושוב דחה זה די"ל דמ"מ לא מקרי חל"א כיון דלדינא אסור לייבם בביאה בלא מאמר דמנגדינן לי' ומאמר אין עושין אלא מדעתה כו' ע"ש עוד:

1 **ודוקא שבא עליה בפני עדים.** דין זה הוא משה"ג בשם ריא"ז ביבמות ס"פ בית שמאי וכמ"ש בד"מ אות ג' ע"ש ועיין במל"מ פ"ב מהל' יבום דין ד' דמתחילה נסתפק בדין זה דאפשר כי היכא דגזרת הכתוב הוא ביבמה שאפי' שניהם שוגגים או אנוסים ואפי' היתה ישנה קנה (כדלקמן ס"ו) ה"נ דא"צ עדים ולבסוף הביא בשם שה"ג הנ"ל שצריך עדים ע"ש ועיין בס' שעה"מ שם שהביא ראי' ברורה לזה מתוס' קדושין י"ב ע"ב ד"ה משום פריצותא ע"ש ועיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס קמ"ח הזכיר ג"כ דין זה בשם המל"מ ובשם שעה"מ וכתב דראיית השעה"מ נכונה מאד ע"ש. וקצת תימה שלא הזכיר דין זה בשם הרמ"א ז"ל. ועיין בס' יד המלך פ"א מהל' יבום שנ' דנראה דטעמו של הש"ג מה דס"ל דיבום בעי עדים היינו כיון דזה הוא איבעיא אם קדושין תופסין ביבמה לשוק או לא ואם קדושין תופסין בה יש נ"מ ביבום גם לענין קדושין באם פשטה ידה וקבלה קדושין מאחר דאם עדיין לא קנה היבם אזי הקדושין תופסין בה ואם כבר קנה אותה ביבום אזי היא א"א ושוב אין קדושין תופסין בה עוד וכיון שיש נ"מ בביאת היבום גם לענין איסור א"א שפיר בעינן עדים. ועפ"ז כתב דיש להסתפק דאף לדעת הש"ג דצריך עדים מ"מ אם בא עלי' בלא עדים אפשר דלחומרא קנה אותה וצריכה הימנו גט דכיון דהא גופא אם קדושין תופסין ביבמה הוא ספק ואם באמת אין קדושין תופסין אזי גם ביאת יבם קונה בלא עדים כיון דלא משכחת ע"י היבום שום נ"מ לקדושין כו' (ואפ"ל דמה"ט כתב הש"ג שם דצריכה גט וחליצה וכמ"ש הד"מ בשמו) עוד כתב דגם זה צ"ע לדעת הש"ג אם בא עלי' שלא בעדים לשם יבום אי קרינן בי' כיון שלא בנה ואסור ליבמה עוד או אפשר כיון דכוונתו הי' להבנות ובפרט למה שכתבתי דמספק קנה אותה לחומרא אף שלא בעדים אפשר דלא נאסרה עליו ומותר ליבמה עוד בפני עדים ומשמעות הש"ג הוא דחולצת ולא מתייבמת עכ"ד ע"ש עוד ובפ"ב הלכה ג' שכ' דגוף דעת הש"ג צ"ע לדינא ע"ש: והנה לפ' סברת יד המלך הנ"ל דלכן ס"ל להש"ג דיבום בעי עדים משום דכיון דמספקא לן אי קדושין תופסין ביבמה לשוק די"נ יש נ"מ ביבום גם לענין קדושין כו' עפ"ז אפשר לענ"ד ליישב הקושיא חמורה שהובא בתשו' נו"ב תניינא שם מסוגי' דיבמות דף נ"ח דכוותה גבי שומרת יבם שבא עלי' יבם בבית חמיה שומרת יבם קרית לה אשתו מעליא היא כו' ולפ"ד הש"ג הא משכחת לה שבא עלי' בלא עדים ואכתי שומרת יבם היא (גם בביאור רבינו הגר"א ז"ל סק"ט כתב ראי' זו שלא כדעת הש"ג ע"ש.

וכן בס' בית מאיר הביא קושי' זו בשם חבירו הרב הג' מו' משה מניס ז"ל מקעמפנא. אך הוא לא הזכיר סוגיא דיבמות רק סוגיא דסוטה דף כ"ד דשם איתא נמי להא) ומה שתירץ הנו"ב שם דכיון דגז"ה הוא דבעינן שקדמה שכיבת בעל אין משקין אותה עד שיהיו עדים על הדבר או עדי ביאה או עדי יחוד וא"כ שפיר פריך ע"ש (וכן תירץ בתשו' רע"ק איגר סי' צ"ד ע"ש) ולכאורה אינו מובן דהא קיי"ל לעיל סי' מ"ב ס"ג גבי קדושין דצריך שיראו ג"כ את העדים אבל אם ראו אותה שנים מהחלון כו' א"צ גט וכן אי' בסי' קמ"ט ס"ב גבי נתייחד עמה אחר הגט ע"ש ומעתה כיון שכ' הש"ג דיבום בעי עדים כמו גבי קדושין מסתמא דבעי נמי שיהא רואה את העדים ובלא זה לא קנה א"כ הדק"ל דמשכחת לה שהו' לא ראה העדים והם ראו דלענין שקדמה שכיבת בעל הרי יש עדים ולענין יבום לא קנה ואכתי שומרת יבם היא: הן אמת שדברי הנו"ב נכונים לפי טעמו שב הרשב"א והריב"ש הובא בב"י שם דלכן באם לא ראו את העדים לא מהני אף דגבי ממון מהני כדאי' בח"מ סי' פ"א סי"ב לפי שאדם יודע שהמקדש שלא בפני עדים אינה מקודשת הילכך יכול לומר שלא כיון לשם קידושין וכן כשבעל לא לשם קדושין בעל אלא לזנות בעלמא כו' ע"ש ומעתה גבי יבמה דאפי' בלא כוונה ואפי' ביאת זנות קונה גם לדעת הש"ג א"צ שיהא רואה את העדים ומה דכ' הש"ג דבעי עדים כמו גבי קדושין בע"כ צריך לפרש דכוונתו רק לענין שיהיו עדים מעידים על הדבר ובזה קונה אותה וא"כ פריך שפיר. אך אכתי קשה לפי טעמו של מהרי"ט הובא בב"ש שם סק"י שכתב משום דהתורה הפקיעה קדושין כאלו אפילו הי' כוונתה לש"ק ע"ש וכן הוא בחידושי הריטב"א קדושין דף מ"ג בטעם הראשון שכ' דהא לא חשיבא עדות בדבר שגוף הדבר צריך לעדות כו' ע"ש (והובא ג"כ בס' ב"מ שם ועב"ש סי' קל"ג סק"א בשם ט"ז) ולפ"ז גם גבי יבמה לפי מה דס"ל להש"ג דבעי עדים בעי דוקא עדות כזו שצריך לידע שיש שם עדים א"כ הקושיא במקומה (ובזה יקשה ג"כ על תירוצו של הב"מ על הקושיא הנ"ל ע"ש): אמנם לפ"ד יד המלך הנ"ל עיקר קושיא הנ"ל ל"ק דהא טעמא דס"ל להש"ג דיבום בעי עדים הוא משום דמספקא לן שמא קדושין תופסין ביבמה והוי נ"מ ביבום לענין דבר שבערוה. ולפ"ז לרב דפשיטא לי' דאין קדושין תופסים ביבמה כדאי' בפ' האשה רבה (יבמות ד' צ"ב) דדריש לא תהי' לא תהא בה הוייה באמת א"צ עדים ביבום. וא"כ האי סוגיא דיבמות נ"ח הנ"ל אזלא אליבא דרב דאמר יש חופה לפסולות וכדאי' שם בגמ' בתר הכי מידי הוא טעמא אלא לרב כו' א"כ פריך שפיר דכוותה גבי שומרת יבם כו' אשתו מעליא היא. דליכא למימר שבא עלי' בלא עדים דהא לרב באמת א"צ עדים. ועוד דבלא"ה אפי' אי הך סוגיא לא הוה אזלא אליבא דרב נמי לק"מ לפי דברינו הנ"ל.

דהא הך מתני' אמן שלא שטיתי שומרת יבם וכנוסה מוקי לה בסוטה דף י"ח ע"ב או כרב המנונא דאמר ש"י שזינתה אסורה ליבמה או כר' עקיבא דאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין ומשוי לה כי ערוה וכמו שהביאו התוס' ביבמות שם בד"ה שומרת יבם. וא"כ כיון דלדברי שניהם אין קדושין תופסין ביבמה (כמ"ש התוס' בסוטה שם דרב המנונא ס"ל דאסורה משוס דס"ל אין קדושין תופסין בה) ממילא דלדידהו א"צ עדים בביאת יבמה. וא"כ פריך שפיר דכוותה גבי ש"י שבא עלי' יבם בבית חמיה ש"י קרית לה אשתו מעליא היא דליכא למימר שבא עלי' בלא עדים דהא הך מתני' סברה דאין קדושין תופסין ביבמה וא"צ עדים (ובזה א"ש נמי סוגיא דסוטה דף כ"ד שהזכיר הב"מ. אף דשם לא אזלא אליבא דרב ע' בתוס' שס ריש הפרק ודוק) .

ז **בפני עדים**. עב"ש סק"ב שכ' ומשמע מש"ג אף אם קידש לפני עדים ובעיל לא נגמר הקנין אם לא הי' היחוד לפני עדים כו' ובס' ב"מ כתב עליו כי משמעות זה לא מוכרח בש"ג שם ויותר מבואר בתוס' קדושין י"ב ד"ה משום פריצותא (הוא ראיית השעה"ת שהובא בס"ק הקודם) וכן מבואר בהריטב"א כו' ולכן תמה על הישו"ש פ' ר"ג סי' כ"ה שחולק על ריא"ז וס"ל דלא בעי עדים כלל ונעלם ממנו דברי תוס' וריטב"א הנ"ל ע"ש:

## סימן קסז

א **נשא אשה ומת פטורה כו'**. כתב בס' בית מאיר ודוקא במת קודם שנעשה בן י"ג אבל אחר י"ג אפי' נבדק קודם מותו ולא הביא סימנים חיישי' שמא נשרו כמו בסי' קנ"ה ומכ"ש כשמת בלא בדיק'. ונרא' לע"ד דאפילו יש ספק אם נבעלה דא"א להתיר מכח ס"ס שמא לא נבעלה ואת"ל נבעלה שמא לא הביא סימנים כי הספק לא נבעלה לא נחשב ספק כלל כו' וגם הספק הב' שמא לא הביא סימנים אינו ספק המועיל מפני חזקה דרבא כו' ע"ש באורך ועמ"ש בזה לעיל סי' מ"ג סק"ב:

ב **ויבדקוהו אז**. ואם חלץ אחר י"ג ולא נבדק ואחר זמן בדקו אותו ומצאו לו שערות אי מחזקי' אותו בגדול למפרע ע' בח"מ סי' ל"ה ומ"ש שם:

## סימן קסח

א **מוציאין מידו**. עב"ש סק"ד מ"ש ומזה נ"ל לכאור' כו' וע' בס' קרבן נתנאל פ"ח דכתובות אות מ' מה שהקשה עליו:

ב **יש לה כתובה מנה**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ר"ל:

## סימן קסט

א **מצות חליצ'**. עבה"ט וע' בס' זכור לאברהם אה"ע אות ח' כתב בשם הגאון חיד"א ז"ל דמותר לעשות ב' חליצות ביום א' ואין לחוש משום אין עושין מצות חבילות ואחר גמר הראשונה ושהלכו החולצת והיבם ימתינו מעט ויעשו החליצ' הב' ע"ש:

ב **ואפילו הם הדיוטות**. עיין בתשו' שיבת ציון סי' צ"ח שכ' שאף שמדברי הירושלמי ר"פ מצות חליצ' משמע דלכתחל' צריך זקנים אנן לא קיי"ל כן אלא דג' הדיוטות שיודעין להקרות כשרים אפילו לכתחילה כו' ע"ש:

ג **נמצא אחד מהם קרוב**. עיין במל"מ פט"ז מהלכות עדות שחקר שם בהא דקיי"ל נמצא א' מהם קרוב או פסול דגבי עדות עדותן בטילה איך הדין בדיינים אם הי' ב"ד יותר משלשה ונמצא א' קא"פ וכ' דמדברי רש"י פ' מצות חליצה (יבמות דף ק"ד ע"ב) אמתני' דחליצה בשנים או בשלשה ונמצא אחד מהן קא"פ חליצתה פסול' ופרש"י דנמצא א' קא"פ הדר הוי לי' שנים מבואר דדוקא בשלשה משום דאי מסלקת הפסול הוי לי' שנים אבל אם הי' יותר משלשה חליצת' כשיר' ואמנם מדברי הנ"י מבואר דאף שיש שלשה בלעדו חליצת' פסול' עכ"ד ע"ש וע' בס' ישועות יעקב סק"ג מ"ש בזה וע' בס' נה"מ בח"מ סי' ל"ו מענין זה. וע' עוד בס' ישועות יעקב סק"ו במעשה באשה אחת שמת בעלה בלי ז"ק והי' לו שני אחים אחד גדול הראוי לחלוץ ואחד קטן בן ד' שנים ובקושי גדול שהשיגה חליצ' מאח הגדול ואחר החליצ' נתוודע ששנים מן השלשה דיינים היו קרובים שני בשני בחד בעל ורצו לכוף את היבם הגדול שיחלוץ שנית לפני דיינים כשרים אך נסתפקו מאחר שהחליצ' השנית היא חליצ' פסולה שאינה ראוי' ליבום מחמת החליצ' הראשונ' וא"כ צריכה לחזור על כל האחין ותצטרך להמתין עד כי יגדל האח הקטן ודבר זה בלתי אפשרי מכמה טעמים. והשיב ע"ז באריכות ומצדד להתיר להאשה הזאת לחלוץ שנית מיבם הזה וא"צ להמתין עד שיגדיל הקטן ע"ש:

ד **או פסול**. עבה"ט מ"ש ואפי' אם קבלו ליבם כו' והוא מדברי הב"ש בשם ת"ה וע' בס' ישועות יעקב סק"ד שכ' דאף שהב"ש כתב דבר זה בפשיטות מ"מ במחלוקת שנוי' דמדברי הרא"ש פמ"ח מבואר דדוקא בדבר שפסלה התורה להדיא בב"ד של חליצה הוא דלא מהני קבל' אבל במה דלא מצינו להדיא רק משום דהוי כדיני ממונות לא עדיף מד"מ דמהני קבלה אך מדעת התו' שם מבואר דס"ל כדעת התה"ד ע"ש:

(ד) **אביו ואמו מישראל**. עבה"ט מ"ש שתוקי כו' אבל אם רוב פסולים אצלה כו' וע' בתשו' חתם סופר חאה"ע ח"ב סי' צ"ד שכתב דאפילו בהיתה אמו במקום שכונת ישראל קשה לסמוך על זה בעיר שרובה א"י ואין דלתות השכונה נעולים כו' וע"ש הועלות

השתוקי על כסא הרבנות בודאי לא נכון מטעם שכתב רמ"א בתשו' שם שהוא בזיון לתורה ונקל הוא בעיני הבריות כו' (ע"ש בת' הרמ"א דמ"מ אם עלה ברשות לא ירד וכדיעבד דמי דאם נשאת לא תצא) אבל בלא מינוי בראש רק לסמכו שהוא ראוי להורות ולדון הנה מ"ש הרמ"א שם מדברי הרמב"ם דאם אינו ראוי לכל אין סומכין לחצאין דבריו תמוהים דהרמב"ם מיירי במי שאינו יודע להורות בכל התורה וע"ד שאמרו סוף הוריות אבל לא במי שאינו ראוי לדין א' מפני פסול אלא דמטעם אחר י"ל שלא לסומכו כי איכא למיחש מחמת בושה יחפה על עצמו במקום שאין מכירין ויזדקק לחליצה ע"ש):

ה **ושומר נפשו ירחק** עיין בתשו' נו"ב תניינ' ס"ס קנ"ה שכ' לרב אחד אשר שאל אם אני נוטל שכר מחליצה ח"ו היה לא נהיית' ואפילו השנים המצטרפים עמי איני נותן להם רשות ליקח אפילו פרוטה אבל להשנים הנוספים אין אני מוחה ואירע לפעמים שאלו הנוספים מוותרים אח"כ איזה דבר לשנים הראשונים אני מעלים עין מהם אבל אני איני נוטל שום פרוטה לא בתחלה ולא בסוף עכ"ד. גם בס' ישועות יעקב סק"ב קרא תגר על שסמכו להתיר ליטול שכר מן החליצות דכיון דיש חשש ביטול החליצ' מכל וכל ראוי לגדור גדר בדבר וכתב דרבים נוהגין שהשנים הנוספים מקבלין שכר ואח"כ המה נותנים מזה לשלשה הדיינים ואם שגם זה לא יתכן מ"מ בזה ראוי לומר מוטב יהיו שוגגין אבל שיקבלו הדיינים בעצמן השכר חלילה להקל ע"ש וע' בע"ז לעיל סי' קנ"ד סק"ב ובס' גט מקושר בסג"ר אות י"א וגם בתשו' חתם סופר חי"ד סי' ר"ל:

ו **שנים על הג'** עבה"ט שכ' לפרסומי מלתא: ובפי' סדר חליצה סעיף ט' כתב פרש"י לפרסומי מלתא דחליצה היא ולא לנסבא כהן. אי נמי דליתי אינשי וליקפצו עלה ע"כ. וכתב הב"ש כאן סק"ד דנ"מ בין השני פירושים אם היא גרושה מכבר לפי' א' א"צ חמשה אבל לפי' השני צריך ע"ש וע' בס' ישועות יעקב סק"ז שהביא ראיה דהעיקר כפי' השני ע"ש. וע' בס' בית מאיר שכ' על דברי הב"ש הנ"ל דא"כ גם לפי' השני אם היא גרושה ואומרת אי אפשי בתק"ח כגון זו שלטובתה נתקן מהראוי דנשמע לה וא"צ חמשה אבל לע"ד אין בידינו לשנות הדינים המבוארים ע"פ הטעמים הנאמרים להסביר הענין כי אולי יש עוד טעם נסתר מאתנו כו' ע"ש וע' בט"ז סק"ב:

ז **בלא קביעות מקום כשר.** וכ' מהרש"ל ביש"ש סי' ב' ומ"מ אם קבעו מקום ובעת החליצה הלכו למקום אחר גרע ומסתפינא שצריך חליצה אחרת ע"ש:

ח **ביום שלפניו** עבה"ט וע' בס' ישועות יעקב ס"ק י"א שהביא בשם הט"ז. שכ' דאם בעת הקביעות לא ידעו באיזה יום תהיה החליצה וקבעו מקום לחלוץ ביום זה או ביום זה לא מהני דאין ברירה. והוא ז"ל חולק עליו דמה ענין זה לברירה הרי הקביעות מקום הוא

לחליצה ומה ענין בזה לומר שלא הוברר בעת הקביעות באיזה יום תהיה החליצ' ומ"ש מהר"י ברונא דאם נתבטל יום החליצה נתבטל הקביעות היינו משום שקבעו בחליצה ביום פלוני וכשנתבטל היום אפשר שלא יחלוץ לה עוד אבל אם בתחילה הי' מסופק באיזה יום יחלוץ למה לא תועיל הקביעות הראשון ע"ש:

ט **חליצתה פסולה**. עיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס קי"ד שכ' דיש לו' דהיינו דוקא בנשואה שמחשב תחילת דין שע"י החליצה מתחלת לתבוע הכתובה וכמבואר טעם זה בהגהת מרדכי פמ"ח אבל ארוסה שחלצה בלילה יש מקום לדון לקולא רק שאיני מחליט זה לחלוטין ע"ש וע' נס' ישועות יעקב שכתב בפשיטות דהא דחליצה בלילה פסולה היינו אפילו בשומרת יבם מן האירוסין דלא חלקו חז"ל בתקנתם ע"ש:

י **דאין לחלוץ בע"ש**. בס' ישועות יעקב הביא בשם הט"ז דבשעת הדחק חולצין בע"ש כמו בגט ע"ש ושם מבורר דהיינו באם יש הכרח גדול:

יא **או אשה** עבה"ט בשם מהריב"ל שכ' דוקא שלא בשעת מעשה כו' בנה שורש דבר זה הוא מדברי הריב"ש סי' קפ"ב הובא בב"י לעיל ר"ס קנ"ז שכ' שנראה לו מלשון הרי"ף פ' החולץ גבי ואשתמודעינהו שאין אשה וקרוב נאמנים כשמעידים כן בשעת מעשה כו' ומהריב"ל מסיק שם דראוי להחמיר כדברי הריב"ש כי כך נראה מדקדוק לשון הרי"ף ע"ש. אמנם כבר כתב בב"י שם ע"ד הריב"ש דאין נראה כן מדברי הפוסקים אלא דאפילו לא אמרו כן אלא בשעת מעשה סומכין עליהם כו' ע"ש. גם בס' גט פשוט לעיל סימן ק"כ ס"ק י"ד הזכיר דברי מהריב"ל אלו וכתב דיש לדחות דקדוקו מלשון הרי"ף כו' וכ"כ הראנ"ח ח"א סי' פ"ט וגם בס' בני שמואל סי' מ"ט דקדק מדברי הטור דאפילו לא אמרו אלא בשעת מעשה סומכין עליהם וכן נראה מדברי הרא"ש והראב"ד והרשב"א כו' עכ"ד ע"ש ועמ"ש לעיל סימן קמ"ב סוף סק"ז. ומ"ש הבה"ט בשם רשד"ם דאפי' מפי כתב אפשר דמהני. ע' לקמן בס"ח בקצרה בבה"מ ס"ק כ"ה כתב שם בפשיטות דמהני. ועיין בס' ב"מ שכ' עובדא בא לידי שבאתה אשה עני' רחוק מ' פרסאות מזה לבקש יבמה לחלוץ ובאו שניהם לפני ובאשר חקרתי מי המכיר אותה לא הי' שום נפש מכיר בה ואף היבם מעולם לא ראה אותה ולא הכירה ואמרתי א"כ אי אפשר שתחלוץ והשיבה שיש אתה כתבים אולי יועילו וקריתי כתב מליצה מדייני עירה להשתדל לה חליצה מאחי המת בחנם ושם הי' נזכר היטב כי אשה זו שמה גוטכה היתה אשת ר' יוסף בן מרדכי שוויד ור"י הלזה הי' ניכר לנו באחי היבם ולכאורה די בזה אך אמרתי כי דברי רשד"ם הנ"ל אינם אמורים אלא באשה שעכ"פ מוחזקת בשמה אלא שחסר לנו הידיעה אם היתה אשת המת אבל בנ"ד מה הכרה היא זו במה שמעידים שאשה ששמה גוטכה

היתה אשת המת אכתי מנא ידעינן שאשה זו שמה הכי כו' ולכן הוריתי לה שתתעכב בגבולינו עד תשלום שלשים יום ותתחזק בשם זה ע"י דקראו לה וענתה עסי' ק"כ ס"ג ואז יש לסמוך על הכתב שבידה ואף שעדיין יש לספק שמא אשת המת בררה אשה זו דשמה כשמה לזה י"ל דבכגון זה לא חיישי' לשני יוסף ב"ש אף בלא צירוף שם העיר כו' והאריך שם בזה להסביר דעת הר"א בן אסמעל שהביא הב"י ובפי' ס"ח סעי' ל"ז שסובר שא"צ להכיר שזאת אשת המת והביא ראיות לדבריו ומסיק מכל זה נראה בשעת הדחק גמור שבל"ז יש מקילין אף בהכרת האיש אפשר יש מקום לסמוך על הר"א עכ"פ בהכרה דידה אך בנ"ד אינו כלל שעת הדחק כי מצאתי לה תקנה בהתחזק שמה ל' יום חלילה להקל במה שהחמירו כל גדולי הראשונים אך למיחש עוד שמא אשה זו שמה כשמה יש לסמוך עכ"פ בזה לצירוף דעת הר"א הנ"ל כו' וכן נעשה מעשה שאחרי עבור הל' יום חלצה לפני עכ"ד ע"ש ועמ"ש לעיל סי' ק"כ ס"ק י"ב: ועיין בס' בית הילל שכ' וז"ל כתב האור זרוע בשעת הדחק כגון שהיבם רוצה לילך למדה"י ואין כאן עדים שמכירין אותו יחלוצו אע"פ שאין מכירין וצ"ע (זה הובא בפי' ס"ח סעי' ל"ה בהגה ע"ש ועמ"ש לעיל סי' קמ"ב סק"ז) ואני ראיתי פעם אחת שבאו שניהם איש ואשה באסיפת המדינה לחלוץ ולא היו מכירין אותם שום אדם ונתנו חליצה באסיפת המדינה והיו שם בפעם הזאת כמה גאונים ולא מיחו ברב המסדר חליצה עכ"ל ומשמעות לשונו שגם במעשה זו הי' שעת הדחק וכ"כ בשו"ת בגדי ישע סי' ל' ע"ש עוד בתשו' מאמר מרדכי סי' פ"ב ופ"ג באורך:

יב **ובדיקתן נתבאר כו'** עיין בס"ח של מהר"ם אות ז' ועיין בשו"ת רבינו עקיבא איגר ז"ל חא"ח סי' ז' שדעתו להחמיר בבדיקת האיש אף בנודעו השנים דאיכא חזקה דרבא מ"מ יש לבדוק בב' עדים אף דגבי בדיקת היבמה מהני בדיקת נשים ואף אשה אחת כי אין ראי' מבדיק' היבמה חדא דיש לחוש לשיטת הרי"ף והרמב"ם דחליצת קטנה רק פסול מדרבנן (עב"ש ס"ק מ"ט) משא"כ חליצת קטן ודאי פסול מדאוריי' וחליצה מקרי דבר שבערוה כמ"ש הנ"י פי"ב דיבמות ועוד בלא"ה יש לחלק דדוקא בדיקת קטנה דהוי מלתא דגנאי לבדוק ע"י אנשים וממילא אף אשה אחת נאמנ' משא"כ בדיקת קטן דאפשר בקל לבדוק ע"י ב' עדים ע"ש ועמ"ש בפ"ת ליו"ד סי' רפ"א סק"ז. ומיהו י"ל דדוקא בבדיקת שתי שערות אבל בדיקת ריבוי שערות דהטעם דמהימנינן לאחד משום עבידא לגלויי כמ"ש בד"מ ובב"ש סק"ז י"ל דגם הוא ז"ל מודה דא"צ להחמיר עכ"פ בנודעו השנים ועמ"ש בביאורי לס"ח שם:

יג **אין סומכין כו'** עיין בתשו' נו"ב סי' צ"ג שתמה על דין זה דאין לדבר זה שורש לא בגמ' ולא בהרי"ף ורמב"ם והרא"ש והגם שהטור העתק דין זה בשם הרמב"ם הנה לא כתבו הרמב"ם לענין חליצה כלל רק לענין למכות ולעונשין ובמרדכי פ' מ"ח והובא בב"י מבואר דבר זה בשם גאונים הרבה ועל כל דבריו שם יש להשיב כו' (מ"ש בתשובה שם וז"ל ולא עוד אלא אפילו יהיבנא להמרדכי דידיה דאינו נאמן להעיד שפלוני אחי המת (עב"ש לעיל סי' קכ"ז סק"ב) היינו משום דרובא דעלמא לאו אחוהי דמיתנא הם וא"כ בא העד להוציא את פלוני מהרוב כו' עכ"ל איני מבין זה דמ"מ רוב' דעלמא הם בחזקת כשרות ולא יאמרו בעצמם שהם אחוהי דמיתנא לחלוץ לה ולהכשילה ולגבי פלוני זה שאומר גם כן בעצמו שהוא אחוה דמיתנה ליכא רובא דעלמא ואין העד בא להוציאו כלל מהרוב. ומה שתמה שם על המרדכי שכ' דהיתר יבמה לשוק הוא דבר שבערוה. ע"ש בסי' נ"ד דשם האריך יותר בזה. ע' בזה בח' רע"ק איגר שהוב' בס"ק הקודם וגם בתשו' חמדת שלמה ס"ס ע"ט הבאתיו (לעיל סימן קנ"ז סק"ט) וליישב דעת הגאונים הנ"ל נ"ל דאינהו באמת ס"ל כדעת הרא"ש (לעיל סי' קנ"ח ס"ג בהגה) דעד א' ביבמה להתירה לשוק אינו נאמן דמסני סניא לי' כו' וכל זה לפי פי' המרדכי גלוי מלתא (שאמרו בהחולץ גבי אחוה דמיתנא) היינו שמוחזק בלא"ה וכבר כתבתי ששלשה עמודי הוראה לא פירשו כן. וגם על הש"ע תמיה לי שהרי פסק בסי' קנ"ח ס"ג דעד א' נאמן ביבמה להתירה לשוק ואיך פסק כן דלהעיד שהוא בן יג"ש צריך עדים כשרים והאריך ליישב קצת ומסיק ומכל הלין טעמי עכ"פ נ"ל שאין להחמיר כ"כ בענין עדות על קטן שהוא בן י"ג שנה ואף שאין בכחי לחלוק על גדולי הקדמונים אבל עכ"פ כל מה דאפשר להקל (באם יש צד בלא"ה להקל עמ"ש לקמן ס"ק ט"ו) יש להקל ע"ש. וקצת חידוש על הגאון נו"ב ז"ל שלא הבי' בזה דברי הש"ג סוף קדושין דהוה תנא דמסייע לי' שכ' שם בשם ריא"ז וז"ל ובסה"ת אומר בהלכות חליצה שאין האב נאמן על בנו להחזיקו גדול בחליצה ואין שיטות התלמוד כדבריו שהאב נאמן על תולדות בנו לומר שבזמן פלוני נולד או בענין זה נולד בין אם להעיד עליו בממון כגון להחזיקו בכור ולתת לו פי שנים בין אם בא לפוסלו ולומר שנולד בפסול ונאמן עליו להתירו בממזרת או להתירו בפסולי כהונה אם הי' כהן וכן אם בא להעיד עליו בשאר האיסורין להחזיקו בגדול לכל דבריו חוץ מן המכות והעונשים כו' עכ"ל ע"ש ועיין במג"א סימן תקע"א סק"ג. ועמ"ש בפ"ת ליו"ד סימן פ"א סק"ז: (ובתשו' ח"ס ח"ב סי' פ"ו כתב להשואל וז"ל ראשון תחלה נאמר מספר השנים אשר לו יחקר ע"פ הרבה מאנשי ק"ק א"ש לכאורה אם נפסול עדות האב ובעי' דוקא ב' עדים כשרים להעיד על השנים א"כ בעינן ב' עדים היודעים יום לידתו כי אלו

אנשי עיר הנ"ל המעידים עתה שהוא כבר בן י"ג שנים כולם ע"פ האב המה מעידים ואין ממש בעדותם אבל זה ליתא אע"פ שהאמת כן הוא שכל עדותן הוא ע"פ מה שהחזיק האב את הבן בחזקת יג"ש מ"מ כיון שהחזיק כן שלא בשעת מעשה עדות יבמה והוחזק כן הרי הוא נאמן אפי' לסקול על ידו כאות' אשה שהי' מורכב שנה על כתיפה בפ' עשרה יוחסין וכמ"ש הרמב"ם פי"ו מה"ס גדולה מזו לענין עד א' דעלמא מהימן בכה"ג לעונשים ואם לא נאמר כן לא תמצא אדם לוקה ומביא קרבן על נדה דמי יאמר שהי' נדה כו' באופן שעדות השנים ע"פ אנשי ק"ק א"ש הוא עדות גמור וכשר מה"ת כו' עכ"ל. ותימה שלא הזכיר כלל מדברי הש"ע דאף להי"א המקילין דמועיל חזקת השכנים מ"מ בעינן דוקא שלא ע"פ האב עיין בב"י וגם לא הזכיר כלום מדברי הנו"ב הנ"ל וצ"ע ועיין בבה"ט ס"ק י"ג בשם הרש"ך והרשד"ם ועמש"ל סי' י"ז ס"ק ט"ז):

יד **או בדקום**. ט"ס הוא וצ"ל אם בדקום. ביאור הגר"א ז"ל וכן הוא בלבוש סעי' י"א:

טו **אם יש להם ריבוי שערות או שהם ארוכות**. עיין בתשו' נו"ב סי' ל"ג על דבר יבם קטן ואביו מעיד שהוא בן י"ג שנים ויש לו שערות הרבה אבל אין בכולן אפי' אחד שיהא כרוחב אצבע רק קצתן הם כדי לקרוץ בצפורן וקצתן כדי ליטול בפי זוג וקצתן כדי לכוף ראשן לעיקרן. וכתב הנה שיעור אורך השערות כתב בפי' ס"ח סעי' כ"ז שהוא כרוחב אצבע שקורין אמה. ודעת הב"ח (הובא בהגהת הב"ש שם) דאם היבמה יושבת עגונה כמה שנים גם על שיעור זה אין לסמוך כ"א ארוכות הרבה. ובסי' קנ"ה סעי' י"ח פסק הש"ע דשיעור אורך השערות לחליצה הוא כדי לכוף ראשן לעיקרן וכ' שם הב"ש בשם הט"ז דאין זה סותר למה שמבואר בפי' ס"ח דבעינן כרוחב אצבע דשם מיירי שאין ידוע שהוא בן י"ג שנים וגם שם א"צ בדיקת גומות. ולפ"ז היכא דידוע שהוא בן י"ג סגי בשערות כדי לכוף אלא שצריך בדיקת גומות. אך כ"ז בלא ריבוי שערות אבל ביש ריבוי שערות כתב בש"ט סי' קס"ט אם יש להם ריבוי שערות או שהם ארוכות כו' חזקה שבאו לכלל שנים וחולצים וע"ז סומכים שלא לבדוק אם יש גומות כו' הרי דריבוי שערות אף שאינן ארוכות מהני אף בלא נודעו השנים וגם לא בעי בדיקת גומות ומדלא הזכיר המחבר בריבוי שערות שיעור גודלן משמע דכוונתו על סתם שערות כפי שיעורן לחליצה להמחבר (בסי' קנ"ה) דהיינו כדי לכוף (ע' בש"ע לעיל סי' קמ"א סעי' כ"ח) אך הב"ח בסי' קנ"ה פסק כשיש ריבוי שערות א"צ לבדוק באורך השערות כלל דמסת' הגיע לכלל גדלות וא"צ לבדוק אם יש בעיקרן גומות גם א"צ לבדוק אם יש ביניהם על הפחות ב' שערות שיהי' בהם שיעור כפיפה. אלא שכל זה נוכל לומר בנודעו השנים ע"פ עדים (נראה שמפרש מ"ש הב"ח דמסתמא הגיע לכלל גדלות אין כוונתו על השנים אלא ר"ל

דע"י שערות אלו היא נחשב גדול אחר שנודע לנו ג"כ שהוא בן י"ג ש. ולשון דמסתמא. קצת לא משמע כן) אבל בנדון השאלה דידן דלא נודעו השנים ע"פ עדים כשרים ומה שאביו מעיד עליו שהו' בן י"ג ש הרי דין פשוט בטור וש"ע שאין סומכין במנין השנים לא ע"פ קרובים כו' א"כ אפשר דהא דמהני ריבוי שערות שנסמוך ע"ז שהגיע לכלל שנותיו הוא דוקא בשיש בכולם כדי כפיפ' אבל אם אין בריבוי כדי לכוף רק מעט שערות הם כדי לכוף לא. אמנם כיון שדבר זה אינו מפורש וכבר כתבתי למעלה (הובא לעיל ס"ק י"ג וע"ש) דנ"ל מדברי הרי"ף והרא"ש והרמב"ם דהאב נאמן לחליצה א"כ עכ"פ על עדותו של האב בצירוף ריבוי שערות יש להקל אם יש בהם קצת כדי כפיפה והמותר אף אין בהם כדי כפיפה עכ"ד ע"ש היטב. וע' בס' ישועות יעקב סק"ח תשובה ארוכה בענין זה והזכיר ג"כ דברי הב"ח הנ"ל שכתב שאם יש ריבוי שערות א"צ לבדוק כלל באורך השערות אפילו לראות אם יש ב' שערות שיהי' בהם שיעור כפופה והוא ז"ל האריך דגם הב"ח לא איירי אלא בנודעו השניה ע"פ עדים כשרים (וכדברי הנו"ב הנ"ל) ואפילו בנודעו השנים ע"פ עדים ג"כ אין לסמוך ע"ז למעשה ומסיים שם וז"ל גלל כן לדעתי חלילה להקל בזה לסמוך על ריבוי שערות שאין בהם אפילו שתים כדי לכוף ראשן לעיקרן בפרט באיסור יבמה לשוק ולהוציאה מחזקת זקוקה ובפרט היכא שאין השנים ידועים ע"פ עדים גמורים דבזה כ"ע מודים ולא נחלק אדם מעולם ואף אם ידועים השנים ע"פ עדים אני מיראי הוראה להקל באיסור תורה ונכון מאד להחמיר בזה ביחוד שאין בזה מקום עיגון עכ"ל ע"ש: (וע' בתשו' ח"ס ח"ב סי' פ"ו ע"ד החליצה שנעשה בב"ד ע"י שנודע להם מהרבה אנשים מעיר היבם שכבר עברו עליו י"ג ש אך ע"פ האב המה יודעים וגם בדקו עד א' ומצא ריבוי שערות שהי' בהם לכוף ראשן לעיקרן וגם גומות וכעת מערער רב אחד ואומר שהאב הביא החלוץ לפניו ובדקו ולא מצא שום רושם שיער. והשיב הנה עדות השנים ע"פ אנשי עירו שיודעים ע"פ האב שהחזיק כן שלא בשעת מעשה הוא עדות גמור וכשר מה"ת כו' (ע"ל ס"ק י"ג) ולפ"ז אחר שמצא מעלתו ריבוי שערות כדי כפיפה וגם גומות הי' מהראוי לחלוץ אע"פ שלא הי' בהם גם אחד שהי' גדול כאצבע אמה ואין לפקפק על זה אך זה שמערער אחד שהאב הביא החלוץ לפנין ולא מצא שום רושם שיער הנה אם הי' כאן ב' כתי עדים המכחישים זא"ז אע"פ שמן הדין הי' לומר אוקי תרי להדי תרי ואוקי אשה בחזקת איסור מ"מ הכא קיל אדרבא אוקי גברא אחזקת שהביא ב"ש חזקה דרב' כיון שיש עדים שעברו עליו הג"ה זמן רב ועוד קולא אחרת כבר יצא הדבר בהיתר קודם ביאת עדות השניים וזהו סברת הר"י בר ברוך בתוס' כתובות כו' ע"ב. אך כ"ז היינו צריכין אם כת השני הי' מכחיש הכת הא' לומר

היינו באותו מעמד ולא הי' בו שערות אבל עכשיו שמעידים על זמן אחר א"כ הא קיי"ל (בח"מ סי' ל) דמתרצים דבריהם אפילו על צד הרחוק וא"כ הי' לנו לומר שנשרי בין כך כדי לקיים דברי הראשונים מכ"ש הכא שהדעת נותן שהאב העבירם במזיד להנאת ממון או לנקום נקם כמבואר כו' ואולי כיון שמעלתו הזכיר גם גומות בדבריו אע"פ שלא הי' צריך להם הו"ל כבא לידון בשטר וחזקה (בח"מ סי' ק"מ ס"ד) דכיון דחזקה מכח שטר אתי צריך לברר וה"נ אפשר גבי גומות מכח שערות את' והיכא דאפשר לברר עדיין יש לברורי דהוי כמו שלח ואחוי לך גבי בעל מום בקדושין ס"ו ע"ב אך באמת ז"א כי אינו דומה לשלח ואחוי דהכא א"א לברורי כמ"ש הטור סי' קנ"ה בשם סה"ת דאין אנו בקיאין בגומות כו' (ע"ל ס"ק י"ז) וסיומא דפיסקא דאיתת' דא מותרת לכל גבר דתיצביין והסכים עמו רב מוסמך אחד להתיר' בלי פקפוק ע"ש):

טז **ריבוי שערות**. ע' בתשו' נו"ב ס"ס צ"ג שכ' דאם נמצאו רבוי גומות בלא שערות כלל לא מהני דע"כ לא אמרו (לעיל סי' קנ"ה סעיף ט"ז) דמהני גומות ולומר חזקה שערות הי' בהם ונשרו אלא בנתברר שהגיע לכלל שנים דיש לנו חזקה דרבא שהביא סימנים אלא דחזקה זו לחוד אינו מועיל לחליצה וכשיש ג"כ גומות ויש לנו חזקה אין גומות בלא שערות בצירוף שני חזקו' הללו מחזיקין אותו לגדול אבל בלא נודע מספר שנותיו ואזד' לי' חזק' דרב' ולסמוך רק על חזק' שאין גומות בלא שערות וע"ז לסמוך לו' שהו' בן י"ג"ש לא סמכי' עכ"ד:

יז **שלא לבדוק** עב"ש סק"י חולק על הב"ח שכ' שאין אנו בקיאין בבדיקת גומות דז"א דגומות בלא שערות אין אנו בקיאין אבל אם יש שערות רק לבדוק אם יש גומות תחת השערות שפיר אנו בקיאין גם בט"ז בסי' קנ"ה כתב כן ע"ש. וע' בתשו' נו"ב סי' צ"ג שתמה עליהם על המבואר מדבריהם דעכ"פ גומות בלא שערות אין אנו בקיאין והרי שורש דבר זה שאין אנו בקיאין בגומות הוא מדברי הטור בסי' קנ"ה בשם ס' התרומה (בש"ע שם סעיף כ"ב) ולא נזכר שם כלל שאפילו בגומות בלא שערות אין אנו בקיאין דשם כתב דאין אנו בקיאין להבחין שלא יהי' גומא ור"ל דלא ראינו גומות אינו ראי' ואולי יש גומות קטנות שאין חוש הראות שלנו שולט ולכן החמיר שם שאינה ממאנת אבל היכא שאנו רואין גומות אפילו גומות לחוד בלי שערות למימר שאין חוש הראות שלנו מועיל למה שאנו רואים בחוש זה לא שמענו. והאריך קצת בזה ומסיים דזה בלי ספק שאנו בקיאין בגומות ע"ש. ובס' כרם שלמה הביא דבתשו' בית אפרים סי' קל"א העלה בשם הגאון בעל הפלאה להחמיר כהב"ח דאף לבדוק אם יש גומות תחת השערות

אין אנו בקיאין ע' שם וע' בפי' ס"ח סעי' כ"ז בהגהת הב"ש שם וע' לעיל ס"ק ט"ו ועמ"ש בביאורי לס"ח של מהר"ם אות ז':

יח **גדולים בקומה.** ע' במל"מ פ"ב מהל' אישות דין כ"ב שכתב דדוקא כשהמבוקש הוא שיהי' גדול כשראינו להם שהם גדולים בקומה אמרי' שהם גדולים ג"כ בשנים אבל כשהמבוקש הוא שיהי' קטן אף שהם קטני הקומה אין הוכחה מזה שלא הגיע לכלל שנותיה דדילמא ננסת היא ודלא בתשו' פ"מ ח"א סי' י"ח ע"ש. וע' במג"א סי' תקע"א סוף ס"ק ג' דמשמע כדברי הפ"מ:

יט **ויש פוסלין** עב"ש ס"ק י"ג וע' בתשובת נו"ב תניינא סי' קנ"ג מ"ש בזה:

כ **וגם שהוא מב' חתיכות** (עי' בתשובת ח"ס ח"ב סימן קי"ב ע"ד מנעל של חליצה שהיה בעיר אחת עשו מג' חתיכות דהיינו העקב הסובב אחורי הרגל תפו' להפנת' שהיא ע"ג הרגל והשולי' שהיא תחת הרגל היא חתיכה שלישית ובא חכם אחד ואמר שכל החליצה שעשו במנעל זה פסולות כי גם הרמ"א ז"ל לא כתב רק שיהי' מב' חתיכות אבל לא משלש והוא ז"ל השיב ואין בדברי החכ' ההוא ממש והדבר פשוט שכשר אפי' לכתחלה למאי דנוהגים במנעל תפור מב' חתיכו' כי אין שום חילוק בין ב' לג' וראי' ברורה מדברי יש"ש פמ"ח סי' ה' כו' ואני אומר יה"ר שלא תבואנה בנות ישראל לחליצה אבל אם ח"ו יבואו לידי אתיר לכתחלה בכיוצא בזה עכ"ד) ועיין בס' זכור לאברהם ה' חליצה אות ט"ו שכ' דעור השולא נוהגין לעשותו יותר קשה מעור גב המנעל. וכ' עוד ולענין הגוון גב המנעל והאזנים והקרסים והלולאות מבפנים הם לבנות (לאו דוקא לבן אלא כלומר שלא נצבעו. והטעם מבואר בד"מ ס"ק י"ד) ומבחוץ הם שחורות אמנם השולא הרצועות הם לבנים לגמרי בין מבפנים ובין מבחוץ. וכן יתפור כל המנעל בעור לבן. והתפירות הם מצד חוץ וכמו כן הקרסי' והלולאות רצועות הכל הוא מבחוץ דהיינו שהם תחובי' מצד חוץ לצד שלפנים ע"י התפירה. וע"ש עוד דהתפירה שבגב המנעל נוהגין שהוא תפור באמצע הפתוח לשימת הרגל לצד שמאל (היינו במנעל ימין. ובמנעל של שמאל הוא להיפך) וכ' עוד דהרצועות יש לתופר' בסוף הלולאות והקרסי' דהיינו בשפה הפתוח מהמנעל אשר דרך שם מכניס הרגל דהיינו בין סוף האזנים לכתחילת גוף המנעל ע"ש:

כא **לצורת רגל ימנית** עבה"ט בשם שבו"י דהיינו שיהי' באלכסון מאצבע גדול כו' ועיין בס' כרם שלמה הביא סימן אחר על צורת רגל ימנית בשם ס' פחד יצחק שכ' וז"ל וידעת עוד כי כאשר צריכ' אנו לחלוץ לאטר ברגל שמאל יש לנו פה פיראר"א המנעל מתוקן לרגל שמאל זה הוא ההפרש כי במנעל של ימין החומרתות הם בצד שמאל כשהמנעל ברגל היבם והלולאות בצד ימין וגם התפירה האירוכה היא בצד ימין ובצד שמאל איכא

החלק שאין בו תפירה ומנעל של שמאל החומרתות הן בצד ימין כשהמנעל ברגל היבם והלולאות בצד שמאל והתפירה הארוכה היא בצד שמאל ובצד ימין איכא החלק שאין בו תפירה עכ"ל) היינו לפי מנהג מקומו שעושין כל המנעל מחתיכה אחת כדעת המ"א לעיל סעי' ולמנהגינו ע"י רמ"א שם שהוא מב' חתיכות לא שייך סי' זה דתפירה הארוכה רק יש סי' ע"י התפירה שבגב המנעל כמ"ש בס"ק הקודם) ועיין בס' זכור לאברהם אות ח' כתב בשם מוהר"י אבולעפיא ז"ל שלא הי' מקפיד לסברת הרב שבו"י הנ"ל רק הי' נוהג בהיכר המנעל ע"י הקרסי' לבד דברגל ימין הי' עושה הקרסי' לצד שיואל ולא הי' מקפיד בגוף המנעל שיהי' באלכסון והוא ז"ל האריך קצת בזה ומסיק דמ"מ טוב וישר לחוש ג"כ לסברת שבו"י שלא יהי' שום פקפוק ע"ש:

כב **ברגל שמאל** עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קנ"ו שכ' שאף שהדין פשוט בטור וש"ע וכל הפוסקי' שאם חלצה בשמאל חליצתה פסולה ולא פקפק בזה שום פוסק יש לי בזה מקום עיון כמו שכתבתי בחבורי צל"ח למס' ברכות דף ך' כו' והאריך בזה והיוצא מדבריו דאין כאן הלכה ברורה שתהי' פסולה כיון דלר' יוחנן חליצתה כשרה ואין לנו הכרעה מדברי הגמרא אם הלכה כר"י או כרבא וגם הרמב"ם לא הזכיר דין זה חלצה בשמאל חליצתה פסולה רק בנחתך רגל ימין והוא לא מטע' ששמאל פסול לחליצה רק דבעינן שיהא בכלל ועמד ואמר אבל אם אין רגלו חתוכה אפשר דאפי' חלצה בשמאל כשרה לכן צירף ס"ק זה דחליצת שמאל לשאר ספיקות ולעשות ג' ספיקות להתיר (כמו שיובא לקמן סכ"ה ס"ק כ"ד) ע"ש ועיין בתשו' רבינו עקיבא איגר סי' קכ"ב תשובת חתנו הגאון רבי משה סופר ז"ל שהביא שם בשם הגאון ר"ז מרגליות שמצא בראב"ן דאם חלצה בשמאל בדיעבד כשר ועפ"ז עלה בדעתו לצרף חליצת שמאל להיתרים אחרים וחשש עיגון. והוא ז"ל פלפל בדבריו וגם בדברי הנו"ב הנ"ל והעלה דאין לעשות מזה שום סניף בשום מקו' כלל לחלוץ בשמאל אפי' בקיטע מכ"ש באינו קיטע עש"ה (ובתשו' חתם סופר ח"ב סי' ע"א וע' עוד בתשו' הרדב"ז ח"ה סי' ב' אלפים צ"ה בתשובת הרב המגיה שם) ושם האריך בענין שאמרו בנדה דף ז' כדאי ר"א לסמוך עליו בשעת הדחק ובדברי הש"ך יו"ד ס' רמ"ב בזה וע"ש עוד בסי' ר"ה מזה:

כג **שמניחין אותו לרגלי הצורה.** עיין בס' יד המלך פ"ד מהל' יבום מה שתמה על דין זה:

כד **שחולץ בשתיהן.** עבה"ט עד וב"ח כתב דמנהג הוא לחלוץ זה אחר זה ויכוונו היבם והיבמה כו' ובב"ח סיים בה וז"ל דהשתא אין כאן חששא דחליצה פסולה דכיון דשניהם נתכוונו שלא תהא נפטרת מזיקתה כלום בחליצת אותו רגל שאינו בדין אינה חליצה כלל וכאילו לא חלץ לה ולא כסלה על האחין בחליצה זו והכי נקטינן וכך אני נוהג עכ"ל

מבואר בס"ח של מהר"ם אות נ"ט ס' ואות ע"א ופ"ד ע"ש וכ"כ בתשו' מהר"ם לובלין סי' ט' ע"ש באורך. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קנ"ה שכ' על דבר אטר ברגלו הנה פשוט הדבר שחולק בשני רגליו דהיינו בזה אחר זה כדברי הב"ח ולא משניהם בבת אחת וכל דברי מהר"ם לובלין בתשובה סי' ט' צדקו בזה שלכל הענינים הוא יותר טוב להיותו בזה אחר זה (בתשו' מהרמ"ל שם מבואר הטעם דא"ל לפסק הב"י שתחליץ הבי' מנעלים בבת אחת בשתי ידיה איכא למיחש שמא תתכוין לזה שאינו ימין ע"פ האמת וכמ"ש מהרי"ו בענין שני גיטין בבת אחת אבל כשחולצ' זה אחר זה אין שום חשש כמו בנותן שני גיטין זה אחר זה ע"ש וע' בזה בס' גט פשוט לעיל סי' קכ"ט ס"ק ק"ד ולעד"נ עוד טעם דאילו לדעת הב"י נמצא שלאחד מהם היא חולצת ביד שמאלה והרי לכתחילה בעינן שיהא בידה הימנית כדלקמן סעי' ל') ושתאמר כפירוש שבזה שהדין נותן שהוא הכשר לחליצה בו מכוונת למצות חליצה ובזה שאינו נחשב ע"פ דת תורתינו להיות כשר לחליצה אינו מכוונת למצות חליצה כלל רק כמתעסקת ופושטת מנעל מאיש נכרי. וחשש חליצה פסולה לחזור על כל האחים אין כאן כיון שאומרת בפירוש שזה שאינו ע"פ הדין אינה עושה לשם חליצה כלל ועוד שעיקר הדין חליצה פסולה שתחזור על כל האחים אינו מוסכם וגם התוס' כתבו דדוקא היכא שהפסול הוא מחמת חלישת הזיקה (ע' בס' בית מאיר) ואמנם אעפ"כ היכא שיש אח אחר אפי' קטן מהאטר חולצת מהשני וכן עשינו פה מעשה כי למה לנו להקל נגד הרמב"ן (הובא בפי' ס"ח) והרשב"א הניח בצ"ע. הגם שעל עיקר דברי הרמב"ן יש לדון שגם לדבריו לא שייך חומרא זו אלא בנעשה אטר אבל אטר מעודו למה לא יחלוץ עכ"ז אין דברי נחשב למאומה נגד תורתו של הרמב"ן ז"ל ולכן היכא דאיכא אחר אפילו רחוק איזה פרסאות אין לעשות מעשה נגד הרמב"ן ע"ש: ולכאורה מלשון הנו"ב הנ"ל שכ' ואמנם אעפ"כ היכא שיש אח אחר כו' משמע דכל מה שכתב עד כאן מיירי בליכא אח אחר והוא תמוה דא"כ למה הוצרך לומר דהעיקר כדברי הב"ח ומהר"ם לובלין הרי בכה"ג שאין שם אחים אלא הוא ליכא פלוגתא כלל וגם הב"י מודה דבכה"ג ח לצת בזה אחר זה כיון דליכא חשש שצריכה חיזור על כל האחין וכן מבואר להדיא מלשון הב"י בפי' ס"ח סעיף מ' שכתב ונ"ל שאם יש לו אח אחר צריכה לחלוץ שתי רגליו בב"א בו' ע"ש ועוד דא"כ למה הוצרך להזכיר שתאמר בפירוש שבזה שאינו נחשב ע"פ דת כו' מאחר דלא שייך חשש חיזור על כל האחין. וצ"ל דמ"ש ואמנם אעפ"כ היכא שיש אח אחר כו' כוונתו הראוי לחלוץ ועד כה מיירי ג"כ דאיכא אח אחר אלא שאינו ראוי לחלוץ שהוא קטן וצריכה להמתין עד שיגדיל או שהוא במדינת הים וגם בעובד' דמהר"ם לובלין מבואר שם שהיה אח אחר אלא שהיה חולה ברגלו ע"ש:

והנה בדברי הב"ח ותשובת נו"ב הנ"ל כתבו סתמא שחולץ זה אחר זה ולא הזכירו איזה מהם יחלוץ תחילה משמע דאין קפידא בזה אך בתשו' מהר"ם לובלין שם כתב בהדיא דיש לחלוץ מתחילה הרגל הימין של כל אדם ואח"כ השמאל שהיא ימין דידי' וביאר שם הטעם משום דמסתבר לן טפי דעת הסמ"ג דס"ל דאפילו אטר חולץ בימין של כל אדם כו' ע"ש וכן מבואר בס"ח של מהר"ם באות נ"ט ע"ש וכן העלה בס' ישועות יעקב ס"ק ט"ז והביא שם שגם מהרש"ל ביש"ש כתב כן בהדיא דאף שחולץ בשתי רגליו מ"מ של ימין הוא העיקר וחולץ תחילה בשל ימין ואח"כ בשל שמאל ע"ש וכל זה שלא כדעת הגאון בעל גט מקושר שכ' בהגהותיו לס"ח של מהר"ם אות ע"א שתחלוץ תחילה בימין דידי' שהוא שמאל כל אדם ע"ש. ועמ"ש עוד מזה בביאורי לס"ח של מהר"ם אות נ"ט ואות פ"ד: ומה דהגאון בעל גט מקושר שם תמה על הב"ח ומכר"ם לובלין והב"ש והרב המסדר שכולם כתבו שיכוונו שאם אינו ע"פ הדין אזי לא תעלה לשם חליצה כלל ותמה עליהם דזהו כמו תנאי ומה תועלת בתנאי הא קי"ל אין תנאי בחליצה ומסיים שם דזהו כשגגה מלפני השליט ע"ש. לכאורה רציתי לישב תמיהתו דהנה הא דאין תנאי בחליצה מפורש בגמ' משום דבעינן שאפשר לקיים ע"י שליח א"כ י"ל עפ"מ שפלפל המל"מ בפ"ו מה' אישות סוף דין א' דלא בעי' משפטי התנאי רק בתנאי דלהבא כגון אם אעשה כך או אם תעשה כך אבל בתנאי דלשעבר כגון אם עשיתי דבר זה או אם עשית א"צ משפטי התנאים ע"ש (וע' בס' יד המלך שם) מעתה י"ל דלא בעינן ג"כ אפשר לקיים ע"י שליח וכן מצאתי להדיא בתשו' ברית אברהם סי' ט"ו שכ' כן בענין המקדש על תנאי אם לא נבעלה לפסול לה ע"ש והובא בקצרה לעיל סי' ו' סי"ז ס"ק ט"ז וא"כ הכא נמי זה התנאי דאם הרגל הזה הוא כשר לחליצ' אינו תנאי דלהבא ולא בעינן אפשר לקיים ע"י שליח ולכן שפיר מועיל תנאי הזה (ולפ"ז הי' יוצא דין חדש בהא דלקמן ס"נ דאם תלה התנאי בלשעבר כגון אם נתת לאבי במקום פ' ק"ק זוז וכדומה שפיר הי' מועיל התנאי לבטל החליצה) איברא הא מסקנת המל"מ שם אינו כן אלא דאפי' בתנאי דלשעבר בעינן משפטי התנאים ועוד דמדברי התוס' בכתובות דף ע"ד בד"ה תנאי מבואר דהך מלתא דבעינן שאפשר לקיימו ע"י שליח אינו תלוי בשאר משפטי התנאים ע"ש (וזה תימה על תשובת ברית אברהם הנ"ל שלא הזכיר מסקנת המל"מ הנ"ל וגם לא דברי התוס' הנ"ל ובאמת בנידון ד די' לא הי' צריך כלל לזה לפי המבואר בכתובות שם גבי קדושי ביאה דאיתקוש הויות להדדי ע"ש א"כ י"ל דה"ה בקידושי עבירה וכן מבואר להדיא בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' קמ"ז ע"ש) אמנם עיין בס' ישועות יעקב לקמן ס"נ ס"ק נ"ז במ"ש שם ליישב שינוי הסוגיות ביבמות דף נ"ג ודף ק"ו שכבר עמדו ע"ז התוס' שם

בד"ה רבינא ולפי דבריו שם יש ליישב ג"כ תמיהא הנ"ל ודוק) (גם י"ל לפמ"ש הרמב"ן בחידושיו ב"ב דף קכ"ו הובא בס' בית מאיר לעיל סי' ק"כ ס"ד דהא דמהני תנאי בנזיר אף דא"א לעשות ע"י שליח (ע' בתוס' נזיר י"א ע"א ד"ה על מנת) משום דכי גמרינן מתנאי ב"נ וב"ר ה"מ כיוצא בו שהוא תנאי שבין אדם לחבירו אבל תנאי שבינו לבין עצמו בכל ענין הוי תנאי והטעם נותן שהרי מדעתו התנה ורוצה הוא לקיים תנאי הלכך אף תנאי כפול לא בעינן ע"ש הנה סברא זו יספיק גם כאן דהא דאין תנאי בחליצה ה"מ בענין תנאי שתתן לך ק"ק זוז כדלקמן ס"נ דהוא תנאי שבין אדם לחבירו משא"כ הכא אם הרגל הזה הוא כשר לחליצה הוי כתנאי שבינו לב"ע וצ"ע ועיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' צ' דנראה שנעלם ממנו דברי רמב"ן אלו וע"ש): ועיין עוד בנו"ב תנייא ס ' קנ"ו שנשאל בעובדא שאחד חלץ ליבמתו וקודם החליצה ראו שהוא שולט בשתי רגליו וחלץ בימין כדת של תורה ואח"כ כאשר נשתדכה היבמה בא החלוץ וערער על החליצה ואמר כי באמת הוא אטר הרגל ומה שלא הגיד זה בשעת החליצה במרמה עשה דבר זה כי ידע הדין שהיבם והיבמה חולקי' בננסי המת והיבמה אמרה שלא הניח המת כלום ולכן עשה גם הוא בערמה וחלץ חליצה פסולה ואז תעשה שידוך ויתפרסם בתנאים כמה היא מכנסת לנדן וילך ויגלה לפני הב"ד שהיא חליצה פסולה ותצטרך חליצה אחרת ותהי' מוכרחת לחלוק עמו בנכסים. ושאל השואל. אם הוא נאמן בנך לפסול החליצה. והשיב ע"ז בארוכה והעלה דיש להתיר כאשה הזאת לשוק ולא משגחינן בדברי החלוץ שמוצי' לעז שהוא אטר חדא שאינו נאמן מטעם אין אדם משים עצמו רשע דאם איתא שהוא אטר עשה מעשה רשע שאם הי' מת פתאום הי' מכשול בא על ידו באיסור יבמה לשוק (כי היו שם עוד אחים) ואף שכתבו התו' במס' ב"מ דף ג' דא"א מע"ר אפ"ה כיון שאינו רוצה להביא חולין בעזרה נאמן וא"כ ה"נ יאמר שעושה תשובה ואינו רוצה להכשיל שתנשא בחליצה פסולה הא ליתא דע"כ לא כתבו כתו' סברא זו אלא לגבי עצמו אבל לקלקל אחרי' אינו יכול כו' והגם שאין היתר זה ברור דאולי לא שייך א"א מע"ר אלא בדבר שהתורה קראתו רשע כו' (ע' בזה באורים ותומים כללי מגו אות ק"ה ובתשו' ברית אברהם סי' י"ג הובא קצת לעיל סי' ו' ס"ק ט"ז) הנה יש כאן עוד היתר שהרי אף אם נאמין לדברי החולץ הזה שאומר שהוא אטר אין כאן פסול ודאי בחליצה זו דהא סמ"ג וסמ"ק ס"ל דאפי' אטר חולץ בימין של כל אדם ואפי' הפוסקים דס"ל דחולץ בשתיהן היינו משום דמספקא להו אזלי' בתר ימין דידי' רק הטור ס"ל שחולץ בימין דידי' וא"כ אפי' אם הוא אטר אין נאן רק ספק פסול ומעתה יש כאן ס"ס ספק שמא שקר בימינו ואינו אטר כלל ואת"ל שהוא אטר שמא אזלי' בתר ימין דעלמא וס"ס המתהפך הוא

כו' ואף שיש כאן חזקת איסור ורבו המחמירין שלא לסמוך על ס"ס מ"מ הרי יש כאן שלש ספיקות דאפי' חלצה בשמאל אין כאן הלכה ברורה שתהי' פסולה כו' והאריך בזה (הובא קצת לעיל ס"ק כ"ב ועמ"ש שם בשם ת' רע"ק איגר) ומסיים וז"ל באופן שכיון שיש כאן שלש ספיקות להתירה לשוק יש להתירה ובפרט שכבר כתבתי סברות' שאין להאמינו לסתור דבריו הראשונים בשעת החליצה שאינו אטר והיינו אם עשו מסדרי החציצה כנהוג ושאלוהו בשעת החליצה אם אינו אטר רגל. ואמנם אע"פ שהיא מותרת לא ימהר להתיר ויצוה לשכנים של החלוץ שישגיחו בצאתו ובואו באופן שלא ירגיש בהם כלל שהם נותנים דעתם על זה כי בלי ספק יותפס בשקרו ואם בכל זה יערים תמיד לא ישגיח בו ויתיר האשה. אך לחומר הענין ישאל ג"כ עוד לרב מפורסם עכ"ל ע"ש. ועיין בס' ישועות יעקב כאן ס"ק ט"ז ובביאורו לס"ח בקצרה ס"ק י"א שנשאל ג"כ על מעשה כזה ממש והעלה ג"כ להתירה חדא דאינו נאמן דאין אדם מע"ר אף בדבר שאינו פסול לעדות ועוד דבדיעבד יש לסמוך על דעת המכשירין בימין דעלמא במקום שיש עוד צדדים ע"ש: (ובתשובת ח"ס ח"ב סי' צ"א נשאל מחותנו הגאון מהרע"ק איגר זצ"ל על נדון כעין זה בחלוץ אחד שקיבל ממון רב לחלוץ ואמר להב"ד שאינו אטר והב"ד נסוהו ועבר ד' פעמים ימין ברישא וב' פעמים עבר של שמאל תחל" ודנוהו לשולט בב' רגליו וחלץ בימין ואחר החליצה מוציא קול שהוא אטר ורוצה לדחוק ליתן לו עוד מעות אי נאמן בזה וכתב הגאון רע"ק ז"ל שדעתו נוטה להקל כי בנ"ד אין עוד אחים ואם הי' אומר שהוא אטר היינו מניחין לו לחלוץ בב' רגליו והב"ד אמרו לו שמוכן אצלם גם מנעל של שמאל וא"כ הי' בידו לחלוץ חליצ' הגינה והי' נאמן בדבריו שאינו אטר ושוב א"ח ומגיד דאף אם הנאמנות מכח בידו אמרי' בי' א"ח ומגיד כו' גם הוא ס"ס ספק אינו אטר וס' כהפוסקי' דאטר חולץ בימין דעלמא ואף לאוסרים הוא מנח ספיקא דאיבעי' כו' גם יש לדון דא"א משום עצמו רשע דנטל ממון שלא בדין אך לא רצה להחליט להתיר עד שיסכים חתנו הגאון המחבר הנ"ל. והו' ז"ל השיב באריכות ותורף דבריו להסכים להתיר אשה הנ"ל לשוק כי מ"ש חותנו הגאון ז"ל דאף הנאמן מטעם הואיל ובידו ומה לי לשקר נמי אמרי' בי' א"ח ומגיד זהו ברור באין ספק דהא ש"ס ערוך הוא בקדושין ס"ד ע"א כו' ומ"ש דהכא איכא ס"ס כו' לכאורה יש לפקפק על זה דהא ד' דיעות יש בכאן כו' (ע' בפי' ס"ח סעי' מ') וא"כ ספק זה דאולי הלכה דאטר חולץ בימין דעלמא רוב הפוסקים התנגדים ואדרבה ס"ס להחמיר יש דלמא אין לו תקנה ואת"ל יש לו דילמא בתר דידי' אזלינן אמנם חזי לאצטרפי דברי הגאון מו"ה זלמן עמריך ז"ל בספרי ששה זרעוני ערוג' שכ' הכרחים גדולים שאין אטר ברגל כמובן שעיקר רגל שמאל תחלה דלא איכפת לן

כלל בהא רק אטר הוא לשון אוטם מכח האבר ההוא כאטר יד שנחלש ימינו וה"נ נחלש כח רגל ימינו עד שגורר רגל הימיני בתר השמאלי כו' (ע' ברש"י שופטים ג' בפסוק אטר יד ימינו (והנראה שכוון האמת ואם כי חלילה לעשות מעשה אבל עכ"פ חזי לאצטרופי לס"ס דאפשר דכל הפוסקים ס"ל הכי ואין כאן בנ"ד אטר כלל כו' וגם מ"ש חותנו הגאון דיש לדון דא"א מע"ר שנטל ממון שלא כדין נכון הוא ויש להוסיף עוד כאשר נטל שכרו כפועל ועליו להשלים פעולתו שוב א"נ שלא עשה פעולתו כראוי אם לא אמרו בפעם ראשון שמצאו כמו שהסביר הר"ן בקדושין דף רל"ח ע"ב ורמז עליו הש"ך יו"ד סי' קכ"ז סק"כ כו' ועוד נ"ל הכא שניסוהו בב"ד וד' פעמים עבר ימיני ברישא וב"פ עבר שמאלו והשתא אי ס"ד שהוא אטר וברמאות להטעות הב"ד עקר ימינו א"כ רמאי ברמיותו זהיר והי' נזהר לעקור ימינו לעולם דהכי קי"ל כרב זביד ב"ב קס"ז ע"ב ואפי' אביי נמי לא אמר אלא אם במשך זמן מה קרו לי' ועני אבל השתא באותו מעמד עצמו דעסיק ובא ברמאות שלו בודאי מיזהר זהיר וא"כ הכא מדלא זהיר ש"מ אינו אטר וסבר' זו נראה נכונה וחזי לאצטרופ. ומסיים מ"מ נ"ל טוב לומר לו אין אתה נאמן ואיתת' דא שריא אך אם אתה יודע בנפשך שהאמת אתך וחושש למכשול ורוצה אתה לחלוץ לה שנית באפס דמים ולא שום הוצאה ולא משך זמן לצעורה אזי הי' תחלוץ לך ואז אם ישמע ויתרצה לכך אפשר דאסורה להנש' מדינ' עד שתחלוץ שנית דהו' נאמן דמה לו לשקר וגם להבזות עצמו בש"ס פ"ב דסנהדרין מחשיב חליצה לבזיון וזילותא והוי קצת כמו מתוך שנאמן אתה להפסיד שכרך כו' וגם אינו משום ע"ר שהרי דרך תשובה אומר כן ע"כ יש לחוש עכ"ד ע"ש) וע' בתשו' חוט השני סי' כ"ח שנשאל ג"כ על מעשה כיוצא בזה רק שבעובד' דידי' לא הי' שייך לפלפל אם להאמינו בזה כי נזכר שם שאח"כ נתברר בבירור גמור שהוא אטר והחלוץ נתכוון להטעותם ולפסול החליצה כדי שיה' אבי היבמה ציית דין עמו אך נסתפק השואל אם בדיעבד החליצה כשירה באטר אפילו ברגלו הימנית ואם זה נקרא דיעבד או לאו אחרי שהחליצה עדיין לא נשאת. והאריך שם לבאר כל הדיעות בזה והעלה שלדעת כל הפוסקים שהזכירו דין אטר לענין חליצה הוא שאם חלץ בימין כל אדם אפי' בדיעבד חליצה פסולה הוי ורק הסמ"ג וסמ"ק ס"ל דחליצת אטר הוא בימין כל אדם ומי הוא אשר יכניס ראשו בין ההרים הרמים לעשות מעשה להקל וכ"ש דהנהי רברבי דמחמרי הוו הוי רוב חכמה ורוב מנין ואין לו' דהיכא דאיכא שעת הדחק כמו הכא שהיבם רחוק מהיבמה יש לנו לסמוך על סמ"ג ועמ"ק. זה אינו חדא דלא נקרא שעה"ד אלא כשאין תקנה לדבר כמ"ש הרד"ך בית ג' דהיכא דשכיח עוברים ושבים לאו שה"ד הו' בשביל המתנת ג' או ד' חדשים וא"ב בנ"ד שהחלוצה עדיין לא נשאת והיבם

רוצה לחלוץ לא הוי שעת הדחק ועוד דהרד"ך כתב שם דדוקא במילי דרבנן הו' דאית לן למימר כדאי הו' לסמוך עליו בשה"ד להקל וא"כ בנ"ד דהנהו רברבי דפסלי פסלי מן התורה לא שייך להקל בשעה"ד וכ"ש בנ"ד דחזינן דנתכוון לפסול החליצה כדי שיה' ציית דין דהא שאלו לו בשעת חליצה אם הו' אטר והשיב לאו ודחק א"ע להטעותם לעקור רגל ימין והוי כנתכוונה הי' ולא נתכוון הוא דחליצה פסולה הי' וגם לא מקרי דיעבד כיון דלא נשאת והיבם רוצה לחלוץ ודאי דצריכה חליצה מחדש (וכפי הנראה לא היו שם עוד אחים וע"כ לא הזכיר מדין דצריכה חליצה מכל האחים) ע"ש:

כה **שיחתוך במנעל**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קנ"ד שכ' ע"ד המנעל של חליצה בבואי לכאן מצאתי שהמנעל שלהם הי' חתוך מאחוריו שלשה חתיכות ואני שניתיו לשני חתיכות כאשר ראיתי דברי יש"ש פי"ב דיבמות סי' ז' אמרתי די למעט בחתיכות ולא להוסיף השלישית לבטלה ושודאי בריבוי חתיכות יש חשש מנעל מרופט (ע' בס' קרבן נתנאל פ' מ"ח אות ח') ובפרט שהחתיכה השלישית הוא מעשה ריק בלא צורך. וכריכות הרצועות כן המנהג להתחיל מלפניו לאחריו ומתחילין כריכה הראשונה לאחורי הרגל. ר"ל כדרך הקשירה להדק המנעל על הרגל) עכ"ד: (ועיין בת ו' ח"ס ח"ב סי' פ"ז שכ' לרב אחד אודות מנעל של חליצה הנני שולח כמבוקשו וזאת לדעת כי נחתק מאחוריו ב' חורים שיסבבו בו המיתנא וגם חתוך הוא מלפניו באופן שיהי' שינביין מגולה מלפניו וכן מלאחריו אחורי השינביין וכמ"ש בדרישה כו' ויש נהגו לעשות רק פגימה א' מאחריו רחבה מאד שיפגעו בו הרצועות ב' פעמים (וכמ"ש בפי' ס"ח סעי' נ"ט) ולדידי ניחא לי טפי למיעבד ב' פגימות קצרות ולא אחת רחבה דלא ליתי אוירא דהאי גיס' ודהאי ומבטל להרצועה המשויירת בראש עקבו של מנעל ויהי' כמרופט וכעין שכ' מהרי"ל הובא במג"א סי' ט"ז כו' וכן ראיתי קמאי דקמאי דעבדי הכי וכן מצוייר המנעל בס' חק לישראל שמשם יש ללמוד שבפראג נוהגים כן. וע"ש עוד דרב גדול א' יצא לחדש לעשות עוד ב' חורים כעין חלונות מרובעות משני צדי המנעל ב' בימין וב' בשמאל המכוונים בין הפגימות שמאחריו ויצא לו כן מדברי המרדכי ר"פ מ"ח והוא ז"ל האריך בזה בפי' דברי המרדכי וגם הבי' דברי הפי' ס"ח שבש"ע ובלבוש סעי' נ"ט ודברי מהרש"ל פמ"ח סי' ז' ומסיק דאין לעשות חורים ולא פגימות בצדדים רק ב' פגימות מאחריו אך יהיו ארוכים קצת עד שימשך גם לשני צדי הרגל מזה ומזה כי גם הכפל שעושין בהרצועות ג"כ נמשכין קצת לצדדי הרגל וזה נ"ל נכון ע"ש):

כו **ותתפוס רגלו בידה השמאלית**. כתב הב"ח אות י"ט וז"ל פי' בשעה שתתפוס בידה הימנית בעקב המנעל לחלוץ אותו אז תתפוס בידה השמאלית עובי בשר השוק באויר

כדי שלא ינוד ויזוז ותשמיט המנעל מן העקב בידה הימנית כו' ומסיים שם שכן נהגו שהכל בימין אלא שתופסת בשר השוק בשמאל וז"ש בירושלמי ותופסתו בשמאל ע"ש. אכן בס' גט מקושר בהגהותיו לס"ח של מהר"ם אות פ"ג כתב וז"ל ע' בקונט' טוב חליצה שכתבתי שצריכה לאחוז במקום המנעול ותתפוס שם להחזיק המנעל עם הרגל שלא יפול אפילו אם לא הי' המנעל דחוק עכ"ל. ומצאתי בס' כרם שלמה בשו"ת שבסוף הספר סי' פ"ז דרב א' כתב לו וז"ל כמדומה שהעולם נוהגין שהיא תופסת בעקב היבם בשמאלית ושומטת המנעל בימין וזה לענ"ד אינו נכון דבנקל יכול לבא עי"ז לידי מכשול שתסייע' בידה השמאלית כיון שאוחזת במקום העקב אלא המובחר הוא כמו שראיתי בב"ח כו' והעתיקו ג"כ בס' הקובץ דלא תהי' השמאלית מסייע אלא לאחוז בבשר השוק בלבד וכן ראוי לנהוג ומצוה לפרסם. והוא ז"ל השיב לו והסכים עמו שבודאי לא תאחוז את העקב ע"ש. ולע"ד נכון יותר דברי הגט מקושר הנ"ל שכן מדוייק לשון הירושלמי (שממנו הוציאו הפוסקים דבר זה) שהביאו התוס' והרא"ש והמרדכי המ"מ ופי' ס"ח סעי' ע"א כיצד היא עושה מתירתו בימין ותופסתו בשמאל ושומטת עקב בימין וגוררתו בימין (בזה יש חלוקי גרסאות כמבואר בב"י. אבל בתופסתו כ"ע מודים דהגירסא הוא בשמאל כמ"ש בדרישה) הנה לשון מתורתו וגוררתו קאי אמנעל ולא ארגל מסתמא גם תופסתו קאי אמנעל שתתפוס במקום המנעל כדברי הג"מ הנ"ל. ומ"ש בס' כרם שלמה הנ"ל דבנקל יכול לבא עי"ז לידי מכשול כו' זה אינו כי הלא ב"ד רואים ומזהירים על ככה ועוד דיותר יש חשש באם יפול מאליו רוב העקב דאפילו בדיעבד פסול משא"כ בזה דאף אם חלצה לגמרי בשמאלה כשר ולדעת ר"ת שרי אף לכתחילה כששמאל מסייע משום דמסייע אין בו ממש והב"ח עצמו מסיק שכן עיקר אלא שכבר נהגו בהסמ"ק כו' ע"ש לכן נראה במקום שאין מנהג כהב"ח או שאין המנהג מבורר יש לעשות כהג"מ הנ"ל. ועמ"ש עוד מזה בס"ח בקצרה סנ"ב ס"ק י"ד:

כג **וי"א דוקא.** עב"ש ס"ק ל"א וע' בת' נו"ב סי' צ"ד בד"ה וממילא:

כד **רגלו עקומה.** עיין בתשב"ץ ח"א סי' קס"ז שכ' דאם עקום רגל השמאל של היבם אין בכך כלום כיון שרגלו הימנית ישרה ולרוב פשיטותו לא הוצרכו הפוסקים לזכור זה ואם הוא אטר שחולץ בשתיהן פשוט ג"כ דצריך שיהיו שתיהן ישרות ע"ש:

כה **אינו חולץ.** כתב בס' ב"מ כל עין בעין יראה דאין מובן אחר אלא חולץ הוא דלא הא יבומי מייבם (ולא אמרי' כל שאינו עולה לחליצה כו') ודלא כתשו' שב יעקב כו' והאריך בזה ומסיק דאף האידנא ואפילו יש לו אשה מחוייב לייבם בכה"ג ע"ש וכבר כתבתי בזה לעיל סי' קס"ה ס"ג ע"ש:

ל **וי"א דבנקטעה רגלו מיירי** עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' צ"ח דחתנו הגאון ר' משה סופר ז"ל כתב דאם נחתך עד האסתוירא והאסתוירא קיים יש לדון דהוי ס"ס ספק נחתך כשר וספק דהאסתוירא הוי רגל כרב פפא (יבמות דף ק"ג ע"א) ובשעת הדחק יש לסמוך על זה. והוא ז"ל השיב לו שגם הוא מסכים לזה אף דיש לדון דלא הוי ס"ס דהא גם לר"פ י"ל דלא הוי חליצה למ"ש הרמב"ן במלחמות כו' מ"מ כיון דהרבה פוסקים כו' יש לסמוך ע"ז במקום הדחק ע"ש:

לא **מפיה כשירה.** עבה"ט מ"ש וב"ח מדייק כו' עד והב"ש חולק עליו. וע' בס' ישועות יעקב שחולק ג"כ ומסכים לדינא דכשר ע"ש:

לב **דא"א לה בלא צחצוחי רוק.** ע' במרדכי סוף חולין מ"ש בזה. ובס' ב"מ תמה עליו. וע' בזה בצל"ח פסחים דף ל"ד ע"ב ובתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' י"ד:

לג **קוראה מאן יבמי.** עיין בתשו' שיבת ציון סי' צ"ח בענין אם הקריאה לכתחלה הוא מה"ת או מדרבנן ואם יש לחלק בזה בין מקום שנוהגין לייבם ובין מנהגינו דלא נהיגין לייבם כלל ע"ש:

לד **היבם והיבמה.** עבה"ט בשם מהרי"ט ותשובת ח"צ. ומה שהקשה על הח"צ מדברי התוס' כו' כבר קדמוהו בשאילת יעב"ץ ח"א סי' כ"ז להקשות כן על דברי אביו הח"צ ז"ל ע"ש ומ"ש בזה ולדינא פסוק שם היכא דעברו וחלצו אוננין וליכא למיהדר עובדא תו לא צריך ע"ש. ועיין בתשו' ברית אברהם ס"ס נ"ד שכ' דיש לתלות דבר זה בתשובת רש"ל סי' ע' ותשובת נו"ב חא"ח סי' כ"ז (הובא בפ"ת ליו"ד סי' שמ"א סק"ו) גבי ספירת העומר כיון דעי"ז יתבטל ממציה גם אח"כ אין האונן פטור מספירת העומר וה"ה בזה ע"ש. וע' עוד בתשו' ח"צ שם בד"ה והנה אם כו' שחקר אי הך כוונה דבעינן בחליצה הוא ע"ד כוונת מצוה או אם אינה אלא כדרך כוונת הקנאות ואי נימא שהוא ע"ד כוונ' מצוה א"כ קשה על חליצת מומר הא לדעתא דנפשי' עביד ויפסול לחליצה כדפסיל לכתיבת גט עש"ב. ובס' קצות החושן ס"ס ער"ה כתב להוכיח דהוא ע"ד כוונת מצוה ע"ש אך לא יישב התמיהא מחליצת מומר וע' בס' ב"מ כתב ג"כ דהוא בדרך כוונ' מצוה כדכתב הרמב"ם פ"ד ה"ח ויעשו מעשים אלו לשמן כו' והאריך ליישב הקושיא מחליצת מומר ע"ש וגם בס' גט מקושר בסג"ר סוף אות ז' כתב ליישב זה ע"ש (וגם בתשו' ח"ס ח"ב סי' צ' מזה:

לה **נתכוון הוא ולא היא** עב"ש ס"ק מ"ה ועיין בס' קרבן נתנאל פ' מ"ח אות ל"ה.

לו **בפני ב"ד.** עבה"ט מ"ש יבם שרוצה לייבם ורקקה בפניו כו' ועיין בס' ב"מ שדעתו בזה דהוא ממש הדין דיבמה שנדרה הנאה אחר מיתת בעלה דמבואר סי' קס"ה ס"ג

דאין כופין אלא מבקשין ולא דמי לחלוץ לה ובכך אתה כונסה (לקמן סצ"א) דאיהו הוא דאטעי את עצמו וגם היא לא עשתה דבר שלא מרצונו אלא אחרים שמטעין אותו כו' ע"ש:

לז **ויש מי שאומר**. עב"ש ס"ק מ"ז ועיין בס' קרבן נתנאל פמ"ח אות ל"ז.

לח **שלא תהא חליצה פסולה**. עיין בישו"ש פי"ב דיבמות סי' כ"ב:

לט **ויש מי שאומר**. עיין בתשו' פרח שושן כלל ב' סי' ב' ג' שעמד דכאן הביא מרן דברי הרמב"ם בסתם וסברת הראב"ד בשם יש מי שאומר מוכח דדעתו לפסוק כהתם דבכל ענין לא תחלוץ לכתחילה ובסדר חליצה סי"ז משמע שסתם כהראב"ד וגם יש לתמוה על הרמ"א ז"ל שנ' בסי' קע"ב סט"ו בהגה ונ"ל שאם אין כאן אח כו' והאריך בזה ומסיק לענין הלכה אין לזוז מדברי מרן בסדר חליצה ומיר"ס בהגה הנ"ל דבאין שם אח אלא הוא או מחמת סבה תחלוץ ממנו לכתחלה דכל מידי דלא אפשר כדיעבד דמי ע"ש:

מ **חליצתה פסולה**. עב"ש ס"ק מ"ט ועיין בס' קרבן נתנאל סמ"ח אות ל"ח:

מא **שתתן לך ק"ק זוז**. עיין בס' ישועות יעקב ס"ק כ"ז שפלפל בענין זה ורוצה לחלק דדוקא באם אחרים אמרו לו כן אבל אם האשה בעצמה הבטיחה לו סך כזה ואמרה לו חלוץ לי ע"מ שאתן לך ק"ק זוז מהני התנאי ואם לא קיימה דברים החליצה בטילה ע"ש עוד. ועמ"ש לעיל ס"ק כ"ד.

מב **אבל אם יש טענה**. עב"ש סס"ק נ"ב מ"ש אבל משום ספיק' דדינא דצריך לחלוץ יכול לומר קים לי כהני פוסקים דמצות יבום קודמת וצריך ליתן שכר' ע"כ. ועיין בס' ק"נ סמ"ח אות מ"ג שכ' עליו לא ידענא מאי קאמר דהא היא מוחזקת אדרבה היא יכולה לומר קים לי שלא ליתן לו שכירות עכ"ד וכן תמה עליו בס' בית מאיר:

מג **השלישה לו המעות**. בגליון ש"ע של הגאון רע"ק איגר ז"ל נ"ב וז"ל בשו"ת הרשב"א לא נזכר השלישה זולי במרדכי פ"ד דיבמות ע"ש דמחלק בין נתנה לשליש ואמרה ליתנם לו אחר שיחלוץ במעמד שלשתן דכבר זכה בהם ובין נתנה סתם לשליש והשליש אמר שיתנם לו דלא זכה עדיין ויכולה לומר משטה אני ע"ש ועיין בשו"ת רמ"א סי' כ"ד שכ' בפשיטות דאף בהשלישה יכולה לומר משטה דעדיין לא זכה היבם אלא דהימוני הימנה להשליש אבל לא שיזכה בה זה עכ"ל וע' בח"מ ס"ס רס"ד:

מד **שחלצה בפניהם**. עבה"ט שכ' ואנו אין נוהגין לכתוב כו' ורש"ל בס"ח כתב כו' ועיין בס' ק"נ ס"פ מ"ח שכ' עליו ולפי שיטתו (יובא לקמן בס"ח בקצרה סעי' כ"ט ס"ק יו"ד) שבנשוי אין אומרים לו אם תרצה לייבם אין נכון לכתוב דהא בשטר חליצה כותבין רבנן דייני אמרי לי אי צבי ליבומי תייבם ע"ש. ועיין בס' בית מאיר שכ' ומ"מ אשה המוחזק'

לזקוקה ואינה מפורסמת בחליצה אסורה להנשא אלא בעדים ואפילו החלוץ אינו נאמן להעידה כו' ע"ש. ולכן אם החלוצה מעיר אחרת יש ליתן לה מעשה ב"ד כדרך שנותנים לירושה ועמ"ש לעיל סי' קנ"ב ס"ק י"ט כענין מעשה ב"ד של חליצה שאינו מקויים ע"ש:

## סימן קע

**צריכה גט למאמר וחליצה.** עיין בפי' הרע"ב יבמות פ"ג מ"ה ככ' וברישא יהיב לה גיטא והדר חליץ לה והוא מפי' המשניות להרמב"ם שכ' והנכון יותר שיתן הגט תחלה ואח"כ יחלוץ לפי שאמר בגט וחליצה. ועיין בס' בית מאיר שכתב ואפשר הטעם להידור מצוה ע"ד שאמרו אין המצוה נקראת אלא על מי שגומרה הרי שהגמר העקר אחרי שהגט והחליצה באים להתירה ביחד ראוי להיות גמר המצוה בחליצה שהיא מן התורה. ובזה ניחא מה דבסעיף י"ז משמע דלא חיישי' להכי כו' והיינו משים דהתם הצרה ניתרת בחליצה זו תו אין קפידא ע"ש:

## סימן קעא

**אין ביאת אחת מהן.** עב"ש סק"א עד ובין אם נפלו מחרש' ועיין בס' אמתחת בנימין פי"ב דיבמות מ"ש שהניח דבריו בצע"ג ע"ש:

## סימן קעב

**דבאחד מאלה** (עיין בתשו' חתם סופר ח"ב סי' פ"ג אודות אשה חליצה שנשתדכה לכהן א' בשוגג ואם יתפרד הדבר איכא למיחש לסכנה כי אהבת נפש אהובי' וגם היא איילונית אם יש תרופה להתיר שישאו זא"ז והאריך בזה מסיק דמצד חשש סכנת נפשות פשיטא דאין שום ה"א ולא יעלה על דעת להתיר חליצה לכהן אך מצד שהיא איילונית הנה בטור סי' קע"ב פסק בחד סימן מסימני איילונית סגי שלא תחלוץ ואם חלצה מותרת לכהונה וכן פסק הרמב"ם לפי נוסחת הסמ"ג אלא שב"י חשש להחמיר שלא להתירה לשוק אא"כ יש בה כל סימני אילונית לפענ"ד באיסור דרבנן חליצה לכהן יש לסמוך להקל וסגי בסימן א' ובפרט במקום סכנה וע"כ נהי שכבר נבדקה ע"י נשים קודם חליצה וע"י זה חלצה בב"ד היינו משום אפי' לא נמצא אלא סימן א' שאינה אילונית צריכה לחלוץ להתירה לשוק ושפיר עבדו ב"ד שהצריכוה חליצה אבל אם תבדק עתה ע"י ב' עדים כשרים שאין לה דדים ודוקא סי' זה סגי להתירה לכהונה דסימן אחר א"א להבחין

כו' ע"כ אין לסמוך אלא אם אין לה דדים והיא יותר מבת עשרים שנה ולא אסמוך על עדות נשים בזה אע"פ שהוא דרבנן וכולי האי ואולי עכ"ד ע"ש):

## סימן קעג

א **שהיא ערוה ליבם** כ' בס' בית מאיר וז"ל ואם אחד גירש לאשתו בע"מ שלא תנשאי ולא תבעלי לפלוני דקי"ל בסי' קל"ז ס"א דמגורשת בדיעבד והלכה ונשאת לאחי אותו פלוני ומת ונפלה לפני הפלוני ליבום העלה חי' רשב"א ריש יבמות דצריכ' חליצה ולא אמרינן בה מאחר שהיא ערוה דאשת איש על היבם כל שאינה עולה ליבום א"ע לחליצה ותפטר בלא כלום כדנטה דעת הרמב"ן ז"ל שהביא שם אלא כמשמעות הירושלמי דאמר תמן התורה אסרת' עליו ברם הכא הוא אוסרה עליו. כלו' דבתנאין לא איירי קרא ולא איירי אלא באיסור ערוה אבל זו שאיסור דבר אחר גרם לה דהיינו תנאי חולצת אע"פ שאינם מתייבמת וע' תוס' בגיטין דף פ"ב ד"ה אפילו ותו' יבמות דף י' סוף ד"ה לעולם עכ"ל וע' עוד בב"מ לעיל סי' קנ"ט ס"א דשם האריך יותר בזה:

ב **באיסור כרת**. עיין בתשו' נו"ב תניינא ס' קמ"ח שנשאל באחד שנשא בת אחיו ומתה אשתו ואח"כ מת אחיו בלי זרע מה דינה של האלמנה אם צריכה חליצה מתחלה וכתב השואל שזה תליא בפלוגתא דקדמאי שלהרמב"ם פ"ב מא"ב הלכה ח' ותו' ביבמות צ"ד שחמותו לאחר מיתה אפי' לר"ע לא אימעט רק משריפה אבל עדיין היא בלאו וכרת א"כ היא בכלל עריות ופטורה מן החליצה אבל לדעת רש"י והרמב"ן והרשב"א דחמותו לאחר מיתת אשתו אינה לא בלאו ולא בכרת רק באיסור' דארור שוכב עם חותנתו א"כ צריכה חליצה. והשיב לו כי יפה כוון בזה והנני מעתיק לו מ"ש בגליון הב"ש בסי' ט"ו סעיף טו כו' (הובא בפ"ת שם סק"ז וע"ש) ועתה יראה שכיון לדעת הכנה"ג ואמנס עתה נתתי לבי למצא זכות על הטור ובעלי הש"ע ששתקו ולא הזכירו מזה לא בסי' טו לענין דתפסו קדושין וצריכה גט ולא בסי' קע"ג לענין חליצה ואמרתי דאפשר דא"צ גט ולא חליצה דהרי זהו פלוגתא דר' ישמעאל ור' עקיבא דלר"י חיוותו תמיד אפי' בשריפ' גם אחר מיתת אשתו ובזה גופי' אם הלכה כר"י או כר"ע הוא מחלוקת הראשונים דר"ח פסק כר"י הובא ברא"ש ס"פ נושאין וא"כ יש לנו ס"ס להתירה בלא גט אם קידשה חתנה וכן להתיר בלא חליצה אם נפלה לפני חתנה שמא הלכה כר"ח שפסק כר"י ואת"ל הלכה כר"ע שמא גם לר"ע לא אימעט אלא משרפה כו' והאריך בזה ומסיק דקשה להקל מכח ס"ס הנ"ל לפי דמוכח מסוגיית הגמ' דהלכה כר"ע ולכן נראה דאשה זו צריכה חליצה מחתנה ובפרט שאין כאן מקום עיגון עכ"ד ע"ש: גם בגליון ש"ע של הגאון רבינו עקיבא

איגר ז"ל נ"ב וז"ל חמותו שנפלה לפניו אחר מיתת אשתו תליא במחלוקת הפוסקים אם חייבים עליה כרת או איסורא בעלמא עיין בחה"מ פ"ב מהא"ב ה"ז ועיין מהרש"א ריש יבמות בתוס' ד"ה ואי אתה יכול כו' וגם בבתה לאחר מיתת אשתו הוי ספק אם היא בכרת ע' בהה"מ הנ"ל עכ"ל. והנה מה דסיים רבינו גם בבתה כו' לא זכיתי להבין כי לפי ראות עינינו בהה"מ שם לא נמצא שיהי' בזה ספק אם היא בכר' רק מה דסיים הה"מ שם והרמב"ן ז"ל הניח דין זה בצ"ע. ר"ל אם היא ג"כ בשריפה כדעת המפרשים או רק בכרת כדעת הרמב"ם. וצ"ל דכוונת הגאון ז"ל כיון דמה דמספקא לי' להרמב"ן ע"כ משום דאולי העיקר כהרמב"ם דקי"ל כמ"ד דון מינה ומינה וא"כ כל זה לדעת הרמב"ם דסובר גם בחמותו לאחר מיתת אשתו איכא כרת ולא קליש איסורא רק לענין שריפה אבל לשיטת הרמב"ן עצמו שסובר בחמותו לא"מ אשתו איסורא בעלמא ממילא גם בבתה הדין כן. אך צ"ע דנראה דאף אי נימא כמ"ד דון מינה ומינה ע"כ היינו רק לענין שריפה ולא לענין כרת דכתיב בגופה לא מצינו מיעוט על אחר מיתה. וכן מבואר להדיא בתשובת הגאון רע"ק ז"ל עצמו בר"ס קכ"א דמפרש כן דברי ה"ה דמה שסיים והרמב"ן הניח דין זה בצ"ע היינו אם היא בשריפה אי בכרת עש"ה וצ"ע וע' עוד בתשובה הנ"ל:

ג **ספק ערוה על בעלה.** ע' באר הגולה אות ד' ועיין במל"מ פ"ו מה' יבום דין ד' ודין י"ג מ"ש בזה:

ד **ספק קדושין.** עב"ש סק"ה שכ' וספק קדושין או גירושין היינו בזרק לה כו' ועיין בס' ב"מ מ"ש בזה ועמ"ש לעיל סי' ל' סק"ב:

ה **שזנתה אשתו כו'** ע' בתשו' נו"ב תניינא סי' ק"ן בדבר אשה שהמירה ובעלה מת אחר שהמירה ואחר מיתת הבעל נשאת לערבי ובנימוסיה' והיתה עמו עשרים שנה ושוב נשאה לבה לשוב לד"י והרחיקה נדוד לארץ אחרת בממשלת עם אשר שם יש רשות לחזור לד"י ושם נשאת לאיש ושוב אחר הנשואין נזכרה כי בעת שמת בעלה נשאר אח קטן והיא זקוקה ליבה ומחמת מורא וס"נ אי אפשר לה לילך למקום היבם וגם היבם א"א לו לילך למקומה ולחלוץ לה כי יש לו סכנה בשובו לביתו מה דינה אם היא מותרת בלא חליצה. והשיב על זה באריכות דאין שום היתר לאשה זו. דמטעם שהיא סוטה אין להתיר שהרי אף אם היתה סוטה ודאי כגון שהיתה נשאת להערבי בחיי הבעל הא הראב"ד מחמיר ולא יחיד הוא בדבר שגם מהר"ם מרוטנבורג והמרדכי ותה"ד פסקו כן והרש"ל פ"ק דיבמות סי' ו' הכריח כמותן בראיות נכונות והרמ"א החמיר כוותי' מי יקל ראש אפי' בודאי זינתה (ע' לקמן ס"ק ט') וק"ו בזו שלא נשאת להערבי עד אחר מיתת בעלה ואין מקום לחשבה לסוטה ודאית אלא מטעם ההמרה לדעתי לא אמרינן שכיון

שהיא מומרת לכל התורה ודאי זינתה אלא לחומרא אבל לא לקולא והרמ"א שכ' לשון דודאי זינתה כוונתו במומרת שנשאת לעכו"ם כו' (וכ"כ בס' בית מאיר) ואם באנו לסמוך על הפוסקים שאם נפלה לפני יבם מומר שהיא מותרת ונימא דה"ה ביבמה מומרת. זה אינו חדא דדין ההוא עצמו הרי המחבר דחאו בשתי ידים בסי' קנ"ז ס"ד וגם רמ"א אינו סומך רק בדיעבד שכבר נשאת בשוגג שלא ידעה שיש לה יבם וכ"ז בהי' מומר בשעת נישואין. ועוד דכ"ז בהיבם מומר אבל ביבמה מומרת אין הנידון דומה כו' והאריך בזה וגם דחה צד היתר חדש שעלה ברעיונו לצדד קצת בנ"ד ע"פ דברי הי"א דלעיל סי' קנ"ט ס"ה. וסיומא דפסקא דהך אשה אסורה לבעלה ותתעגן כל ימיה עד שתשיג חליצה מיבמה. ובסוף התשובה שם העיר עוד דאפשר קצת לומר דמה שאמר רב צרת סוטה אסורה דטומאה כתיב בה כעריות היינו דוקא בנבעלה למי שיש לו קדושין אבל לא בביאת ערבי ע"ש. גם בס' ב"מ נסתפק בזה ע"ש.

ו **כדין ערוה.** עבה"ט מ"ש בנ"י הניח בצ"ע אשת כהן שנאנסה כו' ועיין במל"מ פ"ו מה' יבום דין י"ט מה דשקיל וטרי בהא (ועיין בס' אמתחת בנימין פ"י דיבמות מ"א בד"ה ולא זה וזה שתמה על הב"ח וב"ש דהא ממשנה דהתם מוכח דצריכה חליצה ע"ש מ"ש בזה) . וכתב עוד שם נסתפקתי במי שבא על אשת איני דקיי"ל דכשם דאסורה לבעל כך אסורה לבועל אם עבר הבועל ונשאה אחר מיתת הבעל ומת הבועל בלי בנים אם זקוקה ליבם אי לא דהא גם גבי בועל כתיב טומאה וכן אם נשאת לאחיו של הבועל ונפלה לפניו ע"ש באורך. ועיין בס' ב"מ שכ' בעיקר דברי הנ"י שהניח בצ"ע א"כ שנאנסה אי צריכה חליצה לע"ד הפשוט דלכ"ע צריכה חליצה כיון דעיקר קרא דטומאה גבי רצון כתיב וכעין מ"ש התוס' יבמות דף י"א ע"ב בד"ה צרתה וכן מדוייק לשון רב צרת סוטה אסורה והרי איירי בודאי לבעלה והול"ל צרת טמאה או זונה אלא שבא להורות דוקא על המזנה ברצון כו' ע"ש.

ז **וי"א דאפי' זינתה ודאי** עיין בתשו' משכנות יעקב סי' מ"ב:

ח **ויש להחמיר** עבה"ט ועיין בס' ב"מ שכ' דהדין עם הב"ח ולא כב"ש ע"ש:

ט **צרתה צריכה חליצה.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' רע"ה שכתב דאם נפלה לפני יבם עוזב דת יש להקל מאחר שעיקר הדין מחלוקת ואם העוזב דת זוקק ליבום הוא ג"כ מחלוקת אזלינן לקולא ואינה צריכה חליצה ממנו. וכן אני אומר אם הלך היבם למדה"י אע"פ שלא המיר כיון דהוי שעת הדחק לא חיישי' לסברת המחמיר וכן אם הוא בעיר ואינו רוצה לחלוץ עד שיתנו לו ממון לא חיישינן לי' ונתיר אותה בלא חליצה ע"ש ועיין בס' ב"מ כתב ג"כ וז"ל יראה לע"ד דמ"ש הרמ"א ז"ל ויש להחמיר דוקא בדאפשר בחליצה

אבל אם היבם הלך ולא יודע מקומו או זולת זה במקום אונס דלא אפשר בחליצה והוא במקום עיגון מודה הרמ"א דיש לסמוך על הרי"ף ורמב"ם ורא"ש וההמ"מ וטור וש"ע ואף דיש"ש והב"ח נמי מחמירים מטעם אחר מ"מ רוב מנין ורוב בנין מקילים ובפרט שהראב"ד עצמו בהשגו' שתק משמע דלא רצה לחלוק למעשה וע' סי' י"ז בח"מ ס"ק ל"א עכ"ל ועמ"ש לעיל סק"ה:

י **שהיתה נשואה**. עב"ש ס"ק ט"ז ועיין בס' קרבן נתנאל פי"ג דיבמות אות י"ג:

יא **אבל צרתה מותרת**. עב"ש ס"ק י"ט ועיין בס' ק"נ פ"ק דיבמות אות י"ז:

יב **ספק גירושין**. עיין בתשובת ברית אברהם סי' ק' מ"ש בזה:

## סימן קעד

**קנאה ונפטרת צרתה** עיין בס' שער המלך פ"ו מהלכות יבום דין י"א. ועיין בשו"ת שאגת אריה סימן ל"ג פלפול נחמד:

## סימן קעו

א **אחיו של זה ושל זה חולצים**. עיין בס' ב"מ שכתב דחליצת אחיו של הראשון אין פוטרת צרתה כי היא ח"פ כן מבואר בההמ"מ (פ"ח מהל' יבום דין ט') וגם צריכה חיזור. וחליצת אחיו של שני אינה צריכה חיזור ע"ש ועמ"ש לעיל סי' קנ"ז סקי"ג:

ב **ולא מייבמים**. ע' בגליון המשניות פ"י דיבמות בתו' רע"ק שם שכתב אינו מובן לי כראוי טעמא דמלתא דאחיו של ב' אינו רשאי לייבם כו' עד ולא מצאתי מפורש טעם לשבח בזה ע"ש ועיין במל"מ פ"ו מהל' יבום סוף דין י"ט דנראה מדבריו הטעם משום דגזרו אטו אחיו של בועל ע"ש ועיין בב"מ:

## סימן קעז

א **עד שלא תבגר**. עיין בתשו' שבו"י ח"ג סי' קל"ח אודות שפחה ישראלית אחת גדולה בשנים שהיא הרה לזנונים ותבעה לבחור א' שהיא הרה ממנו והוא מכחיש מה דינו. והשיב מלשון השאלה משמע שהיא בוגרת ולא תבעה אותו שאנסה רק לרצונה נבעלה וגם לא אמרה שנדר ליתן לה באתננה שום דבר א"כ אין לה שום תביעה עליו אע"ג שכתבתי בש"י ח"ב סי' קל"ו שתוכל להשביעו היינו דוקא היכא שיש לה תביעת ממון עליו כגון שנדר לה דבר באתננה או שהבטיח לישא אותה או שהיא תובעת קנס ובושת ופגם וצער משא"כ בבוגרת דאין לה קנס ובושת ופגם במפותה דמחלה עליו וכמ"ש הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כו' וכן סתם רמ"א בש"ע וכ"פ בתשו' מהרי"ק שורש קס"ח

ובתשו' מהרח"ש סימן י"ז ובתשו' חוט השני סי' י"ח (וגם בתשו' גאוני בתראי שיובא לקמן) ונראה דלית חולק בדבר ודלא כתשובת מהרי"ט צהלין סי' ק"ח ששגג בזה והבין דהטור וב"י חולקים כו' כלל היוצא מכל זה כיון דאין לה שום תביעת ממון בו אין להשביעו כלל אף דראוי לב"ד לקנסו משום מגדר מלתא מ"מ כיון שהוא מכחישה ואין כאן עידי כיעור או רגלים לדבר אין להשביע בטענה ריקנית כמבואר בח"מ סי' פ"ז סכ"ה בהגה רק ח"ס כו' אכן אם יש עידי כיעור או רגלים לדבר כפי ראות עיני הדיין אזי ראוי להחמיר עליו והכל לשם שמים עכ"ד ע"ש. וע' בתשו' גאוני בתראי סי' נ"ו אודות ראובן שתבע את שמעון בדין שפיתה את בתו והרי כריסה בין שיניה ואיכא אמתלא ואומדנא מוכיח כדברי ראובן והבת איננה בעלת שכל כי היא שוטה ושמעון טוען להד"מ אם יש לחייב שמעון ע"פ אומדנא. והשיב פשיטא שאם היא בוגרת אפילו היו עדים פטור מכלום כדאי' בכתובות ריש פרק נערה במפותה כיון דמדעתה עבדה לא יהיב כלום (ע' בספר ב"מ שכתב דצ"ע קצת אי אף בסמוכה על שלחן אביה שייך דמחלה ע' בח"מ סי' ע"ר ס"ב בהגה) אלא שחייב לזון הולד אם הוא מודה שהולד ממנו אבל אם אינו מודה אלא טוען דילמא אפקרה נפשה נמי לאחרים אינו חייב כלל לזון הולד דהמע"ה כדאיתא להדיא בב"י סי' ע"א ובש"ע שם. אלא דבזה כיון שהיא שוטה דינה כקטנה ואיתא בפרק הערל דף ס"א דפיתוי קטנה אונס הוא וא"כ בנ"ד שאין בה דעת ?אלים פתוי שלה אונס הוא וחייב בקנס ובפגם אם היו עדים בדבר. ועתה שאין עדים רק אמתלא ואומדנא מוכיח טובא צ"ע אם יש לחייבו כו'. והאריך בזה ובדברי מהרי"ק שורש קכ"ט ומסיק דיש לחייבו ע"פ אומדנא כיון שהוא דבר דלא שכיח רואים כלל וא"א בעולם להביא עדות כשרים אזלינן בתר אומדנא עש"ב וצ"ע וע' בח"מ סי' ט"ו ס"ד וה' ובסי' ת"ח ובתשובת מהר"ם אלשקר סי' קט"ז בענין אומדנא. וע' בספר בית מאיר בדין הטוענת פתית אותי בהבטחה לישאנה וע"מ כן מחלה ונתפתתה והוא מודה אלא שחוזר בו אם יהא חייב בבושת ופגם. והביא דברי מהרי"ק שורש קכ"ט שכ' דאם לא הבטיחה בשעת מעשה אלא שקודם לכן הבטיחה כן ולאחר זמן בא עליה סתם ולא הזכירה לו באותו שעה שישאנה בכה"ג לא אמרינן דאדעתא דהכי מחלה ומביא ראיה מפ"ב דקדושין (דף מט ע"ב) בההיא דזבין לנכסי אדעתא למיסק לא"י דאם לא הזכיר זה בשעת מכירה הוי דברים שבלב ולא הוו דברים. ושוב כתב דאפי' התנה עמה בשעת מעשה ממש כו' כיון דמדעתה עבד אע"ג דקא מטעה לה לא מתחייב ואף על גב דבעלמא מחילה בטעות לא הוי מחילה י"ל דשאני הכא שנבעלה שלא ע"י קדושין גליא דעתה דלא איכפת לה בבושת ופגם ולא נתכוונה זו אלא להנאת בעילה כו' (והן הן דברי סב"ש

סק"א שהעתיקו בקיצור) והוא ז"ל האריך לתמוה על דברי מהרי"ק הנ"ל ומסיים להכי לע"ד דין זה צ"ע ואלו הייתי כדאי לחלוק עליו הייתי חולק להדיא כו' ע"ש (ועיין בתשו' ח"ס ח"א ס"ס קכ"ה שהזכיר קצת מדברי הב"מ הנ"ל דפליג על מהרי"ק בחוזק יד דלמה יגרע משאר אתנן וכ' עליו וז"ל וקצת ראיותיו דחיתי במקום אחר מ"מ קצת מהם כראי מוצק עכ"ל ומשמע שדעתו לעיקר כהב"מ וכאשר כן הוא ג"כ דעת תשו' שבו"י שהוזכר לעיל דאם תבעה שהבטיח לישא אותה תוכל להשביעו (כן מבואר להדיא דעת הגאון ח"ס בח"ב סי' ק"ס וכתב שם על נדון השאלה ז"ל ומה שטוענת שנדר באתננה לישא אותה נראה לכאורה שתוכל להשביעו ואם כי שוויא נפשיה חד"א במה שאמר שאין הולד ממנו ואסור לישא מינקת חבירו ז"א ימתין כ"ד חדש וישאנה כאשר נדר לה או ישבע היסת שלא בא עליה או שלא נדר לה ונ"ל דא"נ נשבע שלא נתעברה ממנו נמי סגי דאפי' בא עליה ונדר לה לישאנה מ"מ כיון שנתעברה מאחר איהי אפסדה נפשה שגרמה שלא יוכל לישא מיד ומצי למימר אדעתא דהכי לא נדרנא כו' עכ"ל. אולם בסימן ק"ה שם (שאותה השיב באחרונה) כתב וז"ל ועל טענת האתנן אי היתה תובעת אתנן ידוע ממון או חפץ היה מחוייב שבועת היסת אך תובעת לישאנה הסכים הב"ש עם מהרי"ק והוא פסק דפטור מכלום כו' אך מ"מ לפטור בלא כלים אי אפשר כיין שלא נתרצית לו בחנם כ"א בתשלומין נהי לישאנה אינו מחוייב אבל אינו מחילה גמורה אלא צריך לשלם עכ"פ כשכר פעולה הראוי לאותו פעולה ע' בח"מ סי' רס"ד גבי טול דינר והעבירני והנה מתיקון המלכות הוא חמשה זהובים אלא שיש דיעה ברמ"א שם בענין שרגילים ליתן הרבה יתן יותר אע"ג דיכול הטוען לטעון קים לי מ"מ יבצעו הדיינים ליתן קצת יותר או ישבע היסת שלא נתחייב לה אתנן ויפטר עכ"ל ע"ש וצ"ע לדינא וע"ל סקי"ב):

ב **ואם אנסה.** עבה"ט ועמ"ש לעיל סי' סקי"א ובמשנה למלך פ"א מהל' נערה דין ב'.

ג **ואם נשאה המפתה כו'** ע' בטור שכתב וכותב לה כתיבה כמו לשאר הבתולות וכן הוא ברמב"ם פ"ח מהל' נערה הל' ג' ועיין במל"מ שם שהאריך בטעם הדבר והביא שדעת התוספות ורבינו יונתן דכתובות המפותה הוא מנה כשאר כל הבעולות אך מלשון רש"י בחומש פ' משפטים בפסוק מהור ימהרנה כו' משמע שגזירת הכתוב הוא שיעשה במפותה זו כתובת בתולה כשישאנה וכ' דאפשר לומר שזהו ג"כ טעם הרמב"ם ואף שהרמב"ם סובר שאפי' כתובת בתולה אינה מד"ת רק מד"ס כמ"ש בפ"י מה' אישות מ"מ י"ל דגזה"כ הוא שמפותה זו לא יגרע כחה משאר בתולות הכשירות הכל לפי מנהג הבתולות וממילא כשתיקנו חז"ל כתובה לבתולה גם זו יש לה כתובה בכתובת הבתולות ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ל"ג שנשאל בעובדא כיוצא בזה כמה הוא כתובתה

אם כבעולה או כבתולה. והביא דברי הרמב"ם והטור הנ"ל וגם דברי המל"מ הנ"ל וכתב דלפ"ז אני אומר שגזה"כ הוא תמורת הקנס שאם אינה נשאת לי קנסו הכתוב כסף קנסה וכשנשאה פטרו הכתוב מהקנס אבל קנסו שיחזיקנה בנישואין כבתולה ולפ"ז אף הרמב"ם והטור לאו קאמרי אלא דוקא בנערה שהיה לה קנס אבל בוגרת שאין לה קנס או אפילו נערה אם אין עדים על הבעילה כ"א מפי עצמו ומודה בקנס פטור נמצא שלא חייבו הכתוב קנס וממילא כשנושאה לא חייבו הכתוב כתובת בתולה ולכן אין לה אלא מנה. ובכתובה יכתבו בעולתא דא (עמ"ש לעיל סימן ס"ו סק"ח) ע"ש. ועיין בתשו' שמש צדקה סימן ה' שכ' בכיוצא בזה מסברא דנפשיה שדעתו בוטה שחייב לכתוב לה מאתים מאחר שהוא בעצמו השיר הבתולים וכנוסח הנהוג מוהר בתולייכי כיון דלא נפיק חורבא מזה אין לביישה ברבים ע"ש. ובמחכ"ת לא הרגיש בכל הא דלעיל (ועמ"ש לעיל סימן ס"ו סק"ה בשם תשו' ח"מ סימן קכ"ה) וגם מה דנקט בלשונו שם ועשאה כלי לאונסה. תימה דלא הזכיר כלל דבאנוסה א"צ לכתוב לה כתובה כלל כדלקמן ס"ג ועמ"ש שם ס"ק ו':

ד **נשאה המפתה.** עיין במל"מ פ"א מה' נערה דין ג' שנסתפק היכא דפיתה אשה האסורה לו ועבר וכנסה אם תועיל לו כניסתו זו ליפטר מהקנס או דילמא כיון דכופין אותו להוציא לא מיפטר מהקנס. והאריך בזה ומסיק דהדין דין אמת דכל היכא דקדושין תופסין אם עבר וכנסה אהני מעשיו ונפטר מהקנס. וכ' עוד ואני מסתפק באונס יבמה לשוק ועבר וכנסה מהו כיון דבעניותינו צריכה גט מספק דלא ידעינן אם קדושין תופסין בה או לא. ואם אין קדושין תופסין פשיטא דלא אהני מעשיו כלל וחייב הוא בקנס וא"כ כיון דפשיטא דהיה חייב בודאי בקנס וספק אם בכניסה זו נפטר הוי כברי בחיובא וספק בחזרה דקיי"ל דחייב ומ"מ דעתי נוטה דפטור עכ"ל ע"ש:

ה **חייב לישא אותה.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סימן י"ט שכ' דאפילו אם הודה מעצמו דפטור מן הקנס אפ"ה לא מיפטר מהחיוב לישא אותה דהא שתי מצות עשה נינהו כו' ובשלמא גבי מפתה שהדין הוא שאם רצה לפרוע הקנס אינו נושא אותה כיון שהודה בקנס ונפטר ממנו נפטר נמי מלישא אותה אבל גבי אונס שחייב תרתי לישא אותה ולתת הקנס אפילו אם הודה בקנס ונפטר ממנ' עדיין נשאר החיוב השני כמו שחייב לתת צער ובושת ופגם שהם ממון חייב לישא אותה וכופין אותו על ככה ומה שלא בא הדבר מפורש באחד מן הראשונים י"ל הוא לרוב פשיטות הדבר ע"ש. ונראה פשוט דה"ה דאינו רשאי להוציא לעולם ואם עבר והוציאה כופין אותו להחזירה דאף שאין עדים בדבר מ"מ לענין זה אמרינן אדם נאמן על עצמו יותר מק' עדים. וצ"ע לענין כתובה

כיון דלא מצי מפיק לה א"צ לכתוב כתובה או דילמא כיון דבברייתא שם דף ל"ט ע"ב איתא הטעם דיצא כסף קנסה בכתובתה וע' בתוס' שם סד"ה טעמא מאי כו' ממילא דבכה"ג דליכא קנס צריך לכתוב לה כתובה מנה. אמנם מלשון הרמב"ם והש"ע משמע דעיקר הטעם משום דלא מצי מפיק לה וצ"ע:

ו **לפיכך א"צ לכתוב לה כתובה.** עיין בתשו' מהר"ם מינץ סימן ק"ט בדיני כתובה שכ' וז"ל תניא אידך אע"פ שאונס נותן מיד כשיוציא הוא אין לה עליו כלום כו' ר' יוסי בר' יהודה אומר יש לה כתובה מנה כו' ע' בסוף אלו נערות ושמעינן מהא מי שאנס בתולה ונשאת לו דחשבינן גם לגבי נפשיה בעולה ואין לה כתובה ממנו אלא מנה עכ"ל והביאו הבה"ט לעיל סי' ס"ו ס"ק י"א ע"ש. ולכאורה תמוה דהא באמת הלכה כרבנן דאין לה כתובה כלל וכמ"ש כל הראשונים. ודוחק לומר דמהר"ם מינץ לא ס"ל הכי ועוד דלשון ושמעינן מהא כו' אין לו מובן כלל. אמנם נראה דכוונת מהר"ם מינץ רק ללמוד מכאן דחשבי' גם לגבי נפשי' בעולם דע"כ לא פליגי רבנן אלא משום דלא מצי מפיק לה ע' בתוס' לשם ד"ה טעמא מאי כו' ומ"ש ושמעינן מהא מי שאנס בתוכה כו' ר"ל אם הוא בוגרת. דזה פשיטא דבוגרת אנוסה יש לה כתובה כיון דאין חיוב לישא אותה (ואפילו כדעת הרדב"ז שהובא בס"ק הקודם) כמבואר בכתובה דכתיב נערה ואם נשאה מצי מפיק לה וע' בכתובות דף נ"ד באבעיא בת אנוסה יש לה מזונות דפרש"י אנס את הנערה כו' ע"ש ובזו קאמר מהר"ם מינץ דאין לה כתובה אלא מנה וע' בס"ק שלפני זה:

ז **אסורה לו.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"א סי' ס"ח שכ' דאם אחר שאנסה אסר הנאתה עליו לא הועיל כלום בזה ליפטר ממנה ולא חל האיסור כלל להפקיע זכותה ומ"מ כופין אותו לרצות את הבת עד שתאמר שאינה רוצה בו במה שדרך בנות העיר דכוותה להתרצות ואם לא נתרצית לאו תרקבי דינרי יהיב לה עד שתתרצה ואנוס הוא ופטור מן הנדר ונושא אותה ולא יוכל לשלחה כל ימיו ע"ש ועיין בסמ"ק סוף עשין קפ"ב שכתב וז"ל ואם יש לי אשה ויש חרם באיי הים עתה שלא ליקח ב' נשים מנדין אותו עד שיתן לה נדוניא להשיאה להגון לה עכ"ל. ואיני יודע למה לא הובא זה בפוסקים:

ח **איסור דרבנן.** עבה"ט ועיין במל"מ פ"א מה' נערה דין ס' מ"ש בזה:

ט **ראשונה עיקר.** עיין בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס קכ"א שהביא דהיש"ש יבמות כתב להכריע כדברי הר"י דבנטען מן הפנויה כיון דאילו ודאי בא עליה אפילו מצוה איכא ממילא בקול אין להחמיר אך כתב שם דאם הגיעה לעונת וסת כיון דמסתמא לא טבלה לנדתה הוי נטען על נדה דאורייתא דאיכא כרת וכיון דנטען מן השפחה דאיכא לאו לא יכנוס (לעיל סי' י"א ס"ה) מכ"ש נטען על נדה יע"ש. והוא ז"ל האריך בביאור

דבריו ובסוף כתב דנראה משטחיות דברי מהרש"ל כיון דבקלא בעלמא ליכא מצוה לישא אותה וכדהשיב באמת הרא"ש על הר"י. בזה לא סמכינן על הר"י רק באינה נדה אבל בנדה לא משא"כ היכא דבודאי בא עלי' דבאמת איכא מצוה לא גזרו כלל לבטל את המצוה ואף בבא על הנדה כן הוא ע"ש:

י **לכונסה אבל אין כופין**. עיין בתשו' חוט השני ס"ס י"ח שהאריך בזה:

יא **זונה שתבעה**. ע' בש"ך ח"מ סי' פ"ז ס"ק נ"ח שכ' דזה אפילו האידנא שסתמא הם נדות והשיג על הב"ח שם ע"ש (ועיין בתשו' חתם סופר ח"א סי' קל"ג שכ' ליישב דברי הב"ח שדבריו נכונים ומסיים דצ"ע לדינא אולם בח"ב סימן ק"ס הזכיר ג"כ שכבר כתב בחידושיו ליישב דברי הב"ח ומסיים מ"מ אין לנו אלא דברי רמ"א שישבע ע"ש וכן מבואר דעתו בפשיטות בסי' ק"ה שם שהבאתי לעיל סק"א ע"ש. ומ"ש הב"ש ובה"ט ואם נדר לזונה שהיא לו חייבי מיתת ב"ד כו' עד ואם תפסה אין מוציאין. עיין בזה בח"מ סי' כ"ח בש"ך סק"ב ובסי' ע"ה ס"ק כ"ו ומה שכתבתי שם וע' ביו"ד סי' קס"א סעיף ב' וג' ומ"ש שם:

יב **דבר באתננה**. ואם תבעה שנדר באתננה לישא אותה עמ"ש בזה לעיל סק"א ואם טוענת אודות מזונות הולד ע' בזה בב"ש סי' ד' סכ"ו ובסי' כ"ב סק"ה שכתב בשם הריב"ש סי' מ"א דאפ ' אם בודאי בא עליה אמרינן שמא זינתה גם עם אחרים והוא פטור אפי' משבועה משום התורה האמינתו ע"ש (ע"ל סי' ד' ס"ק ל"ז) והנה על טעם זה כבר תמה המל"מ פ"ד מה' נחלות דמה בכך הרי בכל כופר הכל התורה האמינתו ואפ"ה חכמים חייבוהו ש"ה א"כ ה"נ אף שהתורה האמינתו אי איכא דרא דממונא לישתבע שבועת היסת אמנם כתב שם על שמו עוד טעם אחר דכיון שאינו חייב לישבע אלא שאינו יודע שהוא בנו וכאן שגם התובע יודע שהנתבע אינו יודע אין כאן חיוב שבועה כלל ע"ש וע' בתשב"ץ ח"ב סי' י"ט שחולק על הריב"ש בדין זה ודעתו שהוא חייב שבועה ע"ש ובס' בית מאיר לעיל סי' ד' סכ"ו שהאריך בזה. ועיין בתשו' ח"ס ח"א סי' קל"ג כתב בפשיטות דאם תובעתו בעד מזונות הולד לא תוכל להשביעו אפילו היסת שאינו יודע וזה מכמה טעמים א' שלא תוכל לטעון ברי שהוא יודע ב' שהיא אינה תובעת בשביל עצמה רק בשביל הולד ולא תועיל ברי שלה שישביעו ב"ד עבור הולד כו' ג' כיון שכל חיוב המזונות לבן הוא בתורת צדקה לא תוכל להשביעו כו' ע"ש והבאתי דבריו בקיצור לעיל סי' נ' סק"ה וכ"כ עוד בח"ב סי' ק"ס. אולם בסי' ק"ה שם (שאותה השיב באחרונה) כתב וז"ל אודות מזונות הולד הנה הב"ש פשוט לי' כהריב"ש דאין משביעין על זה מטעם שכ' בסי' כ"ב סק"ה אך התשב"ץ חולק ונהגו בתי דינים להשביעו שאינו יודע בבירור

שהולד ממנו והגאון בית מאיר מהנדז בדבר כי מי התובע כו' והעלה דהב"ד ממנין את האם לאפטרופס לטעון עבור הולד שתובע מזונות עצמו בברי שלה ודוחק אלא שכבר נהגו ואמנם דוקא אחר שכבר נולד הבן אבל טרם לידתה אין צריך להשיב כלל כו' עכ"ל ע"ש. ונ"ל כיון דשבועה זו אינה ע"פ הדין רק מצד המנהג וכבר תמה בתשו' שב יעקב סי' ג' על המנהג הזה ע"פ אין להשביעו אא"כ יש רגלים לדבר שעכ"פ בודאי בא עליה ולא דיימא מאחרים ודבר זה לפי ראות עיני הדיינים):

## סימן קעח

א **אסורה לו.** עבה"ט ועיין בגליון המשניות פ"א דסוטה בתוס' רע"ק אות ז' מבואר שם דאפי' אם פירסה נדה דאסורה לו ג"כ באיסור חמור מ"מ אסור להתייחד עמה כיון דאין היתר לאיסורו ע"ש:

ב **הפסידה כתובתה כו'** עיין בס' בית מאיר שכ' דפשוט דהאידנא אין מועיל לה שום תפיסה ואפי' שלא בעדים דמה בכך דנאמנת במגו שלא זינתה אכתי אינה ניתרת לו ומדהוא אסור בה ע"י מעשים הפסידה כתובתה ומוציאין מידה. ובזה מובן שפיר מה שהקשה הב"ש ס"ק י"א דאין נ"מ האידנא ע"ש:

ג **או שחוף.** עיין בס' יד המלך פ"א מה' סוטה שהאריך בדין זה ומסיים וז"ל וע"פ הנחות האלה יצא לנו דין חדש דבזה"ז דאין השקאות מי סוטה נוהג ואין נ"מ בהקינוי והסתירה רק לענין איסור לבד אם קינא לה בזה"ז משחוף ונסתרה עמו מותרת לבעלה וצ"ע לדינא עכ"ל ע"ש:

ד **והוא קטן.** ברמב"ם פ"א מה' סוטה דין ו' מבואר דהיינו פחות מבן ט' שנים ויום א' אבל בן ט' ויום א' מקנין על ידו וכ' בכסף משנה שם דאף ע"ג דבגמ' איתא איש אמר רחמנא ולא קטן משמע לי' לרבינו דלא ממיעט קטן אלא כשהוא פחות מבן ט' שאינו ראוי לשכיבה כו' ע"ש וע' בפי' הרע"ב פ"ד דסוטה מ"ד שכ' ולי נראה קטן פחות מבן י"ג שנה ויום א' ולא הביא סימנים כו' ובתוס' רע"ק איגר ז"ל שם כתב דנראה שכן מוכח דעת התוס' יבמות דף נ"ח ע"ב בד"ה ע"י גלגול ע"ש. ולא ידעתי למה לא הזכיר דברי התוס' במקומו בסוטה דף כ"ו ע"ב בד"ה אבל ע"ש:

ה **יש מי שאומר שאסורה כו'** עיין בתשו' משכנות יעקב סי' מ"ג שהאריך בזה להביא ראיות לדעת הרמב"ם ז"ל. וראי' אחת שהביא מסוגיא סנהדרין דף נ"ה ע"ב גבי תקלה וקלון כבר קדמוה הרב בס' בית מאיר ע"ש (ועיין בתשו' חתם סופר ח"ב סי' קע"ב מ"ש בזה):

ו **לפיכך מקנאין לה.** עיין בס' שב שמעתתא שמעתא א' פ' ט"ז מ"ש בזה ועיין בתשו' ברית אברהם סי' ע"ז אות ז' שתמה עליו ע"ש:

ז **ויש מי שאומר.** עב"ש שכן דעת רוב הפוסקים דפיתוי קטנה הוי כאונס. ועיין בתשו' מקום שמואל סי' כ"ה באשה אחת שיצאה מדעתה ונשתגעה ר"ל והלכה פרוע ראש ושכבה על אשפתות בלי לבוש ממש וכותי א' מצאה ועשה מעשה זימה עמה לרצונה ואח"כ נתרפאת וחזרה לדעתה אם מותרת לבעלה. והאריך מאד בזה ודעתו לאיסור דלא דמי לקטנה כיון שאנו רואים שיש לה תאוה חיישינן שמא יש לה רצון ג"כ ומחשבה ניכרת מתוך מעשיה ע"ש ועיין בס' בינת אדם שער כ"ה סי' ל"ה על מעשה כזה רק דבעובדא דידי' לא הי' ודאי שנטמאה רק שהיתה הולכת עם אנשי חיילים וקרוב הדבר שנטמאה. וכתב דדברי בעל מקום שמואל בזה דחויים כי תאוה אינו ענין לרצון כלל ובאמת שוטה דמי לקטנה כמ"ש המל"מ פ' י"א מהל' אישות הלכה ח' ואפשר י"ל דסוטה גרע מקטנה וכ"ש בנ"ד שלא ראינו שנטמאה אלא שקרוב הדבר ומידי ספיקא לא נפקא והוי כמו ס"ס ע"ש. וע' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס רי"ח שהביא דהמל"מ כתב בפשיטות דחרשת ושוטה דמיא לקטנה לומר דפיתוי הוא אונס ובתשו' נו"ב סי' ע"ח כ' כמסתפק בזה. והעתיק על זה מה שרשום אצלו מכבר בגליון ש"ע אה"ע וז"ל בשיטות י"ל דלכ"ע הפיתוי הוא אונס דעדיף מקטנה דהשוטה אינה בת דעת יותר מקטנה כדמשמע בסוגיא דשבת ר"פ מי שהחשיך וכן בתוס' חולין דף י"ג גבי חליצה דעומד ע"ג דשוטה גרע מעוע"ג דחרש וקטן אבל בחרשת י"ל דתליא בפלוגתא זו בקטנה עכ"ל ע"ש עוד. וע' בס' בית מאיר לעיל סי' ו' סי"ד כ' ג"כ דמסתבר דהרמב"ם מודה בשוטה דאינה גמור הוא ואין דומה לקטנה ובא"ח סי' שמ"ג אי' קטן שהכה את אביו טוב לו שיקבל תשובה כשיגדיל ושוטה לא הוזכר שם שיקבל תשובה כשיבריא דאין אונס גדול מזה וקרוב בעיני שאף הרמב"ם לא החמיר אלא בקטנה בת חינוך עכ"ל: גם בתשו' ברית אברהם סי' ע"ז והובא קצת לעיל סי' ס"ח ס"ק ח' האריך בזה והראה פנים דגם הרמב"ם מודה בשוטית ותמה מאד על תשובת כנ"י סי' ע"ח (הבאתיו שם) שהוא מסתפק לאידך גיסא דאולי אף להפוסקים דפיתוי קטנה הוי אונס מאן יימר דשוטה דין קטנה יש לו מה שלא נזכר בהפוסקים וכי מפני שאנו מדמין כו' והא ודאי ליתא דפשיטא דשוטה גרע (בדעת) מקטנה כו' ואיפכא י"ל דגם להרמב"ם דפ"ק לא הוי אונס מודה בשוטית ע"ש. ושם בסי' פ' אות ו' מבואר דגם בקטנה להרמב"ם דס"ל דלא הוי אונס מ"מ אם היא קטנה כ"כ שאין לה דעת למעול בבעלה ודאי דשריא אפי' להרמב"ם ע"ש. ושם בסי' ע"ו אות א' האריך קצת באיזה אופן נחשבת לשוטה וכ' דאם היא רק כדרך המובהלים והנחפזים בדעתם

והפתאים שהזכיר הרמב"ם פ"ט מעדות ובש"ע ח"מ סי' ל"ה ס"ב דהמה בכלל השוטים פשיטא דלענין זה לא נחשבת לשוטה למחשבה אנוסה מטעם זה וכמ"ש בתשו' מהרי"ט ח"ב אה"ע סי' ט"ז דאך לענין עדות מחשבים אות' כשוטה ולא לענין אחר דלענין מקח וממכר וגיטין וקדושין הוו כפקחים יעו"ש (עמ"ש בזה לעיל סי' קכ"א סק"ו) אמנם אחרי שהגידו שדרכה של האשה הזאת (בנדון דידי') שבעת שטותה הולכת פרוע ראש וכמה פעמים קרעה הכתונת בבתי ידי' וזרועותי' מגולות ודאי דהוי שוטית גמורה אפי' בחד מהנך כו' וע"ש עוד בסי' פ' אות ז':

ח **שמותר לזנות.** עבה"ט מ"ש ואם זינתה ברצון כו' וע' בתשו' נו"ב תניינא חי"ד סי' קס"א מ"ש בזה והובא קצת לעיל סי' ו' ס"ק י"א ע"ש. ומה שרמז לעיין בסי' ו' בשם שבו"י עמ"ש שם בשם בית מאיר שכ' לא מבעיא שתקפה ובא עלי' דזה פשיטא אלא אפי' כו' ע"ש וכ' עוד בס' ב"מ דצ"ע היכא דמושל או אנס גזר עלי' ביראת מיתה שתשמע לו ואף תעשה מעשה להביאו עליה וכן עשתה אם מותרת לבעלה או לאו כיון דבכה"ג הי' הדין תיהרג ואל תעבור כו' ומסיק דברור דזה שוגג דאומר מותר הוא דלאו כולהו נשי דינא גמירו דבאופן כזה הי' תיהרוג ואל תעבור ומעלה בו מעל ודאי דל"ש גבה ולכן מסתבר דמותרת ע"ש:

ט **ואסורה לבעלה.** ע' בתשו' רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' קי"ד דה"ה דאין לה כתובה כדמוכח ממה דלא מוקמי מתני' טומאה אני לך באשת ישראל וכה"ג ע"ש וכ"כ בתשו' ברית אברהם סימן צ"ה אות ה' והוא הוכיח זה מדברי מהרי"ק שם שהוציא דין זה דאומרת מותר אסורה משיטת הרמב"ם דפיתוי קטנה לאו אונס הוא והא קטנה אינה יודעת והוית כאומר מותר יעו"ש וא"כ הא ברמב"ם פ"ב מסוטה מבואר דפ"ק הפסידה ג"כ הכתובה ע"כ מוכח דגם אומר מותר מפסדת הכתובה ע"ש:

י **דנאמנת במיגו** עמ"ש לעיל סי' ס"ח סק"ז מענין זה. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' י"ח במעשה שאירע בכפר אחד שיצא קלא בושא על אשת איש ע"י ערלית אחת שאמרה לפי תומה שראתה מעשה אישות בין האשה ובין זקינה של האשה וכאשר נקראת הערלית להשרירה שתגיד מה שראתה השיבה שלא ראתה שום דבר כיעור רק מה שהיו יחד בחדר א' אח"כ בא בעלה וחקרה והבטיחה שלא יבגוד בה אז הודית בפניו ובפני אחרים וכך אמרה שביום ההוא שאמרה הערלית שראתה מעשה אישות לא עשה הזקן מעשה רק אחזה בין זרועותיו שלא ברצונה אך בחודש אלול העבר היתה היא יולדת וזקינה הנ"ל היה באותו פעם בכפר הלז וקודם אור היום השכים בבוקר כי ידע שאין בעלה בביתו ובא הזקן לביתם ובא עליה באלמותו בחזקה והיא צעקה אבל לא היה קולה נשמע

מפני חולשת הלידה ושאלוה העדים למה לא עמדה נגד הרשע הזה למלחמה בכל דבר המושיע לה והשיבה שסברה בדעתה שאם תעשה בגופו חבורה או חבלה יוחשב לה לעון כי הוא זקינה אבי אביה והיא אומרת לבעלה אם אתה רוצה לגרשינו הרשות בידך והבעל מאמין לדבריה רק בא לשאול אם היא מותרת לו או לאו. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דמצד עדותה של הערלית ודאי דאין שום חשש לאסרה אף דבתשו' שב יעקב סי' ו' כתב דאולי מה שאמרו אין עכו"ם מסל"ת נאמן אלא בעדות אשה היינו לקולא אבל לחומרא נאמן אפי' באיסור דרבנן וכמ"ש הט"ז ביו"ד סי' קכ"ב סק"ד והביא ראיה מסי' שי"ג ס"ב שאם עכו"ם אומר לפי תומו שישראל צוהו כו' מ"מ בנ"ד לא שייך זה כי מעולם לא הגידה הערלית שראתה שזינתה רק שראתה מעשה אישות כו' וגם הערלית בעצמה חזרה בה אח"כ ומלבד זה גוף דברי הש"י תמוהים דהרי הט"ז עצמו בסי' שי"ג תמה על דין זה ומסיק דע"כ מיירי באין הישראל לפנינו להכחישו וכן בסי' קכ"ב כשאומר עכו"ם שבישל בו היום אין הישראל יודע אם אמת או שקר ולכך סובר הט"ז דסמכינן על מה שאומר במסל"ת להחמיר אבל בעובדא של הש"י דאין הנטען מודה ודאי שאין עכו"ם מסל"ת מועיל כלל. ועוד דע"כ לא החמיר הט"ז בסי' קכ"ב אלא משום שהקדירה בחזקת איסור ואף שהט"ז שם משיג על מהרש"ל דמה חזית דאזלת בתר הקדרה זיל בתר חזקת התבשיל עכ"פ דאף דאין כאן חז"א ממש מ"מ גם חזקת היתר של התבשיל לא אלים כ"כ שעכ"פ הורע קצת ע"י הקדרה שיש לו חז"א אבל האשה בחז"ה עומדת. ואולי בנדון של הש"י הבעל מלחמה בשעה שאמר זה עדיין היה בעל האשה חי ולא היה לה אז חז"ה כו' (ועמ"ש לעיל סי' ז' ס"ב): וגם מצד הודאת האשה בעצמה הא ודאי שאם נאמין לה בכל דבריה אנוסה גמורה היא לפי דבריה שצעקה ואין שומע לה מחמת חולשתה בעת ההיא ואף אם היה אפשר שתנצל על ידי מכות ופצעים שתעשה בו עכ"ז מועיל אמתלא שלה שסברה שאינה רשאי לחבול בו כו' והרי מבואר ברמב"ן פ' תצא שאם לא צעקה מחמת שלא ידעה שיש לה לצעוק אפ"ה אנוסה נחשבת ואף שאפשר שאם צעקה היתה ניצלת ע"י מצילים כיון שלא ידעה שיש לה לצעוק לא חשבינן זה רק לאונס ומה לי בין אם לא ידעה לצעוק ובין אם לא ידעה לפצוע בו ועוד אני דן אם מחוייבת כלל לפצוע בו אפילו אם לא היה אבי אביה שאולי אם היא תפציע בו גם הוא ישלח ידו וגם מאן יימר שהפצע והחבלה היו מונעים אותו מהבעילה והי' נראה לה יותר לעשות פעולות המונעים אותו כגון לדחותו מעליה ולהעצים ידה על אותו מקום וכיוצא בזה וכ"ז נכלל במה שאמרה שהבעילה היתה באלמות ובחזקה באופן שלפע"ד זהו אונס גמור ולא רצון. אלא דיש עלינו לדון כיון שעל כל פנים מודית

שנבעלה אם נאמין לה שאנוסה היתה אבל אין עלינו לדון כאן לומר עיניה נתנה באחר כיון שהבעל מאמינה ואינו חושד אותה מכך (ע' לקמן ס"ט בהגה ומ"ש שם) ונראה דגם מצד זה אין חשש דהא בסימן ס"ח ס"ז בהגה הביא הרמ"א י"א הא דנאסרת באשת ישראל דוקא כשאינה מתרצה עצמה אבל אמרה נאנסתי נאמנת והי"א הללו הם גדולי הפוסקים עב"ש שם ואפילו החולקים היינו במצא הבעל פ"פ שממילא אינה יכולה להכחיש גוף הדבר אבל בנ"ד שגוף הבעילה לא ידענו אלא מפיה והיא אומרת אנוסה הייתי בודאי דנאמנת שהפה שאסר כו' ואף שגם בכה"ג יש מחלוקת בסימן קע"ח ס"ג בהגה אם נאמנת לומר נאנסתי במגו דלא נבעלתי היינו משום דעכ"פ נתייחדה ועשתה שלא כדין לכן יש אומרים דאבדה המיגו שלה אבל בנ"ד לא נתייחד מרצונה והרשע הזה בא לחדרה בבוקר שלא ברצונה. ואף אם נאמר שמה שאמרה שביום שבאה הערלית אז היה הזקן שם ואחזה בין זרועותיו שהכוונה שלא היה שם אז שום אחר ואם כן נתייחדה עם הזקן שלא כדין (מזה מוכח שדעתו דמה שאמרו האב מתייחד עם בתו דוקא בתו ולא בת בתו או בת בנו ועמ"ש לעיל סי' כ"א סק"ה ובסי' ך"ב סק"ב) מ"מ אין זה הוכחה על היחוד דאולי היה הבית פתוח לר"ה. אלא דח"מ בסימן כ"ב סקי"ג כתב דאם לבו גס בה אסור וממילא דה"ה אם היא קרובתו ומכ"ש בנ"ד דאיכא תרתי לריעותא שהיא קרובתו וגם לבו גס בה. אעפ"כ נראה דאכתי לא איתרע חזקתה דמי יודע אם לא גם אז בא פתאום לביתה שלא ברצונה וגם אולי היו שם עוד אנשים. ועוד יותר מזה נראה דאף המחמירין בסי' קע"ח היינו אם הבעילה היתה באותו יחוד שנתייחדה שלא כדין דאמרינן כיון דהיה היחוד ברצון אתחלתא דבעילה היא והוי תחילתה ברצון וגם הפ"י נתן טעם זה אבל אם היה היחוד באיזה פעם ואחר כמה חדשים נבעלה באונס אין היחוד המוקדם זמן רב ראיה לרצון על הבעילה שאחר כך כו' וסיומא דפיסקא דהך איתתא שרי לבעלה ומה טוב שיבא הדבר לפני עוד שני גדולי המו רים עכ"ד. וע"ש עוד שהביא בשם מחנה אפרים בסוף החבור שכתב וז"ל ובנ"ד נראה דלית לה מגו דלא נבעלתי כיון שהעיד העד בפניה ששמע מפיה שנבעלה ואף ששוברו עמו שאמרה גם כן שהיה באונס מ"מ כיון שהיה שלא בב"ד לא מהני לה כמ"ש הרא"ש בתשובה והטח"מ בסי' קל"ג שהכל תלוי בב"ד שיהיה אז המגו קיים ואפילו נימא דלא קאמר הרא"ש אלא בשבועת ממון שטענות בעל דין תלויות בב"ד דוקא ואיכא נמי תשובת הריב"ש סימן שצ"ג כו' עכ"ל. והוא ז"ל כתב עליו דהך ואפילו נימא שכתב. ודאי קושטא הוא דנימא כן שדוקא בתביעת ממון קאמר הרא"ש והדבר מוכח מדברי הסמ"ע והש"ך שם כו' ע"ש עוד וגם בהגה מב"ה שם. ועיין עוד בתשו' ברית אברהם סי' יו"ד מזה והובא לעיל סי' ו' סי"ז בסוף סקט"ז.

יא **דאבדה מגו שלה.** עיין בתשו' נו"ב סי' ע"ב דפ"ז ע"א בהגה שכתב שם דקלא דלא פסיק גרע יותר מעידי יחוד ע"ש ובתשו' ברית אברהם סי' צ"ד אות י' דהגאון מהר"א מגלונא פקפק עליו וכתב דאם כן בקלא דל"פ לא תהא נאמנת שנאנסה במגו וזה צריך ראיה. והוא ז"ל השיב לו שדבר זה א"צ ראיה מעידי יחיד וכי מתורתו של הנו"ב למדנו זה הא מרגלא בפומייהו דהפוסקים דמגו במקום קלא לא אמרי' וזה מוכרח מעובדא דרבה בר שרשום בב"ב דף ל"ג כו' (ע' בנו"ב חלק ח"מ סי' ל' אות ך"ז ודו"ק) ושוב העיר על זה לפ"ד מהרי"ט ח"א סי' קי"ב דמדמה לה למגו דהעזה א"כ י"ל לפי דמחלקו הרא"ש והר"ן ר"פ כל הנשבעין בשכיר כיון דהוי אך תקנת חכמים במגו כל דהוא אוקמיה אדינא ומהני לכ"ע מגו דהעזה ממילא אפ"ל כאן כיון דלולא רובא דרצון הוי מהימנא מדינא שנאנסה ע"פ ברי ושמא ורוב רצון הוא רק דרבנן כמ"ש התוס' ממילא מהני מגו נגד קלא כו' ע"ש:

יב **הואיל ונתייחדה.** עיין בס' בית מאיר שכ' דבמרדכי מבואר שהר"ש אסר אפילו אם גם היחוד לא הי' ידוע אלא מפיה אך דעת המתירין הוא אפילו היו עדי יחוד דניון דאין אוסרין על היחוד שוב נאמנת במגו דלא נבעלתי. ומשמע נמי שם דרבו המתירין. וטענת רבינו שמחה שם דכיון שנתייחדה מרצונה שוב אין לה טענת אונס כההיא דפ' נערה גבי נשי מגנבי גנבי כו' לע"ד כבר מיושב בדברי ראבי"ה במרדכי שם כו' ע"ש. והנה מ"ש דבמרדכי מבואר שהר"ש אסר אפילו כולי המעיין במרדכי שם בפ"ב דכתובות יראה דאף דהאמת כן הוא שהמעשה היה שלא היו עדי יחוד ואעפ"כ רבינו שמחה אסרה. אך לא אסרה לחלוטין רק להמתין אולי יבואו עדים וכתב דדוקא גבי שבוי' הקילו שלא נחקור אחר עדים כו' ע"ש ומשמע מדבריו דאחר שהמתינו זמן הראוי ולא באו עדי יחוד באמת מותרת גם לרבינו שמחה וכן מצאתי בת' נו"ב סי' ע"ח שכתב דהיינו דוקא ביש עדי יחיד כמבואר במרדכי בהדיא שדיעה שניה לא החמיר כשאין עדי יחוד לפנינו רק להמתין עד שנחקור אם נמצא עדי יחוד אבל בנ"ד (בעובדא דידיה) שכל בני העיר כאן ולא נמצא עדי יחוד כלל פשיטא שמותרת כו' ע"ש. וכ"כ עוד בנו"ב תניינא סי' כ"א בתוספות ביאור בנידון שנשאל באשה אחת שהודית לפני בעלה דרך תשובה שהלכה בדרך עם בחור א' ובמלון בדרך נאנסה ממנו. וכתב הא ודאי שאם בעלה אינו רוצה להאמינה כלל וחייש שמא עיניה נתנה באחר הרשות בידו (עמש"ל סי' קט"ו ס"ק כ"ה) אלא דאם בעלה יודע בידאי שהוא אהוב לה ואינו מסופק בה כלל שרצונה להפקיע עצמה ממנו וא"כ אין היתר מצד ענ"ב אם היא מותרת מטעם אונס לישראל משרי שרי הנה אם זה שנתייחדה עם הבחור אין ידוע לנו כלל רק מפיה הא ודאי הפה שאסר

הוא הפה שהתיר ואין בזה פלוגתא והב' דעות שהביא רמ"א בסי' קע"ח ס"ג הוא בידוע שנתייחדה כו' ואף שבעובדא דא במרדני לא היו עדי יחוד לפנינו מ"מ הרי באמת לא לחלוטין אסרה רבינו שמחה שם ולא החמיר אלא להמתין אולי ימצא עדים והיינו שם שתיכף ששבה מן העיר אחר הבעילה באה לפני רבותינו בזה שייך לחקור אבל בנד"ז שלפי הנראה כבר הוא זמן רב ראוי לחקור האשה מאיזה עיר הלכה עם הבחור וכמה זמן עבר ונראה אם אפשר לכתיב שם לחקור אם ימצא עדי יחוד. כי תחלת הליכתה בדרך עם בחור לחוד הוה יחוד) אז תליא בהני שני דיעות שהביא רמ"א שם אבל אם לפי האומד לא ימצא עדים לא שייך להמתין ומותרת לנ"ע עכ"ד ע"ש עוד: ולכאורה נראה דאם ידוע שנתייחדה אפי' ע"פ עדים פסולים שוב לית לה מגו דלא נתייחדתי ולא מהימנ' לדיעה זו כמ"ש בתשו' הרא"ש הובא בש"ך ח"מ סי' נ"ח ס"ק י"א דלא אמרי' מגו שהי' מכחיש עדים פסולים ע"ש (וע"ל סי' י"א ס"ק י"א) אמנם בתומים כללי מגו אות י"ח מחלק דדוקא בעדים פסולים רק מגזה"כ ואינם בחזקת משקרים כגון נשים או קרובים אבל פסולים מחמת עבירה וכיוצא בהם דנפסלים מחמת דמשקרים שפיר אמרי' מגו שהי' מכחיש אותם ע"ש. ובזה א"ש דברי הנו"ב תניינא סי' י"ח במ"ש דאין עכו"ם מסל"ת נאמן להחמיר במקום שיש חזקת היתר וא"כ שפיר יש להאשה מגו גם על היחוד ע"ש ודו"ק:

יג **ושהתה כדי טומאה.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' ק"ס שהוא מסתפק דאולי הכוונה רק לאפוקי אם ודאי לא שהו כדי טומאה אבל אם העדים באו ומצאום בסתר ואינם יודעים כמה זמן שהו בסתר אולי מחשב סתירה. ודעתו נוטה יותר דכל זמן שלא נתברר ששהתה כשיעור לא מיחשב סתירה לענין זה וסיים דהדבר צריך תלמוד ע"ש ועמ"ש לקמן ס"ק ט"ו:

יד **עם שניהם כאחד.** ברמב"ם פ"א מסוטה דין ג' ובטור איתא ושהתה כדי טומאה. ונסתפקתי אם הכוונה כדי טומא' של אחד או של שניהם ועיין במל"מ שם שכ' דדוקא באמר לה שלא תסתרי עם פ' ופ' אבל אם אמר שלא תסתרי עם פ' והלכה ונסתר' עם שנים פשיטא דאינה שותה דלא חשיב הסתר כיון דהיו שנים ודוקא היכא שמקפיד חשיב הסתר כך נראה בעיני עכ"ל ומזה מוכח שמפרש בפשיטות הכוונה ששהתה כד"ט של אחד. (ומה שהקשה הבה"ט סק"ה דדברי הרמב"ם כאן סותרים למ"ש פ"ט מה' נזירות ר"ל דשם כתב דאם הי' עד הרואה עמהן בחצר הרי ב' הנזירים טהורין כיון שהם שלשה הרי הן רבים כו' והוא מש"ס ר"פ שני נזירים דאמר התם מה סוטה בועל ונבעלת אף כל ספק טומא' ברה"י כגון דאיכא בי תרי כו' ע"ש ולפ"ד הרמב"ם כאן הא משכחת לה

ר"ה בסוטה כגון שקינא לה משנים כא' ונסתרה עמהם. ועיין בתשו' חתם סופר ח"ב סי' צ"ו וסי' ק"ב שכ' ליישב קושיא זו בטוב ע"פ דברי חי' הרשב"א בנדה ה' ע"ב בשם הרמב"ן ע"ש. ומדבריו שם משמע נמי שמפרש הך ושהתה כד"ט היינו של אחד וע' בס"ק שאח"ז):

(יד) **אל תדברי כו'**. עיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' צ"ו שכ' על נדון דשם וז"ל איברא נראה דאין ממש בקינוי ולא בסתירה כדי לאוסרה או להפסיד' כתיבת' כי הבעל לא אמר לה אל תסתרי עם הערל הזה אלא אמר לה שלא תניח היא הערל לכנוס לתוך ביתה משמע אפי' שלא במקום סתר וכמו אל תדברי עם איש פלוני שאם אמר כן אפי' נסתרה עמו מותרת וכן הקינוי של שליח ב"ד שלא אמר לה אל תסתרי עם הערל הזה אלא אמר לה שלא תשכב לבדה בלי שתשכב אשה זקנה עמה ואפי' בנה בן ח' שנים עמה בבית אין בלשון זה ממש חדא מי יכריחנה ליקח זקנה עמה וכי מכולי עלמא קינא לה והי' לו לומר לא יכנס הערל אצלה אם לא אשה זקנה עמה כולי ותו שהרי בנה קטן משמרתה ומוכח ר"פ ב' נזירים דקטן מבטל סתירה כו' ואע"ג דהכא קינא לה שליח ב"ד והקפיד שאפי' הקטן עמה תקח עמה אשה זקנה והרמב"ם פסק כהירוש' שיכול לקנאות אפי' משנים מ"מ היינו דוקא אם מקנא לה שחושדה משניהם אבל אם אין מקנא לה אלא מאחד אלא שמקפיד ומקנא לה אל תסתרי עם פלוני הנחשד אפי' פלוני משמרך אין בקינויו כלום כיון שאין השני נחשד בעיניו דאל"כ מצינו ג' בסתירת סוטה כולי וא"כ הכא שאין לחשדה מבנה קטן דאין קינוי על קטן א"א להקפיד שלא תסתור עם הערל אפי' הקטן עמה וניעור וכיון שתחלת הלילה דרך הקטנים להיות נעורים אין ממש בקינוי זו על אותה שעה. ואי נמי הי' הקינוי כדין מ"מ סתירה אין כאן כולי דע"כ לא פליגי בירוש' פ"ק דסוטה בנכנסו זה אחר זה אלא כשעכ"פ שניהם נכנסים למקום זה לפלטיא או לחורבא אפילו זא"ז אבל אם היא יושבת במקומה והוא בא בגבולה לא וכן משמע לשון הרמב"ם פ"א הלכה ב' והכא בנד"ז לא ראה אדם נכנס ועל מה נכנס ואולי היא גרשה אותו מביתה ואפילו שהה כדי טומאה כיון שלא ברצונה נכנס דילמא האריכה בטענות למולו עד שהוציאה אותו מביתה ואין כאן רגלים לדבר כו' עכ"ל ע"ש (וע' בס"ק אחר זה) . (וע"ש עוד בסי' ק"י על מה שבא בלשון השאלה וכמה פעמים הזהרנו אותה שלא תדבר עם הנער הזה ושלא תתיחד עמו ושוב שלחו שלוחים לארוב בביתה בלילה והוא הלך בחדרה אנה ואנה בשעה יוד בלילה אבל הרגישו בדבר וסגרו הדלת כו' וכ' יש לדון על ל' זה שאם שליח ב"ד א"ל אל תסתרי עם פלוני ויש עדים שנסתרה אחר הקינוי ומסתמא משסגרו הדלת בלילה שהו כד"ט א"כ נאסרה על בעלה מדינא כמבואר

סי' קע"ח סי"ג ונאסר על הבועל וכופין להוציא כמבואר שם סי"ז והיינו אם היה הקינוי בפני עדים והשליח ב"ד בעצמו מצטרף אך דוקא אם אמר אל תסתרי אבל אל תדברי לחוד לא הוה קינוי ואפשר לשון לא תתיחד נמי לא הוה לשון סתירה כי יחוד על פתח פתוח לר"ה ואינו סגורה לא הוה סתירה האוסרת ויש לעיין בזה כו' עכ"ל. ולע"ד איני יודע מ"ש כאן בפשיטות דאם היה הקינוי כדין היתה נאסרת ע"י סתירה הנ"ל שראו השלוחים את הנער בחדרה כו' ומדוע לא הזכיר ההיתר שכבר כ' בסי' צ"ו שהובא לעיל דדוקא אם שניהם נכנסים למקום זה אבל אם היא יושבת במקומה והוא בא בגבולה לא כו' דהא גם כאן לא ראהו אדם נכנס אם ברצונה נכנס ואולי משום שנזכר בשאלה שסגרו הדלת והיינו באופן שהרגישו העדים מבחוץ שגם היא סגרה בעדו וגם מה דסיים אך דוקא כו' ואפשר לשון לא תתיחד נמי לא הוה ל' סתירה כו' איני מבין זה לכאורה כוונתו פשיטא דר"ל אע"ג שכ' הרמ"א ס"ח דסתירה שאחר קינוי הוה אפילו בפ"פ לר"ה היינו באם הי' הקינוי בל' אל תסתרי אבל אם אמר לא תתייחדי י"ל דדוקא יחוד גמור כמו בדין יחוד לעיל סי' כ"ב ולכן אם נסתרה בפ"פ לר"ה לא נאסרה דעל זה לא קפיד הבעל אך לפ"ז אינו ענין לנדון השאלה שהיה יחוד גמור שהרי ראו אותו בחדר' בשעה יוד בלילה וגם הדלת סגרו וצ"ל דכוונתו כיון דעיקר לשון קינוי הוא אל תסתרי והיינו אפילו בפ"פ לר"ה וכאן שאמר לא תתיחד הרי היקל עליה שאינו מקפיד רק על יחוד ממש אם כן לא עשה כדין קינוי וממילא דאפילו נתיחדה ממש אין אוסרין על היחוד אבל צ"ע מנ"ל הא ואטו אם אמר הבעל אל תסתרי עם פלוני בחורבא בלילה נימא גם כן כיון דסתירה בחורבא הוא אפילו ביום והוא לא הקפיד רק בלילה לא עשה כדין קינוי דאפילו אם נסתרה עמו בלילה תהא מותרת וצ"ע. ועמ"ש לקמן ס"ק כ"ו):

טו **לא יאמר אדם לאשתו כו' דדילמא קי"ל כו'**. הנה דעת הטור ומרן בש"ע כאן נראה לכאורה פשוט דס"ל עיקר לדינא דלא קי"ל כר' יוסי ולכן בדיעבד אם עבר וקינא בינו לבינה ונסתרה אחר כך לא נאסרה עליו שהרי כתבו להדיא הטור והש"ע סעיף הקודם וכן אם נסתרה כו' ולא קינא לה בפני עדים מותרת שאין אוסרים כו' אא"כ קינא לה תחלה בפני שנים. אלא דמ"מ כתבו הך דלא יאמר אדם לאשתו כו' לענין זהירות לכתחלה שלא להכניס עצמו בספק לכתחלה. וכן מבואר בב"ח אות ד' שכ' דלכן כתב הטור הך דלא יאמר כו' בשם ספר המצות אף דתלמוד ערוך הוא בריש סוטה דהכי אמר ר' חנינא מסורא משום דבתלמודא איכא לפרש דר"ח הוה מספקא ליה הלכתא כמאן ולכן הזהיר על זה אבל למאי דקיי"ל כרבנן ולא מספקא לן השתא לית דחש להא דר"ח אבל מס' המצות שפסק כך למדנו דמפרש דר"ח מסורא נמי פוסק דבדיעבד הלכה כרבנן דאין

קינוי אלא בפני שנים ואין כופין להוציא אלא דצריך לחוש לכתחל' לדר"י בר' יהודה דלא לימא לאתתיה כו' דכל אחד יחוש לעצמו שמא תהא אשתו עמו באיסור כל ימיו אליבא דר"י בר יהודה עכ"ל וכיוצא בזה כתב ג"כ הדרישה אות י"ט ע"ש. ומבואר להדיא מדבריהם דהא דלא יאמר כו' הוא רק זהירות לכתחלה ועכ"פ בדיעבד אינו חייב להוציא אלא דאפשר דראוי לחוש לעצמו אף בדיעבד וגם בב"י כאן הביא תשובת הרשב"א שכ' קרוב בעיני לומר דמי שאמר לאשתו לא תסתרי עם איש פלוני בלא עדים ונסתר' בפניו בלא עדים אע"פ שמדין תורה אינה מתגרשת מ"מ מצוה לגרשה עי"ל. אבל תימה דלעיל סי' קט"ו כתב הטור והש"ע ס"ט אמר לה בינו לבינ' אל תסתרי כו' אסור' לו וחייב להוציא' כו' והוא מדברי' הרמב"ם פכ"ד מה"א. וראיתי בב"ח שם שכ' דמהרש"ל הקשה דהכא משמע דחוששׁ הרמב"ם לדר"י בר' יהודה ובפ"א דסוטה כתב בפשיטות דבעי' ב' עדים בקינוי ולפע"ד לא קשה כלל דבפ"א דסוטה לא כתב דבעינן ב' עדים אלא כדי שתצא בלא כתובה אבל בקינוי ע"פ עד א' או ע"פ עצמו אע"פ שאסור' עליו צריך שיתן לה כתוב' כדכתב רמב"ם כאן להדיא וכך הוא דעת רבינו שכ' כאן כלשון הרמב"ם וגם בסי' קע"ח כתב להההיא דר' חנינא דשמא הלכה כר"י בר' יהודה ואסור' עליו עכ"ל גם הח"מ והב"ש שם כתבו לתרץ דהא דפסק הרמב"ם בה' סוטה כר' יהושע דוקא לענין דאין משקין אותה כו' ע"ש והנה תירוצם אינו מספיק רק על הרמב"ם ולא על הטור והש"ע שכתבו כאן להדיא דאם לא קינא לה בפני עדים מותרת. גם דברי הב"ח שם בדעת הטור סותרים לדהכא וצ"ע. אמנם זה ברור לע"ד דגם לדברי הטור וש"ע בסי' קפ"ו דאסורה לו וחייב להוציאה מ"מ אין ב"ד כופין על זה אפי' לדברי הב"ש ר"ס י"א שחולק על רי"ו וסובר דבקנוי וסתירה כופין לגרשה מ"מ היינו בקינוי עפ"י שנים אבל ע"פ עצמו אין כופין חדא כיון דהוא פלוגתא איך נכוף על הספק ועוד דאפי' באומר שראה אשתו שזינתה הנזכר שם סעיף ז' דאסורה עליו לכ"ע כתבתי שם בס"ק ל"ז בשם כמה תשובות דאין ב"ד כופין כל שאין עדים בדבר ע"ש. וע' בת' בית דוד סי' נ"ה שנשאל בעובדא בראובן ואשתו ובנה קטן כבן שנה שנסעו לכפר אחד להדאקטר אודות בנם אשר חלה ויסע אתם שמעון אחי האשה ויצטוו מן הדאקטר לשמור הילד מאד מן הצינה ע"כ בחרו להם חדר א' מצד לבית הדאקטר מקום אשר הפועלים שם ונצרך ראובן ללילך להחצר דשם ויאמר להם ראו אם אלך לא תשאר האשה יחידה פה בין הפועלים ההמה הרבים ואתה שמעון אם תרצה להשגיח על הסוס בעד החלון תשקיף וטרם שהלך אמר לשמעון זע דוא זאלסט ניט לאזין אליין דיין שוועסטר ואל האשה אמר זע דו זאלסט ניט בלייבין אליין דו זאלסט ניט לאזין דיין ברודער שמעון ארויס גיין. וכאשר הלך ושב

וירא והנה שמעון עומד אצל הסוס ומאז השמים בינו לבינה מה דינה של אשה זו. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דמצד שהי' הקינוי בלא עדים אין סניף היתר דהא בריש סוטה אמר ר"ח מסורא לא לימא אינש כו' והסמ"ג וסמ"ק והטור והש"ע פסקו כן להלכה והרמב"ם אף דבה' סוטה לא הזכיר להא דר' חנינא אך בס"פ כ"ד מה' אישות פסק להא דר' חנינא אפי' בדיעבד לאוסרה עליו וכן הוא בש"ע ס"ס קט"ו. ואף דמדברי הריטב"א בחי' לקדושין דף פ' וגם מדברי הרשב"א בתשו' שהובא בב"י משמע שלא פסקו כהא דר' חנינא מ"מ אין מדבריהם הוכחה גמורה לומר דפליגי על הרמב"ם בהא כו' וכך יפה לנו להשוות הפוסקים מעתה אין לעשות מזה שום סניף להקל. אך יש לצדד בנ"ד לומר דאין זה קינוי דמדברי הרמב"ם בסוף ה' סוטה מבואר דכל שאומר כן בדרך זהירות ולא דחושדה רק שמזהירה להרחיקה מאיסור יחוד לית בי' משום קינוי וא"כ גם בנ"ד נראה דלא אמרה רק לזהירות בעלמא ולית בה משום קינוי (ע' ביבמות דף נ"ה ע"ב ברש"י ותוס' שם בד"ה לשקינא לה) וע"ל ס"ק ל"ד. ועוד י"ל דנ"ד לא הוי קינוי כיון דקינא לה מרבים ואף דהרמב"ם (וטור וש"ע) פסק דקינוי מב' ב"א כאחת הויא קינוי והוא מירושלמי רפ"ק דסוטה כו' מ"מ נראה דהרמב"ם דוקא נקיט משני ב"א אבל ביותר משנים לא הוי קינוי משום דהוי רבים ואין כאן סתירה משום דסוף שיתגלה הדבר וכהא דאמרי' בעירוכין כל מלתא דמתאמרה באפי תלתא כו' וכן משמע בירוש' שם בהא דאמר ר' יוסי בר בין אמר לה אל תכנסי לבהכנ"ס ונכנסה לפי פירושו של הרב פני משה שם כו' (מ"ש שם וליכא לפרושי דטעמו של הירוש' משום דקינא מסתם ב"א כו' עד ועיקר הדין ג"כ צ"ע הנה לא ראה בפרישה ס"ס זה ויובא לקמן ס"ק ל"ד דמבואר שם להדיא דאם אינו מזכיר לה שום איש מיוחד אלא שמקנא לה שלא תסתרי עם שום איש לא הוי קינוי ע"ש ולפ"ז צ"ע פירושו בהירוש' דלפ"ז לא הוי זה פשיטות להא דבעי ר' יוסי קינא לה ממאה ב"א) וא"כ בנ"ד לפי לשון השאלה היו הפועלים יותר משנים ותו לא הוי קינוי כלל (מ"ש עוד שם להקשות על עיקר דינו של הרמב"ם מש"ס ר"פ שני נזירים והניח בצע"ג. כבר קדמוהו הבה"ט סק"ה ועמ"ש לעיל ס"ק הקודם) . עוד יש מקום להתיר בנ"ד מצד הסתירה והיינו אם לא הי' משעה שראה אותו הבעל עומד אצל הסוס עד שנכנס לבית שיעור כדי טומאה שהוא כדי לצלות ביצה ולגומעה כו' ואף דבנו"ב תניינא סי' ק"ס מסתפק בזה דילמא הא דתנן ושהתה עמו כד"ט הוא לאפוקי אי ידעי' בודאי שלא שהתה כד"ט כו' (הבאתיו לעיל ס"ק י"ג) מ"מ לע"ד אין בזה שום ספק דודאי בעינן שיראו ששהתה כד"ט הא לא"ה אינה נאסרת ואפי' לפי ספיקו של הנו"ב נראה דע"כ לא נסתפק שם אלא משום דאיכא ריעותא שעשתה מעשה ונכנסה עמו לבית

הסתר משא"כ בנ"ד דלא נכנסה רק שמתחלה היתה שם כו' ועוד נראה דבנ"ד ליכא שום סתירה כיון שאחיה שמעון לא יצא למרחוק רק לאותו חצר וגם לא נתן זמן מוגבל לשהייתו א"כ. דמיא ליוצא ונכנס דמרתת ואף דהח"מ וב"ש בסי' כ"ב הביאו בשם תה"ד דאם קינא לה אפי' בפתח פתוח לר"ה הוי סתירה ואסורה (וכן הוא לקמן סעי' ח' בהגה) מ"מ נראה דיוצא ונכנס וכנ"ד עדיף טפי מפ"פ לר"ה דשם לא מרתת כ"כ שיבא איזה אדם אבל בנ"ד שאחיה הי' בחוץ וגם כי יחדו בעלה לשומר כו' ואף דהבעל הקפיד גם על זה דהא אמר בעד החלון תשקיף מ"מ אין בקפידתו שום ממש ודמי למה שאמרו בירוש' דאם אמר לה אל תכנסי לבהכ"נ דנכנסת כו' ועוד נראה דבנ"ד דליכא רגלים לדבר לא מחשב סתירה כלל דהא כל עיקר מה דאסרה תורה ע"י קינוי וסתירה הוא משום רגל"ד כדאי' בכמה דוכתי. ובירוש' ריש סוטה אמר ר' מנא נכנסה עמו הא זה אחר זה לא ור' אבין אמר אפי' זה אח"ז מ"מ הוי רגל"ד. מבואר דבלא רגל"ד לא הוי סתירה וא"כ בנ"ד אין כאן שום רגל"ד דהא בעלה לא ציוה עלי' רק שלא תניח את אחיה ללכת החוצה אבל לא שתניח את הילד החולה לבדו ותנוס החוצה וא"כ מאי הוה לה למיעבד וכי בידה הוה להחזיק באחיה שלא ילך לחוץ וכיון שאין רגל"ד לא מחשב סתירה כלל ועוד נראה דאפי' אם הי' אומר לה בפירוש שתנוס החוצה מ"מ אין כאן סתירה כיון שהיתה שם מתחילה בחדר ההוא וכדמשמע מהירוש' הנ"ל דנכנסה עכ"פ בעינן ובלא"ה אין כאן סתירה כלל והיינו משום דליכא רגל"ד ממה שלא יצתה החוצה בצאת אחיה דאפשר לא הרגישה תומ"י בצאתו וכו' מכל הלין טעמי יראה לע"ד דאתתא דא שריא לבעלה ולית בה שום ספיקא עכ"ד ע"ש (וע' בס"ק שלפני זה):

טז **ועכשיו כו'**. הוא סיום לשון הגמ' בריש סוטה וע' בח"מ לעיל סי' קט"ו ס"ק ל"ד:

יז **אסורה לו לעולם**. ע' בסמ"ק סוף לאוין קפ"ט שכ' עוד בזה וז"ל ותהא אסורה לו. ולא יוכל לגרשה מפני תקנות רבינו גרשום ויהי' עגון עמה עכ"ל וכתב בהגהות חדשות שם (מהגאון מהר"י ציטלש) וז"ל פי' אם היא תכחוש בהקינוי והוא לא יהא נאמן לגרשה בע"כ כתקנת רגמ"ה וגם אסור לו לבא עליה כיון שיודע שקינא לה באמת ונסתרה אסורה עליו מן הדין ולעד"נ פשוט דלזה כיון הטור דמביא בשם ספר המצות דלא יאמר אדם בזה"ז כו' וכוונתו על דברי הסמ"ק שמחדש הא דתקנות רגמ"ה וע"ש בב"ח שנדחק בזה עכ"ל והנה מ"ש וגם אסור לו לבא עליה כו' עמ"ש לקמן ס"ק י"ט:

יח **והיא שותקת**. עב"ש סק"ח ועיין בתשו' ברית אברהם סי' פ"ו שהאריך הרבה בזה ועמ"ש לעיל סימן קט"ו ס"ק כ"ו מזה:

יט **שמאמינה**. עיין בתשו' נו"ב חניינא סי' י"א דהגאון השואל מהר"ר טבלי ז"ל מליסא פלפל בדברי הגהת רמ"א אלו למה לא זכר הרב רמ"א כלל מדין הבעל אומר שראה שזינתה והזכיר רק באומר שמאמינה או שמאמין לדברי העד והחליט הרב הנ"ל דדעת רמ"א דבאומר שראה בעצמו שזינתה קיל טפי ובזה הכל מודים שמותרת לו דבזה ודאי שייך לומר ואם יהיה נאמן בטלת תקנת רגמ"ה וכל אחד יאמר כן משא"כ בהתחילה היא ואמרה נטמאתי והוא אומר שמאמינה או עד א' מעיד עליה ואומר שמאמין לדברי העד לא שייך שכל אחד יאמר כן דאטו מזדמן דבר זה בכל אחד. והוא ז"ל השיב לו כי אף שסברא ישרה היא מ"מ אינו מסכיס עמו בזה דאנן חזינן לרמ"א בתשובה סי' י"ב היפך מסברא זו שכ' וז"ל ותו שאינו מהימן דהא איתא בהגמי"י פכ"ד מאישות הורה ר' יוסף האומר אשתו זנתה דאינה אסורה עליו לפי משנה אחרונה עתה דחיישינן שמא עיניו נתן באחרת אחר תקנת רגמ"ה כו' ואין חילוק בין הוא אומר שאשתו זנתה או שעד א' מעיד לו שזינתה ואדרבא גרע יותר לענין לאסרה עליו כשהוא אומר שראה שזינתה משיאמין לעד דהתם לב יודע מרת נפשו וגם לא יוכל להעיז כמשקר כו' ומאחר דאילו אומר בעצמו שזינתה אינו נאמן וראוי לנדות וכ"ש כשאומר שמאמין לדברי העד כו' עכ"ל הרמ"א שם א"כ מבואר להדיא שלא כדברי הרב הנ"ל בדעת הרמ"א (ע' בתשו' בגדי כהונה סי' ג' שהאריך ג"כ בדברי הגהת רמ"א הנ"ל. וכן נראה שגם ממנו נעלם דברי תשובת הרמ"א הנ"ל ועיין עוד בתשו' פני ארי' ובתשו' חמדת שלמה. ס"פ סמ"ך ובתשו' ברית אברהם סי' פ"ח וגם בת' רע"ק איגר שיובא לקמן) ואלמלא דברי רמ"א בתשובה הייתי אומר ההיפוך מסברת הרב השואל הנ"ל ובאומר שראה שזינתה כ"ע מודים שאסורה ומ"ש הר"ש מיינבילא והר"ר יוסף בהגמי"י הנ"ל האומר אשתו זנתה דאינה אסורה עליו אין הכוונה שראה בעיניו אלא שידוע לו וכן מפרש המבי"ט דברי הגמי"י הנ"ל הביאו הכנה"ג סי' קט"ו וז"ל ומצאתי להר"ם טראני ח"ג סי' קכ"י שכ' מי שראה באשתו שזינתה כו' אם הוא יודע בודאי וראה מי יכול לומר שאינו אסור לבא עליי אלא מ"ש הר"ר יוסף והר"ש מיינבילא שבהגמי"י על מי שאמר שאשתו זנתה. לא שראה היא ולא שום עדות אלא שחושב לפי דעתו באיזו אמתלי שזינתה כו' יע"ש. אך הרי חזינן לרמ"א בתשוב' הנ"ל שמפרש דברי הגמי"י כפשטה שמשמעו שראה בעצמו שזינתה. ואמנם אעפ"כ נ"ל שדעת הרמ"א כמו שכתבתי ולכן בהגהת ש"ע השמיט דעתם לגמרי (לע"ד נראה ראיה לזה שדעת הרמ"א ז"ל כן הוא מדלא הגיה מידי לעיל סימן ס"ח ס"ז גבי טענת פ"פ מצאתי לומר דבזה"ז אינו נאמן: וכבר כתבתי מזה בסי' ס"ח שם ס"ק ב') ואף שבתשובה הבי' דעתם היינו לסניף בעלמ' ששם היו בלא"ה כמה סברות להתיר

כו' ועוד שאיך נימא מחמת תקנת רגמ"ה שלא נאמין לו ונימא שמשקר והלא אם משקר הרי אשתו יודעת שמשקר ולא תרצה לקבל הגט ויצטרך לגרשה בע"כ אם כן יעבור על חרגמ"ה ולמה לו להוצי' שקר מפיו יגרשנה כך בע"כ אם הוא חשוד בכך דהא כותבין גט לאיש אע"פ שאין אשתו עמו כו' ואין זה דומה לדברי הרשב"א בתשובה סי' אלף קל"ז ששם הי' דת המלך שמי שמגרש בע"כ חייב מיתה זולת אם דת היהודים מחייב שיגרשנה שם שפיר כתב הרשב"א שמה שאומר שנטמאת חיישינן שעיניו נתן בחחרת אבל מחמת חר"ו. מנ"ל נחדש נזה (ע' בזה בס' משנת חכמים סימן מ"ד ובלוח המפתחות שם) ולכן אין דעתי נוחה מזה לסמוך על דברי הגמי"י בזה עכ"ד ע"ש:

כ **ומנדין אותו כו' וגרם לבטל כו'**. עב"ש סק"ט שתמה כיון דאינו נאמן למה מנדין דהא לא גרם לעבור על תקנת רגמ"ה ועיין בתשו' בגדי כהונה סי' ג' שהביא בשם תשו' ר"י הלוי אחיו של הט"ז שכ' דנ"ל ליישב דברי הרמ"א ולפרש דמ"ש אינו נאמן לומר שמאמינה כו' היינו לענין שאינו חייב להוציא בע"כ דלעיל מיניה כתב הש"ע יוציא ויתן כתובה והיינו דחייב להוציא ואף אם רוצה לחזור ולומר שאין מאמין אסורה לו כיון שכבר האמין ע"ז כתב בהגה דאינו נאמן כלומר ואינו מחוייב להוציא והרשות בידו לחזור בו ולקיימה כי מה שאמר תחילה שמאמין הי' מפני שנתן עיניו באחרת ושקורי משקר ולא האמין באמת. אמנם אם אינו חוזר בו ומחזיק בהימנותו לדידה או לדברי העד הרי היא אסורה לו ומחוייב לגרשה. ולכן מנדין אותו על שגרם לבטל חר"ג ובסי' זה מוכח ג"כ ממ"ש הרמ"א אח"כ וי"א דכופין אותו ומשמש עמה כו' משמע דלדיעה הראשונה אין כופין אותו לשמש עמה עכ"ל הר"י הלוי (וכיוצא בזה הם ג"כ דברי תשובת חמדת שלמה חא"ח סי' י"ח ובחלק אה"ע סי' ס' והוסיף עוד דמ"ש הרמ"א דמנדין אותו היינו על תנאי שאם אין האמת אתו שאינו מאמין רק להוציא לגרשה אמר כן חל הנידוי אבל אם האמת אתו ואין ברוחו רמי' ובלב שלם מאמין ודאי דלא חל עליו הנידוי וכן מצא אח"כ בתשו' פני ארי' בתשובות הגאון מליסא ז"ל) וכתב עליו ומשמע מדבריו דאם חזר מותרת לו ואין צריך לומר אמתלא כי האמתלא הוא לפנינו שאנו תולין לומר שמה שאמר בתחילה שמאמין הי' מפני שעיניו נתן באחרת באותו הפעם. והאריך שם בטעם הדבר מה חילוק יש בין דידיה לדידה ע"ש ועיין בתשו' ברית אברהם חיו"ד סימן ס"ו אות ג' שכתב לפרש דברי הרמ"א אלו בפשטא ותמיהת הב"ש לק"מ דאין הפירוש בדברי הרמ"א דא"נ וידור עמה דזהו דיעה האמצעית רק דלהך דעה ודאי דאסרה עליו אך דהפי' הוא דאינו נאמן שכדבריו כן הוא שלבו מאמין ובאמת אסורה עליו ולא הי' גרמא דידי' דמה יעשה זה שלבו אנסו רק דחיישינן דמשקר והוא גרם בעצמו לאיסור זה ולכן

מנדין אותו והא דכתב דא"נ היינו שאין להאמינו שאסורה עליו באמת משום דשמא אוסרה על עצמו שלא מן הדין וי"א הוא דכופין לשמש עמה היינו דא"נ כלל לאוסרה עליו ולהפקיע א"ע משעבודה ולדיעה האחרונה נאמן לגמרי כיון שיש עד א' מאמינין לו שבלבו מאמין ואין מנדין אותו כלל וכן מבואר במהרי"ק שם וזה ברור ופשוט בכוונת הרמ"א ונסתלק תמיהת הב"ש ואין אנו צריכין לדוחק שכ' בתשו' הר"י הלוי סימן מ' עכ"ד. ודברים אלו נאמרו ונשנו שם בחלק אה"ע סימן פ"ח אות ג'. ושם הוסיף דאף שדברי מהר"י הלוי דחוקים בלישנא דהרמ"א מ"מ לדינא נראין דבריו דאם חוזר ואומר שאינו מאמין ואמר כן משום דעיניו נ"ב מהני דהא גם בדידה דעת הראב"ד פי"ח מהא"ב כו' וע"ש עוד שהאריך בטעם הדבר למה לדיעה הא' מנדין מספק ורצה מתחילה לפרש דאין מנדין אותו לגמרי רק דאומרים בו אם אומר כן בשקר כו' (וכדברי ת' חמדת שלמה הנ"ל) ושוב דחה זה דא"כ למה פליגי הי"א דאין מנדין וכתב לפרש כפשוטו דמנדין לחלוטין אך דמיירי בחזרה בה בלא אמתלא כו' עש"ה וע' בס"ק שאחר זה:

כא **וי"א דכופין אותו.** עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' י"ב שכ' וז"ל ובדין אם הבעל יכול לומר שמאמינה שהרמ"א בסי' קע"ח ס"ט מביא בזה ג' דיעות חלוקות י"א שהוא נאמן וי"א בזה"ז שיש חר"ג מנדין אותו וי"א שכופין אותו ומשמש עמה. הנה באמת לכוף אותו לשמש קשה מאד להאכיל לאדם דבר האסור לו ושוויא אנפשי' חד"א וכמה נדחקו לומר טעם המשנה אחרונה בדידה ע' בר"ן שלהי נדרים ורוב הטעמים לא שייכי בדידי' כו' ופרט שלא מצינו לרגמ"ה שתיקן כן בפירוש באומר שאסורה עליו. ואף הר"ש במרדכי פ' האומר שאמר שכופין אותו לא אמר רק הבעל שאמר שזינתה אשתו אבל איהי הכחישתו ובזה אמר דא"כ מעקר תקנת רגמ"ה שכל א' יאמר כן. וגם בזה נראה דלא אמר הר"ש אלא באין הבעל רוצה ליתן כתובתה אבל ברוצה ליתן בתובתה אף שאם היא אינה רוצה ליטול גט וכתובה אין בידו להכריחה מחמת תקנת רגמ"ה מ"מ לדידי אף בכשירה שבנשים שוב אי אפשר לחייבו לשמש עמה כמבואר בסי' ע"ז ס"א בהגה דאם רוצה לגרש וליתן הכתובה דשוב אינו עובר בלאו דלא יגרע ודברי רמ"א בודאי הם אפי' בזה"ז כו' (עמ"ש שם סק"ב) ואם זה באשה כשירה ק"ו אם אומר שזינתה פשיטא שאם רוצה לגרשה וליתן כתובתה שאין כאן חרגמ"ה ואין עליו שום חיוב לשמש עמה ואף אם נימא דלא נתיר לו לישא אחרת אבל עכ"פ שוויא אנפשי' חד"א אם יש בידו כדי כתובתה אפילו להר"ש ובפרט בנ"ד שהיא עצמה אמרה טמאה אני לך הא ודאי שאין כאן מקום לחרגמ"ה ואם הוא מאמינה חייב לגרשה. ומ"ש רמ"א שי"א שמנדין אותו על שאומר שמאמינה היינו בחזרה בה ונתנה אמתלא כי רמ"א מביא זה בשם תשובת

מיימוני כו' (וכיוצא בזה כתב בתשו' אא"ז פמ"א ח"ב סי' י"ב ע"ש ועיין בס' פרי תבואה סי' כ"ח בהגה ראשונה שם וע' בס"ק הקודם) ולא עוד אלא שאומר אני דאפי' בזה לא אמרו התוס' דמשמתינן אלא בלא אמר שמאמינה עד שחזרה בה אבל אם בעודה עומדת בדבורה אמר שמאמינה ואז בהיתר אמר ולא עבר על חרגמ"ה אף ששוב חזרה בה איהו אינו מחויב לחזור בו ונשארת באיסורה ועל דבר זה עצמו אם הבעל יכול לחזור מדבריו פקפקתי בחבורי נו"ב סעי' ע' ואף שביארתי שם דיכול לחזור בו אם היא חזרה בה מ"מ אינו מחויב ואינו נקרא בשביל זה עובר על חרגמ"ה דאיהו לא מידי קעביד עתה וכבר נאסרה עליו וזה גופי' חידוש הוא לומר על שמאמינה עובר על חרגמ"ה והבו דלא לוסיף עלה ענ"ד ע"ש: ובתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל סי' פ"ח בדבר השאלה בענין אשה שראה בעלה ממנה עניני כיעור והודית שנטמאה ואח"כ הורה אם בעלה מותר לקיימה. והאריך מתחילה כדברי מהרא"י שהובא לעיל סי' קט"ו ס"ו בהגה דברגלים לדבר נאמנת לומר טא"ל. ואח"כ כתב וז"ל אולם כ"ז בעידי כיעור אבל בנ"ד דרק הבעל אומר כן י"ל דלא מפיו אנו חיין דאפי' באומר שראה שזינתה הא כתב הר"ש מנבייל במרדכי פ' האומר והר"ר יוסף בהגמי"י דלבתר חרגמ"ה אינו נאמן וכן נראה דנוטה דעת הרשב"א סי' אלף רל"ז ובמיוחסות סי' קל"ב אף דקשה לי הא חזינן בסוף נדרים דמחלקים בין אומרת גרשתני כו' מ"מ אין בכחי לחלוק על רבותינו. אך הא הרש"ל בתשובה סי' ל"ג כתב דיש חולקים על הר"ש מיינביל דדוקא הוא מותרת דמשעבדת לבעלה והיא קרקע עולם וכן ביש"ש פ"ב דיבמות תמה כן מסברא וחולק על הר"ש דאין לזה שורש. וגם אף להגאונים הנ"ל הא בנ"ד היא אומרת טא"ל ונתנה אצבע בין שיני' לא חיישינן לו' דהוא משקר ונתן עיניו באחרת וכמ"ש הרש"ל כו'. ואף דהרמ"א סי' קע"ח כתב דיש חולקים דבמאמין לעד או לה כופין אותו לשמש עמה מ"מ י"ל דהיינו רק לענין להאמין לה דאין בכחו להאמין לה אבל באומר שראה שזינתה והיא ג"כ אומרת כן י"ל דלכ"ע נאמן ולא אמרי' דמשקר היכא דהיא נתנה אצבע בין שיני' וביותר דבעניותי לא מצאתי שיטה זו במפורש דבמרדכי לא נזכר רק באומר שזינתה ובד"מ סי' קט"ו כ' דהרשב"א בתשובה כ' דבמאמין לעד אינו נאמן לו' דמאמין בתר חרגמ"ה ועדיין לא שמענו רק במאמין לעד ולא במאמין לה דהיא נתנה אצבע כו' וביותר דאפי' במאמין להעד לא מצינו להרשב"א דאינו נאמן ושם בתשובה לא כ' זה אלא לענין ראה שזינתה אבל לא לענין מאמינו ואדרבא משמע בהיפוך כו' וא"כ לא מצינו כלל לו' דא"נ לו' שמאמין להעד וי"ל דדוקא באומר שראה שזינתה אינו נאמן דכל אדם יאמר כן משא"כ בעד א' מעיד ואומר שמאמינו ל"ש כ"כ לו' דכל אדם יעשה כן דלאו בכל פעם יזדמן לו עד א' שיעיד. וזהו נראה כוונת פסקי

מהרא"י כו' (עמש"ל סי' קט"ו ס"ו ס"ק ל"ד) וא"כ בהיא אמרה טא"ל והוא אומר שראה שזינתה לית מאן דפליג דאסורה לו ומגרשה בע"כ וא"כ ה"נ י"ל באומר שראה הכיעור דעי"ז אסורה לו דנאמן בכך כיון דהיא אמרה שזינתה כו' ובפרט בנ"ד דהימנה הבעל ונעשית לו חד"א כו' (עמש"ל סי' קט"ו ס"ז ס"ק מ"ב) ולזה בנ"ד אם כי אין לעשות מעשה לכופו כאשר גם באומר שראה שזינתה משמע מדברי הרמב"ם דאין כופין אותו להוציא (ע"ל סי' קט"ו ס"ק ל"ז) דכללא הוא דאין כופין אלא בעדי טומאה מ"מ עכ"פ ראוי לומר להבעל דהדין תורה דאסורה לו עכ"ל: ושם בסי' צ"ט (בד"ה ואף דבשו"ת רשב"א) האריך ג"כ קצת בענין זה וכתב שם דבענין השאלה דידיה (הובא לעיל סי' י"א ס"ק י"א) בלא"ה י"ל דנאמן גם בזה"ז דהא קיי"ל גם באומרת טא"ל היכא דאיכא רגלים לדבר מהימנא א"כ ה"נ י"ל בנ"ד דריבוי העדות וילדה שלא בזמנה משוי לה רגל"ד ומהימן הבעל שמאמין להעד (ושם בהגה כתב דיש לחלק קצת ע"ש וע' בזה בת' ברית אברהם סי' פ"ח אות ה' ובסי' צ"ד אות י"א) ובפרט לדעת הכנה"ג שדעתו בילדה ליב"ח יכול לגרשה בע"כ וגם עכ"פ ע"י העדים דנתייחדה הוא בכלל עוע"ד דיכול לגרשה בע"כ כדאי' סי' קט"ו ס"ד בהגה וכן הסכים בת' מהרמ"ל סי' פ' דלא כהרש"ל בתשובה א"כ תו ל"ש לומר עיניו נתן באחרת ומהימנינן לי' דמאמין להעד ע"ש. ובסי' ק' שם בתשובת הגאון בעל בית מאיר הסכים עמו וכתב וז"ל מה דהעלה כבודו דבנ"ד מהימן לי' מהני אף בזה"ז זהו ברור ואמת שבדין זה הוא לפי ראות עיני הדיינים וכבר כתבתי בגליון ד"מ כו' עד ולענ"ד בעיקר ההוראה יפה הורה הרש"ל עכ"ל. וע"ש עוד בסי' ק"א דף פ"ז ע"ג מזה וע' עוד בתשו' ברית אברהם סי' פ"ח בכל זה: (ובתשו' ח"ס ח"ב סי' צ"ה ע"ד אשה שבאתה בבכי ואנקה לשכנותי' ואמרה דרך תשובה ווידוי על החטא הגדול שנתפתת לרווק א' ובא עליה ונודעו הדברים גם לבעלה ובאה ג"כ לפני המורה שבעיר לקבל תשובה ואחר החקירה אמרה שעכ"פ לא מירק ביאתו כי בשעת הרגל דבר נתחרטה והיתה מתאמצת עד שזר' מבחוץ מה משפט האשה אי מותרת לבעלה. והביא שם דברי תשו' חו"י סי' ע"ב שכ' באשה שהתודית בחולי' שזינתה ואח"כ חזרה לבורייה שאסורה וכן בהתודה הבועל כו' ודברי הנו"ב שחולק עליו (כמו שהובא לעיל סי' קט"ו ס"ק כ"ה) וכ' דודאי דברי הנו"ב נכונים דגם בכה"ג חיישי' שמא עיני' נתנה באחר ואערומי מערמא לומר דרך וידוי אלא דגם דברי החו"י אמתיים דמיירי בחלתה ונטתה למות ואמרה כן דרך וידוי ובהא לא שייך ענ"ב וכן מ"ש דבועל שמתודה דרך תשובה מהימן לאוסרה על בעלה היינו משום דקיי"ל עד א' דמהימן לבעל כבי תרי נאסרה עליו ובכה"ג ראוי הוא שיאמין לו הבעל ותיאסר עליו (ע' בתשו' נו"ב סי' ע"א שהובא לעיל בסי' קט"ו שם ועיין

בח"ס חיו"ד סי' ד' מ"ש בזה) אבל האשה בעצמה שאמרה כן שלא בשעת מיתה אפילו תאמר דרך וידוי ותשובה לא האמינו חכמים. ומ"מ נ"ל אם הבעל האמין לה ושוויא אנפשי' חד"א דבעלמא בכה"ג פליגי בי' הקדמונים כמובא ברמ"א סי' קע"ח ס"ט דלחד דיעה הבעל חייב נידוי אם אומר שמאמין אבל בכה"ג כ"ע מודים שאם הבעל מאמין שאין מנדין אותו ומחוייב להוציאה כי היא אין הגורם לעבור חרגמ"ה כי לב כל אדם נותן להאמין כו' ומה שאמרה האשה שלא מירק ביאתו הנה אפילו אמרה בפירוש שלא הי' הכנסת עטרה ואפילו אמרה כן מיד תוכ"ד נמי לא דפיסקא בנדון שלפנינו אם לא האמין הבעל לדבריה אע"ג שבאתה דרך תשובה ווידוי אין שומעין לה ומותרת לו אך אם מהימנא אחר שהיתה תחלה ברצון ולא דמי לעובדא דנו"ב מה"ת סי' כ"ג דהתם צווחה מתחלתה ועד סופה כו' וסיומא בלבו האמין לדבריה תצא בלא כתובה עכ"ד ע"ש: ושם בסי' ק"ו אודות איש א' שהרגיל קטטה עם אשתו ובאו לפני הב"ד ועיקר טענתם הי' דבר שבממון שחשדה בגניבה וגם טען מאיסה עלי ובסוף דבריו אמר שראה אותה לפני כמה ימים שכבה אצל נער א' אלא שאז לא רצה לפרסם הדבר מפני שהיו קרובי האשה ישנים באותו החדר ובכל זאת נהגו אישות זע"ז עד עתה והב"ד מצאו השוואה ביניהם בענין עיקר מחלקותם אך נסתפקו אם מותרת לו ואם כופין אותה לקבל גט כי עדייו הוא עומד בדבורו שראה אותה שכבה אצל הנער כו' וכתב דלכאורה בדברי רמ"א סי' קע"ח ס"ט נאמר ב' היתרים בענין זה א' דעת הר"ש מיינבול דבזה"ז שיש חר"ג א"נ לומר שמאמינה או שמאמין לדברי העד ובמהרי"ק שורש ר"ז מבואר דיותר ראוי שלא להאמינו באומר שהוא עצמו ראה שזינתה ממה שמאמין לעד א' וא"כ כיון דמייתי רמ"א דיעה זו במאמין לעד א' דאינו נאמן כ"ש וק"ו בדליכא אפי' ע"א ואדרבא י"ל מה דמסיים רמ"א יש חולקים ומשמע שדעתו שאין לסמוך על המקילים י"ל היינו באיכא עד א' מיהת אבל באין כאן אפי' ע"א אפשר דבכה"ג מסכים רמ"א עם המתירי' והיתר הב' מ"ש הרמ"א דאם הי' לו קטט עמה א"נ לומר כו' והוא מתשו' רשב"א אלף רל"ז ובמיוחסות סי' קל"ג כו' ובש"ס ר"פ האשה שלום מבואר דכשראה בעצמו קיל לענין קטטה מהעדאת עד א' דהרי באמרה מת בעלי פשוט דלא מהימנת בקטטה ובע"א אבעי' דלא איפשטא וא"כ כיון דפסק רמ"א דלא מהימן להאמין לע"א במקום קטטה מכ"ש דלא מהימן לומר שראה בעצמו שזינתה. ואמנם ראיתי דמהרש"ל ביש"ש פ"ב דיבמות סי' י"ח לא רצה לסמוך על ב' היתרים הנ"ל ואפי' באומר שראה שזינתה ואני אומר דכל הרוצה לדון בעניינים אלו ע"פ דברי רמ"א אלו לא ירים ידו עד שיביט בדברי יש"ש הנ"ל אך נלע"ד בנדון זה גם מהרש"ל מודה שהדברים מראים כשקר וכיזוב כו' והאריך קצת

לבאר כמה אומדנות בנדון השאלה שדברי הבעל המה רק עלילות ברשע להפריד בין הדבקים ובזה גם מהרש"ל מודה שאינו נאמן ומסיק וז"ל מסקנא דמלתא לפע"ד דאיו כופין אותה לקבל גט כלל והוא מחוייב בשארה וכסותה אך בעונה אמרי' לי' הוי יודע אשה שזנתה אסורה לבעלה ואולי היית מהימן לנו היינו מפרישים אותך על כרחך אלא שאין אנו מאמינים לך ועתה אם אתה יודע בעצמך שבאמת שכבו זע"ז כדרך המנאפים תחוש לעצמך ותתבטל מעונה ומעתה נשאלה את פיה אם תתרצה בכך אזי ילבינו ראשם כך שהוא יתן מאר וכסות והיא תמחול עונתה ואם ימות נוטלת כתובתה ככשרה בנשים ואמנם אם לא תתרצה להשאר כך לעולם ותאמר נוח לה להתגרש מלמחול עונה אומרים לו הוי יודע כי גירושין הללו הם כמו גירושין בע"כ כי מפני ביטול עונה מוכרחת לקבל גט מפני צערא דגופא ע"כ או תתנהג עמה באישות ותודה על שקרך פחזותך או תשבע שבועה חמורה שכן הוא כדבריך והשבועה תהי' בכל מיני אלות הברית ואיומים רבים ואח"כ תגרשנה או אם לא תרצה לשבע וגם לא לנהוג אישות ועל כרחה תתגרש הרי אתה מתנדה בנידוי ב"ד על שתגרום ביטול חרגמ"ה וכל הדברים האלה יובן מתוך דברי הראשונים הנ"ל ובפרט מדברי יש"ש שם עם הוספת קצת נופך משלי לפי הענין והמשכיל יבין עכ"ל ע"ש עוד בסי' ק"א וק"ט וקי"א מענין דברי רמ"א הנ"ל:

כב **ואם הי' לו קטט עמה** עיין בתשו' ברית אברהם ס"ס ע"ד והובא קצת לעיל סי' קט"ו ס"ק כ"ח שכ' דדוקא בקטט שהוחזק כפרן כו' ע"ש (אכן בתשו' ח"ס ח"ב סי' ק"ו כתב דסתימת לשון רמ"א משמע דאפילו לא הוחזק כפרן אלא גברא שמתהפך בתחבולות להתעולל עלילות ברשע להוציא אשתו אע"ג דלא אשתכח שיקרא בשום פעם מ"מ לא מהימן תו לאוסרה עליו וסיים דצ"ע לדינא ע"ש וע' בס"ק שלפני זה):

כג **שהוציא קול כו'**. גירשה מחמת כן ושוב רוצה להחזירה עמ"ש לעיל סי' קט"ו ס"ק ל"ו:

כד **אם נותן אמתלא**. עיין בתשו' גבעת שאול סי' מ"ב דמתחילה עלה בדעתי לפרש דכוונת הטור וש"ע דצריך אמתלא אחרת לא זו האמתל' שאמר שמחמת כעס כו' ושוב ראה בתשו' הרא"ש גופי' אית' שם להדי' דאמתל' הוא מה שאמר מחמת הכעס שהכעיסתו הוצי' עלי' קול זה. וה"פ אם נותן אמתל' שאומר כך שמחמת הכעס כו' מותרת לו ואם לאו שלא אמר כך אסורה לו ע"ש עוד (אמנם בתשו' ח"ס ח"ב סי' קי"א כ' הגם דמלשון תשובת הרא"ש גופי' מבואר דסגי בהאי אמתל' שאומר שעשה כן מחמת כעסו מ"מ בל' הטור והש"ע משמע דלא סגי בהאי אמתלא אלא שיתן עוד אמתלא אחרת וכתב דנ"ל להשוות דברי הרא"ש בתשובה עם מ"ש הטור וש"ע בשמו דהרא"ש בתשובה מיירי שהיא תובעת ממנו גט ואינה רוצית להיו' עמו עוד א"כ ראוי הוא שמחמת כעסו אמר

עלי' שזנתה אבל בטור וש"ע לא מיירי רק מכעס וקטט ולא שהיא תובעת גט א"כ אין אמתלא מספקת לומר עליה דבר שתיאסר עליו לעולם ע"כ צריך אמתלא אחרת ואה"נ אם יאמר שמחמת שהיה בכעס הסכימה ן דעתו לגרשה ולא יכול אם לא בטענת זנות או כדי להרויח כתובתה אה"נ דהוא טענה מעלייתא אבל טענת הכעס לחוד לא מועיל וע"ש עוד במעשה באשה שתבעה גט מבעלה בב"ד והבעל בתוך שיחו וכעסו אמר שנתברר לו שזינתה וגם הרתה לזנונים ונפסק הדין שיגרש ויתן כתובה ואח"ז נתפייס (ועדיין לא גירשה ובלוח המפתחות שם ט"ס) וחוזר הבעל ונותן אמתלא שאמר כן מחמת שרצתה להפקיע עצמה ממנו סבור היה להרויח כתובתה כי סבר שיאומן להפסידה כתובתה אי מותרת לו באמתלא זו או לא כיון שהוסיף לומר שהרתה לזנונים והאריך בזה ומסיק שהיה מותרת לבעלה. אך להתיר הולד שאמר שהרתה לזנונים צ"ע כו' עש"ה) וממ"ש לעיל סי' קט"ו ס"ז סקל"ז.

כה **בלא שני עדים**. ע' בתשו' חוט השני סי' פ"ט. ובחנם האריך בזה שם דהפי' הפשוט כמו דמסיק לבסוף דהך בלא שני עדים לא קאי אדינין אלא אסתירה שהסתירה היה בלא עדים.

כו **שנתחרש בעלה כו'**. ע' בתשו' נו"ב תניינא סי' קנ"ט שנשאל בא"א שנחשדת עם אחד מבני ביתה ושלחו הב"ד להתרות אותה ואת בעלה שיוציאו את האיש הנטען מביתם ומכ"ש שלא תתיחד עמו ולא השגיחו בהתראת ב"ד ויש עדים שעברה על התראת ב"ד ורצו הדיינים השואלים לומר שהקינוי של הב"ד הוא כמו קינוי הבעל כמו ששנינו בס"פ ארוסה שהב"ד מקנין וא"כ על פי עדות הנ"ל יש לאוסרה על בעלה. והוא ז"ל השיב דמטעם קינוי וסתירה אין לאסרה דמה ששנינו ואלו שהבית דין מקנין להם הרי בכל הני דחשיב שם אין ביד הבעל לקנ' בעצמו אבל לא מצינו שאין הבעל כאן ואינו מקנא לה שבב"ד יקנאו לה והיינו משום דכל עיקר הקינוי של הבית דין הוא שהבית דין עושים בזה שליחות של הבעל ואמרינן מן הסתם ניח' ליה להבעל בזה וזכין לאדם שלא בפניו והיינו היכא שנתחרש או שהוא חבוש אבל אם הוא עמה ויכול לקנא בעצמו ואינו מקנא חזינ' דלא ניחא ליה ואיך יקנאו בית דין. ולולא דמסתפינ' אמינ' שאפילו באופן שחשיב במשנה שבית דין מקנין היינו מן הסתם אבל אם יצא הבעל מבית האסורים ואמר שלמפרע לא היה ניחא ליה בקינוי אינה אסורה עליו והא דאית' ברמב"ם וש"ע ואוסרין אותה על בעלה לעולם היינו מן הסתם וכן באשת חרש והדבר צריך אצלי תלמוד אבל היכא שהבעל בשעת מעשה לפנינו ואינו מקנ' לה איך יהיו הב"ד שלוחין בע"כ ובפרט בנ"ד שבשעת התראה שניהם נתנו כתף סוררת ועוד דאפי' במקום שהב"ד מקנין

נראה שהב"ד בעצמם צריכים לקנא לה ולא ע"י שלוחא דבי דינא מתרי טעמי חדא שגם על הבעל אני מסופק אם יכול לעשות שליח לקנא לאשתו (עבה"ט סק"ו) ואף שבכל התור' שלוחו שא"כ כבר כתב הרא"ש בגיטין פ"ק דלא מצי משוי שליח לחוב לאחרים (עמש"ל סי' קי"ט סק"ו) והא דב"ד מקנין לה והם שלוחי הבעל שאני ב"ד דרחמנא רבי להו ועוד דאפילו אם הבעל מצי משוי שליח מ"מ הב"ד לא מצו משוי שליח דאינהו גופייהו שלוחי דבעל נינהו ואין שליח עושה שליח במה שאינו אלא מילי דמילי לא מימסרי לשליח ולכן דקדקו הרמב"ם והש"ע וכתבו קוראים ואומרים לה אל תסתרי כו' ומלבד זה הנה בכל העדות לא מצאתי עד סתירה כו' ע"ש ועוד) והנה מ"ש בהיתר א' דאין הב"ד יכולין לקנאות בע"כ דבעל כן הוא ג"כ דעת העדות ח"ס ח"ב סי' ק"ח שכ' להרב השואל על נדון דשם וז"ל וקינוי שקינא לה מעלתו עם הקהל אין בו ממש חדא שלא אמר בלשון קינוי אל תסתרי עם פלוני אלא לבעל הזהיר שלא ירגיל אנשים הנחשדים בביתו ואין זה לשון קינוי (אפי' אם היו מזהירים לה כן) ועוד לא מצינו רשות לב"ד לקנאות אלא כשאין הבעל לפניהם אבל אם הבעל כאן ואינו מקפיד על אשתו כי תנאפנה אין בקינוי ב"ד כלום ואע"פ שהכריחוהו שעל כרחו ענה אמן אחר ששמע הפסק מ"מ כיון שע"כ הי' מסתמא מחל לה הקינוי כו' עכ"ל. אמנם מ"ש הנו"ב בהיתר הב' שהב"ד בעצמה צריכים לקנאות ולא ע"י שלוחא דידהו כו' ע' בתשו' ח"ס שם סי' צ"ו מבואר דפשיטא להו להגאון השואל ולהגאון המשיב המחבר ז"ל דקינוי ע"י שליח ב"ד הוי קינוי כל שאמר לה בלשון קינוי ע"ש וכן מבואר עוד בדבריו סי' ק"י שם שאם שליח ב"ד אמר לה בעדים אל תסתרי עם פלוני ויש עדים שנסתרה אח"כ נאסרה על בעלה מדינא כו' וכמו שהובא בשמו לעיל ס"ק י"ד ע"ש ואולי משום דלא שמיעא להו דברי הנו"ב הנ"ל):

כז **בא עד א' כו'** עב"ש שכ' מיהו קשה למה לי עדות העד ת"ל אם קינא ונסתרה אסורה לבעלה ואין לה כתובה בשלמא בש"ס לק"מ דקמ"ל דאינה שותה אלא לפסק הש"ע קשה מה נ"מ מעדותו עכ"ל (עמ"ש לעיל סק"ב וע' בס' תפארת ישראל על משניות בסוף ס' נשים שכ' דאביו הגאון ז"ל בספרו בית ישראל תירץ קושי' זו דבקינוי וסתירה לחוד אין כופין לבעל לגרשה אבל בעד א' דטומאה כופין ע"ש. ולע"ד תמה אני מדוע לא זכר דברי הב"ש לעיל ס"ס י"א שהבי' חילוק זה בשם רבי' ירוחם והב"ש כתב עליו וא"י מנ"ל חילוק זה ולא משמע כן משאר פוסקים ע"ש:

כח **מאותו שקינ' לה** עב"ש ס"ק י"א וע' בחל"מ פ"א מה"ל סוטה דין י"ד.

כט **אבל לא להפסידה כתובתה.** ע' בגליון המשניות פ"ו דסוטה בתוס' רע"ק ז"ל אות ך' וע' בס' בית מאיר ודוק:

ל **ונוהגים.** עמ"ש לעיל סי' ך' סק"ב מענין זה:

לא **שנאסרה בשבילו.** עבה"ט שנ' ואפי' נאסרה מקודם לבעל כו' וע' בהגהות מל"מ נ"ב מה' סוטה דין י"ב הבי' דמהר"א ששון סי' קצ"ג נסתפק בזה גבי בועל שני אם נאסרה לו כיון שכבר היתי' אסור' ועומדת אך בתשו' שבו"י ח"א סי' צ"ד ובס' ש"א בקו"א השיגו עליו מש"ס סנהדרין דדי מ"א ע"ש. גם בס' ק"כ פ"ק דכתובות אות ח' הזכיר דברי מהר"א ששון הנ"ל שרוצה לדמות דין בועל שני שלא לאסור עליו מהך דינ' שצידד הרא"ש ז"ל לענין בעילת כותי (דלקמן סי"ט) וכתב ששמע ממורו ורבו הגאון מו"ה א"ב ז"ל שתפס עליו מש"ס סנהדרין הנ"ל ע"ש ועמ"ש בזה לעיל סי' י"א סק"ד. וכעת הגיע לידי ספר כת"י מהגאון מו"ה יצחק הלוי ז"ל מהמבורג וראיתי בתשובה אחת שם שצירף סברת מהר"א ששון הנ"ל לסניף לשאר סברות בנידון שנשאל עליו וכתב דמה שהשיגו עליו מש"ס סנהדרין דף מ"א מלבד דלא קשה עליו מגמרא זו אלא אדרבה ראיה מוכרחת לדברי מהר"א ששון מגמרא הנ"ל דהיכא דכבר נאסרה לבעלה אינה אסורה לבועל. דהנה מקשין העולם כיון דמיירי בגמרא בנערה המאורסה וקושית הגמרא שם באשה חבירה דמקטלא אליבא דרבי יוסי בר"י היכא משכחת לה מיירי גם כן בנערה המאורסה אם כן היכי מוקי לה בזינתה וחזרה וזינתה אכתי קשה בסקילה היכא משכחת לה דא"כ לא היתה בתולה וא"ל בשלא כדרכה דזהו דוחק לאוקמי בכך. וע"ז יש לתרץ דמיירי שבא העדים השניים והעידו על זנות הראשון אחר שבאו עדים כבר והעידו על זנות המאוחר ואם כן שפיר בעדים השניים שייך חיוב סקילה כיון דלפי העדאתם שזינתה קודם והיתה בתולה. אך אכתי קשה לפ"ז מה מקשה הגמ' דילמא לאוסרה על בועלה שני באנו הא ע"כ אתו לקטלא דאל"כ למה להם להעיד שזינתה כבר קודם זה הזנות הא גם אם היה אח"כ אסורה לבועל ומדהעידו על זנות מוקדם בודאי ידעו דחבר א"צ התראה וכוונתם לחייבי סקילה ולכך העידו שזינתה קודם דהיתה אז בתולה וא"כ מה מקשה הגמ' דילמא לאוסרה על בועלה שני. אלא ודאי ע"כ מוכח כסברת מהר"א ששון דהיכא דכבר נאסרה לבעל אינה אסורה לבועל ומקשה הגמ' שפיר עכ"ד ודפח"ח וע' בתשובת נו"ב תניינא סימן ך' מענין זה:

לב **שזינתה עם כותי.** בחידושי רב גדול אחד (שהזכרתי בסי' קכ"ט סקכ"ד) כתב דיש להסתפק בזינתה עם קטן פחות מי"ג ויותר מבן ט' דביאתו ביאה אי אסורה לו כשיגדיל משום אחד לבועל. והא ודאי דאין להתיר מצד דפיתוי קטן אונס הוא כמו דאמרי' פיתוי

קטנה אונס הוא. דהא גם בבועל גדול אם היה אנוס והוא מזידה נאסרה עליו כדאיתא בירושלמי דסוטה עב"ש בסי' י"א. אך אפשר דזה דמי לזינתה עם כותי לדעת י"א אלו דמותרת לו אחר שנתגייר משום דבלאו הכי היתה אסורה לו ואין בו קדושין אם כן ה"נ בקטן לדעת הרמב"ם דאסור להשיא אשה לקטן דהוי כזנות כדלעיל סי' א' וגם אין בו קדושין לא קרינן ביה ונטמאה אחד לבועל. מיהו י"ל דדמי לזינה עם אחות אשה כיון דמותרת לו אחר כך אך אכתי יש להסתפק לטעם שכ' המרדכי בסנהדרין דלכן מותרת לכותי הבועל לאחר שנתגייר משום דהוי כקטן שנולד וההיא שעתא באו בר איסור' הוא א"כ ה"נ בקטן דלאו בר אזהרת איסור' הוא בפחות מי"ג שנים ואין מעשה קטן כלום ע"כ לא שייך בו לאסור משום מעשיו בעודו קטן עכ"ד. ועיין בנ"צ מ"ש בביאור דברי המרדכי הנ"ל וכתבתי לפע"ד בנד"ז פשוט דאסורה וה"ה בזינתה עם חרש ושוט' עש"ב. ועיין בתשו' בית יעקב סי' ג':

לג **ומ"מ מי שזינה כו'** בגליון ש"ע של הגאון רבינו עקיב' איגר ז"ל נ"ב וכ"כ להדיא בתוס' ביבמות דף צ"ז עכ"ל ונראה דט"ס הוא וצ"ל צ"ד והוא שם ע"ב בד"ה אשת גיסו ע"ש. אך לא ידעתי מה ראי' מהתוס' הא התוס' בכתובות דף ג' ע"ב חולקים על פסק ר"ת וס"ל דגם בכותי הבועל אסור' דאף ר"ת עצמו שהיזיר הא כתב הטעם משום דלא נחשב ביאה וא"כ פשיט' דלא שייך זה גבי זונה עם אחות אשתו וכל עיקר חידושו דמהרא"י והרמ"א ז"ל בזה הוא לטעמו של הרא"ש ז"ל וא"כ מה ראי' מהתוס' וצ"ע:

לד **בינו לבינה בנחת עיין בפרישה שכ' ר"ל שיאמר לה בפירוש שלא על מנת לאסור אותך עלי אני מקנא לך אלא שתזהר מן הכיעור ומן הדומה לו. א"נ שלא יזכיר לה שום איש מיוחד אלא שמקנא לה שלא תסתרי עם שום איש ובזה גם הסמ"ג מודה דלא נאסרה עכ"ל (וע"ש עוד מ"ש די"ל דהרמב"ם שכ' אלא בינו לבינה לא ס"ל כהסמ"ג ואזיל לטעמי' מאחר דפסק כרבנן דלקינוי וסתירה בעינן תרי עדים א"כ בינה ובינו לאו איסור הוא ע"ש ולכאורה הוא תמוה דהא בהדי' כ' הרמב"ם ס"פ כ"ד מה' אישות דגם בינה ובינו נאסרה לו. אך הפרישה עצמו ס"ס קט"ו הביא בשם מורו מהרש"ל שתמה על הרמב"ם שם. וע"ש בב"ח וגם בח"מ וב"ש שם והובא לעיל ס"ק ט"ו ע"ש) והנה מ"ש הפרישה בריש דבריו ר"ל שיאמר לה בפירוש כו' לכאורה זה תליא בשני הלשונות שכ' רש"י ז"ל ביבמות דף נ"ה ע"ב בד"ה לשקינ' לה דרך אברים וללשון ראשון שם מבואר דלא בעי' שיאמר בפירוש רק כל שידוע לכל שאינה חושדה בביאה ממש סגי אך ללשון שני משמע דבעי' שיאמר לה בפירוש ובתיבי' שם בלשון שני ע"ש. ועיין במל"מ פ"ג מה' סוטה דין כ"ד שכ' דלפי המבואר בגמ' דיבמות שם דבעינן שיהיה**

**הקינוי בדבר האוסרה לפ"ז צ"ל דה"ה אם אמר לה אל תסתרי עם פ' שמא יאנוס אותך דלא חשיב קינוי ואם נסתרה אינה אסורה כו' ע"ש**:

## שמות אנשים ונשים

א **בקונטרס** השמות שבספר בית שמואל בשמות אנשים אות א' אברהם. ובז"מ כתב דכותבין אברהם המכונה עבר מן עי' בדיני השמות הנדפס בסוף הרמב"ם ח"ג דפוס ברדיטשוב בשם הרב מהרי"ש שפירא באחד שנקרא בפ"כ עבר וכתב דיש לכתוב אברהם דמתקרי עבר ואף דבשמות אנשים מבואר אברהם המכונה עברמן כי עברמן הוא שם לעז אבל שם עבר הוא שם הקודש כמו שם ועבר ולכן ראוי לכתוב דמתקרי עכ"ל:

ב (**שם**) **אביעזר**. אבל אם ידוע חתימתו או איך שעלה לס"ת כו' עיין בט"ג סקי"ז וע' בס' גט מקושר שכתב דבכה"ג שחותם עצמו אבי עזרי או העזרי והעולם קורין אותו אביעזר יש לכתוב שניהם אבי עזרי או העזרי כפי חתימתו דמתקרי אביעזר ע"ש: וע' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א חי' נ"ב אות ד' הביא בשם רבו הגאון בעל נו"ב ז"ל בא' שהיה שמו זעליג וחזני העיר היו קורין לו לתורה בשם אבי עזרי והורה בהסכמת ב"ד מו"ש אחרי שלא נמצא בשום מקום כ"א או אביעזר או אבי העזרי אבל לא אבי עזרי יאות לכתוב בגט אבי העזרי ואין משגיחין בזה על חזני הזמן וכן נעשה הלכה למעשה ע"ש.

ג (**שם**) **אהרן**. ובס"מ (ר"ת ובסדר מהר"ם) כתב אם קורין ארון בקמץ כותבין הכינוי. עיין בשו"ת תשו' מאהבה ח"א ס"ס נ"ב העתיק שם מגליון הש"ע של הגאון מהר"ם פישלס ז"ל וכתוב שם שעשו הלכה למעשה ונכתב בגט אהרן המכונה ארה בהסכמת הגאון בעל נו"ב ז"ל וכן עשו אחריו הלכה למעשה ע"ש ובס' כרם שלמה כתב שקיבל מהגאון מהר"ם סופר ז"ל שיש לכתוב ארא באל"ף בסוף משים דארה בה"א הוא לשון קללה ע"ש. (ובתשו' מים חיים סי' נ"ח נדפס שם תשובת הגאון מהרא"ז מרגליות וז"ל בנידון האשה שבאה להתגרש ושם אביה ארון בפי כל ולא נודע שם עריסתו ועלייתו לתורה וחתימתו יפה כיוונו שיש לכתוב ארון לבד כאשר כתבתי בספרי ט"ג בכמה דוכתי ובשו"ת בית אפרים בענין אשה ששמה יודית וגם נראה דבזמנינו שכיח טובא שם ארון נראה דהוא קובע שם לעצמו ואם שמו מעריסה אהרן צריך לכתוב אהרן דמתקרי ארון וכמו אלחנן חנן וכן ראיתי בשו"ת תשובה מאהבה שנעשה מעשה בק"ק פראג ונכתב בגט אהרן המכונה ארה וא"כ פליטא דיש לכתוב דמתקרי ארון ומזה נלמד דאם אין ידוע עיקר שמו שיש לכתוב החניכה שהכל קורין בו וסגי בהכי ואין לפקפק בדבר עכ"ל):

ד (**שם**) **אור שרגא**. ע' בשו"ת תשובה מאהבה שם הביא בשם רבי' הגאון בעל נו"ב ז"ל באחד שהיה נקרא פייש וכן חתם עצמו רק לס"ת. עלה בשם אורי שרגא והורה אע"ג דלא נמצא בשום סדר השמות כ"א אור שרגא בלא יוד לבסוף עכ"ז יש לכתוב אורי שרגא ביו"ד וכן עשו אחריו הלכה למעשה ע"ש (לכאורה צ"ע ממ"ש לעיל בשם אבי עזרי ויש לחלק) . וע' בט"ג שכ' דבכה"ג ששמו אורי שרגא יש לכותבו בשני תיבות ובשיטה אחת ע"ש.

ה (**שם**) **אליהו**. ואם חותם עצמו אליה ורשימה עליו כו' עיין בזה בתשו' שב יעקב סי' ל"ד ובתשו' שבו"י ח"א סי' קכ"א ובתשו' נו"ב סי' צ' והובא דבריהם בס' ט"ג סקל"א ע"ש וע' בס' ישועות ס"ק י"ט שמסכים לדעת השב יעקב ע"ש וע' בס' גט מקושר בזה (ובתשו' חתם סופר אה"ע ח"מ סי' כ"א כ' וז"ל עובדא היה פה באחד שגירש ושם אביו אליה וצריכין ב' גיטין אחד אליה בוי"ו והב' בלא וי"ו והראשון בוי"ו עיקר כיון שרוב אליה דקרא בוי"ו כמבואר כל זה במקומו אמנם חקרתי על משפחת המגרש על שם מי נקרא ונודע שהיה ממשפחת הגאון אליה רבה ז"ל ובספרו אליה זוטא שיר מאבי המחבר וראשית חרוזים אליה בלא וי"ו לכן הסכמתי ליתן גט הא' בלא וי"ו והוא העיקר והב' בוי"ו והצעתי זה לפני מו"ח הגאון דק"ק פוזנא וקלסה עכ"ל ושם בסי' כ"ו נזכר עוד עובדא זו ומסיים אח"ז הראוני בנו"ב סי' צ' ג"כ החליט כן ומכ"ש הכא דאיכא טעמא הנ"ל ע"ש): ועיין עוד בס' ט"ג לקמן בליקוטי שמות עירית ונהרית ס"ק י"ג שראה גט הניתן לפני הגאון דק"ק פפד"מ והיה כתוב בו שם האשה צמלה בת אליהו דמתקרי אליה והוא ז"ל כתב דאפשר שהיה הענין שעלה לס"ת בשם אליהו וכך היה שמי מעריסה אך בחתימה היה חותם אליה וגם בקריאה שאז נעשה גם שם אליה עיקר ובכה"ג שפיר יש לכתוב אליהו דמתקרי אליה כו' עש"ה וע' בתשו' מים חיים סי' ס"ב ובסי' ס"ג אות י"ב מענין זה):

ו (**שם**) **אבלי כינוי לאברהם כו'**. עיין בס' בית מאיר בסי' קכ"ט סט"ו שמעשה בא לידו בא' שהיה נקרא אבש ושם הקודש היה אברהם וכתב בגט המכונה אבש שזה דומה לשם מנחם מן שכתב בישע"ש שיש לכותבו דאפשר לומר שהוא קיצור נמי מן מנשה וגם בזה יוכל להיות שהוא קיצור מאבשלום שמבואר בס"ש דמסקי' בשמיה כו' ע"ש. ובס' ט"ג כאן ס"ק ל"ו השיג עליו דאינו דומה למנחם מן דכאן לא שכיח כלל שיהא אבוש כינוי לאבשלום בו' ופשיטא דהוי כאבלי אברל וכיוצא שהוא קיצור השם מאברהם וא"צ לכותבו מיהו אם כתב המכונה אביש לא הפסיד כשאר קיצור השם אך מה שנראה מדבריו לכתוב אבש בלא וי"ו אין נלע"ד אלא יש לכתוב אבוש בוא"ו כו' ע"ש ועיין

בשו"ת מאמר מרדכי ס"ס נ"ו הביא דבריו וכתב דהמעיין ראה שאין בדבריו כדי השג יד כל כך על הב"מ הנ"ל ודעתו לכתוב אבש חסר וא"ו כיון שאינו נרגש במבטא כו' ע"כ ועמ"ש לקמן אות ל' בשם ליבוש:

ז (**שם**) **אלימלך**. ע' בט"ג סקל"ז דאם נקרא בפ"כ מלך א"צ לכתוב הכינוי מלך דקיצור השם הוא ובמקום דאיכא עוד אחר שכותבין הכינוי לסי' יש לכתוב דמתקרי מלך ולא המכונה ע"ש. והנה מ"ש דקיצור דשם הוא אף דיש לעיקר השם אלימלך גם כינוי אחר מ"מ כיון דקיצור השם מלך הוא מובלע בעיקר השם א"צ לכותבו וכמ"ש בכללים אות י' ע"ש. אך אכתי נ"ע דאפשר שזה דומה לאלחנן חנן שכתב הרמ"א לעיל סעיף ט"ו דכותבין כיון שהוא שם בפני עצמו ומאחר שכתב הרמ"א ז"ל שם דאם רוצה לכתוב קיצור השם איני מזיק א"כ כאן דאיכא נמי ספק שמא י"ז שם בפני עצמו יותר נראה דנכון לכותבו. שוב הגיע לידי שו"ת שארית יהודה הביא שם בסי' י' באחד שהיה נקרא בפ"כ מלך וחתימתו ועלייתו לתורה הוא אלימלך ונכתב בגט אלימלך המכונה מלך. וכתב על זה קצת גמגום קא חזינא דה"ל לכתיב דמתקרי מלך כו' ע"ש משמע קצת שדעתי ג"כ דנכון לכתוב הכינוי מלך. אמנם ומ"ש קצת גמגו' קא חזינא כו' לכאורה הוא גמגו' גדול דלדעת הרמ"א בתשובה סי' פ"ד ולדעת הב"ח הובא בג"פ ס"ק ס"ד אם כ' המכונה במקום דהו"ל לכתוב דמתקרי הגט פסול וצ"ע:

ח (**שם**) כתב בט"ז א' היה חותם אלי עזר כו' ופסק דיש לילך אחר שמו שעולה לס"ת. ע' בט"ז דמיירי שהיה ג"כ שמו בפ"כ לאזר ולא ידע טע' למה חות' עצמו אליעזר רק השיב שכך חות' מנעוריו וע"ז כתב דאין להשגיח בחתימתו דלא מהני החתימה רק לברר הספק משא"כ כאן דשמו מבורר אלעזר רק שהוא משתבש לחתו' אליעזר לא אזלינן בתר טעותו בחתימה דקריאת ס"ת ובין הבריות עיקר חתימה אינה בכלל קריאה למכתב בשביל זה דמתקרי עכ"ל ועיין בט"ג לעיל ס"ק ל"ה דנראה מדבריו שמסתפק בכוונת הט"ז אי ר"ל שא"צ לכתוב דמתקרי בשביל החתימה שחות' בטעות אבל אם נכתוב ליכא קפידא בזה או דלא יתכן כלל לכתוב בזה דמתקרי ודעתי נוטה דלא נכון לכתוב דמתקרי כי הל' אינו סובל לפרש על החתימה והביא דכן משמע בשו"ת כנ"י. עוד כ' שם בדרך אפשר דלא אמר הט"ז אלא בחות' בטעות אבל אם היה שמו מעריסה כן שפיר יש לכתוב דמתקרי כיון שהיה נקרא כן בשעת המילה וגם לא נשתקע שהרי חות' עצמו בשם זה ע"ש וכאן בס"ק מ' משמע מלשונו שהחליט כן ומשמע מדבריו הסכמתו לדינא דג' חילוקי' יש בזה אם חת' עצמו בטעות כך אין לכתוב דמתקרי דלא נקרא כך וקפידא איכא בזה ואם היה נקרא כן בשעת המילה שפיר דמי לכתוב דמתקרי ואם גם מעריסה לא נקרא כן רק

מ"מ לא חות' בטעות אלא בכוונה מצד קבלה מבני משפחתו וכיוצא בו יש לכתוב שני גיטין אלא דבדיעבד אם לא נתן רק גט א' בשם שנקרא בו עתה אין להספיד עיין שם. (ועיין) בתשובת ח"ס ח"ב סי' ך' בגט עוזב דת אשר לפנים בישראל שם עריסתו שמואל הירץ וכן חתם עצמו אך לתורה ובפ"כ נקרא שמואל לחוד איך לכתוב בגט והביא שם דברי הט"ז ודברי הט"ג הנ"ל בג' חילוקי דיני' שלי וכ' עליו דמשמע מדברי הט"ג כאן דאם נקרא בשם עריסה כך יש לכתו' דמתקרי כיון שחות' עצמו כן אף דכ"ע דלס"ת אין קורין בשם זה הנה הגאון הזה בעצמו בכללי' שלו סעיף ך' סס"ק ט"ז מסתפק בזה כיון שבקריאה נשתקע ואמנם בעיקר דברי הט"ז מה דפשיטא ליה על חתימה לא שייך לשון קריאה צ"ע הלא כל תורה שבכתב נקרא מקרא ויש אם למקרא כו' ואמאי לא יוצדק לשון דמתקרי על חתימתו ולכן נראה דהט"ז לא קאמר אלא שאין צורך לכתוב דמתקרי לפי דבש"ש מצינו ההוא דהוה קרו לה מרים כו' ומשמע שלא הוצרכו תקנה אלא משום דהוה קרי לה כו' אבל אם כתבו אינו מפסיד ויתפרש דמתקרי מתוך הכתב (בל"א ווערט גילעזינט) ומקרא מלא כת"ב ויהי כקרוא המלך את הספר (וכן ויקראו בספר תורת אלקי' כו' בנחמיה) ונהי דאילו לא נקרא כן בשם העריסה כלל לא אחליט מ"מ בנקרא עכ"פ בשם עריסתו כך משמע מדברי הגאון הנ"ל לכתוב דמתקרי ולא ליתן ב' גיטין לא אחוש למאי דלא משמע בכללי' שלו ובפרט בגט עוזב דת שקשה להשתדל ב' גיטין ע"כ יכתוב שמואל דמתקרי שמואל הירץ כו' ע"ש):

ט (**שם**) **אקסיל ראד** וכ' בט"ז דכותבין אקסיל ראד המכונה בענזט וליתא כו' בגליון ש"ע של הגאון רע"ק ז"ל נ"ב עיין בשו"ת חות יאיר בסופו תשובה מהגאון מהר"ד איפנהיים זצ"ל סכ' דבר נחמד בזה וביאר יסוד זה שם ע"ש ותמצא נחת עכ"ל וע' בט"ג ס"ק מ"ו:

י (**שם**) **אשר המכונה אנשיל**. עט"ג שהביא דבס' שמות מצא העתקת חכם א' שהיה כתוב בו המכונ' אנטשיל בט' וכ' דט"ס הוא וצ"ל אנשיל בלא ט'. והוא ז"ל כתב עליו ולדידי צ"ע לפי מה שמדברי בלשון גס ומרגישין קצת שהטי"ת ניכר במבטא אפשר שיש לכתוב כן כמו גבי געטשליק ומכ"ש אם הוא חות' כן וצ"ע עכ"ל. (עיין בתשו' ח"ס אה"ע ח"ב סי' כ"ד ע"ד אשר המכונה אנשיל שנתן גט לאשתו בשם זה שהוחזק בו וכן נכתב בתנאי' וכתובה וח"י בכמה כתבי' וגם היא אמר שכן שמו ואחר הנתינה כמו ל' יום יצא בב"ד שטר א' שנכתב כבר חתו' בח"י בשם אנטשיל בט' נוספת והמגרש אמר שלא בכוונ' חתם עצמו פע' כך ופעם כך ונשאל אם יש לחוש למפרע בגט הניתן רק בשם אנשיל בלי טי"ת. והשיב לכאורה היה פשוט בעיני דהגט כשר ואפשר אפי' לכתחלה מגרשין בשם אנשיל ואפי' חת' עצמו כל ימיו אנטשיל כי בכל סדרי גיטין לא

נמצא רק אנשיל בלא טית ובס"ש שיבש העתקה תחת שמצא בו בטית ועשו ט"ס ש"מ שאין שייכות לכתו' טית ובפרט שראיתי בספר א' שאנשיל הוא לשון שמנונית וחלב בל"א אינשליכט לכן הוא כנוי לאשר שמנה לחמו וא"כ אין מקו' כלל לכתוב אנטשיל כינוי לאשר ועדיף ממ"ש ט"ז במי שחת' עצמו אליעזר ביו"ד ושמו לאזר דאין משגיחין בחתימתו היכא שאנו יודעין עיקר השם בבירור כו' אך מעלתו הטיל לי ספק קצת מה שהחות' נגרר אחר לשון הנכרי' באותו כפר שדר ביניה' שמדברין בכבידות אנטשיל כו' וא"כ הא כתב רמ"א סי' קכ"ט סי"ד דאם נקרא בפי ישראל בשם א' כו' כותבין שם ישראל ודמתקרי על שם הכותי' הן אמת שדברי רמ"א צ"ע דמוצא דין זה הוא מרשב"א שבר"ן פ' השולח ומשם אין ראיה אלא בשם כותי' שגם ישראל קורין לו כן (כבר תמה בזה בג"פ סי' קכ"ח ס"ק ל"א ובסי' קכ"ט ס"ק ס"ד וס"ה ע"ש) אך כל זה אילו לא הי' חות' עצמו כן אנטשיל בט' אבל עכשיו שהוא החזיק עצמו בזה השם ואיננו שבוש וטעות כמו שחשב בעל ס' שמות הנ"ל אלא הוא שם בלשונות העמי' וישראל הזה החזיק בו אפשר שצריך היה להזכירו. ומ"מ נלע"ד דאין כאן בית מיחוש מכמה טעמי' חדא כיון שאינו אלא ע"י כבידות לשונם של הנכרי' מוסיפין ט' אינו אלא כקיצור שם כמ"ש רש"ל גבי שלמה שלומקא כו' ועוד תינח אי לא הי' חות' אלא אנטשיל אבל כיון שחות' פעם כך ופע' כך הולכי' אחר חתימה המסכי' טם סדרי גיטין כמ"ש הלבוש סי' קכ"ט סל"א וכ"כ בתה"ד ותו כיון שעכ"פ במקו' הכתיבה ונתינה אינו נקרא אלא בשם אנשיל בלא טי"ת אין לחוש במה שנקר' בכפר שלי ששם אינו לא מקום כתיבה ולא מ"נ כמו שביאר הר"ן פ' השולח והסכימו כן האחרונים שעכ"פ בדיעבד אין לחוש מכ"ש הכא דחזי לאצטרופי כל הני מילי ואפי' לכתחלה נמי כו' ומסיים דהגט כשר בלי פקפוק ע"ש):

יא **אות ב בנימין**. בס' כרם שלמה כתב וז"ל בנימין דמתקרי ימין אע"ג דנראה דהוא קיצור השם מבנימין מ"מ כיון דימין כתוב בתורה בבני שמעון והוא שם קודש בפ"ע ע"כ יש לכתוב כנ"ל כך מצאתי בכ"י מהגאון מהרמ"ס זצ"ל עכ"ל:

יב (**שם**) **בן ציון**. עיין בס' כרם שלמה הביא דבתשובת שער אפרי' כתב דאף אם המגרש חות' עצמו בנציון בנו"ן כפופה ואומר שהן הוא מקובל מאבותיו אין משגיחין בטעות חתימתו וקבלתו ויש לכתוב בן ציון בנו"ן פשוטה רק דיש לקרב קצת ומכ"ש לא לכתוב בשני שיטין ומהני קבלתו שלא נחשוב לשתי תיבות עיין שם וע' בט"ג: שם בצלאל (עיין בתשובת מים חיים סי' ס"ג אות כ"ג שכ' וז"ל פ"א בא עובדא לפני באחד שבא לגרש והיה בור וריק והיה נקרא בפ"כ צליה ולא נודע וגם הוא לא ידע שם עריסתו וקריאתו וחתימתו כלל כ"א השם שנקרא בפ"כ היינו שהצ' היתה נרגשת בתנועת פתח והל'

בשוא נח והיוד נרגשת כמו רוסיא וחסיא ודומיהן והוריתי לכתוב שם זה שנקרא בפי כל ואם כי מסתמא הוא נגזר משם הקודש בצלאל אך כיון שלא נודע לנו בבירור אין לנו לדרוש השמות אלא שם שהוא מוחזק בו ונקרא בפי כל ודי בזה אף אם הוא קיצור השם כמבואר בט"ג בשם אביגיל כו' וגם אמרתי לכתוב בה' לבסוף ולא בא' כפי משפט שמות אשר אין בהם ה' בשם הקודש שדינ' לכתוב בא' כמבואר בט"ג אות ה' ס"ק י"ח יען כי ראיתי בס' הזוהר פ' בלק ד' קצ"ד ע"א שם זה צליה בריה דשבטא דדן וכתוב שם בה' לבסוף וכמו שדרשו חז"ל על שם בצלאל בצל אל היית בן יש לומר על שם צליה האמור בזוהר שהוא על שם צל יה וגם אפילו אם היה משפט השם צליא בא' הלא אם כתב ה' במקום א' כשר ע"כ הוריתי להסתפק בשם צליה לבד ובה' לבסוף וכה"ג במי שנקרא צלאל ולא נודע לו שם אחר כלל אזי אין לכתוב רק השם שנקרא בו בפי כל וכמבואר בב"ש בש"נ אות ב' גבי שרה שארקה כו' עכ"ל ע"ש יעא"ש לקמן בכללי' אות י"א ברכיה דמתקרי ברך. ע' בט"ג ס"ק כ"ח דאם חות' א"ע בירך ביוד יש לכתוב כן ואם א"י חתימתן יש לכתוב בלא י"ד ככתוב בתורה ע"ש. ובס' גט מקושר דעתו דמן הכת' יש לכתוב ביוד אם לא שידוע שחות' בלא יוד וכ' דגם בזה נ"ע כיון דכתבינן דמתקרי על קריאת העולם והם דוחקין היוד כמו בינש כו' ע"ש: (וכבוד הרב הגאון מוהר"י המשיל אשכנזי נ"י אב"ד דק"ק לובלין כתב אלי במכתב אחד וז"ל אמרתי להודיע לידידי את אשר רשמתי בגליון הטיב גיטין בשמות ברכיה דמתקרי ברך וכ' בט"ג שאם חותם ביוד יש לילך אחר חתימתו ורשמתי על הגליון בזה"ל נלע"ד אם חותם עצמו ביוד יש לכתוב בירך דמתקרי ברכיה והוא משו' דמ"ש הב"ש דמתקרי ברך אף שכ' מקודם שהוא כינוי והו"ל לכתוב המכונה צ"ל משום דברך הוא לשון הכתוב ברך את השבת וכה"ג ע"כ לא יתכן לכתוב עליו המכונה משא"כ כשכותבין בירך ביו"ד שלא מצאנו כן בפסוק א"כ יש ספק אם לכתוב דמתקרי או המכונה ולכן נכון לכתוב בירך דמתקרי ברכיה דזה לא איכפת לן אם כותבין הכינוי מקודם כמ"ש האחרוני' גבי משה ליב וכן הוריתי למעשה עכ"ל וע' לקמן אות ס' גבי שם ישעיה:

יג **אות ג גדליהו.** ובעל ד"א כתב דיש ליתן ב' גיטין בא' כותבין גדליהו בואו ובא' כותבים בלא ו' כו' (עיין בתשובת חתם סופר ח"ב סימן כ"ה שכ' וז"ל וכשבא לפנינו שם גדליה ונכתבו שני גיטין הקדמנו שם גדליה לשם גדליהו וכדעת הט"ז ואע"ג שהב"ש נחלק עליו יפה דחה המגיה לט"ז את כל דברי ב"ש וכן הסכים בס' בית מאיר כו' עכ"ל וע' בס' גט מקושר):

יד **גומפיל**. עיין בתשו' י"ב תניינא ס"ס קי"ח באבי המגרש ששמו מרדכי והכינוי שלו גומפיל אך מחמת שהיה מעובדי עבודת משא בכתף רגילין לקרותו גומפלי אפילו בפניו ובשם גומפלי יש ספק אם קורין אותו גומפלי אי גימפלי וכן יש ספק אם לכתוב יוד אחר הפ' אי לא וכתב כיון שבשם קטנות הזה יש ל' כמה ספיקות והוא רק בשם אבי המגרש לא יזכיר שם קטנות כלל ויכתוב רק בן מרדכי המכונה גומפיל ע"ש ועמ"ש לקמן בכללי השמות אותו':

טו **שם גרשם**. ע' בגט מקושר מזה באריכות: שם ואם חכם אחד סדר גט כו'. ע' בגט מקושר שתמה על זה גם בט"ג אות כ"ו כתב נראה אפשר דלא קאמר אלא בגווני דמיירי התם שהמגרש וגם אחיו היו מסופקים ואיכא קצת רגלים לדבר שלא להאמינו כו' ע"ש ועיין בתשובה ברית אברהם סימן ק"ה אות י"א שפקפק ג"כ על דברי הב"ש אלו וכתב בסוף וז"ל ועכ"פ אני אומר דגם בדברי הב"ש לא מצינו כן רק במורה אחד דלולא החשש דאחר מעשה היה נאמן דאפילו קרוב נאמן שכך שמו וזה אינו בתורת עדות אך מסברא דלא משקר בעביד לגלויי וע"ז איכא סברא להיפך דאחר מעשה משקר והוא סברא נגד סברא אבל היכא דבעינן שנים שיעידו בתורת עדות לא נחשדו להעיד בשקר בחשש גנאי כו' עכ"ל ע"ש:

טז **אות ה הירש**. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ת"א סי' נ"ב העתיק שם מגליון ש"ע של הגאון מהר"ם פישלש ז"ל שעשה הלכה למעשה במי שחתם עצמו הרש בלא יוד ואעפ"כ כתבו הירש ביוד וכן עשו אחריו הלכה למעשה כמה פעמים ע"ש. ועיין בשו"ת בית דוד סימן י"ט הביא שם דרב גדול אחד סודר ג"פ לשלחו לפינסק ונתחכם לכתוב שם הירש בעי"ן כזה הערש יען כי בפינסק לועזין שם זה כך ומקום הנתינה הוא עיקר ונמנו עליו הגאונים רבני פינסק וקארלין ופסלוהו ושלחו הגט בחזרה ע"ש. (ועיין בתשו' ח"ס ח"ב סימן כ"ה שכ' אודות נתינת גט להרשל בן פ' הנה אמת כי הרשל אינו אלא שם קטנית וא"צ לכתוב הירש המכונה הירשל כמו ביוסף יאסל אע"ג דנשמטה פ' דיוסף מכ"ש הכא דליכא אלא הוספת ל' המורה על שם קטנות וסגי בצבי המכונה הירש ומ"מ כבר בא מעשה לידינו והסכימו עמו הרבנים בד"צ שלא נכתב הירש כלל אלא צבי המכונה הרשל ובלא יוד והטעם משום דבכל הסדרים מצאתי הירש ביוד ולכאורה נראה דהיינו במדינת פולין שקורין שם זה בחיריק אבל במדינתינו קורין לדוחן הירש בחירק ולאדם קורין הרש בפתח וא"כ אם אינו חותם מצאן ביוד היה ראוי לכתוב הרש בלא יוד אבל מה אעשה שמצאתי בס' תשובה מאהבה בשם הגאון מהר"ם פישלש זצ"ל דיש לכתוב הירש אף אם חותם בלא יוד וכן נעשה מעשה והנה טעמא לא ידענא מ"מ מי יבא אחרי

הגאון הזה וכבר הורה זקן וכל שם הכתוב על ספר שוב אין בו לעז והוה שפיר מוכח מתוכו כיון שנתפרסם ע"י הספר שכך כותבין שם זה בגט ע"כ אין לנו לשנות אלא לכתוב הירש ביוד אבל זה שהיה שמו הרשל ולא חתם עצמו ביוד ושם זה לא נכתב בספר הסכמתי לכתוב צבי המכונה הרשל אבל אם היה חותם עצמו הירשל ביוד הייתי כותב צבי המכונה הירש ותל"מ וישמע חכם ויוסיף לקח עכ"ל והנה מה דסיום אבל אם היה חותם עצמו הירשל כו' מסתימת דבריו משמע דאפי' קורין אותו ג"כ כך לפניו ואיני יודע א"כ למה לא נכתוב צבי המכונה הירשל וכי מה בין זה לשם בערול או ועלקיל או ליבל ומה דבשם יאסל א"צ לכתוב המכונה יאסל אף שקורין אותו בפניו כך היינו כיון שכותבין שם המובהק יוסף א"צ עוד לכתוב המכונה בשביל שם קטנות הזה דהכל יודעין דשם חד הוא ומה"ט נמי אולי היו צריכין להזכיר שם הירש (כגון שבמקו' נתינה נקרא כך) לא היינו צריכין לכתוב עוד המכונה הירשל וכמ"ש הוא ז"ל בתחלת דבריו וראש דבריו אמת שא"צ לכתוב המכונה בשביל שם קטנות אבל סוף דבריו איני מבין למה לנו להזכיר כלל שם הירש דלכאורה שפיר טפי לכתוב הכינוי כמו שהוא נקרא וחותם עצמו והיינו צבי המכונה הירשל וצ"ע:

יז **אות ו** ואלק. נשמע שם ואלק לא דמי לשאר שמות המשתנים לפי מבטא המדינה כו' עי' בט"ג שתמה ע"ז ודעתו להלכה דהאידנא במדינות פולין ורייסין יש לכתוב בפ' פאלק ולא מבעיא אם חותם עצמו בפ' שאון לשנות אלא אפי' אם א"י איך חותם יש לכתוב כן ואם כתב בוי"ו א' ג"כ אין לפוסלו בדיעבד אך אם כתב בב' ווי"ן אפשר שפסול אפי' בדיעבד ואם חותם עצמו ואלק יש לכתוב כן אך אם חותם וואלק בשני ווי"ן אין לחוש לו דטועה הוא בחתימתו אם לא שאומר דקבלה בידו מאבותיו לחתום כן אז יש לכתוב המכונה וואלק והמכונה פאלק כדין מי שיש לו ב' כינוים ומזה תלמוד לכל שאר שמות שהברתם בפ' רפויה טכ"ד: גם בס' ג"מ כתב דנראה עיקר לכתוב בפ"א במדינות אלו כמו פייבל פרידא פרידל ואינך. וכתב עוד דצ"ע אם שולחין גט מפולין לאשכנז איך לכתוב אם נכתוב בפ' הרי נראה שינוי במקום נתינה ואם נכתוב בוי"ו הרי הוא כשינוי במקום כתיבה ולא שייך לכתוב ואלק דמתקרי פאלק דא"כ משמע שנקרא במקום כתיבה בשינוי ממה שנקרא במקום נתינה ובאמת אין חילוק רק בכתיבה. מיהו לענ"ד דברי האומרים דחד וי"ו הוא כמו פ' רפויה א"כ היה יותר נראה לכתוב גם וייבש בוי"ו דהא ע"פ הדקדוק ליכא רפה בתחילת התיבה כלל ולכן הבו דלא לוסיף עלה דכשיש ספק אם כותב מה שראוי לכתוב בפ' רפה בוי"ו אין כאן שינוי כ"כ במבטא אבל אם כותב פ' במקום וי"ו כיון דפא בתחילת תיבה אפשר לקרות דגושה הוי שינוי גמור וכו' ולכן בשם

ואלק וכן בשם פייבש וכה"ג אם יש שינוי בין מקום נתינה למקום כתיבה יש לכתוב בויו"ו עב"פ בספיקא עכ"ד. ומדבריו מבואר דה"ה איפכא אם שולחין מאשכנז לפולין יש לכתוב לכתחלה בויו"ו וכן מבואר עוד להדיא דבריו בתשו' שבסוף קונטרס השמות ושם האריך בזה ועמ"ש בזה לעיל סי' קכ"ט סל"ד ס"ק נ"ט. ושם בתשובה הנ"ל כתב עוד דמ"מ אם בא הגט ממדינת פולין לאשכנז בפא רפויה יש להכשיר בדיעבד אך אם כותב באשכנז בפ' רפויה ומקום נתינה ג"כ באשכנז לא ברירא לי להכשיר ומ"מ במקום עיגון יש להכשיר ע"ש. וכאן באות זה כתב עוד דאם נותן הגט באשכנז אף שחותם בפ' כגון שהוא מפולין נראה דעיקר הוא קריאת העולם ויש לכתוב בגט בויו"ו ובפרט דשם מסתמא הפ"א נקראת דגושה והוה שינוי לכן יש לכתוב בויו"ו אפילו חותם בפ"א כנ"ל עיקר עכ"ד. אמנם ראיתי בשו"ת תשובה מאהבה ח"א ס"ס נ"ב העתיק שם מגליון הש"ע של הגאון מהר"ם פישל"ס ז"ל וכתוב שם הלכה למעשה בשם ואלק אם חתם עצמו פלק צריך לכתוב כך ע"ש.

יח (**שם**) אבל במדינות אלו שקורין בפתח יש לכתוב ולק חסר אלף. ע' בט"ג שכתב דעתה שחותמין בא' יש לכתוב כן כו' ע"ש.

יט (**שם**) וואלף נראה פשוט דאם נקרא וועלוויל ורוב ב"א קורין אותו בפניו כך צריך לכתוב וועלוויל ולא וואלף וכדלעיל בשם וועלקיל ובאות ב' בשם בעריל. וע' בשו"ת בגדי ישע סי' י"ח מבואר דבמקומו הוא מנהג פשוט לכתוב כן. וע"ש עוד במעשה שטעה הסופר באבי המגרש שהיה צריך לכתב וועלוויל וכתב וועוויל והשמיט הל' הראשונה וכבר ניתן הגט והיה בדבר עיגון גדול והסכימו להכשיר במקום עיגון גדול מאחר שהשינוי הוא רק בכינוי של אבי המגרש. (ע' בט"ג אות א' ס"ק ל"ט) והנקודות שוות כו' ע"ש וצ"ע למעשה וע' בזה בת' מים חיים ס"ס ס"ב. שם וריידמן. ע' בט"ג ס"ק ט"ז שכתב דצ"ע לפי הברתינו במדינה זו הלעז של שמחה פריד הרי"ש בצר"י וסגי ביו"ד א' כו' ע"ש וע' בשו"ת בית דוד סימן י"ט שיישב זאת בטוב טעם ויובא לקמן בש"נ אות פ' פיגו ע"ש:

כ **אות ז זימל זומלין**. עט"ג שכ' הנה לא כתבו שם הקודש שלהם ובס"ש כתב שמעון המכונה זימלין ובתשו' מהרי"ו סי' קמ"ז נראה ששם הקודש של זימלין הוא שמואל כו' ע"ש (וע' בתשובת ח"ס סי' כ"א וכ"ב שכתב דמתשובת מהרי ו שם אין ללמוד ממנה כי בתחלת התשובה שם משמע שהיה שמו בנימין כו' ובקהילתו קורין לתורה משולם (ובסביבותינו קורין לתורה שמחה) גם הביא שם בשם גדול א' שרצה לומר דזימל אינו שם לע"ז כלל אלא הוא שם קטנות משם זמה הכתוב בד"ה א' קפיטל ו' וע"כ אין לכתוב

המכונה זימל כ"א דמתקרי והוא ז"ל לא הסכים לזה כי רחוק מאוד שיקרא אדם מישראל שם בנו זמה שהוא עצת חטאין דהכי מסיק רבא במס' ע"ז י"ז ע"ב כו' ואין ללמוד מדורות הראשונים ולכן פשוט דהוא שם לעז. ע"ש עוד בענין אחד שהיה נקרא בפ"כ זימל ולתורה עולה בשם נפתלי וכ' שם כמה חילוקים דאם ידוע שנקרא בעת המילה נפתלי יש לכתוב בגט נפתלי המכונה זימל אע"ג דאינו יוצא משם נפתלי וה"ה אם יקרא בעת המילה בשניהם יחד נפתלי זימל אין לכתוב בגט שניהם יחד אלא נפתלי המכונה זימל ואם אינו ידוע אם ניתן לו שם נפתלי אז או אח"כ יש לחקור בבני משפחתו ואחר מי נקרא זימל איך היה שם קודש שלו וכעין עובדא דמהרי"ל המועתק בטיב גיטין סוף שמות אנשים ס"ק ך"ד בשם זלמן שמריה שצוה מהרי"ל לשני אנשים לילך לבית החיים לחקור במצבות קברי משפחתו כו' ואם ניתן לו שם נפתלי אח"כ מחמת חולי נחלקו בזה הב"ח והב"ש בסי' קכ"ט סק"ל שדעת הב"ת דיש לכתוב בכה"ג דמתקרי על שם הראשון אפילו הוא של לעז והב"ש דחה זה דלא משמע כן בת' מהר"ם מינץ ורמ"א ובנו"ב תניינא סי' קי"ט רצה לכתוב בכה"ג דמתקרי לולא שהר"ם מינץ לא כ"כ והגאון מהרז"מ בטיב גיטין מחזיק בדעת נו"ב דלא כמהר"ם מינץ (באמת גם הנו"ב עצמו בסוף התשובה מסיק כן לדינא כמו שהעתקתי לשונו בסי' קכ"ט ס"ק מ"ז ושם הבאתי דכ"ד מהרא"ש סי' ך"ו הובא בג"פ סקפ"ב ע"ש) וכ"ז בניתן שם נפתלי מחמת חולי אבל בלא ניתן מחמת חולי אלא הוא בעצמו לא ידע לקרות עצמו לתורה וחידש לו שם נפתלי וכיוצא בו גם מהר"ם מינץ והב"ש יודו ואין ספק אצלי שצריך לכתוב נפתלי דמתקרי זימל דע"כ לא קאמרי מהר"ם מינץ והב"ש אלא בנשתנה מחמת חולי משום דדעת המברכים לעקור שמו לגמרי ולקבוע לו שם אחר ואז נעשה זימל מכונה לשם נפתלי השני וכן שם זלמן לשם שמריה וכיוצא בו אבל בלא נשתנה מחמת אולי אלא שהוא בעצמו חידש לו שם קודש דלא נעקר שמו הראשון בודאי דלא שייך לכתוב עליו מכונה שקדם לו כמה שנים והיה שם עצם שלו אלא יש לכתוב דמתקרי אפי' הוא שם לעז ועובדא דבית מאיר בסי' קכ"ח סי"ב שכ' בנימין המכונה וואלף אע"ג דהתם שם וואלף היה לו מקדמת דנא ושם בנימן נתחדש לו עכשיו יש ליישב דהתם נמי ברצון קא עקר שניהם כו' עש"ה וע' בתשובת חמדת שלמה סי' ע"ה ג"כ מזה):

כא **אות ח חנינה** בה' אע"ג דאיתא בש"ס באלף מ"מ כותבין בה"א כו'. ע' בט"ג ס"ק י"א ובגליון ש"ע הגאון רע"ק איגר ז"ל כתב וז"ל עיין בסדרי טהרה בפי' למס' נדה דף מ"ה בד"ה וסימנך וזאת לפנים בישראל עכ"ל. ור"ל דשם כ' בשם ספר אמרי שפר לפרש האי

סימנא דאיתמר בש"ס שם לפי שתיבת בישראל הוא עולה מספר רב ורבי חנינה. דהיינו חנינה בה' וכמ"ש הב"ש בשמות הגיטין שכן יש לכתוב חנינה בה' ונכון הוא ע"ש:

כב (**שם**) **חלוונא**. עט"ג ס"ק י"ז ושמעתי בשם הגאון הצדיק מו"ה יעקב מאיר ז"ל מק"ק יאלאווקא שפעם א' שאל אותו אחד מתלמידיו על שורש שם חלוונא והשיב תיכף כי לפי גירסא שלנו נזכר פ"א בש"ס שבת קל"ט ע"ב אמרו ליה רבנן לרב אשי כו' ואמרי לה רב הונא בר חלוון שמי' (והאל"ף שבסוף נוסף כמו גבי בערא וואלפא וכדומה) אך גירסת הרא"ש שם חלזון וגי' הרי"ף חליון ע"ש. והנה מעת בואי למדינה זו שמעתי שכולה קורין שם זה חלונא בחולם אך לא בחולם ממש רק בחולם שבור ונוטה לקמץ ומלאופם והוא חולם בלשון דייטש כמו טויב טרויב וכדומה וחולם כזה לא נמצא בלה"ק רק בל' דייטש אין חולם אחר רק כזה ולכן נראה לכאורה דיש לכתוב במדינה זו חלוינא בויו ויוד ואף שבקריאה אין הרגש יוד מ"מ ידוע ומפורס' שכן דרך כתיבת לשון אשכנז בכל ספרי תנ"כ הנדפסי' בל"א ובכל האיגרות שכותבי' כן לחולם כזה וכמ"ש בס' חוקי דרך בענין שם קויפמאן. אמנם יותר נכון לענ"ד לכתוב חלאונא בא' ויו כי אז נכתב ממש כמו שהוא נקרא כי חולם כזה קריאתו נוטה לקמץ ומלאפו"ם ולמעשה צ"ע ועמ"ש לקמן בש"נ אות ט' טובא:

כג **אות י' יצחק**. וא"צ לכתוב הכינוי חקין כו' או איסק כו' עט"ג (ועיין בתשובת מים חיים סי' ס"ג אות כ"ז שכ' וז"ל לסדר הגט לכתוב שם אבי הבעל איציא והיינו החניכה שלו שהיה נקרא כן בפי כל גם בפניו תמיד ועיקר שם הקודש שלו לא נוכל לידע בבירור מחמת שהיה איש כפרי תמיד ונפטר זה כמה שנים ושם איציא נכתב ביוד וא' אחר הצ' כמו בשם ליציא בט"ג בש"נ אות ל' סק"ד ע"ש): יהודה בה' כו' ואם חתם א"ע באלף כו'. עיין בתשובת רבינו עקיבא איגר ז"ל ס"ס קט"ו שכ' וז"ל ובשם יהודא פשוט אם א"י חתימתו כותבים יהודה בה' עכ"ל. וע' בתשובת כנסת יחזקאל סי' כ"ט אודות הגט שסידר אותו הגאון בעל שב יעקב וכ' יהודא כמכונה ליב יהודא באלף לפי שהבעל חתם עצמו כך והוא ז"ל כתב דהא ליתא דאף הט"ז לא דיבר כ"א בשם יהודא שספק אם נקרא על שם יהודה או ע"ש גוברן יהודאין כו' משא"כ יהודה המכונה ליב שהכינוי על שם גור אריה יהודה בזה אף הט"ז לא נסתפק שצריכין לכתוב בה"א ולא תליא בחתימתו שחתם בטעות כו' ובעל ש"י השיב לו דאף שיש סברא לחלק בזה מ"מ הא הט"ז גם בשם גדליה ובשם מתתי' כ"כ והרי שם גד לי' לא נמצא באלף כלל וא"כ לא עדיף הא דמוכיח מן הכינוי ליב שנקרא ע"ש יהודה דקרא מהא דגדליה דלא מצינו כלל בקרא באל"ף ומה"ט לא פסק בס"ש כוותיה בשם גדליה כמבואר בב"ש שם דלהט"ז כל שהוא חותם

כך מאיזה טעם שיהיה פסול ואף שהב"ש חולק בדיעבד מסכים עמו לענין לכתחילה אפי' בשם גדליה וכ"כ באות מ' על שם יהודה ושרה כו' ושם שרה לא מצינו באלף וכ"כ הב"ש בסי' קכ"ט סק"ן על הא דכתב רמ"א ומיהו אם שינה וכתב ה' במקו' א' כו' ומ"מ איני אומר קבלו דעתי כי הרוצה לכתוב יהודה בה' אף אם חותם באלף יש לו נמי על מה לסמוך כאותן הפוסקי' שחולקין על הט"ז אפי' לכתחילה כו' ובעל כנ"י חזר והשיב דדוקא גבי גדלי' ומתתי' שי"ל שבכוונה חותם עצמו לכבוד השם משא"כ יהודא באלף ודאי טעות כו' ע"כ אין ספק שאם נקרא ליב יש לכתוב בה"א וכן ראיתי מרבותי מסדרי גיטין עכ"ד ע"ש היטב. ועיין בס' ישועות יעקב ס"ק י"ט שכ' דכן הנכון והראוי לעשו' בזה כדעת הכנ"י ע"ש: (ועיין) בתשובת נו"ב תניינא סימן קי"ט בענין מאיר יהודא ונקרא מאיר ליב כתב וז"ל ובשם יהודה שאני כותב כאן בה' לבסוף ולא באלף והוא נגד דעת הט"ז (מזה מוכח דלא שמיעא ליה או דלא ס"ל חילוקו של בעל כנ"י הנ"ל) לפי שבנדון זה גם הט"ז מודה כי ראיתי חתימת הבעל שכ' יהודי לא באלף ולא בה"א רק ביו"ד והוא מחמת שהוא עם הארץ וחותם בשיבוש ואין משגיחין בחתימתו ושוב כותבין שם יהודה ככתוב בתורה עכ"ל. וע' עוד בס' טיב גיטין סק"ט מ"ש בזה. ובס' גט מקושר כאן ובאות מ' ובסג"ר אות י"ט הסכים להלכה דהעיקר כדעת החולקין על הט"ז ואין משגיחין כלל בחתימה אם הוא בשיבוש כגון שחות' יהודא או מתתיא באלף ויש לכתוב השם כראוי לכותבו כו' ע"ש ויובא לקמן בכללי השמות אות א'. עיין בשו"ת קרית חנה ס"ס ל"ח כ' שם שראה מעשה ממורו הגאון בעל מנ"י לכתוב יהודא בא' באשר שחתם עצמו כך אף שהחותם היה מעמא דארעא כו' אכן כעת נתחדשה הלכה וסידר מ"ו הגאון אב"ד כו' גט לבת אחד ששמו ליב וחתם עצמו יהודא בא' ואפ"ה צוה לכתוב בה"א ואמר שכן קיבל מרבותיו כו' וגם העיד בשם הגאון מהר"ר הירץ ז"ל אב"ד דלבוב שכתב יהושע במי שחתם עצמו יושע אף שמצינו כן בקרא דמ"מ עיקר השם יהושע הנקרא ע"ש יהושע ולא השגיח בהחתימה כלל עכ"ד ע"ש. שם מיהו אם חתם א"ע באלף אחר היוד כו'. עיין בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' נ"ב אות ב' במעשה שהיה אבי המגורשת נקרא בפי כל יודא וגם חתם עצמו כך ולס"ת עלה בשם יהודה והורה רבו הגאון בעל נו"ב ז"ל בצירוף הב"ד מו"ש לכתוב בת יהודה דמתקרי יודא וכן עשו אחריו הלכה למעשה ע"ש. ונראה פשוט דהיינו משום שחתם עצמו ג"כ כך יודא ולשיטתיה אזיל דס"ל כדעת הט"ז דהולכין אחר חתימתו כמובא לעיל אבל אם היה רק נקרא כן בפי העולם לא היה צריך להזכיר כלל שם זה יודא דהוא קיצור השם וע' בט"ג ס"ק י"א:

כד (**שם**) **המכונה ליב המכונה ליאון**. עט"ג ס"ק י"ב (ועיין בתשובת מים חיים סימן ס"ג אות כ"א כתב כ"א סדרתיו לכתוב בגט שם לעווין בעי"ן אחר הל' ולא ביו"ד כמ"ש בט"ג. שקריאת הל' הוא בסגול כמו לעמבערג ואם שהסגול אינו מודגש כ"כ ע' בט"ג בש"א אות ש' סק"ו שיש סגול ומלאפום מודגשי' ושאינם מודגשים כ"כ וכן ראיתי שחתם כן מדקדק אחד כו' עכ"ל:

כה (**שם**) **אבל כותבין המכונה ידל**. ע' בט"ג שכ' נראה שר"ל כשהעולם קורין

כו **ידל** היו"ד בקמץ והדלית בפתח יש לכתוב כינוי זה דדוקא יודל במלאפום א"צ לכתוב עכ"ל וכ"כ עוד בסוף אות זה. והוצרך לפרש כן ולא כפשוטו שנק' ידל בחירק תחת היוד משום דבמדינתינו אין הפרש והיכר במבטא בין מלאפו' לחירק כמ"ש הוא ז"ל בכמה דוכתי ובש"ן אות י' סק"ב וא"כ הוה זה כמו יודל שא"צ לכותבו אבל אכתי צ"ע דהא מדברי הב"ש שם גבי שם יטא לא נראה כן וא"כ שפיר אפשר לומר כוונת הב"ש כפשוטו שנקרא ידל בחירק וצ"ל משום דלא שמיעא ליה שם זה. אמנם במדינתנו שכיח טובא שם זה ידל בחירק ושמעתי דחילוק מקומות יש במקומות שמדברי' בלשון אשכנזי נקי קורין ידל ביוד בתחלתו וממשיכין היוד בת"ג לכן כותבין יידל בשני יודין ובסביבות אלו קורין אידל באלף בתחילתו וכותבין כן המכונה אידל כמו איצל איזק איסק ועמש"ל בש"ן בשם יטא:

כז (**שם**) **יששכר בשני שינין**. עיין בתשובת נו"ב תניינא סי' ק"ז בענין הגט שהובא מ"י שליח ונכתב בו שם אבי המגרש ישכר המ' בער וחששו בזה שנכתב ישכר בחד שין. וכתב וז"ל שאלמלא היה בא לידי בהיותי במדינת פולין מגרש ששמו בער אף לכתחילה הייתי כותב ישכר המ' בער ולא הייתי משגיח בס"ג לכתוב יששכר כי כל בער במדינת פולין ששם הקודש שלה' יששכר חותמי' עצמן ישכר בשין אחת וכן עולים לתורה מה בכך שלא מצינו בכל תנ"כ רק בב' שינין כיון שחתימתו ועלייתו לתורה הוא בחד ש' ואיפכא הייתי חושש שאם היה נכתב בשני שינין לפוסלו שזה אצלי גרוע משם יודא שחשש הט"ז לפסלו אם שינה מחתימתו וכתב יהודה אבל כ"ז אני דן על מדינת פולין אך מיום בואי למדינות אלו אני שומע עולי' לתורה בשם יששכר בב' שינין. וכן אני אומר בגט הזה אם אבי המגרש היה חותם עצמו ישכר בחד ש' או שהיה עולה כן לתורה הגט הזה כשר אבל אם אית ביה תרתי לגריעותא שחות' ועולה בב' שינין הרי זה שינוי השם ממש וגרע זה מאם היה שמו ישכר לחוד בלא כינוי בער כי מי ששמו יששכר רוב העולם קורין אותו שכר וא"כ אף שחות' ועולה לתורה יששכר מ"מ אולי ה"ה ישכר הוו כמו כינוי אבל כיון ששמו בלעז היא בער וכל העול' קורין אותו בער לא

הוי ישכר לא עיקר השם ולא כינוי רק שינוי השם ממש וזה גרוע יותר משאר שינוי שם אביו כשמגרש בעצמו שלא ע"י שליח שהפסול הוא רק שיאמרו אחר גירש כו' אבל ע"י שליח חוששין שמא באמת אחר הוא ואף שהשליח העיד שהוא מכירו כו' ובהא סלקי שאם יש חדא לטיבותא או חתימה או עליה לתורה היה בחד ש' יש להכשירו במקום עיגון כזה אבל אם תרתי המה לגריעותא שהחתימה ועליה לתורה הם בב' שינין אין להכשירו. ובפרט שהארכתי במקום אחר (הוא בסי' קי"ג הובא לעיל סי' קכ"ט ס"ק י"ט ע"ש היטב שבגט המובא ע"י שליח צריך ע"פ דין ממש להזכיר שם האבות וכיון דצריך להזכירו ממילא השינוי פוסל בו עכ"ל ע"ש וע' בתשובת בית אפרים סי' קי"ב ובספרו טיב גיטין אות י"ד. וגם בתשובת רש"י שאלה סימן ס"ז ובס' גט מקושר כאן ובקו"א אות א' מענין זה:

כח (**שם**) **כתב רש"ל דא"צ לכתוב יוסף המכונה יוסל או יוסלין או יאסל כו'** (עיין בתשו' חתם סופר ח"ב ס"ס כ"ה שבא לפניו שם יאסל ליב וכתב יוסף יהודה המנינה יאסל ליב אע"ג דא"צ לכתוב יאסל שהוא שם קטנות מ"מ כיון שרצינו לכפול שם יוסף טוב יותר לכתוב בשם הכפיל (כמו) שהוא כינוי שם קטנותו ונוכל לכתוב המכונה ולא דמתקרי ע"ש (ולכאורה משמע קצת דר"ל אפי' אם לא הי' צריך לכתוב כינוי ליב רק כיון שצריך לכפול שם יוסף אך מדבריו ס"ס י"ח ובסי' קט"ז גבי שם מאיר ליב לא משמע כן אלא דוקא היכא דצריך לכתוב כינוי ליב משא"כ היכא שנקרא יאסל לבד י"ל דא"צ לכתוב רק יוסף יהודה דמתקרי יוסף ועמש"ל סי' קכ"ט ס"ק נ"ג מזה) ועמ"ש לקמן אות ?מ' ושם בסי' כ"ד ע"ד מי שנקרא מעריסה יוסף ושוב נקרא בפי קוראיו יאזעף נ"ל דצריך לכתוב יוסף המכונה יאזעף אע"פ שהסכימו האחרוני' שא"צ לכתוב המכונה יאסף היינו טעמא משום דכן דרך האשכנזים שקורין החולם כעין קמץ קטן ויאסף בקמץ קטן נראה הברתו כמו יוסף בחולם וכ"כ בט"ג אבל יאזעף שם אחר הוא לגמרי והם מתכוונים לשנות שמם העברי בשם הא"י ממש כידוע ויאזעף נקרא בקמץ גדול בהמשכת היוד והתזת הזי"ן ונמשך בסגול זעף כידוע ע"כ צריך לכתוב יוסף המכונה יאזעף עכ"ל:

כט (**שם יהושע**. והטעם דמשנים כאן חתימתו כו' (עיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' קי"ז אודות אחד שקורין אותו לתורה יהושע בסין שורקית וחותם עצמו יהושיע ביוד חירקית איך לכתוב בגט וכתב דודאי יש לכתוב לכתחל' רק יהושע בלי יוד ולקרות בגט בשין שורקית כאשר עולה לתורה ואין להשגיח על חתימתו בשיבוש וכמ"ש הב"ש במי שחותם עצמו יאושע כו' ואפי' להט"ז דמחמיר בשם גדליא כשחותם עצמו באלף וכתב בה"א דפסול אע"פ שלא נמצא כן וגם אין שינוי במבטא ולדידי' אה"נ דפסול בחותם עצמי יאושע

וכתב יהושע מ"מ בנ"ד יכשיר אפי' לכתחלה דהתם י"ל דקפדי בני משפחה וקבעו לשם זה בא' במקום ה"א מפני כבוד השם הקדוש כו' אבל בנ"ד דלא שייך שום קפידא והחותם עצמו עומד לפנינו ואינו יודע שום טעם וסברא אין לנו לומר אלא או שנשתבש או שהוא כנוי וחניכ' לשם הקודש שלו וכיון דכ"ע יודעין כן ליכא לעז וכותבין כן לכתחלה ועוד י"ל שהוא קצת שם דנערות וקיצור השם שהשורק קשה במבטא לקמץ השפתים וקורין יושיע בחירק ועי"ז חתם כן וא"כ הוי כמו יצחק חקין כו' וע"כ אין ספק לכתוב לכתחלה בגט יהושע ולקרותו בשורק ע"ש וע' בט"ג ועמש"ל בשם יהודה):

ל **שם ישעי'** ואם אומר דשמו בואו או בלא ו' שומעין לו. (עיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' כ"ה שכ' וז"ל וע"ד שם אביו ישעי' ועולה לתורה ישעיהו בוי"ו וגם הוא אומר שבודאי נקרא כן בויו וכבר כ' הב"ש דנאמן על כך אלא שמעלתו מסופק כיון שחותם עצמו ישעי' ברשימה על היוד והב"ש כתב גבי שם אלי' בשם ס' שמות דאין דרך לעשות רשימה בשביל ב' אותיו' לע"ד היכי שהוא מעיד שכך שמו אין הרשימה סותרת לעדותו כי דברי ס' שמות הנ"ל בלא"ה צ"ע כו' וא"כ עכ"פ כשהוא לפנינו ומעיד על כוונתו נאמן ואין הרשימה סותרת עדותו כלל וכותבין ישעיהו בוי"ו (וכן הוא דעת ס' גט מקושר וכמש"ל גבי שם אלי') אמנם אי לא נודע קריאתו ואז צריך ב' גיטין צריכים לכתוב וליתן תחלה שם ישעיה בלא ו' כדעת רש"ל כו' וכן עשינו מעשה בשם גדליה כו' עכ"ל):

לא **שם אבל כותבין יחיאל המכונה מיכל** (עיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' קט"ז שכ' ע"ד מי שנקר' בתור' יחיאל ובל"א מאכל וכן חותם עצמו פשוט דיש לכתוב יחיאל המכונה מאכל כמו שנקרא בפ"כ וכמו שחותם עצמו ואין תולין בטעות כו' ע"ש ועמ"ש לעיל אות ה' הירש וגם עיין בט"ג לקמן אות מ' בשם מערקל ובש"ג בשם מיכלה):

לב **אות ל ליבא אם קורין אותו כן יש לכתוב כן כו'**. (עיין בתשו' מיים חיים סי' ס"ג אות כ' שכ' וז"ל בשם ליבש אם לכתוב ואו אחר הב' עיין (בט"ג) בשם אבוש ובשם בושקא אמנם ראיתי חתימת שני רבנים גדולים שחתמו ליבא בלא ואו וע' בט"ג בש"נ אות י' סק"ח בשם יחט (דשם כ' דאף שקצת קורין יחוט במלאפים אבל אין נרגש כ"כ יש לכתוב יחט בלא ואו כו' ע"ש) וכמו זכר לדבר בב"ח א"ח סי' א' ובשו"ת ב"ח סי' פ' נזכר שם ר' ליבש מלובלין בלא ואו כו' כן ראיתי הסכמת הגאון פני ארי' חתם שמו ליבש בלא ו' וכן מוזכר בפתח השער ובהסכמת הגאון נו"ב שם ובתלתא זימני היה חזקה לנהוג לסדר שם ליבש בלא ואו אחר הב' עכ"ל ועמש"ל אות א'):

לג **אות מ מתיר**. וא"צ לכתוב המכונה מייאר ע' בט"ג סק"ח שכ' ונפלאתי על הגאון בעל נו"ב במ"ת עכ"ל וכוונתו על תשובה קי"ט הובא לעיל סי' קנ"ט סט"ז ס"ק ט"ל במי

ששמו מאיר יהודה ובפ"כ נקרא מייאר ליב שיש לכתוב מאיר יהודה המכונה מייאר ליב ע"ש אך באמת לא נפלאת היא דבשם מאיר ליב לבד גם הנו"ב מודה דא"צ לכתוב המכונה מאייר חד לפי שנקרא ג"כ יהודה וצריך בלא"ה לכתוב כינוי ליב ממילא צריך לכתוב ג"כ מייאר כמו שנקרא בפי העולם מייאר ליב וזה פשוט. שוב ראיתי שהרב בעל ט"ג בעצמו כ' סברא זו בליקוטי שמות סעי' ך' בשם איצק הירש וכ' שם שכן מביא דעת הנו"ב שכ' לכתוב המכונה מאייר ליב ע"ש (וכ"ש בתשו' חתם סופר ח"ב ס"ס י"ח ובסי' קט"ז ע"ש ועמ"ש לעיל אות י' יוסף) . והנה במדינתנו שכיח שם מארים וכותבין כן מאיר המכונה מארים בא' אחר המ"מ:

לד **שם מתתי**'. לכאורה נראה בשמות כאלו יהודה שרה או מתתיה אן גדלי' וחותם עצמו כך בה' ונכתב בגט בא' הוי שינוי כו' ואם חותם א"ע באלף נראה לכתחילה אין משנין חתימתו כו' ע' בס' ג"מ שכ' ע"ז וז"ל ולפע"ד אני אומר לא תצייתינהו להני כלל' דברי הרב ב"ש בזה כי כבר כתבתי בתשוב' ובט"ג אות י"ט דמ"ש לילך אחר החתימה אין לזה שורש וענף ומה שנזכר בראי"ש פ' השולח דמה שנקרא בו נקרא חניכה ושם המובהק הוא שחותם היינו בשמות נפרדים כמו יהודא שנקרא ליב כו' ודוקא באלו השמות יהודה ליב או זאב וואלף וכדומה שידוע לכל שאין זה עיקר שמם חשבינן החתימה לעיקר ואף באלו כשר אם נכתב כאשר נקרא כמו חניכה אבל להבחין באותיות שחותם המגרש אין איש שם על לב כלל ופשיטא דאם נכתב השם כראוי אפי' מי שיודע שחותם בענין אחר לא יאמר לא זה המגרש כו' ואם חותם ראוון על שם ראובן אטו נכתב בגט כן הא ודאי ליתא ואפי' בדיעבד יש לפסול אם כתב ראוון כאשר הוא חותם דמקרי שינוי כו' מעתה נראה בשמות אלו יהודה מתתיא גדליא וכדומה מ"ש הב"ש שאם חותם בא' אין משנין חתימתו חומרא זו קולא היא דלדעת האחרונים דס"ל דלא משגחינן בחתימה צריך דוקא לכתוב בגט כראוי וא"כ יש לכתוב כולם בה"א כו' מיהו אם כתבן בא' ליכא שינוי גמור לפסול בדיעבד כיון שידוע שדרכו לחתום בא' א"כ י"ל שגם הסופר כתב כן כיון שאין שינוי בקריאה כלל ולא שייך לתלותו בשם אחר. אמנם בשם שרה משה שלמה וכדומה אם כתבם בא' שרא משא שלמא אף שאין הפרש בעצם בין א' נחה לה' נחה מ"מ הוי שינוי שם כיון שלא נכתב כמשפט לה"ק י"ל שזהו שם אחר לגמרי (דהיינו שרא יקראו בשין ימנית ובפתח ומשא יקראו בשין שמאלית והמם בפתח ושלמא יקראו השין בפתח) ופסיל אפי' בדיעבד ואין משגיחין בחתימה כלל כו' (לענ"ד אפשר דאם אירע כך באבי המגרש או אבי המתגרשת שכ' בגט ראוון משא שלמא אפשר לצדד להכשיר לפמ"ש ולעיל סי' קכ"ח ס"ק י"א בשם התו"ג דבשם העיר אם כ' לישנא דמשתמע לתרי

אפי' כל שאין הכרח לומר שהיא עיר אחרת ויש לפרש שהיא אותה העיר לא פסלינן דלא גרע מלא נכתב כלל רק בשמו ושמה כל שיש לפרש שינוי אף שאין השינוי מוכרח הוי כלא כתבו ופסול ע"ש ולפ"ז בשם האב דאם לא כתבו כלל כשר כדלעיל סי' קכ"ט ס"ט ממילא דינו ממש כשם העיר. ועוד יש סניף לזה מכח דברי הב"ח שהובא לעיל בסי' קכ"ט סק"ה וז"ק כ"ח דבשם האב כשר אפי' בחניכה שאין ידיע וניכר כל שאינו שינוי ממש ע"ש וצ"ע) ולכן ליתנייהו להני כללי דכיילי האחרונים באותיות מתחלפים וכדומה רק הכל תלוי שיהא הגט נקרא ולא יהי' שינוי בשם המגרש כאשר היא נקרא וצריך לשום לב לעיקר השם אם תשתנה הקריאה בשביל השינוי לשם אחד מאשר נקרא וכל זה ברור לאמיתה של תורה עכ"ד ע"ש:

לה **שם מורדוש**. עיין בתשו' גאוני בתראי ר"ס ג' (והובא לעיל סי' קכ"ט ס"ק מ"ב) דחיתא שם מרדכי המכונה מרדוש בלא וי"ו ע"ש:

לו **אות ס סעדיה**. ובארצות אלו קורין לכל ישעיה שעיה לכן נ"ל לכתוב סעדיה דמתקרי שעיה. כו' עיין בס' גט מקושר כאן ובכללי השמות סעיף י"א ובסג"ר אות י"ט ס"ק י"ג שחולק על זה ומסיק דלעולם יש לכתוב עיקר השם כראוי לכותבו ולשון דמתקרי אינו אלא לומר שנקרא בשם זה ישעיה אבל אינו מורה שתהא קריאת העולם בדיוק כמו שכותבים בגט ולכן העיקר לכתוב דמתקרי ישעיה ע"ש ועמ"ש לקמן בש"נ אות ב':

לז **אות ש' שמואל**. וא"צ לכתוב המכונה מואל. עיין בס' כרם שלמה דכותבין שמואל המכונה שמעלקא כן מצאתי בכ"י מהגאון בעל חתם סופר.

לח **שם: שמריה בלא ואו אחר הה"א אם לא שידוע שחותם כן** עיין בט"ג ועיין בתשו' חמדת שלמה סי' ע"ד מענין שם זה:

לט **בשמות נשים אות א אלז גוטא כו'** (עיין בתשובת מים חיים סי' ס"ג אות י"ד שכ' פ"א סדרתי נכתוב שם אשה שנקראת בשם הלע"ז של זקינה היינו אלטא הגם שא"א הגאון ז"ל לא נהג לכתוב הכינויי' של זקן וזקנה וכדמות ראיה מהא דאיתא שא"צ לכתוב קליין יעקב וע' בשם מרים מעזי כו' אולם האשה הזאת כמעט לא נודע לה שם אחר כלל מחמת שהקפידו שלא לקרותה רק בשם אלטא וזה שמה שנקראת בפי כל וכתבתי באלף לבסוף כי הט' היא קמוצה ואם כי אינה נרגשת כ"כ הוא מחמת מהירו' המבטא כמו שם זלאטא כו' ואם היה מזדמן לי בכה"ג בש' איש הייתי כותב אלטר ואחר הט' לא הייתי כותב שם אות המורה על הניקוד כמבואר בת' מהרמ"ל סי' ק"ב בשם קורק' הובא בט"ג עכ"ל ע"ש):

מ **אות ב בריבא.** וכתב במ' מהר"ם מינץ אפילו נשתכח שם צפורה כותבין שניהם וליתא כו' ע' בט"ג סק"ב שכ' תמיהני דהמעיין במהר"ם מינץ יראה שגם דעתו שאין לכתוב שם בריב' שנשתקע כו' ע"ש. ולע"ד אני תמה על תמיהתו כי באמת דברי הב"ש נכונים ולהגאון בעל ט"ג נתחלף לו בין שם צפורה לשם בריבא כי ראיתי בגוף התשובה שם סי' ס"ד (העתקתיו בסי' קכ"ט סט"ז ס"ק ט"ל) מבואר שם שגם שם צפורה נשתכח וכתב הר"ם מינץ בפשיטו' דיש לכתוב רחל דמתקריא צפורה כיון דשם זה היה לה עד ח' שני' בזו המדינה ואפשר למצוא מקצת ב"א שזוכרין שהיה שמה צפורה אבל שם בריבא א"צ לכתוב כלל כו' על זה חולק הב"ש דאף שאפשר למצוא מקצת שזוכרין אין לכתוב כלל שם צפורה כיון דעכ"פ נשתקע שאין קורין אותה כלל בשם צפורה רק בשם רחל וזה ברור: וע' בג"פ סימן קכ"ט ס"ק צ"ו הבאתיו שם ס"ק נ"ד מבואר ג"כ דאף בכה"ג שידוע למקצת בני העיר דהיה לו שם זה דנשתקע אין לכתוב ג"כ שם דנשתקע ואפילו בדיעבד פסול אם לא במקום עיגון ושעת הדחק ע"ש. שם בילא. ע' בט"ג לעיל בש"א אות ו' סק"ב שכ' וז"ל גם היוד אשר אחר הבי"ת בשם בילא היא זר' (ר"ל שאינה ע"פ דקדוק לת"ק רק ומ"מ כותבין יוד לפי שכך הורגלו לכתוב בשמות לעז כמו ריזל פרידא וכדומה) שלא מצאנו במקרא יוד אחר צר"י רק שני זרים לדרשא תעשה המנורה רוקע הארץ שמבואר בספרי המדקדקים עכ"ל. ואיני מבין דבריו כי נמצא הרבה במקרא וגם בשמות בני אדם שהוזכרו בתורה נמצא כן קינן עילם עיפה תימא אונן תימן הימם עיבל מהיטבאל. ומ"ש המדקדקים כי רק אלו שני זרים הכונה בכה"ג שהצר"י הוא תחת אות השמוש אין לבא אחריה יוד ובאמת לא נמצא חוץ מאלו השנים: שם ואם ידוע חתימתה ושינה כו': ע' בט"ג סק"ז שכתב לענ"ד אין להקפיד כ"כ בשמות הלעז וחתימת האשה שידוע דנשי לאו דיני גמירי ואין ראיה מה שחותמת עצמה בשביל איזה כוונה או קבלה מאבותיה ואף שיראה הרואה שינוי מהחתימה לא יוציא לעז בשביל זה שהרי אין שינוי במבטא כלל עכ"ל ונראה דר"ל דאין להקפיד לענין דיעבד אבל לכתחילה גם הוא ז"ל ס"ל דאין משנין חתימת' ואם חותמת בה' יש לכתוב כן וכן מבואר בדבריו בכ"מ. גם לעיל ס' קכ"ט סט"ז ס"ק מ"ג כתבתי בש' הגאון אבל נו"ב ז"ל שציוה לכתוב עלקה בה' לפי שחותמת עצמה כך וכן כתבתי כן שם בשם הגאון מהרי"מ ז"ל מבריסק בענין שם אשה פיגה ע"ש. אמנם כעת ראיתי בשו"ת קרית חנה ס"ס ל"ח בענין עם אשה פיסלא כתב ששמע מהגאון אב"ד דק"ק מיץ דאין להשגיח בהחתימה אפילו לכתחילה ובפי' אמר לו דחתימת האשה לא מעלה ולא מוריד כי נעשה שלא בהשכל ואין חכמה לאשה כו' ע"ש ועמ"ש לקמן אות ט' גבי שם טאלצא:

מא **שם מכל זה נשמע דס"ל אם ידוע שם העריסה כותבים רק שם העריסה כו'**. הנה הב"ש האריך הרבה בזה וקיצור כלל הדינים היוצאים מדבריו בזה הוא כך. דאם שם העריסה הוא שערליין (או שערכיין או שעריל וה"ה רעכיל רעכליין ושאר שמות כיוצא בו שניכר שם הקודש שממנו נגזר שם זה) דעת הרמ"א ורש"ל וט"ז וב"ש כולם שוים דכותבין שערליין רק הרמ"א לא ביאר מה דינו בדיעבד אם כ' שרה ומהרש"ל כ' בהדיא דאם כ' שרה פסול (ובט"ג סק"ח הביא בשמו דאפי' כ' תרוייהו שרה המכונה שערליין פסול) וכן הסכימו הט"ז והב"ש ואם שם העריסה היה שרה ועכשיו נקראת שערליין דעת הרמ"א דכותבין רק שם העריסה שרה ורש"ל כתב דיכולין לכתוב או שם העריסה או שם שנקראת בו. ודעת הט"ז דנכון לכתוב שניהם שרה המכונה שערליין וכ"ד הס"ש וכן הסכים הב"ש ובדיעבד אם כתב שם העריסה כשר וכן אם כתב רק השם שנקראת בו כשר. ואם א"י שם העריסה דעת הס"ש דטפי עדיף לכתוב אנת אנתתי דמתקריא שערליין ודעת הב"ש מבואר דיש לכתוב רק שערליין לחוד. וכל זה בשערליין וכיוצא שאין הנקודות שוות לשם שרה אבל אם נקראת שארקה שהנקודות שוים כמו שרה דעת הט"ז דאפילו אם שם העריסה הוא כך שארקה יכול לכתוב רק שרה ודעת הב"ש דבכה"ג דשם הערסה הוא שארקה או שא"י איך היה שם העריסה יש לכתוב לכתחיה שארקה ובדיעבד אם כתב שרה כשר ואם ידוע שם העריסה שרה א"צ לכתוב רק שרה זהו תורף דברי הב"ש בזה:

מב **ועיין** בס' גט מקושר שחולק על עיקר חילוק זה דשם העריסה מאחר שאין לזה רמז בראשונים כלל ובגמרא בההיא דהוו קרי לה מרים ופורתא שרה לא מפליג כלל בשם העריסה רק שם הנקראת בפי כל ודעתו להלכה כשנקראת שערל מירל מירוש רעכיל וכיוצא שהנקודות משתנות באופן שנראה לרוב כשם אחר אף בידוע שם העריסה שרה או מרים או רחל מ"מ יש לכתוב רק כמו שנקראת (ובשערל נכון לכתוב סערל בס' שיהא נקרא יותר יפה ע"ל אות ש') דבנשים שאין עולין לתורה אין נודע לכל המקור וכיון שכותב כמו שנקרא עכ"פ לא גרע מחניכה אבל לכתוב שם שרה יש לחוש דמקרי שם שאין אנו יודעים בו ביותר דפסול כמ"ש הרמב"ם ובש"ע סי' קכ"ט ס"ב ואף דיש לחלק דבשם זה מסקי אדעתייהו שנגזר משם שרה קשה לחלק בלא ראיה מן הש"ס ולא דמי ליצחק חקין וצפורה פורה דשם הכל יודעין שחקין נקרא יצחק ופורה הוא קיצור השם מצפורה. אמנם אם נקראת שרולה חלולה שמחולה דידוע לכל שהוא שם קטנות בעלמא ודאי אין לכתוב רק שרה חנה שמחה כמו באיש אברמקא או שמואלקא שידוע לכל שהוא עיקר השם ובשארקה שהנקודות שוין וכמעט שהשם נבלע יש לכתוב לכתחיל'

שארקה ואם כתב שרה לא פסול כו' יא"א לבאר הכל רק החכם יבין מדעתו לדמות מלתא למלתא עכ"ד ע"ש:

מג **ודע** דלכאורה איכא למידק דהא גבי שערליין ושם העריסה היה שרה ס"ל להרש"ל דיכול לכתוב שם העריסה שרה דלא כמו שנקראת וגם הב"ש אף דבשערליין אינו מסכים לזה מ"מ בשארק' שהנקודות שוות מסכים דאם ידוע שם העריסה שרה א"צ לכתוב רק שרה. ואילו לעיל בש"א אות כ' גבי ישעיה דבפ"כ נקרא שעיה ס"ל להרש"ל דדוקא אם עולה לתורה ישעיה כותבין ישעיה אבל אם עולה לתורה בשם אחר כגון סעדיה כותבין סעדיה דמתקרי שעיה כמו שנקרא' בפי העולם ולא כשם העריסה וגם הב"ש הסכים עמו שם ולקמן בכללי' אות י"א. אך באמת לק"מ דדוקא התם דצריך לכתוב דמתקרי ס"ל להרש"ל וב"ש כיון דלשון דמתקרי הוא על קריאת העולם יש לכתוב ממש כמו שנקרא בפי העול' אבל כאן שכותב רק זה השם לבד ס"ל שפיר דיכיל לכתוב שם העריסה כיון שזהו שמה באמת. ולפ"ז יצא לנו בכאן חילוק חדש דדברי הרש"ל וב"ש הנ"ל הוא דוקא היכא דא"צ לכתוב בגט רק שם א' שערליין או שארקה אבל אם נשתנה שמ"ח דצריך לכתוב שם השני ועל הראשון דמתקריא כמבואר בסי' קכ"ט סי"ח אז צריך לכתוב דוקא שארקה כמו שנקראת בפי העולם ולא שרה וכדלעיל גבי שעיה. והנה גם על הגאון בעל ג"מ הנ"ל לכאורה קשה בהיפך דהכא ס"ל דלעולם יש לכתוב שארקה כמו שנקראת ואילו התם גבי שעיה חולק על הרש"ל וב"ש וס"ל דלעולם יש לכתוב עיקר השם ישעיה ולא כמו שנקרא בפי העולם כמו שהבאתי שם בשמו. אך באמת זה לק"מ דהתם דמי ממש לצפורה פורה דהכל יודעין דקיצור השם הוא וצ"ע:

מד **שם ובס"ש מאריך בדינים אלו כו' ובשמות אלו אין חילוק אם נשתקע כו'**. עיין בתשובת פרי תבואה סי' י"ט בענין אשה ששמה מליא וכתב שם שאפילו אם הוגד לנו שהיה שם העריסה מלכה א"צ להזכיר שם מלכה בגט כלל מאחר שנשתקע ואע"ג שכ' הב"ש בשם ס"ש ובשמות אלו אין חילוק בין אם נשתקע כו' דבריו תמוהים שנראה שהוא מפרש נשתקע שנעקר ונאבד לגמרי אין זכר למו ואין הדברכן שתיבת נשתקע שרשו שקע ועניינו הוא רק שלילת הבליטה והפרסום ולא עקירה ואבידה לגמרי כמו ככה תשקע בבל ובלשון חז"ל אבנים ששקען בבנין כו' וגם הסברא עצמה שהמציא דלהכי לא קרינן נשתקע משום שהשם הראשון נכלל בתוך שם הב' וכשאדם מזכיר שם הב' מתוך כך זכרהו לראשון הוא סברא לסתור הדין המסובב ממנו דמצריך לכתוב גם שם הראשון דהא האי דינא דלא סגי לן בשם ב' הוא רק מטעם שלא יאמרו אותן שזוכרין שם הא' אם יראו בגט שם הב' שאינה זו המתגרשת ולפי סברת הס"ש שם הב' הוא עצמו

מחזיר לזכור שם הראשון על ידו ואיך יאמרו שאינה זו כו' ומסיים ואין כוונתו בכל זה לדחות דברי הב"ש בשם ס"ש אך לומר שדברי הב"ש חידוש הוא ולא ילפינן מיניה לנ"ד די"ל שהב"ש עצמו לא כתב זה אלא לענין השמות שהוא עסוק בהם כגון סעריל רעכיל שלא נשתנו אותיות המורגשות במבטא משם הראשון אבל בנ"ד שנשתנה ונחסר הכ"ף שבתיבת מלכה בשם הב' מליא בשינוי גמיור אולי גם הב"ש מודה דמקרי ונשתקע שם המלכה וא"צ לכתוב שם מלכה רק שם מליא כו' עכ"ד ע"ש:

מה **ולע"ד** דבריו צ"ע קצת מ"ש דתיבה נשתקע שרשו שקע כו' לכאורה דתיבת נשתקע האמור בענין זה ע"כ פירושו שנעקר ונאבד לגמרי ואין זכר למו (וכדמצינו במס' ע"ז דף נ"ז דהתם פירושו שנאבד לגמרי ע"ש) דהא כ' הב"י והלבוש והב"ש בסי' קכ"ט סי"ח דאם כתב גם שם הנשתקע פסול ואילו בלא נעקר לגמרי רק המיעוט קורין עדיין בשם הראשון עכ"פ לא היה בדיעבד פסול ואפשר אפי' לכתחילה נמי אין קפידא דהא מבואר בשינוי שם ס"ב בכותב שם בשמות בפי' אין הפרש איזה ראשון דע"כ דהאי נשתקע אינו שלילית הבליטה והפרסום אלא שנשתכח לגמרי דאפי' מיעוט אין זוכרין אותו ממילא מחלק הב"ש שפיר דדוקא באינו נכלל דתוך שם השני כו' וע' בת' מהרי"ק שורש פ"ו ודוק ומ"ש עוד וגם הסברא עצמה שהמציא כו' דהאי דינא דלא סגי לן בשם ב' הוא רק מטעם זה שלא יאמרו כו' לכאורה אין הדבר כן רק מה דפסול בכותב גם שם הנשתקע הוא מטעם זה שלא יאמרו אין זה המגרש אבל מה דצריך לכתוב שם הא' בלא נשתקע לא מן השם הוא זה דהא ודאי בכותב שם שערליין או רעכיל לא גרע מחניכה שהכל קורין בו ולא שייך חשש טעות שיאמרו אינה זו רק שחושש בזה לדעת הרמב"ם שהובא בב"ש סי' קכ"ט סק"א כפי פי' הב"י שם דלא מכשיר בחניכה שהכל קורין בורק בדיעבד אבל לכתחלה צריך לכתוב עיקר השם והיינו דס"ל כיון דבעינן לכתוב בגט שמו ושמה צריך לכתחילה לכתוב השם כהווייתו כמו שניתן לו בעצם וראשונה אפי' היכא דלא שייך טעות שיאמרו אינה זו כגון שיכתוב החניכה שהכל קורין בו אפ"ה לכתחילה צריך לכתוב עיקר השם. וא"ש עוד די"ל שהב"ש עצמו לא כתב זה רק בשרה שעריל כו' הנה מדברי הב"ש עצמו לקמן באות ה' גבי שם הנלא ובאות מ' גבי שם מעזא ובאות נון גבי שם רישקא ובאות ס' גבי שם סאייה מבואר דלא ס"ל לחלק בכך וגם מדברי תשובת אא"ז פמ"א ח"ב סי' מ"ז (יובא לקמן אות ש') בענין שם שאשה מבואר ג"כ דאין חילוק (וע' בט"ג שם) אמנם לדינא דבריו נכונים דאפי' בידוע שם העריסה היה מלכה מאחר שנשתקע ונראה כמו שם אחר אין לכתוב רק מליא כמו שנקראת (ועמ"ש לקמן אות מ') וכמ"ש לעיל בשם הגאון בעל ג"מ וגם בסי' קכ"ט סק"ד הבאתי בשם כמה גדולים

דחניכה שהכל קורין בו כשר אפי' לכתחילה ולנן בכל ספיקא שם הנקרא עדיף. אך בדיעבד אם כתבו כך מלכה המכונה מליא וידוע דשם הערוסה היה מלכה נראה לכאורה דאין לפסול בדיעבד מאחר דכל הני פוסקים ס"ל דלא חשיב נשתקע בכה"ג וצ"ע:

מו (**שם**) **בלומא בלימכן כו'** (עיין בת' מים חיים סי' ס"ג אות ו' אודות אשה אחת מכאליסא שהיה נשמע קריאת שמה בלומא כאילו הלמד נקודה קמץ ומלאפום כפי המורגל באלה המדברים בלשון גסה אשר אין שום אות ותנועה בלה"ק מורה על הברה זו והורה בזה אביו הגאון ז"ל לכתוב בגט כפי עיקר הנחת השם המוזכר בסדר שמות היינו בואו לחוד אחר הלמד המורה על תנועת מלאפום והביא ראיה מדברי הט"ג בשם הירש ובשם מיכלה ובשם מחלה ובשם קרונדל דמבואר שם דאף אם נשמע בהברה כמו סגול מ"מ כותבין ביו"ד כו' גם הביא סמך קצת מדברי הרמ"א בש"ע ס"ס קכ"ט ע"ש וכ"כ עוד בס"ס ע"ב שם וכ' שם דה"ה לענין שם דאבא וכיוצא בזה):

מז (**שם**) **בת שבע המכונה בשא**. ע' בת' הגאון מהרי"מ מבריסק סי' ל"א באשה אחת ששמה בשא בשין ימנית ונכתב בגט בתיה וכתב דהגט פסול ובטל מה"ת כי הוא שינוי גמור א' מה דנכתב בתי"ו והב' מה דנכתב ביו"ד כי היא נקראת בלא יוד בשא: ומה שאמרו המקילין שבשא נובעת משם בתיה זה אינו דהא הב"ש מחלק זאת לשתי שמות ופשוט דבשא הוא לשון לעז ובתיה הוא שם קודש ומה שאמרו דכן רגילים לכתוב באגרות ושטרות שם בשא בשם בתיא זה אינו חדא דאינו שם מורגל כ"כ בפי ההמונים ואם ימצא מי שכותב בתיה: באמת הוא טעות ועיד דאין לסמוך על מה שרגילים לכתוב באגרות ושטרות אלא בשם אחד רק שנשתנה ההברה קצת כמו גבי הירש והערש כמ"ש הט"ג אות נ' אבל לא בנ"ד דהוא ב' שמות והאריך בזה ומסיים סוף דבר לא ידעתי שום צד להקל בגט זה אפי' נשאת עכ"ד ע"ש.

מח **שם ברונא. עט"ג ס"ק ט"ו** (ועיין בתשובת מים חיים סימן ס"ג אות ל"ב שכתב פ"א בא עובדא לפני באשה שהיתה נקראת בפ"כ באבא היינו ב' ראשונה בהברת פתח כפי הרגל הברת מי פה וסדרתיו לכתוב באלף אחרי הב' ראשונה אם כי אין לכתוב א' על הוראת פתח כמבואר בט"ג כמה פעמים רק שבשם זה שלא להחליפו לקרות ב' ראשונה קמוצה והשניה רפוי' כמו שמות ראשי מסכתו' דסדר נזיקין ובשם בבא בן בוטא ע"כ אמרתי להוסיף א' אחרי ב' ראשונה לאפוקי משמות הנ"ל וכמו שהובא בט"ג בשם ברונא כו' עכ"ל):

מט **אות ג' גוטא**. ואשה אשר נקראת גיטל כו' מיהו לפמ"ש לעיל יש לכתוב שם שניהם. עיין בס' ג"מ שכ' על זה וז"ל כבר כתבתי לעיל דשם הנקרא הוא עיקר בפרט בשמות לעז אין האחד עדיף מהשני עכ"ל:

נ (**שם**) **גינענדל**. ע' בט"ג סק"ח. ועיין בתשו' מהרי"מ מבריסק ס"ס י"ז שכ' בנדון שם אשה גנענסא חקרתי איך הברת מדינה זו ואמרו שהוא בשי"ן גנענשא לכן יש לכתוב כך בשי"ן הגם דנראה דשם גנעסא הוא מלשון גנוסיא כבר כתבו האחרונים דאין דורשין בשמות והכל תלוי כפי המבטא ולענין אם יש לכתוב יוד קודם האלף לבסוף כפי הנראה הברת מדינה זו בלא יוד ואין מדחיקין השין בחירק לכן יש לכתוב בלא יוד גנעשא. ושם בסי' ל"ט אודות שכתבו גנעסא בסמ"ך אם כשר בדיעבד וכתב דנראה שהגט פסול אפילו בדיעבד דיש שינוי גדול במבטא בין ס' לשון ימנית ואף דבס' ג"פ סי' קכ"ט סק"ל כתב בשמות שנהגו לכתוב בסמך וכתבו בשין דעתו נוטה להכשיר בדיעבד אם הוא שעת הדחק וכן נדפס תשובה אחת מהגאון ר"ז מרגליות ז"ל (ע' בט"ג אות ס' סק"ב) באשה ששמה סערקא בס' וכן חותמת עצמה ונכתב בשי"ן דיש להכשיר בדיעבד וסמך עצמו על דברי הג"פ הנ"ל אמנם חילוק גדול יש היכא דכתב שי"ן במקום ס' די"ל דהוא ש' שמאלית ואינו שינוי במבטא משא"כ להיפך בכתב ס' במקום שי"ן דבודאי הוא שינוי גדול במבטא וא"כ בודאי דפסול אף בדיעבד. אמנם היכא שהוא עיגון גדול ואם לא נכשיר גט זה תשב עגונה כל ימיה אפשר לצדד קצת להכשיר ע"פ דברי הב"ש אות א' גבי אושעי' שכ' בשם הס"ש דבאותיו' המתחלפים כשר בעת הדחק אפילו ניכר במבטא כו' (ע' בזה בב"ש אות מ' גבי שם מתתיי' ומ"ש שם) ועוד קצת היתר כיון דהשינוי תלוי במבטא לשון המדינה והכל יודעים שהוא שם אחד רק השינוי במבטא כו' אך קשה מאד להקל בזה אם לא בהסכם כמה גדולי הדור והוא מקום עיגון גדול ע"ש ועמ"ש לקמן אות ד' גבי שם דוואסא:

נא **אות ד' דאברוש**. מיהו לפמ"ש לעיל צריך לכתוב שם שניהם כו'. עיין בג"מ שכ' ע"ז ולענ"ד אין לכתוב כלל שם דבורה מאחר שבלשון העולם לא נודע אם נקראת דבורה יש לחוש לשינוי ואין לכתוב רק דאברוש לבד ע' לעיל אות ב':

נב (**שם**) **דוואסא**. כ' בס' ט"ג וז"ל ובמדינתינו שם זה הוא בהרגש י' דוואסיא ויש לכתוב כן ביוד אחר הס' עכ"ל. ובמדינה זו שם זה הוא בשין ימנית דוואשא ויש לכתוב כן. וראיתי תשובה כ"י מהרב הגאון מהר"י אייזק ז"ל אב"ד דק"ק טיקטין במעשה בגט שנשלח ממדינת וואלין ונכתב שם האשה דוואסא כמו שנקראת שם ובמקום הנתינה נקראת דוואשא בשין והיה מקום עיגון גדול. ונתלבטו בזה רבני הזמן והעלה להתיר ליתן

לה הגט אחר ההכרזה שלשים יום שיהא בקרא שמה דוואסיא כמו שנכתב בגט. ובסוף דבריו הביא שכבר נעשה מעשה כיוצא בזה באשה ששמה רישא ונשלח לה גט ממדינת הגר ונכתב בגט שם האשה רושא בו' אחר הר' והותרה האשה ע"י גט זה ע"י הכרזה שלשים יום בעיר שתהא נקראת רושא בו' ונעשה כן בהסכמת הגאון החסיד מהרא"ל ז"ל מבריסק והגאון מהר"א אבלי ז"ל מווילנא ועוד גדולי הזמן. שוב נדפס תשובת מהרי"מ ז"ל מבריסק וראיתי בסי' ל"ד האריך שם על נדון הזה עצמו וכתב שם דתקנה זו לשנות לה השם ע"י הכרזה שלשי' יום לא נייח לו כי משונה כל זהו כזה מאן דייק לקרוא בשם זה בדקדוק זה. אך כתב שם תקנה אחרת שהאשה תיסע למדינת וואלין ותקבע שם דירתה שלשים יום כו' ע"ש והובא דבריו לעיל סימן קכ"ט סי"ב ס"ק ל"ד ושם הבאתי ג"כ מדברי הגאון בעל גט מקושר בתשובה כזה: (ונלע"ד) פשוט דמה שהורו הגדולים הנ"ל להכשיר הגט ע"י הכרזה שלשים יום דוקא בכה"ג דבמקום כתיבת הגט אינו שינוי כלל שנכתב כפי שקורין שמה במקום כתיבה ואף דמקום נתינה עיקר מ"מ אינו אלא פסול מדרבנן כמ"ש הב"ש בסי' קכ"ט סק"ה ובג"פ ס"ק מ"ט וזה מוכרח דאל"כ קודם תקנת ר"ג היו ח"ו הבנים ממזרים והטעם בזה דצריך לכתוב כמקום נתינה הוא רק משום לעז לבני מקום נתינה בזה שפיר הורו הגדולים הנ"ל דמועיל הכרזה ותו ליכא לעז וגם כיון דבכה"ג היה מועיל אם תלך האשה למקום אחר וא"כ לאחר ההכרזה הרי נעשה מקום זה כמקום אחר. אמנם אם היה הגט נכתב בשינוי גמור גם במקום הכתיבה דשמה נפתא וכתבו טפתא וכה"ג ודאי דאינו מועיל שינוי השם ע"י הכרזה אחר הכתיבה קודם הנתינה כיון דבעת כתיבת הגט נכתב ונחתם בפיסול (עמ"ש בסי' קכ"ט ס"ק ל"ה) ואפילו אם שינו לה השם על ידי חולי בשינוי גמור שעקרו שם הראשון ועתה אחר השינוי הוא ממש כמו שנכתב בגט אין מועיל כלום לתקן חתימת העדים דחתמו אשיקרא (ע' בהרא"ש פ' הזורק סי' ט') והאי גיטא חספא בעלמא הוא. וקרוב בעיני לומר דאפילו בכה"ג שנכתב בגט כפי שקורין שמה במקום כתיבה מכל מקום לא הכשירו הגדולים הנ"ל על ידי הכרזה אלא בכהאי גוונא ממש דליכא שינוי גמור והכל יודעין דחד שמא הוא רק השינוי הוא מחמת מבטא לשון המדינות וכמה רבוותא מכשירים בכה"ג לגמרי בלי שום תקנה (כמבואר בג"פ סי' קכ"ה ס"ק פ"ב ובסי' קכ"ט ס"ק קמ"ב בשם כמה תשובות להקל בכה"ג בדיעבד היכא שידוע ומפורסם שנותבין כן במקום הכתיבה ותלו עצמן בדברי הריצב"א שהביא המרדכי בפ' המגרש בענין באורייש כו' ושם בס"ק כ"א כתב הג"פ בפשיטות דאם במקו' הכתיבה קרו לה פאלומבה ובמקו' הנתינה קרו לה פאלונבה וכיוצא בזה שהשיווי מצד מבטא הלשונות אם עבר וכ' כמנהג מקום הכתיבה

כשר בדיעבד ע"ש (רק קצת מחמירי' אפילו בכה"ג כמבואר בג"פ שם) בזה הוא שהקילו להתיר ע"י הכרזה אבל אם יש שינוי גמור בין מקום כתיבה למ"נ לא היו סומכי' עצמם להתיר מטעם ההכרזה לחוד. מיהו אם בין כך שינוי לה השם מחמת חולי לשם מה"כ שנכתב בגט ונשתקע שם הראשון אפשר דיש להקל וצ"ע. (ולכאורה י"ל בנד"ז שבא הגט ע"י שליח איכא עוד חששא כיון דעכ"פ בשעה שמסר הבעל הגט ליד השליח לא היה ראוי לגרש בו עד אחר ששינו שמה א"כ י"ל דלא חל השליחות משום דכל מידי דלא מצי עביד השתא לא משוי שליח וכדאיתא בנזיר דף י"ב ע"א וכדלעיל סימן ל"ה סי"ד. והרי זה דומה למה שהבאתי לעיל סימן א' ס"ק ט"ז בשם הגהת מל"מ פ"ו מה"ג דין ג' שהסכימו חכמי קוסטנטינא באשה שנשתטות דלא מצי הבעל לצוות לכתוב וליתן לה הגט כשתשתפה משום מלתא דלא מצי עביד השתא כו' אך באמת ז"א דשאני התם דלא מצי לגרשה עתה בשום גט משא"כ הכא גוף הגירושין מצי עביד השתא באם יכתוב גט אחר שיהיה כתוב שמה כהוגן וכיון שהוא בידו ל"ש לומר מלתא דלא מצי עביד השתא כו' וזה מוכרח דאל"כ יקשה בכל גיטין היכא דבעל אמר כתבו ותנו ועושה שליח על הנתינה קודם שנכתב עי' בתשו' רע"ק איגר ז"ל ס"ס קמ"א ובס' נה"מ סימן רמ"ג ס"ק י"א. ועוד דאף אי נימא דגם בזה שייך לומר מלתא דלא מצי עביד כו' עכ"פ בנכתב בגט שם מקום הכתיבה בודאי ל"ש לומר כן דהא באמת איהו מצי עביד השתא לגרשה שם במקו' הכתיבה. וגם מאחר דבכ"ג ליכא אלא פסול מדרבנן כמ"ש לעיל בלא"ה ל"ש לומר בזה דלא מצי עביד וכמ"ש המל"מ פ"ב מהלכות ביאת מקדש דין ו' ע"ש. וקצת ראיה לחילוק זה מדברי הר"ן בנדרי' דף פ"ו ע"ב והדברי' ארוכי' ואין כמ"ל ועמ"ש בזה עוד לקמן אות פ':

נג (**שם**) **דרעזיל**. ע' בדיני השמות הנדפס בסוף הרמב"ם ח"ג בשם הרב מהרי"ש שפירא ז"ל כתב דרעזיא וכן העניא ביוד לפי המבטא שבמדינתינו ואלף בסוף עכ"ל. וכן מבואר בס' טיב גיטין בכמה מקומות בכמה שמות כיוצא בו שיש הרגש יוד אחר הז' או הס' או הצ' או ט' או ל' או נון לפי הברת מדינתינו צריך לכתוב ביוד ויותר מזה האריך בתשובתו בית אפרים והוא ז"ל מחמיר מאד בזה לפסול הגט בדיעבד אפילו בחשש עיגון ע"ש. ולכאורה מדברי הרמ"א לעיל ס"ס קכ"ט משמע דאין קפידא בזה בדיעבד ועיין בג"פ שם ס"ק קמ"ב בשם הראנ"ח בענין אשה ששמה איריני כו' עיין שם. שוב הגיע לידי תשובה כ"י מהרב הגאון מהר"י אייזק ז"ל מטיקטין על ענין כזה באשה ששמה העניא ובגט הנשלח לה היה כתב הענא בלא יוד והכשיר הגט בדיעבד והזכיר שם דכן נעשה מעשה

באסיפת חכמים ביריד זעלוא על אשה ששמה ראניא והמסדר כתב ראנא והסכימו שלא לפסול עכ"פ בדיעבד ושעת הדחק ועיין עוד בזה בתשובת מים חיים סי' ס"א:

נד **אות ה האדס**. עיין בס' ישועות יעקב שמסכי' ג"כ לזה לכתוב האדס בא' ודלא כתשו' אחת מחכם אחד שחולק על הב"ש בזה. ומ"מ אם כתב הדס בלא א' דעתו דכשר בדיעבד ע"ש.

נה (**שם**) **ואם קורין הה' בשאר נקודות יש לכתוב שניהם כו'** כ' בס' גט מקושר כבר כתבתי באות ב' דכותבין לעולם כמו שנקראת אם נשתקע שם העריסה:

נו (**שם**) **הנלא ובאלו שלשתם כתב בס"מ דדינם כמו באלז גוטא כו'** כ' בס' ג"מ ולענ"ד אם לא נקראת בשם חנה כלל אין לכתוב רק השם שנקראת ויותר יש לכנוס לחסרון מלשינוי עמ"ש באות ב':

נז **אות ז זלטא**. עיין בס' ג"מ כאן ובסוף כללי השמות שכ' דיותר נכון לכתוב זלאטא בא' אחר הל' דבלא אלף יש לטעות לקרות זלטא בפתח תחת הז' אבל בין קמץ לפתח ליכא טעות כולי האי ע"ש:

נח **אות ח חנה חענקה כו'**. ובענין שם חיינחה המצוי במדינתינו בהדגש יוד אחר הח' ובצר"י נחלקו בו רבני הזמן קצתם אמרו לכתוב חיענקה בעי"ן אחר היוד כי אם נכתוב בב' יודין יהיה נקרא חיינקה וקצתם אמרו דלא חיישינן לבכי כל שיכולים לקרוא כהוגן ל"ח לטעותא (וכמ"ש הגט מקוש' בש"א אות מ' בענין אם שם המגרש שלמה בשין שמאלית ובפתח שהיא שם בסוף מגילת רות כותבין ג"כ בגט שלמה ול"ח לטעותא כו' (וע' בזה בט"ג לקמן אות ש' סס"ק י"ד) ואדרבה שם יכתוב בע' חיענקה הוא שינוי השם. ואח"כ הוסכם כן לכתוב בב' יודין וכמדומה שפסלו הגט שנכתב בע' אף אחר שכבר ניתן:

נט (**שם**) **חנה חנולה כו'** כתב בפ' ג"מ כבר כתבתי באות ב' שא"צ לכתוב חנולה כלל.

ס (**שם**) **חנה**. ע' בדיני השמות הנדפס בסוף הרמב"ם ח"ג בשם הרב מהרי"ש שפירא שכ' חנניה בה' לבסוף כי יוצא משם חנה והיוד שאחר הצד"י כפי המבטא במדינתינו שנרגש היוד במבטא עכ"ל. וכן מבואר בס' ט"ג לקמן אות ש' סק"ב בענין שם שארציה ושם ראחציא ושם שינציא דיט לכתוב כולם ביוד אחר הצ'. ובענין הא' בסוף כתב שם לחלק דדוקא בשארציה וכיוצא שבשם הקודש שלה יש גם כן הא' בסוף התיבה אבל בשם ראחציא יש לכתוב באלף שאין אות ה' בשם הקודש שלה כו' עיין שם:

סא **אות ט טויבא**. ע' בס' ט"ו. שכ' דלפי הברת מדינתינו יש לכתוב טאבא בא' שאף שהעולם רגילין לכתוב טובא בו' באיגרו' ושטרות לפי שמנהג אבותיהם בידיהם ואין

מדקדקין כ"כ במה שהמבטא מתחלף מזמן לזמן אבל בגיטין יש לדקדק טפי ולכתוב ע"פ הברתינו טאבא בא' ואם רגילה לחתום בו' כותבין כן ומ' הסתם לכתחילה יש לכתוב בא' טאבא ואם כתב טובא בו' כמנהגם מקדם כשר בדיעבד עכ"ד ובשם הרב הגאון החסיד מהרא"ל זצ"ל האב"ד דק"ק בריסק שמעתי שציוה לכתוב טאובא באלף וי"ו כאשר כן הוא הברת מדינה זו שקורין שם זה כך כאילו הט' בקמץ והאלף במלאפום. ובתשו' מהרי"מ ס"ס י"ז ראיתי שכ' שדעתו מסכמת כדעת הט"ג לכתוב טאבא באלף אחר הט' וכן עשה הלכה למעשה כי לפי המורגל בקריאתינו שם זה נוטה הקריאה לקמץ כמו שם גאלדא (אפשר כך הוא הברת אנשי מקומו ק"ק קארלין) וכל א' צריך לכתוב כפי הברת מדינתו. ושם בסי' ל"ט אודות שרב אחד כתב. טויבא בויו ויוד וכתב דבדיעבד כשר וכמ"ש הט"ג והטעם בזה נראה דאף דהקריאה הוא בקמץ וקמץ מושך אחריו אלף מ"מ כשר בדיעבד כיון דשם טאבא נמשך ממלת יונה ובכל ספרי תנ"ך הנדפסים בלשון טייטש נדפס טויב גם רגילין לכתוב כן בשטרות וחתימות וכיון דהונח שם זה מתחילה בויו ויוד אף עוזה שנשתנה הקריאה בא' אין חשש לעז בזה ויש לדמות זה לשם הירש דאף דאנו קורין הערש מ"מ כותבין הירש וכמ"ש הט"ג אות נ' משום דעיקר הנחת השם הוא ביוד רק מחמת שיגרא דלישנא משתנה כו' לכן כאן עכ"פ בדיעבד כשר ע"ש. ולכאורה לפי טעם זה היה כשר לכתוב כן גם לכתחילה כמו גבי הירש וצ"ל שטעמו בזה כמ"ש הוא ז"נ בסי' ל"א גבי שם בשא דדוקא בשם הירש דהוא שם המצוי טובא וכל האנשים הן המינים הן גדולי ישראל בכל המדינות חותמים עצמם הירש בחירק אף שנקראים הערש כו' ע"ש. ומ"מ שמעתי וראיתי בכמה קהילות קדושות נוהגים גם עתה לכתוב לכתחילה טויבא כמוזכר בב"ש וכן הועתק בס' גט מקושר ולזה דעתי נוחה ע' בש"ע ס"ס קכ"ט בהגה. (כעת יצא לאור תשובת מים חיים מצאתי בסימ' ס"ג אות י"ח פסק ג"כ הכין לכתוב שם טויבא כך בויו יוד ושם באות ל"ח כתב שהעיד לפניו רב אחד זקן ומומחה שהגאון בעל ט"ג בעצמו חזר בו והורה בע"פ שיותר טוב לכתוב בלא אלף רק בויו יוד וגם הגאון ר' דוד צבי מקרעמניץ כתב ג"כ בגט טויבא בויו יוד ע"ש וכ"כ עוד בסי' ס"ב שם ועמש"ל אות ב' בלומא:

סב (**שם**) **טאלנא**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סימן קכ"ד בגט שנכתב טאלצא בא' אחר הצ' ואח"כ נודע שהיא חותמת טאלצי ביוד לבסוף וכתב לדעתי צריכה גט אחר ומ"ש הרב השואל להתיר כיון שהיא נקראת בפ"כ טאלצא בא' לא גרע מחניכה ז"א אפי' יהיבנא ליה שמה שנקרא אצל העולם מקרי חניכה היינו מה שנרגש במבטא כגון חזקיה ואלו' אבל טאלצא אין דרך עולם לדקדק בכך והן אמת מן הסתם כותבין בא' בסוף כיון שאין

מרגישין היוד אבל זה הקורא גט יקרא בדקדוק הלשון ויקרא טאלצ' בא' והיא חותמת ביו"ד והיא שינוי ממש ומ"ש עוד כיון שהחתימה אינה מפורסמת אין אנו הולכין אחר החתימה ז"א דהיינו דוקא אם חותמת בטעות אבל כאן מי יימר שהוא טעות כלל שמא היא קבלה מאבותיה לכתוב כן ועוד מאן מפיק שחתימה אינה מפורסמת ומה שהביא הרב השואל ראיה מדברי הב"ש בשם באלי שכ' שם דאין משגיחין בחתימתו הא הב"ש שם כ' ב' טעמים חדא דשם באלי לא מצינו רק באלף אחר הב' וא"כ ודאי חתימתו בטעות ועוד שאין שום שינוי במבטא אבל כאן שם טאלצא לא מצינו לא במקרא ולא בתלמוד וגם הוא שינוי במבטא כי הקורא יקרא בדקדוק הלשון בא' וחתימתה ביו"ד והיוד נרגשת במבטא לכן לדעתי צריכה גט שני עד כאן לשונו וצ"ע. ועמ"ש מענין זה אם משגיחין בחתימה לעיל בש"א אות ז' ובאות מ' ובש"נ אות ב' ולקמן בכללים אות א' וצ"ע למעשה:

סג (**שם**) **טעלצל**. [עיין בתשו' מים חיים סי' ס"ג אית י"ט כתב שם טעלא אם קורין הט' בסגול יש לכתוב בעי"ן כמו שם טעלצל וע' בט"ג בשם מיילא ע"ש]:

סד **אות יוד יטא**. כן יש לכתוב במדינות אלו שקורין היוד בחירק כו' ע' בט"ג שכתב שגם במדינתינו יש לכתוב לכתחילה יוטא יוטל לפי שאצלינו אין היכר במבטא בין הברת חירק לשורק מלאפום כו' עש"ב. ויראה פשוט שלבני מדינתו דיבר אבל במדינות אלו ליטא וזאמוט הפרש גדול ביניהם ע"כ יש לכתוב יטא כדברי ס' מהר"ם והב"ש. ואני שמעתי קריאת שם זה איטא בא' בתחילתו ודאי דיש לכתוב כן כמו איצל איזק איסק וכדומה וכן ראיתי כמה גיטין הניתנין בק"ק הוראדנא שהי' כתוב בהם שם האשה איטא איטקא יודית עיין בס' ישועות יעקב סי' קכ"ט סק"ב שכ' וז"ל זה כמה שנים אירע מעשה שחכם אחד סידר גט וכתב שם אשה יודית בלא ה' לפי שראה כן בס' ב"ש וערערו עליו הרבה חכמים והצריכו גט אחר לאחר שנתגרשה וכתבו דט"ס יש בדברי הב"ש דבודאי צריך לכתוב יהודית בה' כמו שנאמר בספרי תנ"כ ואני הסכמתי להכשיר הגט דלא גרע שם יודת מחניכה המפורסמ' שהכל קורין אותה כן ואפשר שטעם הב"ש דחשש לכתחילה שלא יהיו ג' אותיות השם ביחד כמו ביהונתן כי' ועוד אפ"ל אף דמצינו שם הזה יהודית לטיבותא אמנם מצינו בתורה את יהודית בת בארי החתי כו' ולכך לא רצו לקרות בשמה ושינו בדבר קצת לכתוב בלא ה"א וגם חזינן שכולם נקראי יודת ולכך כ' הב"ש יודת דכשר בודאי דהוי חניכה מפורסמ' והגם שלכתחילה אילו בא מעשה לידי הייתי כותב יהודי' בה' אמנם אחר שכבר ניתן הגט חלילה להצריך גט אחר ולפגוע בכבוד המסדר ובפרט שכתוב השואלים שגם בכתובה נכתב בלא ה' וקרוב הדבר שידעו

בודאי שכן שמה אף לכתחילה יש לכתוב בלא ה' כר"ש בשו"ת שער אפרים (הוא בסי' קי"ח) שלכתחילה יש לכתוב בגט כמו בכתובה זולת אם ידוע שנשתנה השם (ע' לקמן אות פ' ובט"ג שם סק"ג ולקמן בכללים אות ג') סוף דבר לא יפה עשו שהצריכו גט אחר עכ"ל ע"ש וכתב עוד מזה בסה"ג ס"ק י"ט ועיין בס' ט"ג סק"ה מ"ש בזה:

סה (**שם**) **ינטא אם קורין היו"ד בפתח**. עיין בס' ג"מ בסוף כללי השמות שכתב דיותר נכון לכתוב יאנטא בא' במקום פתח כי יש לטעות לקרות ינטא בחירק כמו יטא כו' עיין לעיל בשם זלטא:

סו **אות ל ליבקא ואם כתב ליפקא בפ' כו' עד אבל בידוע שמה פסול כמו שרא באלף**. כתב בס' ג"מ וז"ל לע"ד נראה עיקר כהרש"ל דכיון שנקרא היטב ואין הרגש כ"כ בקריאה בין ב' לפ' כיון שמדגישין אין נבחן כלל לשינוי בין הפ"א לבי"ת ולא הבנתי מ"ש הב"ש שא"י שמה הא ידוע קריאת העולם ואולי לשיטתי' אזיל דתליא בחתימה וכבר כתבתי דלא תליא בזה ולכן כיון שאין שינוי ואין הרגל בזה יותר מבזה יש להכשיר כמ"ש הרש"ל כיון שאינו שינוי גמור במבטא עמ"ש בשם זעליג אבל שרא באלף יש לפסול כמ"ש בש"א אות מ"ם עכ"ל:

סז **שם לויצא**. עט"ג סק"ד שכ' ויש נקראים הל' בצירי ואחר הל' נרגש הברת יוד יש לכתוב לייציא עכ"ל [עיין בתשו' מים חיים סי' ס' וסי' ס"ג שכתב דהוא ט"ס מה שנרשם לכתוב לייצא' בשני יודין אחר הל' ואין לכתוב רק יוד אחת להורות על נקודות צירי היינו ליציא רק כשקורין הל' בפתח חריף יש לכתוב לייציא וכבר הגיה כן הגאון בעל ט"ג בעצמי בלוח הטעות שבדפוס זאלקיא וכן מבואר בט"ג גבי שם טריינא ע"ש]:

סח **שם ליבא** עיין בתשו' אא"ז פמ"א ח"כ סי' פ"ח שכ' נשאלתי באשה ששמה לביה איך לכתוב בגט כי קצת נשים חותמות עצמן לב"ה בה' ונראה לי דשם לביא מצינו בפסוק ביחזקאל סי' י"ט מה אמך לביא אף דשם לביא בחירק היא לשון זכר מ"מ יש אם למקרא ואנן קרינן בקמץ תחת היוד והוא לשון נקבה וא"כ יש לכתוב לביא בא' בסוף ואף דלפעמים אזלינן בתר החתימה הני מילי היכא דמספקינן בשם אבל היכא דהשם הוא ברור לא משגחינן בחתימה אם כתוב בטעות כמ"ש הט"ז גבי אלעזר כו' וה"ה כאן לא אזלינן בתר חתימות נשים דלא גמירי שחותמות בה' לבסוף. ודלא כדעת מקצת דיש לחוש שמא אביה נקרא בשם לוי ונולדה היא אחר מיתתו ונקראת על שמו לויה דאין תולין נקבות בזכרים ואזלינן בתר רובא דעלמא דקורין שם איש ואשה אחר חיה צבי לזכר וצביה לנקבה וה"ה כאן עכ"ל (ומדבריו משמע דאם ידוע שהאמת כן הוא שאביה היה שמו לוי והיא נקראת על שמו יש לכתוב לויה והוא פשוט) ועיין בס' ישועות יעקב

ס"ק י"ט שהזכיר ג"כ דברי הפמ"א הנ"ל והסכים עמו וכתב דכן עשה מעשה ע"ש ועיין בס' ט"ג סק"י שהביא ג"כ דברי הפמ"א הנ"ל וכתב דלפי המבטא שלנו שם זה אינו בקמץ תחת היוד רק בקמץ תחת הא' לבסוף וא"כ בכה"ג יש לכתוב א' וה' לבסוף לביאה ע"ש. ובתשו' ח"ס ח"ב סי' ל"ח אודות אשה ששמה מעריסה לביאה ושינתה לשם א"י ונקראת בפ"כ וגם חותמת עצמה לעני איך לכתוב בגט והביא שם דברי הפמ"א הנ"ל דיש לכתוב לביא ככתוב ביחזקאל סי' י"ט וכ' עליו אמנם הגאון לא ראה דברי הרד"ק שם ע"כ נסבך איך לכתוב כי בקרא כתיב לביא והיוד בקמץ אך הרד"ק שם כתב עיקר כמו שאנו רגילין לכתוב לביאה ה' אותיות הבי"ת בחירק והא' בקמץ וההה"א נחה סי' נקבה ובקרא דגשת היוד משלמת החשבון ע"ש וכ"כ בטיב גיטין מסברא דנפש' וגם הוא לא ראה הרד"ק מדלא הביאו ע"כ יש לכתוב לביאה המכונה לעני דודאי צריך להזכיר השם שהרגיל' עצמה בפי כל ואפשר אם רק נזכר שם לעני כשר דלא גרע מחניכתה אבל שם לביאה לבד פסול ואין זה דומה למ"ש ר"ת דחלילה להזכיר שם כנענים בכדמו"י דהיינו אותו השם שנתנכר בו כו' אבל הכא כותבין שפיר השם שהרגילה לעצמה ומ"מ שם יהודית דעריסה לא נעקר אפילו בנקבה דאינה עולה לתורה מ"מ אם יארע שמברכין אותה בבהכ"נ במי שברך או מתפללים בעדה בחולית' או בימי עיבור וכדומה רוצית היא להזכיר שם יהדות א"כ אינו נעקר לגמרי וכותבין שם עברי עיקר לביאה המכונה לעני ע"ש:

סט **אות מ מיכלה י' אחר המ"ם וה' בסוף כו'**. ע' בט"ג סק"ג בענין מקומות שנהגו לקרות שם מיכלה המ"ם בסגול ובהרגש יוד אחר הל' ומסיק שם דאם אין ידוע שעיקר השם הוא מיכל או מחלה שאז אין לכתוב רק השם שנקראת בפי כל שפיר דמי אם כותב מעכליא בע' אחר המ"ם ובא' לבסוף כמו שאר שמות הלעז רק אם ידוע שנגזר משם הקודש אין לשנות ויש לכתוב (מיכליה) ה' לבסוף כמו שהכריע הב"ש גבי שם סאייה ע"ש ועיין בס' מעין גנים ס"ס קכ"ט הביא דבריו וחולק עליו ומסיק לכתוב מיכליא א' בסוף ע"ש. ולפע"ד ג"כ דברי הט"ג הנ"ל צ"ע בזה מה שמביא סעד משם סאייה דזה סותר למ"ש הוא ז"ל בעצמו אות ש' סק"ב הבאתיו לעיל אות ח' בענין שם שארצייה ושם ראחציה שמחלק שם דדוקא בשארצייה שבשם הקודש שלה יש ג"כ ה"א בסוף התיבה אבל בשם ראחציה יש לכתוב א' כו' ע"ש א"כ ה"ה הכא גבי שם מיכליא: מיילא כתב בס' ט"ג סק"ט וז"ל ובמדינתינו הרבה נקראים מליא דהיינו המ' בפתח בלא הרגש יודין רק היוד נרגשת אחר הל' ויש לכתוב מליא ובשו"ת פרי תבואה (סי' יט) האריך ללא צורך עכ"ל וע' בס' ישועות יעקב שהזכיר ג"כ שם זה מליא וכתב דיש ספק אולי

נגזר משם מלכה וא"כ יש לכתוב בה' וכמו שרה סאייה (עב"ש באות ס') וידוע דאם יש ספק אם לכתוב ה' בסופו או א' כותבין ה' ה"ה בזה נ"ל לכתוב מליה בה' אמנם אם ידוע חתימתה בא' כותבין כן ועמ"ש לעיל אות ב':

ע **שם מינדיל**. ע' בדיני השמות הנדפס בסוף הרמב"ם ח"ג בשם הרב מהרי"ש שפירא כתב וז"ל מינדי כן היתה אשה נקראת והי' ספק אם שם העריסה שלה מינדיל כתבתי בהגט אנת אנתתי דמתקריא מינדי. וכן אחת היתה נקראת ריבה צויתי לכתוב בה' לבסוף כי מסתברא שיוצא משם רבקה אבל היה ספק בשם העריסה צוויתי לכתוב ג"כ אנת אנתתי דמתקריא ריבה ומזה יש לדון לכל כיוצא בזה עכ"ל. והנה מ"ש דיש לכתוב אנת אנתתי דמתקריא כו' דבר זה יצא לו מדברי מהרי"ט שהובא בב"ש לעיל אות א' בשם אבגלי דהי' ספק אם נגזר משם אביגיל ופסק מהרי"ט דיש לכתוב אנת אנתתי דמתקריא אבגלי ובזה יוצא מידי כל ספק כו' וכן באות ב' הביא הב"ש בשם ס"ש בענין שם חנולין מירוש כו' דאם א"י שם העריסה טפי עדיף לכתוב אנת אנתתי דמתקריח חנולין וכן כולן: אך בס' ט"ג שם הביא בשם ס' ע"נ. (עברהמ"ח גט פשוט) שכ' שהסכימו גדולי הדור שאין לכתוב כן דמתיבת דמתקריא יהיה נראה שבא לרמז שם אחר כו' רק יש לכתוב אנת אנתתי אבגלי כו' דאפי תימא דעיקר שמה אביגיל הו"ל כחניכתה דכשר ע"ש וכבר הוזכר זה גם בספרו ג"פ סי' קכ"ט ס"ק ס"ז וא"כ ה"ה כאן יש לכתוב אנת אנתתי מינדי או ריבה לבד וכשר.

עא **שם כיון דמעזי לאו שם בפני עצמו הוא צריך לכתוב שניהם אע"פ שעכשיו לא נקראת מרים**. כ' בס' ג"מ לענ"ד אם נשתקע שם מרים אין לכותבו כלל ע' אות ב'.

עב (**שם**) **אשה שנקראת מעלא כו'** כתב בס' ג"מ ולענ"ד אפילו בדיעבד פסול אם כתב מחלה כיון שנשתקע שם זה:

עג (**שם**) **מחלה בהא**. [עיין בתשו' מים חיים סי' כ"ג אות ס"ו שבא לפניו עובדא באשה שנקראת מחליה שהיוד אחר הל' נרגשת במבטא וצוה לכתוב מחליה ולא דמי לשם מחלי ומושי הנזכר בתורה שהוא שם איש והיוד אינה נרגשת אבל כאן היוד נרגשת צריך לכתוב ה' בסוף ע' בט"ג בשם מיכלה כו' ע"ש]:

עד (**שם**) **מלכה. מיהו אם ידוע דשמה הוא בקוף אין משנין**. כ' בס' ג"מ וז"ל לא ידעתי איך יודע זאת כיון דנקראת בנף דגושה אין הפרש בינה לקוף במדינות אלו ואולי לשיטתיה אזיל דתלי בחתימה וכבר כתבתי דליתא וכותבין כראוי לנו מילכה בכף עכ"ל:

עה **אות נ** נישקא. וכתב בט"ז אפי' אם א"י אם שמה נחמה יש לסמוך ע"ז כו' ע' בג"מ שכ' ולענ"ד אין לסמוך ע"ז כו' ע"ש וע' בט"ג סק"ו:

עו **אות ס סירקא**. אבל מהרש"ל פסק דכותבין בשין כו' עיין בג"מ שכ' דמ"מ נראה יותר לכתוב סירקא בסמך ע"ש וע' בט"ג סק"ב:

עז (**שם**) **סאייה**. ואם יודעים ששם העריסה היה שרה כותבין שרה המכונה סאייה כו' ע' בג"מ שנ' כבר כתבתי אם נשתקע שם הא' בנשים אין כותבין רק שם שנקראת דבנשים אין היכר בשם מובהק כלל ע"ש:

עח (**שם**) **סאלווה**. ע' בס' ט"ג סק"ה שכתב והנה מ"ש א' אחר הס' נראה דהברת השם הזה הוא שהסמ"ך הוא בקמץ כו' ע"ש ועיין בת' נו"ב תניינא סי' קט"ז בענין שם עיר ראדוויל כתב כי אולי נכון לכתוב רדוויל כי אין הפתח תנועה גדולה שימשוך אחריו אלף כו' אך כיון שרגילים לקרו' שם הדלי' רדיויל נעה בשוא נע וא"כ מושכין הפתח שתחת הרי"ש כמו ת"ג שפיר לכתוב ראדוויל ע"ש לפ"ז י"ל דשם סאלוה הנ"ל הוא בפתח הס' רק שרגילים לקרו' הל' נעה בשוא נע לכן יש לכתוב בא' אחר הס' וע' לקמן או' ש' ששם שאלוא שכ' הב"ש בשם ס"ש היינו אם קורין הלמד בשוא כו' נראה שהב"ש עצמי מחלק בכך ובט"ג שם סק"ז כ' שדברי הב"ש תמוהים ולא ידעתי למה:

עט **אות ע עלא**. ע' בט"ג שכ' ולענין כתיבת שם עטיא כן יש לכתוב כן ע"ש עוד (וכ"כ בתשו' חתם סופר ח"ב סי' כ"ט ע"ש. ומה שחקר שם על שורש שם עטוא אם הוא יוצא משם אסתר או משם עטרה שקרוב לי באותיות הנה מצאתי בס' עזרת נשים אות ע' מבואר שם דהוא שם ערבו ופי' שם עט' הוא תרגום ופי' שם מתנה או מתתיה מתרגמים אותו בלשון ערבי עטוה ע"ש והנה דשם נזכר זה על שם האיש י"ל שנשתרבב ג"כ לשם האשה ואף דשם איתא עטיה בה' בסוף מ"מ כבר כתב הב"ש לקמן בכללים אות ט"ז דשמות של ערבי יש לכתוב א' בסוף):

פ **אות פ פירמוזא**. ואפשר אם היא נקראת לא כשם שנכתב בכתובה כותבין שם שניהם כו' עיין בספר ג"מ שכתב כבר כתבתי כמה פעמי' דקריאת השם בפי העולם עיקר ואין להזכיר שם שנשתקע כלל דמיחזי כשנוי אם לא שמפורסם שהכל שם א' ומספיקא עדיף שלא לכותבן רק השם שנקראת:

פא (**שם**) **פיגו**. כתב בס' ישועות יעקב מ"ש הב"ש פיגו בוי"ו לבסוף כ' כן לפי מנהג מדינתו אבל במדינתינו קורין אותה בקמץ לכך יש לכתוב פיגא בא' לבסוף וכתבתי זאת לפי שראיתי כמה חכמי' טעו בזה עכ"ל. וכ"כ בתשובת מאיר נתיבים סי' נ"י שמסיר אחד במדינתו כ' פיגא באלף לבסוף והרב שבמקום האשה החזיר הגט לפי שראה בב"ש כתוב בו' לבסוף והיא ז"ל כתב דלא חש לקמחי' דשם הכוונה כשקורין בשירוק אבל בשם פיגא המצוי במדינתינו דינא היא לכתוב בא' לבסוף כו' עיין שם. והובא ג"כ בס'

טיב גיטין סק"ד וכתב דהוא פשוט ואפילו בדיעבד פסיל אם כתב בשם פיגא המצוי בוא"ו לבסוף ע"ש: (ועיין) בשו"ת בית דוד סי' י"ט אודות גט שבא ע"י שליח ונכתב ב' שם האשה פיגא בשני יודין פייגא. והשיב ע"ז באריכות ותורף דבריו דיש להכשיר גט הזה מכמה טעמי'. חדא דכפי הנראה מדברי הב"ש בש"א בשם וריידמן ובש"נ בשם פריידל ורידל מבואר דשני יודין מורה ג"כ על נקידת צר"י ואע"ג דבשם בילה שינא פיגא ודומיהן כתב הג"פ דכתבינן בחד יוד ע"כ צריך לחלק דהיכא דאיכא שני שמות ח' בחירק וחד בצירי כגון ורידמן וריידמן צריך לכתוב שני יודין על שם זה שנקרא בציר"י דלא למטעי בשם ורידמן בחירק אבל בשם בילא פיגא ודומיהן דליכא עוד שם דכונתי' בחירק וליכא למטעי כתבינן חד יוד לנקודת צר"י כמשפט לשון הקודש וכיון שכן גם בנ"ד בשם פיגא אף דלכתחילה היה צריך לכתוב בחד יוד כיון דליכא למטעי מ"מ בדיעבד אם נכתב בשני יודין ודאי דלא מקרי שינה שמה דאין שום צד סברא לומר דבמקום דאיכא למטעי יהיה השני יודין תקנתא ובמקום דליכא למטעי יהיו לגריעותא ועוד מאחר דחזינן בכל ספרי אשכנז בכולם נכת' שני יודין לנקודת ציר"י א"כ אף לכתחילה היה נכון לכתוב כן שמות אנו הנובעים מלשון אשכנז אילולי דברי הב"ש ואיך ס"ד למפסלא בדיעבד. ועוד כיון דלרובא דעלמא מקרי שפיר כהלכתו דרובא דעלמא כותבין בשני יודין וליכא למיחש בדידהו לשום לעז כלל וא"כ כל עיקר החשש הוא רק להנך היודעים בטיב גיטין גם לדידהו אין לחוש כיון דנמצא כן בכל ספרי אשכנז בשני יודין לנקודת צר"י יתלו אותו דספרא דייקנא כתבי' כמשפט כתיבה אשכנזית וכדאמרי' במס' ע"ז דף י' ע"א בההוא שטרא דהוי כתוב בו' שית שנין יתירתא כו' ועוד דאף אם נאמר דבנ"ד הוי לישנא דמשתמע לתרי אנפי מ"מ הא דעת כמה ראשונים בהנך דקדוקי דאביי בגיטין פ"ה (ע"ל סי' קכ"ו סכ"ב) אם לא כתבו הבעל בעצמו או הסופר מפיו ולא קאתי ומערער הגט כשר ואף לדעת המחמירי שם מ"מ נ"ד דהוא ע"י שליח עדיף טפי דליכא למיחש לערעורו של בעל משום דמעיקרא מידק דייק כדאמרי' בגיטין דף ג' כו' ואף אם נאמר דהרמב"ם דפסול בהנך דקדוקי דאביי מחמיר גם בכה"ג מ"מ נראה דלישנא דמשתמע לתרי אנפי בשמו ושמה עדיף טפי מהנך דקדוקי דאביי כיון דקיי"ל דלא בעינן מוכח מתוכו משום דע"מ כרתי ואיכא למימר דבהא גם הרמב"ם מודה כו' (זה צ"ע ועמ"ש לעיל סי' קכ"ח ס"ק י"א) והאריך בזה ומסיים מכל הלין טעמי יראה לע"ד דהגט כשר ולית בי' שום חשש כלל ע"ש:

פב (**שם**) כתב עוד בזה וז"ל ולרווחא דמלתא אם ירצה לעשות איזה תקנה בכדי להוציאו מחשש לעז נראה לע"ד למיעבד תקנתא מעליותא והיא לעשות נקודות בשם האשה כו'

דאף הריב"ש וש"פ שמיאנו בתקנתא דהרא"ש בהארכת הווי"ן היינו דוקא התם דהוא בגוף האותיות של הגט אבל כאן דהתיקון הוא חוץ להאותיות כ"ע מודים שמותר לתקן אף בלי רשות הבעל. דהא דאין כותבין נקודות בגט אינו אלא מנהג בעלמא ודאי דיותר טוב לכתוב נקודות כדי להוציא מכל לעז שבעולם ובלא"ה אי איישר חילי בהסכמת חכמי ישראל וגדוליהם היה נ"ל לתקן לכתוב נקודות בג"פ בשמו ושמה כו' כי בזה יצאנו מידי כל חששות שבעולם כו' ואם ירצה כת"ר לעשות תקנה זו יתן תחילה בלא נקודות ואח"ז ינקדו ויחזור ויתנו לו כו' עכ"ל. ולע"ד נראה דודאי שאר חכמי ישראל גדוליהם לא יסכימו לתקן כן משום דנמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים וכמ"ש לעיל סי' קכ"ה ס"ז דמי שרוצה לזיין האותיות מוחין בידו מטעם זה אף דזיון האותיות הוא דברי הכרחי יותר שלדעת ריב"א לא מקרי אות בלא זיון ומכ"ש לנקד אותיות דיש למנוע מטעם זה. ובג"פ שם ס"ק ל"א מביא דמהרי"ט קרא ערעור על הרשד"ם שכ' בתשובה סי' ר"ה דבסוף ימיו תיקן שיכתבו שני וגיטין לשם גאמילה א' בנקודה רפה וא' בלי נקודה וערער מהרי"ט דנמצא מוציא לעז כו' ע"ש הרי דאף בנקודה אחת ובשם אחד קרא ערעור ומכ"ש ננקד כל האותיות של שמו ושמה בכל הגיטין ואף הרשד"ם שלא חשש לזה בשם גאמילה נלע"ד דהיינו משום דס"ל כיון שהוא דבר שאינו נוהג בכל הגיטין לא שייך הוצאת לעז (ובג"פ שם נדחק בזה להליץ בעד הרשד"ם ולע"ד הדבר פשוט במי שכתבתי) וכמ"ש באמת בס' טיב גיטין בליקוטי שמות סק"ז גבי שם משה ליב הבאתיו בסי' קכ"ה שם ס"ק י"ב ובסי' קכ"ט ס"ק ל"ו אבל לעשות נקודות בכל הגיטין בודאי גם הרשד"ם מודה. וגם הב"ש בש"נ אות ב' גבי שם ברונא ולקמן בכללים אות כ"ב שכ' דהמנהג שלא לעשות נקודות מה דתלי הדבר רק במנהג נלע"ד דהוא נמי משום דמיירי לעשות נקודה רק בשם א' כגו' ברונא דבזה מדינא ליכא משום הוצאת לעז כיון שאינו בכל הגיטין ואעפ"כ מצד המנהג אין לעשות כן דהמנהג לחוש לזה גם בכה"ג או אפשר דט"ס המנהג בזה כיון דמבואר בש"ע דהמנהג להחמיר בגט כדין ספר כמ"ש בסי' קכ"ה ס"י לענין שרטוט ושם סי"ד לענין שלא יהא האותיות עוברות חוץ לשיטה וברי"ס קכ"ו לענין כתב אשורית א"כ ממילא דה"ה לענין נקודות דהא ספר המנוקד פסול כמ"ש ביו"ד סי' ער"ד ס"ז אבל לעשות נקודות בכל הגיטין בשמי ושמה זה לא תלי במנהג רק מדינא מוחין שלא לעשות כן משום הוצאת לעז על גיטין הראשונים. ועוד דבנקודות איכא למיחש לזיופא וכמ"ש הג"פ סי' קכ"ה ס"ק נ"ח לענין אות אחת חוץ לדף דפסול מהאי טעמא ע"ש:

פג **ובגוף** השאלה הנ"ל שנמצא כתוב פייגא בב' יודין דברי הרב הנ"ל נכוחים וטובים דכשר בלי שום תקנה ואין זה שינוי מאחר דכתיבה אשכנזית כך היא וכמו שהאריך הרב הנ"ל בדברים נכונים וכן כתבתי לעיל אות ט' גבי שם טויבא ע"ש וע' בזה בשו"ת שער אפרים סי' ק"ח בענין שם ביין ונידא שנכתב ביין בשני יודין ורצה לפסול אותו ובעל עדות ביהוסף כתב להכשיר הובא בקצרה בט"ג אית ב' סקי"ז אך משם אין ראיה כי שם זה ביין ונידא אינו לשון אשכנז ואולי בלשון ההוא מפורסם הכתיבה ביוד א' לנקודת צירי ולא חשש הרב בעל ש"א להחמיר משא"כ בשם פייגיל פריידא וכדומה שהם נובעים מלשון אשכנז ודו"ק:

פד **שוב** מצאתי בשו"ת מהר"ם מינץ ס"ס ל"ז בענין שם רייכצא כתב שם בהדיא דאם קורין בחירק יש לכתוב ריכצא בחד יוד ובמדינות שקירין בציר"י יש לכתוב רייכצא בתרי יודין ושם מבואר ג"כ חילוקו של הרב הנ"ל גבי שם ורייזמן בין הכא דאיכא למטעי כו' דשם כתב עוד שמאל להרבה אנשים היודעים לכתוב לישנא דעלמא ולשון אשכנז ורובם אמרו כיון שקורין באלו מדינות בצר"י יש לכתוב בתרי יודין ומיעוטא דמיעוטא אמרו בחד יו"ד ואמינא בתרי יודין עדיף טפי דהוי ידים מוכיחות דקורין בצר"י אבל בחד יו"ד איכא למטעי לקרות בחירק וזה ליתא דכ"ע בהאי מדינה קורין בצר"יכו' ע"כ טוב לכתוב בתרי יודין דבזה ליכא כלל הברה אחרת אפילו לאותם דאמרי דכותבין בחד יוד ואמרי בתרי יודין הוי לגמרי ברחב שפתיים כמו במדינת פייארין מ"מ ליכא הברה אחרת כו' עכ"ל ע"ש הרי שדעת הר"ם מינץ לכתוב כן אפי' לכתחילה ומכ"ש בדיעבד ודאי דכשר וא"צ שום תקנה:

פה (**שם**) **פריידל**. ע' בט"ג סק"ה שכ' נראה דהיינו אם הקריאה היא בפתח חריף רייצא וכה"ג אבל אם הר' בצר"י כותבין פרידל בחד יו"ד כו' ע"ש ועמ"ש לעיל גבי שם פיגא בשם ת' בית דוד סימן י"ט שדעתו אינו כן ושם הבאתי ג"כ דברי הר"ם מינץ בזה

פו (**שם**) **פרידא** עיין בשו"ת בית דוד סי' י"ח אודות גט א' שבא ע"י שליח מפאריז ונכתב בו שם האשה פריידא בשני יודין וכאשר ניגשו לפני רב גדול א' לסדר להם מסירת הגט עמד על השני יודין ולכן עשה תקנה חדשה ונתן להאשה שני צעטליך בבחיבת ידן בזה"ל האשה מרת פרידא לא יקרא עוד שמה פריידא רק פראיידא וציוה שאלו הצעטלין יהיו מדובקין בכותלי בהמ"ד שלשי' יום יגם שיוכרז כן שלשה פעמי' ואחר שלפי' יום סידר מסירת הגט. והרב השואל שם כתב להפליא על הרב גדול הנ"ל כי מה יועיל שינוי השם אחר הכתיבה ואף שהוא טרם הנתינה מ"מ כיון שנכתב הזמן בגט כו' וגם הרב הגאון המחבר בסי' י"ט שם כתב שדכר זה מביא לידי גיחוך ע"ש. ולכאורה איני יודע

הפלאה זו מה היא דהרי לעיל באות ד' גבי שם דוואסא כתבתי עצה זו בשם כמה גדולי הדור בענין שם רושא וגם הרב הג' מהר"י אייזק ז"ל מטוקטין צוה כן בשם דוואשא ואף הגאון מהרי"מ ז"ל מברוסק לא נחלק בזה רק כיון שהוא הפרש מועט. משמע דלילא זה היה גם הוא תסכים דמועיל הכרזה אף אחר הכתיבה. וכבר כתבתי שם דנלע"ד פשוט דודאי היכא שהיא שיניי שם ממש שגם במקו' הכתובה אין קורין כך אין מועיל הכרזה ואף אם בין כך שינו לה השם מחמת חולי לשם שנכתב בגט ונשתקע שם ראשון אינו מועיל כיון דבעת כתיבת הגט נכתב ונחתם בפיסול משא"כ אם נכתב כמקו' הכתיב' דאין בזה רק משום לעז לבני מקום נתינה מועיל הכרזה ועוד כתבתי שם דגם בכה"ג אין להקל ע"י הכרזה רק היכ' דליכ' היינו גמור כו' ע"ש וא"כ הרי גם בנד"ז כך היא כמ"ש הרב שואל בעצמו שם דשינוי זה משתנה לפי הברת לשון המדינה וגם הרב הג' המחבר שם כ' דהן היא משפט כתיבה אשכנזית וא"ת א"כ אין צריך לכל זה י"ל דבאמת הרב לא ששה כן רק לרווחא דמלתא להוציאו מלעז. ומ"מ בגוף הענין יפה כתבו דבנ"ד כשר בלי שום תקנה וכמ"ש לעיל גבי שם פיגא ע"ש:

פז (**שם**) **פייאלא** כ' בספר ט"ג אפשר דהיינו אם נקראת בחירק תחת הפ' וקמץ תחת יו"ד שניה שמ"ד מורה האלף אבל לפי מבטא שלנו שקורין הפ' בפתח חריף כדרך שקורין רייצא וכה"ג נראה שאין לכתוב אלף רק יש לכתוב פיילא עכ"ל וכ"ב בס' ג"מ דבמדינות אלו כותבין פיילא ע"ס. וע' בס' ישועות שכתב שם פייא בא המעשה לידי בק"ק זאלקוא ועלה על לבי לכתוב כמי שהוא לפנינו באלף לבסוף ושני יודין בין פ"א לאלף אח"ז נתיישבתי אפשר נגזר משם פועה המבואר בכתוב וגם דהברת אות ניכרת בין הפ' לב' יודין גלל כן הוריתי לכתוב פאיה וכמו בשם סארה שנגזר משרה אף דשם ב' השמות קמוצין וכאן שם פועה ושם פאיה אין נקודתן שוה מ"מ יותר י"ל דנגזר משם פועה וגם דידוע דקי"ל אם כתב ה' לבסוף במקום שראוי לכתוב א' אינו מעכב וגם הכא דיש ספק כותבין ה' וכן הסכימו עמי זקני הוראה עע"ל. ועיין בס' ט"ג שהזכיר ג"כ שם זה פייא ודעתו דיש לכתוב פייא בשני יודין וא' אך אם כתב ה' בסוף ג"כ כשר ע"ע גם בדיני השמות הנדפס בסוף הרמב"ם ח"ג בשם הרב מהר"ש שפירא ז"ל העלה לכתוב פייא וכן עשה הל' למעשה ע"ש.

פח **אות צ צפרה חסר ואו כו' ואם כתב מלא כשר כו'** ע' בט"ג בענין נשים שנקראים צפרה דהיינו הצ' וחורק והפ"א בשו"א וכ' דאשה שנקראת כן פשיטא שאם כתב צפורה בוא"ו פסול ואם שם העריסה צפורה ונקראת צפרה הפ' בשו"א וכן אם מקצת קורין כך יש לכתוב צפורה דמתקריא צפרה כי גם צפרה הפ' בשו"א הוא לה"ק ואפשר שהוא

שם לעצמו ע"ש וע' בת' חמדת שלמה סי' ע"א שמעתי נוטה דשם צפרה הפ' בשו"א יש לכתבו בא' בסוף וכתב ת"ל בעיקר שם צפרא אין ברור אצלי שהוא משם צפורה הנאמר בתורה ואולי הוא ל' תרגום ואת הצפור לא בתר שמתרגם ית צפרא לא נמצא שם כן בג' תרגומים שבידינו רק מתרגמים ית עופא אך כוונתן לאת הצפור החיה בפ' מצורע דשם ת"א ית צפרא חיתא) כו' והואיל ותיבת צפרא לא נאמר בלה"ק י"ל הנקראת בהם תרגום ומשפטו לכתוב בא' וע"כ יש להסתפק אולי לכתחלה ראוי לכתוב צפרא בא' שלא לטעות בשם צפורה הנאמר בתורה ואולי עיקר השם הוא צפרא ולהיפך אין חשש כ"כ דאף אם עיקר השם הוא צפרה רק שנקראת בפ"כ צפרא לא גרע מחניכתה כו' וגם נכון לכתוב צפרא בלא יוד אחר הצ' כמ"ש בתרגום וכן היא נכון שלא להיות ת"ג לפני שוא נח עכ"ל ע"ש:

פט **אות ר רבקה דמתקריא מלכה**. בס' כרם שלמה כתב דט"ס הוא וצ"ל דמתקריא ריבא כ"כ בגליון ש"ע של הגאון מהרמ"מ ז"ל יוד"ל ולכאורה לא העתיק יפה כי צ"ל ריבה בה"א (וכעת ראיתי בתשו' ח"ס ח"ב סימן ך"ח שבאמת דעתי נוטה לכתוב בא' לבסוף ע"ש ויובא לקמן) שם רחל. ואם שם העריסה היה רחל וקורין אותה רעדיל יש לכתוב רחל המכונה רעכיל עיין בס' ג"מ שכ' כבר כתבתי בנשתקע שם העריסה אין כותבין רק שם שנקראת ע' אות ב':

צ (**שם**) **רוזילא**. בג"מ שכ' לענ"ד דמי לשם חנה חנולה ואין לכתוב רק רוזא:

צא (**שם**) **ריקא**. ע' בג"מ שכ' לענ"ד נראה שנגזר משם רבקה עכ"ל ור"ל דיש לכתוב ריקה בה"א:

צב (**שם**) **ריבלא** ע' בט"ג סק"ו שכ' דנראה דצ"ל ריבלה בה' כי שם זה היא משם רבקה כו' ובמדינתינו רבות שנקראים בשם ריבה לכתחלה יש לכתוב רבקה המכונה (לע"ד צ"ל דמתקריא) ריבה שבמדינתינו ידוע שמעריסה שם רבקה אלא שאח"כ קורין ריבה או ריבלא ובאתרא דנהוג לקרוא מעריסה ריבה אין לכתוב רק שם ריבה (ועמ"ש לעיל אות מ' מינדיל מזה) וע"ש עוד בליקוטי שמות סעיף מ"א בענין גט א' שכתבו דייני דלא גמירי שם האשה ריווא ביאוין שהוא פסול. ועוד הוסיפו טעות שכתבו יוד אחר הווי"ן וכתב שאפי' אם היו כותבין בב' ריביא היה פסול יבטל אפי' במקום עיגון והסכימו עמו הגאון מהר"י מליסא ז"ל והגאון מהר"ם סופר ז"ל ע"ש וכן מבואר מדברי הגט מקושר בש"א אות מ' בענין אם נכתב בגט ראוון ע"ש (וע' בת' ח"ס ח"ב סי' ך"ח מזה באריכות ושם כתב שראה בת' בית אפרים סי' ל"ב שמצא כתב בכ"י הגאון מהר"ם שריף ז"ל ריבא בא' ויראה לו דט"ס הוא כי הוא יוצא משם רבקה וצ"ל בה"א לסוף וגם בסדר מהר"ם מצא

ריבלא וכ' ג"ש דט"ס והנה בס' שמות (ובב"ש לעיל) כתב רובצא וגם שם ט"ס להנ"ל. והוא ז"ל כתב עליו דאולי נכון שלא להטעות הספרים ונאמר כי היכי דמצינו בישעיה שנמנו מלכתוב בויי"ו על שם הנביא משום דריע מזליה בו' וכ"כ אחרונים ברע"ק אע"פ שכל ר"ע בש"ס הוא בא' לבסוף מ"מ כיון ששמו בא' נרמז באותיות וגואלו אביר יעקב דקאי אהרוגי מלכות לכך כמה אנשים כותבים סתם בה"א המרומז באור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה כו' ה"נ י"ל שמנעו ליכתוב ריבה בה' כי הוא לשון מריבה וריבלה בה' היא שם העיר סוף מלכים אשר דיבר נ"נ משפט את צדקיה מלך יהודה ולא מסמנא מלתא אך ריבלא שבה' שמות הכ"ל כל השם ט"ס וצ"ל ריבכא בכ' כו' ע"ש:

צג **אות ש שרה שערלין שארקה.** ע' בת' אא"ז פמ"א ח"ב סי' מ"ז בענין שם אשה שאשה. וכ' שצריך לכתוב שרה דמתקריא שאשה שידוע ומפורסם ששם שאשה יוצא מן שרה והוא שם הנערות וכן העיד לפני מ"ץ אחד שהיה יושב בב"ד לפני הגאון מהר"ר נפתלי כ"ץ ז"ל שהחזיר גט ע"י שליח שהיה כתוב בו שאשה והצריך לכתוב שרה דמתקריא שאשה וכל עדות הלכ' היא כו' אף דלדינא נראה להקל במקום עיגון דלא גרע שם שאשה מחניכה המפורסמת דמכשירין אליבא דכ"ע בדיעבד מ"מ לכתחלה יש לכתוב שרה דמתקריא שאשה כו' עכ"ד מ"ש ועיין בספר טיב גיטין סק"ז שהביאו גם כן וכתב עליו נראה שלזמנו דיבר שהיה מפורסם ששם המובהק הוא שרה וגם בזה לא קיי"ל כוותיה לכתוב דמתקריא רק יש לכתוב המכונה כמ"ש הב"ש בשרה שערלין או שרולה או סאייה כוי אבל בזמנינו אפי' אם היה שם העריסה שרה אין להזכיר כלל שרה כשאין שום אדם קורא אותה שרה כלל דשם שרה חשיב נשתקע כו' והאריך בענין זה. ע"ש ועמ"ש לעיל אות ב' מזה:

צד (**שם**) **שרה שעריל כו' כולן בשין כו'** עיין בס' ג"מ שכ' כבר כתבתי לענ"ד יש לכתוב בסמ"ך דבשלמא בכותב שרה ניכר שהוא סין שמאלית אבל שעריל וכדומה אפשר שהוא כלי על שם זוג מספרי' הנקרא שערל ולכן יש לכתוב בסמך כולם. רק אם ידוע ששמה שרה ובדרך גענוע נקראת שרכי או שרלין יש לכתוב רק שרה וכמ"ש באות ב':

צה (**שם**) **שמחה המכונה ורידא.** ע' בס' ג"מ דבמדינות אלו כותבין פרידא בפ'. וכ"כ בס' ט"ג ע"ש:

צו (**שם**) **ואם ספק הוא אם הרוב קורין אותה שמחה או ורידא כתב בס"ש בשם מהריב"ל דכותבין שני גיטין.** עיין בס' ג"מ שכ' לפע"ד א"צ שני גיטין בכה"ג אצא יש לכתוב שמחה המכונה פריידא או דמתקריא ורידא כו' דאפי' תימא שרוב עולם קורין בשם ורידא הא פסקינן בסימן קכ"ט ס"ב בכותב שני השמות בפירוש אין הפרש איזה

ראשון א"כ פשיטא שאין להרבות בגיטין בשביל זה וכ"ש בשם זה ששם וריידא בל' קודש הוא שמחה וא"צ להרבות בגיטין כלל כן נ"ל עיקר לפע"ד. וע"ש עוד שכ' דיותר נכון לכתוב דמתקריא וריידא (ולדידן פרידא) ולא המכונה דמכונה לא מצינו רק כשזה בא מחמת כינוי כגון יהודא ליב דגם מי שקורא אותו ליב יודע שעיקר שמו יהודה או אריה אבל הכא שהקורין אותה וריידא אינה מורה על שם שמחה כלל דכמה נשים נקראות וריידא בלי שם שמחה כלל לכן יש לכתוב לעולם בכה"ג שכותבי' השם בשביל המיעוט יש לכתוב לעולם דמתקרי דבכל ספיקא אם יש לכתוב המכונה או דמתקרי כותבי' דמתקרי וכמ"ש הב"ש סי' קכ"ט סק"ל ע"ש: והנה מ"ש לפע"ד א"צ שני גיטין כו' כיוונה דעתו בזה לדעת הג"פ סי' קכ"ט ס"ק פ"א שחולק ג"כ על מהריב"ל בזה ומסיק לענין מעשה בגט אחד סגי כו' ע"ש. אך מ"ש דיותר נכון לכתוב דמתקריא כו' הגם שבס' ג"פ שם דעתו ג"כ הכי ופירש דברי הרמ"א שם סעיף ט"ז שכ' דאם האחד בל' לעז כותבין מכונה איירי דשם לעז אינה שם העצם אלא כינוי כגון אלי' וקרו ליה בלי או יהודה וקרו ליה ליב אבל היכא דשם לעז הוא ג"כ שם העצם כותבין דמתקרי ע"ש אך כל האחרונים לא פירשו כן (ובס"ק פ"ב שם הביא הוא עצמו כן בשם מהרח"ש דגם בכה"ג יש לכתוב המכונה אם לא היכא דשם הלעז היה שם הראשון משעת לידה ואח"כ נשתנה לשם עברי ע"ש וכן כתבתי שם סי"ח תקמ"ז בשם הנו"ב) וגם המנהג אינו כן: כללים השייכים לדינים הללו

צז **אות א וכן אם ידוע שם שחותם בו אין משנין כלל.** עיין בס' ג"מ כאן ולעיל בש"א אות מ' ובסג"ר אות י"ט דמסיק דאין הולכין אחר חתימתו אם הוא בשיבוש כגון שחותם יהודא או מתתיא באלף (או שחותמת מילקה בקוף ע"ל אות מ') מאחר שאנו יודעים השם כראוי לכותבו וכ"ש בחתם מחמת טעות שלא ידע לחתום כהוגן אין אנו אחראין לטעותו וליתא להאי דינא אלא כשיש לידע שם מובהק שלו כגון ששמו ליב וחותם יהודה או אריה אזלי' בתרי' וכן אם לא נודע אם נקרא גרשום או גרשון ורגיל לחתום גרשם אמרי' זה עיקר שמו ואם נודע שנקרא גרשון בנון יש לכתוב גרשם דמתקרי גרשון וכל כה"ג שי"ל שזה שם מובהק שלו ע"פ חתימתו ע"ש ועמ"ש לעיל בש"א אות י' גבי שם יהודה ובש"נ אות ב' ואות ט' ואות ל':

צח **אות ב' או שם שמורה על איזה ריעותא.** עיין בס' ג"מ שכ' לענ"ד לאו כללא הוא והכל לפי השם שידוע שדרך לקרות שם זה יש לספק גם בזה המגרש ובמ"ר פ' שלח יש ששמותיהם כעורים ומעשיהם נחים לכן צריך ליזהר שלא יהיה ספק שינוי:

צט **אות ג' אזלינן אחר השם הנכתב בכתובה.** כ' בס' ג"מ נ"ל בזה"ז רבים מסדרי קדושין שא"י כלל בטיב קידושין אין לסמוך על הכתובה כלל רק בעיקר השם שמסתמא אין חשודין להחליף עכ"ל וע' בט"ג בש"נ אות פ' סק"ג:

ק **אות ו' מיהו היכא דיש ספק כו' יותר טוב לסמוך על ר"פ דס"ל שהוא קיצור כו'** כתב בס' ג"מ לענ"ד הא מלתא דפשיטא ועדיפא מיניה נ"ל אפילו אם הוא בענין שהיה ראוי לכתוב הכינוי בודאי כגון שידוע חתימתו יהודה ואין ידוע אם נקרא ליב או ליווא שאין יכול לכתוב הכינוי רק שם יהודא לבד שזה עיקר שמו ואפילו יתברר אח"כ שמו ליב או ליווא הכל יודעין ששם קודש שלו אינו כן רק יהודה או אריה. וכן איפכא אם ידוע שנקרא ליב ואין ידוע שם קודש שלו אם יהודה או אריה אין לכתוב רק הכינוי לחוד אפילו במגרש עצמו דזה חניכה שהכל קורין בו כשר לכ"ע אפילו לכתחלה כו' ע"ש. ומ"ש וכן איפכא אם ידוע שנקרא ליב כו' עמ"ש בזה לעיל סי' קכ"ט סק"ד:

קא **אות יא אבל אם אינו עולה לתורה בשם זה כו' דמתקרי שעיה.** עיין בספר ג"מ שחולק על זה ומסיק דהעיקר לכתוב דמתקרי ישעיה שידוע שקריאת העולם ברהיטא וכוונת הקריאה לשם ישעיה וכן כל כיוצא בזה (כגון בצלאל שקורין צלאל וישראל שקורין שראל ויהושע שקורין שיע ע' בדבריו בסג"ר אות י"ט) כותבין השם כאשר ראוי לכותבו עיין שם ועיין מה שכתב לעיל בש"א אות סמ"ך:

קב **אות יב אם מקדימין שם של קודש כותבין על שם חול המכונה.** עיין בסדר מהר"ם סוף אות י"נ. שכ' דאם שולח הגט למקום אחר ויש לו שם אחר במקום נתינה דהוא שם עברי ובמקום כתיבה הוא שם לעז צריך לכתוב שם מקום הנתינה ועל שם מקום הכתיבה יכתוב המכונה ע"ש ובספר ג"מ שם חולק עליו ודעתו דבזה שעיקר שמו כן במקום כתיבה לא שייך לכתוב המכונה רק יש לכתוב דמתקרי כאן ע"ש. ועיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קי"ט באשה ששמה הינדל ונשתנה מ"ח לשרה דמסיק דאין לכתוב המכונה הינדל כיון ששם זה ניתן בעצם וראשונה לעיקר השם לא שייך לכתוב לשון כינוי רק יש לכתו' דמתקריא הינדל ע"ש והבאתיו בסי' קכ"ט ס"ק מ"ז וכן כתבתי שם בשם מהרח"ש סימן כ"ו ע"ש: (ועיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' כ"ב מבואר שם דכ"ש אם שם החדש לא ניתן לו מחמת חולי אלא שהוא בעצמו חידש לו שם קודש דודאי לא שייך לכתוב על הראשון המכונה אלא יש לכתוב דמתקרי ובהא גם מהר"ם מינץ מודה ע"ש והובא לעיל בש"א אות ז' זימל) ולפ"ז האי כללא דאם מקדימין שם קודש כותבין על שם חול המכונה לאו כללא הוא אלא אם שני השמו' במקום א' ובזמן אחד וע' עוד מזה לעיל בש"נ אות ש' גבי ספק אם הרוב קורין שמחה או וריידא ע"ש:

קג **אות יח וכותבין בגט ג"כ יהודא בא'**. עיין בס' ג"מ שחולק ודעתו דאין משגיחין בחתימה וכותבין בה"א כאשר ידענו שראוי לכתוב. וכבר כתבתי בזה לעיל אות א':

קד **אות יט אא"כ דשם העריסה הי' שרה אז כותבין שרה כו'** עיין בס' ג"מ שחולק ודעתו דאין להשגיח בשם עריסה כלל אם נשתקע וכותבין כאשר נקרא' ובזה יוצאין לכ"ע ע"ש ועמ"ש לעיל בש"נ אות ב':

קה **אות כ ואם חתימתו ושם שעולה לתורה אינם שוים וא"י למה חותם כו'** עיין בתשו' חמדת שלמה סימן ע"ב שכ' אין להוכיח מזה דהיכא דיודע למה חותם עצמו כך הוא עיקר דהנה מקורן של דברי' אלו הוא ממ"ש הט"ז בשם אלעזר ואליעזר ומשמע משם דאין משגיחין בחתומתו וא"צ לכתוב דמתקרי על השם שהוא חותם ויש לדייק מזה אילו היה יודע למה חותם כך היו צריכין לכתוב דמתקרי אבל לומר דחתימתו הוא עיקר נגד השם שמוחזק לעלו' לס"ת אין לנו ושוב ראיתי בס' ג"פ בסימן קכ"ו ס"ק נ"ח שעמד על חקירה זו אם חתימתו סותר לקרותו לס"ת והעולה מדבריו דאם הורגל יותר לעלות לס"ת מלחתום שטרו' ואיגרו' אזלינן בתר קריאתו לס"ת אף אם הוא שם הראשון ואפי' אם העולם קורין אותו בשם השני ואם הורגל יותר לחתום שטרות ואיגרות אזלינן בתר חתימה ואם הם שקולים יש להקדי' השם השני. אך י"ל דדברי הג"פ אינם אלא בשני שמות חלוקין כו' ע"ש והובא לעיל סי' קכ"ט סק"ה. (ועמ"ש לעיל בשא"נ אות א' בד"ה כ' בט"ז):

קו **אות כא אין לכתוב שם קטנות כו' אא"כ רוב ב"א קורין אותו בפניו כך** עיין בט"ז לעיל בש"א אות ו' סק"ה שכ' סברא אחת דיש מקום לחלק בין שם האיש ובין שם האשה כגון בונילא וכיוצא בזה דבשם האיש שפיר יש מקום ערעור כשכותב כן משום שהגט הוא לשון הבעל והוא אין קורא שמו כן ומקפיד על זה משא"כ שם האשה כיון דבאמת שמה כך בפי כל אלא שהיא מקפדת על הקורא בשמה כך לאו בדידה תליא מלתא כו' ע"ש. וכיוצא בזה קצת כ' בג"פ ס"ס קכ"ט בענין אם האשה ספרדית ונשואה לאשכנזי והאשכנזים כותבין פערלא וספרדים כותבין פירלא אם באה לגרש אשתו אף שבא לב"ד ספרדים יכתוב כמנהג הבעל דקרא כתיב וכתב לה ורמי רחמנא כתיבת הגט אבעל כו' ע"ש:

## סדר הגט

א **רק הבקי בהם**. עיין בתשובה כנסת יחזקאל סי' ס"ג שכתב וז"ל ומיום שנתפשטו סדרי גיטין וחליצות בטלה התורה ומסדרין קצת גט רק מתוך הסדר ואינם יודעים בטיב גיטין אוי לאזנים שכך שומעות אך המסדרים דעתם היה לשם שמים כו' ע"ש:

ב **מלסדר הגט**. ע' בתשות ברית אברהם סימן קי"א אות ב' מבואר בשם תה"ד דלאו דוקא מלסדר כתובת הגט דנפישי מילי אלא אפילו נתינת הגט מהשליח להאשה ג"כ נמנעין בערב שבת ע"ש:

ג **שאינם קרובים זל"ז**. עיין בהשגות מהר"ם אלשקר סי' ס"ח אודות ראובן שגירש את אשתו בגט ומת בלא בנים והניח את אחד במדה"י וכשבאה אשתו לינשא נודע שהיו עידי הגט קרובים זה לזה מפני שחתמו בו איש אחד ובן גיסו מאחות אשתו. והאריך שם לצדד להכשיר הגט ויכולה היא להנשא כי אפשר לסמוך ע"ד הגאון שהביא הרי"ף בפז"ב דר' יוסי דאמר גיסו לבדו ואיפסק הלכתא כוותיה היינו דקא מכשר אפילו בן גיסו מאחות אשתו דכשר הוא לו להעיד עליו וכ"ש להעיד שניהם לעלמא עש"ב. וחלילה לסמוך עליו בזה להקל כי הוא נגד דעת רוב הפוסקים וע' בח"מ סימן ל"ג: וע' בתשובת נו"ב תניינא סי' קל"א במעשה שבעיר אחת סידר הרב דשמה גיטין כמה שנים ועתה נתוודע שעידי הגט המה קרובים זה לזה שני בשני בחד בעל מצד אם. וכתב כבר הארכתי בתשובה (הוא בסי' ע"ו הובא לעיל סי' מ"ב סק"ט) שקרובי האם מצד אישות שמצטרף שניהם יחד דהיינו שאינם קרובים מצד אישות רק מצד אם. ליכא שום דיעה מפוסקים קדמונים אפילו אחד שיסבור שהוא דאוריית' רק אם יארע פסול מצד עצמם מצד אם או אם יארע פסול מצד אישות ומצד אב יש מחלוקת בפוסקים הקדמונים ומעתה עדים הנ"ל שהמה מצד אישות ומצד אם בודאי הוא פסול מדרבנן. ומשפט הנשים כמבואר באה"ע סי' ק"נ שנשארות תחת בעליהן שניים ובניהם כשרים ויקבלו גט אחר מבעליהן הראשונים ואין צריכין נשואין חדשים ולא כלום עכ"ד. גם הגאון מליסא ז"ל בספרו נה"מ סימן ל"ו ס"ק י' האריך על שאלה כיוצא בזה ממש. ומחמת שהוא ז"ל לא נחית לחילוקו של הנ"ב ז"ל דהיכא שמצטרף שניהם יחד היינו קרובי האם ורק מצד אישות ליכא שום דיעה כו' לכן הוצרך לחפש התירים אחרים ע"ש.

ד **שלא יצא עליהם קול שחשודים**. ע' לעיל ס"ס מ"ב בהגה ובח"י שם ס"ק י"ד ובב"ש שם וע' בחו"מ סי' ל"ד סכ"ה בהגה מדין זה. וע' בתשו' נו"ב תניינא סי' קל"ב תשובה מבן המחבר במעשה בגט שניתן לאשה ואח"כ נודע שעד א' מעידי הגט יצא עליו קול לפני כמה שנים שאלמנה אחת אמרה שנתעברה ממנו בזנות והוא לקח אותה לאשה ומאז

ועד עתה לא נשמע עליו שמץ דבר והוא מתנהג כשירה. והאריך בזה לבאר שהגט הזה כשר בלי שום מיחוש. אף דהא ודאי דלעדות אשה לא צריך חייב מלקות רק בחשדא בעלמא פסול אך בנ"ד לא מקרי חשוד לעריות כיון דבא על הפנויה ולא נתברר לן שהיתה נדה דשמא היתה מסולקת דמים אחר מיתת בעלה ואנן קיי"ל וסתות דרבנן והוי זה רק פסול מדרבנן דכשר לעדות דאוריית' כמ"ש בח"מ סי' ל"ד וביו"ד סי' קי"ט. ובפרט שלא עבר זמן רב בין מיתת בעלה להריונה בזנות ואמרי' שלא ראתה אחר מיתת בעלה עד הביאה. ואם מחזקי' ליה לחשוד על הנדה מדרבנן מטעם וסתות אין לפסול הגט בדיעבד דאין זה מקרי חשוד על עריות ואף שדעת הרמב"ם הובא לעיל סי' כ"ו ס"א בהגה דהבא על הפנויה הוא איסור דאורייתא משום קדשה הנה רוב הפוסקים סוברים כדעת הראב"ד ורמב"ן דליכא לאו קדשה אלא במופקרת לכל. ועוד י"ל שהוא לא ידע שיש בזה איסור קדשה מה"ת דלפי הפשוט אצל העולם הפירוש של פלגש הוא בלא חופה וקדושין כדעת הראב"ד ורוב פוסקים וכיון שאין זה ידוע לכל לא נפסל בכך כמ"ש בח"מ סימן כ"ד. ועוד דבנ"ד הרי הקול לא הוחזק בב"ד ולא נעשה הקול רק מהאשה שנתעברה לא מפיה אנו חיין ואף שהוא כנסה לא אמרי' שהחזיק להאי קלא חדא דלא עדיף מעשה דידיה מאילו היה מודה בעצמו שאין אדם נפסל ע"פ עצמו דא"א מע"ר ואף אי נימא דמעשה שעשה עדיף מהודאת פיו מ"מ אין זה מחזיק לקלא דאפשר שעשה כן מחמת שהיו מחזירים עליו ומפתים אותו לכונסה. ואמנם יש לחקור בזה אם כנסה בימי עבורה או כד"ח לימי מניקה בזה לא היה עובר על גזירת חז"ל באיסור מעוברת ומניקת חבירו ודמי למ"ש התוספת במס' ב"מ ובכריתות דאף דא"א מע"ר נאמן לומר אכלתי במזיד דאינו רוצה להביא חולין בעזרה אך אין בזה נ"מ לנ"ד דאף בודאי בא עליה אין זה מקרי חשוד לעריות כיון דלא נתברר שהיתה נדה. ועוד כיון שלא יצא הקול שהוא רגיל בעריות אלא פעם א' לא מקרי חשוד כיון שנשתקע מקול ומאז והלאה ומקודם לא נשמע עליו דבר. ועוד דאמרינן בודאי עשה תשובה. ובפרט שהובא בת' מהר"ם לובלין (ס"ס פ"א) שיש לסמוך על מה שהרב המסדר מזהיר לעדים שיעשו תשובה ובזה א"צ לעשות תשובה בפרהסיא כיון שלא נודע שחטא בבירור ואין החטא מפורסם. ע"כ הגט הזה כשר בלי שום פקפוק עכ"ד ע"ש:

ה **ולא נהגו כמותו.** עיין בתשו' הרדב"ז ח"ב סי' תרכ"ב:

ו **אינו דין אלא לימוד.** לכאורה קשה דלעיל ס"ס קכ"ג סתם רמ"א שאין לגרש בלילה ושאפילו בדיעבד י"א שהגט פסול והרי אין שום טעם בזה רק משום דהוי כמו דין כמ"ש בח"מ שם ס"ק י"ג וכאן סתם דמותר ליקח שכר משום דאינו דין עב"ש שם סק"ט דנראה

מדבריו לתרץ זה דבאמת דעת הרמ"א דאינו דין ואעפ"כ סתם דאין לגרש בלילה דחשש לדעת הח"ה בשם כמה פוסקים ואולי הוא מטעם אחר ע"ש שכן כוונתו. ועיין בתשובת נו"ב תניינא סי' קי"ד שעמד ג"כ בזה וכתב דלק"מ דשפיר כתב הרמ"א דסידור הגט אינו דין. היינו דבדין אין ביד הדיין לומר איני נוטל שכר הפסק רק שכר שמיעות הטענות ודברי ריבות שביניהם שהרי א"א לו לדון כ"א על מה שישמעו אזניו וא"כ מחוייב הדיין לשמוע הטענות מפיהם וממילא א"א לו לקבל שכר כלל אבל גט אף דצריך שלשה והוא דין היינו נתינת הגט מיד הבעל להאשה אבל סידור הגט והנהגותיו יכול להיות מפי מלמד ובגמר הדבר בעת הנתינה אז צריך ב"ד וא"כ על הסידור יכול לקבל שכר זהו שכ' רמ"א כאן שסידור הגט אינו דין כו' אבל נתינת הגט מיד הבעל להאשה גם הרמ"א מודה דהוי כמו דין וצריך ב"ד ולכן החמיר פרמ"א לעיל שלא ליתנו בלילה עכ"ד וע' בס"ק ח':

ז **ויש לבעל להשוות עצמו כו'** כתב הלבוש הטעם בזה משום דאם לא ישוו עמו תחילה יש לחוש שמא כשישמע הבעל אח"כ שרוצים ממנו שכר הרבה יתחרט ויחזור בדעתו מלתת גט ותתבטל שליחות הסופר והעדים ואח"כ כשיתפשרו עמו היה מן הדין שצריך לחזור ולחדש שליחות כבתחילה והם לא יעשו כן רק יסמכו על דבריו הראשונים והם כבר נתבטלו עכ"ל ועמ"ש בביאורי לסדר גיטין. בסג"ר אות י"ז:

ח **עם הסופר והרב כו'**. משמע דא"צ ב"ד של שלשה לסידור הגט ונתינתו וכפשטות לשון הגמ' בב"ב דף קע"ד פ"ב ובעירובין דף כ"ג אטו כל דמגרש בבי דינא מגרש. ובאמת כן משמע בכל הלכות גיטין שלא נזכר בשום מקום בש"ע והאחרונים שצריך ב"ד זולת בגט שהובא ע"י שליח מבואר ברמ"א סימן קמ"ב ס"ד דיש להחמיר אפי' אין השליח קרוב או פסול ליתנו לה לפני שלשה כו' והוא מטעם קיום שטרות וכן מבואר להדיא בתשו' הרדב"ז ח"א סי' פ"ד. וגם בתשו' הרא"ם ח"ב סי' ל"ה אף שמחמיר לענין לילה דהוי כמו דין מ"מ מודה דא"צ שלשה שכ' שם יז"ל וכ"ת ליבעי נתינת גט תלתא וז"א דאפילו בד"מ גופייהו חד כשר מדאורייי דקיי"ל כרב אחא הלכך נתינת גט נמי בפני חד סגי אלא דבעינן תרי שימסיר הגט בפניהם והן הן עדים הן הן דיינים דהואיל ויהב גיטא ביממא שהוא כשר לדון כל כה"ג עד נעשה דיין אפי' בדאורייי' כההיא דפ' החובל כו' עכ"ל וע' בג"פ ס"ס קכ"ג מ"ש עליו בזה. אמנם בתשו' נו"ב תניינא סימן קי"ד מחמיר מאד בזה ודעתו דצריך ב"ד של שלשה לנתינת גט אף בגט הניתן מיד הבעל ליד האשה מאחר שכן דעת הא"ז הובא דבריו בת' הרא"ם סי' פ"ב וכן נראה דעת רש"י ז"ל בריש סנהדרין ד"ה המיאונין ולא נמצא שום פוסק שחולק בפירוש זולת הב"י ס"ס קל"ו. והאריך שם לסלק כל הסתירות שבתלמוד לנגד זה (ושורש דבריו דמצד עצם הגט דברו ונ"מ לגט

ארוסה דמודה בה הא"ז) וכתב שם בדבר השאלה שרב אחד סידר גט א' וצירף עמו שנים ואחד מהם הי' חתני ופסק דהאשה הזאת צריכה להתגרש מחדש כדין שלשה שנמצא בהם קרוב שהדין בטל (עמ"ש לקמן סימן קס"ט ס"ב סק"ג) ואף לדעת הש"ע בסדר הגט סעי' פ"ט דבשעת הדחק מתיר אף לכתחילה שיכתב וינתן בלילה וכ"ש בדיעבד אפי' בלא דחק היינו משום דאף לו יהיבנא דהוי דין מ"מ אולי דינו כגמר דין ועוד שאפילו בד"מ ממש יש פוסקים שבדיעבד אם עברו ודנו בלילה דיניהם דין כמבואר בח"מ סי' ה' ס"ב בהגה ולכן מביא הרא"ם שם בתשובה שיש שאינה חוששים לדברי הא"ז אבל נמצא אחד מהם קרוב או פסול שאם הוא דין ודאי שבטל לגמרי לא מצינו מי שהיקל למעשה אפי' בדיעבד ואיך ניקל נגד הא"ז ורש"י ז"ל ועוד פוסקים ע"ש באריכות. וע' עוד בסי' ק"ה שם שהתרעם מאד על רב אחד שסידר גט ביחידי ולא כן נהגו בכל תפוצות ישראל שאפי' גאון מובהק מצרף אליו ב"ד לסידור הגט. ואמנם לפי מה ששמעתי שהאשה הזאת נתגרשה מפני זנות אפשר ללמוד קצת זכות ולומר כיון שכבר אבדה כתובתה הרי היא כארוסה ושוב לא נחשב גט הזה דין שאין בו דיני ממונות אך באמת ז"א שאף שאבדה כתובתה לא אבדה בלאותי' הקיימים כו' ע"ש. וע"ש עוד בס"ס קי"ח שכ' וז"ל ומה ששאל עוד מה שלוקחים להמסדר עוד שנים שיצטרפו עמו שיהיו ב"ד של שלשה אם יש להרחיק בהם הקורבא יותר מקורבא שפוסל ע"פ הדין. ודע שזה שלוקחים שלשה ביארתי בתשובה אחרת שהוא ע"פ הדין ואמנם אעפ"כ אין להחמירי' בקורבא רק מה שפסול ע"פ הדין ולא בחומרא יתירא עכ"ל ע"ש: **גם** בס' אורים ותומים סי' ט' סק"ב הביא תרגום יונתן פ' תצא דאיתא שם ויכתוב לה ס' תירוכין קדם בי דיוא וכתב הוא ז"ל דמזה נתפשט המנהג להצריך ב"ד בגט וגם הביא ראיה מדברי תוס' בקדושין דף ט' ע"א ד"ה הא ל"ד האי שטרא כו' שכתבו דגט הבעל כותבו בב"ד כו' ע"ש. אך בתשי' חיים שאל סי' ט"ל אות י') הובא דבריו בס' זכור לאברהם ח"ג דף קכ"א) סתר דבריו כי מה שהביא מדברי התוס' לא שמא מתיא דהרואה בתוספת שם יראה דתיבת בב"ד אין לו ענין כלל ומוכח מדברי מהרש"ל ומהרש"א דלא גרסי ליה ומה שהביא מתרגום יונתן כבר כתבתי במקומות אחרים דאין זה התרגום מיונתן ולא חששין אנחנא לי' נגד הש"ס והפוסקים. אמנם ברוב תפוצות ישראל נהגו לסדר הגט בב"ד של שלשה אך נראה דלא נהגו כן משום הכתוב בתרגום הנז' רק יען כי הלכתא רבתי לגיטין ורבו דקדוקיהן ע"כ נהגו שיהיה בב"ד (ונ"מ דלפ"ז אם נמצא א' מהן קרוב לית לן בה) ויש מקומות נהגו לאסוף רוב חכמי העיר עכ"ד: ובאמת לענ"ד עיקר דברי הנו"ב הנ"ל דמדינא צריך ב"ד לנתינת הגט תמוה לומר כן דאיך לא נזכר זה בכל הלכות גיטין בש"ע והאחרונים:

ובפרט כי לענין לילה דבדיעבד גם להנו"ב כשר זה מבואר בש"ע וברמ"א ולענין ב"ד דבזה להנו"ב גם בדיעבד פסול לא הזכירו כלל. מזה נראה דלענין לילה לא מטעם דין חששו רק מטעמא אחרינא וכדברי הב"ש בסי' קכ"ג שהבאתי לעיל סק"ו. וכן מבואר להדיא בפרישה לעיל סי' י"ד דהא דאיתא במשנה יבמות דף כ"ה ע"ב ובפוסקים מיאנה או שחלצה כו' ולא נקטו נתגרשה משום דגט אין צריך בית דין אלא ביחיד סגי ע"ש. ולכאורה מבואר נמי הכי בש"ס קדושין דף ס"ב ע"ב בהא דפריך לר' יוחנן דאמר כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי ממתני' האומר לאשה האמ"ל לאחר שאתגייר כו' ומשני מי יימר דמזדקקי ליה הני תלתא והדר פריך מהא דא"ר אושעיא הנותן פרוטה לאשתו ואמר לה האמ"ל לאחר שאגרשיך אינה מקודשת ה"נ לר' יוחנן דהוי קדושין ומשני נהי דבידו לגרשה בידו לקדשה ע"ש ואי נימא דגבי גט צריך ג"כ ב"ד אמאי לא משני נמי הכא מי יימר דמזדקקי ליה תלתא אלא ודאי דבגט א"צ תלתא. וביותר מבואר כן מדברי הראב"ד שהובא בס' עצמות יוסף שם בד"ה נהי דבידו שכתב דאיירי כגון שהגט בידו דאל"כ הכא נמי איכא למימר מי יימר דמזדמנו ליה סופר ועדים. והע"י שם כתב ע"ז דאפשר לומר דבשכר מוצא רבים סופרים ועדים ע"ש ומדקשיא להו מסופר ועדים ולא קשיא להו נמי מב"ד ש"מ דפשיטא להו דגט א"צ ב"ד. מיהו ראיה זו יש לדחות לדברי הנו"ב הנ"ל שמחלק בין נשואה לארוסה י"ל דפריך דא"כ עכ"פ באומר לאשתו ארוסה ליהוי קדושין לר' יוחנן דהוי בידו (ועוד י"ל דמגמ' הנ"ל אין ראיה לפמ"ש הראשונים הובא בתשו' חתם סופר חא"ה ס"ס קט"ז דלהכי גבי גר אמרינן מי יימר דמזדקקו ליה משום דקשים גרים כו' ע"ש וע' במס' שבת דף מ"ו ע"ב ובתוס' שם אך מדברי הראב"ד והע"י הנ"ל משמע דלא ס"ל לחלק בכך) . אמנם עיקר ראיית הנו"ב מלשון רש"י ז"ל בריש סנהדרין שכ' המיאונין בשלשה דכל דתיקון רבנן כעין דאורייתא תיקון ומפרש הנו"ב דכוונת רש"י כמו גט שהוא דאורייתא ומזה מוכח דגט צריך שלשה. לענ"ד אינה ראיה חזקה כל כך די"ל כוונת רש"י הוא כמו גט המעושה באלו שכופין אותו להוציא דמיאון דמיא לגט המעושה שהיא יוצאה בע"כ של בעל. ובגט המעושה באלו שכופין אותו להוציא לע"ד כ"ע מודים. דצריך ב"ד כדמוכח בגיטין דף כ"ח ע"ב בהא דאביי אשכחי' לרב יוסף דהוה מעשה אגיטי כו' והוה ס"ד דאביי דצריך אפי' מומחין שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וא"ל רב יוסף אנן שליחותייהו קא עבדינן מידי דהוה אהודאות והלואות ע"ש וע' בח"מ סי' א' בסמ"ע סק"ג (ואין לומר דרק עישוי הגט לחוד בעי ב"ד דהיינו הכפי' עד שיאמר רוצה אני משום דכתיב אשר תשים ודרשינן פ"ק דסנהדרין אלו כלי הדיינים כו' אבל נתינת הגט שאח"כ לא בעי ב"ד. דזה אינו כמבואר

בתשו' הרא"ם ח"ב סי' צ"ו שכ' דליכא למימר דדוקא אעישוי כתיב ואלה המשפטים ולא אנתינה דהא בהחולץ דאמר רחב"א א"ר יוחנן גר צריך שלשה מאי טעמא משפט כתיב בי' פרש"י דהיינו טעמא דאין מטבילין גר בלילה. ואע"ג דלא אשכחן דכתיב משפט אטבילת גר דהא לא כתיב טבילת גר בתורה כו' אפ"ה מוקמינן משפט אכל עניני הגר כו' ע"ש ודוק) (וכן מבואר לענ"ד מדברי חי' הריטב"א ר"פ מצות חליצה במ"ש שם דחליצה אקיל בה רחמנא טפי מגיטין וממון דבעי' סמוכים מדאוריי' ע"ש) אבל בגט הניתן מרצון הבעל י"ל דגם רש"י מודה דא"צ ב"ד. וגם מגמרא דגיטין הנ"ל יש ראיה דבגט דעלמא א"צ ב"ד דאל"כ יקשה לאביי דהיה ס"ל דלא אמרינן שליחותייהו עבדינן למה הקשה דוקא על גט המעושה והאנן הדיוטות אנן ולא הוה קשיא ליה אכל גיטין דעלמא אלא ודאי דבגט הניתן מרצון הבעל פשיטא דא"צ ב"ד כלל. גם בחידושי מהר"ם שיף בסנהדרין שם פשיטא ליה ג"כ דגט א"צ ב"ד ומפרש דברי רש"י הם כעין דאורייתא היינו כמו חליצה דמיאון דמיא לחליצה דמיאון הוא באמירה שאמרה אי אפשי בבעל זה וגם חליצה הוא באמירה לא חפצתי לקחתה ע"ש אך ראיתי בתשו' שיבת ציון סי' ס"ח שדחה דברי מהר"ם שיף בזה ע"ש ולע"ד אכתי אפשר לפרש דברי רש"י ז"ל כמו שכתבתי דר"ל כמו גט המעושה כדין (שוב מלאתי בס' גט מקושר אות פ' האריך קצת בדברי הרא"ם סי' ל"ה הנ"ל במ"ש דגט דמי לדין והא דלא בעי תלתא הוא משום דמה"ת חד נמי כשר כו' ומסיים שם דהדבר ברור שלא עלה ע"ד שום אדם לדמות גט לדין שיהיה צריך ב"ד כו' ע"ש) . כעת יצא לאור תשובת חתם סופר חלק א"ח מצאתי שם באמצע סי' נ"א שהזכיר דברי הנו"ב תניינא סי' קי"ד הנ"ל וכתב עליו הנה כבר דחיתי ראיותיו בתשובה אחת והעליתי לפע"ד סידור הגט עצמו לא בעי ג' אך מה שאחר כתיבת הגט טרם הנתינה שחוקר הרב ושואל להסופר לעדים השאלות האמורות בסה"ג מסעיף ס"ו ואילך זהו קבלת עדות ובעי שלשה מן התורה והנה לפי מה שנוהגין עכשיו שגונזין הגט אצל הרב המסדר רק שנותנים להאשה כתב פטורין שנתגרשה כדת מו"י כתב הט"ז ומביאו הב"ש בסימן קמ"ב סק"ז דכיון שאותו כתב בא להתיר אשה המוחזקת בא"א לא יועיל חתימת עדים דה"ל מפי כתבם אלא דוקא מעשה ב"ד שלשה דיינים שזה כשר אפילו מפי כתבם כמ"ש תוס' ב"ב מ' ע"א) וא"כ אם אין הב"ד חוקרים ודורשים הסופר והעדים איך יעידו שנתגרשה כדמו"י. ע"כ צריך להיות ג' דיינים כשרים לכל הפחות משעת חקירת העדים ואילך עכ"ל (וכיוצא בזה כתב ג"כ בס' גט מקושר בסג"ר אות ד' בטעם שלא לסדר הגט בלילה כדי שיוכלו ליתן לה מעשה ב"ד ולא יצטרכו הב"ד להעיד בפני ב"ד אחר כו' ע"ש ויובא בדברינו בביאור לס"ג שם) ולפ"ז אם האשה נשארה במקום

הגירושין דאין הכרח ליתן לה מעשה ב"ד כמ"ש לעיל סי' קמ"ב סק"ז אין קפידא כל כך שיהיו שלשה. ומ"מ לכתחלה ודאי דיש להחמיר חדא הואיל ונפיק מפומיה דהגאון נו"ב ז"ל וגם מאחר שכן נהגו ברוב תפוצות ישראל וכמ"ש בתשו' חיים שאל הנ"ל וצ"ע בכל זה:

ט **ושם אשתו כשם אשתו.** קצת צ"ע על הרב רמ"א שלא הזכיר כאן סברת הי"א דסי' קל"ו ס"ו בהגה ומצאתי בשו"ת ב"ח החדשות סי' פ"ח דהחכם השואל שם תמה עליו בזה ע"ש ועמ"ש בסי' הנ"ל סק"ו ועיין בס' ישועות יעקב לעיל סי' קל"ו סק"ה וכאן סק"ב שכ' דכבר נהגו בקהילות גדולות שאין מדקדקים בזה אף לכתחלה כשאין שמות הנשים שוות משום שהוא דבר השכיח מאד וחשבי ליה כמו דיעבד ומנהג ישראל תורה ע"ש ועמ"ש בסי' קל"ו סק"ד וגם לקמן בביאורי לסג"ר אות כ"ה:

י **לא יהיה הסופר קרוב.** כתב הלבוש הטעם בזה משום שגם בדבריו יש בהם קצת עדות ששואלין אותו אם כתבו לשמו ולשמה. אבל רוב מורי הוראה אין נזהרין בנך שאין זה עדות כיון שאמר בפיו (שיכתוב לשמה) ומסתמא שכותב כן דלמה יקלקלה עכ"ל ולעיל סי' ק"ל ס"א סק"ב כתבתי טעם אחר לזה בשם ס' ישועות יעקב:

יא **לכתחלה ע"י עצמו.** כתב הלבוש הטעם משום דכל זה מילי נינהו שהרי לא מקנה לו כלום אלא מצוהו שיכתוב ומילי לא מימסרן לשליח ועיין לעיל סי' ק"כ ס"ד עכ"ל:

יב **הנני מבטל לפנינם כו'** עי' בתשובת שב יעקב סימן ל"ה שכתב על נדון דידיה אודות הספק אם ביטל המודעות אין להקפיד בדיעבד אף אם לא נעשה משום דלפי הנראה הבעל עשה כל זאת מרצונו הטוב כדי שלא תשאר אשתו עגונה ולמגרש ברצונו הוא רק מנהגא כמבואר בסי' קל"ד ס"ג ובהגה שם מפורש דאם שכח מלבטל כשר עכ"ל:

יג **מבטל לפניכם כל מודעי** עיי' בתשו' חתם סופר חאה"ע סי' צ"ז ע"ד המגרש שבעת שהיה לו לומר הנני מבטל מודעא איתקל ליה לישני' ואמר הנני מבטל הגט וחזר בו תוכ"ד לומר הריני מבטל המודעא וחשש הרב השואל אולי איכא למיחוש לביטול הגט ואף די"ל שזה דומה למשנתינו (תרומות פ"ג מ"ח) המתכוון לומר מעשר ואמר תרומה דלא אמר כלום מ"מ יש לחוש בזה שהמגרש הוא חד מעמא דארעא שאינו יודע בין ימינו לשמאלו והיה סבור שכן הדין שיאמר הריני מבטל הגט ומעיקרא נתכוון לומר ביטול הגט והיה פיו ולבו שוין. והוא ז"ל השיב לו דאין כאן בית מיחוש כיון שנניח בלי ספק שהיה רצון האיש לגרש אשתו לו יהיה שהיה סבור כך הוא הנוסחא לומר הריני מבטל הגט ע"כ לא היה כוונת לבו שיתבטל הגט עי"ז אלא שהיה סבור שזה שום תחילה כמ"ש מג"א בביטול חמץ או שהיה סבור כוונתו שיתחזק הגט ויתכשר א"כ

מוצא שפתיו בלא כוונת לבו לא מעלה ולא מוריד כו' ועוד שהרי חזר בו תוך נ"ד וע"כ לא אמרינן דבמגרש לא יועיל תכ"ד אלא מטעם הר"ן בנדרים פ"ז משום דדבר גדול כזה אין אדם עושה אלא אחר ישוב הדעת והתבוננות ומש"ה אינו יכול לחזור והיינו לגרש או לקדש אשה ובמהרי"ק הובא בב"י ס"ס קל"ד משמע נמי בצוו הסופר והעדים והשליח דכל זה דבר גדול מקרי אבל לבטל הגט שנכתב בכשרות פשוט הוא דל"ש בזה סברת הר"ן ומועיל חזרתו תכ"ד שלא יהיה הגט בטל וחוץ ממגרש אמרו ולא חוץ ממי שמבטל גירושין וזה ברור. ואף להרשב"ם בב"ב ק"ל שכ' דמדרבנן משום חומרא דא"א לא יועיל תכ"ד (ע' בסי' ל"ח סל"ד בח"מ וב"ש שם) מ"מ כיון דהעיקר נראה כוונת האי גברא מעיקרא לבטל מודעא וה"ל כאומר תרומה במקום מעשר רק דהרב השואל לבו נקפו דאולי היה כוונתו לומר גט והיה פיו ולבו שוין וכיון דעכ"פ ליכא לרשב"ם אלא איסור דרבנן בעלמא אין לחוש כל כך. ועוד דנראה דגם להרשב"ם היכא דלא היה שום מעשה דמסירה מעיקרא אפילו רבנן לא אחמרו כו' וא"כ בנ"ד לכ"ע מועיל חזרה תכ"ד: וכתב עוד אמנם לטעם זה דחזרה היינו אם אחר שאמר הריני מבטל הגט חזר תכ"ד ואמר לא יהיה בטל אבל אי רק אמר הריני מבטל כל מודעי לא נ"ל שיהיה זה חזרה מביטול הגט דהא אפשר שיתקיימו שניהם. ולא עוד אלא אפילו אמר הריני מבטל הגט מודעא. כדרך מי דאיתקל ליה לישנא וכמ"ש הפוסקים פתח בחמרא וסיים בדשכרא נ"ל נמי דלא יועיל חזרתו דהתם באמרו בפה"ג שהכל נ"ב אטו חזר בו חלילה שלא יתברך מי שברא פרי הגפן אלא דהברכה נמשך אתרוייהו אבורא פרי הגפן ואשהכל נ"ב והכל הולך אל מקום אחד וא"כ ה"נ הוי כאילו אמר שהוא מבטל הגט והמודעא וצ"ע בזה לדינא. אך באמת א"צ לכל זה כי במ"ש בתחלה יש לסמוך בלי פקפוק עכ"ד ע"ש:

יד **וכן אני מעיד על עצמי**. עמ"ש בזה לעיל סימן קל"ד סק"ה:

טו **שם האיש והאשה והזמן**. ע"ל סי' קל"א ס"ח דשם כתב יהיו שם שני עדי החתימה בשעה שמתחיל לכתוב כו' עב"ש שם סק"ט. ובלבוש כאן כתב וז"ל וצריך שיעמדו העדים אצל הסופר בשעת כתיבת השיטה שבה שם האיש והאשה והזמן כו' וי"א דסגי כשיעמדו בשעת כתיבת שטה ראשונה וכן נוהגין כי שמעו שאמר הסופר מתחלה שכותב לשמו ולשמה ולש"ג וכיון שכתב השטה הראשונה לשמו כו' סומכין דודאי יסיימהו כן עכ"ל:

טז **שם האיש והאשה והזמן**. והלבוש כתב ואנו נוהגין דסגי כשיעמוד שם בעת כתיבת שטה ראשונה וע"ל סכ"א.

יז **קודם כל דבר**. עיין בתשו' שב יעקב סי' ל"ה שכ' על נדון דידיה (יובא לקמן סכ"ו) ואודות הספק מה שלא הודיעו להשליח תחילה שאסור לישא המגורשת לא ידעתי מה בכך כיון דהטעם הוא רק שמא יאמר השליח אילו ידעתי לא הייתי שליח כמ"ש רמ"א כו' משמע כל זמן שלא אמר שפיר הוי שליח רק דחששא הוא שמא יאמר אחר שניתן הגט והיה למפרע בטל א"כ בנ"ד דעדיין לא ניתן עוד חזון למועד להודיע לשליח שאסור לישא המגורשת כדי שלא יוכל לומר אח"כ עכ"ד. ומשמע קצת דאם שכחו גם אחר כך ולא הודיעו כלל להשליח יש חשש בזה אכן ראיתי בס' גט מקושר בסג"ש אות י"ח שדעתו דבדיעבד אין קפידא ואפילו אם יאמר השליח אח"כ אילו ידעתי כו' אין שליחותו מתבטלת בשביל כך כיון שלא גילה דעתו בפירוש לומר שעושה ע"ד כן דהא אפילו גלוי דעתא בגיטא לא מהני (עמ"ש לקמן סצ"א ס"ק מ"ג) כ"ש מן הסתם וגם לאו בידו הוא לישא אותה שלא מרצונה ואם כן פשיטא שאחר שבא הגט לידה אין יכול השליח לעקור שליחותו בשביל זה ע"ש ועיין לעיל סי' יו"ד ס"ג וס"ו:

יח **טוב הוא שישביעו**. עיין בתשובת שב יעקב סי' ל"ה אודות אחד שנתפס ע"פ המשפט להוליכו על הגאלע שבמדה"י יאמר לסופר לכתוב גט לאשתו ולעדים לחתום ולשליח למסור הגט לאשתו והיה כמה דברים שלא נעשו בו ממה שנכון לנהוג בגט כזה (הובא אצלינו כל אחד במקומו השייך לו) וספק אחד מהם היה שלא נזכר באותו עדות שהיה הבעל מקבל על עצמו בשבועה ובחרם שלא יבטל הגט ולא השליחות ויש לחוש שמא חזר וביטל השליחות הן מה שציוה להסופר או להעדים או להשליח אף דבש"ס מבואר באומר כתבו ותנו או ביוצא בקולר או המפרש במדה"י ואמר כתבו הרי יכתבו ויתנו התם איירי שיכתבו ויתנו הגט בזמן קרוב דלא חיישינן שיחזור מיד משא"כ בנ"ד שכבר עברו וחלפו ד' שוים מיום שציוה מי יודע אולי נטה לדעת אחרת כו' והאריך שם דאין זה חששא הואיל ומבואר בכתב העדות שקיבל עליו פלוני בן פלוני בתורת שבועה חמורה כו' ומשמע דהשבועה קאי על זה שלא יחזור מכל המעשים הנ"ל ודאי לא חיישינן שביטל ועבר על שבועתו ונסתייע שם מתשו' מהרי"ט צהלין סימן קמ"ה (שהובא לעיל סימן קמ"ח סק"א) ע"ש. ואיני יודע מה צורך לזה דכפי הנראה מל' סדר הגט של הרא"ש ז"ל ובש"ע כאן שנ' טוב הוא שישביעו כו' משמע דבדיעבד אין קפידא וכן מבואר מדברי הרמב"ם פ"ו מה"ג דין כ"ז ובש"ע סי' קמ"א סעיף ס"ח השולח גט לאשתו נותנין הגט בחזקת שלא ביטלו ובחזקת שלא מסר מודעא ע"ש וכ"ש בנד"ז שהיה מקום עיגון גדול. וגדולה מזו כתבתי בסי' קמ"א סנ"ט סקנ"ו בשם תשו' אא"ז פמ"א דאפילו בעוזב דת שלא נעשה התיקון המבואר בש"ע שם וגם לא השביעוהו ולא קיבל באלה שלא לבטלו

אפ"ה כשר במקום עיגון כל שניכר שמגרש מרצונו ע"ש והרי גם כאן היה הגט מרצונו שלא תשאר עגונה כמבואר בתשובה שם. וכפי הנראה משטחיות לשון התשובה שם הוצרך לכל זה מחמת שכבר חלפו ועברו ד' שנים אך גם בזה לא ידעתי היכן מצינו חילוק בין זמן מועט לזמן מרובה עיין ברמב"ם פ"א מה"ג ובש"ע סי' קכ"ז ס"ו וצ"ע:

יט **אם הבעל נחפז ללכת כו'**. מהראוי להזכיר בכאן איזה פרטים בזה. הנה זהו מלתא דפשיטא שאין כותבין זמן ומקום האמירה רק זמן ומקום הכתיבה בה כמ"ש בש"ע לעיל סימן קנ"ז ס"ו אמר לשנים לכתוב גט ולחתום וליתנו לאשתו ונתאחר הדבר כו' (ועמ"ש שם) וכ"כ בתשובת שבו"י סימן קט"ו שעשו כן מעשה בגט שניתן בק"ק ליבנא בהסכמת הגאון מהר"ד אופנהיים וב"ד צדק דק"ק פראג ע"ש וכ"כ בתשו' אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' ס"ט דהל' זו ברורה ואין לפקפק עליה ע"ש וכ"כ בתשו' שב יעקב סי' ל"ה ע"ש. והנה ידוע שבכל גט הניתן ע"י שליח אין כותבין העומדת אבל העומד כותבין בגט ע"י שליח ואמנם באופן זה שהבעל איננו פה עמנו אין לכתוב העומד שהרי אינו עומד כעת פה במקום בתיבה הגט וכמבואר בש"ע לעיל סי' קס"ח ס"ב אך אם בכה"ג יש לכתוב העומדת יש ס"ק בדבר ובתשו' שבו"י שם הביא בשם תשו' הל' קטנות שלא לכתוב העומדת ע"כ כמו בשאר גט הניתן ע"י שליח ואף שהאשה עומדת כאן ומקבלת הגט בעצמה והוא ז"ל השיג עליו דכיון שהאשה כאן אף שניתן ע"י שליח כותבין העומדת וכן הסכימו ב"ד דק"ק פראג ע"ש ועיון בספר ישועות יעקב סקי"ז שהזכיר דברי השבו"י הנ"ל וכתב דנראין דברי תשו' הלק"ט כיון דעיקר הטעם שכותבין מקום עמידה הוא משום חשש דשני יוב"ש והיינו אצל הבעל אבל אצלה לא שייך חשש זה רק משום שכותבין מקום עמידתו כותבין ג"כ מקום עמידתה אבל כשאין כותבין מקום עמידתו אין כותבין ג"כ מקום עמידתה ומ"מ מאן דעביד כדיניי פראג לכתוב העומדת לא משתביש עכ"ד ע"ש. ובענין אם אחד מהעדים או הסופר יכול להיות שליח להולכה כתבתי בזה לעיל סי' ק"ך ס"ק ך"א ובסי' קמ"ב סק"א ושק"ל ע"ש.

כ **ותהא ידו כידי כו'**. עיין בתשו' שב יעקב סי' צ"ה שכתב דבדיעבד אינו מעכב אף אם לא אמר תהא ידך כידי כו' וכן מבואר בש"ע סי' קמ"א סט"ו בעל שעשה שליח להולכה צריך שיאמר תן גט זה לאשתי דמשמע בלשון סגי ע"ש ומדברי הב"ש בסימן קמ"א סקמ"א לא נראה כן אך כבר תמה עליו בספר גט מקושר בסג"ש אות ך' ע"ש והובא קצת בסימן קמ"א ס"ק ך"ג:

כא **או ליד שלוחה** בלבוש כאן דילג אלו הג' תיבות ועמ"ש בזה לעיל סי' קמ"א ס"ק ך"ד:

כב **וא"כ כל מי שמצוה כו'** עמ"ש לעיל סימן קמ"ז סק"א תיקון לזה.

כג **אלא לזמן כו' יאמר לשליח.** כתב בס' בית מאיר היינו משום דזה מבואר בסי' קמ"ו דלא היה כלל תנאי עכ"ל:

כד **והוא שעת הדחק.** עיין בתשו' שב יעקב סימן ל"ה דחכם אחד נסתפק דחולי שעת הדחק דכאן היינו כגון שהיה מושלך בבור או יוצא בקולר אבל בנ"ד (בעובדא דידיה שהובא לעיל סקי"ח) שהוא על הגאלע וידוע מקומו לא. והוא ז"ל השיב דז"א סתמא תנן בגיטין דס"ה האומר כתבו גט לאשתי. וכן בש"ע סימן קמ"א סט"ו והחילוק דשעת הדחק לא נזכר בש"ע ולא בשום פוסק רק בסדרים מחמיר בזה ומחלק וכתב וכל זה כשהבעל נחפז כו' אבל בנחפז לדרך שכבר עשה שליח בדרך זה ודאי מהני בדיעבד ליתן הגט לאשתו ע"י שליח הזה ואינה צריכה לילך אחר הבעל למרחוק אף שידוע לה מקומו ע"ש.

כה **לאחר שכתב קצתו.** ע' לעיל סי' ק"ך בבה"ט סקי"א בענין גט שנכתב ע"י ב' סופרים ועמ"ש שם:

כו **במקום בשר.** כתב הלבוש וסימן שתכיר איזה מקום בשר קח חתיכה של אותו קלף ותלחלח אותו ותרטב במים או ברוק שבפיך ואז מכוויץ כוויץ הקלף מחמת הלחלוחית ונוטה לעולם הכויצה לצד הבשר שזהו טבעו לכויץ לזה הצד משום שהיה כן בחייו נפוץ וכווץ סביב הבשר (וכ"כ בסדר גיטין סג"ר אות ס"ה) וכתב עוד ובדיעבד אם נכתב שלא במקום בשר אין מקפידין אפי' עדיין לא ניתן ע"ש.

כז **של כנף.** ע"ל סי' קכ"ה סנ"ב בלבוש ובב"ש ושאר הגולה שם דאין נוהגין כן ועיין ביו"ד ס"ס רע"א בט"ז וש"ך שם.

כח **אפילו מאות אחת.** כתב הלבוש נראה לי טעמא משום דנראה כאילו אינו מעיקר גט והוי גט חסר מזה האות עכ"ל וע"ל סי' קכ"ה סקכ"ה.

כט **לכותבו במשפט** ע' לבוש שכ' י"א שצריך לכתוב כל התורף דהיינו הזמן ושם האיש והאשה בשש שורות הראשונות עכ"ל ונ"כ בסדר גיטין סג"ר אות ע"ד ועמ"ש שם:

ל **כדי שיוכל לכתוב.** עמ"ש לקמן בסג"ר אות קע"ג:

לא **שלא יאמרו הן הן כו'.** ע' בד"מ שכתב בשם מהר"י מינץ הטעם דאם אמר הן הן הוי נמו לאו ע"ש וצ"ע. ובלבוש כתב הטעם משום דשני פעמים הן או לאו הוי כמו שבועה (כדאי' בשבועות דף ל"ו ע"א) והוי שבועה שאינה צריכה ע"ש. וגם טעם זה צע"ק דהא כתב הרא"ש בשבועות שם והוא שמתכוין לשם שבועה וכ"כ ביו"ד סימן רל"ז ס"ה ע"ש.

לב **אבל אין חילוק בדבר**. ובלבוש כתב שיותר נכון הוא שיבטל המודעות עכשיו סמוך לנתינה שינתנו מיד אח"כ שלא יוכל לבטל את הגט עוד בין ביטול מודעות לנתינתו דכפי מנהג שלנו יש לחוש שמא יבטל הגט בשעת שאלת העדים קודם שיבא לידי נתינה ע"ש:

לג **שמעו כל הכשרים**. כ' בס' בית מאיר ואנו אין נוהגין כן מפני שאנו לוקחים הע"ח לע"מ אלא נהגינן כבסדר גיטין סימן רכ"ז ועיין בסדר הד"מ הטעם:

לד **אם מקבלת הגט ברצונה**. כתב הלבוש וז"ל ואע"פ שיכול הבעל לגרש את אשתו בע"כ מ"מ עכשיו הואיל ותיקן רגמ"ה שלא לגרשה בע"כ תיקנו השאלות ג"כ גבי דידה וי"א שצריכין ג"כ לשאול אותה אם נדרה או נשבעה ולהתיר לה כמו בבעל וגם שתבטל מודעות כמוהו אבל אין מקפידין כל כך על זה עכ"ל:

לה **או תמחול לו**. עח"מ וב"ש לעיל סי' ק"ה ס"ה והובא בבה"ט שם סק"ח ועמ"ש שם:

לו **ושיאמר הבעל ע"מ כן לא גירשה**. עיין בת' מהר"ם אלשיך סי' ע"ח בעובדא באיש א' שהרחיק מביתו וכתב לאביו שאם אשתו תשליש שטר כתובתה ישלח לה גט ואם לאו ילך למרחקים ויעגנה ובשמעה האשה זאת העתיק' שטר כתובתה בב"ד והניחה ההעתקה בב"ד ומסרה מודעא בפני עדים שמה שתשליש הכתובה ביד שליש הוא מחמת אונס שלא תשאר עגונה ואח"כ השלישה הכתובה וכתב לו אביו שכבר קיימה והשלישה ושלח לה הבעל גט סתם בלי שום תנאי בעולם ואחר שקיבלה הגט התחילה לתבוע הכתובה מהבית שיש להבעל שמה וטען הבעל שע"מ כן לא גירשה והאריך שם דלכאורה אף שאמר הבעל בעת נתינת הגט ליד השליח שנותן בלי שום תנאי זה קאי רק על תנאי דלהבא אבל זה הענין דהשלשת כתובתה כיון שכתב לו אביו שכבר השלישה חשיב בדעתו כאילו מנחא בכיסתו' ולא חש להזכירו בשעת מעשה. ושוב כתב דזה אינו מכמה טעמים חדא כיון שכת' הבעל מתחילה שאם לא תשליש ילך למרחקים ויעגנה שאין לך אונס גדול מזה הו"ל לאסוקי אדעתי' שודאי תעשה מסירת מודעא מחמת אונס זה והיה לו להתנות עם השליח בעת נתינת הגט ועוד דהא באמת אתקיים התנאי דהרי השלישה הכתובה ועל המחילה לא היה תנאי ועוד דלית לן למימר דסבר כמאן דמונח בכיסתי' אלא אי הוי שטר מחילה ביד השליש אבל הכא לא הוי אלא כתובתה כו' ע"ש עוד ועמ"ש לעיל סי' קל"ד סק"א:

לז **יש נוהגין לכפול**. עמ"ש לעיל סי' קל"ט סק"ד:

לח **ויקרענו**. עיין בתשו' הרדב"ז ח"ג סי' ת"מ שכ' ששמע בזה שני טעמים בשם מהר"ר ישראל ז"ל (ע' בזה בפסקי מהרח"י סי' מ') והוא ז"ל כתב עוד טעם לזה ע"ש וע' בד"מ בסדר הגט שהביא ג"כ טעם לזה בשם הגהות אלפסי ע"ש ועבה"ט לעיל סי' קל"ה הק"ב:

לט **ויקרענו**. כתב בס' ישועות יעקב היינו בגט גמור אבל בגט ש"מ הניתן על תנאי אף שהתנאי הוא בע"מ או במעכשיו מ"מ צריך להיות הגט שלם ביד האשה עד לאחר מיתתו כ"כ הב"ש סי' קע"ה עכ"ל ועמ"ש שם ס"ק א' כל פרטי דין זה:

מ **בשעת הדחק**. עמ"ש לעיל ס"ס קכ"ג ובסי' זה סק"ו בשם נו"ב. ובספר גט פשוט שם מבואר דש"מ שתהיה זקוקה ליבם חשוב שעת הדחק אך בכה"ג סימן קל"ו מסתפק דאפשר דוקא אם האח לא נודע מקומו או שאין שיירות מצויות לשם ומ"מ כתב שראה מעשה מרבנים גדולים שנתנו גט ש"מ בלילה אף שהיה היבם בעיר (וע' בס' ישועות יעקב שכ' להקל בגט של עוזב דת כיון דזכות הוא לה כו' ע"ש מלתא בטעמא) . ובגט שהובא ע"י שליח שצריך לומר בפ"נ ובפ"נ מבואר מתשו' נו"ב שהבאתי שם דאפילו בדיעבד פסול אם נתנו בלילה דהוה כאילו מסר השליח הגט ולא אמר כלל בפ"נ ובפ"נ שאם אינו נוטלו הימנה וחזר ונותנו לה ה"ז פסול עד שיתקיים בחותמיו כדלעיל סי' קמ"ב ס"ז ע"ש וכ"כ בכנה"ג וג"פ בשם תשובת מהר"ם ד"ב הובא בסוף ספר טוב גיטין בפירושו לסדר גיטין אות ד'. ואם מת הבעל קודם שחזר השליח ונטלו הימנה מבואר בסו' קמ"ב שם סעיף ח' וע"ש ס"ק י"א: **וכ**' עוד בס' טוב גיטין שם וז"ל ואם הגט מקויים והוא שעת הדחק שצריך ליתנו בלילה אע"ג דכל קיום צריך קיום יכול ליתנו בלילה ויקיים ביום. ואם מוסר שליח א' לב' או ב' לג' ששליח א' אומר בפ"נ ובפ"נ ושאר שלוחים אומרים שליח ב"ד אני כולם דין קיום יש להם ואין נסדר בלילה. וע"ש בג"פ דלענין מסירת הבעל ליד שליח בהולכה יש להחמיר לכתחילה ובדיעבד אין לחוש ע"ש והביאו בס' תו"ג. ולמוסרו ליד שליח קבלה דינו כמסירה ליד האשה עצמה דשרי בשעת הדחק. ונראה מה דמחמירין במסירת השליח ליד האשה מחמת הקיום אפילו בדחק ועיגון היינו דוקא בלילה ממש אבל אם עוד יום אלא שהקהל התפללו ערבית אין להחמיר ואפילו כשהיה בה"ש והיה מסופק אם הוא ום או לילה נראה להקל במקום עיגון גדול כיון דאיכא כמה פוסקים דמקיימין שטרות בלילה וגם לדעת הסמ"ע בנרות דולקי' חשיב יום אף שאין לסמוך על זה (עמ"ש בפ"ת לח"מ סי' ה') מ"מ במקום עיגון גדול והוא ספק לילה שפיר יש לסמוך בזה עכ"ל ע"ש: **ודע** דהיכא דהוא שעת הדחק שנותנין גט בלילה אין להרב אז להחרים על כל מי שמוציא לעז כמ"ש בש"ע לעיל ספ"ה ובסדר גיטין אות רמ"ב כי מבואר בספר חסידים סימן קמ"ג דאין נותנין חרם בלילה ע"ש עוד בסימן ת"ט:

מא **נותנו לה בפני שנים**. ע' לעיל סי' קמ"ב ס"ד בהגה שכ' וי"א דיש להחמיר אפילו אין השליח קרוב או פסול ליתנו לה לפני שלשה ונן נוהגין ע"ש ועמ"ש לעיל סק"ח:

מב **ואם היא מקויימת.** עמ"ש לעיל סי' קמ"א סכ"ד ס"ק ט"ז.

מג **אם הוא בעצמו לא בטל השליחות.** משמע דאילו היה כן דהשליח ביטל פ"א את שליחותו אף שאח"כ נתרצה ברצון גמור ליתן הגט לא מהני עד שיתמנה מחדש מפי הבעל וכמו בביטל הבעל השליחות ואח"ז חזר מהביטול דבעינן שימנה אותו שליח מחדש כמבואר בסי' קמ"א סעי' ס"א שלחו ע"י שנים כו' וא"י לעשות שלוחים אא"כ יתמנו פעם אחרת ע"ש ה"ג בשליח עצמו שביטל שליחותו. ויותר מבואר כן בסדר גיטין של מהר"ם בסג"ש אות כ"ו שכ' שם ישאל אותו עוד אם הוא עצמו לא ביטל השליחות בין בפני הבעל בין שלא בפניו. ובאמת בש"ע בכל הלכות גיטין לא נזנר זה וממ"ש בסי' קמ"א ס"א שהעתיק שם לשון הרמב"ם ומשיגיע לידה תתגרש ודאי איכא למשמע דאם חזר ונתרצה הרי הוא שליח הולכה כמקדם אך הט"ז שם סק"ב תמה על זה ומדבריו מבואר דאם ביטל השליח עצמו את שליחותו לא מהני חזר ונתרצה וכן מבואר עוד להדיא בט"ז ס"ק מ"ד שם. ושוב ראיתי בס' בית מאיר שהאריך בדין זה והביא דברי הרמב"ם ודברי הט"ז סק"ב הנ"ל ודעתו נוטה דלא כהט"ז רק דאין ביד השליח כנל לחזור בו ולבטל שליחותו ואפילו חזר בו בפני עדים ואמר שאינו רוצה לילך עם הגט וגם שלא לעשות שליח אחר (כי בלא זה אלא שאמר שהוא לא ילך רק ימנה שליח אחר פשיטא דלא מיקרי ביטול השליחות שהרי לזה הורשה) כנל שחזר ונתרצה ומביאו הרי הוא שליח כמוקדם ומסיים דבלשון סה"ג כאן אפשר לדחוק מ"ש וישאלו אם הוא עצמו לא ביטל השליחות היינו בפני הבעל ומדשמע הבעל מסתמא מחלו לו והוי כאילו ביטלו הבעל ונטל כח ממנו אבל לשון סה"ג דהרב ר"מ שביאר בפירוש בין בפני הבעל בין שלא בפניו צ"ע ע"ש. גם בס' גט מקושר בס"ג שלישי אות כ"ו האריך בראיית נכונות דהעיקר דהשליח אינו יכול לבטל שליחותו כלל וכל שחזר ונתנו לה לא איכפת לן מה שחזר מן השליחות ביני וביני ומצדד עוד דאפילו שמע הבעל מן השליח שביטל השליחות אפשר דג"כ לא מהני דמ"מ כל זמן שלא ביטלו הבעל והניח הגט בידו מסתמא לא ביטלו והניחו לכשיתרצה ליתנו ומסיים דכן נראה עיקר להלכה אך למעשה קשה להכריע בדברים אלו לחומר הנושא ע"ש: **ועיין** בתשו' ברית אברהם סי' קכ"ה אות ד' אודות שאמר השליח שבבואו למקום האשה ולא רצה למסור הגט בסך ששה זהו' שהבטיח לו המגרש עד שיוסיפו לו הרבה קראוהו לבית הרב והיה שם ראש הקהל ומשרתי הקהילה וגם ערל א' והפחידו אותו ורצו להשים רגלו בכבלי ברזל אם לא יתן הגט ועי"ז היה אנוס והוכרח להשוות עצמו בסך מועט ט"ו זהו' ומסר הגט. וכתב דאילו האמת כדבריו בזה יש לדון דגט זה בטול לפמ"ש הט"ז בסי' קמ"א ס"ק מ"ד דגם השליח יוכל לבטל שליחותו אף

דקיבל על עצמו שליחות והוא ק"ו מביטל הבעל את השליחות כו' וא"כ הא בנ"ד לפ"ד השליח ביטל איהו השליחות דלא נתן הגט מרצונו עד שיותן לו סך רב והנתינה היה ע"פ אונס כו' ובאמת יש לדון כיון דהשליח אומר בלב שלם אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה (ע' בסג"ש אות כ"ו ומ"ש שם) והמגרש הבטיח לו שכר שליחות אפשר דא"י לחזור דהוי כמו קבלן עיין בח"מ סי' של"ג ס"ד וה' ובדבר האבוד גם פועל א"י לחזור ואם השליח חוזר ואין רוצה למסרו בב"ד ולומר בפ"נ ובפ"נ ממילא יצטרך הבעל לכתוב גט אחר והוי דבר האבוד ואפשר דהט"ז הנ"ל מיירי בשליח בחנם דיכול לחזור כדאיתא ברמ"א שם ס"ה וא"כ י"ל דבנ"ד שפיר אנסוהו להשליח שלא לחזור אך דא"כ למה לא מחלק הט"ז בזה וע"כ הא דהתם א"י לחזיר היינו לענין דאם הוא חוזר שוכר עליהם או מטען והמה צריכים לשלם ההפסד אבל עכ"פ לא נעשה כמותו היכא דבעי להיות שלוחו כמותו כו' וא"כ בשליח הגט דצריך להיות כמותו של הבעל ובמקומו כיון דחוזר ואומר דלא נעשה כמותו האיך יעשה כמותו של הבעל בע"כ. וכמו דאם הבעל נותן הגט מחמת שהפחידוהו לא מהני ולפ"ד כמה פוסקים פחד וגיזום הוי אונס ה"ה בשליח הנותן גט מחמת פחד וא"כ אילו האמת כדברי השליח י"ל דהגט זה בטל. אך באמת אין להאמינו לשליח כלום נגד הב"ד והלא מבואר בס"ג סכ"ו לשאול להשליח אם הוא לא ביטל השליחות וגם בסי' כ"ז אם עשה בלא אונס וא"כ ראו הב"ד וידעו דאם השליח מבטל השליחות לא מהני השליחות וגם דהא השליח צ"ל בפ"נ ובפ"נ וכבר מבואר בח"מ סי' ל"ד ססי"ח דמעיד מחמת יראה אין בו ממש ובודאי לא אנסוהו אך שנתרצה בעד הסך שנתפשרו עמו וגם מתחילה לא ביטל כלום רק שהיה מתון בדבר עד שיתפשרו עמו ע"ש עוד: **והנה** מ"ש דאילו האמת כדברי השליח י"ל דהגט זה בטל. לכאורה צ"ע דכפי הנראה מלשון השאלה לא ביטל השליח כלל את השליחות כי לא נזכר שום לשון ביטול רק שלא רצה ליתן הגט ושמא היה בדעתו שאם לא יתנו לו ברצונו יעכב ויטגן האשה חודש או ימים או שלא יתן הוא בעצמו להאשה רק ימנה שליח אחר. ואף אם היה נראה מדברי השליח דכוונתו שמבטל שליחות לגמרי ולא יתן הגט לעולם עכ"ז כיון שלא ביטל בפי' לא הוי אלא גילוי דעת והרי אנן קיי"ל ג"ד בגיטא לאו מלתא היא ע' לעיל סי' קמ"א סעיף ס"ב. דבודאי אין סברא לומר דביטל השליח עצמו את שליחותו יהא חמיר מביטול הבעל להשליח. הגם דלדברי הב"ח לעיל ר"ס קל"ד הבאתיו שם יש מקום לחלק בזה אך הא הב"ש שם לא ס"ל כהב"ח וכתב דכן משמע מכל הפוסקים (וע' מ"ש שם) . גם הפקפוק השני מצד שנתן הגט באונס על ידי גיזום והפחדה וכמו בבעל שנותן באונס כו' ג"כ צ"ע שלא הזכיר דיש היתר בנ"ד מחמת שנתנו לו מעות שהרי

האשה הוסיפה לו ט"ו זהו' ומבואר לעיל סי' קל"ד ס"ח דיש כמה דיעות להקל גם בבעל בקיבל מעות דאגב אונסא וזוזי כו' ואפילו המחמירים שם היינו מטעם דאין דמים לאשה והוי כמו תלוהו ויהיב וזה לא שייך גבי שליח דאשתו היא זאת. וגם בגוף הדין דשליחות באונס אין זה ברור לפסול כמו שהאריך בס' גט מקושר ושם אות כ"ז (מיהו יש לחלק דדוקא אם האונס הוא מצד הבעל בזה שייך סברתו דכ"ש הוא שנעשה בכח המשלח כו' משא"כ הכא דהאונס הוא מצד האשה) וצ"ע: **שוב** נדפס תשובת הגאון מהרי"מ ז"ל מבריסק וראיתי בסימן ל"ח האריך גם כן בדין ביטל השליח עצמו את שליח תו שנשאל שם בנידון שליח שהביא גט ממרחקים ורצה שהאשה תתן לו סך מסויים וצווחו עליו כמה אנשים בתוך כך כעס השליח ולקח הגט והרשאה והשליך על השלחן ואמר בזה"ל האלט אייך גאר. מאכט אייך וורס איר ווילט מיט דעם גט. איך וויל שוין גאר ניט. ויצא מן הבית. נסתפק כרב השואל דאולי יש בזה ביטול לשון השליחות אף דלא ביטל בפירוש מ"מ גילוי דעת מיהא הוי ואף דקיי"ל ג"ד בגיטא לאו מלתא מ"מ הא כתב הב"ח בסי' קל"ד כטעם משום דאין כח בג"ד לבטל מעשה כתיבת הגט ונתינה ליד שליח וא"כ זה שייך דוקא גבי בעל דהעושה מעשה אבל השליח דאינו עושה מעשה רב רק שלקח הגט ונתרצה להיות שליח י"ל דג"ד מלתא היא וראיה לזה מגיטין דף ס"ב כו' בש"ע (לעיל סי' ק"מ ס"ח) וא"כ אף אם חזר ונתרצה שוב אינו יכול להיות והוא ז"ל השיב דיש בנ"ד הרבה צדדים להקל חדא דאף אם ביטל השליח שליחותו בפי' נראה הסברא כל זמן שלא ביטלו הבעל עדיין נשאר כח הבעל בתוקפו ואם שוב נתרצה השליח הרי הוא שליח כמעיקרא ומסדר הגט אין ראיה דאפשר הוא רק חומרא לכתחילה (והזכיר שם קצת מדברי הב"מ וגט מקושר הנ"ל וכתב דאף שסיים הג"מ דקשה להכריע בדינים אלו לחומר הנושא מ"מ בנ"ד שהוא מקור עיגון גדול ויש עוד סניפים להתיר כמו שיתבאר אפשר להקל) ועוד דהא הכא לא ביטל השליח שליחותו בפירוש ואינו אלא ג"ד וקיי"ל דלאו מלתא היא ואין חילוק בזה בין הבעל לשליח כדמוכח מדברי הרמב"ם וש"ע לעיל סו' קמ"א ס"א ומה שהביא הרב השואל ראיה מגיטין דף ס"ב משם אין ראיה כלל כו' (ע' לעיל סי' קמ"א סק"א) ובפרט דעיקר יסודו של הרב השואל להסתפק בזה הוא ע"פ דעת הב"ח הנ"ל ובאמת לאו כ"ע מודים לזה דמדברי התשב"ץ שהביא הב"י שם נראה דפליג על זה (קצת חידוש שלא הזכיר דברי הב"ש שם סק"א. גם מ"ש שם דנראה דהט"ז בסי' קמ"א הובא בב"ש ס"ק צ"ח אזול בשיטת הב"ח הנ"ל כבר כתבתי שם ס"ק ס"ג דלע"ד זה אינו) . ועוד יש סניף היתר מדברי י"א שהובא בת"מ ס"ס של"ג בהגה דמבואר דכל מה שאדם עושה דרך כעס אינו כלום והגם דבס' ת"ח ר"פ ג"פ דחה לגמרי דיעה זו כל

קושיותיו לק"מ. ועוד נראה דבנ"ד אפילו ג"ד לא הוי דמה דהשליח כעס ואמר האלט אייך גאר כו' כל הדיבור היה רק לזרז העוסקים בהגט שיתנו לו כפי מה שחפץ וזה דמיא לנדרי זרוזין כו' ומסיים מכל הנ"ל נראה דיש להקל במקום עיגון אם יסכים עוד גדול אחד ע"ש.

מד **עדים המכירין אותה.** עמ"ש לעיל סימן קמ"א סל"ו ס"ק ט"ל:

מה **אינה מתגרשת.** ע' בס' דגול מרבבה שכ' אף שהמחבר סתם כן אין הדבר מוסכם. ולומר שהמחבר סתם כאן להחמיר צ"ע שחומרא דאתי לידי קולא הוא כי לדעתי אם הוא מתגרשת ע"י אביה או אינה מתגרשת ע"י עצמה לדעת המחמירים בסעיף שאחר זה עכ"ד.

מו **יש להחמיר כו'** כן כתבי הב"י לעיל סי' קמ"א בבד"ה שם ע"ש ועיין בת' מהריב"ל ת"א דף ל"ח וח"ג סי' ה' ובת' מהר"ם פדוא סי' אב"ג ובת' מהרי"ט חא"ה סי' ו' ובמבי"ט ח"א סי' רנ"ג ובת"ב סי' קמ"א ובתשו' הרדב"ז ח"ה סי' ב' אלפים של"ב ובספ' ג"פ בסי' קכ"ו ס"ק ל"ו:

מז **כמו האשה בעצמה.** עמ"ש לעיל סימן קמ"א ס"ק ל"ה ובביאורי לסדר גיטין בסג"ש אות ל"ח ומ"ז:

מח **אם לא שהוא בקי.** ע"ל סימן קמ"א ס"ל בהגה ובסימן קמ"ב ס"ט בהגה. ועיין בתשו' הרדב"ז ח"ד ס"ס רע"א בחכם שגירש שלא כדין דסיים שם וצריכים לכופו שלא יהא לו עסק בגיטין וקדושין מאחר שאינו בקי בהם כו' ע"ש. ועמ"ש לעיל סק"א:

## סדר חליצה

א **סומין.** עבה"ט בשם שבו"י דאם הדיינים רואים ע"י בתי עינים כשרים הם כו' וכן העתיק דברי השבו"י אלו הגאון רע"ק איגר ז"ל בגליון הש"ע שלו. וע' בא"ח סי' תכ"ו בבה"ט סק"א בענין הרואה לבנה מתוך מראה של זכוכית ומ"ש בש"ת שם (ועיין בתשו' ח"ס ח"ב סי' צ"ב ע"ד דיין א' אשר אזנו אחת כבדה משמוע מרחוק אי כשר להצטרף לחליצה או לא מחמ' דכתיב לפניהם משמע שהקריא' יהיה באזני הדיינים אפשר בעינן שמועה יפה ועוד אפשר דהוה מום והשיב דאין כאן שום חשש דלפניהם אין בו משמעות יותר מאילו הוה כתיב כנגדם וכשם שנגדם לא משמע שמיעה כדמוכח בריש חגיגה ה"נ לפניהם ועוד לו יהיבנ' דבעי שמיעה מ"מ מוכח בחגיגה שם דכל ששומע אפי' בכובד שומע מקרי וע"כ פשוט דמטעם זה אין לפוסלו לצירוף חליצה אפילו הי' כן בב' אזנים. ומטעם מום הן אמת דנלע"ד בסנהדרין פסלי' אפילו מומין דלא פסלי בכהנים

לעבודה מ"מ בעי' עכ"פ שם מום בעולם בלוי או בכהן אבל מה שאינו מום כלל לא שמענו ואע"ג דפקח שנתחרש הוה מום היינו שנתחרש כ"כ שאילו הי' נולד כך לא הי' מדבר אבל כבדו אפי' ב' אזניו איננו מום מכ"ש אזן א' והבו דלא לוסיף עלה והדיין הזה כשר וישר ע"ש: ושם בסי' צ"ג אודות צורב' מרבנן דנקטע לו חצי אבר מהפרק העליון של אגודל אם מותר לצרפו לחליצה והאריך שם בטעם הדבר למה מקפידים שלא יהיה שום מום בדייני חליצה כמ"ש הרמ"א כאן ובד"מ כשם מהרי"ח וכן גבי דייני גט כמ"ש בס"ג שלישי אות ג' וכן בעדי הגט בסי' ק"ל ס"א בהגה והעלה דעיקר הקפידא הוא רק על דייני גט משום דכדיני נפשות דמי כמבואר בשלהי יבמות אלא דמהרי"ל גזר עדי הגט אטו דייני גט כיון דאפשר בעדים אחרים וה"נ גזר מהרי"ח בדייני חליצה אטו דייני גט כו' (עמ"ש בסג"ר אות ט') וכתב בנדון השאלה ודאי דזה הוה מום אע"ג דמבואר מלשון הרמב"ם פ"ח מביאת מקדש ה' י"א והלכה י"ג דאם חסר פרק א' מפרקי אצבע אינו מום עד שיחסר אצבע כולו מ"מ חסר חצי פרק ונשאר חציו גרע טפי דה"ל שבר בעצם מעצמות שבגלוי דה"ל מום בפ"ע ועוד נראה דהרמב"ם איירי בנברא חסר אבל בנוטל אפילו פרק א' פסול בכהנים וסנהדרין כו' ומסיים אמנם כ"ז לפי הבנת רמ"א בלשון מהרי"ח וכ"כ בלבוש וס"ח שבכנה"ג דמשמע שכל מום פוסל אבל לולא כן ראוי לשמוע דברי דיין א' כו' שאמר לי שכוונת מהרי"ח אמומי עין וכל שום מום לא יהי' בעין שלהם אבל בשאר אברים אין קפידא והיות כי אפילו לפי הבנת רמ"א וע"פ מה שפירשתי בטעמא דמלתא ליכא אלא גזרה לגזרה ע"כ המיקל וסומך עצמו על פירושו של הדיין הנ"ל ומכשור בע"מ בגופו' להיות משנים הנוספים בחליצה לא הפסיד ובלבד שלא יהיה שום מום בעיני' שהוא קרוב לדאוריי' בדייני חליצה גופייהו עכ"ד ע"ש):

ג **באחת מעיניהם**. עיין בתשו' נו"ב תניינא סי' קנ"א במי שהי' לו בילדותו דק בעינו ונחתך ע"י רופא מומחה ונשאר ממנו רושם קצת אבל הוא רואה בו ומבדיל המראות בעין הזה ופשיטא שיכול לראות הרוק אם הוא כשר להיות אחד מג' דייני החליצה והביא דברי התוספ' ביבמות ק"א פסק ר"ת דסומא באחת מעיניו כשר לחליצה כו' ותמה עליהם וגם הביא דברי רש"ל בי"ש ר"פ מ"ח שתמה ג"כ על התוספות ודעתו להחמיר אפילו בסומא בא' מעיניו ואפילו בדיעבד להצריכה חליצה אחרת אם החלוץ לפנינו. וכתב דנראה ג"כ ראי' מירוש' פ' בן סורר דלעיני ממעט אפי' סומא בא' מעיניו. מעתה מי יוכל להקל להתיר סומא בא' מעיניו להיות אחד ממסדרי חליצה אך בנדון השאלה י"ל שאינו סומא לגמרי אפילו בא' מעיניו אלא שנשאר דק קטן אין בו חשש והגם כי מדברי יש"ש הנ"ל יש ללמוד להחמיר בזה באמת דבריו תמוהים מה שרוצה לדמות

חליצה לנגעים. וגם תשובת מהר"ם מינץ שרצה להחמיר בחליצה בכל המומין לדעתי הוא נגד סוגיא דיבמות שם דמפורש דלא פסלי בהו מומין ולכן נלע"ד במקום דלא שכיחי לומדים אין להחמיר לפסול צורבא מרבנן לחליצה בשביל איזה מום שבעיניו אם עכ"פ רואה הוא גם בעין שבו המום ובפרט אם הוא דיין קבוע ואין זה כבוד התורה לביישו ולהושיב אחר במקומו עכ"ד ע"ש. ועיין בס' קרבן נתנאל ס"פ מ"ח שהאריך לתמוה על רש"ל להנ"ל ומסיק דהעיקר כמו שסידר ר"י מרגליות בס"ח שלו דסומא באחת מעיניו לא יחלוץ ובדיעבד כשרה החליצה ע"ש.

ג **ונוהגין שגם השנים כו'**. עיין בפ"ז סק"ד שכ' דלפי מנהגינו דאנו קובעים מקום בין מנחה למעריב והקהל ממתינים בתפילת מעריב עד שיבאו הדיינים אם הוא בענין שאין הנוספים מוכנים שם א"צ להטריח הצבור ולבקש אחריהם כיון שמצד עיקרא דמלתא אין בהם צורך בעת ההיא כו' ונראה דאם יש רק א' מן הנוספים נתפרדה חבילתו והוי כא' מן השוק ע"ש.

ד **בערב יום שלפני החליצה**. ע' בפי' ס"ח שכתב בשם מהר"י מברונא דמותר לקבוע מקום בלילה דאין כאן משום תחילת דין אלא כבונה מקום להיות מזומן לב"ד ע"ש ועיין בס' ישועות יעקב סק"ה שהביא דהרש"ל ביש"ש חולק ע"ז וכתב דזה הוי כמו תחילת דין וגם מדהתירו לקבוע מקום בע"ש אם החליצה ביום א' אף שהוא רחוק מיום החליצה משום דלא אפשר ולא אמרינן שיקבעו המקום בליל מוצאי שבת ע"ש. ועיין בס' בית מאיר הביא ג"כ דברי יש"ש אלו וכתב עליו ולע"ד מבואר נמי הכי בסדר החליצה להרי"ף שדקדק לכתוב בריש צריכים ב"ד למקבע דוכתא ביממא. ומשמיעתו נמי בו ביום עכ"ל:

ה **מערב שבת**. עבה"ט ועיין בס' כרם שלמה בשו"ת שבסוף הספר סי' צ"א שכ' אם אירע לקבוע מקום בע"ש בין השמשות דמותר משום דלא גזרו שבות בין השמשות ובפרט היכא דאיכא חשש עגון ע"ש: וכ"כ בפ"מ א"ח סי' של"ט בא"א סק"ג ע"ש:

ו **לא תאכל כו'**. ע' בפי' ס"ח סעיף י"ח שכ' וטעם הדבר נתבאר בסה"ת משום דבפרק אע"פ אמרי' דרמונים מרבים הרוק כו' ועיין בתשו' נו"ב תניינא ס"ס קמ"ג שתמה על זה דלא נתבאר שם כלל דרמונים מרבים רוק להאוכל רק נתבאר שמרבים רוק למי שרואה אחר אוכל ואינו אוכל ע"ש וכן תמה ע"ז בחידושי הגהות לטור אות י"ב ע"ש וגם בביאור הגר"א ז"ל:

ז **ולא שוטה**. עבה"ט בשם מהרי"ט. ושם בתשובה ההיא כתב דלא אמרו בגמ' עד שיכוונו שניהם אלא למעוטי חליצה מוטעת כו' אבל היכא דסברי לי' וסבר שבחליצה זו נפטרת ממנו אינו צריך שיהי' בכוונת הלב באותו שעה ע"ש ובתשו' ח"צ סי' א' השיג

על ראיות מהרי"ו בזה. וע' בס' קצות החושן ס"ס ער"ה שכתב דבחידושי הרמב"ן יבמות דף ק"ז גבי חליצת חרש מבואר להדיא כדברי מוהרי"ט ע"ש. ועיין בתשו' שבו"י ח"ג ס"ס קל"ז וז"ל וע"ד שהוא נוטה לטפשות כבר הוזכר עובדא דא בתשו' מהרי"ט ח"ב סי' י"ו ואע"פ שאינו מבין ענין הדברים כדרך שאר העם כיון שיוכל לומר על לאו לאו ועל הן הן כשר לחליצה וכן נעשה מעשה בפה לפניהגאון מהר"ר גבריאל ז"ל וכן עיקר עכ"ל:

ח **שידעו אם יבם זה.** כתב בס' ישועות יעקב וז"ל ויש לי מקום עיון אם אין עדים שהוא גדול האחין וא"א לעמוד על הבירור ולהמתין יש חשש שיתבטל החליצה מעיקרו ונלע"ד לסעוד על אמירתו בזה וכ"ש כשהחולץ לפנינו אין לו אשה ויכול להיות שהשני יש לו אשה ובזה כתבו הפוסקים דאף דק"ל חליצת גדול עדיפא אם הגדול יש לו אשה והקטן אין לו בודאי חליצת קטן עדיפא ויש כאן ס"ס שמא זה הוא גדול האחין ואת"ל שיש גדול ממנו שמא יש לו אשה וחליצת זה שלפנינו עדיף אף אם הוא קטן עכ"ל:

ט **אטר רגל** עבה"ט מ"ש לידע אם הוא אטר מעבירין אותו לפי תומו כו' ע' במס' בכורות דמ"ה ע"ב פרש"י אטר ברגל כשמהלך עוקר רגל השמאל תחילה מה שאין דרך בני אדם כך עכ"ל. ועיין בתשו' נו"ב תנינא ס"ס קנ"ה שכ' וז"ל ואטר מקרי שע"פ רוב עוקר שמאל תחילה אבל אם ע"פ רוב עוקר ימין עכ"פ אינו אטר ולא גרע משולט בפני רגליו שחולץ רק בימין עכ"ל. ועיין בס' זכור לאברהם אות ח' שכ' בשם חכם א' דכן נוהגין בירושלים לבודקו בדרך זו דבאיזה רגל שמתחיל להלוך הוא המיומן אלא שאם נפל איזה ספק בבדיקה זו נוהגין לבודקו ע"י שאומרים לו שיכה בכותל ברגלו ואותו הרגל שמכה הוא הימין עוד בודקים אותו ע"י עלית והרגל שעולה תחילה הוא הימין וכן בדולג שדולג ע"ג קרקע הרגל שלמעלה הוא הימין וכן בלבישת מנעליו ע"ש: ועיין בס' כרם שלמה הביא בשם ס' פחד יצחק שכ' לראות אם היבם אטר רגל תעשה כדברי בעל גינת ורדים שכ' וז"ל אדם שעומד ורגליו מכוונות ורוצה לזוז ולילך ממקומו אל מלפניו אז הוא מתחיל לילך ברגל המיומנת לו ואם התחיל לילך ברגל שמאל נודע שהוא אטר רגל. אבל אם רוצה לילך לצד ימינו אז ע"כ הוא מתחיל ברגל שמאל לפי שהיא מרוחקות יותר ואם ירצה לילך לצד שמאל. אף שהוא אטר הוא מתחיל ברגל ימין ולכן לענין בדיקת החולץ צריך שיעמידוהו ורגליו מכוונות ומיושרות ויאמרו לו שילך מכנגד פניו ולהלאה ולא לצד שמאל ופעם אחת הושיבו החולץ על הספסל פניו קדמה והדיינים היו יושבים לצד ימין וקראו שיבא אצלם והתחיל להלוך ברגל שמאל פעם ושתים ובאו לידי ספק אז גליתי להם דעתי והעמידוהו נגד פניהם והתחיל להלך ברגל ימין פעם אחר פעם. וטוב לבדקו

קודם קשירת מנעל החליצה לפי שע"י הקשר וההידוק תש כח הרגל ואפשר שיקדים להלך ברגל שמאל עכ"ל (ועיין בתשו' ח"ס ת"ב סי' צ"א שכ' דאין ספק אילו חלץ לה ולא ניסוהו בהילוכו והלך מלפנינו וא"א לבדוק אחריו דודאי חליצתו נשרה לכ"ע דסומכין על הרוב דרובא דאינשי אינם אטרים וכמו בשוחט ששחט והלך ולא בדקנוהו דמתירין הבהמה משום רוב מצוין א"ש מומחין הן כו' ע"ש) ומ"ש הבה"ט מעשה הי' באטר רגל כו' עד עיין בחוט השני סי' כ"ח. דבר' התשובה הזאת הבאתי קצת באריכות לעיל בה"ח ס"ק כ"ד וע"ש עוד:

י **שמותר לישא אותה.** עיין בספר קרבן נתנאל פמ"ח אות מ"ה ואות נ"ד שכתב בשם יש"ש דעכשיו שיש תקנת רגמ"ה אם הוא נשוי אין אומרים לו כך אם תרצה לייבם יבם דהוי כחוכא וטלולא מאחר שהכל יודעין שאין יכולין להתיר לו ע"ש:

יא **וילך לפני הדיינין.** עיין בתשו' חוט השני ס"ס כ"ח ע"ש בזה:

יב **והיבה והיבמה עומדים.** כתב בס' בית מאיר וז"ל ע' בתוס' זבחים ד' י"ו בד"ה מיושב שכתבו דיכול ת"ח לישב כמו בדין. וצ"ע כי לא משמע הכי מהפוסקים י"ל אחרי שכבר מוכרח להיות כבודו נדחה ע"י הרקיקה אף בעמידה נדחה עכ"ל:

יג **יבמתו אליו.** עבה"ט שכ' ויאמר ראש הב"ד לחבריו שיראו כו' כן הוא בס"ח של מהר"ם אות פ"ב וכן מבואר מדברי הב"ש לעיל בה"ח ס"ק ט"ל במ"ס שם ודדרשה דרבא דדיינים צריכים לראות הרוק אינו אלא אסמכתא ולעיני הזקנים קאי על חליצת המנעל כו' ע"ש אך בס' ב"מ שם סל"ח תמה על הב"ש וכתב שם וז"ל וכן גוף הדין שהוציא מפי' התוס' דלעיני קאי על החליצה ומשמע מזה דצרכ' הדינים למיחזי עכ"פ החלוצה לא מצאתי בהפוסקים זולת בס"ח בקצרה משמע הכי וכן מפורש בס"ח של מהר"מ סי' פ"ב ונענ"ד אינו אלא חומרא לצאת משמעות פשטי' דקרא עכ"ל ע"ש:

יד **ותתפוס רגלו בידה השמאלית ותגביהנו.** עיין בתשו' נו"ב סי' צ"ד הביא בשם רב אחד שרצה לחדש דבר במנהג החליצה אשר מעולם מנהג ישראל אחר התרת הקשרים של המנעל עם הקרסים האשה מגבהת תחילה רגל היבם בשמאלה ובימינה שולפת המנעל כמבואר בטור ובש"ע ובסדר החליצה ואמר הרב הנ"ל כיון שאמרו ביבמות האי מאן דחליץ צריך למדחסי' לכרעי' ולהרי"ף והרמב"ם יש קפידא אפי' דיעבד אי לא דחסי' א"כ איך אפשר שבשעת עיקר החליצה לא יהי' רגלו דחיס וע"כ אי אפשר לומר שתגביה הרגל כלל. וכל מקום שנזכר הגבהת הרגל הכוונה עם השמטת המנעל מעל הרגל בזה עצמו מגבהת קצת הרגל שאי אפשר להשמטת המנעל אם לא שבשעת השמטה יוגבה קצת הרגל למעלה (היינו העקב ושאר חלק הרגל ישאר דבוק בקרקע ע' בסוף התשוב'

שם) וגם הביא ראי' מדברי מהר"י מרגליות בס"ח בד"מ שכ' ואח"כ תוחבת בידה תחת עקיבו ותופסת בעקב המנעל כו' ולשון תחיבה ל"ש אלא במקום דחוק מכלל שהעקב עדיין דחיס בארעא וגם הביא ראי' מדברי הרא"ש ונ"י שכתבו הטעם דצריך למידחס כרעי' משום דלפעמים מנעל ב"ד גדול ממדת רגלו ונראה כיוצא מאליו אם לא שידחוק רגלו בקרקע מעט. ומעתה אם בשעה שחולצת מוגבה הרגל באויר אכתי נראה כיוצא מאליו א"ו שאין כאן שום הגבהה בפני עצמו אלא חליצת הנעל היא עצמה הגבהת הרגל שהרי היא תוחבת ידה תחת עקיבו לתפוס בעקב המנעל לשמטו וממילא מוגבה הרגל קצת ומ"ש בטור ותתפוס רגלו כו' ר"ל בעוד הרגל בארץ תופסת ואוחזת בו שלא ינוד לשעת חליצה אנה ואנה ומ"ש בש"ע בס"ח ותתפוס רגלו בידה השמאלית ותגביהנו כו' הך ותתפוס ג"כ ר"ל אחיזה בלבד ולא הגבהה והוא סיומא דמלתא ומ"ש ותגביהנו מן הארץ אלמטה קאי ותגביהנו מן הארץ ותשמוט המנעל מן העקב וגם תחלוץ כל המנעל בידה הימנית. ונמצא שהגבהת הרגל בימין הוא. וממילא הוא חוזר לפירושו בשיטתו שהגבהה הוא ע"י השמטת המנעל וכן פי' דברי הס"ח בקצרה מהרב מהר"מ אות פ"ג עכ"ד הרב הנ"ל. והוא ז"ל האריך לסתום דבריו ומתחלה סתר פירושו בטור וש"ע: וגם כתב דמ"ש הרא"ש ונ"י דצריך לדחוס משום דנראה כיוצא מאליו אין הכונה שיטעו שהמנעל עתה יצא מאליו ולא היא חלצתו אלא הכוונה שיהא כיכר שהיא טורח עצמה למצות חליצה (ע' בראש ונ"י מבואר להדיא כן) והטרחה הוא הגבהת הרגל והוא דומה לטעם מנהג שלנו שזורקת המנעל לאחר החליצה לארץ והיינו שיהא ניכר שחלצתו רק למצוה שלא יאמרו שצריכה לנעל הזה. ומה שהביא הרב הנ"ל ראי' מדברי ר"י מרגליות מלשון ותוחבת ידה הנה בד"מ אחר שהביא דברי מרגליות בזה הביא סתירת דבריו בצדו משאר הפוסקים. ושוב האריך ליתן תרי טעמי דמסתברי על עיקר מצות הדחיסה וממילא יהא נסתר דברי הרב הנ"ל. טעם א' כלפי שאמרה תורה וחלצה נעלו ולא בארה לנו מה נקרא חליצת הנעל לכן כל מה שדרך בני אדם לעשות בעת חליצת נעליהם צריכה היבמה לעשות בעצמה להיבם בלי סיוע היבם בא' מהם וכיון שדרך העולם בעת ששולפים נעליהם מגביה הרגל מעל הארץ לכן קודם החליצה צריך שיהא רגלו דחיס כדי שתגביה היא הרגל בידי' ותעשה בעצמה כל מעשה חליצה מתחילה ועד סוף ולכן אי לא דחיס רגלו קודם החליצה א"כ רגלו מוגבהת ע"י היבם בעצמו וכבר עשה הוא התחלת החליצה ולכך פסול כשם שפסל מרן המחבר בסי' קס"ט סל"ג בהתיר הוא הקשר וחלצה היא. ולפ"ז אדרבא לאלו הפוסלים בלא דחיס אין הפי' שבשעת חליצה יהי' דחיס רק קודם החליצה וכל המוסיף לומר שלא תגביה הרגל כלל גורע מצות חליצה. טעם ב' על

הדחיסה כדי שישמש שימוש של נעל להגן מקושי הקרקע ולפ"ז ג"כ לא בעינן דדחיס בשעת חליצה רק שאחר לבישת הנעל יהא דחיס לכרעי' ובזה אם דחים רגע אחת אין קפידא שוב אם יגביה ויאחז הרגל באויר שכבר שם נעל עליו ושוב הוסיף ידו לבאר כי ענין זה דהגבהת הרגל נאמר בגמרא ורי"ף ורמב"ם ורא"ש כי זהו פירוש של איטלע לה רגלך והאריך בזה ע"ש: עוד האריך שם בענין המבואר בטור ובש"ע שתגביה רגלו בידה השמאלית (לפי פירושו הנ"ל מלת ותתפוס) ובס"ח של מהר"י מינץ כתב שהגבהת הרגל יהי' ג"כ בימינו לפי טעם א' המבואר לעיל למצות הדחיסה כדי שתגביה אחר כך היא בעצמה הרגל ותעשה כל מעשה חליצה א"כ כיון שזה ממעשה החליצה מהראוי שתגביה הרגל בימינה ואח"כ תאחזנו בשמאל וזהו טעמו של מהר"י מינץ אך בד"מ הביא סוף דברי מהר"י מינץ שם ולא הביא תחילת דבריו שתגביה רגלו בימינה מכלל דלא חש לדבריו בזה וסמך על מהרי"ל והטור. וגם לטעמו של הרא"ש הנ"ל לדחיסה כדי שתטרח והגבהת הרגל הוא עצמו הטרחה כמבואר לעיל אין קפידא אם תגביה בשמאלה ע"ש. ושם בראש התשובה הביא ג"כ דברי מהרש"ל ביש"ש פ' מ"ח ר"ס ט' שכ' ומגבהת קצת רגלו בימין כו' וכתב ע"ז וז"ל והנה גם דברי רש"ל לכאורה הם כדברי מהר"י מינץ שגם הגבהת הרגל יהי' בימין ואח"כ נדבר מזה מה שנלע"ד בדעת רש"ל עכ"ל. ולא נמצא שם כלל בכל התשובה סתירת פירוש זה רק בסוף התשובה שם סתר דברי הרב הנ"ל שרצה להביא ראיה מדברי רש"ל אלו שכ' קצת רגלו וע"ז כתב דאין ר"ל מקצת הרגל דהיינו העקב אלא ר"ל שתגביה קצת לא הגבה למעלה הרבה א"ש. אבל בענין ימין לא נזכר שם וגם א"א לפרש באופן אחר דברי רש"ל הללו ובודאי הוא סובר כדברי מהר"י מינץ ולכן לענ"ד צ"ע מדוע אין אנו חוששין כלל לדברי הגאונים אלו מהר"י מינץ ורש"ל ז"ל שתהא הגבהה ביד ימינה ואח"כ תאחזנו בשמאלה אחרי שכ' בתשו' נו"ב שם שזהו פשוט שבדברי מי שמבואר שתגביה בימין קפידא יש בדבר דוקא ימין כמו שיש קפידא בחליצת מנעל לדעת הירושלמי אבל בדברי מי שמבואר שתגביה בשמאל אין הכונה דוקא בשמאל דבודאי אין השמאל עדיף מימין אלא הכוונה אף בשמאל והרצון באיזה יד שתרצה תגביה עכ"ל מעתה הי' ראוי לחוש ולהחמיר כמו שמחמירין בחליצה בשאר דברים לצאת כל הדיעות. ובפרט שגם מלשון הטור וש"ע אין הכרח כ"כ שגם ההגבהה תהי' בשמאל אם לא לפי פירושו של הנו"ב ז"ל במלת ותתפוס. והרי מדברו הב"ח אות י"ט שהבאתי לעיל בה"ח ס"ק כ"ו מבואר להדיא שמפרש הך ותתפוס היינו אחוזה בלבד ולא לצורך הגבהה אלא כדי שלא ינוד ויזוז הרגל בשעה שתשמיט המנעל מן העקב (ולפי דבריו ניחא ג"כ למה בשמאל והלא בודאי ימין עדיף וכמ"ש הנו"ב הנ"ל אך כיון

שזאת האחיזה היא בעת ששומטת המנעל מן העקב בימינה ממילא א"א לה לאחוז הרגל כ"א בשמאלה) וא"כ ממילא אפשר לומר דהגבהה הוא בימין וביותר דהא כל עיקר ענין הגבהת הרגל מקורה מהסמ"ק עשין קפ"ה ושם לא נזכר יד שמאל כלל וצ"ע:

טו **ומשלכת המנעל בארץ** ע' בפי' ס"ח סעי' ע"ד טעם לזה בשם מהר"י מברונא. ועיין בביאור רבינו הגר"א ז"ל ס"ק פ"ב שכ' דהוא מנהג קדמונים וכמ"ש בזוהר ריש חקת ובעי לבטשא לי' להההוא נעל בארעא לאחזאה כו' ע"ש:

טז **וצריכין הדיינים**. ע' בפי' ס"ח סעי' ע"ח שכ' ומשמע לי דפשיטא שהיבם צריך לראותו כו' ומיהו אפשר שאין היבם צריך שיראה כשיצא הרוק מפיה אלא כשיבא לפניו סגי כו' ועב"ש לעיל בה"ח ס"ק מ"ח שכ' דלדעת הרמב"ם והראב"ך צריך היבם לראות הרוק לכתחלה (ובס"ק ט"ל כתב הב"ש דכן משמע בתוס') ודעת הנ"י דאין צריך לראות הרקיקה והוא כתב דנראה להחמיר לכתחילה ע"ש. גם הב"ח אות כ"ג האריך בזה ומסיים וז"ל הלכך לכתחלה צריך להזהיר לחולץ שיהא נותן דעתו לראות את הרוק והכי נקטינן עכ"ל:

יז **והטעם מדאמרי' בפ' כיסוי הדם כו'** שם לא נמצא לשון זה וכפי הנראה ט"ס הוא וצ"ל בב"ר (והוא שם בפרשה מ"ג אך בשינוי קצת) וכן איתא בסוף סדר חליצה של מהר"י מינץ ז"ל.